
3 1761 08117888 1

חדשות ומאורעות.

בכל הגליונות (יצא מן הכלל גליון מ).

התנועה הלאומית.

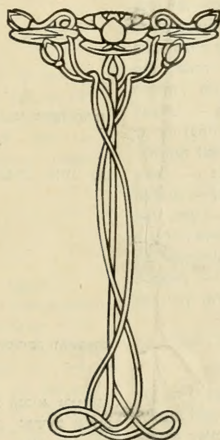
בכל הגליונות (יצא מן הכלל גליון כו, מ).

שונות.

בכל הגליונות (יצא מן הכלל גליון ג, מ).

תמונות.

א) תמונת שלום־עליכם בימיו האחרונים — גליון ח. ב) צבי הירש מאסליאנסקי — גליון יד. ג) ש. י. אברמוביץ. ד) הסבא בתוך חבורת סופרים עברים באודיסה בשנת תרע"ג. ה) לפני שלשים שנה: מנדלי מוכר־ספרים ומ. בן־עמי — גליון מ. ו) אליעזר בן־יהודה — גליון מג. ז) ד"ר יחיאל צלינוב — גליון מז.

דפוס של יחזקאל ליפשיץ, 217 איסט ברודוויי, ניו־יורק

פרשת השבוע.

מאמרי המערכת.

אל העם היהודי.

הכנסיה של ציוני רוסיה.

מכתבים אל המערכת.

חמשת אלפים נפש ומעלה. באופן זה הרי גם הקהלות היהודיות היותר קטנות יכולות להשען על טוב לבה של הממשלה הטורקית. בכלל אני מבטיחך, כי ממשלתנו נוטה רצון ליהודים, ונכונה היא לדון בכל הענינים האלה באותה הכונה הרצויה, שהתיחסה אליהם תמיד. שמח אני למלא את ידך לפרסם את דברי אלה, אם, לפי דעתך, יעשו רושם רצוי על דעת־הקהל".

* * *

תכנית הועידה השניה של ההסתדרות העברית.

הועדה השניה של ההסתדרות העברית תפתח במוצאי־שבת, 27 אפריל, באספה פומבית. הנואמים באספה הזאת הם: ד"ר שמריה לוין, אליעזר בן־יהודה, ראובן בריינין, ד"ר בן־ציון מוסינזון, צ. ה. מאסליאנסקי, מאיר ברלין, ד"ר נ. סירקין, ד"ר נ. סלושץ, ד"ר י. פרידלנדר ומ. שיינקין.

הועידה תמשך שני ימים: ביום הראשון ולמחרתו ביום השני. סדר הישיבות הוא.

28 אפריל, יום א'.

ישיבה ראשונה.

1. נאום־הפתיחה מאת ד"ר שמריה לוין.
2. בחירות פקידי הועידה.
3. ברכות.
4. בחירות הועדים השונים.

ישיבה שניה.

1. השפה העברית בארצות הקדם, הרצאה מאת הד"ר נ. סלושץ.
2. דין וחשבון של הועד הפועל — המזכיר.
3. וכוחים.

אפריל 29, יום ב'.

ישיבה שלישית.

1. הגאולה והתנועה העברית, הרצאה מאת ד"ר שמריה לוין.
2. הספרים והעתונים העברים — צבי שארפשטיין.

ישיבה רביעית.

1. החנוך, הרצאה מאת ק. ווייטמאן.
2. החלטות.
3. בחירות.

שׁוֹנוֹת

הקהלה היהודית המחודשת במוסקבה.

מוסקבה זכתה להיות הראשונה בין ערי רוסיה לסדור קהלה יהודית על יסודות חדשים — על יסודות של בחירה כללית, ישרה, חשאית ופרופורציונאלית. ביום י"א חשוון שעבר נערכה באופן רשמי הישיבה הראשונה של ועד הקהלה. מלבד ארבעים וחמשה חברי הועד, השתתפו בחגיגת־הפתיחה באי־כחם של המוסדות היהודיים השונים במוסקבה. כרטיסי־ההזמנה נדפסו בעברית ויהודית המדוברת.

ראש הועדה של הבחירות, העסקן וההיסטוריון מר פ. מאריק, פותח את הישיבה בנאום קצר ביהודית המדוברת. מדבר הוא על התקופה, עת שכנסת ישראל בפולניה וליטה (לפני מאה וחמשים שנה) נהנתה מאבטונומיה קהלתית רחבה, אבל זכות זו ניטלה ממנה מפני סבות שונות — חיצוניות ופנימיות. עכשיו זכות זו מוחזרת ליהודי רוסיה בעקב המהפכה הרוסית הגדולה.

אחרי קריאת הפרוטוקול (בעברית ויהודית) על־ידי המזכיר, הסופר העברי ליפמאן־לוין, בוחרים הנאספים פה־אחד ליושב־ראש זמני את הרב לעדת ישראל ישעיה מזאה. הרב מזאה פונה אל קהל הנאספים בנאום עברי יפה. הבונדאים והסוציאליסטים המאוחדים מוחים נגד הנאום העברי ומנסים להקים רעש באולם, אך הקהל משתיקם.

אחרי נאומו של מזאה התחילו באי־כחן של המפלגות השונות לפרסם את הדיקלאראציות שלהן. בא־כחם של הציוניים, מר ח. גרינ־ברג, ובאי־כחה של „מסורת וחרות" קראו את הדיקלאראציות שלהם בעברית.

* * *

תרומות לקופת הסופרים.

במערכת „התורן" נתקבלו התרומות האלה לקופת הסופרים העברים נגועי המלחמה: דר. ש. מ. מלמד 11 דולאר, אברהם חיים רבינוביץ 2 דולאר, שלמה גולדנברג 1 דולאר. סך־הכל בגליון הזה: 14 דולאר. — ביחד עם התרומות הקודמות נכנס עד עכשיו לקופת הסופרים סך של 743.73 $.

* * *

מחיי האגודות.

— באספת „אחיעבר", שנערכה במוצאי־שבת, 23 פברואר, נבחרו הפקידים האלה: לנשיא — שלמה גולדנברג, לסגן — אברהם שפייז־הנדלר, לסופר האגודה — ש. ערדברג, למזכיר הכספים — אליהו פרסקי, לגזבר — ש. עפשטיין. חברי הועדים השונים הם: ועד לרכישת חברים: ד. פרסקי, מ. סלבקין וש. זליגסון. ועד לכספים: א. א. לובארסקי, ד"ר ש. מ. מלמד ושלמה גולדנברג. ועד לעריכת נשפים והרצאות: ש. ערדברג, ש. עפשטיין והד"ר נ. סלושץ; ועד להוצאת ספרים: ש. גולדנברג, ש. עפשטיין וא. שפייזהנדלר; ועד להפצת הספרות: מ. מנדלבלאט, טריפמאן ושפייזהנדלר; ועד ציוני: ד"ר שפר וז. קוטלאר.

— אגודת „בני עם חי" ערכה במוצאי־שבת, 23 פברואר, נשף־פרידה לחבריה, שנספחו להגדוד העברי. נשאו נאומים: ראובן בריינין, ד"ר נ. סלושץ וי. שפריירגן. באספה זו נקבץ כמאתים דולאר לטובת קופת ה„גאולה".

האספה הבאה תערך במוצאי־שבת, 2 מרץ, במרכז „בני עם חי", 217 רחוב הנרי. מר י. ז. פרישברג ירצה על „הספרות העברית והמלחמה", ומר מ. ברנשטיין — על „הספריה העממית". יודעי עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „מסדה" תתאסף ביום א', 3 מארץ, בערב, באולם בית הספר „זרובבל", 22 רחוב 114 מערב. מר ח. א. פרידלאנד ירצה על „מבשרי הליריקה העברית החדשה". מביני עברית מתבקשים לבוא.

אל הגליון הזה מצורף תוכן הענינים של „התורן" לשנת 1917 — 1918 (גליון נא — ק).

בידי לשכת־המודיעין שעל־יד הועד הזמני לעניני הציונות להשיג את תוכנה המלא והשלם של השיחה הזאת, כמו שנתפרסמה בגליון העתון הנזכר מיום 31 דצמבר שעבר, ואנו מוסרים אותה ברובה.

איש־שיחתו של הוויזיר הגדול, מר יוליוס בקר, אומר בפתח דבריו: „בסדור הענינים החדש של אירופה, ואולי של כל העולם כולו, לאחרי המלחמה תדרוש הפרובלימה היהודית את תקונה במעשים, ואי־אפשר יהיה לפטרה, כמו שהיה נהוג קודם לכן, במלים סתם. בזמן האחרון הקדישה העתונות הגרמנית הרבה מאמרים לשאיפות הציוניים בארץ־ישראל ולהתיחסותה של הממשלה הטורקית אליהן. לפיכך ראיתי נחיצות לשמוע מפי מנהיג הממשלה הטורקית עצמו על התיחסות ממשלתו אל הענין הזה. בפרסמי בזה את שיחתי עם הוויזיר הגדול, רוצה אני לציין בזה, כי זו היא הפעם הראשונה להממשלה הטורקית, במשך כל ימי המלחמה האלה, להביע את דעתה על הציוניות באופן כל־כך ברור וגלוי. גלוי־דעתו של תלעת־פחה, הבא בעקב הדקלראציה הבריטית, והתיחסותו הידידותית של הגראף צרנין להציוניות יש להם חשיבות מיוחדה.

„שיחתי עם הוויזיר הגדול היתה במעמד השיך־איל־איסלאם, וזהו תוכנה המפורט:

„רום מעלתך הואיל להועיד לי את הראיון הזה על־פי המלצתו של הגראף ברנסטורף, ובודאי ידוע לך מטרת בואי אליך. חפוץ חפצתי להשתמש בהזמנתה רבת־החסד של הממשלה העותומנית, שהציעה לפני ללכת ולבקר את ארץ־ישראל, כדי שתהיה ביכלתי לשאוב את ידיעותי על התנאים, השוררים שם, מן המקור הראשון. אולם, לצערי, נתבטלה נסיעתי זו מטעמים צבאיים חשובים. לפיכך אהיה אסיר־תודה לרום מעלתך, אם תואיל להביע את דעתך על התיחסותה של הממשלה בעתיד להשאיפות היהודיות בפלשתינה.

„על זה ענה תלעת־פחה את הדברים האלה: „תמיד התיחסנו בידידות אל התושבים היהודים; יהודי ארצנו יקרים הם לנו כשאר האזרחים. טורקיה היא הארץ היחידה שאין בה תנועה אנטישמית, כמו בשאר הארצות. מעולם לא השפעה שאלת־הפוליטיקה של ארצנו מאיזו נימוקים אנטישמיים".

„דבר זה ידוע לי היטב, — השיבותי אני — ובמצב־הפוליטיקה הנוכחי מענין יהיה מאד לשמוע, אם ממשלת טורקיה תביע את דעתה גלוי לטובת תנועת התישבות היהודים בארץ־ישראל.

„הממשלה הטורקית נטתה תמיד רצון להתנועה הזאת, כי לולא זאת לא היה מקום להמושבות היהודיות הפורחות בארץ־ישראל. מובן, שאנו עומדים בכל תוקף על דעתנו, כי אין לתת ליהודים זכיות יתירות ולבכר אותם על שאר התושבים".

„רום מעלתך בודאי קרא את מכתבו של מר באלפור אל הלורד רוטשילד, שבו הבטיח המיניסטר הבריטי הזה בשם ממשלתו מקלט־בית לאומי להעם היהודי בארץ־ישראל".

„אולם כאן הפסיקני הוויזיר הגדול באמצע דבורי בקריאה: „אך זה תעתוע־שוא ומדוה!"

„אפשר, רום מעלתך; אולם מכתב זה הרי עשה רושם כביר על דעת־הקהל בכל העולם כולו".

„ואני ברי לי, — ענה הוויזיר — כי כל ההבטחות האלה אינן נובעות מנימוקים טהורים. אנגליה כותבת להלורד רוטשילד ממש באותו אופן, שכתבה להשריף הוסיין, אולם סופם של הדברים, בין אלה שמכוונים ליהודים ובין אלה שמכוונים להוסיין, שלא יתקיימו. מטרת הדברים האלה היא רק לרכוש את הסימפאטיה של יהודי כל העולם לצד האנגלים".

„רוצה אני להסב את תשומת לב רום מעלתו להעובדה, כי במכתבו של באלפור אין למצוא אף מלה אחת, המכוונה נגד הממשלה הטורקית. יש לי יסוד לחשוב, שהשפעת הציונים האנגליים היתה באמצע, כי אף־על־פי שאנגלים טובים ונאמנים הם, הנה בתור ציונים מתיחסים הם יחס לויאלי אל הממשלה העותומנית".

„מובן, ששמתי לב לזה, וגם אני יחסתי עובדה זאת ללויאליותם של הציוניים. בכל אופן ישכילו הציוניים, אם לא ישלו בשוא נפשם ללכת אחרי בעלי־ההסכם".

„האם אי־אפשר הוא הדבר לפני הממשלה הטורקית להציע אפשריות יותר גדולות להקולוניזציה היהודית בפלשתינה? עד עכשיו הגבלה עבודת הישוב הזה בהגבלות אדמיניסטראטיביות שונות, שעכבו בעד התפתחותה".

„אם הממשלה העותומנית הוכרחה לאחוז בהגבלות ידועות, הרי לא עשתה זאת אלא מפני שהיהודים, שבאו לפלשתינה, ברובם היו יוצאי רוסיה, ובתוקף חוקי הארץ ההיא לא יכלה לוותר על נתינותם הרוסית. בתוקף התנאים האלה נוצר המצב הבלתי־נורמאלי והבלתי־רצוי, כי רוב תושבי הארץ לא קבלו עליהם את הנתינות העותומאנית. ביחוד גרם לקושי המצב שלטון הקאפיטולאציות, שעל־פיו יכול היה כל נתין זר לעמוד מחוץ לכל החוקים הטורקים, בבקשו לו מעוז ומחסה בקונסול ארצו. והקונסולים מצדם השתדלו לבצר את עמדתם זו בכל מאמצי כחם. ויחס כזה גרם לסכסוכים בלתי־פוסקים בין ממשלות־חוץ ובין השלטונים הטורקים. ברור וגלוי הוא לכל, שתנאים כאלה אין בהם כדי שביעת־רצון. ורק מהם היו תוצאות ההגבלות נגד הקולוניזאציה היהודית. אחרי שתשתחרר טורקיה מעול הקאפיטולאציות והקונסולים השופטים, אפשר יהיה לה לבטל את ההגבלות האלה. מובן, שבתור תנאי קודם למעשה צריכים היהודים, הנשארים בארץ, לוותר על נתינותם הקודמת ולהיות לאזרחי הממשלה העותומנית ולקבל עליהם את כל החובות, שנתינות חדשה זו מטילה עליהם".

„יואיל־נא רום מעלתו להביע את השקפתו המיוחדה על הענינים היותר חשובים, הנוגעים בעבודת הציוניים בפלשתינה, ביחוד במה שנוגע לאימיגראציה חפשית ולהתפתחות קולוניזאציונית בלתי־מוגבלת".

„מה שנוגע לאימיגראציה חפשית — דברי אליך עד כה יספיקו לך בתור תשובה. מובן מאליו, כי כל תנועה של אימיגראציה צריכה להביא בחשבון את גבולות הארץ הטבעיים, שהרי אי־אפשר יהיה לארץ־ישראל לקלוט לתוכה מאות אלפי אימיגראנטים בבת־אחת. מעולם לא הנחנו שום מכשולים על דרך התפתחות הקולוניזאציה היהודית בפלשתינה. אדרבה, יודעים אנו להוקיר ולהעריך את פעולות היהודים במקצוע החקלאי בפלשתינה.

„אולם, הלא גם שאלת ההתפתחות של התרבות העברית היא דבר, שצריך להביאו בחשבון?"

„בנדון זה אין ליהודים שום סבה להתאונן. גם בערים וגם במושבות היו להם בתי־ספר וגני־ילדים משלהם, ומעולם לא התערבנו בעניניהם הפנימיים ולא עכבנו בידם מליסד גם בתי־ספר עליונים משלהם. חושב אני, כי בשום ארץ לא נהנו היהודים מהחופש הזה, כמו בארצנו אנו. יש להם החופש הגמור ללמוד וללמד בלשונם העברית בכל מוסדות החנוך שלהם ולהשתמש בשפתם זו כרצונם בכל מקום, בכל עת ובכל שעה. ומה שנוגע לחופש הדת, היהודים יהנו ממנו בעתיד כמו בעבר".

„החושב רום מעלתו, כי אפשר יהיה לזכות את יהודי פלשתינה באבטונומיה מקומית?"

„צריך אני לחזור על דברי ולאמר, כי אי־אפשר לנו לבכר את היהודים על פני עם אחר. יכולים הם ליהנות רק מאותן הזכיות, ששאר תושבי ארצנו נהנים מהן. אולם כבר חוקק על־ידינו חוק, שעל־פיו אפשר יהיה להרחיב את הזכיות האבטונומיות של עמי מדינתנו. מלבד זה, חושבים אנו להציע לפני הפארלאמנט עוד חוקים יותר ליבראליים בנדון זה. להמחוזות והקהלות המקומיות תנתן זכות לשלטון־עצמי יותר רחב משהיה להם עד עכשיו. על־פי תכנית־ההצעות הזאת אפשר יהיה להיהודים לגשם את שאיפותיהם הצודקות בפלשתינה".

„האם תבטל הממשלה הטורקית את השלטון הקיים במחוזות השונים על־ידי מתן אבטונומיה מקומית ליהודים?"

„על־פי החוק החדש תנתן אבטונומיה מקומית לכל עדה בת

של משפחות יהודי אמריקה, הנמצאות במנדזשוריה וביאפאן על דרכן לאמריקה, ושנים עשר אלף דולאר לתמיכת רבנים ומשרתים בקודש בארצות־המלחמה השונות.

באותה ישיבה נתברר, כי התכנית לעזרת יהודי ארץ־ישראל, הנמצאים ברשות אנגליה, כבר עוברה. הועד המאוחד ישתתף בעבודתו זאת עם ועד העזרה מיסודם של הציוניים בקאירו של מצרים. השלטונים הצבאיים באנגליה כבר נתנו את הסכמתם ורשיונם לעבודת העזרה הזאת.

— לשורת הנצחונות המרובים, שנחל הצבא הבריטי בארץ־ישראל בזמן האחרון, נוסף עוד נצחון חשוב אחד. בשבוע שעבר לכד הצבא הבריטי את העיר יריחו, ובדרך התקדמותו הגיע עד חופי הירדן, מקום שהוא חונה שם כעת.

— בבחירות אל הכנסיה היהודית הכללית ברוסיה נחלו הציוניים נצחון גדול. נבחריהם תופסים את המקום הראשון במספרם. אחריהם באים האורתודוכסים, ואחרי האורתודוכסים — הבונדיסטים.

— ההסתדרות האורתודוכסית „אגודת ישראל" מגרמניה פתחה בציריך של שווייצריה לשכה, שתעודתה היא להלחם בשאיפת הציונים להעמיד את שאלת ארץ ישראל על הפרק בועידת־העמים הבאה. אורתודוכסי גרמניה שתפו ל„מלחמת־מצוה" זו גם את חברי „אגודת ישראל" שבאויסטריה ופנו בדרישה גם אל סניפי ההסתדרות הזאת בהולנדיה וארצות סקנדינביה, להשתתף בעבודה האנטי־ציונית הזאת, אבל הללו עדיין לא נענו. כנגד זה יצאו האורתודוכסים, שאינם נמנים על „אגודת ישראל", בארצות הנייטראליות במחאה נמרצה נגד תעלולי האנטי־ציונים האלה.

— המיניסטר לענינים יהודיים באוקראינה, דר. זילברפארב, התפטר ממשמרתו, אחרי שה„ראדה" פזרה את הקונגרס של החיילים היהודים בקיוב, שהדר. זילברפארב היה בו היושב־ראש.

— על־פי הידיעות המתקבלות מרוסיה עשה מותו של הד"ר יחיאל צלינוב רושם מדכא בחוגים היהודים השונים בארץ ההיא ועורר רגשי יגון ואבל בכל שדרות העם. בהרבה ערים נערכו אספות אבל לזכר המנוח. נוסד גם ועד מיוחד מקרב חשובי העסקנים היהודים ברוסיה לעבד תכנית בדבר הקמת מזכרת להמנוח בצורת מוסד לאומי חשוב או מושבה יהודית בארץ־ישראל.

— אשה יהודית באויסטריה, הרוצה בעלום שמה, נדבה רבע מיליון כתרים להקרן הלאומית.

הַתְּנוּעָה הַרְאֻמִּית

ו ע י ד ת צ י ו נ י ג ר מ נ י ה.

ביום העשרים וחמשה לדצמבר שעבר נועדו ציוני גרמניה בברלין לועידתם השנתית. במרכז עניני הועידה עמדה הפעם הדקלאראציה הבריטית בדבר שיבת־ציון. מפני שהתיחסותם ה ג ל ו י ה של ציוני גרמניה לשאלה זו מעידה במובן ידוע גם על מהלך הרוחות בספירות המדיניות בגרמניה בנוגע להדקלאראציה הבריטית, אנו מוסרים בזה את עיקר דבריו של היושב־ראש בועידה זו, הד"ר האנטקה, בנאום הפתיחה שלו, ואת החלטת הועידה במלואה בנדון זה. כדאי לציין, שדברי האנטקה, הבאים להלן, נמסרו מברלין על־ידי הטלגראף לה„אידישע קארעספאנדענץ־ביורא" בהאאג ברשות הצנזורה הצבאית הגרמנית.

„מה שאנו רוצים — אמר הד"ר האנטקה — הוא יצירת מצב, שיש בו משום תקון האנושיות והצדק כאחד. זה מאות בשנים, שהעם היהודי נודד מארץ לארץ מבלי מצוא לו מנוח. תמיד חלם העם הזה את חלום שיבתו לארצו, הארץ, שבה יצר את יצירותיו הגדולות והנפלאות, ומעולם לא הסיח את דעתו מחזיונות נביאיו וחוזיו הגדולים, שנבאו לו אחרית ותקוה בארץ־מולדתו העתיקה. כבושי העם היהודי בשנות המאה התשע־עשרה במקצוע החיים הרוחניים והתרבותיים של אירופה הואילו להפצת הקולטורה האירופאית ביניהם, ובודאי שגם להבא יהיה העם היהודי קשור קשר אינטימי ליצירותיהם המודרניות של עמי אירופה. אולם הכבושים האלה הוסיפו לו באותה שעה גם און ועצמה למלחמת קיומו הלאומי. נלחם הוא בכל תוקף נגד הנטיות השטחיות של התבוללות וטמיעה. העם היהודי הביא לידי גלוי רצון לאומי כביר, המתגלם באופן ממשי בההסתדרות הציונית. עוד מראשית צמיחתה ראתה לה התנועה הציונית את תעודתה הראשית והעיקרית בתחית העם היהודי על אדמת אבותיו ובתקומתו מחדש של המרכז היהודי העתיק בארצו ההיסטורית. כי רק על־ידי זה אפשר לו להרוח העברי להתפתח התפתחות נורמאלית ולהגיע למרום שלמותו. זוהי הדרך בה הולכת הציוניות להתגשמות יעודיו של העם היהודי. ודרך זו, כך נראה לנו, יש בה גם משום תקון האנושיות בכלל.

„כל העמים מעונינים בזה, שאחד הלאומים העתיקים, הנחן בכשרונות נעלים ובמדות נאצלות, ירכוש לו מחדש את ההזדמנות להתפתחות סגולות רוחו בתנאים נוחים וחפשים וירכז את כל כחותיו, הדרושים לו להגדרתו העצמית־הלאומית. מבלי כל מורך ופחד נשארנו נאמנים לתעודתנו הציונית גם בימי המלחמה האלה.

„היהודי, בתור יחיד, מסור הוא לארץ מגוריו בכל לבו ובכל נפשו, אולם העם היהודי בתור חטיבה לאומית אינו משתתף השתתפות כל־שהיא במלחמת־עולם זו. ואף־על־פי־כן יש להעם היהודי הזכות והצדקה לנסח את תביעותיו ודרישותיו לפני ועידת־העמים הבאה.

„מטעם זה מביטה ההסתדרות הציונית בגרמאניה בקורת־רוח על הדיקלאראציה של הממשלה הבריטית ומציינת בשמחה את העובדה, כי זו היא הפעם הראשונה לממשלה אדירה להכיר באופן רשמי בזכות היהודים להתפתחות לאומית בארץ ישראל. יועצי הממשלה האנגלית השכילו לעשות, בזה שהלבישו את הדקלרציה צורה כזו, המבליטה את תכונתה הנייטראלית של תנועת העם היהודי. שמים אנו את מבטחנו גם בשאר הממשלות, כי תכרנה בחוקיותה של עבודת־השלום שלנו בארץ ישראל ותסכמנה לתת חופש שלם להתפתחותנו. הודעתו של מיניסטר החיצון האויסטרי־אונגרי, שהביע לנו בשם ממשלתו רגשי סימפאטיה להציוניות והבטיח לתמוך בדרישותינו לפני הממשלה הטורקית, תוכל לשמש צעד חשוב בנדון זה".

אחרי וכוחים ארוכים קבלה הועידה בישיבת הנעילה את ההחלטה הזאת:

„ההסתדרות הציונית בגרמניה מכריזה גלוי, כי התנועה הציונית, לפי דברי הד"ר הרצל בעצמו, זקוקה לתמיכתם ולרצונם הטוב של כל העמים והלאומים. התנועה הציונית אינה נמצאת ביחס של נגוד לאינטרסי שום אומה ולשון; עבודתה הישובית בארץ־ישראל יש בה ברכה לאינטרסי כל האנושיות. ההסתדרות מציינת איפוא בקורת־רוח את העובדה, כי הממשלה האנגלית הכירה בדקלרציה רשמית בזכות העם היהודי לחיים לאומיים בארץ־ישראל. מקבלת היא גם כן בהכרת תודה את הודעתו של מיניסטר החיצון האויסטרי־אונגרי, כי ממשלתו הוגה רחשי חבה להציוניות, וכי נכון הוא לתמוך בה ובדרישותיה לפני הממשלה הטורקית. מביעים אנו את התקוה, כי בידי הועד הפועל (הציוני) יעלה הדבר לקבל את הסכמותיהן של כל הממשלות האדירות, וביחוד זו של טורקיה, על התגשמות שאיפותיה של הציוניות".

• • •

ה ת י ח ס ו ת ה ה ה ו ה ש ל ה מ מ ש ל ה ה ט ו ר ק י ת א ל ה צ י ו נ י ו ת.

באחד הגליונות הקודמים של „התורן" כבר הבאנו קטע משיחתו של סופרה הקושטאי של ה„פאסישע צייטונג" הברלינית עם הוויזיר הטורקי הגדול תלעת־פחה על הציוניות. אולם קטע זה, שנתקבל דרך ארץ נייטראלית, היה קצר מאד ובלתי־ברור כל צרכו. עכשיו עלה

בפיליטונו זה מדבר אברמוביץ גם על נחיצותה של השפה העברית; ואולם הפעם — לא בתור אמצעי להשכיל את העם כי־אם בתור שפת ישראל ה נ צ ח י ת. וראיה לדבר יביא מקל וחומר בלשון הקודש אצל העברים אשר כעם חי הם עדיין קיימים וקיימים אף בימים האלה ובזמן הזה, והיא כלשון אבותיהם מעורב וכלשון מחוקקיהם הקדושים נשמרת בספר תורה שבהיכל ובבתי כנסיות ובאהלי יעקב ובמשכנות ישראל ועל פיה ישק כל „ע ם ה׳ בתפלותיו ובמנהגיו ובכל משפטיו וחוקותיו הדתיים, אינו דין שלא תשתכח ולא תוכל להשתכח למורת רוח כל הקוראים תגר עליה".

מה. א ה ב ה ל א ו מ י ת ו ת ו ל ד ו ת י ה — „המליץ", שנה י"ד, גליון 6, 7, 10, 11, 12 ו־15 (כ"ב אב תרל"ח — כ"ט תשרי תרל"ט). במאמר הגדול הזה, שבו יצא מרבר השונא הלאומי, שאחז אז בכמה מרבים ומשכילים העברים, גלה אברמוביץ את עצמו בתור „קטינור וסניגור" גם יחד להלאומיות. „את מאמרי זה — פותח אברמוביץ — אשלח לי למטרה מכוונת לראות שעגינים מסובכבים רבים בחיי עמנו ופרעות עצומות במעמדו המדיני והמוסרי נובעים מהפרזת אהבה לאומית אצל הרבה מיושבי הארץ בכלל ואצל הרבה מבני עמנו בפרט, והיסורים והחיאים הרעים שאנחנו סובלים רובם ככולם הם יסורים של אהבה; להראות, כי כל זמן שיוסיפו לגלות פנים באהבה לאומית שלא כהלכה אין לנו שום תקנה, ועל אלה מהמפריזים על מדת אהבה זו והמשנים את העם, עליהם לתת הדין, כי בשבילם האמת נעדרת ונכוחה לא תוכל לבוא. ויתכלית זו אביא את האהבה הלאומית בכור הבחינה לצרוף בה ולברר מה טיבה ושורש דבר נמצא בה, מה סגולתה הטובה וחין ערכה היפה ומה הסובים והפסולת שבתוכה".

אברמוביץ סוקר במאמרו זה על דברי ימי ישראל ועל תלאותיו הרבות במשך ימי גלותו ומבאר, כי כל זה בא לו לא מפני התנגדותם של עמי־הארץ לדת היהודים, כי־אם סבת ה ל א ו מ י ו ת גרמה לזה. „הגאוה וההתנגדות הלאומית הן הטעו את הרומאים והיונים במחשבותיהם ובמשפטיהם על דבר היהודים עם עברתם וכן התעו את לב הסופרים ההם ויחזו משאות שוא ומדוחים ודברי תפל ומהתלות במנהגי בני ישראל ובדתם הטהורה". ומעגין זה הוא עובר לטעון גם נגד הפרזת הסופרים העברים בלאומיות העברית: „בעת אשר המשפט על הסופרים העברים לפקוד על אהיהב בני אומתם צרכיהם בשפה עברית להעירם על המכשולות והמעקשים בעניניהם ולהשתדל בתקונם, הנה הם ישימו קטורה באפם ובפה חנף יפריזו לדבר בשבחם ולהשב אחת לאחת בינם לבין עצמם את מדותיהם וסגולותיהם, וגומרין עליהם לפעמים את ההלל הגדול ופסוקי תהלות ותשבחות בהתלהבות גדולה וזרה מתחלתם ועד סופם מבלי שידע אחד מאתנו מה זה ועל מה זה?"

את תמצית דעותיו על הלאומיות העברית מסכם הסופר בסוף מאמרו: „האהבה הלאומית הזו דומה לשני שבילין: אחד של אור (היא ההפרזה המשולהבת מקצה הראשון) ואחד של שלג (היא התקררות הרוח והסרון אהבה לאומית מקצה האהרון), הטה בזה מת באור (בשלהבת ההפרזה) הטה בזה מת בשלג (בצנת הרוח הלאומי) מה יעשה? יהלך באמצע!"

ת ר ל " ט.

מו. מ כ ת ב מ ז י ט ו מ י ר (חתום אי"ש) — „המליץ", שנה י"ד, גליון 14 (י"ט תשרי תרל"ט). במכתב זה מספר הכותב את דבר חג קבלת־הפנים, שחגגו תושבי העיר זיטומיר לכבוד שני גדודי חיל ששבו מהמלחמה, ואת החלק שלקחו היהודים בחג הזה, ומוכר קטעים מנאומו של ל. בינשטוק לכבוד המאורע הזה.

מז. א ב ן ז כ ר ו ן ל א ל י ה ו א ר ש א נ ס ק י — „המליץ", שנה י"ד, גליון 17 (י׳ חשון תרל"ט). במאמרו זה מוסר אברמוביץ את דברי מבקר־דאמגות הרוסי המפורסם סטאסוב ב„הביבליותיקה העברית", שפנה בקריאה אל היהודים להציב מצבת־אבן ליהודי אורשאנסקי, ולמסור להפסל אנטוקולסקי את עבודת פסול המצבה. אברמוביץ מעורר את הקוראים, שימהרו להוציא אל הפועל את ההצעה הזאת ולהציב מצבת־זכרון להסופר הגדול, שמת בדמי ימיו.

מח. ד י ן ו ח ש ב ו ן בתי ספר מיוחדים מאת הממשלה לחנוך נערי בני ישראל בארץ רוסיא — „המליץ", שנה י"ד, גליון 18, 19, 23 (י"ז חשון — כ"ב כסלו תרל"ט). המאמר הזה הוא אולי אותו המאמר, אשר אברמוביץ מספר עליו (באבטוביוגראפיה שלו ב„ספר זכרון", ווארשה תרמ"ט): „עוד כתבתי על דבר החדרים והמלמדים, בהיותי חבר בהקאמיסיה תחת הגובירנאטור הוואהליני גרעבכעץ, בשנת 1875, מקץ היות להמלמדים כדת המלכות ארבא חמש ועשרים שנה. מאמרי היה לרצון לפני השרים והועיל לפתרון שאלות החדרים והמלמדים בעת ההיא".

במאמרו זה דורש אברמוביץ מאת הסופרים העברים לשים לב אל כל הנעשה בחיי העם החומריים והרוחניים ולאסוף בדיוק את פרטי המאורעות שקרו ונהיו במשך השנה, ועל־ידי זה יניחו את אבן־הפנה להיסטוריה של היהודים ברוסיה. וגם הוא מצדו, בחשבו את ענין החנוך לאחד הענינים היותר חשובים, לקח עליו את העבודה לדבר על־אודות בתי־הספר שפתחה הממשלה לנערי ישראל.

במאמר הזה אסף אברמוביץ בשקידה רבה ידיעות ומספרים סטאטיסטיים על בתי־הספר, וחשבון מדויק של הוצאותיהם והכנסותיהם ומספר התלמידים ושמות המורים. בסוף מאמרו הוא אומר: „עת להשליך דברי פלפול ולהג הרבה, עת כנוס מאורעות החיים ודברי חפץ, עת לבנות, לתקן ולחזק כל בדק, אתם סופרי ישראל!"

ת ר מ " ה.

מט. א ל י ך ש ר ה א ל ף! — „המליץ", שנת העשרים, גליון נ׳ (כ"ה טבת, תרמ"ה). הפיליטון הזה, שנכתב לכבוד הופעת גליון האלף של „המליץ", היה מלא עקיצות חריפות, רובן מכוונות כלפי אר"ז, עורך „המליץ", שלא הבין אותן ולא ירד לעומקן והדפיס את הפיליטון כמו שהוא. א. ש. פ ר י ד ב ר ג, שהיה אז עוזר המליץ", מספר ב„זכרונותיו" (ב„ספר־השנה" של סוקולוב), כי מתחילה רצה להעיר את אר"ז על הפיליטון הזה, „לבל ידפיסהו, כי יהיה כסוטר את לחיי עצמו", אך חברו פרוזר הניא אותו מעשות את הדבר הזה.

אברמוביץ נגע בפיליטונו זה לא רק באר"ז, כי־אם גם בחובבי ציון, שהביע להם בימים ההם את התנגדותו הנמרצה, ובכל ראשי המדברים בספרות העברית אז. וכדי לקנתרם ביותר הוא מסיים: „בני! תקרא אלי השפה העבריה, אמנו הזקנה, השוכבת על ערש דוי שם בעליה והורה נהפך עליה למשחית. עתה בני שמע בקולי וקום ברח לך אל י ה ו ד י ת אחותי ז ש א ר ג נ ה וישבת עמה ימים אחדים עד אשר תשוב חמת אחיך!"...

ת ר מ " ו.

נ. ש " י ל מ ו ר ה — „הבוקר־אור", שנה ששית — תרמ"ו. ברכה לחג יובל השבעים של המשורר א. ב. גוטלובר

* * *

עם שנת תרמ"ו חל שנוי גדול בעבודתו הספרותית של אברמוביץ: נסתיימה תקופתו הראשונה — תקופת ה„משכיל", השוקד על תקנת בני עמו על־פי דרכו — והתחילה תקופתו השניה, המזהירה: תקופת מ נ ד ל י מ ו כ ר ס פ ר י ם. תקופה זו היא פרק בפני עצמו בהביבליוגראפיה של מנדלי.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

ביום א׳, 24 פברואר, נקראה בניו־יורק מועצה של באי־כח ההסתדרויות יהודיות שונות בעניני קופת ה„גאולה". המועצה נפתחה על־ידי מר ברנארד ריטשארדס, שהדגיש את חשיבות השתתפותן של כל ההסתדרויות היהודיות בעבודת התקומה היהודית בארץ־ישראל. אחריו נאם מר יואים ליפבקי על תעודתה של קופת ה„גאולה" ותכנית־פעולותיה. לפי דבריו, ישתתפו בהאכספדיציה, העתידה להפליג בקרוב לארץ־ישראל, גם ארבעה ציוניים מאמריקה. שנים מהם כבר נבחרו, והם: הד"ר ה. פרידנוואלד וא. ז. לוין־אפשטיין.

בין ההחלטות, שנתקבלו במועצה, יש לציין את אלה: ליסד הסתדרות מיוחדה מהחברות היהודיות השונות, שתעודתה תהיה לעזור להתקומה היהודית בארץ־ישראל; להביע תודה להממשלות, הנוטות חסד לרעיון ליסוד מקלט־בית יהודי בארץ־ישראל; לבחור בועד פועל בן עשרים והמשה, שינהל את העבודה בין ההסתדרויות השונות. לחברי הועד הזה נבחרו: יעקב קארלינגר, ב. ריטשארדס, ט. צונזר, ל. ליפסקי, אב. גולדברג, ב. שלווין, שלמה סופרין, ה. סקלר ועוד.

הועד המאוחד לעזרת נגועי המלחמה קצב בישיבתו האחרונה סכום של תשע מאות אלף דולאר למטרות אלה: חמש מאות ועשרים והמשה אלף דולאר לכלכלתם ולהלבשתם של יהודי פולניה וליטה הכבושות (המלבושים הנצרכים יקנו על־ידי באי־כח הועד בארצות הניטראליות), מאה אלף דולאר — ליהודים הנגועים בארץ־ישראל, הכבושה בידי אנגליה, עשרים והמשה אלף דולאר ליהודי ארץ־ישראל, הנמצאת ברשות טורקיה, עשרת אלפים דולאר לעבודת העזרה של הפועלים הציונים בארץ־ישראל, עשרים וחמשה אלף דולאר לבתי־התמחוי בדמשק ובשאר ערי טורקיה, ושמונים אלף דולאר להוצאות־הדרך

פעמים תחנת הצי המסחרי של העם העברי, ועד שנות המאה העשירית היתה אילת עיר מסחר גדולה, כמו שמעיד הגיאוגראף הערבי שמש א־דין מירושלים (985), וסחר הנגב עבר את חוף אילת לארצות הודו. יהודים נמצאו כאן עוד בשנות המאה הי"א והי"ב, בתקופת נוסעי־הצלב.

במערב הארץ היה מקודם הגבול הדרומי נמשך מרפה, שנים־עשר מיל מדרום עזה, עד עקבה. זה היה הגבול בין ממשלת טורקיה וממשלת מצרים ואנגליה. אולם הגבול של ארץ־ישראל נמשך הרבה יותר דרומה, בנחל מצרים או ודי אל עריש. עכשיו, כשאנגליה כובשת את הארץ, נמחק מאליו הגבול הפוליטי הקודם, וגבול ארץ־ישראל ישוב להיות כמו שהיה בימי יהושע.

אף כאן, בדרום, אין מחיצת ישוב זר מפריעה בעד הרחבת הגבולין של הארץ, ובמדה שהיהודים יצליחו להתגבר על מפריעי הטבע ולהפוך ארץ חרבה ושוממה לארץ נושבת — בה במדה יעתקו הגבולים גם כלפי דרום, וארץ־ישראל תתפשט נגבה על חשבון מדבר סיני, הריק עכשיו כמעט מאדם.

הַבִּבְלִיוֹגְרַפְיָה שֶׁל מֶנְדֶלִי

מאת

א. ר. מלאכי.

(סוף).

תרל"ז.

לט. השקפה כללית על הדגים — „הבוקר אור", חוברות ד, ה, ו של שנה שניה וחוברות א, ב, ג של שנה שלישית (טבת־שבט, אדר תרל"ז; תשרי, חשון, כסלו תרל"ח). המאמר הגדול הזה הוא דוגמה מחלק הרביעי של ספרו „תולדות הטבע", שהיה בדעת אברמוביץ לסדר ולהוציא לאור. בתוך מאמרו זה מציב המחבר ציון וזכר לנפש חכם יהודי, שהיה „אחד מראשי המדברים בהלכות הדגים", רבי מרדכי אליעזר בלוך, מחבר הספר הגדול, בן שנים־עשר חלקים, על „תולדות הדגים", שאברמוביץ השתמש בו הרבה. אברמוביץ מרבה מאד בשבחו של החכם הזה ומסיים: „והיה מרדכי היהודי הזה לאות לבני מרי מעמנו, שמחסרון ידיעתם בקורות היהודים הם כופרים בחכמתם ובחכמיהם ואומרים לא היו דברים מעולם ומן התימא שהם עוד מוצאים עונג גדול וקורת רוח בהשפלת כבוד עמם ועם זה גם כבוד עצמם".

מ. קול־קורא — „הבוקר אור", שנה שניה, חוברת ו (אדר תרל"ז). הודעה על־דבר צאת לוחותיו: „דער ניטצליכער קאלענ־דאר" ביהודית ו„לוח הסוחרים" בעברית, שאברמוביץ היה מוציא שנים אחדות רצופות בזו אחר זו.

מא. קול־קורא! — „הקול", שנה ראשונה, גליון 39 (י"א תמוז תרל"ז). הודעה לקהל־הקוראים, שבה מבשר אברמוביץ ומודיע, כי שב הוא אל הספרות העברית וכי משתתף הוא עם רודקינסון בעל „הקול", ומהיום והלאה יהיה אחד העורכים של „הקול" העברי ו„קול־לעם" היהודי, והוא פונה אל הסופרים והקוראים העברים ומבקש אותם, שיחתמו על „הקול" ויעניקו לו מפרי־עטם. ב„קול־קורא" זה עושה הסופר מעין „סך־הכל" של עבודתו הספרותית: „זה עשרים שנה אנכי סופר בישראל ובמשך הזמן הזה עברו לפני שלשה פרקים שונים במצב בני עמנו פה בארץ מולדתי הברוכה ועין בעין ראיתי את החליפות וצבא התמורות למו בכל פרק. — — — את העת הזאת אני מוצא לעת רצון ושעת הכושר להעביר קול במחנה ולדבר עמהם במכתבי עתים על דברי מחסורים שונים, הדרושים לכל איש החפץ חיים ואוהב ימים לראות טוב. ראיתי את כל התמורות שנעשו בעת הזאת ואמרתי לכה נא אנסה להוציא מכתב עתי ולעשות מה גם אני לתועלת בני עמנו כפי מעוט כחי ויכלתי. והנה הקרה ה' לפני את ידידי הנכבד הר"ר מיכאל לוי ראדקינסזאהן, המוציא לאור מ"ע „הקול" בשפת עבר ומ"ע „קול־לעם" בלשון יהודית, בעיר קעניגסבערג ושפרה עלי הצעתו להשתתף עמו בהוצאת שני מכתבי־העתים האלה ולנהלם כיד ה' הטובה עלי".

וגם רודקינסון בא כמוסיף על דברי אברמוביץ, במאמר „קול־מבשר": „אחי ואדוני! למראה עיניכם את הקריאה אשר קרא ידידי הנכבד הרב הסופר המהולל בחבוריו המחוכמים בלשון הק' שהמה: תולדות הטבע בג' חלקים, למדו היטב, משפט שלום, עין משפט, דברי ימי רוסיא, האבות והבנים ועוד, ובלשון חול בשפה המדוברת „דאס קליינע מענשעלע", „דיא טאקסע", „דיא קליאטשע", „לופט באלאן", „ווינש פינגעריל", „פישקע דער קרומער", „יודיל", „פרק שירה", „זמירות ישראל", „לוחות", ועוד ועוד. ומעתה תוכלו לקוות „קוראים נכבדים" כי תמצאו נחת בהקולות, אשר יראו לפניכם עפ"י הערכת שנינו. — — — כי אדע מראש כי יתענג העם לראות את הקולות בעזרת הבר נכבד כהר"ר אבראמאוויץ, אשר נשתתפתי אתו בחלק שוה מתחילת שנת תרל"ח".

דבר־השותפות לא יצא אל הפועל. בשנת תרל"ח חדש אר"ז את „המליץ" והזמין את אברמוביץ, שישתתף גם להבא ב„המליץ", וגם הודיע בראש הגליון הראשון של „המליץ" המחודש: כי „אליו (אל אברמוביץ) יוכלו לשלוח מאמריהם בעניני קהל ועדה ויחידים אלה מהסופרים בגלילות דרומית־מערבית שלא נודעו עוד להמו"ל ומידו יגיעו להרעדאקציע". ואברמוביץ אמנם פרסם בשנה זו של „המליץ" מאמרים חשובים אחדים.

תרל"ח.

מב. לוח הסוחרים לשנת תרל"ח ובו מאמרים נכבדים כתובים בלשון המשנה, ווילנה 1878. כפי שאברמוביץ מעיר בעצמו (באבטוביוגראפיה שלו ב„ספר זכרון"), „הוא יקר המציאות בעת". הלוח הזה נדפס, כמו שאברמוביץ מודיע בה„קול־קורא" שלו, „בפאר והדר בפארמאט קטן מאד, מאוגד בתכריך יפה להפליא ויכלכל בתוכו הרבה דברים מועילים הנוגעים לעניני המסחר. ובסופו יבוא לוח הבילעטין עם גורלות של שתי הלוואות המדינה, הראשונה והשניה, הן מבילעטין אלה שזכו בגורל סכום כסף מסוים והן מאלה שיצאו בטיראזש ועד עכשיו עדיין לא נתקבל עליהם מאוצר המדינה לא כסף הגורל ולא כסף תמורתם". וכפי דברי אחד המבקרים על ה„לוח" הזה בשעתו — „לא בא עוד כבושם הזה בספרות העברית".

מג. הערה אל הקוראים — „הבוקר אור" שנה שניה, חוברת שלישית (טבת תרל"ח). הערה זו באה בתור תשובה אל כמה מן הקוראים העברים, שפנו אליו במכתביהם: אם עוסק הוא עדיין בחבור יתר חלקי „תולדות הטבע", ומתי יוציאם לאור? על זה עונה אברמוביץ: „ — — — באנחה המשברת חצי גופי אומר, שאין ברשותי לחשב את הקץ להוצאת שאר החלקים מספרי ואני בעצמי איני יודע למתי יהיה הדבר הזה, מפני שעתה בצוק העתים האלה נהפך עלי הגלגל ואין ידי משגת לפזר עוד על הדפסת ספרי זה כמו עד הנה. — — — ובכל זאת עוד לא אבדה תקותי ותוחלתי מאת בני עמי מכל וכל, והחובה מוטלת עלי לנסות מצדי ולעשות את כל מה שבכחי, אין כחי אלא בפה, ולכן אבקשכם חובבי ספרתנו השרידים ונדיבי עם אלהי אברהם: יהי רצון שיכבשו לשעה מועטת רגשי אהבתם לשפתנו את טרדותיכם במשא ומתן, ובטובכם הגדול תפקדוני בדבר ישועה וסעד מצדכם, בהביאכם איש איש את דמי הקדימה שלשה רו"כ, למען אוכל, כאשר יתקבץ סך כסף מסוים, להדפיס שאר החלקים מספרי „תולדות הטבע" ולגמור את אשר החילותי לעשות!" — אבל, כפי הנראה, לא פעלה קריאתו כלום, ובקשתו לא נתמלאה גם הפעם.

מד. מה נעשה? — „המליץ", שנה י"ד, גליון 1, 2, 3 (ט"ז תמוז — א' אב תרל"ח). פיליטון מצוין, אשר בו הביע אברמוביץ את כל מחשבותיו על הספרות העברית ועל חיי היהודים, שעסקו את לבו ומחו בימים ההם. הימים ימי הרעב הגדול ברוסיה, וסופרי ישראל — לילינבלום, יהל"ל, קאמינר וחבריהם — נלאו אז במאמריהם למצוא פתרון לשאלת־הלחם לבני ישראל — וגם אברמוביץ נגע בשאלה זו: „מה לו לעמנו ההולך קדורנית ולא יוכל למצוא נתיבותיו בארץ, מה לו ולשבילי דרקיע ולמאמרי התכונה? מה לו לעם המבקש אוכל וזקוק לאמצעים לא טובים איך להשיג מזונו, מה לו ולמאמרים גדולים ולחקירות עמוקות בדבר עיכול המזון? מה לו לעם שהנהגותיו מסוכסכות בלי מצרים, התולה על בלימה ועמודי חייו רופפו ודורשים תיקון, מה לו ולהגשרים הבנוים על נהרות טעמזע והווייכסעל וכיוצא בהם? מה לעם ולכל אלה?"

אברמוביץ בא בפיליטונו זה „להתקומם נגד אנשי המעשה המטורפים שבקרבנו ולהביאם במשפט על כל נעלם, להנהיג בעשיה השכלית במקום העשיה המטורפת והעשיה המלומדה והבהמית ולתקן בזה מצב בני עמנו הרוחני והגשמי כאחד נחוץ לנו עתה ניב שפתים וספרות, רצוני אנשי לבב, פועלי אמת ואהבי עמם ומדברני דאומתא, אשר צופים יהיו לישראל ואת אשר יראו יגידו, וגם לא ימנעו לעורר עטם וקסת הסופר על כל דבר נפל בקרבנו ולהאציל מרוחם ורעיון לבם על העם כי ירגישו ויבינו את אשר לפניהם".

ונליל *. ובאמת, ההבדל בין עבר הירדן ובין מערב־הארץ אינו שונה מבחינה לאומית היסטורית מההבדל שבין יהודה ונליל. אין ארץ־ישראל בלא המישור המואבי, גלעד ובשן, כשם שאין ארץ־ישראל בלא יהודה, שומרון ונליל. כולם הם חלקי ארץ אחת — **ארץ היהודים.**

אמנם בימי מלכי בית הורדוס, לאחר שבאה הארץ תחת שלטון רומא, נשתנו ונחלפו גבולי הפרובינציות בעבר הירדן, וחבלי גולן, ארגוב גשור, חורן, גלעד וכו' עברו מדי פעם בפעם ממושל הורדוסי זה למשנהו, או העמדו תחת פקודת הפרוקוראטורים הרומיים שבסוריה — הכל לפי שרירות־לבם של קיסרי רומא. אולם זה היה גורל הארץ כולה, במזרח הארץ כמו במערבה. רק ערים בודדות בעבר הירדן היו בעיקרן יוניות — הערים הידועות בשם דקפולים, אך ערים כאלה היו גם במערב הארץ, כגון בית־שאן (שנקראה סקיטופולים), שנחשבה אף היא מהדקפו־לים, קיסריה ועוד. רוב מנינו ורוב בנינו של הישוב בעבר הירדן, ביחוד בגלעד, היה יהודי גם בימי שלטון רומא, וגם לאחר החורבן לא נשבת משם הישוב העברי, ועוד בשנות המאה הי"ד נמצאו בסלכה ואדרעי קהלות יהודיות, כמו שמעיד הרב אשתורי הפרחי בספרו הידוע „כפתור ופרח".

בנגוד לגבול הצפוני אין אנו מוצאים מעבר גבול־המזרח של ארצנו מ ח י צ ת י ש ו ב צ פ ו ף, הגודר את הדרך בעד התפשטותו של ישוב חדש. אולם תחת זה יש כאן מ ח י צ ה ט ב ע י ת — מדבר שומם, המשתרע במרחק של מאות מיל עד ערבות ארם־נהרים. מדבר זה כמעט שהוא ריק מישוב, ורק בני ערב, „שכוני האהלים", אלה הבידויים הנודדים, תועים עם עדרי גמליהם במרחבי השממה, ובימות החמה, כשאינם מוצאים עוד במדבר טפת מים להחיות נפשם ונפש בהמתם, הם באים למקומות המיושבים שבעבר הירדן, ולפעמים הם מרחיקים ללכת ועוברים את הירדן ונוטים אהליהם בשדות־הקציר ומתהלכים בנעימות את בני הכפרים, ובתחילת ימי־החורף, כשבא רץ מן המדבר לבשר בוא הגשמים, הם מעתיקים אהליהם ושבים כסערה אל המדבר, ובדרך שובם הם בוזזים ושוסים, ופגיעתם אז רעה.

בכל פעם, שהארץ נמצאה תחת שלטון רפה־ידים, היו בני־מדבר אלה, שאינם מכירים בעול מלכות, שופכים את ממשלתם על פני בני התרבות, על הישוב המעורה בקרקע, והיו מטילים אימה על האכרים עובדי־האדמה, שודדים את עדריהם ושוסים גרניהם. הכפרים נאלצו באופן כזה לשלם מס־הגנה לשבטי הבידויים התקיפים, למען יגינו עליהם מחמס ושוד של בידויים אחרים. מס זה נקרא בשם „אחוה" (בערבית „חוה"), וכל כפר שהיה משלם מס־הגנה זה נקרא בשם „אחות", כלומר: אחות השבט הבידויי המגין עליה. עוד בימי הורדוס סבלו תושבי עבר הירדן מתגרת ידי השודדים האלה, והמלך האדומי הושיב מפני כך על גבול המדבר יהודי־בבל, שהיו ידועים באומץ־לבם וגבורתם. כך עשתה גם הממשלה הטורקית בשנות המאה התשע־עשרה והושיבה על גבול המדבר אכרים צרקסים, שהביאה מקוקז ומבולגריה.

במדה שגברה יד הבידויים, והחמס והשוד גדל בעבר הירדן — בה במדה נתרחב המדבר על חשבון הארץ המיושבת, כי מחוסר בטחון ומרוב פחד עזבו האכרים את כפריהם ולא עבדו אדמתם, והארץ נהפכה לשממה. ולהיפך, במדה שנתבצר כח השלטון המסודר, ופראי־המדבר נהדפו אחור, וחיי האכרים ורכושם הובטח על־ידי צבא הממשלה — בה במדה הוסגו גבולי המדבר מזרחה, ושטח הישוב בעבר הירדן נתרבה ונתגדל. אי־אפשר מפני זה לקבוע בדיוק את קו הגבול המזרחי. כי מה שהיה מדבר תחת השלטון הטורקי הרופף והרעוע — יוכל להפך לארץ פורחת תחת שלטון יותר מסודר, תקיף ותרבותי. כי הארץ הנקראת בשם מדבר סוריה אינה ארץ־ישימון, שאינה מוכשרת כלל לישוב, אלא ארץ מעוטת־גשמים, אבל מטבעה היא פוריה ודורשת רק חריצות ועמל־ידים להוציא פריה. לפני אלפים שנה היה הישוב פה צפוף ורב, כפי שמעידות ההורבות המרובות, הנפגשות פה בכל עבר ופנה.

לפני מאה שנה היה כמעט כל עבר הירדן חרב ושומם, ורק בהררי חורן ישבו הדרוזים אמיצי־הלב, שנדרו לשם מהרי הלבנון. תגבורת השלטון הטורקי בזמן האחרון, ביחוד אחרי תקון מסילת־הברזל החגזית, העוברת לאורך עבר הירדן מדמשק למדינה, הועילה הרבה להרחבת הישוב ורבוי הארץ המעובדת. אך עוד רבה שם השפעת המדבר ובני־המדבר הפראים ועוד רבה העזובה והשממה בארץ זו, שהתפארה בעשירותה ופוריותה לפני שלשת אלפי שנה. ואין כל ספק, שהתאחזות היהודים בארץ־מולדתם הראשונה — כי פה, בעבר הירדן, נ ו ל ד ה האומה העברית — תחיה ותפרה שוב את ארצות גלעד ובשן, ו ג ב ו ל ה מ ד ב ר הנוכח יעתק ויוסג עם רבוי־הישוב והגדלת התרבות — מזרחה, ותחומי עבר הירדן יתרחבו ויתפשטו על חשבון השממה וערבת־המדבר.

הגבול הדרומי בעבר הירדן היה לפנים נחל ארנון — אך אין כל יסוד לחשב גם היום את הארנון לגבול ארץ־ישראל. כשנאחזו היהודים בארץ־ישראל לפני שלשת אלפים שנה, ישבו המואבים בקצה הדרומי של עבר הירדן, ממזרח ים המלח, ונחל ארנון היה הגבול בין מואב ובין ישראל. מדרום מואב, בערבה, בין ים המלח ובין ים־הסוף, ישבו האדומים. מעמים אלה לא נשאר כל זכר ושריד. אדום נתערב בישראל, ועקבות מואב לא נודעו. החבל, ששני העמים תפסו באותו זמן, הוא חלק אורגני של ארץ־ישראל. מעבר הדרומי של נחל ארנון אין עוד מחיצת העמים הזרים, שקבעה אז גבול נחלת היהודים. לפי טבע הארץ אין כל הבדל בין עברי נחל ארנון, וכל ארץ מואב היא עכשיו מאוחדת בסנגק אחד, בסנגק הכרכי. הגבול הדרומי של ארצנו הוא עכשיו אותו הגבול, שהיה בימי שלמה: מפרץ ים־סוף בערבה, או אילות העתיקה. על־ידי ים התיכון מחוברת ארץ־ישראל עם אירופה, על־ידי ים־הסוף מחוברת ארצנו את ארץ הודו. אילות היתה שתי

---

* בבא בתרא פ"ג ה"ב; כתובות פי"ג ה"י; גטין פ"ז ה"ח; שבועות פ"ט ה"ב.

דברים עמוקים ומסובכים, או אמנות דקה שבדקה, צרופה שבצרופה. אתה, מורי, מוכיח אותי על פני, באָמרך, כי מרוב חפזון ומהירות בעבודתי הספרותית הנני משחית את השפה שאני כותב בה. השפה היא מין אליל בעיניך; השפה היא לך יותר מן החיים עצמם, כאילו היו כללי השפה קבועים לנצח, וכל הפוגע בהם חייב ארבע מיתות בית דין. ואני אומר, כי החיים הם יותר מן השפה, כלומר — מן אותה השפה, שאיזה סופר או משורר, יהיה מי שיהיה, רוצה בה. השפה שכתבו בה אתמול אין לכתוב בה היום, כי החיים בעצמם משתנים מיום ליום ועמהם גם סגנון השפה. אין אני עובד אלילים, ואף לא אליל השפה.

— אתם מחללים כל קודש, כי אין לכם, הצעירים, דבר שבקדושה. הכל הוא לכם חולין שבחולין. אין לכם אבות בספרות, אין לכם ירושה לאומית, אין אתם רוצים ואין אתם יכולים להיות חוליה בשלשלת המסורה הספרותית.

— מליצות ולא יותר. החיים כשהם לעצמם כבר קדושים הם, אבל אין קדושה במלים כשהן לעצמן, ביחוד במלים שאינן לקוחות מן החיים ואינן חוזרות אל החיים. החיים יש להם הגיון מיוחד, החיים הם יותר גם משירה שקולה וחרוזה עם כל מעלותיה. רבים מן המחברים הקדמונים לא היו מדפיסים את ספריהם בעודם בחיים. על כן היה נוח להם לשאת עיניהם למרום ולכתוב בשביל חיי העולם הבא. לא כן אָנו, וגם אתה, מורי, אינך יוצא מכלל זה, — אָנו הננו כותבים בעד בני דורנו אָנו; אָנו מוכרים את פרי־עטנו, אָנו מצפים לשכר סופרים, — על כן רק לעג לרש הוא, אם דורשים מידינו, כי נשחה נגד הזרם, כי נכתוב בעד הדורות הבאים, כי נתן את כל חיינו במחיר שטר־המחאה על הקוראים אשר עוד יולדו, אחרי אשר הרמה תאכלנו בקבר... ומי מאתנו יודע לנכון, מה יהיה משפטם של הדורות הבאים אחרינו, במה יבחרו ובמה יבחלו?

כתום השיחה ביני ובין הר־אבן, נוכחתי, כי בשתי שפות אָנו מדברים. איש מאתנו לא ישמע שפת רעהו. אני, בהיותי צעיר, היתה נפשי מלאה תרועת מלחמה. אני וחברי־לעט שאפנו לעשות מהפכה בספרותנו, ש„קפאה על שמריה", ולשנות את כל ערכי חיינו. ועתה משלימים הצעירים את החיים כמו שהם, בכל כעורם, והם נעשים עבדים לקוראיהם ולטעמם. נחמתי בתקותי ובדעתי, כי הר־אבן הוא הזקן שבחבורת הסופרים הצעירים, כי יש לנו עוד צעירים, שהם מוכשרים להמשיך את עבודתנו — עבודה לדורות.

גְּבוּלֵי אַרְצֵנוּ

מאת

ד. בן־גוריון.

(סוף).

כשאָנו עוברים לגבול המזרחי של ארצנו, אָנו מוצאים אף כאן אי־התאָמה בין הגבול היעוד ובין הגבול ההיסטורי, אולם פה אין ההבדל בין שני אלה כה גדול ורב, כמו בצפון הארץ. הגבול המזרחי של „הארץ היעודה" הוא לא נהר הירדן, כמו שסוברים רבים בטעות, אלא המדבר הסורי, בקצה המזרחי של החבל הנקרא בשם „עבר הירדן".

הדעה הנשמעת לפעמים אף בקרב ציוניים, שעבר הירדן אינו ארץ־ישראל — נשענת על אי־ידיעה גמורה בתולדות הארץ וטבעה. כידוע, קדמה התאחזותם של העברים בעבר הירדן מזרחה לכבושם בעבר המערבי של הירדן. כשעברו העברים בפעם הראשונה את הירדן לרשת את ארץ כנען במערב, כבר היה החלק המזרחי בידיהם. הכבוש העברי הראשון, הידוע לנו מספורי התנ"ך, הוא כבוש „הארץ מידי שני מלכי האמורי אשר בעבר הירדן מנחל ארנון עד הר חרמון — — — כל ערי המישור וכל הגלעד וכל הבשן עד סלכה ואדרעי ערי ממלכת עוג בבשן" (דברים ג, ח־י). חוקרי זמננו נחלקים בדעתם על־דבר אמתות הספורים של מלחמות סיחון מלך האמורי ועוג מלך הבשן, אבל כולם תמימי דעה עם המסורת התנ"כית, שהיהודים נאחזו תחילה בעבר הירדן מזרחה. חלק מזרח הירדן קדם איפוא להיות ל„ארץ־ישראל" עוד לפני ארץ כנען, כלומר: החלק המערבי של פלשתינה. והתאחזות העברים בעבר הירדן לא היתה התאחזות זמנית, חולפת, עד כבושו של החלק המערבי. אָמנם מרכזי האומה נמצאו כולם במערב הארץ, ורוב המאורעות ההיסטוריים, שזכרונם נשתמר בספרותנו העתיקה, — התנ"כית, התלמודית והיונית — נתרחשו בחבלי הארץ שבין הירדן וים התיכון, ורשומו של עבר הירדן בדברי־ימינו לא היה ניכר ובולט כל־כך, כזה של החלק המערבי. אולם מבחינת הישוב העברי לא היה שום הבדל בין שני חלקי הארץ. כל זמן שישב עמנו בארצו לא נפקד ישוב־היהודים בעבר הירדן. אין לנו ידיעות ברורות ונכונות על־דבר כמות היהודים, שהתנחלו בחלקים השונים של הארץ, ואין אָנו יכולים איפוא לדעת, היכן היה הישוב מרובה יותר — במזרח או במערב, אבל לענין שלפנינו מספקת הידיעה, שישוב היהודים בעבר הירדן לא פסק מימות משה ויהושע בן־נון עד החורבן. בתקופת־השופטים קמו בעבר הירדן שני שופטים לישראל — יאיר הגלעדי ויפתח הגלעדי, — ומשם גם יצא אחד מגדולי נביאינו — אליהו התשבי, מתושבי גלעד. משש ערי־המקלט, שהקדישו בני ישראל לרוצח נפש בשגגה, היו חצין במערב הירדן, וחצין — בעבר הירדן מזרחה (יהושע כ, ז—ט).

גם כשהגלו היהודים מעבר הירדן בימי פקח בן רמליהו מלך ישראל על־ידי תגלת־פלאסר אשורה, לא נכרתה משם שארית ישראל, ולאחרי שיבת־ציון באו היהודים ונאחזו שוב בעבר הירדן. יהודה המכבי נלחם מלחמותיו נגד היונים לא רק במערב הארץ, כי־אם גם במזרחה (חשמונאים א, ה), ואלכסנדר־ינאי הכניע את כל חלקי עבר הירדן לשלטונו, ובימיו נתאחדו שני עברי הירדן לממלכה אחת, כבימי דוד ושלמה. גם מלכי בית הורדוס משלו בארצות עבר הירדן, וכשהמשנה מחלקת את ארץ־ישראל לשלש ארצות היא מונה תמיד יהודה, עבר־הירדן

ובמדע. ואותם המבקרים עצמם עוברים בשתיקה גמורה — בשוגג או במזיד ? — על יצירות רוחי המאוחרות, דוקא על אותן שנתבשלו בי כל־צרכן, דוקא על אותן שהגיעו לשלימות ידועה, לשלימות אפשרית, לפי כחותי וכשרונותי וידיעותי, בין בתוכנן ובין בצורתן. האמנם אמת הוא הדבר, שנקל וגם נעים לסלוח לסופר את שגיאותיו וחסרונותיו, אך קשה מאוד לסלוח לו את יתרונותיו ומעלותיו ?

בימים האחרונים נפוצה השמועה בעיר, כי חולה אני, נוטה למות. אז זכרוני אחדים מהסופרים הצעירים ויבואו לבקרני. בתוך הבאים היה גם הר־אבן. שקר היה בפי השמועה. אנכי גם לא חשבתי להתחלות. אחדים ממבקרי לא יכלו התאפק ברוחם, ויביעו את תמהונם, במצאם אותי יושב אל שלחן הסופרים ומתחיל בעבודות חדשות. כבר חגגו את יובלי הספרותי, כבר הספידוני ויחשבוני במתים, — ואני עודני חי וגם בריא בגופי וברוחי. חשבו זאת כמעט לחוצפה מצדי.

הר־אבן נשאר בחדרי, גם אחרי אשר יצאו כל המבקרים. שמחתי על הותרו אצלי. בשנים האחרונות הייתי בבדידות גמורה. ולמרות הדברים אשר נפלו ביני ובין הר־אבן שמרתי לו בלבי רגשי ידידות, והייתי מתגעגע על חברתו ושיחתו. וכפי הנראה, היה גם לו הפעם צורך נפשי לדבר עמדי. במשך שיחתנו הארוכה נגלה לי, כי מי שהיה תלמידי, לפי דבריו, נשתנה הרבה ברוחו ובהליכותיו. בכל דבור ודבור היוצא מפיו כבר ניכר בטחונו בעצמו. ומדי דברו על פרי־עטו, איננו עוד ביישן ועניו, כמה שידעתיו בעת הראשונה שהכרתיו. אולם בכל גאותו ובטחונו בעצמו חפץ לשמוע את משפטי על ערכו הספרותי, אחרי אשר נודע לו, כי אנכי קורא את כל אשר הוא מדפיס במכתבי־עתים שונים ובספרים מיוחדים, גם בעברית וגם בלשון העם המדוברת.

ואני הגדתי להר־אבן את אשר בלבבי :

— היום הנך האליל בספרותנו. אולם בטוח אני בך, שלא תבצר מקומך בה אף במשך דור אחד.

— מדוע אתה, מורי, חושב ככה ?

— יען שכינתך האמנותית ירדה בזמן האחרון למטה מעשרה טפחים, ועוד מעט והיא זוחלת ברפש. אמנם דבריך עדיין נוצצים ומבריקים, אך כבר אמר המשורר :

וואס גלענצט איזט פיר דען אויגענבליק געבארען,
דאס עכטע בלייבט דער נאכוועלט אונפערלארען.

היום אמנם ישנם לך מעריצים, אשר שמך נשא בפיהם, אולם מחר יבוא אליל־ספרותי אחר וידרוך עליך ברגל־גאוה. היו אצלנו סופרים ומשוררים, אשר לפני שלשים או ארבעים שנה כרעו לפניהם ברך, והיום גם שמם נשכח.

— דיה לצרה בשעתה. אינני עוד זקן...

— יוכל היות, כי זקנתי, כי מלאתי חוקי בחיים, כי כבר באה עתי לכלות נבואתי ולרדת בחשאי מעל בימת הספרות. אבל אנכי עבדתי באמת ואמונה לאלהי הספרות העברית ולעמנו. מעולם לא חנפתי לטעמו הגס של ההמון. כונתי היתה תמיד לשבח את הטעם והמדות, לעדן את הרגשות, לרומם את הרעיון ולזכך את הרוח. ובכל אשר כתבתי היתה תמיד תעודה תרבותית לנגד עיני, כי ברצוני היה לחנך את הדור, לשפר את חיינו המכוערים ולתת משאת־נפש לבני הנעורים...

— וכונתי אני בספרות מה היא ?

— את האמת אגיד לך, כי כל עבודתך הספרותית היא בעיני מין בועה של בורית ; נשב בה הרוח, דקרה בה מחט — והתפוצצה לרסיסים, וגם זכר לא יהיה לה. כל הצלחתך, בת־השעה, בספרותנו אינה אלא אות חדש לקלקול הטעם וחסרון חוש לאומי־מוסרי בקרב הקוראים החדשים.

— לא חפצתי להכנס אתך היום, מורי, בוכוחים ספרותיים ותרבותיים, כי מה יתנו ומה יוסיפו הוכוחים בעניני ספרות ואמנות ? כל זה הבל ואין בו מועיל. אחרי כל הוכוחים הארוכים והעמוקים אין צד אחד מוותר על דעתו ואינו זז מהעוגה אשר עג לו בחיים ובספרות. בני דורך אהבו להרבות בוכוחים ובפלפולים : לטחון קמח טחון, או לצרור מים בכברה. אנו, בני דורנו ואנשי חוגי, איננו מרבים בשיחה. או שאנו עובדים, כל אחד במקצוע שלו, עבודה נמרצה, או שאנו נהנים מן החיים ותענוגותיהם. אולם אם לדין — יש תשובה על דבריך. זקנת, מורי, ורחוק הנך מדורנו. אתה דורש את שאיפותינו לגנאי, ואנו — לשבח. אנו, הצעירים, מכירים ומודים, שאין אנו שואפים כלל להרביץ קולטורה ברבים ואין אנו לוקחים לעצמנו עטרה של מחנכי הדור ומורי העם ; אין אנו כותבים בשביל הדורות הבאים ; אין אנו מצפים לקוראים, אשר יפתחו את ספרינו אחרי אשר יעלו עשבים בלחיינו. הננו מסתפקים במועט : די לנו באל־מות של יום אחד. אנו כותבים בשביל הרגע, אבל את חיי רגע ההוה אנו שואבים עד תומם, כי אנחנו בעצמנו חיים את חיי הרגע במלואם. אנו מסיחים את דעתנו במתכוין מן ה„אתמול“ ומן ה„מחר“, כי עינינו נשואות רק אל השעה שאנו חיים בה, כי כל שעה ושעה מחיינו כוללת בקרבה גם האין־סוף, וכבר אמר המשורר : „החי בעד זמנו הוא חי גם בעד הנצח“. יודע אנכי אמנם, כי שמי ישכח מהרה, כי ברית לא כרתי עם האל־מות וחוזה לא עשיתי עם הדורות הבאים. אולם גם שמך, מורי, ישכח מהרה, אם עוד לא נשכח כבר. ההבדל ביני ובינך, רבי, הוא רק בזה, שאני מרויח זמן. אתה, מורי, לוטש כל ניב, אתה שוקל ובוחן כל מלה ומלה, אתה רודף אחרי רעיונות־רוח, אתה רוצה לשבח ולתקן מדות ואנשים, מה שאין לתקן, ומה שטוב לנו להניחם כמו שהם. ואני מוסר לדפוס כל מה שאני כותב ואיך שאני כותב. אין קהל הקוראים דורש כלל מידי לבזבז כל כחותי, להקריב מחי ולשד עצמותי, על כל בטוי ובטוי. הקוראים רוצים, כי משלהם יתנו להם, כי ידברו אתם בשפתם ובסגנונם הם, כי יספרו להם לפי מושגיהם ולפי טעמים הם, כי ישעשעו ויבדחו את נפשם. לא תורה או מוסר, לא דעות ומחשבות מבקשים הקוראים בפרי עטנו, כי־אם קריאה של עונג, לבלות שעה אחת בנעימים. וסוף־סוף גם רוב המשכילים מבקשים קריאה שכזו. רק המועט שבמועט מבקש לו בספר עיונים כבדים,

אל תראני, ארוני שלום-עליכם, שהיה לי פתאום אורח בנשים... עוד כיום הזה, כשאני מעלה בזכרוני אותו מעשה, לא אוכל לכבוש את יצרי, והדמעות עולות בעיני מאליהן. ואף־על־פי־כן אל־נא תרמה בנפשך, כי טוביה שלח אז את רגשותיו לפניו והרך את לבו, כלב אשה מצרה, — חס ושלום!... אמנם, כל מה שהתחולל בשעת מעשה במעמקי נפשי — רק אל אלהים, הבוחן כליות ולב, הוא יודע! הלא גם אתה, ארוני, אב אתה לבניך, וכמוני ידעת אף אתה פירושו של מקרא מלא „כרחם אב על בנים", וכמוני טעמת אף אתה בימיך טעמו של רגש זה, עת אשר ילדך, יוצא חלציך, אשר טפחת ורבית, נחם על חטאתו, והוא שב אליך בתשובה שלמה, עומד כנגדך, מציץ לתוך עמקי נשמתך ואומר לך: „אבא!" — כלומר: ס ל ח ל נ ו, א ב י נ ו, כ י ח ט א נ ו!... אדרבה, נסה־נא אז להראות את כחך, אם בעל־נפש אתה, וקום־נא וגרשהו מעל פניך!... אך כנגד זה מתעורר בי כח־הדם בכל תקפו ובולע את כל חושי, ואני משוה לי בחזון את כל תעלוליה היפים, אשר עוללה לי... את חוורקא הגלגני, תפחנה עצמותיו... ואת הכומר, ימח שמו וזכרו... ואת דמעות עיני על משכבי בלילות... ואת מותה של גולדה עליו השלום... לא! קום־נא אתה, ארוני, וענה בי: איך אוכל ואשכח את כל זאת? כמו שאנו אומרים בהפטורה: ה ת ש כ ח א ש ה ע ו ל ה — כלומר: כלום אפשר לו לילוד־אשה להסיח דעת מעול נורא כזה?... ושוב אני מעיין בדבר וחוזר בי, ואני אומר אל לבי: טוביה, אל תהי חכם בעיניך ואל תשלה הפעם את נפשך בפסוקים, בדברי הלכה ובדברי אגדה, כי בנפש בתך הוא הדבר הזה!... זכור ואל תשכח, כי בתך היא, עצם מעצמך ובשר מבשרך!... יעלה־נא לפניך מקרא מלא שנאמר: „כרחם אב על בנים"!... והלא דברים קל־וחומר: ומה הקדוש־ברוך־הוא, שהוא מלך מלכי המלכים ולו זרוע עם גבורה להנקם מן הרשעים ומכל עושי־עולה בעולם הזה, אמר על עצמו, כי הוא אל ארך־אפים ורב חסד ואמת, — בן־אדם קרוץ מחומר, שכח זבובים כחו וכל נקמתו מאפע, על אחת כמה וכמה שאסור לו להתאכזר וללכת אחר שרירות לבו הרע!... ובפרט, שזו, כלומר הוה, כבר הרהרה חרטה על כל המעשה, והיא רוצה לחזור בתשובה שלמה אל אביה ואל אלהיה!... מה דעתך אתה, ארוני שלום-עליכם? הלא איש מלומד אתה, כותב ספרים לבני ישראל ומנהל את העולם כולו בעצותיך, ובחך רב לך גם בנגלה וגם בנסתר, כמו שאנו אומרים במחזור: מ ס ו ד ח כ מ י ם ו נ ב ו נ י ם, — אדרבה, קום־נא אתה איפוא והגד־נא לטוביה הפעם את המעשה, אשר צריך היה לעשות לבתו ביום דין? האם חייב היה אז לקום ולנפול על צוארה, לחבקה ולנשקה באהבה ולאמר לה בלשון זו, שאנו אומרים בליל „כל־נדרי": ס ל ח ת י כ ד ב ר י ך — כלומר: הכל מחול לך, והרי את בתי כבתחילה? או שמא דין הוא, שצריך היה לפנות לה עורף, כבפעם הראשונה, לענות אותה קשות ולאמר לה בכל תוקף: ל ך ־ ל ך — כלומר: לכי־לך אל המקום אשר משם באת?... בי, ארוני, לוא יהא דומה הדבר עליך, כאילו אתה במקום טוביה, כאילו אתה, דרך משל, יושב על מדוכה ז̇ו, ואמר־נא לי בהן־צדקך, בלא לב ולב, כאשר ידבר איש אל רעהו: מה היית א ת ה עושה ואיך היית א ת ה נוהג, כדי לצאת מן המצר?... ואם קשה ממך הדבר להגיד לי תיכף ומיד, הרי אני נותן לך זמן לעיין בו יפה... אם כה ואם כה, ואני צריך ללכת — כי הנה נכדי מחכים לי בבית, מצפים לאביהם־זקנם. להודיעך, שחביבים נכדים על האדם יותר מבנים, כמו שאנו אומרים בקבלת־שבת: א ל ת ק ר א ב נ י ך א ל א ב ו נ י ך — כלומר: לא הרי בנים כבני־בנים... ואתה, ארוני, אל־נא תבוא במשפט עמדי, שמא הגרשתי את הסאה היום ובלבלתי את מחך יותר מראי — בשכר זה תכתבני בספר הזכרונות ותעשה לך מטעמים כאשר אהבת... ואם יצוה לנו אלהים את החיים בימים הבאים, הלא עוד נתראה פנים. ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום!

הָרַב וְהַתַּלְמִיד

מאת

ראובן בריינין.

(סוף).

ג.

אחרי השיחה הזאת עברו שנים אחדות. הר־אבן כבר יצא מביתי לרשותו והיה לסופר ולמשורר קבוע בישראל. במשך עת קצרה קנה לו שם בספרותנו והיה לחביב הקוראים. רק לעתים רחוקות היינו נפגשים, וגם אז לא הרבינו לדבר זה עם זה. כפי הנראה, היתה עליו חברתי למשא, ומעת אשר יצא לרשותו בא אל ביתי רק פעם אחת, כאשר חגגו את היובל של שנת החמשים לעבודתי בספרותנו. הר־אבן היה גם הוא בין הנואמים לכבודי, וירבה לספר תהלתי וגדולתי. אולם אחרי חגיגה זו של יובלי עזבוני כל הסופרים הצעירים, נשכחתי כמת מלבם. נסתלקתי הצדה. הנאומים, אשר השמיעו הסופרים על חג יובלי, היו כהספדים, שעושים לנפטר. גמלו לי החסד האחרון, עשו את ה„סך־הכל" לחשבון חיי ועבודתי הספרותית — וחסל. יובלי היה קבורתי בעודני חי, בעודני חושב מחשבות ובעודני יוצר יצירות חדשות. סתמו עלי את הגולל, והחברים נתפזרו, איש לעברו, לעבודתו ולהבלי חייו. בשנים האחרונות אמנם הוספתי, על־ידי הדברים החדשים שכתבתי, שורה חדשה לה„סך־הכל", שעשו לי חוגגי־מספידי. אך שורה זו איננה נכנסת עוד בחשבון, ואיש לא ישים עוד אליה לב. יצירותי הראשונות משכחות את האחרונות, את היותר אחרונות. ונפלא הדבר, שהמבקרים החדשים, אשר בטוב לבבם כבר צררו את נשמתי בצרור העלים היבשים של תולדות הספרות, — שהמבקרים האלה מזכירים עוד לפעמים לשבח, — ולפעמים גם מרבים תהלה, — את הבוסר הספרותי שלי, דוקא אותם הדברים, אשר כתבתי בטרם נתבשלה דעתי, בטרם נשתכלל סגנוני ובטרם קניתי לי ידיעות הגונות בספרות

א.

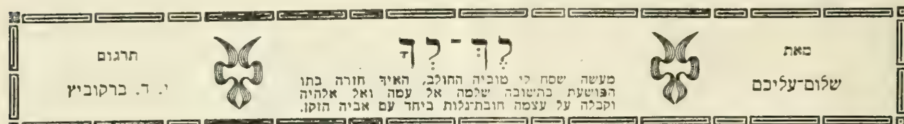
הַיּוֹם כָּאן וּמָחָר שָׁם
אֶת תַּרְמִילִי נָע וָנָד...
נָא לַבְּבִינִי בִּבְרַק עֵינַיִךְ,
נָא הַחֲיִינִי בְּלַחַץ־יָד.

כָּכָה גָרַם רַע־מַזָּלִי—
מִי לִי פֹּה וּמַה לִי שָׁם?
אֶת בְּנֵי אָדָם יִקַּח שָׂטָן —
לָךְ וַחֲנוֹף לְסוֹבְאֵי דָם!...

ב.

שָׁוְא בֵּינֵיהֶם אָתוּר מְנוּחָה—
אֵלֵךְ לִי כַּאֲשֶׁר אֵלֵךְ.
נִיצוֹץ חַיִּים בִּלְבָבִי גָנוּז.
רְצוֹנֵךְ בּוֹ—זְכִי וֶהֱא לָךְ...

רְצוֹנֵךְ בּוֹ—חִישׁ לַפִּיהוּ
וְחַיַּי לִי הַצִּילִי.
גַּם דְּרוֹר מָצְאָה קֵן לָהּ,
וּפִנָּה אֵין בִּשְׁבִילִי...

(סוף).

בקיצור, כיון שראתה צייטיל בתי, כי במלחמה לא תנצח את טוביה אביה ובפולמוס־דברים לא תוכל לו להמתיק את גזר־דינו, אז נמלכה והתקינה את עצמה, כמאמרם, ל ד ו ר ו ן ו ל ת פ ל ה — כלומר: נפלה לפני על ברכיה, החזיקה בי ונשקה לי את ידי ואמרה לי: „אבא, היא אומרת, כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף, אם אמוש ממך הפעם! לוא פה, היא אומרת, תהיה מיתתי, לוא אראה ברעה כל ימי חיי, אם תדחה כיום הזה את חוה בשתי ידים, כשם שדחית אותה, היא אומרת, אז ביער, עת אשר נפלה, היא אומרת, לפניך אפים ארצה, ואתה, היא אומרת, הקשית את לבך והטית את סוסך מפניה ומהרת להמלט על נפשך!“... „מה הפגע הרע הזה, אני אומר, אשר פגע בי היום? מה המשלחת הזאת, שנשתלחה פתאום על ראשי? למה, אני אומר, קמת לקצר את חיי?!“... ואולם זו, כלומר צייטיל בתי, אינה מרפה ממני, אוחזת בידי בכל תוקף וטוענת טענתה: „לוא אראה ברעה, היא אומרת, לוא פה תהיה מיתתי היום, אם לא תסלח לה הפעם ולא תשיב לבך עליה, כי בתך היא, עצמך ובשרך, היא אומרת, כמוני!“... „מה לי ולה, אני אומר, כי באת היום להוריד את שיבתי בינון שאולה? לא בתי היא עוד! כבר מתה, אני אומר, וכבר אבד זכרה מן החיים!“... „לא היא אומרת, חוה לא מתה, אלא חיה היא כמוני וכמוך, היא אומרת, ובתך היא כמו שהיתה, כי למן הרגע הראשון, היא אומרת, אשר הוגד לה, כי גזירה נגזרה עלינו להשלח מן הכפר, גמרה בלבה, כי הגזירה הזאת חלה על כולנו, גם עליה בכלל. אל אשר נלך — כך אמרה לי חוה במו פיה — תלך גם היא. עמנו — עמה, וגלותנו — גלותה... וסימן לדבר, אבא, היא אומרת, הנה גם צרורה מוטל שם בין צרורותינו“... כך אומרת לי צייטיל בתי בנשימה אחת, כדרך שמונים בפורים את שמות עשרת בני המן אשר במגילה, ואינה מניחה לי להשיב רוחי ולהוציא אפילו הגה מפי, ומראה לי באצבע על אחת החבילות, הצרורה במטפחת אדומה, ותיכף למעשה היא עומדת ופותחת את דלת הקיטון הסמוך וקוראת בקול: „חוה!“ — כשם שאתה רואה אותי ביהדותי!... ומה אומר ומה אדבר לך, ידידי היקר, אלופי ומיודעי? אכן נתקיים בטוביה ככל הכתוב והמצויר בספורי־המעשה של מעלתו: מן הקיטון נתגלתה פתאום חוה בכל קומתה וצביונה — בריאה ושלמה, יפה וברה ומום אין בה, כולה כמו שהיתה, לא נגרע דבר ממנה ולא נשתנתה אף כחוט השערה, ורק דאגה עמוקה תכסה פניה וצל ילין בעיניה, ואת ראשה תרים למעלה, בגאה וגאון, והיא נצבת רגע בפתח, היא מביטה אלי ואני מביט אליה. אחר־כך היא פושטת אלי את שתי ידיה, ורק מלה אחת תוכל להוציא מפיה, מלה אחת בודדה, ובלחש:

— א־בא...

. . . .

. . . .

. . . .

היהודית ההמונית ולא על־ידי יצירת התנאים החדשים ליסודה של מדינה יהודית עומדת ברשות עצמה.

העליה החדשה לארץ־ישראל אחרי המלחמה, אם תהיה אפילו מרובה בכמותה, תביא לארץ לא רק את ההמונים מרוסיה וגליציה, המדברים יהודית, אלא גם יהודי ארצות אחרות, המדברים אשכנזית, צרפתית ואנג־לית, והם, שה„אידיש" הוא לגביהם בבחינת „אפס", יתוספו על יהודי־המזרח, הנמצאים בארץ, ומאחר שלא יקבלו את מרותה של ה„יהודית", שאין לה בעיניהם לא ערך מסורתי ולא ערך לאומי, וגם את שפתם הם — שפת ארץ מולדתם — לא יוכלו להשריש שם, מוכרחים יהיו ללכת בדרך הכבושה כבר ולהודות בעברית, ששמרה את חנה הפיוטי אפילו בעיני בניה היותר רחוקים. ויותר מכל אלה תשקוד על תקנתה של העברית ההסתדרות הציונית, השופטת העליונה בכל מעשי הבנין הלאומי בארץ. לגביה הרי השפה העברית היא תנאי קודם למעשי־בראשית של המרכז, הבא ליצור לנו את הטפוס הישן־החדש של העברי השלם. לה העברית היא סמל האחדות באומה ובנשמה הלאומית, כי בלעדי העברית עומד הבנין החדש להחפך ל„מגדל בבל", שהבונים לא ישמעו איש שפת רעהו ויקלקלו את השורה. ועם העברית תתפתח היהדות המנומרת ותעשה להטיבה עברית אחת, תקבל צבע לאומי אחד ותוכל להתחרות עם השפעת התרבות הנמוכה של תושבי הארץ מיד, ובעתיד — גם עם תרבות העמים המתקדמים, שיבואו ברבות הימים במגע ומשא פוליטי עם המדינה העברית המשוכללת, המקורית והחפשית.

אלו הן טענותיהם ותקוותיהם של שני הצדדים, הנחלקים בפתרון הלשונות בארץ־ישראל, ואם רוצים אנו לבחון בטיב דבריהם ולדעת מי מהם קרוב אל האמת ומי מהם רחוק מן המציאות, — אין אנו צריכים לראיה יותר מוכיחה מהלך־נפשם ודרכם של שני המחנות האלה בהוה.

בעלי ה„אידיש", הבטוחים כל־כך בההמונים, המדברים יהודית, שרויים כל הימים האחרונים ב„צער" ו„פחד". מצטערים הם על העברים ה„קנאים", הנכונים לתגר בהם מלחמה עוד בראשית ימי הבנין, מפחדים הם, שמא ירדפו העברים עד חרמה את גלוייו הספרותיים של ה„אידיש", והם מקדימים איפוא רפואה למכה: מכריזים הם, כי „הדימוקראטיה" היא בסכנה, כי העברים הנסוגים־אחור יקחו נקם מכל יהודי פשוט, המדבר בארץ־ישראל בלשון עמו, ומעלילים כבר עלילות על ראשי הציוניים, המוחזקים נאמנים לעברית. ולעומת זה אין להם לא דרך ברורה בשאלת ההשכלה בארץ, לא שיטת־למודים לבית־הספר העממי, לא חפץ כל־שהוא לברר וללבן את הצד המעשי שבשאלה, וכל מעינם הוא בפולמוס־הדברים, השוטף כעת בעצם תקפו על עמודי העתונות היהודית וסוחף בזרם רגזו אפילו את יתר פליטת ההגיון הבריא שלהם; נראה הדבר, כאילו מרגישים הם, שהנחה זו, הבאה למוד את ארץ־ישראל באמת־המדה של חוץ־לארץ, מופרכת היא מעיקרה ולשוא כל עמלם מלכתחילה...

מוחלפת היא השיטה במחנה העברים. פה אין קול ענות־גבורה ואין קול ענות־מלחמה, אם כי הדרך לפני העברית כבושה היא כבר, מחנה הלוחמים כבר עמד פעמים רבות בנסיון, וגם הבטחון בסוף הנצחון אינו חסר כאן. פה יודעים את כל הקושי שבדבר אבני הנגף המרובות שבדרך, ואם אין בעלי העברית מתיאשים אף לרגע, הרי אין זאת אלא מפני שרבה אמונתם בשיטת הכבוש, שהיתה מוצלחת בעבר ותעמוד להם סוף־סוף גם בעתיד. סוד הצלחתה של העברית בארץ־ישראל מונח בעולם־הילדים. התחיה העברית הפקירה לגמרו את הדור הישן, החפשי לנפשו בבחירת לשונו, והתרכזה כולה בטפול חנוכו וגידולו של הדור הבא, שבשבילו נבנו גן־הילדים, בית־הספר העממי ובית־הספר הבינוני, שלשון למודיהם ומשאם ומתנם היתה אך ורק העברית. שיטה של יצירה זו היתה מרובה כבר בתוצאות בתחילת בריתה, כשעולם הילדים נעשה לצנור ההשפעה העברית, היוצאת מנפש המורים, נכנסת לנשמת הילד ועוברת על־ידיו לחיי המשפחה והסביבה; לאחר זמן, כשחלום התחיה התחיל ללבוש צורת השפה העברית החיה, נהיתה זו לאבן־הפנה בהפולי־טיקה העברית, הבאה ליצור חטיבה מקורית אחת מחלקי הלאום הנפרדים, והיא היא שתביא את הפתרון הרצוי לשאלת־הלשונות בעתיד: עבודת התחיה העברית, המחזיקה בכלל „מפי עוללים ויונקים יסדת עוז", תלך בדרך כל השפות המנצחות, תניח את ההורים לנפשם, תתרכז בעולם הילדים, ועל־ידיהם תבוא לידי־נצחון.

אין רחמים בדין: ארץ־ישראל הבנויה איננה באה להוסיף עוד מרכז אחד לשאר מרכזי היהדות המרובים, העומדים תחת השפעה זרה, אלא עתידה היא לרכז בקרבה אותם הבוחלים ב„גלות" והשואפים למשוך הלאה שלשלת־הזהב הקדומה שלנו — בין שהם הולכים בדרך זו בכונה למפרע, בין שהם נמשכים אחריה שלא בכונה על־ידי כחות־חיינו, הטמירים והנעלמים בעמקי נפשנו ה ע ב ר י ת.

ארץ־ישראל המתחדשת היא יצירה לאומית, חטיבה לאומית מיוחדת, השבה ושואבת ממעין־קדומים, מעין העבר הגנוז והמשומר, ואין מהפכה כזאת נעשית בקרב נפשו של אדם מישראל בלא תשובה גמורה אל השפה, נשמת הארץ; ובמובן זה אנו יכולים להגיד בבטחה: ארץ־ישראל או שתהיה שלמה — א ר ץ ע ב ר י ת — ועל ש מ נ ו תקרא, או שתהיה בלולה ומנומרת, וגם בה נשאר רק צל־עם, בלא הד־קדומים של נ ש מ ת ה א ר ץ מבפנים ובלא גון וצבע לאומי מקורי מבחוץ...

הצלחתה של השפה העברית בארץ־ישראל היא חזיון לאומי, האומר „דרשני", ושני המחנות, המדיינים בשאלת־הלשונות לעתיד, מרבים לטפל בה, תומכים עליה את טענותיהם להבא ובעובדה כללית זו של היום רואים הם, כל אחד לפי הרהורי לבו, את הסימנים המובהקים לפתרון המחר שלו. ה„אידישיסטים" מבארים הופעה מיוחדת זו בשתי סבות: בתנאי הנדידה היהודית לארץ־ישראל ובהלך־רוחם של מנהלי התנועה הציונית שם. הצלחתה של העברית — טוענים הם — היא פרי הנדידה היהודית ה„בעל־בתית". ההמונים היהודיים, בעלי־המלאכה והפועלים, המבקשים לחם לטפם, היו פוסחים לגמרם על ארץ־ישראל, ובתור אלמנט עירוני היו מתישבים בארצות־הברית ובשאר מקומות התעשיה המפותחת, שבהם היו מתנחלים על־נקלה. לארץ־ישראל הלך „בעל־הבית" של העיירה, שמאס בחיי כרך או שירד מנכסיו, והוא, המשכיל העברי, המלא געגועים על עולמו ההולך וכלה, היה עלול לכל מיני נסיונות של תחיה, לרבות גם את הנסיון להחיות את השפה בפי בניו. עליו, על „בעל־הבית" הזה, שכו את עולה של העברית כל אותם האינטליגנטים, המורים העברים ובאי־כחה של הציוניות הרשמית, שלא האמינו עוד בהתגשמותה של הציוניות הפוליטית, הבאה לפתור את שאלת היהודים, בתנאי המציאות הטורקית הישנה, ולא יכלו בכל זאת לוותר לגמרה על משאת־נפשם מלפנים — ובחרו ב„ממלכת־כהנים" עברית. אלו ואלו — המורים והציוניים הרשמיים — הצטמצמו בקרן־זוית זו של עבודה עברית, וכל חזון־לבם היה דור עברי שלם וחי, אם כי קטן בכמותו בארץ ודל בהשפעתו כלפי חוץ. המצב הזה, היפה לעברית, מוכרח הוא, לפי דעתם, להשתנות לגמרו בעקב התנאים החדשים, שנתגלו להתגשמותה של הציוניות: במקום „בעל־הבית" יבוא עתה היהודי ההמוני, שאין לו לא הבנה בטיב העבר העברי ולא טעם ביפי מורשת־אבות, והוא יבקש לו פה, כמו בכל הארצות, את הדרך הקלה לו ולבניו אחריו. במקום חזון העברית יבואו האופקים הרחבים של המדינה היהודית, והאינטליגנט היהודי ימצא לו עבודה יותר מתאימה ומשביעה רצון מהטפול בארבע אמות של תחית השפה.

העברים, להיפך, אינם תולים הצלחתה של העברית במעמד הבינוני שלנו ובנושאי התנועה בארץ. הנדידה היהודית, — טוענים הם — הקטנה בכמותה, לא היתה מעולם בעלת צבע אחד, והיהודי הפשוט, „היהודי מן השוק", הוא רוב מנין ובנין גם בארץ־ישראל. הלשון העברית איננה נחלת „בעל־הבית" או האינטליגנט העברי, אלא נחלת כל הישוב החדש, והקנאים היותר גדולים לעברית יצאו דוקא משורות הפועלים, הראשונים במערכה בזמן המלחמה עם החברות השונות („אליאנס" ו„עזרה"), שנתכוונו לנטוע שפה זרה על אדמת ישראל. התנועה העברית לא נבנתה גם כן מחורבנה של הציוניות הפוליטית, מפני שנושאיה יצאו כולם מבית־מדרשה של זו וכל הפצב היה להכניס את „העיקר החסר" הזה להתורה הציונית ולעשות אותה שלמה בכל שלשת עיקריה. סבות הצלחתה של העברית בארץ־ישראל הן — לפי דעת האחרונים — אחרות לגמרו, וכולן תלויות בארץ, במטרת הישוב עצמו ובתנאי חייו העבריים המיוחדים.

הגורם הראשון, החשוב ביותר, היא הארץ גופה. ארץ־ישראל, סמל העבר המזהיר שלנו, מזכירה גם בחורבנה את תקופת־הזהב של עם ישראל, מעוררת בכל עולה־גולה את אגדות־הילדות החביבות שלו, משיבה אותו אל קסם למודיו בבית־רבו, אל תמונות התנ"ך הנהדרות, וממילא הוא מתמלא געגועים אל אותה השפה, שצמיחתה וגידולה היו על אדמת־אבות זו, שניביה נשמעים עוד בשמות כל המקומות העברים וצליליה עוד נשתמרו במשק הגלים בירדן ובהד ההרים ביהודה. יש קשר נפשי בין הארץ־האם והשפה־הבת, ואם כמוס הוא מאותם היושבים בחוץ־לארץ, הרי גלוי ומובן הוא להמתנחלים בארץ, מפני ש„אוירא דארץ־ישראל מחכים", וכל מי ששאף אותו אל קרבו ירגיש, ש„אידיש" ו„ארץ־ישראל" הן „תרתי דסתרי".

הגורם השני הוא חזון התחיה, המפעם בלב העולה ביודעים או בלא יודעים. היהודי ההולך לארץ־ישראל — לגאול את עצמו הוא בא תחילה, וכיון שהוא גומר את חשבונותיו עם ה„גלות", הוא מבקש לו פרות גם מה„אי־דיש", סמל שפתם הזרה של נוגשיו ומעניו, המזכיר לו תמיד ימי עניו ומרודיו, מעורר בו את ה„מרה השחורה" ומעיק עליו בסבל הירושה הגלותית המחפירה.

הגורם השלישי והיותר ריאלי הם תנאי החיים העבריים בארץ גופה. הישוב היהודי בארץ, אם כי קטן הוא עדיין במספרו, מרובה־הגונים הוא וגם כעת כבר יכול הוא לשמש סמל של „קבוץ־גליות" ממש. בארץ־ישראל נמצאים יהודים מכל הארצות והלשונות (ספרדים, אשכנזים, תימנים, בוכרים, גרוזינים וכו'), וכל אישי הקהל המנומר הזה בודדים הם איש לעדתו, ואינם יכולים להעשות חטיבה לאומית אחת עד שלא ירכשו להם שפה משותפת אחת, ועל־ידיה — גם חיים ומעשים מאוחדים. אחדות השפה בארץ היא לא רק תנאי הכרחי ליצירת המרכז הלאומי לעתיד, אלא זו היא הדרך היחידה, שיש בה כדי לחבר ולאגד את העדות המפורדות והמחולקות ולשתפן יחד לחיי קבוץ יהודי מקורי, הצר את צורת חייו בהוה ומתוה לו דרך במלחמת־הקיום הפשוטה. שפה כזו, שכל אחד מחלקי היהדות הארץ־ישראלית יוותר בשבילה על „לשונו" הוא ויתן לה את משפט־הבכורה, יכולה להיות רק העברית, שלגבי הרבים, העומדים עוד בשתי רגליהם בגבולי היהדות המסורתית, קדושה דתית עתיקה חופפת עליה, ולא ה„אידיש", הזר ליהודי־המזרח בתור „שפה", חולין בתור „מסורה" ופסול בתור „תרבות" אירופאית, שאין להם מכנה מושג כל־שהוא.

אחדות השפה בארץ היא איפוא תנאי ריאלי בגבולי המציאות, ואם עליו נוסד בית־הספר העממי העברי והצליח, ועליו נתבססה הספרות העברית הצעירה ועשתה חיל, — דין הוא, שלא יפחת ערכו לא על־ידי הנדידה

מתרבותנו הלאומית, כלומר מיסודו העברי, אינם מרגישים בעצמם, עד היכן הסתבכו בגַוּר פנימי, העלול להרס את היסוד, שהם בעצמם נשענים עליו. להפך מצד זה לתחיה לאומית, ומצד שני — לשנאה ולהתנגדות למקור התחיה, לזו התרבות, שפרנסה וכלכלה את עמנו וקיימה אותו והגיעה אותו לזמן הזה — אין בזה שני כתובים המכחישים זה את זה, כי אם כתוב אחד המכחיש את עצמו. אבל הגלות זכתה אותנו בטפוס משובש כזה של לוחם התחיה, ואנחנו צריכים להיות מוכנים ומזומנים לבטל את השפעתו בעולמנו הלאומי.

ופה מתעוררת השאלה: כיצד אפשר לבטל את השפעתם של לוחמי התחיה מהטפוס הזה? לשלם להם מדה כנגד מדה, כלומר: מאמר כנגד מאמר ונאום כנגד נאום? לא! על הדרך הזה לא תהיה תפארתנו. שאלות כאלה אינן נפתרות על-ידי מאמרים ונאומים בלבד. העבודה פותרת אותן, העבודה נותנת עליהן את התשובה הנכונה. ובמדה שיסתדרו העברים לשם עבודה עברית משותפת, בה במדה תקל המלחמה נגד בעלי „התחיה" שלנו, הטועים והתועים, האומרים לבנות את עתידנו הלאומי מהורבנו של עברנו, והמראים בזה, כי אינם מבינים את פירושה של תחיה ומשתעשעים הם בענפים, שאין להם שורש, ובזמורת-זר, שאין לה כל ערך קיים.

והננו מביעים בזה את תודתנו העמוקה לאלה העברים המעטים, שהתרכזו מסביב ל„התורן" ועזרו לנו להוציא אורגאן עברי, שיהיה מוקדש כולו לרעיון תחית תרבותנו העברית, ואת תקותנו, כי גם העברים הרחוקים שלנו לא יתרשלו מהיום והלאה בעבודתם, וכי כל קרבן לא ידיה יקר בעיניהם במקום שהדבר נוגע לעיקרי תחיתנו. על עבודתנו בשתי השנים האחרונות אָנו מביטים כעל תקופת הנסיונות. מעתה — לעבודה מסודרת ותדירית. כל העברים, כל אלה שאינם בונים חיץ בין התחיה הלאומית ובין התחיה העברית, מחויבים להכנס לתוך ההסתדרות העברית ולסייע לה, שתוכל להרחיב את חוג פעולותיה על-ידי סניפים חדשים של עבודה, כדי להגן על רכושנו הלאומי ולהוסיף עליו עד כמה שתהיה ידנו מגעת על שדה היצירה העברית.

הָרִיב הָאַחֲרוֹן

מאת

ש ל מ ה ג ו ל ד נ ב ר ג.

ג.

אם שונים הם שני המחנות, העוסקים בריב-הלשונות, בהשקפת-עולמם, בהנחותיהם ותכונותיהם, אם נבדלים הם זה מזה ביחוסם אל שתי השפות והערכתם אותן, — הנה ביותר ניכר השנוי ביניהם באופן הפתרון, שכל אחד מ-ב נותן לשאלה זו בבנין עתידנו הלאומי בארץ-ישראל.

השאלה: „עברית או יהודית בארץ-ישראל?" שאלה חיה ופועלת היא לגבי שני המחנות; שניהם רואים בה שאלה יסודית ועיקרית בבנין הארץ, שעתידה להתעורר תיכף לאחר המלחמה, שניהם מביטים עליה גם עכשיו לא כעל שאלת המחר הרחוק, הסובלת דחוי, אלא כעל שאלת היום, הבאה ותובעת את מקומה בחיים. ולכאורה, היו שניהם צריכים להיות שוים בדרישתם לפתור את השאלה על סמך המציאות, תנאי החיים וגורמיהם בארץ-ישראל, אבל באמת מחולקים הם גם בדרך ישרה זו וכל אחד מהם הולך בה לשיטתו.

העברים, המביאים בחשבונה של השקפת-עולמם את העבר התרבותי שלנו ובונים עליו ועל ההוה העממי, הנובע ממנו, את המחר הלאומי שלנו, נשענים בפתרון שאלה זו על התפתחות הלשון העברית בארץ, על רכושנו העברי בה, ומהם ועל-ידיהם הם באים להורות הלכה גם במהלך הדברים לעתיד; וכנגדם ה„אידישיסטים", המנערים את כפיהם מהעבר הרחוק, חולקים עליו ומביטים על-המחר הלאומי אך ורק מתוך האספקלריה של ההוה העממי, אשר כבן בלי-שם ובלי-אבות הוא בעיניהם, חפצים לחדש הלכה גם באופני הפתרון, עוברים כלאחר-יד על הנעשה כבר בארץ ומתכוננים לכתוב את מלחמת הלשונות על נייר חלק.

הבדל זה בהבנת המחר ובבחירת אופני הפתרון חשוב לנו לא רק להלכה, כדי לסמן את מהלך-רוחם של שני המחנות הלוחמים, אלא למעשה, כדי להסיק את המסקנות הראויות ממשפטיהם בריב-הלשונות ולמצוא על-ידיהן את הדרך הנכונה לפתרון השאלה גופה.

מי שבא להורות הלכה לעתיד בשאלת הלשונות בארץ — מתחבט ראשונה בשאלה אחרת: בשאלת הצלחתה של העברית, שנעשתה שם גם עכשיו גורם תרבותי ופוליטי חשוב בתולדות הישוב היהודי, שהוא היסוד לבנין עתידנו בארץ-האבות.

הישוב היהודי בארץ-ישראל הוא הצעיר מכל אותם המרכזים היהודיים, שנוצרו אצלנו על-ידי הנדידה היהודית למן שנות השמונים. מצער הוא בכמותו, נופל הוא באיכותו ממבצרי-היהדות הישנים, ובתור ישוב חקלאי הוא חדש, שלא יצא עוד אפילו מכלל נסיון, — ובכל-זאת, בדבר אחד — בבסוס התרבות העברית — הספיק בימי קיומו הדל לא רק למצוא את עצמו, אלא גם להשפיע מרוחו על כל תפוצות הגולה הרחבה ולהנחותה בדרכו המיוחדת והחדשה. במשך שלשים וחמש שנים הספיקה ארץ-ישראל לתת לנו לא רק את הדבור העברי החי ואת התכנית של בית-הספר העברי השלם, אלא גם את העברי החדש, שנולד, נתחנך ונתגדל על ברכי ה ת ר ב ו ת ה ע ב ר י ת ה ח י ה, ואת נצני הספרות הראשונים, המכניסים קרני מזרח-השמש, ריח האדמה ורוח השדה לעמקי נפשנו, המתעוררת לתחיה.

יסוד תרבותנו.

עם הגליון הנוכחי נשלמת השנה השניה של הוצאת „התורן" השבועי. הקהל הגדול של העברים, המתענינים בתנועת תחיתנו הלאומית־התרבותית, אולי אינם משערים בנפשם, עד כמה קשה היה ל„התורן" להחזיק מעמד במשך שנות־קיומו הראשונות, הן מצד חוסר מקורות נאמנים די הוצאותיו והן מצד פרנסתו הספרותית. והקושי שבדבר היה לא מפני שאין לנו באמריקה מספר הגון של עברים, היודעים את ערכו של עתון עברי חשוב ומסור לתחיתנו התרבותית והנכונים להשתתף בהוצאתו בכספם, ואף לא מפני שאין לנו פה די סופרים, כדי לפרנס בפרי־עטם שבועון עברי. הקושי שבדבר היה, מפני שהכחות הללו, הכספיים והספרותיים, מפוזרים ומפורדים הם בכל רחבי המדינה הגדולה, ולא היתה עד כה אפשרות לקבצם ולהכניסם תחת דגל הסתדרות מיוחדת לשם תחיתנו התרבותית. לוא היו השנים כסדרן וכתקונן, לולא היתה ההסתדרות הציונית עמוסה כל־כך בעבודה, שהשעה צריכה לה ושאי־אפשר לדחותה אפילו לזמן מועט, כי־אז היתה היא, ההסתדרות הציונית, לוקחת על עצמה גם את סדורה של העבודה העברית, כמו שעשתה זאת ההסתדרות הציונית ברוסיה ובגרמניה. אבל ההסתדרות הציונית באמריקה היתה מחויבת, על־פי גזירת השעה, להשקיע את כל האנרגיה שלה בעבודת ההצלה הלאומית הכללית שלנו: להגן על הישוב שלנו בארץ־ישראל, לתמוך בכל המוסדות שלו הקיימים ולהצילם ממשבר, לשכלל את ההסתדרות הציונית עצמה ולהלחם כנגד כל הזרמים המזיקים שבעולמנו, בעלי השאיפה המשותפת: לעכב את נצחונה של תחיתנו הלאומית. מפני הטעם הראשי הזה — ואולי גם מפני טעמים אחרים צדדיים — לא יכלה ההסתדרות הציונית האמריקאית להקדיש חלק מכחותיה להעבודה העברית. אָמנם, כדי למלא את החסרון הזה, נבראה בשנה האחרונה „ההסתדרות העברית", אבל לא הספיקה עוד, כפי שאפשר היה לחכות, לרכז את הכחות העברים שבמדינה במשך זמן קצר כזה, והעבודה העברית נמצאת עדיין בתקופה הראשונה של הסתדרותה.

והננו נוטלים לנו רשות לפנות עוד הפעם לחברינו העברים, המפוזרים והמפורדים, ולבקש מהם, שלא יזלזלו בהעבודה העברית ושלא יאמרו לצאת ידי חובתם נגדה בהשתתפות ארעית ומקרית, בשעה שלא יום ולא לילה, כמו שרבים מהם נוהגים עד היום. העבודה העברית אינה רשות, כי־אם חובה, מפני שהיא משמשת שורש ומקור לרעיון התחיה שלנו. נטלו מרעיון התחיה את היסוד העברי — ותיכף ייבש מקורו ויחרב מעינו, ולא יהיה לו במה להתפרנס, כי כשם שאין עם בתבל בעל דו־פרצופים, במובן התרבותי, כך אין לנו עם בעל דו־יסודות. ויסודו של עמנו הוא היסוד העברי, ומי שרוצה להחליפו ולהמירו — או מי שחושב, שיש אפשרות להחליפו ולהמירו — ביסוד אחר, מתורגם ומגויר, את נפש העם הוא קובע, אם גם אוחז הוא בקרני המזבח של הדימוקראטיות ולוקח לעצמו קרנים לנגח בשם המוני העם. בשאלות הקיום הלאומי אין מקום לרוב ומועט. היסוד הוא המכריע ולא הרוב. לוא, למשל, יעמוד הרוב היהודי ויתקומם נגד התחיה הלאומית, לא יכריע על־ידי זה את המועט לעולם — את עצמו יכריע, את עצמו יוציא מן הכלל, ואין לו עוד שום חלק ונחלה בישראל. והמועט איננו מועט, כי־אם הוא העם השלם, המגין על קיומו הלאומי.

רק מקוצר־רוח ומשעבוד קשה לתרבויות זרות נטמטמה כל־כך ההבנה בחוגים ידועים של עולמנו, עד כי זכינו לראות אנשים בעלי תרבות ומומחים במקצועות־דעת שונים נושאים את דגל התחיה הלאומית בידם האחת ובידם השנית הם אוחזים את הקרדום וחותרים חתירה עמוקה תחת קיומנו הלאומי. ובהיותם קיצוניים ורחוקים

דולארים, כדי לסעדו ולשכללו ולהביאו למרום תעודתו. וגליונות עתוננו, המגיעים בסדרם לידי החותמים מדי שבוע בשבוע, עולים להנהגה גם עכשיו כמעט פי־שנים מכסף החתימה הקצובה לו. ביחוד מורגש היה הגרעון בתקציב עתוננו בשנה החולפת — לרגלי עלית מחיר הנייר ומכשירי הדפוס והמשלוח ושאר הוצאות הלשכה. ואף־על־פי־כן לא הגדלנו את מחיר „התורן" לפי רבוי הוצאותיו, כאשר עשו כן כל העתונים בארץ הזאת, והשתדלנו שלא לבוא בטרוניה עם החותמים ושלא להלאות אותם בדרישה נוספת על חובתם הקבועה מראשית השנה. ורק עתה, עם כניסת „התורן" לשנתו השלישית, מוכרחים אָנו לעשות את השנוי הזה, ואָנו מודיעים איפוא לכל חותמינו, הישנים והחדשים, כי מחיר „התורן" מעתה יהיה

ארבעה דולארים לשנה.

בטוחים אָנו בכל קוראי „התורן" הותיקים, בתומכיו וחובביו הנאמנים לעריהם, כי חבתם המתמידה לעתוננו העברי לא תפגם על־ידי הגדלת מחירו בדולאר אחד, והדבר הזה לא ירפה את ידיהם מלהוסיף לעבוד לטובתו, להפיצו ברבים ולהרבות את מספר חותמיו בין מכיריהם, כדי להביאו סוף־כל־סוף לידי תכליתו הרצויה: להיות קיים על יסוד חמרי מוצק, על בסיס החותמים, ולהעשות בקרב הימים פרי־טפוחו של קהל הקוראים העברים באמ־ריקה.

ועוד זאת עלינו לפרסם פה לפני חותמינו: קיומו של „התורן" לשנתו השלישית בטוח למפרע בסיועם הכספי של העסקנים הלאומיים יחידי־הסגולה, המפקחים עליו. חמשים הגליונות הבאים, כמאת הגליונות הקודמים להם, יגיעו לידי החותמים תמידים בסדרם, מדי שבוע בשבוע. חותמי „התורן" יודעים זה כבר מפי הנסיון, כי עתה אין מקום עוד לחשש ולפקפוק בהופעתו המתמידה של עתון עברי באמריקה. יעשו־נא איפוא חותמינו לוא את חובתם הישרה, האלמנטארית, לעתונם העברי במשלוח דמי חתימתו לראשית השנה! אל־נא ימצא אף אחד בין טובי קוראינו, אשר יחטא לנו בהתרשלותו ולא ימלא בעתה את החובה הקטנה הזאת, המקובלת על כל הקוראים המתוקנים בכל אומה ולשון! רק תשלומים בעתם אָנו מבקשים מאת חותמינו — ובזה יקילו מעל הנהגת „התורן" את העבודה התכופה הקשה, המוטלת עליה בעקבות תביעת ההובות ומשלוח החשבונות פעם ושתים ושלש, ובזה יסייעו בידי חבורת יחידי־הסגולה, נאמני הספרות העברית ועובדיה, לקיים בארץ הזאת בימה עברית ספרותית, כלי־מבטא זך וישר לרעיון תחית האומה העברית בלשון העברית!

בדבר הפרס לחותמי „התורן" של השנה החולפת.

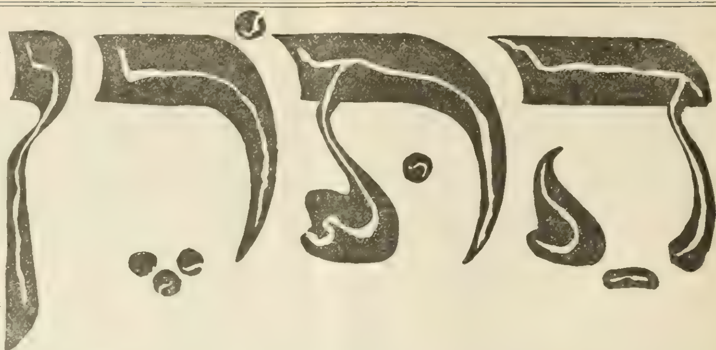
את אלה מחותמי „התורן", השואלים אותנו בדבר הפרס „ממערב למזרח", אין היכולת בידנו, לצערנו הגדול, להשביע רצון לעת־עתה. ולא אשמתנו היא זאת. המאסף „ממערב למזרח" צריך היה לצאת לא על־ידי „התורן", אלא על־ידי חבורת עסקנים וסופרים מיוחדת לכך, בעריכתו של מר ראובן בריינין. והנה, כפי שמודיענו עורך המאסף, לא עלה עדיין בידו לאכוף את כל החומר המספיק למטרת המאסף, ולפיכך נתאחרה יציאתו.

מבקשים אָנו איפוא סליחה מאת אלה מחותמינו, שיש להם זכות על הפרס (כלומר: אלה ששלמו את דמי חתימתם למפרע בשנה שעברה במשך שלשת החדשים הראשונים), ומציעים לפניהם בתור פצוי פרס אחר במקומו: את „לוח אחיעבר", שמחירו הקבוע הוא $1.50, במחיר 75 סנט. המאסף הספרותי הזה, בן ארבע מאות עמודים, נמצא תחת מכבש הדפוס ויצא בקרוב, וחותמי „התורן" השנתיים, הרוצים לזכות בו בחצי מחירו, ימציאו לנו את הכסף לאחר צאתו לאור ויקבלוהו מיד.

עד עכשיו השתתפו ב„התורן" הסופרים האלה:

אביתמר י., אבנר י., אבן־שמואל יהודה, אוירבוך צ., אורלאנס א. ש., אחד־העם, איצים זלמן, אלכסנדר צ., אפרת ישראל, אריאל י., ארנסט ב., אש שלום, בבלי הלל,ביילין א.,ביימל יעקב, בן־גוריון ד., בן־יהודה אליעזר, בן־יהודה חמדה, בן־מנחם א., בן־צבי י., בראמסון א., בריינין ראובן, ברק י. ד., ברקוביץ י. ד., גולדברג אב., גולדנברג שלמה, גינזבורג א. ד"ר, גינזבורג פסח, גינצבורג יקותיאל, גינצבורג שמעון, דורזון ישראל פרופ., דוליצקי מ. מ., דמניץ א., האלקין ש., האמר יהושע, הדוד מרדכי,

VOL. IV NEW YORK, MARCH 1, 1918 No. 50

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית ניו־יורק, י"ז אדר, תרע"ח גליון חמשים

מתקבלת החתימה על „התורן" לשנתו החמשית

(מארץ 1918 — מארץ 1919)

עם גליון ח מ ש י ם ז ה, שהוא גם גליון ה מ א ה, תתם השנה השניה להופעת „התורן" השבועי, שהיא השנה הרביעית מיום הוסדו. וכל הקוראים מתבקשים להזדרז ולחדש את התימתם, כדי שלא יבוא עכוב במשלוח הגליונות אליהם לשנה הבאה.

בכניסתו של „התורן" השבועי לשנתו השלישית אין אָנו רואים צורך לא לעצמנו ולא לקהל קוראיו לחזור ולדבר על ערכו של עתוננו ולהודיע טבעו ברבים. יודעים אנחנו, כי „התורן" איננו בודד הפעם ואינו זקוק שוב, שיעוררו עליו את הלבבות: משפחה קרובה, צפופה ונאמנת מקיפה אותו וסוככת עליו בחבה וברצון — זו משפחת ה ק ו ר א י ם המתמידים, שכבר עמדו על אָפיו מתוך מ א ת גליונותיו הקודמים, המדברים בעדו. ואין ברצוננו הפעם גם להרבות בהבטחות להבא; „התורן" היה יהיה לקוראיו מה שהיה להם עד כה: ע ת ו ן ע ב ר י ל ע ב ר י ם, שתעודתו לפלס נתיב בקרב היהדות האמריקאית בעד המחשבה העברית המקורית בלשוננו המקורית, לעורר ולפתח בלב הקוראים את הרגש הלאומי הצרוף ביחד עם הטעם הטוב בהבנת חזיונות חיינו, לעודד ולחזק את הרוחות בשעה הרת־עולם זו ולהתקינן לקראת חזון הגאולה והתחיה, המבהיר לעמנו בכל יפעת זהרו ובכל חליפות־גוניו מפנת מולדתנו העתיקה החדשה, מאופק המזרח. ויחד עם זה ישמש „התורן" גם להבא בימה ספרותית לטובי הסופרים העִברים באמריקה ובחוץ־לארץ, יתן לקוראיו את הטוב והיפה בדברי ספרות ושירה בלשון עברית טהורה ומנופה וישאף להרחיב ולהעמיק את תכנו לכל מקצועותיו — עד כמה שאפשר הדבר במקום הזה ובימים האלה.

והדרך אשר בחר בה „התורן" מראשית קיומו תהיה דרכו גם להבא: לבלתי לכת אחרי הסינסאציה העתונית בת־הרגע, לבלתי העלות אבק בעיני הקהל, כדי לתפוס את הקוראים בלבם, לבלתי פתל ועקם את המחשבה לשם נצחונות־השעה ולבלתי זייף את הרגש לשם צורך המקום והזמן; מ ט ר ת ו ש ל „ה ת ו ר ן" מ ע צ ם ב ר י י ת ו ה י א ל ה ר ח י ק מ כ ל א ל ה הַ ס י מ נ י ם ה ש ל י ל י י ם ה מ נ ו י י ם ו ל ב כ ר ע ל י ה ם א ת ה א מ ת ה ה ג י ו נ י ת ה צ ר ו פ ה ו א ת ה ט ע ם ה ט ו ב ו ה צ נ ו ע — וזאת תהלתו, וזאת היא זכות קיומו פה באָרץ.

במשך שתי השנים רכש לו „התורן" בין באמריקה ובין בארצות־חוץ מספר חותמים הגון, שכמוהו לא היה לשום עתון עברי בארץ הזאת, ומשפחת קוראיו עדיין מתוספת והולכת מחודש לחודש. את הדבר הזה אָנו מפרסמים מתוך שביעת־רצון מיוחדת. ואף־על־פי־כן מספר חותמי „התורן" לא הגיע עדיין לכמות כזאת, שתהא בה כדי לכלכל עתון הגון ומתוקן, השואף לתכלית השכלול בתוכן ובצורה. סוד גלוי הוא לרבים, כי חבורת העסקנים הלאומיים, המפקחת על „התורן" ושוקדת על תקנתו, עדיין מוציאה עליו גם עתה א ל פ י

Published and distributed under permit (No. 322), authorized by the Act of October 6. 1917, on file at the Post Office of New York, New York. — By order of the President, A. S. BURLESON, Postmaster General.

שנה רביעית | HATOREN | גליון נ [ק]

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV | NEW YORK, MARCH 1, 1918 | No. 50 (100)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
44 EAST 23rd STREET, NEW YORK
Telephone, Gramercy 6944

מחיר „התורן"
לשנת — $3.00 לחצי שנה — $1.50
בחוץ לארץ ובקנדה:
לשנת — $3.50 לחצי שנת — $1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת
הכתובת:
Hatoren, 44 East 23rd St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year—$3.00 Six months—$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year—$3.50 Six months—$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, August the 11th, 1915

מחיר גליון 7 הגזים

ברכתי שלוחה לרעותי היקרה שושנה לוין לנשואיה עם מר יוחנן רודובסקי. יבנו את ביתם בית עברי על הרי יהודה.

חמדה גרשוביץ.

הנני מברכת אותך, חברתי הנחמדה שושנה לוין, ואת בחיר לבבך מר יוחנן רודובסקי לנשואיכם. תתמלאנה כל משאלותיכם ותהיו מאושרים בכל ימי חייכם.

צפורה פיינרמאן.

ברכה היוצאת מעמקי דלבא שלוחה בזה לידידתי האהובה שושנה לוין ולב״נ מר יוחנן רודובסקי לנשואיהם. תהא אגודתם אגודת נצח ורק שלום ורק אושר ימצא באהלם סלה.

אסתר פרוזאנסקי.

אגודת „יהודה שטיינברג" מביאה את ברכתה לחברתה שושנה לוין ולב״נ מר יוחנן רודובסקי לנשואיהם. יזכו לראות בנחמת ציון ובתחית שפתנו וספרותנו בארץ האבות.

אגודת „יהודה שטיינברג".

LIFSHITZ PRINTING CO., 217 E. Broadway, N. Y.

ביחסים ההדדיים בין הפולנים והיהודים צריכה להיות ההכרה מצד הממשלה הפולנית בלאומיות היהודית.

הקונגרס היהודי באויסטריה גם הוא היה ענין חשוב למועצה לענות בו. המרצה בשאלה זו מציע לקרוא לשני קונגרסים: ליהודי אויסטריה כיחיד, וליהודי פולניה לחוד; יהודי גליציה ישתתפו בזה או בזה — הכל לפי פתרון השאלה הגליצאית בסוף המלחמה. מטרת הקונגרס צריכה להיות: ההגדרה העצמית־הלאומית של העם היהודי; מלחמה בעד הכרת הלשון היהודית המדוברת במוסדות הממשלה ובבתי־המשפט: ארגון הקהלות היהודיות על יסודות דימוקראטיים, לאומיים ותרבותיים.

מפני חשיבות השאלות האלה ומפני קוצר הזמן לא קבלה המועצה שום החלטות מסוימות לא בנוגע לשאלת היהודים בפולניה ולא בנוגע לשאלת הקונגרס היהודי, אלא נמנה ונגמר להמשיך את הוכוחים עליהן בכלי־מבטאה של המפלגה, כדי שהענינים האלה יתבררו ויתלבנו מכל צדדיהם.

בנוגע לעתון המפלגה („אידישער ארבייטער") החלט להוציאו בכל שבוע. מעשרת אלפים כתרים, הנצרכים להגדלת התקציב של העתון, נקבץ באותו מעמד מן הצירים חמשת אלפים.

לחברי הועד המרכזי נבחרו: פ. ר. מלמברג, ד"ר ר.—ר מווינה, ק. ל. מגייסונדיין, מ. ז—ר מווינה, נ—ק והגברת ש—ז.

שונות

אספת־אבל לזכר הד"ר יחיאל צלינוב.

במעמד קהל גדול נערכה בניו־יורק, ביום א', 17 פברואר, בתיאטרון „קאזינו", אספת־אבל לזכר המנהיג הציוני הד"ר יחיאל צלינוב. עם פתיחת האספה הושרו מזמורי תהלים ונערכה תפלת ההזכרה על־ידי מקהלת „הלוי". היושב־ראש, מר מורים רוטנברג, תאר בדברים קצרים את גודל האבדה, שאבדה להתנועה הציונית במות עליה מנהיגה החביב הזה בה בעת, שהתגשמות רעיוננו קרובה לבוא.

מר ראובן בריינין מסר בנאומו זכרונות על צלינוב, בהיותו עוד סטודנט צעיר באוניברסיטה המוקבאית. „גם אז, עוד לפני שלשים שנה ומעלה, — אומר הנואם — הצטיין צלינוב במדותיו התרומיות ובכשרון רוחו על יתר חבריו באגודת „בני־ציון", שממנה יצאו גדולי העסקנים והמנהיגים הציוניים ברוסיה. צלינוב המתון, הנוח והסבלן ידע למצוא נתיבות ללבות כולם, שאהבוהו ובחרו בו להיות להם לנשיא, אף־על־פי שמעצם ברייתו לא נחן בהמעלות והסגולות החיצוניות — הדרת פנים, קומה זקופה ולשון־נואמים, — המכשירות את האדם להיות למנהיג. סגולותיו הפנימיות של צלינוב הן שכבשו את לבותינו לאהוב אותו ולכבד אותו ולהאמין בו.

הד"ר שמריה לוין דבר על צלינוב בתור האישיות ההארמונית הנדירה. האהרמוניה הנפשית נאצלה — זוהי הסגולה, שבה הצטיין צלינוב משאר חבריו בהסתדרות הציונית: המנוח היה כליל השלמות, בלא ליקוי כל־שהוא. מעלותיו המרובות של צלינוב אולי היו חסרונו היחידי. „חסרון" זה גרם לו, שרבים לא הבינוהו וחשבו אותו לוותרן ופשרן, בעוד שבאמת היה תקיף בעיקרי אמונתו והכרתו מאין כמוהו. בכל מקום שנגע הדבר לפרינציפיון לא וותר אפילו על קוצו של יוד ולא זז מאידיאלו אפילו כחוט השערה.

נאום קצר ויפה על חייו ופעולותיו של המנוח נושא מר לואיס ליפסקי. מונה הוא את מעלותיו של צלינוב, שקרבו אליו את כל הלבבות ועשוהו לחביב הקהל הציוני לא רק ברוסיה, אלא גם בארצות מערב־אירופה ואמריקה.

הפרופיסור ישראל פרידלנדר מדבר על צלינוב בתוך באי־כחה המעולה של היהדות הרוסית. טעות היתה תמיד בידי אלה, שחשבו, כי יהודי רוסיה עוברים את עבודתם הלאומית והציונית מתוך דחק ולחוץ חיצוני; יהודי רוסיה היו תמיד ציוניים מתוך הכרה ברורה והרגשה פנימית עמוקה. תגבורת התנועה הציונית ברוסיה דוקא בימי השחרור האלה הם האות היותר חותך והמופת היותר נאמן למקורה הטהור והברוך של הציוניות הזאת. יהודי אמריקה החפשית צריכים ללכת בעקבות אחיהם ולבסס את השקפתם הלאומית על יסוד התרבות העברית הטהורה והצרופה.

הנואם האחרון, מר צ. ה. מאסליאנסקי, משוה את צלינוב לכוכב מרכזי בשמי הציוניות, המושך אליו את בני לויתו מרחוק.

* * *

תרומות לקופת הסופרים:

במערכת „התורן" נתקבלו התרומות האלה לקופת הסופרים העברים נגועי המלחמה: משיקאגו: על־ידי „שוחרי שפת־עבר": תלמידי בית־הספר „קהלת יעקב" 5 דולאר, פ. לובין 5 דולאר, תלמידי בית־הספר של „בית־המחסה ליתומים" 3 דולאר, מר מישור, ש. פלאט, א. טרוצקי, יוסף גרינגרד — כל אחד 3 דולאר, ד. ב. שפירא, א. ז. יעקבסון — כל אחד 2 דולאר, חיים הלר $1.25, חנה כץ, מ. ווינטר איש־גירי, ה. הקמן, א. וו. נתן, ש. קרדימון, מר וויינפילד, מר וולטשוק — כל אחד 1 דולאר, יחיאל כץ — 50 סנט; מברונזוויל: אגודת „התחיה" 4 דולאר; מניו־יורק: מ. קאמינצקי 1 דולאר. סך־הכל בגליון הזה: $42.75. — ביחד עם התרומות הקודמות נכנס עד עכשיו לקופת הסופרים סך של $729.73.

* * *

מחיי האגודות.

— לפני זמן־מה נוסדה בניו־יורק אגודה להתעמלות בשם „מכבי". חברי האגודה הזאת מתעמלים פעמים בשבוע: ביום השני וביום החמישי באולם ההתעמלות של בית־הספר העממי 62 בהשגחת המורה המומחה מר מארקוס מארץ־ישראל. לשון האגודה היא עברית. מי שרוצה להספח לאגודה בתור חבר יפנה לתכלית זאת במרכז „בני עם חי", 217 רחוב הנרי.

— אגודת „בני עם חי" עורכת במוצאי־שבת, 23 פברואר, במרכזה 217 רחוב הנרי, נשף־פרידה לחבריה, שנספחו אל הגדוד העברי. תכנית הנשף כוללת נאומים בעברית ואנגלית מאת ראובן בריינין, ד"ר נ. סלושץ ולואיס ליפסקי, שירים, דקלומים ונגינה. הכניסה חפשית.

— אגודת „צעירי מפיצי שפת עבר" תתאסף במוצאי־שבת, 23 פברואר, בבית־הספר העברי הלאומי, 1695 וואשינגטון אווניו. מביני עברית מתבקשים לבוא.

— באספת הועד הפועל של ההסתדרות העברית, שהיתה ב־15 לפברואר, החלט, שבקבוצה השניה של הספריה העממית של הוצאת הספרים „קדימה" יבואו רק ספרים מקוריים או ספרים מתורגמים חדשים. לעורך הקבוצה השניה נבחר פה־אחד מר ראובן בריינין. נתקבלה החלטה לתמוך במקהלת־המזמרים העברית תמיכה חמרית.

— באספת „ועד שלוחי הקהלות" באנגליה, שנקראה בתחילת השבוע בלונדון, הביע הלורד רוטשילד את תקותו, כי המפלגות היהודיות השונות באנגליה תבואנה בקרוב לידי הסכמה בדבר יסוד מקלט בית יהודי בארץ־ישראל. את תקותו זו הוא מבסס על יסוד תוצאותיה של האספה המשותפת של הציוניים ומתנגדיהם, שנקראה לתכלית זאת. באספה ההיא השתתפו באי־כח הציוניים: ד"ר חיים וויצמאן, נחום סוקולוב, יוסף קאוון, א. חיימזון, מר קיש ומר זאכר, ביחד עם באי־כחן של ההסתדרויות האחרות: קלויד מונטיפיורי, פיליפ מאגנוס, סטוארט שמואל, הרמאן לאנדוי, אדולף טוק, ל. אברהמס, מר סולומון, מר שפיגל וה. שמואל.

בתור צעד ראשון להתאחדות הזאת החליטו הנאספים פה־אחד ינשת בקרוב ליסוד אוניברסיטה עברית בארץ־ישראל.

התנועה הראמית

הדיקלאראציה הרשמית של הממשלה הצרפתית בדבר שיבת־ציון.

הציר הראשי של ממשלת צרפת באמריקה, מ. טארדי, מלא את ידי הועד הזמני לעניני הציוניות לפרסם את הטלגראמות האלה, המעידות על התיחסותה הרשמית של הממשלה הצרפתית לשיבת־ציון, שקבל מאת מיניסטר החיצון ס. פישון. וזה הוא תכנן במלואו:

(מאת פישון לטארדי).

פברואר 12, 1918.

„בראותי את מר סוקולוב מלאתי את ידו להודיע, כי מה שנוגע לשאלה זו — תמימי־דעים אנו עם הממשלה הבריטית. נמנה ונגמר, כי מלאכות ציונית תשלח לארץ־ישראל".

(מאת פישון לטארדי).

אותו יום.

„מבקש אני אותך לשים לב לגלוי־הדעת, שהוצאתי בשביל העתונים, בנוגע להשאלה הציונית".

תוכן גלוי־הדעת הזה, שנשלח באמצעות הלשכה לעניני דפוס שעל־יד מיניסטר החיצון הוא:

„מר סוקולוב, בא־כחה של ההסתדרות הציונית, נתקבל היום לראיון על־ידי מיניסטר החיצון מר כטיפו פישון. מר פישון שמח היה לאשר ולקיים בדבריו, כי הממשלה הצרפתית תמימת־דעים היא עם הממשלה האנגלית בכל מה שנוגע להתקומה היהודית בארץ־ישראל".

* * *

הקרן הקימת לישראל.

הלשכה הראשית של הקרן הקיימת לישראל בהאאג הכניסה בחודש נובמבר שעבר סכום של 146.941 פראנק. התרומות נתקבלו מהארצות האלה: מרוסיה: 1.601 רובל, מאויסטריה — 44,636 כתרים (בזה נכלל גם סכום 6,542 כתרים מפולניה הכבושה), מאמריקה הצפונית — 6,795 דולאר, מגרמניה — 11,346 מארק (מהם 5,172 מארק מנפות פולניה וליטה הכבושות), מארגנטינה — 3,347 פזוס, מהולנדיה — 1.477 פלורין, מאנגליה — 78 לירה שטרלינג, משווייצריה — 1,748 פראנק, מאפריקה הדרומית — 68 לירה שטרלינג, מהונגריה — 1,324 כתרים, מבלגיה — 529 פלורין, ממצרים — 4,386 פיאסטר. מצרפת — 752 פראנק, מזילאנדיה החדשה — 30 לירה שטרלינג, מארץ יון — 439 פראנק, מספרד — 300 פראנק ומשוויידיה — 70 כתרים.

בימים האחרונים נתקבלו בלשכת הקרן הלאומית התרומות והעזבונות האלה: שלשים אלף כתרים מאויסטריה ליסוד בתי־פועלים בארץ־ישראל, ו־7,500 פלורין לתכלית זאת מאת ה. הרמן מעיר אלמולה של הולנדיה. מר ברוך הציוני מברן השאיר אחריו עזבון של עשרת אלפים פראנק בשביל יער הרצל. שני עזבונות בשביל יער הרצל — אחד בן עשרת אלפים מארק ואחד בן חמשת אלפים מארק — השאירו אחריהם שני ציוניים בגרמניה. חייל ציוני מאיטליה, מר קווינטו סניגאגליק, שנפל חלל לפני זמן־מה על שדה־הקרב, השאיר אחריו סכום של אלפים לירה לטובת הקרן הלאומית.

* * *

מועצת „פועלי־ציון" באויסטריה.

מפלגת „פועלי־ציון" באויסטריה קראה בקראקוי ביום 23 דצמבר השנה שעברה מועצה של עסקני אגודותיה. המועצה ארכה שלשה ימים, ובה השתתפו, מלבד חברי הועד המרכזי ובאי־כחן של אגודות הצעירים המתלמדים, ארבעים צעירים מערי המדינה השונות. המועצה נפתחה על־ידי הד"ר ר—ר (מסבת הצנזורה הצבאית, כנראה, לא ניתנו שמות המשתתפים להתפרסם אלא בראשי תיבות) מווינה, המספיד בנאומו את ד. ברוכוב ומזכיר את האבדות הגדולות, שאבדו לעם היהודי בימי המלחמה האלה במותם של פרץ, שלום־עליכם, פרוג ומנדלי מוכר־ספרים, ואת רבבות הגבורים והקדושים היהודים, שהקריבו את חייהם על מזבחות ארצות־מושבותיהם השונות.

אחרי קריאת הברכות, שנתקבלו מאגודות ומחברים יחידים מפו־לניה, שווייצריה ושוויידיה, מוסר המזכיר דין־וחשבון על פעולות ההסתדרות בשנה שעברה. מדבר הוא על הקושי, שפגשה העבודה הזאת בשעת העברתן של רבות מערי גליציה מרשות לרשות. ההסתדרות לא נרתעה לאחוריה מפני כל המעצורים והוסיפה לעבוד בתנאים היותר קשים. הועד המרכזי יסד לשכות בווינה ובלמברג להגנת אינ־טרסיהם של הפליטים היהודים. מלבד זה, השתדל הרבה לטובתם של הפועלים היהודים מפולניה וליטה, הנתונים בשביה באויסטריה. הרבה מן הפועלים האלה נשתחררו והושבו למקומות־מגוריהם בפולניה, והרבה מהם — תנאי־עבודתם הוקלו במדה מרובה. אחרי התפרסם הדיקלאראציה של הממשלות המרכזיות בדבר שחרורה של פולניה הוציא הועד כרוז בלשונות אחדות, שבו דרש את שחרורם של יהודי הארץ ההיא וזכותם להגדרה עצמית, לאומית ותרבותית. גורל החיילים היהודים על שדה־הקרב היה קרוב ללב הועד, שהתענין בהם כל הימים, ולכל עת מצוא היה מספיק להם ספרים ועתונים לקריאה. אלף וחמש מאות המכתבים, שנתקבלו משדה־הקרב בששת החדשים האחרונים, מעידים, עד כמה גדולה היא השפעתו של הועד על החיילים היהודים, ועד כמה יודעים אלה להעריך את פעולותיו. במקצוע הפוליטיקה הפנימית (אחור פולניה וגליציה, בקורת הקונסטיטוציה האויסטרית ועוד) לא היתה עבודת ההסתדרות פוריה ביותר, משום שכל פעולה מצדה בנדון זה דוכאה על־ידי השלטונים. ואף־על־פי־כן עלתה למפלגת „פועלי־ציון" לערוך בחודש מאי שעבר אספות פומביות בהרבה מערי אויסטריה. על פעולות הועד בשנה החולפת יש לזקוף את ההוצאה מחדש של העתון „אידישער ארבייטער" וקבוץ ארבעת אלפים כתרים לטובת „קופת הפועלים בארץ־ישראל".

האספה מחליטה פה־אחד להביע אמון ותודה להועד המרכזי בעד פעולותיו.

במועצה נשמע גם דין־וחשבון על הסתדרות בני־הנעורים המתלמדים מיסודם של „פועלי־ציון". הסתדרות זו מונה אלף חברים ויותר. גם היא, כאחותה הבכירה, שקדה על תקנתם הרוחנית והמוסרית של החיילים היהודים. הועד המרכזי עומד בחליפת־מכתבים עם חמש מאות חברים, הנמצאים בשדה־הקרב, ובזמן האחרון הספיק להם יותר מ־ששת אלפים עתונים וספרים לקריאה.

מקום חשוב במועצה תפסה שאלת היהודים בפולניה. בשאלה זו הרצה הד"ר ש. ר. המרצה רואה את פתרון שאלת היהודים בפולניה בשתי הדרכים האלה: א) בטחון זכיותיהם האזרחיות והלאומיות של יהודי פולניה הוא ענין לקונגרס־השלום לטפל בו, בתור חלק מן השאלה היהודית הכללית; ובשום אופן אין למסור אותו בידי הממשלה הפולנית לפתור אותו, בתור ענין חלקי של הפרובלימה הפולנית הכללית. ב) אם מאיזו סבה לא יוכל או לא יאבה קונגרס־השלום לטפל בשאלת־היהודים בפולניה, אז בתור תנאי ראשון ועיקרי להקמת

מחכמינו בעלי אסופות לדעת היטב את שפת המדינה ולדבר בה צחות. מי לא ידע כי קללת אלהים היא על אדם לגור בין גוי אשר לא ישמע לשונו, ולא יוכל להפיק לו נפשו, רעיון לבו ומחשבותיו וכל מאוייו. מי יתן והיה כל ישראל שפה אחת ודברים אחדים עם בני ארצו לטוב לנו כל הימים; אבל אדונים נכבדים, כעת עתה לעינינו קים דבר־מעציב, אשר רבבות אלפי ישראל עוד אינם שפה אחת עם עם ארצנו! — — — כן העם הזה וכן הגוי הזה לפנינו בכל מושבותם בארצנו, בודדים המה במנהגיהם, בהליכותיהם, בלמודיהם ובשפתם ואינם יודעים ספר ולשון המדינה. ומה נעשה אפוא לאחינו אלה? במה אפוא נעתיקם ממקומם הצר והסגור להתהלך ברחבה ולשאוף רוח חיים? במה נבטיח את היהודי הנרגש והנפחד הנחבא אל הכלים, כי ימי־הבינים, ימי חשך אפלה, עברו, ענן קנאת הדת עם הזיזי עלילות שוא חלפו הלכו, כלה שוד תמו רומס מן הארץ, אין עוד ארי בחוץ, בתוך רחובות לא ירצח? במה נספר לו, כי יושבי הארץ אנשי חסד הם ומלכיהם לצדק ימלוכו, כי טוב להתודע אליהם ולקנות לשונם ועם זה גם לבבם ורוחם? במה נספר לבני בריתנו הנסוגים אחור, כי ישרים דרכי ההשכלה אין בה נפתל ועקש ואשרי העם באור פניה יהלכון? ובמה נודיע לו חוקות שמים וארץ ומפלאות תמים דעים בכל רחבי תבל, המלמדים לאדם דעת ומעוררים אותו להביא לבב חכמה?" על זה עונה הסופר: „בינת אדם הישרה תענה על כל השאלות האלה, כי נוכל להשכיל להועיל עתה לאחינו אך בשפת קדשנו זאת, המובנת לרבים, אך בלשון אבותם העתיקה, בלשון נביאיהם וחכמיהם הקדמונים, אך בה נפתה וגם נוכל". אברמוביץ מוסיף לדבר על חשיבותם של מכתבי־העתים העברים לטובת ההשכלה, ובהתלהבות יפנה אל מוציאיהם: „תחזקנה גם ידיכם, מוציאי לאור מכתבי־עתים עברים, כי נחמדים מכתביכם להשכיל ועליכם לתרופה! מכתב־עתי היוצא מדי שבת בשבתו דלף טורד הוא, אשר יבקע צורים וישבר סלעים. — — — אל תעשו מכתב עתכם בית מדרש לפלפל שמה עם רבנים קנאים בהלכה ולדרוש מידם הנחה, להקל מעלינו את החומרות הקשות, כי תדברו על אזן לא שומעת, לעצמות יבשות והנכם דורשים אל המתים! מה תוכלו להוחיל מאנשים מגודלים ומלומדים עד זקנה ושיבה במחשבות רחוקות ממחשבותיכם כרחוק מזרח ממערב? לא בם האשם אם אינם אובים לשמוע לכם ולמלאות משאלות הזמן המוזר להם. — — — למה תריבו להם לחנם והפכתם את ספרותנו בימים האלה לפלפולא חריפתא המרה כלענה לכל טועמיה והבלתי ממשכת עוד לב הקוראים בקסם שפתותיה וחנה כבתחלה! שעו מהם, לא זה הדרך ולא זה הנתיב למחוז חפצכם. שיתו לבכם לבני עמנו ולנעורינו, תנו להם מפרי ידיעות העולם, חנכו את לבם ואת שכלם להרגיש ולהשכיל, העירו ועוררו את רוחם, הגידו להם מה טוב ומה רע, ישוטטו רבים ותרבה הדעת, ואז לבדו יפל הטיח אשר טחו טחי תפל, ויסודי הדת הטהורה יראו באמיתם צמודים עם יסודי ההשכלה האמתית בארץ החיים". — וגם אל חברת מרבי ההשכלה ישים אברמוביץ את דברתו בסוף מאמרו: „גם אתם מפיצי השכלה בישראל תחזקנה ידיכם! לכו בדרך חברת „שוחרי הטוב והתושיה" (הם „משכילי" ברלין בימי מנדלסון ותקופת „המאספים". — א. ר. מ.) אשר היו לפניכם, כמוהם חנכו גם אתם לנעורינו על־פי דרכם; כמוהם שחרו גם אתם רוח עמכם והחלימוהו בידיעות מועילות, בידיעות מושכות את הלב ומובנות להעם, „בידיעות ראשיות, אשר לאדם לעמוד עליהן בראשית התהלכו בחכמה". כמוהם שאו גם אתם נס לקבץ מבחיר נעורינו וזקנינו, לפעול בעטם בחכמתם ובנדבת ידם על אחינו הרבים בארצנו, ודעת ימינכם פשוטה להחזיק במצדיקי עמנו בספריהם ומכתבי־עתם בשפת המדינה, שאו ידכם קדש והחזיקו גם במעוז שפתנו אשר בה תצליחו להפיץ דעת בין המון עמנו הרב ובה תעירו ותעוררו את האהבה בלבותם להשכלה הכללית וחרפת נמהרי לב אל תיראו ומגדופותם אל תחתו, כי אינם יודעים מאומה ואף צל המשכילים המה. הלא צל לכל דבר תחת השמים, ובאשר אור שם צללים. ואמנם מי יתן אליה תקותי, כי המשכילים בעמנו יישירו להלוך באור ההשכלה באופן כזה אשר תצליחו"...

את מאמרו הגדול הזה חזר אברמוביץ והדפיס, בראש החלק השלישי של ספרו „תולדות־הטבע", הנזכר להלן.

תרל"ג.

לז. תולדת הטבע על־פי חוקרי הטבע החדשים והמצוינים. חברת שלישית: הזוחלים. עם שבעה לחות הציורים, ועם הערות רבות בתוך הספר ובסופו לברר שמות הזוחלים הנמצאים בכתבי־הקדש ובתרגומים, בתלמוד ובמדרשים; ולבאר הרבה כתובים ומאמרי חז"ל הסתומים. מאת שלום יעקב בן־חיים משה אברמוביץ. ווילנא, תרל"ג.

את החלק הזה הקדיש המחבר לכבוד רעו וידידו מנוער, „נגיד איש תבונות, משכיל ובר לבב, שוחר טוב ותושיה ומודע לשפה העבריה, הר"ר יצחק קאמינקי, ממשפחת הקצינים לבית קאמינקי בברדיטשוב", אשר, כפי הנראה מהשתפכות־נפשו והשורות החמות, שרשם אברמוביץ לכבודו, היה חביב ויקר עליו למאד. בראש ספרו זה מוסר המחבר את רגשי תודתו לכל אלה אשר תמכו בידו והתנדבו „להחזיק במעוז הספרות העברית, שארית קדשנו ותפארתנו מימי קדם", ובאו לעזרתו „אלה בכספם ואלה במליצתם היו לי לפה לחות רעם ולדבר טובות על פעלי, אחרי בחנוהו היטב, לפני המיניסטעריום להשכלת העם ולפני ועד החברה „מפיצי ההשכלה בישראל בארץ רוסיא" ועל פיהם היתה משכורתי שלמה ומצאתי און לי להוסיף הביא ספרי תולדות הטבע מנחה לבני ישראל". וביחוד יוקיע על נס את נדבת־רוחם של הבארון הוראץ לבית גינצבורג, „אשר גואל קרוב הוא לספרותנו הקדושה" ואשר בו „יחסו כל חכמי עמנו", ושל הד"ר יוסף זייברלינג, „העומד על משמרתו בהקאמיטעט לבקורת ספרי החכמה, אשר אצל המיניסטעריום להשכלת העם", ואת שמו של „השוע והנדיב המהולל" ליאון רוזנטאל, גזבר „חברת מפיצי השכלה", — אשר הם היו הראשונים לבוא לעזרתו ולתמוך בידו.

החלק הזה הוא האחרון לספרו „תולדות הטבע", ויותר לא הוסיף אברמוביץ לעבוד עליו. אמנם, כפי הנראה (מתוך „הערה אל הקוראים" באחת מחוברות „הבוקר אור"), השתוקק אברמוביץ להמשיך את ספרו זה, שהיה חביב עליו במאד, ולעבוד על יתר חלקיו, והוא פונה אל הקוראים בבקשה, שיחתמו על שאר החלקים וישלחו לו את דמי חתימתם, אבל חפצו זה לא נתמלא. רק מאמר אחד („על הדגים") יצא אחר־כך מעטו במקצוע זה.

תרל"ה.

לח. מה אנו? — „השחר", שנה ששית, חוברת ט' וי'. מאמר גדול בן חמשה פרקים. במאמרו זה, שהוא אחד היותר טובים והיותר חשובים, שיצא מעטו של אברמוביץ, דן הסופר בשאלת החנוך לבני ישראל. בכשרון רב יצייר אברמוביץ את החדרים והישיבות, המלמדים ותלמידיהם, ובמרירות ידבר על השפלות והעזובה הרבה אשר בחנוך הישן. ואולם סמולינסקין לא הסכים לכמה פרטים, שבאו באותו מאמר, והשיג עליהם בהערותיו.

(סוף יבוא).

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹורָעוֹת

— הצבא הבריטי בארץ־ישראל נחל בשבוע שעבר נצחון חדש. הוא התקדם על מרחק של שתים־עשרה פרסה ממירח ירושלים וכבש את הכפר מכמש.

— על־פי הידיעות האחרונות, שנתקבלו מארץ־ישראל, מצב היהודים בערים ובמושבות, הנמצאות ברשות אנגליה, הולך וטוב מיום ליום. השלטון האנגלי עושה כל מה שביכלתו לטובת תושבי הארץ. מספיק הוא עבודה וצרכי־אוכל בזול לתושבי הערים וזרע ומכשירי הקלאות — לאכרי המושבות. מלבד זה, עוזר השלטון להתושבים להקים את הרוסותיהם: נותן להם את הרשיונות הדרושים ומקיל עליהם את הובלת צרכי הבניה השונים. במכתב, שנתקבל מאת „חברת אנגלו־פלשתינה" מירושלים על־ידי הועד הזמני לעניני הציוניות באמריקה, נאמר, כי השלטון הצבאי בארץ־ישראל הפקיד בהבאנק היהודי סכום הגון של כסף, שבו הוא משתמש לצרכיו השונים. שר־הפלך הצבאי בירושלים מנה את מנהל „חברת אנגלו־פלשתינה", מר הופיין, בתור חבר לועדים רשמיים אחדים.

— ביום א', 24 פברואר, תקרא בניו־יורק מועצה של באי־כח ההסתדרויות היהודיות השונות בעניני קופת ה„גאולה". הועד הממונה על הקופה הזאת שלח הזמנות לאלף וחמש מאות הסתדריות, וכאלף מהן כבר נענו, ונכונות הן לשלוח את ציריהן אל המועצה. הון הקופה עלה עד לשמונה עשר בפברואר שעבר לשמונה מאות אלף דולאר.

— מפני המהומות והמבוכות ברוסיה החליט הועד המארגן של הכנסיה היהודית שם לדחות את קריאתה לזמן מאוחר. ביחס עם החלטתו זאת הוציא הועד את גלוי־הדעת הזה:

„המצב הכללי של הארץ, התנאים האי־נורמאליים, הגורמים להפסקת החבור בין הועד המרכזי וערי השדה, והמאורעות במקומות שונים, המפריעים בעד עבודת הארגון, הניעו את ועד הארגון לשנות את אופני הבחירות ולדחות את זמן קריאתה של הועידה. הבחירות תהיינה ביום 20, 21 ו־22 ליאנואר, והכנסיה לא תקרא ב־28 דצמבר, אלא בחודש פברואר".

— מרת שווייצר מביי רידזש הרימה סכום של עשרים וחמשה אלף דולאר ליסוד בית־מרפא למחלות עינים ואזנים בארץ־ישראל.

מרובה על חופשתו וקוממיותו. וגם הטורקים, למרות ארבע מאות שנות שלטונם בארץ, לא הצליחו להטיל מרותם על תושבי־ההרים אוהבי־הדרור ואמיצי־הלב. ולמרות הסכסוכים הפנימיים ומריבות־הדמים בין העמים והשבטים השונים, היושבים בלבנון, ביחוד בין הדרוזים והמרוניטים, לא עלה בידי הכובשים העותומנים לשעבד את הלבנון ולעקור את חירותו. ועד שפרצה המלחמה העולמית נהנה הישוב הלבנוני, שהוא ברובו נוצרי, משלטון־בית פנימי תחת חסותן של ממלכות אירופה ושלטונה העליון של טור־קיה. בימי המלחמה בטלו הטורקים את השלטון האבטו־נומי של הלבנון, אך אין כל ספק, כי לאחר כריתת ברית־השלום ישובו הלבנונים לחיות תחת הנהגה עצמית, חפשים לגמרם משלטון זר, או חסויים בצל ממשלת צרפת או כל ממשלות אירופה, כמקודם. בירות, שהיא עיר החוף הטבעית של הלבנון ושיושביה הם ברובם נוצרים, ודאי תחובר לחבל הלבנון, ומצפונה של ארץ־ישראל תברא מדינה אבטונומית, שיושביה הם לרוב סורים נוצרים. בירות, הלבנון ודמשק אינם נכנסים איפוא לתוך גבולי המדינה העברית המחודשת.

בתולדות עמנו בארצו היה הגבול הצפוני מתחלף ומשתנה פעמים אין־כפורות. בימי השבטים נפל צפון הארץ לנחלת אשר, זבלון, נפתלי וחצי שבט דן. אולם „אשר לא הוריש את יושבי עכו ואת יושבי צידון ואת אחלב ואת אכזיב ואת חלבה ואת אפיק ואת רחב, וישב האשרי בקרב הכנעני יושבי הארץ, כי לא הורישו; נפתלי לא הוריש את יושבי בית־שמש ואת יושבי בית ענת, וישב בקרב הכנעני יושבי הארץ“ (שופטים א׳, ל״א — ל״ג). ואמנם כל חבל הארץ שבין הכרמל והלבנון, הידוע בשם פניקיה, לא נכנע מעולם לשלטון היהודי, לא בימי הבית הראשון ואף לא בימי הבית השני, והערים הפניקיות הקדומות צידון, צור ועכו, שנפלו בחלקו של אשר, לא היו מעולם יהודיות למעשה. רק דימיטריוס הראשון, שונאו של אלכסנדר בלס, הבטיח למכור את העיר עכו ומגרשיה ליונתן החשמונאי (חשמונאים א׳, י, 42), ואלכסנדר ינאי נלחם אחר־כך על עכו ולא יכול לה. אולם אותן הסבות ההיסטוריות, שהפריעו בעד היהודים מהתבצר בארץ החוף הפניקי — צפיפות הישוב הכנעני, עשירותו ומסחרו הגדול — כבר נכחדו ונעלמו, ומהתרבות הפניקית העשירה לא נשארו אלא גלי־עפר ושברי־אבנים וזכוכית. בזמננו אין חבל פניקיה שונה כלל משאר חלקי ארץ־ישראל, המיושבים למחצה, לשליש ולרביע, וערי צור ועכו אינן נבדלות במאום מיתר ערי הערביים הקטנות והדלות.

אין אנו יכולים מפני זה לקבוע את גבול־הארץ הצפוני לא לפי היעודים וההבטחות המסורתיים, ואף לא לפי מסקנות ההיסטוריה הגיאוגראפית. הגבול המיועד או האידיאלי הוא ר ח ב יותר מדי, וההיסטורי הוא צר יותר מדי, ואינו הולם את תנאי המציאות בימינו.

קנה־המדה היחיד, שאנו יכולים לשים לנו לקו — הוא ט ב ע ה א ר ץ ו י ש ו ב ה. בצפון הארץ הישוב הוא הרבה יותר צפוף מאשר בדרומה, וכל מה שמתקרבים להרי הלבנון — צפיפות הישוב הולכת וגדולה. ובה במדה הולכות אפשריות ההתישבות וההתאחזות של המונים הדשים ומתמעטות.

נהר־ליטני, או כמו שהערביים קוראים לו נהר קסימיה, הוא הקו המבדיל בין שני חלקי הארץ. מדרום הנהר הטבע של הארץ וצפיפות ישובה יותר קרובות לאלה של הגליל, מצפון הנהר — לאלה של הלבנון. עכו וצור הן ערי־החוף הטבעיות של „פנים הארץ“, זהו הגליל התחתון והעליון, ובלא ה„הינטרלנד“ של ארץ־ישראל אין להן כל ערך מסחרי ואפשרות של קיום. צידון, להיפך, קשורה יותר לחבל הלבנון, והרי היא נמצאת כבר מחוץ לגבולי ארצנו.

גבול צפון של מדינת היהודים צריך איפוא להיות הנהר קסימיה, בנטיתו הצפונית עד הקו שלשים ושלש מדרגות ושלשים דקים של הרחב הצפוני מעבר הצפוני של הר חרמון; בעבר הירדן משמש הנהר פרפר, הנקרא עכשיו בשם נהר אל־עוג, מדרומה של דמשק, גבול טבעי בין חורן, שהיא שייכת לארץ־ישראל, ובין דמשק, שהיא מחוץ לארץ.

(סוף יבוא).

הַבִּיבְּלִיוֹגְרַפְיָה שֶׁל מֶנְדֶלִי

מאת

א. ר. מלאכי.

(המשך).

„האבות והבנים“, כפי שכבר הזכרתי, הוא המשך מספורו הראשון של אברמוביץ „למדו היטב“: ואולם לא רק המשך בלבד, כי־אם בריאה חדשה עשה אברמוביץ בספורו זה. הרבה פרקים שנה והרבה הוסיף על הראשונים. מתוך ספורו זה אפשר כבר להכיר את המספר מנדלי שלעתיד לבוא, בחושו הריאלי הבריא ובאופן ציירו את מחזות הטבע — אופן, המיוחד רק לו. רוח עממי עמוק מנשב מתוך עמודי „האבות והבנים“, והמחבר מתרגם שם הרבה מפתגמי העם היהודיים ונותן להם צורה עברית. הבקורת העברית אמנם קבלה בסבר־פנים יפות את הספור הזה, וביחוד הרבה בשבחו המבקר הידוע א. י. פ א פ י ר נ ה, שכתב מאמר ארוך ומפורט על „האבות והבנים“ (ב„המליץ“, שנה תשיעית, גליון 15, 16, 19, 20, — י״א אייר — נ׳ סיון תרכ״ט). במאמר זה כתב פאפירנה בין שאר דבריו: „מה שאוכל להגיד בכלל ע״ד הספר הזה הוא: שלא ידעתי אם התענגתי מעודי בקריאת ספר עברי ממין הזה כבספרו של ה׳ אבראמאוויץ. הרומאן הזה כבתוכו כברו הוא אירופיי והוא ציור ברור מחיי עמנו ברוסיא ביחוד במהוזות דמערביות, במשך השנים האחרונות. ויתרון לו לדעתי גם על ס׳ ע״צ (ר״ל: עיט־צבוע) ב פ נ י מ י ו ת ו כ ב ח י צ ו נ ו. ב ח י צ ו נ ו: מצד לשונו הנפלא אשר יוכל להיות למופת לסופרי ישראל בטהרתו מן הפהראזים, אשר לא נקה מהם לפעמים גם הסופר המפואר ה׳ מאפו“. והוא מסיים: „עוד הנני להעיר את הקוראים היקרים, לשים לב על הכח הנפלא אשר להחכם אבראמאוויץ לתאר מראות־הטבע. המראות האלה הם אריגי־נלים מאד“.

תרל״א.

לו. ע ת ל ד ב ר — „המליץ“, שנה י״א, גליון 1, 2, 3, 4 (כ״ד טבת — ט״ז שבט תרל״א). המאמר הזה, שנכתב בתור הקדמה לחלק השלישי של ספרו „תולדות־הטבע“, היה ביחד עם זה גם מעין „דבר בעתו“. הימים ההם היו ימי הדרישות של „תקונים בדת“, שלי־זינגר ונורדון היו ראשי המדברים בהן, ו„המליץ“ פתח את שעריו להמפלפלים בשאלה זו. והנה אברמוביץ, אחרי שהיה רחוק שנים אחדות מעל העתונות העברית ולא לקח חלק בה, — מצא לנחוץ להשמיע במאמרו זה את דעתו גם הוא על־דבר נחיצות השכלה מהורת עם א מ ו נ ה צרופה, אשר פעמים אחרות חזר עליה בספריו ומאמריו. במאמר הזה יצא אברמוביץ לתבוע בדברים נמרצים גם את נחיצותה של השפה העברית, אשר הרבה מהמשכילים העברים רצו להמיר אז בשפה הרוסית, והוכיח, כי השפה העברית משמשת אמצעי להפיץ על־ידיה השכלה בין המוני העם העברי ולתקן מצבם בחיים. „אמנם ידעתי אדונים נכבדים, — הוא פונה אליהם — כי חובה היא על כל איש לדעת את לשון ארץ מולדתו לבלתי יהיה בה כנר בארץ נכריה כאויל מחריש וכאלם לא יפתח פיו, וככר מוזהרים אנחנו

ההסכמה הרשמית של ממשלת צרפת לדיקלאראציה האנגלית בדבר מולדת היהודים בטלה, כמובן, את טענות ה„גיאוגראפים", שרצו לטשטש את התחומים בין ארץ־ישראל לסוריה. אין כל ספק, שצרפת עודנה עומדת בתביעתה לרשת את סוריה. אך אין ארץ־ישראל נכנסת עוד לתחום תביעותיה. אולם עדיין השאלה במקומה עומדת: היכן מסתיימת סוריה והיכן מתחלת פלשתינה — ארץ היהודים?

בספרותנו נדונה שאלת הגבולים של ארץ־ישראל בעיקר מבחינה ד ת י ת, לשם בירור המצוות, התלויות בארץ. ועוד בתלמוד רבו הדעות בענין זה, ואז כבר הבחינו בין כבוש עולי מצרים לכבוש עולי בבל *. מן החוקרים המאוחרים עסקו בזה בעיקר הרב אשתורי הפרחי בספרו „כפתור ופרח" והרב יהוסף שווארץ, בעל „תבואות הארץ". מבחינה ל א ו מ י ת ־ י ש ו ב י ת החלו היהודים לעסוק בשאלה זו רק בזמן האחרון, אחרי הולדת התנועה הציונית המדינית. אף כאן נולדו שתי שיטות מתנגדות זו לזו, שיטת „פלשתינה זוטרתא" ושיטת „פלשתינה רבתי". המצמצמים קראו בשם ארץ־ישראל רק לחבל הארץ במערב הירדן, „מדן ועד באר שבע". כל ההתישבות היהודית נצטמצמה למעשה בחבל זה, שאינו אלא חלק קטן של הארץ. אפילו עבר הירדן, נחלת שבטי ראובן וגד וחצי שבט המנשה, שהיתה נושבת ביהודים עובדי אדמה עוד לאחר ההורבן השני, כמעט שנחשבה כחוץ־לארץ. דרום הארץ, שהיה נמצא מקצתו תחת שלטון אנגליה (ודי אל־עריש), וסביבת עקבה, מרכז הצי המסחרי של שלמה ויהושפט, שהיתה נושבת יהודים עד שנות המאה השתים־עשרה, היתה מציאותם בכלל ידועה רק ליחידי־סגולה. מצד שני היו המרחיבים הקיצוניים מבית־מדרשו של טריטש מכניסים לתוך כלל ארץ־ישראל לא רק את „הארצות הסמוכות" באמת, כגון סוריה בצפון וסיני בדרום, אלא גם את אי קפריסין, ארם־נהרים, ויש גם שהרחיקו ללכת עד אסיה הקטנה.

כל זמן שענין המדינה העברית היה רק מעין „הלכתא למשיחא" ניתנה רשות לדמיון להשען על מאמר התלמוד: „עתידה ארץ־ישראל שתתפשט בכל הארצות". ולגבי הישוב המעשי היה אפילו רק מערב ארץ־ישראל שטח גדול למדי, לא לפי כח תפיסת המתישבים. עכשיו, מכיון שמדינת היהודים בארצנו היתה לשאלת־היום ובירור הגבולין יצא מגדר ההלכה המפשטת ופרי הדמיון היה לשאלה מדינית מעשית, עלינו לברר ולהגדיר את גבולי ארצנו בהתאם ל א מ ת ה ה י ס ט ו ר י ת, ל ט ב ע ה א ר ץ ו ה ת נ א י ם ה מ ד י נ י י ם ש ל י מ י נ ו.

הטבע גופה הציבה לארצנו גבולות משלה, שלא נשתנו מיום שיש לנו ידיעה היסטורית כל שהיא על־דבר ארץ העברים או ארץ כנען. רק מעט ארצות יש להן עצמיות גיאוגראפית כל־כך בולטת, כזו של ארץ־ישראל, אף כי ארצנו משמשת מעבר וגשר בין שני חלקי תבל — אסיה ואפריקה, — אין היא מתמזגת לגמרה עם הארצות שכנותיה. הרים ומדבריות וימים — סימני הגבול היותר טבעיים — מקיפים את הארץ מכל עבריה. במערב — „הים הגדול", או ים התיכון, במזרח — מדבר סוריה או המדבר הגדול, המשתרע בין ארץ־ישראל ובין ארם־נהרים, מדרום — מדבר ערב ומדבר סיני, ומצפון — הרי הלבנון ומול־הלבנון או החרמון. סימני הטבע האלה מגבילים ומיחדים את ארץ־ישראל בתור חטיבה גיאוגראפית מופרשת ומובדלת מהארצות הסמוכות והשכנות. אולם הגבולים הללו אינם מסוימים ומוגדרים די־צרכם. רק במערב הארץ יודעים אנו בדיוק את ה ק ו המגביל את תחומי ארצנו — זהו חוף ים התיכון. אבל גם פה נחלקו הדעות בדבר ה נ ק ו ד ה הדרומית והצפונית של קו־הגבול. עוד יותר רבה הערבוביה בקביעת קוי־הגבול בעבר המזרחי והצפוני, ובמקצת — גם בעבר הדרומי של הארץ.

קודם כל עלינו להבחין בין הגבולים היעודים, או כמו שקוראים להם לפעמים „הגבולים האידיאליים", ובין הגבולים הריאליים או ההיסטוריים של ארצנו בתקופות השונות של דברי ימינו. לפי המסורת התנ"כית נתפשט גבול ארץ־ישראל בצפון עד הנהר הגדול, נהר פרת *. אחת הנקודות של גבול צפון היתה „לבוא חמת". המרגלים עלו ותרו את הארץ „ממדבר צין עד רחוב לבוא חמת" (במדבר י"ג, כ"א). בתוך גלילות הארץ, שנשארו לרשת אחרי כבוש יהושע, נחשבה „ארץ הגבלי וכל הלבנון מזרח השמש מבעל גד תחת הר חרמון עד לבוא חמת" (יהושע י"ג, א' — ה'). דברים אלו נשנו בקצרה גם במקום אחר (שופטים ג', א' — ג'). חמת זו, שציינה איפוא את הגבול הצפוני של הארץ היעודה, היא, לדעת חוקרים אחרים, העיר אנטיוכא שעל נהר ארונטס (בערבית אל עצי), לא רחוק ממפרץ אלכסנדריטא. לדעת אחרים, — ודעה זו נראית יותר קרובה לאמת, — הרי חמת זו העיר הסורית, הנקראת גם עכשיו בשם חמה (לפנים נקראה בשם יוני „עפיפניה"). באופן זה היה הגבול הצפוני של הארץ נמשך מחמה עד נהר פרת, וכל ארץ הלבנון ומול הלבנון וחלק של סוריה הצפונית היתה כלולה בתחומי הארץ היעודה. רק שלש פעמים בתולדות היהודים התפשטו באמת גבולי הארץ עד מקום רחוק זה, בצפון — עד „לבוא חמת". זה היה בימי דוד, שלמה וירבעם בן יואש. בזמנים אחרים לא היה השלטון היהודי מתפשט מעבר דמשק והרי הלבנון צפונה. אם נעבור מהעבר הרחוק להוה, נראה, שגם עכשיו אין להעלות על הדעת, כי מדינת היהודים בימינו תכלול גם את העיר דמשק וגליל הלבנון ועיר החוף הראשית של סוריה, בירות. דמשק היא עיר ערבית גדולה ואחת מארבעת מרכזי האיסלם. הישוב היהודי בעיר זו הוא קטן. הערבים לא יתנו לעולם להעמיד את עיר משושם וגאותם תחת שלטון יהודי, ואין ספק, שגם האנגלים, אם אפילו הדבר יהיה תלוי לגמרו ברצונם, לא יסכימו לדבר זה.

חבל הלבנון היה שומר תמיד בעוז־לב ובעקשנות

* עיין: La Geographie du Talmud, par Adolph Neubauer, Paris 1879.

* בראשית טו, יח; שמות כג, לא; דברים א, ז; יא, כד; יהושע א, ד.

את מאמרי על־אודותיך בשפתי אני, כמו שכתבת אתה את מאמריך בשפתך וסגנונך אתה...

אבל בכל־זאת הלא תודה, כי מעולם לא עשיתי לך רעה, ואתה הנך כפוי־טובה — זוהי מדה רעה ומגונה...

— רק אנשים בינונים, רק אנשים קטנים מכירים טובה וזוכרים את אשר גמלו להם; אם גמלו להם חסדים, אם עשו להם פעם אחת טובה קטנה, אז לא ישכחו זאת לעולם. אולם אני אינני חנוני ופנקס החשבונות הקטנים אינו פתוח לפני. המורד במלכותה של הספרות המקובלה, אין דעתו פנויה לפעוטות ולא יחדל ממלאכת ההריסה של הישן בשביל איזה חסר קטן שגמלו אתו. בשביל פכים קטנים לא ישוב אל החוף, שכבר התרחק מעליו.

(סוף יבוא.)

גְבוּלֵי אַרְצֵנוּ

מאת

ד. בן־גוריון.

מתוך מוקדות הלהב ותמרות העשן של אימת־המלחמה כבר נשקפה תקות השלום, נושא־הגאולה, וכבר נשמעה בת־קול ההיסטוריה, הקוראת ומכרזת דרור לכל העמים. הולכת ומתקרבת שנת־היובל, יובל־העמים, והדר־קדומים עולה ובוקע מתוך רעמי התותח ושאון הקרב: „וקראתם דרור בארץ לכל עמיה, יובל היא תהיה לכם, ושבתם עם אל אחוזתו“. זוהי בשורת־הגאולה החדשה, שנשמעה מפי בחירי העמים, זוהי תקות־השלום של האנושיות השותתת דם. וגם העם עתיק־הימים, שהכריז ראשונה בארצו את שנת־היובל של חרות וגאולה, כבר נתבשר, שגאולתו הגיעה, ואחוזת־ארצו, שנגזלה ממנו זה כאלפים שנה, תשוב ותקום לו לנחלה לאומית. אנגליה ובעלות־בריתה כבר הבטיחו להשיב לגזול־העמים את ארץ־מולדתו, וקרוב היום, שהדבר יובא לפני משפט העמים.

ואָנו עומדים עכשיו לפני השאלה: ארץ־ישראל מהי? מה הם תחומי הארץ, שאָנו דורשים בתור אחוזתנו הלאומית, היכן הם הגבולים המפרידים בינה ובין שכנותיה מסביב? מה הם חבלי הארץ הראויים וצריכים להקרא בשם ארץ־ישראל, שמהם תבנה מדינת היהודים המחודשת?

כשאָנו מחפשים במפה המדינית של זמננו, אין אָנו מוצאים שם ארץ־ישראל כל עיקר. הארץ הנקראת בפי העמים בשם „פלשתינה“ אינה עכשיו מדינה בפני עצמה, המסוימת וקבועה בגבוליה, אלא חלק אורגני של הממלכה העותומנית. השליטים הטורקים, בחלקם את ממלכתם למטרה אדמיניסטראטיבית, אינם שמים לב למסורת העבר והגבולים ההיסטוריים של הארצות הנכבשות. לפי החלוקה האדמיניסטראטיבית, שנתקבלה בטורקיה בשנת 1871 ונוהגת שם עד היום, — נחלקת כל הממלכה לחבלים, הנקראים בשם ויליות, והמושל העומד בראשן (בשם ולי) תלוי ברעת מועצת הויזירים. כל וילית אף היא נחלקת לסנגקים או פלכים, והמושל העומד בראשם (בשם מותצריף) תלוי בדעת הולי. יש גם סנגקים אחרים היוצאים מן הכלל, הנקראים „סנגקים עומדים ברשות עצמם“ — הללו אינם נכנסים לכלל וליות, ומושלם אינו סר למשמעת ולי, אלא עומד תחת פקודתם הישרה של הויזירים. הסנגק הירושלמי, מגודל חשיבותו הדתית והמדינית, הוא ממין זה.

לפי חלוקה זו קרועה ארץ־ישראל לשלשה גזרים נפרדים זה מזה. החלק המערבי־הצפוני של הארץ, שהיה ידוע לפנים בשם שומרון וגליל, מחובר לוילית בירות, שמרכזה מחוץ לארץ־ישראל. החלק המזרחי של הארץ, עבר הירדן, נכנס לתוך הוילית של דמשק, שנקראה גם וילית סוריה. שתי הויליות הללו הן חצין ארץ־ישראל וחצין חוץ־לארץ. החלק הדרומי־המערבי של הארץ, ארץ יהודה לפנים, הוא הסנג׳ק הירושלמי, „העומד ברשות עצמו“, ואינו מחובר לשום חבל שהוא מחוץ לארץ. השם „פליסטין“, שהטורקים משתמשים בו לפעמים, מתיחס לרוב רק לחבל ירושלים.

אָנו רואים איפוא, שתחת שלטון טורקיה לא היתה לארצנו הנהגה מרכזית אחת וגבולים אדמיניסטראטיביים משלה. עם יציאתה של ארץ־ישראל מרשות הטורקים וכניסתה לרשות בעליה הקדומים נעשית הארץ שוב חטיבה מדינית־אדמיניסטראטיבית אחת, מיוחדת ושלמה. ושאלת גבולי ארץ־ישראל נעשית לענין מדיני ולאומי רב־הערך.

שאלה זו יש לה כבר ספרות שלמה, אולם בירור הגבולים היה עד עכשיו רק ענין לחוקרי ההיסטוריה או לעוסקים בדיני המצוות, התלויות בארץ. הראשונים הם, כמובן, חוקרי הגויים, והאחרונים — חוקרינו היהודים. כמעט כל סופר הציב גבולות אחרים לארץ, כי לכל אחד היה קנה־מדה משלו בפתרון השאלה, ומבחינה ידועה צדק כמעט כל אחד ואחד, כי בתולדותיה רבות ההרפתקאות והחליפות של מולדת העם העברי נשתנו גבולי הארץ לאין מספר, וכל חקירת הגבולים עד עכשיו היתה בעיקר מבחינה היסטורית בלבד.

מבחינה מ ד י נ י ת מודרנית היו דנים בשאלה זו בעיקר רק הסופרים הצרפתים. זה מאות שנה שצרפת מביטה על כל סוריה בעל „צרפת המזרחית“; וסופרי צרפת היו נוטים, כמובן, להרחיב את גבולות סוריה עד כמה שאפשר. רבים היו מסיגים את גבולי סוריה הדרומיים עד עכו וחיפה, והוציאו באופן כזה מרשותה של ארץ־ישראל (שהביטו עליה בעל ספירת־השפעה אנגלית) את כל ארץ הגליל — החבל היותר יהודי, היותר ארץ־ישראלי לא רק לפני החורבן, כי־אם גם הרבה מאות שנה אחרי חורבן הבית השני ותבוסת בר־כוכבא. סופרים צרפתיים אחרים לא הודו לגמרה במציאותה של פלשתינה בתור חטיבה גיאוגראפית מיוחדת, וגבולי סוריה, לדעתם, היו מתפשטים עד חצי־אי סיני *.

---

* עיין בענין זה: „La Syrie de demain," par Nadra Moutran, Paris 1916; „La Question de la Syrie," par Un Francais du Levant („Le Correspondant," tome 229, p. 248, Paris 1915; „Et la Palestine?", par M. Y. Lagrande, p. 723.

ובחקרי את סודותיה של היצירה הרוחנית, מצאתי את עצמי. ובמצאי את עצמי, נתבררה לי המהפכה הפנימית שהתחוללה ברוחי. אתה, מורי, היית לי לנקודת־המוצא, ועתה הגעתי לנקודה מתנגדת, — והיא גם רחוקה, — אל הנקודה שממנה יצאתי.

— ולמה זה תקראני עוד בשם „מורה"?

— יען, כי אתה הוריתני, כי העיקר הוא ההתפתחות, ההשתלמות וההתקדמות; העיקר הוא לסופר, לאמן, ליוצר, לבלי התאבן, לבלי קפוא בנקודה מצומצמה אחת; העיקר הוא לחנך ולגדל את עצמנו, את מה שיש בנו, למען השתחרר מסבל הירושה, החונקת את האישיות. אתה הוריתני תמיד בספריך הכתובים ובדבריך שבעל־פה: לבלי לכת בעינים עצומות אחרי שום איש, אחרי שום שיטה, ולהיות חפשי מכל אסכולה, מכל השפעה ומכל מסורה, אם זרות הן לרוחנו אנו. תורתך זו שמורה בלבי. בזה הנני תלמידך. תורתך אתה הביאתני אל השקפתי ואל סגנוני היום, שהם מתנגדים לשלך. אילו בחרתי לכתוב כמו שכותב אתה, אילו החזקתי בסגנונך אתה, אילו היה לפני משוא־פנים בבקרי את ספריך, כי־אז לא הייתי ראוי להקרא בשם תלמידך, כי־אז זרעת על צחיח־סלע, כי־אז דברת על אוזן לא שומעת.

— אבל עוד אתמול הגדת אחרת. כמובן, אין בחפצי להזכיר נשכחות, — בכל זאת...

— אתמול חשבתי כך, והיום הנני חושב אחרת, ומחר — אחשוב בודאי עוד אחרת. ובכל פעם הנני נאמן לעצמי בהוה, ברגע היותר חיוני, ואין מקשין על האתמול. האתמול עבר, מת, קובר. והרגע של ההוה, של היום, הוא חי, ואת החי תמיד הצדק. אתה, מורי, התפתחת, השתלמת עד גבול יכלתך, ואחרי כן ירדת עקב בצד אגודל, אבל ירדת, — זקנת. אתה הנך בן דור אחר. הקצב, המשקל וההרהיטות של חייך, של דורך היו אחרים: זהירות, מתינות, עיבוד, לטוש, רבוי של צבעים וכובד של תוכן. ואני הנני בן דורי, הדור החדש, וגם מזגי הוא אחר לגמרו. גם הקצב והמשקל של חיי הם שונים לגמרם: בסופה וסערה דרכי. הנני ממהר לחיות. רגע ליום יחשב לי. אתה כתבת דף אחד ימים או שבועות אחרים. זו היתה וותרנות, בזבוז הזמן במדה גדושה. את כל כתותיך ועתותיך וגם חייך צמצמת בטפה של דיו. ואני הנני אדם חי. כל רגע יקר לי. על כן כל מה שעטי פולט — טוב. אינני מצעצע ואינני מסלסל כל מלה וכל ניב עד שתצא נשמתם. הרושם הראשון, הניב הנופל ראשונה לתוך עטי והמשקל הראשון של תפיסתי הם הם היותר נוחים לי, היותר אמתים והיותר מלאים חיים, חיים של חיים, שיש בהם לשד וטעם...

הר־אבן הפסיק לרגע את דבריו. אחרי גמיעה גסה מהכוס אשר לפניו ואחרי אשר הדליק סיגארה חדשה, „חזקה" וחריפה, הוסיף לדבר במנוחה ובהטעמה קלה:

— אתה, מורי, היית בכל ימי חייך רק סופר, רק משורר, — ואני, תלמידך, הנני גם סופר וגם אדם האוהב את החיים. אני הולך אחרי שרירות־לבי וזונה אחרי עיני. הנני לא רק כותב שירים וספורים, כי־אם גם עוסק בתרבות הגוף ובכל המצוות התלויות בה. אתה, מורי, הצגת, בעבודתך הספרותית, את הנגינה על ה„כלל", — ואני מציג את הנגינה על ה„אני" שלי. אתה הנך ראשית לכל יהודי, ואני — אדם חי ומבקש חיים. אתה שואף תמיד ללמד את אחיך ולהרם את רוחם, ואני אין לי כל חפץ בזה. אתה מטרתך מחוץ לעולמך האישי, ואני — מטרתי בי בעצמי.

— טוב, במאמר הבקורת שלך חפצת רק להראות ולהוכיח, שהנך תלמיד ותיק, בנתי לרעך... זה אמנם יפה מאד. אולם אם זאת היתה כונתך, למה התנפלת עלי בחוצפה כל־כך גסה?... לא על כבודי, כי־אם על כבודך אני חס. לא נאוה לסופר שיש לו כשרון להשתמש בלשון העגלונים והטבחים. סימניו של המבקר הראוי לשם זה הם דקות־ההרגשה, הסתכלות פנימית עמוקה, אצילות־העט, חריפות השכל, יופי הנימוסים הספרותיים ויתרון רוחו. הבא לבקר את אחרים עליו לבקר מתחילה את עצמו, אם ישנן בו הסגולות האמורות. אולם החוצפה ההדיוטית, הזלזולים הגסים והשחצנות הזולה אינם נכנסים בסוג הספרות. לא את המבוקרים ישפילו, כי־אם את נפשם של המבקרים. צר לי עליך, תלמידי! היו ימים שנבאתי לך עתידות בספרותנו, ותבוא ותכזיבני על פני... התיצבת על דרך לא טוב... הלואי אותי תעזוב, אך את תורתי תשמור.

— שאני, מורי, הלא גם אתה, בהיותך צעיר לימים, לא נזהרת בלשונך, ותטיח דברים כלפי הגדולים, כלפי המפורסמים של הדור ההוא. גדעת ארזים ותשפיל ענקים, על כן גם שמו לב לך. ממך ראיתי וכן עשיתי גם אני, וגם בזה הנני תלמידך...

— שגית, יקירי, גם במאמרי הראשונים רק חריף הייתי, אבל לא גס. בקרתי, יוכל היות, היתה קשה, אבל צורתה היתה תמיד נוחה ורכה. לא נשאתי פני סופר, אבל מעולם לא שפכתי קיתון של בוז על מי שיהיה. השתדלתי אמנם להרחיב את גבולותיה של ספרותנו, אך חלקתי גם להראשונים את כל הכבוד הראוי להם.

— דור דור ומבקריו. את אשר לא הורשה לך, מורי, בימים ההם, הורשה לנו, תלמידיך, בזמן הזה. בדורנו אנו, אם לא נשתמש במתנת אלהים זו, שאתה מורי קורא לה „חוצפה", אם לא נגביר לשוננו ולא נרים את קולנו, אם דבש וחלב יטיף עטנו ולא נהיה עזי־פנים, אז גם לא ישמעו לנו ולא ישימו אלינו לב. ואנו, תלמידיך, רוצים, כי ישמע קולנו. מה תועיל לנו הענוה ומה בצע ביראת־הכבוד, אם איש לא ישים אלינו לב, אם איש לא יקרא את דברינו? אם הישן — לו יהיה גם יפה ונעים — חוסם בעדנו את הדרך — נהרסנו, נבטלנו, נפנה אותו הצדה, בלי רחם... איננו רומאנטיים... לנו יקר רגע ההוה. עינינו בראשנו, לאחורינו לא נביט, לדורות ראשונים לא נשאל וימות עולם לא נזכור... דור דור ושפתו וסגנונו... אנכי כתבתי

שמונח בחוק הטבע. טעות אומללה היא לחשוב את מקצת העבר, הפתוח לנו, כמורה דרך לכל הצריך לבוא עלינו עד נצח נצחים".

את הרעיון הזה טויתי הלאה: הננו זקנים כל זמן שאנו חושבים את עצמנו לזקנים. הרוח שבנו אינו תלוי בגופנו ובתנאי קיומו. הרוח אינו מזדקן, וגם הגוף יכול להתגבר על אותות הזקנה. אין לך דבר העומד בפני הרצון. ובשעה של עלית־נפש כזו החלטתי בלבי ללחום נגד סימני הזקנה, שהחלו להתגנב בי. צדקה הסופרת השוויידית אלין קיי, האומרת: „ההזדקנות היא רק הרגל רע, אבל לא דבר הכרחי". לא זקן אנכי, כל זמן שתשוקת־העבודה חיה בי, כל זמן שמוכשר אנכי ליצור יצירות חדשות בספרות ולהתחרות את הצעירים.

בשובי הביתה, פגשני הר־אבן, ויפן אלי בקול מלא חבה:

— רואה אנכי, כי מורי עיף ויגע מטיולו.

— חלילה, אדרבה...

קראתי את תלמידי אל חדר־עבודתי. הרגשתי באותה שעה, אחרי הטיול הנעים, תוספת של כחות הגוף והרוח, וצורך מיוחד היה לי להכנס אתו בשיחה ולהתגרות בו מעט. יראה ויוכח, שעדיין לא זקן אנכי.

תלמידי ישב למולי. פניו נהרו. הוא היה מלא רצון והכרת בריאותו והצלחתו הספרותית. הושטתי לו סיגארה, ולקחתי גם לי אחת. ברצותי להדליק את הסיגארה אשר בפי, רעדה ידי, שהחזיקה את הגפרורית. פתאום הרגשתי רפיון בגופי. גם נשימתי כבדה מעט. התנצלתי: טיילתי יותר מדי.

— מה שהורשה לצעירים כמוני — פנה אלי הר־אבן — לא הורשה למורי... מורי אינו זהיר בבריאותו... הזקנה דורשת זהירות יתירה, ומורי מזלזל בה...

חבתו של תלמידי העלתה חמתי. בכלל הייתי כועס על כל איש, אם נועז להזכירני, כי זקן אנכי. גם בני ביתי, כשהיו מזכירים אותי, בדאגתם לשלום גופי, שכבר חדלתי להיות צעיר, היו מרגיזים את רוחי. לא חפצתי בשום אופן להודות לאחרים, וגם לא לי בעצמי, שאמנם לא צעיר אנכי ולא לי להתחרות עם בני־הנעורים. מנקר היה במחי הרעיון: מדוע צריכים אנו לשמוע מפי כל, כי זקנים אנחנו דוקא אז, כאשר רכשנו לנו אותו הנסיון ואותה הפקחיות היותר מסוגלים לאריכות ימינו.

שקט ודממה שררו בחדרי. המנורה על שלחני הפיצה אור נעים, שהתרכך מבעד פעמון־הזכוכית אשר עליה. על שלחני עמדה צלוחית יין ישן. זה שנים רבות לא באה אף טפת יין אל פי. מעולם לא הייתי להוט אחריו. חייתי כמעט כנזיר. אולם בערב הזה החלטתי לשתות מעט יין, למען הרם רוחי והגבר כחות גופי. ברצוני היה, כי גם הר־אבן ישתה עמדי בערב הזה. זה ימים רבים לא דברנו בהתגלות לב. וענין מיוחד היה לי לדבר בו עם ידידי הצעיר.

וזה הדבר. ימים אחדים לפני הערב הזה קבלתי את החוברת האחרונה מהירחון... ובה היה מאמר־בקורת על־אודותי, ותחת המאמר היה חתום שם בדוי. המבקר מתח עלי דין קשה. בטלני תכלית הבטול: שייך אני לדור שכבר חלף. סגנוני בלתי טבעי ושפתי כבדה, לא ברורה ולא מדויקה. אמנותי מזויפה, אין לי כל השגה בהחיים של הדור הזה. מעולם לא הייתי יוצר, כי־אם בעל מלאכה ספרותית, שכבש לו דרך סלולה והוא זוחל עליה על־פי ההרגל. הרגשתי פגומה, טעמי לקוי, מחשבתי — אין לה כנפים. ועוד דברים כאלה. הסגנון של המבקר הנעלם היה חצוף יותר מדי. הוא דבר עלי או מגבוה, בגאוה משונה, או באופן של רחמנות, כמו שמדברים על זקן „עובר בטל".

אחרי לגימות אחדות מן היין החזק החלה השיחה:

— הקראת את הבקורת, או יותר נכון: — את החרפות והגדופים, אשר המטיר עלי אחד המבקרים, מוג־לב, שהעלים את שמו האמתי?

- לא לבד שקראתי, כי־אם גם כתבתי אותה הבקורת.

הודאתו הגלויה והישרה של הר־אבן הרעישה אותי. לא האמנתי למשמע אזני. אין זאת כי יהתל בי, כי חמד לו, בשתותו יין, לצון. אולם בן־בקבוקי לא נתן לי לפקפק הרבה בדבר. הוא הוכיח לי ב„אותות ומופתים", כי הוא ולא אחר היה המבקר, ששמני לאל.

— האמנם זוהי דעתך וזהו משפטך על־אודותי ועל־אודות כל מה שכתבתי? — שאלתי במנוחה עשויה.

— הנני כותב רק את אשר אני הוגה ואת אשר עם לבבי...

— אין בחפצי להטיף לך מוסר, או להתלונן עליך. חובתך היא לכתוב את אשר אתה חושב באמת. ואם הדבר נוגע להאמת, אז אין חולקין כבוד גם לרב. אולם אני רק אחת אשאלך: אם זוהי דעתך על ערכי הספרותי, מדוע לא הגדת לי מעולם משפט חרוץ כזה בפיך? הלא מיום הכרתיך התאמרת להיות תלמידי. תמיד שמעתי מפיך, כי סגנוני, כי אמנותי, כי השקפתי על הספרות והחיים היו לך למופת! את משפטך עלי היום הייתי חושב לאומץ־לב, למשפט חדש במינו ולבקורת שנונה, אם גם לא צודקת, אילו שמעתי כזאת גם מפיך בפני. — אבל עתה צריך אני להניח, כי תדבר אחת בפה ואחת בלב, ורק חונף עשית לי עד היום...

— אתמול הגדתי לך בפי מה שחשבתי והגיתי אתמול. ולא היה בדברי אף אבק חנופה או מרמה, כי אמנם זו היתה דעתי, אולם היום הנני חושב אחרת. שונה טעמי ונשתנתה גם השקפתי על העולם — אמנותך לא עוד אמנותי, סגנונך לא עוד סגנוני, כי גם אלהיך לא אלהי הוא, ואת אשר בלבבי היום — כתבתי.

ואיך זה נהפכה פתאום דעתך ושונה טעמך הספרותי? אין אני רוצה חלילה להשפיע עליך, כי תחזור בך, אבל תורה היא, תורת החיים, וללמוד אני צריך...

לא פתאום ובבת־אחת נהפכה דעתי. מעט מעט נתרקמה בי, בבלי־יודעים, דעתי החדשה, עד אשר נתגלתה בי בכל תקפה. בחפשי את דרכי האמנות הספרותית

אני אומר, הייתי נופל לארץ הזאת ומתאבק בעפרה!... כמוך כמוני, אני אומר, צר גם לי על כל מראה עיני פה, ולבי לבי, אני אומר, לכל קרן־זוית אפלה ולכל פנה עזובה בבית הזה! ולא עוד, אני אומר, אלא שאי־נא עיניך וראי חתול זה, הנה הוא יושב שם, אני אומר, בבדידות על הכירים — דומה, אני אומר, מי הוא ומה ערכו, ומה הוה לו בכל חייו, אשר הוא חי תחת השמש? יצור אלם, אני אומר, לא בינת־אדם לו, לא רוח ולא רגש. ואף־על־פי־כן, אני אומר, לבי יהמה לו, רחם ארחמנו, כי נשאר הוא פה כיתום נעזב, באין בעלים, אשר יקרבוהו ויסוככו עליו באברתם וישתתפו בצערו, כמו שאנו אומרים בתפלת שחרית: ורחמיו על כל מעשיו"... ענתה בתי ואמרה לי: „אם לרחמים, היא אומרת, הרי יש לנו פה על מי לרחם יותר"... אמרתי לה: „למשל?" אמרה לי: „למשל, הנה נוסעים אנחנו, היא אומרת, ואנו עוזבים פה אדם בודד ונשכח מלב, כאבן על־פני השדה"... לא ירדתי לסוף דעתה ואמרתי לה: „מה את מפטפטת שם, אני אומר, פטפוטי־מלים? מה החלום אשר חלמת? מי הוא זה, אני אומר, ואי־זה הוא האדם הבודד? ואיפה ראית, אני אומר, אבן על־פני השדה?"... אמרה לי: „אבא, היא אומרת, לא פטפוטי־מלים אני מפטפטת ולא חלום חלמתי; מדברת אני, היא אומרת, בחוה שלנו"... הדבר אך יצא מפיה — וכאילו נכויתי ברותחים, או כאילו מחצו את ראשי בפטיש — כי נשבעתי! אז נשקה כאש חמתי, ואני מתנפל על בתי בחרי־אף ושופך את כל שיחי וכעסי על ראשה: „למה זה, אני אומר, באת היום להזכיר עוני לפני? למה זה, אני אומר, העלית את זכרון חוה לפתע־פתאום? הלא כמה פעמים, אני אומר, העידותי בכם, כי שם חוה לא יזכר ולא יפקד בבית הזה!"... כסבור מר, שזו נבהלה מפני ונרתעה לאחוריה? אם כן, אינך יודע עדיין את בנות טוביה ואת כחן כי עז! „אבא, היא אומרת לי, אל־נא באפך תוכיחני ולא בנזיפה תנצחני. ואתה, היא אומרת, אבי, אב רחום, מוטב שתזכור הפעם את אשר השמעתנו כמה פעמים במו פיך, היא אומרת, כי חייב אדם לרחם על אדם, כרחם אב על בנים"... השומע מר פירוש המלות הללו? אז קדחה חמתי עוד יותר, ואני קם ומשיב לה מנה אחת אפים, ככל תגמוליה עלי: „לעורר רחמים בלבי, אני אומר, באת היום? ואיה היו רחמיה, אני אומר, עת אשר כרעתי ברך, ככלב מוכה, לפני הכומר ימח שמו ונשקתי בחרפה את כפות רגליו, והיא, אני אומר, אולי ישבה אותה שעה בחדר השני והטתה אוזן ושמעה כל מלה ומלה?... או איה, אני אומר, היו רחמיה, עת אשר אמך עליו השלום היתה מוטלת, לא עליך, פה על הקרקע, מכוסה שחורים? היכן, אני אומר, היתה ביום המר והנמהר ההוא?... ומי ימנה מספר, אני אומר, ללילות־נדודי, אשר התהפכתי על משכבי מצד אל צד ביסורי־גיהנם וחבוט־הקבר? או מה גמול תגמלני חלף כל מדוי הגוף והנפש, אני אומר, אשר ענו אותי במסתרים מני־אז ועד היום הזה, בזכרי את אשר עוללה לי ובמי המירה אותנו, את עמה ואת אלהיה — אדרבה, אני אומר, קומי־נא את ועני בי: עלי מי יחום ואותי מי ירחם?"... ולבי מתחמץ בקרבי מרוב רגשותי ואינני יכול לדבר עוד... שמא סבור אתה, כי בפעם הזאת שוב לא מצאה בת טוביה מלים בפיה להשיבני דבר? „אבא, היא אומרת, הלא אתה בעצמך למדתנו כל הימים, כי אדם שחטא וחזר בתשובה — אפילו הקדוש־ברוך־הוא מוחל לעונותיו. וכמה פעמים, היא אומרת, אמרת לנו, כי גדולה חרטה"... „חרטה?" — אני אומר. — כבר עבר זמנה, כבר אחרה המועד. טובה חרטה, אני אומר, בשעתה, ואולם ענף כי נכרת מגזעו — אחריתו כי ייבש, ועלה, אני אומר, כי נשר מעץ — אחת דתו להרקיב! ושוב, אני אומר, אל תנסי לדבר אתי בזה, כי לא יועילו לך כל טענות וכל מענות — עד כאן אומרים בשבת־הגדול!"...

(סוף יבוא).

הָרַב וְהַתַּלְמִיד

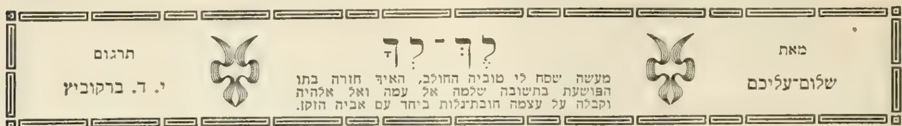
מאת

ראובן בריינין.

ב.

יום אביב, יום חם ונעים, היה. יצאתי לשוח בגנן. שאפתי אל קרבי את קרני השמש ואת הרוח הצח. זריזים היו הפרחים במקום זה, הקדימו להניץ. בלילה אחד פתחו עליהם ושפת כוסם, ובבוקר אחד לבשו רקמות. כמעט עד־ראיה הייתי למעשה בראשית שבגנן. עבר יום ואתא ליל. כל חפץ לא היה בלבי לשוב אל חדרי, אל הספרים, אל הדיו והעט. ישבתי על אחד הספסלים. ממעל כוכבים נוצצים ורומזים, מתחת, סמוך למקום מושבי — ערוגות שושנים. עתה ישנים הם הפרחים השלוים. נדמה לי, שאני שומע ומרגיש את נשימתם הדקה. עתה חולמים הם חלומותיהם, וחלומותיהם לא זרים לי. בילדותי חלמתי גם אני חלומות פרח. מקשיב אני לדומית הלילה ומאזין בדומיה זו לאלפי קולות מלאי קסם; פה עוף מצפצף ושם תולעת רוחשת; פה צרצור מצרצר ושם עלה נופל; לא רחוק ממני יזוע בד, ושם מרחוק מעט תשמע המית הפלג. וכל הפרחים האלה, אשר מסביב לי, אין אחד מהם, גם כשהוא ער, דואג לקיצור ימיו, או לזקנה ומחלותיה כי תבואנה, ואם יתגנב הקור בלילה לא ידעו כי מתים הם, לא יפחדו מפני גסיסתם, לא יתודו על חטאים שלא חטאו ולא יבקשו רחמים ותחנונים מלפני יוצרם הפלאי. מחי ער ומבקש חשבונות חיי, והם, הפרחים, ישנים שנת מנוחה שלמה והרהורים רעים לא יבעיתום בלילה.

מעט מעט עברה מנוחתם של הפרחים הנרדמים גם אל בתי נפשי, ובשובי הביתה הייתי מלא כח־עלומים. הרגשתי שלוה פנימית וחדות ההויה. אז עלו על לבי דברי האמריקאי הנפלא פרנטים מולפורד: „אם אנו רואים שגופו של האדם תש והולך לעת זקנתו, אז עלינו לדעת, שאין זה חוק הטבע, כמו שלא חוק הטבע הוא, כי יסע האדם במרכבת־הדואר ולא בעגלה נושאת־עצמה (אבטו־מוביל), כמו שלא חוק הטבע הוא, כי את המכתבים ישלחו על־ידי צירים ולא על־ידי זיקי־חשמל. חוצפה של בערות מטומטמת־המח היא לקבוע כללים ולגזור גזירות על־פי מה

(המשך).

בקיצור, שדלתי את בתי האלמנה בדברים ונצחתיה בכח לשוני, לבל תעמוד במרד ולבל תקשה לבבה ביום דין. שברתי לה את האוזן על־פי דרך הטבע, כי מאחר ששוטר־הכפרים בכבודו ובעצמו הואיל לכבדנו היום ולהביא אל ביתנו את ספר־הכריתות בעצם ידו, שוב לא מן הנימוס הוא להמרות את פיו וללכת עמו בקרי, כמו ששנו חכמים בפרקי אבות: הוו זהירין ברשות — פירש רש"י: אין מסרבין אפילו לגוי קטן... ואני עצמי קמתי והלכתי הכפרה לבקש גואל לביתי ולנחלתי, ושמתי את פעמי ראשית כל אל אנטון הפופרילי, הוא אנטון זקן־העדה. להודיעך, שאנטון זה גוי עשיר הוא, בעל־גוף בעמיו, ונתן עינו בדירתי זה כבר — נפשו יוצאת אחריה! כשנכנסתי אצל אנטון, לא ספרתי לו שורש דבר ותכליתו,— בינה יתירה לו ליהודי על הגוי — אלא כך אמרתי לו: „באתי להודיעך, אנטוניא רחימאי, כי עוזב אני אתכם לאנחות"... אמר לי: „כל־כך למה?" אמרתי לו: „עוקר אני את דירתי, אני אומר, לעיר. חשקה נפשי, אני אומר, לשבת בתוך עמי. כי הנה, אני אומר, כבר זקנתי ושבתי, וכבר הגיעה שעתי, אני אומר, לדאג ליום מחר — שמא, חלילה, אני אומר, אתבקש פתאום לפמליה של מעלה"... אמר לי: „אם כן איפוא, הוא אומר, מדוע לא תמות פה? מי זה יעצור בידך?" אמרתי לו: „לא, אנטון רחימאי, אני אומר, מודה אני לך על חסדך הגדול ועל רוחך הנדיבה, ואולם נוח לי, אני אומר, שתמות אתה פה, ופה תהיה קבורתך, לפי שזקן־העדה אתה, ראשון במספר הפקודים, ואני אלך לי, אני אומר, למות בקרב אחי ובני עמי, כי שם יכירני מקומי... קנה איפוא, אנטוניא, אני אומר, את ביתי ואת גני ממני. לאחר, אני אומר, לא הייתי מוכרם בעד כל הון, ולך — מכור אמכור". „כמה, הוא אומר, אתה רוצה במחיר ביתך?" „כמה, אני אומר, אתה נותן?" בקיצור, אני בכה והוא בכה, אני לו: „כמה אתה נותן?" והוא לי: „כמה אתה רוצה?" — וכך היינו עומדים על המקח, נושאים ונותנים כמנהג העולם, סופקים איש על כף רעהו, מעלים דינר ומורידים דינר, עד שנתפשרנו זה עם זה ובאנו שנינו לעמק השוה, והבית קם לאנטון למקנה, ותיכף למעשה קבלתי מידו דמי־קדימה כדת וכדין, מנה יפה הראויה להתכבד, גזירה, שמא יפשפש זה במעשיו ויחזור בו חלילה, — בינה יתירה לו ליהודי על הגוי — וכך שכלתי ביום אחד ומכרתי בלא מחיר את ביתי, זה חלקי מכל עמלי, המירותי את נחלתי בכסף מזומן, ויצאתי משם לשכור עגלה ולטעון עליה את יתר הפליטה, את כלי־ביתי ואת מטלטלי, — ואתה הסכת־נא ותשמע את אשר הגדיל אלהים לעשות לטוביה באחרית הימים, את הגמול אשר גמל עמדו חלף אמונתו ובטחונו בו מעודו ועד היום הזה. ורק אחת אשאל ממך, אדוני שלום־עליכם, אותה אבקש: שים־נא את אזנך כאפרכסת ושמע לדברי הפעם בכונה ובעיון, כי לא אעצרך עוד ולא אאריך את נפשך ביותר, לקיים מה שנאמר בהגדה: חסל סדור פסח — פירש רש"י: גם אכול לביבות הרבה לא טוב...

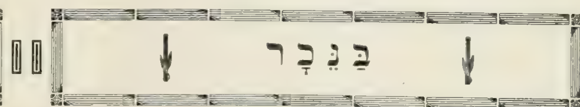
בקיצור, הגיע זמן נסיעה, ואני נכנס לביתי בפעם האחרונה ואיני מוצא שוב לפני לא בית ולא משכן בני־אדם, אלא חורבה שוממה, מהפכת אלהים. הכתלים ערומים וחשופים, נראים ממש כבוכים, מורידים דמעות על חורבנם! על הקרקע מושלכים צרורות על־גבי צרורות וחבילות על־גבי חבילות. על הכירים מתבודד החתול, מתכווץ ומצמצם עצמו, כיתום נעזב, כולו אבל וחפוי־ראש — לבי נתעטף למראהו כל־כך, עד כי עלו דמעות בעיני... אלמלא בושתי מפני בתי, הייתי פורש לקרן־זוית וממרר שם בבכי... בי, אדוני שלום־עליכם, אל תדין את טוביה לכף חובה ואל תצחק עליו — אל תהא מורשת־אבות קלה בעיניך!... הגע בעצמך: פה גודלתי מנעורי, פה עברו עלי כל ימי הבלי, פה שבעתי עמל ותלאה ורעות רבות ראיתי — ופתאום בא זד עריץ, מעול וחומץ, אחז בי בערפי בחזקת־היד וגרשני מהסתפח בנחלת אבותי, לאמר: לך־לך!... העל זאת אתאפק ואחריש, ונפשי לא תבכה במסתרים?... ואולם הן לא אשה טוביה ויוציא רגשותיו החוצה, והרי אני כובש את יצרי בלבי, מצהיל פני כלפי חוץ וקורא ואומר אל בתי האלמנה: „צייטיל, אני אומר, בואי־נא הנה, למה נחבאת שם באחת הפנות?" יצאה צייטיל מן הקיטון הסמוך, עיניה אדומות, חוטמה צבה ופניה חמרמרו מבכי. „סימן טוב ומזל טוב! — אני אומר בלבי. — מעקימת פניה ניכר, כי שוב נכמרו פה נחומיה בקרבה ושלחה מעינותיה החוצה!"... השומע אתה, אדוני? הנשים הללו — עם לא־עז הן! כיון שנגעה הרעה עד נפשן באצבע קטנה, שוב אינן נותנות פוגה לעיניהן! הדמעות עולות להן בזול גמור, בלא מחיר, כמו שאנו אומרים בהבדלה: ושאבתם מים בששון!... „שטיא! — אני אומר. — למה תבכי שוב? וכי לא פתיה את, אני אומר, שאת מתחטאת לפני הקדוש־ברוך־הוא מן הבוקר עד הערב כתינוקת זו ומלאה אותו כל היום ברוב דמעותיך? זכרי־נא, אני אומר, והעלי על לבך כיום הזה, מה בינך לבין מנדיל ביילים!"... אמרה לי: „אבא, היא אומרת, אי־אתה יודע על מה אני בוכה"... אמרתי לה: „יודע אני גם יודע. גם אני לא טחו עיני מראות ולא טפש לבי מהבין. בוכה את, אני אומר, על מר־גלותנו, צר לך, אני אומר, על בית אביך ועל חדר הורתך, על המקום, אני אומר, אשר בו נולדת ובו גודלת בימי נעוריך, — על אלה, אני אומר, את בוכיה!... האמיני לי, אני אומר, לולא הייתי טוביה, לוא אחר הייתי, כי־אז אני גם אני הייתי מחונן ומנשק את הכתלים הערומים האלה ואת האצטבאות הריקות והשוממות... גם אני בעצמי,

עוברת בין שני צוקי ההרים, הנקראים „שער הברזל", ונבהלתי כמעט מהדר יפי המראה ולא יכולתי להתאפק ואקרא בעברית: מה יפה המקום הזה! ענתה אחרי זו הנערה, שתמול עוד לא ידעה אף מלה אחת עברית, כמו כן עברית: באמת, יפה זה המקום!

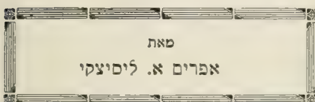
אלה היו המלים הראשונות, שיצאו מפי אשה בזמננו בשיחת חולין, בלשון העברית, בתור לשון חיה, מדוברת.

למן אז עברה שיחתנו יותר ויותר מרוסית לעברית, וכשהגענו לבוקארסט ונפגשנו שם עם אחרים מקוראי „השחר", השתוממו אלה למשמע אזנם: אשה סחה עברית עם בעלה!

באנו לקונסטאנטינופול, ואמצא בבית־הדואר שם מכתב על שמי מידידי הרוסי בפאריז, שהודיעני בו, שהוא רוצה ללוות אותנו על דרכנו לארץ־ישראל, ויבקש ממני, כי נמתין לו עד בואו אלינו. השתמשתי בזה הזמן להתבונן קצת למעמד הענינים בטורקיה, חקרתי ודרשתי בדבר החכם באשי מהו כחו ומה טיבו. וכשבא ידידי, הפלגנו יחד בספינה רוסית הולכת יפו.

בַּנֵּכָר

מאת
אפרים א. ליסיצקי

ג.

...וּבְזָהֳרֵי־אַרְגָּמָן, חֲכְלִיל־נוֹעַר רַךְ וְעֶדֶן,
יַקְרִין־לוֹ הַחֶרְמוֹן לְבֶן־הַקְּוֻצּוֹת,
כְּחָתָן יוֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ...
וְאַרְזֵי הַלְּבָנוֹן הַנְּזוֹעָמִים,
כְּזִקְנֵי־עֶלְיוֹן, יִפְרְשׂוּ כַּפֵּיהֶם,
וַחֲזוֹן־נִחוּמִים יַצְהִיר כְּנִגּוּן־קֹדֶשׁ
מִפְּנֵיהֶם הַמִּסְכְּכִים...
יָגֶל־לוֹ הַיַּרְדֵּן אֶת דְּכָיָיו הָעַלִּיזִים,
נוֹשְׂאִים בִּמְצוּלָתָם תְּכֵלֶת־שְׁחָקִים מְצַחְצָחָה
וְכֶתֶם שֶׁמֶשׁ צָרוּף וּמְזֻקָּק...
עַל־פְּנֵי כָל הַר וָעֵמֶק, בְּזֹהַב־בָּר וִירַקְרַק־דֶּשֶׁא,
בַּחֲכְלִיל הָעֲנָבִים וּבְכֶתֶם הָאֶתְרוֹגִים,
בִּגְאוֹן מְנִיפוֹת תּוֹמֶר וּבְרוֹךְ עֳפָאֵי הַהֲדַסִּים
יְלַבְלְבוּ חֲלוֹמוֹת הַנְּבִיאִים,
שֶׁרָקְבוּ אַלְפֵי שָׁנָה בָּאֲדָמָה,
וְאֶגְלֵי דִמְעוֹתֵיהֶם דּוֹם יַרְטִטוּ
בִּגְבִיעֵי הַחֲבַצָּלוֹת...
יִבְקְעוּ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה
אַלְפֵי עֵינוֹת־נוֹעַר קוֹדְחֵי־חֶמְדָּה
וְסָחֲפוּ עוֹרְקֶיהָ וְגִידֶיהָ,
יַשְׁקוּם גִּיל וָעֹז וְחֵשֶׁק.

יְלַהֲטוּ אֶת־דָּמָהּ, כְּדַם עַלְמָה בַּת שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה,
וּבְרֶטֶט־בְּתוּלִים רִאשׁוֹן כָּל שְׁרִירֶיהָ יְרַטֵּטוּ...
וְדוֹר־מְעֻזָּנִים יָקוּם —
גְּרָמָיו — סַלְעֵי־יְהוּדָה, שְׁרִירָיו — בְּרוֹשֵׁי־בָשָׁן,
לִבּוֹ — יָם הַקֶּדֶם וַהֲמִית דָּכְיָיו,
עֵינוֹ — שֶׁמֶשׁ־בֹּקֶר בַּכִּנֶּרֶת מִשְׁתַּקֶּפֶת,
וְנַפְשׁוֹ — שָׁרוֹן וַחֲבַצְּלוֹתָיו...
כְּהָנֵץ אִילָן יָנֵץ מֵאֲדָמָה,
כָּמוֹהוּ יִינַק שַׂדָּהּ וּמִשְׁמַנָּהּ,
כָּמוֹהוּ יֵשְׁתְּ נְגוֹהוֹת וּטְלָלִים...
יוּסְרוּ הַגְּבוּלִים בֵּין צוֹמֵחַ, חַי וְדוֹמֵם,
יִינְקוּ זֶה מִזֶּה, וּבְמוֹת הָאֶחָד —
וְחַי בְּחַיֵּי רֵעוֹ, וְלֹא יֹאבַד
אַף גַּרְעִין־חַיִּים אֶחָד לְבַטָּלָה...
וְעֵינַי לֹא תִרְאֶינָה, לֹא תִרְאֶינָה!
אֲנִי —
בְּיַד אֵל זָר אֶת רוּחִי אַפְקִיד,
וּבְחֵיק אֲדָמָה זָרָה אֶת גְּוִיָּתִי...
וְזִכְרוֹן חַיַּי יַחֲלוֹף בַּנֵּכָר,
כְּקֶמֶט קַל עַל־פְּנֵי רְאִי־הַנַּחַל,
מִתְחַמֵּק אַט בֵּין קְנֵי־הַסּוּף — וְאֵינוֹ...

———

תיכון של הממשלה. להוציא מזימה זו מכח אל הפועל היה נצרך זמן, ורציתי בינתים ללמוד קרוא וכתוב בלשון רוסית, ומיד מצאתי לי מורה: בתו הבכירה של זה מבשל שכר שעורים, שהיתה בת גילי, הסכימה ברצון לקחת עליה משרה זו. וכנוהג שבעולם, במהרה נולד בין המורה ותלמידה קרוב־דעת וקרוב־רגש של נטיה נפשית, ולא עברו ימים רבים והסכמה הדדית נקבעה בינינו, שהיא תחכה לי עד שאגמור איזה בית־מדרש עליון. והיא חכתה לי כל ימי למדי בהמדרשה בדינאבורג, וגם אחר־כך, כשהלכתי פאריזה — ואבותיה והיא אתם ישבו אז במוס־קבה — ידעתי, כי עודנה מיחלת לי. ואולם אחרי המהפכה בחיי, אחרי אשר השלכתי את למודי והחלטתי ללכת לחיות בארץ, שתנאי החיים בה כל־כך קשים, ובידי אין כל, אין שום דבר מוכן לפרנסתי שם, ראיתי חובה להודיע לה, כי נכזבה תוחלתה. וזאת עשיתי עתה, בעיר ווינה. כתבתי מכתב לאביה ואספר לו כל מה שאירע לי ברוחי ובגופי, ואבקש ממנו, כי ידבר על לב בתו וינחמה ביגונה וישאל בשמי, שתסלח לי, שתקותה אלי נהיתה לה למפח־נפש.

אחרי כשבוע ימים נכנסה אל חדרי נערה. זאת היתה ה י א, דבורה בת הסופר העברי שנ"ה יונס. לא חליי ולא חיים של צער, שנשקפו לנו בעתיד, לא מנעו אותה משתף חייה בחיי. המשפחה ה ע ב ר י ה ה ר א ש ו נ ה ב ז מ נ נ ו נוצרה.

* * *

ובעל „השחר" שב מרוסיה, ויזמינני מיד אל ביתו לסעוד אתו בצהרים, וכשבאתי שמה, קבלני בפנים מאירות, שאמרו לי בשפה ברורה, שהאיש העומד עתה לפני מרגיש את עצמו במרום מעלת האושר. ויביאני אל חדר עבודתו, ובהזמן הקצר עד שנקראנו אל השלחן השתמש לספר לי את פרשת דבר נסיעתו ואת המעשים הגדולים שנעשו ברוסיה להרוח הלאומי, שנתעורר שם בקרב כל ישראל בכל תוקף עוזו, וכל הכבוד אשר עשו לו בכל מקום בואו.

— אגב, — אמר לי בנחת־רוח — הידעת? מאמרך „מכתב לבן יהודה", ששלחת לי מאלגיר, נדפס בהמחברת האחרונה של „השחר" קודם צאתי לדרכי.

— הן הן, ארוני, שמחתי מאד...

— אל תמהר לשמוח. השיבותי עליך ובטלתי כל טענותיך...

— על זה אני מצטער באמת. אבל, נראה, אולי עוד אוכל לעמוד על נפשי ולהגן על טענותי על ארוני ולהוכיח...

— אינך צריך לזה, — הפסיק בעל „השחר" את דברי — אינך צריך לזה, מלאכתך כבר נעשתה על־ידי אחר... על ידי אני בעצמי... כן, כן, אני בעצמי כבר השיבותי עלי וקיימתי טענותיך וחזקתי את דעתך... אתה תמה ומשתומם על דברי? אינך מבין, כיצד... אני, אני בעצמי כתבתי נגד דברי עצמי?... הדבר פשוט, ח ז ר ת י ב י, אינני מתבייש להודות לך, כי ח ז ר ת י ב י אחרי שכבר נדפסו דברי תשובתי עליך, חזרתי בי, שניתי את דעתי והשקפתי בשאלה זו, אינני מתבייש לאמר זאת. כשהגיע לי מכתבך עוד היה המעמד בעולם כמו מקודם, ועוד החזקתי בדעתי, כי היהודים יוכלו לחיות גם בתוך עם אפילו בגולה, ואין להם צורך לזה אלא ל ה ו ד ו ת, כי ע ם אנחנו. אבל עוד לא הספקתי לשלוח המחברת על פני חוץ, והנה נעשו המעשים האיומים ברוסיה, ונזדעזעתי ונזדעזעו כל מחשבותי, וחשתי, כי אמנם, לקיום האומה נצרך דבר ממשי, ק ר ק ע תחת רגליה, כן, נצרכה ארץ, נצרכה לשון. והנה הגיע לי מאמר מלילינבלום, שטען גם הוא על דבריך, ואדפיס מאמרו ואשיב על דבריו הוא ועל דברי אני והסכמתי לדעתך. ועתה, אחרי שני חדשים ששהיתי ברוסיה וראיתי כל מה שנעשה שם ואש הקנאה הלאומית שנדלקה שם בלב כל היהודים, והחפץ ללכת להתישב בארץ־ישראל שנתעורר בלב רבים, אני מאמין עתה באמונה שלמה, כי תקות העם היהודי היא בארץ־ישראל, ואני מאמין באפשרות הדבר — אם כל העם יאמץ את כל כחו למטרה זו...

נקראנו אל השלחן, וכל זמן הסעודה הוסיף בעל „השחר" לספר על מעמד הענינים בקרב היהודים ברוסיה. דבריו שטפו כמו ממעין המתגבר, בלי מעצור, וברגש של נחת־רוח הגיד לי, כי אפילו הסופר ליבאנדה בעצמו הודה לו, כי קשה לו למצוא תמיד רעיונות חדשים ונושאים חדשים למאמרים, והשתומם על כחו וגבורתו של בעל „השחר" בבחינה זו.

אינני זוכר עכשיו, אם סחנו הרבה על ארץ־ישראל ועל עבודתי העתידה שם. על כל פנים, הדברים היו בודאי לא חשובים ביותר, כיון שנמחקו כליל מזכרוני.

אחרי ימים אחדים הפלגתי עם אשתי בספינה בנהר הדנוב. הימים היו ימי קיץ חמים, רכים. האויר היה צח, השמים טהורים, הנהר הגדול דנוב הלך הלוך ורחב לפנינו, והחופים משני עבריו היו ציוריים, יפים. זו הנסיעה בחברת נפש רכה, אוהבת, בתוך זה המראה הנהדר פעלה עלי כמו בקסם. רוחי, שהיה סוער בקרבי כל הימים האחרונים כמו ים מתגעש, שקט קצת, ויכולתי להסיח את דעתי לזמן־מה מדאגת העתיד, ואתחיל להרגיל את אשתי בדבור בעברית. זה היה קצת קשה בתחילה. כמשפט כמעט כל בנות ישראל, ובפרט בנות ה„משכילים" הסופרים ה ע ב ר י ם בזמן ההוא, ידוע לא ידעה גם בתו של ה מ ש כ י ל והסופר ה ע ב ר י שנ"ה יונס מלשון עברית כלום, זולתי קרוא „עברי" וכתוב בכתיבה האשכנזית. אך על כל קושי תתגבר א ה ב ה. משעה לשעה נוספו אצלה מלים עבריות, וכשהתחילה הספינה

ומי יודע את רוח העמים? אולי כל זמן שהממשלה הגרמנית יכולה עוד לשים מסוה על פניה ולרמות את דעת־הקהל מבפנים, לא נמלאה עוד הסאה, והעם הגרמני, החלק הבריא שבו, ואין שום ספק שהוא הנהו גם החלק היותר גדול שבו, לא התפרץ מפני הממשלה, כי קוה עוד להחזירה למוטב על־ידי אמצעי שלום; אבל מכיון שיראה, כי תוחלתו נכזבה, וכי הממשלה הביאתהו עד עברי פי־פחת, יתקומם כאיש אחד ויסיר מעליו את עולה בבת־אחת? רבים אומרים, כי מהפכה כזו אי־אפשרית היא בגרמניה, ובפרט בשעת המלחמה. וסומכים הם על המשמעת העורת, הנטועה בלבו של העם הגרמני. אבל עוד לפני שנה אחת בערך דברו באופן כזה גם על אי־אפשרותה של מהפכה פתאומית ברוסיה, וגם כן סמכו על טבע אי־התנגדותו של העם הרוסי להסדר השליט. ובאו החיים והכחישו את ההשקפה המקובלת בנוגע לטבעו ומזגו של העם הרוסי. ויוכל היות, כי החיים יבואו עוד הפעם בהכחשות ממין זה גם בנוגע לעמים אחרים. בכל אופן חסרה לנו הודאיות לאמר, כי הנחה כזו מופרכת היא מעיקרה.

קשה לנו לשער, כי צבאות גרמניה יניחו על ריוואל ופטרוגראד ויכניסו הרג ואבדון לעם גוע מרעב ואינו נלחם ואינו עומד על נפשו ואינו מתחנן על נפשו — קשה לנו לשער, כי גבורות כאלה מצד הכובשים לא תעשינה רושם מבייש ומדכא על העם הגרמני, רושם שאי־אפשר לבטלו ושאי־אפשר לפסוח עליו. ואולי ישמש הרושם הזה טפה אחרונה של רעל, המגדישה את סאת הרשעה והמחייבת את העמים לפרוע מאת מתעיהם?

אנו קוראים בזמן האחרון את קריאותיהם ואת אזהרותיהם של מנהיגי הסוציאל־דימוקראטיה הגרמנית, את קריאותיהם ואת אזהרותיהם של העומדים בראש המפלגות הבורגניות המתקדמות שבגרמניה, ואנו מוצאים, כי לשונם של המנהיגים הללו נעשית יותר חריפה מיום ליום, וכי העם הגרמני אינו מוכה בסנורים כלל, וכבר מבין הוא להיכן הגיע על־ידי שיטת הכבושים, אלא שעוד לא פקעה סבלנותו. אבל יש מדה וקצב גם לסבלנות העמים, ואפילו לסבלנותו של העם הגרמני.

הַחֲלוֹם וְשִׁבְרוֹ

מאת

אליעזר בן־יהודה.

ה.

כשבאתי ווינה לא מצאתי את בעל „השחר" בביתו. אך אשתו, שקראה, כמדומני, עברית ועל כל פנים ידעה, כי אני „אחד מסופרי „השחר"", קבלתני בסבר פנים, כראוי לאדם המעלה שכזה, ותגד לי, כי בעלה הלך מזה כשני חדשים לרוסיה, כי בכל מרחבי זו הארץ פרצו פרעות איומות ביהודים, כי אלה הפרעות העירו רוח לאומי בקרב כל היהודים שם במדה שלא פלל איש מעולם, כי בכל מקום נתקבל בעלה בהתלהבות, וכי בעצם עיר־הבירה של רוסיה נעשתה לו קבלת־פנים בכל־כך כבוד ותפארה, שלא זכה לזה עדיין שום סופר עברי, וכי היותר נלהבים בקבלת־פנים זו היו תלמידי בתי־המדרש העליונים של הממשלה, וכי הם עשו לו משתה גדול ונתנו לו לאות חבה וכבוד עט־זהב למזכרת. „לפי המכתבים האחרונים שהגיעו לי, אמרה לי בסוף דבריה, יש לקוות, כי שוב ישוב בעלי הנה בעוד כשבועים".

כל אלה המעשים היו לי דבר חדש, כי בימי שבתי באלגיר, וגם כששבתי לצרפת, לא שמעתי על־אדות כל זה כלום. השמועה על־אדות התעוררות רוח הלאומי בקרב היהודים ברוסיה בכל־כך עוז עשתה עלי רושם עמוק; ראיתי בזה אצבע הזמן, שהתחיל להניע הגלגלים לעומת שברו של החלום שחלמתי, ועוד יותר מקודם השתוקקתי להתראות עם בעל „השחר". רציתי לשמוע מעצם פיו פרטי אלה המעשים, כדי שאוכל לדון עליהם, עד כמה הם חשובים באמת לרעיון תחית העם על אדמת האבות, ואחליט להמתין בעיר זו עד שוב בעל „השחר" מרוסיה.

ובימי המתנה הללו אירע בחיי הפרטים מאורע, שעלי להזכירו, מפני שהיה לו אחרי כן תפקיד חשוב בענין תחית הלשון.

אחרי עזבי את ישיבת ר' יוסי בלויקר הייתי לומד תורה בבית־המדרש בעיירה אחת קטנה בארץ ליטה. ויהי היום ויבוא לגור שם איש מאחת הערים הקרובות, ויקר מקרהו להתפלל בבית־המדרש שאני הייתי לומד שם, וירגש בי, בפרט לפי קריאתי את התפלה על־פי ה„דקדוק", כי משכיל אני, ויכנס אתי בדברים, ולא עברו ימים מועטים ונהייתי נכנס ויוצא בביתו ושמעתי ממנו, כי הוא היה „חסיד" חב"ד אדוק והיה „חוזר" תורת הרבי ר' שמואל מלובאוויץ, ואחר־כך נתחמץ ויצא לתרבות רעה ונהיה משכיל. והוא היה משכיל באמת. כל ספרי ההשכלה היו שגורים על פיו, אף היה כותב בעצמו שירים נחמדים, גם היה בקי בחכמת החשבון והתשבורת והתכונה, ולא עוד אלא שכבר ראה את העולם הגדול וידע לשון רוסית וגרמנית, אפס, „מפני שלא למד בבית־ספר כמשפט, כל ידיעותיו אינן מועילות לו והוא לא יצלח לכל, ועליו להתפרנס בצער ממלאכת בשול שעורים, שעלה בידו ללמוד בזמן האחרון". וכך היה אומר לעצמו באזני, כשהיה בודק את השעורים, שהיו מתחממות בהחממה, או היה טועם את הנזיד מהגיגית, או היה מכה בפטיש על המגופה שבפי החבית: „לא למדת להיות רופא או עורך דין ולהתפרנס בהרוחה, הוי מבשל שכר שעורים בהלובוקי!" הדברים האלה פעלו פעולה עזה על נפשי, כי נפקחו עיני וראיתי, שגם לי לא תהיה שום תועלת אמתית מכל שבע החכמות שלמדתי אז בספרי רח"ז סלונימסקי וצבי רבינוביץ, ואחליט להיות יותר חכם ממנו ולא לאבד חיי כמותו, ואתחיל לזום מזימות ללכת למקום שיש שם בית־ספר

מחיר „התורן" מעתה:

לשנה $4.00 ; לחצי שנה $2.00. לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.

החותמים מחוץ־לארץ ומקאנאדה צריכים להוסיף 50 סנט דמי משלוח.

מחיר הגליון הבודד מעתה: 10 סנט.

הכתובת למשלוח כספים:

HATOREN, 44 East 23rd Street, New York.

שָׁלוֹם – וְאֵין שָׁלוֹם.

לפני זמן מה, בשעה שנכנסו לישיבה „מלאכי השלום" בבריסק - דליטא והתחילו מתוכחים על־דבר תנאי השלום במזרחה של אירופה, הציע שיידימאן, מנהיגם של הסוציאל־דימוקראטים הממוצעים בגרמניה, את השאלה הזאת בבית הנבחרים: ולוא נניח, כי יעלה בידי המצביאים שלנו לכבוש גם את פאריז וגם את מבצר קאלי — הנוכל להתפאר אָז בנצחון גמור? היסמן הנצחון הזה את קצה של המלחמה? לפי דעתי, — כך אָמר שיידימאן — זה יהיה אך כבוש חדש, נוסף על הכבושים הקודמים, וכשם שהכבושים הקודמים לא רק שלא קרבו את הקץ, כי־אם עוד הרחיקו אותו, כך לא יביאו לנו את השלום גם הכבושים החדשים. על־ידיהם יכובך המצב הפוליטי עוד יותר, ההתמרמרות של הצד שכנגד תתרבה, ולפי מדת ההתמרמרות יגדל בו הרצון לחגור את כל כחותיו ולהמשיך את המלחמה עד הכריעו את הכף לצדו הוא. והזהיר שיידימאן את המנצחים על המלחמה בגרמניה, עבדי החרב ושכורי הכבוש, להשיב חרב אל נדנה בעוד מועד, בעוד יש להציל את העולם ממשבר שאין אחריו תקומה. ועצתו היתה הנוסח הידוע: „לא קנכות ולא כבושים". וזאת לדעת, כי שיידימאן השתדל בכל ימות המלחמה להתקרב אל הממשלה והעלה בזאת עליו ועל המחזיקים בו את חמתו של האגף השמאלי שבמפלגתו, עד כי לבסוף נקרע מעליה ובנה לו הסתדרות פוליטית בפני עצמו. וזאת לזכור, כי היה זמן, שהביטו על שיידימאן וסיעתו כעל בעלי בריתה ובאי־כחה של הממשלה הרשמית. אבל כוף מעשה מוכיח, כי הממשלה הגרמנית התנהגה בערמה גם עם בעלי בריתה מבפנים, השתמשה בהם ובכח השפעתם על המוני העם בשעת הדחק, קרבה אותם בשעת הנאתה ודחתה אותם בשתי ידים, כשהגיע זמן פרעון ההבטחות. גרמניה הרשמית היא כעת שכורת הכבושים, ומי שמאמין עוד, כי יש אפשרות לפייסה בדברים, או להשפיע עליה על־ידי דעת־הקהל מבפנים, על־ידי מחאות של פועלים ועל־ידי אזהרות של מתונים, אינו אלא טועה. גרמניה הרשמית לא תסור כעת מדרכה שהתותה לה ותשתדל בכל כחותיה להכריע ולהכניע את מתנגדיה על־ידי כבושים חדשים. שערי מזרח אירופה נפתחו לפניה כעת, והיא תאסוף את הנפות הבאלטיות הנשארות, כאסוף ביצים עזובות. רוסיה המתבוססת בדמיה לא תתקומם עוד נגדה, כי אין לה עוד כח להתקומם, אוקראינה החדשה תעזור על ידה, אחרי שקנתה את שחרורה על־ידי עברה לצד התקיף בשעה זו, ופולניה החדשה, הנמצאת לעת־עתה בין הפטיש ובין הסדן, במצב של חציה בת־חורין וחציה שפחה, גם היא לא תוכל להפריע את גרמניה מבצע את זממה ברוסיה.

ובכל־זאת תגיע השעה, ויש לשער, כי לא תרחיק חוק, ואפילו בעלי שיטת הכבושים יוכחו לדעת, כי תפארתו של העם הגרמני לא תהיה על הדרך הזה, וכי על־ידי פוליטיקה כזו אך שוחה עמוקה הם כורים לעמם. המצב ברוסיה כבר הביא אותם במבוכה, והם נלאים כעת למצוא את הפתח, כדי להחלץ ממנה. רוסיה אינה נלחמת עוד, אינה מגינה עוד על גבולותיה, ובגרמניה נחפזו להכריז על השלום במזרח, וסימן לשלום — צלצול הפעמונים של בתי־התפלה. אבל מכיון שהגיעה השעה לחתום את ברית־השלום, טבלה רק יד אחת את העט בדיו, והיד השניה נסוגה אָחור, והשלום נולד מת. אי־אפשר לרשום אותו בספר הנולדים ואי־אפשר לקרוא אותו בשם. שלום — ואין שלום, שלום משונה ומלחמה משונה — זהו המצב במזרח אירופה. אומרים: אין מכים את השוכב ואין מתנפלים על האָסור. גרמניה מוכנת כעת לעבור גם על החוק הזה ולהכות גם את השוכב, ותפר על־ידי זה ל ח ל ו ט י ן את הקשר שבינה ובין העולם הנאור.

דולארים, כדי לסעדו ולשכללו ולהביאו למרום תעודתו. וגליונות עתוננו, המגיעים כסדרם לידי החותמים מדי שבוע בשבוע, עולים להנהגה גם עכשיו כמעט פי־שנים מכסף החתימה הקצובה לו. ביחוד מורגש היה הגרעון בתקציב עתוננו בשנה החולפת — לרגלי עלית מחיר הנייר ומכשירי הדפוס והמשלוח ושאר הוצאות הלשכה. ואף־על־פי־כן לא הגדלנו את מחיר „התורן" לפי רבוי הוצאותיו, כאשר עשו כן כל העתונים בארץ הזאת, והשתדלנו שלא לבוא בטרוניה עם החותמים ושלא להלאות אותם בדרישה נוספת על חובתם הקבועה מראשית השנה. ורק עתה, עם כניסת „התורן" לשנתו השלישית, מוכרחים אנו לעשות את השנוי הזה, ואנו מודיעים איפוא לכל חותמינו, הישנים והחדשים, כי מחיר „התורן" מעתה יהיה

ארבעה דולארים לשנה.

בטוחים אנו בכל קוראי „התורן" הותיקים, בתומכיו והובביו הנאמנים לעריהם, כי חבתם המתמידה לעתוננו העברי לא תפגם על־ידי הגדלת מחירו בדולאר אחד, והדבר הזה לא ירפה את ידיהם מלהוסיף לעבוד לטובתו, להפיצו ברבים ולהרבות את מספר חותמיו בין מכיריהם, כדי להביאו סוף־כל־סוף לידי תכליתו הרצויה: להיות קיים על יסוד חמרי מוצק, על בסיס החותמים, ולהעשות בקרב הימים פרי־טפוחו של קהל הקוראים העברים באמריקה.

ועוד זאת עלינו לפרסם פה לפני חותמינו: קיומו של „התורן" לשנתו השלישית בטוח למפרע בסיועם הכספי של העסקנים הלאומיים יחידי־הסגולה, המפקחים עליו. חמשים הגליונות הבאים, כמאת הגליונות הקודמים להם, יגיעו לידי החותמים תמידים כסדרם, מדי שבוע בשבוע. חותמי „התורן" יודעים זה כבר מפי הנסיון, כי עתה אין מקום עוד להשש ולפקפוק בהופעתו המתמידה של עתון עברי באמריקה. יעשו־נא איפוא חותמינו לוא את חובתם הישרה, האלמנטארית, לעתונם העברי במשלוח דמי החתימתו לראשית השנה! אל־נא ימצא אף אחד בין טובי קוראינו, אשר יחטא לנו בהתרשלותו ולא ימלא בעתה את החובה הקטנה הזאת, המקובלת על כל הקוראים המתוקנים בכל אומה ולשון! רק תשלומים בעתם אנו מבקשים מאת חותמינו — ובזה יקילו מעל הנהגת „התורן" את העבודה התכופה הקשה, המוטלת עליה בעקבות תביעת החובות ומשלוח החשבונות פעם ושתים ושלש, ובזה יסייעו בידי חבורת יחידי־הסגולה, נאמני הספרות העברית ועובדיה, לקיים בארץ הזאת בימה עברית ספרותית, כלי־מבטא זך ויושר לרעיון תחית האומה העברית בלשון העברית!

בדבר הפרס להותמי „התורן" של השנה ההולפת.

את אלה מחותמי „התורן", השואלים אותנו בדבר הפרס „ממערב למזרח", אין היכולת בידנו, לצערנו הגדול, להשביע רצון לעת־עתה. ולא אשמתנו היא זאת. המאסף „ממערב למזרח" צריך היה לצאת לא על־ידי „התורן", אלא על־ידי חבורת עסקנים וסופרים מיוחדת לכך, בעריכתו של מר ראובן בריינין. והנה, כפי שמודיענו עורך המאסף, לא עלה עדיין בידו לאסוף את כל החומר המספיק למטרת המאסף, ולפיכך נתאחרה יציאתו.

מבקשים אנו איפוא סליחה מאת אלה מחותמינו, שיש להם זכות על הפרס (כלומר: אלה ששלמו את דמי חתימתם למפרע בשנה שעברה במשך שלשת החדשים הראשונים), ומציעים לפניהם בתור פצוי פרס אחר במקומו: את „לוח אחיעבר", שמחירו הקבוע הוא $1.50, במחיר 75 סנט. המאסף הספרותי הזה, בן ארבע מאות עמודים, נמצא תחת מכבש הדפוס ויצא בקרוב, וחותמי „התורן" השנתיים, הרוצים לזכות בו בחצי מחירו, ימציאו לנו את הכסף לאחר צאתו לאור ויקבלוהו מיד.

עד עכשיו השתתפו ב„התורן" הסופרים האלה:

אביתמר י., אבנר י., אבן־שמואל יהודה, אוירבוך צ., אורלאנס א. ש., אחד־העם, איצים זלמן, אלכסנדר צ., אפרת ישראל, אריאל י., ארנסט ב., אש שלום, בבלי הלל, ביילין א., ביימל יעקב, בן־גוריון ד., בן־יהודה אליעזר, בן־יהודה חמדה, בן־מנחם א., בן־צבי י., בראמסון א., בריינין ראובן, ברק י. ד., ברקוביץ י. ד., גולדברג אב., גולדנברג שלמה, גינזבורג א. ד"ר, גינזבורג פסח, גינצביורג יקותיאל, גינצבורג שמעון, דודזון ישראל פרופ., דוליצקי מ. מ., דמביץ א., האלקין ש., האמר יהושע, הדוד מרדכי,

VOL. IV NEW YORK, FEBRUARY 22, 1918 No. 49

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית נויּ־יורק, י' אדר, תרע"ח גליון ארבעים ותשעה

מתקבלת החתימה על „התורן" לשנתו החמשית

(מארץ 1918 — מארץ 1919)

עם גליון חמשים, שהוא גם גליון המאה, תתם השנה השניה להופעת „התורן" השבועי, שהיא השנה הרביעית מיום היסדו. וכל הקוראים מתבקשים להזדרז ולחדש את חתימתם, כדי שלא יבוא עכוב במשלוח הגליונות אליהם לשנה הבאה.

בכניסתו של „התורן" השבועי לשנתו השלישית אין אָנו רואים צורך לא לעצמנו ולא לקהל קוראיו לחזור ולדבר על ערכו של עתוננו ולהודיע טבעו ברבים. יודעים אנחנו, כי „התורן" איננו בודד הפעם ואינו זקוק ישוב, שיעירהו עיניו את הלבבות: משפחה קרובה, צפופה ונאמנת מקיפה אותו וסוככת עליו בחבה וברצון — זו משפחת הקוראים המתמידים, שכבר עמדו על אָפיו מתוך מאת גליונותיו הקודמים, המדברים בעדו. ואין ברצוננו הפעם גם להרבות בהבטחות להבא; „התורן" היה יהיה לקוראיו מה שהיה להם עד כה: עתון עברי לעברים, שתעודתו לפלס נתיב בקרב היהדות האמריקאית בעד המחשבה העברית המקורית בלשוננו המקורית, לעורר ולפתח בלב הקוראים את הרגש הלאומי הצרוף ביחד עם הטעם הטוב בהבנת חזיונות חיינו, לעודד ולחזק את הרוחות בשעה הרת־עולם זו ולהתקינן לקראת חזון הגאולה והתחיה, המבהיר לעמנו בכל יפעת זהרו ובכל הליפות־גוניו מפנת מולדתנו העתיקה החדשה, מאופק המזרח. ויחד עם זה ישמיש „התורן" גם להבא בימה ספרותית לטובי הסופרים העברים באמריקה ובחוץ־לארץ, יתן לקוראיו את הטוב והיפה בדברי ספרות ושירה בלשון עברית טהורה ומנופה וישאף להרחיב ולהעמיק את תכנו לכל מקצועותיו — עד כמה שאפשר הדבר במקום הזה ובימים האלה.

והדרך אשר בחר בה „התורן" מראשית קיומו תהיה דרכו גם להבא: לבלתי לכת אחרי הסינסאציה העתונית בת־הרגע, לבלתי העלות אבק בעיני הקהל, כדי לתפוס את הקוראים בלבם, לבלתי פתל ועקם את המחשבה לשם נצחונות־השעה ולבלתי זייף את הרגש לשם צורך המקום והזמן; מטרתו של „התורן" מעצם ברייתו היא להרחיק מכל אלה הסימנים השליליים המנויים ולבכר עליהם את האמת ההגיונית הצרופה ואת הטעם הטוב והצנוע — וזאת תהלתו, וזאת היא זכות קיומו פה בארץ.

במשך שתי השנים רכש לו „התורן" בין באמריקה ובין בארצות־חוץ מספר חותמים הגון, שכמוהו לא היה לשום עתון עברי בארץ הזאת, ומשפחת קוראיו עדיין מתוספת והולכת מחודש לחודש. את הדבר הזה אָנו מפרסמים מתוך שביעת־רצון מיוחדה. ואף־על־פי־כן מספר חותמי „התורן" לא הגיע עדיין לכמות כזאת, שתהא בה כדי לכלכל עתון הגון ומתוקן, השואף לתכלית השכלול בתוכן ובצורה. סוד גלוי הוא לרבים, כי חבורת העסקנים הלאומיים, המפקחת על „התורן" ושוקדת על תקנתו, עדיין מוציאה עליו גם עתה אלפי

בתי הספר המאוחדים דבוסטון דורשים:

א) מורים מובהקים בשיטה הטבעית;

ב) שתי גננות שרכשו להן נסיון בגני ילדים שבארץ ־ישראל.

השכר הגון.

לפנות בכתב אל המנהל הראשי:

LOUIS HURWICH, COLUMBIA UNIVERSITY

New York, N. Y.

הננו מברכים את חברינו מיכל מיכלין ודוד הורוויץ ליום הגמרם את חוק למודיהם בבית־הספר הגבוה. יראו ברכה בעמלם.

יוסף כץ.
אלכסנדר שנדרוביץ.

דיטרויט, מיש.

אגודת „מסדה" מברכת את חברה מר מ. ריבלין להתנדבותו לגדוד העברי. יהא הגדוד לתפארת לעמנו ולסוכך על אדמת ארצנו.

אגודת „מסדה", ניו־יורס.

הננו מברכים את ידידינו מרת שושנה לויז ומר יוחנן רודובסקי לנשואיהם. יתמלא כל מאוייהם ב ארץ אבותינו.

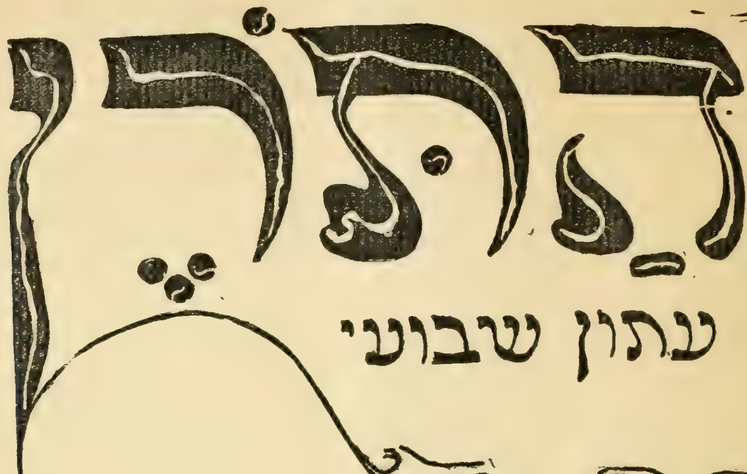
יצחק כרמל ורעיתו.

ברכה חמה ולבבית לזוג החביב ונחמד יוחנן (דזיאני) רודובסקי ושושנה לוין לנשואיהם. יחיו ברוב אושר, עושר וכבוד.

אברהם ואסתר שפייזהנדלר.

Published and distributed under permit (No. 322), authorized by the Act of October 6, 1917, on file at the Post Office of New York, New York. — By order of the President, A. S. BURLESON, Postmaster General.

שנה רביעית HATOREN גליון מט (צט)

התוכן

VOL. IV NEW YORK, FEBRUARY 1918 No. 49 (99)

HATOREN Published Weekly by HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc. (A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., A. S. Orlans, Sec'y). 44 EAST 23rd STREET, NEW YORK Telephone, Gramercy 6944	מחיר „התורן" לשנה — $3.00 לחצי שנה — $1.50 בחוץ לארץ ובקנדה: לשנה — $3.50 לחצי שנה — $1.75 לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת הכתובת: Hatoren, 44 East 23rd St., New York	SUBSCRIPTION RATES: One year—$3.00 Six months—$1.50 Foreign Countries and Canada: One year—$3.50 Six months—$1.75 Single copy 7 cents Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, August the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

נשארו רק שבועים

החתימה מתקבלת רק עד ראשון למרץ

הוצאת הספרים

„קדימה"

(מוסד התסתדרות העברית)

ספריה עממית

הולכת ונדפסת הקבוצה הראשונה

כתבים נבחרים של טובי סופרינו ומשוררינו

הספרים יהיו מוכנים בעוד שני חדשים וישלחו כלם בבת אחת אל החותמים

1. **ערטער: הצופה לבית ישראל** (עם הקדמה מאת ראובן בריינין).
בצרוף תולדות חייו של ערטער בפעם הראשונה

2. **סמולנסקין: נקם ברית** (עם הקדמה מאת ראובן בריינין).
בצרוף מכתב מלא ענין שלא נדפס עדיין מאת פרץ סמולינסקין עצמו על ערך ספרו זה

3—4 מנדלי מו"ס: **סוסתי** (עם הקדמה מאת ראובן בריינין).

5. **פרץ: חסידות** (שהשמחה במעונו, בין שני הרים, גלגולו של נגון, שיחת חסידים, אם לא למעלה מזה, נגון חדש. עם הקדמה מאת ראובן בריינין).

*) 6. בוקי בן יגלי (דר. י. ל. קצנלנסון) עם הקדמה קצרה מאת ראובן בריינין.

7—8 **אורלוף: אללה כרים** דרמה בשלש מערכות מחיי הארץ

9. **ברנר: ספורים** (הירושלמי, הנדיל, רשמי דרך).

*) 10. גורדון, **פואימות** עם הקדמה קצרה מאת ראובן בריינין.

11 וילקנסקי: **ספורים מחיי הארץ** (בחר, הגלילה).

*) 12. מיכל, קובץ שירים, הערכתו בתור משורר על ידי ראובן בריינין.

מחיר הקבוצה הזאת (בת 12 ספרים) המכילה בערך 1,000 עמודים
לחותמים עד 1 מרץ רק דולאר אחד

(המשלות 10 סנטים)

החתימה מתקבלת רק עד 1 למרץ.

הכתובת למשלות הכסף:

HISTADRUTH IBRITH

44 E. 23rd St. New York, N. Y.

החתימה מתקבלת בכל האגודות העבריות באמריקה.
סוכננו בשיקאגו וסביבותיה:

מ. שפירא

Hebrew Literary Society,
810 Ashland Blvd., Chicago, Ill.

*) הספרים האלו באו במקום הקודמים פרישמן, ש. בן ציון וביליק מפני שאי אפשר היהלהשיג תשובה מאת הסופרים ההם מסבת הפסק הקשר עם רוסיה.

שלח את זה בצירוף דולאר ו־10 סנטים:

— — — — — — — — — — — — — —

עיר........................ יום ...

לחודש............שנת תרע"..

הנני שולח בזה דמי־חתימה על „הקבוצה א׳" של הספריה העממית בעד 12 הספרים סכום של דולאר ו־10 סנטים.
הכתובת (בכתב ברור באנגלית):

השם ....

הכתובת ....

....

LIFSHITZ PRINTING CO., 217 E. Broadway, N. Y.

נאום זה עורר וכוחים ארוכים. רוב המתוכחים נטו לדעת הנואם, כי הרבנים צריכים להרחיב את גבולות עבודתם גם מחוץ לעניני הדת והאמונה ולפרוש את ממשלתם על כל הענינים הצבוריים והרוחניים של העדה, ומעוטם טענו כנגדם ודרשו, כי חוג־פעולתם של הרבנים מצטמצם רק בעניני קודש ודת בלבד.

במשך הוכוחים נתגלגלו הדברים והגיעו לשאלות הישוב בארץ־ישראל, הציוניות, הלאומיות וכיוצא באלו. מן הוכוחים נתגלה, כי העומדים בראש „אגודת הרבנים" הם מתנגדים גמורים להרעיון הציוני, וכי אחדים מהם נתנו את ידם לחסידי פראנקפורט להשתתף עמם במלחמתם נגד הציוניים. עובדות אלה עוררו את מחאתם הנמרצה של אחדים מן הרבנים הציוניים, המשתתפים במועצה. הרב טרייסט־מאן השתדל להצדיק את מנהיגי „אגודת הרבנים" ומעשיהם, באמרו, כי אך שקר טפלו עליהם אלה, המאשימים אותם בהתנגדות לעבודת הישוב בארץ־ישראל. מתנגדים הם רק להציוניים ולהציוניות, אבל לא לעבודה המכוונת להטבת המצב בארץ־ישראל, עבודה היקרה והקדושה לכולם. הצטדקות זו לא הניחה את דעתו של הרב מגומבינה, שעמד ואמר: „אם יבוא יום ורב בישראל אסור יהיה לו להיות ציוני, אז מוטב לי שאוותר על רבנותי, ולא אוותר על ציוניותי". בסוף דבריו הוא מוסר מודעה, כי יוצא הוא את „אגודת הרבנים" משום התנגדותה לציוניות והשתתפותה עם מתבוללים.

הישיבה האחרונה הוקדשה לשאלת החנוך. נשמעו בשאלה זו שתי הרצאות. גם המרצים וגם רוב המתוכחים חוו את דעתם בעד הכנסת תקונים עיקריים ל„חדר", עד שיהפך בהדרגה לבית־ספר עממי, המתנגדים לתקונים כל־שהם היו רק חסידי פראנקפורט, שמספרם היה מועט וטענותיהם לא השאירו שום רושם על רוב הנאספים. באותה ישיבה נתעוררה גם כן השאלה: היהודים מה הם — לאום או כתה דתית? רבים מן הרבנים הוכיחו בראיות מן התורה שבכתב ושבעל־פה, כי המומנט הדתי הוא העיקר בחיי היהודים, ורק הוא ראוי להבלטה מיוחדה מצדם. מקצתם דרשו, כי המועצה לא תטפל כלל בענינים כאלה. וסוף דבר היה, כי המועצה, על־פי עצת חסידי פראנקפורט וחכמיה, לא קבלה שום החלטות בנוגע לכל השאלות, שנתעוררו בה, אלא מסרה את כל הענינים לועד ההנהגה לעיין בהן, והועד יעשה כטוב בעיניו. הועד המרכזי (או „ועד ההנהגה") הוא בן עשרים ושלשה חברים.

הועד הפועל נבחר על־ידי הועד המרכזי.

* * *

לזכר אברהם מאפו.

בגליון מ"ו מסרנו ידיעה הבאה מקניגסברג על הריסת מצבתו של אברהם מאפו. והנה באה הפעם ידיעה שניה, כי חובבי הספרות העברית בגרמניה מהרו לעשות את חובתם לזכר חוזה־החזיונות העברי הגדול. מוסרים אנו את הידיעה הזאת, כפי שבאה בעתונים העברים, שנתקבלו מרוסיה:

יהודי קניגסברג כבדו את יום מלאת חמשים שנה למותו של אברהם מאפו, שקברו נמצא בשדה־הקברות בעירם, ברוב פאר והדר. בית־הקברות הישן, מקום קברו של מאפו, היה מקושט ביום ההוא פרחים ומעוטף שחורים. באולם הגדול של הבית הודלקו הרבה נרות. על קירותיו התנוססו ציצים ופרחים וציורי מגן־דוד. ראשי העדה, גבאי בית־הכנסת הגדול וחברי „אגודות־הצעירים" השונות, ביניהם חברי אגודת הסיירים „כחול־לבן" וחברות „אגודת העלמות", באו אל בית־הקברות בציוני אבל בבוקר השכם. האגודה העברית בברלין „עבריה" שלחה לקניגסברג צירים מיוחדים להשתתף בצירימונית־האבל הזאת. בצירימוניה לקחו חלק באי־כחם של כל המוסדות הצבוריים היהודיים שבקניגסברג, חוץ משתי הקהלות האורתודוכסיות „אבן ישראל" והקהלה היהודית „הפולנית".

הרב ד"ר פוגלשטיין (בנו של המתבולל הידוע הרב פוגלשטיין בשטטין) נשא נאום מלא התלהבות על חייו וערכו של אברהם מאפו. ברומאן הנפלא שלו „אהבת ציון" — אמר הנואם — הכניס מאפו את אור השמש לתוך הגיטה היהודית והשרה זוהר על החיים החשוכים והדוויים. חזיון נפלא זה, שמאפו ערג לקרני השמש ולזוהר ולא השתקע בתרבות האירופית, אלא הרקיע בדמיונו לעבר המקסים והמזהיר של עמנו ודלה את פניני שירתו מן המקורות העתיקים — חזיון זה גרם למהפכה רוחנית בעולם המחשבות והדעות שלנו. חזיון נהדר זה, ששמו אברהם מאפו, ישאר בספרות העברית לנצח.

אחרי נאומו של הד"ר פוגלשטיין הוסר מעטה האבל מעל קברו של מאפו ונגלתה מצבה חדשה נהדרה. המצבה הוקמה על־פי האיני־ציאטיבה של אגודת „עבריה" בקניגסברג, שקבצה לתכלית זאת כסף בין חובבי הספרות העברית.

החזן בירנבוים עם המקהלה ערך את תפלת האזכרה. אחרי התפלה הודיע רב העדה, כי המצבה החדשה נמסרת לרשות הקהלה באופן פורמאלי. הד"ר שטיין הביע בשם הקהלה תודה עמוקה על המתנה הזאת. בא־כחה של מועצת הקהלה, מר הולץ, הודיע, כי הקהלה תשגיח מהיום והלאה על קברו של מאפו ותדאג לו: זוהי חובתה הגדולה, חובת־כבוד, שהיא שמחה ומתגאית בה.

* * *

תרומות לקופת הסופרים.

במערכת „התורן" נתקבלו התרומות האלה לקופת הסופרים העברים נגועי המלחמה: מניו־יורק: ד"ר ה. זולוטארוב 6 דולאר, גוטה טיץ 1 דולאר: משיקאגו, על־ידי „שוחרי שפת עבר": מ. קריגר 5 דולאר, ד. קרנגל, מאכס שולמאן, י. ט. פיינגולד, ז. ב. קומייקא — כל אחד 3 דולאר, סעדיה וציונה 3 דולאר, הרב י. ח. מרגליות 2 דולאר, נ. אייזינשטאדט, מ. אברמס, פ. טייטש, ח. מיל־קובסקי, י. שכטמאן, מ. זקולסקי, א. כץ, י. סקיבלסקי, ש. י. רוזנבלאט, ה. גולדמאן, ל. זולוטקוף, מ. פבזנר, מ. אובסון, ש. נבילוף — כל אחד 1 דולאר, א. אופפר, ק. ברכהן — כל אחד 50 סנט: מגירי ואינדיאנה־הארבור, על־ידי „שוחרי שפת עבר" בשי־קאגו: וו. מארקוביץ 5 דולאר, מרדכי נלסון, יצחק בלום, י. ווינק־לר — כל אחד 1 דולאר; מבאלטימור, על־ידי אגודת „העברי החדש": ד"ר י. אפרת 5 דולאר, מ. שניידר 3 דולאר, ז. חומ־סקי, נ. סוויש, ש. רודרמאן — כל אחד 2 דולאר, י. בינדר, מרת מ. כהן, מרת ק. פריידין, דוד זאקס, מ. דאנציג, ד"ר מ. קריגר, א. פלום, מרת מ. וויינגפלד, נ. טייף — כל אחד 1 דולאר. — סך־הכל בגליון הזה: 75 דולאר. — ביחד עם התרומות הקודמות נכנס עד עכשיו לקופת הסופרים סך של $686.98.

* * *

מחיי האגודות.

— באספת „בני עם חי", שנערכה ביום כ"ז שבט נבחרו הפקידים האלה: לנשיא — א. ד. מנדלסון, למזכיר הפרוטוקולים — ש. ליכטר־מאן, למזכיר הכספים — ש. אשכנזי ולגזבר — א. סאקס.

האספה הבאה תערך במרכז האגודה, 217 רחוב הנרי במוצאי־שבת, 16 בפברואר, בשעה השביעית בדיוק.

— ועד־היובל המשותף של בן־יהודה קבל ביחס אל חגיגת היובל הזה את ההחלטות האלה: לערוך נשף עברי גדול באחרון של פסח לכבוד בעל היובל; ליסד קרן ספרותית על שמו; להוציא חוברת מיוחדה בשביל הדור הצעיר בעברית ובאנגלית על חייו, פעולותיו וערכו של בן־יהודה; לעורר ולזרז את הציוניים והעברים המאורגנים לערוך נשפים לכבודו בכל רחבי המדינה.

עמו בדברים על התיחסות הממשלה הגרמנית לשאיפותיו הלאומיות של העם היהודי. חברי הדיפוטאציה הזאת היו: פרופיסור ווארבורג, ד"ר האנטקה, פרופיסור פראנץ אופנהיימר, ד"ר פרידמאן וד"ר בודנ־היימר. הבארון פון דיר בושי קבל אותם בפנים מסבירות והבטיחם, כי הממשלה הגרמנית נוטה רצון לזכיותיהם הלאומיות של היהודים בארצות־מגוריהם, ובנוגע לארץ־ישראל תמימת־דעים היא גרמניה עם טורקיה, כי ליהודים תנתן האפשרות לנסוע שמה, להתישב ולהתנחל בה (עד כמה שתכיל אותם הארץ) ולחיות שם תחת שלטון אבטונומי משלהם.

* * *

בית־מדרש למורים עברים בשיקאגו.

משיקאגו כותבים אלינו, כי בסיועו של הד"ר שמריה לוין, שעשה שם שבועות אחדים, בא לידי גמר בימים האלה יסוד בית־המדרש למורים. התקציב של המוסד לשנה הראשונה הוא עשרת אלפים דולאר. חצי הסכום הזה יוצא לשכר הוראה, רבע — לתמיכת התלמידים הנצרכים ורבע — לשאר ההוצאות. חברי הועד הם: יוסף ש. הארט־מאן — נשיא, ה. א. ליפסקי — סגן, א. טורנר — גזבר, ש. ב. מקסימון — מזכיר, ליאון זולוטקוף — ראש ועד החנוך, איזידור כהן — ראש ועד הכספים, מ. אברמס, ה. אליאסף, הרב הבש, א. ד. ווינטרוף, י. כהן, הרב שמואל כהן, הרב גרשון ליוויי, ד"ר מ. סוויטן, הרב ש. סילבר, ד"ר ר. י. קופי, ג. ב. קורצון, משה קריגר, א. ש. רואי וד"ר יוסף שטולץ. תלמידים מתקבלים עד חג הפורים.

כתבתו של המנהל היא:

S. B. MAXIMON
810 S. Ashland Blv'd, Chicago, Ill.

* * *

הכנסות הקרן הלאומית באמריקה.

בלשכת הקרן הקיימת לישראל באמריקה נכנסו בחודש דצמבר שעבר הסכומים האלה:

נדבות כלליות	$10,845.47
קופסאות	1,051.11
ספר הזהב	583.44
תוים	251.89
עצי זית	228.35
תרומות ה„דונאם"	70.00
מס עצמי	5.00
	$13,035.26

* * *

תנועת־חלוצים בין בני הנעורים בגליציה.

בין בני־הנעורים היהודים מגליציה, המפוזרים ומפורדים כעת בכל רחבי אויסטריה, התחילה מתרגשת תנועה לעלות לארץ־ישראל באפשרות הראשונה, שתזדמן לידם. בזמן האחרון נוסדו לתכלית זאת על־ידיהם שתי הסתדרויות בשם „צעירי ציון" ו„שומרים". ההסתדרויות האלה התאחדו כעת לשם פעולות משותפות ובחרו מקרבן ועד מרכזי, שמקום־מושבו הוא בווינה. ההסתדרויות האלה מונות כבר אלפים חברים ויותר. בתור חברים מתקבלים רק צעירים, היודעים לדבר עברית. החברים מתחייבים לעלות לארץ־ישראל על־פי פקודת הועד המרכזי, שלפקודותיו ולהוראותיו הם מחויבים להשמע בכל עת ובכל שעה. הועד המרכזי פתח כבר לקבוצות אחדות קורסים מיוחדים, שתעודתם היא להכשיר את חניכיהם למקצועות עבודה שונים בארץ־ישראל. הועד מתכונן להוציא בקרוב עתון מפלגתי בלשון העברית בשם „השומר".

שונות

הסתדרות אורתודוכסית חדשה.

בגרמניה נוסדה לפני זמן־מה הסתדרות אורתודוכסית חדשה בשם „אגודת־התורה". ההסתדרות הזאת קראה את מועצתה הראשונה בפראנקפורט על נהר מיין. בנאום־הפתיחה שלו הדגיש היושב־ראש, מר ליאו וורנר, כי הפצת ידיעת התורה ולמודה בקרב היהודים בשעה זו, שהיהדות כולה עומדת בפני תקופה הרת קאטאסטרופות, הוא תנאי הכרחי לקיומה ותרים מפני הסכנה של כליון. צריך ליצור מפלגה של לומדים מופלגים, שיגינו עליה.

הד"ר סימון מהיידלברג דבר על תכנית העבודה של ההסתדרות החדשה. עיקר תעודתה הוא ליצור אתמוספירה יהודית בשביל הדור הצעיר. ההסתדרות החדשה צריכה לאחד את לומדי התורה לשם פעולות משותפות. לפעמים תכופות צריכות להקרא אספות לומדים ותלמידי־חכמים לשוחח בדברי תורה ולדאוג לכל עניניה.

ראש „אגודת ישראל", מר יעקב רוזנהיים, מדבר על הרמת מצבם האיקונומי והחברתי של לומדי התורה. לתכלית זאת צריך ללכת בעקבות גדולי היהדות האורתודוכסית בגרמניה בדור הקודם, הירש היידסהיימר ואחרים, וליסד כמוהם בתי־מדרש לרבנים, אגודות דתיות, בתי־ספר ריאליים אורתודוכסיים וכיוצא באלו מוסדות ואגודות.

על שאלת אחד הנאספים: לאיזו צורך נוסדה ההסתדרות החדשה, בשעה שההסתדרות האורתודוכסית הקיימת מכבר, „אגודת ישראל", יכולה למלא את התפקידים הדרושים, השיב הד"ר איזאק ברויאר, כי ההסתדרויות האורתודוכסיות הקיימות אמנם שמו לב לשאלות חשובות שונות, אבל הסיחו דעתן מן העיקר — מלמוד התורה. וההסתדרות „אגודת־התורה" באה למלא את החסרון המורגש הזה. על־ידיה יונהג עכשיו באשכנז המודרנית ה„חדר" היהודי.

* * *

נוצרי מלמד התעמלות בעברית.

אגודת ה„מכבי" בווארשה ערכה טיול נהדר בגן הזאכסי. כל חברי ה. מכבי", שהשתתפו בטיול, התחרו בהתעמלות בפקודתו והצבאתו של מורה מנוסה. לראות במחזה נקהלו יותר מחמשת אלפים איש. ראוי לציין, שלשון הפקודות היא עברית, אף־על־פי ש„המצביא" הוא חייל נוצרי. בשעת ההתעמלות נגנה המקהלה הפולנית את ה„תקוה".

* * *

מועצת רבני פולניה.

בווארשה נקראה בשלישי לדצמבר שעבר מועצת רבני פולניה. במועצה השתתפו יותר ממאה רבנים מערי פולניה השונות, וגם באי־כחה של „אגודת האורתודוכסים" בווארשה. המועצה נפתחה על־ידי הרב הווארשאי פרלמוטר, שקדם בברכה את הנאספים ובתוכם את הדירקטור לעניני דת והשכלה — הפרופיסור מיקולווסקי־פאמארסקי, הנמצא באולם. הפרופיסור מיקולווסקי־פאמארסקי ענה על הברכה בנאום ארוך. הממשלה החדשה בפולניה — אמר הנואם — שואפת לרכוש לה את רגשי האמון של התושבים היהודים. מטעם זה יש ברצונה לעמוד ביחס ישר עם מנהיגיהן הרוחניים של הקהלות והעדות היהודיות בארצה. במועצת הרבנים הזאת הוא רואה את באת־כחה הדתית והחוקית של היהדות הפולנית. ובשם ראש המיניסטריון ומועצת הממשלה הוא מברך את המועצה בעבודה פוריה ומועילה.

אחריו נאם הרב ד"ר קארלבאך, שהדגיש את נחיצות השתתפותם של הרבנים גם בהענינים המדיניים, החברתיים והכלכליים של עדותיהם. אולם כדי שתהיה השפעתו של הרב ניכרת גם במקצועות החיים החלוניים של עדתו תנאי הכרחי לו הוא התבצרות קיומו הכלכלי הוא. על הרבנים איפוא, לראש וראשונה, לשקוד על תקנתם הכלכלית, כדי שיהיו מכובדים על הבריות, ואז יהיו דבריהם נשמעים ורשומם ניכר בכל עניני העדה.

כבר לארץ־ישראל ל„חברת אנגלו־פלשתינא", אשר פתחה את סניפיה באלה הימים בירושלים ויפו. באמצעים האלה, שהספיקה לו קופת ה„גאולה", בא הבאנק היהודי לעזרת תושבי ארץ־ישראל היהודים. הוא הלוה רבבות דולארים לועד־העזרה האמריקאי שבארץ־ישראל, ועל־ידי זה הציל מסכנת רעב מאות ואלפי משפחות, שתמיכת הועד היא להן המשען היחידי לקיומן הכלכלי בימי הרעה האלה.

הנואם השני, השופט יוליאן מאק, דבר על עבודתם הקרובה של הציוניים בארץ־ישראל. עבודת התקומה וההתחדשות הזאת כבר התחילה. על־פי הידיעות, שנתקבלו מארץ־ישראל באמצעות המיניסטר־יון לעניינים היצוניים באנגליה, מתאמצים יהודי פתח־תקוה והמושבה הסמוכה עין־גנים להקים את הרוסותיהם, והשלטון הבריטי עוזר על־ידם.

דברו עוד הד"ר סטיפן וויז, איתמר בן־אבי, הפרופיסור פראנק־פורטר וחבר הקומיסיה הבריטית באמריקה, סיר ארתור מוריי.

— מיניסטר החיצון בצרפת הודיע למר נחום סוקולוב, שיַשׂהה בפאריז בשבוע שעבר בעניני הציוניות, כי ממשלתו מסכימה בלב שלם להדיקלאראציה הבריטית בדבר שיבת־ציון.

— בפטרבורג נוסד ברשיונו של המצביא הראשי קרילנקו גדוד יהודי, שתעודתו היא להגן על חיי היהודים ורכושם מפני הפורעים. כל החיילים היהודים בפטרוגראד נספחו אל הגדוד הזה.

התנועה הראמית

טורקיה והציוניות.

העומדים בראש הממשלה הטורקית הנוכחית, הידועים בשׂנאתם לציוניות, מוכרחים עכשיו להביאה בחשבון ולעשות לה כונים. כבוש ארץ־ישראל, שבא אחרי פרסום הדיקלאראציה הבריטית בדבר שיבת־ציון, הכריח את קברניטי הפוליטיקה הטורקית לשנות את דעתם על ישוב יהודי אבטונומי בארץ־ישראל ולהתיחס אליו בהארת־פנים — על־מנת שארץ־ישראל תשוב, כמקדם, לטורקיה ותשאר בחסותה העליונה. כך מחליטים ואומרים: נסים מצליח (שאת דבריו כבר הבאנו באחד הגליונות הקודמים של „התורן"), מיניסטר החיצון והוויזיר הגדול, תלעת־פחה.

האחרון, בשיחה שהיתה לו עם סופרו של ה„לוקאל־אנצייגר" הבר־ליני, השמיע את הדברים האלה:

„יש לי הבטחון הגמור והשלם, כי ארץ־ישראל, לרבות גם אותו החבל הכבוש בעת בידי האנגלים, תשוב לרשותנו ותמצא תחת חסותנו העליונה. חסותנו על הארץ הזאת הוא תנאי הכרחי ומחלט. אם מוכרחים נהיה לסלק את ידינו מארץ־ישראל, אז תהפך הארץ ההיא למרכז של אינטריגות, והממשלות האדירות של מערב אירופה בודאי תהיינה הראשונות להצטער על צאתנו את ארץ־הקודש מאונס וכפיה.

„גם תושבי ארץ־ישראל עצמם יבואו לידי הכרה באחד הימים, כי גם מבחינה נוצרית חשוב הוא מאד הדבר, שארץ־ישראל תמצא בחסותה העליונה של מדינה נייטראלית בעלת אמונה אחרת. בודאי, כשנשוב לירושלים, נתאמץ בההזדמנות הראשונה לסדר את השאלה היהודית באופן המשביע רצון לא את יהודי ארץ־ישראל בלבד, אלא את כל האימפריה הטורקית".

הדברים האלה של תלעת־פחה על „סדור השאלה היהודית באופן משביע רצון את יהודי ארץ־ישראל" ודברי יתר חבריו בקאבינט הטור־קי בנדון זה, שנאמרו מתוך הכרח בשפה רפה והסתום מרובה בהם על הברור והמפורש, הניעו את חבר הועד הפועל הציוני, מר יעקבוס כהן בהאאג, לפרסם את גלוי־הדעת הזה:

„נאמר, כי גלוי־דעתו של הוויזיר הגדול על התיחסות טורקיה להציוניות נתפרסם בכל רחבי העולם, כדי להרגיע על־ידיו את דעת הקהל הגדול. אולם צר לי להחליט ולאמר, שאת מטרתו זו לא השיג בשום אופן. בקורת־רוח מיוחדה קראתי, אמנם, כי הוויזיר הגדול מודה בגלוי, שהתנועה הציונית התיחסה לטורקיה יחוס לויאלי במשך כל ימי המלחמה, וכי יודע הוא להעריך את פעולות היהודים בארץ־ישראל. אולם רואה אני חובה לעצמי לדחות בשתי ידי את הערותיו ביחס להדיקלאראציה של הממשלה האנגלית, שבה היא נוטה רצון להציוניות. אין הרשות למי שהוא לכנות את הדיקלאראציה הזאת בשם „התפארות־שוא", כמו שעושה זאת תלעת־פחה. די רק להזכיר את הצעותיה של אנגליה להציוניים, שהציעה להם בגודל־נפש את או־גאנדה ועל־אריש, בשעה שטורקיה התנגדה התנגדות מוחלטה לשאיפות הציוניים, כדי להוכח ברצונה הטוב ובכונתה הרצויה של אנגליה בדי־קלאראציה שלה בדבר שיבת־ציון.

„אין שום צורך להוויזיר הגדול לזכות אותנו בארץ־ישראל בזכיות יתירות. טבע הענין מחייב, שבתור תושבי הארץ צריכים אנו ליהנות זכיות שוות. אולם הרי לא זאת היא עיקר מטרתנו. מגמתנו היא, שפלשתינה תעשה לארץ־ישראל. אפילו תלעת־פחה בעצמו מודה, כי בתנאים הנוכחים אין מקום לאימיגראציה במדה מרובה לארץ־ישראל, מפני שהארץ לא הוכשרה עדיין לקלוט לתוכה אוכלוסים גדולים. ארץ־ישראל חרבה ושוממה היתה במשך כמה מאות בשנים, יעריה נגדעו וחשופה וערומה היא עומדת מכל מחמדי הטבע שבהם חוננה. משממית היא קן להפצת מחלות ואפידימיות שונות, ואדמתה נעבדת באופן פרי־מיטיבי מאד.

„לפיכך צריכים אנו לשים את לבנו, ראשית־כל, להתפתחותה המלאה והשלמה של ארץ־ישראל. לצורך זה יש להוציא סכומים גדולים ועצומים. צריך ליבש את המצולות, לסול כבישים, לנטוע יערות, להנהיג שיטת־השקאה משוכללה ומתוקנה, לחפור מכרות ולחשוף את כל אוצרות הארץ הגנוזים. מובן, שנכונים אנו להספיק הון ועבודה בשביל ארץ־ישראל, אבל בתנאי, שינתנו לנו ערובות נאמנות לבטחונו של הישוב היהודי מפני איזו התערבות מבפנים או מבחוץ. התועלת, שיפיקו מישוב כזה תושבי הארץ וגנזכי הממשלה, אין לערוך ואין לשער. והדברים מיותרים.

„התפתחות ארץ־ישראל תתקדם במהירות יותר רבה מהתפתחותן של שאר ארצות המזרח הקרוב, מפני שהיהודים ינהיגו שם משק מודרני על־פי הדבור האחרון של המדע החקלאי. ארץ־ישראל תצטרך אז באדמיניסטראציה מיוחדת במינה, שתוכל לסדר את עניני הארץ לפי התפתחותה והתקדמותה. באופן זה מוכרחת תהיה ארץ־ישראל להבדל גם בהתפתחותה המדינית משאר ארצות המזרח הקרוב ולהיות עומדת ברשות עצמה, מפני שהארצות הסמוכות לה אין להן, לפי דעתי, התקוה להתפתחות דומה לזו בעתיד הקרוב.

„ויתירה מזה: זכותם של היהודים על מקלט־מנוחה משלהם בעינה עומדת. כבר עיפה נפשנו לנוע ולנוד בין הגויים. זכותנו ההיסטורית על מולדתנו העתיקה לא פקעה, אבל קצרה יכלתנו לבוא ולהתנהל בה, כל־זמן שלא באה ההכרה על הזכות הזאת. בשימנו אל לב את כל העמל הרב וההון העצום, שצריכים אנו להשקיע בארץ־ישראל, אין ברצוננו לעשות ספיקולאציה בכל אלה ולהיות צפויים לסכנה של נשול מעל אדמתנו וגרוש מארצנו, אחרי שכבר עשינו את שלנו — דבר, שקרה לנו לא־אחת.

„אילו הכירה הממשלה הטורקית בצדקת תביעותינו על ארץ־ישראל, כמו שעשתה זאת אנגליה בגודל־נפש בגלוי־דעתה אל הלורד רוטשילד, כי־אז היינו נכונים לדון על האמצעים, שבהם אפשר לספק את דרישותינו. יודעים אנו, כי העולם הנאור ברובו הגדול נכון לתמוך בהציוניות תמיכה מוסרית. ומאמין אנכי, כי כבר הגענו למדרגה כזו, שהסכמתן ההדדית של כל הממשלות האדירות בנוגע לעתידה של ארץ־ישראל הוא דבר אפשרי, והדרך היחידה אל האפשרות הזאת היא הקמת המולדת הלאומית של העם היהודי בארץ־ישראל.

* * *

הממשלה הגרמנית והציוניות.

לפני סגן המיניסטר לענינים חיצוניים בגרמניה, הבארון פון דיר בושי, התיצבה בימים האלה דיפוטאציה של יהודי הארץ ההיא, שבאה

הצעיר בארץ זו לחקור ולדרוש במהותה של הפסיכולוגיה החדשה, המתפתחת כאן, ולמצוא את הדרכים המובילים להשפעה עברית־לאומית על ילדינו, שמצד אחד תשמור על כל נטיה נפשית אצילית, שנוצרה בנפש היהודי במשך הדורות, ומצד שני תשתמש בנטיות החדשות שנולדו כאן לשם השרשת הרוח הלאומי וחזוקו ולשם השבחת האופי היהודי. התפתחות ההכרה העצמית של הילד העברי כאן והערצת הכח והגבורה והגמישות הגופנית הן, בלי כל תפונה, קוים משמחים. הטפוס של הילד העברי הגלותי, החור והחלש, חסר הדם והכח, הנכנע והמפחד, האוחז בסנורה של אמו ובורח מפני הכלב כמפני השד, — הטפוס הזה אינו יכול לשמש אידיאל לעם, הקם לתחיה ורוצה לקחת חלק בישובו של עולם. אומץ־רוח ושרירים מוצקים והכרה עצמית מפותחת דרושים לנו לא פחות מידיעת תורה ותרבות. „בחיל ובכח וברוח" — נוסחה זו, לכשתתגשם בחיינו, תשיבנו לחיים של התפתחות בריאה ושווי־המשקל. מלבד אשר עלינו להשתדל לגדל מורה, „מפרי הארץ", שלא יהא נופל בחריצותו מכל צעיר אמרי־קאי, עלינו להשתמש במדה זו של הערצת ההתפתחות הגופנית לשם פיתוח הגאוה הלאומית. התקופה העתיקה של עמנו, עת אשר חיינו חיים של בריאות־הגוף, חיים טבעיים בארץ־מולדת, היא מובנת יותר לדורנו החדש מן התקופות של סגפנות אשר בגולה, ועל המורה להרבות בלמוד דברי ימי התקופה הזאת, לצייר לפני החניכים את אומץ־רוחם של אבותינו הקדמונים, את כל מעשי תקפם וגבורתם, בהתקוממם נגד עמים גדולים ועצומים מהם ויכלו להם. מובן מאליו, שבמקום שאפשר להנהיג משחקים, הנושאים עליהם חותם יהודי בתכנם ובצורתם,— הרי זוהי הדרך הטובה, המביאה אל המטרה: הלאמת הצעירים.

והתפתחות ההכרה הצבורית בין הילדים יכולה לשמש בסיס לגידולו של הרגש הלאומי. הגיעה השעה, שהעוסקים בחנוך יחדלו להתיחס אל בית־הספר העברי כאל בית־אולפנא, שאמת־המדה להצלחתו הוא מספר המלים הנלמדות או באורי פסוקים ידועים. אָמנם ידיעת הלשון העברית היא עיקר ומפתח לאוצרנו הלאומי, וכל המזלזל בה מעיד על עצמו שאין לו לא הבנה בעבר היהודי ולא אמונה ובטחון בעתידנו, אולם תפקידו של המשגיח על אגודות הילדים וחברותיהם חשוב הוא מאד לעתידם של התינוקות. אגודות וחברות של ילדים, הנוסדות לשם צרכים יהודיים־לאומיים, אגודות, שבאספותיהן עולות על הפרק שאלות־היום ונשמעים וכוחים וסברות על מאורעות חיינו, והרגל הקטנים במצוות שיש להן ערך לאומי, — כל זה הריהו חנוך, כל זה מקשר את הילד אל עמו לא רק על־ידי הפשטות והתעוררות־הלב, כי־אם בקשר ממשי.

הנטיות, שיש להלחם כנגדן ולהחלישן עד כמה שאפשר, הן: יחס הזלזול אל למוד תורה לשמה והמעשיות היתירה. קשה היא המלחמה כנגדן, משום שהן מכת־מדינה, ובשעה שפרופיסורים אמריקאים נושאים את עיניהם אלינו, שאָנו נכניס את אהבת־הלמודים והאידי־אליות לחיים האקדמיים באמריקה *, עלינו להלחם על קיום הסגולות הללו והזוקן בינינו. אחד הדרכים הוא — להעמיד את מרכז ההוראה העברית לא על ברורים שכליים, כי־אם על הלהבת הדמיון והרגש. הקשר אל היהדות וחבת הלאום אינם עומדים על הנאה פרטית. בהיותנו בארצות־נכר, אין לנו האפשרות לשלם איזה גמול שהוא לאלה המקדישים את כחם ואונם לעמם. מלבד הקשרים הנפשיים וההשפעה האטאביסטית, הרי החבור אל היהודים והיהדות ענין חפשי של חבה. האגדה הלאומית היא האמצעי החנוכי היותר מתאים לפעול על הדמיון הער ועל הלב הרך. גם אנשים פשוטים מן הסוג ההמוני וגם גאוני־הרוח וגדולי־העולם אינם יכולים להשתחרר בכל ימי חייהם מקסם האגדה בימי הילדות, והנסיונות הוכיחו, שפעמים רבות היו אגדות־אם וזכרונות מימי הילדות לכחות ריאליים בחיי יחידים וקבוצים. ומה שיש בכחה של האגדה לפעול בימי הילדות, פועלת השירה האמתית בימי הבחרות. עובדות היסטוריות „יבשות" על־דבר החורבן לא תשפענה על נערים ונערות, ובפרט על נערות, כשירו של גורדון „בין שני אריות", ושום תאור מחיי הישיבות ולמוד התורה לא ידמה ולא ישוה להשפעתו הרבה של ה„מתמיד" של ביאליק. „רחמנא לבא בעי" — ולעורר את הלב הוא תפקידו של המורה העברי, ובדרך זו אפשר להחליש במקצת בלב בני־נעורינו את רוח החמריות והמעשיות, לכל הפחות, בלב אלה, שיש להם הכשרה נפשית לחיי רוח ואידיאל.

נגעתי בענין זה בקצרה, אולם הפסיכולוגיה של הילד העברי באמריקה תורה היא וצריכה למוד, ורק על־ידי בירורה נעמוד על הדרכים, המובילים לתקנת הדור הצעיר.

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹורָעוֹת

— לפני זמן־מה נקראה בברלין מועצה של כל ההסתדריות היהודיות החשובות בגרמניה, שבה דנו הנאספים על האמצעים, שעל־ידיהם אפשר יהיה להשמיע את קול העם היהודי באספת העמים הבאה. לתכלית זאת בחרה המועצה בועד פועל, שתעודתו היא לעבד תכנית של עבודה ולהציע רשימה של דרישות יהודיות לפני קונגרס־השלום הבא. בין הדרישות האלה תתפוסנה זכיות היהודים במזרח־אירופה והתביעות ההיסטוריות של היהודים על ארץ־ישראל מקום בראש. ראוי לציין, שהעומדים בראש התנועה הזאת הם ראשי ה„הילפס־פעראיין", ד"ר דזיימס סימון והד"ר פאול נתן, והעסקנים הציוניים הידועים, ד"ר א. האנטקה והפרופיסור פראנץ אופנהיימר.

— מלונדון נתקבלה הידיעה, כי הממשלה הפינלאנדית התחילה להנהיג את שווי־זכיותיהם של יהודי ארצה למעשה. להלכה נתקבל החוק זה חצי שנה ומעלה.

- במשתה שנערך בביתו של המיליונר לואיסון ביום א', 10 פברואר, לכבוד העסקנים הציוניים, העוסקים עם קופת ה„גאולה", מסר היושב־ראש, יודזשין מאיר, דין־וחשבון על מצב המוסד הזה ועבודתו עד עכשיו. לפי דבריו, נקבצו לטובת הקופה הזאת בכל רחבי אמריקה כשלשה רבעי מיליון דולאר, שארבע מאות אלף מהם נשלחו

---

* נשיא האוניברסיטה של מיין בנאומו בועידת „המנורה".

עצמו, נושאת פנים להרגשה זו. בבתי־הספר מתנהלות שיחות על ענינים שונים, שידיעתם של התלמידים בהם כמוה כאין, והתלמידים משתתפים בשיחה וכל תלמיד פוסק את פסוקו כזקן ורגיל: „אני סובר, כי..." — כאילו היו שבילי המדע הזה נהירין לו מתחילתם ועד סופם. שרטוט זה באפיו של הילד האמריקאי, אף־על־פי שיש במעוטו טעם לשבח, רבויו קשה בתוצאותיו ללמוד העברי. התינוק בוטח בעצמו, שהשקפתו על החיים נכונה וצודקת, ובהיותו בוזה את הלמוד העברי ואת מורו גם יחד, לא בנקל אפשר להטות את מחשבותיו לצד אחר ולהשפיע עליו השפעה מתנגדת.

קו נעים בתכונתו של הילד האמריקאי הוא — צבוריותו. משחר טל ילדותו נוטעים בו את ההכרה, שהוא חלק מן הצבור וחבר לו. בכל בתי־הספר נוסדות אגודות וחברות שונות ומשונות, וכל אחד מן התלמידים הריהו חבר לאחת או לאחדות מהן. בקיאותם של הפעוטות הללו בטכניקה של הנהלת אגודות, בבחירות, בהצעות ובחוקים „פארלאמנטאריים" היא ממש מפליאה. הנגוד שיש בין הופעה זו בחיי הילדים ובין האינדיבידואליות היתירה של האמריקאי בגדלו ובצאתו אל החיים, הרודף אחר הבצע ואינו דואג לצבור, ועסקי הקהל מסורים בידים „פרופיסיר־נאליות" ובלתי־אמונות, — מתבאר על־ידי זה, שצבוריותו של הילד האמריקאי אינה עומדת על יסוד ההרגשה של אחריות ועזרה הדדית ועיקרי מוסר ורחמים, אלא על יסוד של הנאה ותועלת פרטית. נוסדים קלובים של בחורים „הרוכבים על אופנים", קלובים של בתולות, שכל אחת מהן מכניסה איזו פרוטות לשבוע, לשם „קנית שמלות תחתונות", ועוד כאלה. ההנאה הפרטית היא הבולטת בחברות הללו *.

מענינת מאד היא השפעת רוח־אמריקה על הדתיות של הילד העברי. באירופה אנו מוצאים ילדים דתיים, כלומר: ילדים נתונים ברגש דתי עמוק, פחד ויראה מפני כחות נסתרים, ילדים, שבנפשם מפעפעת הרגשת טומאה וקדושה ועולמם מלא מלאכים טובים ושדים ורוחות, וכנגדם אנו מוצאים נערים מתפקרים וכופרים בעניני אמונה ודת. אולם כאן קשה למצוא דתיות במובן הנפשי או אפיקורסות במובן הכפירה וההתנגדות לדת אף בין הגדולים. בין האכרים והמשפחות המיוחסות באמריקה, שרבות מהן נדדו לכאן משום רדיפות דתיות, שורר עדיין רוח דתי נפשי, אולם הדתיות הרגילה של הרוב שטחית היא. כל אחד הריהו חבר של בית־כנסת ידוע, שהוא מבקרו ומשלם לקופתו מס קבוע וממלא חובות וצירימוניות ידועות — זוהי כל ה„דתיות" כולה, שאינה אלא מעין חובה צבורית. לפיכך אין מבחינים בשעת קבוץ ממון לטובת בתי־הכנסיות בין המנדבים ואין בודקים לדתם ואמונתם. בערי־השדה מנדבים הסוחרים היהודים — כמובן, לשם ריקלאמה מסחרית — אלפים ורבבות לטובתם של בתי־תפלה נוצרים. דתיות שטחית ממין זה מצויה גם בין הילדים העברים באמריקה. זוהי חובת־נמוס כללית, שהם ממלאים, בלא שום יחוס נפשי אל הדת ובלא שום חקירות ודרישות בעומקו של דבר. באחד מבתי־הספר העברים צוה המנהל לתלמידים לנשק את המזוזה בכניסתם וביציאתם. המנהל ההוא עזב כבר את בית־הספר, ואחרים באו במקומו, והללו לא הקפידו שוב ולא השגיחו על מצוה זו כלל, ועד היום נוהגים כמעט כל הילדים לנשק את המזוזה בבואם ובצאתם. בתי־הכנסת לקטנים, הקיימים על יד בתי תלמוד־תורה רבים, שבהם התלמידים עצמם בוחרים מקרבם חזנים וגבאים ו„כלי־קודש", והם באים בכל שבת ומועד אל הרנה ואל התפלה, — היו נראים כמוזרים ומגוחכים בארצות אירופה. אולם כאן הרי זה מוסד קיים. על שום מה? מאיזה רגש הוא נזון? לגבי הילדים הרי זה קלוב לשם תפלה, והם חברים בקלוב זה. לא עמקות דתית, לא צורך נפשי בקדוש ונשגב, לא הרגשת היופי הטמיר והנעלם שבתפלה, אלא חובה „צבורית" כביכול ומצות אנשים מלומדה.

שטחיות נפשית זו היא, גם הגורמת, שלמרות הנגודים האיומים שבחיים, אין הילד העברי באמריקה סובל יסורים פנימיים ואין לו מה שקוראים „קרעים בנפש". בשבת בבוקר נוסע האב לעבודתו בבית־החרושת, והילד הולך לתפלה אל בית־הכנסת שעל יד תלמוד־התורה ומזמר „אדון עולם", ואין כל פליאה בנפש, אין כל חטוט ונקור והרהורים. הכל בא על מקומו בשלום. או יש שבבית שוררת הפקרות גמורה בעניני הדת, ובהגיע חג בר־מצוה, יעמוד הנער על דוכנו וידרוש את דרשתו, שלמדו רבו, על קדושת התורה והמצוות, והוא נ ש ב ע — ולפעמים לפני ארון־הקודש וספר־התורה — על שמירת כל חוק שבתורה,— ולמחרתו עולם כמנהגו נוהג, ואין הנער דורש ואינו שואל שאלות. חובה „דתית" הריהו ממלא, שיש בה משום צורך השעה ומשום הנאה לו ולבריות — ומה לו עוד?

אמנם יש שמתוך שלא לשמה הם באים לשמה, ואפשר למצוא פה נערים, שעל־ידי מצות אנשים מלומדה התפתח בהם צורך דתי אמתי, אם גם לא חזק מאד. יש גרדים שנעשו תישים והם מבקרים בימי בחרותם את בתי־התפלה ומקשיבים לדרשת „הרבי", ויש ביניהם גם הלומדים בכל שבוע קצת חומש ורש"י בתרגום ללשון המובנת להם, כפי שהיה נהוג בעולם הישן בין בעלי מלאכה, כשהגיעו לימות זקנה.

מתוך השפעת הארץ החדשה ותנאי חייה עולה ומתפתח טפוס חדש של ילד עברי, טפוס, שאחדים משרטוטיו החדשים הם תוספת והשלמה נעימה לטפוס העברי בכלל ואחרים מהם עלולים להכחיד אילו מנטיותינו הגזעיות, שהודיעו טבענו בעולם ועשונו לעם־סגולה. וחובה מוטלת על כל העוסקים בחנוך הלאומי של הדור

---

* בדבר נ ע י מ ו ת ו של ה„קו הנעים" הזה בתכונתו של הילד האמריקאי, שילדי היהודים מחקים אותו פה כקופים מכ"ש, אין דעתנו כדעת הכותב. — ועיין על זה במאמרו של ש. ז א ק: „הפרובלימה הצבורית בחנוך", „התורן", גליון מ"ה, שנה זו. — ה מ ע ר כ ת.

הנולדים רק פעם אחת, ויש אנשים שיש להם סגולה מיוחדה להולד מחדש כמה וכמה פעמים". ואני, כמדומה לי, הנני שייך לאותם האנשים, שבכל אופן לא רב מספרם, שיש להם כשרון מיוחד להולד מחדש גם בשנות זקנה וליצור יצירה חדשה. הן „לא ברוב ימים תחשב זקנה ולפי מספר שנים שיבה, כי אך תבונות ודעת הן זקנת גבר". מצאתי מעט תנחומים גם בפתגמם של חכמינו הקדמונים: „זקני תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים דעתם מתיישבת עליהם".

אולם בשעה שהייתי מרגיש רפיון בגופי וברוחי, הייתי מתעצב אל לבי ואומר: הן רוב הגבורות והנפלאות, שעשו ושיצרו האנשים הגדולים, עשו ויצרו זאת בשנות נעוריהם, או בשנות העמידה. נאפוליון וקיסר מוכיחים על זה. מארקוני האיטלקי היה בן עשרים ואחת, כשהמציא את הטלגראף של אלחוטים. בימות הזקנה משלימים וגומרים, לכל היותר, את המחשבות, ההמצאות או היצירות הספרותיות, שנולדו במחו של האדם בהיותו עוד צעיר. ואני הן זקנתי מהיות למוליד ספרותי, ועלי לראות את תלמידי מעפיל לעלות ההרה, אותו ההר שאני יורד מעליו — והתהום כבר קרוב. בשעה כזו של ירידת הרוח הייתי עוין את תלמידי הצעיר, כשאול את העלם דוד, תחת לשמוח, כי הוא ימשיך עבודתי, כי הוא יטוה את חוט השירה החדשה.

לאחר שעות של ירידת הרוח היו באים גם רגעים של התרוממות הנפש, שהייתי מוצא בהם תנחומים ליגוני הקודר וסמוכים לתקותי, לברוא עוד חדשות בספרותנו. נזכרתי בדברי גיטה בשיחתו לאקרמאן: „האנשים שיש בהם ניצוצות של גאוניות הם בעלי תכונה מיוחדה: בגרותם הולכת ונשנית פעמים רבות, בעוד אשר להאנשים האחרים יש בפרקי חייהם רק בגרות אחת". האדם הפשוט אומר: „נער הייתי וגם זקנתי". אולם מי שיש בו נשמה יתירה הוא אומר: „אחרי בלותי היתה לי עדנה".

ברגעים כאלה הייתי מעלה על לבי גם את דברי ארתור שופינהויר על־אודות הזקנה. הוא מרבה בשבחה. בימות הזקנה נקי האדם מתאות בשרים, עשיר הוא בנסיונות, שכלו מזוקק, רוחו נזדכך, ודוקא אז, בשנות השיבה, מסוגל הוא האדם ליצירה רוחנית נעלה, אחרי שאיננו טבוע עוד ברפש החיים ואחרי שכבר נפקחו עיניו לראות את אשר לא ראה בשנות נעוריו, יען כי אז הטעוהו חושיו ודמיונו הוליכהו שולל.

ובעוד אני מדבר אל לבי, להוכיח לי לעצמי, שאינני זקן כלל, כי מרגיש אני בנפשי את בגרותי הרוחנית השניה, והנה תלמידי נכנס אלי ובידו צרור גליונות כתובים. כבר גמר את ספורו הגדול. בקשתיו לקרוא לפני פרקים אחדים. הוא עשה את רצוני. נגלה לפני כח־מספר חזק. נגלו לפני אופקי הסתכלות חדשים, אמנות חדשה וסגנון חדש ורענן, פשוט וציורי, קל ומלא גרעינים. אמנם לא יכולתי להסכים לאופן כתיבתו. התנגדתי גם לאופן ראיתו את פני החיים ולהתיחסותו המזוזרה אל המין היפה. הכל היה חדש בעיני. דברים רבים בספורו לא יכולתי לעכל; לא יכולתי בשום אופן להתרגל אל דרכי האמנות החדשה. הייתי מסופק, אם בכלל אמנות היא זאת. אולם בסתר נפשי הרגשתי, כי צעיר זה עתיד הוא להשכיח את שמי.

בגמרו לקרוא לפני פרקים שונים מספורו הגדול, לא הוצאתי הגה מפי. התנצלתי: עיף ויגע אנכי, מנוחה דרושה לי. הר־אבן יצא מחדרי דומם. הרגשתי את עצמי מדוכא. נדמה לי, כי הזקנה קפצה עלי הפעם בבת־אחת. במשך השעה, שקרא הר־אבן בפני את ספורו, נוספו לי כעשרים שנה. צריך להניח את העט מידי. לשוא אתחרה עם תלמידי, עם האמנות החדשה. דורי נסע ונגלה ממני. באו צפרים חדשות ושירים חדשים בפיהן. אמנותי זקנה, עברה עליה כלח. רק הד החיים שעברו עוד ישמע בה. עתה שונו פני החיים, שונו מחשבותיו של האדם ודרכי חייו. יהודים חדשים ויהדות חדשה. את מאפו אינם קוראים כיום, גם את מנדלי חדלו לקרוא, ומה אני — כי יקראוני?

רוח אמריקה והשפעתה על הילד היהודי

מאת

צבי שארפשטיין.

(סוף).

הילד האמריקאי, והילד היהודי באמריקה בכלל זה, מתבגר לפני זמנו ועומד ברשות עצמו. הוא אינו הילד האירופאי, שלא יעיז לקחת חבל בשיחת הורים ואורחים, משום שהוא יודע את ההבדל הגדול בינו ובין הגדולים, שאין הוא מגיע אליהם בהבנה ובהשגה. כאן יושב הילד בטרקלין ומקשיב לשיחת הקרואים ומשתתף בה השתתפות אקטיבית ומחוה את דעתו על כל ענין. הוא קורא את עתונו של אביו, יודע את תוצאות כל המלחמות וההתחרות של המתאבקים, יודע את כמות משכורתם של המשחקים בתמונות מתנועעות ואת גודל הריוח של מורגאן ומבקר תדיר את ה„ראינוע" וסופג אל קרבו את עניני הרציחות והגזלות לשם השגת ממון ונשים. בקצרה: הילד הוא כגדול לכל דבר. ההורים מצדם עושים כל מה שבכחם לפתח ולגדל הרגשה זו. „שיחה זו אינה נאה לילד" — הגזירה הזאת אינה נהוגה כאן. אף תינוק בן שבע נחן ברגש כבוד מפותח ומכיר בהכרה בטוחה, שהוא עולם בפני עצמו, בריה חשובה. בבקרי פעם בבית־ספר עברי, קרא המורה לאחד הילדים וגערה בו על אי־הקשבה. הנזיפה פגעה בכבודו, ואז נשא בן־אדם זה — ששנות חייו הגיעו, לפי ראות עיני, לשמונה ותשע — את עיניו בגאון ובטא את הפסוק הרגיל „למי זה תחשביני?" (Who do you think I am?) באינטונאציה נאפוליונית אמתית. שיטת־החנוך האמריקאית, בישאפה לפיתוח הכחות האינדיבידואליים של הילד ובטחונו בכחות

לסעודת הצהרים נכנס אל חדר־האוכל שלו, מגוהץ ומבושם. שאלתיו: „מה כתבת כל הבוקר בכל־כך חשק והתמדה?" השפיל עיניו לארץ, ויען: „כתבתי שיר ספורי", — ופניו נהרו. בת־צחוק תמימה וצנועה, שהעידה על אושר פנימי, רחפה על שפתיו המלאות והאדומות.

— הגמרת את השיר? — שאלתי בקנאה מסותרה.

— כן!

— ומתי החילות לכתוב שירך זה?

— היום בבוקר החילותי, ועתה זה גמרתי.

— ועלה יפה?

— לא אדע. בכל אופן לא עלי לשפוט; אם ישאני מורי, אז אקרא לפניו את שירי בשעה פנויה לו, ואז גם אדע, אם שירי הצליח בידי, או, אולי, כולו מום ושגיאה...

בערב קרא תלמידי לפני את שירו. השיר היה נפלא בתכנו וגם בצורתו, מועט המחזיק את המרובה. זו היתה יצירה פיוטית וגם פילוסופית; יחד עם זה היתה מלאה חיים ושירת החיים.

כתום תלמידי את קריאת שירו, חכה בדומיה ובאי־בטחון למשפטי עליו. אולם הוא מעצמו לא שאל דבר. ישב ושתק.

אחרי הפסקה קצרה אמרתי בהתרשלות מיוחדה:

— טוב, טוב מאד. רעיון מקורי, וגם השפה ומשקלה מצוינים, מתאימים להתוכן...

— הואלתי לשמוע מפי מורי את החסרונות ואת המומים אשר בשירי. מרגיש אני בסתר־נפשי, כי דבר־מה, ואולי העיקר, חסר בו. בגמרי לכתוב את שירי הרגשתי, כי לא הבעתי בו את כל אשר היה ברצוני וברוחי להגיד, את כל המתרחש במצפוני נפשי. כנפי דמיוני רפו בטרם אשר הגעתי להנקודה הגבוהה, אשר אליה שאפתי... יודע אנכי, כי נשארתי אין־אונים בחצי הדרך. ביחוד הרגשתי זאת בקראי עתה לפניך, מורי, את שירי זה...

— המעוף לפי הכנפים; כל אחד מתרומם לפי כחו ויכלתו; יש נקודה גבוהה באמנות ובשירה, ויש גבוהה מעל גבוהה...

רגש מוזר, מעורב מקנאה ושנאה, נולד בלבי לתלמידי, אחרי קראו לפני את שירו, שיצא מעטו בבת־אחת: — פרי מעוף חזק מאד... עתה ידעתי בלבי, כי הר־אבן, בן־נשר זה, ירחיק לעוף. מעט הוא לו זה שיצר עכשיו. אין הוא מוצא בו נחת רוח... אות הוא, כי הוא הולך הלוך וגדל, עוד מעט ויהיה לנשר גדל־הכנפים, עוד מעט ויעלה אבר ויתרומם לנקודה היותר גבוהה, שאליה לא הגעתי מעולם. ובלבי צמחה אותה ההרגשה, שהיתה בלבו של הבנאי סולנים לעוזרו הצעיר, בחזיונו של איבסן.

קנאתי בתלמידי ובכנפי רוחו הרכות והאמיצות גם יחד. אנכי אין ביכלתי לכתוב שעה אחת רצופה. אחרי כל חצי שעה של כתיבה צריך אני לקום מעל כסאי ולטייל בהדרי אנה ואנה; הנני כותב ומוחק, מוחק וכותב, כותב ומגיה ולוטש כל ניב וכל משפט. גם היום, אחרי חמשים שנה של עבודה ספרותית, הנני מרגיש בכתבי צער ההריון, וגם חבלי לידה... והצעיר הלז כתב שיר גדול, חזיון שלם בבת אחת, בנשימה אחת, אף בלי מחיקה אחת — כנפי דמיונו התרוממו להנקודה היותר גבוהה בטיסה אחת. מקור רוחו נפתח כמעין הנובע... בלי חבלי לידה עצומים נברא שירו הנפלא. בנשיקה נולד חזיון רוחו. יש לו רב באוצרות נפשו. היום נתן להעולם אך מעט, אך פנינה אחת, אולם גם המועט הזה עושר גדול הוא, אחר לא יתננו גם בכל ימי חייו. רק פנינה אחת נתנה לו היום בת שירתו, אך שקולה היא כנגד מחרוזות של פניני זכוכית המצויות גם באוצרותיהם של הגדולים. הצעיר הלז יש לו די כחות, די חיל גם בעד אהובותיו, גם בעד בת־שירתו. על תלמידי, גוזלי זה, מרחף רוח ממעל, אהוב אלים הוא... גם אנכי הייתי לפנים נשר, אך זקנתי, שלכת באה בכנפי, נחלש כח המעוף. לא נכון הוא מה שאמרו החכמים הראשונים: „כלום רב מתקנא בתלמידו?" — אני אמנם מתקנא בתלמידי זה. עליו להיות מעתה רבי ומורי, ועלי להיות תלמידו.

ומני אז נבראו יחוסים חדשים ביני ובין הר־אבן. הסברתי לו פני, דברתי אתו בחבה, אולם לא עוד כרב לתלמידו, כגדול אל קטן ממנו. מעת אשר קרא לפני את שירו הספורי החילותי להכיר בסתר לבבי את ערכו ויחד עם זה לכבדו ולחזות לו עתידות גדולות. אולם יחד עם הרגשות האלה נולד בלבי גם רגש של יראה מפניו ורגש של קנאה עצומה.

ובכל עת שהר־אבן היה בא אל חדרי, או בכל עת שראיתיו יושב וכותב וגומר איזו יצירה חדשה, שהיתה עולה בערכה על הראשונות, הייתי מרגיש יותר ויותר את זקנתי, את גסיסת כשרוני ואת רפיון כנפי רוחי. הוספתי אמנם עוד לכתוב, אולם רק על־פי ההרגל. השפה שגורה בפי, הדרכים סלולים, פרסומי קבוע בקהל והמו"לים מדפיסים את כל היוצא מעטי כפרי זקן־הסופרים. עוד לא שבעתי ימים, והסופרים הצעירים וקהל הקוראים כבר מכנים אותי בשם „סבא". לא נעים הכנוי הזה. הנני מוחל להם את הכבוד הזה.

ובכל עת שהיה הר־אבן קורא לפני את אחת מיצירותיו החדשות והמוצלחות, היה עולה על זכרוני שירו של גורדון הזקן להמשורר הצעיר פרוג:

עלה נבל אנכי — אתה ציץ פורח,
יבש כחרש כחי — אתה מלא ליח;
יומי יפנה לערוב, זמותי נתקו —
בך חזון ונוער נפגשו נשקו.

אני חושב, שגם גורדון הרגיש בלבו, בעת כתבו את שירו זה, מה שמרגיש אני עתה בלבי.

האמנם עלה נבל אנכי? — נקל לכתוב זאת על הגליון, אבל כמה מרירות יש בודוי כזה. וחליפות באו ברוחי: לפעמים, אף כי לעתים רחוקות, התרוממה בי הכרתי הפנימית. האמנתי, כי עוד לא נס לחי וכחי עוד חדש עמדי, כי „אחרי בלותי היתה לי עדנה". בשעה כזו הנני חולם לכתוב עוד את ספרי הגדול, שעדיין לא כתבתיו. הן גם גיתה הגדול היה כבר זקן בעת שכתב את חזיונו „פויסט"; הן גם קאנט היה בן חמשים וחמש בעת שכתב את ספרו „הבקורת של התבונה הצרופה". נזכרתי בפתגמו של הפילוסוף האמריקאי וויליאם דזימס: „יש אנשים

נהיתה עלי: המח חושב, ספקות, יאושים וחזיונות בלהות. אני קם ממטתי שבור ורצוץ. הנני מתהלך בבוקר בחדר־עבודתי ושואף לדבר עם מי, להתאונן באזני מי על רוע שנתי ולראות בפני מי רגשי השתתפות. אולם ידידי הצעיר עדיין ישן, עוד שעות רבות תעבורנה עד אשר יתעורר משנתו הערבה עליו. כפי הנראה, הנני אומר בלבי, אין מחו עובד כלל ביום, אין ספקות ואין יאושים בלבו, על כן ירבה לישון. בוטח הוא הצעיר הזה בעצמו יותר מדי. הכל ודאי לו. מאמין הוא באמונה שלמה בכשרונותיו, ואין אף צל ספק בלבו, כי ינחל נצחונות רבים בחייו, כי יהיה אחד הסופרים היותר גדולים, אם לא הסופר היותר גדול, כי הכל יכרעו ברך לפניו וכל העולם ימלא תהלתו. אולם רק דמיון כוזב הוא. רק חלום־נעורים. הן מי שיש לו כשרון היצירה הרוחנית, מי אשר רוח אלהים בקרבו, לא יישן כל הלילות, מבלי גם התהפך על צדו.

והר־אבן התאזרח בביתי, ולא רצה לעזבני. הוא דבק בי כתלמיד ברבו, האָהוב עליו. בכל אשר נזדמן לידו הראה לי אותות חבה והערצה. ואם נטה אוזן קשבת לדברי, ויהלל את פרי רוחי, הייתי כובש את כעסי עליו בלבי, וכמעט סלחתי לו אכילתו הגסה ושנתו הארוכה והערבה. ומעט מעט הורגלתי לתלמידי הצעיר, שהגה הרבה בספרי, אשר חברתי, ומקומות רבים בהם ידע על פה. לפעמים קרובות הייתי מתרעם עלי בעצמי, על שהנני מקפיד בלבי על חסרונות ידועים — שאולי רק אני ראיתים כחסרונות — בתלמידי החביב הזה.

והנה במקרה נגלה לי, כי תלמידי זה עוגב על ריבה אחת, בלתי מלומדה וטפשית, אך יפה ובריאת־בשר. בתחילה היה נפגש אתה פעמים אחדות בשבוע, אחרי כן החל לבלות בחברתה, ואולי גם בחברתן של ריבות אחרות, כל ערבי השבוע, והיה שב לביתי בשעה מאוחרת בלילה. באחד הערבים בקשתי את תלמידי בכל חדרי ביתי. דרוש היה לי. כתבתי דבר־מה חדש. האמנתי, כי יצרתי חזיון נעלה, יחיד ומיוחד במינו. חפצתי לקרוא את יצירתי זו באָזני הר־אבן. הייתי צמא לתהלתו ולהסכמתו, להתפעלותו החשאית ולשביבי האש בעיניו הגדולות, בעת אשר ישמע דומם את כל מלה היוצאת מפי. נדמה לי, כי רק הוא יודע לערוך כמו את השירה ואת האָמנות, הצפונות בכל שורה ושורה היוצאת מעטי. לשוא בקשתיו — איננו. נעלם פתאום. נודע לי אחרי כן, שהלך בלוית אהובתו לבית־הזמרה. הדבר הזה העיר בלבי רגשי קצף: איך מבלים בחברתה של פרת־בשן כזאת ערב בערב? אותי הוא מעריץ, לפי דבריו, ואת עלמה פתיה הוא מתהלך ומקריש לה רוב עתותיו. אין זאת, כי אדם גס הוא, איש אשר רוח אין בו. אילו היה בו כשרון באמת, אילו היתה לו נשמה עשירה, כי אָז לא המיר את חברתי בחברתן של שפחות, או של איזו נערות מקשקשות במכונת־הכתיבה. לא נקי הייתי מאבק־קנאה, כבר נראו בי אותות זקנה. הופרה אביונתי ואבחר את האותיות המתות על פני הנשים קלות־הדעת. אולם תלמידי היה בריא, צעיר, יפה ומלא חיים. נשים רבות עגבו עליו ובקשו קרבתו. אותי רק כבדו. רוח ולא בשר הנני בעיניהן. בבואן אלי בקשו רק את חתימת שמי, או שערות אחדות מראשי הקרח למזכרת. אולם עם תלמידי התנו אהבים ונתנו לו דודיהן.

ובכל פעם, שהיה תלמידי שב לביתי, מפגישותיו עם אהובותיו, שבע רצון, פניו מאירות וריח בשמים נודף ממנו, היה מעיר בלבי קנאה וגם שנאה. שכחתי את ימי עלומי ואת חטאות נעורי, ואתלונן: טובה בעיניו איזו נקבה פתיה ונבובת־לב מכל חכמתי, ספרותי וידידותי. נזכרתי קינתו של דוד על יהונתן: „נפלאת אהבתך לי מאהבת נשים". אָמנם זה היה רע, זה היה חבר. והר־אבן, הפרחה הזה, עדיין חולם על נצחונות גדולים בעולם הספרות. לא, רודף זמה לא יהיה לסופר גדול, רועה־זונות לא יעלה מעלה מעלה בסולם ההשתלמות. קנאית היא בת־השירה. את אחרות, בנות בשר ודם, לא תחלק אהבתה. זה המכונה בשם „תלמידי" הוא חסר־לב, ואני רק בתומתי ובעוורוני הרימותיו, ואמצא בו כשרון ואנבא לו עתידות טובות בתור משורר ובתור סופר־אמן. אָמנם טעיתי...

אחרי רגשי כעס כאלה באו בלבי גם רגעי חרטה. נחמתי על מחשבתי הרעה, שחשבתי על הר־אבן. אָז אָמרתי בנפשי: אם תלמידי וידידי הצעיר אוכל לשובע ונוח לאהוב, אין זאת עוד ראיה נצחת, כי לא יהיה לסופר גדול. אדרבה: גופו המוצק, המלא עסים החיים, דורש את תפקידו הטבעי: בזבוז כחותיו העודפים ואשו הפנימית הלוהטת בו, למען יתמלא ויתעשר בהם עוד הפעם ביתר שאת. הן מי לנו גדול מדוד המלך, וגם הוא לא הסתפק במועט, ולא היה כל־כך צנוע. ומי גדול להם מגיתה, והלא גם הוא היה אוכל אכילה גסה וגם הוא לא היה פרוש מדרך ארץ, גם הוא לא הבדיל בין פנויות לנשואות ולא כבש העולם את יצרו, לא בהתקרבו לבנות דלת העם ולא בעגבו על בנות מרום הארץ. והאם היה נאפוליון בשעתו טוב ממנו? והלא גם ביירון לא כרת ברית לעיניו וגם הוא התבונן על בתולה.

המתקתי את דיני הקשה על תלמידי ואוסיף להסביר לו פני ולבקש חברתו. בכל פעם בואו אל חדר־עבודתי הרגשתי בקרבתו את ריח הבריאות השלוה ואת רוח הנעורים הרעננים, — וטוב לי. נשמתי באותה שעה ריח השדה והיער. בכל עצבי נפשי הרגשתי והכרתי, כי חבתו של הר־אבן אלי לא עשויה בכונה, כי אין בה אף אבק חנופה. נוכחתי, כי אָמנם גם תלמידי הוא, כי למד הרבה מספרי שכתבתי וגם משיחות חולין שלי. למופת הייתי בעיניו ומשפטי על הספרות והחיים היה כחוק בעיניו, שאין להרהר אחריו. ואם גם מתחתי בקורת קשה על פרי עטו הוא, לא ההין להתנגד לדברי.

השלמתי בלבבי את תלמידי. בבוקר אחד, והשעה היתה מושכמה, ראיתיו יושב בחדרו וכותב. עברה שעה, שתי שעות, שלש וארבע, והוא אינו מפסיק את עבודתו אף לרגע. אינו מניח את העט מידו ואינו זז ממקומו, כאילו היה אסור אל כסאו. נכנסתי פעמים אחדות אל חדרו. לא הרגיש בי. לא הרים את עיניו מעל הגליונות אשר לפניו, ולא ידע בבואי ואף לא בצאתי. הסתכלתי בפניו, והנה שכינת היצירה שורה עליהם. קרן אור מצחו, וכולו אומר יופי ורוך, תום ועוז.

להודיעך, אני אומר, כי אפילו מתא אנאטיבקה שלך, שעד עכשיו היתה נחשבת כעיר, אף היא, אני אומר, א ח ר י ב ל ו ת ה ה י ת ה ל ה ע ד נ ה — לעת זקנתה, אני אומר, זכתה והיתה לכפר בעזרת השם יתברך, והכל, אני אומר, לטובתם של ישראל, כדי שאפשר יהיה לגרש את כל היהודים מעיר־מולדתם בהיתר ולא באסור, כדת וכדין... אם כן, אני אומר, למה יגרע חלקי מכל אחי היהודים ?"... כך אני משדל את בתי האלמנה בדברי־מוסר ומתכוון להפים את דעתה. ואולם הלא אשה היא זאת, והרי היא משיבה לי אף היא את חלקה, לפי שכלה וטעמה: „לאָן, היא אומרת, נפנה עתה ולאָן נלך לנוע ולבקש ערים ?"... אָמרתי לה: „בתי.. שטיא את! כשבא הקדוש־ברוך־הוא, אני אומר, אל אברהם אָבינו הזקן ואָמר לו: אני אומר: ל ך ־ ל ך מ א ר צ ך — כלום עמד אברהם, אני אומר, לטעון לפני בוראו ולקפחו בשאלות: „לאָן ?"... הלא הקדוש־ברוך־הוא, אני אומר, שבר לו את האוזן בלשון קצרה ופשוטה: א ל ה אָ ר ץ א ש ר א ר א ך — תרגום אונקלוס: מ א י ג ר א ר מ א ל ב י ר א ע מ י ק ת א... וכך יהיה, אני אומר, גם חלקנו תחת השמש. גם אנחנו, אני אומר, הלוך נלך אל כל אשר יוליכונו רגלינו. באשר ילך, אני אומר, כל ישראל — נלך גם אָנו. כי במה, אני אומר, נפלינו משאר היהודים ? ובמה, אני אומר, גדלה זכותך בעיני האלהים מזכותה של ביילקה אחותך העשירה ? אם טוב ויפה לה, אני אומר, להתגלגל ביסורים עם פדהצור בעלה בקצה השמים, באמריקה, ולעשות שם חיים על האָבנים — הרי טוב ויפה הדבר הזה גם לך... עוד זאת באָשרנו, אני אומר, כי יש לנו, ברוך השם, להוצאות הדרך, אם מעט ואם הרבה. מקצת, אני אומר, נשתיירה לנו משנות השבע, מקצת שמורה אצלי ממכירת מקננו ומקצת נעלה בחלקנו ממכירת הבית, וכאשר תצטרף, אני אומר, פרוטה לפרוטה — יעלה החשבון לדינר, כמו שמצינו, אני אומר, במדרש תנחומא: מ ט פ ה ל ט פ ה נ ת מ ל א ה ה כ פ ה... גם זו לטובה! ואפילו, אני אומר, לוא יצאנו, חס ושלום, בשן ועין — כלומר: בעירום ובחוסר־כל, ומאום לא היה בידנו, כי־אָז גם אָז, אני אומר, עוד טוב היה חלקנו שבעתים מחלקו של מנדיל ביילים!"...

(המשך יבוא).

הָרַב וְהַתַּלְמִיד

(מרשימותיו של אחד הסופרים הזקנים)

מאת

ראובן בריינין.

א.

שלמה הר־אבן, איש צעיר לימים, היה בא לפעמים לביתי לבקרני, ובכל פעם היה עושה עלי רושם נעים בשיחתו המחוכמה, בנמוסיו היפים, בכל הליכותיו ותנועותיו הנעימות והקצובות. הוא ידע בכל אלה את סוד הצמצום. אף לא מלה אחת, אף לא תנועה אחת יתירה. חוט של אצילות - הרוח היה מתוח על כל מה שהוא עושה ומדבר.

ובשעה שהייתי מדבר בעניני ספרות, היה הר־אבן מאזין לכל הגה היוצא מפי ביראת־הכבוד. ואם ערב את לבו לחוות בפני גם את דעתו הוא על אחד הענינים האלה, היה עושה זאת בענוה מיוחדה, כתלמיד הדן לפני רבו.

ידעתי, כי ידידי הצעיר הזה מתעתד להיות סופר, והוא מרבה לכתוב, אף אם עוד לא מסר דבר לדפוס. הוא בעצמו לא היה מראה לי את פרי־עטו. חושש היה, שמא יטריחני, שמא יגזול את שעתי ויפריעני מעבודתי. רק כשהייתי מפציר בו, היה מראה לי לפעמים דבר־מה מכתביו, ופניו מתאדמים מבושה. ואם היה שומע מפי, כי יש בו ניצוצות של כשרון חזק, או כי מצאתי באחד מציוריו מקום יפה או בטוי מוצלח, לא היה קץ לאָשרו.

בהודע לי, כי הר־אבן חי במחסור, בדירה צרה וחשכה, בקשתיו לגור בביתי ולהיות סמוך לשלחני. לבלי הכלימו, אָמרתי לו, כי חברתו התמידית דרושה לי. מתחילה כמעט סרב לי, באָמרו: אין הוא חפץ להיות למשא עלי. לבסוף נתרצה.

בימים הראשונים לשבת הר־אבן בביתי הרגשתי את עצמי מאושר בחברתו. מצאתי בו גם עזר מעט. לפעמים היה עונה בשמי על המכתבים השלוחים אלי, אם לא הספיקה לי השעה לענות בעצמי. הוא היה גם זריז לענות להפונים אלי על־ידי הטיליפון, לבל אטריח את עצמי לקחת בכל פעם את קנה־השמיעה אל אָזני ולהפסיק על־ידי זה את כתיבתי או את קריאתי בספר. גם השתיקה בחברתו היתה לי, בעת הראשונה, נעימה. נדמה לי, כי הוא מבין להגיגי גם בהחרישי.

עברו ימים מועטים, ואני החילותי להביט בעינים אחרות על ידידי הצעיר. סבות קטנות גרמו לזה. פעם התבוננתי מבלי משים על הר־אבן בשעה שהוא אוכל. אכילתו היתה גסה ומכוערה. נדמה לי, כי יש בו ממדתו של זולל וסובא. תיאבונו החזק עורר בי גועל־נפש. אולם נסיתי להצדיקו בלבבי: מכונת עכולי נזדקנה, נחלשה, ואני אוכל רק מעט, קמעה קמעה. אולם גופו הוא צעיר ובריא ודורש מזון רב. ואין בזה כל פלא. רק רגש של קנאה, קנאת הזקנה להבריאות הרעננה, מתעורר בי שלא מדעתי. וזה לא נאה כלל לאיש כמוני. אולם מדוע הוא מבליט כל־כך את הגרגרן שבו ואיננו מתבייש כלל ? אין זו דרך ארץ, אין זה מן הנמוס לצעיר השואף להיות סופר, אמן ומורה את הטעם הטוב לרבים. מתחתי עליו דין קשה יותר מדי.

וכעבור עוד ימים אחדים התבוננתי, כי הר־אבן מרבה בשינה, ומאחר הוא לקום. אך יעלה על מטתו וכבר אָחוז הוא בחבלי שינה. וכשהוא יוצא מחדרו בצהרים, הוא רענן, מלא מנוחה ושלוה. כל עורק בפניו היפים מעיד על בריאותו. בשנתו החליף כחותיו. חזק הוא כצור.

אני, מעת אשר זקנתי, הנני משכים לקום, אף כי אני עולה על מטתי בשעה מאוחרה בלילה, ולפעמים גם לאור הבוקר. וגם באותן השעות המעטות, שאני שוכב במטתי, הנני רק במצב של „נים ולא נים, תיר ולא תיר". שנתי

אם שמעת, כי פה, בקרן־זוית זו, ישבו גם אבותי ואבות־אבותי? צא ושאל, אני אומר, את פיהם של זקני הדור, ואמרו לך, אם לא פה, במקום הזה, עוד ישב בשעתו אבי עליו השלום, וגם אבי־זקני עליו השלום, וגם אמי־זקנתי עליו השלום? "... ואני עומד ומונה לו אחד לאחד את כל בני משפחתי לשמותיהם ולבית־אבותם, איש על מחנהו ואיש על דגלו — כלומר: איש איש למקומו, אשר בו ישב ושם מת... והוא, השוטר ימח שמו, עומד כנגדי, מטה לי אוזן קשבת ושומע את דברי דוקא עד תומם, וכאשר כליתי לדבר, ענה ואמר לי: "יהודי משונה אתה, טביל, הוא אומר, ותשעה קבין שיחה ניתנו לך. מה יועילו לי, הוא אומר, ספוריך על־אדות אביך־זקנך ואמך־זקנתך? ינוחו להם, הוא אומר, על משכבם בשלום! ואתה, הוא אומר, צווית, טביל, זאת עשה: קום־נא ואסוף את המטלטלין אשר לך ופע־סע לך לברדיטשוב!"... אז חרה בי אפי עוד יותר: המעט לך, רשע, בן־בנו של עשו הרשע, כי באת אל ביתי לבשרני בשורה טובה כזאת, עוד לצון תחמוד לך והתל תהתל בי: סע־סע לך לברדיטשוב"?!... אם כן, הבה אתרגם לו, לכל הפחות, פסוק אחד כצורתו! ואני פונה ומדבר אליו דברי־כבושין: "בי ארוני, אני אומר, ידבר־נא עבדך, אני אומר, דבר באזני רום מעלתך! זה כמה ימים, אני אומר, אדון אתה פה בכפר ופורש כנפיך עלינו — השמעת מימיך, אני אומר, מפי השכנים את דבתי רעה, כי טוביה גנב, או גזל, או הונה את אחד מהם, או לקח משלהם ושם בכליו? אדרבה, אני אומר, יקומו־נא כל בעלי־הבתים אשר בכפר וענו בי צדקתי, אם לא בתם־לבבי, אני אומר, ובנקיון־כפי ישבתי אתם כל הימים, ואם לא הייתי טוב להם, אני אומר, מכל טובי הגויים גם יחד? ואתה גם אתה, אני אומר, ארוני הפריץ, זכר־נא כיום הזה, כמה פעמים באתי אליך לבקש רחמים על תושבי הכפר והייתי להם, אני אומר, לפה ולמליץ לפניך, לבל תצר להם כל־כך ולבל תכביד עליהם את עולך הקשה"... כפי הנראה, קלעתי אל השערה בדברים האחרונים, שהיו לו, להשוטר ימח שמו, כבשר במחט החי — כלומר: כחומץ לעינים וכעשן לשנים... עמד ומעך באצבעותיו את הפאפירוסה אשר בידו, זרק אותה ממנו והלאה ופנה ואמר לי: "הקץ לדברי־רוח! אין לי פנאי, הוא אומר, להרבות להג עמך. לא אני השופט, הוא אומר, ולא אתה בעל־דיני. פקודה, הוא אומר, קבלתי מגבוה — ואותה אשמור לעשות. בוא־נא, הוא אומר, ותחתום בידך על פתשגן הכתב. וזמן לפנות מקומך, הוא אומר, ינתן לך עד שלשה ימים, כדי שיהא סיפק בידך, הוא אומר, למכור את כל אשר לך ולהכון לדרך"... ראיתי, כי רע המעשה אשר לפני, אז קמתי ואמרתי לו: "נותן אתה לי, אני אומר, שלשה ימים אתה נותן לי? לוא שלש שנים, אני אומר, תחיה לפני בשכר זה בעושר ובכבוד! ואלהים, אני אומר, היושב בשמים, אל חנון ורחום, ישלם לך כפלים ככל בשורתך הטובה, אני אומר, אשר הבאת לי היום אל ביתי"... מנה אחת אפים חלקתי לו, דברים הנוקבים ויורדים חדרי־בטן, כיד טוביה הטובה עליו! כי הנה שבתי ואמרתי אל לבי: "את מי אירא עתה וממי אפחד? הן בין כה ובין כה כבר הלכה חמורו של רב תנחום — הבה איפוא אנקמה ממנו פעם אחת, למען יספר לדור אחרון! אמנם לוא צעיר הייתי לעשרים שנה, לכל הפחות, ולוא עוד חיתה לפני גולדה עליו השלום, ולוא עמד לי עדיין כחי ככחו של אותו טוביה החולב מאז ומשנים קדמוניות, — כי־אז לא מהרתי להשליך את כלי־זיני מידי ולא נכנעתי על־נקלה מפני הפלשתי הערל הזה! הייתי נלחם בחרף־נפש, עד נטף דמי האחרון! אבל לעת כזאת — מי אני ומה אני? עפר אני בחיי — כלומר: פלג־גוף, בעונותינו הרבים, נפש רצוצה, שבר־כלי, משול כחרס הנשבר! "אי לך, רבונו של עולם, אלהינו ואלהי אבותינו! — אני מהרהר בפני עצמי. — מה ראית כי בחרת בטוביה דוקא לשחק בו כל הימים? מדוע לא תשים פניך פעם אחת, משום דרכי שלום, אל ברודסקי או אל רוטשילד, לעשותם מטרה לחצי לעגך? דומה, שכדאים הם והגונים לכך יותר ממני? ראשית, חייבים גם הם לטעום בחייהם טעמה של גלות בבל. ושנית, יראו־נא פעם אחת ויתנו אל לבם, כי יש לנו אל גדול בשמים"...

בקיצור, כל הדברים האלה אינם אלא דברי הבל ורעות־רוח. אין אדם עשוי להתרים כלפי מעלה ולהגיש טענותיו לפני הקדוש־ברוך־הוא, ולא כל־שכן שאינו מעיז פניו לבוא בעצות לפניו וללמדו בינה, כיצד ינהג את עולמו בחכמה ודעת. אם הוא אמר: לי השמים ולי הארץ — אות הוא, כי הוא המושל בכפה ולו העוז והגבורה, ואנחנו, שוכני בתי־חמר, אין לנו תקנה אלא לשמוע בקולו ולילך אחריו אל כל אשר יהיה רוחו ללכת... ולפיכך נכנסתי לביתי ואמרתי אל בתי האלמנה: "צייטיל, אני אומר, איש־בשורה אנכי היום. ידוע תדעי, אני אומר, כי עוקרים אנחנו את דירתנו מכאן ללכת ולתור לנו מקום באחת הערים אשר ברחבי תבל. די לנו, אני אומר, לשבת כל ימינו בכפר — הבה נקום ונלך מפה, כמו שאנו אומרים במוצאי שבת־קודש: בית יעקב לכו ונלכה — פירש רש"י: משנה מקום, משנה מזל... ואת, בתי, אני אומר, הכוני לדרך בעוד מועד. קומי־נא, אני אומר, וחבשי את הכרים והכסתות, עם המיחם ועם פכים קטנים ושאר ירקות, ואני אלכה עד כה ואמכור את הבית. כי הנה, אני אומר, פקודה באה אלינו, פתקה נפלה מן השמים, אני אומר, כי נמהר לפנות את מקומנו, ובעוד שלשה ימים לא תשאר פה ממנו פרסה!"... הדבר יצא מפי — ובתי האלמנה הרימה קול נהי ובכי, ואחריה החרו־החזיקו גם ילדיה היתומים, ובבית קמה יללה, כיללת חורבן בית־המקדש בשעתו! אז חרה בי אפי עד להשחית, ואני עומד ושופך את כל חמתי ואת כל מרי־שיחי על ראש בתי עלובת־הנפש: "מה לכם, אני אומר, כי נזעקתם כולכם? למה, אני אומר, קמתם עלי לקצר את חיי ולהורידני ביגון שאולה? מה קול הנהי הזה, אני אומר, אשר עוררתם עלי והתיפחתם, אני אומר, כחזן זקן לפני התיבה בסליחות הראשונות?... התחת אלהים אנכי? או כלום, אני אומר, בן־סגולה אני בעיניכם, רך ויחיד לפני אבינו שבשמים? וכי מעטים הם היהודים, אני אומר, הנרדפים עתה על צואר מן הכפרים? בואי, אני אומר, ותשמעי את כל הגדולות והנצורות, אשר יספר השוטר ימח שמו!

מאת
שלום־עליכם

לֶךְ־לְךָ

מעשׂה שסח לי טוביה החולב, האיך חזרה בתו הפושעת בתשובה שלמה אל עמה ואל אלהיה וקבלה על עצמה חובת־גלות ביחד עם אביה הזקן.

תרגום
י. ד. ברקוביץ

(המשך).

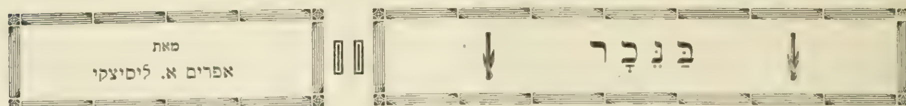
בקיצור, ויהי בימי מנדיל ביילים — הוא מנדיל בייליס, אשר עליו עלה הגורל להיות השעיר המשתלח בעון זרים, למרק את נשמתו ביסורי־גיהנם, למצות את עומק הדין ולשאת על שכמו את סבל כל בית־ישראל. הימים ההם ימי צרה ומצוקה היו, ימי מהומה ומבוכה וחושך־מצרים, כימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה — כל העולם נוע התנועע! ויהי ערב ויהי בוקר, ואני יושב לי כפעם בפעם על־גבי זיז ביתי כחום היום, כולי נתון בעצבות ומפנה לבי להרהורים. היום יום קיץ, השמש לוהטת ומכה על ראשי, ומחי — כגלגל לפני סופה: „הא כיצד, הא כיצד? היתכן? הישמע כדבר הזה? ואימתי? בדורנו, דור־דעה! דור של אנשים גדולים, חכמים ונבונים! ואיה אלהינו, צור ישראל ומשגבו? איה כל נפלאותיו, אשר ספרו לנו אבותינו מימי קדם? מדוע הסתיר הוא, כביכול, את פניו ממנו? מדוע יראה אָון ויחריש? הלא הוא יודע את כל האמת כולה, מראשיתה ועד אחריתה, אותו לא יסובבו בכחש ולא יתעו במרמה, כמו שאָנו אומרים בתפלת ימים נוראים: אתה נגלית — כלומר: כל הנסתרות והנגלות הוא יודע“... וכשאָדם מפשפש במעשי הקדוש־ברוך־הוא ומהרהר בדרכיו הסתומים והנפלאים, הריהו עובר דרך־אגב להתעמק גם בשאר ענינים, העומדים ברומו של עולם, מציץ לאחורי הפרגוד ודורש במופלא ממנו: מה הוא העולם הזה? ומה הוא העולם הבא? ואימתי יבוא משיח צדקנו? עד מתי נשב ונהכה?... „הוי, אני מהרהר בפני עצמי, כמה חכם היה המלך המשיח, אילו השכיל לכוון את השעה ולבוא אלינו עתה, כשהוא רכוב על סוסו הלבן! מה טוב היה חלקנו ומה יפה ירושתנו! כמדומה לי, כי מעולם לא היה חסרונו מורגש כל־כך אצל אחינו בני ישראל, כמו שהוא מורגש בימים הרעים האלה! אינני יודע, אם כך היא גם דעתם של אחינו העשירים אילי־הכסף — מימי לא באתי, למשל, בסודו של ברודסקי אשר ביהופיץ ומעולם לא תכנתי את רוחו של רוטשילד אשר בפאריז. אפשר הדבר, שהללו אינם מתגעגעים ביותר על ביאת הגואל ואינם דוחקים את הקץ. אבל אנחנו, אחינו בני ישראל — כלומר: יהודים עניים ואביונים, דוויים וכהופים, אלה היושבים בכתריאליבקה ובמאזיפיבקה ובכיתא זהודיובקה, וגם אלה היושבים ביהופיץ, ואפילו אלה שבאודיסה, — הוי, כמה מחכים אנחנו לו בכל יום שיבוא! מחכים אנחנו בכליון־הנפש ובלב קרוע ומורתח, וכבר כלו עינינו ונמק בשרנו מחכות! כי מה כל תקותנו עתה ומה כל ישענו וחפצנו, אם לא אמונה זו שבלב: שמא יעשה לנו הקדוש־ברוך־הוא נס פתאום וישלח לנו במהרה בימינו את משיח בן דוד?“...

עוד אני יושב שקוע ברעיונות אלה ומהרהר והוזה בהקיץ — והנה נושא אני את עיני ורואה לפני: סוס לבן, סוס ורוכבו, הולך וקרב אל שער ביתי. טפררררו! — הסוס עמד, הרוכב ירד מעליו, קשרהו ברסנו אל כלונס השער ומיד נגש אלי: „זדראסטאָי, טביל!“ — כלומר: שלום עליכם, רב טוביה! „זדראסטאָיטי, זדראסטאָיטי, וואשע בלאהאָ־ראָדיע!“ — כלומר: עליכם שלום, רום מעלתך! — כך אני משיב לו בפנים מסבירות, ובלבי אני אומר: ויבוא המן — פירש רש“י: המתפלל לביאת המשיח נענה בביאת השוטר... ואני קם לקראת אורחי, הוא שוטר־הכפרים, ומקבל אותו בסבר פנים יפות: „ברוך הבא, אני אומר, אורח הגון אתה, זה כמה לא ראיתי את פניך. מה יום מיומים, אני אומר, ומה יש בפיך, אדוני הפריץ, לבשרני טובות?“ — ולבי יוצא בדברי: חשקה נפשי לדעת, למה זה ועל מה זה בא פתאום? אך הוא, השוטר ימח שמו, אינו אָץ להעשיר — כלומר: אינו נחפז בדבורו. יש לו שהות. מעשן הוא במתינות פאפירוסה להנאָתו, מעלה עשן בפיו, רוקק כנגדי, רוקק ואומר לי: „כמה זמן, למשל, נחוץ לך, טביל, כדי שיהא סיפק בידך, הוא אומר, למכור את ביתך ואת נחלתך ואת כל המטלטלין אשר לך?“ נתתי עיני בו: „למה לי, אני אומר, למכור את ביתי פתאום? את רגלי מי, אני אומר, הוא דוחק ולמי יצר המקום בגללו?“ „המקום, הוא אומר, לא יצר בגללו לאיש; ואולם באתי אליך היום, הוא אומר, לשלח אותך, הוא אומר, מן הכפר“. „כל־כך, אני אומר, ולא יותר? על שום מה? למה, אני אומר, חרדת עלי פתאום את כל החרדה הזאת, ובמה זכיתי, אני אומר, בעיניך לכבוד גדול אשר כזה?“ „לא אני, הוא אומר, משלח אותך — האפרכיה משלחת אותך“. „האפרכיה? — אני אומר. — במה יקרתי אף נכבדתי בעיניה כל־כך?“ „לא אותך בלבד, הוא אומר, נשלח, ולא רק מכאן, אלא מכל הכפרים אשר מסביב, מגדרות־לסטים, הוא אומר, ומחצר־זדון ומכפר־פרעתון, ואפילו, הוא אומר, מתא אנאטיבקה, שעד עכשיו היתה בחזקת עיירה, אף זו, הוא אומר, נהפכת עתה לכפר, ונגרש משם את כל אחיך בני עמך — את כולם, את כולם“... „ואפילו, אני אומר, את לייזר־וולף הטבח? וגם את נפתלי־גרשון הבורסקי? וגם את השוחט? גם את הרב?“ „את כולם! את כולם!“ — הוא אומר ומעביר ידו באויר, כגוזר גזר־דינו בסכין. לשמע הדברים האלה נחה דעתי קצת. מכיון שכך, הרי צרת רבים היא, כמו שאָנו אומרים בחומש: בנערינו ובזקנינו — כלומר: ברוב עם תגדל השמחה... ואף־על־פי־כן היטב חרה לי, ואש בוערת קרבי, ואני נמלך בדעתי ועונה ואומר לו, להשוטר ימח שמו: „הגידה לי, אני אומר, רום מעלתך, אם ידעת, לכל הפחות, אני אומר, כי יושב אני בכפר הזה מקדם־קדמתה, עוד בטרם, אני אומר, חבלתך אמך בבטן? הידעת, אני אומר,

על נס במלחמת־הלשונות את השפעת הארץ וראו בה ברכה מרובה להגולה, העומדת ומבקשת את דרכה. אבל מעוט קטן משלנו לא עמד בנסיון ונשאר בין קטני־האמנה, הנגררים אחרי שני המחנות, מקשיבים לאלהים ולבעל ופוסחים על שתי הסעיפים.

קטני־אמנה אלה היו בעד העברית, כל זמן שזו האחרונה היתה נחלת בני הארץ ולא יצאה מתחומיה להורות הלכה בגולה. עברית זו היתה לגביהם שאלת ה„מחך" הרחוק, שאיננה נוגעת בהם, בדרכיהם ובהסתגלותם לחיי הסביבה הזרה, ולפעמים היו רואים אותה אפילו כחלום הילדות הרחוקה והיפה; אבל כיון שיצאה מתחומי הארץ, הגיעה אליהם והתחילה להתערב בחנוך בניהם ולתבוע מהם את סוד חייהם, הרחוקים בפועל מרחק רב מהתרבות העברית, המרוממת בפיהם, מיד נרתעו לאחור, התחילו לפשפש בתורתם, תורת הציוניות, ומצאו, כי שני העיקרים הראשונים הם יותר נוחים להם ולתנועה, והעיקר השלישי מעכב!... העיקרים הראשונים („הלאום" ו„הארץ") דורשים מהם, הנשארים בחוץ־לארץ, או הודאת שפתים גרידא, או עזרה כספית, ואין הם באים לשנות את צורת חייהם, הטבועים בחותם הסביבה הזרה, שנוי עיקרי ויסודי, ולפיכך יכולים הם להכיר ולקבל אותם בתוך כל הזרמים והשיטות שביהדות, אבל עיקר שלישי זה, הדורש את קיומה של התרבות העברית, הרי בא להפוך את סדרי חייהם, וקרוב לודאי, שיעמוד לשטן גם על דרך הגרים, הנספחים על המחנה הציוני, ויסגור בפניהם את השערים — ובכן, מסוכן הוא ועלול להביא היזק להתנועה עצמה. אל קטני־האמנה הללו נלוו בעלי ה„אידיש" הבודדים, שנשארו לפליטה במחנה, ואלו ואלו יחדיו חפצו מתחילה רק להעמיד חיץ בין „עברית בארץ" ובין „עברית בחוץ לארץ"; אבל כיון שראו, שעמלם לשוא ואין גבולין לרוח, — עשו גם הם פסיעה אחת ובאו עד השאלה הגלויה: עברית או יהודית בארץ־ישראל?

כך התפתחו הענינים בשני המחנות המתנגדים, וכך באו שניהם, כל אחד לפי טעמו ודרכו, לשאלת הלשונות בצורתה החדשה. שאלה זו, הבאה לסמן את פני היהדות בבנינה החדש, היא הריב האחרון בין בעלי־התחיה מצד זה ובעלי־הגלות — אם שהם במחנה הציוני או מחוץ לו — מצד שני. פתרון השאלה תלוי לא בהנדידה היהודית לארץ־ישראל, אלא בארץ עצמה, בתנאיה ובמצב העברית בה. ומפני שפתרון השאלה הוא פרק בפני עצמו, אדון עליו במאמרי האחרון.

בַּנֵּכָר

מאת
אפרים א. ליסיצקי

א׳

גֵּר בְּחֵיק שֶׁל אֶרֶץ־נֵכָר,
כְּשִׁמְשׁוֹן בְּחֵיק דְּלִילָה, הֱקִיצוֹתִי,
וּמַחְלְפוֹת־תִּפְאַרְתִּי, גְּאוֹן־נְעוּרַי,
נְקֻלוֹת יַעֲלִיבוּת מְפֻזָּרוֹת תַּחַת רַגְלָי...
נָכְרִי וּמִתְנַכֵּר, כְּצֵל פִּלְאִי קַר וְאָפֵר,
שָׁט אֲנִי בַּדְּרָכִים הָאֲבֵלוֹת,
שָׁט וּמְקַפֵּר אֶרֶג־חֲלוֹמוֹתַי
וְזוֹרְקָם גֶּזֶר גֶּזֶר אֶל הָרוּחוֹת...
צוֹחֲקִים אֵלַי שָׂרוֹת בִּזְהַב־כָּרָם,
שׁוֹלְחִים לִי יְעָרִים רִמְזֵי־חֲנוּפָּה —
לְבִי לֹא לָהֶם וְלַחֲמוּדוֹתָם,
מַה־לִּי וּלְקִסְמֵי אַדְמַת־נֵכָר?
בְּשִׁירַת הַקֶּדֶם לִבִּי וּבְנַעֲרוּתִי!

צָר כָּל רַחַשׁ גִּבְעוֹל וְנִיד זַלְזַל,
הַמְלַחֲשִׁים נֶחָמָה לוֹ וּבְשׂוֹרָה שֶׁל מוֹלֶדֶת...

ב׳

רַק לַחֲלוֹם וְלַחֲזוֹת לִי נִתַּן אֵלִי,
לַשְׁקִיף עַל מוֹלַדְתִּי מִמְּרוֹם נְבוֹ־דִמְיוֹנִי
וּלְהַרְעִים הָרִים זָרִים בְּשִׁיר־שְׁבוּתָהּ...
וּבְעֶצֶם חֲלוֹמוֹתַי, חֶזְיוֹנוֹתַי,
וּבְעֶצֶם שִׁירַי — תִּפָּקַעְנָה נִימֵי לִבִּי,
תִּפָּקַעְנָה אַחַת אַחַת, וְהַמֵּיתָר הָאַחֲרוֹנָה
תִּתְלַבֵּט־לָהּ, יְתוֹמָה וְנָכְרִיָּה,
תִּקָּלַע בַּמֶּרְחַקִּים הַמּוּזָרִים,
כָּמוֹנִי, לֹא־מוּבָנָה, אִי־מֻרְגָּשָׁה...

(סוף יבוא).

שנסחף בזרם התחיה המתגבר והודה גם בעיקר השני — בארץ.

שונה לגמרה מהתפתחות שני העיקרים הראשונים היתה דרכו של העיקר השלישי — הלשון, — שזמן רב היה מונח בקרן־זוית של התנועה, אשר לא הבינה אותו די־צרכו, לא שמה אליו לב וימים רבים לא הכניסה אותו לפנים עבודתה וקדשי תורתה. העיקר השלישי בא לה להתורה הציונית המדינית, כמו שני העיקרים הראשונים, מ„חבת־ציון" הקודמת לה, אבל בה בזמן שבכל אחד מהעיקרים הראשונים („הלאום" ו„הארץ") מצאה לה הציוניות את דרכה המיוחד והמקורי, חדשה את פניהם והלבישתם צורה פוליטית־אירופאית, — הנה העיקר השלישי — הלשון — נשאר בידה בתור ירושה עזובה, המחכה עדיין לבעליה ולתובעי משפטה. בראשית ימי התנועה, כשמהלכו הפוליטי של הרצל היה בעצם תקפו (מן הקונגרס הראשון ועד החמישי), לא שמו לב להעיקר השלישי מקוצר־רוח: מנהלי התנועה היו מצפים בכל יום להגאולה הפוליטית, וכל מה שיצא מגדר הדיפלומאטיה הציונית לא נכנס גם לכלל התורה הציונית, שנערה אז את כפיה, השלוחות כלפי „החלונות הגבוהים", גם מהעבודה הממשית בארץ; בהקונגרס החמישי בלבלו את העיקר הזה עם הדרישות התרבותיות של „הפראקציה הדימוקראטית", שהודתה אפילו במשפט הבכורה של הלשון העברית, אבל לא עשתה אותה לתנאי הכרחי ומוחלט בשיטתה העממית; ובשנות־המעבר — שנות הקונגרס הששי והשביעי — היו כל הידים עסוקות במלחמת אוגאנדה, שהעמידה בסכנה את העיקר השני, ואיש לא התענין ב„שפה" מעבודת־שפתים מרובה.

שנוי היחוס להעיקר השלישי מתגלה ראשונה בהקונגרס השמיני, שעמד מצד אחד תחת השפעתם של ציוני רוסיה, נושאי התרבות העברית בההסתדרות הציונית, ומצד שני תחת השפעתה של ועידת „עבריה", שנאספה באותו הזמן בהאאג. קונגרס זה, שהיה הראשון להכיר חשיבותה של העבודה הריאלית בארץ־ישראל למעשה, הכיר את ערכה של השפה העברית והכריז עליה כעל השפה הרשמית של ההסתדרות הציונית, המקבלת עליה את הכרחיותה ביצירת הישוב היהודי בארץ־האבות.

הכרזה זו, שהיתה בתחילתה רק החלטה נאה, המתקבלת בחפזון על־ידי הצירים שעה אחת לפני נעילה, הביאה הפעם, בתקופת־המעשים על שדה העבודה בארץ־ישראל, לידי שנוי גמור וניכר: ההסתדרות הציונית, שהתחילה בבנין הארץ, מכניסה תחת כנפי עבודתה הרשמית את כל גלוייה של התרבות העברית החיה (בתי־הספר, גני־הילדים, בתי־העקד וכו') בארץ־ישראל; הלשון העברית, המקושרת עכשיו קשר פנימי ואינטימי עם שני העיקרים הראשונים, הולכת ונעשית לאחד הגורמים הפוליטיים במלחמת הציוניים לבצרון עמדותיהם בארץ, ובמחנה הציוני גופו מתחילים להבין את העיקר השלישי: כעת מכירים, כי העברית איננה עוד „תרבות" בלבד, אלא זוהי גולת ־ הכותרת של התנועה, הבאה להשיב להעם המאוחד בארצו את אחדות נשמתו ויצירתו, שנפרדו ונשברו לרסיסים וניצוצות באשמת השפות הזרות, המרחיקות בין אחים קרובים ופזורים ואוכלות אותם אחד, אחד.

הבנה זו בטיב „הלשון" הביאה לידי כך, שהעיקר השלישי יצא מקרן ־ זוית שלו, נכנס לעבי הקורה של העבודה הציונית בארץ, ונראה היה, כאילו מקובל הוא כבר על כל התנועה כולה, ואין עליו עוררים כלל; — אבל הנה באה מלחמת הלשונות בארצות־הגולה, הנמשכת כל ימי המלחמה העולמית, וחדשה לנו הלכה בהנחה מופרזת זו.

מלחמת־הלשונות בארצות־הגולה היתה עד עכשיו שאלה חנוכית, לאומית־תרבותית, ודבר לא היה לה, לכאורה, לשאלת בנין העם במובנו עתה, ובכל־זאת הרגישו שני הצדדים, העבריים ובעלי־האידיש, שיד „ארץ־ישראל" באמצע: בית־הספר הארץ־ישראלי, העברי ממסד ועד הטפחות, הכשיר את דרישת העברית בתור שפת ההוראה לכל הלמודים הכלליים והיהודיים בבית־הספר העממי בגולה; העברית החיה המדוברת, שיצאה מתחומי הארץ ונתפשטה בין העברים שבכל הארצות, הביאה לידי השאיפה להכיר את השפה הלאומית בתור הלשון הרשמית במוסדות הקהלה היהודית המתחדשת, וכל עצם טפוחה של התרבות העברית בגולה מקבל ניצוצות־זוהר מן המרכז העברי, ההולך ונוצר בארץ־האבות. הרגשה זו בטיב השפעתה של ארץ־ישראל העברית על הגלות הועילה הרבה להסתערותה של המלחמה, לצחצוח חרבות ושנון תכסיסים בין שני הצדדים הלוחמים (הציוניים ובעלי־האידיש) ולהתגלעותו של ריב־הלשונות הישן.

בעלי ה„אידיש" למיניהם וגוניהם אשר בהאגף השמאלי היו מאוחדים. הם מצאו כאן מקום לגבות את חובם מהציוניות שנואת־נפשם, וכולם הפכו לכתחילה את ריב־הלשונות למלחמה בציוניות ובתורתה. „כל מי שדורש עברית בבית־הספר העממי — טענו ה„אידישיסטים" ברוסיה — הוא ציוני, והציונים הם בעלי הזיה עברית, המשיבים אחור את לב העם מהיום וצרכיו הממשיים ומושכים אותו אחרי אורו המתעה של ה„מחר" הרחוק. עברית נאה היא לארץ ־ ישראל, המשמשת לעת־עתה מעין תערוכה להרוח העברי, אבל אין לה מקום בבית ־ הספר העממי, הבא להבריא את הגוף היהודי ההמוני ולתת לו שרירים חזקים". מענותיהם אלה הראו עוד הפעם, כי ה„אידישיזם" הוא פרי התורה הגלותית, המגינה על קיומה מפני הציוניות; וכך אמנם הבינו אותו הטובים והרבים שבמחנה, שהרימו

הָרִיב הָאַחֲרוֹן

מאת

ש ל מ ה ג ו ל ד נ ב ר ג.

ב.

מי שרואה עכשיו את התורה הציונית בבנינה המשוכלל וחושב, שחטיבה שלמה וצרופה זו התגלות לאומית היא, הבאה וקונה את עולמה בשעה אחת, — אינו אלא טועה. התורה הציונית, ככל שיטה חברתית, הבאה לתקן את העולם, התפתחה והזדככה במשך שנות קיומה, סבלה זמן רב מ„חסיר" ו„יתיר", שנתה את פניה ודרכיה עד שמצאה את עצמה מזוקקת, הכריזה על עיקרי תורתה וקבעה בהם מסמרות. שעה זו, שאנו עומדים בה, היא תקופת הסיום להתורה הציונית, המעמידה אותה על שלשת עיקריה היסודיים („הלאום", „הארץ" ו„הלשון"), אבל התמזגותם של שלשת היסודות הללו, שעלתה כל־כך יפה להלכה, לא נגמרה עוד בתנועה הלאומית למעשה, ועדיין נרגשים בה הרוחות ותוססים הלבבות, היוררים לתוך כונתה של ההלכה ויראים מסופה וממסקנותיה. ציוניות זו, המבוססת על ה„חוט המשולש" המחודש, הולכת וכובשת כעת את העולם הישראלי, אבל מחוץ להמחנה הציוני, וגם במחנה גופו, אין שלשת העיקרים הללו נערכים באופן שוה ובמדה ישרה, ובעיקר אין התקשרותם הפנימית מובנת די־צרכה. פרק זה, הבא לבאר את סוד הצירוף והחבור בהתפתחות העיקרים הציוניים, חשוב לנו לא רק בתור באור למעשי אָבות בעבר הקרוב, אלא גם בתור סימן לבנים, העומדים ומתחבטים היום בשאלות־השעה בתנועה ללא דרך ברורה וללא תוצאות ישרות.

* * *

משלשת העיקרים, שהציוניות המדינית עומדת עליהם, החביב והמובן ביותר היה העיקר הראשון, הבא ומכריז על קיומו של העם היהודי. עיקר „הלאום", הראשון בזמן ובמעלה, הוא חלק התורה הציונית, הבא לשנות את הערכין בחיי ישראל ונושא עליו חותם מהפכה לאומית מקורית. עיקר זה בא לחזק את העמודים הרופפים של הרת ביסורות החדשים של הלאומיות, להרוס לגמרו את מהלך־החיים הישן, שנשען על ה„שתדלנות", ה„אמונה בנסים" ו„שב ואל תעשה", ולהחליפו ב„פוליטיקה לאומית", ב„עזר־עצמי" וב„עבודה עממית", — ובכל־זאת לא הפריע ב ת ו ר ת ו את העולם הישראלי ולא גרם לידי התנגדות עצומה וחריפה כל־כך, כשני העיקרים האחרונים — מפני שני טעמים חשובים ויסודיים:

ראשית, היה כבר הדור ברובו מוכשר לקבלו: העיקר הראשון היה מכוון מצד אחד נגד המתבוללים הקיצוניים, העוזבים את עמם והולכים לרעות בשדות־אחרים, ומצד השני — נגד בעלי־הדת הקיצוניים, הכופים את הישן עם כל פרטיו ודקדוקיו על החדש והמתהוה ואומרים: „יהרג ואל יעבור!" שני המחנות ערכו מלחמה על העיקר החדש, אבל ההמון היהודי, העומד בשתי רגליו בתחומי היהדות החיה והמתנועעת, והאינטליגנציה העברית, שמאסה וכפרה בישן ונפשה מחכה לבשורת החדש, — שניהם מצאו בעיקר זה ראיה וספוק להשקפת־עולמם וקבלו אותו כדבר רצוי וידוע מכבר. שנית, לא היה בו משום שנוי זמן ומקום: הציוניות הפוליטית באה אחרי תקופת ההשכלה, שהכשירה את הקרקע הדתי לקראת זרע החיים והחולין שבחיים, והעיקר הראשון שלה כבר מצא לפניו יהודים־אנשים, הקרובים אל המציאות, מבינים את צרכי הזמן ויודעים פרק במלחמת־הקיום, וכיון שעיקר זה דרש לכל לראש עבודה עממית ב מ ק ו מ ו ת ה פ ז ו ר, הודו בו אפילו אותן הבריות, שראו בצד הארצי של התנועה הציונית סכנה עצומה לקיומה של כנסת ישראל בגולה.

העיקר השני, ה א ר ץ, שהיה באמת תוצאת העיקר הראשון, נשאר זמן רב נחלת המפלגה הציונית, והשדרות הרחבות של העם, הנושאות בחובן גרעיני התחיה, לא הבינו את גדלו ועשרו של הרעיון הריבולוציוני הזה, הבא להפוך את קערת חיינו המדולדלים על פיה. להיפך, בזמן הראשון, כשתורה זו, המעבירה את מרכז־הכובד של שאלת־היהודים ופתרונה מהכא להתם, מחוץ—לארץ, יצאה מכלל „דרוש וקבל שכר" ובאה לכלל מעשים, מצאה לה לא רק אוהבים נאמנים ומעריצים נלהבים, אלא גם מתנגדים עצומים ואנשי־ריב חרוצים. לתורת הארץ התנגדו החסידים המאובנים מהאגף הימני, שראו באנשי־המעשה של התנועה את דוחקי־הקץ, המעפילים לעלות, עליה התנפלו לוחמי־החיים מהאגף השמאלי, היראים מפני טשטוש תורת־המעמדים, ועליה קשרו מלחמה כל מחייבי־הגלות, החל בהמתבוללים וכלה בהלאומיים הטובים, החפצים ומסתפקים בשווי זכיות אזרחיות מצד זה, והמקוים לארגן את חיי העם בהמרכזים היהודיים, העומדים וקיימים מכבר על יסודות תרבות יהודית חלונית — מצד אחר. קשה היה הריב בשל העיקר השני של התורה הציונית, הרבה עמל ויגיעת־כחות הקריבה בעדו התנועה שהתבצרה בו ושמרה אותו כאישון־עינה, וקשיות־עורף זו הועילה לה: קסם הארץ היה הולך וכובש בשנים האחרונות את הלבבות התמימים, הערים לקריאת התחיה, וכשבאה המלחמה העולמית ונגלתה את כל העומק המראני של אומה רצוצה ומדוכאת, תלויה באויר ולוחמת בה ובעצמה, — הקשיבו לקול ה א ר ץ גם אותם המרובים, שאזנם היתה אטומה מִשמוע צלילי הנימים הדקות, המקשרות את העם לארצו. בזמן האחרון יצא העיקר השני מגדר התנועה הציונית, ומי שהודה בהעיקר הראשון — הלאום — התחיל לפשפש במסתרי נפשו ותורתו עד

ניה מפתיעה, אינה נוצצת, אינה מבריקה, אלא נגלית קמעה־קמעה, בעלותה ממעמקים לבעל הסתכלות עמוקה, אבל מכיון שנגלתה, שוב אינה שוקעת לעולם.

וכך היה חברי, רעי ואחי. רבים לא הכירו אותו. הם רק הרגישו בקרבתו, כי אדם נחמד עומד לפניהם, חביב ימתיהם בחבה מצדו הוא לכל הנגש אליו, מדבר בנעימות, בהכנעה של צניעות וכמעט בביישנות של אצילות, בורח מפני החריפות ובוחר לו לשון הבינונים, לא ברק, אף לא ניצוצות, אלא דברים פשוטים, נקלטים ומתעכלים עד־נקלה בלא שום טרחה יתירה מצד השומע, ומפני זה נמשכו אחריו וראו בו את המנומס לדוגמה, את האיש, שמנחלתו לא תבוה ושקרבתו תביא רק אך נחת וקורת־רוח. ולא הכירו, כי לא רק אדם נחמד עומד לפניהם, כי־אם גם אדם גדול, בעל רצון כביר ועומד על רצונו, בעל השקפה מסוימת, היודע להגן עליה כגבור, להלחם עליה ולטעת אותה בסביבתו בעל־כרחה, למרות כל המכשולים, שהוא מוצא על דרכו, ולמרות כל ההתנגדות שבעולם. וכל החושב, שצלינוב ותרן היה ושונא את המלחמה — אינו אלא טועה. צלינוב לא ותר על השקפתו אפילו כקוצו של יוד במקום שהדבר היה נוגע לעיקריה. ואם היה נוטה לפעמים לפשרות ולהנחות בהשאלות הפנימיות של ההסתדרות, שהיה אחד מהמעטים שעמדו בראשה, הנה עשה כזאת לא מצד ותרנות על השקפותיו, כי־אם מצד בטחונו החזק להכריע לבסוף את כף־המאזנים לצדו הוא. וכך היה נוהג רק בהשאלות הפנימיות של ההסתדרות הציונית, אבל אם קרה איזה סכסוך בין ההסתדרות הציונית ובין הצד שכנגד — מעולם לא ראיתי את צלינוב בתור מותר. תביעותיה של הציוניות היו תמיד נגד עיניו והן היו קנה־המדה היחידי שלו. במקרים כאלה ראיתי אותו פעמים לאי־ספורות מותר על מזגו ועל טבעו, והוא נעשה חריף ושנון ומדבר בלשון אחרת. גחלים מפיו יתמלטו ואינו יודע רחם. ובשעות כאלה שמעתי מפיו נאומים, שהגיעו להמדרגה היותר גבוהה של אמנות הדבור, שלא כל נואם זוכה לה.

ועמקנותו. בלשכת עבודתו הציונית, במסיבת רעיו והבריו, היה תמיד מסובל בשאלות, ולא הניח שום ענין שלא ירד ינקב עד תהומו. בנוגע לשאלות לא היה ביישן כלל, בתשובות שטחיות לא הסתפק, כי־אם היה חוזר וחוזר על השאלות, עד שהתברר והתלבן הענין מכל צדדיו. והיה זהיר בשאלה קלה כבחמורה.

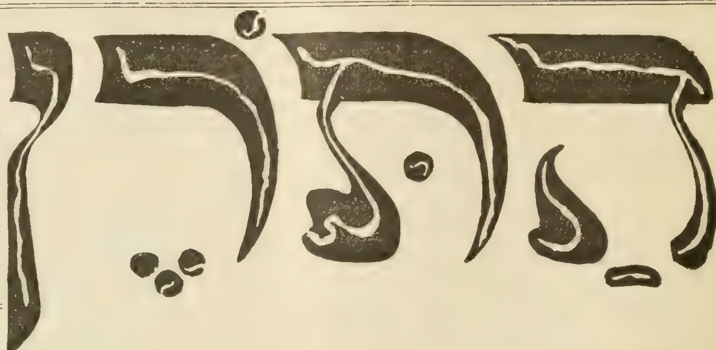
ודייקנותו. מעולם לא הוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן. כל הרצאה והרצאה שלו היתה מבוססת ומיוסדת על מספרים מדויקים, עובדות ומעשים. איני רוצה לאמר בזה, כי מעולם לא טעה, בהאירו את העובדות ואת המעשים. גם גדולים עלולים לטעות לפעמים. אבל השתדל תמיד לשאוב את החומר שלו מן המקור הראשון וטרם עבדו אותו נסה ובחן אותו הרבה פעמים. נזהר, שלא יכשל עד כמה שידו מגעת. ואנחנו כולנו, חבריו ורעיו בעבודה, ידענו, כי אם צלינוב בחן ונסה את החומר, יש לנו על מי לסמוך.

והתמדתו. איש מאתנו לא יכול להתחרות עמו בהתמדת העבודה. אחדים מאתנו אולי היו עוברים אותו במהירות העבודה, אבל לעבוד באופן כזה, שאפילו שעה אחת לא תלך לבטלה, ושהעבודה תהיה כל־כך מסודרת על־פי שיטה קבועה מראש, ראשון ראשון ואחרון אחרון, ללא עיפות וללא הפסק — יחידי היה במינו. ופנקס קטן היה לו מלא רשימות וסימנים וציונים, ותמיד היה מעיין בו לפני גשתו לעבודתו, ושגורה היתה בפיו: אין סומכין על הזכרון בשעה שכל־כך הרבה ענינים שונים עומדים על הפרק ודורשים את תפקידם. ובאמת, איני זוכר, שצלינוב שכח מימיו איזה דבר או איזה ענין, אם רק החליט לטפל בו.

ומסירותו לעבודתו. קראתי — אחדים ממוקיריו מספרים בשבחו, כי עקר את דירתו ממוסקבה, שהיה נמנה שם בין הרופאים המצוינים, המרויחים כמה וכמה עשרות אלפים לשנה, והלך לנוע על הלשכה הציונית המרכזית בברלין. כונת מוקיריו, בספרם אחרי מטתו שבחים כאלה, בודאי טהורה היא, ובכל־זאת הצטערתי, כי קראתי את הדברים הללו. הניחו־נא לעשרות האלפים, לא בהן תמצאו את אמת־המדה למוד בה את מסירות־נפשו של האדם הגדול הזה להעבודה הציונית. אולי אך מעטים מאלפי מוקיריו יודעים, כי בשעה שעזב את מוסקבה והלך להשתקע בברלין אסרו עליו כבר הרופאים את העבודה הצבורית בכלל, מפני שכבר אז מצאו בו את סימני המחלה שנספה את גופו. אם גם לא יכלו עוד לקבוע בבירור את מהותה של המחלה. אולי אך מעטים יודעים, שבמשך שבתו בברלין, בהיותו טרוד בהעבודה הציונית משעות הבוקר ועד הערב, ועד בכלל, לא ידע כבר מנוחת הגוף. אבל אסטנים היה גם במחלתו והשתדל לטבע אותה בהעבודה הציונית. ונסיעותיו הרבות, אחרי הנתוח שנעשה בגופו, לקופנהאגן וללונדון בעצם מבוכת המלחמה, בזמן שגם הוא בעצמו ידע כבר, שימיו מדודים הם!

כך חי האדם הגדול, בעל הנפש ההארמונית, ויהי לעמוד־התוך של ההסתדרות הציונית. כולנו האמנו כי, כולנו בטחנו בו, וכולנו קוינו, כי עוד תנתן לו ארכא, למצער לשנה, לשנתים, ועוד יזכה להיות מהעולים הראשונים לארצנו המחודשת. טעינו. תקותנו לא נתמלאה. וגדול הצער וגדול היגון. עוד אבדה שאינה חוזרת.

VOL. IV NEW YORK, FEBRUARY 15, 1918 No. 48

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית ניו־יורק, ג׳ אדר, תרע"ח גליון ארבעים ושמונה

צִיּוּנִים לְנֶפֶשׁ

מאת

ד"ר שמריה לוין.

נקל לצייר את האדם שצלתו מרובה מחמתו. על־ידי רבוי הצללים בולטות ביותר הנקודות המבהיקות. אבל קשה עד למאד לצייר את האדם שהיה כולו חמה, וצללים כמעט שלא היו לו. הנך מבקש חסיר ויתיר ואינך מוצא, ואינך יודע מה להבליט ומה להשקיע, אינך יודע מה להדגיש ולהטעים בו, אינך יודע לאיזו תכונה של נפשו לתת את היתרון, לאיזו מדה שבה לתת את משפט הבכורה, כי מוצא אתה אותו כל־כך מהוקצע, כל־כך הארמוני בתכונותיו ובמדותיו, כאילו טרח, עמל ויגע נושאן ללטוש אותן ולתת להן מדה וקצב נושאים בד בבד, כדי שלא להטיל קנאה בנפש. כדי לצייר אדם כזה, דרוש אמן נפלא, היודע למסור את סוד קסמה המיוחד של נפש הארמונית. לא לי נסיון כזה.

אחד ממנהיגי הדור, אחד מבחירי האומה, אחד מגדולי העובדים על שדה תחיתנו הלאומית, אחד ממפלסי נתיב לעתידנו החדש. אחד, ששעבד את עצמו, מבלי שום שיור בעד עצמו, לפתרון שאלתנו הגדולה, ויהי לה עבד מסור ונאמן מיום הראשון שנשבע לה אמונים ועד נשימתו האחרונה, ויקדיש לה את כל כחותיו וכשרונותיו מרובי־הצדדים ומרובי־הגונים. מתמיד, חרוץ, עמקן, דייקן וסדרן, ועל כל אלה — בעל נפש יקרה, נוח לבריות וחביב על סביבתו, אסטנים במדותיו ואציל בהנהגתו — כאלה וכאלה יוסיפו תארים, כנויים והגדרות ולא יספיקו לצייר בהם את פרצופו של יהיאל צלינוב שלנו, שעזב אותנו בשעת עלית תקותנו ויגוע ויאסף אל עמו במערב, בשעה שזרחה לנו שמש רומזת ממזרח. והוא כל־כך שאף למזרח שמש, כל־כך התפלל בכל נימי נפשו הדקה לזכות ולהגיע לשעה זו, בשתעלה השמש במזרח שלנו, ליהנות מאורה ולשתות בצמא את זיוה.

עוד חידה, חידת־המות הנצחית, ולמי פתרונים? ואנחנו עומדים נדהמים ותוהים ושואלים את השאלה, שאין עליה תשובה. מפני מה, מדוע ולמה? כך גזירה היא, ואין מקשים על הגזירה. הכנע, בן־אדם, ובמכוסה ממך בל תחקור!

ואני, בבואי בעת להקדיש דברים אחדים לזכרון חבר, רע ואח, רחוק אני מציין את הנפש, שכל־כך אהבתיה, כל־כך כבדתיה, כל־כך הוקרתיה בעודה מתהלכת אתנו ותהי מלפפת ומחממת את סביבתה. איני מציין את הנפש, כי־אם עושה רק ציונים לנפש, ציונים בודדים, קוים נפרדים, ככל אשר יעלה זכרוני. אולי, כשיפיג מעט הצער, ומושג חדש יקח את עמדתו של המושג הישן - מושג של צלינוב הנפטר במקום המושג של צלינוב החי, יאספו חבריו ורעיו את החומר הדרוש להקמת מצבת זכרון לחברם ורעם הגדול, ויסדרו אותו, את החומר, ויבוא האמן וישתמש בו כראוי. והנני משתמש בהמבטא „חברם ורעם הגדול" לא רק מפני הכבוד, כי־אם מפני שמעולם לא צרפתי את צלינוב להבינונים, מפני ש ת מ י ד הבטתי עליו כעל א ד ם ג ד ו ל, הנראה לפעמים כבינוני רק מפני הטעם שאמרתי לעיל: מפני שויון־המשקל, שלוה אותו תמיד, מפני ההארמוניה הנפלאה שבנפשו ומפני הצניעות שיש בכל הארמוניה, אחרי שאין ההארמו־

הננו מברכים את חברינו מיכל מיכ־לין ודוד הורוויץ ליום הגמרם את חוק למודיהם בבית־הספר הגבוה. יראו ברכה בעמלם.

יוסף כץ.
אלכסנדר שנדרוביץ.

דיטרויט, מיש.

שושנה לוין יוחנן רודובסקי
נשואים
ברוקלין, נ. י. שבט, תרע"ח

הנני מברכת את חברתי שושנה לוין לנשואיה. יזכו לחיות חיים רעננים בארץ התחיה.

הדסה דאנדם.

הננו מברכים את ידידתנו שושנה לוין לנשואיה עם מר יוחנן רודובסקי. יהיו חייהם חיי אושר ונחת כל הימים.

ש. עפשטיין ורעיתו.

ענדליך ערשינען

דער לאַנג ערוואַרטעטער בוך

ארץ־ישראל

אין פערגאַנגענהייט
און געגענוואַרט

געאָגראַפיע,
געשיכטע,
רעכטליכע פערהעלטניסע,
בעפעלקערונג,
לאַנדווירטשאַפט,
האַנדעל,
אינדוסטריע —

פון

ד. בן־גוריון

און

י. בן־צבי

מיט א גרויסע לאַנד קאַרטע
אין קאָלירען
און צוויי קלענערע קאַרטעס
און 80 בילדער
פון ארץ ישראל

דער בוך ענטהאַלט 501 זייטען, גוטע פאַפּיער, געבונדען —

פרייז צוויי דאָלאַר,
פּאָרטאָ פריי

זיך צו ווענדען:

Poale Zion Palestine Com.
266 GRAND ST. NEW YORK

סם־חיים

לקח טוב מן המדרש

— מאת —

נכד הרב

במדרש יש אגדה יפה הנותנת לנו תמונה חיה מחיי האדם עלי אדמות, ממסחריו ועסקיו, ותשובה נכונה על השאלה המנסרת במוחו של כל אדם: מה יעשה כדי שיראה ברכה והצלחה בכל מעשי ידיו.

האגדה הזאת מספרת כך:

מעשה ברוכל אחד שהיה מחזר בעירות הסמוכות לצפורי והיה מכריז ואומר: מי מבקש לקח סם־חיים? היו הכל מתכנסים ובאים אצלו ואומרים לו: תן לנו סם־חיים. היה ר' ינאי יושב ושונה בטרקלינו, שמע שמכריז: מי מבקש סם־חיים? אמר לו: בוא ועלה לכאן ומכור לי. אמר לו: לא לך ולא לכשמותך. סרהב בו ועלה אצלו. הוציא לו ספר תהלים והראה לו פסוק: „מי האיש החפץ חיים"; מה כתוב אחריו: „נצור לשונך מרע". אמר ר' ינאי: אף שלמה מכריז ואומר: „שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו". אמר ר' ינאי: כל ימי הייתי קורא את הפסוק הזה ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט עד שבא רוכל זה והודיע.

באגדה היפה הזאת נמצא רעיון נפלא, שאפשר היה לכתוב עליו ספרים רבים. אנשים יחידים, עמים ובתי מסחר צריכים לקחת את סם החיים הזה הנמצא בתהלים פרק לד' אם רוצים באריכות ימים. כעין מופת לזה נקח נא את בית המסחר הידוע של מצות סינסינטי של חברת ב. מאנישעוויץ.

לפני שלשים שנה, כשנוסד בית המסחר הזה התחילו בעליו לטעם מסם החיים הזה: לא סרו מדרך הצדק והיושר, את הבטחותיהם מלאו בדיוק נמרץ והשגיחו על הכשרות באפית המצות באופן שאין למעלה ממנו, וכל אות נפשם היתה — להמציא ליהודים מין מצות כזה שאפילו המהדרין שבמהדרין יוכלו לאכלן בהנאה הן מפני טעמן הטוב והן מפני כשרותן המוחלטת.

היו ימים שאדם בישראל היה „דם־שונא" פשוט לחג החירות שלנו. המצות שאנו מחויבים לאכלן שמונה ימים רצופים בתור מזון עקרי של החג היו לעול ולמשא, מפני שהיו לקויות בטעם. יש שלא נאפו די צרכן ויש שנשרפו באפיתן. הסד הכל היה שחג הפסח נהפך משמחה לאבלות.

עד שקם בית המסחר של מאנישעוויץ והפך את אפית המצות לאמנות שהיה לפלא לכל האופים שבארץ. בית מאפה המצות ע"י כח האלקטרי של ב. מאנישעוויץ, ע"י המכשירים הסאניטא־ריים וע"י הנקיון והכשרות שהכניס הביא לידי השתוממות לא רק את רבני אמריקא כי אם גם את הרופאים ואת האינספקטורים של ועדי הבריאות בארץ. ובית חרושת מצות מאנישעוויץ היה למסוד שבאים לראותו ולהוכח על קנקנו מכל פנות כדור הארץ.

כל מצה ומצה, ממאת אלף המצות היוצאות בכל יום, מבית חרושת המצות של ב. מאנישעוויץ היא מגדל אחד, אפויה יפה ומתמוגגת בפה ממש כמו רקיקי שמן. חג הפסח היה באמת לחג של שמחה ותענוג.

הפירמה מאנישעוויץ הנהיגה דבר חדש בבית החרושת שלה, אף על פי שזה עלו לה בדמים מרובים.

מצות מאנישעוויץ באות עכשיו חבושות בקופסאות קארטון של חמש ועשר לטראות. כמובן, זה עולה ביותר הוצאות אבל שומר את המצות מאבק ומטבח ויפה לבריאות. כאשר אתם מוציאים את המצות מן הקופסא הן רעננות ומלאות טוב טעם כמו שזה עתה הוציאו אותן מן התנור.

כדי להיות בטוח להשיג את המצות לחג הפסח צריכות בעלות הבית להזדרז בדבר ולמסור את הזמנותיהן לחנויותיהן בעת ובזמן, כמו כן צריכים לעשות בעלי החנויות. אנו חיים עכשיו בשעת מלחמה ויש קושי גדול במשלוח התבילות ע"י מסילת הברזל, אף על פי שלבית החרושת של ב. מאנישעוויץ יש כל האפשריות של משלוח על ידי מסילת הברזל בבית החרושת גופא בכל זאת צריכות ההזמנות להקדים לבא, כדי להיות בטוח שהמצות תושגנה בזמנן לפני החג, ואם לאו יש חשש שיבקשו את המצות בערב החג ולא ישיגו. ולכן תהיינה בעלות הבית זריזות מקדימות, כי זה תלוי רק בהן וכל הקודם זכה.

חדשות ספרותיות.

— ההסתדרות העברית באמריקה הוציאה חוברת בשם „ההסתדרות העברית ושאיפותיה" מאת ק. ווייטמאן.

— גליון שבט של הירחון לבני הנעורים „שחרות" מכיל את הענינים האלה: א) ימי הגאולה — סבא. ב) אל תבכה (שיר) — ז. בלבן. ג) הכותל המערבי (אגדה) — א. אדלר. ד) בקבר דוד (אגדה) — ברמאן. ה) חמשה עשר בשבט (שיר) — אהרן טבק. ו) העשיר הטוב (ספור) — ד. סופר. ז) הנך ארצי (פזמון ארצי־ישראלי עם תוי זמרה) — ק. ל. סילמאן. ח) מגדלי מוכר ספרים (תולדה) — דניאל פרסקי. ט) כיצד שירים נכתבים — המערכת. י) השיחה העברית (מלים, בטויים ותקוני שגיאות). יא) שונות.

— הופיעה חוברת כפולה (7—6) של העתון לבני הנעורים „שתילים". תכנה הוא: א) פעמי בציר (שיר) — יעקב פיכמאן. ב) מלך והדיוט ומלך (אגדה) — ח. נ. ביאליק. ג) בום־בום (ספור) — יוליוס קלרט. ד) משירי פרוג העברים. ה) הבן הנודד (ספור) — א. שטיינמאן. ו) בת נמירוב (פואימה) — י. רברבי. ז) מאקם ליי־ברמאן — ל. אנטוקולסקי. ח) * * * (שיר) — א. ז. בן־ישי. ט) שבת ביער (ספור) — בן־עמי. י) אברהם מאפו — ב. א. יא) פרפראות. יב) פזמונות (שירים) — ח. נ. ביאליק. יג) השר מקוצי (ספור־עם) — א. זארצקין. יד) שלשת העיקרים (אגדה) — ב. א. טו) חידות לקטנים.

* * *

תרומות לקופת הסופרים.

במערכת „התורן" נתקבלו התרומות האלה לקופת הסופרים העברים נגועי המלחמה: מניו־יורק: דוד פינסקי 6 דולאר, אסתר לוין 1 דולאר; מקליוולאנד של אוהאיו, על־ידי מר ישראל עפשטיין: ד"ר מ. גרבר וא. גרבר — כל אחד 5 דולאר, ד"ר פלאך, ד"ר גיטלסון, ד"ר מילקאף — כל אחד 3 דולאר, ליפשיץ ורבינוביץ 3 דולאר, ס. הורוויץ, מר סימון, ד"ר טאבאקין, מ. מילר, מ. צמרת, י. עפשטיין — כל אחד 2 דולאר, נ. גורדון $1.50, מר גאלין, ש. ליפשיץ, ס. עפשטיין, דוב גרבר, נ. ליב — כל אחד 1 דולאר. — סך־הכל בגליון הזה: $47.50. — ביחד עם התרומות הקודמות נכנס עד עכשיו לקופת הסופרים סך של $611.98.

* * *

מהיי האגודות.

— „אגודת הרבנים המטיפים באמריקה" שלחה אל הרבנים ואל נשיאי בתי־הכנסיות בארצות־הברית את הקול־הקורא הזה:

„בועידתנו שנקראה זה לא־כבר בניו־יורק נתקבלה פה־אחד החלטה לאחד ולארגן את כל בתי־הכנסיים האורתודוכסיים לאגודה אחת. ההחלטה הזאת היא חשובה לחזוק היהדות בכלל ולהטבת מצבם החברתי והכלכלי של הרבנים המטיפים בפרט. כי קשה וכמעט אי־אפשר הדבר לעשות איזו פעולה ממשית לחזוק היהדות ולתקנתם של הרבנים בארץ הזאת, בשעה שכל בית־כנסת הוא עולם מיוחד בפני עצמו ומנהיגי בתי־הכנסיות אינם מבינים ואינם מרגישים באחריות הגדולה, שמשרתם מטילה עליהם. לפיכך לא מצאנו אמצעי יותר טוב להטבת המצב מהתאחדותם של הרבנים ומנהיגי בתי־הכנסיות לאגודה אחת.

הגיעה איפוא השעה, שכל חבר וחבר של אגודתנו וכל רב בעדתו יתמוך בידנו ויעזור לנו לאחד את הקהלות בשם הכללי „אגודת הקהלות האורתודוכסיות באמריקה".

העבודה מרובה והזמן קצר, לכן מחובתם של כל אלה, שרעיוננו קרוב ללבם, לגשת אל העבודה תיכף ומיד. כשנקבל את תשובותיהם של מנהיגי בתי־הכנסיות, נקרא ועידה כללית של עסקני בתי־הכנסיות והעומדים בראשם".

— הסתדרות „אחיעבר" תתאסף במוצאי־שבת, 9 בפברואר, שעה 8, בבית „הכנסת־אורחים", 229 איסט ברודוויי. מר ש. גולדנברג ינאם על „הבולשיביקים והיהודים ברוסיה". יודעי עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „בני עם חי", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, כ"ז שבט, במרכזה, 217 רחוב הנרי. על הפרק: „קרן הגאולה". בחירת פקידים חדשים ועוד ענינים חשובים. החברים מחויבים לבוא.

— בקרוב יפתחו על־ידי הועד המאוחד של אגודות „בני עם חי", „דוד וולפסון", „ד"ר הרצל ציון" ו„תקות יהודה ציון" שעורי ערב ללמוד הלשון העברית וספרותה. זמן הלמוד הוא פעמים בשבוע: ביום א' מן השעה הרביעית עד החמישית אחרי הצהרים וביום החמישי — מן השעה השמינית עד העשירית. כל אלה הרוצים להרשם בתור תלמידים יפנו לתכלית זאת: במרכז „בני עם חי", 217 רחוב הנרי, בקלוב „דוד וולפסון", 239 איסט ברודוויי, ובחדרי „תקות יהודה", 136 רחוב ריווינגטון.

— לפני זמן־מה נוסדה אגודת סטודנטים עברים בין הצעירים היהודים המתלמדים בקולג העירוני בניו־יורק: מטרת האגודה הזאת היא הפצת הלשון העברית וספרותה בחוגי הסטודנטים העברים בארצות־הברית. על עבודת האגודה מנצחות חמש הועדות האלה: א) ועדת הארגון והתעמולה, ב) ועדת הפרסום, ג) ועדת השעורים, ד) ועדת ההרצאות, ה) ועדת הכספים. חברי הועד הפועל המרכזי הם: יעקב רבידוביץ — נשיא, שמעון האלקין — סגן, אברהם רגלסון — מזכיר, י. זייף, י. ראוויץ, א. שיינמארק, ב. הורוויץ וא. לאנג. בקרוב תפרסם האגודה תכנית מפורטת של עבודה וגם תוציא קול־קורא לסטודנטים העברים באמריקה.

— מר א. גוטניק ממילבוקי כותב אלינו, כי בעיר ההיא נוסדה אגודה עברית בשם „אגודת עבריה", שתעודתה היא להפיץ את הלשון העברית וספרותה בין יהודי מילבוקי. תכנית־העבודה של האגודה כוללת: א) דבור עברי בין החברים, ב) עריכת אספות ונשפים עבריים, ג) תמיכה בהוצאות־ספרים ועתונים עבריים והפצתם בין כל יודעי הלשון, ד) שעורי־ערב עבריים לגדולים. פקידי האגודה הם: י. קאזמינסקי וא. גוטניק — מזכירים, י. ב. ברזילי — גזבר. לחברי הועד הפועל נבחרו: א. א. ליסיצקי, י. דובינסקי, מ. צציק, ש. אורליך, אבא שפירא, ש. אלבום, ח. סגל.

— באספת הועד הפועל של ההסתדרות העברית מיום ו', הראשון לפברואר, החלט:

א) לערוך את האספה הפומבית לכבוד יובלו של בן־יהודה בהשתתפות הפדרציה הציונית, האורדן „בני ציון" והקונסיל הציוני המקומי.

את האספה יסדר הועד המשותף של ההסתדרויות הנזכרות. מהועד הפועל נבחרו לועד המשותף הזה החברים:

ראובן בריינין, יו"ר, מ. ברנשטיין, ק. ווייטמאן, פרופ. נ. סלושץ, י. ז. פריישברג, ד. פרסקי וצבי שארפשטיין.

ב) מפני שלא הגיעה עדיין שום תשובה מהסופרים ברוסיה החלט להחליף שלשה ספרים של הספריה העממית באחרים.

במקום ספורי פרישמאן תבואנה אגדות בוקי בן יגלי (עם הקדמה מאת ראובן בריינין); במקום ש. בן־ציון, נפש רצוצה, תבואנה פואימות מאת י. ל. גורדון (עם הקדמה מאת ראובן בריינין); במקום קבוצת שירים של ביאליק תבוא קבוצת שירים של מיכ"ל (עם הערכתו מאת ראובן בריינין).

ג) החלט לקרוא לועידה העברית השנתית השניה ביום 28 לאפריל 1918 (ט"ו אייר תרע"ח) בניו־יורק.

תקון טעות בגליון זה: השורה הראשונה בעמוד 2, חטיבה ראשונה, צריכה לבוא באותו עמוד, בחטיבה השניה, מתחת, וכך יהיה המשפט נקרא: „...אחרי הפרעות הראשונות, שנעשו ביהודי דרום רוסיה" וכו'.

אינה מספיקה. דרושים לנו כעת סכומים גדולים להגשמת תכניתנו. ואת הכסף הזה צריך להספיק העם היהודי בעצמו.

הד"ר ווייצמאן דבר גם על הקומיסיה היהודית, העתידה להפליג בקרוב לארץ־ישראל. הקומיסיה הזאת תשמש יועצת על־ידי השלטון האנגלי ותהיה המתווכת בינו ובין יהודי הארץ. הקומיסיה תארגן את החיים היהודיים בארץ־ישראל על יסודות דימוקראטיים; תקים את ההרוסות; תתאמץ להגדיל את הישוב ולהרחיבו ותשתדל לכרות ברית ידידות עם הערביים.

וישוב מודיע היושב ראש, כי בעזרתם של ציוני אמריקה ואנגליה נפתחה מחדש „חברת אנגליה פלשתינא" (הבאנק היהודי). ציוני רוסיה לא יכלו להשתתף בעזרה זו מפני האסור החל על הוצאת כסף מן הארץ ההיא. בירושלים נקנה כבר מגרש גדול בשביל בנין האוני־ברסיטה העברית. לעבודת הבניה יגשו תיכף, כשיושג הרשיון מן השלטון האנגלי. בדברו על קנית קרקעות בארץ־ישראל, הודיע הד"ר ווייצמאן, כי כבר אחזה ההסתדרות הציונית באמצעים למנוע בעד ספיקולאציה מצד חברות או יחידים במקח וממכר של אדמה. השלטון האנגלי עוזר בנדון זה על־ידי ההסתדרות הציונית. בין חברי הקו־מיסיה יהיו גם שלשה עסקנים ציוניים מרוסיה, והם: מ. אוסישקין, בורים גולדברג וישראל רוזוב.

אחרי נאומו של ווייצמאן התחיל סדר הברכות. ברכו את הועידה באי־כחם של „פועלי ציון", של ה„טרייד יוניונים" ושל עוד כמה הסתדריות יהודיות שונות.

הועידה החליטה לקבוץ לצרכי הקומיסיה סכום של מאתים אלף דולאר. שבעים וחמשה אלף דולאר נקבצו מאת הנאספים בשני ימי הועידה. לנשיא הפדראציה נבחר מחדש הד"ר חיים ווייצמאן פה־אחד.

שׁונות

בארץ־ישראל המשוחררת.

בימים האלה הגיע לכאן קול־קורא אל יהודי ארץ־ישראל, שנשלח מהמושבה פתח־תקוה ביום כ' כסלו. קול־קורא זה הוא ההד הראשון של ארץ־ישראל המשוחררת, המתעוררת לחיים חדשים. מתוך התעודה הזאת אנו למדים, כי פתח־תקוה, זו המושבה היהודית היותר גדולה בארץ, נכבשה בידי הצבא הבריטי זמן הרבה קודם שנכבשה ירושלים. תוכן הקול־הקורא הזה הוא:

„הממשלה החדשה באה עלינו לטובה. עתה תהיה יכולת בידנו ליצור לנו צורה חדשה להתחיה העברית. מחדש נקים עתה את המוסדות הנופלים, שנהרסו על־ידי הממשלה הקודמת.

„הממשלה החדשה צריכה למצוא בארצנו בכניסתה הראשונה ישוב יהודי לאומי, מסודר ומאורגן להסתדריותיו, למוסדותיו ולבאי־כחו המיוחדים, שיביעו את מאויינו ודרישותינו. עם באי־כחנו אלה יבוא השלטון החדש בדברים.

„יבואו־נא ועדי המושבות עם פנקסאותיהם, ספרי־תקנותיהם ותעודותיהם הפורמאליות; תתכוננה מחדש הקהלות והעדות היהודיות השונות לעריהן; יפתחו בתי־הספר וכל מוסדותינו הצבוריים והעממיים על יסוד הלשון העברית — הלשון, שהשלטון החדש צריך יהיה להכיר בה בתור שפתנו הרשמית.

„בקצרה: יצאו יהודי ארץ־ישראל ממחבואיהם; ידברו את דבריהם בגאון ובגלוי. מתכוננים אנו להוציא עתון עברי, שישמש כלי־מבטא לכל צרכינו ויהיה המתווך בינינו ובין הממשלה.

„הקהלה היהודית ביפו ומושבות יהודה כבר נכנסו ברשותו של השלטון החדש. גם הבירה, ירושלים עיר־הקודש, היא בידיו. אולם מפני שעדיין אין חבור ישר בינינו ובין ירושלים, לכן התאספנו, אנחנו החתומים מטה, באי־כחה של הקהלה היהודית ביפו ומוסדותיה הצבוריים, כאן בפתח־תקוה ובחרנו בועד זמני, שתעודתו היא לקרוא בקרוב ועידה כללית של כל באי־כח ההסתדריות והמוסדות היהודיים השונים בארץ ולגשת אל העבודה התכופה, שאינה סובלת שום דחוי, כגון: הקמת ההרוסות, פתיחת בתי־הספר, הוצאת העתון וכיוצא באלו.

„חברי הועד הם: ד. איזמוזיק, א. גוטמאן, ד"ר נ. טורוב, ב. יפה, גברת ביאות, מרדכי בן הלל הכהן ועוד.

„פונים אנחנו, אליכם בשעה שרעם התותחים מנסר עדיין בחלל פתח־תקוה. אולם גדולה היא שעה זו בחיינו, ואסור לנו להחמיצה. ויפה גם שעה אחת מוקדמת, כדי שנהיה מוכנים ומזומנים, לפי מדת כל אפשרותנו, ברגע הגדול הזה".

על ההתום באו: ד"ר נ. טורוב (מנהל בית־הספר לבנות ביפו), מרדכי בן הלל הכהן, א. גוטמאן (ש. בן־ציון), בצלאל יפה ועוד.

* * *

המצב בפולניה וליטה הכבושות ועבודת העזרה.

על מצב היהודים בזמן האחרון בנפות פולניה וליטה הכבושות נדפסו ב„אידישע ארבייטער קארעספאנדענץ", היוצאת בסטוקהולם, הדברים האלה:

„מצוקותיהם של התושבים היהודים בפולניה וליטה הולכות ומתגברות מיום ליום. המסחר והתעשיה שבתו לגמרם, ורוב הפועלים והאומנים מחוסרי עבודה הם. גם מצבם של בעלי המעמד הבינוני הוא ברע. משלש מאות וארבעים אלף יהודי ווארשה זקוקים מאתים ועשרים אלף לתמיכת הקהל, תמיכה המגיעה לעשרה מארק לחודש למשפחה בינונית. חסרון צרכי אוכל והיוקר עליהם, המאמיר מיום ליום, ביחוד בערים הגדולות, גורמים לרבוי מחלות אפידימיות שונות בין התושבים, המפילות בהם הרבה חללים. מקרי־המות התרבו בימים האחרונים באופן מבהיל. ביחוד גדול הוא מספר המתים בין הילדים והאנשים הבאים בימים. ישנן אלפי משפחות, שבמשך ימי המלחמה מתו עליהן כל ילדיהן. הרבה מהנשארים בחיים סובלים ממחלות כרו־ניות ונעשים לבעלי־מום לכל ימי חייהם. חזיון נפרץ הוא מאד לראות ילדים בני חמש ושש נשאים על־ידי אמותיהם מרוב חולשה, שבאה להם בעקב הרעב. מתשעים אלפי הילדים היהודים הנצרכים בווארשה רק עשרים אלף מוצאים מעון ומחסה בבתי־הילדים ומוסדות־החנוך השונים. שבעים האלף הנשארים — אין דואג להם ואין שם לב לגורלם. מתגוללים הם בראש כל חוצות או בבתי־דלים ומשכנות־אביונים, שאת התנאים הסאניטאריים וההיגייניים הנוראים שרם אין לתאר. וככה הם הולכים ומתנונים מיום ליום בגופם וברוחם.

לא טוב מזה הוא המצב בליטה. ביחוד רע הוא בווילנה, שלפי דורשי רשומות מתו שם כבר עשרה אחוזים מהתושבים היהודים מרעב ומסבות אחרות, התלויות במלחמה.

מספר היהודים, הזקוקים לתמיכה בליטה, מגיע, לפחות, למיליון אחד. להספקת צרכיהם היותר הכרחיים של הנגועים האלה דרוש היה, למצער, סכום של עשרה מיליון רובל בכל חודש. עוד בשנה שעברה והנה באה המלחמה בין גרמניה ואמריקה ונטלה את האפשרות מידי יהודי הארץ האחרונה להמשיך את משלוח העזרה לאחיהם הנגועים בארצות הכבושות. ובמשך חדשים רבים לא נתקבלה מאמריקה בפו־לניה וליטה אף פרוטה אחת לטובת הנגועים. נקל לשער, עד כמה פעלה הפסקת העזרה הזאת לרעה על מצב הנגועים. ועדי־העזרה קופותיהם נתרוקנו ונשארו מחוסרי אמצעים. רוב המוסדות בטלו על־ידי כך ועבודת העזרה כמעט שפסקה לגמרה.

יש לקוות, כי בקרוב יעלה בידי עסקני־העזרה לסדר את משלוח הכסף מאמריקה לפולניה, ליטה, גליציה ורומיניה. בהולנדיה נוסד וקיים לתכלית זאת ועד נייטראלי, שכבר הצליח להסיר את כל המכשולים מעל דרך משלוח הכספים להנפות ההן. אולם הקהל היהודי הגדול באמריקה צריך להגדיל את מדת העזרה שלו ולהמציא סעד וישע ביד רחבה ונדיבה למיליוני אחינו הנגועים בפולניה וליטה, כדי שיעלה בידו להציל מה שאפשר עוד להציל.

הסיסמאות שלנו ושיטת עבודתנו בתקפן הן עומדות. המאורע הגדול, שאליו חכינו, מעשיר את האנרגיה שלנו לעבודה ולמלחמה. האור החדש מאיר כעת את כל פעולותינו הלאומיות. על כל מעשינו ויצירותינו תרחף מהיום והלאה רוח ציון החיה. צללי עזרא, נחמיה וצללי כל חלוצינו, שנפלו קרבן על מזבח העם והמולדת, משביעים אותנו וקוראים אותנו לפעולה ולעבודה של מסירות־נפש.

* * *

ועידת ציוני אוקראינה.

בהשתתפותם של מאה ושלשים צירים, באי־כחן של אגודות ציוניות בפלכי קיוב, וואלין, פודוליה, צרניגוב ופולטאווה, ובמעמדם של אורחים רבים נפתחה בקיוב באולם „מאקסים" הועידה הראשונה של ציוני אוקראינה. בועידה השתתפו גם חבר הועד הפועל המצומצם ב. גולדברג וחברי הועד המרכזי של ההסתדרות הציונית ברוסיה: ד"ר ברוצקוס, אלייניקוב ועוד.

חבר הועד הגלילי, מר מ. נ. סירקין, פותח את הישיבה הראשונה בנאום עברי. מברך הוא את המועצה הציונית הראשונה על אדמת אוקראינה החפשית, וביחד עם זה הוא מביע ברכה לעם האוקראיני על חופשתו ועמידתו ברשות עצמו. הנואם הולך ומונה את השנויים, שנתהוו בעולם היהודי בכלל ובתנועה הציונית בפרט בימים האחרונים בתוקף המהפכה הגדולה ברוסיה. מביע הוא את תקותו, שהדימו־קראטיה הריבולוציונית בכל מקום תעזור לנו בעבודתנו הלאומית. כבר עברו הימים, שהלאומיות נחשבה בעיני הסוציאליסטים לשם גנאי, לריאקציה. המהפכה הרוסית הגדולה עשתה את השם הזה לשם כבוד. מכנסית הלאומים, שנקראה לפני זמן־מה בקיוב, יצאה סיסמה חדשה: „אין לאומים מלכותיים ולאומים בלתי־מלכותיים". לכל לאום ולאום יש הזכות להשתתף בועידת השלום העולמית ולדרוש שם את מִשפטו. בועידת העמים הבאה יקחו חלק גם העמים שאין להם עדיין טיריטוריה. מתוך מפלשת העבים נראות כבר קרני השמש המזהיר הראשונות, שמש שלום וצדקה, שיביא צרי ומרפא גם לחלינו אנו. מה שהיה אתמול חלום יהיה מחר למציאות. הציוניות תולה את תקותיה דוקא בנצחון הריבולוציה. בטוחים אנו, שלא ירחק היום ותחית ישראל על אדמת ישראל תהיה לדבר שבמציאות.

אחרי נאום־הפתיחה נגשים לבחירת נשיא. נבחר פה־אחד מר בוריס גולדברג.

מר גולדברג מודה על הכבוד שחלקו לו הנאספים ומוסיף ואומר: זה עשרים שנה, שאנכי עובד עבודה אקטיבית בתנועה הציונית. עבדתי באותם הימים, שהציוניות ברוסיה היתה אסורה, וכל ימי נצטערתי על זה ותמיד התפללתי להרגע, שבו נזכה להתאסף גם בארץ הזאת בפרהסיה ולהביע את רצוננו גלוי, ועתה כשזכינו לכך הנני מברך את הברכה השגורה בפי כל יהודי: „ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה". בשתי השנים האחרונות, שנות חורבן, הרג ואבדן, נדדתי בארצות שונות, וביניהן בשלש המדינות היותר דימו־קראטיות בעולם: אנגליה, אמריקה ושווייצאריה. והנני מאושר להודיע לכם, כי במשך כל עשרים השנה, מיום הוסד ההסתדרות הציונית, לא היינו קרובים כל־כך אל מטרתנו כמו בימינו אלה. יש לנו הבטחון הגמור, כי שאלת ארץ־ישראל תעמוד על הפרק בועידת השלום הבאה, ופתרונה הרצוי של השאלה הזאת תלוי הרבה באופן התיחסותם ובהבעת רצונם של המרכזים היהודיים ברוסיה ובאמריקה. היהודים בארצות האלה צריכים להראות גלוי לכל העמים, שהעם היהודי אינו מבקש סתם זכיות בארץ־ישראל, אלא זכות אחת — על ארץ־ישראל. הרפרנדום, שהוצע על־ידי הציוניים, אינו המצאה מפלגתית, אלא האמצעי היותר ישר ודימוקראטי להביע על־ידיו את רצון העם. ועידת־השלום תביא בחשבון את רצון העם כולו, והעם מחויב לגלותו ולהביעו בבירור. להתגשמות שאיפתנו מצאנו לנו סיוע ועזר בקרב אנשי מעלה, בעלי השפעה ובעלי־יכולת, ודי לי אם רק אזכיר את שמותיהם של לואיס ד. בראנדייס, הרברט שמואל והלורד וואלטר רוטשילד, העובדים בכל מאמצי כחותיהם להשגת מטרתנו. גם בין גדולי אומות העולם רכשנו לנו עוזרים חשובים. בין האחרונים יש לציין את עורכו הראשי של ה„טיימס" הלונדוני. בשתי השנים האחרונות עשתה תנועתנו חיל רב באנגליה ואמריקה. גם ברוסיה צעדה צעדי ענק. עלינו כעת לאמץ את כחותינו, להסתדר ולהתארגן, כדי שהמומנט ההיסטורי הגדול הזה ימצא לו את דורו הראוי.

הד"ר ברוצקוס מברך את הנאספים בשם המרכז הציוני ברוסיה.

בשם החיילים הציוניים מדבר מר ביליכובסקי. מראה הוא על העובדה, כי ההסתדרות היחידה, המאחדת את החיילים היהודים, המפוזרים ומפורדים בין חלקי הצבא השונים, היא ההסתדרות הציונית. ואחרת אי־אפשר. היהודי, הלוחם בחרף־נפשו ושולף את חרבו על האויב, אי־אפשר שלא יחליף במחו כברק אותו הרעיון הנורא, שה„אויב" הזה אולי אחיו בן עמו הוא, ואז אי־אפשר לו, שלא יעשה לציוני.

נ. ריבקין מברך את הועידה בשם ה„תרבות". הציוניות וה„תרבות" אחיות תאומות הן וממקור אחד נחצבו — מתוך הרצון הכביר להחיות את העם העברי תחיה שלמה. תחיה שלמה אפשרית, רק אם נשמור על הקנינים הרוחניים של עברנו הנשגב ונוסיף להרבותם ולהעשירם. בשמירה זו אנו מחויבים להזדרז ולהתאזר עוד יותר בשעה זו, שרבים באים עליהם מצדדים שונים בכשיל וכילפות ורוצים לעקרם מן השורש. מי שאיננו מודה בעבר המזהיר, הגדול והנשגב שלנו, אין הוא יכול להיות מן הדואגים לעתידנו, ולאנשים האלה אנו קוראים: הלאה! כל הנוגע בתרבותנו כנוגע בבבת עיננו! התרבות העברית והציוניות כרוכות יחדו לעולם, ולעולם לא תפרדנה.

דברו עוד: מר פרנקל (עברית) בשם „צעירי־ציון", הפרקליט מאזור — בשם חברת „מפיצי השכלה" ומר ש. סירקין — בשם הסתדרות „אחדות ישראל".

* * *

הכנסותיה של הקרן הלאומית.

הכנסות הלשכה הראשית של הקרן הקיימת לישראל בהאאג בחודש אוקטובר עלו 132.029 פראנק. התרומות נתקבלו מהארצות האלה: רוסיה — 66,967 רובל, אויסטריה — 44,008 כתרים (בסכום זה נכללים גם 569 כתרים מפולאניה), גרמניה — 20,493 מארק (בזה נכלל גם הסכום של 2040 מארק מפולאניה הכבושה), אמריקה הצפונית — 2,708 דולאר, אפריקה הדרומית — 140 לירא שטרלינג, אנגליה — 53 לירא שטרלינג, מצרים — 12,539 פיאסטר, אונגריה — 2792 כתרים, הולאנדיה — 1130 פלוריז, אויסטראליה — 50 לירא שטרלינג, בולגריה — 1,236 ליוואס, ארץ יון — 35 לירא שטרלינג, צרפת — 561 פראנק, הארצות הסלאוויות הדרומיות — 561 כתרים, נורוויגיה — 85 כתרים.

* * *

הועידה השנתית של ציוני אנגליה.

במעמדם של מאה וחמשים צירים, באי־כחן של אגודות ציוניות ולאומיות שונות, נפתחה ביום א', 3 פברואר, הועידה השנתית של ציוני אנגליה. נשיא הפדראציה הציונית באנגליה, הד"ר חיים וייצ־מאן, נבחר ליושב־ראש מתוך התלהבות מרובה. אולם הודעתו של היושב־ראש בנאום־הפתיחה שלו על מותו של המנהיג הציוני, הד"ר יחיאל צלינוב, שנפטר באותו יום, שנתה את מצב־הרוח המרומם והשרתה רוח יגון ואבל על כל הנאספים.

הד"ר וייצמאן, אחרי ספרו בשבח המת הגדול, עבר אל מאורעות השנה בתנועה הציונית. ביחוד הרבה להטעים את מאורע הדקלא־ראציה הבריטית בדבר שיבת־ציון. מטורקיה — אמר הנואם — אי אפשר היה לצפות להתגשמות הרעיון הציוני. לאשרו של העם היהודי הכירה אנגליה בערכה הרב ובחשיבותה הגדולה של הציוניות, והיא הבטיחה לנו בגודל־נפש את עזרתה. הממשלה הבריטית תסייע בידנו לא רק בעתיד, אלא גם עכשיו היא עושה כל מה שביכלתה לטובת הישוב היהודי בארץ־ישראל. אולם עזרה זו, הבאה מאנגליה בלבד,

זה בעבודתם הקולוניאלית), תהפוך את בני האימיגראנטים היהודים בארץ־ישראל לבעלי תכונה ובעלי השקפות אנגליות. מארץ־ישראל בחסותה של אנגליה נשקפה סכנה להגרמניות. דורשים אנו מאת ממשלתנו, כי תשתמש בכל האמצעים שבידה להשפיע על היהודים ולהוכיח להם, כי עתידן של שאיפותיהם הלאומיות והדתיות תלוי בגרמניה ולא בהאלמנטים האנגלו־סאכסים".

אזהרה דומה לזו, אף ביתר חריפות ובהירות, משמיע מעל העתון „פראנקפורטער צייטונג" הפרופיסור הברליני דלבריק. פונה הוא בבקשה נמרצה אל הציוניים לבל ישימו את מבטחם בממשלות־ההסכם. „הממשלה האנגלית — אומר דלבריק — לא הבטיחה להעם היהודי מדינה יהודית, העומדת ברשות עצמה, אלא קהלה יהודית דתית חפשית תחת חסותה; והן לא זהו עיקר שאיפתם של הציוניים". אחרי־כן הוא מוסיף לדבר על נמוקי אנגליה במעשה זה: „אין להכחיש, כי בהשקפה ראשונה יש בהבטחה זו כדי למשוך את לב היהודים ולקרבם לאנגליה. אנגליה אדירה היא, סבלנית היא ומבטיחה סדר מדיני וכלכלי נכון בארץ; אולם רק קצרי־ראות יהיו הציוניים, אם יתנו את ידם לממשלות־ההסכם ויעמדו לימינן. תהא דעתו של אדם על הציוניות מה שתהיה, אולם עובדה היא שאין להכחישה, כי שרשיה הרוחניים של הציוניות נעוצים ביהדות הגרמאנית, ונבול תבול, אם הקשר המוסרי שלה עם גרמאניה יכרת או יפסק אפילו לפי שעה".

המאיור אנדרס, הנחשב בגרמאניה למומחה בעניני המזרח הקרוב, נשא לפני אספה ציונית במינכן, בשבעה עשר לחודש נובמבר (שבועים אחרי התפרסם הדקלאראציה הבריטית), את הנאום הזה על הציוניות ותקותיה.

„בתור נוצרי יכול אני לראות את הציוניות כראות תנועה מדינית בלבד. ביחס כזה מצדי אפשר לי לעמוד באובייקטיביות גמורה על מהותה. הברכה שהביאו המושבות היהודיות לארץ ידועה וגלויה היא. מלבד המושבות הגרמניות מיסודם של „בני ההיכל" הרי הן נקודות־האור היותר מזהירות שבמזרח. אין אני רואה שום מכשול לטורקיה בציוניות, שערכה גדול גם לה. רק פאן־טורקיות עורת ואוילית מסוגלת לשאוף להפוך את כל יושבי המדינה העותומנית לטורקים. השיטה הישרה והנבונה, להפך, מצוה להתיחס התיחסות רצויה לכל הלאומים יושבי המדינה, כהארמינים, הערבים, היונים והיהודים בכלל. על גודל ערכה של הציוניות יעידו המושבות הפורחות, המרבות את הכנסת מס הארץ ומגדילות את מסחרה עם ארצות־חוץ. המושבות הציוניות יכולות לשמש מופת לתנועות התקונים השונים בטורקיה.

ומה שנוגע לשלטון אדמיניסטראטיבי (בידי היהודים — רק הביורוקראטים שבין הפאן־טורקים יכולים להתנגד לו. גם אלה האחרונים יוכלו למצוא בשלטון יהודי מחיצה בעד שאיפת הערביים לממשלה ולשררה. אם הממשלה הטורקית לא התיחסה עד עכשיו בשימת־לב הראויה לכך, הרי זה בא לה מחוסר ידיעה והבנה בתנועה זו. אולם כבר ישנם פקידים טורקים, המתיחסים אליה כאל אמונה חדשה.

יש עוד די מקום בארץ לשנים וחצי מיליון יהודים ויותר, והתפתחות ארץ־ישראל תוסיף לטורקיה גוף תרבותי חשוב ועשיר, וליהודים תביא התפתחות זו פתרון לשאלותיהם המוסריות, המציקות להם.

בשעה שמתעוררה השאלה: אילו נמוקים מדיניים יש לגרמניה לתמוך בציוניות המדינית? — יש להשיב: גרמניה, לטובת עניניה, רוצה בחזוקה של טורקיה. היהודים הם האלמנט המיוחד, המוכשר להתפתחות הארץ. ארץ־ישראל, הבנויה והמיושבת יהודים, מלאה הון ומוסדות־תעשיה, תהיה במשך הזמן לגרמניה מבחינה איקונומית חשובה יותר משאר חלקי המזרח הקרוב ביחד.

חשובה לשאלת ארץ־ישראל היא מלחמתה של גרמניה עתה נגד אנגליה. אנגליה, בקחתה תחת חסותה את הציוניות העולמית, אחרי נצחונותיה בארץ־ישראל, עשתה בזה צעד נעים, שאין לו תוצאות. החבה הגדולה, שרכשה לה הציוניות בעיני כל העמים, נעימה היא מאד להממשלה הבריטית. הדקלאראציה של באלפור מעמידה אמנם את הענין על סדר היום של ועידת השלום, אבל שם תהא קבורתו. הממשלה הבריטית בודאי שהיתה רוצה בכל לבה ונפשה, כי ארץ־ישראל תשאר ברשותה. אם יעלה בידי אנגליה לבצע את זממה זה, אז הרי יפלו לה לשלל גם סוריה, ארץ ערב ומיסופוטאמיה. וגם פרס תהיה משועבדת לה. וטורקיה, בתור ממשלה אדירה, תבטל ותעבור מן הארץ — דברים, שכל בעל שכל ישר, לפי מצב המלחמה הנוכחי, לא יאמין באפשרותם.

אם ארץ־ישראל תשוב ותשאר בידי טורקיה, מוכרחת תהיה אז טורקיה להביא בחשבון את שאיפות הציוניים. שלטון פאן־טורקי במצב החדש הוא אבסורד גמור. הממשלה הגרמנית, בהגיע השעה, תעזור ליהודים לרכוש מחדש את ארצם בהתאם להתכנית הבאזילאית".

* * *

כרוז הועד המרכזי של ציוני רוסיה

הועד המרכזי של ציוני רוסיה הוציא את הכרוז הזה אל יהודי הארץ ההיא:

מאורע גדול אירע בעולמנו. מנבכי החושך ונהרי־נחלי הדם התחיל עולה ליהודי רוסיה וליהודי כל העולם עמוד השחר של אושר לאומי וחירות בכל יפיו והדרו.

המטרה, שאליה שאף העם היהודי מתוך געגועיו ותפלותיו, מיום שהלך בגולה, זה אלפים שנה: המטרה, שלשמה הוא עובד בהכרה ובאופן מסודר ושיטתי זה דור שלם — שיבת זכות הלאום היהודי על ארץ־ישראל — מטרה זו הולכת ונעשית מחלום ושאיפה לדבר שבאפשרות ובמציאות.

בהשענה על כחה הצבאי והמדיני הגדול ובהיותה בטוחה גם כן בהסכמתן של בעלות־בריתה ובהסכמות כל העולם הנאור כולו, מוסרת אנגליה בידי העם היהודי את מפתחות מולדתו. מעל שערי ציון מתנוסס שוב הדגל העברי, אותו הדגל, שהרים לפני עשרים שנה תיאודור הרצל הגדול בעזרת מחנה־החלוצים היהודי — ההסתדרות הציונית, — והוא נמסר לבעליו הראשיים והעיקריים — לכל העם היהודי כולו.

עבודתם הקשה של הציוניים לאחד את כל היהודים מסביב לאידיאל התחיה שלנו, לעורר בהם את הרצון לגאולה ולחופש, הביאה תוצאות רצויות. עמים וממשלות באו לידי ההכרה, כי הסיסמה שהכרזנו עליה — שיבת ציון — אינה אוטופיה של קומץ בעלי־חלומות, אלא מישאלה לבבית, שהעם היהודי נשא בחובו במשך כמה מאות בשנים, דרישה היסטורית כבירה. בשעה זו, ששנויים גדולים הולכים ומתהוים בהצבת גבולי ארצות העולם, באה ההכרה על דרישותינו אנו.

אחינו היהודים! הדבר בידכם הוא! בשורה גדולה ומרנינה אנו מבשרים לכם היום. קבלו את הבשורה הזאת לא במצהלות ששון ושמחה בלבד, אלא גם בהכרה עמוקה בהעבודה הגדולה והמזהירה, המחכה לנו. דורנו זכה להאושר הגדול להיות יוצרה החדש של מולדתנו — להשיב לעם ישראל את ארץ־ישראל וארץ־ישראל לעם ישראל. נהיה־נא כראים וראויים להאושר הזה, שנפל בחלקנו! כולנו יחד נגש אל העבודה באומץ־לב. התאחדו־נא סביב מחנה חלוציכם — ההסתדרות הציונית. הקדישו את כל נכסיכם החמריים והרוחניים לעבודת העם, לבנית היכל חדש בציון — היכל של אושר לאומי וחירות. ההיכל הזה יושתת על העיקרים הדמוקראטיים, שעברו לנו בירושה מנביאינו וחוזינו. לא לחנם אין אנגליה מטילה שום ספק בדבר, כי יהודה החפשית לא תגע לרעה בזכיותיהם של שאר הלאומים והדתות. הרבה סבלנו ונרדפנו על דתנו ולאומיותנו, וכל מחשבה על שעבוד אחרים זרה לרוחנו, ביסדנו את ממשלתנו בארץ־ישראל.

ההיכל הזה קדוש הוא ביותר, שנבריח את מי שהוא להכנס לתוכו נגד רצונו. הנכנסים לתוכו יכנסו מרצון ומאהבה. הרבה יהודים ישארו במושבות־מגוריהם ההוים ויגינו על זכיותיהם המדיניות והאזרחיות ועל חופשתם, שקנו להם בדם וביסורים.

לקהת גם הוא, „לתכלית נרצה כזה עשרים וחמשה ספרים במחיר א' רובל בעד כל עקזעמפלאר".

למלאות אחרי דברי טראכטמאן בא גם אר"ז בהערה והסכמה מצדו: „גם אנחנו מעידים על הספר הזה של הסופר המצויין ה' אב־ראמאוויץ „האבות והבנים" כי יקר הוא להפליא ונעלה על כל הראמא־נען שנכתבו בשפת עבר בזמן הזה, מאז שהחלו סופרי ישראל לעזוב את עולם הדמיון וצלמי רוחות טהורות וטמאות לצחק לפניהם ולהאפיל במליצות חדות על מסרת מוסרים. — — — אך יתר שאת לה' אברא־מאוויץ אשר נשא משלו על הזמן החי ויבחרם מקרבנו אנשים אשר יוכלו להיות למופת לרבים ההולכים בעקבותיהם, וכה יגיע ישרה למחוז חפצו. והנה עלינו לשבח ולפאר אומנות המחבר להציג לפנינו תכונת האנשים בלי הפרזה על המדה, וכל תוכן החבור הנחמד מאד ומושך לב קוראיו, גם שפתו ברור תמלל לכל קוראי ספריו ומאמריו. ובכן רב טוב צפון בהספר ההוא לקוראיו, כי יתענגו על נועם לשונו, וצעירים ילמדו ממנו ידם לכתוב צחות, וגם יפקח עיניהם להכיר משפט אנשים שונים אשר יבואו אתם במגע ובמשא ותוצאות פעולותיהם לקצור פרי דרכיהם ביהדות ובחברת האדם, והוא אחד מהדברים היותר נחוצים בזמננו, ללמד לאדם דעת להלוך נגד החיים".

אר"ז מוסיף הלאה: „ידענו גם ידענו גורל סופרי ראמאנען בלשונות העמים אשר טרם גמרוהו עוד, כבר נמצאו עליהם הרבה קופצים בין מוכרי ספרים, הקונים אותו מיד המחבר בכסף מלא ויעשירוהו עושר רב והמה מתעסקים בהדפסתו ובממכרו וירויחו בו כסף תועפות. לא כן המחברים העברים, עליהם להוציא שארית אונם על הדפוס והנייר ואח"כ יתחייבו חובת גלות ללכת מעיר לעיר ולכתת רגליהם בבתי נדיבים כעני בפתח, והיה בעיני רובם כאחד מכת הקבצנים הכבודים. אולם נפש ה' אבראמאוויץ בחלה בדרך הזה וכבר נלאה לשאת מכאובות מחבר ושפלותו בסבת הספרים אשר כבר החל לעסוק בהם ואינו חפץ להעמיס עליו עול בנין חדש ולהניח מעותיו על קרן הצבי. אי לזאת שימה בפיו לעזוב את ספרו זה למתלעות התולעים מהוציאו באופן הרגיל. ומה מאד תהי זאת לבושת ולכלמה לכל בית ישראל, כי העתקתו כבר נדפסה בפ"ב ומדובר בה נכבדות במה"ע וקונים הרבה רוסים נמצאו עליה, לא מפאת חומרה — שפת המ[illegible]יק המ[illegible]וקקה, רק מפאת צורתה, אשר הורתה ולידתה בשפ[illegible] הקדושה, וגוף הספר העברי מונח בקרן זוית ואין חומל עליו. לכן יאתה תהלה לידידנו המשכיל ה' טראכטמאן אשר קנא לספרות העברית במאמרו הנוכחי, והננו להושיט ידנו לו מצדנו ונקח עלינו ג"כ 25 עקזמפ' לחלקם בין מאהבינו, ולעורר את כל אלה אשר שפתנו יקרה להם ובכבוד עמם יתימרו, כי יואבו לכתוב ידיהם להספר ההוא ולשלוח לידנו המחיר, א' רו"כ בעד עקזעמפלאר, ואנחנו נעמים עלינו הטורח לקבוץ הכסף, וכאשר יהיה בידנו די לגשת אל המלאכה נתנהו להדפים ונשתדל להוציאו בקרוב למשוש לב כל מבין".

ותיכף לזה באה גם הודעה בשם „לידע ולהודיע", המבשרת, כי: „המחבר המצויין מו"ה שלום יעקב אבראמאוויץ יושב בבית ה' אפרתי ברחוב הפאסט, במעון ה' פריססיאן חתן ר' אברהם ז"ק. כל החפץ לקנות ספרו „תולדות הטבע" חלק שני או גם החלק הראשון יוכלו לפנות אליו וישיגו מידו, כי כבד עליו לסובב בבתים כדרך מחברים רבים. ומהראוי היה כי כל איש אשר ספרות העברית יקרה בעיניו, לקדם את פני המחבר ולא יתבזה להתראות כמבקש נדבה".

אך גם קול־קריאתו של טראכטמאן, גם דברי אר"ז לא הועילו. ה„משכילים בעם" לא נתעוררו לצאת לישע אברמוביץ להוצאת „האבות והבנים". ורק אחד מהם, ה„סניגור" ו„מליץ־יושר ממאת־נאוועק", הוא מאדילבסקי, אשר אברמוביץ פגע בכבודו באחד ממאמריו, יצא ב„המליץ" (בחתימת „מדע־לב") במאמר נלהב בשם „עד ששקעה שמשו של מאפו בשמי הבעלעטריסטיקא, זרחה שמשו של אבראמאוויץ" לעורר את הקוראים עוד פעם על נחיצות הדפסתו של הספור „האבות והבנים", וגם הוא שלח לידי מו"ל „המליץ" סכום של „עשרה כסף תמורת עשרה עקזעמפ". בסוף מאמרו הוא מתנצל: „למען לא יתפלאו עלי מבקשי מומים מדוע ארבה בשבח הזה אשר יצאתי נגדו בהמליץ זה עדן ועדנים, ע"ז אענה גם אני חלקי. כי אם מתנגד הייתי פעם לשטתו של המחבר, כאשר שפך עלי בוז בחומו, — בכל זאת ידעתי ערכו וביותר אחרי שכבר נתקררה רוחי על עלבוני, ואין אדם נתפס על צערו, וכמשל הקדמוני: „אם תרגז על המתפלל, לא תקרא את ההלל? ! "

(המשך יבוא).

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— בשיחה, שהיתה לסופרו של ה„דיילי קרוניקל" הלונדוני עם מי־ניסטר החיצון היוני פוליטיס באתונה על־דבר הציוניות, השמיע האחרון את הדברים האלה:

„יצירת מקלט־בית יהודי לאומי בארץ־ישראל, מקום שם תהיה האפשרות להגאון העברי לשגשג ולהתפתח באופן חפשי ובלי כל מעצור, תשמש גמול חלף סלוף הצדק במשך שנות אלפים להעם העברי. כמה מעלות טובות מפלשתינה יהודית לכל האנושיות. ראשית, תשמש זו בטחון לשלום אוניברסאלי — רעיון, שהעם היהודי ביחוד מסוגל להפיצו ולהשליטו בעולם. שנית, ישמש יסוד מדינה יהודית הראיה היותר גלויה וברורה להתקדמות רעיון הצדק והחופש בעולם".

— מר ע. ס. כדורי בשאנחיי של חינה הרים חמשים אלף דולאר לבנין בית־חולים יהודי חדש בירושלים. הנדיב הזה הבטיח להפדרציה הציונית באנגליה להגדיל את תרומתו, אם הסכום הזה לא יספיק לבנין המוסד.

— מאודיסה נתקבלה ידיעה, כי הציוניים החליטו שם לקבוץ מיליון רובל ליסוד מושבה קומוניסטית בארץ־ישראל לכבוד הדיקלא־ראציה הבריטית.

— מר נחום סוקולוב שוהה כעת בפאריז. מטרת בואו לעיר ההיא היא לבוא בדברים עם הבארון עדמונד רוטשילד על־אודות תמיכה בבאנק היהודי, שנפתח בימים האלה בארץ־ישראל.

— הסתדרות ציוני גרמניה קבלה את ההחלטה הזאת:

„הסתדרות ציוני גרמניה מביעה את ברכתה וקורת־רוחה להעובדה, שהממשלה הבריטית הכירה בדיקלאראציה רשמית את זכותם של היהודים לקיום לאומי בארץ־ישראל".

הַתְּנוּעָה הַרְאֻמִּית

העתונות ודעת־הקהל בגרמניה על שיבת־ציון.

המאורעות הגדולים של הדקלאראציה הבריטית בדבר שיבת־ציון וכבוש הארץ על־ידי הצבא האנגלי מצאו הד כביר על עמודי העתונים בגרמאניה ואויסטריה. רוב העתונים האלה, בהתאמצם להקטין את ערך כבוש ארץ־ישראל בתור גורם חשוב לתוצאות המלחמה ולבטל את הבטחתה של אנגליה בדבר יסוד מקלט־בית יהודי לאומי בארץ־ישראל, משתדלים גם באותה שעה להראות כאוהבים להעם היהודי ולרעיון הציוני. מבטיחים הם, כי רק מגרמניה תבוא גאולת ציון.

ה„פאסישע צייטונג", למשל, אחרי הזכירה את היהודים על הכרת־הטובה, שהם חייבים לממשלת גרמניה, „שעשתה כל מה שבכחה, בתור בעלת־בריתה של טורקיה, להיטיב את מצב היהודים בארץ־ישראל", מוסיפה ואומרת: „הציוניים צריכים להבין, כי רק בנצחון הגמור של הממשלות המרכזיות להם נצחון. מימות הרצל האויסטרי (מיסד התנועה הציונית) היו כל מנהיגי התנועה האינטרנאציונאלית הזאת יהודים גרמאנים. מקום מושב מרכזם הוא זה זמן רב בברלין, ולשונם של הקונגרסים, של העתונות ושל באי־כחם של הציוניים בקושטה גרמנית היא. אם ארץ־ישראל תעבור באופן זה או באופן אחר לרשות האנגלים, אז ימצאו היהודים העסקניים האלה בגרמאניה את עצמם במצב קשה ובלתי־נעים בעבודתם הזאת. כי תנועה חדשה זו, שחותם אנגליה יהיה טבוע בה (האנגלים כבר יצאו להם מוניטין בכשרונם

עליו צחוק ושעשועים וסינסאציה של החושים, אך לא תורה וחכמה לשמן. מתעמק הוא במדרש־פליאה של החיים ולא בענינים מופשטים. השרטוט הבולט באָפיו של הילד האמריקאי, שמשניא עליו למודים וספרים וכל ענין רוחני ונאצל, הוא — שאיפתו להשיג זריזות גופנית ולהצטיין בזה בין חבריו. שטוף הוא במשחקי הכדורים ובכל מיני משחקים אחרים, במלחמת תנופה והתאבקות, במהירות הריצה, ברכיבה על האופנים ובכל פעולה, שאפשר על־ידיה להצטיין בגמישות ובגבורה ובנצחת. לענינים אלו הוא נתון בכל כחות נפשו. שוכח הוא את אָכלו ומשקהו, את העולם ומלואו, וכל חושיו ועורקיו נתונים למשחקי ההתחרות בהתאבקות. ואפילו הספורים, שהוא בוחר לקריאתו, לקוחים מעולם זה — מעולם ההתחרות והנצוח במשחקים. בגלל נטיה זו נשתנה הטפוס של הילד העברי לגמרו. סופרים שבאו לאמריקה וראו את הילד העברי בפעם הראשונה — הד"ר נתן בירנבוים, ואם זכרוני לא יטעני גם מר ראובן ברײנין — השתאו לשנויים שנעשו בטפוסו ומראהו, בהבעת פניו ובנטיותיו. מתוך זה נקל לשער את יחסו של ילד כזה למורה עברי, שעל הרוב לא נתגדל ולא נתחנך בארץ זו, אלא בחדר ובישיבה, והוא נאנח על גלות השכינה ואינו מבין פרק במלחמה והתאבקות ולא יצלח לכל מלאכת קפיצה ומשחק. לגבי התלמיד הרי מורו העברי חדל־אישים, בריה עלובה ודלה, שאין לה זכות הקיום בעולם הזה, והוא בוזה לו במעמקי נפשו. הופעה זו כללית היא. עלמה צעירה, שהחלה להתהלך עם בחור לשם נשואין, מפני שמצאה בו כל המעלות הדרושות, כלומר: שידו משגת להרויח ולהמציא כסף לאשה די־צרכה, כדי שתוכל להתענג על כל טוב, — אם לקוי הוא בזריזות גופנית ופגימתו זו נתגלתה בקהל — תקע נפשה הימנו ולא תחפוץ לדעתו עוד. יתרון ה„גופניות" על ה„רוחניות" — „מכת" מדינה זו — חדרה כבר גם אל המשפחה היהודית פה, והראשון, אשר למד את התורה הזאת על רגל אחת ודבק בה בכל לבו ובכל נפשו, היה הילד היהודי.

(סוף יבוא).

הַבִּיבְּלִיוֹגְרַפְיָה שֶׁל מֶנְדְלִי

מאת

א. ר. מלאכי.

(המשך).

הופעת החלק השני הזה עשה רושם יפה על הקוראים העברים, אשר בכליון עינים חכו לו, ורוב העתונים העברים כתבו מאמרים בשבח המחבר. עורך „הכרמל", ש. י. פין, כותב (ב„הכרמל" שנה ששית, גליון 50 — י"ז טבת, תרכ"ח): „זה כשלש שנים יצא לאור החלק הראשון מן הספר הנכבד הזה המפיץ אור על טבע היצורים למיניהם, ומשכילים ראו ויתנו כבוד לפעל החכם המחבר, ועלינו החובה לעורר את כל אוהבי חכמה לאסוף את הספר הזה כי יקר ונכבד הוא, ויתנו עז ותושיה אל החכם המחבר להוציא לאור את יתר החלקים, והיתה כל ידיעת תולדות הטבע לאחדים בידיהם בשפתנו, ונגלה כבוד עושה מעשי בראשית".

בקורת יותר ארוכה כתב אר"ז (ב„המליץ" שנה שביעית, גליון 36 — כ"ו אלול, תרכ"ז). המבקר מהלל מאד את אברמוביץ ומוסר את תמצית ההסכמות של החכמים על „תולדות הטבע" ומוסיף: „אלה הן הסכמות אנשי שם אשר דבריהם שקולים ומיוסדים על אדני הדעת והחקירה האמתית, ואנן מה נענה אבתרייהו? הן המה סיימו כבר לכולא שבחא דמרא המחבר, ולנו אין להוסיף עליהם, רק להגיד בתם לבב כי השתוממנו בקראנו בספר הזה על חמדת לשון המחבר, ועל כחו כי עז להפיח רוח כוסף תאוה לנפש לקרוא מחקרי טבע כספורים נעימים הלוקחים לב האדם בעת אשר לא הניח שום סימן ותכנית וצורה וגטיה וכל פרטי תולדות העופות השונים למיניהם. אל ירע בעיני ידידנו המחבר, אם נאמר לו, כי החוברת הזאת העפילה מאור החוברת הראשונה, אשר הללנוה בזמנה, כי בעתה לא היה כמוה בעברית, ועתה הראה המחבר כי במשך שנים מעטות קנה שלמות לשית אליהן לב, כי רב חכמה וכשרון וחקרי לב עמוקים ובקיאות בתלמוד ומדרשים צפון בהם". המבקר מעורר גם את הקוראים העברים שיתמכו בידי המחבר וימהרו לקנות את הספר הזה שמחירו מצער הוא. כנגד זה העיר מ. זייפרט (במאמרו „מחסורי העת" — „הכרמל", שנה שביעית, גליון 31): „עוד רעה חולה ראיתי בקרב אחינו המחברים המשכילים, כי בהוציאם לאור איזה ספר למוד (לעהרבוך) יגדילו את מקחו עד אשר לא תשיג ידנו מקנותו, הספר היקר והנחמד „תולדות הטבע" להחכם המפואר שלום יעקב אבראמאוויץ הי"ו, מקחו בעד כל חלק 3 רו"כ, הנה המקח הרב עומד כשטן בעד הקונים הדלים, אשר במחיר ספר אחד יוכל לכלכל נפשות ביתו שבועים". והוא מעורר את ראשי „חברת מרבי השכלה בקרב ישראל", „שתוזיל את הספר למען ההמון". וגם אברמוביץ בעצמו פנה, בצאת ספרו, עוד פעם במכתב לועד חברת „מפיצי השכלה" * ושהחברה תתמוך בידו עוד פעם ותקח ממנו מספר של אכסמפלארים מספרו בעד מאתים הרו"כ שהוא חייב להם. הוא מתאונן לפניהם, כי „הדפסת ספרו עם הציורים עלה לסך יותר מן 1500 רו"כ, אשר הוא סך גדול בערכו, מבלי עזר וסעד זולתו".

ת ר כ " ח.

לד. מ כ ת ב ל מ ו " ל „ ה מ ל י ץ " — „המליץ", שנה שמינית, גליון 19 (14 מאי, תרכ"ח). מכתב קטן, שבו מספר אברמוביץ בשבח משכילי העיר ניקולאיוב ומהלל את הסדרים היפים בבית־הכנסת, שהנהיגו שם נאורי הקהלה הזאת.

לה. ה א ב ו ת ו ה ב נ י ם, ספור־אהבים מאת שלום יעקב בן־חיים משה אברמויץ. אודיסה, תרכ"ח. בספורו זה, אשר חלק קטן ממנו הוציא אברמוביץ עוד בשנת תרכ"ג (בשם „למדו היטב"), תאר המחבר בכשרון רב את מלחמת הדור החדש עם הישן — מלחמת ה„השכלה". הספור הזה, כפי ששמו מעיד עליו, נכתב על־פי השפעת הרומאן „האבות והבנים" של הסופר הרוסי טורגניוב, אף כי אין שום דמיון כלל בין גבורי ספורו של טורגניוב ובין אלה של אברמוביץ. זמן רב היה הספור מונח בכתב־יד אצל המחבר, ולא היה בדעתו להדפיסו משום חסרון כסף. בינתים תורגם הספור לרוסית על־ידי חברו של אברמוביץ, הסופר ל. בינשטוק, וטובי המבקרים הללוהו. וזה העיר את משכילי העיר אודיסה, בבוא אברמוביץ לשם, לרגלי הפצת ספריו, לדבר על לב המחבר, שיוציא לאור את ספורו זה; ואחד מהם, הסופר יעקב שמואל הלוי טראכטמאן, יצא במאמר מיוחד (ב„המליץ", שנה שמינית, גליון 7 — ד' אדר, תרכ"ח) לבשר את צאת הספר ברוסית, אשר — „אף שמעו שמעתי מפי הבשורה הנדפסת במ"ע „גאלאס" (1868, נומ. 18) איותה עליו נפשי, באשר שם מחברו מעיד עליו כי ברכה בקרבו, על־כן שמחתי באומרים לי: כי הספר ההוא נמצא למכור בבית מוכר ספרים הרוסים פה. אספתיו אל ביתי, והנהו היום לנגד עיני. כל קורא בו יראה בעליל מחזות נכונות מחיי היהודים הכתובות בטוב טעם ודעת, וידי ה' בינשטאק היו אמונה להריק אותו משפת עבר לשפת רוסיא מעשי ידי אומן נפלא, גם ה' נ. פיסטריצינקא שכל את ידיו בהקדמתו על הספר ההוא. אמנם צמאה נפשי לראות את האריגינאל העברי, כי דנתי ק"ו בנפשי, אם ההעתקה כך, האריגינאל על אחת כמה וכמה. תאות לבי נתן לי המחבר ה' א ב ר א מ א ו ו י ט ש, הבא לעירנו זה לא כביר. קראתיו מתחלה ועד סוף, ובפה מלא אומר: כי לה' אבראמאוויטש יאתה תהלה, ולא אחטא אם אומר שלא בא עוד כבושם הזה במחנה ישראל; כי ספרו זה מכיל בקרבו את הערב והמועיל גם יחד, כאשר יראו הקוראים המבינים בצאתו לאור. — — — אולם לבשתנו לא נפל חבל סופרי ישראל בנעימים כנודע, והאי גברא (ה' אבראמאוויטש) בהאי פחדא, כאשר הורהו הנסיון בהדפסת ספריו תולדות הטבע אשר לא ראה עוד פרי בעמלו הגדול, והוא ירא לנפשו להוציא מכיסו הוצאת הדפסת ספרו האבות והבנים העברי, העולה עד שלשה מאות רו"כ. ולמען שלא תאבד הליטעראטור העברית אבדה גדולה כאבדת הספר הנזכר, מהראוי כי חובבי שפתנו יקדמו פני המחבר ההוא בתשלומי מחיר הספר בטרם יגש אל המלאכה להדפיסו".

הסופר מעורר את עורך „המליץ", שגם הוא מצדו יעורר את קוראי „המליץ", יבוא על החתום לקחת את הספר הזה; „והיה כאשר יגיע לידך די כסף לכלכל הוצאות הדפסתו, יגש המחבר אל המלאכה, ולך תהיה צדקה, כי גדול המעשה יותר מן העושה". והוא מבטיח

---

* בספר „תולדות חברת מרבי השכלה" של ליאון רוזנטאל. חלק שני, ע' 188.

לחנוך אשר כזה, כי הבחור או הבתולה אשר יסיים בית־ספר כזה יהא השם „בן־תרבות" נאה לו, כשם שהוא נאה ויאה להוטנטוט ופרא־אדם... חמרנות גלויה ושאיפה להשיג ממון לכיס ומזונות לקיבה — הם הם האידיאלים של החנוך „למופת" הזה. הדמיון יתכווץ, מדע ומחקר יזרו הלאה, וכל מה שמשמש עונג רוחני לבן־אדם ומעשיר אותו עושר פנימי — יתנונה ויתדלדל. המושג, שיקבלו חניכי בית־הספר הזה, הוא, שאין דבר בעולם שיש לו ערך, מלבד בית־המסחר, השוק והלאבוראטוריה, ושאין בתרבות האנושית כל דבר שכדאי לדעתו ולשמרו, זולת הענינים שיש להם שייכות ויחס ל„עשית חיים"...

זהו התאור הנאמן של „בית־היוצר לנשמת האומה" האמריקאי, ולפי דעתם של אנשים, שאין לחשדם בשנאה המקלקלת את השורה, וגם לא בקוצר השגה. וכל אדם הבא ביחס קרוב עם הצעירים, שחונכו וגודלו בארץ זו ושספגו אל קרבם את רוח הארץ, מוכרח להודות, שה„מעשיות" היא הגורם היותר חשוב בכל פעולותיהם וחלומותיהם, ובה הם מודדים את הכל. בבתי־הספר התיכונים שבמיניאפּוליס ערכו המורים אנקיטה בין התלמידים והתלמידות, לדעת את יחסם אל הלמודים השונים, אילו מהם חביבים עליהם וכדאי להם לעסוק בהם, ובאילו אין מועיל, לפי דעתם, וצריך לבטלם. רוב הנערים והנערות הביעו את דעתם, כי הלמודים המשובחים ביותר הם סטינוגראפיה, כתיבה על המכונה, יפי הכתב, חשבון וכל יתר הלמודים מסוג זה, ולעומת זה יש לבטל את למוד השפות העתיקות ודברי הימים. ללמוד הספרות האנגלית נמצאו סניגורים רבים — בודאי משום שזה מסייע לכתיבת מכתבים ושיחה נאה, ויש בזה משום מעלה יתירה בהשגת משרה. זהו הטפּוס הכללי של הנער והנערה האמריקאים, והלכך יבשים הם, בלא כל לחלוחית של חלום־הנעורים, מזדקנים בלא עת, בורים בכל ענין של תרבות וספרות וסריסים בענינים, הדורשים טעם והרגשת היופי וגעגועי־הנפש. ואף הצעירות, שטבע ברייתן מכשירתן לשאיפות ולמאויים נאצלים ולאהבת היופי — גם הן אין חלומותיהן מתרוממים מעל גובה של עשרה טפחים, ומקורם אך ורק בהנאה גשמית ו„סינסאציה" גופנית. ראינוע ונסיעה באבטומוביל וארוחה בבית־מזון משובח ו„בורלסק" ומחולות — זהו התוכן של כל עולם־הדמיון שלהן. ומי שלא ראה נערה אמריקאית בשעה שהיא יושבת באבטומוביל, הטס על פני חוצות, ולועסת ממתקים ומתענגת על „שעה אחת של קורת־רוח" — לא ראה בריה מאושרת מימיו. ואלו הנערות, שכח־דמיונן מפותח ואישיותן חזקה ואמביציותיהן גדולות — מגיעות הן בחלומן עד בימת התיאטרון עם שפע ממון ושמלות־משי ובתי־מלון יקרים.

המעשיות הזאת, שהיא פרי החנוך האמריקאי, משפיעה, כמובן, באותה מדה שהיא משפיעה על הילד האמריקאי בכלל, גם על הילד העברי. הנטיה הגדולה לעניני רוח והתשוקה העזה ללמודים — סגולות אלו, שהנחילו לנו את שם־התפארת „עם הספר" — הולכות ונכחדות מקרבנו בתוך הסביבה האמריקאית. הילדים הבאים הנה מעבר לים מצטיינים גם כאן באהבתם לספר, והם הם הממיתים את עצמם באהלה של תורה, אולם אלו, שהורתם היתה בארץ זו ושנתחנכו בסביבה החדשה — תקוץ נפשם בלמודים, שאין בהם תועלת חמרית. כל מורה בבית־ספר עברי מבחין מיד בין תלמיד שבא זה לא־כבר ובין תלמידיו „האזרחים", שגם הם בני נודדים שלא התאזרחו עדיין. הראשון, כשהוא נוטל את הספר לביתו, הריהו מעיין בו וקורא וחוזר מתוך אהבה וחשק, והאחרון, כיון שעבר את סף בית־ספרו ויצא החוצה, הסיח את דעתו לגמרה מן הלמודים והריהו עוסק בענינים הקרובים לרוחו. ולא רק בבית־הספר העברי כך, אלא ששנוי זה ניכר גם בבית־הספר הכללי. המורות באסכולות מעידות, שילדי היהודים, בני הנודדים, מצטיינים מבני שאר האומות בתשוקתם העזה ללמודים ובהתמדתם וענותם, מה שאין כן מנהגם של הילדים, שנולדו להורים שנתאזרחו ונתאמרקו, — אין כל הבדל ביניהם ובין שאר הילדים הנכרים *.

המעשיות היתירה הזאת, שכל התלמידים מצוינים בה, מלבד שהיא יוצרת יחס גרוע אל הספר והלמודים והענינים המופשטים, שאין שכרם בצדם, קובעת היא גם את יחסו המיוחד של התלמיד האמריקאי אל המורה. בכלל יש הבדל עצום בין מעמדו הרוחני והחברתי של המורה — במורה הכללי הדברים אמורים — באירופה ובין זה שבאמריקה. מורה של בית־ספר תיכוני באירופה הריהו בן־אדם מכובד על הבריות, ויש לו מהלכים באולמי העשירים. פּרופיסורים של בתי־ספר גבוהים נחשבים כשמנה וסלתה של החברה, וקרבתם נחשבת על הבריות לכבוד מיוחד. לא כן המצב כאן. שכרם של הפרופיסורים הרגילים מועט ושעות עבודתם מרובות, ומה ערכו לעומת סוחר, המשתכר אלפים ורבבות ויש בידו להתענג על כל טוב ? „פּרופיסורים באוניברסיטות קטנות ספּרו לי, — מעידה אשה, שהקדישה ימים מרובים לחקירת החיים באמריקה — שאפילו הדירקטורים מתיחסים אליהם כאל בריות עלובות, שמשום איזו פגימה שכלית אינם משיגים את ערך הממון, ושבכל אופן לא היו מצליחים בחיים" **. ואם היחס אל פּרופיסורים הוא כך, על אחת כמה וכמה גרוע היחס אל המורים בבתי־הספר הנמוכים, ששכרם אינו מגיע לשכרו של תופר־כתנות.

זהו היחס אל מורה בכלל. ציירו לכם איפוא את יחסו של הילד היהודי האמריקאי אל מורו העברי, המלמדו ענינים שאין להם כל ערך בשוק החיים. רוב תינוקות של בית רבן באירופה, כשמציעים לפניהם שאלה, במה היו בוחרים לפרנסתם ולמלאכתם, עונים תשובה סטיריאוטי־פית : הריני רוצה להיות מורה. זוהי השאיפה והמטרה הנשגבה שלו, מפני שרואה הוא את המורה כתור אדם־המעלה ; אולם הילד האמריקאי שואף להיות „טשארלי טשאפלין", מתאבק ולוחם פרופסיונאלי, מעופף באווירונים, רוקפלר... רוצה הוא ברכוש ובממון ובעונג גופני, חביבים

* Educational Influences in "The immigrant Jews."—
**Busbey: Home Life in America, Macmillan, N. Y., 1910.

ומנהיגים ציוניים; הרחיבו מעט את הפתח, ויכנסו אחרים, הרוגלים בצלב, וישתתפו גם הם עמכם בהבאת־הגואל!" — מה נענה על טענה כזו? הנחזיק גם אז במדת השתיקה, המתבארת לשני פנים?

או אולי חושבים הם, מנהיגינו, כי רחוקה הדרך מן ה„אילן" אל ה„צלב"? — אם כן, אינם אלא טועים. קרובה היא — בכל אופן לא יותר מימי דור אחד; ואם בה יוליכונו, נרד לשער החמשים קודם שנגיע לציון.

שיקאגו, י"ט טבת, תרע"ח.

רוּחַ אֲמֶרִיקָה וְהַשְׁפָּעָתָהּ עַל הַיֶּלֶד הַיְּהוּדִי

מאת

צבי שארפשטיין.

בתכונתם של היחיד והצבור היהודי באמריקה משמשות בערבוביה סגולות ושאיפות, שהן סבל הירושה של הטראדיציה והפסיכולוגיה היהודית, המובאה מעבר לים, ונטיות חדשות, שהן פרי החיים והמנהגים של הארץ החדשה. ומפני שהישוב היהודי באמריקה עודנו צעיר לימים, ורוב מנינו הוא מהגרים, שזה מקרוב באו ושהשקיעו את מיטב כחותיהם במלחמת הקיום וההסתגלות החיצונית, — לא הספיקה להם עדיין השעה לחדור לתוך פנימיותה של ארץ־מגוריהם החדשה ולברוא סינתיזה בין השאיפות והנטיות המתנגדות. לפיכך מרובים כל־כך הנגודים והסתירות וההופעות המוזרות בחיי היהדות האמריקאית.

אולם כנסת ישראל של מחר הולכת ומשתחררת מסבל הירושה, ולא רחוק היום, שתהיה כמעט כולה „פרי הארץ". השפעת הסביבה היהודית המקורית והפסיכולוגיה היהודית פוחתת משנה לשנה. הבית היהודי — זה המבצר החסון — חרב כאן והיה לפונדק גרידא, המספיק מזון ולינת־לילה לבני „המשפחה", ההולכים כל אחד בדרכו המיוחדה, ובמדה שתתמעט השפעת הבית, בה במדה תגדל ותרבה השפעת האסכולה והסביבה האמריקאית. וכדאי לנו לעמוד על טיבה ומהותה של רוח זו והשפעתה ועל השנויים, הנעשים בעטיה באפיו של הילד העברי, שלתקנתו אנו דואגים ובו אנו תולים את תקוותינו לעתיד.

השרטוט הראשי הבולט באפים של החיים האמריקאים הוא — החמרנות, הרדיפה אחר רכוש. הרוחה החמרית משמשת כאן לא אמצעי לשפור החיים בלבד, אלא גם מטרה בפני עצמה, והיא משעבדת לה את יתר הנטיות והמאויים, את המחשבה, את החנוך, את ההסתדרות המדינית והאזרחית ואת הרעיון הצבורי. קבוץ ממון והנאה גשמית — הם רוח החיה בכל הפעולות והמעשים. בית־הספר האמריקאי, למשל, מרחיק לאט־לאט כל למוד, שיש לו ערך תרבותי, כל מה שהוא פרי המחשבה האנושית והאידיאל האנושי, ומשאיר בתכנית־הלמודים רק את הדרוש לכשרון־המעשה ולפרנסה ולחיי העולם הזה. „מהפכה נעשתה בחרושת־המעשה — אומר אחד הסופרים — המכונות עושות הכל. נערים ונערות עוזבים כיום את כתלי בית־מדרשם על־מנת לצאת אל החיים ולשמור על מכונות גדולות. החיים האינדוסטריאליים דורשים מומחים, אנשים היודעים חלק מן העבודה על בוריו, ועל בתי־ספרנו למלא דרישה זו" *.

זוהי ההשקפה הנפוצה ביותר על החנוך, וזהו היסוד והבסיס של „שיטת גרי", ההולכת ומתפשטת, ושל כל הזרמים המודרניים בחוגים האמריקאים. ואין דברים אלו קובלנה של אנשים, המתגעגעים על אירופה ועל הטראדיציה האירופאית ומוצאים לקויים וחסרונות בחיים כאן. גדולי אמריקה בעצמם כבר עמדו על תקלה זו. אחד הלאומיים הקנאים, מר בוטלר, נשיא האוניברסיטה „קולומביה", אומר באחד ממאמריו: „הרעיון, כי מטרת החנוך היא להכין את הילד למלאכה וליגיע־כפים, הוא הבסיס של כל שיטת החנוך בארצות־הברית, וזה עתיד להעמיד אותנו בשפל־המדרגה לעומת עמים קטנים ודלים ממנו במנין וברכוש, שיש להם מטרה אידיאלית ושאיפה לאומית". „במשך השנים האחרונות — אומרת סופרת אחת — נפוצה הדעה, שהעיקר הוא התקדמות חמרית ופיתוח כחות הגוף, ובכחותינו השכליים עלינו להשתמש, כדי להשיג מטרות אלו. השקפה זו תשיב אותנו לאחור, לימי הפראות. היא הנגוד הגמור לתרבות וציביליזציה" **. „מה הוא העיקר בחנוכנו?" — שואל סופר אחר ועונה: „ההצלחה בעולם החיים, לקבץ ממון רב או לזכות בכהונה גבוהה. אין כל חפץ להצטיין בעולם הרוח, כי־אם להצליח הצלחה חמרית. אין מפתחים את הרוח ואת הנפש ואת ההרגשות העדינות, כי־אם, להפך, מקהים את המחשבה ואת השאיפות וההרגשות" ***. „האמריקאי הטפוסי — מתאוננת מרת ב. שרבוד במאמרה „על המקדש ששמם" — הריהו בעיני בן עם אחר בן־אדם זריז ומהיר, בעל שרירים מפותחים ובעל־כשרון להוציא לפעולה הצעות מעשיות, אולם בעל נפש שטחית. האם אפשר לנו לכחש בלקויים הללו?"

רוצה אני להביא עוד עובדה מענינת אחת. בבית־המדרש למורים, המתקיים על־יד האוניברסיטה „קולומביה", נוסד זה לא־כבר „בית־ספר למופת", שבו יגשימו את האידיאל החנוכי החדש. בה„טיימס" הניו־יורקי נתפרסם מאמר ראשי, המבקר את תכנית־הלמודים של בית־הספר החדש, ובקורת זו מעמידה אותנו על מהותו של הרוח החדש. „בתכנית הזאת נאמר שם — אין אף סימן קל, שמחבריה שמו לב להתפתחות אפים ותכונתם של חניכיו. אין אנו מוצאים בה אפילו למוד אחד, השואף לפתח אידיאלים ומאויים רוחניים, המתרוממים מעל העבודה היום־יומית. חלילה לנו ליחס את השם „תרבות"

---

* The Craftsman, Nov. 1916.—** N. American Review, Dec. 1916. — *** B. Russel, Atlantic Monthly, June 1916.

הרודה באלפי אלפים בני־אדם, מעבר מזה, ואבותיהם של ה„אביונים“, שהתפרנסו בחגבים אשר במדבר יהודה, מעבר מזה.

ומה ענו על זה ראשי הכתה הנלעבה?

הנה בזה קטע ממאמר אחד, שהופיע ב„טיימס“ הניו־יורקי, כתוב בידי איש שאין לחשדו על האיבה לעשירים:

„נניח לפי שעה — אומר הכותב — את ענין הטבילה, כשהיא לעצמה, וגודל ערכה לשיטתם של ה„טובלים“. עיקר השאלה הוא: האם נרשה ליוהן ד. רוקפלר, הבן — כבוד עשרו במקומו מונח! — להשאר בקהל ה„טובלים“ ולהחשב כאחד מן חבריא, בשעה שהוא כופר בעיקרי הנצרות? — — — חלילה לי מזלזל בכבוד מי שהוא, ובפרט בכבודה של משפחת רוקפלר, שאני הוגה לה רגשי כבוד והערצה אמתית, בגלל מעשי־צדקתה ויגיעתה הרבה לטובתם של חניכי־הצבא שלנו. אולם הענין שלפנינו אינו ענין של דיני־ממונות, ואף לא של אסור־והיתר — כל עולמנו הדתי עומד עליו. — זאת ועוד אחת: עלינו להזהר באנשים צעירים לימים, המתמכרים לרכיבה על המקל. סוס־המקל של מר רוקפלר הוא — „יד־אחת“, „טרוסט“. אביו השתמש בעיקר זה בעסק הנפט — והצליח; ועתה בא הבן להכניסו לעסק הדת. ברצונו ליסד מעין „טרוסט“ של נוצרים פרוטסטאנטים; ואם בעד זה נצטרך לשלם בכמה מעיקרי דתנו החשובים ויקרים לנו ביותר — מה בכך! — עצתי הנתונה למר רוקפלר היא, כי במקום לעמוד בתוך מחנה ה„טובלים“ ולחתור תחתיה חתירה מבפנים, יצא לו מתוכה ויתחבר ל„דתיים ההפשיים“, ששם יכירו מקומו“.

כך משיבים בני־חורין. ואָנו?

ישנו בשיקאגו יהודי אחד, שלא הגיע למדרגתו של רוקפלר לא בעושר ולא בכח; אולם מן התקיפים הוא, ואת תקיפותו הראה כמה פעמים בעסקנותו הצבורית, הכללית והיהודית גם יחד. והאיש זכה לשלשה כתרים: כתר הנשיאות של ועד החנוך העירוני; כתר הנשיאות של מוסד יהודי גדול וחשוב שבעירו; וכתר סגן־הנשיאות של הפדרציה הציונית המערבית. וכדרך התקיפים, לא הסתפק במה שיש לו, אלא קפץ ונטל לעצמו עטרה שאינה הולמתו כל־עיקר, עטרה של מורה־הוראה בישראל. חזיון זה של הדיוטות קופצים בראש אָמנם אינו חדש בחיינו, ולא היה כדאי להעמיד לו ציון מיוחד; אולם בנדון שלנו יש גם חידוש, וראוי הוא, איפוא, שירשם לזכרון.

מעשה שהיה כך היה: אשתקד, לפני „חג הלידה“ שלהם, פקד המשגיח הראשי של בתי־הספר בשיקאגו על המנהלים לבל יחוגו את החג הלז בין כתלי בית־הספר; משום שהחג, כידוע, יסודו דתי וצורה דתית לו, ובתי־הספר שבמדינות־הברית עומדים מחוץ לתחום הדת. כך הורה המשגיח, שהוא נוצרי. וכשבאו דברים לפני נשיא הועד, היהודי, פסק להיתר; ולא זאת בלבד, אלא שהוסיף ואמר, כי מצוה עלינו לחוג חג זה, מפני שמנהג „משלוח מנות“, המקובל בו, עלול לפתח בקרב הילדים את רגש־הצדקה וכל הנלוה עליו. וראיה לדבר, שאָנו קרובים בזה לשכר ורחוקים מהפסד, הביא מנפשו הוא: כל ימיו היה מעמיד „אילן“ בביתו, בין בבית אָביו בין בביתו שלו, ולא מצא בזה עון אשר חטא.

הדבר קרה, כאָמור, לפני שנה ויותר, בחורף שנת תרע"ז. העתונות שלהם הציעה את הדברים בנחת־רוח מיוחדת; בין העתונים המקומיים שלנו נמצאו רק שנים — הרב שמואל כהן ב„סנטינל“ ואחריו ליאון זולוטקוף ב„קוריער“, שיצאו ודרשו את הדבר לגנאי; שאר בעלי־העט גערו בחבריהם המוחים בנזיפה; וההנהגה הציונית, שה„פוסק“ היה אחד מראשיה, שתקה.

פירושה של השתיקה לא ידענו. סתם שתיקה כהודאה דמיא; אולם בועידה הציונית השנתית, שחלה סמוך לזמן ההוא במיניאפולים, לא נזכר שמו של סגן־הנשיא בין הנבחרים מחדש, — ובכן ניתן מקום לשער, כי שתיקה זו של ההנהגה הציונית לא היתה כהודאה. כך דנו, ושמחנו על כי אָנו והנהגתנו נקיים.

היעלה על דעת מי־שהוא, כי שמחתנו היתה שמחה־לבטלה? — אם יעלה או לא יעלה — עובדה היא; וועידת הציונים המערבים של השנה תוכיח: בועידה זו, שחלה באמצע חודש טבת בשיקאגו, שב סגן־הנשיא אל כנו, על־פי הסכמת כל הצירים. ומכיון שלא שמענו, כי סגן־הנשיא חזר בינתים בתשובה, יש להוציא מזה, כי ההנהגה הציונית היא ש„חזרה בתשובה“ — והתירה מעתה את חג־הלידה לתינוקות־של־בית־רבן.

והנה אין לבוא בטענות על סגן־הנשיא עצמו. ישראל, שכל ימיו שאב מבארות־זרים ועדיין הוא קשור לעמו, ישראל הוא לכל דבר. אם חטא — בשוגג חטא; והשוגג יש לו כפרה. ואלא עם מי יש לבוא בדין? — עם חבריו בהנהגה הציונית, שבחרו בו. הם הלא אי־אפשר לחשבם לשוגגים בשום אופן, לפי שיש ביניהם כמה וכמה בעלי תורה ובעלי השכלה עברית, — ובמה איפוא יכופר להם? — והן רובם ככולם חרדים לקדשי האומה, אם מבחינה דתית או מבחינה לאומית, ומכירים ומודים עם זה, כי „מצוה“ זו, שהחזיקו בה רבים מבני־ישראל, סופה להוריד את מחזיקיה למ"ט שערי נצרות, — ואיך יישבו הם את ה„דבר והפוכו“, שהראו לעינינו? — ובין ראשי ההנהגה יש אחד סופר, העומד על המשמר ונלחם ערב ובוקר וצהרים בהתבוללות לצורותיה השונות — בהתבוללות השבעה שמצד ימין, ובאחותה הרעבה שמצד שמאל, — ומדוע עצם עיניו הפעם, בראותו את האורב בחדר?

והשאלה איננה שאלת העבר בלבד. היום התרנו עבודה־זרה זו; ולמחר יבוא אחד מן „העברים בני דת ישו“, שלא מעטים הם בעולם, וידון לפנינו לאמר: „רבותי, אתם פותחים שער לרוגלים באילן, מכניסים אותם לפני־ולפנים, וממנים אותם פרנסים על הצבור

בו! כי מי זה לידי יתקע, שלא יקום עשו לעיני השמש לצרף מחשבה טובה למעשה ויכני, כמו שכתוב בחומש, א ם ע ל ב נ י ם — כלומר: ישלח באש את ביתי ואת רפתי ואת כל אשר לי? האם מעשו יפלא דבר? הלא נאמר עליו, כ י צ י ד ב פ י ו — כלומר: נאמן בבריתו וקיים במאמרו!... אי, טוביה, אני מהרהר בפני עצמי, לא עת היא עתה לשבת בחבוק־ידים — קום ופסוק להם פסוקך!"...

בקיצור, למה אאריך למעלתו בדרוש? אין זאת כי־אם מן השמים נלחמו לי, והקדוש־ברוך־הוא עשה לי נס ונתן רעיון בקרבי לחזקני ולעודדני, לבל ירך לבבי ולבל תרפינה ידי בשעת הסכנה, ואני מבליג על רגשותי ופונה אליהם, אל הגויים העומדים לפני, ואומר להם בלשון זו: „שמעו־נא, אני אומר, רבותי, דיינים מומחים, וישמעו־נא כל בעלי־הבתים, העומדים פה עמנו היום. מאחר, אני אומר, שכבר נחרץ משפטי מפיכם וגזירה היא מלפני העדה בכבודה ובעצמה, הרי אין להרהר אחר מעשה בית־דין ולא כלום. בודאי, אני אומר, צדקתם ממני; בודאי גלוי וידוע לפניכם, כי כדאי הוא טוביה והגון לכך, אני אומר, שתביאו כליה ביום אחד על עניו ועמלו ועל רכושו המעט, אשר רכש לו בזעת אפיו במשך כל ימי הבלו עלי אדמות... ואולם, אני אומר, השמתם לבכם אל הדבר הזה, כי יש גבוה מעל גבוה, אשר את גבהו ואת רוממותו לא ישיגו גם זקני עדתכם ושופטיה הצדיקים? הידעתם, אני אומר, אם שמעתם, כי יש אלהים דיין בארץ, אשר לו הצדק ולו המשפט, אשר על־פיו ישק כל דבר ועל־פיו נצא ונבוא כולנו? אינני מדבר פה, אני אומר, ב א ל ה י או ב א ל ה י כ ם — מדבר אני באלהי כ ו ל נ ו, אלהי השמים ואלהי הארץ, הוא האלהים, אני אומר, היושב שם ממעל ורואה את כל הנבלה הנעשה פה מתחת... מי יודע, אני אומר, אפשר הדבר, כי הוא בעצמו בכיבול חרץ משפטו עלי, כי אקבל את ענשי בעולם הזה על לא עול בכפי דוקא מידיכם, מידי אנשי־שלומי, אשר אתכם ישבתי כל ימי חיי לבטח; וכנגד זה, אני אומר, אפשר גם אפשר הדבר, כי לא ירצה אלהים את מעשיכם בשום אופן, ולעולם לא יסלח לכם, אם תשלחו יד בעברו בטוביה לנגוע בו לרעה... ובכן, אני אומר, כי הוא זה איפוא האיש, אשר יבוא בסוד אלוה לדעת את חפצו ולגלות צפונותיו? אדרבה, אני אומר, אולי ימצא פה בקרבכם איש כזה, אשר שאר־רוח לו לגלות עמוקות ולבוא עד חקר תכלית האלהים?"...

בקיצור, ניכר הדבר, שראו ונוכחו הפעם, כי לא תהיה תפארתם על הדרך הזאת וכי לא את טוביה ינצחו בדברי הלכה, — אז ענה זקן־העדה, הוא אנטון הפופריליי, ואמר לי בזו הלשון: „שמעני, טביל, הוא אומר, הלא איש נבון וחכם אתה בתוכנו, ולמה איפוא נריב חנם? ובפרט, הוא אומר, כי אמנם ראינו אותך לפנינו איש תם וישר, אשר לא נמצא עול בכפו, אף כי יהודי אתה וגזעך מקולל מעולם ועד עולם. ואף־על־פי־כן, הוא אומר, אין זה ענין לכאן — להכותך חייבים אנחנו; גזירה היא, הוא אומר, מלפני העדה—ואין להשיב! ולכן, הוא אומר, זאת נעשה לך, טביל, ונקינו ממך הפעם: הבה נשבור לך, לכל הפחות, את חלונותיך. זו, הוא אומר, ח ו ב ה היא לנו, שמא יבואו, הוא אומר, פקידי המקום, אלה שהשלטון בידם, אז יראו בעיניהם, כי לא פסחנו על ביתך ועשינו בך ככל התורה והמצוה; שאם לא כן, הוא אומר, עוד יתקצפו בנו וישימו עלינו עונש־כסף"... כדברים האלה וכלשון הזאת, כפי שאני מספר לך היום, כה יעזרני אלהים וכה יצליח את דרכי בכל אשר אפנה! ובכן, אמור מעתה, אדוני שלום־עליכם, הלא יהודי מעורב עם הבריות אתה ויד ושם לך בכל תפוצות ישראל, כמו שאנו אומרים בתפלת שחרית: מ ג י ד ד ב ר י ו ל י ע ק ב, — הגידה־נא לי איפוא: וכי לא צדק טוביה במשפטו, באמרו כל הימים, כי יש לנו אל גדול וחזק בשמים?...

ובכן, סיימתי לך בעזרת השם יתברך את פרשת בלק. עכשיו הבה נחזור ונשים פנינו אל פרשת לך־לך, האמורה לעיל. את הפרשה הזאת למדוני זה לא־כבר, בימינו אלה, ולמד למדוני אותה דוקא על בוריה, לכל פרטיה ודקדוקיה. להודיעך, כי בפעם הזאת לא הועילו לי כבר שום דרשות ושום משל ומליצה, לא דברי הלכה ולא דברי אגדה. ומעשה שהיה כך היה — הנני ואספר לך דברים כהויתם, דבר דבור על אפניו, כאשר אהבתי.

(המשך יבוא).

בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים

מאת

ש. ב. מקסימון.

יוהן ד. רוקפלר, בנו של יוהן ד. רוקפלר, הרעיש בימים האחרונים את ה„ספים" של כתה נוצרית ידועה, שבין בניה הוא נמנה, היא כתת ה„טובלים" (Baptists). ובשל זה הרעש:

בראשונה היו אומרים: מים מכניסים את האדם בבריתה של הנצרות, בין על־ידי טבילה, בין על־ידי זריקה. עד שבאו ה„טובלים" ושנו: אין הנוצרי מתקדש לדתו אלא על־ידי טבילה. והנה קם הרב הגאון יוהאן ד., כטוב לבו במשתה צבורי, והורה הלכה, כי הטבילה, שהיא העיקר המבדיל בין כתתו לשאר כתות נוצריות, צריכה להבטל. ושני טעמים נתן לדבריו: ראשית, לא ניתנה טבילה מפי־הגבורה. ושנית, עתידה מלחמה זו, שהעולם מתבוסס בה ברמיו, להביא בעקבותיה מהפכה בדת, כמו בשאר פנות החיים; ומהפכה זו תבטל את המנהגים שנתרוקנו מתוכנם, כטבילה, תמחק את התחומים המלאכותיים שבין כתה לכתה, ותעלה את הדת המחודשת — קרי: הדת ה נ ו צ ר י ת המחודשת — לאותה מדרגה, שבה עמדה בראשית צמיחתה, בזמן שהיתה העבודה הדתית בת־לויתה של כונת־הלב, ולא פרי ההרגל.

הנה כי כן נפגשו בזה הקצוות: יוהן ד. רוקפלר,

מאת
שלום־עליכם

לֶךְ־לְךָ

מעשה שסח לי טוביה החולב, האיך חזרה בתו הפושעת בתשובה שלמה אל עמה ואל אלהיה וקבלה על עצמה חובת־גלות ביחד עם אביה הזקן.

תרגום
י. ד. ברקוביץ

(המשך).

בקיצור, הדבר היה בשכבר־הימים, תיכף לאחר מלחמת יאפוניה, בעצם הסער של זמן מתן קונסטיטוציה במדינתנו, עת שישועות ונהמות התחילו מתרגשות ובאות על אחינו בני־ישראל למקומותיהם, מתחילה בערים הגדולות ואחר־כך בערים הקטנות, ורק עד מקומי לא הגיעו ובביתי לא נגעה הרעה. במה היתה זכותי גדולה כל־כך? הדבר פשוט. ע ם ל ב ן ג ר ת י — כלומר: יושב אני כל ימי עם בני־נח שבת שכנים, חי אתם בשלום ושלוה, באין מכלים דבר, מעורב עם כל בעלי־הבתים שבכפר, יודע שיחם ושיגם, אָרחם ורבעם וכל הליכותיהם, מתרועע עמהם כאחד מהם, להבדיל, לקיים מה שנאמר בתהלים: ע ם נ ב ר ת ת ב ר ר — תרגום אונקלוס: ק ר ב ל ג ב י ח ז י ר א ו א י ת ח ז ר . . . והם אף הם משלמים לי טובה תחת טובה, נראים כאוהבים, מקרבים לי בשעת דחקם, שואלים בעצתי בימי חלים, נהנים ממני גם גמילות־חסד לעתים קרובות, וטביל הוא בעיניהם גולת־הכותרת, השאור שבעיסה, השמנונית שעל־גבי החלב — ממש ידיד נפש אָב הרחמן... אמור מעתה: כלום צריך הייתי לצפות לפורעניות, לחוש להבלים כמו אלה, לפרעות ולפגעים ולמשלחת מלאכי־רעים, מאחר ששכני הגויים בכבודם ובעצמם הפיסו את דעתי כמה פעמים והבטיחוני בהן־צדקם, כי לא תאונה אלי כל רעה ונגע לא יקרב באהלי?... ואָמנם כך הוה — ואתה הסכת־נא ותשמע את מעשי אלהינו.

בקיצור, ויהי בימים הרבים ההם, ואני טוביה חוזר לביתי מבובריק, כפעם בפעם, לרגל מלאכתי — בעת ההיא ואני עודני בגדלותי, שולה עדיין את ידי במסחר חלב וחמאָה וגבינה ושאָר ירקות וזרועי מושלה לי כבשנים קדמוניות; עודני עושה כה וכה לפתח את סוסי ולתת לו מעט תבן ומספוא לפיו, ועדיין לא הספקתי אפילו ליטול את ידי לסעודה, והנה מביט אני ורואה — המון גויים נאספים בחצר ביתי, כל העדה כולה, כל תושבי הכפר ובעלי־הבתים החשובים למקטנם ועד גדולם, למן אנטון הפופרילי, הוא אנטון זקן־העדה, ועד הפחות שבפחותים, זה טרוכים רועה־העדרים, ופני כולם נראים לי משונים, לא כתמול־שלשום — פנים חוגגים ונרגשים!... ואָמנם ברגע הראשון נתר לבי ממקומו למראה הזה: לשמחה מה זה עושה פתאום? הן לא חג ולא מועד היום! וכי לא באו הללו ללמדני כאן פרק בפרשת בלק?... אלא מיד שבתי ואָמרתי אל לבי: אי לך, טוביה, שכך עלתה לך על דעתך! הלא תבוש ותכלם! כל ימיך אתה יושב בשלום ישיבת יהודי אחד, להבדיל, בין המון גויים רבים, גר ותושב אתה עמהם בכפר הזה זה כמה, ועדיין לא פגע בך איש מהם לרעה ולא נפל משערת ראשך אָרצה!... ואני קם ויוצא לקראתם ומקדם את פניהם בקול רם ובסבר פנים יפות: „ברוכים הבאים, אני אומר להם, מה לידידי בביתי? מה שאלתכם, אני אומר, ומה בקשתכם, שכני החביבים? מה יש בפיכם לבשרני טובות ולהשמיעני חדשות?“... יצא זקן־העדה, הוא אנטון הפופרילי, ענה ואָמר לי בלשון גלויה, בלא לב ולב ובלא שום הקדמות: „באנו אליך, טביל, הוא אומר, על דעת המקום ועל דעת הקהל; רוצים אנחנו, הוא אומר, להכותך“... מה יאמר מר לחתוך־הדבור הזה של עשו? לזאת יקרא במקומנו „לשון סגי־נהור“ — כלומר: לשון־רמזים, שרק מלאכי־השרת אינם נזקקים לה... נקל איפוא לשער את כל הסערה, אשר התחוללה בקרבי לשמע הבשורה הנעימה הזאת; ואף־על־פי־כן, להוציא את רגשותי החוצה לעיני המון ערלי־הלב לא חפצתי. חלילה לי לעשות כדבר הזה — הן לא נער טוביה וירך את לבו ויגלה קלונו ברבים! והרי אני כובש את יצרי, מעמיד פנים שוחקות ואומר להם בנעימות ובנחת, מתוךְ זחיחות־הדעת: „סימן טוב ומזל טוב לכם! ברוכים אתם, אני אומר, וברוך טעמכם, כי באתם תחת צל קורתי לעשות לי את כל החובה והמצוה הזאת! ורק תמה אני עליכם, בני, אני אומר, למה־זה אחרתם לבוא כל־כך? הלא במקומות אחרים, אני אומר, כבר נשכחה המצוה הזאת וכבר עבר זמנה?“... נענה אנטון הפופרילי, הוא זקן־העדה, ואָמר לי מתוך כובד־ראש דוקא: „להודיעך, טביל הוא אומר, שמתחילה אָמנם מדיינים היינו זה עם זה ולא ידענו איך להחליט דבר: אם להכותך, או שלא להכותך? כי הנה, הוא אומר, בכל מקום, אשר אחיך בני־עמך נחתים שם, מכים אתכם ובוזזים רכושכם, ולמה איפוא, הוא אומר, יגרע חלקך בתוכנו?... ולכן, הוא אומר, נמנינו וגמרנו מטעם העדה, כי חייבים גם אנחנו להכותך... אלא מה? עדיין אין אָנו יודעים בעצמנו, הוא אומר, מה המעשה אשר נעשה לך, טביל: אם נפץ ננפץ לך, הוא אומר, רק את חלונותיך, וקרוע נקרע לך את כריך וכסתותיך, ונוציא החוצה את נוצותיך, או אולי, הוא אומר, נקום כיום הזה ונשרוף לך את ביתך ואת רפתך ואת כל הכבודה אשר לך?“...

לשמע מסירת־מודעה זו נבקה רוחי בקרבי ונתבלבלתי כולי. ואני נושא את עיני ומתבונן אל אנשי־שלומי אלה, כשהם מסתופפים כולם בשער חצרי, עומדים צפופים ונשענים איש על מטהו האָרוך אשר בידו, מתלחשים זה עם זה מתוך כובד־ראש ומתיעצים על צפונותיהם. משמע, שהדברים דברים כפשוטם הם, ואין בהם משום ליצנות כלל, כמו ששנו חכמים בלשון המשנה: ד ב ר י ם כ ד ר ב ו נ ו ת . . . אם כן, אני אומר אל לבי, הרי באו מים עד נפש — ענין רע, טוביה, נתן לך אלהים לענות

הראשונים ברוסיה, שהכיר בחושו המדיני הבריא את כל גודל ערכו של הרצל ושל התנועה החדשה אשר ברא. ומני־אז החלה תקופה חדשה בעבודתו הציונית של המנוח. הוא היה המתוך בין המזרח והמערב, בין הציונים המדיניים ובין אלה שנקראו בשם מעשיים, והוא היה קרוב ברוחו ובעבודתו גם להציוניות התרבותית, שהקריב לה חלק גדול מכחותיו. בהיותו בעל שכל ישר, בעל תפיסה קלה וגם נואם מצוין, ובהיותו אהוב על כל המפלגות שבציוניות במזרח ובמערב, תפס גם בהקונגרסים הציוניים, בתור אישיות מצוינה, מקום חשוב עד מאד. אחרי מותו של הרצל עוד נתעלתה חשיבותו ונתגברה השפעתו בתוך ההסתדרות הציונית של כל העולם.

על הקונגרס הציוני האחד־עשר נבחר צלינוב אל הועד הפועל המצומצם של ההסתדרות הציונית. אז עזב את מוסקבה ועבודתו שם בתור רופא והקדיש את כל כחותיו, עתותיו וכשרונותיו רק להעבודה הציונית, ולמרות כל התנאים הקשים והמעצורים לאין מספר, שמצאה הציוניות בשעת מלחמת־עולם זו, היתה עבודתו של המנוח, שמסר עליה את נפשו, פוריה עד מאד. ובמותו עתה, בשעה גדולה כזו, יפקד מקומו ימים רבים בתוך העומדים בראשי העבודה החדשה של ציון החדשה.

אולם שמו ישאר לזכרון־עולם בתולדותיה של תנועת התחיה הלאומית.

שלום לעפרו!

ג׳.

כְּבָר עָבַר יוֹם...

כְּבָר עָבַר יוֹם, וְהַחשֶׁךְ
מִכְּנַף הַלַּיְלָה רַד,
כְּנוֹצַת־נֶשֶׁר תִּצְנַח,
מִדֵּי טוּסוֹ, אַט.

מֵרָחוֹק אוֹרוֹת־כְּפָר נִרְאִים
מִבַּעַד לַגֶּשֶׁם וָלָאֵד,
וְלִי צַעַר בָּא, מֵעָלָיו
הַלֵּב לֹא יוּכַל יֵט.

מִין צַעַר עִם גַּעְגּוּעִים,
שֶׁאֵינָם כְּאֵב, כִּי הֵד
שֶׁל יָגוֹן, לֹא יִדְמוּ לוֹ בִּלְתִּי
כִּדְמוֹת לַגֶּשֶׁם אֵד.

בּוֹא קְרָא שִׁיר־מָה בְּאָזְנַי,
שִׁיר־לֵב שֶׁכֻּלּוֹ תוֹם,
שֶׁיָּנַח רוֹעַ־לֵב זֶה
וִיגָרֵשׁ דַּאֲגוֹת־יוֹם.

לֹא שִׁיר לִגְדוֹלֵי פִּיּוּט,
לַאֲדִירֵי עוֹלַם־הוֹד,
שֶׁהֵד־צַעֲדֵיהֶם יַעֲנֶה
בְּאוּלַמֵּי־נֵצַח עוֹד.

כִּי, כִּנְגִינַת קְרָבוֹת,
מַחְשְׁבוֹתָם אוֹמְרוֹת עֲמַל־
הַחַיִּים וּשְׁקִידָה אֵין־סוֹפִית;
וְלִבִּי לִמְנוּחָה יְחַל.

קְרָא דִבְרֵי פַּיְטָן עָנָיו,
שִׁירָיו זִנְּקוּ מִן הַלֵּב,
כִּרְבִיבִים מִן עַנְנֵי קַיִץ,
כְּמַעְיָן — דִּמְעוֹת־כְּאֵב;

שֶׁבַּאֲרוֹךְ יְמֵי חוֹל מְלַאכְתּוֹ,
וּבְלֵילוֹת לְלֹא־שֵׁנָה,
הוּא בְנַפְשׁוֹ שָׁמַע תָּמִיד —
קוֹל־אֵל — נְגִינוֹת־רָז.

יֵשׁ לְאֵל שִׁיר כָּזֶה לְהַרְגִּיעַ
דּוֹפֶק לֹא־נָח שֶׁל לֵב רָע,
וְהָיָה כְלַחַשׁ שֶׁל בְּרָכָה
שֶׁאַחֲרֵי הַתְּפִלָּה הוּא בָא.

קְרָא אֵפוֹא מִסֵּפֶר הַגָּנוּז
הַשִּׁיר אָהַבְתָּ מְאֹד,
וִיהִי עַל יְפִי חֲרוּזָיו
יְפִי קוֹלֵךְ נוֹסָף עוֹד.

יְהִי מְלֹא הַלַּיְלָה נְגִינָה,
וְקִפְּלוּ דַּאֲגוֹת־יוֹם
אָהֳלֵיהֶן, כָּעַרְבִיאִים, יָחֹמּוּ
אַף הֵן לְדַרְכָּן דּוֹם.

אָמנם יוצר ולא הוליד מחשבות חדשות, אך כח וכשרון מיוחד היה לו להסביר, באופן מצוין במינו, את הדעות והמחשבות, שכבר נולדו בראשי החושבים הלאומיים שלנו, לתת להן מהלכים בחיים ולפלס להן נתיב בקרב הצעירים בצורה שתתקבל על דעתם ולבם. הרצאותיו של צלינוב הצעיר, בנושאים הנוגעים לשאלות בסוס הרעיון הלאומי והציוני, היו מן היותר מצוינות בתכנן ובצורתן. הפשטות והבהירות היו ממעלותיהן הגדולות. ניכר היה, שהמרצה השקיע בכל אחת ואחת מהן עבודה מרובה. תשובותיו להמתוכחים אתו היו תמיד מכוונות אל עצם הענין, אל הנקודה התיכונית, ומצוינות בקצורן ובטוב טעמן. ואף כי ידע בכל עת להשתמש, באופן מזהיר, בכלי נשק האירו־ניה הדקה ולגלות כהרף עין את המקומות היותר רפויים בדברי מתנגדיו, בכל־זאת לא היה מעליב מעולם פני איש, יהיה מי שיהיה. מעולם הצטיין במדת הסבלנות ובמדת ההקשבה לדברי אחרים, ומעולם לא יצא מגדרו ומנמוסיו היפים, גם אם הכעיסוהו תמרורים. והיו חברים כאלה, שעונג מיוחד היה להם להכעיסו ולהוציאו מגדרו בכל אופן שיהיה, אך מעולם לא עלה בידם דבר כזה. בסוף הוכוחים הנמרצים היה צלינוב תמיד המנצח והמכריע את הדעות. מתנגדיו היו מתקצפים ומטיחים דברים קשים כלפי פניו, מאין־אונים להסביר ולהטעים את דבריהם באופן הרצוי, וצלינוב עונה לכל אחד מהם בנחת ובנעימה וזהיר בכבוד חבריו לבל ילבין את פניהם. ומדי דברו בת־צחוק קלה, לפעמים גם מרה מעט, משחקת על שפתיו הדקות, ומעיניו שמאחורי המשקפים מתמלטים לעתים שביבי־אש, המעידים, כי איזו סוללה חשמלית מתרוקנת ברוחו פנימה, והוא כובש בלבו את יצר הנצחנות לבל ירעים ויבריק על ראש מתנגדיו, כי־אם יכריעם ביושר הגיונו ובצבא ראיותיו הקולעות אל המטרה. ולבסוף היו גם מתנגדיו וגם מקנאיו מודים, בגלוי או בסתר, ביתרונות רוחו, בתכסיסיו המחוכמים ובכשרונו להנהיג את האספות ולעמוד בראש האגודה. ובכל פעם שהייתי עד־ראיה ועד־שמיעה לנצחונותיו של צלינוב בתוך אותה האגודה, שרוב חבריה היו מלומדים ומנוסים במלחמת הלשון ויודעים להשתמש בחריצות מיוחדה בכל כלי נשק הרוח, ונוסף לזה לא היו נוהים כל־כך לסגת אחור, לוותר אף כחוט השערה מזה שכבר אמרו ולהודות מיד על שגיאותיהם או זדונותיהם, — הייתי שואל את נפשי: מי ילד ומי גדל לנו את הדיפלו־מאט המנוסה והמנומס הזה? הן גם חבריו למדו באותם בתי־המדרש שלמד הוא, הן גם צלינוב לא גודל בסביבה, או בכהונה של דיפלומאטים, שמלאכתם וחכמתם בכך, — ובכל־זאת כמה עולה הוא על חבריו בכשרונו לקרב את הבריות, להבין ולהרגיש את נטיות רוחו ותכונתו המיוחדה של כל אחד מחבריו, או של האנשים שהוא רואה בפעם הראשונה, בכשרונו לנהל את האספות היותר סוערות ולכוון את כל הרוחות לנקודה ידועה, שהיתה רצויה ודרושה לו באותה שעה. ועד כמה ידע להרגיל ולחנך את הצעירים, גם את בעלי החלומות שבהם, לעבודה לאומית וציונית מעשית! הוא עלה על חבריו — שהיו ביניהם שעלו עליו בהשכלתם הכללית ובכשרונותיהם המדעיים או הספרותיים, בכח המחשבה, או בכח הדבור — בחושו החברתי להרגיש מיד את כל השנויים, גם היותר דקים, המתהוללים בהספירות העליונות וגם התחתונות, בחוגי המחשבה והמעשה, ולהסתגל מיד אליהם בלי כל עמל.

אין ספק בלבי, שאילו נולד וגודל צלינוב ברוסיה חפשית, או באחת מארצות־המערב, כי אָז היה עולה בכשרונו הדיפלומאטי — מתנת אלהים זו, שניתנה לו מנה אחת אפים — למדרגה גבוהה בחיי המדינות ותופס מקום חשוב במאורעות־העולם הגדולים.

בשנת תרמ"ט נתאשר מטעם הממשלה הרוסית (בעזרתו ובהשתדלותו המיוחדה של אלכסנדר צדרבוים, עורך „המליץ") הועד של „חובבי ציון" באודיסה. אָז נפתח שדה חדש לעבודתו הציונית הכבירה והנמרצה של המנוח. למרות שהיה רופא עסוק וטרוד בעבודתו, ולמרות ששאף תמיד להשתלם ולהרחיב את ידיעותיו בחכמת הרפואה *, היה מקדיש שעות רבות ביום ובלילה לעבודתו הציונית והלאומית. תמיד עמד על המשמר להגן על התנועה הלאומית בקרב יהודי רוסיה מכל הסכנות, שהיו צפויות לה מבית ומבחוץ. באותן השנים היה צלינוב וחברו מנחם אוסישקין שני עמודי התוך, שעליהם היתה נשענת העבודה הלאומית והציונית המעשית. שני העסקנים הלאומיים האלה היו קרובים זה לזה במקום, אך רחוקים זה מזה ברוחם ובדרכי עבודתם. מתנגדים היו זה לזה באופן בחירת האמצעים והדרכים, המובילים להמטרה הגדולה, אך כיון שמטרה אחת ותכלית אחת היתה לשניהם: תחית ישראל ורוחו על אדמת אבותיו, על כן גם השלימו זה את זה וגם הוקירו זה את זה. לולא ההתנגדות התמידית, שהיתה בין צלינוב ואוסישקין להלכה ולמעשה, כי אז היתה התנועה הלאומית והעבודה הציונית נוטות לצד אחד ומפסידות הרבה בחומר וברוח.

משנה לשנה גדלה השפעתו המוסרית והרוחנית של צלינוב על יהודי רוסיה, ביחוד על הלאומיים והציונים. צלינוב היה יהודי פקח, בעל עיון וסברה, ועוד יותר מזה איש־מעשה. הוא היה מתמיד, דייקן ונאמן ברוחו לכל עבודה לאומית שקבל עליו.

צלינוב השתדל תמיד להרחיב את אופקי מחשבתו הציונית, ובכלל היה נוח להתפתחות ולהסתגלות. יחד עם זה התאמץ תמיד להעשיר את ידיעותיו בכל אותם המקצועות ובכל אותם ענפי־הרוח, שיש להם נגיעה ישרה, או גם בלתי־ישרה, להמדע הציוני והלאומי.

כאשר קרא הרצל לקונגרס הציוני הראשון והרים את התנועה הציונית המדינית גלוי לכל העמים והממשלות, היו ראשי ה„חובבים" ברוסיה מתנגדים ברוחם לכל התנועה הזאת וליוצרה שעמד בראשה. צלינוב היה אחד

---

* בחורף שנת תרנ"ה עבד הד"ר צלינוב בבית־החולים הכללי אשר בווינה ויחד עם זה שמע שעורים בחכמת הרפואה מפי גדולי המדע. סמוך לאותה שנה הוציא לאור ספר בשפה הרוסית ומחברת בשפה האשכנזית במקצוע של רפוא החרשים. ובאותו הזמן שהיה שקוע בעבודתו הרפואית ובחקירותיו המדעיות במקצוע זה היה מקדיש גם בווינה את כל שעותיו הפנויות לעבודה הציונית־הלאומית והתורע והתרועע אז לכל העסקנים הציוניים שבבירת אויסטריה. הוא התקרב אז גם להאגודות הסטודנטיות הלאומיות והעיר את רוחן לעבודה יותר פוריה.

טאָעמאַנציפּאַציאָן" של הד"ר ליאון פינסקר לאור, אחרי המאמרים הראשונים של אליעזר בן־יהודה ואחרי־כן של פרץ סמולנסקין ושל משה־ליב לילינבלום, שבהם הטיפו לרעיון התחיה הלאומית, נמשך גם הסטודנט הצעיר צלינוב בכל חום נפשו אחרי הרעיון הזה והיה לנושא דגלו עד יומו האחרון.

בחודש תשרי שנת תרמ"ח הכרתי לראשונה את המנוח. אנכי נתקבלתי אז בתור חבר להאגודה הסטודנ־טית „בני־ציון" במוסקבה. צלינוב, שסמוך לאותו הזמן גמר את חוק־למודיו בתור רופא בהצטיינות רבה, נבחר אז ליושב ראש האגודה במקומו של הפרקלים הצעיר, שהיה גם סופר עברי מתחיל, יעקב בן ישעיהו מזא"ה. ובתוך אותה האגודה הנזכרה הכרתי בהמנוח את כל יתרונות רוחו וסגולות נפשו, שבהם הצטיין אחרי כן מכל בני גילו.

מה שהפליא אותי לראשונה בתכונתו של צלי־נוב היה כשרונו הדיפלומא־טי, כשרון שלא היה מצוי כלל בין חבריו. האספות של „בני־ציון" הצטיינו תמיד בחום הווכוחים שבין בעלי־דעה שונים, בחריפותן המיוחדה של השאלות וההערות המוצעות להיושב ראש ובעוז ההתנגשות שבין בעלי הזרמים המתנגדים והקיצוניים. בין חברי „בני־ציון" היו צעירים וצעירות, שבאו אל התנועה הלאומית מהצד שכנגד, מבין שורותיהם של המתבוללים הגמורים ומתוך אלה שהיו בין הלוחמים ומוסרים נפשם על שחרורה של רוסיה מעול עריציה, וגם סטודנטים ודוקטורים, שיצאו מבית־המדרש העברי ותלמודם היה בידם. כל אספה ואספה היתה מלאה צעירים וצעירות (רובן של האספות היו בדירותיהם של החברים, בחדרים צרים, והבאים היו עומדים צפופים ודחוקים), שרובם נחנו בכשרון דברני מצוין, ולא פחות מזה גם בחשק הדבור ובתאות ההתנגדות, לפעמים רק לשם התנגדות בלבד. בין ראשי הנואמים, המתוכחים והקוראים הרצאות היו יעקב מזא"ה, האינזינר מנחם אוסישקין, ד"ר טולקצבסקי, הפרקליט אברהם אידלסון (שהיה אחרי כן להעורך של „השחר" הרוסי, הציוני), העורך דין פסח מאריק, המו"ל של שירי־העם בשפה היהודית, האינזינר יחיאל ליבונטין, הוא המספר העברי, שכנה את עצמו בשם „חושי הארכי",

והאינזינר וול. טמקין. כל אחד מהצעירים הללו, שהיו אחרי כן לעסקנים ומנהיגים מפורסמים בתוך התנועה הלאומית והציונית, הצטיין אז בידיעות מרובות באיזה מקצוע של מדע או של ספרות, כל אחד מהם הצטיין באיזה כשרון מיוחד לו לבדו וכל אחד מהם היה עולם מלא בפני עצמו. והעולמות האלה, כשהיו נפגשים זה את את זה על האספות והועידות התכופות של „בני־ציון", היו מתנגשים, מוציאים קולות וברקי־הרוח. ופרחי הלאומיים, שגם ביניהם היו דברנים מצוינים ומהם גם בעלי ידיעות וכשרונות ספרותיים, שהיו נוחים להתלהב ולהתגעש, היו נוטים פעם לצד זה ופעם לצד זה, — על־פי רוב לאחד הצדדים הקיצוניים — מבלי אשר יכלו למצוא נקודת־משענה ושווי־משקל ברוחם עצמם. והימים ההם היו ימי תסיסת הרוחות בקרב צעירי ישראל המתלמדים בבתי־מדרש המדעים; רבים מהם עמדו על פרשת דרכים ולא ידעו איזהי הדרך הנכונה, המובילה אל האמת והיופי, הנעלה והנשגב, הצדק והיושר שבחיים, שכל־כך היו להוטים אחריהם. והימים היו ימי לידתו וצמיחתו של הרעיון הלאומי והציוני בצורתו החדשה, בת הדור ושאיפותיו המדעיות והחברתיות. כל השאלות בנוגע להתחיה העברית, בנוגע לתחית האומה ועתידותיה המדיניות, החברתיות, הכלכליות וההתרבותיות על אדמת אבותיה, אם תשוב אליה, וגם על אדמת עמי נכר, — כל השאלות האלה היו אז עדיין חדשות ובלתי־מעובדות כלל. רוחות הצעירים, המבקשים נתיבות בחיים, היו סוערים ונבוכים. צמאים היו לפתרונים, לתשובות על השאלות הללו.

ד"ר יחיאל צלינוב.

ובאותם הימים, לפני דור שלם, היה הד"ר יחיאל צלי־נוב, ראש האגודה של „בני־ציון" (שממנה יצאו טובי העסקנים המעשיים, גדולי הדברנים ובעלי העיון והתורה של התנועה הלאומית והציונית), — היחיד והמיוחד בתוך אותה העדה ההומיה והסוערת, שהיתה מלאה „כוכבים" חדשים עולים על שמי חיינו הלאומיים והרוחניים, כוכבים, שכל אחד מהם התוה לו מסלול אחר, — אשר ידע להרגיע את הרוחות, לברר כל צרכם את המושגים הכהים וללבן את הדעות המסוכסכות והמתלבטות זו בזו. צלינוב לא היה

שנעשו ביהודי דרום־רוסיה, אחרי שיצאה המחברת „אוי־הקודמות נטיה עצומה להעברת המרכז ממדינה למדינה, לפי מספר נדודיו של עמנו. אָמנם המרכז היה עובר ממקום למקום לפי ההתרכזות החדשה של יצירתנו הלאומית, המרכז היה נודד ל מ ק ו ם ת ו ר ה — זה היה המחזה הרגיל בהתקופות הקודמות, ואם קמו לאיזו מדינה חדשה גאוני־הרוח, שעלו בידיעותיהם ובפעולותיהם על שדה התרבות על חבריהם בהמרכז הישן, היה המרכז עובר למקומם. כך היה המצב עד תקופת השתחררותנו האזרחית. וכשבאה השתחררותנו האזרחית, מיד התחילו מרכזינו התרבותיים לאבד לאט־לאט את השפעתם, ואת מקומו של המרכז התרבותי ירש המרכז החדש, המרכז של ההשתחררות האזרחית. ואם עד כה שלטו בעולמנו גאוני ה ר ו ח, יוצרי רכושנו הלאומי, והם היו המנהיגים, והם היו אנשי־המופת לכל העם, הנה הופיע על הבימה יחד עם השתחררותנו האזרחית גבור חדש, והוא — ה ש ר שבישראל, האדיר, התקיף. ומפני שההשתחררות האזרחית יצאה לראשונה לפועל דוקא במדינות הללו, שמספר יהודיהן היה קטן ודל, נמצא, שמרכז יצירתנו הלאומית נשאר בארצות הרחק האזרחי והמדיני, והמרכז החדש מסביב להשר, האדיר והתקיף, נוצר הרחק מהמוני העם וממקום היצירה הלאומית. חלקי עמנו הקטנים במספר, שזכו להשתחררות אזרחית, עלו לגדולה והתחילו מביטים מגבוה על „אחיהם הנדכאים שבמזרח“, ועל עצמם — כעל סלתו ושמנו של העם היהודי. ותשע עשיריות של בני עמנו, הנתונים בלחץ ובדחק, הביטו בעיני קנאה אל „אחיהם המאושרים“ שבמערב. המערב היה לסמל האושר, לתוכן שאיפותינו. מצבם של אחינו המאושרים שבארצות־המערב היה בעינינו המדרגה היותר גבוהה, שאין למעלה הימנה. ולהשגתה של המדרגה הזאת הקדשנו את מיטב כחותינו. וכך עברנו תקופה שלמה וארוכה, מימי המהפכה הצרפתית ועד התגלותה של תנועת תחיתנו הלאומית, ועינינו היו נטויות אל המערב, אל מקומו של המרכז החדש, מרכז ההשתחררות האזרחית.

ואם להמרכזים הישנים חסרה היניקה מן הקרקע, ומפני זה לא יכלו להשקיט את צמאונו של עמנו לחיים מלאים ושלמים, הנה על אחת כמה וכמה, שהמרכז החדש המערבי לא יכול למלא אפילו מקומו של המרכז התרבותי הישן, מפני שמלבד שגם לו חסרה האחיזה בקרקע, הנה פחות היה במעלה מהמרכז הישן. מפני שאבד את כח־היצירה לגמרו, עמד מלדת וכלום לא נתן לנשמת העם הרעבה והצמאה. העם דרש יצירה שיש בה רוח־חיים, והוא נתן לו במקום זה „חכמת־ישראל“ חנוטה, חקירות על דבר עבר שאינו מעובר בשום עתיד, על דבר „מה שהיה“, על מת, שנסתם עליו הגולל. והעם התפרץ מפני המרכז החדש ופרק ממנו את עולו, כי חפץ חיים הוא.

וכעת אָנו עומדים על מפתן תקופתנו הגלותית האחרונה. עומדים אָנו על מפתנה, בקחתנו ממנה א ת ב ר כ ת ה פ ר י ד ה. תחיתנו הלאומית הולכת ומתגשמת לנגד עינינו. ומי יודע — אולי עוד אנחנו ב ע צ מ נ ו נזכה לראות בשכלולו של מרכזנו הלאומי החדש, ההולך ומתכונן בפסיעות בטוחות על א ד מ ת י ש ר א ל. המרכז החדש לא יהיה עוד תלוש מן הקרקע. „מתחות ארעא ועד רום שמיא“ — כולו יהיה שלו, ואין שום ספק, כי השפעתו תהיה רבה ועצומה על כל חלקי עמנו, לא מפני שיכפה עליהם הר כגיגית לקבל את מרותו, כי־אם מפני שטבעי יהיה, מלא ושלם, מפני שכל מה שנאסף, נלקט ונצבר מיצירותינו הלאומיות יכנס לתוכו, מפני שהוא יהיה האוצר של רכושנו הלאומי, מפני שבו יתלכדו ויתרכזו כל ניצוצות יצירותינו הבודדות והיו לאחדים בתוכו, והעיקר — מפני שעליו, ורק עליו, תהיה חופפת „ק ד ו ש ת ה אָ ר ץ“.

„קדושת הארץ“ היא רוח החיה בכל יצירה לאומית אמתית, ואין לנו עם בעולם, שלא יהיה קשור אל אדמתו בנימי נשמתו היותר דקות והיותר מרגישות, ושאדמתו לא תהיה לו למעין ראשי של יצירתו. אנחנו גלינו מארצנו. ולא זו בלבד — גם נתרחקנו מעל אדמתנו. עכשיו אָנו מתקרבים אליה, ומעין חדש יפתח ליצירתנו הלאומית.

דוֹקְטוֹר יְחִיאֵל צְלֶינוֹב

(ציונים אחרים)

מאת

ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן.

הנה גם הד"ר יחיאל צלינוב הלך מאתנו. אחד אחד הם יורדים מעל הבמה, אלה הלוחמים הלאומיים הישנים, אלה אשר היו הראשונים לגדל ולטפח את רעיון תחית ישראל על אדמת אבותיו.

שלשים ושלש שנה, יותר מדור שלם, עמד צלינוב בשורה הראשונה של שדה המערכה ללחום ולהגן על הרעיון הגדול, רעיון הגאולה של האומה העברית. יותר מדור שלם הקדיש המנוח את נפשו בתור זורע ונוטע, לוחם ומעודד, חולם ושואף להעבודה הלאומית והציונית. ועתה, כשזכה לראות בעיניו את השערים הנפתחים לגאולתו של עם ישראל, עתה כשזכה להיות אחד מאלה המועטים, יחידי־הסגולה, אשר עזרו להביא את הפתרון המקווה זה כאלפים שנה להחלום הגדול של עם מעונה בגולה, — עתה, דוקא בשעת „אתחלתא דגאולה“, עצם הלוחם הנמרץ את עיניו לנצח, מבלי אשר זכה בעצמו להיות מן העולים לארץ־ישראל המשוחררה.

יחיאל צלינוב נולד וגודל במוסקבה על ברכי הורים, בעלי־בתים חשובים ואמידים מבני הדור הישן, שהיו נאמנים להמסורה העתיקה של אבות אבותיהם. בהיות צלינוב תלמיד הגימנאסיה, למד גם את השפה העברית והספרות העברית. וגם בהכנסו להאוניברסיטה בתור תלמיד לחכמת הרפואה, היה שוקד על הספרות העברית ועל הספרות הלועזית־היהודית. בראשית שנות השמונים של המאה שעברה למספרם, אחרי הפרעות הראשונות,

VOL. IV NEW YORK, FEBRUARY 8, 1918 No. 47

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית ניו־יורק, כ"ו שבט, תרע"ח גליון ארבעים ושבעה

דוֹקְטוֹר יְחִיאֵל צְלֶינוֹב אֵינֶנּוּ!

מלונדון באה הבשורה המעציבה, כי מת שם מיתה חטופה אחד ממנהיגי התנועה הציונית, חבר הועד הפועל המצומצם, ד"ר יחיאל צלינוב. הידיעה הטלגראפית נתקבלה בלשכת הועד הזמני לעניני הציוניות, ובה נאמר:

„ביגון רב אָנו מודיעים אתכם, כי ידידנו ומנהיגנו היקר, ד"ר יחיאל צלינוב, מת מתוך שינה, בלא יסורי־גסיסה, ביום ה', 31 יאנואר, 1918. את גופו נחנוט, כדי להעבירו אחר־כך.

אחד־העם, נחום סוקולוב, חיים ווייצמאן".

קְדוּשַׁת הָאָרֶץ וְהַיְּצִירָה הַלְאֻמִּית.

כשפותחים אָנו את ספר הדורות שלנו ומסתכלים בתקופות השונות והארוכות של התפתחותנו בארצות־הגולה, מוצאים אָנו, שמעולם לא היתה לנו תקופה שלמה ללא מרכז תרבותי, משפיע ברב או במעט על מהלך חיינו הרוחניים ומטביע את חותמו ביצירתנו הלאומית. להפך, מוצאים אָנו, כי בכל תקופה ותקופה היה לנו איזה מרכז תרבותי משלנו, שבו הצטמצם האופי המיוחד של עמנו יותר מאשר ביתר חלקי ההיקף ושבו מצא את בטויו היותר בולט, והוא היה משמש נקודת־ההבער לכל חלקי העם המפוזרים והמפורדים, דוגמה ותל, שהכל היו פונים אליו. כמובן, היה חסר להמרכזים הללו הכח המכריע, הכח הגוזר „כזה ראה וקדש!" ואינו מניח מקום לשום התפרצות, מפני שגם הם, המרכזים, ינקו מאדמת־נכר, ושום קדושה של מסורה לא רחפה עליהם. מעלה יתירה היתה, למשל, לבבל על פרס, לאספמיה על צרפת ואיטליה, להאחרונות על גרמניה, לגרמניה על פולניה בתקופות־התפתחותנו השונות, אבל כל אחת מהמדינות הנזכרות לא זכתה אפילו בזמן פריחתה העליונה לתפוס מקום מרכז מכריע ומחייב את ההיקף, לבלי לשנות ממטבע שטבע הוא, מפני שלכולן חסר המומנט העיקרי, שבלעדיו אין המרכז יכול להיות מלא, והוא — קדושת הארץ. כשפורטים אָנו את מצוות העמים, רואים אָנו, כי יש לכל עם ועם מצוות התלויות בארץ ומצוות שאינן תלויות בה, אבל כשלוקחים אָנו את תרבות העמים במלוא היקפן, אין אָנו מוצאים תרבות שתהיה תלושה מן הקרקע מבלי שתהיה לקויה, ומכיון שכל מרכזינו במשך גלותנו לא היו מחוברים אל הקרקע, כי־אם היו מרחפים באויר, נעתקים, נודדים ועוברים ממקום למקום, היה עמנו מתיחס אליהם כאל מרכזים על־פי הדחק, שנחוץ להשתעבד להם מפני מעלתם היתירה בשעתם, אבל מעולם לא נתן בהם את בטחונו הגמור, ובחושו הלאומי הדק בקש בהם את התערובת, את הזמורה הזרה, את ההשפעה הנכריה, שאין מרכז בלתי־יונק מקרקע שלו יכול להנצל מהן.

ומפני שמרכזינו השונים לא נקדשו בקדושת הארץ, אָנו פוגשים לעתים לא־רחוקות בתקופותינו הגלותיות

הזדרזו בחתימתכם!

החתימה מתקבלת רק עד ראשון למרץ

הוצאת הספרים

„קדימה"

(מוסד ההסתדרות העברית)

ספריה עממית

הולכת ונדפסת הקבוצה הראשונה
כתבים נבחרים של טובי סופרינו ומשוררינו
הספרים יהיו מוכנים בעוד שני חדשים וישלחו כלם בבת אחת אל החותמים

1. ערטער: הצופה לבית ישראל (עם הקדמה מאת ראובן בריינין).
בצרוף תולדות חייו של ערטער בפעם הראשונה
2. סמולנסקין: נקם ברית (עם הקדמה מאת ראובן בריינין).
בצרוף מכתב מלא ענין שלא נדפס עדיין מאת פרץ סמולינסקין עצמו על ערך ספרו זה
3—4 מנדלי מו"ס: סוסתי (עם הקדמה מאת ראובן בריינין).
5. פרץ: חסידות (שהשמחה במעונו, בין שני הרים, גלגולו של נגון, שיחת חסידים, אם לא למעלה מזה, נגון חדש. עם הקדמה מאת ראובן בריינין).
*) 6. בוקי בן יגלי (דר. י. ל. קצנלנסון) עם הקדמה קצרה מאת ראובן בריינין.
7—8 אורלוף: אלה כרים דרמה בשלש מערכות מחיי הארץ
9. ברנר: ספורים (הירושלמי, הגדיל, רשמי דרך).
*) 10. גורדון, פואמה עם הקדמה קצרה מאת ראובן בריינין.
11 וילקנסקי: ספורים מחיי הארץ (בחר, הגלילה).
*) 12. מיכל, קובץ שירים, הערכתו בתור משורר על ידי ראובן בריינין.

מחיר הקבוצה הזאת (בת 12 ספרים) המכילה בערך 1,000 עמודים לחותמים עד 1 מרץ רק דולאר אחד

(המשלוח 10 סנטים)

החתימה מתקבלת רק עד 1 למרץ.

שלח את זה, בצירוף דולאר ו־10 סנטים:

עיר.......................... יום ... לחודש............. שנת תרע"..

הנני שולח בזה דמי־חתימה על „הקבוצה א'" של הספריה העממית בעד 12 הספרים סכום של דולאר ו־10 סנטים. הכתובת (בכתב ברור באנגלית):

השם .... הכתובת ....

....

הכתובת למשלוח הכסף:

HISTADRUTH IBRITH

44 E. 23rd St. New York, N. Y.

החתימה מתקבלת בכל האגודות העבריות באמריקה.

סוכננו בשיקאגו וסביבותיה:

מ. שפירא

Hebrew Literary Society, 810 Ashland Blvd., Chicago, Ill.

*) הספרים האלו באו במקום הקודמים פרישמן, ש. בן ציון וביליק מפני שאי אפשר היה להשיג תשובה מאת הסופרים ההם מסבת הפסק הקשר עם רוסיה.

איהר!

און אייער שרייבער
קענען איצט שליעסען
א בונר דורך

צוויי בענדער

סובסקריפשאן

$1.50

„קונדס" לעזער

איהר לייענט דעם לעבעדיגען איז „קונד"? און חיים'קע געפעלט אייך אויך? און „פאמפאדור" האט איהר נאך נישט פערגעסען?

דער זעלבער לעבעדיגער
דער זעלבער חיים׳קע
דער זעלבער גוטמאן

ניט איצט ארויס

צוויי בענדער

פון דאס בעסטע און דאס וויכטיגסטע וואס ער האט געשריבען און געשאפען פאר די לעצטע צעהן יאהר און

איהר, די לעזער פון „קונדס", אלס די נאהנטסטע מחותנים, דארפט זיין די ערשטע, אין צייט צו קויפען די 2 בענדער.
שיקט אריין דעם $1.50 אין טשעקס מאני ארדערס אדער סטעמפס און ווערט אז אבאנענט אויף די 2 בענדער, וואס זיינען שוין אין דרוק און ערשיינען אין גיכען.

אדרעסירט:
Yiddish Literary Pub. Co.
256 E. Broadway New York

שתו מן המובחר

בחיר המשקאות

פאפאוו'ס טהעע

ניו־יורק, 5 יוניון סקוו.

---

* * *

מ ו ע צ ת ה „ מ ז ר ח י"

הסתדרות ה„מזרחי" באמריקה קראה בניו־יורק, ביום א', 27 יא־נואר, מועצה מיוחדה לדון על המצב ההוה של הציוניות והעבודה הקרובה בארץ־ישראל. המועצה נפתחה על־ידי הד"ר י. א. בליוסטון, שהציג לפני הנאספים את נשיא ה„מזרחי", מר מאיר ברלין. מר ברלין מדבר על חשיבות הדיקלאראציה הבריטית בחיינו ומדגיש את חובתם של היהודים האורתודוכסים להשתתף בתחית הארץ והעם. בסוף נאומו הוא פונה אל הנאספים לעבוד במרץ בעד קופת „הגאולה". הנואם מודיע, כי בקופה זו, שהיא מיסודם של הציוניים הכלליים, ישתתפו ה„מזרחים" בתנאי, אם יתנו גם להם מקום בהאכספדיציה, העתידה להפליג בקרוב לארץ־ישראל, ואם לאו — אז יעבדו ה„מזרחים" את עבודת הישוב בארץ־ישראל על דעת עצמם.

הנאספים הרימו באותו מעמד סכום של ארבעים אלף דולאר לטובת הקופה.

בין ההחלטות, שנתקבלו במועצה, יש לציין את אלה: להודות להממשלה הבריטית על הדיקלאראציה בדבר שיבת ציון; לברך את מנהיגי ההסתדרות הציונית העולמית על הצלחתם בעבודתם המדינית; לבסס את עבודת הישוב בארץ־ישראל על יסוד התורה והמסורה; לפנות להיהודים האורתודוכסים באמריקה לתמוך בהסתדרות ה„מזרחי" ולהיות מן הראשונים לעלות לארץ־ישראל.

במועצה נקראה טלגראמה, שנתקבלה מאת המנהיגים הציוניים באנגליה:

„ברכה מקרב לב להועידה הלאומית של ה„מזרחי". ברכה מיוחדה להמאורעות הגדולים בתנועתנו. יפוי־כח רשמי ניתן להסתדריות הציוניות לבחור בקומיסיה, עם ווייצמאן בראשה, שתפליג לארץ־ישראל לחקור את המצב ולעבד את התכנית ליסוד מקלט־בית יהודי לאומי. תעודתה של הקומיסיה להשיב את שבות מגורשי ארץ־ישראל; לארגן את עבודת העזרה ולפתוח מחדש את בתי־הספר ושאר המוסדות בארץ־הקודש. מקוים אנו, כי באי־כח מאמריקה ימנו על הקומיסיה, שתפליג בקרוב לארץ־ישראל. כספים במדה מרובה דרושים להוציא לפועל את התכנית הזאת. כל ציוני וציונית יעניק לקופה הזאת, איש כמתנת ידו. יש לנו אמון בה„מזרחי", ובטוחים אנו בו, כי יעשה את חובתו". — ועל החתום: נחום סוקולוב, חיים ווייצמאן.

שונות

ו ע ד מ ר כ ז י ח ד ש ב ק ו פ נ ה א ג ן ל ט ו ב ת נ ג ו ע י ה מ ל ח מ ה.

על־פי האיניציאטיבה של הד"ר י. צלינוב, צ. פארבשטיין וב. וואכס נקראה בקופנהאגן מועצה של עסקני־צבור יהודים מדאניה ומרוסיה, שבה החלט ליסד ועד מרכזי מיוחד למשלוח כספים וצרכי אוכל מרוסיה לנפות פולניה וליטה הכבושות בידי גרמניה. הועד החדש הזה החליט לתכלית זאת לבוא במגע ומשא גם עם הועד לעזרה באמריקה.

הועד החדש אומר לקרוא מועצה משותפת של באי־כח היהודים מרוסיה ולנפות הכבושות בארץ נייטראלית. הועד המרכזי כולל בתוכו שני ועדים: אחד גדול ושני מצומצם. זה האחרון נקרא גם בשם „הועד הפועל". לחברי הועד הגדול נבחרו חמשה עשר עסקנים יהודיים מרוסיה ודאניה. ולחברי הועד המצומצם נבחרו: הפרופיסור ד. סימונסן — יושב־ראש, ראש הקהלה היהודית בקופנהאגן קארל מיל־כיור — גזבר. שאר חברי הועד הם: הבאנקיר וו. היקשיר, הד"ר ש. ברנשטיין ומר י. טרוצקי.

בישיבת הועד הגדול ביום 11 אוקטובר נתקבלה תכנית־עבודה זו: א) מטרת הועד המרכזי הוא אחודן הגמור של ההסתדריות לעזרת נגועי המלחמה בארצות הכבושות. ב) הועד בא בדברים עם ההסתדריות ברוסיה, המפקחות על עבודת העז"ה לנגועי המלחמה בפולניה וליטה הכבושות. ג) לפי מדת אפשרותו, על הועד להמציא מדי פעם בפעם דין־וחשבון להסתדריות ברוסיה על המחסור והדחק, השוררים בקרב דלת העם; מקבל הוא את הכספים המתקבלים מרוסיה ומשתדל לחלק אותם במדת היושר והצדק; אם מאיזו סבה אי־אפשר יהיה לרכוש צרכי־אוכל והלבשה ברוסיה, אז ישלחו הכספים לנפות הכבושות במזומנים; ביחוד יושם לב, כי הכספים ישמשו קרן לעזרה פרודוק־טיבית. ד) הועד יבוא במגע ומשא עם ועדים הדומים לו במדינות סקאנדינאביה ובשאר הארצות; ישלח להם דין־וחשבון על מצב נגועי המלחמה וישאף לאחוד עבודת העזרה ביניהם. ה) כדי להמנע ממעצורים שונים, העלולים לבוא במשלוח הכספים או לגרום להפסקתו הגמורה, נוסדה קרן מיוחדת, כדי שזרם־הכספים להמדינות הכבושות לא יפסק. ו) הועד מחלק את העבודה בין חבריו; מלבד זה נבחרים לו בתור חברים באי־כחו בארצות המקבלות כסף־העזרה ובארצות, השולחות את הכספים. ז) להשתדל, שלבאי־כח הועד תנתן הרשות, בשעת הצורך, לעבור באין מפריע ממדינה כבושה אחת אל חברתה וגם מחוצה לה. ח) הועד פותח לשכה, העוסקת, על־פי הוראת הועד, במשלוח מכתבים וכספים פרטיים ממדינה כבושה אחת לחברתה ומחוצה להן.

* * *

מ צ ב ת א ב ר ה ם מ א פ ו.

מר מ. סאמבורסקי מקניגסברג מעורר ב„הצפירה" את תשומת־לבן של כל האגודות העבריות על הנחיצות לקומם את מצבת קברו של אברהם מאפו, שנהרסה מחמת יושן בבית־הקברות הקניגסברגי.

* * *

ח ד ש ו ת ס פ ר ו ת י ו ת.

— יצאה לאור חוברת טבת של הירחון לבני־הנעורים „ש ח ר ו ת" ויה תכנה: הגולם מפראג — צבי שארפשטיין; פנס (שיר) — אהרן טאבאק; ליל שבת (מחזה) — ש. קרדימון; מעשיה בקטניה (שיר) — בן־יאיר; הבת היחידה (ספור) — על־פי ברתולד אוירבאך; כיצד הציל יהודי את כספו (בדיחה) — י. טאננבוים; אליעזר בן־יהודה — דניאל פרסקי; מאת סופרינו הצעירים.

* * *

ת ר ו מ ו ת ל ק ו פ ת ה ס ו פ ר י ם.

במערכת „התורן" נתקבלו התרומות האלה לקופת הסופרים העברים נגועי המלחמה: האחים פילזר, וואשינגטון, 5 דולאר; קבוצת סופרים וקוראים עברים התחייבו לתת את תרומתם לקופה כל אחד דולאר לחודש — מהם סלקו: מרת שלום־עליכם 5 דולאר, י. ד. ברקוביץ 5 דולאר, ד"ר משה הלוי 2 דולאר, נחום רבינוביץ, בן־ציון גולדברג, ש. אפשטיין, א. פרנקל, ד"ר ש. מ. מלמד, ש. גולדנברג, ד"ר א. ש. שווארץ, מ. ברנשטיין, דניאל פרסקי, א. ר. מלאכי, יחזקאל ליפשיץ, ד"ר א. גינזבורג — כל אחד 1 דולאר. סך־הכל בגליון הזה: 29 דו־לאר. — ביחד עם התרומות הקודמות נכנס עד עכשיו לקופת הסופרים סך של $564.48.

* * *

מ ח י י ה א ג ו ד ו ת.

— אגודת „מסדה" תתאסף ביום א', 3 פברואר, באולם זרובבל, 22 רחוב 114, מערב. מר צבי שארפשטיין ירצה על אברהם מאפו. מביני עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „העברי החדש" בבאלטימור החליטה ליסד „קרן לעבודה עברית". כספי הקרן הזאת יוקדשו: ליסוד שעורי ערב לגדולים, הפצת ספרים ועתונים עבריים ועריכת אספות פומביות להטפת הרעיון העברי בין המוני העם.

— להסתדרות „אחיעבר", ניו־יורק, תהיה במוצאי־שבת, 2 בפב־רואר, שעה 8, באולם „הכנסת־אורחים", 229 איסט ברודוויי, אספה הישובה. מר אברהם גולדברג ינאם על־דבר „אליעזר בן־יהודה". אחרי הנאום וכוחים. יודעי עברית קרואים לבוא.

לא יהיו משועבדים שום שעבוד מדיני לבית־המקלט היהודי הלאומי; הקשר יהיה רק רוחני ומוסרי. היהודים בחוץ־לארץ ישארו, כמקודם, אזרחים נאמנים לארצות מולדתם ומגוריהם. אולם ליהודי ארץ־ישראל הרי זה יהיה בית נאמן ממש. בו יחיו חיים חפשיים ברשות שלטון עצמי. הלשון העברית תהיה השלטת בבתי־הספר, בבתי־המשפט, הפו־ליציה והשלטון, שיקימו להם משלהם. הפקידים העליונים של האדמי־ניסטראציה האזרחית בארץ יהיו יהודים, ובאופן זה תהיה ארץ־ישראל לבית־מקלט יהודי לאומי.

„בדרכנו זו אורבות לנו סכנות אחרות, שצריכים אנו להזהר מפניהן. צריכים אנו להזהר מפני הספיקולאציה על הקרקע, המעלה את מחיר האדמה למעלה ראש; וצריכים אנו לעמוד על המשמר, שלא לתת מקום בארץ־ישראל להתפתחות השנוררות, העלולה לבוא על־ידי סוג אימיגראנטים ידוע.

„התנועה הציונית אינה חברה לעזרת נודדים. אין מגמתנו למלא את הארץ בהמוני יהודים סתם, מכל הבא לידינו. אנחנו ניסד לשכה, שתעודתה תהיה לבחור באנשים, הראויים ומוכשרים להיות חלוצים רצויים. כל העבודה הזאת תעשה על יסודות מדעיים. החוק של „ההצעה וההספקה" בכל מקצועות העבודה יהיה נובע מצרכי המקום ויתאים להם, והלשכה בלונדון תשגיח היטב על כל דין־וחשבון, הבא מארץ־ישראל. בשעה שיהיה מקום בארץ לפועלים, לאומנים, לבעלי־מלאכה, לסוחרים ולבעלי פרופיסיות חפשיות, אז תספיק הלשכה את כל האינפורמאציה הדרושה, ומי שהוא מוכשר לתפקידו ורוצה לעלות לארץ־ישראל, יבוא וישתמש בהזדמנות הניתנת לו. רק באופן הדרגי זה יוצרו ויתפתחו החיים היהודיים שם. במושבותינו הקיימות כבר בארץ־ישראל רואה אני את המרכזים הראשיים לעתידה של מולדתנו העתיקה.

„בעקב העבודה הזאת יתגדלו ויתרחבו המוסדות הפינאנסיים של ההסתדרות הציונית. יש לקוות, כי חברת „האנגלו־פלשתינה", זו של הבאנק היהודי בארץ־ישראל, תוכל בקרוב להלוות כסף לבעלי ערבון נאמן, שיתעסקו בעבודת האדמה ושמירתה, בנטיעת עצי פרי ונטיעות־ירק, בגידול צאן ובקר או במקצועות המסחר ומשלח־יד. הקרן הלאומית תטפל בקנית אדמה לכל עת מצוא והזדמנות. אין ברצוננו לנשל את מי שהוא מנחלתו. חפצנו הוא להיות חיים של שלום וידידות עם הערביים. אדמה נרכוש מהם ביושר ובצדק לשם עבודה אינטנסיבית, ולא בכח ובכפיה.

„יש בדעתנו ליסד גם חברה בצרטר בריטית בעלת מיליונים לירה שטרלינג, שתעודתה תהיה לסול בארץ־ישראל מסילות־ברזל וכבישים, לחפור תעלות ובארות להשקאה ולהבראת הארץ, לבנות נמלים, גשרים, אסמים, מחסנים וכיוצא באלו דברים עיקריים, שבהם תלויה תחית הארץ".

* * *

רושם בשורת־הגאולה על יהודי רוסיה.

מרוסיה התחילו כעת מתקבלות ידיעות מפורטות על הרושם, שעשתה הדקלאראציה הבריטית בדבר שיבת־ציון על יהודי הארץ ההיא. מתוך הפרטים האלה אנו למדים, כי בכל עיר ועיר, שהגיעה שם הבשורה, היה חג ושמחה ליהודים. המהומות והמבוכות המדיניות, המתחוללות בעת ברוסיה, לא עצרו כח מלהסיח את דעתם מהמאורע ההיסטורי הגדול הזה בחיי האומה היהודית. בהרבה ערים נערכו לכבוד המאורע תהלוכות ואספות פומביות גדולות.

הצטיינה ביחוד הדמונסטראציה היהודית הגדולה באודיסה. ציוני העירה ההיא ערכו תהלוכה גדולה, שבה השתתפו מאה וחמשים אלף יהודים מכל השדרות. בין המון המשתתפים היו הרבה חיילים יהודים פצועים, סטודנטים, פועלים ואופיצירים יהודים. יום התהלוכה הוכרז לחג, ורובם הגדול של בתי־המסחר היהודיים סוגרו על מסגר. התהלוכה עברה דרך הרחובות הראשיים של אודיסה עד הגיעה לבית הקונסולאט האנגלי. בהגיעה לבית הזה עמדה, ועל המעקה יצאו לקבל את פני הדימונסטראנטים הקונסול האנגלי, מוריל פגיט, ובני לויתו. המנהיג הציוני מ. אוסישקין נשא באותו מעמד נאום עברי, שתורגם לאנגלית. „טבעי הוא הדבר, — השמיע אוסישקין בנאומו — כי אנגליה פרסמר דיקלאראציה בדבר שיבת־ציון. חבתם של גדולי אנגליה להרעיון הציוני ידועה זה כבר. אנגליה מצטיינה ברצונה הכביר ובתכונתה המוצקה, והזקה עליה, כי תגמור את המצוה של שיבת־ציון, שהתחילה בה. תחי אנגליה הגדולה והחפשית!"

על הנאום הזה ענה הקונסול הראשי את הדברים האלה: „אנגליה נלחמת את מלחמת כל העולם כולו. לא רק הממשלה הבריטית, אלא כל האומה הבריטית נלחמת כעת. אנחנו לא נרתע לאחורינו ונמשיך להלחם עד אשר נשיג את כל מטרותינו, כדי להבטיח את חופש העולם, שבו ימצא גם הלאום היהודי את מקומו המכובד והראוי. מובטחני, כי כל היהודים יעמדו לימיננו. תחי האומה העברית החפשית!"

הועד המרכזי של ציוני רוסיה הגיש להציר הבריטי בפטרוגראד את האדריסה הזאת, בבקשה למסרה לממשלתו:

„בשם הועד המרכזי של ההסתדרות הציונית ברוסיה הננו נצבים היום לפניך בא־כחה של ממשלת הוד מלכותו, ובהכרת טובה למפרע אנו מבקשים אותך להגיש להממשלה הבריטית את רגשי תודתם העמוקה של ציוני רוסיה על הדקלאראציה הנעלה של ממשלת הוד מלכותו הנוטה רצון ליסוד מקלט־בית בטוח לעם ישראל בארץ־ישראל.

„בשורה טובה מזו של התיהסותה הרצויה של הממשלה הבריטית לארץ־ישראל לא הגיעה מעולם ליהודי רוסיה. אין מלים בפינו להביע את כל החשיבות, שאנחנו מיחסים אליה. רואים אנו במעשה הזה צעד ענקי קדימה בהתפתחות קורות העם היהודי.

„היהודים המפוזרים ומפורדים כעת בכל ארצות תבל, יתאחדו ובכחות משותפים יביאו לידי גלוי את כשרון המעשה והיצירה שלהם, בבואם על זכותם ונחלתם בארץ־ישראל. ארץ־ישראל תעשה על־ידינו למרכז התרבות במזרח. וכבימים מקדם תצא משם תורה וחזון לכל העמים.

„מאושרים אנחנו ביחוד, כי בשעה מכריעה זו בקורות העולם מצאו להם אינטרסי העם הבריטי ואינטרסי הלאום היהודי יסוד משותף, הרצוי לשניהם. אנחנו תקוה ותפלה בלבב שלם ובנפש חפצה, כי יסוד מקלט־בית יהודי בארץ, המשמשת שער לשלשה חלקי העולם והמחברת את עורקי־החבור הגדולים של העולם, ירבה שלום בעולם ויביא תועלת מרובה להאידיאלים התרבותיים של האנושיות.

„ממשלת הוד מלכותו בהדיקלאראציה הנעלה והנדיבה שלה מדגישה, כי ביסוד מקלט־בית יהודי לאומי בארץ־ישראל לא יעשה שום דבר, שיוכל לגרום תקלה לזכיותיהן האזרחיות והדתיות של העדות הבלתי־יהודיות הקיימות. אנחנו היהודים, שבמשך מאות בשנים נרדפנו וסבלנו מעוות היושר וסלוף הצדק, בודאי שאין אנו מסוגלים לשלול את זכיותיהם של העמים היושבים בארץ־ישראל. ויתירה מזה: על־פי רוח התורה והמסורה שלנו מחויבים אנו להכיר בזכיותיהם המלאות של כל בני־האדם.

„מעשה העזרה והחבה הזה לתחית הלאום העברי, שבא על־ידי הממשלה הבריטית, יהיה חרות לנצח בקורות העם היהודי. עוד בשנת 1902 הציעה הממשלה הבריטית לנו היהודים את על־אריש, ובשנת 1903 גלתה לנו שוב את רצונה הממשי לעזור להלאומיות היהודית על־ידי הצעת־אוגאנדה. אולם האות היותר הותך והמופת היותר נאמן לנדיבות־רוחה של ממשלת הוד מלכותו נתגלו לנו עכשיו; בשעה שצבאותיה הולכים מחיל לחיל בארץ־ישראל, מציעה היא לנו לא רק לעזור בתקומת מקלט־הבית היהודי, אלא מתחייבת היא גם־כן באותה שעה להשתמש לתכלית זאת בהשפעתה המדינית הגדולה על שאר העמים.

„הממשלה הבריטית, במצאה פתרון לאחת הפרובלימות הגדולות שבעולם: לשחרר שחרור גמור ושלם את העם היותר נרדף ונלחץ בכל הזמנים, תגיד ידור אחרון, כי לא לשוא היו קרבנות האדם המרובים, שהועלו על מזבח המלחמה הנוכחית: לשם תקון העולם ושברירי דיבאי

הועד המרכזי של הסתדרות ציוני רוסיה".

כי כבר הודיע הועד בחשבון השנתי, כי בסף ההוא הוא עוזר לו להוצאת ספרו זה, ע"כ מוכרח הנהו להסתפק בעזר הזה, וירהיב בנפשו עוז להציע כי מלבד הסף מאה רו"כ, אשר במחירו נדרש לו להמציא להועד סכום ידוע כרכים מספרו, ילוה לו הועד עוד לכל־הפחות שלש מאות רו"כ בלי רבית על משך שתי שנים, יען אין לו תחבולה אחרת להדפיס את מחברתו. את ספרו מצאו כלם לדבר יקר מאד, אבל אין בכחו להדפיסו על חשבונו, כי די לו אשר יגע הרבה ויכלה כחותיו ועתותיו לתועלת בני עמו ויוציא על הדפסת חבורו לפי הערך אשר ירשה לו מצבו". חברי הועד דנו בזה והחליטו: „יען כי הסכין הועד להלוות רק בערבות נכונה, מפאת רוע מצב האוצר של החברה, ע"כ קצב להלוות לו מאתים רו"כ על שנתים ימים לשלמם במעט מעט אם יציג להועד איזה ערבות".

הספר נדפס בהדור מצוין, בדפוסו של שאדוב בזיטומיר. בראשו באו הסכמות מאת חיים זליג סלונימסקי, הד"ר ל. לוויזון (בגרמנית) ועוד, שכולם הפליגו בשבח המחבר והללו את עבודתו. הד"ר לוויזון מבטיח ל„דבר נכבדות" בספר ומחברו במכתבי־העת הלועזיים, לכשיופיע הספר מבית־הדפוס, וסלונימסקי חוזר על מה שכתב במכתבו הפרטי לאברמוביץ ומסיים: „חקרת ודרשת על כל מיני העופות הנמצאים בדברי חז"ל בתלמוד בהערותיך היקרות שהוספת בסוף ספרך, לא החליט בסמני טהרה לאסור והיתר רק ע"ד דרוש וקבל שכר, ויפה עשית לפי דעתי שנמנעת לקרוא איזו מיני עופות בשמות התלמודיים שקראו להם החוקרים שקדמוך, כי ע"ז יצאת מכלל ספק בהוראת הלכה למעשה".

ב„פתח דבר" יבאר המחבר עוד פעם גודל חשיבותה של ידיעת הטבע לעם העברים: „הלמוד הזה ענין חדש הוא להקוראים העברים", ואם אמנם „נמצאים איזו ספרים כמו ספר „שער השמים" ו„ספר הברית" וספר „ראשית הלמודים", העוסקים בידיעות אלו, אבל מעטים הם ונער יכתבם". המחבר מדבר בהטעמה מיוחדת על „כל המלות המלאכותיות ושמות העופות, הנמצאים בכתבי־הקדש, בתלמוד ומדרשים, אותם קבצתי יחד כעמיר גורנה בהערות הנספחות לסוף ספרי ובררתים על־פי חכמי המפרשים המפורסמים, כבעל הערוך ובאַרט, געזעניוס וראָזענמיללער ורמ"ל וכהרב החכם הגדול רב פעלים ר' יהודה ליב לעוויזאָהן נ"י מחבר הספר הנחמד והמצוין „צאָאָלאָגיע דעס תלמודס" וכדומה עוד. פעם הלכתי בעקבותיהם בחקר השמות ההם ופעם נטיתי מדעתם וסותר אותם בהוכחות וראיות מוכיחות, כאשר תחזינה עיני הקורא. ובכל זאת לא גבה לבי ולא רמו עיני לחשוב, כמפרשים אחרים, שהלכה כמותי, כי ידעתי, שהחקירה בפירוש שמות הקדמונים תלויה בהשערות דקות כשערות והמבארים עולים בשערה השמימה ותולים דעותיהם על בלימה, והאמת היא, טוב שבמפרשים רצון פירושו וטוב שבספריהם הרוס, כאשר הוכחתי בהערה 33". בסוף הקדמתו מספר אברמוביץ, „כי הממשלה הנדיבה היא החזיקה במעוזי ותסעדני במתת חמש מאות רו"כ, בעד החלק הראשון, ובטח תגדיל חסדה גם בעד החלק השני, מלבד החברה „מפיצי השכלה בישראל" אשר גם היא חזקה בידי. גם השר הנכבד והמפואר, החכם המצוין הנודע לשם וולאדימיר וואסיליוויטש פעדעראָף זכור לטוב. כי הוא בגודל חסדו דאג מאד לי ולספרי ויסעדני בעצה ובפועל ויעיר את רוחי לעבודת הקדש בדברים טובים ונחומים. ומכל חובבי שפת עבר — — — בארצנו, הנה אף הוא עמד בטובו למחזיק ולמעוז לי. ישלם ה' פעלו".

(המשך יבוא).

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹרָעוֹת

האספה השנתית הראשונה של ה„פדרציה לחברות הצדקה" הניו־יורקית נקראה ביום א, 27 יאנואר, באולם „בית האופירה המאנהאטאנית". מר פליכס ווארבורג, נשיא הפדרציה, מסר דין־וחשבון על מצבה ועל פעולותיה במשך השנה שעברה — שנת־קיומה הראשונה. בימים הראשונים להיוסד הפדרציה מנתה רק עשרים ואחד מוסדות. עכשיו מגיע המספר הזה לשמונים וששה, שתקציבם הכללי עולה 5,041,000 דולאר. מספר חברי הפדרציה, שלפני שבועים היה רק 22,000, הגיע עכשיו ל־72,567. על רבוי גדול כזה של 51,567 חברים חדשים במשך שבועים ימים יש להודות להעסקנים החרוצים ובעלי־המרץ, שהקדישו את כל זמנם וכחם בימים האלה רק לשם זה. יבשיבו אל לב, כי רעיון הפדרציה חדש הוא עדיין בין יהודי ניו־יורק. הרי בודאי שהתוצאות האלה רצויות הן מאד, ויש לקוות, כי הצלחת עבודתה של הפדרציה תתמיד ותלך משנה לשנה. דברו עוד הד"ר אדווין גולדוואסר, וויליאם גולדמאן וה. סאקס. לפקידי הפדרציה לשנה הבאה נבחרו: פליכס ווארבורג — נשיא, ד"ר י. גולדמאן וס. בוירנג — סגנים, ל. פרנקל — מזכיר, ה. סאקס — גזבר וה. ליינשטיין — משגיח.

— מן הידיעות האחרונות, שנתקבלו מארץ־ישראל, נראה, כי הטורקים, בהסוגם אחור לפני הצבא האנגלי המנצח, עשו שמות בהרבה מושבות יהודיות: גזלו וחמסו מכל הבא לידם ושמו בכליהם, החריבו כרמים, עקרו את הנטיעות בפרדסים וגרמו נזק חמרי גדול להישוב היהודי בארץ־ישראל. מלבד זה, סבלו הקולוניסטים מן היריות התכופות שבין שני המחנות הנלחמים. הקולוניסטים הניזוקים פנו בבקשה נמרצה אל הפרופיסור חיים ווייצמאן מלונדון, כי יחיש לעזרתם.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

נחום סוקולוב על מצבה המדיני של הציוניות והעבודה הקרובה בארץ־ישראל.

בשיחה, שהיתה לסופרו הלונדוני של ה„אמריקאן היברו" עם מר נחום סוקולוב, גלה האחרון פרטים אחדים מלאי־ענין על המשא־והמתן המדיני, שהביא לידי פרסום הדיקלאראציה הבריטית בדבר שיבת־ציון, ועל העבודה העומדת להעשות בקרוב בארץ־ישראל.

על שאלת הסופר: מה הוא פירושה האמתי של הפראזה „מקלט־בית יהודי לאומי בארץ־ישראל", ענה סוקולוב: „כונתה היא תכנית־באזיל, לא פחות ולא יותר". אולם — חזר ושאל הסופר — הן בהפרוגראמה הבזילאית נאמר: „מקלט־בית בטוח במשפט גלוי באופן חוקי ל ה ע ם היהודי" — בהא הידיעה? על זה השיב סוקולוב את הדברים האלה:

„מה שנוגע ל מ ש פ ט ג ל ו י, הלא זה כבר הושג על־ידי הדיקלאראציה של הממשלה הבריטית עצמה. יכול אני להבטיחך, כי בידי נמצאת תעודה רשמית דומה לזו גם מאת הממשלה הצרפתית, שהיא, דרך אגב, היתה הראשונה להזמין אותי לבוא לפאריז ולהציע לפניה את התכנית הציונית במעמדם של ריבו (מי שהיה אז נשיא המיניסטריון), מיניסטר החיצון ושאר חברי הקאבינט הצרפתי. אחרי השתתפי באספות אחדות בלשכה לענינים החיצוניים בצרפת, הלכתי לרומה והצעתי את התכנית לפני הממשלה האיטלקית, שבראשה עמד אז סיניור בוסילי. על־ידי עזר אז נשיא הפדרציה היהודית באיטליה, שהלך עמי ללשכת הענינים החיצוניים, ושם באתי בדברים עם מיניסטר החיצון הבארון סונינו. הצלחתי להתקבל בראיון פרטי בהוואטיקאן על־ידי האפיפיור, שבו דנתי עמו בשאלת המקומות הקדושים. הדיקלאראציה הנוכחית היא פרי תוצאות העבודה הדיפלומאטית הציונית.

„מה ששייך להבטיחות באופן חוקי — דבר זה ניתן לועידת השלום לדון בו. מוקדם הוא לדבר כעת על הצורה, שתלבש הבטיחות החוקית הזאת: אם ארץ־ישראל תמצא בחסותה העליונה של בריטניה בלבד, או בחסותן המשותפת של בריטניה הגדולה וצרפת גם יחד. ממשלות־ההסכם, בינן לבין עצמן, תכרענה בשאלה זו. אנו היהודים שמחים היינו בודאי להמצא תחת חסותה של בריטניה, המשמשת מופת של צדק וסבלנות בהתיחסותה להעמים הנמצאים ברשותה.

„ביחס להערתך בדבר „מקלט־בית ל ה ע ם היהודי, בהא הידיעה, — טעות היא בידך. מחברי הפרוגראמה הבאזילאית בשעתם לא כוונו לבית־מקלט ל כ ל העם היהודי. כי הרי דבר גלוי וברור הוא, שכל העם היהודי לא ילך לארץ־ישראל; כי לא תוכל הארץ בתנאים ההוים להכיל את כולו. עיין בסופה של הפרוגראמה הבאזילאית ותמצא, כי מקלט־הבית הזה מכוון רק „לאלה היהודים, שאין ביכלתם או שאין ברצונם להשאר בארצות מגוריהם". מזה מוכח באופן ברור, כי אלה היהודים, היכולים והרוצים להשאר בארצות מגוריהם — ישארו. ולא עוד, אלא שאנחנו מצדנו נתאמץ לעצור בעד זרמי אימיגראציה פתאומית לארץ־ישראל, כדי למנוע בעד תוהו ובוהו, בעד חוסר מגמה וסדרים.

„הדיקלאראציה מעידה גם כן באופן ברור, כי היהודים בחוץ־לארץ

צריכה לשמש רק בעניני חכמת ישראל. כתבתי תשובה על דבריו אלה ואשלח לו, ובסוף החורף שבתי לצרפת, אך לא יכולתי יותר למצוא מנוחה לרוחי פה. תשוקה עזה לארץ־ישראל תקפתני, ולא יכולתי להתגבר עליה והלכתי הלוך והתנוונה מיום ליום. ואחליט לעזוב הכל וללכת מיד אל הארץ, אשר אליה כלתה עתה נפשי. ויתן לי ידידי הרוסי להוצאות הדרך ואלך ווינה, כדי להתראות שם עם בעל „השחר".

הַבִּיבְּלִיוֹגְרַפְיָה שֶׁל מֶנְדֶלִי

מאת

א. ר. מלאכי.

(המשך).

לב. עין משפט, כולל שני מאמרים משולבים איש אל אחיו ומדברים בעניני ישראל: הראשון עורך דין על ספרות העברית הנוכחית, על מצב בתי־הספר והרבנים המלומדים ועל תקון מצב היהודים; והשני יצא להשיב כהלכה על שאלות הממשלה, שנשאלו על דבר היהודים במכתב־עתי „קיובליאנין", ומוכיח לעיני העמים ישרת בני ישראל וספרי אמונתם. מאת שלום יעקב בן־חיים משה אברמוויץ. זיטומיר, תרכ"ז. — בספרו זה חזר אברמוביץ והדפיס מחדש את שני מאמריו הגדולים: „אם קבלה היא נקבל" ו„פוק חזי מאי עמא דבר!", שנדפסו ב„המליץ" בשנות תרכ"ה ותרכ"ו, עם תקונים, הערות והוספות רבות.

עורך „המליץ", אר"ז, כתב בנוגע להמחברת הזאת (ב„המליץ" שנה שביעית, גליון 41 — ב' חשון, תרכ"ח): „המאמרים האלה באו בהמליץ מגליון 34 שנה החמישית עד גליון 10 שנה ו' ואנחנו דברנו שם עליו וגם העירונו עליו במקום שמצאנו לדעתנו לנחוץ. וטוב ויפה עשה המחבר אשר אסף את הקרעים בעלי מ"ע לחברם יחד, כי באמת יש במאמרים האלה דברים טובים ונכוחים ועוד יתרה עשה כי תקן בו רבות וגם שת נוכפות בהערות מחוכמות ויע"ש הקדמה קטנה ובה נדפס ברוסיא המכתב אשר שלח האדון פעדאראוו אשר הנציב נשען על ידו לחוות דעתו בענין הזה והתודה אשר השיג מאת הסוכן על לשכת סופרי הנציב. קצרה המגלה הזאת להשוות לעיני הקוראים על השנויים במהדורא קמא ובתרייתא ולשפוט עליהם וכן גם על ההערות שנתוספו אשר יש בהן בנותן טעם לשבח ואף על זאת נעיר (צד 14) כי בחפצו לירות בני אשפתו אל סופר אחד (בשנה ה' לא ד', גליון 36 לא 30) נגע גם בנו, כאלו פשטנו יד לדוברי התולים, רק באשר השתמש הסופר בשבחים קדושים מעין התפלה. ואנחנו אם נודה ולא נבוש כי בעצמנו חרטנו אח"כ על אשר אספנו את המאמר הזה, האף כי כוונתנו לא היתה להתפאר בתהלות כאלה, רק שכבר היה עלינו להפריד את עיקר הענין בהמאמר מהקדמתו; אף אין בזה משום חילול הקודש, וכעין אלה נמצא גם בקדמונינו אשר השתמשו גם בסגנון כפרי הקדש בכנוים נאותים לחפצם ולא צוהו עליהם. ובצד 34 יאמין כי הוא היה הראשון אשר הוכיח שאין תועלת לילדי העברים בהעתקה אשכנזית של ספרי הקדש וממנו למדנו גם אנחנו גם חברי חברת מפיצי השכלה פה. אף יסלח לנו ידידנו זה אם נעירהו כי הדבר הזה שגור בפינו מאז, גם טרם היינו למו"ל וכזאת שמענו עוד מהפרנוגים המפוארים הדירעקטאר שטערן, ה' פינסקער וה' אייכענבוים נ"ע וגם ה' ווערביל יאמר כזאת. וזה כמה דברנו בענין הזה בהמליץ ובהקו"מ (ר"ל: וב„הקול־מבשר"). ובנוגע להעתקה הרוסית צדקו דבריו למתחילים. ויש עוד רבות לנו בדבר הזה אשר נחקור עליו במקום אחר".

לג. תולדת הטבע על־פי חוקרי הטבע החדשים והמצוינים. חברת שניה: העוף. עם שמנה לחות הציורים ועם הערות רבות בתוך הספר ובסופו, לברר שמות העופות הנמצאים בכתבי הקדש, ובתרגומים, בתלמוד ומדרשים; ולבאר הרבה כתובים ומאמרי חז"ל הסתומים. מאת שלום יעקב בן־חיים משה אברמויץ. זיטומיר, תרכ"ז. — החלק הזה עולה הרבה על החלק הראשון בשפתו הצחה ובהטרמינולוגיה, שיצר המהבר לשמות בעלי־חיים ועופות על־פי התלמוד והמדרשים, שבזה הראה אברמוביץ את בקיאותו הרבה בתלמוד וחוש פילולוגי עמוק. רבים מחכמי ישראל, שהספר היה לעיניהם בכתב־יד, הפליגו בשבח המחבר ועודדו את רוחו להמשיך את עבודתו זו ולהוציא את שאר החלקים. סלונימסקי כותב אליו: „קראתי ספרך הנכבד חלק שני מתולדות הטבע הכולל תולדות העוף למינהו, וימצא חן בעיני, ראיתי כי הגדלת כבוד החלק השני הזה מן הראשון, לא הלכת בו בעקבות מחבר אחד כמעתיק דבריו, רק אספת וקבצת ממבחרי סופרי העמים לקחת מהם כל נחת טוב טעם ודעת ושמת עליהם מעט צרי ומעט דבש מן ספורי חיי העופות להכין מהם מטעמים אשר ינעם לחיך קורא. — ומה רבה התועלת היוצאת מספורי הטבע כאלו אצל בני עמנו! הקורא יפיק עונג לנפשו להביט בנפלאות תמים דעים מבלי להעמים עליו הקירות רבות — — — ואתה גבר חכם שפכת חן על פני כל הענינים האלו בנועם דבריך ומליצותיך הנחמדות בשפת עבר; קראת שמות לכל עוף השמים הנאותים להם בלה"ק, אם מפאת טבעם החיוני, בנין אבריהם ומקום מגורם, כפי אשר הנראים בעלי הארניטהאלאגיע, ואם לפי השמות המונחים להם בתנ"ך והנפוצים בדברי חז"ל בתלמוד ומדרשים, ובזה אמנם שמת נוספות על כל אשר הלכו לפניך בענין הזה ממחברי עמנו: הערותיך מושכלות והשערותיך נכוחות, וזולתי במעט המקומות אשר רמזתי לך עליהם בפנים, לא מצאתי בו כל מום, כי כולו יפה אף נעים".

את המכתב הזה שלח אברמוביץ אל הועד של חברת „מרבי השכלה" בצרוף בקשה משלו: „לכם חכמים ונדיבים, אשר מגמת פניכם הרבות השכלה ביהודים, לכם הנני שולח היום את ספרי „תולדות הטבע" חלק שני, המכלכל בתוכו את העוף למינהו. ולשפת יתר להשיב להגיד לכם מה פעלתי בחלק זה, אחרי אשר בעיניכם תראוהו ותבינו את חין ערכו, ואף בקצרה אגיד לכם, כי הוא לא נעתק מספר אחד כחלק הראשון, אבל חברתיו על־פי ספרי חכמי הטבע החדשים והמצוינים וכתבתיו ברוח עמנו ושפתנו, שיהיה נעים וממשיך לב הקוראים, ומלבד זאת עוד פארתיו בהערות ובשמות מלאכותים ישנים גם חדשים, ולכל עוף בשם עברי קראתי, ככתוב בהקדמתי. ואקוה כי אחרי אשר תתבוננו על ספרי זה בינה ותראו כי עוז בידו להפיץ השכלה ביהודים, וגבורה בימינו למשוך המון עם בכחו ולטעת בתוכם אהבת החכמה, אז ברוחכם הנדיבה תבקשו תחבולות להדפיסו, לחקו אחרי־כן ביעקב ולהפיצו בישראל במקח השוה לכל נפש. אני מצדי עשיתי מלאכת הקודש באמונה, ביגיעת נפש כתבתי וישבתי תחתי מוטה על שלחני, עד שנתפקקו חוליות שדרתי; אפס אם כבדתי וזכיתי בני עמי באוני, ומכחי ודמי שחדתי בעדם, הנה לא אוכל לכבד אותם גם בהוני וכספי, כי עני אני ואין ידי משגת להזיל זהב מכיסי על הוצאת הדפוס, ומבלעדי זאת יחסר לי הכשרון להתעסק במכירת ספרים כשאר סופרי ישראל. לכן אדוני הנכבדים, עליכם המשפט להוציא את ספרי לאור, ואם באמת חפצכם להשכיל להיטב הלא עליכם לבקש אמצעים טובים להגיע על ידם למחוז חפצכם, וכמדומה לי שספרי יוכל להתחשב בין האמצעים הטובים והרצויים. תקותי חזקה כי תקבלו ברצון את ספרי זה ובנדבת רוחכם תאמצוני לגבר חילים בעבודת הקדש ותעירו את רוחי למשוך בשבט סופר ולינע לטובת בני עמנו. ושתים אבקש מאתכם בטרם אשים קנצי למלי: ראשית אבקשכם לשמור את כפרי, כי אין לי ממנו שום העתק בידי; ושנית אבקשכם כי בהשתדלותכם ימסר ספרי זה להאקאדעמיע של לשונות הקדם, כי תחרוץ עליו משפט כתוב לכבוד ולתפארת ספרותנו הקדושה, ולהוכיח בזאת גם לגוים, כי ספרותנו לא יבשה היא מכל טוב, כאשר יחשבו, וכי גם לנו חלק בדעת ונחלת בהשכלה".

על זה ענוהו חברי הועד, „כי אף אם מחברתו החלק השני מתולדות הטבע בשפת עבר מצאה חן בעיני הועד, אך יען כי הכנסות החברה מעטות, ע"כ אין ביכלת הועד לקבל עליו הדפסת הספר, כ"א נכון הוא לקבל ממנו מאה כרכים במחיר אשר ישית עליו המחבר, ואת הכסף נכון הועד לשלוח לו אחרי קבלו ידיעה כי קרב אל מלאכת ההדפסה". אך ההצעה הזאת לא מצאה חן בעיני אברמוביץ, וכפי שאנו מוצאים בפרוטוקול של החברה (בחלק השני, ציונים ומכתבים ע' 49), „ה' ש"י אבראמאוויץ מבערדיטשוב במכתבו ע"ש הועד, אקטיאבר 1864, מוריע כי לא נחה רוחו בתמיכה אשר אמר הועד לתמכהו להדפיס את החלק השני מחבורו „תולדות הטבע" בזה שיקבל ממנו ספרים במחיר מאה רו"כ, באמרו כי לפי מצבו ביכלתו רק להקריב נדבת כחו ואונו על מזבח אהבת עמו להשכילם, אף כסף אין לו להתגדר, ולפי"ז מהנמנע לו לקרב אל ההדפסה; ומציע כי אם מחסרון כסף אין ביכולת הועד להדפיס את חבורו על הוצאותיו, ישתדל נא הועד אצל שר ההשכלה שיתן לו חמש מאות רו"כ על הדפסת ספרו זה, ובצאת הספר לאור ישלח המחבר חמש מאות כרכים ממחברתו להפיצם בבתי הספר לעברים; כי כבר הראה השר ההוא את דעתו כי לתועלת רבה החבור „תולדות הטבע" בזה שקנה כבר חמש מאות כרכים חלק ראשון מאת המחבר והפיצם בבתי הספר וישלם עבורם להמחבר חמש מאות רו"כ; ובכן לבו בטוח כי אם ישתדל הועד בזה לא ישיב השר את פני הועד ומלא ימלא את משאלתו זאת, ואז יקרב אל הדפסת החלק השני ויוסיף לעבוד עבודתו ולערוך את יתר החלקים, אשר אין כל ספק כי יביאו רוב תועלת להפיץ השכלה בישראל". בתשובה על בקשתו זו החליטו חברי הועד (באספתם, 14 נויאבר 1864): „לעזור לו בהשתדלות לפני המשנה של שר השכלת העם לתת לו מקודם 500 רו"כ בתור משען להדפיס את חבוריו, נחלט להודיעהו כי ישלח את חבורו בכתובים אל המשנה ביחד עם בקשתו והועד מצדו יבקש את פני אהדים מחבריו לדבר טוב עליו ולהתאמץ בכל יכלתם שיגיע למחוז חפצו"; וגם „לשלוח לו המאה רו"כ אשר נועדו למשען לו להוציא את החלק השני מבחר תולדות הטבע אשר חבר בשפת עבר". אברמוביץ ענה להם על זאת בתודה וברכה: אך כי במכתבו משנה העברה הגיד להועד כי התמיכה בסך מאה רו"כ שיעד לו הועד להדפסת החלק השני מספר תולדות הטבע איננה יכולה להוציא כל תועלת בהיות הסך הזה קטן מאד לעומת ההוצאות הרבות ההכרחיות להוצאת ספרו זה; אולם יען

ישראל להיות שם מורה לגידול ירקות ופרחים... ומי יודע? אולי יצליח אדוני שם בעבודה זו, ושמחתי מאד.

— בוראי, אדוני! כל מה שירצה אדוני שאעשה, כדי שאוכל ללכת במהרה לארץ־ישראל, עשה אעשה. חן חן!

ויתן לי האדון נטר מכתב להמוסד, וארוץ שמה מיד.

וישקף אלי ראש המוסד בעין בוחנת, וישאלני שאלות אחדות על־דבר בריאותי, ויאמר לי, כי יכתוב להאדון נטר תשובה.

הרגשתי, כי לא מצאני ראש המוסד עלול לעבודה, ואשוב הביתה, ובקוצר־רוח ובהתרגשות עזה המתנתי ליום המחרת, ובשעה עשר בבקר באתי שוב להאדון נטר.

— ראש המוסד כתב לי, כי אין אדוני עלול עתה לעבודת האדמה, והשבתי ומצאתי דרך אחר לאדוני ללכת לארץ־ישראל, — להכנס לזמן ק צ ר לבית־המדרש למורים של חברת „כל ישראל חברים“, כדי להשתלם בלשון הצרפתית וללמוד קצת יותר כתיבת הארץ של צרפת, ואז אשלה את אדוני למקוה־ישראל להיות שם מורה בהענינים הכלליים, שהתלמידים לומדים שם.

הסכמתי לזה ואתחיל לבקר בבית־המדרש למורים את השעורים של לשון צרפתית וכתיבת הארץ.

ובזמן ההוא היה החכם י ו ס ף ה ל ו י מורה בבית־המדרש הזה בלשון העברית ודברי הימים של היהודים, ואבוא פעם לשעורו, כדי לראות ולשמוע מה ואיך הוא מלמד את התלמידים האלה. בפעם הזאת היה השעור בדברי הימים של מלכות הורדוס, ויקרא יוסף הלוי את אחד התלמידים להלוח ויצוהו לתרגם ע ב ר י ת פסוק אחד מתוך ספר דברי הימים בלשון צרפתית, שהיה בידי התלמידים, ולכתוב הדברים בעברית על הלוח. ויתלבט התלמיד הרבה ובקושי גדול עלה בידו לתרגם מלה אחר מלה, ולכתוב המלים, על־פי רמזים וסיוע מיוסף הלוי, על הלוח, אך כשהגיע להשם Herodes, רפו ידיו, כי לא ידע איך יכתוב השם הזה בעברית, ואיש מהתלמידים לא יכול להלצהו מהמצר. אז חרה אפו של יוסף הלוי מאד, ויקרא: „כיצד? זה שבועות שאנו לומדים דברי הימים האלה וכבר כתבתי לכם השם ה ו ר ד ו ס כמה וכמה פעמים, ואתם אינכם יודעים לכתוב זה השם בעברית?“ — וקולו של המורה התגבר ובאש קנאה התחיל להוכיח את התלמידים, שאין להם שום חבה לא להלשון העברית ולא לדברי הימים של ישראל.

ובכלות יוסף הלוי את דברי התוכחה שלו, קם ז ק ן התלמידים על רגליו, ויאמר: „אדוני המורה, אין אנו עתידים להיות מורי עברית בבתי־הכפר של חברת „כל ישראל חברים“. לזה יש „חכמים“. ו י ה ו ד י יוכל אדם להיות גם בלי ידיעת הלשון העברית ו ב ל י כ ל ז ה“, — ובדבר התלמיד ככה, רמז לצורתו של כ ר מ י ה, שהיתה תלויה על כותל החדר.

זו היתה תשובה נצחת. יוסף הלוי לא יכול לענות על זה כלום, ויפסיק את שעורו וילך לו, וכל התלמידים הריעו תרועת נצחון וימחאו כף בהתלהבות גדולה לזקן התלמידים על תשובתו המחוכמת.

זה האויר של בית־המדרש למורים של חברת „כל ישראל חברים“ הכביד עלי מאד, אך לא ארכו הימים, ואני נהלצתי ממנו ביד חזקה, וכל כונתו הטובה של האדון נטר אלי הופרה. גניחת הדם מגרוני התגברה מאד, ורופא בית־הספר שלחני לבית־החולים של רוטשילד ושכבתי שם כשלשה שבועות, וכבר ראיתי את מלאך־המות משחיז מאכלתו עלי. אך אחרי כשבוע ימים עברה הסכנה ורוח לי קצת, ושוב התחלתי לחשוב מחשבות בדבר ארץ־ישראל.

ויהי היום בבוקר, ואני שוכב על מטתי והוזה בהקיץ על עבודתי העתידה, והנה הובא לחדר בית־החולים חולה אחד, אדם כבן שלשים, והוא נהוג ביד כאיש עור־עינים. ואשאל את שומר החולים, מי הוא החולה הזה, ויגד לי, כי הוא איש מ י ר ו ש ל י ם ושמו לוניץ! ואקפוץ ממטתי וארוץ אל מטת זה החולה מירושלים ואתחיל לדבר לו בעברית, והנה הוא — אברהם משה לוניץ, שאת שמו כבר פגשתי במכתבים מירושלים ב„השחר“ ועוד. ויספר לי המסכן, איך נתעור פתאום בשתי עיניו, בעמדו בתפלת שמונה־עשרה בחג שמיני עצרת, וכי כל עמל הרופאים גם בעיר ווינה להשיב לו מאור־עיניו לא הצליח, ועתה בא הנה בתקוה אולי עוד ימצא כאן מרפא וישוב עוד לראות אור השמש. מהרגע הזה לא זזתי ממנו, וכל שני השבועות ששהיתי עוד בבית החולים הייתי לו אני ל ע י נ י ם, פשוטו כמשמעו, והוא היה לי לעינים, ב ה ש א ל ה, על־אדות כל הענינים בירושלים. ואין אני צריך לומר, כי כל שיחתנו היתה בעברית, ובאלה השיחות התרגלתי בההברה ה נ ה ו ג ה ב א ר ץ ־ י ש ר א ל. הלשון העברית, בהברה זו, היתה שגורה בפיו של האדון לוניץ, והוא באר לי, כי הצבורים היהודים בירושלים, ספרדים, אשכנזים, מערבים, גורזים ועוד, מדברים אמנם צבור צבור ביניהם לבין עצמם איש בלשון הארץ שבא משם, אך בהיות שאין בני צבור אחד מכיר בלשון בני צבור זולתו, הם מוכרחים בכל הזדמנות של צורך לדבר זה לזה ב ל ש ו ן ה ק ו ד ש, ובשיחות־הולין אלה גם האשכנזים משתמשים בהברה הספרדית.

הדברים האלה ששמעתי מפי האדון לוניץ חזקו את אמונתי באפשרות תחית הלשון בארץ־ישראל.

בינתים נפסקה אצלי גניחת הדם וגם כחי שב לי במקצת, ויכולתי לצאת מבית־החולים, אך הרופא צוה לשלחני לימי החורף לארץ חמה, ומבית רוטשילד ניתנו לי הוצאות הדרך ללכת לאלגיר.

שהיתי בעיר זו כמעט כל החורף, ובימי שבתי בה הגיעו לידי המחברות האחרונות של „השחר“, שבאחת מהן בא גם מאמרי השני: „ועוד מוסר לא לקחנו“. אך מתוך מאמרי בעל „השחר“ בעצמו ראיתי עתה, עד כמה טעיתי אז, כשהגיעה לי תשובתו, שהוא הסכים לרעיון תחית העם בארץ־ישראל. ראיתי עתה, כי בעל „השחר“ לא זז מהנקודה שהוא עמד עליה ב„עם עולם“ וב„עת לטעת“, בוכוחיו עם הרמבמ"ן, ומחזיק בדעתו, שהיהודים יכולים להתקיים בתור ע ם גם בגולה, והלשון העברית

לשתות כוס קהוה יחד, ובאחד מבתי־הקהוה הגדולים ברחוב בולבאר מונמארטר ישבנו ונדברנו כשתי שעות על זממי בעתיד ועבודתי בירושלים, וגם על כל השאלות המדיניות של הימים ההם.

וזו השיחה הארוכה, הנלהבה, והרצינית, היתה כולה עברית! זו הפעם הראשונה שדברתי עברית כל־כך זמן רב, ועל דברים כל־כך רצינים, וכל זה לא לשם דבור בעברית, כי־אם לשם עצם הענין שעליו דברתי, ולרגעים כמעט בשכחה שאני מדבר עברית.

וזו השיחה בעצמה, ששחתי בפעם הראשונה ברגש מחלט, שהלשון העברית תהיה לי מעתה לשוני, לא בדרך ארעי, מלאכותי, לעתים מזומנות, כדי להתרגל לדבר עברית, אלא לשוני ממש, לשוני הטבעית, התמידית, — זו השיחה הוכיחה לי מיד, עד כמה קשה לדבר עברית, עד כמה הלשון העברית איננה עלולה עדיין להיות כלי השמוש בכל צרכי החיים הרגילים של בני־אדם. אז ראיתי צורך לעשות לי לעצמי רשימה של מלים עבריות היותר דרושות בדבור, ואתחיל לבקש ולחפש בספרי המחקר והחכמות מהדורות הקודמים וגם של זמננו. רשימה זו היתה תחילת המלון. כשגדלה קצת זו הרשימה, רציתי לקרוא לה שם קצר, ובהיות שלא מצאתי נחת בהצירוף הרגיל „ספר־מלים", עלה פתאום על דעתי לקבוע לה שם חדש, ואחרי מחשבה של כמה ימים הבריקה פתאום לפני עיני מלה חדשה: מלון.

זו היתה המלה החדשה הראשונה, שיצרתי בלשון העברית.

* * *

בימים האלה קרה לי מקרה רע, — ואולי זה היה מקרה טוב — ששנה קצת את זממי בדבר חיי בארץ־ישראל. גניחת הדם, שלקיתי בה עוד בהורף הראשון לבואי פארי־זה, מפני הקור העז ששלט אז בצרפת, התגברה עתה בכל־כך תוקף, שהרופאים אסרו עלי ללמוד הרבה, ובפרט אסרו עלי לעבוד בהמעבדה הכימית בבית־המדרש לרפואה ובנתוח הגופים, וכיוצא בזה. ראיתי, כי תקותי להתפרנס בארץ־ישראל על חכמת הרפואה היתה לאין, ואתחיל לבקש לי דרך אחר, ואחרי מחשבות רבות עלה על דעתי לפנות להאדון ק. נטר, מי שיסד את מקוה־ישראל, ולשאל אותו, אולי יוכל הוא לתת לי איזו עבודה בירושלים, שאמצא בה את מחיתי, יהי אפילו ברחק. מה שנתן לי קצת תקוה, שהאדון נטר יעשה בקשתי, הוא, שבדבריו שכתב לחברת „כל ישראל חברים" על־דבר יסוד מקוה־ישראל שמעתי כעין חבה אמתית להארץ וכעין רגשות לאומיים וכעין בת־קול של תקוה לאומית לישראל בארצו. ואבוא להאדון נטר ואגיד לו רצוני, ואזכיר לפניו את הדברים היפים, הנלהבים, שתאר בהם את מה שהרגיש בעמדו על הר הזיתים ובהשקיפו משם על פני ירושלים, ואת התקוות שקוה אז לחיים חדשים ליהודים בארץ־ישראל. אז נשתנו פתאום פניו של האדון נטר וכעין עננה עברה עליהן, ובקול של תוגה אמר לי:

— כן, אדוני. קויתי. זו היתה תקוה יפה. אבל, אני מצטער, זו התקוה היפה היתה למפח־נפש. מקוה־ישראל — הלא תראה השם היפה שקראנו למוסדנו זה, — לא מלאה את תפקידה. היהודים בארץ־ישראל מאנו לעזוב חיי החלוקה ולהחליפם בחיים של כבוד על עבודת אדמת אבותיהם, ולא שלחו את בניהם אלינו. רק מדלת העם, וגם הם רק מי שהיו להם בנים שלא יצלחו יכלום, שלחו אותם, את הבנים האלה, אלינו, וסוף דבר היה, כי במקום אכרים חיים חיי כבוד על עבודת האדמה יצאו מהמוסד הזה קצת אומנים, קצת עגלונים, וכדומה. לא! לא! אי־אפשר לעשות כלום בארץ־ישראל! אי־אפשר לתקן את מעמד היהודים בארץ־ישראל. קללה רובצת עליהם שם, היא — החלוקה, והם אינם רוצים להשתחרר ממנה. אין שום תקוה! מה שאנו עושים עתה, במה שאנו מאמצים את כל כחנו במקוה־ישראל עתה, הוא ללמד את התלמידים שלנו הלשון הצרפתית ואיזו אומנות, כדי שיוכלו לצאת מהארץ וללכת לאירופה או לאמריקה. זו היא עבודתנו עכשיו בארץ־ישראל, להוציא משם כמה שאפשר יותר יהודים, ואיך רוצה אדוני, שאנו נשלח שמה אדם שכמוך, ונתן לו איזו עבודה שתהיה, כדי שיחיה שם? אדוני צעיר לימים, אני רואה, כי איזה דמיון מבלבל את דעתו. אולי דמיון יפה, אבל, יאמין לי, דמיון כוזב, נמנע, שאין שום תקוה לו בעולם רמציאות. אדוני חולה ואינו יכול להתמיד למודו בחכמת הרפואה, — אני חומל על אדוני מעמקי נפשי. אני מוכן לעזור לאדוני בכל מה שאוכל. יחשוב־נא אדוני מה יוכל ללמוד מבלי שיזיק לבריאותו, ואני אעזור לו. יאמין לי אדוני. מעמדו של אדוני נגע בנפשי. אני מצטער. עזור אעזור לו, — רק אל־נא ישעה בדמיון כוזב. למה יחריב חייו? אם רצונו של אדוני, אשלחנו לרופא ונתון יתן לו גם הרפואות הנצרכות חנם, ואולי אדוני דחוק עתה קצת, אני מוכן לעזור לו... ובדברו כך, שלח ידו אל כיס החזיה שלו ויוציא מטבעות של זהב אחדות, ויושט לי.

— אל־נא, אדוני, חלילה! לא באתי לבקש מאדוני ככה. וחן חן לו בעד חמלתו עלי, ובעד העזרה שהוא רוצה לעזור לי, כדי שאוכל ללמוד מה שאפשר לי ללמוד. וחן חן לו גם בעד עצתו. אבל, מחילה, אין אני יכול לקבל אותה. אני רוצה ללכת לארץ־ישראל, ואבוא אל אדוני לבקש ממנו, אם יש לו שם עבודה לי. אם אדוני התחרט על רגשותיו לפני שנים אחדות, ואם אתם אינכם רוצים לשלוח יהודים לארץ־ישראל, הלוך אלך בלעדיכם. אני אלך שמה, ויהי מה. אם אין לאדוני לתת לי שם שום עבודה, אבקש לי שם על מה לחיות.

ואקום ממושבי וארצה להפטר מלפניו.

- ישב־נא אדוני עוד רגע, — אמר לי האדון נטר. — אני רואה, כי החלטתו חזקה. אם כן, הירצה אדוני ללמוד עבודת האדמה? לא עבודת האדמה בכלל, לזה נצרך הרבה זמן. אבל, עבודת גידול ירקות ופרחים. אם יסכים אדוני לזה, אשלחנו למוסד של גידול ירקות ופרחים בקרבת פא־ריז. כל צרכי אדוני עלי. ואם יצליח, ושלחתיו למקוה־

כל אותו היום, וגם ביום שלאחריו, שמע בלבו, כאשר ישמע כל עלם רך וצעיר בנגוע בו כנף־הפלאות של האשה, נגינת כרובים ומשק גפיהם הצחורות... ובערב השבת נפגשו בבית ההוא שנית כמו במקרה — אך מן הבית יצאו שניהם ביחד: בעלה לא היה אתה, והוא נתחייב חובת־נימוס ללוותה לביתה. „בחור הוא — וחובה עליו להתחנך במצוות", גזרה עליו בעלת־הבית בבת־צחוק. בדרך ספרה לו האשה הצעירה דרך אגב, כי בעלה נסע לדרכו באותו הבוקר שבקרה בביתו. והוא נזכר בלי משים בפסוק מפורש ב„משלי", ששנה בימי ילדותו: „כי אין האיש בביתו"; נזכר בתמונה, שצייר לו דמיונו, דמיון־ילד — תמונת האשה המסוכנה אשר ב„משלי", ש„אצל כל פנה תארב"; כצל־רגע עבר עליו הפסוק והתמונה — והתחמקו. כשהגיעו לביתה, כבר היה השער סגור: היתה השעה האחת־עשרה. צלצל לשוער, ועד מהרה נשמע קשקוש מפתחות ונראתה סילואיטה שחורה של השוער הנושא פנס. לוין הושיט לה ידו — והיא לקחה ידו ואמרה, בהביטה לתוך עיניו: „ולא יעלה לשתות כוס תה?" והוא לא סרב. הוא לא ידע את אשר יקרה — אך, על צד האמת, ידע.

לפני עלות השחר יצא משם, כשגופו אומר שירה ונפשו שותקת ביגון חלולה. השוער, אכר רוסי חצוף העינים הקטנות, שפתח לו את הפשפש אחרי שצלצל לו זמן רב להוציאו, קבל ממנו את שקל־הכסף שנתן לו לוין בגחוך של חנופה וחוצפה כאחד ובלי אמירת־תודה; וכשיצא לוין אל הרחוב שמע מאחריו קול צחוקו הפרוע של האכר הרוסי, והתנודד, כמי שקבל מכת־לחי: הצחוק הפרוע אמר לו: אחינו אתה!"

לוין הליט את פניו בכפיו. העבר וההוה התלכדו יחדיו והיו לאופק אחד כבד־עננים, משחיר ומאיים. מה צדקה יש לו לצעוק? בני האדם ערבים זה בעד זה, והעבר, כאל גדול, קודר, קנוא ונוקם, רובץ בתהומו, חרישי ובלתי נראה, ונפרע בשתיקה מן ההוה.

רוגז־העצבים שלו הגיע למרום גבהו. זכרונות אחרים צפו ועלו בלבו, זכרונות של כיעור וטומאה, חטאות־נעורים, אשר בשעתן היה להן צבע ורוד ואור ורוד, ועתה נראות הן לו ככתמים שחורים של טנופת על יריעת־העבר. ומתוך הכתמים מבצבץ ועולה לפניו ראש בעל מצח רחב למדני וזקן גזוז, שחרחור־מכסיף, ועיניו נטויות אל לוין בתוכחה חרישית ובאזהרת „על דאטפת" חמורה, חגיגית.

לוין קם בפיק־ברכים ונגש אל ארון־הספרים. עיניו נפלו על ספר התנ"ך, ומחשבה מוזרה, ילדותית, באה בלבו: לפתוח את הספר באשר יפתח ולראות מה כתוב בראש העמוד הימיני, שנגול לפניו. בימי ילדותו, כשהיה לומד עוד ב„חדר", היו הוא וחבריו מנחשים בתנ"ך בדרך זו.

הוא נאבק בעצמו, בסרבו להשמע למחשבה הזאת הילדותית. עת רבה פקפק, כאילו כל חייו תלויים בהחלטתו. לאחרונה הוציא את הספר מן הארון, עצם עיניו, כקופץ לתוך המים הקרים — ופתח אותו. דומה היה באותו רגע כנואש, המבקש תנחומים בספר הקדוש, כאובד־דרך, המבקש ממנו הארה לחייו ולחשכת חייו.

בראש העמוד הימיני אשר נפתח היה כתוב (יחזקאל י"ז, ט"ו): „...היצלח? הימלט העושה אלה? והפר ברית — ונמלט?"... גלגלים רבי־גונים התחילו מסתובבים לעיני לוין, וגלגלים בתוך גלגלים. ספר התנ"ך נשמט מידו ונפל בדממת הלילה בקול רעש ארצה. ואחריו צנח ארצה גוף האדם, אשר נפל על הספר בחביטה כבדה.

הַחֲלוֹם וְשִׁבְרוֹ

מאת

אליעזר בן־יהודה.

ד.

על תשובתו של בעל „השחר" שמחתי שמחה כפולה ומכופלת. שמחתי על עצם הדבר, שהרעיון יוצע לפני קהל ישראל, ושמחתי גם על הסכמת בעל „השחר" בעצמו על עצם הרעיון, כי חשבתי, שאלמלא כן בודאי לא היה מפרסם מאמרי ב„השחר". ומלבד זה, שמוח שמחתי עוד — למה אכחד? — על עדות כשרון סופרים שלי, שראיתי במעשה זה של בעל „השחר" ובדבריו אלי.

וברגע של שמחה זו חשתי צורך לשיח ולהשתעות עם איש יהודי, שיוכל על כל פנים להבין ולהשתתף ברגשותי, ויצר־הרע של רגש הנצחון הסיתני לבוא עתה אל ב"ג ולראות את פניו ולשמוע מה ידבר עתה המשכיל הזקן. וארוץ אליו, אך לא מצאתיו בביתו, אך פגוש פגשתי באדון מ. זונדלמאן, ואומר „גם זו לטובה", ובלי הקדמות רבות הראיתיו את קלף הדואר שהחזקתי בידי. ויאמר לי:

— זו אחת ממעלותיו של בעל „השחר", שהוא יודע לגלות כשרונות ספרותיים חדשים, וכשהוא רואה ניצוץ של כשרון כזה באיש צעיר לימים, זה דרכו לאמץ את לבו של הסופר הצעיר.

עתה, שאני מכיר היטב את האדון זונדלמאן ויודע מדת הקנתרנות שהוא מצטיין בה, אני רואה את העוקץ שהיה באלית דבריו אלה. האדון זונדלמאן רמז לי, כי בהחלטת בעל „השחר" להדפיס את מאמרי אין שום ראיה, שהוא בעצמו מסכים להרעיון, ובדברי השבח שלו לעטי אין עדות על טיב מאמרי, אלא שבעל „השחר" גלה בי ניצוץ, וכמה ניצוצות יש שהולכים ועוממים אחר־כך וגם כבים, ופעמים נוח להקהל ונוח גם לבעלי אלה הניצוצות בעצמם, שהניצוצות עממו וכבו. ובשני הדברים צדק האדון זונדלמאן. מאמרי היה באמת פרי בוסר, ובדבר עצם הרעיון של תחית ישראל ולשונו על אדמת אבותיו נתברר לי במהרה מתוך דברי בעל „השחר" בעצמו, כי הוא היה אז רחוק מרעיון זה, כרחוק מזרח ממערב. אך בשעה ההיא, שהייתי מבוסם קצת בשכרון של רגש נצחון וראיתי הכל יפה בעולם שכולו יפה, מצאתי נחת־רוח גם בדברי זונדלמאן אלה ואזמינהו

של גועל־נפש אָחז אותו: כך דרכן תמיד... השקר למה הוא?

האשה הצעירה פהקה עוד פעם אחרונה, חככה את עיניה, כמו ילדה קטנה, בשתי כפי ידיה לתיאבון, ואמרה: „עת לשכב". אָז קמה וחבקה אותו, שכך היה מנהגה בכל פעם שהיו נשארים, זוג צעיר, מתיחדים לבדם. אך ללוין נדמה, שהוא מכיר בה איזה שנוי. מנשקת היא לו עתה בלי חמדה, וכאילו משתמטת היא מפניו מאיזו סבה. והוא חושב ברגש מר: בודאי מוסר־כליות יש לה... קול הידעות... לא למדה עוד לשקר בכל... והוא שמח קצת על כך, וטפת־נחמה מועטת נופלת לתוך כוס התרעלה הרבה שהוא שותה.

היא הלכה כבר לשכב בחדר־המטות — והוא עדיין לא ידע מנוחה בנפשו. מתהלך הוא בקאבינט שלו, מסתכל בתמונה הגדולה של הדוקטור הרצל וחושב, חושב מחשבות אכזריות. אין להאמין להן, אין להאמין. וכך עד סוף הימים, עד סוף החיים. לעולם אי אתה יכול להיות בטוח באהבתן. הן תבגודנה בזמן קרום או מאוחר; ואם לא בפועל—כי אָז בהרהור. ואין־אונים אתה כנגדן, אין־אונים. חוסר־אונים גמור. מה לעשות להן שלא תחטאנה? יש רק עצה אחת: להמיתן... זרם של שגעון רותח עוברו, והוא מצייר לעצמו כיצד ירצחנה נפש, כדי להציל נפשה. תמונת־בלהות: היא מוטלת חנוקה על המטה, וחוקר־הדין עומד עליו לחקרו ולדרשו: עוד מעט והוא, רופא־השנים לוין, יהיה — מה מורז הדבר! — ל ר ו צ ח . . . בררר! אי אפשי! והוא מנער מעליו רעיונות־שגעון אלה בחזקה. לא! יש רק תחבולה אחת: להציל את נפשו — להפטר ממנה. לברוח, לברוח! כי כל באיה לא ישובון. מי שרוכש לו אשה, את נפשו הוא מאבד! כן, רק באבדו את האשה — ישוב וימצא את נפשו!

„את נפשו?" — באה אי־מזה מחשבה חדשה ומהממת. — וכי מה היא נפשו גופה, אם לא נפש ש„נשרפה בלהבה", חללה טמאה? כלום אין זה אפשר, שכל חזון־הטומאה אשר חזה, מקורו לא בליל־החורף אשר בחוץ ולא באורחו ובאשתו — אלא בו בעצמו ובחושיו, אשר הוטמאו, ועל כן פ י ר ו ש ם ש ל ה ם על החיים הוא הטמא והבלתי־נכון? כלום אין זה אפשר, שלא בחיים אלא בו הנגע מבית?...

המחשבה הזאת הרעישה אותו עד היסוד. זכרונות קרומים צפו ועלו בלבו, זכרונות ימי נעוריו וחטאות נעוריו. ובתוכם נצנץ ועלה זכרון עמום אחד — זכרון מבט אחד.

בעיר גדולה רוסית היה הדבר. לוין היה אָז בחור צעיר, מתלמד בתור „אכסטרן" על־מנת לקבל „תעודת בגרות", והיה יוצא ונכנס שם בבית אחד אינטליגנטי. היו שם אנשים צעירים, בני הבית וגם אורחים, בחורים, עלמות. בכל יום ששי בערב היו מזדמנים שם בחבורה גדולה, והבית היה נמלא שאון־ערבוביה. היו שותים תה, זה — כשהוא מיושב על השלחן, וזו — בהסבה על הספה, וזה — כשהוא מעומד, והיו מתבדחים, מתנגחים זה בזה ומתוכחים. על מה היו מתוכחים? על ה„נורמה הפרו־צנטית", על הציוניות ועל ה„בונד", שהיו להם באותו בית באי־כחם מן הבחורים ומן העלמות. על הפוגרומים ועל „עיר ההרגה" ועל הריבולוציונרים הרוסים... כל אותם הנושאים, שהיו עומדים אָז ברומו של עולם האינטליגנציה הצעירה.

כשנכנס אל הבית ההוא ביום ששי אחד בערב, מצא שם, חוץ מן החוג הישן, עוד פנים חדשות: אשה נאה, לא צעירה ביותר, מלאת הפנים העגולים והיפים ורחבת הביוסט והירך, ואיש זקן ממנה לימים, בעל מצח רחב למדני וזקן קצר גזוז, שקצתו שחרחור וקצתו מכסיף כבר. פני האיש נראו לו ללוין משום־מה כפני בן־הרב, ואמנם, כפי שנודע לו אחרי כן, היה בן־טובים, יליד עיירה קטנה, ש„נתמשכל" ויצא לתרבות רעה, ועתה הוא סוכן־נוסע לבית־מסחר גדול. בעלת־הבית הצעירה הציגה אותו לפניהם: „אתכבד, מר לוין — מר ומרת רפופורט".

והוא אָז עלם רך וצעיר וצמא־חטא. כל נערה או אשה, שהיה פוגש, היתה מעירה בלבו מין המית־דם נעימה, מין צפיה לדבר־מה, גנוב ומתוק, שיבוא וידליק ברמו שלהבת גדולה פלאית... ואל כל אחת היה מביט בפניה, כשואל: האת היא?... וכשהתודע אל מרת רפופורט, הביט לתוך עיניה, כמנהגו, מבט בהיר ושואל באופן ישר, והיא השיבה לו מבט דומה, נטוי לתוך עיניו. בערב ההוא לא הרבו עוד לדבר ביניהם.

עברו ימים אחדים. לוין כמעט ששכח את דבר הפגישה הזאת, ורק לפעמים, בשכבו במטתו, יש אשר נצנץ לעיניו מבטה של מכירתו החדשה — נצנץ, צרב צריבה נעימה, וחזר ודעך.

ביום החמישי בבוקר העיר אותו משנתו המאוחרה צלצול הפעמון בדלת. הוא קפץ מתוך המטה החמה, ויצא, כשהוא מלובש ברשול, לפתוח. קול רך ורוה שאל מבחוץ ברוסית: „מאָזשנאָ?" (מותר להכנס?). הקול היה — דבר שלא פללו בשום אופן — קולה של מרת רפופורט.

היא נכנסה ועמדה על המפתן, מאדימה מחמת אי־רגילות ומגחכת גחוך רחב, ולחצה ידו לשלום בחזקה, כשזרם מלים שוטף לה מפיה: „זה עתה קם? יבוש ויכלם! הרי היא כבר טיילה טיול של שחרית שלה, כך צוו עליה הרופאים, גזירה שמא תשמין; טיילה כבר, וגם עיפה כבר. אותה שעה שהיתה עוברת על יד ביתו — את האדריסה שלו שמעה, על־פי מקרה, בבית שנפגשו שם — ואמרה בלבה: תכנס, אף־על־פי שיראה הדבר בעיניו אכסצנטרי, הלא? ונכנסה לחדרו.

ישבה רגעים אחדים אל שלחנו. משמשה בספריו ומצאה, כי אינם סדורים היטב — „ניכר, כי אשה נחוצה לך", הוסיפה בצחוק, — חזרה וסדרתם. מצאה ראי בזוית, עמדה והתחילה מתקנת שערה, כשהיא שואלת ממנו לשמשה, להמציא לה סכה אחר סכה. חזרה וחבשה מגבעתה לראשה, שאלתהו כמו דרך־אגב, אם תשוב תראהו „שם" ביום הששי בערב, לחצה את ידו בחזקה ויצאה.

הם חזרו לחדר־האורחים. היא, אשה צעירה ונאוה כבת שלשים, ישבה על הספה רכת־העור, שנכפפה תחת כבדה כמקבלת באהבה עול גופה הפורח והרוה, והתחילה מתמתחת במתיקות. והוא בן השלשים־והחמש עם התחלה של קרחת, התחיל מתהלך בחדר, כשהוא מגנב אליה מבטים מן הצד. בשעה אחרת היה טיול זה, שהוא מטייל ארוכות וקצרות בחדר, מעורר את תשומת־לבה, והיא היתה שואלת, בהגביהה אליו את עיניה דרך תמיהה שלוה וצנועה: מה לך, יוסף? אלא שעכשיו, כנראה, לא היה לבה פנוי אליו. עוסקת היא בחלוץ־עצמות, פושטת זרועותיה הורודות והמלאות לחלל־האויר, כשבת־צחוק נוטה־לישון מקרינה את פניה היפים־השבעים — ומפהקת לתיאבון.

ופהוק זה מרגיזו. מרגיזה אותו הבעת פניה, פני חתול מתפנקת. רחמנא יצילני, מין בולמוס של שינה אָחז אותה! ביחוד מרגיזהו זכרון רגע אחד בסוף הערב. רגע שפל, מכוער — שהרעיון על־אודותיו גופו משפיל את זה שחושבו. ובכל־זאת מוכרח הוא לחשוב על זה — מפני שזאת היא האשה ואלה הם החיים. אָח, כמה הוא יודע א ו ת ן!

על־צד־האמת, הוא חושד בה דבר־מה זה מכבר. מה היה? לא כלום. צללי דברים, שנאמרו בחברת מכיריהם הצעירים, בחורים דולקי־עינים, מבטים בני־חלוף, שמתנוצצים וחולפים כעכברים בחשכה — אך בלבבו מצאו להם מסילות חבויות, ה„גבר" שבו הרגיש בהם כעין הד רחוק של בשורת־סכנה — והוא יושב מאָז במארב... ומזמן לזמן הם מגיחים כעכברים הללו מחוריהם ומכרסמים את לבבו, ובמחו מנקרות שתי מלים, כיתוש־טיטוס זה, בלי הפסק: „פרשת סוטה"... „פרשת סוטה"... רבונו של עולם, ובכן כבר הותחלה גם בחייהם אותה הפרשה, שהיה מתירא מפניה כל־כך כל הימים!

והוא מתרוצץ בחדר. המקנא הוא לאשתו ולצעיר המתולתל, שיצא את ביתם זה עתה? לא. אי־אפשר הדבר. ובכל־זאת הספק מדריכהו מנוחה. מה היה אָז באותו הרגע האחד בסוף הערב? „עורבא־פרח", שברא לו דמיונו, אם עובדה נוראה שבמציאות? בודאי שחוק הוא שעשה לו דמיונו, בודאי שטעות היא בידו... ובכל־זאת הוא שולח אליה, הנוטה־לישון, מבט דוקר ומלא איבה צורבת מן הצד. והרגשה לו, כאילו חנית חדה תקועה לו בקרב, ורוצה היה לעקרה מלבו ולשלחה לתוך לבה היא. והוא מתהלך בחדר בזהירות, כמתירא לגלות לה סוד חשדיו, וחוזר ומתרוצץ אילך ואילך, כזאב פצוע; והיא לא תדע מה. ושמא תדע, ורק תעשה את עצמה כלא יודעת כלום? התמימה, כך ה ן כולן...

והזכרון צורבו יותר ויותר. נדמה לו, כאילו מישהו מעמיק שם את החנית בקרבו, מעמיק ומגרד במקום הפצע. מגרד — כמי שחותך לחם לאט־לאט בסכין קהה... כך, רוצה הוא לתת לעצמו דין־וחשבון ממה שהיה.

שלשתם ישבו מסביב לשלחן ושוחחו. האורח ישב בזוית, היא — מנגד על הספה, והוא — ביניהם. השיחה כבר אָרכה כשתים שעות. דברו על הכל, ובענינים לא הורגש מחסור. דברו על חזיונות ידועים בספרות ובחיים, על רבוי משוררינו ומעוט מספרינו, על טשרניחובסקי, שלא ידע קהל־קוראינו להעריכו, על שטחיותם של הציוניות ושל הסטודנטים העברים באמריקה, על מעלותיהם וחולשותיהם של עסקנים צבוריים ידועים, מכיריהם המשותפים של בעלי־הבית והאורח. השיחה שטפה בנחת, כמי נחל צלול, שוקט, מתפתל פה ושם וחוזר אל זרימתו הקלה והנוחה. כבר היתה השעה האחת־עשרה בערב, בעד החלון השקיף לתוך הבית ליל־חורף לבן, בחדר היה חום נעים עולה ומשתפך באברים — ומעט־מעט קרבה השיחה אל קצה. ולוין זוכר כמו בעב הענן, איך שהיא התפרקדה על הספה בפוזה שהיא חציה־יושבת וחציה־שוכבת, הביטה אל האורח במבט מיוחד, שהוא, לוין, תפש אותו בדרכו, כתפוש החתול את העכבר בדמי־הלילה, ואחר־כך פהקה והורידה את עיניה אל חיקה. נתעורר בו לפתע־פתאום חוש־הצייד וכל לבו, לב־גבר, כביכול נתחדד ונזדקף, כקפוד בהרגישו סכנה... האורח המתולתל עוד המשיך את הפראזה שלו, שהיה עומד באמצעיתה, אך פניו (כך, לפחות, נדמה ללוין) נתאדמו קצת, ובאצבעותיו כמו עבר רעד חשק מוזר. הוא, לוין, עוד השתדל להחזיק בחוט־השיחה, אך דבר־מה חזק ממנו התחיל מתגלגל אי מזה, מתוך אפלת ליל־החורף, אל בין שלשת המסובים; אלא שהוא הוטל הצדה, ככלי אין חפץ בו, והדבר עבר ונגע רק בשנים היושבים כאן אצלו. לבו דפק בו בחזקה, והוא חפץ להרגיע את עצמו, כי רק חזון תעתועים הוא, תעתועי חושיו הנרגזים בזמן האחרון. בכח שהוא למעלה־מן־הטבע גמר את דבורו, ונשתתק. אָז הביט על סביביו: היא, אשתו, ישבה או שכבה עוד באותו המצב ועיניה מורדות אל חיקה, והאורח היה יושב דומם, בלי הרגיש כלל בשתיקתו שאינה נמוסית, ועיניו בוערות באש זרה ונעוצות בה... ככה עברו רגעים אחדים בשתיקה, שכמו דפקה על מחו של לוין באלפי פטישים. ואחרי כן תם החזון: האורח התעורר, כמו זכר דבר־מה, שב אל ענין השיחה הקודמת, ואחרי רגעים אחדים הוציא שעונו, קרא בתמיהה „כבר השתים־עשרה!" וקם ללכת. בפרוזדור, כשהיה מתלבש, בקשה היא מאת האורח, ש„לא ישכח את האדריסה שלהם" ויפקדם בקרוב שנית. ובענותו אָמן גם הוא אחריה כמעט על־כרחו, נדמה לו, כי שמע צלצול מיוחד בקולה. ככה יצלצל קול האשה ברטט־רוך ועדנה, בדברה אל אישה דברים שבלב, כשאין זר אתם.

הוא התהלך בחדר עוד כמה פעמים, ונגש אליה בצעדים בלתי־בטוחים. גחן אליה, העביר ידו על שערותיה במנוחה מעושה ושאל כלאחר־יד בקול מפקפק: „הגידי־נא לי, על מה זה היית חושבת לפני כן... כשעיניך מורדות עת רבה כל־כך?" השאלה נזרקה מפיו כמעט שלא ברצונו, כאילו זנקה, דחופת כח טמיר, מתחתית התהום בלבו. והיא, בכל היותה תקופת־שינה, הגביהה אליו ריסי עיניה בתמיהה: „אני?" והשיבה קצרות מתוך פהוק: „לא כלום!" ותשובה סתמית זו נראתה לו כמסתירה בחובה דבר־מה וכערמומית ביותר. ומין רגש

אושר גדול מזה? ובכן, ידוע תדע, כי כל האושר הרב הזה כבר נמס כדונג מפני אש, נמס והיה למים, ולא למים כתם, אלא למי־מצולה, לטיט־היון, שכל הנופל לתוכו לא יחלץ רגליו ממנו לעולמים! כי ברצות אלהים דרכי איש, להסב לו את גלגל ההצלחה אחורנית ולהפוך לו את הקערה על פיה, — שוא חכמת אדם ותחבולותיו, לא יועיל לו הונו ביום־עברה, כמו ששנו חכמים ב„עין־יעקב": ה כ ל ב י ד י ש מ י ם — כלומר: מי שהשוט בידו הוא הרוכב והוא המנהיג... דרכו של הקדוש־ברוך־הוא בכך, שאוהב הוא, כביכול, להתל בבריותיו, להתפתל נפתולי־אלהים עם בני־אדם, לקנתרם כל הימים וללכת עמהם בקרי בכל פנה שהם פונים. כך התל כמה פעמים בטוביה והחליף את משכורתו עשרת מונים, כמו שאנו אומרים בחומש: ע ו ל י ם ו י ו ר ד י ם — כלומר: פעם הרימו למרומי הרקיע ופעם הורידו למעמקי ארץ ושאול תחתיה. וכך אירע גם לחתני הקבלן, לפדהצור. הלא תזכור עוד בודאי את רוב גדלו ורוב עשרו של זה ביהופיץ, את מעמד ביתו ומאכל שלחנו ואת שלשה־עשר משרתיו ושפחותיו, את האספקלריות המאירות והשעונים הרבים, את כל ההוד וההדר ואת הצעצועים היקרים למיניהם? והלא זכור תזכור גם את הדבר, שספרתי לך, כמדומה לי, בשעתו, אשר הזהרתי אז את ביילקה בתי בכל תוקף והתחננתי לפניה, כי קנה יקנה לה פדהצור בעלה את הבית הזה לצמיתות והקם יקים, למען השם, את שמה על נחלתו? ממילא מובן, כי הטו אוזן לי ושמעו לעצתי, כאשר יטה המן את אזנו לשמוע קול כלי־הגעש בפורים. כי מה שכלו ובינתו של אב זקן בהוויות העולם? הזקה, שאב זקן אינו מבין ולא כלום! ובכן, כסבור אתה, מה היה סופו של דבר? — הלואי והיה זה סופם של כל שונאינו ומנדינו, הדורשים רעתנו: כי הנה מלבד שפדהצור זה עמד פתאום מזעפו ונרתע לאחוריו, מכר את כל האספקלריות והשעונים ואת כל תכשיטיה של אשתו, האבנים הטובות והמרגליות, ויצא נקי מנכסיו, — עוד העטה חרפה על ראשו, נאלץ לפשוט את הרגל לנושיו, ולא היתה לו תקנה אלא להעלם, לא עליכם, ולהמלט על נפשו מחמת מציקיו, ללכת למקום שכל הנחלים הולכים — לאמריקה, מקום המוכן לכל נשברי־לב ולכל מועדי־רגל. שם, במדינה זו החדשה, התישבו שניהם, חיו בימים הראשונים חיי עוני ולחץ, את הכסף המזומן המעט אכלו עד תומו, וכאשר נשארו בנקיון־שנים, יצאו שניהם, גם הוא וגם היא, לבקש להם מלאכת־יד להחיות בה את נפשם. עבדו עבודת־פרך, כאשר עבדו אבותינו את המצרים במצרים, ופניהם השחירו כשולי־קדירה. עכשיו היא כותבת לי, כי מצבם כבר הוקל, ברוך השם, וטוב חלקם שם: שניהם עובדים במכונה, סורגים פוזמקאות ו ע ו ש י ם ח י י ם ב ע מ ל ם . . . כך היא שגרת הלשון באמריקה. במקומנו, בלשון בני־אדם, יאמר לזה: עובדים בזעת־אפים ואוכלים פת־לחם... עוד זאת באשרם, כותבת היא, כי רק שנים הם, בעל ואשתו לבדם, אין להם לא בנים ולא נפש חיה זולתם — גם זו לטובה!... ובכן, אמור מעתה: ולא יכנס הרוח בעפר אבות יוצאי חלציו?... מתכוון אני לאפרים השדכן אני מתכוון, שהשיאני לשדוך זה ועכר את חיי בתי וגרם לה בכיה לדורות! כי מה חסר

הייתי, למשל, אילו נשאה ביילקה לבעל־מלאכה, כמו שעשתה צייטיל אחותה בשעתה, או אילו היה בעלה מורה בכתב ולשון, כמו זה של הודיל? אלא מה? תאמר: גם שתי אלה לא מצאו מנוחה בבית בעליהן — האחת נשארה אלמנה עוטיה ושוממה בעצם ימי עלומיה, והשניה נתחייבה חובת־גלות עם בחירה רצתה נפשה בו ונדדה והלכה אחריו לקצוי תבל ולאיים רחוקים, למקום הרי־חושך? — ויש לאמר: הרי יד אלהים עשתה זאת. גזירה היא מן השמים, ומה אנוש כי יבוא לזעוק אחרי המלך ולהתריע בכפי מעלה?... השומע אתה, אהוני שלום־עליכם? אכן אשה חכמה היתה רק ה י א — לגולדה, עליו השלום, בינתי, שראתה את הנולד וקדמה את פני הרעה ונזדרזה והלכה לעולמה בעוד מועד. כי הגע בעצמך: תחת התגלגל פה במכאובים ולשאת את טרחו ומשאו של צער גידול בנות — כלום לא טוב היה חלקו של טוביה ולא יפה היה גורלו שבעתים ושבעה, אילו מצא מנוחה שלמה עם כל שוכני־עפר והתגלגל גלגול מחילות במעמקי האדמה? אמנם יודע אני מה ששנו חכמים בפרקי אבות: ל א ע ל י ך ה מ ל א כ ה ל ג מ ו ר — כלומר: לא עליך, בן־אדם רמה ותולעה, לדחוק את הקץ ולהתפלל ליום אחרון, לדרוש במופלא ממך ולהציץ לאחורי הפרגוד, כי החיים והמות לא מידך באו ולא על־פיך ילכו... ואולם רואה אני, כי נטיתי כבר מדרך־המלך ואני מערב מין בשאינו מינו, ולכן נחזור לענינגו: הבה נעזוב, כמאמרם, את בן־המלך ונחזור אל בת־המלכה. ובכן איפוא, היכן עומדים אנחנו? בפרשת לך־לך. אך קודם שנגיע לפרשת לך־לך, אבקש את מעלתו להטריח את עצמו ולעיין אתי רגע בפרשה אחרת — זו פרשת בלק. אמנם מנהג העולם הוא מקדמונים, מיום ברוא אלהים ארץ ושמים, שמתחילה לומדים פרשת לך־לך ואחר־כך פרשת בלק. ואילו אצלי אין מוקדם ומאוחר בתורה. כשהגיע תור למודי, עמדו והחליפו עלי סדרי בראשית ולמדוני תחילה פרשת בלק ואחר־כך פרשת לך־לך. ולמד למדוני פרשת בלק זו בהסברה יפה ונעימה ומושכת את הלב כל־כך, עד שכדאי גם לך להטות אוזן ולשמוע אל דברי התורה הזאת. מובטחני, שתפיק ממנה תועלת לצרכיך ולצרכי מלאכתך בימים הבאים לקראתנו.

(המשך יבוא).

מְרִיגוֹ

(ספור)

מאת

ש מ ע ו ן ג י נ צ ב ו ר ג.

בשעה השתים עשרה בערב נפרד האורח, בחור נאה כבן עשרים־וחמש, רווק במלוא כחו וצהוב השער המסתלסל, מבעלי־הבית, רופא־השנים לוין ורעיתו, זוג צעיר ומחוסר־בנים עדיין.

תיכף לצאת האורח, פהקה האשה הצעירה; ומעל פני לוין נעלמה בת־הצחוק, שהיתה עומדת ומצהיבה עליהם במשך שעות אחדות, ונתחלפה בהבעה קודרת, כמעט מאיימת.

כאפרכסת להקשיב ולשמוע בעיון רב, כמאמר הכתוב: ש מ ע נ י — ואז בעל־כרחך תענה אמן ותאמר, כי אדם כבהמה נדמה, וכי יש לנו אל גדול בשמים, אשר לו העוז והממשלה, אל דעות הוא ומידו כוננו כל מצעדי גבר, מעשיו ועלילותיו עלי אדמות.

בקיצור, איזוהי פרשת־השבוע, שאתם עומדים בה היום במקומותיכם? פרשת ויקרא? ואני לא כן אנכי עמדי: אני עומד הפעם בפרשת לך־לך. ל ך ־ ל ך , אמרו לי — כלומר: צא, צא, טוביה, מ א ר צ ך — זה ביתך, ו מ מ ו ל ד ת ך — זה כפרך, אשר בו נולדת אתה ואבותיך ובו ישבת כל ימי חייך, א ל ה א ר ץ א ש ר א ר א ך — כלומר: אל כל אשר ישאך הרוח... ואימתי עלה על דעתם לשנן לטוביה מקרא זה כפשוטו? דוקא בה בעת, שכבר זקן ותש כחו, והוא בודד ונעזב כערער בערבה, כמו שאנו אומרים בסליחות: א ל ת ש ל י כ נ ו ל ע ת ז ק נ ה ! . . . ואולם מערב אני לך מין בשאינו מינו ומקדים תפלת מוסף לשחרית, ואני כמעט שכחתי בחפזי, כי עומדים אנחנו עדיין בפסוקי הקטורת וכי לא ספרתי לך עוד דבר וחצי־דבר מכל הנעשה והנשמע בארץ־ישראל. מה רצונך ותשמע משם, אלופי וידידי? הארץ ארץ־חמדה היא — מי יתן והיה לשנינו חלק ונחלה בתוכה! א ר ץ ז ב ת ח ל ב ו ד ב ש — הלא כתוב מפורש הוא גם בתורתנו הקדושה. ורק זו רעה חולה, שארץ־ישראל מקומה שם, בארץ־ישראל. ואני טוביה, כפי שעיניך רואות אותי כיום הזה, עדיין מתלבט לעת־עתה פה, בחוץ־לארץ... אכן בטוביה זה נתקיים מקרה שנאמר במגילת אסתר: כ א ש ר אָ ב ד ת י אָ ב ד ת י — תרגום אונקלוס: ל א א ג ר א ו ל א פ ג ר א , ל א כ ס פ א ו ל א ח ס פ א . . . דומה, הרי כבר עמדתי חציי כאן וחציי בארץ־הקודש, כולי מוכן ומזומן לדרך, כלום הייתי צריך אלא לקנות כרטים, לישב בספינה ולהפליג בים. מה עשה הקדוש־ברוך־הוא? הלא אל גדול וחזק הוא, המנהיג את עולמו על דעת עצמו — נמלך חתני הבכור, הוא מוטיל מלביש־ערומים, זה שיושב על כסא החייטנות במתא אנאטובקה, ועלה על מטתו, לא עליכם ולא על כל איש יהודי, ומת במיטב כחו, בריא ושלם בכל גופו! כלומר: בריא ושלם בגופו אמנם לא היה מעודו. כי מה כחו ומה גבורתו של חייט, אם כל ימיו היה יושב על התורה ועל העבודה — כלומר: על המחט ועל החוט, יושב ומאחה קרעים, תופר, במחילת כבודך, מכנסים, כופף גבו ונועץ עיניו במלאכתו ושוקד לתקנת הרבים, שוקד כל־כך, עד כי פגעה בו השחפת. ומשפגעה בו השחפת, התחיל לכעבע, וכך היה מכעבע ימים רבים, עד אשר פלט מריאתו את יתר הפליטה — לא הועילו לו לא רופאים בחכמתם ולא מכשפים בלחישתם, לא חלב־עזים ולא דבש ונופת־צופים. חבל על דאבדין! בר־נש הגון היה, בחור כהלכה, אף כי בין תלמידי־החכמים ותופשי־התורה נפקד מקומו, אך איש ישר היה ומצניע־לכת, חובב את אשתו יותר מגופו, מפקיר את עצמו בשביל ילדיו להספיק להם כל צרכיהם, ולמעני נכון היה לבוא באש ובמים!

בקיצור, בקש טוביה לישב בספינה ולהפליג לארץ־ישראל — בא הקדוש־ברוך־הוא וסכל את דעתו והשיב חכמתו אחור. מוטיל חתני מת — כלום יכול הייתי עוד לגרום הנאה לעצמי ולשאת את נפשי לארץ־ישראל? מה לי ולארץ־ישראל הרחוקה, אשר מעבר לים, ואני יש לי כבר, ברוך השם, ארץ־ישראל בקרבתי, בביתי ובתוך משפחתי... כי איך אעזוב פה לנפשה את בתי האלמנה, העניה והסוערה, ועל מי אטוש את הצאן האובדות האלה, את ילדיה היתומים, באין משען ומשענה? אף־על־פי שאם נעמיק קצת בדבר ונחפוש דרכינו ונחקורה, הרי יש ללמוד זכות גם על עצמי: מי אני ומה כחי כי אושיענה, ואיך תשיג ידי למלא צרור נקוב אשר כזה? הלא את בעלה המת לא אחיה עוד, וליתומים הקטנים לא אָקים את אביהם מקברו, ואני עצמי אף אני אדם ולא אל, בשר ודם אני ככל ילוד־אשה, גם לי יצר־הרע, הרואה וחומד, גם אני מתאוה לנוח מעט לעת זקנתי, להחליץ עצמותי ולהרגיש, כי בצלם אלהים נבראתי, כי אדם אני ולא בהמה... די לי להרעיש שמים וארץ! די לי לטפל כל הימים בהבלי העולם הזה! כבר הגיעה השעה להתבונן על תכליתי, לשים לב לעניני ה ע ו ל ם ה ב א, להכין צידה לדרך, כמו ששנינו בפרקי־אבות: ה ת ק ן ע צ מ ך ב פ ר ו ז ד ו ר — פירש רש"י: א ש ר י מ י ש ב א ל כ א ן ו א מ ת ח ת ו ב י ד ו . . . ובפרט, שאת כל רכושי המעט כבר מכרתי לאחרים ויצאתי נקי מנכסי: לסוסי, כפי שספרתי כבר למעלתו במקום אחר, נתתי גט־פטורין, ואת פרותי מכרתי אחת אחת, ומכל עניי ועמלי לא נשאר לי בכפר בלתי־אם עגלי־מרבק אחדים, אשר אולי יהיו לברכה בקרב הימים, אם ישגיחו בהם השגחה מעולה ויתנו להם את אכלם בעתו. — ופתאום, קום עמוד, טוביה, אזור כגבר חלציך והיה לעת זקנתך א ב י י ת ו מ י ם ו ד י י ן א ל מ נ ו ת — כלומר: לך ופרנס אשה אלמנה ויתומים קטנים!... שמא סבור אתה, כי בזה כבר יצאתי ידי חובתי? חכה כמעט רגע! ע ו ד ה י ו ם ג ד ו ל — כלומר: עוד נכונו לי שפטים מידי אלהים! כי הרי יודע אתה, שכך מזלו של טוביה תמיד: צרה גוררת צרה. עוד לא הספיק להתנער מעפר שפלותו ולקום ולעמוד על רגליו, וכבר זמן לו הקדוש־ברוך־הוא פורענות שניה, המשכיחה את הראשונה. למשל, כשקרני אָסון פעם אחת ונפלה פרה ברפתי ומתה — לא היו ימים מועטים עד שנפלה פרה שניה, לא עליכם, ומתה אף היא אחריה... כך ברא אלהים את עולמו, ואין לשנות מסדרי בראשית ולא כלום!

בקיצור, הלא תזכור עוד מה שאירע לבת־הזקונים אשר לי, לביילקה בתי הקטנה, ואת החבל אשר נפל לה בנעימים, כי קבלה בחלקה נתח שמן, לויתן העלתה בחכה, חמדה גנוזה, אוצר בלום, קבלן מקבלני המלחמה הגדולים ושמו פדהצור — זה שצבר באיפוניה עפרות־זהב מלוא חפניו ובא ליהופיץ ודבק בבתי לאהבה, חמד יפיה בלבו, שלח אלי את אפרים השדכן, ימח שמו וזכרו, התרפס לפני וכרע ברך, ולא נתקררה דעתו עד שלקח אותה מביתי במערומיה, כלה כמות שהיא, בזבז עליה אוצרות־כסף, הרבה לה מוהר ומתן וכל תמרוקי הנשים, אבנים טובות ומרגליות, הכל כמשפט הבתולות בנות העשירים, — דומה, כלום יש לך

עִם שְׁקִיעָה

מאת
א. ש. שווארץ

הוֹי, שִׁמְשִׁי, שִׁמְשִׁי הַשּׁוֹקֵעַ, דּוֹם!
עֲמָד־נָא מֵהִתְגַּלְגֵּל אֶל הַתְּהוֹם,
הַפְּעַר לִבְלֹעַ חַי אֶת פִּיו,
וּתְנָה לִי שָׁעָה אַחַת עוֹד שֶׁל זִיו!

רְאֵה: מְעֻרְפָּל וּמְעֻטָּף צֵל
הַשַּׁחַר, שַׁחֲרִי, הָיָה לִי כַּלֵּיל;
וְעִם הַשְּׁקִיעָה אַתָּה לִי כָעֵת
גַּם עַמּוּד־שַׁחַר — תְּמוּרַת שַׁחַר מֵת...

וְלִי מַה־נִּפְלָא הוּא הַזִּיו הָרַךְ!
וּכְסַרְפַּד־רִקְמָה בְּיוֹם אָבִיב צַח
לִקְרַאת כָּל קַו וּלְכָל מִקְלַעַת־פְּאֵר
כִּי יִרְעַד הַלֵּבָב הָעֵר!

וְלִי מַה־יִּיף הַיּוֹם! מַה־יַּמְתִּיק סוֹד!
וְעוֹד לֹא הֲרִיקוֹתִי כּוֹס הַהוֹד,
וַחֲלוֹמוֹת הַרְבֵּה לַחֲלוֹם לִי עוֹד יֵשׁ
עִם שְׁעָפֵי־מַלְכוּת וְחֶזְיוֹנוֹת־אֵשׁ...

וְכָל עוֹד יְשַׂגֵּא לְפִי — שִׁמְשִׁי, דּוֹם!
עֲרֵמוֹת־שָׁנִי צָבוּר עַל כְּנַף הַיּוֹם!
וְדָלְקוּ אוּרֵי הָרִים סָבִיב לָךְ,
וְהִזְהִיב עוֹד רְאִי הַיָּם הַזַּךְ:

וּכְצִפֳּרֵי־אֵשׁ עַל אֶבְרוֹת הָעֲנָק
יְרַחֲפוּ עָבִים — כֻּלָּם כְּחֹל וּשְׂרָק;
וְעַל גַּוְילֵי תְּכֵלֶת זַכָּה נוֹצַת־פָּז
תִּכְתּוֹבְנָה לִי אֶת פִּתְרוֹן חֲלוֹם הָרָז!...

לֶךְ־לְךָ

מאת
שלום־עליכם

מעשה שבא רי טוביה החולב, האיך הורה בתו הפושעת בתשובה שלמה אל עמה ואל אלהיה וקבלה על עצמה חובת־גלות ביחד עם אביה הזקן.

תרגום
י. ד. ברקובין

— שלום עליכם, אדוני שלום־עליכם! עליכם ועל בניכם!... בוא וראה, כמה גדולים מעשי אלהינו, שזמן את שנינו היום לפונדק אחד בהיכל־הדעת! ואני הרי זה זמן רב, שאני מחכה ומצפה למעלתו, אימתי יבוא לידי, וכבר כלו עיני מיחל. מלאי הדיש, מלא וגדוש, נצבר אצלי בשבילו, טמון וצפון באוצרי. חייך, אדוני, כל הימים לא נתקררה דעתי אף רגע והייתי חוקר ודורש לשכנו: אַ י כ ה — כלומר: אָנה פנה ידידי ומדוע לא נראו פניו אתנו גם תמול, גם שלשום? ואָמרו לי, כי הרחקת נדוד, למדינות הים ולחמי חוץ־לארץ, הולך וסובב את כל הארץ לארכה ולרחבה, צפונה ונגבה, וקדמה וימה, כמו שאָנו אומרים במגילת אסתר: ש ב ע ו ע ש ר י ם ו מ א ה מ ד י נ ה . . . ואולם רואה אני בטביעות־עין שלי, שאתה מסתכל בי הסתכלות משונה ואינך מאמין למראה עיניך. דומה, שתוהה אתה עלי ואינך מכירני, שואל את נפשך, כפוסח על שתי הסעיפים: ה ז א ת נ ע מ י? — כלומר: האם טוביה הוא זה, אם לא? — אני אני הוא, אדוני שלום־עליכם, אני ולא אחר! אני טוביה ידידך מאָז ומשנים קדמוניות, טוביה החולב בכבודו ובעצמו, אותו טוביה כמו שהיה, לא כהתה עינו ולא נס לחו, ורק חולב איננו עוד, אלא סתם יהודי, יהודי פשוט כשאר אחיו היהודים, לא כחל ולא שרק ולא יעלת־חן, יהודי זקן, כפי שעיניך רואות, אף כי לא שבע־ימים ביותר, כמו שאָנו אומרים בהגדה של פסח: ה ר י א נ י כ ב ן ש ב ע י ם — כלומר: עדיין רחוק אני מרחק רב משנת השבעים... אלא אם כן, למה זה הלבינו שערותי כל־כך? האמינה לי, ידידי, כי לא מרוב טובה יזקין איש ולא מרוב תענוגות ירכב־ישוח! הצרות והפגעים, קצתן צרות הכלל וקצתן צרות הפרט, הם שמביאים זקנה על האדם שלא מדעתו, כופפים קומתו קודם זמנו ומקרבים אותו לאט־לאט אל מחוז־חפצו... ואולם רואה אני באצטגנינות שלי, כי מדרש־פליאה אחר מציק לך הפעם ודורש את תקונו: בודאי נזכרת מעשה שהיה לשעבר, עת שנפרדתי מעליך על־מנת לעלות לארץ־ישראל, ואתה מתברך איפוא בלבך, כי רואה אתה עכשיו את טוביה לפניך ב ח ז י ר ת ו מארץ־ישראל, ומשתוקק אתה לשמוע חדשות מפי, לקבל פרישת־שלום מקבר רחל אמנו וממערת־המכפלה ומפיתום ורעמסס ומשאר המקומות הקדושים? לפיכך חייב אני להרגיע את רוחך, לסעדך ולהכינך לקראת הדשות ונצורות, ואתה, ידידי, אם שעתך פנויה ולבך פתוח, שים־נא אָזנך

עממית, ובמובן ידוע — אפילו לאומית. היא בטלה בטול גמור את האינטליגנציה היהודית, שנואת־נפשה, שהיתה חציה משכילית־מתבוללת וחציה לאומית־עברית, ובאה להגין, בתור תריס מפני פורעניות הטמיעה, על היהודי התמים והפשוט. ההמונים היהודים — היו אומרים הטובים שבהם — הם שארית הפליטה, שיכולים אָנו להציל משני הסביבה הזרה, האוכלת אותנו בכל פה. ההמונים היהודים, השלמים בנפשם, חפצים להשאר ביהדותם, אלא שמצד אחד הם מחקים את הליכותיה של האינטליגנציה הרקובה, המורעלת בסם התרבות הנכרית, ומצד השני מעבירה אותם בערותם על דעת עמם; ולפיכך הבה נתן להם תרבות יהודית־אנושית בלשונם המדוברת, שתכיל את הטוב והמובחר מהאנושיות המתקדמת ואת המאור והמועיל מהיהדות הישנה, וניצור להם סייגים לחיים יהודיים־אנושיים, מקוריים וחדשים.

תורה זו הטילה רעש בעולמנו, השפיעה על העומדים בתוך והביאה אחרי כן למלחמת־הלשונות בבית־הספר העממי, אבל נשארה בראשה ורובה תנועה אינטליגנטית, ואת מבוקשה העיקרי — את ההמונים היהודים — לא השיגה כלל. להיפך, ההמונים היהודים במרכזי היהדות היותר גדולים — באמריקה וברוסיה — נשארו מחוץ להשפעתה של התנועה האידישיסטית; ההמונים אינם נכנסים בעבי הקורה של תנועה זו, וכשהם נתקלים בה בחיים, הרי הם מראים לה או שויון־נפש גמור או גם התנגדות ידועה.

באמריקה, הרחוקה בכלל מתנועות תרבותיות ולאומיות, היה ה„אידישיזם", בתור שיטה לאומית ביהדות החדשה, בבחינת „מעיקרא דדינא פירכא". הנודד היהודי, הבא הנה לא לחיות, אלא „לעשות" חיים, התאמץ מרגע בואו להסתגל אל הסביבה החדשה ולהדמות אליה בכל, והשפה היהודית היתה לו סבל „המולדת הישנה", המעיקה עליו בירושת הדורות שלה. אם הוא בעצמו היה צעיר למדי ללמוד אנגלית, עבר בעצמו את הגבול, המבדיל בינו ובין הארץ החדשה, ואם הוא כבר זקן מלהיות תלמיד ונאלץ להשאר „ירוק", התאמץ בכל כחו, שבנו יהיה דומה לעם הארץ בכל, לרבות — גם בשפתו. בנו של האימיגראנט, שנתגדל ברחוב, המדבר אנגלית, ונתחנך בבית־הספר העממי, המלמדו אנגלית, יודע עוד ל ד ב ר יהודית, אבל לא ל ק ר ו א יהודית, ונכדו של האימיגראנט, שנולד כבר בארץ ולא ידע שום חנוך יהודי, — זה כבר אמריקאי טהור הוא ואין לו אפילו הבנה כל שהיא בשפת עמו. הפועל היהודי, שהסיר מעצמו בתוקף החיים הקשים את עול המצוות הדתיות, חשב את החנוך בבית־הספר היהודי לדבר מיותר, ואם לבו היה נוקפו לפעמים, היה מוסר את בנו ל„תלמוד־תורה" או למלמד פרטי, ללמדו „ברכות" ו„הפטורה", אבל למוד ה„אידיש" לא היה עולה על דעתו כלל. וגם עתה, בתקופת הלאומיות היהודית, עומדים בתי־הספר הלאומיים־הראדיקאליים, יצירת בעלי ה„אידיש" המקומיים, בנס, בודדים ועזובים, ומכניסים, נגד רצונם, לתוך התכנית שלהם את השפה העברית, זעומת־נפשם... אפילו העתונות היהודית האמריקאית, מעוזם ומשגבם של בעלי ה„אידיש" בכל העולם, עומדת פה אך ורק על האימיגראנט היהודי, שנשאר עוד זר להעולם האמריקאי ומוכרח הוא לשאוב את ידיעותיו ממנה, אבל אין נימי־נפש בין העתונות היהודית והפועל היהודי, וכיון שזה האחרון לומד את הקריאה האנגלית, הריהו עוזב בשויון־נפש גמור את „עתונו" היהודי ומתענג על הבדיחות וההלצות של העתונות האנגלית, המשפיעה עליו מטוב זה ביד רחבה.

ברוסיה, המצטיינת בתנועותיה ובמלחמותיה, אין היחוס להשפה היהודית, ה מ ד ו ב ר ת עדיין בפי העם, רע כל־כך, אבל לעומת זה הולכת וגדלה ההתנגדות הגמורה ל„אידישיזם" בתור שיטה, העושה את הדת חולין ואת החנוך הלאומי טפל להשכלה כללית בשפת האם; הבחירות להקהלה היהודית, יסוד האבטונומיה הלאומית, היותר מובהק להלך־נפשם של ההמונים היהודים הרחבים. הבחירות להקהלה היהודית, יסוד האבטונומיה הלאומית, היו על־פי הכללים היותר דימוקראטיים ובהתנאים היותר חפשיים; כל המפלגות השונות למיניהן וגוניהן לקחו בהן חלק, פירשו ובארו בכתב ובעל־פה את תכניותיהן, ששאלת־הלשונות והחנוך היתה סלע המחלוקת שבהן, — וההמונים היהודיים, שקבלו בפעם הראשונה את האפשרות לחוות את דעתם ולגלות את הלוט מעל חידת נפשם הסתומה, הצביעו ברובם בעד התכנית של הבלוק הציוני־האורתודוכסי, שנתן את משפט הבכורה להשפה העברית בכל מוסדות האבטונומיה היהודית הרשמית, בכל בתי־הספר של הקהלה היהודית ובכל עניני התרבות של העם היהודי.

העובדות הללו, המסמנות את קלסתר פניהם הרוחני של ההמונים היהודיים הרחבים, שבשמם דברו גבוהה־גבוהה בעלי האידיש שלנו, הפתיעו את המחנה ה„אידישיסטי", והוא התחיל לעשות את חשבון עולמו, ומצא, כי אחרי עשר שנות הגנה, מלחמה ונצחון, נשאר נחלת המעטים והיחידים, העומדים במערכה נגד האינטליגנציה העברית, הרחוקה מתורתו, וכלפי פני העם, הממאן לקבל את מהותו ושיטתו החדשה בירושת אבותיו מדור דור. החשבון לא עלה יפה, התהום בין התורה החדשה, שהביאו לרחוב היהודים, ובין התשובה, שנתן עליה אותו רחוב עצמו, היה עמוק ביותר, ובעלי ה„אידיש" מן המחנה הלאומי היו מוכרחים או לעשות את תורתם פלסתר, או להאשים את תנאי החיים היהודיים בגולה, העומדים כצר לכל מפעל יהודי לאומי, ולמצוא לה אחיזה חדשה בארץ יהודית מיוחדת, — ובחרו בשניה, עשו פסיעה אחת ובאו עד שאלת־הלשונות בצורתה החדשה: עברית או יהודית בארץ־ישראל.

שונה לגמרה היא שיטתם של שאר הזרמים הציוניים, העומדים ודנים כעת בשאלה זו, והיא באה להם לא מן החוץ, משלילת העברית, אלא מבפנים, מקורות התפתחותה של הציוניות הפוליטית גופה. ואולם עליהם אדבר במאמרי הבא.

הדורות. התגשמותה של הציונות, המרחיבה את הגבולין, היא שאלת רכוזם של הכחות היוצרים באומה, ואין פתרון זה יכול לבוא בלא עזרתם של ההמונים הגדולים. הפועלים היהודים — רוב מנין ובנין בארץ־העתיד — מדברים יהודית, ולפיכך — מוסיפים הם לטעון — צריכים אנו או לוותר לגמרי על העברית בבנין הארץ, החשובה לכל העם היהודי בכל ארצות פזורו, או שלא לכוף הר כגיגית בשאלה סתומה זו, למסור את פתרונה להחיים עצמם, שהם יהיו הפוסק האחרון במלחמת־השפות, המפרידה בין אחים.

דעה זו, התולה את הקולר של שאלת־הלשונות בהדי־קלאראציה האנגלית, שוררת גם במחנה העברי־הציוני, אלא שפה הנחה זו עצמה מביאה, כמובן, לידי טענות ותוצאות אחרות. הדיקלאראציה האנגלית — טוענים מחזיקי העברית — היא גולת־הכותרת של הציוניות הפו־ליטית. היא השפיעה בבת־אחת על מהלך הרוחות בכל רחבי חיינו, השיבה לנו הרבה בנים נדחים ורחוקים, ואם גרי־צדק אלה, שזה רק נכנסו לתחומי הציוניות, אינם עוד בעלי־תשובה גמורים ועדיין הם עומדים במרדם בשאלת השפה, — אין זה רע מוחלט כלל: ה„אידיש" הוא הד עולמם הישן, ההולך ונחרב בלבם, הרועד ומקוה לחזון הגאולה הקרובה, ולא רחוק היום, שה„ערב־רב", הנספח כעת אל המחנה הציוני הטהור, יקבל את תורתו הצרופה והשלמה, יודה גם במשפט־הבכורה של העברית ויהיה כאחד מאתנו...

שני המחנות מחולקים בתוצאות החזיון, ושניהם מבארים אותו בסבה אחת: בהדיקלאראציה האנגלית, שהיא, לפי דעתם, הגורם היחידי להתחדשות צורתה של שאלת־הלשונות הישנה. אבל די לנו רק לעמוד מעט על טענות שני הצדדים ולנתח אותן, כדי שנראה, עד כמה הבאור שלהם איננו מספיק ועד כמה אין הוא עומד אפילו בפני בקורת קלה.

טענות המתנגדים, המכסים על ה„אידיש" בעב־הענן של המליצות הדימוקראטיות וצרכי ההמונים הגדולים, הן באמת ישנות־נושנות, ואין להן כל שייכות לא להרגע ההוה ולא להדיקלאראציה האנגלית. זה כמה שהציוניות העולמית כבר יצאה מכלל תורת העתיד המקווה, נכנסה לתוך שאונם והמונם של חיי ישראל בהוה, מצאה בהם את דרך־החיים שלה ומשכה בו את השדרות הרחבות של העם, — ועדיין האנשים הטובים הללו עוצמים את עיניהם מראות, מזכירים נשכחות ומוסיפים לדבר גבוהה על „ארבע אמות של תרבות", „מפלגה צרה" ו„חוסר תנועה עממית". זה כמה שההמונים הרחבים שלנו, כהמוני כל עם ועם, עסוקים ראשם ורובם במלחמת החיים הקשים, עומדים מן הצד לכל תנועה צבורית־תרבותית ורחוקים מרחק רב מכל האמרות היפות, המתהלכות ברחובנו, — והאנשים התמימים מהאגף השמאלי, אפיטרופסיהם של „ההמונים הרחבים", באים ומדברים בשמם ובלא רשותם אפילו בשאלת־הלשונות, שלא העסיקה מעולם את מחו ולבו של היהודי הפשוט בן־הרחוב. הטענות טענות ישנות הן, ואפילו התגשמותה של הציוניות איננה מוסיפה חדוש בנוגע לשאלת הלשון, מפני שבכל תנועת התחיה במשך עשרים שנות קיומה לא היה אף ציוני אחד ראוי לשמו, שיחשוב לגשם את הציוניות בלא עזרתם של ההמונים הרחבים, ואם העברית בארץ־ישראל היתה לו בכל־זאת בבחינת „ברי", אות הוא, שבה מצא פירוש מספיק, פתרון עברי לחידת נפשם הסתומה של ההמונים הרחבים.

עוד יותר קלושות מטענות המתנגדים הן הנחותיהם ותקוותיהם של הציוניים, השוכחים מצד אחד את מציאותם של בעלי „אידיש" בתוך התנועה גופה, ואת הקהל הרב של הפוסחים על שתי הסעיפים, שלא פתרו עוד לעצמם את שאלת־הלשונות, ומצד השני — את הסכנה, הנשקפת כעת לעברית מכניסתם של „בעלי־התשובה" החדשים, המודים בשני העיקרים הראשונים („הלאום" ו„הארץ") של הציוניות וחולקים על השלישי („הלשון"), לתוך ההסתדרות, המלאה „נשמות דאזלין ערטילאין" גם בלעדיהם...

הדעה המקובלת בשני המחנות היא, כמו שראינו, מוגזמת הרבה, ואם כי להדיקלאראציה האנגלית היתה השפעה ידועה על התחדשותה של שאלת־הלשונות, הרי צורתה החדשה — עברית או יהודית בארץ־ישראל — היא, לדעתי, תוצאה ישרה ממהלך הדברים במלחמת־הלשונות בצורתה הגלותית הקודמת, ועוד יותר: כל זרם וזרם, החל מבעלי ה„אידיש" מהאגף השמאלי וכלה בהציוניים, הפוסחים על שתי הסעיפים, משתמש בהדיקלאראציה האנגלית בתור תכסיס בלבד, ובאמת יש לו סבות עמוקות וחשובות משלו, המכריחות אותו לנסות את כחו בריב זה, שהוא ה א ח ר ו ן במלחמת התחיה העברית, אשר כתבה על דגלה שלשת עיקרי תורתה: ה ע ם, ה א ר ץ ו ה ש פ ה.

* * *

שאלת־הלשונות בצורתה החדשה, המעבירה את מרכז הריב מן הגלות לארץ־ישראל, התעוררה ראשונה באגף השמאלי של התנועה הלאומית, אבל אין עובדה זו, שבעלי ה„אידיש" מנסים את כחם בריב חדש בו בזמן שהישן בגלות לא נגמר עוד, צריכה להרעיש את לבנו לא בהפתעתה ולא בקול ענות־הגבורה שלה. הנפת־ידם של בעלי ה„אידיש" על העברית בבנין הארץ איננה באה לא משפעת הכחות, המתפרצים החוצה, ולא מתאות הכבוש, המואסת בהעמדות הבצורות מכבר ומבקשת מלחמה ונצחון חדשים, אלא — מיראה פנימית מפני סופה של המלחמה בגלות, העתידה לקבל את השפעתה מארץ־ישראל העברית, מדאגתם לעתידה של היצירה היהודית הלאומית בגולה ומחפצם העז להכין בעוד מועד חוף בטוח ושאנן לספינת ה„אידיש", ההולכת ונטרפת בגלי החיים הזרים. הבנה זו בטיבו וסבותיו של הריב החדש היא תוצאה ישרה מהתורה האידישיסטית, כפי שניתנה בצרנוביץ, ומתבוססתה השלמה של תורה זו בתוך המציאות היהודית, כשירדה ממרומי הדרש והפלפול לעומק הרחוב היהודי ונתקלה בלשון החיים הפשוטים.

התורה האידישיסטית מתחילת בריתה היתה שיטה

מפלסי־נתיב ופותחי־שער, ולפי גודל השפעתם על סביבתם מושכים הם אחריהם את בני חוגם ומקרבים אותם להאי־דיאה, שהם בעצמם אך זה היו לסניגוריה. וכזה קרה גם בנוגע להתפשטותו של הרעיון הציוני באמריקה. שנים מיחידי־סגולה אלה מפורסמים בכשרונותיהם ובטוהר כוונותיהם בכל רחבי אמריקה הגדולה, ושניהם נושאים עליהם משרות אחראיות, שאינן נמסרות אלא לאנשים כאלה, שהממשלה מתיחסת אליהם באמון מחלט, במעט באמון בלתי־מוגבל. השנים האלה הלא הם השופטים לואיס בראנדייס ויוליאן מאק. ועל השנים האלה התנפל אחד מהשבועונים האנגלו־יהודים, כלי־מבטאה של היהדות הריפורמית, באופן כל־כך גס, עד כי קשה לנו למצוא את המבטא החריף, שיהיה הולם את כל הכעור שבההתנפלות הזאת. השבועון הנזכר לא ידע בושת להעיר את דעת הקהל, שהשופטים הגבוהים שבאמריקה, כפי הנראה, אינם עמוסים בעבודה, כי לו היו עסוקים באומנותם, לא היו מוצאים שופטים כלואים בראנדייס ויוליאן מאק די פנאי להקדיש את זמנם להתנועה הציונית... חושבים אָנו, כי אין שום צורך לבאר ולפרש את הדברים האלה. כוונתם גלויה ומטרת בעליהם גלויה היא גם כן. כך כורכים מגיני היהדות, בעלי המלאכות הדתית שלנו, מלשינות ומסירה ביחד, לקיים מה שנאמר „ועבדו לעולם".

ואָנו אומרים: עם עבדים נרצעים כאלה אין מתוכחים ואין מדברים עמהם משפטים. עבדים נרצעים כאלה מגישים רק אל הדלת, מוציאים מתוך החברה הנימוסית ומראים להם מקום אצל עמוד־הקלון.

והנה עוד דוגמא.

גלוי־דעתה של הממשלה האנגלית לטובתה של התגשמות הציוניות גזלה את שלותם ואת מנוחת־נפשם של „שומרי ישראל" הריפורמיים. ובהיות שבחלקו של נחום סוקולוב נפל להיות אחד מהעובדים היותר חרוצים, שהכינו את המומנט ההיסטורי הזה על־ידי עבודה, שיש בה משום מסירות־נפש להרעיון הציוני, מצא השבועון הנזכר לו לחובה להשליך שקוצים על האדם המצוין הזה, שבמשך כל שנות חייו היה נושא את דגל תרבותנו הלאומית, בהוסיפו עליה יותר מנופך משלו.

ארס אין עוד להאדונים האלה, כי פג כבר כחו ואין עוד לאל ידם להזיק על־ידי ארסם. אבל זוהמה עוד נשארה באיצרם, והם מטילים כעת זוהמה זו על הרעיון היותר קדוש לנו. ומפני שמרגישים הם, שאי־אפשר להם עוד להחזיק מעמד בעולמנו המתחדש, התחילו מתנפלים על אנשים פרטיים ולחלל את כבודם. ואנחנו הבאנו את הדוגמאות האלה לא כדי להגן חלילה על כבודם של הנפגעים, — מכבדים אָנו ומוקירים אותם יותר מדי, ויודעים אָנו, שמכבודם לא יגרע אף כחוט השערה על־ידי מלשינות נמבזה והטלת זוהמה של גסים — כי־אם כדי להראות עד כמה המיתה העקכומיות שבלב כל חלקה טובה בנפשותיהם של מתנגדי התחיה הלאומית שלנו, עד כמה התירו את הרציבית שנאתם לרעיון השתחררותנו הלאומית ניטל מהם את רגש הבושה האחרון שלהם.

הָרִיב הָאַחֲרוֹן

מאת

שלמה גולדנברג.

א.

בין החזיונות השונים, שנתגלו בזמן האחרון, אחרי הדיקלאראציה של הממשלה האנגלית בדבר ארץ־ישראל, בחיינו ובעתונותנו, תופסת מקום מיוחד הופעתה של שאלת־הלשונות, המקבלת כעת צורה חדשה ומהלך חדש: משאלה גלותית, המתחדשת לבקרים עם כל זהרורי תקוה לחיים לאומיים בגולה, היא הולכת ונעשית עתה לשאלת התחיה, המתעוררת ביחד עם הקריאה לדרור ולחיי עם בארץ־אבות, ומשאלה חנוכית, שאלת התרבות הישנה, הבאה לתמוך ולחזק את בדקי סוכתנו הנופלת בארצות הפזור, היא נהפכת לשאלת הבנין, שאלת היסוד, שעליו יבנו הבונים את בית־ישראל החדש בארץ־מולדתנו הישנה.

שאלת־הלשונות בצורתה החדשה — עברית או יהודית בבנין הארץ — היא בת חדשים אחדים, ובכל־זאת הספיקה כבר לעבור מהלך צבורי רב: בראשונה הופיעה בין בעלי ה„אידיש" מהאגף השמאלי בתנועתנו הלאומית, אלה העומדים זה כמה ומחכים לשעת־הכושר במלחמת השפות, אחרי כן עברה ל„בעלי־התשובה", שבאו מרחוק, ול„קטני־האמנה", שעמדו מקרוב לעבודת העם, ובימים האחרונים הרי היא מטרידה כבר את המחות הנלהבים בתוך המחנה הציוני גופו, שהיה, לכאורה, סגור ומסוגר בפני כל הרוחות המנשבות בעולם ה„אידישיסטי" — לפחות, בנוגע לשאלת השפה בארץ. מעבר זה מראה לנו, שעומדים אָנו לפני חזיון חדש וזר, הדורש את באורו והבנתו, וצריכים אָנו איפוא לשים אליו לב בעוד מועד, כשאָנו יכולים עדיין להתחקות על סבותיו ופרטיו ולבוא עד סוד התגלותו הצבורית בזמן האחרון.

* * *

דעה מקובלת היא בעתונות היהודית, ששאלת־הלשונות בצורתה החדשה היא פרי הדיקלאראציה האנגלית, המסיימת את תקופת התקוות והיעודים בציוניות ומתחילה את תקופת התגשמותו הממשית של חלום־הדורות לחופש ולארץ, ובגללה באים כעת כל הצרים לעברית ומקטרגים על שלטונה לעתיד בארץ־ישראל.

הציוניות — טוענים מתנגדי העברית — יוצאת כעת, בעקב המאורעות האחרונים בתנועה, מתחומי־המפלגה הצרים שלה ונכנסת לכלל תנועה עממית רחבה, ואין היא יכולה להשאר בגדרי ההלכה העברית הפסוקה שלה. הלכה זו היתה נאה למפלגה, העומדת בקרן־זוית רחוקה מחיי העם וכל מעינה בארבע אמות של התרבות הישנה, אבל אינה מתאימה ואינה יפה לתנועת־עם גדולה, הבאה להקיף את כל דרכי החיים של ההמונים הרחבים, את כל משאות־נפשה של האומה וכל גרעיני היצירה שלה במשך כל

VOL. IV NEW YORK, FEBRUARY 1, 1918 No. 46

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית — ניו־יורק, י"ט שבט, תרע"ח — גליון ארבעים וששה

עַקְמוּמִיּוּת שֶׁבַּלֵּב.

יש עקמומיות שבראש ויש עקמומיות שבלב. הראשונה נוסדה תמיד על טעות שבמחשבה, על איזה שבוש הגיוני, והאחרונה — על שקר פנימי ועל זיוף מדעת: יש בעלי סברה עקומה, שאינם יכולים ללכת בהגיונם בדרך ישרה, והם בוחרים להם תמיד עקלקלות מפני איזה קלקול במכונת־המחשבה שלהם. אָמנם, כשהם לעצמם, אנשים ישרים הם, וכונתם טהורה וישרה גם היא, אלא שנגד עיניהם מרחפת תמיד אמת עקומה, ולפעמים גם אמת הפוכה, ובתור אנשים ישרים מסורים הם להאמת שלהם. עם אנשים כאלה כדאי להתוכח, ולא רק כדאי, אלא גם מצוה להתוכח, להראות להם את טעותם בראיות והוכחות לקוחות מאוצרו של ההגיון הישר ולפשט את העקמומיות בראשם. והיה אם יצלח חפצנו זה בידנו, יהיו הם הראשונים להודות על שבושם ולהכיר לנו טובה, כי עזרנו להם לצאת מהמבוכה ההגיונית, שנמצאו בה. ומכיון שהכירו בעצמם את טעותם וחזרו בהם, לא יבקשו עוד תחבולות ומזימות לעקם את העובדות שנית, כדי להגן על השקפותיהם הקודמות. אבל לא כן בעלי העקמומיות שבלב. מכונת־המחשבה שלהם אינה מקולקלת, אמת עקומה או אמת הפוכה אינה מרחפת נגד עיניהם, אבל יש להם נטיה תמידית לעקם את האמת, לזייף את העובדות ולהתאימן לפי רוחם והשקפותיהם. בדברים אחרים — בעלי העקמומיות שבלב יודעים את האמת ומתכוונים למרוד בה. עם אנשים כאלה אין כדאי להתוכח, ולא רק אין כדאי, כי־אם אָסור להתוכח עמהם, מפני שכל ראיותיך והוכחותיך תהיינה רק הוצאת הגיון לבטלה, מפני שבראיות והוכחות הגיוניות אפשר לבטל את הטעות ואת השבוש, אבל לא את השקר הפנימי ואת הזיוף מדעת. נגד השקר הפנימי והזיוף מדעת נחוץ לא להתוכח, כי־אם להלחם, להסיר מעליו את עלי־התאנה, שבעליו תפרו בערו, ולגלות את נבלותו לעין כל.

ומלחמת־מצוה כזו נחוצה לנו בשעה זו, וחייבים אָנו לערוך אותה נגד כל אלה ה„סנבלטים" החדשים שלנו, הקמים בעת כשטן על דרך תחיתנו ומשתמשים באמצעים מגונים, כדי לעכב את גאולתנו. והיה אם חשבנו עד כה, כי זכתה אותנו הגלות רק במתנגדי התחיה בעלי עקמומיות שבראש, והשתדלנו לנהוג כבוד אפילו במתנגדינו היותר קיצוניים, כי צרפנו אותם לסוג הטועים ותועים, העלולים לחזור להדרך הישר, אם רק יבואו החיים ויטפחו על השקפותיהם המוטעות — הנה האמצעים, שבהם משתמשים מתנגדינו אלה בזמן האחרון, מראים לנו בעליל, שיש לנו עסק עם בעלי עקמומיות שבלב, שאין להם שום יחס להאמת, תהיה זאת האמת הישרה או האמת העקומה שלהם, אבל במקום זה יש להם נטיה מוחלטת לילך ולהזיק, ובלבד שתחית עמנו לא תצא לפעולה. נגד מעכבי הגאולה האלה מחויבים אָנו להלחם עד כמה שידנו מגעת, איש איש בסביבתו ואיש איש בעירו.

אָנו מביאים פה רק שתי דוגמאות, המעידות על זוך נפשם ועל אסטניסות נשמתם של מתנגדי התחיה והמראות, עד היכן מגיע כחה של שנאה, הבאה מתוך עקמומיות שבלב, עד שאינה נסוגה אחור מאמצעי מלחמה היותר מכוערים, שאפילו הנפש הבינונית סולדת בהם.

בשנים האחרונות החל הרעיון הציוני לחדור לאט־לאט גם לתוך חוגיה של היהדות האמריקאית, שהיו עד כה סגורים ומסוגרים בפני כל זרם נובע מתוך ההוראה וההכרה בהיסוד הלאומי של שאלת היהודים, ולאט־לאט התחילו „שבים לגבולם" יחידים מבני המעלה, שקנו להם שם ומעמד בחברה על־ידי עבודתם הפוריה במקצועות שונים של החיים האמריקאים הכלליים. בחזיון כזה אין שום פלא, אין בו שום דבר „ממעל לדרך הטבע". בכל תנועה אידיאליסטית אָנו פוגשים תמיד יחידי־סגולה בתור

Published and distributed under permit (No. 322), authorized by the Act of October 6, 1917, on file at the Post Office of New York, New York. — By order of the President, A. S. BURLESON, Postmaster General.

שנה רביעית | HATOREN | גליון מו (צו)

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV — NEW YORK, FEBRUARY 1, 1918 — No. 46 (96)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
44 EAST 23rd STREET, NEW YORK
Telephone, Gramercy 6944

מחיר „התורן"
לשנה — $3.00 לחצי שנה — $1.50
בחוץ לארץ ובקנדה:
לשנה — $3.50 לחצי שנה — $1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת
הכתובת:
Hatoren, 44 East 23rd St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year—$3.00 Six months—$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year—$3.50 Six months—$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, August the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

אל הקוראים והסוכנים.

יזכרו-נא קוראינו וסוכנינו לעריהם, כי „התורן“, המגיע לידם בכל שבוע ומקשרם עם שפת עמנו וספרותו, עיקר קיומו תלוי בכסף החתימה, וכל המרבה את חותמיו ופורע את כסף החתימה בזמנו, מקיים את „התורן“ ונעשה שותף לחבורה, העמלה ביצירת במה עברית הגונה באמריקה.

החותמים, שלא סלקו עדיין את דמי החתימה, יתנו את לבם לזה ולא יוסיפו לדחות את זמן הפרעון. בזה יקילו מעלינו את העבודה הקשה ולא יביאונו לידי הוצאות מרובות על תוי הפוסטה וצרכי הדפוס, העולים בימים אלה ביוקר.

בברכה ללבית

אנו מברכים את אחותנו וגיסנו רחל ואליהו וליצקי להולדת בתם גאולה.

יהי רצון שבימיה תהיה גאולת עמנו שלמה.

עדינה ודר. י. אפלמן

סקנקטדי, נ. י.

בברכה חמה אני מברך את ידידי היקרים מר ומרת וואליצקי ליום הולדת בתם גאולה.

מי יתן וישבעו נחת וגיל אין קץ ממנה

ישעוה יהודה פאניץ

הנני מברך בברכת מז"ט את חברי רחל ואליהו וואליצקי להולדת בתם גאולה.

בימיה תבא גאולת עמנו.

בן־ציון כהן.

הנני מברך את מרת אלגא ראבי־נאוויטש ואת כל בני משפחת סופרנו המנוח שלום־עליכם במזל טוב לחתונת בתה ואהותם מרת מרים עם מר בנימין גולדברג. יזכו לחיים טובים וארוכים ומוצלחים.

דר. נחום סלושץ

כתובת הד"ר שלושץ היא:

190 Lenox Ave. New York City

Phone Harlem 3865

שונות

נשף־אבל עברי לזכר מנדלי מוכר־ספרים.

ההסתדרות העברית ערכה ביום א׳, 21 נובמבר, באולם קלינטון נשף־אבל לזכר מנדלי מוכר־ספרים. נשף זה, אף־על־פי שמספר מבקריו היה מועט בערך, מקצת מפני הקור הגדול ששרר ביום ההוא ומקצת מחוסר פרסום הגון, היה מעניין מצד הנאומים שנשמעו בו ומצד קהל המשתתפים בו, שרובם היו מטובי האינטליגנציה העברית בניו־יורק.

הראשון לנואמים, היושב־ראש מר ק. וויטמאן, דבר על ערכו של מנדלי בתור גורם לתחית הלשון העברית וספרותה בתקופתנו. מנדלי, בסגנונו החדש ההארמוני והמוצק, סגנון חי ושוטף, המצטיין בפשטותו, בבהירותו ובדיוקו, הכשיר אולי שלא מדעת ושלא בכונה תחילה את תחית הלשון העברית בפי העם, ומבחינה זו יוכל להחשב גם בתור מניח היסוד לתנועה העברית של ימינו.

הנואם השני, הד״ר נחום סלושץ, פותח את נאומו במסירת עובדות אחדות מימי פגישתו הראשונים עם מנדלי באודיסה, המפיצות אור על התיחסותו של המנוח הגדול להעסקנות הלאומית בכלל ולהדבור העברי בפרט. אחרי־כן הוא עובר ומדבר על ערכו של מנדלי בתור אמן החיים העבריים של הגיטה במזרח־אירופה, שהיתה קיימת כאלף שנים. ותקופה ארוכה זו בחיי הגולה של העם היהודי מצאה במנדלי את ציירה היותר גדול ונאמן, שבמכחול־אמן נפלא תאר אותה בצבעים חיים ומדויקים לאורותיה ולצלליה והעמיד לה מזכרת לדור־דורים בספרותנו הלאומית, ספרות, שהוא היה אחד מבוניה ויוצריה היותר גדולים והחשובים במשך יובל השנים האחרון. וכי יוצר־אמן מפליא־לעשות כזה — מסיים הנואם — זקוק לתעודה של עסקנות לאומית, כדי לחבב את זכרונו עלינו? וכי אין עבודתו הגדולה והפוריה בשדה ספרותנו הלאומית בלבד דיה להקים לו יד ושם בקורות עמנו בתור אחד מגדולי בניו בדורנו זה? ואם כן — כל השאלות האלה: אם מנדלי היה עסקן לאומי או לא, אם התיחס באופן זה או באופן אחר אל הדבור העברי — כל הדקדוקים האלה, שמדקדקים עם מנדלי ועם שאר סופרים ואמנים — למה הם באים? מנדלי הוא אחד הלאומיים הגדולים שלנו גם בלי הכשר וגושפנקה מצד איזו מפלגה שתהיה.

מר י. ד. ברקוביץ מספר אפיזודות אופיות אחדות מחיי מנדלי, המשמשות אילוסטראציה יפה להשקפתו של המנוח על שאלת־הלשונות שלנו. מנדלי — אומר הנואם — לא היה לא „אידישיסט" ולא „הבראיסט". הוא ידע את ערכן ומקומן הראוי של שתי הלשונות — העברית והיהודית המדוברת — בחיינו, וריב־הלשונות בין שני המחנות הקיצוניים גרם לו רק צער ומכאובים.

מר צבי שארפשטיין דבר „על חיי העיירה היהודית בספורי מנדלי". בספורי מנדלי השתקפו החיים היהודיים בעיירה לכל פרטי־פרטיהם, אף אחד מהם לא נעדר. מנדלי, אף־על־פי שהיה על־פי מהות כשרונו סופר לעם, בכל־זאת כתביו אינם פופולאריים ביותר בין הקוראים. כך הוא גורלם של כל היוצרים הקלאסיים גם בקרב יתר העמים, שמספר קוראי ספריהם מועט הוא בערך. אולם בעת שכתביהם של האחרונים נלמדים בבתי־הספר השונים, לא זכינו אנחנו, העברים, עדיין להקים בתי־ספר לאומיים במספר רב, שהספרות הקלאסית שלנו תתפוס בה מקום ראוי. תקותנו היא, כי עם שיבת עמנו לארץ־ישראל תפרח מחדש התרבות העברית, ובין הסופרים הקלאסיים של עמנו יתפוס מנדלי את מקומו הראוי לו.

מר ראובן בריינין מציין בנאומו קו עיקרי בתכונתו של מנדלי, והוא הכשרון להתחדשות. המנוח בתור סופר נולד פעמים: בתור אברמוביץ ובתור מנדלי. אחרי עבדו כמה שנים בשדה ספרותנו, ואחרי היותו לאחד הסופרים העברים המפורסמים בזמנו, חלה באברמוביץ, בהיותו קרוב כבר לשנות העמידה, המהפכה הרוחנית היותר גדולה: מאברמוביץ נהפך ל„מנדלי מוכר ספרים". וכל־כך רחוקים ושונים הם האחד מן השני, עד שקשה להאמין, כי כתבי אברמוביץ וכתבי מנדלי יצאו מעט אחד. כי המנוח הגדול היה אחד מגדולי הדור המועטים, שנתנו בכשרון השכחה — שכחה על־מנת להתחיל הכל מחדש. זהו כחו הספרותי וזהו סוד גדולתו.

* * *

גולי ארץ־ישראל באי קורסיקה.

מר י. מ. טולידאנו, אחד מגולי ארץ־ישראל בעיר אנאסיי שבאי קורסיקה, כותב אלינו את הדברים האלה:

„מספר הגולים מארץ־ישראל, שהגלו לכאן בתוקף תנאי המלחמה, עולה לשליש מאות משפחה. רבים מן האימיגראנטים האלה יש בדעתם לשוב לארץ־ישראל תיכף לאחרי הגמר כבוש הארץ על־ידי הצבא הבריטי. אחדים מן הפליטים האלה כבר פנו לתכלית זאת בהצעה אל היק״א בפאריז בדבר הלואה ליסד שכונה יהודית בסביבות טבריה. ראוי לציין, כי כל אלה האימיגראנטים, שרעיון השיבה אל ארצם ומולדתם מפעמם כעת, כבר הספיקו להסתדר פה, ורובם ככולם מוצאים כאן את פרנסתם בשפע ובכבוד. אולם געגועיהם על ארץ־ישראל לא רפו בלבם, ונכונים הם לשוב אליה באפשרות הראשונה, שתזדמן לידם. מן הראוי הוא, שחברות־הישוב השונות העובדות בארץ־ישראל, תתענינה בהם, כמו ביתר אחיהם, גולי ארץ־ישראל שבמצרים, קפריסין ואי קריטה, לראש וראשונה, מפני שבתור בני־הארץ הם יודעים כבר את תנאי המקום, והם חומר־האדם היותר מוכשר ומסוגל לקולוניזאציה יהודית בארץ־ישראל.

על טלגראמת־הברכה, ששלחו בני ארץ־ישראל, המתגוררים כאן, למלך אנגליה למאורע כבוש ירושלים, נתקבלה באמצעות הקונסול האנגלי בעירנו התשובה הזאת:

„קונסולאט בריטניה, 22 רצמבר, 1917.

„להאדונים מר טולידאנו ועבו, באי־כח הועד של הקולוניה היהודית באגאסיי.

„הוד רוממותו מלך בריטניה הגדולה ואירלאנד, קיסר הודו, מלכי הגדול קבל את הטלגראמה של האימיגראנטים היהודים בקורסיקה, שבה הם מברכים את הממשלה לרגלי כבוש ירושלים, בירת ארץ הקודש, על־ידי הצבא של הוד רוממותו בהשתתפות צבאותיהם המפוארים של שאר ממשלות ההסכם. ברהבי ממשלת הוד מלכי חיים בני אמונתכם העתיקה, היותר עתיקה בעולם, חיים של שלום ושקט. בקרב הצבא הבריטני נמצאים אלפי יהודים הנלחמים שכם בשכם נגד האויב הגדול של החופש.

„בשמחה עמוקה קבל הוד רוממותו את ברכתכם. ואני קבלתי פקודה להודות לכם על רגשי־החבה שלכם, שמצאו הד נאמן בלב הוד מלכותו.

„קבלו אדונים וכו׳, הנרי דלודום, קונסול בריטניה".

* * *

חדשות ספרותיות.

— יצאה הוברת כפולה של „השלח" (אבגוסט־ספטמבר), וזה תכנה: א) תורת־המדות הקדומה בישראל (שעור שני) — ד״ר יוסף קלוזנר. ב) תחת שמי נכר (המשך) — מ. בן־אליעזר. ג) שירתי (שיר) — י. רברבי. ד) מקור עברי חדש לתולדות פראנק וסיעתו — ד״ר אברהם יעקב בראוויר. ה) מחדש (מרשימות סייר) (סוף) — ח. ש. בן־אברהם. ו) עם דמדומי בוקר (שיר) — זינה רבינוביץ. ז) התלמוד והנצרות (המשך) — זאב מארקון. ח) נכריה (ציור) — מ. ז. וולפובסקי. ט) ניצוצות (שיר) — מרדכי גולדנברג. י) על המשיח השומרוני (בקורת) — בר־טוביה. יא) מצב היהודים ברו־מיניה (רשמי עד־ראיה) — הרב משה רבלסקי. יב) זכרונותי על ק. א. שפירא — נ. גיטילוויטש. יג) ספרותנו (ו) הקטינור הלאומי (יהודה ליב גורדון) — ד״ר יוסף קלוזנר. יד) בין המצרים — א. ליטאי. טו) האהבה בשירתנו החדשה (א. ביאליק וטשרניחובסקי) — אליהו מייטוס. טז) בעולם־ישראל (השקפה כללית) — שלום שווארץ. יז) אל כל קהל היהודים אשר ברוסיה — הועד להסתדרות הכנסיה הישראלית.

להוציא דיקלאראציה רשמית בדבר יסוד מקלט־בית יהודי בארץ־ישראל דומה לזו של הממשלה הבריטית. מר כהן־דיים רואה בהדיקלאראציה הבריטית צעד מדיני מחוכם של הממשלה האנגלית, וביחד עם זה הוא מביע את צערו על שלא קדמו גרמניה וטורקיה את אנגליה במעשה מעין זה, שהיה יכול לסכל את עצת עסקני־המדינה האנגלים בדבר רכישת הסימפאטיה של היהודים אליהם. הממשלות המרכזיות השמיטו מתחת ידן הזדמנות מדינית טובה ומסרוה לאויביהם. אך גם עכשיו לא עבר עוד המועד לגמרו. דיקלאראציה רשמית בדבר שיבת־ציון על־ידי הממשלות המרכזיות גם עכשיו תועיל להיטיב את התיחסות יהודי רוסיה אליהן. התיחסות זו תוצאותיה חשובות מאד להצלחת המשא־והמתן הנוכחי עם רוסיה בדבר השלום.

* * *

ממשלת סרביה והציוניות.

ראש המלאכות הסרבית הצבאית באמריקה, מילינקה ווסניטש, שלח מכתב רשמי אל הקאפיטאן היהודי דוד אלבאלה (יהודי העובד בצבא סרביה והשוהה כעת באמריקה), שבו הוא מודיעו על התיחסותה הרצויה של הממשלה הסרבית ליסוד מקלט־בית יהודי בארץ־ישראל.

תוכן המכתב במלואו הוא:

„יקירי, קאפיטאן אלבאלה!—

רצוני, שתביע לאחיך היהודים את חבתם של עמנו וממשלתו לשאיפתם להחיות את מולדתם היקרה ארץ־ישראל, שאיפה, שתשיב להם את מקומם באגודת־העמים הבאה, הראוי להם על־פי הצדק והיושר ולפי כשרונותיהם המרובים. בטוחים אנו, שזה יהיה לא לבד לטובת אינטרסיהם של היהודים, אלא לטובת כל המין האנושי כולו.

גלוי וידוע לפניך, קאפיטאן אלבאלה היקר, כי אין אומה ולשון בעולם, המתיחסת בחבה יותר גדולה להתכנית הזאת, מסרביה. האם אין אנו מורידים דמעות שליש על נהרות בבל למראה אבדן ארצנו היקרה, שאבדה לנו לפני זמן־מה? ואיך אפשר לנו, שלא להשתתף בצערכם ובשאיפותיכם של דורות ותקופות, בפרט, כשבני ארצנו בני אמונתכם וגזעכם נלחמו בעד מולדתם הסרבית, כטובי חיילינו אנו?

אמנם, גדול יהיה צערנו לראות בעזוב אזרחים יהודים טובים את ארצנו ללכת לארצם ולמולדתם, אולם נתנחם בזה, שחלק מלכם ישאר תמיד עמנו פה, והם ישמשו הקשר היותר אמיץ בין ישראל החפשי ובין סרביה.

האמן לי, קאפיטאן אלבאלה היקר, כי נאמן אני לך מאד.

ווסניטש“.

* * *

הכנסות הקרן הלאומית.

בלשכה האמריקאית של הקרן הקיימת לישראל נכנסו במחצית השנה האחרונה (1 יולי — 30 דצמבר, 1917) התרומות האלה:

תרומות כלליות	$12,446.45
קופסות הקרן הלאומית	4,706.00
תוי הקרן הלאומית	1,878.37
עצי־זית	2,915.39
ספר־הזהב	2,161.71
תרומות הדונאם	717.62
מס עצמי	77.45
קופת בתי־התימנים	29.00
הקופה הקואופיראטיבית	25.68
טופסים של טלגראמות	4.40
	$24,962.07

* * *

הועידה השלישית של ציוני פולניה.

בוורשה נקראה ביום 28 אוקטובר שעבר הועידה השלישית של ציוני פולניה. הועידה ארכה חמשה ימים ובה השתתפו כארבע מאות צירים מן 97 ערים, שרובן הן ברשות גרמניה. מערי פולניה, הכבושות בידי אוסטריה, שלחו צירים רק ראדום, פטריקוב, בילכאטוב ועוד עיירות אחדות.

הישיבה הראשונה, שהיתה באולם התיאטרון „גיגאנט“, נפתחה על־ידי הפרקליט אולשוואנגר בנאום עברי. אחרי נאום־הפתיחה הרצה הד"ר י. גוטליב בלשון היהודית המדוברת על מצב היהודים בארצות שונות. המרצה נגע בשאלת היחוסים ההדדיים שבין העם היהודי והעם הפולני, בעתידות המזהירות, הנשקפות ליהודים ברוסיה ובמצבם המעציב של יהודי רומיניה. אחרי כן עבר לדבר על פעולות ציוני פולניה במשך השנה שעברה. בנוגע להצד המדיני של שאלת ארץ־ישראל מתיחסת ההסתדרות הציונית בפולאניה בנייטראליות גמורה להעמים המשתתפים במלחמה העולמית הזאת. בסוף הרצאתו הרגיש הנואם את נחיצות התאחדותן של כל המפלגות היהודיות הלאומיות בפולניה, התאחדות, שתוביל לקריאת קונגרס יהודי כללי בפולניה. הד"ר רוזנבלאט נושא נאום־ברכה בפולנית להעם הפולני על שחרורו וגאולתו, וביחד עם זה מביע הוא את תקותו, כי עם הפולנים יבין ביותר את שאיפותיו של העם היהודי לשחרור לאומי ולעמידה ברשות עצמו בארצו ההיסטורית.

בישיבה השניה נבחרו פקידי הועידה האלה: לנשיא — ז. ווייצמאן; לסגנים — ל. שלקוביץ (בן־אבינרור), הרב זלוטניק, ד"ר יעקב כהן והד"ר שווארצוואסר; לחברי הנשיאות: הגברת ד"ר ברודא, ד"ר פארטנר, מארקוספלד, פרייטאג, ד"ר פוכס והד"ר הינדס; למזכירים: י. הפטמאן, ש. צמח ומר טוזנר. מלבד אלה נבחרו בועד המתמיד עשרים ואחד חברים. אחר תום הבחירות נשא הפרקליט אולשוואנגר הרצאה על תכסיסים הציוניים לבחירות אל הקהלות היהודיות בפולניה. באותה ישיבה נשמעו דברי בקורת חריפה נגד פעולותיו של הועד המרכזי מכמה צירים, ביניהם מבאי־כחו של ה„מזרחי“. אחרי וכוחים ארוכים וסוערים נתקבלה ההצעה הזאת: „בשימנו אל לב את התנאים הקשים, שבהם היה נתון הועד המרכזי, מביעה הועידה את תודתה להועד הפועל ומכירה לו טובה בעד פעולותיו“.

ביום השלישי של הועידה הרצה מר יצחק גיסנבוים על מצבו הנוכחי של הישוב היהודי בארץ־ישראל. אחריו קרא מר ווייצמאן הרצאה על המשכת העבודה בארץ־ישראל ולשם ארץ־ישראל בתנאים ההוים. בישיבת הערב של אותו היום הרצה המשורר יעקב כהן על החנוך העברי בפולניה המחודשה. הרצאה זו גררה אחריה וכוחים סוערים, שנמשכו גם ליום המחרת. במרכז הוכוחים האלה העמדה שאלת הלשונות. העברים הקיצוניים דרשו, כי בית־הספר היהודי החדש יעמד כולו על טהרת הלשון העברית, מבלי שמץ תערובת של איזו לשון זרה, ואף הלשון היהודית המדוברת בכלל. כנגדם דרשו המתונים שבהם לקבוע מקום גם להיהודית המדוברת בתור שפה עוזרת בימים הראשונים ליצירת בית־הספר החדש. לבסוף נתקבלה ההחלטה הזאת: „הועידה, בהכירה את השפה העברית בתור הלשון הלאומית היחידה, מחליטה, ששפת ההוראה בבתי־הספר, הנמצאים ברשות הקוראטוריום, תהיה רק עברית; ביחד עם זה נחשבת היהודית המדוברת בתור שפה עוזרת יחידה, בתנאי, שתשמש בהדרגה מעבר אל הלשון העברית“. בנוגע לסדור החנוך העברי נתקבלה החלטה, שכל בתי־הספר העברים יעמדו ברשותה של מועצה חנוכית עליונה, שתבחר באופן חשאי ודימוקראטי.

בין שאר החלטות הועידה יש לציין את אלה: א) ליסד על־יד הועד המרכזי לשכה מיוחדה לעניני ארץ־ישראל, שתעודתה הראשית תהיה לארגן את האימיגראציה העתידה לארץ־ישראל, לשלוח חלוצים ולטפל בפעולות דומות לאלה, הנוגעות לישוב הארץ ולהקמת חרבותיה. ב) לדרוש בשביל העם היהודי את הזכות ליצור לו מרכז יהודי לאומי בארץ־ישראל ואת הזכות להגדרה עצמית לאומית בכל ארץ, שהאוכלוסים היהודים מרובים בה. ג) למחות נגד השופטים בפולניה, על שהם משתמשים נגד היהודים בחוקים המגבילים, אשר בטלו כבר גם ברוסיה, וביחד עם זה לפנות בדרישה נמרצה אל השלטון הפולני החדש, שיבטל את כל ההגבלות האלה. ד) כדי להוציא לפועל את התאחדותן של כל המפלגות היהודיות הלאומיות, ממלאה הועידה את ידי הועד המרכזי ליסד קלוב לאומי. הועד המרכזי מחויב גם כן להתחיל באיניציאטיבה של קריאת הקונגרס היהודי בפולניה.

"Pro Israel", שהיה יוצא לאור פעמים בחודש, התחיל עתה להופיע מחדש, ומאמריו עושים רושם חזק וטוב בכל החוגים הסאלוניקיים, ובפרט בחוגים הצבאיים. בשבוע הזה יופיע גם כן העתון הציוני „לה איספיראנסה", שנפסקה יציאתו מיום השרפה עד עכשיו.

— הידיעה המשמחת על מסירת־המודעה של המיניסטריון הבריטי לראשי התנועה הציונית באנגליה, כי ינתן מקלט־בית ליהודים בארץ־ישראל, עוררה פה את תשומת־לבו של כל הקהל והזיחה את דעת כולם. הועד המכין של „הקונגרס היהודי" שלח טלגראמה של ברכה לראש המיניסטריון האנגלי על תמיכתו החשובה בשאלת היהודים ופתרון שאלת ארץ־ישראל. הציונים אף הם ערכו ברכה להמיניסטריון האנגלי ומנו שלשה צירים ללכת בתור דיליגאציה אל הקונסול האנגלי בעירנו לבקשו, שישלח את הברכה הזאת לממשלתו וימסור לה את רגשות התודה של הציונים על שעמדה תמיד לימין היהודים והאירה עתה פנים להתנועה הציונית.

סאלוניקי, 3 דצמבר, 1917.

מ ג י ד ־ מ י ש ר י ם.

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

מערכת נכבדה:—

בבקשה לתת מקום ב„התורן" להערה הקצרה הזאת: בימים האחרונים החלו הרבה מהסופרים והדרשנים שלנו לכנות את „היהודים המתבוללים", המתנגדים לתחית עמנו וארצנו, בשם „סנבלטים", על שם סנבלט החורני, שהפריע את נחמיה וסיעתו מלבנות את חומת ירושלים.

כנראה, לא עיינו בספר נחמיה היטב: סנבלט לא היה יהודי כלל, רק נכרי פשוט מעיר ח ר נ י ם בארץ מואב, ולפי דעת החוקרים החדשים, היה נציב פרס בשומרון, שהתישב שם הוא, או אבותיו, אחר החורבן, כשהארץ היתה שוממה מהיהודים (עיין נחמיה ב: י', י"ג; כ"ז, כ"ח).

מילוואקי, וויס.

ש. ש י י נ פ ל ד.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— ביום הששי, 18 יאנואר, התיצבה לפני שליחה המיוחד של ממשלת רומיניה בוואשינגטון, הד"ר קונסטאנטין אנגיליסקו, מלאכות של יהודי רומיניה באמריקה. המלאכות, שחבריה היו: הד"ר פ. זינגלשטיין, ליאו וולפסון, ד"ר ברונשטיין, ד"ר גרינברג ועוד, נתקבלה על־ידי הד"ר אנגיליסקו בסבר פנים יפות. בשם ממשלתו הבטיח הד"ר אנגיליסקו, כי יהודי רומיניה יהנו לאחרי המלחמה זכיות שוות ביחד עם שאר התושבים. הוא מצדו ישתדל להשפיע, כי הדבר הזה יצא אל הפועל במהירות היותר אפשרית.

— הרשיון לנסיעת האכספדיציה היהודית מבריטניה לארץ־ישראל כבר הובטח מאת הממשלה האנגלית. האכספדיציה תפליג בעוד שבועות אחדים, ובה ישתתפו גם עסקנים ציוניים מארצות־הברית. בין חברי האכספדיציה יהיה מספר הגון של מהנדסים, אינזינרים, אגרונומים ובנאים מומחים, שיחקרו את תנאי הארץ, כל אחד במקצועו.

—* הלשכה הראשית של הקרן הקיימת לישראל בהאאג קבלה מאלכסנדריה של מצרים ידיעה טלגראפית, כי הפועלים היהודים מגולי ארץ־ישראל בעיר ההיא ובשאר ערי מצרים עוזבים בהמונים את מצרים לשוב ארצה־ישראל. הפועלים האלה הוציאו קול־קורא לחבריהם בני ארץ־ישראל, המפוזרים ומפורדים בשאר ארצות הגולה, כי יעשו כמוהם וימהרו לשוב לארצם ולמולדתם.

— דיפוטאציה של יהודי פולניה התיצבה בימים האלה לפני המיניסטרים הפולנים סטאנישבסקי ובוקוויצקי ובקשה אותם להקל את מצבם הקשה של היהודים בפולניה ולבטל את כל ההגבלות כנגדם. חברי המלאכות הזאת הגידו מפורש, שיהודי פולניה אינם מסתפקים בהבטחותיו היפות והסתמיות של ראש המיניסטריון הפולני בדבר צדק וחופש לכל תושבי המדינה. דורשים הם, שהממשלה הפולנית תכריז גלוי ובאופן רשמי על זכיותיהם השוות של היהודים. המיניסטרים השתמטו מלהשיב על הדרישות האלה, אבל תחת זה הביעו את רצונם, כי יהודי פולניה יעזבו את הארץ וילכו באשר ילכו, והם מצדם יעזרו להקל עליהם את האימיגראציה הזאת, עד כמה שידם מגעת.

— קהלת היהודים בטריפולים מתכוננת לפתוח בקרוב בית־מדרש לרבנים, ששפת ההוראה בו תהיה הלשון העברית.

— חברי המיניסטריון האוקראיני הביעו בגלוי את הסכמתם להדיקלאראציה הבריטית בדבר שיבת־ציון והבטיחו לתמוך בה, כשתעמוד על הפרק בועידת העמים.

— בזמן האחרון פרצו פוגרומים נגד היהודים בקרמנצוג, קרמניץ, זארם (הסמוכה לצרניגוב) ומוהילוב. בכל הערים האלה בזזו הפורעים את רכוש היהודים לעין השמש, ובקרמניץ ובמוהילוב היו גם קרבנות אדם.

— בברלין נוסד לפני זמן־מה „ועד להמציא ספרים בעברית וזארגון לשבויים היהודים ברוסיה". הועד הזה נמצא תחת חסותו של הציר הספרדי. אחרי הריבולוציה הרוסית בא הועד בכתובים עם רוסיה, אמריקה ועם רוב הארצות הנייטראליות לסדר את קנית הספרים בשביל השבויים. הועד פתח סניפים בווארשה ובווילנה, שיפקחו על קנית הספרים והמשלוח אל המחנות.

— הועד העברי בברלין יסד לשנת 1918 קורסים ללמודי הלשון העברית וספרותה.

הַתְּנוּעָה הַרְאֻמִּית

מ פ ל ג ה צ י ו נ י ת ח ד ש ה.

ברוסיה נוסדה מפלגה ציונית ראדיקאלית בשם „הציוניים־העמלים" („סיאניסטי־טרודאוויקי"). רוב חברי המפלגה החדשה הזאת הם „פועלי־ציון", שפרשו מעל הסתדרותם לרגלי חלוקי־דעות פרינציפיוניים בענינים העומדים ברומה של הציוניות, כמו: שאלת הלשונות, ההשתתפות בקונגרסים וכיוצא באלו. אחד ממיסדי המפלגה החדשה הוא הסופר הרוסי־היהודי הידוע ש. אנ־סקי (מי שהיה לפנים אחד מעסקני מפלגת הסוציאליסטים־ריבולוציונרים ברוסיה). ההסתדרות החדשה הזאת כבר התחילה להוציא עתון שבועי בלשון הרוסית.

* * *

נ ב ח ר ה „ ר י י כ ס ט א ג" ה ג ר מ נ י ב ע ד מ ק ל ט ־ ב י ת י ה ו ד י ב א ר ץ ־ י ש ר א ל.

על־פי ידיעה טלגראפית, שנתקבלה במערכת ה„מארגנז־זשורנאל" הניו־יורקי, פרסם הנבחר הסוציאליסטי של־הרייכסטאג כהן־רייס מאמר באחד העתונים הגרמנים, שבו הוא מיעץ את ממשלות גרמניה וטורקיה

רביעית, זקוקים אנו כעת לאמצעים מספיקים. האמצעים של יום אתמול דלים ופעוטים הם ואינם מספיקים את צרכי היום, שבהם נכללים: הטפה, חקירת פרובלימות מעשיות ופתרונן, יסוד קומיסיות, הכנות לקו־לוניזאציה, עזרה להקמת ההרוסות בארץ־ישראל, הנהלת משא־ומתן.

חמישית, צריכים אנו למשמעת ולאחדות בשדרותינו אנו. לא זוהי העת לחכוכים ולסכסוכים, התלויים בשערה. עת לעשות היא. דורשים אנו מכם אמון בנו. התאחדו והיו נאמנים, מהרו במעשיכם, אבל אל תחפזו מקוצר־רוח. היו בני־חורין, אבל גם בעלי משמעת מוצקה כברזל.

אלה הן הערותינו לעבודת השעה.

אתם, הנענים והנדכאים, הרצוצים והנרדפים בגלות של שנות אלפים, סחופים ודוויים, נדחים וגולים, יורדי־ים ותועי־מדבר, הנדחפים מכל סער ונשאים על כל גל, קומו, צאו מתוך הגולה ועלו ושבו בבית־מקלט בטוח; בית־מקלט, שהרוח והגאון העברים העתיקים, שהתלבטו בכנפים קצוצות בקני זרים, ימצאו שם את תקונם ויתעוררו לחיים חדשים.

מִכְתָּבִים מִסָּלוֹנִיקִי

רושם מחריד את הלבבות ומדכא את הנפש עושה המצב ההוה של היהדות הסאלוניקית — זו היהדות האצילית וזקופת־הקומה של המזרח הקרוב, — המתאבקת עכשיו בעוני ובדלדול ובחוסר־כל. השרפה הגדולה, שהתחוללה על עירנו בשנה שעברה, בשלשים באב, היתה איומה ונוראה יותר ממה שאפשר לשער. החורבן וההרס גדולים הם כל־כך, שאי־אפשר לתארם בקוים כוללים. רק פסוקי הקינות של „מגילת איכה" על חורבן ירושלים יש בהם כדי לתת ציור מספיק של חורבננו הנורא בסאלוניקי. אכן באמת — „האוכלים למעדנים נשמו בחוצות, האמונים עלי־תולע חבקו אשפתות"...

המספרים הרשמיים של המשפחות הנשרפות נודעו זה־עתה אל־נכון. יותר מעשרת אלפים בתים היו למאכולת־אש, וערך הנזק עולה לסך של 750 מיליון פראנק, אשר רק מאה מיליון מהם תשלמנה חברות־האחריות. מספר הנפשות, שנשארו בלי מחסה, הוא 73,448, לפי הספירות שנעשו בימים האחרונים, ומהן 52,000 יהודים — קרוב לכפלים וחצי ממספרם של אינם־יהודים! רוב הנשרפים נשארו עניים מדולדלים וחיים חיי צער ומצוק, דרים באורוות, במרתפים, בחדרים צרים ואפלים, באהלים וכדומה וצופים לשלחן אחרים.

עד עכשיו באו לעזרתם השלטונים האנגלים, הצרפתים והאיטלקים, ועזרת הממשלה היונית רק מעטה היתה. הכוללות העירונית המציאה אף היא עזרה לאומללים, אבל מפני שרוב קניניה אבדו בשרפה ואינם, מחוסרת אונים היא עתה לרפא את שבר בני עדתה. מכל החברות היהודיות שמחוץ רק חכי"ח נענתה לבקשת קהלתנו ושלחה עד היום יותר מן 250,000 פראנק במזומנים, בצרכי אוכל־נפש ובמכסה.

מובן מאליו, שבמצב כזה אין מקום להתעוררות בעד עבודה לאומית כבירה. במקום שפסקו החיים החמריים להיות נורמאליים אין הלבבות פנויים ביותר לדברים שברוחניות, וכבה הולכים ומתדלדלים חיינו הלאומיים בעת צרה זו. הערכים החדשים, שהתחילו להתרגש אצלנו בשנים האחרונות,— אף כי היו אמנם במצב ההתהוות — פסקו עכשיו להיות כחות מניעים בחיינו הכלליים. ההמון מפוזר ומפורד למשפחותיו בכל רחבי פרברי העיר, שנמלטו שמה מן השרפה, הקשרים החברתיים, שהיו מאחדים את אוכלוסי עירנו איש אל רעהו בתור קבוץ לאומי, קבוץ בתי־כנסיות ובתי־מדרשות, קלובים ואגודות לאומיות, — עכשיו ניתקו כמעט לגמרם. רחובות היהודים ושוקי־המסחר שהיו בידיהם הם עתה אבלים, והמשבר הנורא הזה יתקיים, כנראה, אף להבא, כי הממשלה היונית אינה רוצה לשים לב אל המצב הקשה, שבו היהדות הסאלוניקית נתונה עתה, והיא מתאכזרת אליה בהליכותיה ובתמיכה הזעומה, שהיא תומכת בה כאילו בעל־כרחה. הנה, למשל, בימים האחרונים בנתה הממשלה כמאתים וששים דירות־עראי, להושיב בהן את הנשרפים, ומהן נתנה ל„הועד היהודי לעזרת הנשרפים" רק שבע עשרה דירות! הועד הזה מאן לקבל את המתנה הבזויה הזאת מאת העיריה, והציר היהודי בפרלמנט היוני, מר דוד מטלון, כתב ל„אינדיפנדאן" מכתב־מחאה נמרץ, שהצינזורה הצבאית מחקה אותו כליל. בבית־הסוהר של פושעים ורוצחי־נפשות עדיין יושב חבוש הצעיר מר יצחק אלבו, מזכיר „המכבי", וכל עונו הוא — שמצא די עוז בנפשו להשמיע באספה בין־לאומית פומבית אחת, שנאספה באולם ה„ראינוע פאלאס", כי אם לא תתן הממשלה היונית לבעלי הקרקעות רשות לבנות ולעשות בנחלותיהם כרצונם, — אז תראה בזה גלוי לעין כל, כי עוינת היא את היהודים הסאלוניקיים. ושוב היה מעשה בימים האלה וחלקו עשרה מקומות להלאומים השונים בסאלוניקי לבנית בתי־ספר — ונתנו ליהודים רק ארבעה, אף כי מספר בתי־ספרם השרופים היה שמונה, וליונים לקחו גם כן ארבעה — תחת בתי־ספרם השרופים, שהיו רק שנים או שלשה.

זה הוא המצב ההוה של היהדות הסאלוניקית — העשירה והגאותנית לפנים: מבפנים עוני ומחסור, ומבחוץ משטמה ומועקה. לאשרנו, נשארה סאלוניקי המטרופולין של הצבא המזרחי לממשלות־ההסכם, והמשא־והמתן עם הצבא הולך ומתמיד ונותן אפשרות להמון גדול של יהודים להתפרנס בקרבתו ולהרויח מזונותיו. ואף־על־פי־כן עיני היהדות הסא־לוניקית צפויות לעזרה זמנית מבחוץ, עד שתוכל לחזק את עמדתה. הדברים הנצרכים ביותר הם צרכי דירה ומכסה. ולתכלית זאת יצאה כוללות העיר בקול קורא לעזרה לכל קהלות ישראל, אשר בודאי לא תמנענה מלתמוך בידה בשעה קשה כזו של חורבן מחריד כל־כך.

— זה כשלשה חדשים שרשומה של התנועה הלאומית לא היה ניכר כלל בחיים של היהדות הסאלוניקית. העוסקים בתנועה הלאומית ראו ושמו על לב, כי מצב כזה אי־אפשר שיארך עוד יותר, ואחרי אספות שונות של ועדי האגודות הלאומיות „מכבי", „קדימה" ו„בני־ציון" התאחדו כל האגודות הללו לאגודה אחת ושכרו להן דירה נאה לפעולה משותפת. כמו כן העתון החשוב ובעל ההשפעה המרובה

אֶל הָעָם הַיְּהוּדִי

ביחס להדיקלאראציה הבריטית בדבר ישיבת ציון וכבוש הארץ על־ידי צבא בריטניה הוציאו המנהיגים הציוניים ד"ר יחיאל צלינוב, נחום סוקולוב והפרופיסור חיים ווייצמאן את הקול־הקורא הזה:

אל העם היהודי! יום השבעה עשר בחשון (2 נובמבר) יום גדול הוא לעתידנו הלאומי. מסיים הוא תקופה בקורות עמנו ומתחיל תקופה. רק יום אחד דומה לו אפשר למצוא בדברי ימי עמנו — הוא יום העשרים ושמונה לאבגוסט, שנת תרנ"ז, יום צמיחת ההסתדרות הציונית בקונגרס הבאזילאי הראשון. אולם השואה זו אינה מדויקת כל־צרכה, מפני שהתקופה שהתחילה אז היתה תקופה של צפיה ותקוה, ואילו זו של עכשיו — היא תקופה של התמלאות התקוות והתקיימות השאיפות. למן הימים ההם עד ימינו אלה, זה עשרים שנה ומעלה, התאמץ העם היהודי למצוא לו תקומה לאומית ותחיה לאומית. מחנה־החלוצים היתה ההסתדרות הציונית המאורגנת, שבתכניתה בשנת תרנ"ז דרשה מקלט־בית בטוח על־פי משפט גלוי לעם ישראל בארץ־ישראל. הרבה נכתב, נדבר ונעשה לשם רשנת ההכרה בדרישה הזאת. העבודה נעשתה על־ידי ההסתדרות הציונית במדה יותר מרובה ובשיטה יותר מסודרה משנעשתה על־ידי חובבי־ציון, נושאיו הראשונים של הרעיון הלאומי, אשר שאפו להלביש צורה מעשית אותה השאיפה, שהאירה כעמוד־אש את דרך הרוח העברי במשך אלפים שנה, ולבשה צורות שונות בתקופות שונות. בעבודת הקולוניזאציה המעשית בארץ - ישראל בודאי שחלקם של „חובבי־ציון" גדול הוא ביותר. התנועה הציונית נלחמה עם מתנגדיה וגם עם עצמה. את אמצעיה רכשה בחוץ־לארץ לשם עבודה אינטנסיבית בארץ־ישראל. יסדה מוסדות של ישוב מכל המינים בארץ־ישראל. אולם כל זה היה מעין הקדמה מלאה תקוה ואמונה, נסיונות של מסה־נפש ושל תוצאות חשובות בעלות ערך קיים, שאידיאל מרומם וקדוש רחף על פני כולם.

עכשיו הגיעה השעה למתוח „סך־הכל" של פעולותינו אלה. נסתיים כבר הפרק של הטפה ונסיונות, פרק שהוד חיי־עולם נסוך עליו. צריכים אנו להמשיך את עבודתנו. לסקור לאחור — זהו תפקידו של ההיסטוריון; החיים מביטים ורואים רק את זה שלפניהם.

מרכז־הכובד בחיינו עכשיו היא הדיקלאראציה של הממשלה הבריטית, כי „נוטה היא רצון ליסוד מקלט־בית לאומי בארץ־ישראל לעם ישראל, ועשה תעשה כל מה שבכחה להגשמת המטרה הזאת".

החיל שעשה רעיוננו הוא גדול וברור כל־כך, עד שלמותר הוא להרחיב את הדבור עליו. אולם בכל־זאת רואים אנו צורך לפנות בדברים אחדים אל העם היהודי לא לשם הסבר ובאור, אלא בדרישה למעשים ופעולות יותר גדולים בשעה זו.

ערכה הגדול של הדיקלאראציה הוא, כי רעיון יפה — ולפי דעת מתנגדינו חלום ריק — ניתנה לו עכשיו האפשרות להיות לדבר שבמציאות. שאיפות שנת תרנ"ז מצאו מתחתן בסיס מוצק בהדיקלאראציה הבריטית מיום השני לנובמבר, שנת 1917. זהו צעד־ענק קדימה. על לוחות דברי ימי העולם, וביחוד על אלה של קורות היהודים, יחרת באותיות־זהב, כי בריטניה הגדולה, מגן הציביליזאציה, שממנה יצאה תורת הקונסטיטוציה והחירות לכל העמים, הבטיחה לנו באופן רשמי את עזרתה ותמיכתה בשאיפתנו לחיים חפשיים בארץ־ישראל. וודאי הוא הדבר, כי גם שאר עמי העולם יעמדו לימין בריטניה בשאלתה זו.

הדיקלאראציה של ממשלת הוד מלכותו באה בעת ובעונה אחת עם חדירת צבאותיה המנצחים בארץ־ישראל. דגל בריטניה הגדולה מתנוסס כעת מעל ירושלים ומעל כל ארץ יהודה. ובשעה כזו, שהצבא של בריטניה הגדולה הולך וכובש את ארץ־ישראל, הבטיח לנו מר באלפור, כי בריטניה הגדולה תעזור לנו בהקמת מקלט־בית לאומי בארץ־ישראל. זוהי התחלת הגאולה.

להשיג ולהבין את כל זה בודאי שהוא דבר חשוב ממדרגה ראשונה. אבל אין זה העיקר. ואת זה צריכים אנו להגיד בשפה גלויה וברורה.

הדיקלאראציה מוסרת בידי העם היהודי את המפתח לאשרו ולחירותו. הכל תלוי בכם, בני העם היהודי, ורק בכם. הדיקלאראציה היא הפרוזדור, המכנים אתכם להטרקלין — אל ארץ־הקודש. אחרי אלף ושמונה מאות שנה של ענויים ויסורים קשים אתם באים על שכרכם. אפשר לכם כעת לבוא על חלקכם בירושת אבותיכם; יכולים אתם כעת להראות לכל באי־עולם, כי דם עמנו הגדול נוזל בעורקיכם. אולם כדי לעשות את זאת, צריכים אתם להתחיל את העבודה מחדש ביתר שאת וביתר עז.

ראשית, צריך העם היהודי להתאחד בשעה זו. עכשיו, כשהמציאות ממלאה את מקום התקוה והשאיפה, חייב כל מה שבכח העם היהודי למצוא את בטויו בפועל ובמציאות על־ידי עבודה מתמדת ובלתי־פוסקת. כל העם היהודי צריך לתת את ידו אל ההסתדרות הציונית.

שנית, דבר לנו אל אחינו בארץ־ישראל. הגיעה השעה להניח את היסוד למקלט־בית לאומי. נמצאים אתם כעת בחסותו של הצבא האנגלי, שיגן עליכם, על רכושכם וחופשכם. היו ראויים להגנה זו והתחילו מיד בבנין מקלט־הבית היהודי הלאומי על היסודות הבריאים: יסוד הלשון העברית, הלאומיות, הדימוקראטיה והחופש השלמים והגמורים. ההתחלה אולי תשמש בנין־אב לכל הבא אחריה.

שלישית, הכרתנו העמוקה בתמיכת בריטניה הגדולה, שאין לשער ואין להעריך. אולם הכרה זו צריכה להיות הכרת בני־חורין. צריכים אנו להראות, כי כדאים וראויים אנחנו למתנת בריטניה הנדיבה על־ידי חריצותנו, כשרון־מעשינו ואומץ־לבנו.

התולים, בדברי־בטול ובחדודיהם של יושבי בית־המדרש עמל אברמוביץ לבטל את קובנר בעל־דברו. אברמוביץ מתחיל: „קפץ לעשות מחברת „חקר־דבר" וכתב על השער: קבוצת מאמרים שונים לרוח הזמן והקדיש אותם לעלמה * (ניגיליזם גמור), כתב הקדמה קטנה ונמרצה, מבלי לכתוב בראשה מלת „הקדמה" או „פתח דבר", כנהוג, אח"כ בקולות וברקים על מחברים נגלה ובקול דברים, כעין בקרת, עליהם הופיע, צווח וצפצף להג הרבה"... אברמוביץ מאשים את בעל „חקר־דבר", כי „במקומות אחדים התיפה בנוצות שאינן שלו"; והוא מבטיח להוכיח ב„מאמרו הארוך", כי „תוכן דבריו (של קובנר על־דבר השירה האידיאליסטית והריאליסטית) בצד 9 לוקח ממ"ע „סאוורעמעניק" ותוכן דבריו בראש תשובתו ע"ד השאלות שבאו במ"ע „קיובליאנין" וזמן מענדעלזאהן לוקח מראש מאמרי „עמק יהושפט" (המליץ, נומר 23, שנה שלישית) ומדברי דוד על הספרות העברית בספרי „למדו היטב" צד 28 והלאה". אברמוביץ מבאר גם כן, כי דברי קובנר עלי אי־הגיון נוסדו, ולדבריו אין שחר. ביחוד יתפוס את קובנר על ה„גרמאניזמים" שמצא בסגנונו והשגיאות שמצא במחברתו, וירים על נס שגיאה אחת בחשבון חייו של קולומבוס מגלה אמריקה, שנמצאה במאמרו של קובנר; וגם יוכיחו על אשר ישים עליו את עון השגיאה בספרו „תולדות הטבע" („תולעי הדבורים") — בעת „אשר הוא בעצמו תקן את טעות הדפוס בהמליץ". והוא מוסיף: „אמנם מאשר אנכי הצעיר עוד לא זכיתי להוציא קבוצת מאמרים שונים לרוח הזמן כהמחבר ולברוא כמוהו קאלומבוס חדש, שגלה את אמעריקא ואוסטראליא במאה הארבע עשרה!! וגם האדרעס שלנו איננו יפה כאדרעס שלו; לכן לא ארהיב בנפשי עוז לומר לפני קהל ועדה, שאין בעל „חקר דבר" יודע בין ימינו לשמאלו"; אלא — „קודם כל אשאלך, אדוני קאוונער, עבור מי העתקת מאמרך?" והוא מיעץ לו, בחקותו את לשונו של גאלוב, שיעסוק גם הוא במלאכת הבוכהאלטריה ויזניח את הספרות לאחרים לעסוק בה... אברמוביץ מסיים את מאמרו זה על קובנר בדברים אלה: „ובזאת התברך בלבו, כי יצא ידי חובת ההולך לרוח הזמן, וקפץ ונסע מקיוב לווילנא, ומווילנא לווארשא (קיוב נתנה הרעיונות וכל הדברים הדרושים למחברתו... ווילנא נתנה לה חותם הצענזור, ובווארשא יצאה המחברת הזאת לאור) והמחבר תנן אותנו העומדים ואת ספרותנו השוממה והבזויה בקבוצת מאמרים שונים לרוח הזמן בשפת עבר! — מזל טוב לך קאוונער! מזל טוב לך גאלובאוו! מזל טוב לכל אהבי עמנו ואנשי אמת, אשר כגילכם!... הריני מוכן ומזומן עוד לקיים מצות נטילת שבט סופרים לשם יחוד קאוונער וגאלובאוו והחצי מסניגור דמאחנאווקי ועוד בנים משחיתים מהגים ומצפצפים, לעשות בהם משפט כתוב, על ידי המאמר ההוא מאמר טמיר ונעלם, בשם כל ישראל!"

על המאמר הזה, שאברמוביץ לא נמנע מלהכניס לתוכו עקיצות שנונות גם כלפי עורך „המליץ", מצא אר"ז לנחוץ לבוא בהערה ארוכה זו: „אספנו תשובתך לגאלובאוו ומאמר „עצה תחת עצה" מה"ב ומכתב הרב חז"ס לזכותך, וגם מאמרך „דברים אחדים" זה, ולא החמצנום, האף כי הוא נגד חוקי מ"ע למלאות העלים בזאח"ז רק בענין אחד ומכותב אחד (אחרי אשר המשך מאמרך „פוק חזי" לא נשלם עדיין), וכבר שמענו תלונות רבים אשר נפשם בחלה בפלפולא חריפתא (?) כזאת. וכל זאת עשינו להראותך כי לא להקניטך אספנו בקורות נגדך, רק לעשות חובותינו בלי משוא פנים. ואל תאמר כי עלה מורך בלבנו פן תקרוץ עלינו „עין משפטך", כי מזרעא דיוסף (שם אבי יוסף) קאתינא דלא שלטא בהון עינא בישא. ובפרט שבין כה ובין כה תביאנו במשפט אתך על כל נעלם ממנו וממך, כי מתוך מכתביך ניכר שלא הבינותנו ותאמין כי בהערותינו ובאספת המאמרים נגדך, היתה כוונתנו להקניטך ולקחת נקם ממך על התקלסך בנו ובמליצנו. ובאמת אנחנו רק את נפשנו הצלנו לבלי תהיה שתיקתנו במה"ע היוצא על ידינו כהודאה. והמקרה הביא לנו מאמר „עצה טובה" בעת הזאת ויהי למורת רוחנו לאספו, אך יראנו פן נחטא לנדרנו. ומאמר „הס קטיגור" הוכרחנו עפ"י דין לקבל לתובע עלבונו. והערותינו על המאמרים האלה יעידו כי אין בלבנו שום נקימה ונטירה, אף כי תחשוד אותנו כי בלב ולב נדבר, ואנחנו לא כן, כאשר יעידו כל מכירנו. והנה לא אבינו להעיר על כל שפטיך הרעים אשר עשית באנשי מצותך, ואף אחת נאמר לך כי בכל חריפתך ובקיאתך במלאכת הבקורת לא מצאנו ברוב מאמרך „דברים אחדים" לא חריפות, אך חרופים וגדופים ודקדוקי עניות, מלבד שגגתו הגדולה ע"ד מציאות אמעריקא ואוסטראליה והעתקתו מצב הקפאון. כי מה בכך אם תאר בדמיונו כי ירעיש ספרו „חקר דבר" עולם ומלואה; או אם נגנב גערמאניזם בדבריו (כי סוף סוף אין להכחיש כי לשונו עט סופר) ואם אתה היית הראשון שצעקת ככרוכיא על תארי הכבוד וכאלה וביחוד על אשר יכנה עצמו תלמיד בימ"ד החכמות ועל נסיעותיו ומוצא למשכיותיו ולכספו ומקום הצענזור והדפוס וכי הקדיש אותה לעלמה (הלא היא העלמה אשר הוספת בכבודך ובעצמך לספר בשבחה באזני והבאת לי מאמרים ממנה בעדות כי המה פרי כשרונה, ואיך אפוא תבוא כיום לנגוע בכבודה בבקשך להשליך שיקוצים על איש ריבך לעיני יראים מיחוד), אל תאמר כי באנו להמליץ על המחברת „חקר דבר", כי גם נפשנו איננה נוחה ממנו, באשר הרשה לו המחבר

* היא העלמה שפרה אלציז, אשר אברמוביץ בעצמו הרבה לדבר בשבחה במכתבו אל עורך „המליץ".

הצעיר לשפוך בוז על כל מחברי ומשוררי העברים אין נקי וישם תהלה בכל ספרות העברית, אשר לא יערב לבו להגיד כזאת לא תלמיד בית חכמה צעיר לימים שלא שמש כל צרכו, אף גם חוקר ומלומד גדול ובקי בכל חדרי תורה ומדעים. ואולי רק עתה ידבר כן ובהגיעו לימי בינה ישנה את טעמו. לכן חי כבודנו כי לא נתכוון לירות עליך ולהתחרות בך, אך בתום ואמונה נגיד לך כי לא נאה כי לא יאה לאיש מצויין כמוך אשר ידך רב לך בשפת קדשנו, לחרף ולגדף את מתנגדיך, כי לא באלה יורם כבודך".

הערת אר"ז זו שמשה חומר לקובנר בתשובתו (בספרו „צרור־פרחים") לאברמוביץ. „אם ה' צעדערבוים יעיד על הרוב, — יתחיל קובנר את דברי־תשובתו — אז נוכל אנחנו להגיד כאלה כמעט על כל המאמר, כי מלא הוא חרפות ונדופים, המצאות מבית המדרש ולא יותר. ומלבד זאת במאמרו הזה הראה ה' אבראמאוויץ לעין כל, כי עשה פרי אצל רבו ואלופו ה' גאטטלאבער במלאכת החרפות והגדופים".

תשובת קובנר חריפה היתה, אבל ישרה ונכונה. הוא ענה על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. ורק באחת הודה לאברמוביץ, כי „הערתו ותלונתו ע"ד קאלומבוס נאמנה עד מאד; ואודה ולא אבוש כי שגיתי לאמור, שקאלומבוס גלה את אמעריקא ואוסטראליא בקצה המאה הארבע עשרית".

וגם מנשה מרגליות, בבקורת שלו על ה„חקר־דבר" („המליץ" שנה ששית, גליון 12, כ"ז ניסן, תרכ"ו), כותב בנונע לאברמוביץ: „אשר באמת יש לו כשרונות טובות, אשר יוכלו להביא רב תועלת, חפץ לעמוד בראש המבקרים; אולם ה' אבראמאוויץ הזה, בקחתו לו לאבן פנה מראש את ערך בעלינסקי מבלי ככד אויטאריטעטין נסוג אחור ביתר פעולותיו על השדה הזה. בעת ההיא, אשר רבים הקרישוהו והעריצוהו, על דבר הבקרת, לא בוש קבל עם לדבר סרה על ה' הארקאווי, יען כי זה האחרון במאמריו הנכבדים חפץ להדוף תחתיו אויטאריטעט ה' אבראמאוויץ — א"כ ה' אבראמאוויץ, בהיותו הראשון אשר דרש לבלי תת כבוד לאויטאריטעטין, עמל בכל עז, בראיות רחוקות מאד, ובעדות אויטאריטעטין אחרים להחזיק את האויטאריטעט שלו. ה' אבראמאוויץ והופכי בזכותו נגד ה' הארקאווי, יסכים אתנו, כי בכל דבריו, אשר נמצא בהם גם איזה דברים טובים, מרוב שיחו וכעסו ידבר. אולם יהיה איך שיהיה ה' אבראמאוויץ יקר לנו בזה, כי הוציא על שדה הליטעראטור מבקרים חדשים נגדו, אשר מסר להם את הדגל בלי מלחמה, והוא בעצמו ירד ללקט פרחים על שדה ידיעות הטבע". מרגליות מביע את תקותו, „כי ה' קאוונער, בהיותו בתנאי החיים יותר חפשים מה' אבראמאוויץ, ילך תמיד על מהלכו החדש והישר הזה, מבלי שים לב אל חפץ סופרי העברים אשר יעשו תמיד אגודה אחת להשמיד את זכר הבקרת מליטעראטור העברית".

וגם את הדברים האלה לא יכול צדרבוים להשאיר בלא הערה מצדו, והוא בא, ככתוב השלישי, להכריע בין הסופרים, ואנב לפיים את אברמוביץ: „רב לכם מבקרים צעירים להתקלס בה' אבראמאוויץ, כי אם גם אנחנו לא נשאנו פניו במקום שמצאנו לנחוץ להעיר עליו, אך לא שכחנו אף רגע כשרנותיו הטובים ולו גם התרגז עלינו ויכתוב מרורות נגדנו, נסלח לו בגלל הטוב אשר פעל".

את ההערה הזאת לא הניח קובנר בלא תשובה, ובמחברתו „צרור־פרחים", שבעיקרה היתה בקורת חריפה על „המליץ" ועל הערותיו של צדרבוים, נגע בה בדברים חריפים ונכונים מאד.

תרכ"ז.

לא. ספר דברי הימים להרוסים. נעתק בשפה ברורה ופשוטה לטובת כל עדת בני ישראל, אשר יקראו וידעו קורות בני ארץ מגוריהם מעת היותם לגוי בימים ההם עד הזמן הזה. אודיסה, 1867. — את הספר הזה, שכעת הוא יקר־המציאות ואינו נמצא גם בכמה בתי־עקד־הספרים המפורסמים, החל אברמוביץ לתרגם מרוסית על־פי הצעת חברת „מפיצי השכלה בישראל" בשנת תרכ"ה. וזה אשר אנו מוצאים בפרוטוקול של אותה החברה (בספר „תולדות חברת מרבי השכלה בישראל", שהוציא בשנת תרמ"ו גזבר החברה ליאון רוזנטאל) מיום 13 פיבראל 1865 על־אדות הספר הזה: „הועד הציע לה' אבראמאוויץ בבערדיטשוב לקבל עליו להעתיק לשפת עבר את ספר „דברי ימי ארץ רוסיא" מהברת ה. אילאווייסקי והועד ישלם לו בעד ההעתקה עשרה רו"כ בעד כל גליון נדפס. על ההצעה הזאת שלח ה' אבראמאוויץ גליון לדוגמא; אבל יען כי בין כה וכה הקשיב הועד כי סופר אחד כבר העתיק את הספר הזה, וסופר אחר כבר הדפיסו באדעסא, ע"כ יחשוב הועד לדבר יתר לדבר עוד בדבר תנאי העתקה חדשה".

ואולם, כפי הנראה, הוסיף אברמוביץ לעבוד על התרגום הזה. ורק „בסבת דברים ידועים — כפי שהוא מספר בעצמו — משך ידו ממנו ונעתק רק כדי שליש".

את סבת „הדברים הידועים" גלה אברמוביץ במקום אחר (בספרו „עין משפט", ע' 51 בהערה): „שכר כזה (10 רו"כ לגליון של דפוס) קצבה (חברת „מפיצי השכלה בישראל") למעתיק דברי הימים לבני הרוסים, שהחלותי להעתיק לפני שתי שנים, עפ"י דברה אלי, מהחכם אילאוואייסקי. אבל אנכי לא נתרציתי לקבל שכר כזה, ולדאבון נפשי שבתה מלאכת העתקה, אשר עבדתי בה והעתקתי כדי שליש".

(המשך יבוא).

ידי נאומים מלהיבים באכפות הקלובים ויתר האמצעים הצעקנים והשטחיים, הנהוגים ומקובלים ברחובות הגדולים והבוגרים, יהיה באופן היותר טוב שטחי ופושר, שילהיב אולי את המח ויחמם את הלב לשעה קלה, וכל רוח מצויה עלולה תהיה להכניעהו ולהמיתו מיתה עולמית. אולם הרגש, שיבלע בגופו ודמו של הילד ויעשה לחלק בלתי־נפרד מעצמיותו, כיתר נטיותיו ורגשותיו הנפשיים, יהפך לאש מאירה ומחממת, לאש לוהטת בתוך קדשי־הקדשים של נפש הילד מבפנים, אש־קודש נצחית ומתמידה, שתחמם בלי הפסק את לבו ותזין את הויתו, באופן שמתוך צורך נפשי עמוק ומתוך אושר פנימי יהיה מוכן בכל שעה להביא את הקרבנות, שידרשו ממנו לשם טובת הצבור והאומה.

סוד פתרונה של הפרובלימה הצבורית בחנוך הילדים, הן מצדה ה ח ב ר ת י והן מצדה ה ל א ו מ י, טמון איפוא בחנוך מתוקן, מלא ושלם, המיוסד על החוקים המוסריים והמדעיים של תורת הפדגוגיה הצרופה ודרישותיה; וכל עבודתנו, כחותינו ומרצנו צריכים להיות מכוונים ליצירת בית־הספר הלאומי, שבו ימצא הילד את החנוך המתוקן והשלם הזה, בסביבה נאותה ומתאימה ליסודות האלה ועל־ידי מורים הראויים לתעודתם הנעלה. ה ח ו ש ה צ ב ו ר י ו ה ר ג ש ה ל א ו מ י יבראו ויתפתחו אז בקרב הילד על־ידי חנוך אטי ומודרג וכתוצאה טבעית מאישיותו המלאה והשלמה, שתהיה ספוגה רוח האידיאלים הנשגבים, שאליהם שאפו טובי האנושיות, ומוארת באור המוסר הטהור של התרבות העברית והיעודים האנושיים והלאומיים הנעלים של נביאינו.

טבת, תרע"ח. די־מוין, איאובה.

הַבִּבְלִיוֹגְרַפְיָה שֶׁל מֶנְדֶּלִי

מאת

א. ר. מלאכי.

(המשך).

קובנר הוסיף לירות את חצי־התוליו באברמוביץ ולבטל אותו, ובראשית מאמרו „רוח חיים" (ב„הכרמל" שנה ששית, גליון 24 — ד' כסלו, תרכ"ז) הוא מבליט את יהירותו של מחבר „תולדות הטבע" ולועג להענוה העשויה שלו; ועל אמונתו הרבה של אברמוביץ (במכתבו לגוטלובר), כי „יגיעו ואמתו לעולם יעמודו והיה הדור הבא לדיין!"— כותב קובנר: „ענוי ארץ כאלה יכלתי להביא לך למאות ולאלפים". אז יצא גוטלובר לגול את האשמה מעל תלמידו החביב אברמוביץ, ובמחברתו „אנרת צער בעלי־חיים" (תשובה על מחברתו של קובנר „חקר־דבר", זיטומיר, תרכ"ח) יודיע, כי „הדברים האלה כתב (אברמוביץ) לאוהבו, אלופו ומיודעו, ולא נתנו לדפוס, ובעל המאמר עצה תחת עצה ראה מכתבו זה אצל אוהבו וקבל רשות להעתיק לו אלה הדברים, שלא בידיעת אבראמאוויץ, וא"כ לא חטא אבראמאוויץ מאומה, כי לא התפאר לפני הקוראים כ"א דבר באזני אוהבו ומיודעו". גוטלובר מוסיף, כי קובנר הוא לא רק „איש מבולבל שאין דעתו צלולה", אלא מאשים הוא אותו גם בגנבת דברים מאברמוביץ ומיתאר כופרים.

ועוד סופר אחד יצא ב„המליץ" לתבוע את עלבון כבודו המחולל על־ידי אברמוביץ. שם הסופר: יצחק אייזיק לבית מאדילעווסקי, אשר אברמוביץ פגע בו (בהמשך מאמרו „אם קבלה היא נקבל" הנ"ל) והוכיח אותו על אשר במאמריו ב„הכרמל" יצדיק את החסידים בריבם עם ה„משכילים" ויבליט את יתרונם של הראשונים על האחרונים; ואם כי אברמוביץ לא קרא אותו בשמו המפורש, כי־אם כנה אותו בשם „סניגור" ו„מליץ יושר ממאחנאווקע", מצא אר"ז לנחוץ להעיר בשולי המאמר, כי „האיש הזה אף שיצדיק את הצדיקים בריב המשכילים אתם, בכל־זאת נוכל להעיד עליו כי טוב לב הוא ולבו נאמנה לעמו ולשפתו. הוא הראשון אשר נכמרו נחומיו למקרא בהמליץ גליון 25 רוע מצב הסופר הנעלה מאפו וישלח לנו 10 רו"ב אשר קבץ לשלחם להאומלל הזה, ומדוע לא עשו זאת אחרים? מי יתן וירבו ח ס י ד י ם כמותו בישראל".

מאדילבסקי בעצמו פנה אחר־כך בתשובה לאברמוביץ; במאמרו „הס קטיגור" („המליץ", שנה חמישית, גליון 48 — י' טבת, תרכ"ו) יכתוב: „בהמליץ גליון 37 במאמר „עין משפט" מהשופט כל הארץ ושופך בוז על נדיבים נמניתי גם אני. ואף כי הארז החביאני בצל דליותיו לבל יכני בעל המשפט בשוט לשונו החדה גם מורטה; בכל זאת אמרתי לנסות כחי לעמוד נגד הגלית המחרף הזה, בחלוקי אבנים שבילקוטי, למען אנקמה נקם אחת מכבודי להצילו מיד עשקו חנם. ראשונה אשאל את פי המבקר הנורא והאיום הזה אשר יפיל את חתיתו על כל מושכי בשבט סופר בישראל: מדוע עלה „הכרמלה" (להרחיק עדותו), לבקש אותיות לאחור אשר כתבתי זה שלש שנים אדות „היהודים טובים" (כאשר יכנם) ולא הביא בכור בקורתו את מאמרי „מי לד' אלי", אשר כתבתי בקיץ העבר בעלי „המליץ" על הנעשה בעיר מושב כבודו של המבקר?" אחרי התנצלותו זו מוסיף הסופר: „ומה אשם אנכי אם המעתיק „תולדות הטבע" ויהי לו שור, וחמור, זאב וכו' וכו', אל דרכם למד לשמוע רק לרגשות טבעיים, מבלי שכל משכיל ומשפט צדק. וכה עמד בפרשת דרכים להרעיש בחמה שפוכה על כל עובר. „ב מ ש פ ט ש ל ו מ ו" יצא לחלל כבוד צנא מלא ספרא אשר קטנו עבה ממתניו, וכזבוב מות אף פצעים יבקש, מבלי שית לב כי גם הגדול שבגדולים כיליד אשה ישנה לפעמים. ולו דבר אתו בנחת, ובאהבת אמת וענות רוח העיר את הסופר הנעלה על שגגותיו הקטנים, כי אז הללוהו בשער וגם המחבר בעצמו הודה לו בתודה. אך הוא לא אחר השמיע קולו ויחרף את החכם המצוין בצואר עתק ויצא לריב בלעגי שפה גם נגד החכמים המחוכמים „חיות והקראווי". ולמען ידעו הקוראים את תכונת נפשו, לא חכה לאחרים להשמיעה בקהל, פן לא יאבה המו"ל לקבל דברים נגדו, ובעצמו ובכבודו (?) גלה מחשבותיו לעיני השמש וימר פעולת המו"ל אל חיקם „בעין משפטו", כי הרהיב להרגיז את החכמים פין וצעדערבוים ויגבה במשפטו כמלך הסופרים — מלכותא בלא תגא היא — והעיז בנפשו לבוא וירימהו וינשאהו ולא נתן לאיש לנגוע בו, והוא קם לצחק בו בפניו ולעיני כל קוראיו בדברים של מה בכך, במלתא דבדיתותא: ואם הקל בכבוד אנשים כאלה, המפיצים השכלה טהורה בישראל ויעמילו לעמם ולשפתם, למה זה אתפלא כי הציג אותי מטרה לחצי זעמו? ומי לא יבין כי כוונה אחרת אתו ולא לשם ספרות העברית ילבש קנאות, בחפצו, כאשר שמענו בטח, לעשות עצמו למו"ל מ"ע והיתה זאת לו למודעה רבה לדבר רתת, אולי יפותו אחינו לתמוך בידו כעושה נפלאות לבד! כי בו נקבצו באו יחדיו כל יתרונות סופר מפואר מליץ ומשורר כמוהו בכל סופרי העברים בימינו (ממילא מובן לדעתו) והעולה על כלם הוא אשר לא ישא פנים לאיש וגם יבחר לו עוזרים כמוהו גבורי רוח. אכן מי יאמין לדברי רוח כאלה? מי לא יבין בעמנו דברי המתהללים על שקר? מי לא ידע משפט המודעות (אפישען) של המרקדים בחבלים ועושי מעשי אחיזת עינים, המתהללים שלא נראו כמוהם בארץ?"

על דברים אלו הוסיף אר"ז, כדרכו, הערה ארוכה, להציל את כבוד אברמוביץ ולפייס אותו: „נוקשנו באמרי פינו, ועתה יבואו עלינו בעקיפין כל החרדים לשפך חרונם על איש ריבם, ועלינו לאסף כל דבריהם עד אפס מקום. אולם אם צדקת בבואך להציל כבודך, הלא פרצת חוק בהשפילך עד מאד את האיש היקר לנו ולכל יודעי כשרונותיו, אף אם ישנה לפעמים בהחלטותיו, כי גם הוא אנוש ולא אל, ולמה נבקש רק החסרונות, הלא טוב לשבח את היתרונות, וכאלה יש רבים באיש ההוא, אם גם יוסיף לדבר סרה בנו בפה ובכתב. וממשפט בני העיר על כל איש מצויין הנעלה ממדרגת המוני ויושב בקרבם, אין להביא ראיה. ומכ"ש בין אחינו העברים, שכל מעלות בן עירם לחסרונות ימנו לו".

אברמוביץ בעצמו לא ענה למחרפו זה ביחוד, כי־אם דרך־אגב (בסוף מאמרו „דברים אחדים" על מחברתו של קובנר) נגע ב„הסניגור דמאחנאווקי" ובטל אותו בקלות־ראש ובלעג־שפתים.

ל. ד ב ר י ם א ח ד י ם (על דברי המחברת „חקר־דבר" מאת אברהם אורי קאוונער) — „המליץ" שנה ששית, גליון 3, 6, 8 (ז'—כ"א אדר, תרכ"ו). מחברתו הקטנה של קובנר „חקר־דבר" (שיצאה בווארשה, תרכ"ו) הטילה סערה ועוררה התרגשות עזה בספרות העברית, ומכל עברים התנפלו הסופרים העברים, אשר רבים מהם לא נקו מעטו של המבקר החריף, על קובנר בחרפות ונדופים. ואף אברמוביץ, אשר גם בו נגע בעל „חקר־דבר" לא אחת ושתים, מצא מקום לנבות את חובו מקובנר ובא „לעשות בהמחברת ההיא משפט כתוב ולבקר אותה במאמר ארוך, לא מפני שהיא ראויה לכך אלא מפני שהשעה צריכה לכך; ויען אשר לא בידי עתותי כעת להשלים את המאמר הארוך ההוא ולקבעו בדפוס — — — לכן אמרתי לדבר עד כה ועד כה דברים אחדים על המחברת הזאת ולהגיד להמחבר פשעו ושמץ משגיאותיו, פן יהי חכם בעיניו ובעיני אנשים כגילו עד צאת מאמרי הארוך לאור".

את „מאמרו הארוך" המובטח לא כתב אברמוביץ אחר כך, אך גם המאמר הזה התרחב ונמשך בשלשה גליונות של „המליץ". בלשון־

כמובן הרחב של המלים האלה — מלבד הנהלת משק־הבית ועניני הכספים, עלינו לשחררו מרשות אפיטרופסיו המושבעים, מרשות העסקנים והמנהלים הבורים — בריה משונה זו, שרק אדמת אמריקה מסוגלת היתה להולידה — מרשות כל אלה הפוסעים ברגל־גאוה על החוקים היסודיים והדרישות האלמנטריות של הפדגוגיה ומשחיתים כל חלקה טובה בשדה החנוך, שרק המורים, הרואים בחנוך חזות־הכל, את תוכן חייהם ומשאת־נפשם, מסוגלים לעבדו ולשמרו בזעת אפם, בדם לבבם ובלשד עצמותיהם. ועל המורים לברוא בתוך כתלי בית־הספר סביבה טהורה, חמה ואידיאלית, שישרור בה יחס של כבוד, חבה ואמון הדדי ביניהם ובין הילדים, ויחס של יושר, אחוה ורעות אמתית אצל הילדים בינם לבין עצמם. בכל הזדמנות הבאה לידו על המורה להרגיל את הילד לוותר על דרישותיו וצרכיו הוא, אם טובת חבריו דורשת כזאת. בכלל צריך להרחיק מן הסביבה, שהילדים מתחנכים בה, את השלטון הבלתי־מוגבל של „כל דאלים גבר", — החוק החביב כל־כך על בני דורנו — ואת מקומו צריך לתפוס הכח המוסרי של יושר, צדק ואהבת אחים נאמנה, שהוא יהיה השליט העליון והיחידי בתוכה. סביבה זו צריכה להיות ספוגה רוח של אהבה, חנינה ורחמים לכל הנברא בצלם, של השתתפות נפשית עמוקה ושאיפה חזקה ומתמדת לעזור ולהקל את גורלם של כל המעונים והסובלים, החלשים והנדכאים, של כבוד והערצה להכח המוסרי הרוחני וסגולות־הנפש הנעלות, ורגש של גועל ובוז לכל המגונה והמגוחך, לרוע־לב וצרות־עין, לעריצות ולתקיפות, השולטת בכח הזרוע והאגרוף. על המחנכים להפנות את תשומת־לבו של הילד על כל הטוב והיפה, הנאצל והנשגב שבחיים; לעמוד ביחוד על אותם מחזיונות החיים והופעותיהם, שיש בהם מעשים אידיאליים, וותורים וקרבנות מצד היחיד לטובת הצבור; ולהפך, עלינו להסתיר מעיני הילדים — עד כמה שדבר זה אפשרי הוא — את המכוער והמגונה שרבקו בחברה; להרחיק אותם מן החלאה והזוהמה, הקנאה והשנאה והחולשות המוסריות השונות, השוררות בחברה המודרנית וה„נאורה". בתור כח נגודי לאותם מחזיונות־החיים, שהילד נפגש אתם ונתקל בהם יום יום, ושיש בהם כדי להרעיל את נשמתו הרעלה מוסרית, עלינו להציג לפניו בכל מלוא צבעיהם המזהירים את החזיונות שיש בהם משום יפי־הנפש וגבורת־הרוח, יושר, טוהר־לב והקרבה עצמית. ולבנו יכול להיות נכון ובטוח בטוהר־נפשו ויושר־הבנתו של הילד, כי הטוב והיפה יעורר בקרבו רגשי כבוד, הערצה וחבה, והרע והמקולקל יעורר בו תעוב, גועל־נפש ומחאה פנימית. כמו כן על המורה להרבות בדוגמאות מן ההיסטוריה והספרות הכללית והעברית על־דבר גבורי תקופות וזמנים שונים, שוותרו על אשרם הפרטי וגם מסרו את נפשם, בעת הצורך, לטובת אחרים ולשם אושר החברה. ולבסוף עלינו לספר להם על המוסדות הצבוריים שבארצות־הגולה ובארץ־ישראל, על אלה מהסתדרויותינו, שעוד נשמר בקרבן התוך הרוחני והתוכן האידיאלי, שלשמם נוצרו, ועל אלה מראשי המוסדות וההסתדרויות, המסורים להם בכל כחותיהם וממלאים בהם את תפקידם מתוך משאת־נפש וברוח נכון ולב טהור. תפקיד גדול צריכה למלא פה גם אישיותו של המורה, שצריך לשמש דוגמה חיה לחניכיו ולהאציל מרוחו עליהם.

באמצעים כאלה, שיש בהם משום חנוך בכלל ומשום התפתחות כל צדדי אישיותו המוסרית של הילד, באופן שאיננו מרגישים ומבליטים את הצדדים הנפשיים, שלהם אנו מכוונים ביחוד, — יעלה בידינו לפתח את החוש הצבורי הרבה יותר מאשר על־ידי אמצעים מלאכותיים, המכוונים רק לשם תכלית זו; וחוש צבורי זה מובטח לו, שיהיה בריא וטבעי ויכיל בקרבו די כח לבעליו להביא גם קרבנות לטובת הצבור.

וכן הוא הדין גם בנוגע לפיתוח הרגש הלאומי: כשם שיתר חושיו וכחותיו הנפשיים של הילד נבראים, מתרכבים ומתפתחים בתוכו על־ידי חנוך, על־ידי פרוצסים שונים של נסיונות, הרגלים ורשמים, שהוא מקבל מן העולם הסובב אותו ומן הידיעות הניתנות לו, כך צריך גם הרגש הזה להוצר בקרבו מאליו, מתוך ידיעה ולמוד מרובה ומתוך חנוך שלם ומקיף, המכוון להתפתחות אישיותו האנושית והלאומית של הילד בכלל, ולא לשם פיתוח רגשות ידועים וצדדים נפשיים אלה או אחרים.

המורה צריך גם פה לעבוד ולהשפיע באופן בלתי־ישר; תפקידו הוא לפתוח לפני הילד את אוצרות־הרוח של תרבותו הלאומית, להקנות לו ידיעה במבחרי היצירות הלאומיות של עמו ולגלות לפניו את המאור שבהן. יחשוף־נא המורה לפני הילד את הפנינים האצורים בגנזי נשמת האומה ומעמקיה ויפנה את תשומת־לבו על התכונות הנעלות והסגולות הלאומיות המיוחדות, שעמו ותרבותו מצטיינים בהן. בלמוד דברי ימי עמו על המורה לעמוד ביחוד על אותם המומנטים והתקופות, שבהם נתגלו רוחו הכביר של העם, כשרונות־נפשו וכחות־נשמתו בעצם תקפם ובכל מלוא הדרם ועוזם. ויצייר־נא המורה לפני הילדים בצבעים בהירים וחיים את דמותם הרוחנית של טובי העם ויוצרי תרבותו, גאוניו וגבוריו הלאומיים, שהקדישו את כחותיהם וכשרונותיהם וגם מסרו את נפשם וחייהם על קיום עמם ואשרו החמרי והרוחני, באופן שיתעוררו בקרב הילד התשוקה והרצון לחקות את מבחרי בני עמו בכל התקופות והזמנים וללכת בעקבותיהם. ועשה יעשה המורה את עבודתו זו בתכסים יפה, מעשה אמן, מבלי להבליט לפני הילד כל עיקר את המטרה, שאליה הוא מתכוון ביחוד.

התוצאה הישרה והמוכרחת מתוך חנוך ברוח כזה ובשיטה כזאת אחת היא: הילד יקשר בכל חום נפשו ובכל נימי נשמתו אל עמו, קניניו וקדשיו קשר נפשי אמיץ, שלא יחלש ולא ינתק לעולם, משום שמקורו יהיה באמונה העמוקה ובהכרתו הפנימית של הילד בסגולותיהם המצוינות, בערכם הנעלה ובמעלת רוחם של עמו ותרבותו. והרגש הלאומי הזה, החבה והאהבה, הכבוד וההערצה לכל דבר, הנושא עליו את חותם לאומיותו, יתפתח בו מאליו באופן טבעי, אם כי — או יותר נכון: משום — שלא עמדו על גבו ולא השתדלו להרכיב עליו את הרגש הזה כזמורת־זר, על־ידי דחיפה מן החוץ ועל־ידי אמצעי תעמולה שונים. הרגש ש י ת ע ו ר ר בקרב הילד על־

האם נפתרה באמת על־ידי אמצעי זה של יסוד הסתדריות וקלובים בין הילדים שאלת פיתוח החוש הצבורי בקרב הילד? האם סוגה היא דרך זו, שבחרו בה עסקנינו לפתרון פרובלימה חמורה זו, רק בשושנים ומלאה רק אורות, או שיש בה גם חוחים וצללים מרובים, וכל אלה החושבים, שכבר מצאו את הפתרון השלם והמוחלט, הם בבחינת טועים ומטעים את הרבים?

מי שמתבונן אל חזיונות החיים וההופעות הצבוריות מתוך נקודת־השקפה יותר עמוקה, וזוהר הרושם החיצוני והתוצאות השטחיות אינו מכה את עיניו בסנורים, הריהו מוכרח לבוא לידי החלטה, כי על־ידי הקלובים, האגודות ואספותיהם אולי קונים להם הילדים את ההרגל השטחי ואת הידיעות השמושיות הפשוטות של הנהלת אגודה ואספה, אולם המטרה האידיאלית הרוחנית, טפוח החוש הצבורי והרגש הלאומי בקרב הילד, איננה מושגת ואי־אפשר לה שתושג על־ידי אמצעים אלה. לעומת זה הנה הצדדים השליליים והמגרעות המוסריות, התלויים על גבן של החברות וההסתדריות, הקיימות בקרבנו: רדיפה אחרי הגבאות ומנויי־הכבוד, תחרות וקנאה פעוטה, צעקנות גסה וריקלאמה זלה ויתר המדות המגונות, שהנפש היפה סולדת בהן — כל אלה מתדבקים על־נקלה, מדעת ושלא מדעת, גם בהסתדריות הילדים; התקלה המוסרית, היוצאת מזה, היא לפעמים גדולה מאד, באופן שתועלת האגודות ושכרן יוצאים בהפסדן המוסרי.

היסוד העיקרי, שבו תלויים חייהן וזכות־קיומן של כל חברה והסתדרות צבורית, הוא רוחני ואידיאלי: הבנה מצד היחיד לוותר על צרכיו הוא לטובת החברה ולהביא, כשהשעה צריכה לכך, קרבנות ידועים לשם הצבור והצלחתו. יסוד רוחני אידיאלי זה הוא התוך והנשמה של כל חיים מאורגנים של צבור ידוע; ואם יסוד זה חסר להסתדרות איזו שהיא, הרי נוח לה שלא נבראה משנבראה, ומובטח לה, שסופה לעבור ולהבטל מן העולם, מבלי להשאיר כל רושם אחריה. ורגש אידיאלי זה של מסירות־נפש לאחרים והכנה להביא קרבנות לטובתם, ככל הרגשות המטבועים בנפש האדם, אי־אפשר לו שיברא ויתפתח על־ידי אמצעים מלאכותיים של ארגון קלובים ואגודות בקרב הצעירים; רגש זה צריך להוצר בקרב הילד לאט־לאט, בתור תוצאה ישרה ומוכרחת מתוך התפתחות כל עולמו הפנימי ובהתאם להתפתחות רגשותיו, תכונותיו וסגולותיו הנפשיים של הילד בכלל.

ואם כך הוא הדבר בנוגע לחוש הצבורי בכלל, על אחת כמה וכמה — שהרגש הלאומי, שהוא עדין, נאצל ומרומם ביותר, איננו נולד בקרב הילד על־ידי אמצעים מלאכותיים, שאוחזים בהם בכונה תחילה, כדי לפתח את הרגש הזה.

המחנך, הנאמן לעצמו וליסודות העיקריים של הפדגוגיה, אי־אפשר לו לאחוז בשיטת אותו המלאך, „הממונה על כל עשב ועשב, מכה על גבו ואומר לו: גדל!" אסור לנו לבוא אל הילד ולגזור עליו, כגזירה היוצאת מלפני השליט: אהב את עמך ומולדתך! ואין משום חכמה והבנה יתירה במנהג זה, שאחזו בו הרבה מן המורים והמחנכים (בתוכם גם המורים האמריקאים) לפטם את הילד יום יום בתשעה קבין של אהבת עם ומולדת. אלה ההולכים בדרך זו סופם לצאת בפחי־נפש ולעמוד על מעותם; בכל אופן לא ישיגו את המטרה, שאליה הם מתכוונים. רגש האהבה לעם ומולדת שייך לסוג הרגשות של המדרגה היותר עליונה, רגשות שהם דקים־מן־הדקים ועדינים ביותר ואינם נוצרים ונולדים על־ידי תחבולות מלאכותיות הבאות מן החוץ. הדחיפה ליצירת רגש עליון זה צריכה לבוא מבפנים, מתוך־תוכה של נפש הילד ועל־ידי התפתחות אטית של השקפת־עולמו האנושית והלאומית כאחת.

החברה שבתוכה אנו חיים, ביחוד בארץ זו, רחוקה מאד ממאויים נאצלים, ממשאלות וצרכים נפשיים, הממלאים את לבו ועולמו של כל אדם נאור — הריני מכוון למובנו הנעלה של תואר זה; — העדות, האגודות וההסתדריות של החברה הזאת רחוקות הן מן הרוח האידי־אלי ומן השאיפות הנעלות והנשגבות, שהן הן צריכות להיות יסודו ותעודתו של כל צבור מאורגן. להפך, רוב החברות האלה מלאות הן השחתה, כעור ורקבון מוסרי ממסד עד הטפחות. רדיפה אחרי הכבוד והגבאות, חשבונות פעוטים בין מנהלים ומנהיגים, פוליטיקניות נמבזה ומכוערת, צעקנות וריקלאמה זלה, שאיפות קארייריסטיות של היחידים העומדים בראש להתפרסם ולהשתרר על הצבור ויתר המדות היפות אוכלות בכל פה חלק גדול מן ההסתדריות אשר פה בארץ. והטא מוסרי גדול נחטא לדורות הבאים, אם נקח את החברה הזאת לאגודותיה ולהסתדריותיה ונגיש אותה על קרבה וכרעיה לפני ילדינו בתור דוגמה של חיים צבוריים רצויים, כאילו אומרים אנו אליהם: כזה ראה וקדש! החובה הקדושה, שהחנוך מטיל עלינו, היא לגדל דור בעל השקפת־עולם יותר עמוקה ויחס יותר רציני אל החיים, דור בריא וטהור ברוחו, גדול בנפשו ויותר שלם ואידיאלי בנשמתו. מטרה זו אינה צריכה לסור מעינינו אפילו לרגע, כשאנו דורכים על המפתן של מקדש־החנוך. אסור לנו איפוא להעביר את סדרי־החיים של החברה הנוכחית בצביונם ובדמותם למחנה ילדינו ולהכין להם מטעמים לפי רוחם וטעמם של הגדולים.

האמת היא, כי אין צורך גדול ואין תועלת רבה לטפל בשאלת פיתוח רגש ידוע, נטיה נפשית זו או אחרת בקרב הילד. ביחוד אין לנו, לפי המצב שבו נמצא החנוך העברי כיום, לבזבז את מרצנו ולהסב את תשומת־לבנו לפתרון שאלה חלקית זו או אחרת. שאיפתנו היחידה והמיוחדה צריכה להיות עכשיו — שנוי־ערכין ביסוד החנוך ושרשו, תקון החנוך בעיקרו, בכל היקפו ובשלמותו. השאלות הצדדיות והחלקיות הן רק ענפים, המסתעפים מן הגזע בכלל; ואם הגזע הוא בריא ושלם ומלא כח־חיים, הרי חזקה היא, שיצמחו וישגשגו עליו מאליהם ובאופן טבעי ענפים בריאים, רעננים ומלאים לשד־חיים.

בראש וראשונה עלינו להעמיד את החנוך ברשות עצמו, כלומר: בכל מה שנוגע לעניני למוד וחנוך, —

קרה. זרמי־אור שטפו והבריקו מכל אפסים, עורו את העינים, הכו את הלב בתמהון, והדרכים והנתיבות הלבנים, המתעקלים במרחק השדות, בהרים ובעמקים, שמשו כולם בערבוביה ונדמו כפסי־נייר לבנים מעופפים באויר.

חבורת התגרנים קדמה את פני מיכל מתוך זהיחות־הדעת.

— אָה, מיכל הנדה נתגלה בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא! — קפץ ואָמר אחד מן התבורה. — ברוך הבא! אך זה אורח הגון! שלום־עליכם, רב מיכל! מהיכן יהודי בא?

זה שקפץ כנגד מיכל היה אחד מפרחי התגרנים, בחור לבוש אדרת קצרה, שפניו אדומים ועיניו הקטנות והשוחקות מתרוצצות בחוריהן. מיכל עמד כנגדו נדהם והביט עליו בעינים מבולבלות. שאר התגרנים נתנו קולם בצחוק.

— למה אתם צוחקים עלי? — שאל מיכל בקול עמום.

— כלום צוחקים אנחנו עליך? — נתלהב הבחור האדום לשמע צחוק חבריו. — אדרבה, שמחים אנחנו לקראתך! וכי קל הדבר בעיניך — הנדה בכבודו ובעצמו נזדמן למקומנו! אך זה אורח חשוב, אך זה אורח הגון! שב־נא, הרי כסא לפניך. ספר־נא לנו חדשות מהנעשה בעולם הגדול. מה נשמע שם על התנור? איך עברו עליך הימים והלילות?

הבחור האדום קרץ לחבריו בעין אחת ערמומית, והללו ענו שוב בצחוק. מיכל פער את פיו, נתכוון להגיד דבר, אך לשונו דבקה לחכו. הבחור התבונן על סביבותיו בעיניו הקטנות והשוחקות כמנצח. כולו נהנה ומאושר ורוחץ בעדנים.

— הגידה לי, רב מיכל, ואל תכחד ממני דבר, הלא אנשים אחים אנחנו ואין זר בתוכנו: מה נשמע שם אצלך בדבר אותו ענין?... כונתי: היש לנו תקוה לשמוח אצלך בקרוב בשמחת ברית־מילה, או מה?

מיכל הביט על החבורה, המתפתלת מתוך רוב צחוק, בעינים קמות. שפתיו יבשו ורעדו רעד משונה. עיניו המבולבלות תעו בפני הצוחקים.

— אחד... אחד מביתי נסתלק בחורף הזה. — התחיל מגמגם בקול נחנק. — אחד... אחד מילדי מת עלי...

תגרן אחד זקן, שזקנו ופאותיו מגודלים פרע וסודר חבוש לו למעלה מאָזניו, קם מן הצד מעל האבן, אשר ישב עליה, משך בכתפיו כלפי בני־החבורה ואמר להם בנזיפה:

— פוי, בתורים! בושת וכלימה! למה התגוללתם על איש יהודי? זו למה לכם? מה ראיתם בו ומה מצאתם בו? אדם חולה מהלך לו, אינו נוגע באיש לרעה...

מיכל נענע בידו לעומת בני־החבורה באין אומר ודברים, ומיד מהר ופנה מהם לעבר השדה, פוסע וגורר את רגליו הכושלות והנחשלות על־פני רגבי־האדמה הטחובים והשחורים. לבו חלש, ומרוב הולשתו עלו דמעות בעיניו, וכל גופו תש ונמשך למטה, כנמשך לצנות על האדמה הלחה. הכאב העמום, הטמיר והנעלם, שהיה מפרכס כל העת בלבו בחשאי, גדל עתה ורחב והגיע עד הנפש. ופתאום פרץ זרם חם אל ראשו וסער את מחו. מיכל הפך את פניו אל עבר התגרנים, קמץ את שני אגרופיו לעומתם וצעק אליהם מתוך השדה בקול־זועה:

— גזלנים! רוצחים! עלוקות! הכו כמעט־קט! דם ישפך בראש כל חוצות! דם י־ש־פך!...

רגעים אחרים עדיין עמד בשדה, מאיים בידים פרושות לאויר וצועק צעקה בלתי־ברורה, כולו נדהם ומבולבל מקול עצמו. רוח חזקה ורעננה נשבה אל פניו והרימה את כנפות קפוטתו. קרני השמש הבריקו מול עיניו.

הַפְּרוֹבְלֵימָה הַצִּבּוּרִית בַּחִנּוּךְ

מאת

ש. זאק.

בין השאלות החמורות, שאלה המצויים אצל הפדגוגיה בכלל והמורים והמחנכים בפרט מתחבטים בהן, תופסת מקום השוב השאלה: כיצד ומה הם האמצעים, שעלינו לאחוז בהם, כדי לפתח את ה ח ו ש ה צ ב ו ר י בקרב הילד? הלא אחת המטרות היותר חשובות של החנוך היא להכין את הילד לחיי החברה, שממנה יצא ואליה ישוב לכשיגדל; מה צריכים אָנו איפוא לעשות, כדי להפוך את הילד לאדם צבורי, שיהיה מוכן ומוכשר די־צרכו לתפוס את המקום הראוי לו בחברה? באיזה אופן עלינו להמציא לו את ההתפתחות הצבורית הדרושה ואת הידיעות המיוחדות הנחוצות, כדי שיהיה מוכשר להביא בעבודתו ופעולותיו לטובת הצבור, שבתוכו יחיה, את התועלת היותר גדולה, שהוא מסוגל לה לפי כשרונותיו וסגולות־רוחו?

האמריקאים, בני עם־המעשה, שאין להם בעולמם אלא מה שעיני־בשרם רואות, פתרו להם גם שאלה זו באופן מעשי פשוט: הלכו ויסדו שורות־שורות של אגודות וקלו־בים בקרב הצעירים הלומדים בבתי־הספר השונים, קלובים המתנהגים כולם בידי חבריהם הקטנים והצעירים בעצמם, עם נשיאים, מזכירים ויועצים משלהם. על־ידי קלובים אלה, אומרים מיסדיהם, יתפתח החוש הצבורי בקרב החברים הצעירים מתוך נסיון, וככה י ת ר ג ל ו האחרונים ויהיו לאזרחים מועילים ולעסקני־צבור נאותים.

ואהינו במדינה זו, כיד החקוי הטובה עליהם, מהרו והכניסו מנהג זה גם לעולמנו אָנו ופתחו קלובים ואגודות בתוך כתלי תלמודי־התורה ובתי־הספר ויסדו הסתדרויות של ילדים וצעירים מחוץ לבית־הספר, לאלה שאינם מבקרים אותו.

מלבד המטרה ה ח ב ר ת י ת ־ צ ב ו ר י ת — לפתח בקרב הילדים את החוש הצבורי ולהקנות להם על־ידי נסיון את הידיעות השמושיות, הנחוצות בשביל הנהלת חברה והסתדרות, — יש לנגד עיניהם של מיסדי אגודות הילדים אצלנו (באגודות הציוניות הלאומיות, כמו „יהודה הצעיר", „המכבים הצעירים", וכיוצא בהם, הכתוב מדבר) עוד מטרה אחת, שהיא גם הראשית והעיקרית, והיא המטרה ה ח נ ו כ י ת ־ ל א ו מ י ת: ל ה ק נ ו ת לילדים את הרגש הלאומי ו ל ע ש ו ת ם ציוניים טובים או סתם יהודים לאומיים נאמנים לעמם.

שולחות ידים אל מצע התבן אשר בעגלה ומושכות מתחתו צלעות של בשר אדום, הופכות אותן כנגד השמש, מפשפשות בהן באצבעות, בודקות בהן למומיהן, טוענות לפני יונה ומתכוונות לקנתרו ולהרעימו בדבריהן. ואולם יונה זה, שיהודי ערום הוא וקר־המזג ומחותל אדרת־כבשים קצרה ועבה ומשומנת, אינו משגיח בטענותיהן של נשים ואינו שם לב אליהן כלל. עומד הוא בתוך הכנופיה בפנים קופאים ודוממים, כפני חרש ואלם, דוחה דחיה קלה לאחר־יד את הנשים הרוגשות בפניו, כאדם שדוחה גולמי־עץ, העומדים לשטן על דרכו, ומדבר אל אשתו, היושבת על הדוכן מעוטפת מטפחת כבדה, בקול שאנן ובטוח:

— שבה־בייזה, היום קצב והמלאכה מבובה. נסע לדבכנו!

יונה איש־מוראוואנקה חסרון יש בו מטבע ברייתו, שלשונו לקויה ואינה יכולה לבטא את הרי"ש כהלכתה. ועל אפו ותמתו זמן לו הקדוש־ברוך־הוא פרנסה זו של בשר־הוץ, שיהא עסקו תמיד עם נשים ודבורו ברישי"ן.

— שבה־בייזה, הכי דבבים בבובים אני מדבב אליך: היום קצב והמלאכה מבובה. נסע לדבכנו!

חמת הנשים בוערת בהן עד להשחית.

— הא כיצד, רב יונה? זו מת היא? הלא רציחה כזאת לא נשמעה מיום עמוד ארץ על תלה! ארבע עשרה פרוטה מחיר נבלת עגל!...

— הסחובה שלי, הכסף שלכן! — משיב יונה בקרירות־לב אכזריה, מבלי הבט אל בעלות־דברו. — בעל־כבחכן לא אמכוב לכן את בשבי... זאת, שבה־בייזה, הלא פי הוא המדבב אליך זה פעמים: דפקי בסום ונלך לדבכנו. היום קצב והמלאכה מבובה!

— מה תאמרו למשלחת־מלאכי־רעים זו? — מתמרמרות הנשים אל יונה ואשתו. — הלא יקרנים כמותכם לא ראינו גם בסדום!

— בסדום לא באיתן, אבל בעמובה באיתן!... — מתלוצץ יונה בפנים קרים ושאננים, שלא להעלות אף בת־צחוק קלה על שפתיו. — אם אנחנו יקבנים, הרי אתם טבחנים! הוא אשב אָמבתי: לעולם ימכוב אדם את קפוטתו ואל יעשה סחובה עם הנשים! אתה מרבב להן דבבי אמת ויושב: אבבע עשבה פבוטות הליטבה, והבי הן עונות ואומבות: סדום!... שבה־בייזה, דפקי את הסום ונשוב למובאוואנקה!

מיכל עדיין עמד על מפתן ביתו הקטן שבור־שמש ונדהם מרעש הרחוב, עומד ותוהה ומביט לפניו בעינים מטורפות, כאדם שהתעוהו רגליו לעולם חדש וזר. בעמידתו זו נאנח לנפשו אנחה חשאית ואָמר בלחש:

— בני־אדם קונים בשר לכבוד השבת...

בפתח נתגלתה אשתו הקטנה והכפופה. זו עמדה על המפתן ומצמצה בעיניה הצבות והאדומות כנגד הרחוב. אָז יצאה גם זלאטקה והתיצבה מאחרי אמה, מתכווצת ורועדת דומם במעילה הלבן, הקל והרק. הבית נשאר ריק מאחריהם, כולו מואר באור שמש. ערמת הבולבוסים השחורים והטחובים בפנת הבית טבלה בפלגי זוהר. רק קורי־העכביש המדולדלים, התלויים בתקרה המפוחמה, נדו לחורף שהלך: הללו חרדו ונעו מפני הרוח, כנוע עלים כמושים אחרונים בענפי אילנות בסופו של סתיו...

ז.

ימים אחדים לפני הפסח זכרו נדיבי־העיר את מיכל ושלחו לו אל ביתו ארגז מלא מצות. אדמת הרחוב כבר יבשה כולה ורוחות פושרות נשאו באויר. הגיעו ימים טובים לעולם, ימי אורה ושמש. דלת הבית היתה פתוחה כל היום, אחוזה ביתד־עץ, שנתקעה לצורך זה בקרקע. הקטנים התפזרו לנפשם על־פני הרחוב, מתרוצצים אָנה ואָנה ברגליהם היחפות, מתגנבים מזמן לזמן לבוא אל הבית, מושכים ולוקחים באין רואים מן המצה אשר בארגז מלוא קומציהם, חוטפים ואוכלים אותה בפנה מוצנעת בחריקת שנים מהירות ונחפזים לרוץ אל חצרות השכנים, לעמוד שם ולראות בבני בעלי־בתים חשובים, המשחקים את משחק האגוזים.

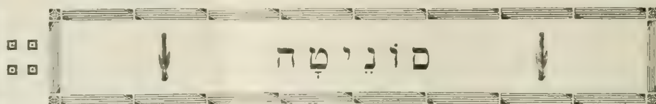
מיכל התהלך בתוך הרחוב בחשאי, מתנהל לאטו ומרחף כצל, הולך וסוקר ותר בכל המקומות, מתעכב בכל עבר ופנה, נאנח כל העת לנפשו, מכונן עיניו למרחוק, אל השדות הטובעים עדיין במים, מציץ ומתבונן אל חצרות השכנים, במקום שהחג כבר התחיל להשרות את שכינתו, במקום שמתיבשים לנגד החמה שלחנות וספסלים מרוחצים, והנשים והבתולות עומדות ומשפשפות ומטהרות את כלי הבית בשקידה רבה, מגעילות את המיחמים ומדיחות במים את הבקבוקים הגדולים והכרסניים.

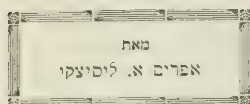
עולמו של הקדוש־ברוך־הוא נפתח עד אפסים, נתגלה לכל אָרכו ורחבו, ורק במעמקי הלב פרכס בחשאי כאב עמום, כאב טמיר ונעלם, אשר אין לו שם ואין לו תקוה עוד. פעם אחת נזדמן מיכל בדרך־הילוכו לאחד המקומות הרחוקים מאחרי העיר, למקום פרשת הדרכים, שמשם שבילים צרים ורחבים ונתיבות עקלקלות מתפתלים והולכים למרחק, להכפרים והישובים אשר בסביבה. במקומות אלו עומדים התגרנים הפעוטים, איש ופלסו בידו, עומדים וצופים לעגלות האכרים ולסחורתם, שהללו מובילים לעיר למכירה. כשעבר מיכל בדרכו את הגשר, ראה פתאום את זלאטקה עומדת במעילה הקל בודדה לנפשה, קטנה וכפופה ופניה עצובים, כפני ילד עזוב ונעלב, ידיה נשענות במעקה הגשר ועיניה תלויות לאויר, אל השדות המוצפים עד למרחוק, השוקטים על מי־מנוחות ועל זוהר שמש־האָביב. מיכל עבר על־פניה לאטו, כאדם זר. ורק לאחר שפסע פסיעות אחדות ממנה והלאה, נתעכב פתאום, הפך את פניו לעומת בתו, איים עליה באצבעו וצעק בקול:

— מופקרת, הביתה לכי! ראי, נכוגים לך שפטים מידי על לכתך אחרי בחורים!...

ופנה והלך לדרכו. מאחרי העיר השתרעו גנים עזובים וריקים עם גדרותיהם הגבוהות, ומתוכם הציצו אילנות חשופים, שקצות ענפיהם היבשים כבר נתעגלו והנצו פטמות־סמדר שחורות. גרנות הבהיקו לנוכח קרני השמש בזהב גגות־תבן חדשים. מאחרי הגנים והגרנות נשבה רוח

לגלות לפניהם את כל הרקב והחלודה שב„תורתם“, תורת בטלה ועקרות ואפיסות יצירה לאומית, להבזות עליהם את מנת־חלקם, מנת סריסים השומרים את ה„היכל“ — ובלבם כבר מת כל רגש חי, כל חשק תוסס, כל זעזוע של געגועים להיפעה העתיקה, שצריכה היתה למלא את ההיכל... מי יודע, אולי סוף־כל־סוף ישמעו בעלי־הלב שביניהם ויבינו ויחרדו מפני המפלצת התנוטה הזאת, אשר הקימו להם אבותיהם הנמהרים בלא כשרון ובלא רגש ובלא טעם לאומי — מפלצת ה„ריפורמה“ ?...

נִמְתָּח הַמִּדְבָּר לְאַפְסֵי מֶרְחַקִּים
רוֹבֵץ לַעֲיֵפָה מֵאֲכַל הַשָּׁרָב;
בּוֹלְטוֹת בָּאוֹפֶק הוֹעֲפוֹת הֲרָרָיו,
טִּבְלִית בְּזַרְמֵי־לֶהָבָה מִסַּכִּים.

רוֹמְזוֹת מִמֶּרְחָק לִי כַּפּוֹת שֶׁל תְּמָרִים,
נִשָּׂא עֲדֵי שִׁכְשׁוּךְ יוּבָל, צְלִיל זָמִיר:
בְּשׂוֹרָה מְנוֹף־מַאֲוַיֵּי הַטָּמִיר...
דוֹמֵם אֲגֻדָּה בֵּין כֵּפִים וְהָרִים.

צִחֵה הַלֵּב וְכוֹשֶׁלֶת הַבֶּרֶךְ...
אֵלִי, אַמְּצֵנִי — וְנוֹפִי כְּבָר נִרְאָה,
מוֹרִיק בַּזִּיו, שֶׁמֶשׁ־פָּז עָלָיו נָסְכָה!...

לוֹעֵג הַיַּנְשׁוּף: חִישׁ יִתַּם הַדֶּרֶךְ;
תַּחֲרוֹשׁ הַיְשִׁימוֹן סְעָרָה אַדִּירָה,
תַּךְ גַּלֵּי־חוֹל — תַּחְתָּם תִּהְיֶה קְבוּרָתְךָ...

נִדָּחִים

ספור

מאת

י. ד. ברקוביץ.

(סוף).

ו.

הרחוב נתחדש כולו, שנה מראהו מן הקצה אל הקצה. נשבו רוחות קלות רעננות, מגפפות ומעוררות לב ובשר. קלחו במרוצה קלוחי מי־אביב עזים ומהירים באפיקים ובנחלים. הרחוב התרחץ וקרן כולו בשלוליות הקרח, הנמס וזורם והולך תחת השמש. וממעל גבהו השמים מאד — שמים בהירים ורחבים, זרועים פה ושם תלתלי עננים לבנים, קלים ושקופים. מחנות צפרים למיניהם, בעלי־כנף נודדים, מסתובבים במרום האויר, מרחפים ותועים כנדהמים וצורחים בקול, אך קול־צריחתם הרחוק נחבא מפני קול המונו של הרחוב, המתרגש ושואן בשפעת חיים חדשים, נמוג ואובד ברחבות האויר.

בתי הרחוב כבר נטהרו מן השלג, והרי הם עומדים, כעולים מן הרחצה, בגגותיהם השחורים והלחים, המטפטפים מכל עבר ופנה. שערי החצרות ודלתי האכסדרות כולם פתוחים לרוחה, כולם שואפים בכל פה את אויר החוץ הצונן והצח. מפנים הבתים, דרך חלונות ואשנבים פתוחים, נשא קול המולה נרגשת והומה דבור חי וסוער. אנשים ונשים מתרוצצים בחצרות אָנה וָאָנה כנפעמים, מוכי אור־שמש ורעננות־החיים. נשמע קול צוחה רמה וצלולה, צוחת גרון בתולה, פולחת את אויר הרחוב, נשמע קול הולם פטיש בברזל, קול צלצול עמום ותכוף במכתשת של נחושת. חבר ילדים, תינוקות של בית רבן, הגיחו מאחת הפנות, מהם עוטפים סודרים אדומים לצואריהם, והם רודפים כולם בחרף־נפש ובתרועת גבורי־מלחמה אחרי תרנגול מתפרץ מפני אדוניו, הטס ורץ על־פני הרחוב באלכסון בזקיפת כנפים ובקריאת מרד והתמרמרות. ושם, באמצע הרחוב, עומדים בעלי־הבתים, לבושים קפטנים של מוך, וגורפים במגובות שבידיהם זבל חוצות, הצף במי־מדמה, מאספים גללי סוס ובהמה, איש איש אל גל־האשפה אשר בחצרו. נשמעה הצלפת שוט באויר ונתגלתה כרכרה קטנה של פריץ עני מפריצי המקום, המתרגשת ובאה בטיסה מהירה ובקשקוש זוגות, — מיד היהודים גורפי הזבל נרתעים לאחוריהם ברגשות דרך־ארץ, זוקפים עין ומביטים אחרי הכרכרה המרקדה, נצבים רגע בלי־נוע והמגובות בידיהם, תמהים וחולמים ומקשיבים לרחש האביב...

באחת החצרות הסמוכות נתכנסה כנופיה של נשים מסביב לעגלה קטנה ומדולדלת. זוהי עגלתו של יונה איש־מוראוואנקה, שהביא בה מעיירתו „שחוטי־חוץ“ למכירה, כדרכו בכל יום חמישי בשבת. הנשים הומות ומדברות וקוראות בגרון כולן בבת־אחת. הזריזות והחרוצות שבהן

פורמה, הקראים, היו תמימים יותר וישרים יותר מן הרי־פורמים החדשים בהבעת שנאתם לעם ישראל. אבל קצרה יד בינתי להשיג, בשביל מה נתיחס אל הריפורמים החדשים באופן אחר מאשר אל הקראים? ראינו את הקראים כראות אויבינו והתיחסנו אליהם כאל אויבים. אך לא כן מתיחסים אנו אל רבני הריפורמה: אנו נותנים אותם לבוא אל בתינו, מתרועעים עמהם וחושבים אותם לעצם מעצמנו ובשר מבשרנו. למעשה הלא הם אויבינו בנפש, אשר כל מחשבתם היא רק להשמיד את עמנו ולאבדו מבפנים, ואם אפשר להם — גם מבחוץ. לא יהודים הם — כמוהם כאותו ה„ערב־רב" של אילימנטים זרים, אשר פלסו להם נתיב בקרבנו בדורות הראשונים והיו לנו תמיד לרועץ.

וביותר אני חולק על בני עמנו האורתודוכסים (כשאני לעצמי, רחוק אני מאורתודוכסיה) וטוען, כי יחיד או צבור, שהשליך אחרי גוו את כל אשר ברא ויצר הרוח הדתי בישראל במשך שלשת אלפים שנה, ואת כל הקדוש לעם ישראל, ואת כל הקיים ועומד בדת ישראל, ואשר מתכחש במזיד למוצאו העברי ועובד אידיאלים אחרים, המתנגדים לרוחו ולמטרותיו של עמנו — לא יהודי הוא. אין לו שום זכות או רשות להקרא בשם ישראל, ומוגי־לב הם אלה, המיחדים אותו בקהלם. כל־זמן שאנו מכירים את הרי־פורמה בתור אבר בלתי־נפרד של היהדות, הרי היא פועלת כרקב בעצמותינו, וכל מה שנקדים לנתח ולהוציא את הסרטן הזה מגופנו, כן ייטב לנו ולבנינו אחרינו. חריצת־משפטי זו תראה כאכזרית יותר מדי אפילו בעיני היהודים האורתודוכסים, אולם נאלץ אני להשמיע בקהל, כי אחד המשגים היותר גדולים שעשינו הוא זה, שהכרנו בחשאי בזכות הריפורמה, ולא שמנו על לב, כי הריפורמה עושה בנו שמות. הנחנו מקום לטעות, כי הריפורמה ילד כשר של היהדות היא, בשעה שבאמת זמורת־זר היא — יותר נ צ ר ו ת ריפורמית מ י ה ד ו ת ריפורמית, והיא מביאה לידי דת חדשה בישראל — דתם של „עשירי־קרתא". די לנו להראות על הדיוטות שעשו עושר בארץ הזאת, המרגישים חובה חברתית לעצמם להספח אל אחד ה„היכלים" של קהלה ריפורמית, ועל־ידי זה הם חוצבים קבר־ישראל לעצמם. לולא הדיוטות אלה שנתעשרו, לולא ה„אולרייטניקים" האלה, כי אז משפט אחד היה לריפור־מים באמריקה ולקראים ברוסיה — צבור קטן, אבל עשיר, שאין לו השפעה על החיים היהודים ואין לו חלק ונחלה בהם.

אם אין אני יכול לאכול לחם על שלחן אחד עם יהודי אחר, אם אין לי חלק באמונתו, אם הוא מלעיב ומלשין כל הימים על שאיפותי הלאומיות והפוליטיות ואם אין דבר אחד שוה בין שנינו בתור יהודים — למה אכיר אותו בתור יהודי? נוצרי יכול אמנם להכיר את הנוצרי חברו בן כתה אחרת, אף־על־פי שאין השקפותיהם הדתיות שוות, משום שהנצרות היא בלילה של יסודות שונים ומשונים. ואילו האמריקאי, למשל, לא יכיר את חברו בתור אמריקאי, אלא אם כן הוא דבק באופני־החיים האמריקאיים, מסכים ושומע לדברי הקונסטיטוציה האמריקאית ונאמן להארץ ומנהגיה. ויהודי שאינו מכיר בעיקר היהדות — לאומיותו של ישראל — ומתנגד לשיטות עמו, המשמשות לתכלית אחת: אפשור קיום הלאום בעתיד והכשרתו לחיים לאומיים נורמאליים, — איך אוכל לחשוב בן אדם שכזה ליהודי? ואני חוזר ואומר, שהכרתם החשאית של רוב אוכלוסי עמנו ביהדות הריפורמה, שהיא למורת־רוח להם ולמסורותיהם היהודיות ולתקוותיהם לשיבת ציון, — סימן היא למורך־הלב, אותו מורך־הלב, שלעולם אין שכרו בצדו. יהדות הריפורמה מטפוסם של רבנים, כביכול, כפיליפסון, רוזינאו ורובינשטיין אינה ניתנת לוכוחים. על כל פנים — אני, כשאני לעצמי, לא אתן ידי להם, כשם שלא אדרוש בשלומם של שונאי ישראל הנכרים. וסבורני, כי מה שאינני יכול לעשות בתור יחיד יהודי, אין הכלל יכול לעשות בתור כלל. אם יש תקוה ליהדות המסורתית להתקיים באמריקה, אז עליה למתוח קו־מבדיל בין היהדות ובין האנטישמיות היהודית, או יותר נכון — בינה ובין יהדות הריפורמה. וכל־זמן שלא נצמצם את תנועותיה של יהדות הריפורמה על־ידי התכחשנו לה להכיר אותה בתוכנו, כן יצר המקום בשביל היהדות המסורתית לגדול ולהתפתח בארץ זו. כי יהדות הריפורמה, כדרך כל הפאראזיטים, אוכלת את כל החלש והרפה אשר בחוג היקפה. סוף־כל־סוף עלינו לעשות את הצד המכריע הזה ולהגיד ברור לכל העולם, כי הפיליפ־סוניות והרוזינאויות לא יהדות הן ולא מדות ולא דבר דומה מסוג זה, כי־אם שיטה של נבלה בישראל, אשר אם נתן לה להרים את ידה, תעקור את היהדות המסורתית מן השורש. יהדות הריפורמה עון פלילי היא ובגידה בכל עניני היהודים, ואלה המכירים בזכותה ונושאים ונותנים עם באי־בחה — נושאים ונותנים עם סוחרי־אלהים־ועם, ויכולים הם להיות „רודפי־שלום־בעד־כל־הון", אבל אנשים יודעי ערך עצמם אינם.

לא יהודים הם הריפורמים — ונגיד־נא זאת בשערים.

ה ע ר ת ה מ ע ר כ ת. — נותנים אנו מקום למאמרו החריף של סופרנו הנכבד, אף כי רק ב א ח ת תמימי־דעה אנו עמו: בהשקפתו השלילית על הריפורמה — בריה מתנוונת זו, ש ה ו ל כ ת ב ט ל בקרב היהדות, וכדרכם של כל הולכי־בטל, היא מתרגזת לפעמים מרוב בטלה ושעמום וחורקת שן על אלה החיים ומתנועעים ועושים במלאכה; ואולם אין אנו מסכימים כלל לקנאותו הנפרזה של המחבר, שאולי נאה היא ליחיד נלהב או ליחידים נלהבים, המדברים בחום־לבב, אבל אינה מתאימה לצבור, ולא־כל־שכן שאינה צריכה להיות ממדתו של עם הכם ונבון ומלומד בנסיונות, כעמנו. דעתנו היא, כי — אין אנו יראים ביראת הד"ר מלמד, את הריפורמיים ואין אנו רוצים כלל לכבדם כבוד גדול כזה, לראותם בתור „סכנה להיהדות". אימתם של מפגיעים אלו לא תבעתנו; אדרבה, יגורו הם מפנינו, כי אנו החיים והם המתים. דעתנו היא, כי אסור לנו להוציא את מי שהוא, אשר בשם ישראל יכונה, מכלל ישראל, ודוקא מטעמו של הד"ר מלמד עצמו, שהיהדות ח ט י ב ה א ח ת היא לנו, ואינה נפרדת לחלקים; אדרבה, חיביב אנחנו לקרב גם את הריפורמיים בשתי ידים אל מחננו הלאומי, ביחוד את בני־נעוריהם ואת רבניהם הצעירים, אלה המסוגלים ביותר להנהות אחרי חיים ותנועה בעם, וכל ישענו וחפצנו הוא — ל ה פ ל י א ל ע י נ י ה ם א ת מ כ ת ה ר י פ ו ר מ ה,

אין כוונתי במה שאמרתי להוכיח, כי לא היו בשנות המאה הט"ו או הי"ג הוגי דעות חפשיות בקרב היהודים, או כי באיזו תקופה שהיא בהיסטוריה שלנו שמרו כל היהודים את התורות האורתודוכסיות, או אפילו את המסורה היהודית. כשנעיין בספרותנו של התקופות השונות, נראה, כי תמיד נמצאו חלקים חשובים בעמנו, אשר יהדותם היתה רופפת ואשר לא חיו חיים יהודים די־הצורך. אבל עובדה זו לא אָכפה על אבותינו את הצורך לגזור גזירות או לחוק חוקים חדשים, או לבטל ישנים, כדי לשנות את היהדות המסורתית. היחיד אָמנם חי תמיד על־פי דעותיו ומנהגיו הפרטיים, אולם הכלל היהודי הכיר רק יהדות אחת, חוקה אחת, מסורה אחת והשגה יהודית אחת. כך היה מצב הדברים עד סוף שנות המאה הי"ח או, ביתר דיוק, עד תחילת שנות המאה הי"ט.

בזמן ההוא התחילה תנועת הריפורמה. האנשים, שהביאו את התנועה החדשה בעולם היהודי, נפגשו פנים אל פנים עם אותה השאלה, שדרשה טפול ועיון גם מצד באי־כחה של היהדות בדורות הקודמים, כלומר: עם רוח ההפקר, ששרר בקרב חלקים רבים של עמנו. אולם תחת אשר בדורות הקודמים הכירו באי־כחה של היהדות, שאין רוח ההפקר הזה מצדיק ואיננו אף דורש תקונים להתיר את ההפקרות הדתית, יצרו באי־כחה של יהדות הריפורמה, שלא היו מסורים כל־כך למורשת־אָבות, שיטה חדשה לסגל על־פיה את היהדות אל תנאי הזמן והמקום, כלומר: להתיר את הניהיליזם ביהדות. על־ידי זה הרסו את דרך המשפט היהודי, ש„אין בית־דין יכול לבטל דברי בית־דין חברו אלא אם כן גדול הימנו בחכמה ובמנין". אולם הם לא הסתפקו בזה בלבד, ועוד יתרה עשו: הם עשו את היהדות עם כל חוקיה היסודיים ועם כל מסורותיה הצרופות מין הבר, שניתן לעשות בו סחורה, ודברים שברוח, מכיון שעושים אותם סחורה, תוהו ובוהו מכניסים בהם. ראשית־מעשיהם היתה להכריז על היהדות, שאיננה לאומית. המעשה השני היה — לערות את יסודותיה התיאולוגיים על־ידי כפירתם בתורה מסיני. והמעשה השלישי — הכנסת יסודות נוצריים אל היהדות. מין זה של יהדות שהטיפו לו קראו בשם „ריפורמה", ולתנועה נתנו את שם „תנועת הריפורמה", בתור נגוד־המושגים ל„ריפורמאציה". ואין זה מקרה בלבד. הריפורמה היא חברתית ופוליטית מטבעה, בשעה שהריפורמאציה — כשמה כן תכונתה: דתית היא. הריפורמה היהודית איננה ריפורמאציה דתית, כי־אם ק נ ו נ י ה פוליטית וחברתית. בעשותם את היהדות סחורה, מכרו את כל היסודי והעיקרי שבה בנזיד־עדשים; הם מכרו גם את אלהי ישראל וגם את עם ישראל.

יהדות הריפורמה התפשטה באירופה המערבית ובאמריקה — ביחוד באמריקה. יהדות זו אין לה שום שייכות כלל אל אותה היהדות, הידועה בעולם זה אלפי שנה, מפני שאיננה יהדות כלל; ופחות דמיון יש לה אל היהדות ההיסטורית מאשר יש דמיון לנצרות של שנות המאה העשרים לזו של שנות המאה החמש־עשרה. ולפי זה צדקה שאלתנו: „העודם יהודים?" ויותר חשיבות יש לה מאשר לשאלתו של דוד פרידריך שטרויס: „העודנו נוצרים?" כי אם היתה רשות לבעלי־פלוגתתו של שטרויס לפקפק בצדקת שאלתו, הנה סבור אני, שאין בינינו מי שיחלוק על צדקת הנוסחה, שאני מנסח בה את השאלה הזאת: „העודם יהודים?" אני עונה על השאלה בשלילה. אני טוען, כי לא יהודים הם, ועוד יותר מזה — כי שונאי ישראל הם גם מבחינה דתית וגם מבחינה פוליטית, עקב אשר הם כופרים בקיום עם ישראל, כשם שהם כופרים בתורה מסיני. מימי לא יכולתי להבין, על סמך מה הם קוראים לעצמם יהודים. הלא חזקתם על היהדות רפה אף מזו של הקראים, כי הקראים מודים בתורה מסיני, והם, הריפורמיים, שכל יהודתם „דתית" היא, כופרים אף בעיקר זה, שהוא אחד העיקרים היסודיים בדת ישראל. רבים מהם לא רק שכפרו בפרהסיה במקור התנ"ך, אלא שקבלו עוד את הפירוש האנטישמי של „בקורת־המקרא" על טפשותה ועל בערותה.

היהדות איננה בלילה של יסודות שונים ומשונים, ולפיכך אין יהדות פרטית, שתהיה מתאימה אל טוב טעמו או אות־נפשו של היחיד. אולם יהדות הריפורמה יוצאת מן הכלל, מפני ש ה י א מ ו צ י א ה א ת ע צ מ ה מ כ ל ל ה י ה ד ו ת. אין אף דין אחד מדיני ישראל, שהריפורמים לא הכריזו עליו שתש כחו מזוקן או שלא בטלו אותו לגמרו. את השבת עשו חול, חגי ישראל ומועדיו נהפכו להם ל„חגאות", ואת התפלות ותכנן סרסו כל־כך, עד שנעשו יפות גם להאוניטארים ושאר הכתות הנוצריות הליביראליות. ובמקום שקצצו בשרשים והוציאו את כל היסודי והלשדי שביהדות הכניסו יסודות נוצריים ומסורות זרות, המתנגדות לרוח ישראל. הם עשו את בית־הכנסת ל„סינאגוגה", את ה„סינאגוגה" ל„היכל" ואת ה„היכל" — לבית הוודיביל. כי מה השם אשר נקרא לסדר־התפלות בסינאגוגה הריפורמית, במקום שה„רבי" דורש ביום הראשון בשבת על עניני פוליטיקה, ומקהלת נשים נוצריות שרה נגונים לא־יהודים, אם לא מחזה־שעשועים בבית־הוודיביל? ומהו היחס של רבני הריפורמה אל כל שאלות חיינו, למן הציוניות עד עסקי הצבור היהודי — אם לא אנטישמי? כי זה תפקיד שונאינו מאז להעליל עלינו, כי הציוניות היא אנטי־אמריקאית, אנטי־גרמנית, אנטי־צרפתית, כדבר ארץ וארץ, ולבזות את המוני עמנו, החיים באירופה המזרחית, או הבאים משם מערבה, ולבעוט ברגל־גאוה בכל תנועה ומאמץ, האומרים להרים את קרן ההמונים האלה בבחינה מוסרית או פוליטית. כשתיאולוג נכרי מנאץ את דת ישראל, אָנו קוראים לו אנטישמי; כשפוליטיקון נכרי מביע את דעתו נגד דעותיהם הפוליטיות של המוני עמנו, אָנו קוראים לו אנטישמי; — אולם כש„רבי" של הריפורמה עושה כדברים האלה — הכל מחול לו, כי הלא דרשן בישראל הנהו, אשר לו הרשות ולו הזכות להיות בעל השגה פרטית ביהדות. למה איפוא חוטאים אָנו כל־כך למתנגדינו הנכרים?

מבין אני היטב את המניעים הפסיכולוגיים לאנטי־שמיותם של רבני הריפורמה וסייעתם. מבין אני היטב את חרון־אפם של אלה הרבנים כביכול, הבוער נגד עם ישראל — כן דרך כל מיעוט הקם ברוב. אבות הרי־

ובפרט, שהנסיונות נעשו רק בדרך־אגב ובאופן רפה, ואפשר בזמן שלא בשלה עוד כל־כך ההכרה העברית בתוך הקהל היהודי.

תלונותיהם וטענותיהם של הפסימיסטים שלנו אין להן כל יסוד. אבל תחת זה יש יסוד להתלונות הרבות, הנשמעות בזמן האחרון מערים שונות על חוסר המזון העברי, המורגש גם בבתי־הספר האלה, שנוסדו בעצם וראשונה בשביל העברית, מפני שנפסק החבור בעקב המלחמה בין היהדות המזרחית ובין היהדות האמריקאית, מפני ששוק־הספרים העברי, שהיה פה במדינה גם מבלעדי זאת רזה ודל, כמעט נתרוקן מתכנו, ורבים מן המורים רואים את עצמם מוכרחים להעתיק את ספרי־התלמוד ואת ספרי־הקריאה העברים מהנדפס לכתב־יד, כמו שעשו אבותינו ואבות אבותינו בהתקופות הקודמות בשעת הדחק. ומתלוננים, ובצדק, דוקא על אלה העברים, האומרים, כי רואים הם בהתפתחותה של התרבות העברית חזות־הכל וכי מוכנים הם גם להקריב את נפשם בעד קיומה. להם אומרים: להקריב את הנפש אין שום צורך, אבל יש צורך, וצורך גדול, בעבודה ממשית, בעבודה תדירית, בעבודה של קבוץ הכחות, המצטרפת, אם אך אינה נפסקת, לחשבון ומכניסה פרי ישוה לה.

והתלונות האלה צודקות הן, מפני שבחיי כל עם ועם, ואפילו בחיי העמים היושבים על אדמתם ואינם זקוקים למלחמה תמידית בסביבה זרה, אנו רואים, כי בכל מה שנוגע להתקדמותה של התרבות הלאומית באים האינטלי־גנטים תמיד כתובעים, והמוני העם, העסוקים והטרודים בשאלת־המזונות הקשה, הם רק הנתבעים. ויש רשות לתבוע מאת מי שמחויב להיות תובע, מפני מה אין הוא תובע, אבל אין רשות לתבוע מאת הנתבע, מפני מה הוא אינו נותן בשעה שאיננו נתבע. ולנו יש נתבעים הרבה, לאלפים ולרבבות, שהיו נתבעים ונותנים בחפץ־לבב, אבל חסרים לנו התובעים.

ואנו אומרים לא על־פי ההגיון המפשט בלבד, כי־אם גם על־פי מה שראינו ושמענו ונוכחנו לדעת בכל רחבי העולם היהודי שבאמריקה, כי השעה הנוכחית מסוגלת ומוכשרת היא מאין כמוה בעד עבודה עברית. לרגל המאורעות הגדולים שבעולמנו, לרגל תחיתנו הלאומית, ההולכת ומתגשמת לעינינו, נעשה הלב העברי יותר חם ודופק בחזקה לקראת התחיה העברית, מפני שהעולם היהודי מרגיש בכללו, כי התחיה הלאומית שלנו צריכה להיות מלאה ושלמה, וכי מלאה ושלמה היא יכולה להיות, רק אם יבנה עולמנו החדש על יסודו ההיסטורי, וכי אין לנו יסוד היסטורי אחר מלבד היסוד העברי. כל עם, מכיון שבא לידי בגרות תרבותית, יכול לפול שבע ולקום ולבנות את הריסותו, אם אך לא נהרס היסוד, אבל אין עם יכול לבות לו יסוד חדש. מחזה כזה איננו במציאות, ואם נהרס היסוד, נגזרה בה בשעה כליה גם על העם כולו. יש תמורה ויש חליפין בחיי העמים לכל מה שנבנה ממעל להיסוד, אבל אין מחליפים ואין ממירים את היסוד עצמו.

והעולם היהודי הגדול מרגיש את האמתות הזאת בחושו הלאומי הטבעי, ונכון הוא לשלם במיטב בחותיו בעד תחית תרבותו ההיסטורית, כשם שנכון הוא להביא קרבנות בעד תחית אדמתו ההיסטורית, ובלבד שימצאו העובדים, היודעים לכוון את השעה ולהוציא לפועל דבר של ממש.

הַטּוֹרְדִם יְהוּדִים?

מאת

ד"ר ש. מ. מלמד.

כשבא דוד פרידריך שטרוים ושאל את השאלה: „העודנו נוצרים?" והשיב תשובה שלילית עליה, — נתעוררו באי־כחה של הנצרות האירופית ויחד התנפלו על התיאולוגיון וההיסטוריון הגדול על אשר העיז, לדעתם, לשאול שאלה בלתי־צודקת ולהשיב עליה תשובה בלתי־נכונה. אפילו אלה, שהסכימו להרבה מדעותיו התיאולו־גיות, סברו, כי כל־זמן שנוצרים לא־מאמינים מטפחים את המסורות הנוצריות ולא פרקו עול הנצרות מעליהם בפרהסיה, אין רשות למי שהוא להוציאם מן הכלל ולדבר עליהם כעל לא־נוצרים. הטענה העיקרית היתה, כי הנצרות גמישה היא ומסוגלת לתמורות ושנויים פנימיים; כי הנצרות שלפני חמש מאות שנה אינה הנצרות של היום, ולפיכך כל הנולד ברת הנוצרית הריהו נוצרי, אלא אם כן הכריז על עצמו, שעזב את דת אבותיו.

במדה ידועה היה הצדק עם מתנגדיו של שטרוים, ויש רגלים לטענתם נגד החושב התיאולוגי העמקן, שעזב את התיאולוגיה הנוצרית דוקא משום שהיה חושב עמקן. אולם לא כן הדבר ביהדות. לא הרי היהדות כהרי הנצרות. היהדות אינה בלילה של יסודות שונים ומשונים, כהנצרות. אין היא, כהנצרות, תערובת של יסודות בודהיים, עברים ויונים. היהדות היא אחדות אורגאנית, ומפני זה אינה גמישה כהנצרות. ביהדות ישנו דבר, שהוא מתמיד ונצחי ואינו ניתן להשתנות, ויתקיים כל־זמן שיתקיים עם ישראל. הנצרות לפני חמש מאות שנה היתה שונה לגמרה מזו של היום, וספק הוא, אם נוצרי בן הזמן ההוא היה מכיר את בן־דרתו של הזמן הזה. לא כן היהדות. בכללה, הרי היהדות של שנות המאה הט"ו, הי"ג, הי"ב וזו שלפני מאה או מאתים שנה, או אפילו זו של היום — אחת היא, למרות פעולותיהם והשפעותיהם של אברהם גייגר וצינצינאטי. בכל הזמן הרב הזה לא עבר אף שנוי קל על עיקרי האמונה היהודית, ואף תכונתה של היהדות כשהיא לעצמה לא נשתנתה ברב או במעט. מבחינת הדת ומבחינת המוסר והמדות אנו דבקים באותם הדברים, אשר דבקו בהם אבותינו בשנות המאה הט"ו, ומקוים אנו, כי הדורות הבאים אחרינו ימשיכו את המסורות העבריות ברוחן הצרופה.

VOL. IV NEW YORK, JANUARY 25, 1918 No. 45

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית ניו־יורק, י"ב שבט, תרע"ח גליון ארבעים וחמשה

הַתּוֹבְעִים וְהַנִּתְבָּעִים

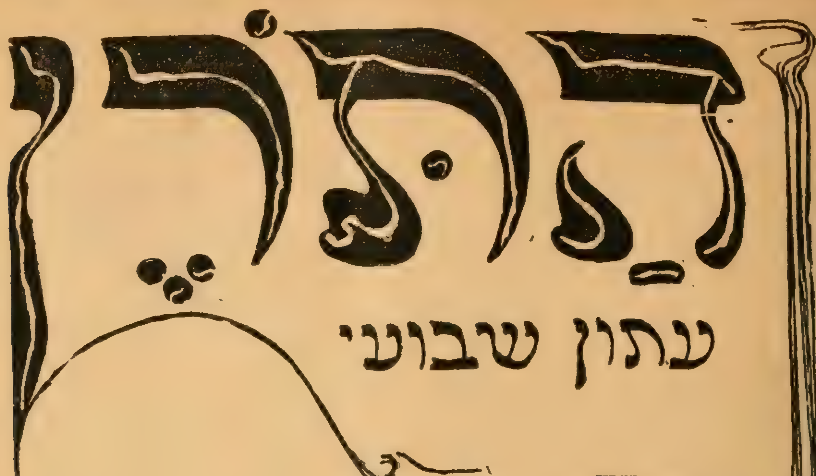

עובדה היא, ואפשר להוכיחה ולהראות אמתותה על־ידי מספרים מחכימים, כי התנועה העברית התגברה בעשרות השנים האחרונות גם בארצות־הברית, למרות כל המכשולים ואבני־הנגף, המונחים על דרך התפתחותה, בין שהם תלויים בהסביבה האמריקאית, שיש לה נטיה עצומה לשעבד ולהכניע כל תרבות הבאה מן החוץ, ובין שהם נובעים מתוך הרכבתו ואפיו של הישוב היהודי מרובה־הגוונים וחבור הזרמים והטעמים השונים, לפי מספר המדינות וחלקי העולם, שנתקבץ מהם. המספרים המדויקים מראים לנו בעליל, וביחוד בזמן האחרון, שמיום ליום מתוספים הורים, השואפים לתת לילדיהם חנוך עברי במדה גדולה או קטנה, ושלעג־השאננים והיחס של בטול ושלילה לנכסי התרבות העברית, לאלה שנקדשו על־ידי מסורה רבת־הדורות, וגם לאלה שנולדו בהתקופות החדשות, הולכים ונכרתים מתוך הקהל היהודי. יש עוד אמנם יחידים למדי בתוך האינטליגנציה היהודית באמריקה, השונאים את העברית תכלית שנאה ועורכים נגדה מלחמה בכתב ובעל־פה, כיד השנאה החזקה עליהם, ועל־פי רוב אנו פוגשים אותם, את היחידים האלה, בין מחייבי הגלות וסניגוריה של שפת־גלותנו, אבל השפעתם על החברה הולכת הלוך ורפה, ואין לאל ידם לעצור בעד הזרם העברי, החודר ונכנס לחוגי־העם היותר רחבים. ומסמן הוא המחזה, שאפילו בבתי־הספר של ה„אידישיסטים", שבשעת הוסדם הרחיקו רבים מהם מתכנית הלמודים את השפה העברית, מבלי פנות לה מקום כל שהוא, התחילו בזמן האחרון לעבור על מדת הקנאות המופרזת ולהכנים לתוכם את הלמוד העברי, וכל זה מפני שהמיסדים והמנהלים ראו את עצמם אנוסים להתפשר עם תביעות ההורים מצד אחד ועם התחרותם של בתי־הספר העברים מצד השני.

כמובן, רחוקים אנו עוד מאד מנצחונה של העברית באמריקה, ואין כונתנו להפיס את דעתם של העברים ולתאר לפניהם את המצב הכללי של החנוך העברי ושל התפתחות התנועה העברית בצבעים יותר מזהירים, מכפי שהם במציאות. אבל מצד אחר אנו רוצים לאמר בזה, שאין לנו רשות לבוא תמיד בתלונות ובטענות, הבאות מתוך יאוש, ולסתום כמעט את הגולל, כמו שנוהגים רבים אצלנו, ודוקא מאוהביה ומשוחריה של התרבות העברית, על התנועה העברית בארצות־הברית ולהראות באותות ובמופתים, לקוחים לא מתוך המציאות כי־אם מתוך חזון־לב, שלשוא נתאמץ, לחנם נשתדל לסייע להתקדמותה של התנועה העברית במדינה הזאת, שאין בתוכה מקום לשום תנועה עברית ולשום עתיד עברי. ואנו אומרים, כי אין לנו רשות לבוא בתלונות ובעצות כאלה, מפני שבאמת אנו רואים ממש את ההפך ממה שמתארים לפנינו הפסימיסטים הקיצוניים שלנו. התנועה העברית והשאיפה לתרבות עברית, שתוכל לפרנס את הדור הצעיר, עד כמה שהן יוצאות מתוך הקהל היהודי עצמו, אינן הולכות ופוחתות, כי־אם, אדרבה, עשירות הן כעת בסימני חיים רב יותר מאשר היו לפני עשורות בשנים, ולוא רק ידענו איך להשתמש כראוי בהן, בהתנועה והשאיפה הללו, לקבץ את ניצוצותיהן ולצרפם אחד לאחד עד כדי שלהבת, לארגן אותן ולפלס נתיב בעד הגשמתן, היינו יכולים להראות גדולות על שדה התרבות העברית במשך זמן קצר. דעת הקהל מוכנת היא, והיא מחכה רק לעובדים חרוצים, שיבואו ויצרפו לכח אחד גדול מניע את הויצון, המפוזר בתוך חוגים גדולים ורחבים של המוני העם, לעובדים חרוצים, שאינם מביטים על העולם היהודי מתוך אספקלריה של יאוש ושל וותור, לעובדים חרוצים, שאיגם נרתעים לאחור אחרי כל נסיון שלא הצליח,

Published and distributed under permit (No. 322), authorized by the Act of October 6, 1917, on file at the Post Office of New York, New York. — By order of the President, A. S. BURLESON, Postmaster General.

שנה רביעית HATOREN גליון מה (צה)

התוכן

VOL. IV NEW YORK, JANUARY 25, 1918 No. 45

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
44 EAST 23rd STREET, NEW YORK
Telephone, Gramercy 6944

מחיר „התורן"
לשנה — $3.00 לחצי שנה — $1.50
בחוץ לארץ ובקנדה:
לשנה — $3.50 לחצי שנה — $1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת
הכתובת:
Hatoren, 44 East 23rd St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year—$3.00 Six months—$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year—$3.50 Six months—$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, August the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

הוצאת הספרים

„קדימה"

(מוסד ההסתדרות העברית)

ספריה עממית

קבוצה ראשונה:

כתבים נבחרים של טובי סופרינו ומשוררינו

1. ערטער: הצופה לבית ישראל (עם הקדמה מאת ראובן בריינין).
2. סמולנסקין: נקם ברית (עם הקדמה מאת ראובן בריינין).

3—4 מנדלי מו"ס: סוסתי (עם הקדמה מאת ראובן בריינין).

5. פרץ: חסידות (שהשמחה במעונו, בין שני הרים, גלגולו של נגון, שיחת חסידים, אם לא למעלה מזה, נגון חדש. עם הקדמה מאת ראובן בריינין).
6. פרישמן: ספורים (לארץ ישראל, קופת ר"מ בעל הנס, מעון קיץ, שלשה שאכלו, הכהן, הרי את מקודשת).

7—8 אורלוף: אלה כרים (דרמה בשלש מערכות מחיי הארץ).

9. ברנר: ספורים (הירושלמי, הנדיל, רשמי דרך).
10. ש. בן־ציון: נפש רצוצה.

11 וילקנסקי: ספורים מחיי הארץ (בחר, הגלילה).

12. ביאליק: קובץ שירים.

מחיר הקבוצה הזאת (בת 12 ספרים, המכילה בערך 1000 עמודים לחותמים

רק דולאר אחד

(המשלוח 10 סנטים)

החתימה מתקבלת רק עד 1 למרץ

שלח את זה בצירוף דולאר ו־10 סנטים:

— — — — — — — — — — — —

עיר.......... יום ..

לחודש......שנת תרע"..

הנני שולח בזה דמי־חתימה ע „הקבוצה א׳" של הספריה העממית בע 12 הספרים סכום של דולאר ו־10 סנטים הכתובת (בכתב ברור באנגלית):

השם ....

הכתובת ....

....

— — — — — — — — — — — —

הכתובת למשלוח הכסף:

HISTADRUTH IBRITH

E. 23rd St. New York, N. Y.

הוצאת „הסתדרות עברית באמריקה".

חוברות לתעמולה:

1. השפה והתחיה — מאת ד"ר ב. מוסינזון.
העברית בארצנו, מאת י. בן־צבי.
מחיר החוברת 3 סנטים.
2. הספרות העברית ועתידותיה, מאת ר. בריינין.
הדבור העברי, מאת א. בן־יהודה.
מחיר החוברת 3 סנטים.
3. ביאליק: „על הספר העברי" (מתורגם יהודית)
מחיר החוברת 5 סנטים.
4. ההסתדרות העברית ושאיפותיה, מאת ק. ווייטמאן.

מחיר כל החוברות יחד 10 סנטים עם המשלוח.

לפנות על־פי הכתובת

HISTADRUTH IBRITH

44 East 23rd St. New York, N. Y.

יוזט

רוקח׳ס כשר פראָדוקטען

צו בעקומען אין אלע גראָסערים

רוקח׳ס כשר סקאָורינג פאודער

רוקח׳ס כשר סאַלאַד אויל

רוקח׳ס פיור בינען האָניג

רוקח׳ס פיור קאַקאָ

נשף הזכרה

לש. י. אבראמוביץ

(מנדלי מוכר ספרים)

ערוך על־ידי

ההסתדרות העברית

ביום א׳, 20 לחודש יאנואר, בשעה 8 בערב

באולם הגדול של קלינטון, 151 רחוב קלינטון

הנואמים:

ראובן בריינין — — — — — — — — — מנדלי הסופר

פרופ. נ. סלושץ — — — — — — — — — מנדלי היהודי

י. ד. ברקוביץ

צבי שארפשטיין — — — — — העיירה היהודית בספורי מנדלי

דר. נ. סירקין

דקלומים ע"י המשחקות הארצי־ישראליות,

הגבירות ל. ווארון ו־ב. רוטברג.

הכניסה 10 סנטים

כרטיסים להשיג בלשכת ה„הסתדרות", 44 רחוב 23 מזרחה ואצל כל האגודות העבריות והציוניות.

בפתרון השאלה היהודית האינטרנאציונאלית. המלחמה הוכיחה בבירור, כי השאלה הלאומית של ארץ אחת נוגעת גם בארצות אחרות. שאלות הלאומים במדינות השונות צריכות לקבל את פתרונן הראוי, כדי שהקאטאסטרופה העולמית הנוכחית לא תשנה בעתיד. גורלם של הלאומים הקטנים אינו צריך מהיום והלאה להיות תלוי ברצונן הטוב של ממשלות אחדות ומדינותיהן. אמונתי בהן פקעה. אין אני מאמין, למשל, שרומיניה, למרות הפורעניות הנוראות שעברו עליה עכשיו, אם לא תהיה במעשיה תלויה בדעת אחרים, תתיחס אל היהודים באופן יותר רצוי בעתיד מבעבר.

ומה שנוגע לארץ־ישראל — הנה המאניפסט הנזכר של הצירים הנייטראליים דורש את הגנת הקולוניזאציה היהודית שם. יש מקום אמנם לחלוקי־דעת בדבר התגשמותן של התקוות הציוניות, אולם הכל מסכימים, כי בכל־אופן צריכה להנתן להעם היהודי הזכות של הגדרה עצמית, כדי שיוכל לעבוד לישועתו ולרוחתו לפי רצונו ורוחו. בשעה שההמונים היהודים הגדולים בארצות מזרח־אירופה: רוסיה, פולניה, גליציה ורומיניה יקבלו זכיות שוות, בודאי שהרבה מן המרירות בגלותם הנוכחית תעבור ותבטל מחייהם. גם הצורך לנדוד למרחקים ולהושיב ארצות נשמות אחרות יוסר על־ידי כך. אולם בכל־זאת אין שום ספק, כי הציוניות לא תחסר חומר אנושי ראוי לקולוניזאציה.

הדיקלאראציה של באלפור, כי אנגליה נכונה לעזור בהגשמת המטרה הציונית וליצור מקלט־בית לאומי להעם היהודי בארץ־ישראל עושה את הציוניות לגורם חשוב בעולם המדיני. הדיקלאראציה משמשת הכרה בכחה ובהשפעתה של התנועה הציונית. ה„אינטרנאציונאל" אי־אפשר לו מהיום והלאה להתיחס בשויון־נפש להתנועה הציונית. תנועה זו, שאף תמול נחשבה לענין פרטי, ממלאה כיום תפקיד חשוב בעולם המדיני. ולעובדה זאת צריכים לשים לב.

„גם טורקיה צריכה תהיה להביא בחשבון את הדיקלאראציה האנגלית. את דעתי זו אני מבסס על דבריו של העסקן המדיני הטורקי מר נסים מצליח. מר מצליח, שבקר אותי בשנה שעברה, הביע את דעתו בנוגע להציוניות, כי יהודי טורקיה עצמה נהנים מכל הזכיות, אולם אין בדעת טורקיה להציע שום זכיות ליהודי ארצות אחרות. אבל עכשיו, כששאלתי את חוות־דעתו על הדיקלאראציה של באלפור, ענני, כי עד כמה שהוא מבין את מצב־הדברים, לא תטור הממשלה הטורקית, בהשתתפה במועצת־השלום, שום רגשי איבה למי שהוא, והקשב תקשיב להטענות הנוגעות בשאלת־היהודים בארץ־ישראל; רק על דבר אחד לא תוותר טורקיה לעולם, והוא — על החזרת הקאפיטולאציה ליושנה. אם כה ואם כה — וטורקיה זו, שלפני המלחמה עכבה בעד התפתחות הקולוניזאציה היהודית בארץ־ישראל, מוכרחת תהיה עכשיו לשנות את התיחסותה זו מן הקצה אל הקצה".

שונות

חדשות ספרותיות.

— הוצאת־הספרים מיסודו של אברהם יעקב שטיבל במוסקבה, שתעודתה היא להוציא בתרגום עברי משובח את היצירות המעולות של הספרות הלועזית העולמית, כבר נגשה לעבודתה. ההוצאה הזאת סדרה בשיטת־עבודתה שתי ביבליותיקאות: אחת קלאסית והשניה מודרנית. בין הספרים העומדים להופיע בקרוב במערכת הביבליותיקה המודרנית יש לציין את אלה: „תמונת דוריאן גריי", מאת אוסקאר ווײלד, תרגום י. ח. טביוב. הנדכאים והעלובים — דוסטוייבסקי, תרגום א. שטיינמאן, כתבי אנטון ציחוב, תרגום י. ד. ברקוביץ, שלש אחיות (דרמה) — ציחוב, תרגום בן־אברהם, אנה קארינינה — טולסטוי, תרגום י. א. טריווש.

* * *

מחיי האגודות.

— הסתדרות „אחיעבר", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, 19 יאנואר, שעה 8, באולם „הכנסת־אורחים", 229 איסט ברודוויי. הפרופיסור נחום סלושץ ירצה על „ארץ העברים". וכוחים חשובים ועניניםרבי־ערך עומדים על הפרק. מביני עברית מתבקשים לבוא.

ברכה

לאחי בדעה וברעיון, החולם והלוחם הכביר, מחיה ניב שפתנו בפי עמנו, אחד הראשונים לעולי ציון ולבוני בנין האומה בארצנו העתיקה־החדשה בתקופתנו — תקופת התחיה, הסופר והבלשן הנעלה ספרא וסייפא —

לאליעזר בן-יהודה,

למלאת לו ששים שנה, שלוחה מאתי הברכה הזאת לחג יובלו.

יהי רצון; כשם שזכיתי לראותך לפני שלשים וחמש שנים ויותר, בראשית ימי התגלותך ככוכב נדח על שמי חיינו המעוננים והאפורים, בעיר־מושבי פינסק, בתחום המושב אשר ברוסיה; וכשם שזכיתי להפגש עמך עכשיו בניו־יורק הגדולה, הרועשה וההומיה וליהנות ולהתחמם, בתוך שאון החיים והמונם כאן, בתוך הגולה החדשה, לאורך המבהיק והמזהיר, אור נפשך הגדולה נסוכת זוהר שמי ציון המצורפת ומזוקקת באש מלחמתך בעד שיבתה ותחיתה — אור, שגם ימי נדודיך וגלותך באמריקה לא העיבו אותו ולא השביתו את טוהר נגהו — כך אזכה להשתתף בחג יובל השמונים שלך, חג ערוך בירושלים הבירה עיר חמדתנו, על־ידי העם העברי, היושב בארצו, מדבר בשפתו, וטוה מחדש, ביתר שאת וביתר עז, את חוט תרבותו הנפלאה. העם החפשי, החי והיוצר הזה יענוד ביום ההוא זר־דפנים רענן למצח אחד מבחירי גבוריו החיים והיוצרים, ויקשור כתר תהלה לראשו, כראוי לגבור ששב משדה המערכה אחרי מלחמה כבדה וארוכה ובידו הנצחון המשולש של תחית העם, הלשון והארץ — כראוי לך, אחי, אלופי ומיודעי, אליעזר בן־יהודה!

צבי מאסליאנסקי.

ארבע מאות אלף דולאר, כדי שהבאנק היהודי בארץ־ישראל יוכל להמשיך את עבודתו כבימי השלום והשלוה.

— בראש האכספדיציה היהודית, שתפליג בקרוב מאנגליה לארץ־ישראל, יעמוד הפרופיסור חיים ווייצמאן. חבריו ומוקיריו של הד"ר ווייצמאן באנגליה אומרים לערוך לכבוד המאורע הזה אספת־פרידה נהדרה.

— בקיוב נוסדה לפני זמן־מה הסתדרות לאומית של התלמידים היהודים, המתלמדים במחלקות העליונות של בתי־הספר התיכוניים. ההסתדרות הזאת מונה כבר כשני אלפים חברים, ואחד מעיקריה הוא הפצת השפה העברית וספרותה. כל צעיר הנותן את ידו אליה מחויב ללמוד את הלשון העברית. לתכלית זאת יסדה קורסים מיוחדים, שבראשם עומדים פדגוגים עברים מומחים.

התְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

שבי הגולה הראשונים.

תיכף לאחרי פרסום הדיקלאראציה הבריטית בדבר שיבת־ציון התחוללה תנועה כבירה בין יהודי מצרים הסמוכה, להיות מן הראשונים לעלות לארץ־ישראל ולהתנחל בה. התסיסה הזאת מורגשת ביותר בין גולי ארץ־ישראל שבארץ ההיא. מספר הגולים האלה באלכסנדריה, קאהירו, פורט־סעיד ויתר ערי מצרים מגיע לעשרת אלפים ומעלה, וכולם מחכים בקוצר־רוח להאפשרות הראשונה, שתזדמן להם, לשוב לנויהם ולאחוזותיהם בארץ־ישראל. אפשר הדבר, שהזדמנות זו כבר ניתנה להם. הרשיון, שניתן לפני זמן־מה על־ידי כובש ארץ־ישראל, המצביא אלנבי, ליהודי יפו המגורשים לשוב לעירם, חל בודאי גם על גולי ארץ־ישראל, בני העיר ההיא, שבמצרים. מטלגראמה, שנתקבלה בימים האלה במערכת „התורן" מאת יוסף אהרונוביץ, שבה הוא מבקש עזרה תכופה ל„הפועל הצעיר", נראה, כי הסתדרות „הפועל הצעיר" חדשה את עבודתה בארץ.

ההתלהבות הגדולה, שתקפה את יהודי מצרים לקראת חזון הגאולה, היתה מורגשת ביחוד באספה הפומבית הגדולה, שנערכה לכבוד הדיקלאראציה הבריטית באלכסנדריה של מצרים. באספה ההיא השתתפו שמונת אלפים אנשים מכל שדרות העם היהודי ומפלגותיו. בין המשתתפים באספה היו גם באי־כחה של „חברת כל ישראל חברים", „אגודת אחים", ראשי הקהלה היהודית של אלכסנדריה ועוד הסתדריות יהודיות, שעד הזמן האחרון התיחסו אל הציוניות בהתנגדות גלויה או בשויון־נפש. באספה זו הביעו כולם את קורת־רוחם הגדולה על הדיקלאראציה הבריטית ועל משאלתם הנמרצה להשתתף בכל כחם בהגשמת המטרה הציונית. רוב הנואמים באספה היו מגולי ארץ־ישראל, שנשאו את נאומיהם בעברית והלהיבו את רוחות הנאספים לקראת העליה לארץ־ישראל החפשית. בין הנואמים האלה היו: יוסף אהרונוביץ, הד"ר ש. פרלמאן, אלכסנדר אהרנסון (אחי האגרונום אהרנסון), ששב זה לא־כבר מאמריקה בדרכו לארץ־ישראל, ועוד. באספה זו נתקבלה פה־אחד החלטה להריץ בשם קהלת היהודים באלכסנדריה טלגראמה לנשיא המיניסטריום לויד גיאורג ולהודות להממשלה הבריטית על הדיקלאראציה.

ה„טאן" הפאריזי על שיבת־ציון.

בגליון ה„טאן" הפאריזי מיום הששי לחודש דצמבר משמיעה המערכת במאמר ראשי על הדיקלאראציה הבריטית את הדברים האלה:

„כבוש ארץ־ישראל על־ידי אנגליה בכונה נעלה להשיבה להעם היהודי הגולה והנדח, המפוזר ומפורד בכל ארצות תבל, מאורע כביר הוא לא רק בדברי ימי ישראל, אלא בקורות כל העולם כולו. האם יש הוכחה למעלה מזו להכרת זכיותיהם של העמים הנרדפים ממעשה זה, המכריז לכל עמי העולם, שלא להתיאש מתקותם? הן נקודת־הכובד של כל המלחמה הזאת בעיקרה היא שחרור העמים ועמידתם ברשות עצמם, ושחרורו הלאומי של העם היהודי נכלל ממילא בתכניתם של בעלי־ההסכם. העם האנגלי הוא כעת הראש והראשון במלחמתו בעד זכיות היהודים, ובודאי שיגן וישמור עליהן גם לעתיד. אמנם, אנחנו לא יצאנו למלחמה לשם יחוד מטרה זו — כדי להשיב להיהודים את נחלתם ההיסטורית. כמו כן, אמת נכון הוא הדבר, כי ראשית מחשבתנו היתה על הבלגים, הסרבים ויתר הלאומים, שארצותיהם ניתנו למשיסה בידי הגרמנים. אולם בהחליטנו להושיע גם את ארץ־ישראל ולשחררה מעולה הקשה של טורקיה, מסרנו את גורלה בידי הממשלה הבריטית, המנצחת על שדה־הקרב בארץ ההיא, שהיא תחתוך אותו. רצונה של אנגליה הוא כעת להשיב את הארץ להיהודים ולתת להם את ההזדמנות לגשם את חלומם העתיק והגדול".

אחרי השקיפה השקפה קצרה על קורות התנועה הציונית מסיימת המערכת את מאמרה בדברים האלה:

„הממשלה הטורקית התיחסה בזמן האחרון להציוניים, על־פי עצת הקולוניסטים הגרמנים, המתנגדים להשאיפות הציוניות, באכזריות ובשרירות־לב. אולם השתלשלות המאורעות בארץ־ישראל בימים האחרונים שנו את המצב לגמרו. גזירות קושטה כבר חדלו. ה„דרך לציון" נפתחה סוף־סוף, ובקרוב נהיה עדים לשיבת היהודים לארצם ולמולדתם. העם היהודי יקום שם לחיים חדשים. מדינה חדשה ופורחת תצמח על משואות הארץ החרבה והשוממה. העם היהודי נחן בכל הסגולות והמעלות, המכשירות אותו להקים על יסודות בריאים ומוצקים מדינה תרבותית משובחה. בודאי שרבים מן היהודים רמי־המעלה ישארו בארצות, שבהן עשו את עשרם ורכשו להם כבוד ותהלה במקצועות החיים השונים. אולם העדרם של אלה במה נחשב הוא לעומת כחות־היצירה החיוניים של העם היהודי, שיביא עמו לארץ־ישראל? עוד לעונת האביב הבאה ימצאו הסיירים, בבקרם את ארץ־ישראל, בין היהודים היושבים שם לא רק עסקני מדינה, סופרים ואמנים, אלא גם אומנים ופועלים, בעלי־ממון ויוצרי תעשיה. נבואתו של דישראלי (ביקונספילד), ששם בפי אחד מגבוריו בספורו „אלראי", תתקיים בשלמותה. גדול יהיה היום ההוא, שבו יבוא קץ ליסורי העם היהודי, שיתחיל לברוא תקופה חדשה בחייו, תקופה של מלוא היעודים הלאומיים העתיקים".

* * *

רעתו של המנהיג הסוציאליסטי קאמיל הויזמאן על שאלת־היהודים ופתרונה.

בשיחה ארוכה, שהיתה לסופרת של הלשכה העתונאית היהודית עם מזכיר ה„אינטרנאציונאל" הסוציאליסטי קאמיל הויזמאן על שאלת היהודים ופתרונה לאחרי המלחמה, השמיע זה האחרון את הדברים האלה:

„מסכים אני בכל לבי להשקפת הצירים הנייטראלים אל מועצת־השלום בשטוקהולם על שאלת היהודים, כמו שנתבטאה בכרוז־השלום שלהם. תכונתה האינטרנאציונאלית של שאלת־היהודים היא גלויה וברורה כל־כך, עד שאין היא זקוקה לראיות יתירות. אי־אפשר להכחיש, כי בארצות רבות קיימת שאלת־היהודים. אם ישנם יהודים כאלה, המתיחסים אליה בבטול, סימן הוא, כי מתבוללים הם, שנתרחקו מעל היהדות ושאלותיה. ההתבוללות אינה חזיון יהודי בלבד. גם הרוסים, הפולנים ושאר הלאומים משפעים ממנה. הפרוצס של ההתבוללות, שתקף את העם היהודי, אינו מפליא אותי; אדרבה, מה שמפליאני הוא, כי היהודים בתור חטיבה שלמה יכלו לעמוד כנגדה ולא להטמע על־ידיה.

בודאי שחיי שלום ואחוה בין שני עמים, היושבים בארץ אחת ונהנים מזכיות שוות, מביאים תועלת לתרבות, אולם ההתבוללות במובנה הרגיל אין בה משום חזוק התרבות העליונה ופריחתה; להפך, עלולה היא לצמצם אותה ולהשפיל את ערכה. ההתבוללות, בהגבילה את זכיותיו של אחד משותפיה של התרבות, מעכבת היא בעד התפתחותו, ועל־ידי זה נעשית היא ממילא לכלי־רועץ ולכח משחית ומחבל. מכאן אותה ההתיחסות המבישה של המתבוללים לבני עמם ולצרכיהם.

עומד אני על דעתי בכל תוקף, כי העם היהודי יוכר בתור לאום בכל ארץ וארץ, שבה גרים המונים יהודים במספר רב. כן מצדד אנכי

יותר ויותר גם החיים הרוחניים של יהודי סרביה בדרך החדשה, המובילה אל התקדמות ואל תחיה לאומית.

אך הנה באה המלחמה ותהרס את הקן, אשר בנתה לה היהדות בסרביה ואשר השתמר במשך של דורות. עדות שלמות נחרבו, עדות שלמות לקחו כלי־גולה ונתפזרו על פני כל הדרכים, בכל המדינות. אחד ה„תאים" הקטנים, אך הבריאים והחזקים, של האורגאניזם הלאומי שלנו, שאך החל לאסוף שארית האנרגיה החבויה שלו, נהרס עד היסוד; נהרס עולם עברי קטן, שהחל להחליף כח ולהתנער לחיים חדשים ותקוות לאומיות חדשות. עוד חלום אחד נתנדף, עוד עצמות יבשות אחדות נוספו על „בקעת העצמות" שלנו...

כמובן מאליו, חפצתי לדעת גם את יחוסי הממשלה הסרבית אל נתיניה היהודיים.

היחוסים האלה היו תמיד היותר טובים, היותר הומאניים־ליבראליים. מעולם לא נסתה הממשלה להפלות בין יהודים ולא־יהודים. בעלי־ההשכלה והכשרונות בין היהודים, בשאפם אל המדרגות העליונות של החיים הצבוריים והמדיניים, לא פגשו כל מכשול מצד הממשלה והעם. היו גם יהודים בין חברי הממשלה. אָמנם, בזמן האחרון עבר איזה צל על היחוסים האלה באשמת קבלני־צבא יהודיים, שמעלו בשליחותם. אולם אין זה אלא צל חולף. לממשלה יש בטחון ואמונה ביהודיה, שהיו תמיד נתינים נאמנים ושפכו את דמם על שדות־קטל בעד ארצם ומלכם במלחמות הבאלקאנים ובמלחמה הנוכחית. ואמונת הממשלה הסרבית ביהודי ארצה יש לראות מתוך השליחות המיוחדה, שמסרה בידי הרב הכולל שלהם.

לבסוף שאלתי את הרב, איך תוכל להשפיע, לפי דעתו, על היהדות הסרבית הצטרפותן של המדינות הדרומיות־הסלאביות אל סרביה.

„בתור פאטריוט סרבי, — ענני הרב — „אני מכיר בהכרחיותה המדינית של ההצטרפות הזאת, שנחוצה מאד לאָשרן של המדינות הסלאביות, להתפתחותה של ארץ־מולדתי ולהתגשמות אידיאלה הלאומי; אבל בתור יהודי עלי, לדאבוני, להודות, שאין לכנסת־ישראל בסרביה לצפות לטובה מהאלמנטים החדשים האלה, הספוגים כולם אנטישמיות גסה. אבל אני מקוה, שהממשלה הסרבית בבינתה הפוליטית וברוח הסבלנות הליבראלית שלה, שידעה להוכיח אותה לנו כל־כך הרבה, תדע להשפיע על רוח האוכלוסים החדשים, אשר יבואו תחת הנהגתה, באופן שימנעו מחכוכים ומהתנגשויות בלתי־רצויים".

הד"ר אלקלאי הוא יהודי אדוק וציוני נאמן. הוא עושה רושם נחמד ומשמח בתור אישיות חדשה בתוך היהדות הספרדית־מזרחית. זהו טפוס הדור הצעיר של אחינו הספרדים, אשר עם אדיקותם ואמונתם ליהדות סגלו להם גם את ההשכלה המערבית ויכלו למזוג את שתי אלה לסינתיזה יהודית־אנושית יפה.

אני מקוה, שאחינו באמריקה ידעו לערוך את ערכו כראוי לו, ויהי רצון, שיצליח במשלחתו לטובת ארצו ולטובת עמו.

א. א. קבק.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— ביום א', 13 יאנואר, נקראה המועצה המיוחדה של הקהלה הניו־יורקית, שתעודתה היתה לארגן את הקהלה מחדש ולהעמידה על בסיס דימוקרטי. המועצה, שהיתה בת ישיבה אחת וארכה כארבע שעות, נפתחה באולם בית־הספר הטכני לנערות על־ידי נשיא הקהלה, הד"ר י. ל. מאגנס, במעמדם של מאה וחמשים צירים של ועידת הקהלה השנתית הקודמת ובאי־כחן של הסתדריות שונות. אחרי נאום־הפתיחה של היושב־ראש, שבו ברר להנאספים את מטרת המועצה המיוחדה הזאת, קרא הד"ר ש. בנדרלי את התכנית החדשה, שעל־פיה תתבסס ותתארגן הקהלה מחדש.

עיקרי התכנית החדשה הזאת הם:

א) העיר ניו־יורק תחלק לשמונה עשר מחוזות. כל מחוז יש לו אבטונומיה בעניניו המקומיים, והוא מעין „קהלה" בפני עצמו. באת־כחם המרכזית של המחוזות האלה היא ה„קהלה" הכללית.

ב) בתור חברי ה„קהלה" מתקבלים יחידים והסתדריות: אורדנים, בתי־כנסיות, בתי־חנוך, חברות צדקה, אגודות ציוניות ולאומיות וכיוצא באלו. תשלום המס של חבר יחיד לקופת ה„קהלה" הוא מדולאר אחד ומעלה לשנה, וזה של הסתדרות — מחמשה דולארים ומעלה לשנה.

ג) בבחירות צירים אל ועידת הקהלה משתתפים גם החברים היחידים וגם ההסתדריות השונות.

ד) מספר הצירים יוגבל לחמש מאות וחמשים. שתי חמישיות מן המספר הזה נבחרות על־ידי החברים היחידים, שתי חמישיות — על־ידי ההסתדריות והמוסדות השונים, והחמישית הנשארה — על־ידי ההסתדריות המרכזיות, כגון אורדנים, פדרציות ודומיהם.

אחרי וכוחים של שעה קלה, שבהם השתתפו: הפרופיסור מ. מ. קאפלאן, מר יוסף בארונדס, ז. קוטלר, מר ב. זמל ועוד, נתקבלה התכנית הזאת במלואה.

בסוף הישיבה נתקבלה פה־אחד מתוך התלהבות מרובה ההחלטה המשולשת הזאת, שהוצעה על־ידי מר יוסף בארונדס: לברך את הממשלה הבריטית על הדיקלאראציה שלה בדבר שיבת־ציון ולהביע לה את תודתם של יהודי ניו־יורק; להביע רגשי־תודה גם לממשלות איטליה וסרביה על התיחסותן הרצויה להתגשמות המטרה הציונית; לפנות בדרישה אל חברי הקהלה ואל כל יהודי ניו־יורק, שיעזרו בכל כחותיהם להסתדרות הציונית להוציא לפועל את תכניתה ולגשם בחיים את החלום ההיסטורי של האומה העברית.

עם נאומו של היושב־ראש, שהראה על גודל ערכה של „קהלה" יהודית מוצקה ומאורגנת בעיר היותר מרובה באוכלוסים יהודים, כניו־יורק, לחיים היהודיים בעולם בכלל ולאלה של אמריקה בפרט, והביע בתקותו, כי המטרה הזאת תושג סוף־סוף על־ידי התאמצותם המשותפת של החברים, נסגרה המועצה.

— מטעם הועד הפועל של ה„פדרציה לחברות־הצדקה בניו־יורק" הוקדש כל השבוע הזה לרכישת חברים חדשים בין יהודי ניו־יורק להסתדרות הזאת. הפדרציה עורכת לתכלית זאת בכל ימי השבוע אספות פומביות בכל חלקי העיר. שלש האספות הראשונות נערכו ביום הראשון, 13 יאנואר, באולמי בתי־המלון בילטמור וריטץ־קארל־טון. בהן השתתפו כאלפים וחמש מאות איש, ביניהם כמה מהעסקנים הצבוריים, כמו יעקב שיף, פליכס ווארבורג, אברהם אלקוס, ד"ר סטיפן ווייז ועוד. מלבד האספות הפומביות האלה, סדר הועד עשרות פלוגות, המבקרות את בעלי המסחר והפרופיסיות השונות לתכלית זאת. העומדים בראש הפדרציה מקוים לרכוש על־ידי עבודה זו למצער חמשים אלף חברים חדשים. כעשרת אלפים חברים חדשים נספחו אל הסתדרותם ביום הראשון בלבד.

— בלשכת הועד הזמני לעניני הציוניות נתקבלה ידיעה טלגראפית, כי „חברת האנגלו־פלשתינא" (הבאנק היהודי בארץ־ישראל) פתחה כבר את סניפיה בירושלים וביפו. הועד הזמני שלח בימים האלה להבאנק הזה מאה אלף דולאר, ונכון הוא לשלוח בקרוב עוד

זה נמצאו הערות רבות ומושכלות הנוגעות לידיעת האי־ניטהאלאגיע אצל חז"ל בתלמוד ומדרשים, והם ישרים למוצאי דעת". חז"ם מעורר את רוח אברמוביץ, שלא יפול רוחו, „אם תמצא איזו שגיאה בספריו ויוסיף להמשיך את עבודתו ולעבוד עבודת הסופרים הדורשים בטובת ההשכלה בארצנו". וכי „גם כמעט כל גדולי חכמי־הטבע, ציממערמאן, בערנשטיין ועוד לא נמלטו משגיאות ובכ"ז „שמם נודע לתהלה".

כט. מכתב לגוטלובר (במאמרו של גוטלובר ב„המליץ" שנה הנ"ל) בנוגע ל„עצתו הטובה" של גאלוב, שבו יכתוב אברמוביץ: „ד' עדי וכל אנשי ביתי עדים, כי בשחוק גדול קראתי את דברי הנער גאלובאוו וכל היום לא פסק חוכא מפי. הן באמת לא מצאתי בי עון אשר חטא בעמלי וביגיעי לטובת צעירי עמנו, וכל דברי מחרפי עוד יעלוני מעלה תחת אשר חשבו להשפילני מטה. אורי קאוונער ורעיו המקנאים בי עוד יאזרוני חיל לכתוב, לעשות ולהועיל, ד' אורי וישעי ממי אפחד, ובקרוב עלי מרעים לאכול את בשרי אך המה יכשלו ויפולו. המה ומאמריהם הריקים כלבוש יחלופו ויגיעי ואמתי לעולם יעמודו, והיה הדור הבא לדיין! סוף דבר קאוונער ואחוזת מרעיו כקליפת השום בעיני ושריקת עטם כאשר ישרוק הזבוב וכו'. גם אויבי קאוונער וגאלובאוו אומרים כי בני עמנו יעמיסו עלי טיטלען!! לדעתי טוב ויפה הדבר הזה יותר מלקחת בעצמו שם ותהלה בשערים בדור אשר כל החפץ יבא ויטול את השם בדברי רוח וכו'."

על טענותיו ודבריו אלה יצא קובנר בבקורת חריפה ועורר עליו (במחברתו „צרור פרחים") את שוט לעגו. „מי לא יראה — כותב קובנר — כי בדברי ה' אבראמאוויץ האלה נראה שרירות לב ילד שעשועים, אשר הוריו הכלימוהו במשנה, והוא ירים תאניה ואניה, אם גם ידע, כי לא חשבו להכלימו, יען הוא חפץ שיפייסו אותו במגדנות או בכלי משחק"... קובנר מוסיף „כי בלי ספק חפץ ה' אבראמאוויץ, כי יקומו כל סופרי ישראל כאיש אחד חברים, יכרעו ברך לפניו ויתחננו אליו, כי בל „ישליך עטו מידו", והוא ברוב ענותנותו וחסדו הגדול יעתר להם, ולאשרנו ולאושר כל מין האנושי „יוסיף לכתוב מעתה ועד עולם". קובנר מעיר גם־כן, כי אבראמוביץ „אינו עניו כלל כי יחשוב עוד שגרם נזק לספרות העברית", ומהתל גם בחז"ם על השוותו את אברמוביץ המשכיל הליטאי לחכמי־הטבע המפורסמים צימרמאן וברנשטיין.

(המשך יבוא).

מִכְתָּבִים מִשְׁוֵייץ

בימים האלה יצא הד"ר אלקלאי, הרב הכולל של יהודי סרביה, אל ארצות הברית במלאכות מיוחדה מטעם ממשלת ארצו. השתמשתי בהזדמנות הטובה, שבאה לידי להתראות עמו לפני צאתו לדרכו, ואני רוצה לספר בזה לקוראי „התורן" את הרושם שעשה עלי ואת הידיעות שמסר לי על־אדות היהודים והיהדות בסרביה.

עוד לפני דור אחד היו אחינו בסרביה — שהיו מרוכזים יותר בערים הגדולות, כמו בילגראד וניש, — יושבים מכווצים ומצומצמים ברבעי־היהודים הדלים והצרים, קופאים על שמריהם, על מסורותיהם ועל רוחם, שנשתמרה מדורי דורות, באין מחריד דבר. השתחררות סרביה מעולה של עותומניה, הזרמים החדשים והדחיפות החזקות, שבאו אל הארץ הקטנה הזאת מאירופה המערבית, — אל רבעי היהודים לא הגיעו ולא הולידו בהם כל בת־קול. מיעוטם היו תגרנים קטנים, רובם בעלי־מלאכה ותיו בדוחק. דברו רק איספאניולית, ומיעוט קטן ידע גם קצת סרבית. במוסדות הקהלה היתה רבה העזובה. בני־הנעורים גדלו פרא ללא תורה וללא דרך־ארץ. קריאת התפלות בלא הבנת פירוש המלות, פרשת השבוע, קצת רש"י — זאת היתה התורה כולה, שהיה הדור הצעיר לומד מפי ה„חכמים". אוצר ידיעות זה היה בכל זאת מספיק לשמור בבני הנעורים על הקשר אל היהדות שלא ינתק, בשעה שהעולם היהודי היה „שלם", מרוכז בד' אמותיו של הרחוב היהודי, גדל מאליו וניזון מתוכו. אבל סוף־סוף הרוחות החדשות, שהקיפו את סרביה המשוחררה, התחילו לנשב גם בחיים היהודיים, זעיר פה זעיר שם פרצו מן הקן הסנוניות הראשונות: פרצו צעירים אחדים מעבר לחומה, אל בתי־הספר של הממשלה הגמובים והתיכוניים המסודרים יפה, ורכשו שם ידיעות החיים והטבע. והנה לצעירים האלה היתה ידיעת היהדות, שקבלו ב„תלמוד־התורה", קלה מסובין, נעדרת זוהר וחום ומחוסרת תוכן רוחני ומזון נפשי, למען תיקר עליהם יהדותם ולא תבחל נפשם להשאר בתוך עמם מעבר לחומה מזה... הצעירים האלה יסדו חברות „להתפתחות הספרות הסרבית" וכדומה. מבין חברי החברה הזאת יצאו אחר־כך פקידי־ממשלה גבוהים, גם מיניסטרים, אבל לא יהודים טובים... זוהי מעשיה עתיקה, שאָנו פוגשים אותה גם בתולדות ימי היהדות ברוסיה וביתר הארצות, מעשה בבין־השמשות של אומה, המפרפרת במבוכת־נפש לאומית...

פרנסי היהודים בסרביה הבינו, שיש להם צורך ברב נאור ובעל תורה, אשר יהיה לרועה רוחני לעם ובכח האבטוריטט שלו ירים את קרן היהדות, יחזק ויבצר את היסודות התרבותיים והרוחניים של העם, אשר יהיה לרועה רוחני מבפנים, ודבר העם כלפי חוץ, אשר יוכל לבוא לפני הממשלה ולהגן על אינטרסי היהודים. ויקראו אָז לד"ר ש. ברנפלד ויכתירו אותו בכתר רב. אבל הד"ר ברנפלד היה זר ליהודים הספרדים, המקופלים במסורות דתם, לא הבין לרוחם, והם היו זרים לו. במנהגי־הדת התפשיים שלו לא היה מסוגל כלל לקנות את לב עדתו. סוף־סוף נאנס להסיר מעל ראשו את העטרה, שלא הלמה אותו, וילך מבילגראד, ויהודי סרביה נשארו שוב כצאן בלי רועה.

לעמים הבאלקאנים, אחרי שפרקו מעליהם עולה של טור־קיה, לא היו מלכים ונסיכים משלהם, ויביאו את הסחורה הזאת מחוץ לארץ. ליהודי הבאלקאנים לא היו רבנים משלהם, ויקראו גם הם לרבני חוץ־לארץ. וכשם שלא הצליחה הסחורה ה„אימפורטית" הזאת בבולגאריה, כך לא הצליחה גם בסרביה... מנהיגי הקהלה הבילגראדית הבינו, שאין טוב להם כי אם לבחור ברב אשר יצא מתוך העם, אשר יהיה קרוב לרוחו וידע את נפשו וצרכיו. ויבחרו באחד מטובי צעיריהם, שגמר את בית־הספר התיכוני בבילגראד, וישלחו אותו על חשבון הקהלה לווינה להשתלם בלמודי התורה וההשכלה. שם גמר את חוק למודיו בבית־מדרש הרבנים ובאוניברסיטה, ומוכתר בתואר רב ודוקטור שב אל עדתו, אשר חכתה אליו.

בהשפעת הרב הצעיר הזה, הד"ר אלקלאי, התחילה כנסת ישראל בסרביה להסתדר על יסודות חדשים דתיים־לאומיים. לבתי־הספר שלה הזמינה מורים מארץ־ישראל, חניכי בית־המדרש למורים בירושלים. הבנים והבנות התחילו לקבל את חנוכם בעברית, וצלצול הדבור העברי כבר נשמע ברחוב ובבית. ובשביל הגדולים, שלא קלטו בנעוריהם ידיעות בעברית, טרח הד"ר אלקלאי בעצמו לפרסם ספרים בסרבית של דברי ימינו, של תרגומי תפלות, וכדומה. הוא יסד בסרביה סניף לליגה „בני ברית", והקהלה הבילגראדית נגשה לבנות בית־עם, שהיה צריך לשמש מרכז לכל החיים הרוחניים־התרבותיים והצבוריים של היהדות הסרבית: הבית הזה צריך להכיל מושב ל„בני־ברית", „ישיבה" גדולה, בית־עקד־ספרים עברי, אולמים לנאומים ולהרצאות בעניני החיים והיהדות וגומר.

בשעה שהמצב הכלכלי של אחינו בסרביה הלך הלוך וטוב הלוך והתפתח והתרחב, מפני שאחינו הצליחו לרכז בידיהם ענפי המסחר היותר גדולים של סרבית, — באותה שעה התפתחו

השיטה הזאת במחוזות ידועים. גם בברלין וביתר ערי גרמניה הגדולות קיימת כעת במדה ידועה השיטה הזאת, ואף במדינות אחדות של אמריקה מצא לו ה„מס היחידי" מעריצים, שהנהיגוהו למעשה. והוא הדין בשאר חלקי העולם. ואם בארצות מיושבות באוכלוסים מרובים, בעלות משטר עתיק וקבוע, אין הממשלות חוששות להחדש שב„מס היחידי", והן מתאמצות בכל כחן להוציאו לפועל בחיים, על אחת כמה וכמה, שלא תתנגדנה להנהגת ה„מס היחידי" בארץ בלתי־מיושבה, בעלת שלטון חדש, כארץ־ישראל.

הַבִּיבְלִיוֹגְרַפְיָה שֶׁל מֶנְדֶלִי

מאת

א. ר. מלאכי.

(המשך).

תרכ"ה.

כב. קרית ספר. מכתב על־דבר חגיגת בית־עקד־הספרים בברדיטשוב על־ידי משכילי העיר הזאת — „המליץ" שנה חמישית, גליון 12 (ג' ניסן, תרכ"ה). בסוף המכתב הזה העיר אר"ז, מו"ל „המליץ", כי מתפלא הוא על שלא נזכר גם שמו של אברמוביץ בהמכתב הזה, ועל אשר אברמוביץ איננו לוקח חלק בעבודת משכילי ברדיטשוב ולא נמנה בין מיסדי בית־העקר. על המכתב הזה היה חתום שם בדוי „בן־החיים", וזה נתן רגלים לרבים לחשוד את אברמוביץ בכתיבת המכתב הזה.

כג. מכתב מברדיטשוב מאת אברמוביץ על־דבר הענין הזה — „המליץ" מאותה שנה גליון 17 (ט"ו אייר, תרכ"ה). הסופר מודיע, כי הוא הוא מחולל הרעיון של יסוד בית־העקד ומחבר התקנות של הבית, ורק „פזיזותם של מודיעי החדשות, הקנאים והנרגנים, המקדימים נעשה לנשמע", גרמה, שמעשיו לא נזכרו ושמו לא פורסם.

כד. מכתב שני על הענין הזה. — „המליץ" שנה הנ"ל, גליון 22 (כ"ח סיון, תרכ"ה). הוספה למכתבו הראשון. הכותב מתחרט על שהטיח בחפזו כלפי הכותב בן־חיים, ש„גדול ונכבד שמו בעירו וכונתו רצויה היתה". על המכתב הזה הוסיף אר"ז: „ראה, משכיל, כי נוקשת באמרי פיך. והיתה זאת לך לעדה כי גם אם תחפוץ להמנות במבקרים כבעלינסקי שאינם נושאים פנים לאיש, בכל זאת כי יגיע עד כבודך ותשגה". על הענין הזה יצא המבקר קובנר במאמר מיוחד ב„הכרמל" (שם המאמר „עולם הפוך") בדברים קשים נגד אברמוביץ והערתו של אר"ז. קובנר מאשים את אברמוביץ, כי רק הקנאה מדברת מתוך גרונו, וחושד אותו, כי הוא בעצמו הוא בעל המכתב „קרית־ספר" בחתימת „בן־חיים". בתור תשובה לקובנר כתב אברמוביץ את מאמרו:

כה. דברי שלום ואמת — „הכרמל" שנה ה', גליון ל"ח (כ' אלול, תרכ"ה). בו מתנצל אברמוביץ, כי לא מתוך קנאה למיסדי בית־העקד ולמשכילי ברדיטשוב כתב מה שכתב, אלא רק להעמיד את האמת על תלה. אברמוביץ מוסיף, כי כבודו של קובנר יקר וחביב עליו למאד, ולא ברצונו הוא פוגע בכבודו בדברי־תשובתו, ומסיים בבקשה, שמעתה והלאה לא יוסיף עוד קובנר להתנפל עליו ולקנתר אותו בדברים, שאינם נוגעים ישר אל הספרות.

כו. אם קבלה היא נקבל — „המליץ" שנה חמישית, גליון 34, 35, 36, 37, 38, 41, 42, 44, 45 (כ"ג אלול, תרכ"ה — י"ט כסלו, תרכ"ו). בהמאמר הגדול הזה, שהוציא אברמוביץ אחר־כך (בשנת תרכ"ז) בחוברת מיוחדת, דן המחבר בשאלות החנוך, ההשכלה והספרות העברית וזרמיה השונים, שנתעוררו אז לרגלי צמיחת העתונים בעברית. את יחוסו אז אל השפה העברית בכלל ואל התועלת הרבה, היוצאת ממנה להשכלת היהודים, בפרט, הוא מביע שם בדברים אלו: „ידענו כי יש יפטירו בשפה וילעגו על אשר נאמר להועיל לעמנו במכתבי עתים עבריים וספרים כתובים בשפה מתה ואשר לא כל העם מבינים אותה! אבל הלעג איננו עוד מופת נאמן, כי הדבר שמלעיגים עליו הוא הבל ותוהו. יכול להיות, כי סבת הלעג היא בתוך הלועג, להיותו חוקר את הדבר מצד אחד, או אולי נדמה לו הדבר הזה מרחוק לרע ונמבזה, מה שאינו כן באמת. וכאשר נחקרה בגוף הדבר שאמרנו נראה, כי אין להלעג כל שחר". על הטענה „כי לשון הקודש היא שפה מתה הוכחנו בראש מאמרנו, כי היא אך מלה מקובלת, ואם אמנם איננה שפה מדוברת כהיום, בכל־זאת קרובה היא וחביבה ליהודים, מפאת קדושת עצמה, מפאת שבה משתמרת אש דתם רוח אפם. ונוכל לחשבה ללשון ספרותית, שהרי גם באומות ולשונות חיות מצינו לשון ההמון, או לשון מדוברת לחוד, ולשון חכמים או לשון ספרותית לחוד. ועל הטענה, כי לא כל העם מבינים אותה ואם כן לא כולם יקראו את מכתבי העתים והספרים, נשיב: הכי כל עם הרוסים מבינים לשון הספרים, או הכי כלם קוראים ספרים ומכתבי עתים? כמדומה לנו, שרובם ככולם מהמון העם אינם יודעים קרוא ספר, וכמדומה לנו, כי לית מאן דפליג, שרוב בני עמנו יודעים לקרוא ומבינים בספרים, ביחוד יהודי ליטא". בהמשך דבריו מבאר אברמוביץ את חשיבות־ערכם של העתונים בלשון העברית ויתרונם על העתונים היהודים בלשון הרוסית, כמו שהראה הנסיון ב„השחר" ו„הציון" שהמשכילים יסדו בלשון הרוסית, כדי להשכיל את ההמון, שלא האריכו ימים. מפאת זה יצא אברמוביץ, בפעם הראשונה, לדרוש גם בשבחה של השפה המדוברת — היהודית: כי „לא רק בעזרת שפת עבר נוכל לפעול על עמנו, כי גם בעזרת שפת יהודית המדוברת". והוא מעורר את תשומת־לבם של המשכילים על ה„קול־מבשר", העתון הראשון בשפה היהודית, אשר צדרבוים החל אז להוציא, „כדי לזכות בו את המון בני עמנו, להרגילם במקרא חדשות ומועילות". אברמוביץ אינו נמנע, דרך־אגב, להתנפל על קובנר על אשר הרשה לעצמו להשמיע, כי „שפת עבר בימים האחרונים הרעה הרבה מאד להעברים וכו', לו עבדו רבים וכן שלמים על שדה ליטעראטור אחרת, כי עתה אין קץ להמון התועלת אשר הביאו למין האנושי בכלל ולעם העברים בפרט". הסופר פונה גם בדרישה אל הממשלה, „החפצה בטובת עם ישראל", שהיא „תחזיק בידי המול"ים, עד אשר העם בעצמו ירגיש את נחיצות מכה"ע ויתמכו אותם".

תרכ"ו.

כז. פוקח חזים מאי עמא דבר! (מאמר שני להקודם) — „המליץ" שנה חמישית, גליון 47, 48, 49, 50 וגליון 9 של השנה הששית (ג' — כ"ג טבת, תרכ"ו). המאמר הזה הוא תשובה על השאלות, שבהן פנתה אז הממשלה הרוסית להיהודים, במכתב־העתי „קיובלאנין", על־דבר תנאים במצב חייהם ודרישת לטובת השכלתם. על השאלות האלה השיב גם המבקר קובנר תשובה ארוכה (במחברתו „חקר־דבר"). תשובתו של קובנר עמוקה וחריפה היתה ביותר, ואילו דברי אברמוביץ נאמרו בשובה ונחת ומלאים הם אהבה עמוקה לעם ישראל ולכל קדשיו. את שני מאמריו אלה עבד המחבר אחר־כך והוסיף עליהם הערות והוספות רבות והוציא אותם בספר מיוחד בשם „עין־משפט" (זיטומיר, תרכ"ז). בהקדמתו להוצאה המיוחדת אומר המחבר: „רבים מחובבי שפת עבר אשר קראו מאמרי „עין־משפט" במכתב עתי המליץ (מגליון 34 שנה חמישית עד גליון 10 שנה ששית), העירוני להוציא אותו לאור במחברת מיוחדת. ראשית, לחשיבות הענינים הנכללים בתוכו כדאי הוא לעמוד בפני עצמו ולקרותו בקריאה תמה ולא בקריאה מקוטעת ומופסקת, אשר תפריד שילוב הרעיונות ואחדות הכוונה הנרצה, ותאבד את הרושם הכללי; והשנית, להיות שפזור הענינים בעלי מכתבי־העתים נותן יד למגנבי דברים, לגנוב דברי אחרים בנקל יותר, כידוע, ולמה זה אפוא אכשיל קלי הדעת בגנבת דברים, אשר באמת הנה זה הכירו אצלם הרבה מרעיוני מאמרי הנזכר מתחפשים באדרת סגנון אחר, ואעבור על לאו דלפני עור לא תתן מכשול. בדברים כאלה העירוני רבים מחובבי שפת עבר ונתעוררתי להעלות את מאמרי הממושך והממורט מירכתי „המליץ" ולקרב עצמותיו עצם אל עצמו במחברת הזאת, אשר לפניך, קורא יקר! ועוד שמתי עליו הערות ונוספות רבות, מהן ישנות, שנשמטו לראשונה בשגגה ומהן חדשות, הבאות לברר ולצרף הרעיונות ולחזקם בראיות והוכחות נאמנות, וגם שנוים מעטים עשיתי באיזו מקומות. ומכל אלה אמנם לא נשתנה גוף המאמר מכל וכל, כפי שהיה בתחלה, לא פשט צורתו הראשונה ולבש צורה אחרת, רק השתלם כגוף החי והתפתח יותר". את מאמרו זה שלח אל הממשלה, אחרי אשר נדרש ממנה להמציא אותו אליה, וקבל ממנה מכתב־תודה. את שני המכתבים האלה פרסם המחבר בתוך הקדמתו לספרו זה, והוא מסיים: „מאמין בההבטחה, האמורה במכתב תודה זה, כי דברי על תקון מצב היהודים נכנסו בלב, הנני יושב ומצפה לראות מה אחרית כל שאלות הממשלה בדבר היהודים. ויהי רצון שיהיה חסד הממשלה עלינו כאשר יחלנו לה".

כח. תשובה לגאלוב (על מאמרו „עצה טובה") — „המליץ" שנה ששית, גליון א. בתשובתו זו אומר אברמוביץ: „אל משכילי בני עמי אדברה, אדבר אל משכילים אנשי אמת, אשר בחנוני גם ראו פעלי בספרותנו ואדרוש מהם דין ומשפט, לדון אותי בצדק ולשפוט על ספרי ומאמרי במישרים ובכל לבי ונפשי אדרוש מהם להגיד לי באמונה, האם הועלתי מעט בעטי, או אולי הפסדתי וגרמתי נזק לספרותנו ולצעירי בני עמנו ואשליך את עטי מידי ולא אוסיף לכתוב מעתה ועד עולם". ביחוד הוא פונה לחז"ס, „מורו ואלופו, להיות דיין ועד על מעשיו ועצתו אם יוסיף לעבוד בספרות ולהוציא את החלקים הבאים של „תולדות הטבע" או לחדול" (כפי עצת גאלוב).

מכתבו זה עורר התרגשות עזה ועצומה בין המשכילים העברים, וצדרבוים, אב"ג וחז"ס יצאו לשדל את אברמוביץ ולפיים אותו. סלונימסקי בא במכתב מיוחד לאברמוביץ (ב„המליץ" שנה ששית גליון 6, ז' אדר, תרכ"ו) וכותב אליו: „לא ידעתי מה הניעך כיום כי תסוג אחור מלשים חלקך עוד בין הסופרים המשכילים בארצנו, הן לשונך עט סופר מהיר ושפת לה"ק חפשי בידך, ולמה איפוא יקל בעיניך העתקת ספרי תולדות הטבע אשר תועלתם רבה, ובפרט אשר בספרך

ה„מס היחידי" הוא שיטה בכלכלת המדינה והצבור, שעל־פיה צריך להיות קיים רק מס ממין אחד לתקציב העיר והמדינה, והוא — מס על קרקעות, שיש להן ערך בשוק, כגון: מגרשי־עיר, מכרות־זהב, מכרות־פחמים ועוד, אשדות־מים, אחוזות וכדומה. המס הזה נגבה מאת עובדי הקרקעות על־ידי השלטון בתור דמי החכירה בכל שנה ושנה, ובמדה שמתרבה מחיר הקרקע לרגלי רבוי האוכלוסין, בה במדה יתרבה המס, עד כדי שלא להשאיר בידי בעלי הקרקעות, אחרי נכיון שכר עבודתם, אפילו שוה פרוטה אחת של הכנסת הקרקע עצמה. ולפיכך יספיק המס, בתור תוצאות השיטה הזאת, לכל צרכי הצבור.

שיטת ה„מס היחידי" מתבססת על ההשקפה, כי אין שום רשות מוסרית לבן־אדם לזכות זכות פרטית בקרקע, חוץ מזכות עבודתו, מכיון שידיו לא יצרוה. לא רק השמים שמים לה', אלא גם הארץ לו היא. „כי לי כל הארץ". ומכיון שבא אדם ורוצה להשתמש בכברת קרקע לצרכיו הפרטיים, הרי הוא נמצא גוזל את כל אחד ואחד מן הרבים, שזכותם המשותפת על אותו חבל קרקע לא נגרעה מזכותו הוא. לפיכך מן היושר הוא, שבעל הקרקע יכנים את דמי שויה מדי שנה בשנה אל קופת הקהל, כדי שכל אחד ואחד יהנה מפריו של חבל־קרקע זה. זוהי אחת. והשנית, מחיר הקרקע הלא תלוי במספר האוכלוסים, היושבים עליה או בקרבתה; במלים אחרות פירושו של הדבר כך הוא: ה צ ב ו ר הוא הוא, שגורם להקצבת ערך הקרקע. לפיכך מן הצדק והיושר הוא, שהצבור, הגורם בדבר, יבוא על חלקו.

פעולת שיטה כזו היא ברורה וגלויה לעין. ראשית־כל אינה מניחה מקום לבעלי־אחוזות גדולות בעולם, מפני שעל־פיה איש רק את פרי עבודתו יאכל, ואי־אפשר יהיה לו לאדם להחזיק בכברת־אדמה, הגדולה ביותר ממדת יכולת עבודתו האינטנסיבית. על־ידי הנהגת שיטה זו תעבור ותחדל הספיקולאציה בקרקעות, מאחר שלפי מדת הגדלת השער יגדל המס (המס הוא שויו של כל הקרקע), ואז יבטל גם מחיר הקרקע. על־ידי הפרצלציה [illegible] נעשית הקרקע לקנינו של כל אחד ואחד חנם אין כסף (מלבד תשלום המס, שהוא מכנים לקופת הצבור). ואם ימצאו אנשים או חברות, שיעסיקו פועלים, אז יעלה להם שכר הפועל, למיצער, כהכנסת הפועל מיגיע כפיו בעבודת אדמתו החפשית הוא; שאם לא כן, הרי לא יקך לעבוד אצל אחרים, כי מוטב לו אז לעבוד בעצמו את אחוזתו הוא, או להשתתף בחברה קואופיראטיבית.

על־פי השיטה הזאת של המס היחידי יחדל אביון מקרב הארץ. כי תחת אשר לפי השיטה הנהוגה עכשיו מוכרחים הפועלים ל ב ק ש עבודה ורודף איש את רעהו לפעמים קרובות בחררה אחת, — התחרות המביאה לידן הורדת מחיר העבודה — הנה עם הנהגת השיטה של המס היחידי בחיים ישונה הסדר לגמרו; ה ע ב ו ד ה ת ב ק ש אז את ה ע ו ב ד י ם, והפועלים יבואו על שכרם בשלימות, לפי ערכה ה מ ל א של עבודתם.

מלבד כל המעלות האלה, הכרוכות בשיטת המס היחידי לכל העולם כולו, יש לו ערך מ י ו ח ד לנו, היהודים הציוניים והלאומיים, לפתרון הרבה משאלותינו המסובכות בארץ־ישראל. כי מלבד פתרון שאלת גאולת האדמה, עתיד הוא המס היחידי לפתור גם את שאלת העבודה העברית בארץ־ישראל. על־ידי זה, במובן ידוע, את שאלת הערבים [illegible] אינני בכלל. כי־אם רק יעלה בידינו להנהיג בארץ־ישראל, בבואנו שמה, את המס היחידי, אז ממילא תעבור רוב אדמת ארץ־ישראל לרשותנו, מפני שעל־פי השיטה הזאת עוברת הקרקע לידי אלה, העובדים אותה באופן אינטנסיבי, ומי עוד כעם ישראל בארץ־ישראל מוכשר ומסוגל לעבודה כזו? נסיון הישוב היהודי בארץ־ישראל משמש אות ומופת נאמן לחריצות היהודים ולכשרונם בכל מקצועות המשק.

גם טענותיהם של האפנדים, בעלי האחוזות הגדולות, נגד המתישבים היהודים, ,כי יורשים הם אדמה לא להם, תבטלנה מאליהן, מפני שלפי הפרינציפיון המוסרי, המונח בשיטת ה„מס היחידי", אין שום ערך לקרקע, עד שבאים המוני העם ומתישבים עליה או בקרבתה. ואנחנו, על־ידי האימיגראציה של המונינו, הלא עתידים אנו לגרום לכך. מלבד זה, אין ב„מס היחידי" משום הכבדת גבול, אלא שיטה בשנוי גבית המס בארץ ובתקנתה. ודבר מקובל [illegible] הוא בכל העולם, שהטלת המס תלויה ברצונו של השלטון, העושה לפי ראות־עיניו, והוא הפוסק האחרון, שאין לערער עליו.

אנו היהודים, בבואנו כעת לברוא הדשה בעולם ולייסד מדינתנו על קרקע ארץ־אבותינו בהסכמתן של הממשלות האדירות, עלינו, בתור חובה ראשונה וראשית, ליסדה על בסיס הצדק והיושר. א ח ת מ ד ר י ש ו ת י נ ו ה ע י ק ר י ו ת ב ו ע י ד ת ־ ה ע מ י ם ה ב א ה ב י ח ס ע ם ש י ב ת ־ צ י ו ן צ ר י כ ה ל ה י ו ת ה נ ה ג ת ה „ מ ס ה י ח י ד י ". ואין שום ספק בעיני, כי משאלתנו זו, עד כמה שהיא קשורה בהתגשמות שאיפותינו הלאומיות, תנתן לנו בעין יפה ובלי פקפוקים יתירים. הממשלות, שעל־ידיהן יחתך גורל ארץ־ישראל לעתיד, תסכמנה להצעתנו זו בלבב שלם, מפני שיראו בה את הנסיון היותר חשוב בשיטה זו, שנעשה עד עכשיו בעולם, נסיון שהשפעתו על פתרון השאלה האגרארית בכל ארצות תבל אין לערוך ואין לשער. על־ידי פתרון השאלה הזאת בארץ־ישראל יוקל לכל הממשלות לפתור גם את שאלותיהן האגראריות, המכאיבות והמסובכות, שהן מתחבטות בהן זה דורות ויובלות מבלי בוא לשום תוצאות רצויות. הממשלות תסכמנה לתכנית־עבודה זו בארץ, מבלי חשש לתכונתה הראדיקאלית, מפני ששיטה זו אינה חדשה בעולם המעשה. כבר נסו להנהיגה באנגליה לפני שמונה שנים, ולולא המלחמה הנוכחית, שהפסיקה את העבודה בהתחלתה, היה ה„מס היחידי" עכשיו לגורם מציאותי גדול בפתרון השאלה האגרארית באנגליה. הבוחרים באנגליה הצביעו בעדה כבר פעמים, וראוי לציין, שמנהיג התנועה של ה„מס היחידי" באנגליה היה אז ד ו ד ל ו י ד ג ו י ־ א ו ר ג, נשיא המיניסטריון הנוכחי. גם במושבותיה של בריטניה מעבר לים, בקנדה ואויסטראליה, הונהגה כבר

בערך מכל אדמת ארץ־ישראל לרשות ישראל; תשעים ושבעת האחוזים הנשארים הם עדיין נחלת זרים.

אמנם רבים יענו ויאמרו, כי סבת חוסר־ההצלחה בגאולת הארץ עד עכשיו היה השלטון הטורקי העריץ והרקוב, שהפריע את המתישבים מן העבודה ועכב בידי עסקני הישוב עד כמה שידו הגיעה; ואילו עכשיו, בעבור ממשלת־הזדון של הטורקים מן הארץ ועל משואותיה תקום ממשלה יהודית בחסותן העליונה של אנגליה ובעלות־בריתה, בודאי שהעבודה הזאת של גאולת הארץ תתקדם בצעדי־ענק, ובפרט שחלק גדול מאדמת ארץ־ישראל אין לו בעלים והוא נחשב כנכסי הממשלה, ובריא איפוא, שהחלק הזה יפול רובו ככולו ברשותנו, מאחרי שאנו היהודים מוכשרים יותר משאר תושבי ארץ־ישראל לעבדו ולשמרו. אולם הדברים והטענות האלה צודקים הם במקצתם, ולא בכולם. בודאי, שהשלטון המדיני המובטח לנו בארץ־ישראל יקל עלינו הרבה את רכישת הקרקע, וודאי הוא גם כן, שאותו החלק הבלתי־נעבד של הארץ יעבור לרשותנו; אולם מן הצד השני אל לנו לשכוח, כי הקלה זו והנחה זו יש בהן לכל היותר רק משום פתרון חלקי של שאלת הקרקע, ולא פתרון שלם וגמור: על־ידיהן אמנם אפשר יהיה לנו להגדיל במדה מרובה את שטח הקרקע, שיש לנו עכשיו בארץ־ישראל, אבל לא במדה מספיקה, כדי לעשותנו לאדוני הארץ בפועל ממש. ראשית, מפני שחלק־ההפקר הנזכר הוא זבורית ולא יגיע בערכך למעלה מעשרים אחוזים מאדמת ארץ־ישראל, וארבע החמישיות הנשארות, וביניהן העדית, שייכות לבעלי־אחוזות פרטיים. והאיכות של הקרקע היא גורם לא פחות חשוב מכמותה, ובפרט, שלאחרי כל האפשריות, הצפויות לנו מרכישת חבל־קרקע זה, אין הכמות היחסית גדולה ביותר. לחשוב על־דבר נשול הבעלים הנוכחים מן הקרקע על־ידי איזה פצוי, כמו שעלה זה לא־כבר על דעת זאנגביל, אי־אפשר. דבר כזה לא יתכן: גם אנגליה וגם היהודים לא יאבו בגאולה מעין זו, המתנגדת לרגש היושר והצדק. ומן הצד השני, אם נלך בשיטת־עבודתנו עד כה לגאול את אדמתנו קמעה־קמעה על־ידי תשלום כסף מלא להערבים — לא נרחיק ללכת, ולעולם לא נגיע אל המטרה הנכספה. כי כלל ידוע הוא בענין מקח־וממכר, כי במדה שמתרבים הקופצים על איזה חפץ, בה במדה עולה גם מחירו. ביחוד נכון הוא כלל זה בקרקעות, שאין אונאה להן. בזה מתבאר רבוי הספיקולאנטים, העושים סחורה בקרקע, בשעה שמתרגשת איזו תנועה לישוב ולהתנחלות. הקושי, שמצאו עסקני הישוב בקנית קרקעות בארץ־ישראל בשנים האחרונות לפני פרוץ המלחמה, סבתו היתה מונחת לא רק בהממשלה הטורקית, אלא גם במכת הספיקולאציה, אשר אחזה בסרסורים רבים מבני־ברית ומשאינם בני־ברית, שראו בתנועת הישוב היהודי בארץ־ישראל מעין פרה חולבת לאינטרסיהם הפרטיים. לולא מכת ספיקולאציה זו, שפשתה כנגע בתור תוצאה מוכרחה מן הסדר הכלכלי הקיים, כי־אז יכולים היו עסקני הישוב להתגבר על כמה מעצורים ומכשולים מצד הממשלה הטורקית, ורכושנו בקרקע ארץ־ישראל בודאי שהיה הולך ומתרבה. אולם העולם כמנהגו נוהג, וסדריו לא ישתנו בשבילנו בלבד, ומוכרחים אנו לקבלם, אם מרצון או מאונס, כמו שהם עכשיו.

ועכשיו, בבואנו לחדש את עבודתנו בארץ־ישראל, בודאי שאין לנו לקוות, כי הספיקולאציה בקרקעות תעבור ותבטל; אדרבה: החופש המדיני הגדול שלנו, שגם תושבי ארץ־ישראל האחרים יהנו ממנו, ותגבורת האימיגראציה היהודית לארץ־ישראל על מנת להתישב על הקרקע ולהתנחל בארץ, — כל אלה בודאי ישמשו גורמים להתחדשות הספיקולאציה ביתר שאת וביתר עז משהיתה לפני המלחמה. ספיקולאציה זו עלולה להעלות את מחיר הקרקעות למעלה ראש, עד שלא תהיה יכולת, לא ליחיד ולא לחברה, לרכוש נחלה ואחוזה בארץ־אבות. וכל התנועה לישוב והאימיגראציה של ההמונים היהודיים לארץ־ישראל, — כל אלה העיקרים, שבהם תלויה התגשמותה של התכנית הציונית — מה תהא עליהן? על מה תשענה אז, אם לא תמצאנה יסוד — קרקע — תחתן?

אמנם רבים יבואו ויאמרו, כי מכיון שהשלטון המדיני בידינו יהיה, בודאי שנחוקק חוקים, האוסרים ספיקולאציה זאת, ונקצוב מחיר קבוע לקרקעות. אולם דבר זה הוא מן הנמנע כל־זמן שהרכוש הפרטי נחשב ליסודו של עולם־הכלכלה. על־פי המשטר הכלכלי הקיים, שעליו הושתתה הציביליזאציה הנוכחית, אין לשום שלטון רשות מוסרית או חוקית להכריח את מי שהוא למכור את קרקעותיו במחיר קצוב, אם זה אינו רוצה בכך. ובודאי, שאנגליה בהשתתפות הממשלות האחרות, שבחסותן נמצא בשנים הראשונות להתישבותנו בארץ־ישראל, לא תתן אותנו, מטעמים מדיניים וחברתיים, להנהיג חוקים ומשפטים, שהם למורת רוחה. תאמרו: ברבות הימים יעבור ויבטל המשטר ההוה, ובמקומו יונהג המשטר הסוציאליסטי בעולם ובארץ־ישראל, ואז תפתר השאלה הזאת מאליה; אולם פתרון כזה, שהוא בבחינת „הלכתא למשיחא“, אינו יכול לשמש יסוד לשיטה של עבודה מעשית תכופה. כי אם לעת כזאת נשב ונחכה לגאולת אדמתנו בארץ־ישראל עד הגיע המהפכה הסוציאלית, כי אז „עד שתבוא הנחמה תצא הנשמה“, ועד הימים הטובים והמאושרים ההם תקומה לא תהיה לנו בארץ, וכל הצלחתנו המדינית תעלה בתוהו ותהיה כלא היתה. אויר ארץ־ישראל בלבד בלא קרקע אי־אפשר לו לפרנס רעיון מדיני יובלות ותקופות. שלטון מדיני בלא קרקע תחת רגלינו יעשה אותנו באופן היותר טוב ל„עבדים עליה“ — על אדמתנו אנו.

ובכן, היש בכלל פתרון לשאלה זו ומה הוא?

לפי דעתי והכרתי, יש רק פתרון אחד רצוי לשאלה זו, שיש בו כדי להוביל אותנו אל מטרתנו, והוא שיטת המס היחידי (Single Tax). רק שיטה זו תועיל לפתור לנו את שאלת גאולת הארץ, וגם, במובן ידוע, את שאלת הערבים שכנינו, שכל־כך מרבים לדבר עליה בזמן האחרון אוהבינו ואויבינו גם יחד.

וכדי שאלה, שאינם בקיאים בטיב השיטה הזאת, יבינו את מהותה, הנני, עד כמה שזה נוגע אל עניני, לברר בזה בקצרה את ראשי עיקריה.

עליהם, על הנוצרים: „כפויי־טובה הם הללו; רבן דקרו!“... בכל הקהל הגדול נמצאו רק כשלשה או ארבעה יהודים, שגלו עצמותם בלא הכנעה. אחד מהם — ד"ר א. צ ו ל ש ן — לא עורר כל התנגדות לדבריו, מפני שלא היו מובנים גם ליודעים את השפה הגרמנית על בוריה; וכאשר נשאו ז א נ ג ב י ל ו נ א ס ט ר את משאותיהם, לא רצה הקהל לשמוע — מ פ ח ד פ ן י ב י ן.

הסכסוך עבר בשלום. גדולי הקונגרס נהגו, כי לא הגיע הדבר לידי „שערוריה“. ו„העברים אשר לפלשתים“, שהיו יושבים ומקללים את עמם העקשן במיתה חטופה, שאפו רוח לרוחה, בראותם, כי לא נגלה עון מוצאם. לשמאלי ישב אז ערבי אחד, ששוחח אתי באותו בוקר בענין שיבת בנים לגבולם. עכשיו נתן בי הלה את עיניו, ונדמה לי, כי קראתי בהן את הכנוי האיום, שתקנו בשבילנו בני־דורנו אלה, המכירים במומינו יותר מאחרים: „ולד איל מיתה“.

אני והוא, ארצי וארצו.

אחרי עבור שש שנים ויותר מזמן ש„נתפרדה חבילה“, שב ועלה לפני זכרון חברי ההודי, אף כי בינתים נשתנה מהלך הענינים מן הקצה אל הקצה. בעת ההיא היינו שנינו אחים־לעלבון, והיום הזה הננו חברים־לששון; אך כמכתנו אז כן רפואתנו עתה, מ מ ק ו ם א ח ד ו ב ע ו נ ה א ח ת צמחה לשנינו גם יחד. מה שקלקלו ו ו י ר ד י ל וחבריו אז, בימי השלום, מתקנים ב ל פ ו ר וחבריו עתה, בשעת חירום; ובה בשעה שנפל הדבר בתפוצות הגולה, כי אנגליה קבלה עליה להשיב את ארצנו השכולה לבניה הנדחים, פרסם ה ל ו ר ד ט ש ל מ ס פ ו ר ד, נציב אנגליה בהודו, בשם ממשלתו, כי עתידה ארץ־ברהמה להשתחרר משעבוד־זרים, וגורלה ימסר לידי עצמה.

איני יודע את מקום חברי ההודי ואת המתרחש בלבו בשעה זו. יתכן, שאין דעתו פנויה לעניני עמי, כשם שאין עסקי עמו תופסים מקום אצלנו. אבל אני איני יכול להשתחרר מן ההרהור המטריד, שהתגנב אל לבי לפני שש שנים וקנן בו עד היום, ההרהור של „אני והוא“. שר־אומתו ושר־אומתי שניהם אומרים שירה. הראשון אומר שירה — ויש לו על מה לסמוך: הודו פורשת זרועותיה — והנה בניה בחיקה; אבל ציון כי תקרא לעולליה — מי יענה „הנני“? — — —

שיקאגו, כסלו תרע"ח.

גְּאֻלָּה לָעָם וּגְאֻלָּה לָאָרֶץ

מאת

משה זאב נורוואלק.

חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו.
(ישעיה).

התגשמותה של הציונות — יצירת מקלט־בית יהודי לאומי בארץ־ישראל — תלויה בעיקרה בשני תנאים ראשיים: במסירת השלטון המדיני של הארץ לידי היהודים, כדי שיוכלו לפתח שם חיים מדיניים חפשיים ולאומיים לפי רוחם, באין מעצור ומפריע מן החוץ, ובהעברת רוב קרקע הארץ לרשות היהודים, כדי שהתישבותם בה תהיה מבוססת על יסוד בריא ומוצק. אחד משני התנאים האלה, שהם מושכלות ראשונים ביצירת אותו בית־המקלט הבטוח, — התנאי המדיני — הולך ונוצר הודות להדיקלאראציה הבריטית בדבר שיבת־ציון. אולם מי שסובר, כי פתרון הצד המדיני של הציוניות יש בו משום התגשמותה ה מ ל א ה של הציוניות, אינו אלא טועה. למטרה זו הכרחי הוא התנאי האחרון של רכישת הקרקע לא פחות מן התנאי הראשון. ויתירה מזה: בלא קרקע תחת רגליו אין שום ערך לזכיות המדיניות היותר רחבות לבצר את העם היהודי וקיומו בארץ־ישראל, בתור חטיבה לאומית־מדינית שליטה ויוצרת. מנקודת־השקפה זאת, המבוססת על המציאות של התפתחות הישובים בארצות שונות וקורותיהם, גדול הוא ערכה של הדיקלאראציה הבריטית ליצירת המדינה היהודית בארץ־ישראל ר ק ע ד כ מ ה ש ג ד ו ל כ ח ם ש ל ה י ה ו ד י ם ל ר כ ו ש ל ה ם א ת ק ר ק ע ה א ר ץ. אם יעלה בידי היהודים, נאמר במשך עשר או חמש עשרה שנים, לרכוש את רוב — אם לא את כל — אדמת ארץ־ישראל, אז בודאי שצריך יהיה לזקוף מ ח צ ה מגאולת ישראל השלמה על חשבון הדיקלאראציה הברי־טית, שהבטיחה לנו את השלטון העצמי; אולם אם חפץ זה לא יעלה בידינו ואדמת ארץ־ישראל ברובה תהיה נחלת זרים, כמו שהיא עכשיו, אז הרי פקע ל ג מ ר ו ערכו של השלטון העצמי הזה, שאנגליה רצתה לזכות בו אותנו בארץ אבותינו. כי הדקלאראציה של אנגליה עושה מחצה רק בשעה שהגאולה היא ש ל מ ה, כלומר, בשעה שהמחצה השניה של רכישת הארץ משלימה אותה. אולם אם זו האחרונה חסרה, הרי הראשונה כאילו אינה ולא כלום. כי עם משולל קרקע, המיסד את מרכזו על זכיות מדיניות בלבד, למה הוא דומה? לאדם, שמתחיל את בנינו מן הטפחות והגג ולא מן המסד...

על מדוכה זו של גאולת־הארץ יושבים כבר זה יותר משלשים וחמש שנים, מיום שהתחיל הרעיון של חבת ציון ללבוש צורה של הסתדרות, טובי עסקנינו בתנועת חבת ציון והציוניות המדינית. הפרובלימה הזאת לא הדלה מהעסיק את מחותיהם ולבותיהם במשך כל הזמן ההוא, והרבה הם הנסיונות, שנעשו על־ידיהם לפתרון השאלה הזאת: יסדו אגודות וחברות מיוחדות („אגודת האלף“, „האחוזות“) לקנית קרקע, לשכות לתמיכה באנשים פרטיים, שיש בדעתם לקנות כברת אדמה בארץ־ישראל ולהתנחל בה; יסדו קרן קיימת, שתעודתה היחידה היא גאולת הארץ, קופה קואופיראטיווית מיסודו של פראנץ אופנהיימר ועוד מוסדות כאלה וכאלה, שעיקר מטרתם היה גאולת הקרקע, ואחרי כל הנסיונות השונים, הקשים והמרים האלה במשך שלשים שנה ומעלה, שעלו בקרבנות טובי חלוצינו ובכסף־תועפות, בעמל לא־אנוש וביגיעת רצון ונפש, שאין דוגמתה, — אחרי כל אלה עלה בידם להעביר עד היום רק שלשה אחוזים (יש אומרים: שנים)

קוינו, כי שם תשמע האנחה הכבושה של אומותינו על אוזן שומעת, וכי שם תוציא האנחה הד מלכות אחרים, הרוצים ויכולים להשתתף עמנו בצרה.

שנינו היינו מן היחסנים שבקונגרס: בנים לאומות עתיקות, שיצרו בשכבר הימים לעצמן ולעולם — ועדיין לא סר כחן. אך אני הרגשתי בשלשלת־היוחסין שלי ביותר: הן המקרא ו„גר זאב עם כבש", שרוחו אספנו, אצלנו נאמר, וממנו ועל־ידי אנשים מקרבנו נתפשט בעולם. ולא דברי־נבואה בלבד; כל הקונגרס כולו נוצר ברוח פיו של אחד מבני עמי, הוא הפרופיסור פליכס אדלר, והרבה מכחו של ישראל נשקע בהכנתו. אמת הדבר, כי את העטרה — היא הנשיאות — נחל הלורד ווירדיל, ולא פליכס אדלר; שם הלורד היה נשא על כל שפתים, בעוד שלהכם המסכן לא שם איש לב, עד שקם אחד העתונאים ותבע עלבונו ועלבון היושר מאת הקהל כפוי־הטובה. אולם על כגון זה הן צוחו הצווחים מימות עולם — ואין עונה. אנו, דיינו שאנו יודעים ומכירים באמת העלובה, ותהי זאת לנו לחצי נחמה.

אמת גם זאת, שכנגד הפסוק „וגר זאב עם כבש" נשמעו שם פסוקים אחרים, שהיו סתירה גמורה לקודם. המלומד הגרמני, פון־לושן, פתח בדרשה מדעית נאה, שראשיתה היתה רצופה „אנושיות", וסופה — „הלל הגדול" על האגרוף, „הדם והברזל". אולם סוף־כל־סוף היתה דעתו דעת יחיד. רבים ראו בדבריו חירוף וגידוף כלפי רוח הקונגרס; ואפילו חבריו, בני עמו וארצו, ראו צורך בדבר להודיע, כי אין האנתרופולוג המפורסם מדבר בשמה של כל גרמניה.

אמת נכון גם זה, שבאותו שבוע ממש פרצה מלחמה בין אירופה ואסיה, ומלחמה שלא היתה לה, לכאורה, כל סבה „אנושית". אך הן הוסכם אצלנו זה כבר, שרק הממשלות הן הנלחמות זו בזו, ולא העמים; והקונגרס מה כי נתלה בו את האשם? — הלא הוא את שלו עשה — כי מחה כנגד חלול־הקודש הלז, כנגד התפרצות המלחמה באותה שעה, שמזרח ומערב, ציר וקו־המשוה נשקו!

דברים כפשוטם! בעינינו ראינו כושי „מן הדרום" תוקע כף למי שהיה נוגשו; הודי ארמוני מאיר פנים לדון ספרדי; חינאי אדוק במסורת־אבות יושב לצד „שליח" נוצרי, כשבת אחים. וארמיני מורד־במלכות חבק את הטורקי־הצעיר ריזא טבפיק בי ונשק לו לעין כל.

ובכן, ישב שם חברי ההודי ימים אחרים וטעם אחד מששים של ימות־המשיח, עד שהגיע היום הרביעי של הכנסיה. בבוקר ההוא נשאו ונתנו בנגעי עמו וארץ־מולדתו, הנתונה בידי האנגלים. כל זמן שחלה התוכחה על עמים אחרים מן התקיפים, היו האנגלים — אנגלים, כלומר סבלנים, ונתנו לנדכאים לשיח מכאובי לבם; אך בו ברגע שנגע הדבר עד נפשם בטלה אצלם המסורת הנאה — וקמו והראו, כי המה המושלים. אחת היתה ביניהם, מרת א. ביזנט, שצדדה בזכותו של העם המשועבד, שניטלה ממנו רשות הדבור גם בארצו, גם בארץ החופש של האנגלים, והיתה לו לפה; ובגלוי־לב של אנגלית־מלידה הודתה בקהל על כל העושק והמרוצה, הנעשה על־ידי בני־עמה בארץ הנדכאה ההיא, הכל לשם שמים ולשם ההתקדמות.

אולם אחינו ההודים לא סמכו בעיקר על מליצת־היושר, שקמה להם מבין „אומות העולם". הם עצמם רצו להשמיע קולם; וכאשר נגזל מהם חופש־הדבור, עמדו ונטלו להם את חופש הצעקה. אותו „עכוב הקריאה", שאנחנו בני־ישראל משתמשים בו רק בינינו לבין עצמנו, שמש להם כלי־זיין בינם לבין אחרים. ו„עכוב־הקריאה" פעל את פעולתו: אחרי עבור הבוקר במהומה, מלא הקונגרס את דרישתם של ההודים וקבע ישיבה מיוחדת לדין־ודברים שלהם. כך עשו „מואסי החיים", שבאו מעבר לנהר גוזן לדון עם התקיפים מהם על נהרות לונדון.

ולמחרת היום ההוא נקראו בני עמי לעמוד בנסיון. בבוקר ההוא עלתה לפני הקונגרס שאלת היהודים וגזל־משפטם בכמה ארצות תבל, ורוסיה בראש. ובעת ההיא היה נשיא הקונגרס, הלורד ווירדיל, מתכונן ללכת בראש שליחות מיוחדת מאנגליה בת־החורין לרוסיה של בית־רומאנוב; ולפיכך רמז הלורד לאחד מעושי דברו, שיקום ויבקש בשמו מאת כל הנאספים, „כי לא יתרגשו ביותר בשעת משא־ומתן זה".

הלורד צוה לשתוק — והקהל שמע לקולו ברצון. כל הדרשות הנאות על־דבר „עם־הנביאים", שנשמעו עד אז מפי אותם האצילים והאצילות, בטלו בכהרף עין. למרת ביזנט לא היתה חברה בקונגרס, ודממה מעיקה תקפה את אולם האספה, מן הפתח ועד הבמה.

ובעלי־הדין עצמם? — יהודים נמצאו באותו קונגרס ובאותו מעמד במספר רב, רב ממספר ההודים. אבל ההודים היו בנים נאמנים לעמם, והיהודים היו בנים חורגים לעמים אחרים. אחד מבני־יהודה אלה, שלא הספיק עדיין לנער מעליו את אבק הישיבה ולזקוף קומתו הכפופה, התפאר בקולי־קולות, כי פולני גמור הוא, וכי על זה גאותו. וכמוהו כן נשבעו בני גזעו ה„רוסים" וה„רותינים" וה„בולגרים" וכל שאר היהודים, המתחפשים לגוייהם. ובשמוע משחקי־במה הללו, כי הזכירו בפניהם את גזע מחצבתם, פנו אל הקיר בחרדת נפש ומששו את חוטמם, לדעת אם עודנו עלול להכחיש את דבריהם ולגלות את מוצאם, אם אין. משרתו של הלורד, אשר הודיע בשמו את הידיעה המחפירה, מזרע היהודים היה — ופניו לא חפרו בדברו. לא רחוק ממנו ישב „אבי הקונגרס", פליכס אדלר, מוקף אצילים ושותק. הנשמה היהודית שבו נתכווצה עד כדי שלא לתפוס מקום כלל. לפני שעה או שתים עמד ודרש מעל אותה הבמה על „ימות המשיח", כאחד מבני־הנביאים; ועתה, כאשר נגע הדבר עד עצמו ובשרו, ניטל ממנו כח הדבור. איש יהודי אחר, ולא סתם־יהודי, אלא אדם המחנך רבנים ומורים לבני עמו, קם והשמיע קולו; אבל לא למחות כנגד עוות־הדין בא, כי־אם להראות עד היכן מגיעה מדת „גודל הנפש" של עבד־נרצע: צרות ישראל כשהן לעצמן אינן נוגעות — חלילה — ללבו; ואלא מפני מה נגזלת שנתו? — מפני התרבות המערבית הנהדרה, שזיוה נפגם על־ידי תעלולי העמים הנוצרים בישראל; מפני שיאמרו

המוקרחות, פושטים ענפים יבשים כלפי מעלה, כקוראים לעזרה מן המצולה, או אל אלפי רצי כסף וזהב, המנצנצים ומבהיקים על־פני שלוליות הרחוב, מרצדים ומשחקים בחהיפות־גונים לנוכח זהרי השמש העליזה?

— הוי־הוי־הוי, כמה רחב הנהר! הנה אנשים שטים שם בסירה, חי נפשי!

— פיק־פיק־פיק! ילדים, הביטו הנה! הנה שני תרנגולים מתנגחים! פיק־פיק־פיק!

— התרנגול האחד תרנגול־הודו הוא! יודע אני — מכנסים לו ברגליו!

— הנה הולך הירשלי הבולבוס, מתגלגל כבולבוס! הירשלי... הופ! נפל הבולבוס, הטיל ביצה, כשם שאני יהודי!

— הה־הה־הה! הירשלי, יפה נפלת? ראו־נא גם ראו את הבולבוס הזה, כשהוא מונח בפשוט ידים ורגלים!

— ערדלים חדשים לו ברגליו...

הלא הם עשירים הם!

בולבוס, בולבוס! בוא־נא הנה! הגידה, מה מצאת? פרוטה מצאת?

— בולבוס! לחצאין!...

— הוי־הוי־הוי! אוי לי, אמי! הביטו וראו את ערמת השלג, המתגלגלת מעל ההר! הנה עוד ערמה! עוד אחת — שפך!

— ילדים, היודעים אתם מה? הבה נלך אל הגן ונעשה שם אדם בשלג! עוד רב השלג בגן!

— יחף תלך?

מי־ בכה, אם יחף? — התלהב הגדול שבילדים, ומרוב רגשותיו נטל רשות לעצמו לבדות שקר מלבו: — לפנים, כשהייתם עדיין קטנים כולכם, הייתי אני מחליק תמיד על־פני השלג באמצע הרחוב ברגלים יחפות, כשם שאני יהודי!

— היודעים אתם, ילדים? יש לי עצה: הבה ננעול את מגפיו של אבא!

אך, כפי הנראה, לא זכו הקטנים בחורף הזה ומן השמים עכבו בידם מלעשות אדם בשלג. כשחזרו בחבורה לתוך הבית, ראו לפניהם חזיון־פלא, שהכה את לב כולם בתמהון: מיכל ישב על אחת המטות, כפוף בראשו ורובו אל הקרקע, טורח ומתלבט בחשכה, גונח ונאנח בכבדות ומושך בכל־כחו לרגליו זוג מגפים גדולות ויבשות, שנשתמרו לו מימות הקיץ שעבר. הקטנים שבו ועמדו על מפתן הבית והתחילו לטפל במאורע החדש הזה ולשיח בו.

— הרי הוא הולך להכות באנשי הרחוב.

— ולנפץ חלונות.

— גבור־כח הוא. הכל יראים מפניו...

— האמנם גבור־כח? והלא בפיו אמר, כי מחר הוא מת...

— כל זה — מפני שחשקה נפשו, כי יתנו לו חלב...

— חלב! חלב! צאן־קדשים, מה־ה־ה! — קרא פתאום העזוז והפוחז מכל התעלולים קריאת־סתם, בלא כונה כל־שהיא, מפני שדברי־שטות לא נכנסו הפעם לאזני ולא נגעו עד לבו, והחורף כבר חלף־עבר, והנפש ערגה לקריאת־גרון, להתהוללות ולחדות־הרוח.

מיכל נגש עד הפתח בברכים כושלות, כשהוא פוסע ומתנודד כשכור, עמד בחשאי, כצל, מאחרי הילדים, עומד ומציץ אל הרחוב בעינים דלוחות ותוהות, כמוכה־סנורים.

— אָח־אָח־אָח, אל רחום וחנון! הקיץ כבר ממשמש ובא... — נאנח אנחה חשאית, כנאנח לנפשו, והביט לפניו על השלוליות, הרצות בעקלתון על־פני הרחוב, בחריצי הקרח הנבקע. אנחה זו כאילו נשבה בלב הקטנים וכבתה בו בבת־אחת את כל העליזות הנלהבת הקודמת. כולם נשתתקו פתאום, נדחקו יחד ועמדו צפופים, כשיות אלמות ונדחות, מסביב לאביהם המסכן, הגבוה והכפוף, שהזקין בלא עת, הביטו מחרישים ונדכאים אל הרחוב, אל המקום אשר הביט הוא, כאילו רוח־יגון אחד תקף את כולם יחד.

(סוף יבוא).

אֲנִי וָהוּא

(זכרונות)

מאת

ש. ב. מקסימון.

כמוני כמוהו התבודדנו בעבי יער אפינג, הוא היער, שתולדותיו הן תולדות התנגשות חשאית בין משעבדים ומשועבדים ונצחון האחרונים על הראשונים. שנינו היינו משכימים ויוצאים עם שחר לקבל פני שמש בעודנה בתומתה ולהתיחד שעה קלה עם הברכה השלוה, טרם נרד לעבודת יום ארוך בלונדון המעוננת וההומיה. יום־יום היינו נפגשים על יד פגר עץ־ענק, שבעודנו חי בטל רצון יוצרו מפני רצונו של בשר־ודם, וגדל בשכיבה על פני המים; באופן שאחד מענפיו הגדולים שמש לבעלי: מושב, השני — משען לגב, והשלישי — מדרס לרגלי רוכבו. תדיר היינו מברכים איש את רעהו בשפה אשר לא ידעו אבותינו ואבות אבותינו, ומדי פעם בפעם היינו נפרדים זה מעל זה תקופי־חלום: אני נשאתי בלבי חלום בת־יהודה השבויה, והוא — חלום בת־הודו הנענה.

אני — והוא, עמי — ועמו.

עמי — חניך השממה והעוני מעודו: במדבר ערב עמדה ערשו, יללת־תנים היתה שירתו, בשמים בקש לחמו בשעת רעבון, ואל הסלע נשא עיניו בצמאונו, — וכל נסיונותיו הקשים הועילו רק להגביר בו את אהבת־החיים. „ובחרת בחיים" — זהו יסוד תורתו. ועמו — מפונק מנוער, טובל באור וגוונים, מושל בארץ, המונה את מיני צמחיה רבבה, ארץ אשר שם הפנינים והזהב הטוב, — והגיע עד שער מ"ט של בטול־היש, עד „נירוואנה".

ושנינו נזדמנו יום אחד לכנסית־הגזעים הראשונה — והיחידה, — שנועדה באוניברסיטה הלונדו־נית, בקיץ שנת אלף תשע מאות ואחת עשרה למספרם, לשם קירוב־רחוקים — „זאבים" ו„כבשים" גם יחד. קוה

נִדָּחִים

ספור

מאת

י. ד. ברקוביץ.

ה.

אחר־כך התחיל הכפור להמוס מעל־פני החלונות הקטנים, והזגוגיות הכהות נזדככו. בחוץ הציצה לפעמים שמש רחוקה מבעד קרעי עננים תועים. דלף הגג טפטף בחשאי טיף אחר טיף. הימים היו ימי שקט ודממה, ימי ערפל לבן ושקוף, המרחף על־פני שדות וגנים עזובים בבהלום, כבימי חג ושבתון, ובתוך הדממה חלפה לפעמים מעל הגג כייעה של עורבים, טסים וצורחים ברגש של קנאה, כי אורח הולך ובא. על־פני הקיר מעל התנור הופיעו ביום בהרות אדמדמות מאירות — בביאתה של חמה. מיכל שכב על התנור כחולם, פוקח עין, צופה ומביט על הבהרות הללו, כשהן מרפרפות ורועדות במקום אחד, מתבונן ונותן לב על הצללים הקלים והמהירים, החולפים עליהן לפעמים במהירות הברק: מגיחים ממקום טמיר, מאפילים כדי הרף־עין ומתעלמים והולכים הרחק־הרחק, לקרן־זוית אפלה. לפני עיניו עמדו הפעם הלומות ודמיונות אחרים, מיני דמדומים של הזיות וחזיונות רחוקים, המשמשים ועולים בערבוביה מתהום הנשיה. בחלומו נדמה לו תור הילדות ועדנתה — זו תקופת־החיים הנשכחה כבר, האובדת בטמיון העבר, זו ראשית נצני ההכרה, עת שעולמו של הקדוש־ברוך־הוא עוד היה פתוח לכל ארבע רוחותיו, וארץ ושמים היו קרובים כל־כך, והאדם קל ומהיר ובטוח כל־כך על־פני האדמה, וכל ההויה מסביב לא נבראה אלא לשמשו. בימי־הפלאות ההם עוד היה הכל גדול ורם ורחב־ידים, רענן ואיתן ובטוח: השדות מסביב, היער המשחיר במרחק, הנחל השוטף מתחת הגשר, בית־המדרש ההומה מאדם רב, קומתו הזקופה של האב שחור־הזקן, הרוגז ורותח תמיד...

זלאטקה ישבה ליד החלון והתחממה לאור השמש, יושבת ומהרהרת לנפשה, מתבוננת בפנים מחרישים ואטומים אל השלג, הנמס והולך על־פני הרחוב, מקשיבה אל דלף הגג, המטפטף בלאט בזה אחר זה, והכל למקום אחד: טיף, טיף. הנה הרחוב, והנה נשקפים כמה בתים, הם וחלונותיהם הלחים וזגוגיותיהם האפלות והמנצנצות. אין זאת כי הבתים הדוממים האלה ריקים הם מאדם, אין בהם נפש חיה. הכל מת ונרדם. הנה ערוגות הגן, והן טעונות עדיין שלג. אלא שהשלג כבר השחיר ונסתאב. והנה הגבעה שם במרחק הגן, ומאחרי הגבעה כלום לא יראה. שם קץ וגבול לחיים. כך צריך להיות וכך יהיה לעולמים. פה, ליד החלון, השמש מחממת. טוב ונוח פה ישבת דומם, בלי־נוע, בלא הרהור וזעזוע כל־שהוא. כך תשב אל החלון כל הימים. והנעורים אשר מתו לא יחיו עוד, ושער הראש אשר נקרח לא יצמח עוד, ושדי־העלומים יצטמקו ויבלו. אחר־כך יעברו ימים ותחלופנה שנים, שנה אחר שנה, בחשאי ובעצבות תחלופנה, כאשר יטפטף דלף הגג בחשאי ובעצבות: טיף, טיף...

המטות בין התנור והכירים כבר עמדו עכשיו ריקות ועזובות. הקטנים יצאון ונתפזרו על־פני הבית הקטן ברגלים יחפות. הבריות הקטנות והפוחזות התחבטו כל היום בפנות האפלות, נשמו ונשפו, טרחו ועשו במלאכה, שמשו בקיסמים ובנסרים ובסכינים קהות, טפסו ועלו אל החלונות, התחממו, הציצו החוצה, התרפקו זה על זה וערגו על אור שמש וחומה. מורגש היה, כי בחוץ כבר מנשבות רוחות חדשות ורעננות, כי בחוץ מתרחש דבר חדש ונפלא, אשר כמוהו לא נראה ולא נשמע זה כבר. מן הרחוב הגיעו בזו אחר זו ידיעות חדשות מפליאות, מרוממות־נפש ומעודדות־רוח, כל אחת יפה ומשמחת מחברתה. ספרו, כי סגור קרח־הנהר כבר נפתח, והגשר עם הבתים הסמוכים לגשר עומדים חצים במים. ספרו, כי הגויים בני הכפרים הביאו בסירת־דוגה בתולה כפרית טבועה, אשר משו מן המים, ובעיר כבר התחילו העשירים לאפות מצה לפסח...

ופעם אחת לא יכלו עוד הקטנים לכבוש את יצרם. נתכנסו בחבורה מסביב להדלת הכבדה והעקומה, צרו עליה בקול ענות גבורה ובקול תרועת־מלחמה, אזרו את כל מאמצי כחם ועמדו כולם שכם־אחד להדפה דחיפה משותפת. הדלת נתעקשה בכל כובד משאה וזמן רב לא זזה ממקומה. אך סוף־כל־סוף גברו גבורי־החיל הקטנים וידם היתה על העליונה: הדלת נאנחה אנחה רצוצה ונפתחה לאויר.

— ה־אָ־אָ־אָ! — השמיעו הקטנים קריאת שמחה ותמהון על סף ביתם, בראותם פתאום את הרחוב פנים אל פנים.

לתוך הבית הקטן פרץ רוח קר ורענן. זרם שוטף של אור־שמש הכה על הכתלים האפלים והאיר בבת־אחת את כל הפנות הנסתרות, את כל החורים והסדקים. מתחת התקרה המפוחמה נזדעזעו ונפנפו קרעי קורי־העכביש השחורים.

— אה, מגפה תבוא עליהם! מי זה פתח את הדלת שם? — מיכל ניעור מתוך נמנומו על התנור, פקח את עיניו ונרתע לאחוריו מפני זרם הרוח הקר והרענן, שפגע בחזהו דרך כתנתו הפרומה.

— ממזרים! עלוקות! רוצחי־נפש־אדם! מהרו וסגרו את הדלת! את הדלת סגרו, מגפה תבוא עליכם!...

ואולם הקטנים לא שמעו עוד כלום מכל הנעשה בבית מאחריהם. כולם נדחקו יחד על המפתן, מתכופפים זה בצד זה, עומדים נדהמים ונבוכים, מחרישים ומשתאים למראה הרחוב. מגודל המבוכה ותמהון־הנפש לא ידעו אל מה יפנו ואל מה יתנו את לבם תחילה: אם אל דלתות הבתים, הפתוחות כולן לרוחה, אשר משם מתרגש ועולה קול המיה ושאון ודבור בני־אדם שאינו פוסק, אם אל השלג הנמס והולך, השוטף במרוצה במדרון הגבעה ונופל בהמולה לתוך שלוליות הרחוב, אם אל השדות הרחבים, אשר מאחרי הבתים והגנים, השדות המוצפים במים עד למרחוק, הם והאילנות הבודדים, המציצים פה ושם בצמרותיהם

מעיקה עליהם, והם פורקים את עולה מעל צוארם. להמופקרים האלה יש שאיפות נפשיות גדולות ותביעות אישיות רבות. הם מביאים יסורים גם להם וגם לעולם, ולפיכך הם ט ר א ג י י ם. קצפם נגד החברה הוא קצף פנימי עז ותוסס, ולפרקים הם יוצאים למרוד ולהלחם בה — והרי הם ג ב ו ר י ם. אבל מה נאמר על המופקרים שלנו, שאין להם בעולמם אלא הנאתם וצרכיהם, שפרקו מעליהם את עול הדת והתורה וגם את כל החובות הלאומיות והעממיות, ולא עוד, אלא שהם מתיחסים בבטול ובציניות גם אל העוסקים והעמלים עם הצבור — האם לא בוז ושנאה וגועל־נפש יעוררו בלב כל בעל נפש יפה?

ועד שאָנו באים בטענות על העם, על בערותו וגסותו והפקרותו, — האם לא הגיעה השעה להראות באצבע על המופקרים „המשכילים" ולשימם לחרפה ולקלון?

עם כי ישקע באגואיזם ובחמרנות גסה, באים המשכילים והנבונים שלו ופוקחים את עיניו ומאירים את דעתו ומרוממים אותו לצרכים נאצלים ולאידיאלים לאומיים גדולים; אולם אם המשכילים והאינטליגנטים בעצמם שוקעים בחמרנות והנאות זולות ואין להם בעולמם שום משאת־נפש וגעגועים — מי יחלצם מן המצולה ומי ירומם אותם?

וכי ישאלך אדם: מה הוא האָסון, החותר חתירה גדולה תחת קיומה של היהדות האמריקאית? — אל תאמר: הבוערים והגסים, אלא אמור: המופקרים ופורקי כל עול.

* * *

עומדים אָנו על סף תקופה חדשה בחיינו. סדרי עולמנו הולכים ומשתנים עלינו. אנחנו הדור האחרון לחורבן והראשון לבנין. ולבנין הגדול הזה יהיו דרושים כחות עצומים. יהיה צורך בסכומי ממון ענקיים ובהמוני אנשים. יהיה צורך בלבות פועמים ובנשמות שואפות לחיים של כבוד. יהיה צורך בהמוני אנשים של השכלה ודעת. והעיקר — שיהיה צורך לסדר ולגיים את כל הכחות האלה, לעשות תעמולה גדולה בין ההמונים, להכין את הקרקע ואת התנאים בארץ ובחוץ לארץ. מי יעשה לנו את כל המעשה הגדול הזה? האם גם עכשיו תהיה העבודה הענקית הזאת מסורה בידי יחידים ומועטים? העם עומד מוכן ומוכשר לקבל מה שיתנו לו. עיניו ואזניו פקוחות. תוהה וצופה הוא ואינו יודע את אשר לפניו — רק לבו ער ופתוח. האם יבואו אלינו בשעה כזאת המוני המשכילים המופקרים? היחזרו בתשובה על פתחי העולמות החדשים, הנפתחים לפנינו?

אם יבואו — תקבלם התנועה הלאומית בזרועות פתוחות. היא תסלח להם על מה שעבר ולא תפגשם בפסוק הידוע „לא לנו ולכם לבנות". אולם אם גם לעת כזאת יעמדו מנגד ויחרישו, אם גם בשעה הרת־עולמנו יעמדו מחוץ למחנה ויסתפקו בהתבוננות פאסיבית אל המלאכה הנעשית על־ידי אחרים, — אז לא מופקרים יקרא להם, אלא ב ו ג ד י ם, ושמם יהיה לחרפה ולדראון בפינו ובפי הדורות הבאים אחרינו.

מאת ל ו נ ג פ י ל ו

מִזְמֹרַת אַמֵרִיקָה

תרגום שמעון גינצבורג

ב׳

אוֹר־יוֹם וְאוֹר־סַעַר.

תְּמוֹל רָאִיתִי בְּצָהֳרֵי יוֹם
אֶת הַסַּהַר שָׁט בָּרוֹם,
וְהָיָה מְטֻשְׁטָשׁ, חִוֵּר סַהַר,
כְּמוֹ נְחַשׁ־הַנְּיָר שֶׁל נַעַר.

תְּמוֹל קָרָאתִי, לְאוֹר־הַפָּז,
שִׁירַת פַּיְטָן — כֻּלָּהּ רָז;
וְנִדְמְתָה חִוֶּרֶת, וְהָיָה
רִשְׁמָהּ כְּצֵל אוֹ כַהֲזָיָה.

אַךְ לְסוֹף הַיּוֹם הַחַם,
כְּסַעַר־תַּאֲוָה, רַד וְתַם;
וְלֵיל־מְנוּחוֹת בָּא בִשְׁתִיקָה
וְעָטַף כְּפָר, וָהָר, וּבִקְעָה.

אָז בְּכָל גְּאוֹנוֹ סַהַר־סוֹד,
כְּמוֹ רָזִיאֵל מַלְאַךְ־הוֹד,
הֵצִיף, מִלֵּא אֶת הַלַּיְלָה
בְּגִלּוּיֵי אוֹר שֶׁל מַעְלָה.

וְאוֹתָהּ שִׁירָה בְּלִבִּי שׁוּב
צִלְצְלָה בְּנִגִּינַת־כְּרוּב;
פֵּרֵשׂ לַיְלָה אֶת חֶרְוָיָה,
אֶת כָּל יָפְיָהּ וְכָל רָזֶיהָ.

חסרונה של הרגשת חובה לאומית אינו אמנם רק סגולה מיוחדת לעם ישראל. גם המוני שאר האומות אין הכרתם הלאומית מפותחת כראוי. גם אצלם בולעת הדאגה הפרטית והמשפחתית את כל מעינם. ואימתי מתגברת בהם הרגשת חובתם הלאומית? — רק בשעות בלתי־רגילות, בשעות של התעוררות לאומית, כמו בימי הבחירות, בימי החגים הלאומיים הגדולים, וביחוד בשעת סכנה, בבוא מלחמה על העם. אולם א צ ל ם אין שום הפסד ואסון להאומה, אם אין בלב ההמון רגש לאומי מפותח וכביר, ו א י ן ג ם צ ו ר ך ב ר ג ש כ ז ה, כ ש ה ש נ י ם כ ת ק ו נ ן. השלטון המרכזי והמקומי, הממונה לשקוד על תקנת הצבור והעם, מ כ ר י ח את אישי הצבור לשאת את טרחה ומשאה של המדינה. מחייב הוא להביא את המס, לחנך את הבנים חנוך לאומי ועוד. ואין העיקר פה, כי היחיד יהיה לאומי ב ר ו ח ו; העיקר הוא, כי יהיה לאומי ב מ ע ש י ו, כי ימלא את חובותיו האזרחיות באמונה. מה שאין כן אצלנו. כח ח י צ ו נ י מכריח ומחייב אין לנו. ואם גם הכח הרוחני ה פ נ י מ י חסר לנו, אם אין לב לאומי והכרה לאומית, — מהיכן יהיו לנו מעשים לאומיים ומוסדות לאומיים וחנוך לאומי?

ההפקרות הלאומית־הצבורית של המונינו, אם כי מזיקה היא מאד, הלא סבתה ידועה וברורה למדי: הגלות, הסביבה הזרה. אפשר לנו להחליט בבטחה גמורה, כי אילו היו כל העמים במשך מאות בשנים עמים „גלותיים", מחוסרי כח שלטון מכריח ומחייב, כי־אז גם הם היו „מופקרים" במובן הלאומי־הצבורי. ומטעם זה אין בהפקרות של המונינו כדי להביא לידי קצף ויאוש. ישתנו תנאי חיינו, יהיו לנו מולדת ושלטון וסביבה משלנו — ונהיה ככל הגויים: „אגואיסטים בהיתר". והאגואיזם הזה לא יזיק לנו כלל וכלל. ועוד זאת: אי־אפשר לנו להאשים את ההמון היהודי בהפקרות לאומית־צבורית, כי ב ע ר ו ת ו מכסה על הפשע הזה... אם הוא לא התעורר לקול הקריאה הלאומית עד שבאו הגויים ופקחו את עיניו — הרי לא הבין ולא השיג את הקריאה הזאת, ואפשר שלא הגיעה מעולם לאזנו... אם הוא אינו שם לב לחנוך בניו ובנותיו — האשם לא בו הוא, אלא באלה, שלא רצו ולא יכלו להבינו ולהשכילו. אולם יש לנו באמריקה מופקרים מ ד ע ת, מופקרים מסוג זה של אנשים, שקראו ושנו על חובות לאומיות וצרכים עממיים, ואף־על־פי־כן אין לבם ודעתם פנויים אל הדברים האלה.

טפוס מ ג ו נ ה כזה גדלה לנו רק הארץ הזאת. דרשו ובדקו בכל תנועותינו הלאומיות, ותמצאו, כי כל העבודות מוטלות רק על יחידים. יש לנו א ל פ י ם ו ר ב ב ו ת של יהודים משכילים, יהודים בעלי יכולת חמרית ורוחנית, והם אינם מוותרים אף משהו מהנאותיהם הפרטיות לטובת העבודה הלאומית. יש לנו אלפי יהודים מבעלי „האומנויות ההפשיות" — ואתם רואים אותם מוצאים את כל ספוקם הרוחני במשחק הקלפים. יש לנו המוני סטודנטים ותלמידים מיוצאי רוסיה בבתי־הספר המכינים, ויש לנו מורים עברים ל מ א ו ת, ויש לנו כמה וכמה סופרים ומשחקים על הבימה — וכולם רחוקים ומרוחקים מכל ענין לאומי ועוסקים רק בצרכי גופם והנאתם הפרטית. והלא כל הסוגים האלה היו והנם השמן והסולת של האומה הישראלית ברוסיה, הם היו השאור שבעיסה בכל התנועות הגדולות שם. הללו עסקו בציוניות ובתרבות עברית, הללו עסקו ב„בונדיזם", והללו — בהפצת תרבות והשכלה. גם לנו, הלאומיים, אי־אפשר היה לבוא בטענות אל אלה האחרונים, הרחוקים מהעבודה הלאומית מטעמים פרינצי־פיוניים. כי אם אין אלה נושאים בעול הצרכים הלאומיים, המיוחדים לנו, הלא עוסקים הם כנגד זה בצרכי ה„אנושיות" ודואגים לתקון „העולם". אבל מה נענה ונאמר יל אותם החוגים של המשכילים פה בארץ, שאינם עוסקים ב ש ו ם עבודה צבורית ואינם נושאים ש ו ם עול על שכמם — האם אין השם „מופקרים" נאה ויאה להם?

כמה וכמה צעירים עברים וציוניים — כלומר: שההכרה העברית והציונית א י נ ה ז ר ה לרוחם — נפוצים באוניברסיטאות באמריקה — אים? מדוע אין רואים ואין שומעים אותם במחנה הציוני־העברי? ומדוע אין פעולתם ניכרת בסביבתם הם? והאם אין הסטודנטים היהודיים, שנולדו כאן ונתחנכו ברוח אמריקאי, מוכשרים לקלוט אל קרבם את הרוח הלאומי־העברי? והאם כבר נעשה איזה נסיון על־ידי חבריהם הסטודנטים הציוניים־העבריים לברוא הסתדרות בסביבתם, והנסיון לא עלה בידם? והאם יוצאים הם ידי חובתם בהסתדרות ה„מנורה", שחציה יהודית וחציה נעוצה בטמיעה? וכלום אינם חולים ואינם מרגישים המופקרים האלה, כי על־ידי העבודה הלאומית בין היהודים המתלמדים באמריקה אפשר לנו ליצור אינטליגנציה עברית חדשה, שתמלא את מקום האינ־טליגנציה ה ח ו ל פ ת — ה מ ו כ ר ח ה לחלוף — מטפוסם של עלקוס־מורגנטוי־סאבאט וסיעתם? במה מאות רופאים ועורכי־דין מצאצאי יהודי רוסיה עלו פה לגדולה חברתית — האם מנסים הם לעשות איזו פעולה לאומית בין חבריהם בעלי־אומנותם?

יש לנו אגודת מורים עברים. עומדת היא ומתחננת על נפשה ועל נפש החנוך זה שנים רבות. במשך זמן קיומה נספחו אליה כמה וכמה חברים, שאינם ראויים לבוא בקהלת. איה הם מאות הצעירים, בעלי השכלה עברית וכללית, המתפרנסים מהוראה? מדוע עומדים הם מרחוק להאגודה? כלום אין לבם דואב למראה העזובה הנוראה בשדה החנוך, וכלום אינם מכירים, כי יש בכחה של הסתדרות־מורים תקיפה ו א י נ ט ל י ג נ ט י ת לשים קץ להעזובה הזאת?

והמון המורים, שזכו כבר להיות „דוקטורים" ולעלות על כסא ה„רביות", — האם אין זה מכאוב־לב לראות עד כמה הם מתרחקים מחבריהם ומהחנוך העברי, ומתברכים בלבם שבע ביום, שנפטרו מה„פרנסה הארורה" הזאת? כלום חסר להם, להמופקרים האלה, חוש ה י ו ש ר הפשוט והיסודי, אשר ילחש להם, כי כשם שהחנוך העברי קיים אותם בענים, כך מחויבים הם לקיימהו מעושר על־ידי השתתפותם בנפשם וממונם בעבודת החנוך הגדולה?

המופקרים של הטפוס המצויר בספרות הוא טפוס ח י ו ב י. החברה עם כל מנהגיה ונימוסיה וחובותיה

רגשי בוז וגועל־נפש אליו. רואים אָנו את הבודדים האלה, שמתענים ומתיסרים בלי הרף, סובלים פגעים, רעב ומחסור אין קץ, מביאים פורעניות וצרות גם להם וגם לאחרים, והם — עומדים במרדם: אינם רוצים להכנע לפני הסביבה הבינונית והפושרת ואינם משתעבדים אל החוקים והמנהגים והנימוסים המקובלים. מופקרים כאלה — יש מהם שעצמיותם מפותחת במדה כזו, שמגיעה למדרגת האידיאל, שאליו שאפו גדולי האנארכיסטים־האינדיווידואליים מיסודם של שטירנר וניטשה.

בחיינו אָנו לא היה מקום לטפוס כזה שיתפתח בימות הגיטה המדינית־האזרחית והרוחנית — אם נחשוב את אקוסטה ושפינוזה, שיש בהם במדה ידועה מסגולות ה„מופקרים“, בתור יוצאים מן הכלל; אולם בעשרות השנים האחרונות, עם הזדעזעותם של כל יסודות הויתנו, הופיע הטפוס הזה גם בינינו. כל אותם הברקמאנים והגולד־מאנים, אף־על־פי שאי־אפשר לכנותם בשם „מופקרים“, מפני שיש להם אידיאלים חיוביים, שבשבילם הם נכונים למסור את נפשם, ויש להם גם חובות מתמידות, המטביעות את חותמן בכל מהלך מחשבותיהם ופעולותיהם — הלא העמידו תלמידים הרבה, שבעטו כבר בתורת רבותיהם, מדעת ושלא מדעת, והתחילו כבר חיים חיי־הפקרות שלמים, כלומר: בלא כל חובות ורגשי אחריות. ההבדל בינם ובין המופקרים המתוארים בכפרות הוא, כי לתלמידים האלה חסרים ההוד והצער, הגדלות והטראגיות, שמחבבים עלינו את גבורי ההפקרות המתוארים ומעוררים בנו להם רגשי כבוד וחבה.

גם ספרותנו עניה מאד בתאורים של המופקרים. אם לא אטעה, יש לנו ציור אחד מלא ושלם מטפוסו של המופקר. זהו אדמוביץ של י. ברשדסקי בספורו „באין מטרה“. ברנר הוא השני, שנתן לנו קטעים ושרטוטים בודדים מדמותו של הטפוס הזה. אולם כל המופקרים המצוירים בספרותנו אָנו הם רק טפוסים של יחידים ולא של סוגים. לא ללמד על הכלל כולו הם באים, אלא ללמד על עצמם. מעולם לא עמדו ברוסיה סוגים ומעמדות יהודיים שלמים, שיפרקו מעליהם כל עול וישתחררו מכל חובה. בארץ ההיא יש לנו הדור הישן, והוא הלא מסור בכל לבו ונפשו אל הדת ואל המסורה ונושא על שכמו את סבל החובות והאחריות של כל הדורות. צעירינו ברוסיה — אלה פנו „על ימין“: אל עבודת התחיה והבניה ואל התרבות העברית, ואלה פנו „על שמאל“: אל תנועת הראדיקאליזם בכל צורותיו ואל ה„אידישיזם“. אולם אלה ואלה, כשפרקו מעליהם את סבל הירושה ועול המסורה, הרי הטילו עליהם חובות חדשות, ואפשר, כי החובות הללו הן יותר קשות ויותר משעבדות את הנפש מהחובות הנושנות. בלב המעולים והמצוינים שבדור החדש הזה מפותח רגש האחריות בעד אידיאליהם יותר בשמפותח הרגש הזה בלב האדוקים והחרדים. אולם לא רק הצעירים הנלהבים מסרו את נפשם לחובות חדשות, אלא אפילו הבורגואזיה שלנו, זו שנעשתה „קלה“ בעשרות השנים האחרונות, לא פטרה את עצמה מעול. זו אָמנם לא פנתה על ימין או על שמאל, אבל עסקה ב„הפצת השכלה“, בתמיכת מוסדות לצדקה ולתרבות; ובכלל אי־אפשר היה לה להעשות „מופקרת“, בשעה שממשלת־הזדון העיקה גם עליה ומררה את חייה. ומי יודע, אם היו התנועות הצבוריות הגדולות בחיי אחינו ברוסיה מגיעות לגובה כזה, אילו לא היתה הבורגואזיה היהודית מחבבת אותן בלבה ותומכת בהן. באופן כזה אי־אפשר היה לה להפקרות להשתרש בחיי הצבור היהודים ברוסיה.

מאימתי מתחילה אצלנו הפקרות צבורית? איה ואיפה אָנו רואים, כי צבורים ומעמדות שלמים יפרקו מעליהם כל עול וישתחררו מכל חובה?

באמריקה.

* * *

לא אל ההפקרות הדתית אני מתכוון. אָמנם גם ההפקרות הזאת מעציבה ומדאיבה עד מאד. מעציבים הם בתי־הכנסיות העזובים והעגומים, ומעציבים הם הרבנים וה„רביס“ וה„רברנדים“ למיניהם. מעציבים הם ה„ימים הנוראים“ פה — ימי ה„יריד“ היהודי לכל מיני פרנסות, המשמשות בקודש — ומעציבים הם „הבשר הכשר“ וה„מצה הכשרה“ וה„יאָהר־צייט“ וה„קדיש“, שכל היהדות הדתית עומדת עליהם בארץ הזאת. ואם ההמונים הגדולים מזניחים את הדת לגמרה ומפנים את לבם ל„חופש“ — הלא החזיון מאדיב לא רק מהבחינה הדתית, אלא גם מהבחינה הלאומית. לא מתוך רוב השכלה ודעת הם עושים זאת, אלא מתוך בערות ושרירות־הלב, מבחינת „עבדא בהפקרא ניהא ליה“. אולם לא על ההפקרות הזאת אני מדבר. כונתי היא להפקרות הצבורית־הלאומית. והפקרות זו נראית פה בכל שדרותינו ומעמדותינו.

היהודי הפשוט באמריקה חפשי הוא מכל דאגה צבורית, ולא כל־שכן שאינו נושא עליו שום חובה לאומית. דואג הוא לנפשו ולמשפחתו, וכשהוא נמנה כבר לחבר בחברה או באגודה, הרי הוא ממלא רק את חובותיה היא. אולם כשתנסו לדבר אליו על צרכי־לאום וחובות־עם, לא יבין ולא ישיג אתכם. אָמנם גם היהודי ההמוני ברוסיה לא השיג את צרכי האומה בכללה. ולא לחנם התאוננו כל טובי סופרינו על האגואיזם הגס של העם. אבל אם בלב המוננו ברוסיה חסרה ההכרה הלאומית, הלא היתה חיה וערה בלבם ההרגשה הלאומית. הרגשה זו לא יכלה לבוא אצלו לידי בטוי בצורה טבעית ולידי התגלות במעשים לאומיים, אבל הלא רצון לאומי היה לו וגעגועים לאומיים היו. התקוה הלאומית, למשל, הצטיירה בדמיונו של היהודי הפשוט, ההרד לדת אבותיו, בצורה משיחית ונסית, ואילו אצל היהודי באמריקה אין התקוה הזאת מצטיירת לא בתמונה נסית ולא בתמונה טבעית — אין לו תקוה לאומית כלל. חסרה לו לא לבד ההכרה הלאומית, אלא גם ההרגשה. מעטים הם היהודים פה, אפילו בין אלה הנאמנים לדת, שמאמינים בתקות המשיח ושיש להם בלבם איזו געגועים אליו... האם לפלא היא הדבר, שהציוניות באמריקה פעלה עד ימינו האחרונים רק על היחידים והמועטים, אצילי־הרוח וחניכי הספרות הלאומית שלנו?

הם לרשות הרבים של העתונות הכללית, כדי להוכיח להעולם הגדול את משובתה ואת פחזותה של „הכנופיה הקטנה והדלה“, השואפת לתחיה לאומית, לבקש ממנו סליחה וכפרה על חטא שחוטאים הלאומיים נגד מדינת־מקלטם ולהראות לו, כי עוד לא אלמן ישראל מגבורי־רוח אמתים, העומדים על המשמר ומגינים על הפאטריוטיות הצרופה. מסירה ערומה, כמובן, אין כאן, אבל יש פה רמז דק למסירה גסה, התרפסות שפלה לפני כל זר על חשבונו של כבוד האומה.

ביחוד התבצרו המטיפים מסוג זה במערב התיכון של ארצות־הברית, ואין לך יום שלא יביא לנו מצדם מלשינות חדשה על התנועה היהודית הלאומית ואזהרה נגד הציוניים, המחריבים את היהדות והמפריעים בעד ההתקדמות האנושית. המערב התיכון של ארצות־הברית שמש עוד מראשית התפתחותו של הישוב היהודי באמריקה מרכז לתנועת ההתבוללות, ואם נניח, שעשרה קבין התבוללות ירדו להעולם החדש, בודאי נטל תשעה קבין מהם המערב התיכון. בו, במערב התיכון, בנתה הריפורמה את מבצריה ותבסס את עמדתה בתור גורם רב־ההשפעה על שדרות היהדות העליונות, מצד מצבן האיקונומי, וביחוד על הדור הצעיר, שנתגדל ונתחנך כבר בסביבה האמריקאית החדשה ושלא טעם אפילו את הצער של הוצאת ישן מפני חדש. לא פה המקום לבאר את הסבות שגרמו לזה, שהקן הראשי של הריפורמה — שם נרדף להתבוללות קיצונית — יבנה דוקא במערב התיכון, אבל העובדה ידועה לכל. ואין פלא איפוא, שבמקום הרשע שם המשפט, כלומר, אין פלא, שחרדה יתירה אחזה את המתבוללים במקום מבצריהם, ובראותם, כי קצרה ידם לעצור בעד הזרם הלאומי החדש בתוך מחנם גופו, כי השפעתם על סביבתם עצמם הולכת ופוחתת, וכי רבים הם העוזבים אותם ואת תורתם ועוברים להצד שכנגד, — הרי הם באים לידי התמרמרות, וההתמרמרות מעבירתם על דעתם, שגם בלא זאת לא היתה מעולם חזקה ביותר.

אמנם בכל המחזה הזה, המכוער מצד עצמו, יש נקודה אחת של יופי ושל קורת־רוח במדה ידועה. אפילו המלחמה נגד התנועה הלאומית השפיעה לטובה על הלוחמים, וביחוד על המטיפים, שהם רואים את עצמם כעת מוכרחים להשתמש במימרות ופתגמים מתוך מקורות עתיקים, שהם בעצמם היו מרחיקים אותם מתוך גבולם והיו מלעיגים עליהם ומבזים אותם. הנאומים והדרשות של המטיפים הללו נמלאו בבת־אחת שברי פסוקים ופתגמי חז"ל. אמת, הפתגמים הללו שאובים מתוך האנציקלופידיות הלועזיות, ולא מהמקורות הראשונים. אמת, שהם לקוטים, תלושים וקטועים, כדי להוכיח על־ידיהם את הנגוד הפנימי, שבין התנועה הלאומית ובין השקפותיה של היהדות — ומה אי־אפשר להוכיח על־ידי פתגמים תלושים ושברי פסוקים? — אבל בכל־זאת יש בזה מעין אבק של חזרה בתשובה. ריפורמים ומתבוללים קיצוניים מבקשים אסמכתות וראיות להשקפותיהם בספרותנו העתיקה! ומי יודע — אולי מתוך עיון וחפוש שלא לשמה יבואו ללמוד לשמה, ומכיון שילמדו מעט את ספרותנו, יתחילו להבין את רוח היהדות הנכון ובעצמם יבושו ממלחמתם נגד הרעיון המרכזי של היהדות בכל תקופות התפתחותה.

מוּפְקָרִים

מאת

ק. וויטמאן.

בערות והפקרות — אלו הם שני המלאכים הרעים, שלוו את חיי היהודים באמריקה מיום שקבעו בה את ישיבתם. על הראשונה הרבו לדבר. אולם בשניה, דומני, מעטו לטפל. ובשעה ההת־עולם כזו דורשת היא טפול מיוחד.

בדורותינו הקודמים היה מובנה של המלה „הפקרות“ צר ומוגבל מאד: הפקרות — זוהי פריקת עול הדת והמסורה, ומופקר — זהו אדם מישראל, שפרק מעליו עול תורה ומצוות. הדת היתה השם הכולל למדות נאות ומעשים טובים, למוסר והדרך־ארץ, ומכיון שאדם מישראל לא מלא את חובותיו אל הדת, היה נחשב למופקר ופורק־עול. בדורנו זה נתרחב המושג הזה. אנו קוראים „מופקר“ למי שפרק מעליו א י ז ו חובה שהיא, למי שאינו ממלא אחת מהחובות האלמנטריות, שהחיים המודרניים מטילים על האדם, ושעל־ידי זה הוא גורם רעה לו ולאחרים. ישנן חובות צבוריות, חובות לאומיות, מפלגתיות או אישיות־מוסריות. מי ששחרר את עצמו מ כ ל החובות האלו, הריהו בבחינת מופקר „בליל־השלימות“. מי שהשתחרר מ א ח ת החובות או ממקצתן ונשאר נאמן להאחרות, הריהו מופקר לחצאין, לשליש ולרביע.

טפוסו של המופקר ה„שלם“, או של המופקר החלקי, היה משמש תמיד חומר מעניין להספרות. ביחוד התעסקה בו הספרות הרוסית, שהיתה מאז־מעולם בבואה נאמנה להחיים הרוסיים, המלאים „פרק ומוטה“, פרעות ופרצות, אנארכיה והפקרות. פ י ט ש ו ר י ן של לירמונטוב ב„גבור זמננו“, מ א ר כ ם של גונצארוב ב„מדרון“, ב א ז א ר ו ב של טורגניוב, ק ו נ ו ב א ל ו ב וחבריו ה„יחפים“ של גורקי וכל יתר הנפשות מהטפוס הזה, המתוארות על־ידי טובי הסופרים הרוסים — בכולם אנו רואים את הסימנים האופיים של מדת ההפקרות בגוניה וצדדיה השונים.

יש שמדה זו מעוררת בנו מרירות וקצף; יש שהיא מעוררת בנו חבה וסימפאטיה ומוצאת הד מלא בנפשנו, אם יש בה ממדת השנאה והתיעוב לכבלי המסורה ודרכי־החיים המקובלים והמאובנים; ויש שמתמלאים אנו רחמים גדולים על גבורי האנארכיה והמרד האלה, ומשתתפים אנו בצערם הגדול, ומחבבים אנו את יסוריהם הנפשיים העמוקים. על־פי רוב — אם המופקרים האלה הם בעלי אישיות כבירה ומכריעה — אנו נושאים להם בלבנו רגשי תמהון והערצה. אולם לעולם אין הטפוס הזה מעורר בנו

Vol. IV New York, January 18, 1918 No. 44

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית ניו־יורק, ה' שבט, תרע"ח גליון ארבעים וארבעה

יֶתֶר הַפְּלֵיטָה.

באחד ממאמרינו הקודמים דברנו על שנוי הערכין בנוגע לשאלת תחיתנו הלאומית, העתיד לחדור לתוך חוגים ידועים של היהדות, שהתיחסו עד כה בשלילה להשאלה הזאת, לרגל המצב העולמי, שהשתנה במשך המלחמה, ולרגל התנאים החדשים, שנבראו בשביל הגשמתה של תחיתנו הלאומית. ואמרנו, כי כל אלה שעמדו מנגד לתנועתנו הלאומית מחוסר אמונה באפשרות הגשמתה, או מאמונה יתירה בעתיד קוסמופו־ליטי של האנושיות, לא יהיו עוד קשי־עורף לעמוד הלאה בהשקפה, שמציאות־החיים טפחה על פניה והכחישה אותה, וישנו את מבטם על תנועת התחיה, ורבים מהם יתנו לה את ידם וישתתפו בהעבודה, הנחוצה להגשמתה. והנה רואים אנחנו כעת באמת במדינות שונות את „העברים יוצאים מן החורים", שהתחבאו שם כל ימיהם, כי הריחו את גאולתנו הלאומית הולכת וקרובה, ורבים מהם רוצים בכל לב ונפש להספח על מחנה הבונים ולשלם במיטב כחותיהם את מניעת הריוח, שגרמו לתנועתנו הלאומית בהתנגדותם לה עד הזמן האחרון. ונחוץ לאמר פה, כי אחדים ממנו נוהגים שלא כשורה, בהמלאם קנאה לשעבר ובהזכירם נשכחות ל„החוזרים בתשובה" הללו. לא לנו המשפט ולא לנו להיות תובעי העבר. כולנו התאבקנו עם מר־הגלות, כולנו היינו אנוסים להתגבר על תנאים קשים של שעבוד פנימי להסביבה הזרה, טרם עלה בידנו לשחרר את עצמנו, ואלה מאתנו, שזכו להשתחרר לראשונה, אינם רשאים כעת לדבר בשם משפט־הבכורה ולחלק את המחנה לראשונים ולאחרונים. יש ש„האחרון לשעבוד" יכול להיות „הראשון לגאולה", וצעיר עולה רב בזריזות, בחריצות ובמסירות. ויש עמלים בחיים והם בונים את עולמם בזעת־אפים ובפסיעות קטנות, ויש מאושרים והם קונים את עולמם בשעה אחת ובקפיצת הדרך. ומפני זה צריכים אנו להזהר במושגי „מוקדם ומאוחר" בזמן שאנו עוסקים

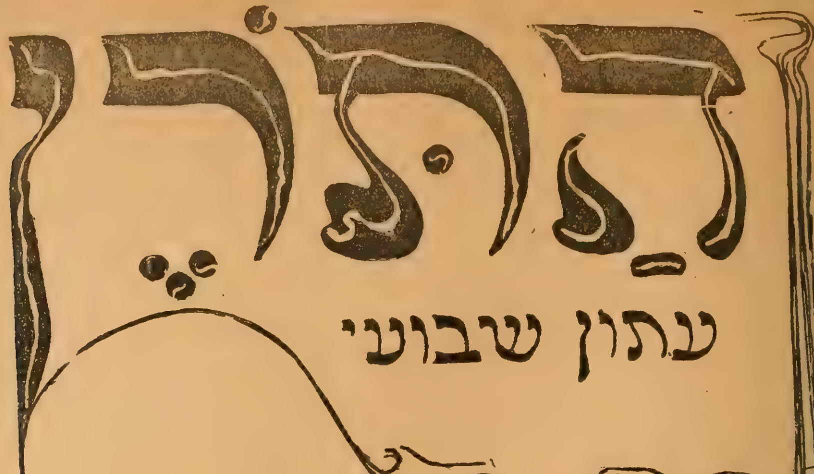
בעבודת התחיה, ואם „בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", כאילו השתתף בעבודת התחיה של תקופתנו ההיסטורית היותר עתיקה, על אחת כמה וכמה שיש הרשות להאחרונים שבתקופת תחיתנו אנו לראות את עצמם כאילו נספחו אל הדגל משעה הראשונה שהרימו אותו, וכך מחויבים לראות אותם גם הראשונים עצמם, שבגורלם עלה להרים את הדגל. זהו היחס, שצריך להיות שורר בין הראשונים ובין האחרונים — יחס של „שוה בשוה".

ואמרנו עוד, שיש לנו סוג של מתנגדי התחיה, שבשום אופן לא יחזרו בתשובה, ואפילו על פתחה של תחיה. הלא הם המתבוללים לתיאבון, המתנגדים לתחיתנו הלאומית לא מחוסר אמונה באפשרות הגשמתה, כי־אם מתוך שנאה פנימית לתביעותיה, לא מכפירה בעיקרי הלאומיות הכללית, כי־אם מהוציאם מן הכלל את הלאומיות היהודית. הלא הם בעלי דו־הפרצופין, המחמירים בכל מקום שהדבר נוגע ללאומיות זרה והמקילים בכל עניני עמם הם, הבונים גדר לגדר וסייג לסייג ונזהרים בכל מצוה קלה כבחמורה ומקיימים את תרי"ג מצוותיה של הסביבה הזרה, ופורצים את הגדר ומבטלים כל מסורה ומתירים את ההפקרות בעולמם היהודי.

ומה אָנו רואים כעת? מעבר מזה בא רוח התחיה ומדליק תקוה חדשה בלבות עמנו, ולקראתה התעוררו גם החלשים והרפים שבנו ומבקשים להצטרף למנינם של החלוצים החדשים. ומעבר מזה עומדים מטיפים, מתעטפים בטלית של רבנן ומתנפלים בעזות עוברת כל גבול על שביבי התקוה ועל המדליקים אותם, ומנבלים את התחיה ומשליכים זוהמה על כל אלה שחוברו לה. ואם מעטות הן להם הבמות, שבנו לעצמם בבתי התפלה המזויפת שלהם, שכבר נסתלקה ממנה שכינת־אל, נכנסים

Published and distributed under permit (No. 322), authorized by the Act of October 6, 1917, on file at the Post Office of New York, New York. — By order of the President, A. S. BURLESON, Postmaster General.

שנה רביעית HATOREN גליון מד (צד)

התורן
עתון שבועי

התוכן

VOL. IV — NEW YORK, JANUARY 18, 1918 — No. 44 (94)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
44 EAST 23rd STREET, NEW YORK
Telephone, Gramercy 6944

מחיר „התורן"
לשנה — $3.00 לחצי שנה — $1.50
בחוץ לארץ ובקנדה:
לשנה — $3.50 לחצי שנה — $1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת
הכתובת:
Hatoren, 44 East 23rd St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year—$3.00 Six months—$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year—$3.50 Six months—$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, August the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

כתובת
„אָסָף“
ASAPH PUBLISHING CO.
101 W. 113th St., New York City.

ד״ר מ. מ. קאמענעץ
רופא שנים מנוסה
911 East 176th Street
New York.
Tel. Tremont 562
עבודה הגונה במחיר נמוך.

דר. נ. שכטר
רופא חולים.
31 רחוב דזשפרסון, — — ניו־יורק.
טיליפון 6370 אָרטשאַרד.
השעות: 8—10, 1—2, 6—8.
ביום א׳ — עד שעה 1.

חש במעיו יתרפא
ב„עקס־לאקס“
(ילקוט הרפואות).

את ידידנו החביב דוד בן־גוריון ואת בחירתו מרת פנינה מונבז אנו מברכים בברכת מזל־טוב לנשואיהם.
שמחה ויונה רובנשטיין.

הנני מברך בברכת מזל־טוב את חברי רחל ואליהו וואליצקי להולדת בתם גאולה. בימיה תבא גאולה אמתית לעמנו.
דטרויט, מיש. משה יפה.

הננו מברכים את אחותנו וגיסנו רחל ואליהו וואליצקי להולדת בתם גאולה.
דטרויט, מיש. צביה וצבי קצנלסון.

הננו מברכים בברכת מזל־טוב את בני אחינו רחל ואליהו וואליצקי להולדת בתם גאולה.
דטרויט, מיש. שלום ופייגל קצנלסון.

ו ז א ת ה ב ר כ ה
מברכים אנחנו בברכת מזל־טוב את קרובינו א. ורחל וואליצקי להולדת בתם ג א ו ל ה.
שאול וצבי הירש דאראסין.

ברכת מזל־טוב והתמלאות משאלות ומאוויים לבן־ציון גולדברג ומרים רבינוביץ (שלום־עליכם) לנשואיהם.
א. ש. אורלאנס.

הולכת ונגמרת הדפסת

לוח אחיעבר

מאסף ספרותי ושמושי עם תמונות וציורים

ערוך על־ידי
ד״ר ש. מ. מלמד, שמעון גינצבורג וצבי שארפשטיין

י כ י ל 400 ע מ ו ד י ם.

ת ת ו כ ן:

1. מ ח ק ר. א) התכרה הפילוסופית ביהדות — ד״ר ש. מ. מלמד. ב) התושבים הקדמונים בארץ־ישראל — ד״ר ש. מ. הורוויץ. ג) מחקרי ארץ — י. בן־צבי. ד) על חוף הים — ק. מרמר. ה) השיטה הפסיכולוגית בהוראת לשונות — צבי שארפשטיין. ו) ספרות־עם בלשון הערבים — פרופיתור נחום סלושץ. ז) פרפראות לשירה העברית — ד״ר ישראל דווידסון. ח) זרמים מסתוריים במתימטיקה העברית — יקותיאל גינצבורג.

2. ס פ ר ו ת י פ ה. שירים: א) נו־יורק (פואימה) — ש. גינצבורג. ב) במסע — ישראל אפרת. ג) על חוף ניאגרה — א. א. ליסיצקי. ד) מכתבי הקודש — א. ש. שווארץ. ה) שירים — פסח גינזבורג. ו) שיר — פ. מ. ראסקין. ז) שיר — א. דומניץ. ח) בליל זה — ב. נ. סילקינר. ט) שירי מלחמה — הלל בבלי.

ספורים וציורים: א) מרחוב היהודים הנו־יורקי (שתי רשימות) — ע. ערדברג. ב) בשורת המות (מכתבי אדם בודד) — י. צוקרבראם. ג) נפסקה הרצועה (מחיי המורה העברי באמריקה) — י. אדלר. ד) בעלי־פרנסות (ספור) — אב־הם שוער. ה) ברגע של שכחה (ספור) — ראובן בריינין. לפנים מן הקלעים (פיליטון) — צבי ז׳ שלום.

3. ה ח׳י י ם ו ה ת ר ב ו ת ב א מ ר י ק ה: א) היהדות האורתודוכסית באמריקה — ד״ר מ. וכסמן. ב) האורדונים היהודים באמריקה — ב. שלבין. ג) הסטודנטים העברים באמריקה — ד״ר א. לווינסון. ד) החנוך העברי באמריקה — י. קנוביץ. ה) הספרות העברית באמריקה — דניאל פרסקי. ו) ספרות הדרוש באמריקה— ז. קוטלר. ז) התיאטרון היהודי באמריקה — ש. רובינזון. ח) ההסתדריות הלאומיות באמריקה — אהרן פרנקל.

4. ז כ ר ו נ ו ת ו ה ע ר כ ו ת. א) לואיס ברנדייס — ד״ר ש. מ. מלמד. ב) ד״ר שמריהו לווין — ד״ר י. שטרויס. ג) פרופ׳ דוד ניימארק— ראובן בריינין. ד) ארבע הראשונות — א. בן־יהודה. ה) א. בן־יהודה — א ר. מלאכי.

5. ר ש י מ ו ת. התנועה העברית. אבדות. אבלות. בקרת ספרים. שונות.

6. ת מ ו נ ו ת. ל. ברנדייס, ד״ר ש. לווין, פרופ. ד. ניימארק, א. בן־יהודה.

7. מ ו ד ע ו ת.

ה ע ר ה נ ח ו צ ה. מפני עכוב מצד המדפיס נתאחרה הוצאת ה„לוח“ מבית הדפוס על חודש ימים ויצא בחודש פברואר.

אנו מבקשים את סוכנינו לא לקבל חתימות יותר על־פי התנאים הקודמים

מחיר הלוח עם המשלוח — $1.50. בכריכה יפה — $2.00.

ה כ ת ו ב ת:
LUAH ACHIEBER
44 East 23rd Street, New York, N. Y.

אל הקוראים והסוכנים.

יזכרו־נא קוראינו וסוכנינו לעריהם, כי „התורן", המגיע לידם בכל שבוע ומקשרם עם שפת עמנו וספרותו, עיקר קיומו תלוי בכסף החתימה, וכל המרבה את חותמיו ופורע את כסף החתימה בזמנו, מקיים את „התורן" ונעשה שותף לחבורה, העמלה ביצירת במה עברית הגונה באמריקה.

החותמים, שלא סלקו עדיין את דמי החתימה, יתנו את לבם לזה ולא יוסיפו לדחות את זמן הפרעון. בזה יקילו מעלינו את העבודה הקשה ולא יביאונו לידי הוצאות מרובות על תוי הפוסטה וצרכי הדפוס, העולים בימים אלה ביוקר.

הנחה לחותמי „התורן"

התורן החדשי, שנה א', כרך א' וב', 500 עמודים (בלי כריכה) — $1.00

היסוד המדיני בהשקפת הנביאים, מאת פרופיסור י. פרידלאנדר, 23 עמודים בפורמאט גדול — .15

מחנ לחנ, חוברת א', קובץ לספרות היפה ולבקרת בהוצאת „אוקינוס" — .10

מזל טוב, קומידיה במערכה אחת, מאת שלום־עליכם, תרגום י. ד. ברקוביץ, בהוצאת „אוקינוס" — .10

מול אהל תמורה, שברי פואימה, מאת ב. נ. סילקינר, 98 עמודים בפורמאט גדול — .25

הספרות העברית החדשה, מאת בן־אביגדור, 30 עמודים בפורמאט גדול, בהוצאת „מפיצי שפת עבר" — .10

תחית לשון, מאסף, בהוצאת „מפיצי שפת עבר", 106 עמודים בפורמאט גדול — .25

שלילה וסתירה, (התכבלות), מאת ש. ב. מקסימון — .15

בס"ה — $2.10

הנחה לחותמי „התורן", ביחד עם המשלות רק בעד — $1.60

הספרים „סנגית" ו„מהות היהדות" אזלו לגמרי.

Hatoren, 44 East 23rd Street, N. Y.

הקונה דבר בשם „התורן" מביא ברכה ל„התורן".

כתבתי החדשה:
Isaiah Chernichovsky
511 1-2 Belmont Ave.
Springfield, Mass.

ישעיהו טשרניחובסקי.

כתבתי החדשה:
1639 Monroe Ave.
Bronx, N. Y.
Tel. Tremont 179

ראובן בריינין.

נושא אני ברכת מזל־טוב להנאהבים והנעימים בן־ציון גולדברג ומרים רבי־נוביץ (לבית שלום־עליכם הנעלה) לנשואיהם. יהי רצון, שדרכם בחיים תהיה צלחה ומנת־חלקם בעולם מלאה זיו, זוהר ותפארה.

אהרן פרנקל.

הנחה לחותמי „התורן" החדשים.

במערכת „התורן" נמצא למכירה מספר מצומצם של כרכי „התורן" שנה ג', מכורכים הדר (גליונות 1—50).

מחיר הכרך $3.50 עם המשלות. לחותמי „התורן" החדשים רק $2.50 עם המשלות.

שם המוסד או החברה	שנת 1917	שנת 1918
מעון לילדים ברוקא:ויי	6,748	8,257
בית־הספר הדתי „קולומביה"	2,560	3,025
הועד לפקוח על חולי השחפת	24,500	65,811
הקופה לילדים בעלי־מומים	6,000	6,539
בית־הספר לילדים בעלי־מומים	27,435	32,418
הקופה לתמיכת צעירים בעלי מומים, המתפרנסים מאיזו עבודה	2,522	2,700
בית־המרפא למחלות כרוניות	104,992	159,030
חברת נשים לתמיכת חולים אלה	1,964	2,500
חברה להספקת מכשירים לבית־החולים	———	1,518
מוסד „אדיוקיישונאל אלייאנס"	106,299	144,811
חברת הנשים על יד המוסד הזה	———	3,880
מחנה „לייק"	14,560	50,665
חברת אנשי „עמנואל"	9,346	12,593
חברת נשים „עמנואל"	63,113	57,413
מעון־הקיץ של אותה חברה	2,723	4,500
לשכת העבודה לעלמות יהודיות	6,785	9,000
בית־החסד (סטלמנט) של הפדראציה	9,034	12,965
„בית־האחוה"	9,008	11,320
המרכז החברתי שעל־יד „בית־הכנסת החפשי"	32,670	57,125
חברת „גמילות חסדים"	38,128	44,356
בית־היתומים העברי	407,130	465,150
חברה ללמוד תפירה לנערות על־יד המוסד הזה	———	2,600
„הכנסת־אורחים" על־יד המוסד הזה	———	4,100
הלינה של צעירים שעל־יד המוסד הזה	———	8,600
חברת „הכנסת־אורחים"	253,461	- - -
האינסטיטוט הטכני העברי	76,707	80,648
בית־הספר הטכני לנערות	64,136	77,313
בית „מושב־זקנים"	82,654	104,935
בית־מחסה לילדים עברים	117,747	162,290
חברת נשים ללמוד מלאכת התפירה במוסד זה	1,640	2,000
חברת „האחים היהודים הגדולים"	5,941	7,900
בית־החולים ליולדות עניות	55,958	63,988
חברה לעזרת יולדות עניות	2,625	4,691
חברה יהודית לעזרת חבושי בתי־האסורים	127,071	146,872
חברת „תומכי שבת"	1,200	1 584
חברה לתמיכת נערות יהודיות	17,016	19,763
חברת נשים לתמיכה	500	500
חברת נשים להספקת הסקה לעניים	5,680	6,450
בית־המחסה בלייקוויו	21,300	25,001
בית־החולים „לבנון"	165,581	194,947
חברת־נשים לתמיכה במוסד זה	5,992	7,515
בית־החולים „מונטיפיורי"	390,583	430,727
חברת־נשים לתמיכה במוסד זה	15,568	23,098
בית־החולים „הר סיני"	621,923	684,592
חברת־נשים לתמיכה במוסד זה	11,530	20,655
בית־חנוך לאחיות על־יד בית־החולים „הר סיני"	70,677	69,217
לשכה לענונות	5,158	12,233
בית־החולים הלאומי למוכי־שחפת	18,600	———
בית־מנוחה ומרפא	18,985	20,517
חברת־נשים „רודף־שלום"	5,697	5,595
בית־מרפא לילדים עברים	52,576	60,810
אגודת הילדים של המוסד	10	———
חברת נשים „שערי תפלה"	6,708	———
חברת נשים על־יד בית־הכנסת של עדת הפורטוגזים „שארית ישראל"	11,705	13,126
בית־המרפא „סטאוני וולד"	11,532	6,292
חברת נשים לתמיכה במוסד הזה	———	9,381
חברת נשים על־יד ההיכל „ישראל"	9,505	9,804
חברת הצדקה המאוחדת	344,076	384,866
הקופה לתמיכת אלמנות	41,445	46,321
אגודת הצעירים היהודים	53,550	71,787
אגודת הצעירות היהודיות	67,754	79,645
בית „ברונקס"	12,944	13,187
חברת־הצדקה „דבורה"	———	3,500
גן־הילדים בהאיסט־סייד	———	3,451
המרכז החברתי על־יד בית־החולים „הר סיני"	———	29,385
חברה לתמיכת חרשים יהודים	———	16,731
הסמינריון התיאולוגי (מיסודו של שכטר)		
ה„קהלה"		
תלמוד־תורה „מונטיפיורי"		
תלמוד־תורה „אהל תורה"		
ישיבת רבינו יעקב יוסף		
ישיבת ר' יצחק אלחנן		
ישיבת הארלם		
כולם ביחד	———	165,000
	$3,980,962	$4,685,332

* * *

הדשות כפרותיות.

— בפטרוגראד התחיל להופיע בהוצאת „חיים" (שנוסדה לזכר המנוח חיים כהן) רבעון עברי בשם „העבר". תעודת העתון הזה היא: „ליחד בספרותנו ובשפתנו מדור לדברי ימי היהודים והיהדות בענפיהם השונים". ב„העבר" יבואו מאמרים בחקירת דברי הימים; מונוגראפיות תולדתיות, הנוגעות בעניני חיינו החברתיים, הגשמיים והרוחניים; השקפות על חיי אחינו בארצות שונות ובתקופות שונות; „זכרונות"; קובצי־מכתבים, שיש להם ערך תולדתי או ספרותי; תולדות אנשי שם; תעודות והחומר היסטורי, פולקלור ואטנוגראפיה יהודית.

כל חוברת של „העבר" תכיל חמשה עשר גליונות נדפסים. עורך הרבעון הוא מר ש. גינזבורג. בעריכה משתתפים גם: הד"ר וו. א. אייזנשטאדט, בן־ציון כץ וש. רוזנפלד.

מחיר „העבר" בחוץ־לארץ הוא 16 כתרים לשנה, ולפי ערך זה לחצי שנה. חותמי חוץ־לארץ צריכים לפנות לסוכן „העבר" בקופנהאגן על־פי הכתובת הזאת:
G. Oppenheim, Bartelingsgade N. 1, Copenhagen.

„התורן" העתיק את מעונו, והכתובת של המערכת וההנהלה מעתה היא:
HATOREN, 44 EAST 23RD ST., NEW YORK, N. Y.

ביחס עם העבודה לשם הקופה הזאת קבל מר נתן שטרויס מכתב מאת היושב־ראש של הקונגרס האמריקאי בוואשינגטון, מר טשאמפ קלארק, המביע חבה להרעיון הציוני ולארץ־ישראל בתור ארץ־קודש ליהודים ולנוצרים כאחד. במכתבו זה אומר מר קלארק בתוך שאר דבריו: „המאורעות ההיסטוריים של ימינו שוטפים במהירות כל־כך נפלאה, עד שלא היה סיפק בידי רבים לעמוד על גודל חשיבותם של כבוש ירושלים ושל הדקלאראציה הבריטית בדבר יסוד מדינה יהודית בארץ־ישראל. אולם למרות כל זאת, קובעים מאורעות אלה מקום חשוב מאד בהתפתחות המלחמה הנוכחית. בקורות היהודים של ימינו הם בודאי המאורעות היותר חשובים. יהודי כל ארצות תבל מחויבים להעניק ביד רחבה לקופה, שתעודתה היא להושיב את נשמות ארץ־ישראל. כמו כן חובה היא על כל הנוצרים הישרים והטובים להתעניין בה ולהושיט לה עזרה חמרית. כל התקוות והשאיפות הדתיות של המערב שרשיהן נעוצים באדמת ארץ־ישראל. יסוד הקולטורה הרוחנית שלנו הונח שם. המקומות הקדושים של הארץ ההיא הם ירושתנו היותר נחמדה ונעלה. ישוב הארץ זכות קדושה היא גם ליהודים וגם לנוצרים".

* * *

עתונה הרשמי של ממשלת ביארן על כבוש ירושלים ותקוות הציוניים

כלי־מבטאה הרשמי של ממשלת בייארן „דער בייעריישער קוריער", בדברו על כבוש ירושלים על־ידי הצבא הבריטי, השמיע את הדברים האלה בנוגע לשיטת־הפוליטיקה של גרמניה במזרח הקרוב והתגשמות הרעיון הציוני:

„צרפת ידעה ליצור באסיה הקטנה מצב, שאין להקטין את חשיבותו. מן הצד השני השפיעה אנגליה על התושבים הערבים במזרח הקרוב במדה כל־כך מרובה, עד שהתושבים האלה עומדים לפני קושי הבחירה, למי לנטות רצון: להטורקים או להצבא הבריטי הכובש. צריכים אנו להודות, כי גרמניה, למרות כל התאמציותיה, לא יכלה להתחרות עם אויביה אלה במזרח, והתקיפה המזרחית שהתחילה עם נסיעתו של ווילהלם קיסר לירושלים נכתב עליה עכשיו הקץ. אפשר הוא הדבר, שאת מרכז ישובה הריפה הישראלית החדשה והרעיון הציוני הוא כעת בדרך התגשמותו. מצבת של אנגליה במצרים נתחזק עכשיו, והבור הדרכים עם הודו, בין בים ובין ביבשה מיבטח הוא כה. על־ידי כך השיגה אנגליה אחת ממטרותיה החשובות במלחמה הנוכחית מטרת „אירופה התיכונית". מפרק זו גרמת לנו הרבה צער. מאריכה היא את המלחמה ובאותה שעה מחזקת היא את תקותם של אויבינו לנצחון".

* * *

המועצה הדמשית של פועלי־ציון בפולאניה.

„פועלי־ציון" בפולאניה קראו לפני זמן־מה את המועצה החמשית שלהם בווארשה. במועצה לקחו חלק ארבעים וארבעה צירים, מלבד חברי הועד המרכזי ואורחים רבים מווארשה ומערים הסמוכות. מן הדין־והחשבון, שנקרא במועצה הזאת, נראה, כי הסתדרות „פועלי־ציון" עשתה חיל רב במשך שתי השנים האחרונות. בשנת 1915 נמנו על הסתדרות זו רק ארבע אגודות (בווארשה, לודז, טשנסטוחוב ובנדין), שמספר חבריהן הכללי עלה לחמש מאות. וכעת מגיע מספר האגודות של ההסתדרות ארבעים ושש, המונות כולן ביחד יותר משמונת אלפים חברים מאורגנים.

המועצה קבלה שורה של החלטות שונות בנוגע להעבודה בארץ־ישראל והעבודה הצבורית־הלאומית בפולאניה. בנוגע להעבודה ממין האחרון החליטה המועצה: ליסד בתי־ספר עממיים חלוניים, שהלשון השלטת בהם תהיה יהודית המדוברת, ולדרוש מאת הממשלה, שתכלכל אותם מקופתה; להשתתף בבחירות אל הקהלות היהודיות בפולאניה, כדי להעמידן על בסיס דימוקראטי וחלוני, עד כמה שאפשר.

* * *

המועצה של ציוני טכסאס.

המועצה השנתית האחת עשרה של ציוני טכסאס נפתחה ביום 30 דצמבר שעבר במעמד צירים ואורחים רבים מערי המדינה ההיא. היושב־ראש, מר וו. ווילנר מיוסטון, הרצה על פעולות ציוני טכסאס במשך השנה שעברה. בערב נערכה אספה פומבית בהיכל הריפורמים „רודף שלום", שבה נאמו נשיא בית־התפלה, הרב ווארישה והגברת הנרייטה זולד מניו־יורק. אופיי היה ביחוד נאומו של הרב ווארישה. רב זה הודה, כי אף־על־פי שגם עכשיו וואשינגטון היא לגביו בבחינת „ירושלים", בכל זאת הוא מתיחס כעת בחבה להציוניות. אופיית היא גם החלטה אחת, שנתקבלה במועצה, כי הפדראציה הציונית לא תשלח מטיפים בערי טכסאס, המחללים את השבת בפרהסיה. לאחרי ערעור מצד צירים נבונים אחרים חזרה הועידה מהחלטתה זו ובטלה אותה.

אחרי סגירת המועצה נערך משתה, שבו הרימו הנאספים אלף ומאה דולאר לקופת ה„גאולה".

שונות

הברית הצדקה בניו־יורק ותקציביה.

ביום א', 13 יאנואר, קרא ועד־הפדראציה של הברית הצדקה בניו־יורק" מיעצה של עסקנים צבוריים שבה ידונו על האמצעים להספקת הכנסותיהן של הברית הצדקה בשנת 1918. מספר החברות והמוסדות, הנמנים על הפדראציה, מגיע לשמונים והמשה, והסך הכולל של תקציביהם לשנה הבאה עולה 4,685,362 דולאר לעומת 3,980,962 בשנה החולפת. את סבת הגדלת התקציב של רובם יש ליחס ליוקר צרכי החיים, שהאמיר מאד בימים האחרונים.

ידי־מכספיהם של מוסדות־הצדקה, הנמנים על הפדראציה, שרם רוב במינם בעיר ניו־יורק (מלבד בתי־החנוך, שרק מעוט קטן מהם נספח עד עכשיו אל הפדראציה), יש בו כדי להקנות מושג ברור על פעולותיהם של יהודי המטרופולין הזאת בשדה הצדקה והחסד ובמקצוע החברתיות והצבוריות.

תקציב המוסדות

שם המוסד או החברה	שנת 1917	שנת 1918
„אהבת חסד" (חברה של נשים) — — — —	$ 4,885	$ 7,577
חברת הצדקה על שם „אמיליה" — — — —	4,470	9 436
הברה לעזרת הרשים ואלמים — — — —	103,773	113,203
חברת נשים „בית־אל" — — — — — — —	30,604	32 790
בית החולים „בית ישראל" — — — — —	136,290	200,385
הברת עזרה „בית ישראל" — — — — —	8,730	12 300
הברת „בני ישרון" — — — — — — — —	3,910	3,405
בית המחסה „בלייטדייל" — — — — — —	12,058	16,195
גן־ילדים „ברייטסייד" — — — — — — —	13,666	16,857
מעון־הקיץ של גן־הילדים הנ"ל — — — — —	3,707	4,410
סניף העזרה שעל ידו	275	462
חברה ללמוד תפירה „סירס"	3 826	12,613

גם הדור העברי החדש, שגודל בארץ זו, תאב לקריאה עברית, ואין בידו היכולת להשיג אף ספר אחד מהטוב והמובחר שבספרותנו החדשה. ביחוד מורגש חסרון הספרים בערי השדה, במקום שאין ספריות עבריות קיימות.

על ההסתדרות העברית ועל הוצאת־הספרים שלה, שלא נוסדו אלא בשביל הרחבת הספרות ודעת השפה העברית, היתה איפוא החובה למלא חסרון זה, ולמלאו מ י ד, בצורה היותר מתאימה לצרכי השעה והמקום.

הספריה העממית מתאימה בצורתה זו, מפני שתהיה נמכרת בזול ותהיה נוחה על־פי תבניתה הקטנה לקריאה מטולטלת, ומפני שהיא יכולה לתת את הנבחר והטוב בספרותנו. הצורה הזאת מתאימה לרגע הזה, מפני שאין היא ממלאה ולעולם לא תמלא את מקום „כל כתביו" של איזה סופר שהוא. להיפך, דבר ידוע הוא, שהספריות העממיות („הביבליותיקות האוניברסליות") עוד הועילו להגדיל את הדרישה על הספר במהדורה גדולה ושלמה. מנקודת־השקפה החומרית אין הספריה העממית מזיקה להוצאות־ספרים אחרות או לעניניהם של הסופרים העברים, כי־אם להפך: היא סוללת את הדרך להרחבת הספרים העברים באמריקה. מי שיקרא דברים אחדים נבחרים משל סופר זה או משל סופר אחר ישאף לרכוש לו את כל הספרים של אותו הסופר בצורה יפה ובהוצאה גדולה.

והסופרים העברים וכבודם ועניניהם?

ראשית כל הרי הוצאת הספרים „קדימה" משלמת שכר סופרים מעשרה עד חמשה־עשר אחוזים למאה של המכירה הכללית — סכום הגון, באמת, בעד ספרים, שנדפסו פעמים רבות ובמקומות שונים, אף כי בצורה אחרת. ואם הסופר או הוצאת־הספרים ידרשו שכר יותר גדול, בודאי שתבוא אתם „קדימה" לידי התפשרות, שתהיה רצויה להמחברים או ליורשיהם.

והשנית, לא הרי הוצאת־ספרים זו, שלא נוסדה בשביל איזו תועלת חמרית, אלא ששאיפתה היחידה היא הפצת הספרות העברית, כהרי הוצאת־ספרים אחרות. ובטוחים אנו ברוב הסופרים העברים, ששאיפת ההסתדרות העברית היא גם שאיפתם, שיתיחסו לעבודתנו באופן היותר רצוי.

כן זה היא הכלל. למעשה, נשתדל, בלא ספק, להשיג את רשיונם של כל הסופרים העברים החיים, שאנו באים להדפיס דבריהם. אבל ההסתדרות תשאיר את הרשות לעצמה, בשעת־חירום זו, שהמשא־והמתן עם רוסיה כמעט בית־אפשרי הוא, להדפיס את כתביהם של אלה הסופרים שמתו או של אלה, שמכרו כתביהם לצמיתות לאיזו הוצאת־ספרים, שאין לחשוש לשנויים ותקונים בכתבים מצד המחברים. באופן האחרון כל הענין הוא רק ענין מסחרי ו„קדימה" לא תקפח את זכותו של מי שהוא, ואין שאלה הכבוד מעכבת במקום שהרחבת הספרות העברית עומדת על הפרק.

מקוים אנו, שבירור־דברים זה יספיק לפי שעה.

בכבוד ובברכת התחיה העברית

נ. קמינצקי, מזכיר.

מ. ברנשטיין, סדרן.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— שר פלך ניו־יורק, מר וויטמאן, פטר ממשרתו את ס. קראג, חבר ועד־הבוחנים לצבא בברוקלין, אשר האשים באחד מנאומיו, שנשא לפני זמן־מה לפני קהל גדול, את היהודים, כי משתמטים הם מעבודת הצבא. כשהובא הדבר לפני שר הפלך, השתדל אמנם קראג להצטדק, כי רק לצון חמד לו בדבריו אלה, אך הצטדקותו לא הועילה, ומשפטו יצא לחובה.

— בשבוע שעבר התקדם הצבא הבריטי בסביבות ירושלים וכבש עמדות בצורות אחדות בדרך העולה שכמה.

— מר אברהם אליהו לובארסקי קבל מכתב מבנו היושב ברחובות, כי שלום להמושבה רחובות ולתושביה. המכתב נשלח מן המושבה ביום 23 בנובמבר ונחתם בגושפנקה האנגלית.

— בפטרוגראד נקראה בשבוע שעבר מועצת הקהלות היהודיות ברוסיה. לברך את המועצה באו באי־כחן של ההסתדריות היהודיות השונות ברוסיה. בין המברכים היו גם באי־כחם של אנשי־הצבא הירודים, שהבטיחו לעזור לועד הקהלות, עד כמה שידם מגעת. היושב־ראש של המועצה נשא את נאום־התכנית בעברית. הצירים והסוציא־ליסטים מחו כנגדו על שמאן לתרגם את נאומו ליהודית המדוברת.

— המיניסטריון האוקראיני קצב סכום של שמונים אלף דולאר לשנה לכלכלת בית־מדרש למורים יהודים.

— בפרלאמנט הבראזילי בריאו־די־זאנירו הציעו הנבחרים לא־סירדו וקונקאלוויס לברך את הממשלה הבריטית על הדקלאראציה בדבר שיבת־ציון ולדרוש מאת הממשלה הבראזילית ונשיא הארץ לעזור בהתגשמות הדקלאראציה. לפי השיחות, שהיו להם בנדון זה עם הרבה דפוטאטים, בטוחים המציעים, כי הצעתם תתקבל פה אחד.

— בשבת שעברה, 5 יאנואר, מת בניו־יורק בשנת השבעים לימי חייו העסקן הצבורי ד"ר פ. קאפלאן. המנוח, יליד רוסיה, נתחנך בימי נעוריו על התורה והמסורה. בימי בחרותו החל לעבוד בתנועה הריבו־לוציונית הרוסית, שנשאר נאמן לה כל ימי חייו. בבואו לאמריקה לפני שלשים וחמש שנה נהיה לאחד ממיסדי המושבה הקומוניסטית במדינת אורי־גאן בשם „אם־כל החיים". ואחרי שמוסד זה עלה בתוהו, התמסר הד"ר קאפלאן בכל חום לבו ונפשו לתנועתם של הפועלים היהודים הראדיקאלים באמריקה. בשנות המלחמה האלה הקדיש המנוח הרבה זמן ומרץ לעבודת העזרה לנגועי המלחמה. בתור איש הצטיין במדותיו התרומיות והיה חביב ומכובד על כל יודעיו ומכיריו.

— בפאריז מת בימים האלה מנהל בית־המדרש לרבנים בצרפת, הרב יוסף ליהמאן. המנוח היה ידוע בתור מלומד וחוקר קדמוניות. וחבר ספרים חשובים אחדים במחקר התלמוד וההיסטוריה הישראלית. הד"ר ליהמאן היה יליד רוסיה. בן שבעים ושבע היה במותו.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

קופת „הגאולה".

העבודה לשם הקופה החדשה לישוב ארץ־ישראל מיסודו של הועד הזמני לעניני הציונות באמריקה הולכת ומצליחה. לפי הודעת הועד, כבר עלה בידו לאסוף במשך שלשה ימים רבע מיליון דולאר. בין התרומות החדשות שנכנסו יש לציין את אלה של נסתר אחד — עשרים וחמשה אלף דולאר, של יעקב שיף — עשרים וחמשה אלף דולאר ושל מרים טראווים מטולזה של אוקלוהאמה — עשרים והמשה אלף דולאר.

באמת אין הנמשל דומה כלל למשל, אחרי שמעולם לא קצצו החסידים האחרונים בנטיעות של עיקרי היהדות. גם המשל של גזירת ת"ח והתפשטות האמונה בשבתי צבי אינו דומה לנמשל, שהכת הנוצרית התפשטה בעקבות הגזירות הרומיות. לעומת זה צדק המחבר, בהעבירו קו בין ההליכה בגדולות, המיוחדת לישוע ולשבתי צבי.

כמו כן אין להשוות את הדורות האחרונים שלפני החורבן לדורות שבהם נתחוללה המהפכה בצרפת, וכבר נכשל ארנסט רינאן בזה. אם כי עלינו להודות עם המחבר, כי כת הקנאים מיסודו של יהודה הגלילי הם ההולכים לפני הקומוניסטים, אשר הופיעו בצרפת בדור שעבר. ומנקודת־הראות של ההשקפה הסוציאלית החדשה חשובה כת הקנאים בה במדה, שתורת המוסר והמדוח אשר בתורת משה תעמוד בראש תורת המוסר או האתיקה של כל הדורות.

באחרונה אתרשה להעיר איזו הערות על פרטים ודקדוקים, שלא עמד בהם המחבר, ועם תלמיד־חכם שכמותו עלינו לדקדק יותר מאשר עם סופרי הגויים, שנגרר אחריהם לפעמים יותר מדי.

בעמוד 4 הוא מזכיר את הדעה המשונה, כי השם „משה" אפשר שמוצאו מ„מושיע", וזו אינה אלא שיחה בטלה של גוי, שרוח השפה העברית זרה לו.

בעמוד 15 הוא מחליט, כי שפת עבר נשכחה במקצת בימי עזרא, ובאמת היתה אז תקופה של פריחה ותחיה לספרות העברית, ומה שנכתבו אז איזו פרשיות בארמית, לא היה זה אלא מפני שהשפה הארמית היתה השפה של מלכי פרס ביחוסיהם המדיניים עם העמים בני שם בכל קדמת אסיה.

עמוד 21: פילון האלכסנדרוני היה, לדעתו של המחבר, יהודי חרד ונאמן ליהדות, שבקש להרים את כבודה על־ידי שיטתו, כמו שעשה הרמב"ם כמה מאות שנה אחר־כך. ובאמת לא הרי זה כהרי זה. הרמב"ם היה עברי בהלך־רוחו וברגשותיו, וכשעסק בעניני דת והלכה לרבים, הגה כאחד משלומי אמוני ישראל, ואת הדעות הפילוסופיות שלו כתב רק ליחידים משכילים, שראו אותן כעין פרפראות לחכמה; מה שאין כן אצל פילון, אשר לא השתמש — ויש לשער שלא ידע להשתמש — במקור העברי של התנ"ך ואשר הפרחים שבחכמת יון שמשו לו עיקר, עד שמרוב הפרחים שכח את הפירות ולא ראה את העצים של גן היהדות.

בעמוד 23 מפריז המחבר על רשעת הורדוס ותכונתו הרעה. ובאמת, במקום שאנו מוצאים את חסרונותיו, נמצא לו כמה וכמה מעלות טובות.

בעמוד 54 היטיב המחבר לעשות במה שמצא לנכון להתחשב במדה ידועה עם המקורות של ההגדה ההמונית, כמו „תולדות ישו" ו„אותו ואת בנו". אבל מכיון שלא נעלמה ממנו עדות צלזיוס על־דבר לידת הנוצרי מאב זר או מרוח הקודש, — והסופר הזה חי בשנות המאה השניה למספרם — היה לו להתנהג בכובד־ראש יותר בהגדות האלה, שאינן מאוחרות ביחס לזמן חבורם של רוב ספרי האונגליון.

במקום אחד או שנים מדבר המחבר על „התאבנות" היהדות בימי הבינים, ובזה, כמו בשאר מקומות אחרים, נראה, כי השפיעו עליו דעות אחד העם, אלא שזה האחרון כתב את דבריו בהרחבה ובהגיון בשביל קוראים משכילים, בעוד קוראי הספר שלפנינו הם בכל השאלות האלה בבחינת „לפני עור לא תתן מכשול". על כגון זה נאמר: חכמים, הזהרו בדבריכם!...

הארכנו במאמר הזה, מפני שמצאנו בספר המבוקר דברים טובים ומועילים לקוראים ומפני שמצאנו לנחוץ להעיר על איזו דעות והשקפות, אשר, לדעתנו, אינן מתאימות לאמת ההיסטורית. ואולם כבוד המחבר וספרו במקומם עומדים.

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

מערכת נכבדה: —

בבקשה לתת מקום בעתונך הנכבד לברור־דברים זה:

בגליון האחרון של „התורן", אחרי שניתן מקום לדין־וחשבון של אספת הועד הפועל של ההסתדרות העברית מיום העשרים לדצמבר ולרשימת הספרים, ש„קדימה" תוציא בספריה העממית שלה, באה המערכת בהערתה.

המערכת מעירה, כי משגה עשתה ההסתדרות העברית, בהחליטה להוציא את הספרים הנזכרים ברשימה בלא רשות בעלים, או בלא רשותן של אותן הוצאות־הספרים, שלהן נמכרו כתבי הסופרים המנויים. ולמרות מה ש„קדימה" החליטה לשלם להסופרים או למו"ליהם את שכרם, אין זה מן היושר לעשות בכתביהם של הסופרים העברים כאדם העושה בתוך שלו.

אמנם הוצאת־ספרים, ואפילו אם היא משלמת שכר־סופרים, מחויבת תמיד לשאול את פי הסופרים, אם מסכימים הם למסור את כתביהם בכלל, ולהועץ אתם על־דבר הפרטים. למותר הוא להגיד, כי הועד הפועל של ההסתדרות העברית לא היה מרשה לעצמו בשום אופן לנגוע אף במשהו בזכויותיהם של הסופרים העברים. ולא רק זו בלבד, אלא שההסתדרות העברית קבלה על עצמה להגן על זכויותיהם של הסופרים העברים, ובאחת מישיבות הועד הפועל בקיץ שעבר מסרה למר ל. מוצקין, בנסעו לרוסיה, לבוא שם בדברים עם הסופרים העברים, כי מיד אחרי הדפיסם איזה כתב־יד ישלחוהו להסתדרות העברית באמריקה, למען תקבל פה מהממשלה רשות הדפסה (Copyright), כדי שלא יהיו כתביהם של הסופרים העברים ברוסיה הפקר כאן בידי מו"לים שונים.

היחס של ההסתדרות העברית לסופרינו מובן הוא לכל מי שיודע את שמותיהם של חברי הועד הפועל שלה. רובם, בהיותם סופרים עברים בעצמם ועסקנים לאומיים, יודעים להגן על כבוד הסופרים ועל זכיותיהם.

אבל מוכרחים אנו לשים לב אל המצב הנוכחי באמריקה. כלו הספרים העברים מן השוק. אלפי הקוראים העברים צמאים לספר עברי, ואין כל אפשרות להם להשיגו.

נטיות־הרוח ותכונות, אשר נשתרשו בנפשם מימי אבותיהם, מדעת או שלא מדעת. ומנקודת־הראות הזאת יצדק המחבר, בהטעימו את הצד היהודי שבחיי ישוע ותורתו. אבל במה דברים אמורים? אם ירעו הקוראים להבדיל בין היהדות והעצמיות היהודית ובין עיקרי הדת הנוצרית, מסתרי־אמונתה והשקפותיה על האדם ועל העולם.

עד כה דברנו על הצד ההיסטורי של מוצא הנוצרי ותורתו. ואולם המחבר לא שכח, כנראה, כי הוא כותב את מאמרו בעתון סוציאליסטי, ועל כן הוא עושה מטעמים לקוראים על־פי הסגנון המיוחד לחסירות, הנעשות על־ידי העממיים. מדי פעם בפעם הוא מבליט את הרעיון, כי ברעות המוסריות של ישוע, שהיה בעצמו „פועל בן פועל", יש מעין „נטיה לפרוליטריון", וביחוד ל„לומפען־פראָלע־טאַריאַט", והיה בו „מעין רגש מפלגתי טבעי". הרעה הזאת סותרת את כל מה שאמר המחבר במקומות אחרים על־דבר הבטול, שמבטל ישוע את טוב העולם הזה, שהוא רואה אותו רק כפרוזדור מלא חטא ורעה לעולם הבא, שכולו טוב. המחבר בעצמו מראה, כי ישוע היה סלח ורב חסד למוכסין ולכל המנצלים את העם למיניהם. ישוע ראה את העולם והחברה האנושית באספקלריה חשכה וצפה ליום שבו תחרב הארץ והנשמות תגאלנה מן הפורעניות ומן העבירות והרעות, המושלות בבריאה, ובבחינה זו — אם נאמין, כי המאמרים הנוגעים בהשקפה זו יצאו מפי ישוע — היה למורה־דרך לפולוס הבא אחריו. ואולם לא כן היה דרך חכמי הפרושים ותורתם — שהם אמרו, כי העולם נדון בטוב, והאמינו בבחירה ובגאולה ארצית, וביחוד, כי ביד האדם טובו — הכל על־פי רוח תורת משה.

דברים של טעם אנו מוצאים בפרק, המדבר על התפתחות הקהלה הנוצרית הראשונה בירושלים. המחבר מראה בצדק, כי המשיח שנהרג ולא החזיר את המלוכה לישראל היה זר לרוח בני אומתו, ועל כן מעטו הנוהים אחרי תורת ישוע בישראל, ולכל היותר נספחו אל הכתה החדשה איזו מאות איש מדלת העם ומן הגרים, שלא קלטו את עיקרי תורת ישראל.

אז יופיע שאול התרסי או פולוס על הבימה, והוא, לדעתנו, האישיות ההיסטורית הראשונה בדברי ימי הנוצריות, אף־על־פי שגם עליו גבבו שקרים, ורוב כתביו המיוחסים לו נכתבו בידי אחרים ובדורות מאוחרים.

פולוס היה הלניסט, אשר נתחנך על ההזיות היוניות, שהתהלכו בימיו בקרב היהודים ההלניסטים. ואף־על־פי שיחס את עצמו לשבט בנימין, אין עדותו ראויה לסמוך עליה, כי בזה הוא מתכוון להוכיח, כי הוא יהודי בגזעו. ואין צריך לומר, שמעולם לא למד תורה מפי רבן גמליאל הנשיא, כמו שמוכיח גם הד"ר גינזבורג בחוש תלמיד־חכם עברי. כל דעותיו של פולוס מתנגדות לרוח היהדות, כגון ההשקפה הנואשת, השקפת הפסימיות על האדם ועל הבריאה, בנגוד להשקפת־העולם היהודית, שנוסדה על האמונה, כי את הכל עשה אלהים טוב בעתו וכי בבריאת העולם ראה אלהים את כל מעשהו „כי טוב", ואפילו כשפורעניות באות על היהודי לא ישכח, כי בטוב העולם נדון וביד האדם גורלו. פולוס הוא שהכנים לתוך הנוצריות את הרעות הבודיסטיות או המצריות על חיי נזירות קיצוניים, על בטול חיי העולם ושלטון הפשע הקדמוני, על זוהמת הבשר המפריע בעד הנפש מהיות חפשית ועל נחיצות תקון הנשמות והעולם; כל אלה הן דעות, שהתהלכו בקרב אומות העולם בדורות ההם, כאשר התחילה ההגשמה האלילית להניח מקומה להסתכלות־בעולם יותר פילוסופית — אבל אין היהדות נזקקת להן.

כנגד כל הרעות האלה מצא פולוס אך תחבולה אחת בלבד, והיא תקון העולם על־ידי הגואל ויתרון ה א מ ו נ ה ש ב ל ב באמצעות המתווך או הלוגוס, המושל באדם ובבריאה, והוא הגואל, והוא בן־האלהים. כל הרעות האלה מתנגדות בתכלית הנגוד להשקפות היהדות, ועל כן לא מצא פולוס אזנים קשובות בקרב היהודים, ובהיותו איש ידוע־חולי, רגזן, קפדן וקנאי, התחיל לזרוק מרה ב„צאן אובדות בית ישראל", ומאז הפך את פניו כלפי אומות העולם ויגזור אומר, כי אין היהודים הנאמנים לדתם יכולים לזכות להגיע לגאולה, ויקרא עליהם את הכתוב „וגם אני נתתי לכם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם". לעומת זה הבדיל לטובה את הגויים, המחזיקים באמונת הנוצרי הגואל, בתור זרע אברהם החדשים. ובזה הפסיק את הקשר, אשר קשר את הכת הנוצרית ליהדות — ותהי לדת בפני עצמה.

הפרק, שהקדיש המחבר לפולוס, הוא אחד הטובים והשלמים בספר שלפנינו.

פולוס היה „הנביא לגויים" הראשון, ומאז והלאה התחילה הנוצריות להתפשט בקרב אומות העולם, כמו שיראה המחבר בפרק המוקדש להתפשטות הכת הנוצרית. הוא מראה בצדק, כי השליחים הנוצרים מצאו קרקע מוכשר לפעולתם בין היהודים אשר בתפוצות הגולה, „שרעתם, כמאמר התלמוד, לא היתה מיושבת עליהם כנשים", ושרבו בהם הגרים והמתיהדים, אשר לא עכלו את יסודות היהדות. ראוי להטעים במקום הזה, כי באמת לא הרבה פולוס לעשות נפשות בקרב היהודים הטהורים, כי אם בקרב הגרים והמתיהדים ובקהלות ההלניסטים, שהיו רחוקים מהשיג את טהרת דעת האחרות האלהית, המושלת בתורת הנביאים והחכמים.

הד"ר גינזבורג ידע והכיר, כי בכתבו יהודית לקוראים פשוטים, עליו לבאר את הדברים באריכות מבוארת ובשטחיות ידועה, כדי להסביר אותם לקוראיו, ולצורך זה מצא לנכון להעביר קו־משוה בין האנשים והמאורעות, שהיו בימי הנוצרי ותלמידיו, ובין מקרים ואישים מדברי ימי ישראל המאוחרים, הקרובים יותר להשגת הקוראים. כבר הראינו, כי במקום אחד הוא משוה את ישוע הנוצרי לר' ישראל בעל שם טוב ומטעים, כי כזה כן זה התאמצו לגרש את העצבות מחיי ההמונים השרויים בצער — דבר שלא יתאמת כלל בחיי הנוצרי, שכל המסופר עליו מראה, כי דרכו היה דרך עצב והכנעה לצרות העולם. כיוצא בזה משוה המחבר את הקרע, שנעשה בין האיסיים (לא נתברר כלל, אם ה„חסיד שוטה" שבתלמוד הם האיסיים) ובין הפרושים (שעליהם נאמר „מכת פרושים"), להפירוד שבין המתנגדים התלמודיים והחסידים המקובלים בדורותינו.

סביבו דברים קרובים וידועים לו משכבר־הימים. ולא עוד, אלא שפעמים היה דומה, כאילו על פניו הכחושים והמעונים, אשר קומטו והזקינו מרוב יסורים ועוני, חולפת גם נהרה קלה, מעין בת־צחוק חורת ורפת־אונים. בתור בעל־הבית ומושל בכפה, שכל הדברים, המתרחשים פה לעיניו מלמטה, נתונים ברשותו ונחתכים על־פיו, טען מלמעלה:

— חלב... תנאי ראש וראשון הוא, כי תתן העז את חלבה בעתו. איש חולה אנכי, שכיב־מרע, אין לי תקנה אלא בחלב. לא חסד אני מבקש — הרבה דמים בזבזתי עליה, את כל דמי־תמציתי, אר־ב־עה שק־לים במזומנים!...

ואולם איש לא שעה אליו הפעם ולא שמע את טענותיו. הכל היו עסוקים וטרודים באושר החדש, שנתגלה עליהם פתאום אחרי ימי עוני וחשכה. החורף הארוך והזועם כבר נרתע לאחוריו, ונצני חיים חדשים התחילו צצים ועולים במקומו.

(המשך יבוא).

סֵפֶר יְהוּדִי עַל מוֹצָא הַדָּת הַנּוֹצְרִית

מאת

ד"ר נחום סלושץ.

(סוף).

הבאנו את תוכן הדברים, אשר יבואו בספר על־דבר הנוצרי ותורתו באריכות קצת, כדי להוכיח, כי הקוראים מן העם ימצאו בו חומר היסטורי חדש והשקפות מדעיות, שנכתבו בסגנון קל ונוח לכל הבריות. ואפילו הקוראים המשכילים, אשר קראו את ספרי חכמי אומות העולם, ימצאו בדברי המחבר כמה צדדים חדשים, ביחוד במה שהוא סוקר את מהות הנוצריות הקדמונה מנקודת־הראות של יהודי לאומי ושל חפשי בדעות, אשר התאמץ להתרומם מעל לשנאה ולקנאות, שמוצאים אנו אצל כמה סופרים יהודים, בבואם לעסוק בנושא הזה. אדרבה, על־פי הכלל הידוע, כי האומן אוהב את האומנות שהוא עוסק בה, הפריז הד"ר גינצבורג על המדה במה שהוא נדחק להכניס את היין הנוצרי לתוך הקנקן היהודי. לעיני כל הבקי במהלך הרעיונות ותסיסת הדעות והאמונות בדורות האחרונים לבית השני גלוי וידוע הדבר, כי כל המושגים ואמונות־הסוד, אשר יחסו הנוצרים הראשונים לישוע ודורו (כמו הרמזים על בר־נש, הלוגוס או המתווך בין האלהים והאדם, בן־אלהים וכו' וכו'), הם צמח זר, אשר צמח על שדמת בית־יהודה בעקב הצרות והיסורים, שעברו על עמנו בעת ההיא, ואפילו כת האסיים בעצמה הרי היא עומדת, לפי השקפת חכמי ישראל, מחוץ ליהדות, ורוחם זר לרוחה, עד שכמעט לא מצאו לנכון לטפל בה, בשעה שהרבו לטפל בכתה אחרת, שהיתה רחוקה מן הפרושים בדעות, אבל קרובה להם בהשקפתה הלאומית המדינית, והיא כת הצדוקים, שלא כפרה למצער ביעוד הלאומי של עם ישראל.

המחבר לא הבליט כראוי את הצד הזה, כשם שלא התעכב על כמה יסודות אחרים מתורתו של ישוע, שהם מתנגדים לרוח היהדות, כמו מלכות שמים בחוץ לארץ, סבלות האדם בכל הדורות בשביל הפשע הקדמוני ונחיצות כפרה על העונות הקדומים, או הצווי שלא להתנגד לרע ולרעים (שעבוד מלכיות ורדיפות בכלל), וכאלה רבות. אמנם מנקודת־ראות מדעית יכולים אנחנו להחליט ולאמר, כי את הדעות האלה יחסו הדורות המאוחרים לישוע, וכי הוא בעצמו לא ידע אף אחת מכל אלה; — אבל מה נעשה לספור היפה, שכתב הד"ר גינצבורג, בעקבות הסופרים הנוצרים על חיי ישוע הנוצרי, אשר בו הוא מתאמץ להבר את הבר מן הפסולת של ספורי האונגליון ולהציג לפנינו על־פי מאמרים מלוקטים בלי שיטה ודיוק זמני ועל־פי ספורים מאוחרים, המתנגדים כרובם זה לזה, את צורת האיש ישוע, אשר כבר אמרנו, כי דבר מציאותו בלבד הוא עדיין מוטל בספק? מיסד הדת הנוצרית היה, על־פי שיטת רשמי דבריו ומעשיו, לא ישוע מרחוב היהודים בגליל, כי־אם מעין סמל למשיח דמיוני ולמלאך בצורת אדם, אשר כמו שעלה בדעת בעלי הסוד היה צריך להיות כליל־הנביאים, הכל יכול וכוללם יחד. צאו וראו, כי כל הנסים והנפלאות, שנעשו על־ידי ישוע, אינם אלא כפל דברים של הנסים, שנעשו על־ידי משה, אליהו ואלישע (תחית המתים, רפוא המצורעים, הנס בככרות־הלחם ועליתו לשמים וכו' וכו'); ולא עוד, אלא שאפילו בדברים שלמעלה מן הטבע דברו וכתבו קדמונינו בלשון בני אדם, ולכן אפילו ספורי־הנסים אצל הנביאים ערוכים ברוח מליצה וחזון יפה ובשפה טבעית, עד שהם מתקבלים על הלב, בשעה שרוב המעשים, שיספרו על הנוצרי, כתובים בלשון עלגים, בפרטי הזיה והפלגה, שאין הנפש הספרותית היפה סובלת אותה.

היוצא מדברינו הוא, כי אין אנו מסכימים לדעת המחבר בהקדמתו, כי „אם לפי השפעתו הגדולה נשפוט, היה מאורע הנוצרי אולי הפרשה היותר חשובה של תולדות ישראל". באמת צריך להפוך את הסדר ולאמר, כי אם על־פי ההשפעה החיובית, שהיתה לנוצריות על היהדות, נשפוט, אז אין לתולדה הזאת שום מקום וחלק בתולדות ישראל, אם לא נחשוב את ההשפעה השלילית ואת רבבות אלפי קדושי ישראל, אשר אבדו על ידיה, בשביל הפשע הקדמוני, שטעו המינים לחשוב, כי הנוצריות היא יורשת תורת הנביאים. וזאת היא הסבה העיקרית, מפני מה עברו חכמי ישראל הקדמונים בשתיקה על כל מעשה הנוצרים הראשונים, שחשבום מחוץ ליהדות המסורה והניחו את הטפול בהם לדברי הגדה, מעין הספורים על־דבר בן סטדא ובן־פנטירא, או להדיוטות, כמו מחברי המגילות של „תולדות ישו" או של „אותו ואת בנו", וכדומה.

אמנם היהודי הלאומי אינו יכול לעבור בשתיקה על מאורע חשוב כזה בדברי ימי האנושיות, אשר מחולליו ומיסדיו היו אנשים שיצאו (פשוטו כמשמעו: יצאו מן הכלל) מישראל, כשם שאינו יכול ואינו צריך לשכוח, כי בדורנו היו אנשים כקארל מארכס וכביקונספילד, שיצאו ממקור ישראל, שכולם, בצאתם מן הגיטה, לקחו עמם בהכרח צידה לדרכם בין אומות העולם — הרבה מושגים,

שם רגע באין אומר ודברים, ובעיניה השחורות נצנצה בת־צחוק צנועה וערמומית כאחת.

— אמנם ילוד ילדה לנו...

— מה? מי?

— אומרת אני: העז שלנו... אמנם תאומים ילדה.

— הי־כן? מה את מדברת? האמנם? העז?!

מיד היתה בהלה ורעש והתעוררות רבה. הכל נתרגשו ונחפזו ללבוש את בגדיהם. המגפים הכבדות והיבשות נשמעו לבעליהן ועלו על הרגלים במשיכה אחת מהירה כל־כך ובלא עקשנות כל־שהיא, עד כי עין בעין ראו הפעם, כי רק אצבע אלהים עשתה זאת. כל הידים רעדו מגודל השמחה, כל הברכים פקו מכובר האושר. הכל פרצו בחבורה החוצה, אל הרפת. כעבור רגעים אחדים שב הבחור הבכור נרגש ונפעם.

— מה תאמר למעשה אשר בזה? תאומים, כשם שאני יהודי!

באו מן הרפת גם שאר הבנים, ופני כולם רעננים וצוהלים. הבית הקטן ניעור פתאום מתוך תרדמה קשה. אכן אמת נכון הדבר — העז ילדה תאומים! מי יאמין לשמועה כזאת! הכל המו ורגשו, ודבור חי וסוער, בלבול דברים של שכורי־שמחה, מלא את חלל הבית. סחו בדבר בליל חם של קש וסובים, מאכל־תאוה לכבוד היולדת, ודברו על היולדת עצמה ברגש של אהבה ורוך. הרבו לספר בשבחה, זכרו לה חסדים ראשונים מימי הנוער, נזכרו, כי לפנים, טרם בוא החורף, היו קוראים לה בשם אשה: „רייזיל". רגש הרחמים והחנינה בלבבות הלך וגדל מרגע לרגע.

— רייזילי עלובת־הנפש!...

הקטנים רקדו וצהלו על מטותיהם, ולשמחתם לא היה גבול. מרוב אושר והתלהבות צבטו בגלוי איש את בשר אחיו: „רייזיל העמידה ולדות!" דעתו של אחד התעלולים, והוא העזוז ואמיץ־הלב מכולם, זחה עליו כל־כך, עד כי מרוב רגשותיו התהפך בתוך המטה על ראשו שתי פעמים, פעם לכאן ופעם לכאן. פעם אחת „עוף", פעם שניה „עוף" — וסיים בגעיה של עז, געיה ארוכה ומסוסלת: „מי־קי־רי־ה!"

הבכור שבין האחים הגדולים, בחור בעל קומה ובעל פנים שחורים, שמלאכתו מלאכת נגר, רגליו ארוכות ועקומות, כפי־ידיו גסות ומגושמות וצפרני אצבעותיהן שחורים ונפוחים, פרש לקרן־זוית, הרכין ראשו אל אפונדתו, פישפש והטט בה שעה ארוכה בצנעה, ספר ומנה מטבעותיה ברחש והשב חשבונות לפי מספר האצבעות. אחר־כך התאושש ונגש אל האם, הרים ידו וצלצל לעומת פניה בקומץ מלא פרוטות־נחושת והשמיע בהחלט ובכל תוקף, בקול זה של אדם פרטי, המקריב את עצמו קרבן על מזבח הכלל:

— היליכי את זה, ותקני קש וסובים!

— קש וסובים! קש וסובים! — צהלו הקטנים על משכבותיהם וענו אחרי הבשורה החדשה הזאת מתוך התלהבות, המוסיפה והולכת. דומה היה, כאילו נפתחו ארובות־השמים מלמעלה, ומעינות האושר הגנוז משתפכים היום על ראשיהם הקטנים בזה אחר זה, מעין אחר מעין, כנהר שאינו פוסק וכמים שאין להם סוף. רק זלאטקה היתה האחת בבית, שעמדה בפנתה לבושה חזיה ישנה של צמר, מהרישה ועצובת־נפש, בודדה ומוזרה לכל התכונה הרבה הזאת, מטפלת בחשאי ובהרהורים בשמלותיה הקרועות והמדולדלות.

הבשורה הגיעה גם עד אזני מיכל, השוכב על התנור. מתחילה לא הבין פשר דבר. אותה שעה היה שוכב באפלולית הבוקר ופניו אל הקיר, כולו מהלך בעולם־השממון ורוחו מרחפת בין קרעי הזיות פרועות. כשעמדו מלמטה למשוך ברגליו ובשרוהו את הבשורה הטובה, נזדעזע כולו וצעק מתוך עינים עצומות בחזקה: „הרפו ממני, נבלים! הניחו לי, רוצחי־אדם! אני לא אלך עמכם!"... ורק אחר־כך, כשנתקררה דעתו ורוחו שבה אליו, פקח את עיניו, זקף ראשו ושאל פתאום בקול נפעם: „הא? העז?"... ואז ישב במקומו על התנור, נצנץ בעיניו לכל העברים, שאף רוח ונשם בכבדות, כאדם הנושם ושואף אחרי עבודה קשה ועמל לא־אנוש.

כעבור שעה כבר עמד בתוך הבית הבל לבן וכבד של בליל־בהמה, ובכל הפנות נדף ריח חם וערב של סובים חלוטים ברותחים. הכל הרגישו, כי נצני חיים חדשים צצים ועולים לעיניהם. הקטנים, יחפים וחשופי־שת, כרכרו וחזרו בפנים חנפים מסביב להעז היולדת, שהובאה הביתה עם תאומיה הרכים — שתי בריות פעוטות ושחורות, הציץ מנמנמות והציץ נתונות בעולם־התוהו, שדעתן עדיין מטורפת עליהן ורגליהן הדקות מקופלות תחתן. כל חפצם של הקטנים בפעם הזאת היה — להעמיד את הבריות הפעוטות והמדוכרכות האלה על רגליהן. כדי להוציא את הרעיון הזה לפעולה, התחכמו וחשבו מחשבות וחבלו תחבולות שונות. את העז, שהענין הזה נוגע עד נפשה, פייסו בפרוסת לחם־נקודים, למען תעמוד מנגד ותחריש ולא תפריע אנשים ממלאכתם. ואולם העז לא נאותה לוותר על זכותה, זכות אם ואפיטרופסית לילדיה, ולא זזה מתאומיה אף כדי פסיעה אחת. זו עמדה בכל תוקף ליד הבריות הפעוטות, מגינה עליהן בבטנה הנופלת, מלקקת בלשונה את עורן החלק והחם, מצליפה בשעת מעשה על הקטנים, המכרכרים סביבה, מבטים חמים ותועים של יולדת נפעמה ותשושת־כח, שיש בהם מן החנינה ומן ההתראה גם יחד, ועיניה החולמות והערפליות כאילו אומרות: „אמנם כל עצמי איני אלא נקבה; מי אני ומה כחי בפני גדולים שכמותכם? ואף־על־פי־כן, ידוע תדעו, כי התאומים הללו — תאומי הם!"...

מלמעלה, ממרום התנור, הציץ מיכל בראשו הפרוע ובעיניו התוהות, שעכשיו כבתה אשן הזרה ושכך הסער בתוכן. נראה היה בשעה זו כאדם גולה ונדח, שחזר אחרי ימים רבים מדרך רחוקה ובא פתאום לבין אנשים קרובים וידועים לו, והוא פוקח עין ומטה אוזן לראות ולשמוע

ולא בלבד ההברה הספרדית שמעתי מפיו בפעם הראשונה, אלא גם שיחה ט ב ע י ת, פ ש ו ט ה, בעברית, שמעתי בפעם הראשונה כמו כן מפיו. עוד בימי „משכילותי", בפרט מהעת שקראתי את „אהבת ציון" ואת „אשמת שמרון", התעוררה בקרבי תשוקה לדבר בלשון־הקודש, ופעמים הרבה, אחרי הקריאה יחד עם אחד מחברי בבית־המדרש, יצאנו השדה, כדי שלא ישמעונו הבריות, והתאמצנו לדבר ממש כמו א מ נ ו ן ו ת מ ר, בכל אותה המלאכותיות המליצית התנכית, שנתן מאפו בפי יצוריו. וכאשר התחיל חלום התחיה הלאומית להתברר במחי יותר לכל פרטיו, עלתה גם שאלת הלשון לפני, ואז נזכרתי שיחות־ה ח ו ל י ן של עולמו הנפלא של מאפו, וקצת הרהורים עלו על דעתי: האפשר, כי בני אדם פשוטים בעניני החיים הגולים ישיחו בשפה שכזו? ויהי כאשר פגשתי בהבחור ג. זליקוביץ ואשמע מפיו מאורעות טלטוליו בין היהודים המזרחיים, ואשאלהו, איך דבר אתם. ויגד לי, כי עד שלא למד לשיח אתם בלשונם בערבית דבר אתם ב ל ש ו ן ־ ה ק ו ד ש. התחלתי אני לדבר אתו עברית בלשונם של אמנון ותמר בשעתם, ומה שמחתי, כששמעתיו עונה במלים פשוטות, בדבור טבעי! חשתי כמו אבן־מעמסה נפלה מעלי, ומאז סחנו תדיר בעברית ושאלת תחית הלשון בדבור־פה נפתרה אצלי בבת־אחת. האדון ג. ז ל י ק ו ב י ץ אולי איננו חולה ואינו מרגיש, כי יש לו ח ל ק ברעיון תחית ה ד ב ו ר בעברית.

בינתים עברו שבועות אחדים וב„המגיד" אין קול ואין קשב ממאמרי. באתי בתרעומות על ידידי, למה דחקני לשלוח המאמר והוא אינו ראוי „ל ב ו א ב ק ה ל". ויען ידידי: המאמר היה ראוי להתפרסם בכל עתון, אפילו בעתון אירופי, ואם „המגיד" שלכם לא פרסמו, אין זאת אלא שעורכו מתנגד לעצם הרעיון. היש לכם עתונים אחרים?

— יש קובץ חדשי, „השחר", ובו כותבים ג ד ו ל י הסופרים העברים.

— ומה מהותו? ועל מה מדברים אלה הסופרים הגדולים?

בארתי לידידי בדברים מעטים מהותו של „השחר", ויקרא ידידי:

— אם כן, „השחר" י פ ר ס ם את מאמרך! רק לקובץ חדשי כזה ראוי להרחיב הדברים. לך והתקן מאמרך ביאות לעתון זה ושלחהו. אל תתרשל.

עשיתי בעצת ידידי ואשלח המאמר ל„השחר", ואחרי כשבוע ימים, בבוקר יום הפורים, עוד לא ניתקו חבלי שנה מעל עיני, והנה קול דופק בדלת חדרי ומתחת להדלת נדחק החדרה קלף של דואר. זו היתה תשובת בעל „השחר", כי יפרסם מאמרי בחוברת הבאה. „עטך אתך וברכה אני רואה בעטך" — אלה המלים מתוך דברי תשובתו של בעל „השחר" נחקקו בזכרוני.

(המשך יבוא).

נִדָּחִים

ספור

מאת

י. ד. ברקוביץ.

ד.

כל הלילה לא חדלה העז לגעות מאחרי הכותל. קול געיתה הפעם חדש היה ומשונה, שלא כדרכה תמיד — קול חלוש ודק ורפה־אונים, שמתוכו נשמעה גם מעין קובלנה חשאית על חיי בהמה נדחת, עזובה בבדידותה, גם מעין המית תפלה ותחנונים לקראת קרן־תקוה דקה, המנצנצת מן האפלה... איזו רוח עברה פתאום על העז?

שנתם של בני הבית נדדה. מורגש היה מבפנים, כי בחוץ מנשבת רוח קלה, רוח־טחב קרה, וממעל לגג זוחלים לאטם עננים כבדים ונמוכים. ראשי אצבעות־הרגלים קפאו בצינה, ראשי האזנים להטו מתחת השמיכות הקרועות, כאילו נכוו ברותחים. הכל התהפכו על משכבותיהם הקרים והרהרו בחשכת־הלילה בעז — בעז השחורה, העזובה והנשכחה, המבלה את ימי־חרפה הרעים בבדידות ובאמונה על גל־האשפה הקופא, ברפת הרעועה והמעורטלת מגגה. כשאחד מאנשי הבית עובר לפעמים על־פני הרפת, הרי זו מציצה בעד הפתח הפתוח בעיניה הגדולות, עינים תמימות ונאמנות של נפש קרובה ומסורה לבעליה, מחכה לגאולתה ומאמינה ברחמי בני־אדם ונדיבות־לבם... בני הבית התעטפו בשמיכותיהם, התרפקו על סמרטוטי משכבם — אך השנה נגזלה מהם.

— אינה פוסקת לגעות! — נשמע קול צרוד, חציו רך והציו נרגז, מתוך החשכה.

— סימן לשנוי תקופות: מזג־האויר עתיד להתחמם! — נבא האח הבכור מעל משכבו.

כעבור רבע שעה נשמע פתאום קול טפטוף חשאי מעל הגג. אחרי הפסקה קלה של דומיה חזרה העז לגעות שוב מתוך המית־הנפש. ראשי אצבעות־הרגלים עדיין קפאו בצינה, ראשי האזנים עדיין להטו כצרובי־אש, אך חבלי־שנה כבר נטוו על כל עפעפים. לפני העינים העצומות כבר עמד, כחזון קרוב, הקיץ החם על כל חמודותיו: דלתים וחלונות פתוחים לאויר, שמים גלויים ובהירים, ערוגות־אדמה שחורות ורעננות, ירק־דשא מנצנץ על הגבעה, חום שמש וזוהר מי נחלים, ההולכים לאט... אחר־כך נפלה תרדמה עזה על הבית הקטן, והכל נשתקע בשנה ערבה ועמוקה.

עם שחר ניעורו הבחורים לקול חריקת הדלת הכבדה. זו היתה האם, שבאה אל הבית מן החוץ, כחוזרת מעולם אחר, ובעיניה הצנועות ברק חדש מבהיק. הבחורים התחילו ללבוש את בגדיהם בעודם על משכבותיהם. האם חזרה בבית אילך ואילך, פוסעת פסיעה חשאית ואלכסונית, בפסיעתו של שכור, ופנים לה כאילו רוחה נסערת מאד. לבסוף לא יכלה עוד להתאפק, נגשה עד המטות ועמדה

ליהודים היו ידועים לי למן הרגע הראשון של פגישתנו, כי כשאמרתי לו שאני יהודי, ענה לי, שאינו מרגיש שום רגש של שנאה ליהודים, ואולם הודה לי, שאין לו אליהם גם אהדה יתירה, מפני שיצור לא יצרו שום דבר גדול במדעים ובאמנות. מפני ק ר י ר ו ת ו זו ביחס ליהודים חששתי, שמא לא יעיר בקרבו הרעיון של תחית ישראל אהדה רבה, ובפרט חששתי שמא אהיה בעיניו לצחוק, מפני שכבר נפקחו עיני לראות עד כמה הדבר רחוק מהאפשרות להוציאו לפועל. אך ידידי הרגיש, כי אני כמו מסתיר ממנו איזה דבר בעמקי נפשי, ויתחיל לאלצני בשאלות ובחקירות, עד שפעם אחת גליתי לו את ח ל ו מ י.

ומה שלא פללתי קרה.

בקול של רגש ח ם ורצינות עמוקה שאלני ידידי:

— ומה יש בדעתך לעשות למטרה זו?

— אלמד חכמת הרפואה, כדי שתהיה לי אומנות להתפרנס עליה בארץ־ישראל, ובינתים אקנה לי הידיעות המדיניות הנצרכות לפעולתי העתידה ואלך ירושלימה ואקבע דירתי שם ואראה איך לכבוש הדרך לזה הרעיון.

וביותר תמימות ויותר רצינות שאלני ידידי שוב:

— היש עוד בקרב בני עמך אנשים משתוקקים לתחית האומה או אתה בלבדך חולם חלום זה?

ואבאר לידידי את האמונה בגאולה על־ידי משיח, שמחזיקים בה רוב המון היהודים המאמינים, וכפירת היהודים ה ח ד ש י ם באמונה זו ברוב ארצות אירופה.

— הכבר דבר אדם על־אדות רעיון זה בעתונים? בספרים?

הגדתי לו את ענין הספור דניאל דירונדה.

— היש לכם עתונים בלשונכם?

— יש עתון שבועי, „המגיד".

— הידוע ידעת לכתוב בלשון זו?

— ידעתי הלשון, אך לכתוב מאמרים לא נסיתי מעולם.

— אם כן, לך וכתוב מאמר על־אדות רעיון זה ושלח להעתון הנזכר. אם עלה הרעיון על דעתך, אולי הוא דבר שהזמן גורם, ואולי הוא כבר בחלל האויר הרוחני, ואולי עלה יעלה הרעיון גם על דעת אחר, ולמה יקדימך האחר הזה ונקרא אחר־כך הדבר על שמו?

— ומה בכך? יעשה זאת מי שיעשה! אני, כמדומני, אינני שולט בלשון העברית כדי הצורך להציע שאלה גדולה כזאת בקהל.

— כדבר יקר אתה מדבר. הדין נותן, שכל מי שהיה ראשון ברעיון מהרעיונות יקרא הדבר על שמו, ואין שום אדם רשאי לוותר על זכות זו. ובנוגע להלשון, היכול תוכל להציע את הדברים בעברית, כמו שהצעתם לפני ברוסית?

כמדומני.

— אם כן, לך וכתוב מאמר וקראת אותו לפני ברוסית ואראה, אם ראוי הוא להתפרסם בעתון.

כל פקפוקי היו לשוא. ידידי האיץ בי ולא יכולתי למרות פיו. ואכתוב המאמר ואקראהו לפניו ובהסכמתו שלחתיו ל„המגיד".

ואחוש, כי במעשה זה פסעתי הפסיעה הראשונה על דרך ע צ ם הפעולה, שהקדשתי לה את חיי, ואראה, כי עלי עתה לשוב להלשון העברית והספרות העברית, שהתרחקתי מהן בפרט בשנה האחרונה. ואזכור, כי בפאריז יושב זקן „המשכילים" של הדור ההוא, החכם ב"ג, שהיה אחד מראשי הסופרים של „המגיד משנה", ואתחיל לבקרו בביתו תדירה, כדי לדעת מה נעשה בספרותנו.

ב"ג, שכבר הגיע לגבורות בזמן ההוא, היה „משכיל" לכל פרטיו. הוא היה צנא מלא ספרא, אך כופר בכל, לא בלבד בכל אמונה ודת, אלא גם בכל התקוות של האומה, והיה מדבר על זה באותו הלגלוג ולעג־השאננים, שהיו משכילי דור העבר רגילים בהם ביחס למשיח וארץ־ישראל. ומה נשתומם זה „המשכיל" הזקן, כששמע מפי, שיש בדעתי ל ע ז ו ב א ת א י ר ו פ ה וללכת ירושלימה, ולא כדי ליסד שם בית־ספר וללמד את ילדי ישראל שם לשון אירופית, למען יוכלו לצאת מארץ חשכה זו ולבוא לאירופה, אלא, להפך, כדי לקרוא משם לכל העם לעזוב את אירופה ולשוב לארץ האבות! פניו וקול דבריו העידו בו, שהוא חש כמו נהרס פתאום כל הבנין שעמלו בוניו בו בכל־כך קנאה ומאמצי־כח ימי דור שלם. — כיצד? אדם שכמוך, etudiant של בית־מדרש עליון בפאריז, יעסוק בהזיה שכזו? ולמה נלחמנו כל ימינו לזכות את כל ישראל בכל ארצות מושבותיו בהאושר הגדול להיות בפועל ממש בני הגויים, שבתוכם הם יושבים?...

והטענות נבעו מפיו בעוז וכח, כמעין המתגבר, ונדמה כאילו שב הזקן הזה לימי עלומיו, כאילו התחדשו נעוריו. אך פתאום נסתתמו הטענות. מעוף־עין בי הגיד לו, כנראה, כי כל התוכחה לא הזיזתני מדעתי, וישב דומם על מושבו. נפטרתי ממנו בשפה רפה, ואלך לי בלב שבור.

ואולם, גם אחרי התנגשות זו לא חדלתי מלבוא מעת לעת לב"ג, מפני שבביתו פגשתי אנשים יהודים, שהיו מענינים אותי מבחינות מתחלפות. אחד מבאי ביתו היה מיכאל ארלנגר, שהיה בזמן ההוא ממונה על מעשי הצדקה של בית רוטשילד, כמו א. כהן בזמננו, ומלא אחר־כך תפקיד גדול ביצירת המושבות בארץ־ישראל בנדיבותו של בארון אדמונד. מיכאל א ר ל נ ג ר היה אוהב תורה ומכבד תלמידי־חכמים, ועל־פיו ניתנה לב"ג מבית רוטשילד קצבה למחיתו, ומדי שבת בשבתו היה ארלנגר זה בא לביתו של ב"ג להתאבק בעפרו (פשוטו כ מ ש מ ע ו, מפני שביתו של הזקן היה מלא סחי בכל עבר ופנה) ולשמוע מפיו דברי תורה וחדודים יהודים. נפגשתי גם עם מ. אדלמאן, שהיה לפנים עוזרו של בעל „השחר", אף היה אחד מעורכי העתון השותפני הראשון בעברית, „האמת". ושם נפגשתי כמו כן עם בחור מרוסיה, ג. ז ל י ק ו ב י ץ, שיד הזמן טלטלתהו מעיר מולדתו בליטה הרוסית לארץ אפריקה ושהה שם חדשים אחדים בין יהודי תונס ומרוקו, ויבוא פאריזה ויגר זמן מה עם ב"ג ונתפרסם שמו בעולם המדיני בימי הסכסוך הגדול בין צרפת ואנגליה בשביל ענין כבוש פשודה ונהיה אחר כך סופר מפורסם בהעתונים היהודים בעולם החדש. מפיו של זה הבחור שמעתי בפעם הראשונה בחיי מלים עבריות בהברה ספרדית, שהוא למד בימי טלטוליו בין היהודים באפריקה.

החלום ושברו

מאת

אליעזר בן־יהודה.

ג.

זה רבי השלישי, שהוא פתח לפני השער לעניני המדינות ומסתריהם והורני מלאכת העתונות ודרכיה — הוא היה לא יהודי.

וברגשי הכרת טובה עמוקה אני מברך את המקרה, שברגע חשוב זה בחיי, בתחילת ההכנה המדינית שלי לפעולתי העתידה, הזדמן הזדמנתי עם „ראש גוי", בעל מח פשוט, עם אדם טבעי, שהוא רואה את הדברים בעולם כהויתם ולא דרך קרני־אור שבורות ונלוזות, שהדברים נראים בהן לעיני בעלי מחות העקומים שבראש היהודי הגלותי המפולפל.

אפשר, שאלמלא מקרה זה לא היה רעיון התחיה הלאומית שלנו מתלבש בדעתי בצורה טבעית, פשוטה ועקיבית בכל פרטיה, כמו שראיתיו אני למן הרגע ההוא וכמו שהצעתיו אחר כך בהמאמרים ב„השחר".

* * *

בימים הראשונים לבואי פאריזה, בתחילת ימי הסתיו, הייתי בא תדיר ל„המקראה" הרוסית, כדי לקרוא שם עתונים רוסים ולהפגש עם אנשים מדברי רוסית. ויהי הערב, ואני יושב לבדי במקראה אצל שלחן העתונים ומעיין באחד מהם, ויבוא החדרה איש כבן ארבעים, שבסקירה אחת ראיתי שהוא משונה מרוב באי המקראה, שכמעט כולם היו „רוסים מזויפים", „רוסים" שרגלי אבותיהם עמדו על הר סיני, ורובם ככולם בני עניים, דוויים וסחופים. האיש שנכנס בחדר המקראה היה הדור בלבושו מקדקדו ועד כף רגלו, זכוכית עגולה בעינו האחת ופניו העידו בו, שהוא באמת מבני בניהם של מי שקראו לרוריק ואחיו לבוא למשול בארץ רחבת־ידים שסדרים אין בה, — אלא שהצורה הרוסית נמחקה קצת על־ידי חותם אירופי. ויחפש האיש בין העתונים שעל השלחן ויאחז בגליון העתון „רוססקי מיר", ויעבור בין עמודיו כה וכה ויסקור פעמים שלש לעומתי, ויניח את הגליון מידו ויפן אלי ויכנס בדברים אתי בשאלות הנהוגות: מי אני, מאימתי אני בעיר זו, וכיוצא בזה. אחרי שיחה כרבע שעה הזמינני האיש ללכת אתו לשתות כוס קהוה חם, ויוליכני לבית־הקהוה של המעין (Cafe de la Source) ברחוב המפורסם סן מישל, שהיה בזמן ההוא בית הקהוה היותר חביב על תלמידי בתי־המדרש העליונים של השכונה הלאטינית (Quartier Latin). זו היתה הפעם הראשונה בימי חיי שישבתי ב„קהוה", ובפרט בקהוה כזה, בעצם Quartier Latin, שכל־כך הרבה שמעתי עליו עוד בהיותי תלמיד המדרשה בדינאבורג. מכרי החדש ישב וקרא עתונים צרפתים שהביא לו הדייל של הקהוה זה אחרי זה, ואני, שהחזקתי גם אני בידי עתון צרפתי, יותר ממה שקראתי בהגליון שבידי העיפותי עיני בהאולם הגדול מחבורה לחבורה של „התלמידים", שבכל אחת ואחת מהן ישבו גם שתים שלש „תלמידות" (etudiante) במשמעות שהיתה למלה זו בצרפתית בזמן ההוא), והתבוננתי בתמהון להמראה הזה החדש לי ואזני הקשיבו להשאון וההמולה של התלמידים ולהצפצוף והצחוק לא־הצנוע ביותר של „התלמידות".

אחרי כחצי שעה של קריאה בקש מכרי מהדייל נייר ודיו ויבאר לי, כי הוא כתבו הקבוע של העתון הרוסי „רוססקי מיר" (שהיה בזמן ההוא העתון היותר הירותי ברוסיה ואחד מעורכיו היה יהודי), ועליו לכתוב להעתון הזה על עניני היום.

ולמן אותה הפגישה נהיה לי מכרי החדש לא בלבד לידיד נאמן, אלא גם למורה דרך ומגן ומחסה לי כל ימי שהותי בפאריז, ועל־ידי זה היה גורלי לא כגורל רוב התלמידים היהודים מרוסיה, שהיו באים ללמוד בבתי־המדרש העליונים בעיר זו. כי בעוד שחיי רובם היו חיי צער, כמעט חיי רעב, וכל ימיהם כמעט שלא היו יוצאים מתוך ד' אמות הצרות של העולם הרוסי הקטן שלהם, חייתי אני רוב הימים ששהיתי בפאריז כמעט חיים של הרוחה והובאתי במגע ומשא עם החיים המדיניים הרחבים של אומות העולם.

כי ידידי זה, שהיה ממשפחות המיוחסות של רוסיה, היה עד שנים אחדות לפני פגישתנו בן־בית אצל אשה רוסית גדולה, הנסיכה טרוביצקאיה, שהיכלה המפואר בפאריז היה בית־ועד לחכמים וגדולים בעולם המדיני והספרות והאמנות מכל אומה ולשון, ושם נפגש ידידי זה פעמים רבות עם וויקטור הוגו ועם טייר ועם גמביטא ועם העתונאי המפורסם אמיל די שירדן ושאר גדולי הדור ההוא, ולכן היה ידידי בקי בכל מסתרי עולם המדיני, ועניני העתונות היו גלויים וידועים לו, ובהיותו כתב לעתון רוסי גדול והיה כותב גם בעתונים צרפתיים, היו פתוחים לפניו בתי המורשים ובתי החזיון הגדולים, ותדיר הייתי הולך אתו לישיבות הגדולות בבית־המורשים הצרפתי ושמעתי פעמים אחדות את הארי שבחבורת הדברנים הצרפתים, את גמביטא בשעתו, בהצבו להבות מעל הדוכן, וראיתי את גדולי המשחקים והמשחקות הצרפתים, ואת שרה ברנר בעצם גדלה ותפארתה. בכח התעודה מהמדרשה הרוסית שהיתה בידי נתקבלתי בבית־המדרש לחכמת הרפואה בפאריז, ושעות הפנאי, מהוץ ללמודי ומעבודת תרגום מצרפתית לרוסית שהיה ממציא לי ידידי לפרנסתי, הייתי מעביר על־פי רוב יחד אתו בחיים הרגילים של עתונאי, בשיחות ובוכוחים אתו על כל עניני המדינות וה„שאלות", שהיו מעביקות את העולם בימים ההם, והרבה למדתי אז ממנו על כל המעשים הגלויים והנסתרים, מהדברים הנעשים מאחורי הקלעים בכל העולמות האלה. כמעט בכל יום נתגלגלו הדברים בינינו גם על תחית בולגריה וגם על תחית שאר הלאומים בזמן החדש, בכל זאת נמנעתי אז לרמוז לו אף רמז קל על המחשבה הנסתרת, שהיתה מנקרת עתה במחי ומפעמת בלבי יום ולילה, המחשבה על תחית ישראל בארצו. רגשותיו של ידידי

וְהַעֲבַרְתֶּם יֶדְכֶם עַל עֵינֵיכֶם, וְעָבַר הֶחָזוֹן,
וּבְיָד מַה־רוֹעֶדֶת
הַדֶּלֶת תִּפְתָּחוּ, וּדְרַכְתֶּם עַל הַמִּפְתָּן
שֶׁל בֵּית־הַמּוֹלֶדֶת:

שָׁרוּי בַּעֲצְבוּת אוֹר כֵּהֶה הַפְּרוֹזְדוֹר הַדּוֹמֵם
וּרְחַב־הַיָּדַיִם —
כְּמוֹ עוֹמֵד הוּא וּמְצַפֶּה לְצֵאתוֹ שֶׁל זָקֵן
מֵאִיר פָּנִים וְעֵינַיִם.

יַעֲבַרְתֶּם בַּלָּאט, עַל בְּהוֹנוֹת רַגְלֵיכֶם, אֶת הַפְּרוֹזְדוֹר
וּבִנְשִׁימָה כְבוּשָׁה,
וּבָאתֶם עַד חֲדַר הַסָּבָא, קֹדֶשׁ קָדָשִׁים לַבַּיִת —
וּתְקָפַתְכֶם יִרְאַת־קְדוּשָׁה.

יִדְפַּקְתֶּם בִּזְהִירוּת... אַחַת וּשְׁתַּיִם... יְאֵין מַעֲנֶה —
וַאֲמַרְתֶּם: אַךְ נָם לוֹ הַסָּבָא,
כִּי עָיֵף מֵהֶגְיוֹת לַיְלָה יָיִ״ם בַּתּוֹרָה, יִתַּלְתַּלֵּי, טִיַּי־כֶסֶף,
פְּזוּרִים עַל הַגְּמָרָא הָרְחָבָה...

וּפְתַחְתֶּם הַדֶּלֶת בַּלָּאט, וַעֲמַדְתֶּם דּוֹם עַל הַמִּפְתָּן
קְפוּאֵי הוֹד שָׁחוֹר וְהָדָר:
זֶה הַשֻּׁלְחָן הָרָם — כְּשֻׁלְחַן־פָּנִים, וְזֶה הַכִּסֵּא — כְּכִסֵּא מַלְכוּת, —
וְלָמָּה הַחֶדֶר כֹּה קָדָר?

וּרְצוּעַת־הָאוֹר מִבַּחוּץ מִתְפָּרְצָה אֶל אֲפֵלַת־הַחֶדֶר,
יְנִצַּבְתֶּם, וּלְבַבְכֶם יִשְׁתּוֹמֵם
לְמַרְאֵה הַכִּסֵּא הָרֵיק: רֵיק הוּא... וְהֵיכָן הַסָּבָא? —
יְלֹא יַעֲנֶה חֲלַל־הַחֶדֶר הַדּוֹמֵם.

יַעֲמַדְתֶּם עֵת רַבָּה עַל הַמִּפְתָּן כִּקְפוּאִים,
מְצַפִּים לְסָבָא כְּסוֹף־תַּלְתַּלִּים שֶׁיָּבוֹא —
וּבְלֵב דּוֹפֵק תַּאֲמִינוּ לְהַקְשִׁיב קוֹל צְעָדָיו,
כְּהַאֲמִין נִי״...

יִנָּפֵל אָז מַבַּטְכֶם עַל הָרִצְפָּה: שָׁם בֶּעָפָר
מִתְפַּלֶּשֶׁת יְתוֹמָה גְּמָרָא,
יִלְבוּשָׁה אַלְמְנוּת דְּמוּת אִשָּׁה בַּפֶּתַח מִנֶּגֶד תֵּרָאֶה —
וַהֲבִינוֹתֶם, וּזְעַקְתֶּם זְעָקָה גְּדוֹלָה וּמָרָה.

21 דצמבר 1917.

להיות ברבות הימים לאחד סופרי־היום היותר גדולים ולהתחרות עם בני מין זה בכל השפות החיות. אך חוקר הלשון העברית בלע בו את סופר־היום. והקרבן היותר גדול, שהביא בן־יהודה לחקירת הלשון העברית, לעיבודה והסתגלותה לכל צרכי המחשבה, היה זה, שהמית בו בעצמו את הסופר בשביל החוקר, שכבש את מזגו החי והסוער בשביל העבודה המדעית היבשה, שהיתה דרושה לו בשביל חבור המלון שלו. זה שלשים שנה שהוא עובד עבודה קשה ובלתי־פנסקת, גם בימי התגברות מחלתו ובימי נדודיו, בחבור אוצר־המלים העברי, המלא ושלם (חמשה כרכים גדולים כבר יצאו לאור). הוא קבל עליו עבודה ענקית בחבורו זה, שרק אקדמיה שלמה, חבר חכמים וסופרים, מקבלת עליה. וגדולות ונפלאות עשה בן־יהודה במקצוע עיבוד השפה העברית והסתגלותה לכל צרכי המחשבה האנושית. זה יותר משלשים שנה הוא מחדש חדושים במקצוע זה, שוקל ובוחן את כל אוצר לשוננו, חופש ובודק בשקידה עצומה בכל חדרי ספרותנו הרחבה, מן כתבי הקודש עד אחרון הסופרים. והרגשתו הלשונית הדקה והחדה עוזרת לו לברוא מלים וניבים חדשים ברוח שפתנו. הוא הכנים רוח חיים גם באותם הניבים, שהיו כמתים וחנוטים. המלון שלו יהיה המצבה היותר אדירה והיותר יפה של התנועה העברית בדור התחיה. ואותו היום, שבו יושלם המלון הגדול של בן־יהודה בדפוס, יהיה החג והנצחון היותר גדול של השפה העברית.

אֵין הַסָּבָא בַבָּיִת

לזכר רב מנדלי מוכר־ספרים.

מאת

שמעון גינצבורג.

...וְהָיָה כִּי תָשׁוּבוּ מִמֶּרְחַקִּים, כְּצִפֳּרֵי נְדוֹד, אֶל קִנְּכֶם
וְאֶל בֵּית־הַמּוֹלֶדֶת —
וַעֲמַדְתֶּם וּשְׁהִיתֶם, בְּעוֹד יֶדְכֶם עַל הַמַּנְעוּל
וְנַפְשְׁכֶם כַּאֲפֵלַת־הָעֶרֶב רוֹעֶדֶת;

וְשַׂמְתֶּם יֶדְכֶם עַל עֵינֵיכֶם, וּבְחָזוֹן,
עֵינֵי־בָשָׂר כִּי עֲצַמְתֶּם,
תָּשׁוּבוּ תִרְאוּ אֶת הַסָּבָא, מַחְמַד בֵּיתְכֶם וְעֶדְיוֹ,
עָלָיו בְּגַעֲגוּעֵיכֶם הַקְּדוֹשִׁים חֲלַמְתֶּם:

בַּחֲדַר־לִמּוּדוֹ הַמּוּאָר, זְקוּף קוֹמָה אֲצִילִית
וּכְסוּף־הַתַּלְתַּלִּים,
הַסָּבָא בָּעֶרֶב יוֹשֵׁב לוֹ, צוֹפֶה בַסֵּפֶר
וּמְהַרְהֵר אֶת הִרְהוּרָיו הַנַּעֲלִים.

וְעֵינָיו הַמְחַדְּדוֹת כִּי יַגְבִּהַּ מִבַּעַד לְמִשְׁקָפָיו —
וְנָפַל בַּבַּיִת נֹגַהּ,
וְכָל הַבַּיִת מָלֵא הֲוָיַת חָכָם עַתִּיק,
כְּשֶׁלֶג זַךְ רֹגַע...

וְיֵשׁ אֲשֶׁר עֵינָיו תִּנָּטֶינָה אֶל עֲשָׁשִׁית־הַתְּכֵלֶת —
יִזְכֹּר נְכָדָיו
הַתּוֹעִים בָּעוֹלָם, וְזָכַר שְׂשׂוֹן יַלְדוּתָם, —
יִרְעֲדוּ יָדָיו...

וְרָטֹב מַבַּט עֵינָיו, וְקָרַן עוֹר־פָּנָיו
וּמִצְחוֹ — כִּגְוִיל סֵפֶר־תּוֹרָה,
וּבֵרַךְ נְכָדָיו — וְנִשְׁקַף הַסָּבָא כְּלוֹ
כְּמַלְאָךְ שֶׁל אוֹרָה... —

לתחית השפה בפי העם, השיב לו בן־יהודה תשובה כהלכה*, שבה גלה לראשונה את דעתו המפורטת על הדבור העברי. ויען שהדברים ההם, המלאים רוח תחיה, נשמעו לראשונה בעולם העברי, ומפני ש„השחר" היה עתה ליקר־המציאות, על־כן הנני מרשה לעצמי להביא מקומות אחדים ממכתבו של בן־יהודה לעורך „השחר": „... אם עוד לא נואשנו מחיי לאום חי, עלינו לשים לב אל אשר יהיה העם הזה אחרי קומו לתחיה. אם כמתים אנחנו היום, הנה חיה נחיה מחר; אם בארץ נכריה אנחנו היום, הנה מחר נשב על אדמת אבותינו; אם שפות נכריות אנחנו מדברים היום, הנה מחר נדבר עברית. הלא זאת תקות הגאולה, ואחרת לא ידעתי; לגאולה כמשמעה נקוה, בלי סודות ורמזים... ואם לגאולה כזאת יקוה גם אדוני... מדוע יהרוץ משפט כי מתה שפת עבר לכל החכמות והמדעים וטובה היא רק ל„דברים הנוגעים בנחלת ישראל"... לולא האמנתי בגאולת עם היהודים כי עתה השלכתי שפת עברית כדבר אין חפץ בו. בדבר הזה צדקו משכילי ברלין, באמרם כי שפת עברית היא אך מעבר להשכלה, כי אחרי אשר נואשו מהגאל לא מצאו בהשפה הזאת תועלת אחרת. כי מה שפת עברית, אשאלך אדוני, לאיש אשר חדל מהיות עברי? הטובה היא לו משפת רומית ויונית? למה ילמוד שפת עברית, ולמה יקרא ספרותה החדשה? ומדוע לא תוכל חכמת ישראל ותורתו להכתב בלתי אם בשפת עבר? ולמה לו חכמה כזאת? חכמה אשר לא תוכל להכתב כי אם בשפה אשר נכתבה בראשונה, אולת היא ולא חכמה. ואיה עם בכל הארץ אשר חכמתו ותורתו לא תוכל להכתב כי אם בשפתו?... הבמשפטים וסברות נעצור בעד הגלים הנוהמים סביב לנו לבלתי ישטפונו? אם עם הרוח אנחנו או אין — אחת היא לנו. אם כה ואם כה נשפוט, יוסיפו המעשים הנעשים עתה בתבל ללכת בדרכיהם ולמשפטינו לא ישימו לב. הראה לא נראה כי קץ אומתנו הולך הלוך וקרוב?... כה הנה ראה נראה, אדוני, בני נעורינו עוזבים שפתנו; ומדוע? יען שפה מתה היא בעיניהם, אשר לא תצלח למאום. כל עמלנו להבינם את תועלת השפה לנו העברים יהיה לריק, כי את הדבר הזה יבין רק העברי אשר לב עברי לו והוא יבינהו גם בלי דברינו. נחיה נא איפוא חיה את השפה, נשימנה נא בפי בני נעורינו, ולא יזנה עוד לבבם מאחריה! אבל יכול לא נוכל להחיות שפת עברית, בלתי אם בארץ אשר מספר יושביה העברים גדל ממספר הגוים. נרבה נא איפוא מספר היהודים בארצנו השוממה; ונשיב נא שארית עמנו על אדמת אבותיהם; נחיה נא חיה את האומה וחיתה גם שפתה... אמנם, האומה הישראלית, ושפתה מתו שתיהן יחדיו, אפס לא מיתה טבעית מאפס כח, כאשר מתה האומה הרומית, ועל כן מתה לנצח! כי־אם בעצם תומה, עוד מלאה כח עלומים, נרצחה נפש... גם שפת עברית לא מתה מאפס כח, במות האומה מתה ובתחיתה תחיה גם היא! אמנם, אדוני, לא בתרגומים נחיינה, כי אם בשימנו אותה בפי צאצאינו, על האדמה אשר פרחה ותגמול פריה!

„העם הזה, עם בני ישראל, כל יכול הוא! מיום הולדו עד יומו האחרון הסכין לעשות נפלאות; נפלאים דברי ימיו; נפלאת תורתו ואמונתו; נפלא העם הזה, ועל כן לא יבצר ממנו לעשות גם את הפלא הזה, כאשר עשהו בימי המלך כורש, וחיה יחיה אחרי מותו, וחיה יחיה גם את שפתו אשר מתה אתו".

לציון קרא בן־יהודה לפני ארבעים שנה ולציון הלך הראשון, הלך ונשאר שם, למרות אשר כל תנאי הקיום, כל תנאי הסביבה של בעלי החלוקה ומגיניה בימים ההם, התקוממו נגדו. כארבעים שנה נלחם בן־יהודה בירושלים מלחמת האור, מלחמת התחיה העברית. הממשלה הטורקית שמה אותו במאסר וחייו היו צפויים לסכנה, אולם אך יצא מבית־הסוהר — והוסיף אומץ ללחום בעד דעותיו. עוד לפני ארבעים שנה קרא לתחית שפת עבר, והוא גם היה הראשון, שהחל לדבר רק עברית והקים דור מדבר עברית. את אשר הגה בן־יהודה הביע תמיד במלים ברורות, ואת המלים תרגם תמיד למעשים קיימים. בן־יהודה הוא אבי התנועה העברית החיה בכל העולם. הוא וביתו היו למופת חי, כי השפה העברית מסוגלה להיות גם שפת הדבור לכל צרכי החיים ולכל צרכי הרוח. לעגו לו, נדו לו, התנגדו לו, אך לבסוף היה הוא המנצח.

עתה, לכאורה, ברור ופשוט הוא, לכל יהודי לאומי, הרעיון המצומצם: „אי־אפשר לתחית האומה בלי תחית הארץ, ואי־אפשר לתחית ארץ בלי תחית האומה ולשונה". אולם הראשון, שהשמיע רעיון זה בעולמנו היהודי, היה בן־יהודה לפני ארבעים שנה. אז לא היה רעיון זה כל־כך פשוט, כל־כך מוסכם ומובן. ארבעים שנה, שנות פורעניות ונסיונות קשים מאד, היו צריכות לעבור, ומאורעות כבירים ומהפכות גדולות היו צריכים לבוא לעולם, עד שיהיה רעיון פשוט זה מובן, לכל הפחות, לאלה, שאינם רוצים באבדן עמם.

בבוא בן־יהודה לפני שלשים ושבע שנה לירושלים, החל שם להוציא לאור שבועון עברי. בשבועונו זה נלחם מלחמה קשה, מלחמה בלתי־פוסקת ובלתי־נחלשת נגד כל אלה האנשים ונגד כל אלה הדברים, אשר האמין, כי הם מזיקים להישוב העברי, להעבודה העברית ולהתרבות העברית. לא תמיד היה הצדק עם בן־יהודה במלחמתו, לא תמיד בחר את כלי־הנשק היותר רצויים והיותר כשרים, וגם לא פעם שגה ונכשל, אך כונתו היתה תמיד רצויה. תמיד היתה מטרה גבוהה לנגד עיניו, אף אם לא תמיד מצא את הדרכים הנכונים, המובילים אליה. ומטרה זו היתה: להכשיר את אדמת אבותינו לנטיעים תרבותיים, לדעות ושאיפות אנושיות, ויחד עם זה להכשיר את הלבבות להכרה לאומית ברורה ולאהבת לשוננו וכל קניני רוחנו.

ובאותן השנים הראשונות של מלחמתו התרבותית נתגלה בבן־יהודה כשרון פובליציסטי מזהיר ומצוין במינו. הפולמוס שלו היה תמיד חד וחריף וקולע אל המטרה. הגיונו ישר וצלול, שפתו עשירה ומדויקה וסגנונו רענן וחדש (רק לפעמים היה מקלקל בעצמו את סגנונו על־ידי הנמוסים הירושלמיים בימים ההם). יכול היה בן־יהודה

---

* תשובה זו נקראה בשם „מכתב לבן־יהודה" וחתום תחתיו אלגזאיר, כ"ט כסלו, התרמ"א.

האחרונה, — תחית ישראל ושפתו בארצו — אשר הציב לו בחייו.

* * *

לפני ארבעים ואחת שנה הדפיס בן־יהודה את מאמרו הראשון „שאלה נכבדה" ב„השחר" *, שיצא לאור על־ידי פרץ סמולנסקין. כבר במאמרו הראשון בא אלינו בן־יהודה בעין מורד במלכותה של המחשבה העברית הגלותית. לא כסופר־יורש, לא כממשיך עבודתם של אחרים ולא כעוזר לאחרים, כי־אם כיוצר ערכין לאומיים חדשים וכלוחם נמרץ על דעותיו נכנס להספרות העברית. עם תכנית מסוימה כבר בא אלינו לפני יותר מארבעים שנה. עוד במאמרו הראשון הוא דורש מאתנו עבודה לאומית חיובית: תחית הארץ ותחית השפה.

בן־יהודה היה הראשון בספרותנו, ואין צריך לאמר בספרויות אחרות, אשר דבר אלינו דברים ברורים על־אדות תחית האומה העברית בארץ אבותיה. במאמרו הנזכר הוא אומר: „...לשוא יהיה כל עמלנו כל עוד לא נתן מרכז להלאומיות, מרכז אשר ימשוך ויקרב אליו כל אישי הגויה הזאת. לשוא כל עמל סופרינו להחיות את השפה אם העם כולו יותר בארצות פזורות בין העמים המדברים שפות שונות..." ועוד הוא אומר באותו המאמר: „...ארץ־ישראל תהיה המרכז להעם כולו, וגם אלה אשר יהיו בחוץ־לארץ ידעו כי עמם בארצו ישב, כי שפה וספרות לו שמה; גם השפה תעשה חיל, סופרים רבים יולדו להספרות, יען שמה תהיה בידי הספרות להעניק את עובדיה ולהיות לאומנות בידם כספרות כל עם ועם. ואך אז תחדש ספרותנו נעוריה, יען סופריה לא אך מאהבה יעבדוה, כי־אם על־מנת לקבל פרס ולא יהיו נאלצים לכתוב בשעה שאינה לא יום ולא לילה, כאשר יעשו עתה, כי נטל עליהם לעבוד למען מצוא מחיתם... וחכמת ישראל גם היא תשגה ותעשה פרי ותפרח כאזרח רענן בארצה והיתה לברכה לכל העם... ומדוע אם כן יחרצו אחדים מבני עמנו, כי לא מוכשרים אנחנו לחיי לאום, יען לא שפה אחת נדבר כולנו? הלא עוד יותר שאת לנו, העברים, כי יש לנו שפה, אשר בה נוכל לכתוב עתה ככל העולה על רוחנו, וגם לדבר בה יש לאל ידינו אם אך נחפוץ, ואם רבים מבני עמנו לא ידעו אף קרוא עברית, במי האשם? מי הסיר מאתנו דעת השפה הזאת, אם לא הפילוסופיה הזאת בעצמה?"

* המאמר „שאלה נכבדה" נדפס ב„השחר", שיצא לאור בווינה, שנה תשיעית, חוברת ניסן, שנת תרל"ז. התחת המאמר חתום: פאריז, י"ג אדר, בן־יהודה.

הרעיון של שיבת ישראל לארצו ותחית שפתו הלאומית אחז בהצעיר, בן תשע־עשרה שנה, בן־יהודה ולא הרפה עוד ממנו. ימים אחדים אחרי אשר נדפס מאמרו הראשון ב„השחר" שלח אליו את מאמרו השני בשם „ועוד מוסר לא לקחנו" *. בין יתר דבריו הנמרצים הוא אומר: „... יש אחרית להעם הזה בארצו! תקוה טובה נשקפת לו שמה! רק בארץ הזאת, ערש העם בילדותו, רק בארץ הזאת, אשר בה השתלמה תכונת רוחו ומזגו, רק בארץ אשר כל מדרך כף רגל, כל אבן, כל הר, כל בקעה יזכירוהו אשרו ואידו בימים עברו, רק בארץ הזאת תגלה רוח העברי, רק בארץ הזאת, תחת תכלת השמים, בחיק הטבע בכל הודה והדרה, יתנכר העם הזה, אשר חונן בכשרונות נפלאים, לעשות גדולות בכל גבולות מפעלי האדם, ובהרבותו את עשרו ואשרו הפרטי ירבה בזה גם עושר ואושר האנושית בכלל. יש אחרית להעם הזה בארצו! כנטע רך שתול..."

שני המאמרים הנזכרים, אף כי לא הצטיינו מצדם הספרותי ואף כי שפתם היתה עוד בוסר, כבר הכילו בקרבם את ה„אני מאמין" של הציוניות וראשי הפרקים של העבודה הלאומית. אולם המאמרים הנזכרים, למרות שהיו יחידים במינם וברוחם בכל הספרות של הימים ההם, ולמרות המרידה שהיתה אצורה בהם נגד דעותיהם ומחשבותיהם של סופרי ישראל, חכמיו ומנהיגיו בדור ההוא, לא עשו שום רושם על קהל הקוראים עברית. הרעיון של תחית ישראל על אדמת אבותיו ותחית השפה העברית בפי העם — הרעיון הזה היה עוד כל־כך רחוק מלב העם וכל־כך זר גם לרוח בחירי האומה באותה התקופה, שהיא כל־כך קרובה לנו ובכל זאת כל־כך רחוקה מאתנו היום — עד כי לא נמצאו לו גם מערערים ומתנגדים, כמו שלא היה מוצא לו שום התנגדות איזה סופר שהיה מתאר בספור דמיוני נסיעה להכוכב מאדים והיה מיעץ להנוסעים לדבר בשפת המלאכים. רק פרץ סמולנסקין ומשה ליב ליליענבלום (דוקא אלה הסופרים, שהיו אחרי שנים אחדות לראשי הלוחמים בעד הרעיון הציוני) כתבו אז מאמרים אחדים, שבהם התנגדו להדבור העברי ** ושבהם רצו להוכיח, כי רוח ישראל לא יכחד גם בארצות הגולה, ואין כל צורך בעבודה ציונית ממשית.

אליעזר בן־יהודה.

בן־יהודה הקדים את בני דורו. אחרי אשר סמולנסקין, ראש הלאומיים בדורו, הביע ב„השחר" את התנגדותו

* המאמר „ועוד מוסר לא לקחנו" נדפס בחוברת העשירית של ה„שחר" שנת תרל"ז. — ** להדבור העברי, כלומר להנחיצות החיות את השפה העברית בפי העם, התנגדו סמולנסקין וליליענבלום כל ימיהם, גם אחרי שהיו לציוניים נלהבים.

והיו נופלים על פניהם, כורעים, משתחוים ומתרפסים לפני כל דגל זר — הצעירים הללו הם כעת נושאי דגל התחיה שלנו, ונושאים הם את הדגל בקומה זקופה, מכעס אבות לא יגורו, ולעג־השאננים הוא מהם והלאה, ומבטי המשטמה של הקנאים שבתוך האומה השלטת, האומרים, כי רק בשבילם נברא העולם ואין לעם אחר חלק בו, אינם מטילים עליהם אימה כלל. אדרבה, מבט נגד מבט וקרן דוקרת נגד קרן דוקרת.

והמחזה הנפלא הזה של צעירים מתקוממים, החוזרים בתשובה שלמה לעמם ולמהצבתם, כי קצה נפשם בלחם הקלוקל של ההתבוללות הנבובה והנפוחה ואינם רוצים עוד להיות סמוכים על שלחן אבותיהם, — המחזה הזה מתחיל מתגלה גם פה, בתוך היהדות האמריקאית. גם בגרמאניה לא באה המהפכה הרוחנית בבת־אחת. גם בגרמאניה נוסדו לכתחילה אגודות „נייטראליות" של תלמידי בתי־הספר הגבוהים, אבל עברו רק שנים אחדות, והאגודות הללו היו אנוסות לצאת מנייטראליותן ולהראות להיכן פניהן מועדות. וכן יהיה גם באמריקה. ומעידה על זה ההחלטה, שקבלה הסתדרות ה„מנורה" באספתה השנתית האחרונה. גם ההסתדרות הזאת רצתה לשבת בשלות־נייטראליותה ולעבור בשתיקה על המאורעות הגדולים, שהתרחשו בעולמנו, אבל יש דברים שאי־אפשר להצפין אותם. השעה גוזרת — ואנחנו מחויבים לקיים, כי אין לנו לא כח. ולא רשות לעבור על גזירת השעה. והשעה מרימה כעת את קולה, קול מבשר ואומר: התקבצו, צעירים, הכנסו, בני־נעורים — יתאסף ויתלקט כל רענן ובעל רצון חי מסביב לדגל התחיה, שלא יורד עוד אחרי שדירב ישלא ימצא את תקונו עד שיתנוסס בראש הרים בארץ התחיה.

עוד יטיפו המטיפים מהבימות המקושטות שבנו להם, עוד ינסו את כחם להזהיר מפני סכנת התחיה ולהוכיח באותות ומופתים מתוך תורתם המזויפת ומהוסרת־הדם, שאסור לעם ישראל לשאוף לתחיה לאומית ולחלל על־ידי זה את קדושת „מלאכותו", שנמסרה לו בהסכם של מטיפי הריפורמה. עוד זמן־מה יעבור, ושומעיהם ישמטו מתוך ההיכל אחד אחד, ובתוך ההיכל ישארו אך המטיף ומנין של זקנים מסביב לו. או אז תאחזם חרדה, כי יראו, כי גלמודים הם ונעזבים לנפשם, ויתמלאו חרטה שאין לה עוד תרופה. ועין לא תבכה ודמעה לא תרד על חורבנו של העולם הישן, כי הכל יהיו עסוקים בעבודת התחיה.

והננו אומרים לצעיריה של היהדות האמריקאית: בשעה מוצלחת! לא הללתם את קדושת השעה וקבלתם על עצמכם חובה לאומית גדולה. החובה הזאת תעשיר את חייכם ותמלא אתכם אושר וקורת־רוח, אשר לשוא בקשתם אותם בהיכליכם. היום מצאתם את הדרך.

אֱלִיעֶזֶר בֶּן־יְהוּדָה

(לשנת הששים שלו).

מאת

ראובן ברײנין.

א.

יבואו דורות — ואבות לבנים, מורים לתלמידים יספרו על־דבר עת הפלאות, שבה החל הרעיון המשולש של תחית האומה, תחית השפה ותחית הארץ להתלבש בצורה ממשית. אין אנו יודעים כיום את המלים והצבעים, אשר בהם יתארו בני הדורות הבאים את נצני התחיה העברית הראשונים; קשה היום גם לשער באיזו צורה תצטלם במחותיהם של בני הדורות הבאים התנועה העברית של הדור החולף. מי מאתנו כיום יודע, מי תהיה מחר בעלת הנצחון — האגדה, הרוקמת עוד את קוריה הדקים, או המציאות כהויתה, אותה המציאות, שאנחנו כיום יוצריה וגם יצוריה יחד? אבל מאמין אנכי ורוצה אנכי להאמין, כי המציאות העברית של היום היא יותר יפה, יותר נפלאה ויותר אגדית מכל אותן האגדות, אשר יספרו עליה מחר ומחרתים. ואיש האגדה, סופר הפלאות וסמל התחיה העברית חי אתנו כיום, ושמו אליעזר בן־יהודה. עוד צעיר לימים הנהו, בימים אלה תעבור עליו שנת הששים. רבותי, הצעירים והזקנים, אם צמאים אתם לראות את הפלא היותר גדול של המציאות העברית, אם נפשכם עורגת אל אגדת האגדות של המחר הגדול, אז יכולים אתם לראותם בצורת ממשית, בצורת בן־יהודה. טפסו־נא אל הקומה השניה של הספריה הצבורית בניו־יורק ברחוב מ"ב, — שם, בחדר מיוחד לו לבדו, ממול המחלקה העברית, תמצאוהו נחבא אל הספרים ושקוע בעבודתו הכבירה: השלמת אוצר הלשון העברית. האיש הקטן והרזה הזה, המלא תנועות־חיים, התפעלות והתלהבות כבחור צעיר לימים, -- האיש קטן־הקומה וכחוש־המראה הזה אדם גדול הוא, בעל רצון חזק כברזל, אשר שם פניו כחלמיש־צור בפני גלי ים החיים הסוערים והזועפים. נשמת לוחם כביר שוכנת בגוף חלש זה וכח עבודה של ענק לו. אם לא ראיתם את פני בן־יהודה, לא ראיתם את הפלא היותר גדול של דורנו. התחיה המשולשת של האומה, הארץ והשפה העברית נתגשמה באיש הזה, והוא היה לנושאה ההי.

בן ששים שנה הוא בן־יהודה כיום, וארבעים ואחת שנה הוא עובד ויוצר בשדה הספרות, בשדה התחיה העברית. הוא היה הזורע והנוטע הראשון. אנחנו באנו אחריו. הוא הרים את דגל התחיה העברית לראשונה, ואנחנו באנו רק לתמוך בידו. ולמה נכחד את האמת: לא מעטים היו גם בין הכותבים עברית וגם בין אלה שהיו מכנים את עצמם בשם „לאומיים", אשר אזרו את כחם להפיל את הדגל מידו וגם לשפוך עליו לעגם. רבים היו לוחמיו, ולא תמיד בחרו בכלי־נשק יפים; רבים היו מתנגדיו ורודפיו, אך הוא לא חת מפני כל, כי עיניו היו נשואות תמיד רק אל המטרה הנעלה, אל המטרה

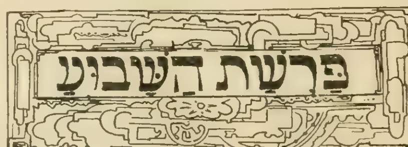
VOL. IV NEW YORK, JANUARY 11, 1918 No. 43

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית — ניו־יורק, כ"ז טבת, תרע"ח — גליון ארבעים ושלשה

תְּשׁוּבָתָם שֶׁל צְעִירֵנוּ.

מחזה רגיל הוא בחיים, לראות את האדם כשהוא מזקין מתחיל חוזר בתשובה. הזקנה מתשת את גופו של האדם וממרקת יחד עם זה את רוחו ומצרפת את נשמתו ומכשירה אותו יותר להכנס לפני ולפנים של נשמתו ולעשות את חשבון־הנפש שלו. ומכיון שהוא נכנס לפני ולפנים ועושה את חשבון נפשו, רעיונותיו מזדככים ודעתו נעשית יותר צלולה ומיושבת, והוא בעצמו נעשה לשופט ועד ומשתחרר לאט לאט מזוהמת החיים, שעמדה כחיץ בינו ובין נשמתו. זהו המחזה הרגיל בנוגע להפרט: תשעים אחוזים מכל החוזרים בתשובה הם בני־אדם, שכבר עברו עליהם ימי העמידה, ושכבר טעמו את טעמה של זקנה קופצת. אבל שונה הוא המחזה של חזרה בתשובה בחיי העמים. החוזרים בתשובה הם כמעט תמיד הצעירים ובני־הנעורים. הבינונים והזקנים — יש אמנם שגם הם מתעוררים לתנועה חדשה, הכרוכה במהפכה פנימית, אבל רק בתור יוצא מן הכלל, בתור יחידים שהתגברו על יצרם, כי מצאו בתוך עצמם די כח ועוז לוותר על הרגל המחשבות, על הדרך הסלולה, שמצאו אותה מן המוכן לפניהם, ולהתחיל את החיים מחדש. ואל יהי־נא הדבר הזה קל בעינינו. כדי להסתגל לעולם חדש, נחוץ להחריב את העולם הישן, כי אין עולם חדש נבנה אלא מחורבנו של העולם הקודם לו, אין בנין בעולם המחשבות והשאיפות בלא סתירה, ההולכת לפניו, ולא כל אדם זוכה להיות מאמיצי־הרוח, לסתור את הבנין, שהיה להם למקלט עד כה, ושהם בעצמם עמלו בו ובשכלולו, בפרט בשעה שנחוץ להרוס את הבנין הישן עד היסוד, לבלי השאיר לו אפילו זכר לחורבן. למהפכה כזו, המשנה מן הקצה אל הקצה את היחס שבין הפרט אל הכלל, נחוצה גבורה אמתית, ואנו מוצאים אותה כמעט תמיד רק בתוך הצעירים ובני־הנעורים.

גרמאניה היתה המדינה הקלאסית בשביל ההתבוללות והטמיעה היהודית. מגפת השמד ונשואי־התערובות עברו כל גבול במדינה הזאת, הן לפי החשבון המסוים והן לפי החשבון המצטרף, עד כי רבים מאלה, שעסקו בחקירתב המדעית של חיי היהדות בגרמאניה, נבאו לה, על יסוד מספרים מחכימים, כליה ואפיסה במשך דורות אחדים, אם רק לא תבוא מהפכה פנימית, שתשנה שנוי גמור את היחס של היחיד אל הכלל. והמהפכה הפנימית הזאת אמנם באה, והיא באה ממזרח, למרות כל החומרות והסייגים של הממשלה הפרוסית נגד חדירתם של ה„אלמנטים המזרחים" לגרמאניה ולמרות התנגדותה של היהדות הגרמאנית בעצמה נגד כל מה שחותם המזרח טבוע בו. לא הועילו הסייגים, האסורים והגזירות ולא עצרו כח לכלוא את הרוח או לחסום בפניו את הדרך. והרוח בא ממזרח, רוח עובר ושוטף, ממרק, מזקק, מצרף ומטהר, ויהרוס בלי חמלה את מבצר ההתבוללות, שנבנה אריח על־גבי אריח ונדבך על־גבי נדבך במשך תקופה שלמה, מימות בן־מנחם ועד ניניו האחרונים, האיברים המדולדלים של עם עתיק־יומין, שחדלו כבר מהתימר בכבוד משפחתם, וכל שאיפתם היא לאבד מתוך זכרונם את החוט המקשר אותם להפילוסוף היהודי, שנכנס בדחק מתחילה לבירת גרמאניה ואחר כך להיכל הספרות והמדע שלה. ומה אנחנו רואים? בני הזקנה ובני העמידה עודם מגינים על עולמם, שהוא הולך ונחרב לעיניהם, ורק יחידי־סגולה מהם נמלטו מתוך ההרס ונתנו את ידם להתנועה החדשה, התנועה הלאומית היהודית. אבל הצעירים — כמעט כולם עומדים תחת השפעתו של הרוח החדש, ורבים מהם עוזרים בעצמם להרוס את המבצר, שבנו אבותיהם, ובודקים הם את חמצה של ההתבוללות בזריזות ובכונה ומבערים אחריו, מדי מצאם אותו בחיים הגלויים ובחורים ובסדקים של החיים. תלמידי בתי־הספר הגבוהים, שעוד לפני דור אחד רמסו ברגל־גאוה את דגל עמם הם

הוצאת הספרים
„קדימה"
(מוסד ההסתדרות העברית).
ספריה עממית
קבוצה ראשונה:
כתבים נבחרים של טובי סופרינו ומשוררינו.

---

1. ערטער: הצופה לבית ישראל (עם הקדמה מאת ראובן בריינין).
2. סמולנסקין: נקם ברית (עם הקדמה מאת ראובן בריינין).
3—4 מנדילי מו"ס: סוסתי (עם הקדמה מאת ראובן בריינין).
5. פרץ: חסידות (שהשמחה במעונו, בין שני הרים, גלגולו של נגון, שיחת חסידים, אם לא למעלה מזה, נגון חדש. עם הקדמה מאת ראובן בריינין).
6. פרישמן: ספורים (לארץ ישראל, קופת ר"מ בעל הנס, מעון קיץ, שלשה שאכלו, הכהן, הרי את מקודשת).
7—8 אורלוף: אללה כרים. (דרמה בשלש מערכות מחיי הארץ).
9. ברנר: ספורים (הירושלמי, הנדיל, רשמי דרך).
10. ש. בן־ציון: נפש רצוצה.
11. וילקנסקי: ספורים מחיי הארץ (בחר, הגלילה).
12. ביאליק: קובץ שירים.

מחיר הקבוצה הזאת (בת 12 ספרים) המכילה בערך 1000 עמודים לחותמים
רק דולאר אחד
(המשלוח 10 סנטים).
החתימה מתקבלת רק עד 1 למרץ.
שלח את זה בצירוף דולאר ו10 סנטים:

עיר..................... יום....
לחודש .... שנת ......
הנני שולח בזה דמי־חתימה על „הקבוצה א'" של הספריה העממית, בעד 12 הספרים סכום של דולאר ו10 סנטים.
הכתובת (בכתב ברור באנגלית):
השם ....
הכתובת ....
....

הכתובת למשלות הכסף:
HISTADRUTH IBRITH
44 E. 23rd St. New York, N. Y.

דרוש מורה.

בעיר משיזהאָלם במיננסוטה דרוש מורה נשוי, מומחה בשיטת עברית באנגלית. מסור לעבודת ההוראה ולאומי. המשכורת $1200 לשנה. בדבר הפרטים לפנות:

באנגלית: S. Sopers, Chisholm, Minn.
בעברית: M. N German, Kinnly, Minn.

נשף הזכרה לש. י. אברמוביץ
(מנדלי מוכר ספרים)
נערך על־ידי
„הסתדרות עברית"
ביום ראשון, 20 לינואר.
באולם הגדול של קלינטון. 15 רחוב קלינטון
כל האגודות העבריות והציוניות מתבקשות להודיע לחבריהן ע"ד הנשף הזה ולדחות את אספותיהן ביום זה.
הכניסה 10 סנטים.

לחתונות ובאנקטים
אם רוצים אתם בהוטיל מהודר וכשר בתכלית הכשרות, בא וראו את מר טראָצקי
הוטיל בראָדוויי סענטראל (קומה ב)
673 בראָדוויי, בין רחוב בליקער ורחוב השלישי.
מקומו של מר טראצקי נודע בקהל ישראל למקום היותר נהדר והיותר „כשר". וכל הרבנים וגדולי ישראל מאמריקה וקאנאדה עורכים שם את הכנסיות ואת הבאנקטים שלהם ושבעים תמיד רצון.
H. TROSZKY, (in the Broadway Central Hotel)
673 Broadway Telephone, Spring 1066

יוזפ
רוקח'ס כשר פראָדוקטען
צו בעקומען אין אלע גראָסעריס
רוקח'ס כשר סקאָורינג פוידער.
רוקח'ס כשר סאלאד אויל.
רוקח'ס פיור בינען האָניג.
רוקח'ס פיור קאַקאָ.

הקונה דבר בשם „התורן" מביא ברכה ל„התורן".

Published and distributed under permit (No. 322), authorized by the Act of October 6, 1917, on file at the Post Office of New York, New York. — By order of the President, A. S. BURLESON, Postmaster General.

שנה רביעית HATOREN גליון מג (צג)

התורן
עתון שבועי

התוכן

VOL. IV NEW YORK, JANUARY 11, 1918 No. 43 (93)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
44 EAST 23rd STREET, NEW YORK
Telephone Gramarcy 1070.

מחיר „התורן":
לשנה — $3.00 לחצי שנה — $1.50
בחוץ לארץ ובקנדה:
לשנה — $3.50 לחצי שנה — $1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 44 East 23rd Street, N. Y.

SUBSCRIPTION RATES:
One year—$3.00 Six months—$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year—$3.50 Six Months—$1.75
Single copy 7 cents.
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, August the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

אל הקוראים והסוכנים.

יזכרו־נא קוראינו וסוכנינו לעריהם, כי „התורן", המגיע לידם בכל שבוע ומקשרם עם שפת עמנו וספרותו, עיקר קיומו תלוי בכסף החתימה, וכל המרבה את חותמיו ופורע את כסף החתימה בזמנו, מקיים את „התורן" ונעשה שותף לחבורה, העמלה ביצירת במה עברית הגונה באמריקה.

החותמים, שלא סלקו עדיין את דמי החתימה, יתנו את לבם לזה ולא יוסיפו לדחות את זמן הפרעון. בזה יקילו מעלינו את העבודה הקשה ולא יביאונו לידי הוצאות מרובות על תוי הפוסטה וצרכי הדפוס, העולים בימים אלה ביוקר.

הודעה חשובה

גליון מ"ח של „העברי", האחרון לשנת החתימה 1917, נתעכב בבית הפוסטה, מסבות ידועות, עד היום הרביעי.

„העברי" יופיע מעתה בכל יום רביעי במקום יום ששי.

הגליון הבא, הראשון לשנת החתימה 1918, יופיע ביום הרביעי, כ"ה טבת, 9 ביאנוארי.

הנהלת „העברי".

שלומי תודה.

כל אלה שהואילו לנחמנו באבלנו הכבד על מות בננו ואחינו הנעלה דוב בער באראכאוו, זכרו לברכה, בין בבקורם בביתנו, בין במכתביהם וטלגרמותיהם ובמודעותיהם, בין יחידים ובין מוסדות — לכולם הננו משיבים בזה את ברכת תודתנו.

יהי רצון, כי זכרון המנוח שהקדיש את כל חייו לטובת עמו המעונה יחזק את לב חבריו ויודעיו להתיצב בלב אמיץ נגד כל קשי ולעבוד בכל עז על שחת עבודת השחרור והתחיה שסלל לפניהם עד הביאם את ספינת אומתנו המטרפת בים הגלות לחוף בטוח; ותהי זאת נחמתנו לעצור כמעט קט בעד מקור דמעותינו.

משה אהרן באראכאוו ורעיתו ובניו.

נשף הזכרה לש. י. אברמוביץ

(מנדלי מוכר ספרים)

נערך על־ידי

„הסתדרות עברית"

ביום ראשון, 20 ליאנואר.

באולם הגדול של קלינטון, 15 רחוב קלינטון

כל האגודות העבריות והציוניות מתבקשות להודיע לחבריהן ע"ד הנשף הזה ולדחות את אספותיהן ביום זה.

הכניסה חפשית.

ומטרותיה בחיים. זה יותר ממאה שנה שהיהודים נעשו לחידת־פלאים בעיני עצמם. הם תוהים ושואלים כל הימים: מה אנו ומה חיינו? לאום, גזע, עם, כתה דתית או חברה פילאנתרופית? זו אינה שאלה אקאדמית בלבד. שאלה זו נשאלה על־ידי כל יהודי, החוקר לארחות חייו והרוצה להדריך בהם גם את בניו.

הגיעה השעה להיהודים להחליט להם לעצמם מה הם, ולהעמיד את העולם הנאור על תכונתם העצמית האינדיבידואלית. הדקלאראציה הבריטית מעמידה את השאלה הזאת על הפרק מחדש.

כל תרבות חיה ונושאה פירות שרשיה צריכים להיות נעוצים בקרקע משלה. תרבות, שנעקרה מסביבתה המיוחדת לה, אפשר לאיש פרטי אמנם לסגל אותה לחייו, אולם תרבות זו אינה שוב תרבות־צמח. אפשר לו לאמריקאי לברוא בביתו אתמוספירה צרפתית על־ידי דבור צרפתי, על־ידי הנהגת נמוסים צרפתיים. אולם התרבות הצרפתית בסביבה אמריקאית היא באופן היותר טוב תרבות־סרק, שאין לה פירות. יכול אדם להכיר ולדעת יותר מתרבות אחת, אולם לחיות וליצור אפשר לו רק באחת ולא בזולתה, מפני שאי־אפשר לו לאדם להיות בשעה אחת בשני מקומות.

היהודים בגולה אי־אפשר להם מטעם זה להעשות כח תרבותי־לאומי יוצר גם בתנאי־אבטונומיה נוחים. אמנם הולמים כדובנוב וסיעתו רואים אפשרות כזו. אולם דבר זה אפשרי הוא, כמו שאפשר לשמש לזרוח במערב ולשקוע במזרח.

היהודים מתחילים עכשיו להבין, כי תעודה כפולה מוטלה עליהם בשעה זו. ראשית, צריכים הם למהר ביסוד מקלט־בית להעם היהודי בארץ־ישראל, ושנית, צריכים הם להגן על התרבות העברית, שלא תכרת מעולמם. שיבת העם היהודי לארצו היא האמצעי היחידי לתחית התרבות העברית.

באחת הישיבות של הועידה נקרא מכתב ארוך מאת ישראל זנגביל אל הסתדרות „מנורה", שהטיל רעש בין הנאספים. במכתבו זה מותח זנגביל בקורת חריפה גם על היהדות האורתודוכסית וגם על היהדות הריפורמית. גם עם הציוניים אינו מסכים בהרבה דברים עיקריים, אף־על־פי שבימים האחרונים נתקרב אליהם ונתן את ידו להסתדרותם. משבח הוא את הממשלה הבריטית על הדקלאראציה, שפרסמה לטובת יסוד מקלט־בית יהודי לאומי בארץ־ישראל. הוא בעצמו עשה במשך שתי השנים האחרונות כל מה שהיה ביכלתו לטובת הענין הזה. „אין תימה איפוא, — אומר הוא בתוך שאר דברי מכתבו — שההסתדרות הטיריטוריאליסטית, שיש לי הכבוד להיות נשיאה, הסכימה להתכנית הציונית, בתנאי שהישוב היהודי בארץ־ישראל יושתת על יסודות אבטונומיים". ארץ־ישראל צריכה להיות מקלט רק בעד אלה מן היהודים, שאינם רוצים או אינם יכולים לחיות בגולה. ביחד עם זה צריך להבדיל הבדל גמור בין המצב המדיני של יהודי ארץ־ישראל ובין יהודי הגולה. הראשונים צריכים להקרא בשם „יהודים" וארצם — „יהודה", והאחרונים שם אחר נאה להם.

דעה מוטעית היא בידי אלה החושבים, כי ארץ־ישראל תעשה למרכז דתי. הדת היהודית תוסיף לעצמה, לפי דעתו, עוז ואומץ, אם יהודי הגולה יעשו את שבתם ביום הראשון לשבוע. אפילו הקתוליות אינה מסוכנה כל־כך להיהדות, כשבת זו של היום השביעי, גם היהודים בארץ־ישראל, שישמרו את השבת ביום השביעי, לא ישפיעו במאומה על היהודים בארצות הגולה. אלה האחרונים מוכרחים יהיו להחליף בתוקף תנאי חייהם, את יום השביעי ביום הראשון ולשבות בו את השבת.

בשאר ישיבות הועידה נשאו נאומים על ענינים שונים נשיא האוניברסיטה „קולומביה", ניקולאס בוטלר, השופט יוליאן מאק, יעקב שיף ועוד. מר שיף השמיע את הדברים האלה: „הורות לאנגליה הולך ונעשה החלום היהודי הגדול, חלום מדינה יהודית, לדבר שבמציאות. העם היהודי, המפוזר והמפורד, הולך ונעשה כעת חטיבה מאוחדה. אולם עם שיבת־ציון צריכה לבוא גם שיבת עם ישראל אל אלהיו — להיות לעם סגולה, לגוי קדוש ואור־גויים".

בישיבה האחרונה נתקבלה החלטה להביע את קורת־רוחה של הסתדרות ה„מנורה" על הדקלאראציה הבריטית בדבר יסוד מקלט־בית יהודי לאומי בארץ־ישראל ולעזור בהוצאת הדקלאראציה הזאת אל הפועל.

* * *

חדשות ספרותיות.

— יצאה חוברת א' של „השלח", כרך ל"ג, וזה תוכנה: א) תורת־המדות הקדומה בישראל (שעור ראשון) — ד"ר יוסף קלוזנר. ב) תחת שמי נכר (ספור) — מ. בן־אליעזר. ג) התלמוד והנצרות — זאב מארקון. ד) מן המאפל (שיר) — פינחס ריבולוב. ה) הצעד הראשון (מחיי בריגאדה אחת) — ד"ר א. קלאטשקא. ו) „המביט" (מרשימות לתולדות העתונות העברית) — ש. ל. ציטרון. ז) שבתון (שיר) — יעקב לרנר. ח) ספרותנו. קבוצה שניה (ה): ג. שופמאן — ד"ר יוסף קלוזנר. ט) מחדש (מרשימות סייר) — ה. ש. בן־אברהם. י) סוניטות (1—4) — אליהו מייטוס. יא) קרן־זוית — ד"ר יוסף קלוזנר. יב) בעולם־ישראל (השקפה כללית) — שלום שווארץ.

— בקאירו של מצרים התחיל לצאת בעריכת יוסף אהרנוביץ קובץ ספרותי מוקדש לשאלות הזמן בשם „בנכר". בחוברת הראשונה השתתפו: ד"ר ש. פרלמאן, ד"ר מ. זאגורודסקי, יוסף אהרנוביץ ועוד.

— בניו־יורק יצא ספר בשם „המות בפנים שוחקים", והוא קובץ של מהתלות, פתגמים וחדודים על־דבר המות בספרות העברית. עורך הקובץ ומסדרו הוא נחמיה שמואל ליבוביטש איש ברוקלין.

* * *

מחיי האגודות.

— הסתדרות „אחיעבר", ניו־יורק, ערכה ביום החמשי, 27 דצמבר, נשף עברי באולם קלינטון לזכר י. ל. גורדון, בהמלא עשרים וחמש שנים למותו. נאמו על ערכו של המשורר: ראובן בריינין, ד"ר נ. סלושץ, צ. ה. מאסליאנסקי והיושב־ראש י. ז. פרישברג. מרת בתיה רומברג דקלמה ברוב כשרון את השיר „בין שני אריות".

— אגודת „בני עם חי", ניו־יורק, פרסמה דין־וחשבון על פעולותיה בשלשת החדשים האחרונים. במשך הזמן הזה ערכה האגודה חמש עשרה אספות, מהן חמש ספרותיות; יסדה מקהלה עברית; פתחה שעורי־ערב לאלה החפצים להשתלם בידיעת הלשון העברית וספרותה; הפיצה ספרות עברית בסכום של ששים ושמונה דולאר. פעולותיה במקצוע הציוניות היו: קבוץ סכום של 470.26 דולאר לטובת הקרן הקיימת, 137.70 — לטובת קרן ההצלה ומכירת 235 שקלים. מלבד זה, ערכה שלש אספות ציוניות של תעמולה.

— מר חנוך ליפשיץ, מזכיר אגודת „השחר" בדיטרואיט, כותב אלינו:

אגודתנו ערכה חגיגה עברית בליל האחרון של חנוכה, שבה נשמעו נאומים על תחית השפה, הארץ והעם. באספה זו נמכרו ארבע מניות של הוצאת הספרים „קדימה", והרבה מן הנאספים נתנו את ידם אל האגודה.

— לקופת הבנין של בית־הספר הלאומי לנערות בניו־יורק נכנסו התרומות האלה: י. י. אדלר — 25 דולאר, הרב ד"ר ש. שולמאן, מר מ. ניטלסון ומר ש. שווארצמאן — 10 דולאר כל אחד, סביטנאל ובינדר, ד"ר ה. שליאנסקי, הרב ד"ר מ. ז. רייזין, מר. פיטוש, מ"ת ר. דולינסקי, האדונים כהן וגיקסי — כל אחד 5 דולאר. מר ל. ווילסון — 3 דולאר, מר מ. דוניק — 2 דולאר, מר שווארץ — 1 דולאר.

כתובת הנזבר:

Sol. Lamport, 511 Broadway, New York, N. Y.

לארץ־ישראל, ימנו גם שלשה חברים מקרב ציוני המערב. מר יעקב די האאז, מזכיר הועד הזמני לעניני הציוניות, שנמצא באותו מעמד, התנגד להצעה זו ויצא כנגדה בנאום חריף. נאומו של די האאז גרר אחריו נאומים ארוכים וסוערים מאת מ. שיינקין, הרב סילבר ועוד, שערערו על דבריו. וסוף דבר היה, כי הצעתו של אנטונוב נתקבלה ברוב דעות של 75 נגד 38.

בישיבה האחרונה נתקבלה החלטה, כי המפלגות השונות בציוניות תשמנה קץ להסכסוכים הקיימים ביניהן עכשיו, וכולן תעבודנה שכם אחד בתנועה הציונית.

לקבלת ריזולוציה זו גרמו הוכוחים, שנתעוררו באותה ישיבה בדבר התיחסותו של הועד הזמני לעניני הציוניות למפלגות „פועלי־ציון" וה„מזרחי". מצדיהן של שתי המפלגות הקיצוניות האלה דרשו, כי הועד הזמני לעניני הציוניות יכנים אותן שוב ברשותו בנתינת זכיות מיוחדות. כנגדם הציעו המתוכחים האחרים להשאיר את כל הענין להועד הזמני לעשות בו כטוב בעיניו. תוצאת הוכוחים האלה היתה קבלת ההחלטה המפשרת הסתמית, הנזכרה למעלה.

אחר סגירת הועידה נערך משתה גדול לצירים ולאורחים. במשתה השתתפו יותר משבע מאות איש. בו נשאו נאומים: הד"ר שמריה לוין, השופטים פאם ופישר ועוד. באותו מעמד נקבץ סכום גדול לטובת הקופה החדשה לישוב ארץ־ישראל. ביחד עם הסכומים, שנקבצו בימי הועידה הקודמים, עולה מספר התרומות בשיקאגו למאה אלף דולאר.

• • •

הקופה החדשה לישוב ארץ־ישראל.

העבודה לשם קופת מיליון הדולאר, שנוסדה על־ידי ההסתדרות הציונית במועצה הבאלטימורית, תתחיל בשבוע זה ותגמר במשך ששים ימים -- הזמן שהוגבל לקבוץ הסכום הזה במלואו.

העבודה תתחיל בעת ובעונה אחת בארבע מאות ערים ועיירות ברחבי אמריקה. האגודות הציוניות במקומות האלה עשו כבר את כל ההכנות הדרושות לתכלית זאת. תיכף כשיגמר קבוץ המיליון הראשון, תתחיל העבודה בעד הקופה הגדולה, בת מאה מיליון דולאר, שיש בדעת ציוני אמריקה ליסד לצורך עבודת הישוב הכללית בארץ־ישראל. הועד הממונה על הקופה הזאת פתח כבר את לשכתו בניו־יורק, ברחוב עשרים ושלשה, מספר ארבעים וארבעה, מזרח. חברי הועד הזה הם: יודזשין מאיר -- יושב־ראש, לואיס רובינסון — מנהל וג. הולסברג — מזכיר. חברים בלא תפקיד מיוחד הם: נתן שטרוס, מרים פילס, פרופיסור גוטהייל, מרת גוטהייל, השופט יוליאן מאק ומאכס שולמאן משיקאגו, לואיס קירשטיין מבוסטון, ישראל ב. ברוידא וד"ר פרדריק סוננבורן מבאלטימור, ד"ר מאכס הלר מניו־אורלינס וקלארנס י. דיסולה ממונטריאל.

תעודת הקופה בת מיליון הדולאר היא לעזור בהקמתן התכופה של ארבעים ושמונה המושבות היהודיות בארץ־ישראל, שנפגעו קשה מהמלחמה, וגם להניח את היסוד להאדמיניסטראציה הציונית העתידה בארץ־ישראל.

מר יעקב די האאז, מזכיר הועד הזמני לעניני הציוניות, השמיע את הדברים האלה בנוגע לתעודת הקופה הזאת:

„ראשית עבודתנו בארץ־ישראל כעת היא להספיק סמי־רפואה ומכשירים סאניטאריים לתושבי המקום. בימי המלחמה נתפשטו שם בתוקף התנאים הקשים מחלות שונות, שנהפכו לאפידמיות, המפילות חללים הרבה. כמעט שתמו רופאים מן הארץ. תיכף כשיקבץ הסכום הדרוש, תפליג מכאן אכספדיציה מדיצינית לארץ־ישראל. ומה שנוגע לעבודת הקמת ההרוסות, נשלח לתכלית זאת קומיסיה מיוחדת, שתחקור היטב את המצב מכל צדדיו. צריכים אנחנו להלוות סכומים הגונים לקולוניסטים, כדי להספיק בידם להקים מחדש את הרוסותיהם. האכרים האלה סבלו הרבה לרגלי הריסת צנורות המים, שבהם היו משקים את שדותיהם וכרמיהם. הריסה זו פעלה מאד לרעה על תנובת הקרקע.

נוסף על כל אלה, השלימו הארבה, שפשט על הארץ, והצבא הטורקי את החורבן והכליון. הצבא הטורקי עקר כמעט את כל הנטיעות „מטעמים צבאיים". במשך ארבעים השנים האחרונות נוטעו בארץ־ישראל יותר ממיליון עצים, ורובם נשחתו כעת על־ידי הצבא הזה. מלבד זה, מחויבים אנחנו להושיב על אחוזותיהם את האכרים, שנושלו מעליהן מאונס.

„זקוקים אנו גם לסכומים גדולים למטרות מדיניות, כדי שנתקין עצמנו כראוי לקראת ועידת השלום הבאה. מיליון הדולאר, הנקבץ כעת, יוצא רק למטרות התכופות היותר הכרחיות. לבנין הארץ עצמה דרוש יהיה סכום הרבה יותר גדול משאפשר לשער כעת. דרוש יהיה אולי סכום של מאה מיליון דולאר. ציוני רוסיה ואנגליה ישתתפו בחלק ידוע, אבל עיקר הסכום הדרוש מוטל עלינו לקבצו. המלחמה הטילה עלינו, ציוני אמריקה, את האחריות הפינאנסית של ההסתדרות".

שונות

ועידת הסתדרות הסטודנטים „מנורה".

בניו־יורק נפתחה ביום ד', 26 דצמבר, הועידה של הסתדרות הסטודנטים „מנורה". בועידה השתתפו חמשים ושלשה צירים, באי־כחם של סניפי ה„מנורה" ברחבי אמריקה. הישיבה הראשונה היתה באולם „אוירל" שעל־יד האוניברסיטה „קולומביה", ונפתחה על־ידי נשיא ההסתדרות, לואיס י. ניומאן. „תעודת ה„מנורה" מיום הראשון להוסדה — אמר הנואם בפתיחתו — היתה להשיב לעמנו את נדחיו ולהציל מיון המצולה של טמיעה והתבוללות את בני הנעורים המתלמדים שלנו. בעבודתנו זו הצלחנו במדה מרובה. אלפי צעירים, שכבר עמדו מעבר לגבול, נתקרבו על־ידינו למרכז החיים היהודיים. אנחנו שמרנו והגנו על הערכים היהודים, שלא יטושטשו ולא יפסידו את צורתם. אולם ביחד עם זה מכירים ויודעים אנו, כי תעודתנו לא נגמרה עדיין בשלמותה. עוד הדרך רבה לפנינו ועוד רבה העבודה. הסתדרותנו מונה כיום רק שלשת אלפים וחמש מאות חברים, אולם יש עוד בארצות הברית כעשרת אלפים סטודנטים יהודים, שעוד לא התעוררו ולא נענו עדיין לקול קריאתנו אליהם. לפיכך רחוקה היא ממנו המחשבה לברך על ה„מוגמר"; עבודתנו אך זה התחילה".

מר כהנוביץ, נשיא סניף ה„מנורה" של קולומביה, קדם בברכה את הצירים והאורחים בשם אגודתו.

בערב נערכה אספה פומבית גדולה, שבה נאמו: הפרופיסור מאלקום וויליאמס אליי, נשיא האוניברסיטה של מיין, הפרופיסור מרדכי קאפלאן, השופט אירוינג ליהמאן והד"ר שמואל שולמאן.

הפרופיסור וויליאמס (נוצרי) השמיע בנאומו את הדברים האלה: „אני אינני רואה את אמריקה כראות „כור־התוך" להלאומים השונים, היושבים בתוכה: בעיני משולה אמריקה לעץ פרי נחמד, שתול בין שני ימים וטעון מיטב פרים של עמים רבים, שממנו יינקו לשד ועסיס וחלף זה ירווהו וישקוהו מתמצית ישותם הם, עד שיעשו לעצם מעצמותו וחלק בלתי־נפרד ממנו, אבל גם בלתי־נבלע בקרבו. חובתכם היא איפוא לראות, שלא תשכח תורתכם וספרותכם מפיכם ומפי זרעכם עד עולם".

הפרופיסור קאפלאן, בדברו על ערך הדקלאראציה הבריטית בחיינו, אמר, כי אנגליה מקימה כעת את ממלכת יהודה השלישית. כרוזו של כורש בדבר שיבת־ציון הביא שנוי עצום במהלך ההסטוריה העולמית, והדקלאראציה של בריטאניה אף היא עתידה להביא מהפכה במהלך החיים ההיסטוריים של העולם. כי איך ומה שתהיינה תוצאות הדקלאראציה הבריטית ב„אחרית הימים", הנה דבר זה ברי הוא: הדקלאראציה הזאת פעולתה התכופה תהיה בירור מצב היהדות המשוחררת

10. פריז, חסידות (עם הקדמה מאת ראובן בריינין).

כל הקבוצה הזאת של 12 ספרים, שתכיל בערך 1,000 עמודים, תעלה לחותמים רק דולאר אחד.

החלט לשלם שכר סופרים מן 10 עד 15 אחוזים של המכירה הכללית.

ג. הוצאת הספרים „קדימה" תוציא ספר־שיחות עברי על הנושאים הנחוצים לאלה שיעלו לארץ־ישראל, בשביל שידעו מיד להשתמש בשפה העברית.

ד. לערוך נשף־הזכרה למנדלי במשך החודש הבא.

ה. לסדר אספה של כל העברים המאורגנים בניו־יורק, שבה ידונו על האמצעים להגביר את התנועה העברית בעיר זו.

בכבוד ובברכת התחיה העברית

מ. ברנשטיין, סדרן,

נ. קמינצקי, מזכיר.

הערת המערכת. — רואים אנו חובה לעצמנו להביע בזה את תמהוננו הרב על ה„הסתדרות העברית", שבהסיונה הראשון במקצוע הוצאת ספרים עברים באמריקה אומרת היא להשתמש ביצירותיהם של הסופרים העברים בלא ידיעת בעלים. הכל מודים, שהסופרים המנויים במכתבה של ה„הסתדרות" — בין החיים ובין המתים, שיש להם יורשים חיים — רק להם, או למוציאיהם המורשים, יש הזכות לטפל בכתביהם, לסדרם ולהוציאם לאור כהפצם ולקבוע שכרם, ואין לשום איש אחר או לשום הסתדרות שבעולם, אם לא הורשו לכך מטעם בעלים, זכות אפוטרופסית לעשות בפרי־עטם של הסופרים, כאדם העושה בתוך שלו. אמנם הוק־המדינה אינו אוסר לעשות כן בכתביהם של הסופרים אזרחי רוסיה הכתוב מדבר רק שאין עדיין חוזה בין אמריקה ורוסיה בדברים שבדפוס) — ואולם אל למוסד אחראי, כה„הסתדרות העברית", ליהנות מ„הפקר" שבזה! אמנם אחדים מן המו"לים בלשון היהודית המדוברת באמריקה נסו לעשות מעשה־גזילה כזה לכמה מגדולי סופרינו ולא נענשו — ואולם כלום תהא „כהנת" כ„פונדקית"?

בטוחים אנו, כי העוסקים עם הוצאת הספרים „קדימה" יראו ויוכחו, כי עשו משגה הפעם, וימהרו לתקן את המעוות.

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹורָעוֹת

— בשבוע שעבר נסו צבאות הטורקים, בהשתתפות צבא גרמני־אויסטרי, להשתער על עמדות האנגלים בסביבות ירושלים, אולם נהדפו לאחור ואבדותיהם היו מרובות. בתחילת השבוע הזה התקדם הצבא הבריטי במרחק של שבע פרסאות על הדרך העולה שכמה וכבש כמה עיירות וכפרים, ביניהם גם בארות ובית־אל.

— הועד הזמני לעניני הציוניות קבל טלגראמה, המאשרת את הידיעה על מעשי האלמות, שעשו השלטונים הטורקים בתושבים היהודים לפני עזבם את ירושלים. לפי הטלגראמה הזאת, הומתו על־ידיהם שלשים מחשובי התושבים היהודים בירושלים. בין המומתים נמצאו גם הזקן אהרנסון ובתו מזכרון־יעקב — אביו ואחותו של האגרונום אהרנסון, השוהה כעת באמריקה.

— הגדוד היהודי באנגליה יפליג מראשית שנת־האזרחים לארץ־ישראל להשתתף בכבוש הארץ ושמירתה. הלשון הרשמית של הגדוד היא יהודית. מלבד המפקיד, מר פטרסון, ושנים־שלשה אופיצירים נוצרים, כל חברי הגדוד הזה, אנשי־הצבא והפקידים הם כלם יהודים, שרובם נספחו אליו מרצונם הטוב בתור מתנדבים. המאכלים, הניתנים לאנשי־הצבא, מאכלי־כשר הם. בין המתנדבים לגדוד הזה נמצא גם המפסל היהודי המפורסם אפשטיין.

— ועידת הפועלים המאורגנים באנגליה, שנקראה בשבת, 29 רצמבר, קבלה החלטה נגד כבושים וקנסות בתור אחד מתנאי־השלום בועידת־העמים הבאה. יוצאת מכלל כבושים היא, שיבת־ציון, שהועידה רואה בה תנאי הכרחי לפתרון שאלת היהודים ותנאי עיקרי לקיום השלום העולמי.

— הד"ר מאכס נורדוי, היושב במאדריד, קבל את הבשורה על פרסום הדקלאראציה הבריטית בהתרגשות עצומה והביע באותה שעה את הדברים האלה:

„הדקלאראציה של הממשלה הבריטית, כי נוטה היא ברצון לתנועה הציונית ותעשה כל מה שבכחה ליסוד מקלט־בית יהודי בארץ־ישראל, אינה פראזה ריקה. היא הוצאה באותה שעה, שהצבא הבריטי בארץ־ישראל הולך ומתקדם בהתקדמות מהירה כזו, שאי־אפשר למצוא דוגמתה בשום צבא, שרגליו דרכו בארץ ההיא. המהירות הזאת בודאי שתציל את המושבות היהודיות בארץ־ישראל מכליון. מה טוב ומה נעים היה הדבר, אילו היינו אנחנו, המסורים לרעיון תחית העם היהודי בארץ־ישראל, רובים למקום מחזה־הפלאות הזה. נורא הוא הרעיון, כי דמנו נשפך כמים על כל שדות־הקרב במלחמה הנוכחית, ורק בארץ החזיון עתידנו נפקד מקומנו. אני תפלה, כי קץ יסורינו יבוא בקרוב, ומקומנו יהיה מכובד בארץ אבותינו. מוכן ומזומן אני ללכת שמה בהזדמנות הראשונה, שתבוא לידי".

— ידיעה הבאה מברלין דרך האאג אומרת, כי ציוני גרמאניה בועידתם השנתית, שנקראה זה לא כבר, הביעו את שמחתם וקורת־רוחם בגלוי על פרסום הדקלאראציה הבריטית.

בין יהודי רוסיה התחוללה בזמן האחרון תסיסה כבירה להתישב על הקרקע ולהתפרנס מעבודת האדמה. הרבה פועלים, אומנים ואנשי־הבינים מתאגדים לאגודות, שתעודתן היא יסוד מושבות. הרבה מעסקני־צבור היהודים ברוסיה מטפלים כעת בהגדלת המושבות החקלאיות, הקיימות זה מכמה שנים בדרומה של רוסיה בפלכי חרסון, יקאטרינוסלאוו ועוד. השאלה האגררית הכללית ברוסיה, שאלה העומדת כעת על הפרק ומחכה לפתרונה, משמשת מניע חשוב בתנועה זאת. עסקני התנועה החקלאית החדשה מקוים, שעם פתרון השאלה הכללית הזאת, תוקל הרבה התגשמות תכניתם בחיים.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

ועידת ציוני מערב אמריקה.

בשיקאגו נקראה ביום א', 20 דצמבר, הועידה העשרים ואחת של ציוני מערב אמריקה. בועידה השתתפו 327 צירים, באי־כחן של אגודות ציוניות שונות. אחרי נאום־הפתיחה של היושב־ראש, מאכס שולמאן, שתחילתו היתה בעברית וסופו באנגלית, נשמעו נאומי־ברכה מעסקני־צבור אחדים, שבאו לברך את הועידה בשם הסתדריותיהן, בין הבאים לברך היו: אדולף קראוז, נשיא האורדן „בני־ברית", הד"ר סולטאן, בא־כחו של האורדן „אינדפנדנט ברית אברהם", מר שפירא, בא־כחו של האורדן „ווסטרן סטאר", ועוד.

באותו ערב נערכו שלש אספות פומביות גדולות, שבהן השתתפו אלפי יהודים מכל שדרות העם ומפלגותיו. הנואמים באספות האלה היו: הד"ר שמריה לוין, ד"ר בן־ציון מוסינזון, השופט מאק ועוד. באספות האלה נקבץ סכום של עשרת אלפים דולאר לטובת הקופה „גאולה".

רובו של היום השני הוקדש לוכוחים על־דבר העבודה התכופה בארץ־ישראל. היושב־ראש של הועדה הפלשתינאית, מר אנטונוב, הציע, כי על הקומיסיה בת עשרים חברים, העתידה להפליג בקרוב

אובר, והוא המלאך הגואל אותו מכל רע הוציא אותו ממצרים ברוח נדיבה ובחסד ורחמים גדולים ויאספו לביתו".

בקורת חריפה על „תולדות הטבע" בפרט ועל מאמריו של אברמוביץ בכלל כתב המבקר אורי קובנר (במחברתו „חקר־דבר"). המבקר העיר את אבראמוביץ, כי תרגומו „תולעי הדבורים", שעשה להמלה הגרמנית „ביענענווירמער", במקום „תולעים הפנימים" לא נכון הוא. המבקר הראה, כי אברמוביץ לא ידע מה הוא מתרגם, וכי השפה הגרמנית וידיעות חכמת הזואולוגיה זרו לו, ב„מצאו מחלקה חדשה אחת מתולעים אשר אין לה כל זכר בספרי הזאאלגים". קובנר מתפלא על אשר „בכל זאת האיש הזה נחל כבוד רב בין סופרי העברים בעד ספרו זה, ובכל עת מצוא ישימו בשמים תהלתו, וגם הממשלה שחדה לו מכחה"...

בטענות כאלה בא מבקר שני, נטע גאלוב, ב„עצה טובה" (שם המאמר) לאברמוביץ („המליץ" תרכ"ה, גליון 46), שלא יוסיף לעבוד עוד בספרות וינער מעליו את כל התוארים ושמות־הכבוד וילמוד מלאכת הבוכהלטריה המחיה את בעליה. המבקר מעיר גם את החכמים והסופרים, ביחוד את חז"ס, על שמרשים הם את אברמוביץ להתהולל יותר מדי. על דברי גאלוב העיר המו"ל אר"ז: כי הרשה לו יותר מדי להשפיל בכבוד „סופר ומשכיל מפורסם בישראל", העובד על שדה־הספרות בלי כל תשלום גמול, „ואם גם כבודו יהיה לכלמה, מה יעירהו לקחת קסת בידו?"

בתור מלואים לדברי אר"ז בא צעיר אחד, הירשברג, במאמר „עצה תחת עצה טובה", תשובה לגאלוב על „עצתו הטובה". הסופר מתנצל בראשית מאמרו: „קשה מאד על צעיר הצאן כמוני לבקר דברים שונים, ואנכי מה אענה אחרי אברמאוויץ אשר קטנו עבה ממתני, ומי אנכי, כי אגיד דעתי אודות מחבר, אשר קוראי ספרו ביראת הכבוד יזכירו את שם אבראמאוויץ, אשר האיר לארץ במחברותיו, אשר באמת מכל מליצותיו אך לצון חמד לו". ועוד הרבה סופרים, וביניהם גם אברמוביץ בעצמו, יצאו להציל את כבוד בעל „תולדות־הטבע" מידי מבקריו.

יג. התנינים — „השרון" ל„כרמל" שנה שלישית גליון 6, 7 (כ"ו אב — ג' אלול תרכ"ב).

תרכ"ג.

יד. מכתב לעורך „המליץ", „הסכמה" ומכתב־המלצה לעורך „המליץ", שיקבל את מאמרה של העלמה שפרה אלצין לפרסמו ב המליץ". — „המליץ" שנה שלישית, גליון 8 (כ' כסלו תרכ"ג).

טו. עמק יהושפט — שני מאמרים. מאמר ראשון: דרשו משפט, תשובה להרכבי. במאמרו זה מדבר אברמוביץ על התפתחותה של הספרות העברית מתקופת המאספים ועל הבקורת בכלל, שהוא היה הראשון לנטוע אותה בספרות העברית. מדבר משפטים עם מבקריו ופוגע הרבה בכבודו של הרכבי. בראש המאמר מעיר אברמוביץ: „עוד בשנה העברה ערכתי מאמרי זה „דרשו משפט" להשיב להחכם הארקאווי על דבריו בהמליץ שנה שניה, בעלים 25, 36, אבל מסבות ידועות היה כמוס עמדי ולא בא בדפוס. ועתה כאשר נלחצתי לעורר את עטי על ידידי המשכיל ר"א צווייפיל, אשר משבר רוח יצעק בהכרמל, על דבר אשר בקרתי את מחברתו הקטנה „מינים ועוגב" זה שלש שנים במאמרי „קלקול המינים" שיחדתי לו מקום בספרי „משפט שלום". אל חכו שופר, גנוחי גנח ויליל יליל, יעורר רפאים ואתה מרבבות קדושים אשר בארץ המה, ובשגיאותיהם ימצא הכהן און לו לכפר עליו ואף אמנם ספריהם קדש והוא דרך חול, דרכיהם בים התלמוד והחסידות ושבילו במקום אחר... הנה אמרתי טרם אשיב שלום מפני הכבוד לדודי זה, אשר מאהבתו ושפלות רוחו היה לי לאב ולכהן ואמר אלי בני אתה, אשיב אמרי הערוכים ושמורים מכבר גם להארקאווי, ואם כי מעת כתבתי מאמרי זה ועד עתה ארכו הימים ויש לשנות ולהוסיף עליו דברים הרבה, אבל מאשר כהיום אין בידי עתותי, על כן אמרתי אשים אותו לפני הקורא כמו שהוא". וגם אר"ז בא בהוספה לדבריו: „אחרי אשר ראינו את המאמר הארוך „משפט צדק" בהכרמל לא נוכל להשיב פני סופרנו הנכבד זה, לבלתי אסוף את מאמרו, להצדיק נפשו בענין אשר אנחנו היינו הסבה לכל הפלפולים האלה, אף כי כבר אמרנו כי לא נוכל לאסוף ויכוחים בדבר הזה". — „המליץ" שנה שלישית, גליון 23, 24, 25, 26, 27 (ט"ו תמוז — כ"א אב תרכ"ג). מאמר שני: יקום נא אבי ויאכל מציד בנו. תשובה לצווייפל על מאמרו „משפט צדק" (ב„הכרמל"), שבו פנה צווייפל בדברים רכים ונעימים לאברמוביץ וקרא לו בשם „בנו". אברמוביץ מתחיל את תשובתו בדברים אלו: „הנני אבי! כי קראת לי. אני בנך אבראמאוויץ, אשר הביא לך מטעמים בספרו „משפט שלום" לפני שלש שנים וגם עתה אשא כלי, עטי וקסתי ואצא השרון לצודך לי ציד, בעבור תברכני נפשך. אנא שקה־לי אבי!" — „המליץ" שנה שלישית, גליון 29, 30, 32 (כ"ח אב — י"ט אלול תרכ"ג). על־זה ענה הרכבי לאברמוביץ דברים רכים ונעימים במאמר „רודף שלום" בגליון 41 של „המליץ" מאותה שנה.

טז. התרנגול — „השרון" ל„כרמל" שנה שלישית, גליון 43, 44, 45. (ט"ז — י"ח תמוז תרכ"ג).

תרכ"ד.

יז. שלשה ענינים עולים במאמר אחד. א) תקונים והשמטות לספר „תלודות הטבע". המחבר מתנצל, כי בהיותו רחוק ממקום הדפוס, נפלו הרבה שגיאות בספרו, שמשחיתות את הכונה, ביחוד תרגום המלה „ביענענווירמער", שהיא טעות הדפוס, אשר קובנר תפס בו אחר־כך את המתרגם. אברמוביץ העיר, כי רק טעות־הדפוס היתה בזה, אך קובנר הוכיח אחר־כך, כי אברמוביץ אמנם לא ידע את הבאור הנכון, ובכונה קרא לזה „תולעת הדבורים", ואינו רוצה להודות על האמת, כי טעות היתה בדבריו. ב) מודעה על־דבר צאת החלק השני של ספרו „תולדות הטבע". בהודעתו זו מבאר אברמוביץ, כי החלק הזה לא תרגום הוא כהחלק הראשון, כי אם כהדבורה „מציתי צוף דברי חוקרי הטבע החדשים והמפורסמים בכל העולם וחברתים יחד, להועיל ולהנות בהם הקוראים העברים, ענינים רבים מתיהדים ולובשים אדרת מליצת לשוננו הקדושה". והוא מודיע, כי „החלק הזה יקרא על שמי, כי אנכי בעמלי פארתיהו ורביתיהו וסדרתי עניניו במערכי לב. אקוה כי חכמי עמנו יוקירו ערכו ויאמרו, כי ראוי הוא להעתיקו גם בלשונות העמים". על־זה יצא קובנר (במחברתו „צרור פרחים") בלגלוג מר ובהתול עוקץ על יהירותו של אברמוביץ והעיר: „זאת היא ענוה". ג) תולדות עוף השמים בהבראם או השקפה לימים הראשונים. בראש המאמר הזה באו חרוזים אלו:

„עוד נבער כל אדם מדעת הסוד
איך ברא אלהים העולם והיסוד.
סודו נעלם, ומי ישיגנו,
עמוק עמוק ומי ימצאנו".

„המליץ" שנה רביעית, גליון 35, 36, 37 (ב'.— כ"ב חשון תרכ"ד).

יח. מנחת תודה, מוגשה מאת קהל עדת ברדיטשוב להשר משה מונטיפיורי להודות ולהלל אותו על החסדים ועל הטובות שעשה לבני עמנו הנדכאים — „המליץ" שנה רביעית, י"ג אייר, תרכ"ד.

יט. בעל הכנפים יגיד דבר. דוגמאות מספר „תולדות הטבע" חלק שני בצרוף בקשה אל הקוראים: „אולי ימצאו חן בעיניהם ויתנו לבם להחזיק במעוזי, למען אוכל להוציא ספרי לאור, אולי יחוסו על עמל איש כמוני, הממית את עצמו באהל על השפה העבריה, ואם קולי היה עד כה כקול קורא במדבר, אולי ישמעו עתה בני ציון היקרים, אם עוף השמים יוליך את הקול ובעל הכנפים יגיד דבר". — „המליץ" שנה רביעית, גליון 6 (י"ד אדר ראשון תרכ"ד).

כ. זרזיר (המשך להמאמר הקודם) — שם, גליון 7 (י"ח אדר ראשון תרכ"ד).

כא. העורב (חתום אי"ש) — שם, גליון 18, 19. (י"ג — כ"ח אייר תרכ"ד).

(המשך יבוא).

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

מערכת נכבדה: —

בבקשה לתת מקום בעתונך הנכבד להודעה זו:

באספה האחרונה של הועד הפועל של ההסתדרות העברית מיום ה', 20 לדצמבר, נתקבלו החלטות אלה:

א. להביע בשם ההסתדרות העברית רגשי צער על מות החכם ב. ברוכוב להורי המנוח.

ב. הוצאת הספרים „קדימה" תוציא במשך שלשת החדשים הבאים את הקבוצה הראשונה של הספריה העממית. הקבוצה הזאת תכיל הספרים האלה:

1. הצופה לבית ישראל, ערטער (עם הקדמה מאת ראובן ברײנין).
2. נקם ברית, סמולנסקי (עם הקדמה מאת ראובן ברײנין).
3. סוסתי, מנדלי מוכר ספרים (עם הקדמה מאת ראובן ברײנין).
4. פרישמאן, ספורים.
5. ברנר, ספורים.
6. ווילקנסקי, ספורים.
7. ארלוף, דרמה.
8. ביאליק, שירים.
9. ש. בן־ציון, נפש רצוצה.

לא תשיב את המלוכה לישראל, כמו שנבא לנו נביאנו?" — לא מצא דברים בפיו לענותם תשובה נכוחה, ויוסף להתהלך בגדולות ממנו, עד שנשאו לבבו להאמין, כי אמנם לא אדם הוא ככל האדם ולא משיח כמשיחים, כי־אם „בן־האלהים" (באמת התכוון להוראת הפסוק על־פי המובן „בנים אתם לה' אלהיכם").

והנה כל זמן, שקרא ישוע לעצמו משיח, לא היתה בו יד בתי־דין של ישראל לרעה, אבל כאשר התחיל לבשר, כי הוא בן־האלהים, ראו בזה היהודים חירוף וגידוף כלפי מעלה, וכח נמסר דינו למלכות רומי: הסנהדרין שפטו אותו בעון חירוף וגידוף, אבל ידם לא היתה בו, בעוד המלכות ראתה בכנויים „משיח" ו„מלך ישראל" סכנת מרד, ותשפוט אותו כמורד במלכות, כמו שעשו הרומיים למשיחי־שקר אחרים, שנתגלו באותו זמן.

על־פי השיטה הזאת מגולל המחבר את האשמה מעל היהודים, שהם הרגו את ישוע, והוא מראה, כי אופן מיתתו ואפילו זמנה (בערב פסח) מתנגדים לדיני ישראל. והנה כבר האריך בזה הפרופיסור חוולסון בשעתו.

כאמור, אין הצעת הספור הזה על־דבר חיי ישוע מקוימת על־פי עדות הגיונית ואינה עומדת בפני הבקורת, — אלא שמצא המחבר לנכון, כמו שעשו ההולכים לפניו, לתאר את צורת הנוצרי על־פי ס ב ר ה, בעזרת פסוקים ומאמרים מפוזרים פה ושם באונגליון, שרובם סותרים זה את זה; ועל הצד היותר טוב נוכל לשפוט על הספור הזה של חיי ישוע מנקודת־הראות של רומאן היסטורי בלבד, ובאמת יכולים אנחנו להחליט, כי במסגרת „אהבת ציון" של מאפו יש יותר אמת היסטורית מאשר בכל הספורים, שבהם התאמצו הסופרים החדשים לתאר את ישוע, סביבתו ודורו, כל אחד לפי מדרגת אמונתו או כפירתו, או כיד כח הדמיון הטוב עליו.

לעומת זה ימצאו הקוראים חפץ רב בפרק „תורת ישוע ודעותיו", כי בו הראה המחבר את ידיעתו בספרותנו העברית, ולא הלך אחרי חכמי הנוצרים, המיחסים לישוע כל מאמר מוסרי נעלה וכל דעה רוממה, אשר באמת שאבו אותם בעלי האונגליון מספרי־קדשנו או מחכמי ישראל, כהלל ותלמידיו, אשר כולם קדמו להתקופה, שבה נכתבו ספרי האונגליון. אדרבה, על־פי ההשואות, שהמחבר משוה בין מאמרי ספרות ישראל והמאמרים הדומים להם, הנמצאים באונגליון, יתברר לנו, כי יפה כח תורת המוסר ואהבת המין האנושי על־פי התורה שלנו מאשר על־פי ספרי האונגליון.

המחבר השכיל להבליט את העובדה, היוצאת מקריאה בספרי ישראל, כי לא רק הדעות בלבו, כמו אהבת האדם, המתבררת בפסוק „ואהבת לרעך כמוך" ובמאמר הלל „מה דעלך סני לחברך לא תעבד", כי אפילו בפועל ובמעשה לא קיים ישוע, כמו שנראה מתוך האונגליון, את העיקרים האלה בעצמו. למשל, רגילים היו הנוצרים להאשים את ישראל במה שאלהים הוא אל קנא ונוקם, והם מתפארים, כי אלהיהם אלהי חסד הוא; — אבל מה נעשה, וישוע הנוצרי, במעשיו ובדבריו, הוא יותר קנא ונוקם מכל נביאי ישראל! למשל, מאמין הוא בפעולת הפשע הקדמוני עד סוף כל הדורות, שבעבורו יסבלו בני אדם וחוה; מנבא הוא, כי הקללה שנתקללו בני ישראל בשביל הריגת הנביאים תחול עליהם במשך כמה דורות, והוא מרבה לקלל ולהטיל זוהמה בבני עירו ועמו ובכל המתיצבים כצר על דרך האמונה בגדולתו ובמשלחתו.

(סוף יבוא).

הביבליוגרפיה של מנדלי

מאת

א. ר. מלאכי.

(המשך).

יא. ל מ ד ו ה י ט ב, הוא ספור אהבים, חלק ראשון. מאת שלום־יעקב בן חיים משה אברמוויץ. — הספור הקטן הזה, שהוא בכלל הספור הראשון, שכתב ש. י. אברמוביץ, דן בשאלת הבנים, בני דור ההשכלה, שהחלו אז להתפרץ מפני אבותיהם. אברמוביץ הביע בספור זה את מחשבותיו על־דבר השכלה טהורה וצרופה ברות היהדות ועל־דבר הספרות העברית (מתוך השיחה שבין דוד וחבריו: „באמת, אמר יונתן, קצה נפשי במליצות לא מועילות ובפלפולי תוהו, לא לעזור ולא להועיל" — ניכרת שאיפתו של המחבר, שתהיה הספרות העברית ככל הספרויות והסופרים יכתבו ספרים מועילים, ספרי חכמה ומדע). בהקדמתו אל הספר אומר אברמוביץ: „הן תכלית ספרי גלויה היא לכל קוראיו, לכל אשר יקראוהו באמת וברוח נכון, מי איפוא לא ידע כי רעיוניו מיוסדים על אדני המוסר ל כ ל א ה פ ש ע ו ל ה ת ם ח ט א ו ת? ומי איפוא לא יראה, כי נצר מטעי זה שתול על פלגי התושיה, והיה פריו להועיל ועלהו לתרופה? גם מפחד מבקרים לא פחד לבי, כי אין למבקר להקדים פיו לאזניו — לשפוט דבר בטרם ישמע, ואנכי הלא הוצאתי בעת לאור אך את החלק הראשון". בספור זה יד הבנים על העליונה, והמחבר מתיחס באירוניה אל האבות ההדרים, ובכל זאת אין הלעג של אברמוביץ פה לעג שנון. הרבה אידיליות יפות אנו מוצאים בספור הזה, שמתוכן ניכרת חבתו של המחבר להטוב והיפה שבישן; אר"ז כתב אז בנוגע לספור הזה: „וכן לא תמשכו ידיכם מספרו הקטן „למדו היטב", למען יבצע מעשהו אשר החל לתת לצעירי ישראל ספר למקרא, המעטים מאד בשפתנו, וילמד ממנו גם תהלוכות התבל ודרכי האנשים סביביו" („המליץ", שנה שלישית, גליון 7 — י"ט כסלו, תרכ"ג). את הספור הזה עבד אברמוביץ אחר־כך בשם „האבות והבנים", ובסוף ימיו העביר עליו מ נ ד ל י מ ו כ ר ס פ ר י ם את קולמוסו ה ח ד ש והכניסהו לתוך כתביו העברים.

יב. ת ו ל ד ת ה ט ב ע, מדבר על שלשה דברים שעליהם העולם קים על החי ועל הצומח ועל הדומם... חבר החוקר... דר. הא־ראלד אטמר לענץ ונעתק לשפת עבר הקדושה מאת שלום יעקב בן חיים משה אברמויץ. חברת ראשונה, בעלי חיים היונקים עם שמנה לחות הציורים. — הספר הזה, אשר אברמוביץ התגדר בו כל־כך, עשה פרסום למתרגמו גם מעבר לגבולות רוסיה, והרבה מחכמי חוץ־לארץ הפליגו בשבח אברמוביץ וכתבו על הספר מאמרי בקורת ותהלה. הספר נדפס, בעצת אר"ז, בליפסיא, בשנת „כח מעשיו הגיד לעמו" (תרכ"ב), על־ידי מרדכי יעללין. בראש הספר באה הסכמה, בתור מכתב אל המתרגם (בגרמנית) מאת הפרופיסור יוליוס פירסט. במכתב הזה מעיר הפרופיסור את המחבר על אשר בחר לו לחדש שמות בעלי־החיים בעברית ואינו משתמש בהשמות הנמצאים בתלמוד ובמדרשים. אר"ז מעיר על זה (בבקורת על „תולדות הטבע", „המליץ", שנה שלישית, גליון 7 — י"ט כסלו תרכ"ג): „אך לדעתנו אין להאשים את המחבר בנידון דידן אם לא הצליח בכל עת למצוא את השם אשר השתמשו בו הראשונים, כי־אם נמצאו בשפתנו ספרים על כל ענפי החכמות, הן המעט מכלם כתובים בתולדות החיים; ועל כן השמות לא פורשו כל צרכן וצריך לראיות כי לזה כוונו התכמים — ואנחנו רואים כי לא נופל המחבר מיתר הבקיאים בתלמוד ומדרשים, ולפניו היו ספרי החכמים שכתבו בענין הזה, כאשר יעידו הערותיו היקרות". המבקר מסיים בבקשה: „ובכן ישימו נא כל דורשי כבוד שפתנו על לבם לחזק לב המקדישים עתותם לעבוד בשדה שפת עבר, בקחתם מידם את הספרים במחירם ויהי לאל ידם עוד לעשות תושיה. ראו נא את המחבר הצעיר אברמוביץ אשר לעמלו אין קץ והוצאותיו רבו למאד, והוא לא בא אליכם לקבוץ חתומים על ספרו אשר ב ד ע ת ו ל ה ו צ י א ל א ו ר, רק כבר הכינו והדפיסו והנו נכון לפניכם. והיה אם יצליח המחבר להוציא עפ"י את הוצאותיו הרבות, או אז ינופף ידו להדפיס את ארבעת החלקים הנותרים עוד, השמורים אתו, והיה הספר אחד לתועלת הקוראים ולתפארת שפתנו". ובנוסח כזה כתבו גם שאר המבקרים והחכמים על הספר הזה מיד בצאתו לאור.

את „תולדות הטבע" הקדיש המחבר לכבוד „חותנו כאב לו, משכיל ונכבד יקר רוח ובר לבב, שוחר טוב ותושיה, אוהב ומוקיר רבנן, מוהר"ר זלמן לעווין, על כל הטובות והחסדים שעשה לו בהיותו איש

אשר עשה במה שהקדיש את הפרקים הראשונים מספרו לתאור המצב המדיני של עם יהודה בדורות האחרונים לבית שני, ויעמוד על עיקרי התסיסה הדתית והחברתית ומלחמת הדעות, שהתחוללו אז בישראל ושהתבטאו על־ידי הכתות השונות, שרבו בקרב היהודים בארץ ובגולה. הוא נותן לפנינו ציור מכת הצדוקים, שהיתה אריסטוקרא־טית, מדינית ולאומית בעיקרה וכפרה באמונות ודעות של מה לאחר הטבע: כתחית המתים ושכר ועונש; הוא מעביר לפנינו את חבורת הפרושים, שהיתה קרובה אל העם ואחזה באמונה הלאומית במשיח בן דוד ובגאולה ארצית, וגם מן האמונות המיסטיות לא הניחה ידה, ותנחם את העם בהבטחות לעולם הבא ובאמונה ובשכר ועונש ובתחית המתים. כת שלישית, היא כת האיסיים (ובמצרים נקראו חבריה בשם התירפתיים), פרשה את עצמה מן העולם הזה. חבריה התגוררו בערבות ובמדבריות, חיו חיי נזירות ופרישות ועסקו ברפואת הנפש, כדי לחתקין אותה לעולם הבא, ואפילו את הספורים והמעשים שנזכרו בכתבי־הקודש לא דרשו כצורתם הגשמית, כי־אם עטפו אותם מעטה מסתורין של משלים וסגדות ורמזים, עד היותם לאליגוריות לדעות רוחניות ומפשטות. קרוב ברוח לכת הזאת היה הפילוסוף פילון האלכסנדרוני, אשר השפע מן השיטה האפלטונית ויבאר את כל התורה העברית על־פי הדרך המיוחדת לו, שבה הפשיט את כל החומר והעולם הגשמי מתכנו וזהורה, כי אין החומר אלא צורה להפשטה, השואפת לאצילות עליונה, וכי כל העולם הגשמי הוא מעין סולם של מדרגות, הנאצלות מהשכינה על־ידי מתווך, הוא הלוגוס או ה מ י מ ר א, הוא רוח־הקודש, הוא המלאך והוא בן־האלהים, המתווך בין האלהות הטהורה ובין הגשמיות האנושית.

היטיב המחבר אשר עשה, בהתעכבו על תאור מהות הכת הרביעית, והיא כת הקנאים, אשר עד כה לא הרבו לעמוד על אפיה האמתי ועל ערכה (מלבד, אולי, סלודור ורינאן). כת הקנאים נוסדה על־ידי יהודה הגלילי, ובראשה עמדו בנו ובן־בנו, אשר השתתף במלחמת החורבן בתור ראש הקנאים. להפך מן האיסיים, שאפו חקנאים להמשיל את מלכות שמים ואת חוקי הצדק והיושר בארץ, ויתנגדו לממשלת העשירים והעריצים ולשעבוד מלכיות, וישנאו את המוכסים ואת השררה והרשות, ויצפו לגאולה לאומית ולירושלים מושלת בכפה בשם חוקי הצדק והחירות הגמורה, כאשר הבטיחו לנו נביאינו. הקנאים, אשר החזיקו בכלל, כי אין מלך ושר לישראל, כי ה' לבדו הוא מלכנו, היו הקומוניסטים הראשונים בדברי ימי המין האנושי, וכל העממיים מחויבים לרחוש להם רגשי כבוד ותודה.

רבוי הכתות ומלחמת הרוחות והדעות מבארים לנו את ה„מסגרת" ההיסטורית, שבה נולד, חי ופעל ישוע הנוצרי. הד"ר גינצבורג, שכתב ספר פופולארי, לא מצא לנכון להעמיק חקר בפרובלימה של מציאות ישוע בכלל, אף־על־פי שרבים כופרים בזה, וטעמם ונמוקם עמם, ויואל ללכת אחרי שיטת ארנסט רינאן, שכתב מעין רומאן היס־טורי יפה, אבל אי־מדעי, על חיי ישוע, ואשר התאמץ להסיר את הנגודים והסתירות, הנמצאים בספרי האונגליון על־דבר חיי האיש ומעשיו בתחבולה מלאכותית, הראויה לכותב רומאן או דראמה והמתנגדת לכללי המדע והבקורת: הוא חלק את חיי ישוע לאיזו תקופות, ויראה על־פי מאמרים ומעשים, שמצא מכל הבא בידו בלא מוקדם ומאוחר, כי לא הרי ישוע הנער הגלילי כישוע שהיה לאיש פועל ומטיף מוסר ולקח, ולא הרי ישוע ה„רבי" הגלילי כישוע שבסוף ימיו נהיה לאיש קדוש, בעל־שם עושה נפלאות והולך בגדולות, כנאמן בית־אלהים.

בשיטה הזאת הלך גם הד"ר גינצבורג וישכח, כי בהציעו ספור כזה לפני קוראים עברים, נתפס בעצמו במה שהאשים את כותבי המגילות של „תולדות ישו" ו„אותו ואת בנו", ולא נבדל מהם אלא במה שהם כתבו מרורות על ישוע בישראל, טעמים של פולמוס וויכוח דתי, והוא עורך לפני קוראים פשוטים ונעדרי יכולת לבקר בעצמם ספור־מעשה, המבאר את ישוע כאישיות המעלה מצוינה ורבת־הפעולה, בשעה שאפילו מציאותו ההיסטורית בלבד נשארה לחידה.

ואולם האמת ניתנה להאמר, כי המחבר לא שכח, שהוא כותב יהודית ליהודים, ועל כן השתחרר, עד כמה שהרשו לו ההשפעות, שהשפיעו עליו החכמים שקדמו לו, והשתדל להתאים את המקרים והמאורעות שהוא מספר לתנאי החיים והדעות, שמשלו בישראל באותם הזמנים.

על־פי התמונה, שהשוה לפנינו המחבר מאישיות הנוצרי, יוצא, כי אמנם נולד בזמנו של הורדוס איש שנקרא בשם ישוע בן יוסף, והוא היה גלילי מנצרת ואביו היה חרש־עץ; בילדותו שמע לקח מפי חכמי ישראל בגליל, ובימי נעוריו כבר התנבר כבעל חלומות והזיות והולך בגדולות ונפלאות ממנו, כאחד הדרשנים, שרבו אז בישראל, התחיל להטיף למוסר ולחיי־רוח, עד אשר התודע ליוחנן המטביל ולכת האיסיים, וידבק בדרכיהם ויהי לאחד מהם ויעשה במעשיהם. וכה היה הפועל הגלילי (המחבר מדגיש בכל פעם את העבודה, שישוע היה פועל, אף־על־פי שבשום מקום לא נזכר, כי הוא בעצמו היה פועל, ולא עוד, אלא שהוא הטיף לשומעי לקחו, כי לא יחזיקו בעבודה ויהיו כצפרים, אשר ה' ממציא להן לחמן בלי עבודה) לאסיא (רופא), המרפא חולים על־ידי שמות־הקודש והשפעות, כאחד מבעלי־השם בדורות האחרונים. ובהיותו בעל עצבים מחודדים מטבעו, הצליח אמנם להשפיע על החולים ממין ידוע, עד שבאמת נתרפאו על־ידיו, ויהי הדבר לנס.

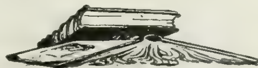
הוא היה יהודי חרד ושומר מצוה, אבל בהיותו איש מן העם נשאר קרוב לעם, לרגשותיו ולצרכיו, ויהי בעל תבונה רכה ונוחה לבריות, סבלן וטוב לטובים ולרעים, עד שרכש לו את אהבת ההמונים. וכאשר רב פרסומו בקהל, התחיל להאמין בעצמו, כי הוא המביא גאולה לעולם, ויעיד על עצמו, כי הוא „בר־נש" או בן־האדם, אשר נבא עליו דניאל, והוא נאמן בית־אלהים. ובאחרונה האמין בעצמו, כי הוא הגואל והמלך המשיח, ואולם נפשו ישרה בו, ומעולם לא עלה על דעתו להאמין, כי הוא משיח בן־דוד ממש, כי־אם חשב, שהוא משיח ברוח ולא בגוף, גואל נפשות ולא גופות וארצות. וכאשר הקיפו אותו בני ישראל הנאמנים לתורת הנביאים בשאלות מעין זו: „אם גואל אתה, למה

עניות הנכסים ועניות הטעם, את הפזיזות היהודית, גאות־שוא, סימני עבדות וחירות, בטול היש ותאות הקשוט ועוד דברים רבים כאלה במלבושי היהודים. את כל זה תמצאו בקפוטת המשי של שבת ובאדרת השער אשר לבנימין; קפוטתו זו היא „עוד מיום חתונתו והיא מרוסקה וחלולה ככברה, המשי קרוע מבחוץ ובד צהוב מציץ מבין הקרעים מבפנים. גם בגד חם לו כמין אדרת שער, כביכול, אבל העור ברובו כבר מוקרח וצוארונו חלק. לא עלה עליו עור מתחילת בריאתו. כשהתקינו לו אדר־היקר הזה ליום חתונתו היה אביו, עליו השלום, וותרן באותה שעה ומגלה רצונו להחייט שלא לקמץ בצוארון; אדרבה, להרחיבו ולהאריכו שיסרח לו לאחוריו במדה מרובה, כדרך הנגידים, ולמלאות אותה לשעה אניצי פשתן ולקרום עליהם בד לבן מתרומת היתור להחייטנים, ועם זה התחייב להעלות עליו, אם ירצה השם, עור חולד, בשעת פרעון המותר מהנדוניא, אבל את הנדוניא לא פרע והצוארון פרוע, עירום ועריה עד היום הזה". („מסעות בנימין השלישי", פ"ד).

הרי לפניכם פרק שלם מחיי היהודים כתוב על הצוארון המוקרח. הנך קורא את ספורי מנדלי ועיניך רואות לא סתם יהודים, כי־אם יהודים מצוינים בכל. הנך רואה לא סתם בגדים, כי־אם בגדי יהודים מצוינים בכל. הנך רואה כלי גולה ממש, בגדי עם סגור בין החומותים, שאינו מקפיד, מחמת רוב עוני ובערות, על נקיון גופו, ומכל שכן על נקיון בגדיו ושלימותם, ועל אחת כמה וכמה שאינו מקפיד בטעם וגוי. הבטלונים, למשל, „אינם מקפידים על רגלים יחפות ועל ארכובות וזרועות חשופות וחזה מגולה ודי להם גם בשיורי בגדים — בסימן של פוזמקאות ושל מכנסים ושל קפוטה בלואה. בתוך רחובות עיר בטלון אתם רשאין, רבותי, להלוך רק בטלית קטן לבד, חשופי חזה וקרועי פוזמקאות ומכנסיכן פתוחים". („בעמק הבכא" ח"א, פרק א').

בבגדי האומה לפלגותיה מתגשם בכל תקופה ותקופה רגש־היופי שלה, צרכיה החמריים והמוסריים, ובכלל מדרגת תרבותה. לפנים היה תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו חייב מיתה, ורבי יוחנן היה קורא „למאניה מכבדותיה"; אולם „הכסלוני שנמצא רבב על בגדו, כגון שומן הקוגי"ל ודייסא ועפרורית חלמון של ביצים, ליחה ומיץ האף וכדומה, אינו חייב מיתה, חלילה, אדרבה, רבב זה נוי הוא לו ומוכיח עליו, שאינו נוהג בעצמו סלסול ואינו מפנה לבו לדברים בטלים. ואפילו לעטרה של רפש, המקפת את שולי הבגד, אין הכסלוני חושש ומעלים עין ממנה, עד שהיא מתיבשת ונופלת מאליה". („בסתר רעם", פרק א').

רבותי, הרבה מן הפסיכולוגיה המדומה, שמספרינו החדשים ממלאים בהם את ספוריהם בלי מדה ובלי חמלה, תכלה מאליה לאחר שתעבור זמנה ותבוא במקומה פסיכו־לוגיה יותר חדשה, אולם ה„תעודות האנושיות", אשר צבר מנדלי בספוריו על דבר מלבושי היהודים, תהיינה לחומר יקר בידי הדורות הבאים.

סֵפֶר יְהוּדִי עַל מוֹצָא הַדָּת הַנּוֹצְרִית

מאת

ד"ר נחום סלושץ.

די ענטשטעהונג פון קריסטענטום, פון ד"ר א. גינצבורג. פארווערטס אסאסיאיישאן, ניו־יארק, 1917.

הד"ר גינצבורג העשיר את שוק־הספרים היהודי בספר מדעי פופולארי חשוב ומענין מכמה צדדים, ועל זה יודוהו הקוראים המשכילים וכל שוחרי דעת. בספר הזה, אשר רוב פרקיו הופיעו ראשונה בעתון „פארווערטס", התאמץ המחבר למלא חסרון, שהיה מורגש בספרות היהודית, אשר רוב קוראיה אינם יודעים שפה אירופאית, וביחוד חסרה להם ההכנה הדרושה, כדי להבין בספרי החכמים הנוצרים והיהודים, אשר כתבו על תולדות הדת הנוצרית ומהותה בתקופתה הקדמונה, כלומר, קודם שנפרדה פירוד גמור מן היהדות ותהי לדת עומדת ברשות עצמה. ואפילו אם לא נסכים לדעת המחבר, האומר בהקדמתו, כי הוא רואה את התקופה הראשונה של הנוצריות „כאפיזוד רב־הענין בתולדות ישראל", וכי הוא שופט על השפעתה על העולם כאילו היתה „הפרשה היותר חשובה בתולדות ישראל", — הנה נעלה מעל כל ספק, כי בירור היחס שבין היהדות ובין הנוצריות בראשית יצירתה של האחרונה הוא אחת השאלות היותר קשות להולמן, כי במעט אי־אפשר לקבוע תחומים מוגבלים למהלך הדעות והאמונות. על מדוכה זו ישבו כבר חכמים ומבקרים גדולים, ורובם נכשלו, אם מפני שנולדו בדת החדשה, והדעה הקדומה בזכות הנוצריות היא שגרמה להם לגלות בדת הנוצרית סימני מקוריות, באופן שיבליטו את יתרונה על היהדות בכל, ואם מפני שהיו יהודים מלידה וחבבו את היהדות יותר מדי והתאמצו להבליט באופן מופרז ובהגזמה את המוצא העברי של הדת הנוצרית. ועלינו להודות, כי במחנה העברים לא נמצא עד היום (אם לא נזכיר את ספרו של גרץ „מסיני ועד גלגלתא", את דעותיהם של יוסף סלודור, דארמשטטר, גייגר ודומיהם) סופר וחכם, אשר יקח עליו את הטורח לסדר את החומר, שאספו חכמי האומות בענין הזה, ולברר ולזקק את הדעות והמושגים, המשותפים או המיוחדים לכל אחת משתי האמונות, למען ברר וצרף את האמת ההיסטורית לאמתה.

אמנם התחיל הד"ר יוסף קלוזנר לספר את תולדות ישוע ברוב עיון ובבקיאות מופרזה בהקדמה, — שהיתה, כנראה, לעינים להד"ר גינצבורג בכתבו את ספרו — אבל עלינו להמתין עד שיגיע לידי פרסום גוף הספור, כדי שנוכל לשפוט על ערכו ותכונתו.

עלינו איפוא לראות את ספרו של הד"ר גינצבורג כאחד הנסיונות הראשונים, שנעשו על־ידי יהודי לאומי, משכיל ויודע את הספרות העברית במדה מספיקה, עד כדי לשאוב את ידיעותיו על היהדות ממקורות ראשונים ולהציע לפני קהל יהודי מחקר על מוצא הדת הנוצרית ברוח בקורת ובלי דעה קדומה בולטת.

כמו שהמחבר אומר בהקדמתו, הוא רואה את התהוות הנוצריות „כאפיזוד בתולדות ישראל", ועל־כן היטיב את

ושבושים חדשים, המבלבלים את דעת הקורא תפשוט ומביאים ערבוביה במחו; ולא קשה היה למצוא גם את הגהות וההערות התדשות. אבל מנדלי לא היה בקי גדול בשנויי נוסחאות, ובעיניו היו כל מהדורות חייהו כמעט שוות בתכנן. והתוכן הזה הוא: מכות ופגעים, לחץ ועוני, טלטולים ונדודים. יהודיו של מנדלי בכלל אינם סובלים לא יסורים קשים של אהבה ולא של דכדוכי־נפש מורכבים ומסולסלים; סולם רגשותיהם אינו גבוה ומעלותיו מועטות. מנדלי איננו מטפל הרבה במצפוני המח והלב של יהודיו ואיננו מנקר במחט דקה בנסתרותיהם. תחת זה הוא מטפל הרבה בקיבתם העלובה, והוא מאזין ומקשיב לטענותיה ותביעותיה הצודקות.

מנדלי יודע את כל מיני האונאות והערמומיות, שהיהודי משתמש בהן להונות ולרמות את קיבתו האומללה. היהודים שלו מומחים הם למלאכת הצומות והסגופים והם מנוסים בתחבולות האכילה המזויפה, הבאה רק לסמא את עיני הבריות. קיבתו של יהודי צנועה היא ומסתפקת במועט, במשהו, בשיורים, בפרורים ולפעמים גם בהבטחות ובפזמונים גרידא. אבל גם על־פת־לחם יבש, על חתיכת צנון, על כף רוטב של דגים מלוחים וכדומה אנוסים הם יהודיו לחטוא בשפתיהם, לכחש ולשקר, ולפעמים גם לבגוד באחיהם ולמעול באנשי בריתם. ואלה הם מושגיהם של יהודיו בנוגע להאכילה: „פת קיבר ותבשיל של גריסין למי שיש לו, סעודה מספקת וטובה היא, ואין צריך לומר חלה של סולת נקיה עם צלי רוסיל־פליי"ש בערב שבת, למי שזוכה לכך, זוהי ודאי מאכל מלכים, שאין בעולם יפה ממנו. וכשאתה עומד לפניהם ומספר למשל, בשאר מטעמים ומיני מזונות, מלבד דגים ורוטב וצלי־קדרה ולפת, הרי הדברים להם תמוהים ומשונים, וכל אחד מלגלג עליהם בדברי חדודים, כאילו אתה שוטה ומשטה בהם בדברי הבאי — עורבא פרח"... („מסעות בנימין השלישי".

* * *

בספורי סמולנסקין ומאפו מחיי דור שעבר אין אנחנו מוצאים זכר ושארית למלבושי היהודים והיהודיות. מספוריהם יודעים אנחנו, למשל, רק, כי בני הדור הישן היו „מקצרים בתחתונים ומאריכים בעליונים". אף אחד מהם לא טרח לתאר לפני הקורא את גזרתם, נוסחאתם וקטועם של המלבושים האלו. ותולדות המלבושים הם גם תולדות הקולטורה. החוקרים העוסקים במקצוע זה מסתייעים בהספרות היפה של דור־ודור. גם בספרותנו יש ספר מיוחד, של הד"ר שלמה רובין, על־אדות בגדי העברים והעבריות בימי קדם. ואל יהא דבר זה, מיני הבגדים ודרכי התלבושת וחליפותיהם, קל בעיניך, קורא עברי, כי גם נביאינו וחוזינו לא בושו לתאר את תלבושת העבריה, קשוטיה ועדיה בכל פרטיהם. צורת הדור וצורת האומה טבועות הן גם בהבגדים והעדיים. מנדלי היה הסופר היחיד בספרותנו העברית, אשר תאר את מלבושי נפשותיו בכל פרטיהם.

יהודיו ויהודיותיו טפוסיים הם, למן הנעלים הקרועות והבלויות אשר ברגליהם עד הכובעים הקמוטים והמעוכים אשר על ראשיהם. וכשאתה רואה את מלבושיהם המסורבלים והמשונים, מיד אתה מכיר גם את תכונת לובשיהם וממציאיהם. ומנדלי מצייר את בגדי היהודים לא בסגנון יבש ומעורר פיהוק, כאחד סופרי הדורות המתאבק בעפר הארכיון, כי אם בלעג שנון, המבדח את דעת הקוראים, אבל אין הלעג הזה ואין הבדיחות הזאת מזיקים אף במשהו לדיוקו של הציור המלא חיים ואמת.

למען יראה הקורא, שאין אני מפריז בעדותי זאת, אין לי אלא להביא דוגמאות אחדות מספוריו בעצמם. מנדלי מעביר לפנינו את הכסלוניות בשעת טיולן, והוא משתמש בהזדמנות זו להראות לנו את כל „תפארת" מלבושיהן ו„טוב טעמן".

„הכסלוניות זורעות את כובעיהן כלאים, זרעונים ורמונים, אשכלות ענבים ושקדים עם קשואים ובצלים, כרוב, כרפס וחזרת בתוך אגודת אזוב... מעשה דמיונן להתפאר. גם צפור מצאה בית בכובעיה;... ואותם הפרצים הנראים במדבריות ובקעות ושדה יער, וחורש מיצל זה על ראשיהן, אלו הן מיני מטפחות, סדינים וצניפות שבראש נשים צנועות... אלה — שולי מטפחותיהם מחוברים במחט, או קשורים בעניבה מתחת לסנטרן, ובאלה —, השולים אינם מחוברים והם פורחים באויר לאחוריהן. גנת־כובעים זו בנם עומדת על פאות־נכריות עבות, ובתוך כל פאה נכרית ראש אדם נתון כמעט עד גבות העינים... תמונת אזנים וצואר אינכם רואים זולתי עגילים, רבידים, מרגליות ואבנים טובות או מזויפות. זה הראש, עם כל הכבודה שעליו, רובץ על גויה בעלת שתי רגלים, מתעטפת שחורים ולבנים ובכל מיני צבעונים הרבה זו למעלה מזו, כקליפות השום, מן מעיל המשי ואהר היקר, הבגדים החיצונים והגלויים, עד בלגיי הסחבות והסמרטוטין הפנימים — הקליפה התחתונה הכסלונית. ואף־על־פי שהחמה לוהטת ובני אדם מזיעים מרוב החום, אף־על־פי־כן בגדי תפארת תמים אינם פוסקים והם מטיילים פה לפניכם..." („בסתר רעם" פ"א).

אלה הן כסלוניות ממש, וגם הכסלונים, הגברים, מצוינים הם בבגדיהם: „ואם לכאורה הם מתלבשים עתה על פי הדת כמנהג אשכנז, ומצד דינא דמלכותא אין לבוא עליהם בעקיפין, אף־על־פי־כן יש במלבושם שמץ דבר יהדות כסלונית וסגולה מיוחדת, שאין לפרש מה היא; זה הקרטו"ז, שיש בו כל הפרטים וסימני בעלי מינו, הנה בראש הכסלונים הוא מתיחד בצורה זרה ומשונה, ונראה כאילו השטריימי"ל עליו השלום נתגלגל בו. ואין צריך לומר הסורטו"ק, יש בו מספר התפירות והקטע במקום האבנט וכפתורי העצם בכל פרטיו התלויים בו, אף־על־פי־כן אצל הכסלוני ברמות קפוט"ה הוא ברשומו הכללי. והסדק הזה מאחורי הבגד, שבכל אדם יהיה לו לבדו ואין לזרים אתו, והרי אתה אינך מרגיש במציאותו, אצל הכסלוני הוא נפתח לרגעים בדרך הילוכו, מתלבט אילך ואילך, מכריז ואומר לכל: פלוני סרוק, והרי לפניכם אחוריו ושתי רגליו!..." (שם).

כמה לעג וכמה אמת מעורבים בהשורות המעטות האלו! הנך מוצא בהן את עקבות הגלות, את חותם העניות,

כאלה. כמובן, שאחד העם היה מביע רעיון שכזה בלשון יותר פשוטה ויותר מדעית ובדרך יותר קצרה.

ועוד דוגמא אחת קטנה: „הנמלה מצווה ועושה תפקידה כשאר בני מינה והיא בבל־תסור מן הצבור אפילו כחוט השערה, מה שאינו כן בבני אדם. מדה אחת, שמוטבעת בטבע כולם, שבעים פנים לה אצל היחידים, וכל אחד מקיים אותה על פי דרכו משונה מחבירו. כל איש טיבו מתפרש בדבורו, בשחוק שפתיו ובקריצת עיניו, בהילוכו ובמאכלו ומשקהו. אף־על־פי שאלו דברים מתת אלהים לכל המין הנברא בצלם". („בימים ההם".)

היש ללבוש רעיון כללי, „מקום משותף" לסופרים לאין מספר, בצורה יותר עברית, כמעט הייתי אומר: בצורה יותר מזרחית?

* * *

לא בלי מלחמה פנימית הקדיש מנדלי בזמנו את עטו לתאר מעשי אבות ולהמנע ממעשי בנים. מנדלי, כבעל מזג חי ובעל לב רגש, לא היה יכול, לכאורה, להשאר קר־רוח למראה ההוה, למראה החיים השוטפים ועוברים, למראה כל השנויים והחליפות שנעשו בעולמנו היהודי. לא בלי מלחמה פנימית, הנני אומר, היה מפליג בספינת־רגשותיו אל „אי־המתים, אל עמק הרפאים ואל צללי העבר ומניח את „החיים" החדשים הסואנים ורועשים, נאנחים ונאנקים, תוססים ומתבעבעים, צוהלים ומנצחים; את החיים החדשים ואת שירתם החדשה. מנדלי בעצמו מתאר את מלחמת־נפשו זו באופן נעלה: „זה כמה קולמוסי נתון בין שתי דעות מתנגדות בתוך לבי, כארונו של מחמד תלוי ועומד, לפי המסורת, בין שתי מגניתין. בזמן שהאחת מושכתו כלפי מה שהיה בעבר, זו שכנגדה מעכבת על ידו ומושכתו למה שנעשה עתה בימינו, ושתי רשויות הללו מריינות זו עם זו בקרבי, כשני חנונים קופצים על קונה אחד ופוסלים בפניו זה את סחורתו של זה. זאת אומרת: רחמנא ליצלן מהאי סחורה חדתא ומיני תכשיטים דהאי זמנא בישראל... אין טיפוס גמור בטיבו ואופיו העצמי, הכל גולמים המה להם, כגלמי עץ לשעשועי תינוקות, פושקי שפתים, מתופפים, תוקעים ומצלצלים ומשמיעים קול, לא מרוחם אלא על־ידי מעוררים חיצונים, הנח להם והרי לך כלי חמדה עתיקים, מעשי אבות כולם ורוחם עומדת בתוכם... וזאת צווחת ואומרת: כלך אצלי! לסחורתי הבט ואל תפן למה שעבר ובטל מן העולם... איך שיהיה ההוה לא שלם ונאה כראוי, סוף סוף הרי עיקר המציאות בו הוא, והאדם שחי ואוכל ושותה וחש בכל בריה חיה, אינו בן חורין להפטר מן המלאכה, לתקן כפי האפשר את המציאות, שתהא נוחה לו ולצרכיו המרובים, ועל כרחו לשתף עצמו בעשיה זו במועדה ובזמנה עם שאר בני דורו". („בימים ההם").

לא חפשי היה מנדלי בבחירתו את מעשי האבות ובתתו את היתרון לטפוסי העבר מן ההוה.

אם מבין אנכי כראוי את מהות כשרונו הספרותי, את תפיסתו הציורית, אז בחירת זו היתה מונחת בעצם טבע כשרונו ובאופן קליטתו את המציאות. מכונת־כשרונו, נבחר בלשון מסבירה, היא בעלת גלגלים וקפיצים עבים ומוצקים; „בנינה הוא פשוט ובלתי מורכב, והיא ממלאה את תפקידה על צד היותר טוב. מספיקה היא לתפוס את רשמי החיים הפשוטים של אבותינו ולעבדם כראוי. אבל מחוסרה היא, מכונה זו, כביכול, אותם הגלגלים והקפיצים הדקים והמורכבים, הדרושים לתפיסת רשמי החיים הדקים והמורכבים של בני דורנו. מנדלי היה, כאמור בפרק הראשון, בעל עינים בריאות ובהירות, אבל חסרה לו אותה הסקירה החודרת לתוך עמקי רשת־החיים הדקה. עיניו היו רואות רק את צבעי החיים הגסים והמבהיקים, אבל קצר היה כחן להבדיל בין חצאי הגונים הכהים או החלשים ביותר. כשרונו לא חונן באותם המכשירים היפים, דקי־ההרגשה ומהירי־התנועה, המסגלים את האמן לתת דמות ותואר גם לדעות, מחשבות ורגשות, המפרפרים באויר ושטים בחלל־העולם, לחיים וחזיונות שעדיין לא נגמרה ולא נקבעה צורתם או יצירתם.

צרתוסטרה של פרידריך ניטשה קורא: „אל־נא, אחים מיוחסי־חדוה, אל־נא תביטו לאחור, שאו עיניכם והביטו לפנים! היו מגורשים מכל ארצות האבות!... אהבו את ארץ־הבנים: אהבתכם זו תהא יחוסכם החדש. בקשו וגלו את האיים הרחוקים, אשר עוד לא נגלו, בים הגדול!... שקדו־נא לתקנת בניכם לכפר על עון היותכם בעצמכם בנים לאבותיכם!"

מנדלי מוביל אותנו אמנם לארץ־האבות ולא אל ארץ־הבנים, אבל במדה שאנחנו שוהים יותר בעולמו הישן, במדה זו נתעורר יותר לחיים חדשים של העולם החדש, ההולך ומתרקם, ההולך ומתהוה. מנדלי ידע היטב את ערך עולמו הישן: „עולמי זה — אומר מנדלי — אוי ואבוי, קטן הוא מאד. שם לא ינצו הרמונים, לא תפרח החבצלת, אין שמחה וקול ששון... ובני האדם שם יהודים פשוטים: בעלי זקן ופאות וקפוטות ארוכות, כחושים וכמושים ודלים, כפופים ורזונים ומדוכאים, חרדים ונפחדים..."

מנדלי בעצמו היה מרגיש לפעמים, כי חוטא הוא להוה, בשומו לבו רק אל ימים עברו, וההוה היה, כנראה, מושך לפעמים את לבו ומעורר את דעתו. בשעה כזו היה מנחם את נפשו ואומר בסגנונו המיוחד לו: „דע: אין מנדלי בא לספר מעשה שהיה בעבר, אלא בשביל שיש בו רמז למעשים הרבה בהוה. ובאמת מה הם חיי דכל בית ישראל אם לא מעשה עתיקא, שחוזר ומתחדש תמיד בכמה וכמה מהדורות, שוות בתוכנן ומשונות בפניהן... מעשה אבות סימן לבנים ותוכו אחד: המכות והפגעים, הלחץ והעוני, הטלטולים והנדודים המבוהלים, הפלפולים והוכוחים, בלבול הדעות וריב לשונות". („לא נחת ביעקב").

אילו היתה סקירתו יותר חדה, הלא היה יכול למצוא בהמהדורה החדשה של ספר חיינו פרקים, פרשיות ומקראות שלמים, שנוספו אמנם ביד המאורעות של הזמן החדש; אילו היו עיניו של מנדלי לא כל־כך שקועות בספר־חיינו הישן, הלא היה יכול למצוא במהדורה החדשה גם טעיות

מֶנְדֶלִי מוֹכֵר־סְפָרִים.

מאת

ראובן ברײנין.

ב.

מנדלי אינו נוסע בעגלתו לארצות לא־נודעות לו, על כן גם לא הביא אותנו מעולם למדבריות של פסיכולוגיה משונה, אשר לא דרכה בהם גם רגל חוקר (מדבריות כאלה אנו מוצאים לפעמים בציורי פרץ): מעולם לא נשמט הקרקע מתחת עגלתו ולא הפיל אותנו למהמורות הזיות חולניות; בלשון יותר פשוטה: מעולם לא התרומם לספירה שאינה שלו, ולא נסה את כחו לכתוב ציורים פסיכולוגיים מחיי הגדולים או הקטנים. הוא ידע תמיד במה כחו גדול ועד היכן מגיעות קרני־המשוש של כשרונו. וכחו היה גדול לצייר את מראה עיניו. מעולם לא יצא מגדרו להרחיב או להעמיק את גבולותיה של המציאות, שהיתה קרובה לו במקום וברוח. ולבקש את כחותיה המניעים, הנעלמים ונסתרים מאחוריה. חוש־המציאות שלו נשאר בריא, בלא כל לקוי ופגימה קלה, עד הדף האחרון שיצא מעטו. דבר שאין אנו יכולים לומר גם על ליאו טולסטוי הגדול. חלק הנגלה, שלא נגע בו עוד עט אמן ומשורר, עוד כל־כך גדול הוא בעולם, עד כי יכולים אנו להודות בכל לבנו להסופר אשר ישאב ממנו במלוא חפניו, אם גם לא יחטט בנסתרותיה של הנפש לשם איזו פסיכו־לוגיה בדויה ומטושטשה. מנדלי לא היה מעולם בין המספרים הטווים קורי־פסיכולוגיה. הוא רק גלה לפנינו חלק חשוב מהמציאות היהודית — בכל אופן מציאות, כפי שהיתה לפני שני דורות, פנת־חיים שלמה: ועל־ידי זה השאיר במילא חומר יקר לחוקרי הנפש.

ואין אני רוצה בזה להשפיל ערכו של הספור הפסיכו־לוגי. הן סוף־סוף אין מציאות כשהיא לעצמה, כי אם לכל סופר וסופר יש מציאות אחרת. כל אחד ואחד רואה את העולם המוחש בעין אחרת, לפי אשר הוא מוכשר על־פי מזגו, חנוכו, השכלתו, בריאותו ותקופת־חייו. וגם המציאות בעצמה משנה לרגעים את פניה, ואין היא נתפסת לעולם בעין־בשר, כי־אם בעין־הרוח של היוצר. האמן והמשורר האמתי בורא לו מציאות בצורה מיוחדה, ומכריח אותנו להאמין בישותה ובקביעותה. והאמנות תגיע רק אז למדרגה גבוהה, אם יעלה בידה לחדור אל תוך נשמת החיים ואל כחותיהם הנסתרים והסמויים מעין בשר. אולם רצוני היה להגיד, שמנדלי היה פסיכולוגון שלא מדעתו ושלא בכונה מיוחדה. חזיונותיו של העולם היהודי בתקופה ידועה, במקום ידוע ובהיקף ידוע הצטלמו במחו באופן בהיר ומדויק עם כל השרטוטים החיצוניים. ואחרי שהוא מוסר לנו בחושיו הבריאים את מראה עיניו באופן ברור, מסר לנו בזה את הצד הנפשי של אותם החזיונות עצמם. נשמת התקופה ורוחו של האדם הם הם המטביעים את חותמם הפנימי בכל מעשי בני האדם, בלשונם ובכל דרכי חייהם הגלויים ונראים לעין האמן. הן גם דיקנס, טולסטוי ואמיל זולא לא כתבו ספורים „פסיכולוגיים", — מה שרגילים לקרוא בשם זה — בכל זאת גלו לפנינו מסתרי הנפש של התקופה וגם של האדם הפרטי.

* * *

מנדלי כתב עברית לעברים, לכן בכל פעם שנזדמן לו לקלוע בתוך דבריו וציוריו רעיון, שהיה לקוח מבית־מדרשן של אומות העולם, היה נותן לו צורה עברית ומטביע בו גם את חותם סגנונו המיוחד, פרי אישיותו. ובדבר זה: להביע העיון אירופי בסגנון עברי, לפי טעמם של חובשי בית־המדרש הישן, הוא אמן שאין כמוהו בספרותנו. הוא מעכל מזון אירופי בקיבה עברית, עד שהוא נהפך לדמו ובשרו. והקורא העברי, שלא למד בבית־מדרשם, קורא רעיון זר כזה ואינו מרגיש כלל, כי זר הוא, כי חדש הוא ומחוץ הביאוהו. הוא קורא, והרעיון הולך ונבלע במחו כמעט מאליו, בלי יגיעה רבה ובלי כל התנגדות פנימית.

הא לכם דוגמאות אחרות:

„הנפש היא דירה דבי שותפי להרבה רשויות, שכל אחת ואחת עושה שליחותה, וכח טמיר ונשמה היא לעצמה, והן יוצאות ומתגלות בהרגשות משונות והפוכות זו מזו. אין לך תכונה מהתכונות, שאין צרתה בצדה, להפך ממנה. עתים הן חשות ונוחות זו לזו — ככרכושתא ושונרא דעבדו יומא טבא מתרבא דביש גד — ועתים מתגרות זו בזו ומהומה רבה בחדרי לב וקרב, כמו בבית־המשוגעים, והאדם נטרד ועובר מתכונה אחת לאותה שכנגדה, וחליפות והפכים עמו תמיד. זה דין כל בני חלוף, אלא שעתות חליפתם לא שוות בכולם. יש מתחלפים ברוחם למועדים ולימים ושנים, ויש לשעות ולרגעים". („בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה").

תמה אני, אם יש לבטא את הרעיון של רבוי הרשויות בנפשו של אדם בהסברה יותר עברית. ועוד דוגמא אחת: „ההשכלה היא חובת כל הנברא בצלם. אם אין היא, אין כל: אין דרך ארץ, אין כשרון המעשה ואין עבודה ומלאכת מחשבת, אין מוסר ומישרים ואין צדק ומשפט ודעת אלהים; החיים — חיי בשרים, והתענוגים — תענוגים גסים ולא קיימין, כתאוות הגוף, והכל הבל. ומרבה השכלה מרבה טוב טעם, מרבה טוב טעם מרבה הרגשת היופי והנשגב, מרבה הרגשת היופי והנשגב מרבה עונג הנפשי, מרבה עונג הנפש מרבה אושר, וקונה לו חיים של קורת רוח, של טובה וברכה. — יצר סוכן בנו, קרוצי חומר, התובע ספוק צרכינו תדיר לקיום והנאת עצמנו, ומחייב כל בריה ובריה לומר: בשבילי נברא העולם; אלא שמדת היושר והמוסר, הבאה על־פי בינת אדם, שהולכת ומשתלמת בקרב שנים, עומדת כנגדו ומגבלת ממשלתו, שלא יהא־דן יחידי, וחי גם אחיו עמו. ונמצא שתי רשויות מתרוצצות בקרבנו מדורות עולמים, מנצחות ומנוצחות חליפות בשיעור ידוע, לפי רוב ומעוט ההשכלה בזמן מן הזמנים". (שם).

פרק זה, ששנה מנדלי בתורת השלמת האדם בלשון חכמינו הקדמונים, הוא נוח לעכול גם למחם של חובשי בית המדרש, שאינם רגילים ומצויים אצל מיני מזונות רוחניים

שכנים סקרנים לבשו את אדרותיהם החמות, הנשים השכנות התעטפו במטפחותיהן וכולן יחד יצאו ועמדו איש פתח ביתו. באמצע הרחוב רצו הבחורים הנרדחים, דחופים ומבוהלים, כל עוד נשמה באפם. השלג היבש והנוצץ חרק תחת מנפיהם הגדולות והכבדות. בשדרות הלבנים והשוממים אשר מסביב השתפך הד צריחתה הרמה של זלאטקה, קול זעקת־שבר. תפסוה, טלטלוה על־פני השלג ועמדו עליה להכותה. השכנים והשכנות עזבו את מקומם ליד פתח בתיהם, וברחובה של עיר נאספה חבורה רבה. זלאטקה השתטחה על הארץ, התפלשה בשלג, תלשה את שער ראשה, קרעה את שמלותיה מעליה, בכתה והתחננה אל העומדים סביבה כי יחוסו על ימי עלומיה, טענה לפניהם, כי נערה נוצרית היא, כי נכריה היא פה בין היהודים. הנערים והבחורים בני השכנים, העומדים וצופים במחזה, ראו לתמהון־לבבם את שמלותיה הפרומות ואת מחשוף לבניה, בגדי־לבן של נערה בתולה. אחיה הצעיר, והוא עודנו נער כמעט, חרד למראה הזה ונתבלבל כולו. כל דמו פרץ פתאום אל פניו. אז נחן אל אחותו הפרועה לשמצה ולחש לה על אזנה בקול נרגש:

— קומי! מהרי וקומי! פן אשים מחנק לצוארך...

ואולם דבריו נשמעו כדברי ילד רפה־אונים, המאיים ביאושו. מיד פרש מן החבורה, נגש בפיק־ברכים אל אחד הבתים הזרים, תמך עצמו בכותל ונתן קולו בבכי־תמרורים.

כל אותו הלילה היתה העששית הקטנה דולקת בבית. זלאטקה סערה על משכבה, פשטה זרועות ערומות כלפי מעלה וקדחה כולה באש קדחת. האם, מבוהלת ואלמת, ישבה למראשותיה, מששה בלאט את מצחה הקודח, נתכוונה לנחמה ולהרגיע את רוחה בדברים רכים ולא מצאה בלבה את המלים הדרושות לכך. הבחורים כבר שכבו סרוחים על הספסלים, נוחרים ושורקים באפיהם. רק אחד מהם, הוא הצעיר, לא יכול להרגע עת רבה ולא אבה סלוח לעצמו על אשר בכה ברחובה של עיר לעיני כל השכנים. הלה שכב ער על משכבו, חציו יושב וחציו תומך ראשו בידו, הביט בעינים קמות אל חלל הבית, חשב מחשבות וזמם מזימות לעשות נקמה בכל העולם כולו. מחר ילך אל בית־המדרש, ירקיח את המקום הקדוש כמרקחה, יגיש טענותיו לפני כל אנשי הרחוב; יתיצב ליד ארון־הקודש, יראה בידו על ספרי־התורה, יאיים על כל הקהל בנקמת האלהים, אלהי הצדק והמשפט, העומד לימין העשוקים והעלובים, ויקרא להם: „רשעים אתם כולכם, שמחים אתם לאיד אחרים!" באי בית־המדרש בודאי יצחקו עליו. רבים יאמרו: „כמוהו כאביו — בן מיכל הנדח!" — אז לא יוכל להתאפק עוד, יזנק בחמתו אל שלחן בית־המדרש ויחטוף משם את מנורת־הלבנה הכבדה...

למחר בבוקר קרבה עגלה ועמדה ליד הבית הקטן. נכנסו שני יהודים זרים, נטלו את זלאטקה על זרועותיהם, הוציאוה החוצה והוליכוה בעגלה אל העיר. כעבור חודש ימים, כשחזרה הנערה הביתה רגלית, כבר היתה נכנעת ושקטה. בימים הראשונים עוד התהלכה בבית מחרישה ומשתאית, תועה כצל אילך ואילך, מפשפשת בחשאי ובהרהורים, כמבקשת מה שאבד לה, פניה חורים, לחייה נופלות ועל ראשה מטפחת ישנה, שמתחתה בצבצה צמה מוקרחה ודקה. אחר־כך כבה בעיניה גם הזיק האחרון. ישבה כל היום אל השלחן דוממה ואלמת, יושבת ומשגיחה באפס תנועה ובשויון־נפש אל מלאכת האם, המורטת נוצות בכברה. גם המעיל הלבן, אשר עליה פנה זיוו עתה וניטלה לבנוניתו; דמיונו היה כמראה עלים כמושים מסביב לפרח נובל.

לעת ערב מביא לה אחיה הצעיר עוגת־סולת וכוס חלב לסעודה. זלאטקה נגשת מיד לסעודתה, אוכלת בחשאי, באין אומר ודברים. על המטות, מאחורי התנור והכירים, מתרגשת תנועה בין הקטנים: „עוגה וחלב, עוגה וחלב!"— תוך כדי הרף־עין קופץ מעל המטה ומתגלה ליד השלחן אחד התעלולים, בריה קטנה מסולסלת־השער ועקומת־הרגלים, ערומה ויחפה, רק כתנתה לבשרה.

— זלאטקה, תני פרוסה אחת.

האח הגדול, העומד ומשגיח על זלאטקה באכילתה, מעניק להקטן מכת־לחי יפה. הקטן מקבל יסורים בשתיקה, ממהר ומתגלגל ברגליו העקומות וחוזר למקום־רבצו במטה. ורק לאחר שעלה על המטה והרגיש, כי בתוך עמו הוא יושב והסכנה ממנו והלאה, מקרר הקטן את דעתו בדברים, מכלה חמתו באויבו, הרחוק ממנו, בשטף קללות נמרצות, הנאמרות בזריזות מפליאה ובנשימה אחת:

— מחלה לראשך, חלירע לבטנך, מכה מפנים, חבורה מאחור...

האח הגדול רוקע ברגליו וצועק לעומתו:

— הס, תולעת שכמותך! ראה־נא גם ראה את לשונך השנונה! זה הקטן הולך בדרכיו של אבא! כמוהו כאבא הנדח, בצלמו ובדמותו!

כיון שנשמעה בבית מלת „אבא", מיד מתגלה מעל התנור ראשו של מיכל בכבודו ובעצמו. הפנים פרועי־השער מציצים כפני פרא, העינים האדומות והקמות תועות ומחפשות דבר בבית, כעיני חיה שכולה, שהרגיזוה ממנוחתה.

— הא? מה „אבא הנדח"? מי זה אמר כאן „אבא הנדח"?!

העינים האדומות תועות ומחפשות בבית ונתקלות מיד בעוגת־הסולת ובכוס החלב שעל־גבי השלחן. תוך כדי הרף־עין צונח מיכל מעל התנור ועומד על הקרקע ברגליו היחפות, רק תחתוניו למתניו.

— רוצחים! עלוקות! אבא נדח הרי אני לכם? וכי אתן לכם למוץ את דמי? את דם תמ־צי־תי?! הלא איש חולה אנכי, נוטה למות, שכיב־מרע! זקוק אני לתפנוקים! צריך אני לכלכלה טובה, לכלכלה טובה אני צריך!...

(המשך יבוא).

מחליפים כח ועור חדש נקרם על עצמותיהם: הריח בעצמו, היא אומרת, נוסף עליהם רוח־שכרון, ונדמה להם, כי בשר־אוז בפיהם... כסבור אתה, שנוח היה לי לראות את בני־חבורתה של גנסי, בלא עין־הרע, כשהם מציצים אלי מעל התנור למטה, עיניהם תלויות אל סיר מלא שומן ודלדולים מטוגנים וידם קצרה גם לגעת בכל החמדה הגנוזה הזאת? אין להם, לעלובי־נפש אלו, אלא לשכב מלמעלה, להביט כזאבים רעבים, להוריד רירם על שפתם ולנצנץ בשעת מעשה בעיניהם הקטנות... חמלת־אלהים היתה מתעוררת בלבי אותה שעה! לא יכולתי לראות בצערם, ועל־כרחי הייתי תוקעת דלדול אחד לידו של זה, מריחת־שומן על שפתיו של השני — כי מה עוד אעשה להם, בבקשה ממך? איך תשיג ידי למלא פיות הרבה כל־כך, ואני עצמי מטופלת בלא עין־הרע, בחבורה רבה, ובעלי אינגו משתכר אפילו אל צרור נקוב, והחובות אשר חבתי על האוזים גדלו מאד, הלואי יהא חלקי וחלקך גם יחד בזה שאני חייבת לשליש ולרביע — ומצא לשנינו, והרבית עולה כפורחת, ולסלק את ידי מתשלומין לא אובה ולא אוכל, שהרי אין דרכי בכך, שאפשוט את הרגל הריקה, כמו שעשתה ינטה בשעתה, שלא שלמה לגיסה את מחיר מחצית הדירה, והכל משום מה? משום בנה ותכשיטה, זה שלומד, כפי שאומרים, באסכולותיהם וכותב ביום השבת... כך עוברת שמועה בעיר, אף כי אני עצמי לא הייתי באותו מעמד, ולספר דברים אשר לא ידעתי תועבת־נפשי היא, ולהוציא דבה על אחרים שנאה רוחי. ואם שואלת אני, הרי אינני שואלת אלא זאת: מה ראה בנה של ינטה, שלומד הוא דוקא באסכולות הגויים? הרי כל עצמו אינו אלא ידוע־חולי, מוכה־שחפת מטבע ברייתו. כולם מוכי־שחפת הם, לא עליכם ולא עלינו. הלואי יעמוד אצלה עד זקנה ושיבה והיו ימיו מאה ועשרים שנה, כי הלא רק את טובתה אני דורשת. מה לי ולה? אף כי, אם נעמיק בדבר ונחפוש דרכיה אז עין בעין נראה, כי ה י א לא יצאה ידי־חובתה נגדי! אין זו מדת דרך־ארץ להעקיר שכנים מדירתם בעל־כרחם בעצם ערב הפסח. וכל־כך למה? באשר ידו של משה שואב־המים משגת לשלם לה שקל־כסף לשבוע, ואני אין לי ממון הרבה כל־כך. ואולם תלך־נא להשתבח בעיר אחר־כך, כשזה יקיים לה את הבטחתו! כי הרי יש רגלים לדבר, כי זה האיש משה חובותיו עצמו משערות ראשו. את כל משכורתו במשך ימות החורף כבר קבל מבעלי־הבתים למפרע, ועני הלא היה מעודו ועד היום הזה, והאשה, אשר הוכיח לו אלהים, פסי שמה, אף היא חתיכה הראויה להתכבד. אל יחשוב לי אלהים זאת לעון, אף כי אין דרכי חלילה להוציא לעז על אחרים ולשון־הרע זרה לרוחי... אך חכה־נא במעט קט... דומה, שמתחילה אמרתי לספר לך דבר יפה? אפשר ש א ת ה יודע מה אמרתי לספר לך? פרח מזכרוני ונשכח... חייך וחיי ראשך, הנשים הללו אין על עפר משלן, עם לא היה!... הנה עמדתי וערבתי לך מין בשאינו מינו, בללתי בליל חמיץ של דייסה ושל קרב וכרעים ושאר ירקות, והכל לשם מה? על מה ולמה? אכן באמת אמרו: תשעה קבין שיחה נטלו להן רק הנשים בלבד!!!...

נדחים

ספור

מאת

י. ד. ברקוביץ.

ג.

פעם אחת, כשהביאו הבחורים את אחותם מרחובה של עיר, היה הלילה ליל־ירח בהיר, מבהיק על בתים ועל חצרות בלובן השלג. מתחלה היתה זלאטקה כמתקצפת, רוגזת ורוגשת במשובתה. אחר־כך התאוששה פתאום, נגשה אל אחד החלונות, הנשקף אל פני הרחוב, הרכינה ראשה והדביקה את מצחה הלוהט אל כפור הזגוגית המחוספס. בחוץ היתה אורה ודממה רבה, כאור ליל־החג ודממתו. קסמים ירדו ממרום השמים ונחו על העולם הלבן מסביב. השלג הטהור והקופא הבהיק והתנוצץ, רמז מכל פנה חבויה ומכל ראש גג באלפי רצי־כסף. מנגד, מעבר הרחוב מזה, בצדו השדה הלבן, המזהיר לאור הלבנה בגבעת שלגיו, נשתטחו צללים גדולים ושחורים, צללי בנינים וגדרות. הצללים הללו, המרפרפים והולכים לימין השדה הריק ומתעלמים מן העין במורד הגבעה, כאילו המתיקו סוד במחשך, המזו וקראו אל עולם גדול ורחוק, עולם טמיר ונעלם, המשתרע בכל יפיו הגנוז ובכל חמודותיו הכמוסות מאחריהם. עולם־פלאות זה מקומו שם במורד, הרחק מעבר הנהר ומאחרי הערבות הכפופות, שם במקום שהשמים יורדים ונוגעים לארץ ואור בהיר שבעתים, אור־יקרות וקפאון־שלג, בוקע שחקים ומעור עינים...

וזלאטקה ידעה פתאום את כל אשר לפניה. צריכה היא לקום עתה ולעשות מעשה. צריכה היא למהר ולברוח מפה, לרוץ אל המקום ההוא, מקום־הפלאות אשר במדרון, שם מאחרי הגדר הדחויה של שדה־הקברות ליהודים. מנגד לשדה־הקברות הרומם, מעבר הנהר, נשקף מעל גבעה נשאה בית־הנזירים העתיק, העומד סגור ומסוגר על מאות חלונותיו, וחומה גבוהה ובצורה מסביב לו. בשעה זו, שעת אור־ירח ודומית־מות, כל החי ישן מסביב, אין עין רואה ואין אוזן שומעת. ורק מפנה נעלמה, ממחבוא עצים עתיקים ועבותים, ממקום קברות־התאוה, נשים ועלמות מגיחות בחבורה, כולן ערומות כביום הולדן, יוצאות להחליק על־פני קרח הנהר. נשים אלו, שדות ורוחות כולן, פורעות את צמות־תלתליהן הארוכות, מבהיקות לאור הירח בלובן שדיהן, יוצאות חבורות־חבורות ומסתובבות במחולת־המחנים, בוקעות בקיעים בקרח, טובלות בשרן במים המגלידים, שולחות לשונות ארוכות לעומת העיר וצוחקות כולן צחוק פרוע. ושם, במרום חומת־האבנים הגבוהה של בית־הנזירים, מתגנבים ועולים נזירים חרדים, לבני־פנים וצמאי־חטא, מטפסים בלאט, מתרפקים על אבני החומה ברעד אברים, זוקפים צואר ומטים אוזן לראות ולשמוע, ושניהם זו לזו נוקשות...

תוך כדי רגע נרתעה זלאטקה מעל החלון, קפצה ופתחה את הדלת ופרצה החוצה. מיד קמה מהומה בחוץ ונשמע קול שאון וצוחה רבה בדומית הלילה.

מאת
שלום־עליכם

אַוָזִים

שיחת־חולין של אשה יהודית ושמה בתיה, ששוחטת אווזים לכבוד חנוכה ומטגנת שומן לכבוד הפסח.

תרגום
י. ד. ברקוביץ

(סוף).

ובכן, בשר אווזים... האמינה לי, אילו אמרתי להשליך את כל יהבי על בשר האווזים בלבד, כי־אז מעדו אשורי זה כבר! כל עמלנו — אלו הפרורים של אווזים: דלדולי־השומן, הקרב והכרעים, הראש והכנפים, הלשון, הלב והכליות, הטחול והקורקבן והכבד, והיותרת על הכבד, ועל כולם — הגרגרת! יש לי אשה אחת בין לקוחותי, קונות אוזי, פ ט ר י ה שמה בעיר, והרי היא לוקחת מידי את כל הגרגרות כולן עד תומן, ואפילו אם יעלה מספרן למחצית המאה. כל־כך למה לה? בעלה, היא אומרת, אף שמו פ ט ר י ה, חובב גרגרות הוא; הגרגרת והחזה, היא אומרת, חמדת נפשו הם. את בשר החזה, היא אומרת, הריהו אוכל דוקא מן המצונן ומן המפולפל ביותר, והגרגרת, היא אומרת, מתקבלת על דעתו, כשהיא ממולאה קמח חלוט, או דייסה, או פתותים, או כבד מרוסקת, או דלדולי־שומן מטוגנים, — אחת היא לו, היא אומרת, בין שהיא צלויה ובין שהיא מבושלה בלפת. אם כן, מה סבור אתה? לא לחנם היא טורחת בשבילו את כל הטרחה הזאת, כמאמרם: „פניהם של המתים — כפי אכילתם, כך הכרתם"... ואמנם בפני בעלי הרי זה נראה, בלא עין־הרע, כבן שלשים, אף כי כביר הוא ממנו לעשר שנה ומעלה. ואם כי גם בעלי איננו מעמל גופו במלאכה, הרי כנגד זה התורה מתשת כחו, וכשהוא בא הביתה, לא ירים חלילה את קולו, כדרך שאר הגברים, ולא יאמר לעולם: „שמעי־נא, את, שימי אוכל לשלחן!" אלא מה הוא עושה? בא בחשאי מבית־המדרש, פורש לקרן־זוית, נוטל ספר בידו, מעיין בו ונאנח, נאנח בלאט — סימן הוא לו, שהוא רעב. איננו תובע חלילה בפה, אלא נאנח בחשאי, תומך לבו בידו ומשמיע בלחש: „אה־אה־אה!" — סימן הוא לו, שלבו מתעטף ברעב. „האם יש את נפשך לסעוד את לבך?" — שואלת אני אותו. אז יענה ויאמר: „מהיכא־תיתי"... כמה פעמים העירותי למוסר אזנו: „קצרה בינתי מהבין את דרכיך. הן פה לך לדבר ולהגיד לי, כי רעב אתה — למה־זה תשב דומם ותאנח?"... שאל את הכותל ויענך! חשקה נפשי לדעת את המעשה אשר היה עושה, אילו שכחתי להזכירו על האכילה שלשה ימים רצופים! שמא סבור אתה, ששוטה מופלג הוא כל־כך? חס ושלום! וכי אפשר ליהודי למדן כמותו, היושב כל ימיו על התורה ועל העבודה, שיהיה שוטה? אראה בנחמה, אם לא היה מגיע לכסא הרבנות בעירנו, לוא רק ידע והשכיל לדחוק עצמו במקום הראוי! אלא מה? תאמר: והרב הזקן מה תהא עליו? ויש לאמר: ולא יהא הרב הזקן כהחזן הזקן! הלא נמצאו בעירנו גואלים להחזן הזקן, שנזדרזו והעמידו לו יורש בחייו, חזן צעיר יודע נגן, שיהפך עמו בחררה אחת ויגזול את פרוסת לחמו מפיו — גזירה, שמא ישבע זה ויותיר חלילה... והכל מפני מה? מפני שחשקה נפשו של הגביר לשמוע אל הרנה ואל הזמרה! רצונך לשמוע קול מזמרים? לך אל בתי תיאטראות, להבדיל, שם יזמרו לך די שבער, עד אשר יצא מאפך!... חייך, אילו הייתי זכר, הייתי עושה נקמות בגבירים, את כל מגפותי הייתי שולחת אל לבם! שמא סבור אתה, שטינה יש לי בלבי עליהם? טינה אין לי, ורק שנוא אשנאם, תכלית שנאה אשנאם, את העשיר ואת העכביש — את שניהם גם יחד, אל יחשוב לי אלהים זאת לעוון, אף כי אין דרכי להוציא לעז על בני־אדם, ולשון־הרע זרה לרוחי... ואולם מערבת אני לך מין בשאינו מינו, ואתה הלא תסלח לי, שטבעי הוא בכך. באמת אמרו: תשעה קבין שיחה נטלו נשים...

ובכן, פרנסת האווזים... ואף־על־פי־כן, אל־נא תאמר בלבך, כי מאחר שמכרת את כל השומן והבשר והפרורים של האווזים, שוב מצבך איתן וחלקך מאושר. חכה מעט רגע! האווזים הללו, אלמלא נתברכו בכישות ובנוצות, לא היה כל העסק כולו כדאי להם ולעולם! עוד בראשית מלאכתי, כשאני נגשת להרביץ את האווזים, הרי אני ממשמשת מתחת לבית־שחים ומלקטת את מעט הכישות. ואין צריך לאמר אחר־כך, לאחר שחיטתם — אותה שעה אני מורטת את הנוצות בלבד ואת הכישות בלבד, ואני מכינה לי עבודה לכל החורף כולו. הלילות בחורף הרי ארוכים הם כאורך הגלות, ויש לך שהות לשבת ולמרוט נוצות עד בלי די. והרי אני יושבת ומורטת... ולא אני בעצמי מורטת, אלא חנני אלהים גם עזר כנגדי — אלו הנערות. כי לא הרי הנערות כהרי הנערים. הנערים לומדים תורה בבית־רבם, והנערות מה הן? כמותן כאווזים לכל דבר, אוכלות ואינן עושות, יושבות בית ומחכות עד שיגיע פרקן. ולפיכך אני מושיבן לידי אל הכברה ואומרת להן: „שובנה, בנותי, ומרוטנה נוצות, ובשכר זה אטעימכן מחר טעם של דלדול־שומן, או אמרח לכן את פתכן בשומן, או אולי גם אבשל לכן תבשיל של קרב וכרעים. וכשאני מבשרת להן בשורה טובה כזאת, תגדל השמחה מאד, וידיהן שלוחות לעבודה ביתר חשק וזריזות... וכי קל בעיניך תבשיל של קרב וכרעים? כי מה כל חיינו ומה טעם לאכילתנו, אם בשר לא יראה ולא ימצא בבית כל ימי השבוע, חוץ משבתות וימים טובים? חייך, אלמלא היה משלח־ידי באווזים, לא ידעתי במה אתרצה לפני הילדים בימות החול. עכשיו, ברוך השם, יש לאל ידי לגרום להם לפעמים טובת־הנאה כל־שהיא, להטעימם מדי פעם בפעם טעם של פרר, של גרגרת, של ראש אווז, של כרעים, של מסס, של טפת שומן, ובשעת הדחק גם ריחו של בשר בלבד יש בו כדי להספיק! כשישבתי, לא עליכם ולא עלינו ולא על כל אוהבינו ודורשי טובתנו, בשכונתה של ינטה, שמעתי באזני מפי גנפי שכנתי, כי מכיון שומי החנוכה ממשמשים ובאים, ואת, היא אומרת, מתחילה לטפל באווזים ובשומן של פסח, מיד בני־החבורה שלי

עליהם ומניחים את כל השאלה לחות־דעתם של הורי התלמידים, הרשאים לפתור אותה על אחריותם לחיוב או לשלילה.

שונה משניהם יחד הוא הזרם השלישי, ה„אידישיסטי", המאחד ומאגד את כל המפלגות היסודיות השמאליות, שהן מחולקות ביניהן כמעט בכל שאלות האבטונומיה הלאומית, ותמימות־דעות הן בשאלת החנוך ומקומה במשטר החדש בכלל ובאבטונומיה היהודית בפרט. להלכה „אידיש" הוא לגביהם ראשית ותכלית הלאומיות היהודית החדשה, ולמעשה הם מסתפקים בחלוף המלים „שפת־האם" בהפרו־גראמה הכללית בהשם „אידיש" בהפרוגראמה היהודית. אם „אידיש" כאן—הרי כל התכנית של בית־הספר הכללי נתיהדה ו„נתאלמה" די והותר. בית־הספר היהודי העממי, ששפת הלמודים בו הוא „אידיש", הריהו חלק מבית־הספר הממלכתי, וכשם שבית־הספר הממלכתי הוא כללי, חיובי, בחנם ובשפת־האם, כך גם זה שלנו, הנכנס לרשת בתי־הספר של המיניס־טריון להשכלת־העם, הוא כללי, חיובי, בחנם ובשפת־האם.

המפלגות הללו, ההולכות תמיד אחרי צורות מוכנות, שאולות מאחרים וזרות לגבי חיינו אנו, מתנגדות לה„עברית" בבית־הספר העממי היהודי, כמו שהן מתנגדות ללמודה של „יונית" או „רומאית" בבית־הספר העממי הכללי, ומוציאים הם את הדת הישראלית מכתלי בית־הספר היהודי, כמו שהם מרחיקים אותה להלכה גם ממוסדות הממשלה הכלליים, ותיתי להן, שלא הרחיקו ללכת ביותר והשאירו עוד, למצער, את הנהגת בתי־הספר היהודיים העממיים ברשותה של האבטונומיה היהודית, שהיא גם לגביהן הדן היחידי לכל עניני היהדות המאורגנת ברוסיה.

מסקירה קצרה זו רואים אנו, כמה משונים ומובדלים הם שלשה זרמים אלה בשאלת בית־הספר העממי, ויכולים אנו לשער כבר, כמה קשה תהיה המלחמה בין המפלגות היהודיות אחרי הכרתה החוקית של האבטונומיה היהודית, אחרי שנים כעת, בשעת הבחירות הראשונות אל הקהלות היהודיות המתארגנות, כבר הגלגת שאלת החנוך ונעשית ל„תל־פיות", המושך עליו את תשומת־לבו של כל הקהל היהודי, המתענין בעבודת הצבור היהודי המחודשת.

השעה משחקת כעת להבלוק הציוני־אורתודוכסי, שהולך וכובש את הקהלות היהודיות, המתארגנות על יסודות חפשיים, דימוקראטיים ולאומיים; אבל קשה לעת עתה להגיד מראש, שעל צד הזרם הראשון הזה יהיה הנצחון הגמור. גורם רב יהיה פה, כמובן, יחוסה של הממשלה המרכזית לדרישות האבטונומיה היהודית: אם הממשלה תעמוד מן הצד, לא תתערב כלל בענין זר זה, וכל השאלה תפתר על־ידי רוב־הכחות בהיהדות נופה, או אם תסתפח לתוך הריב הזה על־ידי אנשים מקורבים משלנו ותפסוק הלכה לטובת אחד הטוענים היהודיים...

כמו כן תלוי גורלו של בית־הספר העממי גם באותו הפתרון, שתתן היהדות הרוסית לשאלת השכלתה בכלל. לעת־עתה מטפלים ומתוכחים אך ורק בדבר בית־הספר העממי, ואין שם לב לא לבית־הספר הבינוני ולא לבית־הספר למתחילים מהטפוס הגבוה, ונחזיון זה — שתיקתן הגמורה של כל המפלגות הלוחמות בדבר בית־הספר היהודי מהטפוס הגבוה — הנא הצד השוה בכל שלשת הזרמים, שמנינו לעיל. הצעירים, האפיטרופסים המושבעים של „העם", שהם רוב מנין ובנין של המפלגות היהודיות השמאליות, פותרים את כל השאלה בעד אחרים, ואת עצמם הם פוטרים מכל הספקות הכרוכות בבית־הספר הבינוני; אבל „בעלי־הבתים" והמשכילים, ברובם ציונים ולאומיים עברים, פוסקים הלכה בעד עצמם, ואותו הצביון של בית־הספר הבינוני, הנועד לילדיהם של המעמדים הבינונים שלנו, ינתן גם לבית־הספר העממי, הנועד לכל העם.

אם כה ואם כה — בדבר אחד יכולים אנחנו להיות בטוחים: בית־הספר היהודי העממי, העומד ברשות הקהלה היהודית המאורגנת, יהיה בעל גון יהודי־לאומי אחד בכל תפוצות ישראל ברוסיה הרחבה, והעברית, שבעדה נלחמים „הימניים" ואחריה נוהים ב„מרכז", תתפוס את המקום היותר חשוב בסדר־הלמודים שלו.

בית־ספר כזה ישים קץ לאותו התוהו־ובוהו, ששרר בהחנוך העברי עד ימי המהפכה ברוסיה, ישפיע על השכלתם העברית של ההמונים היהודים הרחבים, והוא הוא שישמש מופת חי לכל היהדות העולמית, המבקשת עוד את דרכה בשאלת החנוך בתפוצות הגולה העולמית.

קַו־נֹגַהּ מִתְרַקֵּם מֵאֹפֶל...

קַו־נֹגַהּ מִתְרַקֵּם מֵאֹפֶל עוֹלָמִים —
מָה אַתָּה? חֲלוֹם בָּטֵל? אוֹ מְבַשֵּׂר הַיּוֹם?
אוֹ אוּלַי כָּל חֶשְׁכָה שֶׁל תְּקוּפַת הַדָּמִים,
כָּל אֹפֶל הֶעָבָר הָרָב הָיָה חֲלוֹם?

מִי הִרְחִיב חָזוֹנוּ, שֶׁנִּפְתַּל עִם רָקָב,
לִקְרַאת בֹּשֶׂם נוֹזֵל מֵהַרְרֵי־עַד?
מִי זָקַף גָּאוֹן קוֹמָתֵנוּ מוּל שְׁחָקָיו?
מִי שָׁפַךְ אֶל צִנּוֹר עוֹרְקֵינוּ לְשַׁד?

מִי מָתַק פִּתּוּחֵי שְׁנוֹת־אֶלֶף אֲיֻמִּים
מֵעַל לוּחַ־לִבֵּנוּ, שֶׁחָשַׁךְ מִשְּׁחוֹר?
מִי חָרַת שָׁם שֵׁנִית אֶת כְּתָב הָעֲלוּמִים
שֶׁל חַיִּים חֲדָשִׁים בְּחֶרֶט־הָאוֹר?

מִי הִדְלִיק בְּנַפְשָׁם שֶׁל תְּלוּשֵׁי מוֹלֶדֶת,
שֶׁהָיְתָה לָהֶם כָּל יְשׁוּתָהּ רַק שֵׁם,
חֲלוֹם פִּנַּת יַלְדוּתָם, חֲלוֹם שִׁמְשָׁהּ הַיּוֹקֶדֶת,
חֲלוֹם עִם הַמִּתְעָרֶה לְנֹגַהּ עֵין אֵם?...

הוֹי, קַוִּי הַמְּהַבְהֵב! הִתְגַּבֵּר! הִזְדַּכֵּךְ!
כְּמַפְתֵּחַ־זָהָב פְּתַח שַׁעֲרֵי הַיּוֹם, —
וְעַל פַּאֲתֵי הַמִּזְרָח שִׁמְשֵׁנוּ יִתְלַקַּח,
וְהָיָה לְאֱמֶת נֶאְדָּרָה הַחֲלוֹם!

א. ש. שווארץ.

יוצא מן הכלל — ושנית: השתתפותם של העמים עצמם בקביעת וחוסיהם איש לרעהו. בשתי דרישותיו אלה קלע נשיא ארצות־הברית אל השערה ולא החטיא את המטרה, מפני שרק אם תבוא הסכמת כל העולם על הדרישות האלה, והן תהיינה משמשות יסוד בעד ספר־הדינים החדש, שעל־פיו יסודרו היחוסים שבין עם ועם — רק אז יש לנו ערובה נאמנה, שהשלום לא יהרס. ואם ישאר פרץ בהיסודות הללו, ואפילו פרץ דק כחודו של מחט, אין שום תקוה, שלא ישובו עוד הפעם העמים להפוליטיקה של מלחמות. וכמובן, אי־אפשר להסתפק גם בנוגע להדרישות הללו בהבטחות בלבד, כי־אם נחוץ לברוא את האמצעים, שיהיו מגינים עליהן ושיכריחו את העמים לקבל על עצמם את מרותן. נחוץ יהיה לברוא מוסד חדש, אינטרנאציונאלי, שבו ישתתפו באי־כחם של כל העמים ושהוא ישגיח על מלואן של הדרישות מצד העמים הבודדים.

והנה אמרנו לעיל, כי גרמאניה הרשמית מתנגדת בכל מאמצי כחה לאשורם של שני היסודות הנזכרים. והדגשנו, כי רק גרמאניה הרשמית מתנגדת להם, מפני שבגרמאניה עצמה יש מיליונים ומיליונים, ודוקא מהמעולים ומהמשובחים שבהגרמאנים, שיצאו גלוי, מבלי להסוג אחור מפני יראת הממשלה בשעת המלחמה, בעד דרישותיו של נשיא ארצות הברית. ומענין הוא בנדון זה מאמרו של המלומד והמנהיג הסוציאליסטי הידוע עדוארד ברנשטיין בהירחון „העת החדשה“, שבו הוא מוכיח בדוגמאות לקוחות מהפוליטיקה של העבר הקרוב ובראיות הגיוניות, שנשיא ארצות הברית לא עבר בדרישותיו על מה שנתקבל כבר בחיים, וכי אין בדרישותיו שום דבר, האסור מצד התערבות בעניניה הפנימיים של מדינה אחרת, כפי שהיה נהוג גם עד כה, אלא שהרשה לעצמו לעבור על איזה סעיף מת של „שלחן ערוך“, שכבר עבר זמנו. ומפני זה דורש גם הוא, שידחו את הסעיפים הישנים מפני תביעות־החיים החדשות.

ואחרי כל אלה באה כעת גם גרמאניה הרשמית בתנאי השלום שלה, והם מכילים אולי בקרבם הנחות רבות להצד שכנגד, אבל במדה עוד יותר גדולה יכולים אנו למצוא בהם פוליטיקה של אחיזת־עינים. ואחיזת־העינים הזאת בולטת ביחוד מן הסעיף השלישי של תנאי השלום שלה. הסעיף השלישי אומר: „שאלת השעבוד של הלאומים, שלא היתה להם עמידה פוליטית ברשות עצמם קודם המלחמה למדינה זו או למדינה אחרת, אינה יכולה להפתר, לפי דעת הממשלות המרכזיות, באופן אינטרנאציונאלי. בנדון זה היא צריכה להפתר על־ידי כל ממשלה וממשלה בפני עצמה, בהשתתפות לאומיה הנמצאים ברשות שלטונה, באופן הקבוע על־פי סדרי הממשלה“. הדברים סתומים מעט, מחברם התכוון לכסות טפחיים מפניותיו; אבל גלויים הם יותר מדי לכל מי שהוא בקי פחות או יותר בלשון הדיפלומאטים. בסעיף השלישי מוחקת הממשלה הגרמאנית בבת־אחת את כל התביעות החדשות, הנובעות ממושגי החיים החדשים, ומחזירה את החוקים האינטרנאציונאליים ליושנם. בסעיף השלישי מהרסת היא את כל שאיפותיהם של העמים, שחיו עד כה בעבדות, ושמה לאל את תקות שחרורם. הסעיף השלישי מרשה להעמים הללו רק להחליף עבדות בעבדות, ונוטל מהם את חירותם לאורך ימים. הסעיף השלישי יש בו מעין חתימת ההיסטוריה. מה שהיה לפני המלחמה הוא שיהיה, ומי שנמצא בעבדות לפני המלחמה, מחויב להשאר בעבדותו גם להבא, — זהו פירושו האמתי של הסעיף השלישי בתנאי השלום של גרמאניה הרשמית.

לעת־עתה באות הידיעות, כי הסעיף השלישי הזה גרם לתסיסה גדולה בקרב העם הפולאני. — וזוהי אך ההתחלה. נגד הסעיף הזה יתקוממו לא רק העמים המשועבדים, כי אם כל העמים הנאורים, שאינם רוצים לבנות את עתיד האנושיות על היסוד הרקוב של שעבוד והכנעה — אחת היא אם הדבר הזה נוגע לעצמם ולבשרם או לא. ואפשר להגיד מראש בבטחה, כי הסעיף הזה יהיה לסלע־המחלוקת הראשי ביום שידובר על השלום, וכי גם המתקדמים שבהאומה הגרמאנית ילחמו כנגדו בכל יכלתם ולא יתנו את הרקוב לנצח את החי. וסוף הנצחון לבוא, מפני שעל צד הלוחמים בעד החדש יהיה ההגיון הבריא ומפני שעל צדם תהיינה תביעות־החיים החדשות, החזקות מסעיפים מתים של איזה ספר של דינים, שעבר עליהם זמנם ושהם בעצמם עברו כבר ובטלו מן העולם.

אפשר לנצח בכח האגרוף אומה חלשה בערך, אבל עוד לא נברא אגרוף כזה, שינצח את החיים בעצמם.

היהדות ברוסיה אחרי המהפכה

מאת

שלמה גולדנברג.

(ה — סוף).

השני במעלה הוא הזרם הלאומי־דימוקראטי, המרכז סביבו את כל המפלגות „האינטליגנטיות“ ו„בעל־בתיות“, שהן לאומיות־סתם ודימוקראטיות־בפירוש ועומדות כולן על בסיס פתרונה הגמור של שאלת היהודים ברוסיה ההפשית גופה. לגביהם אין בית־הספר היהודי העממי נועד לאיזו מטרה אחרת, חוץ ממטרתו החנוכית־ההשכלתית. בית־הספר העממי צריך לתת חנוך והשכלה להילד מישראל, ולפיכך אין אנחנו צריכים להתבדל ולדרוש בתי־ספר מיוחדים במינם, אלא צריכים אנו לבתי־ספר מאותו הטפוס, שהממשלה הכללית יוצרת בשביל כל עם ועם בצביונו ושפתו. סדר־הלמודים צריך להיות אותו סדר־הלמודים, המקובל בכל בתי־הספר של הממשלה והנלמד בשפת־האם של התלמידים ובהוספת הלמודים העבריים הנחוצים.

תכנית מפורטת להלמודים העבריים ולשאלת הדת אין עוד להזרם הזה. לפעמים באה אחת המפלגות, המתיחסות על הזרם הזה, ומסתפקת בהודעה גרידא, „שהשפה העברית והספרות העברית, בתור חלק חשוב של התרבות העברית, צריכות לתפוס מקום הגון בחנוך היהודי החל מבית־הספר העממי“. ולפעמים באה אחרת ואומרת כבר, „שלתוך בית־הספר העממי נכנסים למודי התנ"ך והשפה העברית“. פעם מגינים בעלי „הקבוצה העממית“ על זכותה של הדת הישראלית לתפוס מקום בבית־הספר היהודי, ופעם באים חבריהם מ„מפיצי השכלה“, חולקים

VOL. IV — NEW YORK, JANUARY 4, 1918 — No. 42

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית — ניו־יורק, כ׳ טבת, תרע"ח — גליון ארבעים ושנים

פרשת השבוע

יָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ.

אי־אפשר לה להמלחמה העולמית הנוכחית שתגמר ושהכל **ישאר אחריה** „כבראשתקד". כלומר, אי־אפשר שהעולם ישוב למצבו הפוליטי, כמו שהיה לפני התפרץ המלחמה, והיחוסים שבין האומות ישובו לקדמותם. אי־אפשרות זו נובעת מתוך ההגיון הבריא ומתוך מצב הענינים החדש, כמו שהתגבש במשך המלחמה. ההגיון הבריא אומר: הסבה הראשית, שגרמה להסכסוך העולמי, מונחת בהמצב האינטרנאציונאלי, ששרר לפני המלחמה. ומובן הדבר מאליו, כי כל זמן שלא ישתנה המצב הזה ויעמוד בעינו, לא תבטל מן העולם גם סבת המלחמה, וכשם שגרמה למלחמה הנוכחית עלולה היא לגרום גם למלחמות חדשות, וכל הבטחות שבעולם מצד הממשלות האדירות, לבלי השתמש עוד בעתיד בעזרת החרב בתור שופט עליון ומכריע, לא תהיינה מעלות או מורידות, ואך כסילים או תמימים יותר מדי יאמינו בכחן וגבורתן של הבטחות כאלה. הבטחות ממין זה ניתנות רק בשעת־הדחק, ולעבור הדחק הן בטלות ומבוטלות, ואוי להם לעמי תבל, אם יבטחו במשענת קנה רצוץ, כי יבואו כעת להתפשר איש את רעהו ולישר את ההדורים שביניהם. אין רופאים את סימני המחלה, כשרוצים לרפא את עצם המחלה, וכדי להסיר את המחלה, נחוץ לעקור את הסבה הראשית, שגרמה להמחלה, משרשה, להסירה לגמרה, לבלי השאיר לה שריד ופליט, מפני שחלקו של שורש הוא ככולו, ואם הוא שורש פורה ראש ולענה, לא תועיל הקציצה בנטיעותיו שהוא מגדל ובטולו של חלק ממנו. ואם עמי תבל מתחרטים כעת באמת על השחיטה הנוראה, שערכו איש לרעהו, אם אינם מצפינים בקרבם שאיפות נקם ושלם, אם אינם מזמינים שאיפות כאלה לשעה יותר מסוגלת, ובאמת ובלב שלם רוצים הם להשליט את השלום ביחוסיהם ההדדיים, — אין לפניהם דרך אחרת, כי אם לצאת במלחמה חדשה, אבל לא איש נגד רעהו, כי אם איש בהשתתפות רעהו, נגד הסבה הראשית, שהיא היתה בעוכרי העמים, שהיא הכינה את הטבח הכללי, כי הכניסה לראשונה את סם־המות לצנורותיה של הפוליטיקה האינטרנאציונאלית והרעילה את היחוסים שבין עם ועם, ושמה אחר כך את החרב ביד הלוחם. והסבה הראשית היא — **היסוד הרקוב של ה„שלחן ערוך" האינטרנאציונאלי.** רבים אולי לא הבינו את המחזה הזה, רבים אולי אינם מבינים אותו גם כעת; כי חיים הם עוד בעולם המושגים של הסדר הישן, אבל יש רבים שהתעמקו בו, במחזה הזה, ויודעים הם, בשלמה התחולל הסער העולמי. ויודעים הם, כי הוא התחולל, מפני שהחיים התחדשו, מפני שנשתנו סדרי־החיים, בעוד שתורת החיים — על התורה האינטרנאציונאלית אנו מדברים — נשארה נשענת על יסודות ישנים ילידי התקופות הקודמות, וכשהגיעה השעה **להוציא ישן מפני חדש** ולקבוע **חוקים חדשים** בשביל היחוסים שבין עמי תבל, התנגחו הישן והחדש, ומתוך ההתנגחות הזאת נולדה המלחמה האיומה.

ונחלקו המחנות. בעד המחנה האחד, הלוחם בעד קיומו של המשטר הישן, מדברת גרמאניה **הרשמית**, המחזיקה בנושנות והרואה את כל זכות קיומה ואפשרות קיומה בעתיד, רק כשישתמרו החוקים הישנים. בעד המחנה השני, הרואה לעצמו זכות של קיום גם כשיקבל עליו העולם את התורה האינטרנאציונאלית החדשה, הנובעת מתוך סדרי החיים שנשתנו, מבלי חכות עד שתנוסח התורה החדשה, דברה אמריקה הצעירה על־ידי נשיאה. נשיא ארצות־הברית הודיע בנאום המלחמה הראשון שלו גם את תנאי השלום, כלומר את היסודות, שעליהם יוכל השלום להבנות ולהיות קיים ומוצק, והיסודות הם שנים. ראשית: **השחרור הלאומי הגמור והמחלט של כל העמים, מבלי שום**

מודעה.

מעומק לבי הנני מברך את ידידי מנחם הליצר ורעיתו להולד להם בן. יהי רצון שיזכו לגדלהו בארץ אבות ושבימיו תקוים נבואת החוזה עמוס ששמו נקרא עליו.

יעקב אריאל.

את ידידי הנאמנים אליהו ורחל ואליצקי אברך בכל טוב להולדת בתם גאולה. מי יתן והיתה הגאולה שלמה.

נחמיה מנחם מארק.

גרי, אינד.

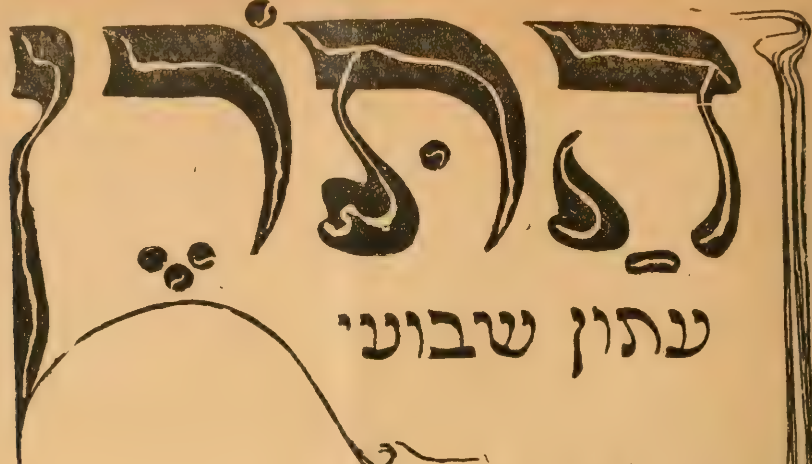
אברך את שארי אליהו ורחל ואליצקי ליום הולדת בתם גאולה.

דודכם מרדכי נילסון ומשפחתו.

גרי, אינד.

Published and distributed under permit (No. 322), authorized by the Act of October 6, 1917, on file at the Post Office of New York, New York. — By order of the President, A. S. BURLESON, Postmaster General.

שנה רביעית | HATOREN | גליון מב (צב)

התוכן

VOL. IV | NEW YORK, JANUARY 4, 1918 | No. 42 (92)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
... Luhacskv. Pres., Sol. Lamport,
S. Orlans, Sec'y).
...Y ST., NEW YORK
...hard 5882.

מחיר „התורן":
לשנה — $3.00 לחצי שנה — $1.50
בחוץ לארץ ובקנדה:
לשנה — $3.50 לחצי שנה — $1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., N. Y.

SUBSCRIPTION RATES:
One year—$3.00 Six months—$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year—$3.50 Six Months—$1.75
Single copy 7 cents.
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, August the 11th, 1913.

מחיר גליון [illegible] סנטים

תנחומים

אנחנו, המנהל והמורים של הת"ת שע"ש ר' ישראל סלנטר, סככים בתוך שאר כלל ישראל את האבדה הגדולה, בהלקח מאתנו א'חד העובדים היותר חרוצים על שדה תחית אומתנו

דוב בער ברוכוב ז"ל

ומשתתפים אנחנו בצערו ויגונו של אבי המנוח, חברנו מר משה אהרן ברוכוב. השכח נא, חבר יקר, את יגונך ומצא תנחומים בעבודתך הקדושה, זריעת גרגרי תחיה בלבות ילדינו. ומי שינחם את אבלי ירושלים ינחם גם אותך ולא תוסיף לדאבה עוד.

ב. הורביץ — ת. לוין
ד. בקרסון — ע. ברחן
ל. לסקר — מ. הלוי
רש"ל הורביץ — ח. רובין
ש. עדלהיים

הננו מביעים בזה את רגשי השתתפותנו בצערו הגדול של חברנו, חבר ועד הפועל, מר א. א. ברוכוב, למות בנו הסופר המצוין והלוחם הנלהב בעד עמנו ד. ברוכוב, ותהי זאת נחמתו, כי אבלו הוא אבל כללי לכל אלה שידעו להוקיר את ערך בנו. אלהי הרחמים ינחמהו בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

ועד הפועל של אגודת המורים העברים

ז. הלר, מזכיר.

אנו מביעים את צערנו הגדול על פטירת אביר ספרות ישראל, יוצר הסגנון העברי החי

מנדלי מוכר ספרים.

הסתדרות „אחיעבר", ניו-יורק.

יצחק טאוב — **אירון רוזנבלאט**

מאורשים

ניו-יורק, נ. י. — ח' טבת תרע"ח

מחיי האגודות.

הסתדרות „אחיעבר“, ניו־יורק, ערכה בחנוכה חגיגה ומסיבת רעים בבית האוכל של גורמאן, שבה השתתפו מובי העברים בניו־יורק. החגיגה הצטיינה בטוב טעמה וברוח האינטימית־הידידותי ששרך בה. בין הנואמים היו גם הסופרים ראובן בריינין, הד"ר נחום סלושץ ועוד.

הסניף העברי (השלישי) של „פועלי־ציון“ בניו־יורק ערך ביום א' טבת באולם קלינטון אספה פומבית ע ב ר י ת לכבוד פרסום הדקלאראציה של הממשלה הבריטית.

אחרי נאומיהם של י. בן־צבי, ד. בן־גוריון וש. גולדנברג נתקבלו בין שאר ההחלטות גם ההחלטה הזאת:

„אנחנו הפועלים העברים, נושאי דגל השפה העברית, מחליטים להספח למחנה החלוצים, שיעלו ראשונה לארץ מולדתנו, ואנו מתחייבים להקדיש את כל כחנו להמשיך את עבודת הפועלים והשומרים העברים, שמסרו את נפשם על תחית עמנו בארצו ההיסטורית, לכנין ארצנו וחדוש תרבותנו על יסוד העבודה העברית והלשון העברית“.

— אגודת „מסדה“ תתאסף ביום א' 30 דצמבר, בשעה השמינית בערב, באולם „זרובבל“, 22 מערב רחוב 114. על הפרק: הרצאה מאת שלמה גולדנברג „על חובת העברים בשעה זו“ ונאום מאת מר ל. ליפסקי על „שקל הגאולה“. מביני עברית מתבקשים לבוא.

האספה השנתית של בעלי מניות „התורן“ תהא ביום ב', 31 לחודש דצמבר 1917, בשעה 8 בערב, באולם „הכנסת אורחים“, 229 רחוב איסט ברודוויי.

אל קוראי „התורן“

אָנו מבקשים מאת כל אלה מקוראינו, שלא סלקו עוד את חובותיהם ל„התורן“, להזדרז בדבר ולשלם לנו את דמי ההתימה תיכף ומיד, שלא להמתין עד אם נזכירם פעם ושתים. בזה יקילו מעלינו את העבודה הקשה ולא יביאונו לידי הוצאות מרובות על תוי הפוסטה וצרכי הדפוס, העולים בימים האלה ביוקר גדול.

כמו־כן מעירים אָנו את תשומת־לב הקוראים הותיקים, שהצלחת הספרות העברית בארץ הזאת קרובה ללבם, על החובה הגדולה, המוטלת עליהם, לעזור לנו ברכישת חותמים חדשים, כדי לבסס את „התורן“ על יסוד חמרי מוצק ולהספיק בידי מנהליו את היכולת לשקוד יותר ויותר על שכלולו ולהביאו לידי המדרגה האידיאלית הרצויה.

הנהלת „התורן“.

הנחה לחותמי „התורן“ החדשים.

במערכת „התורן“ נמצא למכי־ה מספר מצומצם של כרכי „התורן“ שנה ג', מכורכים הדר (גליונות 1—50).

מחיר הכרך $3.50 עם המשו־ לחותמי „התורן“ החדשים רק עם המשלות.

מורה או מנהל

נחוץ לנו. רק פדגוג אָמן מומחה ומוסמך בהוראתו ישיב על המודעה הזאת ולא אחר.

SOL. COHN
Sec. of Omaha Talmud Torah:
2420 Cuming St.
Omaha, Nebr.

קליבלאנד, אוהיא.

לבית תלמוד התורה דקליבלנד דרושים מורים בעד הסניף החדש. רק אלה היודעים היטב את השפה העברית, מנוסים בהוראת השיטה הטבעית, מומחים להורות איזו מחלקה שהיא מא' עד ח', ששמשו בבית־ספר מודרני ויודעים לנהל מחלקה בסדר טוב ומשמעת נכונה יפנו במכתביהם אל המנהל:

MORRIS A. LEVIN, 2500 East 55th St.
c. o. Cleveland Hebrew School & Institute
CLEVELAND, O.

שונות

דוב ברוכוב.

מקיוב נתקבלה הידיעה המעציבה, כי בעיר ההיא מת ביום העשרים לדצמבר מהרעלת־הדם העסקן הציוני הראדיקאלי והסופר היהודי הידוע דוב ברוכוב. בן שלשים ושש שנה היה במותו, והוא מת בעצם מלחמתו בעד עמו וארצו. זה רק כחמשה חדשים מיום שעזב את ניו־יורק ללכת לרוסיה למלא שם את חובתו הגדולה בתור אחד מהעומדים בראש מפלגת „פועלי־ציון". חבריו וכל היהודים הלאומיים ברוסיה שמחו לקראת שובו לארץ־מולדתו לחדש שם את התנועה הציונית־הסוציאליסטית, שהיה נאמן ומסור אליה בכל לבו ונפשו מיום התגלותו בתור סופר ועסקן לאומי, ובכל מקום בואו ערכו לו קבלות־פנים נהדרות. ואמנם מיום שוב ברוכוב לרוסיה התחילו מתגלים סימני תסיסה רבה בקרב מפלגת „פועלי־ציון" שם, הודות להשפעתו הכבירה של המנוח על חוגי הפועלים הראדיקאלים, שהיה להם למורה דרך בעבודה הלאומית.

דוב ברוכוב נולד בעיירה הקטנה זולוטונושה הסמוכה לפולטאוה. את חנוכו העברי קבל בבית אביו, א. מ. ברוכוב, משכיל עברי וחובב ציון נלהב (אביו גר כעת בניו־יורק ומשמש מורה עברי באחד מבתי תלמוד־התורה), שהשפיע מרוחו הלאומי על בנו, ואת ראשית השכלתו הכללית קנה בגימנאסיה הפולטאווית. בהיותו עוד נער הצטיין ברוכוב בכשרונותיו הנפלאים בכל מקצועות הלמוד, וכל יודעיו חזו לו עתידות גדולות.

את עבודתו הצבורית התחיל בהיותו תלמיד הגימנאסיה. עוד בימים ההם התמכר בכל לבו ובחום נפשו לתנועת השחרור ברוסיה. אבל בהסחפו עם הזרם לא נבלע בקרבו, כשאר חבריו בני גילו, הסטודנטים היהודים. התנועה הריבולוציונית הרוסית לא העבירתהו על רגשותיו הלאומיים והיהודיים. עוד בימים ההם התאמץ למצוא את הסינתיזה בין הסוציאליות והלאומיות, ואותה מצא ברעיון הציוני־הסוציאליסטי, שהוא היה אחד מיוצריו הראשונים.

בתור עתונאי הרבה ברוכוב לכתוב על עניני „פועלי־ציון" ובמקצוע מחקר הלשון היהודית וספרותה — לשון זו, שהתחיל ללמוד בהיותו כבר כבן עשרים ושש שנה, ונעשה בה לסופר מובהק.

המנוח השאיר אחריו אלמנה ושני ילדים קטנים, בן ובת.

שלום לעפרו!

* * *

מספרים מבהילים.

באייכחו של ה„צלב האדום" האמריקאי בברן של שווייצאריה קבלו מאת הנסיך סאפאהי, היושב־ראש של ועד־העזרה הכללי בווארשה, ידיעות רשמיות ומדויקות על מקרי הלידה והמות בעיר ההיא במשך ארבע השנים האחרונות. המספרים האלה מדברים בעדם ומעידים, עד כמה נתמעטו תושבי ווארשה בתוקף מאורעות המלחמה גם באופן בלתי־ישר (אלפי תושבי ווארשה, שנקראו לצבא ונפלו חללים על שדה הקרב, אינם נכנסים בחשבון זה).

על־פי החשבון הזה, נולדו בווארשה בשנת 1913 (שנה קודם הכרזת המלחמה) 22,830 איש ומתו 14,962. בשנת 1914 נולדו 21,777 ומתו 16,297. בשנת 1915 נולדו 16,576 בנגד 21,193 שמתו. בשנת 1916 הגיע מספר הנולדים 14,343 ומספר המתים [illegible]. ובמשך חמשת החדשים הראשונים של שנת 1917 נולדו רק [illegible] ומספר המתים נתרבה והגיע ל13,787. אם מצב כזה ילך ויתמיד, אז יתרבה מספר המתים בווארשה כפלים מבשנה שעברה, ומספר הנולדים גם הוא יפחת וילך במדה מרובה.

את מעוט מספרם של המתים בשנת 1916 לעומת זה שבשנת 1915 מיחס הנסיך סאפיהא למעוט מקרי הלידה. מעוט זה גרם, שמספר מקרי המות יפחת בין התינוקות, אבל לא בין הגדולים. בחדשים האחרונים התחיל המות לעשות שמות ביחוד בין הבאים בימים.

הגורם הראשי לרוב מקרי המות האלה הוא המצב הכלכלי הקשה. בעקבו נתפשטו בין היושבים מחלות השחפת וטיפוס־הרעב. המחלה האחרונה סימניה הראשונים נתגלו בתחילת שנת 1915, והיא הולכת ומתפשטת מיום ליום. במשך ששת החדשים הראשונים של שנת 1917 חלו בה 5904 איש ומתו 369, תחת אשר במשך זמן זה בשנה הקודמת מתו בה רק 71 איש.

גם בשאר ערי פולאניה שורר מצב דומה לזה. מספר הלידות בלודז, למשל, נפחת בזמן האחרון בחמשים אחוזים לעומת זה של השנה הקודמת, ותחת זה נתרבה באופן מבהיל מספר המיתות. וכן הוא מצב הדברים גם בזגירז, טומאשוב, זיראדוב ויתר ערי התעשיה בפולאניה, שהאוכלוסין היהודים מרובים בהן.

* * *

תרומות לקופת הסופרים.

במערכת התורן" נכנסו התרומות האלה לטובת הסופרים העברים נגועי המלחמה: אגודת „עבריה", ברונזוויל, $43.10. מהם נדבו: אברהם שפייזהנדלר חמשה דולארים, פלוני בן פלוני שלשה דולארים, מנחם הוברמאן, שמואל שווארצמאן, אהרן טאבאק, יצחק שליפשטיין, מר פירשט, מר ב. הורוויץ — שני דולארים כל אחד. משה ליפשיץ, רבקה מהר, יצחק הסין, ד"ר יוליוס רוזנפלד, נ. גורקין, דוד תודוס, ראובן ברקוביץ, יצחק לבוביץ, מר. שכנוביץ, מר י. רוזן, מ. א. זלדין, אהרן אנתין, יחזקאל סימונסון, א. הירש, מר דורפמאן — דולאר כל אחד. דוד שור, מר ביאלוס, מ. כהן, י. פיינגולד, מר ברכהן, פלוני, משה גארמיזא, צבי בליטשטיין, ישראל בליטשטיין, אפרים מילר — חמשים סנט כל אחד. מעברים הרוצים בעלום שמם — $3.10 — „אגודת הציוניים", ברונזוויל, $40.00. — על־ידי אברהם שפייזהנדלר נאסף סכום של אחד עשר דולאר. מהם הרימו: יצחק טאוב שלשה דולארים, יהושע הירש, י. בודינוב, מ. אלקינד — שני דולארים כל אחד, ישראל יצחק וטוביה שפייזהנדלר — דולאר כל אחד.

הסך הכולל של התרומות בגליון זה הוא $94.10. ביחד עם התרומות הקודמות נכנס עד עכשיו לקופת הסופרים סך של $535.48.

מערכת „התורן" מעירה בזה עוד הפעם את תשומת־לבם של העברים והאגודות העבריות והלאומיות לגורלם המעציב של הסופרים העברים נגועי המלחמה. תשמש־נא התעוררותן של אגודת „עבריה" ו„אגודת הציוניים" בברונזוויל למזכרת חובה לשאר האגודות והעברים בכל מקום שהם לעשות כל מה שביכלתם, ואפילו למעלה מיכלתם, לטובתה של קופת הסופרים העברים.

בנציון בן משה גולדברג

מרים בת שלום־עליכם רבינוביץ

נשואים

ח' טבת תרע"ח — ניו־יורק.

זמנו, אמר: „היה יהודי באהלך ואדם בצאתך", אמרנו אנחנו בסגנון אחר־העם: היה יהודי ואדם באהלך ובצאתך. אנחנו בחרנו את החומר המעולה והמשובח והנחנו אותו ביסוד החנוך. בנין הבנוי על יסודות מוצקים כאלה יאריך ימים ולא יהרס.

מפתח־הזהב של החנוך העברי הוא הלשון העברית. אתם, שנמסר בידכם המפתח לנשמת העם, אותו החבל שבו נאחזנו, בשעה שאניתנו היתה מטורפת בים, — אתם, בשובכם לבתיכם, השתדלו למסור את המפתח הזה לכל העם העברי ולבניו ולבנותיו כאחד, ואז נפתח בעצמנו את השער הגדול לתחיה ולתקומה שלמה.

דברו עוד: הד"ר יוסף קלוזנר, הד"ר י. ל. ברוך, הד"ר יוסף מוהליבר ועוד.

הועידה נסגרה מתוך התרוממות־רוח בשירת „התקוה".

* * *

העברים והערבים.

בנאום, שנשא המומחה האנגלי המפורסם בעניני המזרח, מארק סייקס, לפני האספה הפומבית הגדולה במאנציסטיר (עיין בגליון ל"ט של „התורן" בפרק „התנועה הלאומית"), השמיע את הדברים מלאי־הענין האלה בנוגע להציוניות בכלל וליחוסים ההדדיים בין העברים והערבים בארץ־ישראל בפרט.

בראשית נאומו מציין הנואם את העובדה, כי מיום פרסום הדקלאראציה הבריטית בדבר שיבת ציון הביעו מיליוני יהודים בכל ארצות פזורם את שמחתם הגדולה על המאורע הזה — אות הוא, כי לב ההמונים היהודים הגדולים, באשר הם שם, שלם הוא עם רעיון תחית העם היהודי על אדמתו ההיסטורית. אף־על־פי שהיהודים הבליטו את אחדותם הלאומית במשך אלפים שנות גלותם הרבה פעמים, אבל כל זה היה בשעת צרה ופורענות; וזהי להם הפעם הראשונה בימי גלותם ל א ח ד ו ת ש ל ש מ ח ה. מרובות היו תקלותיה של המלחמה, אבל ברכה אחת גדולה הביאה אתה, והיא: פתרון שאלת היהודים. במשך מאות בשנים היתה האנושיות לקויה לרגלי שאלה זו. כל ארץ וארץ ושאלתה היהודית, גיטאותיה, תחומי־מושבה וגזירותיה על היהודים. בארץ פלונית דוכאו ונרדפו היהודים וגורשו משם, וארץ אחרת האירה להם פנים על־מנת שיתבוללו בקרבה. ומשתי הרעות האלה בחר היהודי על־פי רוב בראשונה.

התגשמותו של הרעיון הציוני ישים קץ למצב זה. הציוניות תרים את היהודים למדרגה עליונה, שלא עמדו עליה מעולם. אף־על־פי שמספר העולים לארץ־ישראל יהיה מועט ביחס להנשארים בחוץ־לארץ, גורלם של האחרונים לא ישתנה על־ידי זה לרע. היהודי הבריטי לא יפסיד כלום מבריטיותו, בנשאו עיניו בגאון ובשמחה אל ארץ מולדת עמו ואל מרכז רוחו ודתו. אזרחיותו הרוחנית והמוסרית של אדם מגדילה את ערך אזרחיותו המדינית.

אולם מוטב שנדון כעת בתכניות מעשיות, המחכות לפתרונן. חשוב הוא מאד הדבר להצלחתה של התכנית הציונית, כי תתבסס על יסוד ברית ידידות בין היהודים, הארמינים והערביים. הארמינים הם אחד העמים הנרדפים, ועד שיישיג העם הזה את חופשתו ויכלתו לחיות חיים עצמיים משלו, אין ערובה להעם היהודי, כי גם עליו לא יחול שבט־העריצים, כמו שחל על העם הארמיני. אמור אמרו לנו, כי הטורקים התיחסו ברצון אל היהודים. אולם התיחסות זו נבעה רק מזה, שהיהודים בטורקיה לא היו אלמנט מדיני ולא הקימו להם מעמדה הקלאית משלהם. אבל כשהציוניים התחילו לגשם את רעיונם בחיים והתחילו לרכוש את קרקע ארץ מולדתם ההיסטורית, אז נהיו היהודים בעיני הטורקים לצנינים, כמו הבולגארים, הסרבים, היונים, הארמינים והערביים. תנאי הכרחי הוא איפוא לבצרון המדינה היהודית, כי גם ארמיניה תבוא על חופשתה ועל נחלתה.

הערביים, אף־על־פי שבני דתות וגזעים שונים הם, בכל־זאת, ברובם הגדול, כשמונים וחמשה אחוזים, הם בני הגזע השמי. במשך שמונה מאות שנה משועבדים היו להשלטון הטורקי, שרדף אותם בשרירות לב ובאכזריות. מאורעות החיים גם הם גרמו הרבה לכך, שהערביים ישארו בודדים, מובדלים ומופרשים מן הציביליזאציה והתרבות. בכל זאת לא במתים יחשבו גם היום. בני ערב ישנים, אבל לבם ער ולעולם לא ימותו. כיום ניכרים בהם סימני התעוררות לתחיה לאומית. הרבה מצעיריהם בכל הארצות התרבותיות שוקדים כעת באוניברסיטות השונות על החכמה והמדע, והרבה מהם בצרו להם מעמד איתן בעולם המסחר והתעשיה. אם הערביים יוסיפו ללכת קדימה, אז עתיד גדול נכון לפניהם. כיום הנם רק משבעה עד שמונה מיליון בני אדם. בעוד חמשים שנה יגיע מספרם אולי לעשרים מיליון. ועם כזה, בהיותו בן תרבות והשכלה, הלא יעלה בידו לחפור מחדש את תעלות מיסופוטאמיה; סוריה תעשה על־ידיו לאוסם של אירופה; בגדד, דמשק ואליפו תהיינה לערים גדולות כמנציסטר; בארץ תוסדנה אוניברסיטות ועתונות גדולה, וכל התרבות הערבית תעלה כפורחת, עד ששום קיסר או שולטן לא יהיה בידו לעצור בעד התפתחותה, ושום אימפריאליסטים או בעלי־ממון לא ישלטו עליה.

מזלם של היהודים גרם להם, כי בעת ובעונה אחת יתעוררו עמהם לתחיה גם הערביים. ברית־ידידות כרותה בין שני העמים האלה תגדיל את הצלחתם; להיפך, מפירוד־לבבות נשקף אסון גם לשניהם.

וכי מפני מה מתירא הערבי מן היהודי? מתירא הוא, שמא ישלטו בעלי־ההון שבארץ־ישראל גם מחוץ לגבול הארץ ההיא וישפכו את ממשלתם גם על סוריה ומיסופוטאמיה. מתירא הוא, שמא תקנה אדמת ארץ־ישראל על־ידי חברות קאפיטאליסטיות, והוא ישמש להן, בתור עובד אדמה, עבד נרצע. מתירא הוא שמא יעזבו הקולוניסטים היהודים את ארץ־ישראל ויפוצו בסוריה ומיסופוטאמיה בתור אנשי־הבינים ויעמידו את קיומו בסכנה. חשוב הוא הדבר, שהציוניים ישימו לב אל החשדים האלה וישתדלו לבטל אותם על־ידי מעשיהם. הערביים צריכים להבין, כי אין את נפש היהודים לקנות אדמה בארץ־ישראל באונס ובכפיה, כי האדמה הקנויה תעובד ותשמר על־ידי פועלים יהודים, כי הקולוניסטים קשורים אל אדמתם, וכי היהודים רוצים לרכוש להם את ארץ־ישראל לא בכסף בלבד, אלא גם ביגיע־כפיהם ובזיעת־אפיהם.

היהודים צריכים לזכור גם כן, כי ירושלים קדושה היא גם להיהודי, גם להנוצרי וגם להמושלמי. כל צעד בלתי־נכון מצדם, בהתיחסותם לבני האמונות האלה, עלול להביא פורעניות לכל העולם כולו. שיטת היהודים בהתיחסותם לבני האמונות השונות צריכה להיות מבוססת לא על יסודות דיפלומאטיים ולא על יסוד הסבלנות בלבד, אלא על סימפאטיה והבנה — סימפאטיה להמושלמים, שמסגד עומר הוא אחד המקומות היותר קדושים בעיניהם, והבנה לנוצרים כמוני, המרגיש, כי בעזרו להציוניות הרי הוא מסלק חוב ישן. לא סבלנות אנו דורשים מכם, אלא אחוה וחבה. הציוניות צריכה לשמש גורם גדול לסליחה כללית, לא סליחה הבאה על־ידי טמיעה והתבוללות, אלא זו הנובעת מאחוה ורעות בין שלשת בני הדתות האלה, שמוצא אחד להן.

אל להציוניים להתירא מפני המכשולים, המונחים עדיין על דרכם. בהתגשמות הרעיון הציוני אני רואה ערובה לשלום העולם כולו. היהודים בארצם יהיו כח מוכרי גדול, שיבטיח לנו את קיומן של המדינות הבריטנית בעתיד. היהודים בארצם ירפאו את פצעי האנושיות, שבאו לה בעקבות חוסר הסבלנות מצד הדתות השונות. בירושלים יהיה לב גדול וחם, שממנו ישטפו זרמי תחיה, שיביאו ישע ומרפא לאירופה הפצועה והמדוכאה ויחיו את אסיה.

בחנוך, אז רק בשירה, בפיוט, ב ע ר ך שבדת ולא בדת המעשית. למטרה זו אפשר להגיע לא על־ידי למוד דת באופן דוגמתי, אלא על־ידי חנוך דתי, המתבסס על הקרקע ההיסטורי — הלאום שלנו. כתבי־הקודש, מבחר האגדה וההלכה, ובתור המשכם — הספרות הדתית הלאומית המאוחרת וידיעות החגים, התפלות, עיקרי הדינים והמנהגים — הם היסוד של חנוך זה ובהם יוצאים אנו ידי חובתנו לדת.

הרצאה זו גררה אחריה וכוחים סוערים, שארכו כל היום. הציר רוזנבלאט סובר, שאין בישראל דת אלא תורה, ואסור לגזול את הצורה מן הדת. לעומתו טענו הצירים נוטוביץ וליברמאן, כי את הדת צריך להפריד לגמרה גם מן הקהלה וגם מבית־הספר. בדעה זו תומך גם פינחס שיפמאן. לפי דבריו, אין לדת שום מקום בחנוך. יש מקום למנהגים ההויים, לשירה שבדת, לפיוט ולרוך שבדת, ולא לדת עצמה.

נ. פינס: יש דת מעשית, ויש דת מדעית. ההורים דורשים את הדת המעשית, אבל אין שום רשות למורה, אם הוא בעצמו אינו מאמין ואינו ממלא את המצוות המעשיות, לדרוש אותן מהילד. אבל לצורה שבדת, להאגדות הדתיות יש ויש מקום בחנוך.

ח. נ. ב י א ל י ק: מה זה דת? דת היא הרגשה דתית, לבוש דתי. כל אותה מחברת־הדברים, שקוראים לה דת, הרי היא בנין מסובך, מרכב מהרבה יסודות, שיר רוחני ופנטסטי, וצריך להחליט על איזה יסוד מדברים. גם כל פרט של הדת מרכב מהרבה יסודות.

אם יש ערך למצוות המעשיות בחנוך — שאלה זו התעוררה עוד בימי רבי עקיבא: תלמוד גדול או מעשה גדול? ונמנו וגמרו, שתלמוד גדול, שהוא מביא לידי מעשה. הלשון גם היא ספוגה ריח כל הדורות וספוגה היא גם דתיות. כל אחד מבין לפי רוחו, ואין להוציא החלטות מסוימות בזה. יעשה כל אחד לפי רוחו. העם בעצמו יקח מן הדת את הצדדים הדרושים לו. הניחו להם לבניהם של אברהם אבינו: אם אינם נביאים, בני נביאים הם.

הועידה נשמעה לביאליק ולא קבלה שום החלטה מסוימה בנדון זה.

ה ח ל ט ו ת ה ו ע י ד ה.

בשאלת הפלאטפורמה ובענין בית־הספר לכל מדרגותיו נתקבלו כמעט פה אחד (רק שלשה־ארבעה היו כנגד איזו סעיפים) ההחלטות האלה:

א) כדי שהחנוך יהיה שלם ומסודר כל צרכו בהתאמה להתפתחות התרבותית והשתלשלותו ההיסטורית של העם העברי, וכדי שתהיה אחדות ושלמות בעבודת המורה ובנפש הילד ואחדות בין חלקי האומה העברית, הפזורים בארצות שונות ומדברים בלשונות שונות — צריכה להיות לשון הוראת כל הלמודים בבית־הספר העברי בכל מדרגותיו, מגן הילדים ועד בית־הספר העליון, לשון התרבות של העם בכל הדורות — הלשון העברית.

ב) בית־הספר העממי נועד לכל המעמדות של העם ובלא תשלומים.

ג) בית־הספר העברי לכל מדרגותיו נועד לבנים ולבנות כאחד.

ד) זמן הלמוד בבית־הספר העממי הנורמאלי הוא שמונה שנים.

ה) בית־הספר העברי, הבנוי על יסודות חלוניים, צריך להקנות לתלמידים דעת תורת ישראל ומנהגיו.

ו) בית־הספר העברי נמצא ברשותה של הקהלה העברית תחת הנהלתו של הועד הפדגוגי, הנבחר על־ידי הקהלה.

ז) בית־הספר העברי העממי נכנס לתוך הרשת של בתי־הספר הכלליים ומתכלכל מקופת הממשלה או ממוסדות המקומיים.

ח) הלמוד בבית־הספר העממי הוא חובה לילדים ולילדות.

ט) בתי־הספר הפרטיים נתמכים על־ידי הקהלה, עד כמה שהם נשמעים לדרישות העיקריות של הועדה הפדגוגית.

י) המורים העבריים מתחברים אל היסודות הפרוגרסיביים של המדינה, הדורשים מאת הממשלה לאסור על כל נער ונערה להכנס אל בתי־מלאכה ומסחר עד המלא להם ארבע־עשרה שנה.

לחברי הועד הפועל המצומצם נבחרו: כהנשטאם, ד"ר שחור, פ. שיפמאן ובייגיל (כולם בחארקוב). לחברי המרכז — ד"ר י. ל. ברוך, אלטרמאן, גין, דובניקוב, הייליפרין, י. כהן, משה כהן, לויצקי, ד"ר מוהליבר, י. נירנברג, נ. פינס, סימיאטיצקי, פונאצוב, י. רבינוביץ וזרורניצקי.

ס ג י ר ת ה ו ע י ד ה.

ישיבת־הנעילה של הועידה ארכה עד השעה השלישית בבוקר. בה נשמעו נאומים רבים על תעודת ההסתדרות החדשה ופעולותיה בעתיד הקרוב.

אוסישקין עולה על הבמה ומברך את המורים ברכת־הפרידה. חברים! — אומר הוא בתוך שאר דבריו. — כל אחד ישוב מכאן לביתו ולבית־ספרו וישאל את עצמו: מה הבאתי מאודיסה ולמה ובשביל מה טלטלתי את עצמי? תשובה אחת ישיב לעצמו: רצון ואמונה הבאתי משם. דרישות ידועות היו לכם לפני בואכם הנה. אבל ודאי שהאמונה בהתנשמות השאיפה לא היתה אצלכם גדולה, כמו עכשיו. הרצון הכביר בורא עולמות. באמונה וברצון תשיגו הכל. כל החיים הם שלטון הרצון. לא בשכל, במדע ובאנאליזים נשיג איזה דבר, כי־אם ברצון. הוא הציל אותנו עד הנה מכל הצרות ומכל הרדיפות. אחד־העם בעל „שלטון־השכל" היה מהספקנים הגדולים בנוגע לתחית הלשון בגלות, ועכשיו הוא אומר: נצחוני בני!

לכו, אחי ואחיותי, לביתכם, לכו והלחמו. לכו והכינו דור, שיהיה מוכשר לגאולה שלמה בארץ אבות!

ח. נ. ב י א ל י ק: עשרים וחמש שנה נמלאו היום למות המשורר י. ל. גורדון. שנה נמלאה אתמול למות משוררנו ש. פרוג. אני רואה בזה מין סמל. אתם זוכרים את המלים המרות של י. ל. גורדון („אם לא האחרון במשוררי ציון אנכי?"). אחרי שגורדון התיאש מתחיה וכתב את שירו: „למי אני עמל" פנה אליו פרוג בלשון נכריה בשיר „ציון נובל אנכי מלא ליח". החשב אז גורדון, כי תעבורנה עשרים וחמש שנה וועידת מורים תכריז על תחית השפה העברית?

„המורה", למרות מצבו החומרי השפל — מלה קדושה מאד. מלה זו מובילה אותנו אל אותו היום, שנאמר עליו: „היום נהית לעם". זהו מתן תורה.

המלמד הראשון שלנו הוא משה רבנו. הוא היה נביא ומחוקק. אולם העם קרא אותו בשם „רבנו". השם נביא נשאר רק בספרות, ובפי העם הוא „רבנו". כל יוצרי היהדות נקראים בשם „רבנים".

החנוך — זה העמיד אותו על הדת, זה על החכמה, זה על הלאומיות וידיעת הלשון. ואחר־כך באו וצרפו לזה גם ידיעת ההיסטוריה. אבל כל אלה הם רק פרטים. האמת היא, שהחנוך הוא התורה, וה„תורה" כוללת את הכל. כל מה שעושה את האדם לאיש, כל מה שמשפר אותו — זהו תורה. אמנם היו ימים, שהגבירו את היסוד האחד על השני, אולם סך־הכל של כל הזמנים הוא: כל הטוב והנשגב, שאסף ישראל בדרכו, את הכל הכנים באוצר הקודש, שקרא בשם „תורה".

הועידה, בבנותה את ההסתדרות ובהניחה אבן הפנה לחנוך, עשתה דבר גדול. בלקחנו את הטוב שהיה בחנוך הישן, צרפנו לו את כל הטוב והנשגב של כל הזמנים. הכנסנו לחנוך את אוצרות כל העם העברי. נביאינו, הספרות של ימי־הבינים, החדשה, כל השלשלת מיום היותנו לעם עד היום הזה, כל המדעים הכלליים. לנו אין מחיצה. הכל נכנס לרשותנו. אם גורדון, הראשון שסגנן את השאיפה של בני־

ב) מאתים אלף דולאר בתור הלואה להאנגלו־פלשתינא קא., כדי שתוכל להמשיך את עבודתה, כבימים שלפני המלחמה.

ג) השאר יוצא על משלוח אכספדיציה מדיצינית לארץ־ישראל, שתפליג בקרוב, על משלוח קומיסיה מיוחדת לארץ־ישראל בדבר עניני הישוב ועל מלוא הגרעון בתקציביהם של המוסדות הציוניים ושל האדמיניסטראציה הציונית.

הריזולוציה במלואה (מלבד השם העברי של הקופה, שנמסר לועד לעיין בו ולהחליט עליו) נתקבלה פה אחד. באותו מעמד נקבץ מאת הנאספים לטובת הקופה החדשה סכום של מאה אלף דולאר. בין התרומות הגדולות שנכנסו לקופה יש לציין את זו של יודשיין מאיר — עשרים וארבעה אלף דולאר. נדיב, הרוצה בעלום שמו — שנים־עשר אלף דולאר, נתן שטרוים — שנים־עשר אלף דולאר ומרת פילז — שנים־עשר אלף דולאר.

השופט יוליאן מאק קורא בשם הועד המדיני שעל יד הועד הזמני לעניני הציוניות את הריזולוציות האלה:

„המועצה הזאת של ציוני אמריקה מביעה את שמחתה על שהנהגת עניניהם המשותפים של בעלי־ההסכם נתונה במדה מרובה בידי נשיא ארצות הברית, שנסח את מטרותיהם של בעלי־ההסכם באופן ברור וברוח נדיבה כל־כך, נוסח אשר באה עליו הסכמת כל העומדים בראש ממשלות־ההסכם והניע את העם האמריקאי להמשיך את מלחמתו ביתר שאת ועז, עד הביאו אותה לנצחון גמור בשם הפרינציפיונים היסודיים של הדימוקראטיה והצדק.

„המועצה הזאת, שנקראה על־ידי הועד הזמני לעניני הציוניות, מביעה את ברכתה הלבבית להד"ר חיים ווייצמאן ולמר נחום סוקולוב על התפקיד, שמלאו בהמשא־והמתן עם הממשלה האנגלית, שתוצאותיו היו פרסום הדקלאראציה האנגלית על־ידי ארתור דז. באלפור בשם הקאבינט האנגלי לטובת יסוד מקלט בית לאומי לעם היהודי בארץ־ישראל.

„מבקשים אנו את חברינו בלונדון למסור לממשלת הוד מלכותו את רגשי תודתו של העם היהודי על הדקלאראציה, שהיא בהתאם עם טראדיציות העם האנגלי ולפי שאיפותיה של בריטאניה הגדולה ובעלות־בריתה במלחמתן הנוכחית בעד החופש והצדק.

„מביעים אנו את קורת־רוחנו על נצחון הנשק האנגלי בארץ־ישראל. כבוש ארץ־ישראל הוא צעד קדימה בדרכם של צבאות־ההסכם להשליט בכל העולם כולו את הפרינציפיון של שלמותם הלאומית של העמים הקטנים. בעד הפרינציפיון הזה נכונים אנו להקריב את מאדנו ונפשנו, עד שהמלחמה הזאת תביא בסופה את הנצחון לבעלי־ההסכם.

„המועצה הציונית האמריקאית הזאת יודעת להעריך את ברכות ההסתדריות הארמיניות בארץ ובחוץ־לארץ בנוגע להדקלאראציה של הממשלה האנגלית לטובת מקלט־בית יהודי לאומי בארץ־ישראל. מקוים אנו, כי בתור תוצאות מלחמת־השחרור הזאת תתגשמנה גם שאיפותיו של העם הארמיני.

המועצה הזאת של ציוני אמריקה מברכת את העם הערבי על התגשמות שאיפתו לחיים לאומיים וחפשיים, ומביעים אנו את תקותנו, כי בתור תוצאות המלחמה הזאת יבואו גם אחיהם בני גזעם הנדכאים — הסורים — על חופשתם."

בישיבה השניה של המועצה הספיד הד"ר שמריה לוין בנאום קצר את מנדלי מוכר ספרים המנוח. מנדלי, — אומר הנואם — אף־על־פי שכתב גם יהודית, הנה ברוחו היה עברי כולו. הוא נתן בטוי לרגשות העברים בשפה המדוברת. מנדלי לא היה ציוני רשמי. האמן שבו לא נתנהו להיות נמנה על איזו מפלגה שתהיה. אולם כל אמן יהודי בחזקת ציוני הוא, אף־על־פי שאינו נותן ידו להסתדרות. מנדלי בן שמונים ושתים שנה היה במותו. זקנה כזו לא כל אדם זוכה לה.

ובכל־זאת נראה לנו מותו של מנדלי מעין הפתעה מחרידה. הרגל הורגלנו לקשר את שם מנדלי כל־כך עם החיים, עד כי נדמה לנו, שאין למלאך־המות שליטה עליו. והנה גם איש־החיים הגדול הזה הלך בדרך כל הארץ, והעם כולו נתיתם מאחד מגדולי אמניו ויוצרי ספרותו.

מזכיר הועד הזמני לעניני הציוניות קורא את טלגרמות־הברכה, שנתקבלו מלונדון. בטלגראמה אחת, ששלח המיניסטר לעניני הבלוקאדה, הלורד רוברט ססיל, נאמר: „שחרור ירושלים הוא מאורע היסטורי חשוב וגדול. פותח הוא פרק חדש בקורות העם היהודי ויוצר מרכז לאותו הרגש הלאומי העמוק של היהודים, אשר נשאר בתומתו ובעצם טהרתו בחליפות הדורות ותמורותיהם".

תוכן הטלגראמה השניה, שבאו עליה על החתום ווייצמאן, סוקולוב וצלינוב, הוא: „בהזדמנות זו מביעים אנו לכם את רגשי ידידותנו, חבתנו וברכתנו להצלחתכם במועצתכם הנוכחית. מתענינים אנחנו בשים־לב ובהכרת־תודה בעבודתכם המזהירה לשם הגשמת רעיוננו הלאומי. אתם, הציונים האמריקאיים, הוכחתם לנו, כי ראויים אתם לאותן התקוות, שתלינו בכם, בדעתנו את גודל רוחכם ונפשכם. בנוגע לסדור ולכשרון־המעשה והבאת קרבנות הגדלתם לעשות. בהיותנו נשענים על האידיאליות היהודית ועל האמונה השלמה, מובטח לנו, כי ארץ־ישראל צריכה להעשות מקלט־בית להעם היהודי ביחוד עכשיו, כשדגל הנצחון של האנגלים מנפנף מעל ירושלים עיר־הקודש, וצבאות האנגלים יהיו בקרוב אדוני כל הארץ.

„רואים אנו בעליל, כי רוח־החופש משיב את היהודים לארצם ולמולדתם. הבה, נחזק־נא את רוח ההקרבה העצמית. בטוחים אנו בכם, כי תתמכו בידינו בכל כחכם ובכל גודל נפשכם.

„תחי האומה העברית בארץ־ישראל".

עם נאומיהם של צבי מאסליאנסקי, פרופיסור ר. גוטהייל וסטיפן וויז ועם שירת „התקוה" נגמרה המועצה רבת־התוצאות הזאת.

• • •

ועידת המורים העברים הראשונה ברוסיה.

(סוף מגליון ל"ט).

בשאר ישיבות הועידה קראו הרצאות מר כהנשטאם „על הכנת מורים ומורות"; הד"ר יוסף קלוזנר — „על ההשכלה שמחוץ לבית־הספר", והד"ר יוסף מוהליבר — „על החנוך הדתי בבית־הספר".

מר כהנשטאם בהרצאתו מראה על החוסר הגדול במורים, המורגש בשעה זו. יש צורך בעשרת אלפים מורים ובחמשת אלפים גננות. ואף שליש מהם אין לנו עדיין בתקופת־המעבר הזאת. מציע הוא ליסד קורסים זמניים בשביל אנשים ונשים. במשך ששה חדשים אפשר לתת הכנה כל־שהיא למלמדים וליוצאי־הישיבות בלמודים הכלליים, ולמורים כלליים — בלמודים העבריים. להכין מורים בשביל בתי־ספר תיכוניים ובתי־מדרש למורים אפשר על־ידי בחירת סטיפנדיאנטים מתאימים להשתלמות במקצועות שונים.

הד"ר יוסף קלוזנר בהרצאתו אומר: חשוב מאד, שהיהדות תקלט אצלנו לא רק באופן מפשט, על־ידי ספרים, אלא באופן מוחשי. עשו חייכם יהדות ויהדותכם — חיים. הספרים הם רק המצע, והחיים ממלאים אחריהם, ולכן חשוב מאד, שכל החיים המקיפים את הילד יהיו יהדותיים. צריך ליצור סביבה לאומית: לארגן את התלמידים הגדולים באגודות לשם השתלמות רוחנית; להחיות בלבם את כל הדברים, שיש בהם משום רוך דתי וערך לאומי: ליסד בתי־עם עבריים ועוד מוסדות ממין זה, שהרוח הלאומי והעממי שרוי בם. רק יהודים שלמים יכולים להיות בני־חורין ורק יהודים בני־חורין יכולים להיות יהודים שלמים.

תמצית הרצאתו של הד"ר מוהליבר היא: החנוך הדתי בבית־הספר העברי פירושו: להקנות לתלמידים הבנה בדת ישראל ובמוסרו וידיעת מנהגי החיים הדתיים־הלאומיים של עמנו. אם יש מקום לדת

בנשימה עצורה חכתה האנושיות הפצועה לקראת קול ה„מבשר", שישמיע את בשורת בוא התקופה החדשה בהתפתחות האנושיות. והקול הנה נשמע; הד הוא של „קול מהיכל". **לא סתם דקלאראציה היא זו, אלא ב ש ו ר ה, בשורת־גאולה, שמבשרה הוא העם הבריטי. רבים** לא הבינו ולא העריכו אותה: **אלה מקוצר ההשגה, ואלה משעבוד** גליות. אבל כלום לא נגרע על־ידי זה מערכה ההיסטורי והאנושי הגדול.

במה נקדם את הבשורה הזאת ובאיזה אופן נביע את תודתנו להממשלה הבריטית? גדולה היא לאין חקר פעולתה של הממשלה הבריטית, ואל נחללנה בתודה, הניתנת בעד כל חסד קטן או גדול. כי לא חסד עשתה אתנו הממשלה הבריטית. היא הגדילה לעשות מזה. היא קרבה לנו את הנס, שלו יחלנו שנות אלפים, והיא קרבה אותנו לגאולתנו הלאומית. על מעשה היסטורי כזה ראויה היא לתודה ה י ס ט ו ר י ת, ורק במעשים היסטוריים תמצא התודה הזאת את בטויה. כי שיבת־ציון על־ידי אנגליה אינה לא השבת אבדה מצדה — ארץ־ישראל לא אבדה מעולם מלבנו ומנפשנו — ולא מציאה היא, שזכינו בה בהיסח־הדעת, אלא מעשה היסטורי צודק ורב־ערך: השבת ירושה להיורש האמתי, לשומר המזרח הנאמן מאז ומעולם — להעם היהודי.

את שבועת־האמונים העתיקה, שנשבענו על „נהרות בבל", בגלותנו מירושלים, קיימנו במלואה. עכשיו, בשובנו לירושלים, נדור נדר ונשבע שבועה חדשה. השבע נשבע כולנו, כי אם כה ואם כה יקרה אותנו בימים הראשונים בדרך שובנו לציון, — אחת נמרנו והחלטנו: בני חורין אנחנו מהיום הזה והלאה ולעולם לא נשוב למצרים — לעולם לא נשוב אל העבדות והשעבוד.

הגלות הטביעה את חותם הנוול והכעור על רבים מבני עמנו. די רק לרפרף על מאמריהם המוקצים מחמת מאוס של שונאי־ציון היהודים בהעתונות היהודית האנטי־ציונית בימים האחרונים, כדי להוכח, עד כמה עשאתם הגלות שפלי־הרוח וקטני־הנפש. שיבת־ציון תעשה את כולנו בני־חורין, על־ידיה נחדל מהיות לולינים ולצים בעולם הגדול.

בשובנו לציון, נשוב־נא לשם, עד כמה שאפשר, שלמים ברוחנו ובנפשנו, נכין־נא צידה רוחנית לדרך. על כל ציוני מוטלת חובה גדולה וקדושה ללמוד את הלשון העברית, כדי שלא יצטרך להתחבט ב„גלגול־מחילות" רוחני בבואו לארץ־ישראל. התרבות העברית היא שהחיתנו וקיימתנו והגיעתנו לזמן הזה, והיא גם שתקיימנו לעד ולנצח נצחים, כימי השמים על הארץ.

• • •

ה מ ו ע צ ה ה צ י ו נ י ת ב ב א ל ט י מ ו ר.

המועצה הציונית, שנקראה בבאלטימור ביום א', 16 דצמבר, היתה יוצאת מן הכלל. צורך קריאתה נבע מן המצב המדיני החדש של התנועה הציונית, המקרב את הציוניות להתגשמותה ומבשר גאולה לאומית בעתיד הקרוב לעם העברי. שעה היסטורית גדולה כזו בחיי עמנו עוררה את הרוחות במחנה הציוניים והעמידתם על חשיבות ההתכוננות לקראת היום, שבו יהיו שערי ארץ־ישראל פתוחים לרוחה להעם היהודי לבוא בה ולהתנחל בקרבה. ה ת כ ו נ נ ו ת — זו היא הסיסמה, שיצאה מן המועצה הציונית בבאלטימור, והיא שעשאתה לאחת החשובות בין הועידות הציוניות, שנקראו לפניה בארצות־הברית. כי אף־על־פי שבכמות המשתתפים בה ובפומביות ובאפקטים חיצוניים לא הגיעה לועידות השנתיות הרגילות של הפדראציה הציונית, הנה באיכותה ובתוצאותיה החשובות בודאי שלא נפלה מהן. היום האחד, שארכה המועצה, גרם לתוצאות מעשיות יותר מזהירות לתנועה הציונית באמריקה מכמה ימי הרעש של פומביות ושאון, שבהם נתברכו הועידות הרגילות.

המועצה נפתחה במעמד מאתים עסקנים ציוניים מכל רחבי אמריקה בשעה האחת עשרה בבוקר על־ידי היושב־ראש של הועד הזמני לעניני הציוניות, הד"ר סטיפן ווייז. אחרי נאום הפתיחה מציג היושב־ראש לפני הנאספים את הנשיא הנכבד של הועד הזמני, לואיס ד. בראנדייס. הקהל קם לכבוד המנהיג הציוני ועורך לו אובאציות סוערות. בראנדייס, נרגש מאד מן הכבוד שחלקו לו הנאספים, מתחיל את נאומו בקול רועד. מקדם הוא בברכה את פני גולי ארץ־ישראל, את באי־כחם של הועד הזמני, של הפדרציה האמריקאית ויתר העסקנים הציוניים להסתדרויותיהם, שהתאספו לדון במועצה זו על העבודה הגדולה, העומדת לקראתנו בשעה חשובה זו בקורות עמנו. מדבר הוא על נצחונה המדיני הגדול של הציוניות, שכבוש ירושלים הוסיף לו ממשות ועוז. ביחס עם זה הוא מזכיר את שמותיהם של המנהיגים הציוניים: ד"ר חיים ווייצמאן, נחום סוקולוב וד"ר יחיאל צלינוב, שבהבנתם המדינית הגדולה והרחבה, בעמלם ובמרצם הרב, וביחוד — במסירותם הנאמנה להרעיון הציוני גרמו לנצחון הזה. על ציוני אמריקה מוטלת עכשיו האחריות למלא את חובתם הם בשלמותה. חובה זו דורשת מאתנו: חומר אנושי, אמצעים פינאנסיים ומשמעת. בשלשה דברים אלו נבוא אנחנו, ציוני אמריקה, על חלקנו בשיבת ציון.

בשם ציוני קנדה נושא נאום־ברכה להמועצה נשיא הפדראציה הציונית הקנדית קלארנס די סולה. מגלה הוא פרטים מענינים אחרים מהשיחה הארוכה, שהיתה לו עם המיניסטר לענינים החיצוניים האנגלי, מר ארתור באלפור, כשבקר זה האחרון את קנדה בקיץ שעבר. מתוך השיחה ההיא נודע לו עוד אז, כי עתידה אנגליה להוציא דקלאראציה רשמית בדבר שיבת־ציון. ה„מאניפסט", שהוציאו שונאי־ציון מקרב היהודים המתבוללים באנגליה לפני חדשים אחדים, לא עשתה שום רושם בספירות המדיניות באנגליה. הממשלה הבריטית נכונה תמיד להקשיב בשים־לב לתכניות חיוביות, אבל לא לתכניות שליליות. מלבד זה, גלוי וידוע לכל העולם, כי שונאי ציון הם מעוט קטן מאד בקרב העם היהודי, ואי־אפשר להם להיות באי־כחו ולדבר בשמו ככל העולה על רוחם.

האגרונום אהרן אהרנסון, שבא זה לא־כבר מארץ־ישראל, מוסר ברכה בשם החלוצים והקולוניסטים היהודים, שכולם נשארו על עמדותיהם בארץ־האבות ולא עזבוה, למרות ההרפתקאות והתלאות, שמצאו אותם בשלש שנות הרעה של המלחמה.

הד"ר שמריה לוין מדבר על התיחסות ההמונים הרחבים אל בשורת הגאולה. אומרים, שהתיחסות זו יש בה מקרירות־הנפש ושויון־הרוח. אולם, אם לוא גם אמת נכון הדבר, אל נתן לב אליו. יען סוף־סוף דלה ותוורת היא המציאות לעומת החלום. חיים אנו כעת בתקופה של מציאות ממשית, מפני זה קטן הוא בערך הרושם, שמשאירים עלינו המאורעות בהקיץ מבחלום. כח חדמיון והרגש בחלום עשיר ומגוון הוא יותר מבהקיץ. החלום מעביר אותנו לקצוי ימים ולמדינות רחוקות במשך רגעים אחדים, מה שאין כן המציאות. דרכיה דרכי נחת וכל נתיבותיה: מתינות, עבודה והכנה.

בשם ועד הלשכה קורא מר לואיס ליפסקי ריזולוציה, שהמועצה מיסדת קופה חדשה לשם העבודה הציונית התכופה בארץ־ישראל ומחוצה לה בשם „גאולה". הנהלת הקופה תמסר בידי ועדה מיוחדה, שתעבד ביחס עם זה את התכניות השונות של עבודתה. ציוני אמריקה מתחייבים להכנים לקופה הזאת במשך ששים ימים לאחרי הוסדה סכום של מיליון דולאר.

מר א. ז. לוין־אפשטיין ממלא אחרי דברי ליפסקי, ומבאר בפרטות, לאיזו מטרות יוצא המיליון הראשון של הקופה הזאת:

א) שליש ממנו יוצא למטרות מדיניות, הדורשות כמיליון דולאר. את שני השלישים החסרים יספיקו ציוני רוסיה ואנגליה, שהתחייבו לתת לתכלית זאת חלק כחלק.

בשלשלת שחרור כל הלאומים, פרינציפיון ראשי, שעליו נלחמים כעת בעלי־ההסכם, ושממנו לא יזוזו עד שיקיימוהו בפועל.

הלילה התאספנו לשמוח בשמחת „פסח־נייר", אולם „פסח־נייר" זו כתובה היא אנגלית, ועל החתום באה הממשלה הבריטית. כל מלה ומלה שבה קדושה ונאמנה. הדקלאראציה הזאת לא ניתנה להוראת שעה, ואינה תוצאת שיטה עוברת של ממשלה זמנית. כל המפלגות המדיניות הגדולות באנגליה הביעו את הסכמתן השלמה להדקלאראציה הזאת. מצד אחד משמשת עובדה זו עדות נאמנה להטראדיציות היפות של העם האנגלי בהתיחסותו להעם היהודי, ומצד שני משמשת היא סמל לרצונם הכביר של עמי־ההסכם לדון דין צדק את כל העמים, קטנים וגדולים גם יחד.

האספה הזאת של ציוני אמריקה נקראה לא לשם קנתור נגד מתנגדי הציוניות, או נגד אלה העומדים מרחוק לה, אלא כדי להודיע ולפרסם ברבים עוד הפעם, כי שערי ההסתדרות הציונית פתוחים לרוחה לכל יהודי. נכונים אנו לקבל בזרועות פתוחות את כל אלה, שיש בנפשם ורצונם לתת ידם אלינו, ובלבד שהם יבואו אלינו; אנחנו לא נלך אליהם. יחוסנו זה למתנגדינו אינו עקשנות ויהירות, אלא נובע מתוך אחריות קדושה הרובצת עלינו. אם נפגום בשלמות תכניתנו, אז חטא נחטא לעמנו ובגוד נבגוד בכל ההיסטוריה היהודית שלנו. פרי הנצחון בקרוב בידינו יהיה, ואנחנו לא נמסור אותו בידים בלתי־אמונות של אנשים, הנכונים להספח להסתדרות הציונית על־פי תנאים, העלולים להכזיב את תקותנו היהודית ולעשות פלסתר את שאיפתנו הלאומית.

האגרונום אהרן אהרנזון תאר בנאומו את המצב בארץ־ישראל טרם עזבו אותה לפני חדשים אחדים. לולא יהודי אמריקה, שהחישו עזרתם לאחינו הנגועים והנדכאים שם, כי־אז היו היהודים בארץ־ישראל אובדים בעניים. המצוקות והתלאות, שמצאו את אחינו בארץ־ישראל, לא דכאו את רוחם ולא הכזיבו את תקותם ליום הגאולה והשחרור. פרסום הדקלאראציה הבריטית וכבוש ארץ־ישראל על־ידי צבאות בריטאניה קרבו את היום הזה, אשר אליו חכינו שנות אלפים, ואשר לשמו מסרו את נפשם ומאדם כמה מטובי חלוצינו בארץ־ישראל. בשם אחינו שנשארו בחיים בארץ־ישראל ושזכו לראות בגאולת ציון וירושלים הוא מוסר תודה עמוקה ליהודי אמריקה על העזר והישע, שהמציאו ביד רחבה ובגודל־נפש להישוב היהודי בארץ־ישראל בשעת המשבר היותר קשה לו. ראויה לתודה ולתהלה היא גם ממשלת ארצות־הברית על התמיכה המדינית והמוסרית, שתמכה ביהודי ארץ־ישראל בימי המלחמה האלה. אסירי־תודה הם יהודי ארץ־ישראל ביחוד להקונסול של ארצות־הברית בירושלים, מר אוטיס גלייזברוק, שעמד תמיד על המשמר להגן על אינטרסי היהודים בארץ־ישראל ולא חשך את נפשו מכל עמל וסכנה בעבודתו הנדיבה ורבת־האחריות הזאת.

הקהל ערך להקונסול אוטיס גלייזברוק, שנמצא באותו מעמד, אובאציות סוערות.

נאום קצר נושא מר נתן שטרויס. „אל תראוני—הוא אומר בתוך שאר דבריו — ששיבה זרקה בי. צעיר אני כעת. ימי עלומי שבו אלי מבשורת „שיבת־ציון". והוא איננו היחידי בנדון זה; רק אחד מרבים הוא. ישראל כבא הולך ומחדש את נעוריו עם שיבתו לארצו העתירה־החדשה.

מי שהיה ציר ארצות־הברית בטורקיה, מר אברהם אלקוס, מקדיש את כל נאומו לעבודת המיסיונרים ו„האחיות" בארץ־ישראל, שבחרף־נפש הספיקו סעד וישע לכל הנגועים, מבלי הבדל דת ולאום.

הקונסול א. גלייזברוק נושא נאום נלהב על שיבת ציון. באותו יום קבל הזמנה מוואשינגטון לבוא ולהשתתף בחגיגה מפוארה, שהנשיא וכל חברי הקאבינט לקחו חלק בה. אולם הוא דחה את ההזמנה מפני האספה הזאת. רוצה הוא לראות בעיניו בתחית עם ישראל על ארצו ההיסטורית. עד ראיה הוא כעת לנצנים הראשונים של התחיה הזאת, ואשריו שזכה לכך! ידע־נא יהודי כל העולם, כי גאולתם הלאומית תבוא רק על־ידי נצחון הנשק של בריטאניה הגדולה ובעלות־בריתה. מחובתם הגדולה של היהודים היא כעת לעמוד לימין בעלי־ההסכם ולהלחם את מלחמתם בעד הצדק והיושר ובעד גאולת ישראל.

מר יעקב דה־האאז מדבר על החלום הלאומי הגדול של שנות אלפים ההולך ומתקיים בימינו לעינינו. מזכיר הוא את הפרופיסור המנוח שפירא בקונגרס הראשון, שהשביע אז את הצעירים שבין הצירים וגם את הנואם בעצמו על חובתם הגדולה לעמם ולארצם. את השבועה הזאת קיים הוא וחבריו במלואה. מפני זה כפולה ומכופלת היא שמחתם על התגשמות אידיאלם — חזון לבם, משאת נפשם ותוכן חייהם.

האחרון לנואמים הוא ד"ר שמריה לוין. כל הנאספים קמים ממקומותיהם ומקדמים את פניו בתרועות שמחה ובקריאות „הידד". בשוך הרעש של מחיאות־הכפים, מתחיל הקהל לשיר את השיר הלאומי. שירת־אדירים של „התקוה" מתפרצת מאלפי גרונות.

הד"ר שמריה לוין מדבר את דבריו בסגנון מזהיר וברגש נמרץ וסוער, הפועלים פעולה כבירה על קהל השומעים. מיום פרסום הדקלאראציה — מתחיל הד"ר לוין את נאומו — מתקשה אני למצוא מלה מתאימה לגודל המאורע ההיסטורי הזה. מתקשה ואיני מוצא. אני ושאר חברי, העובדים את עבודת הציוניות והתחיה העברית זה ימים ושנים, אך לשוא נחפש באוצר המלים שלנו מלה ההולמת את ערך הדקלאראציה הזאת — והיא איננה. הדבר אין בפינו, ועומדים אנו מחרישים ומשתאים לקראת חזון גאולתנו. ובאמת, לרגע גדול כזה בחיינו דומיה תהלה. אנו, בני הדור הזה, אי־אפשר לנו להשיגנו בכל חשיבותו. כך הוא גורלו של כל חזיון גדול בדברי הימים, שרק הדורות הבאים יכולים לעמוד על חשיבותו ולהעריכו כראוי. ויתירה מזה: גם יוצרי החזיון ומשתתפיו אינם מבינים ומשיגים אותו לכל גודל ערכו. הנביאים בשעתם, כבני דורם, הם עצמם לא הרגישו ולא הבינו בכל גודל פעולתם. רק אנחנו, בני הדורות המאוחרים, שלנו ניתנה הפרספקטיבה הנכונה, רק אנו יודעים, מבינים ומרגישים מה היו החזונים האלה להעם העברי ולכל האנושיות כולה. גם אנגליה בעצמה, שהוציאה את הדקלאראציה בדבר שיבת ציון, לא תפסה את כל גודל חשיבותה. יובלות על יובלות ינקופו ותקופות על תקופות תעבורנה, ודור לדור יספר ממה שאירע לנו בימינו אנו. אז, רק אז, יבין העם וידע הדור, מה היא הדקלאראציה הזאת לנו ומה ערכה לכל האנושיות כולה.

הדקלאראציה הזאת מוסיפה פרק חדש להתנ"ך שלנו. רוח הדקלאראציה ומובנה מחיה את ספר הספרים הזה וממשיכה את יצירתו, יצירה שנפסקה בערב החורבן, בימי הירידה והדלדול לעמנו. מציון הבנויה תצא תורה חדשה לכל העמים, תורה של שחרור העמים ושויון הלאומים, כאותה התורה, שיצאה משם לפני אלפי שנה, שהכריזה על החופש של היחיד והשויון הכללי של האנשים.

כי לא באירופה, ולא בשום חלק עולם אחר, מקומו של עמק יהושפט. מקומו הוא בארץ־ישראל, בקרבת עיר־הקודש ירושלים. בעמק ההוא יעמדו גויים רבים לפני כס־המשפט. שם יגישו את עצומותיהם, ומשם יצא דין ומשפט לכל העמים. והדין יהיה דין־צדק. והמשפט — משפט יושר, וכולם יקבלו עליהם דין זה בהכנעה. פסק־הדין החדש בקורות העולם יביא גאולה ורוחה גם להרודפים וגם להנרדפים, גם להמענים וגם להנענים, וישכין שלום ואחוה גם בינינו היהודים ובין העולם שמחוץ לנו. כי למה נכסה על דבר טבעי הנגלה לעין? אנחנו, היהודים, בהיותנו נרדפים, מעונים ונדכאים יותר משאר העמים, היינו תמיד שבעים רוגז, כעס ומרורים על נוגשינו ולוחצינו. גאולתנו הלאומית בתור שלומים בעד כל יסורינו אלה תבטל את הארס, המפעפע בקרבנו נגד שונאינו ומנדינו. וגם אלה, שהיו אויבינו ושונאינו בנפש, ישמחו על הרוח החדשה, רוח נדיבה ואהבה, שהוערה עליהם ממרום הגאולה האנושית.

זה אי־אפשר היה לשומעיו לתפוס את קפיצות־רעיונותיו, שהבבן כל־כך, ביחוד בוכוחיו.

ושנים על שנים עברו, והעלם היה לאיש, והכל, גם חבריו וגם מתנגדיו הפרינציפיוניים, על־כרחם הודו, כי איש נפלא הוא, העושה ומדבר מתוך כובד־ראש ובתם־לבב. אדם פרינציפיוני ובעל הכרה ברורה ומוצקה, צנא מלא ספרא וידיעות.

כי מלבד שתי המעלות, שהעניקה לו הטבע ביד רחבה: כח־זכרון מצוין וכח־שופט חריף, עוד מעלה אחת יתירה היתה לו, והיא כח ההתמדה במדה היותר עליונה. ברוכוב בלע בקרבו לא ספרים, אלא ביבליותיקות שלמות במקצוע הפילוסופיה והפילולוגיה. ולא שבלע אותן בלבד — גם אחרים עושים כמעשה הזה — אלא עכל אותן במהו ועשה אותן לעצם מעצמותו. וכמה צנוע היה האיש! את אוצרו הרוחני הזה נשא בענוה, בלא צל של גאוה והתהדרות, כאדם־המעלה, כאציל הרוח, כעבד נאמן למדע, הרואה את שכרו בעבודתו עצמה והמוצא ספוק־נפשו בפרוצס של הקירה ויגיעת־הרוח.

ומן היום הראשון להתודעותנו לא הסיבותי את עיני מחברי הצעיר ברוכוב, ועונג וקורת־רוח הביאה לי השעה, שבה הייתי נפגש עם חברי הצעיר הזה, ההולך וגדל לעיני. כן, ברוכוב היה הולך הלוך וגדול. יש בני־אדם, הגדלים ביחד עם הרעיון, שבו התעמקו. יש שהולכים וגדלים מתוך התנועה, שבה הם משתתפים. ברוכוב גדל גם עם הרעיון וגם עם התנועה, וקשה היה להחליט, איזה מעין מפכה בו ביתר עז — מעין החכמה והדעת, או מעין החיים?

וברוכוב הנפלא הזה נסתלק מאתנו לפתע־פתאום. ואנו עומדים אלמים ביגוננו והדבר אין בפינו להביע את צערנו לכל חבריו, שזכו לבוא עמו במגע־ומשא.

לא על ברוכוב החבר־המפלגה ולא על ברוכוב איש־המדע אדבר הפעם. נזכר אני בזה רק בברוכוב ידידי, שהייתי קשור אליו בזכרונות בלתי־ספורים במשך עשרים השנים האחרונות. ממלא אני בזה מקצת מחובתי לרעי המנוח. כמה פעמים שמעתי מפיו, כי מתיחס הוא אלי כתלמיד אל הרב. אולם אני מעולם לא הרגשתי את עצמי ביחסי אליו בבחינת רב לתלמידו. תמיד היה בעיני כידיד, כרע וחבר יקר.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

הצבא הבריטי בארץ־ישראל נחל בשבוע שעבר נצחונות חדשים. במשך ימים אחדים נכבשו על־ידיו עשרה כפרים ועיירות מצפונה ליפו. בין העיירות הנכבשות נמצאת המושבה היהודית הגדולה פתח־תקוה.

חבר הקונגרס של ארצות הברית גיאורג לונן (נוצרי) הציע לפני בית־הנבחרים בוואשינגטון ביום השלשה עשר לדצמבר את הריזולוציה הזאת: „הרים, שאנחנו מביעים את ברכתנו הלבבית לעם הבריטי על הנצחון המזהיר של צבאותיו, שהביא לידי כבוש ארץ־ישראל ועל־ידי־זה ירושלים, מבלי לגרום ביחד עם זה חורבן לארץ ונזק לעם היושב בתוכה, או למקומות הקדושים הנמצאים בה. כמו כן מביעים אנחנו את ברכתנו להממשלה הבריטית על הצעד המדיני המהוכם שלה, שבצפותה לנצחון צבאותיה בארץ־ישראל הכריזה בשני לנובמבר על־ידי הקאבינט שלה, „כי נוטה היא רצון ליסוד מקלט־בית לאומי לעם היהודי בארץ־ישראל, ותתאמץ בכל כחותיה להקל את השגת המטרה הזאת“; ושמחים אנו, כי על־ידינו ועל־ידי בעלות־בריתנו במלחמה הזאת נתגלגלה הזכות לעזור בכל כחנו להתגשמות המטרה הזאת בשם הצדק והחופש“.

הריזולוציה הזאת נמסרה לועד הממונה על הענינים החיצוניים לעיין בה. הועד ישים אותה לפני הקונגרס להחליט עליה בישיבתו הבאה, שתהיה אחרי עבור ימי החג.

— פינחס רוטנברג, החבוש בבית־המבצר ה„פטרופאוולי“ בפטרוגראד מטעם הבולשיביקים, שלח טלגרמה של ברכה להועד הזמני לעניני הציוניות באמריקה לרגלי פרסום הדקלאראציה הבריטית.

— ידיעה טלגראפית, שנתקבלה מירושלים דרך לונדון, אומרת, כי המצב בירושלים, מיום הכבש העיר על־ידי הצבא הבריטי, הולך וחוזר לתקונו. כעת נמצא די מזון לכלכלת התושבים. גם עבודה להתפרנס על־ידיה ניתנת להם. לתקנת המצב הועילה הרבה הנהגת העיר החדשה, שחבריה הם באי־כחם של הלאומים השונים שבירושלים. ההנהגה הזאת עובדת בהתאם לפקודותיו של השליט הצבאי, שנמנה מטעם המצביא הראשי אלנבי לפקח על העיר.

— בפאריז נערכה בימים האלה אספה פומבית גדולה לכבוד הדקלאראציה הבריטית, שבה השתתפו אלפי יהודים ונוצרים. בין הנואמים היה גם מי שהיה המיניסטר לענינים חיצוניים, יוליוס קאמבון, שהשתתף באספה זו בתור בא־כחה של הממשלה הצרפתית. בשם הממשלה הודיע מר קאמבון, כי צרפת מסכימה בלבב שלם להדקלאראציה הבריטית וכי נכונה היא לתמוך, עד כמה שידה מגעת, ביצירת מרכז־בית לאומי לעם היהודי בארץ־ישראל. הודעתו הרשמית של קאמבון עשתה רושם נמרץ על אלפי הנאספים, שקבלוה מתוך שמחה והתלהבות מרובה.

הַתְּנוּעָה הַלְאֻמִּית

ת נ י נ ת ה ד ק ל א ר א צ י ה ה ב ר י ט י ת ב נ י ו ־ י ו ר ק.

חגינת הדקלאראציה הבריטית בדבר שיבת ציון, שנערכה על־ידי ציוני ניו־יורק באולם „קארנגי“ הגדול ביום העשרים ושלשה לדצמבר, היתה מיוחדת במינה בקורות התנועה הציונית באמריקה. במספר האנשים שהשתתפו בה ובהתלהבות הנאספים לקראת דברי רוב הנואמים, התלהבות שלרגעים היתה מורגשת בה מעין „עלית נשמה“, קובעת לה אספה זו מקום בראש כל האספות היהודיות, שקדמו לה באמריקה.

עוד כשתי שעות לפני הפתח האספה נהרו אל האולם „קארנגי“ אלפי אנשים מכל קצות העיר, שרדימו לבוא, מיראתם שמא לא תהיה להם האפשרות להשתתף בשמחה הלאומית הזאת, אם יבואו בשעה הנכונה והמדויקה. ואמנם לא לשוא היה פחדם. רק חלק מועט מהם, כארבעת אלפים איש, זכה להכנס בפנים האולם. השאר, כעשרת אלפים איש, נשארו בחוץ מחוסר מקום.

האספה בפנים האולם נפתחה בשעה השמינית על־ידי היושב־ראש של ה„מועצה“ הציונית הניו־יורקית, מוריס רוטנברג, שבדברים קצרים ויפים תאר את, גודל השעה הזאת בחיינו והציג בתור היושב־ראש של האספה את הד"ר סטיפן ווייז.

הד"ר סטיפן ווייז, המתקבל מאת הנאספים במחיאות־כפים ממושכות, פותח את נאומו בקריאה: ירושלים נפלה, ירושלים קמה! על שחרור ארץ־ישראל הוא שמח לא רק בתור יהודי וציוני, אלא גם בתור אדם מן הישוב, השואף לראות בשחרורם של כל הלאומים הקטנים והנדכאים. שיבת ארץ־ישראל לעם ישראל היא חוליה אחת

ועל־ידי קריאה זו של „השחר" נחלת החבה להלשון העברית, שכבר התחילה להיות עוממת תחת אפרה של הניהילות, לא כבתה, והיה צורך רק ברוח שאינה מצויה, כדי ללבותה.

והרוח באה פתאום.

מארץ הבלקנים התחוללה הרוח. שם מרדו הבולגרים בהתורקים, ובכל רוסיה קמה זעקה גדולה, כי חובה קדושה על הרוסים לחוש לעזרת „אחיהם הקטנים" ולשחררם מעול הנכרי, ולהשיב את ה ע ם הבולגרי לגבולתם כימי קדם, והקול הזה היה מטרטר מתוך כל העתונים הרוסים.

בצמא קראתי את הדברים האלה בהעתונים, מבלי לחוש בתחילה היחס שביניהם וביני. רק דבר אחד ראיתי: אני יותר מכל חברי תלמידי המדרשה מתענין בהחדשות משדה המלחמה ויותר שמח על כל נצחון רוסי ובולגרי, ויותר מהם מוצא נחת רוח במאמרי העתונים על דבר חירות העם הבולגרי וחירות ארץ בולגריה.

ושוב — ויהי בחצות הלילה.

אחרי שעות אחדות של קריאה בעתונים והרהורים על־דבר הבולגרים ושחרורם העתיד, ופתאום והנה כמו ברק הבריק לפני עיני, ומחשבתי עפה ממעברות שיפקה בבלקן למעברות הירדן בארץ־ישראל, וקול פנימי תמוה שמעתי קורא אלי:

תחית ישראל ולשונו על אדמת האבות!

זה היה החלום.

ואמנם, כחלום חזיון לילה נדמה לי הדבר ברגע הראשון. אך במהרה חשתי, כי אין זה חלום, על כל פנים חלום שלא יעזבני יותר. רגשות ורעיונות מתחלפים ומתנגדים ערכו קרב בנפשי. מעבר אחד העם ה ג ד ו ל הרוסי והרעיונות הנשגבים של העבודה לחירותו, ומעבר השני מחזה ממלא כל נפשי נועם אין קץ, מחזה ישראל שב לתחיה על אדמת־הקודש שלו. אך מרגע לרגע נדחה מחזה זה, ולפני עיני קם מראה של עם קטן, סחוף ודווי, וכמעט נחנקתי מ צ ר ו ת הרעיון של הקמת אומה קטנה ודלה ודויה זו. ככה התרוצצו בקרבי שני גויים: הרוסי שבי והיהודי שבי התנגחו בחמה עזה...

והיהודי גבר. גורלי הוטל. חיי וכחי נתונים נתונים מעתה להעבודה לתחית ישראל ולשונו על אדמת האבות.

בקוצר־רוח חכיתי לאור יום. קמתי ורצתי לאחד מתלמידי, בן יהודי עשיר בעיר ההיא, שלמד אצלי הלשון הרוסית ושאר הלמודים של המדרשה, והיה מושפע מרוחי. ספרתי לו את החזון. בתחילה הייתי בעיניו כאילו נטרפה דעתי עלי. אחרי רגעים אחדים התחיל להקשיב לדברי בדומיה, ולבסוף כרתנו ברית: יחד נעבוד לתחית ישראל.

והשמועה עברה בין חברי, כי נחמצתי ונהייתי ל א ח ר, ויפרשו ממני קצתם, אך אחד מהם, שהיה קצת פחות קנאי מהם לעבודה להעם הרוסי *, כשמעו את ה„מינות" החדשה שלי, לא נדה אותי כמותם ויבוא ויגד לי, כי בספור אנגלי, שהוא קרא בתרגום רוסי בהקובץ החדשי הרוסי „וויסטניק ייוורופי" מתואר אדם בעל הזיה דומה להזיתי אני. ואבקש ממנו להשיג לי את מחברת זה הקובץ, שבה נדפס הספור, ואחרי ימים אחדים הביאו לי חברי. זה היה הספור ד נ י א ל ד י ר ו נ ד ה של גורג אליוט.

אחרי קראי את הספור פעמים אחדות אמרתי ועשיתי: הלכתי פאריזה, למקור האור ומרכז עניני המדינות, כדי ללמוד ולהזדיין שם בהידיעות הנצרכות לעבודתי בארץ־ישראל.

שם פגשתי ברבי השלישי, שלמדני חכמת ה ע ת ו נ ו ת, והוא שהאיץ בי לכתוב את מאמרי הראשון „שאלה נכבדה".

*) חברי זה, נגזד שמו, בא לאמריקה לפני שנים אחדות ויקבע דירתו פה בניו־יורק, ובבואי הנה לפני שנתים, נפגשנו ונזכיר יחד מאורע זה.

אַחַר מִטָּתוֹ שֶׁל חָבֵר וָרֵעַ

מאת

ד"ר שמריה לוין.

בפעם הראשונה פגשתיו בייקאטרינוסלאוו. בימים ההם והוא עודנו עלם צעיר, שזה עתה ירד מעל ספסל הגימנאסיה הפולטאווית, ואף־על־פי־כן עורר בי למן הרגע הראשון את תשומת־לבי אליו. ראיתי מיד, כי לפני עומד לא סתם „מסיים" יהודי, שעל תעודתו גאותו, המתהדר לכל עת מצוא בציצרו ובהומר „שלו". הרגשתי וראיתי בו את בעל הרוח היתירה, את „המבקש הנצחי", הנושא בחובו שאיפה כבירה לדעת ולא יעמוד באמצע הדרך. אפשר, כי התיחסתי אליו ככה למן הרגע הראשון, שהתודענו זה לזה, מפני שהוצג לפני על־ידי החושב והפובליציסט הרוסי המפורסם ליסיוויץ, תלמידו המובהק של פאטיבינא, שהיה אחד המאורות הגדולים בשמי המדע הרוסי, במקצוע חקר הפסיכולוגיה של העמים ושל הפולק־לור הרוסי, — שדה בלתי־מעובד בימים ההם, אך מחבק זרועות עולם ועמוק כים. אגב, רוצה אני להעיר בזה, כי השאיפה הלאומית הכבירה של אוקראינה לשחרור ולעמידה ברשות עצמה באה לה לראש וראשונה מידי משוררה הגדול שיווצינקה ומידי המלומד הגדול פאטיבינא ותלמידיו הגדולים המעטים, שביניהם נמנה גם הפובליציסט ליסיוויץ.

וליסיוויץ זה הוא שהציג לפני את ברוכוב הצעיר וספר לי באותו מעמד, כי ברוכוב הוא הידען היותר בקי בשיטת הפילוסופיה ה„אימפרו־קריטית" של אווינא רויס ומומחה גם לפולק־לור. העלם קצר־הראות העמיק את עיניו עוד יותר בחוריהן, אבל גם בעיניו החבויות לקח את לבי.

והעלם המלומד הזה, בשבתו ימים רבים בייקאטרינו־סלאוו, התמכר אל העבודה הציונית בתור „מארקסיסט" נלהב, ועוד יותר בתור ציוני נלהב. ומיום הראשון לעבודתו נעשתה השפעתו כבירה על בני־הנעורים. השפעתו זו באה לו גם על־ידי בקיאותו הגדולה, וגם על־ידי חריפותו השנונה — קומבינאציה זו, שהיא חזיון יקר בחיים. טבע הוא בבלשנים, שרובם הם מהגרסים גרועים. אולם ברוכוב נחן בשתי המעלות גם יחד: גם בתור בעל־זכרון נפלא וגם כבעל הגיון חריף, — לפעמים חריף יותר מדי. ומטעם

בנזקים, שנתפשתי על־ידי רבי הראשון ראש הישיבה ר' יוסי בלויקר ברשת המינות של ההשכלה, כן בחור אחד, שנזדמנתי אתו בעיר דינאבורג בבית הראשון שנכנסתי בו בעיר זו, היה הגורם שנהייתי על־ידי רבי השני „ניהיליסט".

זה הבחור הביאני אל התלמיד היהודי וו., שהזכרתי למעלה, וזה וו. האיר פנים לי ויטפל בי שנה תמימה ויספיק לי כל צרכי החמריים, אף למד למדני כל הדרוש, כדי להכנס באחת הכתות העליונות של המדרשה. ויהי באחד הלילות, אחרי כלותו לבאר לי פרק אחד מחכמת השעור, שהוא היה מלמדני לפי פרשת תכנית הלמודים של המדרשה, כדי שאוכל לעבור את המבחן החוקי הקבוע למען התקבל להכתה הרביעית של המדרשה, וכבר עברה שעה אחרי חצות, — הוציא מתחת לכסת משכבו ספר רוסי לא כרוך עדיין ויקרא לפני בלחש את שם הספר ברוסית: „ווּפּירוד", ויאמר לי, כי עורך הקובץ הזה הוא סופר רוסי גדול לאברוב שמו, אשר גלה מרוסיה מפני אימת המלכות העריצה, והוא יושב עתה בחוץ לארץ, ואתו עוד רבים שהקדישו את חייהם למלחמה בעד חרות העם הרוסי, ויקרא באזני מאמר אחד ממאמרי הקובץ, שבראשו היו כתובות המלים ברוסית: גולוד! גולוד! גולוד! (רעב, רעב, רעב), רעב פה, רעב שם, רעב בכל רוסיה, האכרים נופלים חללי רעב, וכל זה בסבת ממשלת העריצות, וגומר, וגומר.

לא כאן המקום לתאר את הפעולה העזה, שפעלו על נפשי הדברים כאש לוהטת של המאמר ושל מאמרים אחרים, שקרא לפני ר ב י זה באותו הלילה עד שהכסיפו פני רקיע. אך בקצרה אומר, כי כמו אותו הלילה בבית רבי ר' יוסי בלויקר, כשלמדתי בפעם הראשונה הלכה בדקדוק בספר „צוהר התיבה" במקום הלכות שבת בספר הטור, פתח לפני עולם חדש, עולם ה ה ש כ ל ה, כן ליל־שמורים זה בבית רבי התלמיד וויטינסקי היה תחילת חיים חדשים לי. לא עברו ימים מעטים ואני הייתי „ניהיליסט" לכל פרטיו, כרוב חברי, בפרט היהודים, תלמידי המדרשה. ולא פקפקתי הרבה, ואדור נדר להקדיש אף אני את כל חיי להעם — ר"ל, ל ה ע ם ה ר ו ס י! לעבוד עבודת העם, להענות ולסבול בעד העם, להעלות לעולה את כל עתידי על מזבח חרות העם, הכל כדרך ה„ניהיליסטים" ברוסיה בימים ההם.

ואין צורך לומר, כי במדה ש„הניהילות" שבתה את נפשי שבי בה במדה התרחקתי מהיהודים ומכל עניני הצבור היהודי, שהוא נהיה בעיני דבר כל־כך קטן ודל לעומת ה„עם" ה ג ד ו ל הרוסי! ומעט מעט ניתקו זה אחרי זה בקרבי כמעט כל החוטים הארוגים בין כל י ח י ד יהודי ל כ ל ל ישראל, שום דבר בחיי היהודים לא עניין אותי יותר, וחשתי את עצמי, — או לפחות נ ד מ ה לי, כי אני חש את עצמי, — ר ו ס י גמור.

אבל, עוד נשאר ח ו ט א ח ד, ועל חוט זה כל כלי יוצר של הניהילות לא הצליח.

וזה החוט היה — ה א ה ב ה ל ה ל ש ו ן ה ע ב ר י ת!

גם אחרי אשר כל דבר יהודי נהיה לי זר, וכמעט לזרא, יכול לא יכולתי לפרוש מהלשון העברית, ומעת לעת, בכל מקום ובכל זמן שנזדמן לי ספר מספרות העברית החדשה, לא מצאתי די כח בנפשי להתגבר על תאותי לקרוא בו. אמנם, פעמים קרה, שאחרי קראי באחד הספרים האלה שנים שלשה פסוקים עזבתיו מיד ברגש כמעט של כעס. כי האמת ניתנה להאמר. ה ס פ ר ו ת העברית בזמן ההוא לא הצטיינה ביותר לא בתוכן ולא בצורה. הענינים שנשאו ונתנו בהם ה„סופרים" ב„ספרות" זו היו כל־כך קטנים ודלים, והצורה היתה כל־כך רחוקה מהיופי, שאפילו עתה, שאני נוטה להתיחס לספרות זו ביותר רתוי ולהספרות הרוסית של הזמן ההוא בקצת יותר מדת־דין, אינני יכול ל „ה ת פ ע ל" מספרות העברית ההיא, ועל אחת כמה וכמה שלא יכולתי למצוא בה כלום בימים ההם, ש„גדולי" הספרות הרוסית, כמו פיסארוב וסיעתו, שבשו כל־כך את דעתי, כמו את דעת כל בני הנעורים הרוסים בדור ההוא. וגם הסגנון של רוב „סופרי" הזמן ההוא לא בלבד שלא היה עלול לחבב עלי את הלשון העברית, אלא שעזר לרעה, לכבות בקרבי את הגחלת האחרונה, שעוד לחשה בנפשי. זה היה הזמן של ההתיאשות הכללית של המשכילים ברוסיה מהלשון העברית, אותו הזמן, שמשה ליב לילינבלום בעצמו גזר עליה מיתה גמורה, והיה מכריז בהעתון „הקול" של ראדקינסון, כי זמנה של הלשון העברית כבר עבר, ואין לה יותר שום תפקיד בחיי היהודים בכלל, ואם הוא וחבריו עוד כותבים מ א מ ר י ם בעברית, הוא רק מפני שעוד יש בקרב היהודים אנשים שאינם יודעים רוסית ואינם יכולים להשיג על־ידי הלשון הרוסית ההשכלה הנצרכה לכל אדם, ולכן אין הסופרים העברים מדקדקים בלשונם ואינם מתאמצים לשפר אותה, והם משתמשים בערבוביה בעברית וארמית ורוסית, כי אין זו הלשון חשובה בעיניהם, כיון שכך וכך עתידה היא להעזב במוזרה.

כך דברו הסופרים העברים בעצמם, ומה יכולתי אני, שעמדתי כבר כמעט בשתי רגלי מעבר להגבול, „שמשם לא ישובו", מה יכולתי אני למצוא בזו הספרות ובזו הלשון, שימשכוני אליהן? ובודאי הייתי סוף־סוף זונח ספרות זו, וגם את הלשון שבה היא כתובה, אלולי לא „ה ש ח ר" של פרץ בן משה, שבו הקשיבו אזני יותר קול של חיים, בו מצאתי יותר „שאלות", שעל כל פנים ראוי שאדם בן דורנו ישא ויתן בהן. ספורי סמולנסקי בודאי היו רחוקים בעיני אז מה„מה לעשות" של צרנישבסקי, ואף־על־פי־כן קראתים ברצון מפני שטף החיים והמציאות שבהם, ו„בעולם התוהו" של לילינבלום על „אהבת ציון" של מאפו משׁשתי בכל שורה ושורה את החקוי הגס להבקורת של פיסארוב על „ייבגיני אונייגין" של פושקין, ומכל מקום שמחתי, כי דברים „חדישים" כאלה כתובים בעברית. וגם המאמרים של סמולנסקי בעצמו מסוג „עת לטעת" וכיוצא בו, אף־על־פי שעצם השאלה, אם אנו ע ם או רק בני דת אחת, לא היתה חשובה בעיני ביותר, יען על־פי דעותי אז ה„עמות" לא היתה עדיפה מהדת, ובפרט שדעתו של סמולנסקי, שאפשר לעם להתקיים בלי ארץ מיוחדה לו, לא יכלה להתקבל על לבי, בכל זאת מצאתי טעם בקריאת דבריו החריפים נגד הרמבמ"ז, וה ר י ס ה זו של „האלהים" של המשכילים נדמית לי מעשה של גבורת רוח ראוי לעמוד כמעט בשורה אחת עם גבורותיו של פיסארוב במעשה הריסותו את פושקין.

על סחורתך. אבל מה תענה ותאמר לעת צרה ומהומה כזאת, שהטבחים מתנגחים זה עם זה, מורידים את השער עד שאול תחתיה, ואנשי העיר שמו פניהם בהגביר לקנתרו ולהכעיסו בתעלוליהם, ולא נתקררה דעתם עד שהביאו שוחט חדש, נוסף על הישן, והלה, כלומר השוחט הישן, לא טמן אף הוא את ידו בצלחת והלך ומסר כמה וכמה דלטוריות על השוחט החדש במקום הראוי. ולא זו בלבד, אלא שהוציא עליו לעז בעיר, כי הוא, השוחט החדש, משחת את דרכו, מתערב עם שונים, עוסק בצנעה עם החברה החדשה של אותם מיני „הצוענים", שמטפלים בחדרים מסוגרים ומאספים את כסף השקלים. והגביר שלנו הן כלכל לא יוכל את „הצוענים" הללו, ואפילו שמם תועבה הוא לו. כולם, הוא אומר, עבריינים הם ומופקרים, אין בהם גם אחד! אם כן, הרי שחיטתו של השוחט החדש אינה שחיטה כלל, וכל האוכל ממנה כאוכל מן הטריפה. אמרתי אני לקונותי: „מידי, אני אומרת, מותר לכן לקנות בשר־אווזים לכל הדעות, אנכי אערבנו, לפי שהשוחט שלי הוא השוחט הישן". אמרו לי: „אמנם כן, כל דבריך אמת וצדק. ואף־על־פי־כן, הן אומרות, הרי על גבם של האווזים לא מצאנו כתוב מפורש, משחיטתו של מי הם: של השוחט הישן, או של השוחט החדש?"... אמרתי להן: „למה לכן כתוב מפורש? הלא פי הוא המדבר אליכן, כי משחיטתו של השוחט הישן הם, ומה לכן עוד? האמנם, אני אומרת, גם לי לא תאמינו? אם כן, אני אומרת, הרי כבר כלו כל הקצין!"... אמרו לי: „כמה משונה יהודית זו! נאמנת את עלינו ונאמנים כל דבריך; אך מכיון שיש היכולת בידנו לשחוט אווזים בבתינו על־ידי השוחט הישן, מי זה איפוא יאלצנו לקנות בשר־אווזים מן החוץ, שאין אדם יודע אל־נכון, משחיטתו של מי הוא זה?"... אמרתי להן: „טפו! שוב, אני אומרת, אתן חוזרות לסיאורכן! הלא נשבעתי לכן כיום הזה בהיי בעלי ויֹלדי, ואתן הלא ידעתן אותי מעודי, כי מוצא־שפתי קודש הוא!"... אמרו לי: „למה לך להשבע על לא־דבר, מאחר שאנו מאמינות לך גם בלא שבועה?"... אמרתי להן: „אם כן איפוא, קנינה מידי בשר אווזים אחרים, ויוקל סלי מעלי!" אמרו לי: „בשר אווזים לא נוכל לקחת מידך, משום השחיטה". דבר אל העצים ואל האבנים! לתת לב לגורל חברם אין דרכם של אלה! איש מהם לא יתעורר לחמול על האביון ולדשיב אל לבבו לאמר: „הנה האשה הזאת מתענית כל הימים עם האווזים, מפרכת גופה בעבודה קשה, והכל מישום מה? משום שסבורה היא, שמא יהיה אלהים בעזרה ויישלח לה לחם לפי הטף. כי הנה הסתיו עבר, וימי החורף ממשמשים ובאים, ועצים להסקה אין, והקש ביוקר גדול הוא, עגלת קש בסלע, והילדים עלובי־הנפש רצים לבית־רבם ערומים ויחפים, חוזרים הביתה רועדים ונפוחי־קור, ממהרים ועולים על התנור, מתכווצים שם כשפנים הללו ועיניהם תלויות למטה, לבולבוסים החמים, והבולבוסים בימים אלו מסולאים בפז, מקצתם לא נעשו יפים ומקצתם הרקיבו באדמה בטרם צמחו, אין בולבוסים בעיר! והעיר עצמה — אוי לה לאותה עיר! כל אחד נתון לנפשו ולבשרו, כל אחד פונה לבצעו, ואין איש שם על לב לדאוג דאגת אחרים, לחמול על העניים והאביונים, המתמוגגים ברעב ובקור, הם ונשיהם וטפם, גועים בחוריהם, כולם נפוחי־כפן, שהר משחור תארם, וילדיהם הקטנים, אלה הצאן שלא חטאו, מתים בזה אחר זה, נופלים כזבובים, כשבלים מאחרי הקוצר, לרוחתם־לישועתם של העשירים, אל אהטא לאלהים בשפתי, כי הרי אין דרכי להוציא לעז על בני־אדם, ולשון־הרע זרה לרוחי... ואולם מערבת אני לך מין בשאינו מינו, ואתה הלא תסלח לי, שטבעי הוא בכך. באמת אמרו: תשעה קבין שיחה נטלו נשים...

(סוף יבוא).

הַחֲלוֹם וְשִׁבְרוֹ

מאת

אליעזר בן־יהודה.

ב.

זו הסכנה שארבה לי על דרכי החדש בזויים, שהזכרתי בפרק הקודם, נולדה גם היא בבית אחד מרבותי, וכמו כן בשעה מאוחרת אחרי חצות, אפס זה היה לא רב שלמדני ת ו ר ה, אלא רב שלמדני ח כ מ ה.

ר ב י ז ה היה אחד מתלמידי המדרשה של הממשלה בעיר דינאבורג (כך היה שם העיר בזמן ההוא, ואולם ד ו ו י נ ס ק שמה עתה), בן משפחה יהודית חשובה באחת ערי ליטה, ושמו ו ו י ט י נ ס ק י. כשנתים אחרי אשר פקח ראש הישיבה ר' יוסי בלויקר את עיני וראיתי את „אור" ההשכלה, ויותר ויותר נמשכתי אחרי מינות נחמדה זו, אף־על־פי שהוספתי עוד לשקוד על דלתות בית־המדרש והתעמקתי בלמוד גפ"ת ופוסקים יום ולילה, — קרה לי מה שהיה מוכרח שיקרה סוף־כוף ומה שקרה לרוב בחורי בני ישראל בימים ההם אחרי שטעמו טעם ההשכלה. עזוב עזבתי את בית־המדרש, עזבתי את ה ת ו ר ה, את הגפ"ת ואת הפוסקים, עזבתי גם את ה„מורה נבוכים" וה„עיקרים", ואף את „יסודי חכמת השעור" ו„כוכבא דשביט" של הה"ז סלונימסקי, וכמו כן את הש"ס של שבע חכמות, את „אוצר החכמה" של צבי רבינוביץ, כל אלה הספרים שהגיתי בהם במסתרים בהיות והאמנתי אמונה שלמה, שבהם נאצרה באמת כל ה ח כ מ ה, ששכל האנושי עלול להשיג, ובה אגיע למדרגה היותר עליונה של ה מ ד ע האנושי ואשיג את האושר הגמור, ככל הכתוב ומבואר ב„מורה הנבוכים", — עזבתי כל זה ויצאתי מבית דודי, בעל־אחוזות עשיר, אשר קוה כי אהיה לו לכבוד ולתפארה, כשאהיה לרב בישראל, ואכתתי את רגלי להעיר דינאבורג, כדי להכנס שם בהמדרשה של הממשלה, והחלטתי היתה חזקה, כי אחרי השלימי את שנות התלמוד בהמדרשה אלך לעיר הבירה של רוסיה ואכנס שם להמכללה ואלמד חכמת הרפואה, כדי להיות לתועלת לי לעצמי וגם „לברכה בהשכלתי ודעתי להמון היהודי ההולך בחושך", — הכל כנוסח משכילי הדור ההוא.

אבל, — לב איש יחשב דרכו ויד נסתרת תכין צעדיו. כמו שהבחור שנזדמנתי אתו בעיר פולוצק היה הגורם

על אחת כמה וכמה! משמגיע ערב שבת, אין לך תקנה אלא לחלק ביניהם את החלה במדה ובמשקל, פרוסה קטנה לכל אחד, כחלק איש ממתקים ומגדנות, ואת השאר עליך לסגור בארון למשמרת, שאם לא כן, מובטח לך, שלא ישאר ממנה שריד ופליט וזכר לא יהיה לה עד מחר! אמנם ענין זה של ילדים ענין טוב הוא ואהוב וחביב ונחמד במאד מאד — חייך, שלא הייתי מסרבת לכלכל לוא גם עשרה ילדים, או חמשה עשר ילדים, או אפילו שבעים ושבעה ילדים. אלא מה? חסרון אחד אתה מוצא בהם: הגרגרת! העשירים, ששלחנם מלא דשן ומזויהם מפיקים כל טוב, אינם יודעים ואינם מרגישים כל־עיקר, מה טוב חלקם ומה יפה גורלם, שילדיהם עולים על משכבם בבטן מלאה ואינם ניעורים באמצע הלילה בקול־בוכים: „אמא, אר־אר־כל!"... האמינה לי, לבי ישבר בי לרסיסים, כשאני שומעת יבבה זו מנהמת בלילות, נפשי תצא אל ילדי העטופים ברעב, אבל מה אעשה — ושלחני ריק, אין לי בשבילם כלום, זולתי קללה ותוכחה ונזיפה: „ישנו, ממזרים! מה קול הצעקה הזאת לפתע־פתאום? אל אוכל בלילה! ישנו, ישנו!"... ואף־על־פי־כן, בוא וראה את דרכי העשירים, את אימתם ופחדם, שמא יולד להם ילד אחד שלא מן המנין, אורח לא־קרוא! הנה היה מעשה אצלנו לפני ימים מועטים ונסתלקה ממנו אחת מבנות העשירים, ריבה בעצם עלומיה, רכה וענוגה, כשרה וטובת־לב מאין כמוה, ביילצה שמה, בריאה ושלמה בגופה ומום אין בה, — והכל על שום מה? אין כדאי לי לספר כאן אחר מטתה, שהרי כבר הלכה לעולם־האמת. תנוח־נא שם בשלום על משכבה, לפי שאין דרכי להוציא לעז על בני־אדם, ולשון־הרע זרה לרוחי... ואולם מערבת אני לך מין בשאינו מינו, ואתה הלא תסלח לי, שטבעי הוא בכך. באמת אמרו: תשעה קבין שיחה נטלו נשים...

ובכן, אנו עומדים בהרבצת אוזים... הוי, כמה קשה פרנסתו של אדם מאוזים! כלומר: הפרנסה עצמה של אוזים אמנם איננה פרנסה רעה, וכשהקדוש־ברוך־הוא מצוה את הברכה באוזים, יש לך תקוה טובה להעלות מהם גם מנה יפה בחלקך. אלא מה? נס כזה יארע לך פעם ליובל. ועד שיארע נס כזה, אל תקוה לשכר הרבה. אדרבה, פעמים שהאוזים מקבלים יותר משהם נותנים, ושכרך יוצא בהפסדך. והעבודה הקשה, שאתה עובד את האוזים בפרך, והעמל הרב, שאתה עמל עם האוזים יומם ולילה, — חייך, כל שכר וכל מחיר לא ישוו בהם! תאמר: „אם כן, מאחר שאוזים אלו חרפתם מרובה וטובתם מועטת, — למה איפוא מטפלים בני־אדם באוזים? ויש לאמר: ולדידך, מה אעשה איפוא ובמה אשלח ית ידי, אחרי שכיום עמדי על דעתי איני יודעת דבר בחיי בלתי־אם אוזים?... הגע בעצמך, כמה גדולה מלאכה זו: לכפות ברעיהם של שלשים אוזים ומעלה! לשאת אל השוחט שלשים אוזים ומעלה! להביא הביתה שלשים אוזים ומעלה! למרוט נוצותיהם של שלשים אוזים ומעלה! להתקין, למלוח, להשרות במים ולהדיח במים שלשים אוזים ומעלה! להפריד את האוזים לחלקיהם, חלק חלק לבדו, את העור לבד ואת הפדר לבד, את הבשר לבד ואת הפרורים לבד, — להכין את כל זה ולסדרו כהלכתו, לעשותו עובר לסוחר, שלא ילך לאבוד אפילו דבר קל שבקלים, וכל המלאכה הזאת עליך לבדך לגמור! ראשית כל אתה מצווה ועומד לטגן את העור ואת הפדר ולהפקיע מהם את השומן. אני זה דרכי מדי שנה בשנה לטגן שומן של פסח, לפי שהשומן שלי כבר יצאו לו מוניטין בכל העיר, שאין כמוהו שומן כשר לפסח. אני, כשעומדת אני לטגן שומן של פסח, הרי ביתי לובש צורה של פסח ב ע צ ם י מ י ה ח נ ו כ ה. את התנור אני מנעילה יפה־יפה. את בעלי אני שולחת לבית־המדרש — ישב וילמד שם. את ילדי אני מגרשת החוצה — ילכו באשר ילכו לשחק את משחק הכרכר. ואני עצמי נגשת בכל תוקף אל המלאכה — לטגן את השומן. ומדרכו של שומן, שאיננו סובל פגיעתה של עין־זר. ולא כל־שכן שומן של פסח! וכבר היה מעשה ונכשלתי פעם אחת, כשישבתי, לא עליכם ולא עלינו ולא על כל אוהבינו ודורשי טובתנו, בשכונתה של ינטה. וכך היה מעשה. במחיצה זו של ינטה ישבו אתנו אז עוד כמה שכנים. נמלכה אחת השכנות, גנסי שמה, והתאותה תאוה ללבב פתאום לביבות של כוסמין. ואימתי? דוקא ביום זה, שהייתי עומדת לשחוט את האוזים! באתי והתחננתי לפניה: „גנסי יקירתי, חמדתי, נשמתי! אנא, עשי־נא חסד עמדי וכבשי את יצרך הרע ליום אחד! מ ח ר, אם ירצה השם, תלבבי לך לביבות!" אמרה לי: „אני נעניתי לך — לוא יהי כדבריך; אבל מה אעשה, היא אומרת, לילדי, במה אתרצה להם? הלא יודעת את, היא אומרת, את הילדים אשר חנני אלהים — כולם רעבתנים, הלהוטים אחר גרונם, והאכילה יקרה להם מכל יקר. והיה, היא אומרת, אם ישמעו הילדים, כי אפסה תקוה ללביבות — ועשאוני גל של עצמות!"... וכך הוה. שמעו הילדים, השוכבים על התנור, כי הלביבות עומדות להדחות ליום מחר, נתעורר אחד מהם, והוא הקטן, זליגיל שמו, נער שעיניו פוזלות, והרים קול־זועות: „אמא! אם לא תלבבי היום לביבות, הנני נופל תיכף מעל התנור!"... עודנו מדבר, והנה רואה אני — פלצות אחזתני! — זליגיל זה צונח כבר ממרום התנור וראשו תלוי למטה. עוד מעט, עוד רגע — ויפול ארצה ברסוק אברים! כיון שראיתי, כי צרה קרובה, מיד הרימותי קול צעקה: „גנסי יקירתי, חמדתי, נשמתי! עשי־נא חסד עמדי ולבבי, לבבי־נא לביבות!"... אכן, כל האומר, כי בטן עניים עמוקה משאול מדתה — רק אמת הוא אומר! אילו באת וראית ילדי־חמד אלו של גנסי זו, אל אחטא לאלהים בשפתי! אלא שאני אין דרכי להוציא לעז על אחרים, ולשון־הרע זרה לרוחי... ואולם מערבת אני לך מין בשאינו מינו, ואתה הלא תסלח לי, שטבעי הוא בכך. באמת אמרו: תשעה קבין שיחה נטלו נשים...

ובכן, שומן של אוזים... אף־על־פי שלא על השומן לבדו יחיה האדם. להודיעך, ששומן זה של אוזים, אפילו כשהוא עולה י פ ה, אין בו כדי להספיק אלא את מחיר ההוצאות בלבד, ולא את הריוח. ר י ו ח אולי יעמוד לך ממקום אחר — מן הבשר, מן הקרב והכרעים ומשאר ירקות. ראשית חכמה — הבשר, בשר אוזים. אם ברך אלהים את מעשיך ובשר אוזיך השביח, ולא עוד, אלא שבוונת שעה יפה לשחיטתם, עת שעלה השער באטליז על בשר שור, — מובטח לך, שידך תהיה על העליונה והרבה יהיו קופצין

לָךְ אֵל יֵשׁ וְאֻמָּה וְאֶרֶץ, וְנָכוֹן כִּלָּיוֹן לְכֻלָּם.
אֲנִי אֵין לִי דָּבָר, אֵין דָּבָר. אָנֹכִי רַק אֶעֱמֹד, אֶסְתַּכֵּל
בְּמַרְאֵה הָאֵשׁ הַמִּתְלַקַּחַת, אֵשׁ אַהֲבָה בְּלִי גְבוּל וּבְלִי תַכְלִית;
וּמַחֲזוֹת יָעוּפוּ לְעֵינַי מֵאֵשׁ הַר הַבַּיִת הֶהָרוּס...
אַךְ הָס! מִי זֶה קוֹרֵא בִשְׁמִי, וְאֶת שְׁמִי אַף אֲנִי כְּבָר שָׁכַחְתִּי?
הַאֻמְנָם הִגִּיעַ הַפֶּלֶא הַגָּדוֹל, הַלַּיְלָה הָאָדוֹם,
פִּלַּלְתִּי לוֹ דוֹרוֹת אֵין מִסְפָּר, כִּי יָשִׁיב מַה גָּזַל מִלְּפָנִים?
וּרְאֵה! מִבַּעַד תִּמְרוֹת־שַׁלְהֶבֶת נְטוּיָה לִי זְרוֹעַ,
הֲלֹא זוֹ הַזְּרוֹעַ שֶׁמָּחֲצָה קָדְקֹד אַבִּירֵי־בִרְיוֹנַי,
וְעַתָּה מְגֻלָּה בְכַפָּהּ, מְגִלַּת שִׁחְרוּרִי וּפְדוּתִי!
הוֹ שָׁלוֹם לַעֲפַרְכֶם, בִּרְיוֹנַי! נַקַּמְתֶּם נִקְמַתְכֶם פִּי שִׁבְעָה!
בְּחֶרֶב רוֹמָאִים נְפַלְתֶּם, אַךְ נִצַּח רוּחֲכֶם נִינֵיהֶם,
שֶׁחָלְמוּ גַּם הֵם מַלְכוּת־עוֹלָם וּמַלְכוּת־שָׁמַיִם מִמַּעַל;
וְשַׁאֲגַת חֲרוֹנְכֶם הַכַּבִּיר זֶה עַתָּה עַל אָזְנַי גּוֹעַת...
מִיָּם וְעַד יָם וּמֵאַפְסֵי מֶרְחַקִּים כְּבָר בּוֹקְעָה וְעוֹלָה
מַנְגִּינַת־הַחֵרוּת לָעַמִּים, הַדּוֹרְכִים בְּגָאוֹן עַל אַרְצָם,
מַנְגִּינָה שֶׁל צְלִילִים מַה־שּׁוֹנִים מִתְמַזְּגִים לְהַרְמוֹנְיָה אַחַת,
כְּהַרְמוֹנְיַת קֶשֶׁת נִפְלָאָה עֲשִׁירַת גְּוָנִים וּצְבָעִים.
מַנְגִּינַת־הַדְּרוֹר הִיא לָעַמִּים, הַצּוֹרְפִים וְחוֹשְׁלִים אֶת נַפְשָׁם,
וְחוֹשְׁלִים עֲתִידָם הַנֶּהְדָּר בְּכִבְשַׁן הַיְקוּם וּבְשַׁלְהַבְתּוֹ.
לְכִי גַּם אַתְּ, נַפְשִׁי, לַכִּבְשָׁן, הִצָּרְפִי וַעֲלִי עַל הַסַּדָּן,
אָז אָרִים קַרְנְסִי הָאַדִּיר, וְשֵׁנִית תִּשָּׁמַע בָּעוֹלָם
מַנְגִּינַת חֵרוּתִי הַגְּדוֹלָה...

אֲוָזִים

מאת
שלום־עליכם

שיחת־חולין של אשה יהודית ושמה בתיה, ששוחטת
אוזים לכבוד חנוכה ומטגנת שומן לכבוד הפסח.

תרגום
י. ד. ברקוביץ

(המשך).

ובכן, הרבצת את האוזים... כיון שהרבצת את האוזים בכלוב, שוב אין לך אלא להספיק להם מזונות בשעתם, תמידים כסדרם, הן במאכל והן במשתה. זוהי כל המלאכה כולה. לפי שאינם דומים אוזים לבראוזים ואין טבעם כטבע שאר מיני עופות. מטבע של בראוזים, שהם חוששים למחלת האבעבועות, ושאר עופות למיניהם — אימת החולדה עליהם. ואילו האוזים אין להם בעולמם אלא אכילה ושתיה בלבד. ואכול יאכלו האוזים מכל אשר ינתן לפיהם: אוכלים שבלי־שועל, אוכלים דוחן, אוכלים דייסה, אוכלים גם כל דבר פגול, במחילה מכבודך... האוז אינו אסטנים מטבע ברייתו ואינו מבחין באכילתו בין טוב לרע: בולע הוא אל קרבו כל מה שעיניו רואות. האוז רעב תמיד, כמוהו כילדי העניים, להבדיל. ברית כרותה להם לילדי עניים, שתמיד להוטים הם, בלא עין־הרע, אחר גרונם, אוכלים ויתיאבו כל מה שנותנים להם, כשאול לא ידעו שבעה. אני מבשרי חזיתי זאת. ילדי, יחיו ויאריכו ימים, כשהם באים מבית־רבם, אך העיפות עינך בהם — וכבר נפטרה והלכה כבר־לחם לעולמה, ומסיר הבולבוסים לא נשתייר אפילו כזית לרפואה! ואם בימות החול כך, בשבת

האבטונומיה הלאומית, שבנוגע ליהודים היא פרסונאלית (עיין מאמרי „האבטונומיה הלאומית", „התורן" גליון כ"ה), הם מוציאים הלכה, שחמשים משפחות יהודיות יכולות ליסד להן בית־ספר יהודי לפי רוחן וטעמן, ואם מתאים הוא רק בסכום למודיו הכלליים לתכניתו הכללית של ועד־ההשכלה הממלכתי, אין הממשלה יכולה למנוע ממנו את תמיכתה. „העברית" היא להם תנאי למפרע בעד בית־הספר העממי, ועד שהממשלה תכיר בזכותה של האומה הישראלית לחתוך את גורל בית־ספרה ושפתו, אפילו כשהחלטה זו תצא מההגדרה הכללית, המדברת רק על־דבר שפת־האם של הילד, מוכרחים בתי־הספר להתקיים על חשבון הקהלה בלא תמיכתה של הממשלה המרכזית. על יסוד הפרוגראמה הזאת בשאלת החנוך נברא הבלוק הציוני־אורתודוכסי, ושתי המפלגות האלה מצדדות בזכותה של הדת, הקשורה באלפי נימים בהתרבות והלאומיות העברית, בתכנית הלמודים של בית־הספר העממי, העומד ברשות הקהלה היהודית.

(סוף הפרק בגליון הבא).

מִתְעוֹרְרוֹת תִּקְווֹת נוֹשָׁנוֹת...

מאת

ישראל אפרת.

(סוף):

שָׁנִים, דּוֹרוֹת, תְּקוּפוֹת,
כְּבָר נִלְאֵיתִי סְפוֹר:
לַיְלָה, לַיְלָה, לַיְלָה,
מָתַי יוֹפַע אוֹר?

לֵיל־בַּלָּהוֹת הָיָה
אָז עֵת נִפְרַד דוֹד;
לַהֲבוֹת־אֵשׁ הִתְאַבְּכוּ,
עָלוּ זַעֲקוֹת־שׁוֹד.

גָּחַן אָז לִי דוֹדִי,
חֶרֶשׁ־חֶרֶשׁ סָח:
יָשׁוּב לֵיל זֶה אָרוֹם,
וְאָשׁוּבָה לָּךְ...

שָׁנִים, דּוֹרוֹת, תְּקוּפוֹת,
כְּבָר נִלְאֵיתִי מְנוֹת;
דוֹדִי טֶרֶם חָזַר,
טֶרֶם בָּא הָאוֹת...

אוֹ יֵשׁ כִּי כְּאַלְפֵי יְבָבוֹת וְיִלְלוֹת־שֶׁבֶר מַחֲרִידוֹת
מִזַּנְּקוֹת מִכָּל הָעֲבָרִים, מִתְנַגְּשׁוֹת חִישׁ־קַל וּמִתְלַכְּדוֹת,
וְהָיוּ לְסוּפַת־יְלָדָה מַרְעִישָׁה חֲלָלוֹ שֶׁל עוֹלָם;
הֲלֹא זֶה יְלֵל הַשִּׁמָּמוֹן, הֲלֹא זֶה קוֹל יִלְלַת אַרְצִי
עַל חַיֵּי־סְרָק תְּפֵלִים, שׁוֹמְמִים, בְּלִי חֶדְוַת הַיְצִירָה וְצַעֲרָהּ,
עַל כֹּחוֹת־אֵיתָנִים מִתְפָּרְצִים, מְבַקְּשִׁים לָהֶם מוֹצָא וָאָיִן,
עַל קוֹל אֱלֹהִים בָּהּ מִתְהַלֵּךְ וְאֵין מִי שֶׁיַּטֶּה אֶת אָזְנוֹ,
עַל תּוֹרוֹת חֲדָשׁוֹת וַאֲמִתּוֹת לִישַׁע הָעוֹלָם וּלְאָשְׁרוֹ,
הַדּוֹפְקוֹת בְּאִישׁוֹן הָאֲדָמָה וּמְשַׁוְּעוֹת לַזֹּהַר, לַזֹּהַר...
אָז תִּגְוַע הַיְלָלָה לְאִטָּהּ בִּזְרוֹעוֹת הָרוּחוֹת הַמְרַחֲפוֹת,
וְחָזַר הַיְשִׁימוֹן לְאֵיתָנוֹ, וְלַיְלָה לְתִכְלִתּוֹ וְשִׁקְטוֹ,
וְשֵׁנִית תְּצַפֶּה הָאָרֶץ לְדוֹדָהּ־גּוֹאֲלָהּ כִּי יָבוֹא.

וְעַתָּה, בֶּן־אָדָם, רְאֵה: אֵשׁ נוֹרָאָה הִקִּיפָה הָעוֹלָם,
לְשׁוֹנוֹת־לֶהָבָה מִתְפַּתְּלוֹת וְעוֹלֶה הַיְקוּם עַל הַמּוֹקֵד.
וּמַה לְּךָ עוֹמֵד מִשְׁתּוֹמֵם? הַצִּילָה מֵאֵשׁ נִכְסָף!

השוחים נגד הזרם, מתאבקים בנחשולים ואינם טובעים. וכל דרכה, דרך ההסתגלות והנסיון, היה עומד בנס, ספק יצא לאויר העולם וימצא לפניו אופקים חדשים, אחיזה ומהלך בארץ, ספק ישאר בארבע אמותיו הצרות והפגומות ברוסיה הישנה ולא יהיה לו מוצא למרחב כלל.

המהפכה הרוסית, ששנתה את פני כל החיים היהודיים. נתנה צביון אחר ומהלכים אחרים גם לשאלת החנוך. שחרורה של רוסיה מעול המשטר הישן היה בעת ובעונה אחת גם שחרורו של החנוך היהודי מעול אפיטרופסיו הזרים, הדוחקים את רגליו, ועבירתו לרשות בעליו האמתיים, שהרחקו ממנו בחזקת היד של הרשות הקודמת. עובדה זו של שנוי הרשויות גרמה לבטול התהום בין הרצון העצמי והיכולת הזרה והעמידה את כל השאלה בגדר הבחירה החפשית של הצבור הישראלי, הבא לבנות את חייו וחיי בניו על יסוד הכרתו הפנימית.

המהפכה הרוסית פתחה ברחבה את בית־הספר הכללי, שהיה סגור ומסוגר לפני ילדי העם היהודי בשדרותיו הרחבות, והוא עומד עתה נכון ללמדם ולהשכילם דעת והשכלה כללית. היא קרעה בין־רגע את כל הגזירות הקשות, המעיקות על בית־הספר היהודי, והוא נכון עתה לשרת להצבור היהודי וללמדו לדעת אותו, פרקו וטבעו. המהפכה הרוסית עמדה והכריזה על רשותו של כל עם ועם לבחור לו את הטוב בעיניו.

יחידים וקטני־האמנה פקפקו זמן־מה בבחירה, אבל הרוב המכריע של היהדות הרוסית, שהשיב תשובה חיובית ולאומית על שאלת קיומה הכללי, לא עמד זמן רב על פרשת־הדרכים בין בית־הספר הכללי והיהודי, אלא בחר בחירה מוחלטת בשלו, וקשה למצוא כעת שאלה אחרת, שתעניין כל־כך את השדרות הרחבות של הצבור הישראלי ברוסיה, כמו שאלת בית־הספר העממי — יסוד חנוכו והשכלתו של כל עם ועם.

בית־הספר היהודי הוא לגבי היהדות הרוסית נשמתה של האבטונומיה הלאומית, הבאה להגין „על היהדות כעל חטיבה מקורית ומיוחדת במינה, ולפיכך מאוחדת היא היהדות הרוסית בהגדרתו של בית־הספר היהודי העממי כלפי פנים ובהגנה עליו כלפי חוץ. כלפי פנים מעמידים אותו כל הזרמים והמפלגות ביהדות הרוסית ברשות הקהלה היהודית והשפעתה ורואים בו את המוסד העממי, הבא לתת חנוך יהודי אנושי, שלם ושוה לכל ילדי העם, בלא הבדל מין ומעמד; הקהלה היהודית מיסדת ומנהלת אותו, מקבלת את תמיכתה הכספית של הממשלה הכללית, המכירה אותו באופן רשמי בתור חלק מהשכלת־העם המחויבת, וסדר־הלמודים הכללי והיהודי, המקובל בממלכה ובכנסיה הישראלית, הוא הובה לה. כלפי חוץ דורשים כולם את הכרתו החוקית של בית־הספר היהודי העממי על־ידי המוסדות הממלכתיים ואת כניסתו לתוך התקציב התמידי של הממשלה, וכולם מתנגדים להתערבותה של הרשות הכללית בעניניו הפנימיים של בית־הספר היהודי העממי, העומד כולו ברשות־היחיד של הצבור הישראלי, שפורש עליו מרוחו ונפשו ומכניסו תחת כנפי שכינתו הלאומית.

הדעות מתחלקות, המפלגות נלחמות זו בזו והזרמים סוערים בבירור אופיו הלאומי של בית־הספר היהודי העממי, בהגדרת אותם ה„ענינים הפנימיים“, שאין העין הזרה שולטת בהם והצבור היהודי יוצר אותם בצלמו ובדמותו. שאלת החנוך בצביונה זה היא שאלה יסודית בתכניותיהן של כל המפלגות המרובות, הדורשות בה תלי־תלים של הלכה, ואין לך יום, שלא יברא איזה זרם חדש, הרואה בה מהרהורי לבו הוא ומביאה לידי איזו מסקנה חדשה, ההופכת את כל הקערה על פיה; ואף־על־פי־כן, גם עתה כבר יוצאת היא צרופה ומזוקקת מכור ערבובית הדברים, וכבר יכולים אנו להעמיד אותה על שלשה זרמים עיקריים, הקובעים מסמרות בדבריהם והולכים בה לשיטתם ולהשקפת־עולמם ביהדות בכלל.

הראשון בהשפעה ובמעריצים נלהבים הוא הזרם ה„עברי“, המאחד סביבו את כל הלאומיים העברים למיניהם, החל מהאורתודוכסים הקיצוניים מימין וכלה ב„צעירי ציון“ הראדיקאליים משמאל. לגביהם המהפכה הרוסית איננה „הפרשה האחרונה“ בחיי היהדות הרוסית המשוחררת, אלא הפרשה הראשונה של חיים יהודיים עצמיים; עוד רב הדרך בפני העם היהודי במשעולו העולמי המיוחד ועוד כחות רבים ועצומים יהיו נחוצים לו שנים ויובלות, כדי לארגן את הגולה היהודית העולמית ולהלחם בעד קיומה, ולפיכך אין בית־הספר העממי יכול לשמש צנור להשכלה כללית או יהודית בלבד, אלא מוכרח יהיה להיות התריס היחיד והמיוחד בפני הרוב והחוץ, הנלחמים תמיד נגד המועט והחלש וחפצים לבלעו חי ביודעים ובלא יודעים.

בית־הספר העממי צריך להיות יורשו של החדר ובית־המדרש הקודמים לו, ואם כי בחיצוניותו הוא פושט צורת הגיטה ולובש צורת הרחוב, הנה בתכנו צריך הוא להשאר כההולכים לפניו — „בית־היוצר לנשמת האומה“. ואין לו תקנה אחרת אלא שיהא בנוי כולו על יסוד השפה העברית ותרבותה. השפה העברית היא לגביהם לא רק השפה הלאומית, אלא בטויה של הנשמה הישראלית בכל הזמנים והדורות; התרבות העברית היא לגביהם סכום ערכיה הרוחניים של האומה היהודית לפנים ועתה, ולפיכך הם דורשים את הנהגתה של השפה העברית בתור לשון כל הלמודים הכלליים והיהודיים (חוץ משפת המדינה) בכל בתי־הספר העממיים של הקהלה היהודית, שהיא מיסדת בעצמה, ואת חיובן המוחלט של: א) ידיעת השפה העברית עד כדי הבנה בספר וחבור בכתב, ב) ידיעת התנ"ך והאגדה במקורן וג) ידיעת דברי־הימים לישראל בקצור נמרץ בעד כל בתי־ספר יהודיים, העומדים ברשות עצמם וחפצים לקבל תמיכה מקופת הקהלה ותקציבה.

להשפה היהודית הם נותנים את משפט־הבכורה במלחמתה עם הרוסית, אבל בעיקר הדבר רואים הם את בית־הספר היהודי, הנועד לכל העם, בתור בית־ספר עברי־עממי, ואין דעתם נוחה כלל מההגדרה הכללית, הבאה להנהיג את [illegible] [illegible] מעיקרי

בעניני משפט ודין, כי אם בעניני הדיפלומאטיה העולמית. יודע הוא, כי ההתלהבות תבוא מאליה, אם רק הבונים יהיו חרוצים במלאכתם, מפני שההתלהבות ניתנת רק בתור פרס בעד עבודה המקרבת אותנו למטרתנו הראשית.

ויודעים אנו, כי יבואו המתאוננים שבתוכנו ויחזרו עוד הפעם על הטענה הישנה: עוד הפעם כספים ועוד הפעם כספים, והלא כתוב מפורש, כי חנם נמכרנו ולא בכסף נגאל. כן הדבר, לא בזכותו של כסף נגאל, אבל כסף נחוץ, וכסף לרוב, להגשמתה של הגאולה. אמנם לא בשביל כסף יתעוררו הבונים, אבל בלא כסף אי־אפשר לרכוש את חומר הבנין. זאת האמתיות הפשוטה והערומה הזאת צריך להבין כל אחד מאתנו, בלי יוצא מן הכלל. ואל יאמרו הנסטניסים שבנו, כי בני־חורין הם לשחרר את עצמם מהחובה הראשונה הזאת, לברוא את האמצעים בשביל ההסתדרות הציונית, כדי לתת לה את האפשרות לעמוד על גובה תביעותיה של השעה החדשה.

הועידה הבאלטימורית עשתה רק התחלה טובה, כי החליטה לאסוף במשך שני חדשים סך של מיליון דולארים לצרכי העבודה הציונית לכל סעיפיה וסניפיה. ובטוחים אנו, כי כשם שאין הקומץ משביע את הארי, כך לא ישביע המיליון הראשון את ההסתדרות הציונית, המחויבת כעת לבנות ולתקן מה שהרסה המלחמה בארצנו הישנה־החדשה, ראשית כל, ולסלל נתיב בעד עבודת העתיד הקרוב, שאנו הולכים וקרבים אליו בפסיעות גסות, כמעט בקפיצת הדרך. ובטוחים אנו עוד, כי דוקא על־ידי התמדת העבודה, על־ידי עבודה שאינה פוסקת אפילו לרגע, נמשוך אלינו את כל האלמנטים היוצרים שבעמינו. רבים יבואו לשם התחיה, ורבים אמנם יבואו שלא לשמה, אבל מתוך שלא לשמה יבואו גם הם לשמה, מפני שעליהם ישפך הרוח הקורא לתחיה.

הצירים בבאלטימור הראו בזריזותם, שבה נגשו אל יצירת האמצעים, כי מבינים הם את ערך השעה, ואין אנו מפקפקים בכח עבודתם גם להבא. וזאת תהלתם, כי לא שכחו את חובתם הראשונה מפני ההתלהבות הכרוכה בשעה הגדולה.

יש מליצה לחיים ויש כנפים לחזיונות החיים, אבל גם המליצה וגם הכנפים הן תוצאות של עמל־כפים וזעת־אפים. וכשם שיום השביעי יונק את קדושתו מששת ימי המעשה, כשם שכל מנוחה נקדשת על־ידי העבודה הקודמת לה, כך תקדש תחית עמנו על־ידי עבודה תדירית של הבונים היוצרים.

אמרו: אי־אפשר לעולם בלא בשם ובלא בורסקי. אוי לו למי שהוא בורסקי, ואשרי לו למי שהוא בשם. אפשר שכך הוא הדבר בנוגע להעבודות השכיחות שבחיים. בעבודת התחיה אין הבדל בין עובד לעובד, וכל מי שמשתתף בה הרי הוא בשם.

הַיַּהֲדוּת בְּרוּסְיָה אַחֲרֵי הַמַּהְפֵּכָה

מאת

שלמה גולדנברג.

ה.

שאלת החנוך.

שאלת החנוך היא אחת מאותן השאלות הישנות חדשות, שהיהדות הרוסית היתה עוסקת בהן בכל זמן קיומו של המשטר הישן ברוסיה ולא יכלה למצוא עליהן תשובה שלמה ומספקת, ראויה לדורה וסימן להדורות הבאים אחריו.

שאלת החנוך היתה מתעוררת בקרב היהדות הרוסית בכל תקופה ותקופה צבורית, וכל דחיפה, הבאה מבחוץ או מבפנים, היתה נוגעת בה תחילה. היא עמדה על הפרק בזמן ה„תקונים בדת", היא ישבה לכסא בשעת „התנועה ההשכלית", וחבה יתירה הראתה לה היהדות הרוסית בראשית ימי המלחמה, שגרמה לתסיסה רוחנית כבירה בכלל ולניסיונות חשובים על שדה החנוך בפרט, אבל תמיד היתה השאלה הזאת נפתרת לא על־פי הכרתו הפנימית של הצבור היהודי, הדואג לקלסתר פני בניו, הבאים ותופסים את מקומם בשלשלת הדורות של האומה הישראלית, אלא על־פי היכולת החיצונית ותנאי־החיים המיוחדים בתחום־המושב היהודי.

היכולת החיצונית היתה מוגבלת למפרע בזמן שלטונו של המשטר הישן, שהיה מביט בעין זעומה על השכלת העם ומנהל בה פוליטיקה של „צעד אחד לפנים ושני צעדים אחורנית". ואם החנוך הכללי היה פוגש במשטר הישן מכשולים על כל שעל ושעל, היה החנוך היהודי פרי ה„התבדלות" היהודית, ההשודה לגבי רוסיה הישנה דבר מיותר לגמרו; תנאי החיים הקשים בתחום־המושב הגורמים לנדידה מבוהלת מצד אחד ולהסתלקותם של התלמידים מבני דלת־העם מבתי־הספר היהודים בגיל מוקדם ביותר מצד שני, -- תנאי־החיים ההם היו מעמידים בסכנה את קיומם של בתי תלמוד־התורה ובתי־הספר לעניים, ואלו ואלו היו מקלקלים את שדה החנוך היהודי ופוגמים לכתחילה את מאוייו ורגשותיו של הצבור היהודי, רתוכים בשארית כחותיו את סוכת החנוך היהודי הנופלת.

ביחוד רע היה מצב החנוך היהודי בשנה השלישית של המלחמה. סגירת בתי־הספר הכלליים, קושי פתיחתם של בתי־ספר חדשים ושאלת החזקתם של בתי תלמוד התורה הישנים, הקיימים בחסד הצדקה הצבורית והנדבות הפרטיות, גרמו ליאוש ולרפיסות־ידים בין המשכילים בעם הרואים את התהום הנוראה, הרובצת ברוסיה הישנה בין הצורך והיכולת בכל שאלה צבורית, והם אוחזים בפוליטיקה של „שב ואל תעשה" גם בשאלה זו.

העבודה החנוכית נשארה איפוא נחלת המעטים העמלים עם הצבור, אותם עזי הלב והכורזן ביהדות הרוסית

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית | ניו יורק, י"ג טבת, תרע"ח | גליון ארבעים ואחד

עֲבוֹדָה וְהִתְלַהֲבוּת.

אין פלא, כי גלוי־דעתה של הממשלה האנגלית בדבר שיבת עמנו לארצו וכבושה של ירושלים המעטירה על־ידי חיל האנגלים הכניסו זרם חדש .וחזק לתוך עולמנו היהודי בכלל ולמחננו אנו, הציוני, בפרט, זרם של תקוות מזהירות, של חזיונות מרהיבים ושל משאות צודדי נפש ורוח. אין פלא, כי כשמתחיל הקץ להתקרב לקצו הוא, מתחילות נבואות עתיקות, רצופות אמת ומעוטרות שיבה, מתקיימות, ובהשפך הרוח על כל בשר, ככתוב, מנבאים בנים ובנות, זקנים חלומות יחלומון ובחורים חזיונות יראו, וגם על העבדים והשפחות נשפך הרוח, כי — בהר ציון ובירושלים תהיה פליטה. נתקים כבלי העבדות, טבעת אחרי טבעת, ומארבע רוחות בא הרוח ונופח בהרוגים, בני השעבוד וההכנעה, וקברות נפתחים בחוזק־יד — התקוה החדשה מסירה את הגולל שנסתם עליהם, וגוי ממושך ומורט, גוי קו קו ומבוסה שב לתחיה. ואין פלא, אם בשעה כזו, הרת עולמים, מתלהב הרוח ומתגברת השאיפה, וכולנו מחכים לגדולות, למעשים כבירים, לנסים ונפלאות, ושוכחים, כי אין נסים באים זה אחר זה, וכי אין גדולות ונצורות נבראות שעה אחר שעה, וכי גם השעה היותר גדולה ומלאת־הנסים אינה כוללת בתוכה אלא מה שנלקט, נצבר ונאסף בשבילה ברבוא רבבות השעות שקדמו לה. שוכחים אנו, כי גם השעה היותר גדולה אינה גדולה, כשהיא לעצמה, כי אם מפני היותה גולת־הכותרת לבנין שעמלו בוניו בו לפעמים במשך דורות ותקופות שלמות. ושוכחים אנו מפני זה, כי דוקא בשעה כזו מוטלת עלינו, הבונים, חובה כפולה ומכופלת לרסן את התלהבותנו ולבלי הסיח דעת ממס העבודה, שאנו חיבים להשעה הנוכחית. אם רק נתלהב, נתפעל ונתרגש ונזניח את העבודה היומית, כי חג לנו היום, אזי נהיה רק מהרוקדים נגד השעה, בעוד שלא הגיעה עדיין השעה לצאת ידי חובתנו ברקודים בלבד. שוכחים אנו, או רבים מאתנו שוכחים, כי השעה הזאת, שאנו חיים בה, לא אך מלאת הוד ותפארת וקסם היא, כי אם גם מלאת חובה ואחריות, חובה לדורות ואחריות עולמית.

מפני זה מבינים אנו את הלך־נפשם של אלה, שבאו לבאלטימור להשתתף בהועידה הציונית שלא מן המנין וקוו לשמוע שם, בהועידה הזאת, את המלה החדשה, שהם מחכים לה זה כמה, על דבר המעשים הגדולים, שכל אחד מאתנו מרגיש בנפשו, כי מתרקמים הם, — מבינים אנו את הלך־נפשם, אחרי שתקותם לא נתקיימה ולא יכלה להתקיים במלואה — שהם נמצאים עדיין במצב של חכוי וצפיה, ואחדים מהם באים גם בתלונות, כאילו כסו מהם מה שהיה ראוי להתגלות, כאילו במתכוון שמו מנהיגי הציוניות פה באמריקה סתרה להם ומנעו את הטוב מבעליו. אמנם השקפה כזאת מופרכת היא מעיקרה, מפני שהועידה הבאלטימורית לא נקראה לשם פרסום ולשם התלהבות חגיגית, כי־אם לשם טכוס עצה וסדור העבודה הציונית, ואת תפקידה זה מלאה במדה רצויה.

ומי שלא ראה בהועידה הבאלטימורית התרוממות־הרוחות במחנה הציונים, זו התרוממות־הרוחות, שאינה באה מתוך נאום נלהב, כי אם מתוך הבנת השעה, אין לו על מי להתלונן, אשמתו בו והוא החייב. מנהיגה של הציוניות באמריקה דבר גם הפעם בלשון שופטים, ודרש הצטרפות הכחות, יצירת האמצעים הדרושים ומשמעת מאת הציונים שבכל אתר ואתר, ודבריו עשו רושם עמוק דוקא מפני פשטותם, מפני האלמנטאריות שבהם. הוא היה מושל ברוחו, וכמנהיג הנושא על עצמו את האחריות בעד העבודה של ההסתדרות הציונית, קרא לעבודה ולפעולות ממשיות. והעבודה כל־כך מרובה היא בשעה זו, כי נגשים אנו כעת אל התוך, תחת אשר עד כה עסקנו ביצירת המבוא לעבודת הבנין האמתית. וכשופט חרוץ לא רק

ז. בלבן

מברך את ידידו מר משה וואן לנשואיו עם בחירתו מרת הדסה ברווידי. יתן ד' ויהיו חיי „טו־דו“ שלהם חיים של יופי ואמת, חיים של שלום ואהבה נאמנה.

פהילא., פא.

דארא עדן

מברכת את ידידתה מרת הדסה ברווידי לנשואיה עם בחירה מר משה וואן. עושר וכבוד, טובה וברכה ישכנו בביתם כל הימים ויזכו לראות בשוב ד' את שיבת ציון.

פהילא., פא.

בברכת מזל־טוב

מברכים אנחנו את ידידינו אליהו ורחל וואליצקי להולדת בתם נ א ו ל ה. הלואי שיזכו לגדלה בת נאמנה לשאיפות אבותיהם.

שמואל ונחמה יודענפריינד.

בפאסאיק נתיסדה קבוצה עברית. כל היודעים עברית מתבקשים להכנס בתור חברים בקבוצתנו.

לפנות:

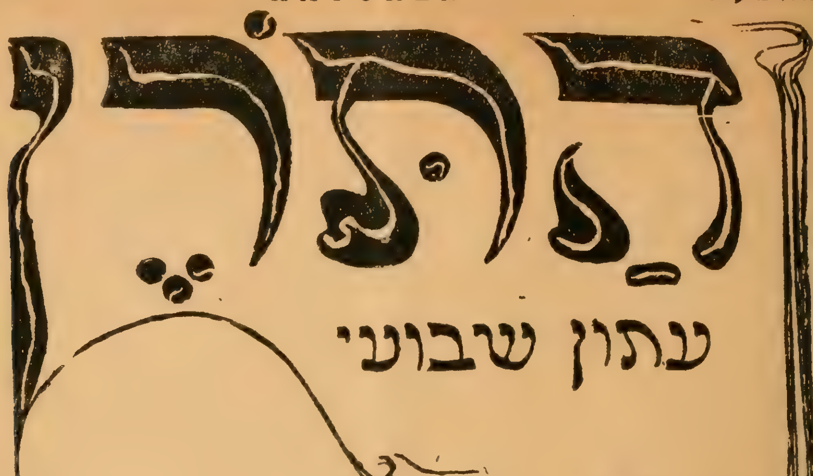
אל הד"ר פינק, 172 פאסאיק אווניו או למר זמרמן, מנהל התלמוד־תורה 110 מדיסון סט.

הקונה דבר בשם „התורן“

מביא ברכה ל„התורן“.

Published and distributed under permit (No. 322), authorized by the Act of October 6, 1917, on file at the Post Office of New York, New York. — By order of the President, A. S. BURLESON, Postmaster General.

שנה רביעית HATOREN גליון מא (צא)

התוכן

VOL. IV New York, December 28, 1917 No. 41 (91)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST., NEW YORK
Telephone, Orchard 5882.

מחיר "התורן":
לשנה — $3.00 לחצי שנה — $1.50
בחוץ לארץ ובקנדה:
לשנה — $3.50 לחצי שנה — $1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., N. Y.

SUBSCRIPTION RATES:
One year—$3.00 Six months—$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year—$3.50 Six Months—$1.75
Single copy 7 cents.
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, August the 11th, 1913.

מחיר גליו

אל קוראי „התורן"

אנו מבקשים מאת כל אלה מקוראינו, שלא סלקו עוד את חובותיהם ל„התורן", להזדרז בדבר ולשלם לנו את דמי החתימה תיכף ומיד, שלא להמתין עד אם נזכירם פעם ושתים. בזה יקילו מעלינו את העבודה הקשה ולא יביאונו לידי הוצאות מרובות על תוי הפוסטה וצרכי הדפוס, העולים בימים האלה ביוקר גדול.

כמו־כן מעירים אנו את תשומת־לב הקוראים הותיקים, שהצלחת הספרות העברית בארץ הזאת קרובה ללבם, על החובה הגדולה, המוטלת עליהם, לעזור לנו ברכישת חותמים חדשים, כדי לבסס את „התורן" על יסוד חמרי מוצק ולהספיק בידי מנהליו את היכולת לשקוד יותר ויותר על שכלולו ולהביאו לידי המדרגה האידיאלית הרצויה.

הנהלת „התורן".

זמן גאולתנו

דמונסטרציה ציונית גדולה

ערוכה על־ידי
ציון קונסיל של ניו־יורק רבתי
לחוג את

גאולת ירושלים

ואת הודעת הדקלאראציה האנגלית בדבר מקלט לאומי בשביל עם ישראל בארץ ישראל

ביום א׳, 23 לחודש דצמבר

בשעה 7 בערב
באולם קארנגי, רחוב 57 קרן האווניו השביעית

הנואמים:

ד״ר שמריה לוין, ד״ר סטיפן ס. וויז — יושב ראש של „ועד הזמני הציוני"; האָנ. אברהם י. עלקוס — אמבסדור של ארצות הברית בטורקיה; האָנ. אמוס א. גלאזברוק — הקונסול האמריקאי בירושלים; נתן שטרויס; א. אהרונסון מארץ־ישראל; מוריס רוטנברג, יושב ראש ה„ציון קונסיל".

יציג את נשיא הערב.

מקהלת „הדסה" תזמר. הכניסה חנם.

כרטיסים להשיג בלשכת ה„ציון קונסיל", 44 רחוב 23 מזרחה.

נשף עברי גדול

ערוך על־ידי
הסתדרות „אחיעבר"
לזכר

יהודה ליב גורדון

במלאת עשרים וחמש שנים למותו

ביום ה׳, 27 בדצמבר, בשעה 8 בערב,
באולם קלינטון, 151 רחוב קלינטון.

הנואמים:
ראובן ברייניך, פרופ. נ. סלושץ, דר. ש. מ. מלמד, אב. גולדברג, צבי שארפשטיין, צ. ה. מאסליאנסקי.

המקריאות:
המשחקת המצוינה ליזה ווארון, בתיה רוטברג, ש. הוירשטרים.

המזמרות:
ה. דנדס, ח. ר. מולוטין.

י. ז. פרישברג — יושב ראש.

הכניסה: 25 סנטים כרטים.
הנחה לתלמידים — — 15 סנטים.

כרטיסים להשיג במערכת „התורן", 89 רחוב דילאנסי; חנות־הספרים דרוקרמאן, 50 רחוב קאנאל.

הקונה דבר בשם „התורן"
מביא ברכה ל„התורן".

אל הקוראים והסוכנים.

יזכרו־נא קוראינו וסוכנינו לעריהם. כי „התורן", המגיע לידם בכל שבוע ומקשרם עם שפת עמנו וספרותו, עיקר קיומו תלוי בכסף החתימה, וכל המרבה את חותמיו ופורע את כסף החתימה בזמנו, מקיים את „התורן" ונעשה שותף לחבורה, העמלה ביצירת במה עברית הגונה באמריקה.

החותמים, שלא סלקו עדיין את דמי החתימה, יתנו את לבם לזה ולא יוסיפו לדחות את זמן הפרעון. בזה יקילו מעלינו את העבודה הקשה ולא יביאונו לידי הוצאות מרובות על תוי הפוסטה וצרכי הדפוס, העולים בימים אלה ביוקר.

מר ומרת א. וואליצקי

מודיעים לכל קרוביהם וידידיהם, שנולדה להם בת ביום החמישי, הרביעי בחנוכה, וקראו שמה בישראל

גאולה.

הננו מברכים את ידידינו א. וואליצקי ורעיתו להולדת בתם גאולה. בימיה תבא גאולה לעם ישראל ולארצו.

ש. עפשטיין ורעיתו.

חברנו מר הלל ארונוף מקבל חותמים בשביל „התורן" במדינות ורמונט, ניו־המפשיר ומיין.

הנהלת „התורן".

חברנו מר דוד כהן יבקר לשם עניני „התורן" את מדינת ווירדזשיניה וסביבותיה. מבקשים אנו את טובי העברים שם להיות לו לעזר בעבודתו.

הנהלת „התורן"

מר ל. שוגרמאן בפיטסבורג הוא בא־כח „התורן" לקבלת חותמים ומודעות.

הנהלת „התורן".

הקונה דבר בשם „התורן" מביא ברכה ל„התורן".

כתבי ש. י. אברמוביץ בעברית.

התקופה הראשונה.

(תרי"ז — תר"ם).

תרי"ז.

א. מכתב על דבר החנוך — „המגיד" שנה ראשונה, כ"ג תמוז תרי"ז. תשובה לאחד מחבריו, אשר פנה אליו בשאלת עצה על־דבר החנוך לילדי ישראל. המכתב הזה הובא במקרה על־ידי אחד מידידיו של אברמוביץ, המשכיל מ. מ. לוין, מזכירו של הבארון גינצבורג, אל המשורר גוטלובר, והוא שלחו לדפוס, בלא ידיעת המחבר, אל „המגיד" בצרוף הערה: „המכתב הזה על־דבר החנוך, לא לבד שראוי שיחקו דבריו בספר בעט ברזל כ"א גם להעתיקו ללשון מדינתנו ולהראות העמים את יפיו, ואולי יצמיח למחברו מזה תקוה טובה, להרים קרנו לטובת ילדי בני עמו".

תר"ד.

ב. משפט שלום והוא אספת מאמרים שונים מאת שלום יעקב בן־חיים משה אברמאוויץ. ווילנא תר"כ. ספרו זה כולל מאמרים, שירים, מליצות, הערות ובאורים שונים (ביניהם גם ה„מכתב על דבר החנוך" הנ"ל). ביחוד עשה רושם המאמר הראשון אשר בספר זה „קלקול המינים" — בקורת חריפה על הספר „מינים ועוגב" להסופר א. צ. צווייפל. רשומו של הספר הזה, שמחברו היה הראשון בספרות העברית לדרישת בקורת, היה ניכר מאד ועורר התרגשות עצומה בין הסופרים העברים והטיל סערה בעתונות העברית אשר בימים ההם, וזמן רב היה הספר הקטן הזה נשא על שפתי ה„משכילים" בין לשבח ובין לגנאי, והבקורת טפלה בו הרבה.

בקורת על הספר הזה נדפסה ב„המליץ" שנה ראשונה, גליון 5, ח' כסלו תרכ"א, מאת הד"ר גאלדבלום. המבקר משבח ומהלל את המחבר הצעיר ומעיר, שהפריז הרבה על המדה וגדש את הסאה יותר מדי בבקרתו על צווייפל, שהוא אדם גדול וסופר מפורסם. המבקר אמנם לא ראה את הספר המבוקר, אבל מעמיד הוא את צווייפל על חזקתו, שלא יוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן.

בתור הערה לדברי גאלדבלום בא מאמרו של מו"ח מווין (ב„המליץ" מאותה שנה, גליון 25). המבקר מוכיח את אברמוביץ על הלבינו את צווייפל ומכנה אותו בשם „מבקר רע" על־פי ראשי־התיבות: מתכבד בקלון רעהו, „והמלבין פני חברו ברבים אין לו חלק בעולם הליטעראטור".

וגם א. א. הרכבי במאמרו „דברים אחדים על דבר הבקורת" („המליץ" שנה שניה, גליון 18, י"ג אדר ראשון תרכ"ב) מעיר למוסר את „החכם המליץ ר' שלום אברמאוויץ אשר נאכל מפרי חכמתו ונשבע מצחות לשונו בהמליץ והכרמל, כי לפי דעתנו לא טוב עשה לשפוך בוז וקלון על הרב ר' אליעזר צווייפעל, ובמאמרו „קלקול המינים" אשר נדפס בספרו משפט שלום בשנה העברה, השנאה קלקלה את השורה".

על זה יצא גוטלובר בשורת מאמרים להציל את כבוד תלמידו „החכם הנכבד אשר עשה לו שם לתהלה ולתפארת", ואשר בטוח הוא, „כי גדול יהיה כבוד ספרותנו על ידו והוא ירים קרנה בכבוד וטוב הוא לה מעשרה בנים", ובהתמרמרות נלחם עם המעיזים להטיל צל ספק בגדולתו של אברמוביץ ולהשפיל את כבודו.

הרכבי ענה לגוטלובר במאמר גדול בכמה המשכים (גליון 36, 37, 42 של „המליץ" תרכ"ב) והתנצל, כי מעולם לא אמר לפגוע בכבודו של אברמוביץ החביב עליו. עורך „המליץ" העיר בסוף מאמרו של הרכבי: „אחת אמרנו, כי לא נוכל להלאות את הקוראים בפלפולים על ענין אחד. וגם ידידנו ה' שי"א ירבה לסלוח אם משום לא פלינ לא נוכל להביא גם מאמרו הנחמד בהמליץ".

תרכא.

ג. מכתב אל גוטלובר (נדפס בתוך מאמרו של גוטלובר „על הספרות העברית" ב„המליץ" שנה ראשונה, גליון 31, תרכ"א). במכתב ידובר בענין הפולמוס של מבקריו.

ד. לכו חזו מפעלות ה' — „המליץ" שנה א', גליון 16, 18, 20 (י"ג שבט — י"א אדר תרכ"א). במאמרו זה הביע אברמוביץ את צערו על שאין בעברית ספרים עוסקים בחכמת הטבע, והוא מודיע, כי נגש אל העבודה להעתיק את ספרי לינץ בעברית, ופונה בבקשה אל חובבי שפת עבר שיתמכו בידו להוציא את ספרו זה ויחתמו עליו. „בנוגע אל העתקתי — הוא מסיים את מאמרו זה — אגיד לך, כי עמלתי בזעת אפי להעתיק ספרי בלשון צחה וברורה למען ירוץ הקורא בו, והתאמצתי בכל עוז לשפוך על העתקתי רוח שפת עבריה ומליצותיה, ולהעטיף רעיוני זרים במעטה קודש וילדי נכרים אלה מתיהדים עד כי ידמה היהודי כי לשונו הקדושה הבלתם ויצאו ממקור ישראל". וגם עורך „המליץ" הוסיף על דבריו: „הננו להעיר לב אחינו החובבים שפת קדשנו על הספר הנחמד והיקר „תולדות הטבע" אשר העתיק החכם השלם ההוא כנזכר במאמרו „לכו חזו מפעלות ה'" ב„המליץ" (20), כי הביא ברכה אל אוצר ספרי החכמה בלשוננו. ומי אשר קרא בשום לב את מאמרו ב„המליץ" (18, 19, 20) ואת מאמרו זה, ולא יאמר כי הפליא לעשות להריק מכלי אל כלי דברי חכמה עמוקה, עפ"י מהקרי חכמי דורנו, וריחם לא נמר. ומה מאד היתוממנו על המחבר היקר, כי קצב בענות רוחו מחיר הספר הנחמד הזה 2.50 רו"כ, והוא לא ידע לפי הנראה כמה יעלה לו שכר הדפוס והציורים והנייר". עורך „המליץ" מעורר את הקוראים עוד פעם „לצאת לישע המחבר לתמוך בידו לבלי יהי עמלו זה לריק הלילה, ולא יצטרך למכור את ספרו בעד נקלה לאחד מהמדפיסים או מוכרי הספרים". והוא מקבל עליו גם לאסוף חתומים על הספר הזה, „וכאשר ימצא בידנו די הוצאות הדפוס נהוה עצתנו להמחבר המשכיל ללכת ללייפציג או לווין ואנחנו נעמוד לימינו להדפיס ספרו שמה בתכלית היופי ונייר טוב כראוי לספר יקר כזה".

ה. חכמת הנתוח – „המליץ" שנה ראשונה גליון 27, 28, 29, 32, 33, 35 (א' אייר — ה' תמוז תרכ"א).

ו. על דבר המדעים. העתקה מספרי החכם הריבי קאראמזין -- „המליץ" שנה א' גליון 38, 39, 43, 46, 48, 49 (י"ט תמוז תרכ"א — י"ד תשרי תרכ"ב).

ז. קול קורא על־דבר הופעת כפרו „תולדות הטבע" — „המליץ" שנה א', גליון 40 (ד' אב תרכ"א).

תרכ"ב.

ח. נשר החתול (לא נגמר) — „המליץ" שנה ב' גליון 18 (י"ג אדר תרכ"ב).

ט. מעוף השמים והכמני — „הצפירה" שנה ראשונה, גליון 4, 5, 6 (כ"ז אדר ראשון — י"א אדר שני תרכ"ב).

י. חכמת הכעמיה (על־פי ברנשטיין), מאמר גדול בכמה המשכים — „הצפירה", שנה ראשונה, גליון 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 24 (י' ניסן — י"ט תמוז תרכ"ב).

(המשך יבוא).

מביעים אָנו את יגוננו העמוק על האבדה הגדולה, שאָבדה לעמנו, בהלקח מעלינו נזר ספרות ישראל ותפארתה

מנדלי מוכר ספרים נ. ע.

שולחים אָנו מרחוק את רגשות השתתפותנו בצערה של משפחת המנוח הגדול ובצער של ידידיו ומקורביו, הסופרים העברים באודיסה.

חברי מערכת „התורן".

במשך ימי שבתו באודיסה. הלשון היהודית המדוברת בעיני מנדלי לא תכלית בפני עצמה היתה, אלא מעין מעבר להגיע על ידה לעברית. מבחינה זו השקיף גם על הספרות היהודית. באודיסה מתחילה התקופה האחרונה בחייו של מנדלי, תקופת השיבה אל המקור — אל הלשון העברית. בעיר זו תרגם לעברית את רוב יצירותיו הנבחרות, שיצאו זו אחר זו בשלשה כרכים גדולים בהוצאת „מוריה". בעיר זו כתב גם הרבה דברי־ספרות מקוריים בעברית.

עוד בקיץ שעבר נתפרסמו במאספים „כנסת" ו„עולמנו" שתי יצירות חדשות מעטו. באודיסה יצר את סגנונו העברי הנפלא, הסגנון המנדלאי, המשמש מופת לכל בעלי־סגנון ולרוב סופרי עברית בימינו.

ימי מגוריו של אברמוביץ באודיסה היו לו ימי זוהר ותפארה. בשלשים השנים האחרונות נעשתה עיר זו להמרכז העברי היותר חשוב בזמננו. בה חיו ופעלו גדולי הספרות העברית החדשה ויוצריה: ביאליק, אחד העם, לילינבלום, בן־עמי, לוינסקי ועוד. כל אחד מהם תפס לו מקום חשוב בעולמנו העברי במקצועו הוא, וכל אחד מהם השפיע על מהלך חיינו התרבותיים על־פי דרכו ושיטתו. אולם מעל האנדרטה של חבורת הסופרים האלה הובלטה תמיד דמות־דיוקנו הרוחנית של אברמוביץ, יוצר הספרות הספרותית העברית החדשה, שהיה להם בבחינת אב ואפטרפ. הוא אביהם־זקנם, והם בניו ובני־בניו. לכולם, גם להבנים וגם להנכדים, שכל אחד מהם חדש ותקן במקצוע היצירה והסגנון, כל אחד לפי מדת יכלתו וכשרונו, היתה עצתו של „הסבא" בעצת „אורים ותומים" בכל מה שנוגע לספרות היפה.

אולם עם כל פרסומו הרב ושמו הגדול של אברמוביץ, שהלך מסוף העולם העברי עד סופו במשך יובל שנים, לא הספיקה הספרות די מחיה לבעליה. גדל המספרים העברים מוכרח היה לבקש את מחיתו ממקור אחר — ממשרת מנהל של תלמוד־התורה העירוני באודיסה. משרה זו נשא אברמוביץ משך של שלשים וחמש שנים רצופות.

בשנת תרס"ו, שנת הפרעות והטביחות ביהודים, עקר אברמוביץ את דירתו מאודיסה לגיניבה אשר בשווייצאריה. ישיבתו בשווייצאריה היתה ארעית, עד „יעבור זעם". לאחר שתי שנים של ישיבה בנכר שב אברמוביץ לאודיסה. יהודי רוסיה מצאו להם הזדמנות טובה לסלק חוב ישן לזקן סופריהם, בשובו לארצו ולמולדתו. יובל שנת השבעים של אברמוביץ, שנדחה קודם לכן, הוחג אז ברוב פאר והדר בכל רחבי רוסיה הגדולה.

בשנת תרס"ט עבר מנדלי בערים הגדולות אשר בתחום־המושב היהודי, ובכל מקום בואו נתקבל מכל שדרות העם ומפלגותיו בכבוד, באהבה והערצה. בשנת תרע"א הוחג יובל שנת השבעים וחמש שלו. גם בחג הזה השתתפו כל המוני העם לכל מפלגותיו ושדרותיו בכל הארצות. ביחוד גדולה היתה החגיגה בעיר מגוריו אודיסה. בח.י.ה זו השתתפו כל הסופרים העברים וחשובי עסקני הצבור היהודי ברוסיה. הוגשו אליו אדריסות של ברכה על־ידי כמה דיפוטאציות באות־כחן של הסתדריות שונות וטלגרמות של ברכה לאלפים נתקבלו מכל רחבי רוסיה.

לפני שנתים, בהמלא להסבא שמונים שנה, ערכו מקורביו ומעריצי כשרונו חגיגה לכבוד המאורע הזה. החגיגה נערכה באופן צנוע וחשאי, מפני שהסבא התנגד אז בכל תוקף לחגיגת יובלו בעת צרה ותוכחה כזו.

הצרות האחרונות של כלל ישראל בארצות המלחמה פעלו לרעה על בריאותו של אברמוביץ, והן קרבו את קצו, קץ כל בשר...

הַבִּיבְּלִיוֹגְרַפְיָה שֶׁל מֶנְדֶלִי

מאת

א. ר. מלאכי.

פתיחה.

שמונים ושתים שנות חייו של הסבא רב מנדלי — ששים מהן מוקדשות היו לספרות העברית. אמנם לא כל ששים השנים עברו עליו בכתיבה. הרבה הפסקות היו לו לגאון ספרותנו בשנות יצירתו. כמה שנים עברו אשר שלום יעקב אברמוביץ לא תפס עט־סופרים בידו ושמו לא נשמע כלל בספרות העברית; ובינתים — בין [illegible] - נתגלגל הסופר העברי אברמוביץ והיה למנדלי מוכר־ספרים, המוסר לדפוס ב„השתדלותו" ספורי־מעשיות בלשון העם וחוזר אתם על ערי ישראל. ואף עזב, אם־כי רק לתקופה קצרה, את השפה העברית ונזקק להשפה היהודית, „ארש אותה באמונה" ויצר — בשפה זו, שהיתה עד אז לפי מליצתו, „כלי־ריק, אין בה דבר טוב זולתי להג הרבה, הבלים ודברי תעתועים מעשה ידי פתאים נלעגי לשון" — סגנון וספרות. אמנם לא רב הדיו אשר שפך הסבא לפי שנות עבודתו, גם כשהיה מנדלי מוכר־ספרים, אמן־הסגנון העברי, המחפש אחרי מלים כמרגליות, יושב ומזקק אותן ככסף צרוף, מלטש ומשכלל כל ניב וניב, כל בטוי ובטוי, וגם בהיותו עוד משכיל צעיר מפרחי הסופרים, הכותב „צחות" על־פי מליצות התנ"ך; ואולם גם בזה וגם בזה אף „טפה אחת לא יצאה לבטלה", כפי שביאליק אומר, מעטו של אבי ספרותנו. וערך גדול וחשוב לכל מה שיצא מעטו בהתקופות השונות של שנות יצירתו ועבודתו. תמיד היתה בפרי עטו כונה רצויה — תכלית ושאיפה להשכיל את ההמון ולהיטיב את טעמו.

בשנת תרי"ז נדפס ב„המגיד" שיצא בליק מאמרו הראשון של בעל „עמק הבכא", „מסעות בנימין השלישי" ו„חיי שלמה". „מכתב על דבר החנוך" היה שם המאמר הזה, ותוכנו: מכתב־ידידות לתלמיד־ידידו אחד, הבן־נעורים של שלום יעקב, שהיה אז אברך מושלם הסמוך על שלחן חותנו העשיר ועוסק ב„השכלה" - שפנה אליו בשאלות שונות בנוגע לחנוך. „ביום ההוא ענן וערפל ורוח סערה", כמו שאברמוביץ מספר, ישב בדד בחדרו ושפך את רעיונותיו על גבי הנייר במליצות רמות ובלשון צחה ונפלאה - לקוטי כתבי־הקודש והתלמוד, והעתקה מן המכתב הזה הובאה לידי המשורר גוטלובר, וזה שלח אותה אל בעל „המגיד", שיפרסם את הדברים בעתונו.

הספרות העברית היתה אז, כמו שמנדלי מספר בעצמו, בבחינת „גן בוקק, גן נעזב בימי הסתיו, אין יבול בצמחים, אין פרחי חמד ונטעי נעמנים", והמקור הזה, שגרם לאברמוביץ להיות לסופר, הוציא את האברך המשכיל מתוך ארבע אמותיו ודחפו לצאת לקהל הקוראים בספריו ומאמריו ולגרום בהם מהפכה בספרותנו.

ללמד להקוראים העברים „טוב טעם ודעת" היתה כונת הסופר הצעיר. ופרי מחשבותיו אלו הם המאמרים הרבים על דבר ההשכלה, הספרות וידיעת הטבע, אשר את תכנם אני מוסר ברשימתי הביבליוגראפית הזאת.

גם בקאמינץ נסה אברמוביץ כחו בכתיבה. הוא היה מרבה לכתוב על ענינים שונים לשמה, לשם עצם הכתיבה, ולא לשם פרסום בדפוס. איזה מלאך היה דוחה בו ואומר לו: כתוב. כי יהיה בזמן מן הזמנים לסופר — לא חשב גם אחרי התודעו אל א. ב. גוטלובר. מלאכת־הסופרים נחשבה אז בעיניו כמלאכת־הקודש, והסופר היה בעיניו כאדם העליון. ומי הוא ומה הוא, כי יעמוד במקום גדולים? אך כאן קרהו מקרה, שהכניסהו לעולם הספרות בהיסח הדעת וכמעט בעל־כרחו. ומעשה שהיה כך היה. אברמוביץ שלח פעם אחת מכתב לאחר מידידיו המלמדים בענין החנוך, וכיר הכתיבה הטובה עליו הרחיב את הדבור על מקצוע זה. העתקה ממכתבו זה השאיר הכותב לעצמו. אחד מידידיו, ושמו מ. לוין, סוכן בבית הבארון גינצבורג, בא פעם אחת לבקרו בחדרו ולא מצאהו. ועד שהוא יושב ומחכה, לקח את העתקת המכתב, שהיתה מונחת על השלחן, וקרא בה בשים־לב. תוכן הכתב וצורתו הפליאו את הקורא, עד כי גמר לשלחו בלא דעת בעלים למערכת „המגיד" בשם „מכתב על דבר החנוך". ומה גדול היה תמהונו של אברמוביץ, שהסיח את דעתו מכל ענין המכתב, בקבלו „בבוקר־לא־עבות אחד" את גליון „המגיד" ובו העתקת מכתבו אל המלמד נדפסה שחור על גבי לבן, ובשולי המאמר חתום שמו באותיות מרובעות! ובעודנו נרעש ונדהם מכל המעשה הזה, והנה הפתעה חדשה לפניו: מכתב שלוח אליו מאת א. ל. זילברמאן, עורך „המגיד", שבו הוא גומר את ההלל על מאמרו ומבקשו בכל מיני לשון של בקשה, כי יוסיף להעניק מפרי עטו אל „המגיד". פשר החידה הזאת נתגלה לו אחר־כך מפי אלה, שידם היתה באמצע: לוין הנזכר והמשורר א. ב גוטלובר.

„המכתב על־דבר החנוך", שנדפס בשנת תרי"ז בגליון 31 של „המגיד", עשה בשעתו רושם נמרץ על המשכילים והנבונים בעם. ראשי המדברים בספרות העברית בתקופה ההיא: אדם הכהן, קלמן שולמאן, רש"י פין וכיוצא בהם קרבו את הסופר המתחיל ועודדו את רוחו. בימים ההם התחיל אברמוביץ להשתתף בקביעות ב„המגיד" ו„הכרמל", ובשנת תר"ך, כשהתחיל לצאת באודיסה העתון „המליץ", היה אברמוביץ לאחד מסופריו הקבועים. עבודתו הספרותית לא נצטמצמה במאמרי עתונים בלבד. בעת ההיא פרסם את ספרו הראשון „משפט שלום", שבו מתח בקורת חריפה על סופרי התקופה ההיא. תיכף לזה הופיע ספר חדש משלו בשם „למדו היטב", שהוסיף לו במהדורתו החדשה תרין ישכלול ושנה את שמו ל„האבות והבנים".

בשנת תרכ"ב הוציא את הכרך הראשון של הספר „תולדות הטבע", תרגום מכפרו הגרמני של לינץ בשם זה (שני הכרכים האחרים של ספר זה, שתרגומם העברי נעשה על־ידי אברמוביץ מספרים מדעיים של סופרים אחרים, יצא לסירוגין לאחר כמה שנים).

אברמוביץ עקר בימים ההם את דירתו לזיטומיר. בעיר ההיא היה קיים בית־המדרש לרבנים הידוע, שבין חבר מוריו נמנו אז החכמים וסופרי הדור ההוא: חיים זליג סלונימסקי, א. ב. גוטלובר, המדקדק ח. צ. לרנר, מ. באקסט ועוד. בחברת הסופרים האלה הרגיש אברמוביץ קורבה נפשית ביותר אל עבודת הספרות, שהתמכר אליה אז בכל לבו. פריונו הספרותי הלך וגדל. את רוב הספרים הנזכרים כתב בזמן ההוא. ובהשתדלותם של חבריו הסופרים נתקבל בבית־מדרש הרבנים בתור מורה.

בזיטומיר נסתיימה תקופה בעבודתו הספרותית של אברמוביץ והתחילה תקופה חדשה. התקופה הראשונה היתה עבודתו בשדה ספרות ההשכלה בלשון העברית, והתקופה החדשה — התחלת עבודתו הספרותית ביהודית המדוברת בתור מנדלי מוכר־ספרים. מה הניע את אברמוביץ ומה גרם לו להיות הנחשון הספרותי של היהודית המדוברת? על זה הוא משיב בעצמו: תועלת הרבים. השאלה הידועה של רוב כותבי עברית: „למי אני עמל?" נקרה במחו של אברמוביץ עוד בימים ההם. יודעי הלשון העברית ומביניה היו מעטים גם בזמן ההוא, והשפה היהודית היתה אז, לפי דברי אברמוביץ עצמו, „כלי ריק, אין בה דבר טוב זולתי להג הרבה, הבלים ודברי תעתועים, מעשה ידי פתאים נלעגי לשון, בני בלי שם". ואברמוביץ נעשה בתוקף התנאים, „משום תועלת הרבים", לסופר בלשון היהודית. ספרו הראשון בלשון זו הוא „דאס קליינע מענטשעלי", שנדפס בראשונה פרקים־פרקים בעתון „קול מבשר" בשנת תרכ"ד והופיע אחרי כן בכרך מיוחד. אחריו באו במקצוע הספרות היפה ה„ווינשפינגערל" (שנת 1865), ה„טאקסע" (1869), „פישקע דער קרומער" (1869), „די קליאטשע" (1873) ועוד ספרים. ובמקצוע השמוש המעשי: „דער אוסטאוו איבער דער וואינסקי פאוויר־נאסט", „דער ניצליכער קאלענדאר" ועוד. מנדלי לא היה רק יוצר ועושה במקצוע הספרות היהודית, אלא גם מעשה. הוא היה הראשון לעורר את א. צדרבוים להוציא את העתון „קול מבשר" — העתון הראשון בלשון היהודית ברוסיה.

לאברמוביץ, בחפשו את נתיבו ותפקידו בספרות היהודית, אירע מה שאירע לשאול בן קיש בשעתו. שאול יצא לבקש את האתונות ומצא את המלוכה. ומנדלי התחיל לכתוב ביהודית בכונה תחילה, כדי לזכות את הרבים בתועלת המעשית שבספרות (בהשכלה ודעת) — וגלה בלשון זו מלוכה של יופי.

תקופת עבודתו הספרותית ביהודית, אף כי היתה פוריה, לא ארכה הרבה ימים. מיום התישב מנדלי באודיסה, זה שלשים ושבע שנים, מעט לכתוב בשפה זו. רק ספר חדש אחד („חיי שלמה") וספורים קטנים בודדים, המפוזרים בעתונים ומאספים, הם כל הרכוש הספרותי, שבו העשיר מנדלי את הספרות היהודית

ימי שלותו ואשרו אלה לא ארכו הרבה. בהמלא להנער שלש עשרה שנה, מת עליו אביו, שעזב את אשתו וארבעת יתומיו בחוסר כל. שלום יעקב החליט אז לגלות למקום תורה. והאכסניה הראשונה בדרך נדודיו היתה העיר סלוצק הסמוכה. בבואו שמה, נתקבל בכתה הנמוכה של הישיבה ולמד תורה מפי הרב אברהם ברוך. כשרונותיו המצוינים של שלום יעקב עמדו לו, כי במשך חצי שנה הועבר להכתה העליונה, שמלמדה היה ראש הישיבה, הרב השנון והחריף מיכל מו"ס. בגמרו למודו בהישיבה, קבע מקום לתורה בבית־המדרש של הגביר הסלוצקי רב יונה איסרלין.

מקץ שנתים ימים לשבתו בסלוצק גמר בנפשו לעזוב אותה וללכת למקום תורה יותר גדול וחשוב. ומחוז־חפצו הפעם היתה ווילנה. נודע לו, כי בעיר ההיא יושב אחד מקרוביו בשם [illegible] בריינא. [illegible] הזה הוא אמיד ועסקן בצרכי צבור. קרובו זה קבלו בפנים מסבירות, ובראותו כי ברכה בהנער, מסרו אל הישיבה של רב מעלה'ס. אולם גם מסגרת הישיבה הזאת צרה היתה לו. שלום יעקב, שכבר מלא את כרסו בלמודי התלמוד ונושאי כליו עוד בהיותו בסלוצק, לא היה יכול לשבת בכפיפה אחת עם כל הנערים בישיבה ההיא. נפשו השקה בגדולות, ולכן עזב את הישיבה, אחרי למדו שם רק חדשים מספר, וקבע מקום לתורה בהקלויז של הגר"א, ושם למד בחברתם של אברכים אחרים, שהתעתדו להיות רבנים בישראל. שלום יעקב היה עושה לילות כימים והיה ה"מתמיד" בתוך שאר המתמידים של הקבוץ הנבחר הקטן הזה, ועוד עלה עליהם. מרוב התמדתו היה שוכח לפעמים מאכול לחמו, ומוניטין יצאו לו בין תופשי התורה בווילנה בתור ה"מתמיד הקאפילי".

אך שבתו בווילנה לא ארכה הרבה. כעבור שנה וחצי תקפו עליו הגעגועים לעיר־מולדתו ולבית הוריו.

בשובו לקאפולי מצא את אמו כשהיא נשואה כבר לאיש אחר. בעל אמו אחוזה היתה לו בסביבת קאפולי. לאחוזה זו, ששמה מלניק, הרחוקה כמהלך עשר פרסאות מקאפולי, העתיק האב־החורג את דירתו לאחרי זמן קצר וגם את שלום יעקב אסף אל ביתו. וכל מחסור הנער היה עליו. וכדי שלא [illegible] ההרים והעמקים, השמש והירח, כדרך רוב הסופרים המתחילים. ואמנם יפי הטבע בסביבות הכפר מלניק, שהיה מוקף יערים מצילים ושדות קמה מרהיבי־עין, היה בו כדי להלהיב את דמיון המשורר ולתת לו די חומר לרגש־נפש ולהרגשנות פיוטית. מבחר שיריו, שכתב אז, [illegible] העיז לחלום, כי יהיה סופר בישראל, וכל נסיונותיו היו מעין מעשי ילדות. הוא היה הכותב והקורא גם יחד ובכל זאת חבה יתירה היתה נודעת ממגדלו לה"בוסר" הראשון שלו, וכתביו הראשונים היו שמורים אתו כל הימים.

לאחר שבתו כשנה ומחצה בכפר נמאסו עליו החיים שם, וביחוד קצה נפשו ב"לחם הקלוקל", שאכל על שלחן אביו החורג. נתעוררה תשוקה בלבו לעזוב את הכפר ואת בית־אמו וללכת למרחקים. תאותו זו נתמלאה רק למחצה: את הכפר עזב אמנם, אבל לא הרחיק ללכת. מחוסר אמצעים מוכרח היה להסתפק לפי שעה בעיירת מולדתו קאפולי הסמוכה, ששב אליה ולבית־מדרשה העתיק להגות שם בתורה יומם ולילה. זמן מועט אחרי שובו לקאפולי נזדמן שם קבצן חגר אחד מחוזר על הפתחים, פרוטוטיפוס של "פישקה החגר", בשם אברהמיל. אברהמיל זה, בהודע לו חפצו של שלום יעקב לנוד למרחקים, היה מדבר על לב הנער להטפל לו בנדודיו. וכדי לפתות את הנער ללכת אחריו, היה בא תמיד אליו וציד בפיו: היה מספר לו ספורי נפלאות על ווהלין ועל ארץ־ההרים הברוכה, ארץ זבת חלב ודבש. שלום יעקב נפתה לדברי הקבצן, נטפל אליו בדרכו והתחיל לנוד עמו מעיר לעיר ומעיירה לעיירה, עד שסבב את כל מחוז ליטה והגוף הדרומי־מערבי של רוסיה. פרשת נדודיו זו היתה מלאה טלטולים והרפתקאות הרבה. מנהיגו ומורה־דרכו, אברהמיל החגר, עשהו עוזר למלאכתו, מלאכת הקבצנות, ובשכר [illegible]

[illegible] הזאת הוה לו מעט [illegible] אחרים ממשכילי העיר [illegible] בידו ספרים [illegible] המשורר [illegible] אליו ודבר על לב בתו המשכילה, כי תלמד את אברמוביץ [illegible] עד כי במשך שנתים ימים עלה בידו לעמוד על המבחן ולהשיג תעודת מורה בבית־ספר של הממשלה.

בשנת תרט"ז נשא אברמוביץ אשה, בת אחד עשירי היהודים בקאמיניץ. הזווג הזה לא עלה יפה. [illegible] קצר אחרי חתונתו גרש את אשתו. לאחר זמן נשא את אשתו השניה, והיא בת אחד העשירים מבערדיטשוב, אשה נבונה ומשכלת [illegible] בנות.

בכל עושר כנגינו המיוחד. — את הספור „בימים ההם" התחיל לכתוב בהיותו כבר קרוב לשבעים, ואת כתיבתו המשיך עד ימיו האחרונים (פרקים ה ד ש י ם מן הספור הזה נדפסים כעת בירחון „העם", היוצא במוסקבה). ומי יודע, אם לא הפסיק המות באמצע את „שיר־השירים" הזה של אביר המספרים העברים, שבמשך ששים שנה עבד את עבודת ספרות עמו והיה לרב ולמורה־דרך בצורה ובסגנון לרוב סופרי ישראל בזמננו!

במה מתבארת איפוא הידת־פלאים זו, ששם „מנדלי מוכר־ספרים" יקרא לה בקורות ספרותנו? איך צמח הפלא הזה בתהובני השטים יהדל בימים ההם, ומה הן הסבות שגרמו לנצניצו? רמז לפתרון החידה הזאת אולי נוכל למצוא במאורעות־חייו של האמן הגדול.

* * *

עריסתו של שלום יעקב אברמוביץ עמדה בעיירה הקטנה קאפולי, הסמוכה לסלוצק, פלך מינסק. בעיירה ההיא נולד, לפי השערה (בדיוק לא נודע יום־הולדתו, מפני שיהודי העירים הקטנות בימים ההם לא היו משגיחים ברשימת שמות בניהם הנולדים בספר), בעשרים לדצמבר, שנת 1836. אביו של שלום יעקב, חיים משה, היה איש נכבד ונשוא־פנים בעדתו. יושבי קאפולי והסביבה כבדוהו על רוב תורתו, הודם לבו ומדותיו התמימות. „יפה תורה עם דרך־ארץ" הוא השרטוט הראשי בתבניתו של משה חיים. כי מלבד היותו תורני גדול ידע משה חיים אברמוביץ גם פרק בהויות העולם, ולא עוד, אלא שהיה גם „מושך בשבט סופר" בעברית, וגם הרשון נאה היה. כתביו ומכתביו שמורים עד היום אצל אחדים ממכבדיו ומוקירי שמו. משה חיים בעל העסקים היה מקדיש רק את חצי זמני הפרקמטיה, והשאר — לתורה: ללמוד בעצמו וללמד אחרים שלא על מנת לקבל פרס.

אהבה ותורה ביתר נודעת מן האב לשלום יעקב בנו. כי קוה לראות את יורשו הרוחני, והשתדל, עד כמה שאפשר היה בימים ההם, להקנות לו הגיון על־פי רוחו. הנער שיש בו תורה והשכלה כאחת. בהיות הילד שלום יעקב בן שש שנים, מסרהו אביו לאחד המלמדים המצוינים שבעיר, ליוסף הראובני, משכיל המהצה, שידע פרק בלשון־הקודש והבין את התנ"ך והשתדל להכניס ער לב תלמידיו ראשית־תבונה זו. בימי ילדותו גרמה לו לאברמוביץ אהבה זו, שהיא נשארה, כשאר הבריות הנפלאים של התקופה ההיא, עבד כפות לה„השכלה"

את התנ"ך למד שלום־יעקב אצל רבו במשך שלוש שנים ובשנה התשיעית לימי חייו ידע אותו בעל־פה. הימים ההם היו היותר מאושרים בילדות יהודתו של שלום יעקב, שמטבעו היה נער בעל דמיון עשיר. הוזה יתירה בתכיון. בספרי התנ"ך, השירה והפיוט שבהם, סיפורי הקדושים ונבואות הדורים פעלו פעולה נמרצה על נפש הילד הרכה. גם הדר הטבע שבסביבות קאפולי והמבט התוגה של האב והסברת הפנים של הרבי — כל אלה יחד הועילו לטפח את ההרגשה הפיוטית בלבו, ודמיונו התחיל לשעשע לפניו בשלל צבעיו. גם בשעה של מלוא חובה בלתי־נעימה: לקום בבוקר השכם ביום קר ומעונן וללכת לבית־המדרש ללמוד שם תורה מפי האב ביחד עם שאר הותיקים, מקדמי אשמורות (בשעותיו הפנויות, בבוקר ובערב, היה האב מלמד את בנו), היה שלום יעקב מוצא קורת־רוח מיוחדה. דמיונו העשיר של הנער שחק לו גם אז והעלהו לעולם העליון, לעולם שכולו טוב, מלא זוהר ונהרה ושכינת אל.

זה היה מהלך הרוח ונפשו של הנער בתקופת־חייו זו, תקופה שהטביעה את הותמה על יצירותיו האמנותיות של מנדלי לעת זקנתו ושיבתו ופרנסה את הרגשתו הפיוטית והסתכלותו האופיית העמוקה בכל פנות חיינו.

גם בעברו אחרי כן, בהיותו בן תשע, ללמוד התלמוד ונושאי כליו, לא נתנדפה ממנו לחלוחית השירה והדמיון. גם בלמוד התלמוד היבש מצא די מזון לפרנס את רגשותיו ודמיונו. מזון זה שמש לו הלכה האגדה, שנתחבב עליו למאד. „אהבתי לטייל — מספר מנדלי באבטוביוגראפיה שלו („ספר הזכרון", הוצאת נ. סוקולוב) — בפרדס ה א ג ד ה הנפלא. זה הפרדס לא כגן ערוגים הוא, אשר לו גדר עם בריח ודלתים ומטעים מגודלים, שתולים למיניהם על ערוגותיו, כי הוא כשדה יער וכר נרחב לבלי חוק. אין גדר ואין סדרים וערים כבר מאד בצמחיו. שם פרחים לאין מספר, נטיעים שונים ומשונים גדלים בערבוביא ופשוטים כצמח השדה, — הדמיון מתהלך בגן זה חפשי לרוח המדרש ומפליא לעשות. פעם יטה שמים וירד ארצה רכב אלהים רבותים אלפי שנאן, ופעם יגביה את הארץ השמימה ובני אדם ומלאכי צבאות נשקו"

אך גם ההלכה הוסיפה שרטוטים חיוביים אחדים בתבניתו של מנדלי. כפי שמנדלי מעיד על עצמו, „חדדה את שכלו בדברי עיון וסברות דקות ועשאתהו לשיננא, הבוחן ובודק כל דבר להעמידו על האמת" (שם). פקחותו של מנדלי והרגשתו הריאלית מתמיד ההלכה באו לו. פקחות זו בכמה מקומות פוגמת אמנם בשירת שירתו, אבל תחת זה משלימה היא את היש המציאות שלו. שני היסודות האלה, פרחית ורגש השירה — שלכאורה הם „תרתי דסתרי" מצאו בטוי הארמוני עליון ביצירותיו של מנדלי

בימים ההם התחילה מקננת בלבבו אהבה אל הטבע היהודי. אהבה מסותרת אל הטוב, אל היופי ואל הנשגב. אהבה זו אל הטבע, שמלאה אחר־כך את כל כתביו ונתנה בהם ריח מיוחד וטעם מיוחד — ריח אדמת אלהינו, — באה לו מעיירת־מולדתו קאפולי, שיערים סביב לה וכולה טובלת ברשא ועצים רעננים. בעירתו זו ובתושביה הזה אז חזות הכל

אשר בהם עברה עליתי של רב מנדלי מוכר ספרים במסעותיו אל עיירות ישראל... ה ס ב א היקר והנאמן — מה נעימות ויקרות היו לנו אף עקיצותיו, עקיצות חדות ושנונות, הנוקבות ויורדות עד הנפש, שארסן המתוק והמפעפע מעורר ומבעיר את הלב, כיין העתיק מטהרו מן הפסולת ומצרפו מן הסיגים בצרף כסף, מבשירו ומכינו לקראת הרהורים חדשים והויות חדשים... ומה נעימה לנו שבעתים ושבעה [illegible] — יקרה ביותר ומכותרת ביותר — כשהיה רב הסבא [illegible] הזקופה, כומד את [illegible] עד שבא אחד מנכריו, אשר מהרהר עליו ומקרבו תחת כנפי שכינתו, — מה [illegible] מה עשיר היה הרגש הבא — [illegible] מעיטר עטרת היצירה הלאומית, רגש של נכדים תועים ומבקשים דרך, [illegible] בידי אבי־הזקנים הגדול, כבוד ישראל ותפארתו!

- -

בימי־פגישתי הראשונים עם זקננו [illegible] והנדירה היו לו, ימים שאחרי הפרעות בשנת תרס"ו, ורב מנדלי מתגורר אז עם משפחתו בבדידות בגניבה של שווייצריה, ובאי־ביתו הם רק ידידו הנאמן בן־עמי, סטודנטים אחדים מן הקולוניה היהודית שבעיר זו, ומן הסופרים הצעירים — אני וז. שניאור. בדירה קטנה וריקה כמעט, בלא כלי־בית ובלא תנורים להסקה, כמשפט רוב בתי שווייצריה, היה יושב הסבא בימי־החורף העגומים והמעוננים אל שלחן־עבודתו הגדול, [illegible] גופו במטפחת־צמר גדולה, כופף קומתו הגביהה אל גליון הנייר אשר לפניו, מעמיק בו את עיניו החדות והורז עליו בלאט ובמתינות ובדעה מיושבת את שורות [illegible] הקטנות והיפות. עוסק היה אז בכתיבת „ספר הקבצנים" בלשון עברית, וסגנון הפרקים שנכתבו בימים ההם הגיע למרום השלמות. פרק אחד — הפרק השלישי — [illegible] אחדים מאתנו לקריאה. והיו [illegible] פעמים היינו מוצאים את הסבא יושב לפני [illegible] עתונים [illegible] הבאים מרוסיה, ופניו זועפים ושוממים, כפני השמים המעוננים, המשתקפים בעד החלון. ואז נראה לעין הרואה במצחו הגבוה [illegible] הנתונה על גבו הזקוף כנושא על שכמו את סבל כל בית־ישראל — נושא, אך אינו רובץ תחת משאו. ואמנם מיד היה הסבא מתחיל לדבר דוקא באחד הענינים, העומדים על הפרק בעתונים. מתחיל מאמצע הענין, כדרכו תמיד. [illegible] ואורג סביבו יריעה מגוונת, עשויה חוטים דקים־מן־הדקים, שזורה צבעוני [illegible] פתגמים חריפים ומשלים שנונים. [illegible] וכך היה מתלהב והולך, קם מעל השלחן בתנועת־נעורים ומטייל בחדר מכותל אל כותל. ואז גם [illegible] שומעי דבריו [illegible] אחריו לטייל עמו. מדבר אליהם בדרך הלוכו ודוחפם [illegible] במרפקו להטעימם טעם העוקץ שבענין. ופתאום הוא מתיצב כנגדם, מציץ עליהם בעיניו החדות והמלגלגות מלמעלה למטה ונותן את קולו בצחוק גדול ורם, המתגלגל מסוף הבית ועד סופו... מי שלא שמע את צחוקו של הסבא מתוך [illegible] לא שמע מימיו צחוק מלבב ומעורר את הנפש!

שָׁלוֹם יַעֲקֹב אַבְרָמוֹבִיץ

(רשימה [illegible]).

מאת

א ה ר ן פ ר נ ק ל.

זקן־סופרינו המנוח שלום־יעקב אברמוביץ היה הזיון גדול ומיוחד בספרותנו החדשה. לא רק בתור יוצר־אמן ומחדש בלשון העברית ובורא יש מתוהו־ובוהו בלשון היהודית המדוברת, אלא גם באופן התפתחות כשרונו הוא קובע לעצמו מקום [illegible] בספרותנו: התפתחות זו היתה נפלאה ומשונה, וכמעט [illegible] הטבע היא גם בממלכת האמנות והכשרון [illegible] הטבע אינם השליטים היחידים בה

מדרך העולם הוא, „כשאדם נער הוא אומר דברי שיר", שנות הבחרות והכח הם שנות עליה ופריחה לכשרונו: כח יצירתו פועם בו בעצם תקפו והדרו עד הגיעו לשנות העמידה. עברו עליו שנות העמידה ויתחיל מזדקן, אם חכם הוא — חכמתו מסתלקת ממנו; ואם אמן ויוצר הוא — כשרונו פוחת והולך, כדעיכת הנר בכלות שמנו ופתילתו. כך היא דרך חייהם של רוב האמנים והיוצרים. לא כן אברמוביץ. גם בנדון זה היה כולו מקורי. מזלו גרם לו, כי דרך התפתחות כשרונו לא תהיה אותה הדרך הכבושה לרבים אלא דרך מיוחדה, דרך מהופכה ממש.

כשהיה אברמוביץ צעיר, התחיל כותב מאמרים בשאלות הזמן [illegible] של בני דורו ההוא. הגיע לשנות [illegible] מליצית את „תולדות הטבע" [illegible] את עטו לדברי ספרות, שיש בהם משום התועלת המעשית. בספרים [illegible] ליהודית המדוברת, „ספר דברי הימים [illegible]" [illegible] ועוד כמה נסיונות ספרותיים שאולי יש בהם משום „המועיל", אבל משום „הנעים" אין בהם כלל. האמן שבאברמוביץ, בדמות מ נ ד ל י מ ו כ ר־ ס פ ר י ם, נתגלה בו לאחר עברו כמעט את גבול שנות העמידה [illegible] כל מה שהוסיף יותר בשנים היה כשרונו הולך ונעשה צעיר ביותר [illegible] שבספוריו, שעדנת־הנוער ותום־הילדות מצוירים בו

ובזקנותו היה מנדלי מוכר־ספרים למופת בכתב־ידו המהודר והבהיר — זה כתב המרגליות הקטנות והמלוטשות, החרוזות זו בצד זו בשורות מאירות עינים, אשר מתוכו נשתקפה בכל זיוה נפשו הבהירה של זקן־האמנים ואשר מסדרי־הדפוס היו נוגעים בו בחרדת־הכבוד, כיראים לבלע את הקודש... מה היה איפוא סוד החידה הנפלאה הזאת? במה היה כחו של הסבא גדול כל־כך, אשר במשך שבעים ושמונים שנות־חייו הביא את עצמו לידי שכלול עליון כזה, לידי שלמות גבוהה ונהדרה כזאת, שרק יחידי־יחידי הדור זוכים לבמותם? ויתירה מזו: מה היה סוד גבורתו של רב מנדלי, שבה עבר את כל הגבולים, אשר גבלה הבריאה גם לחכמים וסופרים כמותו: כל זמן שהזקין יותר, כן הלכה דעתו ונתישבה עליו יותר ויותר, כן הלך חזונו האמנותי ונתבהר יותר ויותר, כן הלכה רוחו ונעשתה צלולה ומזוקקת שבעתים ושבעה, עד כי בסוף ימיו היה הסבא כבדולח הטוב והשקוף, שכל עושר העבר המון גוניו וחליפות מראותיו מוצא בו את בבואתו הקבועה והמוצקת? האין זאת כי־אם חנן אלהים את אבי ספרותנו כשרון אחד ומיוחד לו לעצמו, נוסף על כל הכשרונות הגדולים, אשר פזרה לו הטבע ביד נדיבה — הכשרון לשלוט בכחותיו וסגולותיו הגופניים והרוחניים, הגלויים והנסתרים, לשעבדם לרצונו הכביר ולהטותם למטרה אחת נשגבה, יתכלית כל התכליות: לעבודת היצירה!...

* * *

ידעתי את הסבא רב מנדלי זה שתים־עשרה שנה, וזכרון הימים, אשר בהם זכיתי להמצא בחברתו, להזין עיני באור־פניו ולהקשיב אל תורת פיו, שהיה מפיק מרגליות, חקוק בלבי כזכרון שבתות ומועדים טובים מימי הילדות. סבא — בשם זה קרא לו נכדו הראשון שלום־עליכם בשכבר־הימים, בעוד אברמוביץ במיטב שנותיו, ומני־אז ועד עתה עונים אחריו וקוראים לו בשם זה כל סופרינו וקוראינו, הללו מדעת ומרגש והללו מפיהם הרגל־לשון. ואמנם כל מי שזכה לדרות בעצם אחת במחיצתו של רב מנדלי מוכר־ספרים יתפלא על עומק הרגשתו של נכדו הראשון הגדול, אשר הטביע העטרה הזאת עטרה יפה כל־כך, שהיתה הולמתו כל ימי תקופתו האחרונה: סבא שב זה היה עוזר לבני מאתיו, בהמצאנו בחברתו החמה והמחממת של ראש סופרי ישראל ובהרגישנו את קרני האור הנגוהות, נגידות זהרי חרימים, השופעים מנפשו הצלולה והמזוקקת ומאירים כל קרן־זוית השכה, כל פנה נדחת בנתיבות־חיינו השוממים, נתיבות־העבר הרחוקים — הרחוקים והקרובים כל־כך... הסבא — מה נעימה היתה לנו תורתו, משנה ברורה ומחוכמה, מתובלת משלי־קדם יפים וקולעים אל השערה, מצוירת המון תמונות ודמויות לוקחות־לב מפנות המולדת, משובצת אבני־חן מגוונות מעשה תשבץ, כולה כמין מוזאאיקה יקרה ועתיקת־ימים, עשויה בידי אמן־קדומים, וריח לה כריח שדות ויערים.

לפני שלשים שנה: מנדלי מוכר־ספרים ומ. בן־עמי.

(הכתובת „המישל והנמישל" נעשתה בעצם ידו של רב מנדלי).

בעל ההומור שאין דוגמתו, מנדלי היודע את נפש האומה, ואולם הזכות של יצירת „הנוסח" מכרעת הרבה מהם. בעיני משקהו אתף ככר.

זה כחמשים שנה ויותר יושב לו אותו כבא בתוך כבאו, המשקפים נתונים על עיניו הקטנות, המהורדות, וראשו כפוף על גליון לבן. ראיתם את סופר־הסתם על גבי יריעת הקלף בציורו של איזראלס? — כן מראה הסבא. יושב הוא והורז מרגליות. טפה לטפה, מרגלית למרגלית — והנה סגנון חדש נתן לנו, והנה נוסח־אמנות לנו, והנה גם ספרות חדשה.

אפשר לא רב היה אשר שפך מנדלי לפי שנות עבודתו. אבל גם טפה אחת לא יצאה לבטלה. כל מה ששאב במלוא חפניו מגנזי רוחו היוצר של העם, השיב אחר־כך טפה וטפה, מזוקק שבעתים, לתוך גנזי רוחו של אותו העם עצמו.

עתה יש לנו ספרות חזקה ואמיצה, אמיצה אולי גם ממנדלי בעצמו. אין זה אלא מפני שהוא, מנדלי, הבליע בה את עצמו. בתוספת עצמו העביר אותה גם על עצמו. מנדלי ועוד — חזקים ממנדלי.

ואת החסד הזה, סבא יקירא, לא ישכחו לך נכדיך ונכדי נכדיך עד עולם.

(„העולם", תרע"א, גליון 50).

הַסָּבָא

(רשימות לדמות־דיוקנו של רב מנדלי מוכר־ספרים).

מאת

י ־ ב ר ק ו ב י ץ.

א.

הרוצה לחקור על אופיי של אבי ספרותנו שנלקח מעתה מעינינו — יבוא ויטול שתי תמונות מן האלבום שלו: אחת מהראשונות ואחת מהאחרונות. בחור מכאן וזקן מכאן: מצד אחד — עלם רך וחור, לא תואר לו ולא הדר, שרשומי פניו כהים ורופפים ומרוכרכים, מבטי עיניו רך ונכלם, והוא כולו צופה ותוהה על עולמו של הקדוש־ברוך־הוא הרד ונבוך, כאילו באפס המרץ ורצון; ומצד שני — זקן יפה־תואר, בעל קומה זקופה ורגל ישרה, שפניו פני הארי הנאה והבוטח, והוד שיבת שערותיו כהוד רעמת הארי, ועוז מצחו הגבוה והשאנן, החרות קמטים עמוקים וישרים — זכר לסערות־נפש גדולות, שהרצו בו חריציהן במשך שנים ותקופות ולא יכלו לו — כעוז סלע עתיק ואיתן, הצופן תחתיו משמרת דורות רבים והד הדורות מרחף ממעל לו. מעבר מזה דמות מטושטשת של עלומים מרושלים ומעוטי־דם, המהלכים לאטם ומגששים דרכם בחרדה, ומעבר מזה — יופי עז ובהיר ונאדר בכח, בחינת „הוד שבגבורה". יופי מזוקק ומצורף בכור הדורות, זיוו־איקונין של אפטרך קדמון, של אחד מאבות־האומה הראשונים, המפנה דרך לעצמו בין המוני־עם גדולים ומושך אחריו בהבלי־קסם אלפי עינים סוקרות בהתפעלות ובהערצה אין־קץ.

יודעים אנחנו: אברמוביץ בנערותו פתח את מאמריו ב„המגיד" בגמגומי־לשון של מעלי רגרה המליצית והיה אחד מן הרבים, המתנבאים במחנה אל אשר התנבאו בימים ההם; ומנדלי מוכר־ספרים בזקנותו סיים בסגנונו הבהיר והמגוון, השולט בכל גנזי הלשון העברית ונוצץ בכל אבני־החן של כל הדורות והתקופות, והיה לאבי הסגנון המודרני וליוצרה של ספרותנו הספורית. ומזה אפשר להקיש על כל תכונותיו וסגולות־רוחו הנפלאות של זקננו ומדריכנו הראשון.

מצייר אני לעצמי: כשהיה הסבא נער, ודאי היה מבני־גיו רופף ופניו כחושים ודלים וכל מראהו כידוע־שחפת; ובזקנותו ידעוהו כל רואיו לענק־הגוף, בעל קומה ישרה והזה כביר, ששריריו עזים ומוצקים כשרירי הנוער, וכף־ידו אמיצה וחמה ככף עלם סוער באיש־עלימיו, ופסיעתו מהירה ובוטחת, והשק־החיים תוסס בו בכל שטף רעננותו. זקן בן שבעים ושמונים — ועולה בכל בוקר אל הרחצה לשטוף את בשרו בצוננים אפילו בימות החורף הקרים. זקן שנשרו לו כל שניו („אוכלי הלחמי יצאוני" — היה מספר עליהן בדרך לצון) — ועור פניו ענוג ורענן כעור פני נערה בבתוליה. תרמיד־חכם ישיש, היושב בחדרו כפוף על כתביו ועל ספריו העתיקים, — וכשהוא יוצא לטייל, הריהו מטייל ארוכות, כדי כמה פרסאות בבת־אחת, והלוכו מהיר ומאושש, ותנועותיו צעירות ומזורזות, ואור־עיניו עז ובהיר, וצחוקו צלול וחם ומלבב, כצחוק הנער, ותלמידיו־נכדיו, פרחי הספרות וצעיריה, ההולכים עמו ללוותו, נחשלים אחריו בלכתם, שואפים רוח בכל רגע ולא יוכלו להשיגו.

מצייר אני לעצמי: כשהיה הסבא בנערותו, היה עלם הרד ונכלם, נחבא אל הכלים וירא את פני הבריות, מגמגם בלשונו ונכשל על כל הבור ודבור; ובזקנותו ראינוהו והתפלאנו כולנו על טוב טעמו ונועם מדברו, על כשרוני הגדול והמיוחד במינו לצודד נפשות גם בשיחת־חולין שלו ולהמתיק את דבריו על אוזן כל שומעיו בהסברת ההגיון העליון, להאיר את רעיונותיו באור־שבלי הגנוז ולהלבישם מהרֹצות עד להפליא מאוצר הלשון והמדרשבה היהודית איצר זה של כל הדורות, שהמפתח שלו רק בידו ניתן. עד כי היה הדבר לשיחה בפי כל יודעיו ומעריציו, כי „רב מנדלי שבעל־פה" עולה לפעמים גם על „רב מנדלי שבכתב", והסופר ב ן ־ ע מ י, זה היהודי הנלהב ודק־ההרגשה, ה ע ב ר י ב ר ו ח ו, אשר הסבא יחס אותו לעצמו ביחס של ה„נמשל" אל ה„משל", אמנם נכון פעם אחת לעשות התחלה בדבר ולקבוע פרק מיוחד בספרותנו בשם „רב מנדלי שבעל־פה"... מצייר אני לעצמי: כשהתחיל אברמוביץ הערב המשוך בשבט־סופר, היה כתב־ידו רועד ומטושטש החוף ומבוהל, עקום־הקוים ומשרך דרכו בעקלתון;

ספרות. אבל באותה שעה עלינו לבקש בו גם משען. גם [illegible] הספרויות בלשונות החיות יש להן „פסוקים“ [illegible] פסוקים שבכתב ושבעל־פה. ההבדל שבין [illegible] הכתב העברי אינו מרובה כל־כך, כמו שהוא [illegible] לבאורה. הספרות העברית יכלה איפוא באין [illegible] מרצת מיונה החדש בקנקנים הישנים, שהיו [illegible] יסודיים הרבה, בנוסחאות הקדמונים של [illegible] אחריו. מה שאין כן הזארגונית. זו היתה [illegible] ישע לגמרי. זו היתה בבחינת אפס ואין. יינה [illegible] עדיין לא באו אז לעולמה.

[illegible] לדוגמא „ספר“ או „מאמר“ של אחד [illegible] בימים ההם — ובאותו רגע תשליכהו מידך. לקביעות כל שהיא אין שם סימן וזכר. רואה אתה מלים, [illegible] של מלים, שאין אתה יודע למה הוא ומה לו כאן. אלו הן מיני בריות קבצניות, כנופיות עורות יאלמות, שהן תועות כגרים גרורים לכאן ולכאן, ואינן מוצאות להן מקום ומעשה ובית־אחיזה. הדברים יגעים ומוגרים כמים, בלא גון וריח; צירופי־הדברים — כחם [illegible] בהם הקיום ליומם וכל־שכן למחרתם. הכל הולך ומתמזמז שם תחת העין, כאלו הכל כתוב על נייר מחוק. לא הרצאת מחשבה בכתב היתה זאת — אלא [illegible] דבר שאין לו שם ידוגמא בשום ספרות בעולם.

[illegible] את עיתה לא ממעוט כשרון בלבד, אלא בעיקר מדיבור נוכח קבוע ומקובל, מחוסר נרתיקים וכלי־קבול מוכנים בעין לתת בהם את תכני המחשבה הפשוטים ביותר. בימיהם לא נברא עדיין לצרכי הספרות החדשה אותו ה„נוסח“, שמנדלי לבדו, בכחו הגדול ובאמנותו הרבה, יגע בשבלולו יגיעות־לא־אדם [illegible] בו היה מרובה כל־כך מרוחו היוצר ומכשרונו העצום.

הדבר קל לבאורה: יצירת שאבלונה, ואולם מעשה היצירה [illegible] היא מעשה־ענק. כאן עושה היוצר היחיד מה שהיה ראוי להעשות על־ידי דורות רבים.

לצרף צירופים חדשים בנוסח מן המוכן — אף זו לא [illegible] היא כל־שכן להוסיף עליו, לשנות בו קמצא. אבל יצירתו מתחילה — בזה יש מעין מעשה בראשית. יוצר המחט הראשונה, הפשוטה — הוא המגלה, ולא עושה המכונה המורכבת לתפירה. צבת בצבת עשויה. וזו השניה בודאי נעשית יפה מן הראשונה. — אבל הצבת הראשונה היא מעין „מלאכת שמים“.

יצירת נוסח — פירושו: מתן צורה למחשבותיו והרגשותיו של הדור, ועל ידי כך — להקל עליו את הפרוצס של שתיהן. יוצר הנוסח הספרותי מסייע לדורו, לבעלי הכשרון הבינוני שבדורו, לחשוב את מחשבותיהם ולהרגיש את עולמם הפנימי. הוא המוציא את מעט הרב מבדיל־רוחם והוא המתיכו ל„מטבעות“.

מי שבא לשער מדת הרוחב של האופק הספרותי בדורו — יכול הוא להעמיד במקום גבוה או במקום נמוך, אבל כל השטח, לכל מלוא־העין, צריך להיות של מישור. ואת המישור הזה בספרות ניתן ה„נוסח“.

עם הנוסח באה ירידה גדולה בספרות. בעלי הכשרונות החדשים, הגדולים עם הקטנים, אינם צריכים לבזבז יותר מחצי האנרגיה היצירתית שלהם על „מעשה בראשית“, על יצירת הכלים. הם מכתייעים הרבה במה שיש מן המוכן ומצוי לתשמישי־יד, ואת עיקר כחם הם נותנים מעתה ל„תוכן“ ההדש, שהביאו משלהם. וכנגד זה, מדיברי־דברין, הרמאים הולכים ומתגדשים בתוך ה„ספרות“. במקום שיש „נוסח“ ובירור וקביעות צורה — אין מקום מרווח לגנבת־דעת. ה„מליצה“ הידועה — היא התקופה שלפני הנוסח.

זה כחה של י צ י ר ת הנוסח.

ו מ ת ן נוסח לדור — פירושו: להכניס עצמו אל סתר לבו של הדור ואל מעמקי נשמתו, להתמזג עם רוח הדור מזג עולם ולהבטל בתוכו.

נותן הנוסח ומשליטו — מטמיע תהילה את רוח הדור בתוך עצמו, ולבסוף הוא עצמי, או חלק גדול ממנו, נטמע ואיבד בתוך רוח הדור. ופעמים — כמה יגון בדבר — הרבה מיצירותיו אינן נקראות אפילו על שמו. כך מזלו של „נוסח“: הוא נעשה מיד דבר של הפקר. הכל זוכים בו ואין אחד בעליו. הכל מסתפקים ממנו ונאותים לו — ואין מחזיק עליו טובה. יוצרו הראשון אין לו בו זכות ורשות יותר משיש בו לכתב כל אדם.

„נוסח — אמרי אנשי — ניתן מסיני“.

וגדולה מזו: כל מה שה„נוסח“ מתפשט יותר, כל מה שהוא מתקבל יותר על הבריות — יותר אין היכר להחדושי, ל„מה־תלמוד־לומר“ שבו. בני אדם רואים ותוהים: „פשיטא! מאי רבותא?“ — ואין יודע ואין מרגיש, בכמה חבלי יצירה ותענוג יצירה עלה „פשיטא“ זה ליוצרו הראשון. אין יודע ואין זוכר, כמה שמחה וקורת־רוח הביא „פשיטא“ זה בשעת הדיוש לאלו שבקשו אותו זה ימים ושנים ולא מצאוהו, או לאלו שלא ידעו גם לבקשו, מפני שלא הרגישו בחסרונו כלל. שכחנים הם בני־אדם, ורע מזה, שפעמים אינם רואים ואינם תוהים כלל. מתוך שהדבר הוא דבר של „פשיטא“ לפיכך אינם מרגישים בו כלל. מצד זה דומה איפוא הנוכח לאוירלוגין שעל־גבי כותל: אימתי מרגישין בו? — כשהוא משתתק.

אם יש איפוא „יוצר לשמה“, שלא על מנת — יוצר הנוכח אחד מהם. „עולם הבא“ שלו הוא ממין אחר לגמרי, בחינת „עין לא ראתה“. „בשר־ודם“ פשוט אין דעתו מתקררת בכגון זה. רוצה הוא למשמש „עולם־הבא“ שלו בעשר אצבעותיו. בהם מנדלי מיומן לכל מיני „עולם־הבא“ שבעולם היצירה שלנו. היא הוא האמן הראשון ל כ ל ד ב ר. היא הוא הגדיל במעט הכל מ„בראשית“. ציורי הטבע, תאורי החיים ובריאת הסגנון לאלה — הרי הכל משלו והוא האב לכולם מלבד זאת — הרי יש עוד מנדלי האינדיבידואלי מנדלי

שוב אי־אפשר לנו בשום פנים לצייר בדמיון, כיצד נתקיימה זו ומה היו פניה לפני בואו.

ה„נוסח“ — זה שקובע פרצוף־פנים אחד ושלם לכל החומר הספרותי של הדבור או של התקופה — הוא הוא גם הקרקע, שהכשרון עומד עליו וגדל מתוכו. בלא נוסח מוצק אין מקום איתן לדריסת רגל של הכשרון, לפסיעה כל שהיא בת רושם ניכר. על פני דבר נגר ומהותך אין הפסיעה משאירה רושם.

היצירה האישית, המפוצלת — באה לבסוף. מתחילה בא הנוסח. מתחילה צריכים להבראות הדפוסין הראשונים, שאבלונה ספרותית קבועה, מטבעות מהלכות בנות־צורה ובנות־קיום.

ולספרותנו הכפולה שעד מנדלי לא היה „נוסח“ מקובל ועומד איתן. בימינו קשה לשער, עד היכן הגיע חוסר־כחה של הספרות. בפנה זו העברית נסמכה, לפהות, על משענת קנה רצוץ של ה„פסוק“. אין רע

הסבא בתוך חבורת סופרים עברים באודיסה בשנת תרע״ג.

(משמאל לימין: מנדלי מוכר ספרים, א. דרויאנוב, י. ח. רבניצקי, ח. נ. ביאליק, י. ד. ברקוביץ).

ואפילו מי שבא לשנות — עליו למצוא איזה „יש“ קיים, שיחול עליו השנוי. יכול, וגם חייב, כל כשרון להיות בן־חורין, לגלות את כחו שלו על־פי דרכו, אבל עליו להשתעבד גם אל איזה „מחויב המציאות“. יצא כולו מן התחום — יצא הדג מן המים, נתלש הצמח מן הקרקע.

מוחלט ב„פסוק“ אם משתמשים בו כהלכה, וביחוד, אם הסופר נותן מרוחו היתירה, העצמית, עליו. מלים שכנות, או חברות שונות, מאירות ושמחות תמיד, כשהן מזדמנות בהיסח־הדעת שוב לפונדק אחד; ואף הקורא שמח עמהן. הפסוק, בין מת ובין חי, הוא אמנם קונסרבאטיבי, ועלינו להלחם בו מלחמה שאינה

אותם בחופה בבית־הקברות עם בתולות כביכול, סגולה לעצירת המגפה" („ספר הקבצנים" פרק ה). „והקהל היה משמח חתן וכלה, חוגגים ושותים, והלולי והינגי בין הקברים". „הניחו להם! — היו אומרים. — יפרו להם היהודים, יפרו וירבו על אפה ועל חמתה של המגפה... יטעמו להם אף עניים מרודים חיים של הנאה בימיהם..." (שם).

אין אני יודע אף סופר אחד, אשר הרבה כמנדלי להטעים כל־כך את ההשתדלות היהודית להטריח את המלאך הממונה על ההריון, כמו להכעיס את כל השואפים לכלות את ישותם של היהודים מעל פני האדמה.

ומה תכונה זו, הפריה ורביה העצומה, היא של שפנים, של יתושים או של אומה מחוננת במתנת חיים במדה מרובה? — על שאלה זו לא השיב מנדלי. הוא מציין רק את המעשה כמות שהוא: הוא רק מראה באצבע על דברים כהויתם, שהוא מוסרם בלעג שנון, בלעג של „יהודי שביהודים" (השם אשר נתן לעצמו). הוא רק מספר לנו, כי קבציאל טורחת לטובת הכלל ומביאה לעולם מיני מלמדים, סרסורים, מקבלים ובטלנים ו„יהודים מכל המינים והדוגמאות שהפה יכול לדבר", והיא, קבציאל, מתפארת בסחורתה החיה זאת ומתגאה מאד.

וכיון שיצא היהודי בקבציאל, בכסלון או בבטלון לאויר העולם, מספר לנו מנדלי את תלאותיו, סגופיו וענוייו, מתאר לנו את העוני והבערות, העוטרים את עריסתו הקטנה ומלוים אותו לעולמו. כי כמנדלי מתאר את צרת האם העבריה, אשר שדיה צומקות והיא בעצמה רעבה ללחם, בהיותה שבעה כל מיני דאגות ויסורים, ואת יונקה המתיפח תיניק בהבטחות לעתיד, בתנחומות ופזמונים מלאי יגון ומרירות־נפש.

מנדלי אוהב את הילדים ואת הילדות, את טל שחרות החיים. הוא אומר: „ילדים ישעשעו נפשי תמיד, ודוקא ילדים, שיש בהם מעשי נערות; גם הבל פיהם של תינוקות, קפיצותיהם ודלוגם עלי אהבה". לכן מה גדול יגונו ומה עמוק צערו, צער משורר האומה, בראותו, כי „הילדים הכסלונים יהודים הם בכל דבר: במלבושם, בעצבונם, בדאגתם ופחדם וזהירותם, הרשומין על פניהם, אלא שהם קטנים ומחוסרי זקן ואינם פרים ורבים. והילדות הכסלוניות יהודיות זקנות הן בסגנון לשונן והליכותיהן והכנעתן והכרת מקומן וסבלנות; ואפילו בחכמתן, אלא שהן קטנות ופנויות". והמשורר קורא: „ילדים בלי ילדות מחזה־עצב ונורא מאד, שובר לבבות ומדאיב רוח, מעורר גועל־נפש ורגשי רחמים כאחד." („בסתר רעם").

מנדלי, שרוח התולו לא יעזבנו גם בשעה שהוא מתאר דברים נוראים ומחזות איומים, — מנדלי זה קורא: „אין דבר ממוגג את לבי ומעורר בקרבי המון רגשות נשגבים, מעין רגשי אהבה וחסד ורחמים וגעגועים ועוד הרבה, שאין לפרש מה הם ומה שמם, כפני ילד תמים כשהוא ישן, וביותר כשנתנמנם מתוך חולשה או מתוך ענויים של שבט מכהו. אחד מן התינוקות האומללים, תינוק חלש ורפה כח, נגש ובא אלי... הניח ראשו על ברכי ונתנמנם — ואנכי לא ידעתי. וכשנפסקה שיחתי והרגשתי בו, יחד נכמרו נחומי וזרם שוטף של הרגשות עצומות המו בתוכי. נסתכלתי בפניו הנעימים והצנומים, שאין בהם טפת דם, בשפתיו הנצרבות והפתוחות מעט, בזרועות ידיו הדלות והרפות, אחת נתונה על חזהו, שמתנפח ועולה, מתקמץ ויורד, ואחת תלויה ברפיון, וכולם רוח חן ותחנונים שורה עליהם ודבר עצב נשמע בם; קינים והגה על יסורים ומכאובים, מחילה, וסליחה ובקשת רחמים. [illegible] — נסתכלתי והשתפכה עלי נפשי! נתמלאתי רחמים ורחשי קודש מאד נעלים ואבקש לבכות, לחבק את בן־עוני זה, את אנשי מקומי המעונים ואת כל אחי בני עמי המדוכאים ולנשק כולם מנשיקות פי." („הנשרפים").

הצייר הדייקן והמשורר הלירי משתתפים במנדלי יחד למכיר הנו ציור זה והשתפכות נפש זו, והכל פה אמת. אין פה אף קו מזויף אחד, אף ניב מעושה אחד. הצייר מצייר מה שרואה, והמשורר — מה שהרגיש.

יוצר ה„נוסח"

מאת

ח. נ. ביאליק.

על מנדלי כ ו ל ו אפשר לדרוש תלי־תלים. כאן רצוני לרמז בקצור על תג אחד שלו, על מנדלי היוצר את „הנוסח" * האמנותי בספרות העברית והיהודית.

ה„נוסח" — אין זה סגנון בלבד, ריתמוס בלבד, אופן הציור בלבד וכו'. ה„נוסח" הוא האב והיסוד לכולם, ואולי התולדה של כולם.

שם „ספרות" — ב„יפה" הכתוב מדבר — היה לנו גם עד מנדלי. מעולם לא היו יהודים מונעים עצמם מן הכתיבה. אבל את „הנוסח" המוצק, שהולך וכובש את הספרות העברית בימינו — הביא לעולם מנדלי. עד מנדלי היו רוב הסופרים כותבים בלא נוסח.

„היכי תמצי?" — אף אני תמה. והלא זה טיבו של הנוסח: לאחר שהוא בא לספרות ועומד בה,

---

* כך קורין בוואהלין למסורת נגוני התפלות המקובלים בעם, ומזה בהשאלה לכל דרך כבושה ושאבלונה מקובלת באחד מן המקצועות.

בשעה שאנכי קורא את ציוריו הקצרים והמצומצמים של פטר אלטנברג הנני מתענג על הדיוק, על הקמוץ במלים, על החשבון במבטאים, על נטפי יין השירה, שאין בהם טפת מים אחת. אמנם רק בשפה כזו צריך לדבר בן דורנו; חלילה לו להוציא אף מלה אחת לבטלה. הקורא בן־דורנו אוהב את התמצית היפה, את הרשימה הקצרה, את המועט המחזיק מרובה. בדור של הסקירה החדה והמהירה, בדור של הצטלמות הרגע אינם סובלים את האריכות היתירה, את שמוש הלשון הרחבה. אין פנאי לבן דורנו לקרוא ספורים, שיש בהם פרטים ארוכים וממושכים. עם כל זאת הנני יודע גם להתענג על הרחבת הלשון של מנדלי, והנני טועם טעם מיוחד במליצותיו והלצותיו, כמו שהנני מרגיש עונג מיוחד בנסיעת עגלה, המשרכת דרכיה בין הרים ועמקים יפים, בין שדות בר ויערות עבותים.

כסופר צעיר לימים המתאר את חיינו הנני דורש שפה מדויקת, ואין אני מוחל לו אף מלה אחת יתירה. חלילה לו לבזבז את אוצרות השפה על לא־רעיון. וותרנות כזו היא סימן מובהק לעניות המחשבה. אולם נעימה לי לשון מנדלי זקננו, המורכבה משפת המדרשים, משפת הסליחות, הקינות, הפזמונות, הפיוטים, היוצרות, התפלות והתחינות. כך נאה ויאה למנדלי לדבר ולספר. בשפתו המיוחדת לו הוא מעורר בנו המון זכרונות ורגשות, והוא מקרבנו באהבה רבה לאחינו הקבציאלים והבטלונים. חייבים אנחנו תודה להסופר המנוח על אשר נתן שם ושארית ללשון אחינו אלה באוצרות ספרותנו.

בתחומו המוגבל הזה אמן היה מנדלי מאין כמוהו; הוא היה אחד משרידי ענקי האמנות הישנה שבספרות כל עם. כח כשרונו מגיע במקומות ידועים מספוריו למדרגת גאוניות מיוחדה. וכמה היה מעבד, כמה היה לוטש את כל מבטא ומבטא, כמה היה מדקדק בכל דבור ודבור! כמה היה אוהב, מפנק ומטפח את יצירתו הספרותית!

ובשעה שאנכי רואה עד כמה מזלזלים רבים מבני אומנותי בכבוד הצורה של יצירתם, הנני כורע ומשתחוה לפני עבודת מנדלי בספרותנו, לפני אהבתו אליה ולפני אמנותו.

* * *

מנדלי מעביר לפנינו את היהודי שלו מיום הולדו עד יום מותו, והוא מלוה אותו גם לבית־מועד־לכל־חי, ואינו זז משם עד שהוא מראה לנו את נוסח המצבה המשונה שעל גב קברו. עוד יותר: הוא מתאר לא רק את היהודי הקטן הגמור, אשר כבר יצא לאויר העולם, כי־אם גם את היהודי אשר עוד לא נברא. הוא מספר לנו את תולדות העובר במעי אמו היהודית: „אמו עשתה את שלה — נתעברה וחבלתו וילדתו בלי שום טענות ומענות, כי לכך היא אשה, שתהא יולדת בנים; אפילו תרנגולת, להבדיל, עושה רצון קונה, מטלת ביצים ורובצת עליהן, ואינה באה בטענות לפני הקדוש־ברוך־הוא... ואביו אף הוא לא הקפיד כל־כך: מה איכפת לו, אם עוד נפש אחת באה לעולם? הרי חבלי לידה לא היו לו בשבילה, צירים וחבלים הלא לנקבה הם, היא בעצב תלד בנים, ואם לה ניחא, לו על אחת כמה וכמה... ואולם זה, שהוא עני, עני גמור בכל דקדוקי עניות, ונשמה יתירה זו צריכה מזונות? — אין בכך כלום! לדבר זה דאג הצבור והזן את העולם כולו בחסד. והוא מה? ונשען על חסד אלהים ואדם הרי הוא נולד בעצמו, גם אבותיו ואבות אבותיו. מנהג דרך ארץ, שתהא הנשמה יושבת בגנזי מרומים וממתנת שם, עד שיתקינו לה בהאי עלמא דירה נאה וכלים נאים וכל צרכי הדיוט, ויזמינו אותה אחרי כן להתלבש ולבוא ליהנות מן המוכן — דבר זה אי־אפשר לה לנשמת יהודי. יהודי, אם לא יזדרז וידחוק את עצמו בכל מאמצי כחו, ויהא ממתין עד שיכינו לו בזה כל צרכו, מובטח לו שימתין וישתקע שם לעולם ועד, ועד נצח לא יראה אור"... („בעמק הבכא" ח"א, פ"א).

הקורא המצוי קורא את הדברים המובאים ומתענג על הסאטירה המרה, על הסגנון הארבי־יהודי ומשתתף בצערו של העובר במעי אמו העבריה. אולם גם הוגה דעות, גם חוקר־החיים מתעכב פה למקרא הדברים האלה, מקמט את מצחו ומיגע את מחו לבקש פתרונים להשאלות הסבוכות, שנולדו בקרבו בשעת קריאתו; כל העולם התרבותי מתלבט ומתחבט בתורת מאלטוס, שגזר גם על הזכרים וגם על הנקבות, לבל יתרבה מין האדם ולא „יאכל איש את בשר רעהו". בני ההמון של העמים „הנאורים" מבקשים להמעיט את הרמות ולהגביל את הפריה ורביה, וחכמיהם ומושליהם מבקשים לשוא תחבולות להגדיל ולהרבות את חומר־האדם. והיהודים מחוסרי האויר, האור והלחם, היהודים הצפופים ודחוקים ומסוגרים בתחומם הצר פותרים את שאלת ה„פריה ורביה" בנקל: אפילו תרנגולת, להבדיל, עושה רצון קונה, ואינה באה בטענות לפני הקדוש־ברוך־הוא, על אחת כמה וכמה היהודי שמצווה הוא על „פריה ורביה", היהודי שירא וחרד הוא מפני ה„תיפח" הנורא. ואלא מאי? שאלת ה„מחיה והכלכלה"? — גם היא נפתרת בלי יגיעה רבה: הצבור והזן את העולם כולו בחסד ידאגו מסתמא לפרנסת הילד. מהיכן היא קלות־דעת זו? מהיכן הוא בטחון זה? מהיכן היא השאיפה העקשנית הזאת להרבות את החיים בעולם? איך לא המיתו רבבות הפגעים, היסורים, העינויים, המצוקות, השמדות, הגזרות, הרדיפות, התליינים וכל מיני המחבלים את תשוקת־ההויה, את הזריזות בנוגע לקיום המין בקרב יהודי הגלות? הדאגה לקיום המין היא כל־כך גדולה וחזקה בקרב הכסלונים, עד כי בשעת בהלה ומגפה הם חוטפים „בני־עוני אומללים וכל מיני בעלי מומים: מצורעים, אלמים, חגרים, סומים, שוטים, חרומים, שרועים, גבנים ומרוחי־אשך, חוטפים אותם ומכניסים

בלי קליפות וקרומים מיותרים וגם בלי שהיות. ולפעמים הוא אוהב לכבד אותנו בעצם ספורו גם בדרשה מפולפלה, או בהלצה גסה, לפעמים גסה יותר מדי, או עמוקה, שיש בה פשט, רמז וגם סוד.

יכול היה הסופר המת להמליץ על מהות כשרונו את דברי המשורר:

אני אינני בורא יש מאין;
צייר אנכי ובימיני חרט,
את אשר אראה עין לעין
אותו אתאר על לוח בשרד.

אולם יש אשר מנדלי המספר בוחר להסתכל בכל [illegible] ומצפוניהן של נפשות יצוריו; והוא מסתכל בנפשי של האדם בעין פשוטה וחדה, מבלי אשר ישתמש בבלי־זכוכית של אחרים. ומנדלי מסתכל בחזיונות החיים ובמעשי־בראשית לא על־פי איזו שיטה, שבדו [illegible] יהועים מלבם, כי־אם על־פי דרכו המיוחדה. הוא מסתכל בהמציאות הממשית, הסובבת אותו, כיהודי פקח שבפקחים, הרואה הכל בעין בהירה ובוחנת, בעין בריאה ובלתי־מזוינה.

מנדלי עמד בשתי רגליו, בראשו ורובו, בתוך תחום [illegible] של רוסיה (ורק בתוך התחום הזה), ויספר לאחיו, במשך של יותר מיובל שנים, את כל אשר ראה בתוך הגבול המצומצם של הדלות היהודית, החומרית והרוחנית, ולא היה דבר אשר לא ראה ואשר לא הכיר [illegible]תחום צר זה. ספוריו מעוררים שחוק, ועוד יותר — [illegible]; הם פותחים לפנינו את ספר חיינו הכתוב [illegible] מרה עם פרשיותיו הסתומות, עם ברכותיו, [illegible] ותוכחותיו, עם מקראותיו שאינם יוצאים מידי פשוטם ועם הפסוקים המסורסים האומרים: דרשונו!

ומנדלי לא היה משטה בעמו ישראל לספר להם [illegible] שלא היו ושלא נבראו, ספורים שיש בהם נוי [illegible]דמיון, הפלגות וגוזמאות, אבל אין בהם [illegible] בהם מעשים קיימים שבכל יום.

מנדלי אומר על עצמו: „ובאמת מה לי לספר מחיינו בדורותי? גדולות ונצורות! הרי לא אני ולא בית אבא לא היינו מפליאים את העולם במעשינו. [illegible]בסין, איפרכוסין ואסטרטיגין ובעלי־מלחמות לא [illegible]יינו; על יעלות־חן עלמות יפהפיות לא עגבנו; והתנגח בעתודים איש עם חברו או לעמוד כעדי־ראיה [illegible] אחרים במלחמת־שנים לא נסינו; וכיצד מרקדין [illegible] ובתולות במשתה היין לא ידענו; ולצוד ציד [illegible] בשדות וביערים לא יצאנו; לקצוי ארץ וימים [illegible] לא נסענו ואיים חדשים לא גלינו; בסוד [illegible] ומשחקות לא באנו, ועל שרים ושרות ותענוגות [illegible] ממוננו לא בזבזנו. קיצור הדברים, כל הפרפראות לספור המעשה, שיהא ערב וממשיך לב [illegible] — כל אלה אינן אצלנו, ובמקומן יש לנו חדר

ומלמד וריש־דוכנא, שדכנים וחתנים וכלות, רברביא עם זעריא, טפליא ונשיא, יבמות ועגונות, אלמנות ויתומים, נשרפים ויורדים מנכסים, חוזרים על הפתחים לערבי־שבתות ולמועדים ולראשי־חדשים ולימים, בטלנים ונבאים, מקבלים וקופות של צדקה, כל מיני פורעניות, וכל מיני דלות ועניות ואביונות ומיני פרנסות משונות”. („בימים ההם”, פתיחתא).

מנדלי תאר לנו במעשיותיו את המציאות היהודית, כפי אשר ראה אותה לפני שני דורות, בימי נדודיו ותלאותיו. מני אז צמחו ברחוב היהודים טפוסים ואישים חדשים ושונים, גם הרחוב בעצמו וחייו, מלחמותיו ושאיפותיו כבר קבלו צורה אחרת. אולם מנדלי גם בימי הזקנה והשיבה נשאר המספר והמשורר של דור ההשכלה, שכבר עבר.

וגם בתארו את הבריות החדשות בישראל ואת המאורעות של ימי הרעש,* הוא מעביר לפנינו אותם הקבציאלים, הבטלונים והכסלונים, את יהודיו הטפוסיים אשר ביתר ספוריו.

בשעה שהנני קורא את ספורי מנדלי, הנני פורק מעלי את עול הכללים, החוקים, הסייגים והגזירות אשר נטלו על עצמם טובי המספרים של העולם; הנני שוכח את כל אשר שנו לי רבותי המבקרים בבתי־מדרשותיהם, ואז הנני נהנה הנאה מרובה ועמוקה מכל אשר אני קורא בהם. ולא רק נהנה אנכי הנאת־סרק, כלומר, שאיננה מביאה פירות, אבל הנני גם לומד הרבה מספוריו. הנני לומד לדעת את חיי עניי עמי, את מדותיהם, ארחותיהם, דרכי פרנסתם, מלבושיהם, מאכליהם, סגנון דבורם, הליכותיהם, בטחונם בעצמם, תמימותם היתירה וערמומיותיהם הקטנות והדלות.

רואה אנכי, כי רבים מבני הדור החדש, וביחוד בני הכרכים הגדולים, אינם משיגים את התפעלותנו המיוחדה, בשעה שאנחנו קוראים את ספורי מנדלי העברים. אני תולה את הדבר לא בחסרון טעמנו אנו, כי־אם בחסרון ידיעתם הם את אוצרות השפה העברית ובחסרון ידיעתם את חיי ההמון היהודי.

בשעה שאנכי קורא את ספורי מנדלי הנני מוותר על כל תביעותי הספרותיות. מנדלי הוא טוב ומצוין כמו שהוא, בסגנונו ובדרכי ספורו המיוחדים לו. חוקר הטבע רואה את יפיה המיוחד של החסידה ברגליה הארוכות והדקות וברזון גויתה, כמו שהוא רואה את יפיו של הדרור, השוכן על חופי הימים, בכנפיו הגדולות והרחבות וברגליו הקצרות. הרזון הוא יפיה של החסידה, ואי־קצב האברים הוא יפיו של הדרור, ושניהם כאחד מביעים את הדר הטבע במראותיה השונים.

* בציוריו: „לא נחת ביעקב”; „שם ויפת בעגלה”; „בימי הרעש”; „בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה”.

בודאי יבואו בעלי התקופות שלנו וינסו לבאר את ה„סבא" ואת יצירותיו מתוך תקופתו או מתוך התקופות השונות, שהוא חי בהן, והביאור יהיה לקוי. צריכים אנו לקרוא את הציונים, שרשם הסבא שלנו בעצמו על־דבר תולדותיו ועל־דבר הכח הפנימי שדחף אותו ליצירה. „וזה המלמד יוסף הראובני עשה מלאכתו באמונה כשתים עשרה שעות בכל יום. ולמקצות שלש שנים ידעתי את כל עשרים וארבעה הספרים בעל פה ותורת ה' היתה בתוך מעי. ועוד אני מתענג על אמרי נועם חוזי יה ומחזה שדי אחזה בנפשי, ציורי קודש נשגבים משנות עולמים, לקחני מלמדי אל גבול התלמוד הענקי ועוג מלך הבשן בספרות כל יושבי תבל. בבואי שמה הייתי כאיש הבא בפעם הראשונה ליום השוק הגדול... ואולם כל זאת היתה אך בתחילה, בראשית בואי בשערי התלמוד, ובהמשך הזמן הנה הסכנתי עמו והחמרתיו בלבי. הייתי לן בעמקה של ההלכה על עדרי חברי צאן אדם ונוראות נפלאתי על המגדלים הפורחים באויר ועל הררים התלוים בשערה ועוד נפלאות גדולות כאלה בשרה פלפלא חריפתא. אהבתי לטייל בפרדס הגדה הנפלא... הדמיון מתהלך בגן זה ח פ ש י לרוח המדרש ומפליא לעשות. פעם יט שמים ויוריד ארצה רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ופעם יגביה את הארץ השמימה ובני אדם ומלאכי צבאות נשקו".

בודאי נושאות עליהן יצירותיו של הסבא את חותם תקופתן, אבל לבאר אותן רק מתוך תקופתן אי־אפשר, מפני שהן יונקות מהמעין הקדום, מפני שבעל היצירות הכנים לתוכן כל מה שקלט לתוכו מיום הראשון לילדותו, והוא קלט לתוכו את הנצחיות של היצירה העברית, ויהי בעצמו, כשהתחיל ליצור, לנושאה המצוין. ומפני זה היתה השפעתו כל־כך גדולה על תלמידיו, מפני זה היה לסמל ולדוגמה לרבים, מפני זה חבב כל־כך את ה„ע מ מ י ו ת" על כל אלה שנהנו מטובו, יען נשא בקרבו את העממיות שלנו במובן היותר עמוק והיותר נעלה של המלה הקדושה הזאת.

ויהי הגאון היצירה העממית שלנו, ואחר־כך זכה ב ח י י ו להיות לחזיון בעמיו, לחזיון חי הנושא בקרבו את ההמשך הנצחי שלנו, מה שנאסף ונצבר ז ה א ח ר ז ה במשך דורות ותקופות, מגדות הירדן ועד אשדות הדניפר, מיום קם חוזה בישראל ועד הסופר האחרון, ונקלט לתוך נשמתה של האומה.

וגאון היצירה הזה, ענק האמנים ויוצר עולמות, הלך לעולמו. לא לעולמו המיוחד, כי־אם לעולמנו אנו, לעולם האומה הלך, לזה העולם שעברו ועתידו מתלכדים, והיו להמשך נצחי אחד.

מֶנְדֶלִי מוֹכֵר־סְפָרִים

מאת

ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן.

א.

שלום יעקב אברמוביץ (הנודע בקהל הקוראים בשמו הספרותי „מנדלי מוכר־ספרים"), שהלך מאתנו בימים אלה, עמד יחידי בספרותנו. לא היו לו אבות, כמו שלא השאיר אחריו גם יורשים ספרותיים. הכשרון המקורי באמת הוא מין בריה בפני עצמה, שאין לה סוג ומשפחה. מעלותיו וחסרונותיו, יתרונותיו ופגימותיו של כשרון בודד כזה מיוחדים רק לו לבדו.

מאפו וסמולנסקין — כל אחד מהם היה מושפע מאחרים. לכל אחד מהם היו סופרי־מופת אהובים. לזה היו סופרי צרפת לדוגמה, ולזה — סופרי אשכנז ובריטניה. אבל מנדלי הוא לבדו הוא. בספוריו, או יותר נכון במעשיותיו, לא תמצאו אף השפעה קלה של סופרים וספורים משלהם או משלנו. כשרונו היה יונק מתוך החיים והמציאות עצמם ולא היה שואב מתוך העתקותיהם הכתובות.

גם אמן וגם משורר היה הסופר המת.

שומע אנכי לעתים קרובות את השאלה: מה יצר הרוח העברי בתחומו המוגבל, מה יצר בלי כל עזרה מבחוץ, מבלי כל השפעה הבאה מאחרים? והיה בכל פעם, אשר חברי מבקשים להראות להם יצירה עברית מקורית, שהורתה, התפתחותה ולידתה היו בגלותנו, בין חומותינו, מבלי שהשתתפו הרוחות המנשבות בחוץ, — הנני אומר להם: הרי לפניכם ספרי מנדלי מוכר־ספרים!

מנדלי זה -- ש ל נ ו היה בלשונו, בסגנונו, בדרכי התבוננותו ובאופן מסירתו את מראה עיניו ומשמע אזניו. בדרכי סופרי העמים לא הלך מעודו, וגם צל של חקוי לא תמצאו בדבריו. במנדלי זה נתגשם טפוס היהודי בן הגלות, ויכול היה להמליץ על נפשו את הדברים שנתן בפי אחד מיצוריו: „בשעה שאחי יראו אותי, יהיו רואים גם אותם בעצמם; מה שיהיו משבחים או מגנים בי, את זה בעצמו ימצאו גם בם, ובהיותי לאספקלריה נגד פניהם, תמונת עצמם הלא יביטו בי"... („בעמק הבכא" ח"א, פרק א').

מנדלי הוא מספר יהודי לכל חוקותיו ומשפטיו הוא אוהב להאריך מעט בדבריו, להרבות ולגבב הקדמות והקדמות להקדמות ולנטות מעצם הענין של הספור לצדדים ולצדדי־הצדדים. אולם יש אשר הוא בוחר לתת לנו את התמצית, את התמצית שבתמצית, את התוך, העיקר, הגרעין הפנימי, את הכונה שבכל הענין,

חֲזִיוֹן נִצְחֵנוּ

(אחר מטתו של רב מנדלי מוכר ספרים).

מאת

ד"ר שמריה לוין.

המסך הורד, ותם החזיון.

כי זה הסבא, הארי שבחבורה, חדל כבר — אם גם התהלך בקרבנו וישביענו מטובו עד יומו האחרון ויאצול עלינו מהודו עד נשימתו האחרונה — לתפוס את מקומו בעולמנו בתור סופר יחיד, נושא חזיונות, יוצר ובורא עולמות ונותן אותם בגיא־החזיונות: הוא בעצמו היה בתקופת יצירתו האחרונה לחזיון. וכי היינו מונים וסופרים את נושאי רכושנו הלאומי, החיים אתנו כיום הזה, היינו מפנים לכל אחד מהם את מקומו הראוי לו, על־פי מקצועו המיוחד לו ועל־פי השפעתו על סביבתו, והיינו מקפידים לתת להסבא שלנו מדור בפני עצמו. ולא רק מפני יראת הכבוד, כי־אם מפני יראת הרוממות, מפני שהרגישנו, כי חטוא נחטא נגד ענק־היצירה שלנו, אם רק נצרפו למנין, ולוא גם נתן לו מקום בראש. וכך היינו מונים: כך וכך סופרים, כך וכך משוררים, והיינו נותנים אותם בכף אחת, והסבא — והיינו נותנים אותו בכף שניה. או כך היינו מונים: הסבא — הרי אחד, והיינו מצרפים אותו אחר־כך לכל אחד ואחד מהאחרים: אחד ואחד, אחד ושנים, אחד ושלשה, וכן עד גמירה. כי לא יכולנו להסיח דעת ממנו אפילו לרגע, כי רצינו לקחת ממנו ניצוצות, ניצוצות ולזכות בהם את תלמידיו הרבים, אם שהיו תלמידיו ממש והתחממו לאורו, זה האור הגנוז היוצא מקדושת היצירה, ודמות־דיוקנו של רבם היתה להם לעמוד־אש לנחותם הדרך בשעת יצירתם הם, או שהיו תלמידיו הרחוקים, והשפעת הרב הגיעה אליהם דרך צינורות של תקופות שלמות, שהסבא שלנו בלע אותן בנעימה בתוך יצירותיו הרבות, אדירות־התוך ומרובות־הגוונים

עוד רבות הן ההידות הסובבות אותנו בחיים, וגדולה מכולן היא חידת הגאוניות, ועדיין אנו עומדים לפניה, מדי פגשנו אותה, כמו שעמדו לפניה אבותינו ואבות אבותינו, ועמלים לגלות מעל פניה את מטוה־הקסם ואת המסכה הנסוכה עליה, ורוצים להסתכל בישותה ולחדור למהותה, — ועמלנו עולה מדי פעם בפעם לשוא. מנסים בעלי המדע, העוסקים בנתוחה הדק של נפש האדם, להסביר אותה לנו. מנסים לפעמים הגאונים בעצמם למסור לנו ולבאר לנו על מה אדניה הטבעו, אבל איש מהם לא פתר עדיין את החידה. אין זאת, כי גבול ניתן למדת השגותינו, והיא קצרה ממדת רגשותינו, ומפני זה מרגישים אנו אמנם לפעמים מה שנטוה ומתרקם לפנים מן הקלעים, אבל אין אנו משיגים אלא מה שיוצא מתוך האבנים בתור דבר מתוקן לשוק החיים, כלומר: עלולים אנחנו להשיג לפי מדת בינתנו את היצירה בעצמה, אבל לא את סוד היצירה, כי נובעת היא ממקור, שמקומו הוא לפנים מן הקלעים. ומפני זה לא נשיג לעולם את הגאוניות, וכל אחד מאתנו כי יגש אליה — יעמוד מחריש ומשתומם; נרגש והלום־רושם ירגיש ולא ישיג, יתפעל ולא יבין, וישאר במצב־רוח של מבקש ואינו מוצא וישוב ויאמר: רזי לי, רזי לי.

אבל אם אין אנו משיגים את מהותה של הגאוניות, יש לנו למצער האפשרות להכיר אותה לא רק על־פי הרושם שהיא עושה עלינו, כי־אם גם על־פי סימנים המיוחדים לה. וכמדומני, שיש לה סימן מובהק אחד, שעל פיו נוכל להכירה על נקלה. והיא סימן הזמניות. ויהי־נא מותר לי להסתפק הפעם רק בציונים של רעיונות. לפי דעתי, הזמן הוא היסוד העיקרי של החזיון, שאנו קוראים אותו חיים, ולזמן יש רק מדה אחת — האורך. לא זה שבצד זה ולא זה שעל גב זה נוטע בקרבנו את מושג החיים, כי־אם זה שאחר זה. לא השטח העומד והמוגבל, כי־אם הקו השוטף ואינו נפסק, המשך הנצחי. מה שבמקום נותן לנו רק את ראי החיים, את צלמם ואת תמונתם — מה שבזמן נותן בקרבנו את עצם החיים. מה שבמקום עלול לפשוט צורה וללבוש צורה, אבל מה שבזמן אין לו פנאי להשתנות, יען כי שוטף הוא. מה שבמקום משתנה לפי תנאי הזמן, אבל הזמן בעצמו אינו עומד במקומו, משעבד הוא את הכל והוא עצמו אינו משתעבד לעולם, מכניע ואינו נכנע, משפיע ואינו מושפע. והרי לנו סימן. מי שהוא בן השעה, כלומר: מי שנושא רק את השעה השוטפת בקרבו והוא משעבד לה את כל חושיו — הרי הוא גמד. הבינוני הוא בן דורו, לא פחות ולא יותר, הגדול הוא בן תקופה, והגאון — זה נושא את המשך הנצחי בקרבו. ולפיכך אין לנו שום צורך לבאר את הגמד. מסתכלים אנחנו בפניו פעם אחת — ודיינו. השעה השוטפת היא פירושו. את הבינוני אנו מבינים מתוך דורו, ואת הגדול מתוך תקופתו, אבל את הגאון אנו יכולים להשיג רק מתוך מושג הנצחיות, עד כמה שיש לנו אפשרות להשיגה בכלל. הקדוש־ברוך־הוא בעצמו כביכול בונה עולמות ומחריבם, והוא מחריבם, כדי לבנות עולמות יפים מהקדמונים, יותר מסודרים ויותר משוכללים, ואם כן — הוזר הוא בכל יצירה ויצירה על הישנות, אלא שמכניס הוא לתוכן איזה תקון, איזה חרוש, ואם כן — הננו רואים בכל יצירה ויצירה שלו את „סך הכל" של כל היצירות הקודמות, את המלה האחרונה של הבריאה. והגאונים, בהיותם שותפים להקדוש־ברוך־הוא במעשה יצירה, חייבים הם לסכם את העבר, ולפעמים גם להקדים את זמנם, כי נשאים הם בכח־מעופם החזק. שיש שהוא עובר גם את מרוצתו של הזמן השוטף.

VOL. IV | NEW YORK, DECEMBER 21, 1917 | No. 40

התורן

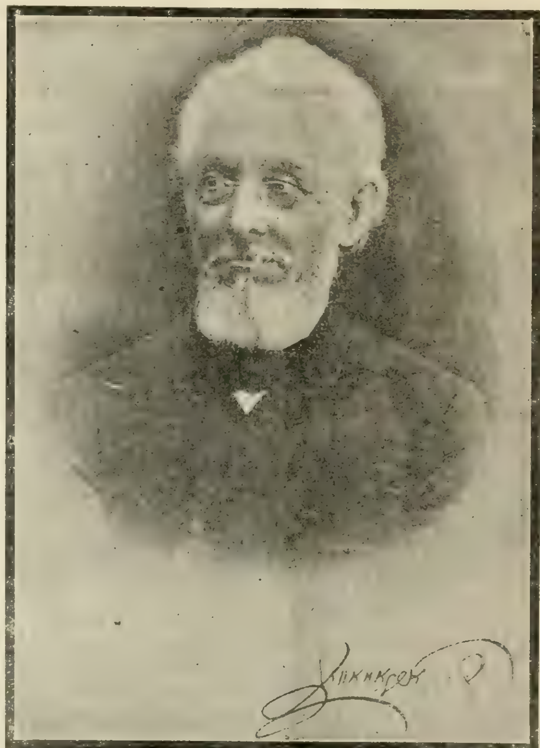
יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית | ניו־יורק, ו' טבת, תרע"ח | גליון ארבעים

מֶנְדֶלִי מוֹכֵר־סְפָרִים אֵינֶנוּ!

במוצאי שבת, 29 לחודש דצמבר

באזאר ציוני

בבית „69 רגימנט ארמורי”

קרן רחוב 25 ולקסינגטון אווניו.

מנגינות מקהלת „69 רגימנט ארמורי” תחת הנהלת הדירקטור המפורסם וויליאם ביין.

כרטיסים 25 סנטים.

להשיג במערכות העתונים העבריים והיהודיים, באגודות הציוניות ואצל ה„ציון קונסיל„ של ניו־יורק רבתי, רחוב 23 מזרחה, מספר 44.

בואו לראות את התערוכה הנהדרה של חפצי בית־הספר לאמנות „בצלאל„ בירושלים.

את בית־המשתה המזרחי, ששם תשרתנה בנות ארץ־ישראל מלובשות בתלבושי המזרח.

תאי הפרחים בהשגחת „הדסה”.

הנחה לחותמי „התורן”

התורן החדשי, שנה א׳, כרך א׳ וב׳, 500 עמודים (בלי כריכה) — — — — — — — — — — — — — — $1.00

היסוד המדיני בהשקפת הנביאים, מאת פרופיסור י. פרידלאנדר, 23 עמודים בפורמאט גדול — .15

מהג לחג, חוברת א׳, קובץ לספרות היפה ולבקרת בהוצאת „אוקינוס” — — — — — — — — — — — — — — .10

מזל טוב, קומידיה במערכה אחת, מאת שלום־עליכם, תרגום י. ד. ברקוביץ, בהוצאת „אוקינוס” — — — — — — — — .10

מול אהל תמורה, שברי פואימה, מאת ב. נ. סילקינר, 98 עמודים בפורמאט גדול — — — — — — — — — — .25

הספרות העברית החדשה, מאת בן־אביגדור, 30 עמודים בפורמאט גדול, בהוצאת „מפיצי שפת עבר” — .10

תחית לשון, מאסף, בהוצאת „מפיצי שפת עבר”, 106 עמודים בפורמאט גדול — — — — — — — — — — — .25

שלילה וסתירה, (הסתכלות), מאת ש. ב. מקסימון — .15

בס"ה — — $2.10

הנחה לחותמי „התורן”, ביחד עם חמשלוח רק בעד — — — — — — — — — — — — — — — $1.60

הספרים „סנונית” ו„מהות היהדות” אזלו לגמרי.

HATOREN, 89-91 Delancey St., New York.

הולכת ונגמרת הדפסת

„לוח אחיעבר”

מאסף ספרותי ושמושי

עם תמונות וציורים

נערך בעזרת טובי הסופרים העברים באמריקה.

הלוח יכיל 400 עמודים ויהיה כעין „לוח „אחיאסף”, שיצא בשעתו על־ידי חברת אחיאסף בווארשה, בתכנו ובתבניתו.

כדי שנדע כמות האכסמפליארים שעלינו להדפיס, החלטנו לקבל עליו חתימות.

החתימה מתקבלת רק עד הראשון לינואר, 1918.

מחיר הלוח על־ידי חתימה עליו למפרע, רק דולאר אחד עם המשלוח.

מחירו הקצוב מראשון לינואר 1918 $1.50 עם המשלוח.

אנו מבקשים את טובי העברים בכל אתר ואתר להזדרז בחתימתם כדי שנוכל להספיק להם את המאסף תיכף כשיצא מבית הדפוס.

הכתובת:

LUAH ACHIEBER

89 Delancey St., New York.

סוכננו מר מ. טולטשין

יבקר את ערי סיראקיוז ורוטשסטר, במדינת ניו־יורק, לשם עניני „התורן”.

אנו מבקשים את טובי העברים שם לעזור לו בעבודתו לטובת „התורן”.

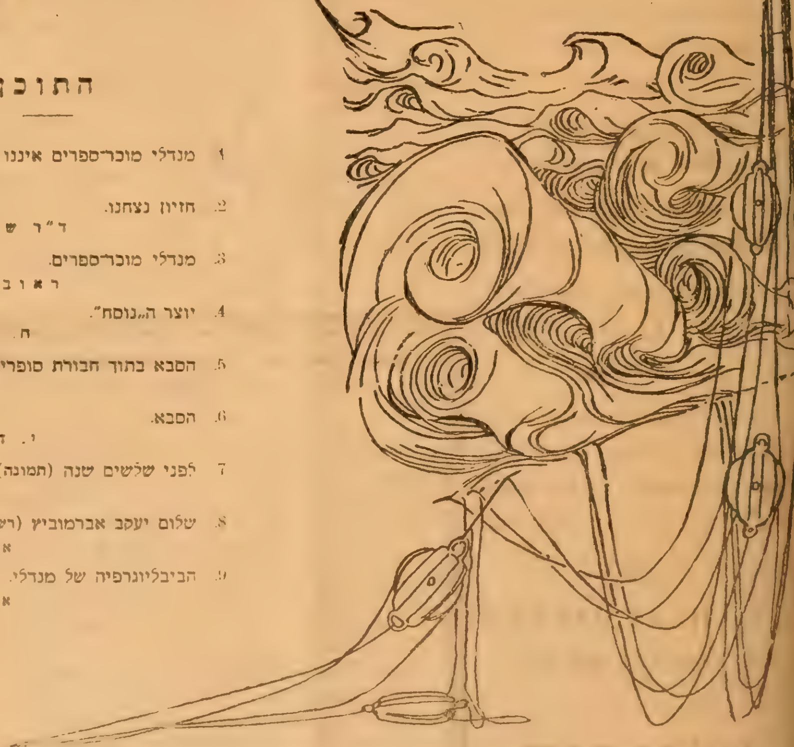
הנהלת „התורן”.

שנה רביעית HATOREN גליון מ (צ)

התורן

עתון שבועי

לזכר מנדלי מוכר־ספרים

התוכן

VOL. IV NEW YORK, DECEMBER 21, 1917 No. 40 (90)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST., NEW YORK
Telephone, Orchard 5882.

מחיר „התורן":
לשנה — $3.00 לחצי שנה — $1.50
בחוץ לארץ ובקנדה:
לשנה — $3.50 לחצי שנה — $1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., N. Y.

SUBSCRIPTION RATES:
One year—$3.00 Six months—$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year—$3.50 Six Months—$1.75
Single copy 7 cents.
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, August the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

ברכה חמה ועמוקה לידידנו החביב העברי השלם והנאמן מר יצחק נאוואק ליום חתונתו. יהי רצון שנעלה בשמחה לארצנו בקרוב, ושם נשמח שמחת עולמים.

ישראל זאב ומרים פרישברג.

ברכה לאחי ורעי דוד בן־גוריון לכלולותיו עם בחירת לבו פנינה מונבז.

י. בן־צבי.

אגודת „גאולה" משתתפת בצערו של המנגן הידוע מר איזידור שיינים במות עליו אמו.

ועד הפועל של אגודת „הגאולה".

סוכננו מר מ. טולטשין יבקר את ערי סיראקיוז ורוט־שסטער, במדינת ניו־יורק, לשם עניני „התורן".

אנו מבקשים את טובי העברים שם לעזור לו בעבודתו לטובת „התורן".

הנהלת „התורן".

הקונה דבר בשם „התורן" מביא ברכה ל„התורן".

— הסתדרות „אחיעבר“, ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, 15 דצמבר, באולם „הכנסת־אורחים“, 229 איסט ברודווי. על הפרק ענינים חשובים. מביני עברית מתבקשים לבוא.

— הסניף העברי (השלישי) של „פועלי־ציון“ בניו־יורק ערך ביום הראשון, 9 דצמבר, חגיגת חנוכה. החגיגה הזאת עלתה יפה מאד. נשמעו בה נאומים מעניגא ריומא. הושרו שירים לאומיים וגם רקודים ארצי־ישראליים לא חסרו בה.

אותו סניף עורך ביום הראשון, 16 דצמבר, באולם „קלינטון“ אספה פומבית עברית לכבוד הדקלאראציה הבריטית בדבר שיבת־ציון. באספה זו ינאמו: י. בן־צבי, ד. בן־גוריון, שלמה גולדנברג ועוד.

— אספת „מסדה“ תהיה ביום א׳, 16 דצמבר, בשעה 8 בערב באולם „זרובבל“, 22 מערב רחוב 114. על הפרק ענינים חשובים. החברים מחויבים לבוא. אורחים רצויים.

— אגודת „עבריה“, ברונזוויל, עורכת חגיגת חנוכה ביום א׳, 16 דצמבר, באולם תלמוד־התורה שברחוב סטאון. תכנית החגיגה כוללת נאומים מאת: ראובן בריינין, פרופיסור נ. סלושץ וישראל כלקינר: הקראה על־ידי מר. י. ד. ברקוביץ ושירה ודקלומים — על־ידי ה. דנדס, ד. שווארץ וי. בליי.

— אגודת ד״ר הרצל ציון תתאסף ביום א׳, 16 דצמבר, בחדר שלשים של ה„אדיוקיישונאל אלייאנס“ בשעה השביעית. החברים מחויבים לבוא.

פנינה (פולינה) מונבז — ד. בן־גוריון

באו בברית הנשואין.

ניו־יורק. — כ׳ כסלו, תרע״ח.

הסתדרות „אחיעבר“

מברכת ברכת מזל טוב את חברה העברי הנאמן והציוני המצוין

מר יצחק נובאק

לנשואיו עם בת־גילו

מרת נחמה לרנר

יהי רצון, שיקימו את ביתם בירושלים הגאולה והבנויה, והאור החדש, המאיר על ציון, יאיר את דרכם בחיים.

ההכרה והשאיפה הן בעיני עיקר.

מתחבטים בשאלה, אם מותר להתחיל את הלמוד בעברית, בלשון בלתי־מדוברת. ובזה באים בתביעה מן הפדגוגיה — האפשר לשלול מן הילד את תענוג התחלת הלמוד?

איך לקרב את הילד למלה העברית — זוהי כבר שאלת האמצעים, שאלה מיתודית, אבל העיקר, שהתחלת הלמודים, המומנט הראשון של החנוך, שנשאר קדוש לכל ימי האדם, צריך להיות קשור למלה העברית וללשון העברית. זהו לא פרט, אלא פרינציפיון חשוב, שכל נימי הלב והנפש יהיו קשורות לעברית. זוהי מיסטיקה המובנה בכל לשון.

כל הרשמים הראשונים של הילד והחנוך, אפילו אם הם מפסידים קצת בתחילה על־ידי הלשון העברית, צריכים להיות בלשון זו. הרושם הפסיכולוגי הוא עמוק כל־כך, שאין לנו לוותר על הלשון העברית.

האגדות הקלאסיות ודאי יותר יפות במקורן, אבל מצד הרושם יותר רצוי, שיקרא הילד אפילו אגדות כלליות בעברית, כדי שהקריאה הראשונה תהיה דוקא בעברית, וכשיקרא אותן אחר־כך במקור, יזכור את הרושם הראשון בקריאת הספר בתרגום עברי.

כל תענוג רוחני, שאפשר להוציא מתוך החנוך, צריך שינתן ראשונה בצורה עברית ובלשון עברית.

אל־נא תשאלו את הפדגוגיה, אם מותר לנו לברוא חנוך עברי. הפדגוגיה בעצמה היא כפיה. כל חנוך הוא שלשלת שלמה של כפיות. החופש, שמדברים עליו, אינו אלא „שגרא דלישנא“. הפדגוגיה מבקשת אמצעים איך להפוך את הכפיה לתענוג. אבל באמת הכפיה נשארת כפיה. החקוי — כפיה הוא.

יש צוויים כאלה, שאינם משתעבדים למדע. הפדגוגיה תתן לנו את האפשרות להוציא אל הפועל את שאיפתנו.

אפשר, שזהו חלום, אבל חלום בעינים פקוחות.

אנחנו עומדים על הדרך הנכונה ורואים את קצה.

חוני המעגל, כשקם משנתו, תמה ושאל, אם זהו חלום. בשעה שהיה ישן נברא עולם חדש, והוא לא יצא את ביתו. אנחנו אין אנו מכירים את המצב הזה, שבמשך שני דורות תשכח שפה, למצב נור־מאלי. זה נעשה בשעת שנתנו, ואנחנו, כשנקיץ לתחיה, נמצא את ביתנו.

גשו לעבודה, אל תרפינה ידיכם ותהי השכינה שרויה במעשי ידיכם.

אחרי קריאת ההרצאה הזאת, שקבעה את הטון לכל המשא־ומתן של הועידה, נסגרה הישיבה הראשונה.

עם פתיחת הישיבה השניה נגשים לבחירת פקידי הועידה. על־פי הצעת ועד־ההעמדה נבחרים: לנשיא־הכבוד — ח. נ. ביאליק: לחברי הנשיאות: ד"ר יוסף מוהליבר, נח פינס, פינחס שיפמאן, דובניקוב, בייגל ואפשטיין. על־פי הצעת הנשיאות שולחים טלגראמות של ברכה למיניסטר ההשכלה, לחברת „תרבות“ במוסקבה, לאחד העם ולמנדלי מוכר־ספרים.

מר נח פינס נושא הרצאה „על בנין בית־הספר לכל מדרגותיו“. המרצה, אחרי מתחו בקורת על החדר והמלמד ואחרי הראותו על מעלותיהם ומגרעותיהם גם לפי ההשקפה ששררה בימים ההם, בא לידי מסקנה, כי זמנם של אלה כבר עבר ומקומם יירשו כעת בית־הספר העממי והמורה המודרני. אבל מה לנו, העברים, לעשות עכשיו, שהלשון העברית בבית־הספר העממי תהיה היחידה והשלטת?

אומרים, שבית־ספר עממי הוא דוקא זה, ששפתו עממית. אולם הנחה זו אין לה יסוד במציאות. הפולאנים והאוקראינים דורשים, שלשונותיהם ה ל א ו מ י ו ת תהיינה שליטות בבית־ספרם, ולא הדיאלקט של הילדים וההמונים. לנו ברור, שהשפה היהודית המורכבת אינה שפתנו הלאומית. **שפתנו הלאומית היא רק הלשון העברית, ולפיכך לא יצויר שום בית־ספר לאומי בלי השפה העברית.**

אנחנו צריכים לשאוף לאחדות הילד ולאחוי הקרע שבנשמתו. שתי נשמות להילד: נשמה הוגה ונשמה מרגשת. הגיונו קשור לשפה אחת והרגש שלו לשפה אחרת. עלבון נורא הוא זה להרגש הלאומי. אם גאון לאומי כרבי יהודה הלוי מוכרח היה לכתוב את ה„כוזרי“ בערבית, מפני שהגיונו היה קשור לשפה זרה. שפתו של הילד, שאותה הוא מוקיר ומכבד, היא זו, שבה קבל את ידיעותיו הראשונות.

מיעצים לנו ללמד ילד בשפה הידועה לו (אידיש, רוסית ועוד), ואולם אז הלא יהיה קרע בין יהודי כל הארצות בכלל ובין יהודי רוסיה בפרט. לפעמים יקרה, שבתוך כתלי בית־ספר אחד נצטרך ללמד בשפות שונות. כיון שאנו בוראים את הטפוס של בית־הספר הנורמאלי, צריכים אנחנו לשאוף לאחדות שלמה, לא רק אחדות לכל השדרות ולשני המינים, כי־אם גם אחדות של כל העברים בכל הארצות.

בית־ספר כזה מה יתן לנו ומה יוסיף לנו?

א) אחדות הילד, ב) אחדות העם היהודי, ג) אחדות המורה (בתי־המדרש למורים יכינו טפוס אחד של מורה עברי לכל בתי־הספר).

לאלה השואלים, איך נלמד את הילדים בשפה בלתי־מדוברת? נענה, שגם בארץ־מולדתו של פיסטאלוצי אין מלמדים את התינוקות בלשונם המדוברת. גם הגרמנים מלמדים בגרמנית (הויכדייטש), ולא בדיאלקטים השונים, המתהלכים בארץ והמובנים לילד, ויושבי פלנדריה לומדים הכל בצרפתית ולא בפלאמית. גן־הילדים יקל לנו הרבה את המעבר. כי מלבד תפקידיו הכלליים, יש להגן למלא עוד תפקיד חשוב אחד בשעה זו, והוא — להכין את הילד לבית־הספר העממי.

אחרי בית־הספר העממי יבוא גם בית־הספר התיכוני. בנוגע לבתי־ספר תיכוניים — שאיפתנו היא לבנות אותם על בסיס עברי על־ידי מוסדות צבוריים. צריכים בתי־הספר האלה להיות עבריים לא רק בצורתם, כי־אם גם בתכנם. כל הלמודים הכלליים (כמו: חשבון, היסטוריה וגיאוגראפיה כללית) צריכים להיות קשורים לחיים העבריים.

האפשר הדבר? לא רק אפשר, אלא שאחרת אי־אפשר. מי שזיק לאומי יהודי בלבו לא יאמר אחרת. המורה העברי, נושא דגל התחיה, יגש עתה בכחות מסודרים ובאמונה חזקה אל העבודה הקדושה ורבת־האחריות הזאת, ובודאי שינצח!

לבסוף קורא המרצה הרבה הנחות, שעל יסודן נתקבלו, אחרי וכוחים רבים, רוב החלטות הפלאטפורמה של ההסתדרות.

(סוף יבוא).

שונות

ג ו ר ל ם ש ל ס ו פ ר י ם ע ב ר י ם ב א ר צ ו ת ה מ ל ח מ ה.

במערכת „התורן“ נתקבלה בשבוע זה טלגרמה מאת הד"ר ליאון מוצקין מקופנהאגן, שבה הוא מודיע, כי מצבם של אחדים מגדולי הסופרים העברים בארצות־המלחמה הוא קשה מאד, ועזרה תכופה דרושה בלי אחור.

מעירים אנחנו בזה עוד הפעם את תשומת־לבם של העברים והאגודות העבריות בארץ הזאת לגורל סופרינו ויוצרינו, שהמלחמה פגעה בהם קשה והרסה את מעמדם החמרי עד היסוד.

חושבים אנו למותר להרבות דברים על עובדה מכאיבה זו, כי סופרים עברים, ביניהם יוצרי גאוננו הלאומי, נושאים יסורים בדומיה, גועים ברעב בפנות נדחות — ואין איש מן העם שם על לב! רוצים אנו לקוות, כי טובי העברים לא יחכו הפעם לכרוזים מעוררי־רחמים **ו י מ ה ר ו ל ע ש ו ת א ת ח ו ב ת ם, ח ו ב ת ש ל מ י־ ת ו ד ה, ל מ פ ר נ ס י־ ר ו ח ם ו מ ג ד ל י־ כ ב ו ד ם!**

כספים מתקבלים ב„התורן“.

נדפס בבית־הדפוס העברי־הלאומי. 431 רחוב גרנד. ניו־יורק.

בן נמלא שמו. הוא הושיב ילדים בני שש ושבע שנים ולמדם תורה". דבר זה חל חמש שנים לפני החורבן. אם יבנה הוא הגג של הקולטורה העברית, בית־המדרש הגבוה, הנה בית־הספר העממי, שנוסד לפני אלפים שנה, ושהקדמנו בזה את אירופה, היה היסוד של כל תרבותנו. ואם ראשו ורובו של עמנו היה יודע ספר, יש להודות על זה להמוסר של רבי יהושע בן גמלא.

בכל נקודת־מהפכה בהיסטוריה אנחנו נתקלים תיכף בשאלת הלשון והחנוך.

כשיצאנו בגולה, דאגו כבר לבית־הספר העממי, לא־פחות מאשר ליבנה. ובתקופה השניה שבאה אחריה, בתקופת ספרד, קבלו כל הספרות והתרבות והלשון והחנוך העברי צורה אחרת, מהלך אחר. ואנו רואים כאן בפעם הראשונה חכמים, יודעי לכסיקונים. אז חובר הדקדוק הראשון. הלשון והחנוך עומדים כשומרי־הסף בפתחה של כל תקופה חדשה. ובזמן החדש, בתקופת מנדלסון, כשחשבו לחדש את חיי האומה, כשהיתה התסיסה הגדולה בישראל, אנו נתקלים מיד בשאלת הלשון והחנוך. נפתלי הירץ וויזל הוציא אז את המאניפסט שלו „דברי שלום ואמת". גם אז התחילו לדאוג לשכלול הלשון, גם אז חברו ספרי־דקדוק ולכסיקונים חדשים.

בית־הספר העברי הקדמוני לא היה מעולם בית־ספר בלא פדגוגיה. אם אדם מדבר ואינו יודע את הדקדוק של לשונו, אין זה סימן שאין לו דקדוק. יש מנגנים בלא תוי־נגינה. אם היה בית־ספר, היתה גם פדגוגיה, אם כי לא מפותחת ומשוכללת. גם בתלמוד אנו מוצאים עצות רבות בשאלת החנוך, בדבר טיב המורים ודרכי ההוראה הנמוכה, הכשרה והסברה. אפשר להוציא מתוכן שיטות שונות בעניני פדגוגיה.

ועם זה, שהיו לו בתי־ספר עממיים, בשעה שעמים אחרים עוד לא חלמו את זה, הגיע למדרגה נמוכה כזאת, ש„למוד והשכלה" פירושם בעיניו למוד והשכלה בלשון נכריה. הלא בזמננו חסרון ידיעת הלשון נחשב להידור והתנגדרות. מי שאינו יודע את הלשון העברית הוא משכיל, ומי שיודע אותה — הוא בחזקת נבער. הלא זוהי חרפה שאין דוגמתה, שעם יחשוב, שהשכלה היא ידיעת לשונות זרות ומדע זר.

אין לנו לרמות את עצמנו. ריב הלשונות, ששוב צמח בינינו, אינו מקרה בלבד. אין זה קאפריזה בלבד. הריב הזה הוא בת־קולו של שלש השקפות־עולם שונות. ההכרה שלנו נסתעפה לשלשה סעיפים. שלשה מחנות עומדים זה מול זה.

המחנה האחד — בעלי השקפה היסטורית, דובנוביסטים, בעלי השילוש. הם מחליטים, כי כל התקופות ההיסטוריות נוטלות חלק ומשתתפות בבנין האומה, ולפיכך כל התקופות וההשפעות יש להן זכיות שוות. לא אהדות הטיריטוריה מאחדת את העם. האומה הישראלית היא, לפי דעתם, טפוס מיוחד, שהכל בה שותף. כל תקופה היא חוליה מיוחדת בחוט השדרה של האומה. היצירה העברית והחנוך העברי יצוירו, לפי דעתם, בכל הלשונות. האומה היא, לפי דעתם, מין תחש ססגונא רב־הגונים, שהיו לו, לפי האגדה, שתי שדרות. האומה הישראלית יש לה שלש שדרות, לפי דעתם, היכולות להחליף זו את זו.

המחנה השני — בעלי ה„אידיש". הם חותכים את השדרה בסכין. תופסים חוליה אחת של ההיסטוריה בסכין ועושים אותה עיקר. הלשון המדוברת, מפני שהיא חיה עתה בפינו, היא הלשון הלאומית, לדעתם. הם מחלקים את האומה הישראלית לכמה אומות מיוחדות, ואלה שאינם מדברים „אידיש" יוצאים מן הכלל, אם אינם משתעבדים למדברי „אידיש". הללו רואים את הקלקלה כנורמה, מפני שהאריכה ימים, ואינם מבינים, כי שפה וארץ אינן ניתנות בכל פעם.

אולם אנחנו, המחנה השלישי, היודעים, שלשון וארץ הן מתנות, הניתנות מן ההיסטוריה רק פעם אחת, אנחנו רואים את כל השנויים כקלקלה, כמום, כמקרה רע. האסון נשאר אסון, אפילו אם הוא מאריך ימים. העור, אפילו אם הוא מאריך ימים במומו, חושב את מומו לאסון ולא לנורמה. כל־זמן שאנחנו מאמינים שיש תקנה למום, ואין אנו מתיאשים מן הרפואה, אנו צריכים להשתדל להרפא. גם הגלות היא קלקלה, אם־כי בעלי ה„אידיש" חושבים אותה לנורמה. אולם אנו אומרים, שכל־זמן שלא נתיאשנו מן הגאולה ויש אמונה לתחיה, הקלקלה נשארת מום ולא נורמה.

וכשאנחנו שואלים את עצמנו, מדוע זה היה כך, שהעם, שיצר את בית־הספר העממי לפני אלפים שנה, עומד עכשיו כעני בפתח ומבקש עצות, איך לכונן את בית־ספרו, עלינו לבקש מענה בצורות החנוך הנושנות. מה היה מושג „למוד התורה" בזמנים הקדמונים? בבירור אין אנו יודעים זאת, אבל יש מוכיחים, שבחנוך העברי מצא מקום לא רק חנוך דתי, אלא גם חנוך חילוני וגם גופני. יש ראיות לזה בתלמוד („חייב אדם ללמד את בנו אומנות", „טוב תורה עם דרך ארץ", „חייב אדם ללמד את בנו לשוט על־פני הנהר"). בכל אופן מצב החנוך עמד אז בצורה נמוכה מאד. אבל מימי הבינים יש לנו כבר תעודות יותר ברורות. על־פי התעודות האלה אנו יודעים, שגם בבתי־המדרש וגם בבתי־הספר העממיים היו מלמדים את כל הלמודים החילוניים בכלל. בזמן עלית האומה היו מרחיבים את התחום הרוחני. וגם בארץ פולאניה, כשהחנוך בכלל נתקלקל — הגיע למוד התורה עצמה בבתי־הספר לידי שלמות ידועה (חדר, ישיבה, בית־מדרש, דרשים וכו'). אולם בחנוך היו קלקלות, ואין לנו להביא ראיה מהן. החנוך היה מצומצם, והוציא כל מה שלא היה בגדר הדת (עד היום הזה הלמוד בחדר העברי מוציא מתוכו את כל הלמודים, חוץ מן התורה).

הקלקלה השניה היא זו, שהיו מחנכים רק את הזכרים, ונשי העם נשארו מחוץ לכל חנוך. זה היה עון פלילי ואסון מסוכן. אם הנשים הנכריות היו למכשול בימי עזרא ונחמיה, הנה בנותינו אנו גדלו לנו לנשים נכריות בעצמן והיו לנו למכשול בחנוך בנינו.

הקלקלה השלישית: המושג הנבזה, כי סתם השכלה מצוירת בלשון נכריה, והחנוך העברי נחלק לשתים, חציו לכם וחציו לה': בעברית — חנוך יהודי, ובלשונות זרות — השכלה המביאה לידי חיים טובים ויפים.

אותן שלש הקלקלות הביאו את בית־הספר העברי עד הדיוטה התחתונה ביחס לבתי־הספר האירופאים. אם אנחנו עומדים על הפתח ומבקשים תקנות לחנוך העברי, מוכרחים אנו להניח הנחות אלו:

א) החנוך העברי צריך להיות ש ל ם בכל מדרגותיו, מבית־הספר הנמוך עד הגבוה. בית־הספר שלנו צריך לתת לילד את האפשרות להגיע עד המדרגה העליונה. אין רע, אם לא כל התלמידים יגיעו בבת־אחת למדרגה עליונה. כך הוא גם אצל כל אומות העולם. העיקר הוא השאיפה וההכרה של האב, שבנו יכול לזכות לעלות עד המדרגה העליונה. חנוך נמוך בלא בינוני ועליון אין לו שום ערך.

ב) חנוך כ ו ל ל גם את הלמודים החילוניים וגם את למודי־הקודש.

ג) חנוך מ א ו ח ד מצד הלשון העברית, שצריכה להיות השלטת בכל הלמודים, גם הכלליים וגם העבריים.

ד) חנוך מ א ח ד את הזכרים ואת הנקבות.

אם ישאלוני: האפשר לנו בתנאי חיים זרים להציג לעצמנו תעודה גבוהה כזו? תרבות זרה — הנעמוד בפניה? והלא שואפים אנחנו לחנוך עממי ודימוקראטי — האם טוב שנציג לפנינו תעודה, שיזכו בה, אפשר, רק יחידים? ואולם אדם שאינו זוכה לשלמות של השכלה ומדע צריך לראות את זה כאסון חייו. הוא לא זכה לכך. ראוי כל אדם להיות כמשה רבנו, ואם אינו כמשה, אסון הוא זה לו. השאיפה צריכה להיות גדולה, ומחזקת אותה ונותנת לה תוקף ההכרה, שבזמן מן הזמנים תתגשם. אם אפילו רק יחידים יקבלו חנוך שלם, הלא שאר חלקי העם יהיו להם געגועים לחנוך כזה. אנו צריכים לפרנס את הגעגועים, לפרנס את הרגשת האסון של חסרון השכלה עברית שלמה.

יתאדמו פני האיש שאינו יודע עברית ויתבייש כבושת גנב. עכשיו הרי הרבה נבערים מדעת יש להם החוצפה לעמוד בראש מוסדות חנוך.

ביום א', 9 דצמבר, בתיאטרון הגדול „פאוויליון" על־ידי הפועלים היהודים. ראשי־המדברים בה היו נוצרים בעלי־השפעה בחוגי הפועלים והראדיקאלים. הנואם היהודי מן היהודים באספה זו היה הרב לעדת הספרדים בלונדון הד"ר משה גאסטר.

באותו יום נערכה האספה הראשונה במנאצסטר, שבה נאמו: ראש העיר, נחום סוקולוב, הד"ר חיים ווייצמאן, סיר סטוארט שמואל (אחי הרברט שמואל) ועוד. התלהבות אלפי הנאספים באספה זו הגיעה למרום קצה, כשעמד לדבר הד"ר חיים ווייצמאן.

בנאומו ספר הד"ר ווייצמאן אפיזודה מענינת על־אודות באלפור ביחס להדקלאראציה הבריטית בדבר שיבת־ציון. הדבר היה לפני שתים־עשרה שנה, בבואו לאנגליה. שאלת אוגאנדה לא הוסרה עדיין מעל הפרק. בימים ההם התודע לבאלפור. כמובן, שהשיחה הראשונה ביניהם היתה על הציוניות. באלפור שאלו אז: מדוע ימאסו הציוניים בהצעתה של הממשלה בדבר ישוב אוגאנדה? על זה ענהו חיים ווייצמאן בשאלה: האם היה הוא, באלפור, מתרצה, כי אנגליה תחליף את לונדון הבירה בפאריז? המענה הזה נראה כמשונה בעיני באלפור, שהציץ על המדבר בו באותה שעה בעינים תמהות. אולם כשנפגש עמו בימים האחרונים, הזכיר לו באלפור את שיחתם הראשונה והביע את קורת־רוחו הגדולה, כי השיחה הזאת הובילה לידי הוצאות מוצלחות כל־כך, שיש בהן משום ספוק גדול גם לשניהם.

האספה השניה נערכה ביום ג', 11 דצמבר. הבשורה על־דבר כבוש ירושלים הועילה להרבות את השמחה וההתלהבות באספה זו, שעלתה בכמה פרטים על הראשונה. באספה זו נאמו: מי שהיה מיניסטר־הפנים, היהודי הרברט שמואל, הרב הכולל ד"ר הרץ, דזשיימס רוטשילד וחבר הפארלאמנט, הקולוניל מארק סייקס. נקראו גם מכתבי ברכה מאת הד"ר חיים ווייצמאן, הלורד רוברט ססיל, ארטור הנדרסון, הבישוף המאנצסטרי ועוד. הנואם הראשי באספה זו היה מר סייקס, שדבר על יחוס הערבים והיהודים במדינה היהודית החדשה. מר סייקס נחשב באנגליה לאחד מבני־סמך היותר גדולים בעניני המזרח, והוא יועצה הקבוע בנדון זה של לשכת הענינים החיצוניים באנגליה. הוא הוא סייקס, מחבר הכרוזים של הממשלה הבריטית אל תושבי בגדד וירושלים, בהכבש הערים האלה על־ידי אנגליה. דזשיימס רוטשילד הביע בנאומו את תקותו, כי בקרוב ישתתפו גם ניני המכבים במלחמת כבוש הארץ. שעה זו דורשת מאתנו מעשים ולא מלים בלבד.

* * *

ה ה ל ט ו ת י ה ש ל ה ה ס ת ד ר ו ת ה ע ב ר י ת.

באספות הועד הפועל של ההסתדרות העברית ביום ג', 4 דצמבר, אחרי קריאת הדין־וחשבון על מצב הוצאת־הספרים „קדימה", נתקבלו פה אחד ההחלטות האלה:

א) להציע לפני מנהלי החברה להוצאת ספרים „קדימה" לגשת ליסוד ספריה עממית זולה מכתביהם של טובי המספרים והמשוררים העברים. ספריה עממית זו תהיה חלק מן העבודה הכללית של „קדימה".

ב) להוציא חוברת „על ההסתדרות העברית ושאיפותיה" מאת ה. ווייטמאן.

ג) להדפיס את החוברת „על הדבור העברי" מאת ראובן ברייניך.

ד) לקנות מניה מיסדת של „קדימה" (בת מאה דולאר) על שם נשיא ההסתדרות ד"ר ש. לוין.

ה) לספח אל הועד הפועל את הפרופיסור נ. סלושץ ומר י. בן־צבי.

ו) לדרוש מאת כל חברי האגודות העבריות בנויורק לנדב משכורת יום עבודה אחד לעזרת נגועי המלחמה.

נבחר ועד לעריכת הספרים של ההוצאה העממית. חברי הועד הם: ראובן ברייניך, נ. סלושץ, י. ז. פרישברג וה. ווייטמאן.

* * *

ה ק ר ן ה ק י י מ ת ל י ש ר א ל.

הכנסותיה של הלשכה הראשית של הקרן הקיימת לישראל בהאאג עלו במשך חודש ספטמבר שעבר ל־128,193 פראנק. התרומות נכנסו מהארצות האלה: מרוסיה — 40,000 רובל, מגרמניה — 32,717 מארק, מאוסטריה — 23,539 כתר, מאמריקה הצפונית — 3,668 דולאר, מהולאנדיה — 2,844 פלורין, משווייצריה — 2,382 פראנק, מבולגאריה — 2,354 ליווה, מאנגליה — 76.4 לירא שטרלינג, מדניה — 715 כתר, משוויידיה — 548 כתר, מצרפת — 641 פראנק, מטונים — 395 פראנק, מארצות הסלאביות הדרומיות — 556 כתר, מחינה — עשרה לירא שטרלינג, מבלגיה — 3.60 פראנק.

הלשכה הראשית קבלה ידיעה בדבר עזבון אופיי להקרן הקיימת לישראל, שהשאיר אחריו הד"ר פריטץ נוטמאן מברסלוי, שנפל חלל ביום 9 יולי, 1917, על שדה־הקרב המזרחי. דברי צואתו בנוגע לעזבונו זה הם: „בזה אני מעניק שלשת אלפים מארק לחברת „ארץ־ישראל". זהו הדבר היחידי שבכחי לעשות למען רעיוני תוכו־חיי. על שדה־המערכה, בשמיני ליולי, 1917. ד"ר נוטמאן". עזבון זה, שאיננו יחידי במינו, משמש ראיה נוספת להתמכרותם של החיילים היהודים להרעיון הציוני.

* * *

ו ע י ד ת ה מ ו ר י ם ה ע ב ר י י ם ה ר א ש ו נ ה ב ר ו ס י ה.

באודיסה נקראה בי"ט אלול שעבר הועידה הראשונה של המורים העבריים ברוסיה. בה השתתפו כמאה וחמשים צירים, באי־כחם של אלף ומאתים מורים מכל קצוי רוסיה. במעמד כל הצירים וקהל גדול של אורחים נפתחה הועידה בבית־הספר למסחר שעל שם הוכמאן על־ידי חבר הלשכה הסדרנית, מנהל הקורסים העבריים בחארקוב, א. כהנשטאם. הנואם מדבר על מטרת הועידה ותעודתה. מאמין הוא, שועידה זו תניח את אבן־הפנה להסתדרות חזקה של מורים עברים, שתיצור את בית־הספר העברי הנורמאלי.

מברכים את הועידה: מר מ. מ. אוסישקין — בשם הציוניים וחובבי־ציון, הדורש מאת המורים לעבוד את עבודתם בקנאות ובמסירות־נפש, הד"ר יוסף מוהליבר — בשם בית־המדרש למורים באודיסה, מר י. ח. רבניצקי — בשם „מוריה", מר סימיטיצקי — בשם „תרבות" וסניפיה, ועוד כמה באי־כח של הסתדרויות ומוסדות עבריים ולאומיים שונים נושאים נאומי־ברכה לועידה.

אחרי הפסקה קצרה קורא מר ח. נ. ביאליק הרצאה „על הפלאטפורמה שלנו".

ה ר צ א ת ו ש ל ח. נ. ב י א ל י ק.

לא לשם משא־ומתן ודין־ודברים נתאספנו כאן ולא להשמיע חדשות. מטרתנו גלויה: אנחנו דורשים חנוך עברי שלם. הדבר הזה היה לנו לצווי מחלט, לאימפראטיב קטינורי, שאין מהרהרים אחריו ואינו זקוק לראיות יתירות. דבר זה איננו דרישה פוליטית לבד, אלא דרישה, הנובעת ממעמקי נפשנו. כולנו, המורים העבריים, שנתחנכנו ונתגדלנו בסביבה עברית ועל הספרות העברית, אין אנו יכולים לצייר לעצמנו חנוך מתוקן, שאיננו בתחום הלשון העברית והמדע העברי. רבותי! רגילים להזכיר במקרים כאלה את שמו של רבי יוחנן בן זכאי, שהציל את קיום האומה על־ידי יבנה, אבל שכחו להזכיר עוד איש אחד, שפעל פעולה עוד גדולה מזו של יבנה, והתלמוד זוכר אותו לטוב. „ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע

א) מחליטים אנו, הרבנים האורתודוכסים באמריקה, המשתתפים בועידה זו, להביע את תודתנו והכרתנו העמוקה על אותה ההתיחסות לשאלת היהודים, שנגלתה בזמן האחרון בחוגים שונים, ושמצאה את בטויה בגלוי־דעתה הרשמי של הממשלה האנגלית בדבר יסוד מקלט־בית לאומי להעם היהודי בארץ־ישראל ובהבטחתה לעזור ליהודים להשגת מטרתם זו.

ב) מחליטים אנו לפנות בבקשה אל הקונגרס האמריקאי ואל נשיא ארצות־הברית, שבהתאמה להאידיאל האמריקאי להגן על זכויותיהם של הלאומים הקטנים ישתמשו בהשפעתם להעמיד על הפרק בועידת השלום, בין יתר תביעותיהם של העמים האחרים, המשתתפים במלחמה זו, גם את דרישותיו ותביעותיו של העם היהודי.

מחליטים אנו לפנות בקול־קורא אל כהני הדתות השונות להשפיע על כל בני אמונתם, כי יתמכו בכל ההתאמציות והפעולות, כדי להבטיח את התפתחותה החפשית של היהדות בארץ־ישראל ובכל ארצות־פזורם של היהודים.

מחליטים אנו לדרוש בשם המסורה, ההיסטוריה והשאיפות היהודיות מכל היהודים האורתודוכסים בארץ הזאת לתת את ידם אל ההסתדרות הציוניות באמריקה, ולעזור ולתמוך מתוך שמחה וחדוה, עד כמה שידם מגעת, בעבודה המעשית, הדרושה לשיבת היהודים לארץ־ישראל, ודורשים אנו גם מאת כל בתי־הכנסיות באמריקה מיסודם של האורתודוכסים להספח אל ההסתדרות הציונית בתור סניפים".

ההחלטות האלה נתקבלו פה אחד. לקבלת ההחלטות האלה גרמו נאומיהם הנלהבים של המטיף העממי מר צ. ה. מאסליאנסקי והד"ר ישראל פרידלנדר.

אולם כאן אירע אינצידנט, שכמעט הסב את לב רוב הצירים מההחלטות האלה. הנדיב נתן שטרויס, שבא לברך את הועידה, בהודע לו תוכן ההחלטות, הזהיר בנאומו את הנאספים על הסכנה, הנשקפה מההחלטות, לפי דעתו, ליהודי ארץ־ישראל וטורקיה, ובקש אותם לשנות את דעתם בנדון זה ולבטל את ההחלטות. דברי הזהרה אלה פעלו על הרבנים הנאספים, שהחליטו ל„עיין" בדבר, ואם כדבריו כן הוא, אז יחזרו מדעתם ויבטלו את ההחלטות. אך בעוד הם עושים כה וכה, והנה בא היושב־ראש של הועד הזמני לעניני הציוניות, ד"ר סטיפן וויז, והבטיחם בשם לואיס ד. בראנדייס, כי צעד זה שעשו הוא צעד־נבונים וכי אין עליהם להשמע בענינים מדיניים לנתן שטרויס, שאינו מומחה להם. נאומו של הד"ר וויז הרגיע את רוח הרבנים, וההחלטות נשארו בעינן.

בישיבות הבאות הרצה הד"ר דראכמאן על תעודתה ופעולותיה של חברת תומכי שבת, והד"ר חיימסון — על יסוד בתי־תמחוי כשרים לאנשי־הצבא היהודים במחנות שונות. על יסוד שתי ההרצאות האלה נתקבלו החלטות מתאימות.

הרב ש. ל. הורוויץ הרצה על החנוך העברי ומצבו. בענין החנוך נתקבלו שתי החלטות. ההחלטה הראשונה אומרת, שהרבנים והמטיפים בבתי־הכנסיות השונים יקדישו נאומים אחדים משלהם במשך השנה לשאלת החנוך העברי ויעמידו את בני־עדתם על חשיבותו לקיום היהדות. והשניה אומרת, שהרבנים והמטיפים יתמכו בכל מיני תמיכה ב כ ל שיטה של חנוך, השואפת להפיץ אידיאלים עברים בין הדור הצעיר, מבלי לדקדק, אם איזו שיטה מתאימה לפרטי השקפת ההסתדרות, או לא.

לפקידי האגודה נבחרו אלה: הרב יודיליביץ מבוסטון — נשיא, הד"ר חיימסון, הד"ר דראכמאן והרב מרדכי אהרן קאפלאן — סגנים, הרב ש. ל. הורוויץ -- מזכיר והד"ר ש. ביכלר — יושב־ראש של ועד הפועל.

— בניו־יורק נקראה ביום ב', 10 דצמבר, המועצה השנתית התשיעית של החקלאים היהודים באמריקה. בה השתתפו ארבעים ושנים צירים, בא־כחן של ארבעים אגודות חקלאיות. מהרצאות הצירים על מצב האכרים היהודים נראה, כי גם שנה זו היתה שנת שפע וברכה, וכי מצב זה בכללו הוא משביע רצון. שאלת חנוך הבנים, שהיתה תופסת מקום בהמועצות השנתיות הקודמות, לא עלתה הפעם כלל על הפרק.

הַתְּנוּעָה הַלְאֻמִּית

True translation filed with the Postmaster at New York City on December 14, 1917, as required by the Act of Congress approved October 6, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

ל ק ר א ת ח ז ו ן ה ג א ו ל ה.

ההתעוררות הציונית הגדולה, שבאה בעקב הדקלאראציה הרשמית של ממשלת בריטאניה בדבר שיבת־ציון, היא כעת בעצם תקפה.

כבוש ירושלים על־ידי צבאות בריטאניה הגדילו עוד את השמחה וההתלהבות בכל שדרות העם היהודי באמריקה לקראת חזון גאולתנו הלאומית. ביחוד גדולה היא השמחה בחוגי הציוניים והלאומיים. לכידת ירושלים בחנוכה הוסיפה זוהר ויופי מיוחד גם למאורע הלאומי רב־הערך הזה וגם לחג־המכבים. רבבות יהודים חוגגים השנה את החג הזה מתוך התרוממות־רוח מיוחדה ומתוך התלהבות בלתי־מצויה.

הציר האיטלקי בוואשינגטון שלח מכתב אל עורך ה„ווארהייט" הניו־יורקי, שבו הוא אומר, כי איטליה מסכימה בכל לב להדקלאראציה הבריטית בדבר יסוד מקלט־בית לאומי יהודי בארץ־ישראל, ועשה תעשה עד כמה שידה מגעת להוציא את השאיפה הלאומית של היהודים אל הפועל.

על־פי ידיעה טלגראפית מלונדון הביע ליאון טרוצקי, המיניסטר ההוה לעינים חיצוניים בקאבינט של הבולשיביקים ברוסיה, את הסכמתו לטובת הדקלאראציה הבריטית בדבר שיבת־ציון. את דעתו זו הביע לסופרו של ה„טיימס" הלונדוני. כנגד זה מספרת ידיעה אחרת מפטרוגראד, כי כלי־מבטאם הרשמי של הבולשיביקים, העתון „איז־יועסטיא", יצא במאמר חריף נגד הדקלאראציה. העתון הזה מיחס את הדקלאראציה לשאיפותיה האימפיריאליסטיות של אנגליה. על־ידיה אומרת אנגליה, לפי דעת הכותב, לרכוש את לבות בעלי־ההון והעתונאים היהודים לשאיפותיה אלה. לאבטונומיה, מסיים הכותב, זקוק לא רק קומץ היהודים היושב בארץ־ישראל, אלא יהודי כל הארצות.

באודיסה נערכה ביחס עם פרסום הדקלאראציה דמונסטראציה נהדרה בצורת תהלוכה. בתהלוכה השתתפו יותר ממאה אלף איש. כשהגיעה התהלוכה לפני בית הקונסול האנגלי, עמדה, והפרקליט גרו־ינברג נשא נאום נלהב, שבו הביע בשם היהודים תודה להממשלה האנגלית. הקונסול מר פיידזש ענה על הנאום הזה בברכה לתחית העם העברי בארצו ההיסטורית.

הועד המרכזי של ציוני רוסיה שלח אל הועד הזמני לעניני הציוניות באמריקה את הטלגראמה הזאת:

„ההסתדרות הציונית ברוסיה מאושרה להביע את ברכתה להסתדרות הציונית באמריקה ולכל היהודים הלאומיים בארצות־הברית בשעה קדושה זו של פרסום הדקלאראציה של ממשלת בריטאניה בדבר שיבת־ציון. היהודים ברוסיה קבלו בהתלהבות ובשמחה את הידיעה המבשרת תקופה חדשה של תקומה ותחיה בבית־מקלט לאומי משלנו בארץ־ישראל. מאמינים אנחנו אמונה שלמה בשיבת־ציון התכופה על־ידי התאמצותם המשותפת של כחותינו".

באנגליה נערכו בתחילת השבוע הזה שלש אספות פומביות רבות־עם, שבהן השתתפו הרבה מגדולי ההשפעה בעולם המדיני. מהן היתה אחת בלונדון ושתים במאנצסטר. האספה בלונדון נקראה

אולם כגודל עשרו הרוחני של בית־הספר כן היתה גדולה עניותו החמרית. תומכיו מעטים; ביתו ישן ורעוע, חורבה אפלה וזעומה ללא אור וללא אויר, חדריו צרים ודלים, רהיטיו מקולקלים ושבורים, וכולו שקוע בחובות ובדלות נזעמה. מי שלא ראה את תלמידות בית־הספר הזה, כשהן יושבות במחלקתן ורועדות מקור, או כשהן יושבות צפופות ארבע על ספסל אחד בתוך חדר של ד׳ על ד׳, לא ראה מחזה מדכא ומעציב מימיו. כל המבקרים את בית־הספר היו שמחים ובוכים כאחד על החזיון המזעזע ברוממותו ושפלותו כאחת, המעיד על מסירות ואידיאליות מצד אחד, מצד חבריו המעטים, מצד מוריו ותלמידותיו, ועל שויון־נפש גמור, שויון־נפש א כ ז ר י מצד העברים, שאינם נוקפים באצבע קטנה לטובתו ולהצלתו של מוסד עברי חשוב, אידיאלי, מ ו ס ד ש ה ו א כ ו ל ו ש ל ה ם.

בעת האחרונה נצנץ מזלו של בית־הספר. פעולותיו עוררו את תשומת־לבם של יהודים בעלי־יכולת אחדים, והללו קבלו עליהם להוציא את בית־הספר ממצבו העלוב והמדוכא הזה. במשך שנה תמימה טרחו ויגעו עד שהצליחו לקבץ סכום של איזו אלפים דולארים לקנית בית. הבית כבר עומד להקנות, אולם סכום הדרוש לכך עדיין אין.

ואנו פונים הפעם אל הקוראים העבריים ואל חובבי עברית, בין אלה שבניו־יורק ובין א ל ה ש מ ח ו ץ ל נ י ו ־ י ו ר ק, ומבקשים אותם: מ ל א ו א ת ם א ת ה ח ס ר. שקל אחד הבא ממקור עברי, מידי אדם המכיר באמת את ערכו של בית־הספר ואת טיב עבודתו — יקר וחביב יותר ממאה שקלים, הבאים ממקור אחר. כי חשובה היא תמיכתם של ה ע ב ר י ם בשעה זו גם מטעם אחר: תמיכה זו תגן על נ ש מ ת בית־הספר, ותשמור עליה מפני הרוחות הרעות, העלולות לבוא בעקב הכסף, בעקב תמיכתם של ז ר י ם.

הענו איפוא לבקשתנו וזכרו, כי לא רק בגופו של בית־ספרכם הוא, כי־אם גם ב נ פ ש ו הוא!

בברכת תחיה,

יוסף אירון, יוסף בארונדס, ראובן בריינין, צ. ה. מאסליאנסקי, ד״ר ש. מ. מלמד, ד״ר יצחק שטרוים.

המחאות וכספים ישלחו אל הגזבר של „קרן הבית״:

Mr. Sol. Lamport, Treasurer,
511 Broadway, New York, N. Y.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

True translation filed with the Postmaster at New York City on December 14, 1917, as required by the Act of Congress approved October 6, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

— ירושלים נכבשה על־ידי הצבא הבריטי. ידיעה רשמית זו נתפרסמה מעל בימת הפארלאמנט האנגלי ביום השני, 10 דצמבר, על־ידי מיניסטר־הכספים בונאר לאו. העיר עצמה, הודיע המיניסטר, לא סבלה שום נזק, מפני שהצבא הבריטי היה זהיר, שלא להרוס אל העיר ולבלע את קדשיה. אלמלא זהירות זו, היתה העיר נלכדה זמן רב קודם לכן.

בהודעתו הרשמית אומר המצביא הראשי אלנבי, כי בשבת שעברה הישתער הצבא האנגלי על עמדות הטורקים שמצפונה וממערבה של ירושלים. הגדודים הוולשים, בדרכם מבית־לחם, הדפו את הטורקים לאחור וחסמו בפניהם את הדרך שבין יריחו וירושלים ממזרח העיר. באותו שעה סגר על האויב החיל הרגלי הלונדוני מצפונה וממערבה של העיר, בדרך העולה שכמה. ירושלים הוקפה באופן זה מכל עבריה ובאה במצור, וביום השני נכנעה לפני צבאות האנגלים.

הגיניראל אלנבי בלוית מפקדי צבאות צרפת ואיטליה בארץ־ישראל נכנסו אל העיר באופן רשמי ביום השלישי, 11 דצמבר. על פי ידיעה, שנדפסה בעתון „בוסטון טראנסקריפט״, ־סדר הגיניראל אלנבי מבין היהודים שבצבאותיו גדוד יהודי מיוחד, והגדוד היהודי הזה יהיה הראשון להכנס אל ירושלים בראש צבאות ממשלות־ההסכם.

על־פי הידיעות האחרונות, שנתקבלו דרך ווינה, נשארו בירושלים עשרים ושלשת אלפים יהודים בהכנע העיר לפני האנגלים.

לכבוד כבוש ירושלים נערכה תפלה מיוחדה על־ידי הגדוד היהודי באנגליה.

— השבוע הראשון של עבודת־העזרה המחודשה לנגועי המלחמה מצליח במדה מרובה, שלא פללו אליה העסקנים, המטפלים בעבודה זו. בשבוע זה נכנס לקופת העזרה סכום של שלשה מיליונים דולאר ומעלה. בין התרומות, שנתקבלו לתכלית זאת, יש לציין אלה של יאן ד. רוקפילר (בת מאה אלף דולאר) ושל וויליאם י. ברייאן. בעבודת־העזרה התחילו לטפל ביתר מרץ גם „הועד המרכזי״ מיסודן של השדרות הבינוניות ו„הועד העממי לעזרה״ מיסודם של העממיים, שחדשו את עבודתם בימים האחרונים. הרבה מההסתדריות היהודיות בכל רחבי אמריקה קיימו וקבלו עליהן להטיל על חבריהן מס של שכר יום אחד לטובת הקופה של הועד העממי.

„אגודת הרבנים המטיפים״ באמריקה קראה את ועידתה הראשונה בניו־יורק ביום הרביעי והחמישי ברצמבר. הועידה נפתחה על־ידי היושב־ראש של הועד המכין, הרב מרדכי אהרן קאפלאן, שבנאומו הטעים, כי במרכז כל עניני הועידה צריכה לעמוד שאלת ארץ־ישראל. השעה היא חשובה ומכריעה בחיינו, ורועי ישראל, הרבנים והמטיפים, שדבריהם נשמעים בקרב רבבות יהודים חרדים, צריכים להבין את ערכה הגדול לתחית עמנו וארצנו, וחייבים הם לדבר על לב העם ולעורר בקרבו את האהבה לציון ולירושלים.

לפקידי הועידה נבחרו: הרב יודיליביץ מבוסטון — ליושב־ראש, והרבנים מ. א. קאפלאן, א. אורליאנסקי וש. ביכלר — לסגנים. היושב־ראש הנבחר נושא נאום מתובל בפסוקים ובדברי חז״ל, שבו הוא מראה על חשיבות הציוניות והעבודה לשם ארץ־ישראל ביחוד בשעה זו. אחרי כן הוא קורא מכתבי־ברכה אל הועידה מאת היושב־ראש של הקונגרס האמריקאי, טשאמפ קלארק, מאת ארתור בריסביין, עורך ה„איוונינג דזשוירנאל״, יעקב שיף ועוד. שני הראשונים מביעים את חבתם העמוקה לציוניות ומקוים, כי עם נמר המלחמה יבוא גם העם היהודי על חלקו ונחלתו בארצו ההיסטורית.

הד״ר די סולה־פול מציע לפני הועידה להביע אמון לממשלת ארצות־הברית ולנשיאה מר ווילסון. ההצעה מתקבלת פה אחד.

נושאים נאומים הרבנים ד״ר דראכמאן וד״ר חיימסון. הד״ר חיימסון אומר, כי עד עכשיו היה רק בבחינת חובב ציון ולא ציוני מדיני, מפני שהיה מקטני־האמנה בנוגע לרכישת הארץ על־ידי קונגרסים ואספות, אולם הדקלאראציה הבריטית שנתה את דעתו על הציוניות המדינית. בדקלאראציה זו הוא רואה „אתחלתא דגאולה״.

מר לווין־אפשטיין קורא את שתי הריזולוציות האלה:

„היות שהעם היהודי בגולה התפלל תמיד על שיבת־ציון והתאמץ בכל כחותיו להשגת המטרה הזאת, והיות שיסוד מדינה יהודית בארץ־ישראל יחזק גם את הדת היהודית והמסורת היהודית, והיות ששיבת שבותם של כל העמים הקטנים תנאי הכרחי הוא להתבצרות הצדק והשלום בכל העולם כולו, לפיכך —

אותה לעבודתה — החרישה שוב ולא ענתה דבר, ורק הפנתה את ראשה הצדה ועיניה השחורות והמהירות נתקעו ועפעפו בנקודה אחת. אך כאשר הרבו להציק לה בדברים, עמדה פתאום על רגליה ואש נצתה בה. קומתה הקטנה והמחוטבה בתוך בגדה הפרוּף על כל כפתוריו נזדקפה, לחייה נתלהבו, עיניה השחורות ירו זיקי־אש. זלאטקה רקעה ברגליה, הכתה באגרופה על־גבי השלחן וצעקה אל בני־הבית, כי הכל כבר היה לה לזרא, כי אין היא רוצה לדעת כלום! נמאסו עליה החיים השוממים והעניות המנוולת, הבית הקטן והאפל והמשכב הקר והמזוהם, אשר עליו תשכב בלילה — נמאסו עד לגועל־נפש! דברים כאלה וכיוצא באלה לא עשו שום רושם בבית. קלקלה כזאת יש לה תקנה ברוקה ומנוסה: שלא לתת אוכל להנערה. ואולם זלאטקה לא ידעה עוד את נפשה, נתלהבה יותר ויותר ואש אכלה מפיה. זנקה בחמתה, התרוצצה אנה ואנה בבית, נענעה בידיה לאויר, התעכבה פתאום ליד האספקלריה, הסתכלה בה רגע ועמדה לגוז את שער ראשה: אין לה מקום לברוח מפה. לאן תברח ולאן תמלט על נפשה?...

וכאשר נעשה המקום צר לה בבית הקטן, התחילה זלאטקה לצאת לרחובה של עיר, אל בית־המרקחת הגדול ואל בתי השכנים ואל הנהר המגליד, שעל קרחו הנוצץ מחליקים בחורים ובתולות יחדיו, כולם מעוטפים ברדסים צחורים. לעת ערב, כשהבנים הגדולים, הזכרים, היו חוזרים מעבודתם, היו יוצאים ופושטים בעיר לבקש את אחותם. היו מביאים אותה אל הבית הקטן בעל־כרחה — כולה נלהבת, מטורפת וסוערה. בגדה העליון פרום, תלתלי־ראשה השחורים פזורים על מצחה הלוהט, לחייה אדומות מאד, ובעיניה אש זרה בוערת. הנערה פרכסה והתאמצה להחליץ מידי אחיה, נענעה בידיה וצחקה לעומתם צחוק פרוע:

— הניחו לי, הניחו לי, אני אומרת לכם! משוגעים, השומעים אתם? הלא זרה אני לכם! לאן הבאתם אותי? הלא זרה אני לכולכם!...

ועת רבה, עד שעה מאוחרת בלילה, עדיין היו תנועה ומהומה מתרגשות בבית הקטן. הבחורים המנצחים, עיפים ויגעים, היו נופלים כזאבים רעבים על ארוחת־הערב: פת־קיבר ומרק־גריסים שחור. וזלאטקה עדיין מתהלכת בבית אנה ואנה בבגדה הקצר והפרום, מגביהה כתפיה מתוך גדלות, מנענעת בידיה ועומדת להביט באספקלריה שעה ארוכה.

בלילה היו הבחורים שורקים באפיהם וקול נחרתם מנסר והולך מסוף הבית ועד סופו. זלאטקה שכבה על משכבה בחשכה בעינים פקוחות. בשרה להט כאש. בלילות ההם היו קסמים יורדים לבית הקטן. הכתלים העקומים והרעועים היו מתפשטים והולכים, מתמוגגים ומסתלקים הרחק־הרחק, הרחק כל־כך, עד כי היה הראש הולך סחרחר, והחלונות הקטנים והלבנים, המכוסים כפור, הציצו מפנה רחוקה, כאילו מקצה השמים. אד עלה ועמד לפני העינים המטורפות. מתוך האד נגלו בחזון היכל־שן וערש רעננה, ומשכב רך וענוג, ושמיכת־משי חלקה ומגפפת, וריח־בשמים, ואויר מעורן של פרחים. בתוך כל החמדה הזאת פרכסה בכליון־נפש עמוק גוית בתולה צעירה, לוהטת בעלומיה. חשק עז וצמא, כוסף לא־נמלא, נמסך ופעפע באשו בתוך הדם ההומה והסוער. זרועות ערומות ולוהטות הורמו למעלה, בקשו ותבעו בחשכה. ואולם לעת השחר, כשהחויר האויר ונצטנן והחלונות הקטנים והלבנים, המכוסים כפור, כבר נראו קרובים וקודרים, כמתערטלים מתוך חלום, היה כל החזון מתנדף ומתעלם, ובמקומו בא בכי־תמרורים — בכי זה, שמיכל, מתוך שכיבתו על התנור, היה תוהה עליו ולא היה יכול לעמוד על טיבו: מי הוא הבוכה שם? מה הבכי הזה פתאום, בדמדומי שחר, כשהכל ישנים?...

(המשך יבוא).

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

מערכת נכבדה: —

בבקשה לתת מקום בעתונך לדברים הבאים להלן:

במשך שבע השנים האחרונות התקיים בניו־יורק בית־חנוך עברי חשוב. חבריו ומנהליו מסרו את נפשם על קיומו, מוריו השקיעו בו את מיטב כשרונותיהם וחלומותיהם, ופעולותיו בשדה ההוראה העברית הפליאו את עיני רואיו ומבקריו. מתכוונים אנו לבית־הספר הלאומי ברחוב מדיסון 183.

בית־הספר הזה נוסד על־ידי קבוצה קטנה של עברים נאמנים, הרבה מהם מורים עבריים, שאמרו להקים בית־ספר, שיהיה לפי רוחו של העברי הצעיר, בן־התחיה, ושימלא את כל דרישותיו ומשאלותיו העבריות. רצונם של העברים הללו היה, שבבית־ספרם תתפוס הספרות העברית, הספרות הכוללת והמקיפה, הספרות הנמשכת ומתפתחת, מקום בראש הלמודים, ושתלמד מתוך הכרה לאומית בריאה ונורמאלית. רצונם היה, שהשפה העברית תהיה השפה היחידה השלטת בבית־הספר, שתהיה גם שפת הלשכה וההנהלה, שפת ההרצאות והאספות, שפת הנשפים וההגיגות, ואת רצונם זה מלאו בשלמות בלתי־מצויה.

במשך שנות קיומו המעטות העמיד בית־הספר דור של ק ו ר א ו ת ע ב ר י ו ת. הספריה הקיימה על־יד בית־הספר מחזיקה כ ח מ ש ת א ל פ י ם ס פ ר י ם, הנקראים על־ידי שלש מאות מתלמידותיו הבכירות. שירי יהודה הלוי ואבן עזרא, ספרי לוצאטו וגינזבורג, מאפו וסמולינסקין, ספרי פרץ ופרישמאן, יל"ג וביאליק, ליליג־בלום ואחד העם, צייטלין וברדיצבסקי, נקראים על־ידי הקוראות הצעירות הללו מתוך הבנה ברורה, מתוך אהבה ושקידה.

המסיימות את שלשת הקורסים בבית־הספר יודעות את הלשון העברית על בוריה, אותה, את דקדוקה ואת סגנוניה השונים. הן יודעות את ההיסטוריה העברית ידיעה עמוקה על־פי המקורות היותר נאמנים, יודעות את התנ"ך ומבינות פרק בתלמוד ובמדרש, בקיאות בספרותנו לתקופותיה וזרמיה, ומכירות את התנועות ואת המוסדות השונים בחיי עמנו, ויתר על זה, מסורות הן אל קדשי האומה, אל תקוותיה ושאיפותיה.

נדחים

ספור

מאת

י. ד. ברקוביץ.

ב.

פעם אחת, ברמדומי שחר אפל, בשעה שתקפה שינה על בני הבית, — בחוץ היתה מנהמת אותה שעה סופת־שלגים, קורעת את הגג מעל הבית וזורה שלג אל החלונות — נסתלק אחד מן הקטנים לאור מהבהב של נר־חלב דק. זה היה מוטילי, הקטן שבפעוטות, תינוק בחתוליו, שלא הוציא עוד את שנתו — בריה חשאית, רכה וחלושה, גויה דקה והורת. בעריסה היתה בריה קטנה זו מצפצפת בקול צפצוף חלש ודק, כקול צפור רכה, שנתפסה במלכודת. כעבור שעה, לאחר שכבה נר־החלב, כבר סרה תנומה מכל עפעפים, והאור הקר והחור של החלונות הקטנים גלה את פני הלוט ועשה הכל ברור ומחוור. הדלת הכבדה נאנחה אנחה רצוצה, נפתחה בחריקה והעלתה בפתח הבית חשרת אד לבן. נתגלתה אחת הנשים השכנות מן הרחוב, אשה עוטה מטפחת המה, ואתה פני יהודי זר, בעל קומה ובעל צוארון גדול, שגלידי קרח תלויים לו בזקנו ובשפמו המגודלים. היהודי החזיק תחת זרועו כמין סל־נצרים, לא התבונן על איש בכניסתו ושאל תיכף ומיד בקול גס וזר:

— אם כן, איפה הוא זה?

האשה השכנה התבוננה בבית על סביבותיה ורמזה לו רמיזה אלמת על העריסה. היהודי קרב אל העריסה, טפל רגע בתוכה בנעלי־העור הקשור שעל ידיו, נהם לעצמו נהימה גסה, מבלי פנות אל איש בבית: „פעוט עדיין כל־כך“. נטל את הגויה הקטנה לתוך הסל, כסה עליה במכסה שחור ומיד יצא את הבית, בעזבו מאחריו חשרת אד לבן למראה כל זאת פלטה האם מגרונה בכיה משונה, כעין גניחה חנוקה, ותיכף לזה נשתתקה, עומדת כנדהמה באמצע הבית ומביטה בבושת־פנים אל השכנה. השכנה הניעה עומתה בראשה מתוך יראת־שמים, הקריבה שתי אצבעות לעיניה וגרפה את חוטמה האדום ברגש של הכנעה וצדוק־הדין. אחר־כך יצאה האם מן הבית, התיצבה בחוץ ליד הדלת, עומדת כפופה ומכווצת, כתפיה רועדות תכופות ועיניה מביטות הבטה אלמת אחרי היהודי הזר וסלו, ההולך ומתרחק, הולך ומתעלם מן העין בתוך הסופה הסוערה, מאחרי שדות טעוני־שלג, במקום שארץ ושמים ואבק־שלגים מסתובבים יחד ומישמשים בערבוביה.

בינתים הזרה השכנה במטפחתה הגדולה בבית, פוסעת בהשאי אילך ואילך, מביטה על הכתלים, מרימה ראשה ומביטה אל התקרה, ופנים לה כאילו היא מחפשת דבר. לבסוף נגשה עד השלחן, שמטה דבר מתחת כנפות מטפחתה, נאנחה בשעת מעשה אנחה עמוקה של יראת־שמים — על השלחן נתגלתה ככר־לחם בצירוף גבינה לבנה, צרורה בחפיסה של נייר. ואז התחילה האשה לחזור שוב בבית אילך ואילך, ופנים לה כאילו היא מחפשת דבר, נאנחת עוד הפעם, נגשה עד המטות, שלחה את ידה אל כנף מטפחתה, אמרה: „הילך!“ — והוציאה וחלקה בין הקטנים עוגות־סולת, עוגה לגלגולת. לפני לכתה נזכרה בדבר ואמרה: „ברכו המוציא!“ — עמדה רגע, מחזיקה בכפת־המנעול, מעיפה עין מתוך יראת־שמים על כל הבית, מרימה ראשה אל התקרה, בקוראה לאלהים, כי ישקיף־נא ממכון־שבתו ויראה בעיניו את כל המעשה הטוב, אשר עשתה פה, ואת הרושם הרב, אשר תניח אחריה בצאתה מן הבית.

כל אותו היום היתה דומית־מות בבית הקטן. על זגוגיות החלונות עלתה שכבת־כפור עבה ומאפילה. ראשיהם המסולסלים של הקטנים הציצו מתחת הסחבות בסקרנות ובתהיה אלמת. אחת היתה האם, שישבה בודדה לארץ, על כורת של עץ, בקרן־זוית אפלה, וגרפה מדי פעם בפעם בסינרה את חוטמה האדום והנפוח. ורק כשהגיע ערב והדליקו את העששית הקטנה והמעושנה, השתרבב מיכל ויירד בהשאי מעל התנור, כשהוא לבוש רק תחתוניו למתניו, ועמד בתוך הבית נדהם ומבולבל ושער ראשו פרוע. אז התחיל פוסע בבית ברגליו היחפות אחת הנה ואחת הנה, וצלו הארוך והמשונה מתנועע יחד אתו על הקיר. מתוך הלוכו זה נגש פעם אחת עד העריסה הריקה, התעכב אצלה, כפף את ראשו והציץ לתוכה, וכך היה עומד ומביט שעה קלה בתשומת־לב רבה, כאדם סקרן, העומד להתבונן אל הדבר אשר לפניו לכל פרטיו ודקדוקיו. אותה שעה לא נשמע בבית אף ניד כל שהוא. הכל נדמו ועצרו נשימתן. שער ראשה של האשה סמר כולו. אחר־כך פנה מיכל אל השלחן, הציץ רגע על אשתו בעיני־זכוכית קרות, שלהטן הקודם פג מהן, הוציא אנחה מלבו, עמד ופרם מן הגבינה, טפס ועלה שוב על התנור, כשהוא לועס ולוקק בלשונו בקול רם. וכאשר נמוגה הגבינה בפיו וטעמה החריף גרה את חכו, הרכין מיכל את ראשו אל הבית ונהם נהימה צרודה:

— שמעי־נא, את... היש שם היום בולבוסים צלויים, אם אין?

אחרי כן, באמצע החורף, קרה בבית מלמטה מקרה לא־ברור את הבת הבכירה, את זלאטקה.

זלאטקה היתה נערה קטנת־הקומה וחטובת־הגויה, שחרחורת ונאוה, שצמתה שחורה ועבה ועיניה שחורות ויוקדות כיקוד־אש. מלאכתה היתה אצל תופרת־מגבעות, והיתה לבושה תמיד, בין בימות הקיץ ובין בימות החורף, מעיל לבן וצח, עשוי סלסלה ומלמלה. בבית הקטן היה המעיל הלבן והצח מעורר מחשבות ודמיונות בהירים על עולם רחוק ובהיר ועל חיי־אושר צחים ובהירים, בלא רבב ובלא פגימה כל־שהיא. זלאטקה התרועעה עם הנערים הרוקחים בבית־המרקחת הגדול והתהלכה בחברתם, ובאחת מפנות הבית היתה תלויה לה אספקלריה ישנה ומרוסקה, סדוקה באמצעיתה, שכל בבואה מתחלקת בה לשתים ונשקפת מתוכה בפנים משונים.

פעם אחת היה מעשה, וזלאטקה חזרה בערב לביתה, ולמחרתו לא יצאה שוב לעבודתה. פרשה אל החלון הקטן, כשהיא לבושה בגדה הקצר והחם, וישבה שם קטנה ומדוכדכה, כולה מחרישה וסוד אלם בעיניה. שאלו אותה: על מה היא יושבת כך — החרישה ולא ענתה דבר. שלתו

מהעול העברי שהרכבתי עליה במשך כל־כך שנים בחזקת היד, אז — יש שאני חש פתאום שחשבתי רגע ל א בעברית, שמתחת להמחשבה במלים עבריות צפו למעלה קצת מלים נכריות, באשכנזית וגם ברוסית וצרפתית! ואז אני חש, כי אפילו אצלי אין הלשון העברית לשון ה א ם, שמלולי הראשונים לא היו בעברית, שלא ינקתי את קולות הלשון הזאת עם חלב שדי אמי, ולא שמעתם אזני כשישנתני אמי בעריסתי. ואז אני מרגיש, כי בכל אהבתי להלשון העברית בודאי אין אני יודע אותו הטעם של חבה להלשון, שחש מי שאזניו שמעו את קולותיה מיום הולדו ומי שדבר בה מרגע מלוליו הראשונים.

ובכל פעם שאני שואל את נפשי, למי אני חייב הכרת טובה ביותר, שבכל זאת אני גם א ר ץ ־ י ש ר א ל י וגם ע ב ר י. מי הביאני לידי כך, שעזבתי את ארץ־מולדי הנכריה ולשון־דבורי הנכריה, והלכתי עוד לפני ארבעים שנה והשתקעתי בארץ אבות והתחלתי לדבר לשון האבות, — בכל פעם שאני שואל את נפשי שאלה זו, מאירות לפני עיני פניו של אחד מרבותי בימי נעורי, הוא ר׳ י ו ס י ב ל ו י ק ר, ר א ש ה י ש י ב ה בעיר פולוצק ברוסיה.

כשבאתי לעיר זו ללמוד תורה בהישיבה הגדולה, כדי להיות רב בישראל, נזדמנתי שם במקרה עם אחד ה„בחורים", וידבר ה„בחור" הזה על לבי לא ללכת להישיבה הגדולה, שמספר התלמידים בה רב מאד, אלא להישיבה החדשה הקטנה, שיש בה פחות תלמידים וראש הישיבה שלה, ר׳ י ו ס י ב ל ו י ק ר, אף־על־פי שהוא עוד צעיר לימים, הוא גדול בתורה וחריף יותר מראש הישיבה הישנה הגדולה. נפתיתי לדברי הבחור, ובמוצאי שבת מיד אחרי תפלת ערבית הוליכני הבחור אל ביתו של ראש הישיבה. המראה שנגלה לעיני, כשנכנסתי בבית, והפעולה שפעל מראה זה עלי — לא אשכח לעולם. בחדר מרווח, ולפי הזמן ומעמד הרבנים ותלמידי החכמים ברוסיה אז, — גם די נאה, התהלך הנה והנה איש כבן חמש ושלשים, גבה־קומה, דק־הגוף, אדמוני עם יפה עינים, עטוף בגד אטלס יקר, השכינה שרויה על פניו והוא מזמר בקול ערב ונעים:

אליהו הנביא, אליהו הנביא, אליהו הנביא,
אליהו התשבי, אליהו התשבי, אליהו הגלעדי,
במהרה יביא אלינו את משיח בן דוד!

עמדתי אצל ה„בחור" כמעט בלי נשימה, ולא גרעתי עיני מראש הישיבה, שנדמה לי באמת כמלאך יי צבאות, ומראהו הנחמד וקול זמרתו הערב לקחו את נפשי שבי.

אחרי כרבע שעה, כשכלה ראש הישיבה את הזמירות למוצאי שבת, נגש אליו ה ב ח ו ר ויגד לו, מי אני ומה חפצי. ויפן אלי ראש הישיבה במבט של רצון ובלשון רכה, וישאלני ראשי פרקים על מה שלמדתי עד כה, ויאמר לי, כי הוא רוצה להכניסני אל ישיבתו, ויצו לי לבוא למחרתו להבחן לפניו.

והמבחן עלה יפה. ויבחר בי ר׳ י ו ס י ב ל ו י ק ר להיות חבר עוזר לאחד מתלמידיו, בן אחד העשירים מאנשי ה„ישובים" שלמד אצלו, ומלבד למידתי לפניו בהישיבה ובביתו עם חברי התלמיד העשיר, הטה ראש הישיבה ח ס ד מ י ו ח ד לי ויזמינני לבוא אל ביתו בכל ליל שבת קודם אור היום ללמוד יחד אתו ט ו ר הלכות שבת עם כל נושאי כליו, הבית יוסף והב"ח.

ודבר טבעי הוא, כי הזמנה זו מלאה את נפשי רגש של גאוה על הכבוד הגדול הזה, שעשה לי ראש הישיבה. אך מלבד זה, חוש חשתי תשוקה עזה באמת ללמוד בפני רב שכזה ספר כל־כך נשגב, שאפילו תלמידי־חכמים גדולים אינם בקיאים בו ביותר. ולכן לא חסרתי אפילו לילה אחד מלילות השבת במשך כל ה„זמן" ההוא. זה היה „ז מ ן" של הורף; אבל, אפילו בלילות של סופות־שלג וקרה עזה התגברתי באמת כארי וקמתי והלכתי לביתו של ר׳ י ו ס י ב ל ו י ק ר. בתחילה היה קצת קשה לי לקום בשעה מוקדמת כל־כך, אך שמש בית־הכנסת היה עובר מדי לילה בלילה בלילות השבת והיה מקיץ נרדמים בקריאה חציה בלשון־הקודש וחציה (המלים הסגורות בחצאי הלבנה) באשכנזית בקול זמרה עגומה:

ישראל עם קדושים (זכרו את) בורא כל (קומו) לעבודת הבורא!

קול קורא זה, שהיה מתגבר גם על יללת הרוח של לילות החורף, היה מנתק חבלי השינה מעל עיני והיה מחזק בלבי הרצון והכח לעזוב את משכבי החם וללכת ללמוד תורה לפני ראש הישיבה האהוב.

כך נעשיתי יותר ויותר תלמידו החביב של ראש הישיבה ויותר ויותר מקורב לו. ופעם, כשבאתי אליו בליל השבת ללמוד טור הלכות שבת, מצאתי על השלחן במקום הספר הגדול והעב ספר קטן דק פתוח, וראש הישיבה התחיל לדבר לי על לשון־הקודש ועל „דקדוק", ויאמר לי, כי הספר הקטן הפתוח לפני הוא ספר דקדוק ושמו „צוהר התיבה", והוא רוצה ללמדני, מלבד חכמת התורה, גם חכמת דקדוק לשון־הקודש, שהיא נצרכה מאד גם לחכמת התורה.

ובהדרגה, ובזריזות, התחיל לגלות לי מעט מעט, כי יש ספרים כתובים במליצה יפה בלשון־הקודש, ופעם אחת בשבתי לפניו ללמוד „דף גמרא", ואיש לא היה בבית, הוציא מתחת כסת מושבו ספר קטן ויפתחהו ויתננו לי ויאמר לי לקרוא בו לפניו.

זה היה ספר „כור עוני", תרגום בעברית של ספור־המעשה ברובינזון קרוזאה.

לא הספקתי לקרוא שתים דלתות, וקול דופק בדלת. ויחטוף ראש הישיבה את הספר מידי ויסתירנו שוב מתחת לכסתו, ויחד שבנו להשקלא־וטריא בהסוגיה בגמרא אשר לפנינו.

זו היתה תחילת „השכלתי". אינני יודע, אם לא הייתי נלכד סוף־סוף ברוח „ההשכלה" גם לולא סחבני אל תוכה זה ראש הישיבה ר׳ י ו ס י ב ל ו י ק ר. אך המקרה רצה, שאת ראשית „השכלתי" אשתה ממקור כל־כך נפלא, מ ת ו ר נ י כל־כך גדול וכל־כך נחמד יחד. למן אז נדלקה בנפשי אש האהבה ללשון העברית, אש אשר מים רבים של שטף החיים אחרי כן לא יכלו לכבותה, וזו האהבה ללשון העברית היא שהצילתני מהסכנה, שארבה לי על דרכי בחיי החדשים.

(המשך יבוא).

מלאכה כזאת... ולפיכך הוא יושב אצלי ועוסק בתורה. ישב־נא וילמד ככל אות נפשו. כי מה חפץ לי במלאכתו, ואני על משמרתי אנכי עומדת כל הימים ואת פרנסת ביתי אני מוצאת, ברוך השם, ביגיע־כפי, איני מצטרכת, חלילה, לידי מתנת בשר־ודם. כל אשר לי מידי בא לי ומעמלי, איני זקוקה לחסד אחרים, עובדת בעצמי ועושה במלאכה גם בשוק וגם בבית וגם ליד התנור, שופתת את סיר הבולבוסים, מלבישה ומאכילה את הילדים ושולחת אותם לבית־רבם — כי זה עיקר הוא לי, תנאי ראש וראשון! להם לפי הטף אמנם יחסר לפעמים, חלת־לחם לשבת אף זו לא בכל פעם תמצא, ואולם שכר־למוד לבני — ארבעה זכרים לי, יחיו ויאריכו ימים, מלבד הנקבות — זה קודש־קדשים הוא לי, חוק ולא יעבור, לא יעצרוני רעמים וברקים! הן אני לא אלך בחוקותיהם של בני הדור החדש, שמצעידים הם את ילדיהם למדחפות, דוחקים אותם דוקא לאסכולות של הגויים, כמו שעושה, למשל, בריל בנו של החזן, כמוהו כגוי טמא לכל דבר, מתגאל בפתבגם וטועם טעם נקניקים אסורים, תפהנה עצמותיו, אף כי לא ממקנאי קנאת אלהי־צבאות אנכי. אין דרכי להוציא לעז על בני־אדם, ולשון־הרע זרה לרוחי... ואולם מערבת אני לך מין בשאינו מינו, ואתה הלא תסלה לי, שטבעי הוא בכך. באמת אמרו: תשעה קבין שיחה נטלו נשים...

(סוף יבוא).

החלום ושברו

מאת

אליעזר בן־יהודה.

א.

חלום חלמתי...

כשלש וארבעים שנה עברו למן הרגע הנפלא ההוא בחיי, כשנגלה לפני עיני בפעם הראשונה פתאום החזיון בליל אפלת הגלות, רק כשלש וארבעים שנה, עוד לא יובל שלם, — והנה אני רואה שברו!

וזה שברו שזכיתי לראות עתה בעיני, זה שברו של אותו החלום, הוא כל־כך נהדר, כל־כך מבהיק בזוהר הוד יופי, שיש רגעים שהרהורים רעים עולים על דעתי, שמא אין זו מציאות, שמא מה שנדמה לי שברו של החלום אינו בעצמו אלא עוד פעם חלום...

ואולם, רגש של הממשות המציאות של הדבר גובר במהרה ומפזר את כל ההרהורים. אם אין הכל חלום, אם כל המאורעות האיומים של ארבע השנים האחרונות שאנו רואים בעינינו אינם גם הם חלום, — אז גם מראה שברו של אותו החלום, שחלמתי כמעט לפני יובל שנים, שאנו רואים עתה כולנו, איננו חלום. זה מעשה של מציאות. הדברים שכתב באלפור ללורד רוטשילד בשם ממשלת אנגליה הם ממשיים בממשות מציאית...

לא! זה לא חלום, כי־אם שברו של החלום.

ובמדה שזה הרגש של ממשות הדבר מתגבר ונקבע בנפשי, כך במדה מחשבותי שטות ודאות על־פני אלה ארבעים השנה שעברו בין החלום ובין שברו, וזכרונות רבים מתנשאים ממעמקים ועולים וצפים ומתיצבים לפני עיני רוחי, ואני חוזה בהם ומוצא בהם לא מעטים, שנדמה לי שהם ראויים להתפרסם בקהל דוקא עתה, באלה הרגעים הגדולים של תחילת שברו של החלום ההוא.

אבל, כעין הקדמה לעצם החלום רואה אני צורך לרשום בקוים מעטים את הדרך, שבו הנחתני יד מקרי חיי בילדותי עד החלום אשר חלמתי:

* * *

על שני דברים אני מצטער כל ימי ואינני יכול למצוא לי תנחומים.

נולדתי לא בירושלים, ואף לא בארץ־ישראל.

ודבורי מהרגע שהייתי נפש ממללת היה — לא בעברית.

למן הרגע אשר דרכה כף רגלי על אדמת האבות אמצתי את כל כחי ל„התארץ־ישראל": התאבקתי באהבה בעפרה, שאפתי בצמא את אוירה, הסתכלתי בעונג בהריה ובעמקיה, בהדר חליפות צבעי שמיה, בזריחת שמשה ובשקיעתה, הקשבתי ברגש־קודש לגעגועי נהריה ונחליה, ואוכל לאמר, כי בכלל אני מרגיש את עצמי ארץ־ישראלי, ירושלמי. ניתק כל חבור וקשר ביני ובין כל שאר הארצות, ואני חש אהבה רק לארץ אחת — לארץ־ישראל. אהובה עלי עצם הארץ, חביבים עלי אפילו יסוריה, אפילו מחלותיה, קדחותיה.

ואף־על־פי־כן אני חייב להודות, כי בקצת רגעים בחיים, כשזכרונות הילדות מתגברים, כשגעגועים למקום מולדת מתעוררים במסתרים, אז — יש שפתאום עומד לפני עיני מראה של מקומות לא מארץ־ישראל, ואלה המקומות מדברים לנפשי לשון של חבה נסתרה, ואז אני מרגיש, כי לא נולדתי בארץ־ישראל וכי לעולם לא אוכל לחוש לאדמת האבות אותה החבה העמוקה, שאדם חש למקום מולדו וילדותו.

וכמו בענין הארץ כן גם בענין הלשון.

כמדומני, כי כל חברי בני הגולה שהתישבו בארבעים שנה האחרונות בארץ־ישראל יודו, כי אני יותר עברי מהם. לא חלילה באהבה להלשון העברית, ולא בדעת הלשון, כי־אם, פשוט, בזמן ובכמות. אני התחלתי לדבר עברית שנים הרבה קודם להם, ואני מדבר עברית כל יום ויום הרבה יותר מהם. אני מדבר עברית, ורק עברית, לא בלבד עם כל בני ביתי, כי־אם גם עם כל איש ואשה שידעתי, שהם שומעים עברית פחות או יותר, ואיני משגיח בזה לא בהלכות דרך־ארץ ולא בהלכות כבוד נשים, ומתנהג בזה בגסות גדולה, גסות שגרמה הרבה שנאה והתנגדות לי בארץ־ישראל. וכבר נהיתה הלשון העברית לשוני לא בלבד בדבור, אלא גם במחשבה, ואני מחשב בעברית ביום ובלילה, בהקיץ ובחלום, כשאני בריא וכשאני חולה, ואפילו כשאני מעונה במכאובים גופניים קשים.

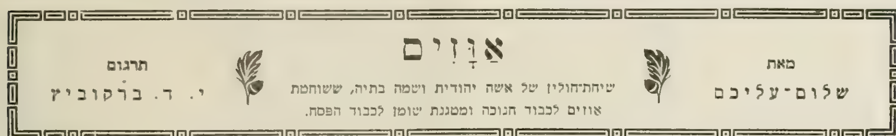
ואף־על־פי־כן, עלי להודות שוב: פעמים, כשדעתי צוללת במחשבות, בפרט מימים עברו, מימי הילדות והנעורים, והיא משתחררת לרגע, מבלי שארגיש זאת,

מי שעסקו בכך יודע את אשר לפניו. ראשית, סימן לדבר יש: הכרבולת. מדרכו של אוז, שהוא מעוטר כרבולת לראשו וצוארו ארוך. ושוב מתנכר האוז בקולו: קול גס לו, כקול הגבר. וכשהוא יוצא לטייל, הריהו הולך בראש, הלוך וטפוף לפני האוזות — אף זה מנהג גבר, כמוהו כבשר־ודם, להבדיל. ראית בימיך גבר, נבזה וחדל־אישים מאין כמוהו, ואף־על־פי־כן, בשביל שהוא זכר, הוא נוטל כבוד לעצמו, מהלך בראש, פוסע פסיעה גסה לפני אשתו, כאדם האומר: הרי אני לפניכם בכל קומתי וצביוני!... למה לי להרחיק עדותי? הרי בעלי לפניך. דומה, מי לנו גדול בין חדלי־אישים מנחמן־בר שלי, אשר מיום ידעתיו לאיש לא נסה עדיין להשתבר גם אל צרור נקוב! כי מה כל כבורו וגדולתו, וכל יחוסו מה הוא? באשר יודע־תורה הוא ומתיחס על קרובי משפחתו של רב יוסי הנגיד — מן הקרובים הרחוקים, כמאמרם: גיז ונכד לפרסת־כפות־רגלי־סוסו!... שמא תשאלני: מה יתן לי ומה יוסיף לי קרובי הנגיד? כה יתן אלהים לשונאי וכה יוסיף לכל מבקשי רעתי למזון סעודה אחת! עגמת־נפש הוא נותן לי, צרות ומכאובים בתוספת בזיונות, שהכל מלעיבים עלי בעטיה של קרובתי, זו כלתו של הנגיד, כלה נאה וחסודה, המגלה שערותיה ברבים... ואמנם לא שקר ענו בה הפעם — תמרה נגוזה היא זו, בת־שעשועים! אין כונתי, חלילה, להוציא בזה לעז עליה, ולשון־הרע זרה לרוחי... ואולם מערבת אני לך מין בשאינו מינו, ואתה הלא תסלח לי, שטבעי הוא בכך. באמת אמרו: תשעה קבין שיחה נטלו נשים...

ובכן, אני קונה אוזים... ביון שקנית אוזים, עליך המלאכה להרביץ את האוזים לימות החורף בכלוב. אבל שמא סבור אתה, כי המלאכה ה ז א ת מלאכה נקיה וקלה היא? — שוב אינך אלא טועה. אמנם טוב גם טוב להרביץ אוזים בכלוב. אלא במה דברים אמורים? כשהדירה דירתי והכלוב כלובי, ואני עושה במחיצתי, כאדם העושה בתוך שלו. אבל מה היה משפטי ודיני, כשישבתי, לא עליכם ולא עלינו ולא על כל אוהבינו ודורשי טובתנו, בדירתה של ינטה, ומחיצה מיוחדת לא היתה לי, ובעלת־ביתי, זו ינטה בכבודה ובעצמה, אף היא משלח־ידה היה באוזים ובשומן של פסח. — אדרבה, נסה־נא אתה, אם בעל־נפש אתה, ובוא ושב־נא עם ינטה זו בכפיפה אחת, אם לא על פניך יברכוך ושלש פעמים ביום תצטרך למכות־לחי? ולא זו בלבד, אלא נסה־נא, אם חכם אתה בעיניך, והכר־נא את האוזים, כדי להבחין ביניהם ולדעת, אילו אוזים שלך, ואילו — של ינטה? פעם אחת, ואני ישבתי אז עדיין, לא עליכם ולא עלינו, בשכונתה של ינטה, קרה אותה, את ינטה זו, מקרה לא־טהור: נקרע סגור הכלוב אשר במחיצה, וכל האוזים יצאו ממאסרם ופשטו על ערמת שבלי־השועל באבוסי והשחיתו בה כל חלקה טובה. אמור מעתה: מי משתינו ניזק? ומי צריך היה להעמיד קול־זעות? אני או ינטה? ואף־על־פי־כן, אילו ראית אותה, כשהתנפלה עלי בחמתה וכמעט עשאתני גל של עצמות! אילו ידעה, היא אומרת, כי סוחרת אני באוזים, לא היתה משכירה לי את דירתה, היא אומרת, גם במחיר אלף אלפים דינרי־זהב! אמרתי לה: „אלא במה, סבורה היית, אני סוחרת? באבנים טובות?" אמרה לי: „הרי את בעצמך, היא אומרת, אבן טובה את, ובעלך אף הוא אבן טובה ויקרה, וכל בניך, היא אומרת, אבנים טובות ומרגליות"... העל זאת אחריש ואתאפק?

אשה משונה היא ינטה זו וכמה משונים דרכיה! דומה, מטבע ברייתה הרי היא רכה ונוחה לבריות, עלולה לתת לך את גופה ואת נשמתה גם יחד. אם קרה מקרה, שנחלית, חלילה, או נפלת למשכב, הרי זו מוכנת ומזומנת להפקיר את נפשה למענך. ורק מדה אחת אתה מוצא בה, שהיא נוחה לכעוס. רתחנית היא כל־כך, עד שאין אדם יכול לעמוד במחיצתה! פעם אחת היה מעשה אצלנו, בערב חנוכה היה המעשה — אם אמרתי אספר דברים כהויתם, וסמרה שערת ראשך! ורק טבע הוא בי, שאין אני מסתכלת בקנקן אחרים, ואין דרכי להוציא לעז על איש, ולשון־הרע זרה לרוחי... ואולם מערבת אני לך מין בשאינו מינו, ואתה הלא תסלח לי, שטבעי הוא בכך. באמת אמרו: תשעה קבין שיחה נטלו נשים...

ובכן, הגענו לפרשה זו של הרבצת אוזים... רצונך, שהאוזים יעלו יפה, אין לך תקנה אלא להרביצם ביציאת החודש. חלילה לך לשלוח את ידך אל האוזים בכניסת החודש, תיכף לאחר המולד. אם אתה עושה כן, אבד סברך ובטל סכוייך: האוזים לא יעלו יפה ולא יצלחו למאכל. כל המרביץ אוזים שלא במועד הנכון — את נפשם הוא קובע: מדשן עצמותיהם ומכחיש את עורם. ולא כל־שכן שאין לך שום תקנה אז לקבל פרד מן האוזים. את הפרד שכוח תשכח! ולא זו בלבד, אלא השמר־נא והזהר, שלא תרביץ אוזים ביום, בשעה שעין בני־אדם צופיה הליכותיך. מוטב שתעשה במחשך מעשיך, באפלולית הערב, או גם לאור הנר, ובשעת־מעשה תצבוט את בשרך ותאמר בלחש שלש פעמים: „כשם ששמן בשרי, כך ישמן גם בשרך"... סגולה ברוקה ומנוסה היא מאין כמוה. אמנם בעלי צוחק עלי ועל סגולותי. אומר הוא, כי כל הדברים הללו כקליפת השום הם בעיניו. אבל לוא אמרתי להטות אוזן ולהקשיב לכל אשר יאמר לי בעלי, לא היה מניח חיים לשום בריה! הנה, למשל, מלאו לבו להגיד, על בעלי כונתי, — למדן בין למדנים הוא, יושב כל הימים על התורה ועל העבודה ומעיין בספרים — כי סבוב כפרות אינו אלא מנהג שוטים. מה הדבר הזה בעיניך? אמנם, יהא־נא לבך סמוך ובטוח, כי קבל מידי כפלים ככל דבריו. „מה החלום הזה? — אני אומרת. — האם חכמתך ובינתך עמדו לך להביאך עד כה?" אמר לי: „כך כתוב בספרים". אמרתי לו: „אם כן, אני אומרת, הרי אני ואמי, ודודתי דבורה, ונחמה־בריינה, וסוסי, ודבוסי, וצביה, וצפורה — כולנו רק בהמות אנו בעיניך?"... החריש החכם ולא ענה דבר — ויפה עשה, שאלמלא כן, היה נכוה אצלי ברותחים, למען יזכור ימים רבים! שמא סבור אתה, שאשת־תכמים אנכי, ודרכי דרך ארורה? חס ושלום! האמינה לי, כי יודעת אני גם יודעת להעריך כראוי את ערכו של יהודי בן־תורה, היושב ולומד בספרים, אף־על־פי שמימיו לא נקף עדיין אצבעו הקטנה, ולא משום עצלות, חלילה; אדרבה, מוכן הוא ומזומן לעשות כל מלאכה אשר תעשה, ובלבד שתהיה לו

בחנוכה שעברה אירע לי, לא עליכם ולא עלינו ולא על כל אוהבינו ודורשי טובתנו, מאורע משונה, מקרה של אסון ואושר גם יחד. חייך, כדאי לך לשמוע אל המעשה מתחילתו ועד סופו: מקרה כזה יקרה את האדם רק פעם לאלף שנים. אני עצמי הרי סוחרת באוזים ובשומן של פסח סוחרת אני, ומקרה משונה כל־כך, חייך, לא קרני מעורי ועד היום הזה.

סוחרת אני באוזים... כסבור אדם, מלאכה נקיה וקלה היא זאת? השכמת קום בבוקר, יצאת לאוירו של עולם — ומיד אתה סוחר באוזים? אם כך סבור אדם, אינו אלא טועה! ראשית חכמה — כך הוא הדבר: משנכנס סתיו, ימים שאחר הסוכות, הרי אתה מצווה ועומד לקנות את האוזים בשוק, ולהרביץ את האוזים בכלוב לימות הגשמים, ולפטם את האוזים במאכל ובמשתה, ולהשגיח על האוזים בשבע עינים, לבל תאונה להם כל רעה, חלילה; ורק אחר־כך, כשהגיעה חנוכה, אתה עומד לשחוט את האוזים ולהתקינם למקח־וממכר. ואולם אם מתברך אתה בלבך, כי בנקל קונה אדם אוזים ומרביצם בכלוב, ובאפס־יד שוחט אדם אוזים ומתקינם למקח־וממכר, — סימן הוא לך, שאי־אתה יודע עדיין טבעם של אוזים. ראשית, קנית האוזים לעצמה חכמה היא ולא מלאכה. יצאת לקנות אוזים, על־כרחך אתה זקוק לממון. ואדם, שלא חננו אלהים במטמונים, וגם ירושה לא נפלה לו מבית־אביו, — מה תקנתו? ילך אצל רב אלתר. ורב אלתר — הלא ידעת את היהודי הזה ואת שיחו ואת שיגו, שעשוי הוא להקדיח את מימיך עד היסוד, אינו דוחק את השעה ואינו אץ במעשהו. כלומר: לא שהוא פוטרך בלא־כלום, אלא נוטל את נשמתך קמעה־קמעה, מצוה עליך לילך ולשוב מחר. באת למחר — אמר לך: מחרתים. וכך הוא מדחה את הגאולה מיום ליום. ורק כשהגעת לעצם הענין, או־אז הוא מכביד עליך את ידו, מוצץ את לשדך עד תומו ואוכלך בכל פה: זוקף רבית על־גבי רבית, מחשב עתים, מונה מספר לשעות ועושה ימים כשבועות — זה כחו של רב אלתר! לא לחנם שמן האיש ועשה פימה עלי כרם, והיא, זו אשתו האלתראית — הלואי יהא חלקם של כל אהובי־נפשי בלחייה: שתי לסתות גדלה זו לעצמה, שתי לחיים שמנות וחלקות, שראוי להשחיז סכינים עליהן! ואם מעט לך כל זה — ובאת וראית את הפנינים אשר לצוארה! הנה עמדה זו בימים האלה וארסה את בתה הבתולה — מה אומר ומה אדבר? חייך, אילו זכינו שנינו יחדיו, אני ואתה, רק בכסף הוצאות האירוסין הללו, לשליש ולרביע בלבד, רבונו של עולם, — והדלתי אז לסחור באוזים!... אמנם חתן פשפש ומצא לבתו -- כי נשבעתי, אם הייתי מניח לכמותו לבוא לפני בתי, אל יחשוב לי אלהים זאת לעון. הגע בעצמך: חתן נאה זה קרחת לו בראשו — לדידך הרי זו קרחת, לדידי הרי זו ספחת... אף כי לא מעניני הוא זה — לא אני חלתי ולא אני הריתי... ובפרט שאין דרכי להוציא לעז על אחרים, ולשון־הרע זרה לרוחי... ואולם מערבת אני לך מין בשאינו מינו, ואתה הלא תסלח לי, שטבעי הוא בכך. באמת אמרו: תשעה קבין שיחה נטלו נשים...

ובכן, קונה אני אוזים... היכן קונים אוזים? כסבור אתה בודאי — בשוק? במקום שקונים כל דבר? יפה דרשת! אילו עמדנו לצפות לקניות אלו, שנעשות בשוק, היינו מחכים עד בוש! רצונך לקנות אוזים למקח־וממכר, אין לך אלא להטריח את כבודך ולהשכים קום עם הנץ־החמה, בשעה שהקדוש־ברוך־הוא בעצמו כביכול עודנו ישן, ולצאת הרחק־הרחק מן העיר, עד בואך מאחרי בתי־הריחים. אלא שגם תקנה זו לא תועיל לך ולא כלום: מובטח לך, כי יש עוד אשה חכמה כמותך, שקדמתך ובאה לעמוד מאחרי בתי־הריחים בטרם בוקר. ולא עוד, אלא שזמן לכן הקדוש־ברוך־הוא אשה שלישית, והיא חכמה משתיכן גם יחד, ונזדרזה ובאה בעוד לילה — בקיצור, היריד מוכן, יריד לכל דבר. שם אנו עומדות, כל הנשים בחבורה, סוקרות ומחכות בכליון־עינים, אורבות לעוברי־דרכים, מתפללות כל אחת בלבה, אולי יראה אלהים בענינו וישלח לנו גוי מוביל זוג אוזים למכירה, אז נתנפל עליו ועל אוזיו מכל העברים: „שא טאבי, טשולאוויטשע, זא גוסקו?“ — כלומר: כמה תחפוץ, בן־אדם, במחיר האוז? והיה אם הגוי גוי נבון וחכם הוא ודרך סוחרים דרכו, ונענה לך והראך את סחורתו ועמד אתך על המקח; אך יש אשר יקרה אלהים לפניך גוי עקש ופתלתול, אשר יפנה לך עורף ולא יאבה ולא ישמע לך: „כלך־לך! — הוא צועק — נעמא או מענע גוסקו!“ — כלומר: אין לי אוזים ולא כלום! מה תענה על לשון כזו? הלא תענה ותאמר: „היתכן, גוי ערל שכמותך? הלא עינינו הרואות, הלואי תצאנה עיניך מחוריהן, כי אוז אתה מוביל למכירה, הלואי יובילו לך שי מן השמים — סיר מלא קדחת וכל חלי וכל מדוי מצרים הרעים!“... אבל הוא באחת: „העט נע פראדאיו גוסקו!“ — כלומר: אין לי אוזים למכירה! וגם כאשר יראה אלהים בעניך וירחמך, והגוי ירך את לבו הערל ויוציא את האוז מתחת ידו, הלא אז גם אז עליך להתבונן תהילה אל האוז הזה, לבדקו שבע בדיקות ולבחון אותו בחון היטב. ולבחון אוז, כדי לעמוד על אפיו, לא כל אדם מסוגל. להודיעך, כי חייב אדם להיות מומחה לאוזים, כשם שיש מומחים, להבדיל, לאבנים טובות ומרגליות. לדידך, למשל, לפי שכלך והבנתך, הרי כל האוזים שוים. ואולם הידעת, אם שמעת, כי מדרכם של אוזים, שהם נבדלים לזכרים ולנקבות? יש אוזים ויש אוזות. לא הרי האוזה כהרי האוז. האוזה מקבלת שומן לבשרה, ואילו האוז אינו מקבל אלא מגינת־לב ומפח־נפש. אלא אם כן, כיצד יודעים להבחין בין אוז לאוזה? אל־נא יפול לבבך:

וַיִשְׂאוּ זְקֵנַי עַל כִּתְפָם תַּרְמִילָם מְלֹא אַדְמַת אַרְצֵנוּ.
יְצִילוּ פִּרְחָחַי בְּעֵינָם קַו־זֹהַר מִזָּהֳרֵי שָׁמַי.
וְכֹהֲנַי נָשְׂאוּ הַמְּנוֹרָה לְהַעֲלוֹת אֶת נֵרָהּ בַּנֵּכָר,
וְכָכָה יָצָאתִי בַּגּוֹלָה.

וְחַיַּי בַּגּוֹלָה יָדַעְתָּ? הָיִיתִי לְקָרְבַּן אַהֲבָתָם,
הָאַהֲבָה זוֹ הוֹרָה נְבִיאָם וְהוּב־בְּלוֹרִית וּתְכוּל־הָעֵינָיִם.
וְאָמְנָם עַד מָוֶת חִבְּבוּנִי וְתָמִיד כִּי הָגוּ הָעַמִּים
לְהֵיטִיב גּוֹרָלִי בַּחַיִּים וּלְטַהֵר אֶת נַפְשִׁי מֵחֶלְאָה.
מַה פִּשְׁעָם, אִם גָּרְמָה אַהֲבָתָם מַכְאוֹבִים לִפְעָמִים נוֹרָאִים?
מַה פֶּשַׁע הַדּוֹב, אִם גּוֹעַ הַתִּינוֹק הָרַךְ חֲבוּק כַּפָּיו?
גַּם דוֹן טוֹרְקְבֶמַּדָּה מַה פָּשַׁע, וְלַהֲקוֹת מְרֵעָיו מֶה חָטְאוּ,
כִּי הֶעֱלוּ אֶת גְּוִיּוֹת אֲבוֹתַי עַל מַעַרְכוֹת הָעֵצִים הַיּוֹקְדִים?
עֵדִים הֵם נֵרוֹת־הַדּוֹנָג, הַזְּמִירוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת לִכְבוֹדָהּ,
וְעֵינֵי הַנְּזִירִים הַנִּשּׂוּאוֹת בִּתְפִלָּה שָׁמַיְמָה, שָׁמַיְמָה...
כֹּה גָּדְלָה אַהֲבָתָם אֶל עַמִּי, וְכָכָה הִתְלַקְּחָה אַהֲבָתָם
מִתַּחַת לָרְקִיעִים מָה רַבִּים זֶה שָׁנִים וְדוֹרוֹת אֵין מִסְפָּר.

וְאַרְצִי? עֲלוּבָה, שׁוֹמֵמָה, מִתְאַבְּלָה עַל דּוֹר נְעוּרֶיהָ,
לֹא מָסְרָה אֶת חֵילָהּ לְזָרִים, וַעֲתֶרֶת תְּנוּבָתָהּ לֹא גִלְּתָה.
הִיא סָגְרָה אֶת רַחְמָהּ וַתֵּאָנַח: עֲקָרָה אָנֹכִי, עֲקָרָה.
כֹּה שָׁמְרָה אֶת שְׁבוּעַת־אֱמוּנִים וַתְּצַפֶּה לְדוֹרָהּ־גּוֹאֲלָהּ.
וְאוּלָם עֵת תֵּתַע בְּעַרְבוֹת הַגִּלְעָד אוֹ גִבְעוֹת אֶפְרַיִם,
בַּלַּיְלָה עִם חִלּוּף אַשְׁמוֹרוֹת, עֵת נוֹפְלִים כִּמְטַר־פָּז כּוֹכָבִים,
וּדְמָמָה כַּבִּירָה שׁוֹלֶטֶת בְּרַחֲבֵי הַיְקוּם וַאֲגַפָּיו,
גַּם פֶּלֶג־סְתָרִים הַנֶּאֱבָק עִם סְלָעָיו הַחוֹסְמִים אֶת דַּרְכּוֹ
כְּבָר הִפְסִיק תְּלוּנוֹתָיו וַיִּשְׁלֶם, וּגְדוֹלָה הַדְּמָמָה וַאֲיֻמָּה,
יֵשׁ תַּאֲזִין נְגִינָה מַה־דַּקָּה בּוֹקַעַת מִתּוֹךְ הַדּוּמִיָּה,
כְּהֶמְיַת הָרוּחַ הַתּוֹעָה בְּחָרְבוֹת אַרְמוֹנוֹת עֲזוּבִים,
וְיֵשׁ בָּהּ מִשְׁקַט הַיֵּאוּשׁ, אַךְ רוֹעֵד גַּם צְלִיל שֶׁל תּוֹחֶלֶת.
שִׂים אָזְנְךָ אָז כַּאֲפַרְכֶּסֶת וְתַקְשִׁיב מַנְגִּינַת־נְכָאִים:

(סוף יבוא).

מַצֵּבוֹת לִגְדוֹלֵי בָנֶיהָ, זִכָּרוֹן לַנְּבִיאִים הַחוֹלְמִים,
שֶׁדָּרְכוּ עַל סַלְעֵי אַדְמָתָהּ וְרוּחָם הִמְרִיאָה שָׁמָיְמָה.
„קְטַנְטַנָּה"... יִתְלוֹנְנוּ עַמִּים, שֶׁנִּקְשַׁר טַבּוּרָם אֶל אַרְצָם,
עַל מִדַּת הָאָרֶץ כִּי קְטַנָּה, עַל גְּבוּלוֹת מִסָּבִיב כִּי צָרִים,
כְּהֶרְגֵּן עֲבָדִים עַל סִירָם; אַךְ לֹא כֵן מְדִינָתִי הָרְחוֹקָה:
שִׁלְטוֹנָהּ בְּשַׁחֲקֵי הַתְּכֵלֶת, וּלְשַׁחֲקֵי הַתְּכֵלֶת אֵין גְּבוּלוֹת...
„קְטַנְטַנָּה"... אַךְ קוּם־נָא, בֶּן־אָדָם, וְנוּדָה בִּנְתִיבוֹת הָעוֹלָם,
מִגְּלִילוֹת הַסִּינִים, בְּנֵי עֵינֵי הַשְּׁקֵדִים וּמְגַדְּלֵי זְנַב־בְּלוֹרִית,
עַד אָהֳלֵי הָעֲרָבִים הַזְּקֵנִים, הַיּוֹשְׁבִים מִשְׁלְבֵי־רַגְלַיִם
עַל כָּרֵי טַפִּיטִים יְקָרִים וְהוֹזִים בַּעֲשַׁן הַנַּרְגִּילוֹת,
וְעַד הָאַרְכִיפֶּלַגּוֹס בִּקְצֵה יַם הַשָּׁקֶט, שָׁם בָּנִים צְעִירִים,
עוֹר פְּנֵיהֶם לָחוּם שֶׁמֶשׁ־דָּרוֹם וּלְחוּם אַהֲבַת־דָּרוֹם לְבָבָם,
מִתְהַלְּכִים בֵּין שְׂדֵרוֹת הַתְּמָרִים וּמְעָרִים אֶת נַפְשָׁם בַּחֲלִילָם;
הַגִּידָה, בֶּן־אָדָם, הַגִּידָה, אֵי מָקוֹם בְּמֶרְחֲבֵי־עוֹלָם —
וְרֶגֶשׁ לֹא יָבוֹא לְלִבְּךָ, כִּי עוֹמְדוֹת רַגְלֶיךָ וְדוֹרְכוֹת
עַל עַפְרוֹת אַרְצֵנוּ הָרְחוֹקָה, כִּי זֹהַר שָׁמֶיהָ עַל רֹאשְׁךָ,
וּבְאַפְּךָ לֹא יָבוֹא מוֹר הָרֵי יְהוּדָה אוֹ שַׁדְמוֹת בֵּית־לָחֶם?...

וְאֹת אַרְצִי הָרְחוֹקָה, הַבְּרוּכָה, רָאוּהָ הָעַמִּים חָמְדוּהָ,
כִּי כֹּחַ לָהּ טָמִיר הַמּוֹשֵׁךְ וּמוֹשֵׁךְ וְנִגְרוֹ מִי יַעֲמוֹד,
כְּזִמְרַת אִשָּׁפָה יוֹשֶׁבֶת חוֹף יַמִּים לְעוֹבְרֵי אֳנִיּוֹת
נִמְשָׁכִים, מִתְקָרְבִים עַל־כָּרְחָם וְיוֹרְדִים לְעִמְקֵי הַתְּהוֹמוֹת.
לֹא אֶחָד הָעָם אֲשֶׁר עָרַב אֶת לִבּוֹ לְבַלַּע מִקְדָּשִׁי,
וְנִפְגַּשׁ עִם מוֹתוֹ עֵת שָׂם אֶת פְּעָמָיו עַל מִפְתַּן שְׁעָרָיו.
אֶחָד רַק אֶחָד נִצְּחָנִי. אֵשׁ נֶאֱחֲזָה בִּקְצוֹת הַר־הַבַּיִת,
וּבְאָהֳלֵי רוֹמָאִים קוֹל רִנַּת־עוֹז: „הִירוֹסוֹלִימָה אֶסְט קַפְּטָה!
נִפְזַר עָם זֶה עַל־פְּנֵי אֶרֶץ וְיִהְיֶה אוֹר יֶשַׁע לַגּוֹיִם".
אָנֹכִי נִלְחַמְתִּי כַּשַּׁחַל, נִלְחַמְתִּי וָאֶחֱרוֹק אֶת שִׁנַּי,
כִּי מָאוֹס עַד מָוֶת מָאַסְתִּי בְּחַיֵּי תּוֹלַעַת־הַמֶּשִׁי,
טְפוּחַת־בְּעָלֶיהָ וּשְׁמוּרָה עַד תִּתֵּהּ אֶת מֶשְׁיָהּ הַיָּקָר;
מָאַסְתִּי בַּכִּבְשָׂה הָרוֹבְצָה, כִּי יָגוֹז אֲדוֹנָהּ אֶת צַמְרָהּ.
„לַעֲצְמִי נָא אֶחְיֶה, לַעֲצְמִי! — שָׁאַגְתִּי מֵעַל מִבְצַר מַסָּדָה.—
אִם לִחְיוֹת לֹא אוּכַל, אֲמוּתָה מוֹת בִּרְיוֹן עַל חַרְבּוֹ וְקַשְׁתּוֹ!"
יְאוּלָם גַּם שְׁנֵיהֶם, לֹא לִחְיוֹת לֹא לָמוּת, לֹא נָתְנָה לִי רוֹמָא...
אָז מַקֵּל לָקַחְתִּי בְּכַפִּי וָאֵצֵא לָנוּעַ בָּעוֹלָם.

סלחן הוא מטבעו. סולח הוא למשנאיו ומרחם הוא על הבריות הקטנות. יודע הוא, שאם לא היום — מחר ירוצו אחרי מרכבתו ויתאבקו בעפר גלגליה. האמת הלאומית צנועה, ביישנית היא ולא תתן ברחובות קולה. האמת יפה ונעימה היא כמות שהיא, גם מבלי קשוטי הדבור המסולסל, ואין היא צריכה לזיקי אש עשויה. בשעת אושר וחדוה כזו לא נפזר אמרים לריק ולא נרבה שאון.

בשורה גדולה באה לנו: ישועתנו הלאומית קרובה לבוא. דבר גדול הבטיחו לנו. נקבל־נא את הדבר הגדול כגדולים, בכובד־ראש הראוי לדבר. הממשלה האנגלית, הכובשת של ירושלים, הבטיחה לעזור לנו לבנות את ביתנו בארץ־ישראל. זאת אומרת: על העם העברי מוטלת חובה, החובה היותר קדושה בשעה זו, לקבץ את כל כחות התחיה הצפונים בקרבו ולהביא את כל הקרבנות הדרושים לגאולת עולמים, למען יוכל לקבל את העזר אשר יתנו לו. אין עוזרים לעם אלא אם יעזור לעצמו.

ומה היא חובתנו בשעה זו?

חובתנו היא, ראשית כל, לסדר ולגייס את חיל כל כחותינו, כחות התחיה וכחות היצירה שלנו, לבל ידח ממנו נדח. צריכים אנו להראות את העולם הגדול, כי ראויים אנחנו לגאולה, כי כבר נתבגרה הכרתנו הלאומית וכבר יודעים אנו להתרומם, לכל הפחות בשעה כזו, מעל חוג הקטנות והענינים הפעוטים. כל חלוקי־דעות, שיש בידם לעכב בשעה זו את הגאולה ולהטיל חשד באחדותנו הפנימית, — חלוקי־דעות כאלה, לו גם יהיו חשובים מאד כשהם לעצמם, הרי הם נחשבים כדברים קטנים וזעירים לעומת גדלה של השעה. אין אנו, הציוניים, רשאים ויכולים לוותר בשעה זו אף על אחד מאנשי התחיה שלנו, מאנשי היצירה שלנו. כל כמה שנהיה עשירים בכחות, הן בחומר והן ברוח, נרגיש עוד את חסרונם בכל מקום. תעודה ענקית ניתנה לנו, ועלינו למלאותה בזריזות ומהירות, ואיך זה יכולים אנו לדחות מעלינו אותם האנשים ואותם הכחות, אשר הם מן הראשונים ומן היותר מסורים לרעיון התחיה? איך יכולים אנו להרחיק מעלינו בשעה זו את אלה, שעמדו כגבורים בתוך מערכות המלחמה הלאומית, ואת אלה, שעבדו אתנו שכם בשכם, יד ביד, את אלה, שהביאו קרבנות גדולים לעבודת התחיה? איך יכולים להרחיק ואיך יכולים להתרחק כל אלה הציוניים, שסבלו אתנו ושקבלו חצי שונאינו מבית ומבחוץ, מימין ומשמאל? אל צרות־עין ואל עניות־רוח בשעה עשירה כזו! אל־נא נוריד את מעשה הגאולה מגבהה! השאלה היא בשעה זו, לא למי מישפט הבכורה, כי־אם: מי לנו ומי לצרינו הגמורים, שאין להם שום תקנה? הד״ר חיים ווייצמאן אסר על הקונגרס הציוני החמישי את המלחמה נגד הרצל ונגד המפלגה הציונית השוררת. הוא יסד את הפראקציה העממית, שהתקוממה אז נגד השלטון הציוני. ווייצמאן היה מתנגד קיצוני להנהגה של דוד וולפסון וחבריו. בכל זאת לא הרחיקוהו מתוך הועד הפועל ומתוך ההנהגה הציונית גם אלה, שהיה בידם להרחיקו ולדחותו מחוץ למחנה. ישוו־נא עתה בנפשכם, כמה היתה מפסידה הציוניות, אילו הרחיקו באמת את ווייצמאן המורד בשעתו! אני חושב, כי רבים מטובי הציוניים מכירים כיום את טעותם הגדולה, בסלקם את ידם מעל וו. זאבוטינסקי, הלוחם בעד לגיון ציוני, ובהתאמצם להרחיק את אחד מטובי בנינו הבונים מעל מחננו. הקרע שעשו בנפשה של הציוניות על הקונגרס השביעי, בזה שהרחיקו ביד חזקה ציוניים, כישראל זאנגביל, הפרופיסור מאנדלשטאם וחבריהם, — הקרע הזה יהפצע שהשאיר אחריו לא נרפאו עד היום.

על המנצחים להיות בעלי־נפש רחבה, ועל־כן מוטלת חובה לאומית עליהם להיות הראשונים, המושיטים יד להציוניים המרוחקים מפני סבות שונות, צודקות או בלתי־צודקות. שעת נצחון היא גם שעת סליחה ומחילה כללית. החשבונות של אתמול אין להם כיום שום ערך.

רק אם יתאחדו כל כחות התחיה, כל כחות היצירה הלאומית, שיש לנו במזומנים, רק אז נוכל לגשת אל העבודה הענקית, המוטלת לפנינו.

מִתְעוֹרְרוֹת תִּקְווֹת נוֹשָׁנוֹת...

מאת
ישראל אפרת.

מִתְעוֹרְרוֹת תִּקְווֹת נוֹשָׁנוֹת וַחֲלוֹמוֹת נִשְׁכָּחִים מְקִיצִים,
וּפִירִים רַעֲנַנִּים עֲמוּסֵי טַל תְּחִיָּה בַּמֶּרְחָב מְנַשְּׁבִים,
וּמְרַחֲפִים צִלְצְלֵי בְּשׂוֹרָה וּרְמָזִים עֲטוּפֵי־עֲרָפֶל,
כַּקּוִים הַתּוֹעִים חֲרֵדִים וְחוּרִים עֵת יִכְלֶה הַלַּיְלָה,
יִשְׁמֵשׁ לֹא תִרְאֶה הָעַיִן, אַךְ יַרְגִּישׁ הַלֵּב אֶת קִרְבָתָהּ —
עִיר קֶט יְתוֹפִיעַ בִּגְאוֹנָהּ יַהֲדָרָהּ עַל הַרֲרֵי מִזְרָח.

מְדִינָה קְטַנְטַנָּה יֵשׁ הַרְחֵק עַל גְּדוֹת גַּלֵּי תְּכֵלֶת מְנַגְּנִים,
קְטַנְטַנָּה אַךְ מְלֵאַתִי הָרִים מִתְפָּרְצִים עַד תּוֹעֲפוֹת עָבִים,

ואין שום רשות למי שיהיה, אף לא להסתדרות הציונית, להתבצר במבצרה שבנתה לה ולהוציא את עצמה מתוך הכלל, או להוציא את הכלל מתוך מבצרה. פתחו שערים ויבוא גוי מחכה לגאולה וינצח בעצמו על עבודת התחיה שלו. זאת היא הקריאה, שיצאה בחוגים ידועים יחד עם הופעתה של התנועה הקונגרסית, וזאת היא הקריאה, הנשמעת כעת בחזקה מעברים שונים, אחרי שהרעיון הציוני זכה לנס של קפיצת־הדרך על־ידי גלוי־דעתה של הממשלה הבריטית.

והנה אם שומעים אנו את הקריאה הזאת מפי אלה, שעמדו עד יום הנס מ נ ג ד להרעיון הציוני, ויהתלו בו ובהסתדרות הציונית כיד הגסות הטובה עליהם, ולא הניחו מידם שום הזדמנות לשלוח בו את חציהם, — הננו מבינים את החזיון הזה. מבינים אנחנו את הלך־נפשם ואת מצב־רוחם של הרואגים החדשים הללו לשלום ציון. חציהם אינם שנונים עוד וגחלי־הרתמים שלהם כבו בבת־אחת ותהיינה לגל של אפר, ורק נוחם אחד עוד נשאר להם: גם לי גם לך לא יהיה. נצא־נא ונתקע ונתריע, כי כולנו ציוניים, כולנו בעלי־תחיה, וכי דורשים אנו איפוא לפתוח את שערי ההסתדרות הציונית לרחבה, כפתוח שערי עיר מבוקעה. אנחנו אמנם לא נכנס דרך השערים הפתוחים, אבל נדרוש, להפך, כי הציוניים יצאו אלינו דרך השערים הללו, וההסתדרות הציונית תתרוקן מאוכלוסיה. כמובן, אין הם באים אלינו בשפה ברורה כזו, כי על כן יודעים הם פרק בהלכות כסוי והטמנה, אבל תמימות יתירה יש להם, אם חושבים הם, שאין לנו די כח להסיר את עלי־התאנה, שתפרו לכוונותיהם, ולראות להיכן פניהם מועדות. באוהבי הציוניות החדשים הללו לא נתקוטט, לא נתוכח עמהם וגם לא נתגרה בהם. די להם ענשם בעולם הזה. הציוניות המצרפת והמטהרת תעביר גם את זוהמתם הם בעל־כרחם ולמרות רצונם.

אבל מצטערים אנו עד למאד, בשמענו קריאה מעין זו גם מפי ציוניים מאורגנים. וכי אינם מבינים, שההסתדרות הציונית ה י א מ ח נ ה ש ל ח ל ו צ י ם ביחס לעם ישראל? וכי אינם מבינים, כי החיץ, שהם בונים בין העם ובין ההסתדרות הציונית, אך תפל הם טחים אותו והוא נופל מאליו? וכי אינם מבינים, שריח דימא־גוגיות נודף מקריאה כזו, האומרת להרוס את מחנה החלוצים, בשעה שהציוניות מתקרבת להגשמתה, ולבכר עליהם חדשים מקרוב באו, שיתרונם רק בזה, שחדשים הם? וכי בשביל שהחלוצים של התנועה הציונית נשאו את דגל התחיה ברמה, בעת שהתקוה היתה עוד רחוקה, ומכל עבר הביטו עליהם ביחס של בטול, — וכי בשביל זה הפסידו?

אין אף אחד בהסתדרות הציונית, הרוצה לסגור את הדלת בפני האורחים החדשים. בבקשה, יבואו־נא באלפיהם וברבבותיהם. ההסתדרות הציונית מחכה להם זה כמה. ובזרועות פתוחות תקבל אותם, אבל לפתוח את השערים, כדי להריק את הציוניות מכלי אל כלי, להתיש את כחה של ההסתדרות היחידה, שהביאה את הרעיון הציוני עד הלום — חידה היא לנו, וקשה לנו למצוא את פתרונה. אין זאת, כי כח התלהבותם של הציוניים הללו חזק מכח היצירה שלהם.

יש לנו שער, השער הציוני, והוא פתוח לרחבה, אבל לא לשם יציאה, כי־אם רק לשם כניסה.

חוֹבָתֵנוּ בְשָׁעָה זוֹ

מאת

ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן.

לא נחלל את קדושת השעה הגדולה, שאנו עומדים בה עתה, על־ידי דבורים מפוצצים, כי כשם שאין לחמם את האויר הקר על־ידי המשמוש בכלי מודד־החום, כך אין להלהיב את הלבבות הקרים על־ידי מליצות חמות. בשעה שהלב מלא — הפה שותק.

השעה הגדולה מטלת עלינו חובות לאומיות חדשות, שאין לזלזל בהן אף רגע אחד. ועלינו להבין אותן בטרם נבוא לעשותן. עד עתה האמנו, הרגשנו וגם ידענו, כי בוא תבוא שעת הגאולה, אך לא ידענו מתי היא באה. נכונים היינו אנחנו, הציוניים, לעבוד בער הרעיון של תחית ישראל על אדמת ישראל ולהביא לו כל קרבן, גם אם תבוא גאולתנו הנאמנה לאחרי מאות שנה, יען כי ידענו ידיעה עמוקה, כי רק זאת היא הדרך היחידה והיותר נכונה לתשועת עמנו, להרמת כבודו ולהגברת כחות יצירתו הרוחנית והמוסרית. עד עתה היינו רק מחכים ומקוים לגאולה, מבלי דעת גם באיזו צורה תגלה לנו לראשונה. והנה עתה כבר עומדים אנו על מפתן גאולתנו. עד עתה היינו רק כחולמים וכלוחמים על דרכי הגאולה, שנראתה לנו כנקודה קטנה ומאירה בתוך חשכת ערפל, נקודה רחוקה ותועה ב„נתיבות־החלב" של שמי תקותנו. והנה בימים היותר אחרונים נגלתה לנו גאולתנו בצורה ממשית ומסוימה: ממשלת אנגליה, בהסכמת בעלות־בריתה, הבטיחה לנו גלוי ומפורש, כי נכונה היא לעזור להעם העברי לבנות לו בית (כלומר, ליסד מדינה יהודית) בארץ אבותיו. והנה עתה, סמוך להבטחה זו, נפלה ירושלים בידי האנגלים. גורלנו הוטל איפוא. וקול ברמה נשמע: מלחמת־עולם זו היא מלחמת הצדק והיושר לנגד העריצות, השואפת לבלוע עמים קטנים ולדכאם תחת רגליה. עתה יש אמנם טעם לחיינו וגם טעם למותנו. עתה יודעים אנו בשביל מה אנו חיים, וכי גם כדאי הוא הדבר לחיות חיי עם היושב על אדמתו ויוצר לו את תרבותו המיוחדה, שהיא עתידה להיות אור לגויים. עתה יודעים אנו על שום מה אנו מתים במערכות־המלחמה. דמנו לא נשפך כמים לשוא ולחנם. עתה יודעים ורואים כל אלה, שנלחמו בעקשנות מרובה ובלתי־פוסקת, וכשהיה דרוש — גם במסירות־נפש, על הרעיון של תחית העם העברי, — כי לא לשוא היתה מלחמתם.

לא עתה היא השעה לבוא בחשבון עם כל אלה המתנגדים והשונאים להרעיון הציוני מתמול ומשלשום. שעת נצחון היא לרעיוננו הגדול. נצחון האמת הלאומית על כל הבגידות, השקרים והזיופים. הנצחון, נצחון־הצדק,

VOL. IV NEW YORK, DECEMBER 14, 1917 No. 39

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית ניו־יורק, כ"ט כסלו, תרע"ח גליון שלשים ותשעה

פרשת השבוע

פתיחת השערים.

הקריאה לפתיחת שעריה של ההסתדרות הציונית אינה חדשה, וכבר נשמעה בשעתה לא פעם ולא שתים גם מעל במת הקונגרסים הציוניים. רבים מהציוניים, ביחוד מבעלי המהלך המזרחי, — כלומר, אלה שבססו את ציוניותם על יסוד התרבות המזרחית, בנגוד למערביים, שהמדיניות כשהיא לעצמה היתה להם לנקודת־הכובד של הרעיון הציוני, — לא יכלו בשום אופן לבנות חיץ בין השתתפותם בחיי הגולה ובין שאיפתם לציון, מפני שגם בהשתתפותם בחיי הגולה, בעמלם להמשיך את בנינה של התרבות המיוחדת שלנו, לשכלל אותה ולתקן על־ידיה את עולמנו, עד כמה שתנאי חיי גולה נותנים לנו את האפשרות לתקנם, ראו לא תשלומי מסים וארנוניות, שהגלות מטילה עלינו, לא מלואה של איזו חובה, שאי־אפשר להשתחרר ממנה, מבלתי יכולת לשלול את הגלות ולבטלה, אלא ראו בה, בהשתתפותם זו בחיי הגולה ובדאגתם לתקונם ושכלולם, את פקודתה של הציוניות עצמה, לא מצות־עשה שהגלות גרמה, כי־אם חובת התחיה ונזירתה העליונה. והיה כי לא מצאו להם הציוניים הללו תכנית רחבת־ידים, שתקיף את כל צדדי החיים מרובי־הגוונים, בתוך ההסתדרות הציונית עצמה, היו באים ומכריזים על נחיצות פתיחת השערים. אמנם פתיחת השערים היתה להם מושג נרדף להרחבת הגבולים. הם לא דרשו מעולם, שההסתדרות הציונית תקל את הכניסה לתוכה, אך כדי שתתהדר ברב עם, כי־אם בקשו, כי ההסתדרות הציונית תרחיב את תחומי תכניתה, כי השתתפותם של הציוניים בהעבודה התרבותית בארצות־הגולה תהיה חובה ולא רשות, וכי ההסתדרות הציונית עצמה תקח חלק בעבודה זו בתור הסתדרות, ועל־ידי זה יתרבו ממילא אוכלוסיה, והעם כולו יראה בה חזות־הכל, לא רק הסתדרות, הדואגת לעתידו בלבד, כי־אם הסתדרות, השומרת ומגינה גם על ההוה שלו, מתיחסת בחבה לקניניו הרוחניים ומשתדלת להוסיף את רכושו הלאומי. ומכיון שיבוא העם לידי הכרה כזו, לא יעמוד עוד מרחוק ויתן לה את ידו בדמיוניו כך טענו בעלי המהלך המזרחי שבההסתדרות הציונית, והחיים הוכיחו, כי הצדק היה אתם, מפני שעל צדם היה ההגיון הבריא. ברוסיה וגם בארצות אירופה המערבית ראתה ההסתדרות הציונית בשנים האחרונות את עצמה מחויבת לצאת מתחומי תכניתה הרשמית ולהרחיב את חוג עבודותיה. התפתחותו של הישוב החדש בארץ־שאיפתנו גזרה על ההסתדרות הציונית לקחת על עצמה את העבודה התרבותית בארץ, כי הוכיחה למדי, עד כמה מעמידים אנו את עתידו של הישוב בחזקת סכנה, במסרנו את העבודה התרבותית לידי הסתדרויות אחרות, שיסודן אינו יסודנו ושאיפותיהן אינן שאיפותינו. נתאמתה עוד הפעם ההשקפה, שאם שנים עוסקים בעבודה אחת, אבל אין להם מטרה משותפת, סופה של חבילה כזו שתתפרד, מפני שהכל הולך בחיים אחרי המטרה. וגם בארצות־הגולה באו הציוניים על־ידי נסיון החיים לידי השקפה מחלטת, כי אי־אפשר להכנים את בני הדור הצעיר תחת כנפי הציוניות אלא על־ידי עבודה תרבותית, והיא מכוונת כלפי מטרת התחיה הלאומית, וכי רק על־ידי עבודה כזו רוכשים את הנפשות ועושים נפשות להציוניות.

אמנם בזמן האחרון החלו לפרש את הקריאה של פתיחת השערים באופן אחר לגמרי. לא הרחבת הגבולים של התכנית הציונית דורשים, כי־אם פתיחת השערים במובן המלה היותר פשוט, ולפעמים שומעים אנו בקריאה זו לא תביעה של פתיחת השער בשביל כניסה כי־אם בשביל יציאה. באים בטענות: אין אפיטרופסים להרעיון הציוני, כל העם הוא בעליו, ואי־אפשר להרשות, שרק הסתדרות יחידה תהיה התובעת בשם העם. העם כולו יעמוד על תביעתו הלאומית, והעם כולו יבחר בשליחי צבור שלו,

דימונסטרציה

עברית

גדולה

לכבוד הדקלאראציה של הממשלה האנגלית

ערוכה על־ידי אגודת

„פועלי־ציון" סניף שלישי

ביום הראשון, 16 לחודש דצמבר

באולם קלינטון

151 רחוב קלינטון, ניו־יורק.

הנואמים:

ד"ר נחמן סירקין

דוד בן־גוריון

פרופיסור נחום סלושץ

ישראל בלקינד

שלמה גולדנברג

דוד פינסקי, — יקריא.

המשחקת הידועה, הגברת

ליזה ווראן תדקלם.

בן־צבי, יושב־ראש.

הכניסה חפשית.

ההתחלה בשעה 8 בערב בדיוק.

כל העברים מבוקשים לבוא.

נשף עברי גדול

ערוך על־ידי

הסתדרות „אחיעבר"

לזכר

יהודה ליב גורדון

במלאת עשרים וחמש שנים למותו

ביום ה', 27 בדצמבר, בשעה 8 בערב,

באולם קלינטון, 151 רחוב קלינטון.

הנואמים:

ראובן בריינין, פרופ. נ. סלושץ, דר. ש. מ. מלמד, אב. גולדברג, צבי שארפשטיין, צ. ה. מאסליאנסקי.

המקריאות:

המשחקת המצוינה ליזה ווארון, בתיה רוטברג, ש. הוירשטריט.

המזמרות:

ה. דנדם, ה. ר. מולוטין.

י. ז. פרישברג — — יושב ראש.

הכניסה: 25 סנטים כרטים.

הנחה לתלמידים — — 15 סנטים.

כרטיסים להשיג במערכת „התורן", 89 רחוב דילאנסי; חנות־הספרים דרוקרמאן, 50 רחוב קאנאל.

נשף חנוכה

נערך על־ידי אגודת עבריה דברונזביל

ביום הראשון, אחרון דחנוכה, בשעה השמינית בערב בדיוק בהת"ת דסטון עוו.

נאומים: ראובן בריינין, פרופ. נחום סלושץ, ישראל בלקינד.

הקראה: המספר הידוע ועורך „התורן" מר י. ד. ברקוביץ, יקריא מכתבי שלום־עליכם.

זמר: הדסה דנדם.

דקלומים: דבורה שבורץ, יונה בליי.

הכרטים 25 סנטים.

יושב־ראש: מ. א. זלדין.

התורן

עתון שבועי

חתוכן

VOL. IV NEW YORK, DECEMBER 14, 1917 No. 39 (89)

HATOREN Published Weekly by HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc. (A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., A. S. Orlans, Sec'y). 89-91 DELANCEY ST., NEW YORK Telephone, Orchard 5882.	מחיר „התורן": לשנה — $3.00 לחצי שנה — $1.50 בחוץ לארץ ובקנדה: לשנה — $3.50 לחצי שנה — $1.75 לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת. הכתובת: Hatoren, 89-91 Delancey St., N. Y.	SUBSCRIPTION RATES: One year—$3.00 Six months—$1.50 Foreign Countries and Canada: One year—$3.50 Six Months—$1.75 Single copy 7 cents. Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, August the 11th, 1913.

מחיר גליון ז׳ סנטים

הקונה דבר בשם „התורן"

מביא ברכה ל„התורן".

אל קוראי „התורן"

אנו מבקשים מאת כל אלה מקוראינו, שלא סלקו עוד את חובותיהם ל„התורן", להזדרז בדבר ולשלם לנו את דמי החתימה תיכף ומיד, שלא להמתין עד אם נזכירם פעם ושתים. בזה יקילו מעלינו את העבודה הקשה ולא יביאונו לידי הוצאות מרובות על תוי הפוסטה וצרכי הדפוס, העולים בימים האלה ביוקר גדול.

כמו־כן מעירים אנו את תשומת־לב הקוראים הותיקים, שהצלחת הספרות העברית בארץ הזאת קרובה ללבם, על החובה הגדולה, המוטלת עליהם, ליעזור לנו ברכישת חותמים חדשים, כדי לבסס את „התורן" על יסוד חמרי מוצק ולהספיק בידי מנהליו את היכולת לשקוד יותר ויותר על שכלולו ולהביאו לידי המדרגה האידיאלית הרצויה.

הנהלת „התורן".

כתובת

הד"ר נחום סלושץ:

24 West 120 St., New York, N. Y.

טליפון: הארלם 4904.

חש במעיו יתרפא

ב„עקס־לאקס"

(ילקוט הרפואות).

יצא לאור ספר **פחדו בציון חטאים** סודות מן החדר ע"ד הציוניות הטהורה, אשר היתה למשיסה בידים לא מטהרות. מאת אפרים ריינארד, יכיל המאמרים: סוד האבות, סודות בצלאל, סוד ועד הלשון העברית, כסף אמריקה, יער הרצל, זיוף בדה"י, וכו'. נמצא למכור אצל ה' דרוקערמאן, 50 קאנאל סטריט, אהרנזאהן, 127 א. בראדוויי והיברו פוב־לישינג קאמפ. מחירו 60 סענט.

ואצל המחבר:

2135 Berlin St., New Orleans, La.

דרושה כותבת על מכונת הכתיבה בעברית ויהודית.

הכתובת:

ראובן בריינין

1639 Monroe Ave., Bronx, N. Y.

ההנהלה של „התורן" הזמינה מבלאות לכריכה בשביל כרך „התורן" השבועי, שנה ראשונה. המבלאות עשויות בהדור מיוחד. בידי ההנהלה נמצא מספר מצומצם של הכריכות האלה בשביל אותם הקוראים, הנוהגים לפאר את ארונות־ספריהם בכרכים מהודרים.

מחיר כל כריכה עם המשלוח 35 סנט.

לפנות בהזדמנות אל הנהלת „התורן".

הקונה דבר בשם „התורן" מביא ברכה ל„התורן".

רק שבוע אחד

יפה־פיות חטובות גו ומלאות חן, בחליפותיהן המקסימות, כמו: **פאטימא** הקוסמת בקלפים הידועה **מאילדים־קיוסק** **חאדיג'ה** **וסאלימא** המחוללות המהוללות **מדמשק** ומפוסים מזרחיים שונים, אנשים ונשים, תפגשו

בקונצרט המזרחי ובאלל מאסקאראדי

במוצאי שבת, 15 לחודש דצמבר

(שבת חנוכה)

באולם ניו סטאר קאסינא

101-115 רחוב 107 מזרחה, אצל פארק אווניו

— נערך על־ידי —

פועלי ציון סניף א', ניו־יורק

$200 בפרסים יחולקו $200

הכרטיסים 25 סנטים

להשיג בלשכת „פועלי־ציון" 266 רחוב גרנד.

ובלשכת „התורן".

הוצאת „ספרא" בוסטון

יצאו לאור:

„שחרית", ח"א. (מהדורה שניה, מוגהה ומתקנת).
מאת ב. הירש, מ. תומרוב וש. שטיין.

„שחרית", ח"ב. ספר למוד הלשון העברית לשנה הראשונה
מאת ב. הירש ומ. תומרוב.
ספר למוד הלשון העברית לשנה שניה.

הספר „שחרית" ח"א מכיל תרגילים וספורים מקוריים, כתובים בסגנון קל ומלבב ומתאימים להבנתם של התינוקות.

הספר „שחרית" ח"א התוה לו דרך חדשה בחלוקת השמות, הפעלים והתארים במדה פרופורציונאלית, באופן שמתחלת למודו ירכש לו הילד חלק מתאים מכל חלקי הדבר.

הספר „שחרית" ח"ב מכיל חומר רב ומרבה הגונים, הכולל בתוכו: ספורים, שירים ומאמרים מקוריים ומלקטים ממיטב ספרות הילדים בעברית והכללית.

בספר „שחרית" ח"ב נמצאים תרגילים מוכנים בשביל עבודה עצמית ללמוד הדקדוק והשפה, בדרך נוחה וקלה.

ספרי „שחרית" הם כעין פרוזדור ללמוד החומש. לתכלית זו נכנסו בהם ספורים מספורי התורה, ערוכים בשפת מקרא קלה, בצורה נאותה להבנת הילדים. כל החומר הספרותי שבספרי „שחרית", נסדר בהדרגה מרויחת מן הקל אל הכבד ומן הפשוט אל המרכב.

המהדורה הראשונה של „שחרית" ח"א (עשרת אלפים אכסמפלרים) נמכרה כולה במשך שמונה ירחים. הספר „שחרית" נתקבל בתור ספר למוד בכל בתי הספר היותר משבחים באמריקה ובח"ל.

המחיר:

שחרית ח"א, מכורך 30 סנט. שחרית ח"ב, מכורך 45 סנט.

למורים, לבתי־ספר ולמו"ס — הנחה הגונה.

הכתבת:

SAPHRO PUBLISHING CO., 62 Chambers St., Boston, Mass.

„שחרית" ח"א נמצא למכירה גם אצל סוכננו בניו־יורק:

S. DRUCKERMAN, 50 Canal St., New York.

השיטה הזאת הונהגה לא רק בשם היושר והצדק לכל בני הגזעים השונים, שמהם מורכב העם האמריקאי, אלא גם כדי לשמור ולהגן על אותם המוסדות, שלהבטחת קיומם אנו נכונים להביא כעת את הקרבנות היותר גדולים.

עושה אני חקירה ודרישה בענין הזה, ועוד היום הוצאתי פקודה להזהיר את כל הקבלנים משיטת הממשלה ככל הנבלה שתהיה בנוגע לאיזה אזרח שהוא, מבלי הבדל דת וגזע בארץ הגדולה הזאת.

שלך באמת ובתמים,

ניוטון בייקר,

מיניסטר המלחמה.

• • •

מחיי האגודות.

- הסניף העברי (השלישי) של „פועלי־ציון" בניו־יורק עורך לכבוד מלאת שנה לקיומו נשף ספרותי־זמרתי וסעודת חברים. הנשף שהוא כולו עברי על־פי נוסח ארץ־ישראל, יהיה ביום הראשון, כ"ד כסלו, באולם 188 רחוב לודלאו, בשעה השמינית בערב. כל יודעי עברית קרואים לבוא.

— אגודת „מסדה" תתאסף ביום א', 9 דצמבר, **בשעה 8 בערב** בדיוק, באולם „זרובבל", 22 מערב רחוב **114. על הפרק ענינים** חשובים. החברים מחויבים לבוא.

— אגודת „התחיה", ברונזוויל, תתאסף **ביום הראשון, 9 דצמבר,** במרכז הציוניים, 296 רחוב סקמאן. **על הפרק: ההכנות האחרונות** ליום הדגל וגם תכנית ספרותית. **יודעי עברית רצויים.**

תקון טעויות.

בפיליטון „א ל מ ל א מ ו ר א ו ש ל ע ו ר ך" ב„התורן", גליון ל"ז, נפלו שבושים אחדים שפוגמים את הכונה. **בעמוד 3,** חטיבה ראשונה, שורה 10, צריך להיות: **„ידעתי, כי הדבר הזה** יהא נראה כעין פאראדוכס". — **בעמוד 3, חטיבה שניה, שורה 9,** במקום „בקומה זקופה", צריך להיות: **„בקומה כפופה". — בעמוד 5,** חטיבה שניה, השורה השלישית אינה במקומה, **וכל המשפט צריך להקרא** כך: „**אין הבדלה לרעה ואין משוא־פנים בספרות, והנכנס יכנס בשלו** ולא במסוה על פניו ובפוך על עיניו". — **בעמוד 7, חטיבה שניה, שורה** אחרונה, במקום: „ולסופרים כמותו", **צריך להיות „ולסוברים כמותו".**

נדפס בבית־הדפוס העברי־הלאומי, 431 רחוב גרנד, ניו־יורק.

הועידה, היה מלא צירים ואורחים מכל קצות רוסיה. את נאום־הפתיחה נשא חבר הועד המרכזי, א. טננבוים.

אחרי הנאום הזה נשמעו נאומי־ברכה מבאי־כחן של הסתדרויות שונות — רובן אוקראיניות: הסתדרות הסוציאליסטים הריבליוציונרים האוקראינים", ה„סוציאל־דימוקראטים האוקראינים", ה„הסוציאליסטים־פדראליסטים האוקראינים", ה„ראדה" ומועצת־הפועלים. על כל הנאומים האלה השיבו „פועלי־ציון" ביהודית, שתורגמה לאוקראינית.

בתור חברי הנשיאות נבחרו: ב. בורוכוב — יושב־ראש נכבד, ר. קנדזרסקי, נ. בארו, נ. רפאלקיס, א. ריווצקי, א. טננבוים. בתור מזכירים — יר. אסתרקין וח. לוין.

בועידה נתקבלה שורה שלמה של החלטות בנוגע להעבודה בארץ־ישראל לאחרי המלחמה והאבטונומיה הלאומית בארצות־הגולה.

* * *

התקנתו של בית־הספר הלאומי לנערות בניו־יורק.

ועד המנהלים של בית־הספר הלאומי לנערות יסד קופה מיוחדה לתקונו ולשכלולו של בנין המוסד הזה, שנקנה זה לא כבר על־ידיו. לתכלית זאת נמנו פלוגות אחדות, העוסקות בקבוץ כספים לטובת הקופה הזאת. יש לקוות, כי הפלוגות האלה יצליחו במשלחתן, וכל עברי ולאומי, הרוצה בתקנתו של החנוך העברי בארץ הזאת, יתמוך בידי המנהלים להעמיד את המוסד החנוכי המצוין הזה על הגובה הראוי.

שונות

המחזור הראשון של האופיצירים היהודים ברוסיה.

לפני זמן־מה ערכה הקהלה היהודית באודיסה חגיגה נהדרה לכבוד המסיימים היהודיים הראשונים של בית־הספר הצבאי לאופיצירים בעיר ההיא. בית־הכנסת הברודי הגדול, שבו נערכה החגיגה, והרחובות מסביב לו היו מלאים אנשים מכל שדרות העם שבאו להשתתף בשמחה הדישה־במינה זו של היהדות הרוסית. בחגיגה לקחו חלק גם אחדים מבאי־כחם החשובים של החוגים הצבאיים ברוסיה, צירי מועצת אנשי־הצבא ועוד.

החגיגה נפתחה בתפלה ואחריה באו הנאומים.

הראשון לנואמים היה הרב גליקסברג, שברך את האופיצירים היהודים, כי ישכילו בכל דרכיהם ויהיו בנים נאמנים לעמם ותפארת להצבא הרוסי. אחריו ברך החייל לאחינסון את האופיצירים היהודים בשם הסתדרות אנשי־הצבא היהודים המקומית

על הבימה עולה, לקול מחיאות־כפים כ ערות, מנהל בית־הספר הצבאי, הגנרל פנטיאשו, ומשמיע בנאומו את הדברים האלה: „מעולם לא הבחנתי בין נוצרי ליהודי. מובטחני, כי האופיצירים היהודים יהיו ראויים לתעודתם. עדים הם חבריהם הורוויץ ורובינשטיין ודומיהם, שעזבו את בית־הספר, לפני סיימם אותו והלכו למערכת־הקרב וכגבורים נפלו חללים על שדה־הקטל. בא־כחו של הועד הצבאי החוקר אומר בנאום־ברכתו, כי היום יום חג הוא לא להעם היהודי בלבד, אלא לכל בניה הנאמנים של רוסיה, שהרתו על דגלם את המלים: שויון ואחוה. בשם העיר אודיסה נושא נאום־ברכה ראש העיר, בריקוויטש, ובשם מועצת־העיר — לייזירוביץ.

האחרון לנואמים המברכים הוא מר מ. אוסישקין. אופיצירים יהודים כשהם לעצמם — אומר הנואם בתוך שאר דבריו — אין בהם כל־שום חדוש. בארצות מערב־אירופה מכפום רב בין כל העמים הנלחמים כעת. אולם להיהדות הרוסית הם חזיון חדש, שהיא צריכה לברך עליו. היהודי הרוסי ידע עד הימים האחרונים רק לציית ולהשמע לפקודות אחרים; היכולת לפקד ניתנה לו רק עכשיו. הכשרון לפקד ולצוות תלוי הרבה בהאבטוריטטה של האיש, בתכסיסו ובהתנהגותו ובכחו המוסרי. מברך הוא את האופיצירים לשוב משדה־המערכה שלמים לא רק בגופם, אלא גם ברוחם ובכחם המוסרי.

על הברכות משיב האופיציר היהודי אוירבוך. האופיצירים היהודים, אומר הנואם, יחזקו ויחלימו את הצבא הרוסי ממכת הזאנדארמים והשוטרים של השלטון הישן, שדבקה בו. היהודים ישמרו ויגינו על הצבא הריבולוציוני ועל החופש שבא על־ידיו לכל ארץ רוסיה.

* * *

חליפת־מכתבים המדברת בעדה.

לפני זמן־מה נתפרסמו בעתון הניו־יורקי „וואירלד" מודעות של קבלנים־נגרים במחנות הצבא של ארצות־הברית, שבהן נאמר, כי דרושים להם רק פועלים נוצרים לעבודות הנגרות השונות. מודעה זו של קבלנים בעבודת הממשלה, שריח אנטישמיות נודף ממנה, עוררה את תשומת־לבו של העסקן הצבורי היהודי לואיס מארשאל, והוא פנה במכתב אל מיניסטר־המלחמה בייקר בוואשינגטון והעירהו על העול הזה. מפני שמכתבו של מר מארשאל ותשובת שר המלחמה עליו הם תעודות, המפיצות אור על כל הענין הזה, לפיכך אנו מוסרים אותם בזה במלואם.

מכתבו של מר מארשאל.

14 נובמבר, 1917.

אדוני המיניסטר הנכבד: —

לטובת עניני הכלל רואה אני חובה לעצמי להעיר את תשומת־לבך למודעה שנתפרסמה בה„וואירלד". עלפי המודעה הזאת, דרושים לעבודת הממשלה ממאתים עד אלף פועלים. בשני המקרים האלה נאמר בפירוש, כי הפועלים האלה יהיו דוקא נוצרים. הכוונה היא גלויה וברורה: שום עבודה לא תנתן ליהודים מאת קבלני הממשלה בעבודה, הנעשית במחנות הצבא. העתונות היהודית מטפלת בהענין הזה ומוכיחה בראיות ברורות, כי הרבה נגרים יהודים, שעבדו ביאפהאנק ובמחנות אחרות, פוטרו מעבודתם מבלי טעמים מספיקים כלל וכלל.

בזה יש עלבון למספר גדול של תושבים חרוצים, המתפרנסים מיגיע־כפיהם. ואת העלבון הזה יש להרחיק, משום שיש בו כדי להביא לידי תוצאות מעציבות, אם אחרים יראו בו אות ומופת חותך, כי להיהודים, הנאמנים לארץ הזאת כשאר התושבים, אין מקום לעבודה בעבודות הממשלה השונות. כדאית היא שאלה זו לחקירה ודרישה מפורטת ומדויקה. מובטחני, שאין צורך בהוכחות, כי אין להממשלה שום רשות לעשות חוזה עם קבלנים כאלה, הנוטלים להם את הזכות להגביל הגבלות בנתינת עבודתם, כמו שעשו הקבלנים המודיעים האלה. אם הממשלה לא תעשה שום דבר בנדון זה, אז תהיה שתיקתה דומה לאות הסכמה על מעשה כזה.

המכבדך,

לואי מארשאל.

תשובתו של מיניסטר המלחמה.

הדפרטמנט הצבאי, וואשינגטון.

נובמבר 19, 1917.

אדוני הנכבד מארשאל: —

תודה לך על העירך את תשומת־לבי להמודעה ב„הוואירלד" הניו־יורקי, שיש בה משום הגבלה. זכיותיהם של הנגרים היהודים.

התמכרותם הנאמנה של היהודים לארץ הזאת ידועה לי היטב, ואין אני מטיל שום ספק בה.

שיטתי היתה תמיד שלא להרשות שום הגבלה נגד איזה איש בשביל אמונתו או גזעו, ותמיד הייתי מדכא כל נסיון להגבלות כאלה, בין שנעשה על־ידי פקידי הדפארטמנט הצבאי ובין שנעשה על־ידי הקבלנים העושים במלאכת הדפארטמנט הצבאי.

היה הלורד רוטשילד, שבנאום־הפתיחה שלו הביע את בטחונו, כי העם היהודי בארץ־ישראל יצטיין במקצוע האגריקולטורי, כמו שהצטיין במקצועות הקולטורה הרוחנית. מרכזו של העם היהודי יהיה אמנם בארץ־ישראל, אבל זכיותיהם של היהודים בארצות־פזורים השונות לא תרופחנה על־ידי זה.

המיניסטר לעניני הבלוקאדה, לורד רוברט ססיל, ברך את העסקנים הציוניים בעבודה פוריה ומוצלחת והביע את שמחתו על הצלחתם הגדולה בפעולותיהם להתגשמות הרעיון הציוני עד עכשיו. הנואם הביע את התקוה, כי ביחד עם העם העברי יקומו לתחיה גם העם הארמיני והעם הערבי. אנגליה שואפת לדבר אחד, והוא, כי הצדק יהיה השליט העליון בעולם.

מי שהיה מיניסטר לעניני־הפנים באנגליה היהודי הרברט שמואל, הודיע בנאומו, כי במשך שלש השנים האחרונות עזר להציוניים, עד כמה שידו מגעת, להתגשמות הרעיון הציוני. מקוה הוא, כי האמרה „לשנה הבאה בירושלים" תתקיים במלואה בקרוב.

אחריו נשאו נאומי־ברכה להעם היהודי בא־כחם של הארמינים, מופטי דשיאן כריסטיאן, ובא־כח הערבים, עבדול־אקי יאפארוואמי. על הברכות האלה ענה בשם הציוניים מר נחום סוקולוב.

הנואמים סייקס וקפטיין הדגישו בנאומיהם את נחיצותה של ברית־ידידות בין היהודים, הערבים והארמינים.

דברו עוד: ישראל זנגביל, הרב הכולל ד"ר נ. הרץ, הד"ר משה גאסטר, הרב קוק מיפו ודזשיימס רוטשילד (אחי הלורד). זה האחרון דבר על מצב הגדוד היהודי, המתהוה כעת באנגליה, והודיע, כי בזמן האחרון נספחו אל הגדוד הרבה מתנדבים חדשים.

גולת־הכותרת לכל הנאומים האלה היה זה של הד"ר חיים ווייצמאן, שנתקבל מאת הנאספים באובאציות הומיות ורועשות. הד"ר ווייצמאן בקש את הקהל לעמוד ולחדש את שבועת־האמונים העתיקה. עם ספר התנ"ך בידו עמד הד"ר ווייצמאן וקרא בקול סוער את המלים „אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני", וכל הנאספים הרימו ידיהם הימניות וענו אחריו מלה במלה. הרושם, שעשתה הצרמוניה הזאת על הנאספים, היה נמרץ מאד, והרבה מהם בכו מרוב רגשותיהם. תיכף לאחרי השבועה הושרה על־ידי הנאספים שירת „התקוה" וההמנון האנגלי.

בין המשתתפים באספה זו היו הרבה נוצרים מגדולי־ההשפעה באנגליה: חברי הפארלאמנט וחברי בית־הלורדים, כהני הכנסיה הנוצרית ועוד. באספה נקראו מכתבי־ברכה מאת המיניסטר ההוה לענינים חיצוניים, ארתור באלפור, מאת מי שהיה מיניסטר לענינים החיצוניים, לורד עדוארד גריי, מאת לורד קרו והלורד סלבורן, מאת מנהיג הפועלים האנגלים (מי שהיה מיניסטר) הנדרסון, מאת המיניסטרים לאנג והודז ועוד מאת כמה מגדולי המלוכה, בהם גיניראלים ואדמיראלים של הצבא והצי האנגלי. כל הברכות האלה נתקבלו בסערות־רצון על־ידי הקהל.

באספה האחרונה של „אגודת אחים" („אנגלו דזשואייש אססאסייאיישאן") בלונדון נתקבלה החלטה להביע תודה להממשלה האנגלית על הדקלאראציה. כדאי לציין, שנשיא האגודה הזאת, המתבולל הידוע קלויד מונטיפיורי, התנגד להחלטה בכל תוקף, ואף־על־פי־כן נתקבלה למורת רוחו ורצונו.

* * *

גלוי־דעת מאת הועד הזמני לעניני הציוניות.

בישיבתו האחרונה ביום א', 25 נובמבר, החליט הועד הזמני לעניני הציוניות לפרסם את גלוי־הדעת הזה אל כל יהודי אמריקה:

הדקלאראציה של הממשלה האנגלית לטובת יסוד מקלט־בית לאומי להעם היהודי בארץ־ישראל מסמנת תקופה חדשה בדברי ימי ישראל. כונתה הנדיבה והנבונה של ממשלת הוד מלכותו בהבטחתה לעשות כל מה שבכחה להקל את התגשמותה של המטרה הציונית בהתאם נמור היא לשיטת־הפוליטיקה של האומה הבריטית ביחס ליהודים, ומתאימה היא גם לשיטת הפוליטיקה של שחרור הלאומים הקטנים והגנתם, שממשלות־ההסכם, ובתוכן גם ממשלתנו, שואפות להנהיג בכל העולם כולו.

הדקלאראציה של אנגליה היא הכרה גלויה בתעודתו ההיסטורית של העם היהודי. שאיפתו הנצחית של עם ישראל לשוב ולהתכונן מחדש בארצו ובמולדתו הולכת ומתקיימת בימינו לעינינו. אולם גאולתנו השלמה תבוא רק על־ידי אומץ־לבנו ועל־ידי התמכרות נאמנה לרעיוננו. ציון החדשה תשוב ותבנה רק על ידי יהודים. יען מאז ומעולם גדול היה כחו של העם היהודי בהבאת קרבנות על מזבח אידיאליו, וציון החדשה בודאי שתשוב ותלבה בקרבו את הזיק הקדמון של גבורת־נפש ואומץ־לב. האינטרסים של העם עומדים כעת למעלה מאינטרסיהם הפרטיים של מפלגות או יחידים. הגלות היא רשימה ארוכה של טלטולים ונדודים מאונס בלי קץ ובלי תכלה; שיבת־ציון היא שיבת־בנים מסודרה ומכובדה לגבולם.

נפתחו אפקים רחבים לשורה שלמה של תכניות מעשיות להתישבות העם היהודי בארץ־ישראל ולהתנחלותו בה. כל ההכנות, המכוונות לתעודה הלאומית הגדולה הזאת, צריכות להעשות תיכף ומיד. אולם בל יתעה אף אחד מאתנו בשוא מקוצר־רוח וכחוסר סבלנות. צריכים אנו להשקיף על המאורעות והמקרים בזהירות נבונים. המחנה שלנו יאסף; הסתדרותנו תוסיף עוז ועצמה; וגיים נגייס־נא את כל האמצעים החמריים והרוחניים שברשותנו. מחנה מסודר ובעל־משמעת צריך לכוון את צעדיו לקראת כל נטיה ונטיה במהלך המאורעות. המטרה הלאומית צריכה להיות כעת המטרה היותר עליונה.

הועד הזמני לעניני הציוניות קורא לכל היהודים לתת את ידם להסתדרות הציונית. הגיעה השעה המכריעה בחיינו. זקוקים אנו לאנשים, שיעשו את העבודה, וזקוקים אנו לאמצעים, שעל־ידיהם אפשר להשיג את התוצאות הנכספות מעבודה זו. כל יהודי ויהודי מחויב לעשות ולפעול לפי מדת יכלתו לגאולת עמנו ולנחלת ארצו. התאמצות־הכחות המשותפה של היהודים בכל ארצות תבל תציל את ציון החדשה מפני הגלות — חזון לבם ומשאת־נפשם של גדולי נביאינו וחוזינו.

* * *

„יום־הדגל".

מטעם הלשכה האמריקאית של הקרן הקיימת לישראל נקבע יום א', 9 דצמבר, ל„יום־הדגל" של קרן־הלאומית. ביום הזה יצאו אלפי מתנדבים ציוניים בכל הערים ברחבי ארצות הברית למכור „דגלי־ציון", שהכנסתם מוקדשת כולה לטובת הקרן הזאת. לכבוד היום הזה פרסמה הלשכה את הכרוז הבא ליהודי ארצות־הברית:

„נרות־חנוכה הקטנים יפיצו השנה נוגה עליון וזוהר־תפארה. האור החדש, המאיר כעת על תקות עמנו, ישתקף בהם בכל בהירותו והדרו.

„הדקלאראציה של הממשלה הבריטית בדבר יסוד מקלט־בית יהודי לאומי בארץ־ישראל מוסיפה ערך ממשי גדול ומיוחד לכל עבודה ופעולה, הנעשית על־ידינו בארץ־ישראל ולשם ארץ־ישראל.

„מובטח לנו כעת, כי הקרן הקיימת לישראל תגדל ותתרבה, עד שתעשה לאותו הכח המניע הגדול, אשר בעזרתו יעלה בידנו לעשות את קרקע ארץ־ישראל ואוצרותיה לקנין כל העם היהודי כולו.

„מובטח לנו גם כן, כי במהרה בימינו יתנוסס דגלנו הכחול־הלבן על הר ציון וינפנף מעל ראש עמנו החפשי, שיחשל שם את גורלו לפי רוחו ורצונו הוא.

„כעת יודעים אנו להעריך ביותר את פעולותיהם הגדולות של חלוצינו על הרי יהודה ושדמותיה, פעולות שקרבו את גאולתנו.

„ומפני זה בטוחים אנו, כי אחינו ואחיותינו בכל מקום שהם יקבלו בחנוכה הבאה את מתנדבינו בחבה תירה ובסבר פנים יפות ויעניקו ביד רחבה להקופה הלאומית, זה האוצר העממי הגדול, שנוצר על־ידי רעם בשביל העם".

* * *

ועידת „פועלי־ציון" ברוסיה.

בקיוב נקראה ביום 8 ספטמבר שעבר הועידה השלישית של „פועלי־ציון" ברוסיה. האולם הגדול של האינסטיטוט המסחרי, שבו נפתחה

כי הפחד הזה פחד־שוא היה. סוף־סוף נתלבה הזיק הלאומי בלבות ההמונים היהודיים הגדולים, וניצוץ זה כיון שנדלק הולך ונעשה לעמוד־אש, המאיר ומחמם את כל ישותנו הלאומית. ההתלהבות, שתקפה כעת את כל פנות העם, אש קודש היא, אין בה משום האש הזרה של המלאכותיות וההתנפחות, המצויות ברוב ההתעורריות והדימונסטראציות הפומביות שבמקרים ובמאורעות אחרים בחיי ההמונים היהודיים באמריקה. ובהיות ההתעוררות השוררת כעת טבעית ביותר ונובעת באופן בלתי־אמצעי מלב ההמונים, אינה קולנית והיסטרית כהראשונות, אלא מתונה ומנומסה, ספוגה רוח של אחריות ורצינות, כיאות לשעה מכריעה כזאת בחיינו.

רוח זה היה מורגש ביחוד באספה הפומבית, שנקראה בניו־יורק על־ידי „פועלי־ציון" ביום החמשי, 30 נובמבר, באולם הגדול „קופר־יוניון". עוד כשעה לפני הפתח האספה היה האולם מלא מפה אל פה, ואנשים למאות לא יכלו להכנס אליו מחוסר מקום. האספה נפתחה בשעה השמינית על־ידי מר ב. צוקומאן, שבדברים קצרים, היוצאים מן הלב, באר לקהל הנאספים את ערך השעה הגדולה להעם היהודי בכלל ולהפרוליטאריון היהודי בפרט. השעה דורשת התאמצות הכחות של כל המפלגות והשדרות, אולם הפרוליטאריון היהודי צריך להיות החלוץ העובר לפני המחנה, כדי שיהיה מקומו מכובד בחיים היהודיים החדשים בארצנו העתיקה־החדשה.

מר י. בן־צבי מקביל בנאומו את שני המאורעות הגדולים, שאירעו במשך השנה להעם היהודי: את הריבולוציה הגדולה ברוסיה והשתחררות היהודים בארץ ההיא ואת הדקלאראציה הבריטית בדבר שיבת־ציון. המאורע הראשון שחרר מיליוני יהודים י ח י ד י ם בגבולות ארץ ידועה, ואילו המאורע השני משחרר את ה ע ם היהודי ב כ ל ארצות־פזורו. הדקלאראציה של הממשלה הבריטית היא המאורע היותר גדול, שאירע בחיי העם היהודי מימות פרסום כרוזו ההיסטורי של כורש מלך פרס, ואולי עולה היא עליו בכמה פרטים. אבל דקלאראציה זו לא תספיק לרכישת הארץ, אם לא נרטיבה בזעת אפנו ולא נשקנה בדמנו ובלשד עצמותינו. החלוצים הראשונים, שהקריבו את נפשם ומאדם על מזבח ארצנו ועמנו, יעמדו לנו תמיד בתור מופת חי באופן עבודת גאולתנו.

מר י. בן־גוריון מדבר בשם הקדושים והגבורים, השומרים והפועלים בארץ־ישראל, שמסרו את נפשם על קדושת הארץ ועל קידוש האידיאל הציוני. שפתיהם של המתים הגדולים האלה דובבות בקבריהם, שמצאו להם בעבדם עבודת עמם וארצם, דובבות ואומרות: יהודים, עלו אל הארץ ורשוה בדם לבבכם ובזעת אפיכם; אז, רק אז, מובטח לכם, שהארץ תהיה ל כ ם לנחלה. בסוף נאומו קורא הנואם את שתי ההחלטות האלה:

„א) מעומק לבנו אנו מברכים את הנצחון ההיסטורי של תקות העם היהודי ואמונתו במשך שנות אלפים בגאולתו הלאומית.

„ברגשי שמחה וגיל אנו מברכים את הדקלאראציה הרשמית של הממשלה האנגלית אל ההסתדרות הציונית, שבה היא מכריזה על זכותו של העם היהודי על מקלט־בית לאומי במולדתו ההיסטורית.

„בחרדת־קודש אנו מביעים את דעתנו לפני ההיסטוריה היהודית, כי חובתו היותר גדולה של כל יהודי ויהודי בעת הזאת היא להקדיש את כל כחו ומאדו וגם, אם יהיה צורך בדבר, להקריב את נפשו ליסוד מקלט־בית יהודי בארץ־ישראל.

„ב) אנחנו, פועלים יהודים סוציאליסטים וריבולוציונירים, מתחייבים להיות מן החלוצים הראשונים בתנועת החירות הלאומית שלנו, להספח אל ההסתדרות הציונית הפרוליטארית ולעזור בכל כחותינו לניוסו התכוף של הפרוליטאריון היהודי בשביל ארץ־ישראל, לשם ארץ־ישראל ובארץ־ישראל.

„נשבעים אנחנו שבועת־אמונים לקבל עלינו את עבודת החלוצים המתים, הפועלים והשומרים, שמסרו את נפשם על חירות העם העברי ותחיתו בארץ העברים, להמשיכה ולהביאה לידי הנצחון הגמור".

בהזכיר הנואם את החלוצים, שמסרו את נפשם על הארץ, כבדו כל הנאספים את זכרם בקימה.

היושב־ראש מעמיד למנין את שתי ההחלטות האלה ומזהיר את הנאספים על האחריות הגדולה, שמקבלים הם על עצמם, בהצביעם ביחוד בעד ההחלטה השניה. כל איש הירא ורך הלבב אל יצביע בעדה; לא להם היא מכוונת. מקהל הנאספים הגדול של אלפים איש ומעלה, שקמו מכסאותיהם להצביע בעד ההחלטה, נשארו רק שנים־שלשה יושבים, וההחלטות נתקבלו מתוך התרוממות־הרוח ובשירת „התקוה". אחרי־כן, כשהשמיע היושב־ראש על התרומות לטובת קופה מיוחדה לעבודה מדינית מיסודם של „פועלי־ציון", הרבה הקהל להרים, ובמשך חצי שעה נאסף לתכלית זאת יותר מאלפים דולאר.

נאמו עוד הד"ר נ. סירקין, ד"ר ה. זולוטארוב, יואל אנטין וי. שלוסברג. הנואם האחרון דבר בשם ציוני הפועלים היהודים באמריקה. עכשיו הדלה ארץ־ישראל להיות מונופולין לציוניים, ונעשתה ענין לכל העם היהודי כולו, והוא וחבריו שאינם ציוניים אפשר להם כעת להשתתף בעבודה הלאומית הגדולה הזאת.

מר דוד פינסקי קרא מערכה אחת מן המחזה שלו „המשיח האלם". התוכן וההקראה עשו רושם יפה על קהל השומעים, שערכו אובאציה סוערה לכבוד המחבר.

בבאלטימור נערכו ביום הראשון, 2 דצמבר, שתי אספות רבות־עם בתיאטראות „היפודרום" ו„פאלאס". שני האולמים היו מלאים אנשים עד אפס מקום. הנואמים באספות אלה היו: הד"ר ה. פרידנוואלד, שר פלך מרילאנד הרינגטון, ד"ר שפר, ד"ר נ. סירקין, יעקב דייהאאז ועוד. מר דייהאאז בנאומו הודיע, כי על הדקלאראציה הבריטית באו גם הסכמותיהן של שאר ממשלות ההסכם, ויש לקוות, כי בקרוב תפרסם גם ממשלת ארצות־הברית דקלאראציה דומה לזו. לפי דברי הנואם, יש בדעת המנהיגים הציוניים ליסד בקרוב קופה של מיליון דולאר בשביל ההוצאות, הנצרכות לעניני השלטון היהודי בארץ־ישראל, ואחרי־כן יגשו ליסד הלואת־חירות יהודית בת מאה מיליונים דולאר — סכום הנצרך לעניני התפתחות הישוב בארץ ולהתנחלות היהודים בה.

לרגלי הענינים הפנימיים המסובכים ברוסיה נעשה עתה החבור עמה עוד יותר קשה משהיה, ומפני זה אין לדעת את פרטי הרושם, שעשתה הדקלאראציה הבריטית על היהודים שם. אך גם מן הידיעות הקצרות, המקוטעות והסתמיות, שהגיעו משם, אפשר לראות, כי הדקלאראציה עשתה על יהודי רוסיה רושם נמרץ, וההתרגשות שם בין ההמונים היהודים לקראת תחיתו הלאומית של עם ישראל בארץ־ישראל גדולה היא מאד. הועד המרכזי של ציוני רוסיה פרסם על המאורע הזה כרוז מיוחד אל כל היהודים. דפוטאציה של עסקנים מפורסמים הגישה בשם יהודי רוסיה על־ידי הציר הבריטי בפטרוגראד תודה וברכה להממשלה האנגלית על פרסום הדקלאראציה. יהודי רוסיה מארגנים כעת גדודים יהודים, שיעלו לארץ־ישראל לעזור להאנגלים בכבוש הארץ ובשמירתה.

כנגד זה, מפורטות הן בערך הידיעות, המגיעות בנדון זה מאנגליה.

ביום הראשון, 2 דצמבר, נערכה בלונדון אספה פומבית רבת־ערך ורבת־עם, שלא היתה עוד כמוה בקורות היהודים באנגליה. האולם הגדול של „בית־האופירה" הלונדוני צר היה מהכיל את אלפי האנשים, שנהרו אליו מכל הלקי העיר הגדולה הזאת. בשביל אלפי האנשים, שלא יכלו להכנס פנימה מחוסר מקום ב„בית־האופירה", נערכה אספה מיוחדה באולם סמוך.

האספה הזאת נקראה להביע את תודתו של העם היהודי להממשלה הבריטית על הדקלאראציה בדבר שיבת־ציון, ובה השתתפו באי־כחן של כל ההסתדריות היהודיות השונות באנגליה. היושב־ראש באספה

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹרָעוֹת

True translation filed with the Postmaster at New York City on December 7, 1917, as required by the Act of Congress approved October 6, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

— עבודת־העזרה לטובת נגועי המלחמה היהודים, שנתעוררה פה מחדש בעת האחרונה, הולכת ומצליחה. ביום 2 דצמבר החלו שני שבועות־העזרה, שנקבעו מטעם הועד הכללי המאוחד לקבוץ כספים לטובת נגועי המלחמה, ובשני הימים הראשונים כבר עלה בידי העוסקים לאסוף בניו־יורק בלבד סכום של מיליון וחמש מאות אלף דולאר. עבודת־העזרה בניו־יורק נחלקה בין המשים וארבע פלוגות של מתנדבים מכל שדרות־העם ומעמדותיו. בין חברי הפלוגות האלה נמנים העסקנים הצבוריים לואיס מארשאל, הנרי מורגנטהוי, מורטימר שיף (בנו של יעקב שיף), שמואל לואיסון ועוד. כל פלוגה יש לה פקיד ממונה על העבודה והאחראי בעדה.

לכבוד חברי הפלוגות האלה ערך מר יעקב שיף, ראש המנצחים על עבודת העזרה משתה במלון „אכטור". השתתפו בו כשמונה מאות איש, מהם מעשירי היהודים בניו־יורק ומיליוניריהם. בסעודה זו נשאו נאומים יעקב שיף, לואיס מארשאל ועוד. גם שיף וגם מארשאל הטעימו בנאומיהם את חובתם של יהודי אמריקה להרים בשני שבועות העזרה למצער סכום של חמשה מיליונים דולאר ולהשלים על־ידי זה את קופת עשרת המיליונים דולאר — סכום, שהובטח בשנה זו על־ידי יהודי אמריקה לטובת אחיהם נגועי המלחמה מעבר לים.

נקרא מכתב מאת הנשיא ווילסון אל יעקב שיף בדבר עבודת העזרה הזאת, וזה תכנו במלואו:

„הבית הלבן.

וואשינגטון, נובמבר 22, 1917.

יקירי מר שיף: — נודע לי, שבקרוב נתחיל בניו־יורק בהנהגתך תנועה לטובת העזרה לנגועי המלחמה היהודים וכן לטובת עבודת התמיכה היהודית באנשי־הצבא והספנים האמריקאים.

כבר גליתי את דעתי כמה פעמים, וגם אתה יודע, כמה חזקה היא אמונתי בהצבור האמריקאי, מבלי הבדל דת ולאום, שהענק יעניק ביד רחבה לעזרת אירופה הנגועה; במורכן גדול הוא בטחוני, כי נצרכי היהודים בתחומי המלחמה ימצאו בבני־אמונתם בארץ הזאת אחי־עזר ואחי־סמך.

לא פחות חשובה היא, לפי דעתי, עבודת „הועד היהודי לעזרת החיילים והספנים". מר פודזיק, היושב־ראש לועד החנוך במחנות, ספר לי מכל עבודת הועד לטובת החיילים והספנים במחנות־החנוך השונים שלנו, ותקותי תאמצני, כי יעלה בידכם לקבוץ את הסכום הדרוש לעבודתו. רוחם של החיילים שלנו, בעזבם את אמריקה ללכת לשדות המלחמה באירופה, וכשרונם במלחמתם מושפעים במדה מרובה מתכונתה ומהותה של הסביבה במחנות־החנוך ומהפעולה המוסרית, שפעלה עליהם בהיותם שם.

בהבטיחי אותך וכל הנלוים עליך את תמיכתי הלבבית בכל מה שיש בדעתכם לעשות ולפעול בנדון זה, האמן לי,

כי נאמן אני לך מאד,

וואודרו ווילסון".

אחרי קריאת המכתב השמיעו על התרומות, ובאותו מעמד נאסף סכום של מיליון דולאר מאת המשתתפים במשתה.

פלוגות העזרה ממשיכות את עבודתן בהצלחה מרובה. הפלוגות האלה מפיצות בין התושבים היהודים טלגראמה רשמית, שנתקבלה על־ידי „סטייט דפארטמנט" בוואשינגטון מאת הציר האמריקאי בקופנהאגן, המתארת את מצב היהודים בארצות שונות. הטלגראמה הזאת במלואה היא:

„אין לתאר את מצוקותיהם של היהודים בפולאניה ורומיניה. זקוקים הם למזון, מלבושים והסקה. ביחוד כלה כח הילדים. ההורים אינם מגלים את מות בניהם, גזירה, שמא תקופח על־ידי זה מנת־הלחם, הנזקפה על חשבון כרטיסי הילדים. הצפנת המתים בבתים מפיצה מחלות ומגפות שונות. אלפי ילדים נוגעו בשחפת מחוסר מזון. מתשעים אלף הילדים בוורשה רק עשרים ואחד אלף יש להם מעון ומחסה, השאר מתגוללים בחוצות העיר ופושטים יד לכל עובר. עלמות יהודיות באות לבקש בקרב החיילים פרוסת־לחם להחיות את נפשן, וסכנות מרובות אורבות להן בדרכן זו. כמה מנשיהם ואלמנותיהם של החיילים הרוסים יצאו מדעתן מעוצר רעה ויגון. משש מאות וארבעים אלף יהודי וורשה מאתים עשרים וארבעה אלף זקוקים לצדקה. ביניהם יש כמה „יורדים", שלפני המלחמה עלה הונם לחמשים־ששים אלף רובל ויותר. המצב בליטה גרוע הוא ביותר. מספר הסובלים בנפות הכבושות עולה למיליון וחצי. הצורך בבתי־מחסה ליתומים, בבתי־מושב לזקנים ובבתי הכנסת־אורחים גדול הוא מאד. ביחוד גדול הוא הצורך בבתי־תמחוי לעם ובבתי־מרפא לילדים מוכי־שחפת. מלבד זה, מורגש חסרון גדול בחלב, נעלים, מלבושים ופחמים. בארץ־ישראל מגיע מספר הנגועים לששים אלף. רבים מהם מעונם הוא תחת כפת השמים בימות הגשמים האלה".

— מלבד איזו תגרות קלות על־יד בית־חורון העליון ועל־יד מי הירקון בסביבת המושבה היהודית הגדולה פתח־תקוה, שיד האנגלים היתה בהן על העליונה, לא באו בשבוע שעבר שום שנויים חשובים במצב המחנות הנלחמות בארץ־ישראל. הצבא האנגלי חונה כעת במרחק של שלשה מיל לפני ירושלים.

— על־פי ידיעה, שהגיעה מבודאפשט דרך אמשטרדם, **נ ו ר ש ו** כ ל י ה ו ד י י ר ו ש ל י ם על־ידי השלטונים הטורקים.

— הועד הזמני לעניני הציוניות קבל ידיעה ממקור נאמן, כי מצב המושבות היהודיות ותושביהן, שנכבשו על־ידי הצבא האנגלי, הוא כתקונו. מלבד מקנה וסוסים, שחמסו מהן הטורקים, לפני הסוגם לאחור, לא הספיקו להשחית שום דבר. השלטונים האנגלים מנו על המושבות שמירה מיוחדה. בקרוב יפלינו לארץ־ישראל שתי אכספדיציות יהודיות. תעודתה של אחת מהן תהיה לסדר את עניני הישוב היהודי, ותעודתה של השניה היא להספיק עזרה ותמיכה להתושבים היהודים הנגועים.

— להד"ר ארתור האנטקה היתה בימים האחרונים שיחה עם ראש־המיניסטריון האויסטרי, הגראף צרנין, בעניני הציוניות. הלה הבטיחהו, כי אויסטריה נכונה לתמוך בשאיפות הציוניים. גם הרבה מגדולי־המלוכה בגרמניה הבטיחו להד"ר האנטקה את עזרתם להתגשמות הציוניות.

הַתְּנוּעָה הַלְאֻמִּית

ר ו ש ם ה ד ק ל א ר א צ י ה ה ב ר י ט י ת ב א ר צ ו ת ש ו נ ו ת.

שלא כדרך שאר מאורעות חיינו הפנימיים בשנים האחרונות ואופן השפעתם על העם הוא המאורע הגדול של פרסום הדקלאראציה הבריטית בדבר שיבת־ציון. הראשונים, רובם ככולם, תחילתם בשאון ורעש, בהתלהבות ובקולי־קולות וסופם בחשאי, בקרירות־נפש ובשויון־רוח, המביאים לפעמים קרובות לידי יאוש ומפח־נפש. ואילו המאורע האחרון נשתנו עליו סדרי עולמנו היהודי. ראשיתו שמחה מהולה בתוגה וחרדה בחוג מוגבל של ציוניים בעלי הכרה ורגש, שמצד אחד נמלא לבם על כל גדותיו גיל לקראת הבשורה הגדולה הזאת לגאולתנו הלאומית, ומצד שני נקף אותו הלב למראה האפתיה הנוראה של ההמונים הגדולים בהתיחסותם לחזיון־החזיונית הזה בחיי גלותנו הארוכה. הלב היה מהסס, שמא לא יתעורר העם ולא יעמוד על גודל השעה הזאת בחייו וחשיבותה, ואם מקרה כזה יקרהו — הלא לשוא היא כל עבודת התחיה ותוצאותיה המזהירות. אולם הימים הוכיחו,

הוי, אלי, עז ונבון, בידך נא אפולה,
ואל — בזרועות־שיש אלה התבוקות!...
(„תפלה" לשניאור).

ביאליק עומד בחרדת־קודש, מלא אור צנוע, לפני האשה, לפני בת ישראל, ונשבע הוא לה בכוכבי־אל ומלקט הוא לה שושנים ואלומות־אור. בבית־המדרש הישן, בין אותיות הגמרא, נגלתה לו קרן האהבה בזוית מאפליה, ונפשו נמלאה ים של אורה. ובכל אשר הוא פונה, הוא רואה לפניו עינים מרחפות, והעינים „תאמי־יונים מלאות שקט", והעינים „יפו, אורו גם מרסיסים, מספירים" (שירי האהבה של ביאליק מלאים עינים). אולם עם כל האור הרב, שהמשורר טובל בו, ולמרות שעיני אהובתו מרחפות תמיד לנגד עיניו הוא, אין ביאליק קורא מאומה בעיניה ואין הוא רואה את הנעשה, את המתרחש והמתחוה בבתי־נפשה. המשורר עוטה את אהובת־לבו במעיל־קודש ולא יקרב לא אל בשרה ולא אל רוחה. חידה כמוסה היא לו האשה, וחידת החידות לו האהבה. יודע הוא את צער הפרידה ואין הוא יודע את הצער העמוק והמכאוב החד, הצרורים בהתקרבותן של הנפשות, של הנפשות המבקשות זו את זו ואינן מוצאות, הקרובות וסמוכות זו לזו והן כל־כך רחוקות, הצמאות זו לזו ואינן משברות לעולם את צמאונן, האוהבות, לכאורה, זו את זו, ובעצמו של דבר אינן אלא שונאות זו את זו; מתגעגעות זו על זו ואינן סובלות זו את זו והן נלחמות זו בזו, וכל אחת מהן שואפת להבנות מחורבנה של רעותה.

אין ביאליק יודע ומרגיש את תאות־הנצוח, השוררת בין נפשות הגבר והאשה, נפשות הבולעות ופולטות חליפות זו את זו, הנמשכות זו לזו ודוחות זו את זו. כל הדרכים האלה, ועוד הרבה יותר, גלויים וידועים לשניאור המשורר. בת־שירתו, קלת־הכנפים ומרובת־הצבעים, מזוינה בקרני־הרגשה דקות, והן חודרות ללב האשה ואין נעלם ואין נסתר מנגדן:

ואני לעגתי תמיד לה — לאשה,
אשר אין זכרון לה ואין לה עבר;
אשר לבה וחלומה פורחים לפני שכבה
ואחרי קומה אין לה דבר.

———

ואני בזיתי תמיד לחידה המהוללה,
העוטה שמלת־משי סודית ולוחשת;
קום, גל וקרע השמלה והנה כל הפתרון,
לדג הפז אין סנפיר ולחנם כל הרשת!...

-

ואני באהבי ואחביא שעיר קטן
ברקמות שיר וקנאה ואנחות;
לחשתי: „הנני עבד..." ואהיה תמיד מלך,
והיא... היא — שפחה בין השפחות.

(שניאור, משירו „תפלה").

גם היינריך היינה, גם פאול ווירלין היו יכולים להתפאר בשיר כשיר ה„תפלה" של שניאור. בשירי־האהבה של שניאור הנך מרגיש עומק וגם גובה, הנך מרגיש בהם את נשמת העולם, רוממות אל עליון ושחוק שדי־שחת. יש אשר בשיריו אלה רק פשע אחד בין האהבה בתענוגיה ובין המות עם כל בלהותיו, כי אחות היא האהבה להמות. יושב הוא המשורר בעשב „ולצדו חולמת הנאוה", ובעוד ידו „נמשכת ללקט את אשרו עם גרגירי שדה ראשונים", והנה צפורת

צונחת מאחר הטרפים;
נפלה גוססת ותגוע לעיני
בגלי־הצמח היפים.
עיני רעיתי לא ראו מאומה,
היא חכתה חולמת לדברי;
לא ידעה, כי רופף זה עתה העולם,
כי חור הגן מעברי.

———

התדעי? — לחשתי ברעב שפתים
ואנער מכתפי שערה, —
התדעי? שערך כמראה שלכת —
צהובה וכמושה וקרה.

-

היא חרדה, הרימה את ראשה, והנה
מתוך יצוריה המלאים
צופה בי שלדה וחורק לי שניו,
וחורי־גלגלתו מה־תמהים!
התדעי? הן מות נמות שנינו, הן נמות...
הוספתי ואלעג בזדון,
ואולם לרעיון המביש הרגלנו,
ככלבים אל מקל האדון.

(שניאור, משירו „פעם בגן").

בשיר נפלא זה אתה שומע, אתה מרגיש את הד לבו של האדם בן דורנו, הרועד מפני האפסות המוחלטת, גם בשעה שהוא מלא שכרון האהבה. רעידת־נפש זו אתה מרגיש בכל ציורי גיואי די־מופאסאן ושארל בודליר, וברוב שירי אלפרד די־מיוסא. הצייר הגדול ארנולד בקלין, אשר תאר את תמונתו עצמו, בהיותו במיטב שנותיו ובהחזיקו את לוח־הצבעים והמכחול בידו, עם השלד־המות וכנור בידו, אוגוסט סטרינדברג, בספר „האהבה" שלו, הופמאנס־טהאל בחזיונותיו, ארתור שניצלר בספורו „המות" וז. שניאור — כולם שאבו ממקור־יצירה אחד. כולם שואפים לחיים יותר מלאים, לאושר יותר גדול, לאהבה יותר רוממה. לטפוס של אשה יותר נעלה, ועל כן הם רואים את „התכלת, הירק וצללים מתרפקים, פרפרים ונגהות עליזים" רק —

„כמזימות לפתת אביוני־הרות,
עכברים רעבים ופזיזים".

נזר הבריאה ואביון הרוח! האמנם?

אַת היי לי אל ומלאך,
לך אתפלל ואעבדך;
אַת היי לי זכרון קודש,
זרחי לי באור החמה,
רמזי לי מכוכב מרום.

האהבה בשירי ביאליק היא אהבת הרוחות, אהבת הנפשות. חיי־בשרים וחמדת־גופות רק מחללים את קדושתה, מטמאים את טהרתה. האהבה היא אידיאל, שכל רוממותו הוא בזה, שאין משיגים אותו. אם יהיה האידיאל למציאות, אז יהיה גם לחולין. אם אין האהובה יכולה להיות לו לאם או לאחות, אז יתפלל לה, כי תהיה לו למלאך, לאל. ובכלל מרבה הוא בתפלות ובתחינות לפני אהובת־לבו. קדושה היא לו ואין הוא חודר למצפוני נפשה, אין הוא מבקש את הערמומיות שבאשה ואין הוא חושדה כלל, שמא התלבשה לילית בדמות מלאך. ביאליק המישורר, המחונן בהושים בריאים ורעננים והמרגיש את המציאות הגסה בכל כעורה ונוולותה, בכל תהומותיה ונבכיה, רוחני הוא — הייתי אומר: אורירי הוא – באהבתו. רוח ולא בשר היא לו האהבה. ואם ירדה פעם ממרום שאיפותיה והתגאלה בחמדת בשרים, אז מתאונן המישורר באנחה:

וברגע קטן של תענוג, של אושר וגיל, עלי חרב
עולם מלא... מה גדול המחיר שנתתי בבשרך!

(משיר ביאליק „העינים הרעבות האלה").

השכינה העברית שורה על שירי האהבה של ביאליק. פרי תרבות עתיקה (אותה התרבות שפתגמה היתה: „איזהו גבור? — הכובש את יצרו!") הם, בכל אופן התרבות שאחרי „שיר השירים".

לא כן שניאור. בן זמננו הוא, ראשון לדורות הבאים. מבקש הוא פתרונים לחידת האהבה, מבקש הוא את תקונו באשה. מתודה הוא לאהובתו, ילדה תורה, כי חבק חיק נכריה:

יונת־תום! הן תדעי: גויה לי ונשמה.
הנשמה לאלהים היא — והגויה לעזאזל;
האמיני, שתיהן צמאות ומבקשות את תקונן —
באשה...

(ז. שניאור בשירו „ודוי").

שניות זו לא עברית היא. אהבה טהורה ונשמה טהורה מקדשות ומטהרות גם את הגויה *.

המשורר שניאור מתקומם נגד התרבות, נגד המסורה העתיקה ונגד כל כבליהן וגדריהן; מתרומם הוא כסער נגד אבק הדורות, נגד הצניעות העשויה, או היתירה, נגד הצביעות בכל צורותיה ונגד פרישות דרך־הארץ, שהוא רואה בה „חטא האדם לבריאה הורתו", והוא קורא:

* גיטה אומר: „הנשמה בונה לה את גויתה". אולם משוררים גויים כגיטה וחבריו, מבעלי ה„תחיה" (ריניסאנס), אינם רואים חטא ונפילה במה שמשורר עברי, גם כשניאור, רואה ומרגיש מעשי עזאזל. למשורר כגיטה היה גם ה„חטא" מין עבודת אלהים. ר. ב.

לב אשה לגבר, והם בושים, מתחפשים
ומחבים, למה הם מחבים?
ברוכה לי תהיי, את פראות חפשיה
של תקופת מדבריות ויערים!
עת נדה בת־חוה ערומה ושזופה
ובקשה את דודה בהרים.

ברוכה לי תהיי, את פראות שעברה,
וארור הנמוס וכבליו!

(שניאור, „ליל חשק").

כשהמישורר נער (כשכתב שניאור את שירו „ליל חשק" היה כבן עשרים, או עוד פחות מזה *) ובת־שירתו מתפרצת מכל גדריה וסייגיה, הוא אומר דברי זמר פאלה. האוזן ששמעה את שירי „החבוקים" של גדול המשוררים הצרפתים בזמננו יאן ריישפין לא תהא סולדת גם בשיר שניאור הנזכר. אולם האוזן העברית, האמונה עלי „שירי תפארת" ושירי מהללא"ל (ושלא הסכינה גם לשירי עמנואל הרומי), בודאי שתהא סובלת ונפגמת מהפראות החפשית של השיר „ליל חשק", פראות העורגת ל„הזיות חדשות, הדשות". פראות השואפת ליופי וחלומות, פראות שאין כל כשרון כביר נקי ממנה, פראות המלוה כצל את הבונים ומחריבים עולמות, ביחוד בשנות המעבר, בשנות ההסתערות וההתפרצות (מה שהלועזים קוראים בשם „שטורם־אונד־דראנג־פעריאדע").

שניאור המישורר יודע את חליפות רוחה ותמורותיה של האהבה, את נקורי הנפש התלויים בה, את מרידותיה ותעתועיה:

רקוד אהבה רקדנו;
אהבתיה עת כי שנאה,
ושנאתיה עת אהבה;
בה הוללנו חמש שנה.

— — — — — — — —

בלעדיה — עבד נרצע,
מלך גא ועריץ — אתה.

קנאת־אש ונשיקות נושכות
ימשטמה על לא־דבר;
עתה אדע כי אהבנו,
ואיני קובל על שעבר...

(שניאור בשירו „עתה אדע כי אהבתי").

ביאליק מתעטף בטלית שכולה תכלת ומתפלל לאהובתו תפלה של לחש, תפלה המלאה ציורי־קודש („נר של שבת", „אחותי כלה" וכדומה). אולם שונה היא תפלתו של שניאור:

הוי, אלי, גא ונבון, למה עזבתני?
חזקני ואמצני נא הפעם!

— — — — — — — — — — —

כמו על קבר פעור אני עומד אל מטתה.
על בוץ הכר פורח פרג שפתים־מתוקות: —

* השיר „ליל חשק" נדפס בשנת 1905.

ז. שְׁנֵיאוֹר

(שרטוטים).

מאת

ראובן ברייניןִ.

ג.

יש דמיון רב בין המשורר שניאור ובין הפסל אוגוסט רודין (המפסל היותר גדול אחר מיכל אנגילו). זה האחרון לא היה מעבד את פסליו בכל פרטיהם וחלקיהם, כי־אם חוטב מתוך האבן את הקוים הראשיים והאופיים, כל זמן שרוח היצירה נחה עליו וחושיו הפנימיים ערים ומלאים מרץ. אולם כיון שנסתלקה מעליו רוח זו (רגעי היצירה הפנימית וההסתכלות המרוכזה אינם מתמידים זמן רב, כי יש בהם מעין הברקת הברק ומעין התפוצצות חומר מתלקח), אין הוא מטפל הרבה בגמר המלאכה ובהחלקת השרטוטים. כן הוא גם שניאור. כל זמן שרוח היצירה בוערת וסוערת בו, כל זמן שאזנו הפנימית מחודדת בו ועינו הפיוטית מרחיקה ומעמיקה לראות, הוא משורר, מזמר, חוזה ומנבא. ומכיון שבא הדבר לקשוטים, לדיוק הפרטים, לחריטת הקוים ולפטורי ציצים, מיד הוא מניח את שירתו, שהשתפכה מקרב נפשו כלבת־אש ממעמקי הר־יוקד. כיון ששקעה האש הנוזלת, קפאה והתגבשה לאבני־חן יקרות, אז ישוב אליהן, לפעמים, המשורר בפצירה־פים ללטוש בהן זויות ומגבלות דקות מן הדקות.

השפה העברית, בכל עשרה, צבעיה וגווניה, בכל זהרה וחומה, גוברת, לפעמים, אצל ביאליק על שירתו. יצירתו הלשונית והסגנונית — ואל תהא יצירה זו קלה בעיניכם! — מתאבקת לפעמים ברוחו עם יצירתו הפיוטית, ולא תמיד האחרונה מנצחת. לא כן שניאור. רגשותיו ורעיונותיו גוברים על השפה, לפעמים הוא גם מתעמר בה. נכנס הוא לגבולים ומתרומם לגבהים כאלה, ששם אין השפה העברית מספקת לו כל צרכה, אז בחזקה ירדנה לסור למשמעתו. וזה כחו של יוצר כשניאור: השפה נשמעת לו, לפעמים על־כרחה, והיא מוציאה בשבילו קולות וצלילים כמעט ככל הדרוש לו, ומשוררנו זה אינו מסתפק במועט. ואם יש לנו אוזן בוחנת להקשיב בכל שירה את המשקל של מוסיקה ידועה, אז נשמע, אז נרגיש בשירתו של שניאור את הד הסערה, הצרורה בהמוסיקה של ריכארד וואגניר.

שניאור, ככל יוצר אמתי, אוהב את היצירה בשעת התהוותה. הוא אוהב את חבלי הלידה הרוחנית, את יסורי־הנפש העמוקים הקשורים בה. אבל כיון שנגמרה יצירתו, כיון שנשלה, כפרי מבושל, מעל רוחו, הנמצא תמיד במצב הצמיחה והפריחה, כבר זרה היא לו. משוררנו מעיד על עצמו:

יקר הוא לי השיר עת תוסס הוא בנפשי,
וממלאה רוטטות ובדידות־רז ונהרה;
ובהתפרצו שובב, חי, והרטיב לבות זרים —
הוא מת, כבר מת בשבילי והיה לי לזרא.

(משירו „לא אחפץ כי איש זר").

אמנם כך הוא המשורר בעודנו מלא־כח. הוא קורא לנפשו: „אל תבט אחריך!" מה שהוא חי בעד אחרים, כבר נחשב לו במתים. רוחו ישאהו תמיד הלאה. החיים הבאים, העתיד הרחוק כבר מתרקמים ברוחו.

שירי־האהבה נותנים לנו מפתח נאמן ללבו של המשורר, לסתרי כשרונו ולמצפוני מזגו. שירי־האהבה אוצרים בקרבם כל סודותיה ותעלומותיה של נפש המשורר.

ביאליק משורר תמיד על האהבה כשכבר עברה. געגועים יש לו עליה, סוד כמוס היא לו, כוכב תועה, חלום עובר. חידת החידות היא לו האהבה. „אומרים, אהבה יש בעולם — מה זאת אהבה?".

ביאליק המשורר קורא לאהובתו:

הכניסיני תחת כנפך,
והיי לי אם ואחות,
ויהי חיקך מקלט ראשי,
קן תפלותי הנדחות.

כמה הכנעה, הכנעת הגוף והנפש, יש בזה! המשורר מתרצה ומתפייס עם גורלו. אם אין היא יכולה להיות אהובתו, תהיה נא לו אם או אחות. אם אין הוא יכול להתענג על האהבה, אם אין הוא יודע מה היא, אז חביבים עליו גם יסוריה.

צניעות זו, געגועים אלה אנו שומעים גם בקריאתו אל אהובתו:

הולכת את מעמי — לכי לשלום

— — — — — — — — — — — — — — —

לב עוד לי — דביר חזון, קן החלומות,
וכאבי עצור שם, יגון־הקודש,
ומלאך טהור עמי — דמות דיוקנך,
החופף עוד כחסד־אל על ראשי
ולוחש ברכה, רותת ומתאפק,
כדמעת־אם חשאית על נר שבת
בדממת הקדושה השאננה.

(ח. נ. ביאליק: „הולכת את מעמי").

ביאליק הוא משורר רומאנטי בשירי־האהבה שלו. הוא פוגש א ו ת ה בחורשה, בין צאלים, בעת אשר „קרני שמש האחרונות קרנו בין העלים", והיא —

והיא נעלמה ויעלמו
אתה עקבותיה;
אך עיניה ירדפוני
תמיד, — הה, עיניה!

(משיר ביאליק „עיניה").

חורשה, צאלים, קרני שמש האחרונות וה„עינים" (כמובן מראש: שתי עיניה — שתי גחלים!) — פזמון ישן נושן, רק ביאליק שפך עליו חן השפה העברית וקסם הניב הנעים והנמרץ גם יחד.

את הרומאנטיות העברית של ביאליק, במדרגתה היותר טהורה ונשגבה, אנו מוצאים בשירו „מכתב קטן לי כתבה". הוא שב מאחרי אהובתו, יען —

זכה אַת מהיות לי חברת,
קדושה אַת משבת עמי;

ואלהי־צבאות רוכב בחמתו על סוס־אש, מעופף וקרב אל הארץ ומכונן עליה את ידו הגדולה והעצומה...

החורף נמשך בכבדות וארך מאד — ארך כל־כך, עד כי נשכח מלב הקיץ הרחוק ולא היתה עוד תקוה לימי האביב הבאים. מבחוץ עמד הבית הקטן כולו שקוע וקבור בשלג. מבפנים קפאו בקור ילדים קטנים יחפים. קפאו פה גם המים בחבית הישנה והעמוקה, שהעלתה ירוקה. קפאה גם הערמה השחורה של תפוחי־האדמה המתליעים, הצבורים בקרן־זוית. על הקירות הלבינו בכפור ראשי מסמרות־ברזל גדולים ואפורים. בכל חלל הבית היתה תלויה אבלות קרה וקופאה. החלונות הקטנים המשלגים, אלו הכתמים הבהירים היחידים על־גבי הקירות האפלים, הציצו לתוך הבית כזרים מעולם אחר, כעינים זרות וזועמות מתחת גבות שעירות וקודרות — עיני הרוח הנדחת והשלג הצונן והחודר, הנשאים שם במרחב אוירו של עולם. ורק בלילה, בדומית התרדמה העמוקה, יאור הבית הקטן בדמדומי אור לבן וקר. כשתגיע שעה כזאת, יפקח מיכל פתאום את עיניו וירים ראשו מעל משכבו הקשה. אז ישב על התנור הקר, מחבק את ברכיו הקופאות בזרועותיו הרזות, הנחלשות והמעונות, משפיל ראשו הכואב, נועץ עיניו באפלולית הבית ומהרהר, תוהה על ימיו ולילותיו השוממים, שואף רוח ונח מחלומותיו הפרועים ומחזיונות־הבלהות. בחוץ מנסר אותה שעה הקרח בכל תקפו. בחוץ, סמוך לבית, יש לו למיכל רפת קטנה ורעועה, חורבת־קרשים מעורטלת, באין גג סוכך עליה, וברפת עומדת עז שחורה רעבה. מתוך הדממה נשמע, כי העז הבודדה אכולת־הצינה מגרדת בחשאי בקרניה את הכתלים הדקים, גועה געיה אלמת מתוך יאוש רב, בלא תקוה כל־שהיא. הכתלים הדקים חורקים ומזדעזעים. מיכל יושב ומאזין ותוהה על חייו, ולבו בוכה בקרבו גם על עצמו וגם על העז העזובה. מציץ הוא אל החלונות הלבנים, העוטים שכבת־כפור, אלו הכתמים הבהירים, המזכירים אותו, כי מאחריהם משתרע עולם גדול ורחב, וכי ממעל להעולם הגדול והרחב, במסתרי מרומים, יושב אל טמיר ונעלם, אל רחום וחנון, ומיכל פונה אל האלהים ברומית הלילה ובא בטענה לפניו, מתכוון לעורר בקרבו רגשי רחמים ויושר ומדבר אליו בלשון פשוטה, כאשר ידבר איש אל רעהו:

— הוי, רבונו של עולם, הבט משמים וראה! הרי צער בעלי־חיים הוא זה, עז עלובה, כבשת הרש!...

מלמטה, אצל בני־הבית, מורגשת תנועה לפעמים וסימני חיים ניכרים. מביאים מים מן הבאר, נושאים עצים אל הבית, מרימים קולות־זועה, טופחים באגרופים על־פני השלחן, מקללים קללות נמרצות ושולחים ידים איש אל ציצית ראשו של אחיו. ואולם כל מה שמתרחש בבית מלמטה לא יגיע לאזני מיכל על התנור מלמעלה. בשכבו בפנים מוסבים אל הקיר, יודע מיכל רק אחת: כי בביתו מתהלכים שם להנאתם בחורים ובתולות בריאי־בשר, כולם עבריינים, סוררים וממרים, זוללים וסובאים, אוכלי־בשרו ושותי־דמו, הממלאים את כרסם בעיר בנקניקים טובים ובכל משמנים ובאים אחר־כך אל ביתו להתנכל אל נפשו ולהתפלל ליום מותו. ושוב יודע הוא, כי אשתו עוסקת כל ימות החורף במריטת נוצותיהם של זרים, והיא אשה פתיה, כמוה כבהמה, מניחה לכל אדם לקפח את שכרה ולהונות אותה מכף רגל ועד ראש. ועוד דבר אחד גלוי וידוע למיכל: בשעה שהאח מבוערת בתנור צולים בני־הבית מלמטה בולבוסים בקליפתם. ואולם בולבוסים אלו יוצאים תמיד קשים ולא־צלויים כל־צרכם, והם משורגים גידים שחורים ועבים, וריח להם כריח רקבון. ואשמה בכל זאת רק היא, האשה החרוצה אשר הוכיח לו אלהים, שבהמה היא ולא בינה לה להשכיל ולהבין את טיבו של חולה מסוכן בבית, את נפשו של שכיב־מרע!

מאחורי התנור והכירים, ליד הכותל הקר והטחוב, עומדות כמה מטות רעועות, מוצעות קש נרקב, ועליהן מוטלים כל כלי הבית וסמרטוטיו, הכרים והכסתות המזוהמים והשמיכות הקרועות. בתוך סמרטוטים אלו מתלבטים יומם ולילה הפעוטות — נפשות לבושות־קרעים, ערומות למחצה, שראשיהן מסולסלים ועיניהן הרעבות מזרות זיקי פקחות וערמומית יתירה, כעיני גורי־זאבים קטנים, למודי־אדם. הקטנים הללו עובדים עבודה קשה וסוערה על משכבותיהם: כולם משמשים בערבוביה בידיהם וברגליהם, מושכים איש מעל אחיו את השמיכות הקרועות, מתגוששים בחבורה, מדיינים זה עם זה, מנצחים זה את זה באגרוף, צובטים איש את בשר רעהו, צווחים כולם יחד, מקללים, מרעימים זה את זה וקוראים איש על אחיו בכונה ובניגון „אל מלא רחמים"... פעמים, בעצם ההתרגשות, כשהשעה היא שעת־רצון מלפני כולם, הם מתחפשים כלולינים ומראים את כחם וגבורתם גם במעשי להטים: מתיצבים כולם בשורה אחת על־גבי הדופן העקום של המטה, פושטים זרועותיהם לאויר וקוראים פה אחד בשמחה רבה ובקול רם: „עופי, צפור־דרור!" — וטסים כולם בחבורה, כצפרי־דרור הללו, אל המטה, פניהם למטה ורגליהם למעלה. ואולם לאחר המעשה יתגלה להם פתאום, כי שמחה זו מחירה הרבה מאד. קרשי המטה הנרקבים מתחת המצע אינם יכולים לעמוד בפני התרגשות סוערה כל־כך. אז ישמע פתאום קול רעש ונפץ אדיר, ואחרי הרעש תהום עמוקה נפתחת... ואז יבואו אחיהם הגדולים, הבחורים גדלי־הקומה, לחקור ולדרוש לסבת הרעה, ומכות־לחי נמרצות מעופפות על ימין ועל שמאל. האסון מתגלע ועולה בכל מוראו, והבית הקטן יחרד פתאום לקול בכי־תמרורים, יללת מוכים ועלובים. כעבור חמשה רגעים, בישוך הסער ובהנדף האסון, תהיה שוב דממה — דממת אבל וחשכה וצינה. רק החלונות הקטנים והלבנים, העוטים כפור, מציצים לתוך הבית הקטן והשומם, כעינים זרות וזועמות מעולם אחר...

(המשך יבוא).

מפני סבות חיצוניות, שאינן תלויות במחבר ובמערכת, אי־אפשר בימים האלה להמשיך את הדפסת הספור של י. ד. ברקוביץ „על קידוש החיים", והמשכו נדחה לזמן אחר.

עוד. ואם מעט לי זה, הנה נתגלה אז מרדכי ספקטור בין עוזרי ה„פאלקסבלאט", והוא לא חדל לעוררני ולהלהיב את רוחי, כי אכתוב — עד היום הזה. ואף־על־פי־כן לא היה כל הדבר בעיני אלא כעין ענין של שעשועים, עד אשר אירע לי מאורע, מעשה באזמל, שחולל מהפכה באופן כתיבתי ושנה כל סדרי חיי מן הקצה אל הקצה.

* * *

הימים ההם ימי המעשה היו לי, ימי מסחר וקנין, ימי ממון ועסקי הבורסה ושטרות ואקציות וכיוצא באלו דברים, שאין ביניהם ובין הספרות ולא כלום. עליתי, כמאמר הבריות, למרומים, ומשלח־ידי לאלפים ולרבבות, ואפשר שהייתי בורר לי אז דרך אחרת, את הדרך ה י ש ר ה, לפי טעמם והשגתם של הרבים... בימים ההם באתי לעיר הגדולה קיוב לרגל עסקים גדולים ושונים, ואחרי שעיפתי מעמל היום, עליתי על משכבי לישון ושנתי נדדה מעיני. אז קמתי, ישבתי אל השלחן וכתבתי — ולא כתבתי, אלא העריתי על הגליון ספור אחד, זכרון מזכרונות הילדות, וקראתי לו שם „האזמל", ושלחתיו אל המערכת — וישכחתיו.

ויהי היום, ואני קורא כפעם בפעם את „הוואסחאד", והנה פגשו עיני בהשקפה ספרותית מאת „קריטיקוס" (הוא דובנוב) — דברי בקורת על סמרטוטים שונים, ובתוכם גם „האזמל" שלי. בלב נפעם קראתי את השורות החמות המעטות של „קריטיקוס" זה, המדבר בשבחו של „אזמלי" ומעיד באצטגנינות שלו, כי המחבר הצעיר של „האזמל" נראה כבעל־כשרון והוא עתיד להעניק מטובו לספרותנו היהודית הדלה בשפת הזארגון.

ברמעות גיל ותודה קראתי וחזרתי וקראתי את הדברים האלה של „קריטיקוס" היקר והאהוב, ונדר נדרתי בלבי, כי אוסיף לכתוב בנוסח זה עוד ועוד — ומני־אז ועד היום הזה עדיין זכור אזכור את הדברים ההם, הטובים והחמים, דברי־הנחומים המעטים, ומדי פעם בפעם, כשאני גומר לכתוב דבר חדש, אני שואל את נפשי: מה יגיד „קריטיקוס" על זה?... מני־אז הפסדתי את כספי, אך אומץ־רוחי נשאר לי, ואני אוחז את עטי בידי בכל עוז ועצמה! האם צריך אני להודות ל„קריטיקוס" זה (לדובנוב), או אולי, חלילה, להפך?... ואולם פתרון השאלה הזאת שוב אינו ברשותי, ולא אני אדון לו. כבר הרחקתי במחלתי, זו מחלת הכתיבה, כל־כך, עד כי החילותי כבר להיות שייך לא לעצמי ולא לבני־ביתי, אלא ביותר לספרותנו ולאותה המשפחה הגדולה, הקרואה קהל...

קיוב, חול המועד סוכות, תרס"ד.

נִדָּחִים

ספור

מאת

י. ד. ברקוביץ.

א.

כל החורף כולו עמד הבית הקטן והרעוע, הנוטה לנפול, מובדל ומופרש מעולמו של הקדוש־ברוך־הוא. דלת הבית, הבנויה בחמר ומטויחה בנסרי־עץ ובקש, עקומה וכבדה, בלתי־צמודה למזוזותיה, לא נפתחה אלא לעתים רחוקות, וכשהיתה נפתחת — מיד היתה ננעלת שוב בנפילה עצומה, מתוך חריקה ורעש גדול, עד כי נעו אמות הספים ונזדעזעה התקרה לקולה. לרגע אחד, תוך כדי הרף־עין, היה מתגלה לפני הבית הקטן והאפל מחשוף של עולם לבן וזר עם צינת שלגים, עם סופה זועמת, עם חלקת שמים מעוננים וקודרים...

בעל הבית, מיכל הנדה, — כך נקרא בפי יושבי הרחוב — היה מבלה כל ימי החורף, כדרכו בשנים האחרונות, על־גבי התנור, כולו נתון במרה שחורה, משוקע בהזיה עמוקה קודרת. ימים ולילות תכופים היה שוכב שם ופניו מוסבים אל הקיר, נפשו מתערטלת ומרחפת בעולם טמיר ורחוק, עיניו עצומות בחזקה, ידיו חבויות בבתי־שחין, רעיונותיו פרועים ומבולבלים, משמשים יחד בערבוביה השכם הימים והלילות — גוון אחד היה לכולם בהוין, שם מעל גג הבית ומאחר כתליו הטחובים והרעועים, נרדם הדירה בזעפו ומיכל אינו רואה ואינו שומע כלום, עוצם עיניו בחזקה מתוך מרירות עמוקה, מתוך הנאה חולנית, מתוך כליון נפש נענה, המפרפרת ומאוכלת באשה. ראשו כבד עליו מאד וירד וגדל במדה מבהילה; פעמים דומה היה עליו, כאילו לא ראשו הוא זה — אבן גדולה היא, אבן עגולה וכבדה, השוקעת בכבדה לתוך התנור, ושתי ידיו רזות עם אצבעות תשושות, יבשות וחלקות, מחזיקות באבן הזאת, מחליקות עליה, נלאות למשוך אותה ולהוציאה מתהום עמוקה — ואינן יכולות. וזעה קרה מכסה את כל בשרו.

לפני עיניו העצומות היו מרחפים תמיד הזיונות־בלהות ודמויות משונות, קודרות ומדכאות, כל אחת איומה ונוראה מחברתה. נדמו לו בחזון מחנות זאבים דולקים, מבריקים בשניהם החדות, הלבנות והטורפות. שמשו בערבוביה גדודי חיילים רודפים עם אלפי עינים נעוצות, נוקבות ויורדות עד תהום הלב. נתגלו שדות־מדבר רחוקים, רחבים וחשופים, שוממים ונעזבים, אשר לא דרכה בהם רגל ארם מעולם. מעל מדבר־השממה תלויה חשרת־עבים כבדה. רעמים נוהמים וברקים מתרוצצים ומטר סוחף נתך בזעף. מבול מים יורד לארץ, יורד וממלא את כל הנחלים ואת כל האפיקים. הנחלים פורצים ועוברים על גדותיהם ומציפים את כל העולם. המים הולכים וגאים, הולכים וגאים, עד אפס מקום להסתר מהם. והנה היתה עלטה גדולה מסביב והרעים הרעם פתאום בקול אדיר וחזק — נפתחו השמים

התפוח *. שנינו, אני ומאירל מידווידיוו, היינו משחקים את משחק „הגזלן" — מחזה־שעשועים, פרי דמיוננו. מידווידיוו היה הגזלן, אני התחפשתי כיהודי עני ושאר החברים שמשו במקום היער (עצי היער — אלו המשחקים־הגולמים). אני, העני ממעש, דך ונכנע, עומד לפניו, לפני רוצח היער, על ברכי, טוען ומתחנן על נפשי: „מה לך ולי, כי באת לקחת את נפשי? יהודי עני אנכי, עני ואביון! חוס ורחם על אשתי ועל עוללי הקטנים!"... והוא, הגזלן (מידווידיוו), ליסטים מזוין ומאכלת קהה בידו, עומד כנגדי ומזמר זמר יפה: כי חייב הוא, חייב הוא להשמיד ולהרוג את כל היהודים!...

* * *

אף כי השחתנו את דרכנו והיינו רעים וחטאים, בכל זאת היה רגש של צער בעלי־חיים גדול בלבי כל־כך, עד כי מראה ענוייו של סוס חולה דכדך את נפשי (עיין „מתושלח"), וכלב שנשברה רגלו הביאני לידי דמעות (עיין „חברבר החצרוני"), ואפילו חתול זה, שאינו אלא חיה טמאה, שרץ השורץ על הארץ, אף הוא היה יקר ואהוב לי. וילדים חולים ועניים — על אחת כמה וכמה (עיין „בריה עלובה").

* * *

החשק לכתיבה — הלא נפלא הדבר! — בא לי מאת רבי רב זרח וכתב־ידו היפה עד להפליא. בשכר „כתב" נאה היה אבינו נותן לנו פרוטה אחת („שכר־הסופרים" הראשון), ובשביל הכתב היפה תפרתי לי מחברת של נייר וכתבתי באותיות יפות („חברתי") חבור שלם על התנ"ך ועל הדקדוק, וכשהראיתי את כל זאת לפני אבי, נתפעל מאד מחבורי וימים רבים היה נושאו בכיסו ומראה את כל אחד ואחד, כמה מפליא בנו לכתוב (בימים ההם ואני בן עשר שנה בערכך), כמה בקי הוא בתנ"ך וכמה רבה ידיעתו בחכמת הדקדוק. על זה ענה ואמר שכננו, והוא איש חסיד בעל זקן־תיש ושמו רב אייזיק, שהיה מילל בתפלתו בקול דק, כקול החתול: „דקדוק — שמינדיק — בינדיק בלע"ז! עיקר כל העיקרים הוא אצלי היד הכותבת! יד־זהב!" („הבקורת הראשונה").

* * *

לבי היה נוהר תמיד אחרי העולמות העליונים, שואף אל עולם הרוחניות של חלומות ודמיונות, אל עולם הזמרה (עיין „יוסילי הזמיר"), אל עולם הנגינה (עיין „סטימפיניו"), וכשנעשיתי בר־מצוה, נתבאתי ללמד את ידי לפרוט על הכנור — וקבלתי את ענשי מידי אבי ככל גמולי (עיין „עלי כנור").

* * *

כשנתרושש אבי וירד מנכסיו, יצאנו מוורונקה ובאנו לגור שוב בפריאסלאוו. שם תפרו לנו מלבושים חדשים לפי נוסח הזמן — מלבושים, שסדק מאחוריהם. וכשמתה עלינו אמנו (במחלת החלירע), מסרנו אבינו להאסכולה ושם הצטיינתי בין כל התלמידים, הראיתי גדולות ונצורות, ואחרי הספר החיצוני הראשון, שקראתי בשנת החמש־עשרה לימי חיי, הוא הספר „ר ו ב י נ ז ו ן ק ר ו ז ה", ישבתי תיכף ומיד ועשיתי כמתכונתו „רובינזון קרוזה" משלי, ושם קראתי לו: „רובינזון קרוזה היהודי". הראיתיו את אבי, ואבי הראהו את האורחים (ביתנו בית־אכסניה היה לעוברי־דרכים), וכולם התפלאו על מעשה־ידי ומלאו פיהם תהלתי!

מני־אז והלאה נעליתי בעיני אבי והייתי אצלו שעשועים, כאבן טובה ומרגלית. הוציאני מרשותה של האם החורגת, לא נתנני להיות מוכה בידיה, להיות אומן את ילדיה, כותש צמוקים בשבילה, כמו שהייתי עושה קודם לכן (בביתנו היה גם יקב לממכר יין בשם „גדות הנגב"), ואסר עלי לצחצח את נעלי האורחים, לשפות את המיחם בשבילם, לילך בשליחותם ולעשות עוד מלאכות שונות, שהייתי עושה תחילה עד היום ההוא.

בתקופה זו שבין שנת השבע־עשרה ובין שנת העשרים ואחת, עד זמן החילותי ללמוד ולהשכיל בכונה להיות רב מטעם הממשלה, הייתי מרבה לקרוא בספרים, ואולם יותר משקראתי — הרביתי לכתוב. וכתוב כתבתי מכל אשר קראתי בספרים: שירים, פיוטים, ספורי־אהבים, חזיונות רבים לאין מספר ו„מאמרים" — כאמרים סתם! את „יצירותי" הייתי שולח לכל בתי־המערכת היהודים והנכרים (הייתי כותב עברית ורוסית), ובתי־המערכת ברכו את האלהים, כי הספיק להם די חומר להסיק את תנוריהם... אחד היה „המליץ", שהדפיס שנים או שלשה מ„מאמרי" וצרף להם הערת המו"ל באותיות זעירות בלשון זו: „ש פ ת ך א ת ך. ש ל ח ד ב ר י ך ו כ ב ד נ ו ם". ואז החילותי לכתוב „מאמרים" בלשון־הקודש בלא מדה ומשקל — עד כמה שהיתה ידי מגעת. ואולם המו"ל לא אבה עוד „לכבדם", אינני יודע על שום מה...

* * *

בעת ההיא (בשנת 1883) נתגלה עתון יהודי, העתון היהודי הראשון בשפת זארגון („פאלקסבלאט" של אלכסנדר צדרבוים), ומאחר שהגויים לא רצו להדפיס את ספורי־האהבים שלי ואת חזיונותי, והמאמרים בלשון־הקודש אף הם היו מונחים בקרן־זוית, מאין איש, אשר יחפוץ „לכבדם", — אמרתי לנסות את כחי פעם אחת ולכתוב דבר בלשון פשוטה זו, שבני־אדם מדברים בה, בלשון זו של מנדלי מוכר־ספרים, שספריו נתגלגלו לידי — ושערו־נא בנפשכם את תמהוני הגדול, כי את הדבר ההוא קבל ה„פאלקסבלאט" בזרועות פתוחות, והעורך בכבודו ובעצמו, הוא צדרבוים, כתב לי מכתב בעצם ידו ובקש ממני (השומעים אתם? — ב ק ש !), כי אוסיף לכתוב עוד. ומן העת ההיא החילותי לתת פיליטוניס בה„פאלקסבלאט", וככל אשר הוספתי לתת, כן הוסיפו לכתוב לי, כי אשלח

* עדיין זוכר אני אחד משירים אלה עם המנגינה:

„כי אצא החוצה באישון הלילה,
אישא את עיני, אביט למעלה,
אז אקשיב בדממה
קול קורא ברמה,
קול קנים והנה והי:
אללי לי!..."

מאת
שלום־עליכם

לְתוֹלְדוֹת חַיַּי

(מכתב כתוב בשנת 1903 לידידנפשי י. ח. רבניצקי.)

תרגום
י. ד. ברקוביץ

חברי האהוב, ידידי היקר רבניצקי!

רצונך, שאמציא לך לוא רשימות מעטות לתולדות חיי? חוששני, שמא כל הענין הזה של תולדות חיי בכלל ללא צורך הוא? אפשר, לא הגיעה עדיין השעה לכך? — זוהי סבה ראשונה. והשנית, יש בחפצי לכתוב בעצמי את תולדות חיי — בדמות ספר שלם *. ושלישית, הרי אני עתה, לא עליכם, עסוק מאד. כונתי: בעסק הספרות. מיום שהחילותי לכתוב לא הייתי מרבה כל־כך בכתיבה, לא הייתי פורה כל־כך, כמו עכשיו. אם טובה כתיבתי ואם רעה — אך כותב אני הרבה. ואתה הלא ידעת את דרכי, כמה מסוגל אני למלאכת הכתיבה — אפילו על עוקצה של מחט ועל חורה של חרב!... ורק זו רעה חולה, שהשנים אינן כתקונן וחשרת־עבים תלויה על שמי עמנו מבחוץ, ולפיכך אין הלב הולך אחר צחוק, וכשאתה צוחק — צחוקך מלא מרורות... ומלבד זאת, הרי חליפת המכתבים עם גדולינו, היהודים והגויים, להבדיל, נוטלת חלק רב מעתותי. ואף־על־פי־כן נפניתי בשבילך לשעה תמימה (רוצה שכמותך!), והא לך בזה עוד רשימות מעטות. אולי תפיק מהן תועלת לצרכי מלאכתך? ויהי אלהים בעזרך!

חברך הנאמן
ש ל ו ם ־ ע ל י כ ם.

* * *

בעיירה קטנה וורונקה, ששיעור מדתה כזית, לא־רחוק מעיר פריאסלאוו (במקום שנולדתי בשנת 1859) — שם עברו עלי ימי־הזהב הראשונים, שנות ילדותי הטובות והתמימות. בוורונקה זו הקטנה היה אבי שמנה וסלתה של העיר, מיוחס וגביר לאחיו, גבאי ראשון לכל החברות — „רב נחום בן־זאב"! ואנחנו, בניו של רב נחום בן־זאב — אף אנו קלי־ערך לא היינו! בכל מוצאי־שבת היו עורכים בביתנו סעודת מלוי־מלכה לכל בני העיר; בכל חג ומועד היו בני העיר נכנסים אצלנו לקדש על היין; את כל החדשות, המתרחשות בעולם, היו מביאים אל ביתנו ומוציאים מביתנו; כוס יין היו שותים על שלחננו, את שבחי רבן של הסידים היו מספרים בביתנו, על עניני פוליטיקה היו משתעים אצלנו — הכל היה אצלנו. ואותנו, את בני נחום בן־זאב, היו מחנכים כבני בעלי־בתים חשובים, מדריכים בדרך הישר, מוסרים אותנו לידי הטוב שבמלמדים, לידי רב זרחל. ואנחנו היינו יראי־שמים באמת.

זוכר אני עוד עתה את נועם טעמן של הדמעות, שהיינו שופכים אז לשמע דברי־מוסרו של רבנו. בכל יום ויום היה רבנו רב זרח מטיף מעט מוסר על לבנו, ואחר־כך, בשעת התפלה, היינו מכים באגרוף על לוח־לבנו, אומרים „אשמנו" ומתודים על חטאינו הגדולים, אשר חטאנו, כי ביחד עם מדת החסידות קנן בלבנו גם היצר הרע, והיינו עבריינים גדולים מאד: שקרנים, לקקנים, בנים ממרים לאבינו, עושים תפלתנו חטופה, גונבים כסף מקופת־הצדקה (עיין „האזמל"). ולא עוד, אלא שלבנו הרד כבר נלכד ברשת של מהשבות זרות והרהורים רעים!... חבר אחד היה בינינו, גדול ממנו בשנים, אלי שמו, אלי בן קיילי, והוא נער שכבר נעשה חתן — וספר לנו זה ספורים שונים, עורר בקרבנו את היצר הרע, השחית את לבנו, עשאנו בוגרים... ואחר־כך בא רבנו להטיף לנו מוסר, ואנחנו בכינו, התמוגגנו בדמעות והתפללנו בלבב שלם, לא דלגנו עוד בתפלתנו, אלא הכינו באגרוף על לבנו, קראנו „אשמנו" יבכינו — בכינו וחזרנו בתשובה.

* * *

למן ימי ילדותי היה דמיוני גדול ונלהב ביותר. בתים נראו לי בדמות ערים, חצרות — בדמות מדינות, אילנות — בדמות בני־אדם, בתולות — כבנות־מלכים, אברכים עשירים — כבני־מלכים, הציר־שדות — כחיל־צבא, קוצים וברקנים — כפלשתים, כאדום וכמואב, ואני יוצא לקראתם למלחמה (עיין „ירק לשבועות").

* * *

לתפוש את הנלעג שבכל דבר ובכל איש — זה היה אצלי כמעט טבע שני. שלא ברצוני הייתי מחקה מעשי איש ואיש ותנועותיו. למן המלמד רב זרח ואשתו וכל החברים עם אבותיהם ואמותיהם עד ברוך־בר השכור ואוניסקא השומר, להבדיל, הוא אוניסקא נכה־הרגלים — כולם שמשו לי כמין חומר לצחוק וקלות־ראש. ועל מעשה זה של חקוי הייתי סופג מכות־לחי לרוב. בחדר רבי הייתי מוחזק „ליץ מתהולל", העומד לבדח את דעתם של התלמידים. הכל צחקו, געו בצחוק, חוץ ממני. ואולם בבית־אבא השגיחה האם פעם אחת בתעלולי, ומני־אז נתנה את לבה לשרש מקרבי את התנועות הללו.

* * *

עוד אחד היה דומה לי במעשי הוללות אלה — להתחפש, לשים מסוה על פנים, „לשחק על במת חזיון", ובשעת מעשה היה שר שירים יפים ונעימים. זה היה מאירל בן הרב, או מאירל מידווידיוו, הוא אשר נתמחה אחר־כך בתור המזמר המצוין מ י ד ו ו י ד י ו ו. אמנות „המישחק" נגלתה לו עוד בימים ההם, כשהיה מהלך יחף ושר את מיטב שיריו במחיר פרוטה או במחיר חצי

---

* את הספר הזה אָמנם התחילותי לכתוב אחר־כך באיטליה בשם „תולדות־חייו של שלום־עליכם, כתובות בעצם ידו".
הערת שלום־עליכם בשנת 1913.

הגיעה השעה לנו לא להסתפק בדברים, כי־אם לעשות מעשה, לפעול פעולה! הנה זרים שופכים עתה את דמם על אדמת־קדשנו, ולא למענם בלבד, אלא גם למעננו. הכרז הכריזו הם את זאת בגלוי באזני כל העולם. ואנו — הישוב נשב עוד גם עתה בחבוק־ידים? הנה אדמת־קדשנו מתרוה בדמם של זרים, ודמנו אנו לא יתערב בדמם? הנה אנו חוגגים את חג החשמונאים, אלה הגבורים הקדושים, שלא פקפקו וישפכו את דמיהם בנדבה בשביל חירות הארץ. ההזדעזע לא תזדעזענה עצמותיהם בקבריהם מפני מעשה צאצאיהם הירודים, העומדים עתה מרחוק ודמם אינו רותח ואינו מתפרץ מעורקיהם בתשוקה להתערב בהדם הנשפך בהרגעים האלה שם על אותה אדמת־הקודש? השמוע לא ישמע קול במודיעים, קול מתתיהו ויהודה ויהונתן ואלעזר ושמעון, קול זועה, קול קללה ומארה על הצאצאים הירודים האלה?

בודאי, בכל צבאות מעצמות ההסכמה יש גם יהודים, ודמם הנשפך בכל שדות המערכה, בכל מקום שהם, בהשפכו למען נצחון אלה המעצמות, הוא נשפך גם לחירות ארצנו. ולא עוד, אלא שגם בתוך חיילות אנגליה הנלחמים עתה על אדמת ארץ־ישראל יש גם יהודים, וכבר נפלו חללים על עצם אדמת־קודש שלנו גם שני שרי־צבא יהודים, ודוקא מבני אותה המשפחה היהודית הגדולה, שמתוכה קם הנדיב הראשון, שעשה את כל הגדולות להישוב שלנו בארץ־ישראל למראשיתו ועד הזמן האחרון. זה הדם בודאי יושם בנאדם של דברי־הימים לעדות־כבוד לישראל. אבל, כל הדם היהודי השפוך בכמות מרובה בצבאות עמי ההסכמה לא על שם ישראל הוא נחשב, לא בתור דם יהודי הוא נשפך!

רק דמי חיל יהודי, דוגל בדגל יהודי, כשישפכו על אדמת־הקודש, רק הם יחשבו, כשיבואו העמים לעשות חשבון הדמים השפוכים, על שם ישראל, רק אלה הדמים יצעקו להעמים מאדמת־הקודש: דמים יהודים אנו, שנשפכו בשביל חירות ארץ־האבות!

וצריך לא לשכוח גם זה, שבכל מלחמה יש שאפילו חיל קטן, אם רוח גבורה והתלהבות תלבשהו, יכריע את הכף של מערכה כולה, ואיזה חיל של איזה עם עלול להתלהב ברוח גבורה עד כדי לעשות נפלאות, כמו חיל יהודי על אדמת־הקודש?

ומלבד החיל להשתתף בהכבוש במלחמה, צריך למהר לכונן גם חיל של כבוש בשלום, בהתאחזות על אדמת נחלת האבות. ארץ־ישראל אינה מיושבת עדיין. מספר יושביה לא־היהודים הגיע לפני התחלת המלחמה לכל היותר לחמש מאות אלף נפש, ובמשך שלש השנים של מלחמה בודאי נתמעט מספרם בעקב לקיחת האנשים למלחמה, והטף ונשים — בעקב רעב ומחלות. ולכן יש עתה עוד מקום למיליונים להתישב בה בהרוחה, ואין כל צורך לנו להצר את צעדיהם של ילידי הארץ הערבים ולהזיקם נזק היותר קל. יש בארץ זו די מקום לנו ולהם יחד, וכל ארבע אמות, שאינן נצרכות להם ויכבשון חלוצינו ויתאחזו עליהן, תביאינה רק ברכה גם להערבים בעצמם. אבל, סכנה גדולה מרחפת על כל גאולתנו, אם בעקבות החיל הכובש את הארץ בכח הנשק הלוך לא ילך חיל כובש בשלום, בהתישבות והתאחזות על אדמת נחלתנו הלאומית. ברגע הגדול של מועצת השלום, כשישבו באי־כח העמים למשפט למודד ארצות ולקבוע זכות כל לאום ולאום בכל ארץ וארץ, תנאי הכרחי הוא לנו, שנהיה שם בכמות פחות או יותר רבה, שנוכל לדרוש זכותנו גם בשם מציאותנו שם על האדמה. למעשה גדול זה, להביא להארץ כמות מסוימה של מתאחזים, נצרך זמן ונצרכים סכומים עצומים. אך הכל מעיד, כי לא במהרה תשוב החרב לתערה והעמים הנלחמים לא במהרה ישבו מסביב השלחן של מועצת־השלום. המהפכה ברוסיה ונצחון הגרמנים באיטליה דחו את השלום עוד לשנה, אם לא יותר. ואם לא נתמהמה עתה, אם נהיה עתה מן הזריזים ונשתתף כולנו בעבודה גדולה זו, בודאי תהי לאל ידנו לעשות הרבה.

והסכומים העצומים?

אך מי יוכל לפקפק בעמנו בזה בשעה גדולה כל־כך? בעשירים נדיבים גדולים בודאי לא אלמן ישראל בדורנו, ובפרט בארץ זו, ואין ספק בדבר, כי לפי ערך גדולת הדבר כן תגדל ההתנדבות גם של העשירים וגם של העם כולו.

ויותר מבכל שעה אחרת מיום שהתחלנו לחלום שיבת ציון יש מקום להדבור המפורסם של הרצל:

אם רוצים אתם, אין זו אגדה!

* * *

לֹא אֶתְקוֹמֵם, לֹא אֶתְאוֹנֵן —
בְּרִית כָּרַתִּי עִם גּוֹרָלִי:
אַרְכִּין רֹאשִׁי, אֶפְשׁוֹט יָדִי
וַאֲקַבֵּל כָּל שֶׁיָּבֹא לִי.

לֹא אַרְקִיעַ עוֹד שָׁמַיִם,
וְלֹא אֶחְמֹד כְּסִיל וְכִימָה —
קְצוּץ־כְּנָפַיִם, עִם שִׁפְלָתִי
וְצֵל־אָהֳלִי אַשְׁלִימָה.

נוֹשְׁבוֹת רוּחוֹת־סְתָו בָּעוֹלָם,
מַלְקוֹת, חוֹבְטוֹת הָאִילָנוֹת;
אִילָן בַּשַּׁלֶּכֶת — חַיַּי,
קִיצָם גָּז לְלֹא הִשָּׁנוֹת...

אפרים א. ליסיצקי

יפקפק לו המפקפק בעצם אמתותה של אמונה זו כמה שירצה. גם אני בעצמי אינני מאמין גדול בה, וכששאלני ראש האנגלו־ישראל, לורד דוגלאס, לפני עשרים שנה, בשבתי בהיכלו בלונדון, אם אני מאמין בקרבה זו, עניתי לו: אין דרכי להאמין במה שיהיה, אם לא נתברר לי הדבר בירור מדעי, ואני מודה, כי מעולם לא חקרתי בשאלה זו, ומנקודה מדעית אינני יכול לאמר לא הן ולא לאו, אבל דבר אחד אוכל לאמר לאדוני, כי אין לי שום סבה להתבייש בקרובים שכמותכם!

אך לא האמתות המדעית כאן העיקר, כי־אם עצם מציאותה של אמונה זו בלבם של רבים, רבים, מהאנגלים, והספק באמתותה המדעית אינו מחליש אפילו כחוט השערה את כחה בלבבות רבואי רבבות המאמינים בה בכל בריטניה הגדולה, באיי אנגליה בעצמה ובכל מדינות־הים שלה באסיה, באפריקה, באמריקה ואויסטרליה. צריך לשמוע דברי קצתם על־אדות אמונה זו. באיזו אש־קודש, באיזו התלהבות נפשית, הם מדברים אז! ואלה לא „בטלנים", לא חולמים, לא הוזים. בין רבואי רבבות המאמינים אמונה זו ומרגישים קרבה משפחתית ביניהם ובין היהודים יש אנשים רמי המעלה, התופסים מקום גבוה בעולם האנגלי, בתוך גדולי הכהונה האנגלית, אשר כח פעולתם על רוח העם האנגלי גדול והזק מאד, וגם בתוך גדולי שרי־הצבא ורבי־המדינה, ואפילו בעולמות הקרובים לבית־המלכות האנגלי.

וכולם, כולם מאמינים אמונה שלמה בהבטחת הנביאים כי ירחם יי את עמו ושוב ישוב ישראל לנחלת אבותיו, ולגדולתו ותפארתו כימי קדם, וכי היה יהיה ישראל עוד לכבוד ותפארה בין הגויים, ומציון תצא עוד פעם תורה לכל העמים, ובית־המשפט של שלום אשר חזה ישעיהו יהיה נכון בהר־הקודש בירושלים, וכולם מאמינים אמונה שלמה, כי אנגליה נועדה מההשגחה הפרטית להיות השליח בהפלא הגדול הזה בדברי הימים של העולם.

כל אלה הדברים כתובים ומפורשים בספריהם ובעתוניהם של האנגלו־ישראל, וישמוע שמעתים באזני מפי אנשים נשים מגדולי היחס של אנגליה, ומפי כהנים ומפי שרי־צבא אנגלים, והם אומרים ומכריזים, שכל מעשה תפיסת אנגליה את הודו ואת מצרים היה בהשגחה פרטית, כדי שיהיה לאנגליה ענין מדיני בארץ־ישראל ותרצה להקריב הקרבנות הנצרכים, כדי לכבשה ולהשיבה לישראל.

ועוד פעם: יפקפק לו המפקפק בעצם אמונה זו, וילגלג לו המלגלג על כל הדמיונות האלה, כמו שירצה. אך המעשה הוא מעשה. חלק גדול ו ח ש ו ב מהאנגלים מאמינים בזה אמונה שלמה, והם מחכים לגאולת ישראל ולגאולת ארץ־ישראל על־ידי האנגלים, כמו שמאמין ומחכה היהודי היותר אדוק לביאת משיח צדקנו.

ומי שהוא בקי, לפחות מעט, במהותה וטבעה של נפש אדם, הוא יודע, כי ברית כרותה לה, שכשם שהת ו ע ל ת ה א נ כ י י ת משפעת על רוחו של האדם ודעתו ועוזרת ומטה את האדם להאמין בדבר המסכים עם התועלת שלו, כך, מצד השני, האמונה בדעה מהדעות והנטיה לדבר מהדברים משפיעות וגורמות לבקש ולמצוא גם תועלת אנכיית בזו הדעה ובזה הדבר. ואם אמנם אפשר, וגם קרוב הדבר, שהתועלת המדינית מביאה רבים מהאנגלים להאמין בקרבה זו ביניהם ובין עם ישראל, הנה אין שום ספק, מצד השני, כי זו הנטיה וזו האמונה מחזקת עוד יותר בלב רבים מהם לראות את תועלת זו באור יותר מבהיק.

וזה הצד הרוחני של הצהרת אנגליה בענין ארץ־ישראל לישראל הוא לא פחות חשוב מצדה של התועלת המדינית.

כי גם בזה אין ספק, שכשם שאין יחס המדיני בין העמים בנוי על יסוד של אהדה רוחנית בלבד, וצריך דוקא שיהיה בין עם לחברו ת ו ע ל ת הדדית בידידותם, כך גם ידידות מדינית בין שני עמים, שאינה בנויה אלא על היסוד של תועלת חמרית בלבד, בלי כל יסוד אהדה וקרבה רוחנית ביניהם, אין סופה להתקיים. אם התועלת החמרית היא — האבנים בבנין חומת הידידות בין העמים, הנה האהדה הרוחנית היא — המלט בין האבנים, הדבק המדבק אותן ומחזיקן יחד. גם בזווג בין איש ואשתו היסוד העיקרי להחיים המשותפים הוא התועלת ההדדית, שהאיש והאשה מוצאים בזווג זה, ואף־על־פי־כן אם אין א ה ב ה ביניהם, אם אין ביניהם נטיה ואהדה רוחנית, אין הזווג יכול להתקיים.

כשאתה מתבונן להצהרת אנגליה משתי אלה הנקודות יחד, גם מהנקודה החמרית של התועלת המדינית לאנגליה בעצמה, וגם מהנקודה הרוחנית של האהדה החיה בלבם של האנגלים ליהודים יותר מבלבה של כל אומה אחרת מאומות העולם, אז, רק אז, מופעת הצהרה זו בכל תקפה וזוהר גדלה כאחד! זה אינו מעשה מדיני קר בלבד, זה גם מעשה ה ם של עם ה ק ר ו ב לנו על כל פנים קרבה נפשית, מעשה של עם המוצא בצד הרוחני של הדבר כח ועוז מוסרי לשפר וליפות גם את הצד המדיני שבו. וזהו מה שמוסיף להצהרת אנגליה תוקף ועוז ונותן לנו הודאות הגמורה, כי באמת עשה תעשה אנגליה כל מה שביכלתה להוציא את המחשבה הגדולה שלה מכח אל הפועל. גאולת ישראל והשבת נחלתו הלאומית לו — זה מעשה גדול, שכל עם שיעשהו יוסיף לו על־ידי זה הוד מפואר בדברי־ימיו. ואם השתלשלות דברי הימים של אנגליה הביאה אותה גם מצד התועלת המדינית שלה לרצות בזה, הנה אין ספק, כי הנטיה הרוחנית שלה להעם שנתן את התנ"ך להעולם הוסיפה כח להמטרה המדינית והיא שעשתה, כי לא בקשה אנגליה דרכים אחרים להשגת מטרתה המדינית. והיא גם היא הנותנת גם לנו הודאות, כי לא על נקלה תוותר אנגליה על החלטתה בענין זה.

זהו מה שעושה את גדולתה של הצהרת אנגליה, גם גדולתה הרוחנית, וזהו מה שעושה את גדולתה של שעה זו בדברי־ימינו, וזהו מה שמטיל עלינו אחריות גדולה כל־כך! בשעה גדולה זו אנו צריכים לאמץ את כל כחנו הרוחני להיות גם אנו גדולים! לא בלבד שעלינו לעשות גלוי־דעת גדול ומפואר להרגשות הממלאים עתה את לבותינו: אלא לקרוא קול גדול לכל העם, כי בא היום,

של השאלה הישנה, שנתנסתה בהרבה מיני פתרונים, אבל לא נפתרה עד היום הזה.

והנה היה לנו הצדק — על הצדק ההגיוני אנו מדברים — להניח, כי אחרי שהמתבוללים נוכחו בעצמם לדעת, שאין להם עוד שום תקוה להכריע את הכף לצדם, לא באיומיהם על היהודים גופם ולא ב„הצעותיהם" לפני הממשלות, וכי הנצחון הוא מהם והלאה, יניחו את כלי נשקם מידם ולא ישובו עוד לכסלה. אבל טעינו. כפי הנראה, אין תוצאות ההגיון הבריא חלות על פעולותיהם של המתבוללים, ולא באמת־מדתו יכולים אנו להשתמש, בבואנו להגיד מראש את אחריתה של מלחמתם נגד תנועת תחיתנו. ומפני זה ברי לנו, כי המתבוללים שלנו ינסו עוד הפעם את כחם לעכב ולהפריע בעד ע ב ו ד ת התחיה. אולי יבחרו להם תכסיסי מלחמה אחרים, יותר מתאימים לתנאי המצב שהשתנו, אבל לא יעזבו את המערכה, כל עוד שהנשמה בקרבם, כי על כן על נפשם הם מתאבקים, על קיומם הם נלחמים, ומרגישים הם, ששונאם היותר מסוכן, שונאם בנפש, הוא ה מ ר כ ז ה ל א ו מ י ה ע ב ר י בארץ־ישראל. הם בעצמם יודעים, כי היראה מפני אומות העולם, שלא יחשדו את היהודים באי־מסירות לארצות נתינותם, היתה להם אך כסות־עינים, אך מפלצת שאחזו בה, כדי להוליד אימים על השוטים ועל הקטנים. הם בעצמם יודעים את נקודת הסכנה לקיומם בתור „מנהיגים", ויודעים הם, כי היא נמצאת לא בחשדיהן של אומות העולם, כי־אם — ב ה מ ר כ ז ה ל א ו מ י ה ע ב ר י. גץ אחד יוצא מן המרכז הזה עלול להעלות על המוקד את כל מה שבנו ושכללו המתבוללים שלנו במישך דורות ודורות.

מפני זה רגשו, מפני זה נלחמו, מעט בגלוי והרבה בסתר, נגד תנועת התחיה, ומפני זה לא ינוחו ולא ישקטו גם בעת, עד שתהיה מבוססת שלמה, עד שתשתמט הקרקע מתחת רגליהם לגמרה, עד שיעזבו אותם אלה שתמכו בהם אחד אחד, והם ישארו עזובים וגלמודים.

הַמְּאֹורָע הַמְּדִינִי הַגָּדוֹל

(מאמר ד. — חתימה).

מאת

א ל י ע ז ר ב ן ־ י ה ו ד ה.

True translation filed with the Postmaster at New York City on December 7, 1917, as required by the Act of Congress approved October 6, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

בכונה מיוחדה העמדתי בכל דברי עד כה את כל תקפו של מעשה אנגליה בהצהרתה בדבר ארץ־ישראל על הרגל האחת — התועלת המדינית, שיש לה, לאנגליה בעצמה, בעמידת ארץ־ישראל ברשות ישראל.

ועשיתי זאת מפני שני טעמים:

ראשית, מפני שבאמת, כמו שכבר בארתי בתחילת דברי, התועלת ההדדית בין שני עמים הוא הצד היותר חזק והיותר בטוח ביחס של ידידות ביניהם, וזה הצד הוא גם היותר נאה והיותר נ כ ב ד לנו.

ושנית, מפני שהצד הזה של הדבר אינו מניח מקום לחושד לחשוד ולטוען לטעון, כי המבארים את ערכה של הצהרת אנגליה משוחדים הם בנטיה פרטית, באהדה עורת להאנגלים.

כי על כן התחלתי מצד ה ח מ ר י, ה א נ כ י י של הדבר, והכרזתי בכל כח ועוז על התועלת, שתמצא אנגליה בהעמדת ארץ־ישראל ברשותו של צבור יהודי להגנת מדינות־הים שלה.

ואולם אין צורך בחכמה מדינית עמוקה ביותר כדי לראות ולהבין, כי, סוף דבר, אין קיומה של בריטניה הגדולה ת ל ו י ביהודים. הממלכה האדירה הזאת נבנתה במאות בשנים ונתקיימה עד כה בלי עזרתנו אנו, ובודאי מצוא תמצא לה אנגליה גם עתה דרכים להגן על ממלכתה זו לעתיד לבוא בלעדינו. היעלה על הדעת, כי אלמלא היו כל היהודים עכשיו בדעה אחת עם לורד סוויית־לינג וחבריו, המתנגדים לשיבת ישראל לארץ־האבות, היה היתה בריטניה הגדולה מתפוררת? כי ארץ־ישראל נצרכה לאנגליה, כדי להגן על מצרים, ומפני טעם זה בעצמו נצרך לה שלא תהיה ברשותם של הערבים, — בזה אין שום ספק. אבל, סוף דבר, אם יכול יכלה אנגליה לשמור עד כה על מצרים בעצמה בכח־הים שלה, על אחת כמה וכמה שתוכל בכחה בלבדה להגן על ארץ־ישראל.

ואם אף־על־פי־כן עשה עשתה אנגליה את המעשה המדיני הגדול, ובעצם סערת המלחמה הכרז הכריזה בכל־כך תוקף ועוז ובדברים כל־כך מפורשים, כי ארץ־ישראל צריכה להיות ארץ־נחלה לאומית לישראל, והיא בעצמה גם עשה תעשה כל מה שבכחה לעזור לזה, — אין זאת אלא מפני שיש עוד צד אחד להדבר, צד יותר רוחני, יותר נפשי, והוא — הנטיה האמתית, ה א ה ד ה העמוקה, שהאנגלים חשים בנפשם ליהודים. זו האהדה של רוב האנגלים ליהודים הוא דבר גלוי ומפורסם, שהכל מודים בו, אפילו אותם שאינם אוהבים את האנגלים ביותר. מכל אומות העולם האנגלים הם היותר דבקים בהספר הגדול, שנתן ישראל להאנושיות, רוחו של זה הספר פלש לו דרך אל דעתם ואל נפשם יותר מלנפשה ודעתה של כל אומה אחרת. דברי הנביאים ומליצותיהם שגורים על פי כולם, וסופריהם, אפילו החילוניים, לא הכהנים, משתמשים בהם תדיר מאד, אולי לא פחות מאחד מאתנו אנו, הכותבים עברית. גם בדרכי חייהם ובמדותיהם יש הרבה מדרכי החיים ומדות היהודים. ומלבד כל זה, הנה חלק גדול מהאנגלים, מכל קצות העם, מאמינים אמונה שלמה, כי האנגלים הם בעצמם צ א צ א י ז ר ע ה י ה ו ד י ם.

מי שלא נפגש עם אלה האנגלו־ישראל (Anglo-Israel), כמו שהם מכנים את עצמם, ולא דבר עמהם ולא קרא את ספריהם הרבים ואת עתוניהם, הוא אינו יכול לעשות לעצמו אף מושג קל, עד כמה אמונה זו חזקה, קבועה ועמוקה בקרב לבם, עד כמה הם חשים ברצינות, כי הם ק ר ו ב י ם קרבת משפחה עם היהודים.

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית — ניו־יורק, כ"ב כסלו, תרע"ח — גליון שלשים ושמונה

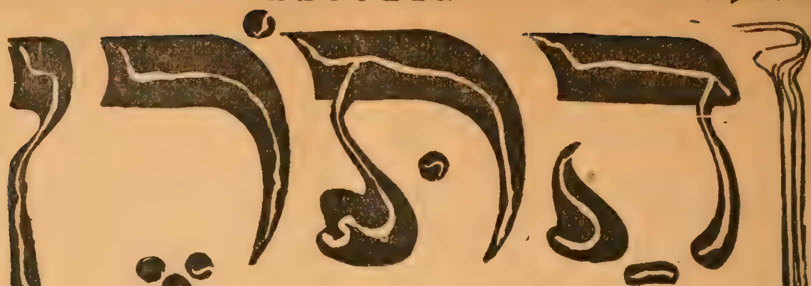
לָמָּה רָגְשׁוּ?

סוד גלוי הוא, כי בה במדה שהרעיון הציוני התחיל מתקרב אל התגשמותו התלקחה ההתנגדות לתנועת תחיתנו הלאומית ביתר עוז בחוגי המתבוללים שלנו בכל העולם. שעת המלחמה והמהומה העולמית עזרה להם, להמתבוללים שלנו מכל הסוגים והמינים, ואנחנו יודעים רק מקצת מן המקצת מכל מה שעשו, כדי לעכב בעד גאולתנו הלאומית. הם עשו את רובי מעשיהם במחשך, גלו להממשלות דברים, שאינם נאמרים אלא מפה לאוזן, ומסרו את דינם של הציוניים בידי השליטים ותארו אותם בתור אנשים כפויי־טובה ובוגדים בארץ־מולדתם, העלולים לעזוב אותה בשעת מבוכה ומבוקה בשביל תקוות ברויות וחלומות־שוא, שבאמת לא העם כולו הרה אותם, כי־אם קבוצה קטנת־הערך, תועה דרך ורודפת אחרי אור מתעה, מפני שאין לה שום אחיזה בחיים הממשיים. והם בקשו את הממשלות לבלי לבוא חלילה לידי טעות פוליטית ולחשוב, כי עם ישראל מדבר מתוך התנועה הציונית, ולבלי תת אוזן קשבת להההסתדרות הציונית, המשתמשת בתגא לא לה, כי מתימרת היא להיות באת־כחו של העם ומנסחת את שאיפותיו ואת מאוייו ההיסטוריים. ראשית, עם ישראל מחובר ומאוחד — בריה כזו אינה כבר בעולם; היא היתה לפנים, בזמן מן הזמנים שמאחרינו, אבל כבר בטלה ועברה מן העולם. כעת יש לפנינו רק קבוצות יהודיות בודדות ונפרדות למדינותיהן השונות עם שאיפות שונות, לפי מצבן בכל אחת מהמדינות הללו. ובכן יש לנו תוצאה ישרה — במקום שאין שותפות לאומית אין כל מקום לרעיון לאומי משותף, ורק הציוניים, אלה האנשים המרחפים באויר והרחוקים מן ממשיות החיים, בדו אותו מלבם. אם כן, אם אך לב הממשלות באמת טוב עלינו ועל עמנו, כלומר, על מיליוני היהודים פזורי הארצות והמדינות, תשתדלנה־נא להיטיב את מצבם האזרחי באשר הם שם, עד כמה שהשפעתן מגעת, אבל

תזהרנה־נא ותזהרנה מלהראות פנים שוחקות להתנועה הציונית, המטילה אשמה נוראה על מיליוני נתינים, הנאמנים לממשלותיהם, שיש להם רק שאיפה אחת, והיא — להבלע בתוך העם השליט עד כי לא יודע, כי באו אל קרבו. ושנית, להוי ידוע להממשלות, כי ההסתדרות הציונית אינטרנאציונאלית היא ואינה מפרידה בין מדינה ומדינה אפילו כעת, בשעת המלחמה... כזאת וכזאת דברו באי־כחה של ההתבוללות באזני הממשלות, אבל עדיין לא הגיעה השעה לגלות כל מה שנעשה בסתר בזמן האחרון מצד „מרשיעי־ברית" שלנו, את כל התחבולות וכל ההתחכמות מצדם לקבור את תקותנו הלאומית בשעת־רצון זו. והיה כי תעבור המלחמה, ואנחנו נעבור גם את שעת היצירה של תחיתנו הלאומית, יתפרסמו מעשיהם ברבים, ועמנו המשוחרר יוכל לשפוט על הנוטעים ועל העוקרים שלו, על בוניו ועל מחריביו, על יוצריו ועל מהרסיו, והמשפט יהיה קשה, בלי משוא־פנים, משפט לדורות.

אמנם, לאשרנו, לא מפיהם של המתבוללים אנו חיים ולא מפיהם חיות גם אומות העולם. האסטניסים ובעלי־הרגש שבאומות העולם התחילו להתקרב אלינו לא מאתמול ולא משלשום, כי אם מראשית צמיחתה של תנועת תחיתנו, עד כי השכילו בעצמם להבחין בין האמת ובין הזיוף, בין הגרעין ובין הקליפה, בבואם לשפוט על השאלה היהודית, וידעו בעצמם לחדור לתוך השאלה ולדעת מה נובע מתוך נשמת העם ומה נובע מתוך חנופתם של „מנהיגים" ידועים. וכיום הזה אנו יכולים לאמר בלי שום הפרזה, כי רבים הם, אפילו ביחס הערכי, המבינים את השאלה היהודית לעמקה, אצל אומות העולם מאשר אתנו, והם מתיחסים אליה בלא כל משפט קדום ומבקשים את פתרונה כדרך ישרה, בלא שום עקמומיות בלב ובלא שום כונות פסולות. ומפני זה עומדים הם לימיננו, כי רואים הם כמונו בהגשמתו של הרעיון הציוני את פתרונה היחידי

עתון שבועי

תוכן

VOL. IV — NEW YORK, DECEMBER 7, 1917 — No. 38 (88

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST., NEW YORK
Telephone, Orchard 5882.

מחיר „התורן":
לשנה — $3.00 לחצי שנה — $1.50
בחוץ לארץ ובקנדה:
לשנה — $3.50 לחצי שנה — $1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., N. Y.

SUBSCRIPTION RATES:
One year—$3.00 Six months—$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year—$3.50 Six Months—$1.75
Single copy 7 cents.
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, August the 11th, 1913.

דרוש מורה.

לבית הספר העברי העירוני, שנפתח זה עתה בעיר **אליזאבט, ניו־דזוירסי**, דרוש מורה עברי, צעיר, היודע עברית ואנגלית ושהורה והצליח בשדה החנוך. רק אלה שמצוינים בזה יענו. שלש שעות הוראה. המשכורת 80 דולר לחודש. חוזה לשנה.

המרחק רק 45 דקות מניו־יורק.

לפנות על־פי כתובת:

MOSHE MUNCHIN, Principal of The Hebrew Free School
408 Court St., Elizabeth, N. J.

ד ר ו ש ה

מורה מחנכת עברית

היודעת גם שפת אנגלית

לחנך ילד וילדה.

לפנות אל:

A. J. FREIMAN — **Ottawa, Ont., Cacada.**

ההנהלה של „התורן" הזמינה **מכלאות** לכריכה בשביל כרך „התורן" השבועי, שנה ראשונה. המכלאות עשויות בהדור מיוחד. בידי ההנהלה נמצא מספר מצומצם של הכריכות האלה בשביל אותם הקוראים, הנוהגים לפאר את ארונות־ספריהם בכרכים מהודרים.

מחיר כל כריכה עם המשלוח 35 סנם.

לפנות בהזדמנות אל הנהלת „התורן".

הנחה לחותמי „התורן" החדשים.

במערכת „התורן" נמצא לסכי... מספר מצומצם של כרכי „התורן" שנה ג', מכורכים הדר (גליונות 1—50).

מחיר הכרך $3.50 עם המשלוח. לחותמי „התורן" החדשים רק $2.50 עם המשלוח.

בא־כחנו **י. ש ר ב ר ק** נוסע בהערים **באלטימור, וואשינגטון** וסביבותיהן לשם עניני **„התורן"**. מבקשים אנו את טובי העברים שם לעזור לו בכל מה שאפשר בעבודתו לטובת **„התורן"**.

הנהלת „התורן".

חש במעיו יתרפא

ב„עקס־לאקס"

(ילקוט הרפואות).

יצא מדפוס

ספר פרח לבנון

קובץ דרשות שלמות לכל **שבתות** השנה, לר"ה, יוכ"פ, סכות, חנוכה, פורים, פסח, שבועות · ולכל עניני **החיים**, לחתונות, ברית מלה, פדיון הבן, **הספד**, הקמת מצבה, לחנוך ביהכנ"ס ולכל דבר הנדרש, הכל לפי רוח הזמן, מהרב הגאון **א ל י ע ז ר ל י פ א ו ו י י ס ב ל ו ם**, נכד הצדיק הקדוש ר' אלימלך, בעל מחבר ספר נועם אלימלך, רב ואב"ד **לאנש**י לזענסק ואגודת בחורי חמד.

מחירו 40 סענט עם **המשלוח**.

להשינו אצל בעל המחבר ואצל **המוכר** ספרים

פנחס פרידמאן

172 **ריווינגטאָן סט., ניו יאָרק.**

„השפיפון"

מודעה לכל חובבי „השפיפון" וסופריו.

החוברת השניה של **„השפיפון"**

תצא לאור בקרוב,

בהשתתפות הציר המפורסם לולא.

מחיר החוברת 10 סנטים.

הכתובת לכספים ולכתבים:

B. LICHTMAN
10 East 111th St., New York City.

מעומק לבי הנני מברך את חברי מר **יהודה ל. ולפסון** ואת בחירתו העלמה מרת **בתיה מיוחס**, לנשואיהם ביום ה', י"ד כסלו, באמאהא, נבר. יהיו חייכם חיי אושר והצלחה ותזכו לראות בימיכם את עם ישראל יושב לבטח בארצו.

עוועלעטה, מינ. **א. מ. פפפר.**

הקונה דבר בשם „התורן"

מביא ברכה ל„התורן".

בין גדולי העם האנגלי, שהביעו בפומבי את קורת־רוחם לרגלי פרסום הדקלאראציה, נמנה גם הלורד גריי, מי שהיה המיניסטר לענינים חיצוניים בהקאבינט הקודם. הלורד גריי נחשב גם עתה, בתור איש פרטי, אחד מבעלי־ההשפעה היותר חשובים על מהלך הפוליטיקה האנגלית, ודעתו נשמעת בספירות המדיניות העליונות, וחשיבותה היא מרובה.

בשיחה עם סופרו הלונדוני של ה„מארגען זשורנאל" הניו־יורקי הודיע הד"ר חיים ווייצמאן, כי הנמוקים, שהניעו את אנגליה לפרסם את הדקלאראציה, הם בעיקרם רגשי ידידותה וחבתה להעם היהודי. הממשלה האנגלית לא תסתפק בהדקלאראציה בלבד, אלא תעזור בכל כחותיה ליסוד בית־המקלט היהודי בארץ־ישראל.

לפי דעת הד"ר ווייצמאן, חובתם של הצעירים היהודים בשעה זו היא להתנדב לצבא האנגלי בארץ־ישראל ולעזור לו בכבוש הארץ ובשמירתה. חובתם של הציוניים וכל היהודים היא ל ד ר ו ש את ארץ־ישראל; הדקלאראציה של הממשלה האנגלית בלבד אינה מספיקה. היהודים צריכים לדעת, כיצד לנסח את דרישותיהם אלה לפני ועידת העמים הבאה. דעתו הפרטית של הד"ר ווייצמאן היא, כי הדרישה בעיקרה צריכה להיות אבטונומיה קולטורית ודתית ונתינת אפשרות לקולוניזאציה רחבה, בכונה תחילה ליצור על־ידי כך מדינה יהודית אבטונומית. תעודתם של הציוניים בכל הארצות כעת היא לקרב את ההסתדריות היהודיות השונות אל הרעיון הציוני, כדי שהעבודה לשם ארץ־ישראל תהיה מקיפה וכללית יותר בתכונתה. צריך לפתח גם־כן יחוסים ידידותיים בין היהודים ובין שכניהם העתידים, הערבים והארמינים. חובה גדולה רובצת ביחוד על היהדות הרוסית והאמרי־קאית. היהודים בשתי הארצות האלה צריכים להבין ולהשיג את האחריות הגדולה, שהטילה עליהם שעה היסטורית זו.

המנהיגים הציוניים עסוקים כעת בעבוד תכנית הנהלת הענינים בארץ־ישראל בעתיד הקרוב. היהודים בכל הארצות צריכים להכין בעוד מועד את החומר האנושי ואת האמצעים החמריים, הדרושים להתישבות היהודים בארץ ולהתנחלותם בה. למשלוח קומיסיה לארץ־ישראל ולצורך ענינים מדיניים דרוש כעת סכום של חצי מיליון דולאר. את הסכום הזה אומרים המנהיגים להשיג על־ידי „הלואה־של־חרות יהודית", אשר בקרוב יגשו להוציאה לפועל.

* * *

ב י ת ח ד ש ל ב י ת ־ ה ס פ ר ה ע ב ר י ה ל א ו מ י .

בית־הספר הלאומי לנערות בניו־יורק, שיצא לו שם כאחד ממוסדות־החנוך העברים היותר מעולים באמריקה, יזכה בקרוב לדירה נאה וקבועה משלו. ועד־המנהלים של בית־הספר קנה לתכלית זאת את הבנין המפואר „טריים ליסיאום", 206 איסט־ברודוויי. מעון בית־הספר הזה, שבו מקבלות חנוך עברי הגון כחמש מאות נערות, היה עד עכשיו מחוסר אמצעים, בבית רעוע וישן ברחוב מדיסון. החיל הרוחני הגדול, שעשה בית־הספר הזה במשך שמונה שנות קיומו, משך אליו את תשומת־לבם של אחדים מהלאומיים האמידים ובעלי־ההשפעה שבין יהודי ניו־יורק, שהתחילו לדאוג לשכלולו החיצוני ולהטבת מצבו החמרי. ראשית־עבודתם היתה לקנות למענו את הבנין הזה. בנין בית־הספר, המכיל כמה חדרים מרווחים ונמצא בטבור הגיטה הניו־יורקית, ישמש גם מרכז לרוב האגודות העבריות והציוניות במטרופולין זו.

שונות

ה ד ש ו ת ס פ ר ו ת י ו ת .

— בניו־יורק יצא הגליון השני של הירחון לבני־הנעורים „יזרעאל", וזה תכנו: א) משפטנו — י. ז. פרישברג, ב) נאפוליון ו„הבעל־שם" (אגדת־עם), ג) געגועים (זכרונות תלמיד עברי) — בן־חנוך, ד) אליעזר בן־יהודה — דניאל פרסקי, ה) לשון וסגנון — דה, ו) אקבר ובירבל — תרגום מנחם מ. ניימאן, ז) ענינים קטנים. מחיר הגליון חמשה סנטים.

— יצאה לאור חוברת החנוכה של הירחון „שחרות". תוכן החוברת הוא: א) חנוכה באניה, מאת שלום אש, תרגום י. י. שווארץ; ב) בנשף חנוכה (ספור), צבי שרפשטיין; ג) הנרות הללו (שיר), אברהם שוער; ד) חנוכה (מזכרונות מרדכי אהרן גינצבורג), א. אדלר; ה) איך חגגו את החנוכה לפנים? — הסבא; ו) סעודת חנוכה (מחזה), דניאל פרסקי; ז) מחיי בתי־הספר, א. אוסטרובסקי; ח) מסופרינו הצעירים; ט) חידות.

* * *

ת ר ו מ ו ת ל ק ו פ ת ה ס ו פ ר י ם .

במערכת „התורן" נתקבלו לטובת הסופרים העברים נגועי־המלחמה התרומות האלה. בדיטרואיט של מישיגאן נאסף על־ידי מר חיים גולדמאן סכום של ארבעים ושמונה דולאר. מהם הרימו: מ. שמצר — 10 דולאר. י. פרייברג, ל. דוסקו וא. קלמין — 5 דולאר כל אחד. הרב הירשמאן, א. פארבר, ה. סוסינקו, י. ה. אהרליך, מר לוינסון, ח. גולדמאן וא. רבינוביץ — 3 דולאר כל אחד. ה. מאירם — 2 דולאר. ש. כהן, מונטריאל, קנדה — $2.50. מילטון רוגוף — 1 דולאר. מר ל. מארורסקי, טורונטו, קנדה — 50 סנטים. מר פילצר, וואשינגטון — 50 סנטים. סך־הכל בגליון זה — $52.50. ביחד עם הסכומים הקודמים נכנס עד עכשיו לקופת הסופרים סך של $441.38.

* * *

מ ח י י ה א ג ו ד ו ת .

— אגודת „אחיעבר" ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, 1 דצמבר, באולם הכנסת אורחים, 229 איסט ברודוויי. מר א. פרנקל ירצה „על הדקלאראציה הבריטית והשפעתה על מהלך חיינו". יודעי עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „בני עם חי", ניו־יורק, עורכת במוצאי־שבת, ט"ז כסלו, במרכזה, 217 רחוב הנרי, נשף ספרותי וזמרתי לכבוד המתנדבים ליום הדגל הציוני. הנשף יפתח בשעה השמינית וחצי בדיוק. אורחים רצויים. הכנסיה חפשית.

— אגודת „מסדה" עורכת במוצאי־שבת, 1 דצמבר, אספת־תעמולה להוצאת־הספרים „קדימה" מיסודה של ההסתדרות העברית. האספה תהיה באולם בית־הספר הגבוה „וואדליי", רחוב 115, קרן האווניו השביעית. תכנית הנשף כוללת נאומים מאת אליעזר בן־יהודה, חמדה בן־יהודה, ראובן ברייניז, הלל בבלי ועוד ודקלומים ושירים על־ידי מר מרביין, ה. דאנרס וב. רוטנברג.

— ביום הששי, ט"ו כסלו, ירצה הד"ר בלויסטון באספת „דוברי עברית מזרחי", באולם 214 איסט ברודוויי, על הנושא „ווירמיזא וחכמי עמנו". מביני עברית מתבקשים לבוא.

— המקהלה הציונית תתאסף ביום א', 2 דצמבר, בחדרי הקלוב „דוד וולפסון ציון", 239 איסט ברודוויי, בשעה ארבע אחרי הצהרים בדיוק. כל אלה המחוננים בקול ערב ויפה רצויים. החברים מחויבים לבוא.

— אגודת „ד"ר הרצל ציון תתאסף ביום א', 2 דצמבר, בחדר 30 של ה„אדיוקיישאנאל אלייאנס", בשעה השמינית בערב. החברים מחויבים לבוא.

* * *

ת ק ו ן ט ע ו ת .

במאמר: של אליעזר בן־יהודה בגליון „התורן" ל"ו, דף 4, נשתבשה השורה החמש־עשרה של העמוד הראשון, והדברים צריכים להיות נקראים כך: „ובהיות שמעשה דריפוס היה אז המאורע המדיני הגדול בעולם, היה שמו של ק ל י מ א נ ס ו ת מ י ד ב פ י נ ו ב ע ק ב מ ל ח מ ת ו ל ז כ ו ת ו ש ל ד ר י פ ו ס " וכו'.

על ההמונים הגדולים. אם הרוטשילדים נתנו את ידם אל התנועה הציונית, אז בודאי שגם המיליונרים היהודים האדירים, כיעקב שיף, יוליוס רוזינוואלד ודומיהם, יגררו אחריהם ויענו אמן על הציוניות. ואם אלה להציוניים — הכל להם. גם ההמונים הגדולים יחקו את מעשי אדירי ההון ויתנו את ידם אליהם, ו„מחברה רומאנטית־פילאנ־תרופית תהפך כעת (הציוניות) לתנועה קולוניזאטרית. היא לא תשפיק יותר בשוקלים מבני בעלי־הבתים; זקוקה היא כעת להמונים. עכשיו הגיעה שעתו של העם לדבר". ומסיים הכותב, כי חלק מההמון בודאי יעמוד לימין הציוניים, ובנוגע להשתתפות כל העם בתנועה הציונית — לעתיד הקרוב פתרונים.

גם העתונות היהודית האנטי־ציונית בלשון האנגלית התאמצה לראשונה להבליע עד כמה שאפשר את החרשה ה„בלתי־נעימה" הזאת בלא פירושים יתרים. אולם לאחרי עבור שבוע יצאו כהני הריפורמה ומשרתיה לדרוש את הדיקלאראציה האנגלית כמין דרשה ולעשות ממנה מטעמים לקוראיהם (רוב עורכי העתונות הזאת הם הרבנים בעצמם). הרב שמואל שולמאן, למשל, במאמרו „גלוי־דעתו של באלפור", שנדפס בה„דזשואיש קאממענט", בה„אמעריקאן היברו" ובה„טיימס" הניו־יורקי, מעמיד פנים שמחים ומביע את קורת־רוחו על המאורע הזה. אולם כל הטון של המאמר הוא אותו הטון של „ויחר". שמח הוא בעל המאמר, שעל־ידי הדקלאראציה יוטב מצב היהודים בארץ־ישראל, ושמח הוא על כונתה הרצויה של ממשלת אנגליה ביחסה להיהודים. אולם בשום אופן אינו מסכים לנוסח הדקלאראציה, שהוא העתקה מדויקה של הפרוגראמה הציונית. „א ם א ר ץ ־ י ש ר א ל ת נ ת ן ב כ ל ל, כ י א ז ת נ ת ן ל ה י ה ו ד י ם ו ל א ל ה ע ם ה י ה ו ד י". בתוך שאר דברי מאמרו חוזר הכותב על כל הטענות הישנות של שונאי־ציון מבית־מדרשם של הריפורמים, כי היהודים אינם לאום, אלא כנסיה דתית, ממלכת כהנים, וצדקה עשה עמהם הקדוש־ברוך־הוא שפזר אותם בין האומות, להיות אור לגויים ולהפיץ ביניהם את תורת המונותיאיזם הטהור. ארץ־ישראל לא תהיה לעולם מרכז ליהודי הגולה. ישראל הוא עבד ה' ושליחו בעולם הגדול ורוחו אינו יכול להצטמצם בגבולות מדינה מיוחדה משלו. והתגשמות הציוניות תועיל רק להגביר את האנטישמיות בכל ארצות־תבל — וגומר, וגומר. גם שאר הרבנים העורכים הריפורמיים מעלים גרה זו נגד הציוניות בפירושיהם על הדקלאראציה, פירושים המעידים על בעליהם, כי מאום לא למדו ומאום לא שכחו.

בהתיחסות של רצון וחבה מתיחסים אל הדקלאראציה בפרט ואל הרעיון הציוני בכלל כמעט כל העתונים הכלליים בניו־יורק, כה„טרי־ביון", „איוונינג פוסט", „גלאוב", „איוונינג מייל" ועוד, שהשמיעו את דעתם בשאלה זו. היחידי היוצא מכלל זה הוא ה„טיימס" הניו־יורקי, שבעליו הם יהודים מתבוללים. מלבד המאמר הנזכר של שולמאן, שנדפס בגליון הראשון, 25 נובמבר, עוד נדפס בו מאמר מיוחד מאת המערכת. והמאמר הזה, שהמערכת הניחה עליו את חותמה, כמעט שפה אחת ודברים אחדים לו ולהמאמר הנזכר של הרב שולמאן.

בין האספות הפומביות, שנקראו בתחילת השבוע בניו־יורק, ביחס עם המאורע הזה, יש לציין את זו של „בני־ציון" באולם של „תלמוד־התורה" בברונזוויל ואת אספת יהודי רומיניה בבית־הכנסת „שערי־שמים". שתי האספות האלה היו רבות־עם, ומחוסר מקום הוכרחו אלפי אנשים להשאר מבחוץ. מלבד זה, היו כמה אספות בבתי־כנסיות ואילמים שונים ברחבי העיר ניו־יורק. אלפי יהודים שקלו באספות האלה את שקליהם, והרבה מהם נספחו בתור חברים להאגודות הציוניות השונות.

הסתדרות „פועלי־ציון" עורכת ביום החמישי, 29 נובמבר, אספה פומבית באולם הגדול „קופר יוניון". הנואמים באספה זו הם: הד"ר סירקין, י. בן־צבי, ד. בן־גוריון, ד"ר חיים ז'יטלובסקי ועוד.

בשיקאגו נערכו ביום הראשון שעבר שתי אספות פומביות. אחת נקראה באולם האינסטיטוט העברי והשניה בבית־הכנסת של יהודי רוסיה. בשתי האספות האלה נאם גם המנהיג האירלאנדי, הסופר המפורסם אוקונר. הנואם הבטיח את קהל שומעיו, כי ממשלת אנגליה תעמוד בכל תוקף על דעתה להחזיר את ארץ־ישראל לעם ישראל, ומהחלטתה זו לא תשוב בשום אופן. אולם — „אל להיהודים להסתפק רק בדקלאראציה זו, לשבת בחבוק־ידים ולחכות עד שיעלו לציון ברננה; היהודים צריכים ל ד ר ו ש את ארץ־ישראל בתור נחלתם ההיסטורית והלאומית. לתכלית זאת צריכים היהודים בכל ארצות תבל להתאחד בשעה זו בדרישותיהם לפני ועידת־העמים הבאה בדבר מקלט־בית בארץ־ישראל. אם כן יעשו, מובטח להם, שישיגו את מטרתם הלאומית הזאת".

גם בקנדה גדולה היא התעוררות ההמונים. בארץ ההיא עושה כעת הד"ר שמריה לוין, הנוסע מעיר לעיר ומטיף לרעיון התחיה. בכל מקום בואו נערכים לכבודו אובאציות נהדרות ואלפי אנשים באים לשמוע את דבריו. ביחוד גדולה היא תשוקת ההמונים לשמוע מכל מה שנוגע להמצב המדיני ההוה של הציוניות. הד"ר לוין בקר כבר את הערים מונטריאל, טורונטו, וויניפג ועוד ערים רבות ברחבי קנדה הגדולה. בוויניפג ערכו הציוניים לכבודו תהלוכה נהדרה, שבה השתתפו אלפי אנשים. ראש העיר וויניפג קדם את פני האורח בברכה בשם העיר, ומעל אולם מועצת העיר נפנף דגל, שעליו היו כתובות המלים: „לכבוד המנהיג היהודי ד"ר שמריה לוין".

התרוממות־הרוחות מורגשת ביחוד בין יהודי אנגליה. היהדות האנגלית, מלבד נוטאבלים מתבוללים אחדים, העומדים עדיין בעקשותם האנטי־ציונית, כולה נוהרת עתה אחרי רעיון הגאולה. והגיעו הדברים לידי־כך, שבין חברי בתי־הכנסיות המאוחדים התחוללה תנועה נמרצה להדחות ממשרת נשיא את הלורד סווייטלינג על התנגדותו לציוניות. הסתדרות אורתודוכסית זאת נוסדה על־ידי אביו של הנשיא הנוכחי, הלורד שמואל מונטאגו, ונחשבה עד הימים האחרונים למבצרו של הלורד־הבן, ובמבצר הזה עשה הרוח הציוני כעת הרבה פרצים.

באספה האחרונה של „ועד שלוחי הקהלות" בלונדון, הנחשב לבא־כחה הרשמי של היהדות האנגלית, נתקבלה פה־אחד החלטה להביע תודה לממשלה האנגלית על הדקלאראציה שלה בדבר בית־מקלט יהודי בארץ־ישראל. גם החברים המתבוללים האנטי־ציוניים של הסתדרות זו בעל־כרחם ענו אמן על ההחלטה הזאת.

בלונדון נערכה ביום הראשון שעבר אספת־עם גדולה בבית האופירה העירונית, שבה נאמו: הלורד רוטשילד, ד"ר חיים וייצ־מאן ואחדים מרבי־המלוכה באנגליה. פרטים על־דבר האספה הזאת לא נתקבלו עדיין. הועד הזמני לעניני הציוניות באמריקה הריץ אל האספה את הטלגראמה הזאת:

„לבות מיליוני אחינו מלאים גיל ושמחה. הדקלאראציה של הממשלה האנגלית, שבה היא מסכימה ליסוד מקלט־בית לאומי להעם היהודי בארץ־ישראל, פותחת תקופה חדשה בחיינו. גלוי־דעתה של הממשלה הבריטית הנבונה והנדיבה, כי הממשלה של הוד מלכותו תעזור בכל כחותיה להגשמת המטרה הציונית, הולמת יפה את התיחסותה הטראדיציונאלית של האומה הבריטית אל היהודים ואת התיחסותה לשחרור הלאומים הקטנים והגנתם, שארצותינו עומדות עליהם בכל תוקף דעתן. הדקלאראציה היא התחלתה של התגשמות שאיפת ישראל במשך מאות בשנים — להקים מחדש את המולדת היהודית. יש לנו הזכות להחליט ולהבטיח לכם, כי היהדות האמריקאית המאוחדה תתמוך בכל אפשרות כחותיה את ההוצאה לפועל של כל התכניות הציוניות, המובילות לידי התגשמותה השלמה של הדקלאראציה".

על החתום באו: סטיפן ס. וויס, יושב־ראש; ה. פרידנוואלד, בנ׳. א. לייאפשטיין, גזבר; יעקב דיהאאז, מזכיר.

אחת ובכונה אחת לשם תחית ארצנו. עלינו להראות לכל יושבי תבל, כי לא נרפים אנחנו גם היום להראות גבורות, כמו גבורי ישראל בשנים קדמוניות, בימי הבית השני, עת אשר עזבו את בבל ארץ גלותם והלכו לארץ־ישראל עם נחמיה בן חכליה, העומד בראשם.

ולאלה החוטאים בנפשותם והמורדים בעמם, אשר ימלאו שחוק פיהם על עניני הגאולה ותחית הארץ, כמו אשר עשו בימים ההם סנבלט החורוני, טוביה העבד העמוני וגשם הערבי, נשיב דבר כדברי נחמיה בימים ההם: „אלהי השמים הוא יצליח לנו, ואנחנו עבדיו נקום ובנינו, ולכם אין חלק ונחלה וזכרון בירושלים". ועלינו לקרוא היום באזני כל ישראל את הקריאה הגדולה של חגי הנביא: „העת לכם אתם לשבת בבתיכם ספונים והבית הזה חרב?"

והכח האחד להפיח את הרוח ולעורר את הרגש הוא אך כה הרבנים והמטיפים. המטיפים צחות בשפת נאומים לאלפי רבבות מבני עמנו הם בני־העליה בימינו, ועליהם החובה להעיר את העם ולאגדם לאגודה אחת. ולכן חובה מוטלת על כל הרבנים לבוא אל הועידה הכללית של „הרבנים והמטיפים" ביום י"ט וכ' כסלו בבית „תלמוד־התורה של אפטאון" בניו־יורק ולמצוא עצה, איך לאגד את האנשים החרדים למען ארצנו הקדושה, למען ארץ־ישראל לעם ישראל על־פי תורת ישראל.

בברכת ציון וירושלים
מרדכי אהרן קפלן,
רב בבית־הכנסת „נחלת צבי"
ויושב־ראש לועד המכין של הועידה.

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹרָעוֹת

True translation filed with the Postmaster at New York City on November 30, 1917, as required by the Act of Congress approved October 6, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

— הצבא האנגלי עומד בעת לפני שערי ירושלים, והעיר נתונה במצור. על־פי הידיעות הרשמיות, לכדו האנגלים בימים האלה את עין־כרם, מרחק של שלשה מילים ממערבה של ירושלים, ואת התחנה ביתר, ששה מלים מדרומה־מערבה של העיר, ואת מצפה.

על שלום הערים והמושבות הכבושות ותושביהן היהודים לא נתקבלו עדיין ידיעות ברורות. אולם ידיעה אחת, שנתקבלה מאלכסנדריה של מצרים אומרת, כי עוד לפני הכבש הערים והמושבות בידי האנגלים הציקו השלטונים הטורקים והגרמאנים לתושביהן היהודים בשרירות־לב ואכזריות נוראה. הרבה מחשובי היהודים ביפו ובהמושבות הסמוכות נאשמו על־ידי השלטונים ברגול, והם ובני משפחתם נדונו על־ידי בית־הדין הצבאי לתליה. רבים מהנאשמים, ביניהם נשים ועלמות, עונו ביסורים קשים תחת ידי מציקיהם, שאמרו להכריחם להודות על עונות ופשעים שלא חטאו. הידיעה הזאת נמסרה מפי פליטי ארץ־ישראל, שהגיעו לאלכסנדריה של מצרים.

— ה„פדראציה של פועלי אמריקה", הסתדרות המונה כשלשה מיליונים חברים מאורגנים, קבלה בועידתה האחרונה בבופאלה החלטה לטובת מקלט־בית יהודי בארץ־ישראל. ההחלטה דומה לזו, שנתקבלה בועידת „ברית הפועלים הדימוקראטית" במיניאפולים. נוסח ההחלטה במלואו הוא:

„הועידה מביעה את הסכמתה השלמה לדבריו של הנשיא ווילסון, כי אחד הנמוקים להניע את אמריקה להשתתף במלחמה הזאת הוא להבטיח להלאומים הקטנים את זכותם לחיות על־פי דרכם ורצונם על אדמתם הם, מקום שם יוכלו לפתח את תרבותם באופן חפשי ולאומי; וביחד עם זה, בשימנו אל לב, כי בין הלאומים הקטנים העם היהודי הוא היחיד, המשולל מולדת משלו, לפיכך אנו דורשים מאת הנשיא ומאת קונגרס־העמים, העתיד לקבוע את תנאי־השלום, כי יעמידו על הפרק את דרישתו הצודקת של העם היהודי לכונן לו מקלט־בית בארץ־ישראל על־יסוד שלטון עצמי".

ההחלטה הזאת נתקבלה הודות להשתדלותם של הד"ר נ. סירקין, ה. סלובודין ומר. ברויז, שנסעו לתכלית זאת אל הועידה בבופאלה והשפיעו על מנהיגי הפדראציה להעמידה על הפרק. נשיא הפדראציה, שמואל גומפרס, הבטיח להגיש בעצמו את ההחלטה הזאת לפני הנשיא ווילסון בוואשינגטון ולהשתדל לפניו, כי ממשלת ארצות־הברית תפרסם דקלאראציה לטובת מקלט־בית יהודי בארץ־ישראל, דומה לזו של ממשלת אנגליה.

— מרוסיה התחילו מתקבלות שוב ידיעות מחרידות, כי בכמה ערים ועיירות פרצו בימי המבוכה והמהומה האלה במדינה ההיא פרעות ביהודים. במשך הימים האחרונים נערכו מעשי־אלמות נגד היהודים בפיאודוסיה, בקיוב, בבילצי, ביאמפול ובסקווירה.

הַתְּנוּעָה הַלְאֻמִּית

ההתעוררות מבית ומחוץ אחרי הדקלאראציה הבריטית.

את המקום היותר חשוב בסדר־החיים של העם היהודי בכל ארצות־פזוריו תופסת כעת הדקלאראציה הרשמית של הממשלה הבריטית בדבר יסוד מקלט־בית לאומי יהודי בארץ־ישראל. אותות התענינות עמוקה בענין הדקלאראציה וסימני התעוררות לקראת שעה חשובה ומכריעה זו בחיינו התחילו מתגלים בימים האחרונים בין כל שדרות העם.

המוני העם, שהבשורה הראשונה על גאולתנו הלאומית הממתם, עדיין ידיעות ברורות. אולם ידיעה אחת, שנתקבלה מאלכסנדריה של וככל אשר ירבו הימים מיום פרסום הדקלאראציה כן תגדל ההתענינות מצד ההמונים היהודיים במאורע הזה. עדות נאמנה להתעוררות זו משמשות אספות־העם הגדולות, הנקראות בימים האלה בכל המרכזים היהודיים הגדולים שבכל רחבי ארצות הברית וקנדה. ועדים הם גם המאמרים הרבים בענין זה, הממלאים בימים האחרונים את עמודי העתונים היהודיים ביהודית ובאנגלית — עתונים, שרובם מספיקים לקוראיהם רק דברים מענינים, המושכים את לבותיהם. ואופיית בנדון זה היא ביחוד התיחסותה של העתונות האנטי־ציונית למאורע הזה.

עתונות אנטי־ציונית זו כבשה מתחילה את החדשה על פרסום הדקלאראציה ועברה עליה בשתיקה גמורה, כאילו לא אירע שום מאורע חשוב בעולם היהודי. וגם כשלא יכלה עוד להצפינה, יצאו מחוריהם רק ה„מלומדים היהודיים" בבתי־המערכת האלה לדרוש את המאורע כמין חומר, להקטין את ערכו עד לאפס ולעשותו מטרה לחצי לגלוגיהם הגסים, כיד ה„כתיבה" הטובה עליהם. כעת נצחה, כנראה, דעת הקהל, והעתונות הראדיקאלית־הצהובה הזאת שנתה את טעמה והתחילה לנטות רצון ל„ענין ארץ־ישראל". ה„פארווערטס", ה„פרייע ארבייטער שטימע" ובמקצת גם ה„נייע וועלט" הדפיסו בשבוע שעבר מאמרים, המדברים בשבח הציוניות. אופיי הוא ביחוד ה„מאמר" של א. ליטווין בה„פארווערטס". כותב המאמר מאמין כעת בהתגשמות הציוניות מפני שני טעמים. ראשית: גלוי־דעתה הרשמי של אנגליה בענין זה אינו קל בעיניו, אף־כי אין לדעת עוד מה תהיינה תוצאות המלחמה ואיזו צד ינצח. שנית: התקרבותם של בעלי ההון היהודים להרעיון הציוני. מאמין מר ליטווין בכחם ובהשפעתם של העשירים

ה' הבוחר בציון, המגין על עמו ועל תורתו בכל זמן ועידן, עושה עמנו עכשיו אות לטובה. ושוב עולים באזנינו דבריו הידועים של כורש מלך פרס: „מי בכם מכל עמו — יהי אלהיו עמו ויעל לירושלם אשר ביהודה".

וכשכל העולם הגדול דן עכשיו על עתידנו, אסור לנו להשאר בתור מסתכלים מן הצד. אסור לנו לתת אף הזדמנות כל־שהיא לשונאינו מבפנים, בני־בניהם של אותם המהרסים והמחריבים שבימי עזרא ונחמיה, כי יקומו ויעידו, כי אין אנו חפצים כלל להשתחרר מגלותנו, וכי נוח לנו להשאר משועבדים ואזרחים זרים. חייבים אנו להביע גלוי בפני כל העולם כולו **את שאיפתנו הלאומית לגשם בחיים את תקותנו הנצחית: להיות עם העומד ברשות עצמו בתוך ארצנו אנו ולחיות שם את חיינו המקוריים ברוח תורתנו ומסורתנו.**

וכדי להכריז על דרישותינו ותקוותינו אלו בפני כל העולם כולו, החליטה הסתדרות „המזרחי" לערוך רפרנדום כללי בכל קהלות ישראל בארצות הברית וקנדה. כל הנמנים על בית־כנסת אורתודוכסי יחתמו על תזכרה מיוחדה, כי דורשים הם, **שביחד עם פתרון עתידם של העמים הקטנים בשעת ועידת השלום הבאה, תפתר גם שאלת העם העברי כולו ותקוים תקותנו הנצחית: יסוד מדינה יהודית בארץ־ישראל ברוח דתי־לאומי.** וכל מי שיחתום על הרפרנדום הזה, שיביע את דעתה של מרבית העם העברי בארצות הברית וקנדה, ישלם גם את **השקל הציוני** (25 סנט) על־ידי הסתדרות „המזרחי". זה ישמש אות, כי מתאחד הוא עם כל אלה, הדורשים בעדנו מקלט בטוח בארץ־ישראל והשואפים להקים שם מרכז דתי־לאומי תרבותי.

ולפיכך אנו פונים אליכם, נשיאים ומנהלים נכבדים של בתי־הכנסיות: אתם, שנבחרתם מאת ההשגחה העליונה לעמוד בראש חלק גדול של העם העברי, חובתכם היא לבוא לעזרתנו בשעה אחראית כזאת, כדי שכל חבריו ומתפלליו של בית־כנסת, העומד תחת הנהלתכם, יהיו מן החותמים על הרפרנדום הזה וישלמו את שקלם.

כל יהודי אמריקה חייבים להביע בפומבי, כי מתאחדים הם עם יהודי יתר הארצות בדרישת מקלט בטוח בעד עם ישראל בארץ־ישראל.

אתם, מבקרי בתי־הכנסיות ומנהליהם, חייבים להיות מן הראשונים למלא את הדבר הזה. **עליכם לחתום מיד את שמכם**, ולהראות על־ידי התשלום הקטן של עשרים וחמשה סנט את הצטרפותכם אל הרעיון הגדול ואל העבודה הכבירה של תחית עם־ישראל על־פי תורת ישראל בארצנו הישנה־החדשה, ארץ־ישראל.

חתמו בעצמכם ראשונה והשתדלו שכל מכריכם ומיודעיכם, אנשים ונשים משמונה־עשרה שנה ומעלה, יתנו את ידיהם לחתום על הרפרנדום הזה, שיביע את דעתו של העם העברי בשעת ועידת השלום הבאה.

הראו נא בזה, כי אין אתם, חלילה, מן המהרסים, אלא מן הבונים. עוזרים אתם לבנות את עתידנו בארצנו, לתמוך בתורתנו ולהחיות את עמנו.

מי לה', לעם ולארץ — **אלינו!**

ונזכה לראות בגאולה שלמה ובבנין ציון וירושלים.

חברי הועד של „המזרחי":

מאיר ברלין, נשיא;
י. ל. הכהן פישמאן;
ד"ר י. א. בלוסטון, מזכיר נכבד;
ה. ב. אייזיקסון, גזבר;
שמואל ווילנר.

חברי הועד הראשי של „המזרחי":

דוב אברמוביץ, רב בסט. לואיס;
ד"ר ש. שפיר, רב בבאלטימורה;
א. מ. אשינסקי, רב בפיטסבורג;
אליהו אינזלבוך, רב בברוקלין;
יעקב גורדון, רב בטורונטה (קנדה);
אפרים אפשטיין, רב בשיקאגו;
זאב גולד, רב בברוקלין;
שאול זילבר, רב בשיקאגו;
נחמן צבי אבין, רב בבופאלה.

נ. ב. בכל עניני הרפרנדום והשקלים לפנות על־פי הכתובת:
Mizrachi Central Bureau, 86 Orchard St., New York,

ב.

עורך נכבד: —

בבקשה לפרסם בעתונך הנכבד את המודעה הזאת לרבני ישראל ומטיפיו:

בימים האלה, כאשר באה אלינו הבשורה הטובה והנעימה, כי השר לעניני חוץ של ממשלת בריטאניה, ארתור באלפור, הודיע ביום השלישי לחודש נובמבר, כי הממשלה הבריטית הכירה את זכות עם ישראל על ארצו והיא נכונה לקרב אותנו אל המטרה הנשאה, אשר איה כלתה נפשנו זה שנות אלפים, עלינו, הרבנים והמטיפים, מצדנו להרים כשופר קולנו אל אחינו האור־תודוכסים, הנאמנים לאל והנושאים שם ציון על שפתם יום יום בתפלתם והמשמשים בזכרונות ציון בכל מפעלם, ולהודיעם, כי באה העת והגיע הזמן להביא את מחשבתם ושאיפתם לידי פעולת־ידים ועבודה ממשית, ונוסף על התפלות והזכרונות, השגורים בפיהם ובלבבם, עליהם כעת גם לפקוח עיניהם ולפתוח ידיהם ולעשות את הדבר, שהזמן דורש מהם.

עלינו להבינם דעת, כי ההבטחה של ממשלת אנגליה מאד נכבדה ונעלה היא לנו ברגעים האלה, עת היא עומדת בחיל צבאה אצל שערי ירושלים ברוב כחה ותעצומות עוזה להפיל את האויב ולקחת את ארצנו מידו, אבל הענין כמו שהוא תלוי הרבה בדעתנו וחפץ נפשנו, איך ובמה נקדם את חפץ הממשלה האנגלית, וחוב קדוש מוטל על כל ישראל כיום להקריב בכספם ודמם בעד תחית האומה.

עלינו, הרבנים והמטיפים, להכנים את כל משפחות בני ישראל לאגודה אחת, לקבץ ולקשר את כל המקצועות ולהביאם במחנה אחת ותחת דגל אחד, ולהיות יחד בדעה

„באו אלינו לבקרנו כמה פעמים זקני העדה והרב הראשי ונשיא היהודים האשכנזים והבטיחו להספיק לנו עובדים, כשרק נהיה מוכנים לקבלם. לרגל זאת שכרנו אחד מבני עדתם להשגיח על העבודה. לפי שעה התחלנו במדה קטנה ובהצלחה מרובה. פנינו לעזרה, אך לא עלה עדיין בידינו לעורר אהדה במדה מספיקה ולהשיג אדמה ולהקים בנינים, הדרושים להעבדת מספר יותר גדול מאשר ביתנו יוכל להכיל. — — — יש כאן עמק עשיר, שאפשר לקנותו, וזהו מקום מצוין בשביל מושבה עברית. אך דרושים לנו אמצעים, כדי לרכוש אותו, וגם דרוש סכום כסף, כדי לבנות בתי־אבן בשביל כל עובד ומשפחתו, רפתים לבהמות וחומה גבוהה למחסה".

כשקנה מונטיפיורי את הפרדס, מסר אותו לגברת מינור, שתשגיח עליו ותכלכלהו. הוא גם עזר ביד נדיבה לחבריה של מינור ושמח על הנסיון, שמנסים נוצרים אמריקאים להעמיד יהודים על הקרקע בארץ אבותם.

מינור מתה באותה שנה (1855) ונקברה ב„גבעת־התוחלת". (יורשה האחרון של מינור, גרמני אמריקאי, נפל חלל בשנת 1857 בידי רוצחים ערביים).

כשבקר הד"ר לודוויג פרנקל את ארץ־ישראל בשנת 1856, מנתה יפו כבר 65 משפחות יהודיות — מהן רק שלש אישכנזיות — או 400 נפש. פרנקל נפגש ביפו את הרב יהודה הלוי, מיסד העדה היפואית, ואת נוצרי אחד מדאנ־ציג, עובד אדמה, שנתיהד ונקרא בשם דוד קלאזין (שמו הקודם היה פיטר). גר זה העמד משגיח על אחוזת הגן של משה מונטיפיורי, ועשרים פועלים יהודים עמדו לפקודתו. כפי שמעיד פרנקל, היו אנשי העדה היפואית רובם ככולם עניים, אבל לא קבלו שום נדבות ותמיכות. הם היו סוחרים, חנונים, פועלים, סבלים, ספנים ויוורדי־ים. אחרים עסקו במלאכות: ארבעה סנדלרים, שלשה חייטים, צורף־כסף אחד וחרש־שעונים אחד. רק לארבעה מהם היו בתים. הוצאות העדה היו 4.500 גרוש לשנה, וכל זה נתקבל מתרומות חברי העדה.

התסיסה המשיחית, שעוררו הכהן מילר וחסידתו מינור באמריקה, לא תמה עם מות האחרונה, ושירי הכת נסו בפעם השניה לעלות לארץ־ישראל. בשנת 1866 באה ספינה אמריקאית ליפו ועליה 153 נפש, מחסידי אדמס, בן־לויתה הראשון של מינור. אדמס זה האמין, שנועד מאת ההשגחה העליונה לעורר את העם להתחיל בישוב ארץ־ישראל ולהוכיח ליהודים, שהגיע זמנם לשוב לארצם ולבנות עריה ולהקים את שממותיה. האמריקאים האלה הביאו אתם מאמריקה עצים לבנין והקימו להם סוכות על חוף הים לפי שעה, עד שירכשו להם אדמה לבנות מושבה מסודרת. אולם הרבה מעצורים ואבני־נגף נפגשו על דרכם, וזמן רב סבלו מחסור ורעב, ובחודש הראשון מתו מקרבם תשעה עשר אנשים, מלבד ילדים. לבסוף הצליחו לרכוש לעצמם קרקע ובנו להם בתי־אבן. הם החלו לעבוד האדמה, זרעו ונטעו, אבל ערבי המקום גנבו את כל יבולם, ומבלי דעת שפת־המקום נפלו המתישבים בידי רמאים, שהונו אותם על כל צעד ושעל. עד שלבסוף נפל רוחם, ושבו לאמריקה. את אדמתם ובתיהם מכרו לבני „כת ההיכל" הגרמנים, שבאו בשנת 1868 לארץ־ישראל ויסדו מושבות ביפו וחיפה. רק ארבעה אכרים מחבורתו של אדמס נשארו ביפו וזכו לראות מקצת חלומם מתגשם בחיים. קלארק, אחד מאותה חבורה, שהיה אחר־כך קונסול אמרי־קאי בירושלים, מספר, שהאכרים האלה האמינו בכל לבם, שיד ה' נחתה אותם לבוא לארץ־ישראל, ומשום כך זכו לראות את היהודים באים מכל קצות העולם ובונים להם מושבות מכל העברים סביבם, כמו שהאמינו שכך יהיה, והיו מודים לה', שהחים וקיימם לראות זאת בעצם עיניהם...

משנות השמונים ואילך נעשתה יפו מרכז „העליה" החדשה — כאן היה מושב הועד הפועל של חובבי ציון ודרך החוף היפואי נכנסו אלפי ורבבות הגולים היהודים, ששבו לבנות את ארצם. גם אלה סבלו מחלות ורעב, גנבות ורציחות, אבל האחוזות שרכשו הם — לא נמכרו עוד לאחרים, למרות כל... מושבות היהודים היותר גדולות ועשירות הוקמו בסביבות יפו, ומזמן שהחל הישוב העברי החדש גדלה העיר פי־ארבעה. בשנת 1880 מנתה יפו כעשרים אלפים תושבים, ובשנת 1914 — כארבעים אלף.

תולדותיה של יפו בתקופה זו שייכות שוב לתולדות תחית הארץ על־ידי היהודים, והן ידועות, פחות או יותר, לקורא העברי.

* * *

עכשיו נכבשה יפו לפני צבא הממלכה, שהכריזה על גאולת ארץ־ישראל והשבתה לעם ישראל, ואין ספק, שעיר־החוף הקדומה של ממלכת־היהודים תשוב בימינו אלה להיות לעיר־החוף הראשית של ארצנו הגאולה, ושבי־גולה חדשים, שיתחילו לנהור בימינו אלה לארץ מולדתם העתיקה, יכנסו ראשונה דרך שערי ציון: יפו המשוחררת.

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

א.

עורך נכבד: —

בבקשה לתת מקום בעתונך הנכבד לקול־הקורא הזה של „המזרחי":

לכל נשיאי בתי־הכנסיות האורתו־דוכסיים ומנהליהם ולכל יהודי ארצות הברית וקנדה.

אחים!

הגיעה השעה! בא הרגע הגדול! התחילו כבר לדבר עלינו לא כעל עבדים או „נודדים נצחיים", אלא כעל עם שלם, שגר מלפנים בארצו ושיחזור עכשיו אליה, עם שהיה עומד ושצריך לעמוד גם בעתיד ברשות עצמו במובן המדיני, הלאומי והתרבותי. ולא דברים בעלמא הם הדברים הללו, כי־אם נאמרים הם מפי ממשלת בריטניה הגדולה, המשמשת כבר מאות בשנים ערש החירות הפוליטית, ועמה מסכימות גם יתר הממשלות והעמים האדירים, המחרפים עכשיו את נפשם בעד החופש האנושי וזכיות העמים. ומצטרף לדעה זו גם העם האמריקאי הגדול והחפשי, שאנו כולנו אסירי־תודה לו בעד חירותנו האישית. כל העמים הללו הכירו בצדקת דרישתנו ההיסטורית, ונכונים הם לעזור לנו בהשגת חירות לאומית ועמידה ברשות־עצמנו.

יפו

מאת

ד. בן־גוריון.

(סוף).

יפו נבנתה שוב בתחילת המאה התשע־עשרה על־ידי ראש העיר מחמד אבו־נאבות, אחד מעבדי גזר פחה מושל עכו, מנצחו של נפוליון. אבו־נאבות הצטיין בכשרון של בונה וסדרן. הוא הקים את חומות העיר, המקיפות עדיין את חלקי יפו העתיקה, בנה מרצפת בחוף הים לשם נמל, יסד בזר למסחר והנהיג בעיר סדר ומשטר. העיר גדלה לאט־לאט, אולם עד שנות השמונים, זאת אומרת, עד תחילת ההגירה וההתישבות היהודית ביפו וסביבותיה, לא יצאה יפו מכלל עיירה. כפי שמספר רופאה של אסתר סטאנהופ (אצילה אנגלית, שהשתקעה בתחילת שנות המאה התשע־עשרה בארץ־ישראל וחלמה חלום יסוד ממלכה עברית, להיות בה מלכת־היהודים), מנתה יפו בשנת 1810 רק 3000 תושבים. הנוסע יוהאן ווילסון מצא ביפו בשנת 1843 רק 5000 איש, ובשנת 1876 הגיע הישוב עד 8000. יהודים לא נמצאו בעיר עד שנות־השלשים.

המיסיונר יוסף וולף, יהודי מומר, בקר את יפו בשנת 1821 ובקש בתוכה יהודים ולא מצא אלא שני שומרונים. מיסדה של העדה העברית ביפו היה הרב יהודה הלוי מראגוזה, שבא ליפו בתחילת שנות השלשים להגיש עזרה לעולי־הרגל היהודים, הבאים דרך יפו להשתטח על קברי האבות.

חברי העדה הראשונים היו גולי אפריקה הצפונית, שנטרפה ספינתם בימה של חיפה ובאו והשתקעו בעיר־החוף של ירושלים. בשנת 1839 כבר מנתה העדה העברית ביפו ששים נפש. ווילסון, המיסיונר האנגלי מהודו, שבא בשנת 1843 לארץ־ישראל לראות את מצב היהודים בארץ אבותיהם, כבר מצא ביפו כפלים ממספר זה, והוא מתאר ככה את מצב העדה היפואית בזמנו:

„יהודי יפו הם היחידים, שהיה לנו אתם משא־ומתן. יש להם עדה קטנה אבל נכבדה של 26 משפחות או 120 נפש. באים הם בעיקר, לפי דבריהם, מצפון אפריקה ונשתקעו ביפו במשך שמונה או עשר השנים האחרונות. יש להם בית־ספר ובו עשרה תלמידים. רובם הם, לפי משלח־ידם, סוחרים, חנונים, נגרים ואורגי־משי. מוכנים הם מדי פעם בפעם לקבל את פני בני־דתם, הבאים להשתטח על קברי האבות".

בשנת 1855 בא משה מונטיפיורי בפעם השלישית לארץ־ישראל ובקר גם את יפו. בשתי נסיעותיו הראשונות (1827, 1839) אינו מזכיר כלום בספר זכרונותיו על־דבר היהודים בעיר זו, אף כי בזמן נסיעתו השניה כבר נמצאו כאן, כפי שראינו, ששת מנינים יהודים. אולם בנסיעתו השלישית כבר שם לבו ליהודי יפו וקנה בשבילם פרדס של אורנגים, ציטרונים, רמונים, תפוחים, אפרסקים, שקדים, תמרים, תותים, אגסים, תאנים ובננות — בסך־הכל 1407 אילנות, כדי להעסיק את היהודים בעבודת האדמה ולהעמידם על הקרקע.

זה היה הנסיון הראשון בשנות המאה התשע־עשרה ליצירת ישוב עברי חקלאי ביהודה (בגליל קדמו לו הישובים היהודים שבפקיעין ושפרעם).

באותו זמן נמצאה ביפו אשה אמריקאית (נוצרית) אחת מפילאדלפיה, שומרת־שבת, ומינור שמה, מבנות הכת של הכומר וויליאם מילר, שהטיף לביאת המשיח וקץ העולם.

על יסוד הנבואה של דניאל (ח', י"ד) הטיף הכהן מילר, שקץ העולם יגיע בשנת 1843, כלומר 2300 שנה אחרי לכת עזרא לירושלים. כשבאה שנת 1843 וקץ העולם לא הגיע, חשב מילר ומצא, שטעה קצת בחשבונו: שצריך היה לחשוב חשבון השנים לפי המנין היהודי, ולא האירופאי. לפי החשבון החדש היה ברור, ש„מועד הקץ" יהיה ביום העשירי לחודש השביעי היהודי, שחל ביום 25 אוקטובר של שנת 1844. חסידיו של מילר בפילאדלפיה, שהאמינו, כי עוד מעט והעולם ישוב לתוהו ובוהו, עזבו את בתיהם ב„עיר החטאה" והחליטו להפרד מעל „אנשי סדום". בשדה סמוך לפילאדלפיה נטו אהליהם לחכות ליום הקץ. היום המיועד הגיע — והשופר לא תקע, ומשיח לא בא. אך בחצות הלילה פרץ סער נורא, שקרע הרבה גנות מבתי העיר ועקר אילנות בשדה והחריב הרבה ספינות בנמל. אהליהם של חסידי מילר נהרסו ונתפזרו, והמאמינים נפלו לארץ באימה ופחד. אך כעבור הסער והעולם עמד על מכונו — שבו בבושת־פנים אל בתיהם ב„עיר החטאה".

אחת מאלה היתה גם האשה מינור. היא החזיקה באמונתה, למרות משנה התוחלת הנכזבה, כי נגלה לה, שהיא גלגולה של אסתר המלכה ועליה הוטל הגורל להכין את ארץ־ישראל לביאת המשיח. היא נוכחה, שעליה לשמור השבת היהודית, ויסדה כת „שבי יום־השבת" (Seventh Day Adventists).

היא עזבה את בעלה ועם אחד מבני הכת נסעה בשנת 1849 לארץ־ישראל. מחשבתה היתה להחזיר את היהודים לארץ־ישראל ולקרב על־ידי כך את ביאת הגואל, כי נתברר לה, שבלי זאת אין משיח בא. אחרי זמן־מה שבה לאמריקה לאסוף כסף לטובת רעיונה וחזרה עם חבורה של נלהבים בשנת 1851 לארץ־ישראל. מקודם נתישבו סמוך לירושלים בכפר ארטס (עיטם העתיקה, לפי המסורת — מקום גניו ופרדסיו של שלמה המלך), ואחר־כך (בשנת 1853) באו ונשתקעו ביפו. כאן, לא רחוק מהעיר, על דרך פתח־תקוה, בנו להם מושב וקראו לו בשם „גבעת התוחלת". זה היה המושב האירופאי הנוצרי הראשון (מלבד ארטס), שנהפך אחר־כך למושבה גרמנית, הידועה בשם שרונה. האשה מינור התענינה מאד ביהודים תושבי ארץ־ישראל והשתדלה לקרבם לעבודת האדמה. באחד ממכתביה משנת 1854 היא כותבת מ„גבעת־התוחלת" למו"ל עתון יהודי־אנגלי באמריקה (Occident) על־דבר נסיונותיה להעסיק את היהודים בחקלאות:

הלחם. אכל ושבע והותיר ממנו גם למחר... לימים, כשבא הכומר שנית לפני רבו ההגמון, נזף בו זה על טעותו הגסה, שסירס את דברי המופת. ענה הכומר ואמר לו:

— לגבי הגויים ערלי־הלב האלה אף זה מופת...

הזקן כהנא התמוגג כולו בצחוק. עכשיו שמח על הצעיר, נהנה ממנו הנאה מרובה וקרבהו בשתי ידיו. ואולם אשרו של הרב הצעיר לא ארך הרבה. לא היו ימים מועטים ושמחתו נהפכה לו למגינת־לב, כאשר נראה להלן. ואולם לעת־עתה נשוב בעקבות גבורנו הצעיר לעיר־מולדתו פריאסלאוו.

בדמיונו צפה גבורנו, כי פריאסלאוו תעשה כולה כמרקחה לשמע הגדולות והנצורות, אשר פעל בלובני. וכי קלה בעיניך הצלחה זו של עלם צעיר כמותו! לבסוף נכזבה תקותו וכל דמיונו נתנדף כעשן. השמחה היתה רק במעונו של אביו ובקרב משפחתו. ואף כאן לא היתה השמחה שלמה. את חג הנצחון יחוגו רק אז, כששר־הפלך יאשר ויקיים את הבחירות. לפי שעה עדיין תלוי הדבר באויר. צריך לנסוע לעיר הפלך, לפולטאווה — להשתדל שם בדבר ולשחד במקום שאפשר... ענין זה, כשהוא לעצמו, יש בו כדי להשבית כל שמחה ולעכור את הרוח. ואם מעט לך זה, הנה פגש הרב הצעיר בחייטה רודרמאן, הוא אחיו הצעיר של הרב הלובני הקודם. חייטה מתהלך לו בהרחבה, ידיו נתונות לאחוריו ובגדו העליון על שכמו. גבורנו הצעיר, שאינו מרגיש בלבו כל עון וכל חטאת, נגש אל מיודעו מלפנים ומושיט לו את ידו לאות שלום. הלה אינו מניד יד ואינו משגיח בו, נוטה לצדדים ופונה והולך אל דרכו, כאילו אינו מכיר בו כלל... „אח נוקם נקמת אחיו" — מהרהר הצעיר הנעלב, מלמד זכות על עולבו ונחפז אל חבירו השני, אל אברהמיל זולוטושקין, לשפוך לפניו את לבו. ומה גדל תמהונו, כשראה, כי זולוטושקין זה, אף כי צורר הוא את חייטה רודרמאן ונוטר לו שנאה בלבו, בכל זאת אף הוא מצדיק את פעלו ואומר להגבור הצעיר בפה מלא, כי איש ישר לא יתן לו עתה את ידו. משום שני טעמים: ראשית, מפני שרב הוא, וסתם רב — הרי זה צבוע ומתחסד, מלחך פנכה בבתי עשירים ועבד כפות להממשלה. ושנית, אין דרכו של איש ישר להפר בחררה של חבירו, לנהוג מנהג כלב, הגוזל עצם משני אחיהו הכלב...

דברים נוקבים ויורדים עד התהום. גבורנו מרגיש, כי הרבה מן האמת יש בדברים אלו. והוא מעלה בזכרונו רושם תמונה אחת מיום הבחירות בלובני. באותו יום פגש ברחובה של עיר את הרב הקודם שמעון רודרמאן, והלה חור כולו והציץ עליו בעינים חרדות, כשואל ותובע עלבונו: „למה עברתני?"... כך יהיה מראהו הטראגי של כלב נרדף, שחבריו הכלבים התנפלו עליו ונשכוהו וקרעו את עורו ממנו וגרשוהו מהסתפח בנחלתם. הפגישה הזאת הטילה סערה בלבו של הגבור הצעיר. רגע אחד היה מוכן לגשת אל שמעון רודרמאן עלוב־הנפש, לנפול על צואריו, לבקש סליחה ממנו ולוותר לו על העיר לובני ועל יהודיה היפים ועל כסא־הרבנות כולו... מעשה כזה היה נאה מאד לרגש האדם, נאה יותר מדאי... ואולם רק רגע אחד ארך הרגש הזה. ברגע השני ניעור בו רגש ממין אחר, הרגש האיגואיסטי, ניעור ונצח...

נקל איפוא לשער את מגינת־לבו של גבורנו לאחר שיצא בבושת־פנים מאת פני חבירו זולוטושקין. כלום יש לך עקת־נפש גדולה מזו, כשאתה מרגיש בלבך, כי חברך הצדיק ואתה הרשע?... אצל ציחוב מצינו מבטא מתאים למהלך־נפש כזה: „ה ו א ח ש א ת ע צ מ ו, כ א ד ם ש א כ ל ב ו ר י ת"... ורק על דבר אחד היה תוהה כל אותו היום ולא יכול להבינו: מדוע חייב רב בישראל להיות דוקא צבוע ומתחסד, מלחך־פנכה בבתי עשירים ועבד כפות להממשלה?... והוא נודר נדר בלבו, כי דרכו לא תהיה הדרך הזאת, ושיטתו לא תהיה כשיטתם של שאר הרבנים... ח י י ה א ד ם ה ו ל כ י ם ת מ י ד ל מ ק ו ם ש ל ב ו ו ר צ ו נ ו מ ו ל י כ י ן א ו ת ם...

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

(עם הפרק „הבחירות" נפסק באמצע ספר־תולדות־חייו הנפלא של שלום־עליכם, אשר בו שקע האמן את מיטב כחו ואונו בימיו האחרונים ואשר בו ראה מעין „שיר־השירים" שלו, גולת־הכותרת לבנין יצירתו. ניכר, שהפרק הזה כבר נכתב בימי חייו האחרונים.

לאחר בדיקה מעולה בעזבונו הספרותי של שלום־עליכם, בכונה לסדר את החומר, שיש לו שייכות כל שהיא להספר „חיי אדם", לא מצאו בני משפחתו אף פרק אחד שלם ומתוקן, שאפשר יהיה לספחו אל ספר תולדות חייו, חוץ מרשימה ביאוגראפית קצרה, כתובה בעצם ידו בצורת מכתב לידידו הסופר י. ח. רבניצקי, וחוץ מהקדמה קצרה להספר „חיי אדם", אשר בו מספר המחבר, כיצד נולד בו הרעיון לכתוב את תולדות חייו. תחת זאת נמצאו כמה רשימות וקטעי רשימות אבטוביוגראפיות, שהיו מוכנות בידי האמן כחומר ולבנים לבנין גדול ונהדר — לספר ענקי, שאולי היה מגיע עד כדי ע ש ר ה כ ר כ י ם, שהיו מקיפים, מלבד פרשת חייו הפרטיים רבי־הענין של הסופר, תקופה שלמה של חיי היהודים בארצות אירופה ואמריקה.

ואולם אין מזל לספרות ישראל — והבנין גדל־התכנית הזה ישאר אצלנו באמצע בניתו, וכך יעמוד ברחובנו הדל על יסודו ועל כתליו שלא השלמו, באין גג סוכך עליו. אמן־הבנאים נסתלק ממנו בעצם המלאכה.

אחרים מבני משפחתו של שלום־עליכם מקוים בכל זאת לגמור את תולדות חייו של הסופר עד תומן — אם לא בצורתן האמנותית המיוחדת במינה, שרק הוא עצמו היה מסוגל לה, הרי, לפחות, לאור אמתות העובדות והמאורעות כ ה ו י ת ם. לתכלית זאת ישתמשו בכל החומר והרשימות, אשר אסף שלום־עליכם בחייו וסדרם בסדר מדויק והניחם אחריו בעזבונו הספרותי.

ה ע ר ת ה מ ת ר ג ם.)

ירהיב עוז בנפשו להמשיך את תפלתו עד אם נרתע רב נחמן לאחוריו מתוך תפלת שמונה־עשרה. וכי יקרה מקרהו של רב נחמן, כי יאחר לבוא לבית־הכנסת (וכמקרה הזה יקרהו כמעט מדי שבת בשבתו), אז ישלח שליח להגיד לקהל, כי לא יחכו לו. ואולם הקהל יודע פרק בהלכות דרך־ארץ ומבין, כי כונתו של רב נחמן היא, כי יחכו לו דוקא. בקצרה: זה היה בעל בעמיו, אחד מיחידי־סגולה, שעליהם נאמר הכתוב „תורה וגדולה במקום אחד".

כשנכנס אצלו, מצאו הקאנדידאט הצעיר, כשהוא יושב ומעיין בספר של משניות. לאחר שקרא את מכתבו של הדוד פיני, תקן הזקן כהנא את משקפיו על גבי חוטמו והתחיל להתבונן אל הבחור מכף רגלו ועד קדקדו. ניכר היה, כי הבחור הזה בבגדיו הקצרים קצוצי־הכנפות לא נשא חן וחסד בעיני היהודי המהודר. ואף־על־פי־כן עמדה לו זכותו של דודו פיני, והזקן בקשהו לשבת. וכשבא בשיחה עם האורח וראה, כי בחור זה מצוי אצל אותיות מחכימות ויודע פרק במשניות, ולא עוד, אלא שהוא מתבל דבורו גם בלשון־הקודש ובמאמר־חכמים, האירה בת־צחוק את פני הזקן. אז נתן צו בבית, כי יגישו מיני תרגימה. מיד הובא טס אל השלחן. על הטס עמדה פנכה קטנה, ובתוך הפנכה מונחת, כיתומה גלמודה, צפיחית אחת בודדה, ומתוך הצפיחית בצבין צמוק אחד.

— ברך על המזונות! — אומר הגביר הזקן ושואל את הקאנדידאט הצעיר לשלום העיר פריאסלאוו, שראה אותה בשכבר הימים, לפני ששים שנה ומעלה. בימים ההם היתה זו עיר יהודית — מה עתה מצב היהדות שם?

— מצב יפה מאד! — משיב לו האורח ונוער כפיו מן הצפיחית, ולא מפני ברכת „מזונות", אלא מפני שחושש הוא, שמא יצוו עליו אחר־כך לברך את „הברכה האחרונה" — ואת זאת לא ידע בעל־פה מעולם... לפני צאתו ברכהו הזקן כהנא, כי חפצו יצליח בידו. ומובטח לו, כי בודאי יצליח, אם ירצה השם, מפני שברכתו — כך הבטיחהו הזקן — מתקיימת תמיד: ברכת כהן היא...

באותו היום נפלה הברה בעיר, כי על חבורת הקאנדי־דאטים, העומדים על בחירת הרבנות, נוסף עוד אחד. צעיר הוא, בחור בעצם עלומיו, אך מושלם בכל המעלות, יחיד ומיוחד. ראשית, בן־טובים הוא. קרובו של רב נחמן כהנא. שנית, בעל תנ"ך הוא וכתבא רבה, וגם בקי בש"ס ופוסקים. ומפני שהדמיון יש לו כנפים, נמצאו בני־אדם, שהפיצו שמועה בעיר איש מפי איש, כי גם מוסמך הוא ויש לו היתר הוראה וכי ינצח בדברי הלכה את רב העיר בכבודו ובעצמו ועוד שלשה רבנים כמותו. סוף דבר: כלי יקר ומפואר, שאין דוגמתו, פלא מארץ הפלאות! כשיצא לרחובה של עיר לטייל בין החנויות, סחו בו יושבי קרנות והראו עליו באצבע:

האם זה הוא?

— מי?

— הרב החדש.

— אפרוח כמותו?

— גמול מחלב, עתיק משדים.

— וכמה ארוכות שערותיו!

— ארוכות שערותיו ודעתו קצרה...

ואף־על־פי־כן עמדה לו דעתו הקצרה לבקר ביום אחד את כל חשובי העדה ונכבדיה, את שמנה וסלתה של העיר: את בני משפחת באכמוטסקי ואת בני משפחת קאניוווסקי, את בני משפחת רוגאציבסקי ואת שאר עתודי הקהלה הלובנית. ולא די לו בזה, אלא שביום השבת, הוא היום האחרון קודם הבחירות, בא לבית־הכנסת להתפלל. הושיבוהו בראש, התבוננו אליו יפה־יפה, תקעו לו כמה מאות כפים וקראוהו למפטיר.

זו היתה מעין בחינה פומבית. והגבור הצעיר הרצה לפני הקהל הפטרה נהדרה כל־כך, שדוגמתה לא שמעה אוזן זה ימים רבים! ואולם כל זה היה כאין וכאפס לעומת הגדולות והנצורות, שנעשו במקום הבחירות. וזה אשר נעשה שם: אולם בית־הפקידות היה מלא יהודים מפה אל פה, וכבר התכוננו לגשת אל הבחירות. והנה יצא הצעיר שבקאנדידאטים ועמד לשאת מדברותיו לפני העם, ודוקא בלשון רוסית, מדבר גבוהה וחוצב להבות־אש, מתבל נאומו בפסוקי התנ"ך, בפתגמי המדרש ובשאר מיני משל ומליצה, הנוגעים בגוף הענין, כנגוע מזרח במערב. ואולם הדרשה הזאת הפיקה רצון מאת כל שומעיה, והקאנ־דידאט הצעיר נבחר לרב פה אחד באותו מעמד, בלא שום קלפי ובלא מנין הדעות. מיד הריץ טלגרמה לביתו: „מזל טוב, נבחרתי פה אחד!" ותיכף לזה מהר הנבחר הצעיר אל בית הזקן רב נחמן כהנא להודות לו על חסדו ועל תמיכתו. הזקן שמח בכל לב, שזכותו עמדה להבחור להצליחו כל־כך. אז בקש מאת הרב הצעיר, כי יחזור לפניו על הדרשה, אשר דרש באזני הקהל. ענהו הרב ואמר, כי בחפץ־לב היה חוזר לפניו על דרשתו, אלא שאין הדבר כדאי לשומעו.

— ולמה איפוא הגידו לי, כי כל העם שתה בצמא את דבריך?

— אם תרשני, אספר לך מעשה.

— ספר־נא, ובלבד שיהא זה ענין לכאן. — הזקן כהנא הרכיב את משקפיו לחוטמו והכין את עצמו לשמוע את ספור־המעשה, והרב הצעיר פתח את ספורו בלשון זו:

— המעשה, שיש ברצוני לספר לך הפעם, הוא מעשה בכומר, להבדיל. כומר צעיר, שזה עתה יצא מתחת האבנים והוכתר בכתר כהונה, בא אל ההגמון ובקש ממנו, כי יברכהו וישים בפיו דברים, אשר עליו לדבר לפני הגויים באי בית־המסגד בימי אידיהם. נתן לו ההגמון את ברכתו ואמר לו, כי יספר לפני צאן מרעיתו ספורי־מופת מחיי הקדושים אשר בארץ. למשל, מעשה בארבעים קדושים, שתעו ביער שלשה ימים ושלשה לילות בלא מזון ומחיה, וכמעט גועו ברעב. עשה להם הקדוש־ברוך־הוא נס וזמן להם ככר־לחם אחת. ישבו כל ארבעים הקדושים לאכול את הלחם. אכלו כולם ושבעו והותירו ממנו גם למחר... כשהגיעו ימי אידיהם, עמד הכומר לדרוש לפני הגויים וספר להם את דבר המופת, אך בשנוי נוסח קצת. מעשה באחד קדוש, שתעה ביער שלשה ימים ושלשה לילות בלא מזון ומחיה, וכמעט גוע ברעב. עשה לו הקדוש־ברוך נס וזמן לו ארבעים ככרות־לחם. ישב אותו קדוש לאכול את

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

עט.

הַבְּחִירוֹת.

ביצד בוחרים רב מטעם הממשלה. — מלחמת הבחירות ופולמוס של סופרים. — רב נחמן כהנא פורש כנפיו על גבור הזכיונות. — הקאנדידאט הצעיר דורש לפני הקהל ומקבל שכר על הדרישה. - - „מזל טוב, נבחרתי פה אחד!" — מופת לגויים. — הרב החדש בא לעיר מולדתו, וטפת רעל נמסכת לכוס אָשרו. — מוסר־כליות ונדר להבא.

לובני — זה שם העיר, אשר לשם נתבקש רב חדש מטעם הממשלה.

נאמר כאן „נתבקש" — ואולם מלה זו אינה באה אלא לתפארת המליצה בלבד. עיר בישראל אינה מבקשת לה רב מטעם הממשלה להנאתה, כשם שאינה מבקשת לה קברן להנאתה. כל הענין הזה של „רבנות מטעם הממשלה" אינו בעיקרו אלא דבר טפל לגבי הקהל, מין סרח העודף, מין עבודה זרה, שהממשלה הרוסית כפתה על יהודי ארצה שלא ברצונם ושלא בטובתם, והללו מחזיקים בה בעל־כרחם, מטפלים ומתחבטים בה, כאדם המטפל ומתחבט בתוך שלו. ונפלא הדבר, כי רב זה מטעם הממשלה, לכאורה, אינו נ מ נ ה מטעם הממשלה, כלומר, אינו בא בשמה ובשליחותה להיות רודה ביהודים, אלא היהודים עצמם צריכים לבחור אותו מקרב עדתם ולשימו ראש עליהם. ואף־על־פי־כן הבחירות נעשות בעל־כרחם, כגזירה הבאה מגבוה. כלומר, הרשות שולחת פקודה לקהל, ובה כתוב לאמר, כי ביום פלוני ופלוני יתכנסו היהודים במקום פלוני ופלוני ויבחרו רב להם. ואז יגיחו הקאנדידאטים ממחבואיהם. כל אחד מוצא לו מפלגה, הנוהרת אחריו ומצדדת בזכותו. כל מפלגה באה ובידה כלי־זיינה ואמצעיה, שבהם היא נלחמת כנגד חברתה ובהם היא לוקחת את לב הקהל. האחת — זכות ראשי הקהל וגדוליו מסייעתה. השניה — מלאכתה נעשית בכח הכסף. השלישית קונה את לב העם בכוס משקה. איש לא ינום ולא יישן. העיר נסערת כיורה רותחת. הכל עושים ומעשים, הכל מתלהבים ומלהיבים את האחרים — והשמחה רבה ברחוב־היהודים: בוחרים רב לעיר! מתכנסים לאספה רבה, מטילים כדורים, טורפים בקלפי — והתכונה גדולה מאד! פעמים תארך התכונה ותמשך שבועות אחדים, ופעמים — גם חדשים. וכדי שמלאכת הבחירות תעשה כחוק וכמשפט, שולחים מגבוה פקיד בעל־כפתורים, המצווה ועומד להשגיח על הכשרות, שלא יקרה חלילה שום מקרה לא־טהור, או שום זיוף במנין הדעות, או כל עוות שהוא. ורק אחר־כך, כתום הבחירות כולן, תתחולל הסערה בעצם תקפה. הבחירות זקוקות לאשורו של שר־הפלך, ועדיין יש מקום למבקשי־תואנות לפוסלן. ואז יחל סדר הקובלנות והערעורים וכל מיני דלטוריה, הבאים אל פקידות־הפלך מאת הקאנדידאטים הנופלים, ואם יעלה בידי אלה לפסול את הבחירות — תשוב כל התכונה לקדמותה. שוב קאנדידאטים חדשים ומפלגות חדשות, שוב בחירות חדשות ודלטוריות חדשות...

בין הנפשות, שהעמידו את עצמן על הבחירה לכסא־הרבנות בעיר לובני, היה גם הרב הקודם מטעם הממשלה. אם יזכור עוד הקורא, היה זה בנו של משה־דוד המלמד, שמעון רודרמאן, הוא שמעון רודרמאן, אשר כפשע היה בינו ובין השמד, לולא מהרו יהודי פריאסלאוו להציל את נפשו בעוד מועד ושלחוהו לבית־מדרש־הרבנים אשר בזיטומיר. הרב הזה, כפי הנראה, לא מצא חן בעיני בני עדתו בלובני. הקהל צפה לזמן הבחירות החדשות, כמו שמצפים לביאת המשיח. יהודי לובני אינם יודעים עדיין תכסיסי־מלחמה ודרכי התחכמות ומנהגי נימוס שבין אדם לחבירו זרים לרוחם. נזדמן להם אדם, שדעתם נוחה ממנו, הרי הם אומרים לו: „דעתנו נוחה ממך". וכנגד זה, אם נזדמן להם אדם שאינו מהוגן — שוב אומרים לו: „לך לשלום, כי לא יכירך מקומך אתנו". להרב רודרמאן רמזו כבר לא־אחת, ולא רמזו בלבד, אלא השמיעוהו דברים גלויים ומפורשים, כי הרשות בידו לבקש לו כהונה בעיר אחרת. וכדי לשבר לו את האוזן, שלא יטעה בדבריהם ולא יקבלם כדברי ליצנות, עמדו והשכירו את מקומו בבית־המדרש לאחר, וכשבא הרב ביום השבת להתפלל, לא מצא מקום לשבת בו והיה מוכרח לעמוד כל זמן התפלה. ביום־השבת השני כבר בא הרב לבית־המדרש בלוית שוטרי הפוליציה והלך וכבש לו את מקומו בכותל המזרח בחוזק יד — ונקל איפוא לשער את גודל הרושם, שעשה המאורע הזה בעיר ובסביבה! כל העולם נוע התנועע! כי מלבד שמעשה רב זה נדפס בשעתו על עמודי „המליץ" לכל פרטיו ודקדוקיו, הנה עוד עורר בעקבותיו מעין פולמוס של סופרים. העורך צדרבוים הוסיף על מכתב הסופר מלובני נופך משלו, בדמות „הערת המו"ל", שבאה באותיות זעירות והיתה ארוכה פי־שלשה ממדתו של המכתב עצמו. בהערה זו גוער העורך בנזיפה גם בהרב וגם בקהל־עדתו ומעיר למוסר אזנם על שגרמו לחלול השם, בהביאם שוטרים מזוינים למקום קדוש... „וכן לא יעשה!" — הוא קורא בחום לבו, מטעים את דבריו במאמרי חכמים ובמשלי המדרש ומסיים בפסוק ממגילת אסתר: „וכדי בזיון וקצף"... צדרבוים, עליו־השלום, מומחה היה לאותו דבר!

ואף־על־פי־כן לא שב רודרמאן אחור גם הפעם ולא סלק את ידיו מהרבנות הלובנית. וגם שאר הקאנדידאטים לא שבתו מן המלאכה ושקדו איש על תקנתו, איש על דגלו ועל מחנהו — והמלחמה התלקחה. ורק בימים האחרונים לפני הבחירות, כשהמלחמה הגיעה כמעט למרום קצה, נתגלה פתאום בעיר, כנופל משמים, גבור הזכרונות האלה, ובידו מכתב מאת דודו פיני למחותנו — אחד מבעלי־הבתים החשובים בלובני ושמו רב נחמן כהנא. רב נחמן זה היה זקן נכבד ונשוא־פנים, עשיר ובעל משפחה מיוחסת. יהודי כזה מקומו הוא הראשון בבית־המדרש. החזן לא

נִפְתָּחִים אֲפָקִים חֲדָשִׁים...

מאת
א. ש. שוואַרץ.

נִפְתָּחִים אֲפָקִים חֲדָשִׁים וּרְחָבִים,
שָׁמַיִם אֲחֵרִים מִתְגַּלִּים...
נְבוּאָה נִשְׁכָּחָה, נְבוּאָה שֶׁל בְּרָכָה
בַּלֵּב הַמִּתְרוֹנֵן תַּךְ גַּלִּים!

מֵחוּרְבַת הָעוֹלָם, מִשַּׁיַּעַת חֲלָלִים
כְּבָר יוֹנַת הַגְּאוּלָה הוֹמִיָּה:
„הִתְנַחֲמוּ, אֻמְלָלִים, שֹׁכְנֵי הַצְּלָלִים,
הַשָּׁעָה הַקְּרִיטִית הִגִּיעָה!

יָד אַחַת נִסְתָּרָה, יַד אַחַת נֶאְדָּרָה
בְּדָם וּבְאֵשׁ וּבְעָשָׁן,
כְּבָר רִקְמָה שֶׁל חַיִּים וְיוֹפִי חֲדָשִׁים
רוֹקֶמֶת עַל קֶבֶר הַיָּשָׁן!

הִתְבַּשְּׂרוּ, חֲלָכָאִים, הִכּוֹנוּ! כַּאֲשֶׁר
לֹא שֵׁעֵר לֵבָב עוֹד, בְּאוֹרָה,
בְּתִקְווֹת נִמְלָאוֹת, תַּעֲנוּגִים וּפְלָאוֹת
יְשַׁלֵּם קָרְבַּנְכֶם הַנּוֹרָא!

בַּחֲבָלִים וְצָרָה הָאֵם הַמְאֻשָּׁרָה
לָהּ תִּקְנֶה מַחְמַדָּהּ הַצָּעִיר:
וְאַתֶּם בְּלֵילְכֶם, בַּחֲמַס רֵאשִׁית חֵילְכֶם,
קְנִיתֶם יוֹם גָּדוֹל וּבָהִיר!"

ומה שגורם עוד יותר בימינו לקולם החלש והישן של צעירינו הוא גם זה. לפנים היה המתחיל מופיע בכל צביונו ודמות דיוקנו ובכל חירות־נפשו בתוך ס פ ר. בו היה מתגלה כולו כמו־שהוא, ועל־ידי־כך היה כובש כבר את הספרות, וכהנים ממילא הכירוהו והביאוהו בחבורתם אפילו שלא בטובתם. עכשיו העתון הוא כמעט הפתח היחידי לספרותנו, וכל אחד מחויב לעבור דרכו. ואם בכלל העתון מצמצם את קומתם וממעט את דמותם של הסופרים, מה צר הוא ומה מכווץ הוא למתחיל. וזה — אוי לו אם לא נכנס ואוי לו אם נכנס. כנפיו מקוצצות בין כך ובין כך. ועד שהוא נעשה רגיל ומנוסה אין רגליו בטוחות.

ואשר ל„זקנים" — להם הכל מותר. הם עושים בספרות כאדם העושה בתוך שלו. הרשות נתונה. ולפיכך לא תמיד הם עוסקים בה מתוך כובד־ראש; לא תמיד הם מדקדקים בדבריהם, ומה שנאסר על הצעירים — להם מותר. ואָמנם יש הבדל בין הזקנים ובין הצעירים. הזקנים מתיחסים ברגש של חולין אל הספרות, והם מומחים לגלות טפח ולכסות שבעה טפחים ולשים חותם על סגור־לבם. אבל הצעירים מתיחסים אל הספרות מתוך רגש של קדושה ועובדים בה מתוך רעד פנימי, ועדיין לא אמנו את אצבעותיהם לכסות ולהסתיר, לעקם את לבם ולקשט את נפשם, ולכן הם מגידים דברים כהויתם. ומפני זה אין אָנו מאמינים עוד לדברי הזקנים הפקחים והמנוסים במלאכתם ועושים אותה מתוך הרגל. יודעים אנחנו, כי הם יכולים לתת שבעים פנים לדבריהם. וחוץ לזה, כבר מאסנו בצורות הספרותיות המקובלות. כבר בחלה נפשנו בכל השקר והזיוף, הברק החיצוני והמוסר המלאכותי. תאבים אָנו אם לא למלה חדשה, אשר לא בכל יום תשמע, — הנה, למצער, למלה מ ח ו ד ש ת, למלה רעננה ונאמנה, לאמת כמו־שהיא, ואותה אָנו מקוים לשמוע ב י ו ת ר מפי הצעירים, כמובן, אם תנתן להם היכולת „לצאת לפני הקהל בקומה זקופה וברגל בוטחת", ואם לא תהיה לעורכינו איפה ואיפה, כי־אם חוקה אחת ומשפט אחד לגר ולאזרח, לזקנים ולצעירים. ירגיש־נא הסופר הצעיר, כי הוא נמצא בתחום שלו ואַל יחוש שום מורא, שעבוד ואדנות. תנתן לו חירות גמורה, והיה עטו אמיץ בידו, והבטחון יעודדהו וילהיבהו לשפוך את כ ל לבו, למצות את כל עומק חייו ולאצול מכל הטוב והיפה, הצפון בנשמתו.

אבל כל עוד יוסיף מצב־הדברים הנוכחי להתקיים בספרותנו, יבינו־נא עורכינו ומבקרינו, כי צעירים „אשר שאר־רוח להם" יש בתוכנו, ואם אינם מגלים את רצונם ואת הרהורי לבם, לא אתם תלין האשמה — קברניטי ספרותנו הם האשמים. הנה בזאת, לדעתי, צפונות הסבות הנכונות לחוסר־יכלתם של צעירינו פה בארץ. יפשפשו־נא עורכינו במעשיהם וישנו את יחוסם, או־אָז יראו, כי לא כצעקתם כן היא, וכי עוד יש לנו צעירים אשר כח להם לבנות לנו ספרות צעירה ובריאה, שכולנו כל־כך צמאים אליה.

* * *

דברים אלו וכיוצא באלו הייתי משיב לו. אביתמר ולסופרים כמותו, אלמלא מוראו של עורך...

בסקאגיראק עוד שלטונה של אנגליה על הים בתקפו עומד ועוד אפילו ספינה אחת גרמנית אינה שטה על פ נ י ים התיכון וים האטלאנטי, וכל הימיה המלחמתית של גרמניה סגורה וכלואה במבואות הים שלה והחלודה אוכלת אותה, ושום ספינה מכל הימיה הגדולה הזאת אינה מעיזה לצאת הימה, אם לא ב ג נ ב ה. אפשר, שגרמניה המנצחת תדרוש מצרפת ואיטליה, שתסכמנה למסור לגרמניה את ספינות הימיות שלהן, והן תוכרחנה להסכים גם לזה, אך הסכמתן זו לא תועיל לגרמניה בכלום, כי עוד קודם שיבוא הדבר לידי כך כבר תהיינה כל הספינות האלה ברשותה ובידה של אנגליה. ואיך תוכל גרמניה להגיע למדינות הים, שתגזול מבלגיה ומצרפת ומאיטליה, אם הים סגור לפניה בכח הימיה של אנגליה? ואפילו אם נניח, שגרמניה מוסיפה לבנות ספינות מלחמה, ועד זמן תבוסת מעצמות ההסכמה עוד תחזק ימית המלחמה שלה, הנה ידוע הדבר, כי אנגליה גם היא אינה ישנה ואינה מתרשלת בדבר הימיה שלה, והיא מרבה לבנות גם ספינות מסחר וגם ספינות מלחמה בכמות יותר גדולה ממה שבונה גרמניה. ומלבד זה, הלא להימיה האנגלית תתחברנה גם הימיה של המדינות המאוהדות וגם הימיה של יפן, שגם בהן לא תוכל גרמניה לגעת, לפחות, מיד אחרי נצחונה, ואיך תוכל גרמניה להכריח את אנגליה לפתוח את הים לגרמניה, למסחרה של גרמניה ולשלטונה על מדינות הים?

אין ספק איפוא, כי אפילו אם נניח האפשרות, כי על היבשה תשבור גרמניה את חבורת מעצמות ההסכמה ותבוס אותה תבוסה שלמה, יכול לא תוכל גרמניה לאנגליה כלום, יען רגלי צבאותיו של הינדנבורג לא תוכלנה לדרוך על אדמת אנגליה, ולמען השג מאנגליה פתיחת הים, יהיה עליה ל ב ק ש ל ה ת פ ש ר עם אנגליה, לוותר לה לאנגליה בדבר שאנגליה תעשה לתנאי הכרחי להפשרה.

ובמה איפוא יהיה כחה של גרמניה יפה, אפילו אחרי נצחונה על היבשה, למנוע את אנגליה מהוציא לפועל את זוממה הגדול בדבר ארץ־ישראל, בפרט אם הארץ כבר תהיה כבושה תחת ידיה? האין הדבר ברור כשמש בצהרים, שאפילו אם תנצח גרמניה בכלל, עוד תהיה לאל ידה של אנגליה, בכחה הימי, להכריח את גרמניה לבטל רצונה מפני רצונה של אנגליה בענין ארץ־ישראל?

ומה איפוא לפחד ולחשוש מפני הספק־ספיקה, שמא סוף־סוף תנצח גרמניה?

לא בחששות של ספק־ספיקות כאלה זוכה עם בחבורת הענינים. כל עם שמבקש להיות „בן יקיר, ילד־שעשועים", המתחטא על אבותיו והם עושים לו כל רצונו אפילו אם אינו שוה לזה, — הוא עדי אובד!

אם יכול לא יכולנו עד כה להשתתף עם חיילותיה של אנגליה ולשפוך אתם יחד את דמינו על אדמת־הקודש שלנו, לחרפה ולכלימת־עולם יהי לנו, אם בשעה גדולה זו, שזרים שופכים את דמם ומכריזים וקוראים לנו קריאת החירות, שחכינו לה אלפים שנה, עוד נעמוד בפקפקנות שפלה ולא נשתתף לפחות בהודעה גלויה ומפורשה, אם להשופכים את דמם בעדנו אנו או לצריהם!

או מקנה לי ידיעה — מה איכפת לי, אם יש לזה „ערך ספרותי" ואם אין? ה„הכשר" למה לי? להפך, יש אדם כותב לפי כל חוקי תורת הספרות, והכל יפה במקומו, והצורה מלוטשת, והסגנון נאה, ובכל־זאת אני קורא ואיני מוצא בזה כלום. אומרים לי: „יש לזה ערך ספרותי להבא", אַך אַל־נא נדאג רק לדורות הבאים. ספרות — יסודה מחיים וסופה לחיים. אין ספרות עומדת למעלה מן המקום ומן הזמן. הכותב יכתוב ליומו ובל יחשוש לעתיד. בל ישא עיניו בשעת כתיבתו למרחקים נצחיים ובל ידאג אם יהיה „ערך" לדבריו בסוף השנה, כשיכרך העתון, או כשיעלה הרצון מלפניו להוציא כל כתביו בספר. אדרבה, רק מה שמושפע מן החיים, מה שנובע מן הלב — רק לזה יש ערך בתור חטיבה נפשית ובתור אבר מן החיים. העיקר: האני, הנשמה, האמת, הפשטות, הטבעיות. ואיני דן פה בדברים של אמנות טהורה. חייכם, מוטב שתחדלו לכתוב „ספרות" ותכתבו דברים שבכחם להשפיע עלינו טובה!

המתחילים נפגעים הרבה מדעה כוזבה זו. ראשונה הם כותבים את כל האמת שבלבם ושבהבנתם ואינם מסתירים כלום. והנה העורך קורא דבריהם ומעוות את פניו: „בטלנות", „שטות", „תמימות", „מליצה", „אין לזה ערך ספרותי". ומה היא עושה? היא עוקרת מכתביהם כל רגש חם, כל מלה נאמנה, כל אמת רגשית; והוא משאיר רק את הקר, רק את המכוסה בצורה מתוקנת, רק מה שיש לזה ערך ספרותי. ובא אחרי־כן המבקר וטוען: ישמיעו־נא הצעירים „מהרהורי לבם ומכאובי", את רצונם. חלומם ותקותם, אהבתם ושנאתם! אַך מה לעשות, והעורך אינו נותן לאלה לבוא בדפוס? לדעתו, אין לרגשותיהם ערך ספרותי, אין אהבתם ושנאתם ראויות לדפוס, אין בכלל לכל חייהם, על המאור שבהם ועל המחשך שבהם, ערך ספרותי. וצריך להודות, כי הצעירים כבר למדו אל דרך העורכים והם כבר התמחו לכתוב ב ל א שתוף־הלב ו ב ל א זעזוע־הרעיון. הם כבר מכסים עד כמה שאפשר, בהיות אימת העורכים עליהם. הם בקיאים כבר בפתגם: „ניתנה הספרות כדי להעלים את המחשבה". הם כותבים ספרות. הם בעצמם מתביישים ומפחדים כבר לספר אמת שאין לה ערך ספרותי. הם משתדלים לכתוב רק מה שיעשה רושם טוב על העורכים, ובזה הם עוד מגדישים את הסאה, וממלא דבריהם כל־כך יבשים, כל־כך קרים, כל־כך נושנים. והמבקר עומד ושואל: ואיה רצונכם? ואיה אהבתכם ושנאתכם? ולא חלי ולא מרגיש, כי העורך הוא שגרם לצעירים לזייף את רגשותיהם, לוותר על הרהוריהם, להכחיד את האמת תחת לשונם ולכתוב דברים, שיש להם „ערך ספרותי".

בכלל מזיקה מאד השפעה פסיכולוגית זו. כשצעיר כותב, עטו רועד בידו ובעיני־רוחו הוא מצייר כבר את העורך וזעום־העפעפים קורא את דבריו ובת־צחוק של לעג על שפתיו: ילדות, שטות. מתוך כך יוצא, שאין הצעיר כותב באופן חפשי וטבעי. בכל מלה ובטוי, בכל ציור ורעיון הוא מתחשב ראשית־כל עם דעת העורך, ולפרקים עודנו מחמיר מן העורך גופו. מכאן הסלסול והגהוץ, המלאכותיות והכבדות שבדבריו. אין הטבעיות, אין המעוף ואין האמת הפנימית.

ועד כמה חזקה וגמורה החלטת המדינות המאוחדות לעמוד בקשרי מלחמה גדולה זו עד הסוף מעיד כל יום ויום יותר ויותר. כל תעמולת בעלי השלום, בין של המזויפים ובין של אותם שמחזיקים בזה בלב תמים, לא תועיל כלום. כל מה שהם יכולים במעשיהם הוא לגרום קצת עכובים, ועל־ידי זה ל ה א ר י ך את המלחמה, אך אין לאל ידם להחליש אפילו כחוט השערה את רצון רובו הגדול של העם. אין ספק בדבר, כי יותר ויותר תתנהג אתם הממשלה פה במדת דין קשה מאד והכרע תכריע אותם בלי חמלה ורחמים. זה מונח בעצם טבעו של שלטון עמוני, שבשעת הירום הוא משתמש במדת דין היותר קשה כלפי כל מי שהוא חושב לבוגר בהאומה.

בודאי אין כונתי להכריע את הכף בין בעלי השלום ובין הממשלה. גר אנכי בארץ זו ואין לי להתערב בנפתולי הדעות המדיניות בתוכה. ואולם, רשאי אני להעיד על מעשה, ובזה המעשה אין שום ספק, כי שום דבר לא יוכל לשנות עתה את החלטת רובו של העם הגדול הזה, וכמו שאמר בפירוש אחד מהיותר חשובים בעולם הרשמי פה, הוא אתורני גריגורי, בימים האלה, שלוח תשלח אמריקה לשדות המלחמה מיליון, ושלשה מיליונים, ועשרה מיליונים, אם יהיה צורך בזה, כדי להכריע את כף המאזנים במלחמה זו. להכנת צבא במספר עצום כל־כך נצרך הרבה זמן ולהסיע החיילות עם כל צרכיהם נצרכות הרבה ספינות, ולבנין הרבה ספינות נצרך הרבה זמן. אבל, החיילות הולכים ונשלחים בלי הפסק, וכבר התחילו חיילות אמריקה להשתתף בעצם מערכות המלחמה, והמקום שהם תופסים בשורת המערכות בצרפת הולך ומתרחב יותר ויותר, ואם אמנם עוד כמותם אינה מספקת, כדי להכריע את הכף, על כל פנים הם מחזקים את חיילות צרפת ואנגליה, כדי שיוכלו ל ה מ ת י ן עד שיגיע שמה הצבא האמריקאי בכל מלואו, ואז, שעל כל פנים גם גרמניה תהיה כבר עיפה ונחלשה, יוכלו הצבאות ההדשים של אמריקה בודאי למלא את התפקיד הגדול, שנועד להם.

ומכל מקום, לרווחו של הדבר, אני רוצה להניח, כי העם הגרמני הוא באמת, כמו שהגרמנים מכריזים, ה א ד ם ה ע ל י ו ן, ולחכמתם הצבאית של הינדנבורג ולודנדורף ומאקנסן אין חקר ולכחו של הצבא הגרמני אין גבול, והוא כל יכול, וכל השתתפותה של אמריקה לא תציל את חבורת מעצמות ההסכמה מהתבוסה השלמה, שהינדנבורג וחבריו מכינים לה.

ומה יקרה אז?

אז, בלגיה וצרפת ואיטליה תהיינה מוכרחות לשתות את כוס־התרעלה, ישישקה אותן ווילהלם קיסר עם כל שמריה, ולקבל עליהן את גזר דינו בכל קשיו, ומלבד כל מה שיקרע ווילהלם קיסר מארצותיהן באירופה, הכרח יכריח אותן להסכים למסור לגרמניה את מדינות הים שלהן באפריקה. כל מה שתרצה גרמניה תוכל לקחת מהן, בשם צבאותיה שירמסו ברגל־גאוה את אדמת אלה שתי הארצות.

אבל, איך ובמה תשיג ידה של גרמניה להכריע גם את אנגליה להכנע בפניה? בין צבאות גרמניה ובין אדמת אנגליה יש ים, ואיך יגיעו הצבאות האלה שמה? גם אחרי „הנצחון“ המפורסם של הימיה הגרמנית על הימיה האנגלית

השלמות והאהדות חשובות מאד לרוחה הפנימי ולהתפתחותה העתידה של השפה. אך עד כאן — ותו לא. ואל לפגוע בשפת הסופר, ולוא גם תהיה ב ס י ר ה. כי רק מה שכתוב בשפתו הטבעית והנפשית של הסופר עושה עלינו את הרושם הרצוי. ובזה היה כחו של „הפועל הצעיר“, אף כי לא הצטיין כלל בשכלול־לשונו וביפי צורת מאמריו. דברים היוצאים מן הלב חמים הם מהיות קבועים בצורה מהוקצעת וקרת־יופי. ומעניין הדבר, כי העורכים גופם, בשלחם כתביהם לעתונים אחרים, הם מזהירים בצדק, כי בדבריהם לא ישונה אף כקוצו של יוד, ומה שעליהם שנוא, לחבריהם הם עושים...

ויש בזה גם צד מוסרי. לא אחת יקרה, כי הסופר מוצא בתוך דבריו שנויים כאלה, שהם נגד דעתו וטעמו, והרי שוב אין הוא יכול להיות אחראי בעד דברים, ששמו חתום תחתם. ולהתנות תנאי קודם למעשה עם העורך הוא, פשוט, מפחד, גזירה שמא יסרב הלה לכתחילה, ויצאה כל טרחתו לבטלה. והתקלה עוד גדולה מזו. קוראים פקחים, במצאם מקומות יפים אצל סופר, מה הם אומרים: בודאי לא שלו הם — של העורך הם. ויש בזה משום קפוח שכרו של הסופר.

„נתוח“ כזה יש בכחו להרחיק את המתחיל, כי מוטב לו שלא יגיע לתכליתו מאשר יצא מקושט בבגדי־שיראיו של העורך, בגדים שאינם הולמים אותו כלל.

בודאי שחייב העורך לשמור על הטון של עתונו ולהשגיח, לבל תבוא בו פסולת. אבל דברים הראויים מצד־מה להתפרסם ברבים, ואפילו מעטו של מתחיל יצאו — העורך חייב להתיחס אליהם, כהתיחסו אל דבריו של סופר רגיל. אין הבדלה לרעה ולהתנות תנאי קודם למעשה עם העורך הוא, פשוט, מפחד, פניו ובפוך על עיניו. ולא עוד, אלא שאחת מן העיקריות שבחובות העורך היא למשוך אליו כחות חדשים, לקרבם, להלהיבם ולעודדם ולהורות להם, ב פ נ י ה ם ו ב ר ש ו ת ם, את הדרך הישרה בספרות. ולצערנו, אין הדבר כך אצלנו.

מלבד הקלקולים הגלויים, שבאים בכונה ובדרך ישרה, אשר אשמתם תלויה, לדעתי, בעורכינו, — הנה יש עוד עכובים אחדים „פסיכולוגיים“, שבאים בלי כל כונה מצד העורכים, ויש גם ל מ ו ר ת ־ ר ו ח ם, עכובים שאינם מניחים לצעירינו המתוננים להתגלות בספרות בכל מלוא קומתם הרוחנית.

העורכים והמבקרים אצלנו הנהיגו מנהג, שפגיעתו רעה. דורשים הם, כי הסופרים יכתבו ס פ ר ו ת. ספרות נעשתה בעיניהם במין אליל לעבוד אותו. לא שהסופר חייב לכתוב מה שמעיק על לבו, מה שהוא מרגיש באמת, מה שמלהיב את רעיונו, מה שהוא מוצא ראוי להשמיע בקהל. לא. עליו יכתוב ספרות, כאילו היא עולם בפני עצמו, שאין לו כל קשר אל החיים. ואם יכתוב הכותב דברים שאינם יכולים להצטמצם בשום־פנים במטת־הסדום של תורת־הספרות, ואין להם עדיין שם קבוע וסוג קבוע, אז דבריו פסולים, אף כי יש בהם כדי להאיר לנו דבר־מה או כדי להנות אותנו במשתו. מליצה שגורה בפי העורכים והמבקרים: „יש לזה ערך ספרותי“, „אין לזה ערך ספרותי“. אבל אם אדם כותב דבר, שגורם לי קורת־רוח

במדה ממשית. אפילו אחרי המהפכה הרוסית, גם אחרי שנזדעזעו כבר עמודי הצבא ברוסיה, כל זמן שידה של הממשלה הזמנית היתה על העליונה והצבא הרוסי עוד עמד קצת בקשרי המלחמה, לא יכול אפילו הינדנבורג למנוע את האיטלקים מלהתקדם יותר ויותר בתוך גבולות אויסטריה, מפני שעוד היתה גרמניה מוכרחת להחזיק על גבול רוסיה חיילות בכמות הגונה. אך מכיון שגברה ידם של הבולשביקים והצבא הרוסי נהפך לאספסוף של „איש הישר בעיניו יעשה“, ולא לבד שחדל מהלחם, אלא שהוא פותח את שערי רוסיה לפני האויב לרוחה, יכול הינדנבורג להכתפק שם בגדודים מעטים של פסחים ועורים, ולהסיע כמעט כל חיילותיו משם לשדה־המערכה באיטליה. ובהיות שהעזרה הצבאית של אמריקה עוד לא הספיקה לבוא לאירופה במדה ממשית, נזדעזעו פתאום מאזני הכחות הצבאיים של שתי החבורות, והכרעה הכף לצדו של הינדנבורג, וטרם תספיק חבורת בעלות ההסכמה להשיב המשקולת, עד כמה שזה אפשר, הכה הינדנבורג את המכה הגדולה שלו.

בודאי, כל הבאורים האלה אינם מפחיתים כלום מגדולת נצחונה של גרמניה ואינם מקדירים את זוהר תפארתו, וכמו כן אין בכחם של הטעמים האלה לכפר על הנהגת המלחמה של מעצמות ההסכמה, ובפרט על הנהגת המלחמה של איטליה בעצמה. נצחונה של גרמניה עומד בכל גדולתו, ומפלתה של חבורת ההסכמה בכל כעורה. ואולם, מה שיכול לאמץ את לבה של חבורה זו הוא, שגם אחרי שאבדה ממנה כל עזרתה של רוסיה וטרם תבוא לה עזרתה הצבאית של אמריקה, יכלו חיילותיה לעצור בעד שטף הגרמנים באיטליה, ואף להכותם בשדות פלנדר. מעשה זה מעיד, כי אם הריסותה של רוסיה לקחה מחבורה זו היכולת להכריע בשנה זו, על כל פנים עוד די כח לה *לעמוד* בקשרי המלחמה. הינדנבורג עוד אולי יראה את כחו ועוד הכה יכה מכות גדולות, באיטליה בעצמה או אולי גם בצרפת. אך לכל מכה גדולה נצרך זמן גם להינדנבורג, למען הכין הכל, ובינתים — עזרתה הצבאית של אמריקה הולכת *ומגעת*. כל זמן שהיה מקום לחשוש לנצחון התחת־מים הגרמנים היה אפשר לפקפק, אם יהיה לאל ידה של אמריקה להסיע את חיילותיה מעבר לים הגדול. אבל, החשש הזה נתפזר עתה כליל. אפילו אמונת הגרמנים בעצמם בכחו של נשק זה כבר נזדעזעה. גם טירפיץ בעצמו ובכבודו אינו מעיז יותר להבטיח להגרמנים נצחון של התחת־מים *בזמן קרוב*. כמעט שנה כבר עברה למן היום שהתחילה גרמניה את מלחמת תחת־המים „בלי רחמים“, ועוד עולם כמנהגו נוהג על הים. ספינות מסחר *לאלפים* הולכות ושבות בין אנגליה ואמריקה, וספינות רבות מובילות חיילות אמריקה ל„מעבר שם“, וכבר הודיעה הממשלה בדרך רשמי, שעד כה עוד לא אבדה אפילו ספינה אחת מאלה ספינות ההובלה של החיילות. וכל זה עוד טרם שנבנה אפילו חלק קטן מהספינות במספר עצום, שממשלת המדינות המאוחדות בונה. ההכנות למלאכה עצומה זו דרשו זמן רב, ורק בימים האחרונים נשלם בנין הספינה הראשונה והורדה הימה, אבל מעתה יתרבה מספר הספינות הבנויות בכל שבוע, הלוך ורב, ובה במדה תלך הלוך ומהר הובלת החיילות עם כל צרכי המלחמה.

של עולם, בלי בוסר איך יבואו הבכורים? ומי יודע, אולי בוסר זה אינו בוסר כלל וראוי לברך עליו? ואולי ראוי לפרקים לטעום קצת מן הבוסר, כדי שיזעזע את לבנו? הפירות הבשלים — כמה הסכין בהם חכנו, היודע את טעמם על־פה למפרע! — וה„ניצוץ“ — הוי, הניצוץ הידוע! וכי לא די בניצוץ אחד, ורק לאש שלמה, לשלהבתיה אָנו צריכים תמיד?! דומה, כי צעיר, שבאמת יש ניצוץ בלבו, רב לו — יבוא־נא ויבעיר את ניצוצו ויחמם את לבנו. וסופרינו הזקנים — כלום תמיד בוער בלבם ניצוץ? — וה„עתידות“, אשר העורכים רואים. רעולם הם רואים עתידות. רק עתידות. רק מחר. הבו מעט היום! תנו מקצת הוה! ומעשה בצעיר, שהעורכים ראו לו עתידות, והוא הוסיף לשלוח להם את כתביו, והם הוסיפו לראות בו עתידות, עד שפרחה נשמתו...

ויש אשר יבוא גם מקצת הוה, ואוי לאותו הוה! הצעיר רואה כתבו בדפוס והנה הוא לקוי בחסר וביתר ואין בו מתום. העורך הבליע בו את סגנונו ואת טעמו ואת הבנתו. העורכים אצלנו נוטלים זכיות יתרות בתקון ובשנוי, הן בסגנון והן בתוכן. אבל הן ידוע הדבר, כי עצמיותו של אדם, וסופר לא־כל־שכן, מתבטאת בראש וראשון בסגנונו. כל סופר יש לו המלים החביבות עליו והמדברות אל לבו, ולהפך יש מלים שאינן יכולות בשום אופן להגיע עד פתח־לבו — זרות הן לו לעולם. ולא רק מלים בלבד — צרופי־מלים וציורי־דבור מיוחדים לו. כל סופר — עצמיותו מתגלית אפילו בכתבו ובאופן־שמושו בסימני־ההפסקה. כל מה שהסופר יותר לא־אמצעי ויותר נאמן, אנו מאמינים לו יותר ודבריו פועלים עלינו יותר. מובן, שבאמנות גרידה שאני.

ואם הדבר כך בשפה בכלל, בעברית על אחת כמה וכמה. משום שאינה היה עדיין לגמרה בדבור, נתפנה בה מקום הרבה לברירת החומר הלשוני ולדרך־שמושו, ליצירה ולחדוש יותר מאשר בלשונות האירופאיות. ולכן מבליט הסופר העברי ביותר את יחוד־אָפיו בשפתנו, ונקל להכירו על־פי יחוסו והרגשתו בהליכותיה, — בהיות כי אין לנו עדיין, כמו אצל אומות־העולם המפותחות, סגנון מוצק וחי אחד, המקובל על המשכילים בעם. ובפרט שלשוננו היא כל־כך מרובת גוונים וחליפות, וכל סופר בוחר בה מה שקרוב לרוחו ביותר. יש סגנון המקרא ויש סגנון המשנה, יש סגנון ממוזג ויש סגנון מודרני. יש ברירה רחבה ואפשריות שונות. יש לנו, למשל, כותבי „ברם“ ובנגדם מבכרי „ואולם“, ויש מהלכי שביל־הזהב „אבל“, „אך“; יש מסלסלי „ויש אשר“, „אין זאת כי אם“, ולעומתם מכתבי „לאומיי“, „צבוריי“. אין זה מקרה. הכל תלוי במצב ידיעותיו ובאופן־הסתכלותו של הסופר בשפתנו ובטעמו המיוחד. והנה בא העורך, שגם הוא סופר בעל סגנון בפני עצמו, וכופה את סגנונו ואת טעם־לשונו על באי שער עתונו. הירצה דבר כזה בעיני צעיר בעל נפש? והוסף עוד לזה ההדגוניות, שבאה מחמת כן בעתון. הכל יוצאים בטלית אחת ושפה אחת ודברים אחדים בפיהם. ומובן ממילא, שגם עצמיות רשיוני קריאה עצמיות. והעורך יחטא למחשבה הלאומית, אם ירשה ברבים פגימות *בדקדוק וברוח השפה*.

המלחמה, תנצח באחרונה ותוכל להכריע הכף במאזני מועצת השלום לרצונה? ובאין ודאות גמורה בזה, מה לנו לשמוח ביותר על החלטה, שיצאה מ א ח ת החבורות האלה?

זו הטענה היא יסוד היסודות לאזהרות אותם מקרבנו, העומדים עוד ומזהירים לבלתי נסביר, חס וחלילה, פנים לאחת החבורות יותר מלהאחרת, ובותרנות של פקח מדיני הם אומרים: על כ ל פנים, הצהרת ממשלת אנגליה היא מעשה חשוב, כי על־ידה נהיתה שאלת ארץ־ישראל ליהודים שאלה מדינית, ואי־אפשר מעתה שלא תעלה על שלחן מועצת השלום, ואם נהיה זהירים ולא נראה חלילה את עצמנו נוטים לאחד הצדדים, א ז הנתן תנתן לנו ארץ־ישראל במועצת השלום בהסכמת כל העמים.

הכונה המסתתרת בפלפול מדיני זה גלויה היא יותר מדי ואינה צריכה לשום באור, ולכן מבלי התעכב עליו אוכל לפנות לעצם הטענה ולבדוק, עד כמה כחה יפה.

אך קודם כל דבר צריך לברר אחד מההבדלים העיקריים באיכותן של שתי החבורות הנלחמות.

החבורה האחת, זו של המעצמות המרכזיות, היא ג ו ש אחד, שחלקיו דבוקים יפה־יפה, ואין כל ריוח בין הדבקים, ורצון אחד עז ומחלט מניעו. זו האיכות נותנת להחבורה יתרון גדול בהנהגת המלחמה, כאשר כבר בארו זאת כל בני־סמך, אבל, מצד השני, באיכות זו בעצמה טמונה גם סכנה לה, שאם נשברה החבורה ב כ ל ל, נשברו גם כל חלקיה, ואין אחד מהם יכול להמלט מגורלה של החבורה כולה. לא כן החבורה השניה, חבורת מעצמות ההסכמה. חבורה זו מורכבת מאברים מחוברים לשם מטרה אחת, אך כל אבר ואבר לבדו הוא בריה בפני עצמה, וכבר הוכיח כל מהלך המלחמה הנוכחית עד כמה איכות זו הביאה לה להחבורה מפלות גדולות בשדה־המלחמה. אך אין רע בלי טוב. והטוב שברע זה הוא, שגם בהשבר החבורה בכללותה, עוד לא נשברו כל אבריה, ומקצתם יוכלו עוד לעמוד בקשרי המלחמה כמקודם.

זה ההבדל באיכותן של שתי החבורות, שאין אדם יכול להטיל ספק בו, הוא המפתח העיקרי להתשובה על הטענה של זהירות מפני הספק באחרית מלחמה זו.

הכל מודים, כי בשדות איטליה נצחה גרמניה הנצחון היותר גדול והיותר מפואר בכל נצחונותיה הרבים במלחמה זו. זה היה נצחון של חכמה תכסיסית וכח צבאי במדרגה היותר עליונה, ותהי אחרית מלחמה זו מה שתהיה, ואפילו אם סוף סוף תנצחנה מעצמות ההסכמה נצחון גמור, הנצחון של גרמניה באיטליה בשורת איזונזו יהיה לעולם עדות זוהר ותפארה בדברי הימים של המלחמות של כל העמים.

ואף־על־פי־כן, בעצם זה הנצחון המפואר באמת של גרמניה תוכלנה מעצמות ההסכמה למצוא צד אחד, שיאמיץ את לבם בדבר אחרית המלחמה. המכה הגדולה שהכו צבאות הינדנבורג את צבאות קאדורנה והחריבו בימים אחדים כמעט כל מה שעשתה איטליה בשתי שנים של מלחמה, — את המכה הזאת הכה הינדנבורג אחרי הריסותו הגמורה של כח הצבאי של רוסיה ובטרם הגיע לשדות המלחמה במערב העזרה הצבאית של המדינות המאוחרות

מהרהורי לבם ומכאובו"? — אל־נא תבקשו את הסבות במקום שאינן, כי „אין זו אלא עדת נעדרי־כשרון" ו„כי הצעירים האלה אינם עדיין אלא בבחינת תינוקות". אולי נבקש את הסבה במקומה הנכון? אולי אין האשמה תלויה בצעירים וברצונם וביכלתם, אלא בעורכים ובמבקרים גופם? וכל כמה שאני מעיין בנדון זה, הרי אני בא יותר ויותר לכלל מסקנה „מחוצפת" זו.

צעירינו פה היו מגלים זה כבר את רצונם ואת חלומם ואת תקותם ואת אהבתם ואת שנאתם, כחפץ מר אביתמר; אלא מי מעכב? העורכים מעכבים. ידעתי, כי הדבר הזה יהיה נראה כאן בעין פאראדוכס. הרי עורכינו מתברכים בעתוניהם, כי משתדלים הם לתת מקום לכל הבריא והרענן, אך במעשה אין הדבר כך כל־עיקר. ובודאי חזיון זה, שנבוא ונעמוד סוף־סוף על מהותו. ובזה אני „מרהיב עוז בנפשי לצאת לפני הקהל ולדבר אליו מהרהורי לבי" בחזיון האמור, כפי ש א נ י צופה בו.

העורכים, שאינם נותנים לכחות חדשים להתפרץ אל „היכל הספרות", אינם עושים זאת תמיד ביודעים ובכונה; יש אשר יעשו זאת, ו ל ר ו ב, בלא יודעים ובלא כל כונה. ויותר מאשר בדרך ישרה, הדבר נעשה בדרך מעוקפת, ופעמים הרבה עוד כ נ ג ד רצון העורכים עצמם, אלא שמוראם מתגזם בדמיונו של הצעיר המתחיל ומשפיע לרעה. אך לתוצאות הן אחת היא, העובדה בעינה עומדת. נטיה טבעית היא זו, שאין החי רוצה, כי יבוא חברו ויכנס ברשותו. הסופרים הנמצאים מבית עוצרים בעד הזרים ההותרים להכנס לפני ולפנים, ורק אחר מלחמה עזה, אשר רבים מהם נופלים חללים בה, נכנסים החותרים פנימה. וכיון שנכנסו, אף הם נעשים חברים עם הישנים, וביחד הם נצבים על יד השערים לשמור את דרך עץ הספרות. והיה כי יבואו הזקנים — ונפתחו השערים כפתחו של אולם; ואם הצעירים יבואו — ונפתחו השערים כחודה של מחט, ורק לאחד מני מאה, עקשן ועז נפש, תעלה להצטמצם ולעבור בהם בקומה זקופה וברסוק אברים. זקנים רגילים, ואפילו הלוכם נבוך ואפילו בגדיהם מרובבים — כניסתם בטוחה והפשית; צעירים שאינם רגילים, ואפילו דרכם נבונה ואפילו לבושם הדור — אסורה הכניסה עליהם עד [illegible], כי דבר נחוץ להם מאד פנימה וכי עזה כמות תשוקתם להכנס דוקא.

זהו בדרך־כלל מעמד הדברים, וביחוד ר ו ש ם הדברים. ומן הכלל אל הפרט. כשמקבל העורך כתב־יד של מתחיל, — ובמתחיל בר־טעם הכתוב מדבר — מיד הוא בודקו לאור שבע שמשות וסופר ומונה כל אות וכל תג שבו, אם הוא עשוי על־פי כל חוקי תורת הספרות. לרוב ימצא בו העורך פגימות ויתננו לברות לסל־המערכת, ואפילו לא יענהו במכתב כל־שהוא. המתחיל מחכה בכליון־עינים עד כלות־נפשו, והוא מיאש את לבו כליל מעבודה בספרות. ואם יענה העורך, יענהו דברים במתלהמים: „דבריך בוסר", או: „יש בך ניצוץ", או: „אני רואה לך עתידות טובות". במקום דברים חמים ומחממים, מעוררים ומקרבים — באים דברים קרים ומרפים. אבל, רבונו

באמת נובעת התנגדותם ללאומיות עמם ממעין יותר עמוק, מתוך שנאה עיקרית לכל דבר שבמסורה, המקשר את עם ישראל לעברו והמפרנס את חלום עתידו. הללו נתנו כבר גט-פטורין לכל דבר שבקדושה עממית, ושואפים הם להתבולל מתוך אהבה, להתבוללות לשמה. אחת היא להם, איזו תרבות חדשה יקבלו עליהם בני ישראל, תחת כנפי איזו שכינה זרה יכנסו, ובלבד שיתבוללו: עם בני רוסיה הגדולה, עם בני רוסיה הקטנה, עם הפולאנים, עם הסרבים, עם הבולגארים, וגומר, וגומר — עצות כאלה נשמעו מדי פעם בפעם מאת המתבוללים הללו, שפזור עמם היה להם למשאת-נפש, פזור גמור עד מצב של אבק פורח. הם, המתבוללים של הכתה השלישית, לא לבד שכופרים הם בזכות קיומו הלאומי של עם ישראל, כי-אם גם אינם רוצים, שזכות קיום כזה תנתן לו, ואפילו אם יקומו מלכי מזרח ומערב ויתרצו להחזיר לו בלב שלם את אברתו, את ארץ-מולדתו. הם אינם יכולים בשום אופן להשלים עם הרעיון, כי במדינה ידועה תתפתח עוד הפעם תרבות לאומית של עם ישראל, תרבות עצמית, שעל-ידיה יבוא עוד הפעם רוח העם לידי גלוי, ושהיא תחייב את בני העם גם בארצות הגולה להיות משועבדים לה במדה ידועה. טוענים הם, כי יראים הם, שתחית עם ישראל בתור עם עומד ברשות עצמו ויוצר את ערכיו התרבותיים תזיק למצבם האזרחי, אבל באמת יראים הם לא מפני מצבם האזרחי, כי-אם מפני מצבם המוסרי, שיתרופף ומעמד לא יהיה לו. הם שונאים את השמיות, שונאים את המזרח, וטוב להם מערב שאול ממזרח שלהם, ובבניז המזרח על-ידי עם ישראל הם רואים את עולמם הם הולך ונחרב לעיניהם, והוגרים הם את שארית כחותיהם להגן על עולמם ולהצילו מכליה.

אלה הם המתבוללים שלנו לכתותיהם. המתבוללים של שתי הכתות הראשונות — אין שום ספק שישובו אלינו. ובודאי שנקבל אותם בזרועות פתוחות. בני הכתה הראשונה לא האמינו בכח עמם, אבל מכיון שהצטרף אליו כח חדש, יתחילו להאמין באפשרות הגאולה ובעצמם ישמחו, כי נגאלו מטראגיותם הפנימית. מטעם זה ישובו אלינו גם בני הכתה השניה, אחרי שיוכחו לדעת, כי פחדם ויראתם היו משוא, פרי רוח העבדות, המוליכה אימים והמראה את צל ההרים כהרים. מלחמה תהיה לנו רק עם בני הכתה השלישית. הללו אינם יכולים לחזור בתשובה, ואפילו על פתחה של תחיה.

הַמְּאוֹרָע הַמְּדִינִי הַגָּדוֹל

(מאמר ג).

מאת

אליעזר בן-יהודה.

True translation filed with the Postmaster at New York City on November 30, 1917, as required by the Act of Congress approved October 6, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

ובכז, הטענה הנצחת:

מי יודע מה תהי אחרית מלחמה זו? מי יודע איזו משתי החבורות, העומדות זה יותר משלש שנים בקשרי

אַלְמָלֵא מוֹרָאוֹ שֶׁל עוֹרֵךְ...

מאת

דניאל פרסקי.

אלמלא מוראו של עורך הייתי עונה על טענותיו של י. אביתמר בפיליטונו „העברי החדש" („התורן", גליון ל"ג) בחופש גמור. ולא בעצם בקרתו על הקובץ „מחג לחג" הייתי דן עמו. זהו דבר התלוי בשקול-דעתו ובשקול-טעמו של כל אדם. לדידי, למשל, אין עולה גדולה, אם הוציאה אגודה עברית בבאלטימור קובץ שאינו אלא „גליון בגליונות העתונים העברים, הנדפסים פה אצלנו". הרי, אף לדעת המבקר, ישנם בו דברים טובים אחדים. ובכן מה הרעש? — ואני איני רואה שום סמיכות-הפרשיות בין שם האגודה ובין תוכן הקובץ, ובכדי בנה מר אביתמר את כל בנינו בדבר „שיטה חדשה" ו„זרם חדש" ו„מעין מהפכה רוחנית". שם האגודה נקרא במקרה, הואיל וכל שאר השמות הנאים ניטלו מאת האגודות האחרות. אלא מה? החדוש שגרם ליציאת הקובץ? הנה הוא בזה, שהוא הנסיון הראשון להוציא דברי ספרות גם בערי השדה מחוץ למטרופולין ניו-יורק. מובטח לי, כי ה„פאטריוטיות המקומית" תעשה את שלה, כדי להרבות קוראי קבצים כאלו בסביבה, שבה הופיעו. ברי, שהקבצים יחדרו לחוגים כאלה, ששבועונינו הקיימים לא הגיעו עדיין אליהם, ועל-ידי כך יבראו לנו קוראים חדשים וישובו אלינו הקוראים שנתרחקו משכבר-הימים. ספרותנו החדשה והתפתחותה באמריקה ירויחו הרבה מזה. אם יש כאן תכלית בפני עצמה ואם אין — אמצעי משובח ודאי יש כאן. אדרבה, יתהוו-נא מרכזים ספרותיים עבריים קטנים בערי תפוצות ישראל אשר במדינתנו הגדולה, וממילא יקיימו שם רבים מאחינו את ההלכה: „ספרות עירך וספרות עיר אחרת — ספרות עירך קודמת". והמרכזים האלה ישמשו גם מקור והתלהבות לעבודה וליצירה בשביל צעירינו אנשי-הסגולה, האובדים עכשיו, בהתרחקם מן המרכז העברי היחידי — מניו-יורק. ואם הפרי הראשון יהיה בוסר — אין בכך כלום. יעברו ימים והבוסר יגדל ויגמל והיה לבכורות נאות.

זהו, לדידי, במה שנוגע לחזיון זה של הוצאת קבצים מעין „מחג לחג". אולם אין כונתי בזה אלא לענות מה שנראה לי על טענותיו של מר אביתמר כלפי „הצעירים המעטים, המתיחסים אצלנו בארץ הזאת על הספרות העברית ומושכים לפעמים בשבט-סופר", ש„אין להם עדיין היכולת לברוא פה בארץ ספרות עברית חדשה". ואלמלא מוראו של עורך, הייתי משיב על טענות אלו בהתגלות-לב ובאמירת כל האמת בלא שום פרכוס והעלמה; ובך הייתי משיב.

לדעתי, אָמנם נמצאים בקרב „המשפחה העברית הקטנה, שיש לנו בארץ הזאת" צעירים בעלי שאר-רוח, שהיו יכולים לסייע לבנין ספרותנו באמריקה, אפס מפני מה „לא הרהיבו עוז בנפשם לצאת לפני הקהל בקומה זקופה וברגל בוטחת ולדבר אליו

VOL. IV NEW YORK, NOVEMBER 30, 1917 No. 37

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית ניו־יורק, ט"ו כסלו, תרע"ח גליון שלשים ושבעה

מִתְבּוֹלְלִים מֵאַהֲבָה.

שלש כתות של מתבוללים הולידה הגלות: מתבוללים מחוסר־אמונה או מקוצר־רוח, מתבוללים מיראה ומתבוללים מאהבה. להמתבוללים של שתי הכתות הראשונות יש תקנה, שערי־תשובה פתוחים לפניהם. המתבוללים של הכתה השלישית — אין להם תקנה, הם אינם חוזרים אפילו על פתחה של תחיה.

המתבוללים מחוסר־אמונה הרגישו בעצמם את הטראגדיה של אומתם ונשאו אותה בתוכם. על־פי רוב היו קשורים לעמם ותרבותו בכל נימי נשמתם, היו חובבים את השפה הלאומית ואת הספרות הלאומית, העתיקה וגם החדשה, והיו מוצאים קורת־רוח רק בסביבה יהודית. ובכל זאת שאפו להתבוללות בעצמם וגם הטיפו להתבוללות, מפני שנכרתה מלבם האמונה בהכחות היוצרים של אומתם ובכח התנגדותה להסביבה הזרה והגדולה, השליטה והבולעת את הכל. לא האמינו באפשרות התחיה, ואפילו בזמן יותר רחוק, ומפני שהגסיסה הלאומית הממשוכה של עמם מלאה אותם צער ויגון, השתדלו ל„קרב את הקץ" במובן היותר פשוט של המלים. ולפעמים לא הסתפקו ב„שב ואל תעשה", כי־אם גם נלחמו בנושאי דגל התחיה, לא משנאה פנימית, לא מהתנגדות עיקרית, כי־אם מתוך חוסר־אמונה, המביא לידי יאוש: מה היהודים האמללים הללו עושים? היחיו את האבנים מערמות העפר? האם לא מוטב יהיה לכולנו לקבל עלינו את גזר־דינה של ההיסטוריה ולשים קץ ליסורי־הנפש של עם גוע?

אלה הם המתבוללים של הכתה הראשונה, והננו פוגשים אותם דוקא בין ה„משכילים" של הדור שעבר, שהשכלתם העבירה אותם על אמונתם בעמם ובעתידו.

בני הכתה השניה הם המתבוללים מיראה, הפחדנים שלנו, ששאלת „מה יאמרו הגויים" היא עמוד־הענן שלהם, ואימתה של הסביבה השלטת תמיד על פניהם. שנאה כבושה אין גם בלבם לרעיון התחיה הלאומית מצדו העיקרי, ואולי גם היו מסכימים לו, לוא אך ידעו, כי תחיתנו הלאומית יכולה להתגשם ביןֿ־לילה, כי יש לקנות אותה בשעה אחת, בקפיצת הדרך מעבדות לחירות, בלא שום סימן של חבלי־לידה; טרם תפקחנה אומות־העולם את עיניהן, והנה עם ישראל משוחרר הוא כבר ועומד ברשות עצמו! אבל מכיון שנסים כאלה אינם מתרחשים, ובין שעבוד לגאולה עוברות לפעמים תקופות שלמות, המשמשות מעברה, התיחסו לרעיון התחיה ולתנועת התחיה בשלילה גמורה. תקופת המעברה הפילה עליהם אימה ופחד. פחדו, כי אומות העולם ימצאו פסול בפאטריוטיות שלהם ויקחו מהם בחזרה גם את מעט הזכיות, שהם נהנים מהן. שמא ובריּ - - ברי עדיף, ולו משפט הבכורה. והפחדנים האלה הם הם מיסדי ההשקפה, שיש נגוד פנימי בין האזרחיות במדינות־הגלות ובין השאיפה לתחיה לאומית. הללו הביטו על אחיהם הלאומיים כעל גוזלי טובם ומנוחתם, והשתמשו בכל הזדמנות להרים את פאטריוטיותם על נס ולהפריז על המדה, עד כי איש לא האמין בהם וברגשותיהם, שהם בעצמם מכריזים ומעידים עליהם, והיו לצחוק בעיני רבים, השונאים את הזחילה והמואסים את החנופה.

ואם הטפוס של הראשונים הוא טפוס טראגי, הנה טפוסם של האחרונים, כלומר, בני הכתה השניה, מגוחך הוא, ואפילו הטראגיות של אי־אמונה חסרה לו. אמנם הצד השוה שבשניהם היא ה ת נ ג ד ו ת ם ה ת ל ו י ה ב ד ב ר לתנועת התחיה הלאומית.

ה מ ת ב ו ל ל י ם ה א מ ת י ם הם בני הכתה השלישית, וחושבים אנו, כי השם „מתבוללים מאהבה" הולם אותם. השם הזה נאה להם והם נאים לשמם. גם הם מתרצים את התנגדותם העזה לרעיון התחיה הלאומית בחוסר־אמונתם באפשרות הגשמתו. גם הם משתמשים בכלי־נשקם של המתבוללים מהכתה השניה, בפסלם את רגש אזרחיותם של כל אלה, החולמים חלום עתיד לאומי, אבל

אל הקוראים והסוכנים.

יזכרו־נא קוראינו וסוכנינו לעריהם, כי „התורן", המגיע לידם בכל שבוע ומקשרם עם שפת עמנו וספרותו, עיקר קיומו תלוי בכסף החתימה, וכל המרבה את חותמיו ופורע את כסף החתימה בזמנו, מקיים את „התורן" ונעשה שותף לחבורה, העמלה ביצירת במה עברית הגונה באמריקה.

החותמים, שלא סלקו עדיין את דמי החתימות, יתנו את לבם לזה ולא יוסיפו לדחות את זמן הפרעון. בזה יקילו מעלינו את העבודה הקשה ולא יביאונו לידי הוצאות מרובות על תוי הפוסטה וצרכי הדפוס, העולים בימים אלה ביוקר.

לכל מוקירי

בית־הספר הלאומי

183 רחוב מדיסון.

בית־ספרנו קנה לו בית גדול ונהדר ב206 רחוב מזרח ברודבי. אחרי עבודת שנה תמימה, עבודה מתמידה וקשה, הצלחנו לקבץ את ר ב הכסף הדרוש לקנין הבית. חסר לנו חלק לא גדול ביותר בכדי למלא את הסכום הדרוש. ולתכלית זו אנו פונים הפעם לכל אלה שבקרו את בית־הספר במשך שנות קיומו, שבלו שעה של קורת רוח בין כתליו, שעמדו על ערכן של פעולותיו החנוכיות ושלבם כואב למראה עניו ודלותו החמריים; לכל אלה שבית־הספר חזק את ידיהם בעבודתם העברית והחנוכית בכל מקום שהם וששמש להם דוגמא למסירות עברית. לכל מוקירי לשוננו וספרותנו — פונים אנו בבקשה להושיט לנו את עזרתם בשעת צרך זו.

כל נדבה תירצה, כל תמיכה בתודה תקובל.

דר. יצחק שטרוים, ראש ועד הבית.
שלמה לאמפורט, גזבר.
ת. א. פרידלנד, מנהל.

כספים ישלחו על־פי כתבת הגזבר:

Mr. SOL. LAMPORT, Treasurer,
511 Broadway, New York, N. Y.

חשבון הכספים עם שמות המנדבים יפורסם בגליונות הבאים של „התורן".

יצא לאור ספר **פחדו בציון חטאים**
סודות מן החדר ע"ד הציוניות הטהורה, אשר היתה למשיסה בידים לא מטהרות, מאת אפרים דיינארד, יביל המאמרים: סוד האבוס, סודות בצלאל, סוד ועד הלשון העברית, כסף אמריקה, יער הרצל, זיוף ברה"י, וכו'. נמצא למכור אצל ה' דרוקערמאן, 50 קאנאל סטריט, אהרנזאהן, 127 א. בראדוויי והיברו פוב־לישינג קאמפ. מחירו 60 סענט.
ואצל המחבר:
2135 Berlin St., New Orleans, La.

נשף תעמולה לתרבות העברית

ערוך ע"י אגודת „מסדה" בהארלם
במוצאי שבת, א' לדצמבר,
בשעה השביעית וחצי בדיוק.
באולם „וואדלי היי סקוהל",
קרן רחוב 115 והאווניו השביעית.

נאומים:
ראובן בריינין, א. בן־יהודה, הגברת חמדה בן־יהודה, בר"ק, הלל בבלי, וי. ז. פרישברג.

דקלום: בתיה רוטברג.

זמר: הדסה דאנדס.

הקראה:
המשחק הידוע אסטור יקריא מכתבי שלום־עליכם.

חקויים: מ. סלצר.

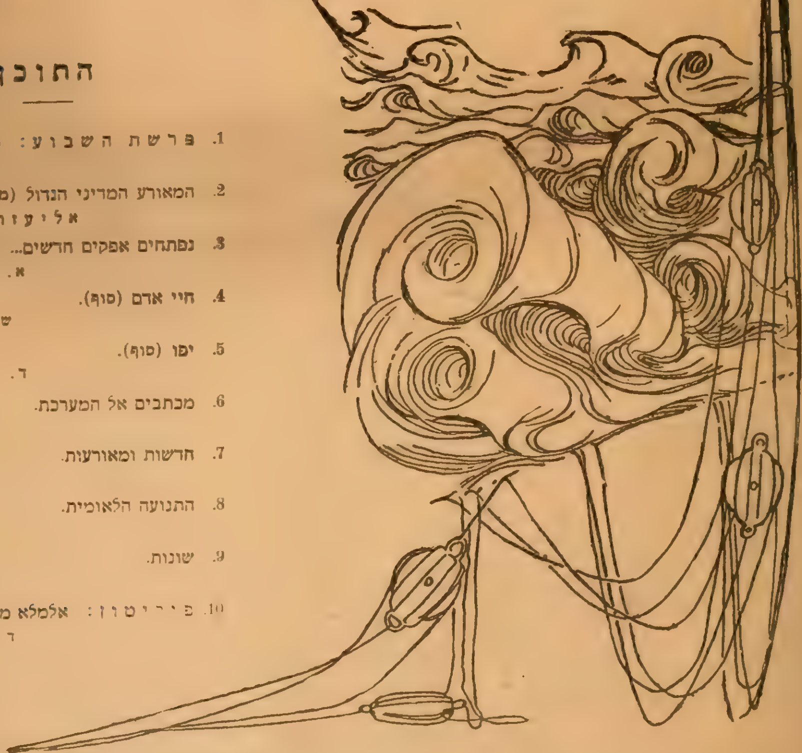
הכניסה 15 סנטים.

יו"ר **מר יקותיאל גינצבורג.**

שנה רביעית HATOREN גליון לז (פז)

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV NEW YORK, NOVEMBER 30, 1917 No. 37 (87)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST., NEW YORK
Telephone, Orchard 5882.

מחיר „התורן":
לשנה — $3.00 לחצי שנה — $1.50
בחוץ לארץ ובקנדה:
לשנה — $3.50 לחצי שנה — $1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., N. Y.

SUBSCRIPTION RATES:
One year—$3.00 Six months—$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year—$3.50 Six Months—$1.75
Single copy 7 cents.
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, August the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

חש במעיו יתרפא

ב,,עקס־לאקס"

(ילקום תרפואות).

בא־כחנו **י. שרברק** נוסע בהערים **באלטימור, וואשינגטון** וסביבותיהן לשם עניני „**התורן**". מבקשים אנו את טובי העברים שם לעזור לו בכל מה שאפשר בעבודתו לטובת „**התורן**".

הנהלת „התורן".

אל קוראי „התורן"

אנו מבקשים מאת כל אלה מקוראינו, שלא סלקו עוד את חובותיהם ל„התורן", להזדרז בדבר ולשלם לנו את דמי החתימה תיכף ומיד, שלא להמתין עד אם נזכירם פעם ושתים. בזה יקילו מעלינו את העבודה הקשה ולא יביאונו לידי הוצאות מרובות על תוי הפוסטה וצרכי הדפוס, העולים בימים האלה ביוקר גדול.

כמו־כן מעירים אנו את תשומת־לב הקוראים הותיקים, שהצלחת הספרות העברית בארץ הזאת קרובה ללבם, על ההובה הגדולה, המוטלת עליהם, לעזור לנו ברכישת חותמים חדשים, כדי לבסס את „התורן" על יסוד חמרי מוצק ולהספיק בידי מנהליו את היכולת לשקוד יותר ויותר על שכלולו ולהביאו לידי המדרגה האידיאלית הרצויה.

הנהלת „התורן".

הוצאת „ספרא" בוסטון

יצאו לאור:

„שחרית", ח"א. (מהדורה שניה, מוגהה ומתקנת).
מאת ב. הירש, מ. תומרוב וש. שטיין.

„שחרית", ח"ב. ספר למוד הלשון העברית לשנה הראשונה
מאת ב. הירש ומ. תומרוב.

ספר למוד הלשון העברית לשנה שניה.

הספר „שחרית" ח"א מכיל תרגילים וספורים מקוריים, כתובים בסגנון קל ומלבב ומתאימים להבנתם של התינוקות.

הספר „שחרית" ח„א התוה לו דרך חדשה בחלוקת השמות, הפעלים והתארים במדה פרופורציונאלית, באופן שמתחלת למודו ירכש לו הילד חלק מתאים מכל חלקי הדבר.

הספר „שחרית" ח"ב מכיל חומר רב ומרבה הגונים, הכולל **בתוכו: ספורים, שירים ומאמרים** מקוריים ומלקטים ממיטב ספרות הילדים בעברית והכללית.

בספר „שחרית" ח"ב נמצאים תרגילים מוכנים בשביל עבודה עצמית ללמוד הדקדוק והשפה, בדרך נוחה וקלה.

ספרי „שחרית" הם כעין פרוזדור ללמוד החומש. לתכלית זו נכנסו בהם ספורים מספורי התורה, ערוכים בשפת מקרא קלה, בצורה נאותה להבנת הילדים. כל החומר הספרותי שבספרי „שחרית", נסדר בהדרגה מדויקת מן הקל אל הכבד ומן הפשוט אל המרכב.

המהדורה הראשונה של „שחרית" ח"א (עשרת אלפים אכסמפלרים) נמכרה כולה במשך שמונה ירחים. הספר „שחרית" נתקבל בתור ספר למוד בכל בתי הספר היותר משבחים באמריקה ובח"ל.

המחיר:

שחרית ח"א, מכורך 35 סנט. שחרית ח"ב, מכורך 45 סנט.

למורים, לבתי־ספר ולמו"ס — הנחה הגונה.

הכתבת:
SAPHRO PUBLISHING CO., 62 Chambers St., Boston, Mass.

„שחרית" ח"א נמצא למכירה גם אצל סוכננו בניו־יורק:
S. DRUCKERMAN, 50 Canal St., New York.

ספרי הוצאת „סיני"

הזמן הראשון מהדורה שלישית, הדשה ומתוקנת.
מאת א. ח. גולדין.
המחיר ליחידים 15 סנט.

הזמן השני מהדורה שניה, **מאת הנ"ל.** המחיר ליחידים 20 סנט.
הזמן השלישי מאת הנ"ל. המחיר ליחידים 25 סנט.

הספרים האלה נתקבלו בחבה ברוב בתי הספר והת"תים היותר משובחים בארץ הזאת.

הפדגוגים הכי מפורסמים בארץ הזאת באו לידי הסכמה, שסריה זו היא הכי הדרגית והכי טובה בשדה החנוך העברי באמריקה.

לפנות אל:
SIHAI PUBLISHING CO., 299 Broadway. New York
או אל:
S. DRUCKERMAM. 50 Canal St., New York.

הנני מברך בברכת חן והצלחה את רעי הרב היקר **ישראל לעבענדיגער** על התמנותו לרב בקרתא יקירא יונגסטון, אהייא. אשרי העיר שזכתה למנהיג יקר הערך כמוהו אשר תורה והשכלה, הישן והחדש, רוח היהדות ורוח הזמן, יראת שמים ואהבת הבריות נתאחדו בנפשו.

בברכת ידידות,

יהודה ליב עפשטיין,

רב בטולידא, אהייא.

מחיי האגודות.

— אגודת המורים העברים בניו־יורק עורכת ביום הראשון, 25 נובמבר, מסבת־רעים באולם „טריים לייסיאום“, 206 איסט ברודוויי. יודעי עברית מתבקשים לבוא.

— לאגודת „מסדה“, ניו־יורק, תהיינה שתי אספות. הראשונה תהיה במוצאי־שבת, 24 נובמבר, ובה ירצה מר ... נ. פרלברג על „הספרות העברית החדשה“, והשניה — ביום הראשון, 25 נובמבר, בערב ובה ירצה מר י. ז. פרישברג על „הפוליטיקה הציונית“. שתי האספות תהיינה באולם בית־הספר „זרובבל“, 22 מערב רחוב 114. מביני עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „התחיה“, ברונזוויל, תתאסף ביום הראשון, 25 נובמבר, במרכז הציוניים, 296 רחוב סקמאן. על הפרק ענינים חשובים. החברים מחויבים לבוא. אורחים רצויים.

— אגודת ד"ר הרצל ציון" תתאסף ביום הראשון, 25 נובמבר, בשעה השמינית בערב, בחדר 30 של ה„אדיוקיישונאל אלייאנס“. החברים מחויבים לבוא.

—אגודת דוברי עברית מזרחי" תתאסף ביום הראשון, י' כסלו, בשעה השמינית בערב, באולם „עדת בני ישראל“, 214 איסט ברודוויי. הפרופיסור נחום סלושץ ירצה על „העבר והעתיד בתחיה“. החברים מחויבים לבוא. אורחים רצויים.

שׁונות

True translation filed with the Postmaster at New York City on November 23, 1917, as required by the Act of Congress approved October 6, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

ע ב ד ו ת ק ש ה ו א כ ז ר י ה.

בעתון „אללגעמיינע צייטונג דעס יודענטהומס" נתפרסמו עובדות מבהילות בדבר מצבם של אלפים יהודים מפולאניה, שנפתו ללכת להונגאריה ולעבוד שם בבתי־החרושת השונים. מפתיהם הבטיחו להספיק להם עבודה בשכר טוב בבתי־עבודה לעשית כלי־פחים; גם הבטח הבטיחו להם, כי בשבת יהיו פטורים מכל עבודה ומאכל כשר ינתן להם. אולם בהגיעם לבודאפסט, לוקחו תיכף לעבודה בבתי־החרושת לעשית נשק וחמרים מפוצצים של „מאנפריד ווייס", ששם הם עושים במלאכות היותר קשות ומסוכנות. ההנהלה של בתי־החרושת מתיחסת אליהם כאל פושעים מן המין היותר גרוע, מכריחה אותם לעבוד בימי שבת ומועד ומונעת מהם לא רק את המאכלים הכשרים, הניתנים להפועלים היהודים העיקריים, העובדים בבתי־החרושת האלה, אלא כמעט כל אוכל. „את מצבם של האומללים האלה — נאמר בעתון הנזכר — אי־אפשר לתאר. תועים הם בחוצות קריה יחפים ולבושי קרעים ופושטים את ידם לבקש נדבות מאת כל עובר להחיות בהן את נפשם. רובם של אלה מצבם לפני המלחמה היה מכובד מאד. בבתי־החרושת שומרת עליהם משמרת־צבא, המעבידה אותם עבודת־פרך קשה, ובחוץ — הם משיחים את צרותיהם לאנשים מחוסרי־ישע כמוהם".

על אמתות העובדות האלה מעיד הקלוב הציוני „חירות" בבודא־פסט, שהמציאן להעתון הנזכר לפרסמן, כדי לעורר את דעת הקהל בארצות־המרכז למצב־עבדות מחפיר כזה.

* * *

ח ד ש ו ת ס פ ר ו ת י ו ת.

יצאה לאור החוברת המשולשת (ד—ו) של „השלח". החוברת מכילה יותר ממאתים עמוד, ובה באו דברי ספרות אלה: א) לשעה ולדורות (לרגלי המהפכה הרוסית הגדולה), ד"ר יוסף קלוזנר. ב) צללי העבר (רשימות), מ. בן־אליעזר. ג) גלות־בבל ושיבת־ציון, אפרים ירושלימ־סקי. ד) הברית הרביעית (מחזה בשלש מערכות), צילה קומרקר. ה) יצחק ליבוש פרץ (זכרונות), ש. ל. ציטרון. ו) שומר, מה מליל (שיר), נח פינס. ז) ביום פקודה, ד"ר מ. גליקסון. ח) נדחה (שיר), שמעון גינצבורג. ט) וכוחים דתיים בימי הרמב"ן, דוד כהנא. י) מחשבות שלא בעתן (מעט פילוסופיה), חיים בונין. יא) מבעד מסך (רשימה), מ. ב. לזבניק. יב) הפרוצס ההיסטורי בחזיונות הנביאים, יהושע ה. ייבין. יג) ישראל (שיר), אליהו מיטוס. יד) קרן־זוית, ד"ר יוסף קלוזנר. טו) ספר־דקדוק ארץ־ישראלי (בקורת), מ. ב. שניידר. טז) נכאים, ד. א. פ. יז) בימי הרעש (רשמי עד־ראיה), אליהו מייטוס. יח) מנגינה (שיר), שאול טשרני־חובסקי. יט) ספרותנו (ד), על ביאליק, ד"ר יוסף קלוזנר. כ) שלש ועידות, משה קליינמאן. כא) הרעיון המרכזי של „אחד העם", נ. ביסטריצקי. כב) אחר האספה, א. מ. אוסישקין. כג) תלושים, אהרן רבינוביץ. כד) אבדות, איש עברי.

זמר

מוקטר ומוגש לאיש מורם מעם נדיב אשר נדיבות יעץ ועל נדיבות יקום

אברהם אליהו ראַטשטיין

ליום מלאת לו ששים שנה. בעקבות הזמר „אליהו הנביא".

איש — אשר קנא אך לשם אל
איש — בשר שלום על ישראל
איש — גש ויהפך בזכות אף לבן בלי אל.

איש — דורות יגידו צדקתו לבניו
איש — הנקרא „בעל טובה" בסימניו
איש — ואוזר אמונה חגור במתניו.

איש — זעף על עובדי כסף ומנים
איש — חש בצרת נפש מעונים
איש — טל של נוחם הרעיף עליהם כל השנים.

איש — יצא לאחיו ומנע נפשו מנחת
איש — כלכל וסבל עדי כמעט קרב לשחת
איש — למענו נתברכו משפחות תמיכה מקחת.

איש — מוסריו הקשיבו כמהים
איש — נענה בצדקותיו ככל הגבוהים
איש — סחו אחריו הוא נשיא אלהים.

איש — עתיד לקום על עצת נדיבות
איש — פקד על כל עלילות טובות
איש — ציר נאמן להשיב לב בנים על אבות.

איש — קרא קנא קנאתי לה' בתפארה
איש — רכב על אסונו באומץ וגבורה
איש — שלא טעם מאומה עדי השלים בפשרה.

איש — תושב נכבד על שמו נקרא
איש — תצליחהו על ידו בכל יקרה
איש — תוציאהו מכל צרה ומאפלה לאורה.

אחד ממכיריו ומוקיריו

שלמה למפרט.

נדפס בבית־הדפוס העברי־הלאומי, 431 רחוב גרנד, ניו־יורק.

ההמונים היהודיים יראו את הימים האלה כראות תקופה חדשה ומזהירה — ואולי היותר מזהירה — בקורות עמנו, אלא גם אלה, שעד עכשיו היו מקטני־האמנה בממשותן של תכניות הציוניים, יענו אמן, בתור אמריקאים ויהודים, על עובדה חיה וקיימת.

שערי ההסתדרות הציונית לא ננעלו מעולם בפני אלה, שעמדו מחוצה לה. ובעת נפתחו עוד יותר לרוחה משהיו. שכוח נשכח, כי פלוני או אלמוני היו בשעתם אנטי־ציוניים. הגיעה השעה לשכוח את הפירוד וחלוקי־הדעות של העבר. תחזקנה ידי כל יהודי, הבא לסייע לתנועתנו ולעבור את עבודתנו בשעה מכרעת זו לגורלו של העם היהודי.

ביחד עם זה צריכים אנו בשעה זו להשמיע להעם היהודי את דברי האזהרה האלה. עם כל חשיבותה של הדקלאראציה של באלפור, הרי אינה אלא הצעד הראשון. על־ידיה עברנו מעולם התקוה לעולם האפשרות. השעה היא שעת־בוחן לנשמת כל יהודי ויהודי. כל אלה, שחלמו את הלום עמם גם מקודם, צריכים כעת לעבוד ביתר שאת וביתר עז, ואלה, שעד עכשיו עמדו מרחוק לרעיוננו, ניתנה להם האפשרות לעבוד ולפעול שכם אחד עם יתר אחיהם. כל יהודי אמריקאי צריך לשקול את שקלו ולתת את ידו אל ההסתדרות הציונית. זוהי חובתנו הראשית ברגע זה — ונעשנה!

השעה מטילה עלינו חובות גדולות ואחריות כבדה. פונים אנו אל כל יהודי באמריקה למלא את חובתו לעמו תחת הדגל הציוני!

ד״ר ה. פ ר י ד נ ו ו א ל ד: הדקלאראציה הרשמית של הממשלה הבריטית מעידה גלוי, כי העולם התחיל להכיר בזכותו של העם היהודי ובצדקת דרישותיו. זהו המאורע היותר גדול בקורות עמנו בזמן האחרון. סוף־סוף יבוא גם העם היהודי על חלקו ונחלתו בין העמים. ברוך אלהים, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן כזה. החובה מוטלת כעת עלינו לעשות כל מה שבכחנו, וכל קרבן לא ייקר בעינינו להגשמת המטרה הגדולה — גאולת עמנו. כל יהודי, אוהב עמו, מחויב לעת כזאת לעבוד אתנו שכם אחד.

ק ל א ר נ ס ד י ־ ס ו ל ה. לפי הוכחתי אני, הדקלאראציה של הממשלה האנגלית היא המאורע ההיסטורי היותר גדול. מאמין אנכי אמונה שלמה בכחה של בריטאניה ומאמין אנכי גם־כן, שתוציא לפועל את הבטחתה זו. הדקלאראציה האנגלית פירושה היא, כי לאחרי מלחמה ארוכה של שנות אלפים, מלאה יאוש ופחד, יזכה העם היהודי לראות בהתגשמות כל תקוותיו הנשגבות. גאולה תהיה להעם היהודי, ומרכזו הרוחני בארץ־הקודש, שיהיה מקור ברכה לכל האנושיות כולה, יבנה ויתכונן מחדש. תקותי חזקה, כי בעלות־בריתה של אנגליה תתמוכנה בשיטת הפוליטיקה שלה בכל מה שנוגע לארץ־ישראל.

הדקלאראציה לא הפתיעה אותי, מפני שעוד בקיץ שעבר היתה לי שיחה פרטית באוטאווה עם מיניסטר החיצון באלפור, בשהותו בקנדה, ועוד אז נוכחתי, כי מתיחס הוא בחבה עמוקה אל הרעיון הציוני, וכי הדקלאראציה הרשמית של הממשלה האנגלית לטובת יסוד מקלט־בית יהודי בארץ־ישראל אינה אלא שאלה של זמן בלבד.

ד״ר ב ן ־ צ י ו ן מ ו ס י נ ז ו ן: הדקלאראציה הרשמית של הממשלה האנגלית משמשת לא רק התחלת תקופה חדשה בחיי העם היהודי, אלא ערכה גדול לכל העולם כולו. רואה אני בזה גמול צדק. העולם הנוצרי מתחיל לפרוע את חובו להעם היהודי, חוב ישן־נושן. במקלט־בית יהודי תגשר ארץ־ישראל גשר בין תרבות המזרח והמערב. ממרכז מדיני, תרבותי וכלכלי בארץ־ישראל תצא מלה חדשה לכל האנושיות, ועל־ידיו יעשה קיומם של היהודים, שישארו בארצות־הגולה, קיום של כבוד. חלוצינו בארץ־ישראל הוכיחו לכל העמים על־ידי מסירות נפשם ומאדם עליה, כי היהודים רוצים בארץ־ישראל, וכי רק הם מוכשרים להחיותה ולהפרותה. את תודתנו נביע על־ידי יצירת כח מניע גדול וחדש בעולם העמים.

י ע ק ב ד י ־ ה א א ז: אחרי אלף ותשע מאות שנה של אמירת „לשנה הבאה בירושלים" אפשר כעת להעם היהודי לשנות מן הנוסח המקובל ולאמר: „בשנה זו בירושלים".

היהודים התרגלו כל־כך לחשב קצין ולדחות אותם; הם התרגלו כל־כך במשך כמה דורות של רדיפות ומצוקות לצפות בברכים כושלות ובלבב חרד לחסדם של מציקיהם ולדחות את גאולתם העצמית „לאחרית הימים", עד שאי־אפשר היה להסביר ולברר להיהודי, כי הכל אפשר בשעה שיש הסתדרות ועובדים. ועכשיו, על־ידי פעולתה של ההסתדרות, זכתה התנועה הציונית למתן הדקלאראציה הזאת, המעמידה לפני הצבור והיחיד מישראל את הבחירה בנוגע למצבם.

בארץ־ישראל יוסד ויתכונן מקלט־בית לאומי. אלה מן היהודים, שילכו ויתיישבו שם, יעשו חלק של האומה היהודית המחודשת; ואלה שישארו בארצות־מושבותיהם, מצבם לא ישתנה. חלום של מאות שנים יתקיים ויתגשם. ההזדמנות ניתנה ליהודים על־ידי הממשלות האדירות. השאלה היא רק, אם רוצים הם היהודים להשתמש בהזדמנות זו.

נמצאים עוד אלפי יהודים, שאינם משיגים עדיין את כל גודל העובדה הקיימת הזאת. לפתע־פתאום ובהיסח־הדעת באה אליהם, ומהירותה הפתאומית של הבשורה הטובה הזאת בשעת־חירום זו לא העמידתם עוד על כל גודל חשיבותה. מפני זה לא חדרה עדיין כראוי אל מחותיהם.

לבותיהם של אלפי יהודים ציוניים רוחשים תודה עמוקה, שאי־אפשר להביעה בדברים, להממשלה האנגלית על רוח־נדיבותה בפרסום הדקלאראציה הזאת.

שמחה וחג היום להעם היהודי, שמחה המבשרת את הגאולה הקרובה. את שמחתכם זו אל תכבשו עמוק בלבכם; הכריזו עליה באזני כל יהודי, עד שכל העם היהודי יכיר וירגיש, כי בא הקץ לחשכת ליל־הנדודים שלנו, וכי תקופה חדשה התחילה בחיינו.

ר י א ב ר י פ ס ר י: כל היהודים, ולא רק הציוניים בלבד, יראו את הדקלאראציה כראות מאורע היסטורי רב־הערך בעד עתידו של העם היהודי. גורלנו תלוי הרבה בהתיחסותנו אל המאורע הזה. הציוניות שואפת לא רק להכרת העמים בלאומיותנו, אלא גם להרים את העם היהודי למדרגה היותר גבוהה של הלאומיות האידיאלית. הדקלאראציה האנגלית מכירה בזכותנו הלאומית. מזה נראה גלוי, כי הממשלה האנגלית רואה את האפשריות הלאומיות של העם היהודי ומכירה היא איפוא בזכות הלאום הזה על מקומו בין שאר אומות העולם.

אולם כל כח שבעולם אי־אפשר לו לזכות את העם היהודי, אם אינו רוצה בכך. כל כח שבעולם מן החוץ אי־אפשר לו להוסיף עוז ואומץ לתכונת העם ולאופיו ולהכשירו למסירות־נפש על קדוש אידיאליו. כל זה צריך לבוא מבפנים. הראוי הוא הדור היהודי הזה לגאולתו?

אין אנו חוששים כל עיקר במה שנוגע להציוניים. בימים הראשונים אולי יהססו מעט בדבר מגודל האחריות, שהטילה עליהם השעה, אבל בטוחים אנו באומץ־לבם ובאמונתם. אפשר לסמוך עליהם, כי כל קרבן לא ייקר בעיניהם, כדי להוציא לפועל את שאיפותיהם האידיאליות.

אבל הציונים המאורגנים לבדם, על־פי מספרם ההוה, אין בכחם לשאת את כל נטל העבודה. זקוקים אנו לסיועם של כל היהודים בעבודה זו. כל אלה הספקנים, שעמדו מנגד או נלחמו כנגדנו, מפני שראו אותנו כמטפלים בתיאוריות ובהזיות, — האם גם בשעה זו לא ישימו קץ למשפטם הקדום ולא יתנו את ידם אלינו?

כל אלה, שאמונתם בהעם היהודי חזקה, מקוים שהעם יתעורר: ההסתדרות הציונית האמינה תמיד, כי גדול כחו של הרעיון הציוני למשוך אליו את לבות כל היהודים ולעשותו לקנינם ולנחלתם. עכשיו, כשכל העולם התחיל להאמין בעתידנו, אין אנו מסופקים אף לרגע, כי העם היהודי יתרומם לגובה השעה הגדולה. חובתנו הראשית היא עתה להכניס אל ההסתדרות הציונית את כל היהודים ולעשותם לשותפים בעבודת גאולתנו.

ומלחמה כזאת, ב ש ע ה ז ו, בודאי שתגרום תקלה והפסד לרעיון הציוני. שנית, יש להשוש, כי־אם גם לעת כזאת יעמדו המתבוללים, המשתתפים בהקונגרס, בכל תוקף על דעתם בדבר החוזה בכל מה שנוגע לארץ־ישראל (בחוזה נזכר רק אימיגראציה וקולוניזאציה), אז, אם נאבה או נמאן, מוכרחים נהיה להסכים אל הדרישה הזאת, ואז נקפח בעצמנו את זכותנו על ארץ־ישראל בתור מקלט־בית יהודי.

סוף־דבר היה, כי ההצעה נדחתה ברוב גדול של דעות, ובמקומה נתקבלה הצעת הד"ר ש. מ. מלמד לדרוש מאת הפדראציה הציונית, כי תקרא בהקדם היותר אפשרי בניו־יורק כנסיה ציונית רבת־עם, שבה ישתתפו גם באי־כחן של כל ההסתדריות היהודיות השונות, העומדות על הבסיס הלאומי, כגון: האורדנים, האגודות הטיריטו־ריאליסטיות ועוד.

מר יעקב די־האאז, מזכיר הועד הזמני לעניני הציוניות, מסר בנאומו, שנשא באספה זו, פרטים מענינים אחדים על המשא־ומתן המדיני, שגרם לפרסום הדקלאראציה. לפי דבריו, עובדה ושונתה הנוסחה של הדקלראציה שלשים ושבע פעמים לפני התקבלה והתאשרה בצורתה האחרונה על־ידי הממשלה האנגלית. על שאלת אחד ממנהיגי הציוניים, עד כמה נכונה היא הממשלה האנגלית לתמוך בשאיפות הציוניים, ענה שר החיצון באלפור: אנו נכונים לתמוך בכם יותר ממה שאתם מוכנים לקבל. יש רגלים לדבר, כי על פרסום הדקלא־ראציה באו לא רק הסכמותיהן של שאר ממשלות־ההסכם, אלא גם של הכנסיה הקתולית ברומא, וגם של הכנסיה הפרוטסטאנטית העולמית.

גם ברוב הארצות הנייטראליות נוטה דעת הקהל והעתונות רצון להדקלאראציה של הממשלה הבריטית. מינסטר הכספים ההולאנדי, פרדריק טרויב, השמיע לסופרה של ה„אססאשיאייטעד פרעסס" בנדון זה את הדברים האלה: „כל אוהב האנושיות ישמח לראות את גאולת עם ישראל במובן הציוני. צריך לעשות כל מה שאפשר, כדי לתת שם ושארית להעם היהודי על אדמתו ההיסטורית. על־ידי זה ימצא פתרון לפרובלימה, שהכאיבה ליהודים ולכל העולם כולו".

הקולות הבודדים, הנשמעים כעת נגד יסוד מקלט־בית יהודי בארץ־ישראל, יוצאים, כמובן, מגרמאניה ומאויסטריה, בעלות־בריתן של טורקיה. בגרמאניה השמיע את קולו נגד הדקלאראציה של ממשלת אנגליה כלי־מבטאם של הקתולים „גערמאניא", ובאויסטריה — העתון הרשמי „רייכספאסט". זה האחרון מיעץ ליהודים, כי מוטב שייסדו להם מדינה באוגאנדה, ואל ינסו לעשות זאת בארץ־ישראל, הקדושה לכל העמים, שעל־ידי כך עלולים הם לעורר עליהם את חמת כל הנוצרים.

פרסום הדקלאראציה עורר מחדש את הרעיון על־דבר יסוד גדוד יהודי. והפעם קם רעיון זה לתחיה בקנדה. מעורר הרעיון הוא הלייטינאנט היהודי כהן במונטריאל, שתיכף לאחרי פרסום הדקלא־ראציה בא בדברים על־ידי הטלגראף עם מר פטרסון, שר־הגדוד היהודי באנגליה, והלה הבטיחהו, כי נכון הוא לבוא לקול־הקריאה הראשון לאמריקה וליסד גדודים יהודים בקנדה וארצות־הברית. „אחד הדברים היותר יפים, אומר שר הגדוד פטרסון בתשובתו, שצעירי היהודים בקנדה וארצות־הברית יכולים לעשות בשעה הרת עולם זו, היא לתת את ידם אל גדודנו ולהספח אליו בקבוצות שלמות, וכולנו יחד נעלה לכבוש את ירושלים למען העם היהודי. האם יהמיצו היהודים הזדמנות רצויה כזו, שבאה לידם?"

המועצה המיוחדה, שנקראה על־ידי הסתדרות יט"א בלונדון, החליטה פה אחד להספח אל ההסתדרות הציונית. נשיא היט"א, ישראל זנגביל, ישא נאום באספה הפומבית, הנערכת על־ידי ציוני אנגליה לכבוד פרסום הדקלאראציה.

לכבוד אותו מאורע ערך הלורד רוטשילד ביום 15 נובמבר משתה גדול במלון האריסטוקראטי „פרינצס", שאליו הוזמנו כל העסקנים הציוניים באנגליה. בין הנואמים במשתה זה היו המנהיגים הציוניים: ד"ר יחיאל צלינוב מרוסיה, נחום סוקולוב וד"ר חיים ווייצמאן. הלורד רוטשילד הודיע בנאומו, כי לא רק הוא לבדו, אלא גם אחיו טשארלס והבארון אדמונד די רוטשילד הם כעת ציוניים.

אולם גם מתנגדי ציוניות מבין ה„נוטאבלים" היהודים באנגליה לא ינומו ולא יישנו. בראותם את הסכנה, המרחפת על כל שיטת־ההתבוללות שלהם, נמנו וגמרו עתה ביניהם ליסד ליגה, שתעודתה היא להלחם בהלאומיות היהודית. ומה שנוגע לארץ־ישראל — רפתה התנגדותם: אדרבה, מבטיחים הם, כי הליגה תעשה כל מה שבכחה לעזור לישוב יהודי בארץ־ישראל, ורק הלאומיות היהודית בגויים כצנינים היא בעיניהם, וכנגדה ילחמו בכל מאמצי כחותיהם. העומדים בראש הליגה הזאת הם: לורד סווייטלינג, לוסיין וולף ופיליפ מאגנוס.

* * *

גלויי־דעתם של עסקנים ציוניים על הדקלאראציה.

ד"ר שמריה לוין: הדקלאראציה של הממשלה האנגלית היא אבן־הפנה המדינית של ההשתחררות היהודית הלאומית. משמשת היא נטיה חדשה לא רק במהלך דברי ימי ישראל, אלא גם בקורות כל האנושיות. מסמנת היא את התחלתה של תקופת־הזהב, בעת שהשלום הנצחי, חזון לבם ומשאת נפשם של אצילי הנפש והרוח בכל הדורות, ישרור בעולם וממשלת־זדון תעבור מן הארץ.

נתקו כבלי העבדות של אלפים שנה; הממשלה האנגלית הסירה אותם מעלינו. לא במלים נביע לה את תודתנו, אלא בפעולות ומעשים, אשר יוכיחו לה, עד כמה אנו ראויים לחירותנו הלאומית.

את הדקלאראציה האנגלית אפשר להשוות לכרוזו ההיסטורי של כורש מלך פרס. אולם עולה היא עליו בערכה הגדול, בהשוותנו את הפוליטיקה המסובכת רבת־התוכן של ימינו אלה לפוליטיקה של התקופה העתיקה ההיא, וגם בשימנו אל לבנו את גודל הפרובלימה היהודית בזמננו אנו ביחס לזו של זמן גלות בבל. ממשלת אנגליה הראתה והוכיחה, שגדול כשרונה לאחד את התקוה היהודית ההיסטורית עם הפרספקטיבה של הפוליטיקה העולמית ולעשותן כלי מחזיק ברכה לאנושיות כולה.

פותחת היא את המזרח לעם עתיק ממזרח יבוא. ובזה מתחילה תקופה חדשה בקורות האנושיות.

ד"ר סטיפן וויז: ריה נהיר הדבר — בא היום הגדול ורב־התוצאות להעם היהודי ולכל העולם כולו, יום שחכינו לו זה כמה. הציוניות היתה, וציון תהיה ותשוב בקרוב. הדקלא־ראציה של הממשלה האנגלית הוציאה את הציוניות מעולם הדמיונות והשאיפות והכניסתה לעולם המציאות והממשיות המדינית. במשך כמה מאות בשנים לא נשמעה לטובת היהודים מלה כזו. ממשלת אנגליה, בהתאם להפוליטיקה הידידותית שלה ביחס אל היהודים במאתים השנים האחרונות, מורה את הדרך גם לבעלות־בריתה ואומרת להם, כי כבר הגיע היום ליסד מקלט־בית לאומי יהודי, וכי היא בעצמה תתאמץ בכל כחותיה להוציא לפועל את התכנית הזאת.

שני דברים אלה אנו למדים מתוך הדקלאראציה הזאת. ראשית, שאנגליה אינה עושה זאת על דעת עצמה בלבד. לא לנו לנחש ולאמר, כי אנגליה עשתה זאת בהסכמת בעלות־בריתה, אבל הרשות לנו להחליט ולהגיד מראש, כי אנגליה, העומדת בקשרי־ידידות קרובים עם בעלות־בריתה, תקבל ביום שידובר בשלום את תמיכתן של צרפת ואיטליה, וביחוד זו של העם האמריקאי וממשלתו, שהוא ונשיאו ווילסון עומדים בכל תוקף על דרישתם, כי על משואות האידיאל הפרוסי יקום ויבנה האידיאל של השתחררות הלאומים הקטנים.

העובדה השניה, תוצאת הדקלאראציה הזאת, תהיה התבטלותה של ההתנגדות לציוניות. מתנגדי הציוניות לנימוקיהם השונים צריכים יהיו להביא בחשבון את העובדה הזאת, שאי־אפשר לבטלה בקולות או בתנופת־יד קלה. אני, כשאני לעצמי, מאמין אנכי, כי לא רק

עברית תשלח שני צירים לועד הזה. האספה הראשונה של הועד הזה תהיה בעוד איזו שבועות.

בכבוד ובברכת התחיה העברית
הועד הפועל של ההסתדרות העברית.
מ. ברנשטיין, סדרן.
נ. קמיניצקי, מזכיר.

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹרָעוֹת

True translation filed with the Postmaster at New York City on November 23, 1917, as required by the Act of Congress approved October 6, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

— במועצה פרטית של פילאנתרופים ועסקני העזרה לנגועי־המלחמה, שהיתה בניו־יורק בתשעה עשר לנובמבר, ושבה השתתפו גם רוב עורכי העתונים היהודיים, נתקבלה שורה של החלטות בדבר אמצעים שונים לקבוץ כספים לטובת נגועי־המלחמה. אחד האמצעים האלה הוא לקבוע את שני השבועות הראשונים לחודש דצמבר הבא לשבועות־עזרה. במשך השבועות האלה יצאו בכל הערים הגדולות באמריקה זוגות זוגות מכל שדרות העם ומעמדותיו וישמיעו על התרומות. „זוג" אחד מעשירי היהודים בניו־יורק התחייב לאסוף כסום של מיליון דולאר. מקוים, שעל־ידי עבודת־העזרה החדשה הזאת אפשר יהיה להשלים עוד לפני צאת השנה את קופת עשרת מיליון הדולאר, שיהודי אמריקה התחייבו לאסוף בשנה זו לטובת אחיהם הנגועים מעבר לים (להשלמת הקופה דרוש עוד סכום של ארבעה מיליון דולאר). עסקני העזרה בטוחים, כי, מלבד זה, יעלה בידם לאסוף מיליון דולאר לטובת ה„ווילפייר באארד", הסתדרות מיסודם של הפילאנתרופים היהודים באמריקה, שתעודתה היא לתמוך תמיכה מוסרית ורוחנית ביהודים, העובדים בצבא אמריקה. הנדיב יעקב שיף, שהיה באותו מעמד, הרים סכום של מאתים אלף דולאר לקופת העזרה.

במועצה זו ראה לו מר שיף הזדמנות מוכשרה להשמיע את הדברים האלה, שמהם משתקף עתה, אחרי פרסום הדקלאראציה של הממשלה האנגלית, מהלך־הרוחות של העסקנים הפילאנתרופיים בהתיחסותם לציוניות. „יכול אני להגיד בבטחה, — אמר מר שיף — כי מעולם לא היתה היהדות האמריקאית קרובה לאחדות גמורה, כמו עכשיו. יכול אני להוסיף ולאמר, כי גם בשאלת ה צ י ו נ י ו ת, שמקודם רבו עליה בקרבנו חלוקי־הדעות, ת מ י מ י ־ ד ע ו ת א נ ו ה פ ע ם. היו ימים, שאחדים מאתנו לא הסכימו לציוניות מטעמים מספיקים, אבל המצב נשתנה עכשיו והשאיפות היהודיות מאחדות כעת את כולנו".

דבריו אלה של שיף, שנאמרו ב ל ש ו ן ־ ר ב י ם, כדברי שליח־צבור ובא־כחו, עשו רושם עמוק על כל הנאספים, שראו בהם מהפכה גמורה בהשקפתם של הנוטאבלים היהודים באמריקה על הציוניות והתיחסותם אליה.

— הצבא האנגלי בארץ־ישראל הולך ומתקדם במהירות נפלאה. חלק חשוב מן הארץ כבר נכבש על־ידיו. ביום השבת, 17 נובמבר, לכדו צבאות האנגלים את העיר יפו, ושני ימים קודם לכן נכבשו על־ידיהם גם הערים לוד ורמלה. מהכבושים האלה אפשר לראות, כי ברשות האנגלים נמצאות כבר המושבות היהודיות האלה: רוחמה, יוסטיניה, גדרה, עקרון, רחובות, ואדי־חנין, ראשון־לציון, באר־יעקב, בן־שמן, חולדה, נחלת־יהודה, מקוה־ישראל, ואולי גם פתח־תקוה, עין־גנים וכפר־סבא. על שלום המושבות האלה ויושביהן, מלבד עקרון, לא נתקבלה עדיין שום ידיעות. הידיעה בדבר עקרון, שנתקבלה מלונדון, אומרת, כי שלום לה וליושביה.

לפי הידיעות האחרונות, כבש הצבא הבריטי את בית־חורון התחתון, מרחק שנים עשר מיל מצפונה של ירושלים.

— בתגרות האחרונות בשדה־המערכה בארץ־ישראל נפלו חללים במשך ימים אחדים שני צאצאי משפחת רוטשילד: הלורד ניל פרימרוז, והבארון אוולין די רוטשילד. הלורד פרימרוז, שהיה אחד מגדולי היחש באנגליה (אביו הוא מי שהיה ראש המיניסטריון, הלורד רוזברי, וחותנו — שר־המלחמה הנוכחי, הלורד דרבי), התיחס בחבה עמוקה לרעיון הציוני. חבה זו, כנראה, הניעתהו להשתתף בתגרות, שהתחוללו על אדמת ארץ־ישראל. כי בשעה שהתעורר בחוגים היהודים הלאומיים באנגליה הרעיון ליסד גדוד עברי היה הוא אחד מתומכיו הנלהבים ואחד הראשונים להתנדב אליו. הוא היה מתגאה לכל עת מצוא במוצאו היהודי (אמו היתה חנה בת מאיר רוטשילד), ואת יהוסו היהודי היה מבליט ביחוד במלחמתו נגד אחדים מחברי הפרלאמנט האנגלי האנטישמיים. הבארון אוולין רוטשילד היה בנו של ליאופולד רוטשילד.

— בשבוע שעבר התיצבה לפני הנשיא ווילסון בוואשינגטון דיפוטאציה של עסקני העזרה לנגועי המלחמה ובקשה את תמיכתו המוסרית לעבודת העזרה בנפות פולאניה, ליטה וקורלאנדיה, הנמצאות ברשות הגרמאנים. הנשיא קבל את הדיפוטאציה הזאת, שחבריה היו: יעקב שיף, אוסקאר שטרויס, הנרי מורגנטהוי, השופטים מאק ורוזאלסקי ועוד, בסבר פנים יפות והבטיח לה לעשות כל מה שבכחו לטובת הנגועים בנפות ההן.

הַתְּנוּעָה הַלְאֻמִּית

ה ד ה ד ק ל א ר א צ י ה ה ב ר י ט י ת.

המאורע ההיסטורי הגדול בחיי העם היהודי, פרסום הדקלאראציה הרשמית של הממשלה האנגלית בדבר יסוד מקלט־בית יהודי בארץ־ישראל, הוא כעת הענין היחיד לענות בו לכל הציוניים והלאומיים המאורגנים באמריקה.

ולא רק המאורע הזה, כשהוא לעצמו, אלא גם התיחסותם של המוני היהודים אליו בימים הראשונים, התיחסות שנראית בה מעין שויון־נפש וקרירות־רוח, מעסקת את מחם ולבותיהם של העסקנים הציוניים בארץ הזאת. ההתלהבות והשמחה ניכרות לפי־שעה רק בחוג מוגבל של ציוניים ולאומיים בעלי־הכרה ובעלי־הרגשה, ואילו העם להמוניו עומד כנדהם ומבולבל לפני הרגע ההיסטורי הגדול הזה בחייו; הדבר אין בפיו ורגשותיו כאילו נתאבנו.

מה לעשות להמונים הגדולים האלה, כדי להעמידם על חשיבות השעה הזאת? — בשאלה זו מתחבטות כעת ההסתדרויות הלאומיות השונות באמריקה. הסתדרות „פועלי־ציון" רואה את האמצעי היחידי להתעוררות העם רק בקריאת הקונגרס היהודי. בנדון זה נדפסו בכלי־מבטאה הרשמי „דער אידישער קעמפפער" מהשבוע שעבר שני מאמרים, שעל אחד מהם הניחה המערכת את חותמה. גם בעוד עתונים יהודיים אחדים נתפרסמו מאמרים, הדנים בקריאת הקונגרס ביחס עם המאורע הזה.

שאלת קריאת הקונגרס היהודי עלתה על הפרק גם באספה של ציוני ניו־יורק המאורגנים, שנקראה ביום הרביעי, 15 נובמבר. אספה זו, שנקראה לשם בירור המצב ההוה בציוניות, דנה גם על האמצעים, שבהם צריכה לאחוז ההסתדרות הציונית באמריקה, כדי להביא לידי גלוי את רגשות העם ורצונו בדבר ענין ארץ־ישראל ברגע החשוב הזה. מר שלמה גולדנברג ומר אפרים איש־כישור הציעו, שהאספה תדרוש מאת הפדראציה הציונית לעשות כל מה שבכחה, כדי למהר בקריאת הקונגרס היהודי. ההצעה הזאת גררה אחריה וכוחים סוערים. כמעט כל המתוכחים חוו את דעתם כנגדה. טעמם ונימוקם הם: שהקונגרס היהודי, אשר בו ישתתפו גם יהודים מתבוללים, עלול להזיק הרבה להרעיון הציוני. המתבוללים, בראותם, שהקונגרס יקרא בעל־כרחם ונגד רצונם, יצאו להלחם נגד הציוניות בכל מאמצי כחותיהם,

שגלי הים סחפו אותם אל היבשה — נפלו בידי הרומאים. מי הים קרוב ליפו אדמו מדם והחוף נמלא גופות הנהרגים. מספר המתים, שהשלכו מתוך הים, היו ארבעת אלפים ומאתים. — הרומאים כבשו אז את העיר והחריבו אותה עד היסוד. וכדי שלא יבואו יהודים אחרים לבנותה מחדש, הניח שם אספסינוס גדוד פרשים ובנה מצודה במקום העיר הנחרבה, ויצו לאנשי הגדוד לבוז ולשלול סביבות העיר ולהרוס ולהחריב את הכפרים והעיירות הסמוכים. הפרשים עשו כמצות אדונם והשמו את הארץ מסביב וערוה עד היסוד (מלחמות היהודים, 3, 9, 4).

אחרי החורבן נבנתה יפו מחדש, אך לא שבה עוד לגדלותה. גם יהודים נושבו בה, אבל רשומה לא היה ניכר בחיי היהדות הארץ־ישראלית, אף כי חכמים אחדים נקראו על שמה: ר' ארא (מגילה ט"ז), ר' חנינא (ירושלמי מועד קטן), ר' תנחום ור' אחא (פסיקתא רבתי י"ז), ר' נחמן (בראשית רבה י"ג), ר' פינחס (ירושלמי, פסחים פ"א), ר' יוחנן (פסיקתא דרב כהנא).

בימי השלטון הערבי היתה יפו עיירה קטנה ופחותת־ערך. בימי נוסעי הצלב נהפכה העיר לשדה־קטל בין מחנות הנוצרים והמושלימים, ושלטונה עבר מיד ליד פעמים רבות. באותה תקופה (1163) מצא בה הנוסע רבי בנימין מטודילא רק יהודי אחד, צובע. אחרי גרוש נוסעי הצלב מארץ־ישראל בשנות המאה השלש־עשרה שבה יפו לתחיה. הגיאוגראף הערבי אבו־ל־פודא (1321) מספר, שכל האניות המבקרות את ארץ־ישראל סרות לחופה של יפו, ואף־על־פי שהעיר היא קטנה, הרי מסחרה נפרץ. הנוסע היהודי רבי יצחק חילו, מחבר „שבילי הארץ", בקר את יפו בשנת 1334 ומצא בה קהלה עברית, שיש לה בית־כנסת יפה מלא ספרי־תורה ישנים מאד, ועל־יד בית־הכנסת היו בית־ספר ובית־ספרים. לפי דבריו, היתה העיר עשירה ומרובת־אוכלוסין, העוסקים בסחר שמן, בורית, זכוכית, פירות, צמר־גפן ועוד.

אולם השלטון המצרי לא היה נוח להתפתחות הארץ, וכעבור מאה שנה אנו מוצאים כבר את יפו חרבה. הנוסע הצרפתי בירטראדון די לא ברוקייר (1432) לא מצא ביפו אלא אהלים אחדים מכוכי־קנים — העיר היתה כולה חרבה. חורבנה הגמור של יפו נמשך מאות־שנים אחדות. עוד בשנת 1573 לא מצא רובולף אף בית אחד ביפו, וקשה היה לו להאמין, כי לפנים היתה פה עיר. העיר החדשה החלה להבנות בשנות המאה השבע־עשרה, ובשנת 1766 כבר מצא פה ניבור ארבע־חמש מאות בתים וגנים נטועים סביב העיר. לפי ספורו של הנוסע וולני (1783), היתה יפו מקודם מוקפת יער אורנגים, ציטרונים, תמרים וזיתים, ורק כשהתנפלו הממלוכים המצרים על העיר בשנת 1778, כרתו וגדעו את האילנות לעשותם עצי־הסקה.

בשנת 1799 עלה נאפוליון על יפו והגיר בה לפי חרב ארבעת אלפים שבויים טורקים, שנפלו בידו, ובשובו למצרים אחרי מפלתו אצל שערי עכו, החריב את העיר והרס חומותיה.

(סוף יבוא).

מכתבים אל המערכת

פעולות ההסתדרות העברית.

עורך נכבד: —

בבקשה לתת מקום בעתונך הנכבד לידיעות קצרות אלה:

הוצאת הספרים: בזמן האחרון רכזה ההסתדרות העברית את כחותיה בעבודתה לטובת החברה להוצאת ספרים „קדימה", שנוסדה על ידה. העבודה כבר הביאה איזה פרי: במשך שלשת השבועות הראשונים נמכרו שמונים מניות בסכום של שמונה מאות דולארים. בקנית המניות עוד לא השתתפו כמעט האגודות העבריות והציוניות, שהבטיחו את עזרתן להוצאת־הספרים הזאת. הד"ר שמריה לוין, נשיא ההסתדרות, קבל על עצמו לעבוד בשביל הוצאת־הספרים בקנדה.

אגודות חדשות: במשך הזמן האחרון נוסדו אגודות עבריות אלה: בניו־יורק: גאולה א', ברונקס; גאולה ב', בורו־פארק; אגודת החזיון העברי, מורד העיר. בערי השדה: עבריה, רוציסטר; אגודת המורים, פיטסבורג; התחיה, וויניפג; פועלי־ציון סניף חמישי, שיקאגו; אגודת המורים, פילאדלפיה.

קבוצות: באותם המקומות, שההסתדרות העברית אינה יכולה לסדר אגודה עברית מיד, משתדלת היא לסדר קבוצות של עברים, המקבלות על עצמן את העבודה לטובת העברית בעריהן. הקבוצות שואפות לרכוש חברים חדשים ולהסתדר אחר־כך בתור אגודות, אבל לעת־עתה הן באות בדברים עם ההסתדרות ועוזרות לה בעבודותיה.

תעמולה שבעל־פה: כל החברים, העוברים בארץ לשם תעמולה ציונית כללית, משתדלים בכל מקום בואם לעבוד לטובת התנועה העברית באמריקה ולטובת ההסתדרות העברית. מר מ. שיינקין יסד את האגודה בוויניפג, ומלבד זה סדר קבוצות, שנספחו להסתדרות העברית בערים אלה: סיאטל של וואשינגטון, פורטלאנד של אוריגון, לוס אנגילס, דנוור, גירי וגרין־ביי. במשך החדשים הקרובים יבקר את מיניאפולים, סט. פאול, אומאהא ויתר הערים בסביבות שיקאגו. מר פ. ראסקין, שהתחיל בעבודה רק זה ימים מעטים, סדר קבוצה בפאסאיק. מר בן־אבי קבל על עצמו עבודה כזו במדינת ווירגיניה, מר פרנקל — במדינת ניו־דזוירסי. מר אגרונסקי סדר קבוצה עברית ברידינג. הד"ר ב. מוסינזון, סגן הנשיא של הוצאת־הספרים, הבטיח לעבוד בפילאדלפיה לטובת מיסדנו זה.

חוברות: החוברת „על הספר העברי" מאת ח. נ. ביאליק, מתורגמת ליהודית, תופיע בראשית השבוע הבא. בחודש הבא תמסרנה לדפוס שלש חוברות, הדנות בשאלות השפה, החנוך וההסתדרות.

הועד העירוני בניו־יורק: כדי לסדר בניו־יורק את עניני התעמולה ואת העבודות העבריות, תשתתפנה בועד העירוני גם האגודות הציוניות, השייכות להסתדרות. כל אגודה ציונית תשלח ציר אחד, וכל אגודה

(יונים וסורים מתיונים) ויהודים. התועבה, שעשו תושבי יפו היונים, בפתותם את היהודים הדרים בתוכם לרדת עם נשיהם וטפם אל האניות לשם טיול והטביעו אותם במצולת־ים, עוררה את יהודה המכבי להנקם במרצחי אחיו, ויבוא עם אנשיו באישון־לילה ויצת את החוף וישרוף כל האניות, וכל הנמלטים שמה הוכו לפי־חרב. אולם העיר היתה מסוגרת, ולא יכול לכבשה ויעל מעליה (חשמונאים ב', י"ב, 3—8).

מה שלא הספיק לעשות גבור החשמונאים עשה אחרי מותו אחיו הצעיר. בשנת 148 לפני הספירה הרעיש יונתן בעזרת אחיו שמעון בראש מחנה עברי של עשרת אלפים איש את חומות יפו, והעיר נפלה בידו (חשמונאים א', 84). כשנודעה לשמעון מזימת תושבי העיר היונים להסגיר את העיר בידי פקידי דמיטריוס, עלה שנית על העיר והשכין בתוכה חיל־מצב יהודי לשמור עליה. תושביה הנכרים עוד נסו להתקומם נגד השלטון היהודי, עד ששלח שמעון חיל כבד לצבוא על יפו ויגרש את יושביה הנכרים ויאחז בה, „ויהי לחוף אניות לעבור מכנה אל איי הים" (שם, י"ד, 5). זה היה זר־הנצחון של גדל־משחררי הארץ שמעון הכהן הגדול, שהעם אסיר־התודה החליט לחרות את מפעליו „על לוחות־נחושת ולחברם אל עמודים בהר־ציון". לכבוד שכזה לא זכה שום מושל וגואל עברי מיום היות היהודים לעם.

ואמנם הגדיל שמעון לעשות. הוא גמר את המפעל שהתחיל בו אביו ואחיו הגדול — שחרור ארץ יהודה מעול־זרים ותרבות זרה. המחבר של הספר חשמונאים א' מתאר בלשון נלהבה את אושר היהודים בזמנו של שמעון: „כל איש חרש חרישו בבטחה ושלום, והארץ נתנה יבולה, וכל עץ פרי עשה פריו. הזקנים ישבו בחוצות וישיחו בטוב הארץ, והבחורים לבשו הדר ויחגרו כלי־מלחמה. שמעון נתן אוכל בערים וכלי קרב למלחמה. שקט ובטחה נתן בארץ ובבית־ישראל צהלה ושמחה"...

עושר היהודים עורר את קנאת אנטיוכוס הרביעי, שכרת מקודם ברית את שמעון, ויתאנה לו בדבר הערים יפו וגזר אשר לכד — „והם ערי מלכותי". וישלח אנטיוכוס את אחד ממקורביו לדרוש מאת שמעון להשיב לו את הערים. התשובה, שנתן שמעון, ראויה היתה לשם אומרה, ועודנה מספיקה גם היום לכל שונאי־ציון ושוטניה: „הארץ אשר שבנו לרשתה אחוזת אבותינו היא, ואין לאיש זר חלק ונחלה בתוכה. כי אויבינו שדדו נחלתנו ויאחזו בה באון ובעול, ועתה כי הצליחה ה' את דרכנו, לקחנו את נחלת אבותינו וישבנו בה"...

פעמים תפסו הסורים את יפו ופעמים שב יוחנן הורקנוס בנו של שמעון החשמונאי והוציאה מיד אויביו. הסינאט הרומי, שיוחנן חדש אתו את ברית־אביו, אשר וקיים, כי יפו העיר והחוף יהיו ליהודים.

בשנת 63 בא העריץ הרומי פומפיוס ויקרע את יפו ושאר ערי־החוף מאת היהודים ויחברה אל מדינת סוריה, אולם כעבור שש עשרה שנה פקד יוליוס קיסר להחזיר ליהודים כל מה שהיה שלהם, „והעיר יפו, שהיתה ליהודים מעיקרה, בשעה שכרתו ברית־ידידות את הרומאים, תהיה להם כשהיתה, והורקנוס בנו של אלכסנדר ובניו יגבו מס העיר מהיושבים על הקרקע, מס הקרקע ומס האכספורט, שהם מוציאים מדי שנה בשנה לצידון" (קדמוניות היהודים 14, 10, 6). מכאן אנו רואים, שכבר אז היו היהודים מוציאים את פרי ארצם דרך חוף יפו.

יפו היתה אז עיר החוף הראשית של ארץ יהודה ועיר־החוף היחידה בארץ־ישראל, שהתרבות העברית והרוח העברי היו שולטים בה שלטון גמור. שאר ערי־החוף של הארץ — עזה, אשקלון, מגדל שרשינא (שנקרא אחר־כך קיסריה), דור, עכו היו נושבות ברובן נכרים — סורים, יונים ורומאים, האויבים ליהודים, ורוח זרה, רוח התרבות היונית, היתה שפוכה עליהן. כל הערים הללו, וכמו כן ערים אחרות בפנים הארץ, שישובן היה מעורב, נקראו מלבד בשמן העברי גם בשם נכרי, ורק יפו לא שנתה את שמה ולא חללה את צורתה הלאומית. אפילו הורדוס האדומי, חובב התרבות היונית, שבנה בכל ערי־החוף היכלים וקרקסאות ומרחצאות ובתי־משחק ותיאטראות בסגנון יון ורומא, לא העיז להקים ביפו בנינים אלה, שהיו למורת־רוח להיהדות האדוקה והלאומית, ואפשר מטעם זה העתיק המלך המתיוון את מרכז המסחר הימי מיפו לקיסריה, זו עיר־החוף הגדולה והמרווחה, שבנה הורדוס במקום מגדל־שרשינא הישן, מצפונה של יפו.

יפו, הקרובה לירושלים קרבת־מקום, היתה קרובה לבירת־האומה גם קרבת־רוח, ובשעה שפרץ המרד הגדול בשנת 66 נגד עריצות רומא, וכל שאר ערי־החוף נחלקו לשנים — בעד רומא ונגדה, והנכרים והיהודים היו נלחמים זה בזה בחמה שפוכה, ובקיסריה בלבד נהרגו עשרים אלף יהודים, — עמדה יפו כולה כאיש אחד לימין הקנאים הלוחמים בעד שחרור עמם וארצם. וכשעלה קיסטיוס גלוס על ירושלים, שלח תחילה מחנה־צבא להתנפל פתאום על יפו, כשתושבי העיר לא היו מוכנים למלחמה, ויהרוג 8,400 איש ואת העיר שרף באש (מלחמות היהודים 2, 18, 10).

אולם היהודים שבו ובנו את יפו מחדש. פליטי הערים הנחרבות על־ידי הרומים התאספו מכל קצות הארץ, ביחוד משאר ערי־החוף, ביפו והקימו את חרבותיה ויסדו בה עדה חדשה. זו היתה עדת־אנשים מרי־נפש וצמאי־נקם. כל הארץ סביב יפו היתה שוממה וחרבה. צבאות רומא הרסו והשמידו כל אמצעי־המחיה, והאדמה לא יכלה לכלכל את אנשי העיר. ויחליטו בני יפו לבנות להם אניות, כדי לצאת בים לשוד ולבוז את חופי פיניקיה וסוריה ומצרים ולהנקם באויביהם מרצחי־אחיהם ומחריבי ארצם.

כשנודע הדבר לאספסינוס, שלח בלילה גדודי רגלים ופרשים להתנפל על העיר פתאום. היהודים עלו על אניותיהם והפליגו בים. אבל טבעו הסוער של ים־יפו וסלעי־המגור הזקופים היו בעוכריהם. לעת הבוקר קמה סערה גדולה, שהרתיחה את מי־הים ונפצה את הספינות אשה אל אחותה ואל כיפי־הים. המשברים האדירים נשאו אחדים לעומת החוף, בשעה שהם חתרו בכל כחם להתרחק מהיבשה, במקום שחכו להם אויביהם הרומאים. הרבה טבעו במצולות ים באניותיהם, הרבה אניות נתנפצו זו בזו ונשברו, ואחרים בחרו לנפול על חרבם ולמות לפני הטבעם בים. ואלה,

בדם־בניו קנה העם העברי את ארצו, ואף אומה אחת לא שפכה דם הרבה כל־כך בעד מולדתה, כמו ששפכה האומה העברית את דמה במשך תקופות ההיסטוריה בעד מולדתה זאת. אין לך כמעט אף מקום אחד בארץ־ישראל, שלא רוה דם יהודי במשך שלשת אלפים שנה — מ י מ ו ת י ה ו ש ע ב ן ־ נ ו ן ו ע ד י מ י נ ו א ל ה. וכל הקרבנות שהקרבנו, מימות השופטים ועד אחרוני קרבנות השומרים, — עדים הם לברית־הדמים, שנכרתה בינינו ובין הארץ.

חופי הארץ היו בכל הזמנים נושבים עמי־נכר ובני־תערובת; הישוב העברי הטהור היה נמצא בעיקר בפנים הארץ. ערי החוף עזה, אשקלון בדרום, צור, צידון ועכו בצפון — היו גם בימי שלטון היהודים בעיקר ערים נכריות, וחותם תרבות זרה — כנענית, יונית, מצרית — היה טבוע בהן. עיר־החוף היחידה, שהיתה יותר מכולן מעורה בתולדות היהודים ושמשה חוף ליהודים גם בזמן הבית הראשון וגם בזמן הבית השני, וגם בזמן־העליה החדשה בימינו, — היא יפו, עיר־החוף של ירושלים, שנפלה עכשיו בידי הצבא הבריטי.

יפו היא מערי החוף היותר עתיקות שבעולם, ואולי — העתיקה שבהן. עוד לפני אלפים שנה היתה מוחזקת לעיר קדמונית. לפי דברי הסופר הרומי פליניוס, נבנתה עיר זו לפני המבול. אחרים מיחסים בניתה ליפת בן נח, שקרא לה יפו על שמו. אגדה יונית נושנה מספרת, שהנסיכה אנדרומידה היתה אסורה בשלשלאות אל כיפי יפו, המזדקפים מתוך תהומות־הים, עד שבא פירסיאוס והתירה. פליניוס וגם יוסף בן מתתיהו הכהן מעידים, שעקבות השלשלאות עדיין ניכרות בסלעי־הים. גם הירונימוס בפירושו לספר יונה מספר, שבימיו (בשנות המאה הרביעית) ראו עוד סימני הכבלים. אגדה זו דומה במקצת לספורו של יונה, שהשלך הימה בים־יפו הסוער.

בכל אופן עתיקותה של יפו קודמת הרבה מאות שנה לכניסת היהודים לארץ־ישראל. הזכר ה ה י ס ט ו ר י הראשון של יפו מוצאו משנות המאה השש־עשרה ל פ נ י הספירה האירופאית, כמאתים והמשים שנה לפני יציאת מצרים, ונמצא בכתובת של קארנאק (מצרים), בתוך רשימת הערים, שכבש פרעה טוטמס השלישי בארץ כנען: כל החוף הכנעני נמצא אז תחת שלטונה של מצרים. יפו נזכרת גם במכתבי תל־אמרנא של שנות המאה החמש־עשרה. יאביטירי, פקיד פרעה מלך מצרים, היה מושל בעזה ויפו, והוא מודיע למלכו על־דבר אי־הסדרים, השוררים בארץ. בספר־מסע של מצרי אחד מזמנו של רעמסס השני, הנקרא בשם מ ו ה ר, תוארו ערי ארץ־ישראל מלפני 3300 שנה בערך, ובו אנו מוצאים כבר את יפו מהוללת בגניה ופרדסיה. גם תיאור נימוסיהם של אנשי יפו הכנענים מלפני תקופת יהושע בן־נון עדיין לא נתישן לגמרו לבי נמוסי היפואים הערביים, היושבים עתה בקרבת תל־אביב.

ה„מוהר", אחד מפקידיו של רעמסס, מספר את קורותיו בלשון נוכח, ואלו הן מקצת הרפתקאותיו בעיר־החוף הקדומה:

„ובבואך ליפו, תחזינה עיניך פרדסים ירוקים מבשילים פירותיהם, ופתחת את פיך ואכלת מפרים. ומצאת שם עלמה יפה נוטרת הגנים, והיתה לך לרעיה ונתנה לך את דודיה הכמוסים. והנה ראוך והקיפוך בשאלות, והכירו בך, כי אתה מוהר, והניחו לך. וכאשר תישן בלילה שנת תרדמה כי עיפת — ובא אליך חומס וגנב וגזל את קשתך והרבך וקובעך. המוסרות נתקו וסוסיך נמלטו. משרתך מעל בך ושבר את מרכבתך. ואזנך ומגנך נשברו באפלה לרסיסים ונפזרו ומתגוללים בחול. תפלה אחת אתה מתפלל: „תנו לי אוכל ומים ואלך לדרכי"...

מי היו תושבי יפו הקדומים — לא ידוע בברור. הפלשתים, שבאו לארץ־ישראל כמעט בזמן אחד את היהודים, ישבו בקרבת יפו (ביבנה ובעקרון), אבל הם לא תפשו בידם את עיר החוף. אפשר שהיתה כאן מושבה של פניקיים או, כמו שהם נקראים בתנ"ך, צידונים.

בחלוקת הארץ נפלה יפו בחלקו של דן (יהושע, י"ט, מ"ה); אולם היהודים לא כבשוה עד זמנו של דוד. לפי מסורת עברית עתיקה, נמצאו יקבי שלמה המלך ביפו (פסיקתא דרב כהנא, פ' רני עקרה). ידיעותינו ההיס־טוריות מאותו זמן אינן סותרות מסורת זו. בימים ההם כבר היתה יפו עיר־החוף של ירושלים, וחירם מלך צור היה מוריד מן הלבנון עצי ארזים וברושים ומביאם ברפסודות על ים־יפו להעלותם ירושלימה לצרכי המלך שלמה בן־בריתו. גם לבנין בית־שני היו הצידונים והצורים מביאים „עצי ארזים מן הלבנון אל ים יפוא כרשיון כורש מלך פרס עליהם" (עזרא ג', ז'). אך אין כל ראיה מוכיחה, שכבר אז היו היהודים יוצאים באניות בים־התיכון דרך יפו. האני של שלמה המלך (ואחריו של יהושפט) היה בעציון־גבר אשר את אלות על שפת ים סוף בארץ אדום (מלכים א', כ"ו), ורק בזמן הבית השני, לאחר נצחון החשמונאים, היתה יפו לנמל מסחרי עברי.

בימי ירבעם השני נפלה יפו תחת שלטון אשור, בעקב כבושיו של המלך רימן־נירדי. באותו זמן ברח יונה תרשישה דרך יפו. הסערה הגדולה, שהוטלה בים, עד שהאניה חשבה להשבר, היא מהחזיונות הרגילים בימה של יפו, ואפילו אניות־הקיטור של זמננו יש שיחתרו ימים שלמים להשליך עוגן בים הזועף — ולא יוכלו, ביחוד בימות־הגשמים, כשרוחות חזקות מצליפות את גלי־הים הסוער אל סלעי־המגור. הכוגריב זה אלפי שנה את מבוא החוף.

בימי חזקיה מלך יהודה, שפרק מעליו עול סנחריב, מרדה גם יפו בשלטון אשור, ובכתובת־נצחון מספר סנהריב, איך העניש ושעבד את חזקיה מלך יהודה והכניע את יפו, בני־ברק, הצור ובית־דגון (שלשת אלה הם עכשיו כפרים קטנים בקרבת יפו) — ערי צדק מלך אשקלון (עיין גם מלכים ב', י"ח).

בזמן הבית השני היתה יפו זמן רב לסלע־מחלוקת בין יורשי אלכסנדר מוקדון, הסורים והמצרים, שמשלו חליפות בעיר־חוף זו, שכבש אלכסנדר בשנת 333 לפני הספירה. כמאתים שנה נמשך הריב בין התלמיים והסי־ליקיים בגלל ערי־החוף של ארץ־ישראל, ויפו בתוכן, — עד שקמו החשמונאים. ישובה של יפו היה אז מעורב מנכרי

האלילים, אשר בראו ואשר בדו להם בני האדם, בני התרבות, בני הכרך, בני דור החשמל והקיטור — האלים האלה מתים „ואורבה הבדידות מסביב, הבדידות הגדולה".

געגועיו של המשורר על אלהים שאבד לו, על אלהים שהוא מבקשו תמיד, למרות שהוא מתהדר בכפירתו, הוא מביע בציור נשגב מלא תום ומלא יופי מאין כמוהו. המשורר מדמה את האדם בן זמננו, אשר „אטם את אזניו מלחישת התורות המתות" ל„ילד הנבהל את שממות הבית, בשעת בין השמשות":

יצאו אבותיו והוא נשאר יחידי וקטן;
וגדול הבית ודומם, מתוירים הכתלים
וזעומים הצללים בפנה.
אין קול, אין הברה... אפילו השעון הישן
האריך לשונו החלוד וחדל לקשקש.
צועק הילד — ובת־קול מחקה את קולו.
נבט במראה התלויה ורואה את צלמו:
צל מוזר בבאר־האפלולית, עינים עגולות.
חור ורועד אז יצעד אט־אט אחורנית
וקטן אצבעותיו בפיהו;
נתקל בדלת ונמלט החוצה, החוצה,
נס אל חבריו הקטנים ומשקע את פחדו
בין כלי־שעשועים של עץ ובלביבות של עפר;
ואולם בסתר עוד יפעם לבבו הקטן:
אי אבא, אי אמא? הוי, מתי ישובו הביתה?...
(„על חוף הסינה").

לא יכולתי התאפק מלהביא את כל הציור הפיוטי בשלימותו, שאין אני מוצא דוגמתו בספרות השירית של עמי־העולם, עשירי המחשבה וכבירי הדמיון. בציורו זה נגלה לנו המשורר בפניו האמתים, בלי מסכה של „מתקומם נגד אלהים". בציור זה נגלתה לנו הטרגדיה העמוקה והצער הנחבא של האדם בן התרבות החדשה. „אי אבא, אי אמא? הוי, מתי ישובו הביתה?" — הד הגעגועים הכמוסים האלה הנני מאזין גם בשירו הנפלא „והיה באחרית...", שאינו אלא מחאה נמרצה, מחאת יוצר־ענק, לנגד התרבות העקרה, התרבות הקרה, שאבד לה דרכה בחיים מאין אלהים בקרבה.

שניאור המשורר הוא מלא כהות החיים, כחות היצירה, על כן תרגז נפשו, על כן יצעק מרה על ערכי החיים החורים, על נמוכי הרוח, על כל ישן נושן, על כל רקוב ובלה, על כל גוסס ומתעורר להחזיק מעמד בחיים, כדי להרעיל ולנוול את כל יופי ובריאות רעננה. וגם בזה ניכרת, במדה ידועה, השפעתם של ניטשה ושל המשורר אמיל ווירהארין על שניאור ההוגה דעות. בהליריקה של זה האחרון יש גם פילוסופיה, יש גם השקפת־עולם ידועה (מה שאין אנו מוצאים ב„שירי ההגיון" של ביאליק), ומקור הפילוסופיה שלו היא התקוממותו הנמרצה, היא שאיפתו הנמרצה לחיי נצח, לעולם יותר מתוקן, יותר חזק ויותר יפה. שירת ההרים שלו היא במדה ידועה גם פילו־סופית, יען כי היא כוללת בקרבה חלק גדול מהעולם, מהדומם, הצומח, החי וגם מהאגדה הקדמונית, מסתרי בראשית ומעשי היצירה, יען כי היא מלאה חדות עולמים וגם צער עולמים, יען כי היא שואפת לרחבי אין סוף ולגבהי אין קץ.

שניאור הוא לא משורר הרגש, — הרגש כמו שנבלוהו ונוולוהו הגמדים, הבכינים ובעלי האנחה והאנקה שבקרב המשוררים, — כי אם משורר הרצון, הרצון הכביר, אבי היצירה העולמית.

עוד לא נוצרה היד שתשבור רצוני,
ויהי זה צדקתי ויהי זה עוני!
ובכל אשר יכוף רצוני החזק
ביתר עוז יחזור יתקומם בתוכי.
(„משירי הנביא").

אין הרמעה מצויה בין ריסי עיניה של בת־שירתו, כי משוררנו זה אינו בא לרכך את החיים, להנעים את המרירות שבהם, להמתיק את החוקים הקשים ולנחם אותנו בימי אבלנו על האבדות הקטנות והיסורים הפעוטים. לא להשלים ולפשר עם הסתירות והנגודים שבחיים הוא בא, ולא גם לכסות על ערותם ונוולותם. להפך, הוא מגלה לנו תהומות חדשים בכל רחבי היצירה, בכל מעמקי ההויה של האדם ושל העולם. ואינו בא אלא לרומם את החיים, להגבירם ולהעמיקם ולבקש להם תקון על־ידי השירה.

בת־שירתו לא תקרא: „שמים, בקשו רחמים עלי!" הוא אינו מתחנן לא לאיש ולא לאל. הוא מבליט תמיד, ומשתדל להבליט, את צד הגברות שברוח יצירתו. לפעמים הבלטה יתירה זו היא גם שלא במקומה, כאילו חושש המשורר, שמא יחשדוהו במורך־לב.

אוטו וויינינגר אומר: „כל יוצר, כל אמן מורכב הוא מאשה ומגבר, ממוליד ומקבל". בשניאור המשורר גבר הגבר.

מכל לבב ברזל עוד קשה זה שירי
ובטח בו אחתור ללבבות בכחי.
(„משירי הנביא").

בת־שירתו קוראת תמיד: היו קשים, היו גברים!

אחרי המבול של דמעות, אשר הציפו עלינו משוררינו מהנוסח הידוע, ואחרי אנחותיהם ואנקותיהם, שעלו לאזנינו כאוב מארץ, אחרי שכבר היו לנו תנים לרוב לבכות את ענותנו ואחרי שכבר נשברו כל כנוריהם ונתקו כל מיתריהם, — עונג־רוח הוא לשמוע את שירי המורד הגדול במלכות שירתנו, שירים המלאים תפארת שבגבורה.

(המשך יבוא).

יָפוֹ

מאת

ד. בן־גוריון.

True translation filed with the Postmaster at New York City on November 23, 1917, as required by the Act of Congress approved October 6, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

אחרי גלוי־דעתה הרשמי של ממשלת אנגליה בדבר השבת ארץ־ישראל לעם העברי נעשתה האומה העברית שותפת בנצחונותיהם של הצבאות הבריטים בארץ־ישראל. מאות אלפי החיילים היהודים בכל הארצות בעלות־הברית הם עכשיו צבא העם העברי המשוחרר, הלוחם יד ביד את בעלי בריתנו, והכבושים, שכבש הצבא האנגלי בארץ־ישראל, — הם כבושי העם העברי, וכל עיר מערי ארצנו, הנופלת בידי בעלות־בריתנו, נעשית על־ידי זה לקנין העם העברי, או, יותר נכון, חוזרת לבעליה העברים הקדומים.

ז. שְׁנֵיאוֹר

(שרטוטים).

מאת

ראובן בריינין.

ב.

שירתו של שניאור — ביחוד שירתו של השנים האחרונות — היא שירת הברק, שירת הרעם, ואתה שומע בה, אם אוזן לך, הד־ההרים. משקל שירו הוא „כפלח כיף־איתן נעתק, מתחבט ונופל ברגזה: הך־הך... שחוק אכזרי מדרדר יחרוק שני־סלע איומית".

שניאור הוא גדול ועז בתור משורר ובתור חוזה. אולם האמן שבו פחות במעלה. שניאור אינו שואף מדעת ובכונה לצורה אמנותית, לגזרת־ספיר, לתבנית קצובה ולבנין צפוי מראש, כביאליק, שהוא גם בנאי מצוין בשירתו. משקל שירתו של שניאור הוא כגלי־ים בשעת סופה וסערה, גלים עולים ויורדים, עולים ומתעצמים ומתרוממים ומתפרצים ללב השמים ומשתברים לרסיסי קצף זועף, גלים אשר יקלעונו בין נבכי תהומות ובין מרומי־על. בכל זאת אתה מוצא גם בגלי־סער אלה קמטים סימטריים וספוגיים.

בת־שירתו של שניאור אינה מנהמת כיונה, כי־אם צורחת כנשר, וגם מעופה — מעוף נשר. שירתו איננה רכה וענוגה, — גם הרוך שבה יש בו מוצק מיוחד במינו — אינה מלטפת ואינה עוגבת, כי־אם מעוררת, דוחפת, קוראה לחיים חדשים ותובעת את עלבונו של האדם דל־החושים ואת עלבונם של כל החיים.

ביאליק הוא מישור השדה, משורר המישור, משורר האביב — וגם בשירי החורף שלו אתה מוצא את קסמי האביב ואורותיו, — ושניאור הוא משורר ההרים, בכל המובנים וההוראות המושאלות של מלה זו, — משורר הברזל ומשורר החורף, וגם בשירי האביב שלו אתה שומע הד החורף ואתה מוצא דבר־מה מהודו ועוזו.

ובתאר שניאור, בן־ההרים, את שירתן של בנות־ההרים, הוא מתאר גם את שירתו הוא:

ומה־להן חיים ומה־להן מות!
גם זה וגם זה הנם שירה.
ומה־זה צחוק רוח וזעקה בשבילן? —
מחרוזת בנות־קולות ענוגה.
מחוץ לכל טוב ולכל רעה בנות־הרי, —
ולערכי החיים התורים. *

(מהפואימה „בהרים", פרק שלישי:
„בנות־הרים".)

לא את הטוב המקובל והמוסכם, לא את היופי של ילדי ישפל מבקש המשורר, כי אם את הרם והנשא, את הכה והתפארת שבגבורה. על כן טוב לו להמשורר המות, אם יש בו מהרה והודה של שירת־עולמים, מחיים מלאים שממון, הכנעה ושפלות.

וכחה של שירתו הוא כח המורד, כח המתקומם ומתפרץ מבית־כלאו, זה העולם המסתפק במועט, ואינו מקבל שום מרות, בשעה שהוא שואף לעולם של יצירות חדשות, של אנושות חדשה, של יופי חדש ושל מרום חדש, יותר נעלה ויותר נשגב מכל שבעת הרקיעים הידועים לנו על־פי המסורה. וכח פראי זה מתפרץ, בשטף יצירתו ובעים רוחו, גם למגר אלהים אדירים מכסא־מלכותם ולהושיב עליו אלהים יותר אדירים ויותר צעירים. בצלמו ובדמותו הוא ברא לו המשורר אלהים חדשים. חוצפה פיוטית זו יש בה מעין מלכות בלי תגא. אחות היא שירה זו לבכור־שטן, לסמאל. יש שהמשורר מתגעגע עליו, והוא מבקש אחותו ושותפותו. ויש שהמשורר הצעיר מתגאה ומתהדר יותר מדי בקרבתו אל אשמדאי, מלך השדים, המקטרג על כל העולם כולו. ואין זה אלא בקשת אלהים בצורה חדשה. אין זה אלא „מעשה להכעים" של נשמת ישדי, נשמה גדולה האצולה מתחת כסא הכבוד, הכועסת על אביה, מחוללה ויוצרה, שהדיחה לקרן אפלה, לעמק הבכא, בין נפשות קטנות ודלות.

גם ח. נ. ביאליק מטיח דברים כלפי מעלה, בשוררו:

שמים! בקשו רחמים עלי!
אם יש בכם אל ולאל בכם נתיב —
ואני לא מצאתיו —

(ח. נ. ביאליק, „על השחיטה".)

וגם ביאליק נותן בפי אלהים אדירים דברים, הממעטים את דמותו ומשפילים את כבודו (ואינו מברך ברכת „דיין האמת" על הרעה, כשם שמברכים על הטובה):

סלחו לי, עלובי עולם, אלהיכם עני כמותכם,
עני הוא בחייכם, וקל וחומר במותכם,
כי תבואו מחר על שכרכם ודפקתם על דלתי —
אפתחה לכם, בואו וראו: ירדתי מנכסי...

(ח. נ. ביאליק, „בעיר ההרגה".)

ביאליק קובל על הקדוש־ברוך־הוא, על אלהי אבות, יען כי נתן את עמו למשיסה, יען כי ראה מה שראה בעיר ההרגה, ו„השכינה עיפת־צער ויגעת־כח". פי המשורר מלא דברים קשים לנגד ההנהגה העליונה, ואין משורר נתפס על צערו, צער האומה, שעיפה נפשה להורגים.

אולם שניאור קורא: „ירא האדם. חלל כל העולם נתרוקן במות אלהים. כחול החלל בקיץ ואפור בחורף, אך ריק הוא, ותמיד הוא מפחיד מאין אלהים". והוא רואה „אלים מתים", יען

התרבות עם כל תשואותיה, עשנה, ברקיה,
לא תך בסנורים את עיני הבדידות הקמות.

(„על חוף הסינה".)

לא רק צערה של האומה העברית, כי אם צערו של כל האדם, של כל הבריאה, הבדידות של כל העולם ממלאים את לבו של המשורר. הוא, אמנם, אינו כופר באלהי האלהים, באבי הבריאה, כי אם באותם האלים,

* שתי השורות האחרונות, כמו שורות רבות אחרות בשירי שניאור מעידות, כי המשורר למד בבית־מדרשו של הפילוסוף פרידריך ניטשה. התורה של „שנויי־הערכין" ושל „מעבר לגבול הטוב והרע" השפיעה על משורר ההרים.

הבריות אלא כשתיק גדול נתון תחת בית־שחיך — אפילו אם תיק זה מלא רק עתונים ישנים וצוארונים מזוהמים, שנפסלו מן השמוש. ובשבתך בביתך, הרי אתה בן־חורין להשתעשע כל הימים בחברת החתול, ואולם כיון שתשמע קול הפעמון מצלצל, מיד תשב אל שלחנך ותעמיק עיניך בספר עב־הכרס ותחכך בידך את מצחך המקומט. כשיהיה בעל־דין עומד לפניך, אל תפטרהו מלפניך עד אם תמוץ את לשד עצמותיו עד תומו. ואל יהיה לך דבר בעולם, אשר תאמר עליו „איני יודע", — כי הכל גלוי ומחוור לפניך, כל הנסתרות והנגלות אתה יודע!...

דומה, שפרק יפה זה בתורת הפרקליטים צריך היה לפקוח את עיניו של מחבר הזכרונות האלה, שיעמוד על אפיו הנכון של „עורך־הדיינים" משה אפלבוים וידע מי הוא זה ומה הוא. ואולם פניו של משה אפלבוים הפיקו חן ושכל טוב ועיניו האירו בפקחות יתירה ומדברו היה נאה כל־כך, עד כי לקה שבי את לבו של הבחור הצעיר ומשכהו אחריו בחבלי־קסם. קשה היה לבן־אדם להסתלק מן הכח המושך של זה! באותו ערב, אחרי קומו מעל הספה, נטל משה אפלבוים את מקלו ותיקו והתכונן לצאת מן הבית. וכאן נפלה שוב מריבה בין הבעל ואשתו הנאהבים והנעימים. האשה שאלה את בעלה: לאן הוא הולך? ענה הבעל ואמר: להקלוב, לחצי שעה. צריך הוא לראות שם פני איש אחד. ענתה האשה ואמרה לבעלה, כי יודעת היא, כמה הוא שיעור של חצי שעה אצלו; הלואי וישוב משם מחר לעת ארוחת־הצהרים... והאיש, שיש בחפצו לראות שם, אף הוא פניו ידועים לה היטב. לא איש הוא זה, היא אומרת, אלא א י ש י ם ק ט נ י ם — פרצופי קלפים כולם: „מלכים", ו„מלכות" ו„בחורים"...

— ו„עתודים", יקירתי, — כלום את ה„עתודים" שכחת? וכי יש לך בעולם משחק של קלפים בלא „עתודים"?...

האשה אינה עונה על זה את בעלה מטוב ועד רע, ורק מציצה עליו בעינים מבריקות כל־כך, שאילו היה אחר במקומו, היה נעשה גל של עצמות. ואולם משה אפלבוים אינו משגיח במבט עינים של אשה. נגש הוא אל מזכירו, כשזה יושב וכותב, גוהן אליו ושואלו בלחש: כמה כסף יש לו בכיסו? המזכיר נחפז למשמש בכיסו ומראהו את סכום כספו. אפלבוים עומד רגע ומהרהר, כנמלך בדעתו. אחר־כך הוא פושט ידו אל המזכיר.

— אולי תוכל להלוותני את הכסף הזה לרגעים אחדים? עוד היום אחזירו לך, כשאשוב מן הקלוב...

— אח, בכבוד גדול! — עונהו המזכיר ותוקע לידו את כל כספו.

לאחר שיצא משה אפלבוים את הבית, נכנסה מרת אפלבוים בדברים עם המזכיר ועמדה לשאול ולהקור את פיו: איזו הדרך בא לשמש בכהונת מזכיר אצל בעלה? ומה ענינו אצל ברודסקי? — „אצל איזה ברודסקי?" — „אצל ברודסקי בעל־המיליונים מקיוב"... „מה ענינו של ברודסקי לכאן?" — „וכי ברודסקי לא דודך הוא?" — „מנין לך זה, שברודסקי הוא דודי?"... „אלא מה הוא לך?" — „מי?" — „ברודסקי"... — „מה לי ולו?"...

דומיה קצרה. שניהם מביטים זה אל זו בתמהון רב. כל אחד מהרהר הרהוריו. כעבור רגע הוזרת אשת אפלבוים וישואלת שוב את פי המזכיר: „האמנם? וגם עבוד לא עבדת את ברודסקי?" — „מי זה הגיד לך, כי צריך הייתי לעבוד את ברודסקי?" — „וגם ידוע לא ידעת אותו?" — „את מי?" — „טפו לכל הרוחות! מדברת אני וחוזרת ומדברת — ועדיין הוא עומד ושואל! הגידה לי איפוא, מי אתה ואיזו הדרך באת לכאן?"...

* * *

ממהרת הערב נרעש גבורנו התמים לקראת בשורה חדשה: אדוננו ופטרונו משה אפלבוים לא חזר עדיין מן הקלוב. על רב לוי הוטלה הפעם שליחות מיוחדת: לילך אל הקלוב ולקרוא את אביו לסעודת־הצהרים. ואולם רב לוי סרב לקבל על עצמו שליחות זו ולא אבה לספוג מידי אביו מכות־לחי חנם. עמדה האם וסלקה לו שכר מכות־לחי למפרע. ורב לוי יצא וחזר ובשורה בפיו, כי אביו נסע בבוקר מן הקלוב אל בית־הנתיבות, ומשם — לקיוב.

כרעם ביום בהיר, כן הרעישה הידיעה הזאת את לב גבורנו הצעיר. צרה כפולה ומכופלת היתה לו זו, שגרמה לו גם בושת־פנים וגם מכאוב־לב כאחד. אז התחיל להקור ולדרוש לטיבו של פטרונו, ורק אז נודע לו, כי זה האיש משה אפלבוים לא נמנה מעולם על עורכי־הדיינים. כל עצמו אינו אלא „שתדלן", מטפוסם של אותם השתדלנים, יודעי דת ודין, שקוראים להם במקומנו „פרקליטי־קרנות". וישוב נודע לו, כי בשעה שבני־אדם מזכירים בשדה־לבן את שמו של משה אפלבוים, אין מזכירים אותו אלא מתוך בת־צחוק. בין כה וכה ומצבו של גבורנו היה ברע נשקפה לו שוב דמות־בלהות זו של ימי נדודיו הראשונים ונשמע לו קול פעמי הרעב... בלב נשבר וברוח נכאה ישב וכתב מכתב לאביו בפריאסלאוו בשפה יפה ונמלצת מאד. המליצה — היא שעמדה לו הפעם, שלא תגלה חרפתו, חרפת הבית, בעיני בני־ביתו. גדולה מליצה, שבה אפשר לכתוב הרבה ולהגיד מעט. רק בסוף המכתב הפליט מלים אחרות בדרך־אגב, כי ברצונו היה לנסוע הביתה, אילו הספיק לו כספו כדי הוצאות הדרך... לא היו ימים מועטים עד שבאה תשובה מאת אביו — מכתב־כסף בצירוף פקודה, כי ימהר ויבוא הביתה תיכף ומיד, מפני שבעיר אחת הסמוכה לפריאסלאוו נתפנה מקום לרב מטעם הממשלה, ותקוה רבה נשקפת לו, כי יזכה בכהונה זו. כך פקד האב על בנו הנודד במרחקים וסיים את מכתבו במליצה זו: „ע ו ש ה ! ח ו ש ה ! ע ו פ ה כ ח ץ מ ק ש ת ב ע ל כ נ פ י נ ש ר י ם ! מ ה ר א ל ת ב ט א ח ר י ך ! ע ל ה ו ה צ ל ח !"...

מטוב שלחנה וממשמניו — מעדני־מלך ממש. בנו הבכור של אפלבוים, הבחור לוי, עלם פקח וחרוץ, שהיה נקרא בפי בני־הבית בשם „רב לוי", לא יכול להתאפק מרוב רגשותיו, וכשקם אחר הסעודה מלפני השלחן, הניח ידו על כרסו, נאנח לרוחה ואמר בפומבי: מי יתן ויזדמנו אורחים כמותו בכל יום — והיתה הסעודה שמנה תמיד!... לשמע התגלות־לב זו חלק לו משה אפלבוים מכת־לחי יפה ואמר: מי יתן ויחכם רב לוי באחריתו ולשונו תדבק מעט לחכו!... ואל המזכיר פנה ואמר בלשון זו:

— מה בעיניך רב לוי קדישי? תכשיט נפלא! מושלם, בלא עין־הרע, בכל המעלות! לוא יעלו עשבים בלחיי, כשזה ילמד בעל־פה לקרוא קדיש אחרי!...

הלצה זו עוררה צחוק בין בני־הבית, ואף רב לוי צחק עמהם. ואף־על־פי־כן ראתה האם חובה לעצמה לעמוד לימין בנה ולהיות עליו למגן ולמחסה — זה כחה של אם! אלא שאמצעי הגנתה של האם על בנה כמעט הביאו לידי סכסוך ומדנים בבית. אשת אפלבוים בטוחה היתה, — ואת בטחונה זה הביעה גלוי ומפורש באזני האורח ובמעמד כל בני־הבית — כי כאשר יזכה „קדישה" ויגיע לשנות אביו, מובטח לה, שתגדל חכמתו ובינתו כחכמת האב ממש...

— ואולי עוד יעלה על אביו גם בחכמה וגם בבינה... — מוסיף ואומר רב לוי בעצמו, וחמת האב בערה עד להשחית. לאשרו, נמלט רב לוי בעוד מועד, שאלמלא כן היתה אחריתו לא־יפה מאד... משה אפלבוים הודה באותו מעמד, כי אף־על־פי שמתנגד הוא בטבעו ל„עונש הגוף", ואף־על־פי שברור לו כשמש בצהרים, כי רצועה ומקל נמסרו לנו כמורשת ברברים מימות קדם, שאינה מתאימה לרוח הזמן ולכללי הציביליזאציה הגדולים, — מכל מקום אינו מוצא לגופו של בן סורר ומורה זה טוב ממלקות, לכל הפחות — פעם אחת בשבוע... ענין זה עצמו, אומר משה אפלבוים, כלל גדול הוא לו. ואמנם יש רגלים לדבר, כי רב לוי כבר הרגיש לא־אחת טעמו של כלל גדול זה, לפי שבקש ומצא לו כלל גדול כנגד: מכיון שרואה הוא, כי סכנה קרובה ואין עוזר, מיד הוא מתחמק מן הבית — ואיננו!

ואולם מנוסתו של רב לוי באותו ערב לא הועילה להשקיט את הסערה. המלחמה עברה הפעם, אם נדבר בלשון אסטרטגים, לשדה־קרב אחר. תחת אשר עד עתה התגוששו האב ובנו, התלקחה עתה מלחמת־בינים בין הבעל ואשתו. משה אפלבוים תלה את כל הקולר בצואר אשתו, כי רק היא, זוגתו היקרה שתחיה, אשמה בכל זאת, בצאתה תמיד להגן על מחמל־נפשה, על בנה וקדישה הנחמד. והאשה, זו מרת אפלבוים, לא טמנה אף היא את ידה בצלחת וזכרה לבעלה היקר שיהיה עונות ראשונים, כי בקטנותו, בהיות שנותיו כשנות בנו, היה נער פוחז ובן ממרה להוריו יותר מ„קדישה", ואם כח־זכרונו יעמוד לו עדיין למשה אפלבוים מחמדה, הלא יזכור בודאי, כי בימי נעוריו הטובים היה נקרא בפי אנשי העיר, במחילה מכבודו, לא משה אפלבוים, אלא „משה קורקבן"...

אין להחליט פה, כי נעים היה הדבר להאורח להיות עד ראיה ושמיעה לריב־משפחה זה, שנתגלע בין איש לאשתו, ולראות בעיניו את נגעי הבית ומסתריו, שהנאהבים והנעימים האלה חשפו בפניו, מבלי התבושש כלל. ורק על דבר אחד תמה בלבו מאד: על שלות נפשם ונועם מזגם של שני הצדדים הנלחמים. גם הבעל וגם אשתו — שניהם לא התרגשו ולא התקצפו ולא הרימו קול בריבם, אלא ערכו את המלחמה בשובה ונחת, נצחו זה את זו בנעימות רבה ובמתק־שפתים, כאילו לא שדה־קרב השתרע לפניהם, אלא בימה ערוכה למחזה־שעשועים. משל למה הדבר דומה? לחתן וכלה אחר חופתם, שיצאו למסע־תענוגות, ומרוב בטלה ומהתענג ורוך הם מחליפים דברי חן ואהבה איש עם אשתו, מצפצפים ומהגים, כיונים בארובותיהן. אכן, כמה וכמה מיני יצורים ברא הקדוש־ברוך־הוא בעולמו, ומה משונים דרכיהם ומנהגיהם, שיחם וישיגם!

* * *

אחרי סעודת־הערב הנהדרה הושיב עורך־הדיינים אפלבוים את אורחו ומזכירו אל שלחן־הכתיבה, נתן לידו אחד הגליונות להעתיקו, והוא עצמו עלה על הספה לנמנם. לאחר שנמנם קצת, עשן פאפירוסה ופתח בשיחה עם מזכירו הצעיר. אותה שיחה היתה מלאה ענין כל־כך, עד כי אין כותב הזכרונות האלה רואה את עצמו בן־חורין לעבור עליה בשתיקה. אמנם קשה עתה, כעבור שנים רבות אחרי המעשה, למסור את השיחה כצורתה, ואולם תוכן הדברים ותמציתם היו בקירוב בדרך זו:

- שמעני, עול־ימים, וישמע אליך אלהים. רואה אני אותך, כי נער משכיל אתה, ויד חרוצה לך לכתיבה יפה, ולשונך ממהרת לדבר רוסית, וגם בין השוטים המופלגים לא יכירך מקומך — כל הסימנים, שמנו חכמים בפרקליט ועורך־דין. כלום אתה הסר אלא מעט רצון. לכשתרצה — עשה תעשה וגם יכול תוכל. לא המדע עיקר, אלא הרצון — כלל זה נקוט בידך. רצונו של אדם — זה כחו, והידיעות רק טפלות הן לגביו. עיקר כל העיקרים הוא, שלא יפול לבך ולא תרפינה ידיך למראה פלוני, שידיעותיו מרובות מידיעותיך. צריך אתה בכח לשונך לנצח את חברך היודע הכל ולשימו כעפר לדוש. חלילה לך לגלות אף פעם אחת, כי הוגה אתה כבוד לגדול ממך. צריך אתה להרבות בדברים עד כמה שידך מגעת. כלי־זינך הוא הלשון ולא המח. צריך אתה לקפח את הדיינים בדברים הרבה כל־כך, עד כי יבהלו מפניך ודעתם תתבלבל ובינתם תסתתר... וגם אז אל תאמר די, אלא תעמוד הכן למלחמה ביד חזקה ובזרוע נטויה, לשלוח אל לב אויבך אלפי חצים ואבני בליסטראות מ„אוסף החוקים" ומ„תקנות הסינאט", שלא היו ולא נבראו מעולם. כל זה — במקום המשפט. ואשר לבעלי־דינך, המבקשים עצה מפיך — הרי אלה אינם אלא צאן־קדשים. שיות תמות לגוז את צמרן. פרות לחלוב חלבן. סוסים לרכוב עליהם. עם אלה אל תתחכם הרבה ואל תבקש להם דרכי־נועם ומעגלי־יושר. הללו אינם מכבדים בלבם את המתחסדים והמטהרים, המטיפים לצדק ויושר ולמוסר־אוילים. מבכרים הם את החצוף ועז־הפנים, הדורך ברגל־גאוה על ראשיהם, על כל הפרופיסורים המלומדים, שמלאו כרסם בחוקים ומשפטים, ככלוב מלא עופות. וכי תצא לרחובה של עיר, אל תתגלה לעיני

בדממת הלילה, ליל אופל,
כי קציר בלי מגל לא יוכל,
בסכין יד, יקצר קמתו
בקצף כה עז ובסבלנות,
וכאלו כל מכה לב תחדור
סמוך למערכות האויב...

כאותחטים אחרות אך הציל
משני כליון ואש.
אצבעותי הרועדות אותן,
בהיותי מזה־רעב, חרוך־צמא,
על אף המלחמה הקשה,
באהבה כל גרעין זרעי.
וכה עד בוא סתו לאטי
אגר אותה לאדמה.
במרתף מחבואו העזוב
שקי זרעונים לו שלשה...

ואפשר שבבוא שנית אביב
עוד ישוב האכר הזקן,
החי עלי מתנות חילים,
חילנו החביבים, הנדיבים —
שוב יצעד ויחזור חלילה

במתינות ובחופן מלאה
ובנחת שוב יזרע שדהו —
סמוך למערכות האויב.

אפשר שחמה חדשה
עוד תלהט ותלהט עם קיץ
אותו השדה, שהזהב,
ישקף על ערבת השממה,
כצלב על חזה גבור מת...
ורוחות עליזים מנשבים
מבעד לאדם שהבת
ושחור קירות הרוסים שוממים,
ינענעו את קמת־הזהב
בדמותו של נס הנצחון?...*

מי ידע את מספר הזרועות,
הזרועות החזקות הצעירות,
שברנה תקצרנה
שבלים, יד־זקונים זו זרעה
בדממה ובאופל הליל,
באהבת־אמונים וסבלנות —
סמוך למערכות האויב?...

* צבעי דגל בלגיה הם אדום, שחור וצהוב.

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

עת.
כהונת מזכיר.

הנודד הצעיר נוסע עם פטרונו החדש לשדה־לבן. — מקבלים את פניו בכבוד גדול. — משפחת הנאהבים והנעימים. — „רב לוי“. — בעל־הבית מלמד את מזכירו פרק בהלכות פרקליטים. — אחרית הכהונה. — גבור הזכרונות כותב מכתב לאביו, ותקוות חדשות מתגלות לפניו.

בנסיעתו מקיוב לשדה־לבן נתגלה עורך־הדיינים משה אפלבוים בכל רוחב לבו וידו הפתוחה. מנהגו בדרך היה כמנהג אחד האצילים העשירים. לא חס על ממונו וקנה כרטיסי־מסע של המחלקה הראשונה דוקא. בבית־הנתיבות של תחנת פאסטוב ירד עם בן־לויתו אל המזנון לסעוד את לבו ופזר כסף גם שם. גם להאיש, העומד עליהם לשמשם, העניק ביד רחבה. את גבורנו הצעיר, הנלוה אליו, הציג בדרך לפני כל מכריו בתור „מזכיר“. ומה ספר על „מזכירו“ בבואו לביתו — רק אל אלהים הוא יודע... יש לשער, כי עורך־הדיינים לא חס על מיטב הצבעים, כדי לפאר לפני בני־ביתו את ערך „מזכירו“ ולהגדיל את כבודו בעיניהם, לפי שבני־הבית קבלוהו בזרועות פתוחות, כדרך שמקבלים פני אורח יקר, או פני קרוב עשיר, שבא מאמריקה — אחד מאותם הקרובים העשירים, שמחכים לירושתם בכליון־עינים... אשתו של משה אפלבוים, אשה כשרה ובעלת־בית הרוצה, לבשה את בגדי־שבתה ורחצה את ילדיה לכבוד האורח. אחר־כך ערכה סעודה לעת הערב

שנכרתה מעולם בין אומות העולם? בצרפת הוזרות מתחלפות תדיר ואין לדעת עתה, מי יעמוד בראש הממשלה הצרפתית בשעת מועצת־השלום. אבל, אם באמת עוד עמוד יעמוד קלימאנסו בראשה, אין לנו לחשוש לשנוי בהתיחסות ממשלת צרפת לשאיפתנו הלאומית בארץ־ישראל, כי מלבד שכל שיטתו המדינית של קלימאנסו היא ערובה להדבר, שמוע שמעתי דברים מפורשים מפיו ברוח זה.

הדבר היה בזמן מ ע ש ה ד ר י פ ו ס. בימים ההם שהה בארץ־ישראל אחד מחשובי השותפנים הצרפתים, הוא ד י ו ק ק ר ס י, חברם של זורס וגד ופישון, וידיד מקורב לקלימאנסו, וכל ימי שבתו בירושלים היה זה דיוק קרסי יוצא ונכנס בביתי, ובהיות שמעשה ד ר י י פ ו ס היה אז המאורע המדיני הגדול בעולם, היה שמו של לקלימאנסו, ובשיחתי אתו בחדרו, במערכת עתונו, דברתי וכשהלכתי לפאריז, נתן לי דיוק קרסי זה מכתב־מליצה לקלימאנסו, ובשיחתי אתו בחדרו במערכת עתונו, דברתי לו גם על תקותנו הלאומית בארץ־ישראל ואמרתי, כי לו נאה ולו יאה לעזור לנו בכחו הגדול. ויען לי קלימאנסו: דבר זה איננו מעניין אותי. מוכן ומזומן אני לריב ריב כל מי שנעשה לו עול, אם נוצרי או יהודי. אבל, התקוה הלאומית שלכם אינה נוגעת בנפשי. ואולם, א י ן א נ י מ ת נ ג ד ל ח פ צ כ ם ב א ר ץ־י ש ר א ל. קחו אותה לכם. אם אפשר הדבר. ל נ ו א י ן ש ו ם צ ו ר ך ב ה.

כך היתה דעתו של קלימאנסו, כשהיה עורך עתון בלבד, ואפשר שלקלימאנסו ראש הוזרה הצרפתית יש השקפה אחרת על שאלה זו. על כל פנים, לפי דעתו בזמן ההוא, אין לנו לחשוש ממנו להתנגדות לנו.

על־אדות התיחסותן של רוסיה והמדינות המאוחדות לשאלה זו אין צורך להרבות דברים. המעמד של תוהו ובוהו, השולט כעת ברוסיה, גורם, שאין לארץ זו יותר שום פעולה ממשית על מהלך המלחמה, וגם אם בינתים תתאשש אחת הסייעות, אם של המתונים או של הקיצוניים, אין לנו לחשוש מזה הצד להתנגדות לנו. אם קרנסקי וחבריו ישובו למשול ברוסיה, הרי הם כבר גלו דעתם, שעזור יעזרו לנו בענין ארץ־ישראל. ואפילו אם תפוש יתפסו הבולשביקים השלטון בידיהם, הנה אם אמנם לשום אהדה אין לנו לקוות מהם, אבל גם לירוא אין מהם, מפני שעל כל פנים לא הם יוכלו להכריע את הכף במועצת־השלום.

והמדינות המאוחדות, — הנה כל זמן שלא הכרזה מלחמה בין ארץ זו לתורקיה אין מקום לדבר על־אדות התיחסות ממשלת ארץ זו לשאיפתם בארץ־ישראל. אך כל מה שנתפרסם עד כה על־אדות הרוחות המנשבים מאחורי הקלעים המדיניים בוואשינגטון מעיד, כי מעבר מזה יש לנו על כל פנים לקוות לעזרה רוחנית ביד נדיבה.

ובכן, הדבר ברור איפוא:

אנגליה, שהיא עומדת ב ר א ש חבורת מעצמות ההסכמה, הכריזה ג ל ו י, באזני כל העולם, כי ארץ־ישראל צריכה לשוב לרשות ישראל, ומכל צד שהתבוננו להכרזה זו ראינו, כי דבר זה הוא צורך הכרחי גם לה, לקיום ממלכתה, וכי מכל המעצמות הגדולות של חבורה זו לא בלבד שאין לחשוש לשום התנגדות לזה, אלא שכבר באה הסכמתן על מעשה אנגליה.

היש עוד מקום לפקפקנים?

— אבל, עולה שוב קול פקפוק, מי יודע מה תהי אחרית מלחמה זו? מי יוכל לנבא, איזו משתי החבורות הנלחמות תנצח באחרונה? ובאין ודאות גמורה למי יהיה הנצחון האחרון, מה מקום לשמחה על דבר, שיצא מתוך אחת החבורות?

את ממשותה של טענה זו אבדוק בגליון הבא.

מצרפתית
לאמיל קמרטס.

מִשִּׁירֵי בֶּלְגְיָה הַחֲדָשִׁים

תרגום
הלל בבלי.

III

הָאִכָּר הַזָּקֵן.

...ועל יד דיקסמוד הראוני מרתף בית הרוס.
אכר זקן בו ישן ביום...

סָמוּךְ לְמַעַרְכוֹת הָאוֹיֵב
אִכָּר זָקֵן־גְּבוּרוֹת שָׁם יָשֵׁן,
לֹא עָזַב עֵדֶן אֶת שָׂדֵהוּ.

בַּלַּיְלָה, כְּצִפּוֹר בַּת־לַיִל,
יוֹמָם עֲבוֹד כִּי לֹא יוּכַל,
אָז יַעֲבֹד הָאִכָּר שָׂדֵהוּ
בְּאַהֲבַת־אֱמוּנִים וְסַבְלָנוּת,
בְּלֵב אַמִּיץ וּבְעַיִן מָה־חוֹלְמָה —
סָמוּךְ לְמַעַרְכוֹת הָאוֹיֵב.

בָּאֹפֶל הוּא חוֹפֵר וְחוֹפֵר,
חוֹרֵשׁ בְּלִי סוּס כִּי לֹא יוּכַל;
יָשֵׁן חוֹרְקָה וְנָטוּי הַשְׁכֵּם,
דַּל־בָּשָׂר, אַךְ בּוֹלְטוֹת עַצְמוֹתָיו,
וְחֻרְבַּת מְעוֹנוֹ הֶהָרוּס
לוֹ מִקְלָט וּמַחְסֶה...

בארץ־ישראל הוא אחד מהיותר גדולים במנהיגי הצבאות במלחמה הנוכחית, כמו שהעיד עליו זאת בר־סמך בעניני מלחמה (Military Expert, New York Times, Nov. 18). ויש לסמוך עליו, כי הוסיף יוסיף להנהיג את מעשי המלחמה במקום הזה באותן הזהירות וההריפות התכסיסיות ובאותו הכשרון שהצטיין בהם כל־כך עד כה.

והואיל והכבוש הולך, לפחות לעת־עתה, בדרך היותר רצוי, נוכל אנו להפנות את דעתנו שוב להמשא־ומתן בדבר ערכה המדיני של הצהרת אנגליה בענין ארץ־ישראל. י כ ו ל י ם אנו, ו צ ר י כ י ם אנו, ו ח י י ב י ם אנו לעשות זאת, להוסיף ולהפוך בשאלה זו עוד ועוד, יען השעה הגדולה הזאת בדברי־ימינו דורשת התלהבות הלבבות, כדי שנוכל לעמוד על מרום גבהה. אם לא יתלהבו הלבבות הפעם, סכנה עצומה מרחפת, כי גם שעה זו תחטף מלפנינו, כמו שהעיד הוא כבר פעמים אחדות במאות שנות גלותנו זו. ואם חלילה תחטף גם שעה זו, אז בודאי אבדה תקותנו. אנו צריכים עתה להתלהבות הלבבות, ואין ספק, כי עוד רבים בקרבנו עומדים בפני המאורע המדיני הגדול בקרירות מבהלת הדעת, בפקפקנות מחרדת הנפש.

נשוב־נא איפוא ונתבונן עוד להמאורע הגדול.

כבר הטעמתי ובארתי במאמרי הקודם, כי כל כדי של מעשה זה של ממשלת אנגליה הוא בזה, שלא למעננו אלא ל מ ע נ ה אנגליה צריכה, שתהיה ארץ־ישראל בידי היהודים. וזה הצורך בעצמו הוא גם תשובה נצחת על טענת אותם הפקפקנים שטוענים, שאפילו אם נניח, שאנגליה, כשהיא לעצמה, נוטה לתת לנו איזו זכות מדינית בארץ זו, יש לחשוש, אולי ראה תראה את עצמה מוכרחת להכריע את הכף נגדנו למען התרצות בראשונה להערבים תושבי הארץ ולפייס את העמים הקרובים והסמוכים לאויבים לה. והנה בהצהרתה הגלויה באזני כל העמים הוכיחה אנגליה, כי החשש בדבר הערבים הוא חשש־שוא. ועוד פעם, לא למעננו אלא למענה — כי ימי שלטונה של אנגליה במצרים הוא תנאי של חיים לממלכתה בהודו ובמדינות אפריקה, איננה יכולה להניח את ארץ־ישראל, שהיא השער למצרים, ברשות הערבים שבארץ־ישראל, שאין ספק בדבר, כי הם יעשו יד אחת עם הערבים הלאומיים במצרים, המבקשים להשתחרר מתחת אנגליה ולגרשה מארצם. למענה, למען קיום ממשלתה צריכה אנגליה, שארץ־ישראל תהיה ברשות צבור שלא תהיה לו שום נטיה ושום תועלת להתאחד עם הערבים שבמצרים. וצבור כזה הוא — הצבור היהודי. להערבים תושבי ארץ־ישראל לא יעשה שום חמס מ ד י נ י בזה, שארץ זו תנתן עתה ברשות היהודים, יען גם עד כה לא היו הם השליטים בארץ זו, אלא נכנעים תחת התורקים, שרדו בהם ביד אכזריה, שגזלו מהם כל ישותם הלאומית, ולא עוד, אלא שמיצצו את דמם ולשדם של העם כולו, יצאו אותם מהם, שנהיו גם הם „אפנדים" תורקים ובכח זה אכלו גם הם את שארם של עניי עמם. ובמעמד הכלכלי והאזרחי צבור יהודי מושל בארץ־ישראל יביא רק ברכה גם להערבים; עדים הן עשרות השנים האחרונות, שבכל מקום, שתקעו להם היהודים יתד בין הערבים, כל הכפרים הערבים שמסביב למושבות היהודים נתעשרו, והפלחים הערבים מסביב, בכל דין ודברים שהיה להם גם בינם לבין עצמם, ואפילו בינם ובין יהודי, בחרו ללכת לדין לפני ועד המושבה היהודית מללכת לבית־המשפט התורקי, מפני שהנסיון הראה להם, באיזה צדק ויושר הועד היהודי דן דינו של הפלח הערבי, אפילו כשבעל־דינו היה יהודי.

ומכר מרים אינו רק באמת הצד הקשר לאנגליה להכריע את הכף ה מ ד י נ י ת בארץ־ישראל לצדנו. אם־כן לא רק הרגשת אנגליה הפיאה הכבוד במעשה הגדול שעשתה להעם הערבי, בשחררה את ארץ ערב מתחת עולה של תורקיה. גם להעם הערבי אנגליה היא היא שהביאה לו הגאולה הלאומית המדינית, היא שנתנה את היכולת להשריף של מכה להתנער מעבדותו ולהכריז חירות ערב ולהקים ממלכה ערבית, ולהשיב להערבים את גדולתם ה ע ר ב י ת, ואת תפארתם ה ע ר ב י ת, כמו בימי ה ח ל י פ י ם ! מאות ומאות בשנים זה העם הערבי הגדול שיצר כל־כך תרבות גדולה ומפוארה ושמקרבו נולד נביא האשלאם, היה עבד־עבדים להתורקים, שלא נתנו כלום להאנושיות, ובכל פעם שהתלבה בלבם של הערבים במדינה מהמדינות התורקיות זיק של אהבת החירות ונסו לפרוק מעל צוארם את העול התורקי הקשה והמכוער, הכריעו התורקים באש ודם. והנה באה אנגליה ותקרא להם להערבים לחירות, ותעזור להם עזרה רוחנית וחמרית, והנה נתכוננה שוב ממלכה ערבית גדולה, רחבת־ידים, שיש בה מקום לכל הערבים. כל מי מהערבים, שנפשו השקה לחיות בארץ ע ר ב י ת, תחת ממשלה ע ר ב י ת, הרי הממלכה הערבית החדשה פתוחה לפניו, והיא קוראת בקול רבה בניה ישובו אליה, כי לכולם היא צריכה עתה בשביל הישוב החדש. כחות כולם נצרכים לה, למען תוכל להבנות ולהתרומם בחומר וברוח, אחרי מאות בשנים של שממה ושפלות תחת שלטון התורקי.

גם העם הערבי זכה לשחרורו רק בכחה של אנגליה, וגם הוא חייב הכרת־טובה לאנגליה. ומלך ערב, שאנגליה השיבה לו את כסאו של הנביא ואת כתרם המפואר של החליפים, הוא יודע, כי כסאו זה לא יוכל להתקיים אלא אם תנצח אנגליה במלחמה זו, והוא עוזר לאנגליה בשדה המלחמה וחיילותיו הגיעו עד מען, מזרחית־דרומית מארץ־ישראל. בעד המעשה הגדול, שעשתה אנגליה להעם הערבי ולאדמת־הקודש של הערבים, הסכים הסכם בודאי מלך ערב להפצה של אנגליה בענין ארץ־ישראל, ולא בלבד מפני הכרת־טובה ומפני ששום הפסד מדיני לא יעשה בזה להערבים, אלא גם מפני שכבר נבא נ ב י א ה א ש ל א ם בעצמו, שארץ־ישראל תשוב באחרית הימים לבני ישראל.

גם בהסכמת איטליה וצרפת למעשה אנגליה אי־אפשר יותר לפקפק. אמנם, בשתי אלה הארצות נעשו בינתים חלופים בממשלותיהן, אך אין מקום להשיש בשביל זה בשנוי דעת בענין ארץ־ישראל. באיטליה נשאר סוניני על משמרתו בזורת העניינים החיצוניים, ואין שום מקום לשום שנוי בעניני המדינות החיצוניים של איטליה. ובצרפת נפלה הממשלה שבראשה עמד פנליוה, שהוא קתולי אדוק ואינו נוטה אהדה יתירה ליהודים, ובמקומו קם קלימאנסו. התתקיים יורתו של קלימאנסו הרבה? הזכה יזכה קלימאנסו לחתום את ברית־השלום היותר גדולה,

החדש — בלשון חיה, שעמי תבל זקוקים לה, ומפני זה נצחו.

ומצוין הדבר, כי קודם שיצאה הממשלה האנגלית בגלוי־הדעת שלה, לסייע עד כמה שיש בכחה ליסודה של מדינה עברית בארץ־ישראל, יצא העתון הראשי שבאנגליה, ה„טיימס" הלונדוני — הענין הזה הובא גם ב„התורן" בשעתו — בתביעה להממשלה האנגלית, שתקדים להכריז על החזרת ארץ־ישראל לעם ישראל, כדי שלא יקדמנה אחר. ומבסס הוא את תביעתו זו לא על יסוד היושר ההיסטורי, כי־אם על יסוד הכשרתו של עם ישראל לעמוד ברשות עצמו, כפי שהראה זאת על־ידי התפתחותו של הישוב החדש בארץ־ישראל. העם היהודי, כך אומר ה„טיימס" הלונדוני, הוכיח לכל על־ידי הישוב החדש, כי מוכשר ומסוגל הוא לברוא חיים משלו, אם אך מוצא הוא תנאים רצויים במדה ידועה ליצירה עצמית. ומצוין עוד יותר הדבר, שהעתון הזה אינו נמנה כלל על אוהבינו, וכי בזמן האחרון השתמש, להפך, בכל הזדמנות לחפש מומים בנו ולהתנפל עלינו. יודעים אנו: אחרים יאמרו: והיא הנותנת! — דוקא מפני שאינו מתיחס אלינו בחבה יתירה, רוצה הוא להשתחרר מקרבתנו, ומפני זה רוצה הוא לסייע להתגשמותה של הציוניות. אמנם את הטפשות הזאת שמענו לא אחת ולא שתים. אלה שרוצים להשתחרר ממנו בוחרים להם דרכים אחרות ואמצעים אחרים, כדי למרר את חיינו, ולעולם לא יסכימו להחזיר לעם ישראל את כבודו ולתת לו את מקומו הראוי לו בתוך משפחת העמים. מתוך שנאה אנטישמית לא בא עוד אף אחד מבני אומות העולם להודאה באמתותו של הרעיון הציוני, אלא מתוך יחס שלילי, מתוך שנאה להשנאה האנטישמית עצמה — אחת היא, אם התודע אל הרגש הזה של השנאה האנטישמית בקרב החברה, או גם בעצמו נשא אותו בקרבו.

אנחנו לא נבוא בהשדים ולא נבקש כונות מסותרות ופניות במיכות בדבריהם ובקריאותיהם של אלה, היוצאים יהגן על שאיפת תחיתנו הלאומית בארץ־אבותינו. רוצים אנו להשלים עם עמי תבל ויודעים אנו, כי השלום האמתי בינינו ובין עמי תבל יכול לבוא רק על־ידי שחרורנו הלאומי בתור עם עומד ברשות עצמו. חלוצי הישוב החדש פלסו לפנינו את הנתיב וממנו לא נסור ימין ושמאל.

רק כעת מתחילים רבים להבין את ערכו של הישוב החדש בתור יוצר של תקופה הדשה ביחס העמים אלינו. וברי לנו, כי רק אחרי שתתגשם שאיפתנו הלאומית במלואה יבינו עוד יותר את גודל מעשיהם של חלוצינו הראשונים, גבורי האומה ומבטאי רצונה

הַמְּאוֹרָע הַמְּדִינִי הַגָּדוֹל

(מאמר ב).

מאת

אליעזר בן־יהודה.

True translation filed with the Postmaster at New York City on November 23, 1917, as required by the Act of Congress approved October 6, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

חיילותיה של אנגליה הולכים וכובשים את הארץ. בשני שבועות כבש אלנבי את כל השפלה, מבאר שבע ועד יפו, בשליש כל חוף הים של ארץ־ישראל, ולמן שפת הים ועד רגלי הרי יהודה מזרחה, וילכוד את כל המקומות החשובים מבחינת תכסיסי המלחמה, ובתוך הערים והכפרים אשר לכד נפלו בידיו גם המושבות שלנו ביהודה, למן רוחמה אצל באר שבע ועד ראשון לציון אצל יפו.

לבנו חרד לגורלם של אחינו בני המושבות. בפחד ורעדה אנו שואלים, מה הגיע להם? אם הניחום התורקים במושבותיהם, הנה כבר יצאו מאפלה לאור גדול, אך אם חלילה סחבום התורקים אתם בנסיגתם לאחור מפני חיילות האנגלים, בודאי גורלם עוד יותר איום ונורא ממה שהיה עד כה.

ואולם, מתוך ענויי הנפש, שדאגה זו מביאה לנו, עלינו להתחזק ולהסיח הדעת ממעמדם של אחינו אלה, כיון שאין אנו יכולים לעזור להם בכלום, ולהתבונן למהלך הדברים שם רק מבחינת הנקודה האחת — הגאולה הלאומית המדינית של עם ישראל.

ומנקודה זו, מעשה הכבוש של אלנבי עד כה הוא בודאי מעשה גדול. אין אנו יודעים סודות תכסיסי המלחמה של הגרמנים בפנה זו, וכמו שכבר אמרתי במאמרי הקודם, אפשר, כי נסיגת התורקים אינה אלא נסיגה תכסיסית, כדי להתבצר במקום יותר מסוגל לעמוד בפני האויב, ואף להכותו. ואפשר, שגם במלחמה זו, כמו במלחמות בימים הקדומים, המערכה הגדולה והאמתית, המכרעת, תערך בעמק יזרעאל, ושם אולי יוטל הגורל ותוכרע הכף. לפי השמועות, שהגיעו להאנגלים, התורקים אומרים להתבצר מעבר לנהר העוג'ה צפונה. נחל העוג'ה, הוא מי הירקון לפנים, הוא אחד מהנחלים הגדולים בשפלה, הוא מתפתל ומתעכן כנחש (על כן יקראו לו הערבים עוג'ה), במקומות הרבה הוא עמוק, ובימות הגשמים, כשמימיו עולים על כל גדותיו, הוא נהר שוטף, רחב ועז, ויוכל לחסום הדרך בפני האנגלים זמן רב, ולא תמוה הוא, שבחרו התורקים במקום הזה להתבצר בו. על כל פנים, אם אמת בפי שמועה זו, יש ללמוד ממנה דבר אחד, והוא, שאין בדעת התורקים להלחם עם האנגלים בפני יפו, ואפשר, שבשעה שיקראו הקוראים השורות האלה כבר יצאו התורקים מעיר־חוף זו וכבר תפשוה האנגלים. מה יעשה אלנבי עתה? הנסה ינסה להעביר את חילו מעבר להעוג'ה, כדי לבקוע עוד יותר צפונה, או הסתפק יסתפק לעת עתה בתפיסת יפו ויסב פניו מזרחה לעומת ירושלים, או הבא יביא חיל דרך הים ויעלהו מצפון למצב התורקים מעבר להעוג'ה? מי בא בסודו של אלנבי ויגיד לנו זאת? אך ידוע ידענו, שמפקד הצבאות של אנגליה

VOL. IV NEW YORK, NOVEMBER 23, 1917 No. 36

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית | ניו־יורק, ח' כסלו, תרע"ח | גליון שלשים וששה

True translation filed with the Postmaster at New York City on November 23, 1917, as required by the Act of Congress approved October 6, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

חלוצינו.

כל מי שקרא את ההרצאות הישונות של קונסולי הממשלות השונות בדבר ישובנו החדש בארץ־ישראל יודע, עד כמה התחילו הממשלות להתעניין בו, ביחוד בזמן האחרון שלפני המלחמה, ולהתיחס אליו כאל גורם חשוב בעל תוצאות מרובות להתפתחותו העתידה של המזרח הקרוב. באחדות מן ההרצאות האלה אנו מוצאים יחס חיובי, כמעט של חבה מסותרת, להתקדמותו של הישוב, ובאחדות מהן — יחס שלילי, כמעט של „הבה נתחכמה". אבל יש צד שוה לכולן: כולן מפזרות תהלות ותשבחות לחלוצי הישוב וכולן מרימות על נס את כ ש ר ו נ ם ה מ צ ו י ן להפוך מדבר־שממה לארץ נושבת ולהסתגל בזמן כל־כך קצר להסביבה החדשה, להתאקלם ולהתמזג עם תנאי החיים החדשים, השונים כל־כך מתנאי החיים של המקומות, שבאו משם. אחד מהקונסולים, ודוקא מאלה, שבשום אופן אי־אפשר לחשוד אותם בנטיה כלפי בוני הישוב החדש, אומר בהרצאתו, בבואו לסכם את תוצאותיו של הישוב, כי אפילו ממשלה אדירה כממשלתו הוא, לוא רצתה ליסד ישוב חדש כזה, היתה צריכה להוציא כסף פי־שנים, עובדים פי־שנים וזמן פי־שלשה מכפי שהוצא על הישוב החדש היהודי בארץ־ישראל, כדי להביא אותו לזו המדרגה, שהישוב החדש היהודי הגיע אליה. ואת מסקנתו זו הוא מאמת באותות ובמופתים ובמספרים מדויקים, לקוחים מן המציאות.

אנחנו, אלה שהבינו את הכח הדוחף של ישובנו ואת סוד התרקמותו והתפתחותו, לא התפלאנו על המחזה הזה, שהיה בעיני הזרים מעין חידה סתומה. אנחנו ראינו בהישוב החדש מ ר א ש י ת צ מ י ח ת ו את בטוי ר צ ו נ ו ה ל א ו מ י ש ל ע ם ש ל ם, ואפילו בשעה שהיה רך ורופף ומוכן לפורעניות מכל עבר, לא אברה ממנו תקותנו, כי סוף־סוף ינצח את כל המכשולים והמעצורים שעל דרכו ובעצמו יפנה לפניו דרך ויצא לרוחה. אנחנו ידענו, שאוהזי האתים והמזמרות בידם הם גם נושאי תחית עמם בלבם, וידענו, כי חיל כזה מוכן הוא להראות נפלאות, כי חיל כזה לא יסוג אחור מפני צר ומעיק, ולמרות כל התחתחתים יתקרב בתמידות אל המטרה שהוא שואף אליה. ותקותנו לא רמתנו, או יותר נכון — האמון שנתנו בהישוב החדש ובנושאיו לא רמה אותנו, מפני שהאמון שלנו וגבורתם של בוני הישוב — ממקור אחד הם יוצאים שניהם, ממקור שאיפת עם שלם לתחיה לאומית, שמימיו לא יכזבו לעולם. אמנם, מלבד האמון שנתנו בהישוב החדש, שמנו בו גם את בטחוננו. בטחנו בו, שמלבד השפעתו הפנימית עלינו ועל עצמנו, לעודד אותנו ולחזק בנו את שאיפת התחיה, יפקח גם את עיני העמים ויעקור מהכרתם את ההשקפה המקובלת, שעמנו אבד כבר את כח־היצירה העממי שלו, כלומר, אבד את ד ר כ ו בחיים, את ד ר ך ה ח י י ם המיוחד לכל עם, וכי בשביל זה בוחר הוא את הפיזור בין העמים, יען כי חסר לו הכשרון לברוא לו חיים משלו. ומפני שיודעים אנו, כי ההשקפה הזאת חותרת חתירה עמוקה תחת זכות קיומנו הלאומי, כי היא היא הסבה הראשית, המהרסת את היחס האנושי שבינינו ובין עמי תבל ומשמשת מקור פרנסה וכלכלה להרגש האנטישמי, שאף עם אחד לא נקה ממנו, לכן הערכנו עוד יותר את חשיבותו של הישוב החדש, כי ראינו בו את ה א מ צ ע י ה י ח י ד י לבטל על־ידיו את ההשקפה המקובלת ולהראות לכל עמי תבל את טעותם. הננו אומרים: האמצעי היחידי — מפני שאי־אפשר להלחם נגד השקפות מקובלות רק במאמרים חריפים ובראיות לקוחות מאוצרו של העבר, כשם שנוהגים [illegible] „מליצי־היושר" שלנו, האפולוגיטים המושבעים. לשון המעשים והעובדות החיות היא המכריעה והיא המכניעה. ובלשון זו השתמשו החלוצים של הישוב

אל הקוראים והסוכנים.

יזכרו־נא קוראינו וסוכנינו לעריהם, כי „התורן“, המגיע לידם בכל שבוע ומקשרם עם שפת עמנו וספרותו, עיקר קיומו תלוי בכסף החתימה, וכל המרבה את חותמיו ופורע את כסף החתימה בזמנו, מקיים את „התורן“ ונעשה שותף לחבורה, העמלה ביצירת במה עברית הגונה באמריקה.

החותמים, שלא סלקו עדיין את דמי החתימה, יתנו את לבם לזה ולא יוסיפו לדחות את זמן הפרעון. בזה יקילו מעלינו את העבודה הקשה ולא יביאונו לידי הוצאות מרובות על תוי הפוסטה וצרכי הדפוס, העולים בימים אלה ביוקר.

הנחה לחותמי „התורן“ החדשים.

במערכת „התורן“ נמצא למכיר מספר מצומצם של כרכי „התורן“ שנה ג', מכורכים הדר (גליונות 1—50).

מחיר הכרך $3.50 עם המשלוח. לחותמי „התורן“ החדשים רק $2.50 עם המשלוח.

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV NEW YORK, NOVEMBER 23, 1917 No. 36 (86)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST., NEW YORK
Telephone, Orchard 5862.

מחיר „התורן":
לשנה — $3.00 לחצי שנה — $1.50
בחוץ לארץ ובקנדה:
לשנה — $3.50 לחצי שנה — $1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., N. Y.

SUBSCRIPTION RATES:
One year—$3.00 Six months—$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year—$3.50 Six Months—$1.75
Single copy 7 cents.
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, August the 11th, 1913.

ה„בונד" וותר מאותם הנימוקים על דרישתו להסיר מעל הפרק את שאלת היהודים בשאר הארצות, והסעיף הרביעי בתור פשרה נתקבל פה אחד. אחרי קבלת הסעיף הזה מסרו באי־כחם של הציוניים והבונדאים את המודעות האלה. מר גרינבוים בשם הציוניים מודיע, כי אף־על־פי שהציוניים יכולים היו לעמוד בכל תוקף על דעתם ולנצח, מפני שהרוב של הצירים עמד לימינם, בכל־זאת וותרו למען האחדות והשלום, בהיותם בטוחים, כי בשעת הבחירות ובכנסיה הכללית יעלה בידם להעמיד את שאלת ארץ־ישראל בכל היקפה הראוי. ההסכמה הכללית הזאת יש לה ערך היסטורי. זוהי הפעם הראשונה ליהודי רוסיה לעבוד ביחד לשם מטרה לאומית משותפת. מר ראפס, בא־כח ה„בונד", רואה בהחלטה הזאת רעה, ובכל־זאת הרי היא רעה מוכרחת, שאין להמלט ממנה בתוקף התנאים הקבועים לקיום החיים היהודים ברוסיה. באי־כחן של שאר המפלגות הביעו בנאומיהם את שמחתם על קבלת ההחלטה המפשרת הזאת.

בין השאלות האחרות, שתפסו מקום חשוב בועידה, היו שאלת הבחירות ושאלת הכספים.

בשם הקומיסיה לבחירות מציע מר לוזינסקי את ההצעות האלה: מספר הצירים לכנסיה יוגבל מן 450 עד 500. ובהיות שמספר התושבים היהודים ברוסיה הוא כעת לערך ארבעה מיליונים וחמש מאות אלף, יהיה כל ציר בא־כחם של עשרת אלפים בוחרים. הנחה תעשה לאנשי־הצבא היהודים, הנמצאים בשדה־הקרב. להם אפשר יהיה לשלוח בא־כח אחד מכל קורפוס — כלומר מאלף וחמש מאות בוחרים (המספר הממוצע של היהודים בכל קורפוס). הזכות לבחור ולהבחר היא לכל יהודי מבן עשרים שנה ומעלה. הבחירות תהיינה פרופור־ציונאליות ותמשכנה שלשה ימים.

הבונדאי ראפס מציע, כי אחד משלשת ימי הבחירות האלה יהיה יום השבת, שהוא יום חופש ומנוחה, והפועל היהודי יוכל להשתתף בו מתוך הרחבת־הדעת. הצעה זו גררה אחריה וכוחים סוערים ונדחתה ברוב גדול של דעות.

הציר בראסלאווסקי מוצא, שלא מן היושר יהיה לשלול את זכות הבחירה מהגרים, שומרי־השבת („סובוטניקים"). הסופר ש. אנ—סקי תומך בהצעה זו. לפי דבריו, מגיע מספר ה„סובוט־ניקים" האלה ברוסיה לחצי מיליון ומעלה, והרבה סבלו על קדוש דתם. מר ראפס מודיע, כי אין לפניו לא גרים ולא משומדים. הסימן היהודי היחידי הוא: השייכות אל הלאום היהודי. הודעה זו מקימה רעש ושאון בין הנאספים, והרבה מוחים כנגדה.

סוף־דבר היה, כי כל ההצעות האלה נמסרו להועד המארגן לעיין בהן ולעשות בהן כרצונו.

מר צרניחוב מציע בשם הועד הפינאנסי את התקציב, המגיע לחצי מיליון רובל. מהם להוצאות הלשכה — שלשים אלף רובל, סדרנים — שלשים אלף רובל, חוזרים, קולות־קריאה וביליטינים ועוד — עשרים וארבעה אלף רובל, הוצאות הטלגראף והפוסטה — שנים עשר אלף רובל, משכורת להצירים — רבע מיליון רובל, הוצאת עתון רשמי בימי הכנסיה — חמשה עשר אלף רובל, שונות — חמשה עשר אלף רובל. מקורות ההכנסה הם: פטרוגראד ומוסקבה משתתפות בתרומות של שבעים וחמשה אלף רובל כל אחת, קיוב וחארקוב — ארבעים אלף רובל כל אחת, אודיסה, ייקטרינוסלאוו ובאקו — עשרים אלף רובל כל אחת. סיביריה — חמשה עשר אלף רובל, פובולוזיש — עשרת אלפים רובל, מינסק — עשרת אלפים רובל, ומשאר הערים — מאה אלף רובל. גם התקציב נמסר לעיון לידי הועד המארגן שיבחר.

את זמנה ומקומה של הכנסיה לא קבעה הועידה בדיוק, אלא בכלל. מקומה — הוא אחד המרכזים הפוליטיים של רוסיה — פטרוגראד או מוסקבה, וזמנה — שבועים אחרי הקרא הכנסיה המכוננת של מדינת רוסיה.

לועד המארגן נבחרו: תשעה ציוניים, שלשה „פועלי־ציון", ארבעה באי־כחם של הסוציאליסטים המאוחדים, שלשה — של „המפלגה העממית", חמשה בונדאים, ארבעה אורתודוכסים, שני באי־כח של הקבוצות העממיות (שנים מ„הקבוצה הדימוקראטית" ושנים מ„הקבוצה העממית" מיסודו של דובנוב). מלבד זה נבחרו בתור חברים בלתי־מפלגתיים: גרוזנברג, ברוידא, קריינין, ש. אנ—סקי והדיפוטאט פרידמאן.

* * *

חדשות ספרותיות.

בקרוב יתחיל לצאת על־ידי הועד האודיסאי של „חובבי ציון" ירחון רוסי בשם „פלשתינא", המוקדש כולו לעניני הקולוניזאציה בארץ־ישראל. לעורכו נמנה האגרונום א. זוסמאן. הירחון יכיל את הפרקים הקבועים האלה: א) מאמרים, המוקדשים לעבודת הקולוניזאציה וענפיה השונים, ב) עבודת האדמה והמשק הכפרי בארץ־ישראל, ג) עניני החנוך החקלאי והפרופיסיונאלי, ד) כרוניקה ממאורעות החיים בארץ־ישראל והארצות הסמוכות לה, ה) שאלות ותשובות, ו) ביבליוגראפיה.

* * *

מחיי האגודות.

— באספה האחרונה של הסתדרות „אחיעבר" נבחרו הפקידים האלה לזמן הבא: י. ז. פריישברג — נשיא, צבי שארפשטיין — סגן, ש. ערדברג — סופר האגודה, א. פרסקי — מזכיר הכספים, ד. פרסקי — מפקח על הסדרים, א. אורלאנס — גזבר, ד. שיינמארק — מזכיר הפרוטוקולים; מ. סלבקין וי. ליפמאן — חברי הועד הפועל.

במוצאי־שבת, י"ז לנובמבר, תערוך הסתדרות „אחיעבר" נשף־מלואים באולם הכנסת־אורחים, 229 איסט־ברודוויי. פרופ. נחום סלושץ ינאם על אברהם מאפו וגרץ, ומר אב. גולדברג ירצה על „התנועה העברית באמריקה".

— אגודת „עבריה", בראונזוויל, תתאסף ביום א', 18 נובמבר, במרכז הציונים, 296 רחוב סקמאן. מר שלמה גולדנברג ירצה על „התנועה העברית ברוסיה". אורחים רצויים.

— אגודת „התחיה", ברונזוויל, תתאסף ביום הראשון, 18 נובמבר, בשעה הששית בערב, במרכז הציוניים, 296 רחוב סקמאן. על הפרק ענינים מעשיים. החברים מחויבים לבוא.

— אגודת „ד"ר הרצל ציון" תתאסף ביום הראשון, 18 נובמבר, בשעה השמינית בערב, בחדר 30 של ה„עדיוקיישאנאל אלייאנס". החברים מחויבים לבוא.

אגודת „מסדה" תתאסף ביום א', 18 נובמבר, באולם בית־הספר „זרובבל", 22 מערב רחוב 114. מר אב. גולדברג ירצה על „התנועה העברית באמריקה". מביני עברית מתבקשים לבוא.

נדפס בבית־הדפוס העברי־הלאומי, 431 רחוב גרנד, ניו־יורק.

כמו שעובדו במועצה הפטרוגראדית, ואלה הם: א) להגדיר את יסודות השלטון העצמי־הלאומי של היהודים ברוסיה ותחומיו. ב) להגדיר את הצורות השונות של זכיות המעוט הלאומי היהודי והערובות הדרושות להבטחתו. ג) לקבוע את הצורות המתאימות בשעת־מעבר זו לחייהם הצבוריים והמאורגנים של יהודי רוסיה. ד) המועצה רואה גם־כן נחיצות להעמיד על הפרק בכנסיה הכללית של יהודי רוסיה את הבטחת זכיותיהם של היהודים גם בשאר הארצות (פולאניה, ארץ־ישראל, רומיניה ועוד).

הראשון להתוכח על הסעיפים האלה הוא בא־כחו של ה„בונד", ראפס. מבאר הוא בפרטות את התיחסות ה„בונד" לדרישותיהם הלאומיות של יהודי רוסיה. ה„בונד" הוא נגד שלטון עצמי רחב של היהודים, שיקיף גם מקצועות של עזרה כלכלית, שמירת בריאותם של התושבים וכיוצא במקצועות אלו. בנסיון מעין זה רואה ה„בונד" שאיפה לנהל פוליטיקה לאומית — דבר, שהוא מתנגד אליו בכל תוקף. האבטונומיה היהודית צריכה לעמוד רק על בסיס הקולטורה, ובשום אופן אינה צריכה להרחבת גבוליה מחוץ למקצוע הזה. אלה האוטופיסטים, המרבים לדרוש, הרי אינם אלא בבחינת „קונטר־ריבולוציונרים".

העסקן הציוני יצחק גרינבוים דורש, שהועידה לא תקבע מסגרת צרה לתכנית. היא צריכה לטפל רק בראשי הפרקים של התכנית, ואת הפרטים תשאיר לכנסיה עצמה להחליט עליהם. מוחה הוא נגד הנואם שקדמהו על תתו את היהודים הלאומיים לקונטר־ריבולוציונרים, בשעה שבאמת שמאליים הם היהודים האלה בהשקפתם המדינית אפילו מהקאדטי"ם. כל ההאשמות מעין זו מצד ה„בונד" הן רק אמצעים דימאגוגיים. כפי הנראה, אמר הנואם, מתכוון ה„בונד" לשים קץ לכל החיים היהודיים. רוצה הוא בחורבנם של כל המוסדות וההסתדריות, שליסודם גרמו החיים המיוחדים של ההמונים היהודים. רוצה הוא להגביל את היקפו של השלטון היהודי העצמי רק לעניני הולטורה בלבד — הגבלה, שבעיקרה היא גם נגד האינטרסים של ה„בונד", העומד על בסיס מלחמת המעמדות והשואף להעביר את השלטון לידי הפרוליטאריון. אולם לזה הלא צריך שיהיה קודם כל איזה מקום לשלטון, כדי לתפשו אחר־כך. החיים צריכים לתכלית זאת להיות מגוונים ומרובי־הצדדים במלוא משמעותן של המלים האלה. ה„בונד" — כל ישעו וחפצו הוא להשמיד כל דבר יהודי ספיציפי. אולם מחשבתו זו לא תקום. הכנסיה הכללית תדע להעריך את האינטרסים הממשיים של יהודי רוסיה ותחוה את דעתה נגד הגבלת האבטונומיה היהודית למקצוע אחד בלבד.

נגד ה„בונד" דברו גם בא־כח הקבוצה הסוציאליסטית המאוחדה אנין, הציוני ברגר, הרב הלמאן ועוד. מר אנין מדבר בעד אבטונומיה פרסונאלית־לאומית. בשאיפת ה„בונד" להעמיד את האבטונומיה הלאומית על יסוד התרבות בלבד רואה הנואם נקודות־מגע בינֵיהם ובין הרבנים הריפורמיים, שאלה האחרונים משתדלים לכל עת מצוא להוכיח להעולם, כי היהודים אינם עם, אלא כתה דתית בלבד. מר ברגר מתפלא על ה„בונד": מנין לו כל הבטחון הזה, שבעניני תרבות יש למצוא בסיס משותף בשבילו עם שאר המפלגות? בכלל, אם ה„בונד" חושב את עצמו למפלגה לאומית, הרי מחויב הוא להודיע גלוי, שמשתעבד הוא לרצון העם היהודי ולבא־כחו העליון, הכנסיה הכללית, בלא שום תנאים. מדבר רתת נגד ה„בונד" הרב הלמאן. אסונו של ה„בונד", אומר הנואם, שמונה הוא את ההיסטוריה היהודית רק מיום הוסדו הוא — עשרים השנים האחרונות, כאילו קודם לכן לא היתה שום היסטוריה לעם ישראל. טעות גדולה טועים אלה החושבים, שאבטונומיה נקנית על־ידי זכיות בלבד. אבטונומיה יהודית היתה מתקיימת בצורה זו או אחרת גם קודם מתן הזכיות.

אחרי הערות קצרות מצד הבונדאים אבראמוביץ וליפץ, כי ה„בונד" לא נתכוון לאיים באולטימאטום, מתקבל הסעיף הראשון בלא שום שנויים. כן נתקבלו במלואם גם שני הסעיפים האחרים.

מרכז־הכובד של הוכוחים העבר לסעיף הרביעי (המדבר על זכיות היהודים בשאר ארצות). מפני שסעיף זה היה סלע־המחלוקת בועידה הזאת למפלגות השונות, רב היה קהל המתענינים בוכוחים, שמלאו את האולם הגדול עד אפס מקום. גם בסעיף זה הראשון למתוכחים היה בונדאי — א. ליטוואק. גורל היהודים בשאר הארצות, לפי דברי המתוכח, נוגע גם־כן ללב ה„בונד". אולם אינו רואה, שאיזו החלטות, המתקבלות בכנסיה, יועילו להקל את המצב. אם הקונגרס הברליני בשנת 1878 לא הועיל, מה תועיל בהחלטותיה הכנסיה של יהודי רוסיה? אמנם תולים הרבה תקוות בקונגרס־השלום. אולם כדי למצוא שם אזנים קשובות, יש צורך בדיפלומאטים באי־כחם של היהודים; אבל בקונגרס יתנו מקום רק לבאי־כחם של עמים מאורגנים, והעם היהודי מפוזר ומפורד הוא בכל קצוי תבל. ומה שנוגע לפלשתינה, אין לטפל בה יותר מבשאר ארצות. הכנסיה אינה צריכה בכלל לטפל בשאלות ציוניות. לזה יש קונגרס ציוני מיוחד.

הציר ריבוצקי, בשם מפלגתו „פועלי־ציון", מציע את ההצעות האלה: א) להבטיח את זכיותינו הלאומיות השלמות בכל הארצות. ב) להבטיח את זכיותינו להתישב ולהתנחל בארץ־ישראל באופן חפשי. הנואם מתפלא על ה„בונד", שעל דגלו חרות „אגודת הפועלים בליטה, פולאניה ורוסיה", על שהוא מוחה מתכנית עבודתו לגמרן את שתי הנפות הראשונות.

הצירים אנין וסוקולובסקי (באי־כחה של המפלגה הסוציאליסטית המאוחדת) מדברים בעד הכללת ארץ־ישראל בסעיף הרביעי. הראשון טעמו ונמוקו הם: אם הכנסיה תטפל בארץ־ישראל, אז תוצא „ציון" מידיהם של הציוניים ולא תהיה להם עליה מעין מונופולין. זהו, לפי דעתו, האמצעי היותר טוב להלחם נגדם. בין כך ובין כך, בהיות היהודים בארץ־ישראל המועט, לא ישיגו שם זכיות מיוחדות, ביחוד לעת כזאת, בשעה שהסיסמה „בלא כבושים ובלא קנסות" יוצאת מפי הדימוקראטיה העולמית.

אחריהם מדברים הציוניים משה קליינמאן ויצחק גרינבוים. הראשון רואה את שאיפת ה„בונד" להושיע את יהודי שאר הארצות על־ידי הסוציאליסטים המקומיים את שיטת ה„שתדלנות" הישנה בשנוי צורה קצת. כל יהודי, שלא הוכה בעורון של מלחמת מעמדות, מרגיש קרבת דם וגזע גם לאחיו בשאר הארצות. היהדות הרומינית עיניה תלויות אלינו, שנקום ונושיעה. רצונכם להציל את ציון מידי הציוניים? בבקשה! הציוניות אינה מונופולין לציוניים בלבד; תנועה עממית היא, ומי שרוצה בא ומשתתף בה. אומרים אתם, שהציוניות היא הזיה ומקסם־שוא. אם כן, תנו את האפשרות להעם להביע את דעתו, אם חושב הוא באמת את ארץ־ישראל למקסם־שוא. הנואם השני אומר: כל אומה ולשון מביעה עכשיו את התיחסותה למלחמה ומנסחת את תביעותיה הלאומיות. אנחנו איננו רשאים לשתוק ברגע היסטורי זה ולהעטות עלינו חרפת־עולם וכלימת־נצח. אם גם הכנסיה תחוה את דעתה נגד הציוניות, מובן, שאנו מאמונתנו הציונית לא נסור גם אז. זו תהיה אולי מכה נוראה בשבילנו. אולם בכל זאת נכונים אנו להעמיד את השאלה למנין! מסופקים אנחנו בתוצאותיה, ובכל־זאת נכונים אנו להלחם מלחמת צדק ויושר זו. שאיפתנו היא ליצור לאום יהודי מדיני. לתכלית זאת זקוקים אנו למטרה מדינית משותפת. קודם לכן אחדה אותנו המלחמה לשם שווי־זכיות. כעת הננו אורחים חפשיים - האם באמת אין לנו מטרה ממשית ומשותפת לאחד אותנו? למען בצרוננו הלאומי ולמען ארץ־ישראל לא נחשה!

באי־כחם של האורתודוכסים, הרבנים ד"ר מ. א. אייזינשטאדט, גוראק והלמאן, יצאו גם הם לדרוש, כי לשאלת ארץ־ישראל יקבע סעיף מיוחד בפרוגראמה.

אחרי מועצה ארוכה בין האורתודוכסים והציוניים החלט, למען האחדות והשלום, לוותר על הדרישה הזאת ולקבל את הסעיף הרביעי (הכולל גם את ארץ־ישראל), כמו שהוצע על־ידי הועד המארגן. גם

עבודתם המדינית של המנהיגים, אף־על־פי שמרכזה הוא בבירת אנגליה, לא הצטמצמה בגבולות הארץ ההיא בלבד. גם בשאר הארצות עמדו הציונים בעלי ההשפעה על המשמר והיו ערים לקראת כל מאורע וזעזוע בחיים המדיניים של העמים וארצותיהם, ולא הניחו מתוך ידם כל הזדמנות רצויה ביחס עם המאורעות, שלא השתמשו בה לטובת הציוניות. באנגליה עשה את העבודה הזאת ועד מדיני מיוחד, שחבריו הם הד"ר חיים וייצמאן, נחום סוקולוב, לורד רוטשילד, יוסף קובן, ד"ר משה גאסטר וליאו סיימון. על ידם היה עוזר בעצותיו ובתמיכתו המוסרית גם א ח ד ה ע ם. בהשתתפות ובהסכמה אחת עמהם עבדו גם ציוני רוסיה, שמנהיגם, הד"ר יחיאל צלינוב, שוהה כעת לרגלי העניין הזה בלונדון. גם הועד המדיני של ציוני אמריקה, שחבריו הם לואיס ד. בראנדייס, ד"ר סטיפן וייז, ד"ר ה. פרידנ־וואלד, א. ז. לוין־אפשטיין וי. די־האז, היה מכוון את פעולותיו המדיניות בהרמוניה שלמה ובהסכם משותף עם הועדים המדיניים בשאר הארצות. הרבה עזרו על־יד הועד הזה בפעולותיהם המועילות ורבות־התוצאות חבר הועד הפועל הציוני המצומצם, ד"ר שמריה לוין, ונשיא הפדראציה הציונית הקנדית, קלארנס י. די־סולה.

העומדים בראש הממשלה הבריטית הנוכחית רובם ככולם ידועים בתור נוטי רצון והוגי חבה עמוקה להרעיון הציוני. ראש המיניס־טריון, דוד לויד־ניאורג, השתתף השתתפות אקטיבית בעבוד התכנית להתישבות היהודים באוגאנדה בשעתה. הלורד מילנר היה ידוע בהתיחסותו הטובה להרעיון הציוני בהיותו עוד נציב אנגלי באפריקה הדרומית. ארתור באלפור הביע עוד לפני זמן רב בגלוי את דעתו לטובת הציוניות. כך היא גם דעתם של שאר חברי הקאבינט הבריטי הנוכחי, מלבד זו של אחד, שעמד כצר לשאיפותיהם הלאומיות של היהודים ועשה יד אחת עם שאר מתנגדי הציוניות מבין ה„נוטאבלים" היהודים באנגליה, אשר יצאו בשעתם במחאה נמרצה נגד הציוניות. אולם הציוניים התגברו על כל המכשולים. התנגדותם הגלויה של איזו „נוטאבלים" יהודים מתבוללים הועילה עוד במדה ידועה להציוניות. הכרוזים וקולות־הקריאה שלהם נגד הציוניות, בעת שחיל אנגליה התחיל לחרש את פעולותיו על שדה־המערכה בארץ־ישראל, הניעו את הממשלה הבריטית לקרוא לבאי־כחם של הציוניים ולשמוע מה בפיהם. המנהיגים הציוניים מצאו אזנים קשובות לדרישותיהם, ומשאלתם ניתנה להם. ובאותה שעה מצאה לה הממשלה האנגלית הזדמנות מוכשרה לבאר על־ידי הדקלאראציה הזאת את נמוקיה במלחמתה ההוה על אדמת ארץ־ישראל.

* * *

פרסום הדקלאראציה הזאת עשה רושם עמוק ונמרץ בעולם היהודי. הלבבות מלאים גיל ושמחה. הכל רואים בה את המאורע היותר חשוב, שאירע לעם ישראל במשך אלפים שנות גלותו. העתונים היהודים באמריקה מקדישים להמאורע הזה את רוב מאמריהם בימים האחרונים. גם אחדים מהעתונים האנגלים החשובים דנים על המאורע הזה בכובד־ראש ומיחסים אותו לאחד ממאורעות־העולם הגדולים. הציוניים האמריקאים אומרים לערוך בקרוב שורה שלמה של דימונ־סטראציות גדולות בכל רחבי הארץ ולהביא בזה לידי גלוי את רצונם של היהודים באמריקה בדבר יסוד מקלט־בית יהודי בארץ־ישראל. הנסיון הראשון בנדון זה כבר נעשה. כמעט בכל בתי־הכנסיות ברחבי אמריקה נקראה בשבת שעברה לפני הקהל הדקלאראציה הבריטית, וכל הרבנים והמטיפים הקדישו את נאומיהם באותו יום למאורע זה.

גדולה היא השמחה ביחוד באנגליה. כמעט כל ההסתדרויות היהודיות השונות, החל מבתי־הכנסיות וכלה ב„טרייד־יוניונים" של הפועלים, משתתפות בשמחה לאומית זו. כולן קוראות לאספות ולדימונסטראציות להביע על־ידיהן את רגשות־תודתו של העם היהודי לאנגליה על גודל־לבה ורוחב־דעתה בהתיחסותה לפתרון שאלתנו הלאומית. באלה הימים תערך בלונדון אספה פומבית באחד האולמים היותר גדולים בעיר ההיא. בשבת שעברה נערכו בבתי־הכנסיות השונים באנגליה תפלה מיוחדה לכבוד המאורע. בכולם נקראה הדק־לאראציה לפני הקהל ונשמעו נאומים על־דבר חשיבותה וגודל ערכה. באחדים מבתי־הכנסיות בלונדון קרא את הדקלאראציה הד"ר יחיאל צלינוב.

העתונים היהודיים והעתונים הכלליים באנגליה הדפיסו לכבוד המאורע מאמרים נלהבים. ה„דזשואיש כרוניקל" הלונדוני משמיע את הדברים האלה: „צעד זה גרם לקפיצת־דרך ממש בפתרון השאלה היהודית. הענן הכבד, ששכן עליה מאות בשנים, עולה ומתנדף: סימנים גלויים נראים כעת מבעדו לעין כל רואה, כי היהודי, עשוק־המשפט ומשולל־הזכיות במשך אלפים שנה, עתיד לבוא סוף־סוף על שכרו וחלקו בעמים. סוף־סוף ינתנו לו האמצעים וההזדמנות להיות ללאום שלם ומוצק במקום היותו עד עכשיו בליל־לאומים; ותחת היותו נודד מעיר לעיר וממדינה למדינה, ימצא לו כעת מקלט־בית בארצו ההיסטורית. היום האחרון של הגלות לא ירחק חוק". העתון הרשמי־למחצה „דיילי כרוניקל" כותב, כי אחרי כרוזו ההיסטורי של כורש מלך פרס הרי דיקלאראציה זו היא התעודה היותר חשובה בדברי ימי היהודים. דיקלאראציה זו של הממשלה הבריטית עתידה לברוא תקופה חדשה בדברי ימי האנושיות. מצעד זה נשקפה ברכה מרובה לא להיהודים בלבד, אלא גם לאנגליה ולכל העולם כולו. שיבת ציון היא אחד הגורמים היותר חשובים למנוע מלחמות בעתיד. להלינה של אגודת העמים יתוסף עוד חבר חדש, חבר זקן ובעל־כשרון, ששב לתפוס את מקומו הראוי לו בהעולם החדש המתהוה בימינו לעינינו. העתון הראדיקאלי „דיילי ניוס" משבח את הממשלה על הצעד הזה שעשתה. בו הראתה אנגליה, כי כגבוה שמים מעל הארץ כן גבהו דרכיה מאלה של גרמאניה. אנגליה רוצה בבנינם של הלאומים הקטנים, וגרמאניה — בחורבנם. ומה שנוגע ליהודים עצמם — הרי זה הפתרון היותר רצוי לשאלתם. ברוח זה מדברים כמעט גם שאר העתונים הכלליים באנגליה.

האבלים בשמחה זו הם שונאי־ציון. היהודים המתבוללים האלה — קצתם חפויי־ראש וכובשים את „צערם" בשתיקה, וקצתם חורקים שן, מתרגזים ומתמרמרים על הציוניים ועל הממשלה הבריטית. לפי הידיעות האחרונות, שנתקבלו מלונדון, מתכוננים הם לצאת במחאה גלויה נגד הדיקלאראציה.

שונות

הועידה המוקדמה לקונגרס יהודי רוסיה בפטרוגראד.

הועידה המוקדמה לשם קריאת כנסיה כללית של יהודי רוסיה נפתחה ביום הראשון לחודש אבגוסט בפטרוגראד וארכה שלשה ימים. בה השתתפו ששים צירים, באי־כחן של המפלגות היהודיות השונות ברוסיה. הועידה נפתחה על־ידי היושב־ראש של הועד המארגן, מר קריינין, שברך את הצירים בעבודה פוריה ומוצלחת. בתור חברי הנשיאות נבחרו: קריינין, סלוזברג, פרידמאן, אליינוקוב, יעקבסון, יאצקי והרב חיים עוזר גרודזינסקי.

אחרי הבחירות דנו הנאספים על תכנית הכנסיה הכללית. בא־כחם של „פועלי־ציון", ריבוצקי ורפאלקס, דורשים להשאיר את שאלת עבוד התכנית להכנסיה עצמה, וכנגדם מודיע בא־כחו של ה„בונד", כי הסתדרותו לא תשתתף בכנסיה, אם התכנית לא תעובד בועידה המוקדמה. ה„בונד" רוצה לדעת לכתחילה, אם יש בכלל מקום בכנסיה לעבודה משותפת לכל המפלגות, ולפיכך עומד הוא בכל תוקף על דרישתו זו. לאחרי דין־ודברים, שבהם לקחו חלק גם צירי שאר המפלגות, מציע מר קריינין את ראשי־הפרקים של תכנית הכנסיה,

את ההנבלות בנוגע להאימינראנטים. במה שנוגע ל י ה ו ד י ר ו ס י ה — ערך תזכיר להגישו לקונגרס־השלום הבא בדבר מצבם והצורך להשוות את זכיותיהם עם שאר תושבי המדינה. (הממוראנדום הזה, המכיל כחמש מאות עמודים והעתיד להופיע בקרוב, נערך עוד לפני הריבולוציה והשתחררות היהודים ברוסיה.) תזכיר מעין זה נערך ועובד על־ידי הועד גם בכל מה שנוגע למצב היהודים ברומיניה וזכיותיהם. הועד נענה לקול־הקריאה, שקבל מאת הד"ר מאכס גורדוי ופרופיסור א. יהודה בנוגע לגורל יהודי א ר ץ ־ י ש ר א ל, ובידו עלה להבטיח, על־ידי השתדלות לפני הסטייט־דיפארטמנט, את תושבי הארץ מפרעות וגזירות רעות. הועד עשה גם צעדים ידועים בנוגע להקלת גורלם של יהודי מארוקו. בעבודה זו עזר לו הפרופיסור נחום סלושץ. גם גורל הפלאשים היהודים באביסיניה הסב את תשומת־לב הועד, והוא שוקד כעת על תקנתם.

בסוף נאומו קרא לואיס מארשאל החלטה של הבעת־אמון לממשלת ארצות־הברית והבטחת תמיכתם של היהודים האמריקאים בגופם ובממונם במלחמתה הנוכחית. ביחד עם זה הציע, כי הועד יערוך תעמולה בין יהודי אמריקה להעיר אותם על חובותיהם הפאטריוטיות להארץ הזאת. שתי ההצעות האלה נתקבלו פה אחד.

מר סיימון פליישמאן מבופאלה הציע, כי הועד יפרסם מפקידה לפקידה בהעתונות ועל־ידי ביליטינים מיוחדים שמות החיילים היהודים בצבא האמריקאי. מעשה כזה, לפי דעתו, יועיל להרחקת המשפט הקדום, שנשתרש בלב הרבה מן היהודים והנוצרים העיקריים, כי היהודים אינם פאטריוטים. בתשובה על ההצעה הזאת הודיע הד"ר כורש אדלר, כי הלשכה לעניני סטאטיסטיקה מטפלת כבר בשאלה זו ובקרוב תוציא ספר גדול בשם „היהודים במלחמות ארצות־הברית". גם ההסתדרות „דזשואיש וולפייר באארד" מתעסקת בזה: שלשים וארבעה באי־כחה במחנות־הצבא השונות אוספים את החומר הסטאטיסטי הדרוש. על־ידה עוזרות גם „אגודת הרבנים הריפורמיים", ה„יאנג מענס היברו אססאסיאיישאן" ו„הדזשואיש פאבליקיישאן סאסייעטי". כל אחת מהן נדבה לתכלית זאת סכום של תשעת אלפים דולאר.

שאר הנואמים בענין זה: הרב לעדת הפורטוגזים, פריירו מנדס, ל. מואיסיוב, יעקב מזל ואייזיק אלן, תמכו בהצעה הזאת ועוד הוסיפו עליה. האחר, שיצא לערער עליה, היה הד"ר שלמה ניימאן. לפי דעתו, אין צורך בסטאטיסטיקה זו, כדי להתהדר בה לפני האנטישמיים. תועלתה — מסופקת ותקלתה — ודאית. ההצעה נתקבלה ברוב דעות.

הד"ר י. ל. מאגנס מסר דין־וחשבון על מצב ה„קהלה" הניו־יורקית. מסתדרת היא מחדש על יסודות דימוקראטיים, וכדי להשלים את עבודת הארגון הזאת, תקרא בחודש יאנואר הבא לשם זה ועידה מיוחדת.

בבחירות נבחרים מחדש הפקידים הישנים: לואיס מארשאל — נשיא, ד"ר כורש אדלר ויוליוס רוזנוואלד — סגנים, אייזיק בוירנהיים — גזבר.

— על־פי האיניציאטיבה של „אגודת הפועלים הלאומיים" נקראה בניו־יורק ביום הראשון שעבר מועצה של הסתדריות יהודיות שונות, שבה דנו באי־כחן על הטבת מצבם החברתי והרוחני של החיילים היהודים בצבא האמריקאי. במועצה השתתפו גם חיילים יהודים אחדים, שתארו לפני הנאספים את ההתרשלות והעזובה במצבם הרוחני של אנשי־הצבא היהודים, שאין דואג להטבתו ואין שוקד על תקנתו. הנוצרים — אמר אחד מהנואמים האלה — יש להם קלובים וחדרי־מקרא מיסודה של „אגודת הצעירים הנוצרים". ואילו היהודים אין להם שום מקום להתאסף ולבלות שם את שעותיהם הפנויות בקריאה או בשעשועים חברתיים, והרי הם מרגישים את עצמם נלמודים ובודדים. החייל ש. קאפלאן בנאומו מחה בשם חבריו נגד המנהג המכוער, שנוהגים אחרים מעסקני הצבור והשתדלנים לבוא אל המחנות ולהטיף לפאטריוטיות בין אנשי־הצבא היהודים. „וזהי השערוריה היותר גדולה — אמר הנואם — לבוא ולעשות תעמולה כזו בינינו, העובדים בצבא, הנכונים בכל עת ובכל שעה להקריב את חיינו על מזבח האידיאלים של העמים הדימוקראטיים. נאומי־תעמולה כאלה, מלבד שהם גורמים לנו עלבון, עלולים הם לעורר עלינו חשד במה שאין בנו מצד חברינו שאינם יהודים". החייל כהן הודיע, שאנשי־הצבא היהודים במחנה „דיקס" מתכוננים לערוך פטיציה לקונגרס של ארצות־הברית ולנשיא ווילסון, שבה הם דורשים, כי אחד מתנאי השלום יהיה יסוד מקלט־בית יהודי בארץ־ישראל.

אחרי הנואמים ובירורי דברים שונים בדבר המצב נתקבלה החלטה ליסד הסתדרות בשם „ליגה עממית לתמיכת אנשי־הצבא היהודים באמריקה". תעודת ההסתדרות הזאת היא לשקוד על תקנתם של החיילים היהודים: לחברם בקשר אמיץ אל התושבים היהודים שבסביבתם ולהספיק להם, עד כמה שאפשר, את צרכיהם הרוחניים והחברתיים. לתכלית זאת תגש הליגה ליסד קופה של מאה אלף דולאר. בכסף הקופה הזאת תיסד קלובים, בתי־עקד וחדרי־מקרא במחנות השונות.

הועד הפועל של ההסתדרות הוא בן עשרים ושבעה חברים, שנבחרו באותה מועצה. גזבר ההסתדרות הוא מר א. א. לובארסקי.

— נצחונותיהם של האנגלים בארץ־ישראל הולכים ומתרבים מיום ליום. הצבא האנגלי כבש בשבוע שעבר את הערים אשקלון ואשדוד, וכעת הוא חונה לפני שערי חברון.

הַתְּנוּעָה הַלְאֻמִּית

True translation filed with the Postmaster at New York City on November 16, 1917, as required by the Act of Congress approved October 6, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

מ ק ל ט ־ ב י ת ל י ה ו ד י ם ב א ר ץ ־ י ש ר א ל.

הדקלאראציה של הממשלה הבריטית בדבר יסוד מקלט־בית יהודי בארץ־ישראל הוצאה בצורת מכתב רשמי, שלוח מאת המיניסטר לענינים החיצוניים, ארתור י. באלפור, אל הלורד רוטשילד, פרופיסור חיים ווייצמאן ונחום סוקולוב. במכתב הזה, שנשלח ביום השלישי לנובמבר, כתוב לאמר:

„הממשלה של הוד מלכותו נוטה רצון ליסוד מקלט־בית יהודי לאומי בארץ־ישראל, ובכל כחותיה תתאמץ לעזור להגשמת המטרה הזאת. דבר מובן וברור הוא, כי ביחד עם זה לא יעשה שום מעשה, העלול לגרום תקלה לזכיותיהן האזרחיות והדתיות של העדות הבלתי־יהודיות, הקיימות בארץ־ישראל, או למצב המדיני של היהודים ולזכיות שהם נהנים בכל ארץ וארץ".

בסוף המכתב מוסיף מר באלפור ואומר, כי הדקלאראציה הזאת לטובת מקלט־בית יהודי בארץ־ישראל הוצעה לפני כל חברי הקאבינט האנגלי, שהסכימו לה ואשרוה.

הועד הזמני לעניני הציוניות באמריקה מבטיח, שגם שאר ממשלות־ההסכם נתנו את הסכמתן להדקלאראציה בנוסח זה. אותו ועד בטוח הוא גם־כן, שממשלת ארצות־הברית תתמוך בכל מיני תמיכה בתכנית הציוניים.

פרטים אחדים מלאים ענין בדבר המשא־ומתן המדיני בין באי־כח ההסתדרות הציונית ובאי־כחה של הממשלה הבריטית ניתנו כעת להגלות. מתוך הפרטים האלה אפשר לעמוד על תכונת עבודתם המדינית של המנהיגים הציוניים בשעה הרת־עולם זו, ואפשר גם לראות ולהוכח, עד כמה מלאו אלה את חובתם במסירות ובאמונה וברוב כשרון ודעת.

מליצותיהם ופתגמיהם, יונק אל תוכו את יפי הספרות הצרפתית, את תמונות הארץ הצרפתית ועריה, את הדר היכליה וגניה, וכל מאויי ילד עברי (מצרי) כזה הם ללכת ולראות בעיניו את כל היופי הזה; ללכת פאריזה — זהו החלום, שכל ילד עברי חולם בכל משך שנות שבתו בבית־הספר הנכרי.

אלה שהתבוננו אל החנוך הזה, אל האמצעים שמשתמשים בהם המחנכים, אם גם חלוניים הם, ואל הספרים שלהם, ראו בודאי, שרות אחת או מגמה אחת חודרת את כולם: לחבב את צרפת, את עמה, את שפתה, את מנהגיה, את חגיה ומועדיה ואת זכרונותיה על כל בן נכר; כל דברי המחנכים, כל שורה של ספרי־המקרא, שהתלמידים מקבלים, כל חגיגה, שמסדרים בשביל התלמידים — כולם מוקירים את הארץ הרחוקה, ארץ צרפת, על התלמידים ומותקים מלבם כל רגש שהוא לארץ מולדתם הקרובה, הטבעית והאמתית. הצעירים שגמרו את בתי־הספר ההם חושבים ומדברים צרפתית, מתנהגים — לפחות בחיצוניותם — כצרפתים, והנם נושאי הצרפתיות בארץ נכריה, לוחמי תרבות נכריה בארץ לא להם, וגם לפעמים גורפים הם גחלים לוחשות בשביל אנשים זרים להם באמת.

ואלה המעטים, המקבלים את חנוכם בבתי־ספר עברים, אבל ברוח צרפתי, לא טובים הם מאחיהם שחונכו בבתי־ספר צרפתיים אמתים. בתי־הספר ההם או שהם ממוסדות אחינו הצרפתים המתבוללים, או שהם ממוסדות יהודי מצרים, שהם בעצמם כבר חונכו בבתי־ספר נכרים; הצד השוה שבהם — שבכולם אין רוח לאומי בנמצא כלל, ובמקומו כאילו בא ה„רוח הדתי". גם בבתי־ספר אלו הילד לומד בעיקר את השפה הצרפתית ואת תולדות העם הצרפתי; גם בהם משתמשים באותם הספרים ובאותם האמצעים, כדי לחבב על הילד את הצרפתים והרוח הצרפתי; גם פה הוא לומד את הספרות הצרפתית ואת יפיפותה, וגם פה כל חניך מתכוון, בגמרו את בית־הספר, לנסוע לצרפת. כל הצעירים הגומרים את בתי־הספר האלו גם הם חושבים ומדברים רק צרפתית ונעשים גם לנושאי הצרפתיות בארץ נכריה.

והרוח הדתי שבהם איננו „רוח גדולה וחזק", שיש בכחו לקשור את התלמיד גם לעמו ולארצו: פעם או פעמים בשבוע מספרים לילד — וגם זה בצרפתית — על איזה חג, ש ה י ו א ב ו ת י נ ו חוגגים, כי הלא כעת אין אבות התלמידים שמים לב כבר לחגינו, ויחד עם יתר העמים הם חוגגים את ימי אידיהם; ויש שמספרים לחניכים גם על איזה אברהם או משה או שלמה, אבל מה עלובים הספורים ההם, אם נשוה אותם להספורים על גדולי צרפת, גבוריה וסופריה!

ה„רוח הדתי" הזה הוא בידי המחנכים המצורפתים למוקש לרוח הלאומי. כולו אומר: „אָנו לא בני עם אחד אנחנו, כי אם בני דת אחת". וזהו כל הרעיון, העובר בכל הלמודים הדתיים של בתי־הספר ההם. זוהי לא דתיות, שנשרפים ונהרגים עליה, כמו שהיתה לאבותינו בספרד וביתר ארצות אירופה בימי־הבינים, כי־אם איזו צביעות רוחנית, מהשפה ולחוץ, דברים של מה־בכך, הנשכחים מלב התלמיד עוד במשך שנות הלמודים.

החנוך הזה הוא שהיה בעוכרי אחינו במצרים והוא שטשטש את צורתם המוסרית. כל ילדי הנכרים, המקבלים מהכרח או מרצון חנוך משונה כזה, שמקבלים בני עמנו: כל בני היונים, האיטלקים, הסורים ודומיהם, המקבלים את חנוכם בבתי־הספר הצרפתיים, יש להם עוד חנוך אחר מתנגד לזה, הוא החנוך הביתי והחברתי. שב היוני מבית־הספר הנכרי לביתו, הרי הוא נמצא בסביבה לאומית יונית; הוא מוכרח במשפחתו לחשוב ולדבר יונית, הוא מוכרח לשמוע את החדשות על ארצו ועמו ביונית; הוא מוכרח לקחת חלק בכל חיי משפחתו, חיים, שלרוב חותם היונית עודנו טבוע בהם; חוגג הוא בתוך משפחתו את חגיו ומועדיו, ובעל־כרחו הוא חוצה את נפשו לשנים: בבית־הספר הוא צרפתי ובביתו הוא בן לעמו.

ועוד יתרון על החנוך הביתי הזה לחנוך החברתי: יוצאים היונים, האיטלקים ודומיהם במקהלות ברחובות־קריה עם דגליהם וחוגגים את חגיהם הלאומיים בגלוי; עושים הפגנות לציריהם ולמלכיהם בכל מקום הבא לידם ונואמים אָז דוקא בשפת עמם ומרימים אז על נס דוקא את דגלם ובונים להם בתי־עם דוקא בסגנונם, ודברים כמו אלו מסוגלים מאד להחליש את פעולת החנוך הזר, שקבל הצעיר בבית־הספר הנכרי, ולעשותו לפאטריוט של עמו וארצו, ביום שידובר בהם.

ומה הוא החנוך הביתי והחברתי, שמקבלים בני אחינו בבתי הוריהם ובחברה? — „נספחים" הם ביום הראשון וביתר ימי החופש והחגים של העמים השונים אל ילדי נכרים, מדברים בכל מקום בשפות עם ועם, אבל לא בשפתם הם, חוגגים חגים זרים ומשתחוים לדגל נכרי.

אהרי חנוך כזה לא נתפלא כבר על אחינו המצרים, ש„בילדי נכרים ישפיקו" ושסוף־סוף נטשטשה צורתם המוסרית הטבעית ויהיו כאבר המדולדל ו כ ס פ ח ת על יתר העמים. להיפך, אָנו צריכים להתפלא על יחידי הסגולה שבהם, שלמרות החלאה המקיפתם, למרות החנוך, שקבלו בבית ובבית־הספר, ולמרות החברה המזוהמת, שבה הם נמצאים, בכל זאת מוכנים הם לשאת אתנו את דגלנו. הבו גודל לאלה השרידים!

אבל ההלכו ולא ישובו? האם התרדמה הנסוכה על אחינו המצרים היא באמת תרדמת־מות ואין אמצעים להשיב את לבות אחינו הנדחים אלה אלינו? — אָנו צריכים לשנות את הסבות או, לפחות, הרוב מהן, ואָז ישונו גם המסובבים. אין בידינו לפעול על החנוך הביתי, כי אין לנו אמצעים לחדור אל חיי המשפחה; אבל יש בידינו לפעול על החנוך האסכולתי ועל החנוך החברתי. אם שני אלה ישונו לטוב, אָז ישובו בנים לגבולם ושבו גם אבותיהם עמם.

עבודה גדולה ונכבדה מאד היא, ואָנו, גולי ארץ־ישראל, יחד עם השרידים מאחינו, הנכונים ללכת עמנו שלובי־יד בכל עבודה לאומית, אין אָנו בני־חורין להסתלק ממנה, אם גם מכשולים ותחתחים נפגוש על דרכנו זו.

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹורָעוֹת

True translation filed with the Postmaster at New York City on November 16, 1917, as required by the Act of Congress approved October 6, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

האספה השנתית האחת־עשרה של ה„ועד היהודי האמריקאי" נקראה בניו־יורק ביום הראשון, 11 נובמבר, ב„הוטל אסטור". נשיא הועד, לואיס מארשאל, מסר בנאום הפתיחה שלו דין־וחשבון על פעולות הועד במשך השנה שעברה. עיקר פעולותיו בארצות השונות היה: ב א מ ר י ק ה — להשתדל לפני הקונגרס האמריקאי ולהשפיע עליו, כי יקבל חוק למנות עשרים רבנים בין אנשי־הצבא היהודים, הנמצאים על שדה־המערכה; לעמוד על המשמר ולהרד עד כמה שאפשר

וכמו בלב הרצל, כן נמצא הרגש הטבעי של אהבת־המולדת או של הלאומיות הנכונה בלב כל איש מישראל; ער הוא אצל אחד ונרדם אצל השני.

וכשם שיש מדרגות במצב פעולת הרגש הזה, ולא כל אדם זוכה ליכולת להקריב את כל לבו על אש מזבח אהבתו לעמו ולארצו, כן יש מדרגות רבות למצב המנוחה של הרגש הנעלה הזה: הללו רק נתים, אבל בכל רגע הם נכונים להתעורר, לקום ולהזדיין ולצאת אל המערכה; והללו ישנים: או שינה נעימה, כשהם סרוחים על ערשותיהם, על מטותיהם־שן, כי ישנום מאהביהם־מהבליהם, או שנת העמל והיגע, שנת העובד עבודת־פרך, שנת עבדים, הנמצאים בחושך ואור־השמש עוד לא זרח עליהם; ואלה נרדמים, כאילו נדהמו, תרדמת־מות נפלה עליהם, ושום זועות וברקים ונפצי תותחים לא יעוררום משנתם.

אחינו ברוסיה הם כמעט כולם במצב ערים; התנועה הלאומית הקיפה שם כמעט את כל מקצועות העם, ורק חלק קטן ממנו נמצא עוד במצב המנוחה, עומד ומשתאה, לאָן ישים פעמיו. וכן הוא הדבר בחלק הגון מעמנו גם בארצות אחדות אחרות. אבל לעומת זה אנו רואים בארצות רבות חלקים רבים מעמנו עוד נמצאים במצב של שינה או תרדמה. ומפליא הוא הדבר לא אצל אחינו הנדחים בארצות רחוקות מאד, באויסט־ראליה, או יאפוניה, או מכסיקה ודומיהן, שלא התעוררו ולא נתנו ידם לעבודתנו הלאומית, כי הלא רחוקים הם מאתנו ריחוק מקום ולא ראו את מפעלינו. מפליאים הם אחינו הקרובים אלינו, היכולים בנקל לבוא אלינו ולראות את כל אשר הפלאנו לעשות. מפליאים אותנו, למשל, אחינו במצרים, שבין־לילה הם יכולים לבוא לארצנו ולסור אל מושבותינו ולראות מה פעל ישראל; והנה תרדמה נסוכה עליהם, וכל היושב בקרבם מתפלא עליהם, בראותו, שכמעט כולם, או, לפחות, הרוב מהם אינם קשורים אל ארצנו, אינם כואבים על חרבנה ואינם לוקחים חלק בעבודתנו, בבנין חרבות ארצנו ובשאיפתנו לסדר את חיינו הלאומיים לפי טבענו ולפי טבע ארצנו.

אמרנו, שהמצב של הרגש הלאומי, המקנן בלב כל איש ואיש, תלוי בהסבות, הפועלות על האיש ההוא. כמובן, אותן הסבות, הפועלות על היחיד, פועלות גם על קבוצים שלמים ועל חלקים גדולים של העם. אָנו נסקור סקירה חטופה את הסבות, שגרמו לאחינו במצרים, שהם נמצאים עוד במצב תרדמתם, ואין ער בקרבם ואין כואב לשברנו — מצב מכוער, הגורם לרבים מאחינו ומבני עמי הנכר לחשוב את יהודי מצרים לחטיבה מיוחדת מוזרה מאד בפרצופה המוסרי. ויש שבני עמי הנכר מביטים גם בשאָט־נפש אל אחינו אלה, כי בזמן שהם כל אחד מהם קשור לארצו ולמולדתו, הרי אחינו אלה כאילו אין להם לא עם ולא מולדת. כצוענים נחשבים הם בעיני כולם, וכבנים חורגים הם לאחיהם; שוכחים צור ילדתם ושוקעים בחלאה, שאין בה לא פאטריוטיות ולא קוס־מופוליטיות ולא שום רגש נעלה בכלל, כי־אם — או אהבת־בצע מכוערת או ישלנות רוחנית, שאין כמוה אצל בני עמים אחרים.

הסבות רבות הן. אבל אָנו נעמוד פה רק על אחדות מהן, העיקריות. הראשונה היא הצורה החיצונית של יושבי הכרכים המצרים: צורה מטושטשת, בין־לאומית, אספסוף או ערב־רב של פליטי כל עמי אירופה, היושבים כולם יחד: יונים, איטלקים, סורים, יהודים ועוד צפופים בשכונה אחת, או גם בבית אחד, וכולם מדברים בשבע לשונות, וכאילו כולם עיניהם רק אל בצעם, ובימי החופש והחגים כולם יחד הולכים „להשיב נפשם" אל „סינימה" אחת או אל גן אחד, וכאילו אין אף לאחד מהם לא עם ולא מולדת. הסבה הזאת, החיצונית, פועלת על אחינו יותר מאשר על בני עמים אחרים, כי בזמן שיתר העמים רובם באו למצרים כפליטים מארצותיהם, אחינו באו הנה אחרי גלויות רבות מארצות שונות, אחרי גלויות שארכו כאלפים שנה.

הסבה השניה היא המצב המדיני של הארץ, מצב מיוחד, שאין בן הארץ הנכריה מרגיש בה את עצמו שהוא בנכר, ולכן הולך רגש הגעגועים שלו לארצו ולמולדתו הולך ונפוג גם אצל אלה, שאהבתם למולדתם עודנה חיה בלבם; ואלה שהרגש הזה נמצא אצלם במצב של תרדמה, — כגון אחינו — אצלם הוא כאילו בטל לגמרו. בו בזמן שבכל ארץ אירופאית, אם גם היא היותר חפשית והיותר נאורה, לכל אזרח יש זכויות יתירות, הנרכשות רק כעבור זמן ידוע ואחרי מלוא תנאים רבים ידועים, וכל גר מרגיש בכל אשר הוא פונה, שגר הוא שם ושהוא משולל זכויות ידועות, שישנן לו במולדתו, — נהפך הוא הדבר בארצות־המזרח, וגם במצרים: זכויות הגרים עולות לפעמים על זכויות האזרחים, וסופרי הארץ והעתונאים במצרים עוד מתחבטים לפעמים רבים בשאלה, אם יש בכלל עם מצרי, ומי הם מצרים אמתים, מי הם האזרחים בארץ ומי הם הגרים?

המלחמה הנוכחית הבליטה בכל זאת ביחוד את ההבדל בין אחינו ובין יתר העמים: אלה הראו הרבה פעמים סימני אהבה למולדותיהם, בזמן שאחינו במצרים כאילו לבם היה לאבן גם במקרים שדמנו היה שותת לעיניהם, כי הלא קרובים הם למקום המעשה וקול צוחותינו הלא עולה באָזניהם בכל משך שנות המלחמה, — אם כן, אות הוא, שהאשמה היא לא בשתי הסבות הנזכרות לבד, כי־אם עוד בסבה שלישית, יותר עיקרית, והסבה הזאת הוא חנוך הבנים.

בני היונים, האיטלקים ודומיהם מקבלים פה בארץ את חנוכם לרוב בבתי־ספר יונים, איטלקים ודומיהם — איש איש בשפת עמו וארצו, ורק חלק קטן מהם מבקר גם את בתי־הספר הנכרים, שהם ביחוד בתי־הספר הצרפתיים הדתיים; ואחינו, להיפך, מקבלים לרוב את חנוכם או אצל המסיתים והאחיות הנוצריות, שהם ביחוד צרפתים, או בבתי־ספר צרפתים חלוניים בנדון הדת, אבל לאומיים בנדון הרוח שבהם, ורק חלק קטן מהם מקבל מקצת מחנוכו גם בבתי־ספר שנבנו בכסף יהודים וגם שם עברי נקרא עליהם, אבל הרוח בהם הוא כולו צרפתי.

כי החנוך אצל המסיתים והאחיות הנוצריות איננו מסוגל לפתח או לעורר את הרגש הלאומי, אלא ממית הוא אותו בשרשו, מרחיק מאתנו את אחינו מרחק עד אין קץ וגם מכרית את נפשות החניכים מעמנו — את זה אין לנו צורך גם להוכיח. אבל גם אלו המקבלים את חנוכם בבתי־הספר הצרפתיים החלוניים — המעטים מאד בארץ — גם אלו נפשות כרותות הן ואין להן חלק ונחלה בשאיפות עמנו. אַך עבר הילד על מפתן בית־הספר הנכרי הזה, והנה חדלה שפת עמו מלהיות שפתו ובמקומה באה הצרפתית; חדל עמו מלהיות עמו ובמקומו באו הצרפתים עם גבוריהם, סופריהם ומלומדיהם; לומד הוא את דברי ימי הצרפתים, את כתיבת ארצם, את משלי סופריהם,

ושוב:

„הועד היהודי האמריקאי" נשאר בדמות זו, כמו שהיה קודם לכן. כלום לא שכח מתלמודו בשנים הקודמות וכלום לא הוסיף על משנתו. מבטו לא נתרחב, רגשותיו לא נתעמקו. ללכת בדרך יותר רחוקה מזו של אוסף סטאטיסטיקה על־אדות החיילים היהודים איננו יכול".

כל הדברים הצודקים האלה על יחסם המטומטם של „אצילי בני ישראל" אל מאורע־המאורעות בחיי עמנו בודאי שצריכים היו להאמר — אלא שצריכים היו להאמר ביתר עוז וביתר חריפות. כל העתונות היהודית בארץ זו חייבת היתה להתעורר על החרפה הזאת, התופסת מקום בחיינו ובונה לה קן בתוכנו.

ואולם אם „הועד היהודי האמריקאי" לא מצא לגופו טוב משתיקה בענין הגדול של עם היהודים, אשר בתוכו הוא עובד ולשמו הוא מתקיים, הנה חבירו הקטן ברחוב־היהודים, זה שנגרר אחריו בכל ענין שב„יהדות", לא עשה הפעם כמוהו. מתכוונים אנחנו, כמובן, לה„פארווערטס". עתון זה, המתגנדר בכל שעת־הכושר, כי מדבר הוא בשם חצי מיליון של פועלים יהודים, אי־אפשר לו לעבור בשתיקה על „תעלולי הציוניים". לתכלית זאת יש לו חכם יהודי, חריף גדול ואוהב־מהתלות, הדורש בכל שבת ושבת כמין חומר את „עניני היהודים", משמיע לפני הקהל את רובי חכמתו ונהנה מזה הנאה מרובה. ביחוד תגדל הנאתו של אותו חכם, כשהקדוש־ברוך־הוא מזמין לו לצרכי ההומור שלו ענין „מצחיק" זה של ארץ־ישראל — אז יגדל „עונג־השבת" שלו במאד מאד!

הרי בזה דוגמה קטנה מסגנונו ההומוריסטי של המשקיף בה„פארווערטס" על „עניני היהודים", בדברו בשבוע הזה על מסירת־מודעתה של הממשלה האנגלית בענין ארץ־ישראל:

„הציוניים קבלו חדשה משמחת. עוד הפעם נתנו להם את ארץ־ישראל במתנה. איזו פעם היא זאת? ואולם בפעם הזאת, אומרים הם, נתנו להם במתנה גמורה. אך מכיון שהפרטים לא נודעו עדיין, מוטב לנו להמתין בדבר. אם באמת כבר נתנו את ארץ־ישראל להיהודים סוף־כל־סוף, הרי לא תברח מפנינו. ואם עמד בנו רוח להמתין עד הנה, לא יקצר רוחנו להמתין עוד ימים אחדים, עד אשר יגיעו הפרטים. יש לנו פנאי לחכות".

באמת אמרו: היותר מסוכן מארבעת הבנים, המנויים ב„הגדה של פסח", הוא... הבן החמישי. ואיזהו הבן החמישי? — השוטה. בשעה שכל ארבעת אחיו דורשים בהלכות הפסח בתום־לב, איש לפי שכלו וכשרונו, הרי הבן החמישי מתחיל להתלוצץ על כל ענין הסדר כולו, עושהו ללעג ולקלס לפי רוח מבינתו המטומטמת, מתפתל ומתעקם לעיני המסובים עד לגועל־נפש, כאותו לולין צהוב בבתי־קרקסאות, ומחלל בזה את כל קדושת החג, את כל ההוד וההדר, השפוכים על מנהגי מסורת המשפחה, על מורשת האבות מדור דור...

אַהֲבַת אֶרֶץ־אָבוֹת וְהַחִנּוּךְ

(מכתב ממצרים).

מאת
ד"ר מ. זאגורודסקי.

הטבעונים, המתעסקים במערכת החי, מתבוננים אל חיי העופות וחיות־הבר, יודעים, שאצל כולם מפותח מאד רגש אהבת מולדתם, והרגש הזה הוא להם טבעי, וכרגש טבעי הוא עובר אצלם גם מאבות לבנים. בשביל הטבעונים גם אהבת ארץ־אבות של האדם הוא רגש פיסי, שאי־אפשר לו לאדם להסתלק ממנו, כשם שאי־אפשר לו להסתלק מכל הרגשות הפיסיים, כגון מרגש הרעב או הצמא.

לכן אין הטבעונים מתפלאים על היוני, שנולד בארצות נדחות — בסודאן, ברהודסיה או בדרום אמריקה — ולבו ביון, וכל מעיניו היא הארץ, שגם אבות־אבותיו לא ראוה בעיניהם; אינם מתפלאים על הארמינים, הנמצאים זה מאות שנים בכל ארצות אירופה ואמריקה, הרחק מאד מארץ־מולדתם, ובכל זאת שואפים הם בכל נפשם ומאודם לשוב לארץ־אבותיהם, לבנות את הריסותיה ולחדש את ימיה הטובים. איש מהם לא יתפלא על האירלאנדים, שזה דורות רבים הם יושבים בארץ החופש, ובכל זאת הם ממשיכים ללחום את מלחמת חופש ארץ־אבותיהם, או על הפולאנים, או על בני עם אחר. כי חוק טבעי הוא רגש אהבת המולדת או־ארץ־האבות, ולכן הוא מתאים אצל כל העמים, רגש טבעי הוא, ולכן הוא מתאים אצל כל הדורות, כי כרגש טבעי הלא הוא עובר בירושה מאבות לבנים. זהו האינ־סטינקט הלאומי או המסורת המולדתית הסוערת, הפועלת, הנחה, הישנה או הנרדמת בלב כל אחד ואחד מבני האומה — הכל לפי הסבות השונות, הפועלות על — או המסבבות את — איש ואיש.

לפעמים נמצא הרגש הטבעי הזה בלב איש במצב של תרדמה עזה, במעט תרדמת־מות. והנה פתאום התעורר האיש ההוא מתרדמתו זו, והנה הרגש סוער בקרבו ו„צועק ברב כחו", ומגדיל האיש לעשות. וכי תשאלו את האיש הזה: איך זה „נהפך לבו בקרבו", איך בא לידי הכרה חדשה זו ולידי פעולות באלו, שלכאורה הן מתנגדות להכרות ולהמעשים שקדמו, — לא ימצא האיש מענה נכון, כי אין שאלות ותשובות בדברים טבעיים: היה ישן היצור, והנה עברה השנה והוא ער!

ראיה אחת נביא לדברינו, והיא תספיק לנו. כולנו יודעים את עברו של הרצל מנהיגנו. כל מכיריו חשבוהו למתבולל קיצוני, וכולו, במעשיו, מנהגיו ומחשבותיו, כאילו כבר נכרת מאתנו. אבל באמת רק תרדמה עזה היתה נסוכה על הרגש הלאומי, שקנן עמוק־עמוק בלבו. אחרי זמן־מה והנה הרגש ההוא סוער בקרבו, והרצל עומד לפני קהל אחיו בקונגרסים, ולבו זה, שהיה קר זמן רב, בוער בעת בקרבו, בוער בשלהבת יה, עד ש„הסנה אוכל" מהרה. וכששאלוהו מכיריו, איך בא לידי תמורה כזו, איך עבר ממצבו הקודם למצב חדש ושונה כל־כך, ענה: אל אלהים הוא יודע! או במלים אחרות: „זה כחי לאלהים". זה כח טבעי, שאין אנחנו אחראים בעדו ואין אנחנו יודעים מתי ינוח ומתי ינוע.

בְּטִחוֹנוֹת וּבְחַיִּים

מאת

י. אביתמר.

בתקוע השופר.

הרגע הגדול בחיי עמנו, אשר לו חכו בצפיה וברעד־הלב אלפי רבבות מקרבנו למן ראשית הסערה העולמית ועד עתה, הולך ובא. כבר נשמע קול הבשורה הראשונה, המדברת דברים מפורשים על פתרון חלום־נפשו של עם עתיק כעל דבר שבמציאות, העושה את האגדה הדמיונית של יום אתמול לתקוה ממשית של יום מחר. תקות האביב, אשר שכחנו זה כמה בקרת החורף הארוך ובקפאונו, מציצה אלינו מן החרכים, רומזת אלינו באלפי נגוהות מאחר כתלנו. נגוהות האביב, אשר נשה אותנו אלהים זה תקופות ויובלות, הולכים ומתבהרים לנגדנו מבעד חשרת העבים, קוראים ומעוררים את הלבבות לקראת שמים חדשים ואופקים בהירים ורחבים. לב מי לא יחרד לקול הבשורה הגדולה? לב מי לא יתר ולא ינשא לקראת נגוהות האביב מתוך מחשכי החורף הארוך והקודר והמשעמם?...

הרגע הגדול הולך ובא — הימצא לו בתוכנו לבבות גדולים, אשר יבינוהו בכל עומק הרגש ואשר יקבלוהו בכל רוחב הבינה, הבינה היתירה, שניתנה מידי האלהים לכל עם חי וחפץ חיים? דף חדש פתחה לפנינו ההיסטוריה האנושית, אשר כמוהו לא נגלה לעינינו זה דורות רבים, — הנמצא בקרבנו די כשרון ודי רגש ודי דעה צלולה לכתוב עליו בידינו את הפרק החדש בתולדות קיומנו, לצייר עליו בצבענו את צורתנו המיוחדת, תחת אשר עד עתה הנחנו לאחרים לכתוב את פרקי חיינו ולטשטש את דמותנו בעולם? היש כח כזה בקרבנו אם אין?...

שאלות אלו, המרחפות בין אמונה וחרדה, בין תקוה ויאוש, בודאי שמטרידות בימים האלה במסתרים את מחותיהם של בעלי־הנפש שבאומה, ומר י. ענטין, שאף לבו מהסס בהן, מביע את פחדו בגלוי.

„שוו לפניכם — אומר הוא בדרך משל ב„וואר־היים", במאמרו „וכאשר יבוא היום" — אשה, אשר ימים רבים בכתה ובקשה מאת האלהים, כי „יפתח את סגור רחמה", ואחרי אשר שמע (אלהים) לבקשתה ונתן לה את שאלתה, היו חייה במשך תשעת ירחי הריונה נתונים רק להילד אשר במעיה, רק הוא היה חלומה ותקותה. והנה הגיעה האשה עד משבר — וכח אין בה ללדת. — — — שוו איפוא לפניכם עם, אשר אלפי שנה חכה לביאת המשיח, אשר אלפי שנה היו עיניו תלויות לרגע גאולתו, אל הרגע הזה התפלל ובכה וארג שפעת אגדות וחלומות, ורק לשם הרגע הזה נשא על ראשו את זר־הקוצים המכאיב, למענו הלך באש ובמים ובו תלה את כל תיוו, — שוו איפוא לפניכם, כי הנה הגיעה לבסוף השעה הגדולה, שופרו של משיח תוקע ומריע, ארץ תרגז לקולו והרים ירעשו מפניו בחזיז ורעם, והנה נפתחו השמים והאירו לארץ בכל בהירותם הנפלאה, והשמש והירח והכוכבים ביחד עם רוח הזמן הולכים לקבל את פני עם־סגולה, כי יבוא על ירושתו, מורשת אלפי שנים, ויזכה בגורלו הנצחי —

„אולם הוא, העם, איננו. נעלם ואיננו. ברבות הימים התפורר והיה לאבק, לאבק־חול. נעלם העם. אין בו כח, אין בו אומץ־לב, אין בו הרצון לכנס פזוריו. והכל מחכים. מלכי־ארץ מחכים, המשיח מחכה, רוח הזמן מחכה — ורק הוא, העם בעצמו, איננו...

„מה נורא הדמיון הזה — אך מה נוראה המציאות".

אמנם חזות קשה יותר מדאי חזה לנו מר ענטין, ואולם קצת נחמה יש לנו בזה, שהחזות הקשה הזאת מכוונת בעיקר לא להעם בכללו, אלא להנחשלים מאחרי העם — לאלה, אשר מתוך פחדם ומורך־לבם וחלישות־כחם ללכת בנתיבות עמם הרחוקים, המובילים אותו אל העתיד הגדול, הם אוחזים בכנפיו מאחריו ומושכים אותו אליהם, להטותו אל דרכם הקצרה, דרך בני־חלוף. קצת נחמה יש לנו בזה, כי הללו פוחתים והולכים, כי קבוצתם הקטנה — הקטנה בערך להעם כולו — הולכת ומתמעטת עד לאפס, ולא יעברו ימים רבים וכל בעל־נפש מישראל ידע ויבין, כי חרפה היא לאדם בדורנו — דור חלוץ וסולל מסילות לעולם חדש מתהוה — להיות נמנה על מחנה הפחדנים ומוגי־הלב בעם, אשר חוג גמדים חוג־עולמם ויראתם היא כסלתם... ולא ימים רבים יעברו, אלא גם בימינו אלה כבר קשה למצוא איש נבון ובעל רגש־אדם, אשר לא יבוז בלבו, למשל, ל„מנהיגי" העם מקרב „הועד היהודי האמריקאי", שנתכנסו בשעה גדולה כזאת לעמם לישיבתם השנתית ודברו ולהגו על כל ענין וענין — ורק על העיקר עברו בשתיקה.

„הסתדרות יהודית, הנושאת עליה את שם־הכבוד „הועד היהודי האמריקאי", — מציין ה„טאגעבלאַט" במאמרו הראשי בגליון 263 — נתכנסה לאספתה השנתית בו בזמן, שחל אחד המאורעות היותר גדולים בתולדות היהודים — בו בזמן, שמדינה גדולה הכירה בצדקת זכותם המדינית של היהודים על ארץ־ישראל, ועברה בשתיקה על הענין הגדול הזה, כאילו מכתבו של באלפור לרוטשילד אינו נוגע כלל ליהודי אמריקה, ואף לא ליהודי העולם כולו".

וישוב:

„הועד היהודי האמריקאי", אף כי בין חבריו נמצאים כאלה, החולמים את החלום הגדול של הלאום היהודי, אין לבו הולך אחרי הפסוק „אם אשכחך ירושלים". בתור מוסד איננו חושש לגורלה של ארץ־ישראל. וגם אפשר הדבר, שמנוחתו נגזלה על־ידי זה, שאנגליה גלתה את דעתה בעד ציון (לישראל), ואילו היו באלפור וחבריו בהקאבינט האנגלי שואלים בעצתו, היתה גם הממשלה האנגלית קובעת את יחסה אל תביעת היהודים בארץ־ישראל, כאותו היחס של „הועד היהודי האמריקאי"... (הכונה של הכותב היא בודאי זו: אילו באה הממשלה האנגלית להמלך בדעתו של „הועד היהודי האמריקאי", היה זה מונע בידה מלהכיר בזכותו של ישראל בארץ־אבותיו. — י. א—ר.)

אחרי ערב הטיול הזה עם שניאור התעמקתי והתעצבתי יהישוב מחשבות על־אדות גורלם של המשוררים העברים הצעירים בכלל ועל־אדות גורלו ועתידותיו של שניאור בפרט. ראיתי לפני משורר עברי צעיר מלא חלומות גדולים ודמיונות נשגבים, צעיר, שעל־פי מזגו, כשרונותיו, כחות נפשו וסערות רוחו נוצר לגדולות. נדמה לי, כי הכרתי בו גם ניצוצות של גאוניות מתפרצת על. ובן־הנשר הזה שאף לבנות לו קן בתוך ספרות עניה, בתוך תחום צר ומוגבל. ראיתי, כי המשורר הצעיר, כביר הרוח, פורץ גדרי עולמם של משוררינו, שהיו לנו עד כה. הוא דש בעקביו ביסודות ובכללים, שהנחילוהו דורות ראשונים. ידעתי, כי ימחק את הגבולים, שגבלו קדמונים וגם אחרונים, את הגבולים, שהוא נתון בהם רק לפי שעה. אולם — אנה ישאהו רוחו העז? לאיזה גובה יתנשא בכנפי דמיונו החי? לאיזה מרחב, לאיזה עומק יגיע כשרונו? האם רק משורר בעל־כשרון הוא, או גם זיקי גאוניות בוערים בקרבו? ואולי הוא הוא נאון השירה העברית, שעינינו כלות אליו? והשירים, שכתב שניאור עד עתה, מה הם? האם הם הציונים הראשונים, אשר הציב על דרך התפתחותו הפיוטית, האם רק התחלה ונסיון־הכחות הם, או אולי יעזוב את דרכו זו, אשר בחר בה או נדחה אליה בשגגה, והוא יסול לו מסילה חדשה? הכבר מצא, או עוד מבקש הוא את דרכו, דרך השירה העברית־האנושית? איזו מתנה גנוזה לו עוד בשבילנו באוצרות־רוחו? האם ישיר לנו עוד את שיר־הגאולה, גאולתו של העברי וגאולתו של האדם? — עוד אז ידעתי, כי שניאור המשורר נושא בנפשו פנימה עולם מיוחד לו, עולם ששולטים בו חוקי יופי וחוקי טוב מיוחדים לו לבדו. ידעתי, כי לא להוסיף על המשוררים הראשונים הוא בא, יען תלמיד ממרה הוא להם, כי אם שיר חדש ישיר לנו. אבל מה יהיה טיבו של החדש הזה? ומה הן סגולותיו של אותו היופי, של אותו הטוב, של אותו השחרור, הצפונות במעמקי נפשו, שלא באו עוד לידי גלוי מלא? —

שאלות כאלה וכיוצא בהן שאלתי אז, לפני תשע שנים, את נפשי, בנוגע לעתידותיו של שניאור, שראיתיו והכרתיו עוד בימי תסיסתו הרוחנית, בימי שלכתו ובימי פריחתו וגדולו, בימי יאושו הנורא ובימי תקוותיו הגדולות.

תשובות על שאלותי אלה בקשתי בזמן האחרון בהמהדורה החדשה של שירי שניאור.

* * *

לפני מונח ספר ה„שירים ופואימות" של ז. שניאור, אשר הוציאה החברה „מוריה" באודיסה ימים אחדים לפני מלחמת־עולם זו. * קראתי את השירים האלה פעמים רבות. קראתי אותם לסרוגין. לא יכולתי לקרוא אותם בבת־אחת, אף כי הייתי צמא בשנים האחרונות לספר שירים זה. עצבי ומיתרי לבי לא עצרו כח להרבות את קריאתי בהם בבת־אחת. אחרי קריאה של שעה מועטה הייתי צריך בכל פעם להניח את הספר מידי. די היה דף אחד מהשירים „בהרים", וביחוד מהשיר „מנגינות ישראל", לעורר את כל נימי נפשי המסותרות, את כל געגועי רוחי, הצפונים מתחת „סף־הכרתי", את כל שאיפותי ומחשבותי, בתור אדם ובתור עברי, הנרדמות בין קמטי מחי. וכיון שהתעוררו כל הדברים האלה במעמקי הויתי הפנימית, שוב לא יכולתי השאר במעגל הקסמים העצומים של המשורר. אחרי כל קריאה קצרה בספר השירים של שניאור בקשתי להותר לבדי עם נפשי, לבל תהיה לשלל לרב־אשפים זה. ובכל פעם אשר קראתי אחת הפואימות בספר זה הרגשתי, כי עומד אני פנים אל פנים עם ענק כביר־כח, שר החלומות והדמיונות, אשר לא היה עוד כמוהו בין עזי־הרוח, בין הבונים והמחריבים של תקופתנו אנו ושל התקופות הקודמות לה.

ובכל פעם, שאני קורא בספר השירים של שניאור, הנני מוצא, שנתן לנו בטויים, ציורים ותמונות, לרגשות ולגעגועים, לתאוות ותשוקות, שחשבתי שלעולם לא יבוטאו כל־צרכם ובכל צללי־צלליהם בשפתנו, לא רק בשפה העברית, כי אם גם בשפת אנוש בכלל.

שניאור המשורר העברי הוא גם משוררו של העולם הגדול, של מרחב־יה ושל מעמקי־שאול. שניאור הוא המשורר של החיים הנצחיים ושל המות הנצחי, של מעשי־בראשית ואביב־הבריאה, וגם של גסיסת ההויה וחורבן עולמים. שניאור הוא המשורר של האדם החדש, השואף לחבק זרועות־עולם, ושל העברי החדש, נצר מגזע מלכי־קדם, של העברי החדש, אשר נפשו מלאה הד דורות קרומים ואצילות בן עם עתיק, עם עליון, אשר יצר ערכי תרבות נשגבה, תורת צדק ומשפט בשביל עולם של פראים ואוכלי־אדם. אצילות כזו וגאות־נפש סוערת כזו, אין אתה מוצא בין כל משוררינו של התקופות האחרונות:

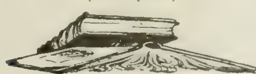
המשורר מתאר את נפשו הוא:

האמנם לא הכרת בי עוד, השזופה,
אַת נבדת רומסי ארצי ומקדשי?
יהודי אָני... יהודי, נין בריונים וקנאים!
הפשי ומצאת עוד בעפעפי
דבר־מה מעיני שמעון בן־גיורא;
שורי ומצאת בי עוד שביב־נקם, נקם יוחנן,
אשר נתץ קדקד מבחר גבוריך,
המעפילים אל מגדלי גוש־חלב —
ישרף אילי ברזילם בסערה...

(מהשיר „מנגינות־ישראל", פרק שני).

זו היא צורתו העברית ודמותו הרוחנית של שניאור המשורר. ואמנם שניאור הוא לא רק משורר האהבה בכל תענוגיה, נעימותיה וגם מרורותיה ומכאוביה, לא רק משורר השממון, כי אם גם משורר השנאה והבוז, הבוז של אצילים ועשירי־רוח לאנשים ולעמים שפלים, לכל הנפשות הקטנות שניאור הוא גם המשורר של רגשי הנקמה, נקמת בן־מלך שנפל שבוי בידי כלבי עבדיו, הלוקקים את דם בשרו.

(המשך יבוא).

* ז. שניאור. — שירים ופואימות, 13—1900. הוצאת „מוריה", אודיסה, תרע"ד.

בגן היו מוארים אור רב על־ידי פנסי־החשמל. נקל היה לקרוא גם כתב רש"י לאור הזה. בחברתנו היו צעירים אחדים, מפרחי הכהונה במקדש השירה. אחד מהם שר שירי שניאור בהטעמה מיוחדה, בהברה ברורה ובנעימה עצורה, והאריך יותר מדי בפזמון „כן נושקים אנחנו!" השני לא חדל מלחזור על פה פסוקים שונים מספר „כה אמר צאראטוסטרה" של פרידריך ניטשה.

„חדלו־נא, בחורים, מהיוצרות הישנים האלה!" — קרא שניאור בקול שנשמע בו גערת נזיפה. וכעבור רגעים אחדים פנה אל החבריה הצעירה כמעט בקול מצוה: בחורים, נתחרה־נא במרוץ בין השדרות, ונראה מי יעבור את מי!

והמרוץ בגן החל. המשורר שמח על ההזדמנות להראות כחו וחריצותו בריצה מהירה וקלה, והוא היה גם המנצח בהתחרות זו.

יותר משעה שלמה השתעשעו הבחורים בתחרות־המרוץ, בשיחות קלות, בספורי־מעשיות יפים ובעקיצות שנונות. שניאור היה מלא חדוה ושפתיו מלאות רנה וצהלה. אך מתוך עצם החדוה התמלטו מפיו כידודי זעם וקצף נורא על העולם כולו, על הקוראים העברים ועל הסופרים צרי־הלב וקטני־המח, על בעלי־המוסר בספרותנו ועל הלאומיים הצבועים, על הדיקאדנטים המתחסדים, על פרנסי־הדור ועל כל הרוקדים כנגדם.

בשעה הראשונה אחרי חצות הלילה הלכו הבחורים, הסופרים המתחילים, איש לביתו. רק אני ושניאור נשארנו בגן. רגעים אחדים עברו עלינו בשתיקה של מנוחה, כל אחד מאתנו היה שקוע במחשבותיו הוא. אולם פתאום התעורר שניאור מתוך הדומיה, ויתיצב לפני במלוא קומתו היפה והענוגה. לאור האלקטרון של עששיות־הגן נראו שערותיו, השחורות ככנפי־עורב, עוד יותר שחורות ומבריקות, עיניו הנוצצות כגחלי־אש השליכו נוגה איום. כולו אומר עלומים והוד, כח־עצבים והתרגשות עמוקה.

כרגע נעץ בי המשורר את מבטו החד. פתח ואמר: תמונה אחת איננה זזה, בזמן האחרון, מעל עיני רוחי. רואה אני בדמיוני את תמונתי לאחר ארבעים או חמשים שנה. והנה — קרחה בראשי, מצחי קמוט כתפוח צלוי, עיני כהות וקהות ומתחתן כיסי־עור, שפתים רפות וחורות, מבלי קורט דם, פנים ירוקות כקלף, פיק ברכים וידים רועדות, קומה כפופה וקול צרוד וסדוק (שניאור בטא את דבריו אלה בשפתים אדומות ובקול נעים, מלא ליח וכח). לצל צלי של היום, למפלצת הויתי, לחורבת־אדם יגישו המעריצים, החובבים והשוטים, מכתבי־תהלה על גוילים מצוירים, שבהם ירוממו את שאר־רוחי במליצות נבובות ורקובות, לגועל נפשי. ואז, בכלות כחי ומחי, יחוגו את יובלי הספרותי. בעטרת שיבתי יקלעו פרחי כבוד ריק, ואז יגישו לי גם עלמות צעירות זרי־שושנים — לעזאזל כל אלה, יקחם אופל! למה יהיה לי אז כל אלה? ואם לא יכבה בזקנתי זיק שכלי האחרון, אקרא למכבדי אז: מי בקש זאת מידכם, מנוולים! סורו מעל עיני, טפשים, יבלעכם השאול, כקורח בשעתו. לא נכחד ממני היום, כי אז, כאשר ישפל קול טחנתי, — אז יגישו לי מעריצי הצבועים את לחם־הפנים. עתה, כשיש לי שנים בריאות ומלאות וקיבה בריאה וכח העכול, — עתה תחסר לי, לעתים קרובות בפאריז, אף פת־קיבר, אף לחם־חול. יודע אנכי, כי אז, כאשר ישחו כל בני שירי — ישירו לי, גם אלה המתנפלים עלי היום, מזמורי תהלה, וכאשר תופר אביונתי, תתאבקנה בעפר רגלי עלמות־חן, כדי ליהנות מזיו גדולתי אז ולהתחמם לאור שמי, אשר יהיה נשא על שפתי רבים.

והמשורר הצעיר, המשורר שקבל מנה יפה אפים מחסד אלהים, התאונן לפני על רוע חייו, על קשי גורלו בפאריז, ששם הוא לומד ומשתלם, כי הוא חי במחסור ובמצוק. שכר עבודתו הספרותית אינו מספיק גם לצרכיו היותר הכרחיים. מחמת חסרון כסף אין הוא נהנה כלל מעולם הזה. העין רואה, הלב חומד ובירת צרפת מלאה תענוגים ומחמדים — וכיסו ריק. נפשו אומרת שירה, והמח עסוק בדאגות קטנות של יום יום.

הפסקה קצרה. על פנינו עברו אבטומובילים יפים אהדים, שנשמעו מהם שירי עליזים ושחוק נשים צעירות. והמשורר התעורר עוד הפעם, ויקרא בכח: נשבעתי — ואתה עדי! — אם לא יקום לי גואל, אם לא יעמוד לי רווח בעודני חי וצעיר, אם לא אזכה בגורל — שכחתי, שאין בידי אף שטר אחד של גורלות — אז אשבר עטי לרסיסים, אחנק בת־שירתי, אשלח את הספרות הקבצנית לכל שדי־שחת ואהיה לסוחר ומוכר, לסולל מסילות חדשות מתחת לארץ או מתחת לכפת־השמים, אהיה לממציא מכונות הדישות, — אהיה למה שאהיה, למה שיש בכח כשרונותי להיות, אם אך אוכל להרויח כסף רב, אם אך יפתח לי מקור לעושר, אם אך אוכל להפדות מחיים דלים כאלה, שאני חי עתה. האח, כמה רעב וצמא אנכי לחיים מלאים, לחיים רחבים ואדירים. נמאסה עלי עלית חדרי הצר בפאריז, שאיננה טובה מלול תרנגולים. היו עלי לתועבה די נזיר ופרוש, שבעתי קינות ואנחות. אם אין אני יכול להיות כנור לעמנו, לא אהיה גם תנים לבכות ענותו. מה לעם נבל ולמשוררים מלאים חיים ותאוות החיים? נקרנים, קברנים דרושים לו. הספדים ותפלת קדיש דרושים לו, ולא שירי ערש, או שירי אביב. סליחות ותחינות דרושות לו, ולא שירי אהבה...

עבר ליל. האיר השחר. והמשורר נמלא עוד הפעם עוז וחדוה. פלט ארסו ורוח לו. המשורר הגדול השתובב, התהולל כילד קטן. גם בעולמו הפנימי גז הליל, עלה השחר, שחר הערימים, שחר היצירה! ושניאור חקה באמנות רבה קול גור־כלב נובח, יללת החתול, געית הפרה, נעירת החמור, קריאת התרנגול, צפצוף הצפרים, זמזום הדבורים, קרקור הצפרדעים, צהלת הסייח ושריקותיהן של חיות שונות. המשורר היה מלא רצון ונחת מחקוייו ותנועותיו אלה.

ובשובנו הביתה, דרך רחובות ברלין הנמים, חקה שניאור בחריצות רבה ומיוהדה את הליכותיהם, העויותיהם, הירם, דבורם ותנועותיהם האופיות של סופרים שונים, של מנדלי מוכר ספרים, של נחום סוקולוב, של דוד פרישמאן, של מ. ספקטור ושל אחרים.

מבטיח אני, שבשובו המשורר לחדרו, לא עלה על מטתו לישון, כי אם ישב וכתב אחד משיריו הנפלאים: שיר־זעם, או שיר־אהבה, — מי יודע?

— גם אני אינני יודע עדיין אל־נכון... אולי יספחני אל אחת הכהונות?...

— מה הן ידיעותיך?

— יודע אני לכתוב. עברית ורוסית...

— גם רוסית? בוא־נא עמדי.

ובכן, כלום יש לו עדיין מקום לפקפק, אם קופרניק הוא זה?...

כשיצא עם הבחור מבית־הדין הגלילי, קרא האיש, הוא קופרניק, לאחד הרכבים הרצים, שאופני מרכבותיהם מהושקים גומי, עלה עם בן־לויתו על המרכבה וקרא בקול: „בית־המלון רוסיה". כהין מקשת עף הרץ על־פני חוצות עד הביאו את נוסעיו אל אכסניה, הקדואה בשם „רוסיה". נכנסו לחדר מלא עשן־טאבאק עד התקרה, וקופרניק הושיב את אורחו אל השלחן, עשן פאפירוסה בפיו, נתן לפני הבחור גליון של נייר עם עט ודיו והציע לפניו, כי יכתוב על הנייר שורות אחדות. טבל הבחור את העט בדיו, וקודם שהתחיל לכתוב שאל את קופרניק: מה חפצו, אשר יכתוב לו — עברית או רוסית? „ממילא מובן, רוסית!" הבחור חגר את כל כח כשרונו ביפי הכתיבה התמה, וזכות רבו רב מוניש רחיק־עצמות וכתב־ידו הנפלא עמדו לו גם בפעם הזאת. לאחר שכתב את השורה הראשונה, עמד קופרניק והפסיקהו ואמר לו, כי כתב־ידו מוצא חן בעיניו. ומיד הציע פאפירוסה לפניו. הבחור הודה לאיש־חסדו ולא אבה לקחת מידו את הפאפירוסה.

— סלח־נא לי, אדוני קופרניק, אינני מעשן.

— סלח־נא לי, עול־ימים, לא קופרניק אנכי. שמי — אפלבוים.

— אפלבוים?

— אמנם כן, אפלבוים. משה אפלבוים משדה־לבן. עורך־דיינים מושבע...

* * *

אכן גזירה היא מן השמים. מי נביא ויחוש עתידות, כי קופרניק הגדול יתגלגל ויהיה משה אפלבוים משדה־לבן! ואולם גם זו לטובה. משה אפלבוים זה משדה־לבן נתגלה תיכף ומיד לפני הבחור הצעיר בתור אדם־המעלה. לא עמד על המקח כלל, לא רצה לקפח שכר שכיר, קבל וקיים את כל דרישותיו ותנאיו. ולא עוד, אלא שהבטיח את הבחור, כי ילמדהו בביתו את תורת המשפטים וימליץ עליו אחר־כך לא לפני קופרניק בלבד, אלא יתן לו מהלכים בין אנשים גדולים מקופרניק, לפי שמעורב הוא עם כל גדולי המדינה אשר בקיוב, במוסקבה ובפטר־בורג, ויד ושם לו גם בין שרי־המלוכה. אם רצונו של הבחור בכך, יש בידו לנסוע אתו עוד היום לשדה־לבן. צריך הוא אפלבוים, רק לסור רגע אל בית הגיניראל־גוברנאטור. ומאחר שיבקר אל הגיניראל־גוברנאטור, שוב אי־אפשר לו שלא יבקר גם על ביתו של שר־הפלך. מפני שהכלבים הללו מתקנאים איש ברעהו חבירו. אמנם צריך היה להתראות פנים גם עם שר־השוטרים אשר בקיוב. ואולם זה לא זכה עדיין, שיכבדהו כבוד גדול כל־כך. אם דבר נחוץ לו, יכבד ויבוא אליו. אינו מפונק ביותר...

עורך־הדיינים אפלבוים נמלט מן החדר ועזב שם את הבחור הנרגש יחידי ובודד לנפשו. כל המאורע החדש הזה לקח את לבו של הנודד הצעיר, וזה האיש אפלבוים עם אופיו המוזר והליכותיו המשונות מצא חן בעיניו במאד מאד. עודנו יושב ומהרהר הרהוריו, מחשב דרכו ותוהה על מדוכה זו, שנזדמנה לפניו בהיסח־הדעת, — והנה אפלבוים כבר שב. קרב אל בית־המלון בקול רעש אופנים, כשהוא יושב בהרחבה במרכבת־הרצים וידיו טעונות חבילות גדולות וקטנות, מלאות כל טוב: דגים, ודגים מלוחים, ודגים מעושנים, וביצי־דגים, וכל מיני פירות ופאפירוסות.

— כסבור אתה, שכל הכבודה הזאת מקנת־כספי היא? אין אלו אלא מתנות. מתנות־ידן של אשת הגיניראל־גוברנאטור, של אשת שר־הפלך ושל אשת שר־השוטרים...

— וכי היית גם בביתו של שר־השוטרים? הלא מתחילה אמרת, כי...

— חס וחלילה! לא מיד אשתו לקחתי, אלא מיד פילגשו... אני הוא עורך־דינה. מנהל אני בבית־הדין את משפטה, העולה לחצי מיליון. ריבה עשירה היא, בעלת מיליונים הרבה. ורק זו רעה חולה, שקמצנית היא, נהרגת על פחות משוה פרוטה. ואף־על־פי־כן, בשבילי לא ייקר בעיניה דבר... כולן כרוכות אחרי, מתאבקות בעפר רגלי... ובכן, נוסעים אנחנו לשדה־לבן?

— ובכן, נוסעים אנחנו לשדה־לבן.

ז. שְׁנֵיאוּר

(שרטוטים).

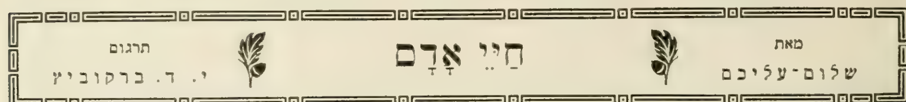
מאת

ראובן ברייניו.

א.

זכרון עולה על לבי.

זה היה בסוף חודש אב, שנת תרס"ט. משוררנו ז. שניאור בא מפאריז ברלינה, מקום מגורי אז, לשבועות מספר, אחרי אשר לא ראיתיו שנים אחדות. ובאותן השנים המעטות שנעלם מעיני גדל וייף ברוחו. הוא היה מלא מחשבות ודמיונות, שאיפות ותשוקות. מחו היה כיורה רותחת, או כסוללה חשמלית, המתפרצת להתרוקן. לבו — שדה־קטל לרגשות ותאוות מתנגדות ולוחמות זו בזו. מלתחתו היתה מלאה שירים, ציורים ורשימות, מהם דברים גמורים ומשוכללים כל־צרכם, ומהם רק נסיונות, התחלות, או רק חומר ספרותי. אין כל ספק היום בלבי, כי באותה מלתחה היה צרור גם חלק פיוטי, שמעבירים אותו דרך השער הצר של האל־מות, שרק לשוא נדחקים בו רבים מהסופרים והמשוררים. באחד הערבים טיילתי עם המשורר ב„גן־החיות". כחצות הלילה. האויר היה קריר וצח. בין שדרות האילנות נראו עוברים ושבים זעיר פה זעיר שם; בכל רבע שעה נתמעט מספרם. המסילות והשבילים אשר

עז.
קוּפּרניק.

הגבור הנודד מבקש את הפרקליט המפורסם על־פני רחוב „קרישצאטיק". — „לשכת החלפנות של קופרניק". — בבית־הדין הגלילי. — הבחור מוצא את מבוקשו, וזכות בארא̈ץ מסייעתו. — טעות קלה: לא קופרניק, אלא משה אפלבוים משדה־לבן.

שמו של קופרניק, או, כמו שהיה מכונה אז בפי היהודים, קופרניקוב, היה מפורסם בימים ההם ונודע לתהלה, כמעט כאלכסנדר פון הומבולד בשעתו, או כקולומבוס באמריקה. משפט קוטאים הידוע, זה משפט עלילת־הדם, שבו יצא קופרניק להגן על היהודים הנאשמים מפני מעליליהם והוכיח צדקם לעיני כל הגויים, גרם לו פרסום רב ועשה לו שם־עולם בין אחיו, כמו שגרם אחר־כך משפטו של מנדיל ביילים לפרסומו של פרקליט אחר, הוא א. א. גרוזנברג. כגרוזנברג בדורנו, כן גם קופרניק בדורו היה לשיחה בפי כל העם, שקשר כתרים לראשו וענד לו זר־תפארת — זר האגדה וספורי־הפלאות.

אדם מזוין במכתב־מליצה יקר, השלוח לקופרניק הגדול בכבודו ובעצמו, ודאי שיש לו רשות לענג את נפשו בשעשועי הדמיון ולחלום חלומות טובים בהקיץ. אינו צריך גם לדחוק את השעה ולהחיש מעשהו — מוטב שיארכו רגעי האושר הנכסף ותנעם לו תוחלתו הממושכה. ובפרט, שאיננו יודע עדיין את מקומו של קופרניק. ולפיכך היה הבחור מטייל להנאתו, פוסע פסיעות מתונות, מטפס ועולה לאטו אל מרום רחוב „קרישצאטיק", הוא רחוב־תפארתה של קיוב העיר. שם, ברחוב „קרישצאטיק", נקל היה לגבורנו לבקש ולמצוא את מקום מושבו של קופרניק. נכנס לאחת החצרות אשר ממול בית־המלון „אירופה" וקרא שם כתובת על אחת הטבלאות: „לשכת החלפנות של קופרניק". והיה הדבר הזה מתחילה תמוה בעיניו: מה ענינו של הפרקליט המפורסם קופרניק אצל חלפנות? ואולם מיד נפתרה לו החידה.

כשנכנס לפנים הלשכה של קופרניק, מצא שם אברך אחד במשקפים כחולות ואשה יהודית ליטאית בפאה נכרית לבנה.

— למי אתה צריך?

— לקופרניק.

— מי שלחך?

— כרטים בידי, שלוח מאת חכם היהודים, הרמאן מארקוביץ בארא̈ץ.

— כרטים מבארא̈ץ? הראהו־נא.

האברך בעל המשקפים הכחולות נוטל את הכרטים ונושאו אל היהודית הליטאית בפאה הנכרית הלבנה האשה הליטאית נוטלת את הכרטים, מרכיבה משקפים לחוטמה, מעיינת בכרטים, ומיד זורקתו מלפניה.

— לא לי הוא זה. לבני הוא.

— ואיה מקומו?

— מקומו של מי?

— של בנך.

— מקומו של בני איהו? וכי אינך יודע? לך אל בית־הדין הגלילי, ושם תמצאהו.

המבקש את אחד מעורכי־הדיינים בבית־הדין הגלילי למי הוא דומה? — למחפש מחט בעגלה של שחת. בית־הדין הגלילי בקיוב — זה בנין עתיק־ימים, גדול ומרווח מאד, שקומותיו מחוברות במדרגות של ברזל וכולו עשוי חדרים ואולמות ותאים הרבה כל־כך, עד כי אדם זר יתעה ויאבד ולא ימצא בו את ידיו ואת רגליו. בפעם הראשונה לימי חייו ראה גבור הזכרונות האלה אנשים הרבה כל־כך, שכולם לבושים פראקים שחורים ותיקים גדולים תחת זרועותיהם. אלה היו עורכי־דיינים מושבעים — כולם, למקטן ועד גדול. מי מהם הוא קופרניק — חידה סתומה היא, שאין לה פתרונים. לעכב את אחד מהם ולשאלהו — הרי זה דבר, העומד למעלה מן היכולת. לפי שכולם עסוקים וטרודים מאד, פונים איש לעברו, זה לכאן וזה לכאן, מתרוצצים כמשוגעים. מכל הערבוביה הזאת נראה לו רק אדם אחד, שאמנם לבושו לא היה פראק שחור, אך כנגד זה היה תיק גדול וכתום נושר מתחת בית־שחיו, ופניו מפיקים נעימות ורצון. הרהיב הבחור עוז בנפשו לגשת אליו ולשאלהו: „מי כאן קופרניק?" אמר לו אותו האיש: „מה לך ולקופרניק?" אמר לו הבחור: „כרטים לי אליו מאת חכם היהודים, הרמאן מארקוביץ בארא̈ץ". אמר לו אותו האיש: „אה? מאת בארא̈ץ? אם כן, שב־נא רגע פה, עד אשר אשוב אליך". והאיש מראה לו בידו על ספסל ארוך וממורק, מתחמק ממנו ומתעלם מן העין. הבחור תופס מקומו בספסל הארוך והממורק, יושב שם ומחכה חצי שעה, שעה, שעה וחצי — והאיש איננו. אין קופרניק. קם מעל הספסל ופנה ללכת. באולם נתמעטו העוברים והשבים. רק פה ושם עוד יראה פראק שחור. והנה נגלה לפניו האיש עם התיק הגדול והכתום.

— אה? עודך פה? מה הוא, לכאורה, עצם חפצך מקופרניק?

ספר לו הבחור עוד הפעם:

— כרטים לי מאת הרמאן מארקוביץ בארא̈ץ...

— ואיה איפוא הכרטים?

נתן לו הבחור את הכרטים. עמד האיש וקרא את הכרטים.

— אם כן איפוא, מה בקשתך מאת קופרניק?

להקהל הגדול של אנשים ונשים כל ערכו של המעשה הזה, ויתאר בדברים נפלאים את עתידותו המפוארה של ישראל, בשובו עתה לארץ אבותיו.

ובכל חוזק הפעולה, שפעלו גם עלי הדברים, שיצאו מפי הדורש, התאמצתי להסיח לרגעים את דעתי מדבריו ולהתבונן אל הקהל מסביב, כדי לראות, מה היא הפעולה, שפעלו הדברים על השומעים, וראיתי, כי הקהל כולו, מאיש ועד אשה, הקשיב כמעט בלא נשימה להדברים החוצבים להבות אש מעל הדוכן, וזה הקהל ה ר י פ ו ר מ י הקיצוני חש בנפשו הוא אש־קודש מתלבה לשמע דברי שר־החיצון של ממשלת בריטאניה הגדולה על־דבר שיבת ציון! ברגעים האלה, לפחות, נהפך הקהל כולו לקהל ציוני באמת ובלב תמים, ורבים ורבות מתוך הקהל הזה נגשו אלי אחרי תום הדרשה וקראו בשפתים דולקות: לשנה הבאה בירושלים!

בכל מה שהולך וקרב היום, שנוכל להתחיל בעבודת הקמת הריסותינו, כן הולך וגדל הצורך לקרב את הלבבות של חלקי העם כולו לעבודה זו. שום עם עוד לא עמד לפני עבודה כל־כך גדולה וקשה, כמו העבודה שיעמוד עמנו לפניה בעוד זמן אולי קצר מאד, ורק בכחות משותפים של העם כולו, בפרט אותם מקרבנו, שיש לאל ידם להשתתף בעזרה חמרית, יוכל עמנו לעשות גם את הפלא הגדול הזה. הגלות הארוכה ומסיבות עניני העולם הפכו חלק גדול מעמנו לאותן העצמות היבשות, שראה יחזקאל בחלום, וכבר אמרנו כולנו, כי באמת יבשו העצמות האלה, ושום טל של תחיה לא יחיה אותן. אך מה שראיתי בעיני, מה שפעלו דברי הבשורה הזאת על קהל כל־כך ר י פ ו ר מ י, הוסיף לי אמונה שלמה, כי אך עמום עמם הניצוץ הקדוש תחת אפר הגלות, וצריך רק רוח ל ל ב ו ת ו, ודלוק ידלוק בכל עוזו.

מצרפתית
לאמיל קמרטס.

מִשִּׁירֵי בֶּלְגִּיָה הַחֲדָשִׁים

תרגום
הלל בבלי.

True translation filed with the Postmaster at New York City on November 16, 1917, as required by the Act of Congress approved October 6, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

II

הָאַנְגֵלוּס בְּבֶלְגִּיָה.

בִּנְשֹׁב רוּחַ צַח מִגְּבוּל אַרְצֵנוּ,
עֵת כִּי יִדּוֹם יָם,
בָּעֶרֶב, עַל הַחוֹף, מִשָּׁם
לִרְגָעִים צְלִיל נוֹעַ, נוּגֶה בָּא אֵלֵינוּ,
צְלִיל מִצְלִילֵי הָאַנְגֵלוּס: דָּן, דֵי
דִּין־דָּן, דִּין־דָּן־דֵי...

וּרְאֵה: כַּעֲשָׂרָה מִיל מִסָּבִיב לָנוּ
מִגְדָּל מִגְדָּל הֻכָּה שְׁמָמָה,
כִּי יְרָחִים הַתּוֹתָחִים פֹּה רָנְנוּ —
וְכָל פַּעֲמוֹן עָטָה דְמָמָה...
וְכִי נִשְׁמַע, אָז נִשְׁתּוֹמֵם
לְקוֹל הַסֵּתֶר כִּי יִתְרוֹמֵם
וּבְלִי הֶרֶף יֶהֱמֶה לוֹ:
דִּין־דָּן, דִּין־דָּן־דֵי...

אִי מִזֶּה הוּא בָּא?
מֵעֵבֶר לְנִיוּפּוֹרְט, לִגְבוּלוֹת שֶׁלְדֶט הַיְאוֹר
הוּא בָּא מִמְּרוֹמֵי אִיר.

הַצְּלִיל מֵאַיִן בָּא?
מֵרֹאשׁ בֵּית־תְּפִלָּה וּמִמִּגְדַּל־רָמִים,
כַּדּוּר בָּם לֹא יִפְגַּע לְעוֹלָמִים.
הֲתִשְׁמְעוּ אוֹתוֹ רוֹעֵד,
דּוֹמֵם רוֹעֵד וְדוֹמֵם לוֹאֵט
בְּמַעֲמַקֵּי לִבְּכֶם פְּנִימָה: דָּן־דֵי,
דִּין־דָּן, דִּין־דָּן־דֵי?

לֵב אַרְצֵנוּ הוּא, אַרְצֵנוּ זֹאת
כְּפַעֲמוֹן תַּפְלִיט צְלִיל:
בָּהּ נִיר וּכְפָר וּפִרְחֵי גִיל,
יַעֲרוֹת־עַד וְנַהֲרוֹת־עֹז.
הֵד דָּמֵנוּ הוּא כִּי יַךְ
אֶל מוּל כָּתְלֵי כִלְאוֹ צָר,
וְאֶת שִׁירוֹ, שִׁיר־עַד, דַּךְ,
חוֹזֵר הוּא וָשָׁר;
צְלִיל נַפְשֵׁנוּ הוּא, הַהוֹמָה לָהּ בַּלָּאט,
בְּקוֹל סְתָרִים נוּגֶה כֹּה וָמָט,
שְׁלֹשֶׁת צְלִילֵי הָאַנְגֵלוּס: דָּן־דֵי,
דִּין־דָּן, דִּין־דָּן־דֵי...

אנגלוס — פעמון בית־המסגד, הקורא לתפלה.

בקרוב, ויאמר, כי עתה היא השעה הנאותה להצהרה מדינית זו.

ארץ־ישראל עוד איננה בידי אנגליה, ואף לא חלק חשוב ממנה. מה שכבשו חיילות אנגליה עד כה בפנה זו אינו אלא חלק מדרומה של יהודה, ועוד רב וקשה מאד הדרך לפניהם אפילו רק עד ירושלים. ואף־על־פי שבפסיעות הראשונות הוכו הטורקים ונאנסו לסוג אחור, ורגלים לדבר, כי הכרח יכריחום האנגלים לסוג אחור עוד ועוד, לא מהנמנעות הוא, כי גם זו אינה אלא נ ס י ג ה ת כ ס י ס י ת, זמנית, ואפשר שבשורה חדשה, במקום יותר עלול להתבצר כראוי, עמוד יעמדו חיילות הטורקים ויכול יוכלו לא בלבד לעצור את חיילותיו של אלנבי, אלא גם להכותם ולהדפם לאחור. במלחמה זו כבר ראינו, כי אין תפיסת מקום דבר קבוע ומכריע, והרבה מקומות כבר עברו מיד ליד פעמים אחדות. ואף־על־פי־כן, לעת־עתה חיילות אנגליה הולכים ומתקדמים בארץ־ישראל, ואפשר מאד כמו כן, שזוהי תחילת כבוש אמתי, קיים; אפשר מאד, שמפני ההשתתפות ההכרחית של חיילות טורקיה בשדות־המערכות ברומיניה ובאיזמליה לא יכלו הטורקים להניח בשדה־המלחמה של ארץ־ישראל חיל כדי הצורך לחסום הדרך בפני האנגלים, וסמכו על הבטחת גרמניה, שעשה תעשה אחר־כך לאלנבי מה שעשתה עתה לקאדורנה, ואפשר, כי לצבא אנגלי אין הדבר כל־כך נקל לעשות, כמו לצבא איטלקי, וכל ארבע אמות בארץ זו, שדרכו בהן רגלי האנגלים, תשארנה בידיהם.

גם בשדה המלחמה, כמו בהרבה ענינים אחרים, אין „דזון בול" מהיר ביותר. הוא בטבעו מתמהמה, ונצרך לו קצת זמן לזוז. אך דברי הימים מעידים, כי, לפחות עד כאן, ברית כרותה לו להאנגלי, כי בכל מקום שדרכו כפות רגליו קשה להזיזו משם. הגרמנים בעצמם מודים בזה.

ולכן, אפשר ואפשר, שהמעשים הנעשים עתה בארץ־ישראל הם באמת תחילת כבוש קיים, וביום אולי לא רחוק ביותר היה תהיה הארץ כולה בידי צבאות אלנבי. ואם בשעה זו ממשלת אנגליה מצהירה בגלוי, בדברים שאין ספק בפירושם, כי יש בדעתה לכונן בארץ זו מדינה יהודית, כל אדם שאינו עור מדיני מוכרח להודות, כי זה מאורע מדיני גדול לעמנו, וגאולתנו הלאומית קרובה.

וגדולה חשיבות הצהרה זו עוד מנקודה אחרת, מפני שרשאים אנו לראות בה לא לבד את דעתה ורצונה של ממשלת אנגליה, אלא גם הסכמתן של שתי המעצמות בעלות בריתה הגדולות באירופה. כי לא יעלה על הדעת, כי ממשלת אנגליה תצהיר כל־כך ב ג ל ו י מעשה מדיני כל־כך חשוב גם לעניני המדינות של צרפת ואיטליה, אם אין ממשלת אנגליה יודעת ידיעה ברורה, שאין שתי בעלות־בריתה אלה, שגם הן עוזרות לה במקצת בחיילותיהן בכבוש הארץ, מתנגדות למה שיש בדעתה לעשות בזו הארץ. כבר נשמעו שמועות גם על־אדות נטיותיהן של צרפת ואיטליה בענין זה, ובפרט מאיטליה שמענו כבר קצת דברים מפורשים בשם מי שהיה ראש הוזרה בוזלי, וגם בשם שר הענינים החיצוניים סונינו, שהוא גם יהודי, וכמו כן בשם המדיני האיטלקי המפורסם ברזילי, שגם הוא יהודי. אך הצהרת ממשלת אנגליה מקיימת ומחזקת את אלה השמועות, והיא מסלקת גם את הדאגה בנוגע להתיחסותה של צרפת לשאלה זו. ולא עוד, אלא שרגלים לדבר, כי גם מלך ערב החדש כבר הסכים לזה.

בודאי, אפילו האנגלים בעצמם לא יאמרו, כי כל כונתה של ממשלת אנגליה בזה היא לשם שמים, מפני אהבה לישראל. הכל מודים ומבינים, והאנגלים בעצמם מודים, כי ביצירת ארץ יהודית בפנה זו אנגליה מוצאת תועלת גם לה. כבר אמרו והכריזו גדולי המדיניים האנגליים, כי כל זמן שמצרים היא השער למדינות הים של אנגליה באסיה צורך הכרחי הוא לה, שבארץ־ישראל, שהיא השער למצרים מצפון, ימשול צבור לא אויב לה, שלפי כמותו וכחו לא תהיינה לו שאיפות מדיניות מעבר לגבול ארצו, ושעל־פי האמנות בין העמים לא תהיה ישוב ממלכה גדולה רשאית להעביר חיל דרך בה, וצבור כזה תוכל אנגליה למצוא רק בהיהודים.

אבל, דוקא זו התועלת לאנגליה במעשה מדיני זה — היא היא העושה את הצהרת ממשלת אנגליה למאורע מדיני כל־כך חשוב לנו. חסד לאומים חטאת. כל אהבה מעם לעם זולתו התלויה ב ח ס ד אין סופה להתקיים. החיים המדיניים של העמים אינם בנויים על יסודות של חסדים, של אהבה טהורה זה לזה, אלא על היסודות הגסים, הפשוטים, של תועלת וצורך, שהאחד מוצא בידידותו של חברו. אוי לו לעם, שקיומו המדיני תלוי בחסד, באהבה טהורה, בלי שום תערובת תועלת פרטית, של עם אחר אליו. ואשרי העם, שקיומו תלוי בהצורך שיש להעמים בו. רק אהבה בין העמים, שנולדה מתועלת ה ד ד י ת, רק בה יש ממש, רק היא די חזקה, שתוכל לעמוד בפני כל הרוחות בעולם המדיני. כל זמן שאנגליה תמצא תועלת בקיום צבור יהודי מדיני בארץ־ישראל עשה תעשה בודאי כל מה שבכחה, כדי לעשות את הדבר על צד היותר טוב ויפה גם לנו.

* * *

וכשם שגדולה חשיבותה של הצהרת ממשלת אנגליה מבחינת ערכה המדיני, כך חשובה היא מאד מבחינת התעמולה הציונית פה בארץ. את הדבר הזה ראיתי בעיני בשבת זו בפילאדלפיה בבית הכנסת המפואר של הקהלה הריפורמית „כנסת ישראל". קהלה זו, שהיא אחת הקהלות היותר גדולות באמריקה, ואולי היותר גדולה בהן, היא ר י פ ו ר מ י ת כולה. התפלות הן בלשון אנגלית, יש „סדר עבודת אלהים" גם בשבת, אך העיקר הוא ביום הראשון. כל עניני הדת ומנהגי החיים הדתיים כולם הם ברוח ה„ריפורם", ודבר מובן מאליו הוא, כי אחד מהחלקים העיקריים של „סדר עבודת אלהים" בכל פעם הוא דרישתו של הרב. בשבת זו דרש הרב ד"ר קרויסקופף בפרשת השבוע, ובעברו מענין לענין בא לדבר על היחס בין עם לעם, ובפרט על התיחסות אומות העולם לישראל מעולם ועד עתה ועל כחו הרוחני של ישראל גם עתה על כרחן ושלא בטובתן של אומות העולם; ואז התחיל לדבר בהתלהבות אמתית על ארץ־ישראל ועל החיים החדשים היהודים, שנתגלו לעיניו בהיותו לפני שליש שנים שם, ופתאום פתח גליון של טלגרמה שהיה בידו ויקרא מתוכו דברי הטלגרמה, שהגיעה לידו מהועד הציוני בניו־יורק על־אדות מכתבו של באלפור ללורד רוטשילד, ובדברים נלהבים באמת, כאילו הוערה עליו פתאום רוח ממרום, באר

דבר את העמים, כדבר איש את רעהו. המשנה: „העשיר מבפנים והעני מבחוץ" היתה תמיד שגורה על שפתינו, ויותר מאמת־מדה של רחמים לא בקשנו לנו, ונהיה שפלים וקטנים בעיני העמים, וכחגבים בעיני עצמנו. כעת — המבינים אנו, המרגישים אנו את הגאולה והתמורה? החשים אנו, איך התרוממנו מאשפתות, משפל המדרגה, ורכשנו לנו עמדה בין העמים בני־החורין, אפילו טרם התגשמה עוד שאיפתנו, טרם נוסדה עוד הממשלה היהודית על אדמת אבותינו? המבינים אנו, כי אין כל אידיאה יכולה להתגשם אלא אם כן נצחה לראשונה בהכרה ותהי לכח, ואחר כך היא יוצאת מן הכח אל הפועל? והמבינים אנו, שהרעיון העיקרי, המונח ביסודה של שאיפתנו ההיס־טורית, נצח כעת נצחון גמור, כי חדר לתוך הכרתו של העולם הנאור וקבל את הסכמתו, והיה לאחד הכחות המניעים של הפוליטיקה העולמית, וכי מעתה נקל יהיה לפניו לצאת מן הכח אל הפועל? והמבינים אנו, כמה וכמה חובות מטילה עלינו השעה הזאת? המבינים אנו את פקודתה ואת גזירתה של השעה, את קולה ההולך מסוף עולמנו ועד סופו וקורא אותנו לתחיה ולעבודה?

והממשלה האנגלית אינה אוהבת את החפזון ומכבדת היא את המתינות בכל פעולותיה. ומיום שיצא המצביא של חיל האנגלים על־יד שערי ארץ־ישראל בגלוי־דעת שלו ועד צאתה של הממשלה האנגלית בעצמה, באופן רשמי, שאינו מניח שום מקום לספקות, בגלוי־הדעת החדש שלה, המבשר את גאולת עמנו ואת צאתו מעבדות לחירות לאומית, עברו בעשרה חדשים. לגלוי־דעת זה חכינו ונדע, כי בוא יבוא, אף־על־פי שיתמהמה מעט, מאיזו טעמים מדיניים; ובכל זאת כשבא, ואנחנו קראנו וחזרנו וקראנו את האמור בו, היינו מונים כל מלה ומלה וכל אות ואות שבו. והרגשנו מעין טעם של עלית נשמה בנפשנו ורגש של התחדשות — התחדשות לאומית — מלא אותנו. נדמה לנו, כי כך הרגישו את עצמם החרדים לגאולת עמם בשעה שיצא שליט המזרח בשעתו, כורש מלך פרס, בכרוזו לעם ישראל, כרוז לדורות.

אין אנו מרשים לעצמנו לגשת כעת לביאורו של המאורע. „כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו". עוד רבה לפנינו העבודה ועוד רב לפנינו הדרך, ואין שום ספק, כי גם מעצורים חדשים ומכשולים חדשים נמצא על דרכנו, אבל על כולם ננצח. גאולת עמנו היתה לדבר הכרחי לא רק לעצמנו, כי־אם גם לכל אלה, הדואגים להתפתחותו של המזרח ולהתקדמותו, ומכיון שהכיר העולם הנאור בהכרחיות הזאת, יעמוד לימיננו ויסייע לנו להוציא את שאיפתנו ההיסטורית מן הכח אל הפועל. אין אנו באים גם כן בשעה זו בתודות ותשבחות להעם האנגלי ולממשלתו. יראים אנו להקטין על־ידי תודות ותשבחות את גודל המאורע, והוא ישאר חרות על לוחות הדורות, ודור לדור יספר על העם הבריטי, שהיה הראשון להכריז על גאולת עמנו.

הַמְּאוֹרָע הַמְּדִינִי הַגָּדוֹל

מאת

אליעזר בן־יהודה.

True translation filed with the Postmaster at New York City on November 16, 1917, as required by the Act of Congress approved October 6, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

למן היום שחרבה המדינה היהודית וישראל גלה מארצו לא אירע מאורע מדיני כל־כך גדול וחשוב לעמנו, כמו הצהרת הממשלה האנגלית בענין ארץ־ישראל במכתבו של באלפור ללורד רוטשילד.

אחרי כל השמועות, שעברו מעת לעת במחננו על־אדות נטית ממשלה פלונית או אלמונית להרעיון הציוני, עוד היה מקום לקטני־אמנה לפקפק באמתותן של השמועות, ובפרט בממשותן. מי יודע ממי שמע השומע על־אדות נטיה זו, והעיקר — מי יודע מה שמע השומע, מי יודע מה טיבה ומהותה של נטיה זו, עד כמה יש בה, בנטיה זו, מתקותנו אנו.

ואפילו מי שרצה להאמין בשמועות האלה לא יכול להשתיק את בת־קול של שאלה, שהיתה הומה באזניו: אם אמת בשמועה זו, מדוע איפוא אין ממשלה פלונית מודיעה בגלוי נטיה זו?

והנה שמוע שמענו הפעם דברים מפורשים, יוצאים מפיו של שר הענינים החיצוניים של ממשלת אנגליה, ולא בשמו בלבד, אלא בשם כל הוזרה האנגלית, כי ממשלת אנגליה מרגישה אהדה לשאיפת הציוניים בדבר מדינה יהודית בארץ־ישראל ועשה תעשה כל מה שביכלתה להוציא שאיפה זו מכח אל הפועל.

עתה אין מקום לשום פקפוק.

זו הצהרה רשמית, מפורשת, של ממשלת בריטאניה הגדולה. וחשיבות הצהרה זו מתבלטת עוד יותר לעיניך, כשאתה מתבונן לטיבו של הרגע, שבחרה בו ממשלת אנגליה לעשות הצהרה זו בגלוי.

אלמלי יצאו הדברים האלה מפי באלפור לפני שלשה ארבעה שבועות, כי אז היה מקום להקנתרנים לבטל אותה כקליפת השום ולאמר: ראה ראתה אנגליה, אחרי שהיא עומדת כשנה על גבול ארץ־ישראל, שאין לאל ידה לעשות כאן כלום, ותהי פתאום נדבנית על חשבון של אחרים, ומבטיחה לתת מה שהיא יודעת, שאין בכחה לקחת.

אבל, עם תחילת עונת הגשמים בארץ־ישראל התחילו גם חיילותיה של אנגליה לזוז, וכל בני־סמך בתכסיסי־מלחמה הודו, כי מעשה לכידת באר שבע היה אחד מהיפים במעשי המלחמה הנוכחית, מבחינת התכסים ופעולות החיילות, ולכידת עזה ואשקלון, שבאה אחריה הרבה יותר מהרה ממה שפלל אדם, הוכיחה, כי תכונת המלחמה בשדה זה ערוכה עתה בכל פרטיה וכי תשעת החדשים של עונת חורב ולא־מים, שעברו מיום דרכו רגלי האנגלים על אדמת ארץ־ישראל, לא היו ימים של בטלה, כי־אם שמשו לעשית כל ההכנות הנצרכות להנהיג את המלחמה כאן במרץ ועוז, ואין ספק בדבר, כי בשעה שכתב באלפור ללורד רוטשילד ידוע ידע, כי גם העיר הגדולה והחשובה עזה עתידה לנפול

VOL. IV NEW YORK, NOVEMBER 16, 1917 No. 35

התרן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית ניו־יורק, א' כסלו, תרע"ח גליון שלשים וחמשה

הַבְּשׂוֹרָה הָרִאשׁוֹנָה לִגְאֻלָּה.

עוד בסופו של החורף הקודם, כשעבר החיל האנגלי את גבול אל־עריש והגיע עד שערי עזה, הנקודה היותר דרומית שבארץ־ישראל, יצא המפקד הראשי של המחנות המגיחים למזרח, המצביא מוררי, בגלוי־דעת בשם ממשלתו, לבאר לפני העולם הנאור את הטעמים והנימוקים, שבשבילם החליטה הממשלה האנגלית לשלוח את צבאותיה לגבולות ארץ־ישראל. ואמנם גלוי־דעת כזה היה נחוץ בשעתו. הממשלה האנגלית הדגישה לא פעם ולא שתים במודעותיה, שיצאה בהן במשך המלחמה, כי רחוקה היא מכל שאיפה לכבוש, כי דוחה היא מפניה כל מחשבה להבנות מחורבנן של ארצות נכבשות, וכי אין לה מטרה אחרת אלא להלחם נגד רוח המיליטאריזם, ששפך את ממשלתו על אירופה ויהי לרוח שורר ושליט, המשעבד ומכניע תחתיו את הכל ומעכב בעד התקדמותם התרבותית של העמים הנאורים. וכדי להגיע למטרה זו, נחוץ, ראשית כל, להלחם בהעם המנצח על הרוח הזה, לבלי תת לו להשיג את מאוייו, ושנית, לבסס את עמדתם של הלאומים הקטנים, עשוקי משפט מדיני ותלויים ברצונם ובחסדם של הלאומים החזקים, הרוכבים עליהם. בסוס מצבם המדיני של הלאומים הקטנים תנאי נחוץ הוא לשלום המדינות, מפני שכל זמן שהעולם יחלק לשני מחנות, מחנה של עמים שליטים ומושלים בכח האגרוף והחרב מעבר מזה, ומחנה של עמים רפים ו מ ש ו ע ב ד י ם מעבר מזה, אין השלום יכול להתקיים. „לאו עכברא גנב אלא חורא גנב", ורפיונם של העמים המשועבדים יגרה תמיד את תיאבון הכבוש של העמים החזקים. אם כן, אין תרופה אחרת לבצר את שלום העולם כי־אם על־ידי בסוס מצבם המדיני של העמים הקטנים, כלומר, על־ידי העמדתם ברשות עצמם תחת חסותה של אגודת העמים, שצריכה להוסד למטרה הגבוהה הזאת. ההשקפה המדינית הזאת נבראה

לא מתוך הכרת היושר העולמי בלבדה, כי־אם מתוך הנחיצות ההיסטורית, מתוך הלחץ והדחק, שהתחילו להרגיש גם העמים הגדולים והשליטים, מתוך מבוכת העולם ומתוך בקשת המוצא מן המבוכה הזאת. והממשלה האנגלית היתה הראשונה להכריז על העיקר החדש הזה, שצריך לשמש יסוד להיחס האינטרנאציונאלי לעתיד, אחרי שהסערה תשוב לדממה והחיים ישובו לסדרם. ומפני זה מצאה הממשלה האנגלית לנחוץ לפרסם ברבים את כונתה, כי שלחה את צבאותיה לכבוש ארצות חדשות, ותודיע על־ידי אחד ממצביאיה, שהיא, הממשלה האנגלית, לא סרה גם הפעם ממטרתה, אשר הציבה לה, וכי אם גם דואגת היא לטובת עצמה ולעתידה ומוכרחת היא מפני זה להוציא מחזקת סכנה את המסילה הראשית, המחברת את מדינת הודו עם ארץ מצרים, אבל אין ברעתה להתעשר על־ידי הרחבת תחומיה, כי־אם רוצה היא לתקן על־ידי הכבוש הזה מעוות עולמי ולהחזיר את הארץ העתיקה לבעליה ההיסטוריים, להעם העתיק והנודד הנצחי, שלא חדל לעולם לשאת בקרבו את השאיפה לשוב למולדתו ולהיות חיי עם חפשי על אדמתו.

ומתוך גלוי־הדעת הראשון של המצביא האנגלי יוצא באופן ברור, כי הממשלה האנגלית רואה ביסוד ממשלה יהודית חדשה על אדמת ישראל העתיקה דבר השוה ל י ש נ י ה צ ד ד י ם. ואנחנו — חלילה לנו מהצטער על זה! אדרבה, העובדה, כי הממשלה האנגלית הכירה את ערכנו בתור גורם להתפתחותו של המזרח הקרוב, וכי עומדת היא לימיננו לא רק מפני שנתמלאה רחמים על עם נודד ונרדף, כי־אם מפני שרואה היא בנו ש ו ת ף מוכשר ומסוגל לעבודה ויצירה — העובדה הזאת צריכה למלא אותנו שמחה כפולה, ובמדה ידועה גם גאון לאומי. עד כה, גם כשנמצאו לנו לפעמים רחוקות אוהבים וגואלים, בקשו אך ר ח מ י ם עלינו, ואנחנו לא העזנו בנפשנו

אל הקוראים והסוכנים.

יזכרו־נא קוראינו וסוכנינו לעריהם, כי „התורן“, המגיע לידם בכל שבוע ומקשרם עם שפת עמנו וספרותו, עיקר קיומו תלוי בכסף החתימה, וכל המרבה את חותמיו ופורע את כסף החתימה בזמנו, מקיים את „התורן“ ונעשה שותף לחבורה, העמלה ביצירת במה עברית הגונה באמריקה.

החותמים, שלא סלקו עדיין את דמי החתימה, יתנו את לבם לזה ולא יוסיפו לדחות את זמן הפרעון. בזה יקילו מעלינו את העבודה הקשה ולא יביאונו לידי הוצאות מרובות על תוי הפוסטה וצרכי הדפוס, העולים בימים אלה ביוקר.

בא־כחנו הנכבד מר **דוד כהן** מסטמפורד, קונ., יבקר את ערי מדינות **רהוד־איילאנד ומאססאטשוסטס** לשם עניני „התורן“. אנו מבקשים את טובי קוראי „התורן“ במדינות הללו לעזור לו בעבודתו הנכבדה.

הנהלת „התורן“.

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV NEW YORK, NOVEMBER 16, 1917 No. 35 (85)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST., NEW YORK
Telephone, Orchard 5882.

מחיר „התורן":
לשנה — $3.00 לחצי שנה — $1.50
בחוץ לארץ ובקנדה:
לשנה — $3.50 לחצי שנה — $1.75
לפחות מחצי שנה אין התחימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., N. Y.

SUBSCRIPTION RATES:
One year—$3.00 Six months—$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year—$3.50 Six Months—$1.75
Single copy 7 cents.
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug-us- the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

כתבת אגודת המורים:
AGUDATH HAMORIM
201 East Broadway
New York.

הנני מברך את ידידי מ. א. זלדין לנשואיו עם מרת אסתר פרידמאן. תתגשמנה כל תקוותיהם על אדמת ארצנו.

ש. עפשטיין.

מעמקא דלבא הנני מברך את חברי וידידי הנכבדים מר מ. א. זלדין עם החברה אסתר פרידמאן לנשואיהם. יהי רצון שתזכו לראות את התגשמות הרעיון העברי הלאומי של עמנו בארץ־ישראל.

מאיר קוגן.

בני־אדם קמו על אחינו היהודים ברומיניה. בשם רומיניה הגדולה העתידה הם דורשים בחזקת־יד את דמי אחינו וחייהם על מזבח המולדת, בשעה שבידם השניה הם מדכאים אותם לעפר בלי חשך ובלי רחם על נשים וטף. קצר כח דמיוננו של אנוש לשער אף מקצת מן המקצת של שרירות־לבם וזדון־רוחם של „הלוחמים האלה בעד השתחררות הלאומים הקטנים" בהתיחסותם ליהודים. הרומינים דנים את דינם של רבבות אחינו, החפים מכל עון ופשע, למאסר קשה על חשד של רגול. עם היהודים מתנהגים פה מחוץ לשורת כל דין, חוק ומשפט. האתמוספירה מעיקה כל־כך, עד שאי־אפשר לשאתה. יום־יום מתים פה עשרות יהודים ברעב. בחודש מאי בלבד עלה מספר המתים היהודים פה על מספרם במשך כל השנה שעברה. מספר החולים במחלת טיפוס־הרעב הוא עצום מאד. אין כמעט בית, אשר אין שם מת או חולה נוסף. נדכאים, רצוצים, עיפים ויגעים באין מטרה ובלא תקוה תועים אלפי אחינו ובני־ביתם בדרכי רומיניה האבלות. מצפים הם בחרדה לגורלם המר: לגוע ולמות ברעב.

„אפיסת הכחות הגופניים, הבאה מחוסר מזון וכלכלה, שללה מהם את היכולת והכשרון לעבודה וליגיעת־כפים. גם אלה המועטים, שכחם הגופני לא עזבם עוד, מחוסרי עבודה הם. בגלל מאורעות המלחמה שבתו פה התעשיה והחרושת. ולמלא את סאת צרותיהם באה הממשלה עם גזירותיה היא, ואין לך יום שאין גזירותיו מרובות משל חברו. ליהודים אסורה הקניה של צרכי אוכל מחנויות המכולת של הממשלה; היהודים הם האחרונים לעמוד בשורת המקבלים לחם מועד־העיר, וניזונים הם מן השיריים, שמשאירים אחריהם הרומינים, אחרי שאלה האחרונים באו על חלקם. על היהודים אסורה קנית צרכי־אוכל בכפרים ואסור להם גם לנסוע לרוסיה. תוצאות הרדיפות והגזירות האלה הן, שההמונים היהודים גועים מרעב לעין השמש. ומכל רבבות היהודים ברומיניה מתפרנסים כעת בקושי, אחרי השתדליות מרובות והתרפסות נמבזה, רק איזו עשרות יהודים בעלי־זכיות ועשירים.

כדי להציל את שארית הפליטה של אחינו הדוויים והסחופים האלה, יש צורך להחיש להם תיכף ומיד עזרה במדה מרובה. צריך להביא לכאן מרוסיה בשר (מימות החורף שעבר לא טעמו היהודים פה טעם בשר), סוכר ועוד צרכי־אוכל ומכשירי־רפואה. ביחוד מורגש הצורך בסמי־רפואה ומכשיריה, שעל־ידיהם אפשר עוד יהיה להציל ממות אלפי חולים נוספים, הפורשים כפיהם ומצפים בכליון עינים לעזרה זו.

„צריך לגשת אל עבודה זו תיכף ומיד, בלי אחור. ועד שתוסד הסתדרות מיוחדה לעזרה זו צריך לשלוח הנה קומיסיה מיוחדת, שתחקור את המצב ברומיניה ותחליט באיזו אופן לסדר את עבודת העזרה, כדי שתביא את התועלת הדרושה.

„את עבודת העזרה אי־אפשר לדחות, מפני שכל יום של דחוי עולה במאות קרבנות אדם.

„אם העבודה הזאת לא תוכל להעשות על־ידי הסתדרות מיוחדה לכך, אז אפשר לעשותה על־ידי ה„זמסטבאות" ו„מועצת הפועלים והחיילים".

„מנאות היהודים ביאסי נשמע קול בכי: היהדות הרומינית מבכה על בניה".

* * *

חדשות ספרותיות.

— בניו־יורק יצא ספר בשם „מעם לועז", המתרגם ומבאר בהשואה להמקור הצרפתי את הלעזים שבפירוש רש"י על כתבי־הקודש (הכתיב הצרפתי בפנים הספר הוא באותיות לאטיניות). לספר נספח מבוא ארוך בן כמה פרקים מלאים־ענין, הדן על רש"י בתור פרשן־פשטן, לשון היהודים הצרפתים בדורו, הברבריזמים הצרפתיים בלשונו העברית של רש"י, צורך הלעזים להבנת הענין, חוקרי הלעזים ומבאריהם בתקופות שונות ועוד דברי מחקר כאלה, המשמשים חומר היסטורי חשוב לתאור דמות דיוקנו הרוחנית של רש"י. מחבר הספר הוא משה ז. אלברטס איש בוסטון.

* * *

מחיי האגודות.

— הסתדרות „אחיעבר", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, י' בנובמבר, באולם „הכנסת־אורחים", 229 איסט ברודווי. על הפרק: וכוחים על ההרצאה „י. ל. גורדון" של מר י. ז. פרישברג, סיום הבחירות ועוד ענינים חשובים. החברים מחויבים לבוא. יודעי עברית רצויים.

— אגודת „בני עם חי", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, 10 נובמבר, במרכזה, 217 רחוב הנרי. מר א. פרנקל ירצה על „ההשקפה הציונית של העברים". מביני עברית מתבקשים לבוא.

— ביום א', 21 אוקטובר, היתה אספת־בחירות לאגודת „מסדה". נבחרו הפקידים האלה: יקותיאל גינצבורג — יושב ראש; מרת ל. קצנלסון — סגנה; מרת גרוסמאן — מזכרת הפרוטוקולים; י. ז. פריישברג — גזבר; בועז ליכטמאן — מזכיר הכספים; מר רוזנברג — מפקח על הסדרים; מרת י. טיקולסקי — סופרת; יקותיאל גינצבורג וי. ז. פריישברג — ממונים על ההרצאות. מלבד הפקידים נבחרו בתור חברים להועד הפועל: הלל בבלי, שמעון גינצבורג ופ. קאפלאן.

ביום א' בערב, 11 נובמבר, תערוך אגודת „מסדה" בהשתתפות ההסתדרות העברית אספת תעמולה להוצאת־הספרים „קדימה" באולם בית־הספר, 22 מערב רחוב 114. הנואמים הם: ראובן בריינין ואב. גולדברג. יודעי עברית מתבקשים לבוא.— השעור הראשון של הקורסים שלנו יערך במוצאי־שבת, 10 נובמבר. מר ח. א. פרידלאנד ינאם על הספרות העברית.

— אגודת ד"ר הרצל ציון תתאסף ביום א', 10 נובמבר, בחדר 30 של ה„אדיוקיישונאל אליאנס". החברים מחויבים לבוא.

— לאגודת „הגאולה", ברונקס, תהיה במוצאי־שבת, כ"ה חשון, אספת חברים בבית־הספר העברי־הלאומי, 1695 וואשינגטון אווניו. על הפרק: א) שעורי ערב, ב) נשף עברי, ג) עריכת שורה של הרצאות ועוד ענינים חשובים.

— לפני זמן־מה נוסדה בניו־יורק מקהלה ציונית, שמטרתה היא להכשיר את אלה שיש להם כשרון לשיר. האגודה הזאת מודיעה בזה, שאספתה הבאה תהיה ביום א' 11 נובמבר, בשעה השלישית אחר הצהרים בדיוק, באגודת „דוד וולפסון", 239 איסט ברודווי. מנהל המקהלה הוא מר נ. אפרת.

— באספתה האחרונה של אגודת „דוברי עברית מזרחי" נבחרו הפקידים האלה: צבי גולדין — יושב־ראש, משה שפירא — סגן יושב־ראש, שאול בלום — מזכיר הפרוטוקולים, א. ש. שטרן — מזכיר הכספים, ש. מרגלית ומר דמשק — חברי מועצת ה„מזרחי", סולומון ומ. אפשטיין — לחברי הועד הפועל, הולנדר ואפשטיין — לצירי ההסתדרות העברית.

האספה הבאה תהיה ביום א', כ"ו חשון, בשעה השמינית בערב, באולמנו, 214 איסט ברודווי. הד"ר מאיר וואכסמאן ירצה. החברים מחויבים לבוא. אורחים רצויים.

— אגודת „יהודה שטיינברג" תתאסף במוצאי־שבת, 10 נובמבר, בבית־הספר הלאומי, 183 רחוב מדיסון. מרת מנוחה שיינמארק תרצה על גיאורג בראנדס. יודעי עברית מתבקשים לבוא.

נדפס בבית־הדפוס העברי־הלאומי, 431 רחוב גרנד, ניו־יורק.

ותכניותיהם רק מהשקפת התועלת, הכרוכה בהן להפוליטיקה הלאומית והאינטרנאציונאלית — ממש מאותם הנמוקים, שמר בראטיר מיחס אותם לאנגליה. לטובתנו ולטובת בעלות־בריתנו מחויבים אנו לחתור חתירה עמוקה תחת השאיפה האנגלו־אמריקאית הזאת. אם על־ידי זה תצמח טובה להציוניות — מה טוב. מאמינים אנו, כי הגשמתה ההדרגית של הציוניות תביא ברכה מרובה להיהודים. על־ידיה יחדלו להיות עם מפוזר ומפורד בין הגויים. זוהי גם דעתם של טובי החושבים והוגי־הדעות שבהם".

גם העתון „דייטשע ווארטע" תומך בדעה זו. בגליון העתון הזה מיום 8 אבגוסט שעבר נאמרו הדברים אלה: „מספר הציוניים בין היהודים הולך ומתרבה. התנועה הציונית, שמטרתה היא ליצור מקלט־בית לעם ישראל בארץ־ישראל על־ידי משפט גלוי, הסבה את תשומת־לבנו בשנים האחרונות. מאמינים אנחנו, כי טובה וברכה צפונות בתנועה זו להאנושיות. עכשיו התחילו אויבינו להפיק את התועלת הרצויה להם מהתנועה הגדולה הזאת. אם חפצם זה של אויבינו יעלה בידם, אז, לפי דעתנו, יהיה זה אסון גדול לנו ולשאיפותינו אנו".

גם ה„פאלקסשטימע" רואה סכנה גדולה לאינטרסיהן של ממשלות־המרכז במזרח ביסוד מדינה יהודית בארץ־ישראל על־ידי ממשלות־ההסכם. „האנגלים — קובל העתון על הממשלה הגרמאנית — חדרו כבר לתוך האימפריה הטורקית וכבשו כמה חלקים חשובים של ארצה. הם כבשו את מיסופוטאמיה, חלק חשוב של ערב וחצי האי סיני והחבל הדרומי של ארץ־ישראל, וממשלת גרמאניה עדיין לא שמה לבה כראוי להמאורעות החשובים האלה. תמיד הביטה על שאיפותיהם הלאומיות של היהודים כעל אוטופיה, או שראתה בהן סכנה להקתוליות או מחשבות־מרד בהממשלה הטורקית. אולם כל ההשערות האלה אינן נכונות. אין להביא בחשבון את אלה הרואים את שאיפותיהם הלאומיות של היהודים כראות אוטופיה. גם אין זה מענינה של ממשלת גרמאניה להיות אפיטרופס להקתוליות (אגב, נוכל להבטיח את הקתולים, כי סכנה כזו לאינטרסיהם — בדמיון יסודה). גם לטורקיה אין שום סכנה נשקפה. אין בדעתם של הציוניים כעת ליסד בארץ־ישראל ממלכה יהודית, אלא לרכוש להם שם אבטונומיה קולטורית בתור נתיני הארץ. מובן, שטורקיה, לטובת אינטרסיה היא, צריכה להשתדל, שהקולוניזאציה הציונית תצליח. טורקיה זקוקה לרבוי אוכלוסים ולהמון מתישבים. ומה שנוגע לאימיגראנטים, הרי אין לה חומר אנושי יותר טוב ומועיל מהיהודים".

המאמרים ה„ציוניים" האלה בעתונות הגרמאנית הניעו, כנראה, את ה„טיימס" הלונדוני לצאת בדרישתו הנמרצה, שאנגליה ושאר ממשלות־ההסכם תבענה את דעתן באופן רשמי, גלוי ומפורש, לטובת מקלט־בית יהודי בארץ־ישראל. ואף־על־פי שלא הזכיר ה„טיימס" את שמות העתונים האלה בפירוש, בכל זאת רמז עליהם בדרך כלל ברמזים ברורים.

הערות מלאות־ענין בדבר העתונות הגרמאנית ויחוסה אל הציוניות אנו מוצאים במאמר בנדון זה, שנתפרסם בהעתון „פלשתינא", כלי־מבטאו הרשמי של „הועד הבריטי־פלשתינאי", היוצא בלונדון. „כל מי שיודע את טיב הגרמאנים — נאמר שם בתוך שאר הדברים — ימצא, על־פי הוכוחים האלה בדבר ארץ־ישראל בעתונות הגרמאנית, שנוי גדול בתכונתם ובהלך־מחשבותיהם. מבחינה יהודית גרמאניה היא ארץ ההתבוללות הקלאסית. הבדותה, שהיהודים אינם עם, אלא כתה דתית, אם לא מגרמאניה מוצאה, בכל־אופן רכשה לה מאמינים ומעריצים בארץ ההיא יותר מבשאר ארצות תבל. הממשלה הגרמאנית לא ידעה מעולם להעריך כראוי את רעיון הלאומיות של עמים אחרים. ואם גרמאניה משמשת עכשיו מרכז לתעמולה כבירה, כי אחד מתנאי־השלום הבא יהיה יצירת מרכז לאומי יהודי בארץ־ישראל, והממשלה הגרמאנית היא בעצמה המעוררת לתעמולה זו — אין זאת כי־אם נהיתה מהפכה שלמה במהלך מחשבותיהם של הגרמאנים. ובאמת, מדוע מטפלת עכשיו גרמאניה בשאלת יסוד מרכז יהודי בארץ־ישראל? הלא כמה טעמים לממשלת גרמאניה, שתמנע את עצמה מזה. היחוסים הדיפלומאטיים בין גרמאניה וטורקיה מבצבצים ועולים מתוך הוכוחים האלה בעתונות הגרמאנית, ולדבר על מרכז יהודי בארץ־ישראל וביחד עם זה שלא לפגוע ברגשותיהם של הטורקים הצעירים — הוא באמת דבר קשה מאד. ואם למרות זאת עושים הגרמאנים את שלהם ומטפלים בשאלה זו — הרי בעל־כרחם הם עושים זאת. מבין השיטין של המאמרים יוכל כל אחד להכיר, כי הגרמאנים, אף־על־פי שלמראית־עין הם מתיחסים אל הטורקים הצעירים בידידות, בכל־זאת אינם מאמינים בעתידם של אלה. אולם, מלבד טעם זה, עוד יש סבה עיקרית יותר חשובה: בשעת־חירום זו באה הממשלה הגרמאנית לידי הכרה, כי הלאומיות היהודית היא אחת העובדות המדיניות הממשיות בעולם החדש, ההולך ומתהוה. אין ממשלה יכולה לבסס את עתידה בהתנגדה להעתיד היהודי, ואין כל שלום בעולם יוכל להתקיים אלא אם בעיקריו הונח גם פתרון השאלה הלאומית של העם היהודי. כך מבינים אנו את פירושה האמתי של התענינות גרמאניה ביצירת מרכז יהודי בארץ־ישראל".

* * *

מצב החנוך העברי בבגדד.

בתי־הספר העברים בעיר בגדד, שהיו סגורים זמן רב בתוקף מאורעות המלחמה, נפתחו שוב והלמודים נמשכים בהם כמקודם.

מצבו ההוה של החנוך העברי בבגדד מתואר במכתב, שנתקבל בימים האחרונים מיהודי אמריקאי, היושב בעיר ההיא. לפי דברי הכותב, עולה מספר התלמידות, המבקרות את בית־הספר לנערות, לאלף ומאה. מחוסר מקום הוכרחה הנהלת בית־הספר להשיב ריקם אלפים נערות, שפנו אליה בבקשות להכניסן בתור תלמידות. עובדה זו מראה, עד כמה גדול הוא חשקן של בנות ישראל גם בארץ־המזרח ללמוד ולהשכלה, ומעידה היא גם כן על השנוי העצום, שבא בהשקפתם של יהודי המזרח על חנוך הבנות. בנין בית־הספר לנערות הוא אחד הבנינים היותר יפים בעיר, והוקם בעזרת הגברת קלארה קאדורי מאנגליה, שנדבה לתכלית זאת עשרת אלפים ליטרא שטרלינג.

מספר התלמידים בבית־הספר לנערים מיסודו של אלברט ששון מגיע לאלף ושליש מאות. שני מוסדות־החנוך האלה נתמכו ברובם על־ידי „חברת כל ישראל חברים", אולם מימי פרוץ המלחמה העולמית נתמעטה הכנסת בתי־הספר, מפני שהתמיכה, שהיתה מתקבלת ברובה מפאריז ולונדון, פחתה והלכה.

מלבד שני מוסדות־חנוך אלה, קיים בבגדד בית־ספר עברי מיסודה של הקהלה היהודית. בבית־הספר הזה מתלמדים חנם אין כסף אלפים ושליש מאות ילדים מדלת העם, המקבלים בבית־הספר ארוחת חנם פעם ביום. בית־הספר מכלכל רבים מהם גם בהלבשה והנעלה. בית־הספר הזה צריך לתקונים רבים. בנינו הוא רעוע. שיטת הלמודים הגרועה וחוסר הסדר והנקיון עושים רושם רע על כל מבקריו.

מיום שנכבשה בגדד על־ידי האנגלים נתעוררה תשוקה כבירה בלבות התלמידים והתלמידות בכל מוסדות־החנוך האלה לדעת את הלשון האנגלית. חפצם זה ניתן להם. הרבה נערים ונערות לומדים את השפה האנגלית ורואים ברכה בלמודיהם.

* * *

למצבם של יהודי רומיניה.

קול קורא לעזרת יהודי רומיניה, בחתימת שמותיהם של הרבה חיילים יהודים מרוסיה (ביניהם גם רופאים ואינז'ינירים אחרים), הנמצאים על שדה־הקרב הרומיני, שנתפרסם בעתון „אונזער לעבען", היוצא באודיסה, יש בו כדי להקנות מושג נכון ממצב אחינו ההוה ברומיניה.

„אליכם, יהודי אודיסה, המרכז היהודי, היותר סמוך למערכת־הקרב הרומינית, פונים על־ידינו יהודי רומיניה לעזרה תכופה, עזרה, שאליה זקוקים כעת אלפי משפחות הגוועות ברעב, „פריציחיות בצורת

משווידיה — 484 פראנק, מהולאנדיה — 402 פראנק, מבולגאריה — 185 פראנק, מבלגיה — 118 פראנק, מדאניה — 87 פראנק, מצרפת — 71 פראנק וממצרים — 25 פראנק.

הסכום הכולל של הכנסות הקרן הלאומית מראשון לינואר עד השלשים ואחד לחודש אבגוסט עולה 1.302,846 פראנק.

* * *

מוסד עממי לזמרה ולנגינה.

לשורה הארוכה של המוסדות התרבותיים השונים, שהוקמו בזמן האחרון ברוסיה בעקב התסיסה הלאומית, המתרגשת כעת בין יהודי הארץ ההיא, נוסף עוד אחד מיוחד במינו, והוא — מכון עממי לזמרה ולנגינה. הקונסירבאטוריה העממית הזאת, שנוסדה בימים האלה באודיסה, תעודתה היא להפיץ השכלה מוסיקאלית לאומית בין כל שדרות העם.

תכנית־הלמודים של הקונסירבאטוריה הזאת רחבה היא מאד. מקיפה היא לא רק את המקצועות השונים של הזמרה והנגינה, אלא גם את למודי הלשון העברית והיהודית המדוברת וספריותיהן. מקצועות־הלמוד של זמרה ונגינה, המפורטים בתכנית הזאת, הם: א) שירה במקהלה, ב) סולו, ג) נגינה בכלי־מוסיקה שונים: פסנתר, כנור, עוגב, חליל וכיוצא באלו, ד) קומפוזיציה, ה) טכניקה מוסיקאלית, ו) קורות המוסיקה, ז) תורת האסתיטיקה, ח) שמירת בריאותו של הקול.

מלבד המקצועות האלה, שהם הלמודים היסודיים של תורת המוסיקה, כוללת התכנית את המקצועות המיוחדים האלה: א) שירים ונינונים יהודיים עממיים, ב) נוסחי־תפלה שונים, המושרים בבתי־הכנסיות, ג) קורות המוסיקה היהודית הדתית.

בהכנסת המקצועות המיוחדים האלה לתוך תכנית הלמודים התכוונו מיסדי המוסד למטרה כפולה: להפיץ בין העם את ידיעות הזמרה העממית והדתית וגם להכשיר על־ידי זה את מסיימי הקונסירבאטוריה להפרופיסיות של חזנים, מנצחים על משוררים, מורים לזמרה ולנגינה במוסדות־חנוך עברים ומשוררים במקהלה.

על־יד הקונסירבאטוריה תפתח מחלקה מיוחדה בשביל תלמידים, המצטיינים בכשרון דרמתי, להכשירם לבמה העברית.

כדי לעורר את התענינות הקהל ואהבתו לדברים שבשירה ובנגינה יהודיים וחלוניים, יערוך המוסד מפקידה לפקידה קונצרטים ונשפים עממיים.

כדי לעשות את המוסד הזה לעממי במלוא משמעותו, קצבו מיסדיו שכר־למוד נמוך מאד, וגם האריכו את שעות הלמוד עד השעה העשירית בערב, כדי שיהא סיפק בידי אלה הטרודים ביום לבקר את השעורים בערב. לבני־עניים, המצטיינים בכשרונות מוסיקאליים, נקצבו סטיפנדיות מיוחדות.

על חבר המורים של המוסד הזה נמנים: פינחס מינקובסקי, נובאקובסקי, ח. נ. ביאליק (למוד הלשון העברית וספרותה), ש. פין, יעקב פיכמאן (למוד הלשון העברית וספרותה) ועוד.

שונות

True translation filed with the Postmaster at New York City on November 9, 1917, as required by the Act of Congress approved October 6, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

העתונות הגרמאנית בדבר הציוניות.

התיחסותן הטובה של ממשלות־ההסכם ליצירת מקלט־בית יהודי בארץ־ישראל גרמה לזה, שהציוניות תעשה ענין רב לענות בו להעתונים היותר חשובים בגרמאניה. סימני התענינות בציוניות מצד העתונות הגרמאנית התחילו להיות ניכרים עוד בראשית ימי הקיץ שעבר, כשפרסם הסופר גוסטאוו פון דובלר את מאמרו „ריפובליקה יהודית בארץ־ישראל" בהעתון הרשמי־למחצה „רייכסבאטע" (עיין „התורן", גליון כ' בפרק „שונות"). מן העת ההיא לא פסקה הציוניות מלתפוס מקום חשוב באחדים מגדולי העתונים הגרמאנים, כה„פאסישע ציישונג", „דייטשע ווארטע", „דייטשע טאגעסצייטונג", „פאלקסשטימע" ועוד, הדנים עליה בכובד־ראש — מבחינה גרמאנית. חוששים הם, — ואת חששם זה הם מביעים גלוי ומפורש — שמא תצמח מריפובליקה יהודית, העתידה להוסד על־ידי ממשלות אנגליה וארצות־הברית, טובה מרובה לאינטרסיהן המדיניים של הארצות האלה. ולפיכך הם מיעצים את ממשלת גרמאניה להקדים את ממשלות־ההסכם בענין זה לטובתה היא ולעזור להציוניים בהגשמת שאיפותיהם. העתון „דייטשע טאגעסצייטונג", למשל, מביע את דעתו על הציוניות בדברים האלה:

„בודאי שמסכימים אנו ליסוד מדינה יהודית בארץ־ישראל תחת חסותה של טורקיה. אולם רואים אנו נחיצות להזהיר בזה את ממשלתנו ואת ממשלת טורקיה, שלא להסיח את דעתן מן הסכנה הצפויה להן ביסוד מדינה יהודית, שמטרת מיסדיה היא לעשותה כלי־שמוש בידי האימפריאליזם האנגלי ואמצעי־הגנה על תעלת סואיץ. טובת האינטרסים שלנו ושל אירופה התיכונית דורשת מאתנו להלחם בכל כח נגד הגשמת תכנית כזו. אין אנו רשאים לתת למדינה יהודית שתוסד, אלא אם כן נהיה בטוחים מתחילה בחופש הימים ובהוצאת המפתח לגיבראלטור; מאלטה, קפריסין וסואיץ מידי שלטונה העריץ של אנגליה. וצריכים אנחנו למהר ולהקדים את אנגליה בהגשמת תכניותיהם הקולוניזאציוניות של היהודים, מפני שהשפעה גרמאנית־טורקית כבירה באסיה הקטנה חשובה היא לנו מאד לאינטרסינו שם, ואין עם בעולם שיוכשר לנו למטרתנו זו, כעם היהודים".

והעתון „רייכסבאטע" הנזכר מקדיש לענין זה מאמר באחד מגליונותיו בשם „תכניתה הציונית של אמריקה", ודורש הוא בכל תוקף מאת הממשלה הגרמאנית „לאחוז באמצעים כנגד האינטריגות והפעולות האלה", ועל־ידי זה לשלול מאנגליה את התועלת, הנשקפה לה מתכניתה הציונית של אמריקה, תכנית, שהוצאתה לפועל תקצר את הדרך ממצרים להודו.

„עובדה זו צריכים אנו להביא בחשבון — מוסיף העתון הזה — בשעה שאנו באים לבסס את שיטתנו המדינית. עד כמה שהדבר נוגע לגרמאניה, יש לקוות, כי המיניסטר ההוה לענינים חיצוניים, מי שהיה ציר בקושטה, יכיר ויבין בערכה החשוב של השאלה הזאת. ביחס עם זה חשוב הוא מאד הדבר לתמוך בכל מיני תמיכה בציוני אויסטריה וגרמאניה, השואפים להסב את זרם הנדידה היהודית לארץ־ישראל. התנועה הציונית הגיעה לידי מצב זה, שמנהיגיה צריכים להחליט עכשיו, אם שעה זו שעת־כושר היא להם להוציא לפועל את שאיפותיהם או לא. עניניה של טורקיה דורשים ממנה, שתתמוך בתנועה זו, מפני שכשם שקולוניזאציה יהודית בארץ־ישראל בעזרת אנגליה וארצות־הברית תוציא את פלשתינה מרשותה, כך תביא הרבה ברכה וטובה לטורקיה קולוניזאציה ציונית תחת חסותן של הממשלות המרכזיות.

„זו היא לא הפעם הראשונה לנו לדבר בשבח התנועה הזאת. באחד מגליונות ה„פאסישע צייטונג" נתפרסם לפני ימים אחרים מאמר מאת ס. א. בראטיר, שבו מעיר הכותב על אחד ממאמרינו בשאלה הציונית ואומר: „דרישת ה„רייכסבאטע", שגרמאניה תעמוד בראש תנועה כזו, יש לה חשיבות מדינית מרובה, אף־על־פי שה„רייכסבאטע" מתכוונת לענין אחר בהצעתה זו. מובן, שבבואנו לדון בשאלה הפלשתינאית החשובה הזאת, צריכים אנו להתיחס אליה התיחסות ראויה. קודם כל עלינו להרחיק ממנה כל מגמה צדדית, כמו שעשתה אנגליה. מעריצי הפוליטיקה הפלשתינאית הנזכרה באנגליה אינם דוקא יהודים ציוניים או נוצרים אנטישמיים". בתשובה על הדברים האלה נוכל רק לאמר, כי התענינותנו בתנועה הציונית אינה נובעת בשום אופן מנמוקים אנטישמיים. מתיחסים אנו אל שאיפות הציוניים

תוקף. גם הרב הריפורמי, שמואל שולמאן, גער בהם בנזיפה באחת מדרשותיו ונתנם כפוליטיקאים, שכל האמצעים כשרים בעיניהם להשגת תכליתם.

— הרבה מהקאנדידאטים היהודים אל הבחירות העירוניות ברוסיה השתמשו בלשון העברית לצרכי תעמולתם. הקולות־הקוראים אל הבוחרים נערכו גם בעברית, ובכמה מקומות נשמעו גם נאומים בלשון זו. תוצאות הבחירות של הקאנדידאטים היהודים באחדות מערי רוסיה, שנתפרסמו עד עכשיו, הן: הנבחרים אל הדומה העירונית באודיסה שליש מהם ויותר הם יהודים; מהם — ארבעה עשר ציוניים ושמונה בונדאים. האחרונים עשו שם, כמו ברוב ערי רוסיה, יד אחת עם הסוציאליסטים הנוצרים ונבחרו רק הודות לעזרתם של אלה. בסלוצק נבחרו תשעה עשר יהודים (מהם שבעה ציוניים), בזיטומיר — שנים עשר, בקרמנצוג — ארבעה עשר, בצרניגוב — אחד עשר, בפולטאווה — שמונה, במוזיר — חמשה, באלכסנדרובסק — עשרה, בקיוב — שמונה, באומאן — חמשה, בטיפלים — ארבעה, בטאמבוב — שלשה, בטולה — שלשה.

— במועצת עסקני העזרה לנגועי המלחמה, שנקראה לפני זמן־מה בפטרוגראד, דנו הנאספים על מצב פליטי המלחמה היהודים ברוסיה. מספר פליטי המלחמה היהודים, הזקוקים לעזרה, עולה למאתים אלף. הממשלה תומכת רק בחצי המספר הזה בתמיכה של עשרים קופיקות ליום לנפש. בימי יוקר צרכי החיים, כימים האלה, אין תמיכה כזו נחשבת כלום, ומאתים אלף הנגועים נופלים למשא על מוסדות החסד והצדקה היהודיים. ועדי העזרה השונים פנו בבקשה נמרצה אל הממשלה הזמנית, כי תגדיל את תמיכתה להנגועים הצפויים למיתה ברעב, אולם הממשלה לא מלאה את הבקשה הזאת.

להגדיל את סאת־צרותיהם של הפליטים, גרמו המאורעות המדיניים האחרונים ברוסיה להריסת כמה מענפי התעשיה והחרושת, וכמעט שאי־אפשר לרגלי זה למצוא שום עבודה להפליטים.

המועצה דנה גם בדבר השגת אמצעים להשבת הפליטים האלה למקומות מגוריהם הקודמים לאחרי גמר המלחמה. הממשלה הרוסית בתנאים ההוים קצרה ידה לעשות דבר לטובתם גם בנדון זה, ובעבודת העזרה הקשה והחשובה הזאת צריך יהיה לטפל הצבור היהודי בלבד.

בהתאם לעבודה קשה ורבת־אחריות זו נתקבלו במועצה שורה שלמה של החלטות, ולידי ועד מיוחד נמסר עבוד התכנית המלאה והמפורטת של עבודת העזרה החדשה.

— בישיבה האחרונה של הקהלה היהודית המוסקבאית המחודשה נשאו רוב הנואמים את נאומי־הברכה שלהם בעברית וביהודית המדוברת.

— אחרי תגרה, שארכה יום שלם, כבשו צבאות האנגלים בארץ־ישראל את העיר באר שבע. על־פי הידיעות האחרונות, נכבשה גם עזה ועוד שתי עיירות בסביבותיה.

— להגינת יובל שנת־העשרים של הקונגרס הציוני שלח ד"ר מאכס נורדוי, היושב כעת במאדריד, אל ה„קארעספאנדענץ־ביורא" בהאאג את הטלגראמה הזאת: „תוצאותיה החמריות של הציוניות במשך עשרים השנה לא היו גדולות ביותר, אולם כנגד זה מרובות היו השפעתה ופעולותיה המוסריות. הציוניות הקימה מחדש על בסים מוצק את אחדותו של ישראל סבא, שהיתה במצב של התפוררות. הציוניות עוררה את הרגש הלאומי, הנרדם בלבותיהם של יהודי המערב, וקשרה בקשר אמיץ את בני־הנעורים האינטליגנטים שבנו אל עמם ואל ירושתם ההיסטורית, האירה את הנשמה היהודית בזוהר אידיאל רם ונשא והוכיחה להממשלות, כי שאלת היהודים היא שאלת כל העולם כולו. תור המליצות היפות כבר עבר. הגיעה שעת העבודה. הבה, נקבל את האחריות הכבדה בעד העבודות השונות, שהציוניות מטילה עלינו. האמינו בלב שלם, כי העם היהודי יעמוד על הגובה הראוי לתעודותיו ויתגור את שארית כחותיו לרוחתו ולישועתו".

— הנבחר האנטישמי ד"ר וורנר פנה בבית־הנבחרים הגרמני באינטרפלאציות אלה אל הקאנצלר הקיסרי: „השלטון הצבאי הגרמני ראה תמיד חובה לעצמו לספק במדה מרובה את צרכיהם הדתיים של החיילים היהודים ולתת להם חופשה לימי חגיהם. אולם מזכיות אלה נהנו גם האופיצירים והחיילים היהודים, הנתונים פה בשביה. ולא רק שהספיקו בידם להיות חפשים מכל עבודה במחנה השבויים, להשתתף בתפלה בצבור וליהנות אחר־כך משלחנם של בני־אמונתם בגרמניה, אלא גם סולת נקיה לאפית מצות ניתנה להם, בה בשעה שהתושבים הגרמנים היו משועבדים להגבלות קשות בענין השמוש בצרכי האוכל השונים. לפני זמן־מה השמעתי את תלונתי זאת לפני השלטון, אבל ממנו לא קבלתי עדיין תשובה כהלכה, שתניח את דעתי. מבקש אני איפוא תשובה בכתב, אם יש בדעת הקאנצלר למנוע בעד דבר שכזה בעתיד, כדי שלא להניח מקום להתלוננות כזו?"

הדיפוטאט האנטישמי הזה הוסיף לשאול: „אם יש בדעת הקאנצלר הקיסרי לאסור את השחיטה היהודית ולבטל על־ידי זה את החוק בנדון זה, המכוון לטובת היהודים?" בסוף דבריו מעיר הוא את אזני הנבחרים על הנודדים היהודים המרובים, שנדדו בימים האחרונים לגרמניה ואויסטריה מגאליציה, פולאניה ורומיניה, והוא שואל, אם יודע הקאנצלר, כי יש לחשוד ברבים מן הזרים האלה בהתיחסות מזיקה להתושבים הגרמאנים, ולפיכך הם אלמנט בלתי־רצוי כלל להתפתחות המלוכה הגרמאנית?

על כל שאלותיו אלה לא קבל השואל שום תשובה.

— בגליון האחרון של ה„דזשואיש כרוניקל" הלונדוני נתפרסמה הטלגרמה הזאת מסופרה המיוחד על התיחסות הרשות הגרמאנית ליהודי פולאניה וליטה הכבושות: התיחסותם המשונה והמגונה של הגרמאנים אל היהודים בנפות הכבושות גורמת להם הרבה תקלות ומצוקות. מפקד־הצבא בעיירה אחת הוציא פקודה ליהודי המקום לעקור את דירותיהם משלשה רחובות, מפני שאין את נפשו, בלכתו ללשכת עבודתו דרך הרחובות האלה, להפגש ביהודים. הפקודה האכזרית הזאת לא הוצאה אמנם לפועל בשלמותה, מפני שהאופיציר, שעליו היה להוציאה לפועל, לא מלאו לבו לגרש את כל היהודים מבתיהם, בשעה שבתים אחרים להושיבם בהם לא נמצאו לו, וגרש רק אחדים מהם, ועל הנשארים צוה בכל תוקף וחומר החוק להיות כלואים בביתם ברוב שעות היום. בעיירה אחרת צוה המפקד לסגור את חנויות היהודים למשך שלשה ימים על עברם על אחת מפקודותיו המשונות. בכמה מקומות נדונו יהודים למאסר על מאנם לחתום על מלוה הממשלה הגרמאנית, על היכתם במפסעות הרחובות והתקלם באופיצירים.

הַתְּנוּעָה הַלְאֻמִּית

הכנסות הקרן הקימת לישראל בחודש אבגוסט.

בחודש אבגוסט שעבר הכניסה הלשכה הראשית של הקרן הקיימת לישראל בהאאג סכום של 274,473 פראנק. התרומות נתקבלו מהארצות האלה: מרוסיה — 171,728 פראנק, מאויסטריה — 63,079 פראנק, מגרמאניה — 14,328 פראנק, מאמריקה הצפונית — 8114 פראנק, מאפריקה הדרומית — 5380 פראנק, מאפריקה המזרחית — 4282 פראנק, מארגנטינה — 2789 פראנק, מאנגליה — 2312 פראנק, מארץ יון — 554 פראנק, מהארצות הסלאוויות הדרומיות — 535 פראנק,

תוכלו להוציאו לפעולות. אינני מכחיש: אמנם דבר קשה הוא זה, קשה למאד. לפי החשבון של בני עמנו בארץ זו אנו צריכים לשער, שיש בקרבנו כשני מיליון נפש מבני שמונה עשרה שנה ומעלה. חלק מהם נמצא במערכות־המלחמה, והשאר מפוזר ומפורד בכל רחבי המדינה. מהם בעיירות נדחות ועל־יד תחנות של מסילות־הברזל, שאין רגל בני־אדם מן העולם הגדול מצויה שם. לא יהיה קשה כלל לקבל את חתימותיהם של כל אלו, אבל קשה יהיה ל מ צ ו א אותם. קשה שבעתים — באין לנו אותם האמצעים הטכניים ואותה האורגאניזאציה הרחבה, שיש בידי שלטון־מלכות, כשהוא בא לגשם פעולה עצומה כזו בחיים. ועוד קשה ביותר, באשר נחוץ לעשות כל זה במהירות רבה, שהרי הרבע האחרון של מלחמת העמים הולך ומתקרב, ואין להחמיץ את השעה. אנו מבינים מאד את כל עוצם הקושי, שיש בפני זה, ובכל זאת אנו נגשים לעשותו. עוד לפני שתי שנים עלתה מחשבה זו על לבו של חברנו מר פאסמאניק, אבל אז באמת לא היתה שום אפשרות להגשימה בחיים. אז צריך היה לעשות כל זה בחשאי, באופן בלתי ליגאלי, ולפקודתנו עמדו אז רק כשמונה עשר אלפים שוקלים ברוסיה — חיל מצער בשביל עבודה כבירה כזו. עכשיו נשתנו התנאים שנוי עצום. מצד אחד יש בידינו לעשות את הדבר בגלוי וברשות גמורה, שהרי חיים אנו כיום ברוסיה החפשית. ומצד השני הזה עומד עתה לפקודתנו צבא מסודר עצום במספרו: יש לנו כיום מאה וארבעים אלף חברים מפוזרים בכל רחבי המדינה, ובהם הרבה כחות חדשים, שעדיין לא עלה עליהם עול ולא עיפו בעבודתם. הם יכולים וצריכים לתת שכמם בעול העבודה הזאת. צבא דגול כזה יש בכחו לעשות ולהצליח.

אני מציע לבחור בועד מיוחד, שיתעסק בדבר זה ויסדר את כל העבודה. הועד הזה, המרכזי, יעמיד לו ועדים עוזרים בכל רחבי המדינה, בערי הפלך ואפילו בערי־המחוז, באופן שעל־ידי חלוקת העבודה וברבות העובדים תושג התוצאה היותר גדולה. הועדים הללו יקיימו את כל צבא חברינו בכל מקום שהם, וכולם יעבדו שכם־אחד, באופן שלא ישאר אף יהודי אחד, שלא יגיע אליו גליון השאלה ושלא יוכל למסור את תשובתו. חברינו לא ייעפו ולא ייגעו בעבודתם האגיטאציונית; הם ידברו לכל יהודי בלשונו ובהתאם לחוג הבנתו. הם יקהילו קהלות, ישאו נאומים ויפרסמו את דבר הרפרנדום, ערכו ותכליתו, באופן שלא יצטרכו אחר־כך ללכת לבקש את היהודי במעונו ובפנתו, שהוא מעצמו יבוא וישא לנו את חתימתו וגלוי־דעתו.

העבודה הזאת של חברינו תהיה גם מועילה מאד בשביל עצמם. זו תהיה אגיטאציה עצומה ונהדרה לרעיון הציוני בכלל, וגם אבן־בוחן לכחותיהם הצעירים של העובדים. אם יש עתה בקרב המוני השוקלים מקצת צעירים, שעדיין לא נתבכרה למדי הכרתם הציונית, הרי תתעמק על־ידי עבודה זו, ואז יהיו לנו לא לבד מאה וארבעים אלף שוקלים, כי־אם מאה וארבעים אלף אגיטאטורים ציוניים, היודעים את אשר לפניהם ומכירים את ערך עבודתם. תנו לאותם מאה וארבעים אלף השוקלים לעמוד בקשר מלחמה בעד עניני הציונות במשך שלשה חדשים, ותראו איזו הסתדרות חזקה תהיה לנו אז.

כל תחום־המושב שלנו צריך להפך למיטינג גדול אחד. זו תהיה התנגשות כללית של מחנות הלוחמים, גיוס כל הכחות ברחוב היהודי. את המלחמה הזאת נתחיל בצבא של מאה וארבעים אלף, אבל היו בטוחים: אנו נגמור אותה בשלש מאות אלף ויותר. מטר של ספרים, חוברות וכרוזים וכדומה נמטיר על הרחוב היהודי, והוא יפריא את אדמתנו ויתן פרי למכביר. חברינו בארצות אחרות יראו את עבודתנו ויעשו כמתכונתה, ואז תהיה לנו מאניפסטאציה נהדרה של העם העברי כולו.

עד עתה היתה לנו הסתדרות קטנה בערך. היא מלאה את תפקידה באמונה, אבל עתה כבר הלכה ואינה. מעתה הננו הסתדרות חדשה גדולה ועצומה, ההסתדרות היותר גדולה של העם, ואנו מחויבים לעמוד בנסיון ולקבל את תעודת הבגרות שלנו.

אני מאמין אמונה שלמה, שאנו אותו הדור, שבחלקו נפל הגורל המאושר לגשם בפועל את האידיאל הנהדר של הציוניות. ודור זה יוחרת לזכרון באותיות־זהב בדברי־ימיה של אומתנו. אנחנו נהיה הדור הראשון, שעבר מתקוות מעורפלות לפעולות ממשיות, הדור שהתחיל להביע את רצונו גלוי ומפורש, שהתחיל תובע את זכותו במלואה!

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹרָעוֹת

True translation filed with the Postmaster at New York City on November 9, 1917, as required by the Act of Congress approved October 6, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

בבחירות העירוניות בניו־יורק, שהיו ביום ג׳, 6 נובמבר, נבחרו הרבה מן הקאנדידאטים היהודים למשרות העיר השונות. רובם הגדול של הנבחרים היהודים הם מן הסוציאליסטים.

בבחירות אלו נתגלה גם צד „יהודי", או, ביתר דיוק, יהודי־אנטישמי. ונלוהו דוקא **אלה** הפילאנתרופים והשתדלנים היהודים, הרחוקים מהמוני היהודים ושאיפותיהם. האדונים אוסקאר שטרויס, לואיס מארשאל ושמואל אונטרמייאר יצאו בפולמוס הבחירות האלה באזהרה גלויה וברורה אל היהודים, לבל יהינו להצביע בעד הקאנדידאט של הסוציאליסטים, מורים הילקוויט, כדי שלא לעורר על־ידי זה את חמת ההמונים האמריקאים על היהודים ולגרום לתגבורת האנטישמיות בארץ זאת. בתור „תנא דמסייע" נמצא להם בעל־בריתם היהודי הגרמאני בן־דת משה ארולף אוכס, מוציא ה„טיימס" הניו־יורקי. בעתון הזה נדפסה ה„אזהרה" (כך הוא שם המאמר) בצורת מאמר ראשי, שהמערכת הניחה עליו את חותמה. באזהרה זו נאמר בפירוש, כי כבר כשל כח העם האמריקאי לסבול את מעשי התעתועים של האימיגראנטים. לכל קץ וגבול. עתידה היא סבלנותו של העם האמריקאי להתפקע בשעת־הירום זו. אם היהודים לא יתנהגו כשורה ויבחרו בהילקוויט, רעה תבוא אליהם.

האיום הזה של פוליטיקאים „יהודים" עורר עליהם את חמתם גם של הרבה ממתנגדיו הנמרצים של הילקוויט, שראו במעשה זה מעין נתינת חרב בידי האנטישמיים ומחו נגד זה בכל

גם להעם הרוסי וגם לעמנו, — עליהם חובה מוטלת לאסור מלחמה רוחנית על טרוצקי וחבריו בפה ובכתב — מלחמה כאן, ומלחמה ברוסיה, על־ידי חבריהם שם. והיותר בעלי־כשרון שבהם, היותר מפורסמים במחנה השותפנים גם באמונה לתורת השותפנות וגם בכונתם הטהורה, הם חייבים ללכת בעצמם לרוסיה להשתתף שם במלחמת־מצוה זו.

רפרנדום על־דבר ארץ־ישראל

מאת

א. גולדשטיין.

True translation filed with the Postmaster at New York City on November 9, 1917, as required by the Act of Congress approved October 6, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

(סוף).

ואולם עוד יותר מזה יגדל ערכו של הרפרנדום כלפי חוץ. העולם הגדול איננו יודע את מערכי־לבנו הפנימיים. אף הטובים שבאומות העולם הושבים בתום לבם, ששווי־הזכיות היה כל עצם שאיפותינו הלאומיות, ומכיון ששאיפה זו נתמלאה, שוב אין לנו עוד שום אידיאלים לאומיים יותר. מציאותה של מפלגה אחת, הדורשת קיום לאומי עצמי לעם ישראל, אינה עשויה להסיר לגמרה את הטעות הזאת. בשעה שמדברים על שאיפותיה של אומה שלמה, אין דעתה של מפלגה אחת יכולה להכריע, ובפרט, כשיש לעומתה מפלגות אחרות מכחישות דעה זו. ובפרט שבפרט — כשיש יהודים מלומדים בפסיבדונימים ובלי פסיבדונימים, המצויים אצל עסקני־הצבור והמדינה של העמים ולוחשים לאלה בלי הרף את לחישתם הארסית... עסקני הצבור והמדינה מתחשבים לא עם דעת מפלגה אחת, איזו שתהיה, אלא עם זה, שיש לו בסיס ריאלי בתוך העם. הרפרנדום הוא איפוא האמצעי היחידי בסוג הפעולה המדינית, כדי להוכיח לעולם כולו את מערכי־לבו הפנימיים של עם ישראל ולאן פניו מועדות.

עוד יותר חשובה דרך זו בזמננו זה, שגורל המדינות והעמים הוצא מידי הדיפלומאטים, שהיו חותכים אותו בחשאי בעמקי חדריהם, וניתן בידי הדימוקראטיה. יותר מכל הרעו לנו „היהודים המלומדים", שהיו מצויים אצל הדימוקראטיה. בעטים של אלה היינו מוצאים שם את האזנים היותר אטומות לתביעתנו הלאומית. דרוש לנו לחרוש עתה את האזנים הללו, ודבר זה נעשה על־ידי הרפרנדום, שיביא להם את קול העם ב ה מ ו נ י ו. הדימוקראטיה, שהיא כל־כך הרת־רגש ומקשיבה לקול ההמון, תהיה מוכרחת להקשיב גם לקולם של המונינו ולהתחשב עמו. בקצרה: הרפרנדום ישא על כנפיו את הפרוגראמה הבאזילאית, והיא תחדור לאותם הלבבות, שלא יכלה לחדור אליהם עד עתה בין בפנים ובין בחוץ.

אספת־השלום העתידה תעמיד כסאות למשפט העמים, והיה אם נעמוד למשפט זה מפורדים ומחולקים, בשעה שכל העמים יהיה להם שם פה אחד ודברים אחדים; אם נבוא שמה בכל מפלגותינו ובכל המוני דברינו, הסותרים זה את זה, או באופן היותר טוב, אם לא נוכל להגיש למשפט זה אלא דעתה של מפלגה אחת בעמנו, ולו תהיה המפלגה היותר גדולה, הרי נכונים אנו לא לבד לאבד את כל טובנו, אלא עוד נצא משם בתעודת עניות נוראה, שחרפתה לא תמחה מעלינו לעולם. כדי להמנע מתעודה זו, אנו צריכים לבוא שמה מאוחדים ומוסכמים בדעה אחת, ואולם עוד יותר נכון וטוב לנו לבוא שמה עם דעת־העם האמתית, במספרים מדויקים ובולטים. אנחנו נביא להם את רצון העם מובלט בפעולה ממשית ובמופת חותך: כך וכך מספר של יהודים ח ת מ ו על כתב הבקשה, שהעם העברי מגיש לבית־המשפט של העמים. אנו מאמינים, שמספר החותמים יעלה לא לבד למאות אלפים, אלא למיליונים.

והיה אם אפילו גם אחרי זה לא נשיג את חפצנו תיכף, הרי יהיה לנו בכל זאת אקט היסטורי רב־ערך, שגם בשביל זה בלבד היה כדאי לטרוח את כל הטרחה הזאת. ביחוד תהיה זו תעודה יפה בשביל היהדות הרוסית. זה יותר ממאה שנה אין אנו יכולים לכבס את הכתם, שהניחה על היהדות ה„סנהדריה" המפורסמת של יהודי צרפת, שנקראה על־ידי נאפוליון הראשון ושהעיזה בפעם הראשונה בימי גלותנו לעשות את תקותנו הלאומית פלסתר ולכחש בנצח ישראל, כדי לעשות נחת־רוח לתקיף העולם. חרפה לאומית זו אינה יכולה להמחות עד היום הזה. והנה נבוא אנחנו יהודי רוסיה, למחרת היום שבו נעשינו אזרחים חפשים, ונראה לכל העולם, שלא היתה ה„סנהדריה" הצרפתית אלא אפיזודה מעציבה, שאין העם כולו אחראי בעדה. אנחנו, יהודי רוסיה, שהיינו תמיד בראש נושאי הרעיון היהודתי, נגיד מפורש: שווי־הזכויות מלא את לבנו גיל וחדוה, אך לא עשה אותנו נעוי־לב. במסורתנו הלאומית לא מעלנו ולא נמעל לעולם.

אקט היסטורי יהיה זה גם בבחינה אחרת: כל דיקלאראציה של צבור לאומי, איזו שתהיה תוצאתה, אינה הולכת לאבוד. הבעת רצונו של עם שלם יש לו כח מדיני עצום וקיים לדורות. אם לא ימלא חפצנו הפעם, יבוא יום אחר וימלא, שהרי לא יאבד ולא יכלה מן העולם. להיפך: אילו היינו מחשים לעת כזאת, בשעה שכל העמים מגישים את תביעותיהם, אילו היינו אנחנו בלבד עומדים מן הצד ולא מגישים שום תביעה, היינו כאילו מעידים על עצמנו, שאין לנו באמת עוד שום תביעות על העתיד הלאומי, וחדלנו מלהיות גוי על הארץ. כל דבר שנשאר כתוב על לוחות ההיסטוריה אינו אובד מן העולם, ובזמן מן הזמנים יביא את תבואתו. דברי ימי התנועות הצבוריות והלאומיות כולם אינם בעצם אלא דברי ימיהם של אידיאלים מתחזקים, גלוי־רצון ופרשת־תביעות של העמים.

יאמרו לנו: דבר זה, שאתם אומרים לעשות, עריכת רפרנדום כללי לכל בני האומה, קשה הוא, ומי יודע אם

תלוי בתנאי אחד, אם מנהיגיה ודבריה יהיו אנשים שיש להם גם רגש מדיני ויודעים לא להפריז על המדה ולא לעבור על הגבול הראוי. ואפילו אם נניח, כי כונתו של הבולשביקי רצויה, הלא אין ספק בדבר, שמעשיו בודאי לא יהיו רצויים שם, כי הוסף יוסף גם הוא על מחנה הקיצונים והרבה ירבה אבני־נגף על דרכה של הממשלה הזמנית במעמדה הקשה כל־כך. ובודאי לא נעלמה מן ממשלת אנגליה מהותו של טרוצקי, ודבר טבעי הוא, שהיא רוצה להרחיק מבעלת־בריתה את הסכנה הכרוכה בעקבות אדם זה. אך היעלה על הדעת, כי למרות רצונה של ממשלת רוסיה עשתה ממשלת אנגליה מה שעשתה? אם אין ידה של ממשלת רוסיה בעצמה בכל המעשה הזה, בודאי שממשלת אנגליה רק עכב עכבה את טרוצקי עד שתשאל את הממשלה הזמנית של רוסיה, אם היא רוצה בו או אין".

אחרי ימים שנים נזדמנתי במקום אחר עם אחד הצעירים, כמו כן מגולי ציון, והוא מתאבק כאן בעפר רגליהם של חברי טרוצקי ושותה בצמא את דבריהם. ויגש אלי, ובאותו הקול של הכרת־היש של עצמם ובטול לכל זולתם, המסוגל לכל אלה הצעירים, קרא:

„אם כן, מה דעתו של ארוני על הנבלה החדשה של האנגלים שלו? איך זה העיז זה באלפור לנגוע באדם גדול כטרוצקי? מי הוא ומהו זה באלפור? הוא אינו שוה אפילו צפורן בוהן רגלו של טרוצקי!"

לא עניתי כלום. אך לא עברו ימים מועטים והשמועות, שהתחילו מגיעות מרוסיה על־אדות מעללי טרוצקי שם, היו התשובה היותר נצחת על דברי־העתק האלה. השמועות הללו דברו בשפה ברורה, כי לא לשוא חששה ממשלת אנגליה להניח לטרוצקי לשוב לרוסיה, וכשהתחילו אחר־כך לבציץ מעט־מעט החדשות הרעות על־דבר מקרי פרעות ביהודים במקומות אחרים ברוסיה, קמה לנגד עיני פתאום בכל מוראה הסכנה האיומה, הנשקפה לאחינו שם ממעללי זה האיש.

ומעשה הצבור היהודי ברוסיה, שראה הכרח לעצמו לשלוח מלאכות לטרוצקי, „להתחנן לפניו על נפשה של היהדות הרוסית", שבמעשיו הוא מביא עליה כולה סכנת שמד וכליה, — המעשה הזה מדבר בשפה ברורה עד כמה גדולה ונוראה הצרה, שהביאה שיבת טרוצקי לרוסיה גם ליהודים!

ובכל רתיחת הדם מפני קצף וחרון על התשובה „האכזריה" של טרוצקי למלאכי בני עמו, השתומם לא השתוממתי על הדבר, יען כל מי שהוא בקי במהלך רוחם של טרוצקי וחבריו הוא יודע, כי בלבם של אלה אין שום מקום לחמלה ורחמים על אחיהם, עצמם ובשרם! הצבור היהודי ברוסיה, הנתון עתה בסכנה כל־כך גדולה מפני מעללי טרוצקי, עשה בשליחת מלאכות אליו מה שהוא היה חייב לנסות לעשות, אף־על־פי שאולי ידוע ידע בעצמו, כי אין שוב תקוה לו ממנו. עתה יודע הצבור היהודי ברוסיה, כי טרוצקי לא ירתע לאחוריו מפני סכנת שום צרה, שמעלליו יכולים להביא על בני עמו, ועליו לבקש לו

דרכים אחרים להחלץ מצרה זו, ואין ספק בדבר, כי יש לפניו רק דרך אחד, והוא — שכולו, כאיש אחד, בכל לבו ונפשו, בכל כחותיו החמריים והרוחניים, עמוד יעמוד לימינה של הממשלה הזמנית לעזור לה ולחזק את ידה בכל מה שאפשר, למען תוכל להתגבר על אלה ה„בולשבי־קים", שבמעשיהם הם חותרים חתירה תחת עצם המהפכה הרוסית, תחת כל חירותו של העם הרוסי, אלה העורים, שבעורונם האיום הם עוזרים עזרה כל־כך גדולה להאויב הנכרי, המבקש להכריע את העם הרוסי ולשעבדו לו לעולם.

אבל, אין חבוש מתיר את עצמו מבית־אסורים. וכשם שאין הממשלה הזמנית של רוסיה יכולה לחלץ עצמה מן המצר בכחה בלבד, והיא צריכה לעזרה מבחוץ, כך גם אין הצבור היהודי ברוסיה, שגורלו ועתידותיו תלויים בקיומה של הממשלה הזמנית החירותית ונצחונה על האויב בחוץ ובבית, יכול בכחו בלבדו לתת לזו הממשלה אותו העזר והסיוע החמרי והרוחני, באותה המדה הנצרכה, כדי שיהיה נראה וגלוי לכל, שהשתתפות היהודים עזרה באמת במדה חשובה להכריע את הכף לצד הממשלה הזמנית. הממשלה הזמנית של רוסיה בעצמה אינה יכולה למצוא העזרה הנצרכה לה אלא אצל ממשלת המדינות המאוחדות, ואף הצבור היהודי ברוסיה יוכל למצוא הסיוע הנצרך לו רק אצל הצבור היהודי באמריקה; וכשם שממשלת המדינות המאוחדות עושה עתה כל מה שבכחה להחיש עזרה להממשלה הזמנית של רוסיה, כך חובה מוטלת על כל איש יהודי באמריקה, שגורלם של אחינו ברוסיה נוגע בלבו, להשתתף בהשתתפות חמה, ממשית, נראית וגלויה לכל בכל מה שיוכל להביא עזרה חמרית ורוחנית להממשלה הזמנית של רוסיה.

ומבחינה זו בודאי ראוי לתהלה מעשה אותם הגדולים שלנו בעולם הממוני כאן, כמו יעקב שיף וכיוצא בו, שהם הושיטו יד עזרה ממונית חשובה להממשלה הזמנית של רוסיה החדשה. אבל, היחידים האלה אינם פוטרים את הרבים של הצבור היהודי כאן מהחובה, המוטלת עליהם בשעת צרה זו ליהודים ברוסיה, שסכנת שמד וכליה מרחפת עליהם מפני מעשיו של יחיד אחד מבני עמנו. כל השתתפות של כל אחד ואחד מבני עמנו כאן עם ממשלת המדינות המאוחדות בעזרה החמרית, שזו הממשלה יכולה ורוצה לתת לממשלה הזמנית של רוסיה החדשה, תחזק את ידה של זו הממשלה, ובה במדה תתמעט הסכנה להצבור היהודי ברוסיה ממעללי טרוצקי.

אבל, לא בכח בלבד, לא בחיל בלבד, כי־אם גם ברוח!

הצבור היהודי ברוסיה צריך לחזק את ידה של הממשלה הזמנית גם במלחמה רוחנית בטרוצקי וחבריו, בתעמולה רוחנית בתוך העם הרוסי נגד הדעות ונגד הדרכים של אלה האויבים הפנימיים לרוסיה. וגם בעזרה זו יוכל לבוא להצבור היהודי ברוסיה סיוע גדול ורב מתוך הצבור היהודי באמריקה. אותם מהשותפנים היהודים בארץ זו, שתורת השותפנות לא הרחיקתם מעמם ומתקותם, אותם שלא נתעורה דעתם ולא נתבלבל מוחם והם יודעים עד כמה דעותיהם ודרכיהם של טרוצקי וחבריו מסוכנים

מעט לערוך את המכתב כהלכתו. אבל טרחתו לא היתה לשוא: הוציא מתחת ידו דבר מתוקן ומועיל כאחד — מכתב־מליצה על־דבר בחור משכיל, שלוח ל„חכם היהודים" בכבודו ובעצמו, לארם היוצא ובא לפני שר־הפלך! לאושר כזה לא פלל הבחור המסכן אפילו ברמיונו הנלהב! המכתב, שהיה מונח בכיס־חזהו, נסך חום נעים לתוך לבו והחלימו ועוררו לקראת גדולות ונצורות. הולך הוא מכאן בדרך ישרה אל „חכם היהודים" אשר על־יד שר־הפלך — נראה, מה יעשה לו שם אלהים!... ו„חכם היהודים" מצטייר לו ברמיונו ברמות פרופיסור זקן ונכבד, שמטבעות־כבוד של זהב תלויות לו לכל רוחב חזהו וכל מראהו מראה גינירא́ל. ברתת ובזיע הוא מושך בפעמון הדלת ונכנס לתוך חדר־משכיתו של החכם, שאצטבאות קירותיו מלאות ספרים עד התקרה. עומר הוא בחדר־הפלאות ושניו נוקשות זו לזו. כעבור רגעים פורץ לתוך החדר יהודי מבוהל, ששתי פאות־זקן קלושות מכסות את לחייו, והוא קצר־הראות ופזור־הנפש מאד. האמנם היהודי הזה הוא הוא „חכם היהודים" אשר על־יד שר־הפלך? אלמלא היה חלק מזקנו מגולח במקום הסנטר, היה הבחור נכון להשבע באותו מעמד, כי אין זה אלא מלמד, מלמד של גמרא. טבע לו ל„חכם היהודים" הזה, שבדברו הוא מתיז את רוקו אל פני שומעו — טבע מישונה, שלא כל אדם יכול לעמוד בו! ובכלל איש מבוהל הוא ופזור־נפש ביותר. על אדם זה מספרים ליצני הדור בקיוב, כפי שנודע לגבור הזכרונות האלה אחר־כך, כמה וכמה ספורי בדיחה ושעשועים. אמרו עליו, למשל, כי מימיו לא נכנס לביתו עד אם קרא תחילה מעל הדלת את הכתובת החקוקה: „הרמאן מארקוביץ באראץ"... פעם אחת הסתכל באראץ יפה בכתובת זו ומצא מתחתה כתוב מפורש, כי זמן קבלת אורחים קבוע אצל באראץ מן השעה השלישית עד השעה החמישית. עיין בשעונו וראה, כי השעה השניה היא עתה. מיד נמלך בלבו, כי בודאי אין עוד באראץ בביתו. ומכיון שאין באראץ בביתו, מה לו פה ומי לו פה? חזר באראץ והלך לטייל לפי־שעה בגן־העיר... ושוב אומרים עליו בקיוב, כי באראץ מבקש כל הימים את באראץ ולא ימצאהו... בבוקר ההוא גדל פזור־נפשו של באראץ ביותר ורוחו היתה נבוכה מאד. נחפז היה ללכת בדבר נחוץ, ולפיכך התקצף והסתער ופיו התיז רסיסי־רוק. לאחר שקרא את מכתב הרב, הממליץ על הבחור הזר, העומד לפניו, נתבלבל עוד יותר. אחז את ראשו בידיו והתחיל מתהלך בחדר הנה והנה, מדבר לעצמו, מתיז רוקו לאויר ומבקש רחמים, כי יחוסו עליו ויניחו לו לישב בשלוה, מפני שאינו יודע כלום ואינו יכול לעשות כלום — וכלום לא יעשה! אמנם ראוי היה „חכם היהודים" לרחמים רבים באותה שעה! הבחור עלוב־הנפש התחיל להצטדק לפניו, כי לא בא חלילה לגזול מנוחתו ממנו. כל כונתו לא היתה אלא... כסבור היה, שמא... מכתב־מליצה... ואולם באראץ לא נתנהו לגמור את דבריו. אומר הוא, שאף הוא בעצמו יודע, כי הבחור חף מפשע ונקי מכל עון. ואם כועס הוא, הרי אינו כועס אלא על הרב — רק על הרב תבער חמתו עד להשחית. בכל יום ויום הוא שולח אליו אנשים צעירים, בחורים ואברכים משכילים. במה יוכל להושיעם? מה יוכל לעשות להם? מי הוא ומה הוא? מה כחו ומה גבורתו? התחת ברודסקי הוא?...

בלב נשבר וברוח נכאה התחמק הבחור מלפני „חכם היהודים" ונמלט על נפשו. ורק כשהגיע כבר עד הכבש האחרון מלמטה, שמע קול קורא לו. הקול קול „חכם היהודים". באראץ חזר ונמלך תוך כדי רגע, כי אמנם הוא עצמו לא יוכל להושיע את הבחור ברב או במעט; אבל כנגד זה יכול הוא לתת לו מכתב־מליצה אל ידידו וחברו קופרניק. קופרניק, לכשירצה, יוכל לעשות הרבה לטובת הבחור, הרבה מאד! וכי קלה בעיניכם השפעתו של קופרניק? קופרניק זה, לכשירצה, יוכל לפרוץ חומה בצורה ולגדע בריחי־ברזל! כל גדולי המדינה וכל רבי המלוכה נשמעים לו, כולם חלים ורוגזים מפניו. ומבלי התמהמה עוד ומבלי חשוב הרבה, ישב „חכם היהודים" וכתב מכתב־מליצה על־דבר הבחור הזר אל ידידו וחברו, אל הפרקליט המפורסם ליב אברמוביץ קופרניק.

מְעַלְלֵי טְרוֹצְקִי

מאת

א. בן־יהודה.

True translation filed with the Postmaster at New York City on November 9, 1917, as required by the Act of Congress approved October 6, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

דברי המאמר „זיופם של גבורי ההפקרות" ב„התורן" האחרון הזכירוני מה שקרה לי בענין זה האיש טרוצקי בעצמו ימים מעטים אחרי אשר הודיעו העתונים, כי ממשלת אנגליה עצרה את טרוצקי באחד ממבואות־הים, בהגיע שמה הספינה, שהוא נסע בה לשוב לרוסיה.

באותו היום, ואני ישבתי בחדרי בבית־הספרים הגדול שברחוב שנים וארבעים, והנה נפתחה הדלת ויבוא החדרה אחד מגולי ציון החדשים, שגלו מן הארץ בסבת המלחמה, ויגש אלי וידבר בקול של קצת התרגשות:

„מה אומר אדוני על מה שעשתה ממשלת אנגליה בענין טרוצקי? באמת, אלה האנגלים עושים מעשים, שאפילו ידידיהם נפשם סולדת מפניהם. מה לה לממשלת אנגליה לשום מכשולים על דרכי אנשים, שממשלת־החירות של רוסיה החדשה קראתם לשוב לארצם?"

אני ידעתי את המדבר בי, שעוד בשבתו בירושלים היה נוטה אחרי בעלות־ההסכמה ושגם בבואו הנה לא שנה דעתו בענין זה, ואען ואומר לו:

„אדוני, בינינו לבין עצמנו הלא צריך להודות, כי בעצם הדבר מוטב לה לרוסיה החדשה, שעוד לא נתאששה כל צרכה וסכנה גדולה עוד מרחפת עליה מכל זעזוע, — מוטב לה, שאנשים כמו טרוצקי לא יבואו אליה, לפחות לעת־עתה. כי ישועתה של רוסיה החדשה, הצלתה של עצם המהפכה הרוסית, של חירות העם כולו, — כל זה

משמאלו, כי שם לשכת־הסופרים. חזר וצלצל משמאלו בפעמון לשכת־הסופרים. נפתחה הדלת לפניו, והוא נכנס ללשכת־הסופרים של הרב ומוצא שם כמה יהודים למיניהם ולטפוסיהם, רובם בעלי־מלאכה, עניים, מדוכאים ולבושי קרעים. ביניהם גם נשים אחדות בשמלות מזוהמות ובפנים שוממים ונער אחד, בעל פנים אדומים ונפוחים ומגפים גדולות וקרועות, שאצבעות רגליו מבצבצות מתוכן. ולעומת זה צווארו של הנער מחותל שני סודרים — תרים כפול בפני הצינה... על כתלי הלשכה תלויות מפה קרועה של ארץ־ישראל ותמונה גרועה של הקיסר. מראה הלשכה הזאת, דמות היהודים לבושי הקרעים, פני הנשים המזוהמות והשוממות, הנער נפוח־הפנים ויחף־האצבעות, המפה הקרועה של ארץ־ישראל והתמונה הגרועה של הקיסר — כל אלה יחד נוסכים עליך רוח עצבות ושממון קודר. ואם מעט לך כל זה — הנה הושיבו ליד שלחן־כתיבה מלוכלך בדיו, שלחן ישן ומדולדל ומעונה מרוב שמוש, איש זקן ותשוש־כח, שפניו חסרי־צבע, חורים ודוממים כפני מת. אלמלא היה הזקן אוחז עט בידו ושולחו מדי פעם בפעם והטבילו בדיו, אפשר היה להאמין בבטחה, כי אל שלחן זה יושב בר־מינן, שמת לפני שלשים שנה ומעלה, אלא שחנטוהו יפה והושיבוהו במקום הזה, והריהו מתקיים בנס. המת החנוט פוטר מפניו אחד אחד את היהודים והנשים, והעבודה הזאת נעשית אצלו בשובה ונחת. נמשכת היא כדי שעה וחצי. אחר־כך הוא פונה אל הנער נפוח־הפנים, ששני סודרים בצווארו. גם משאו ומתנו עם זה אינו מתנהל בזריזות יתירה ונמשך כדי חצי השעה. הנער בוכה, והמת החנוט מרים עליו קולו וגוער בו בנזיפה. ברוך המקום, ברוך הוא — גם הנער הנפוח נפטר בשלום מעל פניו. אז רמז המת לגבור הזכרונות האלה, שיקרב אל שלחנו. קרב אל השלחן. פתח המת בקול־רפאים, העולה מן הארץ:

— מה שאלתך?

דבר לי אל הרב.

המת מעיין בספר־הזכרונות אשר לפניו וקולו עולה מישאול־תחתיות:

— תעודת־לידה?

— לא.

— חתונה?

— לא.

— לרשום ילד? ילדה?

— לא.

— איש מת?

— לא.

— נדבה?

— לא

אלא אם כן, מה חפצך?

— לא כלום. חפצתי לראות את פני הרב.

אם כן, מתחילה היה עליך לאמר כך.

המת החנוט קם מלפני השלחן, הולך בלאט, הלוך וטפוף, כאילו רגליו כושלות, מתעלם מן העין באחד החדרים הסמוכים כדי עשרים רגעים וחוזר משם בפנים דוממים ובבשורה מעציבה:

— הרב איננו בביתו. הטריח נא את עצמך ובוא בפעם אחרת...

לא פעם אחת ולא שתים הטריח הגבור הצעיר את עצמו עד אשר מצא את הרב בביתו. ואולם בשכר זה קבלהו הרב בסבר פנים יפות ובחבה יתירה. אמנם לא בבת־אחת עלה בידי גבורנו הצעיר לקנות את לב הרב. מתחילה כאילו נבעת הרב מפני אורחו הצעיר ולא יכול לעמוד על אופיו של זה ועל טיב בקשתו. כסבור היה הבחור התמים, כי רב מטעם הממשלה, המשמש בעיר גדולה כקיוב, צריך להבין על־פי סקירת־עין בלבד חפץ איש ואיש ומשאלתו. והנה עומד זה כנגדו, מביט אליו בתמיה, מעפעף בעיניו כבשר־ודם פשוט ואינו מבין כלום עד אם יבררו לו את הענין באר היטב, דבר דבור על אפניו, לכל פרטיו ודקדוקיו. ואחר שכבר נתחוור לו כל הענין כולו, דבר דבור על אפניו, עמד הרב והשמיע פתאום, כי אין בידו לעשות לטובת הבחור קטנה או גדולה. אין בידו לעשות כלום. הדבר האחד, אשר יוכל לעשותו, הוא — לתת לו מכתב־מליצה לאחרים, למען יבואו הם לעזרתו.

— מכתב־מליצה? די לי בזה! די והותר! כלום מה אני מבקש? רק מכתב־מליצה — אותו אבקש!

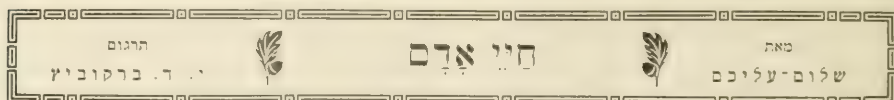
והאורח הצעיר מתבונן אל פני הרב הקיובי ומכוונו במחשבתו לעומת פני הרבנים מטעם הממשלה בערים הקטנות, אשר ידע עד הנה. בזכרונו חולפת חבורה של פקידי־מלכות קטנים, בעלי־נפש קטנה ורוח נמוכה, מיני פרצופים משונים. ביניהם אחד בעל קרחת מבהיקה. לעומתם נראה לו הרב הקיובי בעמידתו זו כאחד מאצילי עם, והללו בפניו — כקופים בפני אדם, כגמדים בפני ענק. זה — הכרת פניו תענה בו, כי אדם־המעלה הוא. ורק הסרון אחד אתה מוצא בו, שצהוב־השער הוא ומנהגו בכבדות. דבורו בנחת, תנועותיו מתונות וגם מחשבתו מתנהלת לאטה, בלא השתתפות העצבים. אדם כזה — מאה שנה יחיה. אינו אץ למות. יש לו שהות.

— ובכן, מבקש אתה איפוא, כי אתן לך מכתב־מליצה? למי?

— למי? הדבר הזה מסור לך לעיין בו...

טוב. מוכן הוא לעיין בדבר. והרב עומר עוד הפעם לחקור את פי אורחו, לדעת מי הוא ומאין בא ומה בקשתו במקום הזה. אחר־כך הוא משתקע בהרהורים במשך רגעים אחרים. לחץ על כפתור — מיד נתגלה ובא מתוך הלשכה, בעולה מן הארץ, המת החור והחנוט, והרב צוה עליו לכתוב מכתב לידידו — את השם הבליע בנעימה — ולבקש ממנו, אולי יוכל לעשות קטנה או גדולה לטובת הבחור הזר הזה... ולהבחור הזר פנה הרב ואמר, כי כותב הוא את המכתב הזה לידידו הרמאן מארקוביץ בארץ, שהוא אחד מעורכי הדיינים בעיר הזאת ומכהן בכהונת „חכם היהודים” על־יד שר־הפלך.

לאחר שגמר את העבודה הזאת, שאף הרב רוח. נראה היה, כי אבן־מעמסה נגולה מעל לבו. אמנם טרח הרב

עו.
מִכְתְּבֵי־מְלִיצָה.

בעל־האכסניה מסית לפי־תומו בענין של מכתבי־מליצה. — הגבור הצעיר דופק על דלתותיו של רב־העדה בקיוב. — שולחים אותו אל „חכם היהודים“ אשר על־יד שר־הפלך. — פזור־נפשו של חכם מבוהל. — הבחור מקבל מכתב־מליצה אל הפרקליט המפורסם קופרניק.

גר משוטט בחוצות עיר נכריה וגדולה הריהו כתועה ביער. אין לך בדידות גדולה מזו, שאדם מרגיש בלכתו ביער. ומעולם לא ראה גבור הזכרונות האלה את עצמו בודד ונעזב כל־כך, כאשר ראה את עצמו בימים ההם בקיוב. אנשי העיר הגדולה והיפה הזאת כאילו נדברו כולם יחד ועשו חוזה ביניהם, שלא להסביר פנים להאורח הצעיר ושלא להראותו שום סימן של חבה. כל הפנים רעמו לקראתו. כל השערים ננעלו בפניו. ולוא, לכל הפחות, לא היו כל האנשים האלה, המשמשים לפניו בערבוביה, עוטפים אדרות־שער יקרות, כרוזני־ארץ, ולא היו רצים ברחובה של עיר במרכבות־חורף נהדרות, רתומות לסוסים אבירים־דוהרים! ולוא, לכל הפחות, לא היו הבתים מקושטים כל־כך בפאר והדר ומרגיזים את העין ביפים! ולוא, לכל הפחות, לא היו המשרתים ושומרי־הסף, העומדים ליד הדלתות, מביטים עליך בחוצפה יתירה כל־כך וצוחקים עליך בפניך ממש! על כל הרעות, אשר שבעה נפשו בעת ההיא, היה מוחל וסולח לבני־אדם, ובלבד שלא יצחקו עליו. ואולם לצערו ולמורת־רוחו נדמה לו אז, כי הכל מלגלגים עליו ועושים אותו לצחוק. הכל — אפילו בעל־האכסניה, רב אלתר הקאניוואי, שכבר תארנו את דמות־דיוקנו למעלה. הוא רב אלתר הפונדקי, שנתגלגלה לו זכות על־ידי אורחיו החייבים.. שאין להם רשות הישיבה בעיר היב הדרישה, ונעשה „מהירב למירכית“, השיב בעיני פקידי המקום...

טבע מישונה אתה מוצא ביהודי זה, שבשעת דברו עמך אינו מישיר מבטו מול עיניך, אלא מביט ממך והלאה, מכונן עינו למרחקים, ובת־צחוק ערמומית אורבת לך מתחת לשפמו השב. עם האורח הצעיר מדבר הוא לא בלשון „אתם“ ולא בלשון „אתה“, אלא מתחכם ומתפתל בדבורו, כלולין זה, המרקד על החבל, ויוצא ידי־חובתו בלא „אתה“ ובלא „אתם“. מוסר אני בכאן שיחתם של השנים, כלומר: של הפונדקי הזקן עם אורחו הצעיר. הפונדקי שוחק, משפיל עיניו למטה, גולם פאפירוסה באצבעותיו ומדבר בקול דק ומתוק מדבש:

הפונדקי: מה נשמע?

האורח: ולדידך, מה יש להשמע?

הפונדקי: מה עושים?

האורח: ולדידך, מה יש לעשות?

הפונדקי: כונתי: מה עושים בקיוב?

האורח: ולדידך, מה יש לעשות בקיוב?

הפונדקי: הרי בוראי מבקשים דבר בקיוב?

האורח: ולדידך, מה יש לבקש בקיוב?

הפונדקי: משלח־יד או כהונה?

האורח: איזו כהונה?

הפונדקי: על־ידי מכתב־מליצה או סיוע דומה לזה, או מה?..

האורח: מכתב־מליצה למי?

הפונדקי: כלום יודע אני למי? להרב?

האורח: למה להרב דוקא?

הפונדקי: אלא אם כן — להרבנית.

כאן הרים בעל־האכסניה את עיניו בפעם הראשונה אל האורח הצעיר ונשתתק. ואולם האורח הצעיר לא הרפה ממנו שוב.

האורח: אל־נא, דבר דברים ברורים. למה להרב דוקא?

הפונדקי: כלום יודע אני? ראיתי בחור מצעירי־דור הזה בא לקיוב, ואמרתי אל לבי: בודאי יש לו מכתב אל הרב, כלומר — אל הרב מטעם הממשלה, ועל־ידי הרב תתגלגל לו זכות למקום אחר... מנהג העולם בכך. אלא מה? שמא, חלילה, טעות היתה בידי והחטאתי המטרה — אם כן, הרם ממני המצנפת והסר העטרה!

אכן ממשל משלים הוא היהודי הזה ובחרוזים ידבר! ואף־על־פי־כן נכנסו הדברים האחרונים של בעל־האכסניה על־אדות הרב וגלגול זכותו ללבו של הבחור. חשב בדבר ומצא, כי העצה היעוצה הזאת אינה נפתלת ביותר. אם תתגלגל לו זכות על־ידי הרב ואם לא תתגלגל — ואולם כניסתו לבית הרב ודאי שלא תזיק לו. ואפשר, שגם הועל תועיל לו. הלא רב הוא. ולא רב סתם, אלא רב הפלך — ואל תהי מליצת רב כזה קלה בעיניך!... לאט־לאט מתלהב בו דמיונו, ועצת הפונדקי הזקן לבקש עזר וסיוע מאת הרב הקיובי מתחוורת לו יותר ויותר ומתקבלת על דעתו כדבר של ממש, והוא רואה בעליל, כי מן השמים גרמו לו, שעל־ידי דברי הלצון, אשר חמד לו הזקן רב אלתר הקאניוואי להנאתו, ועל־ידי פטפוטי־מלים, שהשמיעהו זה לפי תומו מתוך בטלה, יולד בלבו רעיון נפלא כל־כך, רעיון מצוין ומיוחד במינו! אכן זה דרכם של הרעיונות הגדולים תמיד. על־ידי מקרה קל שבקלים, על־ידי דברים של מה בכך התרגשו ובאו כל המאורעות הכבירים שבעולם. בספר תולדות השלמת האדם והמצאותיו הגדולות והמועילות יעיד על זאת כמאה עדים. והדברים עתיקים.

לאחר שהכין את עצמו ימים אחרים רצופים וכבר ידע את מקום שבתו של הרב, השכים פעם אחת בבוקר קר ומעונן לפתחו וצלצל בפעמון מימיני. מיד נפתחה הדלת ויד שלוחה הראתה לו, שיחזור ויצלצל בפעמון

בַּעַרְבוֹת הַחַיִּים

מאת
א. ש. שוארץ.

I

בַּעַרְבוֹת הַחַיִּים אֲכַתֵּת אֶת רַגְלַי
בֵּין סְלָעִים וְחוֹלוֹת וְעוּמִים.
מִסָּבִיב לִי: דְּמָמָה וּשְׁמָמָה עֲקָרָה,
יְעַצֵּב מֶרְחַקִּים עֲרִימִים.

יְהָלוֹךְ הִתְעַנֵּה וְתָעֹה אִם אֵלֵךְ,
עוֹד עָמוֹק בְּמִדְבַּר לְבָבִי
רוֹעֶדֶת וְלוֹחֲשָׁה נִים טְמִירָה, נִפְלָאָה,
מוֹרָשָׁה לִלְבָבִי מֵאָבִי:

„אַל תִּירָא! בְּמִדְבַּר חֲרֵרֵי חַיֶּיךָ
עוֹד יֵשׁ נְאוֹת־דֶּשֶׁא בְּרוּכִים,
מֵעַנְנֵי חוֹל וּמִלַּהֲבוֹת הַשֶּׁמֶשׁ
בְּחוֹרְשׁוֹת שֶׁל תְּמָרִים סְכוּכִים.

„שָׁם מַעְיְנוֹת יְשׁוּעָה עוֹד הוֹמִים וּמְבַעְבְּעִים
וּמְפַזְּרִים אֶת בְּדָלְחָם הָרוֹתֵחַ;
יְעוֹלִים עַל גְּדוֹתָם שָׁם כָּל זְנֵי מְגָדִים,
וּפֶרַח הַפְּלָאוֹת מִתְנוֹסֵס!"

וּמַאֲמִין לְקוֹל אֵל לְבָבִי הַמְנַחֵם,
אֶת שְׁאֵרִית עֻזּוּזִי אַחֲגוֹרָה,
וּבַקֵּשׁ אֲבַקֵּשׁ אֶת אִיֵּי־הָאֹשֶׁר,
הַפּוֹרְחִים בַּמִּדְבָּר הַנּוֹרָא...

II

וְדוּמָם בְּרָמֵי הָעֲרָבָה אֶתְהַלֵּךְ; —
רַק יֵשׁ שֶׁבְּלֵילוֹת מַחְשַׁכִּים
ויליל ישימון יספיד את חיי,
כַּאֲבֵלִים אֶת מֵתָם מְבַכִּים.

וְיוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ הַלּוֹהֵט בְּפוּלְסִי
דְנוּרָא יְיַסֵּר אֶת גֵּוִי,
וִיעַוֵּר בְּזָהֳרוֹ הַשּׁוֹמֵם אֶת עֵינַי,
וְהוֹסִיף עוֹד אֵשׁ עַל אֵשׁ כְּאֵבִי.

וְהוֹלֵךְ הַמִּדְבָּר הַבּוֹעֵר, הַסּוֹעֵר,
וּמְיַבֵּשׁ אֶת לִבִּי כִּסְלָעָיו;
וּמַחֲרִיב אֶת לֵחִי, אֶת פְּלֵיטַת נְעוּרַי,
אֶת שְׂרִידֵי חֲלוֹמוֹת הַזָּהָב...

III

וְיֵשׁ שֶׁעֲרִירִי בַּמִּדְבָּר אֶתְפַּלֵּל:
אֵל חַיֵּי־נְעוּרַי וַחֲלוֹמוֹת־זְהָבִי!
אִם אֶרֶג חֲלוֹמִי לֹא קוּרֵי־עַכָּבִישׁ,
אִם תִּקְוַת־תִּקְוֹתַי בַּחַיִּים לֹא שָׁוְא הִיא;

אִם מְחַכִּים בַּמִּדְבָּר לִי תְּמָרֵי הַפּוֹרְחִים,
עִם בְּדֹלַח מַעְיָנֵי וְעֶדְנַת זַהֲרוּרַי, —
גַּל עֵינִי וּמַהֵר הֲבִיאֵנִי אֵל חֶפִּי,
בְּטֶרֶם שֶׁיּוּעַם זִיק שָׂרִיד לִנְעוּרַי;

בְּטֶרֶם שֶׁיִּגְזְלוּ מִדְבָּר וָסַעַר
מִלִּבִּי אֶת טִפַּת־הַטַּל הַבּוֹדֵדָה,
וְצָמֵא לָאֹשֶׁר מִמְּקוֹרוֹ כִּי אֶשְׁאָב —
כִּי חַיַּי לֹא עָלוּ בַתֹּהוּ אָז אֵדַע!

כִּי אִם עוֹד תִּתְמַהְמַהּ — וְהִזְקִין לְבָבִי,
וּצְמָאִי הַגָּדוֹל מֵאֵלָיו יִשָּׁבֵר: —
מַה־בֶּצַע בָּאֹשֶׁר לַהֲרוֹס הַנִּשְׁבָּר,
לְזָקֵן, שֶׁרַגְלָיו כְּבָר עוֹמְדוֹת בַּקֶּבֶר?!...

דרך עמק פלשת עד הגיעה לבאר־שבע. מכאן המסילה נמשכת עד אל־חפיר, לא רחוק מהגבול המצרי־הטורקי.

כפי שאנו רואים, נתחברה באר שבע על־ידי המסילה החגזית את ירושלים, שכם, חיפה ודמשק. זה השפיע, כמובן, על גידולה של העיר הצעירה, ויישובה, שלפני המלחמה הגיע עד אלף איש, עלה בשנת 1915 עד 3000. בבנין המסילה היו עסוקים גם הרבה אכרים ופועלים ממושבות יהודה ומוכנים יהודים מיפו, ואחדים מהם נשתקעו בעיר החדשה. וכך נברא בימי המלחמה ישוב עברי חדש בקצה הארץ הדרומי.

* * *

מכל האמור יובן מאליו הערך התכסיסי שיש לכבושה של באר שבע על־ידי הצבא האנגלי. ערכו של הכבוש יגדל עוד יותר, בשימנו לב לזמן, שבו חל. יתכן, שהאנגלים חכו במתכוון לרגע זה. עכשיו מתחילה עונת הגשמים בארץ־ישראל, ושאלת הספקת המים והצידה, שהיא השאלה היותר קשה, המטרידה את מחו של כל שר־צבא, שמתכונן לעלות ממצרים לארץ־ישראל, או לרדת מארץ־ישראל מצרימה בראש מחנה, נפתרת עכשיו שם על־ידי כחות הטבע. המעבר בין שתי הארצות הללו דרך מדבר־סיני, מהלך של שבעה־שמונה ימים — הוא קשה ומלא תלאות ומעצורים. המעינות מועטים מאד בדרך, ורק במקומות אחדים יש למצוא מים, ובמדה זעומה מאד. מלבד נאות־מדבר אחדים, אי סיני הוא ארץ ציה ושממה, ואין למצוא מרעה לבהמות — הסוסים, הפרדות והגמלים — שלרגל המחנה. מחנהו של נאפוליון, שנסוג מארץ־ישראל, אחרי מפלתו לפני שערי עכו, כמעט שאבד ונשמד כולו בדרך זה לרגל חוסר מזון ומים לשתות. נוסף לכל זה עוד הדרך קשה מאד. צריך לעבור בחולות קודחים וסלעים צחיחים. מפני כך כמעט שאי־אפשר למחנה־צבא לעבור את חצי־האי סיני בקיץ, בזמן שאין גשם יורד.

האנגלים עמדו על הקושי הזה, ולכן החלו את עליתם לארץ־ישראל בחורף — בימות הגשמים בארץ. זה היה לפני שנה. הם גם בנו מסילת־ברזל, העוברת על חוף ים התיכון בחצי־אי סיני, מתעלת סואיץ ועד קרבת הגבול של ארץ־ישראל. על־ידי כבושה של באר שבע יוכלו האנגלים לחבר את המסילה הסינית אל המסילה החגזית, המגעת עד אל־חפיר בדרום, ועל־ידי כך יוכלו להניע את חילם וצידם וכל אביזריהם בלי הפסק במסילת־ברזל, היוצאת מאלכסנדריה וקהירה וסופה מגיע דרך ירושלים, שכם, חיפה — עד דמשק. דבר זה, כשהוא לעצמו, מבלי יחס למלחמה הנוכחית, הוא מפעל ענקי כביר־הערך, שזה לא כבר היה נראה לרבים כחלום רחוק: מסילת־ברזל, המאחדת ומקשרת יחד שלשת חלקי־תבל — אסיה, אירופה ואפריקה, ומרכזה בארץ־ישראל. כבר עכשיו נוסעים ישר מירושלים ברכבת עוברת את אסיה הקטנה ומגעת דרך הבוספורוס לכל מרכזי אירופה ואסיה הרוסית. הנסיעה מירושלים לקהירו ברכבת אינה עכשיו אלא שאלת חדשים אחדים, אם רק מאורעות המלחמה לא יעכבו באופן בלתי צפוי מראש. כעבור המלחמה תהיה חיפה התחנה המרכזית, שמשם אפשר יהיה לנסוע ברכבת ישרה לקושטה, פאריז וברלין מצד אחד, לאלכסנדריה, קהירו מצד שני, ובקרוב — גם לבגדד, פרס והודו מצד שלישי.

הצבא הטורקי, בסיגתו מבאר שבע, ודאי שיקלקל את בניני המסילה שמצפונה לבאר שבע, כמו שעשו בתחילת המלחמה למסילת־הברזל שבין יפו ולוד. אולם האנגלים יוכלו עכשיו בנקל לתקן את המעוות. עונת־הגשמים המתחילה בארץ־ישראל תסייע בידם ותהי להם לעזר רב. שוב לא יצטרכו להביא מים לצבאם ובהמתם מיאורי מצרים. הגשמים יספיקו להם עכשיו מים די צרכם בסביבות באר שבע. ימי הרביעה הם גם ימי מרעה. האדמה הרוויה מתחילה עכשיו להדשיא דשא, ותנועת הצבא עם המון סוסיו, פרדותיו וגמליו תוקל על־ידי כך במדבר מדבר. בעונה זו מסירה הטבע בעצמה את כל אותם המעצורים והמפריעים, שהיא מניחה על דרכו של מחנה, הרוצה לחדור לארץ־ישראל מצד דרום.

אין בכל זאת לצפות, שיעלה בידי האנגלים לכבוש בקרוב את בירת הארץ. אף כי המהלך מבאר שבע לירושלים בקו ישר הוא רק 40 מיל, לא נראה לנו, שהאנגלים יעלו מפה ישר לעיר מחוז־חפצם. „ירושלים הרים סביב לה", והרי היא באופן טבעי אחת הערים היותר בצורות שבעולם. ואין כל ספק, שהטורקים עוד הוסיפו לחזקה ולבצרה בהוראת מוריהם ומדריכיהם הגרמאנים. מההיסטוריה הצבאית של ארץ־ישראל אנו יודעים, שירושלים אינה נכבשת אלא לאחר שכל הארץ, או למצער חלקיה היותר חשובים הם כבר בידי האויב. אספסינוס כבש תחילה את מבצרי הגליל, שומרון, יהודה, ורק לאחרונה עלה על ירושלים. טיטוס, שבא עם לגיונותיו מאלכסנדריה של מצרים, לא הלך ישר לירושלים, אלא הביא אותם תחילה לעכו לעזור לאביו לכבוש את הגליל. כך עשה גם נאפוליון, שבא ממש באותו הדרך, שבאו עכשיו האנגלים, וכך היה בכל המלחמות הרבות והעצומות של היונים, הפרסים, המונגולים, הפראנקים־הנוצרים, הממלוכים, המצרים והטורקים. שדה־המערכה ההיסטורי של ארץ־ישראל הוא עמק יזרעאל, החל מימי פרעה טוטמס השלישי ומלכי כנען, ברק בן אבינועם וסיסרא, שאול והפלשתים ועד ימינו אלה. האנגלים ודאי יעלו לצפון הארץ בקו המסילה, הנמשכת מבאר שבע ועד מרחביה בלב העמק ולאורך החוף דרך עזה, יפו וחיפה והמלחמה המכרעת, שתהרוץ את גורלה של ארץ־ישראל, תאסר בעמק הגדול, המחבר את שומרון וגליל מצד אחד ובקעת עכו על חוף הים את עמק הירדן ובקעת הירמוך בעבר הירדן מצד שני. אולם אין זה מן הנמנע, שהאנגלים יחלקו את צבאם לשני ראשים, אחד ילך בדרך שציינו, והשני יעלה בהרי יהודה לקראת חברון וירושלים.

עוד השעה מוקדמת לחזות עתידות ולצפות הקורות מראש. אבל אין כספק, שכבושה של באר שבע הוא פתיחה למאורעות רבי־הערך, שבהם תלוי עתידה של ארץ־מולדתנו.

החבלים עצמם. כל אותם הגלגולים והמהפכות, החליפות והתמורות, שנתנסתה בהם הארץ במשך שלשת־ארבעת אלפי השנים האחרונות, כל אותם השנויים העצומים והכבירים, שנתהוו בינתים בכל רחבי העולם, כאילו לא שלטו כלל בילדי־המדבר הללו, ושטף הזמן כאילו לא נגע בהם. אינם משגיחים הבידויים בהיסטוריה ואינם משנים מנהגי־אבות, ואלף שנים בעיניהם כיום אתמול. אולם גם ההיסטוריה אינה משגחת בילדי־קדם אלה, ועל יד אהלי־קדר שמלפני ארבעת אלפים שנה כבר נשמעת שריקת הרכבת של שנות המאה העשרים, ושקשוק עגלות־הברזל מחריש את חרחור הגמלים, המנענעים על דבשתם את פליטי העבר הרחוק. רק פה, בארץ־ישראל, אפשר למצוא אלה בצד אלה, נודדי־מדבר ובני־תרבות, ועבר ועתיד משמשים בערבוביה. ובשום מקום בארץ־ישראל לא נזדמנו שתי התקופות סמוכות כל־כך, כמו בעיר חדשה זו בת שש־עשרה, שיש לה כבר היסטוריה של ארבעת אלפים שנה.

* * *

באר שבע נפלה בחלקו של שבט יהודה, אולם בני שמעון התישבו בה, כי היתה „נחלתם בתוך נחלת בני יהודה" (יהושע י"ט, ב'). ישוב יהודי היה כאן עוד בתקופת השופטים, ובניו של שמואל, יואל ואביה, היו שופטים בבאר שבע את ישראל. בשעת „מפקד־העם" של דוד באו פקידי יואב עד באר שבע בנגב־יהודה (שמואל ב', כ"ד, ז'), כי פה היה קצה הגבול הדרומי, כמו שדן היתה בקצה הגבול הצפוני, ולכן אמרו „מדן ועד באר שבע". בימיו של עמוס היתה באר שבע אחד ממרכזי עבודת־הבעל, וממלכות־ישראל היו באים לעבוד הבמות בעיר הנגב, והנביא מתקוע הזהיר את „העוברים והנשבעים דרך באר שבע" (עמוס ה', ה', ח', י"ד), עד שיאשיה בן אמון מלך יהודה נתץ את הבמות „מגבע עד באר שבע" (מלכים ב', כ"ג, ח'). אחרי גלות בבל שבו בני יהודה וישבו בבאר שבע ובנותיה (נחמיה י"א, כ"ז), ומאז ועד אחרי החורבן השני לא נזכר עוד שם זה בתולדות היהודים. יוסף בן מתתיהו הכהן אמנם מזכיר בתוך הערים שבצר את באר שבע (מלחמות היהודים 2, 20, 6), אולם זו היתה עיר אחרת בשם זה, אחת מערי הגליל העליון.

בשנות המאה הרביעית אחרי החורבן היתה באר שבע כפר גדול, וחיל־מצב רומי עמד בה להגן על בטחון הדרכים בנגב. אחר כך נתרבו כאן הנוצרים ותהי העיר מושב הגמון. הגיאוגראפים הערביים של שנות המאה העשירית עד שנות המאה הארבע־עשרה ממעטים מאד לדבר על־דבר עיר זו, שכבר היתה אז, כנראה, פחותת־המעלה. נוסעי הצלב לא הגיעו עד המקום הזה בדרום הארץ, והם חשבו בטעות, שבית־גוברין, כפר הסמוך לחברון, זוהי באר שבע. הזכר האחרון מבאר שבע מתקופת ימי הבינים הניח לנו הנוסע יוהאן מונדיביל, שעבר על פני המקום הזה בדרכו מסיני לירושלים בשנת 1322. הוא מספר, שבאר־שבע היתה מקודם עיר גדולה ויפה, אולם רק חורבות בתי־תפלה נוצרים אחדים עוד נשארו בזמננו. ישובה של העיר כבר נתבטל, ורק בסביבות העיר נמצאים בידויים, החונים באהליהם וחיים על חרבם וקשתם. אינם עוסקים בעבודת האדמה ואינם אוכלים לחם, אלא מתפרנסים מאשר יצודו.

הם אוהבים קרבות ולפעמים יתגרו אפילו בצבאות השולטן, כמו שקרה בזמן נסיעתו. על־פי טבעם הם אנשים רעים ופגיעתם רעה. — תאור זה מעלה בלי־משים על הדעת את תמונת בנה של הגר, שהיה תועה לפני אלפי שנה במדבר באר שבע „ויהי רובה קשת".

מאז, עד סוף שנות המאה התשע־עשרה, היתה באר שבע לא־נושבת. במשך של חמש מאות שנה לא היו אפילו הנוסעים והתרים מסיירים את המקום, ורק ילדי־המדבר היו שומרים את מסורת „ביר סבע". הראשון שתר בזמננו את באר שבע היה החוקר האמריקאי המהולל, ארוארד רובינסון, בשנת 1838. מלבד הבארות לא מצא במקום העיר העתיקה דבר. רק על הגבעות מצפון הבארות הכיר שיורי־בתים ישנים, שאשיותיהם עוד היו בולטות, אף כי לא נשאר עוד אריח על־גבי אריח. סימני־החיים היחידים היו רק על יד הבארות, שמשם שאבו הבידויים מים בחמת, כמו שעשתה אמם הגר לפני אלפי שנה.

העיר החדשה הונח יסודה בתחילת שנות המאה הנוכחית על־ידי הממשלה הטורקית. כדי לבצר שלטונה ומרותה בקרב שבטי הבידויים שבדרום הארץ ולהגדיל כחה על־יד הגבול המצרי נגד אנגליה, החליטה הממשלה ליסד קימאקאמיה (מחוז) חדשה בפלך ירושלים ולבנות את באר שבע העתיקה בתור מרכז. זה היה הישוב הראשון והיחיד, שיצרה טורקיה בארץ־ישראל בכל ארבע מאות שנות שלטונה בארץ.

העיר נבנתה בטעם אירופאי, בסדר ומשטר, לא כמו הערים הערביות, המצטיינות ברחובותיהן הצרים, העקומים והמזוהמים ובחוסר טעמים וסדרם. התפרצות המלחמה סייעה באופן בלתי צפוי לגידולה והתפתחותה של העיר החדשה. מתוך טעמים תכסיסיים החליטה הממשלה לחבר את באר שבע את מסילת־הברזל החגזית, העוברת מחיפה לדמשק — מרחק של 365 קילומטר, ומדמשק למדינה בחצי־אי ערב, מרחק של 1303 קילומטר, בעברה באופן זה לכל אורך עבר הירדן, מדמשק עד מען (406 קילומטר).

עוד לפני המלחמה יזמה הממשלה להעביר קו־נוסף מעפולה, שעל יד המושבה העברית מרחביה, דרך גנין (עין־גנים שבתנ"ך) ושכם לירושלים. חלק קטן של ענף זה — מעפולה עד גנין, דרך עמק יזרעאל, — כבר נגמר עוד בשנת 1913. לרגל המלחמה החליטה הממשלה להמשיך את הקו עד דרומה של ארץ־ישראל, ואם אפשר — עד תעלת סואיץ, שקוו הטורקים לעבור לשם כבוש מצרים. במרץ בלתי־רגיל אצל הממשלה הטורקית נבנה ענף מסילת־הברזל החדש, ובמשך שתי שנים השלמה העבודה: הקו הולך ונמשך מגנין כלפי דרום, דרך ארץ שומרון, עד התחנה מסעודיה -- 15 קילומטר מצפונה של שכם, משם הקו פונה מערבה ומגיע לטול־כרם שבעמק השרון, ושוב הוא סובב ומתאר דרומה ועובר לפני כפר־סבא שאצל פתח־תקוה עד הגיעו ללוד, תחנת מסילת־הברזל יפו־ירושלים. כאן שתי המסילות מתאחדות ורצות במסלול אחד לדרומית־מערבית עד ואדי־צרר, לא רחוק מחולדה, החוה של הקופה הלאומית; פה המסילות נפרדות — אחת, הישנה, עולה לירושלים, והשניה, החדשה, פונה שוב דרומה

ופתאום באה לפני ימים אחרים הידיעה, שהצבא האנגלי כבש את באר שבע, עיר הגבול הדרומי, ממזרחה של עזה.

מבחינת המלחמה העולמית אין לנצחון זה חשיבות גדולה, וכמעט שלא ישפיע על מהלך־המאורעות בשדות־המערכה העיקריים, אולם מבחינת עתידה של ארץ־ישראל הרי זה מאורע גדול רב־הערך, ויתכן שעומדים אנו הפעם בראשית תקופה חדשה בתולדותיה רבות־ההרפתקאות של ארץ־מולדתנו.

* * *

באר שבע שוכנת בקצה הדרומי של השפלה, על הנחל „ביר־סבע", הנמשך מחוף ים התיכון מדרומה של עזה (שם הוא נקרא „ואדי־עזה") כלפי המערב ופונה אחרי באר שבע צפונה כלפי חברון (בשם „ואדי־חליל").

מצפונה וממערבה של העיר הארץ היא פוריה ורות־מים, מלאה שדות־חמד ומהוללת ביבול־השעורים שלה. זוהי „ארץ הפלשתים" העתיקה, שהיתה מהוללת בפריונה. כאן זרע יצחק וימצא מאה שערים ולכאן באה האשה השונמית להחיות נפשה בשנות הרעב (מלאכים ב', ח' א־ב). עד היום רב פה גידול השעורים, ומדי שנה בשנה מוציאים מחבל זה לאנגליה דרך חוף עזה כדי חמשת־ששת מיליוני פראנק שעורים.

דרומה ומזרחה של באר שבע הם, להפך, ארץ חררים וציון, ולכן תקרא בשם הנגב. ארץ־נגב זו, הנמשכת מדרום חברון ובאר־שבע עד מפרץ עקבה (אילת העתיקה) ומדבר סיני, היא עכשיו עזובה ושוממה; אף ישוב קבוע אחד לא ימצא בערבה הגדולה הזאת, שהיתה לפנים מולדת אדום, ורק שבטי בידויים עניים נודדים מסביב לבאר שבע. הם אינם בונים בתים ואינם נוטעים כרמים ואינם יושבים בשום מקום ישיבת־קבע, אלא שוכנים באהלים שחורים — אהלי־קדר — עשויים צמר־גמלים ונודדים ממקום למקום. משלח ידם הוא המרעה ורק זעיר פה זעיר שם יחרשו האדמה ויזרעו חטים ושעורים.

בערבת־נגב זו, הדומה היום למדבר־ישימון, היה לפנים ישוב גדול וערים גדולות ובצורות וכפרים מרובים עמדו על תלם, ותחנות־צידה היו מסודרות לאורך הדרכים בשביל אורחות־הסוחרים, שהיו באות מכל קצות הארץ לאילת ש„על שפת ים־סוף בארץ אדום", ללכת באניות לארץ הודו, כמו בימי שלמה ויהושפט. כאן עמדו הערים צפת, רחובות, חלוצה, עבדה ועוד, שלא נשתיירו מהן עכשיו אלא גלי־אבנים ומשואות. אולם הכתבות העתיקות, הנמצאות במקומות אלה, מספרות, שעוד בשנות המאה החמשית לספירה האירופאית היה הנגב מרובה באוכלוסין ועבודת האדמה היתה פורחת. הפרופ. פאלמר מצא בדרומה של באר שבע, על־יד מדבר סיני, אשישי־בנינים עתיקים, בתים, היכלים, בתי־תפלה וברכות־מים. עוד עקבות הכפרים, השדות והכרמים ניכרים היטב בתוך חולות־הערבה, ושרידי־הבתים והיקבים, הבורות ומדרגות־ההרים מעידים, שהחקלאות היתה כאן מפותחת ומטעי־הגפן ועשית־היין היו נפרצים. אילת, עיר החוף בדרומה של ארץ־ישראל, היתה עוד „שרתי בים" ארבע מאות שנה אחרי חורבן הבית השני, ועוד בשנות המאה הששית נמצא כאן ישוב יהודי; ועוד נוסעי הצלב בשנות המאה הי"א והי"ב מצאו יהודים באילת. עכשיו לא נשארו אפילו עקבותיה של עיר זו.

עשרים והמשה מיל מדרומה של באר שבע נמצאים שרידי־חרבותיה של העיר סבייטא (זוהי, כפי שחושבים, צפת שבנגב, ששמעון ויהודה הכו את תושביה הכנענים, — שופטים א', י"ז). שיירי העיר מכסים שטח של חמש מאות יארד ברוחב ואלפים ושלש מאות יארד באורך. הרבה בתים עודם שלמים, ועל יד כל בית נמצא בור־מים; מלבד זאת יש בעיר שתי ברכות־מים גדולות, אולם בבנינים המרווחים אין כל סימן של היים. דממת־המדבר שפוכה על פני עיר־האבנים. ערים כאלה נמצאות גם במקומות אחרים. „ערי הנגב סגרו ואין פותח" (ירמיה י"ג, י"ט).

באר שבע גופה נבנתה מחדש זה רק לפני שש עשרה שנה — והיא איפוא העיר היותר צעירה בארץ־ישראל; אולם לעיר צעירה זו יש כבר מסורת של ארבעת אלפים שנה. זוהי אחת מהערים המעטות שבארץ־ישראל, הנזכרת כבר ביחס לאבות האומה העברית. פה הוכיח אברהם את אבימלך על אדות ב א ר המים אשר גזלו עבדי אבימלך, ואברהם נתן לו צאן ובקר ויכרתו שניהם ברית; „על כן קראו למקום ההוא באר שבע, כי שם נשבעו שניהם" (בראשית כ"א, ל'). במקום זה נטע הנודד העברי הראשון אשל ונקרא „בשם ד'. א ל ע ו ל ם". את שם המקום מבאר כאן מספר המקרא על־ידי הבאר אשר חפר אברהם ו ה ש ב ו ע ה אשר נשבעו אבי העברים ומלך גרר. במקום אחר מבארים את השם „שבע" בלשון „שבעה" (בראשית כ"ו, ל"ג) — שם הבאר שחפרו עבדי יצחק, אחרי שנסתמו הבארות של אברהם על־ידי עבדי אבימלך. ספורי הריב והשטנה בדבר ה ב א ר ו ת במקום זה מראים עד כמה הכיר מספר ספורי האבות את טבע המקום ואקלימו.

אלפי שנים חלפו־עברו מיום שנזכר ראשונה השם באר שבע, ושם המקום לא נשתנה עד היום הזה, ועוד עכשיו קוראים הערביים לעיר „ביר־סבע", אף כי זה מאות שנים לא נשאר כל סימן להעיר העברית הקדומה, מלבד הבארות, שהבידויים־הנודדים, הבאים שמה להשקות עדריהם, מביטים אליהן בגאוה גזעית עמוקה בתוך הבארות של אברהם הרחמן, „איברהים אל חליל" (אברהם האהוב).

מקודם היו כאן ש ב ע ב א ר ו ת. ארבע מהן נסתתמו [illegible]. שלש נשתיירו עד היום הזה: אחת ריקה ואין בה מים, ושתים מלאות מים חיים ומתוקים. הבארות עגולות ומוקפות אבנים גדולות, שהישיבה נשקפת מתוך חריציהן. על־יד הבארות יש שקתות־מים של אבן להשקות עדרי הצאן והגמלים, ובודאי שהן דומות לשקתות, שהשתמשו בהן אבותינו בזמנם.

בכלל לא נשתנו מנהגי־חייהם וארחם ורבעם, תלבשתם ומשלח־ידם, שיחם ושיגם והויות־משקם של שבטי הנודדים בסביבות באר שבע במשך עשרות היובלות. טפוסי התנ"ך מתקופת־האבות ותאורי החיים מימי קדם קדמתה בארץ גרר והנגב עודם חיים וקיימים מבלי שנוי כל־שהוא בדמות־דיוקנם של הבידויים, השוכנים באותם

מהכריז על שאיפתנו הלאומית בשביל שמזיקה השאיפה הזאת למצבנו ב ה ו ה, כי מכילה היא בקרבה הודאת בעל דין עצמו, שהוא איננו מחובר כל־כך לסביבתו, אשר הוא חי בה, ונכון הוא לעזבה, כשתתגשם שאיפתו — אינם אלא דימאגוגים, הבונים חיץ בין העם ובין עתידו ומעכבים בעד פדות נפשו וגאולתו. ודימאגוגים כאלה דגו לרוב בזמן האחרון בקרב מחננו. באים הבונדאים, אפיטרופסיו של הפועל היהודי, וטוענים בשם ההוה ואינם מתביישים לאמר בגלוי, שהם מוצאים נגוד בין שחרורו של עם ישראל על אדמת אבותיו ובין בטחון מצבו של הפועל היהודי בארצות הגולה, כלומר: השחרור הלאומי של עם ישראל יחתור חתירה עמוקה תחת מצבו של הפועל היהודי בגולה, מפני שהממשלות לא תהיינה עוד מ ח ו י ב ו ת להנות אותו בזכיות לאומיות, מכיון שיברא מרכז לאומי כללי ומיוחד לעם ישראל. אם כן, מי נדחה מפני מי? — השחרור הלאומי מפני בטחון מצבו של הפועל היהודי בארצות הגולה. זוהי טענתו של האגף השמאלי שלנו, המעידה על יחוסו לעתידו של עמנו. ובאים ה„מנהיגים“ שלנו מהאגף הימני ומנסחים את הטענה לפי הבנתם והשקפתם הם. הם אינם מדברים בשם מעמד ידוע, מפני שבני מעמדם הם בעלי הרכוש, ומתביישים הם בעצמם לאמר לכל, כי יקר בעיניהם גורלם של בעלי הרכוש היהודים בארצות הגולה מכל עתידו הלאומי של עם ישראל, אבל בעצם הדבר גם הם רוצים להקריב את עתידו של עם שלם בעד מצבם של היחידים בהוה.

ולנו רק תשובה אחת בשביל הדימאגוגים האלה. ר א ש י ת צריכים אנו להראות להם, כי או נתעים או מתעים הם. או שנתעים הם ואינם מבינים מה שהבינו כבר טובי הסופרים שבאומות העולם, שעסקו בשאלת שחרורנו הלאומי, כי יצירת מרכז לאומי לעמנו בארץ־אבותיו יכולה להשפיע ר ק לטובה על התפתחות היחס שבין אומות העולם ובין עם ישראל, ואפילו בנוגע לחלקי העם שישארו בארצות הגולה, או שיודעים הם את האמת ומתכוונים למרוד בה. ואם יודעים הם בעצמם את האמת ובוחרים בטענה של שקר משנאתם ה ע י ק ר י ת ללאומיות עמנו — אז נאמר להם ש נ י ת: ולוא הצדק אתכם, ולוא נניח, שהשחרור הלאומי של עמנו ישפיע בשלילה על מצבו של איזה חלק מעמנו בארצות הגולה — גם הנחה כזו לא תהלך עלינו אימים, ולא נסוג מפניה אחור ולא נוותר בשבילה אפילו בקוצו של יוד משאיפתנו הלאומית. ה ע ם א י נ נ ו ח י ב ש ב י ל י ח י ד י ו, וכל אלה היוצאים להגן על ה י ח י ד ומקריבים בעדו את ע ת י ד ו ש ל ה ע ם — אין להם כבר חלק בעמם, ומקומם בין האברים המדולדלים.

תשובה כזו, פשוטה וברורה, צריכים אנו לתת להעברים הישנים — הדימאגוגים החדשים, ובדברים פשוטים וברורים כאלה צריכים אנו לחדור לתוך המוני עמנו ולברר להם, איזה מקום תופסת דאגת שכלול העתיד בחיי העמים הנאורים והמתקדמים.

ונצליח — מפני שהעובדות והמעשים מסייעים לנו, מפני שהצדק על ידנו.

מִדָּן וְעַד בְּאֵר שָׁבַע.

אחרי הפסקה ארוכה בידיעות ממערכות המלחמה במזרח הגיעה הידיעה, כי חיל האנגלים כבש את באר שבע העתיקה, את העיר המסמנת את הגבול הדרומי של ארץ־ישראל, שמלבד הדרת השיבה, החופפת עליה, יש לה גם חשיבות אסטרטגית, כי פותחת היא את השער להרי יהודה וירושלים מדרומם. מתוך הידיעה קשה להחליט, אם כבש החיל האנגלי גם את עזה העיר, הנתונה במצור זה כמה, או סבב אותה והגיח למזרח. אבל גם באופן האחרון יש ללמוד מזה, כי החיל האנגלי בצר כבר את עמדתו בנגבה של ארץ־ישראל, עד כי אינו חושש להניח את האויב מאחריו, ויש לשער, כי הימים הקרובים יביאו לנו חדשות חשובות משדה המלחמה.

כשהתחילו לעסוק בהישוב החדש, שררו שתי השקפות בנוגע להיקפו. אחדים היו מצדדים בשיטה של צמצום, ונתנו את משפט הבכורה לאדמת יהודה. אבל נצחו ה„מרחיבים“ ובנו מושבות מ„דן ועד באר שבע“, ממתולה לרגלי החרמון ועד קוסטיניה, לא־רחוק מבאר־שבע. ובזמן האחרון נוסדה עוד מושבה קטנה על הדרך, העולה מקוס־טיניה לבאר־שבע. ההגיון הבריא וטעמים ונימוקים יותר חזקים היו על צד בעלי הצמצום: מוטב להתרכז מהתפזר בזמן שמספר העובדים איננו גדול, ונקל בתנאים כאלה להגן על מרכז אחד מפסוח על שני מרכזים חדשים ביהודה ובגליל. אמנם התפתחות הישוב הראתה לדעת, שמלבד ההגיון הפורמאלי יש עוד הגיון יותר עמוק, מונח בשאיפותינו הלאומיות, הסמויות מן העין. בוני הישוב ידעו את כל הקושי שבדבר, ובכל זאת בחרו ביהודה ובגליל כאחת. וחושבים אנו, כי חלוצינו, שנמשכו אחרי הרגש העממי הדק, בהתפשטם בארץ, לא טעו בחשבונם. „עשי לך ציונים, הציבי לך תמרורים, שיתי לבך למסלה דרך הלכת“ — זהו כלל גדול בחיים ההיסטוריים של העמים, והבונים החלוצים שתו לבם למסילה, בפנותם דרך לעבור בה גאולים.

בְּאֵר שָׁבַע

מאת

ד. ב ן־ג ו ר י ו ן.

True translation filed with the Postmaster at New York City on November 9, 1917, as required by the Act of Congress approved October 6, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

כשמונה חדשים עברו מזמן שצבאות בריטאניה התקרבו בפעם הראשונה לדרומה של עזה. בפעם ההיא נכזבה תוחלתם של האנגלים לכבוש מהר את הארץ. צבאם לא יכול להתקדם ולהגיע אפילו עד עזה, ולא עוד, אלא שנהדף אחור ונאלץ לשוב עד אל־עריש, בגבולה הדרומי של ארץ־ישראל. כחצי שנה אחרי זה כמעט שלא נשמע עוד כלום על־דבר תנועת המחנה על גבול מצרים. נראה היה כאילו נתיאשו האנגלים לגמרי מחדור לארץ־ישראל.

VOL. IV | NEW YORK, NOVEMBER 9, 1917 | No. 34

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית | ניו־יורק, כ"ד חשון, תרע"ח | גליון שלשים וארבעה

True translation filed with the Postmaster at New York City on November 9, 1917, as required by the Act of Congress approved October 6, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

הועד הזמני לעניני הציוניות מודיע, כי קבל טלגראמה מאת הד"ר חיים ווייצמאן, נשיא הפדראציה הציונית באנגליה, כי הממשלה הבריטית הוציאה דקלאראציה, שבה היא מבטיחה באופן רשמי ליסד מקלט־בית יהודי בארץ־ישראל. תוכן הדקלאראציה הזאת במלואו יתפרסם בקרוב.

הוֶה וְעָתִיד.

מעולם לא היתה לעמנו שעה מוכשרת ומסוגלת לארגון הכחות כשעה זו, שאנו חיים בה. על־ידי המהפכה העולמית ועל־ידי תשעה קבין הרס, שירדו לעולמנו אנו, נפקחו גם עיני המוני העם לראות, שאך בעזרת כחותינו הפנימיים, ואך אם יהיו מאוחדים ומכוונים כ ל פ י מ ט ר ה ב ר ו ר ה א ח ת, יש עוד תקוה לאחריתנו לצאת מן המבוכה הנוראה ולהנצל מהסכנה האיומה, המרחפת על ראשנו, היא הסכנה, להשאר גם להבא עם משועבד, תלוי ומטולטל באויר, עבד נרצע לגורלו, הנתון בידי אחרים, וחי על מ ז ל ו, שאין לו קביעות, המשתנה, מתחלף ומתהפך כמשחק בידי המקרה העור. המהפכה העולמית הראתה לכל, שאפילו העמים הגדולים והשליטים א נ ו ס י ם על־פי גזירתו של חוק הקיום להקריב את מנוחתם, את שלותם ואת מיטב רכושם — הננו מדברים על־דבר הרכוש הלאומי, הנוגע עד הנפש — בעד עתיד הדורות שלא באו עוד לעולם. איזה כח־ברזל פנימי דוחף אותם וגוזר עליהם להכנע מפני הדר גאונו של העתיד המתרקם ולשעבד את הנמצא להמצוי, את ממשיות ההוה לקורי העתיד, את העולם הזה להעולם הבא. ואחת היא לנו, איך מציירים להם העמים את העולם הבא שלהם, אם מעבירים הם אותו לתחומי השמים או מיסדים הם אותו עלי אדמות. — כי מה שבא אחרינו בשמים הוא, וכשאנו מטפלים בשכלולו, הרי אנו בני עולם הבא. ואם העמים הגדולים והשליטים כך, אם מצבם האיתן אינו משחד אותם ואינו ממית בהם את השאיפה לעולם עוד יותר משובח ויותר משוכלל, — העמים הקטנים והמשועבדים על אחת כמה וכמה, שמחויבים הם לדאוג בעצמם לאחריתם ולכוון את כל פעולותיהם כלפי עתידם. הן הם, בהקריבם את ההוה שלהם בעד עתידם — אין קרבנם נורא כל־כך, וכל שאיפה של השתחררות מצדם רחוקה היא מהפסד וקרובה לשכר. ההוה שלהם אינו מזהיר כלל ואיננו כדאי, שבשביל הדאגה לשלמותו יוותרו על השאיפה לעתיד יותר טוב. כל עם, ואפילו עם בן־חורין, המעמיד את ההוה במרכז שאיפותיו ומבכר את „היום" על „המחר" — אחת דתו לבוא לידי מצב של קפאון, ותקומה לא תהיה לו בהעולם המתקדם, מפני שכל התקדמות נובעת מתוך שאיפה בלתי־פוסקת ועצומה לשכלול „המחר", ועוד יותר — מתוך ש ל י ל ת ה ה ו ה במדה ידועה. וכל עם משועבד, החס על מצבו בהוה וממית בקרבו, מיראתו להרוס אותו, את השאיפה הטבעית והבריאה למחר היסטורי יותר איתן ויותר בטוח, הרי הוא ממעט את דמות עצמו וסופו לרשת מקום בין הננסים, ולא יכירנו עוד מקומו בעולם היצירה.

וכי מופיעים אנשים בתוכנו, המתעטפים בטלית שכולה דאגה בעד שלום עמם ומזהירים אותנו, שנהדר

אל קוראי „התורן"

אָנו מבקשים מאת כל אלה מקוראינו, שלא סלקו עוד את חובותיהם ל„התורן", להזדרז בדבר ולשלם לנו את דמי ההתימה תיכף ומיד, שלא להמתין עד אם נזכירם פעם ושתים. בזה יקילו מעלינו את העבודה הקשה ולא יביאונו לידי הוצאות מרובות על תוי הפוסטה וצרכי הדפוס, העולים בימים האלה ביוקר גדול.

כמו־כן מעירים אָנו את תשומת־לב הקוראים הותיקים, שהצלחת הספרות העברית בארץ הזאת קרובה ללבם, על החובה הגדולה, המוטלת עליהם, לעזור לנו ברכישת חותמים חדשים, כדי לבסס את „התורן" על יסוד חמרי מוצק ולהספיק בידי מנהליו את היכולת לשקוד יותר ויותר על שכלולו ולהביאו לידי המדרגה האידיאלית הרצויה.

הנהלת „התורן".

גליון לד (פד) HATOREN שנה רביעית

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV — NEW YORK, NOVEMBER 9, 1917 — No. 34 (84)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST., NEW YORK
Telephone, Orchard 5882.

מחיר „התורן“:
לשנה — $3.00 לחצי שנה — $1.50
בחוץ לארץ ובקנדה:
לשנה — [illegible] לחצי שנה — $1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., N. Y.

SUBSCRIPTION RATES:
One year—$3.00 Six months—$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year—$3.50 Six Months—$1.75
Single copy 7 cents.
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, August the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

הנחה לחותמי „התורן"

הַתּוֹרֶן הַחָדָשׁ, שנה א', כרך א' וב', 500 עמודים (בלי כריכה) — — — — — — — — — — — — — $1.00

היסוד המדיני בהשקפת הנביאים, מאת פרופיסור י. פרידלאנדר, 23 עמודים בפורמאט גדול — .15

מחנ לחנ, חוברת א', קובץ לספרות היפה ולבקרת בהוצאת „אוקינוס" — — — — — — — — — — — — .10

מזל טוב, קומידיה במערכה אחת, מאת שלום־עליכם, תרגום י. ד. ברקוביץ, בהוצאת „אוקינוס" — — — — — — .10

מול אהל תמורה, שברי פואימה, מאת ב. נ. סילקינר, 98 עמודים בפורמאט גדול — — — — — — — — — — — .25

הספרות העברית החדשה, מאת בן־אביגדור, 30 עמודים בפורמאט גדול, בהוצאת „מפיצי שפת עבר" — .10

תחית לשון, מאסף, בהוצאת „מפיצי שפת עבר", 106 עמודים בפורמאט גדול — — — — — — — — — .25

שלילה וסתירה, (התסכלות), מאת ש. ב. מקסימון — .15

בס"ה — — $2.10

הנחה לחותמי „התורן", ביחד עם המשלות רק בעד — — — — — — — — — — — — — — — $1.60

הספרים „סנונית" ו„מהות היהדות" אזלו לגמרי.

HATOREN, 89-91 Delancey St., New York.

להתונות ובאנקטים

אם רוצים אתם בהוטיל מהודר וכשר בתכלית הכשרות, בא וראו את מר טראָצקי

הוטיל בראָדוויי סענטראַל (קומה ב)

673 בראָדוויי, בין רחוב בליקער ורחוב השלישי.

מקומו של מר טראָצקי נודע בקהל ישראל למקום היותר נהדר והיותר „כשר". וכל הרבנים וגדולי ישראל מאמריקה וקאנאדה עורכים שם את הכנסיות ואת הבאנקטים שלהם ושבעים תמיד רצון.

H. TROSZKY, (in the Broadway Central Hotel)

673 Broadway — Telephone, Spring 1066

ספר־למוד בשביל המחלקות הגבוהות בבתי־הספר העברים!

עכשיו, לרגל המלחמה, כשאספו פה ספרי־הלמוד העברים, מורגש ביותר חסרון ספר למוד הספרות העברית החדשה בשביל המחלקות הגבוהות בבתי הספר העברים שבאמריקה. לתכלית זו נתחבר הספר

הספרות העברית החדשה

מאת

א. בן־אביגדור.

הספר הזה מוסר בקיצור נמרץ ובסגנון מצומצם את תמצית ספרותנו החדשה, זרמיה וסופריה השונים, והתלמיד מקבל מתוכו השקפה נאמנה ובהירה מיצירותינו הלאומיות בתקופה האחרונה. בספר הזה משתמשים בית־הספר הלאומי לנערות המפורסם אשר בניו־יורק, ובתי הספר הלאומיים בברוקלין.

מחיר הספר 10 סנטים, עם המשלוח — 12 סנטים.

המזמינים 10 אכס' ומעלה אינם משלמים בעד המשלוח.

הכתובת:

HATOREN, 89-91 Delancey St., New York.

דבר שהזמן גרמו:

לראשית שנת הלמודים אין לך מקום טוב מן „התורן". למודעות בדבר בתי־ספר ות"תים הזקוקים למורים ובדבר מורים הזקוקים למשרות. התורן נקרא על־ידי כל המנהלים, המורים והמשכילים העברים באמריקה.

ההנהלה של „התורן" הזמינה טבלאות לכריכה בשביל כרך „התורן" השבועי, שנה ראשונה. הטבלאות עשויות בהדור מיוחד. בידי ההנהלה נמצא מספר מצומצם של הכריכות האלה בשביל אותם הקוראים, הנוהגים לפאר את ארונות־ספריהם בכרכים מהודרים.

מחיר כל כריכה עם המשלוח 35 סנט.

לפנות בהזדמנות אל הנהלת „התורן".

הנחה לחותמי „התורן" החדשים.

במערכת „התורן" נמצא למכירה מספר מצומצם של כרכי „התורן" שנה ג', מכורכים הדר (גליונות 1—50).

מחיר הכרך $3.50 עם המשלוח. לחותמי „התורן" החדשים רק $2.50 עם המשלוח.

— תמונת־בלהות ממצבם ההוה של תושבי ארץ־ישראל וסוריא מתאר הכומר הנוצרי, מר וויליאם האלל, בעתונות האנגלית. מר האלל, שהיה עסוק בעבודת־העזרה לנגועים בנפות האלה, שב בימים האחרונים לאמריקה להפנות את דעת הקהל לגורלם הקשה של מיליון ומאתים אלף נפש, יושבי ארץ־ישראל וסוריא. לפי דבריו, מלאים הם חוצות ירושלים המוני רעבים פושטי־יד, המבקשים פרוסת־לחם מיד כל עובר. מספר מקרי המות ברעב מתרבה שם מיום ליום, ואין לדעת מה יהיה בסופם של תושבי ירושלים, אם המצב הזה ימשך עוד לאורך ימים. ביחוד הוא נורא מצבם של תושבי הלבנון. משלש מאות והמשים אלף תושביו מתים בכל יום מרעב אלף נפש. הנשארים בחיים עיניהם תלויות אל אמריקה, שתחוש להצלתם.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

הכנסת הקרן הלאומית.

הלשכה האמריקאית של הקרן הקיימת לישראל הכניסה במשך חודש ספטמבר שעבר את הסכומים האלה:

נדבות כלליות	$1587.32
עצי־זית	856.06
ספר־הזהב	383.86
תוים	264.66
קופסאות	216.99
תרומות „דונאם"	175.00
מס עצמי	26.00
הקרן הקואופיראטיבית	15.00
טופסים לטלגרמות	.10
	$3524.99

שונות

True translation filed with the postmaster at New York City on Nov. 2, as required by the act of Congress approved Oct. 6th, 1917, known as the "Trading with the enemy Act".

ה„טיימס" הלונדוני על־דבר הציוניות.

מאמר, שנתפרסם בימים האלה בה„טיימס" הלונדוני על התיחסותן של ממשלות־ההסכם לשאלת יסוד ריפובליקה יהודית בארץ־ישראל, נתן ענין רב לענות בו בחוגי היהודים והנוצרים באנגליה. המאמר, שמערכת ה„טיימס" הניחה עליו את חותמה, דורש מאת הממשלה הבריטית ובעלות־בריתה, ממשלות־ההסכם, כי תבענה את דעתן גלוי ומפורש לטובת יצירת מקלט בטוח לעם ישראל בארץ־ישראל. „וכי אין קברניטי הדיפלומאטיה של בריטאניה ושל שאר ארצות־ההסכם — נאמר באותו המאמר — רואים את התועלת הגדולה, שתצמח לנו במלחמתנו נגד גרמאניה, אם ממשלות־ההסכם תכרזנה גלוי ומפורש, כי נכונות הן לתמוך בדרישות הציוניים בדבר יסוד מקלט יהודי בארץ־ישראל? האם באמת הם קצרי־ראות כל־כך, עד שלא יוכלו לראות את ההשפעה הכבירה, שגלוי־דעת כזה ישפיע על

„לצערנו, מזלזלות ממשלות־ההסכם בהערכת ההשפעה הכבירה והכח המוסרי הגדול של היהודים על מהלך הפוליטיקה העולמית. יהודי כל ארצות תבל?

קברניטי הדיפלומאטיה שלהן לא העריכו עד היום כראוי את גודל התועלת, הצפויה לאינטרסי ממשלות־ההסכם מרכישת סימפאטיה מצד היהודים. כנגד זה הבינו את ערך הסימפאטיה הזאת קברניטי הדיפלומאטיה הגרמאנית, ומפני זה השתדלו בכל מאמצי כחותיהם לנהל תעמולה כבירה בין יהודי הארצות השונות נגד ממשלות־ההסכם ולהפריד ביניהם על־ידי תהום עמוקה של חשד ואיבה. הגרמאנים, בזרעם את נצני השנאה והחשד האלה בלבות היהודים נגד ממשלות־ההסכם, הוזרים תמיד על הטענות הידועות, כי ממשלות־ההסכם לא תתמוכנה בדרישותיהם הלאומיות, וכי אין ליהודים שום תקוה לשוב לארצם ההיסטורית בעזרת אנגליה ובעלות־בריתה. התעמולה הגרמאנית הזאת עשתה פרי והצליחה במדה מרובה, רק מפני שממשלות־ההסכם מנעו את עצמן עד היום מלצאת גלוי ולהכריז באופן רשמי על התיחסותן לשאלת יצירת מקלט־בית יהודי בארץ־ישראל.

„תקלתה המרובה של התיחסות בלתי־ברורה זו מורגשות ביחוד ברוסיה. אילו עלתה בידי ממשלות־ההסכם לרכוש להן את הסימפאטיה השלמה של היהודים, כי אז היו היהודים ברוסיה נלחמים בכל מאמצי כחותיהם נגד התעמולה המזיקה והנפסדה, הנערכת על־ידי הגרמאנים בארץ ההיא.

„קברניטי הדיפלומאטיה האנגלית צריכים להיות הראשונים לאחוז בצעד זה ולברר גלוי את התיחסותן של ממשלות־ההסכם לתביעותיהם הלאומיות של היהודים, מפני שהרוב הגדול והמכריע של יהודי אנגליה הוא בעד יצירת מקלט־בית יהודי בארץ־ישראל. מספרם של מתנגדי הציוניות בין יהודי אנגליה הוא מועט בלתי־חשוב יבלתי־ניכר. ההמונים היהודיים הגדולים באנגליה והרוב הגדול של מנהיגיהם והעומדים בראשם דורשים בכל תוקף, כי ליהודים תנתן אפשרות לבוא לארץ־ישראל להתישב ולהתנחל בה באופן חפשי ולסדר שם חיים עצמיים ולאומיים משלהם.

„אילו היה איזה ספק — מוסיף בעל המאמר — מתעורר לרגע בלבותיהם של הדיפלומאטים שלנו בנוגע לכשרון הקולוניזאציוני של היהודים, אז אולי היה יסוד לשתיקתם בשאלה חשובה כזו. אבל היהודים הלא כבר הראו בעליל והוכיחו לעיני כל באי־עולם, כי לא רק מסוגלים הם לקולוניזאציה, אלא גם מוכשרים הם, אם רק תנתן להם האפשרות, להפוך את פלשתינה לארץ פוריה ופורחת. במשך הזמן יכולים היו היהודים לשמש גורם כלכלי ותרבותי רב־הערך במזרח הקרוב, ואין ערוך לתוצאותיה הגדולות והחשובות של הקולוניזאציה היהודית בארץ־ישראל".

* * *

מחיי האגודות.

— הסתדרות „אחיעבר", ניו־יורק, תתאסף במוצאי שבת, 3 בנובמבר, שעה 8, באולם „הכנסת אורחים", 229 איסט ברודווי. מר י. ז. פריישברג ינאם על יהודה ליב גורדון. גם ענינים מעשיים על הפרק. החברים מחויבים לבוא. יודעי עברית רצויים.

— אגודת „מסדה" תתאסף ביום א׳, 4 נובמבר, באולם בית הספר „זרובבל", 22 רחוב 114. מר דניאל פרסקי ירצה על שירת י. ל. גורדון. אורחים רצויים.

— אגודת „מכדה" עורכת שעורים בתולדות הספרות העברית החדשה. המרצים הם מטובי הסופרים והמורים העברים. תלמידים מתקבלים במשך כל השבוע בלשכת בית־הספר זרובבל, 22 רחוב 114, בשעה 7 בערב.

אגודת ד"ר הרצל ציון תתאסף ביום א׳, 4 נובמבר, באולם ה„אדויקיישאנאל אלייענס", חדר 30. על הפרק ענינים חשובים. החברים מחויבים לבוא. אורחים רצויים.

נדפס בבית־הדפוס העברי־הלאומי, 431 רחוב גרנד, ניו־יורק.

מעורר בנו מחשבות על־דבר איזה אופן מיכני, שעל־פיו נמסרו האמתות ההנדסיות מדור לדור, אם על־ידי למוד הכללים בעל־פה, או על־ידי איזה ספר קדמון של כללי־ההנדסה, שאבד זכרו.

* * *

בתור פרפראות לחומר בעמודים הקודמים אנו יכולים להשתמש בבדיחה מתימטית אחת, שנמצאת במסכת פסחים (דף צ"ט, עמוד ב'). אנו קוראים שם: רב פפא ורב הונא — — — עריבו ריפתא בהדי הדדי. (ערבבו את להמם, כלומר, עשו שותפות בסעודתם). אדאכיל רב הונא חדא, אכיל רב פפא ארבע. (עד אשר אכל רב הונא נתח אחד היה רב פפא אוכל ארבעה). — — — אזל עריב בהדי רבינא (הלך רב הונא והשתתף את רבינא). אדאכיל רב הונא חדא אכל רבינא תמניא. (עד אשר אכל רב הונא נתח אחד היה רבינא אוכל שמונה). אמר: מאה פפא ולא הדא רבינא (טוב יותר לאכול עם מאה אנשים כפפא מאשר את איש אחד כרבינא).

חשבון פשוט מראה, שהקריאה ההומורית הזאת של רב הונא איננה גוזמה אף מהצד המתימטי. כשהוא משתתף עם מאה אנשים כרב פפא, אז יאכלו אותם מאת האנשים ארבע מאות חלקים, בשעה שרב הונא יאכל רק חלק אחד. אבל עליו יהיה לשלם רק אחד ממאה חלקים ואחד של מחיר כל הסעודה. אם היו שם, למשל, 401 חלקים במחיר 401 זהובים, אז יהיה עליו לשלם את החלק המאה ואחד מארבע מאות זהובים ואחד, שהוא מעט פחות מארבעה זהובים. כשהוא אוכל עם רבינא, הוא אוכל חלק אחד מתשעה ומשלם את מחצית מחיר הסעודה. באופן כזה, אם היו להם תשעה חלקים במחיר זהוב אחד כל חלק, יצטרך לשלם את חלקו ארבעה זהובים ומחצה. באופן, שבאמת טוב לו לרב הונא להשתתף עם מאה אנשים כרב פפא מאשר את איש אחד כרבינא.

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹרָעוֹת

True translation filed with the postmaster at New York City on Nov. 2, 1917, as required by the act of Congress approved Oct. 6th, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

— במועצת עסקני העזרה לנגועי־המלחמה, שנקראה בניו־יורק ביום הראשון, 28 אוקטובר, בבית־הכנסת של היהודים הפורטוגזים „שארית ישראל", השתתפו כאלף צירים, באי־כחם של הסתדריות ומוסדות יהודיים שונים מכל רחבי אמריקה. בין המשתתפים היו גם הפילאנתרופים ועסקני הצבור יעקב שיף, לואיס מארשאל, פליכס ווארבורג, האחים אוכקאר ונתן שטרוים, ומי שהיו צירי ארצות־הברית בטורקיה, הנרי מורגנטהוי ואברהם עלקוס.

המועצה נפתחה על־ידי לואיס מארשאל. תעודת המועצה הזאת — אמר הנואם — היא לבקש ולמצוא אמצעים, שעל־ידיהם אפשר יהיה להשלים את הון קופת העזרה לנגועי־המלחמה עד לעשרה מיליון דולאר — הסכום, שהובטח בשנה שעברה על־ידי יהודי אמריקה לאחיהם הנגועים בארצות המלחמה מעבר לים. צרותיהם ומצוקותיהם של הנגועים היהודים בארצות ההן גדולות הן כל־כך, עד שגם סכום של שלשים מיליון דולאר לא יספיק להם להתגבר עליהן. אולם גם בסכום של עשרה מיליון דולאר אפשר להקל את מצבם הקשה הקלה כל־שהיא, ואם אי־אפשר ליהודי אמריקה לעשות את עבודת־העזרה במלואה, אינם בני־חורין להבטל ממנה. מחויבים הם למלא את הבטחתם ולהכניס את עשרת מיליוני הדולארים לקופת העזרה עוד לפני צאת השנה. הזמן עד גמירת השנה הוא קצר מאד, והסכומים, שנכנסו עד עכשיו לקופה, מועטים הם לפי הערך. אם הסכום המובטח לא יוכנס לקופה ב ש ל י מ ו ת ו עד חודש דצמבר הבא, אז תפסיד גם את המיליון דולאר, שהובטח לה על־ידי הנדיב יוליוס רוזינוואלד משיקאגו בתנאי זה. הנואם גומר את נאומו בקריאת הטלגרמה מאת המלאכות היהודית של העיר ווארשה, הנמצאת כעת בקופנהאגן, שבה היא פונה אל היהודים באמריקה בבקשה נמרצה להחיש עזרה לאחיהם בפולאניה וליטה.

הדין־וחשבון על פעולות „הועד המחלק המאוחד" במשך שלש שנות קיומו נקרא על־ידי גזברו, מר פליכס ווארבורג. במשך הזמן הנזכר חלק הועד בין נגועי־המלחמה היהודים בארצות שונות סכום של שמונה מיליון שמונה מאות עשרים ואחד אלף דולאר. מהם בפולאניה וליטה — שלשה מיליונים, ברוסיה — שני מיליונים ושש מאות אלף, בגאליציה — מיליון ושש מאות אלף, בארץ־ישראל — מיליון, והשאר — בארצות שונות.

לקופת עשרת המיליונים, שנוסדה בשנה זו, נכנס עד החמשה עשר ספטמבר שעבר סכום של חמשה מיליון ורבע. מהם הכניסו שבע עשרה ערים בלבד 3,551,557. את המקום הראשי בתרומותיה לטובת הקופה הזאת תופסת ניו־יורק. במשך השנה הכניסה ניו־יורק מיליון דולאר.

על פעולות הועדים המיוחדים השונים, כל אחד בחוג עבודתו המיוחד, מסרו דין־וחשבון מר ליאון קאמייקי (בשם הועד המרכזי), מר אלכסנדר כהן (בשם הועד העממי), מר י. ביליקוף ועוד.

נשמעו גם נאומים על מצב נגועי־המלחמה היהודים מפי עדי־ראיה חשובים, כאברהם עלקוס, הנרי מורגנטהוי, אוטיס גלייזברוק (מי שהיה קונסול אמריקה בירושלים), הרמאן ברנשטיין ועוד. שני הראשונים תארו את מצב היהודים הנגועים בטורקיה בזמן היותם עוד עומדים על כהונתם בתור צירי ארצות־הברית בקושטה. בנוגע להמצב בירושלים השמיע מר גלייזברוק את הדברים האלה: „מיליון הדולארים של עזרה, שנתחלקו עד עכשיו בין תושבי ארץ־ישראל, הציל מכליון שלשים אלף נפש. אולם המצב בארץ הולך ורע מיום ליום. אדמת טורקיה הנעבדת כעת תוכל להספיק יבול ואוכל רק להצבא בלבד. על התושבים נגזר כליה, אם לא תושט להם עזרה במועדה מארצות־חוץ. החלק הרביעי של תושבי ירושלים וחברון כבר מת מרעב וממחלות שונות במשך ימי המלחמה". מר ברנשטיין, ששב זה לא כבר מרוסיה, הרצה על מצבם של נגועי־המלחמה בארץ ההיא.

בין ההחלטות, שהוצעו על־ידי הועד הממונה לכך, יש לציין את אלה: להביא את מצב נגועי־המלחמה בארצות פולאניה וליטה, רומיניה וארץ־ישראל לפני הנשיא ווילסון ולבקש את הסכמתו ותמיכתו לעבודת העזרה בארצות ההן; לבחור בועד מיוחד בן חמשה חברים, שתעודתו תהיה לארגן את עבודת העזרה בערי המדינה. ההחלטות האלה נתקבלו פה אחד.

לפני סגירת המועצה הודיע היושב־ראש, כי אחדים מן הצירים המשתתפים בערי המדינה הרימו לטובת קופת העזרה סכום של חמשים אלף דולאר.

בערב נערך משתה לכבוד הצירים במלון „אסטור".

— מרוסיה התחילו מתקבלות שוב ידיעות מחרידות על פרעות ביהודים בהרבה מערי המדינה. לפי הודעתו של מיניסטר־המלחמה ווירכובסקי פרצו בחלקי המדינה השונים במשך תשעה ימים פוגרומים בשש עשרה ערים.

ותנינן שבעים ושיריים, ותני שמואל (שבעים) אמה ושני שלישי אמה שנו. שובעין זימנין מן תרין תלתותין (שבעים פעמים שני שלישים) ושובעין זימנין מן תרין תלתותין דעבדין מאה וארבעין תלתותין מאה וארבעין תלתותין שהן תשעים ושלש אמה ושליש. צא מהן ארבעה תשועין לארבע רוחות נשתייר שם תשעה עשר תלתותין (שלישים) חסר תשוע.

ו
א ב
ה ז
ג ד
ה

כונת הדברים תהיה ברורה יותר לקורא, שיעיין בצורה זו. מדת צלע המרובע אבגד היא שבעים אמות, ולכן המרובע מכיל רק 4900 אמות מרובעות. חסרות לנו איפוא מאה אמות מרובעות. אם נוסיף עכשיו לכל צד רצועה של שבעים אמה באורך ושליש האמה רוחב, תהיינה לנו ארבע רצועות המכילות ביחד תשעים ושלש אמות מרובעות ושליש. אולם אנו רואים, שאין הצורה החדשה מרובע שלם, מפני שהקרנות עודן פנויות. כדי למלא את הקרנות, נחוצים עוד ארבעה מרובעים קטנים (שליש האמה צלע כל אחד), המכילים ביחד ארבע תשיעיות. ואז יהיה מספר האמות המרובעות 4993 ושבע תשיעיות, באופן שיחסרו, למספר חמשת אלפים, שש אמות (מרובעות) ושתי תשיעיות, או, בלשון הירושלמי, „תשעה עשר תלתותין חסר תשוע".

מיתר המאמרים בתלמוד, שיש להם יחס אל אופני הוצאת השורש המרובע, יש להזכיר את הכלל: „כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא" (ערובין, דף נז, עמוד א). הכונה בזה היא, שבכל מרובע, שמדת צלעו היא אמה, אורך האלכסון הוא אמה ושני חומשים. מהחומר שיש בידנו אי־אפשר להוציא משפט, אם יצא להם מספר זה על־ידי מדידה פשוטה (כלומר, שמדדו בקו צלע איזה מרובע, ואחרי־כן את אלכסונו, ומצאו את היחס המספרי שביניהם), או על־ידי חשבון ומופתים הנדסיים.

מפני קוצר המקום אנו מוכרחים לדלג על החומר החשוב, הנמצא במסכת פאה (פרק ג'), במשנה המתחלת: „ערונה שהיא ששה טפחים על ששה טפחים"... (ובפירושים הרבים שנכתבו עליה על־ידי אנשים מומחים ובלתי מומחים) ובמקומות אחרים בתלמוד, הנוגעים בענינים שכבר נזכרו למעלה, ולעבור אל ענין הנדסי שני, שהפנה אליו את תשומת־לב בעלי התלמוד.

הענין הזה הוא יחס היקף העגול אל אלכסונו. הכלל הידוע: „כל שיש בהיקפו רוחב ג' טפחים יש בו רוחב טפח"* נמצא במקומות רבים במשנה ובתלמוד. והנה הדבר תמוה מאד. היונים והרומאים, שהיהודים באו עמהם במגע־ומשא תמידי, ידעו את היחס הזה ביתר דיוק מאות בשנים לפני זמן חתימת המשנה והתלמוד, ואין הדבר מתקבל על הדעת, שבכל מאות השנים האלה לא הגיע הדבר לאזני חכמינו, שהיקף העגולה גדול מאלכסונה לא פי־שלשה, כי־אם פי־שלשה ושביעית (וגם זה רק בקירוב), דבר שנקל להוכיח בנסיון פשוט. ועוד דבר אחד. במסכת ערובין (דף י"ד, עמוד א') אנו מוצאים את השאלה־והתשובה הזאת: „מנא הני מילי (איך אנו יודעים) דכשיש ברחבו טפח יש בהיקפו ג' טפחים? ויליף לה (הדבר הזה מוכח) מים של שלמה וגומר"... המקום הזה הוא ה י ח י ד י, שבו מתענין התלמוד לדעת הוכחת למוד הנדסי. ונפלא הדבר, שבמקום היחידי הזה הראיה מובאה מכתוב שבמקרא, במקום שאפשר היה לקחת דבר עגול ולמוד את היקפו. אולם (כפי שהעיר על זה גם בעל ה„תפארת ישראל") נראה הדבר, שבעלי התלמוד ידעו את יחס ההיקף אל האלכסון ביתר דיוק, אבל בענינים דתיים נהגו לבטל את השביעית היתירה ולחשוב את ההיקף רק כפול שלשה לפי האלכסון. והתלמוד שואל בצדק: מנא הני מילי? כלומר, איך אנו יודעים, שיש לנו הרשות לעשות זאת בענינים דתיים (בהיות שהמספר המדויק הוא יותר משלשה)? התשובה על זה היא: אנו לומדים זאת מים שלמה. יען כי אנו רואים, שגם המקרא לא דייק בענין דתי קדוש, כמו הים של שלמה.

מהענינים הגיאומטריים האחרים, שנגעו בהם בתלמוד*, יש להזכיר במקום זה את יחס העגול אל המרובעים, שאפשר לצייר בתוכו וסביב לו. במסכת ערובין (עמוד ע"ז) אנו מוצאים את הכלל: עגולא מגו ריבעא ריבעא, ריבועא מגו עגולא פלגא, שנאמר בשם רבני קיסריה או דייני קיסריה. הכונה בכלל הזה היא, שאם אנחנו רוצים לעשות עגול מטבלה מרובעת, ואנו מעגלים לתכלית זו את קצותיה, אנו מפחיתים את חומר הטבלה כדי רבע; אבל אם יש לנו טבלה עגולה, ואנו מקציעים אותה מכל צדדיה, כדי לעשותה מרובעת, אנו מפחיתים את חצי הטבלה. אותו הכלל מובא גם במסכת סוכה (דף ח'), וגם שם בשם „רבני קיסריה, או דייני קיסריה"; אבל שם יש הערה נוספת זו: „ולא היא דקא חזינן דלא הוי כולי האי" (הדבר איננו נכון מפני שאנו רואים שאין הדבר כך). בעלי התוספות הראו, ובאופן מקורי מאד ומדעי במלוא מובן המלה, שהכלל הזה נכון הוא בנוגע לשטח (או כמו שבעלי התוספות אומרים: קרקע) העגול והמרובע, אבל לא לקוים הסובבים את שתי הצורות**. ואין שום ספק, שהמומחים בקיסריה דברו על השטח בה בשעה שהאמוראים, שערערו עליהם, התכוונו לקוים החיצוניים. עובדה זו, שהכלל ה י ה י ד ו ע בצורתו הנכונה לאנשים שלא ידעו את כונתו,

* עיין מאמרנו „לתולדות המתימטיקה העברית" ב„התורן" גליון כו.

* על־דבר האסטרונומיה והגימטריה (שהיא ענין שונה לגמרי מהגיאומטריה) בתלמוד עוד נדון בפרקים הבאים.

** הקטע ההנדסי הזה בתוספות הוא אחד היותר מענינים בספרות העברית, ועוד נבוא לדבר על זה, כשנגיע למתימטיקה של ימי־הבינים.

לתולדות המתימטיקה העברית

מאת

יקותיאל גינצבורג.

ג.

זמן המשנה והתלמוד.

(סוף).

אחת השאלות, שאנו פוגשים לעתים תכופות בתלמוד, היא על־דבר מציאת השורש המרובע של איזה מספר. כידוע, השורש המרובע של איזה מספר הוא מספר שני כזה, אשר אם נכפול אותו על עצמו, יצא המספר, שממנו אנו צריכים להוציא את השורש. למשל, השורש המרובע של 25 הוא 5, מפני שחמש פעמים חמשה הם 25. השורש המרובע של 36 הוא 6, השורש המרובע של 49 הוא 7, ועוד*. כשאנו לוקחים איזה מספר, שהוא גדול מעשרים וחמשה ופחות משלשים וששה (למשל, המספר שלשים), אנו מוצאים, ששרשו גדול מהמשה ופחות מששה. כלומר, השורש הוא חמשה בצירוף איזו שברים. אנו יודעים עכשיו, שהשברים האלה אינם יכולים להמצא לעולם בדיוק גמור. כלומר, אנו יכולים למצוא אותם בקירוב הרצוי, אבל תמיד תהיה איזו שגיאה דקה־מן־הדקה, שאנו יכולים להקטינה לפי הפצנו, אבל אין אנו יכולים להכחידה בשום אופן ואופן. אנו קוראים למספרים כאלה בשם „מספרים אי־ראציונאליים”. מענין הוא לראות איך התנהגו בעלי התלמוד, כשבאו מספרים כאלה לידם.

במשנה אחת (מסכת ערובין, פרק ב) אנו קוראים: ועוד אמר רבי יהודה בן בבא: הגנה והקרפף שהיא שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים מטלטלים בתוכה**. החשבון נכון. בהיות שרשות היחיד צריכה להכיל לא יותר מחמשת אלפים אמה, מדת הצלע שלה היא על־כרחנו יותר משבעים אמה (יען כי שבעים פעם שבעים הם רק ארבעת אלפים ותשע מאות) ופחות משבעים אמה ואחת (מפני ש־71 פעם 71 הם 5041). יוצא מזה, שצלע שדה כזה (או, במלים אחרות, השורש המרובע של המספר 5000) היא שבעים אמה ושיריים***.

* חכמינו בימי־הבינים קראו לשורש המרובע בשם „גדר”. שדה מרובע, המכיל 36 אמות מרובעות, הצלע שלו היא בת שש אמות, ולכן המספר ששה הוא ה„גדר” של המספר 36, כמו־כן שבעה הוא ה„גדר” של 49 וגומר. מטעם זה קראו לשורש המרובע של איזה מספר בשם „גדר”, ולחשבון שעל־ידו מוצאים את השורש המרובע — קראו „גדירה”.
** כידוע, אסור לטלטל משאות בשבת ברשות הרבים, אבל מותר ברשות היחיד, שהיא גדורה מכל צד. אבל זהו רק, אם רשות היחיד מכילה לא יותר מחמשת אלפים אמות מרובעות. במשנה זו מטפל רבי יהודה בן בבא בשאלה: כמה יכולה להיות מדת צלע של שדה מרובע, שיהא נחשב עוד לרשות היחיד ושיהא מותר לטלטל בתוכו. והוא מוצא, שאורך הצלע צריך להיות לא יותר משבעים אמה ושיריים. — *** כדאי להעיר בזה, שהמלה „שיריים” היא מבטא מוצלח בשביל המושג Residue, שמרבים להשתמש בו במתימטיקה הגבוהה

כאן מתעוררת השאלה: האם ידעו בעלי התלמוד גם על דבר האופי האי־ראציונאלי של „שיריים” אלו? כלומר, הידעו, שאי־אפשר למצוא את „גדר” המספר 5000 בדיוק גמור, או, פשוט, לא חפצו לדייק יותר? בתלמוד הבבלי אנו מוצאים את הפירוש הזה על דברי המשנה: דבר מועט יש על שבעים אמה ולא נתנו בו חכמים שעור* — דברים שאינם מגידים לנו כלום. אולם בתלמוד הירושלמי אנו מוצאים אותם הדברים בשנוי קטן: יש כאן דבר קל ולא יכלו חכמים לעמוד עליו. ההבדל הזה בין שני התלמודים מעלה על לבנו את ההשערה, שידיעת בעלי התלמוד הירושלמי במתימטיקה היתה יותר גדולה מזו של בעלי התלמוד הבבלי. השערה זו מתקבלת יותר על דעתנו בשעה שאנו זוכרים, כי הראשונים באו במשא־ומתן אינטימי את היונים והרומאים, שידיעתם במתימטיקה היתה גבוהה לאין ערך מזו של הפרסים אדוני בבל.

מענין הוא, שרק בעלי התלמוד הירושלמי עשו נסיון למצוא את ה„שיריים” ביתר דיוק, בה בשעה שבעלי התלמוד הבבלי הסתפקו בידיעת העובדה, שהמספר הדרוש הוא מעט יותר משבעים. הקטע בגמרא הירושלמית, העוסק בענין זה, חשוב לנו, מפני שהוא מפיץ אור על אופן החשבון, שבו השתמשו בעלי התלמוד, כדי למצוא את השורש המרובע של איזה מספר. הסוגיה מתחלת בדברי המשנה: „ועוד אמר רבי יהודה בן בבא וגומר, אמר ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן: מחצר המשכן למדו (שחצר בת המשת אלפים אמות מרובעות נחשבת לרשות היחיד). אורך החצר מאה באמה ורוחב חמשים בחמשים. וחמשין זימנין מן מאה (חמשים פעמים מאה) הא חמש אלפין: שובעין מן שובעין (שבעים פעמים שבעים) הא חמשא אלפא פרא מאת (חמשת אלפים פחות מאה).

* הרמב"ם בפירושו על המשניות מבאר את הענין בדברים האלה: „שטח מרובע שיהיה עומד הזוית (כלומר, בעל זויות ישרות) יהיה (שתהיה) מדתו ה' אלפים אמה לא יודע צלע אותו השטח אלא בקרוב, לפי שה' אלפים הוא חשבון בלתי גדור (כלומר, מספר שאי־אפשר למצוא את השורש המרובע שלו בדיוק גמור) וגדרו בקרוב שבעים אמה והא שביעיות אמה. והדבר בכאן בזה החשבון כמו שזכרתי לך במה שקדם ביחוס אלכסון עגולה למסבבה, כי לא יגיע לעולם לידיעת גדר החשבון, שאינו גדור אלא בקריב ואין זה לחסרון דעתנו אלא מפני טבע זה החשבון. וכל מה שזכרנו — הוא קרוב מאוד בעיני היודע הכמת ההשבונות והתשבורת וקשה מאוד ויהיה כי כסומא מי שלא למד בזה החשבון”. סומא כזה היה הרב רבי שמואל שטראשון מווילנה, שלמרות חריפותו הגדולה לא יכול להבין את הענין הזה מחוסר הבנה במדעים מתימטיים, והוא מעיר על דברי הרמב"ם המובאים למעלה: „לא יודע וגומר — לא דק כלל (כלומר, הרמב"ם לא דייק בדבריו). כי מדוע לא יודע? תפוס איזה מספר שתרצה ס' או פ' וחלק בו את חמשת האלפים, מה שיעלה בידך הוא האורך בכוון (כלומר, בדיוק), ואם יהיה בתשבורת מכל מקום ידוע הוא”. (עיין השגות רבי שמואל שטראשון, מסכת ערובין, הוצאת האלמנה והאחים ראם).

ראיתי כתב־יד עברי יפה ועגול, אחרי כן ראיתי פרקים וסעיפים כתובים עברית צחה וקלה בלשון הכתוב. אל כונת הדברים עוד לא ירדתי.

— ובעד מי הנך מיסד את הדת החדשה, שאתה אומר? — שאלתיו בנחת, ואתבונן אליו מאד.

— את הדת החדשה הנני מיסד בעד הגויים. הנני מתיר להם אכילת חזיר, חלול שבת וכדומה...

— האם הגויים מחכים להיתר שלך?

— אבל עתה הם רק גויים, רק נכרים... ואני נותן להם דת, והדת — דתנו; התורה שאני נותן להם מחמלתי עליהם — תורתנו היא. אין אני אוסר עליהם דברים, שהם רגילים בהם, ושבני־נח לא נצטוו עליהם... אבל אני אוסר עליהם שנאת־אחים, שפיכות־דם והסגת־גבול, חרופים וגדופים, רדיפות והשמדות — זאת אני אוסר עליהם אסור גמור. אני מלמדם מדות ומוסר, דרך־ארץ ונמוס, דברים החסרים להגויים...

היהודי הגאליציאי דבר את דבריו האחרונים בתמימות מיוחדה, בלי שום התפעלות והתלהבות. רק ניצוצי־אור של שמחה פנימית ומסותרה האירו את פניו החורים והצנומים.

— ואיך זה ידעו הגויים את הכתוב בספר דתך החדשה? — שאלתי בתמימות עשויה.

— אני מבקש לי איש, אשר יתרגם את ספרי מעברית לאשכנזית, ומאשכנזית יעתיקוהו הגויים בעצמם לכל הלשונות האחרות.

— הכבר מצאת לך מתרגם כזה?

— אני פניתי לתכלית זו להדוקטור... שכחתי שמו... הוא הוא אותו הדוקטור, המיסד מדינת־יהודים, בודאי שמעת שמו, ואבקשהו, כי יעזור גם לי ליסד את דתי החדשה בשביל הגויים...

— ומה הגיד לך הדוקטור הזה?

— הוא הגיד לי, שאיננו יודע עברית ואיננו מבין בענינים כאלה, וישלחני אל העורך של מכתב־העת הציוני אשר לו, שכחתי שמו של מכתב־העת...

— ומה הגיד לך העורך?

— גם הוא הגיד לי, כי לא יבין עברית, וישלחני ליודע־ספר...

— וסוף הדברים?

— הם שלחוני מאיש לאיש, ומתרגם לא מצאתי עד היום. על־כן אמרתי בלבבי לבקש לי מתרגם לא לשם מצוה, כי־אם בשכר. ארבעים זהובים מבקשים בעד מלאכת התרגום. לתכלית זו הנני קובץ כסף על יד... וכבר יש לי על זה שקלים אחדים מזומנים...

אחד מהחבורה לא יכול להתאפק משחוק. בקשתי מאת הזר סליחה על אשר הכלים רעי את פניו. הזר ענני:

— אין בכך כלום. מה איכפת לי, אם ישחקו עלי? אדרבה, ישחקו, אם הם נהנים מזה. ידעתי זאת מראש, בהחלי לכתוב את ספר דתי החדשה, כי ילעגו לי, ואולי גם ירדפוני ויכוני, אבל מה בכך... הלא כן היה גורלם של כל מיסדי הדתות.

— ואם תסע לברלין, התלך גם אשתך אחריך?

אשתי תשאר עם ילדינו בקולומיאה. אני אהיה שומר מתים בברלין, ולבני־ביתי אשלח כסף מידי חודש בחדשו. ואם אקבל משרה כזו, הלא אוכל להשלים את הסך הדרוש לי לשלום שכר התרגום, ואז הנני מקוה, כי תהיה דת אחת ותורה אחת לכל העמים, אשר יחיו בשלום כאחים.

הנוצרי, שישב בחברתנו, רצה לתת להאורח נדבה הגונה, למען יוכל לשלם שכר ההעתקה, ויקרא גם הוא את ספר הדת החדשה. אולם הזר ענה אותו:

— חלילה לי מקחת נדבות, מעולם לא לקחתי נדבות...

אנכי תרגמתי את תשובתו להרוסי, ובשמעו זאת, נראו רסיסי דמעות בעיניו, ויאמר: אכן מחומר כזה נוצר מיסד הדת שלנו... עתה ברורים לי דברים רבים... אם תבוא גאולה חדשה להאנושות, תבוא רק מקרב היהודים... הנני יושב בעיר זו כירח ימים, וכבר נוכחתי, כי כל אחד מהיהודים פה מתאמץ לברוא חדשה בארץ: הסופר — מגמה חדשה בספרות; האמן — באמנותו; הבנאי — בבנין בתי־הצבור. ופה נודע לי, כי היהודים רוצים גם ליסד מדינה חדשה, וכבר ראיתי עין בעין את המיסד, — אכן איש נפלא הוא ונוצר לגדולות. והנה היום ראיתי בחדרך יהודי אומלל, מוכר תפוחים, שהוא בעצמו מודה, כי איננו מסוגל אלא לשמירת מתים, והנה גם הוא מיסד דת חדשה בעד העמים החיים — אכן עם נפלא הנכם! אם כל אלה היהודים אינם עוד המשיחים האמתים, ומהם לא תבוא הגאולה להעולם, הנני בכל זאת בטוח, כי היום או מחר יקום מקרבכם אותו הגואל החדש, אשר כל העולם מחכה לו...

שם הזר הוא משה שווירדשארף, יליד קולומיאה. על הקונגרס לעניני האמונות, תולדותיהן ושאיפותיהן החדשות, שאליו באו מכל הארצות והמדינות לפאריז, מקום כנסיתו, בשנת 1900, פילוסופים וחכמים, העוסקים בחקירת הדתות, — דנו והתוכחו גם במחברתו של היהודי הגאליציאי האמור. הוכוחים האלה כתובים ורשומים בספר הזכרון של הקונגרס הנזכר

— הואלתי לבקש ממך איזה דבר... כלומר, לא כלום... מי יודע... אולי...

בראותי, כי הזר מתקשה למצוא לו מלים להגות את חפצו, הסברתי לו פני ואומר:

— האנשים היושבים פה הם רעי וקרובי, ואין לך לבוש בפניהם. דבר־נא את דבריך.

— אולי יכול אתה — החל הזר לגמגם בלשונו — אולי יש בחפצך לעשות אתי חסד: השתדל־נא למעני בברלין, כי יתנו שם משרה על שכמי... נקל יהיה לך הדבר הזה... כי הלא...

— משרה? — שאלתי בתמהון.

— כן, כן... משרה אנכי מבקש בברלין. משרה נאותה לי, לפי כחותי וכשרונותי... כי הלא... בודאי יישמעו לדבריך...

— ואיזו משרה אתה מבקש?

רעי הנוצרי, אשר לא הבין את שפת האורח הזה, ישאלני פתרון דבריו. כאשר הגדתי לו מה מבקש היהודי הזה, לטש הרוסי את עיניו ונטה אוזן לשמוע את שיחתנו הלאה, אולי יבין דבר־מה, אחרי אשר הבין את השפה האשכנזית.

— אנכי מבקש — החל הזר בקול יותר חזק — משרת שומר־מתים, כלומר, שומר המתים העברים, המתים האמיתים, השוכבים באוהל בית־העלמין עד יום קבורתם... למשרה זו אמנם מסוגל אנכי... כן, לזה הנני מוכשר... יפיקו רצון ממני...

— מי יפיק רצון? המתים? — שאל אחד מהחבורה, והוא איש־לצון.

— לא, החיים, הגבאים של ה„חברה קדישא", יפיקו רצון ממני, — ענה האורח בתמימות ובניחותא.

— מדוע אתה בוחר דוקא במשרה כזו?

— פשוט הדבר, יען, את האמת אגיד, אין אני מסוגל כלל לענינים אחרים, כלומר, לעסקים ומסחרים... אין אני יודע לכתוב או לקרוא באיזו שפה לועזית... גם לחשוב חשבונות אין אני יודע... בכל הנוגע להויות העולם הנני שלומיאל, איש לא־יוצלח... אמנם, יודע אני את התלמוד והפוסקים, יש לי גם השגה ידועה בספרי החוקרים העברים, כמו הרמב"ם, „בעל העיקרים", הרלב"ג וכדומה, אבל במילי דעלמא אינני חכם, זאת אני יודע בעצמי...

— אבל איך תבוא לברלין בבגדים כאלה, בלי דעת לשון וכתב?

— הן לא משרה בין החיים אני מבקש, כי־אם בין המתים, ואת המתים אוכל לשמור, מסוגל אנכי לזה... אילו היו מפקידים אותי לשמור את אוצר הכסף, אז היה מקום לחשוש, שמא יגנבו מידי, וגם אני בעצמי הייתי ירא... ובכלל לא הייתי מקבל עלי משרה כזו בעד כל הון שבעולם...

— מדוע? — שאל אחד מהחבורה.

— יען רבים הם העניים, הנצרכים, האביונים בעולם, ואיך זה הייתי יכול לשמור את אוצר הכסף ולראות בצרותיהם של האומללים? לא כן שמירת המתים, זה הוא דבר אחר לגמרו... את המתים לא יגנבו מידי... הם ינוחו בארונם, ואני אשב על ידם ואהיה מעיין בספר...

— אבל...?

הזר לא הבין לשאלתי. ויוסף לדבר את דבריו, בראותו, כי הכל מקשיבים להם ומסבירים לו פנים יפות.

— הן המתים גם לא יברחו ממני. שומר לראש אנשים חיים לא הייתי יכול להיות, יען כי חלש אני, ובכלל לא הייתי רוצה לשלול את החופש משום בריה חיה. אבל המתים לא לבד שלא יתפרצו מפני, כי־אם גם לא יבוזו ולא ילעגו לבגדי ולשפתי הנלעגה, כי הלא אין כל צורך לדבר עמהם. לכן היה־נא למליץ ביני ובין גבאי „החברה קדישא" בברלין... בבתי־הקברות של ווינה כבר ישנם שומרים למדי, ואני לא אסיג, חלילה, גבול אחרים.

— האין לך כל פרנסה עתה?

— אמנם יש לי, תהלה לאל, פרנסה... אבל...

— ומה היא פרנסתך?

— פרנסתי? הנני מחזר על הבתים למכור תפוחי־זהב.

— וכמה אתה מרויח בחודש?

כשמונה עשר זהובים...

— והסך הזה מספיק לך למחיה?

— לי, לי למחיה? מה אתה סח? הן מהסך הזה הנני שולח בכל חודש כחמשה עשר זהובים לרעיתי ולבני בקולומיאה, והשאר יהיה לי למחיה ולשכר־דירה.

— ושלשה זהובים בחודש מספיקים כל צרכיך?

— די והותר... הן כמה נצרך לי, ומה הם צרכי? הבלים... פרנסה יש לי, ברוך השם, אבל ענין אחר מכריח אותי לבקש משרה קבועה...

— ומה הוא הענין, אם הורשה לשאול?

— כאשר יכתבו את תולדותי לאחר מאות שנה, ובני העמים יקראו, כי אחי היהודים הניחו אותי, את מיסד הדת החדשה לכל הגויים, בלי כל משרה, עד כי הייתי אנוס להחזיר על הפתחים ולמכור תפוחים, פרנסה שיש בה מעין בקשת נדבות וקרובה היא לפשיטת־יד, — מה יאמרו אז הגויים?... הלא שם שמים יחולל...

אני וחברי, אשר ישבו במחיצתי, לא ידענו אם משוגע־לדבר־אחד הוא המדבר אלינו, או לץ הוא ורק מהתלות ידבר.

— לא אבין את דבריך האחרונים, — אמרתי לו.

צדקת, — השיב הזר בנחת ובתמימות רבה, — יען כי לא הקדמתי להגיד לך, כי מיסד אנכי דת חדשה. ובדברו את דבריו אלה, הוציא צרור ניירות מכיס בגדו, גליונות מחוברים בחוט, ויציעם לפני. מסקירה הראשונה

מקמט עוד יותר את פניו הקמוטים, מעיף את קצה חוטמו הארוך באויר כדי חצי העגול וחושף את שיורי שניו המכורכמות, שנשארו לו לפליטה מימים קדמונים. סימן לבת־צחוק. ואולם מיד הוא חוזר ומביט שוב מתוך כובד־ראש. מכוון הוא את עיניו לנקודה רחוקה, מציץ בעד משקפיו הנוצצות לאויר ומדבר על בוגרוב ברגש של כבוד והערצה:

— אדם גדול הוא גריגורי איסאקוביץ! וכי קל בעיניך גריגורי איסאקוביץ? פססס! גדול, גדול הוא מאד! גדול לאין ערוך מהמשורר המפורסם שלך יהל״ל... זה — קטן הוא... קטן ביותר... קטן עד לאין שעור וערך — קטן כל־כך!... — ובדברו, השפיל ידו לארץ והראה את מדת קטנותו של יהל״ל. אותה שעה נפתחה הדלת פתאום ונכנס לחדר בן־אדם קטן־הקומה, אך בריא־הבשר, בעל כרס ובעל עינים פוזלות. בסקירת־עין ראשונה נראה לעומת דון קישוט הארוך והכחוש בדמות ס א נ ש ו ־ פ א נ ס ו, נושא־כליו המהולל של דון קישוט... בלא ברכת הבוקר חלף סאנשו־פאנסו במהירות על פני שני המדברים ונעלם מאחרי השבכה, החוצצת את החדר הסמוך הקטן.

— הלא הוא הוא זה, המשורר יהל״ל שלך... יכול אתה להכנס אצלו, אם רצונך בכך... איננו מן האדונים הגדולים, שצריך לנהוג בהם כבוד...

מתוך דברים אלה, וגם מתוך הבדל זה, שהבדיל תחילה בין בוגרוב ובין יהל״ל, ניכר היה, כי רואה־החשבונות והגזבר חיים ביניהם חיי התול ועכבר, הדרים בכפיפה אחת. ואף־על־פי־כן לא הועילו דברים אלו להפחית את ערכו של המשורר בעיני מעריצו הצעיר והנלהב אף כמלוא השערה. בלב נפעם ובנפש חרדה עבר את המפתן ונכנס בלאט לחדר הקטן. שם מצא את המשורר המפורסם בעמידה פייטנית, כשידיו חבוקות על לבו וזיו־איקונין שלו כמראה אלכסנדר פושקין, או, לכל הפחות, כמיכה יוסף לבנזון. נראה היה, כי רוח השירה נחה אז על המשורר, לפי שהיה מטייל ארוכות וקצרות על־פני חדרו הצר, כשידיו משולבות על לבו, ולא שעה כמעט אל מעריצו הצעיר ולא ענה על ברכתו אלא במבט זועם של עיניו הפוזלות. ואין צריך לאמר, שלא בקשהו לשבת ולא שאל לשמו ולמעשהו בעיר הגדולה. המעריץ הצעיר והתמים בטוח היה אז, כי כך דרכם של כל המשוררים, כי גם אלכסנדר פושקין אינו מחזיר שלום לבני־אדם... אמנם הרגיש אז הבחור, כי לא נעים לו ביותר לעמוד כגולם ליד הדלת והמזוזה. אבל מה יעשה — ולא בידו טובו. להתרעם חלילה בלבו ולתת תפלה להמשורר — לא העיז. וכי קל הדבר בעיניך — הן לא מדתו של משורר כמדת בשר ודם! הלא משורר הוא!... ובשכר זה, כעבור שנים אחדות, אחרי שהמעריץ התמים נעשה בעצמו סופר בישראל, ולא סופר בלבד, אלא עורך של מאסף שנתי („הביבליותיקה היהודית לעם"), והמשורר יהל״ל הביא לו פיליטון משלו, ספר לו מי שהיה מעריצו ועכשיו הוא עורכו ש ל ו ם ־ ע ל י כ ם את דבר פגישתם הראשונה ותאר לפניו את התמונה הרשומה לעיל. אז תמך המשורר את מתניו בידיו וצחק צחוק גדול.

ואולם אז, בפגישתו הראשונה עם המשורר, לא הלך לבו של הבחור עלוב־הנפש אחרי צחוק. נקל איפוא לשער את רוח־היאוש, אשר תקפה אותו אז, בצאתו בפחי־נפש מעם פני המשורר המפורסם. אך בזה לא תמו עוד נסיונותיו, אשר נתנסה בהם בכניסתו הראשונה לכרך. זוהי רק התחלת פרשה של תלאות והרפתקאות ונסיונות ימי־הנעורים.

אַחַד הַגּוֹאֲלִים

(דף מספר־זכרונותי).

מאת

ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן.

בסוף שנות המאה התשע־עשרה למספרם ובתחילת שנת תר״ם באתי ממקום מגורי ברלין לווינה לבקר שם את אמי. בחדרי ישבו אחדים ממכירי, וביניהם גם נוצרי אחד. דברנו והתוכחנו על ענינים שונים, שעמדו אז על הפרק. מענין לענין נתגלגלה השיחה על־דבר סגולותיו המיוחדות של העם העברי, על ההבדל, אשר בין ישראל לעמים. הנוצרי, אשר ישב אז במסיבתנו, היה בן משפחה רמה ברוסיה, ובשבתו בווינה התודע אל יהודים משכילים רבים ויתהלך אתם כאח ורע. כאשר שאלתיו על הרושם, אשר עשו עליו היהודים של בירת אויסטריה, ענני: הנני מרגיש באיזה חוש פנימי את ריח המשיחיות, הנודף בחזקה מקרב החברה העברית בווינה. אין כל ספק בלבי, כי איזה דבר חדש יולד בעיר זו, כי גאולה תבוא מפה להכפרות או להאמנות, להמדיניות או להדת, והגאולה החדשה הזאת תבוא מקרב היהודים שבקהלת ווינה. מצב הרוחות, רגשי הלבבות של יהודי המקום הזה, הוא כמו לפני לדת תקופה חדשה, לפני לדת הגאולה. כולם מחכים פה לאיזה משיח, לאיזה גואל; כולם מרגישים את קרבת ביאתו. התלמידים העברים של בתי־מדרשי־המדעים בעיר זו נכונים לקבל את כל איש מאחיהם, אשר ידבר ברמזים כמלך המשיח.

עודנו מדברים ומתוכחים עם הנוצרי, להראות לו, כי יפריז על המדה, והנה נכנס לחדרי יהודי גאליצאי אחד. הוא היה לבוש בגדים ארוכים, קרועים, טלואים וגם בלתי־נקיים. שנותיו כארבעים, פניו רזים ודלים, חוטמו דק ובשפתיו אין אף קורט דם. כולו היה כפוף ומכווץ, כאילו היה ירא לתפוס מקום כל־שהוא בעולם הזה, לבל ידחוק, חלילה, את רגלי אחרים, כאילו הוא מבקש מחילה מכל הבריות על הויתו. עיניו קטנות ואיזה אור מוזר נוצץ בהן. בבואו אל חדרי, שאל בקול נמוך ונעים לשמי. נתתי לו כסא לשבת. הוא הסתכל בי רגעים אחדים בעיניו, שחציין היו סגורות. על פניו שכנה מנוחה נכונה וחוט של אצילות־הרוח היה מתוח עליהם. אחרי כן שאלני בשפה רפה, כאילו היה ירא להרים קולו:

— האתה הוא בריינין מברלין?

— כן.

מחבר הזכרונות האלה, בבואו בפעם הראשונה לעיר קייב הקדושה והמהוללה, זכה בעצמו לכבוד זה — להיות שוכב על עליית־הגג בפונדקו של רב אתהר הקאניוואי ביחד עם שאר יהודים, כשהוא מכונס ומצומצם בקרן זוית אפלה ורועד מקור. מאורע זה אירע בליל־חורף אפל. ומפני שהבדיקה באה לפתע־פתאום, מבלי אשר חכה לה איש, לפיכך לא הספיקו הגברים ללבוש, במחילה מכבודם, את מכנסיהם, והנשים — את שמלותיהן. לאשרם של הנחבאים, לא ארכה הבדיקה הרבה, שאלמלא כן — היו מתים ברעב בקור. ואולם בשכר זה מה רבה היתה [illegible] בשהפונדקי רב אתהר הקאנייואי, יהודי [illegible] לבן, קרא אותם לרדת מעל העליה בלשון [illegible] בחרוזים:

— יהודים, אל מורא! שמעו הבשורה! כבר הלכו החמורים — צאו מן החורים.

ואחרית הפחד היתה שמחה גדולה. הגישו את המיחם לשלחן, ויהודים ישבו לשתות חמין בקנוח בעכים מצימקים ויספר את כל הנסים והנפלאות, אשר עשה להם אלהים בליל־שמורים זה — כפורי יציאת־מצרים! ואולם השמחה ערבה להם תיכף ומיד: בעל־האכסניה, רב אתהר הקאנייואי, שם מס עליהם — שקל וחצי הגולגולת, כופר פדיון נפשם מידי בודקי הבדיקה. לא הועילו גם טענותיהן של הנשים. ערבות־נפש אלו יצאו במחאה חריפה [illegible] כנגד בעל־הבית, כי ערפי מדת היושר הרי הן פטורות מן המס, לפי שבאו אל העיר הזאת לא [illegible] עסק ורווחים. כל עצמן לא באו לבאו [illegible] פיסור, לבקש ממנו מזור לגופן.

[illegible] אחת מהנשים מספרת לפני חברותיה את נגעי לבה, מונה ברוכלת את כל תחלואיה וקוראת בשם הפרופיסור אשר אליו באה. נתגלה הדבר, כי כל הנשים כולן באו לדרוש בפרופיסור אחד, וכמעט כולן מהלות אחת להן. אבל נפלא הדבר: כל מחלה, שאחת [illegible] באשר אחת [illegible] מוצא רוממתה, לכל פרטיה [illegible] גם [illegible] ואולם נפלא שבעתים מזה, כי [illegible] פי [illegible] — [illegible] ואת [illegible] חברתה! רשמים אחרים, שנקלטו במוחו של מחבר הזכרונות האלה בלילה ההוא. ציין אחר־כך באחד מספריו הראשונים בשם „היציאה הראשונה לאויר העולם" [illegible] בשתי צפרים רבות, שיצאו בפעם הראשונה מקנן [illegible] של הקדוש־ברוך־הוא.

כך עבר הלילה הראשון על גבורנו הצעיר בעיר קייב הקדושה, הגדולה לאלהים. למחר השכים בבוקר ויכין את עצמו להתודע אל הכוכבים הגדולים [illegible] את זהרם אליו ממרום הרקיע — [illegible] הגדולים אנשי־השם, אל המשכילים [illegible] אשר [illegible] שמע בקיום לעת־עתה רק את שמו של אחד [illegible] העברי המפורסם, המכונה יה ל"ל. אליו נשא את נפשו ביום ההוא ושאף להתיצב לפניו. ואולם לא בנקל יבוא אדם ויתיצב לפני משורר כמותו. לאחר שחקר ודרש את פי העוברים והשבים [illegible] נודע לו, כי בקייב יש עשיר אחד ובעל־מיליונים ושמו ברודסקי, וכי ברודסקי

זה יש לו טחנה בפאתי, וכי בטחנה זו יש לשכת־הסופרים, וכי בלשכה זו עובדים כמה וכמה אנשים, וכי בין האנשים האלה יש אחד, שמלאכתו מלאכת הגזבר, ושמו י. ל. [illegible] וזה הוא המשורר המפורסם יהל"ל. וכאן מתחיר [illegible].

לא כל אדם זוכה להכנס לטחנתו של ברודסקי [illegible] רשות הכניסה ניתנת רק לזה, שעסקו בחטים או בקמח. „למי אתה שואל?" — „להמשורר המפורסם יהל"ל". — „אדם כזה אין פה"... ולא עוד, אלא שיהודי אחד [illegible] מצא כאן מקום להתגרד בו ולהראות את [illegible] שאל את הבחור, אמר לו: „וכי ראש [illegible] שאתה קורא את החלל?"

נס עשה לו הקדוש־ברוך־הוא [illegible] באותו מעמד איש יהודי ארוך וצנום, בעל חוטם ארוך ופנים [illegible] מסולסלות מציצות מפיו. לבושו של איש יהודי זה בגד קרוע, והמוכן הגדול אשר בידו, כוכב של בר אפיו, עם המגבעת המעוכה אשר לראשו שוו לפניו דמות דיוקנו של דון קישוט איש־לא־מאנשה. נתגלה הדבר, כי יהודי ארוך זה, שמראהו מראה דון קישוט, [illegible] היא בטחנתו של ברודסקי והיא עובד במשרד אחד עם המשורר המפורסם יהל"ל! כשנודע לו מפי הבחור שם האיש, אשר אותו הוא מבקש, מיד אחז [illegible] הארוך בידו והכניסו לפני ולפנים באין אומר [illegible]

[illegible] שמשפקות שהוליו מהופקות, וברגלים מעוקמות, [illegible] היתה קומתו של רואה־השכונות ארוכה עוד יותר. לאחר שלקח הבחור דברים מעטים עם [illegible] הארוך, כדרך בני־אדם זרים, שמתודעים [illegible] האיש הזה בעיניו פתאום [illegible] נתגלה לו במשך השיחה, כי הוא [illegible] פנים אל פנים איש אחד, אשר בעיני [illegible] כמים הם במלאך־אלהים. [illegible] ובעצמו [illegible] המחבר המפורסם של „כתבי עברי"! ואת בוגרוב זה ידע [illegible] הארוך ימים רבים ועבד אתו בבאנק אחד בעיר סימפירופול.

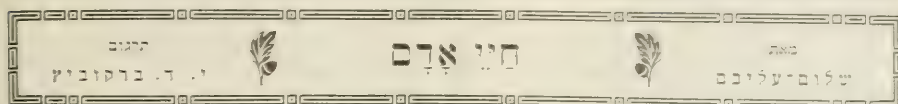
האמנם? האמנם? ובכן, ידעת אותו, את בוגרוב הגדול, פנים אל פנים? — שואלו הבחור התמים מתוך [illegible].

— שנגא! הלא פי הוא המדבר אליך, כי שנינו עבדנו יחד בבאנק, בסימפירופול, ומה לך עוד?

— [illegible] בעצמך דברת עמו פה אל פה?

באשר ידבר איש אל רעהו! ולא שדברתי בלבד, אלא ששחקתי עמו בקלפים, את משחק הפריפיראנ"ס שחקנו. את הקלפים אהב גריגורי איסאקוביץ מאד. [illegible] כמה חמד את הקלפים! [illegible] קוביסטים, אלא משחק לפי תומו [illegible] אך זה היה פריפיראנ"ס!...

[illegible] אלי הוא מריב את [illegible] בלמות, מתוך עוזה, מגלה את [illegible]

עה.

הכניסה הראשונה לכרך.

גבור הזכרונות נכנס לקיוב ונושא את נפשו אל כוכבי „השמים" הגדולים. — בדיקת-ליל באכסניות. — שואל מקומו של המשורר העברי יהל"ל. — מחבר „כתבי עברי משחק הפריפראנ"ס. — זוכה להתיצב לפני המשורר יהל"ל ויוצא מעם פניו בפחי-נפש.

לאן יסע בחור צעיר, שאין לו בית משפחה ויוצא מבראשי לי דרך בחייםׄ? — הוה אומר: להעיר הגדולה, לעיר הגדולה — וזהו תל שהכל פונים אליו, נחלת-מבקשי אבודי-השיאבת, שמיישבת אליה את לבו של כל אדם, המבקש לעצמו עבודה או משלח-יד, מלאכה או כהונה להחיות בה את נפשו. אברך, שאבדה נדוניתו בענין רע, או שהעלה טינה בלבו על אשת-נעוריו, או שנפלה מריבה בינו ובין היתנו והותנתו, — לאן יפנה בשעת-דחקו? — לעיר הגדולה. פלוני שמע שמיעה בעירו הקטנה, כי בבירוה ניתנה יכולת לכל בעל-נפש לברוא יש מאין ולצבור כסף מלוא-הפנים, — מה יעשה איפוא? — הריהו קם והולך אל העיר הגדולה לבקש שם אף הוא את מזלו. העיר הגדולה, המטרופולין — בה נפלא ניתן לה לצודד נפשות. כסם מיוחד, אשר ממרחק ימשיך אחריה את הלבבות ולא ירפה מהם עד אם יפלו ברשתה. נמשלה העיר הגדולה למערבלה של נהר, שכל השיטים נבלעים בה, ולאבוקת־אש, שכל הפרפרים נמשכות אל אורה ונשרפות בשלהבתה. נדמה לך, כי בה חוות-הכל, שם תמצא את הפתרון לכל הלימות-נפשך והמיונות-נעוריך ושם תשיג את אשר בקשת ולא מצאת עד הנה.

המטרופולין של אותה סביבה, שבה נולד וגודל גבור הזכרונות האלה, היתה העיר הקדושה והמהוללה קיוב, עיר ואם ברוסיה. לשם ערגה נפשו ולשם הגיע לבסוף. אך מה שאף בעת ההיא ומה בקשה נפשו אז? — דבר זה לא ניתן להתברר, מפני שהוא עצמו לא ידע עדיין בבירור משאלת-נפשו מה היא. אל העיר הגדולה נמשך מאליו שלא מדעת, כאשר ימשך התינוק ויפשוט את ידיו באפלת הלילה לאור הלבנה. העיר הגדולה היא עיר של חכמים וסופרים. שם יושבים אנשי-השם הגדולים, הכוכבים המאירים, השולחים אלינו לארץ את זהרם הרב ממרומי שמים. הלא הם המשכילים הגדולים, הסופרים המפורסמים והמשוררים בכבוד עליון, אשר שמותיהם נעמו בלבבנו ואזנינו של אלה — לא ידעתי למי אדמם ואיך אכנם — של אלה הצאן, פרחי הישכלה, ואמוני בני-ישראל בערים הקטנות והנדחות, בחורים תמימים וישרים, שלא טעמו טעם חטא... זו היתה יציאתו הראשונה של גבורנו הצעיר לאויר העולם הגדול, וזו היתה כניסתו הראשונה לכרך.

משנכנס לכרך, נזדמן לפונדק יהודי, שהיה ידוע אז ברבים בשם „פונדקו של רב אלתר הקאניוואי" — זו אכסניה בשפלת העיר, הקרואה פ א ד ו ל, מקום שהישיבה מותרת ליהודים. אמרתי כאן, שהישיבה מותרת שם ליהודים — ואולם חייב אני לחזור תיכף מדברי ולבארם ביתר ביאור, שלא יטעו בהם בני-אדם ולא יחשבו חלילה, כי אמנם ניתנה רשות ליהודים לשבת במקום ההוא. זאת לא זאת. רשות הישיבה ניתנה שם רק לאותם היהודים, שזכות מעמדם מסייעתם, למשל: לבעלי-מלאכה, לבוכניהם של כוהרים בעלי מדרגה ראשונה ולאנשי-צבא מחיל ניקולאי הראשון, או לאלה, שזכות בניהם תלמידי הגימנאסיה מסייעתם. ואילו שאר היהודים יושבים שם בישיבת-עראי, מכתתרים איש בפנתו האפלה, כסחורת-חוץ אסורה, חיים חיי יראה ופחד בחסד השוער אשר על הבית ופקידי-השוטרים אשר על הרחוב. או בחסד האדון שר הרובע. ואף זה — רק לזמן מוגבל, עד אשר יקרה מקרה „ציד" בשכונה: בחצי הלילה נופלים שוטרים ואנשי-צבא מזוינים, פושטים על בתי ישראל ואכסניותיהם, בודקים בחורים ובבדקים ומחפשים אחרי סחורה אסורה. כל התכונה הזאת „בדיקת-ליל" תקרא בלשונם. וכשתפול בידם הסחורה האסורה, כלומר: כשיזדמנו להם יהודים שרויים בלא זכות הישיבה, מיד יריצו את כולם יחד, ברעי את המרנד וביתי-פרידות, ומשם ישירים בכבוד גדול, בלוית גנבים ואסירי המלך, אל המקומות אשר משם באו, איש לעירו ואיש לביתו...

ואף-על-פי-כן אין הדבר הזה מעכב בידי יהודים מנסוע הרבים. הלא כן יאמר משל הרוסי: „אילו מוראו של זאב, לא הנהת מקום לעוברי יערים"... אמנם גדולה יראתם של יהודים מפני „בדיקות-הליל", ואף-על-פי-כן הכל נוהרים ומרים הפורעניות. שמים הם מבטחם בבעל-האכסניה, כי הוא יהיה להם למגן ולמחסה וישמור עליהם בעת הבדיקה, יבר האיגר הרב כי יעד הלילה הא כיצד? — הדבר פשוט: יודע בעל-האכסניה לעור עיני פקחים ולטמא ידי שומרי הסדר בשעת הצורך. יודע הוא לכוון שעה אחת לפני הבדיקה, מתחכם ומוצא עצה לכסות על הנגע בבית ולהעלים מן העין את הסחורה האסורה. מסתיר הוא את האכסנאים כולם, איש איש במקומו הראוי לו: את זה יעלה על עלית-הגג ואת זה יוריד אל מעמקי המרתף, לזה ייעד מקום בארון-הבגדים ואת זה ידחוק לתוך אחד הארגזים. ויש שיבוא אחד האכסנאים בעצם הבהלה להתכנס במקום-סתרים כזה, אשר איש לא יאמין ואיש לא יעלה על דעתו, כי אפשר לו לאדם מן הישוב להחבא שם... ונפלא הדבר ביותר, כי אותם היהודים עצמם, ששכבו איש-איש במחבואו, הרדים ונבהלים, כשהם יוצאים מן החורים, הרי הם הומים לצחוק רב וממלאים שחוק פיהם על כל המעשה, כאילו רק שעשועי-ילדים היו להם ובמשחק המחבואים השפיקו. לכל היותר יתנחמו איש בפני רעהו באנחה: „עם, אין בכך כלום! רעות רבות מארד מצאונו, ולא המן אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו — אף-על-פי-כן, הנה עיניכם הרואות!"...

מזמרת אמריקה

א.

תמוז (June)

מאת וויליאם ק. ברייאנט

תרגם שמעון גינצבורג.

נשאתי את עיני אל תכלת שמי־אל
ואביט לירקרק ההרים,
ויאמר ללבי: כי אשכב בצל
ואנוח בקבר בין קברים,
מה טוב כי בתמוז רב פרחים ואור,
עת מצלצל בגיל גל משתפך ביאור
ובזיע עצי־שדרה שרים,
יד קברן תרפר אז קברי ביקר־
עתרת ירקרק לפרחי־הבר.

חדר־אפל, בית־חומר שהקפיא הקור,
יום סגריר בנסוע הארון
יזר לו — אגלים של ברד וכפור,
עת מכה הסופה בחרון, —
גשו הלאה! לא בכך הגות אחפוץ היום:
יום־תכלת יהי, ריח נעימות יחום.
ירוקה תהי אדמת השרון
ורכה ונוחה לרגל, בדרוך
איש על קברי והשח עפרו ברוך.

ושם, בשעית־קיץ ארכית, כחום־יום,
ישתרע בנוף אור־הזהב,
ירב דשאים וקבוצות של פרחים בחלים
משקעים — חלום־הוד, הלב אהב.
שם יבנה לו קן אוריאלי * ופסח
אהבתו, — על חדר, אנכי בו נח;
ופרפר־היפו ברב צבעיו
יתפנק שם, ונשמע שם זמזום־המעוף
לרמש־העוף ולדבורה בת־צוף.

ואולי מכפר יבוא בצהרי יום
קול שמחה עם צהלה שלוחות?
ושיר של עלמות, לאור סהר ברום,
יתערב עם צחוק פיות — רוחות?
ואולי בערב יטילו אזוי,
ליד מצבת־האבן הנטויה עלי,
נאהבים באור ליל מנוחות?
מי יתן ולא ידע הנוף היפה
כל מראה וכל קול אשר נוגים מזה.

ידעתי, ידעתי: לא אוכל ראות
עדי אור, אשר הנוף עדה,
לא לי תזרח יפעת המראה הזאת,
לא לי נגינת־גילה נועדה;
אך אם אל המקום שם נרדם אהי
אהובי יבואו לבכי קריא ילהי,
לא ימהרו לבוא, אפחדה.
ריך אויר, ושירה, ואור עם פריחת־הוד
ימריצום התעכב על קברי, שהות עוד.

ורך לבם — ואם שבת היא, שבת מועיק
ושחו כל אתו יום ארוך
בעבר — ובמי שלא יוכל לחליק
הגיל אתם והאור אשר זרח:
שבכל העתרת הזאת ובכל כבוד־
הפרחים העטרים לגבעות־ההוד,
זה חלקו — כי גם קברו פרח;
ומה מאד שמחו אל גיל עד בלי די,
לו קם והשמיעם צליל קולו החי.

* Oriole — צפור־זהב מנעים זמירות.

הזאת, ותרנו על זכותנו זאת, ואין לנו עוד שום חלק ונחלה בציון? שאלה כזו אנו צריכים להעמיד לפני העם וישמע פעם אחת את תשובתו הברורה.

לעבודה זו צריכים אנו לגשת תיכף ומיד, ומוצא אחר אי־אפשר. יען כי אם נבוא לחכות עד שיסתדר העם כולו למפלגותיו ועד שיבואו בדברים זה עם זה, יעבור הזמן המוכשר, ואנו נצא מן הקונגרס העולמי וידינו על ראשנו. אם נתרשל לעת כזאת — והטאנו לעמנו ולעתידו ולא נמצא תשובה בפני הדורות שיבואו אחרינו.

בהרבה מאות אלפים נפיץ את גליון השאלה בכל קצות העם, שעליו תהיה כתובה בדברים ברורים ופשוטים רק שאלה יסודית אחת: האם חושב הוא היהודי הנשאל, שיש לנו די בזכיות אזרחיות, ואפילו לאומיות, בארצות־הגולה, או חושב הוא, שמלבד זה נהוץ לנו גם מרכז לאומי בארץ־ישראל? בשאלה עיקרית ויסודית זו נחדור אל הפנות היותר רחוקות של מושבות בני עמנו בארצנו ונדרוש מהם תשובה ברורה וחותכת. ככה יעשו גם חברינו בארצות אחרות. ערכו של הנסיון הזה יהיה גדול עד למאד גם מצד פנים וגם מצד חוץ. על־ידיו נעקור פעם אחת את השורש הפורה לענה של האנטי־ציוניות הזידונה, האומרת תמיד, שרק את חזון־לבנו אנו מביעים בדרישתנו הציונית ולב העם אינו פונה אלינו. על־ידי הרפרנדום נעמיד את שאלת ארץ־ישראל ומקומה בהכרה הלאומית של העם במרכז כל השאלות. תתהיל מלחמה בעדה וכנגדה. כל יהודי יהיה מוכרח לקבוע פעם אחת את יחוסו אליה בדברים גלויים ומפורשים, וידענו מי לנו ומי לצרינו. ואם נכון הדבר, שאנו מאמינים בו אמונה חזקה, שהרוב הגדול של העם יביע את רצונו המוצק באמונה לתקותנו הלאומית, אז תחדל פעם אחת אותה הבקכנליה המזוהמה של שונאי ציון, וכל העולם יראה למי יש זכות ויפוי־כח לדבר בשם העם. והחדל פעם אחת גם הוכוח בחוגי הצבור שלנו, המכינים את הועידה הכללית של יהודי רוסיה, אם צריך או לא צריך להכנים בתכנית הועידה סעיף מיוחד על־דבר ארץ־ישראל.

אתם יודעים, שאנו הציוניים דרשנו מאותם מכיני הועידה להעמיד גם את שאלתנו הלאומית המרכזית על סדר היום של הועידה. אנחנו דרשנו, שבכלל לא תסתפק הועידה בצמצום לאומי של יהודי רוסיה בלבד. בשעה שהיינו אנחנו נרדפים ונענים על־ידי ממשלת הקיסרים ברוסיה, היו אחינו בארצות המערב ובאמריקה יוצאים פעמים רבות במחאות חזקות והיו דורשים את משפטנו הנגזל. עכשיו אנו חושבים, שבתור יהודים בני־חורין בארץ זו חובה לאומית מוטלת עלינו לדאוג גם מצדנו לגורל אחינו הנאנחים ועשוקי־המשפט בארצות אחרות. אמרנו: בשעה שיתאספו שליחי בני ישראל המשוחררים ברוסיה החפשית, עליהם להרים קולם גם לטובת אחינו בפולאניה בפינלאנדיה וברומיניה. ואולם ביחוד עלינו להודיע לעולם את יחוסנו אל הישוב הלאומי וצרכיו בארץ־ישראל. זה מספר ירחים, שאנו עומדים בקשר מלחמה עם יתר המפלגות שלנו בגלל דרישתנו זו. אחדות מהן לא רצו להודות אפילו בחובתנו לדאוג בכלל ליהודים אחרים, מלבד יהודי רוסיה. אחרות הסכימו בקושי לדרישה זו, אבל בשום אופן לא הסכימו להקצות מקום מיוחד לארץ־ישראל. לכל היותר יכלו להסכים לנוסח כולל, המדבר על־דבר יהודי שאר ארצות, ולבאר אחר־כך במאמר מוסגר בתוך חצאי־לבנה, שהכונה היא ליהודי פולאניה ופילאנדריה, ארץ־ישראל ורומיניה... על־ידי הרפרנדום שנערוך ועל־ידי תשובת העם שנקבל עליו יפתח המאמר המוסגר, וארץ־ישראל תתפוס את מקומה הראוי לה.

(סוף יבוא).

הרביעי בספר משל מאת דניאל פרסקי. במשל זה, שתוכו רצוף גם הנמשל, מלמדנו הממשל, שיש „חוק הטבע, כי עלינו תמיד להיות מ ח ו ץ לדיו, למען נ ח י ה ו נ ד ל ה מתיבת שבר ובינה".

„חוק־הטבע" כזה יש בעולם, ואנחנו לא ידענו!

על העברים החדשים, המשתתפים בחוברת זו, יש להוסיף גם את מוריס מטרלינק ואת קנוט האמסון. ועל זה ודאי שאָנו חייבים תודה להעורך. יזכור־נא העברי החדש כלל גדול זה: טוב להדפיס דברים מתורגמים משל מטרלינק והאמסון מלהדפיס דברים מקוריים משל — אחרים... ורק חייבים אנחנו להקפיד יותר על יפי התרגומים ושכלולם, כדי שלא יהיה מקום למטרלינק ולהמסון להתרעם עלינו בלבם, כי נותנים אנחנו לפני הקוראים העברים את תורתם המפוארת בכלי שאינו מפואר כל־כך התרגומים, גם של ישראל בן־דוד וגם של מ. ליפסון, נעשו כפי הנראה, בדיוק — ודיוק זה מקדקד. כל המתרגם הכיר בציירתו בדברי אמנות הרי זה כדאי. ביחוד מורגש דבר זה בציורו של קנוט האמסון: רצה המתרגם להיות דייקן במסירת הכתובים ובחר לו לשון מ ת ה זו של „דוברי עברית" — וכל ההומור המיוחד במינו של קנוט האמסון, הומור זה, שהציו ערמומית ישרה ובריאָה של בן־כפר וחציו הבנה עליונה ובהירה בסודות החיים ונפתוליהם, נטשטש כולו ונשמתו פרחה ממנו.

על דבר אחד לא נאבה סלוח להעורך: בשער החוברת כתוב מפורש: קובץ לספרות היפה ולבקורת. והנה ספרות י פ ה לא היה ביכלתו לתת לנו; ואולם בקורת — מדוע לא נתן לנו אף קורטוב של בקורת? למה הוליך אותנו שולל?...

לבסוף יש להוסיף, כי העברי החדש הולך ובא בעצם הדבר לא מניו־יורק, אלא מבאלטימור, ובי אגודת „העברי החדש" ערכה בעיר ההיא לכבוד הופעת הקובץ חגיגה נהדרה, ככתוב בסוף החוברת. הכל כמו שנוהגים העברים הישנים.

* * *

לא. כפי הנראה אין לנו עדיין היכולת לברוא פה בארץ ספרות עברית חדשה. לא יועילו לזה גם החגיגות הנהדרות ו„הכהות המוזיקאליים", המשתתפים באותן החגיגות הנהדרות. אולי כדאי לנו הדבר, שנסתפק לפי שעה במעט הספרות „הישנה", שישנה כבר בידינו? — יעיינו קצת בדבר זה שאר העברים החדשים ועורכיהם, היושבים בשאר ערי־השדה, הדומות לבאלטימור העיר, ולא יוציאו את האנרגיה הצעירה שלהם לבטלה.

שכופר באידיאל זה, כפר בעצם האחרות הלאומית שלנו. ובשעה שאנו רוצים לצאת לפני העולם בתור באי־כח העם היהודי ולתבוע איזו תביעות בשמו, אז תביעתנו הראשונה היא: תנו לנו מרכז לאומי בארץ־ישראל. בשם אחדותנו הלאומית, בשם זכות ההגדרה הלאומית, שהודה בה כבר העולם כולו, אנו מעמידים תביעה זו. ולא מפני שאנו, הציוניים, רוצים בזה, כי־אם מפני שזוהי דרישתו הטבעית והצודקת של העם העברי כולו. דרישה אחרת אין לו ואי־אפשר שתהיה!

בשם מי אנו באים בדרישה זו ומי בעל־הכתובת, שאליו אנו מכוונים בדרישתנו?

אמרנו כבר, שדרישה זו צריכה לצאת מפי העם העברי כולו. ואולם ברור הדבר, שהיא מתכוונת אל אדוני הארץ העתידים. מי מן הממלכות, שתהיה מחר אדון לארץ־ישראל, או אולי יהיו כל הממלכות כולן אדונים לה — הן מחויבות לתת לנו את היכולת להתישב בה ולרכוש אותה לנו על יסוד משפט־העמים. תביעתנו מכוונת לכל העמים כולם ושאלתנו היא איפוא אינטרנא־ציונאלית על־פי ט ב ע ה. בצדקתה צריכים להודות בני האדם כולם. לא מתנה וחסד אנו דורשים מהם, לא ל ת ת לנו את ארץ־ישראל אנו מבקשים; אנו דורשים רק את הזכות והיכולת ל ע ש ו ת א ו ת ה ש ל נ ו. אנחנו כבר הוכחנו לכל העולם את כשרוננו ויכלתנו לעבוד בארץ זו עבודת יצירה הגונה. עבודתנו זו סבלה כמה פעמים ממעצורים ומכשולים חיצוניים, שהעמידו לנו על דרכנו. מעתה אנו דורשים, שלא תהיה עוד עבודתנו שם תלויה ברצונו הטוב או הרע של השליט העליון בה, אלא אך ורק ברצונו ובכחות־יצירתו של העם העברי בלבד. בתביעה זו אנו צריכים לבוא אל הקונגרס העולמי. אנו צריכים להודיע שם, שיש בנו די רצון ודי יכולת לרכוש לנו את ארצנו בכחותינו בלבד, ואין אנו זקוקים לעזרתם אלא בזה, שלא יעמדו לנו כמפריעים על דרכנו, שלא יעמידו לנו מכשולים מן החוץ ושיתנו לנו לפתח את כחות־היצירה שלנו עד הגבול היותר רחב.

ואולם בבואנו אל הקונגרס להודיע את תביעתנו זו, אין אנו יכולים לעשות זאת רק בשם הציוניים בלבד. עם מפוזר ומפורד אנו בין העמים, אין לנו אורגאניזאציה לאומית מוצקה, וכל אחד מאתנו בן־חורין לדבר את העולה על רוחו. והיה אם יבואו הציוניים אל הקונגרס לדרוש את ארץ־ישראל בשביל עם ישראל, אין אנו יכולים להיות בטוחים, שלא יבואו אחרים באותו מעמד ויודיעו בשם עם ישראל, שאין הוא דורש כלל דרישה כזאת. אין אנו יכולים להיות בטוחים, שלא ימצאו ידים, אשר יכתבו עלינו שטנה ויחתמו גט־פטורין לתקותנו הלאומית גם כן בשם האומה המאוחדת. וכי לא היה כבר דבר כזה לעולמים בתוכנו? בגרמאניה כבר עתה מכריזים ומודיעים מקצת היהודים המתבוללים, שאין אלו הציוניים אלא איזו סייעה קטנה של הוזים ושוביניסטים. אמנם לא סייעה אנחנו, אם ברוסיה לבדה יש לנו עתה יותר ממאה וארבעים אלף שוקלים. אבל סוף־כל־סוף איננו אלא ח ל ק מן האומה, ואין לנו רשות לדבר בשם האומה כולה, בשעה שהיא צריכה להכריז בפני העולם כולו על שאיפותיה ומאוייה. אין לנו גם כן שום אפשרות לעצור בעד מפלגות אחרות, שיבואו גם הן לדבר בשם העם כולו דברים סותרים את דברינו מן הקצה אל הקצה. על כן אנו אומרים: נחוץ להשוף פעם אחת את מאויי־לבו של העם כולו בנוגע לארץ־ישראל על־ידי ר פ ר נ ד ו ם כ ל ל י ב י ן כ ל ב נ י ה ע ם. נעמיד־נא פעם אחת את השאלה לפני כל העם בדברים ברורים ומפורשים: המחזיקים אנו כולנו עוד בתקותנו הלאומית ובזכותנו על חיים לאומיים בארץ אבותנו, או כבר חדלנו מן התקוה

העתונים הקבועים, ואפילו אלה, שמונים עדיין את עצמם על העברים הישנים.

מה שאין כן בהרשימה של הירש ליב גורדון „על מפתן המות": רשימה כזאת אין כדאי, לפי עניות דעתנו, לפרסם באותיות מרובעות. אין כדאי להטריח בשבילה את המדפיס, ולחבל גם על הנייר הלבן והטוב. ידע־נא העברי החדש וישים אל לבו להבא להבחין בין דבר ספרותי [illegible]. אמנם המחבר מתאמץ להוכיח לנו, כי הגבור הגוסס שלו גוע בארץ־ישראל והתגאה [illegible] בזה על משה רבינו ועל ירמיהו הנביא; ואולם אנחנו, הקוראים, מפקפקים מאד, אם היה הגבור מימיו בארץ־ישראל ואם היה גוסס בכלל. לא כך גועים בחורים יהודים בארץ־ישראל ולא כך גוססים בני־אדם.

העורך הצנוע השמיע את דברו להקורא רק בחרוזים אחדים. מין „פתגם". „פתגמים" כאלה — ו ט ו ב י ם מאלה — אתה מוצא גם בהעתונים של העברים הישנים. אין כל חדש גם אצל העורך עצמו.

העברי החדש אברהם שוער דוחק את רגלי חבריו בחוברת צנומה זו של עשרים וששה עמודים ומשתרע בספורו „אשר יעלה עליו הגורל" על שטח של עשרה עמודים שלמים. [illegible] אפשר היה לקצר את הספור הזה לשליש ולרביע. לפי דעתי, צריך היה להשאיר רק את דברי ה„תורה" של החסיד הזקן — במקצוע זה יפה כחו של שוער. את ציורי הטבע היפים (אף כי מופרזים הם במאד מאד, עד כי „מרוב האילנות לא נראה היער") הייתי גוזר במספרים ומוסרם להמחבר, שישתמש בהם לציור אחר, במקום שהמספר יהיה ה מ ח ב ר ע צ מ ו, ולא שאיש יהודי חסיד, זקן כבן שמונים, ישכח פתאום, כי יהודי זקן הוא [illegible] על הדר הטבע בסגנון של סופר אירופאי מודרני על שטח של כמה עמודים רצופים! ואשר להספור־המעשה גופו בדבר הנערה שנתפתתה — הייתי משמיטו לגמרי מן הספר [illegible] באלה יפים לקוראי [illegible].

[illegible] על העברי החדש [illegible] את אברהם שוער [illegible]!

שיר־עם מאת אפרים א. ליסיצקי. השיר כתוב עברית. ואילו כתב המחבר ולא פירש, א י ז ה עם משורר שיר־עם [illegible] העם הרוסי? הצרפתי? קשה להאמין, כי נערה ע ב ר י ה תשורר בחלון לפני הבחור, המטייל על־יד בית אביה בשבת אחר הצהרים: „בר־חמד לי, שד מלאה, ראשך תכביש בה ותישן"...

כל האסונות שלנו, שגם בימי זוהר ותקוה לכל העמים הננו היוצא מן הכלל. בשעה שעומדים להתמלא אידיאלים אנושיים מזהירים, שאליהם צפו ועליהם חלמו מבחר בני האדם, בשעה שעומדים להתמלא היעודים היותר נעלים של כל העמים, — רק אנו לבדנו נשאר מחוץ לשורה, רק אנו לבדנו נשאר בעבדותנו ובשפלותנו הלאומית. זכות ההגדרה הלאומית — זהו דבר ברור ומסוים לגמרו בשביל כל העמים שבעולם. כשמדברים על זכות ההגדרה הלאומית של אלזאס, למשל, הדבר ברור: יבואו וישאלו את פי האלזאסים, החפצים הם להשאר תחת ממשלתם של הגרמאנים, הרוצים הם להכנס שוב לתוך ממלכת פראנציה או אולי רוצים הם בעמידה עצמית לגמרה. כי האלזאסים יושבים ב כ ל א ו פ ן על אדמתם, ושאלת ההגדרה שלהם נוגעת רק בגבולות השלטון העליון המדיני שלהם. ואולם אם בנוסח כזה היו מעמידים את השאלה בפני עמנו, אז לא היתה ההגדרה הזאת נותנת לנו כלום. כי אין אף חלקת־אדמה אחת בעולם, ששם היהודים יושבים ושולטים באדמתם זו, אם לא שלטון מדיני, הנה, לפחות, שלטון כלכלי וחברתי. אף עם האוקראינים ברוסיה לא נוכל ללכת רגל ברגל בתביעת זכות ההגדרה הלאומית. גם להאוקראינים יש חבל אדמה, שהם אדונים בה.

ואולם אם נבוא לשנות את הנוסח של ההגדרה העצמית לפי הדרוש לנו, צריכים אנו להודיע מתחילה, שלא חדל הקשר בין העם העברי ובין ארצו ההיסטורית ושזכות ההגדרה בשבילו — פירושה: הזכות לרכוש לו את ארצו זו עוד הפעם בזעת אפיו ועמל נפשו. אין אנו יכולים לדרוש לנו שלטון לאומי בארץ־ישראל, כל זמן שאיננו יושבים בהמון על אדמתה. תביעתנו היא יותר מורכבת: אנו דורשים זכות ההתישבות בארץ, בכונה מתחילה לתכלית כבישת שלטון לאומי בארץ הזאת. בשעה שהיינו מעמידים תביעה כזאת לפני העמים תמול־שלשום, היה יכול מי שהוא למנות אותנו בהפרזה, בדרישת־דברים בלתי־רגילים ויוצאים מן הכלל. עכשיו שאנו עומדים בשעת ריבולוציה, הרי הגיע זמנם של כל מיני דברים בלתי־רגילים ויוצאים מן הכלל. הריבולוציה בעצמה איננה מן הכלל. זכותה היחידית היא בזה, שהיא מדברת בשם הצדק העולמי, וגם אנו מדברים בשם הצדק הזה: הצדק דורש לתת גם לעמנו ליהנות מאותו העתיד המזהיר, המופיע עתה לכל העמים.

זוהי הנחתנו הראשונה. הנחה שניה לנו — אחדות האומה. זו איננה לנו רק מימרה ריקה בלבד, כמו למתנגדינו. בשבילנו אחדות האומה העברית הוא רעיון חי ומפרה. מתנגדינו גם הם מדברים לפעמים על „זכיות לאומיות“, והם מניחים בהכרת את ההנחה על אחדות לאומית. אבל אחדותם שלהם אינה יוצאת מגבולי ממלכה אחת. אנו אומרים: האומה העברית אחת היא ב כ ל ח ל ק י ה ע ו ל ם, ואם כן יש לה אינטרסים לאומיים מאוחדים ומשותפים ליהודי העולם כולו. רק באופן כזה אפשר לדבר על אומה וזכיותיה. כל אופן אחר, המפריד בין יהודי ארץ זו לארץ אחרת, הוא בבחינת „פסיק רישיה ולא ימות“. זוהי ישיבה בין שני ספסלים.

מהלך מחשבותיהם של מתנגדינו על הבדל האינטרסים בין יהודי ארץ אחת ליהודי ארץ שניה לא לבד שהוא כוזב ומזויף מצד ההשקפה ההיסטורית, אלא הוא מעורר בקרבנו גועל־נפש עמוק. אנו חשים בכל נפשנו את אחדותה המוחלטת של אומתנו מעל לכל הגבולים הגיאור־גראפיים, ולפיכך אנו דורשים במפגיע, שיוכרז עליה בפומבי, שיגלה לכל העמים כולו האידיאל הלאומי, הכולל והמשותף, של היהדות העולמית, ואנו אומרים גלוי ומפורש: האידיאל הזה הוא ארץ־ישראל. אידיאל לאומי אחר כולל ומשותף לא נמצא עוד ואי־אפשר שימצא. מי

החדש“. העברי החדש — ובכן, שיטה חדשה לפנינו. זרם חדש בנחל הספרות העברית באמריקה. נצני ספרות צעירה. מעין מהפכה רוחנית. הלא יזכרו עוד הקוראים הותיקים את קולו של אותו ה ע ב ר י ה ח ד ש, האירופאי, שכבר נתגלה אצלנו לפני שנים אחדות שם, מעבר לים, בברלין, בכונה עצומה להפוך בעולמנו את הקערה על פיה ולהחדש עלינו סדרי בראשית. הלא זוכרים אתם עוד את קריאתו הנלהבה: „הנה הוא הולך, הנה הוא בא — העברי החדש!“ אמנם אז לא נזדעזע עדיין העולם להקריאה הגדולה ההיא „ולא חרד לקול אף איש אחד בעיר“. ואולם — מה שלא יעשה השכל אולי תעשה אמריקה?

עובר אני מן השער אל פנים הקובץ, ותמהוני חוזר אלי שוב: אין זאת כי־אם טעות היתה בשער. העברי החדש הזה אינו הדש כל־כך. אינו חדש כל עיקר. הדברים עתיקים. הציורים והשירים, המכונסים בחוברת, דומים בכל לאותם הציורים והשירים, שאני מוצאים בעתונים העברים, היוצאים שבועית על־ידי העברים הישנים. ה„חדוש“ שבהם אולי הוא זה שבעתונים הקבועים היה העורך פוסל אחדים מהם מדפוס ומתקן באחרים מהם את שגיאות הלשון. ואולם בשביל חדוש כזה אין כדאי להרבות בהוצאות על נייר חלק וטוב ועל דפוס משובח בשעת „יקרות“ כזאת.

למשל: במנזר. ציור מאת ש. ערדברג. מעשה בבחור יהודי, שנמלט בימי המלחמה מפאריז לעיירה צרפתית. לן באסכולה על הקרקע בתוך חבורים גולים. נתעורר בחצי הלילה לקול פעמון המנזר. שמע קול שכנו הרוסי מתאונן לפניו, כי „דבר־מה מושך את לבו“. „אתה יהודי, הלא כן? אני, אנכי — פראבוסלאבי, והם — הם קתולים“. רוסי זה, כמובן, נהם „בקול ספוג צער ויסורים: מוסקבה!... מוסקבה!“... (כל הרוסים הזקה עליהם, שהם ממוסקבה. — הערת הבחור המסדר.) ואז התחילה עצבת כבדה ודוממה להעיק על לבו של הבחור היהודי: „הוא מתגעגע, על מוסקבה הוא מתגעגע. ואני?“... וסוף מעשה היה, כדרך הטבע, שהבחור היהודי, מרוב קנאתו בהרוסי, נכנס למנזר הקתולי, כרע שם על ברכיו וקרא „אשרי“.

הוסף לתוכן נלעג ומזויף זה מעט סנטימנטאליות מתוקה, הנקנית בפרוטה בחנות לממכר מיני־מתיקה ספרותיים, מעט „מסתורין“, כביכול, של „עלטה אלמת שוררת במנזר ומפיצה פחדים וזועות“, נקודות הרבה על כל פסוק ופסוק וסגנון לשון־עלגים — ואז יצא לך בכל קומתו בא־כחו הראשון של „העברי החדש“.

והנה השיר „יש מעינות צנועים“ של ר' שמלאי. ואולם את השיר היפה הזה היו מדפיסים בחפץ־לב גם העורכים של

כבר עתה בעבודה לאומית מסודרת, שתכליתה היא בצרון מעמד האומה לאחרי המלחמה. הם משתדלים, שקולם יהיה נשמע במועצת־העמים שתבוא, וכבר עתה הם משתדלים להשמיע את קולם זה. הסתדרות הכחות הלאומיים — זהו הערבון היותר בטוח להשגת התכלית הלאומית הרצויה. כל העמים מבינים את הסיסמה הידועה: „במלחמה תכבוש לך את זכיותיך", והם מתכוננים למלחמה בעד זכיותיהם. מלחמה זו אין פירושה רק מלחמת תותחים וכדורי־מות. יש גם מלחמה ממין אחר, והיא לא פחות חשובה ורבת־תוצאות; זוהי מלחמת הרצון וכח השאיפה ההמונית של הלאומים. להבלטת רצון זה וסדור כח זה מתכוונת עתה עבודתם הפנימית של כל העמים, עבודת ההכנה לקונגרס־השלום הבא.

כדי להבליט את רצונה של איזו אומה ולסדר את כחותיה, נחוץ שיקום בקרבה מוסד לאומי מיופה־כח לדבר בשם העם ולהביע את חפצו ורצונו. בדרך זו הלכו העמים כולם. בפולאניה נוסדה מועצה לאומית עליונה, הסרבים, הארמינים והלטים יש להם גם כן מועצות לאומיות כאלו, שכבר עכשיו מתחשבים עם דעתם וקולם, ועל־ידי כך הם יכולים להיות בטוחים, שכאשר יתאסף הקונגרס העולמי, לא יעבור על רצונם ושאיפותיהם בשתיקה. להם יהיו באי־כח בקונגרס הזה וקולם יהיה נשמע בו. רק עם אחד אין לו ואי־אפשר שיהיה לו בא־כח לאומי כזה — זהו העם העברי. יש לנו אמנם צירים בכל הפארלאמנטים שבעולם ובכל מיני האספות המדיניות שהיו ושיהיו, מציממרוואלד עד שטוקהולם, אבל כל אלה אינם באי־כח רצוננו הלאומי. כל אלה הם יהודים עובדים בשורות מפלגות וזרמים שונים, נלחמים על אינטרסים של מפלגות עמים זרים, יהודים בפסיבדונימים ובלא פסיבדונימים, בעלי צורה מדינית חשובה או מגוחכת, אבל אין אחד מהם בא־כחו של העם העברי ופה להרגשותיו ושאיפותיו. את הרגשותינו אלו ואת רצוננו הלאומי לא יביע שום איש בקונגרס הבא של העמים.

התיכות מרוסקות אנחנו של גוף לאומי חי, שנחתכו אבריו ונפזרו לכל רוח. כל אבר מפרפר לבדו בתוך גבולים של ממלכה זרה. יש לנו יהודים רוסים וגרמאנים, אויסט־רים ואנגלים, צרפתים ואמריקאים, אבל אין אומה מאוחדת אחת, מבוצרת בתוך גבולותיה, שיכולה לסדר שם את כחותיה ולהביא לידי גלוי את רצונה החפשי ואת שאיפותיה. ואפילו בגבולותיה של ממלכה אחת, ברוסיה או באנגליה, הננו נעדרים כנוס לאומי, אלא פועלים ומשפיעים כל אחד לפי חפצו ורצונו הנבדל, „עדר עדר לבדו". כל מי שרוצה בא ונוטל לו את הרשות לדבר בשם העם כולו, ולפעמים הוא מדבר דברים אשר תצלינה אזנינו משמוע. ואילו היו רוצים אדוני יום מחר לדעת, מהו באמת רצונו של העם העברי, — אין להם שום אפשרות להגיע לידיעה זו, כי יש לפניהם המון מפלגות ויחידים בעלי השפעה, שכל אחד מדבר ככל העולה על רוחו, ואין איש מן העולם הזר יכול להשיג מי מהם מביע את דעת העם באמת ומי המזייף. וכל שאנו מתקרבים יותר אל הרגע החותך והמכריע בחיי העמים, כן יתקפונו יותר ויותר אותה חרדת־הנפש האיומה ואותה ההרגשה המכאבת, שאנו עומדים לפני קאטאסטרופה לאומית.

אני אומר זאת בבטחון־לב ומתוך אמונה חזקה: אנו הולכים לקראת ימים טובים ומזהירים בשביל האנושיות. ימי־האפלה הולכים וקרבים אל קצם, ומקצוי השמים העכורים, המכסים זה שלש שנים את פני העולם כולו, כבר בוקעים ועולים קרני השחר של חיים אנושיים מחודשים, חיי אושר ונחת. זכות ההגדרה הלאומית לכל העמים יצאה מגדר משאלות־הלב של הוזים חולמים, והיא נעמדת עתה על הפרק בתור תביעה ריאלית, ועומדת להמלא בימים הקרובים. והנה גם פה מתגלה לפנינו אסון

קאות. אין להם עדיין לא רצון ולא משאת־נפש בדרכי היצירה הלאומית. מן הישן והתפל אמנם נקעה נפשם זה כבר, ואולם החדש, שבו הם מתברכים, לכאורה, אינו אלא — ג ו צ ו ת ה ד ש ו ת להתקשט בהן ולהסתיר בתוכן את קלסתר־פניהם הרוחני. מה טיבו של קלסתר־פנים זה ומה הוא מביע — אין איש יכול לדעת, מפני שאיש ל א ר א ה ו עדיין. האם יש בתוכם אנשים אשר שאר־רוח להם, או אין זו אלא עדת נעדרי־כשרון — גם את זה לא יחליט אדם בבטחה. הן נפלא הדבר: כמעט כולם מראים פה את כחם זה ימים ושנים רק בכתיבת שירים, בחרוזים ובלא חרוזים (לרוב מומחים נפלאים הם ל ח ר ו ז י ם ח ד ש י ם) — ועדיין לא הרהיבו עוז בנפשם לצאת לפני הקהל בקומה זקופה וברגל בוטחת ולדבר אליו מהרהורי לבם ומכאבו בפרוזה — כלומר: בסגנון ישר ובלשון בני־אדם. האמנם לא נולד בלבם אף פעם אחת רצון כזה? ומה הוא איפוא רצונם בכלל? מה חלומם ומה תקותם? מה אהבתם ומה שנאתם? כמעט כולם ילדי הנדידה היהודית הם, כולם עברו את הדרך הארוכה, המלאה נסיונות והרפתקאות, מהעיירה היהודית הקטנה והנדחת עד ניו־יורק הגדולה והכבירה, השואנת בחליפות מראותיה, גוייה ומאוייה, כולם היו עדי־ראיה לטראגידיה גדולה של עם עתיק, הנודד ממורשת־אבות לתוך תוהו־ובוהו של תהום רבה — וכמעט כולם, בבואם להוציא את רוחם לפני העם, עוסקים בדברים של מה בכך, בדברים הרחוקים מרכבם: שירים הם על מרגניות ועל בנות־יער ועל חורשות נכריות, יער היפה, ימים רחוקים ועל שאר ענינים טובים ויפים ונחמדים, אשר את שמם אולי ראו בהכריסטומאטיות האנגליות המהודרות, בשבתם פה על ספסל בית־הספר. ויש אשר נדמה לך, כי „הצעירים" האלה אינם עדיין אלא בבחינת „תינוקות"

ה

ואף־על־פי־כן באים האנשים הצעירים האלה ומאיימים עליך בספרות „צעירה"

לפני מונחת חוברת צנומה, בתבנית הגליונות השבועיים, המופיעים פה אצלנו בשנים האחרונות בלשון העברית. „מחג לחג, קובץ לספרות היפה ולבקורת, ערוך על־ידי ד"ר ישראל אפרת". מדפדף אני בחוברת זו בתמהון קצת: מבקש אני בה את החדוש, שגרם לה לצאת לאויר העולם. לכאורה, הרי זה גליון כגליונות העתונים העברים, הנדפסים פה אצלנו. לכאורה, הרי הם אותם הסופרים, שאת שמותיהם אנו רואים בגליונות העתונים העברים [illegible]

הפתרון ימצא בנקל על שער החוברת: הוצאת „העברי

שבהיותו יהודי ובעמדו בראש ההסתדרות מטיל הוא את האחריות בעד מעשיו על כל הקהל היהודי, אם ברצונו של האחרון או שלא ברצונו. דעת הקהל שופטת את הטרוצקים ודומיהם בתור יהודים ואינה משגיחה בהתכחשותם לעמם, למצבו ולגורלו. והאדון טרוצקי — כך מוסרת הידיעה — ענה להדיפוטאציה בגאון ובגודל־לבב: „אנחנו איננו יהודים, כי־אם אינטרנאציונאליסטים!" דבר בלשון רבים, כיאות לאדם, שהשעה משחקת לו.

והידיעה הזאת מכאיבה היא, מפני שמעידה היא, עד כמה מסוכן המצב, שאחינו ברוסיה נתונים בו כעת. רוסיה עומדת עתה על מפתן של מלחמה אזרחית פנימית. תסיסה גדולה אחזה בכל פנות העם, והמחנות עומדים הכן איש נגד רעהו, ובין המחנות הללו, בין הפטיש והסדן, כנהוג, מרחפת היהדות הרוסית ומדברת תחנונים לפני אדוני המצב. ואדוני המצב הם הפעם לא נכרים, כי־אם אנשים מזרע היהודים. זהו הכאב. ומחפירה היא הידיעה, מפני שמראה היא בעליל, שאין לעמנו שום תרופה אחרת לנער מעליו את האחריות בעד מעשיהם של הבוגדים, כי־אם לבוא בתחנונים ובבקשות, שאין כח לעמנו ל ש פ ו ט את בוגדיו כשפוט כל עם את בוגדיו הוא. העם הרוסי ימצא סוף־סוף את דרכו לפניו, יצא סוף־סוף מן המבוכה ובידו לפרוע לכל אלה, שהביאו אותו במיצר. אבל מי יגבה את נשיה של היהדות הרוסית, הצפויה לפורעניות בשביל מעשיהם של המתכחשים והבוגדים?

הנהגתם של הטרוצקים בשעת־חירום זו, התשובה ה א כ ז ר י ת, שניתנה להדיפוטאציה היהודית — אין בהן אלא פרי ההתבוללות, של זו ההתבוללות, שיצרה את הזיוף ואת ההפקרות, שזייפה רבים מכחותינו הצעירים ועשתה אותם לרוסים, גרמאנים, צרפתים וגומר, והפקירה את דם עמנו, כדי שהגבורים המזויפים האלה יוכלו לכסות את זיופם. גבורים ממין זה היו לנו בימי המהפכה הראשונה הרוסית, ומופיעים הם על הבמה גם כעת, ודוקא מפני שמזויפים הם, הרי הם מוכרחים להביא אותות ומופתים, שמסורים הם לרעיון המהפכה בכל נפשם וכי נקיים הם מכל תערובת של רגש צדרי. ובמה יתרצו אל חבריהם, אם לא באכזריותם הקיצונית לגורל אחיהם ועמם?

ונראה לנו, כי לא בתחנונים ובבקשות לפני הטרוצקים יכולה היהדות הרוסית לצאת בשלום — עד כמה שאפשר לצאת בשלום — מתוך המשבר. צריכה היא להשתמש באמצעים יותר חריפים, כדי לגול מעליה את אחריות מעשיהם של הבוגדים.

רֶפֶרֶנְדּוּם עַל־דְּבַר אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל

True translation filed with the postmaster at New York City on Nov. 2, 1917, as required by the act of Congress approved Oct. 6th, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

(הרצאה לפני הכנסיה הציונית בפטרוגראד *)

מאת

א. ג ו ל ד ש ט י י ן.

המלחמה הבליטה את כל עמקה של הטראגידיה הלאומית שלנו, את האנומאליה של מצבנו בין העמים. בשעה הרת־עולם זו כל העמים, אף היותר קטנים, הבינו, שבקונגרס־השלום העתיד יחתך גורלם אם לשבט ואם לחסד, ולכן גייסו את כל כחותיהם הלאומיים והתחילו

* „העם", גליון כ—כ"א.

הָעִבְרִי הֶחָדָשׁ

מאת

י. א ב י ת מ ר.

היש צ ו ר ך בספרות עברית צעירה לקהל־הקוראים הקטן שלנו באמריקה? — בודאי ובודאי שיש. המשפחה העברית הקטנה, שיש לנו בארץ הזאת, הרי היא בעצם — כך מאמינים רבים מבחוץ וכך ר ו צ י ם להאמין גם אנחנו מבפנים — השאור שבעיסה, שמנה וסלתה של עדת הקוראים באותיות מרובעות. ומי עוד כמשפחה קטנה זו יחוש את חוסר־הטעם ואת גסות־הרוח, את ריח החלודה וריח הרקבון, העירים לאפנו מתוך אותו המקצוע ברחוב־היהודים באמריקה, שקוראים לו „ספרות"? מי עוד כמוה עלול להתפלץ למראה עריבת־נפש זו, בת־האצילים הרכה והענוגה, שנפלה בידי יהודים חסרי־רגש ושוכחי־אלהים, בידי יהודים בטלנים, — בין שהם בטלנים „ראדיקאליים" ובין שהם בטלנים סתם — והוצאה על־ידיהם בציצית־ראשה אל השוק וחוללה לעין השמש? ומי עוד כמוה מסוגל להטות אוזן ולהקשיב אל כל המיה הדשה ורעננה, אל כל רחש טהור וזך, אל כל צליל עז וסוער, הבוקע לפעמים במחאה, כנצני דשא מגל של אשפתות, מתוך שאון אוילי־עם וצוחת תגרנים אשר ברחובנו? אמנם גם משפחה קטנה זו שלנו, הרחוקה מרחק־מקום ממרכזי היצירה הלאומית, כבר הסכינה לאט־לאט אל הדלות הרוחנית, השוררת סביבה, וטעמה הספרותי העלה חלודה במשך הימים. ואולם החדש והצעיר — אם רק כח־עלומים לו ותום־נעורים — יש בו תמיד כדי להדית בזרמו השוטף את הזוהמה הירוקה ואת החלודה הנושנה מעל פני החיים, ויש בו אפילו כדי להפרות את הקרקע שאינה בתולה ביותר. ואילו נתגלה זרם חדש וצעיר כזה בקרבנו, ודאי שהיה מתקבל על הלבבות המעטים, הערים לענינים כאלה, בהבה יתירה, ואפשר שגם טעם זקנים נבונים היה נוחה הימנו.

היש י כ ו ל ת לנו לברוא פה בארץ ספרות עברית צעירה, כלומר: יצירה עברית של צעירים, שיש בכחם להוציא את הישן והתפל והנלעג מפני ה ת ו כ ן החדש, שהם נושאים בקרבם אל הקהל? — כמדומה לי, שעל השאלה השניה הזאת אי־אפשר עדיין להשיב בחיוב. אין לנו החומר, הדרוש לבנין כזה. החומר הדל, שיש לנו פה, אינו לפי שעה אלא בבחינת „חומר היולי". הצעירים המעטים, המתיחסים אצלנו בארץ הזאת על הספרות העברית ומושכים לפעמים בשבט־סופר, עודם תועים בנבוכים בתוך התוהו־ובוהו של חיי היהדות האמרי־

הַתֹּרֶן

ויוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית — ניו־יורק, י"ז חשון, תרע"ח — גליון שלשים ושלשה

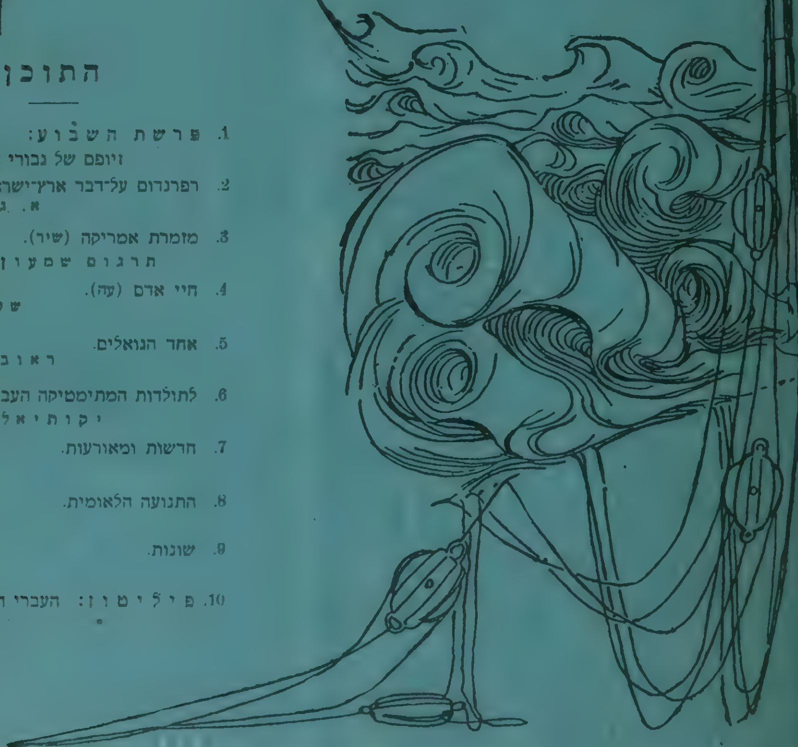

זיופם של גבירי ההפקרות.

כשדברנו בגליון הקודם על־דבר תכנית תנאי־השלום של הסתדרות הפועלים ואנשי־הצבא ברוסיה, המקיפה את כל השאלות העומדות כעת ברומה של הפוליטיקה העולמית ופותרת אותן אחת אחת ברוח חיובי, כפי שהוא נובע מתוך תביעותיו של היושר המחלט, והמוציאה מן הכלל רק שאלה אחת, את שאלת עמנו, כי נוגעת היא בה רק בקצה המטה ומבטלת על־ידי זה את ערכה ונוטלת ממנה את שויון זכותה בין יתר השאלות החשובות, — הראינו על המדה הבזויה של „לוענג לרש", שאחזה בה ההסתדרות הנקובה לעיל בנוגע לנו, ועל העלבון הלאומי הגדול, שגרמה לנו בהתיחסות של בטול כזו. ואם כי רחוקים אנו ממקום המעשה, ואין אנו יודעים, מי ומי היו מעבדי התכנית ומי ומי היו בעצה, שלא לתת מקום בתוך הרשימה הארוכה של השאלות להשאלה היהודית, — היה ברור לנו, שיד ישראל היתה באמצע. והדבר הזה היה ברור לנו לא בתור השערה בלבד, לא בתור אפשרות, כי־אם בתור ודאיות, מפני שרק הנחה כזו נתנה לנו את המפתח לפתרון החידה. הרוסים האמתים, ואפילו „תופסי המרובה" הקיצוניים, העומדים בראש ההסתדרות של הפועלים ואנשי־הצבא, לא היו מרשים להם לעולם להוציא את עם ישראל מכלל אומות העולם, אחרי שגם הם מכירים את חובתם להגן על עיקרי הלאומיות, כפי שיוצא ברור מכל סעיף וסעיף של תכנית תנאי־השלום שלהם. הם, הרוסים האמתים, לא היו יכולים להפריד בין אומה לאומה ולמוד את השאלות באיפה ואיפה, מפני שעל־ידי זה היו סותרים בעצמם מה שהם בונים, וכל הסתדרות, המופיעה בתור תובעת, צריכה להזהר מכל סתירה פנימית, שיש בה משום חתירה תחת היסוד. זאת ועוד שנית. הרוסים האמתים לא היו מסכימים לעולם לצאת בשעה זו בגלוי־דעת, שאנטישמיות גסה כזו [illegible] האנ־[illegible] אם גם לא בטלה היא עדיין מן העולם ויש לה עוד השפעה גדולה גם בתוך ההסתדרויות הקיצוניות. דבר משתדלים להצפין אותה מפני כבוד רוח הזמן, לא כל שכן שלא ידגישו אותה באופן בולט. אבל הרוסים המזויפים, — שמניחים אנו, כי ידם היתה באמצע, — אם הם נצחו על עבוד התכנית של תנאי־השלום, אז הכל מובן, והחידה נפתרת מאליה. הרעה היא בזה, שהרוסים המזויפים הללו נכרים הם לגבי היהודים ויהודים לגבי הנכרים, כלומר: הם בעצמם יכולים להכריז אלף פעמים, שאין להם כל חלק בעמם, לא שום השתתפות בצערו ולא שום יחס לשאיפותיו ולתקוותיו, וכי אינטרנאציונאלים גמורים הם (וזאת אומרת: רוסים גמורים) מכף רגל ועד ראש, — נשארים הם בכל זאת בחזקת יהודים בעיני חבריהם הנכרים, המביטים עליהם. מדי התעורר שאלה יהודית, כעל באי־כחו של העם היהודי ואם באי־כחו של העם היהודי מתירים להוציא מן הכלל את השאלה היהודית, שלא לנגוע בה כלל, או, מה שיותר גרוע ויותר מלעיב, לפטרה במשהו, הרי האחריות בעד יחס כזה אינה חלה עוד על החברים הנכרים, כי איש לא ידרוש מהם, שיעלו בדרישותיהם בעד היהודים על היהודים עצמם. ואין שום ספק אצלנו, כי חברי הועד הפועל של הסתדרות הפועלים ואנשי־הצבא שאינם יהודים לא הרגישו אפילו, שמעליבים הם בתכנית תנאי־השלום שלהם את העם היהודי

והנה באה כעת מרוסיה הידיעה המכאיבה והמחפירה באחת, שדפוטאציה יהודית התיצבה לפני ראש הועד הפועל של ההסתדרות הנזכרת, לפני האדון טרוצקי, והתחננה לפניו על נפשה של היהדות הרוסית. היא בקשה ממנו, שיחוס על גורל עמו, מפני

התורן
עתון שבועי

התוכן

VOL. IV NEW YORK, NOVEMBER 2, 1917 No. 33 (83)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST., NEW YORK
Telephone, Orchard 5882.

מחיר „התורן":
לשנה — $3.00 לחצי שנה — $1.50
בחוץ לארץ ובקנדה:
לשנה — $3.50 לחצי שנה — $1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., N. Y.

SUBSCRIPTION RATES:
One year—$3.00 Six months—$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year—$3.50 Six Months—$1.75
Single copy 7 cents.
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, August the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנט

את עיקר היהדות על הלשון הם יותר מסוכנים מן ה„בונד" וכיוצא בו. לבסוף מציע הרב קוסובסקי ממאריומפול החלטה כזו: „ללשון העברית ניתן משפט הבכורה, וצריך לעשותה, עד כמה שאפשר הדבר, ללשון ההוראה והחיים". הצעתו של הרב קוסובסקי עושה מחצה: אחרי וכוחים חדשים נתקבלו המלים „ללשון העברית ניתן משפט הבכורה", אבל יתר הדברים נמסרו להקומיסיה.

בנוגע לשאלת החנוך בכלל החלט למלא את ידי הועד המרכזי שיבחר לעבד תכנית מפורטה בהשתתפות מורים מומחים ובהשגחתם של גדולי התורה.

המרצה בשאלת התעמולה היה מר מ. ליברמאן. מדבר הוא על הנחיצות ליסד שעורי־ערב לקטנים ולגדולים, לשלוח מטיפים ונואמים, להשתתף בוכוחים באספות שונות, ליסד עתונות לחרדים בעברית, זארגון ורוסית.

על־דבר אבטונומיה לאומית מרצה הרב צבי מאקובסקי. מדבר הוא על דרישותינו הלאומיות והקהלה. הקהלה, כמובן, צריכה להיות דתית. על עניני הדת משגיח הרב, ולכן צריך הוא להשתתף בתור חבר תמידי בועד הקהלה. שפתה הרשמית של הקהלה היא הלשון העברית. מר צבי קאנל מרצה על הכנסיה הכללית הבאה של יהודי רוסיה, ומר יוסף פרסיץ (בעברית) — על שאלת הכספים והתקציב.

השאלה בדבר ישוב ארץ־ישראל עוררה גם־כן וכוחים. היו כאלה, שהתנגדו לה, מחשש „ציוניות". לבסוף נתקבלה החלטה פה אחד, כי „מסורת וחירות" צריכה לטפל בעבודת ישוב הארץ תחת דגלה עצמה, ולא בהשתתפות עם הסתדרויות אחרות.

לועד המרכזי של ההסתדרות נבחרו עשרים וחמשה חברים, ביניהם רבנים ועסקנים אורתודוכסים מפורסמים, כהד"ר אייזינשטאדט מפטרוגראד, הרב אהרנסון מקיוב, מר נוץ והרב מזאה וז. פרסיץ ממוסקבה, הרב חיים עוזר גרודזנסקי מווילנה (עתה בחארקוב) והרב איצלה רבינוביץ מפוניוויז, י. הפנר מקיוב ועוד.

* * *

פרעות הרוסים ביהודי טארנופול וקאלושץ.

True translation filed with the postmaster at New York City on Oct. 26. 1917. as required by the act of Congress approved Oct. 6th, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

סופרו המיוחד של העתון המוסקבאי „אוטרא ראסיאי" מתאר את הפרעות, שעשו אנשי הצבא הרוסיים ביהודי קאלושץ וטארנופול של גאליציה, בדברים האלה:

„חזרו ושנו החיילים את הפרק הידוע ליהודי גאליציה עוד מאותם הימים, שאז עמדו בראש הצבאות ניקולאייביץ ויאנושקיביץ. והפעם — מה גדולה החרפה! — נעשתה השערוריה על־ידי הצבא הריבולוציוני, שעל דגלו חרותות המלים: „אהבה, אחוה ושויון".

„בקאלושץ אירע דבר, שאני יכול לכתוב עליו רק בחרדת־נפש ושאני מחויב לכתוב עליו בתור עתונאי. בקאלושץ נמצא יין־שרף. בקאלושץ נשארו תושבים, רובם יהודים, שהאויסטריים הנסוגים אחור לא לקחו אותם אתם יחד. הם לא לקחו אותם, ראשית כל, מפני שהאויסטריים הם בעלי־מעשה ולא רצו לפרנס חנם אנשים מיותרים, ושנית — הפריץ שלנו היה כל־כך פתאומי, עד שגם האויסטריים וגם תושבי קאלושץ באו במבוכה. נעשה דבר פרא ונורא: נערך פוגרום, נעשו מעשי אלמות ורציחות.

„זה היה ביום השני לכבוש קאלושץ. האויב ירה על העיר מכלי־תותח. ברחובות התגוללו הרוגים, שנהרגו בעת הקרב בתוך העיר. יחד עם זה התגוללו חיילים שכורים. נפוצה על־ידי פלוני אלמוני שמועה, שהתושבים מורים יריות בחיילים שלנו. ובאמת ירו מעל־גבי הגגות חיילים גרמאניים. וזה היה מספיק כדי להתחיל את הרציחות. קאלושץ חרבה וחדלה להתקיים אחרי שהיו בה באי־כח המחנה הריבולוציוני. זו היתה תמונה של פוגרום מימי פונאצוב. אפשר לשער מה שכתבו עתוני גרמניה על־דבר קאלושץ! אוי ואבוי! הם היו צודקים בהתמרמרותם..."

* * *

הדשות ספרותיות.

– הקרן הספרותית על שם ביאליק כבר נגשה לעבודה. הרבה ספרים לילדים ולנערים הולכים ונתרגמים על־ידי טובי הסופרים. העורכים הם: י. ה. טביוב וד. שמעונוביץ.

* * *

מחיי האגודות.

הסתדרות „אחיעבר", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, 27 אוקטובר, שעה 8, באולם „הכנסת אורחים", 229 איסט ברודווי. על הפרק: תכנית־העבודה לזמן הבא, הוצאת החברים הנחשלים מן האגודה ובחירת פקידים לחצי שנה. החברים מחויבים לבוא. יודעי עברית רצויים.

— אגודת „דוברי עברית מזרחי" תתאסף ביום הראשון, באולם „עדת בני ישראל", 214 איסט ברודווי. החברים מחויבים לבוא.

— אגודת „הגאולה", ברונקס, תתאסף במוצאי־שבת, י"א חשון, בשעה 8.30 בדיוק, בבית־הספר הלאומי, 1695 וואשינגטון אווניו. על הפרק ענינים חשובים. החברים מחויבים לבוא. אורחים רצויים.

ד"ר יוסף קלוזנר, עורך „השלח" באודיסה, פונה על־ידי „התורן" אל הסופרים העברים באמריקה ישראל אפרת, ראובן בריינין, אב. גולדברג, שמעון גינצבורג, ד"ר ק. לוויאס, ד"ר ש. מ. מלמד, ד"ר ב. מוסינזון, ד"ר דוד ניימארק, ד"ר נחום סלושץ, ד"ר ישראל פרידלנדר, מ. שיינקין, ד"ר ישראל שפירא וכל אלה, שהשתתפו עד עכשיו בעבודתם הספרותית ב„השלח" ושאין כתבותיהם ידועות לו עתה, ומבקשם, כי ישלחו לו דברי־ספרות, איש במקצועו, בשביל „השלח", שנתחדשה הוצאתו בחדשים האחרונים וחוברותיו יופיעו מעתה כסדרן.

כתבים עברים אפשר לשלוח עתה באין מעצור על־פי כתובת „השלח" (אודיסה, ארגז הפוסטה 319), או על־פי כתבתו הפרטית של עורכו:

Д=ру I. Клаузнеру, Одесса, Ремесленная 9. Odessa (Russia).

נדפס בבית־הדפוס העברי־הלאומי, 431 רחוב גרנד, ניו־יורק.

יהודיות שונות מאורגנות, הנושאות את דגלן ביד רמה, מפלגה מפלגה ודגלה, מפלגה מפלגה עם הכתדרותה וכלי־מבטאיה השונים.

רוח של הכתגלות זו נגעה גם במחנה היהודים החרדים ברוסיה ועוררה אותם לקראת חזון החיים החדשים בהתאמה לחייהם הרוחניים הם. ותסיסה להסתדר ולהסתגל להמצב החדש תקפה את בעלי־ההכרה שבהם, שהביאה לידי יסוד ההסתדרות האורתודוכסית „מסורת וחירות", שכבר הזכרנו אותה בגליונות הקודמים של „התורן". אולם הידיעות המקוטעות, הקצרות והסתמיות, שנתפרסמו בשעתן על־דבר יסוד ההסתדרות הזאת, לא ברור כל־צרכן את טיבה ותכונתה. הסתדרות כזו, המכוונת את פעולותיה אל רבבות ומאות אלפי היהודים החרדים, עצם יסודה בזמן הזה חזיון חדש ורב הערך הוא בחיי היהדות האורתודוכסית, וכדאי הוא שיבורר וילובן מכל צדדיו.

בעתונים, שהגיעו לנו השבוע מרוסיה, אנו מוצאים ידיעות מפורטות מלאות ענין על ההכתדרות הזאת וועידתה הראשונה, שנקראה לפני זמן־מה במוסקבה.

האגודה הראשונה של הסתדרות אורתודוכסית זו נוסדה במוסקבה תיכף לאחר המהפכה. בראשה עומדים: הרב י. מזאה, הד"ר גורוק, מי שהיה רב במיטוי, ואחרים מעשירי היהודים במוסקבה, כגון ז. פרסיץ, ר. גוץ ועוד. במשך זמן קצר נוסדו ברוסיה עוד כחמשים אגודות בשם „מסורת וחירות". מלבד אלה, נספחו אל ההסתדרות שרידי האגודות של האורתודוכסים ברוסיה, שהתקיימו עוד לפני המהפכה. להסתדרות „מסורת וחירות" מתקבל כל יהודי, המודה בנצחיותו ובאחדותו של עם ישראל, בקדושת התורה והמסורה ובעיקרי החירות.

בועידה הראשונה השתתפו שמונים צירים ויותר, באי־כחן של אגודות שונות. רובם של הצירים הם רבנים, ומעוטם — בעלי־בתים. תשומת־לב מיוחדה מצד הנאספים הפנה אליו הרב מפוניביז — ר' איצלה.

הרב גורוק פתח את הועידה והציע לברך את הממשלה הזמנית. מדבר הוא גם על קרבנות הריבולוציה ומציע לכבד את זכרם בקימה. אחרי כן הוא עובר אל תולדות ההסתדרות החדשה, שבאה לסדר ולארגן את היהודים האורתודוכסים, אשר לפי דעתו הם רוב מנינו ורוב בנינו של רעם. בסוף נאומו הוא מציע לקבל את תכנית ההסתדרות, כמו שהוצעה על־ידי הועד הפועל.

התכנית היא הזאת: כוללת היא ומקיפה לא רק את כל עניני היהודים, אלא גם את עניני רוסיה כולה. נמצאים בה סעיפים, המדברים על שאלת הקרקע, שצריכה להפתר ברוח המפלגות הפרו־גריסיביות, על שאלת הפועלים בכלל ועל שמונה שעות עבודה, על חופש הדת, הדפוס והדבור, חופש האגודות והשביתות, המשטר הריפובליקאי, אבטונומיה ועוד. בחלק הנוגע לעניני היהודים מדובר על הדרישות הדתיות והלאומיות, על האבטונומיה הלאומית, על החנוך הדתי הלאומי ועל עבודת הישוב בארץ־ישראל.

הנאום הזה עורר וכוחים סוערים. הרוב הגדול של הצירים הביע את דעתו לטובת הכנסת עניני הפוליטיקה הכללית אל התכנית. אחרים מן המצדדים בהצעה זו הוכיחו, כי כל התורה כולה, זו שבכתב וזו שבעל־פה, ספוגה היא רוח הדימוקראטיה, החופש והיושר הסוציאלי, ומטעם זה מוטל חוב קדוש על נושאי המסורת ודגל התורה לעמוד על המשמר, להטיף ולעבוד לשם הגשמת העיקרים האלה. צריכים אנו לעמוד לימין החלש והפועל, מפני שכתוב בתורה: „לא תעשוק שכר שכיר": צריכים אנו לעזור להאכרים להוציא את האדמה מידי בעלי־האחוזות, מפני שיש בזה מעין השבת גזילה. ועוד אחרים מן המצדדים הוסיפו ודברו על התועלת הגדולה, הנשקפת ליהדות מפרו־גראמה זו. כשהפועלים לא יעבדו יותר משמונה שעות ביום, יוכלו להקדיש את זמנם הפנוי ללמוד התורה, לתפלה בצבור וכיוצא בזה.

מלבד זה, טענו מצדדי הפוליטיקה הכללית, אם באים אנחנו לדרוש מאת הפרוליטאריון לעזור לנו בהגשמת תקותינו ושאיפותינו הלאומיות ברוסיה, צריכים אנו קודם־כל להראות לאכרים ולפועלים הרוסים, כי גם אנו מצדנו נכונים לעזור להם. רק שנים שלשה רבנים חוו את דעתם כנגד. עיקר טענותיהם הוא: „המסורת והחירות" צריכה להקיף את כל היהודים החרדים, ואם תכנית כזאת תתקבל, אז לא יהיה שום מקום בההסתדרות לעשירים.

ביחוד עוררו וכוחים חריפים אותם סעיפי־התכנית, המדברים על חופש הדת והשביתות. אם נקבל את הסעיף של חופש הדת — טענו אחדים מן המתנגדים — ישתמשו בו לטובתם האפיקורסים והעבריינים שבנו. אבל מצדדי הסעיף הזה השיבו לעומתם: מה יאמרו הגויים? כלום אפשר ליהודים, שסבלו כל־כך הרבה מחוסר סבלנות דתית, להתנגד לחופש הדת? על איזה יסוד אפשר יהיה לנו אז לדרוש מאחרים בהתיחסותם אלינו חופש זה? — נמצא בין הצירים רב פקח אחד, שמצא הכשר להסעיף הזה, מפני שאנו יכולים לדרשו בכמה פנים... באורו החדש של הרב גרם, שהסעיף על־דבר חופש הדת יתקבל גם לשביעת־רצונם של אלה, שהתנגדו לו מתחילה. אולם לא כך עלה להסעיף המדבר על חופש השביתות. אחדים מן הרבנים הוכיחו, שעל־פי ה„שלחן ערוך" השביתות אסורות, ולכן צריך להוציא סעיף זה מן התכנית. אחרים הציעו לקבלו ולהוסיף בסופו את המלים: „על־פי דין־תורה". לבסוף נתקבלה החלטה למסור את ההצעה לקומיסיה מיוחדת, שתעיין בה.

מקום חשוב בועידה זו תפסה שאלת החנוך. המרצה בשאלה זו היה הרב י. ל. גרויבארט. מראה הוא על הצורך ליסד חדרים וישיבות, בתי־ספר נמוכים, גימנאסיות ובתי־מדרש לרבנים. המורים בכל מוסדות החנוך האלה צריכים להיות חרדים ויראי־שמים. צריכים להשתדל גם כן להנהיג בבתי־הספר של הממשלה למורי הדת, התורה והלשון להתלמידים היהודים. בשבת צריכים גם תלמידי בתי־הספר ראויה להיות פטורים יביתם. גם המורים העברים בבתי־הספר הכלליים צריכים להיות מאמינים ויראי־שמים. צריך ליסד בתי־ספר מיוחדים לנערות. צריכות הן בנותינו לדעת את הלשון העברית והתורה ולהתחנך ברוח התורה ויראת־שמים. לשוננו הלאומית היא בודאי הלשון העברית, אבל מסופק הוא, אם אפשר לעשותה ללשון ההוראה. אולם בכלל לא הצורה היא עיקר, אלא התוכן. הלשון היא רק קליפה לתוך, ובאמת רואים אנו, שבכל הזמנים לא עשו את הלשון עיקר. הרמב"ם ורבי יהודה הלוי כתבו את ספריהם בערבית. פילון האלכסנדרוני לא ידע את הלשון העברית, ובכל זאת היה לאומי נלהב.

גם הרצאה זו גררה אחריה וכוחים נלהבים וארוכים. רוב המתוכחים נגעו גם במצב התורה, שהגהו כעת בשפל המדרגה. התורה מונחת בקרן־זוית, ואין שם אליה לב. הולך וגדל דור של „עמי־הארץ". הישיבות שוממות. וכל זה בא, מפני שהתורה אינה מחיה את בעליה. בתי־הספר החדשים והחדרים המתוקנים מרבים כפירה ואפיקורסות. תלמידיהם יודעים אמנם את הלשון העברית, אבל התורה זרה להם, ומוריהם מזלזלים במצוות. מתאוננים המתוכחים גם על חברות העזרה לפליטים, שלקחו להן את כל הכסף ועושות בו כטוב בעיניהן בנוגע לשאלת החנוך, ולמשאלותיהם של החרדים אינן שמות לב כלל. את למודי התורה והלשון העברית בטלו לגמרם בבתי־הספר ובגני־הילדים, ובמקומם הנהיגו איזו ספורי־מעשיות בזארגון.

צירים רבים, ובתוכם הרבנים בורישטיין, קרינר, מאקובסקי ועוד, מוחים נגד דברי המרצה בשאלת הלשונות. מוכיחים הם, שדוקא השפה העברית צריכה להיות לשון ההוראה, וביחוד בזמן הזה, כשהמפלגות השמאליות גזרו כליה עליה. ה„בונד" יוכל עתה להסתייע בדברי הרב המרצה. לעומתם טענו צירים אחרים, שאלה המעמידים

בווארשה, כבר הוציאו ארבעה מחזורים של מסיימות, והמחזור האחרון הוא החמשי, או הראשון של הקורסים המחודשים באודיסה. הקורסים באודיסה קבלו צביון יותר משוכלל. תכנית הלמודים נתרחבה ונשתלמה. העבודה ב„גן־הילדים" שעל יד הקורסים נתעמקה ונסתעפה. הגננות, שסיימו למורן בשנה זו, יצאו מזוינות בידיעות ממשיות, הנחוצות ביחוד לגננות, ובנסיון מעשי, שרכשו להן בעבודתן השמושית ב„גן־הילדים" שעל־יד הקורסים.

בחגיגה השתתפו, מלבד התלמידות והמורים של הקורסים, גם אורחים מפורסמים, כמו הד"ר יוסף מוהליבר, מנהל האינסטיטוט למורים באודיסה, הסופר י. ח. רבניצקי ועוד.

מר הלפרין, מנהל הקורסים, פותח את החגיגה. מראה הוא בנאומו על הדרך הארוכה והקשה, שעבר בה רעיון הגננות העבריות, עד אשר הצליח לחדור לתוך השדרות הרחבות של האומה ונעשה לתנועת עם. לפני שמונה שנים היה הרעיון על־דבר „גן־הילדים" רעיון של יחידים, ועבודתנו — נחלת יחידים. עכשיו נשתנה המצב. הרעיון נעשה לקנין עם. גני ילדים עברים הולכים ונפתחים בכל הערים והעיירות. מכל פנות התחום מתקבלות דרישות לגננות. הוכשר הקרקע, נבראה אתמוספירה עברית. יש יסוד לעבודתנו. יש בה צורך צבורי. מוסדנו יצא מכלל חזיון פרטי ונעשה לצורך הצבור. עבודתנו באה מתוך הכרח היסטורי, ולפיכך גדול הכח החיוני שבה. נהיצותה גדולה לשעה וערכה קיים לדורות.

בשנה הראשונה להוסדם באו אל הקורסים שלש עשרה תלמידות, רובן ככולן בנות רבנים, חזנים, שוחטים, מלמדים וכיוצא בהן מסוג האינטליגנציה הדתית שלנו, שלמדו עברית מילדותן. עכשיו מגיע מספר התלמידות למאה, והן בנות מעמדים חברתיים שונים. רבות מהן התחילו ללמוד עברית בימי בגרותן על־מנת להכנס אל הקורסים. רעיון „גן־הילדים" התפתח לא רק לרוחב, אלא גם לעומק. יצירת החומר הספרותי של הגן אינה גם היא עבודת יחידים, אלא פרי עבודה משותפת קוליקטיבית. בטוח הוא הנואם, כי רעיון „גן־הילדים" הכה מצד אחד שרשים עמוקים בחיי העם, ומן הצד השני רכש לו מחנה גדול של עובדות מסורות ונאמנות, — רעיון כזה לא יאבד ולא יבטל מן העולם.

אחרי נאום הפתיחה התחילו נאומי־הברכה של המורים והאורחים.

המשורר ח. נ. ביאליק (מורה לספרות התלמודית): רגילים אנו לדבר בשבח האנשים, המקדישים את עצמם לעבודת הכלל, המוותרים על אשרם הפרטי לטובת האושר הכללי. ואני אומר: די לנו לבנות את בנין האומה על־יסוד יסורים משותפים בלבד. רוצים אנו להתקשר אל העם לא מתוך צער, אלא מתוך אושר, מתוך שמחה ותענוגים משותפים. רוצים אנו לא רק להתענות עם האומה, אלא גם ליהנות עמה. אשרי מי שסומך את סוכתו הקטנה אל היכל האומה. כל אחת מכן, כשנכנסה אל הקורסים, הביאה אתה בסתר נפשה חלום קטן, שאיפה כמוסה לאושר פרטי. יהי רצון, שיקוים חלומכן ומצאתן את אשרכן בתפקיד זה של גננות, שנטלתן על עצמכן. ברוכות אתן בצאתכן, גננות, והיתה עבודתכן תמיד מתוך שמחה וספוק־נפש גמור. אין העבודה מביאה תענוג אלא אם כן היא נעשית מתוך שמחה, ואין השמחה האמתית מצויה אלא כשהאושר הפרטי והאושר הכללי באים כאחד.

אני רואה לפני שורה של עלמות עבריות — השורה הראשונה ב„מסכת נשים" שלנו. אני רואה בכן את המחנכות החדשות ואת האמות החדשות, העתידות להכניס אל האוהל העברי את הטעם הטוב, את היופי והסדר, והבאות לשפר את חיינו ולהמתיק את מרירותם. הריני רואה כבר בדמיוני את הצפרים הקטנות, המגודלות בקן העברי, שתבנינה לעם ישראל: הריני שומע את צפצוף האפרוחים הרכים, בין שיהיו שלכן ובין שיהיו חניכיכן. אני שומע את צחוקם העליז ואת פטפוטם החי והטבעי. אשריכן, שבחלקכן עלה לבנות את הבית העברי האמתי.

תפקיד האשה העבריה בתקופת־המקרא העתיקה היה לפגוש את הגבורים השבים ממערכות המלחמה בתופים ובמחולות. הרינו שבים עכשיו ממלחמה ארוכה וקשה. אלפים שנה נלחמנו על דגלנו: על קניננו הלאומיים, על שפתנו הלאומית; עכשיו אנו שבים משדה־המלחמה וזר הנצחון על ראשנו. אשריכן, גננות, שזכיתן לכך לצאת לקראת גבורי ישראל בשירים עבריים. צאתכן לשלום, גננות עבריות!

המשורר יעקב פיכמאן (מורה הספרות): תורת העבודה ב„גן־הילדים" אי־אפשר ללמד: כל אחת ואחת צריכה לעבוד לפי טעמה ורוחה היא. תעודתה של הגננת: לשכלל את נפש הילד, לעורר בו את כחות היצירה, לשפר את טעמו ולפתח את חוש היופי שבו. אני מברך אתכן, שתהא הברכה שרויה במעשי ידיכן, שתגדלנה לנו דור, אשר לבו יהיה ער לכל יפה ולכל נשגב.

דברו עוד המורים אפשטיין ודוברוב, הד"ר מוהליבר (שברך את הגננות בשם האינסטיטוט למורים), הד"ר הורוויץ ועוד.

על הברכות השיבו אחדות מהתלמידות.

מר הלפרין נושא את נאום הפרידה: הרשוני־נא, חברות גננות, — אומר הוא בתוך שאר דבריו — לצרף גם את ברכתי לברכת המורים והאורחים. ימי הנעורים, כידוע, מסוגלים ביותר לשאיפות אידיאליות, לעבודה מתוך התלהבות ומסירות־נפש. באים ימי העמידה. הזוהר האידיאלי מסתלק ועולה, אש־האמונה הולכת וכבה... החיים וההרגל עושים את שלהם. העבודה נעשית חולין — לשם פרנסה. הלואי, שלא תשלוט בכן הזקנה, ובשנים לאחר כמה שנים — הלואי, שאמצאכן צעירות ברוח, אש־הנוער בעיניכן וטוהר־האמונה בלבכן.

אנו, המורים, כשאין עבודתנו מצליחה ביותר, הרי אנו מלאים צער ועובדים מתוך יסורים. הרגעים של שביעת־רצון בעבודתנו מועטים הם. יהי רצון, שירבו רגעי השמחה בעבודתכן וימעטו ימי הצער. ישמרכן האלהים מבטחה עצמית גמורה, משביעת־רצון יתירה, המביאות לידי קפאון ועמידה: ישמרכן גם כן מספקות קשים, המביאים לידי יאוש ורפיון־ידים, והיתה מנת חלקכן שאיפה והתקדמות תמידית. אתן באות לעיירות ולערים, ששם מחכים לכן בכליון־עינים. בודאי שתתפוסנה מקום חשוב בחיים הצבוריים העבריים. הלואי, שתקנינה את פרסומכן לא על־ידי עסקנות צבורית וציונית סתם, אלא על־ידי עבודתכן ב„גן־הילדים". זכורנה את משנתו של רבי יהודה הנשיא: „כל הלומד תורה מבפנים תורתו מכרזת עליו מבחוץ".

לנו, למלמדי תינוקות, יש קנה־מדה מיוחד למוד בו טיבו של אדם, וזהו — יחוסו של התינוק אליו. אנשים גדולים עלולים לפעמים לטעות בהערכתם. התינוקות לא יטעו לעולם. והיה אם טהור וישר הוא האדם ונפשו לא עופלה בו — ונמשכו אחריו התינוקות. ואם לא — והתרחקו מעליו. יהי רצון, שיאהבו אתכן התינוקות וימשכו אחריכן לעולם, והיה זה לאות, כי נשארתן בתומת נעוריכן וזוהמת החיים לא דבקה בכן. לכנה לשלום, ואלהיהם של תינוקות של בית רבן יהיה אתכן וישלח ברכה בעבודתכן!

שונות

הסתדרותם של היהודים האורתודוכסים ברוסיה.

השנויים הגדולים והכבירים, שחלו במצבם של היהודים ברוסיה בתוקף המהפכה הגדולה, הכריחו את המפלגות היהודיות השונות הקיימות לאחוז באמצעי־הסתגלות מתאימים לקיומן ולהתפתחותן בתנאי־החיים החדשים. וההסתגלות הזאת עולה להן יפה. התנאים המדיניים הרצויים ברוסיה, שבאו בעקב הריבולוציה, הכשירו את הקרקע להסתגלותן הכשרה גמורה. כיום אנו רואים ברוסיה מפלגות

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

True translation filed with the postmaster at New York City on Oct. 26, 1917, as required by the act of Congress approved Oct. 6th, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

— במועצת יהודי רומיניה, שנקראה בניו־יורק ביום הראשון, 21 אוקטובר, מסרו חברי המלאכות היהודית מרומיניה, מר פינקל וסטרולוויץ, דין־וחשבון על מצבם ההוה של היהודים בארץ ההיא. לפי דברי הצירים האלה, שהיו עדי ראיה ושמיעה להרבה עובדות מחרידות בחיי היהודים ברומיניה בימים האחרונים, יודעת הממשלה הרומינית היטב, כי בתוקף הלחץ החיצוני תוכרח סוף־סוף להשוות את זכיותיהם של יהודי ארצה, ומטעם זה היא מתאמצת בכל כחה להשמיד את היהודים עד כמה שידה מגעת, כדי שמספר היהודים, אשר בגורלם יעלה ליהנות משווי־זכיות זה, יגיע למיגימום היותר אפשרי.

בהתאם לדרישות המלאכות נתקבלו במועצה זו, שבה השתתפו מאתים צירים, באי־כחן של אגודות שונות, ההחלטות האלה: א) לבחור בועד של שלשים, שתעודתו היא לקבוץ כספים לטובת היהודים נגועי־המלחמה ברומיניה. הכספים האלה, לפני החלקם, יעברו תחילה על־ידי „הועד המאוחד" הכללי, שישלחם לתעודתם. ב) להשתדל לפני „הועד המאוחד", שישלח מלאכות מיוחדה של יהודי אמריקה לרומיניה, כדי לחקור שם את המצב. ג) לדרוש מאת „הועד היהודי האמריקאי" ו„ועד הקונגרס", שישתדלו מלפני ממשלת ארצות־הברית להשפיע על ממשלת רומיניה, כי תקל את מצבם של יהודי ארצה.

— הציר האמריקאי בקופנהאגן שלח באמצעות מזכיר הממשלה בוואשינגטון, מר לנסינג, את הטלגרמה הזאת אל הועד הזמני לעניני הציוניות: „הגיעה לקופנהאגן מלאכות מעיר ווארשה להשיג צרכי־אוכל בשביל התושבים היהודים והנוצרים בפולאניה וליטה. המלאכות, שחבריה הם ד"ר יהיאל צלינוב, פרופיסור דוד סימונסן ויהושע פארבשטיין, מודיעה. כי מצב התושבים בנפות האלה הוא קשה מנשוא. מקרי מחלות ומות מתרבים שם מיום ליום. הזיון רגיל הוא לראות זקנים, נשים וטף מתים ברחובות קריה. גם משפחותיהם של החיילים, העובדים בצבאות מלכות־ההסכם, סובלות מחסור נורא. הצלתם היחידה של תושבי הנפות ההן היא עזרה במדה מרובה — באותה מדה, שדורשה לבלגים. סומכים הם על רגשותיהם העדינים של העם האמריקאי ונשיאו, כי יענו לקול קריאתם לעזרה וימציאו להם סעד ועזר, כמו שהמציאו בשעתם לתושבי בלגיה. המלאכות מקוה להשיג מאת ממשלות־ההסכם את הערובות הדרושות, שעל־ידיהן אפשר יהיה להעם האמריקאי להחיש את עזרתו. המלאכות מקוה גם כן להשיג את צרכי־האוכל הדרושים לכלכלת התושבים, שיצילום מכליון. מאת הועד הזמני לעניני הציוניות אנו דורשים לברר להנשיא ווילסון, שבידו נתון כעת גורלם של תושבי פולאניה וליטה, את מצבם האמתי של התושבים ולהשיג את הסכמתו לעבודת העזרה הגדולה הזאת".

הועד הזמני לעניני הציוניות אחז כבר בהאמצעים הדרושים להביא לפני הנשיא ווילסון את פרטי המצב.

— בין חמשה־עשר הסעיפים של תנאי השלום, שנתקבלו במועצת הפועלים והחיילים ברוסיה ונמסרו בתור הוראות לבא־כחם מ. סקובילוב, שיציעם לפני מועצת באי־כחן של ממשלות־ההסכם, העתידה להקרא בקרוב בפאריז, יש סעיף אחד ביחס לרומיניה, האומר, כי אחד התנאים העיקריים לשיבת רומיניה צריך להיות שווי־זכיותיהם של יהודי הארץ ההיא.

— באספה הראשונה של ועד ה„ראדה" האוקראינית המרכזית, שנערכה בהשתתפותם של באי־כח ההסתדרויות הריבולוציוניות של שאר העמים, ברכו את הנאספים באי־כח „פועלי־ציון" והציונים. בא־כחם של „פועלי־ציון", מר גולדילמאן, התנצל על שאינו יודע לדבר בלשון העם האוקראיני, שבקרבו הוא יושב; ביהודית אינו יכול לדבר, משום שלא יבינו את דבריו; ולפיכך הריהו מדבר בלשון הממלכה. הנואם הדגיש, כי המפלגה „פועלי־ציון" רואה את פתרונה של השאלה הלאומית ביצירת אבטונומיה טיריטוריאלית, ומשום זה נכונה היא לתמוך בשאיפותיהם של האוקראינים. בא־כח הציוניים, מר מ. רוזינשטיין, ברך את האספה ב ע ב ר י ת ותרגם אחר־כך את דבריו לרוסית. הנואם מסר מודעה, שהיהודים מתיחסים בחבה אל תחיתם הלאומית של האוקראינים, ובטוח הוא, שהאומה המשתחררת ודאי שתתיחס בחבה אל העם היהודי, העם המלומד ביסורים.

גם באספה הרשמית של סניף ה„ראדה" האוקראינית בעיר אומאן (פלך קיוב), שנערכה בבית־הדין הגלילי, קרא בא־כח הציוניים, מר פינקלשטיין, דקלראציה עברית. נוסח הדקלראציה במקורו העברי הוא: „ההסתדרות הציונית באומאן, הנאמנה לפרוגראמה הבאזילאית, בעמדה בפרוגראמת המאכסימום שלה על נקודת־הראות של הפרינציפ הלאומי־טיריטוריאלי, מברכת את הלאום האוקראיני, שהוא הולך ברעה אחת, בהדרגה להשתחרר — בעזרתם של כחות העם המאוחדים — מן הלחץ המדיני והלאומי. הריבולוציה הרוסית העמידה לפני כל העמים היושבים ברוסיה את הפרובלימה הלאומית בכל מלואה. אנו מאמינים, שהאספה המכוננת תכיר ותאשר את כל הדרישות הצודקות של כל הלאומים הקטנים והגדולים תושבי רוסיה, ובהכרה פנימית וברוח שוקט ובטוח מחכים אנו לרצונה האבטוריטיטי של האספה המכוננת. בנוגע לכל השאלות היותר חשובות, העומדות עכשיו על הפרק. חיי שלום נורמאליים של העמים הגרים יחד הוא הערבון הראשי למלואם, בזמן היותר קרוב, של כל תביעותיהם הלאומיות הצודקות, ומפני זה אנו בטוחים, כי גם עד האספה המכוננת יתיחס העם האוקראיני בשימת־לב הדרושה לאותה העובדה, כי על הטיריטוריה האוקראינית בכלל יש מספר הגון של יהודים, וברוב הערים והעיירות הם הרוב המוחלט של התושבים. ועכשיו, בבואכם לפתור את שאלותיכם הלאומיות, תהיה־נא דרככם צלחה וראו חיל במעשיכם".

מלונדון נתקבלה ידיעה טלגראפית, כי הריבולוציונר והעסקן הלאומי המפורסם, פינחס רוטנברג, נמנה מטעם הממשלה הרוסית לסגן ראש־המיליציה בעיר פטרוגראד.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

י ו ם ע ז ר ה ל א ר ץ ־ י ש ר א ל.

מטעם הועד הכללי של האגודות הציוניות בניו־יורק נקבע יום הראשון הבא (28 אוקטובר) ליום קבוץ תרומות בכל רחבי העיר ניו־יורק וסביבותיה לטובת היהודים נגועי־המלחמה בארץ־ישראל. בעבודת העזרה ישתתפו אלף צעירים וצעירות מתנדבים. בשבת זו ינאמו הרבנים והמטיפים בבתי־הכנסיות השונים של האורתודוכסים ושל הריפורמים על נחיצות עבודת העזרה הזאת בשעה זו.

* * *

מ ד ו ר ש ל ג נ נ ו ת ע ב ר י ו ת.

לפני ימים אחדים חגג מוסד הקורסים הפרבליים לגננות עבריות באודיסה חג מחזור חדש של תלמידות מסיימות. הקורסים האלה, שנוסדו לפני שמונה שנים בווארשה ונפסקו לרגלי המלחמה לזמן קצר, נפתחו שוב לפני שתי שנים באודיסה, הודות לסיועם החמרי והרוחני של ביאליק ואוסישקין. הקורסים האלה, במשך ימי קיומם

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

הוצאת כל כתבי שלום־עליכם.

הטובה מכל מצבות־הזכרון ת־ר־י לי יאת.
אשר יקרא העם בספרי...
(מצואת שלום־עליכם).

מערכת נכבדה: —

בבקשה להדפיס בעתונך הנכבד את ההודעה הבאה להלן:

בבואנו בשנה שעברה לפני הקהל היהודי באמריקה בנסיון הראשון להוציא את ארבעת הספרים הראשונים של כתבי שלום־עליכם, עדיין לא היינו בטוחים במפעלנו כל־כך, כדי שנוכל להכריז על הנסיון הזה כעל התחלת מהדורה גדולה, שלמה ומתוקנת של כל כתבי סופרנו הגדול. רוצים היינו אז להקים לפי־שעה על קברו הרענן של יקיר־עמנו לוא מצבה דלה, — מצבת מקצת ספריו, אשר הוא עצמו הביע עליה את משאלתו בדברי צואתו הנשגבה — מפני שלא היו לנו עדיין האמונה והבטחון, כי תעלה בידינו בארץ הזאת היכולת לפאר את המצבה ולהקימה ביד רחבה, כאשר זכה לזה שלום־עליכם בעבודתו הגדולה לעמו. ואולם ההצלחה הרבה והפרסום הרב, אשר רכשו להם ארבעת הספרים הראשונים בקרב השדרות הרחבות של הקהל היהודי באמריקה, החבה הגדולה והבינה היתירה, אשר הראה הקורא היהודי בכל תפוצות ישראל בארץ זאת למפעלנו, ולבסוף — התרעומת הצודקת של כמה וכמה מקוראי שלום־עליכם הותיקים ומעריציו הנאמנים על הגבולים הצרים, שהצבנו למפעל עממי זה, — כל אלה הדברים יחד נותנים לנו עתה את היכולת ואת הבטחה להרחיב את גבולי תעודתנו ולקרב את מפעלנו אל המטרה הרצויה: לתת לפני הקהל באמריקה מהדורה גדולה, שלמה ומתוקנת, הכוללת את כל כתבי שלום־עליכם במקורם.

ארבעת הכרכים הראשונים יצאו לאור בסוף הקיץ שעבר ובו בזמן נשלחו לכל הותמיהם. כל אלה, שרכשו להם את מהדורת־הספרים הראשונה של שלום־עליכם ב„הוצאת „קופת־העם על־שם שלום־עליכם", ראו ונוכחו, כי לא השכנו כל עמל וכל מחיר, כדי להוציא את הספרים יפים ומשוכללים, עד כמה שאפשר הדבר עתה, בשעת יוקר מחיר הנייר ומכשירי־הדפוס. ואולם ראוי להעיר כאן, שביחוד הושם לב והושגחה השגחה מעולה, כי יצאו הספרים מנופים ונקיים משגיאות־הדפוס, שמקלקלות את הפנים של רוב הספרים היהודים ושהמהדורות הקודמות של ספרי שלום־עליכם נפגמו על־ידיהן כל־כך, לצערם של טובי הקוראים זכי־הטעם. כמו כן נשמרה בהוצאה זו כתקונה האורתוגראפיה היהודית הנכונה והשיטתית, ששלום־עליכם היה זהיר בה תמיד, זו האורתוגראפיה, המקובלת בשנים האחרונות על כל אלה, המדקדקים ביושר־הכתיבה של הלשון היהודית. הכרכים עצמם סודרו על־פי שיטה של שלמות פנימית ואחדות התוכן, באופן זה, שכל כרך וכרך הריהו ספר שלם בפני עצמו, חטיבה מיוחדת, טבעת אחת משלשלת יצירתו של שלום־עליכם. בשיטה זו ומתוך השגחה זו יעשה גם סדור הכרכים הבאים על־ידי אנשים, שהיו קרובים לשלום־עליכם בחייו ושבקיאים הם בטיב יצירותיו, ובזה תהיה המהדורה הזאת של כתבי שלום־עליכם יחידה במינה באמת, הטובה והמשוכללת מכל המהדורות הקודמות.

ספרי שלום־עליכם אינם זקוקים לכרוזים ולריקלאמות, כדי לעורר עליהם את דעת הקורא. עדיין לא קרה המקרה בין יהודים, שיש להם היכולת לקרוא את שלום־עליכם, כי צריך יהיה לשדלם בדברים ולעורר בקרבם את הרצון לקרוא את שלום־עליכם. ואולם תעודתנו הרבה להוציא את כל כתביו של אמן־ספרותנו גוררת אחריה הוצאות־כסף רבות, וכדי לעשות את תעודתנו קלה ביותר ונוחה להתגשמות, צריכים אנו, שיתיחס אליה הקהל היהודי הגדול בתשומת־לב מיוחדה ובקרבת־נפש יתירה. משאלתנו היא איפוא, כי לא ימצא ברחבי אמריקה אף בית אחד מישראל, שבו יודעים ומכירים את שם שלום־עליכם, אשר ספריו לא יפארוהו. כל הכרכים של כתבי שלום־עליכם, לכשיצאו לאור, יהיה בהם כדי למלא ארון־ספרים שלם — יחשב־נא איפוא הדבר לכבוד ולתפארת לכל משפחה יהודית להביא את הנוי הלאומי הזה אל ביתה! פונים אנו אל כל אלה, אשר חתמו על ארבעת הכרכים הראשונים, ואל כל הקוראים והמעריצים את שלום־עליכם ואנו מזכירים אותם, כי עד עכשיו מלאנו רק מקצת מחובתנו לזכרון הצייר הגדול של עמנו — הנחנו רק אבן־פנה למצבת־הספרים שלו. תמשך־נא איפוא העבודה גם להבא, עד הביאנו אותה לידי גמר. אל־נא תגרע ואל תחליש חבתו של הקהל היהודי אל עבודת־העם הזאת, אלא תגדל ותחזק כפלים לימים הבאים, והצואה הנפלאה, אשר כתב משוררנו באחרית ימיו, בשבתו בתוכנו בארץ הזאת, תקוים ותעשה במלואה על־ידי אחיו באמריקה.

קופת־העם על־שם שלום־עליכם.

ד"ר י. ל. מאגנס, יושב־ראש.
א. א. לובארסקי, גזבר.
יהושע גורדון, מזכיר.

נ. ב. — כל כתבי שלום־עליכם יוצאים לאור קבוצות־קבוצות, כל קבוצה מכילה ארבעה כרכים. — הספרים נדפסים בשתי מהדורות: אחת — בשביל הקהל הגדול, בתור „מהדורה עממית", והשניה — במספר מצומצם של כרכים, מודפסים על נייר משובח ומכורכים בתכריך מהודר, בתור „מהדורה לנוי". — מחיר כל קבוצה לחותמים על המהדורה העממית: $3.00; לחותמים על המהדורה לנוי: $5.00. — לאחר הופעת הספרים יגדל מחירם בדולאר אחד לכל קבוצה.

SHOLOM-ALEICHEM VOLKS-FUND,
356 Second Avenue, New York.

מישראל). ואזדא רבי יוחנן לטעמיה (רבי יוחנן הולך לשיטתו). דאמר רבי יוחנן: מנין שאין מזל לישראל? שנאמר: כה אמר ה׳ אל דרך הגויים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו, כי יחתו הגויים מהמה, — הם יחתו ולא ישראל. ואף רב סבר: אין מזל לישראל. דאמר רב יהודה אמר רב: מנין שאין מזל לישראל, שנאמר: ויוצא אותו החוצה — — — — — — — — — אמר אברהם לפני הקדוש־ברוך־הוא: רבונו של עולם! נסתכלתי באיצטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד בן. אמר ליה: צא מאיצטגנינות שלך, שאין מזל לישראל. מאי דעתיך? דקאי צדק במערב? (שכוכב צדק עומד במערב) — מהדרנא ומוקמינא ליה במזרח (אשוב ואעמיד אותו במזרח)".

הקטע הזה כמעט שאינו צריך לפירושים. בו אנו רואים באופן ברור את פגישת שתי ההשקפות הסותרות ואת התוצאה — כלומר, ההשקפה החדשה, המפשרת, שהיא מורכבת משתיהן.

אולם האסטרולוגיה לא היתה החכמה היחידה, שהתיחסו אליה היהודים באופן מיוחד. החזיון הזה נשנה גם בנוגע לחכמת המדידה, למשל. בה בשעה שהיהודיים הקדמונים קדשו את החכמות המתימטיות, שהיו נחלת כת מיוחדה של כהנים, ובה בשעה שחכמי יון למדו מתימטיקה לשמה וחשבו את החלק השמושי שבה לדבר מעט־הערך *, — התענינו אבותינו בזמן התלמוד בצד המעשי של המדע, כלומר: באותם הכללים והפרובלימות, שהיה להם יחס ישר אל הענינים הדתיים, שעסקו בהם. הם לא ראו במאמרים האלה אמתות נשגבות, כמו שראו היונים, או דברים שבקדושה, כהודיים, אלא פשוט — כללים, העלולים לסייע לבירור איזו שאלות בעניני איסור והיתר, כשר וטרפה, טומאה וטהרה. במלים אחרות: בעלי התלמוד לא חשבו את האמתות המתימטיות לענין חשוב בפני עצמו, וכפי שידוע לנו, לא נגעו בו באופן ישר אפילו פעם אחת. ובאמת אופיי הוא הדבר, שבשעה שאנו מוצאים בתלמוד דפים שלמים מוקדשים לבירור איזו שאלה בתקופות ומזלות לעניני רפואה, או אפילו לדברי אגדה, אין אנו מוצאים שם אפילו מימרה אחת, שתעסוק בענין של מדידה מצד השיבות הענין עצמו — ולא מפני שהדבר נחוץ לבירור איזה ענין אחר.

עובדה אחרת מענינת היא זו, שכמעט כל המימרות המתימטיות בתלמוד הן אנונימיות, ואין לנו אף שם של איש אחד, שיהא ידוע בתור בקי בעניני הנדסה, כמו שהיה, למשל, רב שמואל ידוע למומחה בעניני תקופות ומזלות. הדבר הזה יוכל להתבאר באחד משני האופנים האלה: או שלא היו להם אנשים בקיאים בענינים האלה, וכל האמתות המתימטיות שנזכרו בתלמוד היו ידועות בקבלה לרוב חכמי התלמוד, או שהיו מומחים כאלה בימים ההם, אבל לא היו חשובים בעיני בעלי התלמוד, שיזכירו את שמם על דבריהם.

ההבדל העיקרי הזה בין היהודים והעמים האחרים, ביחוד היונים, במה שנוגע להתיחסותם אל המדע בכללו, גרם, שגם ההתפתחות של המדע אצל היהודים תלך לה בדרך מיוחדה, שלא היתה פוריה כל־כך, כמו זו של חכמי יון. למשל, החקירה של היונים בסגולות הצורות הגיאו־מטריות השונות לא מצאה לה שום מקום אצל בעלי התלמוד. הצד העיוני שבהנדסה לא ענין אותם כלל. הם ידעו כ ל ל י ם בגיאומטריה, שעל־פיהם מצאו מדת איזה דבר, כשהיה נחוץ להם, אבל לא התענינו לדעת את אפני הוכחת הכללים ההם, או את האמתות המתימטיות החדשות, שאפשר להוציא מהם. ה ג י א ו מ ט ר י ה ש ל ה ם ה י ת ה ב ע י ק ר ה א ר י ת מ ט י ת, והענין היותר חשוב להם היה מספרים ולא צורות.

הרבה מהחומר המתימטי, הנמצא בתלמוד, עובד באופן מדעי על־ידי החכם ב. צוקרמאן * בספרו Das Mathematische im Talmud, שנדפס בברסלוי בשנת 1878 (שבעים עמודים). לעת־עתה זהו המקור היחידי במקצוע זה, וכל המתענין יוכל למצוא שם הרבה פרטים מלאי־ענין. אף כי על־פי רוב התענין צוקרמאן בספרו זה רק בחכמת המדידה, ולא נתן מקום כלל לדברים השייפים לאסטרונומיה, למשל, או להשבונות הזמנים והמועדים. במאמר זה אכתפק בדוגמאות אחדות, שתתנה להקורא מושג כללי על־דבר ידיעות בעלי התלמוד במתימטיקה ועל־דבר האמצעים, שבהם השתמשו בחשבונותיהם.

(סוף הפרק בגליון הבא).

* למשל, את חכמת החשבון חלקו היונים לשנים. החלק האחד, שהיה נחלת החכמים והמשכילים, הכיל את הסגולות הנאצלות של המספרים וההקירות השונות, הנוגעות להם, כלומר: החכמה הידועה עכשיו בשם „תורת המספרים", והחלק השני הכיל את כל הידיעות השמושיות שבחכמת החשבון — כלומר: האריתמטיקה של עכשיו, ועל־פי רוב התעסקו בו רק עבדים ותגרים לצרכי יום־יום.

* לפי שאישיותו של החוקר הצנוע הזה כמעט שאיננה ידועה לקוראים העברים, סבורני, שלא למותר יהיה לתת בזה את קצור תולדותיו: בנדיקט צוקרמאן נולד בשנת 1818 בעיר ברסלוי ומת בעיר מולדתו בשנת 1891. הוא קבל חנוך עברי ועברי הגון. וכשנכנס לאוניברסיטה, הקדיש זמנו ללמודי המתימטיקה והאסטרונומיה. כשגמר את חוק למודיו באוניברסיטה, נקרא על־ידי זכריה פרנקל להורות בבית־מדרש הרבנים, שנוסד אז על־ידי האחרון בברסלוי, ובמשרתו זו כהן עד יום מותו. מספריו שחבר — כולם בשפה האשכנזית — היותר חשובים הם (מלבד ספרו הנזכר על־דבר המתימטיקה בתלמוד): „על־דבר תקופת השמיטה והיובל", שנדפס בברסלוי בשנת 1859, „המטבעות והמשקלים בתלמוד", ברסלוי, 1862. בעניני דת היה צוקרמאן אורתודוכסי אדוק, ושתי פעמים ביום היה הולך להתפלל אל בית־הכנסת, שהחזיק בכספו בבית, שירש מאביו. הוא היה איש עניו ונחבא אל הכלים, ובהמלא לו שבעים שנה ברח לימים אחדים מהעיר ברסלוי, מפני שנודע לו, כי ידידיו ומכבדיו מתכוננים לחוג את יום־הולדתו ברוב פאר והדר. בצואתו, שכתב לפני מותו, בקש, שלא יספידוהו ולא ישאו עליו נאומים בקהל.

הקטן הזה, שהיה מלא תנועה וחיים. אולם חבריו הפרופי־סורים והמלומדים הישישים, שעבדו בהביבליותיקה הקיס־רית, במחלקת לשונות־שם, היו כולם מתיחסים אליו בכבוד רב ובחבה מיוחדה, וכל הדבר הקשה היו מביאים אליו. כולם ידעו, כי היהודי הקטן הזה הוא אדם גדול והביבליוגראף היותר מצוין של שנות המאה התשע־עשרה.

על־פי צואתו של שטיינשניידר שרפו את גופו המת בהאמבורג, בהבית העשוי לזה. שריפת גוף ונשמה קיימת.

לְתוֹלְדוֹת הַמַּתֵּימַטִּיקָה הָעִבְרִית

מאת

יקותיאל גינצבורג.

ג.

זמן המשנה והתלמוד.

כשאנו עוברים בחקירתנו אל החומר המתימטי, הנמצא בספרות התלמודית, אנו מתחילים להרגיש, אולי בפעם הראשונה, שרגלינו עומדות על קרקע מוצק. בים התלמוד הגדול נמצאים „איים" רבים של מתימטיקה. המקומות האלה מכילים ידיעות מתימטיות בצורה פחות או יותר מתוקנה, ובמדה ידועה הם נותנים לנו מושג לא רק על־דבר חלק הגון של ידיעות בעלי התלמוד במדעים המדויקים, כי־אם גם על־דבר התיחסותם אל המדעים האלה בכלל ואל חכמת המדידה בפרט. אמנם גם פה אין אנו יכולים להחליט, על־פי החומר הנמצא בידינו, אם הידיעות המתימטיות, המפוזרות בתלמוד, הן שרידי מדע יותר רחב (מקורי או שאול מעמים אחרים), שהיה לאבותינו בימים ההם, או זה היה כל רכושם המדעי; אבל כנגד זה יש לנו הרבה שאלות אחרות, שהן לא פחות מענינות וחשובות מזו הנזכרה, ואפשר למצוא להן פתרון ברור ומדויק בספרות התלמודית.

כדי להבין את התקופה ההיא, צריך לזכור, כי מאות השנים האחרות, שעברו מזמן חורבן הבית הראשון עד הזמן שבו נכתבו החלקים היותר קדומים של התלמוד, היו התקופה היותר סוערה בחיי העם העברי, או, כמו שהתחיל להקרא אז, העם היהודי. ברצונו ושלא ברצונו — על־פי רוב שלא ברצונו — בא אז העם העברי במגע קרוב ואינ־טימי את העמים היותר קולטוריים של העולם העתיק. בראשונה את הבבלים והפרסים, ואחרי כן את היונים והרומאים. ההשפעה הישרה והבלתי־ישרה של הפגישות האלה על שני הצדדים הגיעה אז למרום גבהה. מצד אחד הועילו ההתנגשות בין העולם העברי הפנימי והעולם החיצוני הגדול והמלחמה על שמירת עצמיותם, שנלחמו אבותינו לעתים תכופות, להתגברות היסודות המקוריים בקולטורה העברית ולזכוכם; אבל מהצד השני גרמה הפגישה של עם ישראל עם שכניו גם להכנסת אלמנטים זרים אל הקולטורה העברית, אלמנטים, שהגוף הלאומי נלחם כנגדם בכל כחותיו החיוניים ושאמנם הקיא רבים מהם, אבל חלק מהם נשאר בתוך הגוף הלאומי, ואחדים נתעכלו בו כל־כך, עד שקבלו צורה יהודית אמתית.

דוגמה מעין זו הוא יחוסם של בעלי התלמוד אל האסטרולוגיה. היהדות היתה שוללת את האסטרולוגיה באופן היותר מוחלט. אצל יתר העמים היתה האסטרו־לוגיה דבר מקובל ונעלה מכל ספק, ולא רק אצל ההמון, כי־אם גם אצל החכמים והמלומדים. כחה של האסטרו־לוגיה היה גדול לא בזה בלבד, שהיתה בתה ויורשת־מקומה של עבודת־הכוכבים הקדומה, שהיתה קרובה מאד אל רוח האדם הפרימיטיבי והשקפתו על תבל ומלואה, כי־אם גם בזה, שהיתה תערובת של אמת ושקר. מלבד הזיות ואמונות־שוא, היו בה גם יסודות בריאים של מדע אמתי. כי למאורות השמים ממעל, ביחוד לשמש ולירח, יש השפעה עצומה על כל הנעשה פה על הארץ מתחת, על־ידי סכום האור והחום, שהם שולחים אלינו, — **זוהי** עובדה מדעית, ששום איש לא יטיל בה ספק. אבל הקדמונים האמינו, שיש להם למאורות השמים השפעה מכרעת גם על החיים הפרטיים של כל איש ואיש ועל עניני המדינות והמלחמות בין עם לעם. למשל: „מזלו" של אדם, כלומר — מצב הכוכבים בשעה שנולד, יש לו השפעה מכרעת על גורלו לכל ימי חייו. במלים אחרות: זאת היתה מעין האמונה היהודית ב„השגחה פרטית", המובעת במלים „אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה". אבל בה בשעה שהמאמינים בהשגחה פרטית מוסרים את גורלו של כל איש בידי כח אלהי, בעל ידיעה ובחירה, האמינו האסטרולוגים, שהכל פה על הארץ הוא משחק בידי כחות שמימיים עורים, שאין להם לא ידיעה ולא בחירה.

השקפה זו היתה משותפת לכל העמים, שאבותינו באו במגע עמהם. יותר מזה: השקפה זו היתה נקודת־הגובה של המדע בימים ההם. לכפור בה לא היה אפשר לבאי־כח היהדות, כמו שאין אנחנו יכולים עכשיו לכפור באסטרונומיה המודרנית, או בתורת הפיזיקה, אולם גם לקבלה לא היה אפשר, מבלי כפור בעיקר הגדול של היהדות, שכבר הכה שרשים עמוקים בלב העם בזמן ההוא: האמונה באל היחיד והמיוחד, המושל על הכל, אשר בידו לגמול טוב לעושי־טוב ולענוש קשה את עושי הרע. התוצאה היתה — פשרה, כלומר: השקפה ממוצעת. האסטרולוגיה אמנם אמתית היא, כוכבי־השמים אמנם יש להם השפעה על עניני בני האדם בכלל, אבל אין להם שליטה על בני ישראל, שהם נמצאים ברשותו של הקדוש־ברוך־הוא לבדו.

בתלמוד נמצאים מקומות רבים, שבהם מובעת השקפה זו. אבל דוגמה אחת, שבה ההשקפה הזאת מתגלית באופן בולט, תספיק לעניננו. במסכת שבת (דף קנ"ו, עמוד א') אנו קוראים: „רבי חנינא אומר: מזל מחכים, מזל מעשיר, ויש מזל לישראל. (הכונה: חכמתו של אדם ועשרו תלויים במזל שבו נולד, וגם בני ישראל נמצאים תחת השפעת המזלות.) רבי יוחנן אמר: אין מזל לישראל (כלומר: אין מצב הכוכבים יכול להשפיע על חיי אדם

אוצרות המדע העברי בדורות־הבינים. בלא עזרתם של מפתחותיו אי־אפשר כלל להכנס לפני ולפנים בהיכל חכמת ישראל.

שטיינשניידר בעצמו היה אומר: „אין אני כותב אלא בשביל שלשה או ארבעה קוראים“. בעצמו של דבר לא היו לו „קוראים“, בהוראתה של מלה זו הרגילה, כלל וכלל. אין קוראים ברשימות ספרים וכתבי־יד, אין קוראים הערות וציונים יבשים (ובחוג זה התכנס רוב עבודתו המדעית). אולם כל קהל העוסקים בקורות התפתחותה של הספרות העברית, או בחקירת התפתחותן של חכמת הרפואה ושל ההנדסה בשנות־הבינים, יהיו החוקרים עברים או נוצרים, הם מקוראיו, מתלמידיו של שטיינשניידר. זה האחרון, בתור איש־מדע, שנא את ההשערות הפורחות באויר; חוקר מופתי זה היה מדייק בכל דבריו ודבריו יבוארו בכל לשון קצרה ומצומצמת. מה שדרשו רבותינו של „דין פרוטה כדין מאה“ לחכמינו הקדמונים בדיני ממונות, היה כלל לשטיינשניידר בחקירותיו הביבליוגראפיות. אפילו פרט קל שבקלים היה חשוב בעיניו, ומגרגרי־חול קטנים, שאת כל אחד מהם ברר, בחן, חקר וצרף, — בנה היכל מדעי רם ונשא. הרעיון העיקרי והמרכזי של כל עבודת שטיינשניידר המדעית הוא זה: הספרות העברית בדורות הבינים היתה מושפעה מהקולטורה האנושית הכללית, והראשונה חזרה והשפיעה על זו האחרונה. הספרות העברית אינה איפוא אבר מדולדל וקרוע מעל ספרות־העולם, כי־אם אחת מחוליותיה, אחד מאבריה החיים האחוזים וקשורים בה קשור אורגני. שטיינשניידר, בתור איש־המדע, לא קטיגור ולא סניגור היה, כי־אם חוקר, המבקש את האמת בשביל האמת. ב„אמנות בשביל אמנות“ לא הודה אמנם, אך הודה ב„חכמה בשביל חכמה“

* * *

החוקר ווילהלם אוסטוואלד הוכיח באחד ממאמריו, כי החכמה באנגליה התפתחה ונתעשרה לא על־ידי פרופי־סורים, פקידי־המדע הרשמיים, כי־אם דוקא על־ידי מלומדים פרטיים. לא כן באשכנז. בארץ זו היה הרוב היותר גדול של בוני היכל החכמה מורי הקתדרה. ושטיינ־שניידר היה אחד המעטים, היותר מעטים, שבנה את היכל החכמה בתור מלומד פרטי. את הקתדרה מנעו ממנו, יען כי יהודי היה, ועוד יותר — יען כי ברח ממנה ובחר בארבע אמותיו של חדר־עבודתו (את התואר „פרופיסור“ נתנו לשטיינשניידר, במלאת לו שמונים שנה, רק לאות של כבוד). בחדרו זה היה חפשי בדעותיו, וחקירתו המדעית לא היתה תלויה בתנאים, מעמדים ואנשים, שהיו זרים לרוחו. הוא ידע שנים רבות גם מדכאי עוני אך לידי בטול תורה ועבודה לא בא. שנים רבות התפרנס מעבודת ההוראה בבית־ספר לילדות ישראל בברלין. עובדה זו היא מצבה מעציבה לחיינו בארצות הגולה. כמה ותרנות ופזרנות בחיינו הרוחניים מצד זה. אם במורים לילדות קטנות הננו בוחרים בחכם גדול, בענק מדעי, שידיעותיו היו מספיקות לעשרות אחדות של פרופיסורים בבתי־מדרש־מדעים גבוהים. וכמה קמצנות וכילות מאידך גיסא, שאנו בוחרים ברבנים או בפרופיסורים לחנוכם באנשים, שהיו צריכים להיות מצד ידיעותיהם בחכמת־ישראל לא יותר ממורים לילדות קטנות.

שטיינשניידר היה קורא בעתונים רק את הטלגרמות. הוא בקש בהן רק את שלדם של המעשים, העובדות והמאורעות. הפולמוס המדיני, המאמרים הראשיים וכל מיני הפרפראות של העתונים היו בעיניו פטפוטים בעלמא, שאין ראוי לאבד על קריאתם אף רגע אחד. בשחוק הבא מתוך אנחה היה מזכיר, כי בשנות עמידתו היה גם הוא זמן־מה מודיע החדשות בעתונים. בשעות־הפנאי הקצרות היה בוחר לקריאת־עונג ספרים פילוסופיים ומדעיים של חכמי דור ודור הגדולים. הוא היה אחד ממעריצי שיטת „האחדות“ של היקל. בהיותו קרוב לשמונים החל ללמוד ולהתעמק בחכמת ההנדסה הגבוהה, למען תהיה לו ידיעה זו לעזר בחקירת ספרי החשבון והמדע של חכמי ישראל בדורות הבינים *. וכמה אנרגיה רוחנית היתה דרושה לעבודה כזו לזקן שכזה!

שטיינשניידר היה בקי בספרי המליצה והשיר של גדולי המשוררים, אשר לעמים עתיקים וחדשים; ממשוררי ישראל ופרי רוחם ידע גם את היותר קטנים שבהם. לפעמים היה אוהב ללגלג על המליצות המשונות ועל השירים הגרועים, שהיה מביא דוגמאות מהם על־פה. החזיונות היותר חדשים בספרותנו העברית לא היו נעלמים מסקירתו החדה. אל הכל היה מתיחס בכובד־ראש, אם גם לא בלי צל של לצון. את מרירות משפטו הקשה על חזיונות ידועים ומשונים בספרותנו היה ממתיק ומרכך על־ידי חבתו היתירה לכל הכתוב עברית. הוא היה לועג למרהיבי הלשון, העוברים כל גבול וחוטאים בהדושיהם המשונים לרוח השפה העברית. ברוב הספרים של הביבליותיקה הפרטית אשר לשטיינשניידר היו הערות וציונים, שנעשו בידו בשעת הקריאה, והוא היה קורא גם בספרים היותר הדשים של ספרותנו. גם בכרכי „השלח“ ולוחות „אחיאסף“ ראיתי את הערותיו וציוניו. בשולי מאמרי על־אדות הפרופיסור צבי שפירא, שנדפס באחד מכרכי „השלח“, מצאתי הערות יקרות בדבר „משנת המדות“, רשומות בכתב ידו של שטיינשניידר.

הייתי רואה את שטיינשניידר בשעת עבודתו בהביב־ליותיקה הקיסרית: מטפחתו האדומה מבצבצת מתוך כיסו של בגדו, ראשו היה חבוש כפה שחורה קטנה ובידו קרן־טבק להריח, והוא מחפש בזריזות בין הספרים, שהיו צבורים ערמות ערמות על שלחן־עבודתו, עושה ציונים ורושם מלים בודדות על גזרי נייר ומניחם בנרתיקים שונים. ואת עבודתו זו היה מפסיק פעם בפעם על־ידי התשובות המדויקות, שהיה נותן להפונים אליו בשאלות על־אדות ספרים וכתבי־יד. חבריו הנוצרים הצעירים, שעבדו אתו במחיצתו זו, היו לועגים בלעג מסותר להיהודי

* את מאמרו על הרלב״ג, פרי חקירותיו אלה, נתן לי להדפיס בכרך הרביעי של „ממזרח וממערב“, אשר הוצאתי לאור בברלין. חקירותיו בספרי ההנדסה העברים, שנכתבו בדורות הבינים, היו ליסוד מוצק לכל החכמים, הכותבים בימינו את תולדות חכמת החשבון בכלל, אם עברים או נוצרים הם.

כשבעים שנה עבד שטיינשניידר את עבודתו המדעית בשדה חכמת ישראל, וגם בהיותו קרוב לתשעים לא כהתה רוחו, לא ניטל עוקץ חדודו, לא פגה חריפות שיחתו ולא נהלש כח זכרונו הנפלא. יותר משבעים שנה היה שקוע בעבודתו, עבודה קשה ותמה, ולא ידע מעולם שום ליאות. הוא בעצמו סלל לו דרכו בחיים ובמדע, ואף בשנות רעה ומחסור לא פסק ממשנתו ומעבודתו ולא נואש אף לרגע. עוד דור אחד וישמעו הדברים האלה כאגדה רחוקה, כמין ספור־בדים. הוא היה אזרח חי בעולם האותיות המתות, והברתן התמידית, כפי הנראה, אינה מקפחת ואינה מקצרת חיי האדם. קשה לעבוד עבודה בלתי־פוסקת בקרב אנשים חיים, במשך של שבעים שנה. יש שהשנאה, הקנאה והנקמה של אנשים חיים מוציאים גם את הענק, אשר כח־ברזל לו, מן העולם. אולם במלכות האותיות המתות, רחוק מהבלי־העולם, אין הגוף נפגע ואין הנשמה לוקה כל־כך מהרה. שטיינשניידר היה מגלה בחריפות שכלו הצלול, על־ידי האותיות המתות, את הנשמה ההיה של תקופות שלמות בדברי ימי עמנו וספרותו. האותיות המתות, המתגוללות בקברי הביבליו־תיקות העתיקות, לא המיתו בקרבו את רוחו החי ולא החלישו בו את חוש המציאות, חוש שהיה ער בו עד יומו האחרון. יושב־אוהלים זה ידע את החיים, ידע את האנשים עם כל רפיונותיהם ועם כל מגמותיהם, אך רחוק היה מהם ומהמונם. בהלצה שנונה אחת היה מבטל בטול גמור את כל אלה.

חדר־העבודה של שטיינשניידר היה מלא ספרים וכתבי־יד, מכורכים בכריכות פשוטות ועניות *. הרהיטים: שלחן פשוט עם מכשירי־כתיבה, שיורי דור שלפני מתן הקולטורה, וכסאות אחדים קשים. חדרו של איזה פועל עני בברלין היה יותר מקושט. אילו היה לנו עם חי באמת, היו משאירים את כל הנמצא בחדר־עבודתו של החוקר המנוח, את החפצים כמו שהם, במוזיאון עברי לזכרון לדורות הבאים, למען יראו בעיניהם את מסגרת העבודה, אם הורשה לדבר כן, של חכם יהודי בימינו, בהקהלה העברית היותר עשירה.

פעמים רבות מצאתי את שטיינשניידר בחדרו, כשהוא יושב כפוף ומעיין באיזה כתב־יד מטושטש בעזרת זכוכית מגדלת, והוא מתעמק בזה, כאילו עתיד להברא מעבודה זו עולם מלא וחי. פעם אחת שאלתיו: הגידה־נא לי, רבי, האם אינך מרגיש לפעמים גועל־נפש, או מין חרטה על זה, שהנך עמל שעות שלמות ורצופות, או ימים וחדשים, למען גלות או ברר איזה פרט לא־חשוב, השייך לחיי אחד המחברים הבטלנים, שכתב דברי שטות על איזה ענין פעוט, אשר כל זכותו היא רק זו, שהיה חי לפני מאה שנה? האם אין לבך נוקפך על זה, שהנך יגע ימים ולילות למצוא את החסר באיזה כתב־יד מטושטש, בעוד אשר כתב־היד כולו אינו אלא קובץ של פטפוטים בעלמא?

האם אינך מרגיש בכל זה בזבוז של כחות רוחניים כבירים לשוא? — על זה השיבני שטיינשניידר: בעיני החוקר יקר לפעמים איזה שבר כלי־חרס, איזה סכין ישן שהעלה חלודה וכדומה מכל הכלים הנאים, פרי קולטורתנו עתה. ויש אשר חוקר־הטבע מבזבז זמנו וכחותיו לחקור גופו ותכונתו של איזה יתוש. אמנם יתוש זה, כשהוא לעצמו, אין לו ערך מיוחד; סיר־חרס זה אינו שוה כלום; כתב־יד זה, שאנכי מנקר בו, כשהוא לעצמו, אין לו חשיבות מיוחדה. אך יש אשר על־ידי החקירה בקטנות כאלה הננו עוזרים לגלות את סודות הטבע, או את רוחה של אחת הקולטורות הקדמוניות. העבודה המדעית היא אמנם מלאכה לא כל־כך נקיה ולא תמיד נעימה: היא דורשת לחטט ולנקר לפעמים גם „במקומות של טנופת"; היא דורשת שימת־לב מיוחדה גם לקטנות, לפרטים, לפעוטות, לעובדות ומעשים בודדים, שאין אתה יודע מראש איזה מהם חשובים ביותר, או אם הם בכלל חשובים. המשורר רשאי להתרומם מעל חוג הארץ, מעל הספירה הכהה של המציאות, מעל חוג המעשים הפעוטים, ולחיות ולנשום בעולמו הוא, עולם שכולו דמיון וגדלות. לא כן איש־המדע: הוא אסור בכבלים אל קטנות. מלאכתו יבשה, אך נחוצה. בלעדיה אי־אפשר להתרומם למדרגת ההכללה. ואילו הייתי כיום בן עשרים, הייתי בוחר עוד הפעם במלאכה זו, שאני עוסק בה עתה, בהיותי קרוב לתשעים. לכל אחד ואחד יש עונג שלו. החטוט והנקור בכתבי־יד ישנים, ולו גם של סופרים לא־גדולים, הוא העונג שלי. לכל אחד ואחד בימינו יש „ספורט" שלו. חקירותי הן הספורט שלי. בלעדיו לא הייתי יכול לחיות כלל. ואילו היה עלי לחיות עוד תשעים שנה, הייתי מוסיף להתעסק בהבלים אלה.

* * *

הפרופיסור המנוח משה לצרוס הגיד לי לפני עשרים שנה באחת משיחותיו אתי: „יוכל היות, ששטיינשניידר הוא מלומד גדול, אך זה ברור לי, שהחוש הפסיכולוגי, הדרוש להבנתה של ההיסטוריה והספרות, חסר לו לגמרו. מרוב האילנות לא יראה את הדר היער. אין אני מוצא נחת־רוח בחברתו, הנני נחנק בספירת־הקטנות שלו". המשפט הזה היה קשה יותר מדי, אולם גם בעיני אני היה אז שטיינשניידר (בטרם אשר ידעתי את ספרו הענקי על־דבר התרגומים העברים בדורות הבינים) רק מלקט חרוץ, רק ביבליוגראף יבש, שכמות עבודתו ולא איכותה מפליאה, רק גדול במלכות הקטנות. אולם אחרי אשר הכרתי מקרוב את שטיינשניידר, מהותו העשירה ואישיותו המזהירה, החילותי להביט גם על ספריו ועבודתו בעין אחרת. ספרים ידועים הביאוני בחיי למחבריהם, אולם שטיינשניידר הביאני לספריו. בספריו אי־אפשר לקרוא קריאה רצופה, כמו שהננו קוראים בספרי פילוסוף או סופר־הדורות, מתחילתם ועד סופם. בספרי שטיינשניידר מעיינים, מבקשים, מחפשים רק אלה, העוסקים באיזה מקצוע של חכמת ישראל, או בקורות הקולטורה הכללית. בספריו הננו קוראים לא בשעה שאנו רוצים, כי־אם בשעה שאנו צריכים. בשעה שאנו מתקשים בבירור איזה ענין מדעי. בידי שטיינשניידר היו מסורים כל מפתחות

* המנוח מכר בעודנו בחייו את הביבליותיקה הפרטית שלו לבית־מדרש־הרבנים בסינסינטי. בתנאי, כי ישתמש בה עד יום מותו.

להבין, כי תשובה לא קבל הבחור. העלוב על מכתביו הלוהטים. ונקל איפוא להבין, כי הבחור כתב וחזר וכתב את מכתביו — עד אשר חדל לכתוב...

. . .

מה פירושן של הנקודות האלה? פירושן — השכת ליל ארוך. הכל עוטה ערפל כבד. הנודד, בודד ונעזב לנפשו, תועה ומבקש דרך בישימון, מגשש באפלה. מדי עברו, יכשל באבן־נגף או יפול לבור־שחת... שבע יפול ויקום, ובקומו יוסיף לעשות את דרכו הלאה, עד אשר יכשל באבן חדשה ויפול לבור חדש. ומפני שרב החושך על סביבותיו, אינו מבחין בדרכו וניטה לנתיבות עקלקלות ונפל לתוך שגיאות הרבה על ימין ועל שמאל. אי־אפשר לו לאדם למצוא את דרכו הנכונה אחרי אשר חשך עולמו בעדו והאור־עיניו אין אתו. אדם אשר כזה נגזר עליו לתעות בתוהו לא־דרך... ואמנם כך היה תועה גבורנו. תועה ימים רבים, עד אשר מצא את דרכו הנכונה, עד אשר מצא והכיר את עצמו.

מֹשֶׁה שְׁטֵיינְשְׁנַיידר

(פרק מ„בני־דורי“).

מאת

ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן

חכם איטלקי ידוע היה אומר: היה בנקיון־רוח ועבוד את עבודתך בחריצות וזריזות, כאילו זה יומך האחרון, ואתה עתיד בערב ליתן דין־וחשבון על כל מעשיך. אולם החל עבודתך, כאילו בטוח אתה, שעוד מאה שנה תחיה.

זו היתה מדת־חייו של משה שטיינשניידר. גם בעברו את גבול התשעים לא הניח את עטו מידו ולא הפסיק את עבודתו המדעית. ועבודתו היתה תמיד, גם בשנות נעוריו, מזורזת, כאילו לא נשאר לו לחיות אלא יום אחד. חייו ורוחו היו תמיד טהורים, כאילו היה נכון בכל יום למות ולתת דין־וחשבון על כל מעשיו. גם בהיותו בן תשעים אסף יום־יום חומר חדש, ציונים ורשימות מכתבי־יד ומספרים עתיקים, לחבורים מדעיים חדשים. וכל זה עשה ביישוב־הדעת ובסבלנות מיוחדה, כאילו היה בטוח, שיחיה ויעבוד עוד תשעים שנה. [illegible] ובמלאת לו תשעים ואחת שנה, בא האדון הגדול בעל העינים, שאין החי יכול להסתר מהן, ויחטוף את העט מידו הרועדת, את העט שהעבירו יותר משבעים שנה. מלאך־המות, שגם הוא זריז ומהיר במלאכתו, התנהג במדת הרחמים ובסבלנות רבה את החכם הישיש הזה, שכבר תש כחו ונס לחו. המתין לו המות בכל יום, שיבוא אליו מעצמו. אולם בראות הוד־מלכותו, כי הזקן מתרשל לצעוד לקראתו והוא „בושש לרדת מן ההר“, בהיותו שקוע בעבודתו ואין לו פנאי למות, על כן הטריח מלך־בלהות את עצמו ויקחנו מעם מזבח־אלהים, זה שלחן תורתו. והטרחה לא היתה מרובה,

כי הגוף היה קטן, דל ורזה — גל עצמות יבשות. גופו של החוקר שטיינשניידר היה, על־פי בנינו וגזרתו, כשל אחד יהודי הגיטה, הממיתים את עצמם באהלה של תורה ומדע. גוף זה היה מדור רעוע לנשמה גדולה ועשירה, נשמת אחד היהודים והאנשים הגדולים מדורות ימי־הבינים. ובשנים האחרונות לימי חייו נמשל גופו לכלי חרס הנשבר, אך נשמתו נשארה כבירה ורעננה. והיא שעמדה להגוף הזקן והמדולדל להאריך קיומו על הארץ עד יותר מתשעים שנה.

כעשר שנים, שנות חייו האחרונות, ידעתי את משה שטיינשניידר (מעולם לא הוסיף לחתימת שמו זה את תואריו „דוקטור“, או „פרופיסור“) ואת חייו. במשך של שנים אחדות הייתי ממשחרי פניו בביתו, או בחדר־עבודתו בהספריה הקיסרית. ומדי בואי אליו הייתי נהנה הנאה רוחנית מהערותיו החריפות בעניני ספרות, מבקיאותו המפליאה, שלא ידעתי דוגמתה, משיחותיו, שהיו מתובלות בדברי תורה והכמה, ומחדודיו השנונים, שהיו עוקצים ואינם מכאיבים, מאירים ואינם ממאירים.

בתוך החיים הסוערים וההומים של ברלין היה חדר־עבודתו של שטיינשניידר כאי בודד ושלו בלב ים זועף, כמצודת־הרוח בשדה מלחמת החיים החמריים. ההליכה לביתו של שטיינשניידר היתה לי בכל פעם כמין נסיעה רוחנית לעולמם של חכמינו בדורות־הבינים. ובכל פעם שהייתי נכנס להדרו, והחוקר הזקן צועד לקראתי, מסביר פניו בשלותו הבהירה, שלוה פילוסופית, ומודיע לי אותות חבתו (חבה זו היתה נעימה אך לא מתוקה, זכה אך לא רכה), מיד הייתי מרגיש בקרבתו נשמתו של עולם אחר, שהוא, שטיינשניידר, היה אחד משרידיו היותר אחרונים והיותר מצויינים. ואולי היה השריד האחרון של אותו העולם, אשר מת אתו יחד. בשטיינשניידר ראיתי ציור חי ובולט של צונץ ואברהם גייגיר, של צורתם הרוחנית, שנדמה להם בכמה דברים ונבדל מהם בכמה דברים, שהיה גדול מהם בכשרונות ויתרונות ידועים, וגם קטן מהם [illegible] בכשרונות אחרים. בכל אופן היה אחיהם ברוח, [illegible] היו בני זמן אחד, גזע חזק ומוצק.

דירתו של שטיינשניידר, שדר בה עשרות שנים, היתה על־יד התיאטרון „שילר“. רק פסיעות אחדות. ומה רב היה המרחק ביניהם. שם — מלכות המסוה, כחל וסרק, קלעים ולפנים מן הקלעים, רדיפה אחרי הרושם האוחז עינים ואזנים. ופה, בדירתו של שטיינשניידר, — צורה כמו שהיא, בלי צל של מסכה, שבה מתחפשים גם רבים מאנשי־מדע, למען עשות רושם. פה לא היה מורגש אף ריח קל של קרן־הפוך. בחברתם של הספרים נשם הזקן ברווחה, והוקיר את רגליו מכל בית זר. שטיינשניידר היה יודע רק דרך אחת בברלין: מדירתו להביבליותיקה הקיסרית, וגם זאת רק פעם בשבוע, בכל יום רביעי בצהרים. ומדי לכתו ברחוב, היה נושא אתו עולמו המיוחד, ולא הרגישו האנשים, העוברים על פניו בהפזון, כי את אחד מפלאי ברלין, אחד הפלאים האחרונים של שנות [illegible] עיניהם ראו רק יהודי רזה וכפוף.

שעה קודם שנסעה מן הכפר. ודבריה נכנסו ללבו של הזקן לוייב והרתיחוהו כל־כך, עד כי בצאתו החוצה ללוות את קרובתו היה נרעש ונסער מאד, ואחרי כן לא דבר עם איש דבר כל אותו היום. בא הזקן להסגר בחדרו ולא נראה עוד ביום ההוא.

לעת ערב בא בנו המשכיל יהושע ונשאר בסופיובקה ללינת־לילה. ניכר היה, כי דבר כמוס מתרחש בבית הזה, כי סערה קרובה להתחולל. בעלי־הבית נתכנסו לחדרו הסגור של הזקן והתלחשו שם יחד על צפונותיהם. כפי הנראה, קראו למועצת־משפחה. התלמידה בקשה לצאת עם המורה לטיול — ועכבו בעדה. אל השלחן לא ישבו בני־הבית, כפעם בפעם, כולם יחד, אלא כל אחד ואחד בא לבדו, סעד סעודתו ביחידות, קם אחרי אכלו והלך לו. איזה דבר יוצא מגדר הרגיל נפל בבית הזה. דממה רבה שררה מסביב. אותה הדממה האיומה, המורגשת לפני הסערה. מי מלל לה להדודה טויבה מברדיטשוב, כי הדברים המעטים, אשר נתמלטו מפיה שלא בכונה להזיק, יחוללו מהפכה כזאת בבית ויעשוהו כמרקחה? אפשר הדבר, שאילו ידעה הדודה טויבה מראש, כי עתידים דבריה לגרום רעה לנפשות נקיות, לא היתה מכניסה את ראשה בעבי הקורה הזאת. רק אחר־כך, כעבור ימים רבים, נתגלה הדבר, כי אמנם נחמה הדודה טויבה מיד על המעשה אשר עשתה ואמרה להסב את פני הדבר אחורנית, אלא שלא עלה בידה. התחכמה הדודה טויבה ובקשה תחבולות להפיס את דעתו של הזקן ולשדלו בדברים, כי, לכאורה, הרי אין האסון נורא כל־כך, וכי, לפי עניות דעתה, אין לו על מה להצטער ביותר. „מה פשעו ומה חטאתו של הבחור? וכי בשביל שעני הוא, אין לו שוב תקנה? אין עניות נחשבת לחרפה, ואשרו של אדם בידי שמים“... דברים כאלה וכיוצא באלה הטיפה הדודה טויבה על לב הזקן, לנחמהו ולהפיג כעסו. אבל לא הועילה בדבריה כלום. הזקן טען, כי בעצם הדבר אינו מוצא בבחור זה שום פסול כלל. אבל איך הרהיבו שני אלה עוז בנפשם להתנות אהבים בביתו, ואת פיו לא שאלו? וגם אם תנשא בתו לחתן עני — אין בכך כלום. אבל במה דברים אמורים? כשהוא, אביה, יבקש וימצא לה את החתן העני הזה, ולא שהיא בעצמה תבחר בו, מבלי שאול גם את פיו! רק הדבר הזה עכר את רוח הזקן והעלה את חמתו.

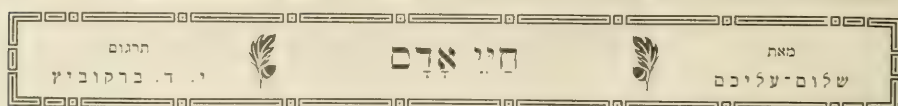
כל הטענות והדברים האלה נתגלו להאנשים הצעירים לאחר המעשה, כעבור ימים רבים. ואולם אז, בעצם היום ההוא, לא חשו ולא ידעו כלום, ככבשות תמות אלו. הרגש הרגישו אז רק אחת: כי איזה דבר מתרחש סביבם. מה טיבו של דבר זה -- ידעו מהר. מחר יהיה האות...

וכשהגיע יום מחר והגבור הצעיר השכים בבוקר, שוב לא מצא איש בבית. לא את הזקן ולא את אשתו, לא את הבן ולא את הבת. אים איפוא כולם? — נסעו מפה. לאן? — אין איש יודע... מכל אנשי החצר אין איש יודע להגיד דבר על השלחן מוכנת מעטפה בשבילו. כשפתח את המעטפה, קיוה למצוא בה מכתב, אשר יפתור לו את החידה הסתומה. ואולם במעטפה לא מצא אפילו מלה אחת. רק כסף היה מונח בה — דמי משכורתו במשך זמן שבתו בבית הזה. רק כסף — ולא יותר. בחצר עמדה מוכנת בשביל המורה שלגית רתומה (הדבר היה באמצע ימות החורף), ובה שמיכה של עורות־כבשים לכסות את־רגליו. מפי האנשים אי־אפשר היה להציל אפילו מלה אחת. אפילו דודי הסוכן, שהיה מוכן לחרף את נפשו בעד המורה ותלמידתו, אף זה ענה על כל החקירות והדרישות רק באנחה ובמשיכת־כתפים בלבד. יראתו את הזקן גברה בלבו על הכל... כל זאת גרמה לו להמורה עלוב־הנפש, שיתרגש עוד יותר. תוהה ואובד־עצות היה, ולא ידע את המעשה אשר יעשה. כמה פעמים ישב לכתוב מכתבים, מתחילה אל הזקן, אחר־כך — אל בנו המשכיל, ואחר־כך — אל תלמידתו. אך הכתיבה לא עלתה בידו. גדולה היתה הצרה, אך גדול שבעתים ממנה היה העלבון. חרפה היתה לו גם בפני עצמו וגם בפני אחרים... ולפיכך לא התמהמה עוד, מהר וישב בעגלה וצוה על הרכב להוליכו אל התחנה, כדי לנסוע משם — לאן? עדיין אינו יודע בעצמו לאן יסע. למקום אשר יובילוהו רגליו... ואולם לפי שעה, עד אשר יבוא אל תחנת מסילת־הברזל, צוה על הרכב להתעכב בבאראניפולי, זו תחנת הפוסטה, מקום שאנשי סופיובקה מקבלים שם את מכתביהם. בבאראני־פולי נמצא לו להגבור הצעיר מודע ומכר. את שמו כבר שמעתם. הלא הוא המשגיח על התחנה או ראש־הפוסטה מאלינובסקי.

מאלינובסקי ראש־הפוסטה היה נוטה מטבע בריתו לקיקה שוחד והיה כרוך, כפי שידוע לנו מכבר, אחרי השתיה. מאחוזתו של הזקן לוייב היה מקבל מתנות לעתים קרובות: שק חטים, עגלה מלאה תבן, ולפעמים, בימי אידיהם, היתה גם מטבע מזומנת מתגלגלת לידו. עם המורה ועם תלמידתו כרת ברית־שלום ונראה להם כידיד נאמן.

אל ביתו של מאלינובסקי זה סר המורה בשעת דחקו ולפניו גלה את מרי לבו. כונתו היתה בזה, כי מאלינובסקי יהיה שליחו להובלת סחורה אסורה — כי הוא ימסור את מכתבו לידי בתו של לוייב ויביא לו את תשובתה, אם יהא רצונה להשיב. שמע מאלינובסקי את בקשת ידידו, מיד הושיט לו את ידו לאות ברית־אמונים, וליתר תוקף הצטלב ונשבע באלהיו, כי ימלא את שליחותו על הצד היותר טוב. ומאחר ששני הרעים כרתו ברית ביניהם ועשו עסק, הרי הדין נותן, שחייבים הם לקיים את דברי הברית והעסק במעט משקה ולקנח שתיתם בדג מלוח. לא הועילו לו להבחור שום דברי סירוב. צריך היה לישב עמו אל השלחן, ולא זזו משם עד שהריק מאלינובסקי את הבקבוק עד תומו ועמד לנשק להבחור מנשיקות פיו ולהשבע לו עוד הפעם באלהיו ולחזק את שבועתו בקדושת הצלב, כי את מכתביו ימסור לידי בת לוייב בשלמות, לידיה ממש - יהי־נא לבו סמוך ובטוח, כי מאלינובסקי לא ישקר ואת מוצא־שפתיו לא יחלל...

וכך הוה. את מכתבי־האהבה הראשונים, מכתבים חוצבים להבות־אש, אשר שלח הגבור הצעיר בזה אחר זה לאהובת־נפשו, אמנם מסר ראש־הפוסטה מאלינובסקי אחר־כך בדיוק ובשלמות לידי הזקן לוייב... ולפיכך נקל

עד.

הַדּוֹדָה טֵיבָה מִבֶּרְדִּיטְשֶׁב.

הדודה טובה מתחקה על שרשי רגליהם של הצעירים. — הסוד נגלה להזקן לוייב. — הצרה. — הגבור הצעיר עלוב־הנפש יוצא לנוע בעולם הגדול. — נכשל בשליח שאינו מהוגן, והוא תועה בחשכת הלילה.

באמת לא התיחסה זו דודה על שום איש מאנשי הבית. כל עצמה לא היתה אלא קרובתו של הזקן לוייב, בת דודו. אך השם „דודה", כפי שכבר נאמר למעלה, היה נאה לה ונאה לפניה. אשה יהודית לא־יפה, שפניה עקודים ונקודים וחוטמה ארוך ועיניה עיני חכמנית — עינים פקחות, המביטות אל מעמקי לבך, נוקבות ויוררות עד תהום נפשך. אמרו עליה על הדודה טובה, כי אצל בעלה היתה היא המושלת בכפה, מנהלת את עסקיו ומעשירה אותו עושר רב. אל הכפר באה להתארח ולראות את שלום קרוביה אחרי אשר לא ראתה את פניהם רבית בשנים.

דבר המובן מאליו, כי לעיניה של דודה כזאת, הבאה מברדיטשוב העיר, נראו חיי־האצילים שבכפר חדשים ומשונים ביותר. כל דבר ודבר היה מפליא את עינה הברדיטשובית ומשמש לה ענין לענות בו ולתהות על מהותו. ומפני שהיתה קרובה להזקן לוייב ומדברת עמו בלשון „אתה", לפיכך לא נזהרה בלשונה והשמיעה באזניו את משפטה ודינה על כל דבר, אשר ראתה בכפר — את אשר ישר ואת אשר לא ישר בעיניה.

למשל: בעיניה ישרו חיי הכפר, האויר, הפרות, הסוסים, החלב החם והרענן, שריחו כריח השדה, הלחם הטוב, הנאפה מחטי הגורן. כל זה ריח אדמה נודף ממנו, כל זה־הוא פרי יגיע כפיך — הכל טוב ויפה ונעים. אפילו דודי איש־הטבע נשא חן וחסד בעיניה. אבל כנגד זה לא היתה דעתה נוחה מסדרי־חייו של שאר־בשרה, שנוהג הוא את ביתו ברמה, כאחד האצילים ממרום עם הארץ. יהודי ופריץ — אין זווגם, לפי עניות דעתה, עולה יפה... כיוצא בזה, הרי היא מלמדת זכות על קרובה, שמסור הוא בכל נפשו ובכל מאודו לעבודת האחוזה, טורח ושוקד על אדמתו לעבדה ולשמרה — אין בזה משום חסרון כלל. אדרבה, מעלה טובה היא זו לו, שהרי היה אלהים בעזרו ושלח את הברכה במעשה־ידיו. אף היא לא היתה מסלקת ידיה מעסק מוצלח זה... אבל למה מתרחק הוא כל־כך מחברת היהודים — על זאת תבקש פתרונים ממנו ולא תמצא. למה לא יסע לבוהוסלאוו, לעיר של יהודים, כשחגי ישראל מגיעים? ושוב היא מתרעמת עליו בפניו על מנהגו ללגלג מדי פעם בפעם על יהודי כשר, נכבד של יהודים טובים, מאותם שעוטפים סודר ירוק לצוארם, שנזדמן לביתו בכפר לבקש נדבה ממנו. את נדבתו הוא נותן לו אמנם ביד רחבה, אלא שהוא מלגלג אחרי היהודי בצאתו ועושה אותו לצחוק. „מוטב שלא תתן ולא תליץ"... כך טוענת לפניו הדודה טובה מברדיטשוב.

ועוד דברים לה להדודה טובה. הנה, למשל, המורה לפניכם. מורה זה מוצא חן בעיני הדודה טובה. בחור נאה מאד — אין להרהר אחריו כלל. מלומד ובעל ידיעות. ולא עוד, אלא שגם בן־טובים הוא — מעלה כפולה ומכופלת. ואף־על־פי־כן, היכן מצאנו כתוב, כי חייב המורה להיות מחותן קרוב כל־כך אצל תלמידתו? ולפי עניות דעתה, הרי המורה הזה מקורב ביותר אצל תלמידתו. מנין יודעת היא זאת? הדודה טובה יודעת הכל. הדודה טובה עין רואה לה. הדודה טובה נתנה את לבה להשגיח על שני הצעירים האלה, להתחקות על שרשי רגליהם ולשמור את כל צעדיהם, ולא זזה מהם עד שראתה אותם בעיניה, כשהם אוכלים שניהם מקערה אחת. היכן היה מעשה? — בביתו של דודי הסוכן. הדודה טובה מברדיטשוב הרגישה תיכף, למן היום הראשון לבואה, כי „נפש הנערה יוצאת אחרי נפש הבחור" וכי „נפש הבחור קשורה בנפש הנערה"... דבר זה, היא אומרת, ניתן להגלות לכל איש, אשר עינים לו לראות; ומי שאינו רואה, סימן הוא לו, היא אומרת, שהוכה בסנורים, או שאינו עלול לראות את הנעשה מתחת לחוטמו... די לו לאדם, אומרת הדודה טובה, שיתבונן אל השנים האלה, כשהם יושבים יחד אל השלחן ומחליפים מבטים איש עם רעותו, רק עיניהם מדברות... מאותו יום ואילך, אומרת היא, לא גרעה עין מהם. הדודה טובה לא חסה על עמלה והשגיחה אחריהם על כל מדרך כף רגליהם — בשבתם אל הלמודים, בלכתם לטייל או בנסעם במרכבה.

פעם אחת — כך ספרה הדודה טובה לפני הזקן — השגיחה בהם, שנכנסם הם בדרך־הלוכם לביתו הקטן של דודי הסוכן. ולא ישר הדבר בעיניה מיד: מה לילדים שכמותם באהלו הדל של הסוכן? ולא נתקררה דעתה של הדודה טובה מברדיטשוב עד שהציצה לתוך ביתו של דודי הסוכן בעד החלון וראתה את שניהם יושבים ואוכלים מקערה אחת. מה אכלו שם — איננה יודעת. ורק ראה ראתה, — כה תראה בנחמה — כי שניהם אוכלים ומדברים וצוחקים איש לרעותו... „מכיון שכך, הרי דברים בגו! מה נפשך: אם שדוך הוא זה — מן הראוי הוא להאב והאם, שידעו גם הם דברים כהויתם. אלא מה? אהבה היא זו? רומאן? — לא כל־שכן שצריכים אבי הנערה ואמה לדעת את צפונות בתם... הכל מודים, שטוב ויפה ונעים לאב להשיא את בתו למורה עני, אשר כל רכושו הוא זוג כתנות לעורו, מלישב ולהמתין; עד אשר יברח המורה הזה עם הבת בחשכת הלילה לבוהוסלאוו או לטאראשצה ויכנס שם עמה לחופה וקידושין בהשאי ובלא יודעים"...

אך הני טענותיה של הדודה טובה, כפי שנודע הדבר אחר־כך — את הסוד הזה גלתה לפני קרובה בהשאי בהצי

הכללית להחליף את מנוחת יום הראשון ביום השבת ואת החגים הנכרים בהימים־הטובים היהודיים; ב) את הכרת הזכות הכללית לשמור את יום השבת ואת המועדים הישראליים בבתי־הספר הכלליים ובעבודת־החובה של הממלכה, ואת זכות המנוחה לאלה הדורשים אותה גם במוסדות הממלכה. אבל למעשה אין הכלל „יקוב הדין את ההר" מועיל תמיד, ולעתים קרובות עלול הקו הישר להשבר ולהזיק לבעליו ההגיוניים ביותר. ולפיכך גם כעת מצאו שתי הדרישות האלה מתנגדים, הבאים בטענות בשם המציאות ותנאי החיים. אם יכולים אנו, אומרים המתנגדים, לבוא אל הממשלה בשם חופש הדת ולדרוש הנחה ורשות לעבוד ביום־הראשון בעד אותם הסוחרים היהודיים, השובתים ביום השביעי, הרי הנימוק שלנו, לפחות, מבוסס על יסוד ריאלי; טוענים אנו, שסוף־סוף אין שאר הסוחרים, הסוגרים את חנויותיהם ביום הראשון, מפסידים כלל, מפני ששכרו של היהודי ביום הראשון עולה בהפסדו ביום השבת. אבל אי־אפשר לבוא בטענות ריאליות בנוגע לשאר הדרישות. שמירת השבת בידי התלמידים היהודים בבתי־הספר הכלליים תגרום לכתות מיוחדות ביום הראשון, שמלבד הוצאותיהן היתירות תהיינה זקוקות גם למורים שלא מן המנין, וזה יכניס ערבוביה בסדר־הלמודים ויפריד בין המורים והתלמידים בכל ימות השבוע. קשה מזו היא שמירת השבת בפועל בעבודת־הצבא ובשאר מוסדות הממלכה, המסודרים על־פי חוקי המדינה ומנהגיה.

אבל אם יש מתנגדים בנוגע להדרישות כלפי חוץ, תמימי־דעות הם רוב העובדים הצבוריים בהגדרתה של מנוחת יום השבת כלפי פנים, בחייה ובמוסדותיה של הקהלה היהודית עצמה. אפילו ה„אורתודוכסים" מתגדרים כעת בחופש־הדת וגם הם מבינים, שזמן הגזירות והכפיה על הפרט, המאמין להכיר את הצד הדתי של יום המנוחה בחייו הפרטיים, הלך לבלי שוב עוד, וכל השאלה שייכת מעתה רק להכלל, לאופיו הלאומי של הצבור הישראלי, המוצא חפץ ותועלת במוסד עממי זה, הנקרא „שבת". המפלגות הלאומיות כולן הן בדעה אחת, שלא רק הקהלה היהודית הרשמית, אלא כל המוסדות הנמצאים ברשותה מוכרחים לשבות ביום השביעי, ויום זה שכולו טוב מוקדש לעניני־הרוח של העם, לצרכי השכלתו ותרבותו, להשבחת הטעם הטוב של הדמיון היהודי, הטרוד בלחם־חוקו בשאר ימות השבוע.

בשאלת המנוחה ביום השבת אין הכנסיה היהודית הכללית נזקקת עוד להגדרות ולהנחות כלפי פנים, וכל עבודתה במקצוע זה תהיה מוקדשת אך ורק לבקשת הדרכים בשאלה זו כלפי חוץ.

שונה מהשאלה השניה היא השאלה השלישית על־דבר מקומה של הדת בהחנוך העברי. ואולם שאלה זו קשורה ומדובקת כל־כך בשאלת החנוך בכלל, עד שאני רואה חובה לעצמי להחות אותה למאמרי החמישי, המטפל בשאלת החנוך גופו.

בִּסְתָו

I

נִתְלְלוּ בַּחֲלַל שָׁמַיִם
עָבִים שְׁחוּמִים יַעֲבֻתִּים,
יְבִגְיוֹנֵי חֲמוֹרֵי־אֹפֶל
עַל הָעוֹלָם הֵמָּה מְטִים.

דְּמוּת לָהֶם כְּהַרְרֵי־חֹשֶׁךְ,
אֲשֶׁר נֶעְתְּקוּ מִשָּׁרְשָׁם,
וּבְמְרִיָּם, כִּבְסְעָרָה,
נִתְלָה הַר עַל גַּבֵּי הַר שָׁם.

אִלֵּם מֵאֹפֶל הָעוֹלָם,
קָפוּא מִיִּרְאָם, מְגֻלָּד פַּחְדָּם:
חִישׁ — וְיִצְנְחוּ מְלֹא־כָבְדָם,
הַכֹּל, הַכֹּל יִדַּק תַּחְתָּם!...

II

טִפִּית, טִפִּית דּוֹלֵף גֶּשֶׁם
עַל גַּב זְגוּגִית הַחַלּוֹנִית:
אַחַת, שְׁתַּיִם, שָׁלֹשׁ, אַרְבַּע —
מַה הֵן סוֹפְרוֹת, מַה לִּי מוֹנוֹת?

הֲתִסְפֹּרְנָה לִי אֶת יָמַי —
יָמִים שׁוֹמְמִים, מְעֻרְפָּלִים,
שֶׁלְּלֹא חוֹם וָזֹהַר חוֹלְפִים
וּבְאֶפֶס חֶמְדָּה כָּלִים?

אַחַת, שְׁתַּיִם, שָׁלֹשׁ, אַרְבַּע —
סְתָו, עֲנָנִים, מַחֲשַׁכִּים,
סַגְרִיר, רֶפֶשׁ, קֹר, שִׁמָּמוֹן,
חַיִּים רְקוּבִים וְנִמַקִּים...

אפרים א. ליסיצקי.

בהקהלה היהודית המאורגנת. ב) שאלת המנוחה ביום השבת. ג) מקומה של הדת בשאלת החנוך העברי. על כל אחת משלש השאלות הללו אין במרכז תשובה אחת וכללית, אלא ישנן תשובות שונות של רוב ומעוט, של קיצוניים ומפשרים, של בעלי־הנחות והולכים לשיטתם.

מה הוא מקומה של הדת הישראלית בהקהלה היהודית? האם נכנסת היא בגדרי צרכיו ההכרחיים של השלטון היהודי העצמי ומקבלת על־ידי זה אופי רשמי, או הדת היא כולה ברשותו של הפרט הישראלי ונטיותיו, ואין מוסדותיה ומשמשיה מוטלים כלל על התקציב של הקהלה המאורגנת? בשאלה זו התחבטו זמן מרובה החוגים הלאומיים ברוסיה, ולידי גלוי־דעות ברור באה השאלה בועידת הציוניים בפטרוגראד בחודש מאי לשנה זו.

הרוב הגדול של הצירים הציוניים היה בעד כניסתה של הדת הישראלית להיקף צרכיה הרשמיים של הקהלה, ונימוקיהם היו שונים ומשונים. אחרים צדדו בזכותה של הדת מטעמים לאומיים, הבאים להגין על גונו המיוחד של הצבור הישראלי. רואים רב את הדת הישראלית ביצירה לאומית מקורית, וחפצים הם, שגלוייה הלאומיים יתפסו מקום חשוב בחיי יום־יום של העם, המוצאים להם בטוי עממי בשלטונו העצמי המסודר. אחרים הודו בזכותה מפני טעמים ריאליים. מתחשבים הם במציאותם של בתי־התפלה, החדרים והישיבות ומוסדות־הצדקה השונים, ברגש הדת, הפועם בלב ההמון היהודי; ולא עוד, אלא שרואים הם עדיין את אי־היכולת לסמן בדיוק את הגבולים בין הדת הישראלית הצרופה ובין הלאומיות העברית הטהורה, ובכניסתה של הדת להיקף צרכיה הרשמיים של הקהלה הם רואים את המוצא היחידי מן המבוכה בשאלה סתומה זו.

היו גם כאלה בין הציוניים, שיחסם החיובי אל שאלת־הדת הוא תכסיסי וזמני. יראים הם את המעבר הפתאומי בעם מהדת, המונה אלפי שנים מימי־קדם וצורותיה קיימות ועומדות, אל הלאומיות העברית הצעירה בימים, המבקשת עוד את צורותיה הקבועות; וכיון שהם מפקפקים בעמידתה החזקה של הלאומיות בגולה, שהיא בבחינת נשמה בלא גוף, הם פוסקים הלכה, שיפה עוד כח הדת הישנה לחזוק הלאומיות החדשה, והם מכניסים אותה להקהלה בתור „תנא דמסייע לה"...

בנגוד להרוב, שהיה מרובת־הגונים, היה המועט של הועידה הציונית כולו „מעור אחד", והתנגדותם של הצירים האלה לכניסת הדת הישראלית להיקפה של הקהלה היתה נשענת על טיב הבנתם בתכונתה של הלאומיות העברית ומקומה בחיינו המחודשים. לפי דעתם, אין הלאומיות העברית, שהציוניות נשענת עליה ושואבת ממקורה, אלא שנוי־ערכין בעולמנו היהודי, העומד זה שנות אלפים תחת השפעתה המעיקה של הדת, שמכיתה בגבולי צורותיה המאובנות את המרין הלאומי, הנצבר בעם. הציוניות היא, לדעתם, ריבולוציה גמורה בחיינו, הבאה להפוך קבוצה דתית לעם פוליטי, ולפיכך הרי הם מתנגדים לכניסה זו של העבר הישן לתוך העתיד החדש. בכניסת הדת לתוך היקף הקהלה היהודית הם רואים גם מעין שעבודה של הדת, ובשם חופש־הדת הם דורשים להבדיל לגמרי בין שתי הרשויות הללו: הקהלה היא הצורה הלאומית־הפוליטית של החיים החלוניים־האזרחיים, והדת יכולה להשאר נחלת בתי־התפלה והמתפללים, המוצאים חפץ להתארגן לתכלית זו בחברות דתיות מיוחדות, שאין להן דבר עם הקהלה ותקציבה.

בועידה נצח הרוב. אך המעוט לא עזב את שדה־המערכה; מגין הוא על דעותיו בכל עוז, ואין שום ספק בדבר, ששאלת מקומה של הדת בקהלה תתפוס מקום חשוב בהכנסיה הכללית של כל יהודי רוסיה, שתהיה הפוסק האחרון בכל השאלות המסובכות של היהדות הרוסית המשוחררת.

קשה, כמובן, להגיד מראש, מה יהיה משפטה של הכנסיה היהודית, שבה יקחו חלק גם באי־כחם של „השמאליים". המסלקים כעת את ידיהם מכל השאלה, אבל גם עכשיו נראה כבר, ש„החסידים" ו„בעלי־הבתים" האי־מפלגתיים נוהים אחרי החלטת הרוב של הציוניים בשאלה זו. [illegible] הדמוקרטית והאינטליגנציה [illegible] בפטרוגראד בחודש יולי כבר נעשה בלוק בין הראשונים ובין הציוניים, המגינים על זכותה של הדת בשלטון העצמי. להלכה דורשים החסידים והרבנים המאורגנים, כמובן, הרבה יותר מן הציוניים; רוצים הם לא רק בכניסתה של הדת לתוך היקף הקהלה, אלא בהשגחתם של באי־כח הדת על עסקי־הקהלה ומציאותו הרשמית של הרב בועד הקהלה בתור בא־כחה של הדת הישראלית; וגם לבעלי־הבתים, גבאי בתי־התפלה והצדקה של עכשיו, יש תשוקה עזה להשאר גם בהקהלה העתידה ה„אוחזים ביד". אבל למעשה מבינים אף הם, שקשה תהיה להם המלחמה עם ה„דימוקראטיים" מצד שמאל, המורדים לחלוטין במלכותה של הדת, והם נגררים איפוא אחרי החלטתה של הועידה הציונית, הממתיקה לפחות את המרירות ומקילה את חומר־גזר־דינם בעין יפה.

פחות מחולקות הן הדעות בשאלה השניה — בשאלת המנוחה ביום השבת. החלטת הועד המרכזי של ה„בונד" נגד המנוחה ביום השבת (עיין ב„התורן" גליון כ"ט פרק „חדשות ומאורעות"), שהיא פרי צביעות פוליטית ועבדות לאומית בבת־אחת, נשארת לעת־עתה היחידה במינה. לא רק אלה הרואים במנוחת השבת חובה וקדושה, עונג וזכרונות ימי הילדות, אלא אפילו הרבה מן ה„שמאליים" מביטים על יום השבת כעל מוסד לאומי מקורי, שהציל את ההמון היהודי מבערות ועם־הארצות, ובדיעבד היו גם אלה ואלה שמחים לסגלו ולהתאימו לתנאי הזמן החדש ולצרכיו הקולטוריים הנוכחים. בכל אופן, שאלת השבת היא לכולם בגדר היכולת והאפשרות.

השאלה המטרידה את כל המחות היא זו: האפשר ליַשב במציאותה של האבטונומיה הלאומית את מנוחת יום השבת? ולשאלה זו לא מצאו עדיין תשובה מספיקה. להלכה, למשל, דורשים הציוניים בין שאר הדרישות הלאומיות, הנוגעות לעניני הממלכה הכללית, שתי דרישות ישרות, השייכות לשאלת המנוחה בשבת: א) את הזכות

הַיַּהֲדוּת בְּרוּסְיָה אַחֲרֵי הַמַּהְפֵּכָה

מאת

שלמה גולדנברג.

ה.

שאלת הדת.

„שאלת הדת" בהיהדות הרוסית המשוחררת מכילה בקרבה מושג אחר וצביון שונה מאלו, שהיינו רגילים עד עכשיו לסמן בשתי המלים הללו.

ב„שאלת הדת" אנו מציינים עכשיו לא את השאלה על־דבר „תקונים בדת", שעמדה על הפרק בתקופת ההשכלה, ולא את „בקשת אלהים", שבאה בשעת המלחמה כתוצאת היאוש ורפיון־האמונה בהערכין האנושיים מצד אחד, והשראת „החסידות" וה„מסתורין" בספרותנו מצד אחר, אלא שאלה צבורית פוליטית, הבאה להגדיר ולברר את מקומה של הדת הישראלית בצורת החיים הלאומיים־האבטונומיים בגולה הרוסית.

שאלת הדת בצורה זו עומדת כעת לפני כל מפלגה ומפלגה, העוסקת בבנינם של החיים היהודיים ברוסיה, אלא שונה הוא הפתרון, שכל אחת מהמפלגות נותנת לשאלה זו ושמתאים הוא לרוב להשקפת עולמה היא וליחוסה להדת בכלל ולהחיים היהודיים בפרט.

לגבי המיעט „השמאלי", הלהוט אחרי כל עיקר וכלל אנושי, שקבל זכות־אזרח בעולם ה„מתקדם", נפתרת שאלת־הדת מעיקרה בשלילה, ואין הוא, הלוקח מן המוכן ערכין זרים לצורת עולמנו אנו, משאיר את שאלת־הדת אפילו במיבנה הפוליטי החדש ב„צריך עיון" לאומי. רואה היא בה את מכירתו הישנה, הזקנה סמוית־העין, אויבת ההשכלה והעם הנאור, ופוגש הוא את שאלת־הדת המדינית בתכסיסי־מלחמה עצומים ובאיבה גלויה. וכנגד זה, לגבי האדוקים, העומדים בצד ימין ומכסים כעת על ה„מסורת" בטלית של „חירות", נפתרת שאלת־הדת לכתחילה בחיוב. החסידים, הרואים בהדת הישראלית חזות־הכל, היו רוצים, שגם החיים הלאומיים החדשים ישארו חדשים בשמם וישנים בתוכנם, ואין כל השאלה החדשה בדבר מקומה של הדת בצורת האבטונומיה הלאומית באה להם אלא כדי לתת עליה תשובה ישנה, מיראה יהודית, בפה מלא. לפני שני הקצוות שלנו הכל ברור ומחוור בנדון זה, ואין הפסוק החדש בא להשמיעם כלום.

שונה לגמרי היא מהלכו של המרכז, המקיף את הלאומיים והציוניים, הרגילים להביט על הערכין המובאים מן החוץ דרך אספקלריה לאומית, ועל הערכין הקיימים אצלנו — מתוך צרכי־החיים של הצבור הישראלי, המתארגן וקם לתחיה לאומית. לגבי המרכז התשובה תלויה באמת־המדה של תנאי החיים המיוחדים שלנו ובאפשרותם להסתגל להערכין הישנים והחדשים גם יחד; ולפיכך מרובים במרכז חלוקי־הדעות בשאלת־הדת, המסתעפת לשלש שאלות מיוחדות: א) מקומה של הדת הישראלית

יא תהיה עוד משועבדת לשלטון זרים. האלזאסים, הלו־טארינגים ואף הדוברודשים וההרצוגובינים — להם יתנו את חופשתם, והם בעצמם יחתכו את גורלם הלאומי. ואין שום ספק, כי אם יבואו ה„זמזומים" ודומיהם מסיביריה או מקויקאז — ימצאו גם הם אוזן קשבת בקרב הועד הפועל המרכזי של הסתדרות הפועלים ואנשי־הצבא, המושבעה ועומדת להגן על עיקרי הדימוקראטיות. רק ישנו עם אחד יוצא מן הכלל — והוא העם היהודי: לתביעותיו אין ערך ואין נחיצות להזקק להן. העם הזה כבר התרגל למצבו, להיות עם מפוזר ומפורד, ודי לו אם יהנה מזכיות אזרחיות בארצות פזוריו.

או אולי אין להאשים את הסתדרות הפועלים ואנשי־הצבא, כשהיא לעצמה, ואין לחשוד אותה, כי במתכוון הוציאה את העם היהודי מן הכלל ובמתכוון ביישה אותו, כי השליכה לפניו איזו פרורים, כהשלך איש פתותי לחם־נקודים לפני המחזיר על הפתחים. אולי לא היא אשמה, כי־אם אלה, שבגדו כבר בעמם, התכחשו לו והתרחקו ממנו, ובעת הם הם „היהודים המלומדים" על־ידה, יועציה ומורי־דרכה בכל שאלה, הנוגעת לגורלו של העם היהודי. ואין אצלנו שום ספק, אם נבוא ונחקור לדעת את פתרון החידה: מה ראתה ההסתדרות הדימוקראטית הזאת על ככה לבייש באופן גס כזה את העם היהודי בתור עם, — נמצא, כי יד ישראל היתה באמצע, כי לא על דעת עצמה צמצמה את כל השאלה היהודית בהשאלה החלקית והמצערה של הזכיות האזרחיות של יהודי רומיניה, כי כך הורו וכך פסקו יועציה היהודים...

וזהי הטראגדיה שלנו. הזרים והנכרים מתחילים להבין אותנו, וכשהם מבינים אותנו, מתחילים הם לכבד את שאיפותינו, ורבים מהם מתיחסים אליהן גם ברצון טוב. אבל הבוגדים והמתכחשים שלנו — אפילו על פתחה של תחיתנו הלאומית אינם חוזרים, ואם תש כחם לעשות שמות בעולמנו אנו, אם בטלה השפעתם בקרב עצמנו ישומע אין להם במחננו, הנה מעבירים הם את עבודת ההרס שלהם להמחנה הזר, שנספחו אליו, ומתאמצים להזיק לנו משם עד כמה שידם מגעת.

ואין עצה ואין תחבולה כנגד המזיקים הללו, אלא להתאחד ולצאת נגדם במלחמה גלויה ולברר לכל העולם, כי מתיחסים אנו אליהם כאל בוגדים, שאין להם כל חלק ביעקב ולא חבל בישראל, וכי אך הרפה הם ממיטים עלינו, בהכנסם לעזים זר ובהופיעם בתור דיינים מומחים בשאלות הנוגעות לקיומנו הלאומי. צריכים אנו לברר לכל העולם, שיש לנו באי־כח משלנו, ושאך להם יש הרשות הדבר בשם עמם, להביע את שאיפותיו ולנסח את תביעותיו.

VOL. IV — NEW YORK, OCTOBER 26, 1917 — No. 32

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית — ניו־יורק, י' חשון, תרע"ח — גליון שלשים ושנים

„יד ישראל באמצע".

הועד הפועל המרכזי של הסתדרות הפועלים ואנשי־הצבא ברוסיה מסר לצירה של ההסתדרות, למ. סקוביליוב, מי שהיה שר־העבודה בהמיניסטריון הרוסי הקודם, שישתתף בהועידה הפאריזית, העתידה להתאסף בקרוב, תכנית שלמה ומעובדת לכל פרטיה בדבר תנאי השלום העתידי. התכנית הזאת היא בת חמשה עשר סעיפים ומקיפה היא את כל השאלות החמורות הישנות, שבעקבן התחולל הסער ויסכסך את עמי תבל, ואת כל השאלות היוקדות החדשות, שבאו לעולם בעקבו של הסכסוך העולמי, וכמובן פותרת היא אותן על־פי תביעותיה של הדימוקראטיות המהלטת, השואפת לתקן את העולם במלכות היושר והצדק ולתת לכל עם ועם את חלקו תחת השמש. ראשית כל היא דורשת לקחת מידו של הכובש את טרפו ולהחזיר את כל הארצות הנכבשות לבעליהן, וגם לשלם להם, לבעלי הארצות שנכבשו לעת־עתה, דמי נזק מכספי קופה אינטרנאציונאלית, שתוסד למטרה זו. שנית — לשחרר את העמים, שנמצאו במצב של שעבוד עד המלחמה, מעול זרים ולהעמידם ברשות עצמם. ובמקום שהדבר נוגע לרביצת לאומיות שונות, ואי־אפשר להכריע את הכף לטובתה של קבוצה זו או זו על חשבונה של חברתה — ימסרו את פתרון השאלה ליושבי הארץ עצמם, והרוב יכריע. שלישית — חופש הימים. רביעית — התפרקות־נשק הדרגית בין בים ובין ביבשה. חמישית וששית וגומר — הכל לפי הנוסח שכבר דשו בו רבים, שעסקו בעבוד הצעות שונות בתור בסיסו של השלום העולמי.

ואנחנו [illegible] טובה להועד הפועל הנזכר שלא שכח, בבנותו אחת את כל השאלות החשובות, העומדות כעת על הפרק ותובעות את פתרונן, מלזכור גם אותנו, ויקדיש לנו מקום מיוחד — בקצה הסעיף השביעי, המדבר על עתידותיו של העם... הרומיני: „רומיניה תשוב לגבולותיה, כפי שהיו קודם המלחמה, בתנאי, שתתן אבטונומיה ליושבי דוברודשה ושויון־זכיות ליהודים".

מוכח מזה, שבהועד הפועל המרכזי של הסתדרות הפועלים ואנשי־הצבא דנו בכובד ראש גם על שאלת היהודים, ומצאו שאין שום צורך להעמיד אותה על הפרק בתור שאלה מיוחדת, שיש לה ערך עצמי. או יותר נכון: בהועד הפועל המרכזי באו לידי מסקנה, ששאלת היהודים כבר נפתרה, אבל יש לה עוד „סרח העודף" ברומיניה, ואת סרח העודף הזה אפשר לבטל על נקלה על־ידי התביעה האמורה, שרומיניה תשוב לקדמותה רק בתנאי, שתכיר בזכויותיהם האזרחיות של יהודי מדינתה.

ולמסקנה כזו היו יכולים לבוא חברי הועד הפועל הנזכר רק באמצם להם את ההשקפה הישנה של המצדדים בשיטת ההתבוללות, שאין להעם היהודי בכל העולם שום תביעות אחרות, מלבד תביעת שויון זכיות אזרחיות, ושאם יתנו לו את שאלתו זו, ישמח במתנת חלקו וישיש בגורלו. אבל מצד אחר הרי אנו רואים, כי אלה, שעבדו את התכנית, רחוקים הם בעצמם מההשקפה של ההתבוללות ומכירים הם בהעיקר הלאומי בנוגע לכל העמים האחרים, ואפילו בנוגע להקבוצות הלאומיות היותר קטנות. אם כן, מוכרחים אנו להניח, שאפילו חברי הועד הפועל המרכזי, אלה העומדים בראש תנועת השחרור ברוסיה, לא שחררו עוד את עצמם מהשפעתו של הפתגם הישן: „חוץ מן היהודים". ומשתמשים הם בו בתור קנה־מדה גם בבואם לשפוט על עתידות עמים וגורלם. פולניה תהיה ממשלה עומדת ברשות עצמה. גם ממשלה ליטאית תוסד. הלטים המספרים בארבע מאות אלף איש — להם תנתן אבטונומיה לסדר את חייהם לפי רוחם וטעמם. ארמיניה תשתחרר

ספרי חנוך ולמוד

(הוצאה אמריקנית).

אוצר לשון המקרא (עברית וארמית) מאת אלכסנדר הארקאווי. באוצר הזה יבאו: א) כל המלות העבריות והארמיות הנמצאות בכתבי הקודש מתורגמות ומבוארות בשפת אנגלית. ב) שרשי המלות ומקוריהן, ואצל כל שם ופעל תמונותיהם השונות לפי נטיותיהם. ג) באורים לפסוקים קשי ההבנה בתנ"ך, ע"י גדולי המפרשים הקדמונים והחוקרים האחרונים. גם נספח אליו קובץ מלין מלשון התלמוד והמדרשים, ומלשון עברית החדשה.
האוצר הזה מכיל כתשע מאות דפים ונדפס על נייר טוב ויפה, מכורך בד הדר — — — — — 2.50

אלף-בית, באותיות גדולות מאד, נדפס על בד, מדת 44—28, בעד חדרים או בתי-הספר, להדביק אל הקיר — — — — — — — — .50

בית-הספר, ללמד ספרי התורה והנביאים, מאת מ. ב. שניידער, עם תרגום המלים בלשונות יהודית ואנגלית — — — — — — — .35

בית-הספר הנ"ל, חלק שני — — .50

דברי הימים לעם ישראל מיום היותו עד יסוד הישוב החדש בארץ ישראל, מאת זאב יעבץ — — — .15

ההתחלה, מעטהאָדע למתחילים, מאת הלל מאלאכובסקי — — — — — .15

המכין, פרוזדור לכל ספרי הלמוד, מאת י. ח. טביוב, עם תרגום המלים בלשונות יהודית ואנגלית — — .15

המתחיל, ללמד לנערים קריאת וכתיבת שפת עבר, מאת א. לוריא וב. טמקין — — — — — — — .15

הנסיון הראשון, מורה לשון עבר בסגנון קל ויפה, עם תרגום המלים בלשונות יהודית ואנגלית, מאת ה. מאלאכובסקי — — — — — — .15

הפדגוג העברי, חוקי לשון עברית ומשפטיה באופן קל, בתרגום יהודית ואנגלית, מאת דוב אריה פרידמאן .15

לוח הפועלים והשמות לכל נטיותיהם, עם ציוני הדקדוק באנגלית, מאת יעקב פיליפס וא. היימאן — — — — — — — .15

למדו היטב, מעטהאָדע לראשית החנוך, באותיות גדולות מאד, מאת מ. פיק — — — — — — — — .05

למודי הקריאה, לחנך הילדים לקריאת האותיות ושפת עברית, עם תרגום אנגלית, מאת ר. לאסקער — .10

מורה עברית השלם, והוא מעטהאָדע חדשה ללמד שפת עבר מן האלפא-ביתא והקריאה עד ידיעת השפה בשלמות, מעובד ומתורגם אנגלית ויהודית מאת יעקב פיליפס וא. היימאן — — — — — — — — .75

מורה עברית השלם הנ"ל, מתורגם אנגלית לבד — — — — — — .65

מורה עברית הנ"ל, מדרגה ראשונה .30

מקרא קודש, ראשית החנוך לילדי בני ישראל, מאת דוב אריה פרידמאן .10

נייע אידישע שול, אַ לעהרבוך פאר אידיש אַנפאנגער, פון י. לעווין — .25

ספורי החומש, מעובדים לבני הנעורים בלשון המקרא, מאת הלל מאלאכובסקי — — — — — — .15

ספורי החומש הנ"ל, עם אנגלית — .25

ספורי המקרא, חלק ראשון (ספר בראשית), ערוכים בלשון הכתוב לילדים מתחילים, עם ציורים ושאלות לשנון, מאת ב. היילפרין — .15

עברית לילדים, ראשית למודים בתורת הלשון העברית, עם תרגום המלים ותרגילים בלשון אנגלית, מאת א. היימאן (תרל"פ) — — — .30

ראשון לחנוך, אלף-בית, קריאה נכונה, יסודות הלשון באופן חדש, מאת הלל מאלאכובסקי — — — — .15

ראשית דעת שפת עבר, למתחילים, עם ציורים ותפלות, עם הערות בשפת אנגלית, מאת מ. קרינסקי — .12

ראשית דעת שפת עבר הנ"ל, חלק שני — — — — — — — — .15

שלחן ערוך לבני הנעורים, עם נקודות, מאת ד. א. פרידמאן — — .15

שפה חיה, ללמד את ילדי ישראל לקרא ולכתוב בשפת עבר על-פי שיטת הברת האותיות בעזרת ציורים, מאת פסח ליב פישמאן ומנחם מענדיל ליבערמאן — — — .15

שפה חיה, הנ"ל, חלק שני — — — .25

שפת ילדים, מאת ת. פ. ברגמן וש. ת. ברכוז, ספר למוד לקריאה ולכתיבה, עם ספורים קטנים וקלים, עם ציורים רבים הממלאים ומשלימים את תכן הספורים, ומועילים הרבה למשוך את לבו ועיניו של התלמיד לגוף הלמוד ולחרות את הדברים בזכרונו. נדפס על נייר טוב ויפה, חלק ראשון — .25

שפת ילדים הנ"ל. חלק שני — .43

תולדות ישרון עם העתקה אנגלית לבני הנעורים, מאת ד. א. פרידמאן — — — — — — — — — .15

ראבאט הגון למורים, לבתי־ספר ולבתי תלמוד־תורה.

HEBREW PUBLISHING CO.
50-52 Eldridge St. New York.

יום „ליברטי באנדס"!

True translation filed with the post-master at N. Y. City on Oct. 19, 1917, as required by the act of Congress approved Oct. 6th, 1917, known as the "Trading with the enemy Act".

אספה גדולה של ילדי החדר תועד ביום השבת, 22 לחודש אקטאבר, בשעה 5 בערב, באולם קופר יוניון. מטרת האספה הזאת היא להכריז בפומבי עד כמה שאפשר את הסכום הגדול שנתנו ל„פדרל [illegible] ילדי החדר, בעצמם או על ידי האורגאני־זאציות שלהם. אלה החפצים לבקר אספה זו, יכולים לפנות ואת כל כרטיסי כניסה. האספה הזאת צריכה להיות אחת מן היותר מהודרות של התעמולה הזאת ותראה ברור עד כמה נכונים ילדי החדר למלאות את חובתם ולעזור להוציא אל הפועל את הפרוגראמה הלאומית של ארצות הברית.

תהלוכה מהודרה תועד ב„יום החרות", ביום ג', 24 לחודש אקטובר. כל אורגא־ניזאציה ואורגאניזאציה צריכה לקבל חלק הגון בתהלוכה זו. גם יראו בתהלוכה מעשי ילדי החדר מעמים שונים, שלקחו חלק בבנית ארצות הברית, כמו כן אחוד כל העמים השונים מעבריהם לתמוך את העם האמריקאי במצבו הנוכחי.

קלובים, חברות ואורגאניזאציות, החפצים לקחת חלק בתהלוכה זו, יפנו אל המאיור לורילאנד מפנמה, שנבחר על ידי [illegible] המלחמה של ממשלת ארצות הברית [illegible].

מקום הלשכה: 50 רחוב מדיסון אוונוי, קרן רחוב 26. טעליפאן 1607 מדי־סון סקוור.

חובת כל אורגאניזאציה היא לקחת חלק בתהלוכה זו במספר גדול של חבריה, כדי להראות את מצב ילדי החדר במלחמה זאת.

---

3. בלטריסטיקה: יז) (שיר) — ח. נ. ביאליק, יח) בימים ההם (ספר שני) — מנדלי מוכר ספרים, יט) כרמית (אידיליה) — ד. שמעונוביץ, כ) רשימות (1, 2) — ח. נ. ביאליק, כא) מאחורי הגולה (שיר) — י. לרנר, כב) אחות — א. שטיינמאן, כג פסיעות קטנות — מ. בן־אליעזר.

4. בקורת וביבליוגראפיה: כד) שלום־עליכם — נ. גרינבלאט, כה) כתבי פייטלסון — נ. נ., כו) שלום־עליכם בתרגום עברי — ב. א., כז) נסיון חרש — מ. א.—ל.

— במערכת „התורן" נתקבלו שבעת הגליונות הראשונים של „העם" היומי, היוצא במוסקבה. „העם" היומי נדפס בתבנית של עתון אירופאי גדול. להעתון היומי מצורפת הוספה ספרותית מיוחדת מדי שבוע בשבוע. עורכיו הם: בן־ציון כץ, ד"ר מ. גליקסון, ש. טשרנוביץ ומ. קליינמאן.

— יצאה לאור במוסקבה החוברת הראשונה של העתון המצויר לילדים ולנערים „שתילים". בחוברת זו השתתפו: ח. נ. ביאליק, מ. בן־אליעזר, יעקב פיכמאן, שאול טשרניחובסקי, אליעזר שטיינמאן ועוד.

— באודיסה התחיל לצאת מראשית שנת־הלמודים הנוכחית עתון ספרותי פדגוגי, מוקדש לעניני גן־הילדים העברי בשם „הגנה". „הגנה" יוצאת פעם בשני חדשים. עורכיה הם הפדגוגים העברים: י. אלתרמאן וי. היילפרין. המשורר יעקב פיכמאן משתתף בה השתתפות קרובה וקבועה.

— בין הספרים, העומדים לצאת על־ידי הוצאת „תחיה" במוסקבה, יש גם רומאן מקורי גדול מאת דוד ברגלסון.

— הקובץ הבלשני הראשון „שפתנו" כבר יצא, והשני נערך לדפוס. עורך הקובצים האלה הוא הד"ר יוסף קלוזנר, ומוציאם — י. וויליקובסקי.

— בהוצאת „העברי החדש" בבאלטימור יצאה החוברת השניה של הקובץ „מחג לחג". החוברת הזאת, הערוכה על־ידי הד"ר ישראל אפרת, מכילה דברי ספרות אלה: א) במנזר (ציור) — ש. ערדברג, ב) יש מעינות צנועים (שיר) — ר' שמלאי, ג) על מפתן המות (רשימה) — ה. ל. נורדון, ד) עם בציר (שיר) — י. אפרת, ה) אשר יעלה עליו הגורל (ספור) — א. שוער, ו) שיר עם — א. א. ליסיצקי, ז) מבפנים (מחזה) — מטרלינק, תרגום ישראל בן־דוד, ח) קול החיים (ספור) — קנוט האמסון, תרגום מ. ליפסון, ט) החיים והספר (משל) — דניאל פרסקי.

— בחוברת האחרונה (לחודש אוקטובר) של העתון היהודי־האנגלי „המנורה", שהופיעה זה עכשיו, באו דברי ספרות אלה: השומר (פואימה) — מארטין פיינשטיין, לגורלה של ארץ־ישראל — ישראל זנגביל, עיקרי הלאומיות — יוהן דואי, השתתפותם של היהודים בהריבולוציה הרוסית — ליאו מוצקין, אסתר (דרמה בשלש מערכות) — גיאורג ס. הלמאן, „זכיות יהודיות" בקונגרס הווינאי (סוף) — מאכס קוהלר.

— יצאה החוברת השניה של הכרך השמיני של העתון המוקדש להכמת ישראל The Jewish Quarterly Review. תוכן החוברת הזאת הוא: א) המבקרים הקראיים הקדמונים של המשנה — ד"ר הארטוויג הירשפלד, ב) הערות של בקורת — ד"ר יוליוס גרינשטיין, ג) ספרים על החנוך היהודי — רבי יודזשין כהן, ד) ספרים חדשים על הדת ויחוסיה להסוציולוגיה — ד"ר י. מ. חזנוביץ, ה) מחקרי סופרים — ד"ר יצחק הוזיק.

* * *

מחיי האגודות.

— הסתדרות „אחיעבר", ניו־יורק, תתאסף במוצאי שבת, 20 באוקטובר, שעה 8, באולם „הכנסת אורחים", 229 איסט ברודוויי. תהיה אספת־פקודים. החברים והרוצים להיות חברים מחויבים לבוא. לזרים אסורה הכניסה.

— באספתה של אגודת המורים בניו־יורק וסביבותיה, שנקראה ביום הראשון, 14 אוקטובר, מסר מר ק. ווייטמאן דין־וחשבון על מהלך שביתת המורים בתלמוד־התורה בניו־הייוון. מר ווייטמאן נסע מטעם האגודה לניו־הייוון לחקור את המצב ולפשר בין המנהלים והמורים השובתים. אך המנהלים עומדים בעקשותם ואינם רוצים למלא בשום אופן את דרישותיהם הצודקות של השובתים, והשביתה נמשכת. בזה מזהירה האגודה את המורים העברים בארצות־הברית וקנדה, לבל יהין שום איש לקבל משרה בתלמוד־התורה בעיר ניו־הייוון, עד אשר יתפשרו המנהלים עם המורים השובתים.

— אספת „עבריה", ברונזוויל, תתאסף במוצאי־שבת, 20 אוקטובר, במרכז הציוניים, 296 רחוב סקמן. על הפרק ענינים חשובים. החברים מחויבים לבוא. אורחים רצויים.

— אגודת „צעירי מפיצי שפת עבר", ברונקס, תתאסף במוצאי־שבת, 20 אוקטובר, באולם בית־הספר הלאומי, 1695 רחוב וואשינגטון. מר שמעון האלקין ירצה. החברים מחויבים לבוא. אורחים מביני עברית רצויים.

— אגודת „מסדה" תתאסף ביום הראשון, 21 אוקטובר, בבית־הספר „זרובבל", 22 מערב רחוב 114. על הפרק: בחירות פקידים ועוד ענינים חשובים. החברים מחויבים לבוא.

ד"ר יוסף קלוזנר, עורך „השלח" באודיסה, פונה על־ידי „התורן" אל הסופרים העברים באמריקה ישראל אפרת, ראובן ברייגין, אב. גולדברג, שמעון גינצבורג, ד"ר ק. לוויאס, ד"ר ש. מ. מלמד, ד"ר ב. מוסינזון, ד"ר דוד ניימארק, ד"ר ישראל פרידלנדר, מ. שיינקין, ד"ר ישראל שפירא וכל אלה, שהשתתפו עד עכשיו בעבודתם הספרותית ב„השלח" ושאין כתבותיהם ידועות לו עתה, ומבקשם, כי ישלחו לו דברי־ספרות, איש במקצועו, בשביל „השלח", שנתחדשה הוצאתו בחדשים האחרונים וחוברותיו יופיעו מעתה כסדרן.

כתבים עברים אפשר לשלוח עתה באין מעצור על־פי כתובת „השלח" (אודיסה, ארגז הפוסטה 319), או על־פי כתבתו הפרטית של עורכו:

Д-ру I. Клаузнеру, Одесса, Ремесленная 9. Odessa (Russia).

נדפס בבית־הדפוס העברי־הלאומי, 431 רחוב גרנד, ניו־יורק.

הוא להוסיף, כי לדרייכת־רשומות מדעית ,,יז שיטה זו של שמות, אפילו בהשואתם עם האומדנות השונות, מספיקה, ובפרט שעובדה גלויה היא, כי הרבה יהודים מחליפים את שמותיהם היהודיים בשמות נכרים, והרבה משמות־המשפחה הפופולאריים באמריקה, כמו רובינסון, ווילסון, מארשאל, מילר, בראון, גורדון ועוד משותפים הם לנוצרים וליהודים גם יחד.

מכל מקום, סטאטיסטיקה זו עם כל מגרעותיה יש בה כדי להקנות מושג במדה ידועה על מצב השכלתם הכללית של בני־הנעורים היהודים באמריקה.

לוח המספרים של הסטודנטים היהודים, המבקרים את מוסדות־החנוך הגבוהים השונים באמריקה ב,שנת־הלמודים תרע"ז־תרע"ח.

שם המוסד	מקומו	המספר הכללי של הסטודנטים	מספר היהודים	המספר היחסי של הסטודנטים היהודים
ניו־יורק (אוניברסיטה)	ניו־יורק	8,177	1,700	20,7
ניו־יורק (קולינ)	ניו־יורק	2,049	1,500	73,2
קולומביה	ניו־יורק	11,912	1,500	12,6
הונטר	ניו־יורק	1,593	695	43,6
פורדהאם	ניו־יורק	1,103	230	20,8
ברוקלין (פוליטכניקום)	ברוקלין	862	260	30,1
הארווארד	קמברידזש של מאס.	5,656	450	7,9
קורניל	איטהאקא, נ. י.	4,187	417	9,9
ייל	ניו־הייווין, קונ.	3,306	225	6,8
שיקאגו	שיקאגו	3,758	325	8,6
וואשינגטון	ס"ט לואיס	2,042	100	4,1
ווסטרן ריזירוו	קליוולאנד	1,700	254	15,0
אילינויז	אורבאן, איל.	5,612	190	3,3
מישיגאן	אנן־ארבור, מיש.	5,796	300	5,1
פנסילוואניה	פילאדלפיה	8,927	675	7,5
טמפל	פילאדלפיה	3,615	450	12,4
סיראקיוז	סיראקיוז, נ. י.	3,721	250	6,7
קאליפורניה	בוירקלי, קאל.	6,866	270	3,9
דזון הופקינס	באלטימור	949	100	10,5
מיניסוטה	מיניאפולים	5,114	223	4,3
טופט	טופט קולינ', מאסס.	1,737	350	20,1
וואלפאריייזו	וואלפארייזו, אינד.	5,000	130	2,6
סינסינאטי	סינסינאטי, א.	3,137	147	4,7
פרינסטון	פרינסטון, נ. דז.	1,555	42	2,7
טיכסאס	אוסטון	2,500	65	2,6
טיכסאס אום.	תחנת קולינ'	1,260	11	0,8
אדלפי	ברוקלין, נ. י.	365	30	8,0
קארנגי (מיסד טכנולוגי)	פיטסבורג	3,628	165	4,5
בית־הספר למדעים של קיים	קליוולאנד	551	50	9,0
לואיסוויל	לואיסוויל, קנטוקי	605	21	3,4
מיין	אורונו של מיין	1,276	30	2,3
מיסד טכנולוגי של מאסאטשוזיס	בוסטון	1,957	87	4,4
מ"ט הוליאק	הוליאק של מאס.	842	10	1,2
„מדינת פנסילוואניה"	מדינת פנסילוואניה	2,624	67	2,5
ראדקליף	קמברידזש של מאס.	600	30	5,0
רוציסטיר	רוציסטיר, נ. י.	564	30	5,3
רוטגירס	ניו־ברונזוויק, נ. דז.	539	57	10,5
סמיטה	נורטה האמפטון	1,917	38	2,0
סימונס	בוסטון	1,070	60	5,5
טריניטי	הארטפורד, קונ.	246	27	10,9
דארטמוטה	האנוור, נ. ה.	1,501	25	1,6
יוניון	סקנקטדי, נ. י.	1,013	53	5,2
וואשינגטון	סיאטל, וואש.	3,404	57	1,6
סטיוונס (מוסד טכנולוגי)	הובוקן, נ. דזש.	540	28	5,1
אייאוויי	אייאוויי סיטי	3,300	12	0,3
ליילאנד סטאנפורד	סטאנפורד, קאל.	2,186	55	2,5
בראון	פרווידנס, ר. א.	1,136	48	4,2
פורדי	לאפאעט, אינד.	2,148	12	0,5
מוסדו של רייס	יוסטאן של טיכסאס	625	35	5,6
אמהרסט	אמהרסט של מאסס.	365	30	8,0
וואנדרבילדט	נאשוויל, טיניסי	868	13	1,5
גיאורנטאון	וואשינגטון, ד. ס.	1,280	50	3,9
קלארק	וואוסטר, מאסס.	161	21	13,0
רינסיליער	טראי	687	35	5,0
סווארטמור	סווארטמור, פא.	448	9	2,0
וואסאר	פוגיפסי, נ. י.	1,102	32	2,9
וואוסטר (מוסד טכנולוגי)	וואוסטר	539	10	1,8
		140,661	12,068	

חדשות ספרותיות.

— בהוצאת „קרם" בפטרוגראד יצא מאסף גדול לשאלות החיים והספרות בשם „עולמנו", ערוך על־ידי הד"ר מ. גליקסון. המאסף מכיל את המאמרים ודברי־הספרות האלה:

1. פובליציסטיקה: א) על פני תהום — ד"ר מ. גליקסון, ב) ארץ־ישראל מה תהא עליה? — מ. אוסישקין, ג) ממעמקים — ד"ר י. קלויזנר, ד) התחום החדש — מ. קליינמאן, ה) אומה ולשון — ד"ר מ. גליקסון, ו) תרבות וחנוך — פ. שיפמאן, ז) המצב הפוליטי — א. אידלסון, ח) בצוק העתים (השקפה כללית) — מ. קליינמאן, ט) קרן זוית — ד"ר י. קלויזנר.

2. ח. נ. ביאליק (למלאות עשרים וחמש שנים ליצירתו הפייטנית): י) ביאליק (שיר) — ש. פרוג, יא) [illegible] — י. קרני, יב) ראשיתו של ביאליק — י. ח. רבניצקי, יג) משורר התחיה או נביא האחרית? — ד"ר י. קלויזנר, יד) ביאליק — מ. גליקסון, טו) ספורי ביאליק — נ. גרינבלאט, טז) ח. נ. ביאליק והשירה העברית — ב. א,

האחרון בצי הגרמאני שמש להם תואנה להתנפל הפעם על היהודים. את סבת המרד הזה מיחסים רק ליהודים. „היהודים — נאמר בה„קרייץ־צייטונג“ — מתאמצים בכל כחותיהם לחתור חתירה עמוקה תחת השלטון הגרמאני ולערער את יסודו. הריבולוציונירים היהודים עובדים לשם האינטרסים של ממשלות־ההסכם, והם האחראים בעד רוח המרד וההתמרמרות, שמצאה נתיבות בצי גרמניה ובצבאה. העתונים ממין זה דורשים בכל תוקף מהשלטונים הצבאיים לשים עין על היהודים, העובדים בצבא ובצי, ולמנוע על־ידי זה בעד התעמולה הריבולוציונית שלהם, לבל תכה שרשים עמוקים.

— הדומה העירונית בהומיל החליטה, שלא להתאסף ביום השבת ולשבות בו באופן רשמי בכל עבודה. ממאה ואחד החברים של הדומה הזאת חמשים ושבעה הם יהודים, והרוב היהודי הוא שגרם להחלטה זו.

— הממשלה הרוסית הודיעה לבא־כחו של הועד המרכזי לעזרת נגועי המלחמה ברוסיה, כי מפני חובותיה המרובים של המדינה בשעה זו אי־אפשר למלא את בקשתם בדבר הגדלת תמיכתה לקופת העזרה.

תנועה מתרגשת עכשיו בין עסקני הצבור ברוסיה להושיב חלק מנגועי־המלחמה היהודים בסיביריה.

— המלומד, העברי והעסקן הצבורי ד"ר י. מיטוואך נתמנה במקום המנוח הפרופיסור בארטה לפרופיסור רגיל ללמודי הלשונות המזרחיות באוניברסיטה הברלינית. התמנות יהודי לפרופיסור מן המנין הוא חזיון יקר מאד בגרמניה.

— בעיר אקוי של איטליה מת בימים האלה הפרופיסור רפאל אוטולנגי. המנוח, אחד מגדולי היחש בין יהודי איטליה (אביו־זקנו היה הרב המפורסם מרדכי אוטולנגי, ואחיו — מיניסטר־המלחמה באיטליה), היה ידוע בתור מלומד ובעל כשרונות מצוינים, עסקן צבורי חרוץ ופילאנתרופ רחמן ונדיב־לב. מכספו היה תומך בהרבה בתי־חנוך יהודיים ומוסדות חסד וצדקה לעניים, ובמותו הניח אחריו סכום של שני מיליונים לירה למטרות אלה. הפרופיסור אוטולנגי, ככל בני משפחתו, היה נאמן למסורת־אבות, חרד על הדת וזהיר במצוות. בין הספרים שכתב יש לציין את ספרו „קול המזרח“, שבו דן על הדת היהודית ביחוסה למושלמיות ולנוצריות.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

החלטותיה של ההסתדרות העברית באמריקה.

בישיבת הועד הפועל של ההסתדרות העברית ביום 11 אוקטובר נתקבלו ההחלטות האלה:

א) לבחור בתור ציר ההסתדרות אל הקונגרס היהודי את חברה מר אליהו זאב לוין־אפשטיין.

ב) לקרוא לאספה יוצאת מן הכלל בדבר רכישת אמצעים בשביל הוצאת־הספרים „קדימה“, שנוסדה זה לא־כבר על־ידי ההסתדרות. לאספה יקראו באי־כחן של כל האגודות העבריות והציוניות באמריקה.

הועד הממונה על הוצאות חוברות לתעמולה הציע לפני האספה סדרה שלמה של חוברות בעברית, אנגלית ויהודית המדוברת, שידונו בשאלות הדבור העברי בארץ־ישראל ובגולה, ההסתדרות העברית ושאיפותיה הציוניות והלשון העברית, החנוך העברי, הספרות העברית ועוד. החוברות תהיינה כתובות בידי סופרים מומחים ובני־סמך במקצועות האלה.

* * *

ידיעת „הועד הזמני לעניני הציוניות“.

„הועד הזמני לעניני הציוניות באמריקה“ מודיע, כי כל הכספים, שנשלחו על־ידיו לארץ־ישראל, נמסרו לתעודתם. הועד סדר כעת את משלוח הכסף באופן כזה, שהמקבלים לא יצטרכו לסבול מהורדת השער, אלא יקבלוהו במלוא ערכו בזהב.

אותו ועד מבקש אותנו להכחיש את הידיעה, שנדפסה ב„התורן“ ובשאר העתונים, כי סוקולוב וווייצמאן השתתפו במועצה הציונית בקופנהאגן.

* * *

תעמולה ציונית כבירה באנגליה.

מלונדון נתקבלה ידיעה טלגראפית, כי הציונים באנגליה התחילו בימים האלה לערוך תעמולה ציונית כבירה בין ההמונים היהודיים הגדולים בארץ ההיא. התעמולה הזאת, שצרכה נובע מתנאי המצב המדיני ההוה של הציוניות, תמשך שבועים ימים רצופים בכל רחבי אנגליה. במשך הזמן הזה יערכו אספות־עם גדולות בכל בתי־התפלה, בתי־המדרש, במוסדות צבוריים חילוניים ובכל מקומות־פומבי. הרבה הסתדרויות יהודיות בלתי־ציוניות הבטיחו להציונים את תמיכתן החמרית והמוסרית בעבודת־התעמולה הזאת.

שׁוֹנוֹת

מספר הסטודנטים היהודים באמריקה.

בחוברת האחרונה (לחודש אוקטובר) של העתון „המנורה“, כלי־מבטאה של הסתדרות הסטודנטים היהודים בשם זה, נתפרסם מאמר מלא־ענין בדבר מספרם של הסטודנטים היהודים במוסדות־החנוך הגבוהים (אוניברסיטאות וקולינים) בארצות־הברית. על־פי לוח־המספרים, שנספח למאמר זה, אשר אנו מוסרים אותו במלואו להלן, נראה, כי בין 140,661 סטודנטים, המתלמדים בחמשים ושבעה האוניברסיטאות והקולינים הראשיים בארצות־הברית, עולה מספר היהודים 12,068, או קרוב לתשעה אחוזים. אולם כנגד זה מועט הוא מאד מספרם של הסטודנטים היהודים בשאר הקולינים והאוניברסיטאות, שלא נכללו בלוח הזה. בין 225,000 סטודנטים, המתלמדים במוסדות־החנוך ממין זה, משערים (ספירה מפורטת ומדויקת בנדון זה אין) את מספר היהודים לאלפים וחמש מאות. ביחד עולה המספר הכולל של הסטודנטים היהודים בשנת־הלמודים ההוה לערך 14,500, לעומת 10,000 — מספרם בשנה שעברה (עיין המאמר „הסטודנטים היהודים באמריקה“ ב„התורן“ גליון ל"ג, תרע"ז).

רבוי כמותם של הסטודנטים היהודים לא השפיע על מספרם היחסי שהיא גם עכשיו, כמו בשנה הקודמת, בערך [illegible] אחוזים מן המספר הכללי של הסטודנטים בארצות־הברית.

כדאי להעיר בזה, שהספירה השניה הזאת של הסטודנטים היהודים באמריקה, אף־על־פי שנערכה ביתר דיוק וזהירות מהראשונה, אינה שלמה ומדויקת עדיין כל צרכה. גם בשנה זו, כמו בהקודמת, קבעו עורכי הסטאטיסטיקה הזאת את מספריהם בעיקר על־פי השמות היהודיים של אלה הנראים כיהודיים, אשר בספרי־הרשימות של מוסדות־החנוך, אלא שהפעם השוו אותם להאומדנות השונות, אשר הספיקו להם חבריהם הסטודנטים באוניברסיטאות שונות. למותר

האמריקאים לטובת אחיהם נגועי־המלחמה במשך שלש השנים האחרונות.

— אחרי נדודים וטלטולים רבים וקשים של ארבעה חדשים מעיר לעיר וממדינה למדינה הגיעה בשבוע שעבר מארץ־ישראל לחוף ניו־יורק השיירה הראשונה של הפליטים היהודים מאזרחי אמריקה. השיירה הזאת היא בת שמונים וששה נפש. רובם הגדול של הפליטים הם נשים וילדים, ורק מעוט קטן מהם (שנים עשר במספר) הם גברים. הנודדים האלה, שרובם ככולם הם מבני הישוב הישן בארץ־ישראל, עזבו את ירושלים בכ"ג סיון שעבר, ואת דרכם לאמריקה עשו דרך קושטה, בולגאריה, סרביה (הכבושה כעת בידי הגרמאנים), אונגאריה, אויסטריה, שווייצריה וצרפת.

את המצב בארץ־ישראל מתארים הפליטים בצבעים שחורים מאד. ביחוד נורא הוא המצב בירושלים. מקרי המות מרעב מתרבים שם מיום ליום. יותר טוב בערך הוא המצב במושבות היהודיות. הקולוניסטים היהודים, למרות ההרפתקאות והתלאות המרובות, שמצאו אותם בימי הרעה האלה, מתפרנסים, אם בדוחק ובצמצום, מיבול אדמתם. האדמה נעבדת ונשמרת על־ידי האכרים כמעט כמו בימי השלום והשלוה. חוסר החמרי־ההסקה להמוטורים, וביחוד חוסר הפטרוליון, שאפס לגמרו, וסגירת שוקי־העולם בפני היבול היהודי, שבאו בתוקף מאורעות המלחמה, לא הפסיקו את מהלך העבודה לגמרו. האכרים היהודים התחכמו והמציאו להם חמרי־הסקה אחרים במקום הראשונים, ושוקים לסחורתם מצאו בפנים המדינה. הכנסת האכרים מיבולם אמנם מועטה היא עכשיו, והעבודה אף היא מתנהלת בכבדות ובעמל רב — בכל־זאת לא נהרס מצבם הכלכלי עד היסוד, ועדיין הוא בחזקת קיים ועומד. קיומו של המעמד החקלאי היהודי בתנאים רעים כאלה נותן תקוה, כי יעבור בשלום את המשבר הקשה, שהוא נתון בו כעת.

— המעופף הצרפתי, מ. בוניר, עף באוירון מקאירו של מצרים לקושטה דרך ירושלים. הופעת האוירון בירושלים עוררה התרגשות גדולה בקרב תושבי העיר, שיצאו בהמונים לראות במכונה המעופפת ומנהלה.

— מיניסטר־החיצון האיטלקי, הבארון סונינו, בנאומו שנשא לפני זמן־מה בבית־הנבחרים ברומא, השמיע בנוגע לגורלה של ארץ־ישראל לאחרי המלחמה את הדברים האלה: „אנגליה מנהלת כעת מלחמה קשה וכבדה נגד טורקיה על שדה־הקרב בארץ־ישראל. אומץ־לבו של הצבא הבריטי נתגלה כבר בשדה־המערכה הזה בכל עוזו. בהאכספדיציה הצבאית היאת משתתפת גם איטליה השתתפות אקטיבית, וגם דגלה מרחף עליה – עובדה, שיפה היא ומתאימה להאינטרסים המוסריים של כל העולם כולו. פלשתינה צריכה להשתחרר מעול השלטון הטורקי: ולכשתשתחרר, אז תהיה מדינה נייטראלית ואינטרנאציונאלית, העומדת ברשות עצמה".

— השלטונים בפטרוגראד גלו זה לא כבר הסתדרות חשאית בשם „רוסיה הקדושה", שהציבה לה למטרה לערוך פרעות ביהודים. ההסתדרות הזאת היתה מוציאה בסתר עתון בשם „גראזא". העתון הזה היה נפוץ ביותר בין החיילים הרוסים על שדה־הקרב. בכלל היתה תעמולת ההסתדרות הזאת מכוונת ביחוד בשביל החיילים האלה, מפני שמערכת־הקרב היתה המקום היותר מסוגל להפצת דעותיה הארסיות. האגיטאטורים השחורים, בנאומיהם לפני אנשי־הצבא, האשימו את היהודים בהמשכת המלחמה: הם הם היחידים המעכבים את הגאולה והשלום בעולם. הדרך היחידה לצאת מן המיצר היא להושיב מחדש את הצאר על כסאו, מפני שרק הוא היחידי שיכול להביא שלום, לחם והשתחררות מעולם של היהודים. בית־הדפוס והעתון החרמו על־ידי השלטונים, והעומדים בראש ההסתדרות הושמו במאסר.

— מחמשים ושבעת החברים, שנמנו במועצה המרכזית של אוקראינה, חמשה הם יהודים. חמשת חברי המועצה היהודיים הם באי־כחן של חמש מפלגות שונות: ציוניים, סוציאליסטים לאומיים (ס. ט. וס. ס.), „בונד", „פועלי־ציון" והמפלגה הדימוקראטית.

— רוב הנבחרים אל הדומה העירונית בעיר הומיל הם יהודים. מן הדיפוטאטים היהודים שבעה ועשרים הם סוציאליסטים לאומיים: פועלי ציון וסוציאליסטים־טירטוריאליסטים.

— העתון „אוקראינסקאיע סלאווא", היוצא בלמברג, מתאר את ההרס והחורבן בכמה קהלות יהודיות, שגרמו התגרות האחרונות בגאליציה, בהסוג הרוסים לאחור. העיירה ז ב א ר ו ב נהרסה כמעט עד היסוד. מלבד בתי אכרים אחדים מחוץ לעיר, שנשארו בתור „זכר לחורבן", אין בה אף בית שלם אחד. רק בית־הספר של הבארון הירש ועוד ששה בתים נחרבו למחצה, אולם הם דורשים הרבה תקון עד שיוכשרו למעונות בני־אדם. חורבן ה א ל י ט ש עושה רושם מבהיל. הבנינים היותר טובים בעיר ההיא נחרבו. העיר ס ט א נ י ס ל א ו ו נחרבה כליל. מהיריות התכופות נהרגו מתושבי העיר בלבד כשליש מאות אנשים. מספר הבנינים, שעלו על המוקד, הוא גדול מאד. בין הבנינים הנהרסים נמצאים גם כל בתי־הכנסיות של היהודים. פחות מכל הערים האלה נפגעה העיר אוזירנו. רק בתים אחדים נהרסו בה. הרוסים, בברחם מן העיר, השאירו אחריהם מכולת חבר ינם חימר רב לבנין, שיוציא את היזקה החמרי של העיר בכמה מינים.

— העתונאים היהודיים בווארשה, העובדים במערכות העתונים היומיים: „מאמענט", „הייגט", „דאס אידישע ווארט" ו„פאלקס־בלאט", הכריזו שביתה. למול"י העתונים האלה הגישו השובתים את הדרישות האלה: א) להוסיף חמשים פרוצנט על משכורתם, ב) לבטל את שכר־הסופרים על־פי השורה להעוזרים הקבועים, ג) לתת חופשה לזמן ידוע להעתונאים ולשלם להם את משכורתם בכל ימי החופש, ד) התיחסות יותר מהוגנה מצד העורכים להעוזרים.

מתחילה התעקשו המולי"ם ולא רצו למלא את דרישות השובתים, אולם תיכף כשהסכימו מול"י ה„מאמענט" לתנאיהם של העתונאים, הוכרחו גם מול"י שאר העתונים למלא את דרישות סופריהם, והשביתה הדרה.

— העתונים היהודיים, שנתקבלו בשבוע זה מלונדון, מודיעים על־דבר פרעות ביהודים בזעיר־אנפין, שפרצו שם לפני זמן־מה. סבת הפרעות האלה היתה תגרה בבית־מרזח אחד בין יהודים ואנשי־צבא שכורים אחדים. למראה התגרה הזאת התקבצו ההמונים החשוכים במספר רב והתחילו להתנקם ביהודים. ראשית מעשיהם היתה לנפץ את זכוכיות החלונות והדלתות ברחובות בלייט וטידזייל, שרוב יושביהם הם יהודים, ולשלוח את ידם בבזה. הרבה מן התושבים היהודים יצאו להגין על רכושם בפני הפורעים בכשילים וכילפות. „חוצפתם" זו של היהודים הגדילה עוד את חמת הרצח של הפורעים, שהתחילו להשתמש בכל כלי־נשק הבא לידם. אין לתאר בדברים — כך נאמר בעתוני המקום [illegible] את קולותיהם של המוכים והנפצעים [illegible] במשך שעה שלמה היתה הפוליציה [illegible] לדכא את הפרעות; אולם אחרי־כן, [illegible] מצבם של שנים מן הנפצעים היהודים אנוש מאד: [illegible] נפצעו פצעי־מות. הפרעות האלה, שהתחילו במוצאי־שבת [illegible] להתחדשות זו נגרמה הפעם [illegible] ההמונים מסיתי־לפרעות ידוע, כי יהודי רוסי [illegible] גם בפעם הזאת נפצעו יהודים אחרים: אולם [illegible] לא נתנה לפרעות האלה להתפשט [illegible].

העתונים האנטישמיים בגרמניה, וה„קרייץ־צייטונג" בראשם, שמראשית ימי המלחמה רפתה התנפלותם על היהודים, התחילו בימים האחרונים לחזור לסורם ולחדש את תכסיסם האנטישמי הישן. המרד

הגלות", אלא שאינה יכולה: „אין לה הכחות הדרושים לכך".

אמנם הכתוב השלישי נראה לעין כל בעל־הגיון כסותר קצת את הכתוב השני, ואולם אין מדקדקים עם עורך רשמי בקטנות כאלה. העיקר הוא כאן, כי הד"ר מלמד קבל על עצמו תיכף לכניסתו ל„בית־הפקידות" שלנו תפקיד בלתי־נעים ביותר: ללמד זכות על יחסה הקר והזר של ההסתדרות הציונית באמריקה אל עבודת התרבות העברית ותחיתה, המתנהלת פה בכבדות ובעמל רב על־ידי אנשים בודדים ועקשנים, שהד"ר מלמד הוא אחד מהם; להשיב אחור את הטענות המרות, הנשמעות לפרקים נגד שויון־נפשה של ההסתדרות הציונית לעבודת תחית האומה מפי אותם הבודדים מרי־הנפש, שהד"ר מלמד הוא אחד מהם... נראה כאן הד"ר מלמד כאותה ריבה מפורסמה של גוגול הרוסי, אשתו של סגן־האופיציר, שיסרה את עצמה בשוטים....

והנה אם אפשר עדיין לאנשים רחמנים וטובי־לב ללמד זכות על כמה ממנהלי ההסתדרות הציונית, כי עומדים הם מרחוק לעבודת התרבות העברית ותחיתה בקרב היהדות האמריקאית, מפני שעל־פי תנאי חנוכם בימי־נעוריהם לא זכו ליהנות מאור התרבות הזאת ולינוק ממקורה — אין כל זכות להד"ר ש. מ. מלמד, חניך „הגלות" ותלמידה המובהק של התרבות העברית. אין לו שום סליחה וכפרה. לא נאבה סלוח לו גם אחרי אשר יעץ בהמשך מאמרו הנזכר לציוניים יחידים לקחת את המכשלה הזאת של החנוך העברי תחת ידם.

להתוכח עם עורך העתון הרשמי של ההסתדרות הציונית באמריקה ולהוכיח לו, כי אין ההסתדרות הציונית, נושאת התחיה הלאומית בקרב עם ישראל, בת־חורין לפטור את עצמה, בכל מקום שהיא ובכל תנאי־החיים שהיא נתונה בהם, מעבודת התחיה הלאומית בצורותיה השונות — לא כאן המקום. יש לנו דרך אחרת, יותר יפה למטרתנו: מעוררים אנו את הד"ר מלמד, כי הוא בעצמו יכתוב באחד הגליונות הבאים של „דאס אידישע פאלק" מאמר בנוסחו החריף על עתידות הציוניות באמריקה. יתאר־נא את דמות־דיוקנה של הציוניות האמריקאית כעבור שנים אחדות, אם זו תעמוד מנגד לעבודת־הרוח ותהיה יונקת עוז ועצמה ולשד חיוני ממכירת שקלים בלבד...

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

True translation filed with the postmaster at New York City on Oct. 19, 1917, as required by the act of Congress approved Oct. 6th, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

— קריאת הקונגרס היהודי נדהתה שוב, והפעם — לזמן בלתי־מוגבל. החלטה זו נתקבלה ברוב דעות של 73 נגד 31 באספת הועד הפועל (או „ועד המאה והארבעים"), שנקראה בניו־יורק ביום הראשון, 14 אוקטובר, בהיכל „עמנואל". אספה זו, המיוחדת במינה, שנקראה בעיקר לשם קביעת זמנו של הקונגרס, הסבה אליה את תשומת־לבו של הקהל היהודי באמריקה, המתענין בשאלת הקונגרס. מפני זה רבים היו בה המשתתפים הסקרנים, וביניהם גם הרבה מהצירים והצירות, שכבר נבחרו אל הקונגרס, אשר חכו בקוצר־רוח להחלטת הועד הפועל בדבר זמן האספו של הקונגרס. כנגדם מועטים היו חברי הועד הפועל המשתתפים. ממאה וארבעים חבריו לקחו חלק באספה רק שלשים ותשעה. ממאה ואחד החברים, שלא באו לאספה, הצביעו ששים וחמשה בשאלה זו על־ידי מכתבים, ושלשים וששה לא חוו את דעתם כלל.

בין אלה, שדרשו את דחית זמן קריאתו של הקונגרס, היו: נתן שטרויס, לואיס מארשאל, הנרי מורגנטהוי ועוד. כמעט שפה אחת ודברים אחדים היו לכל הנואמים האלה: בשעת־חירום זו למדינה אסור לנו להבליט את האינטרסים המיוחדים שלנו. קריאת קונגרס יהודי בשעה כזו עלולה להטיל כתמים על פטריוטיותם של התושבים־היהודים ולגרום הרבה רעה להם ולצאצאיהם אחריהם. „האנטישמיות באמריקה — השמיע לואיס מארשאל, ראש המדברים בעד דחית הקונגרס, — התגברה בימי המלחמה האלה. גרמו לזה הראדיקאלים היהודיים בפטרוגראד, ששבו לשם מאמריקה והוציאו לעז עליה באזני עם רוסיה. גרמו לזה גם הבקשות המרובות של הצעירים היהודים לשחררם מעבודת־הצבא. ואם אנחנו נבוא ונקרא קונגרס יהודי, אז יגדל עלינו החשד עוד יותר, ושונאינו יראו בנו אנשים, המכוונים את כל פעולותיהם רק לטובת עצמם ולא לטובת עניני המדינה הכלליים. תוצאת מצב־דברים שכזה תהיה אנטישמיות פורה ראש ולענה לדורי דורות".

הנואמים נגד דחית זמנו של הקונגרס היו הד"ר י. ל. מאגנס, הד"ר נ. סירקין ועוד. הנואם הראשון אמר, כי נמוקיהם של אלה, הדורשים את דחית זמנו של הקונגרס, הם בבחינת קמח טחון. כבר נשמעו לפני שתי שנים ויותר על־ידי מתנגדי הקונגרס בשעתם. וטעמים חדשים מספיקים לדחית קריאתו של הקונגרס לא גלו בדבריהם הנואמים בעד ההצעה הזאת. אדרבה, גם מבחינה האמריקאית אפשר לחלוק על דבריהם ולאמר, שהקונגרס יוכיח גלוי להעם האמריקאי, כי לב היהודים שלם אתו וכי אזרחים נאמנים הם לאמריקה. הנואם השני איננו רואה שום סתירה ונגוד בין אינטרסי הקונגרס היהודי ואינטרסי ממשלות־ההסכם, שאמריקה היא כעת שותפתן ובעלת־בריתן. הממשלות הנלחמות האלה שואפות בראש וראשונה לשחרורם של הלאומים הקטנים והחלשים, ומטרת הקונגרס היהודי — שחרור הלאום היהודי — עולה בד בבד עם שאיפותיהן. לתגאים המדיניים החיצוניים אין איפוא לחוש, אבל יש לחוש, שאם יוסיפו לדחות את זמנו של הקונגרס היהודי, אז לא תהיה לו תקומה ויבוטל לגמרו.

וסוף דבר היה, כי רוב הציוניים והלאומיים בעלי־ההכרה חוו את דעתם נגד הדחיה, והפילאנתרופים והשתדלנים ובאי־כחם של האורדנים השונים שבין חברי הועד הפועל חוו את דעתם בערה. והפעם נצחו האחרונים את הראשונים.

— ועד החנוך של בתי־הספר בעיר טשלסי של מאסס החליט, על־פי דרישת הרבה תלמידים עברים והוריהם, להכניס לתכנית־הלמודים של בתי־הספר הגבוהים בתור אחד המקצועות גם את הלשון העברית וספרותה. מקצוע למוד זה לילדי היהודים הוא רשות ולא חובה.

— קהלת היהודים בקליוולאנד החליטה להקים בנין מפואר לתלמוד־התורה, שיעלה למאה אלף דולאר, לזכר העסקן הציוני, הרב שמואל מרגלית, שמת בקיץ שעבר.

— ביום העשרים ושמונה לאוקטובר תקרא בניו־יורק ועידה כללית של הועדים השונים לעזרת נגועי־המלחמה באירופה וארץ־ישראל. בועידה הזאת ישתתפו צירים מכל רחבי ארצות־הברית. הועידה נקראת על־פי האיניציאטיבה של מר יעקב שיף וניסו פליכס ווארבורג — גזבר „הועד המאוחד". תעודתה היא לחדש את עבודת העזרה ביתר מרץ ולהעמידה על בסיס מוצק. מקום חשוב בתכנית הועידה יתפוס הדין־וחשבון של הגזבר על פעולות העזרה של היהודים

בְּעִתּוֹנוּת וּבַחַיִּים

מאת

י. אביתמר.

צפרים חדשות — זמירות ישנות.

כלי־מבטאה הרשמי של ההסתדרות הציונית באמריקה, „דאס אידישע פאלק", שהיה מופיע במשך חדשי הקיץ האחרון בלא אחריותו של עורך אחד קבוע והיה בבחינת תינוק, שהחזיקו בו שבע מיניקות, נמסר עכשיו לרשותו של עורך רשמי ואחראי, הסופר העברי ד"ר ש. מ. מלמד, והגליון השלשים ותשעה כבר יצא בעריכתו.

דבר המובן מאליו, שאנו אין לנו אלא לשמוח על זה ולברך את ההסתדרות הציונית בהעורך החשוב, שבחרה לעתונה. ד"ר ש. מ. מלמד ידוע לקהל הקוראים, וביחוד — הקוראים העברים, בחריפות עטו ובשטף מזגו העז, ולא כאן המקום לספר בשבחו. ומובן הדבר גם כן, כי שמחתנו אנו, היהודים „הירוקים" בתוך היהדות האמריקאית, צריכה להיות כפולה ומכופלת לרגלי התמנותו של „אחד משלנו", סופר עברי אירופאי, בתור ראש־המדברים בעתון הרשמי של ההסתדרות הציונית באמריקה. כי למה נכחד את האמת: מנהיגי הסתדרותנו בארץ הזאת אמנם יהודים טובים הם וציוניים נאמנים — טובי היהדות האמרי־קאית; ואף־על־פי־כן זרים הם לנו במקצת — לנו, בני ארצות־המזרח, חניכי המסורה העברית, צמאי התקומה העברית והשלמות העברית. לכאורה, כמונו כמוהם — כולנו שותפים לרעיון אחד גדול, רעיון שיבת העם לכבודו הראשון; ואף־על־פי־כן איזה חיץ בלתי־נראה מבדיל בינינו, ויש אשר לא נבין גם איש את שפת־הלב של רעהו. אנחנו עומדים בתוך פרוצס התחיה הלאומית מבפנים, והם עומדים כסקרנים — אם גם סקרנים קרובים — ומשגיחים אליו מבחוץ, בעד זכוכיות החלון. אנחנו מרגישים את קיומו של העם מתוך שליש תקופותיו, המשורגות זו בזו: העבר, ההוה והעתיד; והם — מתוך הבנה שכלית בעבר באו לידי הבנה שכלית בעתיד: הלב, החי ומתרגש ועורג בהוה, אינו משתתף עדיין בהשקפת־עולמם הלאומית. אנחנו באנו לידי שאיפת התחיה הלאומית מתוך רגש לאומי־איגו־איסטי: רוצים אנחנו לשפר את עצמנו; והם הכירו את הרעיון הלאומי מתוך רגש לאומי־הומאני: מתכוונים הם לשפר את האחרים ואם גם האחרים הם דורותיהם, הבאים אחריהם. אנחנו בני הציוניות אנו, והם — כהניה ומשרתיה...

ולא לפלא הוא איפוא, כי האנשים הטובים האלה, אשר מתהלכים אנחנו עמהם בעבודת־העם כעם אחים ורעים, — אחים לדעה ורעים לשאיפה — זרים לנו במקצת. המטרה אמנם אחת לכולנו, אבל שונות הדרכים ושונים האמצעים ושונה הרגש, המפעם את הלבבות מכאן ומכאן. ולא לפלא הוא גם זה, כי בחדר־משכיתו רואה כל אחד מאתנו, כי ידנו על העליונה, כי לנו ניתן העתיד, כי אנחנו השלמים והמתוקנים, ואם יש מקום במחננו לכעס והתמרמרות — הרי לנו הצדקה לכעוס ולהתמרמר, ואם יש מקום בקרבנו לטענות ותביעות — הרי אנו הטוענים והתובעים.

ולפיכך אפשר היה לשמוח על העובדה, כי מנהלי הציוניות הרשמית בארץ הזאת מנו לראש עתונם את הד"ר ש. מ. מלמד. אפשר היה לראות בזה אות לטובה, כי האנשים המתונים והזהירים האלה מחלו להד"ר ש. מ. מלמד על טבעו האופוזיציוני ועל מזגו העז והחריף, העשוי למחות נגד כל המעוות והמעוקל שבחיינו, ובחרו בו להיות המדבר בעדם לפני הקהל הגדול שלנו. אפשר היה ביחוד, כי ישמחו על זה עובדי התרבות העברית באמריקה, הרואים בהד"ר מלמד את אחיהם וחברם לעבודה ולשאיפה — — —

אפשר היה — אלמלא קם הד"ר מלמד בעצמו בגליון הראשון של העתון הציוני, שנערך על־ידיו, ושפך את הכוס, אשר מזגו לו חבריו ואנשי־שלומו, על פניהם.

באותו גליון, באחד ממאמרי־המערכת, דן העורך החדש של העתון הציוני הרשמי על אחת השאלות, החשובות ביותר לדבר התחיה הלאומית — על שאלת החנוך העברי. והנה העורך, כאמור לעיל, עורך חדש הוא, ואולם הזמירות, אשר אנו שומעים עכשיו מפיו בענין זה, ישנות הן עד מאד. ולא די שישנות הן, אלא — יסלח־נא לנו הד"ר מלמד, שאין בפעם הזאת תחת ידנו תואר פחות מתאים להענין המדובר — נשמעות הן כזמירות היוצאות מתוך הפונוגראף.

„ההסתדרות הציונית כמות שהיא — אומר עורכו החדש של „דאס אידישע פאלק" — יש לה תעודה של תכנית ברורה: לרכוש מקלט בטוח לעם ישראל בארץ־ישראל. זו בלבד מוכיחה למדי, כי צריכה היא לצמצם את כל האנרגיה שלה לא בעבודה יהודית בגלות, אלא — בארץ־ישראל. ההסתדרות הציונית יכולה אמנם לעסוק בשעת־הכושר גם בשאלות הנוגעות לחיינו בגלות, מפני שפתרון השאלות האלה מסייע לנו להשגת מטרתנו הראשית. ואולם בכלל אין ההסתדרות יכולה לעסוק בזה, שקוראים עבודת־הגלות. בודאי שכדאי והגון היה, למשל, להשרות בכל מקום רוח לאומי על החנוך היהודי, וביחוד — על כל החיים היהודיים, עד כמה שאפשר. ישנם רבים, הבאים בטענה, כי ההסתדרות הציונית מחויבת לעסוק בהשאלות האלה, ואחרי שההסתדרות אינה יכולה לעשות כן, מפני שאין לה הכחות הדרושים לכך, הרי באים עמה בטרוניה, כי אינה עושה את חובתה, או כי אינה עומדת על מרום תעודתה"...

ובכן, אנו למדים מכאן שלשה דברים: א) כי תעודתה של ההסתדרות הציונית היא לרכוש מקלט בטוח לעם ישראל בארץ־ישראל. ב) כי עבודת החנוך העברי — וממילא גם עבודת הלשון העברית ותרבותה וכל העבודה של תחית־הרוח — רק „עבודת־הגלות" היא ואינה ענין להסתדרות הציונית. ג) כי ההסתדרות הציונית צריכה היתה אמנם לעסוק ב„עבודת־

חלום נעורינו ומדבר בשפת עבר, כאילו היה דבר שיש בו ממש וחפץ בימים האלה! ואם לא השחוק תהיה גם אתה בעיני איש מן החוץ לו ראה אותך במכתבך זה האחרון אומר אלי: „חזק ואמץ למען אהבתך לשפת קדשנו... ולמען ספר דברי ימיה אשר ככוכב יאיר שמך בקרבו..." צדיק תמים! אף אמנם תחיה אמונתך, כי יהיו דברי הימים לשפתנו ולא דברי הלילות, לילות עמל אשר אין להם שחר?!... איה איפה הם העתידים לכתוב את דברי הימים ההמה ולנטוע שמים חדשים וכוכבים חדשים אלה בתוכם? בנך או בני או אולי יעקב נכדנו ויוצאי חלציו? האינך רואה אנה אנחנו עולים ואת אשר יקרה לעמנו באחרית הימים?" — חזות קשה, שנאמרה, כדרכו של יל"ג, המתלוצץ תמיד, מתוך שחוק מר, מתוך „הלגלוג שלפני התליה". מעין דברים מרים כאלה מתמלטים מעטו של יל"ג באותה שנה עצמה, במכתב אחר, שבו הוא אומר: „עבודתי בשפת עבר וכל כבוד ספרות ישראל החדשה כולה הוא הבל נדף וענין רע וכל יקרה מוטל בספק ספיקא, ומה יתן ומה יוסיף אם הרביתי לחרוז לשור ולחמור ועיני יראו כי אין יודע ואין מכיר את פעולתי. שירי וזמרותי המה רק בקריאת הגבר וכל חכמת ישראל היא כבינת השכוי, אשר ישמעוה וימצאו בה חפץ רק האכרים יושבי הכפרים, האני איחל בעד פעולותי אלה לתהלה ולשכר אחרי מותי, אני הגבר אשר כמעט נשכחתי כמת מלב בעודני חי?" (אגרות יל"ג ח"א, צד 277).

והיחס של יאוש, ולפעמים גם של גועל־נפש, אל הספרות העברית, ביחוד העתונית, אשר בימיו, הולך ומתגבר בקרבו. בשנת תרמ"א כותב יל"ג: „קיבתה של ספרות ישראל כקיבת בת־היענה, הכל מוכן לסעודה, הכל אפילו זכוכית". ובשנת תרמ"ד הוא כותב לוויסברג: „כי כל כתבי העתים לבני ישראל היו לי לזרא ותדבק ידי אל העט ונפשי עיפה לכותבים... ואני — אבדה האמונה מלבי בקהל הקוראים מבני ישראל ונואשתי מהם ומהמונם! אם אנשים חסרי־לב ונלעגי־לשון כרודקינזון יוכלו להיות למו"ל ולמצוא לו קהל קוראים, אם חנף ומרע כצדרבוים יוכל להוליך את העם שולל בתעתועיו עשרות שנים... אם... מה ההמון הזה כי נפקדנו וכי נשית אליו לבנו?!" עם כל זה התיחס יל"ג, שהיה מטבעו אדם קשה כארז, בחבה ידועה, ולפעמים גם באהבה, אל הסופרים הצעירים המתחילים, אם הכיר בהם סימן ברכה לספרותנו. במכתבו האחרון שהבאתי הוא אומר: „אני בהשפטי עם סופרינו החדשים, חומל אנכי על מיטב הצאן הזה ולא אדקדק עמם כחוט השערה, ואם נמצא בהם מעט ברכה או דבר טוב אחד צר לי להדיחם משאתם ולרפות ידיהם, באמרי אולי יקחו מוסר והטיבו דרכיהם ומעלליהם והביאו באחריתם תועלת לספרותנו, כי אם נרדוף באף ונשמידם מי יקום לנו בין הסופרים בדור יתום זה?" — המבטא „מיטב הצאן", בנוגע להסופרים הצעירים, אופיי הוא ליל"ג, שחשב את עצמו לתיש זקן בעדר זה.

יל"ג היה מזהיר את בעלי הכשרונות הצעירים, אשר חשקה נפשם לעבוד בספרות העברית, כי יבחרו להם עבודה אחרת, תהיה מה שתהיה, למחיתם, ולא יסמכו על ספרותנו התלויה בנס. העבודה בספרות העברית צריכה להיות, לפי דעת יל"ג, עבודת־נדבה, עבודת־הקודש, מבלי צפות לשכר.

במכתבו לנחום סוקולוב הוא כותב: „ירא אנכי אותו (דוד פרישמאן) פן ירום לבו בנצר עטו ומעשי ידיו ועשה את עט הסופרים לו למטה לחם והוא משענת קנה רצוץ ובהשענו עליו ירוץ ובא בכפו ונקבה, והיתה חס־ושלום אחריתו כאחרית כל סופרי ישראל אוררי יומם". (אגרות יל"ג ח"ב, צד 128).

זו היתה לו בכיה לדורות. במכתביו וגם בשיריו לא חדל גוררון להתאונן ולבכות על גורלו של הסופר העברי ועל מצבו החומרי.

באחד משיריו, אשר כתב בשנות חייו האחרונות, מתאונן המשורר על כי:

בעמים איש מושך בשבט סופר
הון ביתו לאלפים ולרבאות סופר;
ובישראל איש סופר מושך השבט
כל ימיו הוא יעבור תחת השבט.
(משירו „הכל תלוי במזל").

במשוררים מתוך רעב, צער ועוני לא האמין יל"ג מעולם. על עצמו הוא מעיד:

רוחי מעולם לא קם בי וישורר,
מבלי קול דופק מניע ומעורר,
מבלי רחבת לב ומנוחה נעימה.
(משירו „אחפש רוחי") *.

ובזה מעיד המשורר על עצמו, כי שירתו יותר משהיתה נובעת מאליה, ממעמקי נפשו וממקורה הפנימי, היתה צריכה למעוררים ולקול דופק מבחוץ. על־כל־פנים היתה זאת בשנות חייו האחרונות.

התיחסותו של יל"ג ליצירתו הפנימית היתה תמיד אמתית. מעולם לא כזב לנפשו. בשעה אשר החל להרגיש, כי השכינה מסתלקת מעליו, שר את החרוזים המצוינים:

לא בן בית בסוד אלוה הנני,
אשר טרם אקרא אליו יענני
ובכל עת אחפוץ אבוא אל הקודש,
כי אם כעני שאיננו בטוח,
אם הפתח לפניו סגור או פתוח,
בבואו לבקש פרוטה ביום ראש־חודש.
(משירו „אחפש רוחי").

כמה אמת מרה בודויו הפנימי הזה!

את השקפתו העצובה, המלאה יאוש לאומי, על ספרותנו הביע יל"ג בחרוזיו אלה:

כי מה כל עמנו ומה ספרתו?
חלל גדול, ענק שוכב למעצבה;
כל הארץ כולה מקום קבורתו,
וספריו — הכתובת על המצבה!!
(משירו „לנשמת עושה השחר").

---

* על שאלתו „והשירה מאין תמצא" הוא עונה: „בבטן המלאה ובאת המבוערת".

מעט מעט מעל משורר־המופת שלו, מעל בעל „האמת והאמונה" ו„שירי שפת קודש".

גורדון, שהיה בשנות־נעוריו אחד המעריצים הנלהבים של שירת אד"ם הכהן וסגנונו העברי, כותב לאברהם יעקב פאפירנא (שעסק בימים ההם בבקורת הספרות העברית) בשנת תרכ"ו, כתשע שנים אחרי צאת הספר „אהבת דוד ומיכל" מדפוס, על־אדות מורהו ומדריכו בשיר ומליצה כדברים האלה: „איננו משורר אמתי, בעבור חושו היבש כעץ. כותב הוא (אד"ם) את שיריו בהשכל ובעיון דק, אבל לא בהרגש ובהתפעלות; דבריו יוצאים מן הראש ולא מן הלב... הכלי היותר פועל בשיר הוא הלב וההרגשה, וזה אין לו". (אגרות יל"ג ח"א, צד 132).

התלמיד נצח את הרב. תורתו החמורה של אד"ם במלאכת השיר ובשמושה של השפה העברית, התורה אשר יל"ג קבלה מתחילה באהבה ורצון, — תורה זו היתה לו אחרי כן צרה, מוגבלה ויבשה יותר מדי. לא בפעם אחת בעט יל"ג בתורתו של „הכהן הגדול", כי קשה לשכוח ישנות מללמוד דברים חדשים. מעט־מעט סלל לו יל"ג מסילה חדשה בשירה העברית וכבש לו את דרכו המיוחדה בסגנון העברי.

בשנים הראשונות לעבודתו של יל"ג בשדה השירה העברית היה שם תמיד לנגד עיניו את משפטו הקשה של אד"ם הכהן ואת משפטם של זקני המשכילים העברים בווילנה. אחרי כל שיר ושיר, שכתב יל"ג בשנים הראשונות, היתה מתעוררת בקרבו לראשונה השאלה: מה יאמר אד"ם על שיר כזה — היצא נקי וזך מלפניו? יל"ג מעיד על עצמו עדות זו, באמרו באחד ממכתביו: „מיום החילותי להבין בספרים לא מצאתי בין משוררי שפת קודש החיים בארצנו נעלה ויפה ממנו; ומדי צאתי להתהלך ביער הלבנון נעם דבשו לחכי ואתעמל גם אני לעשות כמתכונתו".

אולם מעט־מעט שחרר יל"ג את בת־שירתו מעולה הקשה; לאט־לאט התרגל לדוש בעקביו את הגזירות והחומרות בדיני שוא נע ושוא נח, שמצא לפניו בה„שלחן־ערוך" הפיוטי של רבו ומורו אד"ם הכהן. כל אשר הרבה להגות בספרי עם ועם וכל אשר הוסיף להתפתח ולהשתלם בדרכי השירה העברית והמחשבה האנושית, בה במדה מצא את אישיותו הפיוטית והספרותית הוא. ומעתה לא ישאל עוד, בכתבו שיר חדש, מה יאמר אד"ם הכהן על פרי רוחו. מעתה היה לו העיקר משפטו, טעמו, הרגשתו וחות־דעתו הוא.

בשנת תרל"ח כותב יל"ג אל הזק"ן כדברים האלה: „אין מבקר כמחבר בעצמו; וזה הדבר אשר יעשה: אחרי העלותו את מורשי לבו על הספר בדיו, יעלים עיניו ויסיח דעתו ממנו לימים אחדים, ואז ישוב לקרוא בו כקורא זר הבא מן החוץ ויתקן אשר יתקן; וכן יעשה פעמים שלש. כזה עשיתי בנפשי בשבתי בערי השדה ומבינים בשיר ומשכילים על דבר אין עמדי; ואהיה בעצמי המחבר והקורא והמבקר".

הדברים המובאים נכתבו לפני ארבעים שנה. אילו נשמעו דברים כאלה כיום מפי סופר מובהק, היינו רואים בהם תמימות יתרה, דברים המובנים מאליהם, שאין כל צורך להטעימם. בימינו כל סופר, הראוי לשם זה, הוא הוא המבקר את פרי רוחו ומלפניו משפטו יצא. משפטו זה הוא בית־הדין העליון בנוגע ליצירתו הספרותית. העמידה ברשות עצמו הוא התנאי הראשון וההכרחי לכל סופר, לכל משורר יוצר, שאיננו בעל־מלאכה ספרותי פשוט. כל יצירה רוחנית גוררת אחריה, מדעת ושלא מדעת, את הבקורת הפנימית של היוצר. בקורת כזו היא היא היצירה במדרגתה היותר גבוהה. כל יוצר בונה את עולמותיו ומחריבם, מחריבם, מתקנם ובונה אותם עוד הפעם. הוא הוא הבונה והוא הוא המקעקע את הבירה, שבנה בעצמו.

אולם לפני ארבעים־חמשים שנה, ומה גם בשנות־נעוריו של יל"ג, היו הסופרים והמשוררים העברים תלואים ביצירותיהם בדעת אחרים, אחרים הגבוהים מעליהם, או שהאמינו בטעות, כי גבוהים הם. אז היה דור של „הסכמות" ו„סמיכות", דור של בני־סמכא ושל „כהנים גדולים במקדש הספרות". פרחי הכהונה לא ערבו את לבם לצאת ב„שער בת רבים", אם לא סמכו עליהם את ידיהם זקני הדור וגדולי הכהונה. גם יל"ג, אשר מעולם לא היה מוג־לב ספרותי ואשר בראשית צעדיו על שדה השירה העברית כבר נראו בו סימני בגרות וגדלות, — גם „גור־אריה" זה לא העיז פניו להוציא לאור את שירו הראשון, מבלי אשר יקטיר קטרתו לאד"ם הכהן ומבלי אשר יקבל ממנו סמיכתו והסכמתו. על כן הננו רואים בהדברים הפשוטים של יל"ג „אין מבקר כמחבר בעצמו" את פריקת עולו הספרותי ואת השתחררותו הגמורה מההשפעה של משכילי ווילנה, חכמיה ומשורריה, אשר מבית מדרשם יצא.

ואחרי אשר הבקורת הפנימית של הסופר היתה ליל"ג לאמת־המדה ביצירותיו, חדל להיות מפחד מפני הבקורת של אחרים. באחד ממכתביו ליצחק יעקב ווייסברג הוא אומר: „...הפיות האנשים נחסום או מפני הבקורת נסתר? ואדם כשהוא נעשה מחבר ויצא לשוק וספרו בידו, הרי הוא כעולה לגרדום ונעשה כמיצר שהחזיקו בו רבים וכקרקע עולם שהכל דשים בה".

* * *

יחוסו של גורדון אל הספרות העברית היה על־פי רוב כיחוסו של בן יחיד, אוהב ואהוב, אל אמו הזקנה והחולה, אשר לא יאמין עוד בחייה. הוא בעצמו מביא כל קרבן ועושה כל דבר להציל את שארית חייה ולהקימה על רגליה, אך בסתר־נפשו הוא מסופק מאד, אם כל זה יועיל. ביחוסו זה יש גם מעין התיחסותו של רב־חובל אל ספינתו המיטורפת בים. אין רב־החובל מאמין בהצלתה של אניתו, אשר הפקד עליה; הוא רואה בעיניו, כי גלי הים העזים יבלעוה ויורידוה לתהום רבה, אך אין הוא זז ממקום הסכנה, לא יחיש מפלט לו. הכל נמלטים על נפשם, ורק הוא, רב־החובל, יורד מצולה יחד עם האניה, אשר לה הקדיש רוב שנותיו וכל כחותיו וכשרונותיו. וכל זמן שיש צל של תקוה להצלה פורתא יחגור את שארית כחותיו ללחום עם המים הזידונים.

באחד ממכתביו, משנת תר"ם, להזק"ן כותב יל"ג: „אבל אב לא השחוק אהיה בעיניך בשמעך אותי מספר

הרופאים וקבלוהו לצבא. התחמץ לב האב בקרבו והעמיד קול־זועות בעיר: „הא כיצד? בנו, שבעל מום הוא, ילך לעבוד בצבא במקום המיוחסים הללו, ששלמו כסף כופר נפשם?" עמדו עליו לבקשהו, כי לא ירים את קולו כל־כך. אמר להם: „כלום מרים אני את קולי יותר מדאי? אדרבה, דומה אני, שמשפיל אני את קולי יותר מדאי". והוא מרים את קולו עוד יותר, מקשקש וצועק, כי „מבין הוא את טעמו ונימוקו של האדון ראש האצילים, שקבל לצבא רק את העורים והפסחים"... והוא עומד ולוחש באזני כל אחד ואחד את „טעמו ונימוקו" של ראש האצילים בקול רם כל־כך, עד כי נודע הדבר לכל בני העיר — נתגלה כל הענין מתחילתו ועד סופו, לכל פרטיו ודקדוקיו, עם כל סימניו, ואפילו נוסח הלשון, שבו נכתב מכתבו של הזקן לוייב אל ראש האצילים, לא נעלם מאיש. והיהודי מסר מודעה ברבים, כי לא יראה און ויחריש. את כולם, הוא אומר, ימסור למלכות — את ראש האצילים, את הרופאים ואת כל פקידי ה„מסיבה"!... אז הטו את היהודי הצדה ורמזו לו, כי הבחורים המשוחררים ישתתפו כולם בכספם ויפדו את בנו בעל־המום מתוך גדוד־הצבא. ואולם אין היהודי הזה מסתפק בהבטחות בלבד. בין „וכך היה אומר" ובין „וכך היה מונה" אנו כורעים, הוא אומר, שבע פעמים. חשקה נפשו, הוא אומר, לראות את המטבע המזומנת לאלתר... לא הועילו לו שום טענות. עמדו אנשי־העיר והכניסו את ראשם בעבי הקורה לפשר בין הצדדים. קראו לאספה אחת, וחזרו וקראו לאספה שניה, ואחר־כך קראו לעוד שתי אספות, ולא זזו משם עד שהבחורים המשוחררים אספו ביניהם סכום הגון, זה הביא חמישים שקל, וזה — מאה, וחלקו את הכסף בין אותם הצעירים, שנתחייבו חובת הצבא. את החלק הגדול, כמובן, קבל היהודי המקטרג. וטעמו ונימוקו עמו: מפני שבנו, הוא אומר, בעל־מום גדול הוא יותר מכולם... אמנם, על־פי השכל הישר אין הטעם הזה מספיק כלל: אדרבה, מפני שבעל־מום הוא, הרי יש לו תקוה, שישתחרר קודם. ואולם אין מדקדקים עם יהודי בעל לשון מקשקשת, המקטרג בשעת הסכנה. ראה היהודי, כי הכל נשמעים לו ועושים את כל חפצו, חזר בו והרים את קולו שוב ובא בטענות ובתביעות חדשות... ומי יודע, מה היה סופו של דבר, אלמלא קבל ברך פרציק פקודה חדשה מאת הזקן לוייב, שלא יחוס על ממונו ולא יקמץ במקום שצריך לפזר... במקום שסכנה צפויה לחופש האדם אין כסף נחשב כלל. ואת חופשו הרגיש המורה רק אז, כאשר ישב כבר במרכבה, אשר שלחו לקראתו אל התחנה מירונובקה, ואנדריי הרכב מסר לו פרישת־שלום מבית אדוניו, כי בני־הבית כולם, ברוך השם, בריאים ושלמים. „הכל על מקומו בשלום" — כך אומר אנדריי, מניף שוטו באויר ומשתעה עם הסוסים בלשונם. הסוסים מבינים כונתו ברמיזת שוט בלבד, והם נושאים את המרכבה כעל כנפי־רוח. היום יום־סתיו בהיר וחם. השמש אינה מלהטת עוד ואינה מכה על ראשי בני־אדם, אלא מחממת ומעדנת ונוסכת רוח תרדמה על עוברי דרכים. עיני הבחור, היושב במרכבה, נעצמות לאט־לאט, והחלומות הולכים ונרקמים במחו, חלומות־משי דקים־מן־הדקים, ומגדלים הולכים ונבנים לפניו, מגדלי־זהב, הפורחים באויר... עוד מעט, עוד מעט — ויבוא הביתה. וכאשר יבוא הביתה, מיד יגלה את צפונותיו לפני הזקן לוייב: „הנה ידוע תדע, כי אוהב אני את בתך וכי בתך אוהבת אותי"... עוד מעט — עוד חצי שעה, עוד רבע שעה. הנה כבר נגלתה תחנת בראניפולי, הידועה לו כל־כך. הנה היער, הכר, בית־הקברות, בית־הריחים, שאגפיו נראים מרחוק כזרועות־ענק, הרומזות וקוראות לעוברי דרכים: „לכאן! לכאן!" עוד רגעים אחדים — והנה החצר לעיניו. הבית הגדול והלבן עם שני מעקותיו. מה רבה היתה השמחה בבית בעת הפגישה! בן יוצא משעבוד לגאולה, כי ישוב אל בית אביו ואמו, — לא תהיה השמחה גדולה מזו. הגבור הצעיר הרבה לספר כל אותו היום את הנסים והנפלאות, אשר נעשו לו, בעמדו למבחן הצבא — ספורי יציאת מצרים ממש! ואולם את העיקר, את הסוד הגדול, הצפון וכמוס בלבו — אותו ל א ספר, אותו ל א גלה לפני הזקן לוייב... את הדבר הזה דחה ליום מחר, להבא... ובין כה וכה עבר יום אחר יום, שבוע אחר שבוע, עד אשר התהולל האסון לפתע־פתאום, עד אשר בא איש מן הצד ופקח את עיני הזקן על הצפונות והנסתרות...

לא איש היה זה, אלא אשה. אשה יהודית פקחית, בעלת עין פקוחה, הצופה למרחקים, והיא קרובה להזקן לוייב, מוצאה מברדיטשוב ושמה טויבה. בפינו תקרא בשם „הדודה טויבה מברדיטשוב". וכאשר אצינה בפרק הבא לפני הקורא כמות שהיא, בדמותה ובצביונה, אף הוא יודה ויאמר, כי שם זה נאה לה והיא נאה לשמה.

יַחוּסוֹ שֶׁל יְהוּדָה לֵיב גּוֹרְדוֹן אֶל הַסִּפְרוּת הָעִבְרִית

מאת

ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן.

יחוסיו של יהודה ליב גורדון אל הספרות בכלל ואל הספרות העברית בפרט החלו בשנות נעוריו, אשר למד וקרא בהן הרבה. היחוסים האלה היו פנימיים ונפשיים.

בהיות יל"ג כבן עשרים כבר עמד תחת השפעתם של המשוררים היותר ידועים בימים ההם: אד"ם הכהן ובנו מיכ"ל. זה האחרון היה ידיד־נעוריו של גורדון, ועל־ידי המשורר־הבן התקרב גם אל אביו, „הכהן הגדול במקדש הספרות".

המשורר־האב היה לו, לגורדון, למופת בשפתו וסגנונו העברי, והמשורר־הבן היה לו למופת ברוח־שירתו ובאהבתו אל כתבי־הקודש וחזיונותיהם. את השפעתו העמוקה של מיכ"ל על נפשו של גורדון הננו מכירים בשירו של זה האחרון, הנקרא בשם „ערבי הנחל וההדסים", היא הקינה, אשר נשא על מות מיכ"ל, בהיותו בן עשרים וארבע שנים.

בהיות יל"ג כבן עשרים וחמש כבר הכין לדפוס את שירו הגדול „אהבת דוד ומיכל". את ראשית „בכוריו" הקדיש לאד"ם הכהן. אולם ברבות הימים החל להתרחק

אל כיסו. בקצור: כל העסקים וכל הענינים בבית נדחו אז מפני ענין אחד, שהעסיק את כל הלבבות — ענין עבודת־הצבא...

וכאשר הגיעה שעתו של גבור הזכרונות האלה להתיצב לבחינת עבודת־הצבא, נתרגש הזקן לוייב שוב ומנוחתו הופרעה. ראשית כל השתדל ומצא עצה להעביר את המורה בעוד זמן מעיר־מולדתו פריאסלאוו לעיר קאניוו, כלומר, לכתוב את שמו בין הקרואים לצבא בעיר קאניוו, במקום שיש לו ללוייב יד ושם והשתדלותו מועילה... דומה אני, כי קשה למצוא אב, אשר ידאג לגורל בנו כל־כך, כאשר דאג הזקן לוייב לגורל המורה. יתירה מזו: המורה עצמו לא היה ירא כל־כך לנפשו, כאשר יראו ודאגו לו בני משפחת לוייב. הבחור עצמו התכונן לקראת הנסיעה לקאניוו ולקראת העמידה למבחן־הצבא, כמו שמתכונן אדם לקראת חג ומועד. נזדרז וזמן לעצמו זוג מגפים גדולות, קנה ברדס של איש־חיל להתעטף בו, וכבר היה מוכן ומזומן להכנס לעבודה. בטוח היה, כי יצטיין בעבודת־הצבא, ישא חן וחסד בעיני „השרים", ולא יעברו ימים רבים עד שיתעלה למעלת סגן־אופיציר או שר־עשרה. למדרגה גבוהה מזו הרי אי־אפשר ליהודי להגיע לעולם... ואף־על־פי־כן, כשהגיע הדבר לידי מעשה, והבחור צריך היה לישב בעגלה ולצאת לדרך, נפלה רוחו פתאום וידיו רפו. חרפה היא מלהגיד, ואולם חייב הוא להודות כאן על האמת, כי כאשר הגיעה שעתו להפרד מעל משפחת לוייב, ואולי לעולמים, נתעטף לבו בקרבו מתוך רגש של געגועים, אשר לא ידע עד עתה, ואז בא להחבא בחדרו, כבש ראשו בכר ובכה בחשאי, בכה תמרורים...

ואולם הוא לא היה היהידי בבית הזה, אשר הוריד דמעות ביום ההוא. בסתר חדרה הרבתה תלמידתו לבכות יותר ממנו. עיניה צבו בבכי, וכל אותו היום לא יכלה להראות לפני איש, ומקומה נפקד גם אצל השלחן. במצאה לה אמתלה, כי חשה היא בראשה, נשארה סגורה בחדרה כל היום כולו ולא הניחה לאיש לבוא לפניה.

נוגה, נוגה מאד היתה פרידתו של המורה מעל הבית הזה. מסביב רוח אבל של תשעה־באב שרויה, ובלבו חושך ושממון. וכאשר עלה על המרכבה, והרכב אנדריי כבר מוכן היה להניף את שוטו על הסוסים, הציץ הגבור בפעם האחרונה אל החלון וראה שם שתי עינים דומעות, המביטות אליו באהבה ומדברות בלא שפה דברים ברורים: „לך לשלום, יקירי, יקירי, אך שוב תשוב במהרה, כי בלעדיך אין לי חיים!"...

את הדברים האלה שמע הבחור בכל חושיו ובכל נימי־לבו, ועיניו השיבו לה אף הן תשובה ברורה: „היי שלום, יקירה, יקירה, שוב אשוב אליך במהרה, כי בלעדיך אין לי חיים!"... ורק עתה הרגיש פתאום, מה חזק ואמיץ הקשר בינו ובין הבית הזה, עד כי אין כח בעולם, אשר ירחיקהו מפה — רק המות יפריד ביניהם... ורעיונותיו מתלהבים ומשחקים לפניו בשלל צבעיהם, ודמיונו נוטלו ונושאו על כנפיו הקלות, והוא רואה חלום בהקיץ, כי הנה כבר חזר מדרכו, והוא מגלה תחילה את לבו לפניה, אחר־כך הוא בא ומגלה את סודו גם לפני אביה ואמה. וכך יבוא אל הזקן וידבר לפניו בלשון המקרא: „ א ה ב ת י — אהבתי את בתך, ואתה עשה־נא בי כטוב בעיניך"... אז יפרוש אליו הזקן את ידיו ויחבקו ויאמצו אל לבו: „טוב עשית, בני, שהגדת לי זאת בפיך, כי זה כבר כלתה נפשי לחתן כמוך"... ואז תתחיל התכונה לקראת החתונה. מבהילים להביא חייטים מבוהוסלאוו ומטאראשצה, היושבים ותופרים מלבושי־תפארת לכבוד החתן והכלה... אופים דובשנים ומטגנים כל מיני מרקחת... אל המחותנים מצד החתן שולחים את המרכבה הגדולה, העומדת באורוה — זו המרכבה הנהדרה, המשמשת רק לענינים נכבדים, היוצאים מגדר הרגיל. והנה באים אביו, דודו פיני ושאר בני המשפחה... איננו יודע, אי־מזה נתגלה ובא בין הבאים גם שמואליק... הוא שמואליק חבר־ילדותו, שמואליק היתום, אשר ספר לו בשעתו אגדות יפות כל־כך... נופל שמואליק על צוארי החתן, נושק לו ואומר: „ראה־נא, שלום, גם ראה — ולא אמרתי לך, כי האוצר שלך הוא?"...

כל החלומות והדמיונות האלה, חלומות נעימים ודמיונות מזהירים של ימי־הנוער, נרקמים במחשבתו ומשחקים לפניו בכל צבעי הקסם במשך זמן הנסיעה — עד בואו לקאניוו. משבא לקאניוו וסר להתאכסן בבית קרובו של הזקן לוייב, — יהודי גבן אך עשיר, המחזיק בית־יין לאצילים ואדוני הסביבה, ושמו ברך פרציק, — מיד נאחז בסבך עניני מבחן־הצבא. ראשית כל הלך ומסר לראש האצילים את מכתב־המליצה אשר בידו. במכתב כתב הזקן לוייב, כי שולח הוא לבחינת־הצבא את מורהו, והוא מקוה, כי כעבור שבוע ימים ישוב אליו חפשי לביתו... ראש האצילים קרא את המכתב עד תומו וענה רק מלה אחת: „טוב". מלה זו דיה היתה להרגיע את רוחו של הבחור. אז נכנס לבית־הפקידות, עמד להוציא גורלו והעלה בידו מספר 285. המספר הזה אמנם איננו מן המספרים הגדולים ביותר, ואולם כשהגיע המבחן למספר 284, תמה בדיקת הקרואים... המורה יצא חפשי, ובזכותו נשתחררו עוד כמה בחורים מבני היהודים, שהעלו בידם מספרים גדולים, והשמחה בקאניוו היה רבה בשנה ההיא.

לימי המבחן בא לקאניוו מפריאסלאוו גם אבי הבחור, ואם אין זו טעות בידי, היה גם דודו פיני בין הבאים (זה — מחותן היה לו בקאניוו) — והשמחה היתה שלמה. ברך פרציק הוציא יין ממרתפו, והבחור בעל־השמחה הריץ דפישה לכפר סופיובקה דרך התחנה בזאראניפולי: „מזל טוב. לא הגיע למספרי. חפשי אני. מחר אני שב".

ואולם לא יום אחד ולא יומים עברו עד שעלה בידי הגבור הצעיר לצאת מקאניוו. וכי ראית מימיך שמחה יהודית, שלא תשבת בסופה? שמן הקים לו אלהים בדמות בן־אדם, ששמו וויישינסקי, או ווישניבסקי, והוא אי"ש יהודי טרחן וסרבן, המקשקש כל הימים בלשונו ומחריש את אזני הבריות בקולו. יהודי זה [illegible]. והבן בעל־מום, ובטוח היה, כי יצא חפשי. לבסוף בדקוהו

ויום או נבחר לנו,
אשר ירעדו מפני רוח
עצי לבנה בלאט,
ומבשמים ריחות עלים, עלים נובלים,
יהיו יערות־עד:
יום כזה שכולו טוב ומנוחה —
ויקהו־נא בנינו אתם
אלי בור
את בשם מולדתנו.

ומהאדמה שככה אהבו נשאלה,
כי תגיעם־נא בזרועותיה הרחבות,
כי תחממם עלי שדה, שדי־ענקים,
כי תער עליהם חלום תגרות חדשות וקרבות:

חלום השוכבם שבות ברזל, מלון,
נמור ולודז ולובין,
יחלים תהלוכת־הנצחון
ביום בואם לברלין!

נשירה־נא, בלגים, נשירה
ואם נוזלים דם פצעינו,
ואם נשבר הוא לבנו,
עזה מני־סער, מכל־קרב אדירה
תהיה־נא השירה,
כה לאור שמש בציר זה הבהיר
עלי תקוה ועל שנאת־מות נזמרה,
ועל גאות־חסד
ביום הנקמה כה מזהירה תהיה לנו!...

מאת
שלום־עליכם

חיי אדם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

עג.

על מבחן עבודת־הצבא.

התפתקאות של קרוא לצבא. — המורה נפרד מעל תלמידתו ומיבאר מכפר סופיובקה מכתב־מליצה לראש האצילים. — הרפתקותיו בדרך. — זכות המכתב מסייעתו, והוא משתחרר בנס. — מעשה באב ובנו בעל־המום. — הגבור הצעיר הוזר לכפר, וחלומותיו עדיין לא נתקיימו.

אפשר להגיד בבטחה, כי במשך שלש השנים, המתוארות למעלה, לא עבר כמעט יום אחד בסופיובקה, מבלי אשר תשמענה בבית לוייב המלים „עבודת־הצבא". עבודת־הצבא — זו היתה מין מחלה להזקן לוייב, מין מפלצת־איומים, אשר עמדה לו כהזון־בלהות לדכא את חייו ולעכור את רוחו ולא נתנה לו מנוחה לא ביום ולא בלילה. וככר בזבז עליה הון עתק. כל־כך למה? — בנו יהושע נתבגר והגיעה שעתו להתיצב לבחינת הצבא. ראה הזקן, כי רעה נגד פניו, נזדרז והלך לפלך צרניגוב, שדר שם ימים רבים, התגלגל באשר התגלגל, ולא נתקררה דעתו עד שקנה שם שטר־שחרור לבנו. זה היה אחד משטרות־השחרור השרידים, שנשארו לפליטה בידי יהודי־כגירי בארץ וכהם היה יפה לפטור את בעליהם מעבודת־הצבא, כלומר: כל מי שהביא שטר־שחרור כזה בידו נפטר מעבודת־הצבא ונחשב רק על חיל־המלואים. מחירו של שטר־שחרור ממין זה היה גדול כל־כך, עד כי בעיני אחרים היה נחשב לעושר רב. ואולם הזקן לוייב לא חס על ממונו וכל מחיר לא היה יקר בעיניו לטובת בנו.

בקש הזקן לישב בשלוה בזכותו של „השטר" — קפץ עליו רוגזה של צרה חדשה. בימים ההם פרצה המלחמה בין רוסיה ובין טורקיה, ושמועה עברה בארץ, כי יקראו לשדה־המערכה גם את אלה, המנויים על חיל־המלואים. מכיון שכך, צריך לקדם את פני הרעה בעוד מועד ולהספיק בידי הבן „שטר לבן", כדי לשחררו מן הצבא שחרור גמור. כלומר: צריך להעמיד את בעל־הדבר למבחן, לבדוק בדיקה מעולה בגופו ובריאותו, אם ראוי הוא והגון לעבודת־הצבא. הדבר מובן מאליו, כי הבדיקה המעולה הוכיחה בעליל, כי אין הבחור ראוי כלל לעבודת־הצבא, ולא זזו משם עד שנתנו לו שטר לבן, כלומר: פסלוהו בעזרת השם יתברך מן הכהונה. ולא די בזה שנפסל, אלא תיכף למעשה צריך היה אביו לשלחהו לארצות החמות, למינטון ולניצה, שיתרפא שם ממחלה אנושה, מחלת־הלב, אשר דבקה בו מני־אז ואשר בה אמנם מת כעבור שנים אחדות, כאשר נראה להלן... ואולם עד שהגיעו לכך, כלומר, עד שזכו לקבל את השטר הלבן, היתה חרדת־אלהים בבית: הרצים יצאו החופים לעיר קאניוו, בקשו קרבתו של שר־המחוז, התודעו אל ראש־האצילים, אל הרופאים. פקידי „מסיבת־הבוחנים" ראו לעצמם מעין שאינו פוסק לשאוב ממנו הראיות וגמילות־חסדים. יהודים כשרים, ידידים נאמנים ובעלי־עצות למיניהם, מצאו חררה יפה להפך בה. כל מי אשר הנני אלהים עין לראות ולב להבין הזיל זהב

רוחו וישפרו את טעמו ויכשירוהו להשכלה ותרבות, לאומיות וצבוריות? האידיאל הסוציאליסטי? — אבל הלא יודעים אנו כיצד פעל האידיאל הזה על יחס־נפשו של ההמון אל יהדותו ולאומיותו!

ישנם פה יהודים לרבבות, מאורגנים בחברותיהם. רגש השותפות והחברתיות מפותח בהם במדה מרובה. אבל אל היהודים האלה קשה להגיע וקשה יותר להשפיע עליהם מעל יהודי־ההמון „הבודדים", מפני שהללו אינם נותנים להטריד את לבם ודעתם בשאלות „נאצלות", העומדות מחוץ לעניני חברתם הפעוטים. נתונים נתונים הם אל גוף הענין, שבשבילו הם מאורגנים. ולוא גם ניתנה האפשרות להשכילם ולהבינם ולהרחיב את חוג מושגיהם — בערותם היא כל־כך גדולה ודלות־השקפתם היא כל־כך נוראה, עד שצריך יהיה ללמדם תחילה את האלף־בית של צרכי עם וצרכי צבור. צריך לחנך, התמד וחנך, התמד וחנך. ואין די אנשים, ואין די כחות, ואין מי שיתמוד בידי המעטים והחלשים...

כי לא רק המוני היהודים נשתנו ברוחם מחמת התנאים החדשים, כי־אם גם היחידים, המשכילים ובעלי־הנפש שבנו. ההמונים — נסתלקו מהם הדת והמסורה, הכבוד והחבה לתורה ולנושאיה. והסתלקותם של היסודות הנפשיים האלה המיתה בקרבם כל רגשי האצילות והרוח. ואולם גם המשכילים שלנו ועסקני־הצבור אף הם רוחם הולך ומושפע מהסביבה הגסה והחמרנית, המקיפת אותם. מתחילה באה ההכרה של הקושי הנורא בעבודה הצבורית והתרבותית, ההכרה של ים הבערות וההפקרות, שבו שוקע ההמון, של ע נ ק י ו ת התעמולה והעסקנות, הדרושה להטבת המצב. לאט־לאט נחלשה האמונה ב א פ ש ר ו ת העבודה, ולאחרונה הלך ונכחד גם ה ר צ ו ן לעבוד. רק יחידים מצוינים באידיאליותם עדיין יכולים לעמוד נגד רוח החמרנות, הממלאה את כל חלל הסביבה; אבל יחידים כאלה מעטים הם מאד וכח השפעתם מעט עוד מזה. רוב המשכילים שלנו — החיים מטרידים גם אותם. אין אנו מוצאים פה את הטפוס המעולה של האכסטרן, של הסטודנט ושל המורה העברי, החי חיי צער ולחץ, ותשוקה גדולה מפעמת בלבו להשכיל ולהבין את העם, לחנכו ולהדריכו. הטפוס הזה, בהשתקעו באמריקה, הריהו אובד וכלה. גם היחידים האלה, מכיון שרואים ומכירים, כי „כל החיים נגדם", הרי הם הולכים לאט לאט ומסתגלים ומתפשרים, ובמשך הזמן — מקומם לא יכירם עוד.

לא. לא דור של שואפים ולוחמים מגדלת לנו הארץ הזאת, אלא דור של מסתגלים ומתפשרים, או של חדלי־רצון ומתיאשים.

כך היה המצב עד עכשיו. איך תפעל המהפכה ברוסיה על המצב הזה?

כל אלה, שלא הסתגלו אל החיים בארץ הזאת ברוחם, ישובו אל ארץ־מולדתם. ישובו לא רק משום רצונם הטבעי לעסוק בצרכי הצבור, אלא משום תקון נשמתם ה ם: להשיב את ההרמוניה והשלימות הנפשית, שאבדו להם.

ומי ישאר בארץ הזאת?

המתפשרים והמסתגלים. אלה שבצרו להם עמדה גשמית מתוקנה ואיתנה ואת חיי הרוח שכחו. ישארו גם אלה, היושבים כאן ורואים חלומות ברוסיה ובארץ־ישראל — ועל החלומות מרחוק פרנסתם הרוחנית.

האם משני הסוגים האלה תושע היהדות האמריקאית?

מצרפתית
לאמיל קמרטס.

מִשִּׁירֵי בֶּלְגְּיָה הַחֲדָשִׁים

תרגום
הלל בבלי.

True translation filed with the postmaster at New York City on Oct. 19, 1917, as required by the act of Congress approved Oct. 6th, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

I

אַחֲרֵי כִּבּוּשׁ אַנְטְוֶרְפֶּן.

נַשִׁירָה־נָּא, בֶּלְגִים, נַשִׁירָה —
יאִם נִזּוֹלִים דָּם פְּצָעֵינוּ,
יְאִם נָהָר הוּא קִילְנֵנוּ,
עַזָּה מִנִּי־סַעַר, מִבְּלִי־קְרָב אַדִּירָה —
תְּהִיֶה נָּא הַשִּׁירָה.
כֹּה לְאוֹר שֶׁמֶשׁ בָּצִיר זֶה הַבָּהִיר
עַל גְּאוֹן מַפַּלְתֵּנוּ נְזַמֵּרָה,
וְעַל חֶדְוַת אֹמֶץ־לֵב וּגְבוּרָה,
בְּיוֹם כִּי מֶרֶךְ־רוּחַ כֹּה נֹחַ הָיָה לָנוּ!

לְקוֹל הַחֲצֹצְרָה וּלְקוֹל הַתֹּף,
עַל חָרְבוֹת אַרְשָׁה, דִּינַן וּטֶרְמוֹנְד
נָחִילָה־נָּא, בֶּלְגִים, נָחִילָה
יְשִׁיר־תִּפְאַרְתֵּנוּ נְשׁוֹרֵר.
יאִם הֵיקַר אוֹר עֵינֵינוּ,
יאִם כּוֹכָב הִיא רֹאשֵׁנוּ
בְּמַעְגָּל נְצָאָה!

בַּעֲנָפִים, עַנְפֵי אֵלָה יְיקָרָה,
לְקוֹל הַתֹּף,
את קִבְרוֹת בָּנֵינוּ נְרַפֵּדָה.

ההכרח התמידי וללמד את לשוננו זו, להפיץ ולהשליט את החנוך הלאומי העברי בין כל שדרות העם, לקיים ולפרנס את הספרות העברית ואת העתונות העברית ולהעמידן על בסיס איתן וקיים?

בלוב נעשה אף נסיון אחד להוציא את החנוך היהודי מידי בעליו החדשים, המעמידים אותו על „דת אל" ומשתדלים להוציא מקרבו את הנשמה העברית והלשון העברית והמאויים העבריים? בקצרה: האם ראינו במחנה הציוניים באמריקה, הישנים והחדשים, אותה התסיסה הגדולה והכבירה, שנראתה ברוסיה וגליציה לרעיון התחיה הלאומית — תחית לשוננו, ספרותנו ותרבותנו — לפני המלחמה ובשעת המלחמה, וביחוד עכשיו, כשנפתחו אפקים חדשים להתגשמות תקותנו הנצחית, התקוה העברית?

הציוניות לא נתעמקה פה בלב חסידיה החדשים, אולם הלא גם לא נתפשטה. ההמונים היהודיים נשארו עומדים מרחוק לה. מוצא אתה ברחובנו יהודים לאלפים ולרבבות, שאינם יודעים אפילו על קיומה של תנועה, שקוראים לה „ציוניות".

אמנם, כשנכנסים אנו אל המשרד הציוני, אנו רואים ושומעים קול עבודה כבירה, תנועה ותסיסה. הרבה ידים שלוחות לעבודה. מכונות־הכתיבה מקשקשות. הטיליפונים מצלצלים. המגילות עפות. על הכל טבוע חותם של עבודה סוערת ואינטנסיבית, רצינית ומקיפה. דומה, כי באמת הנך עומד בבית־היוצר של נשמת האומה המחודשת והמתקוממת, כי מכאן הולכים ושוטפים זרמי תחיה והתחדשות לכל תפוצות ישראל באמריקה. אולם שוהה אתה רגע ומסתכל הסתכלות פנימית בגלגלי המכונה האיתנה הזאת, — ותמהון רב ימלא את כל לבבך: אנרגיה גדולה וכבירה זו לשם תחית העם — אים איפוא סימני התחיה בקרב העם? אים איפוא רשומיה של העבודה הכבירה הזאת? מדוע אנו רואים עדיין את עמידתנו הלאומית בארץ הזאת יתומה, דלה ועלובה ולבושת־קרעים, כאילו לא היו לה לא אבות ולא מצדדים בזכותה, ואף לא „קרובים" ושארי־בשר רחוקים? ומדוע לא יחדור קול העבודה האנרגית הזאת ולא תגיע עד לב העם, אשר לשמו ובשבילו היא נעשית?

את מיעוט השפעתה של הציוניות הרשמית על המוני העם אפשר היה לבאר בזה, שהיא רחוקה מן העם, שאין לשונה לשונו ולא רוחה רוחו. אולם הלא יודעים* אנו, כי גם השפעתם של שני האגפים הציוניים, „המזרחי" ו„פועלי ציון", מעטה ודלה מאד. וכשם שהציוניים הרשמיים אין פעולתם ניכרת על חוג בעלי־הבתים, כך אין פעולת „המזרחי" ניכרת על המוני האורתודוכסיה, ואין רשומם של „פועלי ציון" ניכר על ההמונים הראדיקאליים. ודאי את שתי ההסתדרויות האלה אין מי שיחשוד בהתרחקות מן העם ובמיעוט דימוקראטיות ובחוסר פעולה תרבותית. אדרבה, אין לנו בארץ זו הסתדרות, שתרבה לעסוק בעבודה קולטורית, כל אחת על־פי דרכה, כמו שתי ההסתדרויות האלה, שהן הן ההסתדרויות הלאומיות היחידות, המשתדלות לפרוש את ממשלתן על החנוך היהודי ולנהלו ברוחן.

* * *

אמת מרה ומכאיבה היא מאד. אמת ידועה וגלויה מכבר. אבל מעולם לא היתה כל־כך בולטת וגלויה, כמו בימים האחרונים, כשקמה היהדות הרוסית המשוחררת והראתה את כחותיה הנפלאים ליצירה והתחדשות, לבנין ולתחיה.

אין ההמון היהודי באמריקה, מקטניו ועד גדוליו, מענייו ועד עשיריו, מוכשר ומסוגל להתרומם על עניניו הפרטיים ולפנות את לבו לדברים שברוח ובתרבות ולענינים לאומיים ועממיים. מפלגה קמה ומפלגה נופלת, תנועה צצה ותנועה נובלת — וההמון הזה עומד בבערותו, באנכיותו הפעוטה ובהפקרותו המבהילה.

טרוד הוא ההמון הזה. עבודתו עבודת־פרך. העבודה מטמטמת את מחו ומקהה את כל חושיו והרגשותיו, ובשעות־הפנאי הוא מבקש לו צחוק ושעשועים. אי־אפשר לבעלי־הרוח להגיע אליו. הוא לא ישמע את קולם, מפני שאי־אפשר להם למצוא אותו ולדבר אליו. אין לו בית להמוננו. מקומו — הוא הרחוב. בכל הדורות והזמנים היה להמון עמנו בית־הכנסת. לא בית־תפלה בלבד, אלא בית לכנסיות ואספות. יום יום היה הבית הזה מחבר ומאחד את אישי האומה לצבור מוצק אחד, היה מעורר בהם מושגים משותפים והרגשות משותפות. היה מטביע בהם חותם אחד ומיוחד, מפתח ומקיים בהם את ההרגשה, כי הם בני משפחה אחת גדולה. כאן אין לנו בית־כנסת כזה. יש לנו הרחוב עם שאונו והמונו, עם אלפיו ורבבותיו, שכל אחד מהם מרגיש בכל עת ובכל שעה את בדידותו הגדולה, את זרות העוברים והשבים, את המרחק הנורא שבינו ובינם, את קטנות עולמו ואת חולשתו ורפיונו ואפסותו.

היהודי באמריקה אמנם מרגיש עדיין בהרגשה עוממת את יהדותו, אבל מה לו ולאלפי מאות היהודים שמסביבו? איזה רגש משותף יש לו ולהם? יודע הוא רק אחת: מה הוא „עושה חיים", אף הם כך. זכרונות העיירה היהודית הולכים ומטשטשים במחו. הכרה של עתיד עממי משותף אין לו. מנהגים דתיים ולאומיים — ניטל טעמם ואבד תכנם. רגשות דתיים, אם הם מתעוררים באופן אבטומטי ב„ימים הנוראים", — הרי במוצאי יום־הכפורים אין סימן וזכר להם. מה איפוא יקשר אותו אל העם העברי לארצותיו ותקופותיו?

בכל הדורות והזמנים היתה הדת הכח הפועל הפנימי של כל יהודי, הכח המניע של מחשבותיו והרגשותיו, מעשיו ויחוסיו. ובתור ענין נאצל ורוחני היתה הדת מכשירה את לב היהודי לכל ענין נאצל ורוחני. ואפילו בשנים האחרונות, כשהתחילה הדת מתרופפת, הרי נשאר ריחה, ריח אצילותה ורוחניותה, כריח של בשמים, ההולך ונודף גם לאחרי שניטלו הבשמים ממקומם. כאן הלכה הדת ונכחדה. ומה ניתן ליהודי ההמוני באמריקה במקומה? העתון והתיאטרון? — האם הם יעדנו את

את היהדות הרוסית המחודשת והפורחת הנך רואה רק ב ד מ י ו נ ך. אולם היהדות האמריקאית — בתוכה הנך יושב, את אוירה אתה נושם, בה הנך מסתכל, ממנה אתה שואב ויונק את רשמיך יום יום, ואין לך מנוס ומפלט ממנה. היהדות הרוסית השאירה בלבך זכרונות נעימים עמוקים, והזכרונות האלה, המצטרפים אל הידיעות החיות והממשיות, הבאות אליך על מצבה ב ה ו ה, עם כל מה שיש בהם כדי להשכיח ממך לרגעים את חיי המציאות שלך ואת חיי הסביבה שלך, — הרי סוף־סוף אינם אלא חלום יפה ומשעשע. אולם את היהדות האמריקאית הנך חש ומרגיש באופן חי ומוחשי: קורא אתה את עתוניה, מסתכל במוסדותיה, נפגש מדי פעם בפעם במנהיגיה ופרנסיה, מכיר את שבתותיה ומועדיה, ובכלל יודע ומבין אתה את כל הליכותיה ומנהגיה, את כל שיחה ושיגה, — כלום אפשר לך איפוא להעמיד חיץ בינך ובינה, לפרוש לקרן־זוית ולהתיחד כולך עם חלומך היפה, שמשק־כנפיו מגיע לאזניך מן המרחק והדמיון? האם אפשר לך לשאוב עוז ונחמה, תקוה ואמונה רק מהנעשה שם מעבר לימים, בשעה ש„לנגד עיניך אתה רואה אפסות וכליון, ירידה ונסיסה, „זיקנות ורקבון, חוסר טעם וחוסר אידיאל ותכלית?

והלא היו ימים, והימים קרובים אלינו מאד, וחשבנו, כי לא נשא עוד עינינו אל היהדות ש ם; כי לא נבקש עוד אויר לנשימתנו ומזון לנפשנו וטעם לקיומנו בכל הנעשה והמתחולל שם, בארץ ההיא, ערש ילדותנו ומקור הגעגועים ומשאות־הנפש, שנשארו לנו לפליטה בארץ האוכלת הזאת. אמור אמרנו, כי גם הארץ הזאת תתחיל לפרנס אותנו, להחיותנו ולקיימנו. לפרנסנו לא לבד בלחם ודירה ותענוגי הגוף, אלא גם בחלומות ומאויים ועריגות אל הנאצל והרוחני והנצחי שבחיינו.

ולא די שהאמנו, כי הארץ הזאת תפרנס א ו ת נ ו, אשר כבר נשתרשנו בקרקעה ונתחממנו לאור חירותה ואכלנו מפירותיה, אלא התברכנו בלבנו, כי גם מיליוני אחינו הנענים והאובדים בארצות החורבן וההרס יושעו בה. תקוה גדולה שעשעה את נפשנו, כי עתידה הארץ הזאת להיות לאור עמנו בכל ארצות נדודיו ולשמש לו מרכז התרבות והרוח, כמו ששימשה לו מקלט מדיני וכלכלי גדול וחשוב. ויש שהיו מאמינים, כי עתיד המרכז החדש הזה לעלות על כל המרכזים שהיו לנו מיום שיצאנו בגולה. וכלום לא עוררה התקוה הזאת בשנים האחרונות כמה וכמה כחות נרדמים ולא יצרה גם תנועה ותסיסה והתעוררות במחננו, מחנה הלאומיים?

ועכשיו?

האם חיה עוד התקוה הזאת בלבנו? הישנה עוד אמונה בפריחתה ובעליתה של היהדות האמריקאית אפילו בלבות האופטימיסטים שבמחננו?

מר ומעציב הדבר מאד, אבל צריך להכריז עליו גלוי ומפורש: אין לנו עוד אמונה בתקונה של היהדות האמריקאית, בין שיהיה לה קונגרס ובין שלא יהיה, בין שהקונגרס הזה יהיה מוסד תמידי וקיים ובין שיבוא רק לישב דרשות נאות ודימונסראציה נהדרה. בנינו ובנותינו הנולדים לנו בארץ הזאת — לא לנו הם, בין שיתחנכו על־פי שיטת התרגום, בין שיתחנכו על־פי שיטת עברית בעברית, בין שילמדו פרק ברייזין ואש ובין שיגדלו על תורת המוסר היהודי של סינסינטי ושכטר. היהדות האמריקאית תהיה מה שהיתה: יהדות של „רברנדים" ו„ראבבים" מצד אחד ויהדות של תופרי־מכנסים מצד שני; יהדות של תפלה וצדקה ב„ימים הנוראים" ושל ריבות ומלחמות בחברותיה ויוניוניה בכל ימות השנה.

וההתעוררות הלאומית הגדולה, שהקיפה את כל המחנה בשנים האחרונות? ו„הכבושים והנצחונות" הגדולים, שנחלה הציוניות? והתנועה העברית?

רק עכשיו, לאור הגלויים הנהדרים של רוח עמנו המשוחרר והמתחדש ברוסיה, אנו רואים את כל ההגזמה והזיוף־שלא־מדעת שבהתעוררות הזאת ושבנצחונות האלה. רק עכשיו נודע לנו מה דלה וריקה עמידתנו הלאומית בארץ הזאת ומה פגומה ולקויה צורתנו הרוחנית והתרבותית.

שפעת כחות לאומיים הביאה אלינו המלחמה. תסיסה לאומית כבירה החלה אצלנו בין כל שדרותינו ומפלגותינו. אולם כלום השפיעו הכחות האלה על חיינו השפעה י ס ו ד י ת ומתמדת? האם עלה בידם לשעבד את החיים האלה לרוחם ורצונם ולהוליכם למקום ש ה ם רוצים? והתסיסה הלאומית — האם הביאה לידי שנוי ניכר ו י ס ו ד י בחיי העם, במוסדותיו, בהשקפותיו, במנהגיו וביחסו הנפשי אל שאלותינו הלאומיות הגדולות והנצחיות?

כלום לא נתבטאה התסיסה הזאת רק בזריקת פתותי־לחם, לאחר פתויים ותחנונים והפצרות אין קץ, לרעבים וערומים, וביצירת אותה הבריה העלובה והדלה, שקוראים לה קונגרס יהודי, — בריה, שעוד מעט ופרחה נשמתה וניטל טעמה ואבד תכנה, וגם עתה אינה מרעידה שוב אף מיתר קל שבקלים במערכת עצבינו?

ההנהלה הציונית הרשמית מודיעה באמונה נפרזת ובגודל־לבב על נצחונותיה הגדולים בין היהודים באמריקה. אבל ציוניות זו — שתי פנים לה. אם מכוונים אנו אל הציוניות השטחית והחיצונית, זו העומדת על קבוץ סכומי כסף הגונים מ„נדיבי עם" ועל רכישת סימפאטיה מגדולי ארץ, זו העומדת על ועידות נהדרות עם כל הברק והפרסום לפי מנהג המקום, — בודאי נודה, כי מיום שנולדה התנועה הזאת באמריקה לא זכתה ב„נצחונות" כאלה. אולם אם נדבר על ציוניות עמוקה, טהורה, פנימית, ע ב ר י ת, זו שנעשית למרכז הרעיון והרוח של נושאיה ומקור כל חלומותיהם וגעגועיהם, — האם יש לנו רשות להתפאר, כי ציוניות כ ז א ת ישנה לנו, ו ה י א שנצחה וכבשה ונתבצרה? כלום זכינו לראות בלבות הסידי־הציוניות החדשים אותה ההכרה הלאומית העמוקה, שהצטיינו בה הציוניים באירופה? כלום נושאים בלבם הציוניים החדשים האלה את החבה העמוקה ללשוננו ותרבותנו, יסוד ושורש כל תנועתנו, וכלום יש בלבם רצון

ובאמת — כך חושבים אנו — אין שום מקום ליאוש בנוגע להתנועה הקונגרסית אפילו כעת. הרעיון הקונגרסי כבר הכה־העמיק את שרשיו בהכרתם של המוני עמנו, וכל כח שלילי לא יזיזהו עוד ממקומו, ומלבד מספר קטן של מתנגדים עיקריים, אין אף אחד בכל רחבי אמריקה, שיתנפל עליו כעת. הצירים כבר נבחרו, ואם כן יש לנו חבילה שלא תתפרד עוד, אם אך נדע להמשיך את התעמולה בעד הקונגרס ולבאר את נחיצותו מכל צדדיה השונים. וזאת היא חובתנו. נחדל־נא מדבר על־דבר קבורת הרעיון, נתגבר־נא על רגש היאוש, שאחז ברבים מתוכנו, ונוסיף ללכת הלאה בדרך שהתוינו לנו, אם גם תנאי השעה אינם מתאימים לגודל שאיפתנו — לראות את עמנו בכל ארצות פזורו מאוחד ועומד להגן על קיומו הלאומי, כיאות לעם תרבותי, המכיר את עצמותו. התנועה הקונגרסית, אם גם לא התפתחה באותה המהירות, שקוינו לה, קרבתנו בכל זאת צעדים אחדים חשובים אל מטרתנו הראשית, כי הכניסה זרם־חיים חדש בתוך מחנותינו הנרדמים והבלתי־מאורגנים. ואל נמעיט־נא בעצמנו את ערכו של הזרם החדש הזה. אדרבה, נשתמש בו, כדי לעבוד הלאה בכחות־משנה ובאנרגיה כפולה. כדי לפלס נתיב בעד הרעיון הקונגרסי, נחוץ היה לפרוץ בחומת ההתבוללות ובמבצריה, שבנתה לה, ובכל זאת לא התיאשנו ונצחנו. רב יותר נקל יהיה בעת לנצח את המעצורים והמכשולים החדשים, שנתגלו על דרך התגשמותה של התנועה הקונגרסית. כך היא דרכה של כל אידיאה חדשה: אינה בוחרת לה את הקו הישר שקצר הוא; אוהבת היא את הנפתולים, ויש שהיא נסוגה לפעמים צעד אחורנית, אבל אינה שקטה ואינה נחה עד התגשמה על־ידי כח־האמת הפנימי שלה.

מִיְּרָאוֹת פּוֹלַנְיָה וְלִיטָה.

הידיעות המגיעות אלינו בדבר מצבם של אחינו בליטה ובפולאניה הנכבשות הן נוראות כל־כך, עד שרוצה אתה להאמין, כי מזויפות הן, כי באות הן מאיזה צד, שיש לו כונה מיוחדת לתאר את הכל שחור על־גבי שחור ולהפריז על המידה. אויב. לצערנו הגדול, אינן מזויפות ומוסרות הן את המצב רק כמו שהוא. גם הרשעה בוחרת לה, כפי הנראה, את הקו של התנגדות יותר פחותה, ומפני שהאלמנט היהודי הוא יותר רפה מהאלמנטים האחרים שבהמדינות הנזכרות, על־פי מצבו המדיני, הריהו המטרה הראשית לחציהם של הפקידים החדשים, שבאו לשפוך את ממשלתם על המדינות הנכבשות. קשה לשער, עד היכן מגיעה אכזריותם של הפקידים החדשים הללו בנוגע האזרחים היהודים קשה לשער — ואפילו אם מכניסים אנו לחשבון את מצב־המלחמה ואת היחס האנ־טישמי מאז ומעולם של הפקידים הגרמאנים ל„היהודים הפולאנים". על הקהל היהודי מטילים מסים וארנוניות, שאין הוא יכול לעמוד בהם, וגוזלים מפיו ממש את פתותי הלחם המצומצם, שאין בו כדי שביעה גם מבלעדי זאת; ולא עוד, אלא שרומסים ברגל־גאוה את כבודו ומשפילים אותו לעפר, גוזרים עליו גזרות מכניעות ומדכאות את הרוח וחומסים ממנו אפילו את כבודו היותר יקר לו, את כבוד בנותיו... כך מעיד אדם גדול ומפורסם בתפוצות ישראל, והוא קרוב אל מקום המעשה ויודע את המצב ממקורות הראשונים, ואין איש יכול לחשוד אותו, כי מתכוון הוא לאיזו אינטריגה פוליטית, — הלא הוא הפרו־פיסור סימונסן מקופנהאגן. והפרופיסור סימונסן יודע את המצב מכבר, ובכל זאת שתק ולא פרסם ברבים מה שהיה ידוע לו, אם גם השתיקה היתה קשה על בן נאמן לעמו ומשתתף בצערו, כמוהו. הוא, כפי הנראה, ירא לצאת בגלוי האשמות, כדי שלא להקניט עוד יותר את הארונים הקשים. אבל כעת לא יכול עוד להצפין את המצב ותאר אותו בה„פוליטיקן". אות הוא, כי עברה האכזריות כל גבול, ואין כח עוד לשתוק ולהצפין.

ביחוד סבלה וסובלת ווילנה העתיקה, זו העיר, שהדרת קדושה גלותית חופפת עליה ושזכתה להקרא בשם „ירושלים דליטה". אין קץ לצרותיהם ולעינוייהם של יהודי ווילנה, שאינם יודעים למי לפנות לעזרה, למי לתנות את ענות־נפשם, את מבוכתם, את מצוקתם ואת חורבנם.

איננו באים בטענות ואין אנו רוצים להטיל אשמה על מי שהוא בשעת־חירום זו; אבל פונים אנו אל בעלי־ההשפעה שבנו ומבקשים אותם, שישתדלו להציל עד כמה שיש עוד להציל. למצער ימלאו־נא גם הם את חובתם לאחיהם הנרדפים, כמו שמלא אותה הפרופיסור סימונסן, בהעירו את תשומת־לבו של העולם הנאור על הנבלות, על השוד ועל החמס, הנעשים לרבבות אחינו בליטה ובפולאניה. למצער לא יעברו על המצב הזה בשתיקה. למצער יפרסמו אותו ברבים, וידע־נא העולם הנאור לשפוט ביום דין ומשפט!

מַה תִּקְוָתֵנוּ?

מאת

ק. ווייטמאן.

התסיסה הלאומית הגדולה, המתרגשת עכשיו בין אחינו המשוחררים ברוסיה, מפנה בעל־כרחך את לבך ודעתך אל היהדות האמריקאית.

בעל כרחך — כי באמת יש בך הרצון להסיח דעת משאלה עלובה זו. מפני שבעצם קצה כבר נפשך לטפל בה השכם והערב. יודע אתה ומכיר בעמקי לבך, כי אין כל טעם ואין כל תועלת לכל חקירותיך והשקפותיך על בריה זו, הקרואה „יהדות אמריקאית"; יודע ומרגיש אתה, כי גם אם תרבה לדבר עליה מרוב שיחך וכעסך, כי גם אם יעלה בידך לצייר אותה בצבעים היותר כהים ונוגים — תשאר בלבד רק הרגשה מעיקה ומדאיבה של קצף־אין־אונים. כי גם אם קולך יהיה חוצב להבות־אש, כולו ספוג מרירות וצער פנימי, — גם אז יהיה רק קול קורא במדבר. ואף־על־פי־כן אי־אפשר לך להסיח דעת ממנה. אי־אפשר לך לעצום את עיניך מחזיונותיה המדאיבים והמעליבים של היהדות הזאת.

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית | ניו־יורק, ג' חשון, תרע"ח | גליון שלשים ואחד

True translation filed with the postmaster at New York City on Oct. 19, 1917, as required by the act of Congress approved Oct. 6th, 1917, known as the "Trading with the enemy Act."

תקונו של המעות.

לא הועילה כל תעמולתם, בכתב ובעל־פה, של תומכי הקונגרס האמריקאי היהודי, ששאפו בכל לב לראות את התגשמותו בהקדם היותר אפשרי. לא הועילו ראיותיהם והוכחותיהם, שאין שום סבה אמתית, שתהיה מעכבת בעד כניסת הקונגרס לישיבותיו במועדו, שהוקבע בעדן באספה הקודמת של הועד הפועל. הצד השני הכריע, והקונגרס נדחה הפעם לזמן בלתי־מוגבל, עד שיעלה עמוד־השחר, המבשר את השלום העולמי. הרוב הגדול של הועד הפועל ושל הועד המכין, וגם הרוב הגדול של הצירים עצמם, — רבים מהם מסרו את דעתם בכתב — חוה את דעתו בעד הצעה זו בנוסח שאינו מסוים ואינו ברור. ואיש מהמשתתפים באספה רבת־הערך הזאת לא עורר את השאלה: מי ומי יהיה הדיין והשופט בדבר עליתו של עמוד־השחר? למי ומי נמסר הכח להיות הפוסק האחרון וההחלטי, שכבר ניכרים סימני־השלום, או, להיפך, שהשלום עוד ממנו והלאה? הן כמה מהפוליטיקאים הגדולים נכשלו בנבואתם בנוגע למלחמה זו. רבים מהם — ואנו מדברים בפולי־טיקאים, שאומנותם בכך ושכל העולם מקשיבים לכל הגה היוצא מפיהם, — חזו את הקץ של המלחמה בעבור שנה, ולכל היותר — שנתים, להתפרצה; ואפילו קיטשנר, זה המצביא הגדול והפוליטיקאי המצוין כאחד, לא נתן לה ארכה יותר משלש שנים. ואנחנו מה אנו רואים ומה אנו מקשיבים כעת? רואים אנו את כל העולם עודנו מוסיף להזדיין ולהגיר שארית־כחותיו, ומקשיבים אנו חלוקי־דעות והשקפות מתנגדות זו לזו בנוגע לזמן המשכה של המלחמה, לא פחות מאשר האזננו שמענו בימים הראשונים אחרי שהתפרצה. ואם גם נניח, — מה שיכול להתרחש בכל שעה — שהצדדים הלוחמים יתרצו להפסיק את המלחמה לפי־שעה, והמשא־ומתן בדבר השלום יחל — הן גם אז אי־אפשר להגיד מראש בודאיות, כי כבר הגיע קצה של המלחמה, הן גם אז אפשר רק לנבא עתידות; ימי לידתו יתקע, אם הדיינים המומחים, שלידם נמסר גורל קביעת זמנו של הקונגרס, לא יאמרו אז: אנו איננו משגיחים בנבואה ובבת־קול ובסימני־שלום, ונחכה עוד מעט עד שיתברר המצב כל צרכו ולא יהיה עוד שום מקום לנבואות ולספקות? ואם כה יאמרו, צריכים אנו לפרש את ההחלטה האחרונה בדבר הקונגרס באופן כזה: הקונגרס האמריקאי היהודי יכנס לישיבה רק אחרי שתפסק המלחמה, והלוחמים יכרתו ביניהם ברית־שלום. ואין צורך להוכיח, שאם אך יתמהמה הקונגרס עד הזמן ההוא, יאבד אולי כל ערכו, ובאופן היותר טוב יאבד הרבה מערכו.

חושבים אנו, שתומכי הקונגרס, המסורים לו בכל נפשם, מחויבים לתקן את המעוות הזה ולהשתדל, שההסתדרות הקונגרסית תבחר מקרבה ועד חדש, שלידו יהיה מסור פתרונה של השאלה הראשית, שדברנו עליה, וכמובן, להשתדל עוד, שאל הועד הזה יכנסו אנשים כאלה, שאין איש מטיל ספק במסירותם לעצם רעיונו של הקונגרס. וזהו הצעד הראשון, שתומכי הקונגרס מחויבים לעשותו, אחרי שההחלטה בדבר החיים של הקונגרס כבר נתקבלה ושוב אין לבטלה אלא על־ידי החלטה יתרה. לצאת כעת במחאות, להתרגז ולהרגיז, להתמרמר ולמרר, לבעוט ולהבעיט — בתקופת־מלחמה כאלה אין באים לעולם לידי נצחון. היהודים אמתים אינם רשאים להביא ליאוש שלא מדעת, כרימה, יאוש, הבא מתוך מצב־רוח ידוע, אחרי שלא עלתה בידם להכריע את הכף לצדם. הם היהודים אמתים אינם מתיאשים לעולם, שבע יפלו וקמו, ואחרי כל נפילה ונפילה מתגברת כבר תשוקתם לנצחון, וסוף הנצחון לבוא, אם הכח המוסרי הוא על ידם ואם הכרחיות החיים היא גם כן לימינם — שני גורמים, שאי־אפשר להעריכם משום שאי־אפשר לבטלם.

גליון לא (פא) HATOREN שנה רביעית

התרן

עתון שבועי

התוכן

Vol. IV NEW YORK, OCTOBER 19, 1917 No 31

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST., NEW YORK
Telephone, Orchard 5882.

מחיר „התורן":
לשנה — $3.00 לחצי שנה — $1.50
בחוץ לארץ ובקנדה:
לשנה — $3.50 לחצי שנה — $1.75
לפחות מחצי שנה אין התתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., N. Y.

SUBSCRIPTION RATES:
One year—$3.00 Six months—$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year—$3.50 Six Months—$1.75
Single copy 7 cents.
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, August the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

מפת ארץ ישראל

הוצאת הועד הפלשתינאי של פועלי ציון

המפה הפיזית וההיס־טוריתוהטופוגראפית היותר משוכללה של ארץ־ישראל, שהופיעה עד עכשיו בעברית.

גדל המפה 25 — 17, והיא כוללת:

1. כל ההרים (בהוספת הגבה של כל הר והר), העמקים, הימים, הנהרות והנחלים של הארץ ושמותיהם העברים והמודרנים.
2. כל המקומות ההיסטורים העתיקים הנזכרים בספרות העברית מהתנך עד התלמוד ועד בכלל.
3. כל הדרכים, כבישים ומסלות־הברזל.
4. כל הערים והכפרים ושמותיהם העברים הקדומים.
5. כל המושבות והנחלות ומושבי־הפועלים של היהודים.
6. תחנות השבטים הבידוים ושמותיהם.
7. במפה קטנה מיוחדת — חלוקת הארץ לשבטי ישראל.

מפה זו הוא צרך הכרחי לכל בית ספר עברי, תלמוד תורה, בית־אלפנא לאומי חפשי ובית־עקד, אגודה, קלוב וחברה. כל יהודי המתענין בארצו ההיסטורית ובתולדות עמו צריך לרכוש מפה זו.

מחיר המפה ארבעים סנטים.

לקונה לא פחות מעשר מפות בבת אחת—הנחה של עשרים וחמשה פרוצנט.

לפנות בהזמנות אל:

Poale Zion Palestine Committee

266 Grand St. New York.

ספרי חנוך ולמוד

(הוצאה אמריקנית).

אוצר לשון המקרא (עברית וארמית) מאת אלכסנדר הארקאווי. באוצר הזה יבאו: א) כל המלות העבריות והארמיות הנמצאות בכתבי הקודש מתורגמות ומבוארות בשפת אנגלית. ב) שרשי המלות ומקוריהן, ואצל כל שם ופעל תמונותיהם השונות לפי נטיותיהם. ג) באורים לפסוקים קשי ההבנה בתנ"ך, ע"י גדולי המפרשים הקדמונים והחוקרים האחרונים. גם נספח אליו קובץ מלין מלשון התלמוד והמדרשים, ומלשון עברית החדשה.
האוצר הזה מכיל כתשע מאות דפים ונדפס על נייר טוב ויפה, מכורך בד הדר — — — — — — 2.50

אלף־בית, באותיות גדולות מאד, נדפס על בד, מדת 44—28, בעד חדרים או בתי־הספר, להדביק אל הקיר — — — — — — — — .50

בית־הספר, ללמד ספרי התורה והנביאים, מאת מ. ב. שניידער, עם תרגום המלים בלשונות יהודית ואנגלית — — — — — — — .35

בית־הספר הנ"ל, חלק שני — — .50

דברי הימים לעם ישראל מיום היותו עד יסוד הישוב החדש בארץ ישראל, מאת זאב יעבץ — — — .15

ההתחלה, מעטהאָדע למתחילים, מאת הלל מאלאכובסקי — — — — — .15

המכין, פרוזדור לכל ספרי תלמוד, מאת י. ח. טביוב, עם תרגום המלים בלשונות יהודית ואנגלית — — .15

המתחיל, ללמד לנערים קריאת וכתיבת שפת עבר, מאת א. לוריא וב. טמקין — — — — — — — .15

הנסיון הראשון, מורה לשון עבר בסגנון קל ויפה, עם תרגום המלים בלשונות יהודית ואנגלית, מאת ה. מאלאכובסקי — — — — — — — .15

הפדגוג העברי, חוקי לשון עברית ומשפטיה באופן קל, בתרגום יהודית ואנגלית, מאת דוב אריה פרידמאן .15

לוח הפועלים והשמות לכל נטיותיהם, עם ציוני הדקדוק באנגלית, מאת יעקב פיליפס וא. הוימאן — — — — — — — .15

למדו היטב, מעטהאָדע לראשית החנוך, באותיות גדולות מאד, מאת מ. פיק — — — — — — — — .05

למודי הקריאה, לחנך הילדים לקריאת האותיות ושפת עברית, עם תרגום אנגלית, מאת ר. לאסקער — .10

מורה עברית השלם, והוא מעטהאָדע חדשה ללמד שפת עבר מן האלפא־ביתא והקריאה עד ידיעת השפה בשלמות, מעובד ומתורגם אנגלית ויהודית, מאת יעקב פיליפס וא. הוימאן — — — — — — — — .75

מורה עברית השלם הנ"ל, מתורגם אנגלית לבד — — — — — — — .65

מורה עברית הנ"ל, מדרגה ראשונה .30

מקרא קודש, ראשית החנוך לילדי בני ישראל, מאת דוב אריה פרידמאן .10

נייע אידישע שול, א לעהרבוך פאר אידיש אנפאנגער, פון י. לעווין — .25

ספורי החומש, מעובדים לבני הנעורים בלשון המקרא, מאת הלל מאלאכובסקי — — — — — .15

ספורי החומש הנ"ל, עם אנגלית — .25

ספורי המקרא, חלק ראשון (ספר בראשית), ערוכים בלשון הכתוב לילדים מתחילים, עם צורים ושאלות לשנון, מאת ב. הילפרין — .15

עברית לילדים, ראשית למודים בתורת הלשון העברית, עם תרגום המלים ותרגילים בלשון אנגלית, מאת א. הוימאן (חרל"פ) — — — .30

ראשון לחנוך, אלף־בית, קריאה נכונה, יסודות הלשון באופן חדש, מאת הלל מאלאכובסקי — — — — .15

ראשית דעת שפת עבר, למתחילים, עם ציורים ותפלות, עם הערות בשפת אנגלית, מאת מ. קרינסקי — .12

ראשית דעת שפת עבר הנ"ל, חלק שני — — — — — — — — .15

שלחן ערוך לבני הנעורים, עם נקודות, מאת ד. א. פרידמאן — — .15

שפה חיה, ללמד את ילדי ישראל לקרא ולכתוב בשפת עבר על־פי שיטת הברת האותיות בעזרת ציורים, מאת פסח ליב פישמאן ומנחם מענדיל ליבערמאן — — — .15

שפה חיה, הנ"ל, חלק שני — — — .25

שפת ילדים, מאת ח. פ. ברגמן וש. ח. ברכוז, ספר למוד לקריאה ולכתיבה, עם ספורים קטנים וקלים, עם ציורים רבים הממלאים ומשלימים את תכן הספורים, ומועילים הרבה למשוך את לבו ועיניו של התלמיד לגוף הלמוד ולחרות את הדברים בזכרונו. נדפס על נייר טוב ויפה, חלק ראשון — .25

שפת ילדים הנ"ל, חלק שני — .43

תולדות ישרון עם העתקה אנגלית לבני הנעורים, מאת ד. א. פרידמאן — — — — — — — — .15

ראבאט הגון למורים, לבתי־ספר ולבתי תלמוד־תורה.

HEBREW PUBLISHING CO.

50-52 Eldridge St. New York.

Statement of the ownership, management, circulation, etc., required by the Act of Congress of August 24, 1912, of HATOREN, published weekly, at New York, N. Y., for October 1. 1917; State of New York, County of New York.

Before me, a Commissioner of Deeds in and for the City aforesaid, personally appeared Saul Epstein, who, having been duly sworn according to law, deposes and says that he is the Business Manager of the Hatoren, and that the following is, to the best of his knowledge and belief, a true statement of the ownership, management (and if a daily paper, the circulation), etc., of the aforesaid publication for the date shown in the above caption, required by the Act of August 24, 1912, embodied in section 443, Postal Laws and Regulations, printed on the reverse of this form, to wit:

1. That the names and addresses of the publisher, editor, managing editor, and business managers are: Publisher, Hatoren Publishing Ass'n. Inc., 89 Delancey St., New York, N. Y.; Editor, I. D. Berkowitz, 89 Delancey St., New York; Managing Editor, Dr. S. Levin, 89 Delancey St., New York; Business Manager, Saul Epstein, 89 Delancey St., New York.

2. That the owners are: Hatoren Publishing Ass'n. 89 Delancey St., New York, N. Y.; Provisional Committee, 44 East 23rd St., New York; Sol. Lamport, 2 West 88th St., New York; A. E. Lubarsky, 452 Riverside Drive, New York; I. Goldberg, 171 East Broadway, New York; Dr. I. Straus, Aeolian Hall, New York; Mephitze Sphat Ever, c. o. Dr. M. Levin, 1915 Daly Ave., Bronx, N. Y.; Dr. S. Melamed, Aeolian Hall, New York; Dr. S. Levin 610 W. 115th St., New York.

3. That the known bondholders, mortgagees, and other security holders owning or holding 1 per cent. or more of total amount of bonds, mortgages, or other securities are: None.

4. That the two paragraphs next above, giving the names of the owners, stockholders, and security holders, if any, contain not only the list of stockholders and security holders as they appear upon the books of the company but also, in cases where the stockholder, or security holder appears upon the books of the company as tustee, or in any other fiduciary relation, the name of the person, or corporation for whom such trustee is acting, is given; also that the said two paragraphs contain statements embracing affiant's full knowledge and belief as to the circumstances and conditions under which stockholders and security holders who do not appear upon the books of the company as trustees, hold stock and securities in a capacity other than of a bona fide owner; and this affiant has no reason to believe that any other person, association, or corporation has any interest direct, or indirect in the said stock, bonds, or other securties than as so stated by him.

SAUL EPSTEIN, Business Manager.

Sworn to and subscribed before me this 29th day of September, 1917.

(Seal) **DORIAN DE MILLO, Commissioner of Deeds.**

(My commission expires Octoer 10, 1918).

גלוי דעת.

הסכסוך שפרץ בתלמוד התורה העירוני דקליבלאנד, אהאי, בין המורים ובין המנהל לא הביא לידי שביתה.

בשם אגודת המורים,
שמואל וואהל, מזכיר.

נדפס בבית־הדפוס העברי־הלאומי, 431 רחוב גרנד, ניו־יורק.

הדאגה והחרדה לגורל ישובנו בארץ־ישראל, הנמצא בסכנה גדולה, אולם בירור־המצב כשהוא לעצמו יש בו קצת רוחה לכל אלה, המיצרים בצרות בני הישוב בארץ־ישראל ונכונים לסעדם ולתמכם עד כמה שידם מגעת.

המכתב הראשון, הדן במצב ההוה, שנתקבל בלשכת ההסתדרות הציונית, הוא ממרכז המורים העברים בארץ־ישראל. במכתבם זה פונים המורים העברים בבקשה נמרצה לעזרה תכופה. מצבם הכלכלי הוא נורא מאד. שער הממון של שטרות נייר ירד עד הדיוטה התחתונה. שויו בממון של זהב הוא רק רבע ממחירו הקבוע והרגיל שלפני המלחמה. כנגד זה האמיר היוקר על כל צרכי החיים למעלה ראש.

רשימת המחירים הזאת לפני פרוץ המלחמה, בהשואה לאלה של עכשיו, יש בה כדי להקנות מושג נכון ובהיר מיוקר צרכי החיים, השורר כעת בארץ־ישראל.

ר ש י מ ת ־ ה מ ח י ר י ם .

	לפני המלחמה	עכשיו
לחם, כל רוטול — — — — — — — — —	1 פראנק	11 פראנק
שמן — — — — — — — — — — — —	2פראנק	27 פראנק
פחמים — — — — — — — — — —	0.25 פראנק	1.90 פראנק
נפט — — — — — — — — — — —	1 פראנק	30 פראנק
מלח — — — — — — — — — — —	0.50 פראנק	4 פראנק
עדשים — — — — — — — — — —	0.90 פראנק	13.50 פראנק
תה — — — — — — — — — — — —	1.50 פראנק	22.75 פראנק
עצים (קאנטאר) — — — — — — —	7 פראנק	40 פראנק
חלב (רבע הליטרא) — — — — — — —	0.58 פראנק	11 פראנק

מחיר בשר וביצים עלה רק פי שלשה. מכל צרכי־האוכל מורגש ביחוד יוקר הלחם, שעלה פי אחד עשר. משכורתם של הרבה מורים מספיקה להם לכלכל את בני־ביתם רק בלחם יבש בלבד.

מכתב שני, שנשלח מירושלים בסוף חודש יוני שעבר, ממלא אחרי דברי הדין והחשבון של מרכז המורים. במכתבו אומר הכותב: „השנה האחרונה הביאה שנויים כבירים לרעה בכל תנאי החיים. מחציתם של חברינו אינם עוד אתנו. קצתם עזבונו והלכו למדינות הים, וקצתם — למנוחת עולמים בעולם שכולו טוב. ואלה הנשארים הם מיואשים, עיפים ונדכאים מנטל הצרות והיסורים, שבאו עליהם כחתף זה אחרי זה. תוצאות המשבר הכספי הקשה נוראות הן מאד. בקושטה שטרות של נייר עדיין עוברים לסוחר; אולם פה צריך לשלם בעד כל דבר הנקנה במטבעות דוקא. שטרות של נייר מחירם בשוק הוא רק רבע ממחירם הרגיל.

אין לתאר בדברים את מצוקותיהם של העניים. על כל פסיעה ופסיעה אתה פוגש באנשים פושטי־יד, השואלים לפרוסת לחם להשביע את רעבונם. הרבה יהודים מוכרים כמה מחפצי ביתם ובגדיהם לאנשי־הצבא באגורות אחדות, לקנות בהן פת לחם לבני־ביתם. המחלות האפידמיות רפו מעט, ומחלת הטיפוס אינה מפילה חללים, כמו בראשונה, אולם רוב החולים, נגועי־המחלות, תש כחם מחסרון אוכל והם מתים אחד אחד. ילאה עטי לתאר את כל המחזות המעציבים והמחרידים, שראו עיני פה. להגדיל עוד את הרעה בטלו השלטונים הטורקיים את הסינדיקאט למכירת חטים בירושלים, שתעודתו היתה לסדר את המחירים ולהספיק מכולת לתושבי העיר. סינדיקאט זה הועיל להקל הרבה את מצב התושבים, ובטולו הוא חסרון מורגש מאד ביחוד בין התושבים העניים. במקום הסינדיקאט הושיבה הממשלה הטורקית „קומיסיה", שאין לה אותו הזכיות של הסינדיקאט. ה„קומיסיה" צריכה לקנות ולמכור רק בממון של זהב. גזירה זו גרמה, ששער השטרות של נייר יוסיף לרדת. הממשלה הרשתה לה„קומיסיה" למכור עשר אונקיאות של חטים לנפש ליום; אולם ברשות ה„קומיסיה" נמצאים רק חמש מאות חמורים נושאי סבל, והללו אינם מספיקים לשאת את כל החטה הדרושה לתושבי ירושלים, והרבה מן התושבים אינם מקבלים גם את מנתם הזעומה הזאת".

מנהל בית־הספר לנערים בירושלים כותב את הדברים האלה:

„הבנין היפה של בית־ספרנו הוא כעת ברשות הממשלה, ובית־ספרנו הוא עכשיו בחדרים התחתיים של הסימינאריון העברי. החדרים הם צרים מאד ומכבידים את מהלך הלמודים ומשרים רוח שממון ועצבת על התלמידים. תלמידינו הם מבני העניים. בין מאתים הילדים, המתלמדים בבית־הספר, חמשים ואחד מהם הם יתומים. הוריהם של אלה מתו בימי הרעה האלה. הילדים הם במצב רע מאד. לבושים הם קרעים מלוכלכים, עורם צפוד, מראה פניהם דל וכחוש מעוצר רעה ויגון וכל עוד נשמתם בם. בית־הספר מכלכל אותם בארוחת־צהרים, ארוחה דלה של מרק „דק" ופרוסת לחם קטנה. רבים מהם מוציאים את יומם רק בארוחה דלה זו. פעמים רבות ראיתי ילדים אוכלים את המרק, בשעה שאת פרוסת לחמם הם שמים בכיסם להביאה לביתם ולהאכיל ממנה את אחד הרעבים בביתם, אח או אחות, שגם מזון דל כזה יחסר להם. הרעבון המציק להרבה ילדים בבית־הספר מכביד עליהם את ההקשבה ללמודים, והם יושבים דוממים, והלמודים קשים עליהם מאד. זה לא כבר קרה מקרה, שאחד מתלמידי הרעבים התעלף באמצע הלמודים".

בדבר מצבם ההוה של מגורשי העיר יפו והסביבה נתקבלו הפרטים האלה: מספר הגולים הזקוקים לתמיכה הוא 5,058. מהם — 2,200 ביהודה; בגליל התחתון — 1,942 ובגליל העליון — 916. לרגלי חוסר מזון והתנאים הסאניטאריים הרעים התפשטו בין הגולים מחלות שונות. הנה כי כן חלו שלשים אחוזים נערות בגליל העליון במחלת הקרחת. עם התחלת ימות הגשמים נעשה מצבם של הגולים קשה ביותר.

* * *

ח ד ש ו ת ס פ ר ו ת י ו ת .

— במוסקבה נוסדה לפני זמן־מה על־ידי העסקן העברי, אברהם יעקב שטיבל, הוצאת־ספרים עברית חדשה, שמטרתה היא להוציא בתרגום עברי משובח את היצירות הקלאסיות של גדולי הסופרים הלועזים. עריכת התרגומים נמסרה לידי דוד פרישמאן.

* * *

מ ח י י ה א ג ו ד ו ת .

— הסתדרות „אחיעבר", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, 13 אוקטובר, בבית מחזיקי תלמוד תורה, 227 איסט ברודוויי. מר א. פרנקל ירצה על הנושא: „האפשרי הוא קיום יהודי לאומי באמריקה?" מביני עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „מסדה" ערכה ביום 6 אוקטובר נשף־מחולות לכבוד חג הסוכות. תכנית הנשף כללה גם נאומים, שירים והקראות. אחד הנואמים בנשף היה הסופר ראובן בריינין.

האספה הבאה של „מסדה" תהיה ביום א', 14 אוקטובר, באולם „זרובבל", 22 מערב רחוב 114. האספה תתחיל בשעה השמינית וחצי בדיוק. על הפרק: הרצאה מאת מר שמעון גינצבורג על „ישעיה הנביא" וענינים מעשיים חשובים. מביני עברית רצויים.

— השאיפה להתארגן לשם מטרות משותפות, שתקפה בשנים האחרונות בתוקף המאורעות את היהודים בכל חלקי העולם, מצאה לה הד גם בקרב היהודים ההרריים ברוסיה. על־פי האיניציאטיבה של האינזינר, י. ש. אגיסים, נשיא עדת היהודים ההרריים בעיר גרוזני, נקראה לפני זמן־מה בעיר האסאוו־יורטי מועצה של באי־כח העדות היהודיות השונות בחבל קויקאז. במועצה זו החיט לקרוא בקרוב ועידה כללית של כל היהודים ההרריים. תכניתה של הועידה, שעובדה ונתקבלה במועצה, מעידה על מטרותיה ושאיפותיה. וזו היא:

1) התאחדותם של היהודים ההרריים לשם פעולות משותפות על־ידי: א) יסוד הסתדרות כללית של יהודי חבל קויקאז; ב) ליסד ועדים לאומיים בכל עיר ועיר על יסודות דימוקראטיים. 2) הרמת מצבם התרבותי והכלכלי של היהודים ההרריים על־ידי האמצעים האלה: א) לקרבם לעבודת האדמה; ב) ליסד בתי־ספר עבריים ורוסיים יומיים לילדים ובתי־ספר־לישבת לגדולים, בתי־עקד וחדרי־מקרא, מוסדות־חנוך ללמודי מלאכות ופרופיסיות שונות ועוד; ג) השבחת מצבם החברתי של הנשים; ד) להוציא עתון לאומי בלשון המובנה ביותר ליהודים ההרריים; ה) לשקוד על תקנתם החמרית של הרבנים ושאר משרתי־הקודש ולקרבם יותר להתרבות הכללית; ו) לדון על השאלות העומדות על סדר החיים של העם היהודי. מלבד זה תדון הועידה בשאלות אזרחיות שונות, כמו: בצרכו של חופש המדינה, „הלואת־החירות" ועוד.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

תסיסה ציונית בין שבויי המלחמה היהודים.

מן המכתבים הרבים, המתקבלים בלשכה הציונית המרכזית בקופנהאגן מאנשי־הצבא היהודים, הנתונים בשביה בארצות־המלחמה השונות, נראה, כי תסיסה ציונית כבירה מתרגשת בקרב השבויים האלה. במכתביהם אלה הם מבקשים את הלשכה להספיק להם ספרות עברית, וביחוד זו, שתכנה ציוני. הדרישה גדולה ביחוד לכתבי אחד־העם, הרצל, נורדוי ופינסקר. הרבה מן השבויים התחילו ללמוד את הלשון העברית. בכמה מחנות־שביה נפתחו קורסים ללמוד הלשון העברית וספרותה על־ידי השבויים עצמם, ובכמה מהם — על־ידי הקהלות היהודיות, הנמצאות בסביבתן.

המאורעות המעציבים האחרונים בארץ־ישראל עוררו את שבויי המלחמה היהודים באנגליה, אוסטריה וגרמאניה לבוא לעזרת אחיהם המגורשים מיפו בתרומות־כסף. השבויים היהודים מגרמאניה, הנמצאים באי „מאן" של אנגליה, קבצו ביניהם סכום של כסף לתכלית זאת ושלחו אותו לועד העזרה לנגועי המלחמה שבלונדון. מספר השוקלים את השקל הציוני במחנה השבויים הזה הוא שבעים וחמשה.

במחנה השבויים בקראסנויארסק אשר בסיביריה התחילו האופי־צירים היהודים מצבא אוסטריה לנהל תעמולה ציונית כבירה. במחנה זה נמצאים ארבע מאות אופיצירים ושבע מאות חיילים יהודים, ורובם הוגים חבה להרעיון הציוני. הלשכה הציונית בקופנ־האגן מתיכת בין השבויים האלה ובין קרוביהם במשלוח מכתבים וכסף. מספיקה היא להם גם מזון רוחני בצורת חוברות, חוזרים וספרים, הנקראים בעונג ובענין רב על־ידי השבויים הגלמודים האלה.

• • •

„אחוזת ארץ" ופעולותיה.

הלשכה הפלשתינאית שעל־יד הועד הזמני לעניני הציוניות מודיעה, כי ביום 14 כספטמבר שעבר נעשה חוזה בין הועד הזמני ובין החברה „אחוזת ארץ", שעל־פיו מתחייב הראשון לתמוך באחרונה תמיכה חמרית ומוסרית.

החברה „אחוזת ארץ, הידועה בשמה האנגלי הרשמי Zion Commonwealth, נוסדה לפני שנים אחדות על־ידי העסקן הציוני ברנארד רוזינבלאט, שהוא עכשיו נשיאה. החברה הזאת מונה בין חבריה עסקנים ציונים מפורסמים, כהד"ר פרידנוואלד, נשיא הפדרציה הציונית האמריקאית, יעקב דיהאאז, מזכירו של הועד הזמני, מר א. לוין־אפשטיין ועוד. מטרת החברה הזאת היא: התישבות יהודים והתנחלותם בארץ־ישראל. מספר חברי „אחוזת ארץ" מגיע עכשיו לשלש מאות ומעלה. עד עכשיו נמכרו מניותיה בסכום של מאה אלף דולאר. בכסף המזומן, שכבר נכנס לקופתה, נקנו ניירות־ערך של ממשלת ארצות הברית הנושאים פירות, שבטיחותם היא מוחלטת. החברה אומרת לגשת לעבודתה בארץ־ישראל תיכף לאחרי גמר המלחמה. יש בדעתה לרכוש לה שטח גדול של קרקע בסביבות העיר חיפו, העומד כעת להמכר.

במשך החדשים האחרונים עשתה „אחוזת־ארץ" חיל רב, הודות לעמלם ולמרצם של העסקנים הציוניים מר מ. שיינקין ובן־אבי, שבקרו בעניני החברה ערים רבות בארצות־הברית וקנדה. הראשון בקר לתכלית זו את ערי קנדה הצפונית ואחדות מערי ארצות־הברית שעל חוף הים השקט, והשני — את ערי ניו־ענגלאנד. שניהם הצליחו במשלחתם. בידם עלה לרכוש הרבה נפשות לרעיון ההתנחלות בארץ־ישראל ולהכניס סכומים הנוגים לקופת „אחוזת ארץ".

* * *

מועצת באי־כחו של „המזרחי" ברוסיה.

בקיוב נקראה לפני זמן־מה מועצה של באי־כח „המזרחי" ברוסיה. ראש המדברים במועצה זו היה הרב א. ריינס (בנו של הרב המנוח יצחק יעקב ריינס), שהפנה אליו את תשומת־לבם של הנאספים בהרצאתו על התאמת פעולות „המזרחי" לתנאים החדשים, שנוצרו בתוקף המלחמה העולמית בכלל והמהפכה הרוסית הגדולה בפרט. ידיעות מפורטות על פעולות המועצה והחלטותיה לא נתקבלו עדיין.

* * *

הכנסותיה של הקרן הלאומית בחודש יולי.

הלשכה הראשית של הקרן הקיימת לישראל בהאאג פרסמה דין־וחשבון על הכנסותיה בחודש יולי שעבר. הסך הכולל של ההכנסות מכל הארצות הוא — 258,606 פראנק. התרומות נתקבלו מהארצות האלה: רוסיה — 184,938 פראנק, אויסטריה — 37,784 פראנק (מהם נקבץ סכום של 4,933 פראנק בנפות הכבושות), קנדה — 13,145 פראנק, גרמניה — 13,072 פראנק (מהם נקבץ סכום של 1,518 פראנק בנפות הכבושות), הארצות הסקאנדיות הדרומיות — 2,591 פראנק, הולאנדיה — 1,803 פראנק, צרפת — 1,538 פראנק, בולגאריה — 1,433 פראנק, ארץ יון — 1,000 פראנק, אנגליה — 809 פראנק, שווייצריה — 302 פראנק, מצרים — 191 פראנק.

שׁוֹנוֹת

המצב ההוה בארץ־ישראל.

אחרי צפיה ממושכה, מלאה דאגה וחרדה לגורל אחינו בארץ־ישראל, אשר מימות גירוש יפו נסתם מהם, בתוקף המאורעות וגזירות השלטון הצבאי, כל חזון, נתקבלו סוף־סוף בשבוע שעבר ידיעות מפורטות על המצב ההוה בארץ־ישראל. הידיעות האלה, המתארות את המצב שחור על גבי שחור, אין בהן אמנם כדי לבטל לגמרן את

אלהיהם, ויהי להם יום סיום התרגום ליום ששון ושמחה, ראו יושבי ארץ־ישראל בו אסון לאומי, ויום סיומו היה להם ליום אבל ויגון. יושבי ארץ־ישראל הביטו על התורה היונית באלכסנדריה כעל צרה לתורה העברית בירושלים, ונחשבה להם כעבודת העגל בדן ובבית־אל, אשר היתה לצרה לעבודת אלהים בבית־המקדש. כחטיבה מיוחדה על־פי השפה והתרבות, לא היתה להיונות שום קרבה אל העבריות. שונות היו זו מזו מן הקצה אל הקצה. הרוח העברית הוכרחה להכנע בקרב הימים אל היונית, שהיתה המושלת והשלטת, והתרגום שהביא אמנם יפיפותו של שם באהלי יפת ותורת ישראל נודעה על־ידיו בחוגים היונים, גרם מצד שני, שתשתכח השפה העברית ושלא יהיו היהודים נזקקים לה עוד. ההפסד היה יותר מרובה מהשכר. הדורות המאוחרים הוכיחו צדקת החכמים בארץ־ישראל, שדעתם לא היתה נוחה מאותו תרגום.

היחס של דו־אופנים אל התרגום הארמי והיוני נשנה בדברי ימי ישראל בתקופות שונות. מזמן העבר הקרוב תרגומו הגרמני של מנדלסון יוכיח, שעורר עליו חמת הקנאים, בשעה שנגד התרגומים שנכתבו יהודית־אשכנזית בימים ההם לא היה פתחון פה. אפשר לסמן בתור הנחה, כי הדואגים לקיום השפה העברית ותרבותה ראו סכנה בתרגום התנ"ך, כשנעשה בלשון לועזית של תרבות לועזית מושלת, שאין לה כל קשר ויחס אל שפת כתבי־הקודש המקורית. ומתוך בחינה זו יש לפקפק, אם התרגום האנגלי החדש של התנ"ך הוא באמת דבר רצוי והכרחי לבני־ישראל בארצות־הברית, כמו שבעל המחברת על־דבר התרגומים — אם לא בפירוש, מכללא אתמר — רוצה להבטיחנו. תרגום זה אינו תוצאה של גורם חיצוני ולא הוכן בשביל הגויים בלבד, כדי להראותם יפיה של תורת־ישראל, או לשם תקון השבושים, שעשו בבאורי המקראות אם בשוגג — מחסרון ידיעה, או במזיד — משום נמוקים דתיים. בהקדמה אל התרגום יאמרו בפירוש המתרגמים והעורכים, — ובעל המחברת, בתור מתרגם ועורך ראשי, הוא אחד מהם — כי בהכנת התרגום כונתם למלא חסרון, שהורגש מאד בבית ישראל הפרטי, בבית־הספר העברי ובבית־התפלה העברי. משמע, שצורך פנימי היה הגורם, כאילו השפה העברית עומדת להשתכח כולה באמריקה, אם עוד לא נשתכחה. הדור אינו זקוק עוד למקור העברי, ותרגום התנ"ך האנגלי יציל את נשמתו היהודית מן הכליון. אולם מנקודת־ראות היהדות העליובה, שעליה כל החרדה, יש לחלוק ולומר, כי בנין כזה קרוב לסתירה. היהדות האמריקאית לא רק שלא תתקיים בקריאת התנ"ך האנגלי, אלא, אפשר להאמין, שתקרב את הקץ לשמץ היהדות, הנמצאת עוד באותם החוגים, שבשבילם טרחו המתרגמים. והנסיון הורה, כי יותר שירגילו את הדור הצעיר לשאוב ידיעות היהדות ממעינות זרים, יותר יתרחקו מן המקור.

המחברת על־דבר התרגומים כוללת הרבה עובדות וחזיונות, המאמתים מישפט המוחים בשעתם נגד התרגומים, שמיראתם לבל תשתכח שפת התורה מאנו להתחשב גם עם הטוב הצפון בהם.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— אחרי נסיעה בעקיפין דרך אודיסה וסאן־פראנציסקו, שארכה כמאה ימים, הגיעה לניו־יורק בתחילת השבוע מלאכות של יהודי רומיניה. תעודתה של המלאכות הזאת היא לעורר את דעת הקהל באמריקה על התיחסותה המחפירה של ממשלת רומיניה ליהודי ארצה, ולהפנות את לבו למצבם האיקונומי הקשה של יהודי רומיניה, שבתוקף מאורעות המלחמה ורדיפות הממשלה נהרס עד היסוד. חברי המלאכות הם: יעקב סטרולוויץ, עמנואל זכריה דוקלר וב. פינקל.

— בישיבתו האחרונה, שנקראה ביום החמישי, 4 אוקטובר, דן הועד הארמיניסטראטיבי של הקונגרס היהודי בדבר זמן האסף הקונגרס. כידוע, נדחתה מסבות שונות קריאתו של הקונגרס מן 2 ספטמבר אל 18 נובמבר, אולם חברים אחדים של הועד האדמיניסטראטיבי, ובתוכם נתן שטרויס, הנרי מורגנטהוי, ד"ר סטיפן וויז ועוד, מצאו, כי גם שעה זו אינה שעת־כושר, ובישיבה ההיא דרשו בכל תוקף, כי קריאתו של הקונגרס תדחה לזמן בלתי־מוגבל, עד אשר יראו סימני שלום בעולם. מפני שדרישתם זו לא מצאה לה שתי שלישיות של דעות, הדרושות לקבלתה (בעדה היו 12 וכנגדה 10), נדחתה, וברוב דעות גדול נתקבלה במקומה הצעה אחרת: להציע את שאלת זמן האספו של הקונגרס היהודי לפני אספת הועד הפועל, אשר תקרא בימים האלה, והועד הפועל יהיה הפוסק האחרון בקביעת הזמן.

— הנשיא וילסון מנה את המנהיג הציוני, שופט בית־המשפט העליון של ארצות־הברית, לואיס ד. בראנדייס, לאחד מחברי הקומיסיה, שתעודתה להספיק לועידת־השלום הבאה את החומר האינפורמאציוני, הנוגע להעמים הנלחמים וארצותיהם. הקולונל האוויר, ראש הקומיסיה, ממונה על אוסף החומר, הנוגע לארצות מערב־אירופה, ומר בראנדייס, המשמש לו סגן, — על החומר, הנוגע לארצות־המזרח.

— מלונדון נתקבלה ידיעה טלגראפית, כי השלטונים הטורקיים בירושלים שמו במאסר הרבה עסקנים צבוריים, ובתוכם גם את העסקן הציוני, ראש הלשכה הפלשתינאית, ד"ר י. טהון.

— הסתדרות „ווילפאר", שתעודתה היא לתמוך תמיכה חמרית ומוסרית באנשי־הצבא היהודים, העובדים בחיל אמריקה, אומרת להגדיל את הון קופתה למיליון דולאר. יתכלית זאת היא עורכת בימים האלה תעמולה נמרצה בין היהודים העשירים והאמידים בארצות־הברית. לפי דברי נשיא ההסתדרות הזאת, שר־הגדוד הארדי קוטלר, עולה מספר היהודים, העובדים בצבא האמריקאי, חמשים אלף ויותר. חוג פעולותיה של ההסתדרות מקיף את המחנות השונים בארצות־הברית וגם את מחנות הצבא האמריקאי על שדה־הקרב בצרפת.

— בניו־יורק מת בשבוע שעבר במקרה־אסון הפילאנתרופ אייזיק זליגמאן. המנוח היה ידוע בתור עסקן צבורי בחוגי היהודים הריפורמיים. בן ששים ושתים היה במותו.

— לבעלי ההשפעה המדיניים השונים באירופה, שחוו את דעתם לטובת יסוד מקלט יהודי בארץ־ישראל, נוסף בימים האלה עוד אחד, והוא מיניסטר־הכספים ההולאנדי מ. טרויב. בשיחתו עם בא־כחו של העתון, „די אידיישע ראררעספאנדענץ", היוצא בהאאג, השמיע המיניסטר ההולאנדי את הדברים האלה: „אחת הברכות היקרות, שהמלחמה העולמית תביא לעולם וליושביו, היא שיבת ציון. כל אוהב־אדם, השואף רשלטון הצדק והאמת בעולם והרוצה לראות את מקומם של העמים הקטנים והנרדפים נכון ומכובד תחת השמש בוראי ישמח לקראת היום, שבו תפתר שאלת־היהודים המכאיבה על־פי שאיפות הציונים ותכניתם".

פרופיסור מרגלית הוא, בלא ספק, המומחה היחידי בין חכמי ישראל בימינו לחקירת התרגומים הישנים, וביחוד היונים, של כתבי־הקודש, והזקה על חבר כמותו, שלא יוציא מתחת ידו במקצועו דבר שאינו מתוקן. חזקה גם כן על חכם כמוהו, שלא יטחן „קמחא טחינא" ושמשנתו לא תהיה בלי חדוש אפילו בשדה כל־כך מעובד, כהתנ"ך ותרגומיו. תרגומי התנ"ך היו נושא מדעי חשוב לחוקרים מזרחנים ולבלשנים ביבליים מקדמת־דנא. במדה שהפכו בתנ"ך עצמו לפתוח סתומות ולגלות נסתרות בתקון נוסחאותיו ובאלפי באוריו וכיוצא בהם, בה במדה חקרו ודרשו בתרגומיו, שחוברו בזמנים שונים. כמעט כל תקופה הטביעה חותמה המיוחד בהתרגום שהביאה לעולם, והתרגומים מפיצים לפעמים אור על הרבה חזיונות ומאורעות בחיים התרבותיים והדתיים של קהלות ישראל לארצותיהן וללשונותיהן. החוקרים בכתבי־הקודש, שנחנו בחוש היסטורי, עמדו על דבר זה. בכלל, יכולה ספרות התרגומים להחשב כאחת החוליות היותר מוצקות בספרות ישראל וראי נאמן לחיי הגלות של עמנו. ואם התרגומים, כשהם לעצמם, חשובים בתור חזיון ספרותי, אין להסיח את הדעת גם מן המתרגמים, ששלטו ברוח הזמן ורובם היו אישים פועלים, שראו בתרגומי התנ"ך דבר שהזמן גרמו.

הרצאתו של הפרופיסור מרגלית — קב ונקי. מוסרת היא השקפה מקפת וברורה על התהוות התרגומים לפי סדר הזמנים והשפעתם על מהלך הרוחני והתרבותי בין חכמי ישראל בכל התקופות, מן הראשונים עד האחרונים. גם דרכי השנויים והחרושים, ההוספות והתקונים, שנעשו בידי מתרגמים שונים, מבוארים די־צרכם. צריך להודות, כי במועט המחזיק את המרובה עלתה לו למרגלית לסקור ולהשקיף ספרות התרגומים הארוכה, ובאופן כל־כך רצוי, עד שגם הקורא הבלתי מעורב עם עניני כתבי־הקודש יקלוט מתוך המחברת מושג שלם ובהיר על הענין הנדון. ברם, מתוך התוים ההיסטוריים והפרטים המדעיים, שנמסרו בסדר ובדייקנות, בולטות ועולות הרוחות, שהיו מצויות בימי המתרגמים, וכשאנו חודרים לתוך אותם הזרמים והסבות, שגרמו לידי התרגומים, אפשר להכיר חזיון היסטורי קבוע, החוזר ונשנה תמיד בסימנים רגילים, שכדאי לנו לעמוד עליו, בהיותו מתאים ומקביל גם לזמננו.

ההיסטוריה החוזרת ביחס אל התרגומים תגיה איזו קוי־אור על תרגומנו האנגלי, ביחוד כשנמתח קו־מקביל בינו ובין התרגום הארמי והיוני, אלה השנים היותר חשובים בספרות התרגומים. על־פי השואה זו תהיה הערכתו יותר מדויקה ומסוימה.

מוסכם הדבר, כי שתי מטרות גרמו לתרגום התורה — אחת באה מחמת צורך פנימי ואחת מחמת צורך חיצוני. המטרה האחת היתה לעשות את התורה מובנת להיהודים, שלא ידעו עוד לקרוא אותה בשפתה המקורית. השניה — לעשותה מובנת לגויים. אם כי בזמנים מאוחרים היה הצורך החיצוני על־פי רוב הגורם, אפשר להחליט, כי הצורך הפנימי הביא את הנסיון הראשון לתרגם את התנ"ך, למען לא תהיה תורת משה כספר החתום לאלה ששכחו לשון עמם. מלאכת התרגומים החלה, כשהשפה העברית התחילה להיות משתכחת. מתי חדלה השפה העברית להיות שפה מדוברת בקרב יושבי ארץ־ישראל — לא נודע בהחלט. ההשקפה הקדומה היא, כי בגלות בבל עזבו היהודים את שפתם העברית והביאו במקומה את הארמית, בשובם לארצם. זהו דבר אפשרי. שתי השפות, העברית והארמית, אחיות הן זו לזו בגזרה ובנין ובאוצר המלים, ונוחות להתבולל זו בזו. וכשהאחרונה התפשטה והיתה ללשון העם בכל קדמת אסיה, השפיעה גם על היהודים, שעוד דברו עברית, לבכרה על שפתם. העם בהמוניו לא ירגיש את ההבדל הבלשני בין שתי שפות דומות זו לזו. ולפיכך יותר שהרבו לדבר ארמית, יותר נדחקה מתוך העם הלשון העברית בתור לשון מדוברת, והגיעו הדברים לידי כך, שאף בארץ־ישראל הוכרחו החכמים לפרש, ואחר־כך לתרגם, את התורה ארמית.

הקרבה המוחשית שבין שתי השפות הביאה לידי כך, שהתרגום הארמי נתקבל ונתפשט בעם, אף־על־פי שלרגליו נדחקה מקרבו השפה העברית, שעדיין היתה חיה, ושום מחאה או התנגדות כלפי הארמית לא באה אף מצד החכמים ובני־הסגולה שבאומה, שבודאי נמצאו בימים ההם, אשר השפה העברית עוד יקרה היתה להם. היו אמנם תרגומים ארמיים, שבעלי התלמוד אסרו להשתמש בהם. די להזכיר מה שאירע לרבן גמליאל, שהיה עומד על גב מעלה בהר הבית והביאו לפניו ספר איוב תרגום ואמר לבנאי: שקעהו תחת הנדבך (שבת קט"ו). אך ההתנגדות הזאת לא באה מפני כבודה של השפה העברית, אלא מפני טעמים דתיים בלבד. להפך, אותם בעלי התלמוד אשרו אחר כך את התרגום, ביחוד זה של אונקלוס, ודברו בשבחו. תרגום אונקלוס נתחבב עליהם כל־כך, עד שאמרו: לעולם ישליש אדם פרשיותיו עם הצבור, שנים מקרא ואחד תרגום (ברכות ח'), ונקרא גם כן בלשון חבה „תרגום דידן". התרגום, שהוא במובן ידוע גם פירוש המקרא, יש שנחשב כתורה שבעל־פה, ומטעם זה אסרו כתיבתו, ולא התירוה אלא כשהותרה כתיבת התורה שבעל־פה. האחרונים נתנו טעם לדבר, שעיקרו של התרגום היה „כדי להשמיע לנשים ועמי הארץ שאין מכירין בלשון־הקודש", והטעם הזה בלבד יעיד למדי, שהשפה העברית היתה הולכת ומשתכחת בשעה שהארמית היתה הולכת ונבנית מחורבנה. אולם היחס הטוב, שנראה אל הארמית בנגוד להיחס אל שפות אחרות, שבהן היתה התורה מתורגמת בתקופות הבאות, אינו אלא התוצאה של יחוס המשפחה שבינה ובין העברית. הארמית לא נחשבה באופן זה לזרה. לא הביטו עליה כעל צרהל אחותה. ואפשר, שלא רק השפה הארמית בגזעה העברי, אלא גם התרבות הארמית, שהיתה בזמנה משפיעה גם על יתר העמים, תפשה את לב העברים, שלא יראו בבלע החול את הקודש.

אך שונה היה היחס העברי אל התרגום היוני של השבעים. התרגום הזה עורר בשעתו רעש. חכמי ישראל בארץ־ישראל צפו ברוח־קדשם את הסכנה, הכרוכה בעקבו. בשעה שיושבי מצרים שמחו בתרגום היוני והתהללו בו, כי על־ידיו יכלו להראות לחכמי היונים ערך תורת

„ובכלל, בבואנו להרחיב השפה ולחיותה אין לנו להחמיר כל כך ולגבב עלינו אסורים וחומרות; ומה בכך אם איזה תמונות חיצוניות או אופני הדבור נקח מלשונות אחרות, אם מושגם מובן לכל קורא ורוח השפה העברית בם; כי אם הבדל נבדיל את כל התמונות הנכריות אשר הושיבו בחצרות שפת קדשנו, כי אז, דרך משל, נבוא לחלוק על סימני הטעמים, ששאלנו מלשונות אירופה ונקבע תחתיהם פסקי הטעמים, שמשתמשים בבתי־כנסיות בשעת קריאת התורה... ואחרינו יבואו עוד מחמירים אחרים וישובו לדורות שקדמו לבעלי הנקוד והטעמים ויאמרו שצריך לכתוב בלה"ק גם בלי אלה סימני הקריאה והניגון כתיבה תמה כמו שסת"ם נכתבים, הלזה תקראו הרחבת השפה ותחית לשון עמנו?" (שם, חלק ב', צד 43). בזכות פשטות הלשון העברית מצדד יל"ג עוד בשנת תרכ"ז. במכתבו לשאצקים, בעל „המפתח", הוא אומר: „לא אכחד, כי סגנון לשונך הוא כסגנון בעלי האסופות והמליצים בימים הקדמונים... ולא ינעם לחיך קוראים משכילים בימינו אלה, האוהבים סגנון פשוט וקל, בלא אריכות לשון ובלא פרחים ומעשי צעצועים". יל"ג מתנגד לחדושים בשפה במקום שאין צורך. במכתבו להסופר מבש"ן הוא אומר: „ואולם לדעתי אין לרדוף אחרי מבטאים חדשים במקום שנמצאו מבטאים ישנים, שכבר נתקבלו בין הסופרים, והקוראים הולכים לתומם ומבינים אותם היטב". את התנגדותו לניבים ומבטאים, שאין בהם תוכן ברור, מביע יל"ג באחד ממכתביו להמשורר מ. דוליצקי: „עוד צעיר לימים אתה וימים יבואו ויורוך להנפה את דבריך בנפת אמת, לזרות כל פסולת מן הסולת ושיהיו כל מליך ומבטאיך נאמרים במנין, שלא יהיה בהם דבר אחד שאין בו ענין. כן המה השירים אשר אהבתי והמליצות אשר כתבתי, אבל אני ידעתי כי מאניני דעת אני, וגם אני לא עמדתי על זה רק אחר נסיון ארוך".

ובראות יל"ג בשנות חייו האחרונות, כי השפה העברית הולכת ומתנוולת בידי סופרים שלא שמשו כל צרכם, בידי סופרים נעדרי חוש־הלשון, המזלזלים בכבודה ובערכה, שר את שירו:

עוֹד שָׂרְדָה הָאַחַת — הַשָּׂפָה הָעִבְרִיָּה,
„בַּחֲיוֹת הַשָּׂפָה יָשׁוּב גַּם עַמָּהּ לִתְחִיָּה!"
מָה אָהַבְתִּי שִׂיחָתָהּ, הֲגוֹת בָּהּ, סַלְסְלֶהָ;
לְמִקְדָּשׁ הָיְתָה לִי, כִּפְנֵי אֱלֹהִים פָּנֶיהָ.
עַתָּה הַמִּקְדָּשׁ יֵשַׁם, כֹּהֲנָיו נֶאֱסָפוּ,
וּפְנֵי אֵלִי זֶה קוֹרֵי עַכָּבִישׁ חָפוּ.

(משירו „מחלת הזכרון", ספר חמשי).

על־דבר יחוסו של יל"ג להספרות העברית ולהיצירה העברית - - בפרק מיוחד.

עַל תַּרְגּוּמֵי כִּתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ

מאת

ד"ר ישראל שפירא.

ה„דזשואיש פובליקיישאן סאסייעטי" זכתה את היהדות האמריקאית בתרגום אנגלי חדש של התנ"ך. התרגום הלזה, שכל־כך התריעו עליו בשנים האחרונות ושלקראת בואו חכו בחוגים ידועים בתוחלת מיוחדה, יצא סוף־סוף מתחת מכבש הדפוס, והריהו עכשיו קנין הקהל, אחרי עבור עשרים וחמש שנה של ישיבות וועידות, שקלות וטריות בענין עבודו והוצאתו. בשנת תרנ"ב הרגישו העסקנים המושבעים לדרישת ספרות ישראל באמריקה את הצורך לתרגם שוב את התנ"ך אנגלית. תרגומו האנגלי של יצחק ליסר היה היחידי והמקובל, שהשתמשו בו בבית, בבית־הכנסת ובבית־הספר העברי, אך פסול מצאו בתרגום זה מחמת זקנה שקפצה עליו. החקירות הביבליות החדשות, לא רק של היהודים, אלא אף אלו של הנוצרים, מצד אחד, והמקורות הגרמניים של שנות המאה השמונה־עשרה ותחילת המאה התשע־עשרה, ששמשו בסים לליסר ושעבר עליהם כלח, לפי ההשקפות החדשות בחקירת כתבי־הקודש, מצד שני, — אלו ואלו הפהיתו ערכו וממשותו של התרגום האנגלי ההוא, באופן שהעמידוהו בבחינת לקוי ובלתי מתוקן. הצורך בתרגום חדש, שיוציא מפניו את הישן, הורגש גם כן בעקב האמיגראציה התכופה והמרובה מארצות־המזרח לארצות־הברית, אחרי שהלשון האנגלית תהיה בהכרח לשון הדור הצעיר. וכך קמו „קברניטי אומתנו" במדינה זו בכונה שלא תשתכח התורה, חס ושלום, מפי בני ישראל בארצות, אשר השפה האנגלית מדוברת בהן, ותרגמו את התנ"ך מחדש. הבקורת העברית עדיין לא חרצה משפטה על איכותו של התרגום, במה הוא מצטיין מאלה שקדמו לו מנקודת־הראות המדעית, ועד כמה יקלע אל המטרה, שהציגו להם המוציאים, לפחת על־ידיו רוח דתי בדור האמריקאי הצעיר מנקודת־הראות המעשית. קשה להשוב, כי יעברו עליו בשתיקה. מפעל כזה, שהורתו ולידתו נעוצות בתקנת הכלל ובעתידות הלאום, ראוי הוא, שיתיחסו אליו בכובד־ראש ובשימת־לב מיוחדה. אולם אותה החברה, שעסקה בהוצאת התרגום, הוציאה בין כה ספר חדש על־דבר תרגומי התנ"ך בכלל, מעין מלואים להתרגום, שיש לדון הרבה ממנו על מהות התרגום האנגלי החדש, שנעשה באמריקה *.

המחברת על־אדות תרגומי התנ"ך היא הרצאה מדעית־פופולארית על־דבר התרגומים והמתרגמים השונים במשך מאות השנים מיום שספר־הספרים העברי נתפשט ונתקבל בעולם. פרופיסור מ. ל. מרגלית, מי שהיה עורכה הראשי של תוצאת התרגום האנגלי החדש, הוא מחברה. שם המחבר לבד דיו להעיד על ערכה המדעי של המחברת.

* The story of Bible translations by Max L. Margolis, Philadelphia, The Jewish Publication Society of America, 1917.

* * *

הפעם הנני לדבר בקצרה, מחסרון מקום, על־אדות יחוסו של יל"ג להשפה העברית ולהספרות העברית ודרכי־שמושו בהן.

בשירו „הבאת בכורים" לאד"ם הכהן, שהוא כמעט שירו הראשון, שנדפס לפני ששים שנה, בשנת תרי"ז, כבר ציין את התיחסותו הפנימית להשפה העברית:

עֶבד לעברית אנכי עד נצח,
לה כל חושי בי לצמיתות מכרתי,
אדמתה אעבוד וביזע על מצח.

את נדרו זה קיים המשורר והסופר. השפה העברית לא היתה לו, כמו שהיתה לרבים מבני־גילו, כעין מעברה, כעין גשר, לעבור עליו אל חוף אחר, אל חיים אחרים. השפה העברית היתה יקרה לו כשהיא לעצמה, מבלי כל תכלית מעשית, מבלי כל כונה זרה. הוא אהב וחקר את השפה לשמה. והוא אמנם עבד אדמתה בזעת אפו לגלות את אוצרותיה הנסתרים, ואת מטמוניה חפש כל ימי עד יום מותו. בלי אהבה עזה, העוברת כל גבול, שיש בה מעין אהבת האוהב לאהובתו, ובלי קשרי־נפש עמוקים, אין איש כיל"ג, שחוש המעשה והמציאות היה מפותח בו כל־צרכו, מקדיש את כל ימיו ושנותיו עד נשימתו האחרונה לשפה שנחשבה למתה, לשפה שאין מתן־שכרה בצדה. אין השפה מגלה את כל יפיה, מקומותיה הצנועים וכל מחמדיה אלא לאוהבה באמת. ויל"ג לא רק אהב את שפתנו, כי־אם גם עגב עליה.

ויל"ג היה דבק באהבתו להשפה העברית והקדיש לה כל כחותיו, למרות אשר בסתר־נפשו לא חדלו לצלצל חרוזיו אלה:

הוי, מי יחוש עתידות, מי זה יודיעני,
אם לא האחרון במשוררי ציון הנני,
אם לא גם אתם הקוראים האחרונים.
(משירו „למי אני עמל".

מה נורא הוא להיות האחרון! מה נורא הוא לכתוב בשביל „הקוראים האחרונים", שמספרם היה כל־כך מוגבל!

גיתה אמר פעם אחת לאקרמאן: „אין כדאי הדבר לסופר לטבול עטו בדיו, אם לא ידע מראש, שמספר קוראיו יעלו, לכל הפחות, למיליון נפש".

ויל"ג היה טובל את עטו בדמי־לבבו לכתוב בשביל שרידים, יחידים, בשביל „שבלים בודדות".

את יחוסיו של יל"ג להשפה העברית ולהספרות העברית הנגו מוצאים במכתביו, שנדפסו לאחר מותו. באחד ממכתביו הראשונים להסופר זק"ן הוא אומר: ובדבר הזה אוהב באהבה עזה את ידידנו האד"ם, כי לא תפליט (?) עטו מִשגה קטן בדקדוק הלשון בכל אשר יכתוב, ולא כהמנוח רמא"ג אשר הרחיב פי עטו וילמיד את בית בליעתו לבלוע שגיאות גדולות בדקדוק ולא נתקעו לו בגרונו". (אגרות יל"ג ח"א, צד 16).

על־דבר התרגום העברי של אוריאל אקוסטא הוא אומר: „בצורתו שפה מבולבלת, מדולדלת ומקולקלת, שפת אשכנז לבושה טלאים מבגדי ירושלים... האין בזה חלול לשון הקודש יתר גדול מאשר במסתרי פאריז?" (אגרות יל"ג, צד 66).

„חלול לשון הקודש" — המבטא הזה נותן לנו מפתח לנשמתו העברית של המשורר.

על־דבר השמוש במלות לועזיות הוא אומר באחד ממכתביו, שנכתבו לפני חצי מאה שנה: „סגנון לשונך טוב ויפה... אבל איעצך שלא תלמד קסתך להשפיק בילדי נכרים ובמלות זרות יותר מדאי... למד לשונך דבר יהודית שלא תצטרך למלות לועזיות, כי אם במקום שאי־אפשר באופן אחר" (שם, צד 93). בעצתו זו יש להשתמש גם כיום.

על־דבר המבקר קובנר הוא כותב: „נוסף לזה אין שפת עבר נקיה שגורה בפי המבקר ומאמריו מלאים גרמניזמן ושגיאות כנגד חוקי הלשון" (שם, צד 100). ברבות הימים החל למצוא שגיאות הלשון גם בספרי אד"ם הכהן. במכתבו לא"י פאפירנא אומר יל"ג על משורר „שירי שפת קרש": „אמת כי ידיעתו בשפת עבר ודקדוקה רבה ורחבה, מפני שעסק בה כל ימיו כרומס בחומר וכאשה העוסקת בעיסתה, אע"פ שכל זה לא יצילהו לפעמים משגיאות קטנות בדקדוק ובלשון..." (שם, צד 123). במכתביו להזק"ן, שהיה מדקדק בטהרת הלשון העברית ומתרעם על המרידה שעשה יל"ג במלכות הסגנון העברי, מתלוצץ זה האחרון ואומר: „בידעי, כי טהר שפתים אתה ובמלות לשון סורסי לא תשתמש, לא ישמעו על פיך. ואני בעניי, הלא ידעת, איש טמא שפתים אנכי, מכל מקצועות שבתורה אנכי מגבב דברים להרחיב לשוני, ומכל הרבנים והפייטנים אנכי לוקח לשונם ואנאם נאום" (שם, צד 229). הדברים האלה נכתבו בשנת תרל"ח, ובשנת תר"ם מבאר יל"ג את השקפתו על־דבר הרחבת הלשון העברית ושיטתו בזה בדברים ברורים ואמתים: „ראיתי כי אין טוב לפני, כי אם להשליך מעלי את עבותות המליצה המזוקקה ולדבר אל העם הזה בלשון אשר יבינו. אם נדבר רק בלשון הדורות אשר היו מימות משה עד ירמיהו, אז לא נוכל לדבר רק על הדברים והענינים, אשר היו גלויים וידועים בימים ההם; אבל בהעבירנו לפנינו את המעשים אשר נעשו אחרי כן והנעשים עתה ואשר יעשו אחינו אז לשוננו נגביר, נרחיב את גבולה ויריעותיה נטה לא נחשוך. נתן את טהרת השפה כפר נפש הרחבת השפה. ככה יעשו בשפתם כל העמים החיים והגדלים, אשר לא נשארו ילדים עד זקנה ושיבה ולא נהפכו בילדותם להנוטים ומתי־עולם, וככה עשו גם אבותינו הראשונים בכל דור ודור. צא וראה כי לא כשפת משה וישעיה שפת עזרא ודניאל ובעלי המשנה, ולא כשפתם שפת בעלי התלמוד וחכמי הדורות אחריהם, אשר קראו לה שפת בעלי אסופות. טהרת הלשון תנתן כפר נפש הרחבת הלשון, ואם לא — והטאנו לשפתנו כל הימים. אך למותר להגיד, כי בדברי אלה לא אצדיק מעשי הסופרים „אשר עשו להם ידיהם חטא", כדבריך, ויעברו חוקות השפה ויחבלו רוחה את שפת הקודש ובלעגי השפה ידברו..." (שם, צד 284).

ובשנת תרמ"ג עושה יל"ג עוד פסיעה אחת הלאה על דרך הרחבת הלשון. במכתבו לא. בן־יהודה הוא אומר:

לו כתוף בידי מכה ומרעיש את חלל האויר. יש סופר, שחמרי השפה כמטילי־ברזל המה לו, ובעשותו מלאכתו על האבנים הוא כמכה בקורנס על הסדן; ויש סופר, שהשפה היא לו כדונג רך, שמקבל כל צורה שנותנת לו יד יוצר. יש סופר, שרעיונותיו והגיונותיו נולדים בבגדי־משי, או בבגדי־מלכות של תכלת וארגמן, ויש סופר, שמחשבותיו נולדות בבלואי־סחבות של עני מחזיר על הפתחים.

הרבה מדות בסופרים בנוגע אל השפה, שהם משתמשים בה. יש מהם קמצנים ויש מהם פזרנים במלים. יש קמצנות, שהיא באה מרוב דיוק, מחשבון ודעת, ויש קמצנות, שהיא פרי העוני והמחסור של הרגש, פרי דלותה של המחשבה. יש פזרנות, שאיננה אלא כסות לחסרון מושגים ברורים, לחסרון כשרון הצמצום וכח ההתרכזות, ויש פזרנות במלים, שהיא רק מעידה על העושר הפנימי ועל המעין הנובע, הסמוי מן העין. יש סופר, שהוא נאמן בכל אוצרות השפה, והוא חודר לכל נסתרותיה ותעלומותיה. ויש סופר, שהוא מחטט כל ימיו רק בקרן־זוית אחת, ולעולם אין הוא נכנס לפני ולפנים במקדש השפה. יש סופר, שהוא בוחן ובודק את כל גנזי השפה, לוטש את המלים כאבנים טובות, בורר לו ניבים רעננים, שעוד לא נתמעכו מרוב שמוש, והוא נופח נשמת חיים בגלמי הלשון. לא מלאכה היא, כי־אם יצירה. יש שהרעיון בורא את השפה הדרושה לו; ויש שהשפה המעובדה בידי הסופר היא כעין תקון נשמה להרעיון. ויש שהלשון גם יוצרת את הרעיון עצמו, כי כל זמן שהרעיון לא מצא את המלים והבטויים, שהכשירו ושסגלו בשבילו, לא נולד עדיין, ואיננו אלא בבחינת „נשמה ערטילאה“. ויש שהסופר לוקח מלים וניבים מכל הבא בידו, כזוכה מן ההפקר, על כן הוא מטשטש ומוחק את צורתו של כל רעיון, ויחד עם זה הוא חונק גם את נשמתו. יש סופר, שכל מלה ומלה במשפטיו הכתובים על מקומה היא עומדת, אין להוסיף עליהן ואין לגרוע מהן; לכל מלה ומלה יש גרעין, יש צלצול והד, וכולן מלאות רוח חיים. זווגן של המלים עולה יפה, הן חומדות זו את זו, שייכות זו לזו ויש ביניהן קשר פנימי והגיוני. משפט כזה הוא מאוחד ומוצק, וחי את חייו המיוחדים. ויש סופר, שרוב המלים במשפטיו אלמות הן, חרשות הן, קליפות מבלי כל תוך, נשמה אין בהן. מלים כאלה אינן נוחות להזדווג והן נסחבות על־כרחן מבלי כל הכרח פנימי. מלים כאלה, שאינן נחרזות ואינן מתאימות זו לזו, פנים זעומות להן, אחת מביטה הנה ואחת — הנה, על כן אין הן נתפסות היטב במחנו, אינן נעימות לחכנו ואין הן מתקבלות לא על הדעת ולא על הלב.

* * *

מה היה יחוסו של יהודה ליב גורדון אל השפה העברית ואיך השתמש באוצרותיה וחוקיה הפנימיים? הסופרים העברים הצעירים והמתחילים של היום אינם יודעים כלל, וקשה יהיה להם גם לשער, בכמה עמל וטורח, בכמה ענויי־נפש ויסורי־רוח עלה לנו הסופרים, שהתחילו עבודתם לפני דור אחד, לכתוב משפט עברי כהלכתו, לכתוב בלשון בני־אדם, דברים פשוטים וברורים. חלום גדול חלמנו אז, אני והטובים שבחברי לעט, כי נחיה את השפה, כי נחיה את הספרות העברית ונעשנה לכלי־מבטא לבחירי הרעיונות והרגשות האנושיים. בקשנו כלי מפואר לספרות מפוארה. בולמוס היופי אחז אותנו, יופי הצורה והסגנון, והשפה היתה כמעט מתה. סופרי־מופת לא היו לנו אז בין־החיים, אשר בבית־מדרשם נלמד לכתוב עברית. פרץ סמולנסקין, הלוחם הלאומי הכביר ובעל הכשרונות הנעלים, שהיה לנו לעינים בדרכי המחשבה העברית, הצטיין בעקשנות נוראה בנוגע לשמוש השפה העברית. מלה תלמודית, סגנון המשנה ודרכי הלשון של הספרות המאוחרה, שהיתה יותר קרובה אל החיים, גזרות ובנינים חדשים — טריפה גמורה, סחורת־חוץ, שעטנז ספרותי. הס מלהזכיר. במספר מצומצם ומוגבל של שרשים ומלים, הנמצאים בכתבי־הקודש, היו צריכים להכנים את רחבי האין־סוף של הרעיון האנושי. כמובן, שבמסגרת צרה כזו נגזר עליו מראש מיתת הניקה. מנדלי מוכר־ספרים לא פתח אז עוד את תקופת סגנונו העברי החדש והמשוכלל. וגם הוא, הסבא שלנו, כתב מליצות קשות, לפעמים חסרות טעם וריח. אלכסנדר צדרבוים, עורך „המליץ“, כתב עברית מסורסה ומשובשה. אב"ג כתב עברית תנכי"ת, שהיתה יבשה וצנומה ויחד עם זה מסולסלה. סמולנסקין היה לעומתו סופר חי ורענן, פשטן ובעל טעם. הזק"ן כתב עברית לפעמים מתוקה כדבש, ולפעמים — כזפת. שפתו היתה מקושטת תכשיטים כבדים ומסורבלת במליצות שונות, והרעיון לא זז ממקומו. קלמן שולמאן העפיל תמיד אל „תועפות המליצה, המופעת ביפעת יקהת אם־זקנה“. ונחום סוקולוב, עורך „הצפירה“, העלוי הספרותי, כתב אז, לפני שלשים שנה, בהיותו צעיר לימים, כזקן ממש; שפתו העברית וסגנונו היו מין ערבוביה משונה — אלהים ירחם. אליעזר הכהן צווייפל כתב אמנם בסגנון עשיר ומצוין במינו, סגנון רבני יפה, וידע להשתמש באוצרותיה של שפת האגדה והמדרש, אך ותרנותו בשמוש שמות־הנרדפים ובגבוב הפעלים ושמות־התואר לא ידעה גבול וקצב. גם דרכי מחשבתו והשקפת־עולמו היו רחוקים ממנו, האירופאיים. משה ליב ליליענ־בלום היה האחד, שכתב עברית בלשון בני־אדם, אך שפתו היתה עניה, חסרת כל יופי ובלתי־נקיה משיאות גסות בדקדוק וחטאים כבדים לרוח הלשון. בכלל היתה ספרותנו אז חסרה חוש־הסגנון. הציורים היו נושנים, הצבעים מטושטשים והקוים בלתי־מסומנים היטב. והכתוב מדבר על הטובים והמצוינים שבסופרינו אז.

בימים ההם היו לי שני סופרים למורי־דרך — עד אשר בחרתי לי את דרכי אני, אם טובה היא ואם רעה — בנוגע לשמוש השפה העברית, שתהא רצויה ונוחה לבטוי המחשבה האנושית. האחד מהם היה אז כבן שלשים ושמו אליעזר בן־יהודה, עורך „הצבי“, המורד היותר גדול במלכותו של הסגנון העברי המקובל, והשני היה אז קרוב לזקנה ושמו יהודה ליב גורדון, שהיה אז העורך של „המליץ“. שניהם, כל אחד על־פי דרכו, סללו מסילה חדשה בנוגע לשמוש השפה העברית והסתגלותה אל דרכי המחשבה החדשה בישראל. וכולנו, הסופרים העברים בזמן הזה, חייבים תודה רבה לרבותינו אלה.

ממנו. בכל אופן — אינו דומה לשאר בני־אדם. כבוד־אלהים כבר בלבו את המשפחה הזאת, ובזכותה נתעלה גם המורה בעיניו. בימי־הקיץ הלוהטים או בלילות־החורף הארוכים היו המורה ותלמידתו אוהבים להזדמן בבית דודי הסוכן ואשתו הדודאית. שם, בבית הקטן עם התקרה הנמוכה, שאפשר היה לשלוח יד ולהשיגה, נעמה להם שבתם יותר מאשר בביתם הגדול והמרווח. לאכול על שלחנה של אשת דודי בימות הקיץ מרק־ירקות חמיץ, מתובל בשום רך, ובימות החורף בולבוסים חמים בקליפתם עם קשואים מלוחים, או עם כרוב כבוש ומגליד — כלום יש לך טעם גן־עדן דומה לזה? יפה היתה בעיניהם סעודת־עניים זו בבית הקטן הזה מכל המית השלחן בביתם העשיר. ואין צריך לאמר, כשעמדה אשת דודי לאפות דובשנים או לטגן שומן על הכירים — אותו היום יום טוב היה לבני־הנעורים. וכי קלה בעיניכם אכילת דובשנים חמים, אשר זה עתה הוצאו מתוך התנור? או דלדולי שומן מטוגנים, דשנים ורעננים, הנמוגים בפה, שטעמם כטעם המן, אשר אכלו אבותינו בלכתם במדבר?!

על־פי רוב היו שני האנשים הצעירים באים כאורחים לביתם של דודי ואשתו הדודאית בימות החורף. ימים, שהאילנות מתעטפים לבנים ונראים כמתים, העומדים וקופאים בתכריכיהם. הכפר התפשט אז את כל הודו והדרו, אשר היו לו בימי הקיץ, והוא הוזה־קופא על שממונו ועל לבנוניתו. בעת ההיא אין טוב לאדם אלא להמלט לביתו הקטן של דודי, המוסק יפה ומלא חמימות נעימה, ולהשיב את נפשו במאכלי־התאוה, אשר הכינה פסי אשתו. מסביב דממה ושקט. השלג לבן ועמוק. איש לא יראה בחוץ. איש לא יבוא אל הבית. הלב מלא עצבות רכה. שעמום רך מוצץ את הנפש. כדי לגרש את העצבות ולהסתלק מן השעמום, מצוים לפעמים על אגדריי הרכב, כי ירתום את הסוסים לשלגית רחבה. המורה ותלמידתו מתעטפים באדרות, מתכסים בשמיכה של עורות־כבשים ונוסעים אל אחת האחוזות אשר בשכונה. שם שופתים לכבודם את המיחם, והרי הם שותים חמין לתיאבון וחוזרים ונוסעים הביתה.

ואולם כמה מעלות טובות יש גם לחורף. בחורף הלילות ארוכים, ויש לך פנאי הרבה לקרוא בספרים ולכתוב ככל אות־נפשך. במשך שלש השנים, אשר שהה גבור הזכרונות האלה בכפר, הספיק להוציא מעטו הרבה יותר מאשר כתב אחר־כך, כשנעשה כבר סופר בישראל ונקרא בשם „שלום־עליכם", במשך עשר שנים. מימיו לא היתה לו עבודת הכתיבה קלה כל־כך, כמו בימים ההם. כל הלילות היה יושב וכותב — יוצר בכח דמיונו ספורי־אהבים גדולים ומהרידי־לב, חזיונות נוראים, מחזות־תוגה נפתלים ומחזות־התולים משונים ומסובכים. הרעיונות שטפו והלכו, כאילו מתוך צנור פתוח, שנזרק פקקו ממנו והלאה, והדמיון היה נובע ופורץ, כמעין המתגבר. על שום מה ולשם מה כתב את כל הדברים האלה — לא שאל אז את נפשו ולא בקש חשבונות רבים. כיון שגמר והוציא מתחת ידו „דבר מתוקן" אחד, מיד קרא אותו לפני תלמידתו — ושניהם, גם הרב וגם התלמידה, שמחו על היצירה הזאת, כמוצאי שלל רב. שניהם האמינו בכל לב, כי זוהי יצירת־אמן — ואולם האמונה הזאת לא האריכה ימים. עודנו עושה כה וכה — והנה כבר הוציא מעטו יצירת־אמן חדשה, אשר כנגדה הפרה ובושה היצירה הראשונה וזיוה הועם, ולא היתה לה איפוא תקנה אלא לזרקה אל התנור. וכך עלו על המוקד כמה וכמה ספורי־אהבים ומחזות־תוגה לעשרות...

כי הבחור נולד להיות סופר בעמיו — בזה לא הטילו שניהם שום ספק כלל. המורה ותלמידתו שניהם היו מסיחים בענין זה, רואים דמיונות בהקיץ ובונים מגדלים נפלאים באויר. ימרי דברים על תכניתן של יצירות שונות ועל גורלן בעתיד, הסיחו דעתם מתכנית חייהם ושכחו את גורל עצמם... על יחס זה שבינו לבינה לא דברו מעולם דבר, ולא העלו אותו על לשונם כלל. מעולם לא עלה על דעתם, כי יגלו איש לרעותו את רגשות לבם, או כי יתנו לב להרהר בגורל אהבתם. השם „אהבה", במובנו המקובל בחברת בני־האדם, היה, כפי הנראה, ריק והסר־טעם ביותר. שיתאים להרגשות העדינים, שנתרחשו בין שני הצעירים האלה וקרבו את לבותיהם זה לזה. יחסי שניהם והליכותיהם בינם לבין עצמם היו פשוטים וטבעיים כל־כך, עד כי אי־אפשר היה להם לצייר אחרת לנפשם. וכי אפשר הדבר, שתעלה מחשבה בלב האח לגלות את רגשות אהבתו לפני אחותו? חוששני, שלא אפריז על המדה אם אומר, כי אנשים זרים מן הצד ידעו ודברו על אהבתם של הגבורים הצעירים האלה הרבה יותר מאשר ידעו ודברו עליה הגבורים עצמם. צעירים ביותר היו שניהם בעת ההיא, תמימים ומאושרים ביותר, שלוים ושאננים בחלקם. שום כתם לא העיב עדיין את שמיהם מעל ראשיהם. אולם לא עמד הרב עדיין [illegible] השטן על דרך־חייהם. את פגעי החיים לא ידעו ועל עתידם לא חשבו עוד. במשך שלש השנים האלה, מעת אשר הכירו זה את זו, לא העלו אף פעם אחת מחשבה על דעתם, כי יבוא יום ויפרדו איש מעל רעותו. ואף־על־פי־כן בא היום, שמוכרחים היו להפרד זה מעל זה. אמנם לא לעולמים, אלא לעת מעטה.

זו היתה העת, שבה נקרא הגבור הצעיר להתיצב לבחינת עבודת־הצבא.

יהודה ליב גורדון ויחסו אל השפה העברית

מאת

ראובן ברייני

לכל סופר, לכל משורר יש יחוסים ידועים, לפעמים הם קבועים ולפעמים הם מתחלפים ומשתנים, אל השפה שהוא מלביש בה את מושגיו, רגשותיו ורעיונותיו, ציורי דמיונו וזרמי רוחו. יש סופר, שהוא עוגב על שפתו, כבררת ארוסה היא לו. ויש סופר, שהוא מתעמר בשפתו, כאילו היתה לו שפחה חרופה. יש סופר, שהשפה נשמעת לו ככנור נעים בידי מפליא לנגן, ויש סופר, שהשפה היא

ומופת לאחרים, שממנו יראו וכמוהו יעשו. לרמות את דודי ולאחוז את עיניו — קשה היה לילוד־אשה וקשה שבעתים מזה — להעלים או לגנוב מדודי דבר. עם הגנב היה נוהג בכל חומר הדין. כל עונש קטן היה בשבילו. והוא הדין בשכור. אכר כי יהנה את עצמו בכוס אחת של יי"ש — אין בכך כלום. ואולם כי ישתה אכר לשכרה ויתהולל בשכרונו ויעשה מעשים אשר לא יעשו — נכתם עונו לפני דודי. שוב אין לו כפרה!

שווּ־נא איפוא לפניכם, כי דודי זה, האמיץ בגבורים, המפיל אימתו ופחדו על כל אכרי הכפר, כיון שהיה עומד לפני הזקן לוייב, שוב נשתנה כולו ולא ניכר כלל במראהו. רך כילד וצנוע ככבשה תמה. ידיו שלוחות למטה, נשימתו עצורה, וכל עצמותיו תאמרנה הכנעה ומשמעת. איש־צבא לפני מפקדו ומצביאו, לפני סרדיוטו העליון, לא יעמוד בהכנעה רבה כל־כך, ביראת הרוממות וברגשות כבוד ודרך־ארץ, כאשר עמד דודי לפני אדונו הזקן. כך נתחנך והסכין מנעוריו. נער משרת היה בבואו לכפר, וכאן נשתקע לכל ימי חייו. חריצותו ואמונתו לבעליו עמדו לו, כי ילך מחיל אל חיל, הלוך וגדל משנה לשנה, עד כי רוממהו הזקן והכתירהו בכתר סוכן, כלומר: הפקיד אותו משגיח על נכסיו ועל כל העבודה בכפר, אשר על פיו תשק כל מלאכת החצר והשדה. פה בכפר נשא דודי אשה, פה קבל את משכורתו מידי בעליו — בית קטן עם גן מיוחד, וקמח לצרכי ביתו, ותבן ועצים, וגם פרות חולבות שתים, פה נעשה בעל־הבית בפני עצמו ופה הוליד בנים ובנות. ואף־על־פי־כן לא העיז מימיו לישב בפני אדונו הזקן אפילו לרגע אחד. ורק פעם אחת הוכרח דודי לשנות מטבעו ולישב במסיבת בעליו — ואז אירע מאורע נפלא, אשר יזכרהו כל ימי חייו.

דומה, שכבר העירותי למעלה, כי הזקן לוייב היה אוהב להשכיל את האחרים ולהורותם דעת, לחלוק מחכמתו ומידיעותיו לכל אחד ואחד. פעם אחת — בליל־חורף ארוך היה מעשה — נתן דודי דין־וחשבון לפני אדונו הזקן על עסקי האחוזה, והוא עומד לפניו כפעם בפעם, ברגל ישרה, כעמידת חייל לפני מפקדו העליון. כשגמר הרצאתו, נשאר דודי במקומו, עומד וממתין, כי יצוו עליו לצאת. ואולם דעתו של הזקן היתה זחוחה אותה שעה ולבו טוב עליו, והוא מוכן להשתעות ולהרבות שיחה — ולא על עסקי האחוזה, אלא על ענינים חיצוניים, על הויות העולם ועל הליכות השכנים הפולאניים. וכך נתגלגלה השיחה והגיעה לעניני מדינת פולאניה ומרידת הפולאנים המפורסמה. מענין הפולאנים עבר הזקן לענין הרוסים, והשיחה נסבה על דברי ימי רוסיה בזמן פטר הגדול. ומפני שעל השלחן היה מונח אותה שעה ספר דברי הימים לממלכת רוסיה בתרגומו העברי של מאנדלקרן, התחיל הזקן קורא מעל הספר ומתרגם לפני דודי בלשון יהודית את תולדות פטר הגדול וכל מעשי תקפו וגבורתו. בקראו מעל ספר דברי הימים, צוה על דודי, כי ישב לפניו על כסא. לא הרהיב דודי עוז בנפשו לעשות כן. צוהו הזקן שנית. שמע דודי בקול אדונו וישב בעל־כרחו. ואולם מקום לשבת בחר לו ליד הדלת והמזוזה, מתחת להשעון הישן, התלוי בכותל. ומפני שמחו של דודי לא היה מסוגל לפרקי היסטוריה, ומלבד זאת גם הישיבה פעלה עליו לטובה, לפיכך התחיל לאט־לאט לנמנם על הכסא. עיניו נעצמו מאליהן, מחו הועם, וכך היה יושב ומנמנם, עד אשר נרדם לקול אדונו הצלול ונשתקע בשנת־גבורים. עכשיו נעזוב את דודי במקומו, שיישן לו להנאתו, ונשמיע בינתים דברים אחדים על טיבו של שעון־הכותל הכפרי.

שעון זה כלי עתיק היה, זקן ושבע־ימים, מין עובר־בטל, שכבר שמש כל־צרכו בחייו וכבר תש כחו ופסק אונו, ועכשיו אין לו תקנה אלא לנוח בשלום על עלית־הגג, בין שאר שברי־כלים וסמרטוטים בלים, שאין חפץ בהם. ואולם הזקן לוייב טבע משונה היה בו, שהיה חובב חבה יתירה כל מיני כלים עתיקים ושומר אותם מכל משמר. למשל, אספקלריה ישנה נמצאה בביתו, סדוקה ומרוסקה, שהיתה מראה בבואתו של אדם בשתי פנים. ארון־מגורות נשתמר אצלו מימות המבול — מין שדה ישנה ורעועה, שכבר נתפקקו כל הוליותיה, וקשה לאדם הפקעת כל מגורה ומגורה שבה כקריעת ים־סוף ממש. כיוצא בזה עמדה כל הימים על שלחנו דיותה קטנה עתיקה, עשויה בדמות נעל של זכוכית בתוך פנכת־עץ שחורה, מלאה חול. לא הועילו להזקן שום הפצרות ופתויים, כי יזרוק החוצה את הדיותה הקטנה הזאת ויקנה במקומה דיותה חדשה, דיותה הגונה לאדם מן הישוב. ולא משום קמצנות שמר הזקן את כליו. קמצן לא היה מעודו. אדרבה, כשהיה קונה דבר, היה מחפש תמיד אחרי המובחר והיקר ביותר. ורק צר היה לו להפרד מעל כלי עתיק, שהדרת המסורה חופפת עליו. וכן עשה גם להשעון, שמרוב זקנה זקוק היה למשקולת כבדה. מדי פעם בפעם היו עומדים ומוסיפים לו משקולת למשקלתו. ודרכו של שעון זה, כשהיתה מגיעה שעתו לפעום, היה גועה תחילה בקול נחרה צרודה, כקול איש זקן, ידוע־אסתומכה, כשהוא מתחיל לכעכע. וכנגד זה, כשהיה פועם, היה קולו הולך מסוף הבית ועד סופו, כקול הפעמון בבית־המסגד: בם!... בם!... גם בחוץ נשמע קול השעון בפעמו.

עכשיו אנו חוזרים שוב אל דודי הסוכן. דודי ישן על כסאו, תחת השעון העתיק, והזקן קורא לפניו מעל ספר דברי־הימים את תולדות פטר הגדול ואשתו אנאסטאסיה. פתאום נמלך השעון והתחיל פועם בכל כח, פועם ומכריז עשר שעה. נדמה לו לדודי מתוך נמנומו, כי שרפה פרצה בחצר — הגורן עולה באש. מיד נתר מקומו, עמד על רגליו נרעש ונבהל וצעק בקול־זועות: „מים!"... חרד הזקן, הניח מידו את ספר דברי הימים לפטר הגדול, נתן עיניו בדודי והביט עליו שעה קלה בעד זכוכיות משקפיו. את המבט הלזה, אומר דודי, יזכור כל ימי חייו, גם בשכבו על מטת־המות...

המורה הצעיר אהב את דודי הסוכן על הליכותיו הטבעיות ועל לבו הטוב. בטוח היה, כי איש־הטבע הזה לא הוציא מימיו דבר־שקר מפיו. אמונתו לאדונו ומסירות־נפשו לבני משפחת לוייב לא ידעו גבול וקצב. ומפני שהמורה היה שם כבן־בית, נחשב גם בעיני דודי כאחד מבני המשפחה, והסוכן התמים מוכן היה לבוא בעדו באש ובמים. כל אדם, שהיה שייך ומקורב למשפחת לוייב, נחשב בעיני דודי כבן־עליה, שאין מרום ונשגב

היצירה הקוליקטיבית, אבל שפה עברית יש לנו, שפת היצירה הלאומית, ודרך שפה זו משתתפים כל הדורות וכל היחידים ביצירה הקוליקטיבית העברית. לנו, לעברים, יש אידיאל של יצירה בחיים ובחנוך. אנו שואפים, שהעם העברי יצא אל העולם הגדול בתור יוצר קוליקטיבי, יוצר לעצמו ולאחרים. ולפיכך אנו באים לברוא תנאי־חיים כאלה, שבהם יוכל העם העברי לגלות את כח יצירתו. תנאים כאלה, תנאים ממלכתיים, תנאים של חירות שלטונית גמורה אי־אפשרים הם בגולה. ולפיכך שואפים אנו להדש אותם התנאים, שבהם גלה כבר עמנו פעם אחת את כח־יצירתו העולמי הגדול; אל אותו המקום ששם נולדו נביאינו, היוצרים האנושיים הגדולים.

ה ע ב ר י ו ת מקיפה את כל חיינו, את כל כחותינו האישיים והחברתיים, הלאומיים והאנושיים; את כל היסודות של החיים הגופניים, הכלכליים והרוחניים שלנו; את כל סגולות החיים ואת כל כשרונות החיים, את כל קניני התרבות האנושית ואת יצירותיו של העולם העברי ושל העולם האנושי הכללי, עד כדי תעורה אמיצה ונשגבה של יצירה אמתית עצמית, יצירה עברית עולמית נצחית בתוך תנאים ארציים מתאימים ליצירה ועל־ידי חנוך שואף ליצירה באמיצעותה של השפה העברית, שרק היא היא נוצרה על־ידי עמנו ובתוך עמנו. יצירה קוליקטיבית במובנה היותר נעלה ומקיף — זוהי הסיסמה שלנו, אליה אנו שואפים, בעדה אנו נלחמים ואליה אנו קוראים את כל מי שנשמתו ערה וצמאה ליצירת חיים.

קשה הדרך, מכשולים רבים מונחים בה. מלחמה צבורית גדולה וארוכה, מלחמת דורות עומדת לפנינו. ועלינו להזדיין בכל מיני זיון של תרבות. לא ישאר אף אחד במחנה, שלא יבוא אל מערכות המלחמה בעד היצירה שבחיים. וסוף הנצחון לבוא.

בָּצִיר

כְּבָר הֵחֵל הַחֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה,
וּמַחֲנוֹת מַחֲנוֹת שִׁבֳּלִים
נִגְזָרוֹת מִלִּפְנֵי הַקּוֹצֵר
וְנוֹפְלוֹת עַל נִירָן כַּחֲלָלִים.

כְּיוֹרֵד מִנְּכָסָיו הַפַּרְדֵּס
הִתְנַצֵּל אֶת עֲדָיו מֵעָלָיו,
יְשָׁרוּי בְּעַצְבוּת־גַּעְגּוּעִים
עַל תּוֹר גְּדוּלָּתוֹ שֶׁחָלַף.

רְמוּסָה הַגִּנָּה וּשְׁדוּדָה,
וְכֻלָּהּ חֲרִיצִים וְגֵבִים,
וּזְרוּעָה עֲרֵמוֹת עֲרֵמוֹת
שֶׁל קַלְחֵי יְרָקוֹת רְקֵבִים.

מְנַסְּרִים חַרְגּוֹלִים וְשׁוֹרְקִים,
וַעֲגֻמָּה שְׁרִיקָתָם, כְּקוֹרְאִים
לְמִסְפֵּד עַל גְּוִיעַת הַקַּיִץ,
עַל תְּבוּסַת הַחַיִּים הַפּוֹרִים...

א פ ר י ם א. ל י ס י צ ק י.

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

עב.

דודי הסוכן

איש־הטבע. — הזקן לוייב קורא מעל ספר דברי־הימים את תולדות פטר הגדול, ודודי הסוכן נרדם. לקול קריאתו. — בביתה הקטן של אשת דודי. — גבור הזכרונות כותב מחזות־תוגה וספורי־אהבה מחיי אחרים ואינו שם לבו לאהבתו הוא.

דודי הסוכן היה גבור חיל, איש חסון וכביר־אונים. לא בעל־קומה ובעל־בשר, אלא בעל שרירים מוצקים, אדם שמבנה־גוו איתן ועמידתו מאוששת. צהבהב ובעל עינים קטנות, פוזלות במקצת. כתפיו — ברזל־עשת. חזהו — נחושה. ידו — כפטיש החזק. לא כל סוס היה סובל אותו, ברכבו עליו. וכיון שישב דודי על־גבי סוס לרכוב עליו, דומה היה כאילו סוס ורוכבו דבקו זה בזה והיו לבשר אחד, ושוב אי־אפשר היה להבחין, היכן סופו של דודי והיכן תחילתו של הסוס. מפני דודי היו נרתעים כל אכרי הכפר. כולם, למקטנם ועד גדולם, רגזו וחלו מתנופת ידו, אף כי הכה לא הכה אותם אלא בשעת הדחק — בשעה שלא הועילו עוד תוכחת־לשון ומוסר־שפתים. די היה לאחד מהם שישמיע בתוך החבורה: „הנה דודי הולך!“ — כי כל הגויים, הם ונשיהם ובניהם, הבחורים עם הבתולות, העומדים וממללים ומלהגים מתוך בטלה, יחרדו ממקומם ויפנו כולם כאיש אחד לשקוד על מלאכתם. וכשקרב דודי אל הפועלים, לא היה יוצא ידי חובתו בהשגחה ובפקודת־שפתים בלבד. היה שולח אף הוא את ידו אל המחרשה, אל המזמרה, אל האת או אל המזרה, שוקד ועושה במלאכה ומשמש אות

בחנוך? יש הנוטים לצמצם את הגבולין של החברה עד גבולותיה הממלכתיים, או הלאומיים, ויש המרחיבים את גבולותיה עד לגבולותיה של האנושיות כולה. מן התפיסה הזאת התחיל מבצבץ אידיאל מורכב של איש חברתי אנושי כללי. החנוך שאף להוציא את האיש דרך החברה הלאומית או הממלכתית אל העולם האנושי הכללי. הרחבה כזאת מעמידה גם לפני החברה הלאומית או הממלכתית תעודות אנושיות כלליות. ובדרך התפתחותה של הסינתיזה החנוכית בכלל התפתח גם האידיאל של החנוך הלאומי העברי. החנוך הלאומי אין כונתו לעורר את האהבה ואת רגשי הכבוד ואת מסירות הנפש והנאמנות לעם העברי. מושג חנוכי כזה הנהו מצומצם ואף מחוסר יסוד מעשי. החנוך הלאומי העברי הוא רחב ונעלה מזה. הוא דורש, שיהיו כל בני ישראל לכל מפלגותיהם ושדרותיהם בריאים בגופם, מוצקים בשריריהם, מהירים בעצביהם, חריפים בחושיהם, זריזים בתנועותיהם, מעודנים ברגשותיהם, מחודדים בשכלם, אמיצים ברצונם, מוכשרים במעשיהם, אנשי מעשה בשאיפותיהם, אנשי רוח במעשיהם ויוצרים יצירות אמתיות בחייהם האישיים, החברתיים, הלאומיים והאנושיים. וכל אלה השואפים לחנוך סינתיטי בחיינו העבריים אינם פליגים בדבר זה. אולם באידיאל של החנוך הסינתיטי יש דרישה אחת המחלקת את השואפים לחנוך חדש לשתי סיעות, הנוטות ללכת בדרכים שונים להשגת אידיאלים שונים. כי חוץ מהדרישה החנוכית להוציא את האיש מחוגו המצומצם דרך הגבולות הנרחבים של הצבור הלאומי אל העולם האנושי הגדול יש עוד דרישה אחת: להוציא את החברה הלאומית גופה מגבולותיה המצומצמים אל העולם הגדול. שתי הסיעות מודות בדרישה זו, אבל חולקות בדבר תעודת היציאה הזאת. לפי דעת האידישיסטים על העם העברי לצאת אל העולם האנושי הגדול, לסגל לו ולרכוש את כל קניני הציביליזאציה והקולטורה העולמית ולשתף את עצמו במעשי ההיסטוריה הכללית. וכמובן, יסגל לו העם העברי את הקנינים האלה על־פי דרכו הוא, על־פי תכונותיו הפסיכולוגיות והסוציאליות, וישתתף במעשי ההיסטוריה, על־פי דרכי חייו הוא, על־פי צביון רוחו ויחידות נשמתו. ולראיה, כי נכון ואפשרי הוא דבר כזה, מראים הם על אידיש. הלא השפה היא קנין תרבותי קוליקטיבי. ועלה לו לעמנו לסגל לו את השפה האשכנזית הזאת, להפיח בקרבה את נשמתו הלאומית, לחתום בה את חותם צביונו ואת רוחו הלאומי ולהפוך אותה ל„אידיש". ודרך שפה מסוגלת זו פועל עמנו, הוגה וחושב, חש ומרגיש, ומביע בה בעל־פה ובספרות את כל רשמי חייו היותר נסתרים. ובכן, נעשה להם אידיש לסיסמת החיים ולסיסמת החנוך.

אולם הסיעה שאנו נלוים אליה רואה בתעודת היציאה של החברה הלאומית העברית אל העולם הגדול תעודה יותר רמה; לא תעודה של הסתגלות והכשרה, אלא תעודת יצירה: ליצור בחיינו אנו ערכי־תרבות כאלה, שיהיו נחשבים גם לערכי־חיים אנושיים.

משנסתלקה הנבואה התחלנו משתמשים בבת־קול. משנסתלקה היצירה הלאומית השתמשנו בגולה רק בבת־קול של היצירה העברית. בגולה לא יצרנו, כי־אם פרטנו ופרשנו בפירושים שונים את יצירות היינו הקודמות. מה שקנינו בגולה מן החדש לא יצירה שמה, כי־אם הסתגלות. סגלנו לנו את הקנינים התרבותיים שנוצרו על־ידי אחרים. אבל לא יצרנו בגולה שום יצירה קוליקטיבית חדשה משל עצמנו, חדשה במובנה של היצירה האוביקטיבית האמתית. בגולה היינו בעלי כשרונות גדולים, תלמידים נאמנים לקולטורה העולמית, מפרשיה ומפיציה של הקולטורה הזאת. היינו סוחרים מוכשרים ונלהבים, סרסורי קולטורה, אבל יוצרים לא היינו, לא היינו! התקיימנו בגלות, הסתגלנו וסגלנו, התפתחנו והתכשרנו, אבל לא יצרנו שום יצירה קוליקטיבית אחת בגולה, שיהא לה ערך של יצירה עולמית, נצחית. ועל חיינו הגלותיים נעדרי היצירה ומלאי ההכשרה תעיד איד־ש זו. זוהי שפת ההסתגלות, הכשרת היש של אחרים לצרכינו ולרוחנו, אבל לא יצירה. אידיש — בת הגלות וסמל הגלות. היצירה הקוליקטיבית האמתית בצורותיה הנעלות מתבטאת במלכיות ובשפה. מלכיות אין לנו בגולה ואין שום עברי חולם למלכיות בגולה. החלום היותר נעלה של הלאומיים בגולה היא האבטונומיה הלאומית. יותר מאשר על זה אין איש חולם. אבל אבטונומיה, אף היותר גמורה, אינה מלכיות. רק במלכיות מתבטאת היצירה החפשית הקוליקטיבית. לא אבטונומיה, כי־אם סוברניות, שלטון עליון מלא — זהו הבטוי השלם של החירות הקוליקטיבית ושל האפשרות ליצירה קוליקטיבית עליונה. ובמקום שאין אף חלום של מלכיות, שם חסר תנאי עיקרי אחר ליצירה הקוליקטיבית.

לכל האומות, אף היותר נדכאות, יוכל להיות חלום מלכותי במקום שבתן, ולנו אין חלום כזה. החלום המלכותי שלנו הוא החלום הארצי־ישראלי, השואף לפתרונה האמתי של שאלת־חיינו.

היצירה העליונה הקוליקטיבית מתבטאת גם בשפה. ושפה זו הלא היא השפה העברית, שנוצרה על ידינו וגדלה יחד אתנו, כעור הצב. השפה העברית נוצרה מתוך התהו־ובהו הקדום, היא נולדה מתוך הקולות וההברות הבודדים הפראיים של ראשית אומתנו במצבה הטבעי הפראי. שפה זו היא שפת היצירה הקוליקטיבית, שפת אותם הכחות האנושיים הנעלמים בסתרי חביון החיים, שרק הם מסוגלים ליצירה, וליצירה אחת נצחית. נשמה אחת ליוצר ושפת־יצירה אחת ליוצר; נשמה אחת לאומה ויצירה שפתית אחת לה. העם העברי יצר פעם אחת ולנצח את שפתו העברית, ושוב לא יצר שום שפה אחרת. כל השפות שדבר בהן העם העברי היו שפות שנוצרו על־ידי אחרים ושנסתגלו לחייו, אבל לא נוצרו בתוך העם העברי ועל־ידי כחות היצירה שבו. התנועה העברית כוללת שפת היצירה העברית וסמל המלכיות העברית. ומי שאינו יודע עברית, אינו יודע את היצירה העברית ולא עמד על סוד היצירה הקוליקטיבית העברית ולא היה שותף ביצירה זו. היחיד ואף הדור נעשה שותף ביצירה הלאומית רק דרך היצירה המלכיית ודרך היצירה השפתית. מלכיות אין לנו, ועל־כן חסר לנו אחד מאופני

העולם. אפשר, שיהודי המערב קבלו עליהם את ההשקפה הזאת שלא לשמה, אבל נעלה הוא מעל כל ספק, שמתוך שלא לשמה באו רבים מהם לשמה, והשתדלו במשך הזמן להפיץ אותה, מפני שראו בה באמת את המוצא היחידי מתוך מבוכת נפשם, שהרגישו אותה, אם גם יראו או התביישו להודות בה. ומי יודע — אילו באה שעת השחרור ליהודי המזרח בהתקופה הקוסמופוליטית, אפשר שקשה היה גם להם לעמוד בנסיונם, אפשר שגם הם היו מוותרים על הרבה מזכיותיהם הלאומיות. על כל פנים לא היו יכולים להגן על תביעותיהם הלאומיות במדה כזו, שהם מגינים עליהן עתה באותו האומץ ובאותה הודאיות, הנובעים מתוך הכרת צדקתן של התביעות. לאשרה של היהדות המזרחית, התקדם כל העולם הנאור במשך התקופה האחרונה בנוגע להודאה בהעיקר הלאומי עד למאד, ובבוא היהדות המזרחית כעת בתביעותיה הלאומיות אף היא — יש לה על מה לסמוך: יש אוזן קשבת של כל העולם הנאור. ולוא הופיעה כעת היהדות המזרחית בתביעות פעוטות והיתה מוותרת על זכיותיה הלאומיות, היה העולם הנאור, שהתקדם בהכרתו הלאומית, נד לה, או בז לה. תביעות לאומיות כיום הזה הן מצות־עשה שהזמן גרמה, ומי שאינו מקיימה סופו להתחרט. העולם הנאור לא יכיר לו תודה על זה שהוא תופס מועט; העולם הנאור יגולל עליו אשמה על רפיון רצונו, על שלא השתמש בשעת־הכושר ולא הבין את אותות הזמן, שהוא חי בו.

לאשרנו הראתה לנו השנה האחרונה, בצרפנו אחת לאחת כל מה שהתרחש בעולמנו הפנימי, הן במזרח והן במערב, שעמנו התעורר לתחיה ולא יוסיף עוד לוותר על תביעותיו בתור עם, המכיר את עצמיותו, היודע מה השעה דורשת ממנו ומה הוא חייב בעצמו לגורלו בעתיד. עבודת הכנה של אחוד הכחות עוד לא נגמרה, אבל מסומן כבר הנתיב, שעמנו מפלס לעתידו. נתבטא כבר רצונו של עמנו בשלש התנועות־האחיות: בהתנועה הציונית, המתגברת ומתפשטת, בהתנועה העברית, ביחוד במזרחה של אירופה, שלא ראינו עוד דוגמתה עד כה, ובהתנועה הקונגרסית, שבאה בתור מחאה עצומה נגד פזור־הכחות הפנימי שלנו.

בשעת עבודה נחוץ להסתכל בכל מאורע ומאורע ולטפל בקויהם הבודדים. בשעת חשבון הנפש, כשרוצים אנו למצוא את הרוח של המעשים והעובדות, מותר לנו לדלג על המאורעות הבודדים ולפסוח על מגרעותיהם וחסרונותיהם ולשים לב רק להופעות החיים, העומדות ממעל להמאורעות. קשה לראות מראש, איך יתפתחו המאורעות, כמה צער עוד יסבו לנו, כמה עוד יכאיבו את נפשנו, בתור מאורעות בודדים. אבל ברור הדבר כשמש בצהרים, שצועדים אנו צעדי־ענק לקראת גאולתנו הלאומית, אחרי שהאיר המזרח.

הַתְּנוּעָה הָעִבְרִית וּשְׁאִיפוֹתֶיהָ *

מאת

פ י נ ח ס ש י פ מ א ן.

מעלה אחת גדולה היתה לחנוך הדתי־לאומי הישן, שנהפכה אחר־כך לו לרועץ, זהו: ה א י ד י א ל י ו ת ה ק י צ ו נ י ת ש ב ח נ ו ך ה ז ה, אידיאליות של למוד תורה לשמה, בלי שום כונה ותקוה לקבלת שכר בעולם הזה. בזמנו היה החנוך הזה מתאים לרוח היינו. אולם באו ימים חדשים, שלא היה בהם יותר מקום לאידיאליות קיצונית שמימית זו. וכדרך יהודי — ואפשר שזהו משפטו של עולם — לעבור מן הקצה אל הקצה, עברנו מאידיאליות קיצונית לאוטיליטאריות קיצונית, מלמוד תורה לשמה ללמוד לשם תכלית מעשית מצומצמת, איגואיסטית, פרטית. ומלחמה חזקה התפרצה במשך כמה שנים בין שני אופני החנוך הקיצוניים. האורתודוכסיה הוציאה משיטת חנוכה כל מין למוד שמושי שהוא, ומתנגדיה, המשכילים, הפקיעו מתוך שיטת חנוכם הם כל לחלוח של אידיאליות, של מוסר, של דת. קיצוניות זו אף זו לא יכלה להספיק את דרישת החנוך. ואחרי תסיסה כבירה מוכרח היה להופיע מהלך חדש בחנוך, מהלך, שיש בו מעין פשרה בין האידיאליות ובין המעשיות שבחנוך. בשביל האידיאליות הניחו מקום בלמודים העבריים, שאין בהם תועלת מעשית, איגואיסטית, ולעניני השמוש המעשי קבעו את הלמודים הכלליים. אולם אחודם של שני העולמות האלה, של עולם האצילות ושל עולם העשיה, לא היה אחוד סינתטי, אחוד, שיש בו מן הזקוק ההדדי ומהשפעת־גומלין. זה היה רק אחוד מיכני, אחוד של שני עולמות נבדלים איש מחברו. חנוך זה עוד הרחיב ביותר את הקרע שבלב, הקרע שבין היהודי והאדם. זה היה החנוך של „יהודי בביתך ואדם בצאתך".

אולם החיים העבריים לא עמדו במקומם, ובדרך התפתחותם התפתחה גם הדרישה החנוכית. התחילו שואפים לחנוך מאוחד אחוד סינתטי, לחנוך, שהאי־דיאילות שבו תהא מעשית והמעשה יהא אידיאלי. ואז הופיע בחיינו ה ח נ ו ך ה צ ב ו ר י במובנו העמוק והמקיף, המתבסס על התפתחות כחותיו של הילד והמתכון לתועלתו הפרטית הוא ולתועלת אותו הצבור, שעל ברכיו נולד, שבסביבתו נתחנך ושבתוכו הוא עתיד לחיות ולעבוד. החנוך הצבורי הזה מוציא את היחיד מחוגו המצומצם, האיגואיסטי, אל תוך העולם הרחב, הצבורי. הצבור מצד עצמו מתענין, שהיחיד שבו יהא חזק בגופו, מפותח ברגשו, מחודד בשכלו, מאומץ ברצונו ומוכשר למלא את צרכי חייו הפרטיים והחברתיים. זהו החנוך האישי־הביתי. ואז התעוררה שאלה, שאצלנו קבלה גון מיוחד מתאים למצב חיינו. השאלה היתה: מי היא אותה החברה המשמשת סביבה לאיש בחיים ואידיאל מעשי

---

* „דרכנו", מוסקבה.

השאלה הזאת נפתרה ב ח י ו ב. באופן אחר ובדרכים אחרים התפתח הרעיון הציוני פה באמריקה, והתנועה העברית, תנועה שתהיה נאה לשמה, יכולה פה להברא רק על־ידי התפתחותה של התנועה הציונית, אחרי שתקיף חלק הגון מהיהדות האמריקאית. מפני זה לא בשלה עוד פה ההכרה, שהעבודה העברית אינה רק אחת מ„הרקחות והטבחות" של הציוניות, כי אם המעין הראשי, שהיא מתפרנסת ממנו.

כעת, בשעת מלחמה, אמנם מחויבת ההסתדרות הציונית באמריקה ראשית כל — דבר זה מובן מאליו — לכוון את כל פעולותיה כלפי השגת מטרתה הראשית של הציוניות. אבל יחד עם זה עליה לדעת, כי אם תסיח את דעתה מהעבודה העברית ותשתעשע בתקוה, כי העבודה הזאת — עבודת ה ת ח י ה הלאומית, שהיא היא מטרתם של טובי המחנה הציוני — תעשה על־ידי א ח ר י ם, הרי נוטלת היא מן התנועה הציונית בארץ הזאת את הכח המניע שלה, שסוף־סוף הוא הרוח החיה של שאיפתנו הלאומית.

הָאִיר הַמִּזְרָח

מאת

ד"ר שמריה לוין.

ב.*

אמרתי לעיל, שדוקא במזרחה של אירופה, וביחוד ברוסיה, הבינו בני עמנו את ההבדל העיקרי והיסודי שבין השתחררות והשתחררות, והברק החיצוני של החופש המערבי, שהאזרחים היהודים נהנים ממנו, לא שחד אותם ולא עור את עיניהם. הם הכירו את טיבו של החופש הלזה וגלו את זיופו, את תוכו הרקוב, את מומיו ואת לקוייו, כי דורש הוא מכל הרוצה ליהנות ממנו ולאכול מפריו להתכחש, לשקר ולכזב — להתכחש לצור מחצבתו, לשקר בכל מה שמחבר אותו אל עברו ולכזב בכל תקוה לעתיד, עד כמה שהיא נובעת מתוך הכרתו העממית, ולוא גם תהיה כהה ומטושטשת. מחיר יקר כזה שלמה היהדות המערבית בעד מלוא הקומץ של חופש אזרחי — ותרד פלאים, ממדרגה למדרגה, ובסופה התנוולה, כי עזבה מעין הדורות, מקור ישותה, ותשאב מכל באר זרה, עד כי התרוקנה מתוכנה כמעט לגמרה. ולא יכלה היהדות המזרחית לשאוף לחופש מזויף כזה, אחרי ראותה, כי אלה, שרצו להמית את היהודי באדם, המיתו את האדם ביהודי, כי האלהים עשה את האדם ישר, נצר משרשיו המיוחדים לו, בן גזעו, ו ה י י ע ו ל ם נטע בתוכו, עולם יונק ומתפרנס משרשיו שלו, ומי שנתלש מעולמו במזיד או בשוגג, במתכוון או מחוסר הכרה, מקבל את ענשו בעולם הזה — סופו להעשות א ב ר מ ד ו ל ד ל ללא לשד וללא כח־יצירה.

אמנם אין אני רוצה לאמר בזה, כי היהדות המערבית היא כולה חייבת והיהדות המזרחית היא כולה זכאית, ומפני זה בחרו להן דרכים שונות ומטרות שונות בחיים. אין לנו רשות להוציא משפט קשה כזה על היהדות המערבית, אחרי שגם היא לא מחומר אחר קורצה, ואחרי שגם היא נלחמה על קיומה ה ל א ו מ י במשך תקופות שלמות, עד כי כשל כחה ונכנעה לפני השפעתה של הסביבה הזרה. והיא נכנעה לבסוף, מפני שמועטה באוכלוסין היתה, מפני שחסר לה ה ה מ ו ן ה ג ד ו ל, זה המון העם, החי תמיד על־פי נטיות רוחו הוא ועל־פי טעמו המיוחד, ואינו מתפשר על נקלה עם תביעות זרות, שאינן לפי רוחו. העם ב ה מ ו נ י ו אינו מאבד לעולם את עצמו לדעת במובן הלאומי, וכל זמן שיש נשמה בקרבו, ולהנשמה ישנן שאיפות משלה, אינו עוקר אותן במזיד, כדי להסתגל להסביבה המתקוממת כנגדו, אלא נלחם הוא על קיומו בכל כחות נפשו ומגין על עצמיותו. בנדון זה היה גורלה של היהדות המזרחית תמיד יותר טוב מגורלה של היהדות המערבית, אף־על־פי שהיתה האחרונה לשחרור. י ש כ מ ו ת, ש ה י א נ ה פ כ ת ל א י כ ו ת, כלומר, יש איכות התלויה בכמות. יש נסיונות בחיים, שהיחיד אינו יכול לעמוד בהם, והצבור, אם גם הוא אך חבור יחידים הוא, גובר עליהם ואינו רובץ תחת משאם. ולגבי היהדות המזרחית — את העובדה הזאת מחויבים אנו להכניס לחשבוננו — היתה היהדות המערבית אך כנופיה של יחידים. הכח הצבורי שלה היה חלש ורפה מפני מיעוט האוכלוסין.

זאת ועוד שנית. בשעה שהיהדות המערבית קבלה את שחרורה היה הרוח הקוסמופוליטי מנשב בעולם. הלאומיות, רצוני לאמר: ההודאה בהעיקר הלאומי בתור יסוד החיים, היתה נחשבת כמעט לעון ולחטאת, לכל הפחות — לחטאת מדעית. בעלי המדע שבמערב היו אחוזים בחלום ה א נ ו ש י ו ת, וינבאו עתידות, שעוד מעט ויוסרו הגבולות ויבטלו התחומים, המפרידים בין עם ועם ובין אומה ואומה, ואחריהם החרו־החזיקו הסופרים וגם האמנים, ואין כל פלא, אם יהודי המערב שהשתחררו קבלו עליהם בחדוה ובשמחה רבה את ההשקפה הקוסמו־פוליטית הזאת ולא הרפו ממנה גם אחרי שבעלי המדע חזרו ממנה ויציגוה בתור מקסם־שוא. הם ראו בההשקפה הקוסמופוליטית מעין היתר לותורם על שייכותם לגזע ידוע ועל התנצלם את לאומיותם. אין אדם רוצה להיות מומר, והלא יש מומריות גם במובן הלאומי; אבל מכיון שהפרוצס ההיסטורי סופו לבלבל את האומות ולעשותן לחטיבה אנושית אחת — מה בכך אם נחפזנו והיינו דוחקים את הקץ? אדרבה, מסייעים אנו להפרוצס ההיסטורי ומקרבים את הגאולה העתידה על־ידי זה, שאנו מקדימים להסיר מעלינו את סבל הירושה, שסופה להבטל ולעבור מן

* עיין „התורן", גליון כ"ח.

Vol. IV NEW YORK, OCTOBER 12, 1917 No. 30

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית | ניו־יורק, כ"ו תשרי, תרע"ח | גליון שלשים

תְּחוּמֵי הָעֲבוֹדָה הַצִּיּוֹנִית

למן היום הראשון להוסדה של ההסתדרות הציונית ועד עתה לא חדלו הוכוחים בדבר ענפי העבודה, שהיא מחויבת להכנים לתכניתה ולהקדיש להם תשומת־לב מיוחדת, בתור מוסד המגין על התחיה הלאומית. ולמן היום הראשון להוסדה נחלקו הדעות בנוגע להשאלה החמורה הזאת. הכל היו מודים, שאין להציוניות אלא מטרה אחת ראשית, והיא: לרכוש מקלט בטוח לעם ישראל בארץ אבותיו, והכל היו מודים, שההסתדרות הציונית מחויבת לאחוז בכל האמצעים הכשרים, המוכשרים לקרבנו אל המטרה הראשית הזאת, אבל נפרדו בהשקפותיהם ובדעותיהם בדבר ערכם של האמצעים השונים. בדבר ה י ח ס שבין האמצעים ובין המטרה. ופירוד ההשקפות והדעות בנדון זה הביא לידי מחלוקת בתוך ההסתדרות הציונית עצמה, שעדיין לא עברה עד היום הזה. אמנם במשך הזמן ניטל עוקצה של המחלוקת, ונמחקו התחומים בין „המדיניים" ו„התרבותיים", אבל בעיקר הדבר שוררות עוד כעת שתי השקפות שונות ומתנגדות אשה לרעותה בדבר שאלת תכנית עבודתה של ההסתדרות הציונית. יש אומרים, שההסתדרות הציונית צריכה להקיף את כל ענפי העבודה, שיש להם יחס ישר, או אפילו יחס של אגב, להתחיה הלאומית, ויש אומרים, שהיא צריכה להגביל את חוג עבודתה ולעסוק רק בדברים, שיש להם שייכות גלויה ונראית לעין כל להמטרה הציונית הראשית. למשל — העבודה העברית. אין מי שיחלוק בתוך המחנה הציוני, שאי־אפשר לה לתחיתנו הלאומית להתגשם בלא התפתחותה של תרבותנו העברית, ומלבד מספר קטן של אחוזי ה„אידישיזם", אין אף אחד, שלא יודה, כי התרבות העברית תהיה בסיסה של תחיתנו הלאומית בארץ אבותינו. ובכל זאת רבים הם הציונים, ההולכים לשיטתם ואומרים, כי אין העבודה העברית מוטלת ח ו ב ה על ה ה ס ת ד ר ו ת הציונית, כי ההסתדרות הציונית מחויבת לעסוק ב ע ב ו ד ה עברית ר ק ב א ר ץ - י ש ר א ל, אבל בארצות הגולה יכולה היא לצאת ידי חובתה רק ב ת מ י כ ה בידי העובדים על שדה התחיה העברית. והיא בעצמה פטורה מהכניס את העבודה העברית לחוג פעולותיה. ורבים הם גם ציונים כאלה, שאין דעתם נוחה כלל אפילו בראותם, שהציוניות ת ו מ כ ת רק בידי העובדים העברים ומסייעת להם במעט בעבודתם הקשה. רואים הם מין התחרות בין התנועה הציונית והתנועה העברית, ועינם צרה בהאחרונה, ואינם מבינים את הקשר האורגאני שבין שתי התנועות הללו.

ונפלא הדבר: ברוסיה, במקום שהרעיון הציוני התפתח באופן ב ר י א ו ט ב ע י, צמחה התנועה העברית קודם להתנועה הציונית. נברא הבסיס העברי, והוא שמש יסוד מוצק לבנינה של הציונית, וכעת אין שם עוד שום מקום לשאלת שייכותה של העבודה העברית להתנועה הציונית.

ERON PREPARATORY SCHOOL

183-185-187 EAST BROADWAY

Harlem Branch: State Bank Bldg., 115th St., and 5th Ave.

J. E. ERON, A. B., A. M. Principal.

בית־הספר של אירון נותן קורס שלם של „בית־ספר תיכוני" ו„בית־ספר מכין לקוליג'". יש לו לאבוראטוריה עם כל המכשירים לפיזיקה, כימיה וביאולוגיה. למנהלו יש נסיון של שלשים שנה בתור מחנך. חבורת המורים שלו היא בת שלשים ושנים מורי בתי־ספר תיכונים וקוליג'ים מנוסים.

REGISTER NOW ! **REGISTER NOW !**

נמצא בדפוס ויצא לאור בקרוב:

„לוח אחיעבר"

מאסף ספרותי־ושמושי

עם תמונות וציורים

נערך בעזרת טובי הסופרים העברים באמריקה.

הלוח יכיל 400 עמודים ויהיה כעין „לוח „אחיאסף", שיצא בשעתו על־ידי חברת „אחיאסף בווארשה, בתכנו ובתבניתו.

כדי שנדע כמות האכסמפליארים שעלינו להדפיס, החלטנו לקבל עליו חתימות.

מחיר הלוח על־ידי חתימה עליו למפרע, רק דולאר אחד עם המשלות.

אחרי צאתו מבית הדפוס יהיה מחירו הקצוב — — — $1.50 עם המשלות.

אנו מבקשים את טובי העברים בכל אתר ואתר להזדרז בחתימתם כדי שנוכל להספיק להם את המאסף תיכף כשיצא מבית הדפוס.

הכתובת:

LUAH ACHIEBER

89 Delancey St., New York.

הוצאת „סיני"

יצאו לאור:

הזמן הראשון מאת א. ח. גולדין.

מהדורה שלישית, חדשה ומתוקנת.

הספר הזה, שבו ילמד התלמיד המתחיל קריאה מיכנית וקריאה מובנת בבת אחת באופן קל וטבעי, נתקבל בחבה כרוב בתי־הספר והתת"ים הכי משובחים בארץ הזאת.

המחיר ליחידים 15 סנט.

הזמן השני מאת הנ"ל.

הספורים והלקחים שבספר הזה מסודרים באופן כל כך הדרגי וכל כך מענינים את הילדים, עד שרכושם הלשוני והדקדוקי של התלמידים הולך ומתעשר מאליו, בלי טרחה יתירה.

המחיר ליחידים 20 סנט.

הזמן השלישי בראשית — **נח, מאת הנ"ל.**

מחבר ספר זה הצליח לתת לחומש צורת מיתודה. בכל שעור ושעור על התלמידים בראשונה ללמד פסוקים אחדים מתוך החומש עצמו, ואחרי כן מבארים הפסוקים האלה בשפה וסגנון המתאימים לידיעות התלמידים, שכבר רכשו להם בספרים הקודמים. באופן כזה ירכשו להם התלמידים את ידיעת כתבי הקודש וידיעת השפה בעת ובעונה אחת.

המחיר ליחידים 25 סנט.

הפדגוגים הכי מפורסמים בארץ הזאת באו לידי הסכמה, שבריה זו היא הכי הדרגית והכי טובה בשדה החנוך העברי באמריקה.

לפנות אל:

SIHAI PUBLISHING CO., 299 Broadway, New York

או אל:

S. DRUCKERMAM, 50 Canal St., New York.

לחתונות ובאנקטים

אם רוצים אתם בהוטיל מהודר וכשר בתכלית הכשרות, בא וראו את מר טראצקי

הוטיל בראדוויי סענטראל (קומה ב)

673 בראדוויי, בין רחוב בליקער ורחוב השלישי.

מקומו של מר טראצקי נודע בקהל ישראל למקום היותר נהדר והיותר „כשר", וכל הרבנים וגדולי ישראל מאמריקה וקאנאדה עורכים שם את הכנסיות ואת הבאנקטים שלהם ושבעים תמיד רצון.

H. TROSZKY, (in the Broadway Central Hotel)

673 Broadway — Telephone, Spring 1066

י ו ז ט

רוקח'ס כשר פּראָדוקטען

צו בעקומען אין אלע גראָסערים

רוקח'ס כשר סקאָורינג פּוידער.

רוקח'ס כשר סאלאַד אויל.

רוקח'ס פּיור בינען האָניג.

רוקח'ס פּיור קאַקאָ.

שנה רביעית HATOREN גליון ל (פ)

התורן

עתון שבועי

התוכן

Vol. IV OCTOBER 12, 1917 No. 30 (80)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST., NEW YORK
Telephone, Orchard 5882.

מחיר „התורן":
לשנה — $3.00 לחצי שנה — $1.50
בחוץ לארץ ובקנדה:
לשנה — $3.50 לחצי שנה — $1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., N. Y.

SUBSCRIPTION RATES:
One year—$3.00 Six months—$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year—$3.50 Six Months—$1.75
Single copy 7 cents.
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, August the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

כל החברים יזדמנו! כל החברים יזדמנו!

נשף דרמתי זמרתי

ערוך על־ידי

אגודות „יהודה שטיינברג" ו„יהודה הלוי"

(183 רחוב מדיסון, ניו־יורק)

ביום ד', 3 לחודש אקטובר, 1917 (א' דחוה"מ סכות)

בשעה 8:30 בערב בדיוק.

באולם קלינטון, 151 רחוב קלינטון, ניו־יורק.

המשתתפים:

שירה: המקהלה.

זמרה: הדסה דנרס, טוביאנסקי, ווינמאן.

הקראות: דבורה שווארץ, שושנה הוירשטרים, חיה רוזנטהאל.

נאומים: א. בן־אבי, אב. גולדברג.

מחזות: א) „בבית אשת־אוב" — אפיזודה. חזיון ביבלי במערכה אחת.

המשחקות: מנוחה שיינמארק, שושנה פריד־לאנד, הדסה דנרס.

ב) הפטפטנית, קומדיה במערכה אחת.

המשחקות: דבורה שווארץ, שרה פיינרמאן, שרה קוברין, רבקה טאוב.

יושבת ראש: שושנה פרידלאנד.

מחיר הכרטיסים: 25, 50 סנטים.

יוזט

רוקח'ס כשר פראָדוקטען

צו בעקומען אין אַלע גראָסעריס

רוקח'ס כשר סקאָורינג פּוידער.

רוקח'ס כשר סאַלאַד אויל.

רוקח'ס פּיור בינען האָניג.

רוקח'ס פּיור קאָקאָ.

לחתונות ובאַנקטים

אם רוצים אתם בהוטיל מהודר וכשר בתכלית הכשרות, בא וראו את מר טראָצקי

הוטיל בראָדוויי סענטראַל (קומה ב)

673 בראָדוויי, בין רחוב בליקער ורחוב השלישי.

מקומו של מר טראָצקי נודע בקהל ישראל למקום היותר נהדר והיותר „כשר", וכל הרבנים וגדולי ישראל מאמריקה וקאנאדה עורכים שם את הכנסיות ואת הבאנקטים שלהם ושבעים תמיד רצון.

H. TROSZKY, (in the Broadway Central Hotel)

673 Broadway — Telephone, Spring 1066

בברכת אברהם העברי יתברך ידידי העברי מר אברהם אליהו לובארסקי לנשואי בתו המשכלת מרת רחל עם הדר. א. ל. גארבאט.

ילכו מחיל אל חיל ויהיו לברכה בקרב עמנו.

ד"ר נחום סלושץ.

יצאה לאור:

מחברת עברית

המחברת ערוכה בשורות כפולות ובקו בודד בין השיטין, הכל לפי צרכי הכתב העברי וסגולותיו המיוחדות. ארבעת עמודי המעטפה מכילים שירים לאומיים עברים, שמות חדשי ישראל וחגיו, שמות פרשות השבוע לכל השנה, שמות אנשים ונשים, אלף־בית קאליגראפית לדוגמה. השער, מקושט בדגל ציוני ובציורים נאים.

בתי הספר, בתי תלמוד התורה, הישיבות והמורים מתבקשים להזדרז בהזמנותיהם.

מחיר המחברת הזאת, שבכחה לעורר גאון לאומי ואהבה לשפתנו בלב התלמידים, הוא כמחיר הרגיל של מחברות אנגליות פשוטות.

לפנות אל המוציא לאור:

S. DRUCKERMAN

50 Canal St. — New York.

פעמי העברים יפו בנעלים

הקונים בבית מסחר המפורסם של

L. EPSTEIN'S SHOE SHOP

S. Helfgott, Mgr.

1431 WILKINS AVENUE

Cor. 170th St. — Bronx, N. Y.

בית מסחר לנעלים של ל. עפשטיין כבר יצאו לו מוניטין בין העברים בתור אחד בתי־המסחר המשובחים לממכר נעלים בניו־יורק וסביבותיה.

מר עפשטיין ידוע בתור סוחר ישר ואיש נעים, המשביע את רצון לקוחותיו על צד היותר טוב, ובטחונו חזק, כי גם עכשיו, אחרי העתיקו את חנותו מרחוב מדיסון לברונקס, לא ישמש שנוי המקום עכוב לידידיו העברים בניו־יורק, הזקוקים לנעלים חדשים, לבוא ולקנות בבית־מסחרו החדש.

לא תלבש שעטנז
צמר ופשתים יחדיו

קנו את בגדיכם לימי החג וכל השנה בחנות־בגדים הידועה של מר

יעקב גאָלדשטיין

עבודה יפה, סחורה משובחה, על־פי האופנה האחרונה ובמחירים נמוכים והכל בלי שעטנז.

J. Goldstein, 3 Essex St. Near Canal

New York.

חש במעיו יתרפא

ב„עקס־לאקס"

(ילקוט הרפואות).

„התורן" נדפס בבית־הדפוס העברי־הלאומי, 431 רחוב גרנד, ניו־יורק.

* * *

מחיי האגודות.

— הסתדרות „אהיעבר", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, 29 בספטמבר, שעה 8, באולם בית „הכנסת אורחים", 229 איסט ברודוויי. מר ח. א. פרידלאנד ינאם על התוכן „הרחבת הגבולים". יהיו וכוחים וענינים מעשיים חשובים. החברים מחויבים לבוא. אורחים רצויים.

— ביום ד', 3 אוקטובר, יערך באולם קלינטון על־ידי אגודות „יהודה שטיינברג" ו„יהודה הלוי" נשף דרמתי־זמרתי. תכנית הנשף כוללת שני מחזות קצרים: א) „אשת אוב", ב) „הפטפטנית"; דקלומים על־ידי שווארץ והורשטריט וזמרה על־ידי הדסה דנדס ויש. טוביאנסקי.

— אגודת „בני עם חי", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, 29 ספטמבר, במרכזה, 217 רחוב הנרי. על הפרק: מנוי פקידים. האספה תפתח בשעה השמינית והצי בדיוק. החברים מחויבים לבוא.

— אגודת „מסדה" תתאסף במוצאי־שבת, 29 ספטמבר, בשעה השמינית בערב, באולם „זרובבל", 22 מערב רחוב 114. מר יקותיאל גינצבורג ירצה „על המדעים המדויקים אצל היהודים". גם ענינים מעשיים עומדים על הפרק. מביני עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „צעירי מפיצי שפת עבר", ברונקס, תתאסף במוצאי־שבת, י"ג תשרי, בבית־הספר 1670 רחוב בטגייט. החברים מחויבים לבוא. אורחים רצויים.

— אגודת „דוברי עברית מזרחי" תתאסף במוצאי־שבת, י"ג תשרי, בשעה השמינית בדיוק, באולם „עדת בני ישראל", 214 איסט ברודוויי. על הפרק ענינים חשובים.

— המורים השובתים בתלמוד־התורה שבעיר ניו־הייוון פונים בכרוז אל חבריהם ברחבי ארצות־הברית לבוא לעזרתם ולעמוד לימינם במלחמתם בעד הטבת מצב החנוך ומצב המורה העברי בעירם. בכרוזם זה מביעים המורים השובתים את תקותם, כי סוף השביתה הזאת להצליח. התלמידים והוריהם עומדים לימינם. מארבע מאות התלמידים, שבקרו את תלמוד־התורה לפני פרוץ שם השביתה, נשארו עכשיו רק שלשים. תרומות לקופת־השביתה תשלחנה על כתובת המזכיר:

P. Churgin, 16 Broad St., New Haven, Con.

מפני חג הסוכות יצא גליון „התורן" הבא ביום הששי, כ"ז תשרי, 12 אוקטובר.

אחרי נאום הפתיחה באה פרשת הברכות. מברכים את הועידה: הד"ר אינר בשם חברת „מפיצי השכלה", ש. ניגר — בשם „אגודת י. ל. פרץ", גוזאנסקי — בשם ה„בונד", זילברפארב — בשם ה„סיימיכטים" ו„ס. ס.", ס. רפאלס — בשם „פועלי ציון", הלל זלאטופולסקי — בשם הועד המרכזי של הציונים והד"ר ש. א. אייזינשטאדט — בשם חברת „חובבי שפת עבר" ועוד. מתקבלת פה אחד ההלטה לשלוח טלגראמות של ברכה למגדלי מוכר־ספרים וח. נ. ביאליק.

אחרי תום הסדר הפורמאלי של הפתיחה והברכות עולה על בימת הנואמים מי שהיה מנהל הקורסים הפדגוגיים בגרודנה, מר א. מ. ק ו נ ש ט א ם, ומוסר מודעה בשם הקבוצה העברית. „הקבוצה העברית — אומר הנואם — מתיחסת אל האספה הזאת רק כאל מועצה פרטית של מורים, ולא כאל ועידה כללית של המורים היהודים ברוסיה, מפני שניטלה היכולת מן המלמדים להשתתף בבחירות צירים אליה, ועל־ידי זה הוצאו הללו מכלל המורים. מר כהן מוסיף על דבריו ואומר: „יתירה מזה: המלמדים אין להם מקום באספה זו, אך תחת זה הוזמנו אליה המורים הרוסיפיקאטורים מ„בתי הספר העממיים", שהלשון היחידה השלטת בהם היא השפה הרוסית". מודעה זו גוררת אחריה וכוחים סוערים ונלהבים. מדברי המתוכחים נראה, כי כל הקבוצות נועדו יחדיו ועשו אגודה אחת נגד הקבוצה העברית — בכל מה שנוגע לתכונת הועידה וללשון ההוראה והלמודים בבית־הספר.

בשם הקבוצה העממית מוסר מר בקר גלוי־דעת ואומר, כי יפה עשה הועד המסדר, שלא הזמין את המלמדים. הללו שונאים בנפש הם לבית־הספר החלוני. אמנם נכון הוא הדבר, כי המורים בבתי־הספר של הממשלה מתבוללים הם, אבל לפחות בעלי השכלה הם ויש להם הידיעות הפדגוגיות הדרושות: מה שאין כן במלמדים. נחשלים הם כל־כך, עד שאין בנפשם די אומץ ועוז למחות נגד הועד המסדר, על שלא הזמין אותם להשתתף בועידה. גם הנואמים משאר הקבוצות מדברים ברוח זה. לבסוף מעמידים את השאלה למנין, וברוב־דעות קטן של 68 נגד 55 נתקבלה ההצעה, כי האספה הזאת ועידה שמה ובעלת יפוי־כח היא, ולא סתם מועצה.

אחרי קבלת ההחלטה הזאת בטלו ישיבות הבוקר והצהרים של הועידה ביום 26 יוני, מפני שהקבוצה עברית צריכה היתה לברר לעצמה, אם להשתתף בועידה או לסלק את ידיה ממנה. בישיבת הערב של אותו יום הודיעו העברים, כי נשארים הם נאמנים לדעתם, ומשתתפים הם באספה רק בתור צירים־יועצים.

מר דינאבורג מרצה „על שאלות המורה בשעה זו". עיקרי הרצאתו זו הם: א) המורה העממי הוא נושא התרבות הלאומית, ומשום זה צריך הוא להיות כח משפיע בכל השאלות התרבותיות של הממשלה והצבור. ב) המורה העברי צריך להלחם בעד יצירת חוקים כאלה, שיבטיחו את זכיותיה של הלשון העברית. ג) בחיים הפנימיים של היהודים צריך המורה לעבוד את עבודת התרבות בין ההמונים ולעורר את תשומת־לבם על חשיבות בית־הספר בחייהם הרוחניים. ד) המורה העברי ממלא את תעודתו ההיסטורית רק אז, בשעה שהוא יוצר סינתיזים של השאיפות התרבותיות השונות ומביא בחשבון ביחד עם זה גם את עניני האישיות האינדיבידואלית.

מר פ. היילפרין נושא הרצאה על „תעודות בית־הספר העברי". תפקיד בית־הספר בחיים הוא פדגוגי־חנוכי טהור, אבל בזמן האחרון התחילו מכניסים לבית־הספר טנדנציות מפלגתיות שונות. בית־הספר של הממשלה מגמתו עד עכשיו היתה רוסיפיקאטורית, ו„החדר המתוקן" שמש אמצעי למפלגות מדיניות יהוריות לשם מטרתן הפרטית. אולם בית־הספר החדש שלנו תעודתו היא התפתחות מקיפה ושלמה של הילד העברי. צריך הוא להקנות להילד את התרבות האנושית הכללית. וזה אפשר רק על־ידי תרבות לאומית־עצמית משלנו. תרבותנו אנו הושתתה על יסוד הלשון העברית, ומשום זה צריכה הלשון העברית לתפוס מקום חשוב בבית־ספרנו; אבל תחת זה אין מקום בתוכו מבחינה פדגוגית ללמודי הדת. על יסוד כל האמור בא המרצה לידי המסקנות האלה: א) תעודת בית־הספר העממי היא: חנוכו הגופני, הרוחני, השכלי והאסתיטי של הילד העברי; ב) החנוך הנקנה בבית־הספר צריך להיות מבוסס על יסוד התרבות האנושית־הכללית, שהתרבות הלאומית משמשת צנור לה; ג) לפיכך: 1) יסוד החנוך בבית־הספר צריך להיות פדגוגי־חלוני; 2) הלשון העברית וספרותה צריכות לתפוס בתוכו מקום חשוב; 3) זמן הלמוד בבית־הספר הוא שמונה שנים. הממשלה צריכה לתמוך בתלמידים לא רק בתשלום שכר־למודם, אלא מחויבת היא גם־כן להספיק את מכשירי הלמוד ולדאוג להנעלתם ולהלבשתם.

הוכוחים, שנתעוררו בעקב ההרצאה הזאת, הבליטו שלש דעות שונות בין הצירים בנוגע לשאלת הלשונות בבית־הספר, והן: זו של האידישיסטים הקיצוניים, של העברים הקיצוניים ושל הבינונים־המתונים.

בקנאתו האידישיסטית הנפרזה הצטיין ביחוד בא־כחם של „פועלי ציון" רוזנהויז. הלה דורש בכל תוקף חנוך חלוני טהור, שיקשר את בית־הספר עם החיים. „די לנו להיות „עם הספר". בבית־הספר אין שום מקום לשפה העברית. בהרחיקנו את הלשון העברית מבית־הספר, אנו זורקים רק את הקליפה של התרבות העתיקה; התוך נשאר בעינו. בבית־ספר חלוני אין שום מקום לשלש לשונות".

בא־כחם של הבינונים־המתונים, ליבוביץ וקאמניצקי, טוענים כנגדו ואומרים, כי לא בית־הספר יצר את השניות בלשונות, אלא היא פרי תנאי חיינו. משום זה צריכות שתי הלשונות, גם העברית וגם היהודית המדוברת, לתפוס את מקומן הראוי בבית־הספר, ומאת הממשלה צריכים לדרוש, כי תכיר בזכויות שתיהן.

כנגד שתי המפלגות האלה יוצאים בא־כח העברים: פונאצוב, ד"ר ברוכוב ורודניצקי. מר פונאצוב אומר: הלשון העברית היא נשמת העם, ומשום זה אינה רק קליפת תרבותנו, אלא גם תור־תוכה. שפה זו משמשת לנו מפתח לכל אוצרות תרבותנו. מן הממשלה צריכים אנו לדרוש, שתיסד בשביל ילדינו בתי־ספר על טהרת הלשון העברית. ברוח זה מדברים גם שאר הנואמים העברים.

יום 27 יוני הוקדש כולו לשאלת יסוד הסתדרות מורים פרופיסיונאליים. המרצה בשאלה זו היה מר שטראשון. הסתדרות המורים — אומר המרצה — צריכה לעבד תכנית ברורה בנוגע לבית־הספר העממי. התכנית הזאת, לפי דעתו, צריכה להקיף קורס של שמונה שנות למוד בבית־הספר. השפה השלטת בו צריכה להיות זארגונית. בית־הספר צריך להתמך על־ידי הממשלה. המורים היהודים, במלחמתם בעד שאיפותיהם, צריכים ללכת שלובי־זרוע עם הדימוקראטיות היהודית והרוסית המאורגנות ולהספח אל הסתדרות המורים הרוסים בתור חלק אבטונומי.

מר קיסלהורף מרצה על השבחת מצבו החמרי של המורה. בית־הספר צריך לשמש מקור־הפרנסה היחידי להמורה, ואסור לו להתעסק בשעורים פרטיים, ולא כל־שכן בפרקמטיה ובמשלח־יד אחר. המשכורת החדשית המינימאלית של המורה היא 25 רובל לשעה בעיירות הקטנות וה־75 רובל בערים הגדולות. המורה צריך לקבל הוספה על משכורתו בכל חמש שנים. המורה צריך לקבל את משכורתו מאת הממשלה. לפטור מורה יכולה רק המועצה הפדגוגית בהשתתפות מועצת המנהלים והמפקחים. מנהל בית־הספר צריך להבחר על־ידי המועצה הפדגוגית. אחרי עשר שנות עבודה הזכות ניתנת למורה להתלמד במשך שתי שנים בבית־ספר עליון, ובמשך אותו הזמן צריך הוא לקבל תמיכה.

הועידה החליטה לבחור בעשרה צירים אל הקומיסיה של הממשלה שעל־יד מיניסטריון ההשכלה.

טרם שהספקנו לבצר שם את עמדותינו — דבר כזה הוא רק דמיון והזיה, ואין לו שום יסוד ואחיזה בחיים. התגשמות הציוניות דורשת מהמחזיקים בה להעמיד את הענינים הלאומיים מעל לאינטרסי המעמדות. חיי שעה של מלחמה כלכלית ירחיקונו מהמלחמה בעד חיי עולם של העם והארץ. מרכז־הכובד בעבודתם של „צעירי ציון" היא לא ליצור פראקציה חדשה, אלא להכין ולסדר פלוגה של חלוצים, שיעלו באפשרות הראשונה לארץ־ישראל לעבוד את אדמתה ולשמרה.

ברוח זה מדברים גם הצירים מונציק ורוזאנסקי.

הנואמים קאפלאן ורבינוביץ מחוים את דעתם בעד יסוד פראקציה מיוחדה, אבל לא מטעמו ונמוקו של המרצה פורטוגאלוב. טעמם ונמוקם הם: אנחנו איננו קוסמופוליטים, אלא לאומיים, השואפים להבראת חיי ההמונים בארץ־ישראל ובגולה. תחת דגלנו אנו צריכים לאחד לא את הפרוליטאריון בלבד, אלא גם את אנשי־הבינים — התגרנים הפעוטים, „אנשי הרוח", כל המון בית ישראל כולו. זוהי סוציאליות, המיוחדה לא רק למפלגה אחת, אלא לרוב מנינו ובנינו של העם.

תוצאת הוכוחים האלה היתה קבלת החלטה מפשרת בדבר תכניתה של ההסתדרות, שהניחה את דעתם של רוב הצירים. על־פי ההחלטה הזאת מסתדרים „צעירי ציון" בתור פראקציה אבטונומית **בקרב** ההסתדרות הציונית. בכל הנוגע לפוליטיקה ועבודה צבורית **כלפי חוץ** חלים על הפראקציה כל ההחלטות של ועידות־הציוניים הכלליות ושל המרכז הציוני הכללי. בדברים שאין בהם החלטה מפורשת של ההסתדרות הציונית הכללית, או שאין ההסתדרות הכללית מתענינת בהם בכלל, הפראקציה חפשית ללכת בדרך שהיא מוצאת אותה מתאימה ליסודות השקפותיה.

השאלה השניה אחרי זו של תכנית ההסתדרות, שתפסה מקום חשוב בועידה, היתה שאלת התרבות העברית. המרצה בשאלה זו היה מר חיים גרינברג. עבודת התרבות שלנו — לפי דברי המרצה — צריכה להעשות גם בגולה וגם בארץ־ישראל על יסוד הלשון העברית בלבד, בלא שום נטיה לצדדים ופשרות ובלא שום מורך־לב ופחד. לשון הקולטורה הלאומית בין בארץ־ישראל ובין בגולה יכולה וצריכה להיות רק הלשון הלאומית היחידה, הראויה להקרא בשם זה — והיא הלשון העברית.

מתוך הוכוחים, שנתעוררו בעקב ההרצאה הזאת, נתגלה, כי מספר האידישיסטים בועידה היה מועט מאד ולא הגיע ליותר מחצי תריסר של צירים. רובם של הצירים עמדו על אמונתם העברית בעקשות של מסירות־נפש ולא הניחו שום מקום למנסחי החלטות שונות, שמדרכי־שלום נסו להאפיל קצת על הרעיון העיקרי בנוסחאות־פשרה שונות. צירים רבים הודיעו גלוי, ששאלת הלשונות היא להם בבחינת „יהרג ואל יעבור", ועל־כן לא ירתעו לאחוריהם מפני שום סכנה של קרע בהסתדרות. „כאן נגעתם עד עמקי נשמתנו. — הודיע הציר רבינוביץ בשם קבוצה של צירים. — אין אנו יכולים לוותר לכם אפילו כמלוא השערה. נלאינו נשוא את הקרע התרבותי שבלבנו ורוצים אנו בתקון הפגם הלאומי היותר גדול והיותר נורא, באחוי הקרע שבין האומה והלשון. אין זה ענין של פדגוגיה ודרכי חנוך: **זוהי שאלת כל השאלות של הקיום הלאומי שלנו**, ועל־כן אנו נכונים להלחם בעד השלמות העברית עד טפת דמנו האחרונה. העם צריך לאזור את כל כחותיו ולעשות את הריבולוציה היותר גדולה, שעם יכול לעשות, — לרכוש לו עוד הפעם את לשונו הלאומית בתור לשון החיים והתרבות, וכדי שתהיה הלשון לשון החיים והתרבות, צריך שתהיה לראש וראשונה לשון בית־הספר. זוהי דרישה יסודית, עיקרית, שלא נזוז ממנה בשום פנים ובכל זמן".

גלוי־הדעת הזה עשה רושם נמרץ על הנאספים, שהצביעו ברוח זה בעד כל ההחלטות, הנוגעות ללשון העברית.

החלטות הועידה.

עיקרי הפראקציה. הפראקציה, העומדת על בסיס הפרוגרמה הבאזילאית, רואה את הציוניות כתנועה העומדת מעל לכל המפלגות.

בחשבה, כי הגשמת המטרה האחרונה של התנועה הציונית ותחית ישראל על אדמת ישראל נוגעות ביחוד לעניני המוני היהודים העמלים, תומכת הפראקציה ומגינה על המשאלות ההיסטוריות ועל עניני יום־יום של המוני העובדים.

מתוך נקודת־ההשקפה, כי ההשתחררות הלאומית, הכלכלית והמדינית של הפרט ושל כל העם וההשתתפות של העם העברי במלחמת האנושיות לשם שחרורה הגמור אפשרות רק אחרי יצירת תנאי־חופש נורמאליים לעמנו, שואפת הפראקציה ליצור על יסודות סוציאליים בריאים מרכז מדיני אבטונומי בארץ־ישראל ולכונן סביבו אבטונומיה מדינית־לאומית־אישית של העם העברי בכל ארצות הגולה.

שאלות ארץ־ישראל. בחשבנו, כי בארץ־ישראל צריך להבצר רוב של פועלים עברים וכי אחרי גמר המלחמה יגלו אופקים רחבים לעבודה אינטנסיבית, מחליטה הפראקציה: לתמוך באמצעי־כסף את כל המוסדות הפינאנסיים של ההסתדרות הציונית, ביחוד את הקרן הלאומית, ולתכלית זאת דרוש להטיל על החברים מס־הכנסה; לעמוד בקשר תמידי עם „הפועל הצעיר", כדי לבצר את עמדתו של הפועל העברי; לסדר קבוצות של חלוצים; להמצא ביחס תמידי עם ועדי־האמיגראציה אשר על־יד הקהלות העבריות, כדי לסדר את האמיגראציה לארץ־ישראל ולתמוך בידי המומחים במקצוע האומנות, שארץ־ישראל זקוקה להם.

שאלת הלשון. א) הלשון העברית היא הלשון הלאומית היחידה, המאחדת את חלקי היהודות, המפוזרים בארצות הגולה. ב) לאסכולה נורמאלית נחשבת רק זו, שלשון ההוראה בה היא הלשון העברית.

שאלת הקהלה. החלטת הועידה מתאימה להחלטת הועידה הציונית הכללית, כי הקהלה מקיפה את כל עניני הצבור העברי וגם את הצרכים הדתיים.

שונות

הועידה המשותפת של המורים העברים והאידישיסטים ברוסיה.

בפטרוגראד נפתחה ביום 25 יוני שעבר הועידה הראשונה של המורים העברים והאידישיסטים ברוסיה. הועידה ארכה שבוע ימים, ובה השתתפו מאה ושלשים וחמשה צירים, באי־כחם של 1784 מורים. הועידה הזאת, שנקראה על־פי האיניציאטיבה של אגודת המורים מיסודה של „חברת מפיצי השכלה", היתה משותפת לכל המפלגות השונות, העוסקות בחנוך ילדי ישראל ברוסיה, ועוד לפני הפתחה הסתדרו הצירים לקבוצות מיוחדות: הקבוצה העברית, העממית, הבונדאית והפראקציה של ה„סיימיסטים" ו„ס. ס".

בשם הועד המרכזי פותח את הועידה מר שטראשון. בנאומו הוא מראה על האופקים הרחבים, שנתגלו עכשיו לבית־הספר הישראלי. השעה היא לפיכך גם שעת־כושר לארגון המורים. בועידה זו צריכים המורים להביע את דעתם, על איזו יסודות לכונן את בנין האסכולה היהודית. שאלת המורה והטבת מצבו החמרי הן גם כן ענינים חשובים להצירים לענות בהם.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

הועידה השניה של „צעירי ציון" ברוסיה.

במעמדם של 112 צירים נפתחה בפטרוגראד ביום הראשון ליוני הועידה השניה של „צעירי ציון". ליושבי־ראש של הועידה נבחרו: ברודני, אידלסון וקאפלאן, ולמזכיריה: ליוומאן, לוינסון ונזלמן.

אחרי עניני־הפתיחה הפורמאליים: נאום היושב־ראש וסדרי־הברכות הנהוג — נקרא על־ידי המזכיר הדין־וחשבון של הועד המרכזי. מהדין־וחשבון הזה נראה, כי פעולותיה של הסתדרות „צעירי ציון" גדולות היו בכל מקצועות העבודה הציונית, וביחוד ניכר היה רשומן במקצוע עבודת התרבות העברית. ביחד עם „חובבי שפת עבר" הפיצו „צעירי ציון" את הרעיון העברי בין ההמונים היהודיים בכל רחבי רוסיה, ויחד עמהם נלחמו במרץ כביר נגד התנועה האידישיסטית. הועידה הראשונה של „צעירי ציון" נקראה במוסקבה עוד בימי שלוט השלטון הישן — ביום 22 יאנואר. בה השתתפו אז צירים, באי־הכח של האגודות מפטרוגראד, מוסקבה, קיוב, ייקטרינוסלאוו, ניזני־נובגורוד, הארקוב ועוד. מני אז, ביחוד מימי המהפכה הרוסית הגדולה, גדלה ורחבה הסתדרותם הרבה מונים. אגודות „צעירי ציון" קיימות עתה במאה ותשעים ערים ועיירות, והמספר הכללי של חבריהן עולה לעשרים אלף ויותר. וההסתדרות הולכת ומגבירה חילים מיום ליום. מתקבלות ידיעות תכופות על יסוד אגודות חדשות, קלובים, קורסים וחברות להתעמלות. התענינות אנשי־הצבא היהודים בציוניות גם היא הולכת וגדולה מיום ליום.

במרכז פעולותיה של הועידה עמדה שאלת התכנית של ההסתדרות, שעליה קראו באי־כחם של שני הזרמים בהסתדרות הרצאות מיוחדות, והיא העסיקה את מחותיהם ולבותיהם של הצירים ברוב ימי הועידה.

המרצה הראשון, מר נ. פורטוגאלוב, מתאמץ להוכיח, כי „צעירי ציון" צריכים לקבל ליסוד עבודתם תכנית, שתגרום ליצירת פראקציה סוציאליסטית־עממית בתוך ההסתדרות הציונית הכללית, והשעה היא שעת־כושר ליסוד פראקציה שכזו. אם לא ניצור פראקציה כזו — אז נרחיק מעלינו את ההמונים הגדולים. התכנית צריכה לכלול בקרבה גם את עבודת ההוה במדה מרובה. בהניחנו את עיקרי הסוציאליות בתכנית־עבודתנו, נותנים אנו על־ידי זה את ידנו לה„אינטרנאציונאל" ונעשים לחלק ממנו, וביחד עמו אנו עובדים להתגשמותו של האידיאל הסוציאליסטי. באותה שעה נעשית עבודתנו להתגשמותו של הרעיון הציוני יותר פוריה וכבירה, מפני שהתגשמות זו תלויה הרבה בדימוקראטיה העממית, שתפקידה בחיי העמים והעולם כולו הוא עכשיו גדול ועצום.

במקצוע העבודה בארץ־ישראל על הפראקציה לשאוף להנהיג בהמושבות החדשות את הפרינציפיון הסוציאליסטי ולהכניס תקונים סוציאליים לתוך המשק הכפרי.

בעבודתה הסוציאליסטית הכללית על הפראקציה, ביחד עם הסתדריות דומות של הלאומים הקטנים, להלחם בעד זכויותיו של המעוט הלאומי. בשביל היהודים צריכה היא לדרוש אבטונומיה לאומית־מדינית שלמה בארצות, שאוכלוסי היהודים מרובים שם. הפראקציה עובדת את עבודתה התרבותית, הצבורית והכלכלית ברוח העיקרים, שהונחו ביסודה. הפראקציה משתתפת בכל הועידות והמוסדות הציוניים הכלליים ונלחמת בהם בעד עיקריה היא.

המרצה השני, מ. לוריא, מביט על תכנית־עבודתם של „צעירי ציון" מנקודת־השקפה אחרת לגמרה. „צעירי ציון" — אומר המרצה — מעמידים את תכנית עבודתם, ביחד עם הציונים הכלליים, על היסוד הציוני־הלאומי. נבדלים הם משאר הציוניים רק בשאלות התכסים. האינטליגנציה הציונית לא עשתה עד עכשיו את פעולותיה בסדר ישר ובשיטה נכונה. כל מעשיה היו מקריים וארעיים, מחוסרי דם וחיים. מחובתם של „צעירי ציון" לרפא את התנועה, להבריאה, להחזיקה ולהכניס בה רוח חיים חדשים. עיקריהם הראשיים של „צעירי ציון" הם, לפיכך, אלה: א) לשמור את ירושתו של הרצל: בעד העם, על־ידי העם ואל העם; ב) הענינים הלאומיים הכלליים עומדים למעלה מאינטרסיהן של קבוצות, מפלגות ומעמדות; ג) התיחסות שלילית לפוליטיקה קיצונית של מעמדות; ד) ההסתדרות צריכה לסמוך בכל פעולותיה על האלמנטים האקטיביים והדימוקראטיים בעלי־ההכרה שבמחנה הציוניים.

מלחמת המעמדות בין היהודים בתנאי־חייהם ההוים משוללת יסוד בריא, ואין בידה לפתור את שאלתו הכלכלית של העם היהודי, לפיכך אין לה מקום עכשיו בין פעולותינו הראשונות. „צעירי ציון" צריכים לשקוד על תקנתם האיקונומית של ההמונים במקצוע ה„טרייד־יוניונים" ובצורות אחרות, המתאימות לתנאי הקיום הכלכלי בהוה. יסודן של אגודות פרופסיונאליות ציוניות טהורות למותר הוא, ואין בו כדי להגיע על־ידיו אל המטרה.

בשים אל לב, כי עבודת היצירה שלנו בארץ־ישראל עדיין היא במדרגות התפתחותה הראשונות, צריכים אנחנו איפוא להתיחס בזהירות הדרושה אל הסיסמאות הרבות, הפורצות ובוקעות בעת במחננו, בנוגע לעבודתנו בארץ־ישראל, שבעליהן בכמה מקרים לא חשבו בהן הרבה, בהוציאן אותן לאויר העולם.

תעודותיהם הראשיות של „צעירי ציון" בשעה זו הן: עבודה לרוחב ולעומק לחזוקו של הרעיון הציוני; יצירת השקפה ציונית מוצקה ובריאה, יסוד מרכז, הוצאת אורגאן ספרותי וקובצים תיאוריתיים, אחודם של האלמנטים הדימוקראטיים ועוד עבודות ממין זה. ובהיות ש„צעירי ציון" עדיין לא הגדירו להם לעצמם את תכנית־פעולותיהם, והעבודה הפנימית של שכלול השקפת־עולמם הם עדיין לא באה לידי גמר — לכן מוקדמת היא השעה ליסוד פראקציה מיוחדת. ושאלה זו תמצא לה את פתרונה רק בעתיד.

שתי ההרצאות האלה בדבר התכנית גררו אחריהן וכוחים סוערים. הביעו את חפצם להשתתף בוכוחים שבעים ציר. אך מפני קוצר הזמן הסכימו הנאספים לבחור מקרבם במתוכחים ראשיים.

הנואמים הראשיים רובב נתחלקו בדעותיהם זה מזה בכמה פרטים עיקריים של התכנית, ומספר המתוכחים היה מספר הדעות השונות: אולם רובם ככולם (אף אלה שדרשו יסוד פראקציה מיוחדת) התנגדו לדעותיו של המרצה פורטוגאלוב בדבר עיקרי פעולותיהם של „צעירי ציון" בשעה זו.

אהדים מהנואמים מותחים בקורת נמרצה על דעותיו של פורטוגאלוב. אי־אפשר — אומרים הם — לחקות את תכנית־פעולותיהם של ה„טרודוביקים", שהרוח החיה בה הם אינטרסיהם של מיליונים אכרים, עובדי אדמה. זווג מיכני של הציוניות עם הסוציאליות עלול להרחיק את בעליו מן הציוניות — כך אירע להסוציאליסטים־הטיריטוריאליסטים ול„פועלי ציון" הסוציאל־דימוקראטיים בזמן האחרון ברוסיה. השקפת־עולמנו אינה בשום אופן ההשקפה המאטריאליסטית. פרוגרמה של חקוי כזה הפסדה גדול הרבה משכרה.

הצירים ריטוב וחפין מתנגדים ליסוד פראקציה סוציאליסטית מטעם אחר. נסיון כזה סכנה צפויה ממנו להתנועה הציונית. להשתמש בעבודתנו בארץ־ישראל על־פי סיסמאות סוציאליסטיות,

זה בזה. סוכה קטנה, כולה ירוקה ורעננה, שגם הקרקע רופד בענפים ירוקים, נמוכה מאד, עד שאי־אפשר היה לעמוד בה, כי אם להכנס לתוכה בישיבה דוקא. ואולם לישבת בה לא היה מקום אלא לשני אנשים. באותו הרגע הבנתי את הערך הממשי, שיש להפלפול בהתלמוד על־דבר סוכה שהיא למטה מעשרה טפחים". מעולם לא עלה על דעתי, כי אראה בעיני סוכה אשר כזאת!

הנשים הגישו לפנינו קערת חמר מלאה קוסקוס (פתותים, בשר, פלפלת חריפה ותרנגולת שהביאו מן העיר), ונטעם מן היין השרוף של תאנים ונאכל; ואחר הגישו לפנינו תאנים. כתום הסעודה ברך יוסף ברכה קצרה, כיד חכמתו הטובה עליו.

עוד זמן רב בליתי בחברת האחים ה„ערבים האובדים" האלה — ואשמע אותם מספרים לי על חייהם, על קורותיהם והגדותיהם מימי־קדם. ראו, כי יהודי אירופאי בא מן העולם הגדול הרחוק מהם כל־כך, והוא מקשיב בשים־לב וברגש־אחים לכל דבריהם ומראה להם אותות חבה גלויים — וישמחו מאד על המראה. וצעיר אחד, שפניו שזופים ועורקיו יבשים ומוצקים כברזל, קם ממקומו וקרא אלי בהתפעלות:

— אכן, מעולם לא ראינו יהודי כמוך!

ואף אני עניתי לו באותו רגש:

— גם אני, אחים, לא ראיתי יהודים כמותכם...

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹרָעוֹת

— מטעם ה„ועד המאוחד" נקבע יום־הכפורים שעבר ל„יום עזרה" לנגועי המלחמה באירופה ובארץ־ישראל. לפי הידיעות האחרונות, שאינן מדויקות עדיין כל צרכן, עלה יום העזרה הזה יפה מאד. ברוב בתי־הכנסיות ובתי־התפלה שברחבי ארצות־הברית הרבו המוני המתפללים לנדב לקופת העזרה, וסכומי הכסף המובטחים לתכלית זו יעלו למיליון דולאר ויותר. סכום התרומות ממין זה בניו־יורק לבדה עולה לשליש מאות והמשים אלף דולאר. מהם נדרו המתפללים בהיכל „עמנואל" — עשרים אלף דולאר, בבית־הכנסת „אוהבי צדק" — שבעה עשר אלף דולאר, בבית־הכנסת „פינחס אליהו" — המשה עשר אלף דולאר, בהיכל „בית־אל" — עשרת אלפים דולאר.

— ה„ועד המאוחד" שלח בשבוע שעבר על־ידי הטלגראף, באמצעות הציר האמריקאי בהולאנדיה, חמשים אלף דולאר לנגועי המלחמה בארץ־ישראל. הסכום הזה נשלח על־פי דרישה טלגראפית מיוחדת מאת הציר האמריקאי בקופנהאגן, מר מוריץ אייגן, שהודיע, כי בארץ־ישראל לא נתקבלו זה חדשים אחרים שום כספי־עזרה, ובגלל זה נתרבו שם מקרי המות מרעב בין התושבים. מדבריו אלה נראה, שהכספים של השבעים וחמשה אלף דולאר, ששלח ה„ועד המאוחד" לארץ־ישראל לפני שבועות אחדים, לא נתקבלו שם עדיין.

— השלטונים הצבאיים נתנו חופשה ליום־הכפורים שעבר להחיילים היהודים שבמחנה יאפאהאנק, הסמוך לניו־יורק. השלטונים הספיקו לאנשי־הצבא האלה במחיר נמוך מסע מיוחד לניו־יורק.

— הכנסיה הכללית של יהודי רוסיה, העומדת להקרא בחודש דצמבר הבא, תמשך שבועות אחדים והוצאותיה תעלינה לחצי מיליון רובל. כל הצירים המשתתפים בקונגרס יקבלו שכר מיוחד במשך זמן הכנסיה. בימי הכנסיה יצא עתון יומי, שיהיה מוקדש רק לעניניה.

— הממשלה האונגארית הוציאה פקודה לגרש מבודאפסט את כל הפליטים היהודים מגאליציה ובוקובינה. גזירה זו הטילה רעש בין יהודי המקום, שמחו כנגדה בכל תוקף. גם הרבה מהעתונים האונגארים מחו כנגד מעשה הנבלה הזה. ההתמרמרות מצד התושבים הכריחה את הממשלה להרך קצת את דינה הקשה על הפליטים. זו מהרה להבטיח, כי רשות תנתן לכל הפליטים, העוסקים בעבודות צבוריות חשובות, להשאר בעיר.

— העסקן הציוני המפורסם, הד"ר יחיאל צלינוב, הודיע באחת האספות הציוניות באופן רשמי, כי ראש־המיניסטריון הרוסי קרנסקי, מיניסטר החיצון טירישצינקו ושאר המיניסטרים של הקאבינט הרוסי הביעו את דעתם גלוי ומפורש לטובת שיבת־ציון בתור אחד מתנאי השלום בועידת העמים הבאה.

— על־פי האיניציאטיבה של הסתדרות היהודים החרדים החדשה „מסורת וחופש" עתידה להקרא בקרוב ברוסיה ועידה משותפת של כל ההסתדריות האורתודוכסיות, שנוסדו בזמן האחרון בארץ ההיא. הסתדריות חדשות ממין זה, שנצצו שם בימים האחרונים, הן: „נצח ישראל", „כנסת ישראל", „שומרי תורה", „עדת ישראל", „אגודת ישראל" ועוד. תעודתה הראשית של הועידה הזאת תהיה לארגן את כל היהודים החרדים ברוסיה להסתדרות כללית אחת לשם מטרותיהם המשותפות. תכנית הועידה כוללת את הסעיפים האלה: א) פתח דבר על מטרות ההתאחדות הכללית של ההסתדריות ותעודותיה; ב) אבטונומיה לאומית; ג) החנוך הדתי־הלאומי; ד) צורת ההסתדרות; ה) תכסיס; ו) תעמולה; ז) הכנסיה היהודית הכללית ברוסיה; ח) התקציב; ט) בחירות.

— בעתונים שנתקבלו בשבוע זה מרוסיה מוצאים אנו במלואה את הודעתו הרשמית של ה„בונד" (כפי שנתפרסמה בכלי־מכתבו הרשמי „ארבייטער שטימע") נגד מנוחת השבת לפועלים היהודים. מפני שתעודה זו מציינת ביותר את מהלך־הרוחות של חברי ההסתדרות „הלאומית" הזאת והשקפתם ביחס לקדשי ישראל וקניניו הלאומיים, אנו מוסרים אותה בזה כמות שהיא.

„בהכירנו, שרוסיה היא ממלכת־לאומים, לפיכך צריכים החוקים הכלליים והמקומיים להבטיח במלואו את חופש היושר בכל מה שנוגע למנוחת החגים, וגם להבטיח במדה ידועה את זכותו של הפרוליטאריון למנוחת השבת; אולם בהכירנו גם־כן, כי פרוצס ההתפתחות האיקונומית בארץ גורם, על־פי נחיצות אובייקטיבית, לזה, שיונהג רק יום מנוחה אחד, וכי מנוחת השבת מרפה את השתתפותו של הפרוליטאריון בחיים הכלכליים של הארץ, ועל־ידי זה היא מחלישה את עמדתו האיקונומית, — הועד המרכזי של ה„בונד", בעמדו על יסוד ההחלטות של הועידה השמינית, מנהל בין הפרוליטאריון היהודי מלחמה כבירה נגד מנוחת השבת בכל אותם המקרים, המחלישים את השתתפותו של הפועל היהודי בפרוצס היצירה והתעשיה".

הם היו יהודים בגזע ומולדת — ויהיו שומרים את עיקרי היהדות על־פי המסורה והקבלה בלבד. ביום השבת היו שובתים כהלכה, ואת שאר החגים היו חוגגים בימים שלמדו מן היהודים יושבי הערים; בשנות בצורת וחירום אירע פעם כפעם שלא היו יודעים כלל באיזה ימים חלים החגים. את בניהם היו מלים ביום השמיני והיו נזהרים מבשר של גוי, ועל־פי הרוב גם מאכילת בשר בכלל. ככה היו נודדים במשך דורות רבים מערבה לערבה, מגליל לגליל, וכל רואיהם לא הבדילו ביניהם ובין שאר הבידואים הנודדים בערבות אפריקה.

הלשון המתהלכת ביניהם היתה שפת ערב טהורה, המיוחדת לשבטי המדבר, בלא תערובת מלים עבריות, כמו אצל יהודי הערים, וכשהם נשבעים הם נשבעים בשם „סידנא מוסא" (אדוננו משה), במקום אשר ישבעו שכניהם הערביים בשם סידנא מוחאמיד (אדוננו מחמד). הם היו עובדי אדמה ורועי־צאן, וגם חרשי ברזל וזהב, אשר סחרו אל שכניהם בנאות המדבר, ויהיו נודדים בכל קצות הערבה, כ„ארמי אובד" בימי האבות.

הם נחלקו לשבטים, ולכל שבט ושבט היה מעין מרכז, מקום־ועד, סמוך לבית־העולם, אשר בו קברו את מתיהם. בבית־העולם הזה, שהיה נמצא במקום בודד, — על־פי הרוב על ירכתי הר או גבעה — שכבו האבות והבנים ובני בניהם מדור לדור, וסמוך לו נמצא מעין בניז, הוא הגריבא (מעין בית־כנסת „בודדה"). אפילו אם מת אחד מהם במקום רחוק, היו בני־משפחתו נושאים אותו על כתף מהלך כמה ימים עד שהביאו אותו לקבורה בתוך עמיו, במקום המועד לבני שבטיהם מדור דור.

ככה היו גם היהודים הנודדים אשר מסביב להררי הכיף טרם נוסדו מושבות הצרפתים בארץ. סמוך לעיר כיף נמצא עדיין בית־העולם הישן של הבאחוצים, אשר בקרתי אותו בערב סוכות.

בית־המועד־לכל־חי המשונה הזה משתרע על גב הר נשפה, ועליו מפוזרות אבנים אפורות בלא סדר ומשטר, הן הנה המצבות שעל הקברים. קרבתי להתבונן אל האבנים, והנה ראה זה מצאתי, כי רובן ככולן הן אבנים עתיקות מפוסלות, ועליהן כתבות רומיות. כי לפנים נמצאה בגליל הכיף עיר רומאית, וישאירו לזכרון את מצבות מתיהם; אחר־כך באו הבאחוצים העניים בדעת ויראו את האבנים כי טובות הן ומהוקצעות יפה, ואת הכתבות לא ידעו לקרוא, וישאו אותן להיותן מונחות לזכרון על קברי מתיהם. וככה נמצא את שמות האלים הגנים(diebus manibus) של עובדי האלילים ואת השמות הגאיונים של בני רומי, מעין אורלום, או פביום, או מרקום, חקוקים על קברי הבידואים העברים. וכלום יש לך נקמת הזמן גדולה מזו! ובאמת מצאתי מעין מוזיון שלם בבית־החיים המשונה הזה, כי אבנים למאות נאספו בו על־ידי הבאחוצים, המקברים את מתיהם במקום הזה במשך כמה דורות.

עד היום נמצא בערבה אשר מעבר לכיף, הוא עמק הסירס, שני דוארים של נודדים יהודים. ואל המקום ההוא הלכתי בחברת אחד ממכירי, יהודי מטונים, בערב סוכות. בלינו את הלילה סמוך למחנה, ובבוקר יום ראשון לסוכות הלכנו לבקר את אהלי הבאחוצים.

מנגד לנו השתרע הדואר כחצי גורן עגולה. ששה אהלים של יריעות עבות ואפורות נמתחות השתרעו משלשת העברים מסביב לככר ירוקה ומרווחה. העבר הרביעי היה פתוח, כי הוא מקום היוצאים ובאים לדואר מן החוץ. קרבנו לדואר, והנה יצאו כל יושבי האהלים לקראתנו, כי מכירי היה מודע ומכיר לאנשים, וגם היה קונה מהם את פרי זריעתם אשר זרעו. השיך, או זקן הדואר, ושמו יוסוף או יוסף, הוא זקן כבן שבעים, חי ורענן. עיניו נוצצות כלפידי־איש ושניו לבנות ושלמות, כשני עלמה צעירה. הוא קבל אותנו בכבוד גדול ויקרא לנו לסור לאוהל הגדול. אין מן הצורך לתאר את האוהל, הדומה לכל אהלי קדר: מעין יריעה פרושה ממעל וסמוכה על שתי יתדות באמצע, ובה יתגולל על שקים ותבן כל החי למינהו: גברים, טף ונשים ובהמה, צאן ותרנגולים. ישבנו על אחד השקים לפני פתח האוהל, וכל אנשי הדואר, אנשים ונשים וטף, יחד כשלשים נפש, עטרו אותנו ויביטו עלי ביחוד בסקרנות גדולה. התבוננתי בפניהם, והנה בהשקפה ראשונה נראה טפוסם כטפוס אנשי המדבר, אפס כי עור פניהם וגופם הוא יותר לבן מעור פני הערביים, וגם עיניהם ושרטוטי פניהם הדקים יעידו, כי מוצאם ממקור ישראל. בשמותיהם הם דומים לערביים, ואולם אחדים מהם נבדלו בשמות המשפחה שלהם. למשל, נמצאו ביניהם אנשים, אשר יקראו בשם שבת או בשם תשובה.

ריבה אחת כבת שלש עשרה, שחרחורת ונאוה, הגישה לי ספל חלב. התבוננתי אל יפיה של בת־המדבר הזאת. יופי מיוחד במינו: להט המדבר וארשת נועם של בת־ישראל. עינים בוערות, כעיני ישמעאלית, ופי נערה עברית בתומתה — פה מתוק ומלא חן וצניעות.

השיך יוסף ספר לי את כל הקורות את בני שבטו מקדם קדמתם, ולא פה המקום למסור את הפרטים. אחר נזכר פתאום, כי יום החג עובר וכי עליו לקיים בנו את מצות הכנסת אורחים, הקדושה לכל אנשי המדבר. ואולם אין יוסף זה עם הארץ, ואף־על־פי שאין הוא ולא אחרים מבני הדואר יודעים לקרוא, הנה למד במשך ימי נדודיו בערים להתפלל איזה תפלות, וברצותו להראות לי את רובי חכמתו, התחיל לקרוא בעל פה קריאת שמע ושמונה עשרה, ואפילו את ברכות התפלה בימי החול, ולא נחה דעתו עד שקרא גם את הקידוש של שבת ביום טוב. זוהי כל התורה כולה, אשר למד במשך ימי חייו הארוכים. התבוננתי אל הצעירים, אשר הביטו על אביהם הזקן ביראת־הכבוד, ומפני הנימוס הללתי אותו על רוב ידיעותיו, באמרי, כי אמנם תלמיד־חכם הוא (מעלום בערבית). שמעו הצעירים דברי התהלה יוצאים מפי מעלום רומי (אירופאי), ויאורו פניהם, ויתגאו עוד יותר בראש המשפחה הזקן.

אז יקרא אותנו הזקן אל הסוכה שעשה. ואולם לא היתה זאת סוכה ממש, כי־אם זכר לסוכה. שוו בנפשכם: סוכה קטנה, כולה עשויה מענפים תלושים, שנכפפו ונקשרו

יש לו בצדו מעשה שהיה, משל ומליצה שנונה, המעוררים את הלבבות וקוראים לצחוק. אין כמוהו אדם, היודע לספר דבר ברוב ענין וברוב רגש, לחקות את מעשי איש ואיש והליכותיו לכל פרטיו ותנועותיו — בעל־כשרון הוא. איש אשר שאר־רוח בו, אף כי בעיני הבריות, וביחוד בקרב היהודים, נראה כאדם זר ומשונה ונקרא „הפכפך" ו„משוגע", כי בשגעון ינהג. ובכל זאת אהבוהו כל הסוחרים ובחרו לעשות עסקיהם רק עמו, כי מוצא־שפתיו קדוש היה לו מכל קודש, ואם מכר דבר לחבירו — שוב לא הרהר חרטה אחריו, וגם אם עלה השער פעמים. מנהג זה, שהיה נוהג לעמוד בדבורו, לא היה בו משום כללים קבועים מראש, ולא משום פניות וכונות זרות של סוחרים, אלא היה נובע מעצם טבעו, מישרת לבו הטהור, אשר לא ידע מעקשים ונפתולים ודרך עקלתון זר היה לו. אמנם בעולם המסחר חבין לו לאדם כמותו שלא בפניו וקוראים לו „מטורף". ואף־על־פי־כן מכבדים הסוחרים איש מטורף כזה על־פני כל צלולי־הדעת.

לאחר הסעודה עוזבים הצעירים את הזקן עם אורחיו, המסובים עדיין לשלחן ומדברים בעסקיהם, והמורה עם תלמידתו פורשים לחדרם ויושבים ללמוד ולקרוא בספרים. ראשית כל ויותר מכל הם קוראים בספרים. קוראים הם כל מה שבא לידם, בלא סדר ובלא בקורת, שלא להבחין בין טוב לרע ושלא לבכר ספר אחד על משנהו. קוראים הם על־פי רוב רומאנים — את יצירותיהם של סופרי־המופת, כגון שכספיר, דיקנס, טולסטוי, גיתה, שילר, גוגול, יחד עם ספורי־האהבים של סופרי־השוק הצרפתיים מן המין הגרוע, כגון אייגן סי, קסאוויה די מונטיפין, אשאר, פון בורן ודומיהם. לאחר שמלאו כרסם בקריאת ספרים, הרי הם יוצאים אל המכונה לראות בדישת הרגן, או מרחיקים אל השדה לראות בקציר החטים ובאוסף השבלים ובאלום האלומות. למראה כל זאת יש אשר יתקפך חשק רב לחשוף את זרועותיך ולשלוח גם את ידיך במלאכת השדה. ואולם מיד תוכח לדעת, כי נקל לו לאדם לעמוד מן הצד ולהתבונן בעיניו אל קציר החטים ואל עבודת המאלמים אלומות מאשר לכוף גבו ולקצור ולאלם אלומות בידיו ממש. כל העומד מן הצד וסוקר את המלאכה — מובטח לו, שזעה לא תכסה את בשרו ואבעבועות לא יעלו בכפות ידיו... אבל כנגד זה מה רב התיאבון אחר־כך! חוזרים הביתה ואוכלים פת־קיבר בקום ויוצאים לטייל שוב בגן. או מצוים על אנדריי הרכב לרתום את המרכבה ונוסעים אל האחוזות והשכונות אשר בסביבה: לגוזיפקה, לקריטוהורבה, לזאקוטיניץ. או יש אשר יסעו לבאראניפולי, אל ראש הפוסטה מאלינובסקי. ובכל מקום מקדמים את פניהם כפני אורחים חביבים ורצויים מאד. מכבדים אותם בכל מיני כיבוד. שופתים לכבודם את המיחם ומגישים כל מיני מרקחת אל השלחן. על שלחנו של ראש הפוסטה מאלינובסקי לא יחסר גם המזג. מופיעה צלוחית של יי"ש, שבעל־הבית בכבודו ובעצמו שותה אותה לבדו, כוס אחר כוס, עד תומה. לפי שמאלינובסקי זה כרוך מעודו אחרי המשקה המר. או יש אשר יכנסו בני־הנעורים בדרך־הלוכם לבית דודי הסוכן, הוא דודי הסוכן, היושב אתם בחצרם, בחצר בעליו. שם, בביתו הקטן והצר של דודי, רבה השמחה מאשר בביתם הגדול והמרוות. ומה שאתה מוצא באהלו הדל של דודי לא תמצא בבית העשירים לעולם. למשל, היכן תמצא ידם לאכול תבשיל חמיץ עם שום רך וירוק, אם לא אצל אשתו של דודי? או קשואים כבושים מתוך הצנצנת עם בולבוסים חמים בקליפתם? או קלחים מתוקים של כרוב, שאשת דודי כותשת אותם לשם כבישה? או היכן ישתו מיץ־תפוחים, שטעמו כאחד מששים בגן־עדן? מבקורים של שני הצעירים בביתם נוהרים פני אשת דודי, ודודי עצמו לא כל־שכן — אין קץ ואין גבול לאשרו! ואולם דודי הסוכן טפוס בפני עצמו הוא. כדאי הוא והגון לכך, שיכתב שמו לזכרון בפרק מיוחד.

סֻכּוֹת בְּאָהֳלֵי־קֵדָר יְהוּדִים

מאת

ד"ר נחום סלושץ.

באותה השנה עברתי לדרכי בערבות טונים ודרום־אלגיר, ויקר מקרי לבלות את יום הכפורים בעיר אל־כיף אשר במערב טונים. בעיר הזאת, השוכנת בתוך הררי הכיף, נמצאה קהלה יהודית מסודרת, ובה כמאה וחמשים מישפחה, רובם מיוצאי הערים העתיקות אשר בטונים ומעוטם מיהודי המדבר, או ה„באחוצים", כאשר יקראו להם יהודי אפריקה. עוד בהיותי בפאריז התחקיתי על שרשי השבט היהודי הנודד בערבות אלגיר וטונים, הדומה בארחות חייו ובהליכותיו לבידואים. היהודים יקראו לנודדים האלה בשם באחוצים, כי על כן באו מן החוץ (בערבית אל באר, המדבר), והערביים שכניהם יקראו להם בשם יהוד־אל־ערב, כלומר: בידואים יהודים. לפני דור אחד היה מספרם רב בכל תפוצות הערבות, אבל מן היום אשר נוסדו ערים חדשות על־ידי הצרפתים ושרתה הטובה והברכה בארצות האלה, באו רבים מן היהודים הנודדים לשבת בתוך אחיהם בערים ויתערבו ביניהם. אפס כי תושבי הערים מביטים עליהם כעל אברים מדולדלים מישראל, כעל „חיצוניים" באמת, כי הבאחוצים אשר במדבר לא ידעו קרוא וכתוב, ואפילו את התפלות אינם יודעים לקרוא בעל־פה.

לפני ארבעים שנה בערך, טרם באו הצרפתים לארץ, היו הרי הכיף מקום־מקלט לשבטים של רוצחים ושודדים, עד שלא נמצאה אף עיר אחת נושבת ישיבת־קבע בכל הגליל הזה. והנה בין השבטים הנודדים האלה התהלכו גם היהודים הבאחוצים, השוכנים באהלים — חבורות חבורות, כל ראש בית אב ויוצאי חלציו בקבוצה של אהלים או דואר, כמו שקוראים למחנה של בידואים בערבית. היהודים הבידואים האלה לא ידעו את התורה ואת השפה העברית ולא שמרו את רוב מצוות התורה, וכל זה לא מפני שהם כופרים בדת, כי־אם מחסרון דעת התורה, כי לא נמצא ביניהם אף אחד, אשר ידע קרוא צורת אות עברית.

קימתו של המורה, לבישתו ורחיצת פניו נעשות מתוך זריזות רבה. השעה מוקדמת עדיין. ואף־על־פי־כן, כשהוא יוצא מחדרו, אינו מוצא עוד איש בבית. הזקן לוייב כבר הלך אל חצר־הגרנות, מקום שנשמע משם קול מכונת־הדישה בנסרה: אשתו של הזקן יצאה אל חצר העופות: תרנגולי־הודו, אוזים ובני־אוזים ושאר עופות למיניהם — ממלכה רבה! מן השדות הרחבים מרתיעים ובאים צמדי שורים, והם מתנהלים בכבדות, רתומים לעגלות מלאות קציר־דגן. מרחוק אפשר לסקור בסקירת־עין אחת את כל שדה החטים. חלק רב ממנו כבר נקצר ונערם בערמות גדיש, והשאר עדיין עומד בקמה, בזהב בכורי שבלים, הזעות כגלים ומנענעות ראשיהן המלאות לכל רוח קלה, המנשבת בהן. מאחרי שדה־החטים, מעבר הקמה מזה, מבהיקים העלים הגדולים והירוקים של הסלקים, הזרועים בשורות ישרות. בין השורות הללו, מרוחקות זו מזו, כאנשי־חיל על משמרתם, נצבות השמשוניות זקופות־הקומה עם מצנפות־האבירים הגדולות, מצנפות־הזהב, לראשיהן. צפרי־דרור מתלקטות מסביב להשמשוניות, מתיצבות על ראשיהן לנקר מתוכם אחד אחד את הזרעונים המתוקים, בעודם רכים ולבנים. הרחק מזה משחיר יער האלונים, הנקרא בשם ט ו ר צ י נ ה. לפנים, עת אשר ישבו הפריצים במקום הזה, היו הללו יוצאים לירות ביער ולצוד ציד. עכשיו, משנחכרה האחוזה ליהודים, שקטו הארנבות במחבואיהן והצפרים החפות מפשע נחו בקניהן. היהודים אינם מלמדים ידיהם קשת ודרך ציד לא ידעו. היהודים מוצאים חפץ אחר ביער ומפיקים ממנו תועלת אחרת. מן היער הזה הוציא הזקן לוייב עצי־בנין הרבה ובנה לו אורוות ורפתים לסוסים ולשורים, אסמים ומגורות ואמברים לתבואה, דירים ובתי־מסכנות שונים, ועגלות עשה לו ושלגיות רבות, וכל כלי חצר ואחוזה, אשר איש־האדמה ימצא חפץ בהם.

לאחר פת־שחרית ולאחר הטפת הלקח הראשון לתלמידתו יוצא המורה לטייל בגן. פעמים הוא יוצא יחידי, ופעמים הם יוצאים שניהם — המורה ותלמידתו. קשה להגיד, אימתי יפה הגן ונהדר יותר: אם בתקופת חג השבועות, שעה שפתח הסמדר והאילנות עומדים בעצם לבלובם? אם בעונת הקיץ, כשהאדימו הדומדמניות והחזרורים? או לאחר זמן, בסופו של קיץ, עת שהתפוחים נושרים מאליהם, ומשתיירים באילנות רק השזיפים הבאיהרים, העגולים והשחורים, שקוראים במקומנו צירקוסים? — דומה, בכל עונה ובכל תקופה אתה מוצא בגן את חנו ואת יפיו המיוחד. בכל יום ויום מוצאים בו שני המטיילים, המורה ותלמידתו, חדוש מיוחד להזין עיניהם בו. ואפילו אם החזרורים ירוקים עדיין כעשב וטעמם כחומץ לשנים — אין בכך כלום. שולח אתה את ידך לתוך השיח, השורט שרטת בעורך, קוטף את הגדולים שבהם, מאלה התלויים למטה ומבהיקים כנגד החמה, — והנאתך מרובה. ואין צריך לאמר לאחר זמן מועט, עת שהדומדמניות מתמלאות יין אדום ודולקות לאור השמש — אותה שעה הרי הן מתחננות לפניך, תובעות בפה ואומרות: „קטפנו!“ קוטף אתה אשכול אחד ושני ושלישי ולא תדע שבעה. טועם אתה מכל הבא בידך, טועם וחוזר וטועם, עד אשר תקהינה שניך. והוא הדין ברובדבניות ובשזיפים ובשאר פירות הגן, המבשילים לא כולם בבת־אחת, אלא בזה אחר זה. אמנם את כל החמודות האלה מוצא אתה גם בעיר במחיר פרוטות של כסף. אלא אינו דומה מי שאוכל פירות מן השוק למי שקוטפם ואוכלם מן המחובר. לא זה הטעם ולא זה הריח. ובפרט שאינך מטייל יחידי בגן, אלא מהלך בלוית נפש צעירה, היקרה ואהובה לך, בלוית נערה, שיקר אתה ואהוב גם לה, יקר וקרוב כאח...

כי איך יכלה התלמידה לראות את פני מורה, אם לא כראות פני אח, אחרי אשר גם אביה ואמה אמצוהו כבן להם, התהלכו אתו באהבה ובאמונה? ואמנם ככה היה המורה בעיניהם, ולא הבדילוהו בבית במאומה מעל בניהם, מעל עצמם ובשרם. כמו הבנים כן גם המורה — אף הוא התענג על רוב טוב, אף הוא רחץ בעדנים, לא ידע לחץ ודאגה כל ימי שבתו עמם ולא הרגיש שום מחסור בכסף. מין זה של כסף לא נודע ולא נחשב כלל בבית ההוא. כלומר: כסף נמצא שם לרוב, אך מלבד הזקן לא ידע איש את ערכו ואיש לא הרגיש בחסרונו. הכל היה מוכן ומתוקן, והכל ניתן ביד רחבה. האכילה והשתיה, ההלבשה וההנעלה, והיציאה במרכבה — הכל נערך בפאר ובהדר. על כל פסיעה ופסיעה — משרת. אנשים וסוסים עומדים לשמשך ולעשות את כל מצות פיך. וכי יצאת לכפר להראות לעיני בני־אדם — והנה כל האכרים משתחוים לפניך, עומדים בהכנעה ובגלוי־הראש. בני רוזנים מלידה ומגזע לא ראו עושר וכבוד וחירות בחייהם יותר משראו בני הבית הזה.

* * *

חזר הזקן מן השדה, כולו מכוסה מכף רגלו ועד קדקדו אבק וקש וקני־שבלים. חלץ את מגפיו הארוכות, רחץ את פניו, לבש בגדים אחרים — וכל מראהו נשתנה. ישב אל השלחן, נטל בידו את חבילת המכתבים, שנער האכרים הביא מן התחנה ב א ר א נ י פ ו ל י, ברכבו על סוס ותרמילו על שכמו. עבר בעיון על פני המכתבים וקרא אליו את המורה, כי ישב לפניו לכתוב תשובות עליהם. המורה עושה את מלאכתו בחריצות, מפני שכבר למד אל דרכי הזקן ונוסחאותיו והוא יורד לסוף כונתו על־פי רמיזות עינו בלבד. יודע הוא גם את מהלך חליפות המכתבים ועמד על אפים. הזקן אינו רגיל לחזור שתי פעמים על ענין אחד; דורש הוא מכל העוסקים עמו, כי ידעו לכוון לדעתו עוד קודם שהשמיעה לאזניהם. הוא עצמו זריז במלאכתו, ולפיכך דורש הוא, כי יהיו גם אחרים זריזים וחרוצים כמוהו. כלו את המלאכה, מיד יושבים אל השלחן. חזיון יקר הוא בבית, כי ישבו לסעודה באין פנים חדשות, באין שנים או שלשה אורחים מסובים לשלחן. הללו — רובם שכנים, בעלי־אחוזות מתושבי הסביבה, או סוחרים, שבאו לכאן לקנות חטים, שבלי־שועל, שעורים ושאר מיני תבואה. בזמן הסעודה, כפי שנאמר כבר למעלה, שורר בבית משטר מדויק ומשמעת חמורה. איש לא יעיז לפצות פה ולהשמיע קול רם. רק קולו הצלול של הזקן מהלך כפעמון מסוף החדר ועד סופו. דבורו אינו פוסק ולשונו כמעין המתגבר. לכל ענין וענין

חֲצִי־תְרֵיסָר קְרָשִׁים עוֹמְדִים,
אָרוֹן, מָסָךְ — שִׁמְשׁוּ כְתָלִים;
וּמִלְמַעְלָה שׂוֹרְגָה רֶשֶׁת
שֶׁל קְנֵי־פִּיל מִגַּנָּתֵנוּ.
אַבָּא גָמַר. בָּא אָז תּוֹרִי:
כִּסּוּי „סְכָךְ" עַל גַּב הָרֶשֶׁת.
אַחֲרֵי בָּאוּ שְׁתֵּי אַחְיוֹתַי:
עִם מַטְאַטְא בָּאָה אַחַת;
וְהַשֵּׁנִית מִן הַגִּבְעָה
סַנָּר מָלֵא חוֹל הֵבִיאָה,
חוֹל וְהַבְהַב, שֶׁכְּשֶׁזֵּרְעָה

אוֹתִי, נִדְמָה, כְּאִלּוּ אוֹרוֹת,
כְּתַמֵּי־אוֹרוֹת שֻׁפְּכוּ אַרְצָה,
עַל הַקַּרְקַע שֶׁל הַסֻּכָּה.

* * *

וּכְבוֹא עֶרֶב חַג־הָאָסִיף,
וְהַשֶּׁמֶשׁ נָטְתָה יָמָּה —
יָצְאָה אִמָּא מֵעוּלַּת יוֹם־טוֹב,
עִם יְרִיעוֹת־רִקְמָה יָצְאָה,
עֵרַת סֻכָּה כֵּן לְהַלְבִּישׁ,
וְלַעֲרֹךְ אֶת הַשֻּׁלְחָן
עַל כַּפּוֹתָיו, מִזְלְגוֹתָיו,

עַל חַלּוֹתָיו וְנֵרוֹתָיו.
וּכְכַבּוֹת הַיּוֹם בַּמַּעֲרָב —
מָלְאָה סֻכָּתֵנוּ אוֹרָה:
אוֹר שֶׁל נֵרוֹת־אֵם מִלְּמַטָּה,
אוֹר־כּוֹכָבִים מְצִיצִים מֵעָלָה...
וּבְצִלְלֵי דְּמִי הַלַּיִל —
נִשְׁמַע קוֹל הָאָב בְּקָדְשׁוֹ:
„בָּרוּךְ אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ,
וּמוֹעֲדִים נָתַן לָנוּ...
בָּרוּךְ קָדוֹשׁ שֶׁקִּדְּשָׁנוּ,
שֶׁהֶחֱיָנוּ... וְקִיְּמָנוּ..."

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

עא.

יְשִׁיבַת כְּפָר.

כפר סופיובקה. — גביר הזבריניות מסתכל בהדר הבריאה ובחזיונותיה. — שלש שנות־טובה. — המורה ותלמידתו נעשים קרובים זה לזו, כאח ואחות. — בבית, בשדה ובשכונות הסביבה

הכפר, אשר לשם הובא מחבר הזכרונות האלה, היה נחלתו של הגראף בראניצקי ונקרא בשם סופיובקה. מתחילה הובא אל המקום הזה בתור גר ואורח לשעה, בתור מורה הבא על שכרו, ואחר־כך נעשה כאן בן בית ומשפחה ונשאר לאורך ימים. פה מצא את ביתו השני. פה נחתך גורלו ונחתם אשרו, כאשר יראה הקורא להלן, לכל ימי חייו. ואולם עד בוא תקופת־חייו החדשה שהה בכפר הזה בתור מורה שלש שנים כמעט. שלש השנים ההן ראויות להכתב בספר־זכרונותיו כשנות הטובה והאושר בכל ימי חייו. אפשר לאמר, כי זו היתה לו באמת תקופת האביב. תקופת באביב לכל בחינותיה. כאן מצא מקום להכיר מקרוב את הטבע, את עולמו של הקדוש־ברוך־הוא, את אדמת אלהינו — את האדמה, אשר ממנה לוקחנו ואליה נשוב כולנו. כאן ראה והבין והרגיש, כי רק פה, בחיק הטבע ובקרבתה, צפון סוד חייו של האדם, רק פה חידת קיומו ופתרונה — פה, ברמי הכפר, ולא שם, בשאון העיר והמונה. כאן בא לידי הכרה, כי כולנו יש לנו חלק באוירו של העולם הגדול, כי גם אנחנו חלק ממנו הננו. ולכן ערגנו ונוסיף לערוג כל הימים אל אמנו אדמה. ולכן אהבנו ונוסיף לאהוב בכל נפשנו את הטבע. ולכן נמשך לבנו ויוסיף להמשך בגעגועים רבים אחרי הכפר. — תקותי תאמצני, כי הקורא הטוב, החנון והסלח, יסלח לי בפעם הזאת על הקדמתי הקצרה. בזכרי פה את הכפר, לא יכולתי להבליג על רגשותי והרהורי, הנובעים מאליהם מתוך מהלך הזכרונות האלה. לא יכולתי לעבור עליהם בשתיקה. עכשיו שכבר נאמרו, יכול אני לעבור בלב סמוך ובטוח אל עצם הענין ולתת לפני הקורא את פרשת חיי הכפר לכל פרטיהם ודקדוקיהם — תמונת חיי אושר ועדנים.

* * *

לאחר שינת־לילה בחדר גדול ומרווח, באפלולית תריסים מוגפים, מקיץ המורה בבוקר, פושט ידו לדחוף את החלון — מיד נפתח החלון יחד עם התרים, ואל החדר פורץ נחשול של אור, עם חמימות השמש, עם ריח־ניחוח של ריזידה, מהול בריח של מנתה ולענה ועוד ריחות של מיני עשבים מבושמים, שאין לדעת את שמותיהם. את העשבים הללו, כפי שמספרים, שתל פה הגראף בראניצקי בשעתו, ואולם עכשיו צומחים הם מאליהם בכל פנה ותחת כל גדר הרחויה, ביחד עם הסרפד, עם שמיר ושית ושאר עשבים רעים. באמצע הקיץ נעשים העשבים הללו גבוהים כל־כך, עד כי המורה ותלמידתו חוצים בהם עד צואר, מתחבאים בתוכם איש מפני רעהו, מחפשים שם זה את זו — ומוצאים. מפני פתיחת החלון ותריסו נבהלה ממקומה תרנגולת אחת דרגנית, היא ומשפחתה, ונרתעה לצדדין. ואולם מיד התאוששה ושבה על עקבה, נוברת ומנקרת באשפה, מקבצת סביבה את כל אפרוחיה הקטנים ומלמדת גם אותם פרק בהלכות בקשת מזונות.

 סְכָּתֵנוּ

מאת
אהרן טבק.

בְּמוֹצָאֵי יוֹם־כִּפּוּרִים,
בַּעֲבוֹר הַצּוֹם הַגָּדוֹל,
אַחַר קִדּוּשׁ פְּנֵי הַלְּבָנָה
מֵעַל גִּבְעַת בֵּית־הַתְּפִלָּה,
וּלְאַחַר שֶׁסָּעַדְנוּ
בִּבְשַׂר־עוֹף קַר אֶת לִבֵּנוּ —
קָם אָבִינוּ מִן הַשֻּׁלְחָן,
נָטַל קַרְנָס תּוֹךְ יְמִינוֹ,
נָטַל יָתֵד לוֹ בִשְׂמֹאלוֹ,
יְאֵלֵינוּ פָּנָה כָּכָה:
„מִי מִכֶּם, יְלָדִים, יֵצֵא
אַחֲרַי עִם הַנֵּר לְהָאִיר?”
קַמְתִּי רִאשׁוֹן וְתָפַשְׂתִּי
נֵר מִמְּנוֹרָה וְיָצָאנוּ.
בָּאנוּ שְׁנֵינוּ הֶחָצֵרָה.
וּבֶחָצֵר, בָּאֲפֵלָה,
עַל־יַד אַחַד הַחַלּוֹנוֹת,
הוֹרִיד אַבָּא אֶת קַרְנָסוֹ:
אַחַת־שְׁתַּיִם, שְׁתַּיִם־שָׁלֹשׁ!
בָּאָה יָתֵד בָּאֲדָמָה:
הָרִאשׁוֹנָה לְמִצְוַת סֻכָּה...

וְלַמָּחֳרָת בַּבֹּקֶר
יָצָא שֶׁמֶשׁ־אָסִיף מַרְהִיב
עַל הַכְּפָר וְעַל גַּנּוֹתָיו:
גַּנּוֹת כְּרוּב וַאֲבַטִּיחַ,
עַל יְאוֹרָיו הַמַּכְסִיפִים
וְעַל חֹרְשׁוֹתָיו הַמַּזְהִיבוֹת.
וְלַמָּחֳרָת בַּבֹּקֶר,
בְּעוֹדֶנִּי עַל מִשְׁכָּבִי,
אַבָּא בָּא אֵלַי וְאָמַר:
„קוּמָה, נִרְדָּם! וְלֹא רְצוֹנְךָ
לֵילֵךְ אִתִּי אֶל הַחֹרְשָׁה
לִקְטֹף „סְכָךְ” בִּשְׁבִיל הַסֻּכָּה?
הָבָה נֶאְסֹר אֶת „לַבְנוּנִי”
וְנִסָּעָה אֶל הַחֹרְשָׁה!”

— „אִם רְצוֹנִי לֵילֵךְ אִתּוֹ?”
שְׁאֵלָה נָאָה הִיא, בְּחַיַּי!
שֶׁמֶשׁ — פָּז... שָׁמַיִם — תְּכֵלֶת...
יַעַר — יְרַקְרַק... וְ„לַבְנוּנִי”...
הֲרֵי־עַיִן יְלָבִישֵׁנִי,
וּבְלֵב חוֹגֵג — הָאַרְוָתָה.

יְבָאֲרֶיהָ עַל אֲבוּסוֹ
בְּכַוָּנָה וּבִיחִידוּת,
עָמַד, לָעַס לוֹ סוּסֵנוּ
אֶת סְעוּדָתוֹ, סְעוּדַת־שַׁחֲרִית.
רָאָה אוֹתִי קָרֵב אֵלָיו,
צָהַל נֶגְדִּי: „מַה שְּׁלוֹמְךָ?”
— שָׁלוֹם; שָׁלוֹם גַּם עָלֶיךָ!
אֵילָם שְׁמַע־נָא, תַּכְשִׁיט יָקָר!
כָּל „הַיָּמִים הַנּוֹרָאִים”
לֹא נָקַפְתָּ אֶצְבַּע קְטַנָּה:
כְּלוּם הִשְׁכַּמְתָּ קוּם לְ„סְלִיחוֹת”?
הֲשָׁמַעְתָּ תְּקִיעַת־שׁוֹפָר?
וּבְיוֹם־כִּפּוּר, עֵת רָעַבְנוּ —
הִשְׁתּוֹבַבְתָּ שָׁם בָּאָחוּ
עִם חֲבֵרִים שֶׁכְּמוֹתְךָ...
עַכְשָׁיו בָּאתִי, סוּסִי־טוּסִי,
לְזַכּוֹתְךָ בִּדְבַר־מִצְוָה:
בּוֹא וְנַמְצִיא „סְכָךְ” לַסֻּכָּה! —
וְ„לַבְנוּנִי” הֵרִים רֹאשׁוֹ,
הוֹצִיא נַחֲרָה, הִפְטִיר שָׂפָה:
„וַדַּאי, וַדַּאי! מָה הַשְּׁאֵלָה?
אִם קַבָּלָה הִיא, נְקַבְּלָהּ...”

כְּשֶׁבָּאנוּ אֶל הַחֹרְשָׁה
וְיָרַדְנוּ מִן הָעֲגָלָה —
חָלְפָה חֶדְוָה בֵּין הָעֵצִים,
עָבְרָה רִנָּה בָּאִילָנוֹת:
„סְכָךְ לַסֻּכָּה, סְכָךְ לַסֻּכָּה!...”
לָחַשׁ אִילָן אֶל מִשְׁנֵהוּ.
יְהוֹשִׁיטוּ הָאֳרָנִים
אֶת עַנְפֵיהֶם הַיְרַקְרַקִּים:
„יֵשׁ רַב לָנוּ! קַח צָרְכְּךָ!
אַל תָּחוּסָה! קַח צָרְכְּךָ!”
וּבְנֵי־אֹרֶן רַכֵּי־יָמִים
רִגְרְגוּנִי בְּמַחֲטֵיהֶם:
„קָטָן יִטּוֹל מִן הַקְּטַנִּים!
לֹא כֵן, קָטָן? מִן הַקְּטַנִּים!”...

וְ„לַבְנוּנִי”, בֵּינְתַיִם,
אַף־כִּי רָתוּם — אֵינוֹ יָשֵׁן:
נִכְנַס גַּם הוּא אֶל הַחֹרְשָׁה,
מוֹשֵׁךְ אַחֲרָיו אֶת עֶגְלָתוֹ;
מַעֲלֶה רִשְׁרוּשׁ בְּפַרְסוֹתָיו,
רִשְׁרוּשׁ עָגוּם בַּשַּׁלֶּכֶת;
יָתוּר אַחַר דֶּשֶׁא רָטֹב,
יִלְחוֹךְ עָלֶה רַךְ שֶׁל אִילָן;
יֶחְדַּל רֶגַע לְהַעֲלוֹת גֵּרָה,
יִזְקֹף אֹזֶן, יַבִּיט בָּנוּ;
וּבְרַעֲמָתוֹ וּבְלִירִיתוֹ
דָּבְקוּ קוּרֵי־קַיִץ צְחוֹרִים...

בְּשׁוּבֵנוּ בַּצָּהֳרַיִם
הִתְחִיל אַבָּא בְּבִנְיָנוֹ:

עצמיים בארץ־אבות, אבל הצבור הישראלי ברוסיה הוא לגביהם רק ח ל ק א ח ד מהעם העברי, המפוזר ומפורד בכל הארצות, והם אינם נרתעים לעבור את תחומי הארצות, המפרידים בין חלקי העם העברי האחד והמיוחד, ומכניסים לתוך גדרי האבטונומיה הלאומית בכלל והיקף הקהלות בפרט גם אותן השאלות היהודיות, הנוגעות ל ע ם י ש ר א ל ב ת ו ר כ ל ל א ח ד ב כ ל ה ע ו ל ם כ ו ל ו. הקהלה היהודית אינה לגביהם רק פתרון חייהם של יהודי רוסיה, אלא צורת חיינו הלאומיים בכל הגולה הגדולה, ורואים הם בה התחלה של גאולה במובן ארגונו של העם העברי בכל העולם לתכלית הנהלת פוליטיקה יהודית אחת בעניניו המשותפים של העם העברי בכל תפוצות הגולה.

הבנתם זו של הציוניים בטיב הקהלה והאבטונומיה הלאומית מביאה אותם לכלל דעה, שהכנסיה הכללית של יהודי רוסיה מחויבת לעסוק לא רק בשאלת הצבור היהודי בתור חלק הריפובליקה הרוסית החפשית, אלא בכל השאלות, הנוגעות ליהודי רוסיה בתור חלק העם העברי החפשי, האחד והמיוחד בכל העולם. הכנסיה הכללית צריכה לעסוק לא רק בשאלת בית־הספר היהודי ברוסיה, אלא גם בשאלת זכיותיהם הנגזלות של יהודי רומיניה, ויש לה רשות להטיל מס על הצבור היהודי ברוסיה לא רק לצורך בתי־החולים שלה, אלא גם לצורך יצירת אוניברסיטה עברית עולמית, או לגאולת הארץ בשביל עם ישראל. שיטה לאומית זו בצורתה הכללית הולכת וכובשת את הלבבות יותר ויותר, והועידה של כל המפלגות היהודיות הפוליטיות, הקוראת כעת את הכנסיה הכללית של כל יהודי רוסיה, מצאה את עצמה מוכרחת להציג על סדר היום של הקונגרס היהודי הראשון, ביחד עם עבוד התקנות לצורת החיים היהודיים ברוסיה, גם את שאלת זכיותיהם של היהודים בארצות אחרות, ובניהן גם את שאלת ארץ־ישראל, המנסרת כעת בעולמה הרוחני של היהדות הרוסית המשוחררת.

שונה ומובדלת ממנה היא השיטה השניה, שמחזיקיה הם חלק הלאומיים־הראדיקאליים מִמחנה השמאלי. היהדות בצורתה המקורית, ירושת הדורות, היא לגביהם שריד קדומים, המתקיים בכח האינרציה והלחץ מבחוץ. רואים הם את העתיד על צד אותה היהדות החדשה, שהיא אנושית בתוכנה ו י ה ו ד י ת — לא עברית — בצורתה. האבטונומיה הלאומית היא בעיניהם בראש וראשונה הגדרה קולטורית, ובאה היא להגין לא על צרכי החיים, שהם משותפים לכל אזרחי הארץ, אלא על צרכי הרוח של היהודים, המובדלים משאר העמים יושבי רוסיה בשפתם היהודית, במנהגיהם ודרכי תרבותם. הקהלה היהודית המיוחדת מוצאת את זכות קיומה רק בהצרכים הקולטוריים, המיוחדים ליהודי רוסיה, ולפיכך מקיפה היא רק את צ ר כ י ה ש כ ל ת ו ו ת ר ב ו ת ו: את בית־הספר היהודי, את התיאטרון העממי ביהודית, את המוזיאון היהודי ושאר הדברים הנכנסים בגדר זו

הקיצוניים בשיטה זו, המביאים אותה גם במעשה לסופה ההגיוני, הם ה ב ו נ ד א י ם. אף עכשיו הם הולכים ומכריזים, שאין עם עברי אחד, בעל צרכים משותפים, בעולם, אלא יש צבור יהודי ברוסיה, הנזקק להשכלה ולתרבות בשפת חייו, והם מתכווצים בארבע אמות של הקולטורה היהודית המצומצמת ואינם רוצים לצאת מתחומי צרכיהם הקולטוריים של האזרחים היהודים, תושבי רוסיה הברוכה.

המסקנה משיטה זו היא, שהם מתנגדים לא רק להכנסת איזו שאלה יהודית מעבר לתחום רוסיה לגדרי האבטונומיה הלאומית, אלא מוציאים הם מהיקף הקהלה היהודית ברוסיה גופה כל דבר ודבר, שאין לו שייכות לצרכי התרבות היהודית, המבדלת בין הצבור הישראלי ושאר אזרחי הארץ. מנקודת־השקפה זו לא רק באנקים לקרדיט או עסקי האמיגראציה היהודית ברוסיה אסורים הם לבוא בקהל האבטונומיה הלאומית, אלא שאין מקום בגדרי הקהלה היהודית לבתי־חולים או לבתי־צדקה יהודיים מיוחדים, כי חזקה להם על הממלכה הרוסית החפשית, שתדאג לכל עניני האזרחים בלא הבדל דת ולאום, וגם היהודים לא יהיו הפעם יוצאים מן הכלל.

בשיטה זו, המוציאה מהקהלה את כל הצרכים הכלכליים והצבוריים ומעמידה אותה רק על בית־הספר היהודי, אוחזים ביחוד הבונדאים ובעקבותיהם הולכים גם יחידים מיתר המפלגות השמאליות בקרב הפועלים היהודים, שבעל־כרחם ענו „אמן" על הלאומיות הישראלית, שהיתה אסורה ומנודה עליהם זמן רב.

על־פי מהלך הענינים ברוסיה יש לראות גם כעת, שאין עתיד לשיטה זו, המחליפה רק את המלה „דת" ב„בית־ספר", ובכללה היא נשארת אותו היסוד הרוחני הקיצוני, שהביא כליה על הקהלה היהודית, שצריכה להקיף, בתור סמל עמידתו של הצבור היהודי ברשות עצמו, את כל צדדי חייו, צרכיהם החומריים והרוחניים. אבל אם ערך מעשי גדול לא יהיה לה בעתיד, הרי משום חדוש יש בה, ואפשר להגיד, שהמהפכה הרוסית הביאה לנו בנדון זה הפתעה מיוחדת במינה: הלאומיים מכל המינים, שהוחזקו כל הימים ל„אנשי־הרוח" ומחזיקי השיטה האי־דיאליסטית בדברי־הימים, הם דוקא בעד פרוגרמה לאומית רחבה, והקולטורה היא להם רק חלק מצער מצרכי־החיים היהודיים, הנכנסים לגדרי הקהלה היהודית, ו„אנשי־החיים" שלנו, אלה שהתפארו תמיד בשיטתם החומרית בהיסטוריה, הם בעד סגירת השערים בפני צרכי־החיים, ואת כל הקהלה היהודית הם מעמידים אך ורק על „הרוח", השנוא להם כל־כך.

חלוק זה, הבא מההגדרה השונה של המושג „אבטו־נומיה לאומית", גדול הוא עוד יותר בשאלות הדת והחנוך, ושם אנחנו מוצאים כבר לא שתי שיטות שלמות וקבועות, אלא ערבוב פרשיות ודרכים עקלקלות כמעט בכל המפלגות הפוליטיות. ואולם על יתר השאלות ביהדות הרוסית אדבר במאמרי הבאים.

שמארגן את חייו על יסודות האבטונומיה הלאומית, הבאה להגין על צרכי היהודי שבאדם מישראל, והכל מבינים שם, שהקהלה, בתור צורת החיים הלאומיים, צריכה להיות חפשית לגמרה מהשפעת אחרים, וכולה היא נוצרת על־ידי העם ובכחו. מטעם זה שוות הן כל המפלגות היהודיות מימין ועד שמאל בשאלת ארגונה הפנימי של הקהלה היהודית, וכולן, מבלי יוצא מהכלל, רוצות לבנות אותה על יסודות אנושיים־לאומיים דימוקראטיים, הנאותים לשלטון עצמי רחב והפשי. בנדון זה כל המפלגות הפולי־טיות שלנו הן בדעה אחת, ומקובלים עליהן חמשה כללים אלה: א) כל אדם מישראל (איש או אשה) מבני עשרים ומעלה, המודה בלאומיותו הישראלית וחפץ בקיומה, הוא חבר הקהלה, משלם מס הקהלה ונהנה מזכיותיה ומוסדותיה. ב) חברי הקהלה בוחרים מקרבם, על יסוד בחירות כלליות, חפשיות, שוות וחשאיות, בועד הקהלה, בא־כחה כלפי פנים וכלפי חוץ לכל עניני הקהלה ועסקיה. ג) ועדי הקהלות בכל פלך ופלך בוחרים מקרבם „ועד פלכי", ובאי־כחם של כל הועדים הפלכיים בוחרים מקרבם ועד־מדינה מרכזי, המנהל את כל עניניה של כנסת־ישראל ברוסיה. ד) השופט העליון לכל עניני הקהלות, זכיותיהן, צרכיהן וסכסוכיהן היא הכנסיה הכללית (קונ־גרס) של כל יהודי רוסיה, הנקראת גם כן על יסוד בחירות חשאיות, שוות, כלליות וחפשיות. ה) להקהלה היהודית יש רשות להטיל מס מיוחד, המוקדש לצרכיה המיוחדים, על כל חבריה, וחובה הוא על כל אחד, שלא הודיע באופן רשמי על יציאתו מרשות הקהלה ומהחברה היהודית.

פירוד־הדעות וריב־המפלגות מתחילים בשאלות ההיקף של הקהלה היהודית ובהגדרת המושג „אבטונומיה לאומית" (עיין מאמרי ב„התורן" גליון כה). מרובות הן כעת המפלגות היהודיות הפוליטיות ברוסיה ושונות דעותיהן בנדון זה, ובכל זאת יכולים אנו לסמן במחלוקת זו שתי שיטות עיקריות, שכל אחת מהן יש לה הלכה קבועה בשאלת הלאום בכלל ובשאלת האבטונומיה הלאומית בפרט, וממנה היא מסיקה את מסקנותיה החיוביות והשליליות.

הראשונה בהשפעתה ובתומכים היא זו של הלאומיים הכלליים. רואים הם את כנסת ישראל ברוסיה כחטיבה שלמה ומקורית, העורכת את כל סדרי חייה על־פי רוחה וטעמה, והם מכניסים להיקף הקהלה את כל הצרכים היהודיים, החומריים והרוחניים. לגביהם „ליכא מידי דלא רמיזא" בקהלה. האבטונומיה הלאומית היא להם, מפני טעם זה, האפשרית לארגן את כל חיינו היהודים בצורה לאומית. הגבולין בין האדם והיהודי מעורבים הם לגביהם, ולפיכך שייכים לעניני הקהלה כל עניני החיים, שהיהודי־האדם מוצא חפץ בהם: בתי תלמוד־התורה והבאנקים לחסכון והלואה, בתי־הצדקה והמוסדות לבריאות העם, בתי־התפלה, בתי־החולים והחברות לארגון האמיגראציה היהודית. הקיצוניים וההולכים לשיטתם בקבוצה זו הם הציוניים, המפלגה היותר חזקה ומאורגנת כעת בהיהדות הרוסית. מודים הם בהגדרתם הלאומית של הראשונים, אלא שהם מוסיפים ללכת בדרכם הלאה. בה„אבטונומיה הלאומית" אין הם רואים את התשובה המלאה על כל שאלות חיינו. מביטים הם עליה כעל הפרוזדור לחיים ממלכתיים

בגלוי ובכל לב ובגאוה לאומית לעבודת התחיה העברית. עומד הוא בעצם העבודה הסוערה, מאגד ומסדר אלפי בעלי־בתים עברים וצעירים נלהבים בערים ובעיירות, כונס כנסיות, בונה בתי־ספר עברים, מיסד ותומך עתונים והוצאות־ספרים עברים, מטיף ונואם וכותב בחום הלב ובסגנון כזה, אשר לא ישיגנו שום סוחר מסוחרי אומות העולם ולא יבינו שום עשיר מהאל־ריטניק"ים שלנו, החיים עמנו פה. יודע אני את אברהם פודלישבסקי. גם זה איננו מאברכי־המשי. סוחר דייקן ורב־פעלים זה עשרות בשנים. והנה עזב האיש הזה את עסקיו ועומד וקובל לפני כנסיה ציונית רבה בהתמרמרות עזה ובכל תוקף התביעה של איש־המעשה, על כי עזבו חבריו בשעת־הירום את „הצפירה" הווארשאית, אשר הוא כלכל אותה ונטלה על שכמו ימים רבים, ועתה בטל קיומה באין עוזר ותומך. יודע אני שם עוד עסקנים כמוהם, הדומים להם והקטנים מהם במדת פעולתם. וכנגדם יודע אני פה את ידידי המשכיל, זה שנכנס אצלי בכל יום ששי לקרוא את הגליון החדש חנם אין כסף ולהטיף לי בשעת מעשה קצת מוסר־חכמים. ובנגדם יודע אני פה במדינה בעלי־בתים וסוחרים משכילים, השולחים אל עורך העתון העברי את כתבי־ידם המטושטשים על־גבי נייר יקר ומצרפים להם שלשה שקלים „דמי־טרחה" — לעור מעט את עיני העורך הפקח, אשר בודאי יטרח לתקן „זעיר פה זעיר שם" את שגיאות הלשון „לפי רוח הזמן"...

האם לפלא יהיה איפוא הדבר, כי חש אתה את עצמך בתוך העדה הזאת בודד ומגוחך, והשכינה אינה שורה עליך אלא מתוך עצבות ומרירות וכעס ?... לפני שנה ולפני שנתים, כשנזדעזעה היהדות הרוסית מתוקף המכה מבחוץ ואניתה חשבה להשבר, נזדעזענו גם אנחנו פה מתוך רגש של רחמנות על ירושתנו הרוחנית „האמללה", הצפויה לכליון, בנפול מחזיקיה האחרונים. אז חשפנו זרוענו והתפארנו נגדה־נא לכל כנסת־ישראל, כי אנחנו, הדודים העשירים, נדאג לירושת־אבות עתיקה, כי בנו עזרתה, כי ידנו נטויה לבנות לה מקדש בתוכנו ולכלכל את „שיבתה" בכבוד. ואולם מפני שעשינו את מעשינו הטובים לא מאהבה ואמונה, לא מתוך צורך רוחני לנו ולבנינו, לא מתוך משאת־נפש פנימית, המעוררת את האדם לכל מרום ונשגב, אלא משום הרחמנות, מתוך רגש של פילאנתרופיה גאיונה, — לפיכך היתה כל התפארותנו התפארות־שוא, וכל מעשינו — מאפס. אין האלרייטני"ק מבין בטיב ירושת אבות לבנים, ביפי מסורת רוחנית של עם, ואין הפילאנתרופיה של דודים עשירים מסוגלת לבנות בנין קיים לעם. הפילאנתרופיה קמצנית היא וצרת־עין מאד. לכל היותר ימלאה לבה להפריש את נדבתה, נדבת־החסד, להקמת סוכות ואהלי־מחסה לשעה. ואמנם כל „מבצרי הרוח", אשר בנינו עד עתה בגודל הסדני בארץ הזאת, אינם אלא סמל של אוהל־דלים, משכן של קרשים דקים, סוכת־עראי על־גבי עפר תחות, שכל רוח שאינה מצויה באה ועוקרתה ממקומה והופכתה על פניה...

ושרירות־לבם של עוזריהם היהודיים, והיה מושך את ידיו לגמרי מכל „ענין רע" זה.

כמדומה היה, שגם הממשלה וגם הצבור היהודי הם בעצה אחת ושניהם מכירים בנחיצותם של שנויים גמורים בעסקי הטכסה והקהלה, אבל תקוה זו היתה לשוא. הקהלה היהודית הדתית, אחת מחוליותיו של המשטר הישן ברוסיה, אף היא כמוהו עמדה בנס, לא חפצה למות ולא יכלה לחיות, וכל קיומה היה פרפור ארוך בין החיים והמות. גם הממשלה וגם הצבור היהודי היו מבקשים לה תמיד עצות ותחבולות. כבר היה הדבר למנהג אצל הממשלה הרוסית, שכל שר־פנים חדש קורא לישיבות „הועד היהודי" או ל„ועידות רבנים" מיוחדות, כדי ל„טכס עצה" בדבר תקונם ושכלולם של עניני היהודים, שומע את חות־דעתם על־ידי עושי־רצונו ומשאיר את הדבר ב„צריך עיון". הצבור היהודי נלחם בחיים ובעתונות נגד הקהלה וסדריה, ושתי פעמים עשה גם נסיונות חשובים להביא סדרים לתוך הקהלה ולהשיב לה את תוכנה היהודי־האנושי. הנסיון הראשון היה בשנת 1909 במועצה הקובנאית. מועצה זו היתה הראשונה, שחפצה לצאת מתחומי הדת המוגבלים ולהשיב להקהלה היהודית ה ח ל ו נ י ת את היקף זכיותיה הקודמות, ועד כמה שהיה אפשר בתנאי המשטר הישן עלה בידה למצוא את הדרך, המובילה את הקהלה היהודית לידי שלטון עצמי יהודי. אבל עינה של הממשלה הישנה היתה צרה בכל עבודה של ארגון, הנושאת עליה חותם צבורי, וכל החלטותיה של הועידה הקובנאית נשארו בגדר „הלכה ואין מורין כן", ושאלת הקהלה במקומה עומדת. הנסיון השני היה כבר בימי המלחמה. הגירושים העצומים והנוראים הכבידו את עול הקהלה, וההכנסה שלה — הטכסה — ירדה לגמרה בעקב הרעב, חסרון הבשר ו„ימי הצום", שהממשלה הנהיגה בכל רחבי המדינה. מצב הקהלה היה ברע, ושאלה זו היתה עולה על כל אספה ואספה של ועדי־העזרה המקומיים והכלליים, ואין איש מוצא לה פתרון נכון. הללו חולמים חלום העתיד ושוכחים את ההוה המר, הללו פונים להממשלה ודורשים ממנה את שיירי הכסף של הטכסה, שירד לטמיון, והללו מנסים להנהיג במקום הכנסת הבשר הכשר את המס העצמי, ובין כך וכך והקהלה מקבלת צורה של הרס גמור בשעת המלחמה: בתי־הצדקה, העומדים על יסוד הנדבות הפרטיות, מתקיימים בנס, בתי תלמוד־התורה ובתי־החולים הולכים ונסגרים, בתי־הכנסיות ובתי־המדרשות אינם מקבלים אף את פרוטותיהם הדלות ורואים את עצמם על עברי פי פחת.

המהפכה הרוסית, שגאלה את כל השאלות הצבוריות ברוסיה, נתנה גאולה שלמה גם לשאלת השאלות של הצבור היהודי ברוסיה — לשאלת הקהלה. היא הוציאה אותה מגדרי הדת הצרות ועשתה אותה לשאלת צורתם של החיים היהודים הלאומיים בגולה, פשטה ממנה את צורת ההלכה לעתיד לבוא ועשתה אותה בכל מלוא היקפה לשאלת היום, שהכל דנים, חוקרים ודורשים בה בתור פתרון מתאים לתנאי החיים החדשים והחפשיים.

הקהלה היהודית בצורתה הישנה, הנשענת רק על בית־התפלה והבשר הכשר, היא כעת סמל המפלצת לכל בית־ישראל ברוסיה, ואפילו האורתודוכסים מבינים, שצמצום דתי זה, פרי הלחץ מבחוץ, רע ומזיק הוא בהיכל החיים החדשים, ההולכים ונבראים על חרבות המשטר הישן. גם הם רואים בהקהלה את שלטונו העצמי של הצבור היהודי,

---

עינים... מה ימצא לו פה הסופר העברי, אשר לא שכח עוד רגש האדם וניצוץ־הנוער טרם כבה בלבו, — מה ענין ימצא לו פה לנפשו? תאמר: התנועה הציונית, ש א י ן בה באן כדי לרומם את הרוח ולהלהיב את הדמיון של אדם בן־גילי, הרואה את תהית עמנו מתוך שאיפה לאומית־טבעית, מתוך שאיפת־קדומים ע ב ר י ת, מ ת ו ך ש י ב ה ג מ ו ר ה א ל מ ק ו ר מ ח צ ב ת נ ו, השונא כל גיהוץ חיצוני ותוכן ריק, השונא תכלית שנאה את המליצה, ואפילו אם מליצה עברית היא, ולא כל־שכן כשהיא מליצה אמריקאית?... תאמר: ההסתדרות העברית, ש א י ן דורש לה ו א י ן מבקש, העומדת פה בודדה ויתומה בתוך רעש החיים ובערותם, כסימן השאלה והתמיה, שאין תשובה אחריו?... תאמר: החנוך העברי, ש א י ן בעלים לו בתוי־ההפקר פה, ש א י ן לו לא אבות ולא בנים, לא מחנכים ולא חניכים, רק מתי־מספר של מורים בודדים, עקשנים ומרי־נפש, שאף הם הולכים ומזקינים בלא עת, הולכים ופוחתים מעוצר מרירות ומפח־נפש?... תאמר: הקוראים העברים, ש א י נ ם קוראים כלום ו א י נ ם דורשים לנפשם כלום, וכל „העתונות" העברית, וכל „התנועה" העברית אינה בעיניהם אלא מין סרח העודף, פריטת ירושה נשכחה, שאנשים טובים מעשרת הבטלנים, היושבים לפני ה' ושומרים על כל דבר שבמסורה, תלו להם מאחוריהם בעל־כרחם, מבלי שאול את פיהם ומבלי המלך בסדרי חייהם?.. האם ב א ל ה יבקש לו הסופר העברי, הגר והבודד בארץ הזאת, עוז והתעוררות להלהיב את ניצוצות הרגש והרוח ולרומם את נפשו ואת נפש קוראיו למרומי הוית העם?

והאם יפלא איפוא הדבר, כי לבנו נמשך עתה מאליו, כמעט שלא מדעת ושלא בכונה, אל הפנה הרחוקה־הקרובה, הנפלאה־הטבעית, אשר שם מסתדרת בכשרון רב וברצון כביר ובאמונה עמוקה היהדות המקורית, היהדות העיקרית, השרשית — היהדות הרוסית? האם יפלא איפוא הדבר, כי כל געגועינו הכלואים וכל משאת־נפשנו העצורה, הנכזבת פה, נשאים עתה בצפיה רבה אל המקום ההוא — אל מקום התקוה הגדולה והאפשריות הגדולות, אל מקום המאויים הכבירים והאפקים הרחבים, אל מקום היכולת והמעשה? והאם יפלא איפוא בעיניכם, כי ידידי המשכיל, הנזכר למעלה, עם מיעוט צרכיו ותביעותיו, עם כל השגותיו הקטנות ובינתו הקצרה בעולם הנאצל, עם רפיון רוחו ועצלות רצונו בעבודת העם, — כי ידידי זה, אף כי איש טוב הוא ואיננו כילי וצר־עין, כבר היה לי קצת... לגועל־נפש?

יודע אני אחדים מראשי העובדים על שדה התקומה העברית ברוסיה. יודע אני את הלל זלאטופולסקי. האיש הזה איננו מחובשי הספסל בבית־המדרש. והנה עומד הוא בתוך מתגנו זה ימים ושנים, מפריש חלק רב מן האנרגיה העצומה שלו, היוצרת בחשאי את עסקיו הפרטיים הגדולים, ונותנו

היהדות ברוסיה אחרי המהפכה

מאת

שלמה גולדנברג.

ג.

שאלת הקהלה.

שאלת הקהלה היא אחת מאותן השאלות הארורות, שהיהדות הרוסית התחבטה בהן ימים ושנים ולא יכלה למצוא עליהן תשובה מספיקה בתנאי המציאות של הסדר הישן והממשלה הישנה ברוסיה.

הקהלה היהודית, בתור שריד „הקהל" היהודי, שנתבטל על־ידי הממשלה הרוסית באופן רשמי בשנת 1844, היתה דבר מופרך ומיותר בעיני הממשלה הרוסית ודבר מרוסק ואי־שלם בעיני הצבור היהודי עצמו. כל זמן ש„הקהל", סמל עמידתו של הצבור היהודי ברשות עצמו, היה חי, והמסים, עיקר טעמו וזכות קיומו בעיני הממשלה, היו נגבים על־ידי באי־כחו בחברה היהודית, היתה גם הקהלה מושג נכון וברור בחוקי הממשלה הרוסית, שהביטה על החברה היהודית כעל מפלגה מיוחדת במינה, שיש לה, ככל מעמד אזרחי, שלטון עצמי מוגבל, המגין על זכיותיה והנחותיה מלפנים ובזמן הזה. בטולו של הקהל היהודי, שבא בעקב החוקים החדשים על־דבר המעמדים ברוסיה, הוציא את היחיד הישראלי מרשות הקהלה, מסיה וזכיותיה והכניס אותו לרשות המעמד העירוני, גבולותיו והנחותיו. ושוב לא ידעה הממשלה הישנה מה הם צרכי־החיים היהודיים המיוחדים, המלמדים זכות על קיומו של שלטון עצמי יהודי, הנקרא בשם „קהלה".

הממשלה הישנה הכירה, שהחברה היהודית מובדלת משאר תושבי המקום, בערים ועיירות, רק ב ד ת, והתאמצה לרחוק את רגלי הקהלה, שהקיפה בימי קיומו של ה„קהל" את כל צרכי הצבור היהודי, לצמצם את גבולותיה ולהעמידה רק על בית־התפלה והבשר הכשר, שני העמודים היסודיים — לפי דעתה — בצרכי הדת של היחיד מישראל. נאמן לשיטה זו, היה הסינאט הרוסי עתים מכיר בהקהלה היהודית ועתים כופר בזכות קיומה, אבל תמיד היה מכניס את הקהלה לתוך גבולותיה הצרים של הדת ומעמיד אותה ברשות בתי־הפקידות העירוניים והאזרחיים והנהגתם הזרה. במשך הזמן נעשו באי־כחם של בתי־התפלה לבאי־כח העדה היהודית במועצות הערים והפלכים, הקהלה נהפכה למוסד דתי יהודי, ואפילו בעניני הדת והצדקה היהודית לא היתה להנבחרים מבתי־התפלה דעה מכרעת, אלא דעה מיעצת, וכל תפקידם במועצות הערים והפלכים היה תפקיד „אנשים ידענים" מקרב התושבים היהודים, תפקיד של משמיעים ואינם נשמעים.

החברה היהודית עצמה לא היתה שבעת־רצון מהקהלה בצורתה הפגומה עוד פחות מהממשלה הרוסית, וכל ימי התנוונותה היו אוסרים עליה מלחמה גם מבפנים וגם מבחוץ. העסקנים הצבוריים מהדור הישן היו קובלים על ה„טכסה", הלוקחת הכל מידי ההמונים ואיננה נותנת להם כלום, בעלי־הבתים והמשכילים היו כועסים על שאין דעתם נשמעת בחלוקת הכספים היהודיים, והדור הלאומי הצעיר היה רואה, שעניני הקהלה הולכים ונמשכים בעצלתים, הולכים ומתנוונים בעקב זדונם של הפקידים הרוסיים

נומיה היהודית ברוסיה, על התחיה היהודית ברוסיה. מספרים נסים ונפלאות על ההתעוררות הלאומית בארץ ההיא, על תרפ"ט אלפים רובל, שנאספו שם ביום ולילה אחד לטובת הספרות העברית, על עבודה תנוכית עברית רבת־ההשפעה וארוכת־הכנפים, על כנסיות יהודיות גדולות ונלהבות לשם רעיון הגאולה והתקומה, על עשרות אלפי צעירים עברים, שנשבעו להקריב את חייהם על מזבח הגאולה והתקומה. המאמרים, הספורים והשירים — כולם עוסקים רק ביהדות הרוסית, כולם נותנים כבוד ותהלה רק לשמה. החדשות — אף הן לקוחות מעתוני רוסיה. ואמריקה מה? והיהדות האמריקאית היכן היא? — את עלובת־נפש זו דחו לקרן־זוית, החביאוה אל הכלים והסיחו דעת ממנה. דומה, כאילו העתון יוצא לאור לא בניו־יורק, אלא במוסקבה או בסאראטוב. והגיע הדבר לידי כך, שאפילו הבחור העברי, אותו הבחור הנלהב והקנאי ללשון עמו, רבן של כל דוברי עברית באיסט ברודוויי והסביבה, שכולנו התגאינו בו ותלינו עליו את כל כבוד משפחתנו העברית פה, מפני שראינו, כי יש מקום גם לירק כזה שיצמח על אדמת אמריקה, — גם בחור זה בגד בנו בעת האחרונה והודיע בפומבי, כי חשק גדול נתעורר בלבו לשוב לרוסיה, מולדתו היקרה...

הטענה טענה צודקת היא עד מאד. נכון אני בכל עת ובכל רגע לכבוש את פני בקרקע ולהודות על האמת בקהל. ואולם עד אשר אכבוש את פני בקרקע אני מבקש רשות לעשות עוד את הנסיון האחרון הזה: להושיב את ידידי הטוען על כסאי, למסור לידו את העט ואת קסת־הסופרים אשר לי ולכוון את פניו לעומת זו היהדות האמריקאית, אשר בשמה הוא דוגל. יסתכל־נא בה שבוע ושבועים, ינסה־נא לדרוש א ו ת ה כמין חומר לעתון, — או־אז יראה ויוכח, אם אפשר לו מן הסלע הזה להוציא ברכה. או־אז יראה, אם אפשר לו לאדם חי ומרגיש וישואף לטובה למצוא ענין ללבו בתוך המדבר הגדול הזה. או־אז יראה, אם אפשר לו לנואם ודברן, ואפילו אם דבר־אלהים עצור כאש בעצמותיו, להשחית את טוב הגיוניו על אזני החרשים וכבדי־השמיעה. או־אז יראה, אם אפשר לה לחבורה בודדה של שומרי מבצר־הרוח להחזיק מעמד בתוך עם סכל והומה ורועש, אשר זה ימים רבים כבר שכח אלהים ועם ורוח וכל דבר נאצל, ואינו יודע עוד בלתי־אם את הלחם אשר הוא אוכל ואת הלחם אשר הוא ע ו ש ה ואת פרנסת החומר, אשר מצא לו בארץ החדשה הזאת...

„היהדות האמריקאית" — אמנם כן, יהדות ישנה [illegible] „מוסדות" היהדות האמריקאית — אמנם כן, גם מיסדות יש לה ליהדות זו. לכאורה, כל מה שאתה מוצא [illegible] מעבר־רים, אתה מוצא גם פה, ביבשה זו, הקרואה יהדות אמריקאית ואולם נסה־נא ושלח את ידך וגע בכל אלה — אם לא תפגוש ידך השלוחה במסוס ורקב, בעפר התחות, במקסם־שוא ותרמית־

התנועה הקונגרסית רחוקים היו מפוליטיקה פעוטה ולא התענינו כלל בשאלת „מי ומי בראש“. לא להחליף יחיד ביחיד ושליט בשליט היתה כונתם, אלא להחליף שיטה בשיטה, שלטון בלתי־אחראי בשלטון אחראי, יחיד בצבור ופרט בכלל. אלה שחוללו את התנועה הקונגרסית ושהפיצו אותה בין המוני העם רצו לברוא מוסד עממי־לאומי כזה, שאיש לא יוכל לפקפק בכח המוסרי שלו לדבר בשם העם ולהכריע בכל השאלות הנוגעות לקיומנו הלאומי, לשעבד את היחיד, ולוא יהיה בעל השפעה יותר גדולה, לרצונו של הכלל ולשים קץ לשלטונם של היחידים התקיפים, השולטים מעצמם בכל עניננו הלאומיים. זאת ואך זאת היתה כונתם, ושום שאיפה אחרת לא ידעו.

ואלה שנבחרו לעמוד בראש ההסתדרות הקונגרסית היו מחויבים להתחשב עם השאיפה העיקרית של תנועת הקונגרס, ולא לקצץ בשרשיה. הקונגרס איננו עוד קנינם של יחידים ואף לא קנינו של הועד המכין. קנינה של היהדות האמריקאית הכללית הוא. הרשות ניתנת לכל איש ואשה מבן כ"א שנה ומעלה להשתתף בבחירת הצירים להקונגרס, ושלש מאות וארבעים אלף בוחרים השתתפו בהבחירות — מספר הגון עד למאד אפילו אצל היהדות האמריקאית. ואלה שלא נטלו חלק בבחירת הצירים, אם מפני התרשלות, או מפני אבסטרוקציה, ותרו על זכותם ובטלו ברוב.

ועתה, אחרי שנבחרו כבר הצירים, מחויב הועד הפועל להמלך עמם בכל שאלה חשובה הנוגעת להקונגרס, ובפרט בשאלה חשובה כזו, כשאלת הדחוי של זמן התאספו. היהדות האמריקאית מסרה ליד ציריה יפוי־כח לשפוט ולדון ולהוציא משפט ולחתוך משפט בכל השאלות, העומדות באמת ברומו של עולמנו, והצירים האלה צריכים לדעת את המצב האמתי, ואין להועד הפועל שום רשות לנקוט בפוליטיקה של גלוי טפח וכסוי טפחים בנוגע להצירים הנבחרים. הועד הפועל מחויב להתיחס אל הצירים באמון גמור, ותחת להפיץ רמזים וסודות לכל רוח, צריך הוא לבאר ראשית כל להם, להצירים עצמם, את המצב, והם ישפטו וידונו עליו לפי רוח מבינתם הם, כי הם האחראים. ואם הם ימצאו לנכון לדחות את זמן כניסתו של הקונגרס לישיבותיו — איש לא יערער עליהם על זה ואיש לא יבוא בחשדים ובהאשמות, והועד הפועל יהיה נקי גם הוא.

ואולי — ואנחנו בטוחים בזה — ימצאו הצירים, אחרי שיבארו לפניהם את המצב, שאין שום מקום לחששות מפני תוצאותיו של הקונגרס, ולא תהיה שום נחיצות בדחוי זמנו, — וזה יהיה הפתרון היותר טוב.

סֻכָּתֵנוּ הַנּוֹפֶלֶת

מאת

י. ד. ברק.

ידידי המשכיל, זה שנכנס אצלי בכל יום ששי בשבת עם צהרים, אחרי צאת העתון מתחת מכבש הדפוס, לעיין בגליון החדש ולשיח אתי קצת בענינים העומדים ברומו של עולם, — אין דעתו נוחה בימים האחרונים מהעתון העברי, שאני מטפל בו. ואולם רואה אני חובה לעצמי להקדים בזה הקדמה קצרה ולצייר לוא בקוים בודדים את דמות־דיוקנו הרוחנית של ידידי המשכיל. יהודי זה, אף כי בעל בעמיו הוא ומונה את עצמו על חברת הקוראים המובהקים של הספרות העברית, לא חתם מימיו על עתון עברי ולא קנה מימיו בכספו ספר עברי, להעמידו בארון־הספרים שלו. ולא מפני שעני הוא ואין ידו משגת למותרות רוחניות כאלו, אלא — אין דעתו פנויה לכך. חבר הוא לכל חברה עברית ולכל אגודה תרבותית, בין עשרת הראשונים הוא לכל באנקיט ספרותי ולכל סעודת־שמחה של תלמידי־חכמים, נותן את ידו בחפץ־לב לכל הסתדרות עברית חדשה, שתעודתה „להרים את קרננו בכבוד“ — ומעולם לא שלם את מס האגודות והחברות, אשר בין חבריהן הוא נמנה. ולא מפני שכילי הוא וחרד על ממונו, אלא — אין לבו פנוי לכך. מדבר הוא ברגש ובצער עמוק על בערותם של בנינו באמריקה ועל התורה, שהולכת ומשתכחת מישראל בארץ הזאת — ומימיו לא נקף את אצבעו הקטנה להיטיב את מצב החנוך המקולקל ולתמוך בידי המורים העברים, השואפים לכך. ולא מפני שעבודה כזאת פחותה בעיניו ואינה לפי כבודו, אלא — אין דעתו פנויה לכך. זה ידידי המשכיל וזה חלקו בעבודת ההיסטוריה הישראלית באמריקה.

והנה בימים האחרונים, כאמור לעיל, העלה טינה בלבו על העתון העברי, שהוא קורא אצלי חנם אין כסף בכל יום ששי בשבת עם צהרים. אין דעתו נוחה ממנו לחלוטין. כל־כך למה? — טעמו ונימוקו עמו. חי הוא באמריקה זה עשרות בשנים, וכבר התרגל אל אקלימה ואל סדרי חייה, וכבר למד לגלח את שפמו ולחגור את מכנסיו בחגורת־עור, כמנהג טובי המדינה, וכבר סגל לו, ברוך השם, גם את הברת האות רי"ש כהלכתה, — ולפיכך יש לו הרשות לדרוש מאת עתונו העברי, שיספק לו את צרכיו הרוחניים בתור יהודי אמריקאי. וכאן מה הוא רואה? מיום שהתחוללה המהפכה הגדולה ברוסיה, הפך העתון את פניו כלפי היהדות הרוסית וכוון את כל מעיניו רק לעסקיה של זו. כל הסופרים כאילו נדברו יחד לטפל רק בה. כותבים על הקהלה היהודית ברוסיה, על האבטו־

VOL. IV NEW YORK, SEPTEMBER 28, 1917 No. 29

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית | ניו־יורק, י"ב תשרי, תרע"ח | גליון עשרים ותשעה

לשאלת האסף הקונגרס היהודי

שאלת הקונגרס היהודי עומדת עוד הפעם על הפרק. כלומר, לא שאלת הקונגרס בעצמה, שהיא כבר נפתרה בחיוב, כי־אם שאלת קביעת זמן התאספו. עוד הפעם שומעים אנו, — אם כי לא בדרך ישרה מפי אלה, שלידם נמסרה כל עבודת ההכנה של הקונגרס, ושיש לנו רשות מוכרית לדרוש מהם, שלא יצאו ידי חובתם בשתיקה גדולה בשעה שהמוני העם, אלפי מאות הבוחרים, צמאים לדעת את התפתחות הענינים כמו שהם, כי־אם מפי אנשים „קרובים להשלטון" של הקונגרס, הנהנים מזכויות מיוחדות לדעת שמץ דבר מהנעשה לפנים מן הקלעים, — עוד הפעם שומעים אנו, כי אפשר, שהקונגרס יתאסף לא ביום י"ח לחודש נובמבר, כפי שנקבע זמנו באספה המשותפת האחרונה של הועד המכין ושל הועד הפועל, כי־אם בזמן יותר מאוחר, בשעה שיוסרו כל המעצורים והמכשולים, הקיימים כעת והמטילים את תוצאותיו של הקונגרס בספק. כך מספרים ומדברים על מעצורים ומכשולים, העומדים על דרך התגשמותו של הקונגרס, בדרך סתם, מתלחשים על־אדותיהם ומוסרים עליהם סודות ורמזים, ואין מגלים אותם אלא לצנועים, ושוכחים, כי במדה שמכניסים סודות וסודי־סודות להענין של הקונגרס ועושים את חתולתו ערפל, בה במדה מזיקים להתנועה הקונגרסית גופה ומעמידים בחזקת סכנה את עצם התגשמותו של הקונגרס.

אין אנו הולכים אחרי החושדים בהועד הפועל של הקונגרס והמאשימים אותו בפוליטיקה של „לך ושוב", המכוונת כלפי בטולו של הקונגרס, ואין אנו מהרהרים אחרי כונותיהם הישרות, כשהן לעצמן, של חברי הועד. ועוד יותר. מניחים אנו, שיש אפשרות, כי באמת נגלו בזמן האחרון, לרגל המצב הכללי המסובך, איזו מעצורים חיצוניים על דרך התגשמותו של הקונגרס, הדורשים את ההוי זמן התאספו. הננו מניחים עוד, כי אפשר שנגלו גם מעצורים פנימיים, התלויים בעבוד החומר בשביל הקונגרס, ושגם בשבילם נחוץ ידחות את הקונגרס לזמן־מה. והננו אומרים בפה מלא, כי מוטב לדחות את הקונגרס לזמן קצר, ובלבד שיוציא מתחת ידו דבר מתוקן, בלבד שתהיה לו היכולת לדון על השאלות העיקריות, שהוא צריך לתת תשובה עליהן, בכובד־ראש ובדעה מיושבת, מאשר לעמוד דוקא על הזמן הקבוע להתאספו ולזלזל בתכנו. חושבים אנו, כי כל בעל הגיון בריא יודה בזה, שאם מתעוררת שאלת התוכן ושאלת הזמן — שאלת התוכן קודמת. אבל אחרי כל ההנחות האלה ואחרי כל השתדלותנו להתרחק מכל נטיה כלפי צד זה או צד אחר, מחויבים אנו לאמר, כי הועד הפועל של הקונגרס אחז בשיטה מקולקלת, בנוגע להבוחרים ולהנבחרים, וכי בשום אופן אין ללמד זכות על שיטתו זו, כי על־ידיה הוא מהרס בידים מה שרצו לבנות מיסדי הקונגרס וחותר חתירה עמוקה תחת בסיסו.

רק אלה, שהתנגדו לעצם רעיונו של הקונגרס בתור מוסד עממי־לאומי, רק אלה, שלא רצו להחליף את שלטון היחידים בהפוליטיקה היהודית, העושים כל מה שהם עושים על חשבון עצמם ואינם זקוקים לשום כח־הרשאה במעשיהם מאת המוני העם, שבשמם הם מדברים ובשבילם הם משתדלים, בשלטון של נבחרים, הנוטלים על עצמם אחריות בעד כל מה שהם עושים והמחויבים לתת דין וחשבון לשולחיהם בעד מפעליהם — רק הם רצו להרוס את התנועה הקונגרסית, באמרם, כי כל הסער הקונגרסי התחולל בשביל שאלת אישים, כי כל שאיפתה של התנועה הקונגרסית היא להחליף יחידים ביחידים, להוריד אנשים ידועים מכסאם ולהושיב עליו אחרים במקומם, וכי שאלת השיטה משמשת אך כסות־עינים, כדי למשוך את דעת הקהל, הנוטה תמיד כלפי דימוקראטיות. כך טענו מתנגדי עצם רעיונו של הקונגרס. אבל הן כולנו יודעים, ששאלה שעמדו בראש

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. SEPTEMBER 28, 1917. No. 29 (79)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST., NEW YORK
Telephone, Orchard 5882.

מחיר „התורן":
לשנה — $3.00 לחצי שנה — $1.50
בחוץ לארץ ובקנדה:
לשנה — $3.50 לחצי שנה — $1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., N. Y.

SUBSCRIPTION RATES:
One year—$3.00 Six months—$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year—$3.50 Six Months—$1.75
Single copy 7 cents.
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, August the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

הודעת המורים בקליבלאנד

אגודת המורים של תלמוד תורה העירוני דקליבלאנד, אוהאיו, מודיעה בזה לכל מורה בעל נפש, לבל יבוא בדברים עם המנהל משה אלימלך לוין בדבר משרה, קודם שיבוא בדברים עם ועד המורים.

S. WOHL, 6008 Hawthorn Ave., Cleveland, Ohio.

על החתום:

ש. וואהל, י. אדלר, משה בוקאנין, צפורה בת־נתן, אברהם הלוי, חוה הלוי, אליעזר קושניר, רבקה שארפ, יעקב שפירא.

דרוש מורה

לבית הספר העברי בלואיסוויל, קי., דרוש מורה מובהק למחלקות בינוניות. השיטה — עברית בעברית. המשכורת הגונה. רק אלו שתורתם אומנתם ושלמדו והצליחו ואינם מבקרים בתי־ספר כלליים, יפנו תיכף אל המנהל.

I. BEABER

208 E. Walnut Street — Louisville, Ky.

דרושים מורים

בבית התלמוד תורה דמערב העיר דרושים מורים מומחים היודעים עברית ואנגלית על בורין. המשכורת הגונה.

לפנות אל המנהל:

P. TARSHISH

705 Dolphin Street — Baltimore, Md.

מספד מר

בלב נשבר וקרוע אנו מודיעים לכל קרובינו ומיודעינו על מות בתי ואחותנו החמודה והמצוינה, בת־ציון היקרה, כל נחמתנו וחיי רוחנו, גיטילי רודובסקי, שנקטפה באבה בשנת השלש עשרה לחייה העליזים והרעננים, יום כ"ז לחודש אלול, שנת תרע"ז.

תנצב"ה.

משפחת רודובסקי.

עשר שנים לפחות. ולהוציאה לפועל כהוגן וכראוי דרושים סכומי־כסף עצומים.

שאלת היתומים אינה שאלת לחם, בגד, מעון ומחסה בלבד. צריך לשים לב ביחוד גם לחנוכם הרוחני והפרופיסיו־נאלי. מהשקפה חנוכית אפשר להצטער הרבה, שהחנוך יהית מסור כולו בידי פילאנתרופים, שרובם ככולם הם מתבוללים. הפילאנתרופים האלה ידאגו אולי ברב או במעט למצבם החמרי של היתומים, אבל דבר זה במעט ודאי הוא, שהיתומים האלה לא יחונכו ברוח עברי. ועל זה בודאי יש להצטער, שהחוגים הלאומיים שלנו השאירו את מקצוע העבודה החשוב הזה בידיהם של המתבוללים.

* * *

מחיי האגודות.

— הסתדרות „אחיעבר" תתאסף במוצאי שבת, 22 ב[...] שעה 8, באולם בית „הכנסת אורחים", 229 איסט בר[...] ענינים מעשיים ועיוניים עומדים על הפרק. החברים מ[...] לבוא. יודעי עברית רצויים.

— אגודת „מסדה" תתאסף ביום א', 23 ספטמבר [...] השמינית בערב, באולם בית־הספר „זרובבל", 22 [...] רחוב 114. ענינים מעשיים עומדים על הפרק. [...] מחויבים לבוא.

ברכות לראש השנה

בברכה כפולה: ברכת מזל־טוב וברכת שנה טובה הננו מברכים את ידידנו הנאמן, אלופי ומיודעי, מר א. א. לו־בארסקי, ואת בתו הנכבדה מרת רחל לחתונתה עם הד"ר הנכבד א. ל. גארבאט. וברכה זו תחול גם על ראש הני תרי צנתרי דדהבא הלא המה מר צבי וז' בני א. א. לובארסקי.

חיים האררים ורעיתו.

פילאדלפיה, פא.

אנו מתאחדים בברכה לכל קרובינו ומכירנו בארץ ובגולה. תכלה שנה וקללותיה — תחל שנה וברכותיה.
חיים מרדכי פילצר, ושינגטון, ד. ק.
יצחק ישראל פילצר, בירות, סוריה.
קלמן אריה פילצר, ושינגטון, ד. ק.
אברהם פילצר, סטרלינג, אילינויז.

הנני מברך את כל היהודים בכלל ואת הציונים הקרובים והרחוקים בפרט בשנה טובה ומוצלחת.

אליעזר נאוויק.

קליבלאנד, אהאיו.

בשנת ברכה ושלום אני מברך את כל הציונים בכלל וחברי „פועלי־ציון" ו„בני ציון" בפרט ואת ידידי בכל אתר ואתר.

מאיר צמרת.

קליבלאנד, אוהאיו.

את אמי, אחי ואחותי, קרובי ומיודעי אני מברך בשנה טובה ומוצלחת. הלואי שתהא שנה זו שנת גאולה לישראל.

אליהו פרסקי.

שנת נחמה
לציון ולעמה.

אהרן טאבאק.

ברכה לבבית לשנה הבאה לכל קרובי, ידידי ומכירי, ולכל העוסקים בעבודת התחיה.

מ. בלושטיין.

הנני מברך את חותני היקר, ראש המטיפים בישראל, הרב צבי הירש מאסליאנסקי, ואת כל אלה העובדים על שדה תחית העם, ארצו ושפתו — בשנה טובה ופוריה.

ד"ר א. ש. שווארץ.

לקרובי, ידידי ומכירי בארץ־ישראל ובכל אתר ואתר, לאגודת התחיה בוויניפג ולכל העברים בכל תפוצותיהם, ברכה והצלחה להשנה החדשה. בימיהם ובימינו תושע יהודה וישראל ישכן לבטח.

יהודה אזולאי.

וויניפג, קנדה.

ברכה לבבית לראשית השנה לכל ידידי ומכירי באשר הם שם בכלל ולמורי התלמוד תורה ומנהלו בפרט.

נ. טייך.

באלטימור, מד.

את כל בני משפחתי [...] ובאמריקה, את כל העובדים עב[...] בכלל ואת העוסקים בחנוך העב[...] את ידידי ואת ידידותי, את תלמ[...] תלמידותי הנני מברך בשנ[...] ומאושרה. מי יתן והשנה החד[...] שלום לעולם וגאולה לעמנו.

יצחק ליפ[...]

ביברלי, מאס.

הננו מברכים בשנת ברכה והצ[...] כל בני משפחתנו, ידידינו ומכיר[...] העובדים בתחית עמנו ושפתנו [...] הם שם.

מ. מ. שלוסברג ור[...]

הנחה לחותמי „התו[...] החדשים.

במערכת „התורן" נמצא ל[...] מספר מצומצם של כרכי „ה[...] שנה ג', מכורכים הדר (גליו[...] 50).

מחיר הכרך $3.50 עם הנ[...] לחותמי „התורן" החדשים רק[...] עם המשלוח.

דרוש מורה

דרוש מורה ומנהל לבית [...] בעיר ניו־ארלינס לא., היודע [...] עברית ואנגלית ושטות הה[...] המודרניות וגם אורתודוכס[...] המשכורת מאה ועשרים וחמש[...] לחודש.

הראוים למשרה זו יפנו אל

HARRY SINGER
121 Terpsichore Street
New Orleans, La.

והולך ונמשך בדרך כל ההיסטוריה שלנו, היא ארץ־ישראל. ולכן אין הגברת היסודות הארץ־ישראליים באופן מלאכותי נחוצה כלל — הם יבואו מאליהם. בהיסטוריה שלנו יש שני חלקים: ישראל בארצו וישראל בגולה. בחלק הראשון הרי עומדת ארץ־ישראל מאליה במרכז המאורעות והחיים, ועל המורה רק להטעים את הערך הלאומי, שהיה לממלכת יהודה. אז היו לנו שני קשרים לאומיים: האחד לאומי־דתי — ירושלים ובית־המקדש, והשני לאומי — אותה האבטונומיה הקהלתית, שהיתה קיימת גם בימי ממשלת יון ורומא. בחלק השני של תולדתנו — ישראל בגולה — היה בלי ספק ליסוד האבטונומי של הקהלות השפעה יותר גדולה על חזוק הקשר הלאומי. היסודות של ארץ־מולדת קבלו צורה דתית והצטמצמו בתפלות, בחגים ובצומות. ואולם גם בחלק זה של תולדתנו נכנסת ארץ־ישראל בתור היסוד היותר חשוב של הזכרונות הלאומיים. ואולם יש יסודות ארץ־ישראליים, שעלינו להטעימם ביחוד, הלא הם התנועות המשיחיות של ימי הבינים. בהן צריך להשתמש, כדי לעמוד על מקורם של הגעגועים העמוקים למולדת, שהיו חיים תמיד בלב העם. ומכיון שבמרכז חיינו בעשרות השנים האחרונות עומדת תנועה גדולה, הבנויה על עבודות מעשיות, בקולוניזאציה של ארץ־ישראל, ועל אמונה בהקמת מרכז לאומי־קולטורי בארץ־ישראל, תנועה שהתפתחה והתרחבה וחדרה אל שדרות רבות של העם, על המחנכים להתחשב עם זה ולבאר להחניכים, כי התפתחות שלמה ומלאה של החיים העבריים אפשרית רק בארץ־ישראל, במקום שאין הסביבה מפריעה, ועד כמה שאנחנו בעצמנו יכולים להאמין בתקומתנו המדינית עלינו להשפיע מתוך אמונתנו זו גם על הילדים, ואמונה זו יכולה להביא ברכה לחנוכנו בגולה.

מלבד החנוך האסכולתי המודרני, אין כל ספק, כי החדרים והישיבות, שיש להם שרשים עמוקים בתולדות היהודים ברוסיה ופולניה, יוסיפו להתקיים, ולכן עלינו לטפל בהם ולדאוג לשפורם. לשפורם אפשר יהיה רק על־ידי זה, שנקרב אותם אל האידיאל שלנו, אל השקפתנו הלאומית המודרנית, ונשתדל, שהמוסדות הללו יתקיימו גם בעתיד ויתאימו לדרישות הזמן. לה„חדרים" צריך, כמובן, להכניס גם למודים כלליים, ואל ה„ישיבות" למודי מדעים כלליים, עד אשר תהפכנה ה„ישיבות" לאט לאט ותתקרבנה אל הטפוס של בתי־מדרש לרבנים. שפת הלמוד ב„חדרים" תהיה בודאי, כפי שהיא עכשיו, השפה הז'רגונית. אך ב„ישיבות" רצוי היה עד מאד, שתהיה שם שפת ההוראה השפה העברית, ובכל־הפחות שנקים ישיבות אחדות למופת, שהלמודים יתנהגו בהן בשפה העברית, אם יהיו התנאים נוחים לכך ואם יהיו לנו מורים מוכשרים, שיוכלו להורות את התלמוד בעברית".

* * *

גורלם של יתומי המלחמה.

גורלם של יתומי־המלחמה הוא אולי הקשה ביותר מזה של שאר הנגועים, ושורת הדין נותנת, כי ועדי־העזרה השונים ומקימיהם יטפלו בהם בראש וראשונה. והנה באות העובדות ומעידות את ההיפך. בגאליציה ובבוקובינה נמצאים בעת, לפי האומדנה, כשנים־עשר אלף יתומים, שאבדו להם שני הוריהם או אחד מהם בעת המלחמה הנוכחית, ובכל־זאת לא שם את לבו אל גורלם אף אחד מועדי־העזרה הקיימים עד העת האחרונה. לרגלי חוסר עזרה בזמנה ספו תמו אלפים מהם ברעב, בקור ובמחסור.

רק בזמן האחרון נוסדה בוינה הסתדרות בשם „חברת עזרה ליתומים היהודים בגאליציה ובבוקובינה". להסתדרות הזאת שני סניפים בגאליציה: אחד בלמברג ואחד בקראקוי. מן הדין־וחשבון, שפרסם נשיא החברה, הד"ר אדמונד כהן, אפשר לעמוד על פעולותיה עד עכשיו לטובת היתומים האלה. החברה נוסדה לכתחילה על־פי איניציאטיבה פרטית, אבל אחר־כך התחילה גם הממשלה לתמוך בה, ומתוך כך נוספה לה במדה ידועה תכונה רשמית. מיסדי החברה עוררו את הממשלה, שתשים לב גם לגורלם של היתומים הנוצרים מנגועי המלחמה, כי מכיון שנעתרה הממשלה לבקשת היהודים — להמציא ישע וסיוע ליתומיהם, לא יכלה להפלות לרעה את היתומים הנוצרים, ומתוך זה יצא, כי הממשלה הוכרחה להפריש סכומים ידועים גם לטובתם של האחרונים. הממשלה הבטיחה תמיכה של כתר וחצי ליום לכל יתום, שיוכנס בבית־מחסה ליתומים. מובן, שהיתומים היהודים מחונכים בבתי־מחסה מיוחדים, שבהם מספיקים להם אפיטרופסיהם גם את צרכיהם הדתיים והרוחניים.

החברה הזאת כבר יסדה בתי־מחסה ומושבה אחת ליתומים, המכילים בקרבם כאלף ומאה ילדים. אולם הרוב הגדול של היתומים מבכרים את בתי קרוביהם על בתי־המחסה, ואפיטרופסיהם מקבלים בשבילם תמיכה מעשרה עד חמשה עשר כתרים לחודש. הסכום הפעוט הזה, שבימי יוקר כאלה באוסטריה אין בו כדי להחיות נפש אחת אפילו לימים אחדים, ניתן ליותר משלשת אלפים ילדים. עבודת־העזרה מקיפה איפוא רק ארבעת אלפים ילד, או שליש ממספר יתומי־המלחמה היהודים. ואלה המקבלים תמיכה הראויה לשמה מספרם לא יגיע יותר משמונה אחוזים.

בקופת החברה נכנס עד עכשיו סכום של מיליון ומאה אלף כתרים מתרומות ומסי החברים. מלבד זה קבלה החברה את הרבית של שלשה עזבונות, שהונם עולה לשלשה מיליונים כתרים. הסכום הכולל של תמיכת הממשלה לא נתפרסם בהדין־וחשבון. כפי הנראה, יוצאת הממשלה ידי חובתה לעת־עתה בתמיכה מוסרית: הספקת רשיונות לקבוץ כספים והבטחות לעתיד.

באי־כחו של הועד האמריקאי לעזרה, ה„איזראעליטישע אליאנץ" בוינה, ממאנים להקציב מן הקופה הזאת איזה סכום לעזרת היתומים. וטעמם ונימוקם הם: הממשלה מחויבת לעזור להם. אמנם בדבר זה הם צודקים, אבל למעשה — אין הממשלה עושה זאת, ובאמת, מסתפקת היא בהבטחות בלבד. ובין כה ובין כה היתומים הם המרגישים ביותר את תוצאות חלוקי־הדעות שבין ה„אליאנץ" ובין הממשלה האוסטרית. ספק גדול, אם היהודים באמריקה יכירו תודה לה„אליאנץ" בעד זה.

תכנית עבודת העזרה ליתומים מכוונת היא לתקופה של

שונות

דעתו של שמעון דובנוב על תעודת החנוך הלאומי.

ההיסטוריון המפורסם שמעון דובנוב ידוע הוא כאחד ממחייבי הגלות. סובר הוא, כי קיומו של עם ישראל בארצות פזוריו אינו תלוי דוקא במרכז לאומי בארץ־ישראל, אף־על־פי שאינו מכחיש בחשיבותו של זה האחרון לתחית רוח עמנו. „גלותיותו" של דובנוב מחוברת היא אל שרשנו העתיק וטבועה בה־תמם של קניגינו ההיסטוריים, והיא ממש ההיפך מזו של ה„אידישיסטים" ושאר ה„גלותיים" הפסיבדו־לאומיים, התלושים והמדולדלים, מחוסרי המסורת ומשוללי התחוש ההיס־טורי־הלאומי. גלוי־דעתו של מר דובנוב בכנסית ציוני רוסיה בפטרוגראד, כי על־פי האידיאולוגיה שלו הוא השכן היותר קרוב לציוניים, אין בו משום חדוש כלל. על־פי השקפתו ומהלך־רוחו אי־אפשר לו להתיחס באופן אחר אל הרעיון הציוני. ומנקודת־השקפה זאת הוא מביט גם־כן על תעודת החנוך הלאומי.

„תעודת החנוך הלאומי — אומר דובנוב בתשובתו על האנקיטה, שערך העתון הפדגוגי „דרכנו" — היא **להחזיק את הקיום הלאומי של העם העברי בכל הארצות.**

המטרות הכלליות של החנוך האנושי משמשות יסוד מוסד גם להחנוך שלנו, אלא שבשעה שאנו באים לדבר על חנוכנו אנו עלינו לשים לב לא רק למטרות הכלליות, כי־אם גם אל המצב המיוחד ואל התנאים המיוחדים של העם בגולה ולהתאים לתנאים אלה את החנוך הלאומי של הדור הצעיר. מטרה זו תושג על־ידי הגברת היסודות הלאומיים גם בחנוך האנושי הכללי, זאת אומרת: **עלינו לתת גם להחנוך האנושי צבע יהודי.** החנוך הכללי צריך להיות משולב ומאוחד עם החנוך העברי. בתור דוגמה לזה יש להביא מקצוע־למוד אחד — את ההיסטוריה. בשעה שאנו מלמדים את ההיסטוריה הכללית צריכים אנו לצאת מתוך השקפה עברית ולבאר את השייכות שבין תקופות אלה להתקופות של התולדה שלנו. ועל־פי הכלל של רבי יהודה הלוי, כי היהדות היא הלב, או המרכז של האנושיות, אנו צריכים להתנהג גם בנדון זה: כל עם — ועמנו ביחוד — צריך לראות את עצמו כאילו הוא נקודת־המרכז של התולדה ולהשקיף מתוך מאורעות חייו על המאורעות ההיסטוריים, ומעין זה צריך להיות כל חנוכנו: עלינו להשקיף תמיד מתוך שפופרת לאומית ולתת צבע עברי מיוחד לכל הלמודים החנוכיים.

שאלת החנוך הלאומי בימינו נסתבכה מאד על־ידי הסתירה הפנימית ותהבדלים הרוחניים שבין הבית ובין בית־הספר. אנו עומדים עתה בשעת משבר, בשעת המעבר של האינטליגנציה העברית **מתקופת הטמיעה לתקופה לאומית.** אותם ההורים, שהתחנכו בסביבה זרה ליהדות, משתוקקים לתת לבניהם חנוך עברי, בה בשעה שלא עלתה בידם להלאים את ביתם הם. קשה לפתור את השאלה הסבוכה הזאת, אבל חושב אני, כי במדה ידועה אפשר למצוא פתרון כל שהוא. אני מוצא, שלגבי אלה הבתים, שהטראדיציה העברית שלטת בהם עדיין, עלינו להשתדל, שהאסכולה לא תקלקל את האטמוספירה הזאת, כלומר, שיהיו בחנוכנו הלאומי יסודות דתיים ידועים.

היסודות הללו הם, לדעתי, למוד התפלות בתור חומר לחנוך יחד עם כתבי־הקודש; להנהיג בבית־הספר שיחות על־דבר החגים ההיסטוריים, לערוך קריאות לתלמידים על־דבר ערכם של החגים האלה, ואפילו אם הבית איננו דתי — אין לשנות מן המטבע, שהיסוד הדתי צריך להיות קיים בבית־הספר, אלא שיש להשתדל, כי תשפיע האסכולה על הבית במובן זה, שהחגים שלנו, ביחוד אלה שיש להם ערך לאומי, יונהגו באופן המקובל מדור לדור, שעל־ידי זה ישתרשו הזכרונות הלאומיים בלב הבנים וישמשו כח המקשר את הבית עם בית־הספר.

את הנהתי זו אני משמיע מפי הנסיון. ראה ראיתי פה בעיר הבירה, כי אנשים, שלא שמרו מעולם את החגים עד יולד להם דור ראשון — הנהיגו לשם השפעה על הילדים הגדולים את שמירת החגים העבריים, ודבר זה פעל לטובה על הצעירים. ה„סדר" העברי בלילות פסח, חנוכה ופורים כבר נתקבלו בתור חגים לאומיים בכל מקום בבתי האינטליגנטים שלנו. האבות והאורחים נושאים נאומים על־דבר ערך החגים, ולהגיגות אלו יש ערך לאומי וחנוכי חשוב. וזוהי חובה, המוטלת על כל בית בישראל. על־ידי חובה זו ימצא קשר כל שהוא בין הבית ובין בית־הספר, והתהום אשר ביניהם תסתם במדה ידועה.

הטפוס הבינוני של בית־הספר העברי העממי הנורמאלי צריך להיות: חציו לכם וחציו לד', כלומר: מחצית השעות ללמודי־קודש ומחצית השעות ללמודי־חול. בכללם של למודי־קודש נכנסים, חוץ מן היסודות הדתיים, שעליהם דברתי (התפלות והשיחות על־דבר המועדים): התנ"ך, הנלמד בעזרת ספרי־הלמוד, השפה העברית ותולדות היהודים. אם יש בבית־ספר גם מחלקות עליונות — צריך ללמוד בו גם את השפה הספרותית החדשה על־ידי קריאת קטעים מן ספרי־המופת שלנו בעזרת כריסטומאטיות. בתור מושכל ראשון פדגוגי ולשם המשכת הטראדיציה שלנו צריכה השפה המדוברת בפי הילדים להיות שפת הלמודים. אך למוד השפה העברית עצמה וכן למוד כתבי־הקודש — אם יש תנאים, וביחוד מורים, המתאימים לזה — צריך להיות **בעברית.**

כמובן, אין הטפוס הרגיל של בית־הספר העממי האידיאל החנוכי הלאומי שלנו. כשאנו רוצים לברוא בתי־ספר מופתיים עם מחלקות עליונות, שיתנו לתלמידים חנוך עברי שלם ומשוכלל בהתאם לשאיפותיהן של החבורות הלאומיות, יש להנהיג את השפה העברית בתור שפת־הלמודים לכל המקצועות, כמובן, אם יקדימו לזה בתור מכינה את גן־הילדים, שבו משתרשת השפה העברית מראשית ימי הלמודים, ואם יכוונו גם את החנוך הביתי למטרה זו. שם, בבתי־ספר אלה, צריך שידעו התלמידים לא רק את השפה העברית הבבלית, כי־אם גם את הדיאלקטים העבריים. לתכלית זו עלינו להקנות לתלמידים את המשנה, וכפי האפשר גם את ראשית למודי התלמוד. ביחוד צריך להשתמש באותו חלק האגדה, הקרוב לפי שפתו להמשנה, כלומר: **בתמדרש.** בזה יש להשתמש לא רק בתור יסוד לאומי, כי־אם גם בתור חומר לשוני, שכבר נבלע בספרותנו החדשה, ומובן הוא מאליו, שגם ההיסטוריה שלנו צריכה להלמד עברית, ובכלל צריכה הלשון העברית להיות השלטת בבית־הספר מסוג זה.

ודבר שאינו צריך להאמר הוא, כי **המרכז של החנוך הלאומי האמתי,** המתחיל בכתבי־הקודש

את הפרץ ומגדילים את התוהו־ובוהו, השורר פה בשדה החנוך העברי.

מהראוי, שהדברים האלה היוצאים מן הלב יכנסו ללב אלה מחברי הועד, שאין להם כונות פרטיות והם שואפים באמת ובלב טהור לתקן ולהיטיב את החנוך העברי. יכירו־נא את מצב הדברים האמתי כמו שהוא, ולא ינהו אחרי דעות נפסדות ופרזות מצלצלות, שטוהר מקורן מוטל בספק.

אהרן כיץ, ש. זאק, ש. קרדימון, ש. פרידיבניר,
ש. רובינשטיין, ד"ר א. י. אגרנט.

שיקאגו, כ"ב אלול, תרע"ז.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— בהשתדלותה של הסתדרות „הצלב האדום" האינטרנא־ציונארית בג׳ניבה של שווייצאריה הרשו ממשלת ארצות־הברית וממשלת גרמניה לתושביהן להחליף באמצעות המכתבים עם קרוביהם, יושבי הארצות האלה, תושבי אמריקה, הרוצים לבוא בדברים עם קרוביהם בגרמניה, פולאניה, גאליציה, רומיניה ושאר הנפות הכבושות בידי גרמאניה, צריכים לשלוח את מכתביהם דרך לשכת „הצלב האדום" בוואשינגטון, ומשם ישולחו באמצעות הלשכה הג׳ניבית ישר למקומות־תעודתם. המכתבים צריכים להיות גלויים וכתובים בקצור נמרץ באחת השפות האלה: אנגלית, צרפתית, איטלקית, רוסית, פולאנית ואונגארית, וישלחו רק פעם בששה שבועות. מלבד זה הוגבל תוכן המכתבים רק לעניני מצב הבריאות ופרנסה. מי שיעבור על אחד הכללים האלה, יהא מכתבו נדון לגניזה. תקנה זו, אף־על־פי שהרבה הגבלות לה (וביחוד קשה היא לאותם היהודים, שאינם יודעים אחת מן השפות הלועזיות הנזכרות), עתידה היא להביא רוחה רבת לרבבות איש, יושבי הארצות הנזכרות, שמיום הפסק־החבור ביניהן תקפום פחד וחרדה לגורל קרוביהם ובני־ביתם.

— ממאתים הדיפוטאטים, שנבחרו אל הדומה העירונית בפטרוגראד, ארבעים וארבעה הם יהודים. רובם של הנבחרים היהודיים האלה מתיחסים על המפלגות השמאליות הקיצוניות. בבחירות ממין זה נבחרו בקיוב שמונה יהודים, ובוליסוויט־גראד — עשרים וחמשה.

— מיניסטר המלחמה החדש ברוסיה, הגנרל ווירכובסקי, הוציא קול־קורא לצעירים היהודים ברוסיה, שבו הוא מעורר ומזרז להתנדב לצבא ומבטיח להם, כי רשיון ינתן לכל היהודים, העובדים כבר בצבא, וגם למתנדבים חדשים ליסד לגיונות משלהם עם זכויות אבטונומיות. הקול־הקורא הזה נתקבל בהתלהבות מרובה בחוגי הצעירים היהודים, והגדוד היהודי הראשון כבר הולך ומסתדר.

— בהשתדלותו של הרב לעדת ישראל בפטרוגראד, הד"ר מ. א. אייזנשטאדט, נתנו השלטונים הצבאיים חופשה לאנשי הצבא היהודים בימי ראש השנה שעברו, וכל בתי־התפלה בבירת רוסיה בימים ההם היו מלאים חיילים מתפללים. גם ליום הכפורים הבא יהיו החיילים היהודים פטורים מעבודת הצבא.

— מצבם של רבבות הפליטים היהודים ברוסיה הולך וקשה מיום ליום. כמאת אלף מהם רעבים ממש ללחם, ומחוסר אמצעים קצרה יד הועד המרכזי לעזרה להושיעם. הועד הזה פנה בימים האחרונים בקול־קורא נמרץ ליהודי אמריקה להחיש עזרה להנגיעים האומללים האלה בעוד מועד.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

ה כ נ ס ו ת י ה ש ל ל ש כ ת ה ק ר ן ה ק י י מ ת ל י ש ר א ל ב א מ ר י ק ה.

הלשכה של הקרן הקיימת לישראל באמריקה הכניסה במשך שלשת החדשים האחרונים (מראשון ליוני עד ראשון לספטמבר) את הסכומים האלה:

נדבות כלליות	$8053.36
קופסאות	1584.71
יער הרצל	1487.53
ספר הזהב	1094.19
תוים	643.86
תרומות ה„דונאמים"	230.10
בנין בתים לתימנים	29.00
תרומות שנתיות	24.30
הקופה הקואופיראטיבית	9.68
מוספים לטלגראמות	4.50
סך־הכל	13,161.05

* * *

ר פ ר נ ד ו ם ב ד ב ר א ר ץ ־ י ש ר א ל ב י ן י ה ו ד י פ ו ל נ י ה.

ההסתדרות הציונית בפולאניה ערכה זה לא־כבר בין יהודי הארץ ההיא מעין רפרנדום בדבר ארץ־ישראל. הרפרנדום נערך בצורת גלוי־דעת, שתכנו היא: „אנחנו, יהודי פולאניה, מביעים בזה את בטחוננו העמוק ותקותנו החזקה, כי המלחמה הזאת, העתידה לשחרר את כל הלאומים המשועבדים, תביא גם לידי פתרונה הגמור של שאלת היהודים על־ידי יצירת מקלט בטוח להעם היהודי בארץ־ישראל, ארץ־אבותינו".

עוד בימים הראשונים להתפרסמו חתמו על גלוי־הדעת הזה רבבות איש, ומספר החותמים עליו הולך ורב מיום ליום.

בעריכתו של דוד פרישמאן. עכשיו, כשהוסרו המכשולים של הצנזורה, אומרים מוציאי הקובצים הפדגוגיים „דרכנו" להפכם לעתון חדשי, וכבר נמצאים תחת ידם די אמצעים המגיים להבטיח את קיומו. מן הספרים החשובים, שיצאו בשנה זו ברוסיה, יש להזכיר ביחוד את המאסף הספרותי הגדול „כנסת", הערוך על־ידי ח. נ. ביאליק, ואת „כל כתבי ג. שופמאן", הוצאת „מוריה" באודיסה. לפעולות העברים ברוסיה במקצוע עבודת הוצאת ספרות עברית בשנה שעברה יש לצרף גם את שתי הוצאות־הספרים הגדולות: „התחיה" ו„שפתנו". הללו עדיין לא התחילו את פעולותיהן, אבל אם נשפוט על־פי העסקנים המיסדים, העומדים בראשן, ועל־פי סכומי הכסף העצומים, שהושקעו בהן, שכמותם לא היו עדיין לשום הוצאה עברית עד ימינו, אפשר לקוות, כי יביאו ברכה רבה לספרותנו. תעודת „התחיה" היא להוציא ספרים עברים בכל המקצועות. ההון היסודי של החברה הזאת עולה מיליון רובל, ששלש מאות אלף מהם כבר הוכנסו לקופה. הוצאת „שפתנו" תעודתה היא להוציא ספרים, מלונים וקובצים בעניני מחקר הלשון. הון החברה הזאת עולה למאת אלף רובל.

גורמים חשובים בהתפתחות התנועה העברית ברוסיה היו גם שתי הועידות העבריות: של „חובבי שפת עבר" (כעת „התרבות") במוסקבה וזו של המורים העברים בקיוב. בראשונה, שנקראה בא' אייר שעבר, השתתפו כמאתים צירים, באי־כחם של אגודות ומוסדות עבריים שונים. הרצאת ח. נ. ביאליק על „עם ולשון" קבע את הטון של הועידה והוסיף לה זוהר ויופי. בשניה השתתפו ששים צירים. ידיעות מפורטות על אודותיה לא נתקבלו עוד, ומשום זה אי־אפשר עדיין לסמנה בדיוק.

* * *

עקת תנאי־חייהם ההוים של יהודי פולניה מעטה בשנה שעברה את דמותה של התנועה העברית במדינה ההיא יותר מבשנות המלחמה הקודמות. העתון היומי „הצפירה", שהוצאתו נתחדשה עם כבוש ווארשה על־ידי הגרמנים, נהפך, מחוסר אמצעים, לעתון שבועי. במשך כל השנה הגיעה לנו מפולניה רק בשורת ספר חדש אחד, והוא המאסף „העוגן", שיצא בלודז בהוצאת „היצירה" ובעריכתו של הד"ר יעקב כהן. מהידיעות המקוטעות, המתקבלות משם לפרקים, נראה, כי העברים והציוניים בפולניה מרכזים את עיקר פעולותיהם בחנוך העברי, אבל פרטי הפעולות האלה אינם ידועים לנו.

* * *

בנין הספרות העברית בארץ־ישראל, שאשיותיו התמוטטו עוד בשתי שנות המלחמה הראשונות, נהרס כמעט כולו בשנה זו. העתון היחידי „החרות", שיצא בירושלים, גם הוא נפסק בימים האלה. ובזה כבה השביב האחרון של העתונות העברית בארץ־ישראל. זכר להורבן של השנה הם רק הקובץ השלישי של „בין הזמנים" שהופיע באלול תרע"ו ונתקבל באמריקה בשנה זו), קובץ ספרותי לבני־הנעורים בעריכתו של י. ח. ברנר בשם „פרודות", פריספקט על ספריה הקלאית העברית בעריכת י. וייראנבלי ידיעות צנומית אחדות.

הקובצים והחוברות האלה משמשים לא רק „זכר להורבן", אלא גם „סימן לבנין" — סימן להרצון הלאומי החזק והעז, המפעם בלבותיהם של הבנים־הבונים גם בשעת זעם ומצוקה כזו, שכל הפורעניות והתלאות אין בכחן להכחידו ולהשמידו. רצון הסולל ומפנה את הדרך אל ציון הבנויה.

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

עורך נכבד: —

בבקשה לתת מקום ב„התורן" לגלוי־הדעת הזה:

זה לא כבר נתפרסם בעתונות, כי בחוג המועד כוכות הבא עומד להפתח בשיקאגו בית־ספר למורים. לפי דברי המודיעים, נוסד כבר גם ועד ונאסף סכום כסף ידוע בתור יסוד לפתיחת המוסד. אנחנו, החתומים מטה, שיש גם לנו יחס אל החנוך העברי (החתומים מטה הם מורים, המקדישים את חייהם וכחותיהם לעבודת החנוך וההוראה העברים), חושבים לנו לחובה לפרסם גלוי־דעת זה ברבים, וביחוד פונים אנו אל אלה מחברי הועד, שמתוך כונה טהורה ובלב שלם הם נכונים לעבוד בשביל הקמת מוסד זה, שלפי דברי המודיעים הוא עומד להפתח בקרוב.

בתור אנשים, העובדים על שדה החנוך, שהחנוך העברי יקר להם, היינו מאושרים לראות מוסד עברי, שיוציא מתוכו מורים הראויים לשמם ולתפקידם, שחסרונם מורגש כל־כך בארץ זו. אולם מכירים אנו כמו כן, כי מורים כאלה יכולים לצאת רק ממוסד עברי מרכזי, שבראשו יעמדו חכמים עברים בני־סמך, אנשים מצוינים, בעלי ידיעות כלליות ופדגוגיות רחבות, המסורים לחנוך העברי ורואים בו את משאת־נפשם ותוכן חייהם. מלבד מחנכים מתאימים כאלה, נחוצים גם חניכים ראויים ומתאימים לתעודה של המורה העברי; וראויים לתעודה זו הם רק צעירים כאלה, שהתחנכו על ברכי התרבות העברית המקורית וספגו לתוכם את רוחה ואת רוח יצירותיה. רק צעירים כאלה, שהתרבות העברית נספגה בדמם ונפשם ונעשתה לחלק מנשמתם, יהיו ראויים למלא את התפקיד של המורה העברי המודרני. אבל נערים ונערות מטפוסם של תלמידי בית־הספר האמריקאי, שגדלו ללא תורה ויהדות ושאת כל „השכלתם העברית" רכשו בבתי תלמוד־התורה והישיבות השיקאגאים מן הנוסח האמריקאי הידוע, — אלה לא רק שלא ימלאו את החסרון במורים, המורגש כל־כך אצלנו, אלא שיהיו לרועץ לחנוך העברי הלאומי, ויכניסו לבית־הספר העברי את הבורות והבערות ה„מוסמכות".

לצערנו רואים אנו, שעסקנים ישרים נלכדים ברשת פניות פרטיות של מי שהוא ועוזרים ליסוד מוסד, שבאופן היותר טוב יהיה חקוי להסמינריון של מורים מיסודה של הקהלה הניו־יורקית, מוסד שיקים לנו מורים מאותו הטפוס הידוע, שמציאת הסמינריון ההוא, מורים שהם לרועץ לחנוך העברי האמתי. והם מקלקלים עוד יותר את המצב, מרחיבים

על משואות המרכזים העברים שברוסיה, ארץ־ישראל וגאליציה. ועד שיעברו שנים אחדות אחרי המלחמה, שנות שלום ושלוה, אי־אפשר להחליט, אם בכחה בר־קיימא היא, ולא כל־שכן שאין לנבא לו עתידות גדולים. אבל על יסוד כל מה שנעשה בו כבר אפשר להגיד בבטחה, כי עבודת התרבות העברית במשך שתי השנים האחרונות בארץ הזאת נשאה פרי. עדים הם המפעלים התרבותיים הקיימים, שנוסדו במשך הזמן הזה והצליחו במדה ידועה. בשנת תרע"ו נוסדו העתונים השבועיים „העברי" ו„התורן" והירחון לילדים „שחרות", ובה הונח גם היסוד להסתדרות העברית. ושנת תרע"ז, מלבד ששמרה על הרכוש הקיים, עוד הוסיפה עליו את הספר העברי. בשנה זו נוסדו שתי הוצאות־ספרים עבריים: „אסף" ו„אשכלות". הראשונה כבר זכתה את הקהל העברי באמריקה בשני ספרים: הכרך הראשון מכתביו הנבחרים של ראובן ברייגין ו„מקרן זוית" של הפרופיסור דוד ניימארק. ההוצאה השניה מבטיחה להוציא בקרוב את רוב כתביו של דוד ניימארק, המפוזרים בעתונים ומאספים שונים. ההסתדרות העברית עשתה נסיון להוצאת חוברות עבריות פופולאריות. עד עכשיו יצאו על־ידיה שתי חוברות, המכילות מאמרים בעניני הלשון העברית וספרותה מאת א. בן־יהודה, ראובן ברייניך, ד"ר בן־ציון מוסינזון וי. בן־צבי.

מלבד זה נוסדה לא־כבר על־ידי אותה ההסתדרות חברה גדולה להוצאת ספרים בשם „קדימה". ויש לקוות, כי בשנה הבאה תגש לעבודה ממשית. אם נזקוף לחשבון השנה גם את המאסף הספרותי־השמושי „לוח אחיעבר", העתיד לצאת בקרוב על־ידי הסתדרות „אחיעבר", ואת הקובץ הספרותי „ממערב למזרח", שגם הוא הולך ונערך לדפוס, אז אפשר לחשוב את הנסיון, שנעשה בשנת תרע"ז במקצוע הוצאת הספר העברי באמריקה, להתחלה טובה, שהמשכה יביא ברכה לספרותנו.

אולם גלוייה של התנועה העברית באמריקה לא הצטמצמו בדברי ספרות בלבד. הללו נתבלטו גם בשאר מקצועות החיים הרוחניים: בחנוך, בחיי האגודות ובשאיפה להסתדר, שתקפה את מחנה העברים, וכיוצא באלו. מן המאורעות החשובים ביותר בנדון זה יש הציין את ועידת ההסתדרות העברית ושביתת המורים העברים בניו־יורק.

ועידת ההסתדרות העברית הראשונה, עם כל מגרעותיה, הוכיחה בעליל, כי הקרקע באמריקה לתנועה עברית כבר הוכשר במדה ידועה. אמנם ההסתדרות העברית לא מלאה עדיין את התקוות שתלו בה, ואולם ימי קיומה של ההסתדרות ספורים הם עדיין וטרם הגיעה השעה לחרוץ עליה משפט. אם כה ואם כה, והועידה הראשונה של ההסתדרות, כשהיא לעצמה, בודאי שהועילה לעודד את הרוחות הנרדמים בארץ הזאת לקראת חזון של עבודה עברית.

שביתת המורים העברים בניו־יורק, שנגמרה בנצחונם של המורים, הנחילה באותה שעה נצחון גם להחנוך העברי. הנצחון אמנם אינו שלם וגמור. עדיין מרובות תקלותיו של החנוך העברי באמריקה וקשות הרפתקאותיו של המורה העברי במלחמתו על קיומו. אבל נצחון זה, שהרבה גרמו לו העתונות ודעת־הקהל, הראה, כי בין ההמונים היהודיים המרובים באמריקה, המתיחסים בשויון־נפש גמור לשאלת חנוך בניהם, יש עוד קהל מועט ונבחר, הנותן את לבו לחנוך העברי ומתענין לפעמים גם בגורל המורים העברים.

* * *

התנועה העברית ברוסיה, שדוכאה בשתי שנות־המלחמה הראשונות, — קצתה בתוקף המאורעות ורובה על־ידי הריפרסיות של השלטון הישן — קמה בזמן האחרון לתחיה. סימני חיים מוחשיים התחילו מתגלים בה בתחילת השנה, עוד בימי שלוט השלטון הישן. עוד בימים ההם, כשגזירת האסור על הוצאת עתונים עברים שררה בכל תקפה, לא מנעו את עצמם העסקנים העבריים מכל עמל ויגיעה, ולא נרתעו מכל מעצור ומכשול, עד שעלה בידם להשיג רשיון־מיוחד להוצאת העתון השבועי „העם" במוסקבה והוצאת קובצים פדגוגיים בשם „דרכנו". ולמרות זה שפולאניה, קורלאנדיה וחלק הגון מליטה, מקומות־מושבותיהם של רוב הקוראים העברים, נקרעו מעל רוסיה, ולמרות קושי מצבם הכלכלי של יהודי רוסיה,— עלה מספר חותמי „העם" עוד בימים הראשונים להוצאתו פי שלשה וארבעה מכפי שקוו מוציאיו. גם הסתדרות „חובבי שפת עבר" הגדילה והרחיבה את פעולותיה עוד בראשית השנה. בכל מקום שהשפעתה הגיעה נפתחו בתי־ספר עבריים, נוסדו גני־ילדים ונערכו שעורי־ערב לגדולים. כי השפעת ההסתדרות הזאת היתה גדולה במקצועות החיים הרוחניים, נראה מזה, כי כמעט בכל התנגשות בינה ובין ה„אידישיסטים" בשאלות החנוך היו באי־כחם של הפליטים מהמוני העם נוטים בדעתם אליה ותמיד היו מכריעים את הכף לטובתה.

בסימנים מוחשיים אלה אפשר היה כבר אז להכיר, כי בקרקע העם ובתחתיות נשמתו מפכה זרם עברי חי, שמסבות היצוניות ידועות אי־אפשר לו לפרוץ החוצה ולהגלות בכל עוזו והדרו לעין רואים. והנה באה המהפכה הרוסית הגדולה, ועמה השתחררותם הגמורה של היהודים,— והזרם הצנוע, הסמוי מן העין, שטף ועבר את החיים הלאומיים של יהודי רוסיה על כל גדותיהם. התנועה העברית ברוסיה אינה עכשיו ענין ל„חובבים" ו„מפיצים" ומיצינאטים בלבד — אלא היא קנינם ונחלתם של כל היהודים הלאומיים ברוסיה. גם לאומיים „גלותיים" ובלתי־מפלגתיים, כההיסטוריון שמעון דובנוב, הסופר ש. אנ—סקי, הפרקליט אוסקאר גרוזנברג והעסקן הצבורי ה. סלוזברג רואים בהשלטת הלשון העברית בבית־הספר העממי יסוד־מוסד לחיינו הלאומיים בגולה.

תגבורת התנועה העברית ברוסיה השפיעה שפע רב של ברכה על העתונות העברית בארץ ההיא. מחודש יולי שעבר התחיל השבועון „העם" לצאת בתור עתון יומי. באותו חודש נתחדשה הוצאת הירחון „השלח" באודיסה והתחיל להופיע במוסקבה דו־שבועון גדול לילדים בשם „שתילים". ולפי הידיעות האחרונות, שנתקבלו מרוסיה, עומד לצאת שם מחדש בימים האלה העתון השבועי „הדור"

מכל רחבי אמריקה, ורשמה על דעת־הקהל היהודית היה גדול. הטון האחראי של הועידה, ההרצאות והויכוחים מלאי התוכן והענין שנשמעו בה והתיחסותם הרצינית העמוקה של הצירים לשאלות, שעמדו על הפרק, — כל אלה רוממו את הועידה הזאת על שאר הועידות היהודיות, אשר נקראו בשנה שעברה באמריקה.

* * *

שנת עליה ופריחה היתה השנה להציוניות ברוסיה. עם השתחררותם של היהודים בארץ ההיא נעשתה התנועה הציונית לתנועת־עם במלוא המובן. נתקיים בה ההיפך ממה שנבאו לה מתנגדיה בראשית ימי הריבולוציה. תחת להבטל ולעבור מן העולם, כנבואתם של אלה, גדלה ורחבה הרבה מונים ונעשתה לתנועה ה ש ל ט ת בחיים היהודיים. בין ההמונים היהודיים הגדולים ברוסיה מתרגשת כעת תסיסה ציונית נלהבה, שלא היתה כמוה מיום לבוש הרעיון הציוני צורה של הסתדרות. ואם תסיסה כזו ניתנת להמוד במספרים, כי אז יעידו עליה מ א ה ו א ר ב ע י ם א ל ף ה ש ק ל י ם (במקום שנים־עשר אלף בשנה שעברה), שנמכרו בין יהודי רוסיה במשך חדשים אחדים, בעת משבר איקונומי קשה כזה. ויעידו עליה מאות אלפי הרובלים, שנאספו במשך שבועות אחדים לטובת הקרן הלאומית ולטובת הנגועים בארץ־ישראל, ו ח מ ש ת מ י ל י ו נ י ה ר ו ב ל, שנכנסו בזמן קצר לקופת „הבונה" (חברה להתישבות יהודים ולהתנחלותם בארץ־ישראל). אבל הרבה יותר ממספרים וידיעות סטאטיסטיות מעידות על התפשטותו של הרעיון הציוני פ ע ו ל ו ת י ה ם הכבירות של הציוניים במקצועות השונים של החיים היהודיים והשפעתם הגדולה עליהם, עד שגם מתנגדי הציוניות מודים בעל־כרחם, כי השליטים ברחוב היהודים הם עכשיו הציוניים.

הרעיון הציוני ברוסיה לא רק שהתפשט, אלא גם נתעמק בהרגשתם ובהכרתם של ההמונים, שחדר לתוך ישותם ונעשה לחלק מנשמתם. ברוסיה אין מקום להופעה מוזרה, כציוניות בלא לאומיות. חזיון משונה כזה בלתי־מובן ובלתי־מושג שם ליהודים. השפעתה של ההסתדרות הציונית הכללית גדולה שם כל־כך על החיים היהודיים, מפני שמלאכתה, מלאכת הלאומיות העברית, אינה נעשית, כמו באמריקה, על־ידי „פועלי־ציון" ו„מזרחי", כי־אם על ידיה עצמה. ומטעם זה אין רשומם של „פועלי־ציון" ו„מזרחי" ניכר ברוסיה: מלאכתם הספיציפית, המפלגתית — מלאכת־שמים של ה„מזרחי" ומלאכתם הראדיקאלית־האי־דיישיסטית של „פועלי־ציון" — אינה מושכת שם את לבות ההמונים הלאומיים.

גרוי נהדר למצבה של התנועה הציונית ברוסיה שמשה הכנסיה האחרונה, שנקראה לפני זמן־מה בפטרוגראד. מבחינת רוב מעשיה והחלטותיה עמדה הועידה הזאת על הגובה הראוי בשעה היסטורית זו. החלטותיה בדבר השלטת הלשון העברית בחיים היהודיים משמשות לה תעודה היותר יפה. ההרצאות, הויכוחים והרצון הכביר לפעילות התדירה, הפועם מתוך כל ההחלטות, שנתקבלו בה — כולם אומרים כבוד ותהלה לאחינו הציוניים ברוסיה, שהציוניות היא תוכן חייהם, ובה הם רואים חזות כל הטוב והיפה, הנשגב והנאצל ביהדות.

* * *

הציוניות עשתה חיל רב גם בארצות אנגליה ואויסטריה. אנגליה משמשת עכשיו אכסניה לבית־היוצר הדיפלומאטי שלנו. בארץ ההיא נארגים כעת הרבה מחוטי תקותנו הלאומית, ומשום כך גברה שם התנועה הציונית בשנה שעברה. הרעיון הציוני באנגליה רכש בימים האחרונים את לבותיהם של בעלי־השפעה ובעלי־יכולת אדירים, כהלורד רוטשילד, הרברט שמואל, מי שהיה מיניסטר הפנים, ועוד. אולם גדולה מזו היתה השפעתו על ההמונים. ועידת ציוני אנגליה האחרונה, שהצטיינה בפעולות ומעשים על הקודמות לה בארץ ההיא, ומפלתו של ה„קונדזשוינט קומיטה" מעידות על זה.

על תגבורת התנועה הציונית באויסטריה מעיד הדין־וחשבון האחרון של הקרן הקיימת לישראל. על־פי הדין־וחשבון הזה תופסת אויסטריה (אונגאריה אינה נכללת בחשבון) את המקום השני בסכומי תרומותיה להקרן הלאומית במחצית השנה שעברה, ולפי מספר היהודים, היושבים בה, היא ה ר א ש ו נ ה לכל הארצות. שעת־הירום זו לא היתה שעת־כושר להתגלות רגשותיהם הציוניים בועידות ואספות, אבל העובדה, שיהודי אויס־טריה, וביחוד יהודי גאליציה הסחופים והדוויים, השדודים והעשוקים, שהיו מטרה במשך שלש השנים האחרונות לכל חצי הפורעניות הנוראות של המלחמה, הם על־פי מספרם הראשונים ברשימת המנדבים להקרן הלאומית — עובדה זו מדברת הרבה מאד בעדם.

* * *

סימנים של התקדמות ציונית ולאומית ניכרים גם בין יהודי ארצות יון והולאנדיה. ביון מתעתדים יהודי הארץ לקרוא בקרוב קונגרס יהודי, וכבר נבחרו אליו כל הצירים. בבחירות האלה השתתפו בסאלוניקי בלבד חמשה עשר אלף יהודים. רעיון הקונגרס היהודי הולך ולובש צורה של הסתדרות גם בקרב יהודי הולאנדיה. לפי הידיעות האחרונות, שנתקבלו משם, נוסד לתכלית זאת בהאאג ועד מיוחד מבאי־כחן של המפלגות היהודיות השונות.

ה.

ב מ ח נ ה ה ע ב ר י ם.

„הסכנה גדולה, ותודה לאל, שלא מצאה שעה זו את חילנו נבוך ומפוזר" — הדברים הללו לביאליק הם, שהשמיעם לפני זמן־מה בועידת העברים הרוסים במוסקבה. בדבריו אלה ציין משוררנו את מצבו ההוה של מחננו, המחנה הנשאר, העובד לתחיתו השלמה של העם. והמחנה הנשאר הזה מרכזי פעולתו עכשיו הן שתי הארצות המרובות ביותר באוכלוסים יהודים — רוסיה ואמריקה.

המרכז העברי באמריקה חדש הוא עדיין. גידולו והתפתחותו אינם טבעיים ביותר. נבנה הוא במדה ידועה

ההמונים היהודים נתגלה באמריקה ביחוד בתנועת ונגרס היהודי ובתנועה הציונית.

הפולמוס, הוכוחים ודברי הריבות בין הלאומיים ובין תבוללים בדבר נחיצות הקונגרס ותכניתו — הקולות :רקים האלה, שזעזעו את העולם היהודי באמריקה נות־המלחמה הראשונות, — חדלו בשנת תרע"ז, זקומם באו המעשים. המתבוללים משני הצדדים, „ועד ועלים הלאומי" והריפורמיים, שהשלימו למראית־עין תנועת־הקונגרס והבטיחו להשתתף בה, עשו זאת, :אה, רק כדי לחתור תחתיה חתירה עמוקה, אבל אחרי א:, כי גם בהיותם מבפנים מטרתם זו מהם והלאה :רה ידם להזיק לה, עמדו וסלקו את ידיהם מהתנועה ות לגמרה בערב הבחירות. אבל למרות הסתלקותם של י האגפים האלה מימין ומשמאל, הסתלקות שהיה בה ין „חרם", נחלה תנועת־הקונגרס נצחון גדול. עדים הם לש מאות וארבעים אלף היהודים בכל בי אמריקה, ששלמו את המס המיוחד והשתתפו זירות. לתוצאות כאלה לא חכו גם האופטומיסטים עסקני התנועה. הכמות המרובה של הבוחרים והעובדה, ובם ככולם של הצירים הנבחרים הם ציוניים, משמשות ית נאמנה על הרגש הלאומי הבריא, המפעם בלבות מונים היהודיים באמריקה.

הרעיון הציוני הוסיף גם בשנת תרע"ז לכבוש בארץ זת את הלבבות. על גרי הציוניות החדשים, שנוספו נה שעברה, נמנים רבנים ריפורמיים ידועים, כהד"ר יזקופף, ד"ר לאזארון ועוד, ועסקנים צבוריים בעלי־ פעה כאדולף לואיסון, לואיס מארשאל ויעקב שיף. י אלה האחרונים, שהביעו את דעתם באספות פומביות יכת יסוד מרכז יהודי בארץ־ישראל, עדיין מתיראים זרוא את הילד בשמו המפורש". ואולם נקוה, כי גם יראה" הזאת תפוג מלבם לאט־לאט ולא יסתפקו במליצות ת בלבד בשעת תחיה היסטורית לעמב.

ומה שאירע ליחידים אירע גם להקהלה היהודית בניו־ ק. קהלה זו, שעד עכשיו התיחסה בנייטראליות וסרת־דם לכל הזרמים הלאומיים בחיינו, גם היא :רחה לענות „אמן" על דרישותיהם הציוניות של מונים היהודים. בועידתה האחרונה תפסה ארץ־ישראל :ם בראש כל הענינים, שעמדו על הפרק. וההחלטה קבלה בועידה זו פה־אחד מתוך התלהבות מרובה לדרוש שיבת־ציון מאת ועידת־העמים הבאה. לכאורה, אין עצם החלטה זו ובין תכנית באזיליה שום הבדל כלל, :ל־זאת נדחתה הצעת אחד הצירים לקבל את וגראמת־בזל כמו שהיא. ואף כאן יד „היראה" היתה מצע.

לעומת זאת קיימו וקבלו עליהם את נוסח הפרוגראמה זיאית כמה מן האורדנים היהודיים, כ„ברית שלום", ינדפנדנט אורדר ברית אברהם" ועוד, בועידותיהם נתיות.

מצבה האמתי של הציוניות האמריקאית השתקף זוך מתוך הועידה הציונית העשרים, שנקראה בתחילת יש תמוז שעבר בבאלטימור. ועידה זו, שהיתה שטחית יקרה, שמשה סמל חי למצבה ההוה של התנועה הציונית בארץ הזאת, ההולכת וגדלה לאורך ולרוחב, אבל לא לעומק. האספות הפומביות הגדולות, קבלות־הפנים, הטיולים באבטומובילים וכיוצא באלו אפקטים חיצוניים, שבהם נתברכה הועידה בבאלטימור יותר מכל אלה שקדמו לה, הגדילו אמנם את תכונתה הדימונסטראטיבית, אבל באותה שעה שמשו תעודת־עניות להציוניות האמריקאית, שאין בה כדי להצית אש־קודש בקרב המחנה ולהלהיב את הרוחות ולרוממן למעלה־למעלה בתקופה הרת־עולם כזאת לעמנו.

אָמנם הרבה מן התלוש, התחוח והקלוקל שבציוניות האמריקאית יש ליחס לתנאי המקום הקשים לה, אבל הרבה אשמה בזה ההסתדרות המקומית עצמה. חטא תחטא הפדראציה הציונית בזה, שהגיהוץ החיצוני משמש בידה האמצעי הראשי למשוך בו את לב הבריות ולקרבן לציוניות, ולא תשים לב ל ה ע מ י ק את התורה הציונית בלבותיהן ובמחותיהן. וכפלים תחטא ביחוסה המוזר לעבודת התרבות העברית. בועידתה האחרונה נתקבלו אָמנם החלטות אחרות לטובת התנועה העברית, אבל ההחלטות האלה, שנמסרו להועד הפועל של הפדרציה לעשות בהן כטוב בעיניו, לא הוצאו עדיין לפועל. ועד שלא תכיר ההסתדרות הציונית, כי הדרך הארוכה של עבודת התרבות העברית היא היותר קצרה לחנך ולהעמיד על־ידיה דור של ציוניים לאומיים נאמנים, בודאי שהצלחתה ההוה, שבאה בתוקף המאורעות, אך זמנית היא ועתידה מוטל בספק.

נבדלים מהסתדרותם של הציוניים הכלליים בעבודתם הציונית־הלאומית הם שני אגפיה של התנועה הציונית באמריקה — „המזרחי" ו„פועלי־ציון". שניהם מכירים בערכו הגדול והחשוב של חנוך ילדי ישראל לשאיפותיהם הציונית והלאומיות, ומפני זה משתדל כל אחד מהם, על־פי דרכי יבורותו, לשפוך את ממשלתו על החנוך העברי בארץ הזאת. האגף הימני — ה„מזרחי" — יסד בשנה שעברה בית־מדרש למורים עברים, ושאלת־החנוך בועידתו האחרונה בפיטסבורג תפסה מקום חשוב. מלבד זה משתדל הוא בכל מקום שידו מגעת להכניס אל מיסדות־החנוך דוקא מורים כאלה, המסכימים לו, לדעותיו ולשיטתו. האגף השמאלי — „פועלי־ציון" — אף הוא גדולה היתה פעולתו בשנה שעברה על שדה החנוך. רשת בתי־הספר מיסודם של הלאומיים הראדיקאליים (קרי: „פועלי־ציון") נתרחבה, ומקיפה היא עכשיו הרבה ערים ועיירות בארצות־הברית וקנדה. גם חלק חשוב מתכנית־פעולותיהן של ועידות „פועלי־ציון" וה„נאציאָנאל ארבייטער פערבאנד" בשנה שעברה הוקדש לשאלה זו. התיחסות כזו מצד המפלגות הציוניות הקיצוניות האלה להחנוך הלאומי הרחיבה והגדילה את השפעתן גם על אלה, שאינם מודים בכל עיקרי שיטותיהן.

עד כמה גדולה השפעתם של „פועלי־ציון" על ההמונים היהודיים — הראתה ועידת הסוציאליסטים הלאומיים, שנקראה בחודש מארץ שעבר בניו־יורק. בועידה זו, ש„פועלי־ציון" היו ראשי המדברים בה, השתתפו באי־כחם של מאה וחמשים אלף פועלים מאורגנים

הייתי רק כופר, והנני כופר גם היום, בהצייר, בהאמן, לפי הוראתם העליונה של המלים האלה, שביל"ג. הייתי כופר רק ברעותיו על היהדות ועל מקור הרעה בחיינו; הייתי כופר רק בהשקפותיו על הלאומיות ועל תנועת התחיה בקרב עמנו; הייתי כופר רק במדתה ובאופנה של הבקורת שלו, שכתב על ספרי אחרים. לא הודיתי רק במה שלא היה בו, או שלא היה צריך להיות בו. ואם שגיתי וטעיתי במשפטי על יל"ג, יבואו אחרים וידרשו ויחקרו היטב בכל אשר כתב ויצר ויבראו נקודות־השקפה אחרת על המשורר ויחזירו את עטרתו ליושנה. ואני נכון לקבל את האמת ממי שיאמרה, אם אך יאמרה וייסדנה לא על־פי המסורה והקבלה, כי־אם בדעת ובמשפט ובדברים שלא נתמעכו מרוב השמוש בהם.

עוד זאת לא אמנע הפעם, ביום הזכרון למשוררנו, בחכי: כונתי בכתבי, לפני עשרים שנה, את בקרתי עליו היתה לא להשפיל, חלילה, את כבודו. כבודו במקומו ובזמנו מונח. כונתי היתה אז — אם יש לי הרשות להגיד — להזהיר את משוררינו הצעירים ובעלי הכשרונות הרעננים, שלא ילכו בדרך יל"ג המשורר ושלא יקחוהו למופת להם (ח. נ. ביאליק חקה את גורדון בלשונו, בסגנונו, בצורה ובחומר, בשירו „ברחוב היהודים", שנדפס ב„ממזרח וממערב" כרך ראשון), כי יל"ג היה החוליה הראשונה ולא האחרונה בשלשלת שירתנו החדשה. כונתי היתה — אל יחשב לי דבר זה לגאות יתירה — לפתוח אופקים חדשים לשירתנו הצעירה ולהעיר את בעלי כשרונותינו הפיוטיים, כי ישתמשו בעיניהם הבהירות ובחוש שמיעתם הדקה (הכתוב מדבר במשוררים שיש להם מלידה חושים כאלה), למען יראו את הטבע וצבעיה ולמען ישמעו את קולותיה וקול דפיקתם וזרמתם של החיים החדשים וצליליהם הדקים, שיש להם נגן (טון) חדש וריתמוס חדש, ולא יעשו כמעשי יל"ג, שנחשב לראש משוררי ישראל ולרבם של כל המשוררים הצעירים, אשר במקום עינים ואזנים השתמש בפסוקים מן המוכן ושחדש, בכח יצירתו הלשונית, בעצמו.

והסופר יעקב רבינוביץ במאמרו „שירתנו החדשה" (שנדפס בהמאסף „בשעה זו" חוברת ב', המוקדש כולו להמשורר ח. נ. ביאליק, ביפו תרע"ו) עמד על זה, באמרו: „ביאליק השתחרר ביודעים מיל"ג ובלא יודעים, בשירתו... הקריאה לצד היופי והאמת וכן גם הבקורת של בריינין על יל"ג עזרו לא מעט... והבקורת של בריניני, זו שבריינין כל־כך לא צדק בה ושבכל זאת דוקא בה קנה את עולמו, בהפנותו את תשומת־לב המשוררים והקוראים מיל"ג כלפי מיכה יוסף, כלפי הליריקה, הפשטות, הנפש — בקורת זו למדה את הקהל להרגיש את ביאליק, ודחפה את ביאליק יותר לצד השירה האמתית. וביאליק קלט אל תוכו גונים חדשים, מודרניים ביותר".

והאמת ניתנה להאמר כיום, שלולא יל"ג לא היו לנו גם ביאליק *, גם שניאור וגם טשרניחובסקי. יל"ג נתן את הדחיפה הראשונה והעצומה להשירה העברית לצד חדש, למהלך חדש. יל"ג, בהיותו בקי בכל חדרי ספרותנו העתיקה, התלמודית, ושל שנות ימי הבינים, הכשיר בחושו הלשוני ובכח יצירתו הסגנונית את הקרקע לשלשת בחירי משוררינו הנזכרים וגם לאחרים. הם למדו גם משגיאותיו וחסרונותיו בשמוש הלשון. וברבות הימים גם ילמדו לבלי היות ותרנים ופזרנים בנוגע לעושר שפתנו ואוצרותיה המרובים, שנפתחו לפניהם ושפתחו בעצמם, במקומות ובענינים שהקמוץ והחסכון יפים ונאים להם. יל"ג סבל עד אחרית ימיו לפרקים ידועים מאותה המחלה, שהאנגלים קוראים בשם „עצירת הרעיונות ושלשול השפה".

ממחלה זו הננו מתרפאים זה עשרים וחמש שנה — הנרפא?

---

* ביאליק הודה זאת בעצמו בנאומו אשר נשא באודיסה לכבוד יל"ג, בהמלא עשרים שנה לאחר מותו.

חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָמֵנוּ בִּשְׁנַת תַּרְעַ"ז

מאת

א ה ר ן פ ר נ ק ל.

ג.

ה ת נ ו ע ה ה ל א ו מ י ת.

עת לזרות ועת להבר היתה שנת תרע"ז בחייהם הצבוריים של היהודים ברוב הארצות. הלאומיות היהודית בגלוייה השונים שמשה אבן־בוחן להכיר על־פיה, מי הוא לנו ברגע היסטורי זה, ומי נגדנו. מאורעות עולמנו הפנימי בשנה שעברה הסירו את הלוט מעל פניהם של רוב העסקנים הצבוריים, שהאפיל כל הימים על התיחסותם לשאלות חייו הלאומיים של העם העברי, והכריחום להביע את דעתם גלוי ומפורש על הפרובלימות הלאומיות בחיינו. מתוך כך לא הניחה התסיסה הלאומית הכבירה, שהתרגשה בשנה שעברה בעולם היהודי, מקום בתוכו לעסקנים „נייטראליים" ו„בלתי־מפלגתיים", המראים פנים לכאן ולכאן, משתדלים לצאת ידי חובתן של כל הדעות, ואינם יוצאים אף ידי חובתה של אחת מהן — טפוס של עסקן־כוי, שהיה מצוי ביחוד ברחוב־היהודים באמריקה. „או כנוס או פטור" — לפני בחירה זו העמידו החיים היהודיים בימים האחרונים את כל עסקן בישראל; ברירה של פשרה אין.

ולא רק העוסקים עם הצבור, אלא — מה שחשוב ביותר — גם הצבור עצמו, גם ההמונים היהודים הרחבים, שמסבות ידועות היו עד עכשיו פאסיביים לכל מה שנוגע לגורלם הלאומי, אף הם עמדו בתוקף המאורעות על השאלות הצבוריות והלאומיות, המנסרות בעולמנו, ונתנו את לבם אליהן מתוך השתתפות אקטיבית. רצונם הלאומי

אחרי ספרים עברים כספרי יל"ג, ובכלל זה גם שיריו, שנדפסו בששה חלקים (זו שירה עברית וזה שכרה!). אין כיום גם מתענינים באישיותו המיוחדה, אישיות בולטת ומוצקה, של יהודה ליב גורדון בתור אדם, בתור סופר ומשורר, מבקר וחוקר הלשון העברית, אם נניח, שגם בשוק הספרות שלנו שורר הכלל: ההצעה לפי הדרישה.

וכמדומה לי, שלא אטעה אם אומר, שגם בספרות יותר עשירה הרבה מספרותנו אנו יש מקום לכתבים, במהדורות מיוחדות, ככתבי יל"ג, הנפוצים בעתונים שונים וישנים, שאינם מצויים בידי הקוראים, שאין מקומם אלא בספריות צבוריות, וגם שם הם הולכים וכלים, נקרעים ובלים.

אילו נקבצו כל כתבי יל"ג, שעסק במקצועות שונים בספרות, במהדורה מיוחדה (מהדורה מבוקרת, מצורפת ומוגהה היטב, כמו שעושים המתוקנים שבאומות העולם, בהוציאם לאור ספרי־המופת), כי־אז היתה יכולה לא רק לענג את לב הקוראים, אשר לא יוציאו ישן מפני חדש, את הקוראים הזוכרים עוד את הרשימות, הבצירים והפלפולים החריפות אשר בעלוניו של גורדון (שיחת הדגים תחת הישוב הבדוי „אזוב"), אלא מהדורה חדשה ושלמה כזו היתה יכולה להיות למקור נאמן וחי גם לתולדות ההשכלה בישראל, לתולדות מלחמת הדעות וההשקפות בקרב עמנו בראשית שנות המאה ובאמצעיתה למספרנו אנו, וביחוד לתולדות התפתחות הלשון העברית, בזמן שהתחילו להשתמש בה לצרכי המחשבה החדשה ולצרכי יום יום. יכולה היתה — אבל הלא כל הספרות שלנו עומדת בנס ומתקיימת, אם יש לקרוא לזה קיום, בחסד המקרה, ואין סדר למשנתנו.

כדבר מקובל ומוסכם הוא בקרב קוראינו וסופרינו, שקראו בעצמם את מאמרי על יל"ג, שנדפס ב„השלח", או רק שמעו מפי אחרים על־אדות מאמרי זה, שכונתי היתה להסיר עטרת־המשוררים מעל ראש גורדון ולבטל אותו תכלית הבטול גם בתור סופר פרוזי. אבל טעות גמורה היא בידי החושבים וסוברים ככה. אמנם מעודי לא כתבתי באורים ופרושים על מאמרי הנדפסים, באמרי בלבבי: אם דברי אינם מבוארים כל־צרכם במקומם, כמו שיצאו מעטי בפעם הראשונה, אז לא יועילו להם ולא יסבירום באורים חדשים, גם אם אגבבם זה על־גבי זה. והרוצה לטעות בדברי יבוא ויטעה, גם אם אנכי הכותב בעצמי אקרא לו מאה פעמים ואחת: לא כך, חלילה, היתה כונתי, לא כך היתה סברתי וגרסתי.

ישנם קוראים כאלה, הראוי שיהא ידוע, שגם אם תדבר אתהם דברים ברורים ומפורשים ופשוטים כל־צרכם, שאינם סובלים, לכאורה, כל כונה זרה ורמיזה צדדית; גם אם תכתוב בסגנון של „רחל בתך הקטנה", יקראו הקוראים, מסוג הידוע, בלאה בנך הגדול. הם יכניסו בדבריך כונות ופניות, שמעולם לא עלו, ולא יכלו לעלות, על דעתך. ומה יועיל לקוראים ממין זה באורים חדשים? גם בבאוריך החדשים יראו מהרהורי לבם ומיצרי מחשבותיהם הם. לחזיון זה יש פרק מיוחד בחכמת־הנפש של החוקרים החדשים.

כבור הייתי, שדברי במאמרי הם תמיד פשוטים וברורים כל־צרכם, כי קבלה היא בידי מידי רבותי בספרות, שבחרתי לי בעצמי: לעולם ידבר הסופר בלשון ברורה ופשוטה, עד שגם אם ירצה הקורא לטעות — לא יוכל. אבל טעיתי. ודבר זה נתגלה לי בפעם הראשונה לפני עשר שנים בגלאזגוי, בשוטלאנדיה, בהיותי שם עובר־אורח. נזדמנתי שם בפונדק אחד עם קורא עברי, שהוא מפורסם בעיר ההיא, והוא חריף ובקי בספרותנו העתיקה והחדשה. במרוצת דברינו בעניני ספרות קרא אלי: מר בריינין, חייב אני להגיד לך „יישר כחך", כי היית לי למאיר עינים על־ידי מאמרך על־אדות הסופרת השוויידית אלין קיי (שנדפס ב„הדור" שנה ראשונה) בהבנת הפשט של הסוגיות החמורות בעירובין דף זה וזה, בפסחים דף זה וזה ובתוספות פלוני ובמהרש"א אלמוני, שהתקשיתי עליהם מנעורי. ואתה במאמרך הנזכר תרצת את כל קושיותי והיתרתי, ומתפלא אני עליך, איך הבלעת בנעימה יפה־אהר־יה את הסברתך הנכונה להמקומות החמורים והמוקשים הללו.

כל הבטחותי לה„קורא הנכבד", שמעולם לא עלה על דעתי, בכתבי את מאמרי הנזכר, לישב את הסוגיות האמורות בש"ס ואת המקומות הבלתי ברורים בתוספות ומהרש"א, כי מה להסופרת הנכרית ולענינים כאלה, להאסכולסטיקה התלמודית, — כל הבטחותי לא הועילו. הוא, הקורא, באחת: מאמרי היה, בלי שום ספק, מכוון לפשט את העקמומיות שבש"ס, ויהי מריב עני אינני מודה בזה. לך ודבר אל העם הזה! הלא המה החריפים שלנו סרסו גם את הפסוקים ב„שיר השירים" שבכל התנ"ך והוציאו אותם מפשוטם הפשוט — ומה ומי אנכי כי אלין על קוראי דברי?

אחרי בקשת סליחה מאת הקוראים על נטותי מעט הצדה, הנני שב לעניני. מפני צורך השעה הנני רואה את עצמי מחויב לצאת הפעם מגדרי ולהבטיח את קוראינו כיום, שבמשפטי הקשה על יל"ג לא עלתה כלל על דעתי לשלול מהמשורר והסופר שבו את המעלות והיתרונות, שהיו בו באמת. איש רע וצר־עין כזה לא היה עבדכם מעולם. בכל עת וזמן הנני נכון בכל לבי ונפשי לתת להמשוררים והסופרים המבוקרים על־ידי את המגיע וראוי להם, לפי כשרונותיהם, ידיעותיהם ומגמותיהם. וכל יתר כנטול דמי.

וגם בחרצי משפט קשה על יל"ג בתור משורר לירי ובתור בעל מליצה, הודיתי במאמרי הנזכר, והנני מודה גם כיום, כי היה בלשן, כי עשה הרבה לטובת הרחבת לשוננו העברית, כי היה סופר נמרץ ולוחם כאיש ישר ובאומץ־לב על דעותיו ועל הטוב והישר בעיניו, כי הכניס רוח חיים בספרותנו ולחלוחית בעצמותיה היבשות, כי היה מורה ומדריך לכשרונות צעירים. הייתי מודה, — והנני מודה גם כיום, ואולי היום הרבה יתר — כי יל"ג העשיר את ספרות השירה שלנו בכמה וכמה פנינים ומרגליות, ביחוד במקצוע המשל, וברא לה לשירתנו, ביחוד בתקופת־יצירתו השניה, סגנון חדש וצורה חדשה. ועוד כמה וכמה מעלות ויתרונות אחרים אני מוצא בו.

יְהוּדָה לֵיבּ גּוֹרְדוֹן

(לזכרון שנת־מותו העשרים והחמש).

מאת

ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן.

את משפטי על יל״ג בתור משורר, שנחשב בימי חייו לראש משוררי ישראל, כבר הגדתי לפני עשרים שנה (בארבע חוברות של „השלח״ כרך ראשון).

אפשר, כי באתי אז אל משורר עברי בתביעות מרובות; אפשר, כי אמת־מדתי בנוגע להשירה העברית היתה גדולה יותר מדי; אפשר, שנגעתי בהעטרת, אשר שמו הקהל העברי והנקראים בשם „מבקרים״ על ראש המשורר, בלא נעלי־משי; אפשר, שצורת משפטי האמור היתה חריפה יותר מדי, כי לא בחרתי לי אז לשון־ערומים, ואת אשר בלבבי הגדתי בלי משוא־פנים. כך היא דרכי בבקורת. אולם בעיקר משפטי הנזכר הנני מחזיק גם כיום ואין אני יכול לזוז ממנו, למרות שהשקפתי על השירה העברית ונושאי דגלה רכשה לה במשך עשרים השנים האחרונות נקודות־ראיה חדשות.

משפטי הקשה על יל״ג המשורר עורר בזמנו את מעריציו ואת המשוררים והסופרים, אשר ראו באצטגנינותם, כי גם הם יעמדו במשפט ויוסרו לא בשוטים, כי־אם בעקרבים, בלמדם קל וחומר: אם בארזים נפלה שלהבת — מה יעשו אזובי קיר? לויתן בחכה הועלה — מה יעשו דגי־רקק? ובכן יצאו כולם חוצץ לקראת משפטי ויתנפלו עלי בחרפות וגדופים, בקרבותם תהלות ותשבחות מוגזמות ומופלגות לה„ארי המת״. ואני לא השיבותי מעולם למחרפי, אשר שלחו רסן מעל עטם ודרסו את החי בעד המת. משיבים על דברים של טעם ושל בקורת, אך אין משיבים על מליצות קשות, שהן בליל חרפות גסות, שריח השוק נודף מהן.

אנכי יסדתי אז את משפטי על יל״ג המשורר, בהשעני על הנתוח, על הבדיקה והחקירה, שעשיתי בזהירות יתירה בכל שיריו; הבאתי מראי־מקומות, הבאתי ראיות וסברות, היקשים והגיונות מהשירה הכללית ומהשירה העברית, עד שבאתי לידי המסקנה, שהייתי מוכרח לבוא אליה על־פי דעתי וטעמי, הרגשתי ובחינתי. ומה עשו מליצי־היושר של ה„ארי שבחבורה״? הסניגורים הטובים הללו לא הטריחו את עצמם, חלילה, לחקור ולבחון את שיריו של יל״ג ואת סגנונו הפרוזי, שגם עליו מתחתי דין בקרתי, ולהציל את כבוד המת ממשפטי הקשה על־פי סיוע מדברי המשורר עצמו ומהגיונותיהם וראיותיהם הם. דבר כזה דורש עבודה ועיון, הבחנה והכרה ובקיאות בספרות השירה. מלאכתם היתה יותר קלה, אף כי לא כל־כך נקיה; הם לקחו מליצות וקללות וגדופים, שקשה להולמם, מן המוכן באוצרות הלשון של התנ״ך ושל, להבדיל, התגרניות בשוק הדגים וימטירום על ראשי הזולל.

החטיאו את המטרה. לא שמתי לבי להחרפות בזמנן, ומה גם עתה, כעבור עשרים שנה אחרי פולמוס הקולמוס *.

לא הייתי מזכיר כיום את המאורע הספרותי, כביכול, הזה, לולא היה בחפצי להעיר, ביום הזכרון לסופרנו הגדול, על החזיון המעציב בספרותנו: לא עברו שנים מועטות אחרי שנדפסה בקרתי על יל״ג, שבכל־כך התמרמרו עליה גם המעולים שבזקני הקוראים והסופרים, ומשפטי המר על המשורר לא לבד שנבלע בנעימה בספרותנו השכחנית **, כי־אם גם חדלו מטפל בירושתו הספרותית שהניח לנו, שיש בה ברכה מרובה לתרבותנו וללשוננו העברית, שהעשיר ושהעמיק אוצרותיה.

בחמש־עשרה השנים האחרונות העמידו קוראינו הצעירים, סופרינו ומשוררינו, בני התקופה החדשה, את יל״ג בקרן־זוית ויפרשו עליו את צעיף השתיקה.

עשרים וחמש שנה עברו אחרי מות הסופר הגדול והלוחם הגדול על חרות המחשבה בישראל, שעמד שנים רבות בראש הספרות העברית, ועד היום לא נכתבו תולדותיו (כלומר: ביוגראפיה הראויה לשם זה), אף כי הניח לנו בקובץ מכתביו, שנדפסו על־ידי י. י. ווייסברג בשני כרכים, חומר הגון ועשיר, שיש לסמוך עליו, לקורות־חייו ולתאור תכונת רוחו בתור סופר, משורר ועורך, וגם בתור אדם ועסקן בצרכי הצבור העברי.

רבע מאה שנה עבר אחרי מות יל״ג, שראוי היה שתשרה עליו השכינה העברית, ומאמריו ועלוניו ב„המליץ״ ובעתונים אחרים, שעשו בזמנם רושם גדול על קהל הקוראים העברים, לא נדפסו עד היום הזה בקובצים מיוחדים. התחלה קטנה ונסיון קל עשה י. ח. רבניצקי לפני כמה שנים להוציא את כל כתבי יל״ג הפרוזיים, אך אחרי צאת הספר הראשון נפסקה ההוצאה, ומני אז לא חדשוה.

כפי הנראה מכל אלה, אם האותות אינם כוזבים, נתמעט בהשנים האחרונות מספרם של הקוראים הדורשים

---

* בין גבורי העט האלה, שיצאו להציל מידי את „כבוד״ המשורר המת, היו: גרשון רוזנצווייג ב„העברי״, ד״ר ש. ברנפלד ב„הצפירה״, המשורר ישכר הלוי הורוויץ ב„הצפירה״, קונסטאנטין שפירא ב„המליץ״, אחד המורים ממינסק, ששכחתי שמו, במחברת מיוחדה, ששכחתי שמה. — ** הד״ר ש. ברנפלד, שלא המתין עד תום הדפסת מאמרי על יל״ג בתוברות „השלח״ ויצא מזורז, כאחד מזרזירי־העט, לחרפני ולרומם את ערכו של המשורר לעילא ולעילא מכל שבח ותהלה, — ברנפלד זה כתב בכבודו ובעצמו שנים מועטות לאחר זה במחברתו על הספרות העברית כדברים האלה: „מה שנוגע ליל״ג הנה הצדק עם בריינין, שלא היה משורר כלל״. ואנכי הלא רק אמרתי, שיל״ג לא היה משורר לירי. לקפיצה משונה כזו לא פללתי גם מברנפלד, שהסכין מעודו לקפיצות גסות ולסתירות מפליאות במשפטיו. למשל: מאמרו על־דבר הסופר אחד העם, שנדפס ב„האשכול״, חציו הראשון מלא תהלות ותשבחות וחציו האחרון — זלזולים מאוסים. המחבר מתנצל על סתירה זו, באמרו, כי את סוף מאמרו כתב חודש ימים לאחר שכבר מסר לדפוס את חציו הראשון, ובמשך הזמן הזה נשתנתה דעתו.

, כי למן היום הראשון ראוהו בעליו פה לא כמו
א כקרוב ובן־בית, כאחד משלהם. זכות אבותיו
לו. הן לא מן השוק הוא בא — „בן־טובים" הוא!
ן הזקן את משפטו של המורה לחסד וספר את שבחו
כי הוא, המורה, „בן־טובים" הוא, ובני־הבית צריכים
ינהוג בו כבוד.

זשית כל, פנו לו בבית חדר מיוחד, ערוך בכלים
ם, אך בהרוחה רבה ובשירות מעולה. שם הספיקו
ית ורשות לעשות כל מה שלבו חפץ. את תלמידתו
מד רק כדי שתים ושלש שעות ביום, ושאר שעות־
היו נתונות לו לצרכי עצמו — לעסוק בקריאת
ובכתיבה. היה קורא הכל — מכל הבא בידו. הזקן
אף הוא היה אוהב לקרוא בספרים ולא היה חס על
יקנות מדי פעם בפעם ספרים חדשים על הישנים.
שקריאתו של הזקן היתה אך בלשון עברית, לפיכך
הביבליותיקה שלו ברובה ביבליותיקה עברית
ים בלשון היהודית המדוברת לא ניתנו עדיין מהלכים
ישראל בימים ההם). קלמן שולמאן, מאפו, סמור־
, מאנדלקרן, גוטלובר, יהל"ל, יצחק בר לוינזון,
אהרן גינצבורג, יצחק ערטר, דוקטור קאמינר, חיים
לונימסקי — אלה הם שמות הסופרים, אשר פארו
רון־הספרים של הרוזן הכפרי, בעל־האחוזה היהודי
הספרים המנויים האלה — כמעט כולם שגורים
־פיו של הזקן לוייב, והיה אוהב לתבל דבורו בלקוטי
הם ולספר עליהם מדי פעם בפעם בהתלהבות יתירה.
היה הזקן לוייב בכח זכרונו החזק ובכשרון דבורו
ה, מאין כמוהו. וביחוד היה כשרונו רב לספר
מעשה שהיה בלשון־סגולה, שניתנה רק לו בלבד.
לשון מליץ ונואם היתה, שפה שנונה וחריפה,
לת חדודים ומאמרי־בדיחה. ספוריו — מלאים ענין
נים את לב השומעים. ומפני שהיה אדם בעל נסיונות
קאות הרבה, היה מקור ספוריו כמעין שאינו פוסק,
מוסרם לשומעיו ברגש ובכשרון של אמן. לא היה
. אלא יוצר בכח דמיונו, מצייר ציורים בשלל צבעים,
תמונות ודמויות של בני־אדם ומהיה אותן ברוח
במקום שנמצא הזקן לא היה איש אחר יכול לפצות
לדבר דבר. הכל נמשכו אחריו, הכל נשתתקו בפניו
רק את דבריו.

בכלל היה זה טפוס נפלא ומיוחד במינו, אדם מצוין
הליכותיו, יהודי שאינו דומה לשאר אחיו היהודים.
ר שגדל ונתחנך בבית של יהודים יראים ישרים
שכולה יהודים, בבוהוסלאוו, — יגדל פרא עיר
מהיכן צמח ירק זה? מנין לו ליהודי יליד בוהוס־
רצון זה והשגה זו לבנות את ביתו כאחד האצילים
ם עם־הארץ, לאהוב את האדמה ולהתמכר לעבודת
ה בכל לבו ונפשו? כדאי היה לראותו בכל בוקר
, כשהיה לבוש מעיל קצר של קטיפה, המגיע עד
ים, ונעול מגפים גבוהות ומבהיקות, והוא עומד אז
נהר ליד מכונת־הדישה, מפקד על פועליו וזורק את
מות לתוך בית־הקבול, או מסובב את המזרה, או מניע
ה. בכל מקום ובכל מלאכה היה לוקח חלק ומשתתף בעצמו: בחרישה, בזריעה, בנכוש, בחפירה, בקצירה, באוסף הדגן ובהוצאתו, ליד הסוסים, ליד השורים, ליד הפרות — בכל מקום היתה ידו מגעת. סבור אני, אילו צריכים היינו בימים ההם להראות לעיני העמים דוגמה של בעל־אחוזה ואיש־אדמה חרוץ במלאכתו מקרב היהודים, היה הזקן לוייב יכול לשמש מופת נאמן לאחיו. ואמנם שכניו מבני עם־הארץ הודו בגלוי, כי צריכים הם כולם ללמוד מפי היהודי הזה לנהל משק בית ושדה, לעבוד את האדמה בחריצות־ידים ולהתהלך עם הפועלים בחכמה ובתבונה, כדי להשביעם רצון. כל אכרי הכפר, בלא יוצא מן הכלל, היו כרוכים אחרי הזקן ושואפים צלו. מלבד שיראו מפניו וכבדוהו כבוד גדול, גם אהבוהו, אהבוהו בכל לב ונפש על נועם דרכיו ועל תום הליכותיו, שהתהלך עמהם בצדק ובמשפט והדריכם בחבה ובידידות, כאשר יתהלך איש עם אחיו וכאשר ידריך אב את בניו. דרך כזאת ויחס כזה לא ראו האכרים אצל אדוניהם הראשונים, הפריצים הפולאניים.. כאן מקום להזכיר, כי האכרים בני הדור ההוא לא שכחו עדיין את טעם המרורות של ימי השעבוד, ומעל בשרם לא נמחו עוד סימני המכות, אשר הוכו לפנים בבית אדוניהם... והנה נגלו פתאום לעיניהם פני אדונים חדשים, הנוהגים עמהם מנהג בני־אדם, לא כאשר ינהג איש עם הבהמה... ולפיכך רבה היתה החבה של האכרים אל בעליהם היהודים, ורבה שבעתים אמונתם בהם. בכל הכפר כמעט לא נמצא אכר, אשר יוכל החשב חשבונות באצבעותיו ולא יטעה. ואולם סומכים היו בחשבונותיהם על ישרת־לבו של הזקן. בטוחים היו בו, שלא יונה אותם ולא יקפח שכרם אפילו כדי שוה פרוטה.

קשה עכשיו לתאר לעצמנו, מה היה מהלך ההיסטוריה של עם היהודים ומה היתה מנת־חלקנו בחיים הכלכליים והמדיניים של ארץ רוסיה, אלמלא באו „החוקים הארעיים", שהמיניסטר איגנאטיוב בשעתו גזר על היהודים ואסר עליהם לישב בכפרים, לקנות ולחכור אחוזות־קרקע ולעבוד את האדמה. כל זה לא אמרתי אלא כדי להשמיע כאן, כי בעלי־אחוזות יהודים מטפוסו של הזקן לוייב לא היו יקרי־המציאות בימים ההם ובסביבה ההיא, ואף בשאר מקומות של „תחום־המושב" המבורך. יהודי בוהוסלאוו, קאניוו, שפולה, רזישציב, טאראשצה, זלאטופול, אומאן ושאר מקומות יצאו בהמון מעריהם הקטנות ושמו פניהם אל הכפר, חכרו שם מידי הפריצים אחוזות־שדה גדולות וקטנות והראו נפלאות בהן: הפכו בידים חרוצות ארץ חרבה ושוממה, קרקע של טרשים, לאדמה פוריה, לגן־עדן ממש. הדברים האלה אין בהם משום גוזמה והפלגה כלל. עדות זו שמע כותב הזכרונות האלה מפי בעל־אחוזה רוסי, מפורסם בשעתו ובמקומו בשם וואסילי פיאודורוביץ סי־מירינקא, אשר הזקן לוייב היה נושא ונותן עמו ימים רבים בדברי עסק ואשר עוד יבוא עליו הכתוב להלן. אם כה ואם כה — וכאן ניתן לפניכם טפוס של בעל־אחוזה יהודי, אחד מאצילי בני־ישראל, שקמו לנו בדור ההוא, אשר בתגרת יד זידונה ואכזריה נעקרו משרשם ונכחדו מתוך ההיסטוריה של עמנו אולי לימים רבים...

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקובי

ע.
בַּעַל־אֲחֻזָּה יְהוּדִי.

נימוסי אצילים בבית יהודי. — הגבור הצעיר לומד מעצמו: פרק בהלכות דרך־ארץ. — הביבליותיקה העברית של הזקן לוייב. — טפוס נפלא של בעל־אחוזה יהודי.

כבר היה אישון לילה, כשנכנסו לכפר שלשתם: הזקן לוייב, בנו המשכיל יהושע והמורה הצעיר מפריאס־לאוו. לאחר שעברו על־פני הרבה בתי־אכרים אפלים, קטנים ונמוכים, ועזבו מאחריהם כר נרחב וירוק, הנקרא מ ג ר ש בלשון הכפר, והצר־גרנות גדולה, מלאה ערמות זקופות של תבן ושחת וגדיש של דגן, המוכן לדישה, — נתעכבה המרכבה ליד חצר־אצילים גדולה ורחבה. הרכב אנדריי טרם הספיק לעצור את הסוסים, ושער־העץ של החצר כאילו נפתח לרוחה מאליו. ליד השער עמד גוי וראשו מגולח. הגוי כוון קידה נמוכה כלפי בעל־הבית ונרתע לאחוריו מפני המרכבה, אשר התגלגלה עוד רגע על־פני אדמת החצר, כמו על טפיטים רכים, וקרבה ועמדה לפני בית־אצילים לבן, גדול ומרווח, בית לא־גבוה, שגגו מכוסה תבן דוקא ושני מעקות גדולים לו משתי צלעותיו. מאחורי הבית — גן. מבפנים, כמו מבחוץ, מסויד הבית סיד לבן. הכלים פשוטים. החלונות רבים. החדרים — לא יספרו מרוב. בתוך הבית חוזרות המשרתות אָנה וָאנה בפסיעות חשאיות, מרחפות כצללים. לרגליהן — אנפילאות רכות, לבל ישמיעו שאון בלכתן. איש לא יעיז להוציא מפיו דבור רם בשעה שהזקן נמצא בבית. בכל משטר מדויק ומשמעת חמורה. בחדרים נשמע רק דבורו של בעל־הבית בלבד. קולו הצלול מהלך בכל פנות הבית, כקול הארי. בחדר הראשון הגדול, אל שלחן אָרוך, מתוקן בטוב טעם ובהדר, ישבה אשה צעירה ויפה, בעלת־קומה ובעלת־צורה. זו היתה אשת הזקן, אשתו השניה. לידה ישבה נערה כבת שליש־עשרה או ארבע־עשרה שנה, זו בתם היחידה, כולה דומה בקלסתר־פניה לפני האם. הזקן הציג לפניהן את המורה הצעיר, ובני הבית ישבו לסעוד סעודת־הערב.

זו היתה לו הפעם הראשונה לגבור הזכרונות האלה, שראה את עצמו סמוך על שלחן אצילים, במקום שהסעודה מתנהגת בכל חומר הנימוסים, ערוכה ומתוקנת על־ידי משרת מגוהץ עם נעלי־יד לבנות. המשרת המגוהץ אָמנם אינו אלא בן־כפר פשוט ושמו „וואנקא“, ואולם הזקן הלבישו בגדי־כבוד וחנכו והדריכו על־פי הנוסח המקובל בבתי־האצילים. אדם, שלא היה רגיל מילדותו לשמש בהרבה קערות, גדולות וקטנות, בכמה וכמה כפות גדולות וקטנות ובכל מיני כוסות שונות, — קשה לו להחזיק מעמד במסיבה זו של אצילים, שלא יכשל בתנועת־יד אחת ולא יעבור על חוקי תורת־הנימוסים. חייב הוא לעמוד על המשמר, להיות ער וחרד מאד, זהיר בפסיע בחמורה... וצריך להודות על האמת, כי גבורנו לא ידע ולא שמע מעולם עד בואו אל הבית הזה לנהוג מדת דרך־ארץ בסעודה. בבתי ישראל הי אין מקפידים על כך. בבית פשוט של אדם מישר שולחים כפותיהם לקערה אחת, הכל טובלים את החמה במרק השמן, והמהדרים מן המהדרים מאכלם באצבעות ידיהם דוקא... כל המסב אל של בעל־בית יהודי אינו נזקק לדינים ומנהגים מי שעל־פיהם ידע לשבת כהוגן ועל־פיהם ישמש בכלי בכף ובסכין ובמזלג. די לו לאדם מישראל לדעת, הסועד במסיבה זרה צריך לשייר בקערתו שיור ש או של בשר, „משום מדת דרך־ארץ“, שאם לא כ מוחזק רעבתן. ומלבד זאת, אין דינים קבועים ואין פסוקות בסדר הסעודה. האכילה כדת, אין אונס אחד רשאי לישב בדרך שהוא רוצה, לאכול כמה חפץ, ואפילו אם יחצץ את שניו במזלג — לא יד הקהל. מי הוא זה ואי־זה הוא האיש, אשר חקק וקבע דינים בנימוסי השלחן? מי הוא זה, אשר נת אדם את כל התורה והמצוה הזאת? לא, המורה לא ידע מימי ילדותו את החוקים והנימוסים הא ראה אותם בלתי־אם היום הזה, ולכן אחת החליט אותה שמר בלבו: להתבונן אל כל יעשו אחרים ולעשות כמוהם. המובן מאליו, שסעודה כזאת שכרה יוצא בהפסדה: אי־אתה בן־חורין באכילתך וכל הנאתך נפגמת בזה, מוכרח תמיד לעמוד על המשמר, להיות זהיר וחרד תנועה ותנועה, לבל תעשה מדחה הלילה, להשגיח על בשבע עינים, שמא הגרשת על המדה בלגימה יתי שמא לא החזקת כן סכינך ומזלגך, או שמא היתה חטופה ביותר, או שמא שמע אדם קול בליעה מתוך ברוך אל עליון. גם בנסיון זה של נימוסי־סעודה המורה הצעיר ועמד בו. ורק בימים הראשונים היה רעב מלפני השלחן. אחרי כל הנימוסים היפים אחרי התבשילים המרובים והמאכלים המשובחים נפשו עורגת במסתרים לפרוסת לחם חם עם דג מלוח לבולבוסים תחוחים, צלויים בקליפתם, ולמרק הכרוב שלאחר אכילתו ריחו עדיין נודף יום ולילה אחד... היה לכבוש את עצמו ולמשול ברוחו, כדי ללמוד אל החיים החדשים ולהתרגל אל המשטר המנומס והמ של בית־אצילים זה. ולא זו בלבד, אלא שזקוק היה יתירה, כדי לשמור את נפשו מכל מעוות, שלא בהליכותיו על הדרך החדשה הזאת ולא יגלה לעיני את נטיותיו הטבעיות והרגליו העממיים. כל חפצ מכוון עתה לתכלית אחת: להיות דומה במ לבני הבית, להיות כאחד מהם. והאמת

גמורה. ההשתחררות האזרחית לפי נוסח המערב לא באה מעולם בתור מדרגה ר א ש ו נ ה לשחרור, שנחוץ להגיע אליה, כדי לטפס עוד הלאה ולהגיע למדרגה גבוהה ממנה. ההשתחררות האזרחית המערבית באה בתור ה מ ד ר ג ה ה י ו ת ר ג ב ו ה ה של שחרור, שאין למעלה הימנה. רצוני לאמר, כי כל אלה שנלחמו בעד ההשתחררות האזרחית וקבעו את נוסחה הדגישו את האופי ה א ז ר ח י שלה לא מפני שנקטו בידם את הכלל „תפסת מרובה לא תפסת", כי־אם מפני ש מ כ ר ו במתכון את ה ל א ו מ י ו ת שלהם במחיר החופש ה א ז ר ח י. עסק של מקח־וממכר היה בין האדון ובין העבד. טען האָדון: היהודים הם בני עם אחד, ובבואנו לשחרר את היהודי היחיד, מוכרחים אָנו להכיר בזכויותיו של ה כ ל ל היהודי, ואם אין אָנו רוצים בשחרורו של הכלל היהודי, אין לפנינו דרך אחרת, כי־אם להשאיר גם את היהודי הפרטי בעבדותו. ובא העבד וטען: הנני מוותר על הקשר שביני ובין עמי ומוחל במחילה גמורה על זכויותי העממיות, ובלבד שאחשב לאזרח. והושוו ביניהם האדון והעבד. כך היה בפרנציה, וכך היה גם בשאר ארצות המערב. השתחרר היהודי הפרטי על חשבונו של הכלל היהודי, והיחיד נבנה מחורבנו של העם הנהרס.

והדברים עתיקים, וכבר יודעים אָנו למדי את פירושה של ההשתחררות האזרחית המערבית. יודעים אָנו מה נתנה לנו ומה נטלה ממנו, ויודעים אָנו, כי יצא שכרה בהפסדה, כי נתנה לנו בתור יחידים זכויות אזרחיות ונטלה ממנו בתור בני עם אחד את נשמתנו; נתנה לנו חופש של יחיד ונטלה ממנו את הופש הכלל, ונהיה כעבדים השמחים אלי גיל, כי החליפו את כבליהם שהעלו כבר חלודה בכבלים חדשים.

והנה האיר המזרח, והגיעה השעה גם בשביל השתחררותם של יהודי המזרח. והשעה הזאת, שהיא באמת הרת־עולם לעמנו, מוצאה את יהודי המזרח עומדים על פרשת דרכים. יש אפשרות ללכת בדרך ס ל ו ל ה, לבלי התחכם הרבה ולבלי התפלסף הרבה ולבלי בקש חשבונות רבים. יש דוגמה של השתחררות מערבית, וכזאת צריך לקדש. ויש אפשרות אחרת. יש אפשרות לבקש דרך חדשה ולברוא השתחררות חדשה למופת, השתחררות, שהיחיד הנהנה ממנה לא יהיה מוכרח לוותר על כל מה שמקשר אותו לעמו ולתרבותו, לעברו ולעתידו. אחרים מבארים את השאלה הזאת: או השתחררות ודאית, אם גם חסרה, או השתחררות מוטלת בספק, אם גם מלאה. ואחרים מבארים אותה: או השתחררות מזויפת, האוחזת את העינים ואין תוכה כברה, השתחררות שיש לה ברק של חופש ושתוכה רצוף עבדות, או השתחררות אמתית, שאינה משימה על המשוחרר כבלים חדשים במקום הישנים, השתחררות שאינה דורשת מאת היחיד להקריב את עממיותו בעד מלוא הקומץ של זכויות אזרחיות.

ויהודי המזרח, דוקא אלה הנרדפים ועשוקי־המשפט, הבינו את ה ה ב ד ל ה ע י ק ר י ו ה י ס ו ד י שבין השתחררות והשתחררות, ועמדו בנסיונם, לאָשרם הם ולאושר עמנו, וימאסו בדרך הסלולה, המוליכה אל ההשתחררות המערבית, ויבחרו להם דרך חדשה, אולי יותר ארוכה ויותר קשה, אבל דרך שתהיה לתפארת לאלה שבררו אותה ושתשמש מעברה בין עבדות לחירות.

בשנה שחלפה הגיעה מלחמת הכחות המתנגדים שבעולמנו עד מרום קצה, והמזרח נצח את המערב — ולא רק במזרח, כי־אם גם במערב. ועל־ידי הנצחון הזה בא רצונו של עמנו לידי גלוי בהיר, שאי־אפשר עוד לכחש בו או לטעות בנטיתו.

כִּירֵד בִּשְׁאוֹן הַחַיִּים,
אִלֵּם, זָר אַשְׁרֶךְ שְׁבִילִי;
כִּי־ים לֹא אֲבַקֵּשׁ, כְּלוּם לֹא אמְצָא —
מַה בָּעוֹלָם לִי וּמִי לִי?

צוֹבֵר מַיִם בְּתוֹךְ חָפְנַי —
טִפִּית, טִפִּית אֹשֶׁר נָזַל;
הֵרַס סַעַר סֻכַּת־שְׁלוֹמִי,
מַלְאָךְ רָע חֲלוֹמִי גָּזַל.

גַּן חֲלוֹמִי... יַד אַכְזָרִיָּה
מָחֲתָה אֶת אֶרֶג קוּרָיו;
שִׁכָּרוֹן לְפִי פָּג, וַיִּיקַן
בְּעֶלְבּוֹנִי וּבְיִסּוּרָיו...

אפרים א. ליבוצקי.

לגלות לכם את הסוד, כי לולא שבאו לעזרת ההסתדרות העברית, שאליה התפללתם זה כמה, מן הצד, לא היתה יכולה להתקיים גם עד כה. ממוצאים אָנו, כי מצב בלתי־טבעי כזה אינו יכול להמשך זמן רב, והסתדרות שאינה קיימת בתור „חי הנושא את עצמו" אינה יכולה להתקיים לאורך ימים, ובזמן התקיימותה, התלויה בנסים, אינה יכולה להשפיע על סביבותיה, כפי שהיינו יכולים לדרוש מאת הסתדרות חיה, שיש לה יסוד להשען עליו.

זהו המצב בהוה. כעת נגשת ההסתדרות המרכזית להגשמת אחת מהחלטותיה היותר חשובות, הלא היא ההחלטה, שנתקבלה פה־אחד ובשמחה רבה בועידתה הראשונה בדבר הוצאת ספרים עברים. כמדומה לנו, שאין צורך לבאר להעברים את ערכו של הספר העברי בשביל התחיה העברית. חושבים אָנו, כי כולם מודים, שרק על־ידי הספר העברי הננו מכניסים איזה דבר של קיימא לתוך אוצרה של התרבות העברית, וכי בנאומים בעל־פה והרצאות יתומות לא נמלא לעולם את חסרוננו. חושבים אָנו, כי העברים שבמדינה הזאת יודעים את ההתעוררות הגדולה והנפלאה באמת, שאחזה את אחינו בעלי ההכרה העברית ברוסיה, וכמה מוסדות עברים חדשים צצו שם במדינה המחודשת בזמן אחרון, למרות צוק העתים והמצב המתנוע לרגעים.

רוצים אָנו להאמין, שהפעם לא תרמה אותנו תקותנו.

הָאִיר הַמִּזְרָח

מאת

ד"ר שמריה לוין.

א.

הייתי רוצה לבוא הפעם לפני הקורא בסקירה מקיפה על מאורעותיה של השנה שחלפה, שאך זה נכנסה לאוצרו של העבר הנח. וכי העברתי בזכרוני את כל מה שהתרחש בעולמנו בשנה הזאת, נוכחתי עד מהרה לדעת, שחפצי זה לא יעלה בידי. יותר מדי היתה השנה שעברה עשירה במאורעות, ויותר מדי עשירים המאורעות הללו בתוצאות, שעדיין מקופלות הן ועוד לא באו לידי התגלות, כדי לדלג ממאורע למאורע ולעבור עליהם בסקירה. ועוד קושי גדול הרגשתי, כשרציתי להיות סוקרה של השנה שעברה. יש דברים בחיים, שאינם נכנסים בגדר של „מאורע". קשה לתת אותם במסגרת של איזו הגדרה, לסמן בדיוק את זמן התרחשותם בשעת צאתם לאור עולם, ובכל זאת עולים הם בחשיבותם על המאורעות הנגלים, מפני שהם בעצמם אבות המאורעות הם, הרוח החיה באופניו של הפרוצס ההיסטורי. והשנה שחלפה עשירה היתה לא רק במאורעות, כי־אם, במדה עוד יותר מרובה, בדברים כבירים, שאי־אפשר, כאמור, לסמנם, אלא שהם בעצמם מסמנים תקופה חדשה בחיי העמים. ועל דברים כאלה אי־אפשר לעבור בסקירה. אי־אפשר רק למנות ולספור אותם, מפני שכוללים הם בתוכם את תוצאות התפתחותנו במשך תקופה שלמה, ולפעמים — במשך תקופות שונות, וכי נגעת בהם, הרי אינך שוב בן־חורין להפטר מהם ברשימה שטחית, אלא מרגיש הנך את עצמך מחויב להחדיר יתוכם, לרדת עד תכליתם ולבאר אותם מכל צדדיהם. יעבודה כזו עוברת את גבולי הסקירה.

מפני זה החלטתי לדחות את הסקירה המסודרת, הקולטת לתוכה את כל המאורעות, שיש בה מוקדם ומאוחר, לפעם אחרת, ולהקדיש הפעם דברים אחדים להתבוננות כללית על דבר הירושה, שתשאיר לנו השנה שעברה. ולא אדבר על־דבר המאורעות עצמם, כי־אם על הדברים העומדים ממעל להם, על הופעות החיים, שבהם התגלה רצונו של עמנו. וכי אגע בהמאורעות, אשתמש בהם רק בתור חומר מסביר ומפיץ אור על הרוח הפנימי, הפועל והמניע, האורג והרוקם במסתרי נפשו של עמנו, על זה הרוח, שהוא בא לידי גלוי מוחשי רק לעתים רחוקות, ליובלות ולתקופות, ושרבים, לפיכך, כופרים בעצם מציאותו בין גלוי לגלוי.

ומעולם לא בא רצוננו הלאומי של עמנו לידי גלוי בהיר כל־כך, כמו בשנה שעברה, ומעולם לא באו, מפני זה, הכחות המתנגדים שבעולמנו לידי התגוששות עצומה כל־כך, כמו בשנה שעברה. וזוקפים אָנו את הגלוי הזה של רצון העם על חשבונה של השנה שעברה, וכן גם את התגוששות הכחות המתנגדים שבעולמנו, רק מפני שרגילים אָנו להציב לנו ציונים, בשיתנו לבנו למסילה שעברנו בה, ציונים במקום וציונים בזמן, אבל באמת צריכים אָנו לראות בגלוי הזה, וכן גם במלחמת הכחות, את חתימתה של תקופה ארוכה שלמה ואת ראשיתה של תקופה חדשה בחיי עמנו, את סיומה של תקופת ההשתחררות האזרחית, כפי שנולדה במערב וכפי שהטביע עליה המערב את חותמו, ואת התחלתה של תקופת ההשתחררות הלאומית, כפי שאָנו רואים את ראשיתה במזרח. אָמנם יש בתוכנו רבים החושבים, שאין בין ההשתחררות האזרחית ובין ההשתחררות הלאומית אלא הבדל של מדרגה. חושבים הם, שיש בסיס אחד משותף לשתיהן, אלא שהשניה עולה על הראשונה בכמות, כלומר: במדת היקפן של הזכויות, שכל אחת מהן כוללת בתוכה. ובחשבם ככה, אינם רואים שנוי עיקרי ויסודי בין ההשתחררות המערבית והמזרחית. האחרונה היא, לפי דעתם, רק יותר רחבה, ואין לברך עליה „משנה עתים ומחליף את הזמנים", מפני שאין כל שנוי עיקרי, איכותי, כרוך בעקבה. וטעות היא בידם, טעות

VOL. IV | NEW YORK, SEPTEMBER 21, 1917 | No. 28

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית | ניו־יורק, ח׳ תשרי, תרע"ח | גליון עשרים ושמונה

אֶל הָעִבְרִים

עברה שנה ונכנסה שנה, ואנחנו שבים אל עבודתנו אחרי חדשי הקיץ, שאינם מסוגלים לעבודה אינטנסיבית. ובשובנו אל עבודתנו מחדש, הננו פונים בשורה הראשונה אל העברים שבאמריקה, אל בעלי ההשקפה העברית ובעלי ההכרה העברית, המודים בכל נפשם, כי רק ליצירותינו התרבותיות במקורן העברי יש כח ועוז לתת תוכן לחיי העם ולמלא במדה ידועה את פגימותיהן של הסביבות הזרות, שאנו נתונים בהן בעל כרחנו ושאנו משועבדים להן למרות רצוננו, לטעת בלבו את הערגה לחיים שאין בהם בושה וכלימה, לחיים שאינם שאולים ואינם גנובים ממקור זר, ולהעיר אותו לתחיה מלאה ושלמה. ולא ב„קול קורא" הננו פונים אליהם הפעם, לא כדי לעורר את הלבבות ולא כדי לצדד בזכותם של מוסדות ידועים, שנבראו לשם התחיה העברית, ולבקש רחמים על המשכת קיומם. כבר קצה נפשנו בקריאות כאלה, ואין לנו עוד החשק להטיף מוסר או להתוכח, לחפש מומים ולחקור אחרי סבת הרפיון שבעבודתנו. אבל פונים אנו אליהם בדרך כלל, וראשית כל הננו שואלים אותם:

עברים, איכם?

כמה פעמים שמענו אתכם מתאוננים, כתור עברים, על מר גורלכם. אמרתם, כי שבלים בודדות אתם, פזורים בכל רחבי אמריקה הרחבה, ושואפים אתם, כל אחד מפנות הנדחות וממסבותיו הזרות, הבולעות אותו, לאיזה מרכז, שיאחד אתכם ויעשה אתכם לאגודה אחת. או־אז — כך שמענו אתכם מבטיחים — מוכנים ומזומנים אתם להקדיש להתנועה העברית את מיטב כחותיכם, וכל קרבן לא יהיה יקר בעיניכם בשביל התחיה העברית. והתנצלתם, שלא יצאתם עד כה ידי חובתכם לעבודה העברית לא מחוסר שאיפה ולא ממיעוט הכרת ערכה, כי־אם מפני שבודדים אתם ומרודים אתם, ואין לאל ידכם להסתדר.

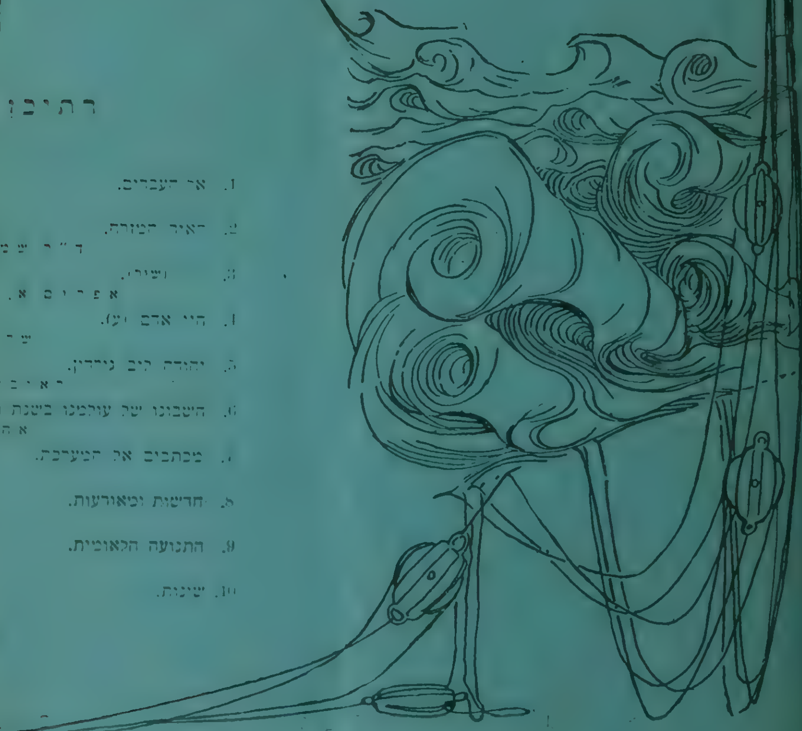
ואנחנו, העובדים המעטים על שדה התחיה העברית, המאושרים שבכם, שבכרו לבלי היות טרודים ועסוקים כל־כך בעניניהם הפרטיים, כדי שיוכלו להקדיש את כחם לעבודה זו לא רק בשעת בטלה של בין השמשות, כי־אם להקדיש לה את מבחר עתותיהם, אנחנו המעטים, האמנו בכם, מפני שמאמינים אנו בהרוח העברי, אשר בשמו דברתם תמיד ולא חדלתם מנשוא אותו על שפתיכם, והשתתפנו בצערכם העמוק, שהוא גם צערנו, והשתדלנו להוציא אתכם ואותנו מן המיצר, עד כמה שידנו הדלה מגעת. ואחרי עמל רב ויגיעה עצומה עלתה בחורף שעבר בידי קבוצה מצומצמת של אנשים מסורים להתחיה העברית לברוא הסתדרות מרכזית, שתתן לכם את האפשרות להשתתף בעבודה העברית ולהיות זה לעזר כל אחד ממקומו. ואמרנו, אם גם בודדים אתם, אבל תצטרפו אחד לאחד — ונמצא חשבון. חשבנו, כי כל אחד מכם, מבין שאין לו עוד שום התנצלות על התרשלותו, יתן את ידו להסתדרות המרכזית ויכניס לתוכה חלק מכחותיו, והיא מצדה תוכל אז להשפיע על מהלך התנועה, כי הלא הכל יודעים, שאין קסמים בידי שום הסתדרות שבעולם, ושיכולה היא להוציא רק מה שמכניסים לתוכה.

אבל לצערנו מוצאים אנו לנחוץ לפנות אליכם ולאמר לכם, כי תקותנו לא באה עוד לעת־עתה, מפני שגם אחרי שנוצר המרכז הכללי העברי עדיין עומדים אתם מרחוק. ורואים אנו את עצמנו מחויבים

שנה רביעית HATOREN גליון כח (עח)

התורן

עתון שבועי

תוכן:

VOL. IV. SEPTEMBER 21, 1917 No. 28 (78)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה......3.00 לחצי שנת...$1.50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנת ... $3.50 לחצי שנת...$1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year... $3.00 Six months $1.50
Foreign Countries and Canada:
One year.... $3.50 Six months $1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים.

את ברכתנו לשנה החדשה אנו שולחים בזה לכל ידידינו ולכל אלפי בתי ישראל, שקנו ממנו כלי־בית לשמוש ולנוי במעונותיהם, וביחד עם זה אנחנו מביעים להם את תודתנו על התיחסותם ברצון טוב ובאמון לבית מסחרנו במדה כל־כך מרובה.

הננו מתפללים ומקוים עם כל האנושות, שהשנה החדשה תביא נצחון גמור לארצנו ולכל העמים הלוחמים בשביל שחרור העולם מעול המושלים היחידים בכח האגרוף, ומתוך יגון עמוק ורגשי צער הננו מתפללים כמו כן בשלום הצבא שלנו ובשלום אחינו הדוויים והסחופים בארצות המלחמה.

מי יתן, והיתה השנה החדשה שנת גאולה וישועה להעם היהודי בכל ארצות פזוריו.

ברגשי כבוד

דייטש בראָס.

דאון־טאון סטאָר: 58־60 עווע. איי, קאָר. 4טע סטריט.

אָפ־טאַון סטאָר: 2265־67 דריטע עווע. און 23טע סטריט.

309 ליפשיץ פרינטינג קאָ., 217 א. בראָדוויי, נ. י.

„היסטוריה לילדים” מאת צבי שרפשטיין, חלק שני מימי יהושע עד שיבת ציון), יופיע בשבוע הבא. המחיר 35 סנט.

„היסטוריה לילדים”, חלק ראשון ושלישי, יצאו במהדורות חדשות ומתוקנות.

המכירה אצל:

S. DRUCKERMAN 50 Canal Street New York

הוצאת „ספרא” בוסטון

יצאו לאור:

„שחרית” ח״א

(מהדורה שניה, מוגהה ומתקנת).

ספר למוד הלשון העברית לשנה הראשונה.

מאת ב. הירש, מ. תומרוב וש. שטיין.

„שחרית” ח״ב

ספר למוד הלשון העברית לשנה שניה.

מאת ב. הירש ומ. תומרוב.

הספר „שחרית” ח״א מכיל תרגילים וספורים מקוריים, כתובים בסגנון קל ומלבב ומתאימים להבנתם של התינוקות.

הספר „שחרית” ח״א התוה לו דרך חדשה בחלוקת השמות, הפעלים והתארים במדה פרופורציונאלית, באופן שמתחלת למודו ירכש לו הילד חלק מתאים מכל חלקי הדבר.

הספר „שחרית” ח״ב מכיל חמר רב ומרבה הגונים, הכולל בתוכו: ספורים, שירים ומאמרים מקוריים ומלקטים ממיטב ספרות הילדים העברית והכללית.

בספר „שחרית” ח״ב נמצאים תרגילים מכונים בשביל עבודה עצמית ללמוד הדקדוק והשפה, בדרך נוחה וקלה.

ספרי „שחרית” הם כעין פרוזדור ללמוד החומש. לתכלית זו נכנסו בהם ספורים מספורי התורה, ערוכים בשפת מקרא קלה, בצורה נאותה להבנת הילדים. כל החמר הספרותי, שבספרי „שחרית” נסדר בהדרגה מדויקת מן הקל אל הכבד ומן הפשוט אל המרכב.

המהדורה הראשונה של „שחרית” ח״א (עשרת אלפים אכסמפלרים) נמכרה כולה במשך שמונה ירחים. הספר „שחרית” נתקבל בתור ספר למוד בכל בתי הספר היותר משבחים באמריקה ובחו״ל.

המחיר:

שחרית ח״א, מכורך — 35 סנט.

שחרית ח״ב, מכורך — 45 סנט.

למורים, לבתי־ספר ולמו״ס — הנחה הגונה.

הכתבת:

SAPHRO PUBLISHING CO.

62 Chambers St., Boston, Mass.

„שחרית” ח״א נמצא למכירה גם אצל סוכננו בניו־יורק:

S. DRUCKERMAN

50 Canal Street New York

בית מסחר הספרים של

פינחס פרידמאן

מוכר ספרים ואתרוגים בסיטונות ולאחדים.

ספרי־תורה וכל מיני ספרים ישנים וחדשים הנני קונה ומשלח במוזמנים, גם ביבליותיקאות שלמות. והנני דורש סוכנים חרוצים בכל הארץ ומובן אנכי לשלם בעד טרחתם ועבודתם.

Hebrew Publishing House

172 Rivington St. New York

דבר שהזמן גרמו

לראשית זמן הלמודים אין לך מקום טוב מן „התורן”, למודעות בדבר בתי־ספר ות״תים הזקוקים למורים ובדבר מורים הזקוקים למשרות. „התורן” נקרא על־ידי כל המנהלים, המורים והמשכילים העברים באמריקה.

החוט המשולש לא במהרה ינתק

יצא לאור ונמצא למכירה

1. אוצר דינים ומנהגים

כולל כל הדינים והמנהגים, טעמי המצוות ומקורי ההלכות הנהוגים בישראל

בסדר אלפא ביתא

יותר מאלף מאמרים שלמים בכרך גדול של 466 עמודים כפולים מלבד הגליון הראשון.

עם מפתחות של ספרי המנהגים, מפתחות הענינים, מפתחות למנהגי בית הכנסת בסדר החדשים.

2. אוצר ישראל

לכל מקצועות תורת ישראל וספרותו ודברי ימיו. האוצר הזה הוא החרש והמסגר, הפותח שערי אוצרות ישראל לכל דורש ומבקש. האוצר הזה הוא ציור שלם כעין זעיר אנפין של העולם המלא ידיעות במה שנוגע ליהודים ולהיהדות. הוא תמצית דברי ימי עם ישראל, קורותיו, שאיפותיו ודרכי חייו; תמצית תורת ישראל, חוקיו ומנהגיו ומדותיו; תמצית ספרותנו הרחבה העתיקה והחדשה; תמצית החומר הרב של עשרת אלפים ספרים חדשים וגם ישנים המפוזרים ומפורדים בכל תפוצות ישראל, כולם כלולים וצבורים באוצר הזה.

נשאר רק במספר מצומצם מאד וכל הקודם זכה!

3. אוצר מדרשים

כולל מאתים מדרשים קטנים, אבל הם שלמים ואינם קצור ממדרשים אחרים. המדרשים ההם היו יקרי המציאות גם קודם המלחמה ובפרט עכשיו שספו תמו כמעט כל המדרשים אצל מוכרי ספרים.

הסוכן הראשי לכל „האוצרות" האלה:

A. KATZENELENBOGEN

187 Division St. New York

מלבד זה נמצאים אצלי כמו כן מבחר גדול של ספרי השכלה

הנחוצים לכל אדם מישראל וביחוד לבתי עקד, ישיבות ות"ת. כמו כן מבחר גדול של ספרי לומדות, דהיינו: רמב"ם, 4 חלקים; שו"ת מהרשד"ם; יהודה יעלה; חידושי הריטב"א; שו"ת של הגאון ר' עקיבא איגר; פני יהושע ג"ח; שבות יעקב, מהגאון ר' יעקב ריישא; שאגת ארי'; דמשק אליעזר, מהגאון ר' אליעזר לאנדא ועוד ועוד, בסיטונות ולאחדים. גם „אוצר השמות" להחכם רוזנברג.

ידיעות נחוצות

הרוצה לדעת איזה דבר שנוגע לעניני היהודים או היהדות, אינו צריך לשאל שאלה בהטאגעבלאט או עתון אחר ולחכות עד אשר ה„דוקטור" המשיב יעיין באוצר ישראל לענות לו על השאלה, כי אם ירכוש לו ספרי האוצר יוכל לעיין בעצמו וימצא כל אשר ידרוש ויחפוץ לדעת, הכל על מכונו בסדר אלפא ביתא. גם לרבנים ודרשנים האוצר הוא מקור נאמן להבין ולהשכיל ולבאר כל עניני הימים הנוראים והמועדים הבאים עלינו לשלום. כמו אודות: **ראש השנה, תקיעת שופר, סליחות, תשובה, כפרות, יום כפורים, נעילה, סוכות, אתרוג ולולב, הושענות, שמיני עצרת, הקפות, שמחת בית השואבה, שמחת תורה**, וכו', וימצא כל המקורים מתוך תלמוד בבלי וירושלמי, פוסקים ראשונים ואחרונים וכל המדרשים.

אוצר ישראל

הוא אנציקלופידיה לכל מקצועות תורת ישראל, ספרותו ודברי ימיו, בעשרה חלקים גדולים, ומחירו שלשים דולאר.

אוצר מדרשים

כולל שתי מאות מדרשים קטנים שלמים, ומבואות ליותר משליש מאות מדרשים, בשני חלקים, ומחירו חמשה דולאר.

אוצר דינים ומנהגים

כולל תרי"ג מצוות וכל הדינים הנהוגים בישראל, וגם מצוות שאינן נוהגות בזמן הזה וטעמי המצוות והמנהגים. מחזיק 466 עמודים כפולים בפורמאט גדול, מלבד הגליון הראשון עם הקדמה ומפתחות וביבליוגראפיה. מחירו ארבעה דולאר.

יכתוב להמחבר והמו"ל:

I. D. EISENSTEIN

123 Canal St. New York

וגם אצל הסוכן הכללי בניו־יורק ר' אבא קאצענעלענבויגען, 187 דיוויזיאן סטריט.

אל תשליך את מגבעתך של קיץ השנה החוצה!

רק בשבוע הזה היא תכניס לך כסף.

הביא אלינו את מגבעתך הישנה, אין היזק בדבר עד כמה בלה מראיה, ואנחנו ננכה בשבילה 25 סנטים כשתקנה את מגבעתך של סתיו החדשה.

האופנה של תקופת הסתיו נכונה.

כל המדות החדשות ובצבעים שונים. המחירים שלנו הם יותר זולים מבמקומות אחרים.

$1.90 $2.50 $3.00

לעולם לא משלמים יותר אצל

REISER'S, 128-30 Delancey St. Bet. Essex & Norfolk Sts. N. Y.

פעמי העברים יפו בנעלים

הקונים בבית המסחר המפורסם של

L. EPSTEIN'S SHOE SHOP

S. Helfgott, Mgr.

1431 WILKINS AVENUE

Cor. 170th St. Bronx, N. Y.

בית המסחר לנעלים של ל. עפשטיין כבר יצאו לו מוניטין בין העברים בתור אחד בתי־המסחר המשובחים לממכר נעלים בניו־יורק וסביבותיה.

מר עפשטיין ידוע בתור סוחר ישר ואיש נעים, המשביע את רצון לקוחותיו על צד היותר טוב, ובטחונו חזק, כי גם עכשיו, אחרי העתיקו את חנותו מרחוב מדיסון לברונקס, לא ישמש שנוי המקום עכוב לידידיו העברים בניו־יורק, הזקוקים לנעלים חדשים, לבוא ולקנותם בבית־מסחרו החדש.

בית כריכת הספרים

של

פירסט וסאקס

225 רחוב דיוויזשאן.

הזמנות מתקבלות בניו־יורק ומסביבותיה.

המחירים נוחים וזולים. העבודה נעשית על צד היותר טוב.

גלויה אחת מביאה את שליחנו לבתיכם.

ברכות לראש השנה

אברהם אליהו ליבארסקי ובניו מברכים את אוהביהם ואהוביהם בכל אתר ואתר בשנה טובה.

הננו מברכים בשנה טובה ומאושרת לכל מכירינו וידידינו, להציונים די בכל אתר ואתר, לאלה העוסקים בהפצת שפתנו, לסופריה ולקוראיה ולכל ישראל בכלל.

דר. נ. שכטר ורעיתו.

הד"ר בן־ציון מוסנזון מברך את ידידו מר אברהם א. לובארסקי לנשואי בתו מרת רחל להד"ר א. ל. גארבאט ומקוה לראות את שלשתם בארץ־ישראל.

אגודת המורים מברכת במז"ט את מר א. א. ל ו ב א ר ס ק י לנשואי בתו ר ח ל עם הד"ר ג א ר ב א ט. יהי רצון שישבע נחת ויראה מהם דור ישרים יברך.

הועד הפועל.

ברכת מזל־טוב לידידנו היקר מר אברהם אליהו לובארסקי לנשואי בתו העדינה מרת רחל עם ב"ג הד"ר. אברהם ל. גארבארט, ושלשתם יתברכו בברכה המשולשת ובכתיבה וחתימה טובה לשנה החדשה הבע"ל.

משה פאלק מירווים ורעיתו.

באלטימור, מד.

ברכות לראש השנה

ברכת שנה טובה תחיל על ראש אחי־חותני, ראש משפחתנו, מר אברהם נחמיה לאמפרט ורעיתו עם כל בניו ובנותיו, חתניו וכלותיו ונכדיו.

שלמה, חנה, יוסף מונטאגו וצביה לאמפרט.

ברכה כפולה – מזל טוב ו„שנה טובה" — לידידי הנכבד מר א. א. ליבארסקי לנשואי בתו, מרת רחל עם הדר. א. ל. גארבאט.

ישבע מהם נחת וגיל כל ימי חייו.

שלמה לאמפרט.

ברכת מזל־טוב ו„שנה טובה" לצמד הנחמד, מרת רחל ליבארסקי ודר. א. גארבאט לנשואיהם. יהיו חייכם חיי אושר והצלחה.

שלמה לאמפרט ורעיתו.

ברכת שנה טובה לכל קרובי ומיודעי באשר הם שם.

פאסייק, ניו־דז. דר. יוסף י. פינק.

מברך אני את כל קרובי ומיודעי, את חברי העברים ב„שוחרי שפת עבר" ומחוץ לשוחרי, את כל אלה הבאים אתי במשא־ומתן: בשנה טובה ומוצלחת, שנת שלום וברכה, ובשנה זו יגאל עמנו וישכן לבטח בארצו.

שיקאגו, איל. ה. ווילק.

שנת ברכה והצלחה, שנת שלום ושלוה, שנת גאולה וישועה לכל העולם כולו בכלל ולעם ישראל בפרט.

40 רחוב וואסטר, ניו־יורק. אברהם מייערס ורעיתו.

(מלבד ביום השבת וביום הראשון) משעה 10—12 בבוקר, וביום הששי משעה 1—3. האגודה מזהירה את המורים העברים בכל מקום שהם, שלא יתיכו לקבל משרה בבית תלמוד־תורה בניו־הייוון, עד אשר יתברר הסכסוך שבין מנהלי המוסד הזה ובין מוריו.

— מדיטרויאיט כותבים אלינו, כי בעיר ההיא עומד להפתח בקרוב גן־ילדים עברי. לתכלית זאת נקנה על־ידי הועד הממונה על עבודת המוסד הזה בית נהדר ברחוב וואררען, 224—226. הועד הזה מתאסף בכל שבוע ביום הרביעי בערב בלשכת גן־הילדים. כל אלה הרוצים לתת ידם למפעל הזה ולהרשם בתור חברים יפנו אל הועד על־פי הכתובת הרשומה למעלה.

„התורן" מברך את סופריו, קוראיו וכל העוסקים עמו ברכת שנה טובה.

ברכות לראש השנה

בשנה טובה הנני מברך את ידידי וחברי בעבודה הקרובים והרחוקים.

שמריה הלוי לוין.

ברכת שנה טובה לרחוק ולקרוב.

י. ד. ברקוביץ.

את כל האגודות העבריות ואת כל העברים העוסקים באמונה בצרכי שפתנו ותרבותנו הננו מברכים בשנה טובה ופוריה, בשנת גאולה לשכינתנו העברית ובשנת התמלאות כל משאלותינו הלאומיות.

הועד הפועל של ההסתדרות העברית באמריקה.
44 רחוב 23 מזרחה.

אגודת „התחיה" דברונזביל

מברכת את חבריה וכל אלה המתענינים בה בשנה טובה— שנת הצלחה בעבודתם לטובת תחית עמנו ושפתנו.

י. לאפסון, נשיא.

אגודת „דוברי עברית מזרחי" בניו־יורק

מברכת בכוה"ט את הסתדרות „מזרחי", את נשיאה הרב מאיר ברלין, את „הסתדרות עברית", את קוראי „התורן" ו„העברי" וכל העברים הנאמנים לרעיוננו הגדול — תחית עמנו, ארצנו ושפתנו — ברוח תורתנו.

פקידי אגדת „דגל ציון" מברכים את חבריהם בשנת אושר וגאולה.

נחמיה פרסקי, יושב ראש.

ברונזביל, נ. י.

אני מברך מעומק לבי ברכת רא
השנה את כל חברי המשתתפים בעבוד
התחיה.

דר. יצחק שטרייס.

אני מברך ברכת שנה טובה את ח־
המערכת של „התורן", את חבו
„אחיעבר" ואת חברי העברים בכל את
ואתר העוסקים באמונה לטובת התחי
העברית.

דר. ש. מ. מלמד.

ברכת שנה טובה לכל ידידי ומיודע
ברכת שנת גאולה וישועה לעמנו, לארצ
ושפתנו.

ש. אבל.

שנה טובה לחברי מערכת „התורן
לחברי ועד הדירקטוריום של „התור
ולכל אלה העוסקים בתחית העם, השפ
והארץ.

א. לוין־עפשטיין.

ומתוך נקודת־השקפה זו אני רוחש כבוד וחבה לכל הזרמים החברתיים שביהדות, שהרימו על נס את כבוד־העם ושהכניסו אל הלבבות המדוכאים בשורת ישועה ותקוה.

„בתנועה הציונית, שאני מתיחס אליה בסימפאטיה, ראיתי תמיד לא רק שאיפה לכבושה של ארץ־המולדת העתיקה, אם כי אף בזה אין לפי דעתי הרבה מן ההזיה. מי היה יכול לחלום, — אפילו מבין החוזים והמשוררים הגדולים בעלי־הדמיון, כי פולאניה הקרועה לגזרים תבנה ותתכונן ביד המקרה ההיסטורי? ובכל זאת הרי קרוב הדבר עכשיו אל המציאות. אין לדעת מיד מי תקבל פולאניה את חרותה, אבל חרות ודאי תהיה לה, ואולם, כאמור, לא בזה בלבד הקסימה אותי התנועה הציונית, כי־אם גם בזה, שהתחילה לחנך בקרב ההמונים המדוכאים את רגש הכבוד לעצמם, לעמם. לתוך שדרות העם העזובות, הבודדות והמוחרמות חדרה כקרן־אור בשורת העתיד: „הנה יום גאולתכם בא!" בלבותיהם נתעוררה ההרגשה, כי עם ישראל חי. והעם לבש גאות ולבו חרד בקרבו מרוב גיל. וברוסיה ודאי שהציוניות הביאת רב ברכה: ההמונים העבריים נתמלאו רחשי־כבוד לעמם ובגאון הרימו ראש.

„ולפיכך בבואנו לחנך את הדור הצעיר, עלינו לעורר בלב בני־הנעורים חבה להארץ ההיסטורית, לערש מולדתנו, כי זהו אחד הגורמים לחזוק הרגש הלאומי.

„מהו העיקר הראשי של החנוך הלאומי? התשובה היא, לכאורה, פשוטה: צריך לתת לילד כל מה שיוכל לחזק בלבו את האהבה להעם, כדי שיהיה מוכן ומזומן לסבול ולהקריב קרבנות בשביל היהדות. אבל איך נטע חבה כזו בלבות הדור הצעיר עד כדי שתהיה ליסוד חייו?

„אני חשבתי הרבה בשאלה זו ביחוד, כשנתקלתי בעובדה המחפירה והמכאיבה — בשמד, שנתפשט אצלנו בשנים האחרונות. כמובן, נקל מאד לזרוק אבן אחרי הנופלים האלה, כי אמנם עוו ופשעו. אבל איש בעל־שכל ישר ובעל־הגיון צריך להתגבר לרגע על הרגש הראשון, המתעורר בלבבו, ולהגות ולחשוב בשאלה: מה הביא את הצעירים לידי כך? בשאני מתעמק בדבר, אני שואל את נפשי: מה היה יכול לעצור בעד הצעיר לבל יעשה מדחה? מה נתן המעמד הבינוני שבנו, שהוא רוב העם, לבניו מערכי היהדות? את השפה הלאומית? — והרי רובם אינם יודעים אותה, אינם מדברים בה ויש ביניהם גם כאלה, שהם עוד מתביישים בשפתם. את הדת? — אבל הרי רבים מן ההורים עצמם אינם דתיים ולא למדו לבניהם את קדשי הדת, ולפי שהבנים לא חשבו מימיהם על־דבר ס ו ד ה ש מ י ם, לכן הם מכברים על זה את ט ו ב ה א ר ץ. ולשם מה ובשביל מה יבוא העלם, בפגשו בדרכו מכשולים בבית־הספר הבינוני, העליון, או בחיים, להקריב קרבנות? רגש דתי שיעצור בו אין לו, ורגש לאומי? — אבל זה מתפתח רק על־ידי ידיעת ההיסטוריה של האומה, על־ידי רחשי־כבוד אל מדותיה וסגולותיה העצמיות ועל־ידי השאיפה להלוות אל העם, כדי ליהנות מעולם־הבא שלו. אבל האם יודע היהודי הצעיר את העבר הגדול של עמו, את הקרבנות והענויים הגדולים שסבל זה, אותם הענויים, שענוייו הפרטיים הוא הם כאפס ואין לנגדם? ומה עוד יוכל לקשר אותו אל העם? כבוד אל האישים המצוינים שבדור? — אך בזמן הזה אין לנו אישים כאלה, שכל העם יכרע לפניהם ברך וישמרם וינצרם ויגן עליהם מפני עלבונות והתנפלות. והצעיר היהודי, שאין לו לא דת ולא שפה, ולא ידיעה של היסטוריה שלו, ולא רגש כבוד לענויי העם ולמעוניו ולמנהיגיו, יוצא אל החיים בלתי־מזוין, בלי הכנה תחילה, ואיך יתקומם נגד המכות והפגיעות הרעות, שהוא פוגש בחייו? והמרה „בוגד" באמת אינה הולמת אותו, שהרי הוא אינו מחובר לשום דבר, אין לו שייכות להעם, ואין איפוא כל פלא, אם הוא להוט אחרי האושר המדומה ונותן במחירו את הדבר שאינו שוה בעיניו כלום מחוסר ידיעה, הרגשה והכרה.

„ברורה היא איפוא מהותו של החנוך הלאומי הנחוץ לנו. הילד צריך בעודנו באבו להכיר את־עמו, שפתו, ספרותו ותולדותיו. הוא צריך לקבל חנוך דתי לא במובן של כנסיה דתית, המקובל אצל עמים אחרים, אך במובן מיסטי. בלבו צריכה להיות שאיפה לאלהי ישראל, לאל לאומי זה, הפורש כנפיו על עמו והולך אתו יחד בגולה. ואם אין ההורים עצמם נוטעים בלב הילד חבה זו — צריך הצבור, העוסק בחנוך, להעמיד על בסיס זה את בית־הספר. דרוש לנטוע בלב הצעירים חבה אל העם, אל ענוייו, אל סבלנותו בלי מצרים, אל הוד הטרגדיה שלו, אל הצבור הכללי, אל כלל ישראל, אל עסקניו וגדוליו. הנער צריך לדעת, כי העבודה שנעשתה ושנעשית לטובת העם אינה עבודה הנעשית על־ידי יחידים לשם ספוקם הם, כי יש חוטים מתוחים בין העסקנים ובין העם, חוטים הטבולים בדם. וכשירגיש הילד את החוטים המקשרים אותו אל העם — לא יהיו מסוכנים לא לו ולא ליהדות כל הנסיונות וכל ההתנקשיות, הנעשים בנפשו וברוחו.

„בלב הילד העברי עלינו לנטוע את ההכרה, כי הכבוד הלאומי, האנושי והפרטי עומדים במדרגה יותר גדולה משאלת החיים התמריים, וכי צריך היהודי להיות נכון בכל רגע להקריב את נפשו לטובת העם. כדאי לזכור את דברי החושב והמשורר שאמר: „הפחדן מת פעמים רבות בכל יום, והגבור רק פעם אחת". ומאד הייתי שמח, אלמלי זכיתי לראות את היום המקווה, שבו יכירו וידעו בני הדור, כי כל טוב החיים אינו שוה לאדם כלום, אם אין הוא יונק אותו ממקור החיים הלאומיים והאנושיים, ממקור חיים של כבוד".

* * *

מ ח י י ה א ג ו ד ו ת.

— הסתדרות „אחיעבר" בניו־יורק תתאסף במוצאי־שבת, 15 ספטעמבר, שעה 8, באולם בית „הכנסת אורחים", 229 איסט ברודוויי. הד"ר מ. וואכסמאן ינאם על יהודה ליב גורדון והשפעתו על ספרותנו. ויכוחים על הנאום וענינים ממשיים על הפרק. מביני עברית קרואים לבוא.

— אגודת „בני עם חי", בניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, כ"ח אלול, במרכזה, 217 רחוב הנרי בשעה השמינית וחצי. מביני עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „דוברי עברית מזרחי", בניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, כ"ח אלול, בשעה השמינית, באולם „עדת בני ישראל", 214 איסט ברודוויי. מביני עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת המורים העברים בניו־יורק וסביבותיה פתחה לשכת־מודיעין. כל מורה הזקוק למשרה, וכל מוסד חנוך שיש לו צורך במורים או במנהלים, יואילו לפנות בדרישותיהם ללשכת האגודה, 201 איסט ברודוויי. הלשכה פתוחה בכל יום

די־האאז, אפרים איש־כשור, יוסף זיף, ליטמאן רוזנטהאל ובורים קאצמאן.

הנואם הראשון, הסופר ראובן בריינין, מסר בנאומו, שנשא בעברית, זכרונות מלאים ענין מהקונגרס הראשון, והקריא לפני הנאספים קול־קורא עברי, אשר בו פנת אָז מבאזיליה הפרופיסור המנוח שפירא אל רבני ישראל ורועיו בכל הארצות לתמוך בתנועה הציונית ולעמוד לימינה. תוכן התעודה הזאת, שלא נתפרסמה עדיין בדפוס בשום מקום, עשה רושם על קהל הנאספים.

מר יעקב די־האאַז אמר בנאומו, כי גם בעלי־ההזיה היותר גדולים בין צירי הקונגרס הראשון לא חלמו אָז, כי שעת־גאולתנו היא קרובה כל־כך, כמו שאָנו מקוים בימים האחרונים האלה. מצד התנאים החיצוניים אין כל עכוב עכשיו להתגשמות תקותנו, אבל גם בשעה זו צריך להדגיש, כי ב נ ו ע ז ר ת נ ו, וכל ממלכות מזרח ומערב לא תגשמנה את תקותנו, אם אנחנו מצדנו לא נביע את רצוננו בפעולות, הראויות לרגע היסטורי זה.

הד"ר בן־ציון מוסינזון דבר על התפתחות ההכרה הציונית במשך עשרים השנים האחרונות בין התמונים הציוניים. הציוניות בעיקרה היא ההיפך מפילאנתרופיה. הציוניות היא פתרון שאלתו היהודית של כל אדם מישראל, המאמין בה, ומפני־זה אין בה מקום לקלאסיפיקאציה של נותנים ומקבלים, נדיבים ופושטי־יד, כמו בפילאנתרופיה. הציוניות בכל פעולותיה מביאה בחשבון לא רק את ההוה, אלא גם את העבר והעתיד, ומשום זה היא מקפידה מאד על קניניה העצמיים וההיסטוריים ואינה מחליפם באחרים, מפני שהם ש ל ה, אף־על־פי שמסבות היסטוריות אינם ברשותה. לפניה קיימים רק ה א ר ץ ו ה ל ש ו ן — בהא־הידיעה. מה שאין כן הפילאנתרופיה, המביאה בחשבון רק את הרגע ההוה ואין לה לא אתמול ולא מחר. כל ארץ וכל לשון טובים בעיניה, כמו שיכשר וירצה בעיני המקבל הפושט יד כל מה שנותנים לו: אין בודקים למזונות. הקונגרסים הששי והשביעי, שבהם פרשו הטירי־טוריאליסטים וכל הרחמנים הפילאנתרופיים מהתסתדרות הציונית, היו קונגרסים לזרות ולהבר במחנה הציוניים. אולם העבודה של נקיון וטהרה במחנה בשלמותם תעשה עכשיו, בשעת השתחררותם של היהודים בכל ארצות תבל. מעתה לא יהיה מקום לרחמים על „האחים העניים במזרח". מכור־המבחן החדש תצא הציוניות צרופה ומזוקקת שבעתים".

לאחרונה נאם הד"ר שמריה לוין על חשיבותה של שעה זו בקורות הציוניות. המאורעות ההיסטוריים הגדולים הורונו, — אמר הנואם — כי אפשר לכבוש ארצות ולא עמים. כל עם השואף לבלוע את חברו דומה כמי שתוקע עצם בבית־בליעתו, וסופו להחנק. והתורה היוצאת מלקח זה היא, שאין שלום והיפש יכולים להתקיים בעולם, אם לא הושתתו על־יסוד זכות התפתחותו העצמית־הלאומית של כל לאום על אדמתו. אם גורלם של העמים בתור תוצאות המלחמה הנוכחית יחתך על־פי הפרינציפיון הזה, אָז אי־אפשר להוציא את העם היהודי מן הכלל, ובפרט שבפתרון שאלתו על־ידי יסוד מרכז יהודי בארץ־ישראל תלוי הרבה פתרון שאלת־המזרח המסובכת.

שונות

אנקיטת על מהותו של החנוך הלאומי ומטרותיו.

הפרובלימה היותר חשובה ומסובכה בחייהם הרוחניים של יהודי רוסיה בימים האלה, ימי ההגדרה העצמית־הלאומית של העמים השונים בארץ ההיא, היא בלא ספק פרובלימת החנוך העברי והתאמתו לתנאי החיים החדשים. הלשון העברית והדת היהודית, שני עמודי־התוך, שעליהם היה נשען החנוך הלאומי ברוסיה מאז ומעולם, נעשו בשנים האחרונות לסלע־המחלוקת בין המפלגות היהודיות השונות ברוסיה. הציוניים העבריים והאורתודוכסים הלאומיים, שהם רוב מנינם ורוב בנינם של יהודי רוסיה, נלחמים בעד השלטת העיקרים האלה בחנוך העברי גם בבית־הספר העממי החדש. ויתירה מזה: בנוגע להלשון העברית הם דורשים, שתהיה לא רק השלטת אלא גם ה מ ת ה ל כ ת, וכל המקצועות הכלליים והעבריים יהיו נלמדים רק בה. כנגדם עומד מעוט קטן של בונדאים, אידי־שיסטים ופסיבדו־לאומיים משאר המפלגות הדימוקראטיות ודורש בכל תוקף את הרחקת למודי הדת מהחנוך והשלטת הלשון היהודית המדוברת בבית־הספר במקום עברית. לעומת שני המחנות המאורגנים האלה, יש עוד מחנה של בלתי־מפלגתיים, שדעתם בענין החנוך לא נשמעה עד היום. והנה לפני זמן־מה ערך העתון הפדגוגי „דרכנו" מעין אנקיטה על מהותו של החנוך העברי ומטרותיו בין מנהיגיה של היהדות הרוסית. בין העונים על האנקיטה היו: העסקן הציוני המפורסם מ. אוסישקין, העסקנים הלאומיים ה„גלותיים" ש. דובנוב וש. אנ—סקי והעסקנים הבלתי־מפלגתיים ה. סלוזברג וא. גרוזנברג. תשובותיהם של העסקנים האלה מלאות תוכן וענין ואופיות הן למהלך־הרוחות ביהדות הרוסית לא ביחס להחנוך העברי בלבד, אלא לכל השאלות הלאומיות, המעסיקות כעת את יהודי רוסיה.

חשובות בענין זה הן ביחוד תשובותיהם של הבלתי־מפלגתיים, המראות לאיזו צד דעתם נוטה בשאלה חשובה ומכריעה כזו בחייהם הרוחניים של יהודי רוסיה. לפיכך אָנו מוסרים בזה את רובי דבריו של הפרקליט המפורסם, אוסקאר גרוזנברג, בתשובתו הנזכרה.

„רגש האהבה להעם — אומר מר גרוזנברג — זהו הגרעין, השורש, שמבלעדיו אין קיום ליהדות. כשאני לעצמי, איני מעלים את הבתי לארץ מולדתי, לרוסיה, שנשתרשה בי הודות לתנאי־חיי ותנוכי, ואין אני מוצא, שתהא אהבה זו מפריעת בעדי מהיות יהודי טוב. אהבה לרוסיה נולדה בלבי מראשית ימי־ילדותי. בארץ זו ראיתי ראשונה את אור־השמש, את תבירן היער העבות, את הוד הנהרות ואת הערבה הרוסית הגדולה ואין־סופית — וככה אהבתים בכל לב ונפש, ורגש־אהבה זה שליט בכל הויתי, ושום עלבון והגבלה לא יוכלו להחלישו. מעוררים אלה בלבי רק שאיפה אחת גדולה: להלחם בעד אָשרו של עמי, אבל לנהל מלחמה זו ביחד עם העם הרוסי.

„החנוך הלאומי פירושו: ל ח נ ך ו ל ה כ ש י ר א ת ה ע ם, ש י כ ב ד א ת ע צ מ ו, ש י ד ע א ת ע ר כ ו.

שהם לא רק מ כ י ר י ם בערכה של הלשון הלאומית, אלא גם מ ר ג י ש י ם בו ומסורים לו בכל לבם.

בארבעת ימי הועידה האחרונים נשמעו הרצאות חשובות על שאלותיה השונות של הציוניות בארץ־ישראל ובארצות־הגולה, וביחוד — ברוסיה, שגררו אחריהן ובוחים רבים. מן ההרצאות יש לציין את זו של יצחק גרינבוים על „הדרישות המדיניות הלאומיות של היהודים ברוסיה"; של א. מ. גולדשטיין על הרפרנדום בדבר ארץ־ישראל (ההרצאה המענינת הזאת תבוא במלואה באחד הגליונות הקרובים של „התורן"), של ל. יפה על „לשון בית־הספר העברי" ושל א. דרויאנוב „על הציוניות והקולטורה".

על יסוד כל ההרצאות האלה נתקבלו הרבה החלטות חשובות בנוגע לתכנית־פעולתה של ההסתדרות הציונית ברוסיה בעתיד.

בנוגע לעבודת התרבות העברית נתקבלה ההלטה האומרת, כי ההסתדרות הציונית מודה רק בלשון לאומית אחת, והיא הלשון העברית. על יסוד זה צריכה לשון זו להיות השלטת בכל המקצועות הרוחניים, הצבוריים והלאומיים של היהדות הרוסית. צריכה היא להיות שפת ההוראה והלמוד בבתי־החנוך והשפה הרשמית של כל המוסדות הצבוריים. הועידה מטילה חובה על כל הציוניים בהסתדרותם השונות לעבוד את עבודת התרבות רק ברוח זה. במקומות שאין אפשרות להשליט את הלשון העברית צריך משפט הבכורה להנתן להלשון היהודית המדוברת על הלשונות הלועזיות.

בנוגע לארץ־ישראל יש לציין את ההחלטות האלה: א להעיר בין ההמונים היהודיים לפרנדום על ארץ־ישראל; ב להעמיד על הפרק בועידה הכללית של יהודי רוסיה את שאלת יצירת מקלט יהודי בארץ־ישראל; ג) לדרוש מאת הממשלה הרוסית, כי בקונגרס־השלום הבא יתנו מקום לבטוי הנכון של שאיפות העם היהודי בנוגע להגנת זכיותיו ואינטרסיו ההיסטוריים והלאומיים.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

בועידת הפועלים הסוציאליסטים של ארצות הברית, שנקראה בשבוע שעבר במיניאפוליס של מינסוטה, נתקבלה פה־אחד ההחלטה הזאת:

„הועידה מביעה את הסכמתה השלמה לדברי של הנשיא ווילסון, כי אחד הנמוקים להניע את אמריקה להשתתף במלחמה הזאת הוא ההבטחה להלאומים הקטנים את זכותם להיות על־פי רצונם ולשבת על אדמתם הם, מבלי שם ישבו לפתח את תרבותם באופן חפשי ולאומי; וביחד עם זה, בשימנו אל לב, כי בין הלאומים הקטנים העם היהודי הוא היחיד, המשולל מולדת משלו, לפיכך הננו דורשים מאת הנשיא ומאת קונגרס־העמים, העתיד לקבוע את תנאי־השלום כי יעמידו על הפרק את דרישתו הצודקת של העם היהודי לבנין לו מרכז־לאומי בארץ־ישראל על יסוד שלטון־עצמי". ההחלטה הזאת נתקבלה מאת כל הנאספים, שקמו לכבודה על רגליהם בהתלהבות מרובה.

בישיבת־הפתיחה של הדומה העירונית החדשה במינסק נשאו הנבחרים היהודים את נאומיהם בלשון העברית.

— בבחירות האחרונות אל הדומה העירונית במוהילוב נבחרו מקרב היהודים חמשה דיפוטאטים ציוניים.

ידיעה טלגראפית מפטרוגראד אומרת, כי יהודי ריגה ודווינסק לאלפים עזבו את הערים האלה לפני הכבש ריגה על־ידי הגרמנים, ורובי לפטרוגראד ולשאר ערי־המדינה. מצבם של הפליטים החדשים האלה הוא קשה מאד.

התעמולה של השחורים ברוסיה נגד היהודים הולכת ומתגברת. ביחוד גדלה פעולת האנטישמיים בפטרוגראד, ניסקבה וקיוב. מצב היהודים שם מעורר דאגה וחרדה. בריגאנסק הבעירו האנטישמיים הרבה בתי־מסחר, ותיל היהודים היה להם לבז ולמשיסה.

בפטרוגראד נפתחה גימנאסיה יהודית חדשה. הנשיאת עליה את שם ראש־המיניסטריון קרנסקי.

— בבחירות אל הדומה העירונית בקישינוב נבחרו שנים עשר דיפוטאטים יהודים.

— אחדים מהעתונים החשובים בגרמאניה התחילו בזמן האחרון לדון על התיחסותה של גרמאניה אל שאיפות הציוניים. העתון „פארקסשטימע", בלי־מבטאה הרשמי של הסתדרות הסוציאליסטים בסאכסוניה, יצא זה לא־כבר במאמר, שבו משתדל כותבו להוכיח, כי היהודים, בהשפעתם הגדולה על מהלך הפוליטיקה העולמית, הם העם היחידי, שיכול לשים קץ למלחמה ולהביא שלום לעולם. ממשלות־ההסכם, המרגישות את כחם המכריע של היהודים, מתקרבות אליהם ומסבירות להם פנים. קברניטי מדינותיהן של ממשלות־ההסכם מתאמצים בכל כחותיהם לפתור את הפרובלימות של היהודים ולרכוש על־ידי זה את דעת הקהל היהודי. הסופר מוסיף וקובל על הארצות המרכזיות: גרמניה, אוסטריה, טורקיה ובולגאריה על שלא נקפו אף באצבע קטנה בכל ימי המלחמה לטובת היהודים. דורש הוא מאת הממשלות המרכזיות, כי ישיבו ענינים ישנו את התיחסותן ליהודים בעוד מועד וישתדלו לפתור את שאלת היהודים באופן רצוי.

גם בעתון הרשמי „נוֹיעסטע נאכריכטען", היוצא במינכן, נתפרסם לפני זמן־מה מאמר. הדן בציוניות מבחינה גרמאנית. העתון הזה משבח את ממשלות־ההסכם, שבתכניתן־הרשמית ביעודת העמים הבאה הן כוללות גם את הדרישה הציונית. „הציוניות — נאמר במאמר זה — נעשתה גורם חשוב בעולם המדיני, וגרמאניה וטורקיה צריכות להביאה בחשבון, אם מרצון או מאונס".

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

ה ח ג י ג ת י ו ב ל ש נ ת ה ע ש ר י ם ש ל ה ק ו נ ג ר ס ה צ י ו נ י.

ציוני ניו־יורק חגגו את יובל שנת העשרים של הקונגרס הציוני במוצאי־שבת ו׳ בספטמבר באספה פומבית שנערכה באולם „[illegible]". [illegible] של המשתתפים בחגיגה הזאת היו גם צירי [illegible] באיבי [illegible]

אוסישקין עונה למבקרים השונים. אתם מערערים — אומר הוא בתוך שאר דבריו — על הנייטראליות של הועד הפועל, אבל אני מיצבת אותו על הבסיסו זה. אני נבנע בפני הגבורה של הועד הפועל, שלא זז מעמדתו זו אף רגע. אין אנו יודעים ואין אנו יכולים לדעת, מי יהיה אדון הארץ, ולפיכך עלינו לעמוד מרחוק ולשמור על עמדותינו בארץ. כשאני שומע את דברי האקטיביסטים, הם נוגעים אל לבי — הן אני קראתי עוד לפני כ"ז שנה, בהיותי בארץ־ישראל, לאק־טיביזם; אך אני רוצה, שיהיה לנו אקטיביזם לא בגאליפולי, בי־אם, כשתגיע השעה לכך, יהיה לנו אקטיביזם, שבעזרתו נוכל להרים גם על הרי ציון. והאקטיביזם הזה הוא הממשי, ולא האקטיביות של חבורה קטנה. אם לא יקום העם בכל כח ולא ידרוש את ארצו, אין תקנה לנו. אז אולי נשוב לה„אני מאמין" שלנו, אך הארץ לא תהיה לנו. להגשמת הרעיון של גאולת־הארץ בשרים כל הקאפיטאלים, בין שהם באים מבעלי־הון ובין מהמוני העם, ובלבד שיהיה הכסף עובר לסוחר, שאפשר יהיה לרכוש בו קרקע. כי אפשר בעת לרכוש קאפי־טאלים גדולים למטרה זו מוכיחה העובדה, שבמשך חדשים אחדים קבצנו אָנו, אני וחברי, חמשה מיליון רובל בשביל „הבונה", בעת שכל הכסף, שנקבץ בשתים־עשרת שנה לטובת הקרן הלאומית, עולה רק לשנים־עשר מיליון פראנק.

הד"ר צלינוב ממלא אחרי דברי אוסישקין בתשובתו להמבקרים: מר גרוסמאן שואל: מדוע אין זאבוטינסקי בתוכנו? אבל לא בנו האשם. אנחנו נפרדנו מאתו בשאלת התכסים. זאבוטינסקי חשב, כי „עת לעשות לד' הפרו תורתך", ועשה מה שעשה על דעת עצמו. אנחנו לא הוצאנו אותו ממחיצתנו, אלא הוא יצא מתוכנו. וכשישוב אלינו בתור חבר להסתדרות, שמרותה מוטלת על חבריה, נקיים בו: „אם ישוב מיד תקבלו".

ההרצאת על עבודת המרכז והוכוחים עליה.

מר אלייניקוב מוסר דין־וחשבון על פעולות המרכז ברוסית מיום הבחרו בווינה בשנת 1913 עד עכשיו. מספר היא על המכשולים והמעצורים השונים, שהניחה הממשלה הרוסית על דרך העבודה הציונית ברוסיה; על ההרפתקאות, שנפרי בהלקם של העסקנים הציוניים למקומותיהם, ועל התלאות הרבות, שמצאו אותם בכל משך השנים האלה. קשות היו ביחוד שלש שנות המלחמה האחרונות. תנאי העבודה הוכבדו עד מאד. החשדים גדלו, וביחוד הוטלו חשדים על אורגאני־זאציות, שיש להן אופי כללי, עולמי. כל ההסתדריות נהפכו לועדי עזרה. המרכז נמצא במצב קשה. המשא־ומתן בינו ובין הועדים המקומיים חדל, מפני שכל המכתבים עברו דרך ידי הצנזורה. ללקויי לשון היינו — אסרו להחליף מכתבים בלשון העברית. התחילו המאסרים. כמעט בכל הגלילות נתבעו הציוניים לדין. רוב המשפטים נגמרו בענשים קשים. באו־דיסה נאסרו חברי „החבר" ושלשה חברים הגלו לסיביריה, שמהם נמצאים בעת שנים בועידתנו (הועידה עורכת להם או־באציה). באודיסה נתפסה ועדה גלילית ובתוכה חברנו משה קליינמאן, שהיה כלוא במאסר ששה ירחים. ענשים כאלה הוטלו גם על חברינו בוויטבסק. כן נתחייבו גלות חברינו: ד"ר צלינוב, אוסישקין, רוזוב ואחרים על שהלכו לקופנהאגן להגן על הנייטראליות נגד האקטיביות. ולמרות הרדיפות וההרפתקאות האלה המשכנו את עבודתנו: הדפסנו כרטיסים במקום שקלים, הפצנו ספרים ומחברות בעזרת התוצאה „ווסטוק", שלחנו אינסטרוקטורים, השתתפנו בעבודת העזרה לנגועי־המלחמה והכרזנו תמיד על מטרותינו. על הציוניים בערי השדה נפל פחד. הם נמצאו בסכנה. רבים יראו לקבל את שוברות השקלים ולפתות את המכתבים שנתקבלו, ואין פלא, אם בתנאים כאלה לא יכלה עבודתנו להתפתח כראוי. בשנה הראשונה קבצנו שמונת אלפים שקלים, ובשניה — שנים עשר אלף.

אחרי הריבולוציה התפתחה התנועה באופן שלא פללנו לו. מספר האגודות המקומיות, שבאו אתנו בדברים בזמן האחרון, הוא 648, וכמות השוקלים עולה למאה ושלשים אלף, כמות שלא היתה כמוה אפילו בימי פריחתה של הציוניות המדינית. מלבד זאת גדלה ההסתדרות הציונית מבפנים. הכרוזים שקבלנו מערי השדה מוכיחים לנו, כי מבלי הוראות מצדנו הבינו ראשי הציונים להעריך את מצב הרגע ואת מגמותינו ותעודותינו. באה העת, שרעיוננו חודר אל הלבבות ומעמיק ומרחיב את תנועתנו.

מתחילים הוכוחים על הדין־וחשבון הזה.

הד"ר כהן־ברנשטיין מותח בקורת קשה על פעולות המרכז השונות. יתר הנואמים, הבאים אחריו, טוענים כמעט טענה אחת: המרכז היה מעט־פעלים, לא תכן את רוח המפלגה, לא נתן את ההוראות הנחוצות בשעתן ועוד. בין המבקרים נמצאו שנים, שערערו על המרכז על התיחסותו הקרה ללשון העברית, והם: מרת שושנה פרסיץ ואברהם פודלישבסקי.

מרת פרסיץ חושבת, כי הכנסיה צריכה היתה לחיות כולה עברית, מפני שהלא היא צריכה לנסח את תביעותינו הלאומיות לפני הצבור והממשלה הרוסית. כל המשא־ומתן צריך היה איפוא להיות בלשון הלאומית, כדי לתת על־ידי זה תוקף לתביעותינו. ואמנם כך עושים המתוקנים שבאומות, כשהם באים לתבוע זכויות לאומיות.

מר פודלישבסקי קובל על המרכז בדבר יחוסו אל העתונות העברית. רק נשמעה קול ירית־התותחים הראשונה, ומיד הזדרז המרכז והפסיק בעצמו את הוצאת „העולם". בנוגע לעתון „הצפירה" הראה המרכז שויון־נפש, שאין למצוא לו טעם ותשובה. העתון הזה הגיע עד משבר. חובביו ותומכיו בווארשה היו „עניים באותה שעה", כי נהרס מצבם על־ידי המלחמה, ובכל־זאת חלקו את הפרוטה האחרונה שלהם בין עוזרי העתון. אבל פרוטה זו לא היתה מספקת. העוזרים סבלו עוני ומחסור, ואף־על־פי־כן עמדו על משמרתם בעוז־לב ובהרס־נפש ממש. מה שנשאו וסבלו הסופרים העברים באותו זמן, ובאיזו תנאים עבדו את עבודתם הלאומית — ראוי להכתב בדברי ימינו זכרון לדור אחרון. ואולם המרכז לא נקף אף באצבע קטנה בשביל החזקתו של העתון היחידי, שנשאר לנו אז. ויחס של שויון־נפש זה רואים אָנו מצד חברי המרכז גם לעתון המפלגתי העברי, שיש לנו היום — ל„העם". מבקש הוא איפוא את הועידה, שתבחר למרכז החדש באנשים,

לעצמו, אלא לכל האנושיות כולה, כשהית יוצר ספרים ואמתות נצחיות. דרך רחוקה ומזהירה עומדת לנגד עינינו. ועל אמונה זו אנו חיים. ממנה אנו שואבים כח לעבודתנו ובה ננצח!"

אחרי נאומו של הד"ר צלינוב החל סדר הברכות.

לראשונה נקראת טלגראמה של ברכה מאת מיניסטר החיצון הרוסי, טירישצינקו, המבקש סליחה על שאין ביכלתו להשתתף בועידה, והוא מברך אותה בהצלחה גמורה. נשיב היא מבקש להודיע את הועידה, כי פנה לממלכות־ההסכם בדרישה, שהן ביחד עם הממשלות הניטראליות תשתדלנה, כי יושם קץ למעשי האלמות, שנעשו ליהודי ארץ־ישראל על־ידי ממשלת טורקיה. מעשי־אלמות כאלה יש בהם עלבון לכבוד האדם. תודעה זו נתקבלה בתרועת „הידד" ובמחיאות כפים סוערות.

ראש הקהלה היהודית בפטרוגראד, מר ווארשאווסקי, מברך את הועידה בשם עדת היהודים בפטרוגראד ואומר, כי רואה הוא בהציוניות אידיאל נשגב וטהור, שיש בו כדי לאחד את כל הקהל, בלא הבדל מעמד ומפלגה.

העסקן הצבורי מר סלוזברג נושא ברכתו בשם ראש העיר פטרוגראד, שהוא בעצמו בא אל האולם לברך את הועידה, אלא שלרגלי ענינים נחוצים מאד נקרא מכאן ולא יכול להשאר עד הגיע תורו. כן הוא מברך את הועידה גם בשם החברה להפצת מלאכה בקרב היהודים ובשם ועד העזרה לנגועי המלחמה, העומד מחוץ לכל מפלגה. לבסוף הוא מוסיף דברים אחדים בשמו הוא. הוא, שאיננו ציוני, ידע תמיד להעריך את הציוניות, הנושאת ברמה את דגל היהדות. ומי יודע מה היתה להיהדות אלמלא באה הציוניות?

אחריו נושא נאום יפה בעברית הרב לעדת ישראל בפטרו־גראד, הד"ר מ. א. אייזנשטאדט.

הדיפוטאט של הדומה פרידמאן מברך את הציוניים בתור אנשים, שהחזיקו תמיד בגלוי ובגאון את הדגל הלאומי בין בימי רעה ברוסיה ובין בימי חופש. ברוכים יהיו הציוניים, השואפים לאחדות האומה המפורדת ולהגשמת האידיאלים של תחית עמנו.

על הבימה עולה מלאכות של מלחי הים השחור. הקהל מקדם את הצירים האלה בתרועות־רצון ובמחיאות־כפים סוערות. ראש המלאכות מברך את האזרחים היהודים, החפשים עתה, בברכת־החופש. מבקש הוא את „האחים היהודים, שיבואו לעזרת המולדת ויגינו עליה".

ההיסטוריון שמעון דובנוב בנאום־ברכתו אומר, כי על־פי האידיאולוגיה שלו הריהו השכן היותר קרוב של הציוניים, ואפשר שמשום זה יש ביניהם לעתים אותם התכוכים, שיש בין שכנים קרובים (צחוק). אולם חכוכים וסכסוכים כאלה מקומם היו בתקופה ההיא, שבה היתה ההסתדרות הציונית מטעימה תמיד את חשיבותה של ציון ומבטלת את הגולה. אבל עכשיו נוצרו התנאים הדרושים להרחקת הסכסוכים האלה. במקום האנטיתיזים של ציון והגלות דרוש ליצור את הסינתיזים של ציון והגולה. מקוה הוא, כי ועידה זו תקיים את הסינתיזים הזה.

בשם „השלוח" מברך את הועידה המשורר שאול טשרני־חובסקי. מדבר הוא על השירה היפה במלחמת עמנו על עתידו, שירה לדורות הבאים, אותו מזמור השיר לעתיד לבוא, המעורר את כל נימי הלב העברי.

מברכים עוד את הועידה: מר שפטל בשם הועד המאוחד של המפלגות הפוליטיות היהודיות בפטרוגראד, הד"ר זאל־קינד — בשם חברת „מפיצי השכלה", מר מארקון — בשם „חובבי שפת עבר" (תרבות) ומר שאול גינזבורג — בשם החברה הספרותית המדעית.

אחרי תום הברכות נושא מר מ. אוסישקין את הרצאתו על ארץ־ישראל. ההרצאה הזאת במלואה כבר נמסרה בגליון הקודם של „התורן".

הוכוחים על נאומיהם של צלינוב ואוסישקין.

היום השני של הועידה היה מוקדש רובו לוכוחים בדבר הרצאותיהם של צלינוב ואוסישקין. מרכז־הכובד של הוכוחים היתה שאלת ה„אקטיביות", שהכניסה החבורה ה„אקטיביסטית" הצעירה, שהסתדרה זה לא־כבר.

אקטיביסטים אלה, לא לבד שהם מצדיקים את מעשיו של וולאדימיר זאבוטינסקי, מורם ומנהיגם (יסוד הלגיון העברי הידוע), אלא דורשים הם מאת ההסתדרות הציונית, שגם להבא תלך בדרך האקטיבית, לא תהא נוטה לצדדין, אלא תתקומם בכל תוקף נגד טורקיה על התיחסותה הרעה לציוניות ולעבודתנו בארץ־ישראל.

הראשון מהמתוכחים, בא־כחה של החבורה הקטנה הזאת, מר גרוסמאן, מוחה נגד הנשיאות, שלא הזכירה את נשמות היהודים הליגיונרים, שנפלו חלל בגאליפולי לטובת העם ושחרור ארצו. הנואם קורא את רשימת החללים, והקהל מכבד את זכרם בקימה. אחר־כך הוא מבקש מאת הנאספים, שירשו לו לשלוח טלגראמה של ברכה לזאבוטינסקי בשם הועידה. הנואם דורש לשים קץ להתכסים הקבוע של הועד הפועל. צריך לדבר לטורקיה בלשונה. במדה שנהיה וותרנים, צנועים ודיפלומאטים, המדברים ברמזים, בה במדה נהיה חלשים ביותר.

גם שאר הנואמים ה„אקטיביסטים" דברו ברוח זה. בנגדם יצאו שאר הנואמים, שרובם הם „צעירי ציון". הסטודנט אי־דהסון אומר: אנו מכבדים את זכר הקרבנות של גאליפולי, אבל אין אנו מסכימים לעצם האידיאה של הלגיון. אנו חושבים, כי כחנו צריכה להיות אותה המסירות של הלגיונרים, אבל בצורה אחרת. אפקטים חיצוניים אינם דרושים לנו.

מר גולדשטיין: במעשה גאליפולי יש אמנם התלהבות, אך יש רגעים, שבהם נקל יותר להביא קרבנות מלעצור ברוח ולכבוש את היצר לטובת המטרה הכללית. ה„בולשביזם" של לנין ברוסיה הוא גם־כן מלא התלהבות, אבל איש בעל־הגיון לא ילך בכל־זאת אחרי האנשים, העושים מעשים נגד השכל, ההגיון וההיסטוריה. בדרכים כאלה נחריב את כל בניננו. היש רשות להסתדרות הציונית לנטות לצד זה או אחר? לא! אילו היינו יושבים בשעה זו בארץ־ישראל במספר הדרוש, כי אז היה גורלנו תלוי בזה, אך עכשיו סכנה לנו להתערב בריב העמים. ברגע זה אין לנבא ואין לנחש.

חרדים וחפשים — כולם מודיעים פה אחד, שנכונים הם עכשיו להקדיש את כל כחותיהם לאידיאל שלנו מתוך שמחה וחדוה.

„אולם המופת היותר חי להתיחסות העם לאידיאלנו — הוא הישוב בארץ־ישראל, שבראנו אותו למרות חוסר המשען ואמצעי הממלכה ושויון־הנפש של הספירות הפינאנסיות, ולמרות שאר המכשולים שהיו מונחים על דרכנו. עמדותינו הראשיות, שכבשנו לנו בארץ־ישראל, והחלוץ, המגין עליהן, הם הם העדים הנאמנים להרות המפעם את לב עמנו. הולא רוח זה של העם עם רצונו המרוכז ועם תקוותיו ומאוייו — לא היינו מוציאים מקרבנו חלוצים גבורי רוח ונפש כאלה. ברגש שמחה וגאון אנו מעידים, שכל עמדותינו בארץ קיימות ועומדות, שאף אבר אחד לא עזב בשנים קשות אלו את משמרתו. הבו גודל לחלוצינו!

„מכירים אנו תודה לממשלת ארצות־הברית על העזר הגדול, שהושיטה לחלוצינו בשעה שנמצאה במצב ניטראלי. הנשיא נדיב־הרוח של ארצות־הברית עשת מה שעשה לא רק מתוך רגש הומאני, אלא גם מתוך רגש חבה יתירה לעבודת־התחיה שלנו. את רצונה של הממשלה הביא לידי בטוי נאמן צירה בקושטה, מר מורגנטהוי, זה הבן המסור בכל לבו לעמו ולארצו, שאת מפעליו הגדולים בשעה קשה כזו לא תשכח היהדות לעולם.

„הגורל האכזרי העמיד שוב את חלוצינו בנסיון קשה. האיבוקואציה של יפו עלתה להיהודים ביסורים גדולים הרבה יותר מלשאר התושבים, והנימוק הוא, שהיהודים רוחשים חבה אל האויב, אל האנגלים, שהטורקים נסוגים אחור מהם. תמונה ידועה... אנו מוחים בכל תוקף כנגד טענות אלו. העם היהודי אמנם הוגה חבה להעם האנגלי. שום עם מן עמי תבל לא חדר כל־כך לעמקו של הרעיון הציוני והכיר בצדקתו, כמו העם האנגלי. הגדולים שבבאי־כח המחשבה המדינית, הצבורית והדתית של בריטניה הראו זה כבר לעמנו על הפתרון היחידי וההכרחי של שאלת היהודים ברוח הציוניות. ועוד לפני שנים מספר הציעה לנו ממשלת אנגליה כברת־ארץ אבטו־נומית באחת ממושבותיה. כל זה אמת. אבל ביחד עם זה צריך לזכור, כי עמנו יודע וזוכר, שקיום קרעיו בארצות שונות אפשרי רק בתנאי לויאליות גמורה כלפי עיני כל ארץ וארץ. לפיכך אנו מכחישים למפרע כל מיני האשמות באי־לויאליות, המכוונות נגדנו. אותו בנין, שאנו בונים בארץ־אבותינו, לא בשביל אחרים אנו בונים אותו, אלא בשביל עצמנו. ויחד עם זה אנו משערים, שבעבודתנו זו נביא תועלת רבה לכל הארץ ונעשיר את האוצרות הקולטוריים של האנושיות. אלה הם העיקרים, שהיינו מניחים תמיד ביסוד תקוותינו ועבודותינו הקשורות בארץ־ישראל. אבל למרות שאיפתנו הברורה וגלויה לכל העולם, וביחוד לטורקיה ושלטונותיה בארץ־ישראל, באו החיים והעמידו שלא מרצוננו שאלה קשה וגדולה: עד כמה בטוחה להבא עבודת־הבנין הלאומית השלוה בתנאים קשים ומסובכים כאלה, המחריבים את פרי עמלנו? החיים דורשים, כי היסוד והעיקר החרות על דגלנו: „משפט גלוי“, שלא הסחנו ממנו את דעתנו אף רגע בכל ימי עבודתנו הלאומית, כי חלק זה מן הפרוגראמה שלנו ילבש את צורתו הנכונה. ובטוחים אנו, שעכשיו היא הזמן להוציאו לפועל.

„הפרינציפיון, שבשמו דוגלים כעת כל העמים הנלחמים, הוא הפרינציפיון של הגדרה לאומית לא רק לאומות גדולות וכבירות, אלא גם לאומות קטנות וחלשות. ההוכח להאנושיות היא להבטיח לכל אחת מהן את היכולת ליצור חיים חפשיים ועצמיים על טריטוריה ידועה, כפי רצונה. זהו, לפי דעתנו, תכנה של אותה סיסמה, הנשאת עתה על שפתי כל האנושיות התרבותית. והלא אי־אפשר, שיהיה איזה יסוד לשלול מן העם העברי זכות זו, הניתנת לכל העמים.

„אפשר, שחלקים ידועים מארבעה עשר מיליונים יהודים המפוזרים ומפורדים בכל העולם כולו השלימו עם מצבם בגולה; אולם ההמונים לא השלימו עמו בשום אופן. הם נשארו נאמנים למולדתם העזובה ובלבם לא תמות התקוה הראותה שוב מתעוררת ההיה. והרצון הלאומי הזה הוא גורם פוליטי ותרבותי, שמחויבים להביאו בחשבון כל אותם העמים, הרוצים לבנות מעתה את חייהם ושלומם על יסוד המשפט והצדק. אמנם רק קומץ קטן מעמנו יושב שם בארץ, אבל כשאנו מדברים על זכויות היהודים בארץ־ישראל, אין לנגד עינינו רק אותם מאה ועשרים אלף יהודים, החיים שם עתה, כי־אם כל עמנו, הקשור אל ארצו העתיקה קשר אמיץ וטמיר, שלא חדל לערוג אליה כאל מולדתו היחידה. דבר זה אנו מכריזים ולא נחדול מלהכריז עליו לכל העולם כולו. זו ראשית. ושנית, עבודתנו עד עכשיו שם היתה עבודת־התחלה, ובכל־זאת הצלחנו להגדיל את מספרנו בארץ פי־ארבעה במשך ארבעים השנים האחרונות. אבל עכשיו, מכיון שתקופת ההתחלה עברה, תלך ההתישבות ותתפתח יותר ויותר. ומה גם אם יבטיחו לנו שם את קיומנו והגדרתנו העצמית. העם העברי רוצה להשיב לארץ־ישראל את חיה, הדרה ועשרה מקדם. רוצה בזה וגם יוכל. הוא הראה והוכיח זאת לעיני כל העולם על־ידי תוצאות העבודה שלו במשך עשרות השנים האחרונות, ואין ספק בזה, שהיהודים, שהם גם עתה כח חשוב בארץ, יהיו בעוד שנים אחדות הרוב שם. והערביים? — ראשית, מרכזי חייהם הפוליטיים והרוחניים הם במקומות אחרים: בבגדד, קאירו, ביירות, אבל לא בארץ־ישראל, שקומץ קטן מהם התישב שם, בשעה שהעם הערבי חי עוד חיי נודד. שנית, אין ליהודים כל נטיה להציק להם. חפשים הם וצריכים ליהנות בחייהם הפנימיים מאותה אבטונומיה עצמה, שממנה יהנו היהודים בחייהם הפנימיים שלהם. ויתירה מזו: הנסיון כבר הורה, כי הכניסה היהודית לארץ־ישראל מעשירתם ברוח ובחומר ומלמדתם פרק בתרבות הקולטורה האירופאית.

„מאושר אני להודיע, שפרינסי הפוליטיקה והמשפיעים עליה, ובתוכם תיפשי השרטין בארצות גדולות ואדירות, מבינים אותנו ואת משאלותינו ודרישותינו הרבה יותר מאשר קודם לכן. השפעת המלחמה הגדולה ניכרת גם כאן. וכשתגיע השעה — יבואו ויתמכו בנו. העמים ומושליהם מבינים, שאנו דורשים רק יצירת תנאים כאלה, שבהם נוכל להרחיב ולסדר את עבודתנו הלאומית כראוי. אלה הן דרישותינו. כל השאר מוטלים עלינו, על אחריותנו ובכבודנו.

„אנו שואפים אל מקומנו אנו תחת השמש לא רק כדי להתחמם יותר. אנו מאמינים, שכשישוב עמנו לחיות חיים נורמאליים בארצו שלו יתפתח וישתגשג שוב בכל הדרו הגאון הלאומי, תקום לתחיה אותה שעה, שהעם יצר לא רק

של זה במהירות נפלאה. בחוץ עדיין עומד הלוקומוטיב, והוא עשן כולו. גלילי העשן בוקעים ועולים מכל פיות המכונה ומאפילים על העולם כולו, עד כי לא יראו עוד לעין לא בית־המדרש ולא היאור העגול. ושוב הוא פוסע בזהירות רבה, מגשש כעור באפלה ונכנס לתוך מערה עמוקה. המערה — זהו בית־המדרש, ואולם הזקנים כבר נעלמו משם ואינם. במקומם יושבים בצילינדראות מבהיקות ובטליות קטנות על שכמם יהודים אשכנזים מגולחים, ביניהם רבים ממכריו, פרופיסורים ואנשי־מדע. „זהו הרוסי, בן המזרח, בן המזרח!" — עובר לחש חרישי ביניהם, וכולם מביטים בתמהון אל ראשו. עומד הוא ביניהם ליד ארון־הקודש נכלם ונבוך: צריך הוא לקרוא קדיש אחרי נשמת אמו — ואת מגבעתו שכח גם בפעם הזאת במעונו מרוב בהילות ופזור־הנפש. פונה הוא לכאן ולכאן ויסוריו קשים מאד. כמה גדולה החרפה ומה רבה עקת־לבו! ממשש הוא בראשו — והנה כל שערותיו נשרו וקור חולף בעורו החשוף. קרח הוא, קרח! רוצה הוא להרים את קולו ולבכות על ימי עלומיו, שעברו לבלי שוב עוד, והנה אָביו רומז לו מאחת הפנות, לבל יעורר שאון ולבל יחלל את הקודש. אָביו המת יוצא אליו אף הוא בפנים מגולחים ובצילינדר מבהיק, אוחז בידו ומטהו הצדה ומדבר אליו אשכנזית צחה. מדבר הוא בקול מלחשים על הטחנה שלהם, אשר שם חצב לו קבר ושם קבורים עמו גם הספרים הגדולים של קאנט. ואולם נפלא הדבר, כי במקום „קאנט" אומר אָביו „קונץ"... רוצה הוא לשפוך את לבו לפני אָביו, לבכות לפניו ולספר לו את כל ענות־נפשו, כי הנה כבר נשרו כל שערותיו, ואשה לא נשא עדיין, ומגבעת אין לו לכסות את ראשו האמלל, ושם עומד הלוקומוטיב ומאפיל על כל העולם בעשנו ומקצר לו את רוחו עד להתעלף... ואולם אביו ממהר ללכת אל הטחנה, המתנוססת מרחוק בדמות היכל לבן, מפנה אליו את פניו הזועפים והטובים ורומז לו, כי יעמוד במקומו ויראה את אשר יעשה לו פה אלהים. עומד היא בלב נפעם ומחכה, וקונץ ימינו נצב בפני הערומים והשוחקים. נפתחו דלתים במרחק, ומחדרי־חדרים, ממקום הסמוי מן העין, יוצאת הדמות הנעלמה, אשר כמעט שכח אותה והסיחה מלבו. פושט הוא את זרועותיו לחבק את הרכה והענוגה, אשר לה ערגה נפשו ימים ושנים, — והנה אחותו היא זאת, החבוקה בידיו. מתרפקת היא עליו, כתינוקת עזובה, כיתומה קטנה, והוא מרגיש בכל נימי נפשו את רוך בשרה ואת ערגת יצורי גוה. „אל תירא, נער!" — אומרת היא לו בקול אם ומתרפקת עליו. וכאן תקפו עליו יסורי־נפשו, והוא עומד ובוכה לפניה, בוכה תמרורים, מרגיש את הדמעות החמות, המתגלגלות וצורבות את לחייו, ומשתוקק לבכות עוד ועוד. „הוי לי אם ואחות!" — מתחנן הוא לפניה בלשון המשורר ורוצה לחבקה שוב. ואולם אחותו נתחמקה מבין זרועותיו וכבר נעלמה, והזקנים מלאו את הבית, והם מאיצים בו, כי יפתח את תיק־העור ויוציא מתוכו את הגליון. מוציא הוא את הגליון ופותחו, וכולם מרכינים אליו ראשיהם, נכספים לדעת את התעלומה, הצפונה בו. לחרדת לבו הוא רואה, כי הגליון איננו מכתב אחותו, אלא עתון אשכנזי. בראש העתון מזהירה מסגרת־אבל שחורה, ומתוך המסגרת מנצנצת לעיניו כברק כתובת עברית באותיות מרובעות גדולות: „פרופיסור ישראל מנוחין מת"...

החזיון האחרון פגע במחו של מנוחין כהולם פטיש, ומיד נרתע על משכבו ופקח את עיניו. בעד החלון כבר בקעו דמדומי שחר, וכותלי החדר וכל כליו הוארו באור חור ושומם. עת רבה שכב כנרדם, תוהה על החלום המוזר ועל גלגוליו הבהירים, רואה עדיין את האותיות השחורות והאיומות מרחפות לפניו מתוך המסגרת, מהרהר מתוך לגלוג על התואר „פרופיסור", שנטל לעצמו בחלום, ובזויות לבו מחלחל פחד קר ובלתי־מובן מפני חזיונות המציאות והחזיה, המתלכדים יחד ומתרגשים ובאים על חייו. אחר־כך כבש ראשו בכר, הסיח מלבו בתוקף הרצון כל רעיון וכל הרהור קל וישן שינה עמוקה וכבדה.

(המשך יבוא.)

הַכְּנֵסִיָּה שֶׁל צִיּוֹנֵי רוּסִיָּה

(סוף.)

המשך נאומו של הד"ר צלינוב.

„עבודה רצינית ואחראית זו בכל היקפה מוטלת על הועידה היהודית הגדולה, אבל ועידה זו אינה צריכה להסתפק בפתרון שאלות חיינו ברוסיה בלבד. שאלת הקשר שבין חלקי האומה הבודדים, וכן כל השאלות המשותפות לכל חלקיה — כולן צריכות למצוא את בטוין ותקונן בועידה גדולה זו, אשר בה יניח יסוד לחיים חדשים בפעם הראשונה הענף היותר גדול ואחראי של האומה.

„אולם כל מה שהיהדות יכולה לברוא לה בגולה איננו אלא סורוגאט של חיים לאומיים. חיים לאומיים נורמא־ליים, חיים שלמים — אפשרים רק בשעה שהעם יושב בארצו שלו. ולפיכך יש לפנינו דרך אחת, המובילה להבראת האומה כולה ולחזוקה הגמור, והיא אותה הדרך, שעליה הכרזנו לעולם מכבר, ושבה אָנו הולכים קדימה זה שלשים שנה, בצעדים מדודים ומודרגים אָמנם, אבל בצעדי־און ובטחה. וכאן לפנינו נקודת־הכובד של כל הגיגינו, תקותינו ושאיפותינו. מאורעות העתים הגדולים, שאָנו עדים להם ומשתתפים בהם, הם חזקו עוד ביותר את השקפתנו זו, מפני שכל אומה ואומה דורשת מה שאנו דורשים: קרקע, קרקע שלנו.

„נבואָתם של מתנגדינו, שנבאו בבטחה, כי נכונים ימי ירידה והתנונות לציוניות עם השתחררותם של יהודי רוסיה, — לא נתקיימה. למרות השמחה הגדולה, שהביאה לנו האימאנ־סיפאציה, אירע ההיפך ממה שנבאו לנו. מכל קצות רוסיה הרחבה נשאות אלינו ביחד עם קריאות־שמחה לכבוד השחרור גם אותות מסירות לאידיאל הנצחי שלנו — לתחיה במולדת העתיקה, בארץ־ישראל. זקנים וצעירים, עשירים ועניים,

העממיים באוקראינה)... על־ידי זה תתפורר היהדות הדתית עוד יותר.

היהודים יעמדו במצב פוליטי מיוחד על־ידי המלחמה התרבותית בתוך הארץ מבפנים. באוקראינה יש מעוט ניכר של פולאנים ורוסים (מרוסיה הגדולה). המעוט ישתדל להגן על קיומו הלאומי, ואז תהיה מהומה, מהומה רוחנית ופוליטית. היהודים יהיו צריכים לעמוד על המשמר, לבל יתנו מקום להאשים אותם בהכרעת הכף לאחד הצדדים, או אם נדבר בפירוש: ברוסיפיקציה. עוד טרם הוחל דבר ואוהבי רוסיה כבר מפרסמים ומכריזים (גריגורי מייסון, סופרו של ה„אוטלוק" ברוסיה), ש ה י ה ו ד י ם ה ם ה ד ב ק ה מ א ח ד א ת ר ו ס י ה ו ש ו מ ר ע ל ש ל מ ו ת ה. באוקראינה תהיה מלחמה קשה כנגד הלשון הרוסית, משום שהיא מושרשת, משום שהיא מפותחת וקולטורית יותר ומשום שהיא היותר קרובה לרותינית — ובמדה שהיא קרובה ביותר היא מסוכנת ביותר, כדוגמה שראינו, כי הלשון היהודית־האשכנזית נכחדה דוקא בארצות אשכנז ונשמרה בארצות הסלאווים. ליהודים דרושה תהיה מדה יתירה של טכסים ונמוס פוליטי, ונמוס זה הריהו: כי יתנו את לבם לנטור את כרמם הם, ולא ירעו בשדות זרים.

במדה ידועה יגרום שנוי פוליטי זה גם לשנויים כלכליים, שהיהודים יפגעו מהם בשנים הראשונות. התחיה הלאומית והמדינית תביא גם לידי עבודה של חזוק המעמד הכלכלי בין הרותינים, לידי שאיפה לעמידה ברשות עצמם, לבצרון של כלכלה לאומית. המוסדות הקואופיראטיביים יתרבו, חלק מיושבי הכפר ישתדלו לשלוח ידם במסחר המקומי, וזה יזיק הרבה לתגרנות הפעוטה, שהיתה נחלתם של היהודים באוקראינה. אולם כנגד זה יפתחו לפניהם שערי הפקידויות החפשיות והכהונות המדיניות, ובלי כל ספק יהיו היהודים עומדים בקרוב בראש העתונות הספרותית והמדינית, כמנהג יהודים בכל ארצות החופש.

המאורע החשוב, ש„המועצה" הכיר ביהודית בתור אחת מלשונות המדינה עם כל הזכיות, התלויות בזה, — דורש הארה מיוחדת. זוהי ההכרה הלאומית הראשונה, הבאה מתוך מוסד מחוקק. על הטובה המרובה וגם על הסכנה הנשקפת ליהדות מהכרה זו, — אדבר בפעם אחרת.

—

עַל קִדּוּשׁ הַחַיִּים

ס פ ו ר

מאת

י. ד. ב ר ק ו ב י ץ.

המשך.

מתוך הרגשה כבדה זו נרדם מנוחין על מטתו, כשהוא לבוש בגדיו, וראה חלום. ואולם גם בשנתו לא נח לבו. החלום בא ברוב ענין ובכמה חזיונות ממשיים וקרובים, ונדמה כעין המשך להמאורעות האחרונים. מתוך חלומו הרגיש מנוחין בהרגשה ערה, כי לבו נסער ורוחו הובלה, אבל איזה כח נסתר בתוכו החסיח דעתו מכל פגעי החיים והתלאות והכוין את לבו לדבר אחד: לנסיעתו לעיר־מולדתו. הנסיעה נתרחשה מאליה, בלא הכנות קודמות, והרכבת רק רגע אחד. להביט אחריו איננו יכול, לא הוא ולא הסטודנט צייטלין, שנטפל אליו אף הוא בדרכו, מפני שמחנה גדול וכבד של חיל גרמניה דולק אחריהם. והוא נדפז ויורד מעל הלוקומוטיב הגדול, החדש והנוצץ, העשן כולו, פושט ידיו ומוריד את צייטלין בקלות נפלאה, פושט שוב את ידיו ומוריד גם את רוקח, שאף הוא נתגלה פה מאחד המחבואים, מחבקו ומאמצו אל לבו ברגשי אהבה ורחמים, כמו שמחבקים ילד קטן. פונה הוא ללכת עם רוקח אל בית־המדרש של ימי ילדותו — זה בית־המדרש העתיק, העומד על שפת היאור העגול. „שם אראך את נצח ישראל!" — מגלה הוא סוד לחברו ומושכו אחריו. ובדברו את הדברים האלה, מצטיירת בדמיונו תמונה מעורפלת של „נצח ישראל": זו דמות נעלמה של נערה בתולה, רכה וענוגה, מעולפת צעיף דק, ספק מצוירת על־גבי שער של גמרא עתיקה, ספק חיה וקיימת, יושבת בבתוליה ומחכה לו בחדרי־חדרים, במקום הסמוי מן העין. השמש הזקן וכפוף־הקומה, הוא רב שמחה מיודעו מכבר, מנענע לו מעל מפתן בית־המדרש בפנס שבידו, כמו שמנענעים מנהלי הרכבות במסילת־הברזל, ומן החלונות הרבים, מבין עציצי פרחים אדומים, נשקפים פנים זועפים ודואגים של יהודים זקנים, כולם ארוכי זקן ופאות וכולם קובעי־נחושת גרמניים לראשיהם. „אל תירא, נער!" — שומע הוא קול עמום וחרישי, כקול היוצא ממעמקי קבר, מפי אחד הזקנים, ואחריו חוזרים ועונים קולות הרבה במקהלה ובמנגינה ישרה: „אל תירא, נער!"... הד הקולות האלה מעורר בקרבו זכרון עונות נשכחים מימי הילדות הרחוקה וממלא את לבו חלחלה אלמת. ואולם לשוב אחור איננו יכול עוד, לפי שכל היהודים הזקנים רומזים וקוראים לו בידיהם הלבנות והבהירות. הלובן הבהיר של הידים הרבות מכה את עיניו בסנורים, והוא הולך בעינים עצומות, הולך וקרב אל מפתן בית־הכנסת, מגשש כעור, זהיר מאד בפסיעותיו, שלא יפול לתוך היאור, המושך אותו אליו בכח טמיר ועצום. וכאן הוא נזכר פתאום, כי מגידל בהילותו בחשכת הלילה שכח לקחת אתו את חבורו וגם את מגבעתו שכח. איך יכנס לבית־המדרש בגלוי־הראש? — והוא מנענע לזקני בית־המדרש בפנס האדום של רב שמחה השמש, מנענע ורומז להם, כי ישארו במקומם להמתין לו, ותיכף הוא פונה מהם וחוזר למעונו, מפשפש על שלחנו בחשכה, מבקש את חבורו ואינו מוצאו. במקום החבור נזדמן לידו גליון של נייר, שאותו הוא מניח לתוך תיק־העור, ואיש־הצבא הרוסי בעל הרביעית הטריפית, היושב כאורב בקרן־זוית חשכה, רואה את כל זאת, מנצנץ בשניו הלבנות וצוחק לעצמו צחוק־ירקון... בלב מלא אימה ופחד הוא ממהר לצאת ממעונו, נתקל במוריץ הזקן, העומד בפרוזדור ומנגן על הכנור ניגון של „איכה" בקול דממה דקה וחוסם בגופו את הדרך בעדו. „תנני לצאת לארץ־מולדתי!" — צועק הוא אל מוריץ הזקן, והוא מרכין ראשו ומבקיע ועובר בין שתי רגליו

וחפשית, צעירה היא לימים, רק בת איזו עשרות שנים. הרותינים, אכרים שהיו משועבדים מתחילה לפולאנים ואחר־כך לרוסיה, עומדים על מדרגה נמוכה מאד בהשכלתם והתפתחותם. הממשלה הרוסית השתדלה בכל כחה לשמור על בערותם ולגדור בעדם את כל הדרכים לאור והשכלה, ובפרט — לכל זעזוע לאומי שהוא. הממשלה אסרה כל הוצאה בלשון הרותינית, ועל־ידי זה נשארה השפה הרותי־נית דיאליקט דל ועני, לשון האכרים וההמון, בלא בתי־ספר, בלא ספרות ובלא עתונות. האינטליגנציה המועטת חונכה על ברכי הלשון הרוסית והיתה תלושה ומחוסרת הכרה לאומית.

התחלתה של התחיה הרותינית באה מגליציה, ממקום מגורו של מעוט לאומי, המונה רק כשלשה מיליונים, אלא שהוא משוחרר במדה ידועה. גליציה היתה על כן „המרכז הרוחני" של אוקראינה הגדולה. תחיתם של הרותינים משמשת ראיה יתירה, שהחופש האמתי מביא לידי בטוי לאומי גמור, ושלא הכמות היא המכריעה בחיים לאומיים, כי אם האיכות, ו„מרכז רוחני" אינו הגדרה מופשטת, לא בשמים הוא, אלא דבר של ממש, המתקיים לעינינו. הלאומיות הרותינית החלה בבית־הספר הנמוך, על־ידי המורה העממי, ומשם הלכה וחדרה אל החיים. לאט־לאט נבראה עתונות, נוצרה פוליטיקה לאומית והחלה תנועה רחבה, שיסדה רשת של מוסדות תרבותיים־עממיים (ספריות, בתי־עם וכדומה) וכלכליים (חברות קואופירא־טיביות, באנקים עממיים וכיוצא באלו). האינטליגנציה, שנלחמה על הלאמת העם הרותיני, היו: המורים, התלמידים, חלק קטן של הכמרים ושל בעלי הפרופיסיות החפשיות. המלחמה היתה קשה מאד, מלחמה מבית ומחוץ: מחוץ — נגד הפולאנים, עם תרבותו וקנאי, שהשלטון והעוז בידו, ומבפנים — מצד אחד נגד אינ־טליגנציה, שהתבוללה ונטמעה בין הפולנים ואינה מכירה את עמה, ומן הצד השני נגד „המוסקאלופילים", מפלגה חזקה של כמרים ו„כלי־קודש" ו„נאורים", שאינם מכירים בעם רותיני מיוחד ובלשון הרותינית ומתיחסים על העם הרוסי הגדול ועל לשונו הנפוצה וספרותו המפותחת. ובתוך כל התנאים הקשים והמעצורים הללו, המזכירים לנו את מצבנו המיוחד ותנאי־חיינו המשונים, עמדה מפלגה לאומית קטנה בכמותה, אבל שלמה, קנאית, מסורה לעמה ונכונה לכל קרבן, ועבדה את עבודתה. במשך זמן קצר נוסדו גם בתי־ספר בינונים אחדים, שלשון כל הלמודים — מלבד הוראת השפות, הפולאנית והאשכנזית — היתה בהם הרותינית. חניכי בתי־הספר הללו הם קנאים ללשונם, במדה שאין למעלה הימנה. בכל משא ומתן שיש להם עם הסביבה, בבואם אל חנויות, בתי־מלון, בתי־מזון ומוסדות של פומבי, הם מדברים אך ורק רותינית, ואוי לו לרותיני, המעיז לענות להם בלשון אחרת! אחרי מלחמה קשה נוסדה קתדרה ללשון ולספרות הרותינית באוניברסיטה בלבוב, ואז החלה בקרב טובי הרותינים המלחמה בעד אוניברסיטה מיוחדת משלהם. שאלה זו גרמה לשפיכות־דמים ממש בתוך כתלי האוניברסיטה הלבובית והסבה די דאגות ויסורים לראשי הממשלה האויסטרית. באותה עונה נמשכה עבודה תרבותית פנימית: יצירת ספרות מקורית ותרגומית, יצירת טרמי־נולוגיה מדעית וספרות של הנוער, שפור התיאטרון הלאומי, הפצת השכלה אלמנטרית בין ההמונים וכו'.

התפתחות הלאומיות של הרותינים בגליציה היתה אחת הסבות להתפרצות המלחמה. ההתעוררות הלאומית בגליציה עברה והגיעה עד קיוב והיתה לשבט ולצנינים בעיני הממשלה הרוסית הישנה. זו פחדה מפני תקומת הלאומיות של עשרים מיליון מתושביה, המשועבדים לה שעבוד לאומי ותרבותי גמור. רוסיה הוציאה סכומים עצומים על תמיכת התנועה המוסקאלו־פילית בגליציה: יסדה בתי־ספר פרטיים (ברמות בתי־מחסה ובתי־אוכל לתלמידים עניים), שלחה לשם מורים ומורות, הפיצה ספרות, תמכה בכמרים ובבתי־תפלה, וכל זה כדי לטעת את אהבת הלשון הרוסית וספרותה בלב הרותינים ולחזק בקרבם את השלטון הרוסי. הדבר הגיע לידי כך, שאחד מחברי בית־המחוקקים האויסטרי, מארקוב, ההין לדרוש רוסית בפארלא־מנט, כמובן, לשם דימונסטראציה בלבד, כי איש לא הבין מה הוא סח. אויסטריה נלחמה נגד תעמולה זו ותמכה מצדה בתנועה הלאומית הטמירה באוקראינה. במשך שלש וארבע השנים לפני התפרצות המלחמה הנוכחית היו היחוסים הדיפלומאטיים בין אויס־טריה ורוסיה מחודדים מאד על־ידי פרובלימה זו. וכשנקטל יורש־העצר האויסטרי בידי סרבי, ניתן האות למלחמה. אויסטריה היתה אנוסה לשים קץ לתעמולה הרוסית, המעמידה את שלטונה על הסלאווים בסכנה, ורוסיה, מן הצד השני, רצתה להפטר מסכנת הלאומיות הרותינית, ויצאה לכבוש את גליציה המזרחית מטארנופול עד לבוב, ומשם עד המבצר פשמישל, ששם זורם הסאן והוא הגבול הטבעי בין גליציה הרותינית והפולאנית.

ההכרזה על החופש ושלטון־הבית של אוקראינה מעמידה את שני מיליוני היהודים, הגרים בתחומה, לפני שאלות חדשות ותובעת מהם הסתגלות חדשה. רוב הסוחרים ובעלי־המלאכה היהודים באוקראינה יודעים את הלשון הרותינית ידיעה שמושית, וכנגדם האינטליגנציה היהודית נתחנכה על ההשכלה הרוסית. עתה תהיה רותינית שפת המדינה. למוד השפה הזאת יהיה למוד של חובה בכל בתי־הספר. ובהיות שאוקראינה תהיה הרי מובן, כי אין ספק שגם למוד הלשון העברית יהיה נהוג, בתור חובה, במחלקות הגבוהות של בתי־הספר הנמוכים ובבתי־הספר הבינונים והגבוהים. על־ידי זה תהיה שאלת רבוי השפות השאלה היותר קשה בבית־הספר היהודי ובחיים היהודיים. הילד היהודי אנוס יהיה ללמוד, מלבד עברית ויהודית, עוד שתי לשונות בעת ובעונה אחת. האינטליגנציה היהודית תהיה מוכרחת, לרגלי החיים והסביבה, לדעת רותינית על־בוריה ולקרוא את הספרות הרותינית, ספרות הנמצאת עדיין בחתוליה, ולסגל את עצמם לתנאים החדשים. לא יעברו ימים מרובים ובעזרת היהודית האוקראינית יקום טפוס חדש של אינטליגנט יהודי, המעריץ את המשורר האוקראיני הלאומי שבצנקו ונושא תחת בית־שחיו את ה„קובזר" (ספר השירים

ימינו, היה כתבן נפלא במינו, אמן־כתיבה שאין דוגמתו. קסמים היו בידו. כתבו היה נשא על כפים בכל העיר כולה, נמסר מיד ליד ומבית לבית ומפליא את כל העינים. לא היה כותב, אלא מצייר. ואף־על־פי שיהודי חסיד היה ויראַ־שמים ולא הבין אף מלה אחת רוסית, היה מתחרה ומנצח בכתב־ידו את המורה הרוסי לכתיבה תמה אשר בבית־הספר של הממשלה. איש לא האמין, כי כתב זה מעשה אדם הוא, ולא מתחת המכונה יצא! התלמידים, וביניהם גם בני רבינוביץ, התענו מאד תחת ידו של רבם רב מוניש ונפגעו קשה מן „העצם" הדוחקת של בוחן ימינו. ואולם בשכר זה למדו הרבה מכתב־ידו המהולל בלשון הרוסית, שעמד להם לכבוד ולתפארת וגרם להם גם תועלת ממשית בימים הבאים...

בכתיבת המכתב הרוסי עדיין לא נתקררה דעתו של הזקן לוייב. עמד ודרש מאת המורה הצעיר, כי יטריח את עצמו ויתרגם את המכתב הזה כצורתו גם ללשון עברית, „לפי שמנהל בית־החרושת לעשית סוכר איש יהודי הוא"... כך הטעים הזקן את דרישתו זו, שאף היא לא באה בעיקר אלא לשם המבחן. המורה הצעיר לא סרב גם בפעם הזאת. עמד ותרגם את המכתב ללשון עברית נמלצת. ויותר שהראה את כחו בחכמת הלשון — הראהו באמנות הכתב, טרח ויגע הרבה לשפרו ולסלסלו ולצמצם במדת האותיות עד כמה שאפשר, כוון את השורות סמוכות זו לזו, מנויות ומדודות בקו ישר ומקביל, כמחרוזות הללו של מרגליות, והוציא מתחת ידו מלאכת־מחשבת מתוקנת ומהודרת במאד מאד. כאן עמדה לו זכותו של רבו הראשון רב זרח. ככחו של רב מוניש בכתב רוסי, כך היה כחו של רב זרח בכתב עברי.

בקצור, המורה הצעיר נתנסה בכמה נסיונות של המבחן ועמד בכולם. מגודל הנצחון ומרוב רגשותיו בקרבו ראשו סובב־הולך. חש הוא, כי אוזן אחת לוהטת לו. דמיונו מתלהב ומוסיף, נוטלו ונושאו על כנפי־רוח לעולם של חלומות נעימים והרהורי־קסם נפלאים. רואה הוא את עצמו מאושר באדם ועתידו מזהיר לפניו. ברמיונו — והנה חלום־נעוריו על „האוצר" קם ונהיה לעיניו, ודוקא בדרך הטבע: בא הוא אל המקום החדש בכפר — כך מצייר הוא לעצמו ברמיונו — ומתודע אל בתו של הזקן לוייב... נפשות שניהם נקשרות בעבותות אהבה, והם מגלים את סודם לפני הזקן... הזקן מניח את ידיו על ראשיהם ומברך את זווגם: „ברוכים ומאושרים תהיו, בני היקרים!"... אז יכתוב הבחור מכתב אל אביו לפריאסלאוו: „כך כך, אבי יקירי, בוא הנה לשמוח בשמחתי"... ומרכבה נהדרה ישלחו אל אביו לקחתו, והיא רתומה לסוסים אבירים... ואולם בעצם החלום הנעים הזה באים ומפסיקים את חוטי דמיונו. הזקן לוייב נגש אל הבחור, מטהו אחריו הצדה ומתחיל לדבר אתו בעניני העולם השפל — כלומר: בדבר משכורתו. „או אפשר רצונך, שנדחה את הדבר לעת אחרת, להבא?"... „אפשר לדחות את הדבר לעת אחרת, להבא"... והוא מרגיש את עצמו כאדם, שהיה נתון בתרדמה נעימה, אחוז בסבך חלומות נחמדים — ופתאום בא אחר ועוררהו! כעשן נדפו חלומותיו הנעימים, כצל חלף דמיונו הנלהב, וכל מחזות־הקסם עם חליפות זהרי צבעיהם, וכל הרהורי־לבו הטובים והנפלאים נעלמו פתאום ואינם...

— — — — — — — — — — — — — — — —

בין כה וכה בא הלילה והגיעה שעת נסיעה. מבוהוס־לאוו העיר דרך של מילים אחדים עד בואך אל הכפר. מהלך שתי שעות. הסוסים עומדים כבר רתומים. אנדריי הרכב נושא כבודה רבה אל המרכבה. בחוץ מורגש אויר צונן.

— האם ככה אתה אומר לנסוע? — פונה הזקן לוייב ואומר אל המורה. — הלא ערום אתה, כאדם הראשון בשעתו! אם זה יהיה לבושך בדרך, צפוי אתה לקפוא חלילה בקרה! אנדריי! תן הנה את האדרת!

אנדריי מושך ומוציא מתחת מושבו אדרת חמה של צמר. הזקן בעצמו עומד לעזור את המורה להכניס את ידיו לתוך שרוולי האדרת. האדרת חמה ביותר ונעים מאד להתעטף בה. ואף־על־פי־כן כל זה איננו שווה להבחור, לפי שהנערה יפת־התואר, שיווקה בת ברילי איש־איטיל, היא ושלישיה הבחורים המשכילים, נשקפים בעד החלון ורואים את זאת — את כל מעשה האדרת, אשר הלבישו הזקן. נדמה לו, כי כולם צוחקים על משבתו... וגם בפני הרכב, בפני אנדריי, גדולה חרפתו. מה יחשוב עליו בלבו ערל תמים זה?...

אוּקְרָאִינָה

מאת

צבי שארפשטיין.

ימים מועטים אחרי הוסד „המועצה" הלאומית של הרותינים (הרוסים הקטנים) ואחר ההכרזה, שאלה הכריזו ברבים על חופשתם הפנימית, — הוכרחה הממשלה הארעית ברוסיה להכיר בהם ו„לתת" להם שלטון־בית גמור. שלטון זה באמת לא ניתן, כי אם בעליו עצמם נטלוהו, ולפיכך הרי מסירת המודעה של הממשלה, שהיא „מכירה בחופשתה של אוקראינה עד הקרא האספה המכוננת של רוסיה, שהיא תחליט בדבר עתידותיה של רוסיה הקטנה", — אינה אלא מבטא ריק, לשם פורמאליות בלבד. האספה המכוננת תעמוד לא לפני הלכה עיונית, כי־אם לפני עובדה קיימת, וחופשו של עם בן עשרים וארבעה מיליונים לא ילקח בחזרה.

ובכן, עולה עתה עם חדש על בימת ההיסטוריה, עם בלתי־נודע כמעט לעולם הגדול, עם הרותינים. ואפשר לאמר בבטחה, שזהו מעין „גלוי" גם לחלק גדול מן הרותינים עצמם. ואף־על־פי־כן אין זה נס היסטורי, אלא פרי התפתחות ופרי עבודה לאומית של המחנכים והפוליטיקאים הרותיניים במשך הדור האחרון. ומאורע היסטורי זה יכול לשמש לקח טוב לעם ישראל ולכל אומה ולשון משועבדת, השואפת לתחיה ולעמידה ברשות עצמה.

השאיפה הלאומית ה ב ר ו ר ה של הרותינים, כלומר: החפץ להתקיים בתור חטיבה לאומית מיוחדת

כסף לבנות והתחיל סוקר את הבחור בגלוי, מתוך כובד־ראש ובעינים בוחנות, כדרך שמתבוננים, למשל, אל דג מובא מן השוק... אחר־כך הושיט לו יד חמה, ובסבר פנים יפות — עד כמה שאפשר היה לסרדיוט זקן ויהיר כמוהו להסביר פנים לצעיר ממנו — נתן לו שלום, ובלא נימוסי־כבוד ובלשון „אתה" שאלהו מיד:

— מה שמך?

כשנודע לו מפי הבחור, כי שמו שלום, הרך את קולו — עד כמה שאפשר היה להרך שאגת ארי וקול כפיר — וקרא ואמר לו:

— אם כן איפוא, שמעני, שלום מחמל־לבי. צא־נא לעת־עתה מפה ולך־לך אל החדר השני ושב שם, ואני אדבר בינתים עם בני בדבר עסק. ואחר־כך אקראך אלי ונשתעה מעט.

החדר השני משמש מעין טרקלין או חדר־ההיסב לאורחים. שם מצוי תמיד בעל בית־המלון, מי שהיה סוחר למיני אריג לפנים, ועכשיו, לעת זקנתו, נעשה פונדקי. שמו ברילי איש־איטיל, והוא יהודי בעל חוטם כחול, שגידים אדומים, דקים ונפתלים, משתרגים בו. עומד הוא בחבוק־ידים, אינו עושה כלום, אלא מדבר. מדבר הוא על הכל: על האורחים, על עסקיהם, על עמידתם ועל עמידת עצמו — „כי יסר יסרהו אלהים וגזר עליו לעת זקנתו, שתהא פרנסתו במרק של אטריות"... זוגתו, אשה קטנה ודלת־בשר, ששבים שחור, כעין הטלאי, נתון על ראשה ומרגליות קטנות וכתומות הרוזות לצוארה, חוזרת בבית אילך ואילך ומקללת את ילדיו (אשתו השניה היא זו), מקללת את הבתולה המשרתת. מקללת גם את החתול. ניכר, שצופה היא את עולמו של הקדוש־ברוך־הוא מתוך אספקלריה שחורה, ואין דעתה נוחה ממנו כלל! ליד החלון, לפני ספר פתוח, ספור־אהבים מאת שפילהאגן, יושבת בת־הזקונים שלהם, שיווקה בת ברילי איש־איטיל, והיא נערה יפת־תואר, בעלת פנים עגולים ולבנים ועגבנית ביותר. לפניה נצבים שלשה בחורי־חמד, שנכנסו אצלה לבקרה, כולם אברכים מגוהצים, משכילים גוזזי־זקן — שמנה וסלתה של האינטליגנציה הבוהופלאווית. בני־הנעורים האלה עוסקים בשיחה של „ספרות". בעל־הבית כחל־החוטם מוליך את המורה הצעיר אל בני החבורה ומציגו לפניהם. מאין יידע זה, מי הוא המורה ומה טיבו? — אכן חידה היא! כדי לקחת את לבו של הצעיר הזר בשיחת־החכמים, פונה אליו הנערה יפת־התואר בשחוק־חן ובנעימות ושואלת: האם קרא את ספורו של שפילהאגן „על איי־החול"? — נתגלה, כי בחור זה בקי בכל ספרי שפילהאגן. „ואוירבאך?" — „גם מאוירבאך לא הניח את ידו". „וכתבי עברי" של בוגרוב?" — „יודע הוא את זה בעל־פה". „והרומאן „מה לעשות?" — „כלום יש לך אדם, שלא קרא את צרנישבסקי?"... „ומה הגבורה הראשית בעיניך?" — „ויירה פאבלובנה? כלום השאל אנו צריכים?!"...

הנערה יפת־התואר והבחורים המהודרים אחריה כולם

נדהמים ונרעשים. רק אחד מהם, „פרקליט פרטי" ושמו שם מובהק — מנדלסון, עומד וצובט שפמו, שזה אך החל לצמוח. נראה, שזה כרוך כולו אחרי הנערה ואהבתו אליה אנ־ישה, ולפיכך עבר עליו רוח־קנאה והוא מלא חמה על האורח הצעיר, היודע הכל ואין דבר נסתר ממנו. והריהו מביט עליו בעינים מזרות זעם ומברכהו, כפי הנראה, בלבו, כי יצא מזה ויגוף באבן רגלו וישבור זרוע אף קדקוד... הדבר הזה מעודד את רוח גבורנו הצעיר ומוסיף אומץ ללבו, והוא שולח רסן מעל לשונו ומדבר גבוהה־גבוהה, מזכיר בעל־פה לאזני שומעיו לקוטים שונים ממאמרי חכמים ואנשי־שם, קורא לפניהם בשמות מובהקים ובספרים נשגבים, כגון „תולדות ההשכלה באנגליה" של בוקל, „על החופש" של יאהן סטוארד מילל... בחור משכיל ממרחקים, שבא לבין אנשים במקום שאין מכירים אותו, מוטב שיהשוף את זרועו ויראה את כחו וגבורתו לעין רואים בבת־אחת... עודנו עומד ומתלהב ומדבר בחום־נפשו, והנה יצאו הזקן לוייב ובנו יהושע מחדרם, והם מתיצבים מן הצד ושומעים אף הם אל הדרשה, שהמורה הצעיר מפריאסלאוו דורש פה לפני בני־הנעורים. שניהם מביטים זה על זה ונהנים, כפי הנראה. אחר־כך פונה אליו הזקן לוייב ואומר:

— שמע־נא איפוא, גבור־החיל, את אשר אשאלך אנכי. בני הגיד לי, כי בקיאותך בספרינו היהודים אינה נופלת מידיעתך בספריהם. ולכן רוצה הייתי לשמוע מפיך, אם עדיין זוכר אתה תלמודך, מה חפצו של רש"י ומה שאלתו מאת בנות צלפחד?...

וכאן מתחילה שיחה של חכמים בפירוש רש"י. מדקדוקי רש"י עוברים המסיחים לסוגיות של גמרא, והרי הם מפלפלים זה עם זה ומנצחים זה את זה בדברי תורה וחכמה, בעניני מדע והשכלה — הכל כמנהג יהודים בני־אירין ויודעי־ספר, שנזדמנו לפונדק אחד...

המחזה הזה עושה רושם כביר על כל הנמצאים בטרקלין. ולהגדיל את הרושם ולהאריכו, מניח הזקן לוייב את ידו על שכם המורה הצעיר ואומר לו:

— מכל הלמודים האלה ומכל הידיעות הרבות כבר ראינו לא־אחת על־פי הנסיון, כי מכיון שהדבר מגיע לידי מעשה, לכתיבת פתקה, למשל, שוב תאבד לשון מחכמים כמוך ובינת נבונים תסתתר... וסימן לדבר — הנה לפניך עט ודיו. שב־נא במחילת כבודך וכתוב לי מכתב ברוסית אל מנהל בית־החרושת לעשית סוכר והודיעו, כי לא יספיקו לו שוב סלקים לצרכי מלאכתו עד אם ישלח תחילה כך וכך כסף...

דבר המובן מאליו, כי כל עצמו של מכתב זה לא בא אלא כעין אמתלה וכל כונתו של הזקן לא היתה אלא למצוא הסתר־פנים לעצמו, כדי להעמיד את המורה לבחינה. המכתב הכתוב עבר מיד ליד, והכל התפלאו על יפי הכתב, כתב־ידי המסולסל של הבחור. כאן עמדה לו לגבורנו זכותו של רבו רב מוניש מפריאסלאוו. המלמד רב מוניש וולוב, שהיה מכונה בעיר „רב מוניש דחיק־עצמות", ונקרא כך על שם ה„עצם" המהוללה, שהיתה מזדקרת מאגודל

הנסיונות הקודמים של רבני איטליה, שנעשו במשך שבע השנים האחרונות ולא הצליחו, אינם מעוררים תקוה יתירה בתחית היהדות האיטלקית. מלאכתם של יהודי איטליה נעשית עתה על־ידי אחרים — על־ידי ה„פראָ איזראַעלאַ" — הסתדרות נוצרית, שתעודתה לפתור את שאלת היהודים על־ידי שווי־זכיותיהם בכל ארצות־מגוריהם ועל־ידי יצירת מרכז יהודי בארץ־ישראל.

יוצאת מכלל הארצות האלה היא אנגליה, שבה גרים אוכלוסים יהודים, מיוצאי מזרח־אירופה, במספר מרובה. החיים היהודיים באנגליה, אף־על־פי שהם לקויים ופגומים בכמה בחינות, דופקם החם מורגש לפעמים בעולמנו. מעשה ה„קונדזשוינט קומיטה" הוכיח את זה כמאה עדים: מעשה זה, שתחילתו היתה בבגידה נוראה וחתירה גלויה מיצד המתבוללים תחת תקות עם ישראל, וסופו — במפלתם המחפירה של המתבוללים האלה.

בתוקף תנאי המלחמה נפחת במדה מרובה מספרם של ההמונים היהודיים באנגליה, שהם עורק־החיים של היהדות האנגלית. הפקודה, שיצאה מלפני השליטים באנגליה לקרוא לצבא את הנתינים הזרים או להשיבם לארצות מגוריהם, הוצאה בשנה זו אל הפועל. אלפי יהודים הושבו לרוסיה ואלפים אחרים מהם נספחו להצבא האנגלי. בדעת אחדים מהשלטונים הצבאים האנגליים עלתה ליסד גדוד יהודי מיוחד מהצעירים האלה ולשלחו למערכת־הקרב בארץ־ישראל, אבל לפי הידיעות האחרונות, נתבטל הרעיון בעטים של המתבוללים, שהתערבו בדבר ובקשו את מיניסטר המלחמה, הלורד דורבי, לעכב בדבר.

(סוף יבוא.)

קְדֻשָּׁה

מאת

א. ש. שווארץ

מְרִיקוֹת שִׁפְעַת־נֹגַהּ הַמְּנוֹרוֹת הַמַּבְרִיקוֹת,
בְּעַנְוַת־קֹדֶשׁ בֵּין הַנֵּרוֹת בּוֹעֵר נֵר־הַתָּמִיד;
מִשְׁתַּפְּכִים גַּלֵּי־פָז עַל גַּלֵּי־פָז עֲנֻגִּים סָבִיב,
וְכֻלּוֹ — זִיו וְרֶטֶט לַהֲבִית־אֵשׁ הָעַמּוּד·

בְּחֶרְדַּת־קֹדֶשׁ צְפוּפִים עוֹמְדִים הַמִּתְפַּלְלִים,
בַּבַּיִת סָבִיב — חַג וָאוֹר, וּמִשְׁנֶה חַג וָאוֹר בִּלְבָבָם;
וַהֲמוֹן חֶזְיוֹנוֹת מִנִּי־קֶדֶם הוֹלְכִים וְנֵעוֹרִים,
וְרוֹקְמִים בְּנַפְשׁוֹתָם עָמוֹק רֶשֶׁת־זְהָבָם·

נְחֻשְׁתֵּי־גֵוֶם — צַעַר פָּעוּט, דַּאֲגוֹת־חוֹל — נְמַסִּים,
בְּפַח־הַפְּלָאוֹת לְכוּדִים־חָפְשִׁים יַחְלְמוּ חֲלוֹמָם;
מִתְּהוֹם הַחוּלִין לְגֹבַהּ־אֵל כַּנֶּשֶׁר הֵם מִתְנַשְּׂאִים,
וְקוֹל הַדּוֹרוֹת דּוֹבֵר מִן לְבָבָם הַמִּתְרוֹמֵם·

וְשִׁירַת־הוֹד, כָּל צְלִיל וּצְלִיל בָּהּ — סַעֲרַת נֶפֶשׁ אֻמָּה,
כָּל הֶגֶה מַעְיָן שֶׁל גַּעְגּוּעִים קְדוֹשִׁים, תְּפִלָּה זַכָּה
לְמַלְכוּת אֱלָהּ הַמִּסְתַּתֵּר, וּלְנֹגַהּ חַסְדּוֹ —
כְּהֶמְיַת כִּנּוֹר רַךְ מְנַפְשָׁם הוֹלְכָה וּמְסַכָּה·

וּפְנֵי הַחוֹלְמִים הוֹלְכִים וּמִתְרַכְּכִים וּמִתְעַדְּנִים,
וּכְחוּט שֶׁל חֶסֶד קֶרֶן־פָּז עֲלֵיהֶם אַט נִמְתַּחַת;
בֵּין גַּלֵּי־אוֹר וְזִמְרַת־יָהּ מִתְפַּעֲמִים לִבְבוֹת,
וְעֵינֵי־לַהַב זָלוֹת דִּמְעָה גְּדוֹלָה וְרוֹתַחַת···

חַיֵּי אָדָם

מאת

שלום־עליכם

תרגום

י. ד. ברקוביץ

כט.

עַל הַמִּבְחָן·

בבית־המלון בבוהוסלאו. — הזקן לוויב. — נערה משכלת, שבחורים משכילים מחזרים אחריה. — שפילהאגן, אוירבאך ו„מה לעשות" של צרנישבסקי. — מה חפצו של רש"י מאת בנות צרפת? — כיצד כותבים מכתב למנהל בית־חרושת לעשיית סוכר? — הגביר הנודד עומד במבחן ונוסע עם אדוניו אל הכפר.

כבר פנה יום ונטו צללי ערב, עת אשר המשכיל הצעיר יהושע רייב עם הבחור המורה הצעיר נכנסו לעיר בוהוסלאו וסרו לבית־המלון, במקום שמצאו את הזקן לוויב מחכה לבנו.

הרושם, אשר עשה הזקן לוויב על המורה הצעיר, היה גדול ועצום. מימיו לא פלל שלום ולא ראה אף בדמיונו, כי ישנם יהודים כאלה בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא. יהודי — ומראהו מראה גיניראל וסרדיוט עליון, המדבר ומפקד בתקיפות רבה, וקולו כקול הארי. במלים קצרות ספר הבן לאביו את טיבו של הבחור, הבא אתו, מי הוא ומה הוא ואיך נתודעו שניהם זה לזה. לאחר ששמע הזקן את דברי בנו, עמד ממקומו, הרכיב לחוטמו זוג משקפי־

הדתי בלבד. אולם מלבד הטעם הנזכר של הסברת פנים לפולנים, שיש ב„מתנה" זו, היתה גם השפעת ה„ישראלים" הגרמנים באמצע. הללו, בהשפעתם הגדולה בספירות הגבוהות של הממשלה הגרמנית, גרמו לכך, כי השלטון הגרמני לא יביא בחשבון את ההמונים היהודים הלאומיים הגדולים בפולניה ואת תביעותיהם הלאומיות, שהם, המתבוללים, יראים מהן לא פחות מהפולנים עצמם. השלטונים הגרמנים, הפולנים ו„בני דת משה" אפשר להם לשלול מאת יהודי פולניה את זכיותיהם הלאומיות, אבל קצרה ידם לדכא בהם את הגאון הלאומי ואת הרוח הלאומי. נאומיהם של הדיפוטאטים היהודים במועצת העיר ווארשה ודרישותיהם הלאומיות התכופות של היהודים בכל ערי פולניה לכל עת מצוא משמשות עדות נאמנה לתגבורת הרוח הלאומי, ההי בלבותיהם.

מצבם האיקונומי של יהודי פולניה וליטה הולך ורע מיום ליום. עוד בתחילת השנה נודע לנו מפי עד־ראיה, הד"ר י. ל. מאגנס, שליחו של הועד המאוחד לעזרה, שבקר בשעתו את ערי פולניה וליטה, כי המצב שם נורא מאד. אולם מאז נשתנה המצב לרע שבעתים. הקולות־הקוראים לעזרה, המגיעים משם, ועדותם של האימיגראנטים האחרונים, שנמלטו מעמק־הבכא בזמן האחרון, מתארים את המצב בצבעים שחורים מאד. מקריי־מות מרעב הם מעשים בכל יום בערי פולניה, ומספרם הולך ורב משבוע לשבוע. הפסק החבור בין אמריקה ופולניה ואי־האפשרות לאנשים פרטיים באמריקה להמציא עזרה לקרוביהם הגדילו עוד את קושי המצב. להשלים את תמונת הבלהות, חדשו עוד הפולנים את ה„בויקוט" שלהם נגד היהודים, ומחרימים הם לא רק את האחרונים, אלא גם אותם הפולנים, הבאים במגע־ומשא של מסחר עם היהודים.

* * *

לא טוב הרבה מזה הוא מצבם של יהודי אויסטריה, וביחוד זה של יהודי גליציה ובוקובינה. שתי הנפות האלה נהפכו גם בשנה זו לשדה־קטל למחנות המתנגשים של העמים הנלחמים. הרבה מערי גליציה ובוקובינה עברו גם בשנה זו מרשות לרשות. ו„העברה" כזו משאירה אחריה תמיד הרס, שממון וקרבנות אדם. היהודים, שישיבתם בנפות האלה צפופה ביותר, הם תמיד מן הראשונים להפגע.

* * *

ידיעות מחרידות נתקבלו בשנה שעברה מארץ־ישראל. מלבד הרעב והמחלות השונות, המפילים חללים רבים בקרב תושבי הארץ, הונף הגרזן מצד שלטון הארץ גם על הישוב הרך עצמו. בתחילת חודש ניסן שעבר גורשו בפקודת גמל־פחה, „מטעמים צבאיים", היהודים תושבי יפו ותל־אביב. האיבאקואציה של יפו זעזעה את העולם היהודי מסופו ועד סופו. הרעש, שקם בעולם הנאור לרגלי הגירוש הזה, הכריח את טורקיה להרך קצת את מדת התנהגותה הקשה עם היהודים, ובתור „פצוי" קצבה למחית שמונת אלפים המגורשים ולכלכלתם ששת אלפים לירא (כשלשים אלף דולאר) לחודש, וגם הרשתה לחמשים שומרים יהודים להשאר בעיר, לשמור ולהגן על הרכוש הנשאר. ארץ־ישראל מובדלת ומופרשת עתה מכל העולם, והידיעות הבאות ממנה מתקבלות בעקיפין ובאיחור זמן. מצב הישוב בארץ־ישראל כעת הוא כמוס וטמיר בפני העולם היהודי שבחוץ, וזה מגדיל עוד יותר את החרדה והפחד לגורלו.

* * *

רומיניה, ארץ האנטישמיות הקלאסית, שהיתה למופת לשאר עמים קטנים ברדיפותיה את היהודים, לא היטיבה את דרכיה גם עתה, לאחרי כל הפורעניות, שבאו עליה בעקב המלחמה. אפילו על פתחו של תהום־האבדון לא חזרה בתשובה ביחס ליהודים, והיא כעת הארץ היחידה בתבל, שהחוק „חוץ מן היהודים" שולט בה עדיין ממשלה בלתי־מוגבלה. אמנם ראש המיניסטריון הרומיני בראטיאנו הבטיח להציע לפני הפארלאמנט הרומיני הצעת־חוק בדבר שווי־זכיותיהם של היהודים, אולם הבטחה זו, שיצאה מפיו זה כשלשה חדשים, לא נתקיימה עד היום. ובינתים מוסיפים השלטונים הרומיניים להתעלל ביהודים באכזריות רבה ובשרירות־לב מאין כמוה. מצבם ההוה של יהודי רומיניה הניע את יהודי רוסיה לריב את ריבם ולמחות בכל תוקף נגד שיטתה האכזרית של ממשלת הארץ ההיא. על־פי השתדלותם עשתה גם הממשלה הרוסית הזמנית איזו צעדים בהקלת גורלם של יהודי רומיניה. אבל תוצאות כל המחאות וההשתדליות האלה עדיין לא נודעו.

בשנה שעברה איתרע גם מזלם של יהודי ארץ יון הניטראלית. הקהלה היהודית היותר גדולה בארץ ההיא, היינו ס א ל ו נ י ק י, נפגעה באש — על־ידי תבערה נוראה, שהחריבה את הרובע היהודי עד היסוד. כששים אלף נפש מישראל רוששו שם בין־לילה ונשארו בלא מעון מחסה. במדינה קטנה, שמספר היהודים היושבים בה מעט הוא, רשומה של פורעניות כזו מורגש מאד.

בשאר ארצות הבאלקאן, כמו בולגריה וסרביה, לא אירע שום דבר היוצא מגדר הרגיל ביחס ליהודים. גורל אחד ליהודי הארצות ההן ולשאר תושביהן גם עכשיו, בימי המלחמה האלה.

והוא הדין גם בנוגע למצבם של היהודים בארצות מערב אירופה: צרפת, איטליה, שווייציה, דניה ועוד. ההיסטוריה היהודית של השנה שעברה בהן היא דף חלק. מאורעות חשובים, המיוחדים רק ליהודים, לא אירעו שם. עוקציה של האנטשמיות בארצות האלה לא נתחדדו בשנה שעברה. המלחמה הנוראה מחרישה את כל האזנים ומשתיקה כל פה נובח.

רק בגרמניה בוער ומתלקח בקרב טובי האומה הישראלית הניצוץ הלאומי, שהדליקו בלבם שכניהם היהודים, פליטי ארץ רוסיה. גם בימי המלחמה נמשכת שם, עד כמה שאפשר, פעולה ציונית ולאומית בדמות קבוץ כספים לטובת הקרן הקיימת ולמוד הלשון העברית על־ידי צעירים נלהבים.

ניכרת תחיה רוחנית־לאומית גם בין יהודי איטליה מתוך ועידת הרבנים, שנקראה שם זה לא־כבר. ואולם

באלפי בתים בישראל בארץ הזאת לגורל בניהם בשעת־חירום זו רבה היא מאד. אולם הצרה צרת רבים היא.

והנה גורלנו המיוחד בין העמים הבליט גם פה צרה יהודית ספיציפית, שאין לאחרים, מלבד הגרמנים והפו־לנים, חלק בה. תיכף לכניסתה של אמריקה במלחמה הנוכחית נפסק החבור בינה ובין המדינות המרכזיות, ורבבות יהודי אמריקה, שהיו באים בדברים עם קרוביהם הנגועים בפולניה, ליטה, גליציה וארץ־ישראל, והיו ממציאים להם סעד ועזר מכאן, ניטלה עכשיו מהם יכולת זו, וגורלם הנורא של אחינו האומללים מעבר לים כוסה עתה בערפל.

המלחמה השפיעה לרעה בין ההמונים היהודים באמרי־קה על עבודת העזרה לנגועים בארצות־אירופה וארץ־ישראל. סכום הכסף, שנאסף בשנה זו לתכלית העזרה, אָמנם אינו נופל הרבה מזה של שנת תרע"ו, ואולם רובו ככולו בא מידי יחידים, מיליונרים ואילי־כסף; העם ל ה מ ו נ י ו המעיט לנדב לקופת העזרה, ורשום עבודתם של שני ועדי העזרה מיסודם של המוני העם והשדרות הבינוניות („הועד העממי" ו„הועד המרכזי") כמעט שאינו ניכר. התקוה לקבץ בין יהודי אמריקה בשנה זו סכום של עשרה מיליון דולאר לטובת נגועי־המלחמה לא נתקיימה במלואה.

בחייהם הצבוריים של יהודי אמריקה לא חלו שנויים גדולים. ועידות ההסתדרויות היהודיות השונות, שבהן ביחוד משתקפים החיים האלה, לא חדשו בשנה זו כלום ולא הוסיפו שום גון או צביון חדש להיהדות האמריקאית. מספר המוסדות הצבוריים הגדולים, שנוספו בשנת תרע"ז, הוא מועט מאד. את סבת הקפאון והעמידה על מקום אחד במצב היהדות האמריקאית יש לבקש בהפסקת זרם האימיגראציה מאירופה. מספר האימיגראנטים היהודים מאירופה (רובם ככולם הם יוצאי פולניה וליטה הכבושות), שהגיע לחופי הארץ הזאת במשך השנה, היה קטן מאד, ורשומו בחיים היהודיים לא היה ניכר כלל. אולם תחת זה בצרה היהדות האמריקאית את עמדותיה הלאומיות הישנות, שרכשה בשתי השנים הראשונות של המלחמה, והוסיפה להן שכלול ותקון. גידולה של ההסתדרות הציונית והתפתחותה של הסתדרות הקונגרס מעידים עדות נאמנה על התבצרותה המוסיפה והולכת של היהדות באמריקה בשנה שעברה.

* * *

בעקב הריבולוציה הרוסית הגדולה חלה מהפכה רבה גם במצב היהודים ברוסיה. ארבעת מיליוני היהודים, הנמצאים עכשיו בארץ ההיא (מששת מיליוני יהודי רוסיה שלפני המלחמה שני מיליונים ויותר נשארו בנפות פולניה, ליטה וקורלנדיה, הכבושות עכשיו בידי הגרמנים), נשתחררו שחרור כפול: גם בתור אזרחים וגם בתור יהודים. הממשלה החדשה ברוסיה בטלה בטול גמור את כל החוקים וההגבלות נגד היהודים, שהיו קיימים בימי השלטון הישן, והיהודים נהנים שם עכשיו מכל הזכיות ביחד עם שאר התושבים. ויתרון חשוב להאימאנציפאציה של יהודי רוסיה על זו של אחיהם בארצות מערב־אירופה ואמריקה בזה, שמבוססת היא על הפרינציפיון של ההגדרה הלאומית העצמית, השולט כעת בהפוליטיקה הפנימית של ממשלת רוסיה ביחס לעמיה השונים. על־ידי זה נוצרו ברוסיה תנאים רצויים מאד להתפתחותה הרחבה של היהדות. היהודים יכולים לקיים את צורת־חייהם הלאומית, לטפחה ולשכללה מהרחבת־הדעת, מתוך חירות וקומה זקופה. ואמנם רואים אָנו, כי עוד בראשית ימי ההשתחררות רבתה התכונה בקרב כל המפלגות היהודיות ברוסיה להתאים את שאיפותיהן, כל אחת על־פי דרכה, אל תנאי החיים החדשים האלה. התסיסה הלאומית הגדולה, שהקיפה את היהודים ברוסיה לכל מפלגותיהם, העמידתם על פרובלימות חייהם המשותפות. ובועידה מוקדמת של באי־כח המפלגות היהודיות השונות ברוסיה, שנקראה לפני שני חדשים, החלט לקרוא בחודש דצמבר הבא ועידה כללית של יהודי רוסיה, מעין הקונגרס היהודי, העתיד להתאסף בקרוב באמריקה. בועידה הכללית הזאת תתפוסנה שאלת ארץ־ישראל ושאלת ההגדרה הלאומית העצמית של היהודים בארצות שונות מקום בראש.

מצבם הכלכלי והחברתי של יהודי רוסיה לא נשתנה, כנראה, לטובה גם לאחרי המהפכה. המצב האיקונומי הרעוע של רבבות המגורשים היהודים, שנעקרו ממקומותיהם בתוקף מאורעות המלחמה בימי המשטר הישן, הולך ורע מיום ליום. עסקני העזרה בפטרוגראד, במועצתם שנקראה זה לא־כבר, חשבו ומצאו, כי לכלכלתם של הנגועים האלה במשך השנה הבאה צריך סכום של שנים עשר מיליון רובל לפחות, וכי רק שני מיליונים מהם יכולים להספיק יהודי רוסיה עצמם, והשאר צריך לבוא מחוץ־לארץ, ביחוד מאמריקה.

האנטישמיות ברוסיה גם היא לא עברה ובטלה עדיין כליל. השנאה ליהודים מוצאת לה גלוי לפעמים קרובות גם עכשיו בפרעות ובנסיונות לפרעות ביהודים. מקור הרעה הזאת נובע בעיקר מתוך הכחות השחורים שבאותה הארץ, החושבים עדיין מזימות לחתור חתירה תחת הריבולוציה. אולם לשבחו של השלטון החדש צריך להגיד, כי הוא מדכא תמיד בחזקת־היד כל נסיון לפרעות מצד השחורים.

* * *

על שמי היהדות הפולנית לא נראתה בשנה שעברה אף נקודת־זוהר אחת. מצבם המדיני והכלכלי של יהודי פולניה הוא שחור על גבי שחור. גאולתה של פולניה, בתור מדינה העומדת ברשות עצמה, לא הביאה שום רוחה ליהודים. אותה ה„אבטונומיה" הדתית, שבה זכו מושלי אויסטריה וגרמניה את היהודים הפולנים, הכזיבה לגמרה את תקותם להגדרה לאומית־עצמית תחת השלטון החדש. מתנת האבטונומיה הדתית היתה מעין השלכת פירורים ליהודים מצד המושלים הנזכרים, וכונה כפולה צפונה בה: להחניף מצד אחד להפולנים, המתנגדים בכל תוקף להגדרה לאומית של שכניהם היהודים, ולהניח את דעתן של מפלגות יהודיות ידועות: של „בני דת משה" המתבוללים מצד אחד, ושל קיצוני האורתודוכסים מן הצד השני, המעמידים, כל אחד על־פי דרכו, את היהדות על היסוד

ואינה שלשלת של מקרים עורים בלבד, הרגישו עוד בראשית ימי המלחמה, כי עתידה המלחמה הנוראה הזאת להביא גאולה לעולם ולעמים היושבים בו. מאורעות שנת תרע"ז הוכיחו גלוי, עד כמה אמתית היתה הרגשה מוקדמה זו בהיסטוריה. המאורעות האחרונים הוכיחו, כי מבול הדם והאש, ההולך ומציף את העולם זה שלש שנים ויותר, לא בכדי בא: במקום העולם הישן והרקוב, ההולך ונחרב, נבנה עולם אחר, עולם חדש. אם שתי השנים הראשונות של המלחמה — תרע"ה, תרע"ו ובמקצת גם תרע"ד — היו שנות התמוטטות העולם הישן, הנה את שנת תרע"ז אפשר לסמן כבר בתור שנת התחלתו של בנין העולם החדש.

אמנם מרובות היו קללותיה של השנה: הפרוצס הנורא של הרס וכליון עדיין לא נגמר; מוסיף הוא כמקודם, וביתר שאת וביתר עז, להחריב ולהשמיד מדינות ועמים. אבל כנגד זה מרובות היו גם ברכותיה, שיש בהן כדי להמתיק את מרירות כוס־היגונים ולעודד את רוחה ונפשה של האנושיות הפצועה, העיפה והיגעה, לחכות לסוף שכולו טוב. הפרוצס של הבניה, התקומה וההתחדשות כבר התחיל, וגלוייו היותר מוחשיים בשנה שעברה היו: המהפכה הגדולה ברוסיה, ששחררה כמעט בין־לילה משעבודו של שלטון עריץ ואכזר מאה ושמונים מיליון בני־אדם, וגאולתה של פולניה בתור מדינה העומדת ברשות עצמה. על השפעתם של שני המאורעות ההיסטוריים הגדולים האלה על גורל היהודים, יושבי הארצות ההן, שהם רוב בנינו ורוב מנינו של העם העברי, אדבר להלן. אולם כאן ראוי להדגיש, כי למעלה משניהם עומדת, באפשריות תוצאותיה החשובות לכל עמי תבל ולעם היהודים בפרט, המהפכה הגדולה, שבאה בהשקפת רוב העמים הנלחמים ומושליהם על זכות־קיומם העצמי־הלאומי של העמים הקטנים והחלשים. שליטי רוב העמים האדירים ובאי־כח המוניהם הגדולים באו לידי הכרה, כי אין שום חופש ראוי לשמו ואין שלום אמתי יוכל להתקיים בעולם, אם לא הושתתו על יסודות הדימוקראטיה העממית וזכות הגדרתו העצמית־הלאומית של כל לאום ולאום. והעיקרים האלה, שהונחו בזמן האחרון במטרות המלחמה הנוכחית, בודאי ישמשו יסוד־מוסד להמשא־ומתן של שלום בועידת העמים הבאה.

לאור הפרינציפיון הזה, שנתחדש ונתקבל בשנה זו בבית־מדרשם של רוב עמי האנושיות הנאורה בתור תוצאה ישרה של המלחמה העולמית, נפתחו אפקים רחבים ומזהירים להתגשמותה הקרובה של הציוניות. הציוניות נעשתה גורם מדיני־ריאלי חשוב, ששליטי העולם צריכים להביאו בחשבון, בבואם לדבר על פתרון שאלת המזרח הקרוב בכלל ועל פתרון שאלת היהודים בפרט. התיחסות זו מצד קברניטי הפוליטיקה של ממשלות־ההסכם להציוניות אינה משום חבה אפלטונית; נובעת היא מהמציאות הריאלית העולמית במדרגות התפתחותה היותר אחרונות. מציאות זו פקחה גם את עיני רבים מבעלי־ההשפעה שבארצות המרכזיות לראות בציוניות גורם חשוב לפתרון שאלת־המזרח המסובכה, ויסוד מרכז יהודי מדיני בארץ־ישראל מבחינה גרמנית נעשה בימים האחרונים ענין לענות בו לפובליציסטים ולעסקני־מדינה מפורסמים בגרמניה ואויס־טריה.

אולם חשובה מדעתם של קברניטי הפוליטיקה והדיפ־לומאטיה היא זו של המוני העם הרחבים והגדולים בארצות השונות. לפי התפתחות הענינים בהוה כמעט שאין שום ספק בדבר, כי קול המוני העמים ישמע בקונגרס השלום מעל לכל יתר הקולות, ודעתם תהיה המכרעת בדבר הצבת גבולים חדשים וחתוך גורלו של כל לאום ולאום. ואפשר עתה לקוות, על־פי השתלשלות המאורעות בזמן האחרון, כי הדימוקראטיות בכל הארצות נכונות לתמוך בדרישות הציוניות בקונגרס־השלום. הדימו־קראטיות באמריקה, אנגליה ורוסיה, שהן היותר גדולות והחשובות בתבל, הביעו את דעתן גלוי ומפורש לטובת הציוניות. בועידה של הפועלים באנגליה, שנקראה לפני זמן־מה, אשר בה השתתפו באי־כחם של מיליוני פועלים מאורגנים, נתקבלה פה־אחד ריזולוציה לתמוך בדרישת הציוניים בקונגרס־השלום בדבר יצירת מרכז יהודי בארץ־ישראל. החלטה מעין זו נתקבלה פה־אחד גם בועידת באי־כחם של הפועלים המאורגנים בארצות־הברית, שנקראה לפני ימים אחדים במיניאפולים של מיניסוטה. מועצת הפועלים והחיילים ברוסיה, שהיא עכשיו המושלת בכפה במדינה ההיא, הביעה לא פעם אחת על־ידי באי־כחה את רגשי חבתה לשאיפות הציוניים ואת רצונה לתמוך בהן, כשתגיע שעת־הכושר. גם מפלגת הסוציאליסטים האינטרנאציו־נאליים הודיעה על־ידי מזכירה, אלכסנדר הויזמאן בהאאג, כי נכונה היא להעמיד על הפרק בועידת רודפי־השלום, העתידה להקרא בסטוקהולם, את שאלת יסוד מרכז יהודי בארץ־ישראל.

מאורעות שנת תרע"ז, וביחוד אלה של שחרור היהודים ברוסיה והתיחסותם הרצויה של רוב העמים לפתרונה הגמור של שאלת היהודים על־ידי שיבת־ציון, יש בהם נחומים ושלומים חלף הקרבנות הרבים, שהעם היהודי הביא ומביא על מזבח המלחמה הנוכחית. הדם היהודי הרב, שנשפך במלחמת־העמים הזאת — לא לשוא נשפך. „לפום צערא אגרא" — אם פתגם זה יתקיים בנו בתור תוצאת המלחמה הנוכחית, אז מקומנו יהיה נכון ומכובד בעולם החדש המתהוה. ושנת תרעז נותנת תקוה בסימנים גלויים ומוחשיים, כי כן יהיה. חבלי משיח אמנם עדיין לא פסקו בשנה שעברה, אבל בה נראו גם עקבותיו...

ב.

המצב הכללי בחיי היהודים.

שנת תרע"ז — השנה השלישית למלחמת־העמים — הגדילה והרחיבה את הטראגידיה היהודית. אמריקה, הארץ הנייטראלית הגדולה, שבה יושבים שלשה מיליון יהודים, גם היא נסחפה בשנה זו בסופת המלחמה העולמית ונעשתה לה שותפת אקטיבית. בתור אזרחים נאמנים עמדו גם אחינו בשורות היוצאים לצבא והמעניקים מכספם ל„הלואת החירות". מספר הצעירים היהודים, שהתנדבו או נקראו לצבא, גדול הוא לפי הערך, והדאגה והחרדה

חלה עליהן, ושלעולם לא נחליפנו בעולם אחר, ולוא גם יהיה העולם האחר ייתר יפה ויותר משוכלל, יען כי עולמנו הוא, יען כי אנחנו הרינו אותו, יען כי אנחנו עסקנו בבנינו ממסד ועד הטפחות, יען כי עצמנו הוא. ובכן, הרי אָנו נגשים לפניכם ומבקשים אתכם, לטובתנו אָנו ולטובתכם אתם: כבר קצנו בחזירה אחרי סביבות זרות, כבר נמאס לנו לברר, ללבן ולפרש את מהותנו. רוצים אָנו לשוב לארץ־מולדתנו בתור עם ולחדול מהיות חידה סתומה בעיני כל יושבי תבל, ובזאת תסירו בפעם אחת את מרירות היחס שבינכם ובינינו, ותעביר מן העולם אחת מהשאלות הארורות, שהכאיבה כל חלקה טובה בחיינו ובחייכם.

וככה נאמר לנו ולעצמנו:

עם מפוזר אנחנו, וכל זמן שנהיה מפוזרים, לא תהיה לנו תקומה בין העמים. לפעמים יקרבונו ולפעמים ירחקונו, לפעמים תהיה ימין דוחה ושמאל מקרבת, ולפעמים — להפך, אבל מצבנו יהיה תמיד משונה, מפני שבלתי־טבעי הוא, מפני ש„עם" ו„מפוזר" — שני הפכים הם בנושא אחד. המושג עם נוסד על הקבוץ וההתרכזות ושונא הוא את הפזור ואת ההתפרדות. העם צריך להיות שליט בסביבתו, צריך להיות יוצרה ובוראה, ובשעה שהוא מוכרח להסתגל לסביבה זרה, הריהו משעבד את רוחו ונשמתו ועובד עבודה זרה, עבודה שאינה לפי רוחו ונשמתו, ומזה יוצא נגוד פנימי בין נושא החיים ובין סביבתו, והנגוד הפנימי הזה מביא בהכרח לידי חכוכים בין אדוני הסביבה, יוצריה על־פי בחירה נפשית חפשית, ובין אלה שנכנסו אליה, מפני שטולטלו לתוכה על־פי גורלם. באמת הפסיכולוגית הזאת צריכים אָנו להודות, ואָז נסיר מלבנו אָנו כל כעס ומרירות בנוגע לסביבות השונות, שקלטו אותנו לתוכן. במקום כעס — הבנת המצב, ובמקום מרירות — עצה ותחבולה לצאת ממנו ולברוא לנו תנאי־התפתחות טבעיים. ואין תנאי־התפתחות טבעיים בשביל עם בלתי־אם יהיה העם שליט בסביבתו. אם כן, אם רוצים אָנו באמת לכרות ברית־שלום את עמי תבל ולהשתתף בתור עם בהפרוגרם האנושי הכללי, אין לפנינו דרך אחרת, כי־אם לצאת מן הגולה וליסד לנו ממשלה בפני עצמנו. המושג „ממשלה" אַל יוליך עלינו אימים. לא בבת־אחת ניסדה ולא בין־יום נשכלל אותה. בפסיעות מדודות ובעליה הדרגית מן הקל אל הכבד נשיגנה לאט לאט, אבל היא צריכה להיות לנו לעינים, למטרה ראשית בכל שאיפותינו ופעולותינו, מפני שרק היא תביא לנו את הגאולה השלמה, מפני שרק היא יכולה להביא לנו את השחרור הגמור.

כזאת צריכה להיות הכרתנו, וממנה איננו רשאים לזוז אפילו כמלוא שעל. והכרתנו זו תהי־נא לנו למעין מתגבר; ממנו נשאב כח ועצמה, בגשתנו לעבודתנו הלאומית לראשית השנה החדשה.

חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָמֵנוּ בִּשְׁנַת תַּרְעַ״ז

מאת

אהרן פרנקל.

א.

מאורעות־העולם והשפעתם על מהלך חיינו.

מאורעות־העולם היהודי בשנת תרע"ז היו אחוזים ודבוקים בקשר כל־כך אמיץ במאורעות העולם הכללי, והזיונות חיינו במשך אותו זמן השפעו במדה מרובה ובאופן ישר כל־כך מחזיונות החיים הכלליים, עד שאי־אפשר לעמוד על מהותם ותכונתם של הראשונים, מבלי להביא בחשבון, ביחס עם זה, גם את האחרונים. לפיכך, בבואי להשקיף ב„התורן" את קורות עמנו בשנה שעברה, רואה אני נחיצות להקדים דברים אחדים ולסקור סקירה קצרה, עד כמה שהיא נוגעת אל הענין, גם את עיקרי המאורעות, שאירעו במשך הזמן הזה לכל האנושיות כולה.

* * *

שנת תרע"ז הוסיפה פרק חשוב ומצוין בקורות העמים בכלל ובקורות עמנו בפרט. המאורעות הכבירים והנפלאים, שאירעו בה, קובעים לה מקום מיוחד בדברי ימי העולם. אין ערוך להשפעתם הגדולה של המאורעות האלה, שמעטים כמותם גם בתקופות היותר חשובות של קורות העולם, על מהלך החיים של המין האנושי. מאורעות אלה הסיעו כמעט בבת־אחת ובפתאומיות מרעישה את מרכבת האנושיות ממסלולה הקבוע והטוה לדרך חדשה, העולה קדימה ומובילה למרום האושר החברתי והלאומי של בני־האדם — חזון־לבם ומשאת־נפשם של בחירי המין האנושי וגאוני רוחו מאז ומעולם.

דרך חדשה זו במהלך החיים ההיסטוריים, המתהוים לעינינו, אינה סוגה בשושנים לסולליה; זרועה היא עצמות מיליוני בני אדם ושקויה דמם, מחם ולשדם של רבבות לוחמים, אצילי הנפש והרוח, שפעלו בדורות הקודמים. גזירה היא מלפני ההיסטוריה, שאין חופש, שויון וגאולה נקנים אלא על־ידי יסורים.

כל אלה הסוברים, שההיסטוריה יש לה מובן ומגמה,

VOL. IV NEW YORK, SEPTEMBER 14, 1917 No. 27

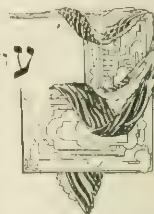
התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית ניו־יורק, כ"ז אלול, תרע"ז גליון עשרים ושבעה

לְרֵאשִׁית הַשָּׁנָה הַחֲדָשָׁה

עוד שנה אחת חלפה, עוד מדת־ימים עברה לרשותו של העבר, ועדיין עומדים אָנו, בני העם המפוזר, עיפים ויגעים, תאבי־פדות וצמאי־ישועה, ומיחלים לשמש־צדקה, שתזרח לנו מחר. מחר, כשיתחרטו העמים על המשבר וההרס שהביאו לעולם, כשיעמוד העולם הסוער מזעפו, והחיים ישובו לסדרם, מחר — כך מצפים אָנו — יהיה גם האות הזה: שאיפתנו ההיסטורית, שאליה נשא עמנו את נפשו מיום גלותו מעל אדמתו, ושהיא הטביעה את חותמה על כל מה שברא ויצר עמנו במשך נדודיו הארוכים — תקותנו זו תתגשם, והעם, שקיים את תרבותו מעוני, מלחץ ומדחק, יתחיל מחדש לברוא וליצור מתוך חירות־הנפש והרחבת־הדעת שכם אחד את יתר העמים, שהם שלהם ויצירותיהם שלהם.

וגדול בטחוננו, כי הפעם לא תרמה אותנו תקותנו, מפני שמרגישים אָנו, כי דבר גדול מתרחש ובא לעולם, דבר שעלול לחדש פני תבל, לברוא שמים חדשים וארץ חדשה. והדבר הזה הלא הוא: שחרור העמים, מרגישים אָנו, כי הגיעה שנת היובל הגדולה, יובל העמים, עת אשר ישובו עמים לאחוזתם ויעמדו ברשות עצמם ולא ידעו עוד שבט מושלים זרים.

והגיעה השעה, שנצא גם אנחנו, אם איננו רוצים לאבד את עצמנו לדעת, בפני כל עמי תבל ולאמר להם את האמת כמו שהיא, את האמת, שלא הכרזנו עליה למדי עד כה, אם מיראה, פן לא יבינוה אחרים ויגלו בה פנים שלא כפירושה, ואם מדאגה, פן לא תמצא לה אזנים קשובות. וככה נאמר להם:

אָנוס היה עמנו על־פי גזירת הגלות לשלם תמיד מס לסביבה זרה, להסתגל לה ולטשטש במזיד את צורתו שלו, כדי לתת לה את ברק הסביבה הזרה. ומפני שחי עמנו בסביבות שונות והיה מחויב לשלם את המס לכל אחת מהן ולהסתגל ברוחו לכל אחת מהן, נתפשטה ההשקפה, כי העם הזה, הבקי ורגיל בפשיטת צורות ולבישת צורות, כבר אבד את פרצופו הוא, ואין לו בעולמו אלא שאיפה לפזור. וההשקפה הזאת הולידה אשמות הרבה, שבשבילן נתקלקל היחס בין אומות העולם ובין העם המפוזר, עובד הסביבות. אָמרו, מכיון שהעם הזה שונה הוא מכל העמים ואין מרכז לשאיפותיו, ואין לו עולם משלו, בודאי שרוצה הוא לכבוש את כל העולם. ההשקפה הזאת הביאה את האנטישמיות לעולם והרעילה את חיי עם הגולה, ובמדה ידועה — גם את חיי העמים האחרים, שהוא חי בתוכם. והנה להוי ידוע לכם, לכם, העמים השליטים, שבקרבכם אָני חיים, כי אתם דנתם אותנו לחובה רק מפני שלא השתדלתם מעולם להדור לנפשנו פנימה והוצאתם את משפטכם עלינו על־פי סימני חיינו החיצונים ועל־פי עדותם של באי־כח מזויפים, שדברו בשמנו, מבלי התחשב עם שאיפותינו ונטיות־רוחנו האמתיות. ודעו לכם, כי מעולם לא חדלנו מהרגיש בעומק נפשנו, כי אי־אפשר לנו לזייף את נטיות הנפש הנטועות, כי אי־אפשר לנו לעקור את הטעם, מורשת אבות, ולהחליפו ולהמירו באחר לפי צורך השעה והמקום, כהחלף איש את בגדיו. מעולם לא חדלנו מהרגיש בנפשנו, כי יש גבול וקצב לכל הסתגלות, וכי כל העיקר את הגבול הזה את נפשו היא קובע. ומפני זה לא חדלנו מעולם, גם כי הסתגלנו להסביבה הזרה, גם כי שלמנו לה את המס שהטילה עלינו, לשאת בתוכנו את עולמנו שלנו, שאָנו קשורים אליו באלפי נימים דקות מן הדקות, בזכרונות עתיקים ובתקוות, שאין זקנה

ברכות לראש השנה

שיקאגו, איל.

מברכים אנו בשנה טובה ומאושרה את הורינו, קרובינו, ידידינו ומכירנו; את עורכי „התורן", סופריו ותומכיו וכל העמלים לשכלולו.

דר. צבי אלשאן ורעיתו.

שיקאגו, איל.

את כל הציונים העברים וחברי אחוזה א' בשיקאגו נברך בברכת שנה טובה ומוצלחת.

טשאפמאן ורזניק.

שיקאגו, איל.

הנני מברך בשנת גאולה וישועה את כל ידידי ומכירי, וביחוד את חברי בהאחוזה א' — שיקאגו.

מ. בן־עמי.

שיקאגו, איל.

אברך בשנה טובה את הציונים וכל דורשי שפת עבר בשיקאגו ובכל תפוצות אמריקה.

פ. בלומנטהאל.

שיקאגו, איל.

אנו מברכים בשנה טובה ומוצלחת את חברי אגודת „עזרא", „שוחרי שפת עבר" וכל הציונים בשיקאגו.

פינחס שמור ורעיתו.

שיקאגו, איל.

היו ברוכים לשנה החדשה, חברות וחברים של האגודות הציוניות בשיקא־גו, שוחרי שפת עבר. יהי רצון שבשנה הבאה דגל הכחול והלבן יתנוסס על הר ציון וירושלים.

יוסף גרינגארד.

שיקאגו, איל.

את חברותי וחברי באגודות „עזרא" ו„לואיס ד. בראנדייס קלוב" ואת כל הציונים בשיקאגו אברך בשנה טובה, שנת גאולה לעמנו, ארצנו ושפתנו.

זאב וויינשטיין.

שיקאגו, איל.

את חברי וחברותי באגודת „עזרא" אני מברכת בשנה טובה, שנת התגשמות כל מאווייהם ותקוותיהם.

צפורה שמור.

שיקאגו, איל.

את אחי איסר סוקולוב ורעיתו העשע ובנותיהם אברך בשנה טובה, שנת פרנסה וכבוד.

מנחם סוקולוב.

שיקאגו, איל.

תחזקנה ידיכם, חברות וחברים של אגודות „התחיה", ו„לואיס ד. בראנ־דייס". תהא עבודתכם פוריה בשנה הבאה.

מנחם סוקולוב.

שיקאגו, איל.

אני מברך את כל רעי ורעותי אשר בטורונטה, קנדה, ואשר בדיטרויט, מיש., בברכת שנה טובה ושנת גאולה לעמנו.

יוסף ב"ץ.

דיטרויט, מיש.

את הורי, מכרי ורעי, ואת אחינו בני ישראל בכל אתר ואתר, וביחוד חברי ב„השחר", דיטרויט, הנני מברכת בשנה טובה ומוצלחת.

חנה וויינטרויב.

דיטרויט, מיש.

אברך בשנה טובה ומוצלחת, שנה שתביא שלום בעולם, את הורי, אחי ואחיותי, את כל קרובי ומיודעי, וביחוד חברי „השחר" בדיטרויט.

מיכל מיכלין.

דיטרויט, מיש. 129 רחוב ראווינא.

מעומק לבי הנני מברך את ידידי מר א. א. לובארסקי לנשואי בתו מרת רחל עם בחירה דר. א. ל. גארבאט. ינוב בשיבה טובה שובע שמחות ויראה מהם דור ישרים יבורך.

ח. גולדמאן.

דיטרויט, מיש.

שנה טובה ומבורכת לכל מכירי וידידי ולכל הציונים בכל מקום שהם, שנת גאולה וישועה, שנה שימלאו כל משאלות לבות חובבי עמם וארצם.

ח. גולדמאן.

דיטרויט, מיש.

את כל חברי אגודת „דוברי עברית מזרחי" ואת כל העוסקים בתחית עמנו ושפתנו, אני מברך בשנה טובה ובעבודה פוריה.

שמריה כהן מרגלית.

הנני מברך בברכת שנה טובה את כל ידידי ומכירי העברים באשר הם שם. יבוא קץ לגלות עמנו ובקרוב נשוב לארצנו החדשה.

ל. דורפמאן (כפרי) פילאדלפיה, פא.

מברך אני בשנה טובה את אמי, אחי ואחיותי בפרט ובכלל את כל רעי וחברי ואת כל העברים בכל אתר ואתר.

דוד לוין.

פילאדלפיה, פא.

א) ברכה לכל אחינו בני ישראל בארצות פזוריהם. יהי רצון שהשנה הבאה תהי שנת נחמה וגאולה לכל העמים ובתוכם גם לעמנו.

ב) ברכה חמה להסופרים העברים ובוני האומה. לחמו־נא לא בחיל ולא בכח, אך ברוח, ואז תהיו לנס עולם.

ג) ברגשי עונג מברכים אנחנו את חברינו הציונים באייאובא סיטי וחברי „אגודת אחים" דפה. תהי השנה הבאה שנת עבודה פוריה לנו על שדה הלאום, השפה והמסורה.

המברכים אוהבי האומה, השפה והמאור שביהדות

יוסף ושרה ובתנו החביבה בתיה בראוורמאן.

ד) אחרון, אחרון חביב. ברכה חמה ועמוקה להורינו בחוץ לארץ יעקב ורוחמה דבורה בראוורמאן ולהורינו פה באיובא סיטי אשר וצפורה זאלצמאן. יהי רצון, שהשנה הבאה תהי אך שנת אושר וששון לכם ולנו.

בניכם יוסף ושרה ונכדתכם בתנו החביבה בתיה בראוורמאן.

איובא סיטי, איובא.

בברכת שנת שלום ואושר הנני מברך את כל בני משפחתי, חברי לרעה ומכרי בכל אתר ואתר. מי יתן ותבוא בשורת השלום — וזכינו כולנו לשמוע קול שופר התחיה כשישמע מעל הררי יהודה.

אמאהא, נבר. יהודה וולפסון.

הנני מברך כל קרובי ומכירי בשנת חיים ושלום, בברכת ציון.

אב. טשרקוב (חרקובסקי)

בייון, ניו־דזוירזי.

ברכות לראש השנה

אגודת „מסדה"

הכתובת: 22 רחוב 114 מערבה.

בשנה טובה ומוצלחת מברך אנכי את הורי ואת כל חברי וידידי.

בועז ליכטמאן.

מרחוק הננו מברכים ברכת שנה טובה את הורינו, אחינו ואחותנו היקרים, ואת כל קרובינו וידידינו.

האחים יקותיאל ושמעון גינזבורג.

בשנה טובה מברכות אנחנו את חברי „מסדה" ואת כל העברים באמריקה ומעבר לים.

מרת סמסן ומרת מיי.

אנכי מברך בשנה טובה את חברי „הארלם זייאניסט סאסייעטי" וחברי „מסדה".

שמעון מרקוס.

את מר נ. האהן עם בני ביתו אני מברך בשנה טובה ומוצלחת.

מרדכי בלאך.

הנני מברך בברכת שנה טובה את ידידי מר משה עליאז קרמר עם בני ביתו.

ראובן פיין.

ברכת שנה טובה לכל ידידי ולכל העוסקים בתחית עמנו ושפתנו.

פ. קפלן.

את משפחתי ואת ידידי וידידותי בכל אתר ואתר אני מברכת בשנה טובה ומבורכה.

לינה קאצנלסון.

לשנה טובה ומתוקה הנני מברכת את חברי וידידי ב„מסדה" ובחוצה לה ואת כל אלה העוסקים בתחית אומתנו ושפתנו.

מרת טיקולסקי.

הנני מברך בברכת שנה טובה את כל קרובי ומכירי בארץ ובגולה. תכלה שנה וקללותיה — תחל שנה וברכותיה.

אורי פלשין.

הנני מברכת את חברי ואת חברותי ב„מסדה" ובכל אתר ואתר בברכת שנה של מעשים כבירים לשם תחיתנו בארץ אבות.

עטיל שכטמאן.

ברכת שנה טובה לחברי וידידי הקרובים והרחוקים.

דוד פלשטיין.

שנת ברכה והצלחה לכל החובבים והקוראים עברית, לכל החברים החולמים גאולת עמם ולכל ידידי באשר הם שם

שמואל ניומאן.

י. ז. פרישברג ורעיתו מברכים את ידידיהם, את כל העוסקים בתנועה העברית ובחנוך העברי בשנה טובה ומוצלחת.

לציונים והלאומים, לעסקני הצבור שבכל קהילות ישראל ולמורים העברים העובדים בתחית עמנו ושפתנו, הנני שולח את ברכתי, ברכת שנה טובה ומאושרה. מי יתן והיתה השנה הבאה שנת פדות עמנו וגאולת ארצנו.

י. י. פאניץ.

את ברכתי הלבבית לשנה החדשה אני נושאת להורי היקרים ולכל בני ביתנו ולחברותי בבית־הספר הלאומי ולמוריו ולמנהלו, ולחברי ולחברותי באגודת דר. הרצל ציון. יתברכו מאלוהי הברכות בכל טוב סלה.

הדסה ראנדס.

מעומק לבי הנני מברך את כל קרובי ומכירי בשנה טובה ומוצלחת.

יעקב ביימל.

את כל הציונים די בכל אתר ואתר, וביחוד את חברי באגודת ציוני אויסט־ריה־אונגאריה אברך בשנת שלום וגאולה, שנת התגשמות תקותנו בארץ האבות והבנים.

מ נ ח ם מ נ ש י ל,
מנהל „דאס אידישע פאָלק"

בברכת שנה טובה הנני מברך את הורי, קרובי וכל העברים בכל מקום שהם. תהי השנה שנת גאולה וישועה לכל העולם ולעם ישראל בכלל.

עקיבא בן־עזרא. ברוקלין

אברך בשנה טובה ומאושרה, שנת חיים, גאולה וישועה, את אמי היקרה, חברי וידידי בארץ ישראל, את אחי היקרים חביב ויוסף על שדי הקטל בארץ אבות, חברי באגודות „השחר", „הגאולה", חברי ומורי ותלמידי „בית־הספר הלאומי" בברונקס, את דודי וכל בני משפחתו, את כל העברים והציונים בברונקס ואת מערכות והנהלות „התורן" ו„העברי".

ישראל יקותיאלי־זוסמאנוביץ.
ברונקס, נ. י.

הננו מברכים את כל מכירינו וחברינו העברים הציוניים לשנה החדשה ומאחלים שהשנה הבאה תהיה שנת ישועה ותהיה לעמנו ולארצנו.

אברהם שפיגל ורעיתו.

הננו מברכים את כל מכירינו וחברינו העברים הלאומיים הארצי ישראליים לשנה החדשה: מי יתן שהשנה החדשה תגשם את כל שאיפותינו הלאומיות הסו־ציאליות.

שמואל וברכה שווארצמאן.

ברכתי נתונה מעמקי דלבא לכל חברי ומכירי העברים הלאומיים הסוציאליים לשנה החדשה. מי יתן שנתראה בקרוב על אדמת ארצנו.

אליעזר וויינברג.

ברכת שנה טובה לכל חברי העברים באשר הם שם. תכלה השנה וקללותיה ותחל השנה וברכותיה, ותרועת התחיה העברית תשמע בין הרי יהודה וירושלים.

אליעזר מר־חיים.

דר. שלמה וו. בורשטיין, רעיתו פרידא ובנם מכבי־יחזקאל מברכים את הוריהם, ידידיהם, קרוביהם ומכריהם וכל חובבי עברית בשנה טובה. יתן ד' כי בשנה הבאה נשלח את ברכת ראש השנה בארצנו החביבה.

דר. ש. וו. בורשטיין.

ברכות מאליפות אנו שולחים לכל מכרינו וחברינו באגודות: „הגאולה", „דר. ש. לוין קאמפ", „העברי החדש", „הרצליה" ולכל הציונים בכלל. יהי רצון שנגאל בשנה זו גאולה שלמה.

נ. סעוויש ורעיתו.
באלטימור, מד.

הריני מברך בכל לשון של ברכה את כל מכרי וחברי, שלומי אמוני רעיון התחיה, העובדים לבלי לאות בעד התגשמותו באשר הם שם.

ז. חומסקי.
באלטימור, מד.

מברכים אנו את חברינו וחברותינו באגודות „הגאולה", „הרצליה" ו„העברי החדש" בשנה טובה בת־עבודה פוריה על שדה התחיה הלאומית.

ד. ליבר ורעיתו.
באלטימור, מד.

מעמק לבי אני מברך את כל חברי וידידי הפזורים בכל רחבי ארצות הברית וקנדה בברכת שנה טובה. הבה ונקוה שבשנה הזאת תגמר המלחמה הנוראה, ובתוך שאר החרבות שתבנינה אז, נזכה לראות גם בבנינן של ציון וירושלים.

סאן פראנציסקו, קאל. ב. פישמאן.

ברכות לראש השנה

ברכתי לראש השנה הבאה שלוחה לכל מכירי וידידי העברים בכל ההסתדרויות. תהא שנה של עבודה פוריה על שדה התחיה העברית.

א. בארון.

ברכת שנה טובה לכל ידידינו ולכל העוסקים בתחית עמנו ושפתנו.

ברוך ובת שבע גראבלסקי.

שנה טובה ומבורכה לחברי בדעה ב„אחיעבר" וביתר ההסתדרויות. תהי השנה הבאה שנת ברכה בעבודה ופוריה במעשים.

ש. סילברמאן.

הנני מברך בברכת שנה טובה את כל חברי וידידי, וביחוד את חברי ב„אחיעבר". תהא השנה הבאה שנת שיבת ציון ותחית שפתנו.

נ. ליפמאן.

הנני מברכת בברכת שנה טובה את כל רעי ומכירי העברים והעבריות בכל אתר ואתר. תהא השנה הבאה שנה של עבודה פוריה לתחית עמנו.

דבורה בייקרסון.

מעומק לבי הנני מברך את בני משפחתי, חברי „אחיעבר", מערכת „התורן" ואת כל אחי העברים. תהא השנה הבאה שנת גאולה לעמנו וגאולה לכל העולם משעבוד ומלחמה.

ק. נ. שפר.

לכל משפחתי וידידי, לכל חברי העברים ב„אחיעבר", „הסתדרות עברית", „אגודת המורים", בית־הספר הלאומי ברחוב מדיסון", „בתי־הספר הלאומיים בברוקלין" ובמערכת „התורן" — ברכה לשנה החדשה. ימלא ד' את משאלותיהם על עצמם ועל עמם לטובה.

א. נ. פרלברג.

ברכת שנה טובה ומוצלחת לכל חברי וידידי בכלל וביחוד חברי וחברותי ב„אהיעבר" וב„התורן".

ב. כהן.

הנני מברך את כל חברי לדעה וביחוד את חברי „אחיעבר" ומערכת „התורן" בשנה טובה ופוריה.

פ. טריפמאן.

ברכתי שלוחה להורי ולקרובי ולכל חברי ומכירי ב„אחיעבר", „בני עם חי" ו„דוד וולפסון קלוב" ובכל אתר ואתר. תהא השנה הבאה שנת שלום וברכה בכל האופנים.

מאיר סלצר.

את ברכתי לשנה החדשה הנני שולח לאבי, אחי ואחיותי, ולכל קרובי, ידידי, חברי ומיודעי העברים והציוניים באשר הם שם. מי יתן והשנה הבאה לקראתנו תביא גאולה וישועה לעולם ובה יתקיימו במלואן תקוותיו של עם ישראל ותקוותיה של כל האנושות כולה.

אהרן פרנקל.

אגודת „בני עם חי"

הכתובת: 217 רחוב הנרי, ניו־יורק.

אגודת „בני עם חי" מברכת את חבריה ואת כל האגודות העבריות והציוניות, ואת כל העוסקים בתחית אומתנו ושפתנו בשנה טובה ומוצלחת ובעבודה פוריה לתחית העם ושחרורו.

אגודת „בני עם חי", ניו יורק.

את משפחתי, את ידידי ואת ידידותי הנפוצים באשר הם שם, את חברי וחברותי ב„בני עם חי" ואת יתר מכירי אני מברך בשנה טובה ומאושרה, שנת גאולה וישועה להם ולכל פליטי עמנו בארצות הגולה.

ניו־יורק. א. ד. מנדלסון.

כסף הכרטיסים, דולאר אחד, אני מנדב לקרן תקיימת.

את חברי והברותי ב„בני עם חי" וגם את כל העברים באשר הם שם הנני מברך בשנת אושר ועבודה פוריה. יתן ד' כי שנה זו תהא שנת הגאולה האמתית ושבו בנים לגבולם.

אליהו תפוחי.

תהא השנה החדשה שנת גאולת ארצנו, שנה שעם ישראל ישוב לארץ ישראל.

אריה זאכס.

ברכה חמה לכל קרובי ולכל חברי „בני עם חי". הלואי שהשנה החדשה תהיה שנת ברכה ושלום.

ש. ליכטרמאן.

אני מברכת את כל הציונים והעברים בשנה טובה, חיים רעננים ועבודה פוריה.

מרים לוין.

מעמק לבי הנני מברך בשנה טובה ומאושרה את חברי „בני עם חי" ואת מכירי ומכירותי בכל אתר ואתר.

מיכאל לבדון.

את כל חברי וחברותי ב„בני עם חי" וביתר המקומות הנני מברכת בשנת עושר ואושר ובשנת גאולה וישועה.

שישנה לנסינגר.

מברך אני את חברי ב„בני עם חי" ואת יתר מכירי בשנה טובה ומתוקה.

יחזקאל יםטארק.

נושאת אני את ברכתי, ברכת שנה טובה ומוצלחת לחברי ולחברותי ב„בני עם חי" ולכל ידידי ומכירי העברים והציונים באשר הם שם.

שושנה בלום.

אני מברכת בברכת שנה טובה את קרובי וידידי ב„בני עם חי" ואת כל העובדים על שדה התנועה העברית.

אהובה קויפמאן.

אני מברך את חברי ב„בני עם חי" ואת אחינו בני ישראל בכל העולם בשנה טובה ומתוקה.

שאול בלים.

שנה טובה ונעימה לקרובי וידידי העברים בכל מקום, וביהוד לחברי ולחברותי ב„בני עם חי".

שמואל צבי אשכנזי.

ברכה חמה ולבבית לראש השנה לכל אחינו בני ישראל בכלל ולחברינו וחברותינו ב„בני עם חי" בפרט. תשוב חרב לנדנה ויהי שלום בארץ.

בנימין קליין ורחל קישעל.

ברכת שנה טובה לכל הציונים והעברים הנאמנים באשר הם שם, וביחוד לחברי ולחברותי באגודת „בני עם חי". ישרור שלום בעולם ויהיה קץ לגלות עמנו.

יחיאל ברייטמאן.

הנני מברכת את חברי וחברות באגודת „בני עם חי" ואת אחינו בכל מקום שהם שם בשנת אושר ופדות לעמנו.

טובה גולדמאן.

ברכות לראש השנה

הסתדרות „אחיעבר״. הכתובת: 89-91 רחוב דילאנסי, ניו־יורק.

הסתדרות „אחיעבר״ מברכת את חבריה, את העתונים „התורן״ ו„העברי״ ואת סופריהם ואת קוראיהם, את סופרי „לוח אחיעבר״ ואת הותמיו, ואת כל העוסקים בעבודת התחיה העברית בשנה של עבודה פוריה — עבודה שתקרב את הגאולה.

הסתדרות „אחיעבר״, ניו-יורק.

ברכות־לבבי לראש השנה שלוחות משפחתי במינסק; לאחי בשדה־קטל; אחי בשביה; לחברי בהסתדרות אחיעבר״; לעורכי „התורן״ ו„העברי״; מיבדות הספרותי ב ברוסיה; לעסקן לאומי הנאמן י. קורלאנד בבאלטימור; לכל אחי הסופרים, המורים, העברים הציונים העובדים את עבודת עמם, ארצו ושפתו באמונה ובמסירות־נפש. הי רצון שהשנה הבאה עלינו תהא שנת רים וגאולה, רוחה והצלחה לעולם לאומה, לכלל ולפרט!

יו־יורק. **דניאל פרסקי.**

את כל חברינו העברים, ביחוד את ברינו ב„אחיעבר״, „דגל ציון״, לשכת התורן״, „ציון קונסיל״ ואת כל העוסקים עבודת תחית העם, השפה והארץ הננו וברכים בשנה טובה ופוריה.

אברהם שפייזהנדלר ורעיתו.

ברכת שנה טובה ומאושרה לכל דידינו ומכירינו.

ש. עפשטיין ורעיתו.

ברכת שנה טובה ומאושרה לכל ידידי מכירי ולכל העברים באשר הם שם.

א. ש. אורלנס.

ברכה של שנת חיים וישועה, גאולה נחמה בכלל ובפרט הנני שולח לכל ולה, העוסקים בתחית עמנו.

מ. סלאבקין.

הנני מברך בברכת שנה טובה את ערכת „התורן״, חברי „אחיעבר״, ערכת „לוח אחיעבר״ וסופריו ואת כל דידי באשר הם שם.

א. ר. מלאכי.

את משפחתי ואת ידידי ואת חברי עברים בכל אתר ואתר אני מברך בשנה טובה ומאושרה.

ל. שפר.

אני מברך את כל ידידי וחברי בברכת נה טובה.

צבי שרפשטיין.

בשנה טובה ופוריה הנני מברך את הורי היקרים, אחי ואחיותי, קרובי ובני משפחתי באשר הם שם, את כל האגודות העבריות, את תלמידי ותלמידותי והוריהם ואת כל פליטי עמנו בארצות פזורם.

טשאטאנוגה, טנס. **אליהו רבינוביץ.**

הנני מברך את בני משפחתי, וביחוד את חברי ב„אחיעבר״, במערכת „התורן״ וב„ציוני אויסטריה־הונגריה״ בשנה טובה ומאושרה.

מ. ניימאן.

ברכת שנה טובה לכל ידידי ומכירי ב„ועד הדירקטריום״ של „התורן״, במערכת „התורן״, ב„אחיעבר״ ובכל אתר ואתר. יבוא קץ לשנות הפורענויות ותביא גאולה לעולם ובתוכם לעמנו על ארצנו.

ב. שלבין.

אני מברך את חברי ב„אחיעבר״, ב„הסתדרות העברית״, „אגודת המורים״ ואת אחינו בני ישראל בכל העולם בשנה טובה ומוצלחת.

ד. שיינמארק.

הנני מברך בברכת שנה טובה את הורי, אחי ואחיותי בפולין ובאמריקה ואת כל קרובי וידידי באשר הם שם.

יצחק י. טאוב.

את הורינו, קרובינו וידידינו, את מערכת „התורן״ וסופריה, חברינו ב„אחיעבר״, את כל חברינו לדעה, הננו מברכים בשנה טובה ומוצלחת. תהא השנה הבאה שנת גאולה לעמנו.

צבי ורבקה מעהר.

את כל קרובינו ומיודעינו, הדוגלים בשם ציון ושפתה, הננו מברכים בשנה טובה ומאושרה.

ח. א. פרידלאנד ורעיתו.

נתן סאדובסקי, רעיתו ובני־ביתו מברכים בשנה טובה ומאושרה. את הוריהם בטכסס ואת כל קרוביהם וידידיהם באשר הם שם. ישים ה׳ קץ לצרות עמנו ותאיר שמש הגאולה לעמנו בארצנו ההיסטורית.

הננו מברכים בשנה טובה ומאושרה את כל קרובינו וידידינו ומכירינו וביחוד את כל אלה העוסקים בתחית עמנו, ארצנו ושפתנו.

ש. ז. כשדן ורעיתו.

הננו מברכים את כל קרובינו וידידינו, וביחוד את חברי „אחיעבר״, „ציוני אויסטריה־הונגריה״, „מחנה דוד וולפסון״, אחוזה א׳ דניו־יורק בשנה טובה ופוריה, שנת גאולה וישועה לעמנו, ארצנו ושפתנו.

שמואל ונחמה יודנפריינד.

שנה טובה, שנת שלום וחיים לאבי, לאמי ולאחי החביבים באירופה, לכל קרובי וידידי העברים באשר הם שם, לתלמידותי היקרות ולכל עם ישראל.

מ. פיינשטיין.

ברכת שנה טובה לכל קרובי וידידי ב„אחיעבר״, להעסקנים המחזיקים במוסד „הכנסת־אורחים״ ואת כל העובדים הנאמנים בתנועה העברית.

הלל ארונוב.

ברכת שנה טובה לכל אחי העובדים לטובת תחית עמנו, שפתנו וארצנו. תהא השנה הבאה שנת עבודה פוריה בכל מיני עבודה של תחיה ויקום עמנו על אדמתו.

יצחק יעקב אהרן.

מברך אני את בני משפחתי הקרובים והרחוקים, רעי ומכירי לכל הסופרים העברים וחברי „אחיעבר״ וההסתדרות העברית בשנה טובה, שנת שרים בעירם וגאולה לעמנו ולתרבותנו.

הלל מלאכובסקי.

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. SEPTEMBER 14, 1917 No. 27 (77)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה......3,00 לחצי שנת...$1,50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנת......$3.50 לחצי שנה...$1.75
לפחות מחצי שנה אין התתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year....$3.50 Six months..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים

דפוס „פרינטינג קא.", 217 איסט בראָדוויי, ניו יארק

אברהם אליהו לוברסקי

מתכבד להודיע בזה את נשואי בתו

רחל

עם בחירה

ד״ר א. ל. גארבאַט

שהיו ביום א׳, ט׳ו אלול (תרע״ז)

בלונג־ברענטש

ברכת מזל טוב

לידידנו היקר אברהם אליהו לובארסקי לנשואי בתו היחידה רחל עם בחירה ד״ר א. ל. גארבאט. יהי רצון, שישבע מהם כבוד ונחת כל הימים.

מרת שלום־עליכם ובני־ביתה.

ברכות לגליון ראש-השנה

ראש השנה ממשמש ובא. „התורן״ כבר הנהיג מחלקה ל„ברכות ראש־השנה״ בשנה שעברה והתוצאות היו מוצלחות. בשנה זו אנו נכונים גם כן להקדיש עמודים אחדים למחלקה זו ב„גליון ראש־השנה״, שיצא לפני החג.

אנו מבקשים את קוראי „התורן״ להשתמש בשעת כושר זו ולהראות את חבתם ואת התמכרותם אל עתונם.

ברכו את הוריכם, קרוביכם, ידידיכם ומכיריכם מעל עמודי „התורן״!

מחיר ברכה 50 סנטים ומעלה.

לאגודה המשלמת בעד שלשים ברכות נקדיש עמוד מיוחד ושם האגודה וכתבתה ידפס בראש עמוד.

אנו מבקשים אתכם להזדרז בדבר ולשלוח לנו את הברכות בהקדם היותר אפשרי, לא יאוחר משבוע קודם החג, כדי שנוכל לשים את כל הברכות בגליון החג.

הנהלת „התורן״

הננו מברכים את מר א. א. לובארסקי לנשואי בתו מרת רחל עם הד״ר א. ל. גרבאט.

ישבע מהם נחת ועונג כל ימי חייו.

חברי לשכת „התורן״.

דרוש מורה

דרוש מורה ומנהל לבית הת״ת בעיר ניו־אָרלינס לא., היודע שפות עברית ואנגלית ושטות הלמודים המודרניות וגם אורתודוכס נאמן. המשכורת מאה ועשרים וחמשה ר״ט לחודש.

הראוים למשרה זו יפנו אל:

HARRY SINGER
1821 Terpsichore Street
New Orleans, La.

הנחה לחותמי „התורן״ החדשים.

במערכת „התורן״ נמצא למכירה מספר מצומצם של כרכי „התורן״ שנה ג׳, מכורכים הדר (גליונות 1־50).

מחיר הכרך $3.50 עם המשלוח. לחותמי „התורן״ החדשים רק $2.50 עם המשלוח.

אטראות ולמנוע את עצמם על־ידי זה מחלול הקודש ועלבון היהדות בארץ הזאת.

— על־פי בקשת היהודים המתבוללים בלונדון, עבב מי־ניסטר המלחמה האנגלי, הלורד דוירבי, את יסוד הגדוד היהודי. המתבוללים הביעו בבקשתם להמיניסטר את מחאתם על „התבדלות" היהודים לגדודים מיוחדים. עיקר טענתם הוא, כי ארבעים אלף היהודים, העובדים כבר בצבא אנגליה, נלחמים על שדה־הקרב בתור אנגלים ולא בתור יהודים.

— מפקד הצבא האנגלי, הגינירל ודשוואוד, ששב זה לא־כבר משדה־המערכה, נשא נאום נלהב באספה פומבית גדולה בניו־קסטל של אנגליה, אשר בה השתתפו אלפי איש, על שיבת־ציון. „יסוד ריפובליקה יהודית בארץ־ישראל תחת חסותה של אנגליה או אמריקה — אָמר הנואם — יש בו חשיבות גדולה לא להעם היהודי בלבד, אלא לכל העולם הנאור כולו, שב הוא כעת מבקורו במערכות המלחמה השונות. אולם מכולן מעניגת אותו מערכת־הקרב שבארץ־ישראל. רוצה הוא לראות בשיבת היהודים אל ארצם ההיסטורית. מנקודת־השקפה מדינית אין לערוך את חשיבותה הרבה של מדינה יהודית בארץ־ישראל לעניני אנגליה. מדינה כזו תשמש מחיצה של הגנה בין טורקיה ובין אפריקה הדרומית ומצרים". הגינירל ודשוואוד הוא גם חבר הפארלאמנט האנגלי ובעל־השפעה בספירות המדיניות באנגליה.

— מלונדון נתקבלה הידיעה, כי בירושלים נפסקה הוצאת העתון היחידי בארץ־ישראל „החרות", ועורכו נקרא לצבא.

— בהאאג של הולאנדיה נוסד ועד מבאי־כחם של הציוניים, הטירימוריאליסטים ובעלי ה„אליאנס איזראעליט", שתעודתו לקרוא בקרוב קונגרס של יהודי הולאנדיה. ההכנות לקריאת הקונגרס כבר הולכות ונעשות, אולם תכניתו לא עובדה עדיין בשלמות.

— ברוסיה נוסדה בזמן הארון הסתדרות אַנטישמית חשאית חדשה בשם „רוסיה הקדושה". ההסתדרות הזאת יש לה סניפים בפטרוגראד ומוסקבה, אולם מרכז־הכובד של פעולותיה הוא שדה־המערכה הרומיני. שם היא עושה תעמולה אנטישמית נמרצה בין הקוזאקים ומסיתה אותם לערוך פרעות ביהודים. העומדים בראשה הם מי שהיו עוזרי העתונים „השחורים", שהופיעו ברוסיה לפני המהפכה. הממשלה הרו־סית הזמנית אחזה באמצעים נמרצים נגד ההסתדרות החשאית הזאת, תיכף כשגלתה את מתבואיה: החרימה את בית־הדפוסה ושמה במאסר את ראשי עסקניה.

— ועד־העזרה בברלין החליט לתמוך תמיכה מיוחדת בישיבות קובנה, טילז, ווילנה, גרודנה ולומזה.

— ידיעה מלונדון אומרת, כי בא־כח ה„בונד" אהרליך, השוהה שם כעת, בתור שליח מועצת הפועלים הרוסים, פרסם גלוי־דעת, שבו נאמר, כי הפועלים היהודים הם כנגד יסוד מדינה יהודית בארץ־ישראל. מסתפקים הם, הפועלים האלה, בשווי־זכיות ובאבטונומיה קולטורית בכל הארצות, ויצירת מקלט יהודי בארץ־ישראל, על־פי תכניתם של הפועלים האנגלים, „תפריע" רק בעד השגת הזכיות האלה.

— הפרקליט היהודי היילפרין מפטרוגראד נתמנה לאד־מיניסטראטור ראשי של הממשלה הרוסית הזמנית במקום מנהיג הקדטים, הפרקליט נאבוקוב.

— הממשלה הזמנית הרוסית קבעת שנים־עשר מקומות לבאי־כחה של הקבוצה היהודית הלאומית בועידה הרוסית הכללית, שנפתחה בעשרים וחמשה לאבגוסט במוסקבה.

— משלש מאות התלמידים, שסיימו את בית־הספר הצבאי באודיסה בתור אופיצרים, מאה וששים הם יהודים. לכבוד המסיימים האלה ערכה הקהלה היהודית באודיסה חגיגה נהדרה.

— הממשלה האוקראינית החדשה, ההולכת ומתהוה, מנתה הרבה יהודים מפורסמים למשרות חשובות ורבות־האחריות. הרבה מהם עובדים במיניסטריון האוקראיני, בבתי־המשפט ובשלטוני הערים.

— בבחירות העיר באודיסה נחלו הציונים והאורתודוכ־סים נצחון גדול. אחרי הסוציאליסטים־ריבולוציונרים, שהם זכו ברוב דעות, קבלו הקאנדידאטים הציוניים והאורתודוכסים את מספר הדעות היותר גדול.

שׁוֹנוֹת

מחיי האגודות.

— האגודות הציונית בניו־יורק תחוגנה את יובל שנת העשרים לקריאת הקונגרס הציוני הראשון באספה פומבית באולם „קופר יוניון", במוצאי־שבת, 8 ספטמבר. הנואמים באספה זו יהיו: הד"ר שמריה לוין, השופט יוליאן מאק, ראובן בריינין ועוד.

— אגודת „בני עם חי", ניו־יורק, ערכה במוצאי־שבת, י"ד אלול, נשף ספרותי־זמרתי לכבוד יובל הקונגרס הציוני הראשון בבאזיליה. בנשף זה נמכרו 25 אכזמפלארים מכתבוי הנבחרים של ראובן ברינין, וגם נקבץ סכום הגון לטובת „קרן־העזרה".

— אגודת „מסדה" תתאסף ביום א', 9 ספטמבר, בשעה 8 בערב, באולם בית־הספר „זרובבל", 22 מערב רחוב 114. מביני עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „העברי החדש", באלטימור, החליטה לערוך במוצאי־שבת, חול־המועד סוכות, נשף ספרותי־זמרתי לכבוד הופעת הקובץ „מחג לחג". האגודות הלאומיות והציוניות בבאלטימור מתבקשות, שלא לערוך באותו ערב אספות וחגיגות משלהן.

— אגודת המורים העברים בניו־הייוון מודיעה אותנו, כי לרגלי התיחסותם המגונה של מנהלי בית תלמוד־התורה בעיר ההיא אל המורים הכריזו אלה האחרונים שביתה במוסד זה. מורים מן החוץ מתבקשים, שלא לקבל משרה בתלמוד־התורה במשך זמן השביתה.

חיים מיוחדים. נאספנו היום פה כאזרחים, העוסקים רק בבנין ולא בסתירה. עד היום עסוקים היינו בהריסת החומות הגבוהות, שהקימו צרינו ומנדינו, ועתה באה העת לבנות ולנטוע. תנועתנו היתה מתחילה תנועה חיובית, תנועת של בונים, ובכל זאת לא היינו פטורים מלעסוק בעבודת־הריסה. עכשיו באה העת, שנעסוק רק בעבודת־בנין, כן בארץ זו וכן בארץ־אָבות".

לאחרי גמר נאום־הפתיחה הכניסו שני חיילים יהודים שני דגלי־ציון יפים, שהעמידום על שלחן הנשיאות לפני הקהל. כל הנאספים קמו על רגליהם וקדמו את הדגלים ונושאיהם במחיאות כפים סוערות ובשירת „התקוה".

בשם המרכז הציע היושב ראש לבחור בשני נשיאים לכנסיה: את הד"ר צלינוב ואת מ. אוסישקין. הקהל ערך אובאציה סוערת להעסקנים האלה, והם נבחרו פה־אחד.

נ א ו מ ו ש ל ה ד " ר י ח י א ל צ ל י נ ו ב.

הד"ר צלינוב נשא את הנאום הפרוגרמתי של הכנסיה.

בראשית דבריו הזכיר את נשמות הגבורים, שתוקרבו קרבן על מזבח החופש ברוסיה מימי הדיקאבריסטים ואילך, שבדמם הנשפך יש גם חלק מדמנו אָנו. אחר כך עבר להשתחררות היהודים:

„השלטון הזמני יחד עם מועצת צירי הפועלים נזדרזו להסיר מעלינו את כתב החרפה, שהעיק עלינו במשך של יובלות — כתם שלילת הזכויות. אָנו שולחים את ברכתנו החמה לההממשלה הזמנית. היא תובל לבטות בכחותינו ובתמיכתנו השלמה.

„עכשיו אָנו מחכים בבטחון גמור, שיפלו גם שאר חומות הגיטו, שנשארו באירופה הישנה: פינלאנדיה ורומיניה. הן תפולנה, כנפול חומות יריחו, לקול תרועת שופרה של המהפכה הרוסית. בפינלאנדיה כבר הוכן חוק בענין זה, ורומיניה — הכה נקוה! — לא תהא ממתינה שוב עד שהקונגרס העולמי יפתור בשבילה את שאלת יהודיה".

מדבר הוא אחר־כך על עבודת הציונים בגולה. „מתנגדינו אומרים על הציונים, שהם שוללי הגלות, ושאלות־הגולה אינן בשבילם במציאות. אבל אין לך השקפה משובשת ומוטעית מזו. כי הלא גם בפרוגראמה הבאזילאית מדובר כבר על סדור הכחות הלאומיים ואהודם בארצות שונות והרמת ההכרה הראומית כלום אין זה אותו דבר עצמו, שאליו שואפים כל הכחות הצבוריים האקטיביים שביהדות, וגם אותם שאינם ציוניים בכלל? כי הציוניים אינם מזלזלים בעבודת הצבור בגולה מעידות העובדות, כי תמיד הם הראשונים לכל עבודת־עזרה, ובעבודת־העזרה לנגועי המלחמה הם עובדים עבודת־חלוצים נאמנה.

„אבל למעלה מכל המעשים המועילים והחשובים האלה היא הציוניות עצמה, מפני שהיא נותנת פתרון לשאלת העם היהודי. אין איש מאתנו חושב, שכל העם יתרכז שוב בארץ־ישראל, לכל הפחות בזמן גלוי לעין. זה אינו נחוץ בשביל פתרון הפרובלימה שלנו. מה שנחוץ לנו ואל מה שאָנו שואפים הוא — לברוא מרכז טיריטוריאלי־לאומי לחלקי עמנו הפזורים, מ ט ר ו פ ו ל י ן ל א ו מ י ב ש ב י ל ה ק ו ל ו נ י ו ת ה ל א ו מ י ו ת שלנו. מרכז זה נוסד ויבנה באמצעות ההיקף שלו ויתמלא מכחותיו. ההיקף חשוב איפוא בשבילנו מאד. ומן הצד השני רסיסי האומה הפזורים בין יתר העמים יוכלו רק אָז לחיות חיים בריאים ושלמים, כשיינקו מן המטרפולין. ההרמוניה וההתמזגות השלמה בין המטרופולין וההיקף תבאנה רק מהעבודה המשותפת בארץ־ישראל ובגולה, כשאחת תהא ממלאה את חברתה ונובעת ממנה.

„וקשר זה נעשה מובן יותר ויותר להמונינו בארצות שונות. הועידה האחרונה של הקהלה היהודית בניו־יורק ותנועת־הקונגרס האדירה באמריקה הן ראיה נוספת, שאותה הרמוניה, שעליה אָנו חולמים, יצאה מגדר האורגאניזאציה והיא נעשית שאיפה וסיסמה לכל העם כולו. מתוך תקוה ואהבה אנו נושאים את עינינו אל עבודת הלוחמים אשר מעבר לאוקינוס ושולחים להם מכאן את ברכת־האחים החמה שלנו.

„הפרובלימה הלאומית של היהדות הרוסית מסובכת היא מאד. מה שאָנו צריכים לעשות קודם־כל — מפני שרק אנחנו יכולים לעשותו — היא קביעת היסודות לעבודות הבנין הלאומית ולריפריזנטאציה הלאומית של היהדות הרוסית החפשית.

„הפרובלימה של עבודת־הבנין הלאומית היא אצלנו, בארצות־הגולה, הרבה יותר קשה ומסובכה מאשר אצל כל האומות זולתנו. אין לך מקום אחד, שכל שטחו ישמש מקום מושב ליהודים. מובלעים אנחנו טפות־טפות בתוך אורגאניזמים לאומיים שונים, שכל אחד מהם ישאף תמיד להגביר את תפקידו והשפעתו על־ידי רבוי מספרו. ולבסוף, יש לנו לא לשון אחת, אלא שתי לשונות, ואנו צריכים להבטיח את זכויותיהן של שתיהן בהסכם לתפקידה וערכה של כל אחת מהן. בשום אופן אין אָנו יכולים להסכים למעוט ערכה וזכותה של לשוננו הלאומית, המאחדת את תרבותו של העם העברי במשך שנות אלפים, המקשרת יחד את חלקי העם הפזורים והנדחים בכל ארצות העולם הישן והחדש והעתידה לשמש לנו עוד יותר בתור כח מאחד וגורם לאומי פועל עם תחיתה במרכז הלאומי שלנו, בארץ־ישראל, והתפשטותה בארצות הגולה שלנו. ומצד אחר צריכים אָנו להביא בחשבון, שבמאות־השנים האחרונות סגל לו חלק מהמונינו בדרך גלותו דיאלקט, המשמש לו לצרכי יום יום ולהכרת החזיונות האלמנטאריים של החיים הסובבים אותו. כל החזיונות הללו, שהתפתחו בדרך היסטורי, מסבכים ביותר את פתרון שאלות חיינו ומביאים אותנו ביחוד להעמיד את הפרינציפיון הלאומי־הפירסונאלי, המתאים למקצועות שונים מחיינו הקולטוריים והסוציאליים, במקום הפרינציפיון הלאומי־הטיריטוריאלי היותר רחב, שבשמו דוגלים אחרים.

(סוף יבוא.)

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

הדפארטמנט הצבאי בוואשינגטון הוציא פקודה לתת חופש בימי החגים הבאים לכל היהודים העובדים בצבא ארצות־הברית.

— „אגודת הרבנים המטיפים" פנתה בכרוז ליהודי אמריקה, שלא יתפללו בימי החגים הבאים באולמי בתי־מרזח ותי־

אחר־כך האגדה על־דבר בריאת העולם, נתקבל המספר הזה גם בה. *

בדבר המספר ארבעים יש השערות אחדות. ההשערה היותר מענינת, אף כי אין אָנו בטוחים, שזוהי היותר קרובה אל האמת, היא זו: כידוע, התחילו כל העמים בילדותם למנות על־פי אצבעות ידיהם. אולם היו עמים כאלה, שמנו לא רק על־פי אצבעות ידיהם, כי־אם גם על־פי אצבעות רגליהם. בלשונות עמים פראים אחדים המלה „איש“ מורה גם על המספר עשרים. זה מראה, כי כשהיו גומרים למנות את אצבעות הידים והרגלים גם יחד, היו קוראים למספר הזה „איש שלם“. „שני אנשים“ או ארבעים היה בודאי המספר היותר גדול, שהאדם הפרא יכול היה לצייר במחו, ולכן התרגל לאט־לאט להשתמש בו לכל מספר גדול בלתי־מדויק ושאי־אפשר למנותו **. באופן כזה נשתרש מספר זה בשפה ובמנהגים והטביע את חותמו על האגדות והאמונות יחד את המספר שבעה ומספרים מצוינים אחרים, שאת עקבותיהם אנו מוצאים בחיים ובספרות עד היום הזה. כמובן, אין הכונה בזה להגיד, שכל העמים המכבדים את המספר ארבעים היו מונים בהעבר הרחוק שלהם על־פי אצבעות ידיהם ורגליהם. אפשר, שרק קבוצה אחת של עמים הצטיינו בזה, אבל הדעות שצמחו על קרקע זה אצלם התפשטו אחרי כן בין יתר משפחות הגויים הקרובים והרחוקים, ולאט־לאט היו לנחלת כל העמים.

אמתות הנדסיות כמעט שאינן נמצאות במקרא. ביתר דיוק: יש רק כתוב אחד במקרא, שאפשר להוציא ממנו כלל הנדסי. הכתוב הזה נמצא במלכים (א׳, ז׳, כ״ג): ויעש את הים מוצק עשר באמה משפתו עד שפתו עגל סביב... וקו שלשים באמה יסב אותו סביב (עיין דברי הימים ב׳, ד׳, ב׳). מזה אפשר להוציא — וחכמי התלמוד אָמנם הוציאו את הכלל הבלתי מדויק — ש„כל שיש בהיקפו ג׳ טפחים יש בו רוחב טפח“ *** (מסכת עירובין דף י״ד, עמוד א׳ ובמקומות רבים אחרים בתלמוד).

על יסוד המאמר הזה החליטו אחדים מהחוקרים, כי העברים הקדמונים לא ידעו את מדת היקף העגול ביתר דיוק. אולם עוד הדבר צריך עיון. העובדה, שבעלי התלמוד קבלו את הכלל בצורה שנזכרה, אף־על־פי שידעו אותו ביתר דיוק, יחד עם העובדה, שאָנו מוצאים אותו הכלל בשרידי ספרות המצרים, שמדרגת ידיעתם בהנדסה היתה גבוהה מאד (די לזכור את הפירמידות הגדולות אשר בנו), מראה, שלכל הפחות אפשר הדבר, כי גם כותבי התנ״ך בחרו להם לשון קצרה, אף־על־פי שידעו שאינה מדויקה.

הַכְּנֵסִיָּה שֶׁל צִיּוֹנֵי רוּסִיָּה

כנסית ציוני רוסיה, שנפתחה בפטרוגראד ביום ט״ז סיון שעבר וארכה שבוע ימים, עלתה בתכונתה הדימונסטראטיבית ובתוצאותיה המעשיות על כל שש הועידות שקדמו לה, ואפילו על הכנסיה המפורסמה הראשונה, שנקראה במינסק. הכנסית השביעית מסמנת תקופה חדשה בדברי ימי הציוניות ברוסיה — תקופה של עבודה ציונית ולאומית של יהודים משוחררים. כל הפרובלימות החשובות, הנוגעות בקיומם הלאומי של יהודי רוסיה בתנאי־חייהם החדשים, מצאו להן הד נאמן בנאומים, שנשמעו בכנסיה, ובהרבה מהחלטותיה וסיסמאותיה. אולם מובן מאליו, שגולת־הכותרת של הכנסיה היתה שאלת ארץ־ישראל לכל היקפה: המצב ההוה, שמירה והגנה על הקיים, קוממות ההרוסות לאחרי גמר המלחמה ואחרון אחרון חשוב — העבודה המדינית. ההרצאות והוכוחים על כל השאלות האלה עמדו על הגובה הראוי ותפכו כנסיה זו ל„קונגרס בזעיר־אנפין“, — כמו שמציינים אותה העתונים העברים והרוסים, שנתקבלו בשבוע זה מרוסיה. על־פי עתונים אלו אָנו מוסרים בזה דין־וחשבון מקוצר על הכנסיה החשובה הזאת.

פ ת י ח ת ה כ נ ס י ה.

הכנסיה נפתחה באולם הדראמה המוסיקאלית במעמדם של 552 צירים. בין הצירים, שבאו משש מאות שבעים ושמונה ערים ועיירות מכל קצוי רוסיה, אפשר היה לפגוש ביהודים מכל המינים: עסקנים צבוריים, רבנים, סוחרים, פועלים, רופאים, סטודנטים, אנשי־צבא, סופרים ואפילו יונקרים ואופי־צירים יהודים. באולם הגדול והנהדר היו תלויים דגלי לבן ותכלת יחד עם דגלים אדומים. הבימה מקושטת בתמונת הרצל גדולה ואילנים יפים תמרים מסביב לה. מצב־הרוח של הנאספים הוא מרומם מאד. הכל מחכים בקוצר־רוח לפתיחה. והנה נשמע קול דפיקת הקורנס, ועל הבימה מופיעים לשאון תרועות־הרצון ומחיאות־הכפים של הקהל הגדול, שמלא את כל האולם ויציעותיו, נשיאי ההסתדרות, חברי הועד הפועל וחברי הועד המרכזי ברוסיה.

את הכנסיה פותח חבר המרכז מר א. אידלסון. מברך הוא את הנאספים בעברית בשם המרכז, ואחרי כן הוא עובר בנאומו להחופש ברוסיה והשתחררות היהודים: „נשברו הכבלים, שהעיקו על כל אשר נפש באפו, וביחוד עלינו, היהודים. העם התעורר ויאמר: „יהי אור!“, ולאור החופש הבטנו על עצמנו והכרנו את עצמותנו האנושית והלאומית, בתור אנשים ובתור אומה, שיש לה דרישות מיוחדות ותנאי־

---

* השערה אחרת קרובה אל האמת שמעתי מפי הפרופ. ישראל דוידזון. הירח נחלק באופן טבעי לארבעה חלקים של שבעה ימים, כל אחד על־ידי ההשתנות של צורת הלבנה (הלבנה במולדה, בפגימתה שלפני מלואה, במלואה, ובפגימתה שלאחר מלואה). הדבר הזה בודאי שהשפיע על התהוות שבוע של שבעה ימים, ועל־ידי זה גם על חשיבות המספר שבעה. השערה זו איננה מתנגדת לזו, שניתנה בגוף המאמר, יען כי אפשר מאד, ששתי הסבות גם יחד — ואולי גם עוד איזו סבות אחרות — השפיעו על התפתחות החזיון הזה. — ** גם בימינו אלה, כשאָנו רוצים לאמר: „פלוני הוא עשיר מופלג“, אָנו אומרים „פלוני הוא מיליונר“; ובאמת אין לנו מושג יותר ברור על־דבר המספר מיליון משהיה לפרא הקדמון על־דבר המספר ארבעים. — *** צורה יותר מתוקנה, אבל גם כן עוד לא מדויקה, של הכלל הזה היא זו: „כל שיש בהיקפו ג׳ טפחים ושביעית יש בו רוחב טפח“.

הלכת. הכוכב נוגה נזכר בישעיה (י"ד, י"ב): „איך נפלת משמים הילל בן שחר". לפי דעת המפרשים, הכונה במלה הילל הוא הכוכב נוגה *. קצת מהחוקרים נוטים לחשוב, שמה שנאמר (עמוס, ה', כ"ו): „ונשאתם את סכות מלככם ואת כיון צלמיכם כוכב אלהיכם אשר עשיתם לכם", — הכונה במלה כיון הוא הכוכב שבתאי, שנקרא בשם כיון אצל הערבים והסורים ויתר העמים השמיים הקדמונים **.

ראוי לתשומת־לב הוא המקרא (איוב ל"ח, ל"א): „התקשר מעדנות כימה או מושכות כסיל תפתח. התוציא מזרות בעתו ועיש על בניה תנחם?" השמות כימה וכסיל נזכרים עוד פעם אחת באיוב (ט', ט') יחד את השמות עש וחדרי תימן. השם כסיל נמצא גם בלשון רבים: „כי כוכבי השמים וכסיליהם לא יהלו אורם" (ישעיה י"ג, ט'). הכתובים האלה מוכיחים, שכמה מקבוצות הכוכבים היו ידועים לכותבי התנ"ך בשמות מיוחדים, וזה מראה, כי ידיעותיהם האסטרונומיות המקוריות, או השאולות מעמים אחרים, כבר הגיעו למדרגה ידועה, אף כי לא גבוהה ביותר ***.

מענין הוא, שבמקומות אחדים בתנ"ך אנו מוצאים איזו רשמים של דעות עובדי הכוכבים והמזלות, שהנביאים נלחמו נגדם בכל תוקף. לדוגמה: במקומות רבים אנו מוצאים את המקרא מתאונן על בני ישראל על אשר עזבו את מצוות ה' „וישתחוו לכל צבא שמים" (למשל, מלכים ב, י"ז, ט"ז). „צבא השמים" — הם הכוכבים והמזלות, שהעמים עובדי הכוכבים האמינו באלהותם והשפעתם. והנה אנו קוראים בדברי הנביא מיכיהו בן ימלה אל אחאב מלך ישראל (מלכים א', כ"ב, ו'): „ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עמד עליו מימינו ומשמאלו. ויאמר ה': מי יפתה את אחאב ויעל ויפל ברמות גלעד — — — ויצא הרוח ויעמד לפני ה' ויאמר: אני אפתנו". צבא השמים, שדבקו בני ישראל אחריהם לעבדם, משמשים פה בתור משרתים ויועצים לאלהי אמת.

הדוגמאות, שנזכרו למעלה, הן טפוסיות בשביל החומר התנכ"י, שיש לו שייכות אל האסטרונומיה. פה יש להעיר, כי החקירה בענין זה היא עודנה בראשית צמיחתה, ומטעם זה אפשר היה לנגוע בזה רק בחלק מהשאלות של תולדות האסטרונומיה אצל העברים הקדמונים, שאת פתרונן אפשר לבקש בתנ"ך גופו. אולם יש עוד שאלות מענינות בנוגע לאסטרונומיה בכתבי־הקודש, שאת פתרונן עלינו לבקש במקורות יותר קדומים. למשל, ענין שנים עשר המזלות, שהיו ידועים לכל העמים הקדמונים, ביחוסם אל דגלי השבטים. כמו כן יחוס העגל במדבר והעגלים בימי מלכי ישראל אל האמונה הקדומה, שאת עקבותיה אנו מוצאים בספרות העברית המאוחרה, כי מזל ישראל הוא מזל שור, ויחס כל זה אל הקדשת השור על ידי המצרים. השאלות האלה ועוד אחרות, הדומות להן, הן כל־כך רחבות, והחומר השייך לזה, הנמצא בשרידי ספרות המצרים והעמים השמיים, הוא כל־כך מרובה, עד שאי־אפשר אפילו לנסות לעבד את כל זאת בשורה זו של מאמרים פופולאריים.

* * *

במאמרי הראשון כבר דברתי על קדושת המספר שבעה. אולם חקירה מדויקה בכתבי־הקודש מראה, שגם לכמה מספרים אחרים היתה חשיבות מיוחדה. למשל, המספר ארבעים. המבול היה על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה. בני ישראל נדדו במדבר ארבעים שנה. משה שהה על הר סיני ארבעים יום וארבעים לילה. אליהו הלך בכח אכילה אחת ארבעים יום וארבעים לילה. „עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת" (יונה ג', ב'). ובספר ויקרא (י"ב, א'): „אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים — — — ושלשים יום ושלשת ימים תשב בדמי טהרה (ביחד ארבעים יום); ואם נקבה תלד וטמאה שבועים כנדתה וששים יום וששת ימים תשב על דמי טהרה" (שם, ה') *.

החבה היתירה הזאת, שנודעה למספר ארבעים, איננה מיוחדה לעברים בלבד, כי אם גם לעמים רבים אחרים, שמיים ובלתי־שמיים. הדבר הזה נכון גם בנוגע למספר עשרים וכפליו (כמו ששים, שמונים, מאה ועשרים). הצרפתים, למשל, אינם אומרים שמונים, כי־אם ארבע פעמים עשרים, ובאנגלית עוד משתמשים במלים Threescore (שלש פעמים עשרים), Fourscore (ארבע פעמים עשרים), יחד את המלים Sixty (ששים), Eighty (שמונים). כל זה מראה לנו, שבימים קדומים היה איזה ערך חשוב למספרים עשרים וארבעים.

החוקרים עוד לא באו לכלל דעה אחת בדבר חשיבות מספרים שונים. השערה קרובה לאמת היא, כי המספר שבעה זכה לכבוד הגדול מפני שמספר מאורות השמים, שהיה ידוע לקדמונים, היה שבעה (השמש, הירח וחמשת כוכבי לכת); ומפני שעמי הקדם נתנו כבוד־אלהים לצבא השמים, אי־אפשר היה, שהמספר הזה לא יטביע את חותמו על כל צורות חייהם. למשל, הם הקדישו יום מיוחד לכל אחד מהמאורות, ויצא השבוע של שבעה ימים. כשנוצרה

---

* וגם באשורית נקרא הכוכב הזה בשם שנגזר מהמלה הילל. עיין בספר „האסטרונומיה בכתבי הקודש" של סקי־אפריל, עמוד 48. — ** שם, עמוד 49. — *** שמות קבוצות הכוכבים בעברית לא הוברר עדיין כל צרכם. לפי השערות פחות או יותר קרובות אל האמת: עיש הוא קבוצת הכוכבים של „הדוב הגדול" (זוהי גם דעת אבן־עזרא), כסיל הוא קבוצת הכוכבים אוריון, וכימה הן ה„פליאדות".

* מענין הוא, שמספר ארבעים ימי טהרה ליולדת היה נהוג לא רק אצל העברים הקדמונים, כי־אם גם אצל הערביאים, הפרסים, היונים והמונגולים, וגם אצל עמי אמריקה אדומי־העור. עיין בספרו של ווילהלם היינריך רושר Die Zahl 40 im Glauben und Schrifttum der Semiten.

שנשאה לאיש, נקעה נפשו ממנה. נסתלק ממכתביה הרגש החם, הרגש הרך והמעדן של אחות צעירה בבתוליה, הכרוכה אחרי אחיה הבכור, מתרפקת עליו מרחוק ומבקשת חסותו, ובמקומו בא רגש יבש ופקח של יהודית תגרנית הומיה, שכים מלא מעות חגור למתניה, רגש מתון ושקול של סוחר מיושב, זהיר בהתגלות־לבו וערום בכל הליכותיו. ביחוד הרגיש בה סגולה לא־נעימה זו אחרי שמתה אמם הזקנה בראשית ימי האביב, והנהלת הירושה הרבה — עבודת טחנה ושורה של חנויות ובתי־חומה בעיר־מולדתם — עברה לרשותה ולרשות בעלה. מכתביה מלאים עתה רמיזות מטרידות על צוק העתים ועל הטורח המרובה, המעיק על שכמה ועל שכם בעלה, והיא מסיימת תמיד בעצה טובה לאחיה. הנאמרת בסגנון של גדול לקטן ממנו, כי כבר הגיעה שעתו לבקש לו מטרה בחיים. הלא בן שלשים הוא כמעט — עד מתי איפוא ינוע בנכר ויכלה את מיטב ימיו בדברים של מה בכך? הן ירושת אביהם גם היא לא לעולם תספיק במשטר כזה... ובכלל, האמנם אין לבו עורג לחמדת חיי־משפחה ולמנוחתם? האמנם אומר הוא לילך ערירי כל ימיו עד זקנה ושיבה? הזאת היא תכלית האדם?...

מנוחין הסב את פניו אל הקיר ועצם את עיניו בחזקה, מתאמץ לחדור ברעיונו לאיזו פנה רחוקה ושלוה, לאיזו נקודה מופרשת ומובדלת מרשת־החיים המסובכה, אשר בה יוכל למצוא מרגוע לנפשו המבוהלת. ואולם נקודה כזאת רחוקה ממנו מאד ואינה נתפסת ברעיונו הרופף. תועה היא, כניצוץ בודד, במרחק הערפל, נעה ומתחמקת, מנצנצת רגע ונעלמת כליל בחשכת התהום. ושוב מטרידים את מחו הרגש דברים בהויתם, חזיונות ומאורעות קרובים ומדכאים, התלויים מעל לראשו, כזעף יום סגריר, כחשרת־עבים קודרת וכבדה...

(המשך יבוא).

לְתוֹלְדוֹת הַמַּתֵּימַטִיקָה הָעִבְרִית

מאת

י ק ו ת י א ל ג י נ צ ב ו ר ג.

ב.

ת ק ו פ ת כ ת ב י ־ ה ק ו ד ש.

(סוף).

אָנו עוברים עכשיו אל ענין, שיש לו שייכות גדולה אל הלוח העברי, והוא — האסטרונומיה בכתבי־הקודש.

רוב כותבי דברי ימי האסטרונומיה אצל עמים אחרים באו לכלל דעה, ששני דברים הם הגורמים היותר חשובים בראשית התפתחותה של חכמת התכונה אצל איזה עם שהוא, והם: הצורך בקביעת זמנים ומועדים ועבודת הכוכבים והמזלות. נקל לראות, שהגורם השני הוא היותר כביר. כדי לקבוע את המועדים בזמנם, נחוץ סכום ידוע של ידיעות מתימטיות, ואחרי שאלה הממלאים את תפקיד „יודעי בינה לעתים" רכשו להם את המינימום של ידיעות אסטרונומיות, שוב אין להם צורך בעוד ידיעות והם יכולים להיות שוקטים על שמריהם. מה שאין כן בעבודת הכוכבים. עובדי השמש והירח וכל צבא השמים ראו אלהים חיים בכל אחד ממאורות השמים, והכהנים, שזה תפקידם למסור לבני אדם פשוטים את רצון האלהים, חשבו להם לחובה קדושה להתחקות על מעשי אלהיהם ולהתבונן אל תנועותיהם. מעט מעט למדו לדעת את החוקים, השוררים בתנועות גרמי השמים, ולמדו לנבא מראש לקויי חמה. חכמתם זו הועילה להגדיל את השפעתם, והדבר הזה עורר את תשוקתם לחקור ולדעת יותר. ככה היתה העבודה האלילית הזאת המינקת של חכמת האסטרונומיה *.

אצל העברים הקדמונים היה הגורם השני חסר לגמרו — לכל הפחות בימי התנ"ך. אָמנם בתקופות שונות למדו בני ישראל אל דרכי העמים, ולפעמים עבדו גם כוכבים ומזלות, אבל לעולם לא ארך הדבר הרבה. הנביאים נלחמו תמיד בעבודת האלילים בכל צורותיה, וגם הצליחו במלחמתם זו, ולכן לא היתה שום תקומה בישראל לעבודת הכוכבים ולהחזיות התלויות בה. דבר זה יכול לפעול רק באופן אחד על התפתחות האסטרונומיה, והוא — להחליש את ההתענינות בה ולמעט את צורתה **.

ואָמנם רואים אנחנו, שאף־על־פי שיש הרבה מקומות במקרא, המדברים על חזיונות השמים, אָנו מוצאים רק באחדים מהם סימני ידיעות בחכמת התכונה. רוב המקראות האלה מביעים רק רגשי התפעלות של המשורר והערצתו לכחות הטבע הכבירים והנפלאים. „השמים מספרים כבוד אל ומעשי ידיו מגיד הרקיע — — — והוא (השמש) כחתן יוצא מחפתו ישיש כגבור לרוץ ארח; מקצה השמים מוצאו ותקופתו על קצותם ואין נסתר מחמתו". „מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא, גדול אדוננו ורב כח לתבונתו אין מספר". וכיוצא באלו רבים.

רק במקום אחד בתנ"ך אָנו מוצאים זכר לתנועות הקבועות של כוכבי השמים, והיא בשירת דבורה (שופטים, ה', כ'): „מן שמים נלחמו, הכוכבים מ מ ס ל ו ת ם נלחמו עם סיסרא". במקומות מועטים נזכרים כוכבי

---

* החזיון הזה הלך ונשנה גם בימי הבינים, בארצות הנוצרים והמושלמים. ההבדל היה רק בזה, שכאן לקחה האסטרולוגיה את מקום עבודת האלילים. חכמים גדולים נתעלו למדרגות גבוהות ונתקבלו בחצרות מלכים לא מפני ידיעותיהם בהנדסה ותכונה, כי אם מפני בקיאותם באסטרולוגיה וידיעתם למצוא את גורל איש ואיש על־פי מצב הכוכבים בשעת הולדו. „דרך אגב" כתבו גם ספרים בתכונה והנדסה; אבל עיקר עבודתם היתה האצטגנינות. הדורות האחרונים קבלו את ספרי המדע וזרקו את האצטגנינות. אבל לולא זו האחרונה, שנתנה היכולת לחכמים רבים לחיות ברחבה ולעסוק במדע, היינו חסרים ביום הזה הרבה ספרים גדולים וטובים, שהועילו הרבה להתקדמות המדע האנושי. — ** מובן, שאין לנו להצטער על זה, יען כי ההפסד יצא בשכר של דעות ואמונות נקיות מהזיה והבלי־שוא; אבל העובדה, שהתנאים המיוחדים בחיי עם ישראל השפיעו לרעה על ידיעותיהם באסטרונומיה — במקומה עומדת.

היום והערב התחילו משמשים לפניו בזה אחר זה בכל בהירותם ובכל ערכם האיום, הכבד והמדכא. ואחרי המאורעות באו קטעי מראות וחזיונות, רחוקים וקרובים, צפים בערפל. הבהיר בית־הנתיבות הקטן והשוקט על גבול שתי הממלכות הכבירות, ומחלונותיו ופתחיו מציצים כובעי־נחושת של חיילים אדומי־פנים וצהובי־שפם. הלבינה דרך ארוכה ושוממה עם צפצפה בודדה על שדה ברחבי המולדת הרחוקה והנשכחה. האדימו פאתי שמים בשעת ערבים בצבע זועף ומחריד־לב. רחפו דמויות של זקנים יהודים כפופי־קומה, מחרישים ומשתאים, נצבים בקבוצה על מפתן בית־מדרש קטן ועתיק בעיירה יהודית נדחת. נתגלה ויצא מן המארב בכל גבוה־קומתו איש־צבא רוסי, מזוין בכידונו ותרמילו — פרצוף פנים מגושמים, בעל לסתות טורפות ודורסות, שוחקות שחוק־זדון... ועל כל אלה מנצחת והומה באזניו, כמוטיב עליון, השירה הכבירה והישרה, שהושרה בהמון בבית־המשתה, והיא חוזרת ונשנית, חוזרת ונשנית, מגיעה מן המרחק באלפי קולות עמומים, כהד גבורה רעה, עקשנית ונצחנית... מנוחין דחה מלפניו בפחד טמיר את המראות האלה. מכל מאורעות היום ומכל קטעי החזיונות, המשמשים לפניו בערבוביה ומעיקים על נפשו כנטל האבן, בחר רק אחד להרהר בו — את מעשה המשורר רוקח, שיצא להגן על המנגן המוכה בעצם הסכנה. מאורע זה, כשנתן עתה את לבו עליו להפוך בו ולבחנו, גרם לו עונג וכאב גם יחד. נראה לו עכשיו חברו הצעיר במעשה־גבורתו בערב הזה מתוך עמידה נלעגת ונוגעת עד הלב כאחת: מתיצב בעוז־נפש נגד המון פראים סוערים בחמת־רצח — ומאיים על אויבו קשה־הלב באגרוף ילד קטן, משתבח בהמכות אשר הוכה בבית אמו...

„מה זאת? — תהה מנוחין בחשכה ובקש פתרונים.- רגשנות חולנית של עם לא־עז? או אומץ־רוח נעלה, הנובע ממקור נפש זכה וממסתריה?"...

וככל אשר הוסיף להרהר ברוקח, — זה הבחור ההוזה מביסאראביה, בעל השפם הצהוב והעינים הרכות והשוחקות בעצב, המטייל בחוצות ברלין הנכריה בהלוכו המרושל ובמכנסיו הרחבים, מדבר ברגש ובחום־הלב על תקות ישראל ועל תעודת הספרות העברית וחולם חלום גדול לנפשו לראות את שיריו וחזיונותיו נדפסים שחור על־גבי לבן בעתונים העברים — כן יקרה לו הנפש הזאת וכן נתחבבה עליו יותר ויותר. העמיק להסתכל במחזה והעלה שוב בזכרונו את רוקח זה, כשהוא עומד בפניו המכורכמים והלוהטים בתוך ההמון הסוער והאכזרי, רועד כולו מקצף אין־אונים ורוקע ברגליו, כילד חף מפשע, שנעלבה צדקתו לעיניו, — ודמעות עלו פתאום בגרונו מרוב חנינה וחמלה. לא! אין זו רגשנות ריקה של מוגי־לב, אין זה טירוף־הדעת של חלושי־עצבים, אלא אמונה טהורה ותמימה בעוז צדק נעלה, רגש של אהבה ורחמים גדולים, הנובע במעין טהור מלבות עשוקים ונגזלים לכל עשוק וגזול... ומה יקר ומרומם הרגש הזה, כמה עוז ויפעה לו, כשהוא מתגלה דוקא בשעה כזאת, בעצם התלקחותה של העריצות האכזריה, השואגת לטרף ולנצחון!

„נצח ישראל... נצח ישראל לא יכזב!" — נתקע פתאום פסוק במחו המעונן של מנוחין, והוא תוהה על פסוק זה, מתאמץ לרדת לסוף כונתו הצרופה ואינו יכול.

הרהורים מטושטשים אלו מסיחים את דעתו לאט־לאט לענין אחר, ענין הנוגע לעצמו ובשרו. נזכר ברתת־הלב בעבודתו, אשר בה שקע במשך שתי השנים האחרונות את כל כחות נפשו. חבורו, זו ראשית יצירתו במחקר סגולות־הנפש הנצחיות של עם ישראל, אשר החל לכתוב בלשון אשכנזית, בסגנון פילוסופי־פיוטי, ורבים מחכמי היהודים בברלין שבחוהו וחזו לו מראש פרסום רב בעולם הספרות והמדעים, מונח זה כחודש ימים בארגז־שלחנו סגור על מסגר, מבלי אשר יעמוד בו רוח להוציאו ולנסות בו את כחו שוב. תקלה אירעה לו בעבודתו: נתקל במרכז הענין, במסכת הרעיון העיקרי, שממנו החוטים נמתחים ויוצאים לכל הארג כולו — ונתבלבל. ספקות רבים ומטרידים — ספקות קטנים ופחותי־ערך, שכל אחד מהם כשהוא לעצמו אינו ולא כלום, אבל כשהם באים כולם יחד, הרי הם מצטרפים למחנה כבד ומדכא — התגנבו ובאו אל לבו מכל העברים, זוחלים ומכרסמים בנטיעות ובשרשים, כתולעים הללו. אז רפו ידיו פתאום, וזה שבועות אחדים הוא מתהלך בנפש רצוצה ומעונה, מטייל ארוכות בגני העיר, מנמנם בבתי הקינומאטוגראף, מאחר שבת בבתי־המשתה וירא לשוב יחידי למעונו, אל חדרו ואל שלחנו, כאדם שמתו מוטל באהלו... והנה התקדרו השמים בעבים והרעים הרעם פתאום... האם לא תהפך לו המלחמה הזאת לברכה? האם לא תבוא עתה התנגחות זו של גויים עריצים כראיה נצחת לעיקר רעיונו, שהלהיב את רוחו בראשית עבודתו? האם לא תועיל לו מהפכת־עמים זאת, המתחוללת בעצם תקופת השכלול של תרבות אירופה הגאיונה, לעודדו ולהקימו, לחזק את דמיונו הרופף ולהצמיח לו כנפים חדשות?...

הרעיון האחרון הזה נראה לו למנוחין ריק ונלעג כל־כך, עד כי עקם את שפתיו בחשכה. לא, אין אלו אלא תנחומי־הבל, משענת קנה רצוץ. לא בשעת סער והרס יבנה את בנינו. אם כה ואם כה יהיה מהלך המאורעות מחוצה לו — ודרכו, דרך נפשו הפנימית, כבר נסתרה ממנו. ולא עוד, אלא שהמלחמה במוראה ופחדה תוסיף מבוכה על מבוכתו. הכל הולך ומסתבך מסביב, ומוצא אין... ומי יודע, מה בכלל תביא המלחמה לו ולנפשו? מי יודע מה ילד יום מחר? הן אפשר, שיסחף עתה בזרם הכרחי לעבר אחר, אשר לא פלל לו מעולם, וסדרי חייו ישתנו פתאום מן הקצה אל הקצה. אפשר, שידחף עתה אל פי התהום ביחד עם המוני בני־אדם, הדומים לו... האין זו איפוא התחלת הקץ, אשר לו מצפה לבו בחרדה סתומה בימי היאוש האלה? הלא כן יקרה תמיד את חיי האדם...

והוא נזכר פתאום בגליון הנייר, אשר מצא על שלחנו בכניסתו לחדרו. מכתב הוא זה, שהחל לכתוב לאחותו ופסק כתיבתו באמצע. מונח הוא על שלחנו זה שבוע ימים, והוא שכחהו. אחותו זו יחידה לו, אין לו בפנת־מולדתו אף אדם קרוב אחד זולתה, אשר ינהה לבו אחריה. ואולם גם אתה נתרחקה ממנו בשנים האחרונות. מיום

ביניהם ברית־ידידות, שהלכה וגדלה וחזקה מרגע לרגע. נתגלה, כי יהושע לוייב זה הוא צעיר משכיל מטפוסם של המשכילים הראשונים, בני בעלי־בתים חשובים, אשר הקים הדור ההוא. אברך בעל תנ"ך, רגיל אצל דף גמרא, בקי בכל ספרי המליצה, יודע בעל־פה כמה לקוטים מספרי מאפו, נוגע בדרך שיחתו גם ב„מורה נבוכים" וב„כוזרי", מסלסל ומפליא לעשות בכתב־ידו. כלום הוא חסר אלא מעט עיון בדקדוק. אלמלא כן, היה כלי שלם בתכלית השלמות. ועל כל זאת הריהו אדם נחמד ונעים במאד מאד, אוהב את הבריות ומקרבן. כולם, כל בני משפחתו, אוהבי אדם הם. ומפני שישיבתם ישיבת כפר, הרחק מחיי עיר והמונה, ייקר איש בעיניהם מאד, נפשם תצא ותכלה אחרי חברת בני־אדם... מה מעשיהם בכפר? — חוכרים הם אחוזות שדה לזריעה מידי הגראף בראניצקי ומידי הגראף מולודיצקי. חיים הם ברחבה, כמשפט בעלי־האחוזות הגדולים, מגדלים סוסים באורוותיהם, יוצאים במרכבות נהדרות, מתרועעים עם הפריצים אדוני הסביבה, וכל האכרים כפותים להם, מסורים באהבה ובאמונה...

מתוך שטף שיחתו של יהושע לוייב זה נתגלה, כי אָמנם אמת היתה בפיו, שמשתוקקים הם בבדידות הכפר לחברת בני־אדם. כל אותה העת לא פסק פיו מדבר, כאילו רוצה היה להוציא את כל לבו לפני בן־שיחתו, להשוף לפניו את כל אשר הרה והגה ביחידות במשך ימים רבים, ימי שבתו בכפר. לשונו היתה כמעין המתגבר. היה מדבר בבית, מדבר בחוץ, מדבר גם בשבתו במרכבה, הרתומה לסוסים אבירים, מוכן ומזומן לנסוע עם המורה החדש אל אחוזת אָביו.

— מה זוג הסוסים האלה בעיניך? — שאל בריל האדום את המורה, בעת שהצעיר יהושע לוייב נפנה מהם לרגע למסור את פקודותיו לרכבו. והיהודי האדמוני עמד לספר לפניו את רוב גדלו ועשרו של אבי הצעיר הזה, כי עשיר מופלג הוא, גביר אדיר, ובכלל אדם נפלא ומצוין בכל הליכותיו.

— תן תודה לאלהים, שנהגך והביאך עד כה...

נדמה לו להבחור, כי בעיקר הדבר יהודי זה עצמו עומד ומחכה לתודה מפיו. ואולם לשוא תקותו! כדבר הזה לא יעשה כל עוד רוחו בו, ואל יתברך היהודי האדמוני בלבו, כי הציל נפש אדם מחרפת רעב... ורק לא נעים לו, לא נעים לו ביותר, שאין ידו משגת עתה לשלם לו דמי אכסניה. צר לו, כי קצרה ידו הפעם...

— מוטב שתגיד לי, רב יהודי, כמה... מגיע לך?

בריל האדום עוצם את שתי עיניו.

— בשכר מה?

— בשכר... בשכר אכסניה ושאר דברים... ואשלח לך משם... תיכף כשאגיע למקומי...

— חדל לך, חדל, הלא כל השומע יצחק לך! — עונה בריל ואומר בצחוק ודוחה את הבחור בשתי ידיו. עודם מדברים, והנה מרתיע ובא גוי גדל־הקומה, שגבות־עיניו לבנות ובת־צחוק של הכנעה על פניו. שמו אנדריי. שואל הוא לצרורות חפציו של „האדון הצעיר", הנוסע עם „הפריץ". „האדון הצעיר" מתבייש להודות לפני אנדריי, כי אין לו צרורות חפצים אתו, והוא בודה שקר מלבו משום דרכי שלום ואומר לו, כי חפציו עודם בדרך... ודאי שיגיעו אחר־כך... לפי שעה אין לו אלא חבילה קטנה זו, ואותה יביא בעצמו אל המרכבה... ואולם אנדריי גוי עקש הוא ואינו רוצה לשוב על עקבו בידים ריקות. גם חבילה קטנה תרצה בעיניו. והוא נוטל את החבילה הקטנה בשתי אצבעות, כנטילת נוצה, נושאה ומביאה למקומה. עוד רגע — והמורה כבר ישב עם פטרונו הצעיר בתוך מרכבה נהדרה, על מושב רך. אנדריי הצליף את שוטו באויר, ושני סוסים אפורים, שזנבותיהם קשורים להם, נשאו את גבורנו הנדח על־פני שדות ויערים, אל מקום חדש ואל בני־אדם חדשים, אשר לא ידע ולא שמע את שמם בלתי־אם היום. ולא עלתה אָז על דעתו ולבו לא הגיד לו, כי שם, במקום החדש ההוא, אשר אליו הוא נוסע הפעם, יחתך גורלו ויחתם אָשרו לעולמים, לכל ימי חייו עלי אדמות.

עַל קִדּוּשׁ הַחַיִּים

ספור

מאת

י. ד. ברקוביץ.

ג.

כבר היתה שעה מאוחרת אחרי חצות הלילה, כשחזר ישראל מנוחין אל מעונו אשר בפרבר שארלוטנבורג — חדר מרווח ומפואר בדירתו של צייר־שלטים אשכנזי. במפתחות, הנתונים לו מאת בעלי־הבית, פתח את פשפש השער, עבר לאורך החצר, השוקעת בדומית שינה, עלה במעלות לדיוטה השניה ונכנס בלאט למעונו. בעברו דרך הפרוזדור הצר והאָפל, נדמה לו, כי שומע הוא קול נהימה רוגזת מאחריו, כקול נזיפה של בני־אדם ניעורים מתוך שנתם. התעכב רגע ליד חדר־משכבם של בעלי־דירתו, הטה אוזן והקשיב — ותיכף לזה הניע יד אחריהם ופנה ונכנס לחדרו בפסיעה מרושלת. באפלולית החדר המרווח עמד רגעים אחדים מדוכא ומשומם, בלא תנועה ובלא מחשבה כל־שהיא במחו. קרב אל שלחן־הכתיבה, התיצב אצלו מתוך תהיה סתומה, שולח ידיו שלא בכונה ומפשפש בספרים ובמחברות, המושלכים עליו בלא סדרים, מוצא שם גליון של נייר, כתוב מתחילתו ונפסק באמצעיתו, מקרבו לעיניו לאור החלון וחוזר ומניחו בזעף במקומו. ואָז פנה ועלה בחשאי על מטתו, מבלי התפשט את בגדיו ומבלי העלות נר בחדר, השתטח מלוא־קומתו על המשכב המוצע, ונפשו נשתקעה בנשיה וקפאון.

בחצי שעה שכב במצב־נפש זה, מביט מעל משכבו בעינים פקוחות למחצה אל אפלולית החדר, שהפכה לאט־לאט גון אפור־חוריז, סוקר שלא במחשבה בעד הוילון המפולש של החלון את כותל הבית שמנגד, את גזוזטראותיו הקטנות, המשחירות מן הדיוטות העליונות בעציצי פרחיהן, את זכוכיות חלונותיו, המנצנצות בברק שחור לאור חרמש־הירח הקבן. בינתים נתקררה דעתו, ומאורעות

החסידות נחשבה לחרפה, ויהודי שלם עם אלהיו נקרא שוטה, צבוע ונבער מדעת, וערכו היה פחות בעיני המשכילים מערך פושע וישראל מומר בזמן הזה... ואולם החשק להתפלל ולשפוך לבו לפני האלהים בא אליו בבוקר ההוא שלא מדעת. איזה רוח נערה עליו ממרום, מין התלהבות דתית, אשר לא ידע זה כמה, תקפה עליו פתאום, והוא פותח תפלתו בלב קרוע ומורתח, נותן קולו בניגון נוגה, כחזן העובר לפני התיבה, וכשהגיע לברכות שמונה־עשרה, נתעטף לבו בקרבו מעוצר רעה ויגון ובכי פרץ מגרונו. עת רבה בכה, בכה בכל לב. וכשפסק מקור דמעותיו, הרגיש בעצמו, כי הוקל לו, הוקל לו מאד, כאילו אבן־מעמסה נגולה מעל לבו... מאין בא לו פתאום הבכי הזה — אין לדעת. עמוקה נפשו של אדם ונפלאות חידותיה, שלא ניתנו להגלות אלא ליחידי־סגולה. הבכי כאילו בא מאליו, לטהר ולחזק את הנפש המדוכדכת. ואפשר שסבה פשוטה היתה כאן: נתרופפו העצבים ביותר. ואולי כל זה לא בא אלא בעקב הצום?... אם כה ואם כה — ואחת החליט בלבו: צריך הוא להפסיק היום את צומו, ויעבור עליו מה! די לו לסגף את גופו בתענית!... והוא קופל את תפליו, נוטל מקלו בידו ושב אל מקומו בפונדק, פוגש על מפתן הבית את בריל האדום, וזה מבשרהו בשורה, כי היום בבוקר נזדמן לפונדקו איש צעיר, עשיר מופלג, גביר אדיר, היושב לא־רחוק מפה, באחד הכפרים. דומה, שקרוב הוא לו קרבת משפחה...

— קרוב למי?

— קרוב לך, ממשפחתך. בלומר: לא קרוב ממש, אלא מחותן במקצת... — ומבלי שהות אף רגע, נוטל בריל האדום ביד הנודד הצעיר, מוליכו ומביאו לחדר מיוחד, חדר זה המוכן לפריצים ובני־המעלה, ומציגו שם לפני אדם צעיר, היושב אל המיחם ושותה חמין.

הצעיר, אדם בעל סבר פנים יפות, עינים כחולות וטובות, מצח לבן ורם וזקן קטן, עגול ויפה, עמד ממקומו בנעימות, התודע בשמו יהושע לוייב, בקש את האורח לישבת אל השלחן, רמז לבעל־הבית, כי יגישו עוד כוס אחת, ומבלי התמהמה הרבה, מזג כוס תה לאורחו, הקריב לפניו עוגות ורקיקים ושאר מיני תרגימה ופתח ואמר אליו בלשון זו:

— בעל־הבית הגיד לי, כי מפריאסלאוו אתה, בנו של נחום רבינוביץ. מכיון שכך, הרי שנינו קרובים במקצת... התכבד־נא איפוא, בבקשה ממך, סעד את לבך ושתה תה.

מעולם — לא קודם לכן ולא אחר־כך — לא היתה כוס תה נחמדה ונעימה לו כל־כך, כאשר נעמה לו בפעם הזאת, ושום מאכל שבעולם לא ערב לחכו כל־כך, כאשר ערבו לו עתה העוגות החמות האלה, הרקיקים ושאר מיני התרגימה, שנעלמו מן השלחן בזה אחר זה, ולא נשאר להם זכר כל־שהוא, ואפילו לשם נימוס ודרך־ארץ. האורח בלע את כל חמדת השלחן בעודה בכפו, כאוז רעב ולהוט, וכאשר נפקחו עיניו אחר־כך לראות את המעשה אשר עשה שלא כהוגן, שוב אי־אפשר היה לתקן את המעוות... בינתים ישב האיש הצעיר ומנה את יחוס שניהם, יושב ומבאר לו את מדת קרבת משפחותיהם:

— אביך מחותן יש לו ושמו אברהם־יהושע. אברהם־יהושע זה נשא לו אשה בנעוריו, זו אשתו הראשונה, שהיתה דודתי, אחות אמי המתה. המבין אתה הפעם? אמנם מחותנים רחוקים, ואף־על־פי־כן מחותנים אנחנו... ועתה אמר־נא לי, מאין באת? ולאן אתה הולך? ומה מעשיך?

לאחר שחקר את הגבור הצעיר לכל אשר אתו ושמע מפיו, כי בא לכאן לקבל משרת מורה, שאלהו האיש הצעיר, אם כלה ונחרצה היא מלפניו להשאר דוקא בביתו של הגביר ק., או שמא יכשר בעיניו להרחיק מעט מפה ולילך למקום אחר? אם כשר הדבר בעיניו, הריהו מציע לפניו, כי יסע אתו אל אביו לוייב אשר בכפר, להיות שם מורה לאחותו הצעירה. אביו אף הוא כחו יפה לשלם למורה את משכורתו ביד רחבה, כיד „הרוזן" אשר בעיר הזאת, ואולי עוד יגדיל ממנו... לדברים אלו נענה בריל האדום, קופץ ממקומו ומחזק את דברי הצעיר, כי „הלואי יהא חלקו עם אביו לשליש ולרביע — ומצא לו!"... ומבלי שאל את פי הבחור, אם רצונו בכך אם לא, עמד היהודי האדמוני והשמיע את דעתו, כי הבחור הזה יסע עם האיש הצעיר אל כפר אביו בחפץ־לב ויקבל על עצמו בשמחה רבה להיות מורה לאחותו הצעירה!

כמה משונה יהודי אדמוני זה וכמה משונים דרכיו! מי בקש זאת מידו, כי יתיצב בינו ובין האיש הצעיר להיות לו למליץ, אפיטרופס ואיש־הבינים? דומה, כאילו כל העסק הזה מידו בא, הוא עשהו ויכוננהו. עומד הוא בתוך, כראש־המדברים, ואינו מניח לאיש להוציא הגה מפיו. הבחור היה נרעש ונדהם מכל המעשה, הנעשה לעיניו, וכמעט לא האמין למשמע אזניו. אין זה כי־אם חלום או חזיון־לילה, או אפשר האיש הצעיר הזה — מלאך־אלהים הוא, שירד לארץ בדמות בן־אדם להיטיב לאובדים ולנדהים?... ואף־על־פי־כן, להראות את תמהונו ושמחתו לעיני בני־אדם לא יתנהו לבו. יושב הוא ושומע אל השיחה בקרירות־לב עשויה, מהרהר מתוך שקול־הדעת מה לענות על ההצעה ופונה ואומר אל האיש הצעיר בשפה רפה:

— אפשר שהצעתך ראויה להתקבל על הדעת... אבל ראה־נא גם ראה... רע המעשה, שהבאתי להגביר שבכאן מכתב־מליצה, והמכתב מכתב אבי... מה אעשה, שמא...

— באיזו לשון כתוב מכתב אביך? — מתערב בריל האדום בדבר.

— מה משמע — באיזה לשון? בלשון עברית.

— בלשון־הקודש? — חוזר בריל האדום ושואל, ותוך כדי דבור הוא תומך מתניו בשתי ידיו ונותן קולו בצחוק גדול כל־כך, עד כי נעו אמות הספים. — אם כן, עול־ימים, עליך יהיה לחכות כמעט־קט, עד אשר ילמד קרובי הגביר לקרוא מכתב, הכתוב בלשון־הקודש... ואולם חוששני, שצריך תהיה לחכות עד בוש!...

בריל האדום והאיש הצעיר מריעים שוב בצחוק לעומת המורה התמים, ושניהם צוחקים עת רבה בכל לב.

לא היו רגעים מועטים עד שהתרועעו שני האנשים הצעירים, יהושע לוייב ושלום הנודד, איש לרעהו וכרתו

וּכְמוֹ אָדָם הַמְעֻנָּן הַדְּלֵק אֶת לַפִּידְךָ,
וְגַל מֵעֵינָיו, גֹּל אֶת מָסַךְ הַסַּנְוֵרִים,
וְרָאָה: יֵשׁ לְכַלְכֵּל כָּל הַחַי בָּעוֹלָם מֶרְחָב,
וּנְגֹהוֹת־גִּיל, וְחַיֵּי־עֹז, וְשִׁיר, וְזֵרִים.

וְנָחָה עָלָיו רוּחַ נֹחַם וְתַחֲנוּנִים גְּדוֹלִים,
וְהִבִּיט אֶל חֲלָלָיו וְאֶל שִׁמְמוֹת עוֹלָמוֹ, —
וְרָאָה אָז: מָה־רַב הַחֵטְא, בּוֹ וְהֵם תְּהוֹמוֹת נַפְשׁוֹ,
מַה־נּוֹרָא הָאֱלִיל, לוֹ הִקְרִיב חִנָּם דָּמוֹ!

וּבוֹשׁ וְנִכְלָם, דּוֹמֵם, יוֹרִיד בֶּן־הָאָדָם רֹאשׁוֹ,
יַשְׁלִיךְ אָז בְּבוּז יָרְטֶט אֶת הַחֶרֶב, —
וְעֵינֵי גוֹי בְּעֵינֵי גוֹי בִּסְלִיחָה תִּפָּגַשְׁנָה,
וְרַתּוֹק־חֵן יְרַתֵּק לֵב לַלֵּב בְּקֶרֶב.

וְנִצַּח אָז הָאָדָם אֶת הַחַיָּה שֶׁבְּקִרְבּוֹ,
יְשִׁיר־גְּאוּלָּתוֹ יְרַנֵּן עוֹלָם מֵת וְשׁוֹמֵם.
וְשָׁב הָאִכָּר אֶל מַחֲרַשְׁתּוֹ, וְהַחוֹלֵם אֶל חֲלוֹמוֹ, —
וְגָדַל אָז הָאָדָם אִתְּךָ וְהִתְרוֹמֵם!...

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

סח.

מַלְאַךְ־אֱלֹהִים כִּדְמוּת בֶּן־אָדָם.

תפלה לעני כי יעטף. — מלאך־אלהים נראה אליו בעת צרה ומצוקה, ושמש ההצלחה זורחת לו מבין העבים. — טרחתו של בריל האדמוני ונקיון־כפיו. — הנודד הצעיר נקרא לאחד הכפרים לכהן בכהונת מורה ואינו חש, כי בזה נחתך גורלו ונחתם אָשרו לכל ימי חייו.

הבית הסמוך לפונדקו של בריל האדום היה בית־המדרש של העיר הקטנה. לשם פרש גבור הזכרונות האלה ממהר לעת הבוקר. ומאפס עבודה ותקוה ומרוב כליון־הנפש עמד להתפלל. תפלתו היתה ביחידות, בלא צבור של מתפללים, לפי שהיהודים המועטים, היושבים בעיר הקטנה ט., כבר השכימו עם הנץ־החמה, נזדרזו והתפללו תפלתם בצבור, ונפרדו איש לדרכו לבקש פרנסתם, כמנהג העולם. נשאר בבית־המדרש רק השמש, שכל עצמו אינו אלא סנדלר, ורק מפני שאין לו בעיר די עבודה למחיתו, הריהו מכהן פאר גם בכהונת שמש בבית־המדרש. ראה השמש־הסנדלר בחור זר בא לבית ותיק התפלין בידו, מיד נגש אליו ושאלהו, אם לא יום הזכרת־נשמה לו היום הזה. שמא רצונו לאמר קדיש, הריהו מוכן ומזומן לרוץ החוצה, לאסוף מנין של עשרה...

— לא, לא הזכרת־נשמה. רק להתפלל באתי. — הרגיע הבחור את רוחו.

— התפלל איפוא בכל אות־נפשך. הרי לך סדור. — אומר לו השמש, עוזבו יחידי בבית, פורש ויוצא לפלוש ויושב שם אל מלאכתו — לטלא זוג נעלים בלות.

זה ימים רבים אשר גבורנו הצעיר לא התפלל בכונת־הלב וברגש עצום כל־כך, כאשר התפלל בבוקר ההוא. בימים ההם כבר היה רחוק מדרכי חסידות ויראת־שמים. אותה תקופה תקופת ההשכלה היתה, עת אשר מדת

אֶל הַנָּבִיא

מאת

א. ש. שווארץ

נְבִיא הָאֱלֹהִים, נְבִיא הָאֱמֶת וְהַצֶּדֶק,
הֶעָזוּז וְהַנָּאִיר, קוּמָה־נָא, הוֹי קוּמָה!
הִתְנָעֵר מֵאֲבַק הַדּוֹרוֹת וּמִנֵּטֶל דְּמָמָה
וּקְרַע מֵעֵינְךָ הַבְּהִירָה קִירֵי־תְנוּמָה.

יְעִם לַפִּידֵי נֹגַהּ בְּעֵינֶיךָ הָעֲמֻקּוֹת,
עִם רִצְפַּת אֵשׁ־הַקֹּדֶשׁ וְעִם שׁוֹפַר גְּאוּלָה,
עִם טַל שֶׁל תְּחִיָּה וְעִם שַׁאֲגַת אַרְיֵה בִּלְבָבְךָ —
הוֹפִיעָה־נָא, כָּאֵל, בַּתֵּבֵל הַשַּׁכּוּלָה!

הַנָּבִיא, רְאֵה! מֵרִיחַ דָּם, דַּם אָדָם חַם וְתוֹסֵס,
הִשְׁתַּכֵּר בֶּן־הָאָדָם סָבִיב וַיִּתְהוֹלֵל, —
לִקְרָעִים קָרַע אֶת לְבוּשׁ מַלְכוּתוֹ, רִקְמַת־יוֹפִי,
וְעָרוֹם אֶת מְחוֹל הַמָּוֶת הוּא מְחוֹלֵל.

רְאֵה: שָׁם גּוֹי יְחַנֵּק גּוֹי וְשׁוֹתֶה דַּם תַּמְצִיתוֹ,
מִתְגּוֹשְׁשִׁים בַּחֲמַת־שִׁגָּעוֹן שָׁם לְאֻמִּים...
נִרְמָסִים פִּרְחֵי אָדָם, צְבִי עֲתִידוֹ וְתִקְוָתוֹ,
וּלְטִמְיוֹן יוֹרְדִים נִכְסֵי חַיָּיו הָעֲצוּמִים.

רְאֵה: מְאוֹרוֹת לוֹקִים, תְּחוּמֵי טוֹב וָרָע מִתְעָרְבִים,
וּפוֹרֶה שֹׁרֶשׁ שִׂנְאַת־עַד וָרֹאשׁ בַּלְּבָבוֹת...
הַנָּבִיא! חֲזוֹן לִבְּךָ עוֹלֶה, אוֹבֵד שָׁם בַּתֹּהוּ,
וּמַשָּׂא נֶפֶשׁ קְדוֹשִׁים נִקְבָּר בֶּחֳרָבוֹת!

הִתְנָעֵר, אֵיפוֹא, נָבִיא! קוּם עֲמֹד עַל בָּמַת תֵּבֵל,
וּבְטֶרֶם תֹּאכַל שְׂרִידֵי גּוֹי וְאָדָם חֶרֶב,
בְּרַעַם גַּעֲרָתְךָ הַךְ, הַרְעִישָׁה נִימֵי־אָדָם
בְּלִבּוֹת הָאֻמְלָלִים שׁוֹטְפֵי טֶרֶף!

פְּתַח פִּיךָ, נָבִיא וּמְנַחֵם, וּבְטַל שְׂפָתֶיךָ,
טַל־אֲרוֹנָי, וּבְשֶׁמֶן נַפְשְׁךָ הַגְּדוֹלָה,
בְּטֶרֶם שֶׁיִּסָּחֵף מְלֹא הָעוֹלָם בְּזִרְמָתָם,
הַשְׁבִּיתָה גַּלֵּי זָדוֹן, גַּלֵּי דָם וְתוֹלָע.

אחת היא, אם תשלומי הנזקים יהיו מוטלים רק על צד אחד של הנלחמים, או אולי ישתמשו לתכלית זו בקאַ־פיטאַל האינטרנאציונאלי, — בכל אופן אָנו דורשים, שבתור תשלום נזקינו ינתנו לנו האמצעים הדרושים, כדי להושיב את רבבות בני עמנו, שנעקרו משרשיהם ולא יוכלו עוד למצוא מעמד במקומות מושבם הקודמים, על אדמת ארץ־ישראל.

ב) ה ה ו ן ה ל א ו מ י. כמובן, לא על התביעה הזאת בלבד אָנו בונים את תקותנו. יש לנו גם הון לאומי בתמונת אותם המוסדות, שיצרה ההסתדרות הציונית, רכושה של יק"א וכדומה. אָנו צריכים לגיים גם את ההון הזה לתכלית מטרתנו. אנחנו נגדיל את המוסדות שלנו במדה אחרת מזו, שהיינו רגילים בה עד עתה. ואולי ניסד מוסד גדול חדש בתמונת סינדיקאט לאומי גדול או דומה לזה. במובן זה אָנו צריכים להחליט החלטות ולהטילן על המרכז החדש, שנבחר.

ג) ה ה ו ן ה פ ר ט י. מלבד כל זה, עלינו לגיים גם את ההון הפרטי, של היחידים. אָנו צריכים לקרוא קריאה גדולה לעשירי בני עמנו, שילכו לארץ־ישראל ויכניסו ש ם את הונם בעסקים אשר יבחרו. ביחד עם האסון, שבא על רבבות מבני עמנו בעטיה של המלחמה, יש בינינו גם יחידים, שמצבם החמרי נתבסס, והם ביחוד יכולים וצריכים לבוא ולעזור בהונם בבנין הארץ. אָנו צריכים להכניס לארץ־ישראל הון רב וגם המון אנשים חיים, שיהיו את הארץ. זו תהיה לנו ה„עליה השניה", שתכבוש לפנינו את הארץ כבוש גמור ומוחלט, כמו שגם בעלית בבל היתה רק העליה השניה המכריעה את גורל הארץ. ואולם תנאי עיקרי אחד אנו מתנים גם עם בעלי הרכוש הפרטיים: כל מה שהם עושים בארץ־ישראל יכול להעשות רק בידי ישראל. כבוש העבודה הוא לנו עיקר כל־כך חשוב, כמו כבוש הארץ, ולא דוקא מטעמים פרינ־ציפיאליים־דימוקראטיים, אלא מפני שגם זה צווי מוחלט הוא של ההכרה הלאומית. כמה שנכנים קאפיטאלים לארץ, אם לא יהיו גם הפועלים משלנו, לא תהיה הארץ בידינו, אלא בידי אלה, שהם יהיו אדוני העבודה. וכדי שנהיה אָנו ולא אחרים אדוני העבודה, ועל־ידי כך גם אדוני הארץ, עלינו עתה לסור מן הדרך שהלכנו בה עד המלחמה. אָז היינו יראים מפני כל אמיגרציה ה מ ו נ י ת לארץ־ישראל, כי לא היה לנו במה לפרנסה, כי לא היינו מוכנים לכך. מעתה תהיה אחרת: ביחד עם הקאפיטאל היהודי נקרא לארץ־ישראל גם את הידים העובדות של בני עמנו, נקרא ונעזור ל„עליה" חדשה, וה„עליה" זו באמת תכריע את הפרוצס ההיסטורי של תחית הארץ והאומה.

ובהסתדרות זו של המוני העמלים צריך להתחיל כבר עתה, כדי שנהיה מוכנים ומסודרים כשתגיע השעה.

וכשיהיו לנו בארץ־ישראל אנשים, תהיה לנו גם ת ר ב ו ת. אין קולטורה אמתית נוצרת בישימון ועל־פי הדבור בלבד. נושאי הקולטורה ויוצריה הם אנשים חיים ופועלים. כשיהיה בארץ־ישראל המון יהודי גדול, יהיה הוא נושאה של הקולטורה העברית, והוא גם ייצר אותה ויִשכללה שכלול גמור. מצדנו אָנו בודאי נעזור בכל כחנו לשכלול זה, וקודם כל נשים קץ לאותו הערבוב של גונים בעבודת התרבות בארץ־ישראל, שיש שם עתה. עד עכשיו סבלנו את מציאותו של ההדר הזרגוני בארץ־ישראל ואת מציאותם של בתי־ספר שונים של מוסדות שונים ב ל ש ו נ ו ת ש ו נ ו ת. מעתה יושם קץ לחזיון זר זה. בית־ספר א ח ד צריך לשלוט בארץ שלטת בלי מצרים — זהו בית־הספר ה ע ב ר י.

ולבית־הספר הזה יהיה די תלמידים מן יושבי הארץ בלבד, לא לבד בשביל בתי־הספר הנמוכים והבינונים, אלא גם לגבוהים, ואם יבואו לארץ־ישראל ללמוד בבתי־ספרה הבינונים והגבוהים גם צעירים יהודים, יבואו אך ורק משום שיבקשו את התרבות העברית במקורה. בשעה שהחקטנו בימי הקונגרס האחרון להקים את האוניברסיטה העברית בארץ־ישראל, חשבו רבים מאתנו, שתלמידיה יהיו בעיקר מאלה הצעירים בני יהודי רוסיה, המוצאים את שערי האוני־ברסיטאות בארצם סגורים בפניהם. דבר זה היה מצער אותי בקרב לבי עד מאד. ואולם מעתה נהיה בטוחים, שאל האוניברסיטה העברית שלנו יכנסו רק אותם ילדי העברים, שיהיה להם צורך־נפש לבקר דוקא אוניברסיטה עברית, שהרי האחרים ימצאו להם די בתי־ספר בארצות הגולה. והיו בטוחים, שספסלי האוניברסיטה שלנו לא יהיו פנויים!

שני זרמים שלטו עד עתה בחיי העמים: השוביניזם, השאיפה של עם אחד לדחוק את רגלי רעהו ולהבנות מהורבנו — מצד אחד; והקוסמופוליטיזם — מצד שני. מגמתה של התרבות העולמית נוטה עתה למהלך שלישי — אל האוניברסאליזם. טובי בני האדם מקוים ומצפים ליום, שיהיו כל העמים חבר אחד, לא על יסוד מעוט הדמות וטשטוט הצורה של מי מהם, אלא על יסוד אחוה אמתית והכרת כבודו וזכותו של כל עם ועם. האנושיות הולכת לקראת האידיאל המזהיר של פדרציה כללית בין העמים כולם, ודגל אחד יתנופף מעל ראשיהם של כל העמים, דגלה של האנושיות. על דגל זה יהיו מצוירים המון כוכבים, כוכב כוכב לכל עם. והאמנם נשא אנו, העם היותר עתיק בעולם, שיהיה כוכבנו חסר על הדגל האנושי הכללי? הנה לעינינו קמים כמה עמים קטנים, קטנים הרבה ודלים מאתנו בתרבותם ובהיסטוריה שלהם, והם מציירים כל אחד את כוכבו על הדגל האנושי הכללי; האמנם רק אנו לבדנו נשאר עומדים מן הצד, מחוץ לחבר העמים? לא, כזאת היה לא תהיה. אדרבה, כוכבנו אָנו צריך שיהיה עוד יותר מבריק ונוצץ, כי כל העמים כולם השתתפו בלטישתו!

החלוץ, שעל־ידיו היינו צריכים להפוך ארץ שוממה לאדמה פוריה. ומה ההון הישובי, שהיה בידינו? — אתם יודעים זאת. מכל עשירי בני עמנו הגדולים והקטנים נמצא רק „צדיק" אחד, הבארון אדמונד די רוטשילד, שהתענין בעבודת הישוב. כל העשירים האחרים היה להם בשבילנו רק צחוק ומהתלות, ובאופן היותר טוב — נדבה של מאה רו"כ.

והרכוש העממי, הלאומי שלנו? אתם זוכרים את גדלו ועצמו. התחלנו בח"י הפרוטות לישוב ארץ־ישראל, שנדבו חובבי־ציון הראשונים בשעת עליה לתורה, עשינו אחרי כן חיל גדול, בעברנו אל התרומה השנתית של שלשה רובל־כסף, ובשעת עליתה של הציוניות הגענו למנית הבאנק של ליטרה שטרלינג בכסף אנגליה. וכל זה מאת קומץ אנשים.

וגם במקצוע אחר הובלטה אז עניותנו ודלותנו הנוראה: באנו לארץ בלי לשון. לכאורה, הרי אין כחנו אלא בפה: „הקול קול יעקב" — אבל לנו לא היה אז אפילו כח זה. העולים הראשונים באו שמה מארצות שונות, ולשונות שונות בפיהם, מבלי אפשרות לפעמים להבין איש את רעהו.

ולמרות כל אלה התנאים הקשים, שבהשקפה הראשונה כמעט דומה היה, שאין אפשרות להתגבר עליהם, עשינו חיל בארץ. יבוא נא שליחה של אספת־העמים ויראה בעיניו את אשר השגנו במשך שנים מעטות, ומוכרח יהיה להודות, שאמנם כח־יצירה עצום, כשרון ציוויליזאטורי שאין דוגמתו יש עוד גם היום בעם־התרבות היותר עתיק בעולם. לא היה לנו לא משפט בטוח, לא כסף, לא דעת הענין ולא חומר אנושי; אבל היה לנו אותו הדבר, המחיה את כל עם: היתה לנו אמונה חזקה וחבה בלי גבול לעם ולמשאת־נפשו. אנחנו הקימונו שם ארבעים מקומות־מבצר, ששום גמל־פחה ושום כלי־תותח אנגליים לא יעצרו כח להרסם. אנחנו הראינו בעבודתנו מסירות־נפש, שאין דוגמתה. תבוא חדרה ותספר לדור, באיזה עוז־נפש נלחמה על קיומו של ישובה בתוך תנאים, ששום בני אדם אחרים לא היו מתקיימים בהם. אבל חלוצינו אמרו: חללים נפול פה כולנו — ואת מקומנו לא נעזוב. והנה יבואו נא ויראו את אשר השיגו גבורי־הנפש בנחלתם זו, איזה נוף יפה עתה אותה חדרה עצמה!

אנחנו נוביל אותו שליח של אספת־העמים לנפת־החמדה מסביב לטבריה, לדגניה וכנרת שלנו, ויראה שאנחנו איננו מחקים את מעשי העמים המתוקנים בעבודת הישוב לבד, אלא גם יוצרים יצירות חדשות משלנו. אנו עושים שם נסיונות לחדש את סדרי הכלכלה ואת התרבות האנושית בכלל. יבוא־נא הציר ההוא למרחביה ויראה את אשר אנו עושים שם. יבוא גם לאטליט ויראה את התחנה הנסיונית שלנו. יבוא ליהודה ויראה את פרדסיה של פתח־תקוה, שצצו על אדמת רפש ומדמנה; יבוא ויראה את תפוחי־הזהב שלה, המצטיינים בשוק־העולם. יבוא ויראה את הנסיון החדש, שעשינו ברוחמה לטעת נטיעים על צחיח סלע, במקום שלא עלה על דעת איש, שנטיעה כל שהיא תגדל ותשלח פארות. יבוא ויראה את קטרה, אותה הבור הנשחתה, שבה „חיו" הסטודנטים החארקובים, „הבילויים", במשך שלש שנים ומחצה תחת כפת השמים, מבלי גג ומחסה מקור וגשם. יבוא ויראה את הנשארים מן ה„בילויים", שכבר שיבה זרקה בהם, והם יספרו לו בכמה חרף־נפש הגיעו למה שהגיעו. יראה־נא גם את קבריהם של חללי „השומר", שהגינו על הרכוש העברי ועל הכבוד העברי ומסרו נפשם עליו. יבוא־נא ויראה גם את בתי־ספרנו בארץ־ישראל; יראה־נא וישמע־נא את דבורם העברי ואת מצב רוחם של הילדים, שהם בני אותם האבות, שבאו לארץ־ישראל נעדרי־לשון. ואנו נספר להם גם כן בכמה עמל וחרף־נפש עלה לנו בנין בית־הספר העברי בארץ־ישראל, כמה יסורים סבלו המורים העברים, יסורים של חבלי־דבור, חבלי־מלים, — היסורים היותר קשים בעולם.

וכשיראו את כל אלה, נאמר להם: אם כל זה יכולנו לעשות וליצור בלא זכות, בלא כסף, בלא אנשים, — האין זה אות ומופת חותך, שעם ישראל לא נזדקן, שכחותיו חדשים עמו, ואם ינתנו לו אותם האמצעים החסרים וישתנו התנאים לטוב, עוד יראה לעולם כולו נפלאות.

אנו צריכים להיות בזמן היותר קרוב אדוני הארץ. דבר זה נעשה עתה הכרח גמור, ולא לבד מצד רצוננו אנו, אלא עוד יותר מצד מהלך המאורעות הלאומיים. לא בשביל כך נשפכו נהרי־נחלי דם, שתשוב עוד הפעם האנושיות אל קלקוליה. עולם חדש יבנה על הרוסותיה של המלחמה, ובעולם הזה יתפוס המזרח הקרוב, וארץ־ישראל ביחוד, את המקום היותר חשוב. אנו צריכים איפוא למהר לרכוש לנו את העמדה בארץ אבותינו. איה נקח את ההון הגדול, שידרש לנו בעבודה הכבירה הזאת? פה אנו מגיעים אל התביעה הנמרצה, שאנו פונים בה אל העם כולו. אנו דורשים מוביליזאציה כללית של ההון העברי. אל־נא תפחדו מפני שלטונו של הקאפיטאל. הקאפיטאל נחוץ בשביל התפתחות הישוב, ובלעדיו לא נעשה כלום. הקאפיטאל נחוץ, כדי — שתהיה אפשרות להלחם בשלטונו.

יש מינים שונים של קאפיטאל, ולכל אחד גם צדדי־חיוב וגם צדדי־סתירה. ואולם מפני שעבודתנו עתה היא עבודה תכופה, לא נוכל לשים לב לאותן המגרעות, שיש בכל מין קאפיטאל, אלא צריכים אנו להשתמש בצדדי התועלת מכל מקום שיבואו.

אלה הם הקאפיטאלים למיניהם, שאנו צריכים לגיים בשביל עבודתנו בזמן היותר קרוב:

א) ההון הממלכתי. אם כה ואם כה תגמר המלחמה רבת־הדמים הזאת — אי־אפשר, שהאנושיות תסבול עול כזה, שנעשה לעמים החלשים. האנושיות לא תנום ולא תישן עד אם תנתן האפשרות לבלגיה, פולאניה, סרביה ושאר המלכיות הקטנות לבנות את הרוסותיהן. אנו סבלנו מן המלחמה לא פחות מן העמים האחרים, אף כי לא בארץ אבותינו בלבד. בני עמנו נזוקו נזק רב בכל שדות המלחמה — בפולאניה, ליטה, גליציה וכו' וכו', ובצדק נתבע מן העמים את נזקיהם של בני עמנו אלה.

שחרור גמור מכבלי העבדות, השיבה לנו את משפטנו הנגזל, ואף נכונה היא לתת לנו יותר משניתן לשאר אחינו בארצות גלותם, המשוחררים מכבר: פה תהיה לנו גם הזכות להגדרה לאומית רחבה.

ואולם כאן אָנו עומדים ושואלים: ובכן, מה הלאה? אין עם יכול לחיות ולהתקיים בלא אידיאל לאומי נשגב, שאליו יהיו כל חלקי העם שואפים ושמסביבו יתרכזו רצונו ומחשבתו התמידית. עד שנות המאה התשע־עשרה היתה היהדות בכל העולם חיה ומתקיימת בכח האידיאל הלאומי הגדול של „שיבת בנים לגבולם". מאז ואילך התחיל אידיאל זה להתרופף, והאחדות הלאומית התחילה להתרופף לאט לאט גם היא. אבל היו עוד יהודים ברוסיה עשוקי־משפט, מעונים ונרדפים, והצבור היהודי בכל העולם כולו אחז באידיאל זה של שחרור היהודים הרוסיים, של עזרה ומשען לה„אחים המעונים במזרח־אירופה". עתה הנה נפלה גם המצודה האחרונה הזאת. שאלת שחרורם של יהודי פינלאנדיה ורומיניה היא בכל אופן שאלת יום המחרת. עוד זמן קצר — ולא יהיו עוד בעולם יהודים עשוקי־זכויות ונרדפים על דתם. ובמה תחיה אָז היהדות העולמית? מסביב לאיזו נקודה יתרכז הרצון הלאומי, על איזה יסוד תבנה אָז האחדות הלאומית שלנו? אומרים: אותנו מאחד העבר הגדול שלנו. אָמנם דבר גדול הוא זכרון העבר של העם, אבל רק אם עבר זה איננו ארכי־אולוגיה פשוטה, אלא מעין חי ונובע לשאיפות לאומיות בשביל ההוה והעתיד. גם הספרות בלבד שלנו איננה יכולה להיות מקור־מחיה לקיומו של העם כולו. לא לבד אותה הספרות החדשה של הזארגון, אלא גם ספרותנו העברית העתיקה והמחודשת. סוף־סוף זהו רק ענין לקומץ אנשים בערך. ואולם המון העם, השקוע בחייו החלוניים ואין לבו פנוי לדברים נאצלים, במה יחיה הוא, במה יבוטא חפצו לחיות, איה יהיה המשען המוסרי לקיומו הלאומי בארצות גלותנו?

ועוד דבר אחד אני מוצא לנחוץ להגיד בשעה זו. הרוב הגדול מאתנו מתפלל יום יום „ולירושלים עירך ברחמים תשוב", וכולנו קוראים בכל זמן שמזדמן לנו „לשנה הבאה בירושלים". רבותי! אי־אפשר לשקר בלי־הרף מיום ליום, משנה לשנה. צריך להגיד סוף־כל־סוף את האמת: האם באמת ובתמים זוהי משאת־נפשה של כל האומה? אם אמת הדבר, מחויבים אָנו להוכיח את רצוננו זה בפועל, ואם לא — צריכים אָנו להתקומם בכל כח כנגד השקר והצביעות ולהרחיק בבת־אחת פראזות ריקות אלו מחיינו.

כאן הגעתי לאותה ההצעה המעשית, שעליה יקראו פה לפניכם הרצאה מיוחדת. אָנו צריכים לפנות אל העם כולו בכל המוניו בשאלה ברורה ומדויקת: הרוצה הוא לשוב לארצו, או לא? אָנו צריכים לפנות עתה לכל יהודי ולדרוש ממנו תשובה ברורה ומדויקת על השאלה הקטיגורית: „הלנו אתה אם לצרינו?" אני מאמין אמונה שלמה, שנקבל תשובה ברורה ומוחלטת מאת הרוב הגדול והמכריע של העם. אלמלא אמונתי זו, לא יכולתי להיות לא לבד ציוני, אלא גם יהודי סתם, הייתי נואש מן החיים לגמרי!

תשובה ברורה כזו נדרוש מכל העולם היהודי, בכל הארצות, ובנוגע ליהדות הרוסית ביחוד נדרוש בכל תוקף מאת הועידה הכללית של יהודי רוסיה, העתידה להתאסף בקרוב, שתעמיד את שאלת ארץ־ישראל בתור דרישה כללית של העם העברי. גם באמריקה ובשאר ארצות היתה כבר ארץ־ישראל לשאלה מרכזית של העם כולו, והיהדות הרוסית, שעמדה תמיד בראש כל התנועות הלאומיות, לא תוכל להיות מן הנחשלות. אָנו בטוחים, שהיהדות הרוסית לא תמיט חרפה על עצמה בהחלטותיה. ואחרי שהועידה הכללית תחליט להעמיד את ארץ־ישראל בתור תביעה לאומית כללית של העם העברי, נדרוש מאת הממשלה הרוסית שלנו, שתעמיד את התביעה הזאת בשמנו ותגין עליה גם בקונגרס־השלום העתיד של העמים. רוסיה החפשית, שהסירה מעלינו את כבלי העבדות בארצה, לא תמנע מלעזור לנו גם בהשגת האידיאל הלאומי שלנו.

כל העמים עומדים עתה למשפט ההיסטוריה, וגם עמנו יעמוד למשפט זה. קונגרס־השלום יכריז יובל כללי לכל העמים: כל עם ישוב לאחוזתו. וגם אָנו תובעים, שישיבו לנו את נחלתנו.

אָנו תובעים את ארצנו, ואנו מקוים, שהעמים המתקדמים, ביחוד הדימוקראטיה הרוסית, יתמכו בתביעתנו זו בקונגרס־השלום. אבל לא די בזה; צריך שיהיה גם התובע עצמו באותו מעמד. בקונגרס־השלום יהיו לא לבד הצדדים הנלחמים, אלא גם העמים הנייטרא־לים, כל העמים השואפים לתחיה. גם העם העברי המפוזר בעולם יש לו זכות לדרוש מקום בין העמים כולם, בשעה שהם יושבים ודנים על השבת גבולים וקביעת תחומים.

אנחנו נבוא לאספת העמים לא רק בכח יעודי הנביאים ובשם מצוקותינו הנוראות של מאות בשנים — אף־על־פי שגם לזה יש ערך רב, — אלא נראה להם עוד על העבודה הממשית, שהנחנו בארץ־ישראל, ונוכיח להם בעליל את כח היצירה הישובית של עמנו. אנחנו נבקש מאתם, שישלחו אנשים מהם, אשר יעברו עמנו בארץ לארכה ולרחבה, מדן ועד באר שבע, ממטולה ועד רוחמה, ויראו את אשר פעלנו שם במשך שלשים וחמש שנה, בתנאים היותר קשים מבית ומחוץ, מבלי כל אמצעים חמריים ומתוך חומר אנושי עני ומדולדל.

אנחנו נספר להם את אשר מצאנו, בבואנו בפעם הראשונה אל הארץ בשנת תרמ"ב. אנחנו מצאנו שם ציה ושממון של שנות מאות, דומית־מות של פנה אסיתית נשכחה. מצאנו שם את המשטר של עבדול־חמיד, שלא הניח להאניה הראשונה, שבאה עם גולי רוסיה, להכנס לארץ. על בנינו של כל צריף צריך היה להשיג רשיונות מיוחדים מאת השלטון הגבוה, וכל השגת רשיון עלתה לנו בדמים מרובים ובזבוז כחות לאין ערוך. זה היה המצב המשפטי של עבודתנו הראשונה.

ואיזה חומר אנושי היה בידנו? סטודנטים ואכס־טרנים, חנונים ומורים, מלמדים וסתם בטלנים — הנה חומר הבנין, שממנו צריכים היינו ליסד ישוב כפרי, הנה

כל זכות צריכה להיות חובה. החופש והשחרור הם זכות העמים, והאחריות הגמורה היא חובת העמים. נשיא ארצות־הברית גלה לעת־עתה בתשובתו רק טפח וכסה טפחיים, אבל מתוך הטפח הנגלה אפשר לראות, להיכן פניו מועדות. מבשר ומחדש הוא בהפוליטיקה העולמית.

אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל

(הרצאה לפני הכנסיה הציונית בפטרוגראד *).

מאת

מ. מ. א ו ס י ש ק י ן.

תפקיד קשה הטיל עלי המרכז הציוני לתת לכם השקפה על מצב הישוב שלנו בארץ־ישראל בזמן הזה ועל העתידות, הנשקפות לו להבא. תפקידי הוא קשה ביותר, מפני שעלי להשתמש בשורה שלמה של מספרים נעלמים. זה כשלש שנים, שנקרע החבור בינינו ובין הארץ, והידיעות המעטות, המגיעות אלינו, באות באחור־זמן ועוברות דרך צנורות רבים של צנזורות שונות, ומלבד זה, עוד מישתברות בפריזמאות של אותם המקורות, הממציאים אותם לנו...

ועוד יותר קשה להגיד דבר ברור על הפרספקטיבות של העתיד. אין כיום בכל העולם „חכם חרשים", אשר יוכל להגיד דבר נכון וברור, האיך ובמה יגמר אותו המשבר העולמי, שאנו נתונים בו. החיים הולכים ומשתנים במהירות נפלאה. מה שהיה עוד אתמול אגדה הרי הוא עתה מציאות ריאלית, ומה שהיום הוא מציאות ריאלית יתכן מאד, שלא יהיה מחר אלא אגדה וחזון. רק לפני שבועות אחדים עמדתי לפני אספה גדולה באודיסה ובכל הכרת האחריות המוסרית על דברי אמרתי להם, שהישוב שלנו בארץ־ישראל שלם ולא נגעה בו יד. בינתים נודע לנו, שבאותה שעה עצמה היתה האיבאקואציה של יפו, שחלה ממילא גם על התושבים העברים שבה ושבתל־אביב.

מה שאמרתי אז באודיסה היה מיוסד לא לבד על הידיעות הנכונות, שהיו בידי באותה שעה, אלא גם על הנחה אחת, שהייתי מאמין באמתותה. אני חשבתי, שאם אין רחמים לפני אל־המלחמה, ובכל מקום, שעובר שבט זעמו, הוא מביא אתו כליה וחורבן, הנה בארץ־ישראל שלנו לא יעיז לנגוע. הלא ארץ־ישראל אינה חבל־ארץ על יד הים התיכון בלבד, אלא ארץ־הקודש, ארץ־צבי לכל העמים. ועל־כן האמנתי, שלא ירהיב עם בנפשו להניף את חרבו גם על הארץ הזאת, שהוד קדושת־עולם חופף עליה. ואולם לצערנו הגדול אָנו רואים, ש„עמי התרבות" האירופאים שוכחים את הכל, בשעה שבאים להשוב את חשבונותיהם. אותו מדבר סיני, שלפני ארבעת אלפים שנה שמע את קול האלהים בצווי מוחלט לכל האנושיות: ל א ת ר צ ח ! — רואה עתה המון הרוגים מתגוללים בדמם ושומע אנחות פצועים לאלפים. אין רחמים במלחמה ואין גם רגש של יראת־הכבוד בפני קדושה היסטורית. ועל־כן אין אָנו יכולים לדעת את אשר יקרה אותנו עוד ביום מחר. הנה שמעתם מפי הד"ר צלינוב, שעמדותינו העיקריות בארץ־ישראל שלמות וקיימות. אָמנם כך הוא הדבר, אבל — רק עד היום הזה; מה שיהיה או יכול להיות מחר אין איש מאתנו יכול להגיד. אָנו צריכים להזדיין בסבלנות לקראת המאורעות ולחכות לתוצאותיהם בתשומת־לב מיוחדת.

ואם בכל זה אָנו באים עתה לדבר על ארץ־ישראל ועתידותיה, אָנו יכולים לדבר רק מנקודת־הראות של עיקר הפרובלימה. השאלה הראשונה, שאנו מעמידים עתה, היא: האם צריכה ארץ־ישראל להיות שלנו או לא? את השאלה הזאת לא אנו מעמידים עתה, אלא מאורעות העולם מעמידים אותה. שני מאורעות גדולים קרו לעינינו, ושניהם יש להם ותהיה להם השפעה עצומה על ארצנו ועתידותיה: המלחמה הגדולה, מלחמת־העמים, והריבו־לוציה הגדולה ברוסיה. המלחמה מעמדת את שאלת ארץ־ישראל בשורת השאלות העולמיות, העומדות לפתרון. אם לפני שנה היינו יכולים להביט על הציוניות כעל ענין העשוי להתגשם אחרי שנות עשרות — ולדעת אחרים אפילו אחרי שנות מאות, — הנה עתה אנו עומדים לפני שאלת יום־המחר ממש. אפשר לחשוב מחשבות שונות על־דבר תוצאות המלחמה, אם תנצח קואליציה זו של הממלכות או אחרת, ואולם דבר אחד ודאי וברור, שבין כך ובין כך יחתך הפעם גורלו של המזרח הקרוב. בגללו של זה באה כל המלחמה. הדרדנלים, תעלת־סואיץ, הים התיכון, המסילה הבגדדית — הנה הפרובלימות, שבגללן עמד נחשול של דם ומציף את כל העולם זה שלש שנים. וארץ־ישראל עומדת בטבורו של המזרח הקרוב הזה. והיה אם יבואו שמה כחותיו של העולם הגדול, עם רכושו ומרצו של העולם הגדול, אָז כל הקונגרסים שלנו לא יועילו לנו: הארץ תעבור לידי אחרים. הגיעה איפוא השעה להגיד לנו לעצמנו ולכל העולם כולו, שאנו ולא אחרים צריכים להיות ונהיה אדוני הארץ, ולהגיד זאת בלשון של עבודה מעשית, כבירה וזריזה.

אכן, זוהי הטראגדיה הגדולה שלנו: בשעה שכל חיינו ותקוותינו קשורים לארץ־ישראל, בשעה שהחלוץ שלנו נלחם שם בחרף־נפש על קיומו והתאחזותו — הנה אנחנו פה הוטל עלינו לעמוד מן הצד ולשמור את הנייט־ראליות. זוהי הטראגיות של מצבנו, שאין אָנו עם ככל העמים, אלא מפוזרים וזרויים בין ארצות רבות. יש יהדות רוסית ולעומתה יהדות גרמנית; יש יהדות באנגליה ויהדות בטורקיה; יש יהדות בפראנציה ויהדות באוסט־ריה. ואולם אין יהדות אחת חפשית, שיכולה היתה להגיד את אשר עם לבה. וזהו הדבר שאליו אנו צריכים לשאוף: שנחדל סוף־סוף מלהיות יהודי ארץ זו או אחרת ונשוב להיות עם־עולם, יהודים של ארץ־היהודים!

המאורע הגדול ה ש נ י בעולמנו הוא הריבולוציה הרוסית הגדולה. בתנועה אחת של גודל־נפש שחררה אותנו

---

* „העם", גליון כ־כא.

בהרעיון המשותף הזה אלא הרגשת עובדה קיימת ולא יותר, ואף אנשים שטחיים יכולים להשתמש בו בתור צד שוה של שתי תעודות, המדברות על דבר השלום. לצד שוה כזה חסר כל ערך עיקרי, ואינו יכול בשום אופן לשמש יסוד להנחות מבוססות. צד שוה שכזה רק אוחז את העינים ואין לו ממש. כל העולם מבקש שלום ולא חדל לעולם לבכר את השלום על המלחמה, ובכל זאת יצא כל העולם למלחמה, ובכל זאת **הכריח המצב** גם את אלה מהממלכות, שרצו להנצל מאימת המלחמה והתאמצו להגן על מצבן הנייטראלי עד כמה שאפשר, שתכנסנה גם הן בראשן ורובן להסכסוך העולמי ולשלם במדה ידועה קנס בעד נייטראליותן במשך השנים הראשונות של המלחמה.

לא די כעת לשאת את ה„שלום" על השפה. נחוץ לפרש אותו ולגלות את תכנו, את העצור בתוכו. נחוץ לבאר, על מה יהיו אדניו מטבעים, במה יהיה כחו גדול להיות בר־קיימא, שלא יהרס, כמו שנהרס כיום הזה. להתחרט על המלחמה ולשוב למצב השלום, כמו שהיה שורר לפני המלחמה, שהכל ישאר „כבראשתקד" — כמה מן התמימות יש ברעיון כזה! איה היא הערובה, שהשלום לא יהרס עוד הפעם, מאותם הטעמים שנהרס כעת? והלא המצב יהיה דומה לזה, שהיה לפני המלחמה הנוכחית? ברית־שלום כזו לא היתה מביאה לעולם שלום תמידי, אלא רק הפסקה, קצרה או ארוכה, בין מלחמה למלחמה. שלום כזה יחייב את העמים לעמוד על המשמר ולהזדיין ביתר שאת מאשר הזדיינו עד כה. שלום כזה לא ימית את החיה הטורפת והדורסת באדם במקום שישנה, כי־אם יתן לה ארכא להתכונן ולאסוף כחות חדשים להמלחמה הבאה. לא זהו השלום, שיתקן את העולם. לא זהו השלום, שממנו יבנה עולם יותר יפה ויותר משוכלל על משואות העולם שחרב.

אכן יש שלום חדש, שהשגתו נובעת מתוך הכרתו של החלק האנושי שהתקדם — שלום, שיש לו תפקיד לשנות את סדרי העולם, לבטל הרבה מן המקובל ולנטוע תורה חדשה בקרב עמי תבל. השלום הזה נוסד על **שויון הזכיות של העמים, על הסרת שעבוד העמים ועל עמידתם ברשות עצמם**. מצד אחד צריך הוא להביא גאולה להעמים הנרדפים, המשועבדים לעמים אבירים מהם, ומצד שני צריך הוא להביא את השחרור הפנימי לאותם העמים, שאינם נרדפים ואינם משועבדים, ובכל זאת אינם בני־חורין, כי יש להם שליטים, הרוכבים עליהם ואונסים אותם ללכת בדרך שבחרו להם. והנה עד כה היה מקובל בתורת העמים, שאין מלוכה אחת נוגעת בעניניה הפנימיים של חברתה. אסור היה להתערב אפילו לכל הממלכות המאוחדות בשאלותיה הפנימיות של ממלכה בודדת — זה היה חוק קבוע, חוק ולא יעבור. ובפרט היה אסור להתערב בשאלות המשטר הממשלתי של הממלכות הבודדות. כל מדינה ומדינה מתנהגת על־פי משטרה, שבחרה לה. ואם ברצונה להרכיב אלופים לראשה ולבטל את רצונה מפני רצון האלופים — זוהי שאלה, שנוגעת אך לה ולעצמה, ואין שום רשות למי שהוא להתערב בעניניה הפנימיים. והחוק הזה, שהיה עד כה קבוע כמסמר, הולך כעת ומפסיד לאט־לאט את יפוי כחו, ובמקומו מתרקם חוק חדש, המבטל את התחומים ואת הגבולות שבין הענינים הפנימיים ובין הענינים החיצוניים של הממשלות הבודדות. לאט־לאט בא העולם הנאור לידי הכרה, שאי־אפשר שידורו בכפיפה אחת עמים העומדים ברשות עצמם בביתם הם, כלומר — **עמים הנושאים עליהם בעצמם את אחריות מעשיהם**, את עמים, שהאחריות בעד מעשיהם **עוברת בירושה מדור לדור** לשליטים יחידים, שהם עצמם אינם מחויבים לתת דין וחשבון על מעשיהם וחפשים הם לנפשם לעשות כל מה שלבם חפץ, להשען על בינת עצמם ולהוליך את העמים אל אשר יהיה רוחם הם ללכת. אי־אפשר לברוא יחס אינטרנאציונאלי בריא, בשעה שאחריות הצדדים אינה דומה אשה לרעותה. מצד אחד אחריות קוליקטיבית, ומצד שני אחריות של יחידים, המושלים בחסד עליון. החוק החדש, המתרקם כעת, שבלי ספק יהיה היתד הראשית בזמן שידובר על־דבר השלום, לא יכפה אמנם הר כגיגית על העמים משוללי האחריות הקוליקטיבית, שיקבלו אותו בנוגע למשטר הממשלה שלהם. אם רוצים הם דוקא למסור את גורלם בידי מושלים בחסד עליון — איש לא ימנעם מסדר את חייהם הפנימיים לפי הבנתם ולפי נטיותיהם הפנימיות. אבל החוק החדש יחייב את כל העמים בלי יוצא מן הכלל, שבשעה שיבואו לקבוע את יחסם להעמים האחרים, יקבלו הם בעצמם על עצמם, על־ידי מוסד **באי־כחו של העם**, ולא על־ידי משוח ויורש, את כל האחריות בעד היחס הנקבע.

ואת החוק החדש הזה, שאמנם לא מצא עוד את נוסחו המדויק, צריכים אנו לקחת לנו לאמת־המדה, בבואנו להשוות את הצעתו של האפיפיור הרומי ואת תשובתו של נשיא ארצות־הברית. הראשונה נבנתה כולה על **ההשקפות הישנות** בנוגע להפוליטיקה האינטרנאציונאלית, **והשניה מבשרת את החדוש המתרקם**. האפיפיור הרומי בא בתור מתווך, המעורר לתשובה את העמים כמו שהם, עם מושליהם מצד זה ועם באי־כחם על־פי בחירה חפשית מצד זה, ונשיא ארצות־הברית בא בתור סניגורו של השלום החדש, **המיוסד על אחריות העמים**. ולא רק בתור סניגור, אלא בתור תובע הוא בא. גם הוא אינו רוצה להתערב בעניניו הפנימיים של הצד שכנגד, אבל מטעים הוא, **שהאחריות בעד השלום**, הצריכה להיות לו ליסוד מוצק, אינה דבר פנימי של ממשלה בודדת, מפני שבערך האחריות הזאת תלוי קיומו של השלום. ואי־אפשר שמצד אחד ימשכנו את **אחריות העמים** ומצד השני ישמש רק דבר מושל בתור ערובה.

קשה לנבא עתידות, כף מי תכריע. אין איש בארץ יודע, אם המלחמה הנוכחית האחרונה היא או רק אחת מהאחרונות. אבל ברור הדבר כשמש, כי המלחמה האחרונה תשליט בהכרח את החוק החדש בדבר החופש החיצוני והשחרור הפנימי של העמים ובדבר אחריות העמים, התלויה בהחופש והשחרור והנובעת מהם. כנגד

VOL. IV — NEW YORK, SEPTEMBER 7, 1917 — No. 26

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית — ניו־יורק, כ׳ אלול, תרע"ז — גליון עשרים וששה

אַחֲרָיוּת הָעַמִּים.

הצעת השלום, שפנה בה האפיפיור הרומי, בתור ראש הכנסיה הקתולית אל הממשלות הלוחמות, והתשובה, שהשיב עליה נשיא ארצות־הברית, באופן רשמי בשם ממשלתו הוא, ובאמת — גם בשם יתר הממשלות, שאמריקה היא בעלת־בריתן, אינן יורדות עדיין מעל סדר היום. עדיין הן הציר הראשי, שעליו תסוב הדיפלומאטיה העולמית, עדיין הן ענין לדורשי רשומות, למבארים ולמפרשים, התולים תלי־תלים של השערות, סברות והנחות בכל מלה ומלה של ההצעה ושל התשובה. קשה לדעת, אם במתכוון סתמו גם המציע וגם המשיב את דבריהם ויכסו במחשבה תחילה את האמור בערפל דיפלומאטי, על־פי הכלל הישן, המקובל בעולם הדיפלומאטים, שמטרת הלשון היא להאפיל על הרעיון, והניחו מפני זה בדבריהם מקום להתגדר בו; או אולי הכניסו רק המפרשים והמבארים כוונות זרות לתוך דברי ההצעה והתשובה, כוונות שלא עלו מעולם על דעתם של בעלי ההצעה והתשובה ושאין בהם אלא הד הרהורי לבם של המפרשים והמבארים בעצמם. אבל אם כה ואם כה — ואנחנו עומדים לפני חזיון משונה. לפנינו מונחות שתי תעודות שבכתב, ובאים מפרשים ומבארים ומסבירים לנו, כי שתי התעודות הללו שני כתובים הם, המכחישים זה את זה, וכי נשיא ארצות־הברית דחה בשתי ידיו בתשובתו את הצעתו של האפיפיור הרומי. ובאים אחרים ומסבירים לנו מצדם הם, כי שתי התעודות שבכתב, המונחות לפנינו, שני כתובים הם, הבאים כאחד, ואין ביניהן אלא שנוי לשון ושנוי נוסח בלבד, מפני שאין שני שליטים כותבים בסגנון אחד, כשם שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד, אם גם נבואת האחד נושאת בד־בבד עם נבואת חברו. כך התרחקו המפרשים והמבארים בדעותיהם איש מעל רעהו על עיקריהן של ההצעה והתשובה וכך התפרדו בהשקפותיהם, בהגידם עתידות על דבר השלום. אלה אומרים, כי מכיון שלא התקרבו עוד הרחוקים, והנכיון של האפיפיור לא עלה יפה, תמשך עוד המלחמה זמן וזמנים, ואלה מחליטים, כי כבר שומעים הם את קול מלאך־השלום דופק, ועוד מעט והממשלות הלוחמות יפתחו לפניו את השער ברחבה, והחרב תושב אל נדנה.

הרי לפנינו מחלוקת של מפרשים ומבארים, ולמי מהם נאמין?

ויהיה־נא מותר לנו להביע גם את דעתנו אנו בדבר הזה. לא ננסה להגיד עתידות ולחשב קצין בדבר המלחמה גופה, אבל נרשה לעצמנו לנתח את שתי התעודות הנזכרות ולהוציא משפט, עד כמה מתאימות הן אשה לרעותה, עד כמה משלימות הן אשה את רעותה ועד כמה מתפרדות הן אשה מרעותה.

אי־אפשר לכחש, שיש רעיון אחד משותף להצעתו של האפיפיור הרומי ולתשובתו של נשיא ארצות־הברית, והוא רעיון השלום. שניהם, המציע והמשיב, מודים, כי כבר עיפה נפש הלוחמים וכי כבר כשל כח העמים להמשיך את המלחמה הלאה וכי כבר צמא כל העולם לשלום ומחכה לו בכליון־עינים, שיבוא מכל מקום — ובלבד שיבוא. זהו הצד השוה שבשתי התעודות, ועל סמך הצד השוה הזה באו השטחיים לידי השקפה, כי כבר הוכשרה השעה בעד תווך של שלום. אבל הדבר הזה — כי כבר עיפה נפש הלוחמים וכי כל העולם מתפלל לשלום — היה ידוע גם קודם שפנה האפיפיור בהצעתו וטרם שהשיב עליה נשיא ארצות־הברית. הדבר הזה היה ידוע גם לפני שנה ולפני שנתים. על השלום התחילו לדבר בכל הפארלאמנטים שבעולם אחרי שעברה שנת־המלחמה הראשונה, וכל אחד מן הצדדים הלוחמים השתדל להוכיח בפני כל העולם, כי מסיר היא מעליו את האחריות בעד המשכת המלחמה ומטיל אותה על שכם הצד השני. אם כן, הרי אין

גליון כו (עו) HATOREN שנה רביעית

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. SEPTEMBER 7, 1917 No. 26 (76)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה.....3.00 לחצי שנה...$1.50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנה.....$3.50 לחצי שנה...$1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year....$3.50 Six months..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים

בעצם האנטישמיזים, השורר בין היהדות המזרחית והמערבית. העובדה הזאת חוק המציאות היא, שאין בידנו לשנותה. ובדברי בענין זה נזכר אני באניקדוטה הישנה על־דבר אותם שני האבירים, שעמדו לפני שעון העיר. זה אומר: השעון עשוי שיש והשני בנגדו טוען: לא, השעון עשוי ברונזה. וכה דנו והתנגחו זה עם זה עד שבא הדבר לידי הכאות, והאחד הפיל את השני ארצה, ובה התגלגלו על הארץ, עד שנעקרו ממקומותיהם הראשונים. לבסוף נתגלה להם ממקומם החדש, כי חצי השעון עשוי שיש וחציו השני — ברונזה. כך הוא הדבר בנוגע ללאומיות ולהתבוללות — הכל תלוי בהפרספקטיבה. יש לי עוד להגיד הרבה דברים בנדון זה, ואולם הפעם אחשוך את דברי. רוצה אני רק להגיד בזה: כי הלאומיות של יהודי רוסיה לא רק שלא תחלש על־ידי השתחרורתם, אלא, להפך, תוסיף עוד עצמה ואון. מובן, שיחידים מבני השדרות העליונות של יהודי רוסיה יוסיפו להתבולל כבתחילה, לפני השתחררותם. אבל ההמונים הגדולים יתחילו מעתה ליהנות חיים לאומיים יותר שלמים, ועבודת התרבות תפרח ותעשה חיל ביניהם. בטחוני חזק, כי נכונים ימים טובים ללשון העברית ולספרותה ברוסיה החדשה. סימן טוב הוא ליהדות הרוסית, שהיהודים בארץ ההיא לכל מפלגותיהם אינם מסתפקים בזכויות אזרחיות ומדיניות בלבד, אלא דורשים גם אבטונומיה צבורית ותרבותית. רוסיה החדשה לא תהיה מדינה לאומית, כי אם מדינה של לאומים. בתנאים כאלה ובסביבה כזו יפתחו ליהדות אופקים חדשים ואפשריות מרובות, אפשריות, שאין דוגמתן בארץ אחרת ובמדינה אחרת בגולה".

בנוגע לשאלת הלאומיות היהודית בפולאניה השמיע הד"ר אהרנפריז את הדברים האלה: „איני רוצה להרחיב את הדבור על־דבר הפולאנים עצמם. לפי דעתי, סבלנות והסכמה הדדית רצויות הן לטובת שני הצדדים גם יחד. „חיה אתה והנח לאחרים שיחיו" — זוהי השיטה היותר מוסרית והיותר טובה. אבל אם באים הפולאנים ואומרים לי, כמו ששמעתי מפיהם פה בסטוקהולם וכמו שהשמיעו באי־כחם בפני כל עם ועדה בלונדון: „נכונים אנו לתת לכם, היהודים, במיטב ארצנו אותן הזכויות, הניתנות ליהודים באנגליה ובצרפת" — הרי בדבריהם אלה אני מוצא ראיה אי־ההבנה הגסה, אותו ההבדל העיקרי, השורר בין היהדות המזרחית והמערבית. בלונדון מספיקות גם זכויות כאלה, אבל לא בווארשה. בשביל יהודי פולאניה אנו דורשים לא פחות ולא יותר ממה שדרשו הפולאנים בשביל עצמם מאויסטריה וגרמניה, היינו: הזכות לחיות חיים עצמיים לאומיים בתוך החיים הכלליים של כל המדינה כולה, באין מכלים ומפריע, כמו שנסח את הדרישה הזאת מר קורפאנט, נבחר הפולאנים ב„לאנדטאג" הפרוסי: „הפולאנים דורשים לא רק הזכות להיות אזרחים, אלא גם להיות פולאנים". ואותה דרישה ממש אנו דורשים בשביל היהודים במדינת פולאניה העתידה: לא רק זכיות אזרחיים, אלא גם זכיות לאומיות — לחיות ולהתקיים בתור יהודים. כי הרי מן הנמנע הוא, שיהיה דין „איפה ואיפה" בנוגע לזכיות הפולאנים והיהודים. כל ועידת־שלום שבעולם לא תוכל לעשות עול לאומי בזה. אם הפולאנים יבואו ויטענו, שכל ישעם וחפצם הוא, כי היהודים יהיו רק „פולאנים בני דת משה", כי־אז הלא מוכרחים יהיו לבסוף לבטל את רצונם זה מפני הרצון הלאומי של ההמונים היהודים. יתבולל מי שירצה, אבל אי־אפשר לכפות את אלה, שאין רצונם בכך. המוסריות הזאת של „איפה ואיפה" מזכירתני את המעשה בההוטנטוט והמיסיונר. האחרון שאל את הראשון, אם יודע הוא להבחין בין טוב לרע. „בודאי, השיב ההוטנטוט, טוב משמעו: אם אני חומד אשת רעי, שורו וחמורו ובא ולוקחם ממנו, אבל אם הלה בא ולוקח את אשתי ואת שורי וחמורי — זהו רע בתכלית הרע".

„שלום ואחוה בין תושבי־פולאניה — דברים הדרושים כל־כך לטובת המדינה ולהתפתחותה — יתבוננו רק על יחס של כבוד הדדי והכרה מצד הפולאנים בלאומיות היהודית. איני רוצה לנבא עתידות בדבר התפתחות החיים היהודיים בפולאניה להבא ועבודת התרבות ביניהם, יען — כי אין מי שידע את האפשריות השונות, הצפונות לעתיד במדינה ההיא. הכל תלוי בהקונסטיטוציה העתידה של פולאניה החדשה.

„בנוגע לארצות הבאלקאן (מלבד רומיניה) — אין שאלת היהודים המורה שם ביותר. הארצות האלה קימו וקבלו עליהן את אמנת ברלין, ועל־פיה הן מתיחסות לנתיניהן היהודים במדה ידועה של צדק ויושר. מצוין הוא ביחוד מצב היהודים בבולגאריה. אבל כנגד זה קיימת שם שאלה יהודית פנימית מסובכת. הנה, למשל, התקרבותם ההדדית של היהודים הספרדים והאשכנזים היא פרובלימה קשה מאד. היהודים הספרדים היו עד עכשיו בבחינת „עם לבדד ישכון", והתקרבות יותר אינטימית ביניהם ובין היהודים האשכנזים היא תנאי עיקרי והכרחי לתחית היהדות בארצות האלה. את דעתי זו השמעתי עוד בשנת תרס"ז מעל בימת הקונגרס הציוני בהאאג. אולם תקותי חזקה, כי גם שם תגרום המלחמה לשנויים כבירים לטובה. מעולם לא היו המזרח והמערב קרובים כל־כך זה לזה, כמו בימינו אלה.

„עוד דבר לי על שאלת היהודים בסאלוניקי. עוד בימי המלחמה בהבאלקאן עלה רעיון יפה בלב רבים מאתנו, רעיון שרכש לו לבות אחדים מבעלי־ההשפעה באנגליה — לעשות את סאלוניקי לעיר נייטראלית. אולם, לצערנו, לא יצא רעיון זה לפועל. וכה הולכת הקהלה היהודית העתיקה בסאלוניקי ומפסידה הרבה מיפיה ומחשיבותה הקודמת. אולם — מי יודע, אולי צפונות בעקב מאורעות־העולם הכבירים אפשריות חדשות גם לפתרון השאלה הזאת".

* * *

מתיי האגודות.

— הסתדרות „אחיעבר" בניו־יורק תתאסף במוצאי שבת, 1 בספטמבר, שעה 8, באולם בית „הכנסת־אורחים", 229 איסט ברודוויי. מר י. ז. פרישברג ינאם על התוכן „מבאזיל ועד באלטימור". וכוחים על הנאום וענינים מעשיים עומדים על הפרק. החברים מחויבים לבוא. יודעי עברית מתבקשים לבוא.

— במוצאי שבת, י"ד אלול, תערוך אגודת „בני עם חי", ניו־יורק, במרכזה, 217 רחוב הנרי, נשף־יובל למלאות עשרים שנה לקונגרס הציוני הראשון. תכנית הנשף כוללת: נאומים, שירים, הקריאות ודקלומים. הכניסה חפשית.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— מעולם לא נתגלתה השנאה לישראל בין התמונים החשובים באמריקה בצורה כל־כך מגונה, כמו בימי המלחמה האלה. שעת־חירום זו שעת־כושר היא לכל האנטישמיים למיניהם להתנפל על היהודים מעל בימת הנואמים ומעל עמודי העתונות בעלילות שונות ולעורר את חמת־המון עליהם. אחד ה„מפורסמים" בין המטיפים האנטישמיים האלה בזמן האחרון הוא הכומר הנוצרי רוֹפל דון מברוקלין. הלה מקהיל קהלות ודורש ברבים בגנותם של היהודים וה„זרים", המשתמטים מעבודת הצבא והמוכרים את אמריקה בעד בצע כסף. מסית הוא בכל נאום את ההמון לעשות נקמה ביהודים, לפרוע בהם פרעות ולגרשם מן הארץ. בנאום־ההסתה שלו, שנשא לפני קהל של אלפי איש בשבת, 25 אבגוסט, ב„גן־מדיסון" בניו־יורק, חזר על טענותיו האנטישמיות האלה. איש־צבא יהודי, שנמצא באותו מעמד, הפסיקהו באיזו הערה. „חוצפתו" של היהודי הרגיזה מאד את רוחם של מעריצי הכומר, עד שהתחילו להתנפל ולהכות בשומעים היהודים העומדים מסביב. תוצאות ההתנגשות הזאת היו, שהרבה נפצעו וחמשה עשר איש נאסרו על־ידי הפוליציה.

לפי הידיעות האחרונות, נדון המסית דון על הטפתו לפרעות ביהודים במאסר של חודש ימים.

— מלאכות יהודית, באת־כחם של אנשי־הצבא היהודים, העובדים בשדה־המערכה הצפוני, על־יד דווינסק וריגה, הופיעה לפני מועצת הדיפומאטים של הפועלים ואנשי־הצבא בפטרו־גראד וברכה אותה בשם אחיהם הלוחמים היהודים, „הנכונים להקריב את נפשם בעד תופשת רוסיה ושחרור הלאומים הקטנים". המלאכות הביעה גם את תקותה, שהיא, לפי דבריהם, תקות כל שולחיהם, כי הדימוקראטיה הרוסית, בהשתתפותן של הדימוקראטיות בשאר הארצות, תשתדלנה להשיב להעם היהודי את ארצו ההיסטורית, ארץ־ישראל.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

ה כ נ ס ו ת י ה ש ל ה ק ר ן ה ק י י מ ת ל י ש ר א ל.

הלשכה הראשית של הקרן הקיימת לישראל בהאאג מבקשת אותנו לפרסם את סכומי־הכנסותיה אלה: סכום התרומות בחודש יוני שעבר עלה 299,284 פראנק. כל הכנסות הקרן הלאומית במשך מחצית־השנה הראשונה של 1917 עולות: 769,817 פראנק (לעומת 348,537 שנקבצו במשך זמן זה בשנת 1916). מלבד הסכומים האלה נתקבלו 7723 פראנק בקופת „החלוץ" מיסודה של החברה הקואופיראטיבית. התרומות נתקבלו מהארצות האלה: מאמריקה הצפונית 206,268 פראנק, מאויסטריה — 193,495 פראנק (סכום זה כולל גם 28,633 פראנק, שנקבצו בנפות פולניה הכבושות), מרוסיה — 174,747 פראנק, מגרמניה — 113,039 פראנק (מהם 30,615 מנפות פולאניה וליטה הכבושות), מהולאנדיה 16,167 פראנק, מאנגליה 12,131 פראנק, מאונגאריה — 10,672 פראנק, מאר־גנטינה — 7039 פראנק, משווייצאריה — 5804 פראנק, מבול־גאריה — 5770 פראנק, מארצות הסלאביות הדרומיות — 354 פראנק, מאפריקה הדרומית — 3554 פראנק, מארץ יון — 3471 פראנק, ממצרים — 2051 פראנק, מדאניה — 1842 פראנ: מקגדה — 1754 פראנק, משווידיה — 1675 פראנק, מצרפ ומונים — 1518 פראנק, מבלגיה — 1411 פראנק, מאויסטרא־ליה — 793 פראנק, מאיטליה — 688 פראנק, מניו־זילאנד — 580 פראנק, משאר ארצות — 460 פראנק.

* * *

מ ו ע צ ה ח ש ו ב ה ש ל ע ס ק נ י ם צ י ו נ י י ם באירופה.

מקופנהאגן נתקבלה ידיעה טלגראפית, כי בעיר ההיא נקראה בימים האחרונים מועצה חשובה של עסקנים ציוניים מפורסמים. בין המשתתפים במועצה היו גם הד"ר י. צלינוב ממוסקבה, הפרופיסור א. ווארבורג מברלין, הד"ר חיים ווייצמאן ומר נחום סוקולוב מלונדון. החלטות המועצה לא נתפרסמו עדיין. אולם העובדה, כי עסקנים ציוניים מארצות שונות, הנלחמות זו בנגד זו, נועדו יחד בימים האלה לשם מטרתנו הלאומית הכללית, בשהיא לעצמה, משמחת מאד. סימן הוא, כי למרות המלחמה לא נתק הקשר האמיץ בין מנהיגי הציוניות בכל הארצות.

שׁוֹנוֹת

ע ת י ד ם ה ל א ו מ י ש ל ה י ה ו ד י ם א ח ר י ה מ ל ח מ ה.

בגליון האחרון של ה„דושואיש קרוניקל" הלונדוני נתפרסמה שיחה, שהיתה לאחד מסופריו עם רב הכולל של יהודי שווייזיה, הד"ר מרדכי אהרנפרייז, על עתידם הלאומי של היהודים בארצות שונות. הד"ר אהרנפרייז ידוע לקוראים העברים בתור סופר מובהק ועסקן לאומי חשוב. מאמריו, שהיה מפרסם מזמן לזמן בעתונים ובמאספים עברים על שאלות חיינו, היו עושים תמיד רושם בעולם העברי. אולם, מסבות ש...ות, נשתתק קולו בעולם ספרותנו במשך השנים האחרונות. בשיחתו המלאה ענין אנו מוצאים דברים, הראויים להשמע לא רק מצד אומרם, אלא גם מצד תכנם וצורתם. ואת עיקרי דבריו אנו מוסרים בזה.

„במקום שאוכלוסי היהודים מרובים במספרם — אמר הד"ר אהרנפרייז, בדברו על אפשרות־קיומם של היהודים בתור חטיבה לאומית מיוחדת בארצות הגולה — שם גדול גם כח התנגדותם להשפעות ההיצוניות. ההתנגדות הזאת היא גלוי כח־החיים ורצון־הקיום של העם — זהו, מה שאנו קוראים, „הרוח הלאומי" שלו. אבל במקום שמספר היהודים בסביבה הנכרית מועט הוא לפי הערך — אין בכח התנגדותם הרפה של המעטים האלה לעצור בעד מהלך החיים התרבותיים של ארצות־מגוריהם לבל ישטפום ובל יבלעום. וזוהי עלת העלות וסבת הסבות של ההתבוללות. אם מבחינה זו נביט על המציאות היהודית, אז נראה, כי ההבדל בין ההתבוללות והלאומיות תלוי במדה מרובה (איני מעלים את עיני מראות בפרוצס זה גם את הגורמים הנפשיים והמוסריים האחרים)

והנה השפעת הבבלים על הלוח העברי היתה בזמן הפגישה השניה. וידוע הוא מאמר בעלי התלמוד, ש„שמות החדשים העלו עמהם מבבל“. ובאמת אנו מוצאים, כי בחלקי כתבי־הקודש, שנכתבו לפני זמן גלות בבל, מכונים החדשים בשמות העברים הקדמונים או בשמות המספר: ראשון, שני, שלישי וגומר. למשל: „בחודש ה ר א ש ו ן בארבעה עשר יום לחדש פסח לה׳“ (במדבר, כ״ח, ט״ו); „בחמשה עשר יום לחדש ה ש נ י לצאתם מארץ מצרים“ (שמות, ט״ז, א׳); „בחדש ה ש ל י ש י לצאת בני ישראל מארץ מצרים“ (שמות, י״ט, א׳); „בחמשה עשר יום לחדש ה ש ב י ע י הזה חג הסכות שבעת ימים לה׳“ (ויקרא, כ״ג, כ״ד).

את השמות: ניסן, אייר, סיון וגומר אנו מתחילים למצוא רק בחלקי התנ״ך המאוחרים, שנכתבו אחר גלות בבל. ככה אנו מוצאים את השם ניסן בנחמיה (ב׳, א׳) ובמגילת אסתר (ג׳, ז׳); סיון (במגילת אסתר, ח׳, ט׳); השם תמוז נמצא ביחזקאל (ח׳, י״ד), אבל לא במובן שם חודש; אלול — בנחמיה (ו׳, ט״ו); השם כסלו נמצא בזכריה (ז׳, א׳) ובנחמיה (א׳, א׳); טבת נזכר במגילת אסתר (ב׳, ט״ז), ושבט בזכריה (א׳, ז׳); החודש אדר נמצא פעמים רבות במגילת אסתר. יתר השמות נמצאים רק בספרות התלמודית.

בדבר השמות העברים הקדמונים של החדשים יש להעיר, כי בכתבי־הקודש נשארו לנו אך ארבעה מהם, והם: ירח האביב (ניסן), ירח זיו (אייר), ירח האיתנים (תשרי) וירח בול (מרחשון). אולם כאן אנו יכולים להסתייע על־ידי תוצאות החקירה בקדמוניות הכנענים, שהיו קרובים בשפתם ומנהגיהם אל העברים הקדמונים. כי שמות החדשים היו משותפים לעברים ולכנענים — אפשר לראות מזה, שהשמות הנזכרים למעלה נמצאים על כתבות כנעניות. אולם מלבד אותם השמות, אנו מוצאים בכתבות ההן את השמות של עוד חדשים אחדים, המפתיעים אותנו בצורתם העברית. ככה, למשל, אנו מוצאים בכרך הראשון של ספר Corpus Inscriptionum Semiticarum עמוד 40 כתובת כנענית, המתחלת:

בימם XX III I לירח מרפא בשנת
XX X III III I למלכ פמייתנ — — — *

(ביום העשרים וארבעה לירח מרפא בשנת שלשים ושבע למלך פמייתן).

כתובת אחרת מעין זו מובאה בספר: Beitraege zur Altertumskunde des Orients חלק שני, עמוד 6. מתחלת היא כך:

בירח בל בשנת עסר וארבע X III I למלכי
מלכ אשמנעזר מלכ צדנמ
בנ מלכ תבנת מלכ צדנמ דבר מלכ אשמנעזר
מלך צדנמ לאמר — — —

פירוש הדברים: בירח בול בשנת הארבע עשרה למלוכת המלך אשמנעזר מלך הצידונים, בן המלך תבנת מלך הצידונים, דבר המלך אשמנעזר מלך הצידונים לאמר: — — —

על כתבות כנעניות אחרות אנו מוצאים את שמות החדשים: פעולות, קרר ואחרים, שנוסחאתם הנכונה עוד לא הוברר. ויש לקוות, כי בקרוב תמצא בידינו רשימה שלמה של שמות החדשים העבריים הקדמונים.

מפני קוצר המקום אי־אפשר יהיה לנגוע במאמר זה בעוד כמה ענינים חשובים, הנוגעים לקביעת הזמנים, כמו, למשל, בשאלת השמיטה, היובל, חלקי השנה, החודש והיום — שעל כל אחד מהם אפשר לכתוב מאמר מיוחד, ואולי גם ספר שלם. סבורני, שהדוגמאות המובאות למעלה יספיקו לתת להקורא מושג על־דבר אחדות מהפרובלימות בתולדות הלוח העברי ועל־דבר האמצעים לפתרונן, שאנו יכולים להשתמש בהן במצב הנוכחי של המדע.

(סוף הפרק יבוא).

---

* המספרים על הכתב הם בסימנים כנעניים.

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

עורך נכבד:—

הסתדרות „אחיעבר“ נגשה להוצאת מאסף ספרותי שנתי בשם „ ל ו ח א ח י ע ב ר “.

הלוח ערוך על־ידי הסופרים: ד״ר ש. מ ל מ ד, ש מ ע ו ן ג י נ צ ב ו ר ג ו צ ב י ש א ר פ ש ט י י ן ויכיל עניני ספרות ושירה, וידיעות שמושיות ממיטב פרי הסופרים העברים היושבים באמריקה. תכנית „הלוח“ ותבניתו — כעין לוח „אחיאסף“ בשעתו, ויכיל לערך 400 עמודים.

רוב החומר כבר מסודר ונמסר לדפוס, ו„הלוח“ יצא במשך ימי חג הסוכות הבאים, או תיכף לאחריהם.

מפני יוקר צרכי הדפוס והנייר, החליטה הנהלת ה„לוח“ להדפיס אותו במספר מצומצם מאד. כדי לדעת את כמות האכסמפלרים, שעלינו להדפיס, החלטנו לקבל חתימות על „הלוח“, וקבענו את מחירו על־ידי חתימה למפרע ר ק ד ו ל א ר א ח ד ע ם ה מ ש ל ו ח.

כשיצא מבית הדפוס יהיה מחירו $1.50.

אנו פונים איפוא אל הקהל העברי הגדול באמריקה ומבקשים אותו להזדרז בחתימתו על המאסף הספרותי השנתי הזה, שאנו מיסדים ראשונה בארץ הזאת.

חתמו על „לוח אחיעבר“ תיכף ומיד ואל תדחו את זה להבא, כי הזמן קצר ועלינו לדעת כמות האכסמפלרים שעלינו להדפיס.

בכבוד ובברכת ציון
הסתדרות „אחיעבר“
ועד הנהלת „לוח אחיעבר“
שלמה גולדנברג
ש. עפשטיין
א. שפייזהנדלר

כסף ומכתבים לשלוח על־פי הכתובת:
"LUAH ACHIEBER,"
89-91 Delancey St., New York

היה חל פעם אחת בזמנו, כלומר — בסוף הקיץ, היה נעתק בשנה אחת כדי י"א ימים, ובמשך שלש שנים ליותר מחודש ימים. במשך עשר שנים היה נעתק לאמצע הקיץ, ואחר עשרים שנה היה חל בימים שצריך היה לחוג את חג הפסח. אחרי כן היה עובר לאמצע החורף עד שהיה שב למקומו, או יותר נכון, לזמנו הראשון. והוא הדין בחג הפסח וביתר החגים *. אבל בתורה כתוב מפורש, שחג הפסח הוא חג האביב, ואי־אפשר גם להעלות על הדעת, שבזמן מן הזמנים היו בני ישראל חוגגים את הפסח באמצע החורף או בסוף הקיץ. ותמוה הוא הדבר, איך לא פירשה התורה את דיני קביעת הזמנים בה בשעה שהרבתה כל־כך לדבר על־אדות המועדים?

עוד רבי אברהם אבן עזרא הביע את תמהונו על הדבר הזה בהקדמתו לפירוש התורה, ואלה הם דבריו: „— — ולמה במצות נגע צרעת מבארים המשפטים, שהיא מצוה לאדם אחד ולפרקים מועטים, ומצות המועדים חייב לכל ישראל בכל זמן, ולמה אין בתורה עליהם עד נאמן, רק נחפש כה וכה רמיזות?"

התשובה היחידה האפשרית היא זו, שנתן רבי אברהם אבן עזרא בסוף דבריו שם ושבאה עליה הסכמת כל החוקרים, שהתענינו בשאלת „הלוח" העברי, והיא — כי כל השאלות האלה היו ענין לתורה שבעל־פה, כלומר: כל המנהגים והדינים התלויים בזה היו נמסרים בעל־פה מדור אחד למשנהו על־ידי קבוצה מיוחדת של אנשים מראשי העם וחכמיו **. ואין שום ספק בדבר, שרבים מכללי העבור ואופני קביעת הזמנים, הנמצאים במשנה ובתלמוד, מוצאם מזמן כתבי־הקודש. ועוד נגע בשאלה הזאת, כשנבוא לדבר על דבר „הלוח" העברי בתקופת המשנה והתלמוד.

על־דבר אמתות העובדה החשובה הזאת מעידים מקומות אחדים בתנ"ך. ככה אנו מוצאים, שבעל ספר דברי ימים (א', י"ב, ל"ג), בספרו על־דבר ראשי שבטי ישראל, שבאו אל דוד להסב אליו את מלכות שאול, אומר: „ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל, ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם" ***. לפי דעת גדולי המפרשים, הכונה בזה היא אנשים בקיאים בקביעת המועדים והזמנים.

על־דבר פרטי השאלה, א י ך היו נוהגים בקביעת הזמנים ואיך היו משוים בעת ההיא את שנת החמה עם ירחי הלבנה, אם על־ידי עבור השנים, כמו שהיו נוהגים בזמן מאוחר, או על־ידי איזה אופן אחר, — יש לנו עתה רק השערות פחות או יותר קרובות אל האמת. לפי דעת אבן עזרא, הסומך על הכתוב: „החדש הזה לכם ראש

---

* ועיין מה שכתב על זה חיים זליג סלונימסקי בספרו „יסודי העבור" עמוד 32 (ווארשה, תרמט). — ** מענין הוא, שגם אצל ההודים נמסר תפקיד זה של קביעת הזמנים לכת מיוחדת, הברהמינים, וגם אצלם היה זה מעין „תורה שבעל־פה". עיין בספר History of Hindu Astronomy של ברינאנד, עמוד 27. — *** עיין גם כן דברי הימים ב', ל', ב', בדבר הפסח, שעשה חזקיה בחודש השני במקום החודש הראשון.

חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה" (שמות, י"ב, א'), היו נוהגים להתחיל את השנה בהאביב, וכל חודש שמצאו בו אביב היה להם החודש הראשון, באופן שבמשך השנים היו הימים היתירים בכל שנה נשמטים באופן מיכני. לפי דעת חיים זליג סלונימסקי, בספרו „יסודי העבור", היו בני ישראל משתמשים עד ימי גלות בבל בסדר, שהיה נהוג אצל המצרים, והוא — למנות בכל חודש שלשים ימים (שעלה 360 ימים לשנה) ולהוסיף חמשה ימים בסוף כל שנה, בתור עודף בלי חודש (שם, עמוד 30 ועמוד 2). והראיה, כי במקום אחד (בראשית ז', כ"ד) המקרא אומר: „ויגברו המים על הארץ חמשים ומאת יום; ובשני כתובים אחרים (שם ז', י"א; ח', ד') אנו מוצאים, שהמבול ארך מן היום השבעה עשר לחודש השני עד היום השבעה עשר לחודש השביעי, כלומר: חמשה חדשים. מצאנו, שחשב המקרא בכל חודש שלשים יום, כמנהג המצרים. אולם, כפי שהראה החכם אידוארד מאהלר *, יש באותו הספור על־דבר המבול דברים המראים, שהכותב היה חושב את החדשים ללבנה ולא לחמה. המבול התחיל „בשנת שש מאות שנה לחיי נח, בחדש השני, בשבעה עשר יום לחדש" (בראשית ז', י"א), והארץ יבשה „באחת ושש מאות שנה — — — בחדש השני, בשבעה ועשרים יום לחדש" (שם, ח', י"ג — י"ד). הרי שהמבול ארך שנה אחת וי"א ימים, ובהיות שההבדל בין שנת החמה לשנת הלבנה הלא גם כן י"א ימים, הרי יוצא (לפי דעת מאהלר), שמחבר הספר „בראשית" האמין, שהמבול ארך שנת־חמה תמימה, אבל מפני שהיה מונה לחדשי הלבנה, הביע זאת באופן כזה: שנה וי"א ימים. ומה שחשב המקרא במקום אחר שלשים יום בחודש הוא פשוט חוסר־דיוק בלשון, כמו שאנו רגילים גם עכשיו להשתמש במספר העשיריות היותר קרוב ולאמר, למשל: פלוני הוא בן שבעים, אף אם הוא רק בן ששים ותשע או שבעים ואחת. וככה אנחנו אומרים גם עתה, שבחודש יש שלשים ימים, אף כי יש חדשים בני שלשים ואחד יום, או בני עשרים ושמונה.

מענין הדבר, שבדעתו זו נתכוון מאהלר לדעת רש"י, שהביע בפירושו (בראשית ח', י"ד) בלא שום ראיות. הוא אומר: „בשבעה ועשרים — וירידתן בחודש השני בי"ז. אלו י"א ימים, שהחמה יתירה על הלבנה, שמשפט דור המבול שנה תמימה היה".

בענין ראש־השנה אנו מכירים בלוח העברי שתי השפעות: זו של המצרים, שהתחילו את שנתם בסוף הקיץ, בירח המתאים לחודש זה, שאנו קוראים עכשיו תשרי, והשפעת הבבלים, שהיו מתחילים את השנה בחודש האביב. (עיין מסכת ראש השנה דף ב' ודף ח'). בנוגע לבבלים כדאי לזכור, ששתי פעמים באו אבותינו במגע עמהם: פעם אחת, כשהיו העברים עוד שבט של רועים נודדים, בימים שנחקקו בזכרון העם כימי אברהם ואמרפל, ופעם שניה בשעת הורבן הבית הראשון וזמן גלות בבל.

---

* במאמרו: „דיע כראָנאָלאָגישע בעדייטונג פאָן ערבים און צהרים", בהרבעון Zeitung d. Morgenl. Gesellschaft - כרך 68, עמוד 681.

ובדרך־הלוכו הוא מפיל תחינתו לפני האלהים, שלא יפגע הפעם בבעל־הבית האדום. „מפני שיהודי ארמוני זה — מהרהר הבחור בלבו — הוא האחד, המשער בלבו וחושד בו, כי רעב הוא“...

לְתוֹלְדוֹת הַמַּתֵּימַטִּיקָה הָעִבְרִית

מאת

יקותיאל גינצבורג.

ב.

תקופת כתבי־הקודש.

הזמן שבו נכתבו כתבי־הקודש היא התקופה היותר קדומה, שאנו יכולים להתחיל בה את חקירתנו. התקופה הארוכה שלפני כתבי־הקודש היא עדיין בבחינת Terra Incognita לחוקר תולדות המתימטיקה העברית. אָמנם, בשנים האחרונות נתגלו עם התפתחות האשוריו־לוגיה והתקדמות החקירה בקדמוניות הכנענים מקורות חדשים, שמהם אָנו יכולים לשאב ידיעות על־דבר הזמן ההוא. ואולם עד עתה לא נמצא עוד הרבה חומר, שיש לו יחס ישר אל המקצוע שלנו, והמעט שנמצא — מפוזר ומפורד בעתונים וירחונים מדעיים שונים, ועוד לא עובד מנקודת־הראות של ההיסטוריה העברית. למשל, בין אלפי הכתבות הבבליות, שנגלו על־ידי החוקרים בימים האחרונים, נמצאות רבות, המכילות חומר מתימטי חשוב, וביניהן אחדות החשובות מאד להנושא שלנו, כלומר, להמתימטיקה העברית. ככה אָנו מוצאים טבלה אסטרונומית קדומה ועליה שמות החדשים בצורה הידועה לכל אחד מאתנו: ניסן, אייר, סיון וגומר. ממקור בבלי אחר, שהוא רשימת מלכים קדמונים ומספר שנותם, אָנו למדים, שהמספר הממוצע של שנות חיי איש הוא מאה ועשרים שנה. על לבנו עולה מבלי משים הכתוב (בראשית ו׳, ג׳): „והיו ימיו מאה ועשרים שנה“. אין שום ספק בדבר, שכותב מקרא זה היה מושפע מטרדיציה, ששררה בימיו בין בני הגזע העברי ושנתקבלה ביניהם במשך הדורות שקדמו לזמן ההוא. אָנו יכולים גם כן להחליט, שאת הדעה הזאת, יחד עם הרבה דעות ואמונות אחרות, קבלו מבבל או מאיזה מקור קדום אחר, שידעו אותו גם הבבלים וגם העברים.

דוגמאות כמו אלה אפשר למצוא בשרידי הספרות הבבלית והאשורית במספר מסוים. ההתקדמות הגדולה של האשוריולוגיה חצבה חלון בקיר המבדיל בינינו ובין העולם העתיק ההוא *, ויש לקוות, שהעתיד הקרוב יפיץ אור בהיר יותר על היחוסים וההשפעה ההדדית בין העברים והבבלים. אולם עד אשר תמצאנה די עובדות ותעודות, אשר תורינה לנו את דרכנו במחשכי העבר הקדום, עלינו להשאיר את השאלות המענינות, הנוגעות בענין זה, ב„צריך עיון“ ולעבור אל התקופה המאוחרה בערך (שרבים מונים אותה בימי מלכי יהודה האחרונים או בזמן גלות בבל),

---

* די להזכיר את העבודה הרבה, שנעשתה על־ידי חבר החכמים בהאוניברסיטה של פנסילואניה (פילדלפיה), שבראשם עומד הפרופיסור הילפרכט.

שממנה נשארו לנו תעודות עבריות מקוריות — אל תקופת התנ״ך.

אולם כאן עלינו להזהר מפני שגיאה אחת, שנכשלו בה כמה מן החכמים, כשבאו לחקור את החומר, הנוגע להנדסה ומדעי־הטבע שנמצאו בכתבי־הקודש. הם ראו את מעט החומר שמצאו כאילו הוא כל מה שהיה ידוע להעברים הקדמונים בעת ההיא, ועל יסוד זה נבנו תיאוריות שלמות *. אבל באמת טעות היא לבקש בכתבי־הקודש, שהם קבוצת ספרים פיוטיים־דתיים, ידיעות מרובות על־דבר מצב המדעים המדויקים בעת ההיא. לו, למשל, באנו ללמוד את דברי ימי המתימטיקה האנגלית מתוך כתבי שכספיר ובײרון, או את דברי ימי המתימטיקה הגרמנית מתוך כתבי שילר וגיתה, כי אָז ודאי שלא היינו מוצאים חוֹמר רב יתר מאשר אָנו מוצאים בתנ״ך לצורך תולדות המתימטיקה העברית. אולם שום אָדם בר־דעת לא יבוא להחליט על סמך זה, כי לא היתה לאנגלים מתימטיקה בימי שכספיר, או לגרמנים בימי שילר. „לא ראינו אינה ראיה“ — זהו כלל גדול בחקירה היסטורית, וכל אלה השופטים על־פי ראיות שליליות כאלו, תמימים הם לא פחות מאותם היהודים התמימים, המאמינים, כי „ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא“ וכי כל החכמות והמדעים נמצאים בכתבי־הקודש וספרי התלמוד **. כל מה שיש בידינו לעשות הוא — לדלות מתוך החומר הנמצא בתנ״ך את כל העובדות, שיש עליהן ראיות ברורות, ולהוציא מחוג חקירתנו את השאלה בדבר ידיעת העברים הקדמונים או בערותם בענינים שלא נזכרו במקורות הנמצאים תחת ידינו.

אחד הענינים היותר חשובים לתולדות המדעים המדויקים בישראל הוא אופן קביעת המועדים וחשבונות השנים והחדשים בימים ההם. שמירת החגים לא היתה אפשרית בלא איזה אופן, שעל־פיו היו קובעים ראשי השנה, מספר החדשים בשנה ומספר הימים בחודש. כל העמים הסתבכו בשאלות האלה בימי ילדותם, והעובדה, שהענין דרש ידיעות באסטרונומיה וחשבון, הועילה הרבה להגדיל את השפעת כח הכהנים והמלומדים, שתחת ידם נמצאה המכשלה הזאת.

הקושי שבדבר — ביחוד לעם פרימיטיבי — בא על־ידי זה, שמדת שנת החמה גדולה ממדת שנת הלבנה כדי אחד עשר יום ***. התוצאה היתה, שאם חג ראש השנה

---

* למשל, דעתו של סקיאפרלי על־דבר הרות העברי. —

** הדבר הזה מזכיר את ההלצה הידועה בדבר אדם מישראל, ששמע יוני אחד מתפאר, כי בחפירות שנעשו באתונא נמצאו חוטי ברזל ארוכים — סימן, שידעו היונים הקדמונים את המצאת הטלגרף. קנא היהודי את קנאת עמו, קפץ ואמר: ובירושלים חפרו ולא מצאו חוטי ברזל ארוכים — סימן, שידעו העברים הקדמונים את המצאת הטלגרף בלי חוטים... —

*** שנת החמה היא בקירוב פרק הזמן בין רגע הצהרים של היום היותר אָרוך בשנה אחת ובין רגע הצהרים של היום הארוך בשנה שלאחריה. (ההגדרה הזאת איננה מדעית־מדויקה, אבל מספיקה), ומדתה 365 יום ורביע. מדת שנת הלבנה היא י״ב חדשי הלבנה (כל חודש מעט יותר מכ״ט ימים ומחצה), שהם 354 ימים.

נמסר לידי קונהו. לבו נוקפו פתאום: „שמא גנוב הוא אתם?“... ושוב אין דעתו נוחה ממציאה כשרה זו, שנזדמנה לו באורח־פלא. כל מיני מחשבות ורעיונות מבהילים עוכרים את רוחו: „שמא יבוא אדם מן השוק ויכיר אצלו את השעון הגנוב? הקונה מן הגנב הרי דינו כגנב!“... בקיצור, מהרהר הוא חרטה על כל המעשה. ואולם את הנעשה אין להשיב. מוציא הוא את השעון מתוך כיסו ומתבונן אליו מכל צדדיו. שעון חדש בתכלית החדוש, פועם כהולם פטיש בידי הנפח! צמידיו — כתם־פז, כבדים ביותר. טבלת־מספריו מבהיקה, כלובן השלג בנפילתו. מחטיו — כשבטים הללו. בלום אין לו עכשיו אלא להראות את השעון הזה לפני מומחה, המבין בשעונים, שיתבונן אליו ויעמוד על ערכו. אמנם אף אביו מבין בשעונים. ואולם לא נאה לו להביאו לפני אביו. וגם לספר לו את כל האמת, כי נזדמנה לו מציאה בשוק — אינו רוצה. אין לו איפוא תקנה אלא לשאת את השעון אל הנזיל חרש־השעונים.

הנזיל חרש־השעונים עודנו אברך, אלא שיצא לו מוניטין בעיר, כי בעל־מח הוא, חכם והוגה רעיונות עמוקים. אמרו עליו על הנזיל, שאזן ותקן בחכמתו שעון מיוחד במינו, כולו עשוי על־פי שיטת מהלך השמש. אמנם, מפניו של זה אין חכמתו ניכרת ביותר. יהודי פשוט, כאחד האדם, בעל חוטם רחב. מצוין הוא רק באגודלו — אצבע רחבה ושטוחה ולה צפורן מגודל. בצפרנו זה הוא פותח את השעון, מרכיב זכוכית מגדלת לעינו, מציץ לתוך המנגנון ומשמיע לך תוך כדי רגע על טיבו של השעון, על חסרונותיו ועל מדת שויו.

לאחר שבחן הנזיל בעינו האחת את המציאה, את שעון־הזהב של הבחור, מיד סגר אותו בנקישה על מכסהו, סוגר ואומר:

— הגלילה גלילה פשוטה, בלא עוגן. שויו של שעון זה חמשה כסף עובר לסוחר...

— והזהב מה הוא בעיניך?

— איזה זהב? הרי זה זהב, כשם שאני שני למלך...

— אלא מה הוא זה?

— טאמביק"ה.

— מה פירושה של טאמביק"ה?

— פירושה של טאמביק"ה — טאמביק"ה. אין זו לא נחושת ולא בדיל־נחושת, אלא טאמביק"ה...

והנזיל מסיר מעל עינו את הזכוכית המגדלת, חוזר למלאכתו ושוב אינו מדבר דבר.

* * *

ואת השעון הזה אמר הנודד הצעיר למכור לחרש־השעונים אשר בעיר הקטנה ט. כניסתו לבית השוען — יהודי זקן וחרש, שמוכין תקועים לו בשתי אזניו — היתה בפסיעה גסה, מתוך הרחבת־הדעת, כדרך סוחר ובעל בעמיו. ומיד התחילה בין הבחור הזר ובין השוען הזקן שיחה מעין זו:

ה ב ח ו ר: שלום עליך, אדוני חרש־השעונים! היש תחת ידך שעונים טובים?

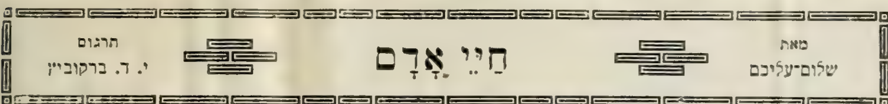
ה ש ו ע ן: לכמה שעונים צריך בחור שכמותך?

ה ב ח ו ר: לשעון אחד...

ה ש ו ע ן: באיזה שעון אתה רוצה? של כסף? של זהב?

ה ב ח ו ר: שעון של זהב אקנה מידך לאחר זמן מועט... לפי־שעה די יהיה לי בשעון של כסף, ובלבד שיהיה מן המובחר.

ה ש ו ע ן: בענין זה יהא־נא לבך סמוך ובטוח! — וחרש־השעונים הזקן מוציא ומניח לפני הקונה כמה וכמה שעונים, כחצי התריסר. הבחור נותן עינו באחד מהם ועומד לבאר להזקן, כי בעצם הדבר הרי כל כונתו לעשות עמו עסק של חליפין. כלומר: רוצה הוא לקחת ממנו את השעון החדש הזה, ותמורתו יתן לו את שעונו הישן... „בכמה, למשל, הערך תעריכנו?“... הזקן בוחן את שעונו של הבחור מכל צדדיו, מהרהר רגע ומנענע בשעת מעשה את ראשו. אחר־כך הוא מוציא את המוכין מתוך אזניו, מחליפם זה בזה ומחזירם שוב למקומם, כאילו כל הענין הזה יש לו סמוכין להשעונים. ורק אז הריהו משמיע את קונהו בשפה רפה, כמי שכפאו שד, כי יכול הוא להעריך את שעונו הישן, לכל היותר, בשני קרבונים. ומאחר שמחיר השעון החדש קבוע אצלו בתשעה קרבונים, נמצא, כי הבחור צריך להוסיף לו בערכך שבעה קרבונים, והכל שריר וקיים. הקומבינציה הזאת אמנם ישרה מאד בעיני הבחור, אלא שיש לו להציע לפני השוען במקומה קומבינציה חדשה: כי לעת־עתה יקח השוען מידו את שעונו הישן ויתן לו במחירו את שני הקרבונים, וכעבור יום או יומים יכנס אצלו שנית ויבור לו משעוניו שעון חדש... ואולם קומבינציה זו לא ישרה בעיני הזקן. כל־כך למה? טעמו ונימוקו עמו. מפני שאין מלאכתו לקנות שעונים. מלאכתו — ל מ כ ו ר שעונים... אז ינסה הבחור להציע לפני הזקן הצעה חדשה. היינו: נותן הוא לו את שעונו הישן במחיר שקל־כסף אחד — וחסל! ולא לשם הכסף הוא עושה כן, אלא מפני שהשעון עצמו נמאס בעיניו, נמאס והיה לו לזרא... אמר לו הזקן: אם השעון נמאס עליו כל־כך, הרשות בידו להשליכו החוצה, לאשפתות. עמד הבחור לשבר לו את האוזן, כי בפעם הזאת אין ביכלתו להביא עמו את העסק הזה לידי גמר, משום שקצרה ידו עתה... כלומר: אין לו תחת ידו די כסף לכך... השיא לו הזקן עצה, כי יכנס אצלו בפעם אחרת, כשתשיג ידו די כסף לכך... וכך היה חוזר הדבר ונשנה כמה פעמים. זה טוענו בחטים, והלה מודה לו בשעורים... מיום שברא הקדוש־ברוך־הוא טרחנים וסרבנים בעולמו לא הוציא מתחת ידו זקן סרבן כזה!... הבחור שב ומניח את שעונו הישן, שעון־הטאמביק"ה, בכיסו ומבקש מאת הזקן, כי יפריש את השעון החדש הלזה ויניחו בקרן־זוית למשמרת. אפשר, שעוד היום יכנס אצלו שנית. עומד הוא בכל רגע ורגע לקבל כסף על־ידי הפוסטה. ורק אל־נא יחר אפו בו ואל נא יתרעם עליו בלבו, שמא גזל ממנו את עתו... ענה הזקן ואמר, שאין בכך כלום — אינו מקפיד על זאת... ואולם מעקימת פניו החורים, ממבט־עיניו הזועם ומרעד אצבעותיו התשושות ניכר היה, שמקפיד הוא דוקא על זאת... הבחור נפטר מעל פניו ברגלים כושלות ונלאה למצוא את הפתח. בלב הומה ונחלש הוא פונה ללכת לפונדקו של בריל האדום,

סז.

מַעֲשֶׂה בְשָׁעוֹן.

הנודד הצעיר מבקש תחבולות להשקיט רעבונו. — תולדותיו של שעון. — לא כל הנוצץ זהב הוא. — השיחה בין הבחור ובין חרש־השעונים הזקן. — אין חכמה ואין עצה לנגד יסורי רעב.

ואת מכתב־המליצה לא קרא עדיין „הרוזן" גם בפעם הזאת... דבר זה פוגע כבר בכבודו של הגבור הצעיר, והוא יוצא מתוך החצר בלב נרגש ומורתח. הא כיצד? מכתבו של אביו מונח שם בקרן־זוית, ואין איש שם על לב — כלום יש לך עלבון גדול מזה? ואולם ביותר יציק לו רעבונו. רעב, רעב הוא ככלב! מתוך מצוקת־לבו אינו יכול למצוא מנוחה לנפשו. ראשו עליו בגלגל, מעיו המרמרו, ולבו מתעטף ונחלש. זעה קרה מכסה את כל בשרו, והוא מפשפש ברעיוניו, מהרהר לדעת, מה יש תחת ידו כלי או חפץ, אשר יוכל למכרהו בכסף ולקנות לחם במחירו, כדי להשקיט רעבונו?... אילו קרה מקרהו בעיר גדולה, היה נותן את בגדו העליון בעבוט ומשיג במחירו פרוטות אחדות...

ממשמש הוא את כל כיסיו ונותן דעתו על שעונו. אבל מה יעשה בשעון זה? יתנהו במשכון? — אינו יודע למי. אלא אם כן ימכרהו? כאן נזכר, כי בבוקר ראה בשוק, על פתחה של אחת החנויות, שלט עם טבלה של שעון מצוירת: „חרש וחושב במלאכת שעונים". שם יוכל לעשות מקח וממכר בשעונו. אמנם יודע הוא, כי הון רב לא ישיג במחירו. ואף־על־פי־כן די לו במה שיתנו לו, ובלבד שישקיט רעבונו, והיתה לו נפשו לשלל...

הרעב — ענין רע הוא לענות בו. מלבד שהלב הומה ומתעטף והידים והרגלים רועדות, הנה גדול שבעתים הבזיון, גדולה החרפה מאד!... אכן, אין לו תקנה אלא לקפח את השעון... ואולם שעון זה, שנמצא ברשותו של הבחור, לא שעון־סתם הוא, אלא שעון ומעשה בצדו, שעון שנתגלגל ובא לידי בעליו באורח־פלא. שעון היסטורי. ולפיכך אנו רואים חובה לעצמנו להקדים ולספר כאן את תולדותיו של השעון הזה.

* * *

בעת ההיא, ומחבר הזכרונות האלה עדיין עמד בתור־הזהב שלו, בתקופת־הזוהר של הטפת לקח לתלמידים. עיר־מולדתו הספיקה לו אז הוראות־שעה למכביר — יותר מאשר שאלה נפשו של מורה צעיר לימים כמוהו. כלום היה חסר לעבודת שעותיו אלא — שעון. התחיל מחסך ממשכורתו, קובץ על יד, מצרף פרוטה לדינר ומניחה לשם רכישת שעון. ואין לך עונה יפה לקנית שעון מעונת הירידים, הוא יום־אידיהם. באותו יום מתקבצים ובאים לעיר פ־יאבאאו כל מיני סוחרים והנונים מקצוי תבל. כל מה שהעין יכולה לראות והפה יכול למלל אתה מוצא ביריד גדול זה.

משהגיע יום־השוק, השכים גבורנו הצעיר בבוקר, נטל מקלו בידו ויצא לטייל בין החנויות והצריפים, מקום ששם כל כלי־זהב טובים ושאר חפצים יקרים מוצגים לראוה. יריד זה נערך בסופו של קיץ, בחודש אבגוסט לספירתם. הזמן — זמן בכורי אבטיחים ומלפפונות ושאר פירות, המוטלים ערמות־ערמות על העגלות ועל הקרקע. יהודים מתרוצצים אנה ואנה, רצוא ושוב, כעכברים הללו בשעת מגפה, כולם בהולים ומזיעים. הכל עוסקים, סוחרים ומוכרים, מונים מעות. הצוענים נשבעים, הסוסים צוהלים, הכבשים גועים, החזירים הקטנים נואקים מתוך שקיהם. קבצן עור מעם הארץ פורט על הבטנון. אשה יהודית מוכרת בעכים. נער קטן נושא כד קבס למכירה. כל פה ממלל, כל גרון צורח — כל אוזן תחרש משמוע.

מתוך הליכה זו על־פני היריד השואן, מהלך ומהרהר הרהוריו, נתקל הגבור הצעיר באיש יהודי, בעל פנים אדומים ומחוטטים, שצוארונו מזוהם ביותר ועיניו רצות לכאן ולכאן. היהודי עוצרהו בדרך־הלוכו, מדבר אליו בלחש, בקול צרוד קצת, ורומז לו בעיניו הערמומיות על פריץ רם־הקומה ודל־הבשר, שכובע פולני חבוש לראשו ושפמו הארוך מסולסל למעלה.

— האדון הזה יש לו למכור דבר בחצי חנם... שים־נא עינך רגע. מה איכפת לך?

ותיכף לזה מרתיע ונגש האדון, מוציא מתוך כיסו חפיסה של נייר, גולל את הנייר ופותחו, ומתוכו מבריק פתאום לעיני הבחור התוהה שעון־זהב חדש, כולו נוצץ ומבהיק בהדרו. לאחר שהראהו את השעון מרחוק, חזר האדון והליטו שוב בנייר ומהר והסתירו בכיסו, מבלי דבר דבר. במקומו יצא היהודי להיות למליץ.

— מציאה בהיסח־הדעת!... נצרך הוא, לא עליכם, אין כסף לאדון זה... בשעון הזה אתה מוצא זהב בלבד כדי מאה שקל...

— כמה איפוא הוא דורש במחיר השעון?

— סבור אני, שיקח את החצי — חמשים קרבונים. מציאה כשרה בהיסח־הדעת!... אני עצמי הייתי קופץ עליה, אלא שאין לי עתה בכיסי די כסף לכך, — מסיח היהודי לפי תומו.

— גם אני אין לי כל־כך, — אומר הבחור וממשמש כיסו.

— אלא כמה יש לך? — שואלו היהודי בעל הפנים המחוטטים.

— כל רכושי הוא שטר בן עשרים וחמשה...

היהודי מנצנץ לעומתו בעיניו הערמומיות ופושט לו את ידו.

— בשעה טובה ומוצלחת!...

תוך כדי רגע מסלק הבחור את הכסף, ושעון־הזהב

אִי מְנוּחָה תַּרְתִּי לִי...

מאת
הלל בבלי

אִי מְנוּחָה תַּרְתִּי לִי
עַל יַד שׁוֹאֵן יָם;
יוֹם וָיוֹם אֶצְאָה לִי,
אִמְצָא מִקְלָט שָׁם.

אֵשֵׁב דּוּמָם עַל רֹאשׁ צוּר
וְלֹא אֶפְצֶה פִּי;
אֶפְקַח עַיִן, אָשִׂים לֵב,
אֶכְרֶה אֹזֶן לִי.

אֶרְאֶה יָם־עֲנָק וְהוּא
מָלֵא רִשְׁפֵּי־יָהּ;
בּוֹעֵר וְלֹא אֻכָּל הוּא,
אַף לֹא יֵדַע מָה.

גֵּאֶה הוּא וְתַקִּיף הוּא,
נוֹרָא וּשְׁפוּךְ הוֹד
יִרְאָה לוֹ וְיִפְעָה לוֹ,
כֻּלּוֹ רָז וָסוֹד.

אֶסְפֹּג תּוֹכִי נַהֲמַת־יָם
בַּחֲרוֹת אַפּוֹ עָז;
שִׂיא מִשְׁבָּרִים עוֹטְפֵי גִיל
לְמוּל קַרְנֵי פָז.

אֶכְרֹת בְּרִית אֶת רוּחַ שָׂח
וְאֶת גַּל יָגֵר:

עֵדִים הֵמָּה: פִּי הַתְּהוֹם,
תְּכֵלֶת־אֵל מֵעָל...

כָּכָה אֶשְׁכַּב יוֹם וָלֵיל
דּוּמָם עַל הָאִי,
אַךְ לַבֹּקֶר אֶל הַחוֹף
אָקוּם, אָשׁוּב לִי.

אֶפְתַּח לְפִי, רַב הָאוֹר,
אָעִיר נִימָיו בּוֹ;
חֶרֶשׁ יִנָּבַע, יִזַּל שִׁיר,
הוֹד וְהָדָר לוֹ.

עוֹמְדִים אִישִׁים, תּוֹהִים הֵם
וְלֹא יֵדְעוּ מָה —
עִם כָּל צְלִיל בְּלִבָּם נָם
נֵעוֹר נִים וָזָע.

עוֹמְדִים וּמִשְׁתָּאִים הֵם:
אִי מִזֶּה הַצְּלִיל?
לֵב מִי חֵקֶר מַעְיְנוֹת־אוֹר,
שִׁירַת עֹז וָגִיל?

דּוּמָם, דּוּמָם אֶצְעַד לִי
בֵּין מְתִים וָעִיר;
גָּלוּי סוֹד רַק לִי וְגַלִּים,
אָבִי כָּל בַּעֲלֵי־שִׁיר...

עיקרים, שעושים שנוי ניכר באופיה הכללי של האבטו־נומיה הלאומית וגבולותיה.

העיקר הראשון הוא, שהאבטונומיה היהודית איננה טריטוריאלית, אלא פירסונאלית, כלומר: ההגדרה הלאומית של היהדות הרוסית, בתור מעוט אי־טריטוריאלי, חלה על העם היהודי בכל המדינה הרוסית, ורשות לכל אדם מישראל לדרוש את זכותו הלאומית בכל מקום, שישוב יהודי נמצא בו. לבתי־הספר היהודיים, להקהלה היהודית ולשאר המוסדות היהודיים הלאומיים צריך להיות אופי וגון אחד בכל רחבי המדינה הרוסית, מבלי הבדל פלך וחבל.

העיקר השני הוא, שהתכנית המפורטת של האבטו־נומיה היהודית נעבדת על־ידי קונגרס יהודי כללי, הנקרא על יסוד בחירות דימוקראטיות זמן־מה קודם כניסתה של האספה הרוסית המכוננת. הקונגרס היהודי יעבד את התכנית הכללית לחיים יהודים משותפים ברוסיה הגדולה וימצא את אמצעי ההגנה על קיומן של הקהלות המפוזרות באותם המחוזות, שקבלו אבטונומיה לאומית והם בבחינת ממלכה ושלטון לגבי המעוט היהודי שלהם. הקונגרס היהודי בוחר בועד מיוחד, שיגיש את עצומות היהדות הרוסית המאורגנת לפני האספה הרוסית המכוננת, הבאה לתקן את דרכי החיים בכל המדינה, לחתוך את גזר־דינם של כל העמים היושבים ברוסיה ולקבוע מסמרות ביחוסיהם להמרכז הכללי ובינם לבין עצמם.

העיקר השלישי: כל הזכיות הלאומיות, שהיהדות הרוסית מקבלת במדינה בכלל ובתוך הנפות האבטונומיות בפרט, באות לה מידי הכנסיה הרוסית הכללית בערובתה של הריפובליקה הרוסית הכללית, שהיא השליט העליון על כל הנפות והמחוזות, הקשורים אתה בקשר פדרטיבי.

עובדה זו, שבשעת מהפכה וחירום לא קבלה היהדות הרוסית את אחת הסיסמאות המתקדמות כמו שהיא, אלא תקרה ודרשה את יפיפותו של יפת קודם שהכניסה אותה לאהלי שם, וכשמצאה בה מגרעות לא כסתה עליהן, אלא בקשה תחבולות לשבחה ולהתאימה לדרישות היהודי שבאדם, — עובדה זו מראה לנו, עד כמה ראויה היא היהדות הרוסית לאצטלה זו — להיות הראשונה בשעה הרת־עולם ביצירת הצורה הלאומית לחיינו העממיים בגולה.

הגדרת המושג „אבטונומיה לאומית“ במובנו היהודי הביאה כבר לידי תוצאה אחרת — להגדרת הצרכים המאוחדים ליהודים בתור עם. אם האבטונומיה היהודית איננה טריטוריאלית, אלא פירסונאלית, מתעוררת מאליה השאלה: איזו מצרכינו נכנסים בגדר הצרכים האזרחיים, שהם חובה להממלכה ורשות לנו; ואיזו מהם נכנסים בגדר הצרכים הלאומיים, שהם חובה לנו ורשות להממלכה. בהגדרה זו נחלקו כבר המפלגות בישראל, ולא הרי דעתו של ה„בונד“ כדעתם של הציוניים בשאלה זו. ואולם שאלה זו כרוכה בענין אחר: בענין הקהלה היהודית — יסוד כל הבנין הלאומי בגולה — ובהיקף זכיותיה הגלויות, ולפיכך דוחה אני אותה למאמרי השלישי, המוקדש לשאלת הקהלה בהיהדות הרוסית.

לרעיון־השקר, כי כשרה היא שפיכות־דמים, אם בכחה להביא גאולה לעולם ופדות לנענים. הספרות העברית — רק היא תגיד לאדם, כי דם האדם וחייו קדושים הם מעל כל קדוש, ואין קדוש עליהם בכל הטבע כולה. מובטחני לי, כי הדעה, שאין היחיד מובא על־ערחו לקרבן על מזבח הכלל, המצורף אף הוא מיחידים, — כי דעה זו תתפוש מקום בראש ספרותנו. ובכלל מאמין אני, כי עתה, לאחר שתעבר עול הצנזורה ולאחר שנצרף עמנו בכור יסורי־גיהנום כאלה, — אור חדש יזרח על ספרותנו, תכנים לא־שערנום ימלאוה, סגנון חדש יברא ושאיפות לא־נשמעו־עדיין תלהבנה אותה, וכחות רעננים רחבי־לב יקומו בה. דבר־מה גדול וקדוש יקדם את פנינו לאחר המלחמה, והדבר ימצא את בטויו אף בלשוננו, זו לשון לא־מצויה, שנבראה באש־יה. מלה חדשה ואיתנה תצמח מתוכה, ואנחנו נעמוד משתוממים לשמעה. ומה כלתה גם נכספה נפשי, כי אזכה ואגיע לקץ טבח־האדם הזה, ואז אראה נחמה ונחת. חיי יקבלו התלהבות חדישה עם שגשוג ספרותנו המתחדשת. הוי, כמה אצפה!

וידעתי גם ידעתי, אחי, כי בסוף מכתבי רצונך לשמוע מפי דברים אחדים גם על־דבר ספרותנו באמריקה בבחינת „זה לעומת זה“. בבקשה ממך, אל־נא תגע בפצע זה, כי גדול הכאב : גדולה החרפה, ולמה לך להשבית היום את טהרת שמחתי?

ואני רק עובדה אחת אתן לך הפעם, כי אין לי די מלים לבארה, ואתה עיין בעובדה המבישה והמחרידה ותרוק שנים, אם באמת יקרה לך תרבותנו המקורית ונטיעתה באדמת אמריקה. שם תגועה עצומה לשם ספרותנו ושפתנו בצירוף סכומים של מיליון וחצי רובלים, בשעת חירום, אחר הרס ואבדן, שלא נשמעה דוגמתם גם בהיסטוריה שלנו; ופה — בכל זמן המלחמה יצא רק ספר אחד וקונטרס מחקרי קטן אחד, שניהם פרי רוח סופרי־חוץ, שבאו לגור באמריקה: הספר הוא מאת ראובן בריינין והקונטרס הוא מאת דוד ניימארק. זה הוא סך־הבל של „ספרותנו“ במשך שלש השנים האחרונות. ואשר לעתונותנו — קרא נא, אחי, בפרוספקט של „התורן“ בימים האלה את הדברים המרים והמכאיבים, החותכים כבאזמל את בשרי ואת בשר כל עברי נאמן לדגלו. קראם ואתה הגידה לי, אם ראויים אנו לכבוד הגדול להיות קרואים בוגים בנין רוח עמנו במולדתו החדשה במדינה זו? מוטב לנו, שנכבוש את פנינו בקרקע ונדום, ולבנו יתפלל לרוסיה הברוכה, שממנה תצא תורה וגאולה לנו ולבנינו אחרינו.

ואולם נשכח דבר עגום זה לרגע, כי בעל־שמחה אנכי עתה. הן לחג קראתיך היום!

הפולאנית, שהיתה גורם כל־כך חשוב בהתפתחותה של היהדות הרוסית; ליטה נקרעה לזמן מה ממלכות רוסיה, ובזה נפרץ הפרץ השני. והנה בא אחרי המהפכה העיקר הפדרטיבי, המתווך בריב העמים היושבים ברוסיה, הוציא את היהדות הרוסית, המפוזרת ומפורדת בין עמים וארחות־חיים שונים, מן הכלל של „אבטונומיה לאומית" והעמיד אותה על־פי התהום שבין הלכה למעשה.

להלכה מוכרחת היהדות הרוסית להודות בהכלל של „אבטונומיה לאומית". היהדות הרוסית, שסבלה הרבה כל־כך בשל מסירותה וסגולותיה הלאומיות, מודה לכתחילה בזכותו של כל עם ועם על הגדרתו העצמית, וגם היא תבוא לידי הכרה ממלכתית, אם תתקבל השיטה הלאומית וכל עם היושב ברוסיה יהיה השופט העליון על גורלו; אבל למעשה מביא הפתרון בצורתו הכללית רק נזק להיהדות הרוסית, המרוסקת והנפרדת בין נפות לאומיות שונות, בעלות שפות ותרבויות שונות, שכל אחת מהן תדחק את רגלי המעוט הישראלי, היושב בגבוליו, תרחיק אותו מהכלל היהודי ותשפיע עליו ביודעים ובלא יודעים.

יהדות כזו, הנמצאת בין הפטיש והסדן של המרכז וההיקף בתביעותיהם הפוליטיות והקולטוריות, היתה לוחמת לא עם השפעה ממלכתית אחת כלפנים, אלא עם הקולטורה המקומית שבכל חבל וחבל אבטונומי. היתה משעבדת כל קבוץ ישראלי לחוקי מקום־מושבו ומנהגיו, מביאה כליה על ארגונם של החיים היהודים בכל רחבי המדינה על יסודות לאומיים כלליים ומעמידה בסכנה את קיומה בתור חלק מהאומה הישראלית, שפשטה את צורת הדת וצורת הלאום לא לבשה. המהפכה הרוסית, שקראה דרור לכל העמים, היתה נהפכת להיהדות הרוסית לרועץ, מביאה שואה עליה, כעל חטיבה שלמה ומקורית, וגורמת גם להתנוונותה של היהדות כולה בכל העולם. ראו זאת המפלגות הלאומיות ביהדות הרוסית והקדימו רפואה למכה: שנו פרק מיוחד, פרק יהודי בהלכות „פדרציה" ו„אבטונומיה לאומית", פרק המבחין בין הלכה למעשה, בין „בני" ו„בן חמי", בן „כלפי פנים" ל„כלפי חוץ".

כ ל פ י ח ו ץ מודה היהדות הרוסית בזכותו הלאומית של כל עם ועם להנהיג שלטון־בית בשטחו הקבוע, אלא אבטונומיה זו ניתנת בשני תנאים למפרע: א) השאלות, הנושאות עליהן חותם כללי־ממלכתי, אינן נכנסות בגדר האבטונומיה המקומית, אלא נשארות ברשות המוסדות המרכזיים של הממלכה הרוסית, המקשרת ומאחדת את כל הנפות והחבלים, העומדים ברשות עצמם. ב) ההגנה על זכיותיהם של הלאומים־המעוטים בנפות הללו מצד הממלכה היא תנאי מפורש בהחוזה, שנעשה בין המרכז הרוסי והיקפו המקומי.

שני התנאים באים להגין על קיומה של היהדות הרוסית, בתור מעוט לאומי. יודעת היא היהדות הרוסית, שאין לה רוב טריטוריאלי בכל מקום שהוא, ולפיכך היא מצדדת לא בשלמותה של המדינה הרוסית בלבד, אלא מגינה על זכותו העליונה של העם השליט להגביל את גבולות העמים, היושבים בקרבו ובארצו. מבינה היהדות הרוסית את נפש העמים הקטנים ויודעת היא, שעינם צרה במעוט אחר, וחפצה היא איפוא, שההגנה על זכיותיה תמצא לא בידי בתי־המחוקקים המקומיים, אלא תהיה תנאי מוקדם בהחוזה הכללי, שאין להעמים הקטנים רשות לעבור עליו.

ו כ ל פ י פ נ י ם מכירה היהדות הרוסית בשלשה

הקטנים שלנו אין לנו מלון אחד הגון, מלא ושלם, ראוי לשמו, שאפשר לסמוך עליו, שאפשר ללמוד ממנו, שאפשר להציץ בתוכו ולחזות את כ ל שפתנו בכל היקף־גדלה, מעודה ועד היום. ועוד חיים בזכרונני דבריו של ביאליק במאמרו „חבלי לשון" והצעתו להוציא מלון מכנס, ערוך על־ידי חבר סופרים וחכמים. אז צפיתי, כי „קורא האגרת יהא השליח", כדרכו תמיד, אך צפיתי לשוא. והנה עתה מכרזת „שפתנו" על הוצאת מלון אקאדימי, והדבר ימהר לצאת אל הפועל, ובודאי בהשתתפותו של ביאליק, באין כל מחסור באמצעים חמריים ובאהבת הדבר. הלא אחרד ואשיש לבשורה נעימה כי באה?!

ועוד אני קורא על־דבר צאת המאסף הגדול „כנסת" בעריכת ביאליק. מחשב אני חשבון העמודים של „כנסת", זה שם, שנראה לי עתה הנאה שבעולם. כל עמוד נוסף, כך נראה לי, יעשיר את ספרותנו. את התוכן שננתי על־פה. ביאליק עצמו משתתף בארבעה ענינים בבת־אחת: שירים, ספור, מסה בלשנית ומאמר מחקרי. פריון כזה מצד ביאליק — אין אנו רגילים בו. דומה, כאילו מעינות־יצירתו, שסתומות היו על־כרחן בעטיה של איזו ממשלת־זדון, התגברו עתה בכל עים־זרמן ובידן להראות לנו נפלאות. וארבעה שירים מאת ביאליק — הקטנים הם אם גדולים? הלאומיים הם אם „טבעיים"? השירי־אהבה הם אם שירים ליריים? — מי יפתור לי את החידה כרגע, כי כשל כחי ליחל. הלב רועד ומקוה, כי שירים אלה מלה עזה — מלה בוקעת־רקיעים כנגד חטאת־המלחמה צפונה בתוכם. אתי, „כנסת" איננה פה אתי, ומי יודע מתי תגיע לידי. סבלנות, כמה סבלנות!

והוצאת־הספרים „התחיה", שקרנה עולה לסכום של מיליון רובלים — כלום היה לנו מוסד אף דומה לו במקצת עד עתה? והכל בעצם סופת־הכליון, בעצם ימי ההרג והטבח — כמה כח־ענקים צפן אלהים בשפה זו, שפת־התורה! —

ומה מאושרים הם אחינו יושבי רוסיה, כי בקהלם מעשים גדולים כאלה נעשים, ואני יושב מרחוק, ורק שמועה אני שומע ובעיני לא ראיתי. וחשק גדול נתעורר בלבי לשוב לרוסיה, מולדתי היקרה, למהר אליה ולראות שם עין־בעין, בקום שפתי לחיים ולתחיה.

ואין כל ראגה עתה נגד פני בדבר הקוראים. אני אומר לך, אחי, כי בהברא לנו ספרות הגונה ומספיקה בעברית, ספרות שתכנה הברוך ישבר את צמאון מבקשי־דעת וירוה נפש שוקקה לאור וליופי, — אז ירבו הלומדים עברית והקוראים העברים ירבו במדה גדולה. והכח־המושך הטבעי, החבוי בלב שפתנו, אף הוא יפעל, והתצעה תיצור את הדרישה. ברי לי דבר זה.

ועתה אין לי אלא לצפות. מצפה אני, כי ספרותנו עוד תשמיע את המחאה היותר עזה והיותר אדירה כלפי תזון־הדמים האיום הזה. מאמין אנכי, כי סופרינו, בני עם הנביאים והכותבים בשפת־הנביאים, יתנו ארשת־שפתים לכל גועל־הנפש

שלה, בתור פשרה בין הסדר הממלכתי, המרכז ומאגד את צרכי־הכלל שבאדם, ובין הצורה הלאומית, המפרישה ומבדילה את צרכי הפרט שבו, מצאה ברוסיה החדשה לא אוזן קשבת בלבד, אלא גורמים חשובים ותנאים נוחים בשביל קבלתה והגשמתה.

המהפכה עוררה את הכחות החיים בכל עם ועם, והללו התחילו לדרוש תשלום לאומי על קרבנותיהם המרובים, שהקריבו על מזבח החופש והגנת הארץ. המלחמה, הדורשת את רכוזה של כל הארץ נגד האויב העומד בשער, הכריחה את העם השליט להתפשר עם התביעות הלאומיות, ואנשי־המעלה, שאחזו בידם את רסן הממשלה הזמנית, הביטו בעין יפה על כל שאיפה רוממה, ודעתם חזקה להפוך את רוסיה לריפובליקה פדרטיבית עם משטר מקומי חפשי ורחב.

באי־כח הדימוקראטיה הרוסית הכריזו על חופשתה הגמורה של פולאניה, שחררו את פינלאנדיה מהגבלותיה, הודו בזכותה של אוקראינה לארגן את חיית בעצמה, והם שהורו הלכה בשיטה זו ופרשו אותה בתור הנחה לאומית, הניתנת לכל עם בעל שפה ותרבות אחת, היושב קבוע על שטח אחד ומאחד.

בתוך כל הפלאות של אגדה זו, הנקראת מהפכה רוסית, נתרחשה אותה העובדה הפלאית, שהשאלה הלאומית במובנה הטריטוריאלי נפתרה בשעת־חירום בלא חכוכים יתירים ועל־ידי החיים עצמם, הבאים ולוקחים את המגיע להם מכבר. אחד אחד קמים לתחיה העמים, היושבים ברוסיה. אחרי הפינלאנדים באו האוקראינים, אחריהם — הליטאים והרוסים הלבנים, וכולם לא נאה דורשים הם, אלא נאה מקיימים: בונים בתי־ספר נמוכים וגבוהים בשביל למוד שפתם, ספרותם, תרבותם ודברי־ימיהם, מסדרים ומארגנים כל אחד במקומו את המוסדות הרוחניים והחמריים בהתאם ליסודות עמם ומנהגיו, מכניסים לכל בתי הצבור והממשלה המקומית את שפתם הלאומית ומחזירים לכל דבר ודבר את גונו המקורי, הטבוע זה כבר בעמקי נשמתם.

נמצאים בין הבונים החדשים גם מחשבי־קצין, שאינם מסתפקים ב„ממלכה בתוך ממלכה", והם קוראים להעברת החבל מרשות הממלכה הכללית לרשות עצמו; אבל אלה הם מעוט בלתי־ניכר, והרוב שמח בפשרה זו, הנוחה לשני הצדדים, ואיננו עובר את הגבול בין אבטונומיה לאומית ועמידה חפשית גמורה.

שונה לגמרו הוא מצבה של היהדות הרוסית, בתור לאום מפוזר ומפורד בכל רחבי המדינה הרוסית, ושונה הוא הפתרון, שמצאה לשאלתה הלאומית.

היהדות הרוסית היתה תמיד חטיבה לאומית אחת על־פי שפתה ותרבותה, אבל חסר לה שטח קבוע ומאחד: בכל מקום ומקום איננה הרוב, כי־אם המעוט, המוצא את חסותו בצל אחרים. עד ימי המלחמה היתה, לפחות, העשירה בהמונים הרחבים שלה, שכחם החיוני בריא, עמידתם בעולם הישראלי בטוחה וצורת חייהם מובדלת ומקורית כאחת. במדינה חפשית ומרוכזת היו יכולים על יסוד איתן זה לבנות בנין של חיים לאומיים חדשים, לנהל פוליטיקה יהודית רחבה וליצור גם קולטורה ישראלית, עד כמה שהיא אפשרית בנכר. אך הנה באה המלחמה ושנתה את פני הדברים. פולאניה המדינה עברה לרשות עצמה, ויחד עמה עברה לחיים ותנאים חדשים גם היהדות

ובכל זאת אַל תתמה, אָחי, אם אגיד לך, כי איני רוצה, שספרותנו תתרחב ותתעשר עד לאין שעור. טובת הכלל אפשר היתה בכך, אבל טובתי אני, טובת הפרט, בודאי שאיננה כאן. ירא אני את הרחבות היתירה, לא אכחד את האמת תחת לשוני: מ ר ו צ ה א נ י מ א ד מ ק ט נ ו ת ס פ ר ו ת נ ו. זוהי בעיני המשובחת שבמעלותיה. נדמת לי, כי להם, להקוראים המשכילים שבאומות העולם, אין כל הנאה מספרותם. ראשית כל, הן רחבה היא בלי מצרים, ואין הם יכולים להקיפה כולה בכל מלוא־שטחה, ואל־נכון צר להם, כי יש עוד ספרים ועתונים שלא יכלו אַף לראותם, ומה גם לקראם; ושנית, הרי אצלם הכל מתוקן ומוכן, הספרות הגיעה למרום־שכלולה, והיא קבועה ומוצקה ועומדת וחתוכה ומנוסחת באין מקום לשום גרוי וסקרנות וצפיה וטפול והשתתפות, ו ה ע י ק ר ב א י ן כ ל ד א ג ה. אולם אצלנו — מה טוב חלקי ומה נעים גורלי. אני בקי בכל ספר, עתון, חוברת, קונטרס או קול־קורא, שיוצאים בעברית, בין לגדולים ובין לקטנים. את ה כ ל אני רואה ועם הכל רותי משתתף. מעיני לא יעלם שום דבר, הנדפס בלשוננו. וכמה עונג יש לי מזה, בבתי לסקור את כ ל ספרותנו בסקירה אחת. אני מרגיש עצמי ב א ו ה ל ספרותנו, כאדם בתוך ביתו. התאים האחדים, הכלים השונים, הלבושים, הקשוטים, כל יתד ומיתר — הכל גלוי וידוע לפני, ואני יודע את כל המתרחש אפילו במקום הסמוי מן העין ביותר. הקנאה לא תאכלני, פן מסתירים ממני איזה דבר. אין כל סוד לפני, אין כל תבנית חדשה, כל מפעל, כל מעשה ושנוי נסתרים ממני. ואני שומע הכל ומתענין בכל ועושה את הנתוץ, והריני כבעל־בית לכל דבר. יודע אני לא רק מה שיצא בעברית, אלא גם מה שעתיד לצאת ומה שחושבים להוציא. אני — הקורא — נ א מ ן בית ספרותנו. זוכר אני גם שמו של הצעיר, שכתב את הקוריספונדנציה בגליון האחרון של העתון היומי. מומחה אני בכל הפסיבדונימים, אפילו הנעלמים ביותר, של כל סופרינו. וספרותנו הלא עוד בעצם גדולה, בעצם פריחתה. מצב־התהוות זה כמה יש בו כדי להנותני. כמה ענין ודאגה וחרדה יש בזה; כמה מאושר אני להשתתף במעשי־בראשית שלה; כמה חדות־היצירה יש בזה. אשרי, שעברי אנכי ותיי חלו בתקופה זו, תקופת התרקמותה של ספרותנו! אני חי יחד עמה. והגויים הגדולים והעשירים מה? מה טעם להם, אם נולדו ומצאו הכל מוכן לפניהם?

ומטעם זה גופו כל־כך שמחתי אלי גיל לקראת הבשורה בדבר „שפתנו". עתון מיוחד וספרים מיוחדים לשם שכלול שפתנו והתפתחותה — מי כמוני מרגיש את הצורך בזה? הלא יקרני המקרה כמה פעמים, שלא אדע איך להעביר לעברית איזה מושג או עצם ידוע. והמחסור הזה גורם לי עגמת־נפש מרובה, והקנאה גדולה, בראותי את ספרי־השרת ש ל ה ם, המושיטים בקנה את כל הנתבע בלשון. ואצלנו הלא גם אחרי המלונים

הַיַּהֲדוּת בְּרוּסְיָה אַחֲרֵי הַמַּהְפֵּכָה

מאת

שלמה גולדנברג.

ב.

האבטונומיה הלאומית.

המהפכה השניה ברוסיה גרמה לשנוי־ערכין פוליטי בחברה הרוסית, והמשטר החדש כבר הביא לידי תסיסה לאומית כבירה בכל רחבי הארץ. נשתחררה רוסיה מהמשטר הישן, שהעיק על כחותיה הצבוריים, והתחילה לבקש לה דרכי־חיים חדשים, המתאימים לצרכי אוכלוסיה המרובים והשונים. נשתחררו העמים, היושבים בארץ, משבט הנוגש, הרודה בהם, והתחילו להכריז על זכות קיומם הלאומי ולהגדיר את הגבולין, המפרידים בין הקבוץ הלאומי הפרטי ובין המשטר הממלכתי הכללי.

בנגוד להמהפכה הראשונה הולכות כעת ברוסיה הדרישות הפוליטיות והלאומיות שלובות־זרוע, ולפעמים מקדימים העמים את התורה הלאומית להתורה הממלכתית, ודומה, כאילו מתפרץ רוח הלאום, שהיה אסור מטעם הממשלה הישנה ומוחרם ברשות המחדשים הרוסיים, יוצא החוצה ראשונה ותובע את עלבונו ומשפטו. בפעם הזאת אסף הכרוז „אבטונומיה לאומית“ את כל העמים היושבים בארץ הצפון, וכרוז זה נעשה להסיסמה היותר שגורה בפי כל יושבי התחום היהודי ברוסיה, אלא שיש חלוק גדול וחשוב בין פירושן והבנתן של המלים „אבטונומיה לאומית“ במחנה הכללי ובין אלו שבמחננו אנו. ולא עוד, אלא שאפשר גם להגיד, כי מושג כללי זה, כיון שנכנס לבית־האבנים של היהדות הרוסית, קבל צורה אחרת, צורה יהודית מקורית.

רוסיה היתה תמיד ארץ מרובת־הגונים במובן הלאומי. היא הכילה בקרבה כארבעים עמים, בני גזעים שונים, ואפילו העם הרוסי, הרוב המכריע בארץ, איננו מעור אחד, אלא מתחלק לשלשה חלקים (רוסיה הגדולה, הלבנה והקטנה), השונים זה מזה בשפתם, אורח־חייהם ומהלך־רוחם.

כל זמן שהמשטר הישן שרר בארץ וכולו היה קיים על גזירות מלמעלה ומקל חובלים מלמטה, אי־אפשר היה להשאלה הלאומית במובנה הטהור שתחדור לחוגי ההמונים הרחבים ותתפוס את מקומה, הראוי לה, בחיי החברה הרוסית. מצד אחד התאמצו בעלי המשטר הישן להאפיל על השאלה הלאומית במובנה התרבותי ולהציג אותה לראוה בתור שנאת „הזרים“ אל „התושב“; ומצד שני יראו בעלי החדש, שמא תגרום השאלה הלאומית לפירוד הכחות, הלוחמים נגד המשטר הישן, השנוא לכל הלאומים, וגזרו גם הם על הצורה של שירת החופש, המקיפה את המחנה המגוון של המעפילים לעלות.

משנפל המבצר הממלכתי הישן והותרה הרצועה הפוליטית, הבינו הטובים שבכל העמים, שהגיע הזמן לפתרון השאלה הלאומית, המונחת תחת שכבות החברה הרוסית, ולא נתקררה דעתם עד שמצאו לה תשובה בדמות האבטונומיה הלאומית, הנותנת רשות לכל לאום ולאום, בגבולי תחום מושבו המיוחד, לארגן את חייו על־פי רצונו החפשי, בהתאם לצרכיו, דרכיו ושאיפותיו.

תורה זו, שבאה מאויסטריה, המצוינת בריב העמים

בפרות ספרותנו לטוב לי. התוכל, אחי, לשער אף במקצת את אשר ארגיש עתה, את החדוה האין־סופית, שתקפה את כולי בימים האלה? רעננות־חיים ורוח־עליצות אפפוני, ותשוקות חדשות ועזות ממלאות את רוחי עתה. קמתי לתחיה; הייתי לאיש אחר, הולך קוממיות ושואף לגדולות.

ושמחתי, אחי, גדולה כפלים, בראותי את הסדר והשיטה, שבהם עוסקים אחינו בספרותנו שם בארץ הברוכה רוסיה. תמיד מתמרמר הייתי בלבי על ההתחרות בעתונותנו: על צאת שבועונים אחדים או עתונים יומיים אחדים, או עתונים אחדים לילדים. כל זה למה? הלא קהל־הקוראים שלנו כל־כך מצער, ולמה זה יעמיסו עליו עתונים אחדים, בני אופי אחד? והנה רואה אני עכשיו, כי לעיניהם מטרה ברורה ותכנית קבועה בכל מעשיהם, ולא יפטמו מקצוע אחד על חשבון קמוצו של מקצוע שני. הנה יוצא לנו ברוסיה ירחון אחד, זה „השלח“, שנפסק פעמים אחדות ותמיד הוא קם לתחים חדשים; הנה שבועון אחד, זה „הדור“ של פרישמאן, בעל הטעם המעודן והטון החמור; הנה עתון יומי אחד „העם“, זה שהחל להופיע לכתחילה בתור עתון שבועי; הנה דו־שבועון אחד מיוחד לבני־הנעורים „שתילים“; והנה עתון פדגוגי אחד למורים „דרכנו“; הוצאת־ספרים לכל המקצועות השונים „התחיה“ בפטרוגראד, והוצאת־ספרים „שפתנו“ במוסקבה רק לשם תחית העברית ומחקרה. הלוקה זו יפה לספרותנו ולהתרכזות־כחותיה, ויפה לקוראים, שלא יבואו עוד במבוכה לבחור בטוב ולדמות עתון לעתון ולבוא תמיד בטרוניות.

ובפרט טוב וכשר הדבר, כי על ידי כן יתפנה מקום יותר לספרים. חייך, שכבר הגיעה השעה לעקור את מרכז־הכובד בספרותנו מן העתון אל הספר. ישובו־נא סופרינו ועסקנינו לנטוע בלבנו את התשוקה ואת המית־הלב ואת קרבת־הרוח לספר, כהיות הדבר בימי ספרות ההשכלה. ובעצם הדבר, הרי הספר יותר נאמן, יותר אמתי, יותר אינטימי מן העתון. בשעה שהעתון הוא צבורי, רשות הרבים, עשוי לעין רואים, הרי ממילא כל סופר, הנכנס בו שלא בטובתו, מצמצם קומתו ומשעבד עצמיותו לשעור־מדתו של העתון, וכל דבור היוצא מפיו יוצא בקול רם ובפרסום רב. לא כן הספר, שהוא רשות־היחיד של הסופר; הלז חפשי לגמרו והוא מתגלה בו כולו כמו־שהוא בלא שום ותורים, באין עין זועמת של עורכים ומוציאים ובאין השגחה מעולה מצד הקהל המקפיד. סופר המדבר אלינו מתוך דפי הספר — מובטחים אנו בו, שכל דבריו אמת, בלא כל פרכוס והעלמה, וקולו לוחש באזננו, כקול חבר, והוא יקר לנו, ואנו מאמינים לו. בכח הספר לחדש בקרב עמנו את המסירות היחידה לספרותנו העברית, זו המסירות, שהיתה לנו לפני עשרות בשנים ואיננה עוד. ספרים, ספרים תנו לנו, עסקנים וסופרים חביבים ויקרים! ובעתונים תנו לנו רק את הדרוש, רק את הנצרך ביותר, ותו לא.

ואין שום ספק, כי לו היה עמנו מאוחד בשעה זו ולו היה מגלה את רצונו בתור עם מאיהד להשתחרר, כמו שמגלים כעת את רצונם העמים האחרים המשועבדים והנכנעים — אין שום ספק, כי גאולת עמנו הלאומית היתה קרובה לבוא. הטובים שבאומות העולם, בעלי ההשפעה בהפוליטיקה העולמית, עומדים לימיננו, לימין תביעתנו הלאומית. והדבר מובן מאליו, כי הסיוע מצדם תלוי באופן הדגשת תביעתנו מצדנו אנו. מוציאים אנחנו משפט כזה לא על־פי השערה הגיונית בלבד, כי־אם על־פי עובדות ברורות, המעידות, כי רבות מהממשלות הגדולות מתעניינות כעת עד למאד בכל מה שנעשה בהעולם היהודי הפנימי, מטות אוזן קשבת לריב המפלגות בתוכו ומשתדלות לבור את הבר מן הפסולת ולדעת עד היכן מגיע רצונו של עם ישראל להשתחרר.

ובשעה כזו נחוץ לנו לדעת זאת, כדי שנדע בעצמנו איך להתיחס, כפי שאָמרנו לעיל, להזרמים השונים השוררים בעולמנו, כדי שנבין, כי עומדים אָנו כעת על פרשת דרכים, ואם היה עד כה לכל מחלקותינו ופלוגותינו רק ערך עיוני, וגורל עמנו, במלוא מובן המלה, לא היה תלוי בהן, — הנה יש להן כעת ערך של הלכה למעשה. אם היה לנו עד כה ריב מפלגות פנימי, הנה יש כעת ריב לעם ישראל במפלגותיו. ואם היו לנו עד כה אנשים לאלפים ולרבבות, שהיו אָמנם מחבבים את תנועת התחיה הלאומית שלנו, אבל היו ייצאים ידי חובתם בחבה בלבד, הנה השעה הזאת מחייבת אותם להאסף תחת דגלנו הלאומי כאיש אחד חברים ולהשתתף בעבודת התחיה.

ואין איש מאתנו רשאי להיות נקי בשעה זו לביתו ולעניניו הפרטיים, ואין איש מאתנו רשאי להצטדק במיעוט כחותיו ובקטנות ערכם. יעבוד־נא כל אחד לפי כחותיו, יקדיש־נא מהם כמה שהוא יכול להקדיש להעבודה הלאומית, וידע־נא, כי כל אחד מאתנו יכול להכריע את הכף בעבודתו כלפי תחיתנו הלאומית. ועבודה מרובה יש לפנינו. נחוץ לברר את המצב לכל בן ישראל בלי יוצא מן הכלל. ובירור כזה אינו נקנה רק על־ידי אספות פומביות ורק על־ידי תעמולה שבכתב. נחוצים לנו עובדים, שילכו מחברה להברה, מבית לבית ומדירה לדירה, השכם והערב וברר את המצב. בשביל העבודה הזאת נחוצים לנו הלוצים לאלפים, ואל תהיה העבודה קלה בעינינו. כל מי שרודף אחרי פרסום אָמנם לא ימצא בה את מבוקשו, אבל כדאית היא שישתתף בה כל החרד לגורל עמנו ולתחיתו. פאסיביות בשעה כזו לחטאת תחשב, חטאת שלא תכופר לעולם.

זהו המצב, שאָנו נמצאים בו. מוכרחים אָנו עדיין לברר לבני עמנו, כלומר לנו ולעצמנו, עד כמה נחוץ לנו אחוד הכחות, כדי שלא נהיה מהתובעים ואינם נשמעים. אבל עוד לא עברה השעה, עוד בנו הצלתנו.

דְּבָרִים שֶׁבַּלֵּב

(מכתבים פרטיים).

מאת

דניאל פרסקי.

אחי,

בעל־שמחה אנכי היום. וכשם שלפני יותר משנתים * שפכתי לפניך את מר־נפשי וצערי הרב על חרבן ספרותנו, שבא עם פרק־המלחמה ושגרר אחריו גם את חרבן עולמי אני, עת נדף כעשן כל תוכן־חיי וקיומי הרוחני התמוטט, — כך באתי בזה לשתפך בחגי הגדול, שאני חוגג לי בארבע אמותי עתה, עת הגיעו אלי מרוסיה בשורות טובות, המשיבות את נפשי, על הבניה והתחיה, שבאו לספרותנו, ועל העדנה החדשה, שבאה לשפתנו עוד כיום, בטרם יבוא הקץ לשפיכות־הדמים הנוראה, שאימתנו משותפת בה ביותר. כלום אינך רואה בזה את הכח הנפלא, הצפון בלשוננו הנצחית, הלועגת למות ולפגעי הזמן ? !

ואתה בודאי תאבה לדעת מה היו חיי במשך שתי השנים הרעות האלה, באין אתי ספרות עברית חיה ומתפתחת. הבה אספר לך: בראשונה היה כאבי גדול, ולא יכלתי נשוא את השתיקה העברית. קדרות לבש עולמי הפנימי. הרגשתי, כי נתרוקנה נשמתי ונשארתי כלי ריק, מלא יגון וגעגועים. הרהורים שחורים, הרהורי אפיסה, באו וילוו כצל את כל מחשבותי ורגשותי. תכלית לא היתה לישותי, לפיכך התחלתי מקשה על עצמי. אולם כח־החיים עשה את שלו. בקשתי למלאות את הריקניות שבלבי בענינים אחרים. הפירותי את בריתי ונתון נתתי את עיני בשפת־נכר. בקשתי איזה תקון לנשמתי, איזו יתד לתלות בה את נפשי, ומצאתי באשר מצאתי. ואָז קמתי בוקר אחד והנה — אויה! — געגועי על העברית רפו בלבי. נתחור לי דבר־מה. הבינותי, כי הדבר אשר קרני רע ומר מכל האסון כולו. כבר הסכנתי למצב הנעכר ויראתי, כי עוד מעט ואבד לי טעם־החיים בספרותנו, וזכר האהבה שאהבתיה יפוג מלבי לעולם. ואָמנם לולא הדבור העברי והחברה העברית, שרק הם נשארו לי לפליטה מן הימים הטובים, בהלו נר ספרותנו על ראשי, כי עתה נשיתי כליל שפת הגעגועים עליה. ובעוד אני מלא פחד, פן לא נהה עוד לבי אליה בכאב יוקד ככת, והנה לקחה אזני את כל אשר עשו ועומדים לעשות אחי הטובים, הרחוקים־הקרובים, הנאמנים לצור חיינו הלאומיים, למען שפתנו וספרותנו, וחיתה נפשי ושבה לאיתנה. נתחדשו עלי הימים הקדושים, ימי אשרי,

---

* „דברים שבלב", „התורן" החדשי, שנה שניה, עמודים 139 — 142.

על־ידי חבורת עסקנים וסופרים מיוחדת לכך. העורך, מר ראובן בריינין, מבטיח אותנו, כי בקרוב יהיה כל החומר הספרותי מוכן בידו ותיכף כשיצא המאסף מתחת מכבש הדפוס, ישלח לאלה החותמים, שזכותם עליו.

עד עכשיו השתתפו ב„התורן" הסופרים האלה:

אביתמר י., אבנר י., אבן־שמואל יהודה, אוירבוך צ., אורלאנס א. ש., אחד העם, איציס זלמן, אלכסנדר צ., אפרת ישראל, אריאל י., ארנסט ב., אש שלום, בבלי הלל, ביילין א., ביימל יעקב, בן־גוריון ד., בן־יהודה אליעזר, בן־יהודה חמדה, בן־מנחם א., בן־צבי י., בראמסון א., בריינין ראובן, ברק י. ד., ברקוביץ י. ד., גולדברג אב., גולדנברג שלמה, גינזבורג א. ד"ר, גינזבורג פסח, גינצבורג יקותיאל, גינצבורג שמעון, דודזון ישראל פרופ., דו־ליצקי מ. מ., דמניץ א., האלקין ש., האמר יהושע, הדוד מרדכי, הלוי משה, האלפר בן־ציון ד"ר, הירשביין פרץ, וואכסמאן מ. ד"ר, ווייטמאן ק., ותיק ק., זאק ש., זרובבל, טאבאק א., טשרנוביץ חיים, לובארסקי אברהם אליהו, לוין שמריה ד"ר, לוינסון א. ד"ר, ליסיצקי אפרים א., מארדעל פינחס, מוסינזון ב. ד"ר, מלאכי א. ר., מלמד ש. מ. ד"ר, מקסימון ש. ב., סוקולוב נחום, סילקינר ב. נ., סירקין נחמן ד"ר, סלושץ נחום ד"ר, ערדברג ש., פולאק י. ח., פליישמאן עקיבא, פרידלאנד ח. א., פרידמאן ב., פרלברג א. נ., פרוג ש., פרישברג י. ז., פרנקל א., פרסקי דניאל, קאבאק א. א., קהלת ג., קוראלניק א. ד"ר, שווארץ א. ש., שווארץ י. י., שוער אברהם, שיינקין מ., שלמוני ה., שלום־עליכם, שניאור ז., שפירא ישראל ד"ר ועוד.

מחיר „התורן":

לשנה $3.00; לחצי שנה $1.50. לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.

החותמים מחוץ־לארץ ומקאנאדה צריכים להוסיף 50 סנט דמי משלוח.

הכתובת למשלוח כספים:

HATOREN, 89-91 Delancey Street, New York

לְאִחוּד הַכֹּחוֹת

כולנו, הנוטלים חלק בעבודת התחיה, יודעים את המצב, שאנו נמצאים בו בשעה זו. ובכל זאת צריך לחזור ולבאר אותו, כדי שידעו כל אלה, שגורל עמם יקר בעיניהם ושתחית עמם בתור עם עומד ברשות עצמו ומתפתח על־פי כחות נפשו ונטיות רוחו היא שאיפתם היותר קדושה ובה הם רואים חזות הכל, — כדי שידעו איך להתיחס בשעה זו אל המפלגות השונות, השוררות בעולמנו, ואל הזרמים השונים, המשפיעים על מהלך חיינו.

וזהו המצב. לרגל השנויים הגדולים, אשר אין איש מאתנו יכול עדיין להקיף את ערכם ולדעת את העתידות, הכרוכות בהם, שבאו בהשקפותיהם של העמים השליטים, אדוני הארצות, הוכשרה השעה גם בעד פתרונה המוחלט של שאלת היהודים. העמים השליטים באו לידי הכרה גמורה, ששאלת היהודים אינה שיטה מקובצת של שאלות יהודיות חלקיות, הנוגעות למדינה זו או למדינה אחרת, היכולות להפתר בחסדה של מדינה זו או של מדינה אחרת, כי־אם שאלת „מקשה" היא, שאלה אחדותית, למרות פזוריו של עם ישראל ולמרות צורותיה השונות, ששאלה זו פושטת ולובשת לפי תנאי המקום והזמן. ובכן, מכיון שהגיעו לידי הכרה זו, באו לידי מסקנה, שאין להשאלה הזאת פתרונים, כי־אם פתרון אחד: לתת להעם המפוזר את היכולת לשוב לארץ־מולדתו ההיסטורית ולבנות שם מחדש את היין העצמיים ואת תרבותו יחד עם יתר העמים המשוחררים. אמנם יודעים העמים, כי לא פעם אחת יולד גוי, כי לא בין־לילה עולל עם להחדש את נעוריו וכי לא בבת־אחת תעבור מן העולם השאלה היהודית המסובכת; אבל יודעים הם גם כן, שרק על־ידי שיבת עם ישראל לארצו יכולה שאלת היהודים להפתר במשך הזמן. ורוצים הם בפתרון הזה לא רק מפני שהרגישו פתאום בקרבם נטיה עזה לשחרר את המשועבדים, כי־אם מפני שהתחילו מרגישים במדה יותר מרובה את הנחיצות להשתחרר מעול השאלות הקשות והחמורות, המעיקות עליהם, וראו, כי אין השתחררות בלי שחרור וכי כבלים ועול מעיקים גם על המשעבד.

הן סוד גלוי הוא לרבים, כי כל עיקר בנינה של בימה עברית קיימת בארץ הזאת לא בא לנו אלא על־ידי אחרים מ א ו ר ח י נ ו העברים, סופרים ועסקנים לאומיים, שנסחפו אלינו בשטף המלחמה העולמית. לולא האורחים „הירוקים" האלה, בהשתתפותם של עסקנים לאומיים מאזרחי הארץ, שלא יכלו לראות בחרפת האינטליגנציה העברית פה, בדלות כבודה ובדלדול כח־יצירתה בתוך היהדות האמריקאית רבת־האוכלוסין, לולא הם, שקמו ועשו מעשה, — כי עתה גם עתה עדיין היה קיומו המתמיד של עתון עברי באמריקה רק חלום יפה, דמיון־שעשועים ל„משכילים" העברים למיניהם, לצעירים אנשי־רוח ובעלי־הזיה, יושבי פנות נדחות בבתי־המשתה וחובשי־ספסלים בקלובים עברים ובאספות של דבור ווכוח עברי. ואם לקחו האורחים האלה את הטורח הזה על עצמם ואם הקדישו — ונכונים הם להוסיף ולהקדיש גם להבא — את מיטב עתם וגם את כספם, כדי להחזיק פה ברחוב־היהודים פנה רוחנית טהורה לרעיון העברי הלאומי ולתרבות העברית הלאומית, הרי לא עשו זאת אלא מתוך אמונה תמימה בקהל העברי וברגשו החי והער ומתוך תקוה תמימה, כי הקהל העברי הזה, אם כי מעט וחלש הוא, הנה רצונו חדש ורענן וכחות רוחניים חיים תוססים בו, וידע איפוא להעריך את חשיבותה של ר א ש י ת מפעלם, ובחפץ לב ובחבה יתירה ישתף את ידיו עמם בעבודה הלאומית הצנועה הזאת, להמשיכה ולהרחיבה ולהעשירה בכחות־עצמו לימים הבאים.

אולם סוד כמוס הוא לרבים, כי קהל הקוראים העברים שלנו אף את חובתו המעטה־מן־המעטה — החובה האלמנטרית ביותר — אינו עושה להעתון העברי: ה ח ל ק ה ג ד ו ל מ מ נ ו מ ת ר ש ל א פ י ל ו ב מ ש ל ו ה ד מ י ה ח ת י מ ה ב ע ת ה, מבלי העלות כלל על הדעת, כי מכביד הוא בזה את ידי העובדים, העוסקים עם „התורן" לא לשם עסק ולא לשם הנאה פרטית. רוב הקוראים — ובאלה ה נ א מ נ י ם לרעיון התחיה העברית הכתוב מדבר — חוטאים חטאת גדולה לעתון העברי, שהם נוהגים עמו מנהג חול של קונים עם המוכר, מתמהמהים עד בוש בסלוק חובם לו, מסיחים דעתם מדרישותיה התכופות של ההנהגה ומחכים עד שיבוא אליהם — לאחד בעיר ושנים בפלך — שליח מיוחד לגבות מהם את הפרוטות הדלות. אם קהל כ ז ה לנו ואם כ ך הוא יחסו אל הנטע הרך לתרבותנו הלאומית, אשר נטענו בעמל וביגיעה רבה על צחיח־קרקע בארץ הזאת, ואם כל התסיסה הלאומית, המתרגשת פה לעינינו בקרב טובי האומה העברית, אין בכחה אלא להוציא מקרבה מלים יפות ומפוצצות בלבד, — מה תקותנו איפוא? למי אנחנו עמלים?

מכל דברי המרירות, שנאמרו בזה ו ש צ ר י כ י ם היו להאמר, אל יוציא איש משפט מעוקל, כי ידי העובדים עם „התורן" כבר רפו וכי העבודה לשם נטיעת הרעיון העברי הרוחני בקרב היהדות האמריקאית, השטופה בחמריות, כבר היתה עלינו לטורח. אנחנו ממטרתנו לא נסור, ו„התורן" יוסיף ללכת הלאה בדרכו הסלולה, אשר כבש לעצמו במשך ימי קיומו: להיות עתון עברי לאומי לטובי הקהל העברי באמריקה, כלי־מבטא מעורר ומעודד לרעיון תחית עמנו, מרכז ספרותי מהודר לנבוני הקוראים העברים, בעלי הנפש היפה והטעם הטוב. ואולם באים אנחנו בזה בדרישה נמרצה אל טובי קוראינו, כי ידעו אף הם לעשות את חובתם לעתונם העברי, ואל יסתפקו ב„חבה" מפשטת לתחית התרבות העברית, ואל יתלו את כל הקולר בצואר אחרים, מעטים ובודדים. מלאכת הפצת התרבות העברית וקניניה הרוחניים באמריקה מ ל א כ ת ם ה י א — אסור להם להתרשל בה, אסור להם להתברך בלבם, כי תמיד תהא נעשית על־ידי אחרים, כי תמיד יהיו הם המתפרנסים מן הצדקה. דרישה נמרצת זו יש לנו הרשות ויש לנו גם החובה להגישה לפני טובי הלאומיים בארץ הזאת!

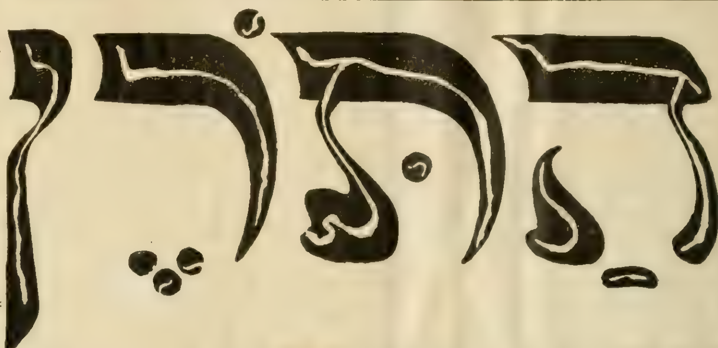
אנחנו עושים ונוסיף לעשות את חובתנו לקהל העברי — יעשה נא איפוא גם הקהל העברי את חובתו ל„התורן": יחתום־נא כל קורא על עתוננו ב צ י ר ו ף ד מ י ה ח ת י מ ה ב ע ת ה, ויחתים־נא כל אחד מקוראינו לוא רק את אחד ממכריו, היודעים עברית. בטוחים אנחנו, כי עוד רבים הקוראים עברית בכל עיר ועיר, אשר לא חדר עדיין העתון העברי לביתם ולסביבתם — והכל משום התרשלותם של העסקנים העברים, שהפצת הספרות העברית חובתם היא, והכל מחוסר הרצון ורפיון הרוח שבקרבנו לעבוד עבודה לאומית ממשית.

רק מעט רצון, רק מעט רגש חי וער — אותו אנחנו מבקשים!

בדבר הפרס לחותמי „התורן" השנתיים:

לאלה השואלים אותנו בדבר הפרס, המובטח לחותמי „התורן" השנתיים, יש לנו לפי־שעה לענות, כי המאסף „ממערב למזרח" לא הוכן עדיין לדפוס. המאסף הזה יוצא לאור לא על־ידי „חברת התורן", אלא

VOL. IV | NEW YORK, AUGUST 31, 1917 | No. 25

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית | ניו־יורק, י"ג אלול, תרע"ז | גליון עשרים וחמשה

מתקבלת החתימה על „התורן" למחצית-השנה השניה

(ספטמבר 1917 — מארץ 1918).

עם הגליון העשרים וחמשה תמה המחצית הראשונה של שנת „התורן" הרביעית. כל אלה מן הקוראים, שחתמו על „התורן" לחצי שנה, מתבקשים איפוא להזדרז ולחדש את חתימתם, כדי שלא יבוא עכוב במשלוח הגליונות אליהם.

בפעם הזאת, כשאנו באים להזכיר לפני קוראינו על המשך קיומו של „התורן" למחצית השנה הבאה, לא נאחז מנהג מקובל אצל עתונים: לא נדבר על ערכו של „התורן" לקהל העברי ולספרות העברית באמריקה ולא נמשוך את לב הקורא בהבטחות מוקדמות ובהתהדרות נפרזת. אין מכריזים על עובדה מתמידה והולכת — וקיומו של „התורן" הלא עובדה היא כבר בחיינו הלאומיים באמריקה, ואין קונים את לב הקהל הנבון בהבטחות. במקום שלא המדרש עיקר, אלא המעשה. חוזרים אנו על מה שכבר נאמר ונשנה אצלנו פעם ושתים: „התורן" הוא עתה לפני הקהל העברי ספר פתוח, ושבעים וחמשת גליונותיו, שיצאו עד עתה, הם המדברים בעדו.

ואם נוטלים אנחנו רשות לעצמנו לבוא לפני הקהל בפעם הזאת — פעם אחת בחצי שנה — ולדבר אליו על עניני „התורן", הרי אנו עושים זאת עתה לשם מטרה אחרת, אמנם מטרה בלתי נעימה ביותר: רוצים אנו להשמיע בזה, כי אין אנחנו שבעים רצון מקהל הקוראים העברים באמריקה. אנחנו עשינו ונוסיף לעשות כל מה שבכחנו המעט, כדי להכניס תוכן עברי־לאומי בעמידתנו הלאומית, הדלה והריקה בארץ הזאת; ואולם הקהל העברי, אשר הוא משענתנו האחת ובשביליו אנו עובדים עבודה זו היגעה והקשה, מתרשל בחיבתו ואינו עושה אף את המעט, שיש בכחו לעשות ושיש לנו הרשות לדרוש ממנו כי יעשה, בתור שותף לעבודת התרבות העברית ותחיתה באמריקה. כי למה לנו להשלות את נפשנו ואת נפש הקהל בשוא: „התורן", ככל עתון עברי, המכוון לקהל קטן ומצומצם, אינו מפעל־של־עסק ואינו יכול לקוות עדיין, כי יתמוך את יתדותיו על בסים מסחרי, מובטח ומוצק. תקוה כזאת רחוקה היא לפי שעה, תקוה לעתיד לבוא: עת שתתגבר ההכרה הלאומית המקורית, ההכרה העברית, בקרב היהדות האמריקאית, שעכשיו היא עדיין בבחינת נוגעת־ואינה־נוגעת בעיקרינו הלאומיים, ותגרש מפניה את הבערות הלאומית — זה הנגע הנורא, אשר פשה במהננו בדורות האחרונים ואוכל בנו כל חלקה טובה. ועד שתתבכר ההכרה הזאת, ועד שיבוא תור־הזהב ליצירה עברית־תרבותית באמריקה־אין לנו תקוה פה ואין לנו משענת אלא זו: אידיאליות יתירה מצד המעטים והבודדים, אנרגיה כפולה ומכופלת לרעיון העברי מצד המחזיקים בו והנאמנים לדגלו.

ברכות לגליון ראש-השנה

ראש השנה ממשמש ובא. „התורן” כבר הנהיג מחלקה ל„ברכות ראש־השנה” בשנה שעברה והתוצאות היו מוצלחות. בשנה זו אָנו נכונים גם כן להקדיש עמודים אחדים למחלקה זו ב„גליון ראש־השנה”, שיצא לפני החג.

אָנו מבקשים את קוראי „התורן” להשתמש בשעת כושר זו ולהראות את חבתם ואת התמכרותם אל עתוננו־עתונם.

ברכו את הוריכם, קרוביכם, ידידיכם ומכיריכם מעל עמודי „התורן” !

מחיר ברכה 50 סנטים ומעלה.

לאגודה המשלמת בעד שלשים ברכות נקדיש עמוד מיוחד ושם האגודה וכתבתה ידפס בראש עמוד.

אָנו מבקשים אתכם להזדרז בדבר ולשלוח לנו את הברכות בהקדם היותר אפשרי, לא יאוחר משבוע קודם החג, כדי שנוכל לשים את כל הברכות בגליון החג.

הנהלת „התורן”

לראש שמחתם זה יום התונתם, נברך את הרב יעקב זלמן רייזין עם רעיתו המאושרה יוניה לאזארום מסוטה קארולינה. יהי נועם ד' עליכם ויכונן ביתכם בטוב ובעושר, כברכת ידידיכם

שלמה וחנה לאמפרט.

שנה רביעית
HATOREN
גליון כה [עה]

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. AUGUST 31, 1917 No. 25 (75)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה......3.00 לחצי שנה...$1.50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנה......$3.50 לחצי שנה...$1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year....$3.50 Six months..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים

ההנהלה של „התורן" הזמינה טבלאות לכריכה בשביל כרך „התורן" השבועי, שנה ראשונה. הטבלאות עשויות בהדור מיוחד. בידי ההנהלה נמצא מספר מצומצם של הכריכות האלה בשביל אותם הקוראים, הנוהגים לפאר את ארונות־ספריהם בכרכים מהודרים.

מחיר כל כריכה עם המשלוח 35 סנט.

לפנות בהזדמנות אל הנהלת „התורן".

הנחה לחותמי „התורן"

בהוצאת „אחיעבר"

התורן החדשי, שנה א׳, כרך א׳ וב׳, 500 עמודים (בלי כריכה — — — — — — — — — — — — — — — $1.00

סנונית, קובץ שירים, ערוך על־ידי ראובן ברייניז, 94 עמודים בפורמאט גדול — — — — — — — — — — — — .25

היסוד המדיני בהשקפת הנביאים, מאת פרופיסור י. פרידלאנדר. 23 עמודים בפורמאט גדול — — — .15

מחגלחג, חוברת א׳, קובץ לספרות היפה ולבקרת בהוצאת „אוקינוס", — — — — — — — — — — — — .10

מזל טוב, קומידיה במערכה אחת, מאת שלום-עליכם, תרגום י. ד. ברקו־ביץ. בהוצאת „אוקינוס" — — — — — — — .10

מול אהל תמורה, שברי פואימה, מאת ב. נ. סילקינר, 98 עמודים בפורמאט גדול — — — — — — — — .25

הספרות העברית החדשה, מאת בן־אביגדור, 30 עמודים בפורמאט גדול (בהוצאת „מפיצי שפת עבר") — — — — — .10

תחית לשון, מאסף, בהוצאת „מפיצי שפת עבר", 106 עמודים בפורמאט גדול. — — — — — — — — — — .25

בס"ה — — — — — — $2.20

הנחה לחותמי „התורן", ביחד עם המשלוח רק בעד $1.65.

HATOREN, 89-91 Delancey St., New York

ליפשיץ פרינטינג קאָ. 217 איסט בראָדוויי ניו יארק

טויזענד ציוניסטען וועלען בעקומען

בוטענסקי'ס „גלות" פריי

ווילט איהר זיין איינער פון די טויזענד?

בוטענסקי'ס לעצטע מייסטערווערק „גלות" דריקט אויס דעם גאנצען אידישען צער, דעם גאנצען אידישען וועהטאג, דאס אייביגע פערטריבען זיין — דעם אידישען גלות...

די סטאטוע גלות דערצעהלט א צוויי טויזענד יעהריגע געשיכטע פון א פאלק, וואס האט זיין לאנד פערלארען.

מיר האבען בעשלאסען אוועקצושענקען 1000 קאפיעס פון בוטענסקי'ס „גלות" צו טויזענד ציוניסטען אין אמעריקא.

די טויזענד ציוניסטען, וועלכע ווילען בעקומען די סטאטוע, ווערען אבער מוזען טהאן א ציוניסטישע ארבייט.

זיינט איהר בערייט? דאן שיקען מיר אייך די סטאטוע פריי!

איהר קענט העלפען פערשפרייטען

„דאס אידישע פאלק"

מיר פערלאנגען פון אייך, אז איהר זאלט צווישען אייערע פריינד און בעקאנטע געווינען 5 סובסקרייבער פאר אונזער צייטונג, און ווען איהר וועט האבען 5 נייע סובסקרייבער

בעקומט איהר בוטענסקי'ס „גלות" פריי אלס אנערקענונג פאר אייער ארבייט.
דיעזער אפער איז גילטיג ביז דעם 28טען סעפטעמבער, 1917.

סובסקריפשאן פרייז $1.50 א יאהר.
פאר קענעדע — — — — — $1.90

פ. ס. — אויב איהר האט ניט אלע 5 סובסקרייבער מיט אמאל, שיקט אריין איינציגווייז, כדי מיר זאלען וויסען, אז איהר זיינט א קאנדידאט פאר אונזער פרעמיום.

DOS YIDDISHE FOLK, 44 E. 23rd ST., NEW YORK, N. Y.

ארץ־ישראל על הממשלה הטורקית היא כאין וכאפס, והפקידים הטורקים מצדם היו תמיד חורשים מזמות איך להצר את צעדי הבאים החדשים וכיצד להגביל יותר ויותר את עבודת הקולוניזאציה בגזירות ובהומרות חדשות. על עבודת הקולוניזאציה בטונים הוצא סכום של ארבע מאות מיליון פראנק, ועל זו שבארץ־ישראל לא יעלה סכום ההוצאות למעלה ממאה מיליון.

„עבודת הקולוניזאציה בטונים הוקלה על־ידי אמצעי־חבור מתוקנים ומשוכללים, כמו סלילת כבישים ומסילות ברזל, חפירת תעלות ונמלים ויסוד לשכות למסחר ולעבודת האדמה. הקולוניסטים בטונים מקבלים הלואות מאת ה„באנק הקרקעי הטוניסי" בתשלום רבית של ששה אחוזים למאה, ובארץ־ישראל אין אף באנק קרקעי אחד. המוסד הפינאנסי היהודי היחידי בארץ, „האנגלו־פלשתינא קא.", מלוה כסף בשער רבית יותר גבוה, שלא רבים מהקולוניסטים יכולים לעמוד בו. כל קרקעות הממשלה בטונים נמסרו לרשותן של חברות קולוניזאציוניות גדולות לעבדן ולשמרן, ובארץ־ישראל עולה קנית כל אמה של אדמה בעמל ובדמים מרובים. רוב הקולוניסטים הצרפתים בטונים הם יוצאי אלגיר וקורסיקה ושאר האיים שעל־יד ים התיכון, שאקלימם ותנאי עבודת־האדמה דומים ברב או במעט לאלה, השוררים בטונים. מלבד זאת, רבים מן האימיגראנטים האלה הם אכרים פרופיסיונאליים ועל עבודת־האדמה פרנסתם. ההיפך מזה הם האימיגראנטים היהודים, שבאו להתנחל בארץ־ישראל. רובם ככולם באים מארצות הצפון, שגם האקלים וגם תנאי עבודת האדמה שונים שם מאלה שבארץ־ישראל. ונוסף לזה, רובם ככולם, מלבד אחדים היוצאים מן הכלל, יושבי כרכים הם, שמעולם לא התעסקו בעבודת האדמה.

„ובכל זאת, כשאנו באים להשוות את תוצאות הקולוניזאציה היהודית בארץ־ישראל לתוצאות הקולוניזאציה הצרפתית בטונים, נראה, כי במשך שלשים השנים האחרונות (תרמ"ב — תרע"א) נתרבה מספר היהודים בארץ־ישראל בשמונים וחמשה אלף נפש, תחת אשר רבוי מספר הצרפתים בטונים במשך הזמן ההוא עולה רק לארבעים ושנים אלף".

* * *

חדשות ספרותיות.

— מחמשה עשר ביוני שעבר התחיל לצאת במוסקבה פעמים בחודש עתון מצויר לנערים וילדים בשם „שתילים". המחלקות הקבועות בעתון זה הן: א) הספרות היפה (שירים, ספורים, אגדות ועוד); ב) פרקי מדע (תאורים מעולם החי, הצומח והדומם); ג) קורות עמנו (פרקים בדברי ימי ישראל); ד) בעולם הגדול (ספורי מסע ותאורי החיים בארצות שונות); ה) ארץ־ישראל (תאורים מחיי ארץ הקודש); ו) בישראל ובעמים (ספורי מאורעות חשובים בעולם); ז) תולדות אנשי שם (ביאוגראפיות של אנשים מפורסמים); ח) פרפראות (משלים, חידות, פתגמים ועוד). בעתון הזה יבואו אילוסטראציות, תמונות וציורים, מעשי ידי אמנים מומחים. בין הסופרים, שהבטיחו להשתתף בו, נמצאים: ח. נ. ביאליק, דוד פרישמאן, שאול טשרניחובסקי, יעקב פיכמאן, ד. שמעונוביץ, י. ח. טביוב, מ. בן־אליעזר ועוד. כל חוברת של ה„שתילים" תכיל שלשה גליונות של דפוס. מחיר החתימה לשנה 12 רובל, לחצי שנה 6 רובל.

— באודיסה התחיל מחודש יולי להופיע מחדש, בעריכת הד"ר יוסף קלוזנר, הירחון „השלוח". המערכת מבטיחה, כי „עתה, כשהוסרו כבלי הצנזורה מעל הספרות ברוסיה, תשתדל להרבות במאמרים לשאלות־הזמן כראוי לרגע ההיסטורי, שאנו עומדים בו, וליתן מקום להיצירות היותר משובחות של משוררינו, סופרינו וחכמינו, שהרבה מיצירותיהם לא יכלו לראות אור עד עתה".

— ההסתדרות העברית באמריקה הוציאה חוברת שניה על הלשון העברית וספרותה. החוברת הזאת מכילה שני מאמרים: א) הספרות העברית ועתידותיה, מאת ראובן בריינין, ב) המבטא בלשון העברית, מאת א. בן־יהודה.

— יצאה לאור חוברת א' של הכרך השמיני של The Jewish Quarterly Review וזה תכנה: א) שלמה בן יהודה ואחדים מבני זמנו, מאת הד"ר א. מארמורשטיין, ב) שני חגי אסיף עתיקים, מאת הפרופיסור יוליאן מורגנשטרן, ג) רשימה מפורטת של כתבי־יד שונים על פירושיו של רש"י על התלמוד, מאת ד"ר ד. ס. בלונדהיים, ד) תקנות עזרא, מאת ד"ר שלמה צייטלין, ה) חקירות בספר שמואל ב', מאת מ. ה. סגל, ו) רשימות של בקורת, מאת הפרופיסור יעקב ז. לוטרבאך, ז) חקירות, מאת הד"ר יצחק הוזיק.

* * *

מחיי האגודות.

— אגודת „מסדה" תתאסף ביום א', 26 אבגוסט, באולם בית־הספר „זרובבל", 22 מערב רחוב 114. מר דניאל פרסקי ירצה „על ההומור היהודי". מביני עברית מתבקשים לבוא.

— במיניאפולים יסדו מסיימי תלמוד־התורה אגודה עברית בשם „עבריה".

תקון טעות.

במאמר „לתולדות המתימטיקה העברית", גליון כ"ג, נפלו השגיאות האלה:

בסוף עמוד 12 במקום: וכל קודש היה אצלם שבעה כפול שבעה, צריך להיות: וכל קודש היה אצלם שבעה שבעה.

בעמוד 13 במקום: עוד בשנת תרל"ד פרסם שלמה בובר, צריך להיות: שלמה רובין.

אירופה הישנה כאבן מעמסה. מלחמת־העמים הנוכחית, שמטרתה להגן על הלאומים הקטנים, סופה להוביל לידי הכרת פרינציפיונים יותר עליונים בחברה ובחיים. מן העבר יכולים אנו ללמוד על העתיד. כל המלחמות הגדולות באירופה במאות השנים האחרונות גרמו לידי ההכרה בקיומם של לאומים חדשים. שלום ווסטפאלין הביא לידי תקומתה של הולאנדיה; פלאנדרס נשתחררה על־ידי הריבולוציה הצרפתית ומלחמות נאפוליאון חזקו ואמצו את התאחדותו של העם האיטלקי.

„אחת הפרובלימות, שלרגלי אופיה האינטרנאציונאלי היא דורשת פתרון בועידת־השלום הבאה, שבה יוקבעו היחוסים המשותפים של עמי אירופה, היא הפרובלימה היהודית.

„הפרובלימה הזאת היא ענין לענות בו לא להעולם היהודי בלבד. חושבים אנו, שגם העולם הכללי צריך לטפל בה. כל תנועה לאומית או חברתית חשובה — כדאית וראויה להתמך גם על־ידי אנשים אידיאליסטים, העומדים מחוצה לה. רגש אידיאליסטי ממין זה מרומם את רוח האדם ונותן את התקוה בלבו להאמין בעתיד שכולו טוב. ורק מטעם זה נעשתה תקומתן של בלגיה וסרביה ענין לא להבלגים והסרבים בלבד, אלא לכל העולם הנאור כולו; ומשום כך שואפים כל בעלי הנפש והרוח באירופה לראות בתחיתה הגמורה והשלמה של פולאניה. ונימוק זה העיר לפנים את לבות כל עמי אירופה בשעתם לעזור לארצות־הברית ויונן במלחמתן בעד חופשתן. גם אישריה חייבת הרבה על חופשתה להעמים הנאורים האלה, ואת חובה זו היא מסלקת להן כעת. המלחמה בעד שחרור הכושים באמריקה ויציאתם משעבוד לגאולה היא ראיה נוספת לרגשותיהם הנעלים והאידיאליים של בני־האדם.

„ורגש זה הניע אחדים מאתנו ליסד ועד, שחבריו אינם יהודים, לשם התמיכה בתנועה לשחרור היהודים. הועד אומר להציע לפני ועידת־השלום הבאה את הפרובלימה הזאת לא בתור שאלה יהודית, אלא בתור שאלה אנושית כללית.

„בזה שהועד שלנו אינו יהודי נעשה המוטיב שלו בלתי־מפלגתי, וכן היא גם הפרוגראמה שלנו. הפרוגראמה שלנו היא: כי הצדק ואינטרסי הממשלה, השלובים זה בזה, יגרמו לידי הכרת הפרינציפיון של שווי זכיות אזרחיות, מדיניות וחברתיות לכל יהודי אירופה. זהו החלק הראשון והחשוב של תכניתנו. אם הפרינציפיון הזה של שווי־זכיות ליהודים יוכר, כי־אז אין לנו צורך עוד לדרוש בהכרת התרבות העברית, הלשון העברית והמסורה העברית: היהודים בעצמם בתור חטיבה לאומית ישמרו על אחדותם וקניני רוחם, ואין צורך להממשלות לטפל בדברים האלה. עריצות היתה זו מצד הממשלה, אילו התערבה בענינים כאלה.

„החלק השני של תכניתנו מטפל ברעיון הציוני. מובן, שאי־אפשר לנו לקבוע את התיחסותנו להאידיאל הזה בחיוב, בשעה שבין היהודים בעצמם רבו חלוקי־הדעות עליו.

„אבל אם אי־אפשר לנו, מהטעם האמור, לקבוע יחוס חיובי להרעיון הציוני, בכל־זאת חובתנו היא להסיר את כל המכשולים והמעצורים, המונחים על דרך התגשמותו. בתנאים רצויים אפשר יהיה להתיך את גורלה המדיני של ארץ־ישראל בועידת־השלום. ואם כה או כה יהיה גורלה של ארץ־ישראל, מכל־מקום צריכים אנו לדרוש שווי־זכיות להיהודים, שיבואו ויתנחלו בה. אם רק נסיר את המכשול הזה, אז אפשר יהיה ליהודים ולהסתדרויות יהודיות שלמות לסדר שם את האימיגראציה היהודית. שאיפתנו הכפולה היא: חופש ושויון ליהודים בכל ארצות אירופה ותנאים נוחים ורצויים ליצירת מדינה יהודית.

„להגשמת השאיפה הזאת נכונים אנו לעשות תעמולה רחבה בין ההסתדרויות האינטרנאציונאליות הגדולות, ולכשתגיע השעה, נציע את הענין לפני באי־כח העולם הנאור בקונגרס־השלום".

* * *

הקולוניזאציה בארץ־ישראל ובטוניס.

בגליון האחרון של העתון „זיאָניסט ריוויו", בלי־מבטאת של הפדראציה הציונית באנגליה, נתפרסם מאמר מלא ענין על הקולוניזאציה היהודית בארץ־ישראל בהשואתה להקולוניזאציה הצרפתית בטוניס, שהצליחה שם יותר מבשאר מושבות צרפת.

„התקבלת הזאת — אומר הכותב — יש לה ערך הנובי־צבורי גדול, שיש ללמוד ממנה הרבה, מפני שעבודת הקולוני־זאציה בשתי הארצות האלה התחילה כמעט בעת ובעונה אחת. טוניס נכנסה תחת חסות צרפת בשנת תרמ"א, ועבודת „הובבי־ציון" בארץ־ישראל התחילה בשנת תרמ"ב. הקולוניזאציה הצרפתית בטוניס מצאה לה תנאים הרבה נוחים מזו של היהודים בארץ־ישראל. הנסיעה מצרפת לטוניס תארך משלשים עד שלשים ושש שעות, והוצאות הדרך אף הן מועטות, בעוד שהנסיעה מרוסיה או מגאליציה לארץ־ישראל תארך שבועות שלמים, וההוצאות הן מרובות בערך. אקלימה של טוניס מצטיין מזה שבשאר מושבות צרפת. ובארץ־ישראל מפילה מחלת המאלאריה בלבד כמה חללים מדי שנה בשנה ומשמשת אבן־נגף על דרך התפתחותה של הקולוניזאציה. מסי הממשלה על יבול האדמה בטוניס נוחים הם מאד. המעשר בוטל שם ובמקומו הונהגה שיטה של מס על הקרקע; בארץ־ישראל תשלום המעשר עדיין מתקיים, ומעיק הוא כנטל כבד על הקולוניזאציה והתפתחותה. הכבוש האיקונומי ורכישת קרקע קלים ביותר בטוניס מאשר בארץ־ישראל, מפני שמספר היושבים בארץ־ישראל על כל פרסה מרובעת עולה 95, תחת אשר מספרם בטוניס, הגדולה בשטחה פי־ששה מארץ־ישראל, לא יעלה ליותר מארבעים. הממשלה הצרפתית בטוניס משתדלת, עד כמה שידה מגעת, לבצר שם את עמדותיהם של האימי־גראנטים הצרפתים. ועד כמה גדולה היא השפעתם של האימי־גראנטים הצרפתים בטוניס, הודות לממשלתם התומכת בם, אפשר לראות מעובדה זו. לארבעים ושנים אלף הצרפתים, היושבים בטוניס, יש שלשים וששה באי־כח במועצת־הממשלה, תחת אשר לארבעים ותשעה אלף יהודים יש רק בא־כח אחד ולמיליון ושבע מאות אלף התושבים המושלמים — רק חמשה עשר. כללו של דבר: הממשלה הצרפתית התאמצה בכל האפשריות ליצור תנאים נוחים ורצויים להקולוניסטים הצרפתים בטוניס, בעת שהממשלה התורקית השתדלה בכל האמצעים להפריע את עבודת הקולוניזאציה היהודית בארץ־ישראל. השפעת יחידי

יהודי ואינם מודים בהתאָמת החובות של הלאומיות היהודית אל החובות האזרחיות של תושבי הארץ — מקומם מחוץ לכוחנה".

— בסאלוניקי של יון פרצה בשבת שעברה תבערה, שתחריבה את כל רובע העיר הישן. כשמונים אלף נפש, רובם יהודים, נשארו בלי מעון ומחסה.

— תשעה ועשרים דיפוטאטים אנטישמיים הכניסו אינ־טרפלאציה לבית־המחוקקים האוסטרי, שבה הם שואלים את הממשלה, אם יודעת היא, כי אנשי־הצבא היהודים, הנמצאים על שדה־הקרב, עושים סחורה במיני ספיקולאציות שונות בין חבריהם הנוצרים, בשעה שאלה האחרונים מקריבים את נפשם בעד ארץ־מולדתם. עצם האינטרפלאציה הזאת, תוכנה והטון שלה עוררו חמתם של הנבחרים הליבראלים של בית־המחוקקים, הרואים בה עלילה נתעבה, שיש בה כדי להזיק לעניני המדינה בשעת־הירום זו.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

נשף־פרידה לכבוד הד"ר ליאו מוצקין.

ציוני ניו־יורק ערכו ביום השלישי, 14 אבגוסט, נשף־פרידה לכבוד העסקן הציוני, הד"ר ליאו מוצקין, העוזב בימים האלה את אמריקה ללכת לרוסיה. מספר המשתתפים בנשף הזה היה רב מאד, עד כי צר היה האולם „קלינטון" מהכיל את כל הבאים. היושב־ראש, הד"ר ש. מ. מלמד, בקש בשם כל הנאספים את הד"ר מוצקין למסור פריסת־שלום חמה מאת ציוני אמריקה לאחיהם ברוסיה. המטיף העממי, מר צ. ה. מאסליאנסקי, הביע בנאומו את ברכתו, כי הד"ר מוצקין יזכה בקרוב למצוא לו שדה־פעולה רחב בארץ־ישראל הבנויה. מר ת. קובן ברך את מוצקין בשם הפדרציה הציונית האמריקאית, ומר דניאל פרסקי (עברית) — בשם העברים בניו־יורק. מר מוצקין השיב על כל הברכות בנאום נלהב, שבו עורר את כל הנאספים להמשיך את עבודתם הציונית, הלאומית והעברית.

* * *

דרישותיהם הלאומיות של הציונים בלודז.

בלודז נערכה על־ידי הציונים אספה פומבית גדולה, שבה השתתפו כאלף וחמש מאות איש. באספה זו נתקבלו ההחלטות האלה:

א) דורשים אָנו את הכרת הלאום היהודי בפולניה וערובות קונסטיטוציונאליות להבטיח את זכויותיו של המעוט הלאומי היהודי, כדי שתהיה לו האפשרות לבחור במספר ראוי של באי־כח משלו בכל מוסדות שלטוני העיר והממשלה, וגם אבטונומיה גמורה ושלמה בכל מה שנוגע להענינים היהודיים הפנימיים.

ב) הכרה חוקית מצד הממשלות האדירות בזכותו של העם היהודי על ארץ־ישראל וערובות בטוחות לקולוניזאציה יהודית רחבה והתפתחות החיים היהודיים שם באופן חפשי.

* * *

ועידת „המזרחי" בפולניה.

בוורשה נקראה לפני זמן־מה ועידת „המזרחי". הועידה אָרכה שלשה ימים ובה השתתפו צירים רבים מערי המדינה השונות. בין הצירים נמצאו גם רבנים חשובים אחדים. בין ההחלטות, שנתקבלו בועידה, יש לציין את אלה: לעבוד ביחד עם היהודים בשאר ארצות תבל ליצירת מקלט יהודי בארץ־ישראל ולהשגת זכיות אזרחיות ולאומיות בכל ארצות הגולה; ליסד סמינריון למורים ומלמדים עברים; להכניס תקונים וסדרים בישיבות ובחדרים; להנהיג את הלשון העברית בתור שפת־ההוראה בכל מוסדות־התנוך היהודים, ובאותם המוסדות, שמטעמים טכניים או פדגוגיים אי־אפשר עדיין להשליט שם את הלשון העברית, יש לתת את היתרון להלשון היהודית על שפות אחרות; לבחור להקהלה היהודית ביהודים דתיים ולאומיים; למחות נגד אלה, הכופרים בגלוי בלאומיות היהודית והמעמידים את היהדות על היסוד הדתי בלבד.

שׁוֹנוֹת

„למען ישראל".

בשם זה קיימת באיטליה זה כשנה ויותר הסתדרות מיסודם של נוצרים, שמטרתה היא להושיע את עם ישראל. איך ובמה? — סתמו הידיעות הקצרות והכלליות, שנתקבלו בשעתן, ולא פירשו. אָמנם בידיעה מקוטעה אחת נאמר, כי ההסתדרות הזאת שואפת להשגת זכיות שוות ליהודים בכל ארצות תבל ומקלט בטוח לעם ישראל בארץ־ישראל; אולָם, כמו שנראה להלן, אין הידיעה הזאת מדויקת כל־צרכה, ביחוד — במה שנוגע לטיב הזכיות המדוברות וכן בנוגע לאופן יצירת המקלט הבטוח בארץ־ישראל.

זה לא כבר עלה בידי „ועד־הפרסום" שעל־יד ההסתדרות הציונית באמריקה להשיג העתקה מתכנית ההסתדרות „למען ישראל", שנדפסת במלואה בעתון האיטלקי „גיאווינה אירופה" (אירופה הצעירה) ונפוצה גם בחוברת מיוחדה באיטליה ובשאר ארצות־ההסכם. הפרוגראמה הזאת משמשת תעודה אופיית להשקפתם של „חסידי אומות העולם" האלה על שאלת היהודים ופתרונה, ואופיית היא ביחוד, בבואה לדבר על זכיותיהם הלאומיות של היהודים. ובזה הננו מוסרים אותה ברובה הגדול.

„הדבר כבר נאמר ונשנה, כי המלחמה הנוכחית תשים קץ לכל הפרובלימות הסבוכות. השקפה זו אולי אופטימיסטית היא יותר מדאי, אבל מצד שני אולת פסימיסטית מאין כמוה היא להתיאש מן התקוה והאמונה בהתחדשות אירופה על יסודות לאומיים וחברתיים חדשים אחרי מלחמה גדולה וקשה כזו. פסימיות כזו בימים האלה פירושה הוא: אבדן התקוה והאמונה בכל האנושיות כולה. סבל ירושה היסטורית עתיקה של עונות, פשעים וחטאים, של שנאת עמים, שעבוד לאומים, של עושק וחמס, של קפוח זכיות היחיד והרבים מעיק על

לאנגדיה. להעומדים בראש הועד ניתן יפוי־כח לצרף אליו מספר חברים לפי ראות עיניהם. הועד נוסד בהסכמת ממשלת ארצות־הברית, התומכת בו תמיכה מוסרית ומדינית. ה„סטיט דיפארטמנט" בוואשינגטון מסר בידי הד"ר בוגן ומר סיניור מכתבים לצירי ארצות־הברית בארצות הנייטראליות ובארצות־ההסכם, שבהם הם מצווים לעמוד לימין באי־כח הועד ולעזור להם, עד כמה שידם מגעת.

— משיקאגו מודיעים אותנו, כי עומד להפתח שם בחול־המועד סוכות הבא בית־מדרש למורות ולמורים עברים. כבר נקבץ סכום הגון בקופת המוסד הזה וגם נבחר ועד, שישתדל בכל ההכנות הדרושות לפתיחתו. חברי הועד הם: ליאון זולוטקוף, הרב שאול סילבר, ד"ר א. ב. יודלסון, ה. ל. ליבטרמאן, י. גרינברג, י. דולניצקי וש. ב. מקסימון. כל הרוצים להתקבל בו בתור תלמידים יפנו אל המזכיר הזמני על־פי הכתובת הזאת:

S. B. MAXIMON,
5464 Woodlawn Ave., Chicago, Ill.

— על־פי האיניציאטיבה של „אגודת הרבנים בארצות־הברית וקנדה" נוסדה הסתדרות של יהודים חרדים בשם „שלומי אמוני ישראל". מטרת ההסתדרות האורתודוכסית החדשה הזאת היא „לרומם את קרן התורה, הדת והיהדות בארץ הזאת".

— באודיסה נקראה בעשרים וארבעה לאבגוסט ועידה של המורים העברים ברוסיה. הועידה תדון על כל עניני החנוך העברי וביחוד על השלטת הלשון העברית בבתי־הספר העממיים.

— הסתדרות „פועלי־ציון" ברוסיה קוראת את ועידתה בקיוב בעשרים וששה באבגוסט.

— על־פי בקשת ההסתדרות היהודיות ברוסיה נאות שר־החיצון טירישצינקו לשלוח את הסופר הידוע ש. אנ—סקי לרומיניה לחקור שם את מצב היהודים. טירישצינקו פנה להממשלה הרומינית להרשות לאנ—סקי לעבור את ארצה לתכלית זאת, וזו נתנה הסכמתה לזה.

— בפולטאווה נבחרו שמונה דיפוטאטים יהודים להדומה העירונית.

— מועצת הממשלה בפולניה בטלה, על־פי בקשת היהודים, את החוק הישן, האוסר על היהודים לקנות קרקעות בהלואות על־ידי אפותיקה.

— מפטרוגראד נתקבלה ידיעה, כי הממשלה הרוסית שחררה את כל יהודי גליציה ופולניה, שהשלטונים הצבאיים לקחום בתור בני־תערובת, או גרשום ממקומות־מושבותיהם מ„טעמים צבאיים". לכל הגולים והשבויים האלה ניתן הרשיון לשוב לערי־מושבותיהם.

בשבוע זה נתקבלו שוב ידיעות מחרידות על המצב בארץ־ישראל. טלגראמה אחת מרומא מספרת, כי האפיפיור קבל ידיעות, שמצב התושבים בארץ־ישראל הוא נורא מאד. הרבה מהם נהרגו על־ידי הטורקים והרבה מבנות הארץ לוקחו על־ידיהם בשביה והובלו לקושטה להכלא ב„ארמונות" הנשים. האפיפיור אומר לצאת במחאה נמרצה נגד מעשי הנבלה והאלמות האלה. טלגראמה שניה מקאירו של מצרים, שנתקבלה ב„ועד העזרה לארמינים וסורים" בניו־יורק, מודיעה, כי הטורקים החריבו את העיר יפו ואת המושבות הסמוכות לה בשטח של שתים־עשרה פרסה. הרבה בנינים נותצו על־ידי דינאמיט. את תעודות־הממשלה העבירו הטורקים לדמשק ולשכם. עד כמה מן האמת יש בידיעות האלה — אי־אפשר לדעת עדיין. ארץ־ישראל עצמה היא כעת סוגרת ומסוגרת, וזה חדשים רבים שלא נתקבלו משם שום חדשות באופן ישר.

— מפני קושי החבור עם ארצות המזרח הרחוק התחילו להתפרסם רק עכשיו פרטים בדבר מעשי־הרצח האיומים והאכזרים, שעשו השלטונים הטורקים ביהודי העיר בגדד זה כחצי שנה — לפני הכבשה בידי האנגלים. לפני זמן־מה פרסמה העתונות הכללית ידיעה קצרה, כי הרב הכולל של העיר בגדד פנה, באמצעות הממשלה השוויצארית, אל השולטן הטורקי במחאה נמרצה נגד „תעלוליהם האכזרים של השלטונים בעירו, שרצחו כמה יהודים צעירים נקיים מעון והשליכום לתוך היאור". מהידיעה הסתומה הזאת אפשר היה רק לדעת, כי השלטונים הטורקים ערכו טבח ביהודי בגדד. אבל מתי קרה הדבר ושאר הפרטים לא נודעו עד היום. והנה בגליונות האחרונים של ה„אמעריקאן היברו" ו„הדזשואיש עקספאָנענט", היוצא בפילאדלפיה, נדפס מכתב מהעסקן הציוני נ. ע. עזרא משאנחיי של חינה, המפיץ מעט אור על המאורעות בבגדד. המכתב נשלח משאנחיי בתשעה עשר ליולי שעבר, וכותבו מבקש לפרסמו ברבים. „מהידיעות, שנתקבלו על־ידי אחדים מיהודי שאנחיי מקרוביהם בבגדד, — נאמר במכתב זה — נראה, כי הטורקים, לפני עזבם את העיר, ערכו מטבח אכזרי בתושבים היהודים. ידיעה אחת אומרת, כי הטורקים הרגו 2,500 ילדים מתלמידי בתי־הספר, וידיעה שניה מספרת על ששה עשר צעירים יהודים, שהושמו על־ידי השלטונים בשקים והושלכו אל היאור. בבית־הספר שבבגדד היו התלמידים לומדים גם צרפתית ואנגלית. וידיעת שתי הלשונות האלה היתה הסבה העיקרית להתנקמות הטורקים והגרמנים בתלמידי בתי־הספר: הם חששו, שמא יביאו אלה תועלת להאנגלים הכובשים. יהודי חינה והודו מקבצים כעת תרומות־כסף לטובת היהודים הנגועים בבגדד".

לקבוצת יהודים בהאאג, שפנתה אל מאכס נורדוי, היושב כעת במאדריד, בבקשה להוות את דעתו על השפעת הריבוליציה הרוסית על הלאומיות היהודית בארץ ההיא, שלח העסקן הציוני הישיש את התשובה הזאת:

„הריבולוציה הנשגבה הזאת מצאה את יהודי רוסיה מוכנים ומזומנים לקראת מצב יותר טוב, משמצאה האימאנסיפאציה בשעתה את יהודי המערב. יהודי רוסיה הם בעלי הכרה לאומית־עצמית. רוסיה לא תדרוש מהם לשלם את מחיר השתחרורותם בהתבוללות. רוסיה תבטיח את קיומם הלאומי של כל עמיה השונים, וששת מליון היהודים, היושבים בארצה, עתידם הלאומי נכון לפניהם. היהודים האלה ירחיקו מעליהם בשאט־נפש את המתבוללים ובעלי־הטמיעה, המדברים בשמם אל הממשלה, והם לא שהיום. כל אלה הכופרים במציאות לאום

ראשי הגולה ובטול הישיבות בבבל ואחרי נדודים שונים, היה כבר בזה יותר משום חבה. **ההיסטוריה הגלותית הכריחה** את היהודי להכיר במדינה רוחנית זו, שיש בכחה לאחד את כל בניה. בכלל, את ההיסטוריה אין להאשים, והעם בחוש־הקיום הבריא שלו בודאי צדק, בקבלו **בהמוניו** עול למוד תורה זו. אבל זה אינו פוטר אותנו מהסתכלות אובייקטיבית. עובדה היא, שחבה יתירה זו, שהיתה נודעת מן רוב העם אל התלמוד **והתפשטות למודו**, גרמה לבעור הספרות החלונית מקרב העם, וביחוד בסוף ימי הבינים, כמו שהתפשטות התורה שבכתב בזמן עזרא גרמה לבעור עבודת האלילים.

בסוף שנות המאה התשיעית לחורבן, עם שירי התהלה התמימים לכבוד שפרוט מאת מנחם ודונש, נתפנה מקום בתוך היהדות אל ההרגשה הטבעית שבלב. בשנות המאה העשירית נצטמצמו אל תוך פנה זו ה„נגיד" עם שירי המלחמה שלו ועם משליו, ובן גבירול עם „כתר מלכות", שיש בה הטבעיות והרעננות של „ברכי נפשי". „קרן־הזוית" הקטנה, שנוצרה בחצי האי הפירינאי, הלכה והשפיעה יותר ויותר על ההיקף, וההיקף לא היה רק יהודי, אלא אנושי כללי. לפי גרץ ואחרים תפשו אז המשכלים העברים את המקום הראשון בהשכלת העולם בכלל. כמעט כל תלמידי־החכמים שבעת ההיא מנסים כחם בשיר ומליצה — ואפילו אותם שבצרפת התורנית, מתלמידי בית מדרשו של רבנו גרשום, ואותם שבאפריקה, מתלמידי רב סעדיה; אלא שההיסטוריה יודעת לקשור כתרים רק בראשי המצטיינים.

שנות המאה האחת־עשרה והשתים־עשרה הכתירו לנו את שני השליטים היותר גדולים בממשלת ספרות־החול של ימי־הבינים. משל הלוי על הלבבות ומשל הרמב"ם על המחות. ומדוע היו אלה גם כן כמעט השליטים האחרונים בממשלה זו? מדוע מתחילה הירידה שלה עם אלחריזי?

אין ספק אצלי, שבטול ממשלה ספרותית זו לא היה רק משום סבות היסטוריות חיצוניות בעת ההיא, כעין גזירות השמד על־ידי האלמוהידים, שהחריבו את מרכזי ישראל בספרד הדרומית.

ראשית, חורבן זה היה אז רק זמני, ועת קצרה אחר־כך שבו ונבנו הקהלות החרבות. ושנית, הרי במקרי־נדידה רבים של עמנו גלתה שכינת המרכזים אתם, והגולים הקימו לה אכסניה במקומות פזוריהם החדשים, ומדוע זה לא עצרו כח יהודי ספרד הנדחים לברוא להם מרכזי ספרות־של־חול חדשים והיקפי־השפעה חדשים?

אולם יותר משפעלו כאן הסבות החיצוניות גרמה לזה סבה היסטורית פנימית — **שוב לא הורגש הצורך**.

כי אמנם על תלו של מרכז רוחני אחד שנהרס הולך ונבנה לרוב מרכז רוחני חדש, ואם אפילו האחרון מתנגד לפעמים מן הקצה אל הקצה אל הקודם לו, הריהו הולך ונבנה מחורבנו. אולם במה דברים אמורים? כשיש **צורך** מיוחד בעם לאיזו פנה מיוחדת של השראת השכינה על הנבחרים שבאומה.

במקרה שלפנינו, עוד שני דורות לפני הרמב"ם ודור אחד לפני הלוי התחילה ממשלת רוח אחרת — למוד הספרות התלמודית — **להתפשט** בישראל על־ידי חכמי הקונטרסים בצרפת, וממשלה דימוקראטית זו לא נשאה פנים לשום שלטון במקצוע אחר, שלא היה נוגע ישר אליה.

לפי דעתי, לא משום שנתבטלו מרכזי הפילוסופיה והשירה בספרד התפשטה אחרי־כך היהדות התורנית הצרפתית והשפיעה על כל הגולה, אלא להפך: היהדות של ספרות החול בימי הבינים חרבה כליל על־ידי היהדות הפשטנית, „הסבוראית", של הספרות הדתית.

עד כמה שנעריך את **ידיעת התורה** בעמנו, עד כמה שנוקיר את **החבה ללמוד** התלמוד, הנודעת מן ההמונים הרחבים בדורות הקודמים, עלינו להכיר את זה בתור **הכרח היסטורי לפי תנאי הגלות**. אבל אל לנו לשכוח, כי אוניברסיטה עממית לא תוציא בשום אופן מתוך תלמידיה מומחים למקצועות שונים; והמורים המשמשים בה, אפילו כשיהיו היותר מוכשרים, עמידתם שם דלה וריקה, וכח **כשרונם היוצר** הולך ומתפורר, הולך ומתמזג בתוך המים הרחבים של ים ההסבר.

רש"י, בעלי התוספות וכל נושאי כליהם עד המהרש"א ואחריו, לפי הכחות האינטיליקטואליים, שאנו מוצאים ב„חדושיהם", כולם היו יכולים לשמש אינסטיטוט עליון לתלמידי־חכמים **יוצרים** במקצועות שונים מן המין היותר מפליא. אולם כולם היו רק מורים באוניברסיטה עממית. את כל כשרונותיהם השקיעו בהמצאות נפלאות איך להסביר את התורה האחת, **שכבר** נתפשטה בעם.

בין כך, ותורת ההסבר החביבה גרמה להפסקת יצירות מקוריות. העממיות דרשה, שאפילו המורם מעם לא יתמכר למושגים הגבוהים מתפיסת העם, או למושגים הזרים לפי טעם העם, שעוד לא נתרגל לחבבם.

התוצאות הן נוראות, שכמעט אין דוגמתן בהיסטורית עמים אחרים. דוקא אצל עם־הספר היתה כל הספרות היפה של ימי־הבינים רק מקריות עוברת עד דור המאספים.

אמנם אין השכינה שורה בבמות אלא בבית־מקדש מיוחד, ואמנם אין אלהים שוכן אלא בקרב העם, העולה רגל אל בית־מקדשו ומשתחוה לו.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— „הועד המחלק המאוחד" שלח בשבוע זה ועד להולאנ־דיה לסדר את עבודת־העזרה לנגועי־המלחמה באירופה ובארץ־ישראל ולהשגיח גם־כן על חלוקת הכספים, הנשלחים מאמריקה לתכלית זאת. הועד, שהעומדים בראשו הם העסקנים ד"ר בורים בוגן ומאכס סיניור, ישהה באירופה בכל משך ימי המלחמה וגם, אם יהיה צורך בדבר, ימים רבים אחר־כך, ויעבוד יחד עם הועד לעזרת נגועי המלחמה מיסודם של יהודי הו־

„מלכותא דרקיע" אינה כ„מלכותא דארעא", — זאת היא הגרסה הנכונה, וכל אלה המוכיחים את ההפך נקטו גרסה משובשת. כל חכמה היא לפי מהותה ממשלה אצילית, ואינה מתפתחת כראוי אלא כשפורשה קצת מן הצבור... ומשמתחילה להתפשט בעולם, מתחילה גם ירידתה.

יש שאיזו סבות היסטוריות או חברתיות מקרבות את ההמון אל ה„חכמה", ומה עושים חכמי הדור? אף הם יוצאים מקרן־הזוית שלהם ומקרבים את „חכמתם" אל שכל ההמון. כחות עצומים נשקעים אז בעבודה חדשה: ה„לומדים" המקוריים נהפכים לרבנן סבוראי. ואמנם המצאות נפלאות מתגלות על־ידיהם בנדון זה: הבחנה דקה בנפש ההמון ונתוחים שונים בענין המדובר, ועוד ועוד. אך מה הן התוצאות? כל שחכם מחברו הוא רק ממציא יותר מפליא מחברו בסגולות הישן, וכך הולכת החכמה ופושטת את צורתה האצילית, ולא רק שהיא מתפשטת בין ההמון, אלא שהיא עצמה נעשית המונית ביותר.

גם התפתחות כשרונותיו של החכם סובלת מזה, כי תורת „קרן־הזוית" שומרת עושר רב לבעליה, ותורת „המפיץ" מדלדלת והולכת עד שנעשית לחכמת מסכן, ואף־על־פי שהוא עשיר בכשרונות, סופו שמקרב לא רק את תורתו, אלא גם את שכלו אל שכל ההמון.

ואל יטען הטוען, כי העולם הרחב, הדימוקראטי, יסבול חס ושלום משום פרישות זו מן הצבור, שהרי קרן־הזוית של היחיד נעשית מאליה מרכז לאחרים, ואפשר לה להוציא קרני אור מתוכה אל ההיקף היותר גדול; אולם מן הרגע שאנו מבטלים את הנקודה התיכונה, אין עוד לפנינו היקף, ואפילו היותר קטן. יש אז לפנינו רק שטח, והשטחיות לא תתן לעולם דבר של יצירה.

אמנם יש שהתורה מונחת באיזו זוית נדחת; הולכת היא ומשתכחת או בטלה לגמרה. אולם שכחה זו אינה באה משום הסתר־הפנים שבדבר, משום הצטמצמות התורה בתוך איזו פנת־הנפש של יחידי־הסגולה. ודאי שגרמו לזה סבות היסטוריות או חברתיות אחרות.

רצוני לומר: תורת המרכז לא מאליה בטלה, אלא בטלו אותה. על־ידי ההכרח ההיסטורי או ההכרח החברתי קם איזה בנאי חדש והרס את המרכז הקודם ועל תלו בנה לו מרכז חדש. אולם חורבן אמתי שלא על־מנת לבנות בא למרכז, אם תורתו יוצאת ממנו ונעשית לתורה המונית, לתורה שנתפשטה. וכאן עלינו להתבונן אל חזיון מענין זה: בעולם הדעות הדבר ממש להפך מאשר בעולם המדיני; לא השלטון האצילי הוא הלוחץ והמתנפל, אלא השלטון הדימוקראטי. ואם יקומו יוצרים מקוריים חדשים באותו הדור, ה„מלא כולו דעה", לא כל־כך בנקל יעלה להם לברוא מרכזים חדשים ליצירותיהם. כי כך דרכה של ממשלת־רוח המונית: דוחקת היא את רגלי כל ממשלת־רוח אחרת, שניתנה רק לאצילים, ואפילו כשזו האחרונה אינה נוגעת כלל לפעמים בממשלתה היא. חובבי ההמון יראו בזה סימן ברכה, אולם חובבי הרוח הנאצלת יכאב לבם על סימן הדלות שבדור.

* * *

מנקודת־ראות זו יש להטיל ספק בקדושת כמה ערכין כלליים, שהגיעו אלינו בירושה כסבל „דורות הדעה", אלא שברשימתי זאת רוצה אני לרמז רק על „שנוי ערך" אחד בהתפתחות היהדות, וזו היא — השקפתנו על התפשטות למוד התלמוד בעמנו במשך גלותו.

רבים כעת בקרבנו, המתגעגעים על „בית־היוצר לנשמת האומה". ואין בגעגועים אלו רק משום רומנטיקה; יש בזה הרבה משום שנוי קיצוני של ההשקפה על ענין זה לעומת דור המשכילים. ואילו כותב הטורים האלו, אם כי גם הוא מן ה„מתגעגעים" האלה, ואף הוא אינו תמים־השקפה עם ה„משכילים", לא נראה לו בכל זאת שנוי ההשקפה של דורנו ב„ערך" זה.

לפי דעתי, התפשטות למוד התלמוד בעמנו, אם שהיה בזה הכרח היסטורי, ואם שהתפשטות זו נעשתה כל־כך מתוך חבה יתירה ומתוך רגש של קדושה, — מכל מקום גרמה לנו גם כן להרבה היזקות לאומיים.

בדורות שרבו כל־כך אצלנו השוחים בים התלמוד כמעט שנסתתמו בעמנו כל מעינות החכמות האחרות, וביחוד סבלה משום זה התפתחות הספרות היפה בצורותיה השונות. פסק המקור הטבעי, הנובע ישר מלב האדם, אותו המקור, שהוא עיקרי אצל עמים אחרים ושממנו מוצא לזרמים שונים בהתפתחותם.

התלמוד, כשהלך ונוצר, היה אמנם יצירה עממית במובן רחב. רוב חכמי התלמוד באו מתוך העם וחיו את חייו והחזיקו בכל תוקף באמונותיו השונות. ובכל זאת נצטמצמה תורה עממית זו בתוך קרן־זוית. היו לה מרכזים קבועים במשך דורות רבים, ורק יחידי־סגולה זכו להיות הפועלים ב„בתי־היוצר" האלה ליצור את נשמת העם. ומשום זה ערכו האנושי כל־כך גדול. ומי יודע להיכן היה העם מגיע בפסיכיקה שלו, מה היתה צורת נשמתו, אילו נשאר ב„היקפים" הרחוקים וחי את חייו, ורק היה מקבל מדי פעם בפעם השפעה על־ידי ניצוצות היצירה האמתים, שנוצרו בקרן־הזוית המצומצמה? ומי יודע להיכן היו מגיעים חכמי התלמוד עצמם, לולא נחתם התלמוד בזמנו ולולא בטלו המרכזים, לו נשארו עם עצמם בפנתם המיוחדה עוד במשך דורות רבים?

משנחתם התלמוד, והעיקר, משבטלו המרכזים הראשונים חדל התלמוד להיות עממי, אלא נעשה המוני. הוא לא נוצר עוד על־ידי העם, אלא נלמד על־ידי העם.

בדורות היותר קדומים נתחבב למוד התלמוד בתוך קהלות ישראל, ואז עוד לא „שכח היהודי את עמלו ברדף התלמוד הבלה". התלמוד עוד לא היה בלה כלל, לפי רוחו של היהודי אז. בדורות המאוחרים, אחרי בטול

זו האחרונה יצאה לאויר העולם היהודי ונעשתה לתנועה עממית רחבה ומאורגנת, עשירה בכחות אינטליגנטיים ובהשפעה פוליטית הרבה יותר מבימי הרצל הסוערים; והלאומיות הישראלית נעשתה קנין כל העם היהודי היושב ברוסיה, מההמון לאלפיו ולרבבותיו ועד ראשי מנהליו, ההולכים לפניו במלחמתו הלאומית, מנושאי הדגל ברמה ועד שארית הפליטה המתבוללת, השבה אחד אחד למערכות ישראל...

שונה היתה השקפתן של המפלגות שלנו ושונות היו התוצאות, שכל אחת מהן למדה ממהלך חייה של היהדות הרוסית החפשית.

בעלי הטמיעה התנחמו בזה, שאין קפיצות בדברי־הימים, והסדרה הלאומית בהיהדות הרוסית היא הפרכוס האחרון של הרגש הדתי, הגוע כעת באשמת החופש הרוסי. גרי הלאומיות תלו כל הקולר של עלית הציוניות ברוסיה בהשפעתה של המלחמה. המלחמה החרידה את הנימים היותר דקות בנשמתה המעורפלת של כנסת ישראל והוציאה משם את צלילי התקוות הישנות, הטמונות זה שנים ויובלות בעמקי נבכיה; ולפיכך רוצים הללו להאמין, שסוף המלחמה הוא גם סופה של ההצלחה הציונית ברוסיה. שונה לגמרו היה לקחם של הלאומיים בתפוצות הגולה. מתחילה למדו והבינו, שאין כל יגיעה צבורית הולכת לאבוד, והשיטה הלאומית הקוצרת ברנה בימי הרעש הללו היא פרי הזריעה בדמעה, שעמלו בה הבנים־הבונים לפני שלשים וחמש שנה. אבל משנתרבו התביעות והדרישות הלאומיות ברוסיה התחילה הדאגה תוססת בלבם. הם יראו כבר, שמא ישארו הדרישות הלאומיות בגדר המלים היפות בלבד, וגורלן יהיה כגורל הסיסמאות היהודיות, שנשמעו אחרי המהפכה הרוסית הראשונה בשנות 1906-7 וירדו אלי קבר בתור „נשמות דאזלין ערטילאין". חששו, שמא יעברו ימי הרעש, הכל ישוב להרגלו הקודם, ומחנה הלוחמים הלאומיים יתפזר בלי נצחון שלם ומקיף. ואולם גם פחדם זה היה פחד־שוא.

המאורעות האחרונים בחיי היהודים ברוסיה — אספות־המפלגות השמאליות באפריל, ועידת העברים והציונים במאי, מועצת המורים ביוני והכנסיה של כל המפלגות לתכלית קריאת הקונגרס היהודי ברוסיה ביולי — כל אלה הראו למדי, שממהרים שם לעבור ממלים למעשים, מסיסמאות לעובדות, ושחפצים שם למצוא את התוכן הלאומי, המתאים לגלוי צורותיהם המדיניות של החיים היהודים הממשיים. אלה היו סימנים מובהקים, שהיהדות הרוסית הרגישה את עצמה מוכשרה לבנין, ואין היא הורסת את המקדש הישן עד שתבנה בה בעת את היכל־החיים החדש שלה, המוכרח להכיל בקרבו את כל היפה והנשגב משאיפות האנושיות הכלליות ואת כל היקר והקדוש מקניני רוחה ויצירותיה בשלשלת הדורות. חזיון זה, שמהפכה פוליטית, הבאה להרוס את המחיצה בין ישראל לעמים, תמצא לפניה לא כתה דתית, הכופרת בצורה ומחצבתה, אלא אומה ישראלית, הנושאת את דגלה ברמה, היה כבר חזיון מיוחד בדברי ימינו; אבל הנסיון למצוא את צורות־החיים של היהדות הלאומית המאורגנת בגלות — הרי זה פרק חדש לגמרו, הבא ללמד לא רק את היהדות ברוסיה, אלא את כל העם המפוזר בתפוצות הגולה. הפעם הבינו הלאומיים, שהמהפכה הרוסית היא גם מהפכה גמורה בשאלות הארגון של היהדות החדשה, ושמציאת הצורה הלאומית בגולה תהיה התגלות חשובה בעולמנו, כהתורה הלאומית עצמה, שנשארה עד הנה רוח בלא לבוש, נשמה בלא גוף, הלכה להבא בלא מעשה לאלתר.

האופקים הרחבים, שנפתחו לפני היהדות הרוסית החפשית, והכחות המעולים, שנשתמרו בה במשך הדורות, היו לכל הנאמנים לעמנו הערובה היותר בטוחה, שצורות החיים, ההולכות ונבראות שם, הן היותר מתאימות לגדרי היינו בגולה, לקיומנו הלאומי ולרוחנו העתיק, והלאומיים למיניהם מתחילים לתהות על קנקנן של השאלות, המנסרות בעולמה של היהדות הרוסית, לרדת לעמקם של הדברים, ההולכים ונבראים שם, מתוך בטחון גמור, שהיהדות הרוסית תהיה המתחילה בדבר ואחריה תבאנה שאר ארצות הגולה הישראלית.

מטרת המאמרים הבאים היא לתת להקורא העברי באמריקה, הרחוק ממקום המעשים ושואב את ידיעותיו מהעתונות היהודית, המסתפקת בחדשות בלא באורים יתירים, מושג נכון מכל שאלה ושאלה, שנתעוררה ביהדות הרוסית אחרי המהפכה ומצאה את פתרונה בסכום הדעות השוות לכל המפלגות.

האבטונומיה היהודית וגבולותיה, הקהלה היהודית וחוקיה, הקולטורה העברית ואמצעיה הן חלקי השאלה הגדולה, שאלת צורת־החיים של עם ישראל בגולה, ופתרונה הנוכחי ברוסיה היא לא תשובה מקומית ומקרית, אלא יצירה לאומית חדשה, שתהיה בקרוב עובדה קיימת להיהדות הרוסית וסימן טוב להבאים אחריה למלאות ולקיים.

הֶעָרוֹת בּוֹדְדוֹת

מאת

א. נ. פרלברג.

1.

קרוזיית.

חושש אני, שמן הרגע שתמלא הארץ דעה כמים לים מכסים, תהיה גם הדעה הזאת קצת מימית. וצדקה עשה הקדוש־ברוך־הוא עם הפילוסופיה, שמעטו דורשיה בכל דור, שלפיכך נשתמרה בקדושתה, ותמיד היא משמשת מעין חדש לזרמי מרע שונים.

עוד דבר: משמתפשטת דעה אחת בעולם, אפילו כשנורמת לעבודת המה, מתרבים אז בעלי המחשבות, אך מתמעטים בעלי הדעות. המחשבות באות כעין פירושים או סתירות אל אותה הדעה השלטת, אולם הדעות המקוריות מסתלקות.

„כדכור“ ושם השנית „ישפה“. שפשף באבן אחת: „תגלה לי ותצא... !“ — מיד נתגלתה לפניו סעודת־בוקר חמודה, כעכים ורקיקים חמים נותנים ריח, רכים ומתוקים, נמוגים בפה כנופת־צופים, וריח של קהוה בחלב רותח נודף בכל הפנות; ובעוד הוא שולח את ידו לגעת בקהוה, והנה נתגלה מרק שמן, מרק־שקדים חם וטוב, ועמו רביעית העוף, ואחריו בן־אוז צלוי יפה, ופרפראות של לפת, ופשטידה של קמח־מצה, מטוגנה בשומן של אוזים, לקנוח־סעודה, ויין לשתיה — שני מיני יין: יין אדום „צירקובני כשר לפסח“ ויין לבן מן „המצונן של גדות הנגב“... שני מיני יין אלו היו גנוזים ומשומרים במרתף אָביו לחג הפסח בשביל מבינים בעלי־טעם ויחידי־סגולה...

גמר סעודתו, סעודת־הבוקר החמודה והנפלאה, מיד הרגיש בעצמו, כי זקוק הוא למנוחת הגוף והנפש. עמד ושפשף באבן השניה: „תגלה לי ותצא... !“ — טרם כלה להוציא הברה זו מפיו, וכבר רואה הוא את עצמו בהיכל נהדר בנוי בדולח, ובו שנים־עשר חדרים מרווחים. קירות ההיכל מחופים שטרות־כסף, כולם בני מאה. הקרקע מרוצף מטבעות־כסף ומשובץ דינרי־זהב. כל כלי ההיכל, הכסאות והספות למיניהם, עשויים שן ומצופים קטיפה רכה וענוגה. בכל פנה שהוא פונה עיניו רואות רק זהב וכסף, אבנים טובות ומרגליות. ומסביב להיכל גן נהדר, ובגן כל עצי פרי למיניהם, נחמדים למראה וטובים למאכל. ונחל מפכה בגן, ובנחל דגי־זהב רצים לכאן ולכאן. ושירה נפלאה נשאת ברחבי האויר הזך, כשירת הלויים בהיכל־הקודש — בה מנצחים כל הכנרים הגדולים, אנשי־השם אשר בארץ. והוא עצמו, הגבור הצעיר ובן־הסגולה, אינו עושה כלום, אלא מטייל ארוכות וקצרות ומחלק צדקה ביד רחבה על ימין ועל שמאל. אוחז מלוא חפניו כסף וזהב ונותן לכל מי שפושט יד. למי זהב ולמי כסף, למי אבנים טובות ולמי מטבעות מזומנות, למי מיני מאכל ומשתה ולמי חליפות בגדים — איש לא יצא מעם פניו ריקם, ואפילו אם שונאו בנפש הוא. אדרבה, לשונאיו הוא מאיר פנים ביותר ומעניק להם כפלים — למען יראו ויבושו...

* * *

מעורפל כולו בחלומות, רעב ושוקק, מתעורר בעל־הדמיון הצעיר מחזיונותיו, קופץ מעל משכבו ויוצא ללכת בלב הומה ונחלש עוד הפעם אל חצר „הרוזן“. שם מקבלים את פניו כפני מודע ומכר מתמול שלשום. כלומר: השוער פאנטאליי מניח לו להכנס בשער, הכלב נבחן אינו פוגע בו לרעה והבחור המשרת נוהג בו מנהג אח ורע. טופח לו על שכמו ומבשרהו בשורת־שמחה, כי כבר דבר עליו טובות — לא באזני בעל־הבית, אלא באזני בנותיו הבתולות... עוד הם מדברים, והנה נתגלתה אחת הבנות האלה, והיא בתולה בעלת־בשר ואדומת־לחיים, לבושה שמלה קצרה, המגיעה עד לשוקיה העבות, וחוטמה קטן וזקוף למעלה. „הרי זה לפניך!“ — רומז לה המשרת באצבעו על הגבור הצעיר, והבתולה העבה מתבוננת אליו רגע, סוקרת אותו מכף רגלו ועד קדקדו, מסתירה פניה בידיה, מריעה בצחוק לעומתו, בורחת ומתעלמת מן העין.

היַהֲדוּת בְּרוּסְיָה אַחֲרֵי הַמַּהְפֵּכָה

מאת

שלמה גולדנברג.

א.

על האבנים.

השמועות הראשונות על־דבר המהפכה ברוסיה הפתיעו את כל העולם היהודי, הבהילו את כל המחות וסערו את כל הלבבות. הכל הבינו, שהשעה היא הרת־עולם לא בשביל העם הרוסי, מחולל הפלאות בלבד, אלא גם להיהדות הרוסית, המקומדת בנסים, הגיעה שעת־משבר, המעמידה אותה שוב על שאלות חייה וספקות רוחה, שעת המעבר, הדורשת פתרון גמור ומוחלט לכל. והכל התחילו פה לדרוש סמוכין בשני הנושאים הללו: „המהפכה הרוסית והיהדות הרוסית“.

הראשונים, שחפצו לקדם את פני המאורעות, היו נביאי הטמיעה, שזה כמה נשתתק קולם ונפסקה נבואתם במחנה. בהמאורעות הגדולים ברוסיה מצאו שעת־הכושר לבוא אל הקהל היהודי ולגלות לפניו את דעתם, שהמהפכה הרוסית תשים קץ לשאלת היהודים, ומיום השחרור והלאה ילכו בני־ישראל בדרך שאר אזרחי רוסיה, ישאו שכם אחד את טורח הארץ הרחבה ויראו בה חיים טובים.

אחריהם באו גרי הלאומיות לשליש ולרביע. עינם של אלה היתה צרה תמיד בסוף־פסוקה של הלאומיות העברית השלמה, וגם הפעם נבאו לכליון התנועה הציונית ברוסיה, הנשענת תמיד, לפי דעתם, על קנה רצוץ — על רוע מצבם הכלכלי של אוכלוסי ישראל ועל הגבלת זכיותיהם הפוליטיות והאזרחיות ברוסיה הישנה. הלאומיים היו המאספים לכל המחנה, ודוקא הם יראו להשמיע בנדון זה דברים מפורשים. הם הביעו את תקותם, כי היהדות הרוסית לא תמכור את הבכורה הישראלית בנזיד עדשים, כי תצא בשלום מסבך המאורעות הפוליטיים ותוסיף ללכת בדרכה הלאומית, שבחרה לה ברצונה קודם ימי החופש ושנוי סדרי בראשית ברוסיה.

שמעו הנבונים בעם את קולם הרועד של „הנביאים“ שלנו, ראו, כי על שפתם מצלצל ה„ברי“ ובלבם נוקף ה„שמא“, והתחילו כבר לפרוש לקרן־זוית ולהצטדק באותה האמתלה, ש„המשכיל בעת ההיא ידום“. ואולם הנה באו המאורעות בעולם היהדות הרוסית וטפחו על פני כל המנבאים עתידות.

ימי המהפכה, ההולכים ונמשכים עדיין, הביאו לידי גלוי את פניה של רוסיה והראו לכל, שיום ולילה משמשים שם עוד בערבוביה וכחות האור והחושך מתרוצצים בקרבה ומתנגשים ביניהם בכל רגע ורגע. שאלת היהודים לא נפתרה עוד כליל, אלא פשטה צורת העם המוחה נגד ההגבלות והרדיפות ולבשה צורת הלאום הנלחם בעד קיומו בתור חטיבה אחת, מקורית ומאוחדת; השנאה לישראל הולכת ונעשית פחות ממלכית ויותר צבורית, וכמו בימים שעברו כן גם עתה מבקשים בהיהודי את השעיר לעזאזל, האשם בכל אי־הסדר, השורר כעת ברוסיה המתחדשת. ששת חדשי החופש לא רק שלא בטלו את הציוניות, אלא

בית קטן ורעוע, העומד בנכס. בעל־הבית עודנו אברך, והוא קרוב לה„רוזן" היושב בחצר, שאר־בשרו. יהודי אדמוני, שזקנו אָדום כאש, ושמו „בריל האָדום". כשהוא מדבר, הריהו עוצם את עיניו ופניו שוחקות. יהודי משונה. לבו הולך אחרי כל ענין וענין, ושעתו פנויה לכל דבר קל שבקלים. נכסף הוא לדעת הכל, לרדת לעומק נפשך, לחקור ולדרוש לכל צפונותיך, והוא מוכן ומזומן לעמוד לימינך בכל עת ובכל שעה ולהיות לעזר לך בכל דבר, עד כמה שידו מגעת. כך הוא מעיד על עצמו. לכשתרצה, יכול הוא לשמשך בעצה, או בהליכה, לדבר טובות עליך באזני קרובו העשיר בחצר, וגם לסעדך בשעת הצורך בארוחה קלה, בכוס חמין. הרי ממילא עומד מיחם גדול עם קומקום של תה. תה הרי דבר של הפקר הוא. כל מי שרוצה וכל מי שאינו רוצה בא ושותה.

לאחר שחקר את פי האורח הצעיר והתחקה על שרשיו לדעת, מי הוא ומה שם אָביו ומאין בא, נתברר הדבר, כי יודע הוא אותו מכבר. כמה פעמים קרה מקרהו להתאכסן בפונדקו של אָביו בפריאסלאוו. אָז יקר ונכבד בעיניו שבעתים: הרי אורח הגון הוא! מכיון שכך, מותר לו על אחת כמה וכמה ליטול את ידיו ולילך לשלחן ביחד עם שאר בני־הבית. ואולם דעתו של האורח ההגון אינה נוחה מזה, שרואים אותו כראות פני בחור בן־עניים. עדיין כבודו וגאותו אתו, וחלילה לו להשפיל את עצמו, לאכול לחם־חסד בבית יהודי עני, המתפרנס בודאי מן הפרורים, שהוא מלקט תחת שלחן קרובו העשיר. והוא בודה שקר מלבו ואומר, כי איננו רעב כלל, כי כבר אָכל לחם היום...

בכל אשר הרבה בעל־הבית, הוא בריל האדום, לחקרהו ולהציק לו בדברים, כי יגיד לו, מה הדבר, אשר הביאהו לכאן, ומה ענינו אצל קרובו העשיר, אולי יוכל לעזור לו ברב או במעט, — כן הקשה האורח הצעיר את ערפו ולא רצה להגיד כלום. לא לכבודו הוא הדבר הזה, כי יבוא יהודי זר מן הצד, ובפרט יהודי אָדום, להתערב בעסקיו...

בריל האדום מכרכר כרכורים סביבו, מתאמץ להציל דברים מפיו, והבחור משים עצמו תם, כאילו אינו מבין כלום ואינו יורד לכונתו של היהודי הזה. ואולם מריסי עיניו האדומים של בריל זה ניכר, כי אָמנם יודע הוא גם יודע את טיב ענינו של הבחור אצל קרובו העשיר, אלא שרוצה הוא לשמוע את כל זה מפורש מפי בעל־הדבר עצמו. עומד הוא ומסיח לו, כביכול, לפי תומו, כי קרובו העשיר, זה „הרוזן", מבקש מורה לבניו, ושלח כרוז בכל העולם לפרסם את הדבר ברבים, ומיד התקבצו ובאו לכאן מורים שונים למיניהם, בחורים וגם זקנים, מביאים תעודות ומכתבי־מליצה בידיהם מכל הערים והעיירות אשר מסביב — מבוהוסלאוו ומקאניוו ומטאראשצה — „עמך ישראל צריכים פרנסה, מבקשים פת־לחם"... כך מסיים בריל האדום, והמלים „פרנסה" ו„פת־לחם" צורמות את אָזנו של הגבור הצעיר ופוגעות בכבודו, כעלבון יוקד. ולהגדיל המדורה, יוצק היהודי האדום שמן על האש, יוצק ואומר, כי גדולה הרחמנות על עלובי־נפש אלה, מפני שכולם רעבים, לא עליכם... נדמה לו, כי היהודי האדום הזה קולע את הציו אל לבו דוקא... אין זאת כי־אם יודע האיש הזה, כי הגבור הצעיר יעלה הלילה רעב על משכבו...

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

אין הוא יודע, אם חלום חזיון־לילה זה, או הוזה הוא על משכבו בהקיץ — ואולם לנגד עיניו נארג ועולה מחזה נפלא ומשונה כזה: כי מעולם לא מסר שום מכתב ל„הרוזן", אלא נכנס אליו לחצרו להיות אצלו משרת סתם, בין שאר משרתיו, עושי רצונו... והוא נושא חן וחסד בעיני „הרוזן"... ו„הרוזן" קורא אותו לבוא לפניו ושואלו, מי הוא ומאין בא... וכשהוא רואה מי הוא ומה טיבו, הריהו מבדילו לטובה מכל משרתיו, מרוממו ומנשאו עליהם... וכעבור ימים מועטים הריהו מוסר את המפתחות לרשותו וממנה אותו ראש וראשון לכל אנשיו, מפקד לכל החצר... והשוער פאנטאליי, והכלב נבחן, והמשרת הטרחן — הכל יראים וחלים מפניו... והוא כותב מכתב לאביו, והמכתב כתוב בשפה יפה ונמלצה, בשפת עבר, כמובן, ולא מכתב ריק הוא זה, אלא אוצר בתוכו כמה שטרות־כסף חדשים, מבהיקים ומרשרשים, כולם בני מאה — מנחה שלוחה לאָביו לכבוד יום טוב... במכתב הוא מספר לאָביו את כבוד מעמדו ורוב עשרו ואת כל אשר גדלו „הרוזן"... והוא מתאר לפניו תמונה יפה ומרהבת־עין, כי יוצא הוא במרכבה רתומה לשלשה סוסים אבירים... והרי הכל שואלים זה את זה: „מי הוא זה, היושב במרכבה?" הללו שואלים, והללו עונים: „וכי אינכם יודעים, מי הוא זה? הלא זה המנהל הראשי"... „עול־ימים כל־כך?!"...

כבר האיר הבוקר. מחדר־המבשלים של בריל האָדום נשמע קול הולם פטיש, בוקע ונודף ריח לחם חם, שנאפה זה־עתה, וריח חלב מצומק. בעל־החלומות הצעיר נחפז ולובש בגדיו, ממהר אל החצר, זוכה להתיצב לפני הבחור המשרת ומקבל ידיעה ממנו, כי „הרוזן" לא קרא עדיין את המכתב גם היום... והריהו חוזר בנפש מרה שוב אל האכסניה, נפגע שם בבעל־הבית האדמוני. מתוך עינים עצומות, כדרכו תמיד, שואלו בריל האָדום דרך אגב, כיוצא ידי חובתו: „מה יש חדש?"... „לעת־עתה אין כלום",— עונהו האורח הצעיר, משתמט מידי בעל־הבית האָדום ופורש והולך לחדרו הקטן. שם הוא משתטח על מטתו, מניח כף־ידו על אפו וסותמו, שלא יריח את ריח הדגים המלוחים והמתובלים עם ריח הבצלים החריפים, המגרים את הנחירים ומעוררים את התיאבון למעלה, למעלה... וכדי לכבוש את יצרו ולהסיח דעתו ממדוחים אלו, הריהו עוצם את עיניו ומתעמק במחשבות והרהורים, הנוטלים ונושאים אותו על כנפי הדמיון הלוהט לעולם אחר, לעולם העליון, עולם של חזיונות־קסם וחלומות־זהב. לעולם־פלאות זה הוא נמלט תמיד בצר לו, בו הוא מבקש נוחם לנפשו מכל פגעי החיים ותלאותיהם, שם הוא מתבודד לנפשו, מתיחד עם מאוויי־דמיונו הגדולים. מקום־מחבוא הוא לו, כולו שלו הוא, אין לאחרים חלק בו, ואפילו לחבריו הקרובים ביותר. הלא זה עולם הדמיון והקסם, שבא לו בירושה מאת חבר־ילדותו שמואליק, עולם של אוצרות גנוזים, של אבנים טובות, אבני־קסם, אשר שם האחת

שִׁירִים

מאת
א. בראמסון

ד.

שָׁכַחְתִּי דִמְיוֹנוֹת שֶׁל בֹּקֶר נְעוּרַי,
נִתְפַּכַּחְתִּי, בָּגַרְתִּי.
וַהֲמוֹנֵי דְמֻיּוֹת — מַטְוֵה זֹהַר הִרְהוּרַי —
אַחֲרֵי גֵיא הִפְקַרְתִּי.

את עֵינַי הַחוֹלְמוֹת אֶל צָהֳרֵי הַמְּצִיאוּת
יְלַעֲמַל־יוֹם הִרְגַּלְתִּי;
אֶת סַעֲרַת כֹּחוֹתַי גָּדַרְתִּי בִקְבִיעוּת
יָאַסַּתְּ תּוֹעַלְתִּי.

וּכְאַחַד הָאָדָם אֲמַלֵּא כָל יָמַי
שְׁלִיחוּתִי הַקְּבוּעָה.
לֹא אֲאֻכַּל בָּאֵשׁ, לֹא יִרְתְּחוּ דָמַי.
נַפְשִׁי שְׁלֵוָה וּקְפוּאָה.

רַק בְּרִגְעֵי הַשְּׁקִיעָה, עֵת הַמַּעֲרָב יִתְעַטֵּף
סוּת־אַרְגָּמָן עֲנֻגָּה,
וְהֶאֱפִיל הָעֶרֶב, הַחוֹנֵן וּמְלַטֵּף
בְּדְמִיָּתוֹ הַנּוּגָה,

עֵת כּוֹכָבִים חֲרֵדִים דוֹם יָצִיצוּ מִלְמַעְלָה,
מִרְבִיד תְּכֵלֶת חִוְּרָה וְרַכָּה, —
אָז תִּתְעוֹרֵר נִשְׁמָתִי, תֶּחֱרַד מוּל לַיְלָה,
תּוֹהָה וּמְחַכָּה...

ה.

חֲלוֹמוֹת־זִיו בִּלְבָבִי זָרְחוּ —
וְחָוְרוּ.
פַּעֲמֵי־אֵל בְּנַפְשִׁי דָרְכוּ —
וְעָבָרוּ.

יְרִיצָה תְפִלָּה בִּסְמְטָה צָרָה
לִי הַחַיִּים,
וְכִפַּת־זְכוּכִית כְּחֻלָּה, קָרָה —
הַשָּׁמַיִם.

הַפְּרָחִים — אָבַד סוֹד־חַיֵּיהֶם,
מֵת שְׂחוֹק הַנְּגֹהוֹת.
סְמַרְטוּטֵי־עָלִים בִּשְׁלַל צִבְעֵיהֶם
עֵינַי רוֹאוֹת.

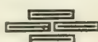
וּכְבוּלָה נַפְשִׁי בְּגִדְרֵי־פֶרֶךְ,
עוֹטָה צֵל.
וַיְּפַהֵק נִגְרֵי שִׁמְמוֹן הֶדֶרֶךְ
בְּלֹא בִרְכַּת אֵל...

ברן, 1917.

חַיֵּי אָדָם

מאת
שלום־עליכם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

סו.

בַּחֲלוֹם וּבְהָקִיץ.

בפונדק בעיירה הקטנה. — „בריל האָדום" מציל מלים מפיו. — הגבור הצעיר עולה רעב על משכבו ומרחף על כנפי־רוח בעולם הדמיון. — שוב חלומות „האוצר". — נפגש עם בתו הבתולה של „הרוזן", ואת חלומותיו נושא הרוח.

ואף־על־פי־כן, גם לאחר שיצא גבור הזכרונות האלה ריקם מחצר „הרוזן", לא נפל רוחו בקרבו ותקותו לא אבדה ממנו. אמר בלבו: „הלא רוזן הוא, איש עשיר ובעל עסקים הרבה — ודאי שדרכו בכך. אפשר, שאין לבו פנוי היום לקטנות כאלה? אם לא היום, יעמוד לי מחר ריוח והצלה"... בין כה וכה — והעת הולפת. כבר העריב היום והגיעה אפלת לילה. צריך לחשוב בדבר לינת־לילה, לבקש איזו אכסניה. הנודד הצעיר חזר העירה, בקש ומצא שם מלון — הפונדק היחידי בעיר הקטנה ט.,

אמנם רבות מהממשלות לא חדרו עוד לעמקה של השאלה היהודית ועוד לא באו לידי ההכרה, שהיא לא תפתר לעולם כל זמן שלא יבראו תנאים טבעיים בעד קיומו והתפתחותו של העם היהודי, או, בדברים יותר ברורים: כל זמן שהעם היהודי בתור עם ישאר בלי ארץ מולדת ויהיה מפוזר בין העמים השונים. רבות מהממשלות, שפתרונה של שאלת־היהודים נוגעת להן באופן ישר, חולמות עוד על דבר אפשריותה של התבוללות גמורה מצד היהודים בתוך העם השליט, מפני שכך חולמים היהודים בעצמם, מנהיגיהם ופרנסיהם. אבל יבוא יום, והממשלות תוכחנה לדעת, שלא היו אלא טועות בנוגע לפתרונה של שאלת־היהודים, וכי תקות ההתבוללות אך תקות־שוא היתה, וכי מנהיגיה של היהדות, שחתמו את שטר ההתבוללות, פשטו את הרגל, כי לא התחשבו עם רצונו של העם היהודי ועם נטיות נפשו, שאי־אפשר לעקרן. או אז תהיינה מוכרחות גם הממשלות מצדן הן לסייע לפתרונה של שאלת־היהודים, כפי שהתוה הרעיון הציוני את הדרך לפניו.

זאת היתה השקפתו של יוצר הקונגרס הציוני על שאלת היהודים, ובהתאם להשקפה זו יסד את ההסתדרות הציונית העולמית, שתהיה מכוונת לא רק כלפי פנים, כלפי רכוז הכחות של העם היהודי עצמו, כי־אם גם — ואולי ראשית כל — כלפי חוץ, כלפי „הסכם המדינות", שבלעדיו אי־אפשר להציוניות שתתגשם, ואפילו אם יודו בה כל היהודים שבעולם ויכנסו תחת דגלה. „מי שמתבונן במנוחה אל הדבר הלא צריך הוא להודות, כי אין שום אפשריות לפני הציוניות להשיג את מטרתה אלא על־ידי משא־ומתן גמור, שאינו מניח מקום לספקות, עם הגורמים המשתתפים בעלי ההשפעה הפוליטית" (שם). יוצר הקונגרס היה איפוא מחוללה של התנועה הציונית הפולי־טית, של זו הציוניות, שפנתה בתביעותיה לבעלי ההשפעה הפוליטית ודרשה מהם את תקונה, ושנבדלה בזאת מהציוניות הקודמת לה, שלא יצאה מתוך תחומיו של העולם היהודי המוגבל.

אמנם טעות גדולה נשרשה בקרב הציונים עצמם, בחלקם את הציוניות ל„מעשית" ול„פוליטית" ובמצאם נגוד פנימי בין הראשונה ובין השניה, כאילו היו צוררות אשה את אחותה. טעות היא, מפני שמצד העיון אין ציוניות מעשית ואין ציוניות פוליטית, כשם שאין ציוניות תרבותית, אבל יש רק ציוניות אחת בעלת מ ט ר ה א ח ת, שאין לה בעולמה אלא שיבת עם ישראל לארצו ההיסטו־רית. המטרה הזאת קבועה היא ואינה זזה ממקומה אפילו כמלוא נקודה אחת, ורק הדרכים המובילים אליה משתנים לפי תנאי הזמן המשתנים. המעשיות — יסוד מושבות וכדומה, הפוליטיות — ההשתדלות הדיפלומאטית, והתרבותיות — יסוד בתי־ספר, שכלול הלשון והרחבת הספרות הלאומית, וכדומה — כולן אינן אלא רקחות וטבחות להרעיון הציוני, המבטא את השאיפה לתחיה לאומית שלמה ומקיפה. התפתחותה של הציוניות במשך עשרים שנות קיומה בתור הסתדרות עולמית הראתה לדעת למדי, כי כל המחלוקת הזאת בשל החותם, שצריך להיות טבוע עליה — מעשי או פוליטי, — אין לה שום יסוד בחיים. החיים בעצמם באו וטפחו על פניה והראו לנו את טעותנו, בהעבירנו את מרכז־הכובד של התנועה הציונית רק לצד אחד, יהי־נא המעשי או הפוליטי. החיים בעצמם הורונו לדעת, שאין לנו שום רשות לזלזל בחשיבותו של הצד הפוליטי של הציוניות או להמעיט את ערכו. על־ידי שלשלת ארוכה של מאורעות ומעשים הוברר לנו כעת, כי צדק במשפטו מחוללה של הציוניות הפוליטית, שבלי „הסכם המדינות" אי־אפשר לו להרעיון הציוני שיתגשם, וכל זמן שלא נצא ממחיצתנו המצומצמת ולא נשתדל להבקיע בתביעותינו לתוך חברת העמים בעלי ההשפעה הפוליטית העולמית, אין שום תקוה נשקפת לשאיפתנו הלאומית שתמלא. ומצד אחר הוברר לנו גם כן, שאין דרך אחרת לפנינו להשפיע על דעת העמים ולהביאם לידי הכרת תביעותינו הצודקות בלתי־אם על־ידי מעשים, על־ידי התגלות ממשית של שאיפתנו הלאומית, המעידה על כח יצירתנו. כל מושבה חדשה בנויה על־ידי חלוצינו, כל שדה חדש נחרש בידי אכרינו וכל כרם חדש של נוטעינו מפלסים נתיב בעד עבודתנו הפוליטית. כל בית־ספר חדש וכל מוסד תרבותי חדש — מאיזה מין שהוא — של הישוב החדש נהפך לנקודת־משען פוליטית ומברר ומלבן את תביעותינו ונותן להן תוקף ועצמה.

זוהי התורה, היוצאת לנו מההתפתחות הציונית במשך עשרים השנה האחרונות. עמדנו זמן רב על פרשת דרכים. כעת מצאנו את הדרך. יודעים אנו כעת, כי עתידה השאלה היהודית להפתר בתור חלקה של השאלה הלאומית הכללית, ויודעים אנו, כי כשם שאי־אפשר להעם העברי להשתחרר בעל כרחו, כך אי־אפשר לו להשתחרר רק ברצונו בלבד. גאולת עם ישראל, כגאולתם של העמים האחרים המשועבדים, תלויה ברצונו הוא וברצון העמים השליטים בעלי ההשפעה של הפוליטיקה העולמית.

האם כבר הוכשר הדור? האם כבר בשלה גם הכרתם של העמים השליטים למדי בנוגע לשאלת היהודים ולפתרונה ההכרחי? יש סימנים הרבה המעידים, כי כ ע ת הגיעה השעה, שנבא עליה יוצרו של הקונגרס ומחוללה של הציוניות הפוליטית. השקפת־העולם הלאומית שליטה היא כעת בעולם המחשבות וגם בעולם הפוליטיקה הגבוהה. הממשלות האדירות מכריזות מבלי הרף על עיקרי הלאומיות ומתפארות, כי העיקרים האלה יהיו נר לרגלן, בשעה שתבקשנה פתרונים להשאלות הרבות, העומדות כעת על הפרק הן במערב והן במזרח. ורוצים אנו להאמין, כי לא יוציאו אותנו מן הכלל ביום שידובר על גורל העמים השואפים לשחרור. אמנם במדה מרובה תלוי הדבר בנו ובעצמנו — עד כמה יהיה עמנו מ א ו ח ד בשעה שיוטל הגורל.

הַדֶּרֶךְ הַסְּלוּלָה

מאת

ד"ר שמריה לוין.

בירח אבגוסט, בעשרים ותשעה בו, לפני עשרים שנה, התאספו בפעם הראשונה צירי עם ישראל מארצות־הגולה השונות, בבאזיל העיר על גדות הרהיין, לטכס עצה בדבר שיבתו של העם הסובל, עתיק־יומין ושבע־נדודים, לארץ־מולדתו ההיסטורית. בראש הנאספים, משכמו ומעלה גבוה מהם, עמד מי שהיה סופר בשדה זר, רחוק מעמו ומתרבותו, משאיפותיו ומתקוותיו, והתקרב אחר־כך בדרך פלא, על־ידי איזו דחיפה, חיצונית או פנימית, לצור מחצבתו, ויהי לבחיר האומה ולנושא דגלה. הלא הוא מ ח ו ל ל ה של התנועה הציונית ה פ ו ל י ט י ת ו י ו צ ר ה של ההסתדרות הציונית העולמית, ד"ר תיאודור הרצל. לקול קריאתו התכנסו הצירים, והם עוד טרם ידעו את מנהיגם, וימשכו אחריו מן ההגה הראשון שיצא מפיו ויטו אוזן קשבת לכל דבריו ולא הרהרו אחריו. איזה כח נעלם הכניע אותם בבת־אחת ויטע בלבם רוח של משמעת מוחלטת. וזו היתה לא הכנעה של עבדות, לא משמעת הבאה מתוך התבטלות בפני תקיף, מפקד וגוזר, אלא הכנעה הבאה מתוך הכרה, שמקורה ברגש, מתוך בטחה, המביאה לידי אמונה, החודרת אותנו, בשעה שאנו עומדים לפני גאון הרוח, גאון השאיפה וגאון הרצון, ורואים בו חזות הכל, את נקודת־ההבער של שאיפות עצמנו, את בטוים של מאויינו הדקים והנסתרים, והננו מוסרים לו בחפץ־לבב, בשמחה ובחדוה את ההנהגה ומכתירים אותו לשליט, ומרגישים את עצמנו מאושרים, כי נמצא האיש שבקשנוהו, אף כי בעצמנו לא ידענו, כי מבקשים אנחנו אותו, כי הוא יהיה הממונה על הפקדון היותר קדוש לנו והיותר חביב עלינו.

וצירי עם ישראל מארבע פנות העולם, שהתכנסו בבאזיל לפני עשרים שנה, היו ה ר א ש ו נ י ם, שהניחו את אבן־הפנה של תחיתנו הלאומית. רשאים אנו לאמר זאת בפה מלא, מבלי להקטין את ערכם של לוחמי התחיה הקודמים שלנו, מבלי לפגוע בכבודם של גדולי הרוח שלנו, מבשרי הגאולה בתקופה שלפני הקונגרס הציוני הראשון. כבודם במקומו מונח, ואיש לא יהין לנכות מזכויותיהם אפילו כמלוא השערה. ועוד יותר. כל אחד מאתנו, הרואה בתנועה הציונית את גלויה של שאיפת־עמנו ההיס־טורית, שרק פשטה צורה ולבשה צורה לפי השתנות הזמנים ושאמנם לא נפסקה לעולם, צריך להודות, כי לולא עבודתם הפוריה של נושאי התחיה בתקופת „חבת ציון", אלה המעפילים, שאמרו לנצח את כל המכשולים שעמדו על דרכם ולהביא את הגאולה קמעה־קמעה בכח עצמם, כי לולא עבודתם הפוריה, לולא רוחם הכביר, שהקיץ באמת נרדמים, ולולא נסיונותיהם הרבים, שהפיחו זיק של תקוה באלפים וברבבות, לא היה הקונגרס הציוני הראשון יכול לצאת אל הפועל, למרות גאוניותו של קורא הקונגרס, מפני שגם גאון־הרוח אין בכחו לברוא יש מאין, וכל גאוניות הולכת לאיבוד, אם חסר לה החומר מן המוכן, שתהיה השפעתה חלה עליו. ובאמת, כשאנו מתבוננים אל צירי הקונגרס הציוני הראשון ומונים אותם אחד אחד, אין אנו מוצאים ביניהם כמעט פנים חדשות. כולם כמעט היו ידועים ומפורסמים מכבר בעבודתם על שדה התחיה, איש איש במדינתו ואיש איש בסביבתו. רבים מהם היו ממיסדי הישוב החדש, ורבים מהם — מאלה שקנו להם שם בעבודתם הלאומית התרבותית. ומהם היה רוב מנינו ורוב בנינו של הקונגרס הראשון. חדשים היו רק י ו צ ר ו של הקונגרס ואחדים מנושאי כליו, שאיש לא ידעם מקודם, מלבד הארי שבחבורה, הד"ר מאכס נורדוי, ששמו הלך לפניו ושהרעיש את העולם היהודי בתתו את ידו גם הוא להתנועה הציונית, אחרי שעבר שנים לעשרות על שדה הספרות העולמית, חריף ועוקר עולמות וטוחנם זה בזה ונוגע בכל השאלות החברתיות והמדיניות הבוערות, מלבד בהשאלה הקרובה לו ולנפשו, הנוגעת לעצמו ובשרו...

ובכל זאת יש לנו הרשות לאמר, כי צירי הקונגרס הציוני הראשון ירו את אבן־פנתה של תחיתנו הלאומית, מפני שיוצרו של הקונגרס הראשון כוון את השעה והוציא את התנועה הציונית מתחומיה הצרים, מסתר המדרגה, ל א ז ר ע ו ל ם, מרשות היחיד, כלומר מרשותם של יחידי סגולה, לרשות הרבים, לרשותה של הפוליטיקה העולמית. ובזה נבדל יוצרו של הקונגרס הציוני הראשון מכל אלה שקדמו לו ברעיון התחיה ובעבודה על שדה התחיה הלאומית שלנו, כי הוא היה ה ס נ י ג ו ר ה ר א ש ו ן של הרעיון הציוני ב פ נ י ע מ י ת ב ל. הוא נגש אל הרעיון הציוני משני קצותיו. העם היהודי שואף להשתחררות, מפני שלא רצה או שלא יכול להתבולל בתוך יתר העמים ולרדת מעל הבימה ההיסטורית, כמו שעשו רבים מהעמים העתיקים בני גילו — זהו דבר המובן מאליו. כל עם חי שואף לחיים מלאים, ואין חיים מלאים בתוך עבדות. אבל מתוך השאיפה הזאת, הטבעית בשהיא לעצמה, אינה נובעת הכרחיות התגשמותה. להעם היהודי חסרים הכחות, שבעזרתם יוציא את עצמו מעבדות לחירות, ראשית, מפני שכלל גדול הוא בחיים, שאין החבוש מתיר עצמו מבית־האסורים, ושנית, מפני שהנדודים והטלטולים הנצחיים נטלו מעם ישראל חלק גדול מכחותיו. נחוץ איפוא סיוע מן החוץ — ה ס כ ם ה מ ד י נ ו ת, השליטות בהפוליטיקה העולמית. והסיוע הזה לא רק שאפשרי הוא, כ י ־ א ם ג ם ה כ ר ח י. שאלת היהודים המסובכת היא כרקב לבית ישראל מצד אחד וכעשן לעיניהן של אומות העולם מצד שני. „הלא יודעים אתם, כי בשביל הסכסוך היהודי באות לפעמים הממשלות במדינות שונות למצב מסובך. בהגינן על היהודים מעירות הן עליהם את חמת ההמונים. בצאתן נגד היהודים, ניזקות הן על שדה הכלכלה לרגל השפעתם האופית של היהודים על שוק המסחר העולמי. דוגמאות מעין אלה הננו רואים ברוסיה. ואם מתיחסת הממשלה באופן נייטראלי להיהודים, רואים היהודים את עצמם משוללי חסות בתוך המשטר הקיים ומבקשים להם מפלט בהתנועות הקוראות למהפכה" (נאום הפתיחה של הרצל על הקונגרס הראשון).

עשרים שנה עברו מאָז נתכנסו צירי הקינגרס הציוני הראשון לאספה רבתי בבאזיל העיר. עשרים שנה עברו על ההסתדרות הציונית, שיסדה לה מרכז במערב, והעולם היהודי השתנה ולבש צורה אחרת גם במערב. יש לנו כבר גם שם צעירים לאלפים ולרבבות, שנמלטו על נפשם מתוך סביבת הרקבון והם עומדים כעת בשורות הראשונות של חלוצי התחיה. פתחו את הגולל, שנסתם על העבר הלאומי שלנו בידי אבותיהם, וישימו בארון את אלילת ההתבוללות, שהם בעצמם היו משתחוים לה וכורעים לפניה ברך טרם שחזרו בתשובה על־ידי מהפכה רוחנית פנימית, טרם ששבו לגבולם. „הציוניות היא השיבה להיהדות, הקודמת להשיבה לארץ היהודים" — כך אָמר יוצרו של הקונגרס הציוני בנאומו הראשון בבאזיל, ובזאת הוציא את פסק דינה של ההתבוללות המערבית. השיבה להיהדות אחזה במשך עשרים השנים האחרונות בכל פנות עמנו. לא השיבה להיהדות החנוטה, שאין בה רוח חיים ושהתרוקנה מתוכנה, כמו שאָנו רואים אותה במערב — להיהדות החיה, הנובעת והיוצרת והמקיפה את כל צדדי החיים, להיהדות הרעננה והקוראת לעבודה, להיהדות המחברת את העבר עם העתיד ועושה אותם להטיבה אחת.

והמלחמה עוד לא פסקה, אבל קרובה היא אל קצה. וכי תקרב אל קצה — בה בשעה תפתר שאלת היהודים, ושאיפתנו ההיסטורית, שאינה משתנית ואינה מתחלפת, תתגשם בהכרה.

הֶרְצְל

(סוניטה)

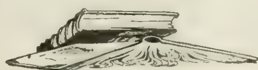
בְּמִדְבַּר סַהֲרָה אִישׁ עָבַר, כַּנִּשְׁכָּח מֵעוֹלָם וְדָרָיו,
בְּסַהֲרָה שֶׁאֵרֲרָהּ אֵל: אֵין עֵץ בָּהּ, אֵין צִפּוֹר, אֵין קוֹל,
שַׁר־שֶׁמֶשׁ יְחִידִי רַק יַךְ הַמִּתְעַלְּפָה וּקְבוּרָה בַּחוֹל;
וְהָיָה הָאִישׁ כְּנָע וְנָד בְּגֵיהִנּוֹם, — וַיַּרְא חֲזוֹן־שָׁרָב:

מִתְקָרֵב, מִקֶּדֶם לוֹ, נוֹף־הַמּוֹלֶדֶת בִּירַקְרַק שֶׁל כְּפָרָיו,
בְּכִפּוֹת מַלְבִּינוֹת לְמִסְגְּדֵי בִירָה, לֹא יֶחְסַר בָּהּ כֹּל;
וְהִזְדַּעְזְעָה נַפְשׁוֹ: בֵּין שׁוּרוֹת מִגְדָּלִים מִיָּמִין וּשְׂמֹאל,
מִמֶּרְחַק־הַשָּׁרָב אֵלָיו אַרְמוֹן־מֶלֶךְ דּוֹם נִגְלָה וְקָרָב.

בְּמִדְבַּר־הַגָּלוּת, אֵל אֵרֲרוֹ, מִדְבָּר שֶׁל מָוֶת מְמוֹתֵת,
עַם נָע־וָנָד נִצְחִי כִּי עָבַר, מֵרָחוֹק צָץ טָמִיר אֲזַי
וַיְגַל אֶל עֵינָיו בַּמֶּרְחָב הַדּוֹמֵם כְּאַרְמוֹן מִתְנוֹסֵס,

וּבוֹ תָּכְנִית מַלְכוּת־יִשְׂרָאֵל, וּבוֹ פֶּלֶא־יָהּ: מֶלֶךְ חַי.
שָׁרֵנוּ לֹא נִמְשַׁח, כִּי נָגוֹז בְּמֶרְחַק־הַסּוֹד כַּחֲזוֹן־שָׁרָב,
אַךְ אַרְמוֹן הַמֶּלֶךְ עוֹד יַעֲמֹד; לֹא יַעֲבֹר עוֹד אַחֲרֵי שֶׁקָּרָב.

שמעון גינצבורג.

על־ידי חבורת עסקנים וסופרים מיוחדת לכך. העורך, מר ראובן בריינין, מבטיח אותנו, כי בקרוב יהיה כל החומר הספרותי מוכן בידו, ותיכף כשיצא המאסף מתחת מכבש הדפוס, ישלח לאלה החותמים, שזכותם עליו.

עד עכשיו השתתפו ב„התורן" הסופרים האלה:

אביתמר י., אבנר י., אבן־שמואל יהודה, אוירבוך צ., אורלאנס א. ש., אחד העם, איציס זלמן, אלכסנדר צ., אפרת ישראל, אריאל י., ארנסט ב., איש שלום, בבלי הלל, ביילין א., ביימל יעקב, בן־גוריון ד., בן־יהודה אליעזר, בן־יהודה חמדה, בן־מנחם א., בן־צבי י., בראמסון א., בריינין ראובן, ברק י. ד., ברקוביץ י. ד., גולדברג אב., גולדנברג שלמה, גינזבורג א. ד"ר, גינזבורג פסח, גינצבורג יקותיאל, גינצבורג שמעון, דודזון ישראל פרופ., דור־ליצקי מ. מ., דמניץ א., האלקין ש., האמר יהושע, הדוד מרדכי, הלוי משה, האלפר בן־ציון ד"ר, הירשביין פרץ, ואכסמאן מ. ד"ר, וויטמאן ק., ותיק ק., זאק ש., זרובבל, טאבאק א., טשרנוביץ חיים, לובארסקי אברהם אליהו, לוין שמריה ד"ר, לוינסון א. ד"ר, ליסיצקי אפרים א., מארדעל פינחס, מוסינזון ב. ד"ר, מלאכי א. ר., מלמד ש. מ. ד"ר, מקסימון ש. ב., סוקולוב נחום, סילקינר ב. נ., סירקין נחמן ד"ר, סלושץ נחום ד"ר, עֶרדברג ש., פולאק י. ח., פליישמאן עקיבא, פרידלאנד ח. א., פרידמאן ב., פרלברג א. נ., פרוג ש., פרישברג י. ז., פרנקל א., פרסקי דניאל, קאבאק א. א., קהלת ג., קוראלניק א. ד"ר, שווארץ א. ש., שווארץ י. י., שוער אברהם, שיינקין מ., שלמוני ח., שלום־עליכם, שניאור ז., שפירא ישראל ד"ר ועוד.

מחיר „התורן":

לשנה $3.00; לחצי שנה $1.50. לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.

החותמים מחוץ־לארץ ומקאנאדה צריכים להוסיף 50 סנט דמי משלוח.

הכתובת למשלוח כספים:

HATOREN, 89-91 Delancey Street, New York

אַחֲרֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה

הקונגרס הציוני הראשון חולל מהפכה בעולם היהודי, ולא לחנם רגשו „מנהיגי ישראל" בארצות המערב, אילי הכסף ורעי הרוח, בשעה ששמעו, כי איזו צירים מתכנסים במדינת שוייץ החפשית ומתעתדים להכריז על גאולה לאומית ועל שחרורו של עם ישראל הנודד. הרגשה דקה היתה להאדונים האלה, אדוני המצב ואדוני הזרמים של העולם היהודי, ומרחיק הריחו מלחמה. במשך דורות שלמים כנו מבצרים להתבוללות, ותרו על העבר שנקדש ומחקו בלי חמלה מספר־זכרונותיהם כל דבר המקשר את העם אל עברו. ויבנו גם חיץ לגדור על־ידו את הדרך בפני כל תקוה עממית לעתיד. העבר נקבר ותקות העתיד נחנקה, ולא היה להיהודי המערבי בעולמו אלא הרגע השוטף ללא אתמול וללא מחר. והיה היהודי המערבי אבר מדולדל, ענף תלוש מגזעו, נשא על גבי הסביבה הזרה ומרכין ראשו בפני כל גל וגל.

ושמחים היו בחלקם עבדי הסביבה הללו ויתהללו עוד במצבם, כי איתן הוא, ותנעם להם מנוחת הרקבון, שלות ההכנעה. וגדולה היתה אמונתם במבצריהם שבנו ויאמרו, כי יד אדם לא תשיגם וכל רוחות שבעולם לא יזיזום עוד ממקומם — עד שקפץ עליהם רוגזם של שואפי התחיה. והנה כל זמן שתנועת התחיה הצטמצמה במזרח ולא עברה את הגבול, החרישו. לעגו על התנועה, הניעו ראש אחרי המחזיקים בה — מה יעשו המדוכאים והנרדפים שלא ינהו אחרי קורי־עכביש, מקסם שוא ואור מתעה? אבל יראת התחיה היתה מהם והלאה. אליהם לא תגש, את עיניהם לא תעור. ופתאום — ממזרח בא הרוח, ויהי לסער מתחולל, הכה הכפתור, וירעשו הספים, ובנינם המוצק החל להתמוטט. אי־אפשר עוד לבטל את התנועה החדשה בשתיקה או בלעג. גבורים חדשים נמצאו לה, גואלים מן המערב. אם כן, איפה היא הערובה, שהרוח הזאת לא תעשה שמות בסביבתם הבצורה, לא תפרוץ גדר ולא תכנס לפני ולפנים, לתוך בתיהם הם, ולא תהרוס כל מה שבנו ובצרו? ופלצות אחזתם, והתחילו להלחם ולהגן על עולמם.

ולא לחנם רגשו המתבוללים, ולא לחנם השתמשו בכל מיני האמצעים שבעולם לרדוף את איבתם בנפש, את תנועת התחיה. פחדם לא היה פחד שוא.

הן סוד גלוי הוא לרבים, כי כל עיקר בנינה של בימה עברית קיימת בארץ הזאת לא בא לנו אלא על־ידי אחרים מ א ו ר ח י נ ו העברים, סופרים ועסקנים לאומיים, שנסחפו אלינו בשטף המלחמה העולמית. לולא האורחים „הירוקים" האלה, בהשתתפותם של עסקנים לאומיים מאזרחי הארץ, שלא יכלו לראות בחרפת האינטליגנציה העברית פה, בדלות כבודה ובדלדול כח־יצירתה בתוך היהדות האמריקאית רבת־האוכלוסין, לולא הם, שקמו ועשו מעשה, — כי עתה גם עתה עדיין היה קיומו המתמיד של עתון עברי באמריקה רק חלום יפה, דמיון־שעשועים ל„משכילים" העברים למיניהם, לצעירים אנשי־רוח ובעלי־הזיה, יושבי פנות נדחות בבתי־המשתה וחובשי־ספסלים בקלובים עברים ובאספות של דבור וכוח עברי. ואם לקחו האורחים האלה את הטורח הזה על עצמם ואם הקדישו — ונכונים הם להוסיף ולהקדיש גם להבא — את מיטב עתם וגם את כספם, כדי להחזיק פה ברחוב־היהודים פנה רוחנית טהורה לרעיון העברי הלאומי ולתרבות העברית הלאומית, הרי לא עשו זאת אלא מתוך אמונה תמימה בקהל העברי וברגשו החי והער ומתוך תקוה תמימה, כי הקהל העברי הזה, אם כי מעט וחלש הוא, הנה רצונו חדש ורענן וכחות רוחניים חיים תוססים בו, וידע איפוא להעריך את חשיבותה של ר א ש י ת מפעלם, ובחפץ לב ובחבה יתירה ישתף את ידיו עמם בעבודה הלאומית הצנועה הזאת, להמשיכה ולהרחיבה ולהעשירה בכחות־עצמו לימים הבאים.

ואולם סוד כמוס הוא לרבים, כי קהל הקוראים העברים שלנו אף את חובתו המעטה־מן־המעטה — החובה האלמנטרית ביותר — אינו עושה להעתון העברי: ה ח ל ק ה ג ד ו ל מ מ נ ו מ ת ר ש ל א פ י ל ו ב מ ש ל ו ח ד מ י ה ח ת י מ ה ב ע ת ה, מבלי העלות כלל על הדעת, כי מכביד הוא בזה את ידי העובדים, העוסקים עם „התורן" לא לשם עסק ולא לשם הנאה פרטית. רוב הקוראים — ובאלה ה נ א מ נ י ם לרעיון התחיה העברית הכתוב מדבר — חוטאים חטאת גדולה לעתון העברי, שהם נוהגים עמו מנהג חול של קונים עם המוכר, מתמהמהים עד בוש בסלוק חובם לו, מסיחים דעתם מדרישותיה התכופות של ההנהגה ומחכים עד שיבוא אליהם — לאחד בעיר ושנים בפלך — שליח מיוחד לגבות מהם את הפרוטות הדלות. אם קהל כ ז ה לנו ואם כ ך הוא יחסו אל הנטע הרך לתרבותנו הלאומית, אשר נטענו בעמל וביגיעה רבה על צחיח־קרקע בארץ הזאת, ואם כל התסיסה הלאומית, המתרגשת פה לעינינו בקרב טובי האומה העברית, אין בכחה אלא להוציא מקרבה מלים יפות ומפוצצות בלבד, — מה תקותנו איפוא? למי אנחנו עמלים?

מכל דברי המרירות, שנאמרו בזה ו ש צ ר י כ י ם היו להאמר, אל יוציא איש משפט מעוקל, כי ידי העובדים עם „התורן" כבר רפו וכי העבודה לשם נטיעת הרעיון העברי הרוחני בקרב היהדות האמריקאית, השטופה בחמריות, כבר היתה עלינו לטורח. אנחנו ממטרתנו לא נסור, ו„התורן" יוסיף ללכת הלאה בדרכו הסלולה, אשר כבש לעצמו במשך ימי קיומו: להיות עתון עברי לאומי לטובי הקהל העברי באמריקה, כלי־מבטא מעורר ומעודד לרעיון תחית עמנו, מרכז ספרותי מהודר לנבוני הקוראים העברים, בעלי הנפש היפה והטעם הטוב. ואולם באים אנחנו בזה בדרישה נמרצה אל טובי קוראינו, כי ידעו אף הם לעשות את חובתם לעתונם העברי, ואל יסתפקו ב„חבה" מפשטת לתחית התרבות העברית, ואל יתלו את כל הקולר בצואר אחרים, מעטים ובודדים. מלאכת הפצת התרבות העברית וקניניה הרוחניים באמריקה מ ל א כ ת ם ה י א — אסור להם להתרשל בה, אסור להם להתברך בלבם, כי תמיד תהא נעשית על־ידי אחרים, כי תמיד יהיו הם המתפרנסים מן הצדקה. דרישה נמרצת זו יש לנו הרשות ויש לנו גם החובה להגיישה לפני טובי הלאומיים בארץ הזאת!

אנחנו עושים ונוסיף לעשות את חובתנו לקהל העברי — יעשה נא איפוא גם הקהל העברי את חובתו ל„התורן": יחתום־נא כל קורא על עתוננו ב צ י ר ו ף ד מ י ה ח ת י מ ה ב ע ת ה, ויחתים־נא כל אחד מקוראינו לוא רק את אחד ממכריו, היודעים עברית. בטוחים אנחנו, כי עוד רבים הקוראים עברית בכל עיר ועיר, אשר לא חדר עדיין העתון העברי לביתם ולסביבתם — והכל משום התרשלותם של העסקנים העברים, שהפצת הספרות העברית חובתם היא, והכל מחוסר הרצון ורפיון הרוח שבקרבנו לעבוד עבודה לאומית ממשית.

רק מעט רצון, רק מעט רגש חי וער — אותו אנחנו מבקשים!

בדבר הפרס לחותמי „התורן" השנתיים:

לאלה השואלים אותנו בדבר הפרס, המובטח לחותמי „התורן" השנתיים, יש לנו לפי־שעה לענות, כי המאסף „ממערב למזרח" לא הוכן עדיין לדפוס. המאסף הזה יוצא לאור לא על־ידי „חברת התורן", אלא

VOL. IV NEW YORK, AUGUST 24, 1917 No. 24

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית ניו־יורק, ו' אלול, תרע"ז גליון עשרים וארבעה

מתקבלת החתימה על „התורן" למחצית־השנה השניה

(ספטמבר 1917 — מארץ 1918).

עם הגליון העשרים והמשה תתם המחצית הראשונה של שנת „התורן" הרביעית. כל אלה מן הקוראים, שחתמו על „התורן" לחצי שנה, מתבקשים איפוא להזדרז ולחדש את חתימתם, כדי שלא יבוא עכוב במשלוח הגליונות אליהם.

בפעם הזאת, כשאנו באים להזכיר לפני קוראינו על המשך קיומו של „התורן" למחצית השנה הבאה, לא נאחז מנהג מקובל אצל עתונים: לא נדבר על ערכו של „התורן" לקהל העברי ולספרות העברית באמריקה ולא נמשוך את לב הקורא בהבטחות מוקדמות ובהתהדרות נפרזת. אין מכריזים על עובדה מתמידה והולכת — וקיומו של „התורן" הלא עובדה היא כבר בחיינו הלאומיים באמריקה, ואין קונים את לב הקהל הנבון בהבטחות — במקום שלא המדרש עיקר, אלא המעשה. חוזרים אנו על מה שכבר נאמר ונשנה אצלנו פעם ושתים: „התורן" הוא עתה לפני הקהל העברי ספר פתוח, ושבעים והמשת גליונותיו, שיצאו עד עתה, הם המדברים בעדו.

ואם נוטלים אנחנו רשות לעצמנו לבוא לפני הקהל בפעם הזאת — פעם אחת בחצי שנה — ולדבר אליו על עניני „התורן", הרי אנו עושים זאת עתה לשם מטרה אחרת, אמנם מטרה בלתי נעימה ביותר: רוצים אנו להשמיע בזה, כי אין אנחנו שבעים רצון מקהל הקוראים העברים באמריקה. אנחנו עשינו ונוסיף לעשות כל מה שבכחנו המעט, כדי להכניס תוכן עברי־לאומי בעמידתנו הלאומית, הדלה והריקה בארץ הזאת; ואולם הקהל העברי, אשר הוא משענתנו האחת ובשבילו אנו עובדים עבודה זו היגעה והקשה, מתרשל בהובתו ואינו עושה אף את המעט, שיש בכחו לעשות ושיש לנו הרשות לדרוש ממנו כי יעשה, בתור שותף לעבודת התרבות העברית ותחיתה באמריקה. כי למה לנו להשלות את נפשנו ואת נפש הקהל בשוא: „התורן", ככל עתון עברי, המכוון לקהל קטן ומצומצם, אינו מפעל־של־עסק ואינו יכול לקוות עדיין, כי יתמוך את יהדותיו על בסים מסחרי, מובטח ומוצק. תקוה כזאת רחוקה היא לפי שעה, תקוה לעתיד לבוא: עת שתתגבר ההכרה הלאומית המקורית, ההכרה העברית, בקרב היהדות האמריקאית, שעכשיו היא עדיין בבחינת נוגעת־ואינה־נוגעת בעיקרינו הלאומיים, ותגרש מפניה את הבערות הלאומית — זה הנגע הנורא, אשר פשה במחננו בדורות האחרונים ואוכל בנו כל חלקה טובה. ועד שתתגבר ההכרה הזאת, ועד שיבוא תור־הזהב ליצירה עברית־תרבותית באמריקה אין לנו תקוה פה ואין לנו משענת אלא זו: אידיאליות יתירה מצד המעטים והבודדים, אנרגיה כפולה ומכופלת לרעיון העברי מצד המחזיקים בו והנאמנים לדגלו.

דרוש מנהל מומחה
בסינסינטי, אהאיו.

לבית התלמוד התורה החדש והמפואר שבעירנו דרוש מנהל מומחה. צריך להיות איש הרוח, איש הראוי לקבל עליו משרה נכבדה כזו; מומחה בפדגוגיה, יודע את השפות עברית ואנגלית (וגם יהודית המדוברת) על בורין; שיוכל לדבר בפני קהל ועדה ולהיות מעורב בין הבריות, שיפיק רצון ואהבה מאת המורים והתלמידים. צריך להיות נאמן אל המסורה על־פי רוח האורתודוכסים ובעת שיהיה נמצא על משמרתו יהא זהיר בכל המצוות שבתורה באופן מודרני אמריקאי.

הלמודים בהת"ת הם על־פי שיטת עברית־בעברית.

את משכרתו נתחיל באלף ושמונה מאות דולארים לשנה. נוסיף על שכרו בכל זמן שיהיה לאל ידו להגדיל את בית ספרנו ולהאדירו.

לפנות אל:

DR. LOUIS H. LANDMAN
Secretary Special Committee
5 Garfield Place — Cincinnati, O.

הקונגרס היהודי האמריקאי
1 מדיסון אווניו, ניו־יורק.

הבחירות לקונגרס היהודי במחלקת הבחירה של טשאטאנוגה, טינסי, תהיינה ביום הראשון, 26 לחודש אויגוסט. מחלקת הבחירה הזאת כוללת בתוכה את המקומות הללו:

Frentress, Scott, Cumberland, Phea, Hamilton, James, Bradley, Meigs, Campbell, Anderson, Boane, Hamilton, Morgan, Sondon, M'Minn, Polk, Claiborne, Union, Knox, Blount, Monroe, Hancock, Grainger, Hamblem, Jefferson, Seirer, Hawkins, Green, Cocke, Sullivan, Johnson & Washington, Carton & Unicor.

אלה הבוחרים, שאינם יכולים לבוא בעצמם אל מקומות הבחירה יפנו בדבר פתקאות־הבחירה אל הגברת:

Mrs. S. W. Levine, Secretary, 420 West 14th St.
Chattanooga, Tenn.

ועד־הבחירות הכללי.

יוזט
רוקח'ס כשר פראדוקטען
צו בעקומען אין אלע גראָסעריעס

רוקח'ס כשר סקאָורינג פוידער
רוקח'ס כשר סאלאַד אויל
רוקח'ס פיור בינען האָניג
רוקח'ס פיור קאַקאָ

הננו מביעים את השתתפותנו בצערו של חברנו הנכבד מר מ. גרוסברג על מות בתו. המקום ינחם אותו בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

אגודת המורים העברים.

הסתדרות „אחיעבר" משתתפת בצער חברה הנאמן מר מ. גרוסברג על מות בתו בימי עלומיה. המקום ימלא את חסרונו בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

הסתדרות „אחיעבר", ניו־יורק.

מורה עברית מבקשת משרה בבית־ספר עברי בניו־יורק. משתמשת בשיטה היותר מודרנית — עברית בעברית.

לפנות בכתב אל „התורן" בשביל א.

הנחה לחותמי „התורן" החדשים.

במערכת „התורן" נמצא למכירה מספר מצומצם של כרכי „התורן" שנה ג', מכורכים הדר (גליונות 1־50), וכל הקודם זכה.

מחיר הכרך $3.50 עם המשלות. לחותמי „התורן" החדשים רק $2.50 עם המשלות.

קמצו כסף והבטיחו את חייכם!

כל איש אינטליגנטי, הרוצה להרויח מכספו, לשמרם במקום בטוח ולהבטיח את חייו כאחד — יבטיח את עצמו בחברת־החיים העולמית „אקויתבל", ע"י הסוכן הראשי הידוע מר אליהו יוסף ריבלין.

דרושים לנו גם כן איזו סוכנים היכולים להרויח במקצוע זה כארבעים או חמשים שקל לשבוע. מתחילים ילומדו.

מעוני:
3 West 119th St., N. Y. C.

לשכתי:
122 Bowery, N. Y. C.

גליון כד [ערד]

HATOREN

שנה רביעית

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. AUGUST 24, 1917 No. 74 (24)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה......3.00 לחצי שנת...$1.50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנת......$3.50 לחצי שנת...$1.75
לפחות מחצי שנה אין התתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year....$3.50 Six months..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים.

ליפשיץ פרינטינג קא., 217 איסט בראדוויי ניו יארק

הננו מברכים את ידידתנו מרת שרה פרידמאן לנשואיה עם הרב יהושע שמואל אייבראמס בחיי אושר ועושר על ארץ אבות.

אסתר ואברהם שפייזהנדלר.

דרוש מורה

מומחה בשיטת עברית בעברית ובשיטה המבעית לבית־ספר עברי דווינדזור, קאנאדא. רק אלה הראוים למשרה זו יפנו אל:

Mr. M. CHAFET
210 Windsor Avenue
Windsor, Ont., Canada

המשכורת:

עשרים וחמשה דולארים לשבוע.

אבל כבד

על מות בתנו ואחותנו הענוגה והיקרה מרת פעני גרוסברג, שנקטפה באבה בשנת השש עשרה לחייה העלומים והעליזים, יום כ' לחודש אב, שנת תרע"ז. תהי נפשה צרורה בצרור החיים.

משפחת גרוסברג.

קמצו כסף והבטיחו את חייכם!

כל איש אינטליגנטי, הרוצה להרויח מכספו, לשמרם במקום במות ולהבטיח את חייו כאחד — יבטיח את עצמו בחברת־החיים העולמית „אקויתבל", ע"י הסוכן הראשי הידוע מר אליהו יוסף ריבלין.

דרושים לנו גם כן איזו סוכנים היכולים להרויח במקצוע זה כארבעים או חמשים שקל לשבוע. מתחילים ילומדו.

מעוני:

3 West 119th St., N. Y. C.

לשבתי:

122 Bowery, N. Y. C.

ספר למוד בשביל המחלקות הגבוהות בבתי הספר העברים!

עכשיו, לרגל המלחמה, כשאפסו פה ספרי־הלמוד העברים, מורגש ביותר חסרון ספר למוד הספרות העברית החדשה בשביל המחלקות הגבוהות בבתי הספר העברים שבאמריקה. לתכלית זו נתחבר הספר

הספרות העברית החדשה

מאת

א. בן-אביגדור

הספר הזה מוסר בקיצור נמרץ ובסגנון מצומצם את תמצית ספרותנו החדשה, זרמיה וסופריה השונים, והתלמיד מקבל מתוכו השקפה נאמנה ובהירה מיצירותינו הלאומיות בתקופה האחרונה. בספר הזה משתמשים בית־הספר הלאומי לנערות המפורסם אשר בניו־יורק, ובתי הספר הלאומיים בברוקלין.

מחיר הספר 10 סנטים, עם המשלות — 12 סנטים.
המזמינים 10 אכס' ומעלה אינם משלמים בעד המשלוח.

הכתובת:

"HATOREN, 89 Delancey St., New York

יוזט

רוקח'ס כשר פראדוקטען

צו בעקומען אין אלע גראסעריעס

רוקח'ס כשר סקאורינג פוידער
רוקח'ס כשר סאלאד אויל
רוקח'ס פיור בינען האניג
רוקח'ס פיור קאקא

מר א. י. ברזילי

נמנה לסוכן „התורן" בעיר מונטריאל אשר בקאנאדה ובסביבותיה.

המנהל והמורים של הת"ת שע"ש ר' ישראל סלנטר מברכים את המורה שרה רבקה פרידמאן לנשואיה עם הרב יהושע שמואל אייבראמס. ביו בית נאמן לאידיאלי תחית עמנו וראו אושר והצלחה כל ימי חייכם.

בטחון גמור, כי הפעם, באמצעים חמריים מספיקים, יעלה חפצם בידם להתנחל בארץ.

* * *

יובל הקונגרס הציוני.

בעשרים ותשעה באבגוסט תמלאנה עשרים שנה מיום הקרא הקונגרס הציוני הראשון בבאזיליה. הרבה מן האגודות הציוניות באמריקה תחוגנה את היובל הזה באספות־פומבי, נשפים ספרותיים ועוד. לכבוד היובל הזה אומרת הפדרציה הציונית להוציא את נאומיו וכתביו הציוניים של הד"ר הרצל בעברית, אנגלית ויהודית.

שונות

מפעולותיה של האכספדיציה האטנוגראפית היהודית בפטרבורג

עבודת קבוץ חפצים היסטוריים עתיקים בדמות פנקסים, כתבי־יד, תמונות, ציורים, קשוטים, מכתבים ועוד יש לה חשיבות תרבותית מיוחדה אצל כל אומה ולשון, הבונות לשם התעודות האלה בתי מִשכיות וארכיונות מיוחדים. התעודות ההיסטוריות האלה — נשמת הדורות, רוחם, שאיפותיהם ומאוייהם צרורים וחתומים בהן. משמשות הן חומר להיסטוריון, להאמן ולהצייר לתאר על־פיהן את החיים בימים ההם לכל אורותיהם וצלליהם.

עבודה זו של אוסף חפצים היסטוריים עתיקים היתה עד הימים האחרונים מקצוע נעזב ומשולח אצל עם היסטורי כעמנו. זעיר פה זעיר שם אָמנם טפלו בו יתידים וחברות קטנות בודדות, אבל הללו, למרות כונתם הרצויה, לא פעלו גדולות, אם מחוסר אמצעים או מחוסר השתתפות והתענינות מצד הקהל בפעולותיהם.

החברה האחת, המצטיינת במקצוע זה, היא „האכספדיציה האטנוגראפית היהודית" בפטרוגראד. החברה הזאת התחילה את פעולותיה עוד בשנת 1911, והיא ממשיכה אותן גם בימי־המלחמה האלה. הודות לעמל אחדים מחבריה, ובראשם הסופר הידוע ש. אנ—סקי, עלה בידה להציל כמה חפצים עתיקים יקרי־המציאות ורבי־הערך בהרבה קהלות יהודיות בתחום המושב, קודם שנחרבו, ולשימם למשמרת במקום בטוח בפטרוגראד.

כעת אומרת החברה הזאת להדפיס חלק מהחומר, שנקבץ על־ידיה במשך שלש שנות קיומה הראשונות. במשך שלש השנים האלה (תרע"א—תרע"ד) אספה האכספדיציה תעודות היסטוריות רבות־הערך בשבעים קהלות יהודיות בפלכי ווהלין, פודוליה וקיוב. מן החפצים העתיקים, שיש להם ערך אמנותי או היסטורי, הקדישה החברה שבע מאות בתור מנחת־יסוד ל„המוזיאון העברי הלאומי", העומד להפתח בקרוב בפטרוגראד. האכספדיציה רשמה בספר: יותר מאלפים אגדות עממיות, שיחות, ספורים ו„מעשיות", יותר מאלף וחמש מאות שירי־עם, ובאלף מוטיבים ונגונים, המושרים בבתי־כנסיות, באספות־עם ובאספות־משפחה־וחברה, נרשמו על־ידי הפונוגראף. מלבד זה, אָספה החברה חומר אטנוגראפי רב הכמות והאיכות (מנהגים, נמוסים, אמונות־עם, משלים, חידות, פתגמים ועוד). על־ידיה נקבצו גם־כן מאות אחדות תעודות עתיקות בעלות ערך היסטורי, קבוצות מכתבים וזכרונות של אנשי־שם וכמאה כתבי־יד עתיקים ופנקסים יקרי־המציאות. במקצוע האמנות רכשה קבוצה שלמה של ציורים אוריגינאליים, „שערי" פנקסים, „מזרחים", כתבות, וגם עשתה תמונות פוטוגראפיות מאלף וחמש מאות בתי־כנסיות, בתי־מדרש, בתי־קברות, מצבות, מקומות היסטוריים ועוד.

החברה כבר נגשה לסדור כל החומר הזה, שיכיל יותר מארבעים כרכים, ולהכינו לדפוס.

לעת־עתה יצאו לאור הכרכים, שעל־פי תכנם צריכים הם להניח את היסוד למדע אטנוגראפי יהודי, אשר יועיל להפרחת התרבות, הספרות והאמנות העבריות. על־פי הסדר הזה יצאו ראשונה הכרכים האלה: א) חמשה כרכים של חומר היסטורי ופולקלור: 1) אגדות על „עלילות־הדם"; 2) ספורים היסטוריים; 3) דברי־מסתורין; 4) שיחות; 5) תעודות היסטוריות. ב) חמשה כרכים של יצירות מוסיקאליות: 1) שירים בלא מלים (שירי חסידים, זמירות); 2) ניגונים המושרים בבתי־כנסיות; 3) ניגונים לחתונות; 4-5) שני כרכים של שירים עממיים בלוית הניגונים. ג) חמשה „אלבומים של אמנות־הציור העברית העתיקה": 1) שרטוט, ציור, שערי־ספרים, „מזרחים" ועוד; ממאת הדפים יבואו כעשרים מצוירים בששר; 2) בתי־כנסיות וקשוטיהם מבפנים: ארונות־קודש, בימות ועוד — כמאה דפים; 3) עבודה ותפילה — יותר משליש מאות ציורים ותמונות; 4) מצבות על קברי אנשי־שם ומצבות המצטיינות בקשוטים מקוריים — כמאתים ציורים ותמונות; 5) מחזות דתיים ומחזות־החיים וטפוסיהם — כמאתים תמונות וציורים.

הספרים והאלבומים יודפסו בהידור רב. לכל אלבום יספח מבוא בלשון העברית, היהודית או הרוסית (הכל לפי רצון הקונה), שיבאר את התוכן.

מחיר החתימה לכל חמשת הכרכים מאה רובל.

* * *

מחיי האגודות.

— אגודת „הגאולה", ברונקס, תתאסף במוצאי־שבת, 18 אבגוסט, באולם בית־הספר הלאומי, 1670 באטהגייט אווינו. על הפרק ענינים חשובים. החברים מחויבים לבוא.

— הסתדרות „אחיעבר", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, 18 אבגוסט, שעה 8, באולם בית „הכנסת־אורחים", 229 איסט ברודווי. ד"ר ש. מ. מלמד ירצה על־דבר הפילוסופיה של היהדות. גם ענינים מעשיים על הפרק. יודעי עברית קרואים לבוא.

גראד ל„בית נאמן" בירושלים. לתכלית זאת נאספו כבר מאתים אלף רובל. מהם נדבה אלמנת הבארון גינצבורג מאה אלף רובל, ומר פרסיץ ממוסקבה — מאה אלף. מחיר הביבליותיקה הוא חמש מאות אלף רובל.

— בעיירה סטאוויטשי, הסמוכה לקיוב, נסו השחורים לחדש את „עלילת הדם" הישנה, אבל נסיונם לא עלה הפעם בידם. בהשפעתם של השחורים האלה העלילה נערה נוצרית אחת על יהודי העיירה, כי הקיזו ממנה דם והשתמשו בו למטרות דתיות. רופא הממשלה, שבדק את הנערה, מצא, כי דבריה הם דבה נתעבה. אחרי התחקירה־והדרישה נתקבלה פקודה מפטרוגראד לאסור את כל האשמים בהוצאת העלילה הזאת.

— מצבם הכלכלי של יהודי רוסיה, למרות השתחררותם, עדיין קשה מאד. שווי־זכיותיהם לא השביח הרבה את מצבם האיקונומי של רבבות הפליטים היהודים, שנעקרו בתוקף מאורעות המלחמה ובעטיו של המשטר הישן ממקומותיהם, ומעמדם הכלכלי נהרס עד היסוד. ויתירה מזה: השתחררותם הפתאומית של יהודי רוסיה הסיחה את דעת הקהל היהודי מגורלם של הנודדים האלה, ועבודת־העזרה לטובתם בזמן האחרון רפתה בכל הארצות. כדי למצוא מוצא להמצב הקשה הזה, נכנסו עסקני־עזרה מפורסמים אחדים בפטרוגראד למועצה במעונו של הבארון גינצבורג, שבה דנו על האמצעים להגדלת עבודת העזרה. השתתפו במועצה: הבארון גינצבורג, הפרקליט סליוזברג, קריינין, בלאנק, הרמאן ברנשטיין מניו־יורק ועוד. הפרקליט סליוזברג הרצה על עבודת הועד לעזרת של יהודי רוסיה מראשית המלחמה עד עכשיו. המרצה הראה גם על החובה הגדולה והאחראית, המוטלת על יהודי רוסיה להמשיך את העבודה לטובת אחיהם הנגועים. יהודי רוסיה נהנים עתה מזכיות שוות, אבל רבבות מהם רעבים ללחם, וזכיות וחופש בלבד לא ישקיטו את רעבונם. שורה שלמה של פרובלימות, שנתעוררו בעקב המשבר המדיני והאיקונומי ברוסיה, עומדת כעת על הפרק. העבודה דורשת סכומים עצומים, שיד העסקנים ברוסיה בלבד קצרה להספיקם בתנאים הנוכחים. רוב עסקני העזרה יש מהם שנלקחו לצבא, ויש מהם, העסוקים עכשיו בפרובלימות מדיניות שונות. להמשכת עבודת־העזרה במשך השנה הבאה דרוש לפחות סכום של שנים־עשר מיליון רובל. בין יהודי רוסיה אי־אפשר לקבוץ יותר משני מיליון רובל לתכלית זאת; השאר צריך לבוא מן החוץ — וביחוד מאמריקה. מר קריינין מסר דין־וחשבון על מצב בתי־הספר לילדי הנודדים וכלכלתם.

— רע ומר שבעתים הוא מצבם של יהודי פולאניה וליטה, הכבושות על־ידי גרמניה. קטע ממכתב, כתוב בידי עסקן צבורי מפורסם בווארשה, הרוצה בעילום שמו, שנתפרסם על־ידי הועד לעניני הציוניות באמריקה, מתאר את המצב שם בסוף חודש יוני שעבר בדברים האלה: „מיתה ברעב — זהו דבר שבמציאות, רגיל ושכיח בכל רחוב ובכל בית, על כל פסיעה ופסיעה. אמות בישראל, נשים רחמניות, מביטות בשמחה על מות עולליהן, השם קץ ליסורי גסיסתם. בני־העליה שבנו מפרנסים את נפשות ילדיהם הקטנים בסחורה, שהם עושים בשערן היפה של בנותיהם, הנגזז ונמכר לכל המרבה במחירו. ילדים בני ארבע ובני חמש צריכים להנשא על כפים, כתינוקות פעוטים מרוב חולשה ואפיסת־הכחות. הרבה מהאָבות, הנלחמים כעת על שדה־הקרב, שהשאירו אחריהם חמשה או ששה ילדים, אם יגרום להם מזלם הטוב לשוב בשלום לביתם, ימצאו מכל מחמדי נפשם רק שנַים או שלשה בחיים, וכמה מהם לא ימצאו בביתם אף נפש חיה אחת... עד מתי יארכו יסורינו אלה — עד מתי, עד אָנה? מאַין יבוא עזרנו? הנה זה לא־כבר שלחנו מקרבנו קומיסיה מיוחדת לשווייצריה להשתדל ולהשיג צרכי־אוכל בשביל קיום בתי־התמחוי בווארשה. אבל מסופקני בהצלחתה. אולם בתי־התמחוי הלא צריכים להתקיים! בקיומם הם מקיימים שלשה אלפים נפש עוללים ותינוקות מישראל. הושיעונו, קומו לעזרתנו ועוררו את דעת הקהל באמריקה על מצבנו! לכם עינינו תלויות ובכם אָנו שמים את תקותנו היחידה. אם רוח והצלה לא יעמוד לנו מאמריקה — אָז אָבדנו, אָבדנו. עשו למען עוללינו וטפנו וחושו לעזרתנו!"

בדבר פעולות הקומיסיה, הנזכרת במכתב, יש להוסיף את הפרטים האלה, שאָנו מוצאים בגליון האחרון של ה„דזשואיש קרוניקל" הלונדוני. הקומיסיה קנתה בשווייצריה בשביל בתי־התמחוי בפולניה שתי קרונות של אורז. אולם הממשלה הצרפתית, מיראה שמא ישתמשו בהם השלטונים הצבאיים הגרמניים לצרכיהם הם, התערבה בדבר ועכבה בידי הממשלה השווייצרית מלתת את הרשיון הדרוש להוצאת צרכי־אוכל אלה לפולניה. חבר הקומיסיה, העסקן הידוע מר פארבשטיין, פנה אָז על־ידי הטלגראף בבקשה נמרצה למר נחום סוקולוב, היושב בלונדון, כי ישתדל להשפיע על ממשלת בריטניה, שתתערב בדבר ותספיק בשם ממשלות־ההסכם את הרשיון הדרוש. תוצאות השתדלותו של סוקולוב לא נודעו עדיין.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

מפעולותיו של „ועד העליה".

„ועד העליה" מיסודה של הלשכה הפלשתינאית שעל־יד ההסתדרות הציונית בארצות־הברית פנה בכרוז לכל היהודים, שיש בדעתם לעלות לארץ־ישראל לאחרי גמר המלחמה ולהתישב בה, כי ירשמו את שמותיהם בפנקס העולים. הועד מבטיח להספיק לכל הנרשמים האלה ידיעות שונות על העבודה והחיים בארץ ועל האפשריות השונות להתפתחות המסחר והתעשיה. הרבה יהודים מכל קצות הארץ כבר נענו לקול־הקורא הזה. גם מקנדה ומאמריקה הדרומית נתקבלו תשובות מהרבה אנשים, המביעים את שמחתם ורצונם להיות בין הראשונים לעולים החדשים. בין העונים נמצאים הרבה יהודים, שכבר חיו ועבדו בארץ־ישראל בתור פועלים ושומרים במושבות, אבל מסבות שונות הוכרחו לעזוב את הארץ. יש ביניהם גם כאלה, שהיו בארץ־ישראל לפני כמה שנים, אבל לרגלי התנאים, ששררו אָז בארץ, לא יכלו להתנחל בה וגורלם הטילם לאמריקה. כאן באמריקה שחק להם מזלם ועשו חיל רב. הצלחתם החמרית בארץ הזאת לא החלישה אף במעט את געגועיהם לארץ־אבותינו, ובהזדמנות הראשונה הם נכונים לעלות לשם

עצמם, כלומר — לראות, אם אפשר למצוא אותם בספרי מהנדסים יהודים אחרים, שלא בדקנו אותם תחילה, ורק אז נוכל להחליט, אם יש איזה דבר מיוחד במתימטיקה, שאנו יכולים להראות עליו באצבע ולאמר: דבר זה מקורו בנשמה היהודית של המהנדס, וכל ההשפעות הזרות מבחוץ לא יכלו להכחידה.

כפי שאפשר לראות מקצת הפרובלימות של תולדות המתימטיקה העברית, שהעברתי בזה לפני הקורא, יש בהן די עבודה להעסיק עשרות של חוקרים למשך כל ימי חייהם. ומובן, שבשורת המאמרים הפופולאריים, שאני אומר לתת בזה לפני קוראי „התורן", אפשר יהיה לנגוע רק בחלק קטן של השאלות, הנוגעות במקצוע זה. מטרתי במאמרים האלה (שהם קטעים מספר, שאני עסוק עכשיו בחבורו) היא רק להסב את תשומת־לב הקהל העברי אל שדה זה של המדע העברי, שעד עתה עוד לא הושם אליו לב כראוי, ולהראות על האפשריות הגדולות, הצפונות בו.

בהתאם למטרתי זו אשמיט מהמאמרים האלה את כל הפרטים היתירים, שהם ענין רק לחוקרים, ואמעט כפי האפשר בלקוטים ומראי־מקומות — זו ה„ארטילריה הכבדה" של כל מאמר מדעי — ואשתדל לתת רק את העובדות היותר חשובות ואת המסקנות היותר מענינות.

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹרָעוֹת

— ועידת הפועלים המאורגנים באנגליה, שנקראה בלונדון בעשירי באבגוסט לדון על העיקרים, אשר עליהם צריך להתכונן שלום־העמים הבא, החליטה, „כי בנוגע להיהודים, צריכים הם ליהנות, ביחד עם שאר התושבים, זכיות שוות בכל הארצות. פלשתינה תשוחרר מעולה של טורקיה ותתקיים בתור מדינה חפשית בערובות אינטרנאציונאליות, והיהודים, שרצונם בכך, ישובו ויתנחלו שם, ייצרו ויפתחו את חייהם העצמיים מבלי שום התערבות של איזה לאום או דת". באי־כחם של מיליוני הפועלים המאורגנים באנגליה, שישתתפו בועידת רודפי־השלום בסטוקהולם, יעמדו על העיקרים האלה בתור יסוד־מוסד לברית־שלום בין העמים הנלחמים.

כדאי לציין, שהרות תחיה במפלגת הפועלים באנגליה בעת, חבר הפארלאמנט ראמזי מאקדונאלד, הוגה הבה להרעיון הציוני. בגליון האחרון של העתון הציוני „זייאָניסט רעוויו" הביע את חות־דעתו על הציוניות בדברים האלה: „ראשית חובתנו, לפי דעתי, היא להרחיב ולהעמיק יותר את מושגינו על תיהדות, ואז יבין כל אחד מאתנו, המאמין בחופש לאומי ובזכותו של כל עם לחתוך את גורלו הוא בעצמו, כי חובתו היא להמציא להיהודים את כל ההזדמנויות שבעולם ליצור להם לא רק מקום־מושב, אלא גם מקלט־בית במולדתם ההיסטורית העתיקה, שלבם לא רחק ממנה כל הימים".

— בשבוע שעבר הגיעו לברן אשר בשווייצריה כמאה פליטים יהודים מארץ־ישראל. הפליטים האלה, שכולם הם נתיני אמריקה, עזבו את הארץ עוד לפני שלשה חדשים, ובדרכם נתעכבו בכמה ערים על־ידי השלטונים הטורקים, החוששים מפני פרסום חדשות בלתי־רצויות בחוץ־לארץ על מצבה של טורקיה. אולם גם לפני שלשה חדשים, מעידים הנודדים האלה, היה המצב בארץ־ישראל נורא מאד. הרבה צרכי־אוכל אפסו שם לגמרם, והמעט שנשאר אינו מספיק אף לחלק מועט של התושבים, ומקרי תמותה ברעב הם מן הדברים השכיחים שם בכל יום. הכרת פניהם של הנודדים העידה בם, כי גם הם טעמו טעם רעב ומחסור. „הועד המאוחד" בניו־יורק שם לבו לגורלם ומלא את בא־כחו בשווייצריה לבוא לעזרתם ולהספיק להם הוצאות־הדרך לאמריקה.

- - במכתב סופרה של ה„אַססאָשיאייטעד פרעסס" בקאירו של מצרים, שנשלח משם בעשרים ביולי, נאמר, כי המצב בארץ־ישראל בקיץ זה קשה יותר מבשנות המלחמה הקודמות. מלבד מחלות הטיפוס והמאלאריה, המפילות חללים, ומלבד הרעב, עוד הזקה על התושבים יד השלטונים הטורקיים, המתעללים בם, עושקים והומסים את רכושם לעין השמש. מי שמעיז להתאונן או לקבול על מעשי הנבלה האלה — אחת דתו למות או להשלח לארץ גזירה. הרבה מתושבי הארץ נדונו על־ידי השלטונים למיתה, והרבה מהם, ובתוכם דיפוטאציה של תושבי ירושלים, נתחייבו הובת גלות לאנאטוליה. הטורקים מאיימים, שאם יוכרחו לסגת אחור מפני האנגלים, אז יחריבו את כל הארץ.

— בוואשינגטון נועדו בשבוע שעבר באי־כחן של הסתדרויות יהודיות שונות למועצה, שבה דנו על־דבר הספקת עזרה רוחנית ומוסרית ליהודים העובדים בצבא אמריקה. המועצה בחרה בועד־פועל, שחבריו הם: שר הגדוד הארי קוטלר — יושב ראש; ד"ר כורש אדלר — סגן; ס. רוזנ־שטאם — גזבר. מזכיר הצבא של ארצות־הברית, מר בייקר, הבטיח לאחדים מחברי הועד, שהתראו עמו לתכלית זאת, לתת הופשה לאנשי הצבא היהודים בימי החגים הבאים. הועד משתדל בעת ביסוד קופה של מאתים וחמשים אלף דולאר — הסכום הנצרך להגשמת תבנית פעולותיו.

בעת ובעונה אחת עם יסוד הועד הנזכר נוסדה בניו־יורק פלוגה להספקת עזרה מדיצינית לנפצעים היהודים בשדה המלחמה. בפלוגה הזאת, שבראשה עומד הד"ר י. סירוויטש, נרשמו כבר בתור חברים שלשים רופאים ומאה אחיות רחמניות. נמצא נדיב יהודי (לואיס קרוננברג), שהרים עשרת אלפים דולאר לקנית כל מכשירי־הרפואה הדרושים לה.

— נתקבלה ידיעה מלונדון, כי יש בדעת הממשלה האנג־לית לשלוח את הלגיון היהודי, המסתדר בעת בארץ ההיא, לשדה־המערכה בארץ־ישראל להלחם בעד כבוש הארץ. רבים מהאופיצרים ואנשי־הצבא היהודים, העובדים בצבא האנגלי, הביעו את רצונם להספח להלגיון הזה. מספר המתנדבים להגדוד העברי גדול כל־כך, עד שהשלטון הצבאי באנגליה אומר לסדר אותם לדיוויזיה שלמה. מסדרי הלגיון והעומדים בראשו הם שר־הגדוד פטרסון הידוע והקאפיטאן לורד פרימרוז, בנו של הלורד רוזבירי ונכדו של הלורד רוטשילד.

— עסקנים לאומיים אחדים ברוסיה יסדו קופה לגאולת הביבליותיקה העברית המפורסמה של הבארון המנוח דוד גינצ־בורג מידי יורשיו ולעשותה לקנין כל העם העברי — בהעבירם את אוצר־הספרים החשוב הזה, אחרי גמר המלחמה, מפטרו־

השבת *, שנת השמיטה, שנת היובל, שבעת ימי המשתה, שבעת ימי אבלות, שבעת ימי הפסח, שבעת ימי החג, שבעת ימי ספירה לנדה ולטהרתה, שבעת קני המנורה, שבעה שבועות העומר וכיוצא באלו, שאין לפורטם מפני רבוים.

העובדה הזאת היתה בולטת כל־כך, עד כי משכה עליה את תשומת־לבם של כל אלה, שהגו בספר התנ"ך. ככה אָנו מוצאים ב„ספר יצירה", פרק ד', משנה ו': „שבע כפולות בג"ד כפר"ת, חקקן, חצבן, צרפן... ומהן חקק שבעה רקיעים ושבע אדמות ושבע שבתות, לפיכך חבב שביעי תחת כל השמים". ובספר רזיאל: שבע ביום הללתיך — אוהב ה' כל השביעיות. ורבי אברהם אבן עזרא בפירושו על שבעת המזבחות, שערך בלעם, אומר בסגנונו הקצר: „שבעה מזבחות — יש סודות עמוקים. לא יבינום כי אם מתי מספר, ושביעי בימים, בחדשים ובשנים ושבעה כבשי העולה ושבע הזיות — — ובתת שלם (כונת הראב"ע היא, כי בלעם נתן את המספר שבעה, שהוא סמל השלמות), לשלם (לה' שהוא מקור השלמות) אָז תתחדש רוח בינה (כלומר: בלעם חשב, שעל־ידי זה יערה עליו רוח ממרום), והמשכיל יבין".

הארכתי מעט בעניני המספרים הקדושים, כדי להראות, שאפילו ענינים, הנראים קלי־ערך מהשקפה ראשונה יכולים לגלות לפנינו תעלומות רבות מהזמן הארוך מאד, שאנו קוראים לו „התקופה שלפני ההיסטוריה". למשל, אין שום ספק בדבר, שכל העמים, שנמצא אצלן פולחן השבעה, אם אפשר לקרוא את ההתיחסות הזאת בשם „פולחן", היו להם איזו צנורות השפעה משותפים, ואולי גם בזמן היות מאד, עבר משותף. כמובן, עובדה יחידה כזאת איננה הוכחה מספיקה; אבל עובדות רבות כמו אלו יש בידן לפזר מעט את הערפל, המכסה על התקופה הקדומה ההיא.

המקצוע הזה איננו עוד שדה בלתי־מעובד אפילו בעברית. עוד בשנת תרל"ד פרסם שלמה בובר ספר בן 66 עמודים בשם „סוד הספירות", שיש בו הרבה עובדות מענינות על־דבר „רזי הספירות ורמזי המספרים בענין החקירות ובדמיון המסתרים אצל כל העמים" (נדפס ב„השחר", שנה חמישית).

הקטעים העוסקים בענינים מתימטיים בספרי התלמוד והמדרשים ובספרות המקובלים הם מקצוע חשוב בפני עצמו, והחכם ב. צוקרמאן התחיל לעבוד בו בספרו המצוין Das Mathematische im Talmud שנדפס בברסלוי בשנת 1878. אבל מלבד איזו מאמרים קטנים ידיעות מפוזרות, לא נמצא עוד איש, שילך בעקבותיו ויקבץ את הניצוצות המתימטיים, הנמצאים בספרות הרחבה שלאחר התלמוד.

כר יותר נרחב לעבודה היא, כמובן, התקופה הערבית. משה שטיינשניידר, גאון הביבליוגראפיה העברית, שאת עבודתו לטובת ספרותנו עוד לא העריכו כראוי, הכין חומר רב מאד לתולדות המתימטיקה בתקופה ההיא ופתח לחוקרים הבאים אחריו את דלתות כל חדרי הספרות ההיא. אולם אחרי שטיינשניידר התקדם מקצוע זה אך מעט מאד. החומר בעברית ובערבית הוא מרובה כל־כך ודורש ידיעות כל־כך רבות בספרויותיהן של שתי הלשונות האלה, ויחד עם זה גם בהנדסה, עד שאין שום ספק, כי עוד ימים רבים יעברו עד שתתבררנה כל השאלות, הנוגעות למקצוע זה בתקופת ימי הבינים.

אולם השדה היותר רחב לעבודה הוא בודאי השתתפות היהודים בהתפתחות ההנדסה בימים האחרונים. השאלה המענינת את החוקר העברי במקצוע זה היא לא רק: עד כמה עזרו המהנדסים היהודים להעלות את המדעים המתימטיים למדרגתם הגבוהה, כי־אם גם: עד כמה היו ע ב ר י ם בעבודתם זו. כל המצוי אצל הספרות ההנדסית החדשה בצרפתית ובאשכנזית יודע ומכיר, שיש איזה הבדל יסודי בין אלה לאלה. האמת המתימטית אמנם אחת היא, אבל אופן אמירתה, הוכחתה וסדור אמתיותיה השונות, ולפעמים גם הציורים, שהם משתמשים בהם, שונים הם אצל האשכנזים מאשר אצל הצרפתים. וכל מי שיש לו עין בוחנת יכיר זאת. מהנדס אחד התפאר פעם אחת, שאם יראו לו רק את הציורים של איזה ספר הנדסי, יכיר תיכף ומיד, אם הספר הוא צרפתי או אשכנזי. הדבר אָמנם מוגזם קצת, אבל מקצת אמת יש גם בזה. השאלה המענינת אותנו היא, על כן, זו: היש איזה דבר אופיי, שבו נבדלים המהנדסים היהודים מחבריהם האשכנזים, הצרפתים והרוסים? האפשר לאמר, שיש איזה סגנון יהודי מיוחד במתימטיקה, שמתגלה ביצירות הגאונים העברים שלא מדעת יוצריהן? האפשר הדבר, שנכדו של המהרש"א, למשל, יסביר אמתיות מתימטיות באופן שוה עם בן־בנו של תומאס האקוויני? השאלה הזאת היא רק חלק מהשאלה הכללית: האם יש סגנון גרמני, צרפתי או רוסי במתימטיקה, כמו שיש סגנון מיוחד לכל אחד מהעמים האלה באמנות ובשירה?

השאלה הזאת לא תפתר על־ידי סברות והיקשים הגיוניים, כי־אם על־ידי התעמקות בספרי המהנדסים היהודים ובאלה של בני עמים אחרים, ועל־ידי השואה מדעית ונתוח יבורר מדוקדק בכל הצדדים השונים והשייכים שבהם. אפשר, שהדבר הזה תראה לנו, שאין בכלליות גזעיים במדע, ואפשר שנמצא איזו סימנים אפיים מיוחדים ליוצרים היהודים, כמו שאָנו מוצאים סימנים יהודיים אופיים ביצירותיהם של היינה, ברנה, בירנבאום וואנג־וויל. וגם אָז עוד יהיה עלינו לבדוק את הסימנים האלה

* מענינת דרשה זו, שמקורה מימי הבינים: אָנו מכבדים את השבת בשביעיות וי"ן בש"ר וד"ג, שכל אחד מהם עולה ז' במספר קטן (למשל, במלה וי"ו היו"ד היא אחד, מפני שהיא עשירית אחת, היו"ד השניה — אחד, והנו"ן חמשה, ביחד שבעה. וככה גם במלה בשר; הבי"ת שנים, השי"ן שלשה והרי"ש שנים, ביחד שבעה). ואותיות ראשונות של כל אחד מהם (כלומר — האותיות יו"ד, בי"ת, דל"ת) עולת שבעה, וכן השניות (האותיות יו"ד, שי"ן, גימ"ל) והשלישיות (נו"ן, רי"ש). וכן אָנו מכבדים אותו בנר שעולה שבעה (הנו"ן חמשה והרי"ש שנים).

מתימטיקה החדשה הזאת, שאנו קוראים לה מתימטיקה גבוהה, או מתימטיקה נשגבה **.

ובאמת, ההבדל בין המתימטיקה המודרנית ובין זו של ימי־הבינים הוא כמו ההבדל שבין כלי־התותח הנוראים של המלחמה הנוכחית ובין הקשת והחצים של אבותינו הקדמונים . ובהתפתחות הגדולה של ההנדסה בימים האחרונים לקחו היהודים חלק חשוב מאד, ושמותיהם של אנשים, כיעקבי, מינקובסקי, חלפן, גיאורג קאנטור ורבים כמוהם ישארו ככוכבים מזהירים על שמי ההנדסה הנשגבה.

היוצא מדברינו הוא, שיש בספרות העברית ובספרות העולמית חומר רב, שהוא גם יהודי וגם מתימטי. כמובן, אין עובדה זו נותנת לנו עדיין את הזכות לאמר, שיש מתימטיקה עברית בעולם, עד שנגדיר את המושג „מתימטיקה עברית" באופן מתאים. הכל תלוי בהגדרה. אם, למשל, נאמר, שמתימטיקה עברית פירושה — ספרות מדעית בשפה העברית, שנכתבת על־ידי חכמים עברים, בשביל קוראים עברים, כי אז ודאי הוא, שבזמן הזה אין לנו מתימטיקה עברית בעולם, אף כי בתקופה הערבית היתה לנו ספרות כזאת, שהתקיימה במשך זמן קצר. או שיכולים אנו להגדיר אותה גם באופן כזה: מתימטיקה עברית היא — כל מה שנוצר על־ידי יהודים בשדה המתימטיקה, בין בעברית ובין בשפה אחרת. ואז בודאי שיש לנו מתימטיקה רחבה ועשירה עד מאד. או הגדרה שלישית: יכולים אנו לבור מתוך היצירות של יהודים בשפות האחרות רק את אלה, שיש למצוא בהן את סימני הגאוניות העברית ולקרוא רק להן בשם מתי־מטיקה עברית. אבל טרם שנוכל לאחוז בהגדרה זו האחרונה, עלינו לברר קודם, אם יש סימנים כאלה במציאות, ואם ישנם — מה הם? ובשביל זה עלינו להכניס אל שדה חקירתנו כל מה שנכתב על־ידי יהודים. (ועוד נדבר על זה במה שיבוא.) במאמר הנוכחי ובמאמרים הבאים אחריו נשתמש במליב „מתימטיקה עברית" בתור מושג כולל את כל ההופעות בהיסטוריה ובספרות העברית, שיש להן שייכות אל המתימטיקה, וכמו כן את כל ההופעות בעולם המדעים ההנדסיים, שיש להן שייכות אל היהדות או אל היהודים.

הגדרה רחבה זו נחוצה, כדי להכניס אל חוג חקירתנו כמה ענינים חשובים, שבמובן הרגיל אינם בכלל מתי־מטיקה, אבל הם הם „גופי תורה" של פרוצס התפתחות, שבו עבר שכל האדם ממדרגתו היותר נמוכה אל המעלה הגבוהה, שעליה הוא עומד עתה. למשל: השאלה אם היו אבותינו בימי ילדותו של העם העברי מונים רק על־פי אצבעות הידים, או על־פי אצבעות הידים והרגלים גם יחד — חשובה לנו לא, פחות מהשאלה, אם ספר־למוד פלוני נכתב על־ידי רבי אברהם אבן עזרא, או על־ידי איש אחר. המספרים המצוינים או הקדושים אצלנו — שבעה, ארבעים, שמונים ועוד, — שרובם משותפים גם לעמים אחרים, הם מקצוע מענין בפני עצמו ממין זה. המספרים הנמצאים בקמיעות ולחשים עבריים, שרבים מהם עברו מהיהודים אל העמים הנוצרים (לפעמים גם באותיות עבריות), יענינו אותנו לא־פחות מהמתימטיקה של צרופים וגימטריאות — זו ההופעה העברית הטהורה, — הנמצאת בספרי הקבלה. כל אלה והזיונות רבים אחרים, שאין פה המקום לפורטם, אף כי רובם נוסדו על משפטים קדומים ואין להם שום ערך בשביל המתימטיקה המעשית של עכשיו, מצוינים הם מנקודת־הראות של תולדות המתי־מטיקה, ולעתים קרובות הם מפיצים אור בהיר על צנורות ההשפעה, המתוחים בין עם לעם, ועל היחוסים ההדדיים, ששררו בינותם.

כדי לבאר את הדבר הזה, אשתמש בדוגמה אחת, שפרטיה יבואו באחד המאמרים הבאים. השעה העברית, בידוע, נחלקת לאלף ושמונים חלקים. מדוע בחרו אבותינו במספר הזה — עוד לא הוברר כראוי, והדבר הזה בעצמו יש בו כדי לענין את כל מי שאיננו מסתפק בעובדות יבשות. אבל כשאנו מוצאים בספרי הכרונולוגיה של ההודים הקדמונים, כי „השנה הגדולה" שלהם, היא שנת האלהים, מכילה 40 פעמים 1080, שהן 43200 שנים פשוטות — יגדל תמהוננו עוד יותר. וכשאנו מוצאים אחרי כן בשרידי הספרות של הבבלים הקדמונים, כי ימי המלכים שלפני המבול היו 43200 שנה, הרי אנו מרגישים, שאנו עומדים לפני איזה חוט־סתרים, המקשר את שלשת העמים האלה: העברים, הבבלים וההודים.

עובדה אחרת מעין זו היא ההתיחסות המיוחדה של כל העמים הקדמונים, ועם ישראל בתוכם, אל המספר שבעה. במצרים, למשל, היו שבעה אלילים גמדים, והיו להם שבעה מיני קרבנות ושבע מפלגות בארץ, וכל קודש היה אצלם שבעה כפול שבעה. דוגמאות כאלה רבות לאין מספר נמצאות בהאמונות והמשפטים הקדומים של הבבליים, הפרסיים והרומאים (האחרונים האמינו, למשל, כי שנות כ"א, כ"ח, ל"ה ומ"ב בחיי האדם הן מסוכנות מאד, והשנה היותר מסוכנת להם היתה שנת מ"ט, שהיא שבעתים שבעה *. וכשאנו פונים אל הספרות העברית, אנו מוצאים בה את המספר שבעה שליט אף הוא. קדושת יום

השם שמשתמשים בו היום זריג סהוגימסקי. — ** דוגמה אחת קטנה תבהיר את הענין לאלה, שאינם בקיאים במקצוע זה. ידוע הדבר, כי בהנדסה „הישנה" אנו מוצאים את השטח המשולש באופן אחד, שטח המרובע באופן אחר, שטח העיגול באופן שלישי, וכן הדין גם בשטחי הגופים השונים, כמו, המנסרה, הכדור והפירמידה אופן מיוחד לכל אחד. מה שאין כן במתימטיקה הנשגבה, שהיא נותנת לנו דרך אחת, אשר על־פיה אנו יכולים למצוא לא רק את שטחי כל הצורות הנזכרות למעלה, כי־אם גם שטחי צורות רבות אחרות, שהם מחוץ לגבולות ההנדסה הישנה.

* דוגמאות רבות כמו אלה נמצאות בספר „סוד הספירות" של שלמה רובין.

וואמברי שפך לפני את זעמו על המשומדים והמתבוללים, אשר בבואם בחברת רוזני הונגריה, מסתירים הם בחרדת־מות את מולדתם ומקור־מחצבתם. „ואני אוהב — קרא המלומד — להסיר ברבים את המסכה מעל פני המתחפשים האלה וללגלג עליהם לגלוג מר ודוקר את הכליות. רגיל אני, בדברי עם נוצרים, עם גדוליהם, להטעים את יהדותי בעקשנות מיוחדה, כדי להכעיסם ולהרעימם ולעשות בזה „נקמה בגויים“.

* * *

הרושם הכללי, שעשה עלי הרמאן וואמברי: פקחיות, חריפות וגאוניות של הגלות; נסיונות־החיים במדה מרובה וצרופה; יחד עם החקירה המדעית לשם המדע הטהור גם בקשת תכלית חמרית וענינים ממשיים; התפארות יתירה וגלויה, בלי צל של ענוה, תגבורת כחות־החיים; שפעת השכל וצמצום ההרגשה; הגיון יבש, קר וקשה כברזל, תפיסה מהירה וסקירה חדה, נוקבת ויורדת עד תהום הדברים, שיש בה מעין הברקת הברק.

גאון־הגלות, אדם רצוץ ושבור ברוחו ונפשו מלאה אורות וצללים, תהומות ומעמקים. קו חייו עקלתון, ואין בהם אף זוית ישרה אחת.

לְתוֹלְדוֹת הַמַּתֵּימַטִיקָה הָעִבְרִית

מאת

יקותיאל גינצבורג.

א.

סקירה כללית.

היש לנו הזכות לדבר על מתימטיקה עברית? היש דבר כזה במציאות? שאלה זו בודאי שתתעורר בלב רוב הקוראים. הכל יודעים, שיש לנו פילוסופיה עברית, שירה עברית, ויש אומרים — גם אמנות עברית; אבל מתימטיקה עברית — זו מנין לנו? התוכן האיטלקי סקיאפארילי, למשל, מביע את דעתו בהקדמה לספרו „האסטרונומיה בכתבי הקודש“, כי כח היצירה של עם ישראל התגלה רק במקצוע האמונות וההשקפות הדתיות, אבל לא במדעים ואמנות. והחוקר הצרפתי ג. ליברי בספרו הגדול Histoire des sciences mathematique רואה את השפעת היהודים על התפתחות המדעים בימי הבינים רק בזה, שבנדודיהם ונסיעותיהם המסחריות הועילו להתפשטות ידיעות וספרים מארץ לארץ *. ואפילו חוקרי ההיסטוריה העברים, מלבד שטיינשניידר וקארלבאך, שכתבו חבוריהם גרמנית, היו נזהרים מנגוע בענין „המסופק“ הזה. התוצאה היתה — בערות בנוגע למקצוע חשוב של המדע העברי בחוגים הרחבים של קהל הקוראים והתרשלות גמורה מצד בני המדע העברי. הדבר הגיע לידי כך, שכשנגשו בימים האחרונים ליצור ספרות עברית מדעית חדשה בשביל בתי־הספר בארץ־ישראל, התחילו לבנות הכל מחדש, כאילו אתמול נולדנו, מבלי דעת, שיש לנו באוצרנו הלאומי, בשפה העברית, כמעט כל ספרי־הלמוד, הנחוצים לבית־ספר תיכוני, ספרים, שיש בהם טרמינולוגיה ואופני־דבור מדעיים, שרובם מצטיינים גם בדיוקם המדעי וגם במקוריותם העברית *.

אחת הסבות, שגרמו להתיחסות זו אל אחת ההופעות היותר חשובות בחיינו הרוחניים, היא העובדה, שכמעט כל חוקרי ההיסטוריה העברית — מלבד אחדים יוצאים מן הכלל — רחוקים מהמדעים המתימטיים יותר ממטחוי־קשת, וכמעט כל חוקרי תולדות המתימטיקה אינם יודעים את השפה העברית ואת ספרותה. סבה שניה היא הדעה המקובלת בקרב רבים מהמלומדים, כי העם העברי נפסק קיומו עם חורבן הבית השני, וכיון שעד העת ההיא לא יצרו היהודים כלום בשדה המדעים המדויקים, הרי אין לדבר על מתימטיקה עברית. החכמים אלה אמנם יודעים, שהיו בעולם אנשים, כאברהם בן רבי חייא הנשיא, רבי אברהם אבן עזרא, רבי לוי בן גרשון ודומיהם, שכתבו את חבוריהם עברית ושמעברית נתרגמו לרומית — שפת ההשכלה של עמי אירופה בימי הבינים, ויחד עם תרגומים אחרים מערבית שמשו מקור להשכלתם של עמי המערב. אבל זוקפים הם את הכל על חשבון הקולטורה הערבית, שאגב גם היא עוד לא נחקרה כראוי בחלקה המתימטי, מפני מעוט חוקרי המתימטיקה, הבקיאים בשפה הערבית ויודעים לקרוא את ספרי המדע הערבים במקורם.

אולם יש עוד דעה קדומה, השוררת בלב אלה, שאינם מומחים לדבר, והיא — כי חכמת המתימטיקה כבר נגמרה התפתחותה זה מאות בשנים, וכיון שהיהודים התחילו להתענין במדעים הכלליים רק בשנות המאות האחרונות, הרי יוצא מזה, שאל שדה המתימטיקה באו היהודים „אחרי ככלות הכל“, ואין להם חלק ונחלה ביצירתה. הדעה הזאת מוטעית מעיקרה. המתימטיקה לא רק שלא נגמרה יצירתה, אלא שיודעי דבר אומרים, כי עדיין עומדים אנו בתחילת יצירתה, וכי ימינו אלה הם באמת תור־הזהב שלה. מימי ניוטון ולייבניץ, שגלו את החשבון הדיפרנציאלי והאינטגראלי, נפתחו לפני המהנדסים אופקים רחבים, שאייקלידס וחבריו לא העיזו אפילו לחלום עליהם, והאופקים האלה הולכים ומתרחבים גם עכשיו, ואחריתם מי ישורנה. כל התקדמותם של הטכניקה ומדעי־הטבע לא היתה אפשרית כלל בלעדי ההתפתחות הנפלאה של המתי־

---

* ראה את הערתו של שטיינשניידר על זה בירחון Bibliotheca mathematica לשנת 1893, עמוד 67.

* כדאי לציין, שהספר „איל משולש“, שנכתב על־ידי רבי אריה גאון מווילנה, שעוד אדבר עליו באחד הפרקים הבאים, הוא היותר מצוין בסגנונו המדעי המדויק מכל **הספרים ההנדסיים, שנכתבו בעברית עד היום הזה.** כדאי הדבר, שמחברי כריסטומטיות עבריות ישימו לב לזה ויתנו מקום בקובצי־הדוגמאות של סגנונים עברים שונים גם לסגנון **המדעי העברי הטהור** של הגר"א.

בבואי לדבר עם הבלשן על־אדות תולדותיו וזכרונותיו, שהדפיס, בכרכים אחדים, באנגלית ובאשכנזית, ספר לי וואמברי פרקים מחייו, שלא הכניסם בספר־תולדותיו הנדפס, ובין יתר דבריו התפאר לפני, כי היה אחד מבחורי הישיבה, והיה בכל יום ששי בשבוע חוזר על הפתחים וקופסה בידו לקבץ נדבות, כי כן עשו רוב בחורי הישיבה, בדורו ובארצו בהונגריה. ועתה הוא, אותו בחור־הישיבה, אדם שרבי הממשלות ונסיכיהן פונים לעצתו ולעזרתו בענינים מדיניים סבוכים, ועם מלכים ומושלים ידבר, ישא ויתן כעם חברים ועמיתים. ואם טפה מרה תלויה בשנוניו, לא יעצרנה בתוך חכו גם בשבתו בסוד מושלי ארצות.

במרוצת דברי רמזתי לוואמברי ב„אופן דק" וכמו דרך אגב, שהשמועה נפוצה עליו, שבימי בחרותו המיר את דתו היהודית לדת המושלמנים או לדת הנוצרים, ורבים ממוקירי שמו רוצים לדעת, עד כמה יש אמת בשמועה זו.

על רמזי הגלויים האלה השיב לי וואמברי, כי מרגיש הוא את עצמו כעברי המתפאר בגזעו ובמולדתו, אף שעניני אמונה ודת היו רחוקים תמיד מלבו. יהודי הוא, לפי דבריו, על־פי מקור מחצבתו ועל־פי רצונו הטוב, ובתור יהודי הוא מתיצב תמיד לפני כל גדולי הנוצרים והמושלמנים, אך איננו יהודי על־פי אמונתו, יען שבכלל איננו מבעלי־אמונה.

תשובתו של וואמברי היתה דיפלומאטית: „הן ולאו" נשמעו בה. לא הכחיש את השמועה, שמומר הוא, אך גם לא הודה בה. מדבריו הבינותי, שאמנם מומר הוא, אך עניני אמונה אינם חשובים בעיניו כלל, ואין יתרון לדת אחת על רעותה. אולם יהודי הוא על־פי נטיות לבבו ועל־פי רצונו החפשי, כי מתגאה הוא ביתרון גזעו על גזעי יתר העמים. תשובתו היתה כעין התנצלות על חטאות נעוריו.

בדברנו על־אדות תיאודור הרצל, הגיד לי וואמברי כדברים האלה: „הרצל היה אדם חשוב ונשוא־פנים עד מאד, אציל־הרוח ואידיאליסט, שלא ראיתי כמוהו בין בני דורנו. אך הוא היה בעל חלומות והזיות במדה שקשה היה להאמין, אם לא ידעוהו מקרוב כמוני".

וואמברי מסר לי מאורע זה: „אנכי הצגתי את הרצל לפני השולטן עבדול חמיד *. עשיתי זאת בלי כל שכר **, לקחתי כסף רק להוצאות הדרך לקונסטאנטינופול. אחרי ראיונו של הרצל עם השולטן צוו עלי מטעם המושל להעלם תיכף ומיד מקושטה, מפני שגלו את אזני השולטן, שהרצל שואף ליסד מדינה יהודית בארץ־ישראל. החצר של עבדול חמיד היתה תמיד מלאה מלשינים ובוגדים מהמין היותר פחות, ואין מספר לשונאי ישראל בכל הצרות המושלים".

* ראיתי בין התעודות, שהניח אחריו הרצל, כי אמנם אמת הוא הדבר, שהרמאן וואמברי הציגו בפעם הראשונה לפני השולטן הטורקי. — ** ספרו לי על־אדות וואמברי, שהיה רגיל לקבל בעד כל שרות מדינית שכר מרובה. ר. ב.

* * *

וואמברי ספר לי — ואמן גדול הוא לספר — משנות נדודיו בטורקיה בתור דרויש. עשרים שנה היה נודד בארץ זו, למען יחקרנה היטב, ודבר זה היה אפשר לו רק אחרי אשר התחפש בצורת נזיר מחזיר על הפתחים, ופעמים רבות היה צפוי למיתה, בידי קנאים, אם חשדו בו, שהנהו אירופאי. כן ספר לי הבלשן על־אדות מאורעות חייו בתור פרופיסור וסופר מדיני, מאורעות מסובכים ומלאים ענין. ספוריו עשו עלי רושם, שהפיוט והדמיון מרובים בהם על האמת הפשוטה. באוזן קשבת שמעתי לדבריו וספוריו, ומצאתי, כי הביוגראפיה של וואמברי איננה נקיה מרפים, שיש בהם כתמים שחורים, או שהם מלאים סודות לא־נעימים, שהוא מעלים אותם בכונה מאחרים.

ובכל אשר הרבה וואמברי לספר על־אדות עצמו, על־אדות חקירותיו המדעיות ועל־דבר הענינים המדיניים, שעמדו אז ברומו של עולם, נוכחתי יותר ויותר, כי פקח הוא, כי שכלו הוא מעשי ופוליטי במדרגה היותר גבוהה. וגם בדברו בענינים שכיחים, הם מקיפים רחבי עולמים, וניצוצות של גאוניות מתמלטים משיחתו. נוכחתי, כי הסופר שבו הוא גם סוחר מצוין. הוא ספר לי, כי בבוא אליו הציר של מלכות יפוניה להציע לפניו, כי יכתוב מחברת קצרה, בת שני גליונות בדפוס, על־דבר עניני ארצו וארץ רוסיה (זאת היתה בימי מלחמת רוסיה עם יפוניה), דרש שכר־סופרים עשרים וחמשה אלף כתרים בעד כל גליון בתבנית קטנה. הציר של יפוניה התרומם מכסאו מרוב השתוממות על הדרישה הגבוהה הזאת. וואמברי השיב בקצרה: „אם תבוא אתי במשא ומתן על־אדות שכר־הסופרים, אז אדרוש כפלים". לבסוף נתרצה הציר ושלם חמשים אלף כתר בעד מחברת זו.

* * *

בשעה שהתהלך — הליכה זו היתה כמעט ריצה — וואמברי בחדרו אנה ואנה וסרח אחת מרגליו אחריו, קרא ברוב התרגשות, שהיתה מלאה אש־הנוער: „האם לא עם־פלא אנחנו! אני בן עניים, בן משפחה נמוכה, נודד בן נודדים, — האם לא פלא הוא, אם בחדרי אני מתאספים לעתים קרובות חכמי־מדינה, שרים, נסיכים ורוזנים ממדינות וארצות שונות להתיעץ אתי בעניני מדינה גבוהים, או סבוכים, לקחת תורה מפי, לשאול בחות־דעתי, או להשיג השתדלותי ומליצתי לפני איתני עולם!"

בבוא וואמברי לדבר על־אדות המנוח ביקונספילד, קרא: „שנינו הננו יהודים טפוסיים, שנינו עלינו לגדולה, אף כי לא בקרנו מעולם בשום בית ספר ומדרש משלהם, כל אחד במקצוע שלו, בכח עצמנו, בכח רוחנו וכשרונותינו. פעם אחת ישב ביקונספילד בחדרי ודברנו על־אדות זה. ספרתי לו, כי רוזן הונגרי אחד מחברי האקדמיה עקץ אותי בשיחתו ורמז לי על־דבר מולדתי. אז קראתי בגאון מיוחד: אבי היה נחתום, ובהיותו בן שמונים ושתים היה רודה בידיו את הפת מן התנור. ואני הנני בטוח, כי אביך אתה, הרוזן, היה קרח כבר ואין־אונים בהיותו בן שלשים. הרם את כובעך לפני כח־החיים, העצור בעם העברי, בבני ההמון שלו!"...

— פראים! ברברים! אוכלי אדם! הכזאת תהיה ראשית גבורתכם במלחמה?! הרפו מן האיש הנקי הזה — אני אומר לכם!...

— ומי אתה איפוא? מי אתה, שבאת לשפוט פה? מי הוא זה? מי הוא? — נשמעו קולות שואלים מכל העברים.

— אני? — צעק רוקח בקול היסטרי. — רצונכם לדעת מי אני? יהודי רוסי אני! מעיר קישינוב אני! השמעתם מימיכם, פראי־אדם, את שמע העיר קישינוב?... היודעים אתם מה עשו הרוסים לאחי בקישינוב?... ברברים אתם כולכם! חיות טורפות!...

— רוקה, צא־נא מזה! וכי יצאת מדעתך? — אחז קונץ בידו, לוחש על אזנו ומושכהו אחריו.

— הניחה לי! — התרגש רוקח יותר ויותר. — את מי אירא פה? הפורעים בקישינוב אף הם לא הפילו את אימתם עלי! ברברים שכמותם!...

אותה שעה נתגלה בתוך הערבוביה ראש־המלצרים מוריץ, נדחק ובא עד רוקח הנרגש, והוא אוחז בו בשתי ידיו באין אומר ודברים, מוציאו בתנועה תקיפה מתוך ההמון הסוער, דוחפו אל הפתח בכעס עצור, רומז בשעת מעשה אל שאר חבריו, שילכו אף הם אחריו.

— משוגעים! חסרי דעה! — נזף המלצר הזקן בעד הפתח, לאחר שבני־החבורה המגורשים כבר עמדו בחוץ. — האויר מלא פה אבק־שרפה, והללו נדחקים לתוך האש! מי בקש זאת מידכם — לבוא הנה בלילה הזה כאורחים לא־קרואים? גבורי קישינוב, יקחכם בכור־שטן!...

(המשך יבוא).

הֶרְמַן וַמְבֶּרִי

(פרק מ„בני דורי".

מאת

ראובן בריינין.

בודאפסט, 30 בספטמבר, שנת 1910.

היום בקרתי בלוית החכם העברי ד"ר זאב באכיר את הפרופיסור ד"ר הרמאן וואמברי.

זה שנים רבות שאני נכסף להתודע אל וואמברי, ששמעתי וקראתי על־אדותיו דברים כל־כך מפליאים ומתמיהים. מכבר הימים היה ידוע לי, שבחדר־עבודתו של וואמברי הולכים ונגמרים ענינים חשובים של הפוליטיקה בארצות המזרח.

דירתו של המלומד הגדול הזה היא בבית יפה על שפת נהר הדונאי, בשכונה עשירה ואצילית.

נכנסנו, אני וד"ר באכיר, אל חדר־עבודתו של וואמ־ברי, חדר גדול ומרווח, שחלונותיו נשקפים אל הנהר השוטף, והנה המלומד צולע לקראתנו לקבל את פנינו. פסח הוא, ובצעדו ישרך אחריו אחת מרגליו.

הסתכלתי בפני וואמברי בפעם הראשונה. ראיתי לפני יהודי זקן טפוסי, זקן מלא חיים ותנועה ככסף־חי. תבנית ראשו של הבלשן הזה, שמעטים כמותו בדור זה בכל העולם, היא לא של איש הוגה דעות ויושב אהלים, כי־אם של עסקן ואיש־המעשה. תבנית־ראש כזו יש לפגוש גם בין מלכי מכרות־הפחם, או בוני מסילות־הברזל. זה היה הרושם הראשון לפי הסקירה השטחית. אולם בהתבוננני היטב בפני וואמברי, גליתי בהם, ביחוד בקמטי מצחו ובמבט עיניו החיות והממללות, את עקבות העבודה הפנימית של איש העיון והמחשבה העליונה.

אחרי אשר הציגני באכיר לפני וואמברי, המטיר זה האחרון על ראשי חלקות ומחמאות, שהביאוני לידי בושה ומבוכה. מהתהלות שפזר לנפשי עבר וואמברי לתהלות שפזר לנפשו הוא. ודבורו היה שוטף במהירות מצוינה ובהתפעלות רבה. ראשית שיחתו של חוקר השפות והארצות היתה: „הנני בטוח, שאין חכם וסופר בכל אירופה שוקד כמוני על עבודתו. מתמיד וחרוץ כמוני אין". במרוצת דבריו ספר לי וואמברי, שבהלכו בקיץ שעבר לנאות־שדה לנוח שם שני ירחים, לקח אתו חבילות חבילות של ספרים מדעיים חדשים, ויחד עם זה היה מקבל שם גם עתונים טורקיים ופרסיים, מלבד שבועונים וירחונים ברוב שפות אירופה, ולא הניח אף אחד מהם שלא עבר עליהם ושלא עשה בהם ציונים. תחת מנוחה בחדשי־הקיץ עבד הרבה. להפליא עבודתו זו ביותר, הטעים פעם בפעם: „ואני הנני זקן סמוך לשמונים".

וואמברי ספר לי, שהוא עסוק בזמן האחרון בחבור ספר מדעי, שבו יראה ויוכיח באותות ומופתים, שאין להטיל ספק באמתותם, כי העם ההונגרי שפל הוא בתכלית השפלות, והגזע העברי עולה עליו בכשרונותיו וביתרונותיו, בכחות־החיים ובסגולות התפתחותם.

למרות שוואמברי הוא אחד מחכמי האקדמיה למדעים בהונגריה ולמרות שהוא תופס מקום כל־כך חשוב בהאו־ניברסיטה של בודאפסט, שמורה בלבו מעין שנאה כבושה לאצילי עם הארץ ולרוזניה.

לא עברו רגעים מועטים בשיחה, שחציה היתה מדעית וחציה ספרותית, והנה וואמברי מספר לי, שידידיו היותר מקורבים היו השולטן עבדול חמיד ומלך אנגליה עדוארד השביעי. זה האחרון היה, לפי דברי המלומד, אציל־הרוח, מוקיר־חכמים, רחב־ההשקפה ובעל נפש נדיבה. אולם השולטן הטורקי, שהוסר מכסא־המלוכה, היה מנוול („איין לומפ"), אך פקח ובעל מזמות. והטורקים הצעירים, שלקחו את רסן הממשלה בידם, הם מנוולים עוד יותר גדולים.

וואמברי התפאר לפני, שהשולטן עבדול־חמיד רצה למנות אותו לשליט (גוברנר) בירושלים, אך הוא, וואמברי, לא נאות לקבל עליו משרה זו, ודבר זה לא ספר עוד לאיש בלתי־אם לי היום.

מדוע ספר דבר זה דוקא לי — לא ארע. ואולי היה המלומד מספר דבר זה לכל מכיריו ומיודעיו, ומוסיף לכל אחד מהם, כי רק לו הוא מגלה סוד זה.

בתוך שפעת האור והחום אשר באולם, כהדים רחוקים ועמומים מתוך חלום-בלהות נשכח.

המנגינה חזרה ונשנתה פעמים אחדות, בזו אחר זו, בלא הפסקה, וככל אשר הוסיפה והלכה, כן נצטרפו ונזדככו הקולות ונתלכדו בה יותר ויותר להרמוניה אחת ישרה, שוטפת בעוז, עד כי לבסוף נדמתה לשירה דתית נלהבת — שירת קנאים אדוקים לדת חדשה נאדרת בכח, מחושלת ברזל ונחושת, שואפת להסיג גבולות רחוקים, להכניע ולמגר תחתה את הכל, לחדש פני הכל כרצונה, לשפוך את רוח ברזלה ונחושתה על כל בשר... וככל אשר נמשכה המנגינה והד המצלתים קרא ועודד ממרחק האולם, כן גדל הרגש המאחד בלב השרים. הכל שרו — אפילו המלצרים, העומדים דחוקים אל הקירות ומפותיהם הלבנות בידיהם, ואפילו הנער המשרת, האדמוני ויפה-הלחיים, המצווה ועומד להגיש את העתונים לכל דורשיהם. במרכז האולם, בתוך חבורה נלהבת, עמד וקרא בגרון האשכנזי הגדול והשמן, בעל השפם האדום והמסולסל למעלה. פניו האדומים והשמנים נתאדמו והבהיקו עוד יותר, עיניו הקטנות נחבאו כולן מגודל הרגש והכונה וקולו הצרוד והרועם נשמע כנהמת חיה, השואגת לטרף. ולעומתו נצב האיש הצעיר והקטן, בעל השפם השחור והדק, נראה כשבוי בתוך החבורה, והוא מביט חרד וכפות אל פני האשכנזי השמן, כחיה קטנה ואומללה, הנמשכת בפחד-מות אל עיני הצפעוני, פוער פיו כנגדו, חושף את שניו הלבנות כמתעלף ושר אף הוא.

— הלא זה הדוקטור שוואלבנשנובל, פריץ שוואלבנ־שנאבל! — השגיח קוניץ מרחוק בהאיש הצעיר ורמז עליו לחבריו. — מכירים אנחנו זה את זה. אח טוב הוא. מלומד צעיר, סוציאליסט כמעט... הגם הוא קורא מלחמה עלינו? אי לך, פריץ!...

המנגינה נגמרה לקול רעש מחיאות-כפים. השאון באולם גדל עוד יותר מבתחילה. הקולות התגברו והחרישו את האזנים. המלצרים נחפזו אנה ואנה, מתרוצצים בין השלחנות עם כוסות שכר בידיהם. בתוך הרעש עמד האשכנזי השמן בכל כובד גופו הגדול והמסורבל על כסאו וקרא פתאום בקולו הצרוד והרועם:

— גבירותי ואדוני! שמעו אשכנזים כולם!...

כל המסובים אל השלחנות הסמוכים קמו ממקומם, נדחקו ובאו אל שלחן הדורש. קוניץ קפץ אף הוא מכסאו ופסע בזהירות כדי פסיעות אחדות ממקום-מחבואו. ואולם בתוך הרעש, המתגבר והולך, נחבא קולו הצרוד של המטיף הנלהב. נראו רק פניו האדומים והמזיעים, המתעותים ברגש נמרץ, שפמו הזע, העולה ויורד, אגרופו האדום והשעיר, המהלך מעל לראשי העומדים סביבו, והגיעו לאוזן רק הברות בודדות, הנזרקות לאויר הרותח:

— הדוב מגיח מיערות הצפון!... נצא כאיש אחד חוצץ!... כל אשר לו מידינו בא לו!... אנחנו השמן והסולת!... בבתי-ספרנו למד ובמעיני-ישועתנו התרפא!... נשלוף חרב נוקמת!... לנו תהיה הארץ!... יד אשכנז על הכל!...

— אין כל חדש! — חזר קוניץ אל שלחנו וספר לחבריו, המטים אוזן ממקומם, מתאמצים לקלוט מרחוק את דברי הדורש. — רק פירוש פופולארי על דרשתו החמורה של הקיסר ירום הודו...

— הורראַ!!! — נשמעו קולות צוחה נלהבת מסביב להאשכנזי השמן, והדרשן ירד מעל כסאו. המקהלה חזרה עוד הפעם על ההמנון הלאומי.

— שוב „משמר הריינוס"? — שאל שפילפוגל בלגלוג. — הרי גם אכול לביבות הרבה לא טוב!

ואולם בינתים קרה דבר, שמשך עליו את עיני כל המסובים אל השלחנות. המקהלה פסקה פתאום את המנגינה באמצע. במרחק האולם נתרחש איזה דבר שלא כתקונו. נשמעו קולות צועקים בהתרגזות רבה, נראו פנים מורתחים בחמת-רצח, נופפו ידים נשואות למעלה, נזדעזעו אגרופים מאיימים באויר. הכל קמו מעל כסאותיהם, שואלים ותמהים זה אל זה. הרעש גדל. קמה ערבוביה נוראה. ופתאום נדחפה מתוך הערבוביה אל מרכז הבית דמות בן-אדם כפוף-קומה. פני בן-האדם לבנים כפני מת, והוא מדבר וטוען בידיו אל ההמון, הדוחף אותו מאחוריו, ועיניו מזרות אימה. הקולות והצוחות גדלו עוד יותר. הכל נדחקו אל מקום המאורע, מתרגשים ומדברים בקולות שונים. עוד רגע — והאשכנזי הגדול והשמן אוחז בשתי ידיו האמיצות בערפו של בן-האדם כפוף-הקומה, צועק אליו בחמה כבושה ומנענהו בחזקה אילך ואילך.

— מה זאת? — תמהו בני-החבורה, היושבים חבויים בפנתם, איש אל רעהו.

— רבותי, הלא זהו קופיליביץ, אחד המנגנים במקהלה! — קרא קוניץ, בהתבוננו ממקומו אל הערבוביה אשר במרכז הבית. — יהודי רוסי. יודע אני אותו. ליץ מפורסם!...

חמשת החברים נבהלו וקמו ממקומם, עומדים ליד שלחנם וצופים מרחוק במחזה, נבוכים ונרגשים.

— האנס, מה זה קרה שם? — שאל שפילפוגל את הנער הממונה על העתונים, שעבר ברגע זה לפני שלחנם.

— הלה הרשה לעצמו לפגוע בכבוד „משמר הריינוס"... — ענה הנער האדמוני בחרי-אף. — או אולי לא רצה לנגן... השד יודע אותו! אחד המנגנים במקהלה הוא. דומה, אחד משלכם, רוסי...

המשורר רוקח, שכל אותה העת עמד בתוך חבריו חור ורועד, מביט בעינים מטורפות על כל הנעשה, נרתע לפתע־פתאום ממקומו, זנק בחמה שפוכה אל מקום הרעש, נדחק ובא לבין הנאספים, נגש בפנים לוהטים עד האשכנזי השמן, המחזיק בעורף קרבנו ומנענע אותו לכל רוח, והתחיל צועק לעומתו בקול-זועות:

— הרפו! הרפו תיכף ומיד מן האיש הזה, אומר אני לכם!...

החברים הנבהלים מהרו אף הם אחריו. מנוחין וקוניץ רצו בראש, ומאחריהם נגררו בזהירות, מתוך הבטה לצדדים, הסטודנט צייטלין ושפילפוגל. רוקח עמד בתוך חבורת האשכנזים הנרגשת, כולו אחוז רוח-עועים, רועד בידיו וברגליו וטוען בקול-בוכים כמעט:

מוצא גנותו של פאנטאליי, שם אתה מוצא גם את שבחו: יכול אתה לקנות את לבו. ולבו של פאנטאליי נקנה רק בכסף. אגורה בת חמש פרוטות אף היא בכלל מטבע. נסתלקה האגורה היחידה מן האפונדה, האגורה האחרונה!... אבל בשכר זה יהיה פאנטאליי אח לצרה. רע שבעתים מן הגוי הוא כלבו נבחן. אמנם הכלב קשור בשלשלת, ואף־על־פי־כן כלב הוא לכל דבר. נובח וקופץ ומזנק ממקומו בחמת־רצח. ברוך המקום, שפאנטאליי עומד כאן. משדל הוא את הכלב בדברי־כבושים, מקללו קללות נמרצות, מעיר למוסר אזנו — דורש לפניו דרשה ארוכה. ואולם קשה מכולם, קשה כספחת, המכשול השלישי — הוא המשרת. הלה משים עצמו רשע, מתגנדר ומתנפח, כשליט עליון, כגבוה מעל גבוה. בודק אותך שבע בדיקות, חוקר ודורש ומעמיק לכל דבר קל שבקלים: מי אתה? מאין באת? ומה חפצך פה? — בחור טרחן וסרבן! עם בחור זה מוטב שתנהג מנהג גדול, המדבר אל קטן ממנו. הבט עליו מגבוה, מלמעלה למטה. שאם לא כן — יוקל כבודך מאד וערכך יושפל בעיניו עד הדיוטה התחתונה. תורה זו למד הגבור הצעיר מפי הנסיון. כשראהו המשרת, מיד עמד עליו לבדקו: מי שלח את המכתב? מה כתוב בו? ומה ענינו לכאן? משרה? מה טיבה של משרה זו? בבית־החרושת, או בעבודת החצר? אם בבית־החרושת, הרי אין שם אף משרה אחת פנויה. ואם בעבודת החצר — גם שם צר המקום מהכיל את כל העובדים. אלא מה? משרת מורה? — כבר קדמוהו אחרים, טובים ויפים ממנו. הנה מתדפק פה על השער יום־יום מורה אחד, הדור בעטיפתו על שכמו, מורה הגון מאד, ורק חסרון אחד יש בו: שוטה הוא, אויל מופלג, גם אם תכתוש אותו בריפות. אבל כנגד זה מעלה יתירה לו, שבעל זקן הוא, ויש תקוה איפוא, כי נערי הגביר ונערותיו ינהגו כבוד בו וישאו את פניו.

— את פניך לא ישאו, מפני שעדיין צעיר אתה ורך. מובטח לך מראש, שמשחיתים אלו לא ישקטו ולא ינוחו עד אם ישבו הם מלמעלה ואתה מלמטה... בני הגביר שלנו ובנותיו ילדי־חמד הם — הלואי יבוא חלירע עליהם ביום אחד!...

כך מסיים המשרת בקללה חריפה, נוטל את המכתב מידי הבחור, מניחו על טס של כסף, פונה ומתעלם מן העין בחדרי ההיכל הרחוקים. כעבור רגעים אחדים חוזר המשרת בידים ריקות, ותשובה אין בפיו. את המכתב, הוא אומר, פתח אמנם הרוזן, ואולם כיון שעיין בו, מיד חזר והניחו, מבלי קרוא אותו.

כל־כך למה? — דבר זה יתבאר להלן.

עַל קִדּוּשׁ הַחַיִּים

מאת

י. ד. ברקוביץ.

(המשך).

בינתים נתרחשה איזו תנועה מיוחדת בתוך האולם הרוגש והשואן. המקהלה, המנגנת על בימה עשויה בשבילה בקצה האולם הרחוק, אשר מתוך סער הרוחות לא האזין איש אליה בערב הזה וצלילי כלי־הזמר והמצלתים נבלעו בתוך הרעש, פצחה הפעם מנגינה חדשה, שוטפת בטעם ישר וברגש כביר וחוגג. זרם חדש עבר על־פני מאות ראשי הנאספים המתלהבים, השביח בבת־אחת את הגלים הסוערים והשתיק את כולם. השאון קם רגע לדממה, ואחרי הדממה נרעש כל הבית עד הספון לקול שירה עזה וישרה, בוטחת ותקיפה, פורצת והולכת ממאות גרונות בריאים, מתאימים ונאמנים, כזרם מים עזים צלולים. השירה מתרחבת לאט־לאט, מתגברת ועולה למעלה, משתפכת בחלל האויר עם צלילי כלי־הזמר, הפועמים ומעודדים, ומתלכדת להמנון אחד נערץ ויהיר, מקרב ומקיף את כל הלבבות וכוללם יחד, לשירת נחושת ממורטה, מבהיקה בסבך יערות ירוקים ורעננים, בוערת באש־ארגמן־השחר, משתקפת ומחליפה צבעיה בדכי מים זכים, על שפת נהר גדול ורחב, שוטף ומתפתל, נושא על גליו רוח זדון וגבורה למרחקים... המקהלה נגנה את המנון „משמר הריינוס", וכל באי בית־המשתה עמדו מכסאותיהם כאיש אחד וענו בשירה לעומתה.

— נקום, נקום אף אנחנו! — נבהל קוניץ לקום מכסאו ועורר גם את חבריו לקום אחריו. בני־החבורה קמו בזה אחר זה ממקומם בלא חמדה, עומדים בפנה הרחוקה, מסביב לשלחנם, כשיות נדחות, מביטים לפניהם באולם בעינים תוהות, מאזינים בחרדה סתומה אל צלילי השירה הידועה והזרה להם, המכה עתה על נימי לבם הנרגשות, כבשורת־זעם איומה.

— שערוריה! לא היתה כזאת ב„מטרופולין"! — התמרמר שפילפוגל באזני חבריו, עומד ומושך בכתפיו מתוך רגש של יהירות מבטלת, צופה על הקהל השר בחוטמו המגודל, שהחויר עתה בקצהו, וכל גופו הקטן והדל בעמידתו זו אומר מחאה קרה של אדם עיף ומרושל ובז לקטנות, שהטרידוהו פתאום ממצב קפאונו.

— אולי נלוה גם אנחנו אל המקהלה? — נסה קוניץ להתלוצץ בחשאי. — הביטו־נא וראו את אכסלרוד הזקן שם: אף הוא עומד על־יד שלחנו, כחזן לפני התיבה, הוא וזוגתו הצנועה, פוער פיו הרחב כשאול, חושף את שניו התותבות ושר בכונה עצומה יחד עם שאר אחיו האשכנזים. במה, למשל, נופלים אנחנו ממנו? דומה, גם אנו יש לנו חלק ונחלה כביכול בנהר הריינוס...

— הסו, הסו!... — קרא המשורר רוקח בלחש רותח, והוא מוכה ומדוכדך, עומד ברפיון־ידים ובתמהון־לבב בתוך הקולות הרבים והאדירים, המנסרים מעל לראשו, נשאים

הגדולים אשר בסביבה, אדיר ובעל־נכסים, רוזן בין רוזני ארץ, ושמו ק. יושב רוזן יהודי זה בעיר הקטנה ט. אשר בפלך קיוב, והעיר הקטנה לא עיר היא, אלא כפר, כמוה ככפר ממש, ואנשים בה מעט, ובנים יש לו לאותו רוזן, והוא מבקש להם מורה הגון, מדריך ומחנך לעברית ורוסית גם יחד, ובלבד שיהיה המורה הזה מורה להועיל, מיוחד במינו, חרוץ ומשכיל ובעל ידיעות הרבה, ודרך־אגב — גם בר־אבהן, כלומר: בן משפחה מהוגנת.

נתגלה לבסוף, כי נחום רבינוביץ יודע את „הרוזן" הזה מכבר. לשעבר, בימים הראשונים, כשהרוזן ק. עדיין נחשב בין קטני־ארץ, והוא מחזר אז אחרי אחד הפריצים ומקבל השפעה ממנו, היה מתאכסן בדרך נסיעותיו בפונדקו הישן של רבינוביץ והיה בטבעו איש רך ונוח לבריות, אח טוב ומיטיב. שמע בנדיצקי את הדברים האלה, נענה ואמר: מכיון שכך, הרי מן השמים שלחוני אליכם ביום הזה! ואתה, רב נחום, אם לעצתי תשמע, שב־נא תיכף ומיד וכתוב אליו מכתב הגון, מכתב כמה שנאמר, כיד חכמתך הטובה עליך, ודוקא בלשון־הקודש, שיהא נאה לשולחיו ונאה לרוזן כמותו, והבחור שלך אל יתמהמה פה אף רגע וימהר ויסע עם המכתב הזה לעיר ט. ויעמוד שם על משרתו, ותהא השעה הזאת שעה טובה ומוצלחת — אמן.

* * *

ואמנם כך היה מעשה. עוד באותו יום נערך המכתב — מכתב־מליצה הדור ומסולסל, כתוב בשפה רוממה ונשגבה, מדברת גבוהה כל־כך, עד כי היה בכחה לעורר גם אבן מקיר. תארי־הכבוד בלבד תפסו במכתב כדי שלש שורות ארוכות, כוללות כל מיני תהלות ותשבחות ומעלות טובות, אשר אילו בדקו ומצאו באותו „רוזן" רק שליש מהן, כי אז גם אז היה נחשב בתור אדם המעלה... מזוין בכתב־מליצה חשוב זה, סמוך ובטוח בעתידו, יצא המחנך הצעיר בפעם השניה לנוע בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא ולבקש אשרו בחיים. האמת ניתנה להאמר, כי כסף הרבה לא לקח עמו בצאתו את בית אביו, וגם המחאות לבתי־הבאנק לא היו בידו. הכסף המעט, שנשתייר אצלו משכר הוראתו, חלק גדול ממנו בזבז למלבושיו, בגדי־כבוד, שעשה לעצמו ביד רחבה, כיד המלך, ואת החלק הקטן אכלה מסילת־הברזל. ומלבד זאת, הלא אדם חי הוא ויצרו חי. על כל תחנה ותחנה המסע מתעכב. הנוסעים פורצים מתוך המרכבות ורצים אל חדר־המזונות. הכל צרים על השלחן, פושטים על כל מיני המאכל והמשתה, המוצגים לפניהם, להשיב את נפשם השוקקה — זה על הצלוחיות והכוסות, וזה על הלחמניות הממולאות, זה מבקש לו כוס תה, וזה — בקבוק מי־סודה. הנוסע הצעיר אף הוא בתוך מחנה הרעבים והצמאים, שותה את משקהו על רגל אחת, נחפז וזורק להמלצר את דמי שירותו ביד רחבה, כמנהג שלחני עשיר או אופיציר פוזן. וכך חוזר הדבר בכל תחנה ותחנה. הכסף המעט מתבזבז והולך, נמס כשלג מפני שמש. באפונדה עדיין מתלבטת אגורה אחת יתומה, בת חמש פרוטות בערכך. אבל מי יחוש ומי ישים לב לזה? אדם הולך לבטח דרכו, נוסע לענין קבוע מראש, למשרה כבודה כל־כך, והוא מזוין בכתב־מליצה שאין דוגמתו — כלום יירא וכלום ידאג ליום רע?...

— — — — — — — — — — — — — —

כשבא לעיר הקטנה ט. — אותה שעה שעת בין־ערבים היתה, — התבונן וראה, כי נקי הוא מכספו ואפונדתו ריקה: אין בה בלתי־אם האגורה האחת, בת חמש הפרוטות... ואף־על־פי־כן לא הרהר אף רגע אחד ולא התעצב אל לבו כלל. אדרבה, דעתו היתה זחוחה ולבו טוב עליו, כאשר לא היה לו כן מעולם. נזכר, כי צפור־דרור הוא פה, חפשי מקנאת המלמדים הצוררים אשר ברזישציב ורחוק מזעזועי הפשפשים והמקקים ושאר השרצים והרמשים, אשר הציקו לו שם עד מות, — ולבו עליז ורחב. פתח פיו ושאף במלוא ריאתו את אויר־הסתיו הצח והצונן. השמש כבר ירדה ושקעה מאחרי היער, שריח אלונים וארנים נודף ממנו למרחוק.

כשקפץ המחנך הצעיר מתוך מרכבת מסילת־הברזל, מיד פנה ללכת אל הגביר, למסור לו את מכתב אביו. ואולם „רוזן" זה אוה לו משכנו דוקא מחוץ לעיר, הרחק מישוב בני־אדם, בהיכל לבן, טובע בגן ירוק, כולו מוקף גדר גבוהה, עשויה מעשה שבכה, שכלונסאותיה צבועים ומקושטים יפה ומחודדים למעלה. הכניסה לתוך הגן הזה ולתוך ההיכל הנהדר הזה, לפני ולפנים, אינה קלה כל־כך, כמו שנראה הדבר מסקירה ראשונה. חצר רוזנים ממש. ואולם אדם, המזוין בכתב־מליצה הגון כזה, גם לפני מלכים יתיצב... כך חושב בפני עצמו הגבור הצעיר — וטועה בחשבונו. כי בעיקר הדבר לא גן־עדן עצמו נורא ונשגב כל־כך, אלא הדרך המוליכה לגן־עדן. יש רגלים לדבר, כי עד שזוכה אדם לחדור ולהגיע אל משכן כבוד הגביר, עליו לעבור תחילה על־פני מכשולים הרבה. „רוזן" כמותו עשה לעצמו שלשה סייגים, העומדים כחיץ על דרכו של כל הבא אליו לראותו, וכל אחד חייב להתגבר עליהם טרם זכה להתיצב לפני כבוד מעלתו. ואפילו לאחר שכבר התגברת ועברת בשלום על פני כל שלשת המכשולים, אי־אתה בטוח עדיין, כי דרכך תהיה צלחה וכי לא תצא מאת פני הגביר כל־עומת שבאת. שלשת הסייגים האלה, השומרים את דרך עץ־החיים, אלו הן: א) שומר־השער, גוי רם־הקומה ודל־הבשר, נכה־רגלים. כשהוא הולך, הריהו מתנודד על ימין ועל שמאל. שמו פאנטאליי, ומעשהו — לישב בפתח השער, ממש כמרדכי היהודי, להבדיל, אשר ישב בשער המלך אחשורוש. ב) כלב שחור, שתום־העין, כבלעם הרשע בשעתו. שמו נבחן. את הכלב הזה קשרו לעץ בשלשלת של ברזל — גזירה, שמא ידרוס בני־אדם באפו. ג) בחור יהודי משרת, מקושט בצוארון מזוהם, טבעת־זהב באצבעו ופרק ישר לו באמצע קדקדו. שערותיו השחורות משוחות יפה בשמן־המור, וריח להן כריח אודי־קולון מהול בריח של בצלים. וכנגד זה אזניו מלאות זוהמה ושולי צפרניו משחירים כשולי קדירה. לעבור בשלום על־פני שלשת המכשולים האלה — לא דבר נקל הוא. ראשית כל אתה נפגע בפאנטאליי השוער. ודרכו של פאנטאליי, כיון שראה פנים חדשות ליד השער, מיד הוא עומד ושואל: „מה לך פה?" ואולם במקום שאתה

ג.

עֵת נַפְשִׁי תִּתְלַבֵּט, בְּיִסּוּרִים נְמַקָּה,
וּבְדִמְמַת־יֵאוּשׁ לִגְאֻלָּתָהּ מְחַכָּה, —
אֶסְתַּכֵּל כְּזָר בְּיִסּוּרַי הַגְּדוֹלִים,
אֶתְעַנֵּג, כִּי תִיף הַרְגָּשָׁתִי הַדַּקָּה;

וְאֶדְלֶה מִנַּפְשִׁי אֶת פְּנִינֵי יִסּוּרַי,
לַחֲרוּזִים אֶלְטְשָׁה אֶת שְׁחוֹרֵי הִרְהוּרַי.
אַךְ יֵצְאוּ הַחוּצָה — וְשׁוּב חַיַּי תְּפֵלִים,
וַאֲבַק הַשִּׁמָּמוֹן בְּנִבְכֵי יְצוּרַי.

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

סה.

לִפְנֵי שַׁעֲרֵי גַן־עֵדֶן.

„הולך בטל". — ישראל בנדיצקי משיא עצה, ונחום רבינוביץ כותב מכתב־מליצה לה„רוזן" היהודי. — גבור הזכרונות יוצא שוב לנוע' בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא. — האגורת האחרונה. — לפני שערי גן־עדן. — השומרים את דרך עץ־החיים.

מה תהיה תכליתו להבא?

כל האומניות והפרנסות השונות, שנגלו לפניו קודם לכן במדה מופלגת, התנדפו עתה כעשן לפני רוח. הוראות־השעה בעיר־מולדתו אף הן נמוגו ואינן. לנסוע למקום תורה והשכלה לא היה יכול — משום חסרון כים. לישב פה בעיר, סמוך על שלחן אביו, לא היה רוצה — מפני שישיבה זו אינה נעימה ביותר. לא כל־שכן עתה, לאחר שכבר גדל ונתבגר ויצא לרשות עצמו. ואף־על־פי שהאב עדיין היה נהנה עונג ונחת מבנו החרוץ והמשכיל, בכל זאת היה מיצר ודואג ונפשו דואבת במסתרים למראה בנו זה, המתהלך כל הימים ריק ומשומם, באין עבודה ומשלח־יד. אף האם החורגת, זו שמתחילה היטיבה את דרכה עם הבן החורג, העומד ברשות עצמו, הביטה עליו בעין יפה וחלקה לו גם כבוד מעט, — עכשיו נאסף פתאום כבודו של „הולך־בטל" זה מעיניה, אבד חנו, פנה הודו, פנה הדרו. ולא עוד, אלא שחזרה לאט־לאט לסורה ובחרה בדרכיה הראשונים: מביטה עליו בעין אחת, משמיעתו פעם בפעם אמרותיה השנונות, מדברת בחידות וברמיזות, שפתרונן ברור וגלוי למדי... הדבר הזה דכא את רוחו של האב מאד, והגבור הצעיר היה משים עצמו כאינו רואה ואינו שומע כלום, יושב ומעמיד עיניו בספריו, או קם פתאום וחובש כובעו לראשו, נוטל מקלו בידו ופונה ללכת אל שני מיודעיו הפילוסופים, המתוארים למעלה, אל חייטה רודרמאן או אל אברהם זולוטושקין. עם השנים האלה היה שלום מבלה את עתו בנעימים, משתעה אתם בשיחת חכמים, מתוכח על ענינים מפשטים, העומדים ברומו של עולם. חייטה רודרמאן, שהיה פסימיסט מטבע ברייתו, רואה רק רע כל הימים, שפך את כל חמתו על תבל ומלואה, חרף וגדף את אנשי־השם הגדולים, לא נשא פני אבטוריטטים, עשה את כולם כעפר לדוש — איש לא נקה משבט־לשונו. וכנגדו האופטימיסט זולוטושקין, שהיה שמח ועליז מטבעו, רואה את העולם מתוך אספקלריה מאירה, — לא כן עשה. הלה היה מתבל שיחתו בלקוטים מכתבי היינה וברנה, קורא בעל־פה מאמרים שלמים משלהם בניגון מיוחד, מסלסל בשעת מעשה את קווצת שערותיו המסולסלות מעל למצחו, מתחמם ומתרגש כולו, כחסיד נלהב זה, שחוזר על תורת רבו.

שיחות נאות אלו לא היו לו בעיקר אלא מעין אמצעי לבלות את עתו הפנויה ולהסיח את דעתו ממצבו הרע. בעומק נפשו הרגיש ריקניות ושעמום, וצר היה לו על ימי־נעוריו, העוברים עליו לבטלה, ללא תנועה ופעולה וללא גלוי כחותיו הרוחניים. לבו התגעגע על עבודה חיה וסוערה, לבו נכסף וכלה לעולם הגדול והרחב. וחייו הריקים היו עליו למשא, והוא גופו נמאס בעיני עצמו, נמאס והיה לזרא.

ואולם האל הטוב, החנון והרחום, העונה לכל קוראיו בעת צרתם, ראה גם בענות נפשו של גבורנו הצעיר והאובד, ושלח לו עזרתו על־ידי מושיע ויועץ, והוא מודע ומכר לאביו, ושמו ישראל בנדיצקי. בן־אדם זה, אף כי כל עצמו לא היה אלא מנגן בכלי־זמר, מכל מקום היה נודע בעיר כבעל־בית חשוב ונשוא־פנים. באומנותו, אומנות מנגן, היה משמש רק בחתונות של עשירים ובני־המעלה, ממלא תפקידו של ראש המקהלה והמנצח על הנגינות. עיקר משלח־ידו היה — אכסניה עשירה לפריצים. היה עוסק גם באומנות צלם — הפוטוגראף היחידי בעיר. מלבד כל זאת היה בעל קומה ובעל צורה, יהודי שפרקו נאה וזקנו השחור מהודר ומעוגל, לובש עטיפה שחורה ומשובחת על שכמו, חובש לראשו מגבעת גבוהה ונועל מעל לנעליו ערדלי־עור, שעקבותיהן מחושלים נחושת. לשונו לשון שנונה היתה, חלקה ומתוקה מדבש, מתובלה מבטאים רוסים, ליפי המליצה ולחזוק הענין.

בנדיצקי זה היה אחד מחברי הקלוב, כלומר, שהיה יוצא ונכנס תכופות בחנות־הטאבאק של נחום רבינוביץ, יושב שם ולוקח חלק בשיחת בני־החבורה. פעם אחת ישבו והשתעו. פתח בנדיצקי וספר, כמסיח לפי תומו, כי בימים האלה התאכסן אצלו יהודי עשיר אחד, והוא מן העשירים

בואם לסביבה חדשה, שאם לא כן — יבואו התובעים וידרשו מהם את עלבון הסביבה. חושב אני למותר לפרש — מי הם בני העם הנבחר הזה.

רבים יאמרו: האנטישמיות אשמה בזה, ידה באמצע. אפשר. אבל לא בהאנטישמיות לבדה אפשר לתרץ את היחס הזה של „איפה ואיפה" להגולים והנודדים. ונראה לי, שהיחס השלילי לגולינו ולנודדינו אָנו נברא משום טעם אחר, והוא — מ פ נ י ש א י ן ה ע ו ל ם מ כ י ר, ש י ש מ ו ל ד ת ל ב נ י ע מ נ ו. מולדתם של כל בני העמים האחרים, אם גדולים או קטנים הם, היא א ר ץ מולדתם, ומולדתם של בני עמנו — כך נקלט במחם של עמי תבל — ה י א ס ב י ב ת ם ב א ש ר ה ם ש ם, וכל מה שחייבים בני העמים האחרים למולדתם חייבים בני עמנו לסביבתם. מפני זה יש להן לאומות העולם אמת־מדה מיוחדת בשבילנו. מפני שמולדת במולדת יכולה להיות מתחלפת רק במשך שורה שלמה של דורות — זאת יודעים גם העמים על־פי נסיון עצמם; אבל סביבה בסביבה — מאי איכפת לו להגולה ולהנודד להחליפן על־נקלה, והלא שרשים לא היו לו גם בסביבתו הישנה!

וההיסטוריה הארוכה שלנו למדתנו למדי — והתקופה האחרונה הדגישה עוד יותר — את התורה היוצאת לנו מזה: כי לשוא נתאמץ לברר לאומות העולם את טעותן. הן לא יאמינו לנו ותמיד יגשו אלינו באמת־המדה המיוחדת בשבילנו, זו אמת־המדה, שנבראה באותה שעה, שגלינו מארצנו. ואם רוצים אָנו באמת להשתחרר ולעמוד בשורה אחת עם העמים האחרים, לבלי תת לכל זר ומנבל לנגוע בכבודנו, כבוד האדם, יש לנו רק מוצא אחד:

מולדת.

שִׁירִים

מאת

א. ב ר א מ ס ו ן

א.

לֹא אֶשְׁאַב מְלֹא חָפְנִי מִמַּעְיַן־הַיְצִירָה,
עוֹלָמוֹת לֹא אֶבְרָא;
לֹא אֶקְרָא כַּנָּבִיא לִמְרִידָה כַּבִּירָה
כָּאֵל וּבַחֶבְרָה.

לֹא אֶלְעַג לְקָדוֹשׁ בִּצְחוֹק קְדֵשָׁה פְּרוּצָה,
עֵת בְּחֶבְלֵי שִׁמָּמוֹן
אֶתְעַנֵּת. לֹא אֶשְׁפּוֹךְ דַּם פְּצָעַי הַחוּצָה
אֶל רַחֲמֵי הֶהָמוֹן.

אַט אֶצְבּוֹר זַהֲרוּרֵי חֲלוֹמוֹת־עֲצֶבֶת,
וְצִלְלֵי הַצְּבָעִים,
וּצְלִילִים עֲנֻגִּים, לְאֹזֶן קַשֶּׁבֶת
בְּכָל סַעַר נִשְׁמָעִים.

וְעַרְפִלֵּי־דִמְיוֹנוֹת, וּוֶרֶד בֵּין־עַרְבַּיִם,
וּצְלִילֵי־אֵל גְּנוּזִים —
אתאַמְּצָה בְהִרְיוֹן הַמִּלָּה לְקַיֵּם,
אֲלַטְּשֵׁם לַחֲרוּזִים.

ב.

הַחַיִּים לִי אַגָּדָה נוּגָה
וְלֹא־מוּבָנָה.
כְּחוֹלֵם אֵלֵךְ; עַל מֶה לֹא אֵדַע,
לֹא אֵדַע אָנָה.

כְּסוּפֵי־רָז נִשְׁמָתִי צוֹרְבִים —
וּמָה אֶשְׁאָפָה?
הַבְּשׂוֹרַת שְׁקִיעָה וְהַדְרַת־מָוֶת
אֶל נַפְשִׁי עָפָה?

הַהֵצִיץ נִסְתָּר לִי כּוֹכַב־תְּשׁוּעָה,
וָאֵבְךְ לְאוֹרוֹ?
הֲרַחֵם אֵלִי, וּלְחַג הִתְגַּלּוּת
נִשְׁמָתִי קוֹרֵא?

כֹּה יִבְכֶּה יָתוֹם אֶל אִמּוֹ חִנָּם,
וְאֵינֶנָּה קָמָה.
רְוֵה־חֲלוֹמוֹת, כְּזָר אֶתְהַלֵּךְ
עַל־פְּנֵי אֲדָמָה...

סוציאליסטים הם על־פי השקפת עולמם, ומדוע יגרע חלקם מכל הסוציאליסטים שבעולם, ואף מן הסוציאליסטים האמריקאים, שהורתם ולידתם היו בקדושה? מדוע יהיה יחסם הם לאמריקה — אָמנם לא לאמריקה, כי־אם להקאַ־פיטאליזם האמריקאי — שונה מיחסם של כל הסוציאליס־טים? וכי בשביל שאחד מן החבורה, מי שהיה בעצמו סוציאליסט ועמד בקשרי המלחמה נגד הרכוש ואחר־כך היה מוכרח לצאת ממפלגתו, לא מצא ברוסיה קבלת־פנים יפה, — ויש לזכור, כי רוסיה לוחמת כעת לא רק נגד הצאריזם, כי־אם גם נגד שלטונו של הרכוש — וכי בשביל זה יש הרשות למי שהוא לסכסך את דעת הקהל, לעור את העינים ולספר מעשיות על־דבר גרים כפויי־טובה ומוציאי־דבה? וכמה מגוחך הדבר! דומה, כאילו עד כה היתה אמריקה לפני העם הרוסי—הננו מדברים על האינטליגנציה הרוסית — כספר החתום! איש לא הכיר שם את מדינת קולומבוס ואיש לא היה לו שם אף מושג קל לא מסדרי המדינה האמריקאית ולא מכל הנעשה בתוכה, עד שבאו ה„גרים" ופקחו את עיניהם, — והעם הרוסי האמין בהם ובדבריהם!

מגוחך הדבר מצד אחד, ומשמש סימן מצד שני. יודעים הדייגים כיצד לצוד.

סְבִיבָה וּמוֹלֶדֶת

מאת

ד"ר שמריה לוין.

בתקופה האחרונה, אחרי שהעמים האירופאיים השתחררו זה אחר זה משלטון העריצות, שהיה עומד ממעל לכל חוק ודין, שופט עליון ובלתי־מוגבל על העמים, ויבססו את חייהם על יסוד החירות הפוליטית, במדה מלאה או מוגבלת, היתה רוסיה המדינה היחידה באירופה, שרבים מבניה היו עוזבים אותה לאלפים ולרבבות מדי שנה בשנה, לרגל הלחץ הפוליטי. היו ביניהם גולים והיו נודדים. הגולים, הלא הם אלה, שנמלטו על נפשם, אחרי שטעמו כבר טעם בית־האסורים או אחרי שנתחייבו חובת גלות להמקומות הרהוקים של סיביריה הקרה, כי מרדו במלכות או הטיחו דברים קשים נגד שלטון הרכוש. ורבים מהם היו הנודדים, הלא הם אלה, שלא נתפשו עוד בכף, אבל ידעו את גורלם המחכה להם, אם אך לא יכנעו בפני עצמם ולא ישקיטו את המרד בנפשם, ויבחרו להם לנער את אבק ארץ־מולדתם מעל כפות רגליהם בטרם עוד שבט המושלים יורד עליהם. מפני שאוירה של רוסיה היה מחניק, מפני שלא מצאו בסביבתם שום אפשרות להתאים את חייהם לשאיפות רוחם, יצאו לנוד ולנוע למרחקים, לארצות זרות ולמדינות אחרות, כדי לבקש מנוח לנפשם הנכאה, הצמאה והרעבה. בני הקבוצה הראשונה, הגולים, לא נסו מעולם להסתגל לתנאי החיים של הסביבה החדשה, שנמלטו לתוכה, כי הביטו על עצמם כעל נמלטים, האנוסים ל„החבא כמעט רגע עד יעבור זעם", ויהיו למחכים ולמחשבי קצין בתוך הגולה, וכשלומי אמוני ישראל, המחכים לביאת הגואל בכל יום שיבוא, חכו גם הם למשיחם הם בעינים מצפות וכלות ובאמונה שלמה. ולעומתם בני הקבוצה השניה, הנודדים, אם כי דומים היו להגולים בהשקפותיהם, בהלך־נפשם ובנטיות־רוחם, שונים היו מהם ביחסם אל סביבתם החדשה. אָמנם גם הם לא הביטו על סביבתם החדשה, כעל דירתם הקבועה, גם הם לא נחפזו להוציא ישן מפני חדש, כדי להחיש את המעבר מעולם לעולם, אך בכל זאת השתדלו להסתגל במדה ידועה אל הסביבה החדשה. למדו, לכל הפחות, את שפת הסביבה, התענינו בספרותה ובגדוליה, ורבים מהם התחילו לאט־לאט להשתתף גם בהפוליטיקה היומית שלה. ונמצא, כי הראשונים חיו על אדמת־נכר והיו שקועים בראשם ורובם רק בעולמם הם, שממנו גלו ואליו שאפו, והאחרונים חיו בשני עולמות, או היו מדדים בין שני עולמות. במחציתם, בשרשיהם, היו נתונים בעולם שיצאו ממנו, ובמחציתם, בענפיהם, — בעולם שנכנסו לתוכו. הצד השוה שבשניהם, שגם הראשונים וגם האחרונים לא יכלו למצוא מנוחה שלמה לנפשם, מפני שהנפש לא נשתקעה, אלא היתה או שואפת או מדדה, מתיחסת אל הסביבה החדשה אם בבטול גמור ואם ביחס של חצאיות.

על חזיון כזה אין להתרעם. אפשר רק להתיחס אליו כאל חזיון מעציב, מעציב בעד הגולים ובעד הנודדים, אבל כל בר־דעת וכל בעל נפש ישרה לא יבוא בתלונה ובקטיגוריות על האנשים האלה, הנתונים בגולה, על אשר לא ספגו לתוכם את רוחה וטעמה של הסביבה החדשה, על אשר לא המירו את נטיות נפשם ולא נתנו ספר־כריתות להעבר שלהם. ואפילו האזרחים העיקריים של הסביבה החדשה, אלה החושבים את עצמם לאדוני הארץ ומדברים בשם הפטריוטיות הקדושה, — הלא אם הפאטריוטיות באמת קדושה בעיניהם, צריכים הם לדעת, כי כשם שיש להם הרשות להיות פאטריוטי מולדתם הם, כך יש הרשות להגולים ולהנודדים להיות קשורים להארץ, שיצאו משם. ואם מניחים הם, שהרגש הפאטריוטי יש לו חליפין ויש אפשרות לעקרו מן השורש, להחליפו ולהמירו, כשם שמחליפים אָנו את בגדינו בין קיץ לחורף, הלא בזאת מורידים הם את ערכה של הפאטריוטיות עד מדרגתו של כלי ריק, שאפשר לתת לתוכו תוכן חדש מזמן לזמן.

ובאמת לא שמעתי עוד מימי איזו תלונה על הרוסים, הפולאנים, האיטלקים, ולא כל־שכן על הצרפתים והאנגלים, שגם הם יוצאים לגור או להשתקע במדינות זרות להם, על אשר לא מחו מקרבם את חבתם למולדתם ולא נבלעו לגמרי בסביבתם החדשה. מעולם לא שמעתי, שיתנו אותם לכפויי־טובה ולבוגדים, בשביל שאינם מרקדים ואינם אומרים קדוש לכל מה שעיניהם רואות בסביבתם החדשה. ורק בנוגע לבני עם אחד נשמעות תלונות מעין אלה, רק אליהם באים בדרישות מעין אלה, רק מהם שוללים את הרשות לשפוט ולדון על־פי טעמם ושכלם הם. מושבעים הם ועומדים להכנע תחת כל סביבה, הנותנת להם מקלט והסות, מחויבים הם להקריב את ה„אני" שלהם מיד אחרי

המדע וההכמה, ובחזירתם היו לנושאי דגל התרבות הגרמאנית, ביחוד בשדה הטכניקה וחכמת הרפואה, ועל כולן — בשדה הסוציולוגיה ותורת הכלכלה המדינית. כך היה המצב לפני המלחמה — תוצאה של יחס, שהתפתח במשך דורות ותקופות שלמות.

אבל המצב הזה לא יכול להתקיים עוד לדורות ולתקופות, מפני שבינתים לא עמד העם הרוסי על נקודה אחת, כי אם היה מתפתח, מטפס ועולה לאט־לאט ממדרגה למדרגה, עד שבשלה הכרתו הלאומית, כלומר: עד שהתחיל להרגיש את ה„אני" שלו המיוחד. וכל „אני" לאומי, מכיון שהורגש על־ידי נושאיו, שוב אינו יכול להיות סמוך על שלחן אחרים, שוב אי־אפשר לו להיות תלוי בדעת אחרים, שוב אינו יכול להרכיב אלופים לראשו ושוב אינו מוצא מנוחה לנפשו עד שהוא משבר את העול ואת הכבלים ויוצא למרחב. ואין שום כח בעולם יכול להיות שליט על הרוח הזה, שהתעורר בקרב העם, שהגיע להכרת עצמו ולהכרת עצמיותו, לכלוא אותו או להתקומם כנגדו, ואין שום ממשלה בעולם יכולה להתקיים, בבואה לידי התגוששות עם הרוח הזה. סופה לעבור ולהבטל מן העולם. וכך היה גם ברוסיה. כמובן, אין פתאומיות בהמאורעות הכבירים, המשנים את סדרי המדינות, כי נרקמים הם בסתר, במחבואיה של נשמת העמים, עידן ועידנים, עד צאתם לאור עולם, ובצאתם — מחוללים הם מהפכה. והמהפכה הרוסית גם היא נרקמה במשך דורות שלמים ומצאה את בטויה בהספרות הרוסית היפה ובהתנועה הפאנסלאוויסטית. הספרות היפה בת־חורין היא, שואבת ממצפונותיה של הנשמה הלאומית ואינה נכנעת להשפעות זרות, כהספרות המדעית. ולפיכך אנו מוצאים, כי הספרות הרוסית היפה שמשה באמת מדור להרוח הלאומי הרוסי בפני עצמו; בה התגלה בטוהר עצמיותו ובה פלס לו נתיב לעתידו החפשי. התנועה הפאנסלאוויסטית הפריזה אמנם על המדה, כי תחת לצמצם את עצמה על חירותו הפנימית של העם הרוסי, הרחיבה את גבולותיה ותחלום על כבוש העולם ועל שפיכת ממשלתה על עמים וארצות; אבל אם זורקים אנו את קליפתה, אנו מוצאים בה גרעין מקורי ובריא. „הלאה מן המערב" — זאת היתה קריאתו של הפאנסלאוויזם, והקריאה הזאת, אם ננתח אותה ונטהרה מן הפסולת והסייגים, שנטפלו לה במשך הזמן, אינה קריאה הבאה מתוך גאוה ויהירות לאומית, הממאסת בכל הבא מן החוץ, אלא קריאה היוצאת מתוך שאיפה להשתחררות מעול זרים, מהשפעה זרה, החוסמת את הדרך בפני התפתחותו הטבעית של עם גדול.

ורוסיה נצטרפה לאגודת העמים במלחמתם נגד גרמאניה. לא הועילה הסביבה הגרמאנית בחצר המלך, לא הועילו הפקידים הגבוהים יוצאי הגזע הגרמאני, לא הועיל גם שוק המסחר הרוסי, שהיה תלוי בגרמאניה. המלך והשרים נכנעו לפני הפקודה הגבוהה של עם שואף לשחרור, ועל אפם ועל חמתם היו אנוסים להעמיד פנים זועפות נגד שכנתם המדינה, שבאמת לא חדלו אף רגע מהיות לשרים אליה בקשר של יחס פנימי והיו מוכנים בכל רגע לכרות עמה ברית־שלום על חשבונו של העם הרוסי, מפני שכח ממשלתם היה נשען על שעבודו של העם הרוסי להמערב, ופירושו — גרמאניה.

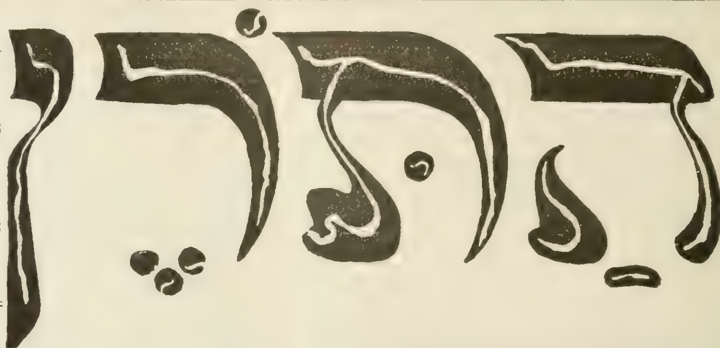
זאת הבינו אנגליה ופראנציה, וזאת הבינה גם אמריקה. והבינה, כי עת לעשות היא, כי הגיעה השעה לחתור חתירה עמוקה תחת השפעתה של גרמאניה על המדינה האירופאית הגדולה והעצומה, וכי השעה מחייבת אותה להושיט מבלי דחוי יד עזרה להמדינה המחודשת. זהו הטעם האיקונומי, שבשבילו שלחה אמריקה את ציריה לרוסיה.

ושנית היה חשוב להממשלה האמריקאית, אחרי שנכנסה למלחמה נגד גרמאניה גם היא, לדעת עד כמה יש לסמוך על רוסיה המחודשת בתור כח לוחם. הן סוד גלוי הוא, ופקידים גבוהים של הממשלה האמריקאית הכריזו עליו לא פעם ולא שתים בנאומיהם, כי קודם כניסתה של אמריקה למלחמה היה נצחונה הגמור של גרמאניה קרוב לבוא, ואמריקה נכנסה למלחמה, כדי להכריע את הכף להצד השני. ואמריקה ידעה — עד כמה שאפשר לדבר בעניני מלחמה על־דבר ידיעה מדויקת — את מדת כחם של בעלי־בריתה, אבל לא היתה לה שום ידיעה ברורה בדבר כחה של רוסיה החדשה, ובמדת כחותיה של רוסיה הלא תלויה מדת השתתפותה של אמריקה עצמה במלחמה הזאת. ומפני זה שלחה את ציריה לחקור את הדבר, ותוצאות החקירה הזאת תהיינה לה לעינים בעבוד תכנית השתתפותה במלחמה בעתיד הקרוב.

אם כן רואים אנו, כי השאלה, שבשביל פתרונה נשלחו הצירים לרוסיה, היא אולי אחת מהשאלות היותר השובות של המלחמה הנוכחית, שאלה, שיש לה ערך עולמי ושבה אולי תלויות תוצאותיה של המלחמה. ויכולים היינו לקוות, כי הצירים יבינו את ערכה הגדול וירדו לעומקה של השאלה הראשית, מבלי נטות הצדה ומבלי לעסוק ברכילות פוליטית, שמקומה לא יכירנה בענינים חשובים כאלה. אבל טעינו. עוד טרם פרסמו הצירים את תוצאות הקירתם ברבים, עיד טרם הוו את דעתם על דבר המסקנות העיקריות, שבאו אליהן, אחרי התבוננם אל המצב, מצאו אחדים מהם לנחוץ להפיץ בהעתונות האמריקאית את הידיעה, כי הגרים, שחיו ימים ושנים במזרחה של העיר ניו־יורק, שלא השתדלו להתערב עם הסביבה האמריקאית ושמהרו אחרי המהפכה לשוב לרוסיה, — אלה קלקלו בכונה את היחס שבין אמריקה ורוסיה, כי הוציאו שם רע על סדרי המדינה האמריקאית והשפילו את כבודה בעיני העם הרוסי.

וכולנו יודעים, מי הם הגרים, שחיו ימים ושנים במזרחה של העיר ניו־יורק ושלא השתדלו להתערב עם הסביבה האמריקאית, וכולנו יודעים, עד כמה עלולות ידיעות כאלה להרעיל את היחס שבין העם השליט — כן, העם השליט — ובין הגרים, שנותנים בהם סימנים ואינם פורשים בשמם, לפי המנהג שנתקבל בהחוגים הנאורים; ובכל זאת לא קראנו עוד בהעתונות האמריקאית אפילו תשובה אחת כהלכה, שתגלה את כל שפלותה של הרכילות הזאת. הן אלה, ששבו לרוסיה אחרי המהפכה, ברובם

VOL. IV NEW YORK, AUGUST 17, 1917 No. 23

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית ניו־יורק, כ"ט אב, תרע"ז גליון עשרים ושלשה

מתקבלת החתימה על „התורן" למחצית־השנה השניה

(1 ספטמבר 1917 — 1 מארץ 1918).

עם גליון עשרים וחמשה תתם המחצית הראשונה של שנת „התורן" הרביעית, וכל אלה הקוראים, שהיו התומים רק לחצי שנה, מתבקשים איפוא לחדש את חתימתם בהקדם־זמן, כדי שלא יבוא עכוב במשלוח העתון אליהם.

דִּבָּה קְטַנָּה מֵאֶרֶץ גְּדוֹלָה.

מיד כשהוברר הדבר, כי המהפכה הרוסית אינה מהפכה בת־לילה וכי נצחה באמת את המשטר הישן לבלי היות לו עוד תקומה, שלחה הממשלה האמריקאית צירות מיוחדה להמדינה המהודשת, „הצעירה שבריפובליקות", כדי להתבונן אל המצב החדש, שנברא לרגל המהפכה, להקור ולדרוש את תנאי החיים החדשים, לראות עד כמה מגיעה השפעתה של הממשלה הזמנית ולדעת באיזה אופן יש לתמוך בה ולהחזיקה. החקירה והדרישה הזאת היתה חשובה בשביל הממשלה האמריקאית משום שני טעמים: ראשית, מטעם איקונומי כללי, ושנית, מטעם כניסתה של אמריקה לתוך הסכסוך העולמי.

לפני המלחמה היה השוק המסחרי הרוסי עומד תחת השפעתה של גרמאניה, וכמעט שהיה משועבד לה. אנגליה ובלגיה מצאו גם כן כר נרחב ברוסיה בשביל הפצת תעשיותיהן, אבל לא יכלו להתחרות עם גרמאניה, בת־המיצר של רוסיה, שהציפה ממש את המדינה רחבת־הידים הזאת בכל מיני סחורות שבעולם, משרוך־נעל ועד הארג היותר משובח, מצעצועים לתינוקות ועד הכלים המקושטים טירות וארמונות. והאמונה בטיבה של הסחורה, המוצאת מגרמאניה, היתה כל־כך עמוקה בקרב העם הרוסי, עד כי רבים מבעלי התעשיה ברוסיה גופה היו נוהגים בערמה לשלוח את תוצאות בתי־החרושת שלהם לגרמאניה ולהחזירן לרוסיה בגושפנקה של הגבול, והיו משלמים את המכס, כדי שיהיו רבים הקופצים עליהן. ההשפעה הגרמאנית הזאת, אם כי היתה רק איקונומית, העיקה על התפתחותה של רוסיה גם מן הצד הרוחני. אי־אפשר לכפור בזה, גם אם איננו מסכימים להשקפתם של המארכסיסטים האדוקים, שהגורם האיקונומי הוא השליט היחיד בחברה, וכל העמים נשמעים לו, על פיו יסעו ועל פיו יחנו, בפקודתו הם חיים בשלום ובגזירתו הם יוצאים למלחמה איש על רעהו. ואם גם נניח, כי הגורם האיקונומי הוא רק אחד הגורמים בהחברה האנושית, ואפילו לא הגורם הראשי, צריכים אָנו בכל זאת להודות, שיש יחס הדדי בין הגורם האיקונומי ובין הגורמים האחרים, שמוצאם מעולם הרוחות. ולא לחנם הלכו ברוסיה שלובות־יד ההשפעה הגרמאנית האיקונומית והרוחנית. וההשפעה הגרמאנית הרוחנית היתה ניכרת לא רק באָפני השלטון של הממשלה, לא רק ברבוים של הפקידים הגבוהים, שמוצאם מגזע הגרמאני, שמלאו את המשרות היותר גבוהות בממשלה, לא רק בנימוסי ה„חצר" ובהסביבה הגרמאנית, שהקיפה אותה מכל צדדיה — ההשפעה הגרמאנית הרוחנית היתה ניכרת עוד במדה יותר גדולה על שדה־המדעים. הספרות המדעית הרוסית היתה יונקת מן המדע הגרמאני, וכמעט שהיתה סמוכה על שלחנו. טובי המלומדים שברוסיה, כשהיו רוצים ל ה ש ת ל ם במדעיהם, היו נוסעים לגרמאניה לשאוב שם מ מ ק ו ר

סוכני „התורן"

פלך מיניסוטא

מיניאפולים:

ד. שוסטר (שלעמלק"פ)
717 Emerson Ave.

פלך מרילאנד

באלטימור:

ז. חומסקי

פלך אילינויז

שיקאגו:

1) יוסף נאלר (שלעמלק"פ)
1133 So. Albany Ave.

2) י. גרינגארד (שלעמלק"פ)

3) ה. וואלערשטיין
1022 W. 12th St.

4) ש. ב. מקסימון (שלעמלק"פ)

הנחה לחותמי „התורן" החדשים.

במערכת „התורן" נמצא למכירה מספר מצומצם של כרכי „התורן" שנה ג', מכורכים הדר (גליונות 1־50), וכל הקודם זכה.

מחיר הכרך $3.50 עם המשלוח. לחותמי „התורן" החדשים רק $2.50 עם המשלוח.

קליבלאנד:

משה בערמאן
5102 Indianola Avenue

יונגסטון

מר. נ. גינצבורג (שלעמלק"פ)
103½ Grove St.

וויסקונסין

מילבוקי:

1) א. א. ליסיצקי (שלעמלק"פ)
710 10th Street

2) א. גוטניק (שלעמלק"פ)

פלך לואיזיאנא

ניו ארליאנס:

ה. בארקאף (שלעמלק"פ)
5422 Magazine St

ספרינגפילד

1. א. י. טשרניחובסקי (שלעמלק"פ)
131 Tenth Street

2. הרב י. מ. קובאלסקי (שלעמלק"פ)
38 Grays Street

הוליאק

ק. מוסקאט (שלעמלק"פ)
425 Elm Street

ניו־יורק רבתי:

ש. דרוקרמאן,
50 Canal St.

סיראקיוז:

א. פעליץ (שלעמלק"פ)
939 Grape St.

סקיניקטידי

דר. י. אפלבוים (שלעמלק"פ)
424 State Street

ראטשסטר:

ש. כץ (שלעמלק"פ)
225 Wilkins St.

פלך פנסילווייניא

פילאדלפיה:

1) ל. גננטר,
522 S. 4a St.

2) י. יוספסון,

פלך קארליינא הדרומית

טשארלסטון:

נ. ספיבאק,
405 King St.

פלך קאליפארניא

לאס אנג'ילאס:

א. קימעלפעלד (שלעמלק"פ)
1404 Central Ave.

הנחה לחותמי „ה ת ו ר ן" החדשים.

במערכת „התורן" נמצא למכירה מספר מצומצם של כרכי „התורן" שנה ג', מכורכים הדר (גליונות 1-50), וכל הקודם זכה.

מחיר הכרך $3.50 עם המשלוח. לחותמי „התורן" החדשים רק $2.50 עם המשלוח.

ליום הגשמת הצעדים הראשונים של הוצאת „שפתנו" הופרש סך עשרים וחמשה אלף רובלים.

המלונים הטכניים ופרטי־המלים מסתדרים על־ידי מומחים למקצועות־המדע השונים, שהמלונים עוסקים בהם. ואחרי שהעורך הראשי ישים עיניו עליהם ויתקנם יושלחו, בתור רשימות בודדות, בתרגום לועזי מתאים בצדן, אל ראשי־הבלשנים שבכל תפוצות־הגולה ובארץ־ישראל, כדי שיחוו דעתם עליהן, ועל פי רוב דעות יקום דבר. הבלשנים האלה נבחרים על־ידי ועידה כללית של יהידים ומוסדות הראויים לכך. קבוצת הבלשנים האלה תשמש יסוד ל„סנהדריה קטנה" של הלשון בעתיד.

הקובצים הבלשניים של „שפתנו" יוצאים לאור לפחות פעמים בשנה בעריכתו של ד"ר יוסף קלוזנר והם מוקדשים לבאור מדעי של שאלות לשוניות ולפרסום מונחי־לשון הנחוצים בחיים השמושיים למשפחה ולבית־הספר.

הביבליותיקה הבלשנית תעודתה לשמש מרכז לחכמים וסופרים העוסקים בחקירת־הלשון העברית.

עם התפתחות עבודתה של „שפתנו" תקרא, על חשבון המוסד, ועידת הבלשנים הראשונה.

מועצה שהיתה על יד המוסד בהשתתפות הסופרים היושבים במוסקבה החליטה החלטות אלו:

א) לשם כנוס השפה והרחבתה צריך המוסד לגשת בראשונה להוציא במהדורה עברית את המלון העברי־האנגלי החשוב של יאסטרוב, שתהא מסודרת ומתוקנת על ידי קוליגיה של חכמים.

ב) לשם חדוש הלשון והרחבתה צריך המוסד לגשת בזמן הקרוב לפרסום מלונים טכניים קטנים ונקנים בזול לשמוש המורים והעם בכל המקצועות שהספרות, הדבור וההוראה זקוקים להם.

ג) המוסד צריך לקבוע פרסים לעבודות מקוריות בחקירת הלשון העברית. פרטי הפרסים יתפרסמו בקרוב.

הוצאת „שפתנו" כבר נגשה לסדור הביבליותיקה והיא עומדת לקנות עוד את כל הספרים, שיש להם ערך בלשני (ספרי־דקדוק, מלונים, ספרים בתולדות־הלשון) ושיש למצוא בשוק־הספרים. כמו כן נמסר לדפוס הקובץ הראשון של „שפתנו", היוצא בעריכתו של ד"ר י. קלוזנר ושיכיל שורה של פרטי־מלים חשובים ומאמרים בלשניים.

מקוים אנחנו, כי בחירי־סופרינו, יוצרי־הלשון, והבלשנים המעטים, הפזורים בארצות השונות, יבינו את ערך פעולתנו ויבואו לעזרתנו.

הוצאת „שפתנו", מוסקבה.

הכתובת לכל עניני „שפתנו":

КНИГОИЗДАТЕЛЬСТВО ;.СФОСЕНУ"
Москва, Обиденскій пер. 1а, кв. 23

* * *

חדשות ספרותיות.

— החברה להוצאת ספרים במחקר הלשון העברית וספרותה „שפתנו", מיסודו של ש. י. ווליקובסקי, תתחיל להוציא בקרוב בעריכת הד"ר יוסף קלוזנר עתון פילולוגי־עברי. חברה זו מעבדת תכנית להוצאת מלון עברי אקאדימי גדול, ואומרת היא להוציא גם שורה שלמה של מלונים עבריים טכניים, ערוכים על־ידי בלשנים מומחים. כדי להגשים את כל התכניות האלה, אומרים בעלי החברה הזאת להגדיל את הונה עד למאה וחמשים אלף רובל.

— הסתדרות הסטודנטים הציוניים „החבר" החליטה בועידתה האחרונה, שנקראה זה לא־כבר במוסקבה, להוציא מאסף עברי ארבע פעמים בשנה.

— בהוצאת „כנרת" שבלונדון יצאה דראמה עברית לבני־הנעורים בשם „עם שחר או חלום בת ישראל" מאת מרה־רחל דון־יחיא. הספר נדפס בהידור רב על נייר משובח ועושה רושם טוב בחיצוניותו המשופרה ובתכנו הנעים.

* * *

מחיי האגודות.

— אגודת „בני עם חי" חגגה במוצאי־שבת, 4 אבגוסט, את פתיחת המרכז שלה. אולם המרכז היה צר מהכיל את כל הנאספים, שבאו להשתתף בחגיגה. בין הנואמים היו הד"ר ש. מ. מלמד, י. ז. פרישברג, ק. ווייטמאן, יוסף זיף, מוריס רוטנברג ועוד. כל הנואמים הדגישו את ערכת הגדול של הלשון העברית בתנועת התחיה. בין נואם לנואם הושרו שירים לאומיים. הנשף נסגר מתוך התרוממות־הרוח.

האספה הבאה תהיה במוצאי־שבת, 11 אבגוסט, במרכזנו, 217 רחוב הנרי. על הפרק: דין־וחשבון מועדים שונים.

— אגודת „עבריה", ברונזוויל, תתאסף במוצאי־שבת, 11 אבגוסט, במרכז הציונים, 296 רחוב סקמאן. החברים ומביני עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „דוברי עברית מזרחי" תתאסף במוצאי־שבת, כ"ד אב, באולם „עדת בני ישראל", 214 איסט ברודווי. החבר שאול בלום ירצה על: „החיים בארץ־ישראל". מביני עברית מתבקשים לבוא.

לאחרונה נשא נאום נחום סוקולוב. עדיין לא הגיעה השעה — אמר הנואם — לפרסם ברבים את פרטי נסיעתו. די יהי לו בזה שיאמר, כי „שבע רצון תנהו". בעזבו את לונדון, היה לבו מהסס מאד בדבר תוצאות מלאכותו. אולם עכשיו בשובו, יכול הוא לאמר ולהחליט, כי גם צרפת וגם איטליה מכירות בדרישותינו. וחיובים אָנו תודה בעד החיל הזה להד"ר ווייצמאן, שהוא הניח את אבן־הפנה לעבודה הזאת. ווייצמאן התחיל בעבודה, והוא רק המשיך אותה. הדיפלו־מאטיה הציונית כבר הבשילה, ואינה עוד בגדר עבודה סיזיפית, כמו שהושב אחד העם. במובן המוסרי כבר נחלה נצחון גדול ואינה עוד בבחינת „מזמור שיר לעתיד לבוא". והעתיד — עתידנו גם הוא קרוב לבוא...

* * *

ועידת ציוני בלגיה.

בנכר, בעיר שווירינגן אשר בהולאנדיה, קראו הפעם ציוני בלגיה הגולים, המפוזרים והמפורדים זה בכה וזה בכה, את ועידתם. השתתפו בה גם חברי הועד הפועל הציוני: מר יעקובוס כהן מהאאג ויוליוס סימון ממאנהיים, גרמניה. בועידה הרצו דבריהם נשיא הפדראציה הציונית הבלגית, הד"ר ל. הריק, זשאן פישר ועוד. נתקבלה שורת של החלטות בדבר פעולות ההסתדרות הציונית העולמית בשעה זו, ובדבר המשכת פעולותיהם של ציוני בלגיה בפרט.

שונות

לתקנת הלשון העברית.

בעתון השבועי „העם" נתפרסם הכרוז הזה של הוצאת „שפתנו" במוסקבה אל הסופרים והבלשנים העבריים:

הלשון העברית, שהיתה מונחת מימי גלות עמנו מארצו התומה וצרורה בספרים ושהמשיבה כל הימים האלה את קיומה בתור לשון־ההנוך בבתי־ספרנו הלאומיים ובתור לשון הדבור והמחשבה של טובי בני עמנו בארץ־ישראל ובמקצת אפילו בגולה, היא נעשית לשון תרבותית חיה, שהיקף שמושה הולך ומתרחב, עד כדי תפיסת כל הצרכים והענינים האנושיים של זמננו, ואין היא מסתפקת יותר במלים ובמונחי־לשון, שנקבעו לה בזמנים שונים על ידי אבותינו, אלא היא מבקשת להרחיב את אוצרה המלולי בהתאם לדרכי המחשבה ולצרכים השמושיים בימינו.

בתקופת חשיבה זו של תחית לשוננו והרחבתה משתנה תפקידה של חקירת לשוננו. במקום שהיתה חקירה זו מטפלת עד עכשיו באוצרה הבלום של השפה ומתכוונת למטרות הקדוקיות ומליציות לבד ולא היתה עוסקת כלל בשאלות של שמושה החי והויה, הנה עכשיו קמה לפניה תעודה יותר נעלה היונית: "להוציא מתוך ארונות הספרים את הד קול־הניבים, שהיו חיים בפי־העם, ליצור בצלמם ובדמותם ולשמור על יונקותיה הרכים של הלשון החוזרת לתחית, שיינקו מן המקורות ושלא ישתבשו ויסתרסו תחת השפעת התרבויות הזרות, שאָנו מובלעים בתוכן.

הלשון העברית זקוקה עכשיו לכנוס לשוני ולחדוש לשוני, אבל ביחד עם דרכי־הרחבה אלה נחוצים לה גם דרכי צמצום. היא צריכה שמירת מן החדושים ההפקרים, שכל מי שרוצה בא ומחדש בה בימינו לצורך ושלא לצורך ושאינם אלא דעת־יחיד לבד, שמירה מפני סרוס־הטבע של הלשון, הבא בכתבם ובדבורם של אלה, שלא עמדו על מקורותיה כראוי. חדוש הפקרי זה גורם, שתעשה לשוננו שטופה במלים מלאכותיות רבות ושונות למושג אחד, שישתרשו בה נטיות מוזרות וישתלט יד־התמקרה בכל יצירותיה.

משום כך יש בימינו צורך הכרחי בקביעת מוסד בן־סמך של הלשון העברית, בית־ועד לחכמי־הלשון בכל תפוצות הגולה ומארץ־ישראל, מעין סנהדריה קטנה בת כ"ג חברים נבחרים על־ידי המוסדות התרבותיים, שתתאסף פעם לשלש שנים, שתקבע תחום לחדושי־יחידים, תחתוך קצבה לכל מבטא ותתן מהלכים בספרות ובחיים, בבתי־הספר ובחברות התרבותיות רק לאותן צורות־הלשון המתחדשות, שחבר־חכמים זה סמך את ידו עליהן. לקוליגיה זו יכנס כל בלשן וסופר, שקנה לו שם בעבודתו המדעית.

כדי להוציא לפועל את הדבר, נוסד על־ידי מר ש. י. ווילוקובסקי במוסקבה מוסד בלשני בשם „שפתנו".

המוסד „שפתנו" מתחלק לשלשה סעיפים: א) הוצאת־ספרים, ב) הוצאת קובצים בלשניים, ג) וביבליותיקה לשונית.

הוצאת „שפתנו" מוציאה ספרים ומחברות לתקן את החסרונות והפגימות, שלקתה בהם הלשון העברית בתור לשון בלתי מדוברת.

1) מלונים טכניים, שתכליתם לתת לפני מחברי ספרי־מדע עבריים את הטרמינולוגיה המדעית העברית, שהם צריכים לה.

2) פרטי מלים, שהן משמשות בדבור החי לצרכים השמושיים השונים של חיי יום יום ושהלשון העברית לא קבעה אותן בבירור עד עתה, מפני שעסקה יותר בענינים מופשטים משעסקה בענינים ממשיים.

3) פרטי־בטויים עתיקים, שיש בהם צורך גדול בדבור שנשתקעו בספרותנו העתיקה ולא נתפרסמו ברבים.

4) ספרים מקוריים, שיקלו את הדבור העברי ואת ההוראה העברית.

5) תרגומי־ספרים מן הספרות היפה והמדעית, שיש בהם בעיקר הדבר משום חדושים לשוניים.

6) תקוני טעיות ושגיאות בדבור ובכתיבה העבריים (הארגוניסמים, רוסיציסמים, גרמניסמים ועוד, שמוש משובש של בטויים מקראיים ותלמודיים וכיוצא באלה).

באספתה הראשונה. מר שוינקין בקר עד היום לתכלית זו את הערים האלה: ברנדון, רגינה, מוז־דזשאו, ליפטון (מושבה יהודית), מירוייר, יורקטון, קאמסאק, סאסקאטון, מונטיפיורי (מושבה יהודית), קאלגארי, עדמונטון ולית־ברידוש. בערים האלה נמכרו על־ידיו מניות בסכום של שלשים אלף דולאר. מלבד זה נאספו על־ידיו במקומות האלה כחמש מאות דולאר לטובת קרן־ההצלה והקרן הלאומית. במסעו זה עשה מר שוינקין נפשות ל„החלוץ" ו„אחוה", ועשרות אחדות של צעירים וצעירות נתנו את ידן אל ההסתדרויות האלה. מר שוינקין אומר לסור גם לערים וואנקובר, סיאטל ופורט־לאנד, ומשם יסע למדינת קאליפורניה.

* * *

הפרין במפלגת „פועלי־ציון" ברוסיה.

מפלגת „פועלי־ציון" ברוסיה, שבימים הראשונים להשתחררות רוסית החלה להראות סימני פעולה כבירה, נתפלגה עתה לשתי מחנות. קבוצה גדולה של „פועלי־ציון" באודיסה, שדעתה לא היתה נוחה מן המהלך החדש בתכנית־עבודתה של ההסתדרות, נפרדה ממנה ויסדה לה הסתדרות בפני עצמה בשם „פועלי־ציון ראדיקאליים". ההסתדרות החדשה מונה כבר יותר מחמש מאות חברים, וזה לא־כבר פתחה באודיסה את הקלוב הראשון לפועלים יהודים. ברוחה ובשיטת־עבודתה היא קרובה ביותר להציוניים הלאומיים הכלליים מההסתדרות הישנה, כמו שנראה מדברי העומדים בראשה בגלוי־הדעת, אשר פרסמו בהעתון הציוני „יעווריעסקאיא מיסל", היוצא באודיסה.

„מודיעים אנחנו גלוי בזה — כך נאמר בגלוי־הדעת — לכל הפרוליטאריון היהודי באודיסה וסביבותיה, כי הננו נבדלים ונפרדים מאלה המתכנים „פועלי־ציון", שאינם מכירים בקונגרס הציוני העולמי ואינם מודים בלשוננו ההיסטורית היחידה של העם היהודי. הקונגרס יקר לנו, ומביטים אנחנו עליו כעל המוסד העליון בתנועתנו וכלי־מבטאם הראשי של כל הציונים המאורגנים. הלשון בעינינו היא, לא כדעת מתנגדינו, רק כלי־שמוש לתעמולה, או אמצעי טכני לבוא על־ידיו במגע־ומשא עם ההמונים, אלא יסוד החיים של אומתנו ונשמת תחיתה".

* * *

נשף לכבוד נחום סוקולוב.

ציוני העיר לונדון ערכו נשף לכבוד נחום סוקולוב, ששב ממסעו בארצות שונות בעניני הציונות. בנשף הזה, שבו השתתפו גדולי העסקנים הציוניים והלאומיים באנגליה, נשמעו נאומים מראיינין על המומנט הנוכחי בתנועה הציונית ועל התקוות, הנשקפות לה לאחרי גמר המלחמה.

היושב־ראש, הד"ר חיים וייצמאן, דבר בשבחו של מר סוקולוב בתור מנהיג התנועה במומנט היסטורי חשוב כזה. בעולותיו הדיפלומטיות של סוקולוב בצרפת ובאיטליה — אמר הנואם — הצליח במדה ברבה מרובה, שלא פללני אריה מראש. סוקולוב שב עתה ללונדון לא על מנת להנפש ולנוח, אלא להמשיך את עבודתו ביתר עוז ומרץ. עוד יבוא יום, והעם העברי ידע להעריך את פעולותיו של המנהיג בעל־הכשרונות ורב־הפעלים הזה.

מר בורים גולדברג בנאומו אמר, כי תוצאות נסיעתו של סוקולוב נותנות לו הזכות להתגאות במלחמתו, אשר נלחם לפני כמה שנים לטובת בחירתו של סוקולוב בתור חבר הועד הפועל הציוני המצומצם. סוקולוב, במלאכותו הדיפלומאטית בצרפת ובאיטליה, לא היה בא־כחו של צבא גדול או צי אדיר, אלא שליחם של אחיו היהודים, אשר אהבם אהבה עזה עד לידי מסירות־הנפש.

הד"ר משה גאסטר מזכיר בנאומו את „מעשה המרגלים". שנים עשר שבטים שלחו בימי קדם שנים עשר מרגלים לתור להם ארץ, ורוב המרגלים האלה בגדו בשולחיהם. כעת שלח העם היהודי מקרבו מרגל אחד — וראו זה פלא! כולנו מאמינים לו ולדבריו, ואין איש מאתנו מסופק אף רגע, כי הוא האיש אשר ילך לפנינו ויראה לנו את הדרך העולה ציונה. „בני קרח", אמנם, לא מתו עדיין, אבל כבר גלוי וידוע הדבר לכל באי עולם, כי לא אנחנו שלהנום ולא בשמנו הם מדברים. שאיפות העם היהודי מוצאות את בטויין באופן ברור וגלוי בתרבותנו ובדברי ימינו. מן המקורות האלה שאב סוקולוב את כחו, אהבתו והתמסרותו הנאמנה לעמו.

הנואם הבא, הצייר המפורסם פיליבובסקי, אומר: אמונת־חסידים היא, שאילו נזדמנו ביחד פנים אל פנים ר' ישראל בעל שם טוב והגאון מווילנה, אז היה בן־דוד בא. בעת הוא רואה לפניו את אחד העם נפגש לעתים קרובות עם סוקולוב ושאר העסקנים הציוניים ועובד עמהם יחד — סימן הוא ל„עקבתא דמשיחא".

על הנאום האחרון עונה אחד העם את הדברים האלה בקירוב: אילו היינו באים לדבר על סוקולוב בתור אישיות, כי אז בודאי שיש הרבה להגיד בנדון זה. אבל בשעה שמדברים על סוקולוב בתור פוליטיקאי ודיפלומאט, אז מוכרח הנני להגיד, כי אינו מומחה לענינים כאלה. יש שני מיני עבודות של הכנה לתכלית ידועה. יש עבודת־הכנה כזו, החשובה בפני עצמה, אף־על־פי שאינה מביאה להתכלית הנכספה. עבודת־הכנה כזו נעשתה בארץ־ישראל במשך השנים האחרונות. אבל יש עבודת־הכנה, אשר היא, כשהיא לעצמה, אינה שוה כלום, אם אינה מובילה להמטרה הנכספה, ועבודה כזו היא עבודת הדיפלומאטיה. אם בא אדם ואומר להקים לו בית בן־שתים עשרה קומות, ובנה רק קומה אחת, הלא השיג האדם הזה חלק ממטרתו. אבל אם בא אדם להפור תעלה ואינו גומרה, הלא יצאה לו כל עבודתו לבטלה, ועמלו עמל־שוא הוא. וזהי הדיפלומאטיה וזה שברה. ויתרה מזה: חפירת תעלה שנפסקה אפשר להמשיכה גם על־ידי אחרים ולהשלימה, אבל עבודת הדיפלומאטיה כיון שנפסקה, שוב אין לה תקנה. משתנים התנאים, מתחלפות הממשלות, שליטים עולים ויורדים. ולפיכך יש רק להתפלא על רצונם החזק ומרצם הכביר של סוקולוב וחבריו, שלא ייעפו ולא ייגעו גם בעבודה כזו, שתוצאותיה מוטלות בספק. כל זה משמש אמנם סימן יפה להתמכרותם הנאמנה של העסקנים האלה לעמם, אבל הוא, אחד העם, לא היה נוקף אפילו באצבע קטנה בענין שהוא מסופק בו ובעבודה שאין לה פרי.

דברו עוד מר ליבונטין (עברית), ד"ר דייכס, מר בנט־וויטש ועוד.

אור גדול. פתאום הרגיש נשיקה קרה על שפתותיו — כבה האור, חדל הלב לדפוק, תמו החזיונות"...

* * *

הכרך הראשון של בריינין הוא הופעה חשובה בתנועה העברית שלנו באמריקה, ואנו אין לנו אלא לברך את המו"לים, כי לא יסתפקו במועט זה, ושאר כרכיו של יצירות בריינין לא יתמהמהו לבוא.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— אף־על־פי שהקונגרס היהודי נדחה, מסבות שונות, עד לשמונה עשר בנובמבר, בכל־זאת לא בא הפסק בעבודת ההכנה אליו. עבודה זו, כפי שמודיעה לשכת הקונגרס, הולכת ונמשכת בדיוק ובחריצות הדרושים. הלשכה עסוקה כעת בהכנת דינים־וחשבונות על מצב היהודים בארצות שונות. הדין־וחשבון על מצב היהודים בגאליציה, שנכתב בידי סופרים מפורסמים באירופה, קרוב להגמר, ובישיבה הבאה של הועד האדמיניסטראטיבי יוגש על־ידי מר ברנארד זמל, היושב ראש של הקומיסיה לעניני היהודים בגאליציה, לפני החברים לדון עליו. הדין־וחשבון על מצב היהודים בארצות הבאלקאן גם הוא נכתב בידי סופר מומחה, והקומיסיה לעניני היהודים ברומיניה תגש בקרוב לעיון בחומר הספרותי הזה. הדין־וחשבון על עניני היהודים בארץ־ישראל הולך ונכתב בידי סופרים אחדים. בו תטפל קומיסיה מיוחדה, שבראשה עומד הד"ר ה. פרידנוואלד. הקומיסיה לעניני היהודים בפולאניה וליטה, שבראשה עומד השופט מאק, סדרה בישיבתה האחרונה את עניני עבודתה השונים. חלק אחד מהעבודה יעשה בהשגחת הד"ר ליאון מוצקין. הד"ר מוצקין, הנוסע כעת לאירופה, קבל עליו להמציא משם תעודות חשובות, הנוגעות בשאלות הקונגרס. היושב־ראש של הקומיסיה לעניני היהודים ברוסיה, מר הרמאן ברנשטיין, שיהיה עכשיו בפטרוגראד ויעסק שם בקבוץ החומר הדרוש להדין־וחשבון של הקומיסיה הזאת. גם הועד בדבר הנסיונות הקודמים להשגת שווי־זכיות ליהודים בארצות שונות, שבראשו עומד מר אברהם שמר, עסוק כעת בהכנת הדין־וחשבון שלו.

לשכת „חברת כל ישראל חברים" בניו־יורק מודיעה אותנו, כי הועד המרכזי בפאריז החליט לקבוץ מחמשת אלפים עד עשרת אלפים פראנק לכל חודש לטובת אנשי־הצ״א היהודים מרוסיה ורומיניה, הנתונים בשביה בגרמניה ובאוסטריה.

— מפטרוגראד באה ידיעה טלגראפית, כי בשבוע שעבר היתה שם ועידה מוקדמת לקריאת קונגרס יהודי ברוסיה. ליושב־ראש של הועידה נבחר העסקן הצבורי מר קריינין מפטרוגראד. בין הצירים המשתתפים היו העסקנים הצבוריים המפורסמים, הפרקליטים ווינאוור ושליוסברג. הועידה החליטה, כי תכנית־עבודתו של הקונגרס תהיה: דרישת אבטונומיה ליהודי רוסיה וזכיות ליהודי פולאניה, רומיניה וארץ־ישראל. מהו היקפן של זכיות־היהודים בארצות האלה, וביחוד בארץ־ישראל — סתמת הידיעה הטלגראפית ולא פירשה.

— באספה גדולה, שנקראה על־ידי „הקבוצה העממית" בפטרוגראד, נשא הפרקליט ווינאוור נאום, שבו הוכיח את נחיצות התאחדות כל־כחותיהם של יהודי רוסיה בשעה זו למלחמה באנטישמיות החברתית. חושש הוא, — אמר הנואם — כי אנטישמיות זו תקום בקרוב לתחיה, אחרי אשר ההתלהבות הראשונה של הימים הראשונים של הרבולוציה כבר פגה.

הועד המסדר של הקונגרס היהודי ברוסיה, שנבחר בועידה המוקדמת, החליט באחת מישיבותיו, כי הקונגרס, שעתיד להקרא, יארך כחודש ימים, ומספר הצירים, המשתתפים בו, יוגבל לחמש מאות. כל ציר יהיה בא־כחם של עשרת אלפים בוחרים. הבחירות תהיינה כלליות וחשאיות.

— באודיסה נוסד ועד של יהודים רומינים, שתעודתו היא לשלוח לאמריקה מלאכות של אנשים נשואי־פנים לעורר פה את דעת־הקהל על מצבם הנורא של היהודים ברומיניה.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

מ פ ע ו ל ו ת ה צ י ו נ י ם ב ק נ ד ה.

בעבודת הציונים בקנדה, שרפתה בשנים האחרונות לרגלי המלחמה, נראו בימים האלה, ביחוד אחרי ועידתם האחרונה, שנויים לטובה. מוסרים אנו בזה ידיעות אחדות, שהגיעו לנו מקנדה, אשר על־פיהן אפשר לשפוט על החיל הרב, אשר עשתה שם התנועה הציונית בימים האחרונים בין שדרות העם.

בטורונטו נערך על־ידי הציונים באחד מימי השבוע שעבר „יום־תג" לטובת יהודי ארץ־ישראל. התענינות הקהל בין היהודים ב„יום־התג" היתה גדולה מאד. בשורות אלפים נשים עלמות עבריות מלובשות בבגדים כחולים־לבנים יצאו ברחובות העיר להשמיע על התרומות. חמש מאות יהודים נדבו לאותו היום אבטומובילים להוביל את המתנדבות ולעזור להן בעבודת קבוץ הכספים. למרות החום הנורא, שגרם למקרי־התעלפות בין המתנדבות, מלאו הללו את חובתן באמונה. ובידי עלה לקבוץ סכום של עשרים וחמשה אלף דולאר.

כדאי לציין בזה את התמיכה הנדיבה של הממשלה הקנדית לעבודת־העזרה הזאת. אף־על־פי שארץ־ישראל נכללת בתוך „ארצות האויב", אשר קבוץ־כספים לטובתה אסור על־פי החוק, בכל־זאת לא עכבה הממשלה בידי היהודים ונתנה להם רשיון מיוחד לעריכת „יום התג". ויתירה מזו: שלטון העיר טורונטו ושלטון פלך אונטאריו השתתפו בתרומותיהם. הראשון הרים לקופת־העזרה אלפים וחמש מאות דולאר, והשני — חמשת אלפים דולאר.

העסקן הציוני הידוע מר מ. שינקין סובב בעת בערי קנדה הצפונית־מערבית בעניני „אחוזת־ציון" (ציון קאממאנוועלטה), ואגב הוא עושה תעמולה לרעיון הציוני־העברי בכל מקום בואו. על־פי הצעתו של מר שינקין נתקבלה בועידה הציונית בווינניפג החלטה למכור במשך השנה הבאה אלף מניות של „אחוזת־ציון" (כל מניה היא בת 250 דולאר). עד עכשיו עלה בידי הועד בווינניפג הזה, שנבחר על עסקי המכירה מניות אלה בסכום של מאה אלף דולאר. שלשים מניות נמכרו כבר

קרום מעל גבי קרום. הכל, הכל ניתן לכם, קוראים קרירים, קוראים „מהיכא־תיתיים"... אולם זוית אחת קטנה נשארה בנשמתי, ושם צפון סוד סודותי, ואותו לא אגלה לכם. את ה„אני" הפנימי, היותר פנימי, אותו לא אוציא גם הפעם החוצה".

„והנני קורא להקורא: „הנשמה שלך, אולם נשמת נשמתי שלי היא; כל חלומותי שחלמתי עליך ספרתי לך, אבל חלום חלומותי אתי ימות".

„יש גם לסופר קודש קדשים בנפשו פנימה, וזר לא יקרב אליו". —

לא כל ספוריו של ברינין — רק שבעה עשר מהם, וגם לא כולם מהמשובחים שביצירותיו — נכנסו לכרך זה. ציורים כמו „בן סורר ומורה", „מגבורי־ישראל", „אבי־זקני", „בבית־עקד־הספרים", „במלכות־החלומות", „ודוי אחד הצעירים", „רוחות מנשבות" ודומיהם עוד לא מצאו גואל להם ומחכים הם ליום שיאספו גם הם לכרך אחד. ברם, הציורים והספורים, שנכנסו לכרך זה, אופיים הם ביותר למהלך־נפשו של ברינין, וחוט אחד מאחד אותם. בין הציורים נמצאו גם „רשימות אמן עברי", אותה היצירה רבת־הענין, שנדפסה בשעתה ב„השלח", ו„גסיסת הסופר" — חזיונו הראשון של ברינין, שנכתב בשנת תרמ"ד. בציור זה, אשר יהודה־ליב גורדון נבא עליו בגללו עתידות טובות וראה בברינין המתחיל סופר גדול בישראל, — נכתב שנים אחדות אחרי מות סמולנסקין. בשרטוטים עזים ויפים, בדמיון, בהרהור יפה, בהבעה צעירה ורעננה תאר הסופר המתחיל, מי שעתיד היה לכתוב אחר־כך את תולדות חייו וספריו של בעל „השחר", את רגעיו האחרונים של סמולנסקין, אשר בדמי ימיו נפל חלל באמצע עבודתו הפוריה ומת על אדמת נכר רחוק ממשפחתו, אהוביו והקרובים אליו ואשר גם לא נספד כהלכה מאת הקוראים העבריים. „גסיסת הסופר" היה איפוא זר־הפרחים הראשון, אשר הסופר המתחיל, בעל הנשמה הנוחה להתרגש ולהתפעל, הניח על קברו הרענן של הסופר והלוחם הנערץ לתחיתנו הלאומית.

„אילו הייתי בא לעשות בציורי זה, בכורי עטי, מחיקות, הייתי מוחקו מראשו ועד סופו, ולא הייתי משאיר בו אף שורה אחת. ואם לא עשיתי כזאת הוא לא רק מפני שיש לו לכל אב חולשה של חבה יתירה דוקא לאותם מילדיו, יוצאי בשרו או רוחו, שהמה לקויים במומים, אלא גם מפני שציורי הנזכר יהיה לי לעד ולציון נאמן עד כמה נשתנה טעמי והרגשתי הספרותית במשך של שלשים שנה". — כך מתנצל ברינין על השאירו בציורו זה את פגימי ההרצאה והלשון, כמו שיצאו מעטו לפני שלשים שנה.

יתודה לו למר ברינין על השאירו את ציורו זה כמו שנכתב ראשונה, ולא עשה בו מחיקות ושנויים, כלומר: לא כתב אותו מחדש. רוצים אנו להאזין לבת־שירתו של ברינין בדמדומי־השחרות שלה. ורק חבל על שברינין, ברצותו לסיים את ציורו זה, שלא נגמר אז בדפוס, קצר הרבה במקום שהיה צריך להאריך, והסיום לא עלה בידו. לא זה הסוף, שקוינו לו בעת שקראנו את ה„המשך יבוא" בגליון „המליץ". לשעבר, כשנדפס הציור הזה בהמשכים ב„המליץ", ויל"ג העיד עליו, שיהיה „אפותיאוז להמנוח", ויען את ברינין לבלי להזכיר בציורו שם סמולנסקין מפורש, — היה הציור נקרא בנשימה עזה ולוהטת, והסוף מוטל בערפל. נדמה לנו, כאילו עומדים אנו לפני איזו חידה — חידת המות של הסופר — ופתרונה עוד מעט ויבוא. והנה בא הסוף כעבור שנים הרבה — וקלקל את הרושם.

* * *

על הספורים שנכנסו בכרך הראשון, שבאמת לא ספורים הם, כי־אם רשימות, טבוע חותמו של ברינין האמן ובעל הנפש־היפה. בציוריו חולם הוא ל„דור של חושבים ומשוררים", ונפשו צמאה לשירה ו„ליופי רוחני חדש". רוב גבוריו — אנשי־רוח, בעלי מחשבה ודמיון הם. וגם הפשוטים שבהם מלאים רוחניות כרמון ושואפים לגדולות. גם אלה שנשארו בתחום־המושב, וגם אלה שנעקרו משרשיהם ונדחו ל„עולם הגדול", גם האמן העברי וגם אביו היהודי הפשוט, החייט התמים, מתרוממים מעל חיי המציאות שלהם, ונפשם מתגעגעת על עולם אחר, יותר רחב, יותר עשיר ויותר נהדר. אפילו החלבן העני (ב„שתי מיתות"), בריה עלובה ורצוצה זו, אשר גם את שמו הנכון לא שמע מעולם מפי איש, ואשתו העלובה, — גם הם נתעלו בכח דמיונו של הסופר בעל הנפש היפה.

ברינין ריאליסט הוא בציוריו, והרבה מהשפעת הנאטוראליסטים הצרפתים ניכרת בו. אבל גם רומאנטיקן, מליץ ומשורר הוא. הסתכלותו, אם כי אינה חדה, יפה ובהירה היא. הנתוח שלו מפורט ביותר וצבעיו עזים.

ברינין כותב גם ציורי־אהבה. והאהבה שלו — אהבה יהודית היא. טהורה ואצילה. שושנה — זו האחת, שהלכה אחרי מעגבה, — גם היא אינה יכולה לכבוש את הצניעות שלה; נלחמת היא עם רגשותיה, רגשות בת־ישראל טהורה, ומוצא אתה בה את כבוד האם העבריה בכל הודו.

ברינין מתאר את חיי האבות, בני העיירה הקטנה, והבנים העוזבים אותם — הסטודנטים העברים בני רוסיה, הנעים על בתי־מדרש־החכמה במערב אירופה. ובכולם הוא מגלה את המאור הרוחני שבהם, מסירות־נפשם והתלהבותם והקרבת עצמם לקרבן על מזבח המדע. רק לעתים רחוקות אנו שומעים את ברינין מלגלג עליהם (למשל: ב„אילני־סרק" וב„דפים מקוטעים"), ואולם הלגלוג הוא רך וחונן.

ברינין מנסה לתאר גם את המות. ב„גסיסת הסופר" וב„המשורר הגוע" (בזה האחרון, כפי הנראה, רצה לצייר את מותו של מיכ"ל או של מאנה) נגעה ידו הרכה של האמן בחומר, שלא ניתן להגלות אלא לפסיכולוגים דקי־ההרגשה. מאזינים אנו את כנפיו המשיקות של המות. אבל גם במות אין ברינין רואה את האיום והמחריד־לב, אלא מרגיש הוא בו את נשימת הוד הנצח: „הגוע נפל על הכר. הוא הרגיש נעימות בכל גופו, אשר הלך הלוך וקל, כמו יתמוגג, יתנדף חמרו; ולפני עיניו הסגורות

דוגמאות: אחת, שממנה יצא שמו של יניי בפירוש (לא ינאי, כמו שנוהגים לכתוב)*, ואחת, המראה את סגנונו.

יכון בית תפילה ויאיר מאפילה
היות הי נהירה בימי תחילה
נכון ימכון לכס א כבוד
מכוון וגורו אומר כביד
יוקרבו שלמים ויקריבו שלמים
ויעלו להעלות זבחים ועולות
יד ** דבר בקודשך על לב עם קודשך
להביאם להר קודשך ורצותך במקדשך

כ"כ והביאותים אל הר קדשי וגו' ***.

תקיף ותומך תמימים	שוכן ושוכן שפלים
רם ורוצה ריעים	קרוב וקושב קוראים
צפון וצופה צנועים	פקיד ופודה פקודים
עניו ועונה עניים	סובר וסומך סמוכים
נקי ונועים נאמנים	מקדש ומ... מקדשים
לב... ולמוד לבבים	כביר וכובש כעסים
יחיד ויודע יראים	טהור וטפול טהורים
חנון וחונן חיים	חסיד וחפץ חסידים
זך וזמון זהירים	ותיק ויעוד ועדים
הדור והוד הילולים	דיין ודורש דמים
גדול וגולה גנוזים	גבוה וגועל גבוהים
ברוך ומבורך בבנים	אומן ואוהב אמונים

אדיר ואמיץ אדירים נערץ באלפי אלפים נקדש
בריבבי רבבות ביקדוש קדוש ומקודש ביקהל מיקדש שנא'
יקרא וקרא ****.

כְּתְבֵי רְאוּבֵן בְּרַיינִין

מאת

א. ר. מלאכי.

ר א ו ב ן ב ן ־ מ ר ד כ י ב ר י י נ י ן. כתבים נבחרים. כרך ראשון: ספורים, ציורים ורשימות. הוצאת „אסף", ניו־יורק, תרע"ז.

הוצאת „אסף", שנוסדה זה לא כבר, נגשה להוציא את מבחר כתביו של ר א ו ב ן ב ן ־ מ ר ד כ י ב ר י י נ י ן, ותיתי לה להוצאה זו, שיחדה עליה את התפקיד החשוב להשיב „את הספר ואת הסופר העברי לכבודם הראשון" ולנטוע בארץ ציה ושממה זו נטיעים לספרות העברית. ותיתי לה על אשר ראשית עבודתה היתה לכנס את „ניצוצות האורה", שהתיז עטו של בריינין — לאסוף את יצירותיו העבריות, המפוזרות בהעתונים, הירחונים והמאספים השונים ולתת אותם בספר לקהל העברי.

כי בריינין, למרות היותו אחד מעמודיה התיכונים של הספרות העברית החדשה, אחד מאמני הסגנון ומטיפי התחיה שלנו, לא היה עד עכשיו מאסף לכתביו ה ע ב ר י י ם, פרי־עבודה של שלשים שנה ויותר, בעוד שלכתביו ה י ה ו ד י י ם נמצא גואל זה כבר.

* * *

לספר צריכות היו, לפי הודעת המו"ל, להספח גם תולדות המחבר, כתובות בידי עצמו. ברם, זהיר הוא סופרנו ביותר. בריינין הביוגראף המושבע בספרותנו, אשר תולדות למאות נכתבו על־ידו ואשר הקדמותיו פארו את כתביהם של טובי הסופרים הצעירים, עבר על תולדותיו בשתיקה. „בכל אבטוביוגרפיה יש מעין סתימת הגולל והספד על אדם חי, ואין אדם חי מקבר ומספיד את עצמו בלי הכרח מיוחד, חיצוני או פנימי. והכרח כזה, הודות לאל, עדיין לא בא". עוד כח־היצירה של בריינין נובע ונפשו מלאה שירה. ידיו מלאות עוד עבודה. טרוד ושקוע הוא „בעבודות ספרותיות חדשות", ו„כל מה שהדפיס עד עתה אינה אלא עוד יבוא המשך ושאיפות ליצירות חדשות". וטוב לו לכתוב תולדותיהם של אחרים מלכתוב תולדותיו הוא: „אמנם קרוב אדם לעצמו, אבל היא משום שהוא קרוב, קרוב ביותר, על כן דרוש לו המרחק להסתכלות הפשית והערכה בלתי משוחדה באהבת־עצמו".

ובמקום תולדותיו נתן לנו בתור הקדמה לספר ראשית מאמרו הידוע על הבקורת, שכבר נדפס במקומות שונים, עם כיום „וידוי הנפש" שלו.

הרבה הערות חשובות בנוגע לאמנות והרבה מגלויי הנפש של בריינין האמן והמבקר אנו מוצאים במאמר הזה, שהוא אחד מהטובים בספרותנו לאשר הרושם, שעשה עלינו בקראנו אותו בפעם הראשונה, עוד לא נמחה.

רושם עמוק עושים „וידויי הנפש" של בריינין. נפשו של הסופר גלויה היא, ובקומה זקופה ידבר את דבריו אלינו. לרגעים עולה הוא עד כוכבי־מרום ומרומי רני, כי שומעים אנו את קולו העז והמלא אומץ, תקוה ואמונה של בריינין זה של ימים עברו, בעת שמפיו היינו חיים וכל מלה ומלה, כל ניב וניב שלו לקח את לבנו שבי; ומרגישים אנו את נשמתו הגדולה של הסופר, השואפת לגדולות, הצמאה לאור וליפי. ויש גם אשר יאוש מה, ניכר ויורד על תהום הנפש, הומה מתוך דבריו, בשמו מביט על פניו. בבואו לדבר על מסתרי־נפשו הוא:

„כל אדם הוא המדבר של חייו הפנימיים ושל סתרי הויתו. כל המפתחות נמסרו אמנם להסביבה, לתנאי החיים והזמן, לתנאי הכלכלה והמדינה וכדומה. אולם המפתח לנשמת נשמתנו נמסר רק לנו, לנו בעצמנו".

„בשלשים שנה שאבתי ממקור רוחני, הוקעתי נפשי נגד השמש, הצגתי, ככל סופר, את נפשי עירום ועריה ב„שער בת רבים"; כשלשים שנה פצתי את פי, לפתי

* עיין על זה ביחוד בספרו של הרכבי, השריד והפליט מספר האגרון, עמוד ק"ט. — ** כן הוא בכתב־יד, וצ"ל יה, והסופר כתב ד' תחת ה', כנהוג. — *** החרוזים האלה נמצאו בספרו של בורקיט הנ"ל, תמונה ג', שורה 17–21. — **** שם, תמונה ד', שורה 21–26.

גבי כתב מוקדם שנמחק, ובכל זאת אפשר לפעמים להכיר את הכתב המוקדם מתחת המאוחר. הפלימפססטים, שאנו דנין עליהם, הם שרידים מספרים, שהיו כתובים בראשונה בלשון יונית. אחדים מהם הם פליטה מתרגומו של עקילס, אחדים מכילים חלק מהקספלה של אריגן *, ואחרים הם חלק מ„הברית החדשה". אחרי מאות בשנים. כשהיו הספרים האלה ללא צורך ליהודים אשר במצרים, מחקו את כתב היוני מעל הגוילים והשתמשו בהם לצרכיהם הם. מהם העתיקו עליהם חלקי הירושלמי, מהם העתיקו מן המדרשים ומהם כתבו עליהם פיוטים. ובכל זאת עוד אפשר להכיר את הכתב היוני מתחת לכתב העברי. כתבי־יד אלה מסר המנוח פרופיסור שכטר לידי שנים מידידיו מחכמי אומות העולם, מתושבי קנטבריה, מר בורקיט ומר טיילור, ושני אלה הוציאו לאור שני ספרים נכבדים **, נוסדים על התוכן היוני שבשרידים האלה, ואל התוכן העברי לא שמו לב כלל. לשמחת לב כל חוקר, הוסיפו החכמים האלה על חבוריהם גם תמונות פוטוגראפיות של הפלימפססטים, כדי שיוכל כל איש לעמוד על תכונתם. ואין כל ספק, שאם היו הספרים האלה מצויים בידי כל חכמינו, לא היו הפיוטים צריכים לחכות עשרים שנה בטרם נגלה מצפונם. אבל מצד אחד אין הספרים האלה מצויים, ומצד שני תרגומו של עקילס חשוב הוא כל־כך לחוקרי כתבי־הקודש, עד שכל איש, שהשתמש בספרים האלה, היו לבו ועיניו רק לספרים היונים, ולפיוטים העברים לא שם לב.

כשבאו הספרים האלה לידי ושמתי עיני בפיוטים הנמצאים בהם, מצאתי שמו של ינאי יוצא מראשי הבתים בשלשה מקומות. ואחרי עיון נוכחתי, כי כל הפיוטים האלה הם לינאי הידוע, רבו של ר' אלעזר הקליר, והשריד אשר לפנינו הוא פליטה מן מ ח ז ו ר י נ א י, שהשתמש בו ענן הקראי ושהיה לפני עיני רגמ"ה. כשנעיין היטב בפיוטים האלה נמצא, כי נתחברו על פרשיות התורה, ממש מה שאמר רגמ"ה, כי ינאי פייט קרובות לכל סדר וסדר של כל השנה. גם תכנם מעיד על מקורם. כי בפיוטים שלו לא שם הפייטן לבו רק לתהלות ותשבחות, אבל דרכו להבליע בתוכם כל ההלכות, השייכות לסדר אשר הוא עומד בו. ומזה נבין, איך בא ענן להשתמש במחזור לעניני הלכה. ואם נשפוט מן החלק אשר לעינינו, נוכל להחליט בצדק, כי מחזור ינאי בשלמותו היה ספר גדול בכמותו והיה כעין מדרש פיוטי על כל התורה.

Origines הוא אחד מאבות הכנסיה הנוצרית, שחי בשנות המאה השלישית, והוא ערך את התנ"ך בששה עמודים מקבילים. בעמוד הראשון העתיק את הגוף העברי של התנ"ך, בעמוד השני העתיק את התנ"ך העברי באותיות יוניות, ובארבעה העמודים האחרים העתיק ארבעה תרגומים יונים — של עקילס, סומכוס, תרגום השבעים ותרגום תיאודוציון, וספרו זה נודע בשם Hexapla. — ** a) F. C. Burkitt, Fragments of the Books of Kings according to the Translation of Aquila. Cambridge 1897. b) C. Taylor, Cairo Genizah Palimpsests. Cambridge 1900.

הקרובות אשר בשריד שלנו צריכות לביאור רחב, כן מצד הסגנון וכן מצד התוכן הקשה. ומן הראוי שעתון עברי יתן להן מקום נכבד. אבל מסופקני, אם שבועון כ„התורן" הוא מקום לחקירות, העומדות הרחק מן החיים התוססים. בכל זאת ידעתי, שגם הקוראים השקועים בהויות העולם ישמחו לדעת, כי נתגלתה לנו אחת מן הסגולות היקרות, שאבדה מספרותנו זה אלף שנה או יותר. לכן אמרתי לתת בזה חלק קטן מן הפיוטים, כדי שיוכלו הקוראים בעצמם לעמוד על מהותו ואיכותו של „מחזור ינאי", ולעת מצוא אקוה להוציא לאור את כל השריד כתקונו במקום המיוחד לענינים כאלה.

אמנם טרם אביא את הדוגמאות, עלי לברר עוד ענין אחד, הנוגע בכבודו של ינאי. ידועה היא האגדה, אשר כפי הנראה היא מר' אפרים מבונא, שאנשי ארץ לומברדיה אין אומרים את הפיוט „אוני פטרי רחמתים" לינאי, מפני שאמרו עליו, „שנתקנא בר' אלעזר תלמידו והטיל לו עקרב במנעלו והרגו". על האגדה המתמיהה הזאת, שמצא צונץ במחזור של כתב־יד והודיעה בראשונה לשי"ר, העיר האחרון, שהיא דבת הבל, „אשר מעינה הנרפש נראה בעליל מאיזה קוסמים ומכשפות". והוסיף לאמר: „וה' יסלח גם להרב ר' אפרים אשר התראה כאילו נסתפק בה וחושש אליה" *. ואני אומר: יסלח ה' להרב שי"ר, שתרגם דברי האגדה הזאת כצורתם. על כיוצא בזה אמרו חכמינו: „המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי". כי איך נוכל להעלות על דעתנו, שהמלים „הטיל לו עקרב במנעלו והרגו" הם דברים כהויתם! נציג לפנינו את המחזה הזה: ינאי הפייטן, שבלא ספק היה שליח־צבור, כמו רוב הפייטנים הקדמונים, נתקנא בתלמידו, וכדי לשכך רוח־קנאתו, לקח עקרב בידו והטיל אותו אל תוך מנעלו של תלמידו, והעקרב היה מונח במנעל עד אשר בא ר' אלעזר לנעלו — ונשכו העקרב ומת. אטו בשופטני עסקינן? אמנם לדעתי אין כל ספק, שכל המאמר הוא רק מבטא פתגמי, ואף כי הפירוש הפשוט של המלים הוא, כי ינאי הטיל עקרב במנעלו של ר' אלעזר, הרי אין זו אלא דרך משל, בלומר: ינאי התנהג בתלמידו דרך בזיון, ואנשי לומברדיה, שאולי היה שמו של קליר חשוב בעיניהם, נטרו לו לינאי את הדבר הזה ומאנו לאמר את פיוטיו. **

ד ו ג מ א ו ת מ ה ש ר י ד ש ל מ ח ז ו ר י נ א י.

בדבר הדוגמאות יש לי להעיר, כי בראשונה היה בדעתי לתת בזה חלק המדבר בעניני הלכה, אבל מפני שהקטע שלי עוסק רק בעניני טומאה וטהרה, והדברים האלה אינם מסוגלים לעתון שבועי, בחרתי לתת רק שתי

---

* עיין כרם חמד, ח"ו, עמוד 25. — ** כשהצעתי את הדבר הזה להפרופיסור מארכס, הסכים לדברי והוסיף נופך משלו, שאולי המלה „והרגו" היא הוספה מר' אפרים מבונא האשכנזי, שלא הבין את הפתגם, שמקורו מאיטליה או מארצות־המזרח, ואחרי אשר חשב, כי ינאי הטיל עקרב במנעלו של ר' אלעזר, שער, כי בודאי דעתו היתה להרגו. אבל לדעתי יש מקום לשער גם כן, שהמלה „והרגו" תשוב אל „העקרב".

פְּלֵיטַת שִׁירִים עַתִּיקִים

מאת

פרופיסור ישראל דודזון.

ב. שריד ממחזור ינאי.

אוצר הגניזה אשר במצרים, שנתגלה על־ידי המנוח פרופיסור שכטר ז"ל זה יותר מעשרים שנה והובא על־ידיו אל עקד־הספרים אשר לבית־מדרש־המדעים בקנטבריה, הוא המקור ההיסטורי היותר מצוין בזמננו, שממנו ישאבו חכמי ישראל שנים רבות. כל מי שזכה לראות המון כתבי־היד האלה יודע, כי עם כל החקירות הרבות, שכבר נולדו על־ידיהם בספרותנו ובדברי־ימינו, עוד יעברו ימים רבים טרם ייבש המעין הנובע הזה. עד כמה גדול ערך האוצר הזה ומה רב הזמן, הצריך לנו בטרם נגלה כל מצפוניו, נוכל לשער על־פי כמותו בלבד. בהיותי בקנטבריה לפני שלש שנים, מצאתי שם יותר ממאה וארבעים תיבות, כל תיבה ותיבה מכילה שרידים של כתבי־יד יותר ממאה במספר, ויותר ממאה וששים כרכים, כל כרך בן שלשים פראגמנטים ויותר; יחוץ מאלה נמצאים שם אלף ושבע מאות וארבעים ואחד דפים בודדים, שנסגרו במסגרות־עץ תחת לוחות של זכוכית לשמרם מרקבון. ועתה, אם נזכור, כי כמה מן הספרים, שנולדו על ברכי הגניזה, נוסדו רק על דפים אחדים, נקל לשער, כי כמה וכמה סגולות יקרות עדיין עומדות להגלות. ואין כל ספק, שאם היו חכמי ישראל מצויים אצל אוצר בלום זה, לא היה יום בלי חדוש בבית־מדרשם. כמעט אין מקצוע אחד בחכמת־ישראל, שיוכל להתיחס אל הגניזה כאל דבר שאיננו נוגע לו. כתבי־הקודש והתלמוד, המדרשים ותשובות הגאונים, המסדר, חכמת הלשון, דברי הימים והספרות היפה — לכולם תצא תועלת גדולה מן כתבי־היד הנדירים האלה. אחד המקצועות החשובים, שהגניזה עתידה להפיץ עליו אור חדש, הוא תולדות הפיוטים והפייטנים בימי־הבינים. לא לבד שעל־ידיה נתגלו לנו פייטנים רבים בלתי־נודעים עד כה, אלא שגם הפייטנים הגלויים וידועים לנו מכבר נראים לנו לאורה בפנים יותר בולטות ויותר מזהירות. עדות חזקה לדברי אלה מצאתי במה שאני למדים מן הגניזה על־אדות ינאי, אחד מן הפייטנים היותר קדמונים.

מחקירותיהם של צונץ, שי"ר, שד"ל, הרכבי ואחרים ** כבר באו חכמי ישראל לכלל דעה אחת, כי ינאי, רבו של רבי אלעזר הקליר, היה בן ארץ־ישראל והיה די במחצית השניה של שנות המאה השביעית למספרם. צונץ היה הראשון, שהודיע לנו, כי ינאי הוא בעל הפיוט „אז רוב נסים הפלאת בלילה" ***, הנודע בכל תפוצות ישראל, מפני שנמצא בהגדה של פסח; ואמנם פיוט זה הוא רק המשך מפיוט „אוני פטרי רחמתים", שאיננו נודע כרבה, מפני שנמצא רק במחזור האשכנזים אשר בגלילות איטליה ובכ"י שד"ה. מיתר פיוטי ינאי נתגלו בשנים האחרונות עוד שני פיוטים קטנים, אחד לשביעי של פסח, ואחד לשבת שמיני. ידענו גם כן, כי הוא היה הראשון בין הפייטנים, שחתם את שמו בראשי הבתים, והנהיג בראשונה את החרוזים בעלי הברות שוות. הודות לחקירותיו של הרכבי ידענו עתה, כי הקראי אבו יוסף יעקב אלקרקסאני, בן דורו של רבי סעדיה גאון, מביא בספרו הערבי כתאב אלאנואר (ספר המאורות) פיוטי ינאי בשני מקומות, וזה לשונו של אלקרסאני בתרגומו העברי של הרכבי: „והיה (ענן מיסד כת הקראים) בקי מאד במאמרי הרבנים. ולא נמצא ביניהם איש הטוען על חכמתו. וספרו מן האיי ראש הישיבה כי הוא ואביו תרגמו ספר ענן משפת ארמית לעברית, ולא מצאו בו דבר מה שלא ידעו את מקורו בדברי הרבנים רק (בשני דברים) במה שאמר אדות הבכור יבמה שחלק בין הזרע הנזרע אצל ישראל ובין הנזרע אצל הנכרים. ולא ידעו איפוא לקח (ענן) זאת עד כי מצאוהו בחזנות ינאי". ובמקום שני הוא אומר: „אולם ענן אמר בזה מה שספרנו ממנו בראש החבור והוא מה שלקח מן חזנות ינאי". „משני אלה המקומות — יאמר הרכבי בצדק — נראה, כי כבר בימי ענן נתפשטו פיוטי ינאי באמצע ימיו מקובלים גם בבבל, אף כי נתחברו בארץ־ישראל. וענן סמך עליהם בשני דינים" **. גם אני מצאתי בקטע אחד מהגניזה ראשיתם של ארבעה פיוטים בלתי נודעים עד כה, לקוחים ממחזור ינאי, כמו שמוכח מן המלים הבאות אחריהם: „וכו' במחזור ינאי".

שלשת המקומות האלה יוכיחו למדי, כי נמצאה לפנים אספת פיוטים בשם „מחזור יניי". אבל מה היתה תכונתו של המחזור הזה ומה היו כמותו ואיכותו, — אין איש אתנו יודע עד מה. ואף כי בעל „שבלי הלקט" **** מודיענו בשם הרגמ"ה, כי יניי „פייט קרובות לכל סדר וסדר של כל השנה", אין במלים האחדות האלה די ביאור, להראות לנו מה טיבן של הקרובות האלה. והנה גם בפעם הזאת באה הגניזה לעזרתנו, כי זה עתה נפל בגורלי למצוא חלק נכבד מן „מחזור ינאי" עצמו; והדבר נתגלגל ובא בדרך זו.

לפני עשרים שנה, כשהובאו המון כתבי־יד של הגניזה לקנטבריה, נמצאו ביניהם מספר פלימפססטים של גויל. לקוראים העברים אולי לא יהיה למותר להגיד, כי פלימפססט הוא גויל, או נייר, שנכתב עליו כתב מאוחר על־

---

* המאמר הראשון נדפס ב„התורן", שנה שלישית, גליון ב"ג. — ** עיין מאמרי על ינאי ב„אוצר ישראל", ח"ה, עמוד קס"א—קס"ב, שבו אספתי כל החקירות והמקורות, הנוגעים בו. — *** עיין כרם חמד ח"ו, עמוד 25.

א. „שיר השירים אשירה נא לידידי", ב. „תעו אז בפתרוס" — שניהם נדפסו על־ידי וורטהיימר בגנזי ירושלים, חוברת ב' (תרס"א), עמ' י"ח־י"ט. — ** עיין השריד והפליט מספר האגרון, עמוד ק"ח. — *** Jewish Quarterly Review, הוצאה חדשה, כרך ראשון, עמ' ק"ה־קי"א. — *** הוצאת בובר, עמוד 25.

— אולי תחדל הפעם מליצנות פחותה? — נתעורר פתאום מנוחין וגער בהסטודנט מתוך רגש עצור, כשפניו מסמיקים. — יפה ליצנות בשעתה. ועתה, בשעה כזו, כל המתלוצץ ומוציא רובי חכמתו לבטלה אינו אלא... ליץ!

חברו של קוניץ, אלכסנדר שפילפוגל, סופר מודיע ומבקר ספרותי באחד העתונים הרוסים בפטרבורג, אדם בעל גוף קטן ודל ובעל חוטם גדול ומלגלג, ישב כל אותה השעה בתוך החבורה והביט לכל עבר בעיניו האפורות והבולטות, שחצין שוחקות והציץ לאות — מאותן העינים, הרואות הכל ויודעות הכל ואינן מתפעלות משום דבר. נראה היה, כאילו אינו מקשיב כלל לדברי חבריו, המסובים אתו לשלחן, ואינו נותן דעתו על התרגשותם. ובכלל אין לבו הולך ביותר אחרי כל השאון הזה, המתרחש סביבו באולם בית־המשתה. ואם צופה הוא על סביבותיו ותר בעיניו פה ושם, הרי אינו אלא כסוקר מן הצד ומחכה לדעת, האם יקום דברו, אשר כבר נבא עליו ואשר כבר ידע מראש... ואף־על־פי־כן, כשראה את מנוחין מתרגש וכועס, לא יכול עוד להתאפק ופנה אליו מתוך לגלוג קל:

— אל־נא, אדוני, אל תרגזו כל־כך. אין הדבר כדאי. אלכסנדר מוקדון אמנם מלך גדול היה, ובכל זאת אין כדאי לאדם לשבר כסאות בשבילו...

— חכמה זו כבר השמיע בשעתו המשורר פושקין, — העיר מר קוניץ, המתהדר תמיד בבקיאותו בספרות הרוסית, אף כי את רוסיה עזב בהיותו נער בן חמש עשרה שנה.

— לא פושקין אמר זאת, אלא גוגול. — תקן שפילפוגל בנחת. — סבור אני, כי כל הענין בכלל אינו נורא כל־כך, עד כדי להתרגש עליו ולהעמיד קול־זועות. דבר טבעי ועתיק כימות עולם. עם נלחם בעם. שני גזעים מתנגחים ומנצחים זה את זה... חוק טבעי...

— לדידך חוק טבעי הוא לשפוך דם אדם, להביא מגפה לעולם? — נתעורר רוקח ושאל ברוח סוערה.

— לדידי — ענה שפילפוגל בלגלוגו השאנן והלאה — לא חוק טבעי הוא בלבד, אלא דבר נחוץ ומועיל. לדידי — כבר קצה הנפש בכל הערבוביה המשעממת הזאת, שקמה באירופה בעשרות השנים האחרונות, בכל ההתנוונות הרוחנית הזאת, המוסיפה והולכת, בכל הבלי הכשרון והרוח, שהאנושיות השוממה והיגעה מתהפכת ומקשה בהם וכח אין לה ללדת. כבר נמאסו החיים הדלים והמנומסים, נמאסה ההליכה מדי ערב בערב לבית הקינימאטוגראף... כי מה עוד נשאר בימים האחרונים לאירופה תשושת־הכח ועיפת־הדמיון ריגיש לפנינו בכל יום, אם לא מחזה קיני־מאטוגראפי חדש. דראמה תפלה מתנועעת על הבד, ערוכה לפי טעם תינוקות ועמי־הארץ? שעמום, שעמום, שעמום... באמונתי — מוטב שתבוא המלחמה. תבוא ותחדש פני אדמה. תבוא באש ודם. תעורר את הכחות הנרדמים, תאמץ את הרוחות, תטהר את האויר הכבד והמחניק...

— לו יהי כדבריך, — ענה קוניץ מתוך הסכמה ליצנית — אם פילוסופיה היא, נקבל. ואף־על־פי־כן, לידי כוס קהוה לא יגיע הדבר לעולם. לו, לכל הפחות, הגישו לנו כוס קהוה לתוך הלול הזה, דאננערוועטטער*! המלצרים שכחו אותנו לחלוטין בערב הגדול הזה! היכן הוא מוריץ? אה, הנה הוא עומד שם, אותו תרח הזקן, חובק את ידיו, מעפעף בעיניו, כתרנגול זה לפני השחיטה! אדוני ראש־המלצרים! — קרא קוניץ בקול, עומד מעל השלחן, זוקף את ראשו מאחרי הזיז, רומז להמלצר ונוקש לעומתו באצבעותיו.

— מוריץ! מוריץ! — קרא אחריו גם הסטודנט צייטלין, רומז אף הוא בידו להמלצר ושמח לקראתו, כמוצא שלל רב.

המלצר הזקן וגבה־הקומה, קר וגאיון, כגיניראל ותיק, כולו אומר כבוד לעצמו בקרחתו המבהיקה, בפאות־זקנו הצבועות בצבע שחור, בסנטרו הכפול והמגולח למשעי ובמבט־עיניו היהיר והזועף, נרתע ממקומו, הציץ על הקוראים בשמו והתחיל מתקרב אל שלחנם בפסיעות מתונות. משקרב אליהם, גחן אל השלחן ומפתו בידו, עושה עצמו כמתקן ומנקה שם דבר ומדבר אליהם בינתים בלחש, מתוך נזיפה כבושה:

— אדוני, לא טוב עשיתם הפעם, שבאתם הנה. לא כאן מקומכם בערב הזה...

— כל־כך למה? — שאל קוניץ ביהירות ובשלות־נפש עשויה, מעמיד פנים כמשתומם.

— מפני שהאויר מלא פה עתה אבק־שרפה... הלא עיניכם הרואות... ואתה, אדוני, — פנה אל הסטודנט בדברי־כבושין — לחנם אתה מרים את קולך כל־כך: „מוריץ! מוריץ!" אמנם מוריץ שמי, ואף־על־פי־כן מוטב היה, אילו זכרת את דבר חמשים המארק...

— מחר... אמנם שכחתי... מחר אשתדל... — התחיל הסטודנט המבולבל מגמגם בלשונו.

— מחר? — שאל המלצר הזקן והציץ עליו באירוניה קלה. — מי יודע מה ילד יום מחר... הרואים אתם את כל הערבוביה הזאת? מהפכה נהיתה... עצתי, כי תמהרו לצאת מזה בהשאי בעוד מועד... טרם ירעם הרעם...

— הוא אשר אמרתי! — נענה המשורר רוקח, מביט אל פני חבריו נבהל ומשומם.

המלצר נענע להם בראשו מתוך נזיפה קלה, באין אומר ודברים, ונסתלק משלחנם בפסיעות שקטות ומתונות, כבתחילה. בני החבורה נשארו יושבים במקומם כמוכי־תמהון, מחרישים ומציצים זה בפני זה. חוטמו הארוך של שפילפוגל נתארך עוד יותר, הלגלוג הקל קפא בעיניו הבולטות והתמהות וברקו ניטל ממנו. רק קוניץ היה האחד, שקם בו רוח להוציא הגה מפיו.

— וואַט קאַק**! — קרא פתאום רוסית, שלא כדרכו.

(המשך יבוא).

* חזיז ורעם! — ** אָכן אמת הדבר!

והמכעכע כל ימיו. חייטה היה בחור כהלכה, בריא והסון כארז, רחב־עצמות, יפה־תואר ואדום־לחיים. בימים ההם ומשה־דוד המלמד מת במחלת האסתימכה, ואשתו האלמנה נעשתה משמשת בהתונות זרים, אפתה שם הובשנים וכל מיני מתיקה, ובזה החיתה את נפשה וכלכלה גם את בנה. אשר לא ידע בחייו אלא דבר אחד: ספרים, ספרים וספרים. ידרכו של חייטה, שהיה מתרחק מן הבריות ומן העולם כולו. מתבודד באהלו וחי כנזיר גמור. איש לא זכה להתרועע עמו, ואך בידי מעטים עלה לדבר אתו פנים אל פנים. ואף־על־פי־כן ידעו הכל, כי חייטה זה מלא וגדוש הוא, כי חייטה בקי בכל חדרי החכמה והמדע, כי חייטה מעמיק לכל דבר. כל מי שזכה לראותו ולדבר אתו — היה עומד משתומם ונרעש לפני הפילוסוף הנסתר הזה. וחייטה זה, כיון שפתח פיו לדבר, היה שופך אש וגפרית על הכל, הורס את כל היסודות, מבטל את כל העולם בהבל פיו. לשונו היתה כחץ שנון, צחוקו — ארס מפעפע, והדיו ניקבים ויורדים עד התהום. מאין ידע הפרוש הזה ומאין הכיר כל־כך הליכות עולם ואנשיו? — אכן חידה היא ותהי לחידה. פעם אחת רחץ את בשרו בנהר, נצטנן ומת במחלת השחפת. והוא בחור בן עשרים ושתים שנה במותו.

הפילוסוף השני, הלומד מעצמו, אברהמיל זולוטושקין, לא היה פרוש ומתבודד, ואף חכם נסתר לא היה. אדרבה, בחור שמח ועליז היה ומעורב עם הבריות, בעל מזג חי ולוהט, בעל עינים שחורות ולוהטות, שערות שחורות ומסולסלות תלתלים, ואף פניו שחורים כפני ערבי, ושנים לו לבנות ושוחקות, וקולו צרוד קצת, והוא מצוין בבגדיו כדרך האנגלים, לובש מכנסים משובצים, חובש כובע משונה לראשו ויוצא בימות החורף בעטיפה רחבה על שכמו. את כרסו מלא זולוטושקין זה בספרים הרבה אין קץ. היה קורא וסופג הכל. את ה י י נ ה ידע בעל־פה. ואולם ביותר אהב את ד י ק נ ס ואת ט י ק י ר י י, את ס ו י פ ט ואת ס י ר ו ו א נ ט י ס ואת ג ו ג ו ל הרוסי. על חדוד שכלם וחריפות לשונם. אף הוא עצמו היה הומוריסט. כלומר, שהיה נחבא וכותב בסתר הרבה דברים שבהומור, ואף שורה אחת מהם לא הדפיס ולא קרא לפני אחרים. בטבע ברייתו היה עקש ופתלתול, שכונתו תמיד לקנתר ולהכעים, מלגלג על הכל, צופה על סביבותיו ביהירות ומתעמק בנפשו ובחיי־רוחו. פרנסתו היתה בזה, שהיה משמש כל ימיו לבלר בבית־פרידית העיר. כתב־ידו היה דק ומסולסל, כשערותיו ממש. וסופו היה, שמת רווק זקן בן ארבעים ומעלה.

אלה היו שני המאורות הגדולים, אשר שלום היה כרוך אחריהם בימים ההם ומתחמם לאורם עד כמה שהיתה ידו מגעת. בינם לבין עצמם היו שני המאורות הללו צוררים זה את זה ומתקנאים זה בזה — דוגמת אש ומים. מעולם לא נפגשו השנים יחדיו וכמעט לא ידעו איש את רעהו. ואף־על־פי־כן היתה השנאה ביניהם גדולה כל־כך, עד כי אסור היה לאיש להזכיר את שם האחד לפני השני. ועוד דברים בפינו עליהם, ובודאי עוד נשוב ונפגש עמם בהמשך הרשימות הבאות.

עַל קִדּוּשׁ הַחַיִּים

ס פ ו ר

מאת

י. ד. ב ר ק ו ב י ץ.

(המשך)

לבסוף מצאו בני החבורה שלחן פנוי בקרן־זוית מרוחקת, חבויה מן הקהל מאחרי זיז בולט בקיר, המשמש קולב לתלות בו את העתונים. דעתו של מר קונין לא היתה נוחה מפנה נדחת זו, אשר ממנה אמנם אפשר לראות את כל הנעשה באולם, אך להתראות לעין אחרים אי־אפשר כלל. ומר קוניץ, שתושב הוא בבית־המשתה ומעורב עם בריותיו, אינו רגיל בכך — להיות פרוש מן הצבור והבוי בצל.

— למה נחבאנו לשבת פה, מאחרי התנור והכירים? — התמרמר לפני חבריו בקול רם, מניח שתי ידיו על השלחן ומשלבן זו בזו, כאדם רב־פעלים, שהיה מוכן ומזומן לעבודה גדולה, ועכשיו אנוס הוא להבטל ממנה ולישב בחבוק־ידים. — אינני מבין — החסר שלחנות בית־המשתה „מטרופולין"? או כלום נתכנסנו לכאן, חמשה יהודים, כלא עין־הרע, ללמוד פרק משניות בחבורה? הנה יושב שם המשחק הזקן אכסלרוד הבה נקרב אליו שהדנו ונשמע חדשות מפיו. זקן אשמאי זה יודע כל מה שנעשה לפני ולפנים. יד ושם לו בחלונות הגבוהים. אל תיראו ואל תפחדו מפניו — הלא אחינו ובשרנו הוא. טבטוני כשר, שהורתו ולידתו היו בבית חזן עני ברחוב־היהודים אשר ביאסי. ורק זו רעה חולה, שאיננו יחידי כאן — פילגשו המרשעת יושבת לימינו. המכירים אתם בטיבה של מטרונית זו, הסוקרת על סביבותיה בנוצתה הגבוהה, כבת־היענה? אף זו לא רעתה חזירים בילדותה. מובטח לכם, שגם רגלי אבותיה עמדו על הר סיני...

— ולפי דעתי — נענה המשורר רוקח ואמר, כשהוא הופך ראשו לאחוריו ומציץ בזהירות רבה על הקהל השואן באולם — לפי דעתי, לא טוב לנו לשבת במקום הזה משום טעם אחר... משום טעם פשוט ומובן... הגיעו בעצמכם: שם מכריזים על סכנת מרגלים רוסים, וכאן התגנבו לבוא חמשה יהודים רוסים, בחרו להם דוקא פנה רחוקה ומוצנעת, יושבים ומביטים כאורבים, מתיעצים, מדברים בחשאי... הרא באמת יש כאן מקום לחשוד... חייכם, שאינכם יודעים עדיין, כמה גדולה פה הסכנה. ואתם, רבותי, אם אתם לו שמעוני, הבה נתחמק ונצא מכאן בעוד מועד. חי נפשי!

— משורר נפלא הוא וולפגאנג פון רוקח שלנו! — לגלג עליו הסטודנט צייטלין, שראה את עצמו במסיבת קוניץ וחבירו שאנן ובטוח, כמעט עשוי לבלי־חת. — כל הערב כולו הוא בוכה ומקונן על חורבן בית־המקדש. וכמעט ישב על הארץ לקרוא „איכה"... למה לך לירוא פה? הלא בפיך התפארת זה־לא־כבר, כי מאצילי קישינוב אתה, ויש לך תעודה רשמית, כתובה שחור על־גבי לבן, כי הפריצים נכנסו לבית אמך הרבנית מרת...

מבית־מדרש־הרבנים אשר בזיטומיר ועל פיו שגורים כמה וכמה שירים רוסים, ושיר עברי אף אחד לא ידע. דומה היה, כאילו בא זה מבית־ספר של כמרים, מסמנריון של נוצרים! ואף־על־פי־כן לא גרם הדבר הזה להפריד בין הדבקים. שניהם נשארו חברים קרובים זה לזה כבתחילה. שניהם התהלכו תמיד יחדיו, ויד האחד לא זזה מתוך ידו של השני. שניהם די חומר היה להם לדבר ולספר זה עם זה, וביותר — לצחוק וללגלג על כל העיר פריאסלאוו ואנשיה. וכאז, בשנות־הטובה, כן גם עתה יצאו שניהם אל הנהר, שכרו שם סירה וישבו בה להפליג על פני המים, הרחק־הרחק מן העיר, משאונה והמונה.

סוף קיץ. ימות הגשמים טרם החלו. ואולם השדה איננו ירוק עוד כבתחילה. אין עוד זכר להמרגניות הלבנות והאדומות. הסוף עדיין עומד על בצתו, אלא שנתכרכם כולו וקניו נדלדלו. היער מאדים. לא עת עתה להשתטח על הקרקע. האדמה לחה, אדמת בצה. שני החברים תרים לעצמם ביער גזע עץ נגדע ויושבים עליו לנוח מעט. שניהם מספרים איש לרעהו את כל המוצאות אותם במחצית השנה הראשונה, מיום שנפרדו זה מעל זה. אינם מעלימים איש מאחיו אף מאורע כל־שהוא, אף דבר קל שבקלים. הכל נמסר בשלמות, דבר דבר כהויתו — כל רושם וכל פגישה וכל מקרה. וראה זה פלא: שניהם מדברים בבת־אחת, שניהם צוחקים יחד ומפסיקים איש את דברי חברו באמצע — ואף־על־פי־כן הרי הם שומעים איש את דברי אחיו, מבינים זה את זה ונהנים יחד.

אחר־כך שניהם משתתקים. כל אחד מתעמק בעצמו, מציץ לתוך נפשו פנימה, מתיחד עם הרהוריו. אמנם שניהם חברים קרובים, מחבבים זה את זה ומגלים איש לרעהו הרבה מסודות לבם וצפונותיהם — הרבה, אבל לא כולם. לא, לא כולם. יש דברים בלבו של אדם, שלא ניתנו להגלות לעין זר. איש איש והרהוריו, איש איש ומשאת־נפשו, איש איש ועולמו המיוחד לו בלבד, שאין לאחר, ואפילו להטוב שבחבריו, חלק בו...

רוח קלה מנשבת והאויר מצטנן והולך. היום דועך. השמש שוקעת. היער הולך ומאפיל, כאילו נתעטף אד קל. פיקה של אורן נושרת מלמעלה, נופלת לארץ בהד חשאי. שני החברים ניעורים כמו מתוך חלום־קסם.

— עת לשוב הביתה?

— עת לשוב הביתה.

שניהם קמים ממקומם, פוסעים ועוברים את כל השדה במשעול כבוש, צר ומתעקל. יושבים בסירה, נותנים קולם בשיר (שיר רוסי, ולא עברי) ומפליגים על חלקת הנחל הצר והמתפתל, עוברים על־פני הסוף המכורכם, וכשהם חוזרים העירה, והנה כבר העריב היום, כבר החשיך האויר. לחייהם לוהטות. עיניהם נוצצות. נפשם שוקקה ותאבונם רב. בדרך הליכתם קנו בשוק אבטיח מתוק ושני כעכים רכים ומקולעים, בעודם חמים. והם עורכים סעודה לעצמם, אוכלים ושמחים וצוחקים בכל לב, מבלי דעת, לשמחה מה זו עושה.

כל העומד ומתבונן מן הצד יכול היה לטעות ולחשוב, כי החברים הללו — שניהם חלק אחד להם בחיים, שניהם כאחד שמחים ומאושרים בעולמם, שניהם צעירים ובריאים ורעננים — מה יהלך מהם ומה יחסר להם? ואולם בעצם הדבר, הרי רק אחד מן השנים, הוא אלי בן דודי, היה מאושר באמת, שוקט ושאנן בנפשו. ואילו השני, שלום בן נחום רבינוביץ, הרגיש את עצמו נפגם ולקוי ורוחו חובלה. לא זו דרכו בחיים. כל נחמתו המעטה היתה — שמו הטוב, אשר הלך לפניו. כל מכיריו ומיודעיו דברו בו והללוהו בעיר על קריאתו הנפלאה, אשר היטיב לקרוא את המפטיר בבית־הכנסת, על ידיעתו הרבה בתנ"ך ובלשון עברית ועל כשרונו למשוך בשבט סופר. כל אלה הם דברים, שנעלמו מחברו אלי בן דודי. כספר החתום הם לו. מאין ידע אלי לכתוב עברית? מנין לו ידיעת לשון־הקודש? משל ומליצה ודברי חכמים? כל זה אינו ענין אלא לשלום, לבנו של נחום רבינוביץ, שבקי הוא בכל ספרי מחקר והשכלה, כרוך אחריהם כל הימים, שותה בצמא דבריהם וקורא אף את „המגיד". ורק לפלא הוא הדבר, שהוא עצמו אינו שולח עדיין את דבריו אל „המגיד". ואולם מי נביא וידע, שאיננו כותב ב„המגיד"? אפשר, שכותב הוא שם בעילום שמו?...

כך מסיחים בו אנשי העיר פריאסלאוו, קושרים כתרים לראשו ועוטים מעטה־כבוד סביבו. והוא רואה את עצמו בגדלותו, גבוה משכמו ומעלה על יתר חבריו, והוא מתחיל לנהוג זהירות בדרכיו, מנמס עצמו ומשפר כל הליכותיו. אינו מבקש שוב את קרבתם של חבריו הקודמים, ההולכים אחרי שובבות לבם, ומתרחק מכל מעשה פחזות והוללות. כותב שמו בין לוקחי ספרים בהביבליותיקה העירונית. נושא אל ביתו ספרים עבים וחמורים. קורא את ד א ר־ ו ו י ן, ב ו ק ל ו ס פ נ ס ר. נגרר אחרי הבחורים המלומדים, אנשי־השם אשר בעיר, החוקרים והוגי־הדעות המהוללים. אלו הם בחורים לומדים מעצמם, חובשי הספסל, אשר בהתמדתם הגדולה ובישיבתם המופלגת על התורה ועל העבודה רכשו להם ידיעות רבות, כבשו דרך לעצמם בלשון לאטינית ויונית, מלאו כרסם באלגברה וגיאומטריה וטריגונומטריה, לא הניחו ידם גם מפילוסופיה והכמת־הנפש, והם מוכנים ומזומנים להכנס לאלתר להיכל־המדעים — לאוניברסיטה. ורק דבר אחד עומד להם לשטן על דרכם — אין להם כסף כדי הוצאת הדרך ושכר־למוד. ובזה שני טפוסים של האכסטרנים הראשונים, הבחורים הלומדים מעצמם, אשר היו בפריאסלאוו בימים ההם. שם האחד היה חייטה רודרמאן, ושם השני — אברהמיל זולוטושקין. שניהם כבר הלכו לעולמם, וראויים הם איפוא להכתב לוא בשורות מעטות בספר הזכרונות האלה.

חייטה רודרמאן היה יושב מחוץ לעיר, מופרש ומובדל מן הצבור, רחוק משאון העולם ואנשיו. זה היה בנו של המלמד משה־דוד רודרמאן, המתואר בפרקים הקודמים של הרשימות האלה, ואחיו של שמעון רודרמאן, זה שהיה מוכן לצאת לתרבות רעה, וכפשע היה בינו ובין השמד, אלמלא עמדה העיר בפרץ והצילה אותו מתוך כותלי בית־הנזירים ושלחתו לבית־מדרש־הרבנים אשר בזיטומיר. חייטה לא היה דומה כלל לאחיו שמעון לבן־הפנים, החלוש

III.

הָעוֹלָם נָח —
וְהִרְהוּרֶיהָ מֵעַל לָעֲיֵפָה שִׁפְעִים:
לֹא נִיד זִיו. מַזְהִירִים בָּם יְקִפְאִים
כָּל אִילָן וְסִבְךְ.

כְּקַרְעֵי־מוֹךְ
עַל רַחֲבֵי יַם־הַשַּׁחַק כְּחָל־הַגַּלִּים
מַפְלִיגִים אַט עֲבִיבִים זַכִּים, קַלִּים,
מִתְמוֹגְגִים מוֹךְ.

עַל שְׂפַת הַיְאוֹר
כְּפִיפֵי־רֹאשׁ, וְזֶה עַל זֶה נִשְׁעָנִים,
וּבְרִיּוֹת, חֲבַצֶּלֶת יְוָנִים
הִתְעַלְּפוּ שִׁכּוֹרֵי־אוֹר.

עַל גֶּזַע בְּרוֹשׁ
חֲסִידָה צְחוֹרַת־אֵבֶר לְלֹא־תְנוּעָה
עַל רֶגֶל אַחַת עוֹמְדָה כִּקְפוּאָה
וּתְנַמְנֵם וְקוּפַּת־רֹאשׁ...

הָעוֹלָם נָח
יָגֵעַ מִתּוֹךְ שִׁפְעָה וַעֲתֶרֶת —
וְצִיצִיּוֹת־זִיו מַכְתִּירוֹת בְּרוֹשׁ וָאֶרֶז,
כָּל שִׂיחַ וְסִבְךְ...

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

כה.

בְּקַן הַמּוֹלֶדֶת.

הצפור הנודדת שבה לקנה. — חמדת הימים הראשונים. — גבור הזכרונות נפגש שוב עם חברו אלי בן דודי. — מספרים עליו בעיר, כי כותב הוא ב„המגיד". — דאר־ווין, בוקל וספנסר. — שני טפוסים של האכסטרנים הראשונים.

אין לך שם, אשר ינעם כל־כך לאוזן האדם, כשם „אם". ואין לך מלה, אשר תגע כל־כך בנימי הנפש, במלת „מולדת". רצונך להכיר טיבה של מולדת ולטעום את נועם טעמה, לך־לך מעירך וממולדתך לימים מעטים. צא־נא מקרן־זוית זו, שבה נולדת ובה עברו עליך ימי נעוריך הטובים, לנוע קצת בערים אשר לא ידעת, להתגלגל בנכר, במקום שאין מכירים אותך, ואחר תשוב לעירך ולביתך, כצפור נודדת אל קנה. אז תרגיש את חמדת התשובה ואת נעמה. כל דבר ילבש צורה חדשה לעיניך, ולוית חן וחסד תעטרהו. כל דבר יתחבב עליך וייקר לך כפלים. ואתה אף אתה תתחדש ותתחלף, כולך כקטן שנולד.

משחזר גבור הרשימות האלה אל בית־אביו לראש השנה, היתה ראשית מעשהו לצאת בעיר ולטייל ברחובותיה, ולא נתקררה דעתו עד שעבר בכל המקומות הידועים לו ומצא את כל הבתים והחצרות והגנים עומדים על תלם כמקדם. האנשים, אשר פגש על דרכו, לא נשתנו כמעט. כולם קדמוהו בסבר פנים יפות, וגם הוא השיב להם רגשי ידידות וחבה, עד כמה שהגיעה ידו. ורק אחד הרטנים, אשר עזב בצאתו את העיר, עמדו על רגליהם ונעשו גדולים במשך הזמן. והוא אף הוא, כפי שהעידו עליו כל רואיו, גדל ונתבגר ומראהו עתה מראה „גבר". ואם מעט לו זה, הנה שב ממקום־נכר לבוש מחלצות מכף רגלו ועד ראשו, כולו הדור ואומר כבוד במכנסיו הרחבים והארוכים, בשריקת נעליו החדשות ובעקבותיהן הגבוהים — הכל לפי נוסח הזמן. מעילו קצר, מגבעתו רכה, בהירה, צהובה קצת. שערותיו מגודלות, מראה משורה, ובלוריתו מסודרת יפה־יפה, דוגמת דמות־דיוקנו של גוגול.

מראה אחר היה לחברו אלי בן דודי, שחזר אף הוא אל עיר־מולדתו לראש השנה מזיטומיר. לבושו של זה היה מעיל־שרד קצר, פרוף כולו עד לצוארו, מכנסים קצרים וצרים, כובע כחול עם גף רחב, ושערות ראשו גזוזות, כראש איש־צבא. כשהוא מהלך, חזהו מזדקף ובולט, שניו מלבינות, עיניו שוחקות, מאירות מתוך שמחה, ופיו — כמעין המתגבר: לא ייעף ולא ייגע מלספר את כל הגדולות והנפלאות ואת כל הטובה, אשר ראו עיניו בבית־מדרש־הרבנים. לומדים שם אצלם, הוא אומר, מתימטיקה עליונה, קוראים את הספרות הרוסית, מתהלכים בגימנס־טיקה, ועברית — רק בקצה המזלג: פרשה בחומש, פרק בכתבי־הקודש, סעיף ב„חיי־אדם" — והסל. „וזהי כל התורה כולה של בית־מדרש־הרבנים? ואלי זה יהיה בימיו מורה עברי? רב בישראל?"...

כיוצא בזה היו שרים תודה ומתפלא על חברו, שחזר

בַּקַּיִץ

מאת
אפרים א. ליסיצקי

I.

אֶת שְׁנַת־הַשַּׁחֲרִית הַכְּפָר עוֹד יָשֵׁן —
מַיְרִידִית פַּאת־קְרָים בְּשֵׁנִי־אִשָּׁן·

עַל רֹאשׁ הָהָר, שָׁם יַעַר בְּרוֹשׁ וָאֹרֶן
אַרְגָּמָן־מַלְכוּת עָטָה וְהוּא קוֹרֵן·

וּבְפַאתֵיָם הַסַּהַר מַחְוִיר, נִבְלָע
בִּתְכֵלֶת הַשָּׁמַיִם וּבְזִיו לָהּ·

הַנַּחַל — חֲלוֹב־לֵילִי עָלָיו שָׁט עוֹד,
בְּזִיוֵי הַשַּׁחַר נַד הִיא. נוֹד יְרַטֵּט·

יִקְרְעֵי־אֵד — כְּסוּת־שַׁחֲרִית כָּהּ הִתְעַלֵּף —
מְסַלְסְלִים כִּסְלִילֵי־מוֹךְ עַל גַּלָּיו·

הִתְעוֹרֵר הָעֶפְרוֹנִי וּבְגִיל עָף
בִּמְרוֹם הָאֲוִיר, עוּף וְהַמְטֵר צְלִילָיו·

וְאַחֲרָיו הִתְעוֹרְרוּ חַרְגּוֹלִים
וּמְנַתְּרִים בֵּין עֲשָׂבִים וַחֲלִילִים.

בִּשְׁרִיקוֹת־גִּיל מְקַדְּמִים אֶת הַיּוֹם הֵם —
וְגַלְגַּל חַמָּה עוֹלֶה וּמִתְרוֹמֵם···

II.

תְּקִיעָה, שְׁבָרִים,
כְּרוּז לָרוֹעֶה,
חֲרִיק שְׁעָרִים,
עֵדֶר גּוֹעֶה·

נְעָרוֹת עֵרוֹת
עִם דְּלָיִים,
מִן הַבְּאֵרוֹת
נוֹשְׂאוֹת מַיִם·

שְׁעָטוֹת, דְּהָרוֹת,
רִוּוּן אוֹפַנִּים,
שִׁיר אִכָּרוֹת
מִן הַגַּנִּים·

רוּחַ רוֹחֵשׁ
בֵּין הֶעָלִים,
רוֹחֵשׁ, כּוֹחֵשׁ
הַשִּׁבֳּלִים·

יוֹנִים טָסוֹת
זוּגוֹת, זוּגוֹת,
נֶעְלָסוֹת,
עָגוֹת עוּגוֹת·

וּבְנַחַל
בֵּין סוּף רָטָט
בַּרְבּוּר צַח עַל
מֵימָיו שָׁט אָט·

סִירָה כְּחֻלָּה
מַחֲלִיקָה
עַל הַמְּצוּלָה
הַמַּבְהִיקָה·

קְטַר שֹׁרֵק —
שׁוּט וְרָגוֹז
טָס כְּבָרָק,
עָף וְנָגוֹז·

וַעֲתֶרֶת
אוֹצְרוֹת זִיוָהּ
מְפַזֶּרֶת
שֶׁמֶשׁ נְדִיבָה···

רומא החדשה — ימצאו את הדמיון בין שתיהן. אמנם, במה שנוגע לעוז מדיני ולכח פוליטי ואסטרטגי — אין רומא המודרנית יכולה להדמות אל אמה הקדמונית; אבל אם המסורה, הסביבה ושאר התנאים החברתיים יש להם ערך בקביעת צורתה של אומה, כי־עתה הרומיים של זמננו, אף כי אינם צאצאי הגזע הרומי הקדמון, יש להם קורבה רבה אל הרומיים שלפני אלפים שנה.

רומא של זמננו דומה בכמה בחינות לרומא העתיקה. ההבדל העיקרי ביניהן הוא, כמובן, זה, שרומא העתיקה מישלה בשעתה בכל העולם, והיתה מרכז התרבות של ארצות הים התיכון, ורומא החדשה אינה תופסת את המקום הגדול הזה בפוליטיקה, ואף אינה באת־כחה של התרבות התיכונית. שלטונה העליון של התרבות התיכונית עבר מן העולם עם אחרוני הדוכסים הגדולים של ווניציה, ורומא אינה עוד נקודת־הכובד של האנושות הנאורה, כמו שהיתה לפני אלפים שנה. במשך אלף השנים האחרונות העתק מרכז התרבות האנושית מן הים התיכון אל הים האטלאנטי, ובימינו התרבות האטלאנטית היא השלטת. ההתנגשות הנוראה הנוכחית אינה שוב מלחמה בעד הים התיכון ועוזו, כי־אם בעד הים האטלאנטי ושלטונו — ובמלחמה בעד הים האטלאנטי אין רומא משחקת את התפקיד הראשון.

בזמן המלחמות בעד הים התיכון חרבה יהודה, והגזע השמי כמעט שהשמד כולו. מלחמות רומא נגד קרתגו, אשר יושביה דברו עברית ונחשבו על משפחת הארמים, לא באו אלא לשם שמירת שלטונה של רומא על הים התיכון. כנגד זה, המלחמה בעד הים האטלאנטי הביאה כבר תוצאה ישרה לטובת קוממיותו של אחד העמים השמיים — העם הערבי, ואפשר הדבר, כי סופה של מלחמה זו יהיה בהשבת שבות יהודה. זהו ההבדל בין מלחמות רומא העתיקה בעד הים התיכון ומלחמת רומא החדשה בעד הים האטלאנטי.

רומא העתיקה, זו שמשלה על הים התיכון, היתה לא רק אימפריאליסטית, כי־אם גם אוניברסאליסטית — היא נתכוונה לשעבד את כל העולם כולו ולרדות בו. הרעיון של ממשלת־יחיד עולמית, השופכת שלטונה על חשבון חופשתם של שאר העמים, מקורו ברומא העתיקה. רומא החדשה, הנלחמת בעד הים האטלאנטי, אמנם אימפריאליסטית היא, אבל איננה שואפת לאוניברסאליזם פוליטי.

בימינו מכרזת רומא על רצונה להגן על קיומם ושלמותם של העמים הקטנים.

שיבת־ציון, היעוצה בתור אחת התוצאות הישרות של המלחמה הנוכחית, אינה מקרה סתם — ההגיון ההיסטורי הוא המושל והמכריע בהתפתחות־הענינים הבאה. ארץ־ישראל, בתור ארץ הים התיכון, לא היתה יכולה להחזיק מעמד — ברשות־עצמה — בפני ממלכת־עולם פורחת, ששאפה למשול לא רק על הים התיכון, אלא על כל העולם כולו. חכמינו מצאו מאה סבות ואחת על מה חרבה הארץ ומפני מה נצחה רומא. הם יחסו את מפלת יהודה לא רק לגורמים פוליטיים, כי־אם גם לגורמים מוסריים — למשל: שנאת חנם. כל אלה הגורמים הפנימיים — הפוליטיים והמוסריים, — שמנו חכמינו, אמנם היו אחראים במקצת בעד החורבן, אבל הגורם העיקרי היה גורם חיצוני: החלטתה של רומא להיות המושלת היחידה בחופי הים התיכון ולפרוש משם את ממשלתה על כל העולם הקדמון. בתוקף העובדה הזאת מוכרחת היתה יהודה לפול, לו אף היתה מוצקת במשטרה הפנימי. והראיה — קרתגו, שהוציאה מקרבה מפקדי־מלחמה גדולים ובמעשי־תקפה המלחמתיים עלתה הרבה על יהודה. היוצא לנו מדברינו הוא, שמפלת יהודה היתה הכרח היסטורי טראגי, שרק נס מן השמים — אבדנה הפתאומי של רומא מן העולם היה יכול להסב את פני הרעה, שנגזרה על יהודה.

אילו היתה רומא של ימינו שואפת גם כן לפרוש את ממשלתה על כל העולם, כי־אז אי־אפשר היה לקוממות יהודה העתידה שתתגשם, כשם שלא היתה יכולת ליהודה העתיקה לעמוד בפני רומא הצוררת. קוממותה של יהודה אפשרית בימינו, משום שמרכז התרבות עבר מן הים התיכון אל הים האטלאנטי.

למה סבל העם היהודי אלפים שנה של גלות, ומפני מה לא נסו עד כה לכונן שלטון פוליטי יהודי בארץ־האבות? חוקרינו מבארים את העובדה הזאת בהתרשלות לאומית, במין אפאתיה פוליטית — תרדמה, שעמנו נפל לקרבן בידה. לדעת רבים מחכמינו, — ואחד־העם איננו יוצא מן הכלל — כל חיינו במשך אלפים השנים האחרונות היו חיים בלי תכנית ומגמה — טעות הדפוס של ההיסטוריה. אולם, כשנתבונן היטב אל מהלך ההיסטוריה, נראה, כי לא מחמת תרדמה והתרשלות לאומית לא נסו היהודים לכונן שלטון לאומי בארץ־ישראל, כי־אם מחמת תנאים היסטוריים הכרחיים, שכנגדם היו חדלי־אונים להלחם.

יותר מאלף שנים אחר מפלת רומא — למרות מה שכבר התחילה להעלות רקב — עוד שלטה התרבות התיכונית בעולם.

מלחמה ארוכה במשך של חמש מאות שנה במעט היתה דרושה להעברת מרכז התרבות העולמית מן הים התיכון אל הים האטלאנטי ולתת לתרבות העולם במקומה החדש צורה קבועה ומוצקה. וכל זמן שיד התרבות האטלאנטית לא היתה על העליונה, ומלחמתה לשם השלטון העליון לא באה לידי גמר, אי־אפשר היה ליהודים, או אפילו לעמים האחרים, המתענינים בפתרון שאלת היהודים, לעסוק בקוממיותה של יהודה, שהיא תלויה בפתרון השאלות, הכרוכות בעקב המלחמה בעד הים האטלאנטי, כלומר: האינדיווידואליזאציה של הפוליטיקה האינטרנאציונאלית, קיום הלאומים הקטנים, שיבת שבותם הפוליטית וגומר.

מפני טעם זה שאלת קוממותה של יהודה בתור אחת השאלות, שתעלינה על הפרק אחר המלחמה, היא הגיונית במובן ההיסטורי, כשם שמפלת יהודה היתה הכרח היסטורי לפני אלפים שנה.

אין מקרים עורים בהיסטוריה, כשם שאין בה רגעי מנוחה גמורה, או כשם שאין חלל ריק בטבע. ההיסטוריה יש לה טעמים משלה, אפילו אם השכל האנושי אינו יכול להבין אותם.

מודים גם הגרמאנים בעצמם, שהנצחון עוד מהם והלאה. ובכל זאת היו הגרמאנים בעצמם אנוסים להכריז, מיד אחרי שעברה פולאניה לרשותם, על השתחררותה של המדינה הזאת ועל עמידתה ברשות עצמה אחרי גמר המלחמה. ובכל זאת קבלה סיעתו של הסוציאליסט שייד־מאן את נוסח תנאי השלום, שיצא מתוך רוסיה המחודשת: „שלום בלא כבושים ובלא קנסות“, — ושייד־מאן, כידוע, איננו מהקיצוניים, כי־אם מבעלי הפשרה שבהסוציאליסטים הגרמאנים, מבעלי מהלך התוך, שלמרות היותם סוציאליסטים, קרובים הם גם למלכות במדה ידועה, ורבים חושבים מפני זה, שהמלכות הגרמאנית בעצמה משתמשת בהשיידמאנים בתור שליחים, המוסרים את ההשקפות השוררות בחוגים הרשמיים באופן בלתי־רשמי.

חזיון כזה, חזיון של „כובש ואינו מנצח“, היה בלתי־אפשרי בהתקופות הקודמות, ואפשרי הוא כעת לא רק מפני שלא תש עוד כחו של הצד הלוחם השני, כי־אם גם מפני שהתקופה האחרונה, שאנו חיים בה, הכניסה לאט־לאט שנויים גדולים לתוך ההכרה העולמית של העמים הנאורים, ומפני שבמשך המלחמה האחרונה בשלה די צרכה ההכרה החדשה, שאין עוד שום אפשרות לבלוע עמים זרים ולעכלם. והנוסח: „בלא כבושים ובלא קנסות“ הוא יליד ההכרה הזאת. גרמאניה בעצמה נוכחה לדעת בתקופה האחרונה, עד כמה קשה לעכל לא רק אומה שלמה, כי־אם אפילו חלק של אומה זרה. כמה כסף השקיעה הממשלה הגרמאנית, כדי לגרמן את חבל פוזנה, כמה גזירות קשות הוציאה על העברים הפולאנים, כמה דימיות ואכזריות הטילה עליו. ובכל זה היה ללא הועיל. היד החזקה של הממשלה הפרוס־סית קצרה היתה במלחמתה נגד מספר קטן של פולאנים. שנכבשו אבל לא נוצחו, עברו לרשות זר אבל לא נכנעו. ובאלזאס־לוטאריגניה? — לא הועילו גם שם הסייגים והגזירות, ואף צרפתי אחד לא נהפך על־ידי השעבוד לגרמאני.

ההכרה הזאת בשלה כעת גם ברוסיה, ונעלה הוא מעל כל ספק, כי רוסיה המחודשת תבסס את עמדתה על יסוד ההכרה החדשה, על יסוד החירות הלאומית של העמים השונים ודרישותיהם הלאומיות השונות, החיים במדינתה. רוסיה המחודשת תוותר לעולם על שיטת הבליעה והעכול של האלמנטים הזרים מצד הלאום השליט, אחרי שהכירה, כי השיטה הזאת היתה בעוכריה של רוסיה הישנה וחסמה את הדרך בפני התפתחותה. ולא רק גרמניה ורוסיה בלבד. גם אויסטריה אנוסה תהיה לשנות את יחוסה לעמיה השונים, וגם אנגליה, פראנציה ויתר העמים השליטים יהיו מוכרחים לעבור על ספרי חשבונותיהם של הפוליטיקה הקולוניאלית שלהן ולתקן מה שעוותו בה עד כה ולשנות את יחסם לנכנעים בהתאם להתביעות החדשות של ההכרה החדשה. יבוא יום — והיום איננו רחוק עוד — ואפילו העמים המשועבדים באסיה ובאפריקה יהנו משויון זכויות העמים. משעבדיהם המושלים בהם ישתדלו בעצמם לשחרר אותם ולהוציאם משעבוד לגאולה, מפני שלא תהיה לפניהם דרך אחרת, אם אך ירצו לחיות בשלוה ולא לחלל את כבוד עצמם.

זאת היא התורה, היוצאת מהשבונה של התקופה האחרונה — תורת העמים היא. תורת האדם אינה מספיקה עוד לנו, אינה נותנת עוד לנו תשובה נכונה על כל שאלות חיינו, מפני שאין עוד עמים בודדים, החיים במחיצותיהם, מפני שתנאי החיים של עמי העולם השתנו עד למאד בתקופות האחרונות, והעמים זקוקים לתורה חדשה, שעל־פיה יחיו, בבואם במגע איש את רעהו. אמנם גם עד כה היתה קיימת תורה מעין זו, אבל לקויה היתה, ומיטב היה לה שלא להבראות משנבראה, כי חסר לה הקשר הפנימי עם תורת האדם, וכמעט כל מה שאסרה תורת האדם התירה תורת העמים. תורת העמים החדשה צריכה להבנות על אותו היסוד, שעליו נבנתה תורת האדם, ולא תהיה עוד תורה בפני עצמה, הבאה להתיר גזל, דמים ושוד, כי־אם תשלים את תורת האדם ותשמש גולת־כותרת להתפתחות האנושית.

יְהוּדָה וְרוֹמָא

מאת

ד"ר ש. מ. מלמד.

אפילו ההיסטוריה יש לה דרכים וטעמים, אשר השכל האנושי אין בו כדי להבינם. כשנתבשרה רומא, כי צבאותיה כבשו את יהודה והעלו את בית־המקדש על המוקד, ברך ההמון על החדשות בקריאת־הנצחון: „אבדה ירושלים!“ כך שמח ההמון הרומי שמחה גדולה על חורבן יהודה והשפלת כבודה.

אלף ושמונה מאות וארבעים ושמונה שנים אחרי אשר נשמעו ברחובות העיר הנצחית הצוהלת המפורסמית, שהחרישו בשעתן את האזנים: „אבדה ירושלים!“ — יצא גדוד איטלקי את ברך רומי ותעודתו עוד הפעם: ירושלים. אולם בפעם הזאת אין הצבא האיטלקי מתכוון להחריב את יהודה, כי־אם לפי הידיעות הרשמיות שנתקבלו לפני זמן־מה — לעזור לממשלת־ההסכם להוציא את ארץ־ישראל מידי טורקיה ולהשיבה לבעליה — לעם ישראל; כלומר, להקים את יהודה ולבנות שלטון יהודי בארץ. אפילו אם נניח, שאין חשיבות מיוחדה לידיעה זו, אנו מוכרחים להודות, כי יש בה דבר־מה המזעזע את הנפש; הידיעה מעידה על הצחוק האירוני של ההיס־טוריה: רומא, מחרבתה של יהודה, אומרת לבנותה. מי מלל לאבותינו, שראו את החורבן בעיניהם, כי כעבור אלפים שנה תשלח רומא צבא לצור על ארץ־ישראל בכונה תחילה להשיב בנים לגבולם. ומי היה יכול להאמין, כי רומא העתיקה, שכל מחשבתה לא היתה אלא לכבוש ולשעבד עמים קטנים, תעמיד אחריה רומא חדשה, שתכריז על הגנת זכויותיהם הלאומיות המלאות של העמים הקטנים המשועבדים.

רבים יאמרו: אין שום דמיון בין רומא העתיקה ורומא החדשה — אין בהם צד שוה כלל. אולם אלה שקראו את הערכותיהם של מונטיסקיו והגל על פעולותיה של רומא העתיקה והסתכלו בעין בוחנת בהתפתחותה של

VOL. IV NEW YORK, AUGUST 10, 1917 No. 22

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית | ניו־יורק, כ"ב אב, תרע"ז | גליון עשרים ושנים

תּוֹרַת הָעַמִּים.

אם גם האופק הפוליטי איננו בהיר עדיין, וסימנים מובהקים של שלום קרוב חסרים לעת־עתה; אם גם הדיפלומאטים הגבוהים מדברים עוד את אויביהם בשער בלשון תקיפים, גוללים את אשמת המלחמה איש על רעהו, מכחישים איש את דברי רעהו ומאיימים איש על רעהו, שלא תשוב חרב לנדנה עד שלא תכרע הכף, עד שהאויב המנוצח לא יהיה אָנוס לכרוע ברך ולדבר תחנונים — בכל זאת מורגש, כי המלחמה עברה כבר את ראש הפסגה, את הקו המבדיל בין עליה לירידה. אָמנם גם הירידה הזאת יכולה להמשך, לפי השערת רבים, וביחוד — לפי השערתם של המצדדים בזכות „מלחמה עד קצה", זמן רב, ויוכל היות, כי עוד שנים תעבורנה עד שקיעתה של המלחמה; אבל מצד אחר קיימת גם אפשרות כזו, שהמלחמה עלולה להפסק בכל רגע באותה הפתאומיות, שפרצה בה. אפשר, שהלוחמים יבואו לידי הכרה ברורה, כי אין להם שום תקוה עוד להכריע את הכף לפי רצונם לצד ידוע, ויכנעו בפני עצמם ואיש מפני רעהו, ובמקום לאמר: הבה נ ל ח מ ה עד אפיסות הכחות, יאמרו: הבה נ ת ח כ מ ה עד שנמצא מוצא מן המהפכה הנוראה, האוכלת את כולנו. אפשר, שהלוחמים יבינו את התורה החדשה, היוצאת מתוך המלחמה האחרונה גופה, ויראו כי לא על חרבם יכולים בעת העמים לחיות ולהתקיים, וכי הנצחון על שדה המלחמה איננו עוד הגורם היחידי המכריע, כמו שהיה בתקופות הקודמות. וכאשר יבינו את התורה החדשה הזאת, שנקנתה להם בדם ואש, יבקשו גם דרכים חדשות, כדי לצאת מן המיצר וכדי לברוא יחסים חדשים בין עם לעם ובין מדינה למדינה, יחוסים הנובעים לא מתוך הרגשת כח־האגרוף והאמונה בו, כי־אם מתוך הכרתה של אמת חדשה — אמת, הגוזרת על העם התקיף להודות בזכות קיומו של העם החלש ממנו, המכירה את ק ד ו ש ת ה י ש ו ת של כל העמים במדה אחת והמבטלת את משפט הבכורה ואת הזכויות ה מ י ו ח ד ו ת של העמים האדירים רק בשביל שאדירים הם ויש להם די כח לכבוש ולבלוע.

אָמנם יודעים אָנו, שרבים יתנו אותנו לבעלי־הזיה, הרואים את המציאות מתוך הרהורי לבם וחולמים על שמים חדשים וארץ חדשה ומאמינים באיזה כח עליון, טמיר ונעלם, ממונה על המאורעות ומשתמש בהם, כדי להחזיר את העולם למוטב ולתת בלב העמים הכרות חדשות של יושר וצדק, בעוד שבאמת נתונים אָנו בתוך העולם הישן עם כל חסרונותיו ומגרעותיו, עם כח־האגרוף השליט בו, שאינו משועבד לשום מוסריות ואינו שומע לתביעותיה. ובכל זאת עומדים אָנו על השקפתנו, כי דוקא המלחמה הנוכחית תביא שנויים גדולים ב ה כ ר ת ם ה מ ו ס ר י ת של העמים התקיפים ותכריח אותם לקבל את התורה החדשה של ש ו י ו ן ה ע מ י ם. ועומדים אָנו על השקפתנו זו לא מפני שבעלי־הזיה אָנו, כי־אם דוקא מפני שמסתכלים אָנו בהמציאות ומסיקים מתוך המאורעות את המסקנות האחרונות, מפני שאין אָנו מסתפקים במציאות השטחית, הנראית גם לעין בלתי מזוינת, כי־אם חודרים אָנו לפנימיותם של המאורעות וממצים מהם את תמציתם.

ומה אָנו יכולים ללמוד מתוך המלחמה הנוכחית?

רואים אנחנו לפנינו עם תקיף וחזק ההולך וכובש מדינות וארצות — את העם הגרמאני, שלא עמד מכבוש מיום הראשון של המלחמה ועד עתה. בלגיה נכבשה לפניו כמעט כולה. על פולאניה ישפך את ממשלתו. סרביה ומונטינגרו נפלו בראשית, רומיניה גם היא נמצאת בחרמו. הרי לפנינו חמש ארצות נכבשות. מלבד זאת, כבשו הגרמאנים חלק הגון מרוסיה וחלק מפראנציה ואוחזים אותם לעת־עתה בידם החזקה. ובכל זאת לא הביאו כל הכבושים הללו לידי נצחון גרמאני. ובכל זאת

ספר למוד בשביל המחלקות הגבוהות בבתי הספר העברים!

עכשיו, לרגל המלחמה, כשאפסו פה ספרי־הלמוד העברים, מורגש ביותר חסרון ספר למוד הספרות העברית החדשה בשביל המחלקות הגבוהות בבתי הספר העברים שבאמריקה. לתכלית זו נתחבר הספר

הספרות העברית החדשה

מאת

א. בן־אביגדור

הספר הזה מוסר בקיצור נמרץ ובסגנון מצומצם את התמצית ספרותנו החדשה, זרמיה וסופריה השונים, והתלמיד מקבל מתוכו השקפה נאמנה ובהירה מיצירותינו הלאומיות בתקופה האחרונה. בספר הזה משתמשים בית־הספר הלאומי לנערות המפורסם אשר בניו־יורק, ובתי הספר הלאומיים בברוקלין.

מחיר הספר 10 סנטים, עם המשלוח — 12 סנטים.

המזמינים 10 אכס' ומעלה אינם משלמים בעד המשלות.

הכתובת:

"HATOREN", 89 Delancey St., N. Y.

שרה רבקה פרידמאן	רבי יהושע שמואל אייבראמס

נשואים

י"ז מנחם אב, תרע"ז — ניו־יורק

מעומק לב הריני מברך ברכת מזל טוב את תלמידתי הותיקה וחברתי האהובה, העבריה המשכלת שרה רבקה פרידמאן לנשואיה עם בן־גילה הרב הציוני יהושע שמואל אייבראמס. הוא יהיו חייה הבאים עליה חיים שיש בהם יופי ואמת, הכרה לאומית ומחשבה עברית!

דניאל פרסקי.

הננו מברכים את ידידינו מר יצחק אלחנן אברבנאל ומרת מרים לוין לנשואיהם ברוב אושר והצלחה בארץ אבותינו.

דוד ומרים ליפשיץ.

ברכתי הנאמנה מוגשה לחברי היקר הרב יהושע שמואל אייבראמס לנשואיו עם ידידתי העבריה שרה רבקה פרידמאן. יהי רצון שזווגם יהיה תפארת להם והתפארת לעמם!

מאיר סעלצער.

מקרב לבי הנני מברך את ידידי היקרים מר ומרת פרידלאנד ליום הולדת בתם אביבה. מי יתן ויזכו לגדלה בארץ אבותינו וישבעו נחת וגיל עד אין סוף.

י. י. פאניטש.

ברכה חמה ולבבית למר ולגברת פרידלאנד להולדת בתם היקרה אביבה. מי יתן והיתה לפאר ולתפארת לעמנו ולארצנו.

י. ז. פריישבערג.

קמצו כסף והבטיחו את חייכם!

כל איש אינטליגנטי, הרוצה להרויח מכספו, לשמרם במקום בטוח ולהבטיח את חייו כאחד — יבטיח את עצמו בחברת־החיים העולמית „אקויתבל", ע"י הסוכן הראשי הידוע מר אליהו יוסף ריבלין.

דרושים לנו גם כן איזו סוכנים, היכולים להרויח במקצוע זה כארבעים או חמשים שקל לשבוע. מתחילים ילומדו.

מעוני:

3 W. 119th St., N.Y.C.

לשבתי:

122 Bowery, N.Y.C.

אוצר מדרשים

בית־עקד למאתים מדרשים קטנים (שלמים) ואגדות ומעשיות בסדר אלפא ביתא, ומבואות לכל המדרשים בין קטנים ובין גדולים, בס"ה יותר משלש מאות מדרשים. במדרשים הקטנים נכללו כל המדרשים שנדפסו ע"י ד"ר יעלינעק בילקוטו „בית המדרש" ששה חלקים, ומדרשים מילקוטים של ר"א גרינהוט ורש"ז ווערטהיימער מירושלים וילקוטים אחרים. כל אלה נקבצו למקום אחד ונערכו בסדר א"ב, עם הקדמות, מפתחות, באורי המלים הזרות, ניבים ופתגמים, ביבליוגרפיא וכו'. שני חלקים בפורמאט גדול.

המדרשים האלה היו יקרי המציאות גם קודם המלחמה, למשל, בית המדרש של יעלינעק עלה מחירו עשרים דולאר, וכל המדרשים הקטנים ביחד לערך חמשים דולאר. ובפרט עכשיו לרגלי המלחמה הנוראה, שספו תמו כמעט כל המדרשים אצל מוכרי ספרים. האוצר הזה ראוי וצריך להיות בכל בית הכנסת ובית המדרש. ואצל כל בעל הבית תורני.

מחירו בשני כרכים יפים חמשה דולאר.

הסכמה

מהרב הגאון וכו' אבד"ק ברנמוט, אנגליא.

... זאת אומרת כי השגתי מכתבו וכו', בו בקשני לחוות דעתי על מעשי ידיו שהו"ל את „אוצר המדרשים". והנה בלי הפרזה כלל אומר אני לכבודו כי כמעשהו הראשון כך הוא מעשהו השני, ועוד נוסף כי הפליא לעשות באוצר המדרשים, כי לא בא כבושם הזה בספרות הרבנית, כי הוא באמת אוצר כלי חמדה וכל טוב כלה, ומושך כל הלב של איש הישראלי יתוכו. כי מלבד שהוא מלמד להועיל חכמה ובינה מאלו המון מדרשים קטנים אשר לא שזפתן עין רואה, ובפרט כת"ח אשר בדורנו, שרובם עניים ואין ידם משגת לרכוש להם כל המדרשים בפ"ע, עוד יתירה בו כי מושך לבות של „כל ישראל" לאביהם שבשמים ע"י מוסריו והד"ת וכו'. ואם ינמגם בזה איזה איש אני אומר לו: צא ולמוד בספר בן סירא בהאלפא ביתא שמובא בו, או אותיות דר"ע, ותראה התועלת הגדולה והמוסר השכל שיצא לך מהם. וראוי לכל בן ישראל לקרוא בו לכה"פ פעם אחת בשבוע כדי לשנן הדברים על לבו. ומלבד כל זאת יש לפרש ע"פ המדרשים כמה וכמה כתובים ומקראות קשים וגם הרבה מאמרי חז"ל וכו'. והנני בזה לברכו שיזכה לעשות עוד ספרים טובים ויזכה את הרבים בהם ויצליח.

הדו"ש הק' יעקב גאראן.

אדריסה למכתבים:

J. D. EISENSTEIN

123 Canal Street New York

שנה רביעית HATOREN גליון כב (עב)

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. AUGUST 10, 1917 No. 22 (72)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5682

מחיר „התורן"
לשנה......3.00 לחצי שנה...$1.50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנה......$3.50 לחצי שנה...$1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year....$3.50 Six months..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים

[illegible]יבשיץ פרינטינג קא., 217 איסט בראדוויי ניו יארק

סוכני „התורן" לעריהם:

פלך אהייא

סינסינטי:
י. נורמאן
P. O. Box 340

קליבלאנד:
משה בערמאן
5102 Indianola Avenue

ייננסטין
מר. נ. גינצבורג (שלעמלק"פ)
103½ Grove St.

פלך אילינויז

שיקאגו:
1) יוסף גאלד (שלעמלק"פ)
1133 So. Albany Ave.
2) י. גרינגארד (שלעמלק"פ)
3) ה. וואלערשטיין
1022 W. 12th St.
4) ש. ב. מקסימון (שלעמלק"פ)

פלך אינדיאנא

אינדיאנאפאלים:
ב. אייזאקס (שלעמלק"פ)
1107 E. Market St.

ווירג'ינא

נירפיקן וסביבותיה:
ד. שווארץ (שלעמלק"פ)
708 Liberty St., Berkley, Va.

וויסקונסין

מילבוקי:
1) א. א. ליסיצקי (שלעמלק"פ)
710 10th Street
2) א. גוטניק (שלעמלק"פ)

טעננעסי

טשאטאנוגא:
א. רבינוביץ (שלעמלק"פ)

פלך לואיזיאנא

ניו ארליאנס:
ה. בארקאף (שלעמלק"פ)
5422 Magazine St

פלך מאסאטשוזטס:

בוסטון וסביבותיה:
מ. שיפמאן,

ספרינגפילד
1. א. י. טשרניחובסקי (שלעמלק"פ)
131 Tenth Street
2. הרב י. מ. קובאלסקי (שלעמלק"פ)
38 Grays Street

הוליאק
ק. מוסקאט (שלעמלק"פ)
425 Elm Street

וואסטר:
נ. אפלבוים,
73 Water Street

לין:
מ. גלעם (שלעמלק"פ)
64 Church St.

לאועל
מ. גרין
51 Ware Street

ראקסבורי
מ. מ. תומרוב (שלעמלק"פ)
42 Intervale Street

פלך מינעסוטא

מיניאפולים:
ד. שוסטר (שלעמלק"פ)
717 Emerson Ave.

פלך מישיגאן

דטרויט:
1) ב. יוטשניק ובנו,
455 Hastings St.
2) ד. שולדינגר (שלעמלק"פ)
227 Montcalm St.

פלך מרילאנד

באלטימור:
ז. חומסקי

פלך ניו־דזוירסי

עיר דזוירסי וסביבותיה:

נוארק:
ב. קאראלונסקי (שלעמלק"פ)
64 Morton St.

פלך ניו יורק

אלבאני:
1. י. הרשברג (שלעמלק"פ)
110 Grand St.
2. ב. שפירא (שלעמלק"פ)
79 Schuyler Street

ביפלא:
א. ה. פריים (שלעמלק"פ)
592 Spring Street

טרוי:
א. רפאל,
98 River Street.

ניו־יורק רבתי:
ש. דרוקרמאן,
50 Canal St.

סיראקיוז:
א. פעלין (שלעמלק"פ)
939 Grape St.

סקיניקטידי
דר. י. אפלבוים (שלעמלק"פ)
424 State Street

ראטשסטר:
ש. כץ (שלעמלק"פ)
225 Wilkins St.

פלך פנסילווייניא

פילאדלפיה:
1) ל. גננטר,
522 S. 4a St.
2) י. יוספסון,

פיטסבורג:
ב. צ. הירש,
1622 Centre Ave.

פלך קאראליינא הדרומית

טשארלסטון:
ג. ספיבאק,
405 King St.

פלך קאלאראדא

דענבר:
ש. ב. רובין,
2640 West Colfax Ave.

פלך קאליפארניא

לאם אנג'ילאס:
א. קימעלפעלד (שלעמלק"פ)
1404 Central Ave.

סאן פראנציסקא:
א. י. ווילקאמירסון (שלעמלק"פ)
864 Pacific Bldg.

פלך קאנטיקוט

הארטפורד:
ד. גוטמאן (שלעמלק"פ)
67 Bellevue St.

ניו־הייווין:
י. ניידיטש (שלעמלק"פ)

על־ידי הסוכנים הנ"ל אפשר לחתום על „התורן" וגם לקנות מהם גליונות בודדים.

אחרי קריאת ההרצאות נתעוררו ובוחים נלהבים, שארכו כשני ימים. במרכז הוכוחים האלה עמדה השאלה, אם אפשרית היא אחדות לאומית בין היהודים, ובכלל — אם יש ענינים לאומיים משותפים לכל היהודים.

הראשון למתוכחים היה בא־כח ה„בונד", מר ראפס. בתור ראש האופוזיציה נשא נאום ארוך, שבו בקר את המרצים ואת שאיפותיהם הלאומיות של היהודים.

„שוב — אמר הנואם — רוצים לחדש כאן את הפרוגראמה הישנה של „פוליטיקה לאומית", פוליטיקה של עשית סיוגים ומחיצה בין העם היהודי ובין שאר תושבי ארץ רוסיה. התכנית הלאומית הזאת פשטה את הרגל באופן מחפיר בו ביום, שהממשלה הזמנית הכריזה, על־פי כפית הפרוליטאריון, על הפרינציפיון של שווי־זכיות לבני הלאומים השונים.

„מי נצח ביום ההוא? — שואל הנואם — אנחנו, שתמיד תלינו את שחרורם של העמים הנדכאים והנלחצים בפרינציפיון הגדול של הריבולוציה הרוסית, או אותם האדונים, שהזהירו תמיד את היהודים, כי לא יתערבו בענינים „זרים" ולא ישתתפו בתנועת הריבולוציה הרוסית?"

והנואם מיסיף להאשים את הלאומיים, כי לא נקפו אף באצבע לטובת הריבולוציה הרוסית, וכעת יש את נפשם להציע לפני הועידה את הפרוגראמה הלאומית הצרה שלפני הריבולוציה. על פרוגראמה כזו, הבונה היץ בין העם היהודי ובין רוסיה הדימוקראטית הריבולוציונית, לא יסכימו הסוציאליסטים בשום אופן. ההגדרה העצמית הלאומית של כל עם, שבאה בעקבות הריבולוציה, לא באה אלא לחזק את הריבולוציה ולא להבדיל את היהודים משאר תושבי הארץ. „פוליטיקה לאומית", לפי דבריו, היא למורת רוחם של ההמונים היהודים הגדולים; רק ה„בורגנים" נזקקים לה, כדי לישן באגדות של „אחדות לאומית" את הכרתו של הפרוליטאריון היהודי בענין מלחמת המעמדות.

מר ראפס בקר גם כן סעיף אחד בתכנית, שבו מדובר על סדור הקהלות. על־פי הסעיף הזה צריכה כל קהלה לכלכל על חשבון הקהל את המשמשים בקודש — רבנים, חזנים, שוחטים ועוד. „אנחנו — הגיד המבקר — לעולם לא נסכים לזה, כי המשמשים בקודש יתפרנסו על חשבון הקהלה. ישלמו להם היהודים האורתודוכסים מקופתם הם. אנחנו, החפשים בדעות, אינני נזקקים לא להם ולא לשרותם". ומסיים הנואם את דבריו בגלוי־דעת, כי מעתה אין להאלמנטים הדימוקראטיים שום חלק במועצה הבורגנית־הלאומית הזאת, והם פוסקים מלהשתתף בה.

אחרי כן קם בא־כח הסוציאליסטים הלאומיים (פועלי־ציון, ציונים־סוציאליים ו„סיומיים") מ. קיהן ומודיע בשם חבריו הצירים, כי אף־על־פי שצירים נאמנים הם לשולחיהם וישתתפו במועצה, בכל־זאת אינם יכולים לקבל עליהם את אחריות פעולותיה, ומפני זה הם דורשים את בא־כחם בנשיאות, הפרקליט מורין, כי יתפטר.

מדבר אחר־כך הציר קראסנובסקי. בתוך שאר דבריו הוא אומר: „אינני עוצם את עיני מראות את כל החסרונות, שדבקו ברבנות היהודית, אבל אלה העוקרים את הדת משורש החיים היהודיים עוקרים גם את נשמת העם. ה„בונד" כמעט שיחס אליו את שחרור העם היהודי, אבל הדברים אינם מתאימים אל המציאות. אנחנו נשאנו על שכמנו את נבחרי הפועלים ואנשי־הצבא, שבראשם עמדו אותם הבורגנים, אשר אתם מגנים אותם כל־כך. אני אינני מכחיש את ערך פעולותיכם, אבל להעם היהודי לא נתתם כלום עד הימים האחרונים. אמנם בשנת 1905 גרמתם לפרעות ביהודים, אבל יותר מזה לא עשיתם אז לטובתם ולא כלום". דבריו האחרונים של הנואם מקימים שאון ורעש באולם. הראדיקאלים מרימים את כסאותיהם ומאיימים על הנואם; אולם חברי המיליציה סובבים אותו ומגינים עליו. לאחרי עבור עשרה רגעים נפסק השאון, והיושב־ראש הד"ר ביחובסקי, מודיע, כי בשם הנשיאות הוא מטיל על הנואם עונש לשלול ממנו את זכות ההשתתפות בישיבה אחת.

במועצה זו נאם גם בא־כחם של אנשי־הצבא היהודים בחפירות המלחמה, מר טשובינסקי: „חברי בחפירות בקשוני לבוא ולמסור לכם, אחים, את ברכתם על יציאתכם משעבוד „מלכות פרעה". מביטים אנחנו על מועצתכם זו כעל הפרוזדור להועידה הכללית של יהודי רוסיה הבאה. כדי להסיר מעל היהודים את השקוצים, שהשליכו עליהם מנדיהם, התנדבתי לעבוד בצבא וללכת למלחמה. פעמים נפצעתי פצעים קשים, ו„זכר" לפצעים האלה נשאר בריאתי. לא חרדתי על נפשי בצאתי למלחמה ובראותי את המות עין בעין, אולם האינצידנט שקרה פה — הוא הרגיז את רוחי והחריד את נפשי (מחיאות־כפים סוערות). בצאתנו אנחנו, אנשי־הצבא היהודים, למלחמה, התפלה „שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" נשאת תמיד על שפתנו. בקרוב אשוב לשדה־הקטל, ואם יגרום מזלי ואפול חלל, אז עד צאת נשימתי האחרונה אחזור על המלים הקדושות האלה". הקהל ערך להנואם אובאציה סוערת, ואחדים נשאוהו על כפים.

הרב ברנשטיין הגין בנאומו על האורתודוכסיה היהודית.

הנואם האהרון, הרב מתיתזון, פנה בנאומו אל הבונדיסטים בדברים האלה: „אחינו הבונדאים והסוציאליסטים! אין אנו כנגדכם. שימו על לבכם ואל תתפרדו מאתנו. אם יקר בעיניכם כבוד הלאום היהודי, חזרו בכם! אל תתביישו ביהדות ואמרו, כי שגיתם. שובו נא אל קדשי האומה!"

* * *

מהיי האגודות.

— הסתדרות „אחיעבר" בניו־יורק תתאסף לאספה מיוחדת במוצאי־שבת, 4 אוגוסט, בשעה 8, באולם „הכנסת אורחים", 229 איסט ברודוויי. על הפרק: הרמת המס ועוד ענינים חשובים. החברים מחויבים לבוא. יודעי עברית מתבקשים לבוא.

— בבאלטימור נוסדה אגודה עברית־ציונית בשם „העברי החדש". פקידיה הם: ד"ר י. אפרת — יושב־ראש, נ. סויוויש — סגן, ז. חומסקי — מזכיר הפרוטוקולים, ס. רויך — מזכיר הכספים וי. סאקס — גזבר. האגודה מונה כבר יותר משלשים חבר. אספתה הבאה תהיה ביום ה', 9 אוגוסט, בשעה 8 בערב, בספריה של תלמוד־התורה.

בתי־תיאטראות עברים, בתי־ספר לאמנות, חברות לאמנות ולערוך הערוכות עבריות ולתמוך באלה הקיימים. ד) הסתדרויות חברתיות־תרבותיות: ליסד בתי־עם, קלובים, חדרי־מקרא, ביבליותיקאות וחברות לספורט ולהתעמלות ולתמוך בהם. ה) ליסד אגודות של מורים, אמנים וציירים ולתמוך בהם. ו) ליסד קופה גדולה לצרכי התרבות על יסודות צבוריים כלליים.

4) ההתיחסות אל ההסתדרות הציונית. א) ההברה „תרבות“, אף־על־פי שבכל עבודותיה הפנימיות יש לה אבטונומיה משלה, עומדת היא על בסיס ההסתדרות הציונית ברוסיה, שהיא באת־כחה של התנועה העברית כלפי חוץ. ב) הועד הפועל של החברה צריך למסור דין וחשבון מפעולותיו להועידה הציונית הכללית ברוסיה.

5) שפת ההוראה של כל המקצועות בבתי־הספר ושאר מוסדות התנוך של החברה היא עברית, מלבד שפת המדינה ושאר לשונות, הנלמדות על־פי השיטה הטבעית.

6). גן־הילדים. א) אחת מתעודותיה העיקריות של תכנית־החנוך שלנו היא יסוד גני־ילדים עברים. ב) הלשון היחידה של גן־הילדים צריכה להיות עברית. ג) החברה פותחת קורסים מיוחדים לגננות עבריות. זמן הלמוד בהם, מלבד במחלקות ההכנה, הוא שלש שנים. ד) החברה קובעת פרסים לתלמידות הקורסים, המצטיינות בלמודיהן. ה) החברה מיסדת עתון מיוחד, הדן בשאלות גן־הילדים העברי. ו) החברה פותחת שעורי־קיץ לגננות, הרוצות להשתלם בידיעותיהן.

7) בית־הספר העממי העברי. א) בית־הספר העממי העברי צריך לפתח באופן הארמוני את כחותיו הגופניים והרוחניים של הילד. ב) בית־הספר העממי צריך להקנות לחניכיו חנוך עברי שלם וידיעות אלמנטאריות, הדרושות להם בתור יהודים ובתור אזרחי הארץ. ג) בית־הספר העממי העברי נועד לכל בני המעמדות והמפלגות בישראל. ד) בית־הספר העממי העברי, בתור מוסד־החנוך היותר חשוב, צריך להיות בעל מקום אחד בכל ארצות תבל, שהיהודים יושבים שם. ה) בית־הספר העממי צריך להיות משותף לנערים ולנערות. במקומות שאי־אפשר להנהיג חנוך משותף צריכים לעבד תכנית־למוד אחת לשני המינים בכל המקצועות. ו) צריכים אנו לשאוף, שקורס הלמוד יהיה משמונה עד תשע שנים בתור חובה; ואם אי־אפשר להנהיג קורס שכזה אז צריכים אנו להעמידו, לפחות, על שש שנים. ז) צריכים אנו להשתדל בהשתתפות שאר ההסתדרויות הדימוקראטיות, כי העבודה בבתי־חרושת ובבתי־מלאכה לילדים מבני ארבע עשרה ומטה תהיה אסורה על־פי החוק. ח) במקום שאין גן־ילדים צריך לפתוח על־יד בית־הספר מחלקה מכינה. ט) החברה מטפלת בהכנת מורים לבתי־הספר העממיים. י) החברה מטפלת בהנהגת למוד הלשון העברית וספרותה בהישיבות. כמו כן היא משתדלת להנהיג שם למוד מקצועות כלליים וליסד קורסים פדגוגיים בשביל אלה מן המתלמדים, שיש ברצונם לאחוז בהוראה.

8) בית־הספר העברי התיכוני. א) הועידה ממלאה את ידי הועד הפועל לפתוח בראשית שנת הלמודים הבאה, באחד המרכזים היהודיים הראשיים, בית־ספר תיכוני לנערים ולנערות. ב) תעודת בית־הספר התיכוני העברי היא לתת לחניכיו השכלה כללית בלשון העברית על־פי תכנית בתי־הספר התיכוניים של הממשלה, וקורס רחב ומקיף בידיעת הלשון העברית וספרותה. ג) בשנת־הלמודים הראשונה נפתחות רק המכינות והמחלקה הראשונה. ד) הועידה מציעה להועד הפועל ליסד קומיסיה מיוחדת, שעליה לעבד את תכנית־הלמודים בשביל בית־הספר התיכוני ולהמציא גם את המורים ומכשירי־הלמוד הדרושים.

שונות

מועצת ההסתדרויות היהודיות בחבל אוקריינה.

מן הידיעה הטלגראפית הקצרה, שנתקבלה מרוסיה ונתפרסמה בשעתה ב„התורן“ (ראה „חדשות ומאורעות“ גליון ט"ו) יודעים כבר קוראינו, כי בקיוב נקראה לפני זמן־מה מועצה כללית של ההסתדרויות היהודיות בחבל אוקריינה, אשר בה נתקבלה ריזולוציה ברוב דעות גדול של 324 כנגד 36 לדרוש מאת ועידת העמים הבאה מקלט בטוח לעם ישראל בארץ־ישראל. קבלת הריזולוציה הזאת — כך נאמר בהידיעה הנזכרה — גרמה ליציאתם של צירי ה„בונד“ את המועצה. הידיעה הזאת בדבר סבת הסתלקותם של חברי ה„בונד“, אף כי בעיקרה אמתית היא, אינה מדויקת כל צרכה: שאלת ארץ־ישראל, שתפסה מקום חשוב במועצה, לא היתה הסבה, אלא אחת הסבות, שגרמו להפירוד. כי גם ביתר השאלות בדבר דרישת זכיות לאומיות ברוסיה גופה, סדור הקהלות ועוד נפלגו הדעות, ותהום עמוקה הפרידה בין השקפתם ודעתם של הצירים הציוניים והלאומיים על הענינים האלה ובין אלה של חברי ה„בונד“.

בעתון הקיובי „פאסליעדניא נאוואסטי“ אנו מוצאים פרטים מלאי־ענין בדבר המועצה הזאת. ההרצאות על הענינים הנזכרים והוכוחים, שנתעוררו אחר־כך, משמשים אילוסטראציה יפה למהלך הרוחות ביהדות הרוסית בימים האלה. ואת תמציתם הננו מוסרים בזה.

המרצים במועצת היו הפרקליט מ. י. יודין, הפרקליט מ. ס. מאזור (ציוני) והפרקליט י. מ. מאכובר (ציוני). הראשון הרצה על „התאחדות היהודים והסתדרותם“, השני — „על הקהלה היהודית“ והשלישי „על התגדרה הלאומית העצמית“. שלשת המרצים האלה דברו מתוך השקפה לאומית. היהודים ברוסיה הם לאום מיוחד, ומאוחדים הם על־ידי אינטרסים לאומיים, תרבותיים ומדיניים משותפים. תנאי הכרחי להתבצרות זכיותיהם האזרחיות, המדיניות והלאומיות היא לפיכך התאחדותם של כל היהודים מבלי הבדל מעמדה איקונומית או מפלגה מדינית. צריך להכשיר את הקרקע הקריאת ועידה לאומית כללית של כל יהודי רוסיה בעתיד הקרוב. בועידה זו יונחו יסודותיה של אותה ההסתדרות, שצריכה להיות באת־כח כל היהודים ברוסית. כדי להבטיח את זכיותיו של המיעוט, צריך החוק היסודי של הממשלה להכיר בכל עם, היושב על אדמת רוסיה, בתור חטיבה לאומית מיוחדה עם זכיות לאומיות משלה.

המדרש הישן; והשנית — שבדרך־אגב נכין דור של אמהות עבריות הראויות לשמן.

מוסד כפול זה, המצויר פה, יכול לשמש יסוד לבנין החנוך העברי בעיר שיקאגו. על ידיו אפשר יהיה לאחד את מנהלי בתי־הספר האחרים שבעיר ולהביאם לידי הסכמה בהרבה דברים, הנוגעים להוראה ולבחירת מורים; באמצעותו יקל לאחד את טובי המורים שבעיר, למען יעבדו בשותפות להטבת החנוך; לצדו יכון ועד־בוחנים, שיעשה את הבחינות למורים עברים קבע, ולא יהא כל הרוצה ליטול את השם מורה בא ונוטל. לא יקשה להמשיך את החלום הנעים ולראות בעתיד לא־רחוק ועד־חנוך כולל לכל קהלת שיקאגו; בית־מדרש גדול למורים, המגדל כהני־החנוך לכל מדינות המערב התיכון; לשכת־מודיעין, המתווכת בין כל המורים ובתי־הספר, ועוד ועוד. אולם נניח את אחרית החלום לעת אחרת; ולפי שעה — מי יתן וראינו בראשית התגשמותו. בשעה זו של תוהו־ובוהו, אם יעלה בידינו להקים פה בית־ספר אחד למופת ומחנה קטן של מורים ומורות מנוסים, — דיינו.

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹרָעוֹת

— בימים האחרונים התחילו מתגלים בקרב היהודים האורתודוכסים ברוסיה סימני פעולות חשובות לשם הסתדרות בתיהם ואחיהם. במוסקבה נוסדה זה לא־כבר על־פי האיני־ציאטיבה של הרב נוראק ממיטוי, הרב יהודה ליב גרוזבארט ור. גוץ הסתדרות אורתודוכסית בשם „חופש ומסורה". אל ההסתדרות הזאת כבר נתנו את ידן כחמשים חברות ואגודות אורתודוכסיות. מטרת ההסתדרות היא: להגן על עניניהם הדתיים של היהודים, לסדר את הקהלות היהודיות ולטפל בחנוך העברי. את התיחסותה של ההסתדרות החדשה הזאת לשאלות הכלליות והיהודיות, העומדות כעת על הפרק, הביע הרב נוראק בדברים האלה: „הסתדרותנו שואפת לתמוך בהפרינציפיונים הדימוקראטיים של הממשלה החדשה. בנוגע לעניני היהודים דורשת ההסתדרות, כי יום־המנוחה ליהודים יהיה יום השבת, וכי להפקידים היהודים ולהמורים והתלמידים בבתי־הספר השונים תנתן היכולת לשמור ולקיים את המצוות ולהתנהג על־פי דיני ישראל, אם רצונם בכך ואם אינם מפריעים על־ידי זה את עבודת־הממשלה; הממשלה תכיר בדיני הנשואין של היהודים, ובמקום שהיהודים הם הרק מכוים של התושבים — תנתן להם הזכות להשתמש במוסדות הממשלה בלשון העברית ובלשון היהודית. דורשים אנו גם אבטונומיה דתית־לאומית, שתתן תוקף בידינו להטיל מס על התושבים היהודים בתור חובה. היהודים צריכים לקבל לצרכיהם הצבוריים תמיכה גם מאת הממשלה המרכזית וגם משלטון־העיר. צריכים אנו ליסד בתי־ספר תיכונים וגבוהים, שהלמודים העבריים יתפסו בהם מקום חשוב בין מקצועות הלמוד הכלליים. הלשון העברית צריכה לתפוס את המקום היותר חשוב בבתי־הספר היהודיים; היא צריכה להיות בהם שפת ההוראה. ההסתדרות תשתתף השתתפות אקטיבית בעבודה לשם יצירת מרכז דתי־לאומי לעם ישראל בארץ־ישראל".

— בהודעה רשמית, שפרסמה לשכת מיניסטריון־הצבא באנגליה, נאמר, כי היהודים בארץ ההיא יסדו גדוד יהודי. לגדוד הזה יכנסו גם כל היהודים, העובדים כבר בצבא האנגלי, שלשון הדבור שלהם היא יהודית או רוסית. על דגל הגדוד ועל כובעיהם של החיילים חרות „מגן־דוד".

— בין מאתים הדפוטאטים, שנבחרו בשבוע שעבר אל מועצת העיר פטרוגראד, נמצאים עשרים ושמונה יהודים.

— הועד המארגן של הקונגרס היהודי בסלוניקי כותב אלינו:

„ביום העשירי לחודש יוני היו בעירנו בחירות הצירים אל הקונגרס היהודי, שיתאסף פה בקרוב. הבחירות האלה עוררו את תשומת־לב הקהל היהודי פה על שאלותיו הלאומיות של העם היהודי בכל ארצות פזוריו.

יום הבחירות היה יום חג לכל יושבי עירנו. כל החנויות ובתי־המסחר של היהודים סוגרו על מסגר, ומן השעה השמינית בבוקר נהרו המונים אל מקומות הבחירה להצביע בעד הקאנ־דידאטים, הרצויים להם. בבחירות האלה השתתפו כחמשה עשר אלף איש מכל מפלגות העם. למספר גדול כזה של בוחרים לא פללו גם האופטומיסטים שבנו.

תעודת הקונגרס היהודי בסאלוניקי היא לעבוד בהשתתפות היהודים של שאר הארצות להשגת זכיות אזרחיות, מדיניות ולאומיות בכל ארצות תבל וליצירת מרכז יהודי בארץ־ישראל".

הַתְּנוּעָה הַקַּאֻמִּית

החלטותיה של ועידת העברים ברוסיה.

בועידת „חובבי שפת עבר" במוסקבה, אשר כבר הזכרנוה בגליונות הקודמים של „התורן" (עיין „התנועה הלאומית", גליון י"ה וכ'), נתקבלו הרבה החלטות חשובות בנוגע לעבודת התרבות העברית ברוסיה. העיקריות בהחלטות ההן, וביחוד אלה הדנות בעבודת החנוך והספרות, מלאות־ענין הן גם להעברים בשאר הארצות. ובזה הננו מוסרים אותן על־פי סדרן.

1) שם החברה ישונה מ„חובבי שפת עבר" ל„תרבות".

2) תעודות החברה: א) לעשות את הלשון העברית לשפת החנוך, התרבות והדבור של העם היהודי; ב) לעשות את יצירותיה של התרבות העברית לקנין כל העם כולו; ג) לעזור להתפתחות היצירה העברית בכל מקצועותיה.

3) האמצעים להשגת המטרה הם: א) חנוך: ליסד גני־ילדים, בתי־ספר עממיים, בתי־חנוך לעבודה ולמלאכה, מוסדות־חנוך תיכוניים וגבוהים, שעורי־ערב, אינסטיטוטים למורים וגננות, אוניברסיטות עממיות וישיבות ולתמוך באלה הקיימים מכבר. ב) ספרות: ליסד הוצאות־ספרים, עתונים, מאספים, ספרי־למוד ומכשירי בתי־ספר ולתמוך באלה הקיימים. ג) אמנות: ליסד

להאמין, כי ב„תיברו אינסטיטוט" תנתן לנו אחיזה לפתוח שני מוסדות מעין אלה. כך הובטח לי בפירוש; על מנת כן עליתי לשם. אולם אחרי עבור עלי חצי שנה של עבודה והתבוננות בתנאים, השוררים ב„אינסטיטוט" ובסביבתו, נוכחתי, כי לתקותי הראשונה לא היה כל יסוד ממשי. ה„אינסטיטוט" יגדל אתליטים מבנינו, או יפיץ השכלה בין הגרים מישראל; אך החנוך העברי בשיקאגו לא ממנו יבנה.

בית־ספר עברי למופת אינו אלא זה שיוקם ל ש מ ו — שהחנוך העברי יהיה בו העיקר, ולא מדרס לגימנסטיקה או שמוש לתפלה־בצבור; ומקומו של בית־ספר כזה הוא במערבה של שיקאגו או בקרן צפונית־מערבית, שתי שכונות המרובות באוכלוסים מישראל, שלא פגה עדיין יהדותם. בית־ספר זה יחולק לארבע מחלקות: ג ן ־ י ל ד י ם, בשביל תינוקות בני ארבע; מ כ י נ ה בת שתי שנים, לילדים בני שש שלא זכו להיות ב„גן"; מ ח ז ו ר נ מ ו ך בן חמש שנים, לבני שמונה ומעלה; ו מ ח ז ו ר ב י נ ו נ י, לבני שלש־עשרה ומעלה. בבית־ספרנו ישמשו רק מורים מומחים, ואין צורך לאמר, שלא יתפרנס מעושק שכר מוריו. על־ידי־זה יהיה י ס ו ד ו איתן, ולא נצטרך לסתור מחר מה שאנו בונים היום, כרגיל אצל בתי־הספר, שבהם אין סוף מעשה במחשבת תחילה. חדר־מקרא וחדר־שעשועים, כבר־משחק ואולם־להתעמלות, תיאטרון לילדים, מחלקה לציור, וכל שכיוצא בזה — כל אלה צריכים לתפוס מקום חשוב בבית־ספרנו, אבל בתנאי, שיהיו משועבדים לחנוך העברי וממשמשים אותו; באופן אחר לא יהיו אלא גורעים ממנו ומפחיתים מערכו. לכשיתפתח בית־הספר ויביא פרי, אין כל ספק, שיושפעו ממנו רוב בני ישראל שבקהלת שיקאגו וסביבותיה, מדעת ושלא מדעת, ויתעוררו לתקן את מצב החנוך, איש איש במקומו ובמקום שידו מגיעת.

אין לקוות, שהתעוררות זו תבוא במהרה, וזאת נחמתנו: כי אילו עברה הרוח על אפיטרופסי החנוך העברי שבכאן לתקן את המצב ה י ו ם, לא היו מספיקים — מחוסר מורים. ואשר על כן, אם מבקשים אנו לראות בתקון החנוך בימינו, עלינו להזדיין לכך בעוד מועד ולגשת תיכף ומיד להכנת מורים.

מוסד להכנת־מורים פרנסתו קשה, ביחוד בשנים הראשונות לקיומו, שהיא מבניס אז תלמידים ואינו מוציא; ולפיכך נצטרך לעשות את מעשינו בצמצום האפשרי. די לנו, אם בראשיתו יהיה מיסדנו בן שלש בתות, שכל אחת תקלוט תומר אנושי מסוג ידוע ותוציא מורים מטפוס מיוחד: —

א) לא מעטים הם המורים הצעירים, הבאים לכאן מחוץ־לארץ ומביאים אתם תורה, סימני כשרון, קצת נסיון בהוראה ובונה טובה לעשות גם פה את ההוראה אומנותם; אך מפני שמצד אחד זר להם האקלים האמריקאי ומצד שני רזה הוא שדה־עבודתם החדש, לכן אין מעשיהם מביאים את התוצאות הרצויות להם ולחברה, ואם אין ברצונם לראות בנוול כשרונם ורוחם, הם משתחררים מן ההוראה העברית בשעת־הכושר הראשונה שתגיע לידם — וכל הכנותיהם הקודמות עולות בתוהו.

בזבוז־כחות שכזה אינו יאה אפילו לעם עשיר, קל־וחומר לאומה עניה כאומתנו. חטא המאה ניו־יורק בזה, שחזרה אחרי כל ספק־ספיקא של נער ונערה, הראויים לדרדקי, ובאלה הכהות האוצרים ברכת מרובה, לא השגיחה כלל. ואנחנו יש בידינו לתקן חטא זה, אם נקל על הצעירים הללו את התסתגלות לסביבתם החדשה באפנים אלה: ניסד ועד־בוחנים, אשר לפניו יעמדו אלה המורים לבחינה ויקבלו ממנו סמיכה, למען יקר עליהם למצוא משרה במקום זה שאין מכירים אותם; נפתח כתה מיוחדת לכל אלה, הצריכים לקנות להם ידיעה בשפת המדינה ובתורת הפדגוגית, כפי שהיא נדרשת ונעשית באמריקה; וכשתכשר השעה, נסייע בידם להכנס לבית־מדרש גבוה על־מנת שישתלמו בהוראה ויתמחו במקצוע ידוע. אם את אלה נעשה, יראו, כי יש תקוה לאחריתם, ויקבלו באהבה את חיי הצער, הצפויים לרובם בשנים הראשונות למגוריהם פה; ואנחנו נזכה על־ידי זה למורים המומחים למקצוע אחד, שבלעדיהם לא יתכן בית־ספר בינוני.

ב) ישנו מספר לא־רב של נערים בני־תורה, שנולדו בארץ זו או שבאו אליה בילדותם והספיקו להתאקלם בה כל־צרכם. כל זמן שהם סמוכים על שלחן־הוריהם „זכות־אבות" מסייעתם, שיהיו עוסקים בתורה; אך עתידה זו להשכח מהם לכשיגדלו ויעמדו על דעתם ויראו שאין ת כ ל י ת בלמיד התורה.

לפני אלה יש לשים „תכלית", והיא הקדשת כחם לחנוך העברי. מחזור של שתי שנים בלמודי היהדות, שעורים בפדגוגיה להלכה ולמעשה, ציור וזמרה, יספיק לנערים בני שש־עשרה מסוג זה, שיקנו להם את ההכנה הדרושה למלמד־דרדקי, כפי הדרוש ב„מכינה" העברית. אחרי גמרם תק־למודים זה יכנסו להוראה, וביחד עם זה ימשיכו את למודיהם בכתה גבוהה, שתכינם להוראה בבית־הספר הנמוך.

ג) שאלת מלמדי־דרדקי היא החלק היותר חמור בשאלת המורה העברי. מורים אלה יהיו דרושים לנו במספר רב מן המורים האחרים, ולפי שעה הם נמצאים במדה פחותה מהם. המורה בן חוץ־לארץ אינו מסוגל לעבודה זו, מפני שלא טעם טעם ילדות בזמנה; והצעירים המעטים מגידולי הארץ, שיעשו את ההוראה העברית אומנותם, לא ישארו במדרגה זו של מלמדי־דרדקי ימים רבים. בני אנגליה ואמריקה כבר עמדו על הדבר, ולפיכך הכניסו לבית־הספר את האשה המורה במקום האיש המורה. ואף המטפלים בחנוך העברי במדינותינו באו לידי הכרה, כי אין תקוה לבית־הספר הנמוך שלנו — ביחוד ל„מכינה" — אלא אם כן תכנס אל תוכו המורה העבריה.

ומאין תמצא זו לנו? —

בין תלמידות בית־הספר התיכוני ישנן רבות, האומרות להקדיש כחן להוראה הכללית, ובהן כמה וכמה, הרוצות לעבוד לעמן ואינן יודעות במה. נבוא אנו ונראה להן דרך לאחד את ההוראה ואת עבודת־עמן — הלא הוא החנוך העברי. בעיר שיקאגו יקל על אלה הנערות למוד השפה העברית ביותר. מפני שלפי תקנותיו של ועד־החנוך העירוני שבכאן דין השפה העברית כדין שפה אירופאית — עתיקה או הדשה, — והרשות נתונה לכל תלמיד ותלמידה לבחור בה במקום שפה לועזית אחרת. על־ידי זה תתמעטנה שעות עבודתן של תלמידותינו בבית־הספר התיכוני וירבה הזמן, שתוכלנה להקדיש ללמודים העברים.

חנוך מורות מסוג זה טובה כפולה בו: האחת שמורה זו תכניס לבית־הספר העברי את העליזות הבריאה של ימי העלומים, זו העליזות שאינה ידועה למורינו, חניכי בית־

תוצאותיה של עם־הארצות זו ידועה לכל: הבנים בזים לאבותיהם, שדרכיהם ומשאת־נפשם זרות להם; מתרחקים מעל עמם, שספר־חייו התום בפניהם; בועטים בדתם, שאינה לגביהם אלא שם ריק בלבד; ופורעים חוקי המוסר החברתי, השלוב ומשולב בכל אלה. בין תלמידיו של שאול התרסי אולי מביאה הידיעה לידי חטא; אך בישראל מביא התלמוד לידי מעשה, וכל מקום שגברה עם־הארצות בישראל, אתה מוצא שגבר בו החטא. על זאת יעידו ה„חוטפים" תבפריים, שהקימונו ברוסיה, והשודדים בצהרים, הפרים ורבים אצלנו בארצות־הברית. ב„בית־המחסה־היהודי" שבכפר הותורן בקשתי ולא מצאתי בין הנערים הפושעים אף שני אחוזים למאה, שבקרו בתי־ספר עברים קודם שנכשלו. ואם אין מזה ראיה, זכר לדבר יש.

זהו גורלן של ארבע החמשיות האובדות. והחמשית הנשארת? — מי הם האפיטרופסים, שלידיהם נמסרת שארית הפליטה שלנו? מה טיבם של הבתים והחדרים, שבהם מבלים בנינו אלה את שעותיהם המעטות, הנותרות מאשר אכל בית־הספר הכללי? ומה טיב הלמודים ושיטת־הלמודים, שבהם ועל־פיה מלעיטים אותם? —

המלמדים המחזירים על הפתחים ומחזיקי החדרים — חוץ מאחדים יוצאים מן הכלל — אינם אלא רוכלים, שעסקם בסדור ורציעה. עיקר „סחורתם" הוא הקריאה המיכנית, המטמטמת את המח; וגם ידיעה זו יש שהתלמיד יוצא נקי ממנה אחרי עבודה מיגעת של שש או שבע שנים. רוב ה„חדרים" ראויים לשם רפתים, ובשום אופן אין לכנס שם „צאן קדשים". אישיותם של בעלי ה„חדרים" אינה מעוררת כבוד וחבה לבעליה; ואם יש להם השפעה על תלמידיהם, אינה אלא לשלילה — לדחותם מתוכנו ולהשניא עליהם את כל האהוב והיקר לנו.

בתי תלמוד־התורה שבכאן אינם בחזקת „בתים", כי־אם חורבות. הבנינים רעועים, הקירות לחים, החדרים צרים ואפלים, ולאור ואויר צר שם המקום. עולים הם על ה„חדר" הפרטי בזה, שיש בהם עין צופיה של ועד; אולם חברי אותם הועדים, שאין להם כל השגה שהיא בחנוך, נוטלים להם עטרה שאינה הולמתם ומכניסים אל בית־הספר את המחט והמרצע. בבתים אלה יש שמדקדקים עם המורים, שיהיו בני תורה, אך אין מקפידים על כך, שיהיו בעלי חכמה ובעלי השגה וכשרון פדגוגי. בלמודים אין להם כל שיטה, חוץ מן ה„שיטה" הישנה־נושנה, העלולה אך להחריב את מחו של התינוק. אחרי כל אלה קשה להגיד מה חמור ממה: אם החטא כנגד גוף הילד או העון כנגד רוח הילדות?

בתי־הספר־לשבתות יש להם על־פי־רוב „בית", אך ה„ספר" חסר שם לגמרו. בין הצעירים והצעירות, המכהנים בהם, מצאתי לא־מעטים, שאינם יודעים צורת „אלף" — דברים כפשוטם; ואיני יודע על מי יש להתמרמר יותר: אם על ה„מורים" הללו, בני־התרבות, המקבלים על עצמם עבודה הזרה להם תכלית הזרות, או על מנהליהם, הרבנים המסמיכים אותם. גרועה מזה היא השגתם ביהדות, מפני שבזה אינם מכירים ומודים בחוסר ידיעתם. „חנוכה הוא חג־הלידה של היהודים" — זוהי כל התורה כולה שלהם, ומתוך „פירושם" לתורה זו יוצא, שכל מה שנמצא אצלנו אינו אלא חקוי לחזיון שכמותו אצל הנוצרים. היש להתפלא, איפוא, על כי אין תורת־קופים זו מושכת את לבות התלמידים, למרות הדורה החיצוני? קליפתה נאה, אך תוכה ריק.

ישנם בעירנו בתי־ספר אחדים, היוצאים במקצת מן הכלל, והם: „מרכז־החנוך שבדרום", „בית־המחסה־ליתומים", „בית־מושב־זקנים", „קהלת־יעקב" וה„היברו־אינסטיטוט". מהם יש רק אחד, שהחנוך העברי הוא העיקר בו — „מרכז־התנוך שבדרום"; אבל הלז חסר־תלמידים הוא, מפני שיהודי „הדרום" פוטרים עצמם מן התורה. בשאר בתי־הספר הנזכרים טפל החנוך העברי לגבי ענינים אחרים: „בית־המחסה־ליתומים" ו„בית־מושב־זקנים" — שמם מעיד עליהם; ב„קהלת־יעקב" נמצאים ארבעה חדרים קטנים ובלתי־מתוקנים לצד בית־כנסת גדול ומתוקן; וה„היברו־אינסטיטוט" הנו בעיקר מוסד ליהודים ולא ליהדות.

בקצור, בכל העיר אין אף בית־ספר עברי אחד, אשר נוכל להראות עליו באצבע, כי הוא זה, ואשר יהא ראוי לשמש מופת לאחרים בהוה או בעתיד הקרוב.

קשה וחמורה משאלת בתי־הספר היא שאלת המורים. אין מורים לישראל, ביחוד לכנסת־ישראל שבמדינות הברית. המורה יליד־הארץ ריקן מכל ידיעה ביהדות; והמורה הבא מחוץ־לארץ זרים לו תנאי המקום, זרה לו נפש הילד יליד אמריקה, ויש שהוא חסר גם ההכנה הפדגוגית הראויה. בניו־יורק נעשו נסיונות שונים לחנך מורים עברים; ואף־על־פי שגם שם הפרוץ מרובה על העומד, אין עלינו אלא להתקנא באחינו בני המטרופולין, שהם כבר זכו להקים מקרבם גדוד של מורים ומורות למתחילים, הרואים ברכה בעבודתם. למעלה מהתחלה לא הגיעו עדיין אף הם, מפני שעד העת האחרונה היו מן המסתפקים במועט; אולם יסוד לחנוך מורים כבר הניחו בזה.

אנו, היהודים גרי שיקאגו, עוד לא ראינו גם בחלום מוסד לחנוך מורים מתוך בנינו ובנותינו. וגם מורים מן החוץ ממעטים לבוא הנה: חניכי ניו־יורק קשורים בעיר מושבם ובבתי הוריהם, ואין ברצונם לנוד למקום שאין מכירים אותם; והטובים שבמורים מבני חוץ־לארץ, המלומדים בנדודים, נמנעים מבוא לעירנו מחוסר תנאים כשרים לכך: לבתי־הספר הקיימים פה אין צורך במורים הגונים דוקא — הכל מלמדים שם; ושכר המורה אינו מספיק אף לרווקים (לא מעטים הם המורים, ששכרם הוא פה משלשים עד ארבעים דולארים לחודש), על אחת כמה וכמה לבעלי־משפחה. היוצא מזה הוא, שמחנכי הדור שבכאן הם או תלמידי־חכמים צעירים, העושים את ההוראה פרוזדור לאומנות אחרת נאה הימנה, או בעלי־מלאכה, העוסקים בדרך־אגב גם בהוראה, או אנשים שלא יצלחו לשום מלאכה אחרת.

שני הנגעים הללו, חוסר בתי־ספר הגונים וחוסר מורים כשרים, תלויים זה בזה; ולפיכך יש לבקש תרופה לשניהם כאחד. דרושים לנו, איפוא, שני מוסדות לתכלית זו: האחד הוא בית־ספר מתוקן, שיוכל לשמש מופת לכל המוסדות מסוג זה שבעיר; והשני — בית־מדרש, שיכין מורים בשביל אותם המוסדות.

ואני — את חטאי אני מזכיר: היו ימים שנטנתי

גפשו להתעלף, ומנסה אף הוא לחזק את דבריו בהכאת אגרוף קטן וצנום על השלחן. התנגחותם של שני אלה בתוך הרעש, סמל ודמות למלחמת התקיף והגס על החלש והצנוע, עוררה מבלי משים רתת אלם ופחד לא־נודע בלב החושש ומנבא לרעה...

שלשת הרעים עמדו רגעים אחדים בפתח בית־המשתה, מציצים לתוכו כזרים ומנודים, סוקרים ומקשיבים בתמהון רב אל השאון החדש והמוזר, המתרגש ובא מכל פנות הבית. שלשתם החרישו, כאילו לא ערבו את לבם להוציא הגה מפיהם. קומתו הזקופה של הסטודנט יהשחרחר נכפפה מאליה, ועל פניו הסגלגלים והמגולחים קפאה בת־צחוק של מבוכה רבה. פני המשורר הנקודים היו נבהלים. מנוחין עמד מן הצד וצבט ברגשנות אלמת את קצה שפמו השחור. אחד המלצרים נגש אל הפתח ומפתו תחת זרועו והציץ על העומדים. הללו נרתעו לאחוריהם ופנו ויצאו בלאט אל המדרכה, אשר לפני בית־המשתה.

— את מי אנחנו יראים? — שאל הסטודנט בהחש, כשהוא מרתת, פוסע והולך בין חבריו.

שעה קלה עמדו ברחוב, מביטים זה בפני זה בבושה קצת, כנמלכים בדעתם, אם להכנס או לא. בינתים עבר מוכר־עתונים, ומנוחין קנה מידו את עתון־הערב. שלשת החברים פרשו את הגליון לאור הפנס ועמדו לעיין בו.

— הרי זו לפניכם — חדשה משמחת! פתח פתאום הסטודנט ואמר, בהראותו באצבעו בעתון. — הרואים אתם? — „הוו זהירים במרגלים הרוסים, הממלאים את ברלין מפה אל פה!" האות הראשון כבר ניתן!

— הס! אל תרים את קולך כל־כך! — קרא המשורר בלחש והתבונן על סביבותיו. — ובכלל סבור אני, שמוטב לנו לבלי דבר רוסית פה בחוץ...

— אלא מעתה, באיזו לשון מלשונותינו הלאומיות תצוני לדבר, אדוני יועץ־הסתרים? — שאלו הסטודנט, חציו מהתל וחציו מיצר ודואג.

— דבר... עברית. הלא למדת תורה בילדותך, ואתה יודע מעט את הלשון העברית!

— באיזו הברה — באשכנזית או בספרדית? — התלוצץ שוב הסטודנט. — הן לבשתי ולחרפתי עוד לא פתרתי לעצמי את השאלה החמורה הזאת לפני הכרזת המלחמה...

שני בני־אדם עברו על־ידם, והם פונים בדרך ישרה אל פתח בית־המשתה, מתעכבים רגע ושמים עיניהם להתבונן באפלת הלילה אל שלשת הצעירים, הנדברים ביניהם.

— אה, הלא זה רוקח וצייטלין, והנה גם מנוחין פה! החוט המשולש!... — קרא האחד. — למה אתם עומדים פה בחוץ ומתוכחים? נכנס ונשתה כוס קהוה. את הנעשה אין להשיב — מלחמה לנו ברוסיה!

— אף אני אומר כך! — נענה הסטודנט צייטלין, כולו שש ושמח על פגישת־פתאום זו בשעת מבוכה. — טוען אני לפניהם כל העת: את מי נירא כה וממי נפחד? אף כי... הקראתם על־דבר המרגלים הרוסים? מה תאמר אתה לזה, מר קונץ? הלא צופה אתה ויודע נסתרות. במוך כווילהלם. ענין מגונה מאד, האין זאת?...

— הבל הבלים! — ענה השני, הוא מר קונץ, בנענוע־יד. — כאן, ב„מטרופולין", לא יתנו אותנו למרגלים. יהא לבכם סמוך ובטוח. באי בית־המשתה הזה חצים יהודים גליצאים הם, וחצים — המירו את דתם אחרי צאתם מפוזנה ארץ־מולדתם. יודעים הם אותי זה כחמש עשרה שנה, שאינני מתגעגע ביותר על ארץ ה„קוואס" והמגפים... הבה נכנס. עלי ועל צוארי!

— אף אני אומר כך! — קרא הסטודנט כמנצח, הולך אחרי קונץ בצעדי־בטחון ודעתו זחה עליו תוך כדי דבור. — מה יעשו לנו פה היהודים הגליצאים? מי ישגיח בהם ומי ישים לב אליהם? ובפרט, שמוריץ הזקן הלוה אותי זה־לא־כבר הלואה הגונה... חמשים מארק בהיתר עסקא...

כולם נכנסו לפנים הבית, עמדו רגעים מספר בתוך השאון המתגבר והולך, המחריש אזנים, מתבוננים על סביבותיהם ותרים בעיניהם אחרי שלחן פנוי לשבת אליו. מר קונץ, אחד מתושבי הקולוניה היהודית־הרוסית בברלין, סוחר בכרטיסים מצוירים ותוי־נגינה וסוכן לעתונים יהודים ורוסים, הרואה את עצמו בבתי־המשתה הברליניים כבן־בית, זקף את ראשו וסקר את כל האולם לארכו ולרחבו בסקירת־עין אחת כוללת, כנסיך שבא לסייר נכסיו. אז התחיל לחפש בעיניו בתוך הקהל הרוגש וההומה אחרי מכריו ומיודעיו מאנשי־המעלה, כדי לברך אותם בשלום מתוך נענוע־הראש. ואולם הללו רק העיפו בו מתוך הרעש עינים מטורפות ולא ענוהו על ברכתו, נראים כמתרגזים על בר־נש זה, שבא בשעה גדולה כזו לגזול מהם את תשומת־לבם ולהסיח את דעתם לדברים של מה בכך. לבו של מר קונץ לא נפל גם אחרי זה. העיף שוב עין בוחנת על פני כל האולם, מביט אל ערפי מכריו אנשי־המעלה בנזיפה ומנענע ראשו בפני עצמו אחת ושתים, כנגד להם, גוחן ואומר אל חבריו בלעג מר:

— האשכנזים האלה אמנם יצאו מדעתם בערב הזה!

(המשך יבוא.)

למצב החנוך העברי בשיקגו

מאת

ש. ב. מקסימון.

בבתי־הספר הנמוכים שבעיר שיקאגו נמצאים כארבעים אלף ילדים מישראל. מהם לומדים בשלשת אלפים בבתי תלמוד־תורה ובבתי־הספר היומיים, כשלשת אלפים מבקרים את בתי־הספר לשבתות (ויום א' בכלל), וכאלף וחמש מאות לומדים ב„חדרים" או בבתי הוריהם. משום מדת הותרנות הוסף על אלה עוד חמש מאות, ויוצא לך, שבסך־הכל נשלחים כשמונה אלפים מבנינו ללמוד תורה, „דת" או „עברי"; בעוד שארבע המשיות מהם חפשיות מעול תורה, והן גדלות ללא דעת עמנו וקניני רוחו כל עיקר.

כשהיה להם כסף — היו קונים הכל מן המיבחר והמשובח. וכשתם הכסף — היו יושבים בנקיון־שנים, מחכים ומצפים לנס, אולי יעמוד להם ריוח והצלה מכל מקום שהוא, אז ישחטו דג מלוח ויקראו לזבח־משפחה, והיתה השמחה שלמה, כאשר צוה אלהים. גם בנים לא מנע אלהים מהם. חבורה רבה היתה בביתם, וכולם בעלי כשרון ושאר־רוח. כולם מנגנים מצוינים, פורטים על כל כלי־שיר — מקהלה מיוחדת במינה.

בבית הזה מצא לו מקלט המורה החדש מפריאסלאוו. פה הרגיש את עצמו כדג במצולה. ראש־המנגנים בכבודו ובעצמו למדהו לנגן על הכנור. שכר־למוד לא בקש ממנו. לא איש־השוק אברהם המנגן, שיעשה את המוסיקה הנשגבה, בת־השמים, קרדום לחפור בה. „ורק אם עשיר עתה המורה וידו משגת כדי אגורות־כסף אחדות, הריהו מבקש ממנו גמילות־חסד קטנה לשעה קלה". וכמוהו תעשה גם זוגתו של אברהם המנגן. כוון המורה ובא בה בשעה, שזו צריכה להוצאות קטנות בשוק. „האם לא ימצא עתה בכיסו של המורה מספר מועט של מעות קטנות?"...

דבר המובן מאליו, שמעות קטנות מצויות תמיד בכיסו של המורה. וכך הוא הולך ונעשה אדם קרוב למשפחת המנגנים, אחד משלהם, כבן־בית לכל דבר — וענין זה מספיק לחבריו המורים, המתקנאים בו וצוררים אותו, כדי לדבר סרה בו, לנבל את שמו בין הבריות ולהשליך שקוצים עליו ועל המנגן ועל אשתו המנגנת ועל כל בני־ביתם. הללו הפיצו שמועה בעיר, כי את כל הכסף, שהמורה הפריאסלאווי מרויח בהוראותיו, הריהו נותן לאשתו של המנגן, ובכסף זה עורכים שם בכל לילה הלולה וחנגה, אוכלים ושותים ושמחים, המנגנים פורטים בכלי־זמר, והוא יוצא עמה במחולות — והשמחה רבה! מה איכפת להם לאלה, שעניים גועים ברעב וילדים קטנים מתים בעיר?... האיש המספר את הדברים האלה זוקף עיניו כלפי מעלה ומכוון לבו לשמים, כביכול, כצדיק תמים וירא־אלהים וסר מרע, והאנשים העומדים סביבו ושומעים פונים הצדה ורוקקים... לכאורה, מה ענין מורה צעיר אצל עניים הגועים ברעב? ומה סמיכות יש בין מנגן בכלי־זמר ובין ילדים קטנים מתים? ומה פירושה של רקיקה זו מן הצד? — על שאלות אלו אין תשובה כלל. במקום שמלמדי־בתולות מתקנאים זה בזה וכורים בור איש לרעהו לצרכי פרנסתם — אין מקשים קושיות ואין מבקשים דרך להגיון. — סוף דבר היה, כי בכליון־עינים חכה המורה הצעיר לתום זמן הלמודים. וכשהגיע סוף הזמן, מהר להמלט מן העיר הנדחת כל עוד רוחו בו, והיה ירא גם להביט מאחריו, וצוה לבניו ולבני בניו עד דור אחרון, כי ממנו יראו ויקחו מוסר, לבלתי לכת עוד אל הערים הקטנות והחשוכות ללמד שם כתב ולשון לילדי ישראל. ואז החליט בלבו לבקש לו דרך אחרת בחיים.

עַל קִדּוּשׁ הַחַיִּים

ספור

מאת

י. ד. ברקוביץ.

ב.

בית־המשתה „מטרופולין", הידוע בברלין כבית־ועד לכל מיני סופרים ואמנים ואנשי תיאטרון ומשמש בשנים האחרונות מרכז־הכנוס לצעירי היהודים של הקולוניה הרוסית, שמתגוררים רובם בפרבר שארלוטנבורג, נראה מבחוץ גם בערב הזה נוה שאנן ובטוח, מושך את לבות העוברים והשבים באכסדרותיו הירוקות. הבנויות כעין סוכות־גגים מסורגות, בפנסיו האדומים והירוקים, המשרים אור־קסם רך על כל שלחן ועל כל קרן־זוית. בחמימות המתוקה והמבושמת, המרחפת סביבו, ובהמולה המגרה, המולה שאינה פיכפית של קולות בני אדם שונים, מעורבת בצלילי מקהלת־מנגנים, הבוקעת ועולה דרך מבואות ופתחים רבים. ואולם מבפנים הכירה עינו הבוחנת של המבקר התמידי בסקירה ראשונה, כי דבר חדש נפל זה־עתה בערבובית הבית הזה והרתיחו, הכה על כל המחות, סער את כל הלבבות, כוון את כל הרוחות לנקודה אחת בוערת. השיחות הנאות, שהיו מקלחות פה בנחת מדי ערב בערב בכל הפנות ליד כוסות הקהוה, שיחות־חולין של תלמידי־חכמים על עניני ספרות ואמנות, עסקי צבור ומפלגות, דברי־עגבים וליצנות קלה ומתובלת, — עכשיו נדחו מפני שיחה אחת כוללת, שטף דברים סוערים ונמרצים, השוטף והולך ברעש ומכה גלים על פני כל השלחנות המלאים אדם, מרתיח את דמם של כל הנאספים, מגביה ומרגיז את קולותיהם זה על זה, משרה ערפל סביבם ומצית בעיניהם אש זרה, אש חדשה ואיומה: מלחמה! גם הפנים, פניהם של אשכנזים משכילים, יהירים ושוקטים ומנומסים תמיד, כאילו ניטל צביונם מהם ונשתנו בין־ערב: מקצתם תמהים ונבוכים, מהם נרעשים ונדהמים, ורובם — פני־להבים, אדומים ומורתחים. פה ושם נראו גם פנים הדשות — מאלה, שמקומם יכירם ביותר בבתי־השכר להמון־העם. הללו תפסו את מרכז הבית ונראים היו, כאילו הם התני הערב והם שקראו לשמחה. הרעש ליד השלחנות הלך וגדל. הכל דברו בערבוביה, התרגשו, קראו בקול רם את עתוני־הערב איש באזני רעהו, נצנצו בפנים מזיעים ועינים מבריקות, התוכחו בחבורות. נשמעו גם דברי ריב ואיום. מהפכה התחוללה בבית הזה, שהיה עד עתה משכן שאנן לאנשי הכשרון ושאר־הרוח! ליד אחד השלחנות עמד מעל כסאו אשכנזי גדול ושמן, בעל שפם אדום, קשה ומסולסל, והוא היתה כילו בפניו האדומים והשמנים, טוען בקול נרעם ובדמית־נצח ומכה מדי פעם בפעם באגרופו הגדול והקשה על השלחן; ולעומתו יושב כנחבא בתוך החבורה איש צעיר, קטן יצנים, בעל שפם שחור, גזוז ודק, טוען כנגדו ברגש וביאוש מתוך דבור נמהר, מחנן קולו החלש, מבקש רחמים, חושף בכל רגע את שניו הלבנות, כאילו עיפה

הכבשים, דר אצלו בחדריו וסמוך על שלחנו ומלמד בשכר זה את בניו הקטנים עם הגדולים כתב ולשון.

ביום השני לא ערכו עוד את סעודת־הצהרים בפאר והדר, כסעודת יום אתמול. רק דייסה רגילה ומרק פשוט של ימות החול וחתיכת בשר　זוהי כל הסעודה כולה. סעודת־הערב אף היא של חלב היתה, ואולם תכנה היה דל מאד: נתח גבינה ולחם משוח בחמאה. החלב לריב. את משכבו של האורח הציעו בפעם הזאת לא בטרקלין, ולא על דרגש של קטיפה, אלא על ארגז מחושל ברזל — משכב קשה ביותר, אשר למחר קם המורה מעליו מדוכדך כולו, חש במפרקתו ובצוארו. ביום השלישי היתה סעודתו של המורה דג מעושן, מבושל בבולבוסים, שחרחר את לבו כל אותו היום עד להתעלף. סעודת־ערב לא נתנו לו עוד, רק לחם־נקודים ותה, ואת משכבו הציעו לו על הקרקע, על מצע של עורות־כבשים מעובדים. המורה האומלל צריך היה להתאזר בכח־אבנים, כדי להבליג על גועל־נפשו ולעמוד בפני ריחם של העורות. ולא זו בלבד, אלא שכל אותו הלילה היה מיבב תינוק בעריסתו, גועה בכל כח ואינו נותן לישון. עששית קטנה היתה מעשנת ומעלה פיח, מכה ומבלבלת את הראש בעשנה, והתינוק לא חדל אף רגע מצעוק ומהתעטף בבכי — צער בעל־חיים ממש! ראה המורה, כי ברע הוא ושנתו כבר נדדה ממנו לבלי שוב עוד, — קם מעל עורות־הכבשים ונגש אל התינוק להתבונן ולראות את סבת בכיתו. נתגלה, כי חתול התכנס לתוך עריסת התינוק, כבש שם מקום ללינת־לילה, משתרע ומנמנם להנאתו. שאלה חמורה נתעוררה בפני המורה: מה יעשה כאן? יגרש את החתול מתוך העריסה? — הרי נפש חיה אף היא וראויה לרחמים. יניח את החתול במקומו? — הרי התינוק צורח. נמלך הגע בדעתו ומצא עצה: מוטב שיעמוד לנענע את העריסה, אז יסתלק החתול מאליו. דבר זה יודע הוא מפי הנסיון. בבית אביו, וגם בבית רבו, ראה כדבר הזה כמה פעמים. קבלה היתה בבתי ישראל במים ההם: קודם שהשכיבו תינוק שנולד בפעם הראשונה בעריסתו, היו נוהגים לנענע חתול באותה עריסה — משום סגולה. ואולם מדי פעם בפעם לא נמצא אף חתול אחד, אשר יתן לנענע את עצמו. כיון שהשכיבוהו בעריסה ועמדו לטלטלה אחת הנה ואחת הנה, מיד נתעורר החתול וקפץ בהמתו, כולו מוכן לנקר את עיני האנשים, המתעללים בו. ואמנם כך היה גם עתה. אך נגע המורה נגיעה קלה בעריסה, והנה נרתע החתול וקפץ על הקרקע — ואיננו. הרגיש התינוק, כי מנענעים אותו, מיד חדל לבכות, נרגע כולו ונרדם. למחר, כשספר המורה את פרשת הלילה לפני אב הבית, פתחה זו את פיה בקללה ושלחה את כל מגפותיה לראש החתול, ואת הילד חבקה וסלסלה ואמצה אל לבה „אהיה כפרת עצמותיך החביבות, בני ובר־בטני!" ורק את המורה העלוב, פודק נפש בנה ומצילו, אשר נגזלה שנתו ממנו כל הלילה, שכחה ולא השגיחה בו כלל.

ראה המורה, כי לא תהיה תפארתו על הדרך הזאת ולא בבית הזה ישיג את תכליתו בחיים, הלך ושכר לעצמו דירה ומזונות במקום אחר ונפרד בשלום מעל עורות־הכבשים ובעליהם. וכאן נגולה לפניו פרשה חדשה בחייו — פרשה של צרות ופורעניות ופגעים רעים, שלשלת ארוכה של בעלות־בית רעות וקנתרניות, פשפשים עוקצים, מקקים מזעזעים, עכברים מתרוצצים בחשכת הלילות ושאר מיני שרצים ורמשים, אשר מררו את חייו והציקו לו עד מות. ואולם כל היסורים האלה וטלטולי גוף ונפש כאין וכאפס היו לעומת רשת הרכילות והמדנים, אשר נסתבך בה המורה הצעיר באשמת חבריו המורים הזקנים, שהתחרו בו וצררוהו כל הימים לצרכי פרנסתם. אלו היו מלמדי בתולות ותינוקות, המטיפים לקח בחכמת הכתב בשכר מועט, שהתחרו כל הימים איש ברעהו והתנגחו זה את זה, וכולם יחד ערכו מלחמת־תנופה נגד המורה החדש מפריאסלאוו. כל ישעם וחפצם היה לנאץ את שמו, לנבל את כבודו, להשליך עליו שקוצים ולנדותו מן הקהל. כל השומע לדבריהם האמין, כי המורה הצעיר הזה עבריין מופלג הוא, איש־מזימות ורע־מעללים, אשר גנוב ורצוח ועשה כל תועבה כצחוק הוא לו. ולא נתקררה דעתם של אלה עד ששלחו מדנים בינו ובין אבות תלמידיו והביאו את ראשו בסבך ריבות וסכסוכים נפתלים, עד אשר קץ המורה בחייו מפני העיר הנדחת הזאת ומפני אנשיה הקטנים, ושבע ביום התפלה לבוא הזמן, הוא בוא הקיץ, עת אשר ישבו הבריות מפה ירדפוהו על נפשו. כל הימים, אשר עשה ברוזישצים, נדמו לו כחזיון־לילה קשה ומדכא, כחלום־בלהות. הבית האחד בעיר, אשר בו היה נכנס ויוצא בתמידות ושם ראה את עצמו בחברת אנשים כלבו, היה ביתו של אברהם המנגן. אברהם המנגן — זה טפוס מיוחד במינו, דמות־דיוקנו של אמן מעולה, אמן הנגינה, בעל רוח גבוהה ונפש יפה, שכדאי הוא וראוי להכתב בספר.

איש גבה־הקומה ורחב־העצמות, בעל פנים רחבים ועגולים, עינים קטנות ונוצצות, גבות שעירות ועבותות, שערות ארוכות ושחורות, מסולסלות תלתלים. ידיו אף הן רחבות, ידים שעירות וגסות כל־כך, עד כי הכנור יראה בהן לא ככלי־זמר של מנגן, אלא ככלי־צעצועים של ילד. את נגינות הטעמים לא ידע, אלא היה מנגן מאליו, על־פי טעמים מיוחדים, אשר היה יודע מלבו. נגינתו היתה נוגה ועצבה ראיון ויהיה תנפש כל־כך, עד כי התעטף כל רב השומע. זה היה מעין בטמפני. ואפשר שהיה משכבו ומעבר גביר גב מטמפני. אף בדרכו ובהליכותיו עם הבריות היה טבעו כטבע בטמפני. אדם נפלא ומשונה במנהגיו. בעל לב רגש ונפש פיוטית, שואף כל ימיו לכל יפה ונעלה ומחזר אחרי נשים צעירות ובתולות יפות... וכנגד זה אשתו של אברהם המנגן לא היתה דומה כלל לאשת סטמפניו המרשעת. אדרבה, אשתו של אברהם המנגן היתה דומה בכל לבעלה. אף היא גבהת־הקומה, אשה גדולה ויפה ורחבה. רחבה יותר מדי. אפשר היה לחלקה ולעשותה שלש נשים. וגם בטבעה דומה היתה לבעלה, שניהם כשני אגלי מים הללו. שניהם טובי־לב ונוחים לבריות. מעולם לא היו נרגזים וזועפים, אלא שמחים תמיד בחלקם, עליזים ומתרוננים, צוחקים בכל פה, אוכלים ושותים ומיטיבים את לבם ומתענגים בדייתם.

הוא בלבד זכה לאושר רב כזה? וכי בשביל שהיה זריז ונמהר והקדימו בלידתו כדי חדשים אחדים — הפסיד? וכי בשביל ענין פחות וריק כזה תאבד דרכו ממנו וחייו יקופחו, יקופחו לעולמים? — ואז כבש את פניו בכר ובכה תמרורים. נדמה לו, כי אין לו תקוה עוד בחיים, כי אבד סברו ובטל סכויו, כי עולמו כבר חשך בעדו. ואולם אין לך מחץ בלב האדם, אשר לא יעלה ארוכה בסופו, ואין לך מכה, אשר לא תרפא ברבות הימים. הזמן הוא הרופא לכל נשברי־לב ומעלה ארוכה לפצעיהם.

מבקשים אנחנו את הקורא, כי יטריח את עצמו רגע אחד וישוב אתנו אל האכסניה, המתוארת בפרקים הקודמים, אשר החזיק נחום רבינוביץ, ואל האורחים הקבועים, אשר התאכסנו בה. בין אורחים אלה היה מתגלה מזמן לזמן אורח אחד, שקראו לו בשם משונה: „היהודי בעל עורות־הכבשים". מלאכתו היתה בכך: היה עוסק במסחר של עורות־כבשים. את העורות היה קונה בעיר פריאסלאוו ובסביבה ומעבירם אל הבורסקה אשר לו. שם היה מנקה את העורות וצובעם, מעבדם ועושה מהם כובעי־חורף ואדרות־כבשים לצרכם של האכרים בני עם הארץ. כשהיהודי בעל עורות־הכבשים היה מזדמן לפונדקו של רבינוביץ, היה ריחו נודף והולך למרחוק. כלומר: לא ריחו, אלא ריחם של עורות־הכבשים. הריח הזה היה חריף כל־כך, עד כי מתחילה היו בני־הבית מתהלכים כל היום ומתעטשים בזה אחר זה. אחר־כך נסתתמו חוטמי כולם ולא חשו עוד כלום ולא הריחו שום ריח שבעולם.

וכנגד זה היה הוא עצמו, יהודי זה בעל עורות־הכבשים, אדם חביב ביותר. נוח וטוב לבריות, מדבר בהתגלות־לב ומקרב כל אדם בסבר פנים יפות. דבורו היה במבטא אות סמ"ך תחת השי"ן. ועוד מעלה טובה היתה בו, שהיה הדיוט מובהק, בור גמור בענינים רוחניים, העומדים מחוץ לעורות־הכבשים. ואף־על־פי־כן היה נוהג להתפלל דוקא בקול רם, למען ישמע כל העם. כשהגיעה שעת קידוש על היין בליל שבת, היה נוטל את הכוס בידו, עוצם עיניו בכונה רבה וקורא בקול:

„יום הסיסי ויכלו הסמים..."

ומיד היו הקטנים צוחקים לארץ ומתפתלים תחת השלחן מרוב צחוק. היהודי בעל עורות הכבשים ידע, כי עליו צוחקים הקטנים, ואף־על־פי־כן לא כעס עליהם וקבל את צחוקם באהבה.

— סקצים! בנים מסחיתים! וכי נאה לסרצים קטנים סכמותכם להלעיב באנסים זקנים? ראויים אתם, סידיכו את בסרכם בסיטים, בני־בלי־סם!

הדברים האלה במבטאם המשונה עוד הועילו להגדיל את הצחוק. רבה צהלת הקטנים ועד גדול, ואף הוא עצמו צחק בתוך החבורה.

היהודי הזה בעל עורות־הכבשים הוא שגרם להגבור הצעיר, גבור הזכרונות האלה, כי יעקר משרשו, יעזוב את משפחתו ואת עיר־מולדתו ויצא לנוע בפעם הראשונה בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא לבקש את אשרו בחיים. ויצוא יצא הנודד הצעיר לא לקצוי ארץ ואיים רחוקים — לא לאמריקה, לא ללונדון ולא לפאריז, ואפילו לא לאודיסה, לא לווארשה ולא לקיוב, אלא למקום הסמוך לפריאסלאוו, לעיר קטנה ונדחת אשר בפלך קיוב, ושמה רזישציב. „אצלם ברזישציב — כך העיר היהודי בעל עורות־הכבשים — אין מורים לילדי ישראל. אינם במציאות כלל. מובטח לו, לבנו של נחום רבינוביץ, כי יעשירוהו שם עושר גדול. על כפים ישאוהו! הוא עצמו יש לו בנים, כל קרוביו ומיודעיו יש להם בנים, וכולם חשקה נפשם ללמד את בניהם כתב ולשון, ומורה אין אף אחד! גב כי תחפשם בנרות, גם כי תבקשם ככסף — לא תמצאם!"...

האמינה לי, רב נחום, כי בנך יהיה דומה עלי כאחד מבני, כאיסון־עיני אסמרנו!...

סוף דבר היה, כי היהודי בעל עורות־הכבשים פתח בחלקת לשונו גם את האב, גם את הבן, ועורר חשק בלבם להעמיד את חניך האסכולה בנסיון חדש זה. ולא היו ימים מועטים עד שקם נחום רבינוביץ ויישב בספינה עם בנו, ושניהם הפליגו לרזישציב.

משבאו למחוז־חפצם, מיד סרו לביתו של היהודי בעל עורות־הכבשים, שקבל את פניהם בכבוד־מלכים ובסבר פנים יפות כל־כך, עד כי מרוב רגשותיו לא ידע את המקום אשר בו יושיבם ואת המעשה אשר יעשה להם. את בעל־הבית בכבודו ובעצמו מצאו בשעת מלאכתו, מלאכת סדור העורות, והוא לבוש אז רק חלוק לבשרו, בלא קפוטה ובלא נעלים ברגליו. כשראה את פני האורחים החשובים, הרד כולו, נזדרז ראשית כל ונעל נעליו, מהר ולבש קפוטתו והתחיל צועק בקול־זוועות אל מול החדר השני:

— סיינה־סיינדיל! סיינה־סיינדיל! מהרי וערכי השלחן! ספתי המיחם! אורחים הסובים באו אלינו!

היש־מהרה הוכן המיחם והובאו כוסות, ותה, וקהוה, וציכוריה, וחלב, ורקיקי־חמאה טובים, מאותם מיני הרקיקים, שאדם מישראל מהנה את נפשו בהם רק בסעודת־החלב של חג השבועות, ואשתו זוכה לכמותם רק בשבעת ימי לידתה. וסעודה נערכה לאורחים, סעודה שמנה ונהדרה — כיד המלך. דגים ממולאים, דגים מטוגנים, דגים צלויים. וכל מיני מרק — מרק של אטריות, מרק של אורז, מרק של שקדים — בחר לך בכל אשר תאוה נפשך. ובשר על אחת כמה וכמה — מכל המינים. ואפילו שני מיני לפתן הוגשו לקנוח־סעודה. ואחר הלפתן הוחם שוב המיחם. שוב התחילה פרשת תה, ומיני מרקחת, ומיני תרגימה. וכשהעריב היום ושעת פת ערבית הגיעה, עמד בעל־הבית לחקור את פי אורחיו: איזה מאכל ממאכלות של חלב ינעם לחכם יותר — לביבות מבושלות, לביבות מטוגנות או לביבות ממולאות בדייסה? האורחים ענו בענוה, כי אינם מקפידים באלה — אחת היא להם. ולא נתקררה דעתו של בעל־הבית עד שהביאו לפני האורחים את כל שלשת המינים גם יחד, ושוב שתו קהוה וקנחו סעודתם בכל מיני מרקחת. את האב השכיבו בטרקלין על ספה רכה של קטיפה, ואת הבן — על דרגש שבנגדה, והציעו להם מצעות, כמו שמציעים למלך ולבן־המלך. למחר נפרד האב מאת האנשים הנחמדים והנעימים האלה ונסע לביתו בלב נכון ובטוח, והבן נשאר בבית היהודי בעל עורות־

מַרְגָּנִיּוֹת

מאת
ישראל אפרת

I.

עַל יַד בֵּיתִי גַּן, וּבַגַּן
פָּרְצוּ כְּבָר בַּיַּרְקְרַק דְּשָׁאָיו
מַרְגָּנִיּוֹת קְטַנּוֹת, קְטַנּוֹת —
גִּבְעוֹל דַּק וְלֵב שֶׁל זָהָב.

עוֹד שְׁאָר הַפְּרָחִים כֻּלָּם
נָמִים דֹּם בָּאֹפֶל תַּחְתִּיּוֹת,
וּכְבָר בָּקְעוּ אֶת מַבְלִילָן
לְאוֹר עוֹלָם מַרְגָּנִיּוֹת.

II.

בֵּן הַלַּיְלָה, אִישׁ לֹא רָאָה,
פָּרְצוּ, יָצְאוּ מִמַּחֲבוֹאָן;
אִישׁ לֹא רָאָה, אִישׁ לֹא יָדַע
גַּם בְּצֵאתָן, גַּם בְּבוֹאָן.

בַּחֲצוֹת לֵיל, בְּרִגְעֵי קֶסֶם,
יָצְאוּ שָׂדֶה אַחַת שָׁטָה,
הֵרִישׁ שִׂיחָה: פִּתְאֹם שָׁמְעָה
הֵד דְּפִיקוֹת בָּא מִלְּמַטָּה.

נָטְתָה אֹזֶן: מִי זֶה דוֹפֵק,
מִי זֶה חַי בִּתְהוֹם תַּחְתִּיּוֹת?
פָּתְחָה הַרְבֵּה פְּתָחִים קְטַנִּים,
וַתֵּצֶאנָה מַרְגָּנִיּוֹת.

III.

עָלַץ לִבִּי: אֵלֶּה פְּרָחִים
הַיּוֹם יָצְאוּ לְאוֹר עוֹלָם,
כֻּלָּם אַחִים לִי וְרֵעִים,
לְמִקְטַנָּם וְעַד גְּדוֹלָם.

פֶּרַח בֵּין הַפְּרָחִים אָנִי,
וְהָאָרֶץ הִיא אִמֵּנוּ;
מַהֵר יַעֲלוּ שְׁאָר הַפְּרָחִים,
אָז מַה תִּגְדַּל מִשְׁפַּחְתֵּנוּ!

אָז נִתְעַנֵּג עַל זִיו שִׁמְשִׁית
וְעַל אוֹרוֹת לֵיל וְהַלְּבָן;
עַד עַפְעַפֵּי גִּיל נֵרָדֵם
תַּחַת מִכְסֶה אֶחָד לָבָן...

אייר, תרע"ז.

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

כג.

בָּעִיר הַנִּדַּחַת.

בודד ועזוב. — „היהודי בעל עורות־הכבשים". — הגבור הצעיר יוצא לנוע בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא לבקש אשרו בחיים. — מתחילה אורח, ואחר־כך נעשה לשורת. — קנאת מהמדי־בתולות איש ברעהו ודרכי התחרותם. — אברהם המנגן. — דמות־דיוקנו של ספמפניו: הגבור הצעיר חוזר בו ושב לעירו ולבית־אביו.

לאחר שנסתלקו ממנו שני רעיו הטובים והנאמנים, הנבאי בעל המשקפים השחורות והמשורר בנימינזון, שוב לא ידע גבור הזכרונות האלה שלוה בנפשו. ראה את עצמו כיתום בודד ועזוב, נשכח מאלהים ומאנשים. ביותר גדלה בלבו הרגשת הבדידות אחר־כך, כשחברו היחידי אלי בן דודי, שנשאר לו לפליטה מכל מחמדיו, נפרד אף הוא ממנו ונסע לזיטומיר. כאן נוסף, שלא ברצונו, גם רגש הקנאה, אשר אכל כעש לבבו. אמנם ידוע ידע, כי הרגש הזה רגש לא־טהור הוא, מדה מגונה. אבל מה יעשה, ואש הקנאה בוערת בלבו שלא מדעתו, תוכסת כל היום מאליה ותובעת עלבונו: במה יפה כח חברו מכחו, שרק

לה' הפרו תורתך" (שם). עליו לדגול אך ורק בשם השכל הישר. „והשכל שופט וגוזר ולא ישוב מפני כל חונף מתעקש" (שער י"ג, עמוד 183). אין לך דבר, שקרוכמל שונא אותו בכל לבו, כחנופה זו. כדי להמנע ממנה, הוא מחטט בפצעי הספרות. ככה הוא מדבר על „ההגדות של דפי" אחרי דברו על גדל ערך ההגדה בכלל, והוא מוסר מודעה קצרה זו: „ואילו רצינו להכחיד תחת לשוננו את אשר עם לבבנו, פה היינו מפסיקים וחותמים דברינו, כשאר מי שקדמונו בזאת הדרישה", ואולם כבר העידו החכמים, בירושלמי ברכות פ"ז, „יודעים הם הנביאים שאלהיהן אמתי ואינן מחניפין לו"... (שער י"ד, עמוד 230).

כמו כן הוא מוכיח את הצעירים, השואבים את ידיעותיהם על ספרות עמם ממקורות זרים. מודה הוא על האמת, שהגויים עשו הרבה בבקורת כתבי־הקודש (עיין שער י"א, עמוד 127); ואולם מה שמדע זה נמצא רק בידיהם מזיק, לפי דעתו, הרבה לצעירים הקוראים „מכתבי וחבורי חכמי נכר מבלי העמיק בדבר ובתערובת אמת ושקר, ומזה ימהרו להוציא תולדות זרות ובלתי מוכרעות כלל; הכל להיותם רואים שאין הדבר כמו שסברו אותו מתחילה, ושחכמי עמם לא ידעוהו, או לא גלו את אָזנם על דבר אמת, או נחשב לאמת" (שם, עמוד 144). צריך ליצור מדע עברי חפשי, בלתי־משוחד, כדי שיקנו הצעירים את ידיעתם בספרות עמם ממקור עמם, כדי שיראו גם אצלנו את חופש־המחשבה, כדי שיתגאו בחכמינו וסופרינו וכדי שידעו להבדיל בין הבקורת האמתית לזרה, — זוהי דעתו של קרוכמל, המפורשת כאן ובכמה מקומות בספרו.

כנגד המתבוללים לא נלחם מלחמת־תנופה: הוא בטל אותם. כל ספרו אינו אלא בטול דעותיהם. הם, שאינם רואים בהתחדשות התמידית של עמם, אינם אלא חוטאים לעצמם ומוציאים את עצמם מן המחנה. לפעמים הוא רק מזהיר אזהרה רבה, מבלי אשר יקרא בשמם. ככה, בדברו על החכמה והפילוסופיה של יהודי יון, וביחוד של יהודי אלכסנדריה (שער י"ב עמוד 153), הוא מעיד: „ואע"פ שגדלו והצליחו היהודים היונים בכל משך הזמן ההוא, יותר מארבע מאות שנה", — הנה „ספו תמו גם חכמתם ורוב חבוריהם, ולא נשארו לנו כי אם אוד מוצל מאש הכליון. וגם אלה הגיעו לנו ע"י זולתנו מתנגדים לנו, וגם באלו לא היה די להבין, ולעמוד מתוכם על דרכם ופעולתם של היהודים ההם לגמרי (ובלי ספק, לעונש להם על עזבם את השפה הקדושה מורשה, יראה דור אחרון ויקח מוסר)"...

נבואה נזרקה מפיו: דורו ראה ולא לקח מוסר — לא רק הגייגרים, כי־אם גם הצונצים כתבו את רוב חכמתם — וחכמתם היהודית — לועזית. אולם, מי יגלה עפר מעיניך, רבי נחמן, והראך „דור אחרון" — והוא כל־כך קרוב אליך, דור תלמידי תלמידיך, — אשר ראה גם לקח מוסר...

רגשי־פרידה.

(סוף־דבר).

הנה נגלתה לפנינו נשמה גדולה אחת ברוב אורה וזיוה. כשמש תלויה על ראשנו עומד „מורה נבוכי הזמן" בראש תקופתנו ומלמדנו איך לאהוב את העם, את תורתו ואת שפתו, איך להסתכל מתוך אהבה ב„רוחני" שלו, איך לחבב את צרותיו, איך להבין את שמחותיו ואיך לחיות בתקוותיו.

אָמנם יש לנו גם טענות ומענות אל מורנו: הוא, שהיה מורה הלאומיות לדורות, לא הרגיש כלל בערך העממיות, לא הבין את המון העם, וכבל המשכילים מימות הרמב"ם ואילך לא כתב את דבריו אלא לתורניים וליחידי־סגולה. יחוסו אל ההמון, אם לא היה יחס של שנאה ובוז, היה בו הרבה מן הבטול והיסח־הדעת. ודאי מפני כך נעלמה ממנו יפיפותה של החסידות וקדושתה, וטען כנגדה דברים שלא ממין הטענה, ומתוך כעס בא לידי איומים, שמוטב לו ולנו אילו לא נפלטו מפיו לעולם (השוה מכתבו המובא אצל לטרים בהקדמתו). בשתי אלה פגם הרב פגימה גדולה, ויבואו תלמידיו וימלאו את הפגם. בא משה הס — תלמידו ותלמיד הגל רבו ברעיון הלאומי — ויביא אתו את הכרת הערך התרבותי והחברתי של היסוד העממי, כנטע־נעמנים משדה־זר, ונטעה בשדנו. ותלמידו המובהק, מגדולי נבוכי הזמן, מיכה יוסף ברדיטצבסקי, הביא מתחום־מושבו את ההכרה העמוקה של ערך החסידות ויקבע לה מקום בספרותנו, ואף אל השקפת־עולמנו הכניסה.

ואולם רק לאור חקירותיו ולנוגה הרגשותיו של „המורה" הכיר העם את עצמו בתור יחידה תרבותית־לאומית בעולם החדש; רק לאור למודיו של קרוכמל נגלו לעינינו הנימים הנסתרות, המקשרות אותנו לאבותינו, שעמדו תחת הר סיני; רק לזיו חקירתו־שירתו החילונו לחפש את סוד ההיסטוריה שלנו, את „נפש ישראל הכללית".

אנחנו נלך הלאה, מעלה. ואולם כפנס, הנשא בידים, ילך אתנו המורה, ויאיר לנו מחשבי־עולם, ויגלה לנו מסתרי־יה, תבל ויושבי בה, וישמור על ניצוצות אהבתנו לעמנו. וגם על חורבות העם ועל נהרי־נחלי דמו ודמעותיו ישנן אתנו את פרקו — פרק חכמים ראשונים:

„חדשים לבקרים — רבה אמונתך
על שאתה מחדשנו — — —
אנו יודעים שאמונתך רבה לגאלנו!"

לשוב ממנו בבינה יתירה אל ההוה, ואולם מתוך שהם מטפלים זמן רב בעבר, חזיונותיו מתחבבים עליהם, ושוב אינם עוזבים אותו עולמית. אחרים שונאים את ההוה תכלית שנאה, ומתוך שנאה זו הם פונים אל העבר, שנעשה להם „חזות־הכל". שבי רב הואיל כל ייפי לבו נשגב. יאהדים ... כל שלושת חלקי הזמן אהובים וחביבים עליהם: זכרונות העבר רק מחבבים עליהם את מלחמותיהם בהוה, כמו שהם מחזקים בלבם גם את תקותם לעתיד. אחד מיחידי סגולה אלה היה גם קרוכמל: אמנם התגעגע נפשו על יפי העבר, ואולם ידע כי בני הדור ... ויאר להם באמתו, ויטע בלבם את התקוה ...

מה רבו בינינו האוהבים את עמם — מרחוק... רוב בוני „חכמת־ישראל" ראו ב„ישראל סבא" גוף חנוט של אב יקר: התרפקו על הגוף ונשקו לו וחבקו אותו, ואולם כאשר התחיל הגוף להראות אותות־חיים, נשתמטו אחד אחד...

כמה רחק מהם קרוכמל! הוא תכן את רוח העם בעברו, וישב אל העם ההי לספר לו ולהודיעו מה שידע. וככה נעשה ל„מורה נבוכי הזמן" — זמנו וזמננו, ומי יודע כמה דורות עוד ילמד. רעיון ההתחדשות והתמידית של עם ישראל מנעהו מלהביט על ישראל כעל „עם שהיה". ועוד יותר מזה: ק ר ו כ מ ל ה א מ י ן, ש ה ו א ח י ב א ח ת מ ת ק ו פ ו ת ה ה ת ח ד ש ו ת ה י ו ת ר ה ש ו ב ו ת. הוא ראה בתחית השפה העברית והמדע העברי וחש, שאיזה „רוחני" חדש נולד באיטי ...ישראל. ואף קרא בשם לרוחני הזה, שם שלא השיגוהו החכמים מבני דורו, ואילו השיגוהו, כי־אז התנגדו לו התנגדות עצומה, — זה היה לא פחות ולא יותר מ ה ה כ ר ה ה ל א ו מ י ת ב ת ו ר ב ה פ נ י מ י י א ר י א ל ש ל ת ק ו פ ה.

ואולם התחדשות זו היתה רק תוספת, — לא כל איש הכיר בה עדיין. מצד אחד עוד רבו הבוערים בעם, שעמדו בעדי־חושך על תקופת־ירידה, שעדיין לא נגמרה כולה. מן הצד השני היה גם המדע העברי שבוי עדיין בידי נכרים, ודעותיהם מצאו להן מהלכים בין צעירי ישראל. מן הצד השלישי פרצו שאיפות התבוללות בארץ, ושכחת שפת עבר בכונה והתנכרות לעם החי נתרבו בין המשכילים. נחוץ היה לוחם כביר, אשר יערוך מלחמת־מצוה כנגד כל אלה — אז בא קרוכמל ויאסור את המלחמה באימון־לב ובריח־מדע־ולא־מרפא־בית.

הוא הרים את קולו כנגד „הבוערים במזיד" ויסר את המסוה מעל פניהם: „ומאז שנתמעטו יראים אמתים רבו המקנאים האורבים בראש דרך, מתי יצא דבר מפי דורש הפך המורגל להם או אשר יפקד מושבם באוצר מידעם וקדשו עליו מלחמה" (שער י"א, 143, 144). למה הם מתיראים מפני אור המדע, הנופל על התורה? — שואל הוא מדי פעם בפעם. אדרבה! „א ש ר י נ ו מ ה ט ו ב ח ל ק נ ו, כ י ד ב ר ה' ו ת ו ר ת א מ ת א ת נ ו, ש א י ן ל ה ל י ר ו א ו ל פ ח ו ד א ת ה ד ר י ש ה ו ה ב ח י נ ה מ כ ל צ ד ו א ו פ ן ש ת ב ו א" (שם, 130). ואולם יאמרו „הבוערים במזיד" מה שיאמרו — המהם נירא? האם נכנע בפני „הערמה הצבועית" של „כל אותן הידענים החשוכים, פחותי המעלה והמדות, שרבו היום בין קטני לומדי תורה, והנם היודעים דרכי הפשט; וההלבשה השירית להסביר לאוזן אי דרכנים דבר בלב הדמיון; לעצמיותן של דברים, וההפרזות לקו ולמישקולת. ידיעת הפרטיות של זמן מייחד האמתיות קיימות נצחיות. ואפילו על אותן האגדות הזרות — — — אומרים, שהם מסוד ה' ליראיו, ומפרשים בהם לפעמים פירושים, שהכל ביחד קרוב לע"ג היותר גרועה, והם עם זאת המיסדים על כל אלה בנין של תוהו, וקוראים לו אמונת ישראל, וכל המכחיש מכנים לו שם כופר, מין ואפיקורס" (שער י"ד — „האגדה ובעלי האגדה", עמוד 252. „הדורש הנאמן" — „אין טוב לו כי אם שמקולם לא יחת ומהמונם לא יענה, ויקראו בפומבי: עת לעשות

פה אינו אלא שחוק וסמיות־עינים, כדי לרמות את הבריות בעד בספם:

החנוני התעורר במנצח, ויפן אלי ויקרא בהתרגשות:

— הלא אנכי יודע, כי האם איננה אם כלל; הלא מכיר אנכי את הגויה — „שקצה" היא, בעל אין לה ובן מעולם לא ילדה. רק בעד חמשה דולארים לנשף היא מתחפשת ראם, ואחרי תום המחזה תשוב להיות בתולה, נקבה פשוטה.

— אבל הן רואה אנכי, כי הבן בוכה, מתרפק על הוריו, מכיר את חטאות נעוריו, תוהה ומתחרט עליהן, ולמה זה תוריבני שוקר? הן אינני בן־כפר, הלא מברדין באתי הנה ואינני גולם, כמו שאתה חושב...

— בי נשבעתי, חי נפשי, שאין אני משטה בך, כי כל מה שעיניך רואות על הבימה אין זה אלא שעשועים־תעתועים. „מזיקים" הם להתחפש, לבכות ולצחוק. ואני אומר לך עוד הפעם, שבברדין שלך אין יודעים ואין מבינים מאומה. אמריקה היא מדינה אחרת לגמרי; פה עושים כל העקיפים וההלהטים שבעולם. עוד ירוק הנך, גר, זר, ואינך יודע מה היא קנדה שלנו. תשתקע פה ותתאזרח, אז תראה, אז תשמע פה דברים, אשר גם בחלומך לא ראית אותם, ואז תהיה גם אתה לבן־אדם. גם אנכי הייתי פרא בבואי הנה בילדותי...

זה היה מורי ורבי הראשון בקנדה. אני הודיתי לו על רוב חסדו אתי ועל לקחו המועיל, והוא שמח על שמצא בי תלמיד מקשיב.

ובמונטריאל נמצאו לי עוד מורים אחרים, עוד יותר משונים. אולם על־אדותיהם אספר בפעם אחרת.

בין יהדות לאנושות, כמו שחושבים רבים ממשכילינו. רוחה של כל אומה הוא אלהיה, ורוח אומתנו הוא אלהינו. יש מן האומות, שרוחן הוא רוח חן ותפארת, יש מהן המחוננות ברוח משפט וצדק, ויש אשר זכו לרוח אומץ וגבורה, לרוח חכמה ובינה, או לרוח דעת ויראת ה'. היש מריבה ומחלוקת בין כל הרוחות האלה? אין כאן שום סתירה בין יהדות ואנושות. ואדרבה, במובן ידוע, האנושות היא יהדות: סכום כל הכחות השורים בעולם, המעמידים את כל האומות על רגליהן, נקבין ב„נפש הכללית" של עם ישראל, עד כמה שעמנו נושא האמונה ב„רוחני המוחלט", שהוא „מקור כל ישות רוחנית וכלל כולם".

רעיון הבחירה הלאומית, אשר מאסו בו הפילוסופים שלנו, ואשר לא חשבוהו לעשותו עיקר מעיקרי אמונתנו, אפילו בצד עיקרים, כנבואת־משה והשגחה פרטית, — רעיון זה נעשה כעת לראש־פנה של שיטה פילוסופית־פיוטית! והנה הובע כאן רעיון הבחירה בכל הבטחון הנפשי של איש, אשר למד להוקיר את רוח כל עם ועם: בחירה חדשה ניתנה לנו — לא מבין עמים „הדומים לחמור" נבחרנו, אלא מנושאי אור החכמה והבינה, המשפט והצדק, החן והתפארת; ובחירתנו אינה אלא עליה שכלית, השגה „בבינה הטהורה", תשובה אל האחדות הרוחנית, אחדות כל הספירות. מכאן אותה אהבת־האל של קרשקש, שפינוזה, מנדלסון, ואחר־כך משה הס; מכאן אותו הבטחון העמוק של ישעיה, רבי שמעון בן יוחאי, רבי יהודה הלוי ורבי ישראל בעל שם טוב; מכאן אותו הגאון — גאון־יעקב! — של רבי עקיבא, דון יצחק אברבנאל, רבי מנשה בן ישראל ורבי לוי יצחק מברדיטשוב...

ואולם גאון זה נגזרה עליו, שיעלב וישבר מדי פעם בפעם. צרות ישראל משכיחות את גדולתו וחותרות חתירה בבטחונו. ומדי הגיע קרוכמל לתקופת צרות כאלה, מתפרצת מלבו האנחה המרה, ומעיניו — „הדמעה הנאמנה", שיתגעגע עליה ביאליק. בדברו על ההתנוונות הפנימית של בית־החשמונאים בימים שאחרי מות הורקנוס, התנוונות, הנראית לעין כל חוקר, למרות התפארת החיצונית שבדרך ממשלתם, הוא מעיר (שער י', עמוד 76): „ועל כן ברוח נכאה ובקצר מלין תשמענה אזנינו דברי הגדולה המזויפת ההיא, שלא היתה עוד כבתחילה אור בוקר ויום צח, כ"א להט שמש בוערה אחר הצהרים, עד כי קל מהרה נטו הצללים והגיעו ימי האפל, ושבו העם בנקל לשלל זרים"... ובבואו אל חורבן בית שני (שם, עמוד 90), תקצר רוחו מרוב כאב וקשה עליו לספר את הדברים כמו שהם, וכרעי איוב הוא משתתק פתאום, אחרי אשר תתפרץ מלבו גניחה איומה זו: „כל הדברים והמרורות האלה מסופרים בארוכה ליוסף הכהן וליתר סופרי קורות אומתנו, — ואנחנו נעבור עליהם, כאשר תמהר רגל עובר אורח על פני שדה קטל בנשף יום הקרב, כי תאחזהו בעתה"... ובעוד רגע הוא מוסיף: „וכבר ארכו לנו הדברים, ועוד נשאר לנו לשתות ולמצות את קובעת כוס החמה עד לכלות המועד השני לירידה ולכליון"...

יכולים היינו להשוב, שאנחת גוסס שמענו, נאקת מתיאש; אבל לא האיש אשר עשה את נצחיות ישראל ליסוד שיטתו יתיאש. צועק הוא מרוב כאב האומה, אבל בכל צרות עמו אינו רואה אלא חבלי־לידה, גסיסת הירידה והתחדשות העליה. נצחיות ישראל היא בכח התחדשותו.

„חדשים לבקרים רבה אמונתך — על שאתה מחדשנו בבקרן של גליות, אנו יודעים שאמונתך רבה לגאלנו".

עת לעשות.

שליש מדית בחוקרי היסטוריה: יש מהם שאינם מבינים את ההוה והם פונים אל העבר במחשבה תחילה

— האם ראית מימיך מחזות־קסם ופלאי־פלאים כאלה? היש „אורפיום" מצוין כזה בברלין?

— בודאי, שאין...

— זהו שאני אומר תמיד: אין כמונטריאל בכל העולם. אולי רק ניו־יורק יוצאת מן הכלל, אם אמת הדבר מה שמספרים על־אדותיה. אולם ב„יוראפ" אין מאומה, כי מה יכולים שם לראות ומה יכולים שם לשמוע? והרוטין לא כלום.

— צדקת! ברלין היא כבפר לעומת מונטריאל.

— אני אומר זאת תמיד. ומה היא גם פאריז לעומת מונטריאל! בה„סטאר" של היום נאמר...

פתאום הורם המסך.

עתה הבט־נא וראה! — פנה אלי בן־שיחתי, כמלמד לתלמידו.

הציגו על הבימה מחזה בן מערכה אחת בשם „הבן הנדח". הנפשות העושות היו: אב, בן ואם, והחנוני משתדל לבאר ולהסביר לי הכל, כיד חכמתו הטובה עליו.

— החושב אתה, — פנה אלי מורי, — כי זהו אב ממש?

— בודאי כך הוא; הן רואה אנכי, כי האב שמח ומאושר על בנו הנדח, אשר שב אליו אחרי שבעו נדודים. — היתה תשובתי.

— חה־חה־חה! — צחק מלמדי. — חלילה, לא אב הוא, כי־אם אחד המשחקים, גוי פשוט, והוא רק הדביק זקן אל לחייו הגלוחות, למען יראה כאב ממש. וגם שמחתו אינה אלא עשויה ובדויה, למען יאמינו, כי הוא שמח באמת.

— אבל הן רואה אנכי, כי האם בכתה מרוב אושר, בראותה, כי בנה האובד שב אליה והוא מתרפק עליה בתחנונים, ולמה זה אתה משטה בי ואומר, כי כל הדבר אשר אנו רואים

אפשרות להגשמתן, מובנות הן מאליהן, אבל נמוכות הן ואינן מתאימות עוד לגובה המומנט ההיסטורי, שאָנו חיים בו. התקופה הממשמשת ובאה כעת היא תקופת השתחררות העמים, ועם שאינו מתאים עתה את תביעותיו לרוח התקופה, הריהו מתחייב בנפשו.

מֵהֵיכַל הַנְּשָׁמוֹת

מאת

יהודה אבן־שמואל.

א.

נִשְׁמַת רַבִּי נַחְמָן הַכֹּהֵן קְרוֹכְמָל.

נצח ישראל.

פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום. מצאני אדם אחד... ואמר לי: רבי! שני דברים יש בעולם, ואני אוהבם בלבי אהבה שלמה (תורה וישראל), אבל איני יודע איזה מהם קודם? אמרתי לו: דרכן של בני אדם אומרים התורה קדמה... אבל אני אומר: ישראל קדמו.

(תנא דבי אליהו רבא, פי"ד.)

אהבתו של קרוכמל לתולדות עמו לא באה אלא מתוך אהבתו לעמו. אין למוד ההיסטוריה עיקר אצלו, ולא תכלית בפני עצמה, אלא אמצעי להגדרה עצמית לאומית. „דע, — הוא אומר (בשער י"ב — „חידות מני קדם", עמוד 153) — .שזהו עיקר גדול ונכבד, שהוא צריך ויפה לנו, כי נרבה לדרוש ולחקור על הדעות והמוסרים והתכונות, שעלו בקרב אומתנו באורך הזמנים, וע"י הקורות שעברו עלינו, והחבורים וההצטרפות בהם, שנתחברנו עם זולתנו יותר מכל אומה ולשון, הגם רק בשעור מוגבל ולא יותר; ואיך נתפעלנו ונשתנינו ע"י הדעות והמוסרים והתכונות ההמה, איך פעלנו בהם בזולתנו מדור לדור; ואפילו אותן שהיו רחוקים ונתקרבו אלינו במקצת, וקבלו מדרכינו, כמו היונים בזמן האפל־טונים האחרונים, פלאטינוס ופריקלוס, או בדרך אחר מחמר; וכן אותם שהיו קרובים לנו ונתרחקו, כמו בעלי הברית המחודשת, או דברי ברוך הפילוסוף, והכתות שאחריו; חובה על חכמי־לב וגדולים שבנו, לדרשם ולהבינם בעיקרם ובשרשם, והכל בשביל שנגיע בכח הדרישה לרשמים ברורים, ולבסוף לבירור הכרת עצמותנו ומהותנו, שהיא נפש ישראל הכללית, ואיך נגלית בעולם בקורותינו ודברינו בסבות תהפוכות העתים עד היום הזה, ומזה נקיש על הבאות".

„הכרת עצמותנו ומהותנו שהיא נפש ישראל הכללית" — זוהי ראשית ותכלית. כמה רחוקה השקפה זו מזו של חוקרינו שבימי הבינים! שם טוב בן יוסף ן' שם טוב בפירושו על המורה (ח"א פ"ל) מעיד על הרמב"ם, שחלק בין „השלמות האנושי" ל„שלמות הישראלי"; והוא בעצמו מוסיף: „והאמת כי שלמות האנושי קודם לשלמות הישראלי, ואם לא יהיה האדם שלם בשלמות האנושי לא יהיה שלם בשלמות הישראלי". קרוכמל לא הסתכל מעולם מזוית־ראות זו בשאלת „יהדות ואנושות". על מזוזת־שערו „גויים אלהיו" כתב את הסיסמה הלאומית־האינדיבידואליסטית של מיכה: „כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם ה' אלהינו לעולם ועד". האין זאת „המלה האחרונה" של הלאומיות, אותה שהביע הפרופיסור ה. מינסטרברג באמרו: „הלאומיות היא האמונה העמוקה של אנשי אומה ידועה בערך הנצחי של היצירה המיוחדת, שהכניסה אומה זו לאוצר תרבות העולם"? קרוכמל לא ראה שום סתירה

חסרו לו הוכחות וראיות לחזק את דבריו וטענותיו; היה קורא בתנועה של נצחון: „הלא כך כתוב מפורש בה„סטאַר" של היום". וגם שיחתו הפשוטה והמצויה היתה מתקשטת בהזכרת שם ה„סטאַר".

ובהיות חנוני זה רווק, היה מבקר לפעמים את ה„אורפיום", ויתגאה לפני הבריות בפזרנות זו. זו היתה כבר התחלה של חיי מיליונר, אשר כסף לא נחשב בעיניו למאומה. וכוונתו היתה גלוית: ידעו נא הכל, שהוא אחד המבקרים התכופים בה„אורפיום". בקור זה היה לו בכל פעם למאורע חשוב בחייו. רבע שקל במזומן ולאלתר בעד מקום בת„אורפיום" — לאו מלתא זוטרתא היא. סך כזה — היה חנוני זה נשבע בהן־צדקו — היה מספיק לבני עיר מולדתו „לעשות שבת" בעד משפחה שלמה.

פעם אחת נזדמנתי עם חנוני זה ב„אורפיום". הסתכלתי בפניו הרבה יותר מאשר אל הנפשות, העושות על הבימה. פניו נהרו. הוא היה מלא התפעלות והתלהבות מכל אשר ראה על הבימה, מכל המחולות, מכל הפזמונים, שהיה בהם יותר מקורטוב של נבול־פה, מכל הנפתולים, הרקודים, הקפיצות המסוכנות ו„שבירת העצמות" של המטפסים על הסולמות, של המפזזים וטסים על חוטי־ברזל, של ההולכים על ראשיהם, של המתפתלים כנחשים, של זורקי הכדורים וכדומה. לכולם מחא כף, כמכה בקורנס, לקראת כולם צהל צהלת־סוסים ומכולם נהנה הנאה משונה. ובצאת הליצן על הבימה לבוש בבגדי צבעונים משונים ובהכשלו על כל פסיעה ופסיעה, בנפילתו בקול רעש, בקבלו ובנתנו מכות־לחי מצלצלות, הגיעה התלהבותו של חנוני זה למדרגתה היותר עליונה.

פתאום ראני התנוני ויקפוץ מעל מקומו ויקרב אלי וישב על ידי. צר היה לו לראות אותי יושב קר ובלי שמץ של התפעלות. קשה היה לו להבין, איך אין מתפעלים מ„גבורות ונפלאות" כאלה, שהראו באותו הנשף על הבימה. ויכנס אתי בשיחה:

וישלוב. אבל המושלים הרוכבים עליהם — הם אשמים בכל. עולם מיוחד יש להם, והם מושבעים ועומדים להגן עליו, ונכונים הם בכל עת ובכל שעה להקריב את העם, ובלבד שלא יחרב עולמם הם. והיה בראותם, כי איזו סכנה מרחפת על עולמם זה, כי איזה רגש של מרידה מתחולל בתוך העם ועבדים מתחילים להתפרץ מפני אדוניהם, מיד הם קמים ומסכסכים עם בעם ואומה באומה, כי רוצים הם להשתמש בשעת המהפכה העולמית, כדי לחזק את מצבם הם המתמוטט. והמושלים הללו הם הם שבקשו מפלט להם גם במלחמה הזאת, אבל טעו בחשבונם, — כי הזקא היא תשים קץ לממשלתם ותוריד אותם מכסאם, ולא יהיו עוד עמים ומושלים, כי אם עמים מושלים, עמים עומדים ברשות עצמם, מתפתחים לפי נטיות עצמם והולכים אל אשר יהיה רוחם ללכת. ותקופת הזהב, שאליה פללו טובי החוזים שבכל העמים, תגיע ותשפוך את ממשלתה על כל העולם, ככתוב: ולא ישא עוד גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה.

כך נתפלגו ההשקפות, הדעות והאמונות לרגל המלחמה הנוראה, שהקיפה כמעט את כל העולם, ושאין אנו רואים לעת־עתה את אחריתה. כך נולדו לרגלה שיטות שלמות, ומי יודע כמה שיטות תעבורנה וכמה עוד תבראנה עד כלות המלחמה. ואנחנו אין אנו נכנסים בעבי חלוקי הדעות ואיננו באים לפשר ביניהם, מפני שאין אנו רואים אותם מעלים או מורידים בתור הלכה למעשה. אחת ברורה לנו: המלחמה עוד לא נגמרה. ואם תהיה האחרונה שבמלחמות או אחת מן המלחמות האחרונות — תוצאותיה תהיינה יותר השובות מתוצאותיהן של המלחמות הגדולות שקדמו לה, ועל־פי תוצאותיה יחתך גורלם של עמים רבים, אם לא לעולם — לכל הפחות, לזמן ארוך.

ועוד דבר אחד ברור לנו. אם באמת נטועה בלב האדם שאיפה ליושר עולמי ולצדק מחלט, או דוגל בן־האדם בשם היושר והצדק רק לשם הנאת עצמו, רק כדי שלא יהיה למרמס תחת כפות רגליו של התקיף ממנו — אחת היא לנו. די לנו במה שעינינו רואות. ועינינו הרואות, כי ההכרח כופה הר כגיגית על העמים, ואפילו על התקיפים שבהם, לבקש להם דרכים אחרים בשביל יצירת יחס יותר אנושי בין עם לחבירו. ואין לפניהם דרך אחרת, כדי ליצור את היחס הזה, אלא בהעשותם לאגודה אחת, כלומר, ביסדם את „אגודת־העמים“, שעליה דברו יחידי־סגולה עוד זמן רב לפני המלחמה, ושרבים הכירו את נחיצותה רק בזמן המלחמה.

יצירתה של „אגודת העמים“ עומדת כעת על הפרק, והיא בעצמה, „אגודת העמים“, תשמש פרק חדש בתולדות התפתחותם של העמים. דורות ותקופות עברו על בן־האדם, דורות ותקופות של מלחמה בלתי־פוסקת, עד שנוצר יחס אפשרי בין אדם לחבירו בתוך החברה. והנה כבר הגיע הזמן של יצירת יחס אפשרי גם בין העמים הבודדים. היו ימים, שגם בתוך החברה היתה החרב הפוסקת האחרונה בכל סכסוך שבין אדם לחבירו, ואך בדי עמל והתגברות הכחות המוסריים — איננו הוקרים אחרי מקורם — על האגרוף נצח החוק את הסייף, ונצחון כזה צריך לבוא גם בנוגע להיחס שבין העמים הבודדים על־ידי „אגודת העמים“, העומדת להברא. תחת הרב של ברזל — חוקי־ברזל, ותחת כח־האגרוף — הכח המוסרי. אין רצוננו לאמר בזה, שאפשר יהיה להחזיר למוטב עמים מורדים בחוקי־העמים על־ידי הטפת מוסר וכדומה. באמצעים כאלה אין משתמשת אפילו הממשלה הבודדת בנוגע להעבריינים. ובאמרנו, כי „אגודת־העמים“ תשליט את הכח המוסרי במקומו של כח־האגרוף, אנו מתכוונים בזה להכח המוסרי, שיתן לה את הרשות להשתמש גם בכלי־זין היותר חדים, אם אך תמצא צורך בזה.

ומזה יוצאת לנו שלישית. בשעה כזו מחויב כל עם ועם לעמוד על נפשו ולהגן על קיומו. ופירושן של המלות „להגן על קיומו“ הוא: להכתב בספור העמים, למען לא יגרע חלקו ב„אגודת־העמים“. התביעה של זכיות אזרחיות, פוליטיות ואפילו גם לאומיות, במקום שיש

מורי ומְלַמְּדִי בְּקַנָּדָה

מאת

ראובן ברייני.

מכל מלמדי השכלתי, וגם בבואי לפני חמש שנים למונ־טריאל, נמצא לי סוחר־בגדים אחד, מבני־ברית, שלקח לו העמל והטורח להיות מורי ורבי ולהעניק לי מחכמתו והשכלתו.

הסוחר, או החנוני, הנזכר הוא בן עיירה קטנת בבוקובינה. לקנדה בא, בהיותו נער בן שתים עשרה שנה. כעשרים וחמש שנה התגורר והתגולל בהישובים הקטנים של מערב קנדה. נער־משרת היה בחנויות שונות, רוכל מחזיר בכפרים וגם עובד על מסילת־הברזל ס. פ. ר., עד כי פתח בעצמו חנות בגדים באחד הכפרים, קמץ בהוצאותיו וקבץ על יד, עד כי עלה הונו לעשרים אלפים דולאר, אז העתיק מושבו להמטרופולין של קנדה, למונטריאל. בן־כפר זה, ש„התקנד“ כל־צרכו, פתח בעיר זו חנות של בגדי נשים ותכשיטיהן. וכבר היתה לו בחנותו כותבת־במכונה, צרפתית ממש, טיליפון וברטיסי־מסחר נדפסים. יבדלו״י ראה גם אבטומוביל משלו ותקפת בתי מוגבלת בהבאנק של בעלי המסחר. היבצר מכוכב הצלחתו דבר! הן פסיעה גסה כבר נעשתה: ממדרגתו של משרת קטן כבר התרומם למעמדו של „בעל עסקים“, ומדוע לא יקוה ולא ינסה להיות גם מיליונר? ואחרי שהיה בטוח בעצמו, כי יש לו הכשרון לצבור גם רבוא רבבות כסף, כבר היה מתגאה ומתנשא בהליכותיו עם הבריות, כאילו היה גביר אדיר באמת, וכבר חקה את תנועותיהם והעויותיהם של המיליונרים הקנדיים. את השפה האנגלית רכש לו במדה מצומצמה, ורק בקושי רב היה קורא את החדשות בעתון אנגלי, וכמו מתוך ערפל עבה נגלו לו הדברים הכתובים שם. אולם שם ה„סטאר“ (העתון היותר מפורסם בקנדה) היה נשא תמיד על שפתיו. עתון זה היה לו בכל דבר הפוסק האחרון, ואם

VOL. IV — NEW YORK, AUGUST 3, 1917 — No. 21

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית — ניו־יורק, ט"ו אב, תרע"ז — גליון עשרים ואחד

אגדת־העמים.

כשהכריזו המלחמה והתגייסו המדינות והתנגשו המחנות, נבאו יודעי דבר וינחשו המומחים לעניני מלחמה ויחריצו על יסוד הנחות מדעיות, שאי־אפשר לסתור אותן, כי המלחמה הזאת תהיה קשה ונוראה, ואולי תעלה, לפי מספר הקרבנות שתבלע, על כל המלחמות שקדמו לה, אבל לא תמשך לאורך־ימים. בציר וחורף — כך נבאו — ודי לה להכריע את כף־המאזנים לצד זה או לצד אחר. וכי יבוא האביב ויהדש פני אדמה — תושב חרב לנדנה, וישוב החורש לנירו, והדיפלומאטים ישבו כסאות למשפט לחתוך את גורלם של העמים.

כך נבאו — והנבואה לא נתקיימה. כפי הנראה, קשה לחזות עתידות על סמך הנחות מדעיות בלבד. כפי הנראה, יש עוד גורמים חשובים באוצרה של ההיסטוריה, שבעלי המדע שלנו לא הביאו אותם בחשבון: או מפני שהגורמים הללו סמויים עדיין מן העין, ואפשר לראותם רק אחרי התגלותם, או מפני שבעלי המדע שלנו, המרשים לעצמם לגלות את המסך מעל פני העתיד, מזלזלים בכל מה שאינו נכנס לגדר המדע ש ל ה ם. והמדע שלהם על־פי רוב חד־צדדי הוא. מדויק הוא בכל מה שנוגע להתפתחות הטכניקה, מניפה הוא בעשר נפות בכל מה שנוגע להצד האיקונומי של חיי העמים, אבל מגשש הוא באפלה, מדי בואו להיכל הפנימי של רוח העמים, לעולם הנשמות של העמים. ואין שום ספק, שיש נטיות מיוחדות לנשמות העמים ושאיפות מיוחדות, שאינן יכולות להתבאר על־ידי השפעתה של התפתחות הטכניקה ושל הגורם האיקונומי. ונמצא, שהמדע שלהם, אשר שמים להם קו ומשקולת בהנחותיהם ובהשערותיהם, לקוי הוא, מאיר רק נקודות בודדות, או לכל היותר — רק צד ידוע בהמאורעות העולמיים, אינו מאיר אותם לכל צדדיהם, ולא כל־שכן שאינו יורד לתוכם ואינו מגלה את הצפון ואת המכוסה שבהם. ואם כשל עוזר ונפל עזור, ולנבואה היוצאת מתוך הנחות מדעיות, שאינן מקיפות ואינן חודרות לתוך עצם הדברים, חסר העיקר: ההכרחיות להתקיים.

והנה לא אביב אחד עבר עלינו מיום שפרצה המלחמה. שלש שנים תמימות כבר עברו עלינו מיום שהוטל הגורל, ואומות העולם התנפלו אשה על חברתה ברצח ובאכזריות וברגש של נקמה צמאה להרס ולכליון, שלא ראינו דוגמתם בכל מלחמות העבר, ועדיין עומדים אנו באמצע המלחמה, ומחשבי קצין כבר חדלו מנבא עתידות. חצי העולם נחרב, הדור הצעיר באירופה כמעט נכחד, מדינות שלמות נהפכו למשואות ולתלי־שממה — ועוד נטויה החרב, ועוד עומד „בעל־הדבר" הגרום ומגל־הקוצרים בידו וכורת על ימין ועל שמאל, ואין אומר: הרף!

והולידה המלחמה כפירה מצד אחד ואמונה מצד שני. יש לנו כעת כופרים, שדוקא על־ידי המלחמה באו לידי פסימיזם גמור. אומרים הם: לית דין ולית דיין ואין שום הגיון במאורעות־העולם. יש רק החיה באדם, החיה הקדמונית, היודעת רק לטרוף ולאכול, ומתעוררת היא בו, בהריחה טרף, ומשכיחה אותו כל רגש נעלה של רחמים וחמלה, של יושר וצדק וכל מדה נכונה, שהתפאר בה בן־האדם התרבותי, ומחזירה אותו ליושנו, למצבו הקדמוני, טרם תפר לו עלי תאנה לכסות בהם את מערומיו, טרם ידע מה היא בושה ומה היא חרפה. ויש לנו כעת מאמינים, הרואים חזות־הכל דוקא במלחמה הזאת, שלא באה, לפי דעתם, אלא לתקן עולם במלכות צדק, להעביר את מלכות הרשעה מן הארץ ולהשיב את הגזלה לבעליה. היו עד כה עמים ומושלים עליהם. והיו העמים לחוד והמושלים לחוד. העמים, כשהם לעצמם, רודפי שלום הם על־פי טבעם, מסתפקים במועט ושמחים בחלקם, ועל־נקלה היו מתפשרים ביניהם והיו מבקשים את הדרך, המוליכה לידי אחוה

שנה רביעית | HATOREN | גליון כא [עא]

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. | AUGUST 3, 1917 | No. 21 (71)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה......3.00 לחצי שנת...$1.50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנת......$3.50 לחצי שנת...$1.75
לפחות מחצי שנה אין התתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year....$3.50 Six months..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים

ההנהלה של „התורן” הזמינה טבלאות לכריכה בשביל כרך „התורן” השבועי, שנה ראשונה. הטבלאות עשויות בהדור מיוחד. בידי ההנהלה נמצא מספר מצומצם של הכריכות האלה בשביל אותם הקוראים, הנוהגים לפאר את ארונות־ספריהם בכרכים מהודרים.

מחיר כל כריכה עם המשלוח 35 סנט.

לפנות בהזדמנות אל הנהלת „התורן”.

גננת ומורים דרושים

לבית תלמוד התורה דעיר באלטימור דרושה גננת מומחה ומנוסה. המשכורת הגונה. דרושים גם מורים ומורות מובהקים ובעלי נסיון בשיטה הטבעית.

לפנות אל:

Principal of Baltimore Talmud Torah
1029 E. Baltimore Street
Baltimore, Md.

הנחה לחותמי „ה ת ו ר ן" החדשים.

במערכת „התורן" נמצא למכירה מספר מצומצם של כרכי „התורן" שנה ג׳, מכורכים הדר (גליונות 1-50), וכל הקודם זכה.
מחיר הכרך $3.50 עם המשלוח.
לחותמי „התורן" החדשים רק $2.50 עם המשלוח.

לשם הגשמת הצעדים הראשונים של הוצאת „שפתנו“ הופרש סך עשרים וחמשה אלף רובלים.

המלונים הטכניים ופרטי־המלים מסתדרים על־ידי מומחים למקצועות־המדע השונים, שהמלונים עוסקים בהם. ואחרי שהעורך הראשי ישים עיניו עליהם ויתקנם יושלחו, בתור רשימות בודדות, בתרגום לועזי מתאים בצדן, אל ראשי־הבלשנים שבכל תפוצות־הגולה ובארץ־ישראל, כדי שיחוו דעתם עליהן, ועל פי רוב דעות יקום דבר. הבלשנים האלה נבחרים על־ידי ועידה כללית של יחידים ומוסדות הראויים לכך. קבוצת הבלשנים האלה תשמש יסוד ל„סנהדריה קטנה“ של הלשון בעתיד.

ה ק ו ב צ י ם ה ב ל ש נ י י ם של „שפתנו“ יוצאים לאור לפחות פעמים בשנה בעריכתו של ד"ר יוסף קלוזנר והם מוקדשים לבאור מדעי של שאלות לשוניות ולפרסום מונחי־לשון הנחוצים בחיים השמושיים למשפחה ולבית־הספר.

ה ב י ב ל י ו ת י ק ה ה ב ל ש נ י ת תעודתה לשמש מרכז לחכמים וסופרים העוסקים בחקירת־הלשון העברית.

עם התפתחות עבודתה של „שפתנו“ תקרא, על חשבון המוסד, ועידת הבלשנים הראשונה.

מועצה שהיתה על יד המוסד בהשתתפות הסופרים היושבים במוסקבה החליטה החלטות אלו:

א) לשם כ נ ו ס השפה והרחבתה צריך המוסד לגשת בראשונה להוציא במהדורה עברית את המלון העברי־האנגלי החשוב של יאסטרוב, שתהא מסודרת ומתוקנת על ידי קוליגיה של חכמים.

ב) לשם ח ד ו ש הלשון והרחבתה צריך המוסד לגשת בזמן הקרוב לפרסום מלונים טכניים קטנים ונקנים בזול לשמוש המורים והעם בכל המקצועות שהספרות, הדבור וההוראה זקוקים להם.

ג) המוסד צריך לקבוע פרסים לעבודות מקוריות בחקירת הלשון העברית. פרטי הפרסים יתפרסמו בקרוב.

הוצאת „שפתנו“ כבר נגשה לסדור הביבליותיקה והיא עומדת לקנות עוד את כל הספרים, שיש להם ערך בלשני (ספרי־דקדוק, מלונים, ספרים בתולדות־הלשון) ושיש למצוא בשוק־הספרים. כמו כן נמסר לדפוס הקובץ הראשון של „שפתנו“, היוצא בעריכתו של ד"ר י. קלוזנר ושיכיל שורה של פרטי־מלים חשובים ומאמרים בלשניים.

מקוים אנחנו, כי בחירי־סופרינו, יוצרי־הלשון, והבלשנים המעטים, הפזורים בארצות השונות, יבינו את ערך פעולתנו ויבואו לעזרתנו.

ה ו צ א ת „ ש פ ת נ ו “, מ ו ס ק ב ה.

הכתובת לכל עניני „שפתנו“:

КНИГОИЗДАТЕЛЬСТВО „СФОСЕНУ“
Москва, Обиденскій пер. 1а, кв. 23

* * *

ח ד ש ו ת ס פ ר ו ת י ו ת.

— החברה להוצאת ספרים במחקר הלשון העברית וספרותה „שפתנו“, מיסודו של ש. י. וליקובסקי, תתחיל להוציא בקרוב בעריכת הד"ר יוסף קלוזנר עתון פילולוגי־עברי. חברה זו מעבדת תכנית להוצאת מלון עברי אקאדימי גדול, ואומרת היא להוציא גם שורה שלמה של מלונים עבריים טכניים, ערוכים על־ידי בלשנים מומחים. כדי להגשים את כל התכניות האלה, אומרים בעלי החברה הזאת להגדיל את הונה עד למאה וחמשים אלף רובל.

— הסתדרות הסטודנטים הציוניים „החבר“ החליטה בועידתה האחרונה, שנקראה זה לא־כבר במוסקבה, להוציא מאסף עברי ארבע פעמים בשנה.

— בהוצאת „כנרת“ שבלונדון יצאה דראמה עברית לבני הנעורים בשם „עם שחר או חלום בת ישראל“ מאת מרה־רחל דון־יחיא. הספר נדפס בהידור רב על נייר משובח ועושה רושם טוב בחיצוניותו המשופרה ובתכנו הנעים.

* * *

מ ח י י ה א ג ו ד ו ת.

— אגודת „בני עם חי“ חגגה במוצאי־שבת, 4 אבגוסט, את פתיחת המרכז שלה. אולם המרכז היה צר מהכיל את כל הנאספים, שבאו להשתתף בחגיגה. בין הנואמים היו הד"ר ש. מ. מלמד, י. ז. פרישברג, ק. ווייטמאן, יוסף זיף, מוריס רוטנברג ועוד. כל הנואמים הדגישו את ערכה הגדול של הלשון העברית בתנועת התחיה. בין נואם לנואם הושרו שירים לאומיים. הנשף נסגר מתוך התרוממות־הרוח.

האספה הבאה תהיה במוצאי־שבת, 11 אבגוסט, במרכזנו, 217 רחוב הנרי. על הפרק: דין־וחשבון מועדים שונים.

— אגודת „עבריה“, ברונזוויל, תתאסף במוצאי־שבת, 11 אבגוסט, במרכז הציונים, 296 רחוב סקמאן. החברים ומביני עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „דוברי עברית מזרחי“ תתאסף במוצאי־שבת, כ"ד אב, באולם „עדת בני ישראל“, 214 איסט ברודוויי. החבר שאול בלום ירצה על: „החיים בארץ־ישראל“. מביני עברית מתבקשים לבוא.

„בעוד זמן מועט יתחיל להופיע מחדש באודיסה הירחון „ה ש ל ו ח" בעריכת הד"ר יוסף קלוזנר.

„כל התנאים הקשים בדבר המשכת העתון הפדגוגי „ד ר כ נ ו", שהחוברת הראשונה שלו החרמה בימי המשטר־תישן על־ידי הצנזורה, כבר הוסרו. בידינו יש סכום מספיק להמשיכו ולקיימו.

„במוסקבה יתחיל לצאת בקרוב עתון לילדים בשם „ש ת י ל י ם".

„ספר התקנות של הוצאת־הספרים „התחיה" כבר אושר על־ידי הממשלה. ההון היסודי בסכום שלש מאות אלף רובל כבר הוכנס במלואו. בקרוב יספחו אקציונרים גדולים לחברת־ההוצאה הזאת, והצד המסחרי והצבורי שלה יסודר. צריך להעלות את הון החברה עד למיליון רובל. הועידה צריכה להביע את משאלתה, כי בראש הוצאה גדולה כזו יעמוד ביאליק הגדול שלנו.

„ראוי לציין בזה, שהסכום של מאה וחמשים אלף רובל לטובת „העם" נקבץ כולו מאת צירי הועידה".

שונות

ריפובליקה יהודית בארץ־ישראל מבחינה גרמנית.

השאלה בדבר יצירת מרכז יהודי בארץ־ישראל לאחרי גמר המלחמה, שהעסיקה עד עכשיו רק את דעת הקהל בארצותיהן של ממשלות־ההסכמה, מצאה לה הד עכשיו גם בגרמניה. הסופר המדיני המפורסם, גוסטאוו פון דבלר, פרסם זה לא־כבר בעתון הרשמי־למחצה „רייכסבאָטע", היוצא בברלין, מאמר בשם „ריפובליקה יהודית בארץ־ישראל". מפני חשיבותו של המאמר, המבאר את ערכו של מרכז יהודי מדיני בארץ־ישראל מ ב ח י נ ה ג ר מ נ י ת , הננו מוסרים בזה את עיקר דבריו:

„אי־אפשר להכחיש, אומר הסופר בראשית דבריו, — כי תרבה טובה כרוכה לממשלות המרכזיות בעקב חזוקה של הממשלה העותומנית על־ידי תעשיה יהודית באותו חבל ארצה, המשמש גשר בין מצרים והודו. צריכים אנחנו לסיוע ולגרום התפתחות ענינים שכזו; לא כל שכן שאין לנו לירוא ולפחד מפניה. אנחנו מחויבים לתמוך בגלוי בתנועה כזו, המכוונת להטבת עניניהם המדיניים של היהודים. ואין אנחנו צריכים כלל להפות בצעיף של צביעות גם על כיונותינו הפוליטיות אנו בענין זה, כמו שעושים מחוללי הרעיון הזה, הנשיא ווילסון וסיעתו — חבריו, מנהלי הפוליטיקה הבריטית. הרעיון של יסוד ריפובליקה יהודית בארץ־ישראל יפה הוא מאד לעניני אנגליה, אבל מזיק מאד לעתידן הפוליטי של הממשלות המרכזיות. הודו ומצרים תהיינה אָז לצור־מכשול ולאבן־נגף על דרך מסחרנו בשערי אסיה. בפרוץ מלחמה ישמשו הארצות האלה מבצר עז לאנגליה, שממנו תוכל לשלוח את מחנות צבאותיה אשר באסיה ואפריקה ולערער עד היסוד את המשתית של הממשלות המרכזיות. אדיר־חפצן של הממלכות העתיקות מאָז ומעולם היה לעשות את ארץ־ישראל גשר בין אסיה ואפריקה. והאימפריה העולמית המודרנית גם היא מחזיקה ברעיון זה ומשתדלת להגשימו, כדי להבטיח את קיומה. הודו היא בחזקת סכנה ליפול בזמן מן הזמנים בידי יאפוניה, שהתחילה כבר לשפוך את ממשלתה על ארצות אסיה וצודדת אותן ברשתה, אם לא תקדים אנגליה ותקשר אותה אליה בקשר קולוניאלי יותר אמיץ; אם לא תחבר אותה אליה חבור יותר קרוב על־ידי דרכים מתוקנות ומסילות־ברזל משוכללות, שעל־ידיהן אפשר יהיה לה להגדיל הרבה מונים את משלוח אנשי הצבא דרך היבשת. מלבד זה, יש לה עוד כמה נמוקים וטעמים כלכליים לקרב את מצרים להודו דרך היבשה.

„מזה נראה, כי אנגליה, לאחרי כבוש בגדד, ביחד עם הדירתה „בדרך שלום" לתוך מדינת ערב, עתידה לצעוד עוד צעד מדיני חשוב על־ידי יצירת ריפובליקה יהודית, צעד, שיביא לה גמול ושלומים חלף אבדותיה המרובות במלחמה הנוכחית. צריכים אנחנו להזהר מאד, שלא לפול בפח הדיפ־לומאטי הזה!

„ואמנם הודות לקיסרנו הנעלה, הרואה את הנולד, נעשה הזוקה של טורקיה ענין חשוב בתכנית עבודתנו המדינית. בועידת־השלום הבאה בודאי שנעמוד לימין בעלת בריתנו טורקיה ונתמוך בה, כדי שתוכל לסדר את עניניה הפנימיים באופן רצוי לה. אחד האמצעים בפרוצס זה, שאין לזלזל בו, הוא יצירת מדינה יהודית תחת חסותה העליונה של טורקיה. מובן, שחופש גמור צריך להנתן ליושבי המדינה החדשה ולהתפתחות חייהם העצמיים הלאומיים. היהודי הוא קולו־ניסט מלידה ומבטן, ויותר מכל בן לאום אחר יודע הוא להשתמש בהאפשריות, המזדמנות לידו. היהודי בכשרונו למסחר ותעשיה יחשוף את כל אוצרותיה השפונים של אדמת ארץ־ישראל, יטע בה יערות, יחפור בארות ויוציא ממנה פרי־הלולים. מסחרה של ארץ טורקיה יפרח רק אָז, אם ימצאו בתוכה אוכלוסים יהודים מרובים. ואם אלה יהיו לה, אָז מובטח לה, שעוד יבוא יום וטורקיה תדע ותכיר בעשרה הרב ותרגיש את כחה — כח שיגין עליה מפני אויביה העצומים.

„עלינו להלחם באנגליה בבלי־זינה, כדי לסכל את מזמותיה. יסוד מדינה יהודית בחסותה של טורקיה הוא אמצעי־הגנה לנו, כמו הסובמארינה נגד הבלוקאדה האנגלית".

בתמשך מאמרו נוגע פון דבלר בשאלת היהודים בגרמניה בכלל, ואגב הוא מגלה יותר מטפח מרגשותיהם של האנטי־שמיים הגרמניים בהתיחסותם ליהודים, המשמשים לו נמוק וטעם הגונים ליסוד מדינה יהודית.

„יסוד מדינה יהודית — אומר פון דבלר — רצוי הוא גם מנקודת־ראות אחרת. מכירים אָנו אָמנם בכשרונות היהודים ובתכונתם המיוחדת. אולם ביחד עם זה צריכים אנחנו להודות גלוי, כי למורת רוחנו תם. היהודי לא יחדל להיות יהודי גם אחרי המירו את דתו. האלמנט הגזעי שבו לא ימחה ממנו לנצח. אָמנם היהודי יליד גרמניה נלחם בעד המולדת הגרמנית לפעמים לא־רחוקות במסירות־נפש ובאומץ־לב ראויים לתהלה; אבל למרות זאת אין אותו היהודי יכול להכחיש, כי יותר ממה שהוא פאטריוט גרמני הנהו פאטריוט יהודי, והכרתו היהודית היא השלטת בכל רגשותיו. מפני זה זר הוא היהודי לרגשותינו ולמחשבותינו העמוקות, למרות

בזמן האחרון (ביחוד על־ידי עריכת „יום העברים") להסב את תשומת־לבם של הציוניים ושל הקהל היהודי הגדול בכלל אל התנועה העברית בארץ הזאת.

לשכת ההסתדרות היתה עמוסה עבודה מרובה בהכנתה ליום העברים. במשך חמשת השבועות האחרונים נשלחו מהלשכה: 1200 מכתבים, 7 חוזרים, 9000 פאמפלטים, 5000 כרטיסי־חבר, 2500 ספרי־תקנות, 8000 מחברות. במשך הזמן ההוא נתנו את ידן אל ההסתדרות שש אגודות ציוניות. בבאל־טימור נערכה אספה פומבית גדולה, שבה השתתפו טובי הנואמים העברים באמריקה. האולם הגדול היה צר מהכיל את הנאספים. על־ידי הד"ר ב. מוסינזון ומר ל. מוצקין נקבצו מאת אנשים אחדים, שהשתתפו באספה, שמונה מאות דולאר לטובת ההסתדרות.

מר ראובן בריינין הגיש לפני הועידה הציונית בשם הועד העברי, שנבחר באותה ועידה, שורה של הצעות על העבודה העברית בין הציונים, וכל הצעותיו נתקבלו.

גם בועידה השנתית של הסתדרות „הדסה" נתקבלו החלטות אחדות לטובת התנועה העברית וההסתדרות העברית.

השפעתה של ההסתדרות העברית היתה ניכרת גם בשעה, שנתעוררו בועידה הציונית הוכוחים הנלהבים על הכרת הלשון העברית בתור שפתה הרשמית של ההסתדרות הציונית. כל הצירים, שהיו דעתם לטובת ההצעה, השפעו באופן ישר מהתעמולה הרחבה, שעשתה ביניהם ההסתדרות העברית במשך ימי הועידה.

מר ראובן בריינין נבחר לבא־כחה של ההסתדרות העברית בועד־הפועל של ההסתדרות הציונית.

גם באחדות מערי המדינה נערך „יום העברים", ועל־פי הידיעות שנתקבלו בלשכתנו עלה יפה בכל מקום: מלבד שגרם לתעמולה רחבה בעד הלשון העברית והחנוך העברי בין ההמונים היהודיים, עוד נספחו הרבה חברים להסתדרות, ונקבצו סכומים הגונים בשביל הוצאת־הספרים.

הד"ר מוסינזון ברך את ועידת הציוניים בקנדה בשם ההסתדרות העברית. גם שם עלתה בידו לקבוץ לטובת ההסתדרות סכום של 325 דולאר.

ההסתדרות העברית התחילה להוציא מחברות לתעמולה. החוברת הראשונה (מכילה מאמרים מאת ד"ר ב. מוסינזון ומר בן־צבי) כבר יצאה לאור, והחוברת השניה (מכילה מאמרים מאת ראובן בריינין ובן־יהודה) נמסרה לדפוס. בקרוב תמסרנה לדפוס חוברות על ערך השפה העברית וספרותה גם בלשונות אחרות.

בהשתדלות ההסתדרות התחילו כמה אגודות ציוניות להנהיג את המנהג היפה, כי בכל אספה גדולה ימצא, לפחות, נואם עברי אחד בתוך שאר הנואמים. הרבה אגודות כבר פנו אל ההסתדרות העברית להמציא להן נואמים עברים.

ההסתדרות עסוקה בעת בהתכנות ליסוד הוצאת־הספרים וגם בעריכת תעמולה לטובת החנוך העברי. יש בדעת ההסתדרות לפתוח קורס למורים.

במשך הזמן האחרון נוסדו שליש אגודות עבריות חדשות.

באספה האחרונה של הועד הפועל של ההסתדרות העברית הודיע מר ליאו מוצקין, כי בקרוב יעזוב את אמריקה ללכת לרוסיה. לפיכך הוא מגיש את התפטרותו בתור יושב־ראש של הועד־הפועל. הועד־הפועל החליט פה אחד להביע תודה עמוקה למר מוצקין על עבודתו המצוינה והפוריה. הנהלת העבודה נמסרה לנשיא ההסתדרות, הד"ר שמריה לוין.

החבר ק. ווייטמאן הציע בשם ועד החנוך את ההצעות האלה:

א) הועד לחנוך יהיה קיים בתור ועד תמידי על־יד ההסתדרות העברית.

ב) הועד הזה ביחד עם לשכת ההסתדרות העברית יתחילו לערוך תעמולה רחבה לטובת החנוך העברי באמריקה.

ג) הקורסים למורים יעמדו בהשגחתה של ההסתדרות העברית. ועד החנוך יעבד תקציב שנתי ותכנית מפורטה בשביל המוסד הזה. פה אחד החלט לספות אל הועד הזה את הד"ר בן־ציון מוסינזון ואת מר צבי שארפשטיין ולהשאיר בידי הועד את הזכות לספות אליו חברים חדשים.

ד) לגשת מיד ליסוד חברת הוצאת־הספרים. נבחר ועד מיוחד להשגת האשור הדרוש. חברי הועד הם: מר ל. מוצ־קין, מר ג. לובארסקי, מר א. לובארסקי, פרופ. י. פרידלנדר, ד"ר ה. פרידנוואלד ומר ק. ווייטמאן.

ה) פה אחד נתקבלה החלטה לספוח את מר דניאל פרסקי בתור חבר להועד הפועל.

נבחר ועד מיוחד לעבד את האינסטרוקציות לצירה של ההסתדרות העברית אל הקונגרס היהודי. חברי הועד הם: מר ראובן בריינין, ד"ר בן־ציון מוסינזון ומ. ברנשטיין.

* * *

מפעולות העברים ברוסיה.

ההתעוררות הלאומית הגדולה, המורגשת כעת בין יהודי רוסיה, מוצאה לה גלוי נמרץ בהעבודה הכבירה לטובת הלשון העברית ותרבותה, המתנהלת על־ידי העסקנים הציוניים והלאומיים בארץ ההיא. קטע מהרצאתו של העסקן הלאומי מר הלל זלאטופולסקי בועידת „חובבי שפת עבר" במוסקבה על העבודה במקצוע התרבות העברית, שנעשתה עד עכשיו, אשר אנו מוסרים להלן, יכול לשמש אות ומופת להאידיאליות הנעלה ולכשרון־המעשה הגדול של העסקנים העברים ברוסיה.

„קבוצה של עסקנים ציוניים — אמר מר זלאטופולסקי — נגשה להוציא במוסקבה עתון שבועי עברי. זה היה הנסיון הראשון, שהצליח במקצוע התחדשות העתונות העברית, אשר נפסקה בגזירת השלטון הישן. העבודה היתה למעלה מכחות אנוש והתנאים קשים מאד. אי־אפשר היה להשיג לא בית־דפוס ולא עוזרים. אבל הודות לעקשנותו הכבירה ומרצו הנפלא של חברנו מר אברהם פודלישבסקי, שהיה אחד ממחדשי „הצפירה" בווארשה והתומך בה גם עכשיו מרחוק, והודות לעמל העורך, הד"ר מ. גליקסון, התגברנו על כל המכשולים. בקרוב יופיע „העם" בתור עתון יומי. כבר נמצאו לו חברי המערכת והעוזרים הקבועים, וכבר עלה בידנו לרכוש לנו בית־דפוס גדול. עד עכשיו קבצנו למטרה זו מאה וחמשים אלף רובל.

„סופרנו היקר מר דוד פרישמאן, שהעתיק את דירתו למוסקבה, מתכונן לחדש בקרוב בהשתתפות מר א. שטיבל את הוצאת העתון השבועי „הדור".

באי־כח הציוניים מכל קצות הארץ ביום 30 יוני, 1914, במלון „מארסייל". ובועידה זו נוסד הועד הזמני, שחבריו היו אחד עשר, מהם פועל־ציון אחד ו„מזרחי" אחד.

כשלש שנים עברו מיום יסוד הועד הזמני. בעקבות המאורעות נתגדלו ונתרחבו במשך הזמן ההוא פעולותיו של הועד הזמני במדה כל־כך מרובה, עד שהורגש צורך להכנים שנויים עיקריים בהועד ולהעמידו על בסיס־בחירות. בהסכם להדעה הזאת החליט הועד הזמני לקרוא לאספה מכוננת.

ביחס עם התכנית הזאת דרשו „פועלי־ציון" ו„מזרחי" להגדיל את מספר באי־כחם בועד. הפדרציה הסכימה, כי מספר המשתתפים מצד ה„מזרחי", „פועלי־ציון" וה„פדרציה" באספה המכוננת יהיה לפי הערך הפרופורציונאלי של חברי ההסתדרויות האלה המאורגנים. בהסכמתה זו ותרה הפדרציה, עד כמה שהדבר נוגע אל האספה המכוננת, על משפט הבכורה, שיש לה על־פי החוק האורגאני של ההסתדרות הציונית העולמית, המכירה רק את השקל בתור הבסיס היחידי לבחירת באי־כח. לפי מספר השקלים, שנמכרו על־ידיה, יכולה היתה הפדראציה לבחור במספר באי־כח של 48,000 במקום 21,357; מספר באי־כחם של „פועלי־ציון" היה רק של 4500, ושל ה„מזרחי" קצת יותר ביחס לבחירת באי־כח על יסוד מספר החברים המאורגנים (6,400).

לפיכך, כשהחליטה הועידה המכוננת לקבוע מקום בין שלשים החברים של הועד הזמני החדש לששה באי־כח „המזרחי" וארבעה של „פועלי־ציון", הרי התנהגה במדת היושר ביחס לשתי הפראקציות האלה. על־פי התכנית החדשה צריך הועד האדמיניסטראטיבי שיבחר למנות בתוך חבריו שבעה פקידים מחברי הועד הזמני בתוספת חמשה חברים מן החוץ. בתוך שבעת הפקידים נמנה סגן־נשיא אחד מתוך ה„מזרחי" ואחד מ„פועלי־ציון". אבל ההסתדרויות האלה הגישו אולטימאטום להועידה, שבו דרשו, כי בנשיאות, בועד־ההנהלה וכן ביתר הועדים התמידים החשובים יהיו באי־כחם של „פועלי־ציון" וה„מזרחי".

הועידה המכוננת, אף־על־פי שהסכימה להפרינציפיון של בחירת באי־כח על־ידי המספר הפרופורציונאלי של חברי כל הסתדרות, לא יכלה בשום אופן להסכים לקביעת הפרינציפיון הזה ביחס לועדים התמידיים, שצריכים למלא חובות מעשיות חשובות, שחבריהם צריכים להמנות לתפקידם על־פי כשרונם ומומחיותם, מבלי הבדל, מה הן השקפותיהם הדתיות והחברתיות, או לאיזו מפלגה הם שייכים. אילו נמצאו בין נבחרי ה„מזרחי" ו„פועלי־ציון" בועד הזמני אנשים המוכשרים ביחוד לעבודה במקצועות ידועים, כי אז בודאי שהיו מתקבלים בחפץ לב לועד, האחראי בעד עבודות כאלה. אולם בכלל אין העבודה בועד הזמני רשאית להתנהל בדרך מפלגתית. אפשר הדבר, כי ועדים ידועים ימנו את רוב חבריהם או את כולם מתוך ה„מזרחים" או „פועלי־ציון".

בשים לב אל כל האמור למעלה, מוצאה הפדרציה הציונית האמריקאית את התנהגותם של ה„מזרחי ו„פועלי־ציון" ביציאתם את הועידה המכוננת לבלתי צודקת.

הועד הפועל של הפדרציה הציונית באמריקה.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— לכבוד מר ליאו מוצקין, המתעתד לעזוב את אמריקה בימים האלה וללכת לרוסיה, נערך ביום התמשי, 19 יולי, בבית־המזון של טרוצקי בניו־יורק, באנקט של פרידה. בין הנואמים, שברכו את צאתו של מוצקין לשלום, היו גם הד"ר שמריה לוין, לואיס ליפסקי, יעקב די־האַאז ועוד. מר די־האַאז בנאומו השמיע את הדברים האלה: „מר מוצקין הוא היהודי הראשון, שבידו מסרו הנשיא ווילסון ומזכיר הממשלה לנסינג תעודה חשובה בעניני הציוניות ויסוד מרכז עברי בארץ־ישראל — להגישה להממשלה הרוסית".

— ה„ועד המאוחד" ו„הועד המרכזי" לעזרת נגועי המלחמה פרסמו קולות־קריאה, שבו הם מעוררים את יהודי אמריקה לקבוע את יום תשעה באב הבא ליום קבוץ כספים ותרומות לטובת אחיהם, הסובלים רעב ומחסור באירופה ובארץ־ישראל.

— ידיעה רשמית מוואשינגטון אומרת, כי הממשלה הרוסית החדשה אינה רוצה להכיר בתור אזרחים אמריקאים את ילידי ארצה, שקבלו עליהם את הנתינות האמריקאית בלא רשיון מיוחד ממנה.

— מועצת העיר בבנדין של פולאניה החליטה לפתוח בקרוב גימנאסיה יהודית.

— למרות ההבטחות, שמבטיחים העומדים בראש הממשלה הרומינית על שווי־הזכיות, שבו הם עתידים לזכות את יהודי ארצם בקרוב, מצב היהודים במדינה ההיא הולך ורע מיום ליום. סופרו של העתון „ווארהייט" מודיע, כי בשבוע שעבר נדונו ברומיניה הרבה יהודים בתליה. הרבה אנשי־צבא יהודים, שכשל כח־סבלם מנשוא את התעללותם הנוראה של הפקידים האנטישמיים, ברחו מן הצבא ועברו לגבול רוסיה. אחרים מהם, שהשלטון הרוסי דן את דינם להשלח בחזרה, הגידו בפה מלא, כי נות להם למות ברוסיה מלשוב לרומיניה. עסקני צבור מפורסמים באודיסה השתדלו בשבילם לפני השלטון הצבאי בבקשה להבנים את כל הבורחים היהודים מצבא רומיניה בתור מתנדבים בצבא הרוסי. יהודי אודיסה ישלחו בקרוב מלאכות מיוחדה לחקור את מצבם ההוה של יהודי רומיניה.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

פעולות ההסתדרות העברית באמריקה.

מר מ. ברנשטיין, סדרן ההסתדרות העברית באמריקה, כותב אלינו:

„ההסתדרות העברית באמריקה הצליחה על־ידי פעולותיה

בהרגשתו הוא חי בכל התקופות, ולפעמים הוא מתאר אמנם את המצב המובע באיזה שיר, כאילו הוא עצמו היה באותו מעמד, ובקראנו את דבריו, ננשא אף אנחנו אחריו: „המזמור „על נהרות בבל" — הוא אומר בהקדמתו — שורר אותו בן־לוי מן הלויים משוררי־המקדש, שהכריחום הבבליים לגלות מארץ חמדתם וממקדשם לערבות שוממות שעל נהר כבר, והם הולכים וכנוריהם החביבים להם מכל מאודם על כתפם, וביגיעם בדרך תלו אותם לא על ארזים ועצי עדן שבארצם כי אם על ערבים שפלי־הקומה שבבבל, ומנהיגי השביה והגולה מבקשים לשמוע משירי הקודש, והאחד משורר בחום לבבו ורוחו המלאה מעצבון על מה שאבדו בנדר ובשבועה שלא לשכחו בארץ מרחק, וחפץ ותקות הנקמה בשכניהם הרעים שלא עזבו עדיין ארץ מולדתם; ועל דרך זה כל דברי המזמור אש לוהט שלהבת יה על כל הקורות הקרובות שראה בעיניו ועדות נאמנה על רוב ועומק אהבתו באין קץ ותכלית לארצו ולעמו ולאלהיו"...

רגש סוער מסתתר פה בציור הארוך הזה. ולפעמים הציור קצר בתכלית הקצור, „שאין להאריך למשכיל", ואולם הרגש עוד יותר חזק ועוד יותר מעיד „על רוב ועומק אהבתו באין קץ ותכלית לארצו ולעמו ולאלהיו"... בדברו על תקופת עשרה הרוגי מלכות, הוא מעיר: „והנראה לנו עוד שזה הזמן שנקבעה בו תפלת נחם בבונה ירושלים, ושרק לאחר מכן, אולי מימות רבנו הקדוש, פסקו מלאמרה בכל יום". והוא מוסיף: „וכמה היא תאניה צחה ואנחה יוצאת מעומק הלב, ואיך תובן לנו היטב כשנגבול חבורה ויסודה בנקודת זמן קשה ומלא תקוה זה שאנו בו"...

אף אנו נוסיף: כמה אהבה מאירה נשקפת לנו מתוך הרגש הסוער הזה על השתתפותו בכל צרות העם ובכל תקוותיו בכל הדורות! כמה געגועים נשמעים לנו מתוך דבריו על קדושת צערה ויפי יצירתה של כל תקופה ותקופה!

את געגועי האהבה לעבר אנו שומעים בקול יונה מנהמת מתוך המאמרים, שבהם מתאונן קרוכמל על אבדן מחמדינו, על אבדן הספרות של התקופות השונות: „ואיך ראוי להתאונן — הוא אומר בספרו על הפולמוס האחרון של טרכינוס ואדרינוס (שער י' — „חדשים לבקרים", עמוד 93) — כי לא מצאו כל העתים והקורות הללו סופר מקרב עדתנו, כדרך שהיה יוסף סופר מזכיר למלחמת החורבן". וככה הוא מתאונן במקומות רבים על אבידות היסטוריות שונות: על אבדן זכרון עשרת השבטים (שער ח' — „עם עולם ומועדיו", עמוד 38), על אבדן דברי־ימי כנסת הגדולה (שער י"ג, עמוד 178), על אבדן ברייתות רבות (שם, עמוד 217), וכאלה וכאלה.

הוא מרגיש את עלבון „הדורות האלמים", כמו שקורא להם קארלייל („מסות", „הגבור בתור משורר"). במקום שהוא משבח את „הברייתא דסדר עולם" על חכמת הצמצום שלה (שער יא, עמוד 136), הוא מזכיר גם את „ההיזק הגדול", „שנצמח מזה הדרך" „במה ששללו מאתנו זמן איזה דורות בתחילת בית שני, ונחסר דף יפה ומשובח בקורותינו"...

אמנם חסר לנו הדף ההוא, ואולם כלום לא מלאהו קרוכמל? כלום לא עלה לו „אחרי החפוש ביגיעה וההכרעה הנכונה", על־פי המקורות הראשונים, וביחוד על יסוד חקירות ר' עזריה מן האדומים, „שנמשך זמן סדר הסופרים לא פחות ממאתים שנה", וכלום לא הרגיש, כי „חל עלינו גם כאן החיוב לבחון" את פעולות אנשי כנסת הגדולה „ולהקים להם זכרון ברור בפעולתם הנכבדה"? עבודת קרוכמל בתקופה זו יש לה ערך לדורות: כל מה שנאמר ושיאמר אחריו בתקופה זו אינו אלא השלמת רמזיו והרגשותיו. אמנם חסרו לנו דפים רבים — ובאה אהבתו של קרוכמל ותרחף על התהום ותאיר לנו מחשכי עולם; בא חושו ההיסטורי וגלה אפקים חדשים לכל מחפש.

(סוף יבוא).

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

ליציאתם של „פועלי־ציון" ו„מזרחי" מהועד הזמני.

מערכת נכבדה:—

בבקשה לפרסם מעל עמודי עתונך את גלוי־הדעת הזה:

ה„מזרחי" ו„פועלי־ציון" פרסמו הודעות רשמיות על יציאתם את האספה המכוננת, שנקראה על־ידי „הועד הזמני לעניני הציוניות" בבאלטימור, ביום 28 יוני, 1917. ומפני שבהודעותיהם אלה מאשימים הם את הפדרציה הציונית האמריקאית בהתנהגות בלתי־ישרה, לפיכך אנו רואים חובה לעצמנו לפרסם את העובדות במובננו אנו.

כדי לעמוד על המובן האמתי של העובדות, דרוש לבאר בקצרה את יחס „המזרחי" ו„פועלי־ציון" להתנועה הציונית בכלל ולזו שבאמריקה בפרט.

הקונגרס הציוני, המוסד האבטוריטטי היותר עליון בתנועה הציונית הכללית, מכיר רק במפלגה אחת, והיא: ההסתדרות הציונית; את ה„מזרחי" ו„פועלי־ציון" הוא מכיר רק בתור פראקציות, שאין להן באי־כח בהועד הפועל הפנימי ואינן דומות להקבוצות הארציות, הנחשבות לכלי־מבטאם של הועד הפועל והקונגרס בארצות השונות. הם („פועלי־ציון" ו„מזרחי") פדראציות אינטרנאציונאליות ומיוחדות בפני עצמן הן. מפני זה אינם נחשבים כאן באמריקה בתור סניפי הפדראציה, שהועד הפועל המצומצם הכיר בה.

יסוד הועד הזמני לעניני הציוניות הוא פרי התנאים, ששררו בתחילת ימי המלחמה. בפרוץ המלחמה נקראה על־ידי היושב ראש של הפדראציה הציונית בהשתתפות חבר הועד הפועל הציוני, הד"ר שמריה לוין, ועידה של

הרבנים האחרונה, המאסף העברי האחרון, — אָנו אומרים, שיש לו חוש היסטורי.

ושוב: חוש היסטורי מה הוא? אם יכול אדם למצוא את הקשר הנעלם שבין כל חזיון וחזיון, את ההכרח ההיסטורי, המוציא פרט מפרט והמתגלה באלפי הופעות גדולות וקטנות, שלכאורה אין שום קשר ביניהן ושבאמת אלפי נימים מקשרות אותן זו לזו, נימים גלויות ונסתרות, שאין סודן מתגלה אלא ליחידי־סגולה, — אָנו אומרים על איש כזה, שנחן בחוש היסטורי.

ולבסוף: חוש היסטורי מה הוא? — אם יכול אדם למצוא „תחת שטחיות הרבוי האין סופי של חזיונות ההיסטוריה — אחדות הסבה" והתכלית, אחדות התכנית העולמית, אחדות המחשבה והמעשה, אחדות כל הכחות הפועלים והנפעלים, אחדות המוצא, השאיפה, המהלך והגבול, אחדות המשיג, המושג וההשגה, — אָז נראה באיש הזה את בעל החוש ההיסטורי.

חוש זה במלואו ובשלמותו — לא כל ההיסטוריונים זוכים לו. אותם המתימרים ב„אובייקטיביות" מעולם לא ידעוהו, שהרי הם עומדים מן הצד כזרים ורואים את הנעשה בשטח הדברים, ואל תוך תוכם לא יחדרו לעולם. אחרים זוכים רק לניצוץ אחד, או לניצוצות אחדים, של החוש הזה: יכולים הם לראות רק בצרות העם ולא בשמחתו או להפך; מבינים הם את תורתו ולא את חייו, או להפך; משיגים הם את נשמת הגבור ולא את סביבתו, או להפך, — וכיוצא בזה. כל אלה בוחרים להם נקודה מרכזית אחת, שאין עגולה גדול ושאין היא שואבת מכל קרני־האור של ההיסטוריה. יש מהם שיחסר לו חוש־הפרטים, ויש אשר יחסר לו חוש־החבור־והקשור, ולרובם תחסר ההשקפה הכוללת והמקיפה: רואים הם רק צד אחד, או רק פרטים בודדים ומקוטעים. להם ההיסטוריה היא רק „בגד־עדים", או „טלית שכולה תכלת", „תפלין מעור אחד", בשעה שבאמת אינה אלא חטיבה אחת שלמה, שבכל רבוי צבעיה, גוניה, תמונותיה ותבניותיה שוררת בה אחדות יסודית. אחדות בתוך רבוי — זהו סוד ההרמוניה שבהיסטוריה, סוד היופי שלה, ויחד עם זה גם סוד אמונתנו, שכל השתלשלות בהיסטוריה — התקדמות והתפתחות היא.

הרגשת האחדות הזאת היא סוד יצירתו של קרוכמל. הוא בעצמו מבקר קשה את יוסף הכהן על שחסרה לו הרגשה זו. בדברו על תקופת הורדוס, הוא אומר („מורה נבוכי הזמן", שער י' — „חדשים לבקרים", עמוד 76, הוצאת ווארשה תרנ"ד): „ויוסף הכהן סופר יחיד בו (בזמן ההוא) כבר רשם את המאורעות אך לבד במדיניות, וגם לא אלה (קרא: וגם אלה לא) בסבותם שהולידום ולא בקשר תולדות עצמיות שנולדו מהן, ובהודיעו חמרי מעשים רבים לא דבר כמעט כלל על הרוח המניע שהוציא אותם לפועל". הוא דורש איפוא שלש אלה מאת ההיס־טוריון: א) ידיעת כ ל הפרטים, ב) הבנת ה ש ת ל ש ל ו ת פרט מפרט ו ה ת ק ש ר ו ת פרט בפרט, ג) הכרת „ה ר ו ח ה מ נ י ע" היחיד של כל „חמרי־מעשים רבים".

ואולם מי אשר אלה לו הוא בעל החוש ההיסטורי השלם, אותו ברוך־יה, אשר איננו רק מספר ומרצה, כי־אם גם מגלה כבשונו של עולם, מסיר ערפלי־יה, ממלא את החללים שבהיסטוריה — „נביאי־העבר". הוא חודר בעין־שכלו אל כל נסתר, ובמקום שתקצר ע י ן ־ ש כ ל ו לראות, יגלה ח ז ו ן ־ ל ב ו וישפוך אור על תקופות שלמות ועל פעולותיהן. בחושו ההיסטורי הוא מ ר ג י ש את כל הדורות אשר היו לפניו. כמה ברוכי־יה כאלה ניתנו לעם ועם? כמה גאונים כאלה ניתנו לאנושות כולה?

מעטים הם הזוכים למדרגה זו, ואף אלה שזכו מסתירים את סגולתם מעיני בני־אדם: יראים הם, שמא יחשדום בחסרון „אובייקטיביות". אחד הוא קרוכמל, שאינו מבחין בין אמתותיו השכליות לאמתות־הרגשתו. במקום לאמר, שזו היא השערתו, הוא אומר: „ואין אָנו אומרים בזה אלא ה ר ג ש ת נ ו" (שער י"ג — „אם למסורת", עמוד 211). ולא רק פה — בכל פרק מפרקיו, בפירוש משנה ראשונה או בביאור פרשה בתורה, בהסתכלות בפרטים כמו בסקירות כוללות, צ פ ה האיש, כצופה „העומד על מצפה הר־קודש ורואה סביבותיו בצח אור", ואת אשר ראה הגיד — בבטחון פנימי עמוק, באמונה שלמה באמתות דבריו השמיענו את ח ז ו ן ־ ל ב ו.

החוקר האנגלי פרנסים בקון (לורד ווירולאם) היה רגיל להתחיל את חקירותיו המקוריות במאמר: Franciscus Verlamus sic cogitavit (ככה חשב פרנציסקום מוורולאם), וחוקרנו־משוררנו אומר לנו: „ז ו ה י ה ר ג ש ת נ ו!"... את אחת מהשערותיו היותר מצוינות — השערתו בדבר ההלל היוני — הוא משמיע באופן כזה: „ו ל ב י א ו מ ר ל י שכמו שנמצא בתהלים הלל המצרי, גם הלל אשורי, וכנאמר בהערה קודמת גם הלל בבלי, הנה יהיה המזמור שלפנינו (קמ"ט) הנאחד בלי ספק עם אותו שלאחריו ואולי בחבור גם קצת מזמורי הללויה שלפניו הוא הכולל את ההלל היוני" (שער יא — „חקר אָבות", עמוד 141). ומיד הוא לגמור את השערתו־הרגשתו זו, שהובעה, כמו שנראה, בעצירת־נשימה מרוב התפעלות ורגש מסתתר, ככה: „ובאין צורך להאריך למשכיל נאמר לבד באנחת־לב: נ א ה ו י א ה הלל זה לחתום עמו ספר תהלות ישראל. ומן אָז (במקום: ומאז) פסקו המעשים הגדולים והנסים האמיתיים, נאלמו גם השירות והתשבחות שעליהם"...

„פרנציסקוס ווירולאמוס חשב ככה" — וזה הספיק לו; נחמן הכהן קרוכמל ה ר ג י ש ככה, ל ב ו א מ ר ל ו ככה, והוא גם שמע לקול לבו. לבקון הספיקה ראות־עיניו, לקרוכמל — חזות־לבו. ולבו נוהה תמיד אחרי היפה. „מה נאה ויאה!" — זוהי קריאה תמידית בפיו, שהוא משתמש בה מדי בואו לקבוע זמנה של איזו יצירה ספרותית. יפי הדבר מעיד על אמתותו. על הפסוק „אם שכחנו שם אלהינו ונפרש כפינו לאל זר — הלא אלהים יחקר זאת" — הוא מעיר (שם, עמוד 139): „כ מ ה נ א ה ו נ כ ו ן מאמר זה בפי החסידים הללו!"

מֵהֵיכַל הַנְּשָׁמוֹת

מאת

י ה ו ד ה א ב ן ־ ש מ ו א ל.

א.

נִשְׁמַת רַבִּי נַחְמָן הַכֹּהֵן קְרוֹכְמַל.

ה ג י ו ן ב כ נ ו ר.

(במקום הקדמה).

השירה והחקירה ירדו כרוכות לעולם. מתוך ה ס ת כ ל ו ת במעללי־יה ובמעשי־אבות נתן האדם ב ש י ר קולו; ובעלות נשמתו ב ש י ר ו, הגה ד ע ו ת על סודות־הבריאה ועל תכלית־היצירה. אלא שאומות־העולם התאמצו מאז להפריד בין הדבקים, ותהי להם החקירה היבשה של בית־המדרש הפריפאטטי לאות ולמופת לכל פילוסופיה אמתית. השתחררות־השכל קראו לזה, וישמחו כי עלתה בידם להרחיק את החקירה מעל השירה הרחקה עולמית.

לא כן אומתנו. לא רק בימי שחרותה קמו לה חוקרים־מְשוררים: — הנביאים, אשר היתה להם ש י ט ה מסוימת בנוגע ל א ח ד ו ת ה א נ ו ש ו ת ע ם ה י צ י ר ה כ ו ל ה ו ב נ ו ג ע ל א ח ד ו ת ש ת י ה ן ע ם ה י ו צ ר; הנביאים, אשר להם נגלתה אמת חדשה — א ח ד ו ת ה ח ס ד ו ה ג ב ו ר ה ש ב ב ו ר א ו ב ב ר י א ה כ ו ל ה, ואשר הביעו את השקפת־עולמם במשל ובמליצה, בהתפעלות עצומה ואמתית — ב ר ג ש מ ס ת ת ר, שהיה להם למופת על אמתות השגתם; — כי־אם גם בימי־הבינים, ימי גלותה המדינית והרוחנית של האומה, אחרי אשר נמשכו גדולי חוקריה אחרי השפעת „שר־הפילוסופים", לא יכלו וגם לא חפצו לוותר על עולם־השירה שלהם. יכול היה הרמב"ם, הגדול שבראציונליס־טים שלנו, ללכת אחרי אריסטו עד קצות העולם „שמתחת גלגל הירח", אך כשהגיע הדבר לאמונה בכח־היצירה האין־סופי, בבריאת „דבר מלא־דבר", נקפו לבו. עמד והוציא את כל כלי־מלחמתו, ובכל מאמצי־כחו נלחם כנגד השכל הקר והיבש, הכופר ביצירה היותר יפה, שיצר רגש־האדם: ב„בריאת יש מאין". וכל חוקרינו, מסעדיה ועד מנדלסון, יכולים היו לקבל עליהם עולן של דעות שונות, אבל כשהגיע הדבר למקדש־נשמת־ישראל — לאמונה בחופש רצון האדם, מרדו בשיטתם ויצילו את רצון האיש מן המצודה, אשר פרש לו שכלו. נמשך לו אבן־גבירול אחרי ה„ניאופלטוניות", שיסודות־השירה כל־כך מרובים וחזקים בה, ואולם במקום שזו, בשאיפתה לאחדות־השיטה, נגררת אחרי גזירות השכל הקר ושוללת מאת הבורא את הידיעה השלמה והפעולה החפשית, מתרחק ממנה המשורר, ומבלי חוס על שלמות שיטתו הוא מכריז על י ד י ע ת ־ ה כ ל של הבורא (מקור חיים, מ"ה פל"ד) ויוצר לו את מושג „האמרה הפועלת" (שם, שם פנ"ו). בא הלוי והשליט את השירה בהיכל החקירה. בא קרקשקש, הפילוסוף הבודד, והעמיד את כל האמונה על „האהבה", וזו האחרונה נובעת, לפי דעתו, לא מההכרה השכלית, כי־אם מתוך טהרת החיים וקדושתם (אור ה', ח"ב)...

נטיה לאומית זו — לאחד את החקירה עם השירה — ניכרת ביחוד ביחס חוקרי־ישראל אל דברי הימים, ימי־העם וימות־עולם. חכמי האומות נחלקו בדבר: ה י ס ־ ט ו ר י ה ז ו מ ה י? הללו אומרים: מ ד ע, והללו אומרים: א מ נ ו ת. ולא עלתה על דעתם, שההיסטו־ריה היא אולי הדיסקיפלינה התרבותית היחידה, אשר לא הפצה בשום אופן לקבל על עצמה לא את שלטון־היחיד של החקירה ולא את שלטון־היחיד של השירה. אצלנו היו הנביאים ובני־הנביאים קוראים: „זכור ימות־עולם, בינו שנות דור ודור", — אין חיי החברה מובנים מחוץ לדברי־ימי התפתחותם, ואין סוד־העולם מושג אלא על־ידי הבנת חיי־האיש. ובימי־הבינים ה פ י ל ו ס ו ־ פ י ם שלנו, אבן־דוד והרמב"ם, כ ו ת ב י ם א ת ד ב ר י ־ י מ י נ ו, רבי יהודה הלוי יוצר את הפילו־סופיה של ההיסטוריה שלנו, רבי אברהם אבן־עזרא מגלה סודותיה, הרלב"ג חוקר למודיה, מוסריה ותועלותיה, ורבנו עזריה מן האדומים אוצל מאור־המדע על סדר־החזיונותיה. כל אלה מעשירים את חקירתנו בעברו של עמנו עושר רב, חודרים בעיני־שכלם אל כל נעלם ואל כל נסתר. כל אלה באו כ ח ו ק ר י ם אל היכל ההיסטוריה, ואולם מדי דברם על דור דור וסופריו וחכמיו ופעולותיו, הולכת שפתם ומשתנית וגם סגנונם הולך ומשתנה: נשארים הם על אותו הגובה המחקרי, אבל אפקים חדשים מתגלים לפניהם, א פ ק י ש י ר ה נעלה ומרוממה, שהיא מגלה הרבה יותר ממה שידעו והכירו עד כה.

* * *

עדיין לא נתברר הדבר, אם הצלנו בזמננו מהערכים הלאומיים שלנו גם את הנטיה לאחד את השירה והחקירה. אולם אחת ברורה לנו: בראש תקופתנו עומד כעמוד־אש חוקר גדול, אשר יצא להורות דרך „לנבוכי זמננו", אשר השמיע חדשות ונצורות ביחס היהדות אל האנושות, אשר דבר על הלאומיות וערכיה בטרם אשר הבינו בני־דורו מה הוא סח; והחוקר הזה, אשר השפיע על כולנו, ביודעים ובלא יודעים, השפעה עזה ונמרצה, היה לא רק פ י ל ו ס ו ף מ ק ו ר י, לא רק הוגה דעות חדשות, כי־אם גם חוקר לקדמוניות עמנו, צופה בעין־נביאים לפני ולפנים של מסתרי ההיסטוריה הישראלית. ויותר שהיה חוקר עמוק ומורה נבוכי הזמן, עוד היה בעל נפש פיוטית עשירה — איש „אשר נשא עם בלבו", ואשר למד גם אותנו להבין ולהרגיש ולאהוב את רוח־העם. נסתכל־נא רגע בנשמתו הגדולה ונהנה מזיוה.

ב י נ ה ע ת י ם.

כח לי ציור אחד, שאין אדם יכול לצייר

עין מבלי היותו בעצמו, כביכול, לעין.

(אמרסון, מסות, „היסטוריה".)

„חוש היסטורי" מה הוא? אם יכול אדם ל ח י ו ת בכל תקופה ותקופה, שהוא דן עליה, לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, כאילו הוא סב את יריחו, כאילו הוא חרד מפני גלית, כאילו הוא בונה את המקדש, כאילו הוא עומד בין המצרים בהקרע מלכות־ישראל לגזרים, כאילו הוא הוא שהיה באותו מעמד, בהמצא ספר־התורה בבית־אלהים וכו', וכו', עד עלילת־הדם האחרונה, אספת־

— ואתה, מנוחין? — פנה פתאום הסטודנט אל חברו השני, אשר הלך מאחריהם כל העת בדומיה ולא הוציא הגה מפיו. — הגם אתה יש לך דוד עשיר באמריקה, אשר בזכותו תלך לבקש חסות מאת הקונסול האמריקאי? או אולי תודה בבושת־פנים לפני השוטרים האשכנזים על האמת, כי יליד רוסיה אתה בעונותינו הרבים, אף כי מכין אתה את עצמך להעשיר את הספרות האשכנזית במחקר מדעי מקורי מכתבי־הקודש, על יסוד הידיעות הלקוטות מתוך ההיסטוריה של גרץ?... אינני מתלוצץ כלל. מדבר אני בכובד־ראש גמור. הענין ענין רע. חרב חדה מונחת על צוארנו... מה תענה אותם, אם ישאלוך: מי אתה?

— אינני יודע עדיין בעצמי, מי אני עתה... — השיב מנוחין בשחוק־עצב ונשתתק שוב. ואז נשתתקו גם שני חבריו אחריו, ושלשתם הוסיפו ללכת מחרישים ומדוכאים ברחובות ברלין, אשר הוארו עתה פה ושם באור פנסי־הגז, וכבר נראו בהם המוני בני־אדם, אנשים ונשים, המהלכים בחבורות, מתרגשים ומדברים בקול, שלא כדרך האשכנזים המתונים והמנומסים.

מנוחין הלך מרוחק קצת מחבריו, כנגרר מאחריהם. באזניו צלל עדיין דבר־מלכות עז ונמרץ, חודר לאלפי לבבות ומחריד את כל נימיהם, מכריז בתקיפות בטוחה ובאמונה עורת של מניף גרזן ביער על גדיעת עצים ושרשיהם, על כבוש דרכים רחבות ורחוקות בתוך מפולת ענפים וזרדים וקוצים כסוחים — ולעומתו נכנעים העצים, מנענעים ראשיהם ועונים כולם בהמולה אחת, המולת־איתנים רבה ואדירה: „נעשה ונשמע!" כל מאורעות הימים האחרונים, כל הצפיה הנרגשת, המלאה תקוה וחרדה, כל הרמיזות הסתומות, המנבאות לרעה, כל השמועות המבהילות, שהתרגשו ובאו בזו אחר זו, כנחשולים עזים דולקים זה את זה, כל הרגשנות האלמת והכבושה, שהרתיחה את העיר ברלין, כיורה רותחת סתומה, ולבסוף קול הרעם הצלול והאיום, שהתפוצץ מתוך הערפל בערב הזה, ועמו אור הברק, שהבריק והאיר הכל — כל אלה יחד התלכדו בדמיונו של מנוחין לסמל אחד משונה, לתמונה רחוקה ומעורפלת: תמונת לוקומוטיב גרמני, אשר הפליא את עינו, עין בן־כפר, בפעם הראשונה, ביום עברו את גבול ארץ־מולדתו, בעמדו בתרמילו על מפתן בית־הנתיבות הגרמני הקטן והשוקט. מלב אירופה מזנק ויוצא בחמת־איתנים לוקומוטיב כביר ומוצק, ענק תעשית הדור, ראש נחש מפעפע ותוסס, מהותך ומחושל כולו ברזל־עשת ממורט, ואחריו כרוכה שורה ארוכה של מרכבות הרבה, רתוקות זו לזו בשלשלאות קצרות וכבדות — מרכבות גדולות ורמות, מצוחצחות ומבהיקות, אף הן מהותכות ומחושלות ברזל־עשת; ונחש־הברזל הזה, המהיר והמתפתל, הרוחש וחש בכל עזוז עורקיו הפועמים קרבו, סוער בראשו האמיץ והרותח, שואף ושוטף למרחקים, מגמגא ארץ במרוצתו, חוצה ערים ומדינות, כובש דרכים ונתיבות עולם, מדביר שדות והרים תחתיו וישובי בני־אדם, וקול צריחת נצחונו, קול מתרה ומאיים, הולך מסוף העולם ועד סופו... „אכן תקופה גדולה ונפלאה מתחילה עתה לעינינו!" — הרהר מנוחין, בלכתו אחר חבריו, בלב נעכר ומהסס. — דבר חדש מתרחש בעולם, חדש ואיום, אשר מוראו ופחדו אינם ברורים עדיין"...

— היודעים אתם, רבותי, כי הלילה הזה ליל תשעה־באב הוא? — הפסיק פתאום המשורר צהוב־השפם את דומית חבריו.

— האמנם? — שאל מנוחין נרעש מעט.

— ואתה לא ידעת? — נענה המשורר והוסיף לדבר בהתרגשות חרישית. — כן, ליל תשעה־באב, ליל החורבן... הגידו את כל אשר תגידו — ואולם הדבר נפלא מאד... בליל חורבן עם ישראל התחיל חורבנה של אירופה, בת בתה של רומי... מעין אצבע אלהים... נקמת דור אחרון... מובטחני, כי אבותינו הנבהלים בערים הקטנות ישבו בלילה הזה ויחשבו קצין וימצאו אות ומופת לתקוות חדשות ולגאולה חדשה... אולי נסור עתה אל בית־הכנסת אשר ברחוב האוראניינבורגי? טוב היה עתה לישב על הארץ ולהתחיל בקינות... לגעות בניגון „איכה"... „אלי — ציון — ו־ע־ע־ריה!"...

— לא! מוחל אני לך במחילה גמורה! — מחה הסטודנט בשתי ידיו. — ראשי סחרחר עלי גם בלא קינות. ואתה, ידידי המקונן, יהא לבך סמוך ובטוח, כי אחינו היהודים האשכנזים שכחו בערב הזה את חורבן בית־המקדש ואת חברך הזקן ירמיהו, והרי הם עומדים כולם עתה בתוך אחרוני האספסוף, קוראים עדיין בקול נחר „הֹאך" לכבוד הקיסר ירום הודו ולכבוד משפחתו הרמה... מוטב שנסור אל בית־המשתה „מטרופולין" ונשמע שם חדשות.

— האם אין שם עתה משום סכנה? — שאל המשורר בחשש.

— משורר אמיץ־לב, — ענהו הסטודנט המתלוצץ על־פי דרכו — שזכה לחיות בתקופה גדולה ונפלאה כזאת, צריך להיות כדאי והגון לתקופתו... צריך הוא לעמוד בכל נסיונותיה הקשים והמרים... ובפרט שיש לנו ב„מטרו־פולין" מוריץ הזקן, אשר יהיה לנו למגן ולמחסה בעת צרה. אם לא למעננו — הרי יעשה זאת למען חמשים המארק, שלויתי ממנו לפני חודש ימים בהיתר עסקא ועדיין לא החזרתי לו מרוב טרדותי בבחינות... יהודים, לכו ונלכה!

(המשך יבוא).

עַל קִדּוּשׁ הַחַיִּים

ספור

מאת

י. ד. ברקוביץ.

א.

שלשה אנשים צעירים התחמקו בחשאי ופרשו יחד מתוך ההמון הנרגש, ההומה וסוער על־פני כל הככר הרחבה של ארמון הקיסר, כהמות מים כבירים. משנדחקו ויצאו, תרו לעצמם מקום פנוי מאחרי האספסוף השואן, סמוך לקבוצות פנסים מבהיקים בגולותיהם הלבנות, ועמדו שם רגע בפנים אדומים ומזיעים, שלשתם נבוכים ומשתאים, סוקרים לפניהם בדומיה את אלפי הראשים הגזוזים, צהובים ושחורים וקרחים, הזעים אילך ואילך, כגלי ים נגרש לפני רוח, רואים את אלפי מגבעות־התבן המנפנפות, המלבינות במרום האויר המחשיך של בין־השמשות, כקצף על־פני הגלים, מאזינים בלב חרד אל הקולות האדירים, הבוקעים מאלפי גרונות נחרים, מנסרים בערבוביה בחלל הככר בעזוז איתנים, נשאים זה אחר זה ומתגברים זה על זה ומתפוצצים כולם יחד, כרעמים איומים בחשרת עבים, נושאים עיניהם וצופים בסקרנות רותתת למרחק, אל הארמון הנהדר, ארמון־השיש המבהיק, ואל גזוזטראותיו הרחבות, אשר על אחת מהן מבהירים, כבהרות לבנות, אנשים קטנים ותקיפים, מושלי העם ושלישיהם הנערצים, והם גוחנים מעט מעל המעקה, מדברים אל לב ההמון בתנועת־יד יהירה וחוננת ונראים מרחוק, ממרום עמדתם, בבגדי השרד הלבנים, כגמדים קוסמים, אשר נתגלו לעם ממקום־סתרם הנעלם ובידם מקל־הקסמים, שכחו יפה להחזיר את העולם לתוהו ובוהו...

שלשת הרעים פנו ללכת אל עבר פני הרחובות העזובים אשר ממול הארמון, פוסעים פסיעות מתונות, נרהמים ומחרישים, תפושים כל אחד במחשבותיו. היום נטה לערוב. נגוהות אדומים של השמש השוקעת נצנצו על־פני חלקת המרצפת הממורטה, הזהיבו במרחק את הכפות הירוקות על ההיכלים הגבוהים, הדליקו שפעת אש אדומה בחלון קטן של עלית־גג באחד הבתים הרחוקים. האש האדומה נשתקפה למרחוק מתוך הזכוכית הדולקת כעמוד־זוהר גדול, מרתת וזע בבדידות בתוך אויר הערב הכהה, מובדל ומופרש וזר לשאון העם והמונו, הרוגש שם על פני הככר. לב אחד הצעירים חרד למראה הזה, ובהקשיבו רגע אל קול ההמון ברעו, שנשמע עתה מרחוק כשאגת חיה שכולה ועיפה, אשר לא תדע רחם בעברתה, עמד באמצע הרחוב הריק, הסיר מגבעתו מעל ראשו, מחה במטפחתו את זעת מצחו האדום, התבונן על סביבותיו ופנה ואמר אל חבריו בקול חשאי ונרגש:

— אומר אני לכם: ימי הבינים מתקרבים!

חבריו לא ענוהו דבר, ורק עמדו אף הם להשיב במגבעותיהם אל פניהם הלוהטים והנרגשים. זמן מועט הלכו שלשתם בדומיה על־פני רחובות ברלין השוקטים והעזובים מאדם, השרויים עתה בצללי ערב. לאט־לאט נדמו קולות ההמון מאחריהם ונשמע ברחוב רק הד פעמי רגליהם. דעתו של הצעיר המדבר נחה מעט. אז פנה ואמר אל חבריו שוב מתוך התרגשות, אך קולו עתה היה רם וחזק מבתחילה:

— הגידו את כל אשר תגידו — ואולם חיים אנחנו בתקופה גדולה ונפלאה, אשר כמוה לא היתה לעולמים!

המדבר — צעיר כבן שלשים, בעל שפם צהוב ופנים נקודים כתמי־קיץ ועינים רכות ושוחקות — הציץ בדברו אל פני חבריו בשחוק רך, אף כי הפחד והמבוכה הקודמים לא סרו עדיין מעל פניו.

בפעם הזאת ענהו אחד משני חבריו, והוא צעיר רם־קומה ושחרחר, הדור בלבושו ובשפמו המגולח ובתלתלי־ראשו השחורים:

— אָמנם התקופה תקופה גדולה ונפלאה, ובודאי ראויה היא להיות כתובה בפואימה נשגבה על ספר השירים שלך. אבל מה יגיע לנו עתה, ידידי? הלא שם הכריזו מלחמה ע ל י נ ו! הלא שמעת את קול האספסוף ברעו: „מות לרוסים!“

— אני אינני רוסי.

— ואת המודעה הזאת אתה מוסר דוקא על טהרת הלשון הרוסית...

— לא אשמתי היא זאת; אשמת הדור היא.

— בקיצור, לא עתה העת להכנים ראשנו בוכוחים ולפשפש באשמת הדור. את כל הטענות האלה תציע בווארשה, כשתבוא להטיף מוסר לעם מעל עמודי העתון העברי. אבל מה תעשה מחר בבוקר, כשיבוא אליך השוטר האשכנזי ויאחז בציצית ראשך וישאלך בלשון אשכנז: „רוסי, מה שמך? ומה לך פה, בארץ אויבך?“ ומה תגזור עלי לעשות — אני, סטודנט רוסי מפלך מוהילוב, העומד בקורס האחרון לחכמת הרפואה באוניברסיטה הברלינית?

— אָמנם רע המעשה... — השיב הראשון בשחוק קל של מבוכה, מעקם את פיו ומגרד את שפמו הצהוב. — ואף־על־פי־כן הרגני־נא הרוג — ולא אוכל להתיחס על הגזע הרוסי! הנע בעצמך... הא כיצד? לא אוכל להבין! מחי אינו תופס את זאת!... אני — רוסי?! אני, איש יהודי מקישינוב, אשר הרוסים עשו פרעות בבית אמי הזקנה ולעיני הרגו נער קטן בבית שכננו, אני, אשר ברחתי מרוסיה בכאב ובחרפה ונשבעתי בדמעות־עינים, לבל אָשוב עוד אל הארץ הזאת עד עולם... כך אומר להם בפירוש, להאשכנזים. „מקישינוב אני, אומר להם, הלא ידעתם, הלא שמעתם את שמע העיר קישינוב המפורסמה... הרוסים, אומר להם, גרשוני מארצם, ואתם עשו בי היום כטוב בעיניכם, אם לב לכם והגיון“... כדברים האלה אגיד להם.

— את הדברים האלה אתה מדבר באזני היום; אבל לא כך תדבר מחר באזני השוטר.

— אם כן, אלך אל הקונסול האמריקאי ואבקש חסות ממנו...

— מה לך ולקונסול האמריקאי? האם דודך הוא?

— הוא איננו דודי, אבל יש לי אָמנם דוד באמריקה... דוד עשיר...

— בכאן יושב הגבאי! — אומר האב, ושניהם יורדים ובאים למין מרתף, שמראהו כבור אפל, מגששים בחשכה כתלים לחים, פותחים דלת בכפת־מנעול של ברזל גדולה וכבדה, ולפני עיניהם מתגלית תמונה כזו:

על קרקע החדר מוטל דבר מכוסה שחורים, המתעגל ומתחדד באמצעיתו. למראשותיו של הדבר, המכוסה שחורים, דולקים באור דועך שני נרות נעוצים בשני בקבוקים — אחד גדול ואחד קטן, וצבע האחד שונה משל חבירו. מאחרי הנרות, על ספסל, באמצע הבית, יושב יהודי זר, שמש לפי מראהו, שזקנו מסובך וקפוטתו קרועה לגזרים. לצד ימין, סמוך לכותל, עומדות זו אצל זו, כתאומים, שתי ערדלים יתומות — ערדלים של גומי גדולות ועמוקות, ועל ספו של החלון, החלון היחידי בחדר, מושלך ונעזב, ככלי אין חפץ בו, זוג משקפים גדולות ושחורות...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

באותו היום היתה הלוית המת. מתחילה אפשר היה לנבא, כי ההלויה לא תהיה נהדרה ביותר — משום כמה טעמים. ראשית, היה הנפטר יהודי עני — מי ידעהו ומי שמע את שמו? ושנית, גם אלה המעטים, אשר ידעוהו, חשבו אותו לאפיקורס נסתר. ואף־על־פי־כן, מכיון שבהלויתו התעסקו יהודים ידועים ונכבדים, כנחום רבי־נוביץ, יוסי פרוכשטיין, שני חתני־החמד, וגם ארנולד הצרוני בא לגמול להמת את החסד האחרון, — זו לו לארנולד הפעם הראשונה להתעסק בהלוית מת — נתנו אנשי העיר את לבם על זאת והתחילו יוצאים איש איש מפתח ביתו, מתלקטים יחד חבורות חבורות ונוהרים בהמון אל בית הנפטר. וכך נצטרפה ונערכה מאליה הלויה גדולה ונהדרה, אשר משכה עליה את כל העינים. שמעו עניי העיר את זאת והריחו ריח לויה „שמנה", מיד התקבצו ובאו מכל הפנות עורים ופסחים וכל בעלי־מום והתחילו קופצים על המלוים, מושכים אותם בכנפי בגדיהם, מרימים קול שאון וטוענים לעומתם על שאין מחלקים צדקה לעניים לפני מטתו של המת. קשה היה לשדלם בדברים ולהוכיח להם, כי הנפטר היה עני ואביון כמוהם.

— אם כן, למה זכה להלויה כזאת? — טענו הקבצנים. — אם גביר איננו, וגם רב בישראל, כפי הנראה, לא היה — במה איפוא גדול יחוסו כל־כך?...

השמש עוד עמדה במרום הרקיע ולהטה בכל חומה, כשהעלו את המטה המכוסה שחורים מתוך המרתף האפל החוצה. חצר בית־הכנסת וכל הרחוב מסביב השחירו מאדם רב. איש לא קרא אותם. כל אחד בא מאליו. איש לא בכה למת, אך אנחות עמוקות נשמעו מסביב. איש לא הספיד את ההולך, לא קרע עליו קריעה, לא אמר אחריו קדיש, לא נהג אבלות. אך שבחים נשמעו באויר, כל מיני תהלות וקלוסים: „יהודי יקר היה"... „אמנם צדיק לא היה, אך אדם יקר ונוח לבריות"... „היה דואג לעניים ותומכם בסתר"... „כל אשר הרויח פזר־נתן לאחרים"... „את פרוסת־לחמו האחרונה"... „השליך את נפשו מנגד בשביל חבירו"... „היה דורש מן החיים ומן המתים בשביל יהודים זקנים וחולים"... „הכרת־טובה לא בקש ותודה שנאה נפשו"... מימיו לא דבר דבר על צרכי עצמו, ורק זכר ענות אחרים"... „יהודי משונה היה"... „לא יהודי משונה, אלא אדם משונה"... כן, אדם היה זה"...

זו היתה הלואה חשאית, אך הלויה יפה ומרהבת־לב. ידידי הנפטר ומכיריו מצאו בה תנחומין על אבדתם. ברוך המקום, ברוך הוא, כי נמצאו בני־אדם, אשר ידעו להעריך חין ערכו של הנפטר ולגמול לו חסד לוא גם אחר מותו, לכבדו לוא כבוד מעט על ימי חייו הרעים והמרים, ימי צרה ותלאה, צער ועוני, נדודים ולחץ. ורק על זה דוה הלב, כי הוא עצמו, הגבאי בעל המשקפים השחורות, לא יוכל עוד להתעורר, לקום ולראות בעיניו לוא רגע אחד את כל הכבוד הרב הזה, אשר בני־אדם חולקים לו אחרי מותו... ואפשר — מי יודע? מי אנחנו, בני־תמותה, ומה כחנו, כי נדע את הנעשה מעבר לחיים?... ובמה עולים ומסתבכים מאליהם מחשבות והרהורים לא־ברורים על ענין „השארת־הנפש", אשר הנפטר האמין בה באמונה שלמה, אף כי מוחזק היה „אפיקורס" בין יודעי שמו... מי יודע? אפשר, שנשמתו מהלכת פה בקרבנו אחרי המטה והיא יודעת הכל — יודעת יותר, הרבה יותר, מאשר יודעים אנחנו?... מי יודע? מי יגלה לנו סודות וצפונות אלה מאחרי הבריאה?...

לאט־לאט, עם קרוב ההלויה אל בית־הקברות, הלך המון המלוים הלוך והתמעט, הלוך וחסור. משהגיעו סמוך לבית־הקברות, נשארו רק מתי־מספר, רק רעי המת הקרובים, אנשי ה„קלוב". בשדה־הקברות הקציעו לנפטר מקום צנוע מן הצד, צנוע כמותו. בחשאי הורידוהו אל קברו, בחשאי סתמו עליו את הגולל ובחשאי נפזרו רעיו והלכו איש איש לעברו. איש לא בכה לו, איש לא הספידו, איש לא קרא קדיש אחריו ואיש לא ישב לארץ שבעת ימים... בעת הראשונה עוד דברו בו ב„קלוב" והזכירו את שמו לפעמים. אחר־כך חדלו לדבר בו — ושכחוהו.

לא היו ימים מועטים עד שנעלם מן העיר גם המשורר בנימינזון. ימים רבים לא ידע איש את מקומו. אחר־כך נתגלה הדבר, כי מתגורר הוא בקיוב. בעבור זמן־מה נתפרסם שמו של בנימינזון ב„מלחמה" הגדולה, שפרצה בשעתה בין „חכמי קיוב", אשר עליה עוד יבוא דברנו להלן. שמו היה נשא על כל לשון ביחד עם שמות חכמים וסופרים אחרים, כמשה־אהרן שאצקים, יצחק־יעקב וויים־ברג, דובזביין, דאריוזסקי ודומיהם. אחר־כך, כעבור ימים רבים, עברה השמועה, כי בנימינזון נתגלגל לאמריקה ונעשה שם „רברנד", והוא רואה חיים בעמלו.

וכך נתפרדה החבילה, נתק הקשר והופרה ברית־רעים נאמנה. בא הקץ על האידיליה היפה והנפלאה, האידיליה המיוחדת במינה.

„הוֹי, שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם, מַלְאֲכֵי־הַשָּׁלוֹם!
בָּרְכוּנִי לְשָׁלוֹם, מַלְאֲכֵי־הָעֶלְיוֹן!" —
מַפְסִיקִים הַכְּרוּבִים מִיַּד אָז רִקּוּדָם,
מִתְיַצְּבִים בְּשׁוּרָה וְנוֹשְׂאִים כַּפֵּיהֶם.

הֵם נוֹשְׂאִים כַּפֵּיהֶם וּפוֹרְשִׂים כַּנְפֵיהֶם,
וּפוֹתְחִים אֶת פִּיהֶם בְּשִׁירָה שֶׁל מַעְלָה;
מְבָרְכִים הַבַּיִת בִּמְנוּחוֹת וְשָׁלוֹם
וְשָׁבִים לִגְבוּלָם בִּשְׁמֵי־הַשָּׁמָיִם...

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

סב.

סוֹף הָאִידִילְיָה.

מי היה הגבאי בעל הגורלות? — שלשה רובלים ליום־טוב על־פי חוקי הדקדוק. — מות הגבאי. — ההלויה. — „אדם משונה היה". — המשורר בנימינזון מתעלם מן העין ומתגלגל לאמריקה.

אין דבר קיים ונצחי בעולם הזה. הגיע הקץ גם להאידיליה, המתוארת למעלה, וחבורת הרעים נתפרדה. אחד מהם הלך לעולמו בלא עת, אחריו נתעלם מן העין גם השני, והחוט המשולש נתק במהרה. הראשון שנסתלק היה מיודענו הגבאי בעל המשקפים השחורות והערדלים העמוקות של גומי, ותיכף לזה נפרד מעל החבורה גם המשורר בנימינזון.

מי היה, בעצם, אותו היהודי המשונה, הגבאי בעל הגורלות? מאין בא? מי ומה היה לו בעולמו? בשביל מי עבד עבודת־פרך כל ימי חייו? בשביל מי בוסס כל הימים בטיט־חוצות, לא נתן מנוח לרגליו בערדלים העמוקות ולא חדל מצפות בעינים כלות לגורל הראשון? — על כל השאלות האלה קשה להשיב תשובה ברורה ומספיקה. כותב הזכרונות האלה יזכור עתה, כי פעמים היה הגבאי מבקש את ידידו הצעיר, את „הפוחז", כי יטריח את עצמו רגע ויכתוב בשבילו בכתב־ידו המהודר אדריסה ברוסית. את האדריסה הרצה לפניו כך: „מיעס־טעטשקאַ פאַגאַסט, פינסקאַוואַ אויעזדאַ, מינסקאַי גובער־ני, גאַספּאַזשאַ פריידקאַ עטקאַ"... *

— גאַספּאַשזע פריידקע עטקע, ** — מתקן הפוחז את שגיאתו על־פי חוקי הדקדוק, והגבאי מוסיף וקורא לפניו:

— „סאַ וולאַזשעניעם טרי רובליאַ" ***

— טריאָך רובליי, — מתקן הפוחז שנית על־פי חוקי הדקדוק.

למה לי חכמת הדקדוק וחוקיה? — מוחה הגבאי כנגד הכותב. — שם לא לדקדוק הם צריכים ליום־טוב, שם מחכים ומצפים בכליון־עינים לכסף...

לא לחנם יאמר אצלנו בווהלין משל־העם: „כי יצא הליטאי את ביתו לשבעה פסחים, תבקשהו ולא תמצאהו בשבעה דרכים". הגבאי בעל הגורלות טבע היה בו: היה יוצא לרגע אחד ונעלם לימים רבים. לא הועילה אחר־כך שום חקירה ודרישה, לדעת מפיו את המקום, אשר שם היה — הוא באחת: „ומה בכך אם נפקד מקומי — הגם זה ענין לענות בו?"...

גם בפעם הזאת נעלם הגבאי ימים רבים, ואיש לא ידע את מקומו.

פעם אחת — הדבר היה בבוקר יום קיץ, עת שישב שלום במעונו והטיף לקח לתלמידיו — נפתחה הדלת ואורח נכנס לבית: האב! שלום נבהל לקראתו: „מה אירע?" — כלום לא אירע. הגבאי איננו בקו־הבריאות. צריך להכנס אצלו, לבקרו...

בדרך הליכתם נודעו לו לשלום מפי אביו פרטי הדבר, כי בעצם הרי הגבאי מוטל על ערש־דוי זה ימים רבים, ורק בעת האחרונה הודע מצב החולה, הורע מאד... וככל אשר הלכו וקרבו למחוז הפצם, כן הוסיף האב לגלות את פני הלוט־הלוט. נתברר לבסוף, כי מחלתו של הגבאי אנושה מאד. „יש לשער, כי קרבו ימיו. כלומר, רצונו להגיד, כי הגבאי גוסס כבר..." וכך היו הולכים ומדברים עד שבאו לרחוב בית־הכנסת.

רחוב בית־הכנסת טובל כולו בקרני השמש הלוהטות בסוף ימי הקיץ. חבורה רבה של ילדי יהודים, חצים ערומים וכולם יחפים, משחקת את משחק הסוסים. כולם רצים ודופקים זה את זה וממלאים את חלל הרחוב בקולותיהם הצלולים והרמים, קולות צעירים, הבוקעים ועולים מגרונות צעירים ובריאים. רבה התנועה ורבה עליצות־החיים ברחוב־היהודים. האויר, אוירו של קיץ, אם כי צר לו המקום מרוב לחץ ודחק, מחיה נפשות גם פה. פה ושם מוריק עץ בודד, מבצבץ ירק־דשא. קיתון השופכין, שהורק באמצע הרחוב, מרבץ את האבק, אשר העלו הילדים־הסוסים במרוצתם. אכן נעים הקיץ גם במקום הזה, גם פה נוח וטוב בחוץ, נוח וטוב בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא!

---

* עיירה פאגוסט, מחוז פינסק, פלך מינסק, מרת פריידה־איטה. — ** למרת פריידה־איטה. — *** בצירוף שלשה רובלים.

שַׁבָּת

מאת
אהרן טבק

בַּשִּׁשִּׁי, בַּשִּׁשִּׁי, בִּשְׁעַת בֵּין־הַשְּׁמָשׁוֹת,
לְאַחַר שֶׁשּׁוֹקְעָה הַחַמָּה בַּמַּעֲרָב,
לְאַחַר שֶׁאִמָּא מַדְלֶקֶת הַנֵּרוֹת
וּבֵרְכָה עֲלֵיהֶם עֲצוּמַת־עֵינַיִם, —

וְאַבָּא, מְעֻטָּף מַלְבּוּשֵׁי־חֲמוּדוֹת,
חֲגוּר־הַמָּתְנַיִם וּמְסֻלְסַל־הַפֵּאָה,
דּוֹם נוֹטֵל סִדּוּרוֹ, וּמְנַשֵּׁק לַמְּזוּזָה
וְיוֹצֵא לָלֶכֶת אֶל בֵּית־אֵל הִתְפַּלֵּל, —

אָז קוֹפֵץ „חֲוַרְוָר", הֶחָתוּל הַצָּחוֹר,
עַל כַּרְכֹּב הַתַּנּוּר הַחַם וְהַדָּשֵׁן —
זֶה תַּנּוּר־הַשַּׁבָּת, הַמַּטְמוֹן הֶחָתוּם,
הַטּוֹמֵן בְּחֵיקוֹ מַטְעַמֵּי־שַׁבָּתוֹן; —

אָז רוֹבֵץ „חֲוַרְוָר" עַל שַׁעֲרֵי־הַתַּנּוּר
וְנוֹטֵל אֶת כַּפָּיו בִּלְשׁוֹנוֹ הַוְּרֻדָּה,
וּבְעֵינָיו — הַלַּהַט שֶׁל חֶרֶב מִתְהַפֶּכָה,
וְנִרְאֶה כְּשׁוֹמֵר עֵץ־חַיֵּי־הַמָּחֳרָת ···

הֶחָתוּל מִתְרַחֵץ — אוֹת: אוֹרְחִים מִתְקָרְבִים ·
וְאוֹרְחִים הִקְרִיבוּ, הֵם: שַׁבָּת הַמַּלְכָּה
וּכְרוּבֵי־הַשָּׁלוֹם, מַלְאֲכֵי־הַשָּׁרֵת,
הַנּוֹשְׂאִים אֶת שֹׁבֶל אַדֶּרֶת־מַלְכוּתָהּ ···

נִכְנֶסֶת הַגְּבִירָה וְחֶסֶד־פָּנֶיהָ
אָז שׁוֹרֶה עַל כָּל מַה שֶּׁנִּמְצָא בַּמָּעוֹן:
עַל מַפַּת־הַשֶּׁלֶג, עַל לֶחֶם־הַמִּשְׁנֶה,
עַל יֵין־הַצִּמּוּקִים הַמּוּכָן לְקִדּוּשׁ ···

וּכְרוּבֵי־הַשָּׁלוֹם, שׁוֹשְׁבִינֵי־הַמַּלְכָּה,
עַלִּיזִים וּזְרִיזִים וּבְהִירֵי־עֵינַיִם,
מִתְפַּשְּׁטִים בַּבַּיִת לְאַרְבַּע רוּחוֹתָיו,
מִתְלַחֲשִׁים וּמְסַפְּרִים בִּדְמָמָה, בִּדְמָמָה ·

מִתְכַּנְּסִים עַל אָרוֹן בְּקֶרֶן־הַזָּוִית,
בִּמְקוֹם תִּלֵּי־תִלִּים שֶׁל סְפָרִים וּגְוִילִים,
מְצִיצִים לְתוֹכָם ··· מִתְרָאִים ··· וְשׂוֹחֲקִים ···
וּבוֹרְחִים בִּיעָף אֶל עֶרֶשׂ נַחֲמָנִי:

הוּא אָחִי הַקָּטָן, הַיָּשֵׁן בִּמְנוּחָה;
הֵם פּוֹרְשִׂים כַּנְפֵיהֶם וְלוֹחֲשִׁים בְּאָזְנָיו
חֲלוֹמוֹת מוּפְלָאִים, הַמְּרוֹבְבִים שְׂפָתָיו;
וּמְחַיֵּךְ הַתִּינוֹק בִּנְעִימוּת מִשְׁנָתוֹ ·

מִשָּׁם הֵם מִשְׁתָּרְעִים וּבָאִים אֶל אִמָּא,
הַשְּׁקוּעָה בְּדַפֵּי הַ„צְּאֶינָה־וּרְאֶינָה",
מִתְרַפְּקִים עַל זְרוֹעָהּ, עַל שִׁכְמָהּ, עַל רֹאשָׁהּ,
מִסְתַּכְּלִים, מַקְשִׁיבִים וּתְמֵהוֹת עֵינֵיהֶם ·

מִסְתַּכְּלִים ··· מַקְשִׁיבִים ··· וּלְפֶתַע מִתְנַשְּׂאִים;
תִּתְלַכֵּד כְּנַף אֶחָד בִּכְנָפוֹ שֶׁל שֵׁנִי,
וְיוֹצְאִים בְּמַעְגָּל מִסָּבִיב לַנֵּרוֹת,
וְטוֹבְלִים וְרוֹחֲצִים בַּנְּגֹהוֹת הַקְּדוֹשִׁים ···

מַתִּיזִים הַנֵּרוֹת נִיצוֹצוֹת, נִיצוֹצוֹת,
אַךְ יַלְדֵי־הַשְּׁחָקִים יוֹסִיפוּ הַמְּחוֹלוֹת:
כְּעֵדָה שֶׁל עוֹפוֹת בְּבֹקֶר שֶׁל אָבִיב
תִּשְׁתּוֹבֵב עִם קַרְנֵי־הַשֶּׁמֶשׁ בַּפֶּלֶג ···

הַדֶּלֶת נִפְתַּחַת וְאַבָּא מוֹפִיעַ;
וּלְאַחַר שֶׁיְּבָרֵךְ בְּבִרְכַּת הַשַּׁבָּת
אֶת אִמָּא, הוּא מַצְהִיל אֶת קוֹלוֹ וּמְקַדֵּם
אֶת אוֹרְחָיו עֶלְיוֹנִים בְּ„שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם":

ולפי הבנתו הוא, ואין שיטה כללית מקפת. הפדרציה חייבת להכין תכנית אחת, אשר לפיה יתנהגו כל בתי־הספר, המתקיימים על־ידי הציונים. וכן חובתה לעזור לחנוך, מלבד עזרה מוסרית, גם עזרה חמרית בכל שעת הצורך.

ומובטח לי, שאילו דרשנו בחזקה ובכחות משותפים דרישה זו, היינו מצליחים הרבה. העברים צריכים לדרוש ולהרבות בעבודה ציונית, שתצדיק את דרישתם ותוסיף לה תוקף. אין לנו כל סכוי לפי־שעה, כי ההנהגה תעבור כולה לידי אנשי־שלומנו, חניכי התרבות העברית. עדיין לא התאקלמנו כראוי ועדיין לא הסתגלנו יפה לתנאי המדינה. אך אפילו במצב כזה יכולים היינו, אילו הסתדרנו, להכניס שמה את הרוח העברי. ואל לנו להסתפק רק בשמוש העברית לשם חליפות־מכתבים, עד כמה שזה חשוב לנו גם מצד התועלת וגם מצד ההפגנה. עלינו לתבוע, כי תוסד בפדרציה מחלקה מיוחדת — כעין המחלקה לארץ־ישראל וכיוצא בזה — לענייני התרבות העברית, עם תקציב בן רבבות דולארים ובצרוף ועד מיוחד, מורכב מטובי העברים המומחים לאותו דבר. והמחלקה הזאת, בהיות האמצעים החמריים בידה והכחות הקולטוריים ברשותה, תוכל לעשות פה גדולות למען החנוך, השפה והתרבות ברוח הציוניות הצרופה.

אך כדי ששאיפה זו תצא אל הפועל, צריכים העברים כבר עכשיו, ולא סמוך לועידה הבאה, להתארגן יפה ולקחת חלק אקטיבי בציוניות. ואם אמרתי: עברים, כונתי לא ליודעי עברית סתם, כי אם לשלומי אמוני עברית. ופה המקום לבאר את ההבדל היסודי, התהומי, בין עברים לעברים. יש יודעי עברית, שלמדו במקרה את השפה ויאהבוה אהבה פרטית בלבד, ואת הציוניות לא ידעו ואת אידיאלינו הלאומיים לא יכירו, והיו מקרים שנמנו ביניהם גם „בונדאים", ויש מהם גם מתבוללים בלא־יודעים. סוג זה עלה בחיינו בפרט לפני דור אחד, ומשכילים שמו. שרידים זקנים בודדים מאלה יש גם כיום, והם מתנגדים לתחית הלשון ולדבור העברי. אוהבים הם את הלשון בתור פסל נאה, שגורם להם קורת־רוח כמו־שהוא, וחלילה לגעת בו ולפחת בו רוח־חיים. לא שיג ולא שיח לנו עם אלה, ולא להם דברינו מכוונים.

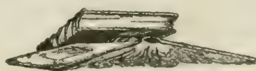
אפס יש אלה, הקרואים „עבריים" (העברעאיסטען), והם כל יודעי־עברית שבזמננו. להם העברית היא משאת־נפש, חזות נשמת האומה ובבואה לחייה הפנימיים; היא אינה בעיניהם רק שפת העבר, אלא גם שפת ההוה והעתיד. אלה רואים בה את אפשרות הקיום הלאומי המתוקן והתחיה הלאומית; היא בעיניהם כל התרבות המקורית שלנו, כל תוכן המחשבה הישראלית ודרכיה המיוחדים. אצלם היא לא רק ענין פרטי קדוש בלבד, אלא בעיקר ענין כללי־לאומי גדול. ואלה העבריים האמתיים אי־אפשר להם שלא יהיו ציונים נאמנים, אי־אפשר להם שלא תערוג נפשם אל תחיתה הגמורה וחדוש־רוחה של האומה על יסודות תרבותה המקורית, שהורתה ולידתה בחירות ארצנו, וגידולה והתפתחותה בכל נדודי גלותנו. ואכן נראה בעליל, כי כמעט אין עברים, שלא ידגלו בשם רעיון הגאולה. אלא שרוב העברים אינם ממלאים את תפקידם. תחת להכנס אל האגודות הציוניות ולהשפיע שם מרוח תרבותנו, וכן לעשות דברים של ממש לטובת שפתנו וחנוכנו, — הנה לרוב עומדים הם מרחוק, ויש גם מנגד. דרכם תמיד לבקר ולערער. לא נאה להם ולא יאה להם להמצא בחברת הדיוטות. מבקשים הם ומוצאים פגימות ולקויים. אבל בתכסיסים־שקר זה הן לא יפעלו מאום. אם באמת ובתמים יקרה להם התחיה העברית, אז חובתם הקדושה לבוא אל המחנה פנימה ושם להתאמץ להפוך את כונתם הרצויה למעשים רצויים. חטא גדול הם חוטאים, אם יעמדו מחוץ למחנה, וביחוד בשעה מכרעת זו, ועוד ישפילו עליו מבט גאות וקלסה. הגיעה השעה, כי נקרא: מי אשר איננו להסתדרות הציונית הוא לצריה! אין פה שביל־הזהב.

וכן צריך כבר לסלק מעל הפרק את השאלה התפלה באגודות העבריות, אם להספח אל ההסתדרות הציונית ואם לקבל חברים שאינם מכירים בפרוגראמה הבאזילאית. אם באמת עוד נשארו בקרבנו לפליטה בני־אדם פתלתולי־הרוח: עבריים ומתכחשים לציוניות, מוטב להם ולנו כי ילכו באשר ילכו, אך במחננו בל יבואו, כי מחננו קדוש הוא כולו לאידיאל הלאומי של תחיה עברית. זרים הם לנו, ואל־נא יחללו את שפתנו, אשר ישועת ישראל ממנה תצמח. כל האגודות העבריות חייבות להספח אל הפדרציה הציונית, וכל חבריהן מחויבים לקנות שקל ציוני. ובכלל צריכות הן האגודות העבריות להשתתף השתתפות יותר נמרצה בעבודה הציונית, כדי שעל־ידי כן תגדל השפעתן על כל התנועה. הן צריכות להרבות את מספר ציריהן אל הועידות, וצירים אלה ביחד עם שאר הצירים העברים מאגודות ציוניות סתם עלולים להתאחד לכח איתן ומכריע, שיעמוד בכל תוקף על דרישותינו העבריות. והעבודה צריכה להתחיל תיכף־ומיד, וכל השנה צריכה להיות שנת הכנה לועידה הבאה, ורק בכך יש לנו תקוה לנצח.

בועידה הזאת היו ששים ושבעה צירים, שהצביעו בעד הכנסת העברית לפדרציה. והדבר נעשה מאליו, בלי שום התכוננות וגיוס תחילה. בשנה הבאה, כאשר נאזר את כל אילותנו, מובטח לנו, שיעלה בידנו להכניס את התרבות העברית בתור אחד העיקרים, שעליהם ההסתדרות הציונית באמריקה קיימת.

זה הוא מוסר־ההשכל, שעלינו ללמוד ממאורע זה בועידה שעברה. זאת היא ראשית „מלחמת הקולטורה" כאן, מעבר לים, ואחריתה — נצחון גמור, אם רק נרצה אנו העברים, כי בידנו הוא.

ולכן הסיסמה שלנו מעתה היא: עברים, בואו אל המחנה הציוני וכבשוהו!

המושלכים בלי כסות והצמאים לטפה של חלב — ואיננה. ותספרנה לנו עוד על הבונים שלנו, על החלוצים, שהתנדבו לעלות ולישר בערבה מסילה לתחיתנו הלאומית, ושגורשו מאדמתם בלי המלה, אם לרגל גזירותיה של המלחמה, אם לרגל אכזריותו הנוראה של שליט עריץ, שהשתמש במצב המלחמה וצוה לעקור את הנטוע ולהרוס את הנבנה אחרי עמל ומסירות־נפש הרבה כל־כך.

אָמנם אם השאיפה לתחיה בימי הבינים התבטאה בקריאתו העמוקה, היוצאת מלב עורגת, של המשורר הלוי: „ציון, הלא תשאלי לשלום אסיריך“, — ננסח אנחנו, בני התקופה החדשה, את הקריאה הזאת באופן אחר. קריאתנו תהיה: „אסירים, הלא תשאלו לשלום ציון“. אסירים — אחת היא אם אסירי־עוני אתם, או מצבכם הוקל ואתם מרגישים את עצמכם כמעט כבני־חורין, — אסירים תהיו לעולם, אם תחדלו משאול לשלום ציון ואם תוותרו על זכותכם לשוב לאדמתכם וליסד מחדש את קיומכם על בסיסו של השחרור המחלט, על בסיסו של החופש הלאומי הגמור, על זה החופש, שאינו נחלק ואינו סובל אפילו אבק של שעבוד.

אֶל הַמַּחֲנֶה

מאת

ד נ י א ל פ ר ס ק י.

עברו כבר שבועות אחדים אחרי הועידה הציונית האחרונה, וסופרינו כבר הספיקו לדון בה מכל צד ולדרוש תלי־תלים של הלכות על כל מקרה וענין, שהתרחשו בה. אולם מאורע אחד, שאירע באותה ועידה, כאילו נתעלם מעינים כל־עיקר, ודוקא הוא מענין אותנו, ה ע ב ר י ם, ביותר. כונתי אל הוכוח, שהתגלע בדבר הכרת הלשון העברית והלשון היהודית־המדוברת בתור לשונותיה הרשמיות של הפדרציה הציונית — ממש כמו האנגלית, השלטת בה מיום הוסדה. וכוח זה וההחלטה שבאה לאחריו יש בהם כדי ללמד אותנו, אדוקי התרבות העברית, מוסר־השכל, ואשרינו אם נשכיל ללמדו לאלתר.

לכאורה, דבר קטן־ערך הוא: כתיבת המכתבים והתעודות גם בעברית. אך באמת היתה זאת ראשית המלחמה בעד התרבות העברית בתוך הציוניות האמרי־קאית. אָמנם כבר בשתי הועידות שלפני זו נתקבלו ריזו־לוציות פושרות אחדות לטובת העברית, אבל כל זה נעשה בקלות־דעת ובהכרה תחילה, כי אין אלו אלא ריזולוציות שיסודן מנייר וסופן לנייר. לפיכך לא היה כדאי לעסוק בהן הרבה; הן כל הדבר אינו אלא כלפי חוץ, כדי לצאת ידי חובה מטרידה וכדי לפיים את רגשותיהם הזועפים של צירים „ירוקים“. וממילא מובן, כי קברניטי התנועה מעולם לא נתנו את דעתם להוציא אל הפועל החלטות־חורגות אלו אפילו במדה זעירה כל־שהיא. מה שאין כן בועידה זו. הצירים העברים הבינו, כי ריזולוציות, שיוצאות לאויר־העולם בלא חבלי־לידה, סופן למות במהרה בלא יסורי־גסיסה, והעבר הוכיח. הפעם נסו את כחם ל ה ל ח ם בעד ריזולוציות עבריות ממשיות, שדורשות את הגשמתן מיד. ואמנם נלחמו, ואף נצחו נצחון חלקי.

„נצחון חלקי“ — ולא נצחון גמור. סבת הדבר היא, כי העברים א י נ ם מאורגנים בגוף מוצק אחד ב ת ו ך ההסתדרות הציונית, באופן שיהא בכחם להשפיע לפי רוחם על מהלך התנועה ותכנה. אשמים בזה העברים, שאינם רואים לעצמם חובה וצורך להכנס אל הפדרציה הציונית על מנת לספק בעזרתה את צרכי הקולטורה העברית, והפדרציה מה כי ילינו עליה? —

לצערנו, עלינו להודות, כי המצב כאן שונה לחלוטין מזה שברוסיה. שם ראשי התנועה הציונית ומנהליה הם אלה, שנתחנכו מימיהם על השפה העברית, לפיכך הכניסו את העיקר התרבותי אל התנועה, אשר כ ל המעשים והפעולות לטובת השפה העברית, הספרות העברית והחנוך העברי ממנה ומתוכה תמיד יוצאים. כי יודעים הם אותם המנהלים, שציוניות בלא תרבות עברית הרי אינה אלא שם שנתרוקן מתכנו. ומפני זה הרעיון הציוני שם עמוק ביותר, בהיותו יונק ממקורות היצירה הנצחית של האומה.

לא כן כאן באמריקה. מחמת סבות שונות, והעיקר מפני זרם־הנדידה, שהיה מקלח בתמידות לכאן, וחומר־האדם עדיין לא נתגבש ולא קבל צורה קבועה ומסוימה, נפלו מוסרות ההנהגה של ההסתדרות הציונית בידי יהודים מיליקי המקום, שתנאי הארץ, שפתה, דרכיה ומסורותיה נהירים להם ביותר. ואם אין ספק בדבר, כי ציונים טובים הם ואידיאל־התחיה קרוב ללבם מאד, — הנה סוף־סוף רחוקים הם מחיי עמנו המקוריים, משפתנו ומתרבותנו. ציוניותם היא יותר מדי מעשית ומדינית, אך מחוסרת היסוד הקולטורי, המזרחי. לא יכירו על־כן בערך הרב, שיש בעבודה תרבותית בקרב העם, ולא יבינו, כי תחית הנשמה הלאומית קודמת לתחית הארץ, וכי תחיה ראשונה היא גם תכלית בפני עצמה וגם האמצעי הגדול ביותר לתחיה שניה; מעשיהם בנדון זה כמוהם כאין.

ועוד יתרה: בשעה ששני אגפיה הקיצוניים של הסתדרותנו אשר בזה, „פועלי־ציון“ ו„מזרחי“, הגיעו כבר לידי הכרה, אשר אם לא יתפסו את החנוך בידם להטותו לפי רוחם, לא יצליחו לעולם לכבוש את לב העם אחריהם, ואשר על־כן התחילו בזמן האחרון עוסקים בכך במדה מרובה, — בה בשעה ההסתדרות הציונית המרכזית אינה נוקפת אף באצבע קטנה לטובת החנוך העברי בפרט והתרבות העברית בכלל. והלא אין דעתנו נוחה כלל מאותה ההשקפה, שמתוכה משקיפים שני האגפים הציוניים הנזכרים על קניני־הרוח של האומה; ולנו הלא יש השקפה אחרת, סינתיטית ביותר, השקפה ע ב ר י ת־ל א ו מ י ת, זו שנגדלה ובגרה בהכרתנו בהשפעת ספרותנו הצעירה. מן החובה היה, כי הסתדרותנו הציונית תכריז על השקפתנו זו ותדגישה הדגשה מיוחדת, ולפיה תגש לעשות מעשים ממשיים, כגון: יסוד בית־מדרש למורים, בתי־ספר ש ל מ י ם (גם ללמודי ישראל וגם ללמודי חול) ועוד. ומה שחשוב ביותר: יש רבים מן הציוניים שעוסקים, איש איש בסביבתו, בחנוך ילדינו, מחזיקים בתי תלמוד־תורה וכדומה. אולם כל אחד עושה זאת על ד ע ת ע צ מ ו

מעלין בקודש ואין מורידין, הנה המציאות של החיים בוחרת לה דוקא דרך של מעלות ומורדות: לפעמים היא מרימה אותנו במהירות נפלאה, ובטיסה אחת היא מביאה אותנו כמעט אל ראש ההר, וכשמתחילים אָנו לטפס ולאחוז בפסגה, באה אותה המציאות עצמה וכמהתלת מורידה היא אותנו כמה וכמה מעלות אחורנית, ואנחנו עומדים נבוכים, משתאים ונדהמים וקובלים, אם כי קטנה היתה הירידה מהעליה, אם גם התקדמנו במדה ידועה. כך הוא טבענו: אך זה היינו בעמק, בבקעה; לפתע־פתאום התרוממנו והגענו כמעט, על כנפי דמיוננו שהתלהב, עד חורו של ההר, והנה באה המציאות וטפחה על פני דמיוננו, ואָנו רואים, כי נמצאים אנחנו באמצעיתו של ההר, — וישוב איננו זוכרים עוד אָז את העמק ואת הבקעה, שאָך זה עזבנום, ועינינו נשואות רק אל ראש ההר, אל נקודתו היותר גבוהה.

אחרי שזכינו לפני חדשים אחדים למומנט נשגב, שיש בו מעין עלית־נשמה, אחרי שהתנשאנו בבת־אחת לגובה מופלג שלא בכח עצמנו, כי־אם בכחם של המאורעות הכבירים, שהתחוללו בדרך נס ויספגו גם אותנו לתוך מעגל קסמם, ואחרי שהתחיל הקסם בינתים לעבור לאט־לאט, ואנחנו חזרנו אל המציאות ונראה, כי אָמנם יצא עמנו מן העמק, אבל עוד רב לפנינו הדרך, וכי עלינו לזיין עוד את כחותינו אָנו, כדי להגיע להנקודה העליונה, שאָך בה הננו רואים את מטרתנו ואָך בהשגתה היא נמצא קורת־רוח, — איננו זוכרים עוד בשעה זו את כל התקדמותנו למטרתנו, ושקועים אָנו רק בזה, שהפסדנו מרגע שהתלהב דמיוננו עד שפגה ההתלהבות, ואיזה רגש חרישי של ירידה נוקב אותנו ומרעיל במדה ידועה את חדות העבודה שלנו.

בהרגש הזה, המובן מצדו הפסיכולוגי, אי־אפשר לנו להלחם. רגש של צער הוא, רגש של עצבות, הבא מתוך תקוה שלא נמלאה לפי רצוננו. עלינו אָך להזדיין בסבלנות ולחכות עד שתעבור העצבות ויפוג הצער, ונשוב להמצב, שהיינו נמצאים בו טרם בא המומנט הגדול בקסמיו, שהיה מפרנס אותנו בדי כחות ובדי משוש חיים בעבודתנו.

אָמנם, לא מפני הסבה היחידה החיצונית הזאת בלבד ירד מצב־הרוחות בחוגי העובדים על שדה התחיה בזמן האחרון. יש עוד סבה שניה, המסבירה את החזיון הזה, והיא, כאמור לעיל, פנימית ותלויה ב ת ו כ ן עבודתנו, ואותה יכולים אָנו להרחיק, אם רק נרצה להרחיקה, כי ברצוננו ובהכרתנו היא.

התנועה הציונית באמריקה נתרחבה ונתפשטה בשעת־הירום כללי ובמשך זמן קצר מאד, במשך זמן המלחמה העולמית. והיא נתרחבה ונתפשטה באופן נפלא, באופן שלא פללנו אליו. וזאת תהלתה, ובזאת תוכל להתפאר גם אחרי שתעבור המלחמה, אחרי שינתנו להתפרסם פרטי פעולותיו של הועד הזמני, שנוסד לשם הצלה ולשם עמידה בפרץ בשעת הסכנה. אבל יש צד רפה בכל התפתחות מבוהלת, וגם התנועה הציונית באמריקה לא נקתה ממנו בהעמיסה על שכמה נטל כבד של חובות ושל דאגות אין מספר לההגנה על הישוב והחזקת ההסתדרות הציונית הכללית העולמית, לא יכלה לדאוג במדה הגונה לתוכן עשיר בשביל עצמה, פה במקום צמיחתה והתפתחותה. ידי המנהיגים היו מלאות עבודה, אבל המחנה הגדול של הציונים הפשוטים נשאר באין די מזון וכלכלה רוחנית. המרכז לא דאג לכלכלתן של האגודות הבודדות, מפני שלא יכול להסיח את דעתו ממטרתו הראשית, שבשבילה נוצר, ויצא הקלקול הזה — קלקול הבא בעקב ריקניות. אלפי ציונים תובעים, שיתנו להם עבודה; הם אינם יכולים להסתפק אָך באספת כספים ובתעמולה מקרית, ורוצים הם בעבודה ציונית תמידית, שתתאים לגודל החובה הציונית, שהם מרגישים בנפשם, — ועבודה כזו מאין תמצא, אם לא עבדו את השדה בעדה? העבודה הפוליטית אינה יכולה להמסר לידי רבים, אבל יש ויש לשתף אנשים לאלפים בעבודה תרבותית, המכשירה את הקרקע בעד צמיחתו של הרעיון הציוני. והעבודה התרבותית היא גם תרים בפני העצבות והיאוש, מפני שהיא נותנת בלב העוסקים בה אמונה ובטחון, לא אמונה בנסים ובטחון בכח זרים, כי־אם אמונה ובטחון בהכחות היוצרים של האומה עצמה.

את הדבר הזה, את נחיצותה של העבודה התרבותית בתור ב ס י ס התנועה הציונית, הבינו תמיד הציוניים ברוסיה, ובזמן האחרון הכירו את האמת הזאת גם הציוניים שבגרמניה ושבאויסטריה. פה באמריקה עוד לא בשלה די צרכה ההכרה הזאת, וחוסר עבודה תרבותית רחבה ומספיקה בשביל האלימנטים היותר אקטיביים שבתנועה הציונית גורם לזה, שאין חדות־היצירה בהמחנה הגדול של הציוניים. כשהאירה לנו ההצלחה פנים ותקותנו היתה — כך נדמה לנו — קרובה לבוא, התרוממנו עד למרומי שחקים, וכששבו החיים לסדרם, התחלנו להרגיש את הריקניות ולתבוע עבודה.

עם מצב הרוחות הזה, השורר כעת בעולמנו הלאומי והציוני פה באמריקה, צריכה להתחשב ההסתדרות הציונית, כדי שתוכל לתפוס את מקומה הראוי לה על יד ההסתדרויות הציוניות הגדולות האחרות שבעולם.

תִּשְׁעָה בְּאָב.

ועוד הפעם יתאספו המוני עמנו, אבלי ציון וירושלים, לזכור את היום המר, שבו אבדנו את היותר יקר לנו, את חופשנו הלאומי, ונלך לנוד לארצות נכריות, למדינות רחוקות ולאפסי תבל לבקש לנו מפלט ומנוח. ועוד הפעם נחזור על דבריו החוצבים להבות אש של אביר המקוננים בתקופת הנביאים המזהירה ועל דבריו הקוראים לתחיה של אביר המנחמים בתקופה יותר מאוחרת.

והקינה תצלצל הפעם באזננו לא רק כבת־קול של דורות עתיקים. הפעם נשמע בה את הד־קולם של המאורעות החדשים, שהתרחשו ובאו על עולמנו. הקינות העתיקות תספרנה לנו על־דבר גורלם של מיליוני אחינו, הסובלים חרפת רעב בפולניה ובליטה, תספרנה לנו על־דבר נערים וזקנים הגועים בעיר, כי בקשו אוכל למו וישיבו את נפשם, על־דבר העם הנאנח המבקש לחם, על התינוקות

VOL. IV | NEW YORK, JULY 27, 1917 | No. 20

התורן

יוצא לאור על־ידי
ח ב ר ת ה ת ו ר ן

העורכים
ד"ר ש מ ר י ה ל ו י ן
י. ד. ב ר ק ו ב י ץ

שנה רביעית | ניו־יורק, ח' אב, תרע"ז | גליון עשרים

מַעֲלוֹת וּמוֹרָדוֹת.

כל מי שהתבונן בשים־לב אל התפתחותו של עולמנו היהודי פה באמריקה בשנים האחרונות ובחן ובדק מזמן לזמן את זרמיו השונים ואת הרוחות החדשות, שהתחילו מנשבות בו, התפלא בודאי על המהירות הנפלאה, שההכרה הלאומית חדרה בה לתוך חוגים ושדרות, שהיו רחוקים ממנה עד כה כרחוק מערב ממזרח. במשך שנים אחדות נשתנו פה פני החיים היהודים וכמעט לבשו צורה חדשה. במקום ענינים קטנים ושאלות פעוטות־ערך, שהעולם האמריקאי היהודי היה ברובו שקוע בהם, באה השאלה הגדולה והמקיפה, השאלה הלאומית, ובלעה את כולם וירשה את מקומם, והיהדות האמריקאית נתעלתה בחשיבותה על־ידי זה ולקחה את עמדתה על יד היהדות הרוסית. והיו גם מומנטים, שהתחילו להאמין, כי לה יהיה משפט הבכורה בתור גורם מכריע ביום שידובר על גורל עתידנו הלאומי.

וכל מי שהתבונן אל מצב־הרוחות, השורר כעת, בזמן היותר אחרון, בקרב היהדות האמריקאית, וביחוד בהחוגים הלאומיים והציוניים, יתפלא בודאי, שמצב־הרוחות הזה אינו מתעלה עוד, כי־אם עומד הוא בעינו. אין לו סימנים של ירידה או של שקיעה חלילה, אבל יש לו סימנים של עמידה במקום אחד. אין אָנו יכולים לאמר, כי רפתה האנרגיה של הציונים, או שהעבודה הלאומית הולכת ופוחתת — ובכל זאת מרגישים אָנו כולנו, שחסר לנו איזה כח חדש מעורר, כי האנרגיה שלנו אינה מקירה, אינה מתחדשת לבקרים, אינה כמעין המתגבר מאליו, כפי שהיינו יכולים לקוות בשעה גדולה כזו, ועבודתנו גם היא הולכת ונמשכת בדרך סלולה, על־פי תכנית מסוימת, ואין לה מעוף, וחסרה לה שאיפה עזה, הבאה מתוך חדות היצירה.

את האמת הזאת מרגישים אָנו כולנו, אבל יראים אָנו להביט ישר בפניה, לנתח אותה ולבארה לנו ולעצמנו.

אומרים — יש לנו מלחמה מפנים ומאחור, רבים הם המתנפלים על תנועתנו, רבים הם המתקוממים נגד שאיפתנו, ואין אָנו רשאים לעסוק כעת בנתוח של איזה מצב־רוחות. מחויבים אָנו להראות למתנגדינו, כי עולים אָנו ממדרגה למדרגה ללא הפסקות וללא עמידה, ואם גם מרגישים אָנו לפעמים איזה לקוי בתנועתנו, צריכים אָנו להאפיל עליו ולעבור עליו בשתיקה, משום „אל תגידו בגת". כך שומעים אָנו לפרקים, ונמשכים אנחנו אחרי העצה הזאת. ובזה חוטאים אָנו, לפי דעתנו, לעצם תנועתנו הלאומית. וטוב נעשה, אם נטה לפעמים קרובות את התענינותנו כלפי פנים, אם נשתדל לחדור לתוך מצב־הרוחות, השליט במחננו אָנו, ונחקור לדעת את הסבות, שהביאו אותו לידי עמידה. אולי יעלה בידנו להרחיק אותן או לבטל את השפעתן, ונצא ממצב העמידה, המזיק לכל תנועה אידיא־ליסטית.

והנה, לפי השקפתנו, שתים הן הסבות, שגרמו לעמידתו של מצב־הרוחות הזה בעולמנו הלאומי והציוני פה באמריקה בימים היותר אחרונים. הסבה האחת היא חיצונית, כלומר, מונחת היא במהלך המאורעות העולמיים, שאין לנו שום השפעה עליהם ואין אָנו אחראים בעדם. והשניה פנימית היא, כלומר, אחוזה היא ב ת ו כ ן עבודתנו הלאומית והציונית פה באמריקה, ובכן איפוא תלויה היא בנו, בהעובדים על שדה התחיה הלאומית, ובכחנו יש להסיר אותה ולבטלה. והננו מנסים לבאר את שתי הסבות הללו, את הראשונה — משום ביאור בלבד, ואת השניה — כדי להוציא מביאורה הלכה למעשה.

עוד לפני חדשים אחדים היינו נמצאים כולנו במצב של התרוממות־הרוח מאין כמוה. הבטחות מצודדות ובעלות־כנפים בדבר הגשמתה הקרובה של תקותנו הלאומית ב מ ל ו א ה הלהיבו את דמיוננו ויתנו לו מעוף, ואופק חדש, רחב ומזהיר, פתחו לפניו, ונשכח כולנו, כי־אם אֻמנם

ברכות

למר בן-ציון ומרת לאה בן-יהודה!

שאו־נא שלום וברכה מאת מוקיריכם,
להולדת ב ת ־ ה ד ר ו ר אליכם.
תזכו להגיע לשאיפותיכם —
ירושלים ביפיה תחזינה עיניכם.
עוד נקוה להראות על ראש שמחתכם,
לעלות לציון ברינה עם זרוייכם.
כעתירת מכבדיכם

שלמה וחנה למפרט.

וגם אני אברך את מחנכתי ל א ה ב ן ־ י ה ו ד ה עם בתה הפעוטה ד ר ו ר ה, ואומר מזל־טוב לכלכם.

צביה למפרט.

„ציונה"! מזל טוב!

אנחנו חברי ועד ההשכלה וועד הדירקטורים של ת"ת דאגודת הקהלות, שיקאגה, מברכים מקרב לבנו את מנהלנו מר ש. ב. מקסימון ורעיתו שושנה מקסימון להולדת בתם צ י ו נ ה.

השתתפות בצער.

הסתדרות „אהיעבר" מביעה את השתתפותה בצערה של חברתה הנאמנה מרת שושנה עפשטיין על מות אביה. ד' ינחם אותה בתוך שאר אבלי ציון.

הסתדרות אחיעבר, ניו־יורק.

תודה.

הנני מביעה את תודתי לחברי „אהיעבר" ולכל מכירי ומיודעי שנחמוני במכתביהם וישתתפו בצערי הגדול על מות אָבי — הרב הג' ר' יששכר דוב עפשטיין ז"ל מרושורסי סיטי.

ישושנה עפשטיין.

הסתדרות „אחיעבר" מברכת את חברה הנאמן הסופר הנלהב הארצי ישראלי בן־ציון בן־יהודה (איתמר בן־אבי) ואת רעיתו להולדת להם בת ד ר ו ר ה. הלואי שישובו במהרה לארצנו ויראו בעיניהם תחית עמנו על אדמתו.

הסתדרות אחיעבר, ניו־יורק.

ליום הולדת בתם דרורה אלת בן־יהודה הנני מברך את בן־ארצי וידידי הארון המשכיל בן ־ ציון ורעיתו הנכבדה למשפחת בן־יהודה—המשפחה הראשונה אשר בה חיה השפה העברית נאשר הקריבה כל כחותיה להחיות ולהפיץ שפת לאומנו בפי ילדינו וילדותנו והמדוברת כעת בכל ערי יהודה.

יהי רצון שתשובו מגלותכם ותגדלוה ותחנכוה בארצכם ובדרככם, וכמו שזכיתם לראות בתחית שפתנו על אדמתנו, כן תזכו לראות בתחית עם ישראל בארץ־ישראל ותהי בתכם לתפארה לכם ולנו.

זאב בארטניאנסקי (ווס. בארטין).

להאהובים והחביבים לי ב ן ־ צ י ו ן ו ל א ה ב ן ־ י ה ו ד ה — מזל־טוב להולדת בתם ד ב ו ר ה א ל ת. תהי הבת הראשונה ל ה ע ב ר י. הראשון טבעת בתוך שרשרת־הזהב של המשפחה הגדולה בישראל.

א. ר. מלאכי.

להיקר והאהוב לי כאב, רבי א ב ר ה ם א ל י ה ו ל י ו ב א ר ס ק י — ברכה מאוחרת לארושיה של בתו העדינה ר ח ל עם בחיר־לבה ד"ר א. ל. גארבאט.

א. ר. מלאכי.

ברכת מזל־טוב כפולה ומכופלת:

1) לחברי הסופר ב ן ־ צ י ו ן ב ן ־ י ה ו ד ה (איתמר בן־אבי) להולדת בתו הקטנה ד ר ו ר ה א ל ת;

2) ולידידי היקר הסופר ש. ב. מ ק ס י מ ו ן בשיקאגו להולדת בתו צ י ו נ ה.

לוא יברך אלהים שוכן מעונה
את העבריות ד ר ו ר ה ו צ י ו נ ה,
כי בקרוב במהרה בימינו
נזכה לראותן פורחות בארצנו!

ניו־יורק. דניאל פרסקי.

הסתדרות „אחיעבר" מברכת את חברה המשורר הצעיר פסח גינזבורג לצאתו לאירופה. תהא דרכו צלחה.

הסתדרות אחיעבר, ניו־יורק.

שנה רביעית HATOREN גליון כ [ע]

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. JULY 27, 1917 No. 20 (70)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה......3.00 לחצי שנה...$1.50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנה......$3.50 לחצי שנה...$1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלה.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year....$3.50 Six months..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים

Eron Preparatory School

183-185-187 EAST BROADWAY

Harlem Branch: State Bank Bldg., 115th St. and 5th Ave

J. E. ERON, A. B., A. M., Principal.

בית-הספר של אירון נותן קורס שלם של „בית - ספר תיכוני" ו„בית - ספר מכין לקוליג'". יש לו לאבוראטוריה עם כל המכשירים לפיזיקה, כימיה וביאולוגיה. למנהלו יש נסיון של שלשים שנה בתור מחנך. חבורת המורים שלו היא בת 32 מורי בתי - ספר תיכונים וקוליג'ים מנוסים.

REGISTER NOW! REGISTER NOW!

לחתונות ובאנקטים ·

אם רוצים אתם בהוטיל מהודר וכשר בתכלית הכשרות, באו וראו את מר טראָצקי

הוטיל בראָדוויי סענטראל (קומה ב)

673 בראָדוויי, בין רחוב בליקער ורחוב השלישי

מקומו של מר טראָצקי נודע בקהל ישראל למקום היותר נהדר והיותר „כשר", וכל הרבנים וגדולי ישראל מאמריקה וקאנאדא עורכים שם את הכנסיות ואת הבאנקטים שלהם ושבעים תמיד רצון.

H. TROTZKY (in the Broadway Central Hotel)

673 Broadway — Telephone Spring 1066

ההנהלה של „התורן" הזמינה טבלאות לכריכה בשביל כרך „התורן" השבועי, שנה ראשונה. הטבלאות עשויות בהדור מיוחד. בידי ההנהלה נמצא מספר מצומצם של הכריכות האלה בשביל אותם הקוראים, הנוהגים לפאר את ארונות-ספריהם בכרכים מהודרים.

מחיר כל כריכה עם המשלוח 35 סנט.

לפנות בהזדמנות אל הנהלת „התורן".

כתובת

„אָסָף"

ASAPH PUBLISHING CO.

101 W. 113th St. New York City

חש במעיו יתרפא

ב„עקס-לאקס"

(ילקוט תרופות)

כתובת אגודת המורים:

AGUDATH HAMORIM

201 E. Broadway

New York

יוזם

רוקח'ם כשר פראדוקטען

צו בעקומען אין אלע גראסעריס

רוקח'ם כשר סקאורינג פודער

רוקח'ם כשר סאלאד אויל

רוקח'ם פיור בינען האניג

רוקח'ם פיור קאקא

ה„סטייט באנק"

376-378 רחוב גרענד — 52-54 רחוב נארפאלק

בטוח, קונסרוואטיבי, משביע רצון

חסון כמו סלעי גיבראלטאר

ה„סטייט באנק" היה הראשון וישאר ככה לעולמים

ה„סטייט באנק" הוא הבאנק היהודי היחידי שהוא חבר ל„ניו-יורק קלירינג האוז".

THE STATE BANK, 374-78 Grand St., N.Y.

Dr. HENRY L. BIENENFELD

Physician and Surgeon

מוהל

1036 Bryant Ave., Bronx—Tel. 2465 Intervale

על כשרותו ובקיאותו בדיני ישראל יעידון הרבנים הגאונים מוה"ר הלל קליין ודוב דראַכמאַן נ"י.

השכר המצער $10 ולעניים האביונים חנם.

ד"ר מ. מ. קאמענעץ

רופא שנים מנוסה

911 EAST 176th STREET

New York

Tel. Tremont 562

עבודה הגונה במחיר נמוך.

ליפשיץ פרינטינג קאָ., 217 איסט בראָדוויי, ניו יארק

ברכות

אגודת „בני עם חי" מברכת את חברה מר יצחק אבארבנאל לנשואיו עם מרת מרים לוין. יזכו לראות חיים מחודשים של עמנו בארץ־האבות. לאות שמחה אנו קונים על שמם דונאם אדמה בארץ־ישראל.

„בני עם חי", ניו־יורק.

הנני מברך את חברי י. א. אבארבנאל לנשואיו עם מרת מרים לוין. הלואי שיזכו לראות בנחמת ציון.

א. ד. מנדלסון.

ברכתי שלוחה לידידי וחברי י. א. אבארבנאל לנשואיו עם מרת מרים לוין. יהי רצון שתקופת חייהם הבאה עליהם תהיה לטובה, לאושר ולהצלחה.

יהודה קרויזהאר.

מעומק לבנו הננו מברכים את חברנו מר י. א. אבארבנאל לנשואיו את מרת מרים לוין.

מי יתן ויהיה ביתכם לברכה בישראל.

פנחס לנדוי.
שמואל צבי אשכנזי.

ברכה חמה לצמד הנעים מר י. א. אבארבנאל ולמרת מרים לוין לנשואיהם. יבנו ביתם על אדמת אבותינו בימינו בקרוב.

ר. בושמיץ.
מ. גולדברג.

בכל לבבי הנני מברך את חברי מר י. א. אבארבנאל לנשואיו עם מרת מרים לוין. הלואי שיצליחו בחייהם ואך טוב ואך אושר ישרו בביתכם סלה.

א. סאקס.

בלב ונפש הנני מברך את חברי וידידי הנכבד מר יצחק אלחנן אברבנאל לבואו בברית הנשואים עם החברה הנכבדה מרת מרים לוין. יהי רצון שבימים הבאים תזכו לראות את התגשמות הרעיון הלאומי של עמנו בארץ־ישראל.

יחזקאל שטארק.

שפע ברכות לידידינו י. א. אבארבנאל ומרים לוין לנשואיהם. אנו מאחלים לכם שתזכו להיות תושבים בארץ־ישראל.

ש. בלום.
ר. גוטבלאט.

מעמקא דלבא הנני מברך את ידידי מר י. א. אבארבנאל לנשואיו עם מרת מרים לוין. יהי רצון שתבנו את ביתכם על הרי יהודה.

י. רבינוביץ.

מברך אני את ידידי וחברי י. א. אבארבנאל לנשואיו עם מרת מרים לוין. יהי רצון שבימיכם ובימינו יושע עמנו וגאולה תהיה לארץ.

ש. לרמאן.

הנני שולח לך את ברכתי מעמקא דלבא, חברי י. א. אבארבנאל, לנשואיך עם החברה מרת מרים לוין. יהי רצון שתבנו את בית אשרכם במדינה חפשית בארץ אבותינו.

יחיאל ברייטמאן.

ברכה לבבית שלוחה מאתנו לחברנו מר י. א. אבארבנאל לנשואיו עם ב"ג מרת מרים לוין. יחיו חיים נעימים ושלמים על אדמת ארצנו.

מרים לוין.
רחל סקולר.
שושנה לנסינגר.

הנחה לחותמי „התורן" החדשים

במערכת „התורן" נמצא למכירה מספר מצומצם של כרכי „התורן" שנה ג', מכורכים הדר (גליונות 1־50), וכל הקודם זכה.

מחיר הכרך $3.50 עם המשלוח; לחותמי „התורן" החדשים רק $2.50 עם המשלוח.

אשמים, חטאנו נגדכם, אולם כעת הננו כולנו בני חורין". והשני אמר: „אתם הייתם תמיד מן הצועדים קדימה והייתם האלמנט היותר פרוגרסיבי בחברה הרוסית, ומפני זה גדלו פי־שבעה יסוריכם ומצוקותיכם. היום אתם בני־חורין, אמנם עדיין לא עברתם את דרככם ההיסטורית. דרככם זו מובילה אתכם לארץ־ישראל, ורוסיה תעזור לכם על הדרך הזאת אשר אתם הולכים עליה". פעולת התהלוכה על הקהל היתה נמרצה מאד. הרבה בכו מרוב התפעלות והתרגשות של שמחה.

מלבד התהלוכה, היו בקיוב ובפרבר הסמוך דמיובקה במשך זמן קצר ארבע אספות ציוניות גדולות, שלקחו בהן חלק אלפי איש. באחת האספות האלה נשא אחד משבויי המלחמה, צעיר עברי מגאליציה, נאום עברי בהברה הספרדית. הנאספים ערכו להנואם הזה אובאציות סוערות. והיושב־ראש, בהעירו על קבלת־פנים החמה מצד הקהל אל אחיהם הגאליצאי הזה, הראה עליה כעל עובדה חיה של אחדות הלאום היהודי בכל ארצות פזוריו, מבלי הבדל ארץ או גבול.

בחארקוב השתתפו יותר מחמשת אלפים יהודים באספה הציונית, שהיתה בתיאטרון „מוסורי", ואלפי אנשים הוכרחו לשוב מחוסר מקום. גם באספה הזאת נשמע נאום עברי מאת מר ש. ל. בראסלאווסקי.

באספה הציונית הגדולה בעיר יקאטרינוסלאו השתתפו שלשת אלפים איש, ומהם נתנו את ידם אל ההסתדרות הציונית, בתור חברים חדשים, אלף וחמש מאות איש.

אל ההסתדרות הציונית במינסק נספחו במשך השבוע של פסח שבע מאות חברים חדשים. בעיר ההיא היו גם שתי אספות ציוניות (אחת מהן בהתיאטרון העירוני), שלקחו בהן חלק אלפי איש.

בפולטאבה נמכרו „ביום השקל" אלף וארבע מאות שקלים.

באסטראחאן נקבץ באספה ציונית, שבה השתתפו כארבעת אלפים איש, שלשת אלפים רובל לטובת הקרן הלאומית. באספה זו נשא צעיר אחד, מי שהיה תלמיד הגימנאסיה העברית ביפו, נאום עברי.

אספות ציוניות מעין אלה, שבהן לקחו חלק אלפי איש ונקבצו סכומים הגונים למטרות ציוניות, נערכו בקישינוב, צרניגוב, רומני, פרילוקי, ברדיטשוב, מוהילוב, רוסטוב, קרמנץ, קרטש, סימפרופול, ריאזאן, קאזאן, קורסק, סאמארה, וולאדימיר, אוריאול, טשיטה ועוד ערים רבות במדינת רוסיה.

שונות

חדשות ספרותיות.

— מערכת „העם" במוסקבה מודיעה אותנו, כי מראשית חודש יוני התחיל „העם" לצאת בתור עתון יומי. לחברים קבועים במערכת „העם" היומי הוזמנו אחדים מהסופרים העברים המובהקים באודיסה.

— בהוצאת „קופת העם לשמו של שלום־עליכם" הופיעו ארבעה כרכים מכתבי הסופר המנוח הגדול. תכנם על־פי הסדר הוא:

א) „פון כתרילעווקע" (מחיי „האנשים הקטנים" — כתבים חדשים).

ב) „פון פסח ביז פסח" (ספורי החגים והמועדים מאלה, שלא באו עדיין בספרים).

ג) „מעשיות און פאנטאַזיעס" (אוטופיות ומונולוגים חדשים).

ד) „דראַמאַטישע שריפטען" (מיטב יצירותיו הדראמתיות של שלום־עליכם).

המהדורה הזאת, שנדפסה בהדור רב על נייר משובח, נועדה רק לאלה, שחתמו על הכרכים האלה מראש.

— יצא לאור הגליון הראשון של הירחון לבני הנעורים „יזרעאל". הגליון עושה רושם טוב בתכנו ובחיצוניותו היפה.

* * *

מחיי האגודות.

— חברת „אחיעבר" בניו־יורק תתאסף במוצאי־שבת, 21 יולי, שעה 8, בבית „הכנסת אורחים"/ 229 איסט ברודוויי. ד"ר ש. מ. מלמד ידבר על השאלות הציוניות, העומדות על הפרק. כן ידונו החברים בענינים הנוגעים לעתידות החברה. יודעי עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „דוברי עברית מזרחי" תתאסף במוצאי־שבת, ב' אב, באולם „עדת בני ישראל", 214 איסט ברודוויי. החבר ב. י. סולומון ירצה על „הנביא ישעיהו". מביני עברית מתבקשים לבוא.

— הועד הפועל של „אגודת הרבנים המטיפים באמריקה" החליט באספתו האחרונה, שהיתה בכ' תמוז, להפיץ קול־קורא בכל בתי־הכנסיות בארצות־הברית על־דבר ערכו הגדול של החנוך העברי להחזקת היהדות ולקיומה.

— מר ברוך יעקבסון, מזכיר המועצה הציונית בעיר בופאלה, כותב אלינו:

„הקונסיל הציוני של העיר בופאלה החליט באספתו האחרונה לדרוש מאת „הועד הזמני לעניני הציוניות", כמו כן מאת הסתדריות „פועלי־ציון" ו„מזרחי", לפשר את סכסוכיהם למען השלום והאחדות בתנועה הציונית".

נבונים להמומנט הנשגב ההיסטורי הזה. צריכים הם להיות בדאים וראויים לו..."

גם הועד האודיסאי, מיסודם של חובבי ציון, שהעסקן הלאומי המפורסם מ. מ. אוסישקין עומד בראשו, פרסם קול־קורא אל יהודי רוסיה, הנושא־ונותן בשאלת עתידו הלאומי של העם היהודי. מפני חשיבות תכנו, וגם מפני שהוא מציין את מהלך הרוחות בספירות הלאומיות והציוניות של יהודי רוסיה בשעה זו, הננו מוסרים בזה גם ממנו קטעים אחדים.

הקול־הקורא מזכיר את האידיאל הגדול של הנביאים, שעבר לנו בירושה מאבותינו הקדמונים ונמסר לנו מדור לדור על־ידי אנשים כפינסקר וכהרצל וההולכים בעקבותיהם — האידיאל של שיבת־ציון. ההצלחה, שהאירה לנו עתה פנים בגולה על־ידי השגת זכיות שוות בכל ארצות תבל, אינה אלא פרוזדור לטרקלין לאומי נהדר משלנו. „וטרקלין זה היה, הוה ויהיה בציון ובירושלים".

„השאיפה להעמיד על הפרק בועידת השלום הבאה את דרישתנו בדבר יצירת מרכז יהודי לאומי בארץ־ישראל הולכת ותודרת לתוך החוגים היהודיים ואינם־יהודיים וכובשת את לבם של אנשים מפורסמים בני־סמך גם מקרב היהודים וגם מקרב הנוצרים. חובתנו היא לכוון את עבודתנו ומרצנו כלפי השאיפה הזאת, להטיף לה השכם והערב ולהפיצה ברבים. כבר רכשנו לנו זכיות אזרחיות, נשתדל נא איפוא להשיג גם זכיות לאומיות ונאמץ את כל כחותינו ליצירת מרכז מדיני משלנו בארץ־ישראל.

„עת לזרות ועת להבר היא השעה הזאת במחננו. אלה, ששאיפתם לארץ־ישראל באה להם רק מתוך עקת הגלות החיצונית, מתוך שלילת זכיותינו בלבד, בודאי שילכו מאתנו לבלי שוב. אולם אלה, ששאיפתם לארץ־ישראל נובעת מהתעוררות לאומית פנימית שבלב, מדרישות עמוקות של הנפש, הדורשת את תקונה, — אלה בודאי יאמצו את כל כחותיהם ויעבדו מעתה ביתר מרץ ואמונה בעד התגשמות האידיאל שלנו. שעת־הכושר לעבודה הגיעה. החופש מבחוץ והתרוממות־הרוח מבפנים, והשבחת מצבם האיקונומי של ההמונים בכלל — כל אלה הם גורמים, הנותנים לנו אפשרות גדולה לעבוד.

„והעבודה היא מרובה: א) לערוך תעמולה רחבה על ערכה הגדול והחשוב של שאלת ארץ־ישראל לעם ישראל; ב) להגדיל ולהעמיק את עבודת התרבות הלאומית העברית על יסודות הלשון העברית; ג) לגייס את הכחות האינטליגנטיים, הכספיים, הפרופיסיונאליים ושל העובדים הפשוטים לשם עבודת קולוניזאציה רחבה בארץ־ישראל לאחרי כלות המלחמה; ד) לעזור בכל כחותינו את היהודים, היושבים כבר בארץ־ישראל, כדי שתהיה היכולת בידם לצאת בשלום מן המשבר הנורא, אשר הם נתונים בו כעת, ולשמור ולהגן על הקיים ועל מה שנוצר שם בדם ובעמל ובאוצרות כסף.

„שני מאורעות־פלא התרחשו בימינו לעינינו: גאולת פולאניה ושחרור רוסיה. כאגדת־פלאים נראה הדבר, שהוא עכשיו מציאות ממשית. נתקיימה נבואתם של האופטימיסטים והמאמינים המועטים ונתגלתה טעותם של הפסימיסטים והספקנים המרובים. את החיים ההיסטוריים יוצרים רק אלה, המאמינים באמונה שלמה בכחו ובאמתותו של הרעיון. אב בן, הבה, אחים, ונעשה את הפלא השלישי, הגדול משני

ה־ראשונ[illegible] נשיבה־נא אל העם המפוזר והמפורד זה כאלפים שנה את מולדתו העתיקה, את ארצו ההיסטורית, את תופשתו האומית־המדינית".

קול־קריאתם של העומדים בראש התנועה הציונית מצא הד נאמן בלבות ההמונים הגדולים בכל רחבי ארץ רוסיה. בכל עיר ועיר נערכו על־ידי יהודי המקום אספות־עם גדולות ותהלוכות ציוניות נהדרות, שבהן השתתפו רבבות יהודים.

הצטיינה באספותיה הציוניות העיר מוסקבה. במשך שבועים ימים נערכו שתי אספות־עם גדולות. בראשונה השתתפו כשבעת אלפים איש, ובשניה אלף ושבע מאות, ובכל פעם היה האולם צר מהכיל את הנאספים. הנואמים בשתי האספות היו: הד"ר יחיאל צלינוב, מי שהיה חבר הדומה הראשונה ב. ר. יעקבסון, מ. נ. סירקין, ח. גרינברג (עברית), י. א. נוידיץ, המשורר ל. יפה ועוד. באספה הראשונה נספחו אל ההסתדרות הציונית במוסקבה כאלף חברים חדשים, ובאספה השניה שקלו את שקליהם אלף ושלש מאות איש.

בפטרוגראד נערכה תהלוכה ציונית על־ידי הסתדרות „החבר". בין הנואמים, בשעת הפסקת התהלוכה, היה סגן ראש העיר, הפרופיסור סוואטיקוב, שהלל מאד את פעולות היהודים לטובת שחרור רוסיה. „מספר קרבנותיכם על מזבח החופש — אמר הנואם — גדול מאד; אותנו, הרוסים העיקריים, יסרה ממשלת־הזדון, לפי מליצת הכתוב, בשוטים, ואתכם יסרה בעקרבים. שאיפותיכם לציון היו תמיד קרובות אל לבי. שאיפתכם עתידה להתגשם בקרוב. לא, אין זו שאיפה, אלא דבר יפה שבמציאות. הולך וקרב הרגע, שאנחנו, בהשתתפות אנגליה וצרפת, נוביל אתכם אל מטרתכם. ואז זכור תזכרו את מי שהיו אחיכם בצרה, אשר סבלו וענו כמוכם והקריבו את נפשם ומאודם לשחרור רוסיה ולגאולתכם אתם".

באודיסה היו במשך עשרה ימים שלש אספות ציוניות גדולות. הראשונה נערכה על־ידי הסתדרות „החבר" ו„צעירי ציון". האולם, המכיל יותר מאלף איש, היה מלא מפה אל פה עד אפס מקום, ורבים מן הבאים הוכרחו להשאר בחוץ. היושב־ראש באספה היה הסטודנט מיכאלסון, והנואם הראשי — מ. אוסישקין. שלשה ימים אחרי אספה זו היתה אספה מיוחדה לבני־הנעורים המתלמדים. מאות הסטודנטים, שהשתתפו בה, שמעו באוזן קשבת אל דברי הנואמים, שעוררום ללמוד את הלשון העברית ולהקדיש את חייהם לארץ־ישראל ולעם ישראל. האספה האחרונה, שנערכה בתיאטרון הדראמתי, היתה הגדולה מכולן. לקחו בה חלק יותר מאלפים איש מכל שדרות העם. נאמו: א. י. טריבוש, הד"ר יוסף קלוזנר ומ. אוסישקין. על־פי הצעת הנואם האחרון קמו כל הנאספים ממקומותיהם ונשבעו את שבועת־האמונים העתיקה „אם אשכחך".

בקיוב ערכו הציוניים בחוצות העיר תהלוכה נהדרה, והרבה מן המשתתפים בה נשאו דגלי־ציון כחולים־לבנים. כיהודים כנוצרים פגשו את התהלוכה הזאת בקריאות „הידד" ו„אורא". מחלונות הרבה בתים נפנפו לכבוד התהלוכה דגלי ציון. על הככר שלפני הדומה העירונית עמדה התהלוכה, והרבה נאומים נשמעו תחת כפת השמים. מענינים היו נאומיהם של שני אופיצרים נוצרים. האחד, בפנותו אל היהודים, אמר כדברים האלה: „חברינו היהודים! הננו

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

אספות־זכרון ביום פטירתו של הרצל.

במשך השבוע שעבר נערכו בניו־יורק ובהרבה מערי המדינה אספות אבל לזכר המנהיג המנוח.

מן האספות המרובות בניו־יורק יש לציין את שתי אלה, שנערכו באולם הגדול „קופר יוניון". הראשונה, שהיתה ביום החמשי, 12 יולי, נערכה על־ידי „פועלי־ציון" ובה נאמו הד"ר נ. סירקין, פינחס רוטנברג, יואל ענטין ועוד. נושא אחד היה לנאומי כולם: „הרצל ויורשיו". מתוך שבח ותהלה להמנהיג המת עברו הנואמים לגנותם של העסקנים הציוניים הכלליים החיים, שלפי דעתם אינם הולכים בעקבות הרצל ואינם שומרים את הירושה הגדולה, אשר השאיר אחריו. האספה השניה נערכה על־ידי הציוניים הכלליים במוצאי־שבת, 14 יולי. הנואם הראשי באספה זו, הד"ר שמריה לוין, ציין בנאומו שרטוט עקרי וחשוב בתכונת נפשו של הרצל, אשר הוא קורא לו בשם „חגיגיות". הרצל בכל פעולותיו, בהליכותיו ובנמוסיו, ואף בתכסיסי מלחמתו את מתנגדיו, היה תמיד חגיגי; מעולם לא נמצא בו אף שמץ של חולין. ומרוחו זה השרה על כל מי שעמד במחיצתו ונמצא בקרבתו, וגם על ההסתדרות הציונית, שהוא היה יוצרה ומיסדה. התכונה האצילית הזאת, שנחן בת הרצל, עמדה לו, כי יהיה „משכמו ומעלה גבוה מכל העם". על הציוניים בכל מקום ובכל עת ובכל שעה — המשיך הנואם — להדבק במדתו זו של הרצל, מדת החגיגיות, גם ביחוסם ההדדיים בינם לבין עצמם וגם ביחוסם אל מתנגדיהם, כי רק ממנה תוצאות לנצחון הרעיון הציוני. הד"ר ש. מ. מלמד דבר על הרצל האמן, בעל הנפש היפה, שלא יכול לראות בחיי עבדות ונוולות של אומה שלמה מחוסרת מולדת, המפוזרת ומפורדת בכל קצות הארץ. הרגשותיו האסתטיות הביאו את הרצל לידי ההכרה הציונית. בשיבת היהודים לארצם ראה הרצל תקון גדול וחשוב בהארמונית העולם הפגומה.

נאמו עוד מר ליפסקי, מר זיף ומר פרנקל.

* * *

התסיסה הציונית ברוסיה.

לא היו ימים טובים להרעיון הלאומי ולהתנועה הציונית ברוסיה כימים האלה — ימי החופש והשויון לכל העמים, היושבים בה. החופש הכללי ושווי־זכויותיהם הגמור של היהודים בארץ ההיא לא הכו בסנורים את עיני מיליוני אחינו שם ולא נסכו עליהם רוח שכרון, אותו רוח־העועים, אשר תקף בשעתו את אחינו בארצות מערב אירופה בימי השתחררותם הם, ואשר תוצאותיו עד היום הן: טמיעה, התבוללות, התבטלות עצמית והתכחשות לאומית — חיים של „עבדות בתוך חירות". לא נתקיימה נבואתם של המתבוללים בארצות שונות, שמתוך הרהורי לבם ראו ימים רעים להרעיון הלאומי והציוני עם שחרורם של יהודי רוסיה.

הידיעות, שנתקבלו מרוסיה בימים האחרונים, מעידות, כי תסיסה ציונית כבירה, שלא היתה עדיין דוגמתה, מתרגשת עכשיו בין פנות כל העם היהודי שם.

העומדים בראש התנועה הציונית ברוסיה ידעו להעריך את גודל השעה ההיסטורית הזאת ותשיבותה לכל עמי עולם ולעמנו בפרט.

למחרת התפרסם הדיקלאראציה של הממשלה הזמנית הרוסית בדבר שווי־זכויותיהם של כ ל אזרחי רוסיה, מבלי הבדל דת ולאום, פנה הועד המרכזי של ציוני רוסיה אל כל היהודים בארץ ההיא בגלוי־דעת, שבו נאמר, כי שווי־זכויות בלבד אינו מספיק. זכויות אלה יש בכחן לפתור רק את שאלת היחיד היהודי, ולא את שאלת ה ק ב ו ץ היהודי, את שאלת האזרח, ולא את שאלת הלאום. ברוסיה אין איש דורש מהיהודים, כי יוותרו על לאומיותם בעד הזכיות הניתנות להם — דבר שאירע בארצות המערב. היהודים ברוסיה לא יעמדו לפני ברירה קשה כזו: או זכיות בלא לאומיות עצמית, או לאומיות בלא זכיות, מפני שהכל ברוסיה מכירים את היהודים ללאום מיוחד. ולפיכך צריכים היהודים לבוא לפני האספה המכוננת הבאה של נבחרי רוסיה בדרישות לאומיות מיוחדות.

„אולם גם זכיות לאומיות ברוסיה — נאמר בתוך שאר הדברים בגלוי־הדעת — אינן נותנות את הפתרון הנכון לשאלת היהודים הכללית — שאלת חוסר־מולדת להלאום היהודי ופזורו בכל קצות הארץ. היהודים ברוסיה הם רק חלק של העם העברי, המפוזר והמפורד בכל פנות תבל והמאוחד על־ידי תרבות לאומית, מסורת־אבות ותקוות ושאיפות לאומיות משותפות. מלבד זה, עם כל הזכיות, חיי היהודי בגולה יהיו תמיד לקויים ופגומים. תמיד יצטרך היהודי, אף כי במדה יותר פחותה, להסתגל להתרבות הזרה ולכל אפני החיים והנמוסים הזרים, וכמקודם יוכרח לחיות חיים שניים, חיים העוכרים את הנפש והרוח, וכמקודם תמעט דמותה של היהדות ותטושטש צורתה. כך הוא תמיד גורלו ומנת חלקו של עם קטן ומפוזר, המוקף עמים גדולים ועצומים ממנו.

„נחיצותה של השאיפה הציונית בתור אידיאל לאומי, המקיף את כל שדרות העם, מורגשת עכשיו יותר מבכל הזמנים. רק בכחה של הציוניות לאחד את יהודי כל העולם למלחמה ממשית לשם האידיאל של חיים לאומיים ונורמאליים בארצנו ההיסטורית, לשם האידיאל של תחית כל האומה כולה.

„קץ מלחמת העמים הולך וקרב. הריבולוציה הרוסית הגדולה וכניסתו של העם האמריקאי לתוך שורות העמים הנלחמים משנות עד היסוד את עצם תכונתה של המלחמה, ממלחמה של כבוש עמים וארצות נהפכת היא למלחמה של שחרור הלאומים הקטנים. נשבר כבר עול שעבודה של פינלאנדיה, וגאולתה של פולאניה אף היא קרובה לבוא. לאור הפרינציפיון של ההגדרה הלאומית העצמית הולכות ומתבררות ומתלבנות מטרות המלחמה. הולך וקרב אותו הרגע, שבו יצטרך הלאום היהודי להציע את שאלת חוסר־מולדת משלו לכל באי עולם, את שאלת חופשתו וזכיותיו להתפתחות לאומית עצמית. הולך וקרב אותו הרגע, שאליו חכה העם היהודי זה דורות על דורות, הרגע, שבו מנהרי־נחלי דם ודמעות ויסורים וצרות לאין מספר הולך ונוצר עולם חדש. העם היהודי צריך לבוא על חלקו ונחלתו בעולם החדש הזה, התולך ומתהוה — ליצור חיים חפשיים ונורמאליים משלו בארץ־ישראל.

„ויהודי רוסיה — מסיים גלוי־הדעת — צריכים להיות

הרת־עולמות היא, ומאליה באה השאלה מִשפתי רבים: האמנם לא יזעזעו המאורעות רבי הערך את לבות משוררינו? האמנם לא ישירו לנו שיר חדש?

ואיני יודע את הסבה — לבות משוררינו לא הזדעזעו, ואת השירה, שחכו אליה רבים, לא שרו עוד לנו. ומשבה אני אותם על זה, שעמדו בנסיון ולא שרו בשעה שלא הרגישו. ואולם בבלי, כאמור, לא עמד בנסיון ונכשל. קהל הקוראים מזמין, ובכן:

„הבה ואשיר שיר חדש לעם".

והמשורר משנס את מתניו ושר „שיר חדש" לעם („התורן", שנה ד', גליון ט"ז), מלא פראזות ישנות, שנתרוקנו מתוכנן מרוב שמוש, מעין „מים פושרים", כמאמר הרוסי. ואתה מבקש בשיר אותה הנשמה היפה, „התועה על גלי אוקינוס" — ואינך מוצא אותה. ואתה מבקש אותה בשיר־הזדמנות אחר שלו: „לכבוד ביאליק" — גם שם איננה. ולא זו בלבד: אין אתה מוצא בזה האחרון אף רגש של תלמיד, האוהב את רבו.

שירי־הזדמנות כאלה נכתבים על־פי הזמנה — לפעמים המשורר הוא המזמין את עצמו — ואינם יכולים להיות יוצאים מן הלב. הם מצוצים מן האצבע. וככל אשר ימהר המשורר הצעיר לברוח מן ה„הזדמנויות" ולשוב אל תעיתו — הרי יהיה משובח.

* * *

אחד העתונים היהודים בניו־יורק עורך עתה התחרות של שירים, שיכתבו לשם הקונגרס היהודי הבא, בעברית ויהודית. רוצה אני לקוות, שמשוררינו העברים יעמדו ב„נסיון" ולא ישתתפו בהתחרות מִשונה כזו, ולא יחללו את תקותנו הלאומית הגדולה.

יניחו־נא את ההתחרות „היצירתית" הזאת לחבריהם, פרחי השירה היהודית, שקצרה רוחם להעשות למפורסמים. אפשר — להם נאה, להם יאה.

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹרָעוֹת

— ביום השִשי, 13 יולי, הגיעו לחוף ניו־יורק באניה ההולנדית „ניו־אמסטרדם", שהפליגה מרוטרדאם, בחמש מאות אימיגראנטים יהודים מנפות פולאניה וליטה, הכבושים בעת ברשות גרמניה. רובם הגדול של האימיגראנטים הם נשים וטף, ומעוטם הקטן גברים באים בימים; צעירים בוגרים אין ביניהם כלל. מטעמים צבאיים אין הממשלה הגרמנית מרשה אותם לעזוב את הארץ. הנודדים מתארים בצבעים שחורים מאד את מצב היהודים בנפות האלה. לרגלי הרעב הנורא, השורר שם, התרבו מקרי תמותה באופן מבהיל מאד. לפי דברי אחד האימיגראנטים, עולה מספר המתים היהודים בווארשה לחמש מאות ליום. מחוסר בד נקברים רוב המתים בתכריכי־נייר. לפי עדותה של אשה אחת, שהיתה משרתת בבית־החולים היהודי בווארשה, היו מובאים למוסד ההוא בכל יום מחמשים עד שבעים וחמשה חולים נפוחי־כפן. מצב דומה לזה שורר גם ביתר ערי פולאניה וליטה.

ה„סטייט דיפארטמנט" בוואשינגטון מכחיש את הידיעה, שנפוצה על־ידי אחד הבאנקים, כי אפשר לשלות כסף לנפות פולאניה וליטה, שנכבשו על־ידי הגרמנים. הממשלה בוואשינגטון אמנם משתדלת לסדר מצב־ענינים כזה, שאפשר יהיה לשלוח כסף לעזרת הנגועים במקומות ההם, אבל לעת־עתה לא יצא עדיין הדבר אל הפועל.

— לפי דברי העתון „רוסקי אינוואליד", כלי־מבטאו הרשמי של הצבא הרוסי, זכו ששים אלף יהודים, העובדים בצבא רוסיה, לאותות הצטיינות, ועשרים וששה אלף יהודים נתעלו למדרגת אופיצר. רוב אותות־ההצטיינות ניתנו לאנשי־הצבא היהודים עוד בימי השלטון הישן.

— מיום השתחררותה של רוסיה נעשו שם בכמה ערים על־ידי מסיתי הריאקציה נסיונות לפרעות ביהודים. סופרו של ה„דזשואיש קרוניקל" הלונדוני מודיע על פרעות והסתה לפרעות בכמה ערי רוסיה. ואולם הממשלה הרוסית החדשה עושה כל מה שבכחה למנוע בעד הפרעות, אף כי קצרת־אונים היא עדיין לבער את כ ל הרע מן הארץ. כן נתקבלה החלטה נגד האנטישמיות בקונגרס הכללי של מועצות הפועלים, המושלות עתה בכפה של מדינת רוסיה. ההחלטה במלואה היא:

„ראשית: התעמולה האנטישמית, שנמשכה דורות שלמים, שמשה כלי־זיין בידי הריאקציונרים, ובמשך ימי המלחמה הביאה התעמולה הזאת לידי חוסר־אמון ביהודים מצד ההמונים. שנית: בהיות האלמנטים השחורים קצרי־אונים להלחם בגלוי בעד השבת השלטון הישן, הם משתדלים להסב את לב ההמונים החשוכים מסבותיו האמתיות של המשבר הרוסי ומתכוונים הם להפיג את מרירות ההמונים על־ידי הסתה לפרעות ביהודים. שלישית: התעמולה האנטישמית הזאת, העטופה במסוה רא־דיקאלי, סכנה היא להעם היהודי ולכל הריבולוציה, העלולה להטבע בדם על־ידי שנאת עמים. רביעית: אינטרסי ההמונים וכבוד הריבולוציה דורשים, כי הדימוקראטיה הריבולוציונית תנהל מלחמה בעוז ובמרץ תיכף ומיד נגד כל נסיון של תעמולה אנטישמית. חמישית: הקונגרס הכללי של נבחרי הפועלים ואנשי־הצבא ברוסיה דורש מאת כל המועצות המקומיות לשום עין ולפקח על כל פעולות הקבוצות האנטי־שמיות ומטיפיהן. כמו כן ממלאים אנחנו את ידי הועד המרכזי לפרסם את כל דברי הספרות הדרושים בענין שאלת היהודים".

בסוף ההחלטה באה הוספה זו:

„הועד המרכזי, בשלחו את ברכותיו הלבביות להפועלים היהודים מבקש אותם, שישתדלו לנטוע בלב ההמונים היהודים את ההכרה המוצקה, כי כל הדימוקראטיה הריבולו־ציונית ברוסיה תגן בחייה עליהם מכל נכיון של דכה ואלמות".

— מיניסטר הפנים הרומיני, יאניסקו, הודיע, כי הממשלה הרומינית, בהסכם הפארלאמנט, נכונה לתת שווי־זכיות ליהודי ארצה. כשהעמדה הצעה זו על הפרק בפרלמנט הרומיני, נמצא רק חבר אחד, שהביע את דעתו נגדה.

בלונדון נדונו למאסר לזמנים שונים נוצרים אחדים, שפרעו פרעות בבתי־מסחר יהודיים אחרי התנפלויות של אוירונים גרמנים אחדים על העיר. הפורעים האלה, בחפצם לנקום בגרמנים, לא הבדילו בין גרמנים ליהודים.

כי העם הזה עם „חסידים" הוא, ועובד את השם רק מ א ה ב ה.

* * *

והמשוררים העברים אשר באמריקה?

באמריקה, וניו־יורק העברית בכלל, אין מקום למרכז ספרותי עברי, שיטפח את כשרונותיהם הרכים של המתחילים וישמור עליהם, שילכו בדרך הישר. אין מקום למרכז כזה, מפני שאין א י ש י ו ת מרכזית, כבאודיסה למשל, שתמשוך אליה את הכשרונות הבודדים ואשר יתיחסו אליה האחרונים באותו האמון, הנחוץ לתלמידים, העומדים לפני רבם. איש הישר בעיניו יעשה, והאבטו־ריטט העליון הוא להם בהכרת עורך העתון, שבו הם רוצים להדפיס את פרי עטם; אבטוריטט, שהם נכנעים לו, אבל אינם מאמינים בו. הרבה היו יכולים ללמוד אף איש מאחיהו, אלמלא ראו — והדבר טבעי הוא, שיראו — מתחרים זה בזה.

ולפיכך רבה העזובה במחנה המשוררים שלנו בארץ הזאת, בקרב אלה שהחלו לכתוב וגדלו ובשלו כאן „ואת או־דיסה לא ידעו". ואם אין שום ספק בדבר, שהמשוררים האלה אינם נופלים, ואחדים מהם גם עולים בכשרונותיהם על חבריהם הצעירים באירופה וארץ־ישראל, הנה העובדה, שאין מי שיעמוד מ ע ל י ה ם וישגיח על כל צעדיהם, — עובדה זו גורמת, שיתעו מני דרך לפעמים קרובות מאד ויבזבזו את כחותיהם על דברים של מה בכך, שאינם מוסיפים להם כבוד ועושים את לב הקורא גס בהם.

* * *

ראשון לתועים שהזכרתי הוא, בלי ספק, א פ ר י ם א. ל י ס י צ ק י. רבים משיריו הקטנים, וביחוד ה„סוניטות" שלו, מראים, כי יש לו עין רואה ולב מרגיש, ואילו היתה שירתו שפת ל ב ו, כי אז היה קונה לו מקום חשוב בשירתנו. ואולם שני חסרונות עקריים מקלקלים את שירתו, והם... שפתו היפה והנמלצה וכח־זכרונו העצום.

המליצה גם היא יש לה ערך. אולם במה דברים אמורים, כשהיא ה ו ל מ ת את התוכן, כלבוש ההולם את האדם. מליצה לשמה — אין לה זכות הקיום בשום ספרות, כמו שאין זכות הקיום ללבוש ריק מאדם. וליסיצקי מרבה לתפור מלבושים, מלבושים נאים וחמודים לרוב, אבל א ד ם בהם אין.

החסרון השני — כח זכרונו הגדול של המשורר הצעיר — הוא דבר הבא שלא מדעת־בעלים ולא במזיד. יותר מדי הוא זוכר כל מה שקרא אצל משוררים אחרים ויותר מדי הוא מושפע מהם. נדמה, שאי־אפשר לו להשתחרר מן הרושם שעשו עליו האחרים, וכמשורר אמתי הרי הוא מוסר אותו רושם בשיריו. והקורא עומד ותוהה: כמדומה לו, שכבר קרא דבר כזה פעם. והוא חושד את המשורר הצעיר ב מ ה ש א י ן ב ו.

את הדוגמה היותר מוכיחה לשני החסרונות המנויים לעיל תמצאו בשירו „חורף" („התורן", שנה שלישית, גליון א'). וכמדומני, שאם י ר צ ה המשורר מאד, יוכל להפטר גם משניהם. יש לו רב אף בלעדיהם.

* * *

שבוי היופי שבמוסיקה הוא י ש ר א ל א פ ר ת. המוסיקה של השיר היא בעיניו תכלית בפני עצמה, והוא מקריב לה לפעמים קרובות את התוכן. נדמה לי, שריתמוס השיר נולד בלבו לפני היות לו תכנו, והוא היה צריך להתחיל את כל אחד משיריו בניגון: טרה־לה־לה.

אפרת הוא מ נ ג ן יותר מ מ ש ו ר ר. האוזן נהנית מצלצול שיריו, ואין הלב ניזון מתוכם.

הננו זוכרים את מחול בנות־השלג בשירו „ליל חורף" („התורן", שנה ד', גליון ב'). נעצום את עינינו רגע, לא נאזין למלים, נצוד את ריתמוס השיר — והרי נהיה מחוללים יחד עם בנות־השלג בערבות הלבנות. אך נשוב־נא רגע ונשמע למלים — וסר הקסם כלא היה. במקום געגועי מחולות ושירה שלוה של בנות־שלג — המוסיקה הקלה של המחול אוצרת בתוכה רעיונות פילוסופיים על אין־סוף החיים. אולם בנות־השלג אינן מתפלספות ואינן מבקשות חשבונות רבים. ו א י נ ן אומרות מה ששם המשורר בפיהן.

נקח שיר אחד שלו, „הרצל" („העברי", שנה ששית, גליון כ"ט). אזננו קולטת צעדים רכים ואטיים; נשמעת מוסיקה אבלה של הלויה. אך שוב באות המלים עם פירושן ועוכרות את רוחנו, כנאומו של מטיף על קבר חלל קדוש, לאחר גמור החזן תפלת „אל מלא רחמים".

בשירו „געשו נהרי נחלי דמים" („העברי", ו', כ"ט) תמצאו דוגמה שלישית של ניגון מתאים — ותוך ריק.

מה טוב היה, אילו יכולנו לשמוע את הריתמוס של שירי אפרת, מבלי הקשיב לפירושם ומבלי הבינם!

* * *

רבה העזובה בשירי ב. נ. ס י ל ק י נ ר, המצוין במשוררים חניכי אמריקה, זה שנתן לנו את צבור־המרגליות „מול אהל תמורה". הלה — דוקא צ ו ר ת יצירתו פגומה. ואותו הספר יוכיח. אין אני יודע יותר משלשה אנשים צדיקים, שקראו את „מול אהל תמורה" מראשו ועד סופו. וכל־כך למה? משום שלא הוקצעו אבניו הטובות ולא לוטשו; ביד רשלנית נתגבבו ונצטברו זו על גבי זו, וסבלנות רבה נחוצה לו לקורא לעמוד ולבור אותן, עד שתראה לו התמונה, שצר המשורר. וככה סילקינר נשאר בודד לנפשו ועמו לא ידעהו.

וחבל. דוקא הוא יש לו אופקים רחבים, ועינו תועה לפעמים אף מעבר לאופקים האלה והלאה...

* * *

אחד שתעה ואין משיבו לדרך הישר — הוא ה ל ל ב ב ל י, משורר ענוג זה, שהיה מתחבט „בחצרות אל נכר" ובחצרותיו הוא, מבקש תקונו ואינו מוצאו. התעיה והתהיה — הן הן נחלתו של המשורר הצעיר, ואולם הוא חדל להסתפק בזה. נסיון בא לפניו — ולא עמד בו.

הנה באה המלחמה העולמית הגדולה והפכה את פני העולם כולו. ארצות ומדינות נחרבות — ומדינות חדשות פורחות במקומן. תקוות וחלומות של מאות שנים בחיי עמים נדכאים מתחילים להתקיים, ובעלי החלומות הגדולים שלנו רואים גם את פתרון חלומם הם הולך וקרב. שעה

מן השמים ענשו אותו ומסרוהו בידי היהודי הזקן והמשוגע הזה להענות תחת ידו ולמרק את עונותיו. ושוב נזכר בבית־אביו בגעגועים רבים. נדמה לו, כי זה כבר, זה ימים רבים, אשר הלך משם. עתה סועדים בבית את סעודת הערב. הכל מסובים לשלחן, מצלצלים בכפות ובמזלגות. האם תמהה ושואלת מדי פעם בפעם, מדוע אחר בן־זקוניה לבוא כל־כך... בעיני הנער נוצצו דמעות.

— שמע־נא, הבה נכתוב איפוא...

היהודי הזקן לא ענה דבר והוסיף לשבת במקומו בחשכה, מבלי נוע. הנער הניח מידו את העט והתבונן ביאוש על סביבותיו. ופתאום החליט דבר בלבו וקם מלפני השלחן ונגש אל ירוחם.

— שמע־נא, היודע אתה מה עלה בדעתי? הבה אכתוב לבתך את כל האמת. הלא יודע אני מה... ואני לא אגלה לאיש...

ירוחם נתעורר תוך כדי רגע, קפץ ועמד על רגליו והציץ על הנער בעינים מזורות אימה.

— מה יודע אתה?!

— לא כלום... יודע אני, מבין אני... אבל חי נפשי, שלא אספר...

— שואל אני אותך: מה יודע אתה?

— יודע אני, כי היא... כי ילדה...

— מה ילדה?!

— אינני יודע... לא כלום...

ירוחם תפס את הנער בכתפיו, התחיל לטלטלו לכאן ולכאן וצוח בקול־זועה:

— מנוול! שובב! למה באת לקחת את נפשי? למה באת לגזול את חיי?...

— אוי, הניחה לי! — התחנן הנער הנבהל והתאמץ להחלץ מידיו הקודחות של הזקן הנסער. — הניחה לי, הניחה לי! פן... אספר לאמי!

ירוחם הרפה ידיו ממנו והציץ בו רגע בעינים קמות. ופתאום הרים את ידו עליו והכהו לחי אחת ושתים.

— הא לך וספר לאמך!

רגע עמד הנער נדהם כולו, עומד ומביט על הזקן בעינים מטורפות ואינו יכול להוציא הגה מפיו. שפתו התחתונה רעדה כולה. ורק אחר־כך, כשקרב ברגלים כושלות אל הדלת והסיר מעליה בידים רועדות את הבריח, עמד בו רוחו להוציא מגרונו הנחנק נמגום דברים מקוטעים:

— חכה, חכה... זקן משוגע... עתה אספר... הכל... בודאי ילדה... יודע אני, כי ילדה...

ירוחם תפס בידו קורנס מעל השלחן.

— שמע־נא, אתה! את גלגלתך ארוצץ!...

ואולם הנער כבר היה בחוץ. ירוחם עמד רגע במקומו נסער ומבולבל. ופתאום זנק אל מחיצת־הקרשים והתחיל לטלטל משם במהירות את החביות והארגזים.

— מה אתה אומר לעשות? — שאלתו הזקנה וקפצה מעל המטה.

ירוחם קרע את דלת המחיצה ופרץ לתוך הפנה החשכה. כעבור רגע הוציא משם את בתו, והיא נסוכת שינה ונבהלת ושערותיה פרועות. האב הנסער הטיל על זרועותיה את הכר הקטן עם הרך הנולד וצעק בקול נחנק ופרוע:

— צאי, חצופה! צאי, מופקרת! צאי מביתי כרגע!...

אחרי הבת המגורשת מהרה החוצה גם האם הנבהלת. ירוחם נשאר יחידי בבית, ליד הדלת. עמד והחזיק בשתי ידיו בבריח הדלת ורעד בכל גופו, בידיו וברגליו.

דְּבָרִים שֶׁבְּשִׁירָה

(הערות).

מאת

ב. פרידמאן.

על אמרה אחת שלו הייתי מחבב את בילינסקי, המבקר הרוסי השנון; על הגדרה אחת נאה, שפלט קולמוסו הפורה, אשר לא יוכל איש לשכוח אותה:

— מה היא שירה?

— שירה — זו היא שפת הלב.

ומאז קראתי את הדברים האלה עברו ימים ושנים. באותם הימים גדל לנו דור חדש של משוררים, גדולים וקטנים, וכולם, כגדולים כקטנים — זיק אלהים בלבם; ורובם ככולם נותנים תקוה רבה בלבנו: שירתנו הצעירה עולה כפורחת.

ואולם רבים וצעירים הם משוררינו, וצריכים טפוח מיוחד ומעולה. רבים מהם מרגישים זאת — וגולים למקום תורה וספרות, למקום שם המורים הגדולים נחתים, לצקת מים על ידיהם ולאור בזיו שכינתם. והגדולים שלנו, מן המחנה העברי, אין עינם צרה בגורי־האריות הקטנים, הבאים בגבולם, והם מטפחים ומגדלים אותם באהבת הורים.

וכאן אני זוכר עוד אמרה אחת — של „הארי שבחבורה", ה„רבי" האודיסאי, ביאליק, שפנה בה אל משורר צעיר אחד:

— בחור! הוה יונק מן האדמה, ואל תהא מוצץ מן האצבע...

אחדים שמעו בקול מוריהם הגדולים. היו יונקים מן האדמה, ושירתם נובעת מתוך לבם ונכנסת לתוך לבות הקוראים. אחרים לא שמעו, ושרו מתוך המוח — ונשארו רחוקים מעדת הקוראים, וקור מנשב מתוך כל מה שיצרו.

דוגמה קטנה תוכיח. יעקב כהן ויעקב פיכמאן — שנים שזכו להכרה מסוימה, וכבר נקבע להם מקום בכותל המזרח של היכלנו הספרותי. והנה בה בשעה שהננו זוכרים את פיכמאן תמיד מתוך הבה וגעגועים, הננו מתיחסים אל כהן רק בכבוד ובתמיה, כאל קוסם ואשף. כהן מפליא לעשות בלהטיו, מרחיב פסיעותיו ומדבר גבוהה, ואולם להטים אלה הם פרי המחשבה, ולפעמים רק פרי השלטון בלשון, ולא פרי הרגש. מליצותיו יפות מאד, אבל חנוטות הן וקרות. פיכמאן הוא חרישי וצנוע, אבל נלבב ורגש הוא — והעם הקורא אהבהו.

— לה, לבתי הבתולה... רגלה נשברה... אסון קרה אותה...

— רגלה נשברה? — שאל הנער בחשד רב. — ובכן, כלום אכתוב במכתב, כי שברה את רגלה?

— חלילה לך לכתוב כן! אך שוטה אתה! הלא רק לך אני מגלה את הדבר הזה, רק לך בלבד! ואתה כתוב אחרת... לבל יבהלו... הנה אגיד לך את אשר תכתוב אתה. בעוד רגע קטן אגיד לך... חכה מעט...

הזקן תמך את עצמו בשלחן, חשב רגעים אחדים והתחיל שוב לקרוא לפני הנער:

— בתי היקרה והכבודה! רק אליך תלויות עיני עתה, רק בידך לחוש לעזרתי. הושיעיני, בתי היקרה, הצילי את אביך הזקן מחרפה נוראה לעת זקנתו. רחמי על ימי האחרונים, לבל אהיה למשל ולשנינה בפי הבריות... אם לא למענה, למען ה... החצופה הזאת, עשי זאת למעני, למען אביך האובד. שאם לא כן, אטרוף נפשי בכפי. כי איככה אוכל ואראה בחרפה כזאת, בבזיון כזה, במעשה נורא כזה, אשר לא יעשה בבית יהודי?... לעת־עתה אין איש יודע עדיין את הדבר. איני מניח לאיש לבוא אל הבית פנימה. יושב אני סגור ומסוגר כל הימים, ונפשי תכלה, וראשי יתפוצץ מרוב מחשבות... אבל בלילה... בדממה... בשעה שהכל ישנים... והוא... שלה... של החצופה... כלומר... בלילה ישמע קול... ישמע בכי... השכנים שומעים... הלא מבינה את, בתי היקרה, במה אני מדבר... מדבר אני באסון שלה, באסון המשונה...

ופתאום קפץ ירוחם ממקומו בנשוך־נחש. מאחריהם, ממקום מחיצת־הקרשים, הגדורה בחביות ובארגזים, נשמע קול צפצוף משונה, כבכי ילד רך. ירוחם עזב מיד את המכתב, זנק בחמת־רצח אל המחיצה ועמד לדפוק באגרופיו בדלת.

— שמעי־נא, את, מנוולת! המת אמיתך פה, במקום הזה!... הסי שם! סתמי שם את פיו... חנקי אותו... לבל ישמע קול... תהיה־נא דממה... דממה תהיה... שאם לא כן, המת אמיתך במקום הזה!...

האשה הזקנה, ששכבה כל אותה העת על מטתה דוממה וחבויה, מבלי הראות אותות חיים, נרתעה פתאום ממשכבה. הרימה ראשה מעל הכר, הציצה בפחד על בעלה ובקשה אותו בקול־בוכים:

— ירוחם, בבקשה ממך, אל תרים עליה יד...

מאחרי דלת המחיצה הגיע קול נפש חיה מתעוררת, קופצת ברגליה על הקרקע. הצפצוף נדם תיכף. נשמע קול צעיר נפחד וחשאי, קול מלחשים: „הסס... הסס... הססס!"....

— „זוהי הבתולה שלו וילדה"... — עלתה תיכף מחשבה בלב הנער, ובהחזיקו את העט בידו, הביט מתוך סקרנות מהולה בפחד על החביות והארגזים, החוסמים דרך בפני המחיצה.

— למה תביט שמה? — חזר ירוחם בפנים לוהטים ובא בטענה על הנער.

— לא כלום...

— אם לא כלום, הרי אין לך להביט לבטלה! זו שברה את רגלה, וכאבה גדול, והרי היא נאנקת... אל תבט שמה! אין זה ענינך כלל. הרי נתתי לך עשר פרוטות — שב איפוא וכתוב!

— אבל הרי אין אתה אומר לי מה לכתוב! — הצטדק הנער הנבהל לפני הזקן הסוער.

ירוחם התחיל פוסע בבית אחת הנה ואחת הנה כשל־ ברך ומדוכא, שפשף בידו את מצחו, גרד ביאוש את שער ראשו. אחר־כך נגש עד התנור, עמד שם ופניו כלפי הארובה השחורה וטען בלחש בפני עצמו: „על מה? במה גדלה חטאתי כל־כך?" לבסוף חזר אל השלחן והניע את ידו לעבר פני הנער בתנועה נמרצת:

— כתוב! כתוב, כי שברה את רגלה! כתוב את כל האמת!...

הנער אדם כולו, הציץ בעינים נבוכות על הזקן והוסיף לכתוב מפיו את דברי המכתב:

— בתי היקרה והכבודה! האסון, אשר קרה את אחותך ביילקה, כך הוא: היא שברה את רגלה... ליד הבאר שברה... אילו היתה בביתי, הייתי יכול לשמור עליה, לבל תאונה לה כל רעה. ואולם נערה המשרתת בבית זרים, והיא מתהלכת עם נערות מופקרות בזמן הזה, — מי יכול היה להאמין, כי גם היא תשחית את דרכה ותעשה מופקרת כמוהן? דומה, נערה צנועה ושוקטה היתה... עתה הביאה אסון על ביתי, כסתה בחרפה את ראשי הזקן. החרפה תרד אתי אלי קבר. אומרת היא, כי כל זה בא לה מבנו של זרח הנפח, מליבלי התכשיט... עתה ברח הנוכל הזה לאמריקה... לוא נפל בידי, כי עתה הרגתיו! נבל כמותו! עכור עכרני עד עולם... אומרת היא, כי הבטח הבטיח אותה... כי נשבע לה... והביא אסון על ראשה... הלא מבינה את, בתי היקרה, את טבע הדברים, שאני כותב לך בידי אחר... החישי לי עזרה בצרה, עמדי לי בשעת דחקי. עשי זאת למעני. כי מה אעשה עתה להחצופה הזאת? ולאן אפנה עמה? והיא הלא איננה יחידה עתה... הלא יש לה עתה... מין אסון יש לה... קחנה אליך לאמריקה... אומרת היא, כי שם תעבוד עבודת־פרך ותנשא לאיש ותהיה אשה כשרה וישרה. באמריקה לא ידע איש את דבר אסונה... אומרת היא, כי באמריקה נמצאות רבות כמותה, אשר קרה אותן אסון כזה... אשר שברו את רגלן...

ירוחם ישב על הספסל באין־אונים ונשתתק, יושב ומביט במבוכה אל הנער ובוחנו בעיניו הכבות. הרגש הרגיש, כי הפעם הביא את עצמו ברשת סבוכה, שאין להחלץ ממנה כלל.

הנער התחיל לעוררו בקול תחנונים:

— אנא, נכתוב־נא, נגמור־נא את המכתב. צריך אני ללכת הביתה.

— חכה מעט, עוד מעט רגע... — ענהו ירוחם בקול נחלש.

הוא קם מעל הספסל והלך ועבר אל שלחן־עבודתו וישב שם בחשכה, כובש ראשו בידיו ויושב עת רבה מבלי נוע. בדומית הבית נשמע שוב קול פרפור הזבוב, המתלבטת בשביה בגרון העששית.

הנער כבר שכח עתה להלוטין את מטבע־הכסף, הטמונה בכים חזיתו, והרהר הפעם רק בדבר אחד: אין זאת, כי

אלי בן דודי כבר החליטו את הדבר וכבר ערכו את התכנית וכבר ציירו בדמיונם את חייהם בעתיד: כי שניהם ילכו יחד לזיטומיר, כי שניהם ידורו בדירה אחת, כי שניהם ילמדו יחד, ירחצו בנהר, ישוטו בסירה... וכשתגיע עונת־החופש בימי הקיץ, יסעו שניהם יחד הביתה, ואז — הוי, מה ירעישו את לב חבריהם בבגדי־השרד, אשר ילבשו, ומה יפליאו את עיניהם בכל הליכותיהם ודבריהם, אשר יביאו אתם מזיטומיר! מעל חבריהם בני העיר הקטנה יתרחקו אז, וידברו ביניהם רק בענינים העומדים ברומו של עולם — על פושקין ועל לירמונטוב, על ביירון ועל שכספיר, ודוקא בקול רם, למען ישמעו כל אנשי הרחוב וידעו, מי ומי המדברים... החברים יטו אוזן קשבת מרחוק ויתמהו עליהם ויקנאו בהם. הבתולות יתאדמו למראיהם, יחזרו עליהם, ימששו בנעלי־ידיהן, ינצנצו בעיניהן למולם, יבקשו קרבתם בכל מיני אמצעים שבעולם — אכן, כגן־ערן תהיה הארץ לפניהם!

ופתאום באה יד אכזריה וקפחה את כל החלומות המזהירים האלה בבת אחת. אין זיטומיר עוד! אין בית־מדרש של רבנים! אין רחיצה בנהר, אין שיטה בסירה! אין עונת־חופש! אין חברים! אין בתולות! אין גן־עדן! אין דרך ותכלית בחיים! ופני האב נפלו מאד, נתכרכמו כדונג. נתחדשו הקמטים, נתחדשו הדאגות, נתחדשו האנחות: „הוי, מה יש לעשות? ולאן יש לפנות?"... המשורר בנימינזון אף הוא נסתלקה רוח־הקודש ממנו. רוצה היה לנחם את ידידיו בשיר חדש — אך פסק מעין שירתו וצנורותיה נסתתמו.

את הגבאי בעל המשקפים השחורות אין לראות עוד. פעמים אחרות אמנם נתגלה לרגע בבית. אמר, כי יש לו עצה נפלאה בשביל הפוחז, אשר תספיק לו למחיתו ולמחית בניו ובני־בניו עד העולם, אלא שאין לו פנאי עתה. ומיד הלך, ומאז נעלם ולא נראה עוד.

המכתב

מאת

י. ד. ברקוביץ.

(סוף).

— אימתי נתחיל לכתוב? — פתח הנער ושאל בקול־תחנונים את היהודי הזקן.

ירוחם ענהו בלחש:

— טוב. הסכת ושמע... המעשה כך הוא. צרך אני לכתוב מכתב... לבתי אני רוצה לכתוב את המכתב הזה, לבתי אשר באמריקה. אבל איש זולתך אל ידע את הדבר. חלילה לך לספר לאיש אחר, כי כתבת לי מכתב, מכתב אשר כזה... גם לאמך אל תספר... ראה בקשתיך, למען השם... חוסה עלי ואל תשפוך את דמי... איש זקן אני, בעל־מלאכה עני... אל תראה לאיש את עשר הפרוטות! תאמר — מצאת בשוק. הלכת ברחוב ומצאת מטבע־כסף... המבין אתה? שאם לא כן — לא יכופר לך העון הזה עד עולם... הלא נער ישר אתה וירא־אלהים, ואתה רואה, כי אסון קרה את ביתי... רע לי מאד, ואני רוצה לכתוב מכתב לבתי אשר באמריקה, אולי תוכל להצילני מרעה... אני עצמי אינני יודע לכתוב... אם לא תספר את הדבר לאיש, אתן לך עוד עשר קופיקות. בעוד שבוע תבוא אלי, ואתן לך... תן לי את ידך והשבע לי...

— לא אספר לשום איש, חי נפשי! — נשבע הנער הנרגש והתבונן אל ירוחם מתוך סקרנות רבה.

ירוחם חשב רגע. אחר־כך קם מעל הספסל, גחן על השלחן סמוך לפני הנער והתחיל לקרוא לפניו בלחש, בקול נחנק וצרוד, כמספר סוד.

— כתוב ככה. שלום לכבוד בתי היקרה והכבודה הרבנית הצנועה מרת חסיה שתחיה. וגם לבעלה היקר הרבני מוהרר זאב וולף שיחיה. וגם לנכדי היקרים, כולם יעמדו על הברכה.

ראשית באתי להודיעכם מבריאותי, כי הננו נמצאים כולנו, ברוך השם, בקו החיים והשלום. כה יתן אלהים וכה יוסיף לשמוע ממך, אמן סלה!

ושנית, בתי היקרה והכבודה, מה אכתוב לך? אין כל חדש אתי. האם אכתוב לכם ואספר את כל הרעה אשר מצאתני פה, אשר ירדתי עשר מעלות אחורנית לעת זקנתי וכבודי הושפל עד עפר? מי מלל לי אסון כזה, חרפה נוראה כזאת לראשי השב?... הלא אין לי עתה תקנה אלא לרדת שאולה ולהקבר חי, או לעזוב את ביתי ואת עירי ולילך למקום שאין מכירים אותי ולהחזיר שם על הפתחים! פה, בביתי, לא אוכל להשאר עוד, לא אוכל לראות בחרפתי... בתי היקרה והכבודה! צרה גדולה באה על ראשי, תוכחה רבה נתכה עלי, רעם־אלהים הממני. במה גדלה חטאתי כל־כך לפני אלהים? כל ימי הייתי עובד ויגע, בזעת אפי אכלתי לחם, וכל תקותי ומשאת־נפשי היו, כי בני יגדלו ויהיו אף הם בנים כשרים וישרים, ככל האדם. והנה עתה קרני אסון, אסון נורא... את דבר האסון לא אוכל לתאר לך בדברים... יסור יסרני אלהים בבת־זקונים, והיא אשמה בכל... היא, החצופה הזאת, אשר את שמה לא אוכל שאת על שפתי... היא הביאה את האסון אל ביתי... לפתע־פתאום קרה האסון... לא חשתי ולא ידעתי כלל... והנה בא האסון... מין אסון כזה... מין... אסון משונה...

— האם ככה עלי לכתוב? — שאל הנער בתמהון והציץ על ירוחם בעיניו השחורות והנוצצות.

— לא, חכה כמעט רגע! רק רגע אחד!...

ובעמדו מעל השלחן, עצם הזקן שוב את עיניו בחזקה ולחץ את מצחו בידו. בפניו נחרתו ונתלכדו הרבה קמטים עמוקים של יסורים. כעבור רגעים פקח את עיניו והציץ ברוח נכאה על הנער. אז קם ונגש אליו מן הצד, עמד סמוך לו, נענע ראשו בתנועה משונה ואמר לו בלחש נחנק, כשהוא רומז לו בעין אחת ומבליע את הדברים בהוטמו:

— המבין אתה? רגל נשברה לה...

— למי? — שאל הנער בתמהון רב.

— ברוך המקום, ברוך הוא! עתה הפשים אנחנו! הפשים מבחינות! עתה באה עת לעלוז ולשמוח!... — כך אמר הגבאי בעל המשקפים השחורות כטוב לבו.

ומרוב שמחה הביא הגבאי בו ביום, לפנות ערב, אל מעונו של „הפוחז" דג מלוח ושני רקיקים, ובכיסו — בקבוק יי"ש, וביחד עם המשורר בנימינזון ישבו שלשת הרעים לאכול ולשתות ולהיטיב את לבם כל אותו הלילה. על בנימינזון, כפי שהעיד זה על עצמו, נחה אותה שעה רוח־הקודש, ולא זז משם עד שכתב שיר לכבוד המאורע:

„למנצח על השלישית מזמור שיר"...

„על השלישית" — זו האסכולה בת שלש המחלקות, אשר בה גמר שלום את חוק־למודיו. ועכשיו התחילה פרשה חדשה בחיי הגבור הצעיר: מה יעשה מכאן ולהבא? במה יבקש דרכו ותכליתו בחיים? אז התקבצו ובאו בעצותיהם כל מיודעינו מלפנים: שני חתני־החמד, ארנולד החצרוני ושאר הקרובים וידידי בית רבינוביץ הנאמנים. כל אחד בא ועצה חדשה בפיו: גימנאסיה, בית־מדרש־הרבנים, אוניברסיטה, דוקטור, עורך־דין, אינגינר... האב התהלך כנדהם: דרכים הרבה כל־כך, שפע מלאכות ופרנסות טובות — ראשו סובב־הולך בהן!

מכל הדרכים בחרו רק אחת, והיא — דרך בית־מדרש־הרבנים בזיטומיר, ששם הבטיחו לקבל „על חשבון המלוכה" את שני התלמידים המצוינים — את שלום בן נחום רבינוביץ ואת חבירו אלי בן דודי. וכבר נשלחו בענין זה מכתבים ותעודות לזיטומיר, אל מנהל בית־המדרש, ח"י גורלאנד. ליתר תוקף צרף שלום אל התעודות מכתב משלו, והמכתב כתוב עברית, בלשון יפה ונמלצה מאד, — להראות את המנהל גורלאנד ולהוכיחו, כי לא נער מן השוק בא לפניו בזה. הגבאי בעל המשקפים השחורות עליז כולו:

— ברוך שפטרני! — קרא ומחה בכנף בגדו את הזכוכיות השחורות של משקפיו (בלא המשקפים נראים פני הגבאי כאילו צבו, ועיניו — כתפוחים). — מעתה עולמו של הפוחז נכון ובטוח לפניו. הלואי לא אדע שוב דאגת פרנסה כל ימי, כשם שאין עוד דאגה בלבי עליו. מי ומה יהיה — אם רב ואם מורה מטעם הממשלה, אך אדם בודאי יהיה! ומחובת הצבא פטורים אנו גם כן. מורים ורבנים מטעם הממשלה אינם עובדים בצבא. עכשיו כלום הוא חסר אלא כלה נאה בת הורים הגונים עם נדוניה של חמש עשרה מאות קרבונים בערכך — אם זאת תמצא לו, והיתה משכורתו שלמה! צוה איפוא, רב נחום, ויגישו אל השלחן מעט „צירקובני כשר לפסח"...

לימים נתגלה, כי שמחתו של הגבאי היתה שמחה קודם זמנה. ומעשה שהיה כך היה.

* * *

כל הפרנסות, שבהן עסק נחום רבינוביץ, לא הספיקו לו לכלכל את ביתו בכבוד. ולא נחה דעתו עד שנמצא לו בעל־גוף עשיר מעם הארץ, ושמו זאכאר ניסטורוביץ, אשר כבד את נחום רבינוביץ מאד, וזה פנה לו בבית־החומה החדש שלו הנות ומרתף מתחתה. בחנות זו פתח נחום רבינוביץ ממכר לכל מיני טאבאק, פאפירוסות והלזונות, ואל המרתף העביר את „ממכר כל מיני היינות של גדות הנגב", ומני אז והלאה שלח אלהים את הברכה במעשה ידיו. ביתו של נחום רבינוביץ, כמו שספרנו כבר למעלה, היה תמיד בית־ועד לחכמים וצעירים, מין קלוב למשכילי העיר פריאסלאוו ונאוריה. עכשיו היה הקלוב הזה הומה מאדם — מידידים מתמידים ומקונים סתם. כל איש, ששעתו היתה פנויה והיה רוצה לבוא בין אנשים ולשמוע חדשות, היה נכנס לחנותו של רבינוביץ לעשן פאפירוסה ולהשתעות.

פעם אחת נתכנסה לתוך ה„קלוב" חבורה שלמה של משכילים, שמנה וסלתה של העיר פריאסלאוו. היו שם באותו מעמד כל מיודעינו מאז: יוסי פרוכשטיין, שני חתני־החמד, ארנולד החצרוני, ובתוכם גם הגבאי בעל המשקפים השחורות, וגם המשורר בנימינזון ורעו הצעיר שלום לא נפקד מקומם בחבורה. השיחה היתה עליזה מאד, ומדי פעם בפעם פרץ צחוק גדול מפי הנאספים. את הצחוק עורר אחד מחתני־החמד, ליזר־יוסיל. הלה דרש מאת כל אחד ואחד רק דבר קל: כי יבאר לו את פירוש המלים „נפח ומשאוי" בלא תנועת ידים. ומאחר שאין יהודי בעולם, אשר יבאר דבר מעין זה בלא תנועת ידים, לפיכך באר כל אחד את פירוש המלים „נפח ומשאוי" בתנועת ידיו על־פי דרכו. וזה גרם לצחוק הנאספים.

אך פתאום, באמצע הצחוק, נפתחה הדלת ונכנס נושא־המכתבים ובידו מעטפה — „בטוחה באחריות". על המעטפה כתובת רוסית באותיות גדולות: „לשכת בית־מדרש־הרבנים העברי בזיטומיר".

— אהא! ממנו הוא זה, מאת ח"י גורלאנד!

פתחו את המעטפה וקראו את המכתב של המנהל ח"י גורלאנד. במכתב היה כתוב לאמר: „מאחר שבבית־המדרש חייבים התלמידים ללמוד במשך ארבע שנים, ומאחר שמתוך הניירות ותעודות־הלידה נראה, כי בעליהם נולד בשמונה עשר בפברואר שנת 1859, הרי יוצא מזה, כי בשנת 1880, כלומר, בעוד שלש שנים, בחודש אוקטובר, חייב הוא להקרא לצבא — זאת אומרת: שנה אחת קודם שיגמור את חוק־למודיו בבית־מדרש־הרבנים".

כרעם ביום בהיר, כן היתה הידיעה הזאת לקוראיה. ראשית כל התחילו הכל להתוכח ורצו לעמוד על פשוטו של מכתב זה: מאי קא משמע לן — מה הוא בא ללמדנו בזה? ומדוע לא השמיענו, זה ח"י גורלאנד עצמו, את היוצא לנו מזה? ואולי יש עוד עצה ותחבולה, אולי תמצא דרך בעקיפין, כדי לצאת מן המצר הזה בשלום? ואולם לשוא היו הוכוחים והפלפולים: הכל ראו ונוכחו, כי אין תקנה עוד — תקות שלום לבית־מדרש־הרבנים נכזבה בבת־אחת! את תעודות־הלידה אין לשנות, ואת ח"י גורלאנד לא יוליכו שולל ולא ילכו עמו בעקיפין. את הנעשה אין להשיב!

גבור הזכרונות רואה את תקופת חייו בעת ההיא כתקופת־המעבר. עומד היה אז על פרשת דרכי החיים לבור לו אחת מהן, אשר בה ילך ואשר על־פיה יתוה לו את תכנית מעשיו ופעולותיו בין בני־האדם. הוא וחבירו

מאת
שלום־עליכם

חַיֵי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

כא.

הַתִּקְוָה הַנִּכְזָבָה.

ערב בחינות. — עץ ההשכלה ופירותיו. גבור הזכרונות וחברו אלי בן דודי בונים מגדלים באויר. — „למנצח על השלישית". — כותב מכתב־מליצה אל ח"י גורלאנד. — הקלוב בחנות למִמכר מיני טאבאק. — ח"י גורלאנד עונה במכתב, והמגדלים הבנויים באויר נופלים מאליהם.

ימים עוברים. קיץ וחורף ינקופו. הקטנים הולכים וגדלים. והנה בא הקיץ, הקיץ האחרון ללמודי בית־הספר. ערב בחינות הגיע. עוד שבוע, עוד שבועים — ותגיע שעת פטורים מאת בית־הספר של המחוז, אשר היה כבר לזרא. גבור הזכרונות האלה לא רחש מעולם אהבה רבה להאסכולה. מקור רוחני, אשר ממנו ישאב חכמה ודעת, לא היתה לו זאת מעולם. המעט, אשר רכש לו בימי נעוריו הראשונים, בא לו ממקום אחר — מעץ־הדעת, אשר קראו לו בימים ההם בשם ה ש כ ל ה. ספרים הרבה ומכתבי־עת שונים, כתובים רוסית ועברית — אלה היו פירות העץ, אשר אכל ובלע בכל פה. בדרכו זאת היה לו לעינים „הקלוב" — זה ועד משכילי העיר פריאסלאוו ונאוריה, ובראשו הגבאי בעל המשקפים השחורות, בנימין־זון המשורר ושני חתני־החמר, ומשאת־נפשו בימים ההם היתה — עמדתו של ארנולד החצרוני ואוצר־הספרים הגדול אשר לו.

האחר, שהמתיק לו את ימי השממון בבית־הספר, היה חבר־נעוריו אלי בן דודי, אשר שלום אהבהו אהבה נאמנה על מזגו החי והעליז ועל כשרונו לחקות בכל עת מצוא את דרכי המורים ושיחם ושיגם, כמשחק אמן, כבדחן בבתי־תיאטראות. שני הרעים השתובבו תמיד יחד והרעישו עולמות במשובתם. שניהם קראו יחד בספרים, ראו טוב בעולמם והיו פרושים ומובדלים מישאר חבריהם, שרובם היו נעדרי־כשרון, בעלי מחות מטומטמים. בעת ששאר תלמידי בית־הספר התכוננו יומם ולילה אל הבחינות, עבדו עבודת־פרך, חלו וזעו מפני אימת יום־הדין, הממשמש ובא, — היו שני החברים, שלום בן נחום רבינוביץ ואלי בן דודי, מזלזלים בכל הענין הזה ולא נתנו לבם על הבחינות כלל. הימים ימי הקיץ. בחוץ — נועם ושלוה וחום. כל הארץ כגן־עדן לפניהם. עונה זו יפה ביותר לרחיצה בנהר, לשיטה בסירה. שני החברים יושבים בסירה ומפליגים על־פני המים הרחק־הרחק, לעבר הנהר השני, עד מקום הסוף הזקוף. שם כר נרחב משתרע ימין ושמאל, שדה זרוע מרגניות אדומות ולבנות. בקצה השדה מוריק יער, יער מצל. לרוץ על־פני השדה הגדול בכל כחך, בנשימה אחת, עד בואך אל היער — כלום יש לך עונג גדול מזה? מי משניהם, הוא או אלי חבירו, יגיע תחילה אל היער? שניהם נושמים ונושפים מעמל הריצה, נופלים ומשתטחים על הדשא הירוק והמבושם, כובשים פניהם בו ומחטטים בעפר רך ורענן ותחוח, במקום שם זבוב זוחלת, חפושית מטיילת, נמלה רומשת, שוקדת ומטלטלת ברגליה הקדומות קש של תבן, קליפה של עץ, חדוד של תורניתה. דממה מסביב, דממת־קודש מרגיעה ומישנת. רק לעתים רחוקות תופרע הדממה בציוץ של סנוניות, הנשאות מלמעלה, מרחפות מעל לראשך בשורה ישרה — סימן לגשמים. או יש אשר ישמע קרקור צפרדע יתומה ממרחק השדה: קררר! — ומיד ידם הקול. גם זה סימן לגשמים. אף כי השמים צחים ובהירים, כעין הספיר לטוהר. אף כתם קל לא יראה באופק. ואתה מרגיש בלבך קורבת־נפש אל היער הזה ואל השדה אשר לפניך, אל המרגניות האדומות והלבנות ואל העפר הרענן והתחוח ואל הדשא הירוק והמבושם, אל הזבוב הזוחלת ואל הנמלה הרומשת, אל הסנוניות המרחפות מלמעלה ואל הצפרדעים המקרקרות מתחת, ואל כל התולדה אשר מסביב — כל דבר וכל יציר נברא, אשר אתה רואה פה בעיניך, יש לו חלק בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא, וכולם יחד, הם ובני האדם אשר מסביב להם — עולם אחד הם, בית אחד, משפחה אחת. יהעולם הזה רוחש ומתרחש, רוגש ומתרגש, חי ומשמיע על חייו בקול — י ר י ד הוא זה, שוק־החיים, שדה התנועה והעבודה לקיום. שני החברים הצעירים טוב ויפה להם בעולם הזה. שניהם — דעתם נוחה מחייהם, שבעים רצון על מה שעבר, נהנים נחת מן ההוה ורואים תקוות מזהירות לעתיד לבוא. נדברים הם איש אל רעהו באהבה ובאחוה, מהנים עצמם בשיחה חשאית, שלוה וארוכה — שיחת־רעים זו, שאין לה ראשית ואין לה תכלית. רוב שיחתם חוזר מסביב לענין אחד עיקרי, ענין חייהם בימים הבאים לקראתם: מה יגיעם מכאן ולהבא? והם מציעים הצעות, מבקשים דרכים, חולמים חלומות, בונים מגדלים באויר, רואים לפניהם בחזון חיים טובים ונעימים, מרובי־החליפות ועשירי־הגונים, — תמונה נהדרה ומרהבת־עין, אשר תצטייר תמיד בדמיונו של עול־ימים ואשר לא תצויר בחיי אנוש עלי אדמות לעולם...

ואולם לשבת פה כל היום על ירק־דשא ולהתענג על הבטלה בלבד אי־אפשר. העת חולפת במהירות, ואת הבחינות אין לבטל בכל זאת. אמנם תלמידים ראשונים הם באסכולה, הטובים והמצוינים שבתלמידים; ואף־על־פי־כן מי לידם יתקע?... הן יש אשר התלמיד הטוב והחרוץ יכשל אף הוא ויפול בנופלים. רק אדם אחד היה שוקט ובטוח במכונו — וזה היה הגבאי בעל המשקפים השחורות. „מה לי בחינות ומי לי בחינות? ממי אירא וממי אפחד?" — כך טען הגבאי, אשר נשא על שכמו את סבל דאגותיו של הפוחז יותר מאביו. ולפיכך לא שמח איש שמחה רבה כמוהו על הבשורה הטובה, אשר הביא שלום פעם אחת לבית אביו, כי אותו ואת חבירו אלי בן דודי פטרו המורים מענשן של בחינות לחלוטין.

אָז לַשֶּׁמֶשׁ, שַׂר־אוֹר גָּדוֹל,
אֵמוּן, אַהֲבָה נִשְׁבַּעְתִּי·

עַד שֶׁקָּם בָּעוֹלָם סַעַר,
מַבּוּל, עוֹד לֹא בָא כָמוֹהוּ
בִּימֵי־קֶדֶם, בְּיָמֶיךָ —
וְאַחֲרֵינוּ לֹא יָבוֹאוּ;
וְחָשַׁב אָז הָעוֹלָם כֻּלּוֹ
לַחֲזוֹר אֶל תֹּהוּ־בֹהוּ·

הֶאֱפִילוּ עַל הָעוֹלָם
שָׁמָיו בַּצָּהֳרַיִם — וְלַיְלָה
בָּא, בְּצֵאת אֵלִים, וְכוֹכַב־מַאְדִּים
יָצָא בְּמָגֵן־דָּם, לְרַע לָהּ,
לְתֵבֵל־שָׁפָל — יָקָם הַסַּעַר,
וְהִתְעָרְבוּ מַטָּה, מַעְלָה·

נָפַל דָּבָר בְּיַעֲרוֹת־עוֹלָם —
וַיִּרְעֲשׁוּ, וַיִּרְתָּחוּ·
מִקְּצֵה תֵבֵל וְעַד קְצֵה תֵבֵל
גְּדוּדֵי־עַמִּים נֶעֶרְכוּ;
אֶל מְחוֹל־קְרָב בַּחוּרֵי־חֶמֶד
בְּחֶזְקַת־יָד, יַד־רָז, נִמְשְׁכוּ

אֶל שְׂדֵי־מָוֶת בַּמֶּרְחַקִּים —
כָּעֲגָלִים, עֶגְלֵי־טִבְחָה·
אֶל שְׂדֵי־יֶרֶק, שָׁם מַטְבֵּחַ
לְבֶן־הַמֶּלֶךְ, לְבֶן־הַשִּׁפְחָה·
הַט אֶת אָזְנְךָ, גַּם הַקְשֵׁב:
הֲרֵי קִינָה גְדוֹלָה סְבִיבְךָ...

וְנָפַל צֵל עַל נַפְשִׁי, סָבָא,
מִשְּׂדֵי־יֶרֶק בַּמֶּרְחַקִּים —
צֵל הַמָּוֶת... שָׁמְעָה נַפְשִׁי,
בַּהֲקִיצִי בְּלֵיל מַחֲשַׁכִּים,
תְּרוּעַת־שׁוֹפָר, וְהַמָּוֶת —
קִיסָר עוֹלֶה מִמַּעֲמַקִּים...

לָכֵן לִי לֹא עָרְבוּ חַיַּי
וְלֹא נָעַם דְּבַשׁ־עֲלָמוֹת,
כִּי מוּנָפָה הַמַּעֲרָצָה
לְהַחֲרִיב יוֹם יוֹם עוֹלָמוֹת,
עֲצֵי־חַיִּים, הֵיכְלֵי־קֹדֶשׁ,
כְּיוֹם־מִלְחָמוֹת, כְּיוֹם־נְקָמוֹת·

לָכֵן לִי לֹא עָרְבוּ חַיַּי
וְלֹא אֶשְׂמַח אֶל גִּילֵיהֶם,
כִּי בְהִרְתַּח סַעַר אָיוֹם
אֶת הַיְּעָרוֹת וְאֵילֵיהֶם,
גַּם אָנֹכִי, עָלֶה תָלוּשׁ,
עוֹד אֶנָּשֵׂא בֵּין עֲלֵיהֶם

עִם שִׁיר־חַיַּי, אַהֲבָתִי —
אֶל שְׂדֵה זַעַם, קְרַב אַדִּירִים...
וְלֹא יִשְׁאַל פִּי הַסַּעַר:
בִּזְכוּת יָחִיד אֵין מַכִּירִים·
רַבִּים אָהֲבוּ — וְנִשְׂאוּ
בְּיַד אֵיתָנִים בִּלְתִּי־נִרְאִים,

כְּבַעֲלֵי־בָצִיר, אֵין כָּם חֵפֶץ —
לָמוּת כַּאֲשֶׁר יָמוּתוּ...
וּכְבַלַּיְלָה בְּקֶבֶר אֶחָד,
קֶבֶר־שְׁאוֹל, לְעוֹלָם כִּסּוּ·
וְסוֹעַרְתִּי גַּם אָנֹכִי
בְּיַד אֵיתָנִים לֹא יָחוּסוּ·

וְלֹא עַל חַיַּי, סָבָא, צַר לִי —
הֵן כָּמוֹנִי אַחִים רַבִּים·
גַּם יָדַעְתִּי: בְּאֵשׁ־מִלְחָמָה
שָׁם יִצָּרְפוּ הַמַּכַּבִּים;
גּוֹרַל עַמִּים עַתָּה נֶחְתָּךְ;
לְגֹאֵל־צֶדֶק יֵשׁ מִנַּבְּאִים·

לִבִּי, סָבָא, לְעֶלְבּוֹן חַיַּי,
לְעֶלְבּוֹן שֶׁל בְּנֵי־דוֹרִי כֻּלָּם:
כִּי הָיִינוּ לְדוֹר בָּא אַחֲרוֹן
סֻלַּם־דָּם, לִגְאֻלָּה סֻלָּם;
מַה לְדוֹר אוֹבֵד וְלִגְאֻלָּתָם?
לְעֶגְלֵי טִבְחָה—כַּמָּה יְשֻׁלַּם?...״

בירח זיו, 1917.

מכל שלטון ומשרה. ומה עצומה אמונתה באדם, ביצרו הטוב מנעוריו, בשכלו ובלבו. ואולם גם היא, החפשית מכל, היא, הלועגת גם למארכס וגם ללאסאל, תמכה פעם בפעם את הנחותיה על כתבי פטר קראפוטקין, אלישע ריקליו, פרודון, מאכס שטירנר, באקונין וסבסטיון פור.

בפיה הטיפה יהודית זו, לכאורה, הרס וחורבן לכל העולם כולו, ובכל זאת נראתה לי כרחמניה, כבעלת לב ורגש עמוק. רז זה גלתה לי בת־הצחוק, בת־צחוק רכה ונעימה, שרהפה על שפתיה ברגעי השתיקה. ובת־צחוק זו היתה נגוד גמור לכל חזות פניה הקשים, לכל דבריה העזים, ששטפו משפתותיה. תורת האנרכיה שלה היתה מין הזיה אידיאלית, מין חלום לימים רחוקים. ומחשבה אחת הטרידה אז את מחי: אידיאליות עברית זו לכמה רסיסים, לכמה שברים היא מתפוצצת, מתחלקת ומתבזבזת! הניצוצות הבודדים, הפזורים בכל רחבי העולם, של אידיא־ליות זו היו יכולים להיות ללהב גדול, לאש־קודש בקרב האנושות הקרה.

דברי היושבת למולי היו מלאים הפכים וסתירות, אילם אנכי, כאמור, לא הפצתי כלל להתוכח אתה, כי־אם לתת לה את ההזדמנות לדבר, כאשר עם רוחה ואת אשר בלבבה.

האנרכיסטית לגמה מעט יין ותצית את הסיגארה השניה; היא הגישה גם לי סיגארה. ואנכי הפסקתי עוד הפעם את השתיקה בשאלתי:

— ומה חושבת גברתי (בכל פעם שכניתיה בשם „גברת“ עקמה את שפתותיה, כאילו בלעה לגימה של חומץ) על־דבר היחוס שבין הגברים והנשים בקרב החברה האנר־כית, העתידה לבוא?

כפי הנראה, נגעתי הפעם בשאלה, אשר לקחה את לבה, כי האנרכיסטית נתמלאה חיים ורגש, ועל פניה הגסים כאילו נמתח הפעם איזה חוט של חן ושל רוך.

— היחס העתיד לבוא בין הגברים והנשים בחברה האנרכית יהיה חפשי. הסדרן של היחס הזה תהיינה הנטיה החפשית וההזדוגות הטבעית. כל חוק חיצוני, כל כפיה מוסרית, כל חשבון חמרי לא יתפסו שום מקום בהיחס המשותף של הגברים והנשים. האנושות של עכשיו כבר נושאת בלבה גרעיני רקבון וכליון, כי הורתה ולידתה היו בתנאים משונים, בתנאים זרים ומתנגדים להתפתחותה הטבעית. השלטון החזק של המדינות ושל הסדרים והתנאים הכלכליים והחברתיים, ששרר עד עתה, — השלטון הזה הביא קלקולים רבים בספירת הזווגים, באותו היחס הטבעי, שהיה צריך להיות בין הגברים והנשים. ופרי כל הקלקולים האלה הוא — אנושות חולה, אנושות מכוערה (כמעט שלא מדעתה הסתכלה הפעם המדברת בהראי, שעמד מול שלחננו), מכוערה וטפשית...

— והאנושות של החברה האנרכית? — הפסקתיה בשטף דבריה.

— האנושות העתידה לבוא תוליד בני־עליון, אנשים יפים, בריאים, בעלי חושים מפותחים כל־צרכם, בעלי כשרונות וגאוניות במדה מרובה ועצומה. לחולים, להדיוטים, למכוערים, לפושעים וחוטאים, לבעלי־מום בגופם או ברוחם לא יהיה עוד זכר ושארית...

האנרכיסטית הוסיפה לדבר ולהטיף על מעלותיה ויתרונותיה של האנושות הבאה אחרי מפלתה ותורבנה של האנושות המתקיימת עתה, — וכל מה שהוסיפה לדבר הפעם, כן התבלטה בה יותר ויותר האשה העלובה, האשה המרגשת, החולמת והלוחמת, השואפת לאשרה היא ולאשרם של בני־האדם.

בטרם הפרדי מעליה, שאלתיה לשמה.

— שמי: עמא גולדמאן.

שִׁיר הַיָּחִיד

מאת

שמעון גינצבורג

„מַה לְּךָ, צָעִיר? מַה לְּךָ הָיָה
כִּי לְפֶתַע נִשְׁתַּתַּקְתָּ?
מֵעֲלָמוֹת, יוֹנִים נָאוֹת,
זֶה מִיָּמִים נִתְרַחַקְתָּ?
אוֹר פָּנֶיךָ כִּסּוּ עָבִים
שֶׁל שְׁעִפִּים, וְלֹא צָחַקְתָּ?“

„— לֹא יָדַעְתִּי נַפְשִׁי, סָבָא,
וְאִם יָדַעְתִּי — אֵיךְ אַגִּידָהּ?
הֶאֱמַנְתִּי: חַיַּי לִי הֵם,
וְנַפְשִׁי לִי — וְלִי עֲתִידָהּ.
שַׂר־הַזְּמָן אָז בָּא וַיְּחַד
לִי וְעוּם־הַנַּבּוֹת חִידָה.

שָׁלֵו כְּבֹקֶר־אוֹר הָיִיתִי
וְכָל דְּאָגָה לֹא יָדַעְתִּי,
מָתְקוּ לִי מִדְּבַשׁ הַחַיִּים,
מִנּוּ לִבִּי לֹא מָנַעְתִּי;

מול אויב נורא. בקול מלא מרץ מיוחד ובהטעמה חריפה שאלתני:

— האם חושבים אתם, הציוניים, באמת ליסד מדינה יהודית בארץ־ישראל, אם תנתן לכם היכולת או התקוה לזה?

— בודאי אָנו חושבים ככה, בודאי אָנו שואפים לזה.

— הלא המדינה — והדוברת בי הכתה בכפה הגסה על השלחן עד אשר התעוררו המשרתים מתנומתם וילטשו את עיניהם הטפשיות — הלא המדינה היא מקור הרעה לבני האדם. על הראשונות אָנו מצטערים, ואתם באים להמיט שואה חדשה על בני־האדם, וביחוד על היהודים, בחפצכם ליסד מדינה חדשה. ואני חושבת, שתעודתם של היהודים ושליחותם בעולם היא רק להרוס ולהחריב את המדינות הקיימות מכבר, כי לולא המדינות לא היו סובלים כל־כך עול ועושק, גזל משפט וצדק. רק המדינות והממשלות היו בעוכרם. ואתם, הציוניים, חולמים לברוא מדינה חדשה לאידכם ולמשבתכם. היה לא תהיה כזאת...

— סלחי נא לי, גברתי, אם אשאלך: במה כחך גדול, כי תקראי בקול כה בטוח: „היה לא תהיה כזאת“?

— אנחנו, האנרכיסטים, לא נתן לכם ליסד מדינה חדשה ליהודים... ועוד יותר, עד אשר יצלח בידכם להניח את אבן־הפנה למדינתכם, לא נשאיר אבן על אבן באותן המדינות, שכבר נוסדו ושכבר מתקיימות זה אלפי שנה.

— מה שנבנה, גברתי, במשך אלפי שנה אי־אפשר להרוס ביום אחד. לא ביום אחד נבנה כרך של רומי ולא ביום אחד נהרס.

— מלאכת ההריסה, אדוני, היא יותר קלה ויותר מהירה. והכימיה ירום הודה בעזרתנו...

— אם לא אשגה, הנה גברתי היא צירת הקונגרס אשר להאנרכיסטים, השוהה כעת באמשטרדם. וכפי הנראה, עומדת גברתי תחת השפעתם של הוכוחים הנלהבים וההרצאות החריפות, שנשמעו שם...

— בזה לא שגית, אדוני; אָמנם באתי הנה אל הקונגרס של האנרכיסטים בתור ציר מאמריקה, ששם אני מתגוררת זה שנים רבות. אולם לא צדקת באמרך, שהוכוחים על הקונגרס הלהיבו את מחי. להפך: הוכוחים וההרצאות על הקונגרס שלנו עמדו על נקודת־הקפאון. האריים, הנוצרים, אינם מוכשרים כלל לעכל ולסגל כל צרכם את תורת האנרכיה. המדיניות, שנאחזו והסתבכו בה מדורי דורות, חדרה לתוך מחם, לבשרם ודמם, והיתה לחלק מנפשם, לעצמיות עצמם. האנרכיות היא להם רק מן השפה ולחוץ... במקום ציוניים, סוציאליים למפלגותיהם וכדומיה היו צריכים להיות בקרבנו, היהודים, רק אנרכיסטים, אנרכיסטים קיצוניים, אנרכיסטים לא להלכה, כי אם בפועל, כי־אז היינו מביאים גאולה, גאולה שלמה, לכל העולם וגם לנפשנו אָנו.

— ואני חשבתי תמיד, כי תורת האנרכיה מתנגדת לרוח היהודים ולרוח היהדות. הסוציאליות היא יותר מתאימה ומסכימה להפסיכולוגיה שלהם. היהודים לקחו חלק גדול, גדול לפי ערך, מיתר העמים בבנין תורת הסוציאליות, בשכלולה ובהרחבתה. היהודים, מארכס ולאסאל, היו היוצרים הראשונים של הסוציאליות המדעית והיו לנביאי הפועלים של עמי המערב. ודוקא האנרכיות היא יצירתם של העמים הארים, אותם העמים עצמם, שהיו בוני המדינות ומיסדיהן. „מהרסיהן ומחריביהן מהם יצאו“.

— והלא היהודי, ישו הנוצרי, היה האנרכיסט הראשון, האנרכיסט היותר גדול והיותר קיצוני. והלא גם הציוני הראשון, משה הס, היה מתחלה אנרכיסט. בנין המדינות ושכלולן זר הוא לרוח העברי. כחו של היהודי גדול דוקא בהריסה, בעקירה, בבטול ולא בבנין, לא בנטיעה ובאמירת „הן“. היהודי אינו מסוגל כלל להכנע מפני החלטת הרוב. וגם „החסידות“, אם אני מבינה כראוי, יש בה יסודות אנרכיים...

— לנגד המדיניות, גברתי, נוכל להטיף, ואולי גם נטיף, רק אָז, כאשר תהיה גם לנו, היהודים, מדינה מיוחדה. אם תהיה גם לנו מדינה, שרכשנוה בדמי לבבנו ובהבאת קרבנות רבים, ובכל זאת נהיה נכונים לוותר עליה בשביל שלום העולם, בשביל שיוותרו גם אחרים על מדינותיהם הם, — אָז, אולי, לא יהיה קולנו כקול קורא במדבר. אולם עתה מביטים העמים על האנרכיסטים היהודים כעל אנשים, שאין להם מה להפסיד מאבוד המדינות, כי אם להרויח מהאנרכיה הכללית.

— כל זה, אדוני, פלפול הוא. אין קוראים לעם להלחם על ארצו בשביל יסוד מדינתו הוא, וכל זה בשביל שיהרסנה אחרי כן בידיו הוא. אָנו האנרכיסטים כבר הכרנו, כי כל ממשלה, אם ממשלת יחיד או ממשלת ההמון, שוללת את החופש של הפרט, כופה את רצונו וסוככת על התקיפים. המדיניות היא מוסד ישן נושן, שכבר העלה חלודה, שכבר הולך ומתמוטט, הולך ונופל. ועתידה היא האנושיות להשתחרר מעול זה, המחניק את רוחה זה אלפי שנה. ובעוד שאָנו רואים בעינינו, כי המדינות, הנקראות בשם „חזקות ואיתנות“, הולכות ומתקרבות לקצן, כי האורב יושב בקרבן, כי עוד מעט ומטאטא־השמד יעבוד על פני כולן וזכר ושארית לא יהיו להן, — לעת כזאת אתם, הציוניים, טחים טיח טפל והנכם מתעים את אחיכם במקסם־שוא, בעצעועי־דמיון של איזו מדינה יהודית באסיה.

האנרכיסטית בקשה את המשרת להביא לה כוס יין חזק ותוציא מנרתיק־עור סיגארה עבה ותציתה. בצמאון גמאה, מיצצה את הסיגארה ההולנדית רגעים אחדים, מבלי דבר דבר. על פניה היו אותותיו של נצחון רוחני. ניכר היה, שהאמינה בלבה, כי טענותיה הכריעו אותי והעבירוני על דעתי. ואני, את האמת להגיד, לא היה כלל בחפצי לנצח על ידי וכוחים את האנרכיסטית הנלהבה. תשובותי על טענותיה היו רק כעין אמתלה, כעין כושרת להכיר על ידן את תכונתה, השקפת־עולמה ורגשותיה של האנרכיסטית היהודית. ראיתי בה נביאה חדשה, המנבאת להרס וכליון, אחת מבנות עמנו, השואפת למחוק מעל מפת־הארץ את כל הגבולים, למחות את המדינות והממשלות ולברוא אנושיות חדשה, שאין בה אומות ואמונות, שכל יחיד ויחיד יהיה בה עולם שלם בפני עצמו; שכל אחד ואחד יהיה המחוקק, הכהן והנביא שלו, רק שלו; אנושות חפשית

אבל, לראבוננו, נקברה ההצעה האוגאנדית והשאירה אחריה את ה א ו ג א נ ד י ו ת, או, כמו ששנו את שמה — הטריטוריאליות. נמצאו גואלים חדשים לעמנו, שרצו לזכות אותו במדינה עומדת ברשות עצמה, בכל מקום שהוא ובכל חלק מחלקי תבל שהוא, ובלבד שלא יהיה בארץ־ישראל. בראש התנועה הטריטוריאלית עמד הסופר המצוין ישראל זנגביל, ויותר ממה שבקש מדינה חדשה לעם ישראל, בקש קרבות ומלחמות עם התנועה הציונית. רבים ממוקירי כשרונו הספרותי הצטערו לראותו בבחינת רועה בלי צאן, בתור מנהיג, הרודף, כרון קישוט בשעתו, אחרי צל של מדינה, שאינה במציאות, ושמחו לקראת הבשורה, כי זנגביל התחרט על מלחמותיו בתנועה הציונית וחזר בתשובה.

בינתים בא שחרורם של יהודי רוסיה, וזנגביל התחרט עוד הפעם על חרטתו, והנה הוא מופיע עוד הפעם לפנינו בתור פודה ומציל, ועוד הפעם הוא בא אלינו בלהטיו הטריטוריאליים: היות כי רוסיה היא מדינה רחבת־ידים, והיות כי לב הממשלה החדשה טוב על יהודיה, — לפיכך צריך להשתדל, שתתן את הרשות לעם היהודי לכונן לו ממשלה בפני עצמו על... אדמת סיביריה.

ותיכף באה הידיעה השניה, שהטריטוריאליסטים ברוסיה קמו עוד הפעם לתחיה, אחרי שירדו כבר מעל הבימה ואיש לא חשד עוד בקיומם.

ואנחנו מה נאמר? המעט לנו הטראגדיות שבחיינו, כי באים הם אלינו בקומדיות?

נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל

(פרק מספרי „בני־דורי").

מאת

ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן.

אחרי הקונגרס הציוני בהאג (בשנת תרס"ז) שהיתי ימים אחדים באמשטרדם. בחבורתי היו הפרופ. נ. סלושץ, המשורר ח. נ. ביאליק והסופר המנוח א. ל. לוינסקי. הימים המועטים עברו בבקורים וסיורים בבתי אוסף התמונות, ברובע היהודים ובהספריות העבריות אשר ליהודי ספרד. הרשמים היו תכופים ומרובים. וזה אסונו של הסופר, שאינו יכול להיות רק נהנה, רק מקבל, רק בולע וגומע את החיים עם כל שאונם וחליפותיהם. תמיד יש לו צורך, הכרח פנימי, להיות יחד עם זה גם מהנה את הבריות, גם נותן לאחרים, גם פולט אותם החיים עצמם, אותם הרשמים שהוא מקבל מן המציאות. כל הרשמים השונים, שקבלתי באותם הימים באמשטרדם, כבר החלו להתרקם במחי ולקבל צורה ספרותית, תמונה כללית.

בשעה מאוחרה בלילה, בהיותי שקוע בעבודתי הפנימית, מה שאני קורא „העלאת־גרה" של החיים, טיילתי יחידי ברחובות אמשטרדם. הרחובות העירו בי זכרונות היסטוריים מחיי ברוך שפינוזה ומחיי הצייר הגדול רמבראנדט, זכרונות מרשמי היום ההוה, מרשמי השכונה היהודית, המלאה חיים ותנועה, כקן נמלים, רפש ודלות. ועל פני עברו צללים של חיים מוזרים ושל מסורה ישנה, שכבר נשתקעו בתהום הנשיה. מטבור העיר העתיקה, שהיה מלא שאון טיילים, עברתי אל הרחובות הבודדים, שמשני עברי התעלות הרבות, החותכות את העיר לארכה ולרחבה. באחד הרחובות האלה סרתי אל בית־קהוה, שחלונותיו היו נשקפים אל אחת התעלות. המשרת עמד מתנמנם באחד הזויות, וזמן רב עבר עד אשר התעורר מתנומתו ועד אשר הגיש לי כוס תה. ההולנדים בכלל עצלים וכבדי־תנועה. אחרי שהתגוררתי כחודש ימים בהולנדיה, החילותי להבין כראוי את שנאתו של סופרה הגדול מולטאטולי לההולנדי השבע, המתון והמוגבל. ובשבתי על כוס תה ועיני משוטטות בחלל הריק, נתעכב מבטי על אחת הנשים, שישבה לא רחוק ממני על יד אחד שלחנות־השיש וראשה שקוע בגל כתבים וקונטרסים, שהיו פזורים לפניה, ובידה עשתה ציונים חטופים ורשימות פורחות במחברת קטנה. את פני האשה אמנם לא ראיתי, אך החזיון בעצמו: חצות לילה, בית־קהוה הולנדי, אשה יחידה ולפניה חבילה שלמה של קונטרסים נדפסים וגזרי עתונים, עט עופרת בידה, והיא רושמת ומציינת דבר־מה במהירות מיוחדה, — החזיון הזה כשהוא לעצמו כבר משך את עיני עליו.

עודני תוהה על החזיון אשר לפני ועודני שואל את נפשי: הולנדית זו מי היא ומה טיבה? — נפתרה החידה מעצמה. פלונית הרימה פתאום ראשה מעל קונטרסיה וגליונותיה ותפן אלי בשאלתה:

— אדוני הוא ציוני?

היא הכירה זאת בודאי על פי הציון הציוני, שהיה תחוב בשולי מעילי.

— כן! — היתה תשובתי בקצרה. הבלגתי על סקרנותי, כי חכיתי לשאלה חדשה. ידוע ידעתי בלבבי, ששאלה זו בוא תבוא תיכף. ולא שגיתי.

— ואדוני היה בודאי ציר להקונגרס הציוני בהאג?

— כן.

עתה ראיתי את הדוברת בי פנים אל פנים. לא הולנדית היתה זאת, כי אם יהודית בת ארץ רוסיה. הכרת פניה ענתה בה זאת. יפה לא היתה, וגם רבת־חן לא היתה פלמונית זו, אולם איזה מרץ מיוחד הפיק מבט עיניה. איזו חוצפה מיוחדה, חוצפה רוחנית, שכלית, היתה חרותה בפניה העגולים והמלאים.

והאשה לא חדלה להקיפני בשאלות, כאילו היתה חוקרת־דין מטעם הרשות.

— הלא הציוניות כבר מתה, ומה עשיתם בהאג, האם טפלתם בקבורתה?

— אם התנועה הציונית נחשבת בעיני גברתי למתה, אז אין עוד כל תנועה חיה בקרב עמנו. ואני הנני בטוח, כי כל זמן אשר האומה העברית לא תשוב לארץ אבותיה ולא תעמוד שם ברשות עצמה, לא תמות התנועה הציונית בקרב ישראל.

האשה קמה ממקומה ותשב על יד שלחני. מבט עיניה התלקח פתאום, כאילו נכונה היתה להתיצב במערכה

על יד השער — מפני שהשער זהו מקומם החביב עליהם, זהו המקום, שהם מבכרים אותו על האולם והדביר וההיכל — וצווחים ככרוכיה: פתחו שערים! אין לפניהם שאלה: ומה אם השער יהיו פתוח ולא יסגר יומם ולילה, והמונים, המונים יכנסו דרך השער, ואיש לא ישאל אותם בשביל מה נכנסו, מה היא כונתם, איזו מטרה הם מבקשים לנפשם בכניסתם ואיך הם אומרים להגיע אל מטרתם — על זאת לא יתנו לב, ובלבד שירבה המספר, ובלבד שיתמלא השטח, כי על כן שטחיים הם השוערים בעצמם. ואחר כך, בשתגיע השעה, שעת פרעון החובות, והציוניים יהיו מחויבים לקיים את שבועתם ולהראות, כי הציוניות לא היתה להם דבר ריק, שאינו מחייב כלום, — תפנה ההסתדרות הציונית על ימין ועל שמאל ותבקש את מחזיקיה, את הנאמנים לתעודתה, ובמקום מחנה גדול ורב תמצא לפניה רק שבלים בודדות, מפני שהנשארים לא קבלו עליהם שום התחייבות בנוגע לעיקריה של התנועה הציונית, אלא נכנסו דרך השער, מפני שנקל היה להכנס, מפני שהתחננו לפניהם כי יכנסו, מפני שהבטיחום השוערים, כי לא יעמיסו עליהם שום דבר קשה.

וכדי שלא יאמרו, כי באים אנו במליצות ובחידות וכי מדברים אנו רק על דבר אפשרויות מפשטות, —אף־על־פי שכל מי שהתבונן בשים־לב אל מה שקרה בהעולם הציוני פה במדינה בזמן האחרון, יודה, כי עוסקים אנו פה לא בשאלה עיונית, אלא בשאלת־חיים חמורה, — הננו מעירים את דעת הקהל הציוני על מאמרו של הציוני המפורסם, ד"ר שלמה סוליס־כהן מפילאדלפיה, שנדפס באחדים מהשבועונים היהודים שבשפה האנגלית: „הלאומיות היהודית, האמתית והמזויפת". הד"ר הזה, כאמור, נחשב לאחד מנושאי דגל התחיה הלאומית באמריקה, והיו ימים, שהציגו אותו לנס ולמופת, וההסתדרות הציונית התפארה בו, בחשבה אותו לאחד מבחיריה, שיש לסמוך עליו. והנה כל זמן שהציוניות נחשבה באמריקה כ„הלכתא למשיחא", כדבר רחוק, שאין לו יחס ישר אל היהדות האמריקאית עצמה, השמחה בחלקה והמאושרה בגורלה, היה הד"ר הנזכר אחד מעמודי הציוניות, אחד מראשי המדברים בכל אספה רבתי, והוא דבר ראמות וגבוהות על הרעיון הציוני המרומם ועל התחיה הלאומית, שאין כמוה להוד ולתפארת. אבל הזמנים משתנים, ושעת הפרעון הגיעה, שעת קיום הנדר. העולם היהודי נרעש ויצא ממסגרותיו, ושאלות חמורות, הנוגעות לקיומנו הלאומי, נתעוררו כמעט בכל העולם, וגם היהדות האמריקאית ניעורה מקפאונה וממצב־מנוחתה לרגל המאורעות המזעזעים, והתחילה מרגישה את עצמה בתור חלק של עם נלחם ועומד על נפשו, התחילה להכיר, שיש גורל משותף לכל חלקי האומה, ולוא גם מדינות וימים יפרידו ביניהם. ובכן הגיעה שעה, שאי־אפשר עוד לצאת בפראזות מקושטות ובתהלות ותשבחות לרעיון יפה, שאינן מטילות שום חובה על מי שאומרן. עת לעשות הגיעה, עת לברר את היחס לשאלת התחיה. התובעת את הגשמתה. והסניגור נעשה קטיגור. מעולם לא ראינו התנפלות גסה, בורית וכעורה על הציוניות ועל רעיון התחיה, כזו של הד"ר סוליס־כהן הנזכר. ומתנפל הוא על עיקרי הציוניות, על בסיסה, על יסודותיה. אומר הוא, כי אין לנו שום רשות לבוא בתביעות לאומיות, כי בתביעות מעין אלה יש בגידה בחובתנו לארץ־מולדתנו. ולא רק על דבר אמריקה הוא מדבר, אלא מרשה הוא לעצמו למצוא את הבגידה גם בהתביעות הלאומיות שלנו בפולניה, מפני שירא הוא על נפשו, מפני שמפחד הוא, פן תדבק ההכרה הלאומית גם בהיהדות האמריקאית...

אי־אפשר לנו למסור פה את כל ההיקשים המופרכים ואת כל המבטאים החריפים של הד"ר הציוני. הוא לא חדש כמעט מאומה, אלא הוציא את החצים מאשפתם של המתבוללים: בגידה, ממשלה בתוך ממשלה, וכדומה. אבל המאמר הזה אופי הוא, וכדאי שישימו אליו לב אלה מקרב ההסתדרות הציונית, שלא הקפידו על העיקרים של הרעיון הציוני, וחשבו, שהעיקר הוא הרוחב ולא העומק. אפשר, שהמאמר הזה ישפיע על הכרתם הציונית, ולא יזלזלו עוד בעיקרים, כמו שנהגו עד כה.

ציוניות בלי שרשים, ציוניות בלי עיקרים, ציוניות המתקוממת נגד הלאומיות היהודית — בת קמה באמה היא, ועל ההסתדרות הציונית מוטלת החובה לבער אחריה, להסיר מעליה את המסוה ולהראות לעין כל את זיופה.

חֲרָטוֹתָיו שֶׁל זַנְגְּבִיל.

כלנו זוכרים עוד את הרושם המדכא, שעשתה בשעתה ההצעה האוגאנדית לא רק בהעולם הציוני, כי־אם גם בהחוגים הלאומיים של עמנו. העולם הציוני, שנשאר נאמן להדגל ההיסטורי שלנו, נזדעזע ממש, הרגיש מעין לקוי רעיוננו היותר קדוש לו. לא הועילו כל ההבטחות מצד בעלי ההצעה, שאוגאנדה אינה באה לרשת את מקום ארץ־ישראל בתור שפחה יורשת גברתה, אלא תשמש רק פרוזדור, רק מקלט־לילה, עד שתבוא הגאולה העתידה האמתית. וגם הלאומיים שבתוכנו, אף־על־פי שהשאיפה הציונית היתה מהם והלאה, — אם מפני חוסר אמונה באפשרות הגשמתה, או מפני אבדן הקשר שבין עם ישראל וארצו העתיקה, — אף הם הרגישו בכל זאת איזה עלבון בהצעה זו: אחרי ענויים ויסורים הרבה כל־כך, אחרי מלחמה קשה כזו במשך אלפי שנה — והנה לך אוגאנדה, חבל אדמה זרה באיזו מדינה פראית! ואף הם טעמו טעם של „לועג לרש" בההצעה החדשה. לא את הממשלה האנגלית האשימו — להפך, מצדה היה הצעד הזה יפה וראוי להכרת טובה; אבל לא יכלו לכפר להגדולים שבנו, שנכשלו בהצעה, שאין בה יופי, שהיא רק ילידת שעה זעומה.

אמנם אם לא נמשכו הציוניים אחרי ההצעה האוגאנדית ואם נלחמו בה עד רדתה מעל שלחן הקונגרס הציוני, הנה מצאו, לכל הפחות, נוחם בזה, כי לולא הורע כל־כך מצבם של אחינו ברוסיה ולולא באו כשואה פרעות קישינוב, לא היתה מוצאת הצעה כזו אפילו אוזן אחת קשבת.

VOL. IV NEW YORK, JULY 20, 1917 No. 19

התרן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית | ניו־יורק, א׳ אָב, תרע"ז | גליון תשעה עשר

הַמְקַצְּצִים בַּשָּׁרָשִׁים.

יש נגע אחד, המזיק לכל תנועה פוליטית, ושטחיות שמו. אנשים, שאינם מסוגלים, מקוצר השגה ומפני הבנה שטחית, לרדת לעמקה של התנועה ולתפוס את עיקריה, שהיא נשענת עליהם, נכנסים בכל זאת אל ההסתדרות, שאינה אלא הבטוי המוחשי של התנועה, תרגומה לשפת המעשים, נטפלים אל נושאי דגלה ואינם יודעים בעצמם או אינם רוצים להכיר את האחריות, שהם מטילים בזה על עצמם. מאמינים הם בתומתם או בשטחיותם, שלכל יחיד ויחיד יש הרשות לבאר את עיקרי התנועה לפי טעמו ולגלות בהם פנים לפי נטיית רוחו, ואינם מתחשבים עם הצווי המוחלט, הנובע מתוך יסוד התנועה והגוזר על כל אחד ואחד לבלי לגעת בעיקריה. אנשים כאלה עושים בכל תנועה, כאדם העושה בתוך שלו. מעולם אינם מרגישים את עצמם בתור משועבדים לתנועה, המושבעים ועומדים להגן על עיקריה, ואפילו בשעה שענייניהם הפרטיים יסבלו מהגנה זו, אלא מרגישים הם את עצמם כאדונים, כמשעבדי התנועה, הגוזרים עליה ללכת אל אשר יהיה רוחם הם ללכת.

די לנו לקרוא את תולדות התפתחותה של ההסתדרות הסוציאל־דימוקראטית ולראות עד כמה קשה היתה עליה המלחמה הפנימית עם האלימנטים השטחיים, שנכנסו לתוכה ושהתירו לעצמם לקצץ לראשונה בנטיעות ולגשת אחר כך גם אל העיקרים. כמובן, לא גזרה ההסתדרות הסוציאל־דימוקראטית על הזרמים, כמובן, התירה לבעלי הזרמים השונים שבתוכה להלהב על השקפותיהם המיוחדות ולהגן עליהן; אבל במה דברים אמורים — כשהתפרדו הדרכים רק בנוגע להבדים, להענפים, כלומר — להאמצעים, לתכסיסי המלחמה של ההסתדרות נגד הסדר החברתי הקיים. ואולם מעולם לא הרשתה למי שהיא לנגוע בעיקרי התנועה, הזנה ומפרנסת אותה, בהיסוד הסוציאל־דימוקראטי, הנובע מתוך השקפת־עולם מסוימת. ואם נמצאו בתוך ההסתדרות אנשים כאלה, שרצו להרוס את העיקרים ולהחליפם באחרים, נלחמו בהם מגיני ההסתדרות עד שנכנעו או עד שיצאו מתוך ההסתדרות.

אחרים אולי יאמרו, כי באדיקות הסתדרותית כזו יש חתירה עמוקה תחת החופש האישי של היחיד, כי היא שמה כבלים על רוח האדם — וכדומה; אבל השקפה כזו בעצמה שטחית היא, אם כי משוחדת היא ומשפיעה על התמימים, בצאתה לתבוע את עלבונו של החופש האישי. בודאי יש זכות הקיום להחופש האישי, אבל יש זכות הקיום גם להשקפות ולעיקרים, המונחים ביסוד תנועה ידועה. השקפות ועיקרים אינם באים מן האויר ואינם מרחפים באוירו של עולם, כנשמות ערטילאות. השקפות ועיקרים הם בעצמם פרי הרוח של בן־האדם, ההגיון והישוב ונלחם על קיומו, וכי הסתדרו אנשים לשם השקפה ידועה ועיקרים ידועים, לא קבלו עליהם על־ידי זה מרות זרה, הבאה מן החוץ, אלא התחייבו להגן על דבר היוצא מתוך הכרתם הפנימית, ויש להם רשות לדרוש מכל אחד, הרוצה להכנס למחנם, להשתעבד להעיקרים, שבשבילם ובשביל התפשטותם הסתדרו לאגודה או למפלגה מיוחדת. נוהגים מפני זה בעולם התנועות להיות מחמירים עד למאד בכל שאלה, הנוגעת בעיקרי התנועה. בשאלות כאלה אין אפילו הרוב הפשוט מכריע, אלא רוב גדול, לכל הפחות — שתי שלישיות, ולפעמים רק רוב של תשע עשיריות.

אָמנם יותר מכל התנועות הפוליטיות שבעולם סבלה התנועה הציונית על־ידי השטחיות, שהכאיבה בה כל הרבה טובה ושהיא מעכבת גם כיום הזה בעד התפתחותה האמתית. השטחיים הללו נכנסו לתוך ההסתדרות הציונית, מבלי להתחשב עם ע י ק ר י הציונות, מבלי להבין את ב ס י ס ה ומבלי לדעת את עמודי התוך, שהיא נשענת עליהם, ושונאים הם ע ל ־ פ י ט ב ע ם כל מי שמגין על העיקרים ואינו נותן להרוס את הבסיס. ועומדים הם

דרורה אלת בן-יהודה

קראנו לבתנו הקטנה, אשר נולדה לנו ביום השבת, כ"ד תמוז, א' תתמ"ח להורבן, בשנה השלישית לגלותנו בניו-יורק.

אחלנו האחד הוא, שנזכה לחוג את תחלת שנתה השניה, בקרב אחינו ואחיותינו אשר בציון, בשנה הראשונה לדרור יהודה.

לאה ובן-ציון בן-יהודה.
מירושלים.

ליום צאתי לאירופה, ברכת פרידתי נתונה בזה לכל רעי וידידי העברים באמריקה. להתראות בארץ-ישראל!

פסח גינזבורג.
ניו-יורק, תמוז התרע"ז.

פרופיסור ישראל שפירא	מרים קירשברג

נשואים

יום ו' ט"ז תמוז, תרע"ז.

וואשינגטון, ד. ק.

מורה עברי יבוקש

דרוש לנו מורה טוב לתלמוד-תורה דגערי, אידיאנא. איננו מבקשים מורה בהכשר מהגאונים „רבי או ד"ר", רק מורה „עברי", שיהיה פדגוג ומומחה בהשיטה „עברית בעברית", מהיר בשפה העברית כדבר איש אל רעהו, ולא רק למראית-עין. אלה הראויים למשרה זו, יפנו על-פי הכתובת:

M. ZINDER

1301 Washington St. Gary, Ind.

המשכורת עד מאה דולאר לחודש.

ברכה

אגודת „מסדה" דהארלם מברכת את נשיאה המשורר מר פסח גינזבורג בנסיעה טובה ומוצלחת, ומביעה את תקותה, שחברי „מסדה" יזכו להפגש את נשיאם החביב על הררי ציון.

בכבוד ובברכת-ציון
ב. ליכטמאן, מזכיר.

לחברי פסח גינזבורג בשובו לאירופה—ברכה נובעת מעמקי הלב, ברכת פרידה.
ישראל אפרת.
באלטימור, מרילאנד.

ברכה חמה לידידי מר פסח גינזבורג לצאתו לאירופה. צאתך לשלום ובואך לשלום! הלואי שנתראה פנים על אדמת אבותינו בימינו בקרוב.
ש. עפשטיין.

הנני מברך את ידידי מר א. לובארסקי ליום ארוסי בתו מרת רחל עם הד"ר א. ל. גארבאט. יהי רצון שישבע רוב נחת ואורך ימים, כברכת ידידו
דטרויט, מיש. י. רזניק.

הנני מברך את ידידי ח. א. פרידלאנד ורעיתו להולדת בתם אביבה. תביא אביבה זו אביב לישראל בארץ אבותינו.
מ. ניימאן.

ברכת לבי נתונה למורי היקר, מנהל בית-הספר הלאומי, ח. א. פרידלאנד ולרעיתו הנעימה יונינה להולדת בתם הנחמדה אביבה. מי יתן ותהי בתכם תפארת לכם ולעמנו!
אסתר פרוזנאנסקי.

הנני מברך את ידידי מר ח. א. פריד-לאנד ואת רעיתו ליום הולדת בתם אביבה, שיגדלוה בלי שום צער ויחנכוה לבת טובה ונאמנה להוריה ולעמנו.
א. בארון.

ברכת מזל-טוב שלוחה להפרופיסור ד"ר ישראל שפירא לחתונתו מאת תלמידיו העברים בהאוניברסיטה ג'אורג ושינגטון.
מאכס ראד; שמעון פיינ-ברג; לואיס קנטור; מיכאל אידלסון; מוריס הרצמרק; נעמי ושולמית אהרנזון.
ושינגטון, ד. ק.

מזל טוב לכם, בוני שפתנו ומדריכי בנות עמנו, מר ומרת פרידלאנד, ליום הולדת לכם בת אביבה. יהי רצון, שתחנכו אותה בדרככם, באושר ועושר על אדמת אבותינו.
דבורה הלחמית ואחיה.

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. JULY 20, 1917 No. 19 (69)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה......3.00 לחצי שנה...$1.50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנה......$3.50 לחצי שנה...$1.75
לפחות מחצי שנה אין התתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year....$3.50 Six months..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים

ליפשיץ פרינטינג קא., 217 איסט בראדוויי, ניו יארק

בית-הספר הלאומי

183 רחוב מדיסון.

נושא את ברכתו, ברכת מזל־טוב, למנהלו היקר והחביב מר ח. א. פרידלאנד ורעיתו להולדת בתם אביבה. יתברכו מאלהי הברכות ברוב טוב ואושר.

ליום מלאת 13 שנה למות

דר. תיאודור הרצל

יערך

נשף-אזכרה גדול

על־ידי

ציון קונסיל של ניו־יורק רבתי

במוצאי השבת, 14 לחודש יולי

באולם „קופר-יוניון"

קרן רחוב 8 והאווניו השלישית

מחיר כרטיסים: 15, 25 סנט.

להשיג אצל כל האגודות הציוניות ואצל ה„ציון קונסיל", 44 רחוב 23 מזרחה.

לזכרון הרצל בכ' תמוז נטענו עץ אחד ביער הרצל על־שם בננו זרובבל.

דוד גוטמאן ורעיתו.
דודו באבראוו.

ברכות

ברכת מזל־טוב לידידנו ח. א. פרידלאנד ורעיתו יונינה להולדת בתם אביבה. הלואי תגדל ותפרח כשושנת אביב לשמחת אבותיה ולתפארת עמה!

בת־שבע וברוך גראבלסקי.
ראקאוויי־פארק, ל. א.

מעמיקא דלבא מברך אני את ידידי ח. א. פרידלאנד וחביבתו יונינה להולדת להם בת אביבה.

עמנואל הירש בארון.

הננו מברכים את אחינו היקר ח. א. פרידלאנד ואת רעיתו החביבה יונינה ליום הולדת להם בתם אביבה. יהי רצון שתזכו לגדלה בארץ אבות.

מ. מ. שלוסברג ורעיתו.

הננו מברכים את אחינו היקר ח. א. פרידלאנד ואת רעיתו החביבה יונינה ליום הולדת להם בתם אביבה. ולואי, שתהיה תפארת למשפחתה וגאון לעמה.

יוסף רבינוביץ ורעיתו.

הננו מברכים את בננו היקר ח. א. פרידלאנד ואת רעיתו החביבה יונינה ליום הולדת להם בתם אביבה. יהי רצון שימלאו כל משאלות לבנו עליה לטובה.

משה פרידלאנד ורעיתו.

הנני מברך את ידידי היקרים ח. א. פרידלאנד ורעיתו יונינה להולדת בתם אביבה. יהי רצון שתהיה תפארת להוריה ולעמה.

שלמה שוגרמאן.

ברכתי הלבבית נתונה לידידי היקרים ח. א. פרידלאנד ורעיתו להולדת בתם אביבה.

שמעון גינצברג.

כתובת אגודת המורים:

AGUDATH HAMORIM
201 E. Broadway
New York

הנחה לחותמי „התורן" החדשים

במערכת „התורן" נמצא למכירה מספר מצומצם של כרכי „התורן" שנה ג', מכורכים הדר (גליונות 1־50), וכל הקודם זכה.

מחיר הכרך $3.50 עם המשלוח; לחותמי „התורן" החדשים רק $2.50 עם המשלוח.

בשיטת התרגום אין המתרגם כפות אל המקור אלא במקום שהדברים הנאמרים בו מתאימים לגמרי לצרכי הארץ ותנאית. ואידך — ממלא הוא ומשמיט. ההוספות תבאנה בסימנים מיוחדים.

כל התרגומים יעשו על־פי הוראת בעלי־מקצוע.

הספריה תכיל את המחלקות האלו: א) ספרי שמוש, שיבואו לתורות את העובד בעבודה טכנית: בפלחה, במטעים, בגדול בהמות ועופות, בירקות, בבקשת אמצעי־מלחמה נגד מזיקים שונים. ב) מהלקה חברותית־חקלאית: שאלות התבורות החקלאיות, העדות, תולדות ישובים שונים בארצות שונות. ג) שאלות היום: קובצים מקוריים, שכל אחד מהם יהיה מוקדש לבירור אחת השאלות העומדות על הפרק. ד) ידיעות מחקלאות־חוץ: רשמי־מסע של בעלי מקצוע שונים בארצות הדומות באקלימן לארצנו, כמו: אלג׳יר, ספרד, איטליה, קליפורניה וכו׳. ה) מונוגרפיות להארת מקצועות חקלאים שונים שבארץ ולבירורם וארכביון לאסוף חמר חקלאי. ו) ספורי־כפר: ספורים מחיי הכפר, שבהם ישתקפו חיי כל אובלסי השדה למעמדותיהם ולשדרותיהם השונים: אידיליות, טפוסים שונים, וביחוד חיי החלוצים בארצות נושבות חדשות, באופן אשר ישתקפו במחלקה זו חיי הכפר בכל ארצות תבל.

יצאו לאור: א) משק בית האכר קבץ א. ב) תורת הזבול, מאת פרופ. ד״ר א. שטוצר. נמסר לדפוס: א) הזית, על־פי א. ע. מציאר ופ. ד. אֵיגליאה. נערכים לדפוס: א) השקד, מאת ד״ר מטטי. ב) גדול הצטרוסים, מאת ד״ר טרבי. ג) החרוב, מאת הפרופ. ד״ר פרנצסקו כסטרו. ד) תורת הזנת הבהמות, מאת פרופ. ד״ר א. שטוצר. ה) תורת גידול עופות, מאת אַרטור בל. ו) גידול האקליפטוס, מאת דה־נוטה. ז) מחלות הצמחים בקליפורניה, מאת ראלף ואלשבע סמיטה. ח) המדינה, מאת ד״ר פרנין אופנהימר. ט) הארבה, מאת י. אהרני. י) זריעת האספסת, מאת האגרונום אטינגר. יא) נטיעת הולות הים מאת הנ״ל. יב) התישבות היהודים בארגנטינה, מאת הנ״ל. יג) התישבות היהודים ברוסיה, מאת הנ״ל. יד) היתרונות המעשיים שבאריסות לצמיתות, מאת הנ״ל. טו) אקסקורסיות בוטניות בסביבות שונות בארץ, מאת אפרים ראובני. טז) צמחים מזיקים שונים, מאת הנ״ל. יז) טפוסי קרקעות שונים, מאת אינז. מאיר ויניק. יח) נסיונות בזבלים שונים, מאת י. וילקנסקי. יט) גידולי צטרוסים, שקדים וצמר גפן בקליפורניה, מאת האגרונום א. בריל. כ) החרוב בקפריסין, מאת האגרונום א. קרוזה. כא) הזית, השקד ועצי הפרי באי־טליה, מאת י. וילקנסקי.

מספורי כפר: א) הירמן ודרותיאה, מאת ו. גתה, מתורגם על־ידי ש. בן־ציון. (נמסר לדפוס.) ב) סנבה סלבקן, מאת בירנסטרנה בירנסון, מתורגם על־ידי אשר ברש. ג) מכתבים מהטחנה, מאת אלפונס דודה, מתורגם על־ידי יעקב שטינברג. ד) בעלי אחוזה מן הדור הישן, מאת נ. ו. גוגול, מתורגם על־ידי פיוננסקי. ה) חלום אובלומוב, מאת גונצ׳רוב, מתורגם על־ידי מ. פוזנאנסקי. ו) ספורים: 1) אַנה ופרתה, 2) שטופי שנה, 3) בוקר של שבת, מאת י. פ. ינסן, מתורגם על־ידי מ. טמקין. ז) כשות ושעורים, מאת ב. אוירבך, מתורגם על־ידי מ. טמקין. ח) חלום מקר, מאת ו. קורולנקו, מתורגם על־ידי א. ז. רבינוביץ. ט) שכלם של פרחים, מאת מ. מטרלינק, מתורגם על־ידי א. ליודויפול. י) ספורים קטנים, מאת ב. בירנסון, מתורגם על־ידי מאיר וילקנסקי. יא) ירושלים, מאת ז. לגרלוף, מתורגם על־ידי י. רבינוביץ. יב) רומאו ויוליה בכפר, מאת גוטפריד קללר, מתורגם על־ידי י. קופלביץ. יג) המקנה של ברברה גדיריר (ספור), מאת מקס מל, מתורגם על־ידי מ. טמקין. יד) בית ביטנר, מאת ב. פון פולנץ, תרגום י. ח. ברנר.

* * *

ליחוסי היהודים והפולנים.

את העובדה, כי המלחמה ביהודים עודנה אחד העיקרים החשובים בפרוגראמה הלאומית של המנהיגים הפולנים, יש לראות מן הדין־והחשבון על ישיבתה האחרונה של מועצת העיר ווארשה.

דנו שם בהצעת המורשים היהודים, שתנתן הרשות לסוחרים היהודים, השומרים את שבתם, להחזיק את חנויותיהם פתוחות שתי שעות יתירות על החנונים הנוצרים. המורשה הפולני אילסקי דבר נגד ההצעה, ובנאומו השתמש במבטאים חריפים כלפי היהודים. „הפולנים, אָמר אילסקי, צריכים להבין, כי בפולניה נמצאים שני עמים, וכל אחד מהם רוצה, שפולניה תהיה כולה שלו. היהודים נלחמים בפולנים לא רק בפולניה בלבד, כי־אם גם בכל העולם, גם בברלין וגם בארצות הניטראליות; ובכל מקום, שאפשר להם להזיק לעניני הפו־לנים, הרי הם עושים זאת. העם הפולני לא ישכח את פעולות היהודים האלה, וכשיבוא הרגע הנכון — ישיב להם כגמולם. ההיסטוריה הפולנית לא תעבור על דברים כאלה בשתיקה".

כאשר גמר הנואם, קפצו אחדים מנבחרי היהודים להשיב על דבריו, אבל הרוב הפולני החליט לסגור את הוכוחים. אָז עזבו כל הנבחרים היהודים — מלבד המתבולל נתנזון — את הישיבה, והפולנים המשיכו את נאומיהם באין מפריע.

* * *

מחיי האגודות.

— אגודת ד״ר הרצל ציון עורכת הזכרה לכבוד מנהיגנו הגדול ד״ר הרצל ז״ל, באולם „הכנסת אורחים", 229 א. ברודוויי, ביום הראשון, 15 יולי, בשעה השמינית בערב. מ. ברנשטיין וש. כהן ינאמו. הכניסה חפשית. ציונים ומביני עברית מתבקשים לבוא.

דגליהם של עמים חפשים, האם לא יונף ביניהם גם דגלנו עם כתבתו הנצחית של אל אחד ושפה אחת? הן אי־אפשר שנשוב אל חופי מולדתנו עם המקל ביד — והדגל איננו בידנו. עלינו להביא אתנו אל ארצנו, לפחות, את שפת אבותינו, כי בה נמצא הזרע, אשר ממנו יפרח עתידנו. (מחיאות כפים סוערות).

* * *

הקרן הלאומית ברוסיה.

באספה, שהיתה לפני שבועות אחדים להסתדרויות הציוניות המרכזיות ברוסיה, החלט ליסד לשכה מיוחדת לעניני „הקרן הקיימת לישראל" במוסקבה. הלשכה נפתחה כבר, בהנהלתו של ד"ר יחיאל צלינוב ובהשתתפותם האקטיבית של ה. אלפרין, ג. קאנל, שושנה פרסיץ, א. פודלישבסקי ול. צירקובר. ראשית מעשיה של הלשכה המחודשת היתה לבוא במגע ומשא עם האגודות הציוניות בערי־השדה ולעוררן לעבודה לשם הקרן.

מנהלי הלשכה אוספים עתה חתומים לקרן של 300,000 רובל, לרשום את יום י"א ניסן תרע"ז, שבו ניתן שווי זכיות ליהודי רוסיה, וגם כן את שמותיהם של חברי הממשלה הזמנית, בספר־הזהב של הקרן הלאומית.

* * *

העבודה הלאומית בסאלוניקי.

מסאלוניקי כותב אלינו סופרנו מר ב.:

החיים הלאומיים של יהודי סאלוניקי הולכים ומתפתחים בזמן האחרון באופן רצוי מאד. האלימנטים הלאומיים הצעירים, פועלים בחריצות רבה בחוגים השונים של היהודים המקומיים, ואחד אחד מתעוררים בני עירנו משויון־נפשם ובאים אל המחנה הלאומי. האגודות הציוניות המקומיות משתמשות בכל הזדמנות, שבאה לידם, להגביר את עבודתן ולערוך דימונסטרציות לשם הרעיון הלאומי, והקהל הרחב מראה את התענינותו בעבודה זו.

ככה נהפך „יום השקל" האחרון והיה לחג יהודי עממי במלוא מובן המלים, אשר לא ישכחוהו יהודי סאלוניקי עת רבה. בערב אותו יום ערכו האגודות „מבשרת ציון", „מכבי" ו„קדימה" אספת־עם גדולה באולם „אודיאון" הגדול. אלפי אנשים, אזרחים וגרים, ובהם רבים מהעובדים בצבאותיהם של בעלי־הברית, מלאו את האולם מפה לפה, ומאות אנשים נשארו עומדים בחוץ עד תום האספה.

בשירת „התקוה" נפתחה האספה. הנואם הראשון אליהו ברזילי, דבר בעברית על נחיצות מרכז לאומי לעם העברי ועל הצורך לשתף את כל הכחות היוצרים בעמנו לשם זה. אחריו נאמו מר פלורנטין, בשם ההסתדרות הציונית, מר אהרן פארדו, הגברת שלום, בשם „בנות ציון", מר א. רקאנאתי ומר יוסף עוזיאל. הרושם, שעשו הנאומים על הקהל, היה גדול כל־כך, עד שבאותו מעמד הרים אחד הנאספים אלף פראנק לשם תעמולה ציונית בסאלוניקי.

החלטה זו נתקבלה באספה פה אחד:

„יהודי סאלוניקי הציוניים, שנאספו במספר 3,000 בי"ז לחודש ניסן שנת התרע"ז, באו לידי הכרה, ששעה זו שעת צרה ליעקב, וגאולת ישראל תלויה בידיו, והם קוראים לכל הכחות הרחוקים להספח ולהתחבר יחד, כדי לעבוד בלב אחד בעד השגת זכויות צדק ויושר, זכויות חיי עם חפשי לעם העברי".

רעיון הקונגרס היהודי אף הוא הולך ורוכש לו נפשות בסאלוניקי. רבים מנכבדי העדה, ובראשם הרב יעקב מאיר, נתנו את ידם לתנועה, ויש לקוות, שקונגרס של יהודי יון יהיה דבר של ממש.

* * *

הכנסות הקרן הלאומית.

הכנסותיה של הלשכה הראשית לעניני „הקרן הקיימת לישראל" בהאאג הגיעו בחודש מאי לסכום של 102,183 פראנק. מזה הרימו: אויסטריה — 48,241 פראנק, הנפות הנכבשות על־ידי אויסטריה — 6,169 פראנק, גרמניה — 13,166 פראנק, הנפות הנכבשות על־ידי גרמניה — 13,928 פראנק, אמריקה הצפונית — 5,749 פראנק, הולאנדיה — 3,000 פראנק, בולגאריה — 2,802 פראנק, הונגאריה — 2,502 פראנק, יון — 1,679 פראנק, אנגליה — 1,660 פראנק, סלאוויה הדרומית — 849 פראנק, מצרים — 690 פראנק, בלגיה — 535 פראנק, צרפת — 523 פראנק, אפריקה הדרומית — 472 פראנק, רוסיה — 119 פראנק.

שונות

חדשות ספרותיות.

— „ההסתדרות העברית באמריקה" התחילה להוציא חוברות לתעמולה עברית. החוברת הראשונה, שכבר יצאה לאור, מכילה שני מאמרים: א) השפה והתחיה, מאת ד"ר ב. מוסינזון, ב) העברית בארצנו, מאת י. בן־צבי.

— בהוצאות הלשכה הראשית לעניני הקרן הלאומית בהאאג יצאה חוברת ב' (מאי, 1917) של הקובץ השמושי „ארץ־ישראל" (בשפה האשכנזית). בחוברת הזאת באו מאמרים על העבודה החקלאית ועל הישוב בארץ־ישראל מאת ש. קאפלאנסקי, י. אתינגר, ד"ר פ. אופנהיימר, ד"ר ל. גולדהאמר, הררי, י. וילקאנסקי, י. סימון, נחמיה די־לוימה וד"ר בודנהיימר.

— משנת תרע"ז תתחיל להופיע ביפו, ע"י י. וילקאנסקי, ספריה חקלאית, שתהיה מוקדשה לכל ענפי משק־הכפר הנהוגים בארץ. לכל נושא חקלאי יהיה מוקדש ספר מיוחד, לפי הספריות החקלאיות בכל הארצות המתוקנות.

בהפרוספקט של ההוצאה החדשה אנו מוצאים את הפרטים האלה:

„ספריה זו תהיה בעיקר מתורגמת, מותאמה לצרכי המקום ותנאיו. דברים מקוריים יבואו, אם יהיו באמת פרי הסתכלות של המחבר ותוצאות נסיונותיו בארץ, ולא פרי קריאה בלבד.

בבחירת הספרים לתרגומים יהיו לעינים הספרים הפופולאריים, אשר יצא להם שם הן מפאת תכנם והן מפאת הרצאתם הקלה והנוחה.

ליק ירצה על־דבר „עם ולשון". קבלת הפנים, שערכה האספה למשורר, היתה נהדרה ונוגעת עד הלב. מחיאות הכפים וקריאות השמחה של הנאספים נמשכו רגעים אחדים בלי הפסק, ואולם ההפיץ לשמוע את הרצאת המשורר הקים מעט מעט את הסערה לדממה.

הרצאתו של ח. נ. ביאליק*.

אחי ואחיותי היקרים! לא נעים הוא לשוב ולדון בענין, שכל־כך הרבו לדבר בו. הנני חושש גם כן, שמא אחזור על דברים שכבר אמרתי. בין העם והלשון יש אותו הקשר האור־גני שלא ינתק, שיש בין הצמח ופרוצס הצמיחה. הלשון — זה אוצר המחשבה של העם, חייו ומנהגיו, אוצר שנצבר במשך הדורות. הלשון היא — חוט השני, שעליו חרוז העם במשך אלפי שנים את מחשבתו היוצרת וחלומו היחיד, והיא מגדרת את עצמותו של העם. מכל קניני האומה זכתה הלשון לחיי־נצח. הכל משתנה, הכל נסחף בגלי ההויה ההיסטורית, כל קניני האומה, ואף ארצה, מנהגיה והשקפותיה הדתיות בכלל, פושטים צורה ולובשים צורה, ורק לשונה, זו צורתה הנצחית של התגלמות יצירתה, לעולם תעמוד, כיסוד מוסד ובלתי חולף. כל יצירה והופעה של חיים משאירה בה קומפליכס של מלים, ובאותה צורת הבטוי היא נמסרת מדור לדור. הלשון, המגשמת בתוכה עובדות ורעיונות, מסירה את סבל המשא הרוחני של הצבור, והרי היא דומה לאותה מרגלית, שבה מחליף עובר־דרכים את כל הונו (מחיאות כפים רועשות). בשביל העם העברי לשונו היא שטר־החוב, שלקח עמו לארץ־נכר, ובשמרו אותה ישמור את כל רכושו הרוחני. אם יאבד שטר־החוב הזה, תאבדנה זכיותיו של העם.

יש בעמנו מדרגות שונות של קורבה אל הלשון העברית. יש בנו „בעלי תרגום", שהם רחוקים מן המקור הראשון, והם מתקיימים בתרבות מתורגמת. אולם מי שמשיג את התרבות העברית בשפה זרה דומה עלי כאותו בן, המנשק את אמו בעד המטפחת (מחיאות כפים). הוא רואה הכל באספקלריה שאינה מאירה ולא יוכל להשיג את החיים הלאומיים בכל היקפם. בזמננו, זמן קורבה תרבותית של בני־אדם ועמים שונים, אינ־טרסים תרבותיים משותפים מקרבים בני אדם איש אל אחיו הרבה יותר ממולדת משותפת. בני עם אחד, המדברים בשפות שונות, רחוקים איש מאחיו יותר מבני עמים שונים, המדברים בלשון אחת. הבגידה הלאומית היתה מתחלת ביהדות תמיד לא בהכפירה הדתית, אלא בהתכחשות העם לשפתו. נזכור את ההלנים והאלכסנדרונים, שכמעט לא נשאר זכר להם בספרותנו, מפני שיצרו ביונית. בספרד המירו את דתם אלה מן היהודים, שעזבו את שפתם הלאומית. אלה שהיו קרובים אל מקור התרבות העברית בחרו במקל־הנדודים. מיד אחרי תקופתו של מנדלסון החלה המרת המונית בין יהודי אשכנז; כי השפה העברית היתה לו ולתלמידיו רק שפת העבר, ובתרגמו את כתבי־הקודש אשכנזית לא התכוון ללמד את התנ"ך לעם, אלא להפיץ את השפה האשכנזית בישראל. וככה גורשה השפה העברית

* אָנו מתרגמים את הדברים מרוסית, כפי שבאו בגליון האחרון של „יעווריסקאיא זשיזן", ואולם ההרצאה, כמובן, היתה בעברית ביאליקאית. — המערכת.

אחר כך גם מבתי־הכנסת הריפורמיים, ונוצרה אותה התכחשות ליהדות, שכל־כך נלחם בה סמולנסקין. גדולה היא סכנת ההסתגלות אל הלשון הזרה; כשנתרגמה התורה ליונית, — מספרת האגדה — היו שלשת ימי אפלה בכל ארץ־ישראל, ואפילו כשנתרגמה לשפה הארמית, הקרובה לה, נזדעזעה ארץ־ישראל ת' פרסה על ת' פרסה.

בימי הבינים כתבו חכמינו את כל הספרים שנועדו לעם בעברית; והשתמשו בלשון המתהלכת רק ליצירות מדעיות, שנועדו לחוג קטן של מומחים. מימות מנדלסון התחילו להסתגל לשפות הזרות, לשם זכיות אזרחיות, והודות לרבוי הלשונות נהפכנו אנחנו, בני עם אחד, להמון גויים. עתה באה שעתה של ההגדרה העצמית הלאומית ברוסיה. מספר לשונותיה החפשיות הולך וגדל, ובמקום, שם הסתגלנו לשתים או שלש לשונות, נצטרך להסתגל עתה לחמש. וכבר רואים אָנו סימני הסתגלות עבדותית כזאת; כבר נבנים היכלות לעגלים החדשים. בכספים יהודיים מקימים מקדשי־שויון — אולם לא בארץ־ישראל: העבדים רצים לפני מרכבת האדונים החדשים. בשעה שבא הירצל וקרא להכרתם הלאומית — אָז לא מצאו הבריות הללו את עצמם... במהרה, בימינו, נזכה לראות „אוקראינאים בני דת משה"; נראה עתונות יהודית בכל הלשונות הרבות, המתהלכות ברוסיה. הסכנה גדולה, ותודה לאל, שלא מצאה שעה זו את חילנו נבוך ומפוזר.

מדברים על־דבר הגאון הלאומי. אין ספק, כי במקום שלא יצברו אוצרות עממיים במשך תקופות ודורות, לא יהיה מקום לגאון. ואולם בני־הנעורים שלנו, אפילו אלה, שמוכרים שקלים ונשבעים שבע ביום על אהבתם לעמם, הם קרובים הרבה יותר אל טולסטוי וטורגניוב מאשר אל ישעיה וירמיה; ואני מטיל ספק באהבת הצעירים האלה, כי לא יאהב איש את אשר לא ידע...

כדי לשוב אל היצירה התרבותית השלמה והיחידה שלנו, עלינו לשים לב ביחוד לחנוך ילדינו; לנטוע את השפה העברית בלבותיהם הצעירים טרם שתבלע בדמם התרבות הזרה, הסובבת אותם, — זאת היא הדרך האחת שיש לפנינו. צרות היהודים, זה הגורם הגדול לאחדות לאומית, תחדלנה בקרוב, ואיה המפתח ללב העם? אי מעין השאיפה העולמית והגעגועים, הקוראים לאדם בעוז אל מרחקי ימים זרים, לבקש לו פנת־מולדת? געגועים אלה מקורם רק בנבכי השפה העברית.

עלינו גם כן לברר את יחסנו אל השפה היהודית המדוברת; הרבה חכוכים גרם לנו דבר זה, וחכוכים אלה מסכנים את עבודת החנוך שלנו. אין אנחנו מדברים על המעטים, המתכחשים לשפה העברית וליסודות ההויה הלאומית. כונתנו לאלה, שאינם מכירים במשפט הבכורה, שיש לעברית. יחסם אליה הוא פאסיבי, וכך צריך להיות יחסנו אל היהודית־המדוברת. עלינו להשתמש בה להפצת רעיונותינו בעם, לקרבו על־ידיה אל אידיאלינו. נלך־נא בדרך אבותינו הזקנים, שהורו לבניהם את המקור והשתמשו ביהודית־המדוברת כבשפת התרגום. אל לנו להלחם בה ולקרב את קצה. ייצרו־נא בה אותם המאמינים בעתידה ואינם יודעים עברית. ואנחנו נקדיש את כל כחותינו היוצרים לשפה העברית היחידה.

הגיעו ימי עבודה. הגיעה השעה לדרוש את זכיותינו. זכינו לראות בנפול ממשלת זדון ובהנתק כבלי עבדות. ובהונף

ריסי עיניו של הנער התחילו רועדים. לבו היה מהסס, ובנפשו חש פתאום מועקה רבה עד להתעלף. מתוך יאושו מישמש הנער באצבעות נרגשות את מטבע־הכסף אשר בכיס־חזיתו הקטן וזכר הפעם בגעגועים רבים את אמו ואת ביתו, מקום שם יש אור וחופש ואויר לנשימה. אילו עשה לו הקדוש־ברוך־הוא נס ושלח אליו ברגע הזה את אמו לגאלו מבית־האסורים הזה ולהוציאו מתוך הכתלים החשופים והמפוחמים האלה!...

(סוף יבוא).

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹרָעוֹת

— הועד הפועל הקונגרסי החליט בישיבתו האחרונה: לדחות את קריאת הקונגרס היהודי באמריקה מיום 2 בספטמבר עד יום 18 בנובמבר. את ההחלטה הזאת הציע ד"ר סטיפן ווייז לאחר הראיון, שהיה לו עם הנשיא ווילסון. באותו ראיון נתברר לו, שעתה, בשעה שענינים פנימיים חשובים עומדים על הפרק באמריקה, קשה יהיה לעורר את תשומת־הלב הראויה מצד עם הארץ והעתונות הכללית אל הקונגרס היהודי, ורשמו לא יהיה ניכר איפוא ביותר, אם יקרא בהקדם זמן.

— מר אברהם עלקוס, מי שהיה ציר ארצות הברית בטורקיה, שב בשבוע שעבר לניו־יורק. הוא מכחיש את הידיעות בדבר הפרעות ביהודי ארץ־ישראל, כפי שבאו בעתוני אירופה ואמריקה, ומבאר, כי מפני טעמים תכסיסיים הכרחו רבים מתושבי ארץ־ישראל לגלות, אבל לאחר זמן־מה הורשו לשוב אל מקומותיהם.

— ביום ו', 6 יולי, מת בבית־החולים של ויניווה, אוהאיו, מפצעיו שקבל בהתנגשות של אבטומובילים, הרב הקליוולאנדי ש. מרגליות.

המנוח, בנו של הרב הניו־יורקי הידוע ר' מ. ז. מרגליות, היה ידוע בקליוולאנד וסביבותיה בעסקן ציוני וצבורי חרוץ, ומותו הפתאומי החריד את כל ידידיו ואוהביו הרבים. בין מאות טלגראמות האבל, שנתקבלו על־ידי משפחת המנוח, היתה אחת מאת חברי הועד הזמני לעניני הציוניות באמריקה.

— במוסקבה נפתחה הועידה של רבני רוסיה, שתעסוק בארגון היהודים החרדים בתור מפלגה.

— ועידת המורים היהודים ברוסית, שנסגרה בימים האלה, קבלה החלטה, כי שפת הלמוד בבתי־הספר העברים צריכה להיות השפה היהודית המדוברת, וכי הספרות העברית תהיה רק למוד של חובה באותם בתי־הספר. המורים העברים, שיצאו מתוך הועידה (ראה חוברת „התורן" הקודמת), החליטו לקרוא ועידה מיוחדה, שתדון על שאלות החנוך מתוך השקפה עברית לאומית.

— הסתדרות־החרדים הציונית „מזרחי" בווארשה יסדה חברה חדשה על יסוד מניות, בנות מאה רובל כל אחת, לישוב ארץ־ישראל, בשם „נחלת אָבות". החברה תקים בארץ־ישראל מושבות חדשות, מאה בתים למושבה; במושבות יתקבלו רק יהודים אורתודוכסים, אם בתור בעלי־אחוזה או בתור פועלים.

— האנטישמיים בפינלאנדיה התחילו לנהל מחדש תעמולה כנגד השחיטה היהודית. הם מפיצים בעם מגילות, המדברות על דבר אכזריות השחיטה, ובשם „צער־בעלי־חיים" הם דורשים, שהממשלה תאסור את השחיטה בכל גבולות פינלאנדיה.

— ד"ר פראנץ אופנהיימר, הציוני הידוע, שהיה מורה שנים רבות באוניברסיטה הברלינית בתור פריוואט־דוצנט, קבל כיף סוף את התואר „פרופיסור" מאת הממשלה הגרמנית.

— טרודה הרצל, בתו הצעירה של המנהיג המנוח, נשאה למר ר. ניימאן.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

ועידת „חובבי שפת עבר" ברוסיה.

ביום ב', א' אייר, נפתחה במוסקבה, במעמד מאתים צירים, באי־כחם של אגודות עבריות, בתי־ספר, גני־ילדים ועוד מוסדות תרבותיים עברים, ועידתם התפשית הראשונה של „חובבי שפת עבר" ברוסיה. ההרצאות החשובות, שנשמעו בועידה זו — מהן: על העם והלשון — מאת ח. נ. ביאליק, העתונות העברית — ד"ר מ. גליקסון, הוצאת־הספרים „התחיה" — הלל זלאטופולסקי, הסמינאריון למורים — מוהיליבר ועוד — משכו אל אספות הועידה קהל רב ומנומר של אורחים מן העיר מוסקבה וסביבותיה, ורוח חגיגי היה שורר כל העת על פני התיאטרון „קינו־אַרס", ששם נקראה הועידה.

הלל זלאטופולסקי פתח את הועידה בנאום חם, שהביע בו את שמחתו על הגאולה והתמורה ברוסית, ועורר את הנאספים: „להרים עתה ביתר עוז את הדגל הלבן־הכחול, שכתבנו עליו: תרבות עברית בשפה העברית, ולהכיר, כי נלחמים אנחנו בעד שפה חיה, שרק עקת־הדורות הכריחה אותה להאלם במשך מאות שנים".

לאחר שהזכיר הנואם את נשמות גדולי העם, שהלכו לעולמם בשנים הרעות האלה: וולפסון, שכטר, קאנטור, קאצנלסון, שלום־עליכם, פרץ, פרוג וזארזובסקי, ולאחר שנשלחו טלגראמות של ברכה למיניסטריון־התשכלה הרוסי ולהרב מזא"ה, שלא יכול לבוא אל הועידה מפני מחלתו, ניתנה רשות הדבור לד"ר יחיאל צלינוב, שערך לו הקהל קבלת־פנים נהדרה. הד"ר צלינוב דבר על הכחות הגדולים, שהיו נרדמים במעמקי נפש העם בימי הריאקציה, ושהתעוררו עתה לחיים חדשים. „מכל קצות הארץ באות ידיעות משמחות מאת חברינו, העומדים בכל מקום על הגובה הראוי, נכונים להלחם בעד שפתנו היחידה וארצנו היחידה, ארץ־ישראל (מחיאות־כפים סוערות). משמחת ביחוד העובדה, שבני־הנעורים שבים אלינו, ואתם יחד הננו יכולים ללכת בבטחה קדימה! המלאכה מרובה, ואולם הפועלים חרוצים ולא ייגעו. הנני בטוח, כי שפתנו, שקמה לתחיה בארץ־ישראל, חיה תחיה גם בגולה!"

בשם מוסדות וקהלות שונים מברכים את הנועדים וויסוצקי (בשם קהלת היהודים במוסקבה), גרינבוים, גולדברג, אייזנשטאדט, גליקסון (בשם „העם"), יפה (בשם „יעווריסקאַיאַ זשיזן"), ניידיץ ועוד. אז מודיע היושב ראש, כי ח. נ. ביא־

הנערים, רובם פניהם עליזים ורעננים, היו אָצים בצדי־הדרכים, עוברים ברגלים ממהרות, שואפים כולם לעבר הרחובות הרועשים והמואָרים. במקום שאילנות ירוקים משחירים באור האלקטרון ומיגבעות־התבן של גברים ונשים מלבינות בערבוביה. איש מהמטיילים לא השגיח בהיהודי הזקן והשחות, המתבודד ליד העמוד, עומד ואורב בעינים קודחות אש.

והנה נתגלה מאחת הפנות נער יהודי וספר לו תחת בית־שחיו. הנער היה כבן שתים־עשרה שנה, והוא הולך לאטו על־פני המדרכה, שקוע במחשבותיו. בדרך־הלוכו נתעכב כנגד העמוד, אשר בו נשען ירוחם, ועיניו נמשכו מאליהן אחרי שני אופיצרים גבהי־הקומה, שעברו את הרחוב באלכסון. ירוחם נרתע מן העמוד, פסע פסיעה אחת אל הנער וקרא אליו מאחריו:

— שמע־נא, אתה הנער...

הנער נפנה לאחוריו ונתן עיניו בהיהודי הזקן. ירוחם התבונן בזהירות רבה על סביבותיו ואָמר לו בלחש:

— יש לי לשאלך דבר. ואתה רק את האמת תגיד לי... האם בית אָביך רחוק מפה?

הנער לא ענהו מיד. נבהל והביט בתמהון אל פני היהודי המשונה הזה, בעל הפנים האדומים והשערות הפרועות.

— שואל אני אותך, אם אינך דר ברחוב הזה?

— למה לך לדעת זאת? — שאל הנער בתמיה. — אני... אני הולך הביתה. דרים אנחנו ברחוב האלכסנדרוני.

— ברחוב האלכסנדרוני? אם כן, שמע־נא איפוא, נער... בוא־נא עמי לרגע אחד...

ירוחם תפס את הנער בשכמו והוליכו עד הסמטה הצרה. הנער המשתומם הלך על־ידו למרות רצונו, מחריש ומשתאה. משהגיעו לסמטה, עמד ירוחם ושאלו בקול נחנק וצרוד:

— שמע־נא... היודע אתה לכתוב יהודית?

— למה לך לדעת כל זאת? — תמה שוב הנער. — אני... יודע אני. בודאי אני יודע!

— אם כן איפוא, שמעני... יש בידך להרויח אצלי עשר פרוטות. רצונך — ואתן לך תיכף עשר פרוטות. ובלבד שתכתוב לי מכתב, מין מכתב כזה... אשר לא יודע הדבר לאיש... המבין אתה? אָסור לך לספר לאיש, כי כתבת לי מכתב, מין מכתב כזה...

— מה דבר המכתב, אשר אכתוב לך? — שאל הנער מתוך סקרנות.

— מין מכתב לאמריקה... בביתי אגיד לך את אשר עליך לכתוב. בוא־נא עמי. הא לך עשר פרוטות.

הזקן תקע באצבעות רועדות לתוך ידו של הנער מטבע־כסף חמה, אָחז בשכמו ופנה ללכת עמו על־פני הסמטה הצרה. כעבור רגעים אחדים הביאו לחצר אפלה וחלקלקה, שריח אורוות־סוסים נדף בה. בקרן־זוית של בנין ישן ורעוע, מאחרי האורוות, פתח ירוחם דלת כפופה וכבדה ואָמר אל הנער בלחש:

— הכנס!

הנער נכנס ונשאר עומד בתוך חדר נמוך ואפל, שכתליו מפוחמים וחשופים, בלא טיח. כבר היה לילה. הנער מישמש בכיס־הזיתו הקטן את מטבע־הכסף החמה, התבונן על סביבותיו בחדר האפל והזר, ופחד־פתאום נפל עליו. ביותר גבר בלבו החשש, כשראה את היהודי הזקן מיטפל עת רבה בבריח הדלת ובמנעולה. וכבר הרהר חרטה על כל המעשה אשר עשה. אך הנה הצית הזקן גפרורית ועמד להבעיר אש בעששית קטנה ומפוחמה ביד רועדת. כאן ראה הנער, כי מלבד שניהם נמצאת בחדר הזה עוד נפש חיה אחת. זו היתה אשה יהודית זקנה, לבושת קרעים, שנתעוררה פתאום על המטה הרעועה, אשר עמדה בחדר, ישבה על משכבה והתחילה לעפעף בעיניה כלפי הפנים החדשות, אשר נראו בבית. רגע הביטה הזקנה בתמהון־פרא על הנער הזר, ותיכף לזה השמיעה אנחה עמוקה מלבה, התנפלה שוב על משכבה וכבשה ראשה בכר.

— הנה נייר ודיו! — פנה ירוחם ואָמר בלחש אל הנער. את העט והדיו פשפש ומצא על שלחן־הסנדלרים אשר לו, בין כלי־המלאכה השונים, המפוזרים שם בלא סדר, ואת הנייר הוציא בזהירות ממקום־סתר אשר בכיס־חזהו — גליון קטן של נייר מקופל ומעטפה קטנה וצרה. את הגליון הניח על השלחן השני, אשר עליו העששית עומדת, והחליק אותו בצפורן אגודלו.

— בוא־נא ושב פה.

הנער ישב אל השלחן, אָחז את העט בידו, נתן עיניו בירוחם וחכה לדבריו.

ירוחם עמד כנגדו תפוש־מחשבות, מביט לפניו בעינים קמות, מביט ומחריש. אחר־כך תמך ראשו בשתי ידיו על השלחן, כוון פניו כלפי פני הנער ובחן אותו בעיניו הקודחות והחודרות שעה ארוכה. לב הנער התחיל נוקפו בחזקה. ירוחם עצם רגע את עיניו. אחר־כך, כשחזר ופקחן, הציץ שוב בעין חודרת על הנער, מסתכל בו, מבלי דבר דבר.

— מה אכתוב איפוא? — שאל הנער בקוצר־רוח.

ירוחם החריש. ופתאום נרתע ממקומו וקם מעל השלחן, נגש בתנועה נמרצת אל המטה ועמד לטלטל שם את הזקנה הנרדמת בשכמה. הנער הטה אוזן ושמע את דברי הזקן, הלוחש מתוך חירוק־שנים:

— שמעי־נא, את... שכבי־נא פה בדומיה, שכבי והאָלמי... הנה אל־נא תוציאי מפיך!...

אל השלחן חזר הזקן בפנים לוהטים. ישב ממול הנער ותמך שוב את ראשו ביד ימינו. רגע היתה דממה בבית, דממה רבה כל־כך, עד כי נשמע לאוזן קול זבוב עלובה, הנוהמת ומתלבטת בשביה בתוך גרון העששית. היהודי הזקן והמוזר התבונן שוב במבט אלם וחודר אל פני הנער.

גורוביץ, ואת הסופר ליברמאן. כל השלשה האלה היו נתיני רוסיה. ליברמאן, שהושם בתפיסה בווינה בסתיו של שנת 1878, מצאו אצלו, בשעת הבדיקה, שעשו שוטרי־חרש, מכתב מגורוביץ, שבו היה נאמר על־אדות „כתה ברלינית" (בערלינער סעקציאָן) של יהודי רוסיה, השייכים ל„האינטרנאציונאל", וגם שם אהרנזון היה רשום בין החברים של הכתה האמורה. דבר זה גלתה הבולשת האוי־סטרית להבולשת בברלין. וזו האחרונה, כמובן, עשתה תיכף בדיקה בבתי שני הסטודנטים הנזכרים. וכאשר הוציאו את ליברמאן חפשי מבית־הסוהר בווינה, נסע לשווייצריה, ובדרכו תפשוהו במינכן והביאוהו אסור לבר־לין. השופטים התיחסו אל הנאשמים כאל מורדים נוראים. ענו אותם באופן נורא ומשונה על־ידי בדיקות וחפושים. השופטים היו ממש כאינקוויזיטורים גסים". בהמאסף הרוסי „Былое" משנת 1907 (צד 79) כתוב על־דבר משפט זה לאמר: „בשעת משפטו בברלין התנהג ליבר־מאן בלב אמיץ, בעקשנות נמרצה וברוח מלא מחאה. על שאלת ראש בית־הדין: „מה היא אמונתו של ליברמאן?" ענה זה האחרון: „אין לי אמונה, לאסוני נולדתי יהודי". על השאלה, אם הנהו סוציאליסט, ענה: „כן, סוציאליסט־ריבולוציונר!" ליברמאן השתדל להסביר השקפתו הריבו־לוציונית והתיחסותו אל שופטיו היתה של בוז ובטול".

בחודש יאנואר שנת 1880 הוציאו את ליברמאן לחפשי מתפיסתו בברלין (לערך שתי שנים היה כלוא בבתי־הסוהר של ווינה וברלין), וילך משם עוד הפעם ללונדון. בלונדון נפגש אתו באותה שנה הסופר והמשורר מורים ווינטשיבסקי, וזה האחרון מספר בזכרונותיו (שנדפסו בהירחון „צוקונפט" משנת 1909) על־אדות פגישתו עם בעל „האמת". והנני לתרגם מקומות אחדים מזכרונותיו אלה: „הרושם הראשון (אשר עשה עליו ליברמאן) היה נעים מאד. פני ליברמאן היו פני אינטליגנט. זקנו היה מגוהץ ועשוי למשעי. עיניו היו שחורות, מבטן חד, מצומצם והודר. מצחו היה גבוה ויפה. לא רק זקנו היה נקי, כי־אם כל בגדיו. נקי היה גופו מתחת לבגדיו ונקיה היתה לשונו... הוא היה מעריץ את היופי ואסטנים הן בגשמיות והן ברוחניות... ליברמאן היה מסור בכל נפשו אל ההמון, ועניני הפועלים מלאו את כל לבו. נטיה חזקה היתה בו אל האמנות, והוא היה באמת אומן־ייד. יגיעת־המח עלתה לו בקושי. הוא בכר את העבודה על הכתיבה. בשעה שהייתי רואה אותו יושב וכותב, הייתי חושב, שהוא עושה ציורים. ובכלל אָהב לעשות ציורים. בודאי היה נעשה לצייר, לולא חסרה לו ראשית הידיעות במקצוע זה".

יש אשר ליברמאן היה עושה על מורים ווינטשיב־סקי — כפי המסופר בזכרונותיו — רושם של איש, אשר נטרפה דעתו עליו, וזה בא לו מפני האימה התמידית, כי יסגירוהו אל הממשלה הרוסית. באותה שנה, 1880, יסד ליברמאן בעזרת חברו ווינטשיבסקי אגודת פועלים יהודים בלונדון. מספרם של הפועלים האמתים, אשר נכנסו לחבורה זו, היה חצי תריסר, ולא הצליחו בעבודתם זו. אחרי חדשים מועטים הלך ליברמאן לניו־יורק, ומשם לסיראקיוז. ובסיראקיוז אבד את עצמו לדעת.

הסופר יהודה דוד אייזנשטיין (בעל „אוצר ישראל") מספר ב„הצפירה" משנת 1880 (בגליון מ"ח של י"ט טבת תרמ"א) על־דבר סופו של ליברמאן כדברים האלה: „הני־היליסט ארטהור ליברמאן, אשר הוציא לאור מכתב העת „האמת", בא לעירנו (ניו־יורק) כמשלש חדשים. בעת היה פה בקר את בית עקד הספרים לחברת שוחרי שפת עבר, וישא שם מדברות על דבר ספרות ישראל, אך מבלי מצוא עבודה ומסחר עזב את עירנו וישם פניו לעיר סירא־קיוס, ושם ירה על עצמו בקנה רובה חץ עופרת, אשר מחץ וחלף רקתו וישם קץ לחייו, ויקברוהו בקבר ישראל. במכתביו אשר הניח אחריו נמצא כתוב אשכנזית: „שלום לך תבל ומלואה! האיש אשר לא ימצא בך רק עמל ויגון ימות לשחת". ויחתום 18 נובמבר שנת 1880, ומצד השני כתוב: „אבקש מכל אחד לבל ידינני עד שיגיע למקומי".

סוף מעציב... וגם אנחנו לא נבוא במקום הזה לדון את המנוח, שלא מצא את דרכו בחיים.

הַמִּכְתָּב

מאת

י. ד. ברקוביץ.

שני שבועות רצופים, לאחר שבתו הבתולה של ירוחם הסנדלר ילדה לזנונים, התהלך ירוחם עצמו בביתו נסער ונדהם, כאיש אשר נטרפה דעתו עליו. סגר את דלת ביתו, הגיף את החלונות, לא קבל שום מלאכה, לא נגע באוכל, לא נתן את איש לבוא לפניו, ורק התהלך בביתו מן הבוקר ועד הערב, פסע פסיעות גסות אחת הנה ואחת הנה. את מחיצת־הקרשים שבין התנור והכירים, במקום ששוכבת היולדת עם הרך הנולד, סגר על מסגר, גדר בעדה בחביות ובארגזים שונים, עד כי רק אשתו הזקנה התחכמה ומצאה דרך בין כל המכשולים האלה לחדור ולהגיע אל בתה עלובת־הנפש.

בלילה, בתוך הדממה, כשנשמעה מתוך המחיצה צעקת התינוק, היה ירוחם קופץ מעל משכבו, יושב בפנים מתעוים, חורק שניו, מאיים באגרופיו בחשכה וגוזז את שער ראשו. במשך שני השבועות נשתנה מראהו מאד: פניו נתכרכמו וצבו, זקנו נעשה פרוע, עיניו נתבלבלו ואָדמו והיו מזורות אימה על סביבותיהן.

פעם אחת, לעת ערב, יצא ירוחם מביתו, הגיע עד קרן הסמטה, אשר שם גר, עמד ותמך עצמו בעמוד הפנס והציץ משם אל הרחוב הגדול והסואן. בתוך שאון הרחוב והמונו עברו לפניו בני־אדם שונים, בהם פועלים שבים מעבודתם וטיילים לבושי מחלצות, נשים ובתולות במעילי־קיץ לבנים. כוסים ומרכבות חלפו במרוץ על־פני אבני המרצפת. ראשו של ירוחם היה סחרחר עליו ועיניו מחשיכות, ואלמלא תמך גופו בעמוד, ודאי שהיה נופל לארץ. בין העוברים והשבים נראו גם פני נערים. ירוחם הסתכל יפה בפני הנערים יבחן את כל אחד ואחד מהם בעיניו הקודחות והחודרות.

מושלי הארץ, כי ייטיבו את תנאי קיומם, והוא, ליברמאן, בא למסקנה זו: „אמנם לנו לעצמנו אחת היא, אם יענו אחינו ברוסיה למנדיהם בקול ענות גבורה, כיהודי רומיניה, או תחנונים ידברו, כמו שיעשו עתה... שאלת הכיס או השאלה האקונומית היא בעצם המניע היחידי לכל תהלוכות החיים בכל מקום וזמן, רק תלבש תמיד צורה אחרת לפי מדרגת התפתחות האנשים במקום ובזמן ההוא. היא נראתה לעינינו בימי קדם כשנאת המשפחה (ראסענהאס), היא נראתה לפנינו בימי הבינים בצורת קנאת הדת וכעת תגע אל עצמנו בתבנית שאלת היהודים, אשר נולדה על ברכי שנאת הלאום... כאשר נתבונן לטענות משנאינו, נראה, כי רק הקונקורנציה דוברת מתוך גרונם".

הבאתי את דברי ליברמאן ב„האמת" כלשונם וסגנונם (מבלי תקן את שגיאות השפה ומבלי מחוק את המליצות היתירות), למען יקנה הקורא העברי ביום מושג נאמן על־אדות כלי־זינו הספרותי של הסוציאליסט העברי הראשון ועל־אדות השקפותיו ודעותיו בנוגע לשאלת היהודים *.

תחת המאמרים, שנדפסו בשלש חוברות „האמת", לא נדפס שם מחבריהם, אולם אנו מכירים ויודעים, כי כל המאמרים הפובליציסטיים (כמו המאמר הנזכר והמאמרים „מלחמת היקום בעד קיומו ביחס אל חיי החברה"; „פתיחה לשאלת השכין והמזלג"; „היהודים בלונדון"; „היהודים בהקריה"; „תולדות הד"ר יונה יעקבי ומפעלותיו"; „שטת מכאולי") וגם הספור „מעשה שטן", שלא נגמר, יצאו מעטו של ליברמאן. „שיר היחוד להמטבע" יצא מעטו של הד"ר יצחק קאמינר (השיר הסו־ציאלי הזה נכנס עתה בקובץ שיריו של קאמינר).

חוברות „האמת", שבאו לרוסיה במספר מצומצם מאד, עשו בימים ההם רושם עז על המשכילים העברים. המשורר יהודה ליב גורדון כותב להמשורר הזק"ן ביום כ"ג טבת תרל"ח: „בימים אלה הגיעו לידי חוברות אחדות ממכתב־עת קטן היוצא (או יצא) לאור בוויען בשם „האמת". סגנון לשונו ודרך הלוכו ברעותיו ישרו בעיני מאוד, ומאשר אין ספק בעיני כי אתה לא ראית אותו הנני שולח לך את החוברת הראשונה על ידי ק"ב, כי ידעתי כי יישר בעיניך גם אתה" (קובץ מכתבי יל"ג).

כשנפסקה „האמת", החל ליברמאן (שנקרא בווינה בשם ארטהור פריימאן, ואת השם הבדוי הזה חתם באשכנזית גם מתחת חוברות „האמת" בתור עורך אחראי)

* המערכת של „הפועל הצעיר" (מי"ח תמוז תרע"ה) מעירה בנוגע ל„האמת" של ליברמאן כדברים האלה: „האמת היה העתון הראשון, שבא להטיף את הרעיונות הנשגבים של הסוציאליות בעברית. אולם הוא לא האריך ימים, כי היה מוקדש לבחורי הישיבה שנתמשכלו, ולא כוון לעניניו של מעמד חברתי קבוע, מעמד הפועלים. בכל־זאת רבה היתה השפעתו של „האמת" על הדור הצעיר הודות לכשרונותיו הנעלים של יוצרו ועורכו אהרן שמואל ליברמאן. ואנחנו הסוציאליסטים העברים בא"י מביטים על עצמנו כעל יורשי וממשיכי עבודתו של בעל „האמת".

לעבוד בהשבועון העברי „המביט" של פרץ סמולנסקין. ליברמאן הדפיס בשבועון האמור שורת מאמרים מדעיים, כתובים בשפה קלה ובסגנון של הסברה נוחה. הוא תרגם בשביל „המביט" את מאמרו של הסופר הרוסי פיסארוב „דבורים" (שעשה בימיו רושם נמרץ על כל קוראי רוסית). סמולנסקין, שנלחם באותו העתון עצמו נגד הדעות הסו־ציאליות ונושאי דגלן, לא רצה בשום אופן להדפיס תרגום זה, שהיה מלא מינות המלכות, ולרגלי הדבר הזה התפרץ ריב ביניהם, כי רחוקים היו זה מזה בדרכי חייהם ומחשבותיהם. ורק האהבה לשפת עבר היתה הקשר ביניהם.

ימי מנוחתו של ליברמאן בווינה לא ארכו. הנהגתו משכה עליו עיני השוטרים. וכאשר נגלה להם, כי הסופר העברי הזה משתתף באספות מסותרות, חפשו בדירתו וימצאו שם תעודות „חשודות", ויאסרוהו בבית־הסוהר, עד אשר יחקרו מי הוא ומה מעשהו בווינה. וכאשר נודע לסמולנסקין, כי שמו את ליברמאן בבית־התפיסה וחושדים בו במינות המלכות ובמעשי־הרס, הלך אל זאלקינדסון *, שהיה כהן ומטיף בהכנסיה האנגליקנית שבווינה, ויבקשהו, כי ישתדל לפני ציר מלכות בריטניה, שיעמוד לימין פריי־מאן — הוא ליברמאן, — אשר היה על־פי תעודותיו נתין אנגליה. הציר שם אוזן קשבת להמלצתו של זאלקינדסון וידרוש דין־וחשבון מראש השוטרים, על אשר שם בתפיסה נתין בריטניה ואת פיו לא שאל. ראש־השוטרים ספר לציר בריטניה, שהאסיר הוא יהודי רוסי, שברח מארצו כמורד במלכות. על־ידי השתדלותו של סמולנסקין ואחרים הוציאו את ליברמאן לחפשי, אחרי שבתו במאסר חדשים אחדים **. אולם בתור נתין זר גרשוהו מאויסטריה, ויבחר ללכת לשווייצריה. ובדרכו אסרוהו שוטרי גרמניה בעיר מינכן (על־פי רמיזה מווינה), וממינכן שלחוהו להבולשת בברלין. ושם הציגוהו לדין. בהספר „דיע געשיכטע דער בערלינער ארבייטער־בעוועגונג", שיצא לאור בשנת 1907 על־ידי עדוארד בערנשטיין, הנני מוצא על־אדות משפטו של ליברמאן בברלין כדברים האלה: „ביום 26 אפריל שנת 1879 הושיבו על ספסל הנאשמים בבית־דין של ברלין שני תלמידים ממחלקת־הרפואה, משה אהרנזון וגיאורג

* זאלקינדסון זה, הנודע להקוראים העברים רק על־ידי ראשי תיבות י. ע. ס., הוא המתרגם את ה„ברית החדשה" לעברית והוא המתרגם העברי של חזיונות שכספיר „איתיאל הכושי" ו„רם ויעל", חזיונותיו של מילטון בשם „ויגרש את האדם" וחזיונותיו של טידגו בשם „בן־אלהים". — ** על־דבר מאסרו זה הננו מוצאים ב„המליץ" גליון כ"א משנת 1878 כדברים האלה: „ליברמאן הוא קצר הקומה ודל בשר ורע מראה, חזהו צר ולחייו קומטו ויחרו, רק עיניו נוצצות כעיני בעל הזיה עזה. מלאכתו היתה בוויען להיות כממוצע להשיג ספרי ניהיליזם בסאציאליזם בארצות אחרות ולשלחם לרוסית... הוא משך עליו עין הרשות ונתפש. הנאשם לא השיב אף מלה אחת על כל השאלות אשר הציעו לפניו על אדות האנשים אשר היה עמם בקשר. הוא ספר רק כי שרת בחברת אחריות מאש בוויל־נא".

באב. אנחנו כבר וותרנו על המסורה הישנה שלנו. אנחנו יודעים רק את חובתנו עתה, שהיא החובה לכל האנושות".

על זה השיב ליברמאן: „לעת עתה יש לו ליום התשיעי באב אותה החשיבות לנו, הסוציאליסטים העברים, כמו לכל בני עמנו. כל זמן שלא באה עוד המהפכה הסוציאלית יש לו להחופש המדיני ערך גדול בעד כל עם ועם. ביום התשיעי באב חדלנו להיות לעם עומד ברשות עצמו. והיום הזה הוא יום אבל לעמנו זה אלף ושמונה מאות שנה".

דברי ליברמאן עשו את הרושם הדרוש על „החברים", והישיבה שנועדה להיות בתשעה באב נדחתה.

בחייו של ליברמאן וגם אחרי מותו הפיצו, סופרים שלא הכירוהו מעולם, על־אדותיו ידיעות קלוטות מן האויר ושמועות כוזבות, שמטרתן היתה להשחיר את פניו האמתים ולהשפיל את ערכו האנושי והעברי.

על כן יש להביא את עדותם של הסופרים, אשר היו קרובים לבעל ה„אמת" ואשר עמדו או עבדו במחיצתו.

משה קאמיאנסקי מספר על אדות ליברמאן (ב„השלוח" כרך י"ז, שנת 1907, צד 261) כדברים האלה:

„...אהרן ליברמאן (בר דרורא) עורך „האמת" היה בשנת 1877 כבן שלשים שנה. הוא בא מווילנא, ששם היה עוסק במלאכת השרטוט בחברת אחריות מאיש. הוא היה סופר מהיר בלשונות שונות. נפלא היה כתב־ידו הנאה, ואת כתביו ומכתביו אהב הניהיליסט הזה לכתוב רק על הנייר היותר יקר, הבא מבתי החרושת שבאנגליה. מזגו היה רך והוא אהב מהתלות ודברים שנונים; אבל נוח היה לכעוס, והיה נורא מאד בשעת כעסו. תמיד היה אקדח מונח בכיסו. כשהיה עסוק במלאכה ספרותית, היה סגור בחדרו ובלי הרף היה כותב כל הלילה עד אור הבוקר; ולא היה מניח את עטו מידו עד שהיה גומר מאמר שלם, והמאמר היה יוצא יפה וכלול אף בהדרו החיצוני. חברי ליברמאן התאוננו עליו על מנהגו הזר לשמור בביתו את מכתבי רעיו והעתקות מן המכתבים ששלח לאחרים, שכולם היו דברי מינות מדינית, — מה שגרם לכך, שנאסרו אנשים שונים, אשר נגלו מצפוניהם על פי המכתבים, שמצאו בין ניירותיו בשעה שעשו בקורת במעונו בווינא. חבריו דנו אותו על זה והוציאו משפטו, שיעזוב את אירופה ויצא לאמריקה...

„עלי עוד להזכיר, כי בשנת 1877 ראיתי בידי בר דרורא בווינה בכתב־יד ספר גדול בשם „מישאת־נפשנו", שבו הוכיח, כי כל התורה הסוציאלית החדשה שאובה ממקור תורת ישראל (שמיטה, יובל, לקט, שכחה ופאה) והלך ותאר את התפתחותה של הסוציאליות עד לאסאל ומארכס".

מן הדברים האחרונים הננו רואים עד כמה היתה עבודתו הסוציאליסטית של ליברמאן אחוזה ודבוקה בהשכלתו העברית.

והנני להביא בזה מקומות אחדים מהמאמר הראשי של החוברת הראשונה מ„האמת", הכתוב בידי ליברמאן (חוברות „האמת" הן עתה יקרות־המציאות), שיצאה לאור בחודש סיון תרל"ז:

„בכל הארצות העומדות על הפרק להכיר את יקר האדם בכל ילוד אשה, נתעוררה שאלה מיוחדת, היא „שאלת היהודים", כדבר העומד חוץ לשאלת חיי החברה בכלל. לשאלה הזאת אין עוד מקום לעת עתה בארצות המזרח, כי לא עלה שם עוד על לבב איש, לא על לבב העמים הפראים ולא על לבב מושליהם הפרועים עוד יותר מהם, לחשוב לאדם את כל אשר איננו בן־שבטם או בן־בריתם, כמו כן כבר נשכחה „השאלה" הזאת מלב בכל ארצות אמריקה ומערב אירופה, כי שם כבר חדלו האנשים להתיחש על תולדותם או על אמונתם ומושג האדם הנים מפניו את מושגי הלאום והאמונה — לכל הפחות בקרב הנאורים. רק בארצות העומדות על גבול המזרח והמערב, הם מושב שבטי הסלוים, רק שם ישאו ויתנו זה כמה בשאלת היהודים, מבלי למצוא פתרון לחידה הסתומה הזאת. וכל אשר תקרב ליהודים עת שווי זכותם; כל אשר יוסיפו היהודים לדפוק על דלתות האמנציפציה, וכל אשר תוכיח גם הממשלה האיר פניה אליהם ותטות להם אוזן קשבת, כן ירבו חלוקי הדעות בשאלת היהודים בקרב הנאורים אשר לאזרחי הארץ וכן תפרוץ מלחמת העט והלשון בין היהודים ומגיניהם מצד אחד ובין מנדיהם מצד אחר. המלחמה הזאת היא מלחמת האגרוף והערמה, מלחמת השקר והמרמה, אשר תכסה על הסבה האמתית במעיל צדקה, כדי לאחוז את עיני כל יושבי תבל. — — "

„והנה דבר המלחמה הזאת. צוררי היהודים ישלחו בראשונה לפניהם הלוצי צבאותיהם לחפש אחרי כל מעשה רע, שיעשה אחד מישראל בכל קצוי ארץ, ולהשמיע לכל העמים כולם במה"ע את הנבלות אשר יעשו „היהודים". אחרי החלוץ ימשך כל מחנה צוררינו, אשר ישרצו עוד בארצות רבות, ומכתב העת וסופרי המחנה הקדוש ההוא, אשר ברוב „צדקתו" לא יוכל הבט אל און מישראל יקרא על יעקב מלא, כי טרפו בפיו וחמס גוים בידו, והמאסף לצבאותם יחבר את דבריהם לחבורים ממין „כבוש העולם על ידי היהודים"; „היזק היהודים לפרנסת רוסיה ודרכי העושק אשר ליהודים" ודומיהם. — — — "

„היהודים ואויביהם נאלצים תמיד לעמוד על נפשם במלחמת מגן על משנאיהם המתעוררים עליהם במלחמת תנופה ותחבולות מלחמתם זאת שונות מאד לפי שדה המערכה. ברומיניה יבקשו היהודים את מחסה הממלכות האדירות מול הרדיפות והנגישות אשר תעבורנה עליהם שמה, ולפעמים יקררו את רוחם בחרפות וגדופים אשר ישיבו לחורפיהם, ומובן הדבר כי יפריזו אז על המדה עד קצה הקצה, ויאחזו מעשי מתנגדיהם בידיהם לשפוך לעג ובוז על כל עם הרומינים על פי חטאות היחידים ולגדף את העם כולו בגדופי נשות השוק... התחבולות האלה תביאנה אולי עזר כמעט, אבל אוי לו לבן בית, המבקש מחסה זרים לגוננהו ממכות אביו או אחיו! על פי הרוב ישברו את כל עצמותיו עוד בטרם יחישו מגיניו לעזרתו".

עורך „האמת" מתאר במאמרו הנזכר את מצב היהודים החמרי והמוסרי ברוסיה ובגליציה ואת תחנותיהם לפני

והאהבה — אהבה תמה וטהורה, אהבה שאינה תלויה בדבר, ופגישתם ביום השבת מסביב לשלחן אחד פגישה נכספת היתה, אשר אליה חכו כולם בכליון־עינים במשך כל ימות השבוע. כל דבר חדש וטוב, כל רעיון נעלה ונשגב, שנזדמן להם במשך ימות השבוע, הניחו אותו למשמרת עד יום השבת — להשמיעו ולהראותו ולהתענג עליו בחבורה. ככל אשר ענה בנימינזון את חבריו אחר אחד בקריאת שיריו במשך ימות החול — הנה את הטוב ואת היפה ואת המשובח שבפרי־רוחו הניח ליום השבת, לאחר הסעודה. כלומר, לא לאחר הסעודה דוקא. באמת היה מוציא את אוצרות רוחו, אשר אָצר בקרבו במשך השבוע, לִ פ נ י הסעודה, ב ש ע ת הסעודה ו ל א ח ר הסעודה.

לא כן הגבאי בעל המשקפים השחורות, שהיה איש־מעשה מטבע בריתו. זה — לא המדרש בלבד היה לו עיקר. כשבאו מבית־הכנסת ובעל־הבית קרא את כל הקריאות והברכות, כדת היום, קדש על היין והלך ליטול את ידיו, — אותה שעה נתן הגבאי את עיניו, דרך משקפיו השחורות, בקערה ואמר: „עתה הלא ישמיענו משוררנו דבר טוב משלו". והמשורר עלוב־הנפש, אף כי רעב הוא ונפשו שוקקה, — דבר זה ניכר היה מתוך בליעתו המהירה והמיוחדת — אינו מסרב לדורשיו ואינו מונע מהם את טובו, והגבאי אף הוא אינו טומן ידו בצלחתו, ממלא לחייו על ימין ועל שמאל, טובל את החלה החמה במרק־הדגים המפולפל יפה, טובל ואוכל, מקנח אכילתו בכוס קטנה של יי"ש חריף, משפשף כפיו זו בזו ואומר בהתלהבות רבה: „הפלא ופלא! כלו כל הקצין!"...

ואולם סתם הגבאי ולא פירש, במה כלו כל הקצין: אם בשיריו של בנימינזון? אם במרק־הדגים המפולפל? אם בכוס היי"ש החריף? או בכל אלה גם יחד? אם כה ואם כה — והרוח, השרויה אותה שעה בין המסובים לשלחן, נעלה ורוממה כל־כך, עד כי גם האם החורגת, נפש יבשה וחסרת־רגש זו, מתרוממת מעט אל־על, מצהילה פניה מתוך תסרקתה המיוחדת, תסרוקת נשי ברדיטשוב, העשויה לכבוד השבת, מביטה בעין אחת יפה על האורחים ומזרזת אותם, כי יתנו את לבם גם לסעודה, ואת שיחותיהם ודבריהם יניחו לאחר הסעודה.

כדי שתהיה התמונה בולטת ביותר והאידיליה שלמה, יש להשמיע כאן דברים אחדים על עוד נפש אחת בבית, אשר חכתה בקוצר־רוח לאורחי־השבת. הנפש הזאת היתה „פיינה־לאה הגבאית". מחבר הזכרונות האלה כבר זכר את שמה לטובה במקום אחר (בספרו „ספורי מוטיל בן החזן"). זו היתה חתול. ומפני שהיתה עבה ומסורבלת בבשר, עמדו הקטנים וקראו לה שם: „פיינה־לאה הגבאית". הקטנים היו מחבבים את החתולים, ופיינה־לאה הגבאית היתה מעמידה בכל שנה ושנה לבית רבינוביץ דור של חתולים קטנים ויפים, עקודים, נקודים וברודים. משגדלו החתולים הקטנים ועמדו על רגליהם, נתנו אותם במתנה לאחרים או גרשום מן הבית, ופיינה־לאה הזקנה נשארה במקומה כבתחילה — תושבת־הבית, שנתאזרחה במקומה ושלחה שרשיה לעומק, חתול זקנה, היודעת את ערכה ואינה מוחלת על כבודה. אָמנם בעיני האם החורגת לא יקרה פיינה־לאה ביותר ולא זכתה לכבוד רב. היתה סופגת מידיה מכות ומהלומות, דחיפות־רגל בצד ובכתף, ולפעמים, כשנפגשה לה על דרכה, היתה מתכבדת גם במטאטא על ראשה; ואולם למה תיקר נפש חתול בעיני האם החורגת יותר מנפש ילדיה, עצמה ובשרה? וילדיה של האם החורגת אף הם לא התהלכו עם פיינה־לאה הגבאית בדרכי־נועם; אף הם ענו את נפשה והציקו לה עד מות, גזלו ממנה, מתחת שדיה, את חתוליה היונקים והתעללו בה בכל אשר יכלו. ואולם גם לפשעים אלה יש אמתלה (על כל פשעים תכסה אמתלה): למה יחוסו ילדים על נפשות בני החתול יותר מאשר תחוס אמם־יולדתם על נפשות בניה?... לפנים, כשהיה שלום בבית אביו, היה נותן לבו על פיינה־לאה להשגיח ולהגן עליה מפני עולביה. עכשיו, כשהוא בא לבית רק פעם אחת בשבוע, ליום השבת, הרי פיינה־לאה מקבלת פניו כפני אדם קרוב, קמה לקראתו, זוקפת גבה לכבודו, מחככת ראשה ברגליו, מפהקת ארוכות ולוקקת שפתיה בלשונה. „מה שלומך, פיינה־לאה?" — שואלה שלום, גוחן אליה ומחליק בידו על גבה. „מניא־או!" — עונה אותו פיינה־לאה בקול הוגה נכאים, שנשמע בו מעין יאוש קל וצדוק־הדין כאחד, כלומר: „ישועות בל נעשו! ובלבד שאנו חיים ורואים זה את זה פנים אל פנים!"... — ומתוך כך אינה פוסקת להתחכך ברגליו ולנהום בחשאי, נושאת אליו עיניה ומחכה למתנת־ידו.

— צער בעלי־חיים! — אומר הגבאי בעל המשקפים השחורות באנחה. ובנימינזון בולע את לגימתו דרך גרונו הכחוש, מעיף עין על שלשתם יחד ואומר, כי יש לו שיר בענין זה, ושמו: „ורחמיו על כל מעשיו". ומבלי חכות עד אשר יפצרו בו, הריהו זוקף עיניו כלפי מעלה וקורא את השיר בקול רם.

אַהֲרֹן שְׁמוּאֵל לִיבֶּרְמַן

(חומר לתולדותיו ושרטוטים לצורתו הרוחנית).

מאת

ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן.

ב.

אף כי ליברמאן כפר במאמריו, שנדפסו ב„האמת", בלאומיות בכלל ובלאומיות עברית בפרט, בכל זאת היה, למרות שיטתו שבאה מן המח, לאומי במעמקי נשמתו. כמעט למרות רצונו נתגלו פעם בפעם נטיותיו הלאומיות ואהבתו המיוחדה לעם ישראל וזכרונותיו.

ב„פנקס", הנזכר לעיל, רשום בהפרוטוקול של הישיבה העשירית, אשר לחברת הסוציאליסטים העברים, כדברים האלה: ביום השני לחורש אב, שנת תרל"ו, הציע אהרן ליברמאן, כי את הישיבה הבאה, שחלה להיות בתשעה באב, ירחו. לנגד ההצעה הזאת יצא חברו סאפיר בטענתו: „אין לנו הסוציאליסטים כל שייכות מיוחדה ליום התשיעי

אותו עם מלתחתו האפורה, כשהוא יושב וקורא מעל הספר לפני בעלה, מיד החליטה ואמרה, כי מעקימת פניו של זה ניכר, שחדל־אישים הוא — מאותן הבריות, שמוטב להם ולעולם שלא נבראו משנבראו... עמדה ושאלה אותו: למה לא בחר לסור לפונדקו של ראובן יאסניגראדסקי להתאכסן שם? ואולם את הנעשה אין להשיב. אדם שבא לבית, אין מגרשים אותו בעל־כרחו. ובפרט אדם כזה, שאינו מבקש דבר ואינו שואל דבר ואינו רוצה כלום. את משכבו מצא לו על הדרגש הישן, העומד במסדרון האפל, בין שני חדרים מזה ומזה. שם הוא ישן בלילות. וכשמביאים את המיחם לטרקלין, הריהו מוזג לעצמו רותחים לתוך הקומקום הגדול אשר לו וממלאהו עד הפה, שופך עליהם מלמעלה מתוך נייר צהוב מיני ציצים כמושים, „היפים ללב", מפשפש ומוציא מכיסו את נתח הסוכר אשר לו ושותה חמין להנאתו.

וכמשתהו כן גם מאכלו. יש לו פת במלתחתו האפורה. הפת פת־קיבר, לחם־נקודים. טיבו של לחם בכך: ככל אשר ייבש, כן ייטב לאוכליו (במקמצים באכילתם הכתוב מדבר). ודג מלוח הוא קונה לו בכל יום, נתח דג מלוח בפרוטה, והוא הולך בלאט, פוסע על בהונות רגליו, נושאהו בזהירות אל חדר־המבשלים, מתחטא שבע פעמים לפני האם החורגת ומבקש ממנה רשות להניח את נתח הדג המלוח בתנור, בקרן־זוית רחוקה, על גחלים בוערות, כדי שיצלה מעט. וכשנתחת הדג המלוח מתחיל להצלות, מיד הוא נותן את קולו במחאה, סוער ותוסס ומפעפע ומעלה סרחון רב כל־כך, עד כי אין לך תקנה אלא למהר ולברוח מן הבית. אז תשבע האם החורגת באפה, כי בפעם השנית תשליכהו החוצה, אותו ואת הדג המלוח אשר לו. ואולם את שבועתה זאת לא תקיים, כי רק איש, אשר לבו לב־אבן, יתאכזר ולא ירחם איש מסכן ועלוב־נפש כזה, המתפרנס בנתח דג מלוח מערב שבת לערב שבת.

רק מערב שבת לערב שבת. שאילו ביום השבת משתנים פני הדברים. מכיון שנתקדש ליל השבת, הריהו אורח רצוי בבית, ואין בינו ובין שאר אורחים לשבת ולא כלום. ולא עוד, אלא שגבוה הוא משכמו ומעלה על שאר האורחים. הגע בעצמך: יהודי בר־אורין, תלמיד־חכם ומשכיל, סופר ומשורר גם יחד! אלא מה? תאמר: מסכן הוא, עני ואביון? אבל כלום אשמתו היא זאת? איכי שאלו את פיו — ודאי שהיה בוחר להיות עשיר. אך מה יעשה, ומזלו הוא בכך... ובשבתו אל השלחן הערוך לסעודת שבת, הריהו מוציא אנחה עמוקה מלבו. בעל־הבית עונה באנחה לעומתו ומוזג לו כוס יין, מוזג לעצמו כוס יין ומוזג כוס יין גם להגבאי בעל המשקפים השחורות. שלשתם שותים לחיים — איש לחיי רעהו וכולם יחד לחיי כלל ישראל. שתו כוס יין, מיד חיתה רוחם וצהלו פניהם והותרה לשונם, והרי הם מתחילים בשיחה שלשתם יחד — לא בשיחת־חולין, חלילה, לא בדברים בטלים, אלא בדברי תורה וחכמה, השכלה ותבונה, משל ומליצה...

הצעיר שבאורחים, כותב הזכרונות האלה, מתערב אף הוא בשיחה, אלא שנזהר הוא בדבריו, שומר פיו ולשונו, שלא להוציא דבר שאינו מהוגן באזני גדולים ממנו, אף־על־פי שהגדולים רואים אותו כאחד משלהם, כגדול לכל דבר. וכי קלה זו בעיניכם — בחור, העוסק בהוראות־שעה, מרויח כסף ומתפרנס מעצמו?! ואמנם מיום שירד הבחור מעל שלחן אביו ויצא לרשות עצמו, התחילו שני האורחים האחרים לכבדהו כבוד גדול ולדבר אליו בלשון „אתם", כדרך שמדברים אל הגדולים. הגבאי בעל המשקפים השחורות כתב את שמו בין לקוחותיו, קוני שטרותיו, רשם לו שמינית של שטר ברונשווייגי והבטיחהו בנוסח זה ובוודאיות זו, אשר בהם הבטיח גם את אביו, כי עתיד הוא, אם ירצה השם, לזכות דוקא בגורל הראשון. והמשורר בנימינזון — זה נעשה אורח קבוע בחדר הבחור, המורה הוראות לשעה, היה יוצא ונכנס אליו מדי יום ביומו, כותב שירים על שלחנו בעת שזה היה יוצא לעבודתו בעיר, ולא נתקררה דעתו עד שהביא אליו באחד הימים את מלתחתו האפורה עם כתביו וניירותיו ולחם־הנקודים אשר לו, ותחת אשר צלה עד עכשיו את נתח הדג המלוח בכל בוקר ובוקר בפונדקו של רבינוביץ ושבע חרפה ובוז מפי האם החורגת, עשה עתה את מעשהו זה יום־יום אצל בעלת־הבית של ידידו הצעיר שלום, אשר השתקע בחדרו וישב עמו ישיבת־קבע.

המעשה האחרון נעשה מאליו, כדבר פשוט וטבעי, שאין להרהר אחריו כלל. שני אנשים, החובבים זה את זה ונהנים זה מזה הנאה רוחנית, — למה לא ישבו יחדיו? בנימינזון הוא מליץ נפלא בלשון עבר, סופר ומשורר, וחבירו הצעיר זכה בימי עלומיו לחדר מיוחד, ובחדר מטה גדולה ורחבת־ידים, — מה מהם יהלך אם ישכבו יחדיו? אלא מה? תאמר: תשעה קבים שיחה נטל בנימינזון זה לעצמו ואינו פוסק פיו מהלל את שיריו ומקרוא את חרוזיו הארוכים עד הצי הלילה, והוא עושה זאת דוקא מתוך התלהבות רבה ובהתרגשות אין קץ, עד כי דמעות עולות ונוצצות בעיניו? אין בכך כלום! חזקה על ידידו הצעיר שלום, כי יישן שנת־גבורים אף בשעת קריאה. וחזקה על המשורר בנימינזון, כי לא ישים לב לשנת חבירו ולא ינוח ולא ישקוט עד אם כלה את קריאתו. טבעו של בנימינזון בכך: כיון שהתחיל לקרוא את חרוזיו בקול, שוב אין דבר, אשר יעצרהו גם רגע, ואפילו אם יחזור העולם מסביב לתוהו ובוהו!

לכאורה, היה הדבר תמוה מאד: מה הענין, אשר קרב את לבותיהן של הנפשות, המתוארות למעלה, זה אל זה וחבבם זה על זה?' למשל, מה ענין נחום רבינוביץ, יהודי נכבד ובעל־הבית, חציו חסיד וחציו משכיל, אצל יהודי ליטאי ומתנגד, כהגבאי בעל המשקפים השחורות? או מה לשניהם ולמשורר רעב ונלהב, כבנימינזון? ומה קורת־רוח הרגיש בסביבה זו בחור עול־ימים וקל־דעת, אדום־לחיים וצהוב־תלתלים (לאחר מחלת הטיפוס התחילה בלוריתו צומחת בכל תוקף, כעשב השדה לאחר גשמי־ברכה)? מה לו פה ומי לו פה, לבחור צעיר שכמותו, אשר לבו הולך אחרי החוץ, אחרי גן־העיר, אחרי טיולים עם חברים, עם בחורים ובתולות מבני־גילו? ואף־על־פי־כן מעיד אני כאן ואומר, כי הקשר בין ארבע הנפשות האלה קשר חזק היה, והידידות — ידידות נאמנה,

כְּבָר אֶשְׁמַע צְלִיל קוֹלוֹ. אַךְ אֵי־הוּא?
אֵי הוֹד הַמָּשִׁיחַ אֶרְאֵהוּ?
אֵי צַלְמוֹ, רֶקֶם סוֹדוֹת וּפְלִיאוֹת?
שָׁוְא עֵינַי לַמָּרוֹם נְתוּנָה,
אַף צֵל־קַל לֹא אֶרְאֶה, אַף תְּמוּנָה,
רַק בְּנוֹת־קוֹל לְאָזְנַי מַגִּיעוֹת.

אַךְ אֵין זֹאת לֹא דְמוּת לוֹ, לֹא צוּרָה;
הוּא סֶמֶל דְּרוֹר, נִיצוֹץ שֶׁל גְּבוּרָה,
בִּלְבּוֹת עַם שׁוֹאֵל לִתְחִיָּה:
וּמְרוּרַת לֵב עַם כִּי נָפִיחַ,
בּוֹא יָבוֹא אֲזַי הַמָּשִׁיחַ
וִיגַל עַל חָרְבוֹת הַשְּׁאִיָּה!...

בופלו, ל"ג־בעומר, תרע"ז.

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

ס.

אִידִילְיָה.

אורחים לשבת. — בנימינזון, משורר בחסד אלהים. — ה„גיהנם" של דאנטה ו„עמק יהושפט או החלירע" של בנימינזון. — מאכלו ומשתהו של משורר עברי. — סעודת שבת במסיבת חכמים וסופרים. — „פיוגה־לאת הגבאית" מצטרפת למנין.

הכנסת אורחים לשבת — זו לא מצוה בלבד היתה בבתי היהודים בימים ההם, אלא הרגל שנעשה טבע, מנהג ישן ומקובל, שהיה לחוק בכל בית בישראל. יהודי נכבד ובעל בעמיו, כנחום רבינוביץ, למשל, לא היה יכול להעלות על דעתו, כי יסב אל שלחנו לסעודת שבת באין אורח עמו. בלא אורח היה נפגם טעמה של שבת וריחה פג.

מדי שבת בשבתו היה הקדוש־ברוך־הוא מזמין לו פנים חדשות. בפעם הזאת היה בנו „אורח" לשבת. גם זה טוב. ואולם בנו לא היה האחד. מלבדו היו עוד שנים. הגבאי בעל המשקפים השחורות — אותו הלא יודעים אתם מכבר. ושם השני היה ב נ י מ י נ ז ו ן — את זה אני אומר להציג לפניכם היום.

משורר. לא משורר, המנגן אצל חזן לפני התיבה, אלא משורר בחסד עליון, הכותב בחרוזים, מחבר וסופר בישראל. בימיו כתב ספר בלשון עברית וקרא לו שם: „ע מ ק י ה ו ש פ ט א ו ה ח ל י ר ע". בשפה יפה ונמליצת מאד תאר המחבר את ימי המגפה הנוראה במדינה, עת אשר התאנף האלהים בבני־האדם הרעים והחטאים, אשר השחיתו את דרכם על־פני הארץ, והביא עליהם את מחלת החלירע — כמובן, בדמות נקבה נתגלתה, בדמות אשה רעת־מראה ומכוערת, מפלצת איומה ונוראה, בידה מאכלת גדולה וממורטה, והיא גוזרת על ימין ועל שמאל. אמנם אין שום ספק בדבר, כי ה„גיהנם" של דאנטה מתואר על־ידי מחברו בצבעים יותר מבהילים ועושה על הקורא רושם יותר עמוק מאשר ה„חלירע" של בנימינזון. ואולם לא הרושם עיקר כאן, אלא הלשון. ו ה ל ש ו ן, אשר בה נכתב הספר ההוא, לשון נפלאה היתה, לשון מיוחדת במינה, כולה משל ומליצה, מסולסלת ונשגבה, ערבה ומתוקה, כדבש וכנופת־צופים, אשר מחלת החלירע לא היתה כדאית לה כלל וכלל. עד כאן טיב הספר ותכונתו. מכאן ואילך — המחבר עצמו.

איש רזה וצנום, אך רחב־העצמות, בעל פנים רחבים ומרובעים ומבהיקים תמיד, אשר במקום זקן רק שערות בודדות וקלושות פזורות בהם, עד כי בשעת אכלו נראית לעין הרואה כל לגימה ולגימה, היורדת ונבלעת בגרונו, כדרך בליעתם של אוזים רעבים. לכל לגימה ולגימה הוא מוליך ראשו למעלה ולמטה — אף זה כדרך אוזים רעבים. שערות ראשו גם הן קלושות ביותר, אך כנגד זה ארוכות הן, יורדות ומסתלסלות קוצות־תלתלים, משוחות תמיד במין שמן, למען היות להן ברק. לבוש הוא כדרך האשכנזים, ומגבעת גבוהה וקשה לראשו. בגדיו ישנים מאד, וכבר עבר עליהם כלח, אך נקיים הם במאד מאד, נקיים ומצוחצחים ומגוהצים, ואף רבב קל לא נמצא בהם. וכל זה מעשה ידיו הוא. הוא עצמו מנקם, מצחצחם ומגהצם, הוא עצמו מתקן בהם תקונים ותופר כל כפתור שנפסק ממקומו. יש אומרים, כי בלילה הוא כובס בעצמו את כתנתו, אשר הוא לובש לבשרו ביום, ואפילו העניבה, הקשורה לצוארו, אף היא מלאכת ידיו היא. כשהוא מדבר, כל עצמותיו מדברות עמו, וקולו נרגש, קול היוצא מן הלב, ופניו מבקשים רחמים, ועיניו עצומות למחצה, זקופות כלפי מעלה, וכולו כמרחף בעולמות העליונים. כמה פעמים היה גבור הזכרונות האלה מתבונן אל דמות־דיוקנה של הבריה הנפלאה הזאת ואל הליכותיה המשונות והיה מהרהר בפני עצמו: „כדאי היה לראות את בנימינזון זה בצלמו ובדמותו לפני שלשים או ארבעים שנה, בימי היותו נער קטן, — מה היה מראהו אז?"...

מאין בא לכאן — אין איש יודע. אם נשתמש בלשון־הזהב של האם החורגת, נ ג ר ר בן־אדם זה לבית נחום רבינוביץ אחרי הגבאי בעל המשקפים השחורות. „מצא מין את מינו"... לאשרו ולהצלחתו של זה, הביאהו הגבאי אל הפונדק עם מלחתו האפורה בה בשעה, שהיא, האם החורגת, לא היתה בבית. וכשחזרה אחר־כך לביתה ומצאה

מהם כיראלה. בא־כח הלבנוניים נגד הנטיה, שנגלתה בחוגים ידועים בצרפת, כי יספחו את סוריה לארץ הזאת וכי יהפכו אותה לגליל מגלילות צרפת, בעוד העם היושב בו הוא לבנוני בלאומיותו וערבי בשפתו.

והנה טובת יושבי הלבנון דורשת, כי יתקרבו לציוניים — אחרי שאלה האחרונים אינם רוצים להסיג את גבול ארץ הלבנון הנוצרית, ואחרי שאלה ואלה רוצים באב־טונומיה לאומית. והיה אם ישיגו הלאומיים של הלבנון את מבוקשם — תסור מעל ארץ־ישראל דבת הנוצרים הערביים, אחרי שבכל אופן לא נמצא בארץ סוריה עצמה — אם נוציא מן הכלל את הלבנון — נוצרים במספר גדול, וגם אלה יפרדו לכתות שונות, הצוררות זו את זו. מלבד זה, נמצאו כמה גלילים בנגב ובעבר הירדן, שאין שם נוצרים כלל — ועל כן אין לסורים הנוצרים שום טענות ותביעות על אלה הגלילים. ואם באמת יצלח בידינו להפטר מעונשם של הסורים הנוצרים, תפול מאליה הטענה הכרוכה בעקבה של הדבה הערבית, — זאת המציאה, שנפלו עליה מתנגדי הציוניות בלונדון וגם בשאר מקומות.

גלוי וידוע הדבר, כי המושלימים בארץ־ישראל — אם אך נוציא מן הכלל את הנוצרים ואת המעטים הנחשבים לעותומנים — הם רחוקים מהתחשב בתור גוי בפני עצמו, כי בכל איפן לא הגיעו עדיין להכרת עצמיות לאומית, ועל כן לא יעצרו כח לעמוד בפני היהודים בלי עזרה מן הצד, ומה גם שאין בדעת הציוניים להסיג את גבולי תושבי הארץ; ולא עוד, אלא שהפלחים גם יהנו מכל הטוב שיביאו היהודים לארץ, — וסופם הוא להתקרב לרוח העברי, שנתרחקו ממנו במשך אלפי שנות החורבן.

היוצא מדברינו הוא, כי „הדבה הערבית", שהוציאו אותה צוררי הציוניות מנרתיקה, היא דבה ותואנה בלבד — כי באמת טובת הארץ וטובת הערביים גם יחד דורשת, כי היהודים יבואו בהמון לארץ־ישראל וכי יהפכו ארץ שוממה לארץ „זבת חלב ודבש" ולמרכז תרבותי גדול. במה דברים אמורים? אם יקבלו המתנחלים היהודים ערובה, כי יוכלו גם הם להתפתח בתור קבוצה עומדת ברשות עצמה, אשר תמצא בתנאים נאותים להתפתחות לאומית ותרבותית, שאם לא כן — יש לחשוש, שכעבור דור אחד או שנים יהיו הערביים נהנים והיהודים חסרים לא רק את עמדתם, הראויה להם בארץ אבותיהם, כי־אם גם את עצמיותם העברית, אשר בעדה ועליה הם נלחמים ומקריבים קרבנות כח גדולים וקשים.

והנה על מהות הערובה הזאת נדבר במאמר מיוחד.

מִשִּׁירֵי הַתְּחִיָּה

מאת
הלל בבלי

III.

קִוִּיתִי לְךָ, הַמָּשִׁיחַ,
  חִכִּיתִי לְךָ, הַמָּשִׁיחַ,
שְׁנוֹת־אֶלֶף לְךָ נַפְשִׁי רָעֲדָה;
  בְּאֹרֶךְ גָּלוּתִי הַשְּׁחוֹרָה
רַק אֶחָד לִי נִצְנֵץ קַו־אוֹרָה —
  צֵל דְּמוּתְךָ הַלּוּטָה בָּאַגָּדָה.

יִחַלְתִּי לְךָ, גּוֹאֵל־צִדְקִי,
  פִּלַּלְתִּי לְךָ, גּוֹאֵל־צִדְקִי,
כַּהֲרוּד־אוֹר עַל לֵב נְשָׁאתִיךָ;
  כְּחֶשְׁכַּת יְמֵי הָעֲבָרוֹת,
מֵחֶבְיוֹן מְחִלּוֹת וּמְעָרוֹת,
  בְּשִׁיר וּבִתְפִלָּה קְרָאתִיךָ.

מַסֵּכַת חֲלוֹם לִי הָיִיתָ,
  מִדּוֹר לְדוֹר צוּרָה שָׁנִיתָ,
כִּי דּוֹר דּוֹר חָזוֹן לְבוֹ בְךָ רָאָה;
  רְאִיתִיךָ בִּדְמוּת מַלְאַךְ־צְבָאוֹת,
כְּיָשִׁישׁ וּכְעוֹשֵׂה־נִפְלָאוֹת,
  כִּבְזֵה־אִישׁ מְלֵא־מַכְאוֹב, שְׂבַע־תְּלָאָה.

יֵשׁ כִּדְמוּת עָנִי נִגְלֵיתָ;
  הִיכַּחְתָּ לְעַמְּךָ, הִירֵיתָ,
וְאֶל כָּל קַצְוֵי גוֹלָה נָדַדְתָּ;
  אוֹ יֵשׁ בִּדְמוּת אָסִיר לְבוּשׁ־סְחָבוֹת
וּמִרְתָּק לְסַד הֶחֳרָבוֹת
  לְבָבִי, לֵב חוֹלֵם, צָדַדְתָּ.

וּלְפֶתַע — שׁוּר! — נִמְלָא חֲזוֹן שָׁנִים,
  בְּרַעַשׁ וּבְצַעֲדֵי־אֵיתָנִים
הַגּוֹאֵל אֵלֵינוּ מִתְקָרֵב;
  כְּבָר תָּקְעָה חֲצוֹצְרַת שׁוֹפָרוֹ
אַף יָצָא מִיָּם עַד יָם דְּבָרוֹ:
  הָקִימוּ מַשּׂוּאוֹת עִם חָרֵב!

ונחלה בארץ. אמנם היה עם יהודה במציאות לפני אלפים שנה, אבל כבר אכלוהו העמים הקדמונים, ולעת כזאת יש לנוצרים (כלומר, אלה שיש להם תביעות על המקומות הקדושים) ולישמעאלים (כלומר, אלה שהם כעת רוב תושבי הארץ) זכויות אמתיות וקיימות על הארץ הזאת". כדברים האלה פרסם יוסף ריינאך ברגע הגדול, שבו האמינה כל דעת־הקהל הנאורה, כי זאת הפעם נתקרבו הציוניים למטרתם.

עברו איזו שבועות, והנה נתקבלו ידיעות חדשות על־דבר אותות ההסכם מצד אנגליה ועל דבר עזרת דעת־הקהל באמריקה. ויחד עם זה נודע הדבר, כי ההשתדלות של אוהבי ציון עשתה פרי ישוה לו אפילו בארץ כצרפת, אשר עליה השליכו מתנגדי הציוניות את כל שארית תקותם — אחרי שבמשך שנים רבות נראו כבאי־כח היהודים היחידים והיו יוצאים ובאים בשם העם היהודי.

למראה הסכנה, הנשקפת לשיטת הטמיעה, לא יכלו עוד מתנגדי הציוניות באנגליה לראות כבלע הציוניים כל תקוותיהם ועמלם, ועל כן מצאו לנכון לצאת במחאה גלויה ומלאה מרירות נגד התגשמות הרעיון הלאומי בארץ־ישראל. — היא המחאה, שנתפרסמה לפני שבועות אחדים ושהוכיחה, כי קצרה מעתה יד שונאי ציון היהודים לעשות בסתר ובמחשך מעשיהם, ועל כן הם אנוסים לצאת גלוי, לעיני כל הקהל הגדול.

הקוראים יודעים, כי אוהבי ציון ידעו מה לענות למוחים, אשר לא הפיקו את זממם בפעם הזאת. ואולם במחאה, שנתפרסמה בלונדון, יש סעיף אחד, שראוי ונחוץ לשים לב אליו בעוד עת, מפני שהוא חוזר ומחדש עלילה ישנה, אשר כבר היתה לכלי־חפץ ביד מתנגדינו ואשר נקרא לה בשם „הדבה הערבית". זה לנו מספר שנים מאז אנו שומעים בחוגים הסורים הנוצרים, כי ארץ־ישראל היא נחלה לבני־ערב, והיהודים הם נכרים וזרים, הבאים להסיג את גבולם. כדברים האלה השמיע אחד מחולמי חלום יסוד ממלכה ערבית בסוריה, עזורי ביי, לפני כמה שנים — וכנגדו יצא צעיר סורי בפאריז, מר קאסאב, והוא יליד יפו, אשר פרסם לפני עשר שנים בערך מחברת צרפתית, שבה יודיע, כי היהודים החוזרים לארץ־ישראל על מנת להשתקע אינם זרים ונכרים, כי־אם אזרחי הארץ מאז, שנתרחקו ממולדתם בזרוע, ויש להם איפוא הזכות להאחז בארץ אבותיהם כאזרחים מאז ומקדם.

במרוצת הימים נודע לנו, כי יד יהודים שונים במעל לחזק את ידי הסורים ולסייע לטענתם, כי אין ליהודים חלק ונחלה בארץ פלשתינה, שהיא ארץ ערבית דוקא. ואולם מעולם לא נשמעו הדברים האלה מפי יהודים בגלוי ובפירוש, עד שבאו בעלי־הטובה, המתאמרים לבאי־כח היהדות באנגליה, ופרסמו את הטענה על החשש, פן יסיגו חלילה את גבול הערביים העלובים. אמנם כבר בטלו גם את ממשיות הדבה הזאת, אבל כדאי לברר לעצמנו את המצב של השאלה הערבית בארץ־ישראל ביחס להשקפות, השוררות במערב אירופה, כמראה אשר הראינו בימי המלחמה הנוכחית.

ארץ סוריה בכל היקפה משתרעת על שטח של 115,000 מיל מרובע, ומספר יושביה עולה עד שלשה מיליון ומעלה. רוב תושבי הארץ הם מושלימים, ומיעוטם — נוצרים, יהודים ובעלי כתות שונות, כדרוזים, נסטוריאנים, אנצא־ריים ודומיהם.

והנה אף־על־פי שמספר הנוצרים הוא המעט ברוב חבלי הארץ, יש להם השפעה גדולה על כל דעת־הקהל הערבית, מפני שמבתי־ספרם בבירות יצאה התחיה הספרותית הערבית, מפני שממשלות נוצריות ידועות מגינות עליהם ומפני שהרגש הפאטריוטי הוא יותר מפותח אצלם מאשר אצל רוב המחמדיים, הקופאים על שמריהם והחולמים את חלום גן־העדן, המובטח להם מטעם דתם. ובאמת נוכל לאמר, כי הנוצרים הם כמעט היחידים הדורשים, כי סוריה תקבל אבטונומיה, בתקותם, כי המשרה וההשפעה תנתנה בידם. בתנאים כאלה נקל להבין, כי הסורים הנוצרים רואים בעין רעה את התפתחות הישוב היהודי, וביחוד הם מתקנאים בכחות המשכיליים והרכושיים אשר ליהודים. משתדלים הם בכל האמצעים שבעולם, כי סוריה כולה תכנס לרשות ממלכה ליברלית (צרפת או אנגליה), אשר תקיים בידם את זכיותיהם ואת השפעתם על המון התושבים המחמדיים, בעוד הם מבטלים את היסוד היהודי בתכלית הבטול.

בעצם ימי המלחמה הרבה בא־כח הסורים, הרוזן די קריסאטי מדמשק, להקהיל קהלות ברבים בפאריז ולדרוש בסיוע „חברות קולוניאליות", כי כל ארץ סוריה תספח לצרפת ותחשב בגליל מגלילות המטרופולין. בזה מקוים הסורים שבערים, כי המשרה תנתן בידם והם ימשלו בכפה על סוריה כולה.

ואולם גליל אחד ישנו בסוריה, שרוב תושביו הם נוצרים באמת, והוא חבל הלבנון: על־פי עדות מספרים (ממקור נוצרי, ועל־כן חשודים הם מעט), נמצאו שם בשנת 1914 בסך־הכל 404,000 תושבים, מהם 232,838 מרוניטים (ערבים קתולים), 52,350 יונים־אורתודוכסים, 2,263 פרוטס־טאנטים והנשארים הם מחמדיים בעלי כתות שונות, ובהם 52,350 בני כתת הדרוזים, אשר אבותיהם משלו בחבל הלבנון במשך כמה דורות. נוסף לזה נתפזרו הסורים בארצות רחוקות עד ניו־יורק ובראזיליה לאלפים ולרבבות, והם ידועים באהבתם לארץ־מולדתם. בכל אופן ברור הדבר, כי רוב תושבי הלבנון הם נוצרים, והמרוניטים הקתולים כוללים את היסוד העממי המכריע בחיי חבל ההרים.

והנה באי־כח הנוצרים מן הלבנון בסוריה אינם מסכימים בשום אופן לשיטת הכבוש של סוריה על־ידי ממשלה נוצרית. הם טוענים, כי תושבי הלבנון הם לאום בפני עצמו, ויש לו הרשות לעמוד בפני עצמו, ויחד עם זה הם דורשים, כי ירחיבו את גבולם, כי על כן הם מתגוררים צפופים בארץ הררית מלאה סלעים, ששטחה אינו עולה על 1200 מיל מרובע, ואין הארץ יכולה לשאת אותם, אם לא יתנו להם את אדמת ה„בקעה" הפוריה, המשתרעת לרגלי הלבנון. באספה, שנתאספה בשנת 1916 בפאריז במעמד דני קושין, ראש המפלגה הקתולית בצרפת,

אפיסות־הכחות מרחפת על פני החלק היותר גדול והיותר חשוב של עמנו. הם האמינו ככה, ואחרי שבקשו ומצאו אסמכתות רבות לאמונתם זו בהעבר שלנו, שהיה כל־כך עשיר בתמורות ובחליפות ובהעתקת מרכזה של היצירה הלאומית שלנו ממקום למקום פעמים אין ספורות.

אין אָנו באים כעת להוציא משפט, עד כמה היה מבוסס היאוש של הצד האחד ועד כמה היתה צודקת אמונתו של הצד השני. אבל ברור לנו, כי כולנו חייבים להרגיש את עצמנו מאושרים, בראותנו את מיליוני אחינו ברוסיה בשחרורם ובדעתנו, כי עמנו נצל מנסיון חדש של העתקת מרכז היצירה הלאומית שלו בגולה. וברור לנו עוד, שהגאולה, שבאה באופן כל־כך נפלא לאחינו ברוסיה, תשפיע לטובה גם על מהלך התפתחותה של היהדות האמריקאית. היהדות האמריקאית לא תהיה עוד מוכרחת למלא את תפקידה הלאומי מתוך חובה, אלא מתוך חבה; לא מתוך אימת כליון, המרחפת על ראש העם, כי אם מתוך מחדות יצירה, הנובעת מנפש שלמה. אחותה הבכירה, היהדות הרוסית המשוחררת והיוצרת, תשמש לה דוגמה.

ושמחים אָנו מאד, בראותנו לפעמים סימני התפתחות בחוגי היהדות האמריקאית, כאלה שראינו בהיהדות הרוסית — סימני התפתחות, הבאה מתוך חבה יתירה לתרבותנו העתיקה ומתוך חשק טהור להמשיך את בנינה, גם אם התנאים אינם נוחים ביותר לעבודה כזו. בשנות התשעים למאה שעברה נוסדו ברוסיה על־ידי איניציאטיבה של יחידים שני מוסדות להוצאת ספרים עברים: „אחיאסף" ו„תושיה". מצער היה ראשיתם, אבל לבסוף גברו על כל המכשולים והעשירו את הספרות העברית והשאירו אחריהם ברכה מרובה לדורות. שני המוסדות הללו בראו מצב חדש בשביל הסופר העברי. נתנו לו את האפשרות להקדיש את כל זמנו ליצירה עברית ולבלי להיות תלוי בחסדם של „מוכרי הספרים" מהטפוס הישן. כעת נעשה נסיון מעין זה גם פה באמריקה על־ידי המשורר הנכבד סילקינר, שקנא את קנאת הספרות העברית ויסד את הוצאת הספרים „אָסף". וגם ההסתדרות העברית החליטה לברוא על־ידה מוסד של הוצאת ספרים עברים, ויש לקוות, שגם ההחלטה הזאת תתגשם בקרוב. שום התחרות לא תהיה, כמובן, בין שני המוסדות, המכוונים כלפי מטרה אחת. אדרבה, הם ישלימו איש את רעהו ויסייעו איש לרעהו.

המוסד „אסף" הגיש כעת את פרי בכוריו להקהל העברי — כרך ספורים של הסופר המפורסם ראובן בריינין ומחברת של המלומד במקצוע חכמת היהדות, פרופיסור דוד ניימארק. הקהל העברי ידע בודאי להכיר את המפעל הזה, יבין את ערכו בעד ההתפתחות העברית במדינה זו וישתדל מצדו להביא את הברכה לביתו.

ולהמוסד „אָסף" החדש הננו מביעים את ברכתנו העמיקה ורוחשים לו, שיעלה בידו לזכות את היהדות האמריקאית בספרים מועילים ומעשירים את אוצרנו הלאומי.

הַדִּבָּה הָעַרְבִית

מאת

ד"ר נחום סלושץ.

בשני החדשים האחרונים קרו כמה מקרים, אשר יועילו הרבה לברר את יחס מתנגדינו לתקוה הממשית הנשקפת לפנינו, כי הרעיון הציוני יפלס לו נתיב במהלך המאורעות העולמיים, המתרחשים עתה לעינינו. מצד ממלכות וחברות שונות נשמעו דברים של הסכם, ולפעמים גם הבטחות, לעזור להתגשמותה של התכנית הציונית. ומצד אחר הועילה המהפכה ברוסיה להסיר מעל דרך הציוניים אבן־נגף וצור־מכשול — אחרי שבכמה ספירות גבוהות היו תולים את הקולר ברוסיה־של־הצארים ובכנסיה הפראבוסלאווית, אשר התנגדו מאָז ומקדם לישוב היהודים בארץ־ישראל. אפשר שהפריזו הטוענים על המדה, ובאמת לא היה השד הרוסי נורא כל־כך; אבל ברור הדבר, כי מפלת הצאריזם שמה קץ לפוליטיקה הפראבוסלאווית, שהחזיקו בה הצארים בארץ הקדם בתור יורשי מלכות ביזאנטיה. בתנאים כאלה ראו מתנגדי הציוניות ונוכחו, כי הציוניים הולכים ומתקרבים באמת למטרתם — ויצר להם עד מאד. הם חשבו, כי אם יחשו ויעמדו מרחוק לעת כזאת, עלולים הציוניים להפיק את זממם וליסד את „מדינת היהודים" — זאת המפלצת השנואה להם מכל — על מרום הררי ציון. ועל כן החליטו להסיר את המסוה של בעלי־טובות ויועצים מעל פניהם המכורכמים — ויצאו גלוי לעיני הקהל במחאות וברבות, שיש בהן יותר מאחד מששים של דלטוריה.

הראשון, אשר פתח את השער לפני המוחים בקול רם, היה יוסף ריינאך, זה האיש עז הפנים והלבב. גלוי וידוע הדבר, כי היה לסופר הזה שיח ושיג עם ממשלת רוסיה הקודמת, ועוד לפני שנה ויותר הודיע בקולי־קולות ב„פיגארו", כי בידו מסרה ממשלת רוסיה את התפקיד לערוך ספר מתאר את מלחמת מארנה בשביל הממשלה הרוסית. ובכל אופן נעלה מעל כל ספק, כי לא השתמש בקורבתו זאת לטובת התגשמות הרעיון הציוני. והנה לפתע־פתאום באה המהפכה הרוסית ותשים קץ לפוליטיקה הדתית של ממלכת הרוסים ולעצות בסתר גם יחד. מצד שני נודע הדבר, כי חיל אנגליה חנה על עזה וכי הוא מתכונן לעלות על ירושלים — והגנרל מוררי, ראש צבא האנגלים, מצא לנכון להודיע גלוי, כי יש בדעת בני ארצו לתת יד ואחוזה לעם ישראל בארץ־אבותיהם. לידיעות האלה לא יכול עוד יוסף ריינאך להתאפק ויביע את רוע־רוחו גלוי במאמר ראשי, אשר פרסם ב„פיגארו", נקוב בשם „עזה". במאמר ה„אסטרטגי" הזה כביכול אומר הכותב, „כי עוד מעט והאנגלים יתפשו את ארץ־ישראל בידם — והנה לשמועה כי באה מהרו הציוניים, „אלה החיות המשונות של דורות שקדמו למבול", להכריז ולהקהיל קהלות ברבים בלונדון ובאודיסה ובשאר מקומות, והם דורשים, כי תפול הארץ לנחלה ליהודים. ואולם — מוסיף הכותב — אלה שגורל ארץ־ישראל יהיה בידם לא יאבו ולא ישמעו להם, אחרי שאין ליהודים שום זכות

העממי שלה, שלא מהן תבוא עזרתה ושלא מהן תבנה, וכי אם אפשר עוד לפנות אליהן בשעה דחוקה ולבקש את השתתפותן בענין של הגנה, אין שום אפשרות למסור לידן את רסני הפוליטיקה הכללית העממית שלנו, או לתת להן כח לדבר בשם העם. לידי הכרה זו באה היהדות המזרחית עוד לפני ארבעים שנה, מיום שהתחוללה התנועה הלאומית בין המוני העם ותמצא את בטויה היותר בהיר בהשאיפה הציונית. מן היום ההוא מתרחב הפרץ בין המזרח ובין המערב, בין שואפי התחיה ובין דורשי הטמיעה, ומלחמה עזה וקשה מתלקחת בין שני הזרמים המתנגדים איש לרעהו בחיי עמנו, והמלחמה הזאת עוברת כחוט־השני דרך כל ספרותנו העשירה, שהתקופה האחרונה השאירה לנו למזכרת ולמשמרת.

הראשונה מהקבוצות המערביות, שהריחה את המלחמה הזאת ויצאה להגן על קיומה, היתה היהדות הגרמאנית. היהדות הגרמאנית, בהיותה קרובה להיהדות המזרחית, למרכזה של תנועת התחיה הלאומית, לא יכלה לשבת בחבוק־ידים ולראות בהתקוממותה של היהדות המזרחית נגד כל מה שהיה מקובל במערב, נגד תכנית ההתבוללות, שעובדה לכל פרטיה על ידי השתתפות הכחות של „מלומדים" ו„אנשי־מעשה", ותהי הראשונה להשתמש בכל האמצעים, כדי להמית את השאיפה הלאומית טרם עוד עברה את הגבול ונכנסה למערב, ומכיון שנכנסה, למרות כל המעצורים והמכשולים שהניחו על דרכה, — לגרשה ולבטלה.

השניה מהקבוצות המערביות, שמצאה לה לנחוץ גם היא לצאת במחאות נגד התנועה הלאומית, היתה היהדות הצרפתית. היא לא פחדה אָמנם על קיומה, כמו היהדות הגרמאנית, מפני ריחוק המקום שבינה ובין היהדות המזרחית, אבל על כל פנים יצאה גם היא ידי חובתה במלחמה זו, בהגינה על „קניניה", שרכשה לה מאז שנשתחררה ומאז שהיתה הראשונה לוותר על כל שאיפה לאומית.

ושלישית להן היתה היהדות האנגלית. נטיותיה לא היו שונות מנטיותיהן של היהדות הגרמאנית והיהדות הצרפתית; גם הן היו מכוונות כלפי ההתבוללות הקיצונית, שאינה משאירה ליהודי בעולמו כלום, חוץ מד' אמותיו בבית־התפלה בחייו ובבית־הקברות אחרי פטירתו. אבל היא היתה חושבת לעצמה לפחיתות הכבוד לרדת ממרום שבתה ולעסוק בשאלות, שאינן נוגעות לה כלל. מה איכפת לה, להגברת שביהדות, אם איזו רוחות חדשות מנשבות במזרח אירופה, אם יהודי המזרח הנרדפים והנדכאים מבקשים להם מוצא באיזו שאיפה לתחיה לאומית? היהדות האנגלית הרשמית חשבה, שדי לה לשפוט את כל התנועה הזאת בשתיקה עד שתעבור מאליה, וכן עשתה. היא התיחסה אל התנועה הלאומית ביחס של בטול ולא רצתה לצאת במלחמה גלויה נגדה עד... עד שבאה המלחמה העולמית הנוראה והוציאה גם את היהדות האנגלית ממצב המנוחה הגאיונית, שהיתה שקועה בה עד כה, וגזרה עליה, שתפרסם ברבים את התיחסותה לשאלת עתידו של עם ישראל. כן, המלחמה גזרה כזאת, מפני שהיא גזרה על כל עמי תבל לצאת בתביעותיהם בגלוי, בשעה שסדרי העולם הישנים נופלים ומפנים מקום לסדר חדש בעד עתידה של האנושיות.

ותתחולל המלחמה בקרב היהדות האנגלית עצמה, ולפתע פתאום נגלה הדבר, כי לחנם היו מנהיגיה הישנים של היהדות האנגלית כל־כך בוטחים, שלוים ושאננים. גם בקרב מחנם נראה הפרץ, גם לתוכו חדרו הזרמים החדשים, גם היהדות האנגלית בעצמה גדלה אנשים, המוכנים ומזומנים להלחם בעד תחית עמם הלאומית. בחשאי רוקמו הנגודים ובקולי־קולות יצאו הסכסוכים, והמנהיגים הישנים, שהרשו לעצמם לבוא בשם היהדות האנגלית ולהלשין על השאיפה הלאומית של עם ישראל, בשעה שהממשלה האנגלית הבינה את ערכה של השאיפה הזאת והתחילה לצדד בזכות הגשמתה, היו אנוסים לצאת בנזיפה מתוך ועד ההנהגה של היהדות האנגלית.

והיה אם יעלה כעת בידי האלימנטים הלאומיים שביהדות האנגלית להתארגן ולבלי לתת להמנהיגים הישנים לשוב למקומם, שאך זה עתה עזבו אותו באונס, ולהושיב תחתם מנהיגים חדשים, המקשיבים לקול הזמן, ההולך וקורא לתחיה לאומית מסוף העולם ועד סופו, — או־אז נוכל לאמר, כי נפל מבצרה היותר חזק של ההתבוללות היהודית, וכי אחרי נפלו לא יחזיקו עוד מעמד גם המבצרים שבארצות האחרות. או־אז נוכל לאמר, כי הריסתו של המבצר הזה תשאר לדורות בתור סימן של תקופה חדשה בהפוליטיקה הלאומית שלנו

בִּכּוּרֵי סַפְרוּת עִבְרִית בְּאַמֵרִיקָה.

אחרי שהתפרצה המלחמה הנוראה, ונדמה לנו, ששמשם של אחינו במזרחה של אירופה מתחילה לשקוע, נזדעזענו כולנו, ורגש של פחד איום ונוקב חדר לתוך נפשנו. חרדנו על קיום האומה וחרדנו על קיומו של רכושנו הלאומי. מרחוק הקשבנו: העם נעקר עוד הפעם ממקומו, ועוד הפעם אין לו בעולמו אלא מקל־נודדים, והמרכז העממי שלנו, מרכז היצירה הלאומית שלנו, הולך ונהרס. מי יתן לנו איפוא את תמורתו? מי יהיה בבונים? מי ימשיך את עבודתנו התרבותית, שתספיק לפרנס, אם גם במדת רזון, את הדור הצעיר? — השאלה הזאת עמדה לנגד עינינו ולא נתנה לנו מנוח. רבים מאתנו הגיעו לידי יגון שאין לו תרופה, המביא לידי יאוש; ורבים בקשו להם נוחם בהיהדות האמריקאית, שמצבה איתן ושיש לה רעננות ודי־כח לקבל על עצמה תפקיד לאומי ולהשלים במדה ידועה את הגרעון באוצרו של עמנו לרגל המשבר, שבא עליו. מבקשי הנוחם הפריזו על המדה לפעמים, כי האמינו בקפיצת־הדרך בהתפתחותה הלאומית של היהדות האמריקאית וחזו לה עתידות, מבלי להביא בחשבון את המצב הנוכחי ואת שעורים של כחות היצירה, הטמונים בה. הם האמינו, כי הכחות האלה יתפרצו החוצה ויבקשו מוצא להם רב יותר מאשר עד כה, דוקא מפני שסכנת

VOL. IV NEW YORK, JULY 13, 1917 No. 18

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית ניו־יורק, כ"ג תמוז, תרע"ז גליון שמונה עשר

הַפֶּרֶץ בַּיַּהֲדוּת הָאַנְגְּלִית·

העתונות שלנו הקדישה אמנם תשומת־לב מיוחדה להמאורעות האחרונים בהחיים הצבוריים של היהדות האנ־גלית והראתה בזה, כי מביטה היא עליהם מתוך השקפה רחבה ויודעת היא להבחין בין מאורע שכיח, שאין לו אלא ערך עובר, ובין מאורע, שערכו קיים. ובכל זאת חושבים אָנו, שעוד לא ירדנו למדי לעומקם של המאורעות הללו ועוד לא תפסנו את הוראתם האמתית ואת חשיבות תוצאותיהם, המקופלות בהם. אנחנו מצדנו איננו חוששים להחליט, כי חלוקי הדעות ופרודי ההשקפות, שנגלו באופן כל־כך בולט בהיהדות האנגלית ושגרמו להתפלגות גמורה בין מגיני הישן ובין תובעי החדש שבה, מסמנים מעבר בהעולם הפוליטי שלנו, וכי השפעת תוצאותיה של המחלוקת הזאת תהיה ניכרת לא רק באנגליה בלבד, כי אם גם בכל יתר המדינות, שהיהדות הגיעה בתוכן לידי התנגחות גלויה בין בעלי הזרמים השונים, השואפים להטביע עליה כל צד את חותמו הוא ולפלס נתיב בעד עתידה.

זכויות מיוחדות היו לה להיהדות האנגלית, זכויות שבאו לה לא מצד כחותיה הפנימיים, לא מצד הגדולות והנפלאות שבראה בעצמה, כי אם בשביל מצבה המאושר ביחס למצבם של שאר חלקי העם המפוזר. היהדות האנגלית לא הצטיינה כמעט במאומה במשך התקופה האחרונה על שדה היצירה הלאומית, ואחרי פטירתם של השר משה מונטיפיורי, שהיה באמת כוכב מזהיר על שמי יהדות האנגלית, ושל הלורד ביקונספילד, שלמרות התנצרותו רשאים אָנו בכל זאת לזקוף חלק אחוז, לכל הפחות, מפעולותיו הכבירות על חשבונה של היהדות האנגלית, לא הוציאה מתוכה אפילו גדול אחד, לא גדל־הרוח ולא גדל־המעשים, שיאצול מהודו על סביבתו. היהדות האנגלית קפאה על שמריה ותהי לבינונית עם כל מעלותיה וחסרונותיה של הבינוניות. ובכל זאת עמדה בראש היהדות העולמית, והכל היו נשמעים לה ושואלים את פיה ומקשיבים לעצתה מדי פעם בפעם, כשהתעוררה איזו שאלה המורה בחיי עמנו. והטעם היה פשוט — מפני שיהדות אנגלית היתה. העם האנגלי היה השליט בהפוליטיקה העולמית שכם אחד על יתר העמים התקיפים, רצונו היה אמיץ ודעתו מכריעה בהשאלות העולמיות היותר חשובות, ובמקום שרצה, היה לו באמת די כח למלא פקודת פודה ומציל ביחס לכל חלש ונרדף. ואין כל פלא איפוא, שהיהדות האנגלית, אם כי קטנה היתה בכמותה ומצערה גם באיכותה, כשהיא לעצמה זכתה לשמש מרכז של סניגוריה בעד חלקי עמנו היותר נרדפים והיותר מנוסים ביסורים במזרחה של אירופה. אין כל פלא, שהיהדות המזרחית שמה את מבטחה בשעת סכנה ותלתה את תקוותיה בזו היהדות המאושרת, הקרובה להממשלה היותר אדירה, רבת ההשפעה ועשירת האפשרות לעמוד לימין עשוקי המשפט. ואין כל פלא, שהיהדות האנגלית התחילה להביט על עצמה כעל קבוצה נבחרה, שליטה על הפוליטיקה היהודית בכח חסדה של ההשגחה העליונה, שפזרה את עם ישראל בין האומות וקבעה לכל חלק ממנו את מקומו הראוי לו.

והיהדות האנגלית נהגה את נשיאותה במשך תקופה שלמה בשקט ובצניעות, הבאה מתוך גאוה פנימית, מתוך בטחה של שובע ומתוך הכרה של מצב איתן. ריב מפלגות לא ידעה, ותהי רחוקה מכל תנועה חדשה, מכל חלוקי דעות אפילו במקצוע של החיים הדתיים, והיתה שמחה בחלקה, שנפל לה בנעימים, לעמוד בראש היהדות העולמית בתור קבוצה אריסטוקראטית, משכמה ומעלה גבוהה מכל העם.

אבל לא לעולם חוסן. העתים נשתנו, וזרמים חדשים נכנסו גם לעולם היהודי. היהדות המזרחית התחילה, עוד זמן רב טרם שבא שחרורה האזרחי מצד הממשלות, לשחרר את עצמה מהאפיטרופסות המעיקה של „הקבוצות המיוחסות" המערביות. היהדות המזרחית הרגישה בחוש

שנה רביעית | HATOREN | גליון יח [סח]

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. | JULY 13, 1917 | No. 18 (68)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה......3.00 לחצי שנת...$1.50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנה......$3.50 לחצי שנה...$1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year....$3.50 Six months..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים

דבר לבתי העקר, בתי הת"ת והישיבות שבאמריקה וקאַנאדה, ולכל ישראל בכל אתר ואתר.

מלבד ספרי לומדות ודרוש הנמצאים אצלי למכירה בסיטונות ולאחדים, דהיינו: ש"סים, רמב"ם, ירושלמי ועוד.

נמצאים אצלי כמו כן מבחר גדול של

ספרי השכלה.

הנחוצים לכל אדם מישראל וביחוד לבתי עקר, ישיבות, ות"ת.

גם ישנם עמדי למכירה במחירים נמוכים: „אוצר ישראל", „אוצר המדרשים" של החכם י"ד אייזנשטיין; כמו כן ספר „אוצר השמות" להחכם רוזנברג. גם מוכר אני בתשלומין לשעורין, ובב"ה הקודם זוכה.

A. KATZENELENBOGEN
187 Division Street
New York

לחתונות ובאנקעטים

אם רוצים אתם בהוטיל מהודר וכשר בתכלית הכשרות, באו וראו את מר טראצקי
הוטיל בראָדוויי סענטראל (קומה ב)
673 בראָדוויי, בין רחוב בליקער ורחוב השלישי

מקומו של מר טראצקי נודע בקהל ישראל למקום היותר נהדר והיותר „כשר", וכל הרבנים וגדולי ישראל מאמריקה וקאנאדא עורכים שם את הכנסיות ואת הבאנקעטים שלהם ושבעים תמיד רצון.

H. TROTZKY (in the Broadway Central Hotel)
673 Broadway — Telephone Spring 1066

הוצאת „אסף" ניו־יורק

יצא לאור ונמצא למכירה:

ראובן בריינין: כתבים נבחרים

כרך ראשון (ספורים, ציורים ורשימות, עם תמונת המחבר)

מחיר הספר הזה, המכיל 320 עמודים ונדפס על נייר מובחר ומכורך יפה, הוא $1.50. בכריכה מהודרה (די לוקס) — $2.00.

יצא לאור ונמצא למכירה:

ביבליותיקה „אָסף" — ספר ראשון

פרופ. ד. ניימארק: מקרן זוית

חוברת א', (קובץ מאמרים על ענינים פילוסופיים וספרותיים).

מחיר הספר הזה, שהוא בן מאה עמוד, הוא 45 סנט עם המשלות.

הכתובת למשלוח כסף ומכתבים:
ASAPH PUBLISHING CO.
101 West 113th Street — New York City

הוצאת „סיני"

יצא לאור:

„הזמן השלישי" (בראשית-נח)

מאת ח. א. גולדין.

מטרת הוצאת „סיני" היא לתת סריה שלמה של ספרי חנוך ולמוד הנועדים להורות את השפה העברית מראשיתה עד הרכשת ידיעה הגונה בלשון, בכדי להבין את התנ"ך במקורו.

„הזמן הראשון" ו„הזמן השני"

שכבר הופיעו על־ידי ההוצאה הנ"ל (שיצאו זה עתה במהדורה שניה) מכינים את התלמיד במשך שנה אל „הזמן השלישי" שבו מתחיל קורס החומש.

מחיר „הזמן הראשון" 15 סנטים. מחיר „הזמן השני" 18 סנטים.
מחיר „הזמן השלישי 25 סנטים
ראבאט הגון למורים, לבתי־ספר ולבתי „תלמוד תורה".

לפנות אל:
SINAI PUBLISHING CO., 299 Broadway, New York
או אל:
S. DRUCKERMAN, 50 Canal St., New York

ליפשיץ פרינטינג קאָ., 217 איסט בראָדוויי, נוי יארק

הנני מברך את ידידי הלל בבלי ליום סימו את חק למודיו בקולגיום ואת ידידי י. א. אברבנאל לנשואיו עם מרת מרים לוין, ואת ידידי ח: א. פרידלאנד ואת רעיתו יונינה להולדת להם בת א ב י ב ה בכל טוב. מי יתן ותתמלאנה כל תקוותיהם.

מ. סלצר.

ברכת מזל־טוב לחברי הלל בבלי בסימו את חק למודו בקולגיום. יעלה ויצלח.

ישראל אפרת.

באלטימור, מד.

הנני מברך את ידידי מר א. לובארסקי ליום ארוסי בתו מרת רחל עם הד"ר א. ל. גארבאט. מי יתן ותזרח שמש חדשה על שמי עמנו.

א. בארון.

אני מברך את ידידי מר ח. א. פריד־לאנד ורעיתו יונינה להולדת בתם אביבה, ויהי רצון, ש„אביבה" תביא אביב רענן בחיי עמנו.

מ. סלאווקין.

ברכה לבבית לידידינו יונינה וח. א. פרידלאנד להולד להם בת א ב י ב ה. תהא נחת להוריה ופאר לעמה.

חמדה וש. יודנפריינד.

מי שברך אבותינו אברהם, יצחק ויעקב הוא יברך את חברי ח. א. פריד־לאנד וזוגתו יונינה להולדת בתם אביבה. בימיה ובימינו תושע יהודה וישראל ישכן לבטח ונאמר אָמן!

ניו־יורק. דניאל פרסקי.

הננו מברכים את חברנו החביב יוסף ספרא ורעיתו, ליום הבר־מצוה של בנם הבכור

א ר י ה

יהי רצון שנזכה לראות בנחמת ציון וירושלים.

אגודת „יהודה הלוי", מילבוקי.

ה. סידלמאן, יושב ראש.

י. פסט, מזכיר.

אגודת „פרחי ציון דוברי עברית" דמילבוקי מברכת את חברה היושב ראש של האגודה מר אריה ספרא היקר עם הוריו, ליום הבר־מצוה שלו, שנזכה כולנו לבנות ציון וירושלים מחורבנה ובנם אריה ירים דגל עמנו.

בברכת ציון

א. גוטניק, מנהל האגודה.

אני מודיעים בזה לכל קרובינו וחברינו, כי ביום ששי, תשעה לחודש תמוז, תרע"ז, נולדה לנו בת ונקרא שמה בישראל

אביבה

כי קרא ה' לאביב ולתחיה בעמנו.

ניו־יורק. יונינה וח. א. פרידלאנד.

בת תחילה סימן יפה לבנים.

מעמקי לבבנו מברכים אנחנו את מר ח. א. פרידלאנד ורעיתו הנעלה יונינה ובתם אביבה הנולדה להם במז"ט. יזכם ד' לגדלה ולהנכה כרצון נפשם הנשגב, ותפרח ותשגשג נטע נעמן בארצנו „ארץ השלום", ובימיה נזכה לחזות בשיבת לאומתנו לאיתנה בקדמת ימי אביבה.

מוקיריכם

שלמה וחנה לאמפרט.

גם אנחנו נמלא בברכה אחרי הורינו ונאמר: כבוד למר פרידלאנד, תהלה למרת יונינה ותקוה טובה לבתם אביבה, כי תהיה לתפארת לאבותיה ולכל משפחתה

כברכת ידידיהם

יוסף מאנטגו וצביה לאמפרט.

„אחיעבר" מברכת את חברה הנאמן, העברי הנלהב, מר. ח. א. פרידלאנד ואת רעיתו יונינה להולדת להם בת א ב י ב ה. יגדלוה ויחנכוה לעבריה נאמנה לעמה, ארצה ושפתה.

אנחנו מברכות את מנהלנו ורעיתו היקרים, מר ומרת ח. א. פרידלאנד, ליום הולדת בתם א ב י ב ה. יהי רצון שתגדל ותביא אביב נצחי להוריה ולעמה.

מורות „בית הספר הלאומי".

מרים לוין — יצחק אלחנן אברבנאל

נשואים

ד' לחודש תמוז, תרע"ז.

„דוד וולפסון ציון קלוב". „בני עם חי".

ניו־יורק.

אגודת המורים דניו־יורק וסביבותיה מברכת את חברה הנאמן מר ח. א. פרידלאנד ואת רעיתו יונינה, להולדת להם בת א ב י ב ה. יחנכוה לבת טובה ולעבריה נאמנה.

ש. ערדברג, מזכיר.

הנני מברך את ידידי ח. א. פרידלאנד ורעיתו להולדת להם בת א ב י ב ה. ירוו נחת ממנה כל הימים.

מ. בלושטיין.

הננו מברכים את ידידנו יונינה וח. א. פרידלאנד להולדת בתם א ב י ב ה. תהא פאר להוריה ולעמה.

אברהם ואסתר שפייזהנדלר.

הנני מברך את ידידי יונינה וח. א. פרידלאנד להולדת להם בת א ב י ב ה. תפרח כשושנת האביב להוריה ותביא ברכה לעמנו ולכל סגולותינו.

א. ש. ארלאנס.

הנני מברכת את אחי היקר ח. א. פרידלאנד ואת רעיתו יונינה להולדת להם בת א ב י ב ה. יחנכוה ויגדלוה בנחת ובשפע כל ימי חייהם.

שושנה פרידלאנד.

ברכה חמה לאחי ח. א. פרידלאנד ורעיתו יונינה האהובים להולדת בתם א ב י ב ה. הלואי שתתקיימנה בה כל תקוותיכם ויבא אביב לעמנו בימיה.

אסתר פרידלאנד.

בברכה הנובעת מן הלב אני מברכת את מורי היקר ח. א. פרידלאנד ואת אשתו יונינה ליום הולדת בתם א ב י ב ה. מי יתן ותביא אביב מזהיר להוריה, עמה וארצה.

הדסה דנרס.

הננו מברכים את ידידנו ח. א. פרידלאנד ואת רעיתו יונינה להולדת להם בת א ב י ב ה. תביא ברכה וישע להוריה ולעמנו.

שושנה וש. אפשטיין.

הנני מברך את ידידי יונינה וח. א. פרידלאנד להולדת בתם א ב י ב ה. תתגדל ברוב טוב לשמחת הוריה ותהיה נזר תפארת לעמה

מ. פיינשטיין.

ברכה חמה ולבבית למנהלנו היקר מר ח. א. פרידלאנד ורעיתו להולדת להם בת א ב י ב ה. יהי רצון שתגדל ותעשיר את ספרותנו.

מחלקה גא

של „בית־הספר הלאומי".

אנחנו מברכות את מנהלנו החביב מר ח. א. פרידלאנד ורעיתו להולדת להם בת א ב י ב ה. מי יתן ותהיה בת גדולה בישראל.

מחלקה בבב

של „בית־הספר הלאומי".

„ראשו של רבי עקיבא" משוה לפנינו את אבי היהדות הרבנית, האדם הצנוע — ומלא מרץ, המאמין, כי כל מה שהקדוש־ברוך־הוא עושה, לטובה הוא עושה — ואיננו חת מפני כל, כי כבר הגיע למדרגת „הבנת־הכל".

„ראשו של רבי שמעון בן יוחאי" כאילו בוקע ועולה מתוך ספר „הזוהר", שהוא משמש כ ן לפסל. היוצר בחר במומנט, שהתנא זעום־הגבות יוצא מן המערה, בה התחבא כמה שנים, ורואה את אחיו עוסקים ב„דברים של מה בכך", בישובו של עולם, ואת התורה אינם לומדים — והוא מוכן „לעשותם גל של עצמות". ומבט העינים של התנא מחריד את כל הרואה אותו. לא ביד כל פסל יעלה לבטא באבן את הבעתן של עינים כאלה, ול. רוזנטהאל הוא אחד המעטים, שעלה הדבר בידם.

מענינות הן השקפותיו של רוזנטהאל על האמנות העברית: „אין אני רוצה — הוא אומר — לצור בפסלי תמונות של יהודים חלשים, ענוים ועניים. אני אצייר את היהודי, כדברי הרצל, לא בכונה לעורר רחמים בלבות רואיו, אלא כמו שהוא באמת, — לא מבקש חסד, אלא דורש כבודו והכרת ערכו".

ושני הפסלים הנזכרים מאשרים את דבריו.

* * *

חדשות ספרותיות.

— במוסקבה יתחיל לצאת בקרוב, אחת לארבעה חדשים, מאסף גדול לספרות וענני החיים, בעריכתו של דוד פרישמאן, בשם „התקופה". מלבד דברי ספרות מקוריים יכיל המאסף גם תרגומים ממבחר הספרות העולמית, הקלאסית והמודרנית.

— יצאה לאור החוברת השלישית של הקובץ The Jewish Teacher, כלי־מבטאה של „הסתדרות המורים היהודית" בניו־יורק.

— באודיסה החל להופיע שבועון רוסי, מוקדש לעניני הסטודנטים היהודים, בשם „יהודה הצעיר" („מאָלאָדאַיאַ יוּ־דעיאַ").

— „אגודת בני הנעורים הציוניים" ברוסיה תתחיל להוציא בקרוב שני עתונים חדשים, אחד בעברית ואחד ברו־סית.

מחיי האגודות.

— ביום ה׳, 21 יוני, ערכה אגודת „מסדה" בהארלם, בהשתתפות ה„הסתדרות העברית", אספת־עם גדולה לכבוד „יום העברים" בבאלטימור. באספה נאמו על השפה העברית וספרותה: ראובן בריינין (ביהודית), אליעזר בן יהודה וא. בן־אבי (בעברית), ד"ר ב. סוסינזון (ביהודית), ד"ר ח. קלר וטשארלס קאוון (באנגלית). הגברת שמר־רוטנברג שרה שירי־עם בעברית ויהודית.

— באספה האחרונה של „אגודת הרבנים המטיפים", שהיתה ב„גן ילדים", 35 רחוב מונטגומרי, החלט, שכל רב ומטיף ידרוש מעל הבימה על תחית ארץ־ישראל, תחית השפה העברית, חנוך עברי, שמירת שבת, כשרות, טהרת המשפחה, אחדות ועזרה לנגועי המלחמה.

החלט גם כן ליסד לשכת־מודיעין בשביל כל אלה הקהלות ובתי־הכנסיות שבארצות הברית וקאנאדה, שיש להם צורך ברב שהוא מטיף הגון ומשתתף בעבודה צבורית, וכל הקהלות, שיש להן צורך ברבנים מטיפים שכאלה, וכן כל הרבנים, שיש להם צורך במשרה חשובה, — כל אלה יפנו אל לשכת־המודיעין של „אגודת הרבנים המטיפים".

למזכיר האגודה נבחר הרב שמריהו ליב הורוויץ, ולמזכיר הכספים — הרב ס. אבלס. חברי ועד הפועל הם: הרב ס. אבלס, ד"ר ש. ביכלר, הרב שמריהו ליב הורוויץ, הרב מרדכי אהרן קאפלאן, מר צבי הירש מאסליאנסקי, הרב ברוך זונדל מארגולין, הרב צבי הירש ארליאנסקי, הרב בן ציון פרל, והרב משה צבי רבינוביץ.

כתובתה של לשכת האגודה היא: 74 מזרח רחוב 118.

— מר ש. ערדברג, מזכירה של „אגודת המורים העברים בניו־יורק וסביבותיה", כותב אלינו:

באספתנו האחרונה נתקבלה ריזולוציה זו פה אחד:

„אגודת המורים העברים בניו־יורק וסביבותיה מביעה את תודתה העמוקה לעורכי „התורן": ד"ר שמריה לוין וי. ד. ברקוביץ על שהושיטו לנו יד עוזרת במלחמתנו נגד המנהלים, אשר לא רצו לשים את לבם לדרישותינו הצודקות והבריחונו לצאת בשביתה, — שהקדישו לנו מאמרים ראשיים חמים, מאמרים ופיליטונים, שהיו מצדדים בזכותנו; חן־חן גם לשאר העתונים, הסופרים, העסקנים, המנדבים, שעזרו לנו לבוא לידי נצחון".

מר יוסף גרינגארד משיקאגו כותב אלינו:

לפני שלשה ירחים בערך התאחדו כל האגודות הציוניות בעירנו ויסדו את ה„שיקאגו ציון ליג". מטרת ה„ליג" היא עבודה ציונית משותפת של כל האגודות המקומיות. עד עתה נספחו אל ה„ליג" שלש עשרה אגודות, מהן עשר אגודות של הפדרציה, שני מחנות של האורדן „בני־ציון", ואגודה אחת מזרחית.

— אגודת „צעירי מפיצי שפת עבר" תתאסף במוצאי־שבת, י"ז תמוז, באולמה, 1670 שדרת בתג׳יט. מר שמעון האלקין ירצה. האספה תתחיל בשעה השמינית בדיוק.

— אספה חשובה תהיה לאגודת „דוברי עברית מזרחי" במוצאי־שבת, באולם „עדת בני ישראל", 214 איסט ברודווי. בחירת פקידים חדשים על הפרק. החבר משה שפירה ירצה על: „החלוצים".

בברונקס נ. י. נוסדה אגודה עברית ציונית „הגאולה", ששמה לה למטרה את הפצת השפה, הספרות העברית והרעיון הלאומי בין שדרות היהודים המקומיות. בין שאר העבודות שסמנה לפניה אגודה זו ישנה אחת על־דבר עריכת „מפקד" של כל יודעי עברית בניו־יורק רבתי. בעבודה רבת־ערך זו תשתתף אליה „הגאולה" את שאר האגודות העבריות שבניו־יורק תחת הנהלתה של ה„הסתדרות העברית" הכללית.

ליושב ראש נבחר: י. רבידוביץ, למזכיר — מאיר כהן.

„בנוגע למצב הכללי, הננו מכירים את האחריות הגדולה, המוטלת על כל אזרחי ארצנו, לנצור את הנטע הרך של הרי־בולוציה, שהרבה ידים רעות תשמחנה לאבדו. העם העברי, שמלא את חובתו לארצו תמיד, אף בזמן שהיה מדוכא ומשולל זכויות, ימלא אף עתה, לאחר שהותרו אסוריו, את חובתו עד הסוף".

נאומים מענינים נשאו גם הרב יעקב מזא"ה, יוסף לוריא, א. גולדשטיין, האופיצר לאפין, ש. קיווין, א. טריוינין, מ. ראסקין, ש. וויצמאן וטאדיאוש מיצינסקי. מחוסר מקום הננו מביאים בזה רק את דברי זה האחרון, שדבר על היחוסים בין העם היהודי והפולני.

„קבלת־הפנים שערכתם לי נגעה עד לבי. לא נשלחתי לדבר כאן בשם העם הפולני, אולם יש לי הזכות לדבר בשם הנשמה הפולנית, הידועה וקרובה לי כל־כך. העם העברי הוא אחד מאלה, שסבלו יחד עמנו ענויים ועלבונות עד אין קץ. אנחנו יודעים את אשר נשאתם בעת הרעה, וזה מקרב אותנו איש אל אחיו. אותנו מאשימים באיבת־אדם. אך האנטישמיות הזיקה לא רק לכם, כי־אם גם, וביחוד, לנו. אנחנו מודים, שמסכנו טפות־רעל לתוך חייכם, ואולם לא אנחנו היינו אשמים בזה. האסון הלאומי שלנו — עבדותה של פולניה — עכר את רוחנו והשפילו עד עפר. אולם היו עתים בפולניה, אשר אז פרחה בה היהדות ויחוסי שלום ואהבה שררו בין שני העמים. דמות דיוקנם של ברק יוסיליבין, אליזה אוזשקה ואדם מיצ־קביץ הן נקודות מזהירות ביחוסים האלה. נקוה נא, שיתחדשו היחוסים האלה אז בפולניה החפשית".

* *

הפרעות בלידז.

בעתון היהודי „די צייט", היוצא לאור בלונדון, נמצאים הפרטים האלה על־דבר הפרעות ביהודי העיר לידז:

ביום השלישי ליוני, שהיה יום הראשון לשבוע, נתאספו אלפי פורעים צעירים בשדה. אחרי הסתדרם לפלוגות הלכו אל רחוב היהודים והחלו לעשות שמות בבתים ובחנויות. את הסחורות השליכו החוצה וההמון שדד ובזז בכל אות נפשו. הפורעים בזזו רק את בתי מסחר היהודים. ובאירלאנדים, ששכניהם סמוכה להרובע היהודי, לא נגעו לרעה.

אחדים מהפורעים נאסרו. הבהלה והמהומה הזכירו את המחזות הידועים בקישינוב וביאליסטוק.

ביום השני בבוקר התחילו הפורעים להתאסף חבורות חבורות, אבל הפוליציה לא נתנה אותם לנגוע ביהודים לרעה. בערב התחברו אל הפורעים אלפי נערים ונערות, שעזבו את בתי־המלאכה. עדת הפורעים גדלה מרגע לרגע; פלוגת השוטרים לא יכלה עוד לעמוד בפניהם, ואז התחדשו הפרעות. רבים מהשוטרים נפצעו, ורק בשעה האחת־עשרה עלתה בידי הפוליציה לגרש את הפורעים, והעיר שקטה.

עתוני העיר לידז ספרו את דבר המאורעות, אבל אף אחד מהם לא מצא לנכון להביע התנגדות למעשים באלה או לדרוש את הפסקתן.

העתונים הלונדוניים לא הזכירו את הפרעות אפילו בחלק החדשות. רק העתון „סטאר" הדפיס קורספונדנציה קצרה על אדות ה„מאורע" הזה.

* * *

המצב בארץ־ישראל.

מר פליכס מ. ווארבורג, ראש הועד המחלק המאוחד, קבל דין־וחשבון מפורט של הכספים, שנשלחו מאמריקה לארץ־ישראל. הסכום, שהפריש הועד לטובת יהודי ארץ־ישראל עד עתה, הוא 680,000 דולארים. מזה קבלו: **יהודי ירושלים — חמשים אחוזים. יהודי יפו ומושבות יהודה — עשרים וחמשה אחוזים, יהודי יתר הערים ומושבות הגליל — עשרים וחמשה אחוזים.**

אולם התמיכה הזאת אינה מספקת אפילו במדה זעומה. מספר יהודי ארץ־ישראל הוא עתה 82,000; **בשמונים אחוזים מהם זקוקים לעזרת תכופה, ובדי להצילם מרעב, נתוץ, לכל הפחות, כסום של 64,000 דולארים לחודש.**

* * *

ההכנות לקונגרס היהודי.

הבחירות לקונגרס היהודי, שיתכנס בשני לספטמבר בוואשינגטון, הראו התענינות כל־כך מרובה בתנועה הקונגרסית מצד יהודי אמריקה, שאפילו האופטימיסטים היותר גדולים לא פללו לה. כל הקהלות היהודיות בערי ארצות־הברית, הקטנות והגדולות, השתתפו בבחירות לקונגרס, שהיו הצעד הראשון להתאחדות העם היהודי בארץ הזאת.

הועד הקונגרסי כבר נגש אל עבודות ההכנה והסדור של הקונגרס. בישיבותיו תשמענה הרצאות על־דבר המצב האיקונומי והמשפטי של היהודים ברוסיה, גליציה, רומיניה, ארצות המזרח הקרוב וארץ־ישראל. כל ההרצאות האלה תדפסנה בספרים מיוחדים, שישלחו לכל הצירים כחודש ימים לפני הקונגרס.

הועד עוסק עכשיו גם בהכנת חדרים בשביל הצירים לימי שהותם בוואשינגטון. מלבד אולם הקונגרס הכללי יוכנו גם אולמים בשביל אספות מוקדמות של צירי המפלגות השונות.

על־יד אולם הקונגרס תקבע תחנה מיוחדה של הפוסטה והטלגראף ויוקם בית־דפוס, שבו תדפסנה ההרצאות וההחלטות היותר חשובות, כסדרן.

* * *

ל. רוזנטהאל ופסליו.

סופרו של ה„אמריקאן דזשואיש קרוניקל" מבאלטימור מספר דברים מענינים על־דבר פסל יהודי, שקבע ישיבתו באותה עיר, והננו מביאים בזה תמצית דבריו:

עלם יהודי, שבא מרוסיה לאמריקה בשנת 1907 ואחז פה באומנותם של שאר אחיו האימיגראנטים — בחייטות, למד תורת הפסול בבית־הספר לאמנות במרילאנד, הצטיין וזכה בתשורות ומידאליות בבית־ספרו, ויצא מתוכו בהחלטה להחיות את גבורי עמו באבן ובגפס — זה הוא לואיס רוזנטהאל, הפסל הצעיר, שכבר נתן לנו בשתים מיצירותיו את רבי עקיבא ורבי שמעון בן יוחאי.

שני הפסלים האלה מוסרים לנו, יותר מכל יצירותיו האחרות, את אישיותו של היוצר עצמו. וניכר מיד, כי תכן את רוח עמו, שהוא רוחו הוא, ובקי הוא בספרותו ובדברי ימיו.

בכל יתר הלמודים הוא דורש בשביל היהודים את החופש ידברים כרצונם. הגראף רוגיקר ענהו במכתב, שהפולנים נבונים לעשות „הנחות" במה שנוגע לרגשותיהם הדתיים של „האזרחים הפולנים בני הדת היהודית", אבל בתנאי שהיהודים יהיו נאמנים לארץ מולדתם הפולנית...

— בפארלאמנט האנגלי נתקבלה בפעם השלישית הצעת־החוק, המטלת חובה על נתיני הארצות בעלות בריתה של אנגליה לעבוד בצבאה או להשלח בחזרה אל הארצות שבאו משם. החוק נוגע, ביחוד, ביהודים נתיני רוסיה, הנמצאים במספר רב בלונדון.

התְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

ועידת האורדן „בני ציון".

במוצאי שבת, 30 יוני, נפתחה בניו־יורק, קונ., במעמד 200 צירים ואורחים מרובים הועידה השנתית התשיעית של האורדן „בני ציון", שנמשכה גם ביום הראשון וביום השני. מן הדין־וחשבון השנתי, שנקרא על־ידי המזכיר, יש לראות, שהאורדן היה אקטיבי מאד בשנה שעברה והוציא כתשעת אלפים דולאר למטרות ציוניות. מספר חברי האורדן הולך ומתרבה, יסניפים חדשים נפתחו לו בערים שונות באמריקה.

במקום יוסף בארונדס, שהתפטר, נבחר לנשיא האורדן השופט יעקב שטראהל.

ועידת ציוני קאנאדה.

ביום א', 1 יולי, נפתחה בויניפג במעמד 300 צירים הועידה השנתית השמונה־עשרה של הפדרציה הציונית בקאנאדה. נשיא הפדרציה הציונית, קלארנס י. די־סולה, קראה בנאום הפתיחה שלו על החיל הרב, שעשתה הציונות בזמן האחרון, וקרא לצירים להשתמש בשעת־הכושר הגדולה ולהרבות את עבודתם הציונית. בועידה נשמעו דינים־וחשבונות על עבודות הפדרציה השונות, שגרמו וכוחים נלהבים מצד הצירים.

בשם הציונים בארצות־הברית ברכו את הועידה ד"ר ב. מוסינזון, ד"ר נ. סירקין ומ. שיינקין.

שונות

אספת־העם היהודית במוסקבה.

ביום 11 מארץ ערך „הועד המאוחד של ההסתדרויות היהודיות במוסקבה" אספת־עם גדולה לכבוד הרבולוציה בקרקעי של ניקולאי. באספה השתתפו יותר משבעת אלפים איש, בהם מטובי הסופרים העברים, אמנים, אנשי־מדע וסטודנטים, וכולם שמעו מתוך התרוממות־הרוח לדברי הנואמים, באי־כחם של כל הזרמים ביהדות הרוסית: הציונים, ה„בונדאים", „פועלי ציון", ה„סימיסטים", הסוציאליסטים הטריטוריאליים. נאמו גם האופיצר הפצוע לאפין והמשורר הפולני הידוע טאדיאוש מיצינסקי, שערך להם הקהל קבלת־פנים נלהבת.

את האספה פתח בשם „הועד המאוחד" א. ל. פובס, שהציע לבחור בד"ר יחיאל צלינוב ליושב ראש האספה, והצעתו נתקבלה בתשואות־כפים סוערות וממושכות.

הננו מוסרים בזה תמצית נאומו של הד"ר צלינוב, המתאר את מצב הרוחות ביהדות הרוסית בעת המהפכה.

„הדברים הראשונים, הנשמעים מבימה זו, יהיו מוקדשים לזכר הגבורים, שהקריבו את חייהם על מזבח חופשנו וחופש הדורות הבאים. לא בלי גאון אנחנו היהודים מכירים, כי העלינו הרבה נפשות קדושות גם אנחנו על מזבח זה. נזכור נא ברגשי תודה את נשמות הגבורים שנפלו.

„אחריהם בא לפנינו זכר האסירים והמגורשים, שקורא להם הדור, ומחוללי המהפכה: הדומה הממלכתית, הפרוליטאריון הרוסי וצבאותינו העזים, ששברו בתנועה גדולה אחת את כבלי הדורות המעיקים ופתחו לרוחה שערי חיים חדשים, המיוסדים על חופש ושויון. להם נאוה תהלה!

„יחד עמהם אנו שולחים את ברכתנו לשומרי הרותני הצעירה, למשמרה העממית הראשונה, ומאמינים אנחנו, כי יעמדו תמיד על אותו הגובה, ששם העמידה אותם ההיסטוריה.

„אחרי מלאי חובה נעימה זו של יושב ראש, ארשה לעצמי לספר לכם, מה היא אותה הסתדרות, שהנני מתכבד לעמוד בראשה זה אחת־עשרה שנה, ואשר נעניתם לקול־קריאתה באמונה רבה.

„לפני הקרא הדומה הממלכתית הראשונה נוסדה כאן „לשכת־בחירה יהודית", שהשתתפו בה באי־כחן של כל ההסתדרויות היהודיות במוסקבה. אף־על־פי שלא יכולנו להכניס דיפוטאט יהודי לדומה ממוסקבה, השפענו בכל זאת על הבחירות; וגם לאחר הבחירות נשארנו על משמרתנו, להיות לעזר לדיפוטאטים היהודים המועטים בכל השאלות הצבוריות הישראליות. במשך כל השנים שעברו מאז לא פסקנו מעבוד ומהשפיע על דעת־הקהל הרוסית לטובת עמנו המדוכא. אולם ביחוד רבתה עבודתנו בשנות המלחמה, להלחם נגד העלילות המרפיריות של הממשלה הישנה על עמנו. וצריך להודות: הרבה עזרה לנו בזה העתונות הפרוגרסיבית. הודות להעמידה שנהרגו ניסדה „מועצת הלאומים המאוחדים", ימן ההסתדרויות היהודיות היינו אנחנו הראשונים לברך את ועד הדומה החדש ואת מועצת צירי הפועלים. לבסוף החלטנו לקרוא אספה פומבית זו, אספת החופש היהודית הראשונה. בה תשמעו דעתם של באי־כח כל הזרמים בחיינו על מצב היהדות הרוסית בעתיד, ואני מקוה, שתהיה לכם הסבלנות לשמוע גם את דברי מתנגדים שלא ממחנכם, כי כולם מטרה אחת לנגד עיניהם, והיא — אָשרו של העם העברי.

„לפני 125 שנה הביאה המהפכה הצרפתית זכויות אנושיות לעמנו במערב־אירופה. ואולם אָז שללה ממנו את זכויותיו בתור לאום, ועמנו אַף לא הכריז אָז על דרישות לאומיות מיוחדות. עתה נשתנו העתים. תקופת ההתבוללות המהפירה עברה לבלי שוב עוד. כל העולם התרבותי יודע עתה, כי דוקא לשם אושר האנושיות יש צורך בהתפלגות לאומית ובהתפתחות קניניו הלאומיים של כל עם ועם, ואיש לא ידרוש מאתנו לוותר על קנינינו אנחנו לעת כזאת. רבים הם הדרכים, שיתוו לפני עמנו באי־כחו השונים, המתכוונים כולם לאשרו ולהצלחתו, אולם העם הוא יבור לו את הדרך בה ילך.

(בתור שני סגנים להיושב ראש), ינתן מקום לארבעה משלהם בועד המשרד, שנים לכל אחד. מורשי „פועלי־ציון" ו„המזרחי" נכונים היו להסכים לפשרה זו. אולם היושב ראש, ד"ר ס. ווייז, לא העמיד הצעה זו למנין. במקום זה הציע ציר אחד (מפיטסבורג) לקבל את הדרישה של המפלגות רק בנוגע להשתתפות פרופורציונאלית בועד הזמני, ואת הדרישה בנוגע להשתתפות בהנהגה — למסור לועד הזמני. ה„תקון" הזה נתקבל, ועל־ידי זה נדחתה פה אחד דרישתם של „פועלי ציון" ו„המזרחי". בהצבעה לא השתתפו, כמובן, לא „פועלי ציון" ולא חברי „המזרחי", ואף לא צירי „בני־ציון".

צירי „פועלי ציון" ו„המזרחי" יצאו מאת הועידה.

המועצה נמשכה גם אחרי זה וקבלה תקנות שונות. נעשו בחירות הלקיות. השופט ל. בראנדייס נבחר לנשיא נכבד, הד"ר ווייז — ליושב ראש, הפרופ. פרידנ־וואלד — סגן, מר י. די־האאז — למזכיר ומר לוין־אפשטיין — לגזבר. עוד שלשה חברים נבחרו לועד הזמני, והם: השופט יוליאן מאק משיקאגו, הגברת פלז ומרת הנרייטה סולד.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

ה„סיים" (בית הנבחרים) הפינלאנדי קבל סוף סוף את הצעת־החוק: לתת שווי זכיות ליהודי פינלאַנדיה.

— מלונדון נתקבלה ידיעה טלגראפית, כי חיים נחמן ביאליק חלה ברוסיה פתאום. פרטי החדשה המחרידה לא נודעו.

— „ועד העזרה היהודי האמריקאי" פרסם דין־וחשבון של עבודתו במשך מחצית־השנה האחרונה. מעשרת המיליונים, שהחלט לקבץ לעזרת היהודים הסובלים בארצות המלחמה, כבר נכנס סכום של 5,250,000 דולאר. לזה יש להוסיף 525,000 דולאר מאת יוליוס רוזנוואלד בשיקאגו, שהתחייב להרים את החלק העשירי מתרומות כל יהודי אמריקה. ויש איפוא תקוה, שעד סוף שנת 1917 יכנסו כל עשרת המיליונים לקופת העזרה.

— בועידת „הסתדרות בתי־הכנסת המאוחדים", שנפתחה בשבוע זה בניו־יורק, התחוללה, לרגלי ריזולוציה ציונית, התנגשות נמרצה בין מנהיגי ההסתדרות, וגרמה לנשיא, ד"ר בורש אדלר, שיתפטר. הריזולוציה, התומכת בציוניות ושאיפותיה, נתקבלה ברוב־דעות קטן אחרי וכוחים סוערים במשך שעות אחדות.

הועידה בחרה גם כן בציר אל הקונגרס היהודי, והוא הסופר העברי ד"ר ישראל פרידלאנדר.

„ועד הפועלים הלאומי" בניו־יורק, שסלק את ידיו מהשתתף בקונגרס, מפני שלפי דעתו אין צורך עכשיו, אחרי המהפכה הרוסית, לצאת בדרישות של שווי זכיות ליהודים, החליט בישיבתו האחרונה:

א) לדרוש מאת הועידה הסוציאליסטית בשטוקהולם, כי יהודי פולאניה יקבלו זכיות לאומיות, שהן הערובה היחידה של חיים נורמאליים בשביל יהודי פולאניה; ב) לפרסם בעתונות האמריקאית ידיעות מפורטות על־דבר מצב היהודים ברומיניה בשעה, שתגיע לכאן הקומיסיה, שנשלחה הנה מטעם הממשלה הרומינית.

— בית־החולים היהודי בבאלטימור קבל סכום של 400,000 דולאר מעזבון הד"ר שמואל שמידט, שהיה אחד המפקחים על המוסד. זוהי הנדבה היותר גדולה, שקבל מוסד יהודי מאיש יחידי בבת־אחת.

— מר ה. מורגנטהוי, מי שהיה ציר אמריקה בטורקיה, נסע מטעם „הועד המחלק המאוחד" לארץ מצרים לסדר את עבודת העזרה ליהודי ארץ־ישראל. יחד עמו נסעו לתכלית זאת גם מר א. ז. לוין־אפשטיין והפרופיסור פראנקפורטר, שנתמנה זה לא כבר למשרה גבוהה במיניסטריון־הצבא של ארצות־הברית. הועד לא הגביל את הסכומים ששליחיו יכולים להוציא, באופן שיהיה בידם לעזור, בכל מקום שעזרתם נחוצה, כפי ראות עיניהם.

— באספת באי־כחם של יהודי קויקַאז, שנערכה זה לא כבר בעיר גרוזני, החלט לתמוך בממשלה הרוסית הזמנית ולדרוש זכיות לאומיות ליהודי רוסיה.

החלט גם כן להוציא לאור עתון מיוחד לעניני היהודים בקויקאז ולבנות בתי־ספר חדשים.

— הממשלה הזמנית הרוסית פטרה את הרבנים היהודים מהעבודה בצבא.

— במינסק תערך בקרוב ועידה של החיילים היהודים בצבא הרוסי.

—הועד, שנתמנה מטעם מועצת המיניסטרים הרוסים לעבד חוקים חדשים של הנהגת־הערים, הזמין אחדים מבאי כח היהודים להשתתף בישיבותיו ולעזור ביצירת החוקים, באופן שלא תקופחנה זכיות היהודים בבחירות אל המועצות העירוניות.

— בפטרבורג נקראה אספה חשובה לדון בדבר דרישת זכיות לאומיות ליהודי רוסיה. באספה השתתפו באי־כחן של כל המפלגות היהודיות. עורך־הדין סליוזברג דרש, שהיהודים ידרשו תיכף זכיות לאומיות מלאות. ווינאוור הציע לחכות עד שתעבור הסכנה של קונטר־ריבולוציה. הציוני באבקוב והבונדאי נירנברג יצאו בנאומים חריפים נגד תכסיסיו של ווינאוור. והצעת סליוזברג נתקבלה.

— בועידת המורים היהודים ברוסיה, שנפתחה בשבוע זה, מחו המורים העברים נגד הועד המסדר, על אשר לא הזמין אל הועידה גם את מלמדי החדרים. לאחר שנתגלה, כי הרוב בועידה תומך בועד המסדר, סלקו המורים העברים את ידיהם מהשתתף בעבודת הועידה.

— הפרופיסור ווארבורג שלח אל הציונים ברוסיה מכתב־ברכה בשם ועד הפועל הציוני. במכתב הזה מביע ווארבורג את שמחת הועד על החופש, שקבלו יהודי רוסיה על־ידי המהפכה, ועל האפשריות הגדולות, שנפתחו מעתה לפני ההסתדרות הציונית ברוסיה.

— ראש חברת ה„עזרה" הברלינית, פאול נתן, פנה במכתב גלוי אל הגראף רוניקר, שהוא אחד מראשי העסקנים הפולניים. במכתב הזה מנסה נתן „לפשר" בין דרישות הפולנים והלאומיים היהודים בעניני החנוך. הוא מכיר, שהשפה הפולנית צריכה להיות נלמדת בכל בתי הספר העברים וכי הלמוד של תורת הגיאוגראפיה וההיסטוריה צריך להיות בשפה הפולנית; אבל

להיות „חד בדורו“. כניסתה של אמריקה למלחמה, מצד שני, המעיטה את דמותו של המוסד הזה, מפני שעל־ידי כך נפסק הקשר הישר, שהיה תחילה בינו ובין הציוניים במדינות המרכזיות.

מלבד הגורמים המדיניים הורגש מכבר בקרב חברי הועד הזמני עצמם, שאף־על־פי שעוד לא נגמר תפקידו העיקרי של הועד הזה, — אותו התפקיד אשר נוצר לשמו, — אף־על־פי־כן צריך המוסד חזוק. הכל הסכימו, שהגיעה השעה לבצר את עמדתו של הועד הזמני, לקרבו אל הצבור ולקרב את הצבור אליו. ולשם זה נקראה הועידה המיסדת, שצריכה היתה לחדש את הועד על־ידי קביעת יסודותיו המשפטיים ועל־ידי בחירות מחדש.

לאספה הוזמנו באי־כח הפדרציה וכל ההברות הכרוכות בה, „המזרחי“ ו„פועלי־ציון“. כל אחת משלש המפלגות הללו צריכה היתה לשלוח מספר ידוע של באי־כח לא על־פי מספר השקלים שמכרה, אלא על־פי מספר חבריה בפועל: ציר אחד לארבע מאות חברים. לפי החשבון הזה שלחו „פועלי־ציון“ אחד עשר איש, „המזרחי“ — כחמשה עשר, והפדרציה עם ההסתדרויות הקשורות בה — כחמשים ושנים איש.

תפקידה של הועידה היה, איפוא, לדון על הדין־והחשבון של הועד הזמני הקודם ולקבוע יסודות הועד הזמני החדש.

ביחס עם הדין־והחשבון הציעו חברי „המזרחי“ לפרש בו, כי לתוך המושג „בתי־ספר“, המקבלים תמיכה מאת הועד, נכנסים גם חדרים וישיבות בארץ־ישראל. לזה התנגדו אחדים מחברי הועידה מטעמים שונים. ההנהגה טענה, כי ההסתדרות הציונית מסייעת בפועל גם לחדרים ולישיבות, ואין שום צורך לפרש את השם. מצד אחר טען הד"ר מוסינזון, כי הישיבות שולחות משולחים משלהן, ואלה המשולחים עושים לעתים קרובות תעמולה אנטי־ציונית בכל מקום בואם. הד"ר מוסינזון הציע במקום זה, כי עזרה תנתן לאותם החדרים והישיבות, שיסכימו לעמוד תחת השגחתם הכספית של הציוניים באמריקה ובארץ־ישראל, ויחדלו משלוח משולחים לצבור כסף לעצמם. הצעתו של הד"ר מוסינזון נתקבלה למחצה, כלומר — בנוגע להשגחה הכספית.

מצד „פועלי ציון“ העירו, כי בדין־והשבון לא נזכר שם „השומר“. לפי הידיעות, המתקבלות מארץ־ישראל, אין „השומר“ מקבל כמעט שום עזרה מהמשרד הציוני, למרות ההבטחות המפורשות, שבאו מצד הועד הזמני. על־ידי זה סובלת השמירה היהודית בארץ. לפי הצעת „פועלי־ציון“ מתקבלת פה אחד ההחלטה לפרסם בפעם הבאה מפורש את הסכום, שהגיע ל„שומר“ מכספי קרן־ההצלה על־ידי הועד הזמני.

אחר זה עברו לבירור התקנות של הועד הזמני. הסעיף הראשון היה על השתתפותם של שלש המפלגות הציוניות, העומדות על יסוד התכנית הבזילאית (הפדרציה, פועלי ציון וו„מזרחי), בערך פרופורציונאלי למספר חבריהן. האורדן „בני־ציון“ מצא כאן שעת־הכושר לדרוש מקום לעצמו בתור „מפלגה“ רביעית. חברי הנהגת הפדרציה ענו בצדק, כי האורדן „בני ציון“ איננו „מפלגה“ מיוחדה, אלא חלק של הפדרציה. ל„בני ציון“ אין תכנית מיוחדה, שתבדיל אותם מהפדרציה, והקונגרס הציוני אינו יודע שום מפלגה אחרת, מלבד „פועלי־ציון“, „המזרחי“ והציונים הכלליים שבכל מדינה. „בני ציון“ פרשו לישיבה מיוחדה, ואחר־כך חזרו והודיעו, שהם משתתפים בועידה, אך נמנעים מלהביע דעתם בכל השאלות, הנוגעות לזכיותיהם בתור הסתדרות.

אחרי שהוסכם בפרינציפיון, שהועד הזמני יהיה מורכב משלשים חבר על יסודות פרופורציונאליים לכל שלש המפלגות, הגיעו לשאלת ההנהגה של הועד הזמני. אחרי משא־ומתן קצר החלט ברוב דעות, שבראש הועד יעמדו שני ועדים: ועד של שבעה (נשיא־כבוד, יושב ראש, שלשה סגנים, מזכיר וגזבר) וועד של חמשה (אדמיניסטראציה). חברי שני הועדים יחדיו הם המשרד הקבוע של הועד הזמני. עליהם להתאסף לפחות פעם אחת בשבוע ולדאוג להוצאתן של החלטות הועד הזמני אל הפועל.

באי־כח „פועלי־ציון“ ו„המזרחי“ הכניסו הצעה, ששתי המפלגות הללו תשתתפנה בפועל בהנהגה, כלומר: שבתוך ועד־החמשה יהיה חבר אחד מ„פועלי־ציון“ ו„המזרחי“. הטעם, שנתנו המפלגות לדרישה זו, היה זה: הועד הזמני, המתאסף פעם אחת בחודש, אינו יכול להשפיע למעשה על הוצאת החלטותיו אל הפועל. הועד בכללו עומד תמיד במצב כזה, שעליו לאשר את הנעשה על־ידי המשרד. השתתפותן של המפלגות בועד הזמני אין לה איפוא שום ממש, כל זמן שאין השתתפות בעצם ההנהגה, כלומר: בועד המשרד. וכיון ששתי המפלגות נושאות עליהן את האחריות בעד כל העבודה ונכונות לעבוד לעתיד בהועד הזמני, הרי הן רשאיות לדרוש חלק בהנהגה.

חברי ההנהגה הקודמת טענו מצדם, כי אם יהיו ל„פועלי ציון“ ול„מזרחי“ שני באי־כח לכל אחד, אז יוכלו תמיד להכריע, מכיון שרבים מחברי הפדרציה, שיכנסו להועדים המנהיגים, יפקד מקומם באספות. מלבד זאת טען מזכיר הועד הזמני, שהוא מתנגד בפרינציפיון, כי המשרד יסודר על יסודות מפלגתיים, שעל־ידי כך תסבול הרכבתו של המשרד.

כדי לצאת מן המצר, הציע מר ליפסקי להניח את השאלה לועד הזמני עצמו. הצעה זו העמדה למנין ונתקבלה ברוב של ל"ג נגד כ"ז. על־ידי החלטה זו נדחתה דרישתם הפרינציפיונית של „פועלי ציון ו„המזרחי“, ולכן קמו צירי שתי המפלגות ועזבו את האולם.

אחרי מועצה ממושכה בחרו שתי המפלגות בארבעה מורשים, ועל־ידיהם מסרו את דרישותיהם. הדרישות העיקריות היו: השתתפות בועד הזמני על יסודות פרו־פורציונאליים והשתתפות במשרדי־ההנהגה ובכל המשרדים הקבועים ובאלה, שיש להם השיבות.

אחרי שהוכנסה ההחלטה הזאת בשם „פועלי ציון“ ו„המזרחי“ נתעוררו וכוחים. אחד הצירים הציע לקבל את דרישת המפלגות, אך במקום השתתפות בהנשיאות

מר א. א. לובארסקי אסר את המלחמה ראשונה ובאש־נעורים הרעים דברים חריפים נגד העצה היעוצה לדחות את השאלה. ההתרגשות רבה משני הצדדים. מר לובארסקי דורש הצבעה בשם. ההמולה רבה, והיושב ראש אינו מוצא עצה, ועל־כרחו מסכים הוא להפרוצידורה הממושכה. ההצבעה נמשכה יותר מחצי שעה. היושב ראש העמיד למנין לא את עצם השאלה, כמו שרצו המוחים, אלא את השאלה הטכנית: אם להחליט כאן או למסור להנהלה. ברוב של 163 נגד 67 נתקבלה הצעת ההנהלה. השאלה על־דבר פרסום דין־וחשבון בעברית ויהודית נמסרה איפוא לועד הפדרציה החדש.

דנים על דבר עשרים הצירים, שצריך לבחור בשביל הועידה המיסדת של הועד הזמני. הדבר נמסר אל היושב ראש, שימנה אותם לפי ראות עיניו.

עוד החלטות אחדות נתקבלו אחרי זה: לשלוח טלגרמה של ברכה לציוניים ברוסיה וברכה לכבוד אלה האלמנטים, שנתקרבו אלינו בזמן האחרון והזמנה לעבוד עמנו שכם אחד על יסוד התכנית הבזילאית.

על־פי הצעתו של הד"ר ס. ווייז נפסקה ישיבת הועידה לשעה, כדי לתת יכולת לחברי הועד הזמני להתאסף בישיבה המיסדת.

הועידה המיסדת של הועד הזמני.

הועידה המיסדת נפתחה באולם קטן של ה„מרכז" הציוני. בראש הנאספים יושבים אל השלחן השופט ל. בראנדייס, הד"ר ס. ווייז, ד"ר פרידנוואלד ועוד אחרים מחברי הועד הזמני. שאר חברי הועד מוכרחים לעמוד יחד עם כל הצבור, מאפס מקום לשבת. ד"ר ווייז קורא מתוך הנייר את נאום הפתיחה, ואחר־כך הוא קורא מכתב ברכה מאת הפרופיסור גוטהייל. שום ענינים מעשיים לא עמדו על הפרק, ונדחו למחר.

הישיבה החמישית.

הישיבה החמישית נפתחה בשעה התשיעית בערב. דנים בענין הועד הזמני. על הבימה עולה הסופר ראובן בריינין ומציע הצעות בשם הועדה העברית.

ההצעה הראשונה מטילה חובה על כל חברי האגודות את למוד השפה העברית. הצעה שניה מחייבת ליסד בכל מקום ועדים מיוחדים לעניני התרבות העברית. שתי ההצעות הללו נתקבלו.

ההצעה השלישית דורשת הקצבת 7500 דולאר לעבודה עברית (2500 דולאר להסתדרות העברית, 2500 דולאר בעד „התורן" ו־2500 דולאר לספרות העברית). הצעה זו עוררה וכוחים. טענתם של המתנגדים לתקציב זה היתה, שהמציעים לא הכניסו את הצעתם לועדת התקציב, ואיך יוכלו להגדיל עכשיו את התקציב, בשעה שזה כבר נתקבל ונתאשר מכבר? הציעו איפוא למסור את ההחלטה לועד המרכזי, וכך החליטו.

שעת הנעילה הגיעה. השעה שעת חצות הלילה. מדרך הועידות, שנואמי הנעילה מזכירים את הרגעים הקשים שהיו בועידה ומבליטים את התוצאות החיוביות. בזה לא נבדלה הועידה הזאת מאחיותיה הקודמות.

היושב ראש מציג את הנואמים. מר מוצקין לוקח פרידה מאמריקה. הוא עוזב את הארץ הזאת לנסוע לרוסיה, או לנסוע דרך רוסיה לארץ־ישראל. הנואם מדבר על השפה העברית ועל ערכה של שפה לאומית בכל תנועה לאומית. הוא מספר על תחית השפה בארץ־ישראל, בקרב הפועלים והמוני העם, ומביע תקותו, כי גם באמריקה נזכה לתחית שפתנו.

מר י. די־האאז מברך את מוצקין לנסיעתו, מוסר ברכה לחברים באירופה. הוא מבליט את ערכו של הועד הזמני ואת פעולתו ברגע המשבר.

מר ליפסקי מדבר על דבר הצורך במשמעת ובסדר.

אחרי נאומו החם של הד"ר מיסינזון ונאומיהם של אחרים נועל הפרופ. פרידנוואלד את האספה. מביע הוא תודה לעיר באלטימור ולציוניה, מסדרי הועידה. בנאומו מזכיר היושב ראש את הועידה הציונית השניה, שהיתה לפני שמונה עשרה שנה בעיר הזאת, בנשיאותו של אביו המנוח. „עכשיו, כעבור שמונה עשרה שנה, לא רק שזכיתי אנכי להיות יושב ראש בועידה הזאת, אלא גם בני נהל אחת הישיבות של ועידת תלמידי הקולגים, שהיתה בשבוע זה כאן". דבריו החמים של היושב ראש משאירים רושם עמוק בלב כל הנאספים. מרגישים, שהרעיון הציוני, אם זכה להקים כבר שלשה דורות של עסקנים, הרי התחיל להיות דבר שבמסורת.

האספה נסגרה בשעה מאוחרה, שציוני אמריקה אינם רגילים לזה כל עיקר. אך הצבור אינו ממהר לצאת מן האולם, ועוד זמן רב נשמעה מנגינת „התקוה" מפי הצירים, שנשארו באולם האקדמיה למוסיקה — צלילי קולות, המפריעים את דממת באלטימור הישנה.

האספה המיסדת של הועד הזמני.

יום חמישי נועד כולו לאספה המיסדת של הועד הזמני לעניני הציוניות הכלליים באמריקה. הועד הזה, שנוסד לפני שלש שנים, עבד כל הזמן בלא הפסקה, מראשית ימי המלחמה ועד עתה, לטובת הישוב בארץ־ישראל ובעד עניני הציוניות העולמית. מצבה המיוחד של אמריקה, שהיתה עד הימים האחרונים המדינה הנייטראלית היחידה עם ישוב יהודי גדול, גרם לה, שתעשה מרכז לפעולות העזרה החמרית והמדינית. הועד הפועל הציוני, שחבריו נפרדו לארצותיהם, סמך מעט מעט את ידו על הועד הזמני שבאמריקה והלך לו מכחו. בתוקף הועד הפועל מילא הועד הזמני תפקיד מדיני חשוב מאד (פעולתו במשך ימי המלחמה נמסרה בתדירות הדין־וחשבון שלנו). אולם עכשיו באו מאורעות חדשים בעולם, שגרמו לשנוי המצב: המהפכה הרוסית, מצד אחד, גרמה גם להתעוררות הכחות הציוניים ברוסיה ולראשית הסתדרותם, והציוניות הרוסית עתידה להשפיע גם במיבן המדיני. גם בעניני העזרה לארץ־ישראל. הועד הזמני שבאמריקה חדל, איפוא,

של הצרטר, שיתן היכולת למחנה יהודי במקצוע התעשיה ועבודת האדמה לכבוש בדרך שלום את ארץ אבותינו בעבודה, ורק בזה נשיג את הארץ, בהיותנו בה חמשים ואחד אחוזים למאה, יהודים המדברים בשפתם העברית, יהודים שרוח עברית מפעמת בקרבם והם מרגישים את עצמם חלק מחלקי האומה הישראלית.

אנחנו, העסוקים בתנועת האחוזות, הננו הציונים המדיניים האמתים, מפני שאנו מכירים את כל ערכה וחשיבותה של העבודה הזאת בעד הצלחתה המדינית של הציוניות. אילו נוסף לנו עוד חצי מיליון יהודים בארץ הזאת, היינו יכולים, על יסוד זה, לדרוש שלטון־בית לארץ־ישראל, בהיותנו בטוחים בה בתור רוב, ודבר כזה הלא אינו מן הנמנע במשך דור אחד.

לפיכך עלינו לכוון כל כחותינו למטרה אחת זו — לעשות את ארץ־ישראל נחלה לעם היהודי, ושני דברים דרושים לנו לזאת: כסף ואנשים. פונדים עצומים דרושים לנו, לשם קנית קרקעות והתפתחותה של עבודת אדמה ותעשיה בארץ־ישראל, וחומר אנושי דרוש לנו, אנשים ונשים, שיהיו מוכנים להתישב בארץ בתור חלוצים, מבלי שים לב למצבם הכלכלי, שתפסו ויכולים לתפוס בחוץ־לארץ. כל זה שם אל לבו המשרד הארצישראלי הקיים ודאג לאחד את עשר האחוזות והאחוות, הקיימות כבר בארץ הזאת, יחד עם אגודות „ציון־קומונווילטה", להסתדרות אחת, הלא היא „אחוזה־קומונווילטה", שצריכה להיות הבסיס היסודי לפעולה בנדון זה בארץ־ישראל.

חברה זו, „אחוזה־קומונווילטה", שנוסדה בחודש מאי 1917, כוללת יותר מחמש מאות חברים עם קרן של 150,000 דולאר במזומנים, שצריכה להמלא במשך שש השנים הבאות עד 1,000,000 דולאר מתשלומי חברים בלבד. נוסף לזה ישנן עוד אגודות ה„אחוה" וה„חלוץ", שכוללים מאה וחמשים פועלים, הנכונים לנסוע לארץ־ישראל תיכף לגמר המלחמה ולעבוד שם על יסודות קואו־פיראטיביים. ה„אחוזה" פונה אל אלה, הנכונים לעבוד בעצמם בארץ־ישראל להאחז בה. האגודה „ציון־קומונ־ווילטה" פונה אל אלה, שאינם נכונים, מטעמים שונים, להתנחל בארץ בעצמם, אולם רוצים הם לראות בבנין יהודי בארץ־ישראל ונכונים הם לתמוך בבנין זה. הקרקע, שתהא שייכת לסוג זה, תוכל לשמש יסוד לקואופיראטיבים בשביל פועלים.

אָנו פונים איפוא אליכם בשם ציון, שכל אגודה ציונית תשתתף ב„ציון־קומונווילטה" וכל ציוני ירכוש לו חלק בציון, נחלה ממשית בארץ־ישראל. כל מי שיעלה בעצמו — הרי הוא בונה את הארץ בגופו; ומי שלא יזכה להשתתף בבנין הארץ בגופו, יסייע בממונו לישוב אחיו בארץ־ישראל.

מיד אחרי גמר המלחמה נוציא קול־קורא למתנדבים לערוך מחנה של שלום לארץ־ישראל. אנשי־הצבא שלנו יכתתו חרבותיהם לאתים וחניתותיהם למזמרות, ובעבודתם יחדשו את זכותם על אדמת אבותיהם. המלחמה האירופית יצרה תנאים כאלה. רבים מאנשי־הצבא, שישובו משדה המערכה אל חורבות בתיהם, יהיו הראשונים לצאת לארץ־ישראל, ואם נכין את התנאים הדרושים, ניצור לנו מחנה גדול, שלא יקטן מהמחנה, שהספקנו למלחמה העולמית. כל הקרקע של אלה מחברי „ציון־קומונווילטה", שלא יעלו בגופם לארץ־ישראל, יוקדש לחיילי מחנה־השלום. יש לנו הרשות לדרוש יותר מעבודה שבפה בעד ציון; יש לנו הרשות לדרוש, שכל ציוני יהיה לו חלק בארץ־ישראל.

מר שיינקין מציע, שהפדרציה תקציב סכום של 5,000 דולאר לעבודת המשרד הארצישראלי. מר רוטנברג מנסח במקום זה „סכום הדרוש". אולם מר רוזנבלאט מתנגד בהחלט לתקון זה. מעמידים את השאלה על המנין, והועידה מקבלת בפירוש „חמשת אלפים דולאר".

בנוגע לעתון המפלגתי „דאָס אידישע פאָלק" החלט: א) על הועד של הפדרציה לבחור בעורך אחד, שיהא אחראי כלפי ההנהלה בלבד. ב) על הועד לבחור בועדה מיעצת. ג) לקבוע בעתון הנהלה של שלשה.

בשם הועדה לתעמולה מרצה הגברת הנרייטה סולד. היא דורשת הרחבת התעמולה לשנה הבאה. אחרים מהצירים תומכים בדרישתה.

הועדה לעניני הועד הציוני הזמני מודיעה, שעברה על הרצאת הועד הזמני. באספה הפומבית, שהיתה ביום ראשון בלילה, אֻספו 1,900 דולאר במזומנים ו־7,500 בהמחאות; בסך־הכל — 9,400 דולאר. ביחד עם ההבטחות השונות, שהובטחו בערב זה, עלה הסכום למאת אלף דולאר בערך לטובת קרן ההצלה.

באותו מעמד הוכנסו הצעות חדשות בנוגע לשאלת הקונגרס. מטרת ההצעות הללו היתה להחליש את רושם ההחלטה בדבר הפשרה, שנתקבלה אתמול, שהיה מדכא אף את מצדדיה. וזהו תוכן ההחלטה החדשה, שהוכנסה על־ידי מר י. בארונדס, בחתימתם של מ. שיינקין, אפרים איש־כישור, שלמה גולדנברג, נחום סלושץ, ה. כהן ואברהם גולדברג:

„הועידה מביעה את שמחתה לרגלי ההתענינות הגדולה, שהראו המוני עם ישראל, שהשתתפו במספר קרוב לארבע מאות אלף איש בבחירות צירים לקונגרס היהודי האמרי־קאי, ולרגלי האמון בעיקרים הציוניים, שנראה על ידי בחירת מספר הגון של צירים ציוניים אל הכנסת היהודית הגדולה.

„הננו מאמינים, שצירי עם ישראל שנבחרו יעלו בקונ־גרס האמריקאי היהודי הראשון לגובה הרגע ההיסטורי ויעשו כל מה שברשותם, כדי להבטיח בעד העם היהודי מולדת, הבטוחה על יסוד משפטי ומאושרה באופן רשמי — בארץ־ישראל".

ההחלטה הזאת, שנתקבלה בלי שום ויכוח פה אחד, במחיאות־כפים עצומות, לא מחקה את חרפת ההחלטה של יום אתמול, אך במדה ידועה החלישה אותה קצת.

אחרי כן הוגשו הצעות אחדות מאת הועד לעניני השפה העברית. ראשונה באה הצעה, שחליפות־המכתבים תתנהלנה גם בעברית. אחרי משא־ומתן קצר נתקבלה ההצעה. אז עלתה ההצעה, שהדין־וחשבון השנתי יפורסם, מלבד באנגלית, גם בעברית וביהודית. חברי ההנהלה מתנגדים לזה. עלתה הצעה למסור את הענין להנהלה החדשה. אולם כאן פרצה פתאום מחאה ממקום שלא פללו כלל.

עוברים אל סדר היום. מתחילים בבחירות.

לנשיא הפדרציה נבחר שוב הפרופ. ה. פרידנוואלד, ליושב ראש — לואיס ליפסקי, ולגזבר ל. רובינסון.

למזכיר הכבוד הוצע שום מר ב. רוזנבלאט. הלה מסתלק, אבל הועדה מציעה בכל זאת לבחור בו בתור מזכיר של כבוד ולמנות לו סגן בשכר.

בנוגע לשאר הבחירות הוחלט בפרינציפיון, שיעשו על־ידי באלוטים בקלפי, שיזרקו לתוך תיבת הבחירות. מספר הצירים, שיהיה על ועידת הפדרציה לבחור, הוא שנים עשר, מלבד הנשיא והיושב ראש, ועוד שנים שנים יתוספו מ„הדסה", מ„בני־ציון" ומהאגודות המערביות.

ועדת־הכספים מציעה את התקציב לשנה הבאה.

הכנסות לשנת 1917־1918:

מסים (לגלגולת)	$ 8,000.00
מסי־נדבות	200.00
הרשימה לועידה	400.00
הריוח מהשקלים	3,000.00
סך הכל	$11,600.00

הוצאות לשנת 1917־1918:

א) הוצאות המשרד:

משכורות לפקידות	$ 3,000.00
דירה ומאור	500.00
טלפונים	120.00
טלגרמות	250.00
דואר ואכספרס	700.00
דברים שבדפוס	1,500.00
תקוני־רהיטים וכיוצא בזה	100.00
תו"ק במשרד	100.00
סך הכל	$ 6,270.00

ב) הוצאות ההסתדרות:

משכורת ליושב ראש	$ 3,900.00
הוצאות לועידה	500.00
לצורך נסיעות	100.00
הדין־וחשבון השנתי	250.00
ספרות	250.00
סך הכל	$ 5,000.00

ג) תמיכות:

מועצת־ציון (ציון־קונסיל) של ניו־יורק	$ 4000.00

ד) שאר הוצאות:

המכבי	$ 3,000.00
יהודה הצעיר	8,000.00
העתונות היהודית	600.00
„דאָס אידישע פאָלק"	4,000.00
לג' צירים בשביל הקונגרס היהודי	735.00
סך הכל	$31,605.00
הגרעון באומדנא	$20,005.00

הצעת התקציב נתקבלה.

האספה העברית.

הערב הבא היה מוקדש לאספה העברית. אולם אספה זו לא היתה היחידה בערב. באותה שעה עצמה ובאותו בנין עצמו היו עוד אספות אחרות. ואף־על־פי־כן משכה אליה האספה העברית מאות אנשים.

האספה נפתחה על־ידי ד"ר ישראל אפרת, מנהל תלמוד־התורה בבאלטימור. בנאום קצר מביע מר אפרת את דעתו, כי השפה העברית לא מתה כל עיקר ואין המבטא „תחיה" הולם יפה את מושג הפריחה של העברית בזמננו. מר אפרת מברך את האספה ומציג את מר מוצקין בתור יושב ראש. מר מוצקין מקדים הקדמה קצרה ומודיע, כי יתן רשות הדבור לבאי־כחם של זרמים שונים ומפלגות שונות, שבאו הנה לשם האספה העברית. בתחילה מדבר נשיא ההסתדרות העברית, הד"ר שמריה לוין. אחריו עולה מר ראובן בריינין, הנושא נאום יפה ומצוין בבנינו ההגיוני על העבודה בעד השפה העברית אשר לפנינו בארץ הזאת. הרב ברלין מברך בשם „המזרחי" ומדבר על־הצורך בידיעת הספרות והתרבות העברית. שאר הנואמים הם: הפרופיסור ישראל פרידלנדר מניו־יורק, הפרופ. פרידנוואלד, מר שיינקין, הד"ר מוסינזון וי. בן־צבי. באמצע הנאומים נכנס השופט לואיס בראנדייס, שנתקבל במחיאות־כפים רועשות, בהופיעו על הבימה.

בסוף האספה עוררו את הצבור להכנס אל ההסתדרות העברית, ורבים מהנמצאים נרשמו באותו מעמד.

ישיבה רביעית.

יום ד', ז' תמוז, כ"ז יוני.

הישיבה הרביעית נפתחה בנשיאותו של מר ל. ליפסקי, בהודעה על דבר תוצאות הבחירות להנהלת הפדרציה. נבחרו: מרת פילז, מר אבל, מר ב. רוזנבלאט, הפרופ. פרידלנדר, ד"ר די־סולו־פול, מר י. ברודי, ד"ר ש. מ. מלמד, מ. רוטנברג, מר מאסליאנסקי, מר אבנר מפיטסבורג, מר א. גולדברג ומר ראובן בריינין. מר ליפסקי — יושב ראש, מר רובינסון — גזבר ופרופ. פרידנוואלד נשיא־הכבוד. מטעם „הדסה" נכנסו לועד הפדרציה הגברת סולד והגברת זליגסברג. מטעם אגודות המערב — מר נתן קאפלאן ומר שולמאן משיקאגו. האורדן „בני ציון" יוסיף שני אנשים אחרי ועידתו הקרובה להיות.

מר ב. רוזנבלאט, יושב ראש הועדה לעניני ארץ־ישראל, מקריא הרצאה על פעולות המשרד הארצישראלי. המשרד, שנוסד על־פי החלטת הועידה הפילאדלפית, מאשר את ערך העבודה המעשית בארץ־ישראל בתור חלק מהציוניות המדינית. יש אחדים שסוברים, כי הציוניות אינה אלא תכנית פוליטית בלבד, וכי ה„צרטר" מספיק להוציא את הרעיון הציוני אל הפועל ולהפך את ארץ־ישראל למדינה יהודית. אולם אין ממלכות נעשות, אלא נולדות. הצרטר יכול לעזור עזר ממשי להתפתחות חברה יהודית בארץ־ישראל, זכיות דרושות כדי לסייע לבנין האומה היהודית, אולם שום חוזים וזכיות על־גבי הנייר אינם מספיקים לגאל את ארץ־ישראל בשבילנו. האבנים, שמהן יבנה בניננו, הן — אנשים ונשים מישראל, ורק בזה יוכר ערכו

נגשים לבחירת יושב ראש לועידה זו. מציעים את הפרופיסור פרידנוואלד ואת מר ליפסקי. מר ליפסקי מתפטר, והפרופ. ה. פרידנוואלד מתקבל פה אחד ליושב ראש. בתור מזכיר לאנגלית נבחר מר פרומנסון, לעברית — הד"ר מלמד וליהודית — מר אברהם גולדברג.

מר י. די־האאז, מזכיר הועד הזמני, עולה על הבימה ומוסר את הדין־וחשבון של הועד הזמני לעניני הציוניות הכלליים באמריקה, שנדפס בחוברת בתבנית גדולה. את תוכן הדין־וחשבון כבר מסרנו לעיל.

אחריו עולה השופט הוגה פאם משיקאגו, היושב ראש לועדה הקונגרסית, ומציע את ההחלטה הזאת:

„הועדה, שנבחרה מטעם הועידה הזאת לעניני הקונגרס היהודי באמריקה, דנה על הדין־וחשבון של ההנהלה בנוגע לקונגרס היהודי האמריקאי, והיא מסכימה הסכמה גמורה, עם הפרינציפיון, שהוכרז בדין־וחשבון, כי עלינו לחשוב את חוזה־השלום לקדוש ולחיובי. לפיכך אנו מציעים, שהועידה תדרוש מכל הצירים הציונים, שנבחרו אל הקונגרס היהודי באמריקה, כי ישמרו באומן את התנאים האמורים בכרוז לקונגרס היהודי, ולהשתדל, בתוך התחומים הללו, לדאג ולהבטיח את המאכסימום של זכיות היהודים בארץ־ישראל".

ההצעה הזאת עוררה רעש נורא בקרב האולם. רבים לא האמינו למשמע אזניהם, והכל היו נדהמים. אמנם דבר דברו על אפשרות הצעה כזו, וגם בהדין־וחשבון של הפדרציה וגם בהרצאתו של נשיא הפדרציה נאמר, שעל הציוניים להיות נאמנים לחוזה; אך איש לא האמין, כי הצעה כזו תוכנס בפירוש, ואיש לא הבין למה ולשם מה צריכים לקבל החלטה שכזו, אם אי־אפשר להכריז בפירוש, כי החוזה הראשון בטל ומבוטל?

בא הרגע היותר חשוב בכל הועידה, רגע שצריך היה להוכיח את גובה עמדתה של הועידה כולה. נראה היה, כי הרוב המכריע נדהם ומבוהל. כל אחד התנגד בלבו להחלטה זו, אך רגש האמון אל המנהיגים גבר בלב רבים על הפרינציפיון הציוני.

מר בריל קם ראשונה ומציע את הפירוש, כי הנוסחה המוצעה כוללת בקרבה דרישת־מולדת לעם היהודי בארץ־ישראל. אולם היושב ראש דוחה את ההצעה ואומר, שהפורמולה אינה סובלת שום פירוש, ואין הוא מרשה לשנוי החוזה או לפרש את המלים: „הבטחת זכיות היהודים בארץ־ישראל".

ההצעה העמדה למנין, ונתפלגו הדעות. מר גולדנברג קם ומודיע, שהוא דורש הצבעה בשמות, מפני שבהחלטה זו רואה הוא כמעט בגידה בציוניות. רבים מהצירים תומכים בדרישה זו בכל תוקף. מר בריל מבאר, שאין כאן קריעת החוזה, אלא ביאור החוזה ברוח התכנית הבזילאית. הרוחות סוערות, וקריאות נשמעות באולם: הועידה עומדת לפני פירוד! רבים קופצים ממקומותיהם ועומדים על רגליהם. הרעש וההמולה נמשכים. בראש הפוחים נראים מר גולדנברג ומר איש־כישור מניו־יורק ומר אפשטיין מסטמפורד. נגשים לוכוחים על עצם הענין.

מר מ. שיינקין עומד על הבימה.

רגע זה — אומר מר שיינקין — הוא רגע החיים והמות במובן הציוני. כאן מדברים על קריעת החוזה. אני לא אזכיר לכם חוזה אחר — את החוזה „אם אשכחך ירושלים", אך אזכיר לכם, שחוזה זה, שאתם מצדדים בזכותו, כבר נתבטל מאליו. המהפכה הרוסית בטלה אותו. הסוציא־ליסטים הלאומיים, באספתם בחורף, בטלו אותו. הסוציא־ליסטים המתבוללים, שיצאו מן התנועה הקונגרסית, בטלו אותו. ואתם עומדים כעת לשמרו. בנאום הפתיחה מסר לנו מוצקין, מטעם הועד הפועל, שאין אנו דורשים זכיות בארץ־ישראל, אלא זכות א ח ת על ארץ־ישראל. וכי מה הן הזכיות, שאנו דורשים על־פי החוזה: „פראוואַ־זשיטעלסטוואָ" (זכות־הישיבה) ו„פראוואָ טאָרגאָוולי" (זכות המסחר)? לשיף ולמארשאל אנו עונים, שלא נוותר להם על קוצה של יוד, וכאן אנו מציעים פשרות כאלו!

מר שיינקין מציע להסיר את כל ההצעה מעל השלחן.

עוד נואמים אחדים מדברים בעד ההצעה ונגדה. אחד הצירים שואל, אם החוזה הידוע נעשה על־ידי באי־כח הפדרציה בשמה, או על־ידי ועד אחר. מר ליפסקי עונה, שהועידה רשאית להחליט כרצונה. אין כאן חובה. הוא מבאר את נקודת השקפתה של ההנהלה. ההסתדרות הציונית הצליחה לקרב את רוב היהודים אל הקונגרס. הציונים יהיו בפירוש הרוב בקונגרס. אפשר היה להכניס אל הנוסחה הידועה הכל, אך לא מן התכסים יהיה לנו, אם נעמוד על זה עכשיו. אילו היינו מבטלים בפירוש את החוזה, היו רבים מהצירים הנבחרים לקונגרס בוחרים להשאר בבית, אפילו מאלה, המסכימים לדעתנו: הם היו אומרים: להאנשים הללו אין רגש הכבוד־העצמי והם מחללים את דבורם ועוברים על הבטחתם. האדונים הידועים מחכים רק לזה ורוצים, שנבטל את החוזה ונשחרר אותם מהקונגרס. כולנו ציונים טובים, כמו מר שיינקין, אך אין מן הצורך לעשות את ההשתתפות בקונגרס נמנעת לאנשים אחרים מעיקרם, מכיון שגם בלעדי זאת יהיה הרוב המכריע בקונגרס ציוני. התנועה הולכת אל עבר פנינו. אנו יודעים את זה, ולפיכך עלינו להגן על החוזה בכל תוקף. וגם לפירושים לחוזה אין המקום כאן, אלא בועדה המיוחדה, שתהיה בשעת הקונגרס. על יסוד כל זה מצדד מר ליפסקי בזכות ההחלטה, שנקראה על ידי השופט פאם, בלי שום ביאורים. כל פירוש יוכל להזיק וישבר את הקונגרס היהודי לרסיסים.

מר בריל קם ומסיר את התקון שלו, ובזה הוא עושה פרץ בהאופיזיציה. אך מר איש־כישור ומר ש. גולדנברג קמים ומכניסים אותו מצדם. הם דורשים הצבעה בשם, ורבים תומכים בהם. מר איש־כישור צועק: לא שמענו להרצל בענין אוגאנדה, ולא נשמע לכם בענין הפשרה! קולות נשמעים, כי המיעוט יעזוב את הועידה. ברבות השאון השתמשו אחדים מהרוב בתחבולה מיוחדה: הרימו קולם והתחילו לשיר את ההמנון הלאומי. התחבולה הועילה, ו„התקוה", אם כי הושרה הפעם לא בקול ענות גבורה, השקיטה במדה ידועה את הרעש.

מתחילים במנין הדעות. בעד ההחלטה, כנוסח השופט פאם, הצביעו 210, נגדה — 44. המיעוט נוצח.

על שהכבימה להגביל את זכיות היהודים, שאינם אזרחי אמריקה, להיות נבחרים להקונגרס היהודי, ובזה הוציאה מן הכלל אנשים כמו מ. שיינקין, הד"ר שמריהו לוין, ד"ר מוסינזון, ל. מוצקין וכדומה. בכלל שוכחת ההנהלה הציונית באמריקה, שאסור ל ק ח ת דבר מהעם מבלי ל ת ת לו כלום תמורתו. הציוניים לוקחים ואינם נותנים. אם לא נקרב את ההנהלה אל העם, או אם לא נחנך את העם באופן כזה, שיהא מסוגל לברוא הנהלה חדשה, המתאימה לו — אזי לא נצליח. הד"ר ד ו י ד ס ו ן מפיטסבורג מבקר את ההנהלה על שלא שמה לב למדרי לצמיחת ההסתדרות, ועל שלא ידעה למשוך אל ההסתדרות יותר כחות אקטיביים.

על טענות האופוזיציה עונה בשם ההנהלה מר ל. ליפּסקי. אין הוא מתפלא על בקורת הצירים מערי־השדה, אלא על בקורת תושבי ניו־יורק, המאשימים את ההנהלה, שלא הכינה את הדין־וחשבון שלה מבעוד זמן. והלא אנשי ניו־יורק ראו, עד כמה היתה ההנהלה עסוקה בעבודת הקונגרס יומם ולילה. בנוגע לפשרות ידועות בעניני הקונגרס היהודי מטיל מר ליפסקי את האשמה בראש אלמנטים אחרים, ביחוד מהאורדן „בני־ציון", שהשפיעו בזה. אחרי נאומו של מר ליפסקי נתאשר הדין־וחשבון ונתקבלה החלטה של אמון להנהלה ב ר ו ב מ כ ר י ע.

טיול הצירים בעיר באלטימור.

אחרי האספה השניה ערכו ציוני באלטימור כסע של טיול בשביל הצירים מסביב לעיר. כשלש מאות אבטומובילים מוכנים היו לפני אולם הישיבות לכבוד הצירים והאורחים. כל הצירים התקשטו בדגלים, ציוניים ואמריקאיים, ועברו בשורה תוגגת בכל הרחובות ומסביב לעיר. סביבות באלטימור טובעות בדשא, בגני־חמד ובחורשות מצלות. גם בתוך העיר גופה מרובים האילנות והגנים, המקשטים את הרחובות ומותחים חוט של חן על עיר־החוף ההומיה והסואנת הזאת, המלאה בתי־חרושת ובתי־מסחר הרבה. בגן־העיר נתגלה לעיני הנוסעים מטע של פרחים בתבנית „מגן דוד", שנטעו לכבוד הועידה.

הנסיעה, כשהיא לעצמה, היתה גם דימונסטראציה ציונית יפה. ברחובות רבים, ביחוד ברחובות־העיר היהודים, קבלו התושבים את פני הצירים באותות התלהבות וכבוד, בשיר „התקוה" ובקריאות של ברכה.

הערב הוקדש לאספות שונות.

ישיבה שלישית.

יום ג', ו' תמוז, כ"ו יוני.

הישיבה השלישית נפתחה בהרצאות מצד הועדות השונות, שנבחרו מטעם הועידה. נתברר, שמספר הצירים, המשתתפים בועידת העשרים, עולה לארבע מאות ועשרים. בשנה שעברה באו לועידה רק 325 צירים.

הועידה מטילה על הנהלת הפדרציה הבאה למנות בישיבתה האחרונה, שתהיה לפני הועידה השנתית העשרים ואחת, ועדה מיוחדה לבקורת ההרשאות של הצירים. ועדה זו תהיה מורכבת מתשעה חברים, מקרב אותם האנשים, שלעת הישיבה יהיה ידוע עליהם, כי הם נבחרו לצירים. על ועדת־הבקורת הזאת יהיה לבקר את כח־הרשאתם של הצירים ולערוך את רשימתם יום אחד לפני פתיחת הועידה ולהשגיח על רשימת הצירים. על מזכיר הפדרציה ועל עוזריו תהיה חובה למלא את פקודות הועדה הזאת. כל מעשיה והחלטותיה של ועדה זו יושמו לפני הועידה כולה לאשור.

מר נתן קאפלאן מציע להמשיך את הישיבה עד השעה השביעית בערב, כדי להספיק זמן לבחירות עוד ביום זה. ההצעה מתקבלת. מר שפריירגן נוטל רשות־הדבור לבאר, שהאשמה בדבר הפשרה הידועה בעניני הקונגרס אינה חלה על האורדן „בני־ציון", אלא האורדן „ברית־אברהם" הוא האחראי בעדה.

מר ש. אבל עולה על הבימה ומוסר דין־וחשבון מענין על צמיחת הקרן הקיימת בשנה זו, למרות כל המעצורים הקשים, שהיו לפניה, ולמרות זה, שהכחות הציוניים נמשכו לעבודות העזרה לנגועי המלחמה ולשאר עבודות ציוניות. למרות כל זאת, גדלו הכנסות הקרן הקיימת ב־4,835.37 דולאר. בסך־הכל נאסף באמריקה בשנה שעברה סכום של 60,156.78 דולאר.

הועדה הממונה על הקרן הקיימת עברה על הדין־וההשבון ואשרה אותו. מר אבל מודיע, כי מר רובין, מזכיר הלשכה האמריקאית של הקרן הקיימת, לא יכול לבוא בעצמו מפני מחלתו. המרצה מציע בשם הועדה הבעת תודה ללשכת הקרן הקיימת שבאמריקה על עבודתה הפוריה. מלבד זה, מציעה הועדה הנזכרה את ההחלטות הללו:

א) הלשכה לקרן הקיימת באמריקה תפתח בעזרת האגודות המקומיות מחלקות בשביל הקרן הקיימת בכל מקום, שעדיין אין כמותן.

ב) השיטה של קבלת נדבות והבטחות לטובת הקרן הקיימת תונהג בכל מקום על־ידי המרכז באמצעות הסניפים.

ג) על הלשכה המרכזית של הקרן הקיימת באמריקה לקבוע שבת אחת בשנה, שבה יאספו נדבות לטובת הקרן הקיימת בבתי־הכנסיות שבכל הארץ.

ד) על המרכז להספיק קופות מיוחדות לכל האגודות היהודיות שבכל הארץ, על מנת שיצברו בהן כסף לטובת הקרן הקיימת בשעת אספותיהן.

ה) לארגן בכל ארצות־הברית אגודות של הקרן הקיימת, שבהן ישתתפו כל אלה שמחזיקים קופות הקרן הקיימת בביתם; והאגודות האלה תתאספנה פעמים בשנה ותעבודנה בהשגחתם של ועדי הקרן הקיימת המקומיים.

כל ההצעות מתקבלות. על־פי הצעת אחד הצירים נתקבלה ההחלטה לשלוח טלגרמה של תודה למר ר ו ב י ן, המוטל על ערש־דוי ולא יכול לבוא לועידה.

היושב ראש מודיע, כי ועדת המנויים לא הכינה עדיין את עבודתה, ולכן יעסקו בשאר ההחלטות עד שעה חמש וחצי.

ישיבה שניה.

יום ב', ה' תמוז, כ"ה יוני.

הישיבה השניה נפתחה על־ידי הפרופ. פרידנוואלד. מר לואיס ליפסקי, היושב ראש של הפדרציה הציונית, נותן ביאורים לדין־וחשבון של ההנהלה ומטעים את צמיחתה והתפתחותה של התנועה במשך השנה האחרונה, מועידת פילאדלפיה ועד הועידה הזאת. הוא מתעכב על פעולת ההסתדרות בענין התנועה הקונגרסית, על השפעת הציוניות, שיצאה בנצחון גמור מן המערכה. על צמיחתה של הפדרציה הציונית יעידו גם הכנסותיה מהשקלים וממס־המפלגה. במקום 49,529 השקלים, שנמכרו בשנה שעברה על־ידי הפדרציה וההסתדריות הציוניות האחרות, הקשורות בה, נמכרו השנה 80,000 שקלים, כלומר: רבוי של 31,000 שוקלים. מה שנוגע למספר החברים המאורגנים בתוך הפדרציה, כלומר, אלה ששייכים לאיזו אגודה ציונית מסודרת ומשלמים מס־הגלגולת לצורך ההסתדרות — עלה מספרם בשנה זו מ־14,845 עד 21,357, כלומר: תוספת של 6,412 איש. לא נכנסו בחשבון זה, כמובן, הסתדריות „פועלי־ציון" ו„המזרחי". עכשיו מונה הפדרציה (יחד עם „הדסה") מספר של 8,280 חבר, האגודות הציוניות שבמערב האמצעי — 4,375, האורדן „בני־ציון" — 3718, הסתדרות תלמידי הקולגים — 246, „יהודה הצעיר" (מבני י"ח ומעלה) — 1023.

הדין־וחשבון הנדפס מוסר ידיעות מפורטות על התנועה הקונגרסית, ההשפעה על האורדנים השונים, פעולת הקרן הקיימת, שאלת ההסתדרות, השקל, החברים, הסדור והתעמולה, הספרות והעתונות, הפונדים וכו', ודין־וחשבון מפורט על כל ההסתדריות לפלגיהן, הכרוכות בהפדרציה. מקום מיוחד הוקצע גם לה ס ת ד ר ו ת העברית.

אחרי נאומו של מר ל. ליפסקי נקראה טלגראמה של ברכה מלונדון מאת חבר הועד הפועל המצומצם, מר נחום סוקולוב, וזה תכנה: „זה עתה שבתי מצרפת ואיטליה, ובלבי הרושם הרענן מנצחוננו והכרת ההצלחה הגדולה, שנחלה תנועתנו במרכזי־העבודה שלנו, פה ובכל אירופה. הנני שולח לכם את ברכתי, אחי ואחיותי, לעבודתכם הפוריה, לקרבנותיכם, שאתם מקריבים מתוך התלהבות, ולאיניציאטיבה שלכם. אני מברך אתכם בהצלחה בכל פעולותיכם. יהי רצון, שועידתכם תתחיל פרק חדש וגדול בעבודתנו בעד מולדתנו הלאומית בארץ־ישראל".

מיד התחילו הוכוחים על הדין־וחשבון. ד"ר ש. מ. מלמד נואם ראשונה. הוא מגנה באופן חריף את אפני ההאשמות והחשדים הפרטיים כלפי אנשי ההנהלה או חברי האופוזיציה. מצדו הוא מבקר את ההנהלה בדבר אחד: אפשר היה לעשות פי־עשרה ממה שעושים בהתעמולה שבכתב. ביחוד אין התעמולה בעתונים הרשמיים מספיקה, והתעמולה העיקרית בעד הציוניות נעשית דוקא על־ידי עתונים פרטיים. עיקר החסרון הוא, שאין מוסד אחראי מיוחד, שיהא ממונה לעמוד על משמרת זו ולדאוג לדבר. ושוב קובל הנואם, שאין י ד א ח ת מורגשת במשרד. כל לשכה ולשכה מתוקנה יפה, כשהיא לעצמה, אך חסר כח השלטון המרכזי, שידאג להכלל. והוא שואל שוב: מי הוא האדם, הממונה על התעמולה, שיתאים לתפקיד אחראי וחשוב זה, לרכוש לבותיהם של שלשה מיליונים יהודים להציוניות? הנואם דורש להשמיד ולבער את רוח האינדיווידואליות בהנהלה לטובת אחדותה של העבודה.

הפסקה קצרה באה לשמוע דין־וחשבון מאת מר נויימאן, היושב־ראש של ועדת המנויים (מנויי הועדות). מר נוימאן הקריא את הרשימות של הועדות המוצעות. הרשימה נתקבלה פה אחד, בלא וכוחים. הועדות שנבחרו הן: לאשור הצירים (מר ל. זולוטקוף — יושב ראש), לסדר־העבודות (מר נ. קאפלאן, שיקאגו — יושב ראש), לעניני כספים (ל. קירסטיין — יושב ראש), לשקלים (ש. אבל — יושב ראש), לקרן הקיימת (ב. גורדון — יושב ראש), למכבי (הגברת פלז — יושבת ראש), ל„דאס אידישע פאלק" (ד"ר ש. מ. מלמד — יושב ראש), לספרות (הרב דווידוביץ — יושב ראש), לעברית (ר. בריינין — יושב ראש), לעניני ארץ־ישראל (ב. רוזנבלאט — יושב ראש), לקונגרס (השופט הוגה פאם — יושב ראש), להסתדרות (הפרופ. קאלן — יושב ראש), לתעמולה (הגברת הנרייטה סולד — יושבת ראש), למנויים (מ. שולמאן, שיקאגו — יושב ראש), להחלטות כלליות (י. ברודי — יושב ראש).

בזמן הוכוחים עולה על הבימה הפרופיסור נ. סלושץ מפאריז ומוסר ברכה קצרה לועידה בשם הועד המרכזי של הציוניים בפאריז.

אחרי שעלתה על הפרק הצעה לאשר את הדין־והחשבון, שמסר ראש הפדרציה, ולהביע אמון בחברי ההנהלה, התחילו וכוחים סוערים. מר איש־כישור מניו־יורק דורש, שיקציבו זמן יותר רב לוכוחים, מפני שהצירים לא הספיקו לקרוא את הדין־והחשבון, שניתן לפניהם זה עתה בועידה. מר בריל מציע לקבל את הדין־והחשבון, שלא לבוא בוכוחים כלל — בתור מחאה. הכל מרגישים, כי פה תטוש המלחמה הראשונה מצד האופוזיציה. הרוחות מתעוררות והכל פונים אל עבר האופוזיציה. הוכוחים נמשכים. מדברים מר וורטסמאן והגברת ב. פבזנר. הגברת פבזנר שואלת: מדוע לא נרשם שמה בין שמות הנואמים, שעבדו בשנה זו לטובת הפדרציה? מר טשארלז כהן מצדד בזכות ההנהלה ומדגיש את צמיחת הפדרציה ואת פעולתה בעד הקונגרס והעזרה לנגועי המלחמה ואת התוצאות הגדולות שהשיגה בשנה זו.

נגד ההנהלה יוצאים בנאומים חריפים עוד נואמים אחרים. מר ש. גולדנברג מראה בנאומו על התהום העמוקה, שנוצרה בין הממשלה הציונית ובין העם, ושאין ההנהלה עושה כלום, כדי לסתום את פי התהום ולהתקרב אל המוני העם. בתור ראיה לדבריו הוא מביא את מעשי ההנהלה בשאלה הקונגרסית, שעשו חוזה עם ועד ההסתדרות הקונגרסית הידועה, למרות דעת הצבור, והצבור בטל אמנם את החוזה. הנואם מבקר את ההנהלה

ההכרה תכיל גם את דרישת הזכוי האינדיווידואלי. ואם דרישת ארץ־ישראל והכרת העם היהודי בתור לאום עלולה להזיק לזכויות האלמנטריות, — במה נחשב ערכן של זכיות מקריות כאלו, שיסודן כל־כך רעוע ותלוי על בלימה?

הטענה על דבר סכנת הישוב — היא פשוט מגוחכה. עניני הישוב האמתיים קרובים לנו לא פחות מלמתנגדינו, שנעשו פתאום ידידים לישוב. אך הישוב בעצמו יודע ומרגיש ערך הרגע וצורך הקרבנות ההכרחיים.

עוד בקונגרס הציוני הראשון עמדה לפנינו שאלה זו: אם מפלגה או העם הם מטרתנו; וכבר אז הבענו ברור, כי לא נבראה הציוניות אלא בשביל העם היהודי. אנו רוצים, שהעם יהיה ציוני, אך שום מונופולין לא לקחנו לנו על העם. הבא אלינו נסייע בידו, אולם בזאת נקבל אותו, שכל הבא אלינו — יבוא אלינו בלבב שלם, כולו — ולא לשליש ולמחצה.

עלינו להרבות עד כמה שאפשר, בכחותינו, אך כל מעשינו צריכים להיות מכוונים להגשמת הרעיון הציוני. אסור לנו לדבר על זכיות חלקיות בארץ־ישראל, כי־אם על זכות אחת — הזכות על ארץ־ישראל. לא דרישות של מינימום, כי־אם דרישה מכסימאלית אחת.

אך מלבד דבורים ודרישות מדיניות, קרובה היא שעת המעשים, שעת העבודה הממשית. ולזה עלינו להתכונן מבעוד זמן ולהכין את הצבור, כי העבודה תדרוש את כל נפשנו, את כל כחותינו.

אין לנו מונופולין על התנועה, וברוכים כל הבאים אלינו. יבואו, אך בזה נקבלם, שיבואו בתכנית רחבה, בפרוגראמה ברורה ומקיפה.

נאומו של מר מוצקין עושה רושם עמוק על כל הנאספים ומתקבל בהסכמה כללית. אחריו עולה על הבימה נשיא הועד הזמני לעניני הציוניות הכלליים, הד"ר סטיפן ווייז. הנואם מזכיר את מצב ההסתדרות לפני עשרים שנה, בשעה שההנהלה הצטמצמה בחדר צר, ומברך „שהחיינו" על צעדי־הענק, שצעדה ההסתדרות קדימה. אחרי כן הוא מדבר על התנועה הקונגרסית ועל רגש הכבוד וההגדרה העצמית, שהיא מחזירה לעם היהודי. הקונגרס היהודי אינו נזקק לשום אשור משום אבטוריטט. הקונגרס יערך נגד רצון המתנגדים. שערי הציוניות — אומר הנואם בהמשך דבריו — יהיו פתוחים לכל הרוצים להכנס, ובלבד שיודה בעיקר, לא בפירושו המיוחד, שכל אחד עלול ומסוגל לתת להציוניות, אלא ב„אני מאמין" של בזיליאה. הד"ר ווייז מתרה ומזהיר, שלא לזוז מהפרינציפיון הציוני, בפרט עתה, בשעה שהנצחון כל־כך קרוב לבוא.

בסוף דבריו מזכיר הנואם את מבטאו של הד"ר הרצל: „אם תרצו — אין זו אגדה", והנאספים כולם קמים לזכר המנהיג המנוח.

נאומו של הד"ר ווייז היה יפה, כדרכו, ועורר מחיאת־כפים עצומה. אחריו קרא היושב־ראש את נאום־הפתיחה, שבו נתן השקפה כוללת על מצב הציוניות בזמן הזה ועל התקוות הממשיות, הנשקפות לנו. הידיעה היותר מענינת היתה על־דבר השיחה, שהיתה לשר־החוץ האנגלי, הלורד באלפור, עם נשיא הציונים הקאנאדיים, מר קלארנס די־סולה. בהיותו בקאנאדה הזמין הלורד באלפור אליו את ראש הציוניים לישיבה מיוחדה ושח עמו כשתי שעות. תוכן השיחה לא ניתן, כמובן, להתפרסם, אולם מר פרידנוואלד הודיע באופן רשמי, שיש לו הרשות לפרסם, כי השיחה הביאה לתוצאות חשובות ומעודדות ביותר: לתוצאות, שתהיה להן השפעה יתירה ועצומה על שאיפות העתיד של עמנו.

נאומו של הפרופ. פרידנוואלד, אף־על־פי שנקרא מעל פני הנייר, עושה רושם חזק על הצירים, המקשיבים לו בתשומת־לב ובשקט מיוחדים. כל המבטאים שקולים ומדודים, אין שום פראזה יתירה, ולכן גדול כל־כך ערך הודעותיו הרשמיות של הפרופ. פרידנוואלד על מצב הענינים המדיניים.

אחרי נאומי הפתיחה מתחילה הועידה בעבודה מעשית. נגשים לבחירות ועדות שונות. מר ש. גולדנברג מציע, שכל הועדות תבחרנה על־ידי הצירים ולא תמנינה על־ידי הנשיאות. אחרי משא־ומתן קצר החלט לבחור בועדת־הועדות של תשעה, אשר תערוך רשימת כל הועדות הדרושות ותציע לפני הועידה. אחרי החלטה זו התחילו וכוחים חדשים על־דבר אופן בחירת ועדת־הועדות הלזו. בראשונה החלט לבחור בה מקרב הועידה; אך כאן נתגלה כל הקושי שבדבר. האופוזיציה, שצדדה בזכות הפרינציפיון הדימוקראטי, לא היתה מוכנה ומסודרה, ועל השלחן עלו כשבעים שמות של קאנדידאטים לועדת הועדות, שמהם צריכים היו לבחור בתשעה. השופט פאם מציע לחזור על ההחלטה, ולבסוף עולה בידי היושב ראש להוציא את הועידה מן המבוכה, בהציעו רשימה של תשעה, שנתקבלה על דעת הנאספים. בועדה זו נכנסו אחדים מן האופוזיציה. עוד הצעה עלתה על הפרק — לשנות את סדר הישיבות ולעשותן פעמים ביום, במקום ישיבה אחת, כמו שהודיעו. אך בזה נוצחה האופוזיציה ברוב גדול, והסדר המוקדם נשאר, כמו שנערך מטעם המסדרים.

אחרי קריאת טלגרמות של ברכה מאת הועד הציוני (יעקבוס כהן), מה„פרבאנד" הלאומי של הפועלים, מקאנאדה, מקלארנס די־סולה ומאחרים נסגרה הישיבה הראשונה.

———

אספות פומביות.

כל הערב היה מוקדש לאספות פומביות גדולות, שבהן השתתפו כעשרים אלף איש. באספה הפומבית, שהיתה באולם האקדמיה למוסיקה, בנשיאותו של הד"ר פרידנוואלד, נאמו הרב אבראמוביץ מקאנאדה, הד"ר מוסינזון, צ. ה. מאסליאנסקי והד"ר ווייז. הנואם האחרון, מר מוצקין, הד"ר ש. לוין ועוד נואמים אחרים נאמו בשאר האספות. קהל גדול מלא את כל אולמי האספות, אך רבים מאלה, שלא הספיקו להכין כרטיסי־כניסה, היו מוכרחים להשאר מבחוץ מאפס מקום.

———

האורדן „בני־ציון"	$ 3,000.00	
האורדן „אבירי ציון" (תקופה א')	500,00	
„הדסה"	4,484.31	
המשרד הציוני של ניו־ענגלאנד	11,758.26	
הסתדרויות מדינת אוהאיו..	3,028.16	
משרד שיקאגו	5,900,00	
המשרד על חוף ים־השקט ...	3,921.62	
סט. לואיס	1,100,00	
טכסאס, פיטסבורג, ווירגיניה ופנסילוואניה, בס"ה ..	932,50	
הסתדרות עברית	450,00	
תלמידי הקולגים	230,00	
לשכת חוץ	128.14	
לשכה יהודית	500.00	
משרד „המזרחי"	3,380.71	
ועד המרכזי של „פועלי ציון"	4,100,00	
תעמולה מיוחדה	500,00	
תעמולה על־ידי „פועלי ציון"	1,625.00	
„דאָס אידישע פאָלק"	6,470.00	
„התורן"	1,000.00	
משכורת תעמולה	9,920.00	
הוצאות לצבור הכסף	2,273.01	
הוצאות ועידת הוטיל מארסיליה	92,01	
העבר לקרן ההנהלה בשביל הוצאותיה	128,297.10	$ 353,502.23
עודף ההוצאה על ההכנסה		6,297,70

על הדין־וחשבון הכספי חתום הגזבר מר ל ו י ן־א פ ש ט י י ן, והחשבונות מאושרים על־ידי רואי־חשבון רשמיים.

אחרי שניתן הדין־וחשבון לפני חברי הועד הזמני, נבחרו שתי ועדות מיוחדות, שיכינו את התקנות ויערכו תקציב עד האספה המיסדת של הועד הציוני הזמני החדש, העתידה להתאסף ביום הרביעי וביום החמישי הבאים.

ישיבה ראשונה של הועידה הציונית.

יום ראשון בשבת, ד' תמוז, כ"ד יוני.

עוד זמן רב לפני שעת הפתיחה של הועידה היה כבר הרחוב לפני אולם האקדמיה למוסיקה מלא אנשים: צירים, אורחים, עתונאים ויהודים סתם, מבני העיר, שבאו לראות ולשמוע.

הצד החיצוני מהודר, ועל זה יש להחזיק טובה לציוני באלטימור, וביחוד לפרופ. פרידנוואלד, שידעו לסדר את הועידה בטוב טעם ודעת. בפרוזדור עומדים שלחנות מלאים כל טוב: ספרים וחוברות, עתונים וכרטיסים ותמונות מענין היום. האולם, המקושט בדגלי ציון ואמריקה, מלא צירים, אורחים ומבקרים מפה אל פה: הצירים — במרכזו של האולם, והאורחים — מסביב להם וביציעות העליונים. מקום מיוחד לרגלי הבימה נקבע בשביל באי־כח העתונות.

הועידה נפתחה על־ידי נשיא הפדרציה הציונית, הפרופיסור ה. פרידנוואלד. היושב ראש מציג ראשונה את ראש העיר באלטימור, מר פריסטון. נאומו הקצר של ראש העיר הזקן נאמר ברגש ונפסק פעמים אחדות במחיאות כפים. תכנו של הנאום היה — ברכה לציונים ולעבודתם להגשמת מטרתם. האידיאל של יצירת מולדת לעם היהודי, אמר הנואם, ראוי לתשומת־לב יתירה. מולדת זו תשמש מרכז, אשר ממנו קוי־אורה יוצאים ומאירים לכל תפוצות הגולה, קוי התקוות והשאיפות הלאומיות. לא נכנסה אמריקה למלחמה זו, אלא להשליט את הרעיון הדימוקראטי בעולם. וכל עם ועם רשאי להנהגה דימוקראטית ולשלטון עצמי. ראש העיר מסיים בברכה לכל חברי הועידה בשם כל תושבי באלטימור עירו, היהודים ושאינם יהודים גם יחד.

אחריו עולה על הבימה חבר הועד הפועל הציוני הגדול, מר ליאון מוצקין. הוא מברך את הנאספים בשם הועד הפועל, אשר שלח על־ידיו מכתב־ברכה מיוחד לועידה הציונית. הועד הפועל מקשיב באינטרס מיוחד לכל צעד וצעד, הנעשה באמריקה. ועידה ארצית אינה כעת חזיון מקומי בלבד, אלא חלק של קונגרס ציוני. עכשיו באה כל ועידה מעין זו למלא חלק בעבודת הציוניות הכללית, ויש לה איפוא ערך מדיני גדול.

רק לפני שנים אחדות — אומר הנואם — התחלנו להרגיש בערכה האמתי של ההסתדרות הציונית באמריקה להגשמת הציוניות, כי השפעת אמריקה בקונגרסים הציוניים העולמיים לא היתה גדולה למדי.

בשעה שנבחרנו לועד הפועל בקונגרס של ווינה, לא הרגשנו כלל מה יהיה תפקידה של ההסתדרות בתקופה העתידה. לא ידענו מראש, כי עלינו יהיה לטפל לא בתנועת־ציון, אלא ב„ציון" עצמה. אולם עם הכרזת המלחמה הרגשנו מיד, שחובות קשות ואחריות מיוחדה מוטלות עלינו. מצד אחד נתעוררה לפנינו השאלה, כיצד להחזיק בישוב, ומצד שני — הדאגה לקיומה של ההסתדרות בשעת־חירום זו. דאגה עצומה תכפה אותנו. פחדנו לשלמותה של הסתדרותנו. ובכל זאת — יגענו ומצאנו איש את אחיו. בני ממלכות שונות, הנלחמים במחנות־אויבים באומן ובמסירות־נפש לארצותיהם, לא שכחו גם את חובתם לעמם היחיד והמיוחד. עוד בסוף שנת 1914 מצאנו את הדרך הנכונה, ולא הסחנו דעתנו מעניני ההסתדרות ולא חדלנו מלדאג לארץ־ישראל ולעתידנו הלאומי.

מתנגדינו ראו שתי סכנות בעבודתנו: סכנה ליהודים בכל מקום שהם וסכנה המיוחדה להישוב בארץ־ישראל. ומה קשה היה לאנשים כמונו, המרגישים בלבם, כי נכונים הם להקדיש את כל אשר להם בעד עמם ובעד עתידותיו — מה קשה היה לשמוע אשמה נוראה זו, שעבודתנו היא נגד העם. אין זו אלא עלילת שוא — וכולכם יודעים, כי א נ ו ק ר ו ב י ם י ו ת ר א ל ה ע ם ממתנגדינו ומקטרגינו. הטענה, שעבודתנו היתה מזיקה לאמאנסיפציה של ששה מיליון יהודים — שקר היא. וכך ענינו למתנגדינו, שאם השאלה ה ל א ו מ י ת תעלה על פרק העמים, הרי מן

מחלקת העברת הכספים (טראנספר־דפארטמנט) מקבלת כספים למשלוח, מיחידים וחברות, לכל ארצות המלחמה (עכשיו — מלבד גרמניה, אויסטריה ובולגריה) ולארצות הנייטראליות. בעד המשלוח אינה מקבלת שכר.

במשרד המרכזי של הועד הזמני (15 לשכות) עסוקים 28 גברים ו־57 נשים, בסך־הכל 85 איש, ובראשם ועד של פקידים; עוד 12 איש עסוקים במשרדים שלנו בבוסטון וכו'.

מהלשכות החדשות, שנוצרו בשנה זו, ראויים לתשומת־לב המשרד הארצישראלי וההסתדרות העברית. המשרד הראשון עזר הרבה לסדור האחוזות ולסדור ה„עליה".

אחרי הדין־וחשבון של המזכיר בא דין־וחשבון של הגזבר.

הדין והחשבון הכספי הוא למן שלשים באבגוסט 1914 ועד שלשים ואחד במאי 1917, והוא מהולק לשלש תקופות: הראשונה — מסוף אבגוסט 1914 עד סוף יוני 1915; השניה — עד סוף מאי 1916, והשלישית — עד סוף מאי 1917.

הכנסות:

כספים למשלוח	$ 1,007,022.18	
קרן העזרה	345,140.90	
קרן בתי־הספר, הרפואה ובדומה	34,221.52	
קרן ההצלה	347,204.53	
קרן ההנהלה	35,963.98	
תעמולה מיוחדה	55,478.00	
סך־הכל		$ 1,825,031.38

הוצאות:

לשכת המשלוח — נשלח	$ 951,197.70	
לשכת המשלוח — נפרע חזרה	8,858.08	
ארץ־ישראל	403,894.97	
טורקיה (חוץ מארץ־ישראל)	2,500.00	
מצרים	3,150.00	
אירופה — למטרות ציוניות בלבד	52,213.38	
רוסיה	15,913.33	
לונדון	9,528.75	
פולאניה וליטה	15,894.00	
גליציה	3,276.00	
רומיניה	2,500.00	
הסתדרויות ארצות־הברית ..	95,007.02	
הוצאות להנהלה וצבור הכספים בארצות הברית	107,431.04	
תעמולה מיוחדה	28,300.73	
הריאה לקרן־ההצלה	8,000.00	
סך־הכל		$ 1,707,664.40

המאזן (באלאנס):

לשכת המשלוח	$ 46,967.00	
קרן העזרה ..	16,584.44	
קופות בתי־הספר, הרפואה ובדומה	34,222.52	
קרן ההנהלה .	6,714.18	
תעמולה מיוחדת	19,177.54	
המאזן הכללי, מאי 31, 1917	$ 123,664.68	
גרעון קרן ההצלה	6,297.70	$ 117,366.98

מהדין־והחשבון המפורט נציין את הפרטים הללו:

א) עזרת לארץ־ישראל:

תקופה ראשונה	$ 22,837.28	
תקופה שניה	121,711.68	
תקופה שלישית	73,335.76	
מוסדות קבועים	23,578.75	241,463.47

ב) פליטי ארץ־ישראל (מחוץ לארץ):

תקופה ראשונה	2,100.00	
תקופה שלישית	18.50	2,118.50

קרן העזרה:

ההכנסה הכללית במשך שלש התקופות.

נדבות כלליות	$ 306,806.08	
קרן בתי־הספר	9,344.49	
על חשבון הא. ק. בעד שקלים	31,053.96	347,204.53

הוצאות:

ארץ־ישראל:

(התקציב הציוני בארץ־ישראל, ובתי־הספר בכלל זה).

תקופה ראשונה	31,700.00	
תקופה שניה	57,537.51	
תקופה שלישית	40,125.00	129,362.51

עבודת „הדסה":

תקופה שניה	2,950.49	
תקופה שלישית	3,000.00	5,950.49

מוסדות בספיים ציוניים בעד קרן מיוחדה:

תקופה שלישית	25,000.00	25,000.00
סך־הכל		$ 160,313.00

מצרים — עבודת „הדסה":

תקופת שניה	1,050.00	
תקופה שלישית	2,100.00	3,150.00

אירופה — הועד הפועל, והשקלים בכלל זה:

תקופה ראשונה	13,110.92	
תקופה שניה	20,041.57	
תקופה שלישית	19,060.89	52,213.38
לונדון		9,528.75

הפדרציה בארצות־הברית וההסתדרויות הכרוכות בה:

תקופה ראשונה	1,000.00	
תקופה שניה	12,500.00	
תקופה שלישית	18,578.32	32,078.32

שהשפיע מיד השפעה חוזרת על מחיר צרכי אוכל־נפש ומשכורתם של המורים, האכרים, הפועלים וכו'. הממשלה המרכזית בקושטה קבעה ערך ידוע לשטרות שלה, אך התושבים אינם מתחשבים עם הערך הזה כלל וכלל, וערך הדולאר האמריקאי ירד ירידה מבהילה, ביחוד בגלילים הרחוקים מהמרכז, ונחשב רק לשלשים צנטים. הועד הציוני הזמני צריך היה לדאג למשלוח הכסף בכמות יותר ויותר גדולה ויסדר את שינויי־המשקל באמצעות עזרת־המרכז של המדינות הנייטראליות ובעזרת הציר האמריקאי, מר אברהם עלקוס, בקושטה. על־ידי כך הצליח לחשוך בשביל תושבי ארץ־ישראל סכום מאתים אלף דולאר.

ועד החנוך שבארץ־ישראל הציע, למרות זאת, תכנית רחבה מאד לעבודת השנה, כמו, למשל, תמיכת בתי־הספר בדמשק, הוצאת ספרי למוד וקריאה וכדומה. הועד הזמני לא יכול לאשר את התכנית, מפני חוסר כסף ומפני היוקר שהאמיר, אך מסר לועד המקומי שבארץ־ישראל את הסכומים לעבוד בהם בלא הגבלה. דין־וחשבון מפורט מיפו נותן לנו הצעת תכנית שלמה לשנת תרע"ז, והרצאה אחרת מיפו מוסרת דין־וחשבון שלם על כל מה שנעשה במקצוע החנוך בשנת תרע"ו שעברה. אחרי גירוש יפו בערב פסח זה (6 לאפריל) נתרכזה עבודת החנוך בפתח־תקוה ובשאר המושבות.

למרות שעת־החירום, השתדלו להמשיך את עבודות הצבור באופן נורמאלי, ובמדה ידועה עלה הדבר בידי הישוב ועסקניו. הספרים והחוברות המועטים, שיצאו בארץ בשעת המלחמה, מעידים על זה. ראיה אחרת אנו מוצאים בשאיפה הברורה לבלי עשות עבודת העזרה בארץ צדקה, אלא להספיק לתושבים הנצרכים עבודה צבורית למצוא בה לחמם; באי־כחנו השתדלו הרבה להביא עזרה בדרך צבורית ולהלחם, באופן זה, בסכנת השנוררות בקרב הישוב החדש והדימוראליזציה, הכרוכה בעקבה. הרוב הגדול של הסכומים, שנשלחו לשם עזרה, נחלק בקרב הישוב הישן, החי גם בשנות שלום על עזרתם של בני הגולה. המשרד הציוני בארץ־ישראל יסד ועדי מזון והלואות שונות, שהם כל־כך דרושים בתנאים המדיניים והכלכליים, שתושבי הארץ נתונים בהם.

עלינו להחזיק טובה לציוני רוסיה, שעזרו כל הזמן לעבודה בארץ־ישראל בתמיכתם החשובה; וכן גם לציוני אנגליה, שהשיגו רשיון מממשלתם לשלוח תמיכה לארץ־ישראל על־ידי הועד הציוני באמריקה, לקרן הקיימת, שלא פסקה עבודתה בארץ אף לשעה אחת, ועזרה בזה לא מעט לכל הישוב כולו.

בחלק, המדבר על המעשים המדיניים, מעיד הדין־והחשבון, כי מיום מותו של הד"ר הרצל לא היו יחוסים וקשרים פוליטיים כאלו, שנוצרו עכשיו, בשעת המלחמה: מתחילה באנגליה, ואחר־כך בצרפת, ולאחרונה באיטליה, בארצות הברית וברוסיה. העבודה הציונית המרכזית נעשית בהסכמה ברוסיה ובקופנהאגן, באנגליה ובהולאנדיה, בארצות־הברית ובקאנאדה. השאיפות הציוניות נתקבלו ברצון ובהבנה מצד ממשלות אדירות. ביום 20 למאי הודיע הד"ר חיים ווייצמאן, היושב ראש של הפדרציה הציונית באנגליה, את הדברים הללו: „יש לי הרשות להודיע באספה זו, שממשלת הוד מלכותו נכונה לתמוך בתכניותינו. יכול אני להוסיף, כי תמיכת הממשלה הבריטית תהיה בקשר ובהסכם עם ממשלות־הברית. ידידנו ומנהיגנו מר נ ח ו ם ס ו ק ו ל ו ב היה גם בצרפת וגם באיטליה, ומשתי הממשלות הללו קבל הבטחות של חבה גמורה ותמיכה גמורה". המשא־והמתן בין באי־כחנו ובין ממשלת רוסיה וממשלתנו כאן, באמריקה, מאשר את ההודעה הנזכרה אשור גמור. הרצאה דומה קבלנו גם בענין ראיונו של שר־החיצון האנגלי מר א. י. באלפור עם ראש ציוני קאנאדה, מר קלארנס די־סולה.

שונאינו ומתנגדינו נסו מצדם לפעול על הממשלות בצרפת, בגרמניה, באויסטריה ובאנגליה. אך התנגדותם החטיאה את המטרה, ולא עוד, אלא שגרמה להתמרמרות בקרב אנשים, שעמדו עד כה מרחוק להציוניות. ידידים חדשים נתוספו לנו, אנשים, כלורד וואלטר רוטשילד והרב הכולל יוסף הירץ, שיצאו להגן על הציוניות.

ההרצאה עוברת ל ה ת פ ת ח ו ת ם של הועד הזמני ומזכירה את פעולתם של „פועלי־ציון", העובדים בקרב הפועלים, את „המזרחי", הפועל בקרב האורתודוכסים, את הפדרציה הציונית עצמה ואת האורדן „בני־ציון"; אחר־כך מספרת היא בקצרה על תנועת הקונגרס היהודי והבחירות, שנעשו עכשיו, אשר בהן לקחו חלק ארבע מאות אלף יהודים, ועל היקפה של ההסתדרות. מספר החברים המאורגנים, שהוא 27,000, אינו אלא מספר הציונים האקטיביים, אך באמת צריך לחשוב יותר מכפלים את מספר אלה, שנכונים להכריז על ציוניותם, ואין זה כלל מן הנמנע להגדיל את מספר השוקלים עד 200,000, אם רק יעשו חברינו את חובתם. הפדרציה האמריקאית מונה 170 אגודות, המחוברות באופן ישר; „הדסה" — 41; אגודות המערב — 98; „יהודה הצעיר" — 39 קלובים לגדולים, 150 קלובים לבינונים, 236 קלובים — לעולי ימים; בני־ציון — 87 סניפים; חברת תלמידי הקולגים — 19; אגודות „המזרחי" — 190 וחברות „פועלי־ציון" — 95. מלבד המשרד הראשי של הועד הזמני, משרדים עומדים וקיימים בבוסטון, בניו־יורק, בפילאדלפיה, בנורפולק של ווירגיניה, בקליוולאנד, בשיקאגו ובסאן פראנציסקו. מספר האספות הגדולות, שנערכו במשך אחד־עשר החדשים האחרונים, הוא 1037, אך בכלל עלה מספר המיטינגים הציוניים כפלים מזה. מהנואמים היותר חשובים, שעבדו בשנה זו, מזכירה ההרצאה את הד"ר ב. מוסינזון, ס. פרנקל, פ. ראסקין, מ. שיינקין, ל. זולוטקוף, טש. כהן, א. סאקס ומ. לובנטהאל. מלבד זה מציינת ההרצאה את פעולתם של הד"ר ש. לוין, הגברות ה. סולד וח. ליאון (לטובת קופת העזרה המדיצינית), מר שניברג וד"ר ב. אפשטיין (עכשיו — בארגנטינה).

מחלקת הפרסום נפתחה בפברואר 1917 ומספיקה ידיעות לעתונות האנגלית והיהודית. ברשימת המשלוח שלה נכללים 23 הוצאות ביהודית, 40 שבועונים אנגליים, 370 עתונים יומיים, שבועיים וירחונים, וששה סינדיקאטים גדולים.

של „שמור לי ואשמור לך"; הנימוסים החיצוניים המקובלים, שנוצרו ברובם, כדי לכסות על הריקניות הנפשית ועל חוסר התוכן שבחיים, מתחילים למלא את מקום הכונה הטהורה שבלב ואת מקום האצילות הנפשית האמתית. בני דורנו התחילו לבכר את פרחי התרבות ההילינית, שאין להם אלא תארם היפה וריחם הנעים, על פני הפירות והמזון המבריא של מוסר התרבות העברית, שמהם נזונה נשמתנו ובהם אנו מוצאים את כח קיומנו זה דורי־דורות.

והתוצאות הן: מחשבות עצורות ומאויים ערפליים ובלתי־ברורים, דעות והשקפות לקויות, שאין בכחן לעמוד אפילו בפני רוח מצויה, טלטולי־רוח ונדודי־נפש נוראים, לבבות רצוצים וקרועים, בלי תוכן ומשאת־נפש בחיים, ו„נשמות דאזלין ערטילאין", שאינן מוצאות להן את תקונן בעולם.

ועוזבים אנו את החיים מסביב לנו ופורשים לרגע אל העולם המתואר על־ידי הירצל בספורי־הילדים, שיצאו מעטו; מתבוננים אנו אל האדם הענק בשבתו בחברת משפחתו. בדברו ובשחקו עם ילדיו, ואנו מתענגים על החן והעדן, על הרוך והאהבה, על תום הילדות וטוהר הנשמה שבספורים האלה; משתאים ותמהים אנחנו על השקט, השלוה והפשטות התמימה, הנסוכים על דבריו, על הרוח האידיליתי, הצנוע והטהור, הממלא את החיים המתוארים על־ידיו, — ואנו רואים ונוכחים, כי עולם נהדר ונפלא בשלמותו היה עולמו הפנימי של הירצל, כי נפשו היתה שלמה, תמימה ומלאה זוהר נצחי, ונשמתו היתה כעצם השמים לטוהר, לזוך וליופי.

האם לא היה הירצל העברי היותר גדול ושלם שבדורנו?

הַוְּעִידָה הַצִּיוֹנִית הָעֶשְׂרִים בְּבַלְטִימוֹר

(מאת סופרנו המיוחד י. ב. צ.).

בפעם העשרים התאספו ציוני אמריקה לועידתם השנתית, והפעם היתה באלטימור העיר, שזכתה לקבל בקרבה פני צירי אגודות ציון מכל תפוצות ישראל, אשר בארצות הברית.

העיר באלטימור התכוננה יפה לקראת האורחים הבאים. ולא רק העיר היהודית, כי אם גם זו של ה„גויים". כל הרחובות המרכזיים, כל בתי־המסחר, בתי־המלון והבנינים הרשמיים מקושטים בדגלי־תכלת־ולבן גדולים, ויחד עם דגלי המדינה כולם מונפים לכבוד הציונים. דגלי ציון מתנוססים על־גבי בית־המועצה העירוני, וסרטי־תכלת־ולבן עם ברכות לצירי־ציון מקשטים את הרחובות, וכל זה משרה מסביב רוח של ידידות מעודדת. מעולם לא היתה עוד דימונסטראציה נהדרה וממושכה לכבוד הלאום היהודי, כמו זו, שראינו בבאלטימור במשך שבוע ימים רצופים. מצד זה עלתה הועידה על כל הקונגרסים הציוניים העולמיים שהיו לפניה. נדמה היה כאילו כל העיר הצעירה הביעה רגשי כבוד וחבה לעם עתיק, השואף לחדש את הירות נעוריו מימי קדם.

ישיבת הועד הזמני לענִיני הציוניות הכלליים.

שבוע ציוני זה נועד, מלבד לועידתן של הפדראציה וההסתדרויות המתיחסות אליה, לישיבותיו של הועד הזמני לעניני הציוניות הכלליים. ישיבתו הראשונה של ועד זה היתה במלון האמרסון ביום ראשון בבוקר. בישיבה הזאת, שבה השתתפו רק חברי הועד, נמסר הדין־וחשבון השנתי של הועד. הדין־וחשבון כולל את הרצאות המזכיר, הגזבר ומחלקות הפרסום והתעמולה.

המזכיר, מר יעקב דה־האאז, מוסר את פעולות התנועה הציונית בשנה זו בכל הארצות, שלא נחלשה למרות כל מעצורי־המלחמה הקשים. הועד הציוני הזמני עזר באופן ישר לעבודת הציונים בקאנאדה והשתתף בעבודת הקרן הקיימת בארגנטינה. פעולה ציונית נראית במרכזה ובדרומה של אמריקה. באנגליה נתחזקה התנועה עם הוסד הועד המאוחד (קונדזשוינט קומיטה), בהולאנדיה נוסד ועד מדיני, והמשרד הציוני שבקופנהאגן גרם לבצורה של התנועה בארצות סקאנדינאוויה. עבודה חשובה נעשית בשווייץ. לציוני פולניה ניתנה היכולת להביע את רצונם. ואחרון אחרון חשוב — האופקים הנפלאים, שנגלו להציוניות ברוסיה אחרי המהפכה בארץ ההיא. החששים, שנאמרו מצד ידוע, כי שחרור יהודי רוסיה יגרום להחלשת השאיפה הציונית, לא נתקיימו כלל. להפך, מצאנו פעמים רבות שקלים נקנים במקומות שאין שם להיהודים במה לקנות לחם להחיות נפשם. מפולניה, מקום שהרעב שורר בכל תקפו, באה דרישת עזרה לסייע לבתי־הספר העברים ולעזור לקיומו של העתון העברי היחידי — „הצפירה".

כל הדין־וחשבון תופס עשרים ושבעה עמודי־דפוס גדולים, ולכן אמסור רק את הדברים היותר חשובים שבו.

בסעיף המדבר על ארץ־ישראל אומר המרצה, כי מטרתם הבלתי־אמצעית של כל הכחות הציוניים היתה — לשמור על היהודים שבארץ־ישראל. בשנה האחרונה נעשה תפקיד זה קשה ביותר, מפני התרחבות שדה־המלחמה ורבוי מספר העמים הלוחמים. באותה שעה שנתברר ביותר ערכן של המושבות, בתור מקורות המספיקים מזון לא רק לאכרים היהודים, כי־אם גם לשאר התושבים. החיים הכלכליים כבלו הרבה לרגלי ירידת שער השטרות של טורקיה, מה

הִרְהוּרִים לְעֶשְׂרִים בְּתַמּוּז

מאת
ש. זאק.

בקרב האנשים, אשר חוננו ברגש ובשאר־רוח, מתרוצצים תמיד שני עולמות מתנגדים זה לזה; שתי נטיות שונות נלחמות בנפשם, ובנצחון הנטיה האחת או השנית תלוי כל מהלך חייהם ופעולותיהם של האנשים האלה.

הנטיה האחת היא אישית; היא קוראת את איש־הרוח להצטמצם בחוג עולמו הפנימי, להתבודד עם נפשו, עם מחשבותיו, חלומותיו ושאיפותיו, והיא עוצרת אותו מלצאת אל העם, אל ההמונים הרבים, שעל־פי הרוב, ביחוד בימים הראשונים, אינם מסוגלים להבין אותו, את דעותיו ואת הלך־רוחו.

הנטיה השנית היא צבורית־עממית; נטיה פנימית זו אינה נותנת לאדם לצמצם את חייו בחוגו הפרטי, הצר, והיא קוראת אותו אל החברה ודוחפת אותו לעבודה לשם הצבור ולטובתו.

באנשים, שמשוררים הם מטבעם, גוברת הנטיה הראשונה, האישית־הפרטית, על השניה; המשורר, בעל ההרגשות הנפשיות הדקות, אינו יכול לרדת אל ההמון, אשר חולשותיו, לקוייו וחסרונותיו מחללים את קדשי־נפשו הפנימיים, והוא מתיחד לעצמו ולשירת נשמתו ומתבודד באהלו ובהיכל שירתו; מתבונן הוא מרחוק אל התנועות המתרחשות ומקשיב אל הד דפיקות לב האומה ואל צלילי־נפשה, המשמשים רקמה לרוח־דמיונו ולשירת־חייו.

לא כן האנשים, שמראשית בריאתם נוצרו להיות מנהיגי העם וקברניטיו; חסרונותיו של ההמון אינם מרחיקים אותם ממנו; חיים הם עם העם ואוהבים אותו כמו שהוא עם חולשותיו, לקוייו ומגרעותיו; בעוז־רוח, בסבלנות־אין־קץ וברחמים רבים הם נושאים את טרחו ומשאו וריבו; מתוך עבודה אטית וממושכת הם מניחים לבנה על־גבי לבנה ואריח על־גבי אריח, כדי להבטיח את העתיד של עמם ולעשות את חייו בנין חזק ומוצק, בנין־עדי־עד.

בהירצל התמזגו באורח־פלא שתי התכונות האלה של אנשי־הרוח והתרכבו בו הרכבה נפלאה בלתי־נפרדת; והרכבה זו היא שעשתה את הירצל להאישיות היותר נפלאה, שלא היתה לנו דוגמתה זה דורות רבים.

היתה בו בהירצל מן האצילות הנפשית הדקה, מן ההרגשה האסתיטית העדינה, שעוצרת את המשורר מלהתקרב אל ההמון, הדש בעקבו את יפיו הנפשי העמוק ואת הרגשות היותר כמוסים שבמעמקי נשמתו. בכתביו ונאומיו של הירצל אנו מוצאים את הד הרגש הזה, שהיה מתעורר בו לפרקים והיה גורם לו מכאובים נפשיים נוראים. הירצל מעיד על עצמו, כי בשעה שראה, כי קולו אל עשירי העם ואל בעלי היכולת היה כקול קורא במדבר ולא מצא הד בלבם, חפץ היה לקרוא במר־נפשו: „שמעו, יהודים! אני, העתונאי הדל, עשיתי יותר ממה שהיה בכחי לעשות, ואולם אתם עוזבים אותי לנפשי; אָמנם חבורה טובה אתם, — אינני דואג יותר לכל זה".

אולם, לאשרנו, היה הירצל, בעל הסגולות האישיות הנעלות, גם בעל כשרונות חברתיים גאוניים; הירצל, בעל התכונות השיריות הנעלות, שחזה לעמו את חזון הדורות למרחוק, לא שם לב אל הקוצים והברקנים, שזרעו אחיו בני עמו על דרכו, והוא ירד מעל מרום־פסגתו, המלא יפי הנשמה, אצילות ועדן, אל העם בשדרותיו הרחבות, סדר את חייו, ארגן אותו, הפיח בו רוח חיים ועורר בקרבו תסיסה ותנועה כבירה, המשמשת מעין בלתי־פוסק לגלוי כחות עממיים חדשים, רבים ושונים, ומקור לעבודה לאומית מתמידה ובלתי־פוסקת, לעבודה גדולה ורבת־הגונים לדורות.

תכונות, המתנגדות אשה אל אחותה מן הקצה אל הקצה, מסוגלות להתאחד באופן הארמוני כזה רק ביחידי־סגולה, בגאונים יחידים של האנושות, הנולדים פעם באלפי שנים.

* * *

כשאנחנו מתבוננים אל חיי הדור, רואים אָנו, כי לא הרי יחוסנו אָנו אל החיים, מראיהם והופעותיהם השונים, כהרי היחס אל החיים, שהיה לאבותינו בדורות שקדמו לנו. וכשאנו מוסיפים לחשוב, נוכח, כי יחס זה של בני דורנו אָנו אל החיים הוא קל ומרפרף, שטחי, לקוי ופגום לגבי היחס הבריא, הרציני והעמוק של אבותינו בדורות אשר חיו לפנינו.

היו ימים, אשר הכלל שמסרו לנו: „אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו" היה ליסוד מוסד בחיינו; ידוע ידענו, כי „לא כל הנוצץ הריהו זהב", ועל כן היינו שמים לב בראש וראשונה אל הרוח והתוך שבכל דבר, אל פנימיותו ונשמתו; להקליפה והצורה החיצונית, שאפשר לזייפן על־נקלה, לא נתנו ערך מיוחד. ידענו אָז כולנו, כי התכונות הנפשיות, הפנימיות, של האדם הפרטי ושל החברה כולה, שהן נצחיות בטבען, קודמות במעלה להסגולות ההיצוניות, שבטבען הן מתחלפות, עוברות וכלות. תום הנפש ויפיה, מדות רמות ונאצלות, רוח נכון ולב טהור, צניעות, שלמות וטוהר בחיי היחיד, המשפחה והחברה — דרישות אלה של המוסר העברי הטהור היו בעינינו לעיקר החיים וליסודם. הסגולות החיצוניות, היופי החיצוני והנימוסים היפים, המקובלים בחברה, היו בעינינו לטפל, בבחינת פרחים, שנפלו לנו בירושה מן התרבות היונית.

רואים היינו ללבב ולא לעינים...

ותוצאה ישרה מתוך יחס בריא זה של החיים היו: מחשבה צלולה ובהירה, שאיפות ומשאלות ברורות, אמונות ודעות חזקות ומוצקות, — שאבותינו לא בגדו בהן ולא ותרו עליהן גם כאשר הוכרחו להקריב בשבילן את חייהם — נפש שלמה וחיים מלאים ושלמים, שכל אחד מצא בהם ענין ותוכן, בהתאם למדרגת התפתחותו הרוחנית ולדרישותיו וצרכיו הנפשיים.

בדורנו זה מתחיל היופי החיצוני לתפוס את מקומו של היופי הנפשי הפנימי; במקום יחס טבעי ופשוט של אחוה ורעות אמתית בין בני־האדם בא יחס מזויף ומעושה

מנומרת מהיהדות האמריקאית, ואין לנו בעולם ציוניות יותר מנומרת מהציוניות האמריקאית. הציוניות האמרי־קאית, — מתכוונים אָנו לא אל הרעיון הציוני, כי־אם אל הרכבתו של הצבור הציוני — כמו היהדות האמריקאית, היא עקודה, נקודה וברודה, חבורת אלימנטים שונים בעלי תרבות שונה, בעלי השקפות שונות ובעלי מנהגים שונים בנוגע לה„שלחן־ערוך" הפוליטי שלהם, הכל לפי מנהג המדינה, שבאו משם. ואם קשה לכל הנהגה של הסתדרות פוליטית מרובת־הזרמים לאחוז את רסן הממשלה בידה ולהשביע רצון את כל הצדדים, — הנה קשה הדבר הזה כפלים להנהגה הציונית האמריקאית. אי־אפשר לה לאחוז את המאזנים בידה ולבלי הכריע את הכף לצד זה או לצד אחר. והצד הנפגע חושד אותה, כמובן, בנטיה כלפי הצד שכנגד, אינו רוצה להתחשב עם מצב התנועה, באשר הוא במציאות, ומתחשב רק עם המצב האידיאלי, כפי שהוא מתואר בדמיונו.

ופה הננו מגיעים להצד החיובי, להצד המשמח, שהצטיינה בו הועידה הבאלטימורית, ושכל צופה ומבקר בלתי־משוחד מחויב להודות בו. הועידה הבאלטימורית הראתה, שהעולם הציוני באמריקה הולך ומתאחד ונעשה להטיבה אחת. ואם נדמה את הועידה הבאלטימורית לשתי הועידות שקדמו לה, הבוסטונית והפילאדלפית, נמצא, כי עולה היא על שתיהן במובן ההתאחדות הציונית. וריב האגפים שבהסתדרות הציונית הכללית מוכיח על זה. בשעה שבאו הסוציאל־דימוקראטים בגרמניה ובמדינות האחרות והחליטו להשתתף בההנהגה העליונה של ממשלתם ולהשפיע על־ידי השתתפותם זו על מהלך התפתחותה של המדינה, באותה שעה נעשו שותפים לאחריות בעד התפתחות המדינה, ובאותה שעה סייעו להתאחדותו הלאומית של עמם. בהועידה הבאלטימורית באו שני האגפים הקיצוניים של ההסתדרות הציונית הכללית, האגף הסוציאליסטי והאגף הקונסרוואטיבי, ודרשו בפעם הראשונה, כי הועד הזמני לעניני הציוניות, שנוסד בתור מרכז עליון ומקיף את כל ההסתדרויות הציוניות השונות שבאמריקה, יתן להם את האפשרות להשתתף בההנהגה של הועד. אין אָנו נכנסים בעבי השאלה, אם היתה כמות דרישתם של „פועלי־ציון" ושל „המזרחי" מתאימה לכח יצירתן של שתי ההסתדרויות, שבשמן דברו, או אולי בקשו באי־כחן של ההסתדרויות הללו יותר מכפי הראוי להן על־פי מדת עבודתן הציונית עד כה; אבל העובדה, כשהיא לעצמה, ביחוד מצד האגף הסוציאליסטי, משמחת היא ומסמנת תקופה חדשה בהתפתחותה של ההסתדרות הציונית.

ואם יבואו מתנגדי הציוניות ומבקשי מומיה ויאמרו להשתמש בהמחלוקת שבין האגפים הקיצוניים והמרכז הציוני ויראו עליה כעל סימן של חולשה פנימית והתפרדות הכחות, נשיב להם, כי אנחנו, הקרובים אל התנועה והנוטלים חלק בהתפתחותה, רואים בריב המפלגות הזה דוקא סימן של עליה, סימן של התאחדות הכחות. השאלה שבשבילה באו הצדדים לידי חלוקי דעות, לא תשאר בלתי־נפתרת. הצדדים יתפשרו, וההסתדרות הציונית תצא מריב ההשקפות הזה יותר מוצקה ויותר מאוחדת.

לְיוֹם־הַזִּכָּרוֹן שֶׁל הֶרְצֶל.

בעוד ימים אחדים, בעשרים לחודש, והציוניים שבכל העולם יזכרו עוד הפעם לתקופת יום פטירתו את מנהיגם הראשון, את יוצרה של ההסתדרות הציונית העולמית, את המורם מעם, שהטביע את חותמו על התנועה הציונית, שפתח לפניה אופקים חדשים ורחבים ונתן לה מהלכים בין שאר התנועות הגדולות, הממלאות את חללו של העולם הפוליטי. **ובשעה שהציוניים יזכרו את מנהיגם הענקי, לא יתאבלו ולא יביעו את צערם, אלא ישבעו עוד הפעם** שבועת־אמונים להדגל שהרים ויקבלו על עצמם מתוך חבה יתירה לזכרונו ללכת בדרך, שפנה לפניהם, מבלי נטות הצדה, ולהסיר מעליו כל מעצור ומכשול, כמו שהיה עושה הוא, לוא חי עתה לפנינו, לולא נקטף בטרם עתו, כל־כך רענן ומלא שאיפות ותקוות.

תיאודור הרצל שמש דוגמה בחייו והיה לנס ולמופת אחר מותו. בחייו לא ידעה מסירות־נפשו להתנועה הציונית כל גבול וקצב, ורב מאשר היה נושא התנועה היה נשואה, ובשעה שהתנועה הכתה גלים ותז קצף, הרכין ראשו בפני כל גל וגל, וינצח גם את הקצף, ולא הסיח את דעתו ממנה אפילו לרגע. ובזאת היה לדוגמה. ויהי משכמו ומעלה גבוה מכל העם. והנהו עומד עוד גם אחר מותו לנס ולמופת לרבים, ותמונתו הרוחנית מרחפת עוד על פני התנועה הציונית, לאמר: **כזה ראה וקדש.**

אומרים: חולם גדול היה, חולם התחיה. אבל מי יודע? והוא לא הספיק לספר לנו אף החצי מכל מה שחשב והגה. ואולי לא חולם היה, כי־אם מבשר — **מבשר, הרואה** בעיני רוחו את התחיה הודאית, המפלסת לה נתיב מבין הערפל.

והוא חזה, כי עתידה התנועה הציונית להתפשט בכל העולם, וכי מלכי מזרח ומערב יודו בה ויכירו את נחיצות הגשמתו של הרעיון הציוני בשעה שירצו לתקן את העולם ולהציבו על יסודות יותר ישרים ומוצקים. **וחזיונו הולך** ומתקיים כעת לעינינו. מתחילים להכיר בציוניות בחוגי הממשלות האדירות בתור פתרון יחידי להשאלה היהודית המסובכת ובתור גורם חשוב בפתרונה של השאלה המזרחית הכללית.

וכי תגיע השאיפה הציונית למטרתה, והעם היהודי יתחיל לבסס את קיומו הלאומי בארץ אבותיו, יספרו אבות לבנים על המנהיג הגדול — מבשר התחיה.

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית ניו־יורק, ט"ז תמוז, תרע"ז גליון שבעה עשר

אחרי הועידה הציונית.

רבים מהציונים חכו בלא שום ספק לאיזו מלה חדשה, שתשמע מעל בימת הועידה הבאלטימורית, לכל הפחות, לאיזה רמז מצד ההנהגה הציונית העליונה, שיגלה לפנינו טפח בנוגע להמצב, שאנו נתונים בו, המכוסה כעת בערפל לא פחות מכפי שהיה מכוסה לפני חדשים אחדים. אבל המלה החדשה לא נשמעה והרמז לא בא. ההנהגה הציונית העליונה בחרה הפעם בשתיקה ולא דברה כלום, לא על־דבר מצבה של הציוניות בהוה ולא על־דבר תקוות הגשמתה בעתיד הקרוב. אמנם, כשאנו מדגישים את העובדה הזאת, אין אנו מתכוונים לבוא בתביעות או בבקורת, כדי לדרוש תשובה על השתיקה. בשעה זו, רבת התוצאות ורבת האחריות, מחייבים אנו לבטל את רצוננו מפני רצונם, הנובע מתוך השקפה מסוימת, של העומדים בראש התנועה, שאנו בעצמנו מסרנו לידם את ההנהגה. בודאי יש טעם מספיק לשתיקתם. בודאי לא מצאו את השעה מוכשרת למסירת מודעות אך כדי להשקיט את צמאונם של הצירים.

ובכל־זאת השאירה השתיקה הזאת איזה רגש של מרירות, או יותר נכון — איזה רגש של צער בקרב הצירים, שבאו במספר כל־כך גדול להועידה הבאלטימורית מכל קצות המדינה. צריך להבין את הלך־נפשם ואת מצב־רוחם של הצירים, העובדים האקטיביים בהתנועה הציונית, איש איש במקומו, במשך שנה שלמה שבין ועידה לועידה. צריך להבין, עד כמה משתוקקים הם להביא הביתה, בשובם מן הועידה, איזה דבר חדש, ולזכות בו את חבריהם, המשתתפים עמם בעבודה הציונית של יום יום — שכר האמון, שנתנו בהם חבריהם, כי בחרו בהם להיות להם לצירים, לשליחיו של הצבור הציוני. ואם אין אנו קובלים על השתיקה של ההנהגה, על אחת כמה וכמה שאין לנו לקבול על רגש הצער של הצירים, שהשתיקה הזאת גרמה להם. רגש טבעי הוא, מובן וצודק. ומפני זה חושבים אנו, שאף־על־פי שההנהגה לא מצאה לנכון לפרסם כעת איזה דבר חדש בנוגע להמצב, — ואין אנו מהרהרים אחריה על זה — היתה צריכה בכל זאת להתחשב עם מצב הרוחות של הצירים ולחזור למצער על הישנות. גם חזרה כזו מביאה תועלת, כי מקרבת היא את העובדים הבודדים אל ההנהגה ויוצרה ביניהם יחס יותר אינטימי — דבר הנחוץ בכל תנועה פוליטית, שנוסדה לא על כח שלטוני קבוע, אלא על הרצון החפשי, המשותף, של המנהיגים ושל המונהגים.

ומפני זה — מפני שחסר בהועידה המומנט המרומם, בעקב שתיקתה של ההנהגה, היה טבוע על כל הועידה חותם מעשי, היינו רוצים לאמר — חותם של „ביזנס", יותר מדי. אין אנו מזלזלים בהשאלות הטכניות של ההנהגה; מכירים אנו בחשיבותן ויודעים אנו, עד כמה תלויה התפתחותה של התנועה הציונית בפתרונן של השאלות הללו. אבל נוטים אנו להאמין, כי לא בשבילן בלבד נוצרו הועידות ולא בפתרונן מונח מרכז־הכובד של התנועה הציונית. והיה צריך לזכור וגם להזכיר להצירים, שלא התנועה קיימת בשביל שאלות ההנהגה, כי־אם להפך, וכי אין נחיצות להקדיש את כל זמן הועידה, או כמעט את כל זמנה, להשאלות הטכניות של ההנהגה. ומרשים אנו לעצמנו שוב להאמין, כי הועידה לא היתה מפסידה כלום גם בנוגע להחלטותיה בדבר שאלות ההנהגה, לו הקדישה להויכוחים על־אודותיהן זמן פחות מזה שהקדישה. הנסיון הורה, שאורך הזמן של הויכוחים נמצא לפעמים ביחס מהופך לבירורן של השאלות, העומדות להפתר. הן סוף־סוף לא באו שנויים עיקריים גם בההנהגה, וכמעט שהכל נשאר „כבראשתקד", וחבל על הזמן הרב, שהשאלות הטכניות בלעו במשך הועידה.

אמנם יש לצדד בזכותה של ההנהגה הציונית, מפני שנתונה היא פה באמריקה במצב יותר קשה מאשר בשאר הארצות. והטעם פשוט. אין לנו בעולם יהדות יותר

שנה רביעית — HATOREN — גליון יז [סז]

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. — JULY 6, 1917 — No. 17 (67)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה......3.00 לחצי שנה...1.50$
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנה......3.50$ לחצי שנה...1.75$
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year....$3.50 Six months..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים

New Classes for the September Regents and Cooper Union Examinations Begin on Monday, June 25, 1917

מחלקות חדשות לבחינות ל'ריגנטס' בחודש בספטמבר ול'קופר־יוניון' מתחילות ביום ב', כה להודש יוני, 1917.

Investigate any claims that we or any other Schools make regarding the staff of teachers.

"New York's Model Preparatory School"

433—Of our Students entered College last Year—433

MANHATTAN SCHOOL

National Theatre Building (1, 2, 3, 4, 5, 7 & 8th Floors)
2nd Ave. & Houston St.
Seven Entire Floors of a Million Dollar Building

בבקשה לחקור ולדרוש בדבר טיבו של חבר־המורים שלנו, ושל בתי־ספר אחרים.

OUR FACULTY INCLUDES:

חבר המורים שלנו:

SAMUEL FRIEDWALR
מורה משנת 1890. מחבר של „מאנהאטאן ריוויו בפיזיקה".

ALEXANDER K. APISDORF
אחד מחברי הפאקולטיט של „די ווים קלינטון היי־סקוהל".

I. IRWIN BARNETT
אחד מחבר המורים של „וואשינגטון אירווינג האי סקוהל".

ABRAHAM MILLER
מחבר ספרים ומלומד בספרות האנגלית, נמצא בבית ספר מאנהאטאן משנת 1902.

JEANNETTE RUBINSTEIN
מחבר „מאנהאטאן ריוויו" בלמוד השפה האנגלית של ריגנטס.

ABRAHAM RUBINSTEIN
מחבר הספרים „גיאומטרית המשור" „שעורים באלגברה".

PROFESSOR R. A. DU PONT COLEMAN
פרופיסור של השפה האנגלית ב„סיטי קוליג'" ומפקח על השעורים הגבוהים למורים ב„סיטי קוליג'".

GEORGE M. HAYES
ראש הדפארטמנט למאטימאטיקה ב„טוינסנד הרריס סיטי קוליג'".

PROFESSOR EDWARD P. McGLONE
מי שהיה פרופיסור להיסטוריה ולספרות הדראמאטית ב„מאנהאטאן קוליג'".

PROFESSOR ADOLPHE COHN
פרופיסור לשפות הרומאניות וראש הדיפארטמנט למחלקה הצרפתית ב„קולומביה יוניברסיטי".

PROFESSOR F. DE FERNANDEZ
מ„סט. פרנסיס קסאוויר קוליג'"

DR. EDGAR A. BEDFORD
ראש המחלקה הביאלוגית ב„סטויוויסאנט היי סקוהל", מחבר של „מאנהאטאן ריוויו בביאולוגיה".

PROFESSOR WILLIAM OTIS
חבר הפאקולטיט של „סיטי קוליג'".

JAMES I. CONWAY
חבר הפאקולטיט של „סיטי קוליג'".

DR. KURT E. RICHTER
חבר הפאקולטיט של „סיטי קוליג'".

ROBERT J. DAMON
חבר הפאקולטיט של „סיטי קוליג'".

A. ARBIB-COSTA
חבר הפאקולטיט של „סיטי קוליג'".

PROFESSOR FAUST DE WALSH
מי שהיה פרופיסור להיסטוריה המודרנית בהאוניברסיטה של אריזונה, ועתה ראש הדיפארטמנט לשפה האשכנזית ב„טוינסנד הרריס סיטי קוליג'".

PROFESSOR HENRY S. CARR
מי שהיה פרופיסור למאטימאטיקה ב„סיטי קוליג'".

המורים שלנו נמצאים אתנו חמשה ימים בשבוע.

בתי־ספר אחרים, כדי להודיע על עצמם, מכריזים על שמות של מורים מפורסמים, וכדי ההתחרות אתנו מצאו להם תחבולה בעין זו: משיגים מורים מפורסמים אחדים, שיבקרו את בתי ספריהם פעם בשבוע או בשבועים, לא בתור מורים, אלא בתור נואמים, ואחרי־כן הם מודיעים, שהמורים הללו הם חברי הפאקולטיט שלהם.

למשל, בית ספר אחד ידוע השפיע על ד"ר ב ו י ר ד ס ו י ר, ראש הדיפארטמנט לשפה האנגלית ב„טוינסנד הרריס סיטי קוליג'", כמו כן על פרופיסור ד י ־ ו ו א ל ש, ראש הדיפארטמנט לשפה האשכנזית ב„טוינסנד הרריס סיטי קוליג'" שיבקרו את בית הספר ההוא פעם אחת בשבוע לשתי שעות, ואח"כ הכריז בית הספר ההוא ברוקלאמות גדולות על המורים המפורסמים הללו שהם חברי הפאקולטיט של בית הספר ההוא.

בארבעה לחודש מאי קבלו שני הפרופיסורים ד י ־ ו ו א ל ש ו ד"ר ב ו י ר ד ס ט י ו ט, מכתבים, חתומים בידי מנהל בית הספר ההוא, שמפני מצב המלחמה ומפני תנאים אחרים הוא מוכרח לפטר אותם. שכל התחבולה הזאת היתה רק אחיזת־עינים, בזה אין כל ספק. לא היה שום שנוי בבית־הספר ההוא בין פברואר וארבעה לחודש מאי.

להזמין מורים מפורסמים בפברואר ולשלוח אותם משם אחר שלשה חדשים — זה מראה ברור לכל, שהאנשים האלה לוקחו שמה מתחילה רק לשם פרסום לבית־הספר, וגם כדי לשחד מבתי־ספרנו מורים מהילדים כמו שנים אלה.

אנגלית בשביל מתחילים.

מחלקות חדשות נפתחות בחודש הזה. קריאה, כתיבה, הכתבה, דבור וארימעטיקה. } $10.00 בעד קורס של 13 שבועות, 12 שעות בשבוע.

שעורים ערביים משעה 7:15 עד שעה 10:15.

שעורים יומיים בכל למודי הריג'נטס ובאנגלית משעה 9 בבוקר עד שעה 3 אחרי הצהרים.

פיבשיין פרינטינג קא., 217 איסט בראדוויי, ניו יארק

קנקן חדש

מלא ישן

הוצאת „אסף“ ניו־יורק

יצא לאור ונמצא למכירה:

ראובן בריינין: כתבים נבחרים

כרך ראשון (ספורים, ציורים ורשימות, עם תמונת המחבר)

מחיר הספר הזה, המכיל 320 עמודים ונדפס על נייר מובחר ומכורך יפה, הוא $1.50. בכריכה מהודרה (די לוקס) — $2.00.

יצא לאור ונמצא למכירה:

ביבליותיקה „אסף“ — ספר ראשון

פרופ. ד. ניימארק: מקרן זוית

חוברת א׳, (קובץ מאמרים על ענינים פילוסופיים וספרותיים).

מחיר הספר הזה, שהוא בן מאה עמוד, הוא 45 סנט עם המשלוח.

הכתובת למשלוח כסף ומכתבים:

ASAPH PUBLISHING CO.

101 West 113th Street New York City

הסטוריה לילדי ישראל

(מנוקדת)

מראשית ימי הבית השני עד הזמן הזה.

מאת

ב. הײלפרין

בספר „הסטוריה לילדי ישראל“ יבואו כל המקרים המאורעות החשובים והנכבדים מאד בדברי ימי ישראל, יחד עם תולדות גדולי עמנו, חכמיו וסופריו, בשפה קלה וצחה המלבבת ומושכת את לב הילדים.

הספר הזה עולה על כל הספרים הקודמים ממין זה בסדרו היפה וסגנונו הנעים, והעיקר בריהו ההודר והמקיף את ההסטריה הישראלית.

כל אב ומורה, החפץ לטעת בלב בניו ותלמידיו אהבה ומסירות לעם ישראל ולכל קדשיו; כל אב ומורה, החפץ להנעים את בניו ותלמידיו בספורים שיש בהם תועלת גדולה ורבה, ילמדם את „ההסטוריה לילדי ישראל“, מאת ב. הײלפרין.

המחיר 40 סנטים.

Hebrew Publishing Co., 50-52 Eldridge St., New York

— בלונדון נקראה בשבוע האחרון אספה עממית גדולה למחות נגד העלילות, שהדישו האנטישמיים, כי היהודים אזרחי אנגליה לא מלאו את חובתם לארץ־מולדתם כראוי. הנאספים החליטו להוציא לאור את החומר הסטאטיסטי בדבר היהודים בצבא אנגליה ובדבר הנשים והנערות היהודיות, העובדות בבתי הנשק של הממשלה, ולפרסמו ברבים.

התנועה הלאמית

ועידת „יהודה הצעיר".

הועידה השנתית התשיעית של הסתדרות בני־הנעורים „יהודה הצעיר" באמריקה, תקרא באסבורי פארק במוצאי שבת, 30 יוני, ותמשך עד הרביעי ביולי. סדר ימי הועידה הוא בזה:

במוצאי השבת — אספה פומבית וקבלת פני הצירים; ביום הראשון — באנקוט; ביום השני — נשף עברי; ביום השלישי — אספת מנהיגי „יהודה הצעיר". אספות מעשיות תהיינה בימי ב', ג' וד'.

* * *

העבודה הלאומית באנגליה.

הפדרציה הציונית באנגליה, שבראשה עומד עתה הפרופיסור חיים ווייצמאן, החליטה להרחיב את חוג פעולותיה. מן העבודות החדשות, העומדות על הפרק, חשובות הן ביותר: הוצאת ירחון מדעי ציוני בשם „זיאָניסט רעוויו" („ההשקפה הציונית") ויסוד ועד ספרותי, שיוציא לאור שורה שלמה של ספרים ומחברות בעברית, יהודית ואנגלית בנוגע לכל השאלות הציוניות. הפדרציה החליטה גם כן להוציא לאור ספר שנתי ציוני, שימצאו בו מאמרים מדעיים ופופולאריים בדבר הציוניות וארץ־ישראל.

שונות

חדשות ספרותיות.

— בהוצאת „אסף" בניו־יורק יצא כרך א' מ„כתבים נבחרים" של ראובן בריינין. בכרך הזה, המכיל 320 עמוד ונדפס בהדור מצוין, נכנסו שבעה עשר ספורים, ציורים ורשימות ממיטב פרי־עטו של ר. בריינין, ביניהם: „רשימות אמן עברי", שעשו בשעתם רושם כביר על הקוראים העברים. כל הדברים, שבאו בכרך הזה, תוקנו והוגהו מחדש על־ידי המחבר.

בהוצאת „אסף" יצא גם כן קובץ מאמרים פילוסופיים וספרותיים מאת ד"ר דוד ניימארק, בשם „מקרן זוית".

— ביפו יצא לאור קובץ ספרותי לבני־הנעורים בעריכתו של י. ח. ברנר, בשם „פרודות".

— ביפו יצא לאור ספר שירים מאת משורר מתחיל, יצחק בן יעמיר, בשם „חזיונות ושעפים".

— בתרגומו של א. ז. רבינוביץ יצאו לאור ביפו שתי חוברות מספר „האגדה" של הפרופיסור ב. ז. באכר. חוברת שלישית הולכת ונדפסת.

— יצאה לאור חוברת יוני (כרך ג', חוברת ג') של דו־הירחון The Menorah Journal. בחוברת הזאת באו מאמרים ודברי ספרות מאת דוד לובין, מ. י. קוהלר, קורט שינדלר (על השירה העממית של יהודי רוסית), גיאורג ס. הלמאן, אלכסנדר מ. דושקין (על החנוך היהודי) וג. י. הקסטר.

— „בית־היתומים הלאומי" בניו־יורק התחל להוציא ירחון יהודי, המוקדש לעניני המוסד, בשם „היתום".

* * *

מחיי האגודות.

— מזכיר ההסתדרות העברית מודיע אותנו:

בישיבה האחרונה של הועד הפועל של ההסתדרות העברית נתקבלו החלטות בנוגע לעבודה העברית בניו־יורק. נערכת גם התכנית של יום העברים. הוחלט, שיום העברים באמריקה יוחג ביום ג', 26 ליוני.

האגודות העבריות צריכות לקרוא לאספות פומביות גדולות ביום העברים או זמן־מה לפני זה. בתי־הספר העברים ובתי הת"ת צריכים לבאר לתלמידיהם בהרצאות מיוחדות על־דבר התנועה העברית. מלבד זה הם צריכים לחוג יום זה בנשפים עברים ובתהלוכות הילדים ברחובות. כל האגודות הציוניות והלאומיות תקראנה לאספות מיוחדות של חבריהן, שבהן ידונו החברים על ערך השפה העברית בשביל תנועת התחיה ועל המקום שהשפה העברית צריכה לתפוס בתנועה הציונית והלאומית. הועידה הציונית בבאלטימור מוסרת ישיבה מיוחדת ביום זה, שבה ינאמו ד"ר ש. לוין (עברית) מר ל. מוצקין (יהודית) וד"ר פרידנוואלד (אנגלית). תתקבלנה גם הצעות חשובות על־ידי הצירים בנוגע לחובות של הציונים האמריקאים ביחס לעברית.

בערב של אותו יום תקרא בבאלטימור אספה פומבית גדולה, שתהיה כולה עברית. ינאמו: ד"ר ש. לוין, ד"ר ב. מוסינזון, מר ראובן בריינין, פרופ. י. פרידלנדר, מר מאיר ברלין, מר ל. מוצקין, מר מ. שיינקין, מר י. בן־גוריון, מר י. בן־צבי ומר ל. זולוטקוף.

— אגודת „אחיעבר" בניו־יורק תתאסף במוצאי־שבת, 23 ביוני, שעה 8, באולם „הכנסת־אורחים, 229 איסט ברודוויי. מר צ. שארפשטיין ינאם על „עתידות התרבות העברית באמריקה". יודעי עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „צעירי מפיצי שפת עבר" תתאסף במוצאי־שבת, ג' תמוז, שעה 8 בדיוק, באולמה, 1670 בטהגייט אווינו. מר האלקין ומר איינשין ינאמו. יודעי עברית מתבקשים לבוא.

מפני הועידה הציונית, שתארך במשך כל השבוע הבא, יצא גליון י"ז של „התורן" ביום ו', ט"ז תמוז, 6 יולי.

תשאר הארץ גם להבא תחת שלטון טורקיה, או תצא הפעם מרשותה — המשטר הקודם לא יוכל להשאר עוד. יחד עם תקופת ארבע מאות השנים של המשטר הקודם נגמרה גם תקופת העמידה. הארץ מוכרחת להתפתח בצעדים מהירים, בהתאם לטבעה ובהסכם לדרישות הזמן ולתנאים המדיניים החדשים, שיבראו אחרי המלחמה. אם הישוב הערבי אינו מסוגל לפתחה ולהחיותה, מן ההכרח שיבוא ישוב אחר, ישוב חדש וישן כאחד, בעל תכונות חיוביות, שאינן בקרב הערביים: מרץ ורוח של איניציאטיבה ורצון כביר להחיות את ארץ אבותיו בשביל עצמו ולטובת כל תושביה.

ועוד גם זאת: מן הצד השלילי, שיש למצוא בשלטון הקודם, יצא לנו צד של חיוב. אילו התפתחה הארץ ועלתה למעלה גבוהה, ואילו נעשה זה על יסודות אחרים זולתנו, כי־אז לא היה נשאר עוד מקום לתקוותינו בעתיד על ארץ־אבותינו. דוקא עמידתה של הארץ עד עכשיו במקום אחד ואי־כשרונם של תושביה לצאת מן המצר בכחות עצמם — דוקא אלה הגורמים פותחים לפנינו חוג רחב ומגלים אופקים מזהירים לעתידנו.

חדשות ומאורעות

— ביום א', 17 יוני, נפתחה באטלאנטיק סיטי הועידה השנתית השלש־עשרה של „האורדן החפשי ברית־שלום". בועידה השתתפו 631 צירים, באי־כחם של 361 סניפי האורדן, הנפוצים בכל ערי אמריקה. בנאום הפתיחה שלו הראה נשיא האורדן, ד"ר רובינסון, על העבודות החשובות השונות, שנעשו על־ידי האורדן בחייו הפנימיים ובחיים היהודיים בכלל. הוא עמד ביחוד על פעולות האורדן לטובת הקונגרס היהודי והציוניות, וקרא לכל החברים להכנס לתוך ההסתדרות הציונית. ראש העיר אטלאנטיק סיטי ה. בכרך, ד"ר ש. לוין, ש. קרויס, י. ל. קוהן והשופט אהרן י. לוי בירכו את הועידה בשם הסתדרויות ומוסדות שונים.

— במוצאי שבת, 16 יוני, נפתחה באולם „וואשינגטון אירווינג היי סקול" ועידת הקלובים הציוניים „יהודה הצעיר" בניו־יורק, שנמשכה גם ביום הראשון. ארבע ישיבות היו לועידה, שהשתתפו בה כשלש מאות צירים, ובהן נשמעו דינים וחשבונות על־דבר עבודות הסניפים המקומיים ודנו על דבר העבודה לעתיד וההכנות אל הועידה הארצית של הסתדרות „יהודה הצעיר". בין נואמי הועידה היו ד"ר די־סולה־פול, השופט יוליאן מאק, איתמר בן־אבי וטשארלס קאוון.

— באספה פומבית גדולה של כושים, שנקראה בשבוע שעבר בניו־יורק למחות כנגד משפטי „לינטש", הנעשים באי־הם בדרום ארצות־הברית, נתקבלה ריזולוציה לברך את היהודים הרוסים בעקב החופש, שהביאה להם המהפכה הרוסית. באותה ריזולוציה מביעים הכושים את תקותם, שגם הם, אזרחי אמריקה השחורים, יושוו בזכויותיהם עם אחיהם הלבנים.

— מערכת ה„מארגען־זשורנאל" בניו־יורק קבלה את הטלגראמה הזאת מאת מיניסטר־הפנים ברומיניה, בראטיאנו:

„רצוננו, לתת ליהודי ארצנו זכויות אזרחיות ופוליטיות שוות, הוא גמור ומוחלט. מלכנו הבטיח זאת בדבר מלכות, והממשלה, באת כחן של שתי המפלגות הפוליטיות בארץ הזאת, הודיעה כזאת מעל בימת בית־המחוקקים. פרטים טכניים של הקונסטיטוציה הרומנית מחייבים אותנו לדחות את המשא־והמתן בדבר הריפורמה הזאת עד אחד הבחירות, שתחולנה בזמן הושב לנו נפותינו הנכבשות. העם האמריקאי יבין, כי אי־אפשר לנו לעבור על חוקי הקונסטיטוציה, אבל בית־הנבחרים החדש יוכל להוסיף עליה ולשנותה, ואין ספק, שיעשה כזאת".

— בכנסית הציונים ברוסיה, שנקהלה בשבוע שעבר בפטר־בורג (ראה „התורן", גליון ט"ו) נאמו נאומי ברכה מיניסטר החיצון טירישצינקה, באי כח הצבא והצי ואחדים מחברי הדומה. הכנסיה הביעה את תודתה לנשיא ארצות הברית וודרא ווילסון ולמי שהיה ציר אמריקה בטורקיה, מר ה. מורגנטהוי, על עזרתם לישוב היהודי בארץ־ישראל; כמו כן הביעה הכנסיה את תודתה לועד הזמני לעניני הציוניות באמריקה על עבודתו הנמרצה לחזוק העמדות, שכבשו להם הציוניים בארץ־ישראל, בכל עת המלחמה הנוכחית.

— טלגראמה מרומה מודיעה, שגדוד־צבא איטלקי הגיע לפורט־סעיד של מצרים, ומשם יעבור לפלשתינה, לעזור לצבאות האנגלים, הצרים על ירושלים. ההחלטה לשלוח אכספדיציה זו נתקבלה בועידה, שהיתה לצירי הארצות המאוחדות ברומה.

— המושבות היהודיות בפלך חרסון השתתפו בפעם הראשונה להוסדן בבחירות לזימסטבה. נבחרו היהודים ווייס־מאן ולובארסקי. מלבד זה, בחרו באי־כח המושבות בהנהלה חדשה והחליטו לעזור לממשלה במשלוח צרכי אוכל לצבא, לפתות בתי־ספר ולהוציא עתון מיוחד, מוקדש לעניני המושבות היהודיות ברוסיה.

הרב של המושבות, הדוקטור קרפס, שהיה ידוע כריאקציונר ומקורב אל השדרות הגבוהות במשטר הישן, הורד ממשמרתו.

— התנועה הקונגרסית מצאה לה הד גם בסלוניקי של יון. הועד, שנוסד שם לתכלית זו, החליט להציע לפני הקונגרס היהודי באמריקה לקרוא לקונגרס עולמי, שישתתפו בו באי־כחם של יהודי כל הארצות.

במוצאי שבת, 16 יוני, התחוללה מהפכה רבת־ערך בקרב היהדות האנגלית. באספה שהיתה אז ל„ועד שלוחי הקהלות" נתקבלה, ברוב של 56 דעות נגד 51 דעה, ריזולוציה חריפה נגד ה„ועד המאוחד", שיצא לפני שבועים בהודעתו המפורסמת, כי העם היהודי אינו רוצה בארץ־ישראל. ריזו־לוציה זו, שתמך בה גם הלורד רוטשילד הצעיר, הכריחה את כל פקידי ה„לשכה" להתפטר ממשרותיהם. אומרים, שהרברט שמואל, מי שהיה מיניסטר־הפנים באנגליה, יעמד עתה בראשו של „ועד שלוחי הקהלות".

— חמשה עשר אוירופלאנים גרמניים המטירו בומבות כדורים על רחובות שונים במזרח העיר לונדון. נהרגו כמאה איש ואשה וכארבע מאות נפצעו קשה. הנהרגים והפצועים הם ברובם יהודים, מפני שהרחובות הניזוקים הם כולם בשכונה היהודית.

וחיים חיי צער ולחץ. החיים האיקונומיים לא רק שלא התפתחו במשך מאות השנים, כי־אם, להפך, ירדו פלאים. יוצאת מן הכלל היא רק התקופה החדשה, מאמצע שנות המאה התשע־עשרה ואילך, כשהתחילו החדירה האירופית והאימיגראציה היהודית החדשה, שהכניסו כחות חדשים ורוח חדשה במדינה. אולם עד הזמן הנזכר (ובכמה מקומות מצב זה נמשך גם עד עתה) רואים אנו, שהמסחר והתעשיה, אשר היו בארץ בדורות הקודמים, בתקופת היהודים, או גם בזמן השלטון הערבי והנוצרי (של נוסעי־הצלב), הלכו הלוך וכלה, הלוך והתמעט. הרבה מערי החוף, המהוללות עוד בימי הבינים במסחרם עם מצרים, וויניציאה ושאר ארצות הים־התיכון, מקומות רבים, שהיו מרכז לתעשית שמן, לאריגת צמר ופשתים, לעבוד עורות ומחצלות, ליצירת כלי חרס וזכוכית וכיוצא באלה, — נחרבו תחת המשטר הטורקי והושמו לגמרי, או שהפסידו את ערכם הכלכלי. רוב הקרקעות, ואף הקרקעות הפוריות, עומדות בשוממותן, מבלי עובד, ולעתים קרובות הרי הן הפקר גמור, מבלי היות להם שום בעלים, גם להלכה וגם למעשה. מספר חורבות הכפרים ושיירי הערים בגליל ובעבר הירדן עולה על מספר הכפרים הקיימים, העומדים על תלם, ובמקומות רבים אנו מוצאים, שהאוכלוסין הערביים, תחת להתרבות, הולכים ומתמעטים מדור אל דור.

סבת החזיון המוזר הזה אינה מונחה בטבעה של הארץ: בזה אין שום ספק, כי טבעה של ארץ־ישראל לא נשתנה לרעה במשך אלפי השנים האחרונות. את הסבה עלינו לחפש איפוא בטבעם של התושבים ובסדרי הממשלה השלטת.

ואמנם על־ידי כך תתבאר לנו החידה הסתומה: ארץ־ישראל אינה הארץ היחידה, שהיתה מהוללה בימי קדם, ועכשיו ירדה פלאים. ארם־נהרים (מיסופוטאמיה) עלתה על ארצנו בגדלה וגם בפוריותה, ועכשיו עולה היא עליה גם בשוממותה ובעזובתה. כמו כן היה גם גורלה של מצרים עד התקופה האחרונה, שבאה עליה עם כניסתה תחת שלטון אירופאי. אוצרות טבעיים עשירים מאד גנוזים בארצות טורקיה, אך אין בה הכחות, שיוציאו את המטמונות לאור, לתועלת בני האדם.

שני גורמים קבועים עכבו בעד התפתחותן של ארצות טורקיה. מצד אחד חולשתו ואי־כשרונו של היסוד הטורקי ליצור מקרבו את הכחות, הדרושים להתפתחותו, ולהאציל מרוחו על הארצות, הסרות למשמעתו. שלטונה של הממשלה המרכזית שבקושטה לא היה מעולם — עד עשרות השנים האחרונות — שלטון שלם, בלי מצרים. הפחות וסגניהם, האגא, הבקים והשייכים משלו על גלילותיהם ומחוזותיהם, הנתונים בידם, ממשלה בלתי מוגבלה, הטילו על תושביהם מסים וארנוניות כרצונם, ולא היו תלויים במרכז אלא בתשלום מס שנתי ידוע. לפרקים פרצו ביניהם לבין עצמם מלחמות ותגרות, ולעתים לא־רחוקות היו מרימים יד גם בממשלה המרכזית, עכבו את המסים, המגיעים מהם, באוצרם הפרטי, והתקוממו בפני צבא המלכות. וכל זה לא הפריע אותם, על־פי הרוב, להחשב כ„נתינים נאמנים" למלכם, והממשלה הקושטאית היתה מוכרחת לעצום עיניה מראות במרד ולאשר את המורדים במשרתם ובפקידותם — עד עת מצוא.

רק במחצית השניה של שנות המאה התשע עשרה התחזקה הממשלה המרכזית על חשבון המושלים המקומיים. במזרחה של ארץ־ישראל (בעבר הירדן) לא נתבצרה הממשלה אלא בסוף שנות המאה התשע־עשרה ובתחילת שנות המאה הנוכחית. אולם שבטים רבים, משבטי הדרוזים, הבידויים ושבטי הלבנון, נשארו עד היום חפשים מעול מלכות, ממסים ומחובת הצבא. ואשר לתרבות הטורקית — הרי אין לה עד עתה שום אחיזה בארץ הערביים. עד עכשיו, למשל, אין אף עתון טורקי (מלבד הידיעות הרשמיות) מופיע בכל ארץ־ישראל ובדרומה של סוריה (עתונים ערביים יוצאים לעשרות בבירות, ברמשק, בירושלים, ביפו ובחיפה, ועברים — בירושלים וביפו). מספר יודעי קרוא וכתוב בשפה הרשמית הזאת, בקרב תושבי הארץ, הוא מעט מזעיר.

הגורם השני הוא חיצוני: כבלי החוזים העתיקים (הקאפיטולאציות), הנתונים על טורקיה מימות סוליימן המחוקק בן סלים, שתחילתם היה מרצון וסופם — מאונס. החוזים הללו, הנותנים זכיות מיוחדות לנתינים זרים, מצמצמים את חוג זכיותיהם של התושבים העיקריים; בשללם את זכות הממשלה והתושבים להגן ולשמור על התעשיה המקומית על־ידי יצירת מכס־גבול מספיק, הרי הם מדכאים כל התחלה של תעשיה ומפריעים בעד צמיחתה של חרושת־המעשה המקומית.

הנה כי כן אנו רואים, שהממשלה הטורקית לא היתה מוכשרה, לא על־פי תכונתה ולא על־פי תנאיה החיצוניים, אשר ניתנה בהם, לעשות את הדחיפה הדרושה להתפתחות כחות הארץ ויושביה. מה שנוגע לאפיו האינרטי והנפעל של הישוב הערבי, וביחוד זה של הפלח, — הריהו ידוע למדי, ואין מן הצורך להתעכב עליו כאן. אין לך הערכה יותר יפה ומכוונה לישוב הערבי מזו שנתן המקרא ביחס ליששכר: — „חמור גרם, רובץ בין המשפתים; וירא מנוחה כי טוב, והארץ כי נעמה, ויט שכמו לסבול, ויהי למס עובד". העם הזה, כשהוא לעצמו, אינו מסוגל להתעוררות של מעשה ולאיניציאטיבה כלכלית או חברתית. הממשלה מצדה לא עשתה, כאמור, כלום, כדי לעורר בו את המריץ והרצון לפעולה עצמית. היש איפוא לתמוה, כי הארץ הזאת, השוכנת לחוף ימים, במרכז ארצות התרבות, נשארה במשך מאות בשנים קופאת על שמריה? הנתפלא על זה, שהתאורים המענינים מחיי ארצנו ותושביה, שהשאירו לנו בזכרונותיהם גדולי תיירינו משנות המאה החמש־עשרה, כמו רבי משולם בן מנחם מוולטירה ורבי עובדיה מברטנורה, נראים לנו עד היום כל־כך חיים ורעננים, כאילו נכתבו לא לפני ארבע מאות שנה, אלא בדורנו זה?

השלטון הטורקי והישוב הערבי הוכיחו שלא לטובתם, כיצד אפשר לשמור על משטר קדמון, שישאר בקיומו, בלי שנוי ותמורה, כאי בודד בלב ים במשך מאות בשנים. אולם עכשיו אנו עומדים לפני שעת מעבר חדשה. אם

שלמותו; בעת אשר תצעד הדעת קדימה בצעדי ענק ותדוש ברגליה את כל חבלי השוא; בעת אשר כל פה יקרא בקול מדאיב לב: „לחם ועבודה!" ושאלת הכף והמזלג עלתה על כל שאלות הזמן יחד, — בעת הזאת לא תמצא ספרותנו ענין אחר לענות בו, כי אם שאלות האמונה והלאום ועוד הבלים הדומים להן, אשר כל בר־דעת כבר הוציאן חוץ לתחומו, ואשר גם הסופרים, המחזיקים בהם בכתביהם, יכחשו להם בחיים עצמם. תחת אשר היה לה לספרותנו לעסוק בצרכי החיים ההוים והקימים ולשית לבה לעמה, תנקר באשפתות עולמים ותשתטח על קברי הדברים שכבר פזרה הדעת את עפרם! או התדמה ה„ליטרטורה" העברית, כי על פי לחם שמים כזה יחיה עם עבר? ואחרי כל אלה עוד תיטיב דרכה לבקש אהבה מאת העם, אשר לא עשתה לטובתו מאומה?"

ודברים כאלה לקחו בימים ההם את לב הצעירים, שהיו צמאים למליצות סוציאליות, שהיו נהנים הנאה מישנה, אם השפילו את כבוד ספרותנו בסתם חרפות וגדופים. מהדברים שהבאתי הננו רואים את הזרם החדש, שהחל אז להסתמן בחיינו ובחלק ידוע מספרותנו העברית בדור ההוא.

(סוף יבוא).

חֶשְׁבּוֹנָהּ שֶׁל תְּקוּפָה

(למלאת ארבע מאות שנה לשלטון טורקיה על ארץ־ישראל).

מאת

י. בן־צבי.

בשנת הרע"ז לאלף הששי (1517) כבש השולטן **סלים בן באזיד** (שפתח את ארצו לפני גולי ספרד) את ארץ־ישראל מידי מושלי מצרים, אשר שלטו בה בפעם האחרונה, אחרי מפלת נוסעי־הצלב, מאתים ועשרים שנה. מימות כבוש סלים ועד עתה עברו איפוא **ארבע מאות שנה** של שלטון טורקיה על ארץ־ישראל, בהפסקה קצרה של שמונה שנים, בזמן מחמד־עלי פחת מצרים.

אלמלא שעת־חירום זו, שאנו חיים בה עכשיו, וביחוד אלמלא המאורעות האחרונים, שעברו על ישובנו בארץ, היו תושבי ארץ־ישראל בודאי מן הראשונים לציין את היובל הזה בתור מאורע חשוב בדברי ימי ארצנו. עכשיו, אחרי גירוש יפו, ובעוד סכנה נוראה מרחפת על ראש הישוב היהודי בכל הערים והמושבות, אין לבם של אחינו הנמצאים בארץ פנוי לזכרונות היסטוריים. אולם, לעומת זאת, דוקא האסונות הללו, הכרוכים בעקב המלחמה וכבושו של נגב הארץ בידי האנגלים, דוקא המאורעות הללו, המבשרים סיומה של תקופה, מעוררים אותנו לערוך חשבון קצר לתקופה חשובה זו.

במקרה או שלא במקרה אירע כבושה של ארצנו על־ידי הטורקים ברגע, שיש לו חשיבות מרכזית בהיסטוריה: זו היתה שעת המעבר ממשטר ימי־הבינים ל„תקופה החדשה"; זמן גלויה של אמריקה ופתיחת שני ימי־האוקינוס הגדולים, האטלאנטי והשקט, לפני האדם; ימי מרידת הריפורמאציה של מארטין לותר וצוינגלי בקתוליות ותחילת שחרורה של אירופה מעול כבלי כנסית רומה.

ארבע מאות השנים הללו הביאו עמהן שנויים ומהפכות בחיי האדם, אשר לא היו דוגמתם. יצא אנוש ממסגרתו הצרה, אשר העיקה על רוחו במשך דורות שלמים, חדל להביט על העולם כולו מתוך ארבע אמותיו, אשר הקציבו לו הכנסיה והמשטר הפיאודאלי, ויפרוש את ממשלתו על פני כל כדור ארצו. שבטים ברבריים וברבריים־למחצה התפתחו מחתוליהם, התאחדו ויהיו לאומות אדירות ומושלות בכפה. עבדי עולם, אסירי־הקרקע ואסירי־העבודה, שברו עול, השתחררו ויהיו לאזרחים. הממלכה חדלה להיות קנין פרטי למשפחות המושלים, אחוזת יורשתם, ותהי (לפחות, להלכה) קנין לאומי לכל העם. שנויים עצומים חלו בהשקפות בני־אדם ובכל מוסדות החברה, בעבודת האדמה ובחרושת־המעשה, במשא ובמתן וביחס המעמדות שבחברה. הטכניקה המדעית הגיעה למרום קצה, גאון רוח האדם נצח את המרחק, קשר בזרם חשמלי את קצות המזרח אל פאתי מערב ויפרוש את שלטונו על מרומי האויר ועד נבכי תהומות הגיע. על חרבות המשטר הפיאודאלי נבנתה חברה יותר חזקה, המושלת בעולם עד היום. אך גם זו כבר הגיעה לקצה, כבר הקדיחה תבשילה, ובריאה חברתית אחרת, חדשה ומתוקנה, הולכת ומתבשלת בקרבה, חברה הנשענת על יסודות שויון היחידים וחופש לאומי גמור לכל עם ועם בתבל.

אולם כל השנויים והמהפכות הללו לא נגעו כמעט בכלום בארץ אבותינו. בשעה שהחיים הכלכליים, המדיניים והרוחניים בכל ארצות המערב רתחו כמרקחה, ואוכלוסיהן צמחו ועלו משנה לשנה, גם במנין וגם במעלה, הן בחומר והן ברוח, בה בשעה לא ניכר כמעט רשומים של כל השנויים העצומים הללו בארץ הנרדמה אשר על חוף ים־התיכון המזרחי, והיא נשארה קופאת על שמריה מלפני ארבע מאות שנה ועד היום הזה. כמו אז כן גם היום יוצא הפלח הערבי לפעלו במחרשתו הקדמונית, אשר קבל בירושה מאבות אבותיו, לקרצף מלמעלה את קליפת אדמתו. כמו־אז כן עתה לא נשתנו כל הליכותיו, שבתו ולכתו, שיחו והגיגו, רעיונותיו ומהלך מחשבותיו, מלבושיו וכליו בבית ובשדה הכל נשאר בלא שנויים מדורות קדומים ועד עתה. ואלמלא השנויים החדשים, שבאו בעקבות הישוב היהודי וההשפעה האירופאית במשך עשרות השנים האחרונות, אפשר היה להחליט, כי תושבי הארץ הזאת נשארו בעינם, יתר הפליטה מימי הבינים, ואולי עוד מקודם לכן, מימות שבת ישראל על אדמתו.

מובן מאליו, שבאין תביעות ודרישות־חיים גדולות בקרב האוכלוסין, חסר גם הגורם העיקרי להתפתחות ולהתקדמות. למרות כל עשרה הטבעי של ארצנו, שקועים רוב יושביה, המסתפקים במועט של מועט, בעוני ובמחסור,

בלונדון את „אגודת הסוציאליסטים“, שמספר חבריה היה כ„מנין“, מהם פועלים ומהם משכילים עברים, עניי־רוח ודלי־מעש, כי ברצונו היה להשפיע מרוחו הסוציאליסטי על המשכילים העברים, בכל מקום שהם, ועל ידם להשפיע על המוני־העם הרחבים.

אז חבר את קול־הקריאה הידוע בשם „אל שלומי בחורי ישראל!“ בעברית, שיש בה מן הסגנון הישן ומן הבטויים הרגילים בפי רועי האמונה ואנשי שלומם, להעיר ולעורר את הניצוץ הסוציאליסטי בלבות הצעירים ולהכניסם תחת כנפי העבודה החברתית, החיובית והשלילית, העבודה של שחרור העמים והדעות.* תחת הקריאה חתום: „מאת המתנדבים בעם לבית ישראל“.

קול־קריאתו העברי תורגם לשפה הרוסית ונדפס במכתב־העת „ווּפּירוד“ הנזכר. המערכת הוסיפה בסוף „הקריאה“ את הדברים האלה: „בשמחה רבה הננו מדפיסים את קול־הקריאה, אשר מסרו לנו בשפה העברית וגם בשפה הרוסית. קול־קריאה זה חובר על־ידי אחד החברים היותר נמרצים של אגודת העברים הסוציאליסטים־הריבולוציונריים, ומקרב לבנו הננו מברכים את חברינו היהודים בהצלחה רבה, כי יראו פרי ראשית עבודתם, שהיא חלק מהתנועה הכללית של הפועלים הסוציאליסטיים בזמננו“.

אחרי אשר נשא ליברמאן בקרב אגודתו נאום חריף, שבו התנפל על האמונה בכלל ועל הרב הכולל אדלר בפרט, התפטר מאגודתו (כפי הנראה, לא ברצונו הטוב) וילך לווינה דרך ברלין.

בסוף חודש תרל"ז בא ליברמאן (בידו היתה תעודה על שם ארתור פריימאן, נתין אנגליה) לווינה, ושם התודע להסופר הלאומי פרץ סמולנסקין. עוד בטרם בוא ליברמאן לווינה השתתף בעבודתו הספרותית ב„השחר“ בחתימת השם הבדוי „דניאל איש חמודות“. ב„השחר“ שנה ששית, שנת תרל"ה, הדפיס בשלש חוברות את מאמרו „חזות־הכל“. במאמרו זה, הכתוב בסגנון של בעל „הצופה לבית ישראל“, מתאר ליברמאן את העול והעושק החברתי, וכבר ניכרת בו הנטיה הסוציאליסטית בכל מרירותה ותוקף מהאתה. בראש המאמר הנזכר כתוב כדברים האלה: „חזות הכל, אשר חזה איש מת מות־מדומה, כל עוד עופפה נפשו במרומי ערבות עדי שובו לאור באור החיים וגלה סודו להסופר והכותב דניאל איש חמודות מבני אלון בגליל לאטי אשר ברוסיא“.

המאמר הנזכר עשה בעתו רושם על קוראי „השחר“,

וגם בעיני סמולנסקין מצא חן. עורך „השחר“ הסביר פניו וקרב את ליברמאן, שהוקיר את כשרונותיו וידיעותיו. ליברמאן מצא אז בווינה חבורה קטנה של צעירים, מקרב יהודי רוסיה, שנמנו על מפלגת הסוציאליסטים והריבולוציונרים. ביניהם היה הסוציאליסט הנודע אלעזר צוקרמאן, שגם הוא היה מבאי בית סמולנסקין. צוקרמאן היה „שתקן מטבעו ונזהר מן הויכוחים“, אך ליברמאן היה דברן מטבעו וחובב ויכוחים ארוכים ונלהבים, שהצטיין בהם בכשרונו המיוחד לזה. ובכל פעם שבקר את סמולנסקין בבית־הדפוס וגם במעונו, היו מתפרצים ביניהם וכוחים נמרצים. שניהם היו בעלי מזג חם ושניהם עקשנים, ואף אחד מהם לא וותר כהוא זה משל דעותיו והשקפותיו. שני עולמות נפגשו, שני זרמים עזים בחיינו אז התנגשו: האחד, ליברמאן, היה נגד כל דת ואמונה, נגד מסורת העבר ורגשי לאום, והשני, סמולנסקין, העריץ את אמונת ישראל, אף כי היה חפשי בדעותיו, והיה לאומי קנאי וקיצוני. האחד היה סוציאליסט נלהב ושואף לסדרי חברה חדשים, והשני — המתנגד היותר נמרץ להתורה הסוציאלית.

חבורת הסוציאליסטים העברים בווינה, שהיו רחוקים מן „השחר“ ועורכו, החליטו ליסד בווינה ירחון בשם „אמת“, שיהא כולו מוקדש להרחבת הדעות הסוציאליות והתורות הכלכליות בקרב צעירי ישראל. אז בחרו בליברמאן להיות העורך והסופר של „האמת“. ובחודש סיון של אותה השנה, תרל"ז, כבר יצאה לאור החוברת הראשונה. בחודש תמוז יצאה החוברת השניה. בא־אלול יצאה החוברת השלישית. החוברת הרביעית היתה כבר מסודרה לדפוס, אך נפסקה ההוצאה, מחסרון כסף ומחסרון אחדות בקרב החבורה הקטנה של הסוציאליסטים העברים.

והננו מוסרים בזה מקומות אחדים מהקול־קורא של „האמת“, בטרם החילה לצאת לאור: „בראש מכתב־העת אשר נוציא לאור חתמנו חותמה של א מ ת, ואת האמת המוחלטת נציג לפני הקורא ערומה: בהארת העבר וההוה, בספורים ומאמרים עיוניים, במליצה ושיר, ובפרט בהליכות עולם וחשבון המעשים הנעשים תחת השמש, כי אין אמת גדול מן אמתית הנמצא והנעשה. — — — — — — —
רבים הם כיום דורשי טוב בין כל העמים הנאורים; רבים הם העלים, אשר יצאו כיום בכל לשונות ע ר ב ה * להודיע לעם קושט אמרי אמת; רק בספרותנו היתה עד בה האמת נעדרת: כי מיום נסתם החזון לא נסו עוד סופרינו להתבונן למשאלות החיים ולכל אשר ידרש לעם. כהוני המעגל הגה לה ספרותנו סביבה חוג מבלויי סחבות, אשר בלו מזוקן ותאמר כי לא תזוז משם — עד אשר ישנו עליה סדרי בראשית. אבל סדרי בראשית אין להם לחש ולא ישנו עליה את תפקידם — גם אם תנוע תחתיה! ההיסטוריה לא תחזיר הראשונות לעולם! החיים מתמידים בדרכם ללכת קדימה וירחיקו מספרותנו רחוק, עד כי ספרותנו לא תבין את דברי החיים, והחיים לא יבינו את ספרותנו. כי בעת אשר יעפיל מין האדם לעלות אל תכלית

* ליברמאן היה קורא ל„אירופה“ בשם „ערבה“ בעברית; טעמו ונמוקו הבלשני באר באחת מחוברות „האמת“.

לדוגמה הננו מביאים פסוקים אחדים מקול קריאה זו: „...ומפשעכם נגע לנו. אתם חוללתם על ראשנו סערת סופה יתבריקו עינינו חזיז, רעם וברק! באשמותיכם להבה מסביב שנאת הלאום ובמעל כפיכם בערו בנו קנאת הדת ותיקד עד להשחית. הרבות מרוטות עפפו על פנינו ולפי שאול עצמינו נפזרו, עצמות אלפי אחינו בני העם. אתם עוללתם בעפר קרן העם כולו ומעול רבולתכם היה עם־עבר כולו לגדופים, העם הממושך ומורט, העם הנגש והנענה מחמס ידיכם, יתר הרבה מאד מכל משפחות האדמה“.

ואורח חיי, אזי תקצר היריעה מהכיל את דברי, אבל במעט מלין אודיעך, כי טובים לי הימים האחרונים מהראשונים. גר הייתי בארץ נכריה, ומודע ואוהב לא היה לי. יום יום הוקל משא רוחי ואנכי לא ידעתי מה לעשות ואל מי אפנה, אבל בכל זאת לא נפל לבי עלי, כי אמרתי:

יכבה הנר, עת ישב בו רוח
ותגדל המדורה, אם בה יפוח;
כן דל־רוח בצרה ידכה, ישוח,
וגדל הנפש עוד יחליף כח.

הגברתי חילים, אמצתי כחי, עדי מצאתי את דרכי. ועתה טוב לי פה מבווילנא, כי אל מטרתי הנני הולך וקרב, ומה לי עוד? ואם כי אין לי קמח — גלוסקאות רבים פה ופת פלטר גם הוא יטעם לחיך, וד׳ רב סליחות.

ה׳ צערערבוים הנהו פה וגם ה׳ אליעזר צווייפעל היה פה, אבל האיש הזה לא ידע ארחות חיים ולרגעים **י ש א ב ר י ת ו   ע ל י   פ י ו** ובסוד אנשי כבוד ונשים עדינות... אשר לא כדת.

ועלי להודות לך על רב טובך לקנות הספרים אשר שאלתי, ובפרט האביעזר אשר ממיטב ספרי גינזבורג הוא. ספרי שולמאן וסגנון לשונו לא ישרו בעיני, ובפרט דברי הימים אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו — —

ועוד חזון למועד.

ידידו המכבדו ומוקירו כנגדל ערכו
אהרן שמואל ליבערמאן".

המכתב הזה, שיש בו בטויים אחדים אופיים, אם כי אין בו דברים ברורים כל צרכם, מעיד עדות נאמנה, שבבוא ליברמאן לפטרבורג עוד היה לבו מלא געגועים על חיי העברים ועל הספרות העברית. כפי הנראה, הרגיש את עצמו בפטרבורג בעת הראשונה אָמנם כ„גר בארץ נכריה" ולא בא בסוד „העממיים" הרוסיים. ויש לי תעודה נאמנה, שבשנת תרל"א הקדיש ליברמאן את כחות רוחו רק לעמו, לזכרונותיו ולתקוותיו.

מצאתי ב„המליץ" גליון 8 משנת 1871 (י"ד אדר תרל"א) קול קריאה בשם „אל בני עמי", וחתום תחתיו: **א ה ר ן   ש מ ו א ל   ל י ב ע ר מ א ן   ת ל מ י ד   ה א י נ ס ט י ט ו ט   ה ט כ נ ו ל ו ג י.** בתוך יתר דבריו ליברמאן אומר:

„חברתי לי ספר מחקרי ארץ כנען וסלע ערב ובקרב ימים יצא ספרי זה לאור עם מפות וציורים רבים. ספרי זה יכלכל בקרבו את גבולות ארץ־ישראל בעתים שונות, תמונת פני אדמתה (טאָפּאָגראַפיהיע), הרריה ועמקיה בפרט, מימיה, מזג אוירה, תוצאות אדמתה, העמים אשר ישבו בה בארץ כנען מימות אברהם עד עתה, הליכות דרכי היהודים בהיותם על אדמתם, חנוך בניהם, אופן ממשלתם... קורות הארץ בקצרה מימי יהושע עד היום הזה... מטבעי בני ישראל במדבר ולוח המדה והמשקל ומטבעות היהודים... והרחבתי לדבר על דבר ירושלים, כי היא פנת יקרת לכל הארץ ומרכז כל חיי היהודים בעת היותם על אדמתם... תקותי חזקה כי נדיבי עמי יכתבו ידם לי ויתמכוני להוציא לאור את ספרי זה, אשר יפיץ אור חדש על כתבי הקודש וההיסטוריה אשר לבני ישראל, כאשר החלו לתמכני בימין צדקם הרב הגביר וכו׳ ה׳ לעאָן ראָזענטהאל וחברת מפיצי השכלה, אשר פה ס"ט פטרבורג".

ספרו זה, שהיה יכול להיות לאוצר יקר בספרותנו של הימים ההם, לא יצא לאור, מבלי אשר נדע באשמתו של מי או מה. ופה, מסוף שנת תרל"א עד ראשית תרל"ו, הנני מוצא פרשה סתומה וחתומה לפני בחיי ליברמאן. כל כמה שחפשתי וחקרתי לא מצאתי ידיעות ותעודות, שיש לסמוך עליהן, בנוגע לחמש השנים האלה בחיי הזהב והסופר.

אולם משנות חייו האחרונות של ליברמאן, הברורות וגלויות לנו כיום כל צרכן, יש מקום להשערות, — השערות הקרובות לודאיות, — כי באותן חמש השנים, מסוף תרל"א עד סוף תרל"ו, עברה נפשו המתרגשת של בעל „האמת", שהיה נגד ההתפעלות וההפיצות היהגיות פתאומיות, דרך גלגולים רבים ושונים, עד כי התרחק מעט מעט לגמרי מגעגועיו על העבר, מדרכי עמו ותקוותיו, כמו כן מעבודתו, שהיתה חביבה עליו לפנים, במקצוע חכמת ישראל, עד כי התמכר כולו, בכל לבבו ומאדו, לעבודה הסוציאלית — והשפה העברית היתה לו לכלי שרת לבטא על ידה דעותיו הכלליות, — שראה בה גאולה נאמנה לכל העמים, וגם לעמו בכללם. מעט מעט קצה נפשו בכל רגשי לאום ובכל רגשי דת, באיזו צורה שיתגלו, וראה בהם רק שרידים קדומים מדורות של חושך ובערות, שרידים המעכבים את הגאולה. מלחמה עזה עברה בבתי נפשו: מלחמה בין המח והלב. ומלחמתו זו השאירה רושמים עמוקים בכל מה אשר כתב ובכל מה אשר עשה גם בשנות חייו האחרונות, שהפסיקם בידיו על ידי ירית אקדח.

* * *

בשנת תרל"ו היה ליברמאן אָנוס לעזוב את רוסיה, כי שוטרי־חרש גלו את עקבות עבודתו המסותרה, שהיתה מכוונה להריסת משטר־הממשלה הישן.

על ידי גלגולים שונים בא באותה שנה ללונדון. שם נכנס מיד בסודו של הסוציאליסט הרוסי פ. לאוורוב, והשתתף בהוצאתו של מכתב־העת „Впередъ" (קרימה), שהיה כלי מבטאם של „העממיים" ברוסיה.

ליברמאן היה לעוזר של מכתב־העת הנזכר הן בפרי עטו והן בתור מסדר־אותיות, וגם בתור חורט־אבן (ליטוגראף). הוא עבד בגופו וגם ברוחו.

באותה שנה, תרל"ו, יסד ליברמאן (שבדה לו אָז את השם ארתור פריימאן) את אגודת הסוציאליסטים העברים בלונדון. את הפרוטוקולים שלהם היה כותב בעצם ידו, קצתם עברית וקצתם יהודית, ויקראם בשם עברי: „פנקס אגודת הסוציאליסטים העברים בלונדון" (נוסדה כ"ו אייר התרל"ו, 20 מאי שנת 1876). את התקנות של האגודה הנזכרה כתב ליברמאן בעברית תנכי"ת ובסגנון יפה, שהיה קרוב אל לבות המשכילים העברים בימים ההם.

וליברמאן לא אמר די לנפשו בזה, שעבד בחוגו של לאוורוב ושהשתתף בעבודתו הגופנית והרוחנית במכתב־העת „קרימה" הריבולוציונרי. לא הסתפק גם בזה, שיסד

יסדת בחרבך? — ענה ואמר: „על התקיף שבכם. מאן דאלים — גבר". זהו הגיונו של אדם, שהכבוש רוח־אפו. אבל הרועה הנאמן, כשמגיעה שעתו להפטר מן העולם, מה הוא אומר בצוואתו? — „יפקד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה, אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם, ואשר יוציאם ואשר יביאם, — ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה".

פתח בצאן וסיים בצאן. בגלל צאנו שובר מחוקק זה את לוחותיו; למענו מוותר הנביא על הלקו בזיו־השכינה; ולשמו מוחל המנהיג על כבודו. כי כל אלה הסגולות היקרות שחונך בהן לא בזכותו ניתנו לו, אלא בזכות עדרו. ומדרש־אגדה מסייע לזה: „לך רד — רד מגדולתך. כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל; עכשיו, שישראל חטא, גדולה למה לך?"

צרכי העדר מרובים ושונים הם, והרועה — הבא לספקם — חייב לכבד את כולם במדה שוה; לפיכך אי־אפשר לרועה שיהיה קיצוני, כי מי שהקיצוניות מושלת בו עלול להפריז בערכו של צורך אחד ולהקריב בשבילו את כל חבריו. הקיצוניות יפה לנבואה, אך אין ממנים את הנביא פרנס על הצבור. אליהו שנס את מתניו ורץ לפני אחאב, הדבר שבדור; ולעתיד לבוא יהיה הוא המבשר, המפנה דרך לפני מלך־המשיח, ולא הגואל. המדות הדרושות לרועה הן אהבה ושלמות — ולא קיצוניות. אהבתו לעדרו היא הכח המניע שבו, המדה המשעבדת ואינה משועבדת; והשלמות נושאת כליה של האהבה. דוק ותשכח, כי כל רועה מצליח — אשר „ה' עמו" — היה אדם הקרוב לשלמות, אדם שהכל בו: גם עצה בצרה, גם גבורה למלחמה, גם כח השררה, גם טעם מחוקקים, גם רוח נבואה. גם, ולא אך. וכן משה — אין הנבואה המדה העליונה שבנפשו. משה נושא את עדתו, „כאשר ישא האומן את היונק", ומעולם לא ראינו נביא־תוכחה, הנושא בזרועותיו „גוי חוטא". לפי דברי האגדה אין הקדוש־ברוך־הוא משרה עליו שכינתו עד שהוא בוחנו בצאן, לרמז, שעיקר תעודתו הוא רעית־הצאן, והנבואה לא ניתנה לו אלא לצורך זה.

אבל מה נשיב על שתי הטענות הנמרצות, כי „עם ישראל קיצוני הוא" וכי „היוצר בצלמו צר"?

הטענה הראשונה היא הנחה, שיסודה רעוע: בדקנו ומצאנו בעמנו קיצוניות להיים, כי טוב לו כלב חי מארי מת, ועל יסוד זה החלטנו, כי קיצוני הוא בכלל. אולם החלטה זו מוטעית היא: הקיצוניות של חפץ־הקיום אינה מביאה את האדם לידי קיצוניות בשאר דברים; אדרבה, מחייבת היא את הפשרה בכל עניני החיים ושוללת כל קיצוניות אחרת, כל העמדת החיים על כלל אחד — ואפילו החשוב שבחשובים.

עם ישראל אינו קיצוני; וקיומו יוכיח: אלמלא היה עמנו מתפשר בכל דור ודור עם המציאות המרה של חיי עניו, היה נמחה מתחת השמים בימי דור אחד. וכעם בן הגבור הלאומי שלו, משה. צא וראה: אליהו, שהיה קנאי קיצוני, מה היתה תקנתו? — נתחייב חובת גלות להר־חורב ושם נצטוה מפי הגבורה, שימשח איש אחר לנביא תחתיו, כי — „לא ברעש ה'". וכל־כך השפיעה עליו ההתיחדות בהר זה, שעמדו עליו רגלי משה, עד כי נהפך מאז והיה לאחר — למלאך־השלום, למשיב לב אבות על בנים, למבשר נחומים, לתשבי המתרץ קושיות ואבעיות, בקיצור — למתפשר ומפשר.

ואם יבוא עליך אדם בטענה השניה: „היוצר בצלמו צר" — בצלמו של מי צר עם ישראל את משה? — אף אתה ענה לו: בצלמו. רועה היה ישראל מאז מעולם, וטעמו זה עמד בו בכל גלגוליו. בנערותו נשא את ילקוט־הרועים על שכמו; וכשהתנחל בארץ והטה שכמו לאת ומחרשה, עמד וקבע את ילקוט־הרועים בחותמו: הרועה נעשה לו למשאת־נפש וחזון־לב. מחזון־לב זה רקם העם את צורתו הנפלאה של החלוץ במנהיגיו, של משה; ומחזון־לב זה הוא הולך ורוקם את צורת המאסף במנהיגיו, צורתו של מלך־המשיח. ולא בשר־ודם בלבד — אף את אלהיו צייר לו ישראל בצלמו: „ה' — רועי".

שיקאגו, שבט תרע"ז.

אַהֲרֹן שְׁמוּאֵל לִיבֶּרְמַן

מאת

ראובן ברייננין.

(המשך).

בגנזי המחלקה העברית של הספריה הצבורית בניו־יורק גנוז אחד ממכתביו של אהרן שמואל ליברמאן (שלא נתפרסם עד היום בדפוס), וא. ז. פריידוס המציאו לידי (המכתב כתוב בכתב יפה, נקי וברור), והנני מעתיקו בזה מלה במלה בלשונו:

„קרית־ספר הבירה, י"ט חשון לתא"ר.

ידידי המשכיל הנכבד סופר מהיר ומליץ נשגב, הנודע לשם ולתהלה וכו', מוהר"ר חיים זלמן אליאשעוויטש נ"י. *

שמחתני ידידי בדבריך היקרים ותשואות חן חן לך על מכתבך אשר כבדתני בו. ואני אמרתי בחפזי אך שכחתני חזא"ל וכמת נסע זכרי מלבו. הן בעיר הערלים הנני יושב ולולא לוח השנה אשר עלה בידי בעזבי את ווילנא לא ידעתי מועד ושבת. מפי ידידי היושב בירושלים דליטא ידעת עד מאד כי החג העבר לא פרש עלי את סוכת שלומו, תחת צאלי הסבך, הסוכך לראש כל מול, לא ישבתי ולא העפלתי להרקיע שחקים ולעלות בשלבי סולם החלות, ואיך זה ימלא את לבבו לדרוש בשלום איש אשר הניח חיי עולם ועוסק בחיי שעה? — כן השיבותי אני את אמרי לי, אבל רואה הנני כי לנו אתה ולרוח העת נפשך תהלך, על כן יסלח נא לי ידידי הנכבד את אשמתי, כי לא אוסיף עוד, אם נשא ישא לי, ואני הנני מכה באגרופי על לבי ואומר חטאתי! — לא כמנהג אשכנז, כי אם כמנהג בני פולין באגרוף רשע.

לו היתה את נפשי לספר לך את כל הליכות דרכי

* הוא הסופר העברי הנודע בשם חזא"ל, שהיה חותנו הראשון של המגיד פריפיסיר צבי שפירא, אבי „הקרן הקיימת" בישראל.

את הכלל עם כל פרציו בבת־אחת, ולפיכך אפשר לו לשים לפני בני חברתו תורה שלמה, המכילה תקונים לכל פרץ ובדק, העומדים בעינם. הוא הוא „הנותן תורה לבני דורו, בהסכם לצרכי חייהם באותו זמן ובאותו מקום שהוא והם חיים בו". מ ח ו ק ק ־ ל ד ו ר ־ א ח ד הוא. — ויש מחוקק ה נ צ ב ע ל ר א ש ה ה ר וצופה משם גם את דורו, גם את הדורות העתידים לבוא. הלה כורת ברית „את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה עמנו היום"; כי התורה, שהוא מוריד עמו, מסוגלת להיות נחלת כל אותם הדורות, שצפה בהם ברוח־נבואתו. חלק קטן מתורתו — החלק המתאים לצרכי בני דורו ולהשגתם — הוא מגשים בחייו, ורובה הגדול הוא משאיר לבאים אחריו, כי יוציאוהו אל הפועל, כל פרט בזמנו ובמקומו. מ ח ו ק ק ־ ל ד ו ר ו ת הוא.

משה רבנו מחוקק היה: עד היום אנו נושאים נשים „כדת משה וישראל". אולם לא מן המחוקקים־לדור־אחד הוא, לפיכך לא צמצם את תורתו לבני דורו בלבד. בראש הר האלהים עמדו רגליו, ובתחתית ההר נגולו לפניו אלפי דור, אשר מהם ינק חזון־לבו את חיותו; על כן שב החזון והיה למחיה לכל אותם הדורות, שהיו במעמד הר סיני, שניזונו, ניזונים ויזונו ממנו, דור דור לפי צרכיו.

אבל לא מחוקק ונביא בלבד הוא. משה מוציא עם שלם מבית־העבדים, מעבירו את הים, מגין עליו מפני כל צר, ממציא לו לחם ומים במדבר שממה, מקים לו אוהל־מועד ועושה לו ארון־העדות, ובתוהו־לא־דרך הוא מפלס לו נתיבה. כל אלה אינם מתעודתו של הנביא או של המחוקק — מ ע ש י ־ מ נ ה י ג הם. אמת, שאין משה עושה הכל בעצם־ידו: אהרן, הדברן, הוא לו לפה; ביהושע, גבור־החיל, הוא משתמש לזרוע; ביתרו — לעצה, בבצלאל — לאמנות, וכיוצא בזה. אולם זה סוד גדולתו של המנהיג האמתי — שהוא מניח לכל אחד מבני עדתו מקום להתגדר בו, ובאותה שעה הוא מדריך את כולם כלפי מטרה אחת.

אין לך מנהיג ממדרגה ראשונה, שלא זכה, כי תהא מלאכתו נעשית על־ידי אחרים. יואב נלחם בבני עמון, ונצחונו מוסיף עטרה לראש דוד; מעשה זה אינו פרט — כלל גדול הוא בדברי־ימי־האדם. ואם אתה מוצא מנהיג, שאין זכר לשותפיו בעבודה, תדע לך, שהיה מנהיג שלא לשם־שמים ואדם צר־עין, מתקנא בחבריו ושואף ליטול חלקם בזה ובבא — על כן כסה שמם במשאון. לא כן המנהיג לשם־שמים, כמשה „עבד ה'", שכל חפצו להרבות מדת הטובה בעולם; הוא לא יקפח שכר העוזרים לו בעולם הזה ולא יתנקש בכבודם לעתיד־לבוא, אף־על־פי שהוא הרוח החיה בפעולת כולם.

———

שלש מדות נמנו כאן במשה: נביא הוא, מחוקק הוא, מנהיג הוא. איזו מהן היא התכונה היסודית שבו, השליטה בחברותיה?

אין הוא מחוקק בעיקר. המחוקק חביבה עליו תורתו יותר מעדתו; ואם בגדה בו עדה זו, הוא חוזר עם לוחותיו על עדות אחרות. ההפך מזה אנו רואים במשה: הלוחות מפסידים אצלו כל ערכם בו ברגע שקלקל העם, והוא שוברם אז ארצה; תחת אשר העם יקר לו מכל־מקום, וכשאמר לו ה': „הניחה לי ואכלם, ואעשה א ו ת ך לגוי גדול", — השיב הוא: „ו ה ם עמך ונחלתך". עם ותורה — העם קודם.

אין הוא מנהיג בעיקר. מי שחביבה עליו ההנהגה לשמה, אינו מסרב ואומר „שלח נא ביד תשלח"; אלא, כשמואל בשעתו, הוא עונה: „הנני כי קראת לי". זאת ועוד אחת: המנהיג, ואפילו זה שאין עינו צרה בשלישיו, אין דעתו סובלת עדה שכולה מנהיגים; ובמשה אתה מוצא, שהוא שואף, כי יהיו כל בני עדתו כמוהו: „המקנא אתה לי? ומי יתן כל עם ה' נביאים!"

תאמר: הנבואה היא התכונה היסודית שבו. גם זה אינו. הנביא מצווה ועומד להפקיר, בשעת הצורך, את העולם הזה ואת כל אשר בו, אך לא את העולם הבא, כי על כן גר הוא ב„פרוזדור" ואזרח ב„טרקלין"; ואילו משה מוכן ומזומן להקריב לטובת ישראל גם את חלקו לעתיד־לבוא: „ואם אין — מחני נא מספרך אשר כתבת". קדושים, שנתנו חייהם על קדוש־השם או על טובת־הכלל, רבים הם בישראל ובעמים; אך כולם מתו בתקוה, כי יזכו על־ידי זה לחיי־עולם, ואף אחד מהם לא היה מתרצה להמחות מספר־האלהים. במדרגה זו אין לו חבר למושיעם־של־ישראל.

ואלא מהו שורש־נשמתו של משה?

שאל את בת־קולה של האומה ותגדך: ב ן ־ ע מ ר ם ר ו ע ה ה י ה. בארץ מצרים נולד, ארץ שבה היה כל רועה־צאן לתועבה; ובהיכל פרעה נתחנך, מלך שהיה לו עמו למאכל ולמרמס, — אף־על־פי־כן לא נכבשו בו מדות־הרועים, שהיו טבועות בגזע מחצבתו. משגדל, הוא נמלט מעמק־העבדות, שהצב הנילוס, ושב אל מקורו — אל המדבר, המגדל רועים ובני־חורין, אל מרעה־הצאן ואל אלהי אבותיו. לא בטיסה אחת הוא מגיע למעלתו. במדרגה ראשונה בוחנו הקדוש־ברוך־הוא ב„צאנו של בשר־ודם"; במדרגה שניה הוא נמנה לרועה „צאנו של מקום"; ובמדרגה שלישית עובר הצאן מרשותו של מקום לרשותו שלו, והמקום עצמו מעיד על זה: „לך רד, כי שחת ע מ ך א ש ר ה ו צ א ת מ מ צ ר י ם". ה' אלהי אבותיהם, הנושא אותם „כעל כנפי נשרים", מתאנף בהם בשעת סרחונם ומסתיר מהם פניו; אך רועם הנאמן אינו זז מחבבם גם אז: בגבורה שאין לה דמיון הוא נלחם את מלחמותיהם עם אלהים ואדם, ובסבלנות־של־אהבה הוא מסקל את דרכם מכל מכשול, עד הביאו אותם אל נוהם — עד ולא עד בכלל. ובראותו, כי נטה שמשו לערוב ושליחותו טרם נתמלאה, הוא אוצל מהודו על משרתו הנאמן וגבור־החיל וסומך עליו בעודני חי.

אמרו לו ללואים הי"ד מלך צרפת: ראה, אתה יונק את לשד ארצך ובני־עמך — ומשאיר הרס ואבדון לזרעך אחריך! — השיב הוא: „מה לי ולעתיד? יבוא מבול אחרי וימחה את הכל". זהו חשבונו של אדם המבקש הנאה. שאלו את אלכסנדר מוקדון לפני מותו: הנך הולך מאתנו — ועל מי אתה נוטש את ממלכתך העצומה, אשר

את הנחת המעטה הזאת? ואמנם שמר שלום את הבטחתו לאביו. ולא עוד, אלא שקיים אותה בעונג ובשמחה. כי איפה ימצא בית אחר בעיר, אשר שם יעשו את השבת כהלכתה, כמו בבית אביו? מי עוד כאביו, אשר ידע לקרוא „שלום־עליכם" בנעימה? ומי עוד כאביו, אשר ידע להטעים את פסוקי „אשת חיל" בחן ובהדר? ומי עוד כמוהו, אשר יזמר ברגש זמירות של שבת? והקידוש על היין? כל היהודים מקדשים על היין בליל השבת. ואולם לא על פני כל היהודים שורה השכינה. בכל בתי ישראל עושים את השבת ככתוב. ואולם לא בכל בתי ישראל יורדים מלאכי־השלום, מלאכי־עליון, מרחפים ונשאים באויר וממלאים חללו בקדושת־דומיה או בדומית־קדושה ביום הגדול והקדוש והנעים — ביום השבת...

רַעְיָא מְהֵימְנָא

מאת

ש. ב. מקסימון.

בכרך גדול אחד אשר באיי הים עמדו, לפני כמה שנים, שני אנשים מישראל — רב ותלמיד — ונפשם השתוחחה בקרבם מפני הדר גאון המראה אשר לפניהם. עמוד עמדו לפני פסל „משה" של מיכאל אנגילא. התלמיד בן־בית היה בהיכל־האמנות הלז, והרב — אורח. אך כרב כתלמיד הרגשה אחת תקפה אותם: יצירה זו הנשגבה היא הנשמתו של המחוקק, שהיה אומר „יקוב הדין את ההר"; אולם היכן היא מדת האהבה והרחמים של הרועה, העומד בתפלה „ארבעים יום וארבעים לילה" ומתחנן על עמו החוטא? ואחרי דומיה ארוכה הניע הרב ראש ואמר:

— היצירה נשגבה; אבל אין זה משה שלנו.

והדבר לא היה תמוה בעיניהם: גאון הפסלים, אנגילא, בן־דתו היה, ומתוך שפופרתה של אותה דת השקיף על החיים והאנשים, ואף על משה בכלל. דרך שפופרת זו מחויב היה מחוקק „הברית הישנה" להראות כבעל מדת־הדין בלבד, כי אם לא כן — „הברית החדשה" מה חדשה?

מחשבה זו היתה משותפת לשניהם, לרב ולתלמיד. אך בדעתו של התלמיד נתעוררו לרגלה הרהורים אחרים, שהיו לו לבדו: הן הרב גם הוא אמן — אמן המחשבה, והוא אף הוא נסה כח־יצירתו בציור דמותו של משה. הנקה האמן הזה, שכולו עברי, משגיאה שהוא מונה בה אחרים? הצייר לנו הוא את „משה שלנו", של האומה כולה, או אך את משה שלו?

מה טיבו של משה לפי ציורו היפה של הרב, של אחד־העם? —

אין הוא איש מלחמה — שהרי מלחמתו נעשית על־ידי יהושע.

אין הוא איש מדיני — שהרי צריך הוא לאהרן, כי יהיה לו לפה.

אין הוא מחוקק — שהרי יצר חוקים לעתיד לבוא.

אלא מהו? — נביא הוא.

והנבואה מאין נובעת היא?

מהרכבתן של שתי מדות — מדת־האמת ומדת־הקיצוניות. מדת־האמת מחייבת את האדם, שיהא בודק במציאות בלי משוא פנים ומכיר אותה כמות שהיא, עם כל מומיה ופגמיה; בעוד שמדת־הקיצוניות מונעתו מלהשלים את מציאות זו הפגומה. במצב כזה על־כרחו שהוא נושא נפשו למציאות אחרת, מתוקנת, העתידה לבוא; וכל הצופה לעתיד־לבוא נביא הוא. גם עם ישראל מצוין בשתי המדות האמורות: מדת־האמת ומדת־הקיצוניות; על כן יצר לו את דמות דיוקנו של „אדון הנביאים". היוצר בצלמו צר.

ובכן נביא, ורק נביא, הוא משה — כי כן צר אותו כח־היוצר של האומה. והאומה מה אומרת? — ישעיה, ירמיה ויחזקאל נגלה עליהם הדבור וצום להנבא; הנצטוה גם משה על הנבואה? התואר „נביא" נגרר אחרי השם אליהו כמו מאליו; המלוה הוא גם את שמו של משה?

ישאו הגויים את שם „משה הנביא" על שפתם; כנסת־ישראל, למקטנה ועד גדולה, יודעת את „משה רבנו", ש„קבל תורה מסיני". אמנם גם נביא הוא, ולא נביא־סתם, כי־אם ראש וראשון לנביאי ישראל; אף־על־פי־כן אין מעמידים אותו במחיצה אחת את שאר נביאים. והמסורת, בכל פעם שמגיעה לפרק זה, היא מדקדקת ומטעימה, כי תכונה מיוחדת היתה לה לנבואתו: „ולא קם עוד נביא בישראל כמשה, אשר ידעו ה' פנים אל פנים". נקבע לו מדור בפני־עצמו, ללמדך, שההבדל שבינו לבין נביאים אחרים אינו הבדל במדרגה, אלא הבדל במחיצה: ששאר נביאים (חוץ משמואל, שלפי דרשה אחת היה „שקול כנגד משה ואהרן") הנבואה היתה כל עצמותם, ובמשה היתה הנבואה רק חלק מעצמותו. הם הגשימו חזון־לבם בדבור בלבד, והוא הגשימו בדברים ובמעשים גם יחד; הם הזהירו את העם, והוא צוהו; הם בקשו דרך אל לב בני דורם, והוא מצא את הדרך; הם ראו את חלומם באספקלריה מאירה ואת הפתרון באספקלריה שאינה מאירה, והוא ראה גם את החלום גם את פתרונו באספקלריה מאירה. וכל עושה אלה אין התואר נביא מספיק לו: נביא ומחוקק הוא.

אבל — „כל מחוקק נותן תורתו לבני דורו, בהסכם לצרכי חייהם באותו זמן ובאותו מקום שהוא והם חיים בו"; בעוד ש„משה יוצר חוקים לעתיד־לבוא, לדור שעדיין לא בא ולארץ שעדיין לא נכבשה".

לא כל מחוקק.

יש מחוקק המתהלך בתוך המחנה, ומתוך כך אין עינו תופסת את הכלל כולו, כי־אם את החלקים הקרובים אליו קרבת מקום באותה שעה. כל פרץ שמזדמן לפניו הוא מתקן בו תקון; אך מפני שהוא סומך בזה על ההזדמנות, בעל־כרחו שתקוניו לקויים בחסר ואפילו הוא עוסק „בבדק הבית" כל ימיו, אין חוקיו מצטרפים לתורה שלמה. מחוקק־לדבר־אחד הוא. — יש מחוקק הנשא על־גבי המחנה. זה תופס

כי ידבר האב על לב בנו, כי יאבה הבן להורות את ילדיהם לוא חצי שעה ביום: „אומרים, יד־חרוצים לו לשלום בנו, יד צלחה, ובעזרתו אין תלמיד נכשל בבחינות"...

והאב שומע כל זאת ונפשו תגיל בבנו ודעתו תתרחב עליו. וכי קל בעיניכם כבוד אשר כזה? אמנם נחת הרבה לא ישבע ממנו. כי מה בצע לו בכל הכבוד הזה, אם איננו רואה את בנו בעיניו כל היום כולו? למן הבוקר ועד הצהרים הוא לומד באסכולה, ומן הצהרים ועד הערב נתון הוא להוראות־השעה. וכבוא הערב, מיד הוא יוצא לטייל עם חבריו בגן־העיר. בימי הקיץ כגן־עדן הוא גן־העיר בפריאסלאוו. שם מקהלה מנגנת, מקהלת־הצבא, והמנצח בנגינות הוא איש יהודי, שזקנו שחור כעורב ועיניו שהורות כדובדבנים ושפתים לו עבות. לב הבתולות תמים הולך אחרי מקל־הקסמים אשר ביד המנצח בנגינות, ואף המנצח משיב אהבה להבתולות, מסביר פנים להן, שוחק לעומתן מרחוק בעיניו־דובדבניו ובשפתיו העבות ומנענע את מקלו ביתר תוקף. והחצוצרות מהצצרות, וקול רתוף עונה אחריהן, והאבק העולה לרגלי הזוגות המטיילים בין השדרות משמש בערבוביה יחד עם ריח השטה אשר הנצה, הנוספת לתוך האויר מתיקות רבה וחריפה. הלא זה הוא הריח וזאת היא המתיקות, אשר רק יליד המקומות ההם, בן רוסיה הקטנה, — רק הוא יזכרם ורק הוא ידע להעריך חין ערכו של טיול בגן־העיר עם בוא הערב. האור אשר בגן לא רב הוא. אור דל מאד. את כל הגן כולו מאירים רק שנים־שלשה פנסים, ובהם עששיות של נפט, ואף הן עשנות ומפוחמות וזכוכיותיהן שבורות; ובנשוב רוח שאינה מצויה, תתנפחנה העששיות ורעד אורן וכבה. אבל מי ישגיח ומי ישים לב לזה? אדרבה, לכשתרצו, הרי יש יתרון לחושך על האור בגן הזה. בחשכה אפשר להם לבחורים ובתולות לעמוד יחד, להשתעות ולצחוק בחבורה ולקבוע זמן למחר, להפגש שנית במקום הזה ובשדרה הזאת, תחת השטה אשר הנצה, הנותנת את ריחה המתוק מסביב...

והנער שב הביתה נרגש ועיף מחום הערב, רעב ושוקק, והוא סועד סעודתו מכל אשר נתן אלהים — אם נתח דג מלוח, אם קישוא ירוק, אם לחם בבצל. הכל נאכל לתיאבון. ונטילת־ידים? וברכת־המזון? — אין עוד זכר לאלה! האב כבר חדל להשמיע אפילו על תפלת ערבית... לבו של האב אמנם יכאב במסתרים, אך רואה הוא און ומחריש. לדבר עם הילדים בבית — אין שעתו של שלום מספיקה. כיון שאכל, מיד צריך הוא לישב ולעסוק בלמודיו, להכין את שעוריו למחר. והריהו יושב אל השלחן, לפני העששית, יושב ולומד ומשנן שעוריו ומבער נפט בלילה. ראתה האם החורגת — והתרעמה, והתחילה מרננת אחריו. שמע האב — וכעס. נענה שלום ואמר, כי מכאן ולהבא יקנה נפט בעצמו, בכספו יקנה. וגם עששית ירכוש לו משלו. שמע אביו וצוה עליו במפגיע, כי לא יזיד לעשות כדבר הזה ולא יורידו ביגון שאולה. שמע הגבאי בעל המשקפים השחורות ואמר, כי שונא הוא ריב ומדנים בבית. והוא מכניס את ראשו בעבי המחלוקת ואומר לפשר בין שני הצדדים. וזה דבר הפשרה: מאחר שהבחור הוא, ברוך השם, אדם בפני עצמו, עובד ומרויח, בלא עין הרע, שקל־כסף, וללמוד עודנו צריך, שהרי עומד הוא עתה לפני הבחינות האחרונות, — לפיכך כדאי וישר הדבר, כי יניחו לפוחז הזה (פ ו ח ז סתם, ולא נ ע ר פ ו ח ז, כבתחילה!) לעשות כרצונו. והוא מסיים: „עצתי, כי יצא וישכור לו באחד הבתים דירה ומזונות עד עבור ימי הבחינות וילמד שם בכל אות־נפשו". ואם יקשה ממנו למצוא דירה כנפשו, הרי הוא, הגבאי, מוכן ומזומן לקבל על עצמו את הטורח הזה.

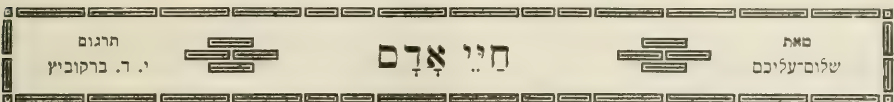
דבר המובן מאליו, כי מתחילה לא אבה האב גם שמוע אל העצה הנמהרה הזאת. ואולם כח נפלא ניתן לו להגבאי בעל המשקפים השחורות, כח הדבור, שבו היה יכול לפתות אפילו אבן מקיר! ולא עוד, אלא שכחו לא היה בפה בלבד. היה אומר — ועושה. ולא נתקררה דעתו עד שיצא מבית רבינוביץ וחזר מיד ובשורה טובה בפיו: כבר עשה והצליח על הצד היותר טוב! נזדמן לו אדם אחד בעיר, המוכן לתת דירה ומזונות וכל יתר הצרכים חנם אין כסף, ורק תנאי הוא מתנה, כי הפוחז ילמד רק חצי שעה בבוקר וחצי שעה בצהרים את בניו הגדולים, ואת הילדים הקטנים ילמד לפעמים עוד חצי שעה או שעה בין הערבים.

— כמה איפוא מספר הבנים בסך־הכל? — שואל האב.

— מה לך ולמספרם? וכי צריך הוא להאכילם לחם? הלא רק ללמדם הוא צריך. אם כן איפוא, מה איכפת לו, אם מספר הילדים הוא שלשה, או חמשה, או שבעה? כמדומה לי, שגלוי וידוע לפניך, כי ידיד נאמן אני לך, ואת טובתך אני דורש, ולא אכשילך איפוא בענין שאינו מהוגן חלילה... אם כן, עצתי היא, כי יחבוש הפוחז את כליו ומטלטליו וילך יחד אתי — ורק מהר ועשה, רכב וצלח, אל תבט אחריך, שמא יקדמך אחר!

הפוחז נגש אל המלאכה לחבוש את כליו ומטלטליו. המלאכה מלאכה קלה היא. כל כליו וחפציו הם: חליפות כתנות, זוג פוזמקאות, תיק של תפלין, סדור־תפלה קטן וכפרים, ספרים הרבה. בעשותו את מלאכתו זאת, הוא מעיף עין על אביו — פני אביו נתכרכמו כדונג. עומד הוא, מסלסל בזקנו הקלוש ולועסו בשניו. אין מלה בפיו, ורק נאנח הוא לפרקים, וכל אנחה ואנחה שוברת את לב הבן. וכנגד־זה פתחה האם החורגת את פיה בחלקת לשונה, מתרעמת ואומרת, כי כל הענין הזה לא ישר בעיניה. ראשית, מה יאמרו הבריות? הבריות יאמרו, — הלואי יאמר להן מן השמים כל חלי וכל מכה — כי האם החורגת אשמה בכל זאת. ושנית, למי יצר ולמי יציק בן, היושב בבית אביו? הוספת פה אחד, החסרת פה אחד — את המרק לא דשנת עדיין... וכשהגיעה שעת פרידה, הורידה האם החורגת דמעה בודדה.

כשלוה האב את בנו ההולך ממנו, הזהירו כמה פעמים והשביעו בתקיעת־כף, כי בימי השבת יבוא לסעוד על שלחנו. על ימות החול עדיין יכול הוא לוותר משום כמה טעמים; ואולם על יום השבת לא ימחל לעולם. בשב אלהי ישראל, הלא יום השבת הוא!... למה ימנע ממנו

נט.

הוֹרָאוֹת־שָׁעָה.

פירושן של „הוראות־שעה". — מורים זקנים וצעירים. — כחה של חכמת הגראמאטיקה. — הכל דופקין על דלתותיו של המורה הצעיר. — בגן־העיר ובבית האם־החורגת. — עצת הגבאי. — גבור הזכרונות חובש את ספריו ועוקר דירתו מבית אָביו.

עכשיו קשה להגיד, מי היה המתחיל בדבר — כלומר: על דעתו של מי עלה בראשונה רעיון כזה, כי בחור עול־ימים, שעדיין לא הגיע לשנת השבע־עשרה, עדיין לא צמחה לו חתימת שפם בשפתו העליונה ועדיין לא סיים את פרק למודיו בבית־הספר של המחוז, — כי בחור כזה יקח מקלו בידו, ישים את בגדו העליון על שכמו בשרוולים ריקים ויצא ללכת מבית אל בית להורות הוראות־שעה לילדי ישראל. הוראות־שעה מה הן? — אלו שעורים לשעה, פרקים ראשונים, שמורים מומחים ושאינם מומחים מטיפים לנערים ולנערות בכתב ולשון ובכל מיני למוד, הנלמדים בבתי־הספר, כדי להשכילם בידיעות העולם, לסעדם ולהכינם, שיוכלו להכנס במשך זמן קצר לאחת המחלקות של האסכולה, או שיוכלו לעמוד לבחינות.

עמידה זו לבחינות בבתי־הספר של הממשלה היתה בימים ההם למנהג בישראל, אשר הקיף את כל הערים הגדולות והקטנות. הכל הכינו את עצמם לבחינות. נערים ונערות, חתנים וכלות, אברכים צעירים ויהודים גדלי־זקן — הכל הניחו את כל המלאכות שבעולם ושמו את פניהם אל ספר דקדוק לשון רוסית של גובורוב, אל ספר למוד החשבון של ייבטושיבסקי, אל ספר הגיאוגראפיה של סמירנוב, אל ספר הגיאומטריה של דיסטרווג, למדו בעל־פה את משלי קרילוב והתמידו יומם ולילה על ספר־המלים. מין מגפה מתהלכת היתה זאת, מין מכת־מדינה — בחינות! ומפני שהמגפה הזאת מגפה חדשה היתה, זה מקרוב באה — לא היה בעיר די מורים מומחים להספיק את צרכיהם של כל המתלמדים ולהשקיט את צמאונם להשכלה ודעת. מורים מנוסים, שאומנותם בכך, היו רק שנים בעיר: האחד מוניסוב הזקן — זה שכבר נשרו לו כל שניו מפיו והברתו פגומה, וגם אזניו כבדו מזוקן; ושני לו נח בוסיל, הצעיר ממנו, המלמד צרפתית, לובש בגד־שרד כחול, נועל מגפים מבהיקים לרגליו ודורש שכר רב בהוראתו. אחריהם באו איצי הכתבן ואחיו אברהם הכתבן — שניהם יהודים מסלסלים בלבושם ולחייהם כתפוחים. שני אלה היו מתפרנסים בשכר מועט, אבל כנגד זה לא היה לבם גס ביותר בגראמאטיקה הרוסית, וחכמת הלשון בכלל כספר החתום היתה להם. ליצני הדור מקרב הצעירים היו הומדים לצון ואומרים עליהם, כי האות הרוסית יא"ט, אות זו, שאין דוגמתה בשום דקדוק ולשון שבעולם, ממררת את חייהם של שני האחים האלה בהקיץ ובאה אליהם להבהילם גם בחלום הלילה. ושוב לגלגו עליהם ואָמרו, כי אין השנים האלה יודעים להבחין בין אות שי"ן ובין אות סי"ן בלשון הרוסית. פעם אחת הציעו לפני שני האחים, כי יכתבו בלשון הרוסית פסוק אחד, שבלשוננו העברית אפשר לתרגמו כך: „אחשורוש שתה בכוש כוס שכר לשכרה". כתב האחד: „אחשורוש ששה בכוש כוש שכר לשכרה". והשני כתב: „אחסורוס ססה בכוס כוס סכר לסכרה"...

אמת, כל זאת אינה אלא ליצנות. ואף־על־פי־כן מה גדול היה צערם של שני עלובי־נפש אלה, כשהגיע דבר הליצנות הזאת לאָזניהם! ואמנם היה להם על מה להצטער ולהתרגז. הגע בעצמך: כל אנשי העיר, הם ובניהם ובני־בניהם, למדו כולם קרוא וכתוב מפיהם — והנה באים עכשיו הפרחחים הצעירים הללו, גמולי־מחלב, עתיקי־משדים, ומלגלגים עליהם ועושים אותם לצחוק!... ואולם לא הועילו להם טענותיהם — חכמת הגראמאטיקה נעשתה בעיר דבר הצריך לכל נפש. בלעדיה לא הרים איש את ידיו ואת רגליו בכל בית בישראל. והדבר הגיע לידי כך, שאפילו הדוד פיני, הוא הדוד פיני, אשר תכלית שנאה שנא את האסכולה, וחכמות חיצוניות געלה נפשו, — אף הוא בעל־כרחו הודה ואָמר, כי יפה כחה של גראמאטיקה ותועלתה מרובה. ומבשרו חזה זאת. הוא עצמו יהודי סוחר הוא, הנוסע לירידים, ועסקים לו במוסקבה, ומכובד הוא בעיני עם הארץ, ומדבר על טהרת הלשון הרוסית — ובכל זאת הריהו חש ומרגיש, כי אחת תחסר לו: גראמאטיקה (את מלת „גראמאטיקה" מסביר הוא בקמיצת חמש אצבעותיו)...

ואף־על־פי־כן, כדי שלא ירים שלום בן־אָחיו ראש ודעתו לא תזוח עליו, רואה הדוד פיני צורך לעצמו להוסיף על דבריו, כי בכל זאת איננו מבין, למה לו עוד לאדם לילך בגלוי־ראש, לאכול בלא נטילת־ידים ולכתוב ביום השבת? לפי עניות דעתו נדמה לו, כי — אדרבה ואדרבה: נאה לו לאדם לדעת את חכמת הגראמאטיקה ולילך דוקא בכסוי־הראש וליטול דוקא את ידיו קודם הסעודה, ולשמור דוקא את השבת מחללה! הדוד פיני, כפי הנראה, היה נוקם ונוטר, כתלמיד־חכם גמור. לא שכח עדיין ולא אָבה סלוח לבן־אָחיו את חטאתו מלפנים, חטאת נעוריו, עת כתבו ביום השבת בנתר על הגדר... אבל מי ישים אליו לב עתה? בחור כשלום, המקבל תמיכה מבית־הספר, מטיף לקח לתלמידים, מרויח ממון רב; בחור כמותו, שהכל רצים אחריו, הכל קופצים עליו, דופקים על דלתותיו יום־יום, הכל רוצים, כי דוקא הוא יכין את בניהם לבחינות, הוא ולא אחר, — האם ישים לב לקטנות כאלה? הגע בעצמך: יהודים מבני העיר באים להשתדל לפני הגבאי בעל המשקפים השחורות, המתהלך כאח וכרע עם רב נחום רבינוביץ, כי יעשה הגבאי חסד עמהם וידבר על לב האָב,

לאומית אי־אפשר בלא ציוויליזאציה עברית לאומית, מפני שהקולטורה של האומה היא רק הגג על בנין הציוויליזאציה הלאומית, ואוי לה להקולטורה העברית, שבונה את יסודותיה רק על האישיות בלבד ואינה שואבת ממעיני החיים הציוויליזאטוריים של האומה. כעת נמצאים רק אטומים לאומיים עבריים, הקשורים זה בזה בעבותות הזכרון, הרוח, המסורה או השירה. הציוניות אומרת לעשות מהאטומים האלה, הפזורים בכל ארצות תבל, אורגאניזם לאומי אחד על־ידי תחיתה של המדיניות העברית בארץ העברים. ואחרי שכל מדיניות היא חילונית, ואחרי שכל ציוויליזאציה היא חילונית, חוץ מזו של רומי האפיפיורית וטיבט התיאולוגית, הרי עבודת הציוניות היא בזה, שאומרת היא לברוא תנאי חיים לציוויליזאציה עברית, לעשות את היהדות „חולין", להרימה להודה ולגדולתה העתיקים — לעשותה כח היסטורי.

הגלות פירושה: קיום לאומי — וקיום בדוחק ובצער; הציוניות פירושה: חיים היסטוריים לאומיים. ומי שמבכר חיים היסטוריים על קיום בדוחק ובצער — אין לו דרך אחרת אלא להספח לציוניות ולעזור לבנות הריסות האומה.

ניו־יורק, תמוז, תרע"ז.

מִשִּׁירֵי הַתְּחִיָּה

מאת

הלל בבלי

אמרו לבת־ציון
הנה ישעך בא...
ישעיה ס"ב, י"א.

I.

שׁוּר! מִתּוֹךְ תִּמְרוֹת עֲשַׁן אֵשׁ הַקְּרָב
פַּס־אוֹר בּוֹקֵעַ כְּצִיר מִשְּׁמֵי־אֵל —
אוֹת הוּא לְעוֹלָם חֲמוּץ־דָּמִים, לוּט־עָב:
קְרוֹבָה הַיְשׁוּעָה וּפַס חֶזְיוֹן־לֵיל.

הַס! מִתּוֹךְ לוֹעַ כְּלֵי מַפָּץ וָשֹׁד
שִׁירָה אַדִּירָה מִתְנַשְּׂאָה רוֹם לָהּ —
שִׁירַת עֲמָמִים בְּנֵי גוֹלָה וּנְדוֹד,
יוֹם גְּאֻלָּתָם כִּי הוֹלֵךְ וּבָא.

תֹּהִים לִבְכּוֹת וּמְפַרְכְּסִים דּוֹם,
רֶטֶט צִפִּיָּה בָם פֹּעֵם יְחִי —
שַׁחַר יִבָּקַע וּבָא גְּדָל־הַיּוֹם,
תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ עַל כָּל גּוֹי וָגוֹי.

גַּם עַל לְבָבִי מִתְדַּפְּקִים פְּעָמִים
הֵדִים כַּבִּירִים לְשִׁירַת הַדּוֹר;
הָבָה וְאָשִׁיר שִׁיר חָדָשׁ לָעָם,
שִׁירַת הַתְּחִיָּה, הָעֹז וְהַדְּרוֹר!...

II.

הַבִּיטָה וּרְאֵה־נָא! מַלְבִּינִים כְּבָר שׁוּלֵי הַשַּׁחַק,
הַצְּלָלִים נִפּוֹרִים;
עוֹד רֶגַע וְשֶׁמֶשׁ חֲדָשָׁה תְּנַסֵּר וְתַעֲלֶה
מִבֵּין רִכְסֵי הָרִים.

הַט אֹזֶן וּשְׁמַע־נָא! נִרְקָמִים כְּבָר צְלִילֵי מַנְגִּינָה
בֵּין הֶמְיַת נְכָאִים;
עוֹד רֶגַע וְשִׁירַת גִּבּוֹרִים עַלִּיזָה תִּנָּשֵׂא
עַל גַּיְא וְעַל שְׁפָיִים.

שִׂים לֵבָב! מִזְדַּעְזְעִים לְבָבוֹת לְקוֹל תְּרוּעַת בּוֹקֵר
בְּחֶדְוַת־יְלָדִים:
עוֹד רֶגַע וּפָרְצוּ כָל מַעַיְנוֹת הַיְשׁוּעָה בָּם נָבְעוּ
בְּלֵילוֹת הַפְּחָדִים.

תֵּן יָד, אָח בֶּן עוֹנִי! הִגִּיעַ יוֹם גְּמוּלוֹת לָעוֹלָם,
וּבָא גַם לְשׁוֹנֵינוּ:
עוֹד רֶגַע וְקַו־אוֹר יְרַצֵּד וְיָפוֹז שְׁחוֹר קְבָרִים
שֶׁהָיוּ גְבוּלֵנוּ.

שִׂים לֵב, אָח! מְצַלְצֵל כְּבָר פַּעֲמוֹן הַתְּחִיָּה לָעַמִּים,
וְגַם לְעַמֵּנוּ;
עוֹד יָמִים וְנָשִׁיר לְהֶמְיַת מֵי יַרְדֵּן וּבָשָׁן
אֶת שִׁירַת־שְׁבוּתֵנוּ.

ראש וראשונה ממשלת המעשה, ולא זו של המחשבה. „החיה הצהובה" של ניטשה, כלומר: בעל התאוות הגדולות ובעל המעשים הגדולים, הם האישים ההיסטוריים, הם הם הכחות הדוחפים והדוחקים בחיים ההיסטוריים בכלל ובחייה של האומה בפרט.

כל התורות השונות האלה, שסותרות אשה את רעותה, היו, כמובן, תורות זמניות — הכרות של תקופות ידועות. ההיסטוריון המודרני אינו מקבל לא את תורתו של הגל, לא זו של פיכטה, ולא זו של שלינג וניטשה, מפני שמכיר הוא, כי לא מגורם אחד ראשי, אלא מגורמים רבים מורכבים החיים ההיסטוריים של האומה.

* * *

אם נשקיף על ההיסטוריה הישראלית בגולה מנקודת־ראות של הפילוסופיה הקלאסית, או מזו של הפילוסופיה הרומאנטית, ואפילו מזו של פילוסופית ההיסטוריה המודרנית, נבוא להכיר, שהעם היהודי חדל לחיות חיים היסטוריים מיום שגלה מעל אדמתו. במשך אלפים השנים האחרונות היינו משוללים חיים מדיניים, ואחרי שציוויליזציה לאומית אפשרית רק במדינה לאומית, לא השתתפנו ולא יכולנו להשתתף בחיים הציוויליזאטוריים של האנושות. אמנם הוצאנו מקרבנו מספר גדול של אישים גדולים, אבל האישיות היהודית הגדולה בגלות אינה אישיות היסטורית עברית, אלא, על־פי רוב, אישיות שכלית בלבד (פילוסופים, משוררים, אמנים ודומיהם). ואפילו כשהיתה האישיות הישראלית אישיות מעשית והיסטורית, לא היתה עברית־לאומית. הלורד ביקונספילד ודאי שהיה אישיות היסטורית גדולה, אבל מי יהין להחליט, כי היה אישיות הסטורית עברית — פרי התרבות העברית? כל פרשת גדולתו נכתבה בספר דברי הימים של העם האנגלי — מעשיו ההיסטוריים הגדולים היו מעשים היסטוריים אנגליים. לא היהודי דיזראעלי רכש את תעלת־סואיץ להעם העברי, אלא האיש המדיני לורד ביקונספילד האנגלי רכש את התעלה הזאת להעם האנגלי. האישיות הגדולה העברית הדישה חדושים הרבה על שדה החיים הרוחניים, העשירה את התרבות הרוחנית, הגדילה והרחיבה את המדרש, אבל לא השתתפה בשום מעשה היסטורי, מפני שחסרו כל התנאים הנחוצים לזה. שני אלפים שנה חיינו חיים בלתי־היסטוריים — חיים של חינאים, אלא שהחינאים, היושבים על אדמתם תחת שלטון לאומי, לא הוכו כמונו ולא סבלו פורעניות כמונו. התקיימנו בדוחק, אבל חיה לא חיינו — ולפיכך כל ההיסטוריה הישראלית של אלפים השנים האחרונות היא היסטוריה ספרותית בלבד. מיום שנהרבה המדינה העברית היתה היהדות רק כעין שאיפה ספרותית בהיסטוריה הכללית — שאיפה ספרותית מענינת, ולפעמים גם אוריגינאלית. אבל רק טנדנציה ספרותית. לא המעשים ההיסטוריים של העם העברי, אלא המחשבה המפשטת בלבד עזרה לנו להמשיך את קיומנו — המחשבה העיונית, השירה, המוסר, ולפעמים גם הגעגועים הדתיים. כששואלים בגרמניה: האמנות מהי עושה? — עונים: האמנות מחזירה על הפתחים. גם אנחנו, נושאיה של שאיפה ספרותית בהיסטוריה, החזרנו על הפתחים במשך שנות אלפים, נדדנו ממדינה למדינה ומים לים בלא מטרה ובלא תכלית. כל המעשים הלאומיים והפעולות הלאומיות שלנו במשך אלפים השנה התרכזו ב ז כ ר ו ן הלאומי — זכרנו באופן תיאוריתי, כי היינו לפנים עם ככל העמים — ובכח הזכרון הזה הלכנו... בכל מקום שהוליכו אותנו. ובמשך נדודינו הארוכים נ ת ק ד ש נ ו — הפכנו שיטה של תרבות לאומית, המכילה בקרבה אפילו דיני מלכות ומלכים, לשיטה תיאו־לוגית. התרבות העברית העתיקה, שהיתה בעצם תרבות חילונית ולא תיאולוגית, נעשתה לדבר שבקדושה בלבד. נביאי ישראל, שהיו אישים היסטוריים במלוא מובן המלה, מפני שהיו אנשי־מעשה גדולים, עסקנים, אנשי־מדינה, לוחמים מלחמות פוליטיות מנקודת־ראות מתמידה, „נתעלו" לאט־לאט והיו ל„קדושים" במובנה של התיאולו־גיה. וכן ה ו ר י ד ו גם את התרבות העברית העתיקה לשיטה של תיאולוגיה בלבד. חיינו בסביבה רומית — כלומר: בסביבה, ששואבת את כחותיה מרומי העתיקה, שתכנה: מדיניות, ציוויליזאציה מעשית, מעשים היסטו־ריים גדולים, מלחמות, כבוש, שלטון ומרד ושוב הסתדרות מדינית. בסביבה הזאת עם תרבותה היחידה במינה אין מקום ליהדות העתיקה עם המוטיבים המוסריים שלה, וכדי להתקיים, מוכרחת היתה היהדות להצטמצם ולהצטמק ולהחבא ב„סינאגוגה". בקיצור: לא רק שאי־אפשר לתרבות עברית חדשה בגולה, אלא אפילו להמשך הרעיון העברי העתיק, שהוא בעיקר רעיון ציוויליזאטורי ותורה ציוויליזאטורית, אי־אפשר בגולה. בגולה, ובפרט בגלות רומי, אין עבר ואין עתיד בשביל היהדות. היהדות העתיקה היא הופעה היסטורית ולא רק ספרותית, ובמקום שעל העם העברי הוטל רק ל ה ת ק י י ם ואינו יכול לראות חיים לאומיים היסטוריים, אינו יכול גם לשמור על זכרונות היסטוריים.

והנה באה הציוניות לעולם — כלומר: ההיסטוריה השפיעה גם על היהודים מרוחה — מרוח הלאומיות, שהוליך שבי את כל האנושיות כולה. הציוניות לא ממזרח, אלא ממערב באה — ממרכז הציוויליזאציה המודרנית, ממרכז הלאומיות המודרנית. הלאומיות המודרנית אינה, כזו של העמים העתיקים, לאומיות קולטורית, אלא דוקא ציוויליזאטורית. את הלאומיות המודרנית אפשר לתפוס רק ביחד עם המהפכות הגדולות על שדה התעשיה והמסחר של שנות המאה האחרונה — עם הפוליטיקה הקולוניאלית של העמים הגדולים ועם המסחר החדש. הציוניות לא יכלה לבוא ממזרח, מפני שבמזרח טרם נתבשלה הציוויליזאציה המעשית והלאומית, — והציוניות היא הצעה ציוויליזא־טורית ולאומית כאחת.

תכניתה של הציוניות ידועה לכל: מקלט בטוח לעם ישראל בארץ־ישראל. אבל מהו מובנה ההיסטורי של התכנית הזאת? — להפך עם בלתי היסטורי, כלומר: עם שחי חיים בלתי־היסטוריים, לעם היסטורי ולברוא שוב כל אותם הגורמים, הדרושים לציוויליזאציה לאומית: שלטון עברי, כלכלה עברית, חנוך עברי, הסתדרות חברתית עברית וכו'. הגאון הציוני הכיר, שאפילו לקולטורה עברית

שאיפותינו הלאומיות, במאמר חריף נגד היהודים בפולאניה ונגד תביעותיהם הלאומיות, ובמאמר הזה יש מעין אזהרה להממשלות, שבהן תלוי גורלם של היהודים בפולאניה, לבלי המשך אחרי קריאותיהם ותביעותיהם של היהודים הלאומיים, שאינם, לפי דבריו, אלא חלק קטן ובלתי־חשוב של הקבוץ הזה, הנקרא „קבוץ של בני דת משה“. וכפי שיודעים אָנו, כי האדונים האלה, כפאול נתן והדומים להם, מגלים רק טפח ומכסים טפחים, וכפי שיודעים אָנו, כי נכנסים ויוצאים הם בחוגי הממשלות ומדברים כשליחי־צבור, נבין על נקלה מה עשו בסתר — את חתירותיהם העמוקות, שחתרו תחת קיומנו הלאומי. האדונים האלה מבכרים תמיד את המחתרת, ורק כשהתנאים דוחקים ואינם נותנים להצפין כל מה שהם רגילים להצפין, יוצאים הם לפעמים גם בגלוי.

אָמנם יותר מכולם „הגדילה לעשות“ הכנופיה של המתבוללים באנגליה. ושמחים אָנו לדעת, כי הכנופיה הזאת קבלה את ענשה בעולם הזה. האדונים אלכסנדר, לוסיין וולף ועוד אחרים מחבריהם, העובדים הראשיים ורוח החיה ב„ועד שלוחי הקהלות“ באנגליה, יצאו בנזיפה מאת ההסתדרות, שהיתה השליטה היחידה על היהדות האנגלית. הלורד רוטשילד הצעיר מתח עליהם ועל מעשיהם בקורת קשה, שאי־אפשר היה להם לעמוד בפניה, ולא היתה לפניהם דרך אחרת, כי־אם להתפטר ולעזוב את מקומם.

כך נוחלת ההתבוללות מפלה אחרי מפלה. מנסה היא עוד להגן על קיומה, אבל כבר נעקרו שרשיה ואין בה כח לעמוד.

כי הנה היום הגדול עומד אחר כתלנו.

„ומי מכלכל את יום בואו, ומי העומד בהראותו, כי הוא כאש מצרף וכבורית מכבסים“.

קִיּוּם לְאֻמִּי וְחַיִּים לְאֻמִּיִּים הִיסְטוֹרִיִּים

מאת

ד"ר ש. מ. מלמד.

מיום שהתחילה החברה להשתחרר מעט מן המדינה קמו בכל דור ודור חכמים וחוקרים ושאלו: מה היא תמצית החיים ההיסטוריים של האומה? לפני המהפכה הצרפתית, כשהיתה עוד המדינה קשורה בחברה באלפי נימים, שלטה ההכרה, כי המדינה הלאומית בלבד — ובפרט המדינה המסודרת על בסיס חזק — היא תמצית החיים ההיסטוריים של האומה. טול מן האומה את שלטונה המסודר — והיא יורדת למדרגת קבוצה של פראים. אבל אחרי המהפכה הצרפתית, כשירדה המדינה מגדולתה והפסידה את הפרימאט בחיים, והחברה הלאומית התחילה להסתדר מחוץ לתחום המדיניות והתרוממה בעצמה להיות גורם היסטורי חשוב, הבינו בני־האדם, כי המדינה בלבד אינה התמצית האחת והתוכן האחד של החיים ההיסטוריים של האומה וכי ישנם גורמים אחרים, פועלים ובוראים, שבלעדיהם אין חיים לאומיים היסטוריים. עוד זמן קצר לפני המהפכה הצרפתית הביע היסטוריון צרפתי אחד את דעתו, כי העם החינאי, למרות שחי הוא חיים מדיניים, רק מ ת ק י י ם הוא ואינו חי חיים היסטוריים. אינו משפיע על המהלך ההיסטורי הכללי, אינו משפיע על ההתקדמות הכללית ואינו משתתף בעבודה התרבותית של האנושות — באחת, העם החינאי חי מחוץ לתחום ההיס־טוריה. ואם העם החינאי, עם של מאות מיליונים נפש, שחי על אדמתו ותחת שלטוני הלאומי, אינו אלא מתקיים, עמים אחרים, שאין להם שלטון לאומי משלהם, — על אחת כמה וכמה!

בעלי ההשקפה הליבראלית, שהושפעו על־ידי מאורעות המהפכה הצרפתית, השתדלו להסיר מהמדינה את הודה ההיסטורי ולהורידה למדרגת אחד הגורמים בחיים ההיס־טוריים של האומה. הקונסרוואטיבים מצדם שאפו להשיב להמדינה את כבודה הראשון ולספחה לאותו התוכן של החיים הלאומיים ההיסטוריים. ביחוד התעורר בגרמניה וכוח גדול בעקב השאלה הזאת. אבי הפילוסופיה הקונ־סרוואטיבית בגרמניה, הגל, הרים את המדינה למעלת מין אלהות — לעצם ולתכלית של ההתפתחות ההיסטורית בכלל ולההופעה היותר נהדרה והיותר כבירה של ההיסטוריה. בן־גילו ומתנגדו, יוהאן פיכטה, אבי תורת הלאומיות בגרמניה, נתן את היתרון להעם — כלומר, להחברה הלאומית וראה את המדינה רק כעין רע הכרחי, שאי־אפשר להמנע ממנו. הוא העמיד את כל התרבות — חוץ מן האמנות — בנגוד גמור להמדינה. עצם החיים ההיס־טוריים של האומה לא המדיניות היא, אלא המוסר, המדע, הדת והאמנות. רק להאמנות יכולה המדינה להתיחס באופן חיובי, אבל לא להמוסר, להדת ולהמדע, מפני שאלה דורשים חירות, שאין המדינה רוצה או יכולה לתת להם. ואחרי שלפי דעתו לא המעשה המדיני הוא העיקר, אלא ההכרה המדעית וההתפתחות השכלית, אין המדינה יכולה בשום אופן להחשב כתמצית החיים ההיסטוריים של האומה.

אפילו קאנט בעצמו, שנתן את היתרון להמדינה, הכיר התנגדות ידועה בין מוסר ומדינה. המדינה — זוהי ממשלת החוקים, בעת שהמוסר כולו נתון ללב ולחובת הלב. הפילוסופיה של הרומאנטיקה, שנגשה לפתרון הפרובלימה מנקודת־הראות של היופי, גמרה באינדיווידו־אליזם קיצוני, שמצא את גלויו היותר חריף בתורתו של ניטשה. על־פי התורה הזאת התכלית הסופית של כל ההיסטוריה, וממילא גם זו של החיים ההיסטוריים של האומה — היא האישיות הגדולה, שמוציאה האומה מקרבה — האדם העליון. הרדר כבר מרמז, שתמצית החיים ההיסטוריים של האומה היא האישיות, שלינג מפתח את התורה הזאת, וניטשה — הקיצוני שברומאנטיקים — משכלל אותה. ואולם האישיות ההיסטורית, שאליה כוונו כל הפילוסופים־הרומאנטיקים, אינה, כמו שרבים מאמינים, אישיות שכלית בלבד. לא הפילוסוף הגדול ולא האמן הגדול הם אישים היסטוריים, אלא דוקא איש־המעשה הגדול, מפני שההיסטוריה היא

בהציונית זקוקה למשמעת מצד החברים — זאת יבין כל אחד, היודע את סוד קיומן של ההסתדרויות הפוליטיות הגדולות. אבל מצד אחר אין להההסתדרות הציונית שום רשות לדרוש מאת החברים משמעת עורת, לענות אמן אחרי כל מה שההנהגה דורשת מהם, רק מפני שהנהגה היא. המשמעת צריכה להיות נובעת מתוך החלטות, שנתקבלו בהועידה, מתוך תכנית העבודה, שעובדה על־ידי הכחות המשותפים של הצירים, שהם באי־כחה של ההסתדרות.

זאת ועוד אחרת. מנהלי הועידה צריכים לבלי הצב גבולות, כמובן, עד כמה שתנאי הזמן מרשים, לחופש הדבור בעד מבקרי ההנהגה של ההסתדרות, מפני שרק על־ידי בקורת חפשית תתבררנה שאלות הרבה, שבאמת אינן מסובבות כל עיקר, והקהל הציוני הגדול ידע מה לקרב ומה לרחק ואיך להתיחס אל העובדים ואל המבקרים.

אָמנם מלבד העבודה הסדרנית והאגיטאציונית ישנה עוד העבודה הפוליטית. והנה מצד אחד אי־אפשר לתת עליה דין־וחשבון מ פ ו ר ט לפני קהל הצירים, אבל מצד שני מובן מאליו הצמאון של הצירים לדעת, אם גם לא בפרטרוט, מכל הנעשה גם לפנים מן הקלעים. הצירים נבחרו מאת האגודות, ברובם הם הציונים היותר אקטיביים והיותר משפיעים איש איש במקומו על התפתחות התנועה, ויש להם הרשות לדרוש, שהועידה תתן להם חומר מספיק, שיוכלו להשתמש בו, בשובם למקומותיהם, כדי לעורר את הציונים לעבודה חדשה. הצירים אינם יכולים מפני זה להסתפק בנאומי המנהלים, הנשמעים מעל הבימה ונמסרים לפומביות, שכל אחד, ואפילו זה שאינו ציוני, יכול לשמעם או לקראם. אבל גם פה יש מוצא. הועידה צריכה לנהוג כמו שנוהג הקונגרס הציוני בנדון זה. גם לפני המלחמה היו להההנהגה הציונית דברים פוליטיים, „שאין מגלים אותם אלא לצנועים", והקונגרס היה בוחר תמיד בועד של צירים, או הצירים בעצמם היו בוחרים בועד כזה מקרבם, וההנהגה היתה מוסרת להועד הזה דין וחשבון יותר מפורט על־דבר מהלך הענינים הפוליטיים ועל־דבר מצבם בשעה זו. להועד לא ניתנה הרשות לגלות איזה דבר ממה שנמסר לו, אבל הוא היה מחויב לחוות את דעתו מעל בימת הקונגרס על הדין והחשבון, שמסרה לו ההנהגה. חושבים אָנו, שגם הועידה צריכה לבחור בדרך זו במה שנוגע להמצב הפוליטי, ותמלא בזאת אחת מחובותיה להצירים.

הועידה צריכה להבין את מצב רוחם של הצירים בשעה זו ולהראות להם סימני התקרבות במדה גדולה. לא כדי למצוא חן או משום רדיפה אחר הסכמות, כי־אם משום שכלול ההסתדרות, משום יצירת יחס של אמון בלתי [illegible] גמורה בין ההנהגה ובין העובדים הבודדים. מפני שיחס של אמון הדדי כזה הוא הערובה היותר נאמנה להתפתחותה הבריאה של ההסתדרות. ואין לך דבר, שערכו יהיה יותר חשוב לתנועה פוליטית, מערכה של הסתדרות בריאה.

טוֹבָתֵנוּ וְטוֹבָתָם.

עוד הפעם הביאה העתונות הכללית ידיעות על־דבר החלטתן הגמורה של ממשלות הברית המשולשת בצירופה של ממשלת איטליה להשיב את ארץ־ישראל לעם העברים על־פי תנאים ידועים. נוטות הן, לפי דברי הידיעה, שבאה מרומה, ליסד בארץ־ישראל מדינה מיוחדת תחת חסותן של ארצות הברית ולברוא בה בשביל היהודים תנאים נוחים ומוכשרים ליצירת מרכז לאומי. להחלטה זו באו הממשלות, כך מוסיפה הידיעה, אחרי שדנו על השאלה הזאת במועצתן המשותפת בבירת איטליה.

קשה לשפוט על הידיעה הזאת ועל מדרגת אמתותה. אפשר שאמתית היא בשלמותה, ואפשר שאמתית היא רק בחלקה או במקצתה, אבל בכל אופן אינה בדויה ויש לה בסיס ויסוד. עובדה היא, שהממשלות האדירות נ מ נ ו ו ג מ ר ו להעמיד על הפרק את ש א ל ת ה ע ם ה י ה ו ד י ולפתרה במובן הלאומי. ועובדה היא, שהממשלות האדירות באו לידי השקפה מוחלטת, שאין פתרון אחר לשאלת־היהודים הלאומית מבלעדי פתרונה ברוחה של הציוניות. ועוד עובדה היא, שהממשלות האדירות שואפות לפתרונה הגמור של שאלת היהודים לא רק מטעמים מוסריים, לא רק כדי לכפר על עול היסטורי ולהחזיר את עטרת עם עתיק ומנוסה ביסורים ורדיפות ליושנה, כי־אם גם לטובתן ולהנאתן הן. תחית המזרח הסמוך תופסת מקום בראש בהפרוגראמה של הממשלות הלוחמות, ויודעות הן כולן, מפני שהתבוננו אל הישוב החדש, אל התפתחותו ואל תוצאותיו, שהעם היהודי מסוגל הוא על־פי נטיות רוחו וכשרונותיו להיות נושא התחיה ה י ו ת ר מ צ ו י ן בארץ אבותיו. אבל אי־אפשר לבטל גם את הטעם השני או להקטין את ערכו, והוא — שאיפתן של הממשלות לתקן מה שפגמו במשך דורות ותקופות בנוגע לעיקרי החופש הלאומי.

על ההנחות הבריאות והמוצקות האלה בנתה הציוניות את תקותה, והידיעה מרומה מאשרת עוד הפעם, כי אמתותן חדרה לתוך הכרתן של הממשלות האדירות.

מַפֶּלֶת הַהִתְבּוֹלְלוּת בְּאַנְגְלִיָה.

הממשלות מכירות מצדן בזכות קיומנו הלאומי, מצדדות בזכותנו זו ומביעות את רצונן להיות לנו לעזר ולסייע לנו להגשים את שאיפתנו ההיסטורית. אין שום ספק, כי לוא היה עמנו מאוחד בשעה זו על בסיסה של השאיפה ההיסטורית שלנו, לולא קמו לנו בשעה זו, שעה מלאת־האחריות, מערערים מבפנים, שונאי התחיה ומעכבי הגאולה, כי־אז היינו יכולים להביט אל עתידנו בבטחון גמור. ל צ ע ר נ ו ו ג ם ל ח ר פ ת נ ו, הרימה בקרבנו דוקא בעת האחרונה ההתבוללות ראש. נפעמה ונדהמה מהרוחות החדשות, המנשבות בחוגי הממשלות לטובת תביעותינו הלאומיות, יצאה ההתבוללות הקיצונית ממחבואיה, ועשתה בגלוי מה שעשתה עד כה בסתר. בה„בערלינער טאגעבלאטט" יצא הד"ר פאול נתן, שהתפרסם כל־כך בשנים האחרונות במלחמותיו נגד

VOL. IV NEW YORK, JUNE 22, 1917 No. 16

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית | ניו־יורק, ב׳ תמוז, תרע"ז | גליון ששה עשר

לקראת הועידה הציונית.

עוד ימים אחדים וההסתדרות הציונית האמריקאית תכנס לועידתה השנתית המשותפת: של הועד הזמני לעניני הציוניות, של הפדרציה הציונית ושל אגודת־הנשים „הדסה". למקום הועידה נבחרה הפעם באלטימור, עיר־מגוריו של נשיא הפדרציה הציונית.

וכמו בועידה של השנה שעברה תוכל ההסתדרות הציונית גם בועידתה הבאלטימורית להראות על־ידי מספרים מדויקים את גידולה, התרחבותה והתפתחותה במשך הזמן שבין הועידה הקודמת והועידה הנוכחית. והמספרים המדויקים בודאי ישביעו רצונם של הצירים, מפני שבמשך השנה האחרונה הוכפל כמעט מספרם של הציונים המאורגנים וכמעט הוכפלה העבודה המעשית, כלומר, העבודה שאפשר לבטא אותה בלשון המספרים, כמו העבודה, המוקדשת לאוסף הסכומים הנחוצים, ראשית כל, להגנה על הישוב, להגנה על ההסתדרות הציונית העולמית ומוסדותיה השונים בשעה השניה, ולשכלולה של ההסתדרות הציונית האמריקאית גופה, ועבודת התעמולה שבכתב ושבעל־פה.

ואל תהיה העבודה הזאת קלה בעינינו, ואל לנו להקטין את ערכה. עבודה כזו אינה נעשית מאליה. ואם יחסרו להסתדרות הציונית האנשים, המבינים, כי אין קפיצת־הדרך בתנועות סוציאליות ופוליטיות, וכי רק על־ידי עבודה הדרגית ובלתי־פוסקת של המשתתפים בתנועה מתקדמת התנועה עצמה; ואם יסתפקו הציונים אך בזה, שידברו רמות ונשגבות על ערכו של המומנט ההיסטורי — פראזה שנתחבבה כל־כך על חוגים ידועים — ובעצמם לא ישתתפו בהעבודה המעשית, בתקותם, כי „המלאכה השפלה" הזאת תעשה על־ידי אחרים; — אם כך תהיה השקפתם על ערכה וחשיבותה של העבודה המעשית, אם כך יהיה יחסם להעבודה התדירית, היומית, יחס של בטול,

הבא מתוך גאוה אוילית, עלולים הם להביא את התנועה הציונית למצב של קפאון או להשיבה עשר מעלות אחורנית, ו„המומנט ההיסטורי" ישאר נבוב־מעשים, נשמה ערטילאית מרחפת באוירו של עולם ואחיזה אין לה בחיים הממשיים.

לצערנו, פוגשים אנו בזמן האחרון ציונים מטפוס זה, שאינם מוכשרים לעבודה צנועה ומועילה, והם מתלהבים, רועשים ושואנים ומקימים המולה ובאים כתובעים בשם „המומנט ההיסטורי" ובשם הסתדרויות שלא שלחום ובשם „כלל ישראל", שלא מלא את ידם. והם מזיקים כיף־כיף להסתדרות הציונית. צר להם המקום לעמוד בתוך השורה, ורוצים הם דוקא להיות מקפצים בראש. אינם חודרים לתוכה של התנועה, אינם מבינים מה השעה דורשת ממנה, אינם רואים מה שנעשה מסביב, העיקר הוא להם להרעיש עולמות — הלא הם הנראים ואינם רואים.

העומדים בראש ההסתדרות הציונית מחויבים איפוא, לפי דעתנו, להקדיש את הועידה הבאה לא לעבודה המכוונת כלפי חוץ, כי־אם לעבודה המכוונת כלפי פנים. העומדים בראש ההסתדרות הציונית צריכים הביא הפעם בפרוגראמה ברורה ומסוימת ולבאר להצירים באופן שאינו יכול להיות משתמע לשני פנים את השקפתם על חובת השעה של ההסתדרות ושל הציוני היחיד, המשתבע ועומד להיות סר למשמעתה של ההסתדרות. כל זמן שההסתדרות הציונית היתה מעטה באוכלוסין והשנים היו שנים כבדות, לא היה ערבוב המושגים וערבוב הדיעות מזיק לה כל־כך. החזיון הזה מצוי בכל הסתדרות בעודה במצב ההתגבשות, אבל ההסתדרות הציונית כבר יצאה ממצב זה ומספרה היא כעת חברים להרבה רבבות, יכולה היא להתקיים בתור הסתדרות. רק אם תעבד לה תכנית של עבודה מסוימת, שתוכל להטיל אותה לחובה על כל החברים, מבלי להרשות לכל חבר וחבר לזלזל בחובתו, המוטלת עליו. בקיצור, הסתדרות גדולה

בששון ותודה לד' אשר הגיעני עד כה, אבשר לכל קרובי ומיודעי את נשואי בתי

הנה למפרט

להאברך משה אהרן האלפרן מניו־ברונזוויק.

החתונה תהיה אי"ה במז"ט ביום ה', ח. להודש תמוז, 28 לחודש יוני, באולם „ברודוויי סנטראל הוטיל", 673 רחוב ברודוויי, ניו־יורק.

ויהי רצון, שנתבשר ישועות ונחמות ואין פרץ ואין צוחה ברחובותינו.

ממני המברכת כולכם בכל טוב ושלום

פיינה רייזיל־פאלטראָוויץ.

ניו־הייווין, קוננטיקוט.

אנחנו שולחים את ברכתנו לידידנו הנכבד מר א. א. לובארסקי להארוסין של בתו, בת ציון המצוינה, מרת רחל עם בחיר נפשה הד"ר גארבאט.

ראובן בדיינין ורעיתו.

הננו מברכים את העלמה העדינה

מרת רחל לובארסקי

בת־ידידנו הנכבד, מר אברהם אליהו לובארסקי, ליום בואה בברית עולם עם המשכיל

ד"ר א. ל. גארבאט

תהי דרך שניהם — הדרך העולה קרימה! ויזכו לראות בזרוח שמש חדשה על שמי יהודה וישראל.

יהודה ופרומה קופמאן.

הננו מברכים את ידידנו הנכבד מר א. א. לובארסקי ואת בתו העדינה

מרת רחל לובארסקי

לכבוד אירוסיה עם המשכיל

ד"ר א. ל. גארבאט

יהי רצון שיצליחו בכל דרכיהם ויזכו לראות בשיבת עמם לציון.

ז. קטלער ורעיתו.

הנני מברך את חברי העברים שמואל וברכה שווארצמאן להולדת בתם נעמי. יגדלוה ויחנכוה נאמנה לעמה, לארצה ולשפתה בארץ־ישראל.

ל. ליפשיץ

חבר לסניף ג' לפוע"צ.

ברכתי נתונה מעמקא דלבאי לחברי וידידי מנחם עדלשטיין ורחל טאראן לנשואיהם. יהי ביתכם ברוך מעתה ועד עולם בארץ־ישראל.

בברכת התחיה מרדכי הלוי,

חבר לסניף ג' לפוע"צ.

לידידי הנאמנים והחביבים משה ומרותה מנוהין ובנם יהודי ליום גמר מר משה מנוחין את האוניברסיטה הניו־יורקית. יהי רצון שבזמן הכי קרוב תשוב החרב לנדנה, וכולנו, בני המולדת, נוכל לשוב לארצנו ולמולדתנו ושם ישתתף ביצירת המאטימאטיקה העברית.

שלכם באהבה, ישראל יקותיאלי.

הנני מברך בברכת מזל־טוב את ידידי הנכבד מר א. א. לובארסקי להכנס בתו העדינה מרת רחל בברית האירוסין עם הד"ר א. ל. גארבאט. מי יתן ותהיה השנה הזאת שנת תחיה לעמנו ולארצו.

בברכת ציון, מוקירו ומכבדו

שלמה גולדנברג.

פראנק, גרמניה — 14,199 פראנק, הולאנדיה — 2,956 פראנק, בולגאריה — 2,264 פראנק, אנגליה — 1,714 פראנק, שוויי־צאריה — 1,356 פראנק, ארצות סלאוויה הדרומית — 1,049 פראנק, ניו־זילאנדיה — 580 פראנק, הונגאריה — 465 פראנק, דאניה — 400 פראנק, מצרים — 298 פראנק, שוויידיה — 89 פראנק וצרפת — 50 פראנק.

שונות

להקמת הרוסותיהם של היהודים בפולניה.

שבע מאות וחמשים אלף יהודים פולניים, שהם ארבעים אחוז למאה של הישוב היהודי שם, הגיעו למדרגת קבצנים ומחזירים על הפתחים. כל האמצעים, שאחזו בהם העסקנים המקומיים „לפי שעה", לא הצליחו אלא במעט, ולפני היהדות הפולנית עומדת שאלה קשה ודורשת פתרון תכוף: איך לצאת מן המצר?

הלשכה הציונית בקופנהאגן עשתה חקירה־ודרישה בדבר המצב בפולניה, וזה אשר מצאה:

יש בפולניה אלפי אנשים צעירים, המוכשרים לכל מלאכת־יד; לפני פרוץ המלחמה היו אלה עובדים בבתי־מסחר או מתלמדים בבתי־הספר הגבוהים, ולו ניתנה להם האפשרות עתה להעשות בעלי־מלאכה, היו מסכימים לזה בכל לב. יש בארץ די מורים, ובארבעים אלף מארק (10,000 דולאר) אפשר היה לפתוח בית־ספר למלאכה, שיספק צרכיהם של מאה תלמידים ובני ביתם.

רצוי היה גם כן לפתח את תעשיות־המחט בארץ על־ידי פתיחת חנויות בגדים, שתהיינה יחד עם זה גם בתי־עבודה, שימצאו בהם את מחיתם מאות פועלים. החיל הרב, שעשו בתי־מסחר כאלה באמריקה, מוכיח, שאף יסודם בפולניה יביא ריוח למי שיתחיל בדבר. מורגש במדינה הסרון בתי־ספר מסחריים לעורכי־חשבונות, מעתיקים וכו'. נחוצים בתי־ספר חקלאיים לאלה שנוטים להתאכרות; ופולניה ברובה עוד היא קרקע בתולה בנדון זה. חשוב ביותר הוא, לפי הדין־וחשבון של הלשכה הציונית, יסוד באנקים יהודיים, שיעזרו על־ידי הלואות לאלה הרוצים לבסס את עמדתם בתור רוכלים, אכרים וכו'.

הציוניות ברוסיה.

היו רבים שחששו, כי המהפכה, שהתחוללה ברוסיה, תחליש את כחותיה של התנועה הציונית שם, ומתנגדי הציוניות בארץ הזאת ובכל מקום שמחו אלי־גיל בעוד מועד למפלתה של התנועה הלאומית ברוסיה.

כפי שאפשר לראות מן הידיעות האחרונות, הבאות תכופות, בזו אחר זו, מרוסיה, טעו המתבוללים מכל המתנות בחשבונם. המהפכה הרוסית לא רק שלא החלישה את התנועה הציונית, אלא, להפך, עוד הוסיפה לה עוז ואומץ; והעבודה, שהיתה נעשית תמיד בסתר מיראת מרגלים וארץ־גזירה, נעשית עתה בגלוי בכל הערים והעיירות הרוסיות באין מפריע, — מלבד המתבוללים השונים, המשתדלים עוד להניח מכשולים בדרך התנועה אויבתם, ואולם הללו תש כחם מהשפיע עוד על דעת הקהל היהודי, המתעורר לתחיה לאומית.

מענין הוא ה„קול־תקורא", שהוציאה ההסתדרות הציונית ברוסיה מיד לאחר המהפכה, ושאנו מביאים בזה את תמציתו:

„לפני עשר שנים פרסמנו, בועידה שהיתה לנו בהלסינג־פורס, את גלוי דעתנו בנוגע לשאלות לאומיות בארצות הגלות, והודענו גם כן את הדרישות הלאומיות, שיש לנו ברוסיה. כמובן, בזמן הקשה של הריאקציה קשה היה לנו להגשים את התכנית, שהתוינו לנו, ואף־על־פי־כן לא סרנו ממנה מעולם. ברגע זה נכבדים סעיפי התכנית ההלסינגפורסית ביותר לעבודתנו הפוליטית ברוסיה.

„בהתאם לאותה תכנית אָנו שואפים ליצור, על־ידי המצב החדש ברוסיה, את האפשרויות לתחיתו הלאומית של עמנו בארץ־ישראל. עלינו לארגן את כל הכחות היוצרים שלנו למלחמה בעד הכרת חיינו הלאומיים בגולה, ובאותה עת לא לשכוח את הדרך ההיסטורית של עמנו — לציון. ברגע ההיס־טורי החשוב, שבו מביעים כל העמים את כל דרישותיהם הלאומיות, בתקוה שתתמלאנה בקרוב, אָסור גם לנו לפגר בעבודה, ועלינו להודיע את דרישותינו בכל גדלן וחריפותן.

„אחים לדעה! הבינו את גודל השעה וכובד האחריות, המוטלת עלינו. התאחדו לשם עבודת־השחרור הגדולה! נסדר־נא את כל כחותינו הלאומיים, ששמשו עד עתה לרכישת זכויות אנושיות אלמנטאריות, לשם העבודה הגדולה להגשמת שאיפתנו ההיסטורית".

* * *

מחיי האגודות.

— אגודת „אחיעבר" בניו־יורק תתאסף במוצאי־שבת, 16 יוני, באולם „הכנסת־אורחים", 229 איסט ברודווי. מר שלמה גולדנברג ירצה על־דבר „דרישותינו בועידה הציונית הבאה". גם ענינים מעשיים חשובים עומדים על הפרק. יודעי עברית קרואים לבוא.

בנשף־המלואים של „אחיעבר" נבחרו לצירים אל הועידה הציונית: ראובן בריינין, ד"ר ש. מ. מלמד ודניאל פרסקי.

— אגודת „מסדה" בהארלם, נ. י., תתאסף ביום א', 17 יוני, שעה 8,30 בערב, באולם בית־הספר „זרובבל", 22 מערב רחוב 114. בתכנית: הרצאה, הקראה וענינים מעשיים. יודעי עברית מתבקשים לבוא.

— חבורת המורים בתלמוד־התורה של אומאהא, ניבראס־קה, החליטה בישיבתה האחרונה: לתמוך בדרישותיהם הצודקות של המורים השובתים בניו־יורק ולהרים סכומים מסוימים לטובת קרן־השביתה שלהם. המתעסקים בהרמת הקרן הם: מאיר פפר, יהודה וולפסון, יצחק הורביץ, אליעזר פפר ומרדכי מגידסון.

— לאחר שביתה של שלשה שבועות, שבו המורים העברים בניו־יורק אל הוראתם בבתי־הספר והת"ת, שרובם הסכימו למלא אחדות מדרישות המורים.

— ביום א', 10 יוני, היתה אספת לקהלת היהודים יוצאי ספרד בניו־יורק לשם בחירת ציר אל הקונגרס היהודי. באותה אספה נתקבלה החלטה לשלות על־ידי הפרופיסור יהודה במאדריד טלגראמה של תודה לאלפונסו מלך ספרד בעד מחאתו נגד הרדיפות על יהודי ארץ־ישראל.

— ביום ד', 6 יוני, נפתח בפטרבורג הקונגרס הראשון של ציוני רוסיה, במעמד חמש מאות צירים, באי כחן של ההסתדרויות הציוניות והלאומיות בכל ערי הארץ. בקונגרס נתקבלה החלטה לדרוש, כי יוזמנו באי־כח נבחרים של העם היהודי לועידת השלום הבאה.

מ. מ. אוסישקין, נשיא הועד הפלשתינאי באודיסה, הודיע, שהציונים הרוסיים מתכוננים לערוך אנקיטה בין חמשה־עשר מיליוני היהודים שבכל הארצות בשאלת ארץ־ישראל.

הסטודנטים היהודים בפטרבורג ערכו תהלוכת נהדרה לכבוד הקונגרס הציוני. בתהלוכה השתתפו גם הרבה פועלים ותיילים, שנשאו דגלים ציוניים עם כתבות הדורשות שחרור לאומי לעם ישראל בארצו. סגן ראש העיר, סאלטיקוב, ברך את המשתתפים בתהלוכה והביע את בטחונו, כי רוסיה וארצות־בריתה תעזורנה להגשים את שאיפות הציוניים.

— מפלגות ה„סיימיסטים" והסוציאליסטים הטריטוריא־ליים ברוסיה התאחדו ויסדו מפלגה חדשה, העומדת על העיקרים המשותפים לשתיהן.

— באספת באי־כחם של יהודי אוקראינה, שהיתה בקיוב, נתקבלה החלטה לדרוש מאת קונגרס השלום מקלט בטוח לעם ישראל בארץ־ישראל ושווי־זכיות ליהודים בכל הארצות, וביחוד ברומיניה.

הריזולוציה בדבר ארץ־ישראל העירה וכוחים סוערים, וחברי ה„בונד" נלחמו בנגדה בכל תוקף. לבסוף, נתקבלה הריזולוציה ברוב דעות גדול של 324 בנגד 36 חברי ה„בונד", שעזבו את האספה לאות מחאה.

— בקיוב נפתחה אוניברסיטה יהודית.

— סופרו האירופי של העתון הניו־יורקי „איוונינג מיול" מודיע, כי ממשלת גרמניה מתנגדת לרעיון יסוד מדינה יהודית בפלשתינה. יחד עם זה מודים רבי־תמלוכה בברלין, שהציוניות תעזור במדה מרובה לפתור את שאלת היהודים ברוסיה ופולניה.

— מלונדון מודיעים, כי ה„ועד הלאומי ישווי־זכיות היהודים" בלונדון יקרא בקרוב לקונגרס של יהודי אנגליה.

— בבחירות למועצות העירוניות, שהיו בימים האחרונים בכל ערי פולניה, נצחו ההסתדרויות הלאומיות נצחון גדול. בלודז נבחרו שני „פועלי ציון" ובונדאי אחד. בסידליץ התאחדו הציונים עם „פועלי־ציון" ובחרו בציוני. זה היה היהודי היחידי, שנבחר בסידליץ. בבנדין, שמספר התושבים היהודים הוא שם שבעים אחוזים למאה, דרשו הפולנים רוב דעות בבית־המועצה. היהודים הציעו בחירות פרופורציונאליות, אבל הפולנים לא הסכימו לכך, ובתור מחאה התפטרו מקחת חלק בבחירות, באופן שכל חברי המועצה עכשיו הם יהודים.

— בלודז היתה בחודש זה ועידה של אגודות „מגן־דוד האדום", הקיימות בכל ערי פולניה. תעודתן של האגודות האלה היא אותה של „הצלב האדום", והיא: להיטיב את המצב הסאניטארי של השכונות היהודיות, לרפא חולים ופצועים וכדומה לזה.

— יהודי שאנחיי יסדו קרן־עזרה לטובת היהודים נגועי המלחמה באירופה. סניפי קרן־העזרה יפתחו בקרוב גם ביתר ערי חינה, שיש בהן קהלות יהודיות.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

הועידה הציונית בבאלטימור.

ועידת „הפדרציה של ציוני אמריקה" תקרא בבאלטימור בימי 23—28 יוני. תכנית ישיבותיה של הועידה ניתנת בזה.

ביום השבת, 23 יוני: תפלה בצבור.

יום א', 24 יוני, בבוקר: רשימת הצירים ואספת הקבוצות הפלכיות.

יום א' בצהרים: פתיחת הישיבות של הפדרציה הציונית באולם ה„אקאדימיה למוסיקה".

יום א' בערב: אספות פומביות בכל האולמים הגדולים שבבאלטימור.

יום ב' בבוקר ובצהרים: ישיבות ה„פדרציה", הסתדרות הנשים הציוניות „הדסה" ועוד.

יום ב' לפנות ערב: טיול באבטומובילים בסביבות באלטימור.

יום ב' בערב: קבלת פני הצירים באולם „בילווידיר".

יום ג' בערב: „יום העברים" ודימונסטראציות של „יהודה הצעיר".

יום ד' ויום ה' — ישיבות מעשיות.

* * *

ועד־העליה.

הועד הפלשתינאי של ההסתדרות הציונית באמריקה פתח סניף חדש בשם „ועד העליה". תעודתו של הועד הזה תהיה משולשת: א) לסדר ולארגן את כל היהודים, הרוצים לעלות, בהזדמנות ראשונה שתבוא לידם, לארץ־ישראל, בתור אכרים, פועלים, רוכלים ובעלי־מלאכה; ב) לעזור בהכנותיהם לכל אלה, שרוצים לעלות לארץ־ישראל לאחר איזה זמן; ג) לתת לכל מי שמתענין בכך ידיעות מפורטות בכל הענינים הפלשתינאיים.

* * *

הכנסות הקרן הלאומית.

הכנסות הלשכה הראשית של ה„קרן הקימת לישראל" בהאאג הגיעו בחודש אפריל לסכום 111,226 פראנק. מזה הרימה אויסטריה — 30,486 פראנק, אמריקה הצפונית — 22,887 פראנק, רוסיה — 16,283 פראנק, פולניה — 16,108

מושבו לפטרבורג בשנת תר"ל. * בעת ההיא היה שם גם רעו זונדיליביץ, שכונן שם בית־דפוס מסותר, להדפיס חוברות וכרוזים נגד הממשלה הרוסית, ובאחריתה של אותה שנה, תר"ל, נכנס ליברמאן לה„אינסטיטוט הטיכנו־לוגי" של פטרבורג (דבר שלא הזכיר אף אחד מהכותבים עליו). בנוגע לחייו, עבודתו והלך רוחו בשנת תרל"א מצאתי שתי תעודות נאמנות וחשובות, שאף אחד מן הסופרים ואנשי בריתו בחייו, וגם לאחר מותו, לא הזכירן.

(עוד יבוא).

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

א.

מערכת נכבדה :—

הואילי־נא להדפיס את מכתב תודתי זה בעתונך, ואהיה לך אסיר־תודה.

מודה אני לפניכם, אוהבי, מכירי ומיודעי: ראשי בתי החסד והצדקה, רבנים, מטיפים, חזנים, נואמים, משוררים, מנגנים, אשר לקחתם חלק בחגיגת יובלי באולם קארנגי, באור ליום כ' סיון, במלאת ששים שנה ליום הולדתי; כן גם לאלה, אשר ברכוני על־ידי מכתבים וטלגראמות מקרוב ומרחוק, להעתונים העברים, היהודים והאנגלים, לעורכיהם וסופריהם הנכבדים, לכל חברי הועד של חגיגת יובלי תחת פקודת הראש, השופט ליאון סנדרס, והמזכיר, מר מורים אוסופסקי.

רבים הנם אוהבי ואהובי, מכבדי ומכובדי, ויהי רצון כאילו הייתי פורטם. ומי יתן ואזכה להשמיעם את ברכתי ותודתי מרום הררי ציון וירושלים.

ברגשי תודה וברכת ציון

צבי הירש מאסליאנסקי.

---

* הסופר ש. ל. ציטרון מספר על אדות זה בזכרונותיו, ב„הד־הזמן" תרע"א, כדברים האלה: „שמע ליברמאן הגיע לבסוף לאזני הרשות והתחילה מבטת אחריו בשבע עינים. ביום אחד, בהמצאו בעניני האחריות באחוזה אחת הקרובה לסמוריגון ובא כמנהגו בשיחה עם האכרים על־דבר חייהם המרים וקשי גורלם, הוכה בישון ובעל האחוזה הזמין בחשאי לבוא את פקיד ה„סטאן" הקרוב, והוא בא וישלחהו בלוית שני אכרים אל שר המחוז שבווילנה, אבל בדרכו שחד בכסף את שוטריו ונמלט. הוא עבר את הגבול ובא ללונדון". על־דבר מאורע בריתתו לא אדע כמה מן האמת יש בדבר, כי אין אני יודע מפי מי נגלה זאת לציטרון, כי גם הוא בעצמו לא הגיד לנו את מקורה של שמועה זו, אולם ברור לנו כיום מפי רעיו, בזכרונותיהם הנדפסים, ומפי תעודות הממשלה הפרוסית, שהעמידה את ליברמאן לדין על חטא מינות המלכות, כי בעל „האמת" ברח מבית הדין חמש שנים לאחר זה.

ב.

עורך נכבד :—

בבקשה לתת מקום בעתונך החשוב לריזולוציה זו, שקבלה אספתנו פה אחד:

חברנו צבי הירש מאסליאנסקי :—

הסתדרות „אחיעבר" נושאה לך את ברכתה הלבבית והטהורה למלאת לך ששים שנה.

„אחיעבר" יודעת נאמנה את כל אשר פעלת למענה בתור אחד ממיסדיה וחבריה המסורים ביותר. כמו־כן היא מכירה את עבודתך הרבה לטובת שפתנו ולטובת הרעיון הציוני, אשר אליהם נתונים נתונים חייך וכל כחותיך.

וברכת „אחיעבר" אליך כיום היא: מי יתן והיה לממש חלום־חייך הנהדר, אשר ממנו תשאב עוז ואש־קודש להלהיב את לבות העם לתחיה ולגאולה!

יהי רצון, שתזכה לראות עין־בעין בנחמת עמנו על אדמת־קדשו ושפתו חיה בפיו!

על מרום הרי יהודה, במדינה עברית חפשית, ברשותנו העצמית, שם יוחג חג יובלך למלאת לך שבעים שנה.

הסתדרות „אחיעבר", ניו־יורק.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— במוצאי־שבת, 9 יוני, וביום הראשון שלאחריו, נערכו בכל ערי אמריקה הבחירות אל הקונגרס היהודי הראשון. בערך חמש מאות אלף יהודים, איש ואשה, מהם כמאה ושלשים אלף בניו־יורק, השתתפו בבחירות האלה, וההתלהבות היתה גדולה מאד בחוגי הבוחרים. על־יד לשכות־הבחירה התנהלה בשני הימים האלה תעמולה גדולה על־ידי המפלגות השונות, ביחוד על־ידי הציוניים, הסוציאליסטים הלאומיים והאורתודוכסים, שהרבו את פעולתם אף בכל השבוע שלפני הבחירות. וכדאי היה העמל והטורח: יהודים מכל הארצות, המפלגות והמעמדות, למדנים ישישים, בעלי־בתים חשובים ופועלות צעירות, כולם יחד באו לבחור בבאי־כחם אל הקונגרס היהודי הראשון; ובמקומות רבים אפשר היה לראות קבוצי־גלויות קטנים, שבהם נפגשו, אולי בפעם הראשונה, פניו השזופים של היהודי מטורקיה עם פניהם החורים של יהודי ליטה וגאליציה.

תוצאות הבחירות ברובן לא נודעו עדיין. בין הנבחרים מונים לעת עתה את שמותיהם של סטיפן וויז, א. א. לוי־סיצקי, לואיס מארשאל, ה. מורגנטהוי, הנריטה סולד, י. פלז, ה. קוטלאר ונתן שטרוים.

— ה. מורגנטהוי, מי שהיה ציר אמריקה בקושטה, נשלח מטעם הנשיא ווילסון לאלכסנדריה של מצרים לעשות חקירה־ודרישה בדבר מצבם של גולי ארץ־ישראל.

— ביום א', 10 יוני, נפתחה ברוצ'יסטר, נ. י., במעמד שלש מאות צירים, ועידת האורדן היהודי הראשון באמריקה „בני אברהם". מן ההחלטות, שנתקבלו בועידה, יש לציין את אלה: לברך את ממשלת רוסיה החדשה ולהביע רגשות אמון ומסירות לנשיא ארצות־הברית.

לזמן היה מפרסם מאמרים שונים בהעתונים העברים. בשנת תרי"ט הכין לדפוס את ספרו „גיא חזיון". *

אליעזר דוב ליברמאן היה אוהב אמת ואיש מדות תרומיות. את הפרוטות שהיה מקבץ על יד היה מוציא על הדפסת ספריו. זרות מיוחדה היתה נכרת ברוחו, בהנהגתו וגם במאמריו. תכונה זו הוריש גם לבנו אהרן שמואל.

בימי ילדותו גודל אהרן שמואל בבית הסבא, אבי אמו, „ששמש ברבנות בעיר הקטנה לונא, ושנודע בימיו לחסיד ומקובל גדול". השפעתו של הזקן המקובל על הילד הרך והרגשני ניכרת בהכתו היתירה של בעל „האמת" לשפת „הזוהר" ולסגנון המקובלים, שהשתמש בהם לפעמים רחוקות בפיליטונים, למרות שבחר לו במאמריו הפובליציסטיים והמדעיים שפה ברורה וסגנון תנכ"י, שהיה קרוב ביפיו לסגנונו של יצחק ארטר.

בימי נערותו למד ליברמאן בבית הישיבה של הגאון רבי אליהו לידר (שחבר את הפירוש „עין אליהו" על „עין יעקב"). מבית ישיבה זה עבר הנער לבתי ישיבות אחרים, בערי ליטה, והרבה ללמוד תלמוד ופוסקים, גם קרא בספרי השכלה מהבא בידו. בהיותו כבן י"ז החל לשלוח מטילז, שלמד שם בישיבה, מכתבים ומאמרים ל„הכרמל", שיצא לאור על־ידי ש. י. פין בווילנה.

ואנו מוצאים ב„הכרמל" בראש הגליון הראשון של שנת תרכ"ו מאמר בצורת מכתב מטילז. החתום בשם אהרן שמואל ליברמאן. במאמרו זה אומר המיועד להיות הסוציאליסט הראשון בספרותנו דברים כאלה: „והנה אחרי הראינו לדעת, כי שוא פחד הכותב הטעלזי... עלינו החובה להללו ולשבחו על דבריו האחרונים בדבר בעלי המלאכות אשר אדונינו הקיסר יר"ה נתן להם הרשיון לגור בפנים ארץ רוסיה... וגם הממשלה תראה ותשמח, כי בניה יתנו לה יד להוציא אל הפועל את רוב טובה, אשר החלה לעשות עמנו. ואז תניף שנית ידה הנטויה לגמלנו חסדים טובים חדשים לבקרים — אז ירוח לנו כי ירחיב ד׳ לנו ופרינו בארץ".

בהיותו כבן י"ח כבר נשא לו אשה, בת יראים, ואחרי שילדה לו בן הלך לבית מדרש הרבנים בווילנה. שם הצטיין כאחד בחירי התלמידים. אחד התלמידים האלה היה אהרן זונדיליביץ, שנתפרסם אחרי כן כאחד המעונים הקרושים, שסבל שלשים שנה בסיביריה ועבד שם עבודת פרך על התעמולה שעשה להסוציאליות בקרב צעירי עמו. ליברמאן התרועע עם זונדיליביץ, שישב אז בבית הוריו בווילנה ויחד התעמקו בתורה הסוציאלית, למדו תורה זו בעצמם ולמדוה גם לחבריהם. האגדה מספרת על־דבר המהפכה שנעשתה ברוחו של ליברמאן בדברים האלה (ואין אני יודע כמה מן האמת יש בדבר): באחד ערבי השבתות בא ליברמאן, תלמיד בית מדרש הרבנים בווילנה, אל בית כורך ספרים ומצא אותו עוסק בכריכת ספר, שכבר נשרו עליו ושרובם היו קרועים ודבוקים. זה היה הספור „מה לעשות?" של טשירנישיבסקי, שנחרם אז מהממשלה לבוא בקהל, וכיון שקרא בו חניך־הרבנות, שכבר ידע רוסית במדה מספקת, לא זז מבית־הכורך עד אור הבוקר, עד כלותו לקרוא את הספור הריבוליציוני עד הדף האחרון. וספור זה עשה מהפכה ברוהו. ומני־אז נמשך לבו אחרי „תורת העבודה הסוציאלית *. ואז החל להגות בעיון גם בספרי קארל מארכס ופרדינאנד לאסאל. את הימים היה ליברמאן מקדיש ללמודים. מלבד השפה העברית והרוסית למד מעצמו גם את השפה הפולנית, השפה האשכנזית, שממנה שאב את ידיעותיו בתורת הכלכלה המדינית ובתורת החברה, וראשי פרקים מהשפה והספרות האנגלית. והושו הבלשני עזר לו לרכוש את הידיעות בשפות האמורות בלי יגיעה יתירה.

בווילנה התרועע ליברמאן אל ב. קובנר (המחבר של „חקר דבר" ו„צרור פרחים", שהטילו אז רעש בין זקני הסופרים והמשכילים) ואל י. ל. קאנטור. שניהם הושפעו מרוחו של הסוציאליסט התלמודי. השפעה זו ניכרת באחד משיריו הראשונים של קאנטור (שנדפס ב„השחר" בחתימת שם נחום בן עוזר הציוסקי). ליברמאן השתדל ליסד אגודה מסותרה, בקרב תלמידי בית מדרש הרבנים, הבנויה על יסודות הסוציאליות והשואפת לשחרור הארץ והעם ברוסיה. דבר זה לא עלה בידו, אף כי השפיע על רבים מחבריו בווילנה, ונטע בלבב אהבת החופש וחרות המחשבה. אז עזב את בית מדרש הרבנים, בטרם גמרו את חוק למודיו. הוא נשאר בווילנה, ובהיותו מטופל באשה וארבעה ילדים קבל עליו משרה של רושם תכניות ושל סוכן באחת החברות של אחריות־מאש. ובעברו, לרגלי עבודתו זו, בערים וכפרים עשה נפשות להרעיון הסוציאלי בקרב צעירי עמנו וגם בקרב האכרים. הוא הצטיין בכשרון של נואם ומסביר לרבים. מהתעודות שנתפרסמו אחרי כן על־ידי הבולשת בגרמניה, ששמה אותו במאסר — כאשר יסופר הלאה, — הננו רואים, כי ליברמאן עשה תעמולה להדעה של הסוציאליות גם בערי אוקריינה וברוסיה הקטנה. באותן השנים נמשך ליברמאן אחרי דעותיהם של „העממיים" הרוסיים, שכתבו על דגלם: „ארץ וחופש!" והיה אחד המעריצים הנלהבים של הסופר הרוסי פ. לברוב, אחד המנהיגים של המפלגה האמורה. פעם אחת שלח אליו ליברמאן את כובעו ואגרת, ובה כתוב לאמר: „מבלתי יכולת לשלוח לך את ראשי, הנני שולח לך רצוף בזה את כובעי".

כאשר נודע לליברמאן, כי שוטרי חרש מתחקים על רגליו, וסכנה צפויה לו לפול ברשתם הפרושה עליו, העתיק

* הספר „גיא חזיון" כולל את המאמרים המוזרים האלה: „האדם בצלם אלהים" (תרגום מטוגנדהולד), „הפיל על הבמה", תרגום, „שוה קריתים, או משתה ושמחה למשוגעים", הכתב, המכתב, מכתבים שכתב לרעיו וידידיו.

* הספור „מה לעשות?" של טשירנישבסקי, שאין בו כל אמנות, אבל יש בו הרבה מאביבה של תורת החברה ושל אהבת החופש בעניני נשואים, שגבורו סובל ענויים וסגופים, ומקבל את יסוריו באהבה, — הספור הזה עשה בזמנו רושם כביר על משכילי ישראל, וביניהם גם המנות מ. ל. ליליענבלום, כמו שהוא מעיד על עצמו בודויו „חטאת־נעורים".

להקדוש־ברוך־הוא, שלא נתן דעה בלבו להתרגל בעשון פאפירוסות מימי נעוריו. גם שאר מלאכות אסורות איננו עושה בשבת, מפני שאין עסקו בכך. מה ענין דוקטור לפילוסופיה אצל מלאכה בכלל ?...

* * *

לאחר שנשא את אשתו ועבר לדור בבית חותנו העשיר, הביא אתו את ארגז הספרים אשר לו ועמד לסדרם בארון־הזכוכית היפה, אשר הכינו לו. אשתו הצעירה, בריה קטנה וצנומה ושחורה, שזקנה ונצטמקה מתוחלת ממושכה לאושר־נשים, עמדה בפנים מאירים והביטה ביראת־הכבוד על מעשה בחירה. אחר־כך נגשה אל הארון והתחילה לעיין בהכתבות השונות אשר על גבי הספרים. השגיחה בספר אחד עב־הכרס, מכורך הדר, שעל גבו כתוב באותיות־זהב: „דוקטור גמליאל בן פדהצור“, וסמוך לזה: „אשת לוט מנקודת־ההשקפה של האטאוויזמוס“. נטלה את הספר בידה ברגש כבוד והערצה, דפדפה בו עת רבה וחזרה ודפדפה — ונתנה את עיניה בבעלה מתוך תמהון רב: הלא זאת היא הדיסרטאציה שלו, ובה רק ל״ב עמודים — ופה, בספר הזה, כרוכים יחד עשרים אכסמ־פלרים, בזה אחר זה!

— אמנם כן. זוהי הדיסרטאציה שלו. מקוה הוא, כי אשתו, אשת־נעוריו, תחפוץ לקרוא ולדעת את כל אשר כתב בעלה. ואשר לעשרים האכסמפלרים — אל תדאג להם: תקרא עשרים פעמים את הרעיונות אשר הגה, או־אז תעמוד על טיבם. אל־נא תשכח, כי אשת דוקטור לפילוסופיה היא, הה־הה...

האשה הצעירה אדמה כולה מרוב אושר.

אַהֲרֹן שְׁמוּאֵל לִיבֶּרְמַן

(חומר לתולדותיו ושרטוטים לצורתו המוסרית והספרותית של עורך „האמת“).

מאת

ראובן ברײנין.

א.

בחודש זה מלאו ארבעים שנה מיום צאת החוברת הראשונה של מכתב־העת החדשי „האמת“ לאור. העורך של הירחון הזה, אהרן שמואל ליברמאן, היה סופר בעל כשרונות מצוינים, אדם נפלא וגם מוזר במינו. ומזלו — בהיותו הסופר הסוציאליסטי הראשון בספרותנו — גרם לו, כי נתפשטו על אדותיו בימי חייו וגם לאחר מותו אגדות שונות ומשונות, והן גם בלתי יפות, ודבות רעות, הסותרות ומכחישות זו את זו. ובחומר־תולדתי רעוע, בלתי צרוף ובלתי ברוק, כזה השתמשו כמעט כל אלה אשר כתבו, בלשונות שונות, על אדות בעל „האמת“.

אלה מהכותבים הפריזו על ערכו של ליברמאן, ואלה הפחיתו מערכו הנכון, — והכל על יסוד של ידיעות מקוטעות, הקלוטות מן האויר.

וגם קשה היה עד עתה לתת ציור נכון מחיי ליברמאן ומערכו הספרותי והחברתי. הסבות לזה: בהיות בעל „האמת“ אחד מן היותר ראשונים, אם לא גם הראשון, להפיץ את הדעות הסוציאליות ודעות המרד נגד הממשלה הרוסית בין בחורי ישראל; בהיותו, מטעם זה, אנוס להחליף את שמו האמתי ואת תעודותיו, ובחתמו תחת מאמריו בשמות ברויים מן הלב (כמו: „בר דרורא“ ו„דניאל איש חמודות“ ובשמות אחרים), או שהוציא את מאמריו בלי חתימת כל שם; בהיותו נודד מארץ לארץ ונרדף משוטרי חרש בכל מקום שהוא בא ובגמרו את חייו במיטב שנותיו על ידי אבוד עצמו לדעת, — כל הדברים האלה גרמו, כי הכותבים על אדותיו יתעו בתהו ויספרו על אדותיו דברים שלא היו ושלא נבראו, או דברים שהיו באופן אחר לגמרי. עוד זאת: אף לא אחד מן הכותבים על אדות בעל „האמת“ שם את לבו לחקר תולדותיו ועבודתו הספרותית על פי הרשומות והתעודות הנמצאות מכבר בספרות העתונית, אלא שהן פזורות בכרכים שונים וגם בלשונות שונות. ועל כן נעלמו דברים רבים, מלאי ענין, מעיני הכותבים על אדות ליברמאן האדם והסופר.

את הדברים הברורים והמאומתים, שיכולתי להציל מפי אנשים חיים, שידעו את ליברמאן מקרוב, ומפי ספרים, מכתבים, תעודות ועתונים שונים על אדות בעל „האמת“, הנני מוסר בזה — אחרי אשר חקרתי וצרפתי את החומר התולדתי — לקוראי „התורן“. כונתי: בל ידח ממנו נדח מספרותנו החדשה.

אהרן שמואל ליברמאן נולד בלונה, פלך גרודנה, בסוף שנות הארבעים של המאה שעברה למספרם.* אביו אליעזר דוב נולד בעיר פילווישוק, פלך סובאלק, בח׳ אלול תק״פ לאביו השו״ב. ובהיות אבי ליברמאן בן י״ד כבר החל להגות בספרי מחקר והשכלה, למרות שגודל בסביבה ובבית של יראים וחרדים בעיירה קטנה, שהיתה מסוגרה בפני כל הרוחות החדשות שהחלו לנשב ממערב. אליעזר דוב לי־ברמאן היה אחרי נשואיו למורה השפה העברית והאשכנזית בערים שונות, ואת אהבתו העזה להשפה העברית והחבה היתירה להשפה האשכנזית נטע גם בלב בנו אהרן שמואל. בגרודנה התרועע האב ליברמאן עם הסופר הפדגוג מ. בנדטזון. בביאליסטוק היה מורה בבתי עשירים, ושם כתב את ספרו „מגילת ספר“ (כולל ספורים, משלי מוסר ומכתבים ונדפס ביוהאניסבורג בשנת תרי״ד) וספרו „צדקה ומשפט“ (נדפס בתרכ״ז), שהוא תרגום מעובד על פי ההעתקה האשכנזית מספרו האיטלקי של שד״ל על דבר המוסר הישראלי והמדות המשובחות בעמנו. מזמן

---

* שנת הולדתו של ליברמאן לא נתבררה בדיוק עד היום. אולם מ. ק. (משה קאמיאנסקי) ב„השלוח“, כרך י״ז, צד 267, מספר, כי בהפגשו את בעל „האמת“ בווינה בשנת 1877 היה ליברמאן כבן שלשים שנה.

על הקיר. ומלבד זאת, בכל פנה אשר הוא פונה — בלכתו בחוץ ובשבתו בבית, בדברו עם אשתו ובאכלו ארוחת־הבוקר על שלחן חותנו, בשכבו ובקומו ובטיילו בטרקלין באנפילאות על רגליו — כל עצמותיו תאמרנה: דוקטור אני! דוקטור לפילוסופיה! ויש אשר הוא מתפלא על עצמו, כי בעצם הדבר עדיין דומה הוא במראהו החיצוני לשאר בני־האדם: הפנים פני אדם, העינים עיני אדם, והחוטם חוטם אנושי. והוא — הלא דוקטור הוא! והוא מצטער בלבו, שעדיין לא נהגו מנהג יפה בארץ, כי הדוקטורים, ובפרט הדוקטורים לפילוסופיה, יהיו מצוינים, לכל הפחות, בתלבשתם: יהיו יוצאים באצטלה ובתגא כל ימי חייהם...

אָמנם כן. הוא השיג, ברוך השם, את מטרתו באמריקה. ויש אשר בחצי הלילה יתעורר פתאום על משכבו ולא יוכל לישון עוד. מעלה הוא בזכרונו את העיר הליטאית הקטנה ואת הישיבה המפורסמה ואת הליכותיו עם חבריו בחורי הישיבה, שהציצו ונפגעו. אילו ראוהו חבריו אלה עתה כמות שהוא! אילו ידעו הללו, כי מוכתר הוא בכתר „דוקטור לפילוסופיה" וכי כתב בעצם ידו דיסרטאציה מדעית ב„חכמת ישראל": „אֵשת לוט מנקודת ההשקפה של האטאוויזמוס"! ובאיזו לשון כתב זאת? באנגלית! בלשון היותר עשירה שבעולם!... בימים הרחוקים, ימי הישיבה, היו חבריו קובעים בצנעה עתים לספרות, היו קוראים בחבורה את אחד־העם ואת ברדיטשבסקי ומתפלפלים ומתלהבים יחד. והוא — לבו לא הלך אחרי קריאתם ואחרי פלפוליהם. הוא היה אומר: „טוב צפרנו של „מורה הנבוכים" מכל הלחם הקלוקל הזה". אף כי גם את „מורה הנבוכים" לא קרא מעולם. ורק בדרך אומדנה הבין, כי הספר ספר חשוב הוא. חשוב וקשה־ההבנה... אָמנם גם את אחד העם היה מכבד ימים רבים בלבו. אָמרו עליו על אחד העם, שקרא את ספנסר במקורו האנגלי. ואולם מיום שבא לאמריקה ולמד את הלשון האנגלית וראה בעיניו ממש את כפרי ספנסר באנגלית, וביחוד מיום שנעשה דוקטור לפילוסופיה — נקלה בעיניו כבודו של אחד העם. הלא סוף כל סוף דוקטור איננו!... וברדיטשבסקי — על זה כועס הוא בכלל. אדם, שזוכה להיות דוקטור, דוקטור כהלכה, דוקטור לפילוסופיה — וחותם את שמו פשוט: „מיכה יוסף ברדיטשבסקי"... מה זאת? ענותנות? רשלנות? או אפשר אין האיש חכם ביותר? הלא גמרא מפורשת היא: „איזהו שוטה — המאבד כל מה שנותנין לו"... וכנגד זה מכבד הוא כבוד גדול את הדוקטור יוסף קלוזנר. אך זה דוקטור! דוקטור ממש! „קאנט היהודי"... אָמנם כותב הוא את ספריו רק בלשון עברית, אבל יודע הוא גם אנגלית, וגם סאנסקריטית. אדם מלומד מאין כמוהו ביהודים! סמל ההשלמה הדוקטורית־הפילוסופית!...

את השפה העברית אהב לפנים, וגם שאף בימי נעוריו להיות אחד מסופריה. ועד היום הזה הוא מכין עצמו לכתוב בעברית ספרים מדעיים על ענינים ביבליים: „הפילוסופיה של פתיחת פי אתונו של בלעם", „תקופת לבן הארמי מנקודת־ההשקפה של הסוציולוגיה", „בני קורח

הציווי המוחלט על־פי שיטת קאנט"... ואולם בעצם הדבר אין לבו עתה אל הלשון העברית. מיום שלמד לקרוא ולהבין באנגלית — פנה הודה, פנה הדרה של הלשון העברית. לשון, שכל מלמד תינוקות מתגדר בה!... יש עתים, שהוא מתמלא תמהון ורגש־כבוד לעצמו. נוטל הוא ספר אנגלי בידו, מן הספרים הגדולים והעבים ביותר, פותחו ומניחו על ברכיו ומעיף עינו על אחד הדפים מלמעלה למטה. הספר ספר חשוב מאד, הלשון לשון זרה ומוזרה, לשון האנגלים, עם עמקי־שפה, — ואף־על־פי־כן יש בכחו להבין את כל הכתוב בספר בלשון העמוקה הזאת. הלא דבר הוא!...

מן הספרות מכבד הוא רק את הספרים, העוסקים בשאלות מפשטות בשאלות פילוסופיות, סוציולוגיות והדומיהן. כל ספר המרבה בהערות וציונים ומראי־מקומות — הרי זה משובח. את הספרות היפה מבזה הוא בלבו. אין זה ענין אלא לנשים ולעמי־הארץ. אָמנם יש „פויסט" של גיתה, אשר קרוא לא קרא ממנו אלא את ה„ליבריטה", בשבתו פעם אחת בבית־האופירה עם אשתו (אָז עוד היתה ארוסתו). ואולם „פויסט" הוא יוצא מן הכלל. יש לו שייכות אל הפילוסופיה, וגם הדוקטור קלוזנר מזכיר לפעמים בשבחו... ואילו שאר דברי ספרות, העוסקים בעניני ציור ושירה, נוח להם שלא נבראו משנבראו. הגע בעצמך: יודע הוא כמה וכמה סופרים ומשוררים ברחוב־היהודים, שלא גמרו מימיהם אפילו בית־ספר נמוך! ואשר לכשרון — הנה מתעב הוא בכל נפשו כל אדם, המתגדר ב„כשרון טבעי", ב„מתנת־אלהים". אין כשרונות טבעיים בעולם ואין מתנות אלהים; אבל יש התמדה וישיבה תכופה ועמל־המח והחפץ להיות מלומד, להחשב בין המלומדים. מבשרי חזה זאת...

את אמריקה ואת יהודיה איננו אוהב. ארץ אוכלת יושביה היא (יושביה — אלו המלומדים והדוקטורים לפילוסופיה). והיהודים פה כולם או חייטים או בני חייטים. והוא — בן־הרב הוא. מכל היהודים מכבד הוא ביותר את חותנו העשיר — מפני שידע לבחור לבתו בטוב: בנצר מגזע היחס ובדוקטור לפילוסופיה. אָמנם הבת היתה בתולה לאחר שלשים ומכוערת. ואולם הוא איננו מבין, מה זאת מכוערת. דומה, אשה היא ככל הנשים. כלום לא יחסר לה. אדרבה, אשה נבונה היא ומשכילה. אילו למדה פילוסופיה, כדרך שלומדות הנשים בגרמניה, היה מבלה עמה את עתו בנעימים. ואולם משתדל הוא עכשיו למלא לה את אשר החסירו ממנה בנעוריה: לפעמים, בנוח עליו הרוח, הוא יושב עמה עד חצות ומסביר לה באריכות פרק בה„אימפיראטיוו הקטיגורי" של קאנט. והיא מקבלת את הכל באהבה... אשה כשרה וצנועה!

הוא איננו אדוק בדת, אבל גם ריפורמי איננו. ומטעם זה לא רצה לקבל על עצמו משרת רבנות, שהציעו לפניו בהשפעת חותנו העשיר, אף־על־פי שתיאולוג הוא וכהונת רב הוגנת ביותר לדוקטור של פילוסופיה... איננו מעשן בשבת, מפני שאיננו מעשן בכלל. ואילו מבחינה פילוסופית ודאי לו, שהיה מחלל שבתות — לא בפרהסיה, כמובן, אלא בצנעה. בדיעבד, מלא הוא שבח והודיה

ראשו!... ופקעים עגולות נגללות לנגד עיניו, והן מתפרצות מתוך אזניו ויוצאות ומרחיקות בשריקה ארוכה עד מאד. ומעין נמלים קטנות רומשות וזוחלות מתחת לעורו, בתוך עורקיו, והן רוגשות ומזעזעות, תוססות ומפעפעות בבשרו. וארנקות, ארנקות משונות, מתגלגלות ונופלות בתחתית ההר, ארנקות הרבה לאין מספר... ובני־אדם רצים אחרי הארנקות לתפשן — ואינם יכולים... ואולם נפלא מכל אלה הוא זה, שעיניו עצומות הן — ואף־על־פי־כן הוא רואה כל דבר, המתרחש סביבו! שמוע לא ישמע. מפני השריקה הארוכה, השורקת באזניו בלי הרף, איננו שומע כלום, ואולם ראה יראה הכל. כולם נאספו ובאו פה. ערב רב של חברים, אלה שהיו לו לפנים ואלה שיש לו היום, ועמהם עוד המון בני־אדם, קרובים וידועים. הנה שמואליק חבירו, פינלי בן שימלי, אלי בן דודי, איצי בן הדוד פיני, האורח וולפסון... אך יפה מכולם הוא משרתו של קוטיל־ניקוב, העובר לפני התיבה וקורא בניגון את פסוקי „אתה הראית". ובת החזן עומדת על ידו, מכה על לבה ואומרת „על חטא"... וקול משונה, קול עמום, נשמע ממרחק, מבית־הכנסת הקר — קולות בוכים ומיבבים. קולות המתים הם, העומדים בתפלה. המתים מתפללים בכל מוצאי־שבת בבית־הכנסת הקר. תפלה בצבור מתפללים הם. הכל יודעים זאת. הדבר לא יפלא בעיניו כלל. ולא יפלא בעיניו גם זה, כי משרתו של קוטילניקוב, שאינו בן־ברית, מנגן את פסוקי „אתה הראית"... ורק דבר אחד תמוה בעיניו: הלא זה עתה היה פה חבירו שמואליק, הוא שמואליק היתום — ולמה איפוא לא עצרהו ולא שאל את פיו בדבר „האוצר"? איך שכח פתאום דבר גדול והשוב כזה? פוקח הוא את עיניו ומבקש את שמואליק, ואינו יכול למצוא אותו עוד. אין שמואליק ואין איש מכל האנשים, אשר סבבוהו זה עתה. לאן נעלמו כולם? והוא עוצם שוב את עיניו ומקשיב אל הולם לבו ואל דופק רקותיו. והוא מרגיש, כי כולו מכוסה זעה, כי טובל הוא בנחל של זעה. ראשי אצבעותיו תפחו והעלו בועות, כלאחר הבל של בית־מרחץ, ושערות ראשו לחות ומדבקות אל מצחו. והוא מרגיש יד קרה נוגעת בו. והוא שומע קול אנחה ידועה לו. פוקח הוא את עיניו — אביו הוא זה! ועל־ידו — האורח וולפסון, הנבאי בעל המשקפים השחורות ועוד בני־אדם רבים. והוא רואה, כי הכל מביטים עליו ברגש של רחמים. והוא שומע ומבין, כי הכל מדברים בו. „משבר" — שומע הוא מדברים עליו. ואין הוא מבין, מה זה „משבר"? ורק דעתו נוחה עליו, שנעשה פתאום יקר וחביב על כולם, שהכל שמים אליו לב ומטפלים בו. ויותר מכולם מטפל בו אביו. אביו מרכין אליו את ראשו ושואלו: מה חפצו עתה? והוא איננו משיב מיד. רוצה הוא לחשוב תחילה ולעיין בדבר. רוצה הוא לחקור ולדעת, איפה הוא עתה ומה נעשה לו פה? רגעים ארוכים עוברים, עד אשר רוחו שבה אליו והוא יודע את כל אשר היה לו: אכן חולה היה, חולה אנוש, ועתה הוקל לו. הוקל? לא, טוב לו עתה, טוב מאד! ורק עתה, כשהכל מחוור וברור לפניו, הריהו מרטיב בלשונו את שפתיו היבשות ומוציא מגרונו מלה אחת, רק מלה אחת:

— ענבים!...

אז יביט האב אל פני האנשים, העומדים סביב למטת החולה, והוא שואל אותו:

— ענבים? איזו ענבים?

— מרקחת! — עונה החולה בקול משונה וגס, שבתחילתו הוא דק, כקול הסופראנ"ו, ובסופו הוא משתנה ונעשה גס, כקול הבא"ס. החולה בעצמו נבהל לשמעו: לא הכיר את קולו. במשך העת, אשר היה חולה, נשתנה שלום כולו, נשתנה כל־כך, עד כי ביום רדתו מעל משכבו, כעבור שבועות אחדים, כשהתנהל ובא ברגלים כושלות אל הטרקלין ועמד להסתכל באספקלריה, כמעט לא הכיר את פניו. לנגד עיניו עמד הפעם בן־אדם אחר. מתחילה היה זה נער פוחז, אדמוני ויפה־לחיים, זריז וקל־התנועה, בעל מזג חי ועליז ועינים שוחקות, שערותיו גזוזות בעגול וקווצת־תלתלים צהבהבה פזורה לו על מצחו. עכשיו פניו הלבינו, לחייו נפלו, עיניו גדלו, מבטן נתערפל ונתעמק בתוך הרהורים, וכל גוו כאילו נתמתח לארכו. את תלתלי ראשו הצהבהבים גזזו לו עד לעורו, ומראהו עתה כמראה תתרי. כולו נהפך והיה לאחר.

ולא במראהו בלבד התנכר עתה, אלא בעצם טבעו נשתנה והיה לאחר. הנער הרגיש, כי בעומק נפשו נתרחש מעין משבר, ואחרי המשבר באו חליפות ותמורות בכל הויתו. וצר לו, צר לו מאד על ימי־ילדותו התמימים, אשר עברו לבלי שוב עוד, לבלי שוב עוד עד העולם!... וגם עתה, בהחיות המחבר בזכרונו עוד הפעם את הימים הטובים ההם, ימי האושר והעדנים, ובפנותו מהם לעבור אל תקופות חייו, הבאות אחריהם, הוא מביט מאחריו בהמון געגועים כמוסים ונפרד בברכה מעל ימי נערותו הטובים, נפרד מהם לעולמים:

— ברוכה תהיי, הילדות! ברוכה את וברוך זכרך!

פַּרְצוּפִים

מאת

י. אביתמר.

ב.

דּוֹקְטוֹר לְפִילוֹסוֹפְיָה.

יכול הוא להעיד על עצמו בפה מלא, כי הוא השיג, ברוך השם, את מטרתו באמריקה. ולא עוד, אלא שעבר ממנה והלאה. דוקטור הוא. כך כתוב מפורש על הטבלה, הדבוקה לדלת בית חותנו העשיר: דוקטור גמליאל בן פדהצור. ולא דוקטור סתם, לא בעל־מלאכה, שאומנותו לטפל בבני־מעיהם של חולים ולקבל בשכר זה שקל או מחצית השקל לגלגולת, אלא דוקטור לפילוסופיה. הפילוסופיה חכמה נאצלת היא, חכמה נשגבה מאד, המרקיעה שחקים, והוא אחד מנושאיה, מאושר ומקוים על־פי חוק המדינה. סימן לזה: התעודה של בית־המדרש הגבוה, התלויה במסגרת יפה על קיר חדר־עבודתו. ועוד סימן שני: תמונת צלמו, באצטלה ובתגא של תלמידי־חכמים, אף היא נתונה במסגרת יפה ואף היא תלויה לנוי

וגזול בחומר וברוח, נתעה וישדוד מכף רגלו ועד ראשו. כבר טעם בימיו טעם עשירות מופלגת, כאשר יראה הקורא בפרקים הבאים, וכבר נסה לאבד את הונו הרב במשך זמן קצר בעסקים מסובכים, בעטים של רועי־רוח ורודפי־קדים, מעין מנחם־מנדיל בעל־החלומות והדומים לו. ואחרי כל זאת יכול הוא להעיד על עצמו ברוח נכונה ובלב תמים, כי הפסד ממונו לא גרם לו צער ולא עכר את רוחו כל־כך, כאשר עכרוהו בני־האדם, אשר גנבו את לבו, כאשר עכרתהו אמונתו הנכזבה בבני־אדם. אמונה נכזבת ומפח־נפש — אלו מררו תמיד את רוחו, הרפו את ידיו והביאוהו עד דכא.

עוד בתקופת ימי נעוריו הראשונים, עת שהיה פרחח עדיין ומתוך פחזותו וקלות־דעתו הלך שבי באהבתו את בת החזן, — עוד אז כבר קבל את המכה הראשונה על־ידי אמונת־לבו הנכזבת. והמכה — מכה גדולה ואנושה היתה, אשר לא פלל הוא ולא פללו אחרים לכמותה. אפשר היה, למשל, לצפות מראש, כי הוריהם של הנאהבים והנעימים ישמעו את דבר אהבתם הנמהרה ויעמדו לשטן על דרכם. אפשר היה לחוש, כי צלאל החזן יתקף בבתו ויאחזנה בציצית ראשה, או ירים את מקלו עליה לא לשם הלצה בלבד, אלא באמת ובתמים. ואולם מי מלל ומי יכול להעלות על דעתו, כי בת החזן, זו שנראתה כאוהבת את בנו התמים של נחום רבינוביץ, תתנה אהבים בסתר עם נכרי מבני הגויים, עם אחד המשרתים אשר בחנות־הברזל הגדולה של קוטילניקוב, ובאחד הלילות במוצאי־שבת, סמוך לאותו ליל שמחת־תורה, המתואר למעלה, תחבא לברוח אתו אל בית־הנזירים של עם הארץ, להתחנך שם בחברת נזירות נוצריות, להמיר שם את דתה ולהנשא אחר־כך לאותו המשרת, העובד בחנות־הברזל של קוטילניקוב ? !...

אך שוא כח סופר לברוא בדמיונו מקרים מבהילים בחיי האדם — החיים עצמם כחם יפה מכח כל דמיון יוצר. ואמנם מקרה נורא ומבהיל היה מקרה בת החזן בעיר. אביה של הבת החוטאת, צלאל החזן עלוב־הנפש, התרוצץ בימים ההם כמשוגע, עורר שמים בזעקתו, השליך את נפשו מנגד, בקש ומצא דרך אל ראש בית־הנזירים, אל ההגמונית המשגיחה, וגם עד שר־הפלך הגיע — ואולם לא הועילו לו ריצותיו וכל תחנוניו עלו בתוהו. העיר נסערה כולה כמרקחה. כל העולם נוע התנועע ! ולא היתה הצרה גדולה כל־כך, אילו קרה המקרה הזה את אחת הבתולות מן השוק — הן לא דבר חדש הוא בימינו, כי תצא בת ישראל לתרבות רעה ! נפש כי תחטא לעמה — ונשאה היא את עונה והרפתה על ראשה תפול. ואולם כאן יצאה הרעה מבית אחד החזנים, המשרתים בקודש ! מי יתנהו עתה לגשת אל התיבה ולהיות שליח הצבור ? ואם יפטרוהו ממשמרתו — מאין ימצא את פרנסתו ופרנסת ביתו ? ולא עוד, אלא שהחרפה הזאת לא חרפת היחיד היא, אלא חרפת הרבים — חרפתם של כל בעלי־הבתים החשובים, המתפללים בבית־הכנסת הקר. כי למה קרה מקרה לא־טהור כזה דוקא את החזן שלהם, המתפלל בבית־הכנסת שלהם ?...

ואולם כל החרפה הזאת וכל היסורים האלה כאין וכאפס היו לעומת אש־הגיהנם, שהתלקחה במסתרים ואכלה בכל פה את לבו האומלל של הבחור התמים, אשר אהב בכל נפשו ובכל חום נעוריו את בת החזן, והנערה הכוזבה הזאת בגדה בו בגלוי והמירה אותו באחר — אותו, את בן־הטובים, המירה בגוי, במשרתו של קוטילניקוב ! אם כן, למה איפוא גנבה את לבו והוליכתהו שולל כל הימים וכתבה אליו מכתבים מלאים אהבה תמה ? למה נשקה את ידו בליל שמחת־תורה עם ההקפות ? למה נשבעה לו שבועת־אמונים וכיוצא בדברים אלו ? הן כל האהבה הזאת, אשר אהבה את המשרת וברחה אתו מבית הוריה, לא לפתע־פתאום קמה ונהיתה. ברור הדבר, כי כל זה נארג ונעשה בסתר ימים רבים קודם לכן. והנער עלוב־הנפש מעלה עתה בזכרונו את דברי חתן חברתו של בת החזן, הוא המשרת בעל הידים הגסות, אשר הגיד לו בשעת פגישתו עמו והזהירהו אז מפני „מוחץ־ראש ומשבר־עצם". אכן עתה הוא יודע, מי הוא המוחץ ראש ומשבר עצם... והדבר הזה מטיל בלבו סערה רבה כל־כך, עד כי מרוב צער וקצף אין־אונים תחשכנה עיניו מראות. קללה נמרצת תוססת ועולה מלבו. מקלל הוא את חייו. מקלל הוא את היום, אשר בו פגש בפעם הראשונה את בת החזן. מקלל הוא את הבחור המשרת בחנות־הברזל, ואת הגוי המשרת בחנותו של קוטילניקוב, ואת כל המשרתים אשר בכל החנויות שבעולם. הוי, מה טוב היה עתה, אילו יצאה אש מן השמים ואכלה את כל חנויות־הברזל אשר בעיר, או לוא פרצה רוח סערה וסערה והשמידה מעל פני הארץ את כל החנויות ואת כל הבתים אשר בעיר, או לוא פצתה האדמה את פיה ובלעה את כל העיר פריאסלאוו ואת כל המונה ואת הגשר אשר בה ואת פרבר־החצרות, כאשר בלעה את קורח ואת עדתו ! אין רחמים עתה ואין חנינה בלבו לקרובים ולרחוקים, לזקנים ולצעירים, לעוללים וליונקים — את כולם, את כולם ישא הרוח !... והוא מקלל את העולם, אשר עשה אלהים מכון לשבתו — מה כוזב, מה נתעב ומה מכוער הוא העולם הזה ! והוא מקלל את בני־האדם, אשר ברא אלהים בעולמו — מה כוזבים, מה נתעבים ומה מכוערים בני־האדם כולם גם יחד !...

מתוך הרהורי שנאה אלה להמין האנושי הוא חוזר באחד הימים מבית־הספר לבית אביו וחש, כי ראשו כבד עליו, כירו כנסוך עופרת. לנגד עיניו מרחפים באויר מיני עגולים, ומיני ציורים משונים מצטיירים. העגולים מתרחבים והולכים, הציורים מטשטשים ונמוגים, כשלג מפני שמש, ובמקומם מתרגשים ובאים ציורים אחרים. בארוחת־הצהרים אינו נוגע — נפשו מתעבת כל אוכל. האם החורגת תוהה עליו: „יד מי היתה בך ילדי ממך את תאבונך ?" -- אומרת היא בלשון שנונה, כדרכה תמיד. אין הוא יכול להחזיק מעמד על רגליו. עולה הוא ושוכב על המטה. האב נגש אליו, ממשש בראשו. האב שואלו דבר, והוא עונהו; אולם מה ששאל אותו אביו ומה ענהו אין הוא יודע. איננו זוכר. נדמה לו, כי מדברים על־אדות „קיבה"... „רופא"... „בית־מרקחת"... ומין דבר מר הוא מרגיש בלשונו, ומתכת קרה יש בה הטעם נתרעת בפיו, וריח לה כריח שקדים... וראשו — הוי, ראשו,

III.

כְּלֵילוֹת־הַחֶמְדָּה הָרַכִּים
יֵצְאוּ לְגַנִּים וְשָׂדוֹת,
לִשְׁאוֹף רוּחַ צַח, בְּנֵי־הַנְּעוּרִים:
עֲלָמִים וַעֲלָמוֹת נֶחְמָדוֹת·
תִּשְׁמֹרְנָה בְּנוֹת־יַעַר צַעֲדֵיהֶם,
אֲלֵיהֶם הֵן גּוֹחֲנוֹת וּמְלַחֲשׁוֹת:
כְּלֵילוֹת־הָאָבִיב הָאֵלֶּה
אַגָּדוֹת־קְדוּמִים מִתְרַחֲשׁוֹת!
הוֹ שְׁתוּ אֶת הַיַּיִן מָסַכְנוּ
בְּעוֹרְקֵי הָעֶלֶם לְרֵעוּתוֹ,
בְּעוֹרְקֵי הָעַלְמָה לְדוֹדָהּ—
וְשָׁכַח הָאָדָם עֲנוּתוֹ!
יְבַעֲרִית עֵינֵי־בַחוּרִים·
וּלְעֵינֵי צְבִיּוֹת־עֲלָמוֹת
רִיסִים אֲרֻכּוֹת וּשְׁחוֹרוֹת
תְּכַסֶּינָה, וְהֵן כַּנִּכְלָמוֹת·
וְרָעֲדוּ עֶלֶם וְעַלְמָה···
אָז יָבִיא מֵאַיִן צְלִיל־כְּבָלִים—
וְכוֹאֲבִים יִפְּלוּ רְגָשׁוֹת
וְהִתְפַּלְּשׁוּ בֶעָפָר, חֲלָלִים·

IV.

בְּלֵילוֹת־הַחֶמְדָּה, לְאַחַר
חֲצוֹת· עַד הַפִּשְׁפָּשׁ בַּשַּׁעַר
יְלַוּ נַעַר צָעִיר בְּחִירָתוֹ,
וְנָשַׁק כַּף־יָדָהּ הַנָּעַר:
—אֲהַבְתִּיךְ, חֲמוּדָה!···— וּמַהֵר
מִמֶּנָּה כַּהֲמוֹן־לְבָבוֹ
וּמָצָא לוֹ אַחַת הַזּוֹנוֹת
הַתּוֹעוֹת בְּצִלְלֵי־מָבוֹא,
וְקָנָה בִפְרוּטָה כּוֹס־חַיִּים,—
וְלֹא רֶגַע עִם נַפְשׁוֹ יִתְאַבֵּק
כְּחַלֵּל אֶת אַהֲבַת־נְעוּרָיו
כִּזְרוֹעוֹת הַצֵּל אֲשֶׁר יְחַבֵּק·
וְהִשְׁלָה אֶת נַפְשׁוֹ בַשֶּׁקֶר:
יַלְדָּתִי—הֲלֹא אֲהַבְתִּיהָ!
וְנִשֵּׁק לַזָּרָה, וְלִחֵשׁ:
הָרַכָּה—הֵן לֹא שְׁכַחְתִּיהָ!——
תִּשְׂטֶינָה בְנוֹת־יַעַר אֲבֵלוֹת,
וּמָרוֹת יִבְכּוּתָן נִשָּׂאוֹת:
אֲהָהּ, הַשְׁכַּח הִשְׁכִּית הָאָדָם
אֶת חַג בְּנוֹת־הַיַּעַר הַנָּאוֹת!

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

נח.

הַמַּשְׁבֵּר·

גבור הזכרונות נתעה בכזב ורואה את קדשיו מחוללים לעיניו.— נופל למשכב במחלת הטיפוס, — קם מחליו ורואה את עצמו כאיש אחר. — נפרד מתוך רגשות געגועים מעל תקופת ימי ילדותו.

מדי פעם בפעם, כשמחבר הזכרונות האלה יורד למעמקי ילדותו הרחוקה, מוציא משם האיש הערירי אחד אחד את מאורעות ימי נעוריו, אשר חלפו לבלי שוב עוד, עובר מהם להתבונן אל מקרי חייו הבאים אחריהם ואל נסיונותיהם השונים לכל תקופותיהם, בוחנם ובודקם יפה בלב נכון ובדעה צלולה, — הריהו תוהה ומתפלא על עצמו: במה היה גדול כחו כל־כך, שנתנסה בימי חייו המעטים בנסיונות קשים הרבה, הוכה מכות אכזריות בידי אלהים ואדם, ראה עמל ואון ומפח־נפש — ועמד בכולם, כדי לשוב ולקבל שנית מכות יפות ונאמנות, להתנסות עוד פעם ועוד פעם בנסיונות קשים ומרים ולראות על דרכו שוב רק עמל ואון ומפח־נפש? המכות הרבות, אשר הוכה בידי אלהים ואדם, לא היו נוראות כל־כך, כמו התקוות, שנכזבו לעיניו אחת אחת, ומפח־הנפש, שבא בעקבותיהן. כל מכה ומכה, שמביא הקדוש־ברוך־הוא על האדם בחייו, סופה להרפא; ואולם משאת־נפש כי תכזב ורגש נעלה כי יחולל — ונשארה במקומם בלב שרטת עמוקה לימים רבים.

גבור הזכרונות האלה כבר נכה בימי חייו להיות מוכה

להתפשט בעירמנו לעינינו אנו, בשעה שהרב המהמה בטמיעה בידינו ורוממות התחיה והגאולה בפינו? כלום לא נתאזר עוז להלחם נגד הבערות וההדיוטות בטרם הצליחה להתבצר ולהכות שרשים עמוקים בקרקע החנוך העברי?

אין מדעתי להגיד, כי אסור לנו להעמיד מורים מחניכי אמריקה. חס וחלילה! אדרבה, מכיר ומרגיש אני, כי טוב ויפה יהיה לחנוך העברי, אם יקומו לו מורים ומחנכים מפרי הארץ. אולם המורים צריכים להיות ראויים לשמם — מורים עברים, שקראו ושנו ושמשו תלמידי־חכמים; מורים עברים, שאם לא קלטו אל קרבם את רוח העיירה היהודית, העומדת בטעמה הלאומי, ואת רוח בית־המדרש הישן והישיבה, רכשו להם לכל הפחות ידיעות עבריות מספיקות. אבל מה נאמר על המורים החדשים האלה, שלמדו את כל התורה „על רגל אחת“, על־פי תכנית קטועה, לקויה ופגומה, תכנית, שמתוך כל שורה ושורה מבצבצת ועולה רוח זרה ושפה זרה ותרבות זרה, ושכל יהדותה מתבטאת בפזמונות ותפלות ו„סוירמאנס“?

הנני גומר ומסכם את דברי.

אגודת המורים העברים התחילה להתחדש ולהתחזק על־ידי עבודה לשם השבחת מצבו הכלכלי של המורה. אולם מכיון שהכירה בכחה, אל נא תצמצם את חוג פעולותיה בזה, אלא תוסיף להשמיע את קולה גם על יתר מקצועות החנוך וצרכיו פה בארץ. ובעמוד המורה על דרכו החדשה הזאת, יביא ברכה לא רק לו ולחנוך העברי, אלא לכל התנועה הלאומית, וזכרו יהיה ברוך בתולדות ימי היהדות באמריקה.

בְּנוֹת־הַיַּעַר

מאת
פסח גינזבורג

I.

בְּנוֹת שַׂר־הַיַּעַר תֵּעוֹרְנָה
בְּלֵילוֹת רִאשׁוֹנִים לְסִיוָן
מִתְּנוּמַת־הַחֹרֶף הַקָּשָׁה.
וְיָצָא בְּמֶרְחַבֵּי־יָהּ נִיבָן —
וּלְכָל אַגְמֵי־נֶפֶשׁ חֲבוּיִים
תַּשְׁלַכְנָה רִבְבוֹת חַכּוֹת.
יֵאָסְרוּ רַחֲבֵי־הָעוֹלָם
בְּרִשְׁתוֹת עֲנֻגּוֹת וְרַכּוֹת.
וְהֶעֱלוּ בְּנוֹת־יַעַר בְּהֶרְמֵן
רִבֹּאוֹת יְצוּרִים מִתְגַּעְגְּעִים;
עֲיֵפִים מִשֶּׁפַע־עֲלוּמִים
וּמִן חוֹם־הַקַּיִץ מִשְׁתַּגְּעִים,
הֵם רוֹקְדִים וְקוֹפְצִים בִּמְשׁוּבָה,
נֶחְפָּזִים אֶל קִסְמֵי־הָאוֹרוֹת
הָרִימוּם בְּאַלְפֵי עֵינַיִם
בְּתוֹךְ הָרִשְׁתוֹת הַמּוּרוֹת;
יְדַלְּקוּ בְּצִמָּא הַגָּדוֹל
שִׂפְתֵיהֶם, וְרָתַת נִיבָן
בְּנִשְׁפֵי־הַחֵשֶׁק לְאָבִיב —
בַּלֵּילוֹת הַיָּפִים שֶׁל סִיוָן.

II.

בְּלֵילוֹת־הֶחָג הָאֲפֵלִים
יָקוּמוּ וְעָלוּ מִקְּבָרִים
רִאשׁוֹנִים, בְּנֵי אָדָם־הַפֶּרֶא
וּבָנִים נֶאֱמָנִים לַיְעָרִים.
חֲסוֹנִים כְּאַרְזֵי־הַלְּבָנוֹן
וּמְלֵאֵי עֲסִיס־הָעֲלוּמִים.
זוּגוֹת וּבְרֶגֶל יְשָׁרָה
הֵם יוֹצְאִים לָעוֹלָם עֲרוּמִים.
וְנִפְקְחוּ עֵינַיִם עֲצוּמוֹת,
וְעָמְדוּ אִישׁ נֶגְדּוֹ בִּדְמָמָה;
וּבְנֵי־הָעֲנָקִים הָעַזִּים
יַכִּירוּ אֶת בְּנוֹת־הָאֲדָמָה...
אוֹר לִבְנוֹת־יַעַר וְלַהַב!
וְנָשָׂא בְּמִצְהֲלוֹת אַדִּירִים
אִישׁ אִישׁ אֶת רְעוּתוֹ רַעֲנַנָּה
אֶל חָרְבוֹת הֵיכָלִים וּדְבִירִים,
וְעַד קְאִית־עוֹלָם יִנָּשֵׂא
שִׁיר־אֲשֶׁר לִבְנֵי־הָעֲנָקִים
אֲשֶׁר לִבְנוֹת־אֶרֶץ הַיָּפוֹת
מַתָּנָה הוֹרִידוּ — הַשְּׁחָקִים.

הלאומיות והציוניות פטרו את עצמן מעבודה כזאת. ואפילו ההסתדרות העברית, שעבודת החנוך היא אחת מעבודותיה העיקריות, ושתלו בה תקוות כל־כך גדולות בנוגע למקצוע הזה, — גם ההסתדרות הזאת לא נסתה אף לנקוף אצבע קטנה לטובת הדבר הזה. על מי איפוא מוטלת העבודה הזאת, אם לא על המורים העברים? המורים הללו מפזרים את כחותיהם בכל התנועות הקיימות אצלנו, — האם לא הועילו יותר להם ולתנועה הלאומית בכלל, אם היו מרכזים את כחותיהם להעבודה היותר גדולה וחשובה — עבודת החנוך והתרבות העברית?

יש אצלנו חנוך, העומד על „אידישיזם". יש חנוך, העומד על „רזשוראיזם". יש חנוך, העומד על קדוש וברכות הנהנין. האם לא הגיעה השעה לבוא אל הקהל ולהודיעו, כי יש אצלנו חנוך, העומד על הלשון העברית ועל התרבות העברית ועל הגאון הלאומי ועל השאיפה לחירות ולגאולה ולחיים של כבוד וטעם לאומי? ומי יבוא ויודיע על החנוך הזה, אם לא המורים העברים המאורגנים?

עלי לנגוע בעוד סעיף אחד מתכנית פעולותיה של אגודת המורים המחודשת. הסעיף הוא בדבר המורים הראויים למלאכתם. השאלה היא דליקטית מאד, ואין אני בא להכנס בפרטיה ולטפל בכל צדדיה. אולם אם השאלה הזאת תהיה לסלע־המחלוקת בין המורים, כשישבו על מדוכה זו לדון בדבר המורים, שכבר נתנו את ידם אל האגודה, ובדבר אלה, שעתידים לתת את ידם לה, הנה ישנו בינינו סוג של מורים, אשר בדבר טיבו והכשרתו להוראה הכל מודים, כי מזיק הוא מאד להוראה העברית וכי מוטב שלא נברא משנברא. הנני מכוון כאן לחניכי הסמי־נריון מיסודה של „לשכת החנוך". אלה הם „פרחי־ההוראה" החדשים, שהתחילו לתפוס מקום חשוב במוסדות החנוך הגדולים ושכל יתרונותיהם הם — גיהוצם החיצוני והליכותיהם על טהרת ה„אמריקאיות". אם מתנגדים אנו אל המלמדים בני הדור הישן על שאינם בקיאים בטיב הפדגוגיה ודרכי־ההוראה החדשים ועל שאינם יודעים את רוח הילדים, — הלא יודעים ומכירים אנו עם כל זאת, כי ידיעות עבריות יש להם, ונשמה עברית יש להם, וצער יהודי מפעם בלבם. אולם מה נענה ונאמר על צעירים, שאין בהם לא ידיעות עבריות ולא רוח עברי, לא צער עברי ולא משאות־נפש לאומיות? מה נאמר על אלה פרחי־ההוראה, שכל יתרונם הפדגוגי הוא בקיאותם בכל דרכי משחק הכדורים ואינם נופלים בזה, חלילה, מתלמידיהם? מה נאמר על אלה המורים, אשר בשעה שיצאו חבריהם וגזרו שביתה, וחוללו תסיסה בין הקהל, ועוררו את תשומת־לבן של כל שדרות העם, — נשארו הם במקומותיהם, כבוגדים במחנה המורים?

ואל יחשבו המורים, כי אין שום סכנה נשקפת להם מ„מורים" כאלה. יזכרו־נא המורים והעברים הלאומיים בכלל, כי הסכנה היותר גדולה להחנוך העברי הלאומי באה דוקא מסוג המורים האלה; כי הלא „אמריקאיים" הם, ומי שיודע את רוח ההתבטלות וההתרפסות של מנהיגי בתי תלמוד־התורה בפני כל דבר, הנושא עליו חותם אמריקאי, מי שעמד על רגש יראת־הכבוד, הממלא את לב היהודי, המצוי אצל בית־הכנסת ואצל בית תלמוד־התורה, בשמעו אנגלית צחה ושוטפת ובראותו צעיר מגוהץ ומהודר מדבר ראמות ונשגבות על „המסורות הקדושות" ועל „דתנו הנשגבה", — מי שיודע את כל אלה יכיר ויבין, כי עתידים הם דוגלי ה„רזשוראיזם" לפרוש את מצודתם על כל עולם החנוך ולשים קץ לכל הנסיונות המרים והקשים, שנעשו לשם החנוך העברי הלאומי, הנסיונות שעלו לנו בדם ומוח ועלבונות ויסורים אין קץ.

מצטערים אנו על ה„רבנים" הריפורמיים, שפעולתם המזקת ניכרת ביהדות האמריקאית. אולם הרבנים האלה השפעתם התחילה בטרם היו לנו פה התעוררות לאומית וסימני תחיה עברית. אולם כלום נתן לה„מורים" האלה

וחיות חיי שעה, — העם האמריקאי, אשר ערבב את התחומים בין המשחק והחיים, אשר ידון בכובד־ראש על עניני „ספורט" ובקלות־ראש על דברים, העומדים ברומו של עולם, אשר הרס את הגבולין שבין הקל והכבד, — עם שכזה איננו מסוגל לתהיה ולדממת־היגון... כאנשים עליזים וקלים יאהבו קודם כל את החגיגות, את הכחל והסרק שבדבר. דגלים, תהלוכות וכל מיני קשוט ופאר — תאות נפשם! לא קול בוקע מתחתיות האדמה. לא פירספיקטיבה גדולה ורחבה ממעל, כי־אם שלל צבעים, חגיגיות החיים, דיקוראציה נהדרה ומגוונת למשחק החיים — כל זה נאה ומתאים לעם זריז ומזורז, עסוק וטרוד, — לעם הפרכוס והתנועה ולארץ הרחבה והברוכה, המלאה שירת־עבודה ומנוחת־בטחון...

אין כאן לא דממת היגון האפל של העם הרוסי, לא זעף המרירות הכביר והסואן של העם הגרמני, ואף לא השנאה הכבושה והקרה, העצורה והנחרצה של העם האנגלי; אבל יש כאן התעוררות רחבה ולא־עמוקה, הגיונית ולא אינטו־איטיבית; מעט „אבירות" עם תערובת ניכרת של דימאגוגיה; התרגשות המונית הומיה, שאין בה לא מדכדוך הנפש הנענה ולא מאש זרה של תאות הדריסה והכבוש.

האמריקאי הוא יותר מדי איש־הספורט ו„אביר", שיעורר תאניה על נפשו, ויותר מדי איש העסקים והתענוג, שיתבדה במחזות־שוא של „יעודים לאומיים"; יותר מדי תלוש ו„חלק", שישקיע את עצמו בנבכי הפאטריוטיזמוס, ויותר מדי איש־הרגע ואיש־הרחוב, שיסתבך בתנועות־מרד שונות. בתוך תנועתו הרבה והמגוונת, מתוך תיין ההומים והסואנים, מתוך זרם חייו הכביר, השטחי והתדיר יובל בשלום ובשלוה אל הטבח העולמי.

מצוי אצל החנוך העברי יכיר ויבין את ההפסד הגדול, שמביאים החלוקים האלה לחניכים, ביחוד בכרכים, שהעקירה מדירה לדירה היא שם חזיון של יום־יום. הילד עוקר את דירתו מברונזוויל לברונקס, וכשהוא נכנס לבית תלמוד־תורה במקום־מגוריו החדש, הריהו כקטן שנולד.

מובן הדבר, כי כשיערכו המורים תכנית־למודים כללית ומשותפת לכל מוסדות־החנוך ויצליחו להשליטה בהם, יתקנו את התקנה היותר מועילה ללמודים העברים. ראשית מעשיהם של המורים תהיה עריכת תכנית כללית, אבל במדה שכחם יגדל והשפעתם תתרבה, יעלה בידם להשליט גם שיטת־למודים אחת, אם עברית בעברית, או עברית באנגלית, או עברית ביהודית המדוברת.

„לשכת החנוך" של הקהלה הניו־יורקית עוסקת בדברים האלה מיום הוסדה — ולא הצליחה, למרות הסכומים העצומים, שהיא מבזבזת על זה. אולם מי שעמיד על הרוח הכללית, המחיה את כל פעולותיה של הלשכה הזאת, יבין, כי אי־אפשר לה להצליח, אפילו אם תוציא אלפים ורבבות כהנה וכהנה. חסרה לה ללשכה זו השקפה אחת, ברורה ומסוימה, חסרה לה מטרה גדולה ומקפת, שתשפוך אור על כל עבודותיה ונסיונותיה. פוסחת היא תמיד על שתי הסעיפים. נוטה היא לכאן ולכאן. ספק „אמריקאית" היא, ספק עברית. ספק משמרת, ספק ריפורמית... משתדלת היא „לצאת ידי חובתה לכל הדעות" — ואינה יוצאת לשום דעה.

המורים העברים ישנה מטרה עיקרית אחת: התרבות העברית לכל צובגתיה בעקב תקותנו הלאומית. לאור המטרה הנשגבה הזאת עושה היא את מעשיה, מתוה לה את שיטותיה ועורכת את תכניותיה.

אגודת המורים תשמיע את קולה בתוך הועדים, הממונים על הלמודים בתוך בתי־הספר עצמם, ובזה תבער אחרי תקלות רבות, המעכבות בעד הצלחת הילדים בלמודיהם. אולם עליה לדאוג לטובת החנוך גם בין הורי הילדים. ידוע הדבר, כי ההורים היהודים באמריקה אינם שמים לב לחנוך בניהם. טרודים הם מאד ואין דעתם פנויה לדבר נאצל כחנוך. מנהיגי בתי תלמוד־התורה כבר עמדו על התקלה הזאת, אבל אינם יודעים במה ואיך לתקנה, וגם שעתם ודעתם אינן פנויות לכך. על המורים, בתור כח צבורי מאורגן, למלא את התפקיד הזה. הם צריכים לארגן את ההורים של כל בית תלמוד־תורה ל„אגודת הורים", כמו שעושים ה„לאומיים הראדיקאליים" בבתי־ספרם הם. המורים יסדרו תכניות מושכות את הלב בשביל אספות האגודות, ועל־ידי זה יפתחו לאט־לאט בלבות ההורים הכרה לאומית וצורך לאומי ויולידו ויקיימו בקרבם את הכרת החובה לתת חנוך עברי לבניהם, — אותה ההכרה, שהיתה בנשמת עמנו בכל הדורות ושבלעדיה אין שום יסוד וקיום לכל בנינו של החנוך העברי באמריקה.

המורים צריכים למשוך את לבות ההורים אל עניני החנוך לא לטובת החנוך בלבד, אלא גם לטובת עצמם ובשרם. כי הלא אין כל ספק, שאם לב ההורים יהיה ער לצרכי החנוך, יהיו המורים העברים הראשונים שיזכו בזה אף לתועלת עצמם. סוד גלוי הוא, כי כשהוסיפו מנהיגי תלמוד־התורה על שכר המורים, עשו זאת על חשבון ההורים. ומי יודע, אם לא מ„אגודות הורים" בודדות ומפוזרות תברא פדרציה של הורים יהודים בכל חלקי העיר ניו־יורק והמדינה?

על אגודת המורים מוטלת החובה להראות את פעולתה גם על הקהל היהודי בכלל. עליהם לעשות תעמולה בכל עת ובכל שעה בקרב הקהל לטובת החנוך העברי ולעוררו לפעולות ומעשים. אמנם טוב ויפה היה הדבר, אילו היו המורים מקדישים את כל כחותיהם ושעתם להוראה ולפדגוגיה בלבד, ואת עניני החנוך בכלל היו מניחים בידי אחרים, כמו שנהוג אצל כל האומות המתוקנות. אבל זו רעה חולה, כי אין לנו „אחרים" כאלה. ההסתדרויות

אך גאוה לאומית זו אין פירושה להיות „שרתי במדינות", לשפוך את ממשלתה על עולם ומלואו, כזו של גרמניה ואנגליה, כי־אם יותר אפלטונית ומופשטת ביותר. יש בה יותר מההתהדרות של „בעל־הספורט" מאשר יש בה ממזימות כבוש ועושק של המדינים.

הגאון הלאומי האמריקאי הוא איפוא יותר תמים וילדותי. הוא בא יותר לנוי, לשם דימונסטראציה בלבד, מאשר לכבוש ולמטרות מסוימות.

יעיד נימוק אחד אופיי. אמריקה אינה יודעת את הטראגיות. יודעת היא את הסינסאציה, את ההפתעה, אך לא את הנגוד הדראמתי. יודעת היא את נפש העם ההמוני, החי תמיד ברשות הרבים; את האסון או את האושר, את הצער המתרקם, המתהוה, את דמדומי הטראגידיה, המתרחשים בנפשות היחידים המובחרים — לא תדע. כי אין כאן הריוח הנחוץ בין היחיד והרבים. האמריקאי יוצא מבטן אמו ועובר מיד לרשות הרבים.

באמריקה ישלטו ממשלה בלתי־מוגבלה אותם „הרבים" הפלאיים ומשוללי הדמות והתואר. אותם „הרבים", שהכל שלהם — וכלום אין להם. אותם „הרבים", שהכל שלהם — והם עצמם עזובים ומופקרים כל אחד ואחד. „הרבים", שכל אחד ואחד עושה בהם כבתוך שלו, ויחד עם זה בטל בהם ונבלע בקרבם... „הזרם הכללי", אשר כל אחד ואחד מטהו יצדו וכל אחד ואחד נסחף אתו. ה„פאטוס" של הרבים, שאין דוגמתו בכל העולם, הוא הוא מלאכו של אמריקה, — אשר ילך ואשר יבוא לפניה... יודע הוא העם הזה, ההמוני, השוקק, הטרוד והעליז, להתעלס או לעבוד, אך לא להתיחד... העם, הבונה בתי־תעשיה וסולל דרכים, אך לא מקדשים, העם, המחולל גדולות ונצורות „במלכותא דארעא" ולא „במלכותא דרקיע", שכל חייו נמתחים לרוחב ולא לעומק, — עם שבזה אינו מוכשר ללבוש שחורים ולילך למקום שאין מכירים אותו... העם האמריקאי, בעל ההומור הנוח והבלתי־עמוק, — לא ההומור הצרפתי, המנצח את התוגה, המקרין את הדמעה הסמויה שבעין, כי־אם הצחוק של הרוח המבורזל, רוח גברות עובדת, עמלה ושמחה בחלקה

היוניון, למשל, דורש מאת בעלי העבודה, שיכירו בו לא לשם נצחנות וקנתור ולא לשם כבוד והתהדרות. הוא דורש דרישה כזאת לטובת התועלת ה מ מ ש י ת, שהוא רוצה להוציא מזה. יודעים הם חברי היוניון, כי על־ידי הכרה כזו יוכלו לא רק לשמור ולהגן על פרי הנצחון, שנחלו מ כ ב ר, אלא שתנתן להם גם היכולת להתערב בעניני התעשיה בכלל ולהשגיח, כי תנאי העבודה יהיו נוחים ומועילים לפועלים.

האם אין למורים הרשות לדרוש מאת „בעליהם", כי יתנו להם הזכות להתערב בעניני החנוך וההוראה? דומה, כי בנדון זה גדולה זכותם של מורים מזכותם של פועלים בכלל. אם בעליהם של בתי־הרושת ממאנים להכיר בזכות היוניון, הרי יש להם טעם הגיוני בדבר, שאפשר לו, לפי הסדר הכלכלי השורר, להתקבל על הלב: הלא סוף־סוף מושלים הבעלים בהונם ש ל ה ם. בית־העבודה הוא קנינם ה פ ר ט י. את כל ההוצאות, שהם מוציאים על צרכי התעשיה השונים, הרי הם מוציאים מ כ ס פ ם. כלום אפשר להגיד גם על החנוך העברי, כי הוא קנינו הפרטי של מי שהוא? כלום יש הצדקה למנהיגי בתי תלמוד־התורה לאחוז בחנוך העברי ולאמר עליו „כולו שלי"? האם אין החנוך העברי קנין צ ב ו ר י, פרי ההשתתפות של ההורים, חברי המוסד והקהל היהודי בכלל?

אמנם אילו היו חיינו מסודרים ומתוקנים כמו אצל שאר האומות, כי אז בודאי לא היה שום מקום למורים לצאת מתחומם המסוים — המחלקה, ספרי הלמוד וגומר. ועד־החנוך העליון, הממונה על־ידי העם והממשלה, הוא השליט היחידי על עניני החנוך. הוא מסמן את גבולי החנוך וההוראה, מציע את התכניות והשיטות ואת ספרי־הלמוד, מחנך מורים ומעמידם וכו'. על המורים רק למלא את משלחתם באמונה. אולם אצלנו אין הדבר כך. ועד־חנוך כ ז ה אין לנו. כל בית־ספר עברי הוא ממשלה בפני עצמה. כל ועד־חנוך, המצוי אצל כל בית תלמוד־תורה, עושה הכל על דעת עצמו, ואין שום שותפות וקשר בין הועדים השונים. מספר בתי תלמוד־התורה הוא מספר התכניות והשיטות. וההשקפות של הועדים האלה על מטרת החנוך העברי ותעודתו הלא ידועות לנו בריקניותן ודלותן — האם אין למורים העברים הזכות והחובה לבוא בדרישותיהם הם ובהשקפותיהם הם ולהשליטן בבתי־החנוך? וכי משום שיודעים המורים ידיעה יותר ברורה את משאלות החנוך העברי וצרכיו — הפסידו?

הטענות האלה היו נשמעות מדי פעם בפעם בחוגי המורים, ולא היה מי שיכחיש את צדקתן ההגיונית. אבל מפני שלא היה להמורים הכח ה מ מ ש י לתמוך בהן ולקיימן בחיי המציאות, לא עשו שום רושם. אולם עכשיו, כשהתחילו המורים להכיר כבר בכחם לקיים את אשר הם גוזרים, מי ימנע מהם להוציא לפעולה את התולדה המוכרחת של הטענות האלו?

אדבר דברים ברורים ומפורשים.

המורים צריכים וחייבים לבוא ולחוות את דעתם בעניני החנוך. עליהם להכנס על־ידי אגודתם לתוך הועדים ה מ ר כ ז י י ם של החנוך, כ„לשכת החנוך" מיסודה של הקהלה הניו־יורקית וועדי בתי תלמוד־התורה המאוחדים, וכמו כן עליהם להשתתף בעבודתו של כל ועד, המצוי אצל בית תלמוד־התורה. התועלת המרובה, שתצא להמורים ולהחנוך מההשתתפות הממשית הזאת, ברורה וגלויה למדי. חבר מורים, העוסק בהנהלתו של מוסד חנוכי, בודאי ישגיח, כי שכרו של המורה לא יקופח וכבודו לא יחולל. הוא ידאג גם להיסוד הכלכלי של המוסד, שיהא מבוסס כל צרכו. כי אינה דומה השתתפותם של אנשים במוסד ידוע לשם „מצוה" ורדיפה אחרי הכבוד להשתתפותם של אנשים, שהמוסד הוא מקור ל ח מ ם ו ק י ו מ ם.

התועלת, שתבוא להחנוך מהשתתפות המורים בהנהלתו, גם כן ברורה למדי. נקח נא, למשל, את חלוקי התכניות והשיטות, הנהוגות בבתי־החנוך. גם מי שאינו

אך אמריקה נגלתה לפנינו פתאום כ„ספינקס"; אמריקה בשעת מלחמה היתה לחידה בעינינו... ואולי נגלה כאן אחד מפלאי אופיה של אומה צעירה ומתהוה, שעדיין לא עמדה בעצמה על טיבה?

הסבה הראשונה והבולטת היא בודאי עובדה זו, שאמריקה מורכבת מיסודות זרים זה לזה, מעמים שונים, שעדיין לא פג מקרבם לגמרו ריח אדמת־מטעם. תרבות חדשה מ א ח ד ת א ו ת ם, אך אינה מרכיבה וממזגת אותם זה בזה. נראה הדבר, כאילו בא פלוני ופרש על ראשי האמריקאים למיניהם גג אחד, אך עדיין לא נתחברו הגזעים השונים לשורש אחד באדמה. מחוברים הם על־ידי איזה צ פ ו י או מ כ ס ה ת ר ב ו ת י ח ב ר ת י מ ל מ ע ל ה, אך עדיין לא נארגו זה בזה מלמטה, שם במעמקי־הנפש ובחביוני־הדורות. אותה הרגשה לאומית, חניכת־הדורות, שנקלטה לתוך הדם, שהיתה לאינסטינקט איתן וכמוס, השרויה בלבות עמי אירופה, — חסרה לאמריקאים. הרגשת „האני" הלאומי המסתורי, המלא חרדת התנקשות ואימת הקיום, המזדעזע כרעד ריס־העין לקראת איזו תנועת־יד, — הרגשה זו חסרה עדיין לאמריקה. אהבת־המולדת, שערפל הדורות ואד רגשות עמומים יעטוה; אהבת־המולדת, מזובלה בדם־קדומים ומדושנה בלשד עצמות הדורות; אהבת־המולדת, שיש בה צמאון־טרף ואהבת־אם, שיש בה מזימות־רצח של האדם הקדמון ואור ההכרה העליונה של האדם התרבותי, הדבק בצלמו ובדמותו, שהולכים ומתרחבים וגדלים מדור לדור; אהבת־המולדת, שיש בה מנהמת חית טורפת ומשירת ההתגלות — התגלות העצמיות והחידיות; — אהבת מולדת שכזו אין לאמריקה הצעירה, הפזורה והרחבה... אוהבים האמריקאים את ארצם באותה האהבה הבלתי־מורכבה והבלתי־מרחיבה, אשר יאהב איש את נחלתו, אשר שפרה עליו. לכל היותר יאהבוה, כאשר יאהב איש את עתידו המזהיר והמבטיח. יש באהבה זו יותר משמינית של גשמיות. אין זאת בחינת „ארץ אלהי אבותיכם", כי אם „זכרנו את הדגה אשר נאכל"... מוכשרים האמריקאים עוד ל ה ג ן על משמניהם וטוב ארצם, אך מלחמות של „קדוש השם", שמטרתן „להגדיל ולהאדיר" — זרות־לרוחם. אמנם יש להם אבירות והרבה מהגאוה הלאומית,

תִּקּוּנוֹ שֶׁל הַמּוֹרֶה הָעִבְרִי

מאת

ק. ו ו י י ט מ א ן.

מי שאומר, כי כל שביתתם של המורים העברים לא באה אלא לשם העלאת השכר, אינו אלא טועה. אמנם באופן רשמי הוכרזה השביתה לשם מלוא הדרישה הזאת, ואין כל ספק, כי אילו באה השביתה לשם דרישות אחרות, חנוכיות או מוסריות, לא היה בכחה לעורר את דעת הקהל במדה כזו, ולא עוד, אלא שספק גדול הוא, אם אפשר היה לפעול גם על המורים בעצמם, שיקראו מלחמה על „בעליהם". כי הלא סוף־סוף הדברים המובנים ביותר להקהל והפועלים ביותר על לבו הם הדברים, המכוונים לרגש הרחמנות והקוראים בשם „לחם לפי הטף". אולם מכיון שהדרישה הפשוטה והברורה והאלמנטרית הזאת פעלה כבר את פעולתה גם על הקהל וגם על ה מ ו ן המורים, יצאה עתה מכלל שביתה לרגלי „היוקר שהאמיר" ונכנסה לכלל שביתה לשם החנוך העברי.

כך היא דרכה של תנועה צבורית, מפלגתית או לאומית. מתחילה תופס בה מקום בראש הגורם ה כ ל כ ל י. אולם כשהצורך הזה מצא לו כבר את ספוקו, רובו או מקצתו, הולכים ומתגלים צרכים אחרים, יותר נעלים, והתנועה מוסיפה וקיימת לשם מלואם של הצרכים האלה. והוא הדין בתנועת המורים, שנתגלתה בשביתתם. ס ב ת ה העיקרית של השביתה היא הצעקה ללחם. אולם ת ו צ א ו ת י ה תהיינה נוגעות גם במצבו החברתי והמוסרי של המורה העברי, וגם ביסודותיו של החנוך העברי בכלל.

ה מ ו נ י המורים לא עמדו עדיין על הדבר הזה. חושבים הם בתמימותם, כי מכיון שהשביתה עשתה את שלה ומלאה את תפקידה, הרי אין אחריה כלום. המורים ישובו למחלקותיהם, ו„הכל על מקומו יבוא בשלום". אולם המורים המועטים, הרואים את הנולד, יודעים ומרגישים, כי שביתה זו אינה מעשה שנפסקה כבר פעולתו, אלא ה ת ח ל ה למעשים ופעולות חדשים יותר חשובים. מאמינים הם, כי השביתה הזאת היא מאורע גדול וחשוב, שישוה פנים חדשות להחנוך העברי באמריקה ויתוה לו דרכים חדשות.

בראש וראשונה אסור להסיח דעת מן העובדה, כי השביתה נקראה לא על־ידי המורים של בית תלמוד־תורה ידוע, אלא על־ידי א ג ו ד ת המורים ב כ ל בתי תלמוד־התורה. ההתפשרות עם המנהיגים נעשית גם כן לא על־ידי המורים שבכל בתי תלמוד־התורה, אלא בהסכמתה ובאשורה של האגודה, או באופן י ש ר עם הועד המפשר של האגודה.

מובן הדבר, כי על־ידי זה רכשה לה האגודה את הנצחון היותר גדול: היא הוכרה בעולם החנוך בתור כח צבורי מ א ו ר ג ן, שצריך להשמע לו ולדרישותיו. ומי שיודע את המלחמות הרבות והתכופות, הפורצות בחוגי הפועלים לרגלי הפרינציפיון הזה, מי שיודע עד כמה נכונות אגודות־הפועלים (ה„יוניונים") לוותר על כמה וכמה דרישות חשובות, הנוגעות בצרכי הפועלים היותר הכרחיים, לטובת הדרישה ה י ח י ד ה הזאת — הכרת ה„יוניון"— יודה ויכיר, כי אלמלא באה שביתת המורים אלא לשם ההכרה הזאת — דיה.

השאלה, המתעוררת כאן, היא: הידעו המורים להשתמש בכח הגדול והחדש, שנמסר לידם? היוסיפו לעבוד בכחות משותפים ומאוחדים גם לשם שאר הדרישות, שאינן נוגעות ב א ו פ ן י ש ר בצרכיהם הכלכליים?

אי־אפשר, כמובן, לנבא עתידות. אפשר רק להחליט על יסוד הנסיון, שיש לנו ממעשי אגודות וחברות אחרות, ועל־פי טבע הענינים עצמם, כי מכיון שאיזה צבור מאורגן הכיר בכחו, הרי הוא מוסיף להשתמש בו.

ונוסע אתה ברכבות, מתהלך ברחובות, סר לבתי מקרא, לתיאטראות, לקרקסאות ולכל מקומות־הפומבי, — הכל כמקדם. אין זכר להתרגזות־הרוח, להסתערות. המטיילים בגנים והמבקרים את בתי־המשחק עושים את כל זאת באותה ההנאה השלמה, המצויה, ולכולם ההבעה הקודמת התדירה. אומרים: אמריקה עוד לא תפסה לכל עומקה את פירושה של הופעה זו, הנקראת מלחמה. אלה הם דברי־הבאי. כשלש שנים שהעם קורא יום־יום על כל ההרס והשמות, שמביאה אתה המלחמה האירופאית — ועדיין לא תפס את כל מוראה של המלחמה. כולי האי?

אומרים: העם, ההמון מתיחס בקרירות ובשויון־נפש אל המלחמה. אינו מרגיש ב„אויב" ואינו רואה שום צורך במלחמה זו. אולי כן הוא. אבל אי־אפשר, שהעם לא ירגיש בסכנת המלחמה, כשהיא לעצמה; אי־אפשר, שרבבות האמהות והאבות לא ירגישו, כי מחר או מחרתים יובלו בניהם אל הטבח; אי־אפשר הדבר, שהצעירים בעצמם, „צאן הקדשים", לא ירגישו בזה, שעוד מעט עליהם לשנות את מקומם וגם את מזלם... האם לקה בקרבם רגש הקיום האיתני והטבעי, שלא ירגישו בסכנת קיומם הפרטי, האישי?

ברור הדבר, כי לא באי־ידיעה, לא באי־הכרה תלוי שויון־נפש זה. ברור הדבר, שלא פחות מהערביים והרוסים ירגישו הצעירים האמריקאיים פירושה של המלה „קונסקריפציה", פירושה של מלחמה במערכות־הצבא באירופה. ובכל־זאת אין הצבור משנה את רוחו ואת הליכותיו. הצעיר מוסיף כבתחילה לצאת בכל יום רביעי לטייל את בתולתו וקורא כמקדם את דף „הספורט" בעתונים. איתו מבטי־העינים השלו והתולוני, אותה קורת־הרוח השטחית, העסוקה והמתבדחת.

נדמה היה, שאמריקה זו, השוקקה והתומיה, תתעדה בשעת־חירום בכל סימני הפטריוטיזמוס ותהפך כולה בין־לילה למין „קוני־איילאנד" של אהבת־המולדת; ארץ הפומביות וההומבוג תרים את קולה, קול הריקלאמות, הנאדרו בכח, ותתקע בכל השופרות הגדולים ותצלצל בכל הפעמונים, ותמלא הארץ קריאות־מלחמה כמים לים מכסים.

הקונגרסית, גם הם נסו להזהיר ולאיים, וגם הם נכוו. אולי נמצאו יחידים, שלא השתתפו בהבחירות משום אזהרתם של המנהיגים, אבל הרוב הגדול של אלה הנמנים על היהדות הריפורמית לא הטה אוזן לאזהרתם. נשתנו העתים. העם מתחיל להבין, כי עניני כלכלה לחוד, עניני אמונה לחוד וענינים עממיים־לאומיים לחוד, ואין לערבב את כל שאלות החיים ולבשלן בסיר אחד.

והיום הזה של הבחירות להקונגרס היהודי הראשון באמריקה ישאר סימן להתחלת שחרורה הפנימי של היהדות האמריקאית.

הַשּׂוֹטְנִים מִבִּפְנִים.

מפני השנויים הכבירים ברוסיה, שלא חדלו עוד למשוך אליהם את תשומת־לבו של כל העולם הנאור, ומפני שנוי המצב בחיי אחינו ברוסיה, שיצאו באופן כל־כך נפלא מעבדות לחירות, הסחנו בזמן האחרון את דעתנו מגורלם של אחינו בפולניה ובנפות ליטה הנכבשות ושכחנו, כי אחינו אלה נמצאים כעת במצב של מלחמה כפולה. לא די שמוכרחים הם לעמוד על המשמר ולהגן בכל כחותיהם על קיומם בפולניה החדשה מפני האלימנטים הפולנים הקיצוניים, שהרימו ראש ומכריזים בגלוי, כי לא יתנו לשום קבוצה „זרה" לאומית לבסס את עמדתה בתור מיעוט לאומי במדינתם וכי יכפו הר כגיגית על כל ה„זרים" להכנע מפני הדר־גאונה של התרבות הפולנית ולהסתגל לרוחה ולטעמה, — אנוסים הם עוד לעמוד על נפשם מפני השוטנים מבפנים, המשתמשים בשעת־הכושר — שעת־הכושר בעדם, — כדי לחתור חתירה עמוקה תחת התנועה הלאומית, שהקיפה בתקופה האחרונה גם את היהדות הפולנית.

והשוטנים מבפנים בפולניה ידועים הם מכבר בקיצוניותם ובשאיפתם להרוס ולהשמיד כל מה שנושא עליו חותם יהודי לאומי. נלחמים הם בהתרבות העברית, מלשינים הם על בתי־הספר העברים ויורדים לקיומם, שונאים הם תכלית שנאה גם את התרבות היהודית, וגם השפה היהודית היא לצנינים בעיניהם. ולוא היה גורלם של אחינו בפולניה תלוי ברצונם של האדונים הללו, כי־אז לא היתה כל תקומה תרבותית להיהדות הפולנית. הם היו מחריבים אותה בבת אחת, כי גזירה היא מלפניהם לבלי השאיר זכר להתרבות הלאומית היהודית בפולניה.

אמנם גבורתם וכחם של השוטנים האלה בפולניה גופא אינם נוראים כל־כך, והשפעתם על סביבתם אך חלשה היא; אך דא עקא, כי לעזרת ההתבוללות בפולניה באו אחיהם הגדולים שבגרמניה, אלה המומחים בעבודת ההרס, אלה שרכשו בשנים האחרונות נסיונות הרבה על שדה המלחמה בתרבותנו הלאומית. ואכן נודע הדבר, כי ה„עוזרים" מגרמניה השתדלו כל הזמן, מיום הראשון שפולניה נכבשה לפני צבאות גרמניה, להשפיע על ממשלתם, לבל תכשל חלילה, בבואה לפתור את השאלה היהודית במדינה הנכבשה, בהשקפות לאומיות ובאמת־מדה לאומית בנוגע ליהודי פולניה; לבל תעשה שום הנחה מצדה בנוגע להכרת היהודים הפולנים בתור מיעוט לאומי, שיש לו רשות לבוא בתביעות לאומיות. חלק בראש עבודת ההרס הזאת נטלו, כמובן, ראשי ה„עזרה" הגרמנית, והד"ר פ. נתן, שהתפרסם במלחמתו נגד תנועתנו הלאומית עוד לפני המלחמה, היה גם פה הרוח החיה בהמלחמה, שנערכה נגד היהדות הפולנית.

וצריכים אנו לדעת, כי המלחמה הפנימית הזאת חשובה היא לנו יותר מכל המלחמות החיצוניות, כי רק בתוצאותיה תלוי גורלנו. ויש לנו רק אמצעי אחד להכריע בו את שוטנינו מבפנים: לארגן את כחותינו הלאומיים בכל הארצות, שיש לנו שם קבוץ יהודי, גדול או קטן, כדי שיבוא רצון העם לידי גלוי. אלה במלשינות ובחתירות מסותרות ובשטנה גלויה, ואנחנו — בשם העם נדגול וברצונו, שזהו כבורו וזהו כחו המוסרי.

גְדוֹלוֹת וּקְטַנּוֹת

מאת

צ. אלכסנדר.

א.

את מצב הרוחות באירופה בראשית ימות המלחמה לא ראיתי בעיני. ידוע לי רק מה שיכולתי להציל מפי העתונות. אך עד־ראיה הייתי למצב הרוחות בארץ־ישראל, בפרוץ המלחמה העולמית הזאת. הישוב העברי, שהנהו קולטורי במדה ידועה וקשור באלפי נימים אל העולם הגדול אשר מחוץ־לארץ, ודאי שהרגיש מיד בסכנה, באסון הממשמש ובא. אפילו הישוב הערבי, הנבדל ומופרש מעולם ומלואו, נתבלבל ובא במבוכה. גם הערבי הזדעזע לקראת העלטה, שרבצה פתאום על העולם כולו.

אחר־כך באתי מצרימה. תושבי מצרים, החיים את חייהם הם, כאילו אין להם חלק ונחלה בכל הנעשה תחת השמש, ההולכים בנתיבות ראשונים, האוחזים בדרכי אבות ולא יטו מהן — גם אלה עמדו ממהלכם הקבוע והתדיר. הערביים, אשר יחד עם האבטומובילים וכל תשמישי התרבות, שהכניסו האנגלים למקומותיהם, יוסיפו לרכוב על חמוריהם יחפים ולבושים בחלוקיהם הארוכים, פונים עורף לכל הציביליזאציה ומתנהלים להם לאטם, יושבים בבתי־הקפה שלהם ומעלים עשן „הנרגילות" וטוים את מסכת חלומם, — חלום „אלף לילות ואחד", חלום המזרח החם, המואר והנרדם, — גם את אלה הרעישה המלחמה והחרידה אותם ממנוחתם, מנוחת־קדמונים. הוצתה בעין אש חדשה, מבט מכלה ובהול... ובלב התעוררה חרדת הבא, תהית העתיד...

* * *

זה בשלשה חדשים משעה שאמריקה הכריזה מלחמה על גרמניה.

VOL. IV NEW YORK, JUNE 15, 1917 No. 15

הַתּוֹרֶן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית | ניו־יורק, כ"ה סיון, תרע"ז | גליון חמשה עשר

הַתְחָלָה לְטוֹבָה.

הבחירות אל הקונגרס היהודי עברו, ותוצאותיהן יותר משמחות מכפי שחשבו אפילו האופטימיסטים שבנו. לא הועילה התעמולה מצדדים שונים להזיק להקונגרס, להקטין את ערכו, ליטול ממנו את זכות קיומו ולמאס את רעיונו, המונח ביסודו. הקהל היהודי לא הושפע על ידי התעמולה הזאת וידע להבחין בין כונה טהורה, הנובעת מתוך הכרה ישרה של תביעות המצב, שעמנו נתון בו, ובין כונות זרות, היוצאות מתוך שאיפה משוחדת להגן על עניניה הפרטיים של איזו מפלגה או קבוצה, ובהשתתפותו בהבחירות במדה כל־כך מלאה נתן תשובה ברורה לכל אלה, שיצאו להלחם נגד הקונגרס ולעכב בתחבולות שונות את יציאתו אל הפועל.

אמנם עוד מוקדם הדבר להכנס כעת בעבי השאלה ולישפוט על התועלת, שהקונגרס יביא לפתרון שאלתנו הלאומית, מפני שעדיין כפות הוא על־ידי הגבלות שונות של תכניתו, וקשה לדעת מראש, אם ימצא החבוש די אונים וכח להתיר עת עצמו מבית־האסורים, כלומר, לבטל בעצמו את הגבולות, שהציבו לו, ולצאת מתחומו הצר. אפשר, שהקונגרס הראשון לא יוכל למלא את תפקידו, ותוצאותיו לא תתאמנה להתקוות, שתלו בו מחולליו ויוצריו. אפשר, שהוא ישמש רק פרוזדור לקונגרס שיבוא אחריו לתקן מה שפגמו בהראשון. אבל גם אז יהיה ערכו חשוב עד למאד, כי בו יניחו את אבן־הפנה למוסד עממי בר־קיימא, למוסד שיהיו לו הרשות המוסרית והכח המוסרי לשפוט על עניני היהדות האמריקאית ולדבר בשמה ולהשתתף בהמועצה הלאומית שלנו, — ש ב ו ד א י ת ק ר א ב ק ר ו ב, — בתור בא־כחה של היהדות האמריקאית, ולחוות דעה ביום שידובר על ענינינו הלאומיים הכלליים.

וחשוב יהיה ערכו של הקונגרס הראשון, אם יהיה עשיר או עני בתוצאותיו, גם מטעם אחר, מפני שהוא יפזר את הדעה המזויפת, שרבים אחוז בה עד כה ושהזיקה עד למאד לעבודתנו הצבורית, והיא — שהפועל היהודי, מכיון שנכנס להסתדרות סוציאליסטית בשביל הטבת מצבו האיקו־נומי, זקוק הוא להסתדרותו גם ביחסו לכל השאלות האחרות, המנסרות בעולמנו, ושוב אין יכולת להשפיע עליו, שיבדיל בין השאלות האיקונומיות ובין השאלות הלאומיות ושיפריד אותן לשתי רשויות, שאינן נוגעות אשה בחברתה. הבחירות אל הקונגרס הראו הפעם, כי הדעה הזאת אין לה שום יסוד, וכי הפועל היהודי באמריקה התרחק מהתענין בהפרובלימות הכלליות הלאומיות שלנו לא ברצונו הטוב ולא על־פי הכרתו הפנימית, כי־אם, פשוט, מפני שלא נסו לברר לו את המצב הכללי כראוי. והא ראיה — תנועת הקונגרס תוכיח. למרות האזהרות מגבוה, למרות יציאתו של „ועד הפועלים" מההסתדרות הקונגרסית, השתתפו הפועלים, שהשתתפו בהבחירות להקונגרס, רק יחידים הם, על עצמו כבעל בן־חורין, שאינו משועבד לאזהרות ופקודות של „מנהיגיו" במקום שאין להן שייכות להצד האיקונומי של חיי המפלגה. „המנהיגים" בודאי ינסו להוכיח, שאלה הפועלים, שהשתתפו בהבחירות להקונגרס, רק יחידים הם, שמרדו בההנהגה, ואינם אלא יוצאים מן הכלל; אבל נסיונם זה לא יעלה יפה, כשם שלא הועילה יציאתם מההסתדרות הקונגרסית. במספרים מדויקים נוכל להראות להם, כי במקומות שונים היו דוקא הפועלים המאורגנים רוח החיה בתנועת הקונגרס, וגם המעוררים הראשיים בשעת הבחירות. ומספרם עולה לאלפים ולרבבות, לכל הפחות. ואם נזכור, כי זהו אך הנסיון הראשון לצרף את הפועל היהודי להפוליטיקה הלאומית שלנו, נוכל להחליט בלי שום הפרזה, כי הרעיון הלאומי נחל הפעם נצחון גדול גם בשדרות הפועלים שלנו.

ועוד למדנו, כי מן הצד השני הפריזו גם על השפעתם של מנהיגי הריפורמה. גם הם יצאו מתוך ההסתדרות

ברכות

בברכה הנובעת מלב מלא אהבה וידידות, הננו מברכים את אוהבנו הנכבד מר א. א. לובארסקי ואת בתו העדינה מרת רחל לעת מצוא אם בחירה הד"ר מר גארבאט. יהיו נא חייהם מלאים אור וישפעת אושר, ויוסיפו זר תפארה לספר היוחסין של משפחת לובארסקי, הרמה והמפורסמת.

רעוו. חיים האריס ורעיתו.

פלאדלפיה, פא.

הסתדרות „אחיעבר" שולחת בזה את ברכתה החמה לחברה הנאמן נשיא חברת „התורן", אחד משלומי אמוני שפתנו בכל אונו והונו, מר א ב ר ה ם א ל י ה ו ל ו ב א ר ס ק י לארוסי בתו המצוינה ר ח ל!

הסתדרות „אחיעבר", ניו־יורק.

מקרב לב אברך את חברי היקר, נשיא חברת „התורן", מוקיר חכמים וסופרים, תומך ספרותנו ושפתנו, מר א ב ר ה ם א ל י ה ו ל ו ב א ר ס ק י לארוסי בתו היחידה ר ח ל!

ניו־יורק. דניאל פרסקי.

ברכת מזל־טוב ממקור הלב להכבודה, בת נדיב, מרת רחל לובארסקי לארושיה עם הד"ר א. ל. גארבאט, וברוך יהיה גם אביה המכובד מוה"ר אברהם אליהו, ויהי רצון שירוה נחת מאתם עד זקנה ושיבה.

משה פאלק מירוויס ורעיתו.

הנני מברכת את חברי מר י. ד. וויסוצקי לארושיו עם מרת שבילוב. יהיו חיי עברים נאמנים בארץ אבות.

עני קרול.

שנה רביעית HATOREN גליון טו [סה].

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. JUNE 15, 1917 No. 15 (65)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה......3.00 לחצי שנת...$1.50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנת......$3.50 להצי שנת...$1.75
לפחות מחצי שנה אין התתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year....$3.50 Six months..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים

דפוס של יחזקאל ליפשיץ, 217 איסט ברודוויי, ניו־יורק

ברכות

הננו מברכים את חברנו וידידנו י. צ. וויסוצקי לארושיו עם ב"ג מרת שבלוב. יחיו חיים נעימים בארץ תקותנו.

א. ל. אברבנאל ורעיתו.

הננו מברכים את חביבינו שמואל וברונכה שווארצמאן להולדת בתם נעמי. יהי רצון שבימיה נזכה לטעום נועם גאולה ופדות נועם תחיה עברית בארץ־ישראל.

אברהם וסוסיה שפיגל.

סניף שלישי של „פועלי ציון" מברך את חבריו שמואל וברכה שווארצמאן להולדת להם בתם נעמי. ינדלוה ויחנכוה לעבריה נאמנה לארצה בארץ־ישראל.

סניף ג' של „פועלי ציון".

ברכה חמה לחברי שמואל וברכה שווארצמאן להולדת בתם נעמי. מי יתן ותהא פאר לעמנו, ובימיה תבא תשועת ישראל בארץ תקותנו.

נחום קאמינצקי.

הנני מברך את חברי שמואל וברכה שווארצמאן להולדת בתם נעמי ואת ידידי צבי ורבקה מעהר להולדת להם בן עמנואל. ירוו נחת מהם ויהיו בנים נעימים ונאמנים להוריהם, לעמם, לארצם ולשפתם.

אליעזר מר־חיים.

בברכת הגאולה אני, שבתוך הגולה, ורעיתי מזה, שבארץ־ישראל, מברכים מעומק לבותינו את אחינו הרב י ה ו ד ה ל. ה כ ה ן פ י ש מ א ן ורעיתו, גיסתנו, ב ת י ה, להולדת להם בת ששמה נאולה. ירוו נחת ממנה, ויזכו לגדלה בארץ גאולתנו. בימינו ובימי בתם החמודה ציון תבנה, גם יושע יהודה.

בופלא, נ. י. ברוך יעקבזון.

לחבר־נעורי צבי הירש בראוורמאן — ברכות מאליפות ליום חתונתו עם בחירתו מרים קירשנבוים.

א. ר. מלאכי.

הריני מברך בכל טוב, באושר והצלחה את ידידי הסופר העברי פ ר ו פ' י ש ר א ל ש פ י ר א בוושינגטון לארוסיו עם ב"ג מ ר י ם ק י ר ש ב ר ג; ואת ידידתי הציונית א י ט א י ו ד נ־ פ ר יי נ ד לנשואיה עם ב"ג ח י י ם ש מ ו א ל ו ו י ז ע ן. יהי ה' אלהיהם ויעלו מעלה מעלה.

ניו־יורק. דניאל פרסקי.

הננו מברכים את ידידינו איטא יודנ־ פריינד וח. ש. וויזן לנשואיהם. תתמלאנה כל מאוויותיהם בארץ האבות במהרה בימינו.

א. שפייזהנדלר ורעיתו.

ברכת־לב לידידי א. א. לובארסקי ליום אירוסי בתו היחידה.

י. ר. ברקוביץ.

מברכים אָנו את נשיא „חברת התורן" מר אברהם אליהו ליבארסקי לארושי בתו. יזכה לראות בנחמת ציון וירושלים ובגאולת עמנו בארצות פזוריו. יהי רצון שעבודתו לטובת התרבות העברית תתגדל ותתחזק ועוד הרבה ימים ושנים יהיה ביכלתו להקדיש את כחו וזמנו לטובתה.

חברי לשכת „התורן".

צבי בראוורמאן　　　　מרים קירשנבוים

נשואים

כ' סיון, תרע"ז.

מאנשסטר, נ. ה.　　　　ניו־יורק, נ. י.

ברכה חמה לידידינו איטא יודנפריינד וח. ש. וויזן לנשואיהם. מי יתן והיו לנחת להוריהם ולברכה לעמנו.

ש. עפשטיין ורעיתו.

ברכתי מעומקא דלבא נתונה לידידתי מרת איטא יודנפריינד ליום הכנסה בברית הנשואין עם ב"ג מר חיים שמואל וויזן. יהי רצון שזווגם יעלה יפה.

אינדיאנאפוליס, אינד. ראובן צינדר.

והרי הוא נכון למכרה כאותו היהודי בכתבי־הקודש, שמכר את בכורתו בנזיד־עדשים (הפסל המלומד שכח, כנראה, שלא יעקב, אלא עשו מכר את בכורתו)".

רוב העתונים בקופנהאגן עברו בשתיקה גמורה על נאומו של בוגיביירג, ורק לאחר שנתן לו העתון הקונסירוואטיבי „קופנהאגן" פרסום מיוחד, יצאו העתונים הראדיקאליים, ובתוכם ה„פוליטיקן", שהוא כלי־מבטאה של הממשלה, במאמרים חריפים נגד הפסל והעתון „קופנהאגן", שמצא לנחוץ לפרסם את נאומו.

בין כה ובה, נפקחות לאט לאט אף עיני היהודים בדאניה לראות, כי מן האנטישמיות קשה להמלט גם בארץ ליבראלית בארצם.

* * *

מחיי האגודות

— אגודת „אחיעבר" בניו־יורק עורכת נשף־מלואים לכבוד פקידיה החדשים ביום א', 10 יוני, שעה 8 בערב, באולם „פאר־סיפיק", 209 איסט ברודוויי. בנשף ינאמו ראובן ברייגין, אב. גולדברג, ד"ר ש. מ. מלמד, איתמר בן־אבי ועוד. כמו כן תהיינה בחירות לקונגרס היהודי ולועידה הציונית. עברים וציונים מתבקשים לבוא.

— אגודת „צעירי מפיצי שפת עבר" בברונקס תתאסף במוצאי שבת, י"ז סיון, באולמה 1670 בטהגייט אווניו. התכנית: הרצאה והקראת חבורים. החברים והאורחים מתבקשים לבוא בשעה 8 בדיוק.

— אגודת „אוהבי ציון" בניו־יורק חגגה ביום 5 יוני חג מלאת עשרים שנה לקיומה בבאנקיט גדול, שהשתתפו בו טובי הציונים המקומיים. פקידי האגודה בזמן הזה הם: מר ה. מ. דודסון — נשיא, מר מ. וויינרמאן — סגן ראשון, מר אברהם בנר — סגן שני, מר י. ליבין — גזבר ומר פ. בנר — מזכיר.

— מר אליהו לאשינסקי כותב אלינו:

באומאהא, ניבראסקה, קיימת זה שמונה חדשים אגודת „צעירי ציון" („יאנג פיפלס זיואניסט קלוב"), שמטרתה לחנך את הדור האמריקאי הצעיר ברוח התרבות הישראלית. חברי האגודה לומדים היסטוריה עברית ולוקחים חלק בכל העבודות הציוניות בעיר. צעירים וצעירות המתענינים בעבודה ציונית מתבקשים להכנס לתוך האגודה.

רחל בת אברהם אליהו לובארסקי

ד"ר א. ל. בן משה גארבאט

מאורשים

ניו־יורק. אייר תרע"ז.

ועד הדירקטורים של „חברת התורן" מביע בזה את ברכתו לנשיא החברה מר אברהם אליהו לובארסקי, לארושי בתו מרת רחל עם הד"ר א. ל. גארבאט, ומברך אותו באורך ימים ושנים ונחת מבניו, ובימיו תהיה תקומה לספרות העברית באמריקה.

ועד הדירקטורים של „התורן".

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

הכנסות הקרן הלאומית.

הלשכה הראשית של ה„קרן הקיימת לישראל" פרסמה דין־וחשבון שנתי, המראה, כי בשנת 1916 נקבץ לטובת הקרן סכום של 921,556.59 פראנקים.

מזה הרימו: ארצות הברית של אמריקה - 265,005.85 פראנק; אויסטריה — 211,095.32 פראנק; גרמניה 161,468.01 פראנק; רוסיה — 80,332.16 פראנק; הונגאריה — 35,786.64 פראנק; הולאנדיה — 35,478.28 פראנק; ארגנטינה — 22,526.22 פראנק; אנגליה — 20,510.00 פראנק; רומיניה — 18,787.16 פראנק; אפריקה הדרומית 11,816.72 פראנק; קאנאדה — 10,169.54 פראנק; ארצות סלאוויה הדרומית — 7,227.94 פראנק; שווייצאריה — 7,207.19 פראנק; סקאנדינאוויה — 4,826.44 פראנק; יון — 4,356.72 פראנק; בלגיה — 4,110.23 פראנק; בולגאריה — 3,742.41 פראנק; מצרים — 3,341.46 פראנק; צרפת — 2,955.70 פראנק; ארצות המזרח הרחוק — 2,531.53 פראנק; אויסטראליה — 1,892.35 פראנק; איטליה — 1,297.01 פראנק; פורטוגאל — 925.93 פראנק; בראזיליה — 618.04 פראנק; ניו־זילאנדיה — 516.72 פראנק; שאר ארצות — 31.02 פראנק.

* * *

שעורים בציוניות.

בהשגחתה של „הסתדרות־הסטודנטים הציונית" יתחילו ביום ב', 18 יוני, בבית־הכנסת „עמנואל" בניו־יורק שעורי הקיץ בציוניות, שיכללו 21 הרצאות על כל ענפי העבודה הציונית. המרצים הם: ד"ר ה. מ. קללן, ד"ר ב. מוסינזון, מר יעקב די־האאז, מר איתמר בן־אָבי, השופט יוליאן מאַק, ד"ר ה. פרידנוואלד, ד"ר ח. פיינמאן ומר ב. א. רוזנבלאט.

שונות

למצב היהודים בנפות פולניה וליטה הכבושות.

מאָז כבש הצבא הגרמני איזו מנפות פולניה וליטה ידעו הכל, כי רע ומר יהיה גורל היהודים באותן הנפות תחת שלטון־הברזל של הגרמנים. ואולם איש לא יכול לשער לעצמו אף מקצת מן השערוריות, שנעשו במשך עת המלחמה על־ידי השליטים העריצים ביהודי המקום.

השערוריה הראשונה נעשתה על־ידי השלטון הגרמני במעשה־תרמית, שאין דוגמתו בעולם הקולטורי. השלטון פרסם בעתונות היהודית, הפולנית והליטאית הידיעה, כי תפתחנה על־ידיו לשכות־עבודה, שבהן ימצאו להם פרנסה כל אלה, שאין להם מקורות־מחיה אחרים, ואלה, שלא תמצא העבודה חן בעיניהם, יוכלו לעזבה. אלפי יהודים באו ונרשמו בלשכות האלה, ולאחר ימים אחדים הכריחום הפקידים הגרמנים לבוא [illegible], לבנות מסילות וכיוצא במלאכות אלו, ובעד עבודה של ארבע־עשרה שעות שלמו להם מארק אחד ועשרים פפניג ליום. במקום בתים חפרו להם העובדים חריצים ומערות שבהם היו „דרים" אחרי העבודה. מחלות מסוכנות התפשטו ביניהם, כל עזרה מדיצינית לא ניתנה להם, ולא פעם היו היהודים צריכים להחסיר משעות מנוחתם, כדי לקבור את מתיהם. מי שהתאונן לפני הפקידים, כי חולה הוא, הוכה מכות־רצח, ולפיכך עבדו רבים מהם מתוך קדחת של 39 מעלות־חום. לא הוצאו מן הכלל אף הזקנים, הנשים והילדים, שרובם מתו [illegible].

לפני ראש־השנה תרע"ז בקשו היהודים רשיון לנוח מעבודתם בשני ימי החג. הרשיון ניתן רק ליום הראשון, ואולם היהודים החרדים לדתם לא באו גם ביום השני, אף־על־פי שידעו, כי יענשו קשה על זה. ואולם מה חרד לבם לשמוע מפי הפקידים, כי עונשם יהיה — לעבוד ביום־הכפורים! לא הועילו כל התחינות וההפצרות, ואפילו הזקנים הוכרחו לבוא אל העבודה ביום הקדוש. בזה לא אָמרו עוד הפקידים די. הם הכריחו את היהודים לאכול ביום הצום, שאם לא יעשו זאת, יירו על־ידי החיילים. צעירי היהודים מחו כנגד זה, באָמרם, שאין עונשים אלא במאסר או בקנס, אַך הפקידים צחקו למחאתם, והגזירה המחפירה הוצאה אל הפועל.

* * *

אנטישמיות בדאניה.

סימני אנטישמיות בודדים התחילו להראות בדאניה פה ושם בעת האחרונה, למרות מה שמספר היהודים בארץ ההיא הוא פחות מאחוז אחד למאה ורק קהלה יהודית אחת מסודרת מתקיימת שם.

ואנטישמיות זו אינה יוצאת דוקא מתוך ההמונים החשובים ונושאיה אינם דוקא מבני השוק. סופרים ואמנים הם אלה, שמשתדלים לעורר את השנאה לעם ישראל בתוך עם שוקט ואוהב אדם. אחד מהם הוא הפסל בוגיבירג, שנאם זה לא־כבר בתוך שורה של „הרצאות לאומיות" על־דבר „הרוח היהודי". בתוך שאר דבריו אָמר לאלפי שומעיו, כי מטרתו היא לעורר את תשומת־לבו של הקהל הדאני אל הגשמת שאיפותיו הרוחניות, והזכיר להם, ש„יש עם אחד, העם בן בלי המולדת, אשר בכל מקום בואו יהיה ללאום בתוך לאום, ואשר אם לא תוגבלנה זכויותיו האזרחיות בעוד מועד, לא יתן לשאיפות הדאניות להתקיים במלואן, — הוא העם העברי. עם זה הוא אחראי בעד המלחמה הנוכחית, שהשפעתו בגרמניה הצפונית גדולה ועצומה. בני ישראל עזרו לגרמנים לדכא את העמים הקטנים היושבים בתוכם והשתדלו לקיים את אמביציותיה של גרמניה לשפוך ממשלתה על כל העולם".

„בדאניה — הוסיף הנואם — גדל הרוח היהודי במשך ארבעים השנים האחרונות במדה מבהילה. ברוחם זה, רוח הראדיקאליות, שהיה זר לעם הדאני מעולם, כבשו היהודים את הארץ. מכירת „איי־מערב־הודו" לאמריקה היא תוצאה ישרה מפעולות הרוח הזה בארצנו. (הנואם התכוון בזה לפעולותיו של אידוארד בראנדס, מיניסטר־הכספים היהודי). אולם הדאנים אין להם כל ענין משותף עם העם בלא המולדת, שהספיק בחכמתו להוליך שבי את דאניה,

המורים השובתים ריקם, ורק אחדים מהם באו לידי פשרה עם מוריהם.

כדי שתתנהל השביתה ביתר עוז ומרץ, בחרו המורים בועד פועל חדש, שנכנסו אליו: א. פרנקל, א. פאפוש, ק. ווייטמאן, ח. א. פרידלאנד, א. שווארצברג, ג. סלאווקין, הלוי, ז. הלר וש. עידברג.

— במוצאי שבת, 9 יוני, יוחג בניו־יורק, באולם קארנגי, יובלו של המטיף הלאומי השנון צבי־הירש מאסליאנסקי, לעת מלאת לו ששים שנה. החגיגה תערך על־ידי ידידיו וחובביו הרבים של המטיף המפורסם בעם.

באטלאנטיק סיטי נפתחה ביום א׳, 3 יוני, הועידה השנתית השלשים ואחת של ה„אורדן התפשי ברית אברהם". המונה כיום הזה 762 סניפים ויותר ממאתים אלף חבר. הועידה החליטה: לתמוך בהסתדרות הציונית, לדרוש שתוסד בפלשתינה מדינה יהודית, להשתתף בבחירות אל הקונגרס היהודי, להשתתף בהלואת־החופש האמריקאית בסכום של 100,000 דולאר ולפטר מתשלומי המס אותם חברי האורדן, שיעבדו בצבא הארץ. נתקבלו גם־כן החלטות חשובות אחדות בנוגע לתקונים שצריך להנהיג באורדן, ומהן אחת, שפקידי האורדן לא יוכלו להבחר יותר מפעמים.

— ביום א׳, 3 יוני, נערך באולם „איאוליאן", ניו־יורק, ה„סיום" השנתי של הסמינריון היהודי ובית־הספר למורים, העומד ברשותו. גמרו חוק למודם: בתור רבנים — אברהם בלו־שטיין, י. י. גיטלמאן, א. א. האלפרן, יעקב יוסף, יעקב כץ וי. ש. צוקרברוב; בתור מורים — שרה אראק, שרה גן, אוגוסטה תאמניק, יוטה הורוויץ, שרה קרנר, צפורה קראסנוב, מרגריתה אלפנביין, פרידה גלבר, חנה קראסנוב, בנימין כהן, פ. רומאנוב, שמואל זוסמאן, ה. טריט, אהרן רוטפלד, ת. ברסון, משה קרוגמאן, יוסף גרין, י. רוזנטאל, אפרים שפר, פ. שור, ש. א. גרין, יוסף ראוויץ וע. שיינמארק.

קבלו תעודות „דוקטור לספרות העברית" הרב יעקב כהן, הרב יוסף מרגלית, ש. מרגשיש והרב ראובן קויפמאן.

— באספה של באי־כח אגודות „אחוזה" בארצות הברית, שהיתה בשבוע האחרון בניו־יורק, נתקבלה תכנית־עבודה לשנה הבאה, שעל פיה מתחייבים החברים לככור 10,000 מניות במחיר רבע מיליון דולאר ולרכוש אלפים חברים חדשים.

— וואלטר ליפמאן, יהודי ניו־יורקי ואחד מעורכי השבועון „ניו ריפובליק", נמנה לחבר מיניסטריון־הצבא בוואשינגטון.

כל חברות־הצדקה היהודיות הגדולות בברוקלין, נ. י., הן מיסודם של האורתודוכסים והן משל הריפורמיים, התאחדו ל„פדראציה של צדקה" אחת, שתפקח על כל המוסדות הצבוריים של הקהלה הברוקלינית.

לנחום סוקולוב היה ראיון עם האפיפיור ברומי. לאחר הראיון הודיע מר סוקולוב, כי הוא בטוח עתה, שהעולם הקתולי יתמוך בדרישות הציונים.

„לשכת הסופרים היהודית" בהאאג פנתה בטלגראמה אל ראש־המיניסטריון הרוסי לבוב, שבה בקשה מאתו לברר את יחסו אל השאלות היהודיות, שתעמדנה בקונגרס־השלום הבא. על זה נתקבלה תשובה טלגראפית מאת מיניסטר־החיצון טרשצינקה, וזו לשונה:

„הממשלה הזמנית ברוסיה מכירה, שעל העם היהודי בעצמו להחליט, אם הוא לאום או כתה דתית. ממשלתנו תשמח לשתף את העם היהודי בעבודה העתידה לבוא לחזוק השלום העולמי והתחיה הסוציאלית".

— מלונדון מודיעים, שתעמולה אנטישמית התעוררה בכל רחבי רוסיה ובמקומות רבים נסו האכרים הרוסים לעשות פרעות בשכניהם היהודים. בקיוב, פנזה, קישינוב, באקו ועוד ערים נערכו דימונסטראציות אנטישמיות על־ידי סטודנטים, אכרים ופועלים. הדימונסטראציות נפסקו מיד על־ידי הרשות המקומית.

— האגודות העבריות ברוסיה פתחו בתעמולה הרבה להנהיג את הלשון העברית בתור שפת־הלמוד בכל בתי־הספר היהודיים בארץ. בראש התנועה עומד הלל זלאטופולסקי מקיוב.

— בפטרבורג מת בחודש זה ראש ועד־הסטודנטים היהודי המקומי מ. י. קארניגיזה. המנוח היה עסקן חרוץ בענינים יהודיים וכלליים והיה בא־כחה של האוניברסיטה הפטרבורגית ב„מועצת הפועלים והחיילים".

— בין חברי המלאכות הרוסית, הנוסעת עתה לארצות־הברית, שהעמד בראשה הפרופיסור באכמיטיוב, נמצא גם הבארון גינצבורג מפטרבורג.

— בטורונטה של קאנאדה נוסד „ועד עזרה ליהודי פלשתינה". הועד כבר אסף 5226 דולאר, שנשלחו למנהלי עבודת העזרה בירושלים.

— בבואינוס־איירוס של ארגנטינה היתה בשבוע האחרון ועידת ה„הסתדרות התרבותית היהודית", שהשתתפו בה באי־כחם של כל האגודות הדראמתיות, בתי־הספר והספריות היהודיים. הועידה ארכה שני ימים, ונתקבלו בה ההחלטות האלה: א) להכניס לתוך ההסתדרות את כל האגודות היהודיות, העוסקות בעניני־תרבות; ב) לשלות סדרנים אל כל המושבות היהודיות; ג) לערוך חליפות־ספרים בין ספריות המושבות; ד) לערוך אנקיטה בכל הקהלות בארגנטינה על החנוך היהודי וליסד בתי־ספר לאומיים למופת.

— ביום 4 מארץ נקראה אספה ציונית בטונים של אלגיר, בפעם הראשונה מיום פרוץ המלחמה. מר אלפרד וואלנסי הרצה על עבודת ההסתדרות הציונית המקומית, שפגשה הרבה מכשולים בדרכה במשך שלש השנים האחרונות, ביחוד, על־ידי לקיחת טובי חבריה לצבא. הדבר הגיע לידי כך, שאפילו הספריות הציוניות נסגרו מאין משגיחים. בכל זאת, כפי שמוכיח מספר השקלים שנמכרו שם, נוספו הרבה חברים להסתדרות במשך העת, והעסקנים הציוניים מקוים לחדש עתה את העבודה ביתר מרץ ועוז.

— מפאריז מודיעים, כי ד"ר אבול, עורך העתון הערבי „עלמה סטאמבול", יצא בגלוי לצדד בזכות הציוניות ודרש מאת הערביים להתיחס ביותר ידידות אל החלוצים העברים בארץ־ישראל ולתמוך בהם, שעבודתם תהיה לברכה לכל יושבי הארץ.

— „התאחדות אגודות החברים", המונה יותר מחמשים אלף חבר בכל ערי אנגליה, נכנסה באופן רשמי לתוך ההסתדרות הציונית.

— באיטליה התעוררה תנועה בחוגי הרבנים היהודים להסתדר, ואספה גדולה נקראה לשם זה בפלורנציה בנשיאותו של הפרופיסור מרגלית.

האפורה, שאינה מתאימה כלל לנטיותיו ולנפשו, מפני־מה הנהו נחנק בספוריו בגבולות של מציאות אפורה עם סגנון חסר־זוהר, לא־ביאליקי, מפני־מה הנהו בפרוזה רק אפגיין של מנדלי, וחסיד יותר מן הרבי בעצמו? — איני מבין. מנדלי בעצמו הרי אינו כלל כל־כך פשוט ואפור כתלמידיו. אדרבה, הזקן הוא חפשי מאד בתחומיו, בעוד אשר ביאליק החפשי כל־כך בשיריו הנהו בספורים שלו כל־כך כפות ומכווץ, ולא לחנם לא רכש לו ביאליק המספר את הלבבות, כביאליק המשורר"...

גם יעקב שטיינברג הצליח לגלות שרטוטים אחדים בדמותו הרוחנית של ביאליק במאמרו. אך חסרון אחד אתה מוצא במאמר זה: אי־אפשר לקרוא אותו. צריך אדם להזדיין בסבלנות ובארך־אפים, כדי שיוכל לקרוא אותו עד תומו. איזו התנפחות סגנונית והתאמצות שפתית מרגיזה ומעיקה. במקום המליצות הטובות הנושנות באה המליצה ה„ש. בן־ציונית", המסורבלת מישמני־לשון ומתנהלת בכבדות, כאילו היתה רתומה לעגלת־משא בדרך חולות... איני יודע מה יש כאן יותר: ח ו ס ר ־ ט ע ם, או התהדרות־שוא והתנשאות ספרותית? ביחוד מזיקה נטיה זו בעברית — בשפה בלתי־מדוברת. אפשר בה להסתבך בסבכי למדנות ולהתבלבל במכמני „לשון" ובגנזיה, עד כי שום בן־אדם פשוט וישר לא ימצא בה את ידיו ואת רגליו. הנה לדוגמה המישפט הראשון:

„עוד חרש בשנים צבור העלים (מה תאמרו למבטא נפוח זה „צבור העלים", שאין לקרוא אותו אלא ב„פזר" או ב„שלשלת"? — צ. א.) של שירי ביאליק, ואולם כשאנו מיחדים את הרהורי לבנו לדמות הרוח של יחיד המשוררים שלנו, שכל מעשי ידיו הם כאותם פירות הקיץ הבשלים, שמקרום השחום שלהם נודף ריח רוה וכבוש, — אז לא מתוך גרוי־נפש אנחנו גוללים את עלי השירים של המשורר הזה, עלה אחר עלה, בשביל להחיות בקרבנו רשמים רופפים ומטושטשים של קריאה קודמת"...

חבל. צריך לשער, כי במאמר הזה יש דוקא דברים של טעם, שהיו מתקבלים על הדעת, אילו נאמרו בלשון בני־אדם פשוטה ורגילה, ואילו אפשר היה לבן־תמותה לעבור עליהם בשלום, מבלי להעמיד את עצמו בסכנה.

יש עוד מאמר מענין מאת א. מ. ליפשיץ על־דבר סגנונו של ביאליק. לא מצד האמנותי, כי־אם מצד הבלשני הוא עומד על החדושים הרבים, שחדש ביאליק בעברית. חבל רק, שקצר בדוגמאות והרבה בהפיטטות.

שאר הרשימות קלושות הן ואינן מצטיינות בשום דבר, מלבד אולי רשימתו של זוטא הגרועה, שנוח היה לקובץ אילו לא נדפסה כל־עיקר.

* * *

שם, „בארץ החמה והיפה", מקום „הרפתקאות היצירה של ערכי חיים חדשים", האזינו בשירת ביאליק „מעין סיום של קינה עתיקה וכעין התחלה של שירת חיים מעודדת ומחזקת". בסביבה שכולה עברית, מולדתית ועצמית לא מתחו את ביאליק על הספסל של הספרות העולמית ולא דחקוהו לתוך מטת־סדום של ה„אסתטיקה" המפשטה בלבד.

מלפני ולפנים הציצו אל קדשי־היצירה של האָח הגדול, האוהב והאהוב, אל ביאליק, שכולו עברי, פנימי, מולדתי ומיוהד, שעין זר לא תשורנו...

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— במוצאי שבת זאת תתחלנה הבחירות אל הקונגרס היהודי האמריקאי, שתמשכנה גם כל היום הראשון שלאחריו. בשני הימים האלה יבואו יהודי אמריקה, גברים ונשים מבני עשרים ואהת ומעלה, להצביע בעד הקאנדידאטים שהעמדו ברובעיהם. בבחירות משתתפות כמעט כל ההסתדרויות, החברות והמוסדות היהודיים בארץ.

— בשבוע זה באו לנמל הניו־יורקי באנית „נורדאם" כאלף איש ואשה מנפות פולאניה וליטה הנכבשות על־ידי הגרמנים. בגורלם של האימיגראנטים האלה עלה להיות הראשונים להבחן בקריאה וכתיבה לפי חוק־הכניסה החדש, והרבה מהם נכשלו בבחינות, שהיו חמורות ביותר. לאחר השתדלות מרובה של פקידי החברה „הכנסת אורחים" בוואשינגטון ניתנה לחלק מהם הרשות להכנס לארץ.

מן האימיגראנטים הצעירים בחרו רבים להבחן בלשון העברית, שהיא לשונם הלאומית, השגורה בפיהם.

— ה„ועד הזמני לעניני הציוניות" וחברת־היין „כרמל" קבלו מארץ־ישראל טלגראמות, המכחישות את הידיעות על־דבר חורבן תל־אביב, שנתקבלו קודם. לפי טלגראמות אלה, נשארו ביפו שלשים מחברי אגודת „השומר" להשגיח על רכוש היהודים שם. במושבות לא נגעה יד גמאל־פחה, ואכרי רחובות וראשון־לציון מקוים לבציר יפה השנה. תלמידי הגימנאסיה העברית היפואית נטו להם אהלים אצל המושבה „זכרון יעקב", וצעירי המושבות עושים כל מה שביכלתם להקל את מצב הנודדים.

מקופנהאגן מודיעים, שגמאל־פחה גזר פעמים גזירת גירוש גם על יהודי ירושלים, ואולם הממשלה הגרמנית התערבה בדבר, והגזירה נתבטלה. התערבות הגרמנים הועילה גם־כן, שתנתן לאכרים היהודים הרשות להשאר במושבותיהם.

— באספה, שהיתה לה„ועד הזמני לעניני הציוניות" בניו־יורק ביום 20 במאי, מסר השופט לואיס ד. בראנדייס, בשם הועדה הפוליטית, דין־וחשבון על מצב הציוניות בשעה זו. בתוך שאר דבריו ספר על חליפות הדברים והמכתבים בין מנהיגי ההסתדרויות הציוניות והממשלות ברוסיה, אנגליה, צרפת, איטליה וארצות־הברית. בכולן היחס אל הציוניות והגשמתה בחיים הוא ידידותי ביותר, והצלחתה תלויה עתה, ביחוד, בהגברת כחותיה של ההסתדרות הציונית עצמה.

הועד התחיל להגביר את התעמולה לרכישת חברים חדשים להסתדרות על־ידי מכירת השקלים.

שביתת המורים העברים בניו־יורק עומדת עדיין בתקפה. רובם של מנהלי בתי תלמוד־התורה השיבו את דרישות

„גרגיר הזרע נרקב, נרקב כולו. נשל הפרי — ופרי ועלה אין".

„ובעתיד? ימשכו לילות־הזועה. לא מנוחה ושנת לו. בדד יתחבט באופל וירוצץ ראשו אל כתלו".

„ובמצב כזה —

„ובמצב כזה: מה לו ולגזעו ומה לו לשוכו?"

„ו ל ב ס ו ף —

„כל זה הוא ביום. אבל בלילה יש אשר הוא נפחד: מה לי? העם? מה יהיה? לא אדע... לא ידעתי מעולם... וגם... וגם לא נוגע... לא נוגע להעיקר... לאָברני אָני... הן אני אָבדתי... העיקר איננו... ומה לי לגזעי?"...

לברנר הסופר השכול, העומד במדרון, נגלה גם ביאליק הבודד, המתחבט באופל ו„מרוצץ ראשו אל כתלו". הוא האציל מאורו הכהה גם על ביאליק והשרה עליו מפחד־הלילות ויללת־האובד...

למרות זה, שרשימתו של ברנר נכתבה מעט שלא כדרכו בתור מ א מ ר, כאילו השתדל ברנר לתת הערכה ספרותית, מעין הרצאה על ביאליק, — הנה אופיית היא לו ונאמנה לרוחו. ויש בה הרבה אמת ויחס חי. לא רק בקורת יבשה, „מומחית", כי־אם נגיעה אל אדם חי. ד ם ו נ פ ש, ולא רק הופעה לפנינו.

המאמר השני „שירתנו החדשה" של יעקב רבינוביץ הנהו היותר קל והיותר עשיר ברשמים וברעיונות על־דבר התפתחות שירתנו ועל־דבר ביאליק.

מאמרו של יעקב רבינוביץ מלא הרבה הערות קולעות ונכונות, וגם דברים בעלמא, דברים של מה־בכך, שאין להם שום יסוד לא בשירתנו ולא ברוחו של ביאליק. נוטה הוא מר רבינוביץ ביותר ל„קטיגוריות": „דרומי", „צפוני", „תחיתי", „גלותי" ודומיהן. והלא יודעים אנחנו, עד כמה צריך להזהר בדברים אלו בעניני שירה, וכמה מסוכנות, כבדות ואי־אישיות, ולפעמים גם בלתי־טבעיות הן כל ההגדרות הקטיגוריות האלו, ונקל מאד להכשל בהן. ביחוד צריך היה כבר לחדול מהמלים „משורר הגלות", „משורר התחיה" — אלה הן אולי חומר נאה למטיפים ציוניים ול„שוחרי או חובבי שפת עבר", אך בבקורת הספרות תסלוד בהן הנפש היפה. יש לנו למדי ג ל ו ת י ו ת גם בארץ התחיה, וקטן וצעיר הוא ביותר הישוב העברי בארץ־ישראל, כדי שנוכל לדבר על שירה וספרות של תחיה. לא מפי זרמים ושיטות נשאל לפתרון חידת היצירה של המשורר. ועל כן מענינים ונאמנים דברי רבינוביץ רק בגלותו לפנינו את נטיותיו היחידיות, את סגולותיו האינדיבידואליות של ביאליק:

„הארץ — גם זו היתה בשביל ביאליק או ענין של רומנטיקה פשוטה, ישנה, זו של אבותיו וזקניו, או מה שהיה לפרוג „השדה". יותר מזה אין לו בשביל הארץ. בתחום הצדדים הריאליים של חבת הארץ — אין ביאליק יכול להתמסר לפתוס שלו. אין הוא יכול כבר לשוב אל מיכה יוסף ומאפו ולהשתמש בארץ בתור חומר של היס־טוריה וגעגועים, מפני שהארץ נגלתה כבר וקסם הסוד סר מעליה. דוליצקי, מאנה ויעקב כהן לא היו בארץ, ולכן הם ממלאים את הרומנטיקה ההיסטורית ברומנטיקה חדשה, שיש בה מעין אחיזת־עינים של מציאות. „כל עץ בך חיים, כל רוח — תפלה זכה" — שר דוליצקי. „אויר ארצך — חיי נפש" — שר מאנה, ויעקב כהן חולם לראות בארץ את הלוציה היקרה לו. ואך חוש המציאות של ביאליק הראה לו עוד לפני היותו בארץ גם קצת מן המציאות האמתית שלה. ובנוגע לעומק־הנפש — הרי יש לביאליק „הזוהר" שלו והיחיד שלו. אם אומר, שכפר ראדי, שביאליק נולד בו, קרוב ללבבו בתור משורר יותר מאשר ירושלים —איני מפריז כלל על המדה. בשביל מי שיש לו עין ואוזן — אין זה סוד... אין בשירי הטבע לביאליק כמעט זכר לא להרים החביבים כל־כך על טשר־ניחובסקי, יעקב כהן ושניאור, ולא להים של טשרניחובסקי ושמעונוביץ. מה שבא לו אחר־כך לא נקלט בנפשו. הוא נשאר משורש בנשמתו בכפר ובעירה וביחיד שבו. שירתו, למרות כל הפתוס שבה, היא שירת המישור: השדה, היער, הנחל, הברכה. אין אצלו אפילו (חוץ מבשירת האליגורה „מגילת־האש") משירת הנהר הסוער. המדבר, בידוע, משמש אצלו רק סמל".

ביאליק הוא מ ש ו ר ר ה מ י ש ו ר לא רק בשירי־הטבע, כי־אם גם בשירה שבין אדם לחבירו. ובכל אשר ירגיש ויחשוב.

כמו כן אמתית היא הערה זו, שביאליק לא רק השפיע, כי־אם הושפע מחבריו הצעירים ממנו:

„אחרי יל"ג ומשוררי שנות השמונים ואחרי אחד העם באו אחרים: טשרניחובסקי, פרץ, ברדיצבסקי ופייארברג. לאלה לא שר ביאליק תהלות, כמו ליל"ג ולאחד העם, ואך השירה העליונה שלו הופראה והועלתה על ידם. ביאליק הוא דוחף ונדחף, מפרה ומופרה".

כדאי היה לה„מבקרים המודרניים" של ה„אידישיזם", המעקמים את שפתיהם על שירי הנבואה של ביאליק, להטות אוזן ולהרגיש באמת הפשוטה הזאת, אשר יביע יעקב רבינוביץ, המבין, „כי שירי הנבואה הנם יסודיים אצלו ויש להם שרשים עמוקים בנשמתו לא פחות משיריו הליריים":

„אבל אָסור לגשת אל „משא נמירוב" באמת־מדה אסתיטית. ישעיהו הוא יותר אסתטי מירמיהו, אבל ירמיהו הרי מזעזע את לבנו הרבה יותר מישעיהו"...

נכונים ומענינים הם דבריו ביחוד על־דבר כתביו הפרוזאיים של ביאליק:

„הפרוזה והפואיזיה הן אצלו שתי רשויות, שאינן נוגעות זו בזו כלל".

„מקומו של ביאליק בתור מספר היה צריך להיות בתחומיהם של וויקטור הוגה וד'אנונציה, כלומר — בתחום משוררי „הזוהר". אומרים: מה שעשה ביאליק בשביל השירה העברית, על־ידי שאבו מלוא־חפניו מאוצר הלשון של כל הזמנים ועל־ידי שפע הצרופים המבריקים שלו, עשה ד'אנונציה בשביל הפרוזה האיטלקית. הפרוזה של ליר־מונטוב הרוסי אינה גם כן אפורה. ואדרבה, מרגישים בה הרבה מלירמונטוב המשורר, מפני שלו היו נטיות דרומיות. מפני־מה ביאליק חושב לאידיאל דוקא את הפרוזה הרוסית

* * *

המאמר הראשון במעלה, שבא אחרי רשימתו הרגשנית והפובליציסטית ביותר של א. מ. ברוכוב, הוא מאמרו של י. ח. ב ר נ ר: „הנאמן". מתחיל ברנר בביאליק בתור יורשו של י. ל. גורדון. מביא הוא את קינתו של ביאליק על יל"ג, אשר שם הוא אומר:

„תנים היית לבכות ענותנו —

מי יהיה הכנור לשיר שירותינו?" —

וברנר מוסיף וגומר:

„מי? — בשאלה קשה זו נגמרת אותה הקינה: מי יהיה הכנור? מי?... אין מענה... נתיתמה המלה העברית... והקורא העברי המובהק משפיל את עיניו, נאנח כבדות ומבטא בקול את השם החתום תחת הקינה:

„ח. נ. ביאליק — — — "

„מי היה ח. נ. ביאליק באותה שעה? — את אשר הוא היום! איש טוב במהותו, רגש, יסודי, מלא כחות של יצירה, בעל שכם נטוי לסבול כל עבודת־עם, בעל עין מסתכלת ורואה הרבה, הרבה, בעל חושים בריאים בעצם, שרחוב־היהודים הניח עליהם רק את את חותמו ונתן להם נטיות מיוחדות, בעל רוח עצובה־עצובה ולב מלא מכאובות"...

„הוא היה אז איש צעיר מלא מרי, שזה־עתה סר מעל דרכי מיר, איישישוק וואלוזין — בתוך כל הסרים הרבים — זה עתה „בתשובתו" היה בבית זקנו וטעם את טעם ההתפשרות של „יחד נרקב".

„הוא הלך ועלה — החיים נגלו ברוב צדדיהם (! — צ. א.), אבל המרי לא פסק מחלחל בו כארס. מרי הרוח הקשה הבלתי מפוים. ולעומתו — הלב הרך, זה אשר נטה להתפשרות, אמנם התפשרות אחרת ו„רקבון" אחר. ובין מרי והתפשרות המשיך הפייטן את דרכו. המשטמה והחנינה, שירדו כרוכות לשהרות חייו, לוו כצל את בת־שירתו, תססו ופעפעו בה... ועדיין שם הן — גם אחר תום כל התסיסות"...

ברנר, „הנאמן", האישי, הדן מבשרו על כל הופעות חיינו, ברנר, שהכניס את הצער הפרטי, את הטון האישי, את אינטימיות הנפש הנענה והנדכה — ברנר בעל „המרי וההתפשרות", בעל הרוח הקשה, הכבדה והמלאה נהי ורחמים, הטה גם את ביאליק לפנה הנדחת של „באין מוצא" והוציאהו מרשות הרבים לרשות היחיד של הצער הפרטי. וביאליק של ברנר יוצא מתחילתו נובל, וזועף במעמקיו. ביאליק מיואש מעיקרו ואובד מתחילת בריתו... מרגיש אמנם ברנר בחושים הבריאים ובשמחת־החיים המלאה והמדושנה, המפכה בלבו של הבחור מוואלוזין, שמצאה לה את בטויה ב„שירי־החורף" ו„הברכה", ב„מתי מדבר" ועוד, אלא שזהו לדידו דרך־אגב; העיקר הוא בעיניו: „העינים העששות" ו„הלב שהוכה כעשב". העיקר הוא — ביאליק הממשיך את קינת יל"ג על „דראון עולם ועבדות נצחת"...

אחרי דבריו הנכונים, החמים והנרגשים, על־דבר שפתו וסגנונו של ביאליק באה הערתו הנכונה, שאף־על־פי שבתוכנה כבר נשמעה מפי אחרים, אך כאן נאמרה והובעה יפה, בדרך ברנרי, והיא ההערה על־דבר ביאליק, שהתמזג כולו עם עמו, שהרס את הגבול שבין היחיד והכלל:

„מכל התנחומות אל הותיר שתים: זכרונות מדאיבים עם דמעות עינים. וגם ימי העוני ונדודי הגלות לא מחו מן הלב את זכרונות הילדות, התנחומים בנפש. גם דמעות העינים שהורדו בנכר נפלו אל נאד המולדת. במי כל אלה הכתובים מדברים? במשורר? בעמו? מי הוא הנודד והמשוטט במרחקים, החרד אל בית אמו, כצפור מים? המשורר? עמו? שניהם כאחד. יתר על כן — אין שנים אלא אחד".

„פרקי שירה ושועה לפנינו. המשורר מה הוא אומר? ישראל מה הם אומרים? את כל זה הם אומרים, את כל אשר לפנינו בספר שלישי ורביעי של שירי ביאליק. כל אלה הפסוקים היחודיים, הנעלים, שנדלו מלב ומנפש של אחד מישראל, יכולים וצריכים להאמר בצבור, בפה אחד של כל ישראל, של כל בני ישראל"...

„זרינו לרוח אנחתנו... וירוה החול דמעות עינינו... אוד עשן הננו... נבע מקור אורה — וייבש נטפים, נטפים. יקדה שלהבת בלבבנו — ותדעך רשפים, רשפים... ועתה מעיננו כמו פצע, רק שותת ומטפטף לפעמים... וכיוצא בזה — „נטוף נטפה הדמעה", „כוכב נדח", „בשדה" — לארץ הרטובה אפילה — אפולה, נפולה... כולנו, כולנו"...

אחר־כך יוצא ברנר ידי חובתו כלפי שירי האהבה ושאר השירים של ביאליק, אשר אינם נוגעים לו, לברנר, והותר ומגיע טוב למחוז־חפצו — לשיריו האחרונים של ביאליק:

„ב„הם מתנערים מעפר" ו„חוזה, לך ברח" עוד אפשר לחשוב, כי הגורל העממי הוא הדבר הזה: שם יש עוד חשבונות עמם, עם „הלבבות הערלים". ב„ערבית" עוד יש נגיחה מרוסקה על הרקיע, שאף פתקא קטנה אינו רוצה לשלוח, ורמיזת־איבה כלפי החכמים: אוי חכמים! הגידו אתם! מה? אין מה להגיד? ערב טומטום בא ומפזר אפרו לארץ ומלואה. ואולם ב„והיה כי תמצאו" ו„צנח לו זלזל" — כבר אין כל ענין אל העם הזה. שניהם מוקדשים לאיש „התמים, הפשוט, העיף, ההלש", אשר „האחת שבקש לא מצא" — לא מצא, והוא ישן כ„זלזל צונח על גדר"...

„לא לקחו הרכב באותו יום החורף... בינתים נמס השלג — ומגילת לבבו באכר התפרש"...

„עוד מעולם לא חלחל מריו, כמו בשיריו האלגיים האלה. נחשים צפעונים הם אלה בנרתיקי־משי לבנים ודקים־מן־הדקים... נשמת האדם בכל הסתערותה להגיד הכל, להאיר הכל, להגיד את המלה היותר נזהרונה — מפרכסת פה. שירה זו לא שמעתה אוזן עברית מיום תפלת העני כי יעטוף, ולכן יש אשר כתועים ביער אפל לקראת ניצוץ מאיר מרחוק, כן הרדים גונו לקראת כל שורה ישרה מן השירים האחרונים האלה — "

„והחשבון האחרון הוא: ערביט קרה, לא ציין לו ופרח. לא פרי ולא עלה".

עד כמה הקבלה נמסרת אצלם באמת מרב לתלמיד, בלי שום שנוי במשך הדורות.

ג) בדבר העדות, שיש להברת יהודי המזרח, מהעתקת המלים העבריות בכתב יוני בתרגום השבעים אמרתי בפירוש, שעל עדות זו יש מקום לטוען לטען, שזו היתה הברת יהודי מצרים, ושהברת היהודים בארץ־ישראל היתה אולי אחרת. אבל, אמרתי, יש לנו עדויות כשרות, שהברה זו של יהודי מצרים היתה בזמן ההוא, בכללה, גם של היהודים בארץ־ישראל. והעד הראשון הוא יוסף בן מתתיהו, ומפני שעליו יש טענה, שהוא העתיק המלים העבריות כמו שמצאן מעתקות בתרגום השבעים, לכן הבאתי ראיה מאותן המלים העבריות שבספריו, שאינן נמצאות בתרגום השבעים, כמו קצת שמות הערים בגליל מזמן המלחמה ברומאים וקצת שמות גבורי הקנאים, וכיוצא בהם. וכאן עלי להעיר הערה קטנה, שהיא חשובה מאד בנקודה זו. בכל דרשתי לא אמרתי אף פעם אחת, כי הברת הקמץ היתה a, אלא דקדקתי בלשוני ואמרתי, כי מהעתקות המלים העבריות בכתב היוני בתרגום השבעים אנו רואים, כי בכל מקום שבנוסחה המסורה שלנו מנוקד בקמץ אמרו היהודים אז a. ודקדקתי בזה, מפני שבזמן ההוא הלא עוד לא היה הנקוד בעולם, והברת המלים היתה רק בקבלה על־פה. ולכן, בשלמה בהמלים, שמצא יוסף בן מתתיהו בתרגום היוני אפשר לאמר, כי העתיקן כמו שמצאן, אבל במלים שלא נזכרו כלל בהתרגום, על־כרחך שהוא כתבן כמו שהיו שגורות בפיו, והוא הלא היה ירושלמי, מגדולי היחס, ואין ספק, כי אלה המלים היו שגורות בפיו בהברת כל העם בארץ־ישראל.

העד השני הוא עקילס הגר. עדותו חשובה ביחוד, מפני שהוא עשה את תרגומו בארץ־ישראל, ששם נתגייר ושם למד הלשון העברית אצל רבי יהושע ורבי עקיבא, ועשה את התרגום על־פי הסכמתם ודעתם, והם קלסוהו בעד זה וקראו עליו „יפיפית מבני אדם“, ואיך אפשר להניח, שהוא העתיק את המלים העבריות לא כמו ששמע אותן מפי רבותיו ר' יהושע ור' עקיבא, מפני שכך הן כתובות בתרגום השבעים, והלא כל כונתו בתרגומו היתה להראות, כי תרגום השבעים אינו מדויק! ומלבד זה הראיתי בהקטעים מתרגומו, שנמצאו בזמן האחרון, שהוא באמת לא נמשך אחרי העתקת השבעים, ובמקום שבתרגום השבעים שם משמות המלכים וכדומה אינו מעתק כהוגן בכתב יוני העתיקו הוא כמו שהוא, בנוסחה המסורה, ובהעתקת אלה השמות, שהם כתובים בתרגומו לא כצורתם בתרגום השבעים, אנו רואים, כי גם הוא, ואם כן גם ר' יהושע ור' עקיבא קראו a במקום שבנוסחה המסורה יש קמץ.

והעד השלישי הוא אוריגנוס, בההקספלה שלו. גם הוא למד עברית מפי חכמי ישראל בארץ־ישראל, וכונתו בההקספלה שלו היתה לתת להמצרים את המקרא כמו שהוא באמת, ולכן העתיק את כל המלים העבריות של המקרא בכתב יוני, ואנו רואים בהקטעים, שנשמרו לנו מההקספלה, כי במקום שבנוסחה המסורה יש קמץ שמע אוריגנוס מפי רבותיו היהודים קול a. ומלבד זה, בהרבה מקומות הוא מדבר על הברת המלים של הלשון העברית בפי היהודים, ואיך אפשר שלא הזכיר אף פעם אחת, שהברת היהודים בארץ־ישראל אינה כמו הברת המלים בתרגום השבעים?

וגם הירונימוס, שגם הוא למד עברית מפי חכמי ישראל בארץ־ישראל, גם הוא מעתיק המלים העבריות בכתב רומי בכלל על־פי הברת a במקום המנוקד אצלנו בקמץ, ועדותו חשובה עוד בזה, מפני שאצלו נמצאות קצת מלים מעתקות בכתב רומי בהברת o במקום קמץ, כמו בשר — bosor, ומזה, כי בימיו כבר התחיל הקול a בפי היהודים בארץ־ישראל לנטות בקצת מלים לקול o, וכמו ששמע הברת אלה המלים מפי רבותיו היהודים כך העתיקן בכתב רומי.

ד) אמרתי, כי אלה העדויות הן ראיה ברורה, שלפחות למן זמן יוסף בן מתתיהו ועד זמנו של הירונימוס קראו היהודים גם בארץ־ישראל במקום הקמץ — a.

ואמרתי בחתימת דברי, כי גם בזה אין ספק, כי מתקני הנקוד התכוונו בהקמץ באמת לקול o, או, לפי עדותו של ראב"ע, לקול שבין a ובין o. ובהיות שמתקני הנקוד מסרו לנו את קולות הלשון העברית כמו שהיו באמת בפי הצבור היהודי בזמנם ובמקומם, אנו לומדים מזה, שבמשך הזמן שבין הירונימוס ובין מתקני הנקוד נתהוה שנוי בהברת קולות הלשון, והקול הטהור של a נתעבר ונטה בזמן הזה בכל המלים לקול o, או לקול שבין a ובין o, ואנו לומדים מזה עוד, כי הספרדים, שאצלם נשמרה הברת הקול a בטהרתה הקדומה, רובם הם מהגולים שגלו מארץ־ישראל לפני זמן התהוות השנוי האחרון הזה בקולות הלשון, והאשכנזים, וכמו כן התימנים, שאצלם מקובלה הברת הקול o של הקמץ, רובם הם מהגולים שיצאו מארץ־ישראל אחרי התהוות זה השנוי.

כל זה יבואר בהוכחות מדעיות מפורטות בהמבוא להמלון שלי.

רְשָׁמֵי סְפָרוּת

מאת

צ. אלכסנדר.

כשעה זו, קובץ ב', יח. נ. ביאליק, למלאת כ"ה שנה לעבודתו הספרותית. יפו, סיון, תרע"ו.

זמן לא קצר עבר מיום שהופיע המאסף הזה, אך ענינו לא בטל. יש בו איזה דבר, הקובע לו ערך תמידי וקיים. בא הוא הקובץ הזה, כפי דברי מוציאיו לאור, „כאגרת קטנה“ „מהארץ החמה היפה“, מה„אחים העובדים הזורעים בדמעה“ לביאליק. ורוח נאמן, רוח אחים עובדים, ואולי גם אובדים, רוח הקרובים והרחוקים מרחף על רוב דברי הקובץ הזה ועושה אותו כה מתאים, כה קרוב לביאליק, וכה זר ורחוק לנו — לכם, האמריקאים...

הכל טוב ויפה ונעים כל־כך, עד כי מרוב טובה יבקש לבכות. והמלאכים מוסיפים לרחף מסביב, מרחפים ושרים על לבו; שומע הוא את קולם, שומע את משק־כנפיהם, ולבו עונה לעומתם: „שלום עליכם, מלאכי־השרת, מלאכי־עליון!"...

אמנם ברגע הראשון היה תוהה ומרתת, ולבו נוקפו מתוך רגש מוזר: תחת לנשק את ספר־התורה נשקה בת החזן את ידו! אפשר שלא בכונה עשתה זאת? לא, כונתה היתה בכך! את הדבר הזה ראה מתוך עיניה השוחקות. בשעת מעשה היה נרעש ונפעם כל־כך, עד כי רפו ידיו מאד וכפשע היה בין ספר־התורה ובין הארץ. בקש להתעכב רגע, להציץ עוד פעם אל עיניה היפות, או להגיד לה דברים אחרים — ולא הניחו לו. היהודים ההולכים מאחריו אינם מניחים לו לעמוד. צריך הוא ללכת הלאה. צריך הוא למסור את ספר־התורה לאחר. סדר ההקפות לא נגמר עדיין. רק כאשר הגיע לארון־הקודש ומסר שם את ספר־התורה לידי השמש, חזר והביט מאחריו, אולי יראנה עוד פעם, ולוא גם מרחוק יראנה. ואולם עתה איננו רואה אותה עוד. והוא פונה ללכת, עובר עוד הפעם בתוך התהלוכה, מקיף את הבימה בתוך חבורת היהודים בידים ריקות, מתבונן ומבקש בעיניו את בת החזן — איננה! נעלמה בת החזן פתאום! והוא ממהר ויוצא החוצה, תר ומבקש אחריה בחצר בית־הכנסת — גם שם איננה!... אפשר לא היה זה אלא חלום? אולי רוח דמיונו התעהו? לא! לא חלום היה זה ולא רוח דמיונו התעהו. גם עתה עדיין מרגיש הוא את נשיקת פיה בידו. והוא פונה ללכת משם ומרגיש, כאילו קלו רגליו על הארץ. נדמה לו, כאילו צמחו לו כנפים — והוא עף. מרחף הוא מעל פני האדמה, ומלאכים מרחפים אתו, נשאים על כנפיהם באויר ומלוים אותו עד בואו לבית־המדרש הגדול.

בבית־המדרש הגדול עדיין עומדים באמצע ההקפות. אביו דעתו זחוחה ביותר, פניו מאירים ושמחת יום־טוב שרויה עליו, ומראהו בקפוטתו הישנה, קפוטת־המשי המרוסקה, שמרפדה המכורכם מבצבץ מבין הסדקים, יפה ונהדר כל־כך, אשר כמוהו לא היה לו זה כבר. סביבו עומדים שני חתני־החמר, לייזר־יוסיל מימינו ומגידוב משמאלו. שניהם חומדים לצון, והאב שומע אל דבריהם, כמנהגו תמיד, וצוחק. „היכן היית עד בוש?" — שואלו אביו, שלא להוכיחו בזה, חלילה, על פניו, אלא מתוך סקרנות בלבד. „בבית־הכנסת הקר", — עונה שלום ומתפאר לפני אביו, כי כבדוהו שם בהקפה. אביו נהנה ואומר: „אכן ראויים הם לכבוד ולתהלה על המעשה הזה". וחתני־החמר מתלוצצים על בנו של נחום רבינוביץ. האחד שואלו: „אם פגש בבית־הכנסת הקר ב„עוזר־דלים"?" והשני עונה ואומר: „איזו הדרך בא לשם „עוזר־דלים"? הלא שם נמצא רק נכדו של „עוזר־דלים"!" שלשת הרעים צוחקים כולם יחד על חכמתם ועל דבריהם, ושלום צוחק אף הוא אתם. כי מי האיש, אשר יתאפק ולא יצחק מטוב־לב בלילה הזה? אכן רק פעם אחת בשנה ישלח אלהים ממרום ליל־המודות אשר כזה! רק ליל ההקפות של שמחת־תורה יהיה לילה אשר כזה!

בֵּרור דְבָרִים

מאת

אליעזר בן־יהודה.

בגליון האחרון של „התורן" נתפרסמו השגות מהאדון פ. מורדל על קצת ההנחות בענין הברת התנועות בלשון העברית, שנתפרסמו בשמי בדברי המודיע ב„התורן" את תמצית דרשתי בועידת המסדרה העברית בזמנה.

והנה, מתוך השגותיו של האדון מורדל למדתי, כי המודיע לא מסר את תמצית כל דברי, ומה שמסר לא הכל נמסר בדיוק הראוי, כי אלמלא כך לא היה, לפי דעתי, מקום להשגותיו של האדון מורדל.

ואף־על־פי שבזכרונות הדברים של המסדרה תתפרסם כל דרשתי, מכל מקום רואה אני צורך לברר את הדברים בקצור האפשרי מיד ב„התורן" בעצמו, כדי שלא להניח לדברים משובשים להקבע כאילו כך נאמרו באמת.

א) אמור לא אמרתי, כי קשה להחליט איזה מבטא מהמבטאים הנהוגים אצלנו הוא האמתי, אלא אמרתי, כי מבחינה מדעית אין לאמר, כי מבטא פלוני הוא אמתי ומבטא פלוני איננו אמתי, מפני שמבחינה מדעית כל מבטא נהוג אצל צבור פחות או יותר גדול הוא אמתי־להצבור ההוא.

ב) אמרתי, כי בהיות שקולות הלשון העברית בימי חייה בפי העם לא נשמרו לנו במכונת־דבור, אין אנו יכולים עתה לדעת בודאות גמורה איך היתה הברת התנועות בזמן ההוא, ומה שאפשר לשאל הוא רק, איזו היא ההברה היותר קרובה להברה שהיתה נהוגה בזמן חיי הלשון?

ועל זה טוען האדון מורדל בשם ההברה המקובלה.

אבל, לו גם היתה הקריאה המקובלה אחת אצל כל ישראל, גם אז עוד לא היתה בזה ודאות גמורה, כי כמו שהיא עתה כך היתה גם בזמן חיי הלשון, כי הלא דברי־הימים של כל הלשונות מעידים עדות שאין מקום לפקפק בה, כי גון קולות התנועות אינו דבר קיים ועומד, אלא הוא מתחלף פחות או יותר. אך הברת התנועות איננה אחת אצל כל העם, אלא יש שתי קריאות מקובלות עבריות, זו של יהודי המערב וזו של יהודי המזרח, והשאלה היא, איזו קבלה יותר קרובה למה שהיתה ההברה בזמן חיי הלשון על אדמתה? ובענין זה אין רבוי הכמות של יהודי המערב מכריע את הכף, כי כבר נתברר בחכמת הלשון, כי בענין ההברה — אדרבה, אצל צבור מעט־הכמות ההברה יותר נשמרת בלי שנויים מאצל צבור רב־הכמות, שהוא מפוזר ומפורד בארץ רחבת־ידים. ולא עוד, אלא שמבחינת טיבה של הקבלה דבר ידוע הוא, כי קבלת יהודי המזרח, בכל הדברים, היא יותר נכונה, מפני שבכלל המזרח הוא יותר משמר, והכל נשמר שם יותר בהיותו מבארצות המערב; ועוד, שיהודי המזרח שקטו יותר על שמריהם ולא נדדו מגוי לגוי ומארץ לארץ, כמו יהודי המערב. ומי שראה בעיניו ושמע באזניו למוד הקריאה של מקריאי דרדקי אצל יהודי המזרח, הוא יודע

ומראהו כעין הבולבוס, שזר־זהב לו מסביב. ומסודרים הבולבוסים האלה, כלומר: הכוכבים, לא ככוכבי השמים, שאין סדר ומשטר להם — חס ושלום! כולם מסודרים יפה, שורות שורות, כל שורה סמוכה ודבוקה לחברתה. ממרכז הכפה משתלשלות ויורדות שלשלאות של נחושת, ובהן תלויות מנורות עתיקות־ימים, כולן עשויות נחושת ישנה ומכורכמה, שהעלתה הלודה ירוקה. גם הנברשות אשר על־פני הכתלים עשויות נחושת כזאת, ישנה ומוריקה, וכולן, גם המנורות וגם הנברשות, מלאות נרות הרבה, וכל הנרות דולקים. האור בבית־הכנסת רב כל־כך, עד כי נדמה, כי גם אור היום יחשך לעומתו.

מאין באו הנה יהודים הרבה כל־כך, בלא עין־הרע, ונשים הרבה, זקנות וצעירות, ובחורים עם בתולות, וילדים קטנים? זאת לו לשלום הפעם הראשונה, שהוא נמצא בבית־הכנסת הקר, ושלא מדעתו עולה על לבו הפסוק הידוע: מה טובו אהליך, יעקב, משכנותיך, ישראל!... דוחק הוא את עצמו ומהלך בין הנאספים ותר בעיניו אחרי מקום לשבת בו. ואולם לא בנקל ימצא לו אדם מקום לשבת בתוך ההמון הרב הזה. נס אירע לו, שראהו שמש בית־הכנסת והכירו מיד — הלא זה בנו של נחום רבינוביץ! עמד ופנה לו מקום, ודוקא מקום מכובד, בין בעלי־הבתים החשובים.

ואולם היכן עומדים כעת בסדר הלילה? הרעש והשאון גדולים כל־כך, עד כי לא נשמע קול החזן ומשורריו. לשוא משתיק הקהל איש את חבירו בקריאות „הס!" לשוא טופח השמש בידו על השלחן. אין שומע להם. נשים צעירות ממללות בהמולה, בתולות צוחקות, תינוקות מצפצפים. הנה עומד נער קטן וממרר בבכי. „מה לך, נער, כי תבכה?" — בני־אדם פגעו שלא במתכוון בתפוחו, השליכוהו מעל דגלו ורמסוהו ברגליהם. מה יעשה עתה באין תפוח לדגלו?... וסמוך לנער הבוכה יושב בחור מגודל, חושף שניו וצוחק על משבתו של עלוב־נפש זה. שלום מתרגז על הבחור ועומד להוכיחו על פניו: „לצחוק מה זה עושה?" הבחור עונה אותו מתוך שנים חשופות ואומר: „ילד שוטה!" שלום מתקצף עוד יותר: „ואתה, כשהיית ילד כמוהו, כלום עלית אז עליו בשכלך?" כאן פוסק הבחור להשיך את שניו, מעיז פניו ואומר: „אם רב היה שכלי אז — אינני יודע; ואולם כי עתה רב שכלי אשר בכף־רגלי משכלך אשר בראשך — בזה אין שום ספק כלל, אף כי לומד אתה באסכולות ובן אתה לנחום רבינוביץ"... אלמלא קרה המקרה הזה בבית־הכנסת הקר, במקום שאין מכירים אותו, היה בנו של נחום רבינוביץ יודע להשיב חורפו דבר. ואולם פה מוכרח היה לשמוע הרפתו וההרי״ש, שאלמלא כן צפוי היה לזכות תוך כדי דבור במכות־לחי מידי הבחור עז־הפנים הזה. ואגב כבר שמע מתוך הרעש הגדול וההמולה שאינה פוסקת קול קורא מעל הבימה: „התורני רב שמשון זאב ברב חיים צבי הכהן, תן כבוד לתורה!"... „התורני רב משה יעקב ברב נחמן דוב הלוי, תן כבוד לתורה!"... משמע, שההקפות כבר התחילו. אם כן, איפה היא בת החזן?...

„אנא ה׳ הושיעה־נא!" — עברה התהלוכה הראשונה ונגמרה בזמר המקיפים, במנגינת „היידא" הידועה וברקוד גדולים וקטנים לכבוד התורה. גמרו את ההקפה הראשונה, עמד השמש והכריז שוב בקולו הצרוד ובנוסח הרגיל: „התורני פלוני בן פלוני, תן כבוד לתורה!" „התורני פלוני בן פלוני, תן כבוד לתורה!" והנה כבר עברה ההקפה השניה, ואחריה גם השלישית והרביעית. אחרי כל הקפה והקפה חזרה ונשנתה מנגינת „היידא", חזר ונשנה גם הרקוד — ובת החזן לא נראתה עוד!

שלום אינו יודע מנוחה בנפשו. מתבונן הוא אל כל העברים, סוקר ומבקש בעיניו — איננה! לא היא ולא חברתה! האמנם גנבה את לבו והוליכתו שולל?... או אפשר לא יכלה לבוא? אפשר קרה אסון אותה? אולי נודע לאבותיה דבר הועדם פה, והשאירוה בבית וסגרוה על מסגר? נאמן הוא צלאל החזן בדברו, כי כזאת וכזאת יעשה! אדם, האוחז בציצית ראש בתו ומאיים עליה במקל!... ודמיונו הנרגז מצייר לו תמונות־בלהות, כל אחת איומה ונוראה מחברתה.

כפי הנראה, נדמה לו לשמש בית־הכנסת, כי מאחר שבן נחום רבינוביץ חוזר אילך ואילך, מתבונן על כל סביבותיו ואינו יכול לשבת במקומו במנוחה, — סימן הוא לו, כי נכספה וכלתה נפשו להקפה. ואפשר רמז לו אחד הגבאים, שיכבד את בנו של רבינוביץ בהקפה? אם כה ואם כה — ובתוך שאר השמות, הקרואים להקפות, שמע שלום פתאום גם את שמו: „הבחור שלום ברב מנחם נחום, תן כבוד לתורה!"... כל דמו פרץ אל פניו, ולא יכול להרים את ראשו אל פני בעלי־הבתים, היושבים ראשונה במזרח, שנתנו כולם עיניהם בו. אותה שעה הרגיש את עצמו, כאשר ירגיש כל בחור בבית־הכנסת בעת הקראו למפטיר. ובעוד הוא פונה כה וכה, מבלי דעת את המעשה אשר עליו לעשות הפעם, והנה כבר מסר השמש ספר־תורה לידיו, והוא עומד כבר בשורה, בתוך חבורת יהודים, וספר־התורה חבוק בזרועותיו, והתהלוכה כבר החלה: רב צלאל החזן הולך בראש ומנגן: „עוזר דלים, הושיעה־נא!" נשים ובתולות מרכינות ראשיהן מעל הספסלים, נושקות את ספר־התורה ומברכות אותו: „כה לחי!" — רגש מוזר תוקפהו, בשמעו ברכה זו מפי נשים ובתולות, שאינן מכירות בו, והוא נבוך ונרגש מכל הכבוד הזה, אשר כבדוהו פתאום בהקפה, ולבו גם בו, שהוא, בחור עול־ימים, עובר בסך בתוך חבורת יהודים זקנים — וזכה לכך רק מפני שאיננו בן־בלי־שם, מפני שבן־טובים הוא, בנו של נחום רבינוביץ!... ואולם בתוך המהומה והמבוכה הוא מרגיש פתאום נשיקת־שפתים בידו: „כה לחי!" מרים הוא את עיניו ורואה — ה י א זאת, בת החזן היא זאת, היא וחברתה לימינה...

— — — — — — — — — — — — — — —

נפתחו השמים פתאום, ומלאכי־מרום יורדים לארץ, מרחפים באויר ואומרים שירה. שרים הם על חמדת העולם, אשר עשה אלהים מכון לשבתו — מה הדור ומה נאה ומה נחמד זיו העולם! שרים הם על בני־האדם, אשר ברא אלהים בצלמו וכדמותו — מה טובים ומה נעימים, מה יפים ומה נחמדים בני־האדם, אשר על־פני הארץ!

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

נז.

הַקָּפוֹת לֵיל שִׂמְחַת־תּוֹרָה.

יסורי ו ו ר ט ר וקסם ליל שמחת־תורה. — בחצר בית־הכנסת. — גבור הזכרונות מבקש את בת החזן ונקרא להקפה בהיסח־הדעת. — נשיקת פי נערה. — השמים נפתחים לפניו ומלאכים אומרים שירה.

אילו הייתי ג י ת ה — חייכם, שלא הייתי כותב בספר את פרשת יסוריו של ו ו ר ט ר הצעיר. תחת זאת הייתי בא לספר את יסורי־נפשו של בחור יהודי עני, אשר אהב אהבה עזה כמות את בת אחד החזנים בעירו. או אילו הייתי ה י י נ ה — בי נשבעתי, אם הייתי שר בשירים על יפעת ל י ל ו ת פ ל ו ר נ ץ. תחת זאת הייתי שר על קסם ליל שמחת־תורה בערי ישראל, עת שיהודים עוברים בהקפות, ונשים צעירות ועלמות יפות מתאספות בהמון לבית־הכנסת, באות ומתערבות יחד עם הגברים ואינן חוששות כלל — בליל שמחת־תורה גם זה מותר. הנשים והבתולות נושקות את ספרי־התורה, קופצות אשה ממקומה וקוראות בקולות דקים שונים: „כה לחי!" והגברים עונים לעומתן: „גם אתן! גם אתן!"...

כשעה או כשעתים קודם ההקפות מתכנסים התינוקות לבית־הכנסת — ילדים וילדות, מטפסים ועולים על הספסלים וממלאים את חלל הבית שאון וצהלה. הדגלים אשר בידיהם מנפנפים, התפוחים אשר בראשי הדגלים אדומים, הנרות דולקים, ולחיי הילדים מאדימות אף הן כתפוחים, ועיני הילדים דולקות אף הן כנרות. הנערים הגדולים, בחורי־הגמרא או תלמידי האסכולה, — הללו מטיילים עדיין בחוץ, בחצר בית־הכנסת. האויר עודנו נוח וצח. השמים זרועים כוכבים. בחלל העולם רוח יום־טוב מורגשת. אפילו הדממה מסביב — דממת יום־טוב היא. אין דבר, אשר יוכל להפריע בעד קדושת הלילה הזה, ליל שמחת־תורה, עת אשר העם הנבחר־מכל העמים שמח במתנת־שמים, שנתן לו אלהיו. ואם תעבור ברחובה של עיר עגלת־אכר קטנה ותעלה באויר מאחריה עמודי אבק מיתאבך; ואם תחלוף עגלת־דואר מהירה, מקשקשת בפעמוניה ומבשרת לתושבים, כי אדון „בעל־כפתורים" בא לעיר, — מי ישגיח ומי ישים לב לזה? האבק ישוב וישקע במקומו, קול הפעמון יגוע ויאבד במרחק — והלילה ישאר בקדושתו ובהוד־רוממותו כבתחילה, כי ליל חג הוא, ליל שמחת־תורה בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא! חתול שחור נחפז ורץ בפסיעותיו הרבות והחשאיות, חולף על־פני חצר בית־הכנסת לרחבה ומתעלם מן העין. כלב נענה מן המרחק, מאחד הרחובות של הגויים, בקול נביחה ארוכה והומיה — ומשתתק. אך קדושת הלילה לא תופרע אף רגע, כי גדול ונשגב הלילה לעם אשר בחר בו אלהים — ליל שמחת־תורה הוא! ואתה מרגיש, כי נשימת אפך קלה עליך מאד, ולבך טוב עליך, ודעתך זחוחה ביותר, וגאה וגאון יתקפוך וירוממו את נפשך אל על. הגע בעצמך: הנה אתה עומד פה, ומסביב לך הלילה, ליל שמחת־תורה, ומעל לראשך מרום השמים, ושם, במרום, מקום האלהים. האלהים — א ל ה י ך, השמים — ש מ י ך, והחג — ח ג ך!...

— ילדים! כבר התחילו לעבור בהקפות!

נכנסו לבית־הכנסת פנימה — לא היו דברים מעולם! עוד רב הזמן עד ההקפות. לעת־עתה עדיין מתפללים תפלת ערבית. רב צלאל, חזן בית־הכנסת הקר, עובר לפני התיבה, הוא ושני משוררים עמו. האחד, בחור מגודל ושחור, בעל שפתים עבות, משמש בכהונת בא"ס, והשני, נער קטן וצנום ולבן־פנים, הוא סופראנ"ו. והחזן עצמו, רב צלאל בגרונו הנפלא, הוא יהודי רם־הקומה וצהוב־השער, בעל חוטם מעוקל כשופר, ופאות לו דקות ומסולסלות, וזקן לו צהוב ומסולסל, שנראה כאילו קשור אל פניו. מי זה יאמין, כי אדם מכוער כמותו, שמראהו מראה מפלצת, יש לו בת יפה וענוגה, עדינה ונחמדה כזאת?... הלא „בת החזן" — ב ת ו היא, וצלאל החזן — א ב י ה הוא, המתפאר באזני אנשי העיר, כי בתולה יש לו — יחידה ומיוחדת במינה, אין כמוה בבנות. ורק חסרון אחד יש בה: אינה רוצה להארש לאיש. „כל אשר יציעו לפניה — היא באחת: אינה רוצה! ואף־על־פי־כן לא יועילו לה כרכוריה. לוא רק יזמין לו הקדוש־ברוך־הוא זווג הגון, אז בעל־כרחה תענה אמן! ואם לא תחפוץ — יאחז בציצית ראשה. ובשעת הדחק גם מקל מוכן בידו!"... כך אומר אביה בעצמו, צלאל החזן, בדרך הלצה, ומראה את מקלו אשר בידו — מקל של גומא עם גולת־שן ישנה, שנתכרכמה מרוב ימים.

כבר גמרו תפלת ערבית בבית־הכנסת הקר, וזמן ההקפות עוד לא בא. עדיין עומדים בקריאת „אתה הראית" ומחלקים את הפסוקים בין בעלי־הבתים החשובים, היושבים על ספסל־המזרח. בעלי־הבתים החשובים פוסקים איש את פסוקו בעמידה, איש במקומו, ליד עמודו. כל אחד בקול אחר ובנוסח אחר. כלומר: הנוסח אמנם נוסח אחד הוא לכל העולם כולו, אלא מפני שכל אדם קול מיוחד לו ונעימה מיוחדת, וכל אחד מרתת קצת ומפחד מפני קול עצמו, לפיכך יוצא הפסוק מפיו בנוסח משונה, דחוף ומבוהל, והשלשלת המכוונת לסוף פסוק נבלעת מאליה ואובדת בתוהו...

בית־הכנסת הקר גדול הוא ורחב ורם למדי. תקרה אין לו מלמעלה, אלא כפה של גג — ולפיכך קראו לו בשם „בית־הכנסת הקר". כפת־הגג מצוירת מבפנים בעין כפת השמים: צבועה כחול, כחול יותר מדאי, שכבר הפך ירוק. וכוכבים, ככוכבי השמים, מצוירים בכפה; ואולם הצייר הפריז מעט על מדתם ועשאם גדולים שלא כדרך הטבע. כל כוכב וכוכב שעור גדלו פחות מעט מתפוח,

במאבק, עד שלבסוף נגזרה עליו גזירת גלות, ואז יצא לבקש לו מפלט מעבר לאוקינוס. בדרכו בקר את המרכזים היהודיים הגדולים באירופה והשמיע שם את דרשותיו על ענותה של אומתו בהוה ותקוותיה בעתיד.

קשה ומלאה יסורי־הנפש היתה הסתגלותו החמרית והרוחנית של איש־הרוח בבואו להתישב באמריקה לפני עשרים ושתים שנה. התנועות והמפלגות השונות עוד לא פרשו את ממשלתן על הרחוב היהודי. יהודי־המזרח שבאמריקה — ביהודים שנפשם לא הושקעה כליל בחמריות הנסה של הסביבה הכתוב מדבר — נחלקו אז לשני סוגים: לראדיקאלים,הלועגים לכל דבר שבקדושה, וליהודים חרדים, שכל יהדותם נתכווצה בתוך כתלי בית־התפלה. המשכילים העברים והיהודים הלאומיים, שנמצאו אז באמריקה, היו מעטים במספרם ושום קשר לא היה ביניהם. התנועה הלאומית צורתה הסתמנה בשתים ושלש אגודות של „חובבי־ציון", שהיו עניות בכחות פועלים והשפעתן לא היתה ניכרת.

בתנאים כאלה אָנוס היה הנואם בעל־הכשרון לבחור לו באחת משתי דרכים: או להתעטף בחלוקא דרבנן, להעשות דרשן ומטיף קבוע בבית־כנסת גדול ולבטל רצונו מפני רצונם של הפרנסים ההדיוטים והתקיפים, או להיות לנואם, הדורש לכבוד כל מאורע, על כל מקרה הבא לידו, שמתן שכרו בצדו. ובאמריקה היהודית רבים הם המאורעות, בין בחיי המשפחה ובין בחיי הצבור והמדינה, שמחזרים בהם אחרי נואם מפורסם. דוקא בארץ־המעשים אין אחינו נוקפים אפילו באצבע קטנה לטובת הצבור, מבלי שירעישו תחילה הנואמים את הלבבות. המעשים שלא קדמום תחילה נאומים ודרשות, אספות והרצאות, הרי אינם כלל בנמצא אצלנו, ולעומת זה רבים הם המקרים, שהדברים והנאומים הם העיקר והמעשים אינם אפילו טפל לגבירה.

בכמה נסיונות קשים היה צריך נואם בעל־כשרון כמאסליאנסקי לעמוד, כדי להמנע מאחת משתי הדרכים האלה. הוא נשאר נאמן להכרתו הפנימית, להרעיון הגדול, שהחיה את נפשו, ואותו הרעיון דרש ממנו, כי לא ילך בדרכים הסלולות, אלא יכבוש לו את דרכו המיוחדת, דרך המוליכה אל תחית העם וארצו. ולתחית העם במובנו היותר רחב הטיף מ. במשך עשרים השנה ומעלה, שהוא יושב באמריקה. הוא לא השקיף מעולם על רעיון התחיה מתוך השקפתה הצרה של חבריו בעבודה הלאומית. כל מוסד חדש, הנוסד בארץ, כל תקון טוב ומועיל, הנעשה בחיי הצבור והעדה, כל פעולה, המכוונת לחזק את היהדות, — הרי הם צעד לפנים על דרך התחיה הלאומית, ומטעם זה ראויים הם המעשים והפעולות, כי יעוררו את לב הקהל לתמוך בהם. הרבה מוסדות חנוכיים וצבוריים נוסדו הודות לכשרונו של מ. לפעל על לב שומעיו ולעורר בהם את הרצון לעבודה.

מאסליאנסקי עזר הרבה להתקדמותה של התנועה העברית באמריקה. הוא היה מן הראשונים לנאום מעל הבימה בשפה העברית, וגדול אָשרו וגדולה עליצות־נפשו, כשהוא עומד על הבימה ודורש בשפת הנביאים לפני קהל של צעירים וצעירות. את הצעירים, העוסקים בעבודה עברית, אוהב הוא בכל נפשו, ולרבים מהם היה לעזר באופנים שונים. אָמנם אוהב הוא לפעמים לחמוד לצון וללגלג על שפתם ה„חדישה" המודרנית, אבל גם הוא בעצמו לא נקה מעון זה בכתביו העברים, וביחוד ב„זכרונותיו", המצטיינים בשטף לשונם ובנועם סגנונם.

חג יובלו של מאסליאנסקי הוא חגה של התנועה הלאומית באמריקה, שהקדיש לה את מיטב כחותיו וכשרונו. רעיון התחיה העברית ברוסיה הוא שיצר לנו את המטיף מאסליאנסקי, שנעשה לאחד מעובדיה היותר מצוינים של התחיה הלאומית באמריקה.

„על שני דברים אני מצטער, — אמר מ. לפני ימים מעטים לכותב הטורים האלה, — על שלא זכיתי לראות בעיני את תיאודור הירצל ועל שלא עלה בידי עדיין לבקר את ארץ־עתידנו. הננו מברכים אותו, כי בבקרו את ארץ־ישראל אחרי עבור המלחמה, יזכה לראות בעיניו בהגשמת חלומו הגדול של הירצל, שחתן היובל השכיל בנאומיו המצוינים לפרסמו בין המוני עמנו ולציירו בצבעים כה בהירים וכה יפים.

קַיִץ.

הֵצִיף פִּתְאוֹם אֶת לְבָבִי
יַם שֶׁל זַעֲזוּעִים טְמִירִים;
וּבְחֶבְיוֹנוֹ מֵקִיץ סוֹעֵר
דְּכִי מִשְׁבָּרִים מָה־אַדִּירִים.

הוּצְקָה פֶּתַע אֶל תּוֹךְ עוֹרְקַי
כּוֹס רְוַת עֱזוּז־עֲלוּמִים,
וַיָּרִימוּ רֹאשׁ, וַיִּהְיוּ
מַאֲוַיֵּי הָעֲמוּמִים.

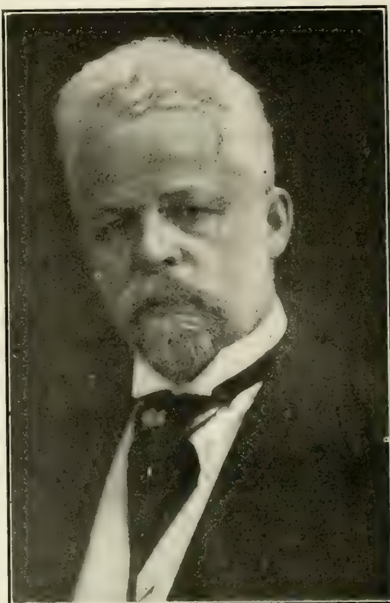
מֶה חֲזָקָתִי! פָּג רוֹךְ אָבִיב,
אֲגֻדָּתִי מִתְפַּזֶּרֶת:
עֶרְגַּת־קַיִץ, אֵשׁ־הַחֶמְדָּה,
כְּבָר מְלַהֶטֶת וּמְשַׁבֶּרֶת.

וּבַן־לַיְלָה אֲהַבְתִּי
גָּמְלָה טֶרֶם עוֹד הֵנֵצָה...
הוֹי, הַגִּידִי לִי, אֵיכָכָה
לַאֲבִיבָהּ קָדַם קֵיצָהּ?...

ש. האלקין.

הרגיל והמנוסה, עד שעמד ונשקו על מצחו ואמר: „מובטחני בך, שעתיד אתה להיות נואם מפורסם".

אבל הניצוצות של כשרון הדבור, שנתגלו בו בימי ילדותו, היו הולכים וכבים, אלמלא תקפה עליו השפעתו של הרעיון הלאומי במדרגה כזו, עד כדי לשעבד אליה את רגשותיו והושיו. הדרשנות והמגידות בצורתן וסגנונן, שהיו להן בשנות השבעים למאה שעברה, לא היו מסוגלות למשוך אליהן את לבו של המשכיל הצעיר, אשר רכש לו ידיעה רבה בכל מקצועות הספרות העברית ואשר גם הספרות הרוסית לא היתה זרה לו. בן־עירו הגדול דיינוב, שהיה הראשון להשתחרר מן הנוסח והתוכן הישנים, המקובלים אצל הדרשנים, הכניס לתוך מחנה ישראל שברוסיה את ההטפה המודרנית, הקובעת את עיקריה על דרישות החיים ועל משאלות הזמן, ולא על עקום הכתובים וסרוסם, ובזה העלה עליו את חמת־רוחם של הקנאים, שהעלילו עליו, כי מדרישותיו להכנים תקונים בחיי בני ישראל נודפת רוח של כפירה ומינות. רדיפותיהם של הקנאים מררו את רוחו של ד י י נ ו ב, וכשנמצאה לו, בהשתדלותו של המשורר יל"ג, שנמנה בין ידידיו ומעריציו, משרת דרשן ומטיף לעדה פולאנית בלונדון, מהר לעזוב את רוסיה. מאסליאנסקי לא היה יכול לצפות, כי גורלו יהיה טוב מגורלו של דיינוב. ומלבד זה, אדם כמאסליאנסקי, שכל דבריו נובעים מתוך רגשות לבו הבוער באש האהבה ליהדות, לא היה מוכשר להעשות סרסורה של ההשכלה ומטיפה של תנועת התקונים בחיי בני ישראל, וכבר אז הרגיש בהרגשה טבעית, כי עתידה תנועה זו להרחיק את הלבבות מעל היהדות. ולכן הסיח את דעתו לגמרה מן הדרשנות בתור מקור פרנסתו ופנה אל עבודת ההוראה העברית, שנתמחה בה כאחד המורים היותר מצוינים בעיר פינסק.

צבי הירש מאסליאנסקי

וגם בשנות השמונים, כשהתמכר בכל חום נעוריו אל העבודה הלאומית בעיר מושבו, ורבים נהרו לשמוע את דבריו הנלהבים, גם אז היה לבו מהסס להסתלק לגמרו מן ההוראה ולעשות את ההטפהקרדום לחפור בה. רק אחרי שעקר את דירתו לייקאַטרינוסלאוו ואחרי עבודה לאומית של עשר שנים רבו עליו חבריובדברי פתוי ושדול, כי יבקר לשם תעמולה את הערים המרובות באוכלוסי ישראל. בקורו זה היה מראשיתו ועד סופו מסע של נצחון מזהיר לכשרונו הגדול של הנואם. מעולם לא זכה שום נואם לפניו להתקבל בכבוד וחבה במדה נפרזה כזו. בכל מקום בואו עמדו מאות אנשים צפופים כמה שעות וחכו בקוצר־רוח להופעתו של הנואם. רבים מהבאים לשמוע את דבריו הוכרחו לשוב על עקבם, מפני שצר היה המקום מהכיל את הקהל הרב, שנדחק להכנס. התרגשותם של השומעים הגיעה למרום קצה, והרושם העז, שהשאירו דרשותיו, היו לשיחה בפי העם ימים רבים אחרי כן.

במסעותיו אלה התודע מ. אל העומדים בראש התנועה הלאומית, אל הסופרים העברים ואל הרבנים הגדולים, וכולם הראו לו אותות כבוד וחבה, ובדבריהם אמצו את רוחו להקדיש את כשרונותיו אל ההטפה לשם שיבת ציון ותחית האומה. יחוסם הטוב של הרבנים המפורסמים אל המטיף המודרני היה חזיון בלתי־רגיל בימים ההם. הרבנים בני הדור הישן, המתגדרים בתורתם, אלה שעל־פי רוב לא היה כחם רב במקצוע הדרוש, וכשעלו על ה ב י מ ה, היו מגמגמים בלשונם, לא היתה דעתם נוחה מאלה המצויים אצל האגדה, היודעים למשוך בדבריהם את לב הקהל, והיו מבטלים את הדרשנים בבטול היש. יוצא מן הכלל היה מנהגם עם מאסליאנסקי, שקרבוהו בשתי ידים. רבים מהם באו לשמוע את דרשותיו וגם באו על החתום על תעודות המגידות את תהלתו, שהגישו לו מכבדיו ומעריציו בנשפי הפרידה, שנערכו לכבודו. ומן הראוי להזכיר כאן מה שידוע רק למעטים, כי התואר „המטיף הלאומי", שבו נודע מאסליאנסקי לקהל, ניתן לו מאת הגאונים רבי יצחק אלחנן ספקטור מקובנה, רבי דוד פרידמאן מקארלין ורבי שמואל מוהליבר מביאליסטוק. ומאז נתפשט התואר הזה בכל מקום, שהגיע פרסומו של גדל־המטיפים בימים ההם.

ההתרגשות העצומה, שעוררו דרשותיו בין קהל שומעיו הרבים, הפריעה את מנוחתה של הרשות הרוסית, שראתה באספות־ההמון ההן סכנה ל„שלום המדינה". דרך צנורות נסתרים הגיעו לאזניה שמועות מבהילות על דבר השפעתו „המזיקה" של הנואם, ומבלי הרבות בחקירות ודרישות, היתה שמה אותו במאסר, מדיבואו לעיר לשאת נאומיו. ורק בהשתדלות ראשי העדההוצא לחפשי בתנאי, כי יעזוב את העיר במשך שעות אחדות. כשבע עשרה פעמים הושם

מפתיעות ועל מקרים מרעישים, משתקפת גם ביחוסו אל גדוליו. כל זמן שהוא מוצא בהם איזה דבר המפליא בחיצוניותו, המגרה את העצבים והמזעזע את הנפש, הריהו נמשך אחריהם בהמונים, סוקר ובוחן את תנועותיהם ומקשיב למוצא שפתותיהם. אבל מיד כשניטל חדושם, כשקלסתר־פניהם אינו מפליא עוד את העין בזרותו ובחליפות־מראהו ושיחם והגיגם אינם מעוררים התרגשות היוצאת מגדר הרגיל והמצוי — הרי הם בבחינת מקרי־יום שנתישנו, שדרכם של אנשי־מעשה לעבור עליהם במשיכת־כתפים ולהסיח מיד את הדעת מהם. מי ימנה מספר לכל החללים, שהפילה הפזיזות האמריקאית, הלהוטה אחרי חליפות־הפנים, שנויי־המראות והפתעות! כמה עסקנים, סופרים ונואמים, שזכו בשעתם לפרסום, כל אחד במקצועו המיוחד לו, נשתקעו כאן במשך הצי יובל השנים האחרונות ושמם כוסה במשאון. הקהל, שקדמם בתרועה ובקול התוף, אינו מרגיש כלל במציאותם, ואין זכר עוד לפרסומם לפנים.

רק מעטים מאלה שנושנו בארץ זכו, שהקהל שלנו יתיחס אליהם ואל פעולותיהם באותם רגשות הכבוד והחבה, שהראה להם בהיותם פנים חדשות וזוהר פרסומם לא הועם עוד על־ידי מגע תמידי עם הצבור. את המקום היותר נכבד בין יחידי־הסגולה האלה תופס **צבי הירש מאסליאנסקי**, שאת יובל שנת הששים שלו יחוגו בימים האלה בניו־יורק. באישיותו המצוינה, ברוחו הכביר, בהתמכרותו העמוקה לעמו ותקוותיו ובדבריו החוצבים להבות־אש משך אליו את לב הקהל לקשרו אליו בקשר שאינו מתרופף. ניצוצות האורה, הנתזים מנפשו המזהירה, חדרו עמוק־עמוק לתוך נפש העם והאירו את עיניו לחזות את היופי הפנימי הרוחני, האצור בנשמת **אדם זה מישראל** — יופי נפלא ומיוחד במינו, שכל מה שמרבים להסתכל בו, כן הולך חנו ומתגדל.

לפני עשרים ושתים שנה בא מאסליאנסקי לאמריקה, אחרי שכבר נתפרסם שמו בכל רחבי רוסיה וגם מחוצה לה בתור הנואם היותר מצוין, שהקימה התנועה של חבת ציון. הרעיון הלאומי הוציא את מאסליאנסקי מעולם ההוראה העברית, שהיה נתון בו בימי נעוריו, והעלה אותו על במת הנואמים. לבו הרגש, הנוח להתפעל ולהתלהב, הוצת באש־קודש של השאיפה הלאומית, ומאז לא מצא לו מנוח. הרעיון ממלא את כל נפשו, מרעיד אותו כולו, וכדי להשקיט את סערת־רוחו אנוס הוא מדי פעם בפעם לעלות על הבימה בשבתות ומועדים ולדרוש לפני העם על שיבת ציון ועל תחית האומה. אמנם הכשרון והחפץ לשפוך את נפשו בנאומים התגלו בו עוד בקדמות ילדותו. כשהיה עדיין נער, השונה את פרקו בתנ"ך לפני רבו, בעיר מולדתו סלוצק, הזמין לביתו פעם אחת בשבת אחרי הצהרים את חבריו תלמידי החדר, ואחרי הסירו מעל השלחן את מפת־השבת הלבנה התעטף בה, כמנהג המגידים, והתחיל נואם על דבר חורבן הבית הראשון. התמונות האיומות מהחורבן, שצייר הנער לפני שומעיו הקטנים, עשו רושם עמוק על לבם הרך, ורבים מהם התמוגגו בדמעות. בהזדמנות אחרת הובא הנער מאסליאנסקי לפני בן־עירו המטיף הידוע **צבי הירש דיינוב**, ששמע את הבריות מסיחות בנער, כי יודע הוא לחזור על דרשותיהם של דרשנים שונים. דיינוב לקח את הנער והושיבו על ברכיו, והלה חזר ברגש ובהטעמה על אחת מדרשותיו של המטיף, מבלי החסיר ממנה אף דבר קל. החזיון הזה הפליא כל־כך את הנואם

הפומבי, אתה רואה אותו תמיד מאחריו, כאדם מקורב ביותר. ידיו אמנם ריקות, אך נראה הוא תמיד כנושא־כלים...

קרוב הוא לכל דעה חדשה, לכל רעיון מפורסם, הכובש את הלבבות — בין **הראשונים** הוא לכל ענין נשגב. קרוב היא לכל סוגי האמנות ולכל דבר, אשר בכשרון יסודו. הוא עצמו איננו מבין בשירה, אך חובב הוא את השירה ואת המשוררים, הזקנים והצעירים גם יחד, ומפליג בשבחם. הוא עצמו לא למד מוסיקה מעולם, אבל מרגיש הוא, כי **מוסיקאלי** הוא בטבע בריתו. יש לו אוזן שומעת. בילדותו היה כפשע בינו ובין למוד תנגינה עלי כנור, אך פשפשו ומצאו, כי אצבעותיו קצרות יותר מדאי, קצרות ועבות. בילדותו הרגיש נטיה בלבו גם לזמרה, וגם קולו קול חזק היה, וכמעט ברת מבית הוריו להיות משורר אצל חזן מפורסם, אלא שחוטמו העלה פוליפוס, וזה עומד לו כמכשול עד היום הזה... ולפיכך חובב הוא את המזמרים ואת המנגנים למיניהם בכל לב ונפש!

הוא עצמו לא נשא אשה ולא ידע עול משפחה מימיו, אך לחבריו הפנויים הוא משיא תמיד עצה לקחת נשים ולהוליד בנים. על כל צרה שלא תבוא הוא משיא להם עצה זו. „בחור, שא אשה - כי זה כל האדם". כך אמר דוד המלך וכך אומר גם היא... בהתונות חבריו הוא ראש המחותנים וראש השושבינין, כולו נרגש ומזיע ומגבעתו שמוטה הצדה, דואג לצרכיהם של החתן והכלה, רץ אנה ואנה בפנים טרודים ומתכנס יחד עם הזוג הצעיר בדירה החדשה לערוך את רשימת כלי־הבית וכלי חדר־המבשלים. ולתקופת השנה, כאשר תקשה המבכירה ללדת, הריהו עומד בפנים חוגגים אל שפופרת הטי־ליפון ומדבר בקול סוער ונרגש אל הרופא המילד...

* * *

בימים האלה, ימי ראשית הקיץ, פגשתיו ברחובה של עיר, כשהוא נחפז והולך בפנים מבהיקים וחוגגים, כדרכו תמיד. בידו מקל נאה, על ראשו מגבעת־קיץ חדשה, מיוחדת במינה, ומכיסו מבצבץ צרור גדול של עתונים יהודיים — כל גליונות היום והשבוע. דרשתי לשלומו ושאלתי אותו בדבר חובתו למדינה בשעת־תירום זו — אם עומד אף הוא על הפרק?

לא. על הפרק איננו עומד. ראשית, אם זקנה לו — שם, במולדת הישנה. מפרנס יחיד הוא לה וכל מחסוריה עליו. שנית, מספר שנותיו עדיין צריך עיון. ואולם את חובתו למדינה, כמובן, ימלא בכל לב ונפש. וכבר הציע את שמו אל אחת מלשכות־המפקד להיות עומד שם ורושם את הפקודים...

בשאלת הקונגרס של אחד מהעומדים בראש הועד על הועד כולו, אבל מצוין הדבר, כי דוקא אחד מעמודי התוך של הועד, ד"ר כרש אדלר, יצא בקול קורא, שהוא פונה בו לכל היהדות האמריקאית, בערב יום התגשמותו של הקונגרס, ומרשה לעצמו להזהיר את העם מפני ה„סכנה הנוראה", הכרוכה בעקב הקונגרס היהודי. ומדבריו נשמע קול נגיד ומצוה, קול מורה דרך ומנהיג, קול פוסק אחרון, קול שלא נשמע כמוהו בעולמנו מיום שפסקה הנבואה וניתנה לתינוקות ולשוטים. והנגיד והמצוה הזה, שמצודתו פרושה על שלשה תלמידים וחצי תריסר פרופיסורים ב„בית־המדרש העליון לחכמת ישראל" של דרופסי בפילאדלפיה ועל בית־מדרש הרבנים שבניו־יורק, מפני... שזכה לגדולה, אינו חש ואינו מרגיש, עד כמה הוא ממיט חרפה באזהרותיו על חבריו בהועד, ועד כמה הוא פוגע בכבודה של היהדות האמריקאית. הן לא הראשונים ולא האחרונה לא יפחדו מפני גערתו ולא ישמעו בעצת יחיד, הלוקח לו קרנים ומשתמש בתגא שאינה הולמתו.

ואם היה עוד מי בתוכנו, שפקפק בנחיצותו של הקונגרס היהודי, העומד להתגשם בקרוב, מעשה הד"ר כרש אדלר מפילאדלפיה יוכיח לו. המעשה הזה מוכיח, עד כמה עלובה היא היהדות האמריקאית, עד כי כל אחד מרשה לעצמו בתור יחיד ודן יחידי לבוא אליה באזהרות ובאיומים, כהזהר את הילדים וכאיים על התינוקות, ואנשים כאלה נושאים עוד את הדימוקראטיות על שפתם ותובעים את עלבונה.

רק קונגרס יהודי יוכל לשים קץ בבת אחת לעובדות מעציבות ומהפירות כאלה. רק על־ידי ארגון כחות אפשרות להיהדות האמריקאית למצוא את תקונה.

צְבִי הִירְשׁ מַאסְלִיאַנְסְקִי

(לחג־יובלו).

מאת

מ ש ה ה ל ו י.

אין לך מקצוע בחיי היהודים בארצנו, שבו מתגלית הפזיזות האמריקאית בכל גסותה ונוולותה, כמו ביחוסם של יהודי אמריקה אל האנשים המפורסמים, שנתגלגלו לארץ זו והתישבו בה ישיבת־קבע. פזרנית היא אמריקה היהודית לגבי אורחיה בדברי תהלות ותשבחות, בקבלות־פנים נהדרות ובאספות הומות ורועשות. אוהבת היא להתיפות ולהתהדר בפני הגדולים, הבאים מעבר לים, להראותם, כי למרות היותה „ארץ־הדולארים" יודעת היא להעריך את חין ערכם של אנשי־הרוח. אורח מפורסם שבא לכאן — מובטח לו, שיקבלו את פניו בקולי־קולות: העתונים יפרסמו מעל עמודיהם את פרשת גדולתו ויתנו את פעולותיו הכבירות, הנואמים יקשרו כתרים לראשו והקהל ידחק בהמונים לסקור בעיניו את דמות־דיוקנו של המפורסם ולהקשיב לדבריו הנמלצים והמחוכמים. אולם במדה שהוא מרבה בישיבה בארץ זו, בה במדה הולך ופוחת פרסומו, עד שאחרי עבור שנים אחדות הוא רואה את עצמו נעזב ונשכח, ומכל פרסומו לפנים לא נשאר לו אלא זכרונות מעציבים ונוגים. אלה שנדחקו מתחילה לחלוק לו כבוד וליהנות מזיוו — הללו כבר ראו בעיניהם ושמעו באזניהם דים, ומה להם עוד? רגש הסקרנות הקבוע בלבם כבר מצא את ספוקו, ולמה יפנו את לבם לדברי־הבל?

אמריקה היהודית היא ארץ אוכלת גדוליה. אותה הבהילות הקדחתנית, שבה מתנפל הקהל על חדשות

טים, כאחד משלהם, ואולם כשהוא יוצא משם ופוגש על דרכו בבעלי הצד שכנגד, הוא עומד ומוכיחם, כאדם קרוב וכשותף למעשיהם: „למה אתם מתרפים במלאכתכם? בואו וראו, מה ה ל ל ו עושים!"... בעצם הדבר הריהו עברי, עברי אָדוק, המצדד בזכותה של ההברה הספרדית ותומך בכל כחותיו בשיטת „עברית בעברית"; מעיד הוא על עצמו, כי אף־על־פי שהוא גופו נתחנך על ב ר כ י ה ם של מאפו וסמולנסקין, בכל־זאת גם ביאליק וש"י איש הורוויץ סופרים גדולים הם — „הרוח לא יקחם!" ... ואולם בשבתו בבית־המשתה בחברת אידישיסטים, הריהו מודה בעל־כרחו, כי הלשון היהודית וספרותה הן השליטות בעולמנו וידן על העליונה — וכי קלה בעיניכם עתונות עשירה ורחבה בעתונות היהודית? הביטו אל חלק המודעות ותראו!... ואם יקרה מקרה הד"ר זיטלובסקי לצאת למלחמה על הלשון העברית, מיד יבוא אל חבורת העברים בטענה נמרצה: „למה אתם מחרישים? למה לא תשיבו לו את חרפתו אל חיקו?"...

אצל הספרות העברית — העברית והיהודית כאחת — אין כמותו אדם קרוב. אָמנם מיום שבא לארץ החדשה לא קרא עדיין אפילו שורה אחת מכל אשר נכתב בספרות, מלבד חדשות העתונים, ואולם את הסופרים היהודים, למקטנם ועד גדולם, הוא חובב ביותר ומדבר עליהם, כדבר אדם על בני־ביתו. את שם אברמוביץ הוא מזכיר בשחוק־נחת ואומר: „זקננו שיחיה". את פרץ — „איזה פרץ? פרץ הירשביין או יצחק ליבוש?"— את יצחק ליבוש פרץ ראה בווארשה בפילירינה על שכמו. ועם שלום־עליכם שתה תה בבית־מזון כשר ברחוב ברודוויי. כלומר: שלום־עליכם שתה תה, והוא עמד עליו לשמשו... והקטנים, דגי־הרקק הללו, — על אחת כמה וכמה שהוא מצוי אצלם; מתהלך הוא אתם באהבה ובאחוה וברעות, טופח על שכמם בשעת רצון מלפניהם ויודע את כל מסתריהם וצפונות־לבם. אין דבר נעלם ממנו!

פוגש אתה אותו בכל אספה ובכל מאורע פומבי: בכנסיות ציוניות ובועידות של פועלים, בכל אספות התטפה והמחאה למיניהן, בכל נשפי ספרות וזמרה, בכל יסוד של הסתדרות צבורית חדשה ובכל התחלה של מחזה חדש בבתי־תיאטראות. ויש אשר תמצאהו גם בועידה של אורתודוכסים, ויש אשר תפגשהו גם במשתה־הלולים של חסידים. ותמיד אתה רואה אותו במקומות־הפומבי לא כמבקר רגיל, לא כאחד מן הקהל, אלא כפועל וסדרן, כשותף לדבר, כאחד מראשי המחותנים. יושב אתה במקומך בתוך הקהל, ופניו הטרודים, המפיקים כובד־ראש והכרת ערך השעה, מציצים אליך פה ושם מפנות הבימה, מאחרי ראשי העוסקים והמדברים, מבין הסדקים, מלפנים מן הקלעים... בבוא אחד הגדולים, אנשי השם, למקום

המביאה לעתים קרובות גם לידי ציוניות, ויבנו שבע מחיצות מסביב להפועל היהודי ולא נתנו לכל זר להתקרב אליו. ובשעה שהסוציאליות העולמית יצאה כבר מתחומי השקפתה הצרה בנוגע לעיקרי הלאומיות, נשארה „הפדרציה הסוציאליסטית היהודית" בנדון זה על עמדה ולא התקדמה אפילו במשהו. מטעם זה היה יחסה אל התנועה הקונגרסית שלילית בהחלט, ולא עלה על דעתה להשתתף בה כלל וכלל.

אבל אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח, ואפילו ועד של עשירים ופדרציה של סוציאליסטים אינם יכולים לגזור על הזרמים ועל התנועות ולאמר להם: עד פה תבואו ולא תוסיפו. ו„הועד האמריקאי היהודי" והפדרציה הסוציאליסטית נכנעו גם שניהם בפני תנועת הקונגרס, אחרי שלא עלתה בידם לפסול אותה בתור ילידת חוץ. הלחץ והדחק באו על המוסדות האלה דוקא מבפנים, מחוגי הבינונים והאמידים מעבר מזה ומחוגי הפועלים מעבר מזה. ומאז החלה המלחמה מבפנים, בתוך ההסתדרות הקונגרסית גופה. במרכזה של ההסתדרות הקונגרסית לקח עמדתו אלימנט מסור להרעיון, שעליו נוסדה התנועה הקונגרסית, בכל לבו ובכל הכרתו, ומשני קצותיה, מימין ומשמאל, אחזו בה אלימנטים מתנגדים לעצם הרעיון, והם נכנסו לתוכה אך בתור אנוסים, מפני שמחויבים היו להתחשב עם דעת הקהל. לפני האלימנטים הללו נשארה עוד תקוה אחת: מבלתי יכולת עוד לעצור בעד הגשמתו של הקונגרס, נחוץ לחסום את הדרך בפני הקונגרס ולסגרו בתוך משבצת צרה על־פי תכנית מוגבלת מראש. ואמנם עבדו תכנית, האוסרת על הקונגרס מנגוע בשאלות אחרות עיקריות, שאולי בשבילן התחוללה כל התנועה הקונגרסית.

והנה בינתים באו שנויים גדולים בכל העולם, שנויי השקפות ושנויי מצב לרגל מאורעות כבירי־הערך, ונשתנה גם מצבו של עמנו בתבל. והשאלות העיקריות, שאותן הוציאו מתכניתו של הקונגרס בעטים של האגף הימני והאגף השמאלי של ההסתדרות הקונגרסית ואמרו לדון אותן בגניזה, יצאו מהסביבה היהודית ונכנסו לחוג השאלות החשובות העולמיות, העומדות כעת על הפרק, הלא הן שאלת הזכיות הלאומיות לעמנו בהמדינות השונות, התלויות בפתרונה הכללי של השאלה הלאומית בהמדינות המחוברות מקבוצות לאומיות שונות, והשאלה הלאומית שלנו הרחבה והמקיפה את חיי כל עמנו, התלויה בפתרונה של השאלה הלאומית הכללית בנוגע להלאומים הקטנים עשוקי משפט מדיני.

ראה ראתה זאת „הפדרציה הסוציאליסטית" ותמצא, כי אין לפניה דרך אחרת, אם אך אינה רוצה לסייע בהשתתפותה בידי הלאומיים והציונים, כי־אם לצאת מתוך ההסתדרות הקונגרסית בעוד מועד. וכן עשתה. ויצא לה הפסד בניסתה בשכר יציאתה. שחקה מעט בפוליטיקה של „כלל ישראל" משום חובת השעה, ותגרש אותה מפניה, כשעברה שעת הצורך. שחקה מעט — ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי מאומה.

„הועד האמריקאי היהודי" לא יכול לאחוז בדרכיה ובאמצעיה של הפדרציה הסוציאליסטית, כי הלא לא לחנם יאמר משל העם „אין חרטה יפה לסוחר", ובעל־כרחו נשאר בתוך ההסתדרות הקונגרסית.

ובודאי אין להטיל את האחריות בעד הנהגתו ומעשיו

פַּרְצוּפִים

מאת

י. אביתמר.

—

א.

הַחוֹבֵב.

זה ימים רבים אשר אתם רואים את האיש הזה ברחובנו, וככל אשר תרבו לחשוב עליו, וככל אשר תתאמצו לחדור עד עצם תכונתו — אין אתם יכולים לעמוד על אָפיו. מי הוא ומאַין בא? — אין יודע אל־נכון. מתוך הליכותיו ניכר, כי היה האיש משכיל בימי בחרותו ומוצאו מגזע בעלי־בתים חשובים, ואפשר — אין זו אלא טעות. את דבורו הוא מתבל לפעמים בפסוקים ובמשלי־חכמים, ואולם על אמתותם של פסוקים אלו ועל התאַמתם של המשלים לגוף הענין — אי־אתה יכול לעמוד בשטף השיחה. לפעמים נדמה לך, כי אָמנם כבר פגשת את הפסוקים האלה בספרים עתיקים או כבר שמעת אותם בהייך מפי תלמידי־חכמים זקנים, ולפעמים ישמעו לאָזניך בפסוקיו של טוביה החולב... אימתי בא לארץ החדשה? — אין לדעת. מתהלך הוא ברחובות של עיר כתושב, ולא כתושב בלבד, אלא כאזרח, כאחד מזקני האזרחים, כאָב ופטרון, שאין דבר נעלם מעיניו ואין דבר נעשה בעיר ובצבור בלא השתתפותו; ויחד עם זה מדבר הוא גם על „ארץ־מולדתנו הישנה" בחום ובקורבת־נפש ובהתפארות יתירה, כאילו זה אתמול בא משם, וגם שם עינו צופיה עדיין על כל ענין וחפץ, וגם שם כל דבר ישק על־פיו. בן כמה שנים הוא? — אילו היה מגדל זקן ושפם, אפשר היה לשער את מספר שנותיו כדי ארבעים, או גם כדי חמשים; עכשיו שפניו מגולחים, הריהו נחשב על בני השלשים, ואולי עוד פחות מזה. בהתהלכו בחברת צעירים, הריהו צעיר לכל דבר, משתף עצמו להליכותיהם ולדעותיהם ולטעמם; ובשבתו במסיבת זקנים — אף הוא נאנח עמהם, מתגעגע על הישן ואומר: „לא כימינו הימים האלה!"...

מה הוא לפי השקפתו בעניני אמונות ודעות: לאומי או מתבולל, בורגני או סוציאלי, עברי או אידישיסט, ציוני או מתנגד לציוניות? — לכאורה, הריהו ציוני ולאומי נאמן, אבל גם לדבר סרה במתבוללים ולקנתר אותם לא יתנהו לבו — גם לתוך חברתם הוא מציץ לפעמים בפנים מאירות ובשמחתם גם לו שמחה. ביחוד משתתף הוא בשמחתם. בשעת הבחירות בארץ אתה רואה אותו נרגש ונלהב בתוך חבורות הסוציאליס־

VOL.IV NEW YORK, JUNE 8, 1917 No. 14

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית | ניו־יורק, י"ח סיון, תרע"ז | גליון ארבעה עשר

„הַפְּסָקִים הָאַחֲרוֹנִים" בַּיַּהֲדוּת הָאֲמֶרִיקָאִית.

שאלת הקונגרס היהודי, שהטילה סערות הרבה כל־כך בחיי החברה שלנו, שפלגה את היהדות האמריקאית למחנות וכתות נלחמות איש ברעותה ולא ירדה מעל סדר היום במשך שתי השנים האחרונות, עומדת להפתר בעוד זמן קצר.

והיא תפתר בחיוב.

לא הועילו כל האיומים מצד ידוע, שרצה להוכיח, כי קונגרס יהודי עלול להעמיד בהזרת סכנה את כל קיומה של היהדות האמריקאית, מפני שהקונגרס יראה בפירוש, כי גם היהדות האמריקאית ק ב ו צ ה ל א ו מ י ת היא, שיש לה שאלות מיוחדות ופרובלימות מיוחדות, הקשורות ותלויות במצבו וגורלו ה כ ל ל י של עמנו. ולפי השקפתו של הצד הזה אין עון פלילי יותר מהודאה בלאומיות היהודית. לא הועילו גם כל המזמות והתחבולות, שהשתמש בהן הצד הזה, כדי להפריע בעד הגשמתו של הקונגרס, אחרי שהאיומים לא הראו את השפעתם על דעת הקהל, והמצדדים בזכותו של הקונגרס ובהתועדות, שיכול הוא להביא ביום שידובר על שאלת היהודים הישנה והמסובכה, לא פחדו ולא נסוגו אחור מפני המיראים והמאיימים, העושים כן מדי הריחם איזו הרשה מתרקמת בעולמנו, הבאה לשנות את הערכין.

וצריך לאמר, כי נסיונות כאלה לבטל את התנועה הקונג־רסית נעשו לא רק מצד אחד בלבד. מצדדים שונים בקשו להמית את התנועה הזאת, מתחלה בחניקה ואחר־כך בנשיקה, לפי המצב שנשתנה בינתים. בחוגים רבים ידועים הביטו על התנועה הזאת מטעמים שונים כעל דבר מסוכן, שראשיתו מרד ואחריתו חורבן. ביחוד הצטיינו במלחמתם נגד התנועה הקונגרסית שתי קבוצות, שכל אחת מהן היתה מהלכת עד כה בכפה במובן ידוע, ושהרהרו על קיומן לרגל ההתנערות וההתעוררות, אשר גרמה תנועת הקונגרס בהעולם היהודי, הלא הן: „הועד האמריקאי היהודי" ו„הפדרציה הסוציאליסטית היהודית". באי־כחם של הרכוש ושל העבודה, אלה שתי הקצוות של החברה, השתתפו לשם יחוד הכחות במלחמת מציה נגד הזרם הלאומי, שהתגלה ביהדות האמריקאית. מחזה שכיח הוא, כי השנאה להאויב המשותף מזווגת זווגים בלתי טבעיים בהחיים הפוליטיים, וגם הפעם התחברו שתי הסתדרויות, שאין אחת נוגעת בחברתה בשנים כסדרן אפילו כמלוא נימה, בשביל התנגדותן המשותפת להזרם החדש הלאומי ביהדות האמריקאית.

„הועד האמריקאי היהודי" רגיל היה להביט על עצמו מיום היוסדו כעל מוסד יחידי, שהוא בא־כחה הרשמי של היהדות האמריקאית, ש א ך ל ו יש הרשות המוסרית להתיך משפט בכל השאלות הנוגעות ליהדות הזאת, לפלס נתיב להתפתחותה, כפי שיורהו רוח־מבינתו, וגם לבוא במשא ומתן עם ההסתדרויות היהודיות האחרות ביתר חלקי העולם בנוגע לענינים של הפוליטיקה היהודית „העליונה". ומפני זה הביט בעין צרה על התנועה הקונ־גרסית מראשית התגלותה, כי ראה בה מעין פריקת־עול של „מתפרצים מפני אדוניהם", מעין זרם הבא מן החוץ ומבקיע לרשות שאינה שלו, לרשות היחיד של הועד. ולא פעם ולא שתים יצאו אחדים מהעומדים בראש „הועד האמריקאי היהודי" בקריאה: „זריב עליך, יהדות אמרי־קאית!" ויזהירו את הקהל, כי לא ילך אחרי התנועה הקונגרסית, שאינה אלא ילידת החוץ, יבל שורש ואחיזה ביהדות האמריקאית עצמה אין לה.

ו„הפדרציה הסוציאליסטית היהודית" השגיחה בשבע עינים, כי חורב הלאומי לא יהרוס דרלה להוגי הפועלים היהודים. העומדים בראש הפדרציה חששו לטהרת הסוציאליות ויראו פן יבולע לה, אם הפועל היהודי יפנה לבו גם לשאלות אחרות, וביחוד לשאלה הלאומית.

קנקן חדש

מלא ישן

באו אל

חג היובל של מאסליאנסקי

במוצאי שבת, 9 לחודש יוני, 1917

באולם קארנגי, רחוב 57 והעווניו השביעית

זאת תהיה אחת מהאספות היותר נהדרות שהיו ליהודי ניו־יורק רבתי.

האנשים היותר מפורסמים בקהלת ניו־יורק ידברו מעניני דיומא ובעלי הכשרונות היותר ידועים ישתתפו בקונצרט הגדול שינתן לכבודו של בעל־היובל.

בין הכחות המשתתפים בקונצרט נמצאים שמות כמו אלה: מרת סוקולסקי־פריד, על הפסנתר; מר אלברט גרינפלד, על הכנור; המשורר מורים רוזנפלד יקריא מכתביו, שחבר ביחוד לכבוד הנשף הזה; מאה חזנים מ„אגודת החזנים” יזמרו מזמורים ראוים לנשף כמו זה.

הכינו לכם כרטיסים היום

להשיג בכל מערכות העתונים ואצל מזכיר „ועד יובל מאסליאנסקי”, מר אסופסקי, 204 מזרח ברודוויי.

מברכים אנו את מורנו וחברנו מ ש ה מ נ ו ח י ן ואשתו מ ר ו ת ה ובנם הקטן הנחמד י ה ו ד י ליום גמר האדון מנוחין את חוק למודיו באוניברסיטה. מי יתן ונזכה לראותו פרופיסור למאתימאטיקה באוניברסיטה העברית בהר ציון.

חבריו ומכבדיו:

הלל דבורקין, חיים הילפרין, אפרים איזנברג, מאכס דוידסון, איזידור אפשטיין, אלכסנדר שא־קובסקי, אברהם לרנר, אריה פינק, מורים גרסון.

„ניו־יורק יוניברסיטי”, ניו־יורק.

דרוש מורה

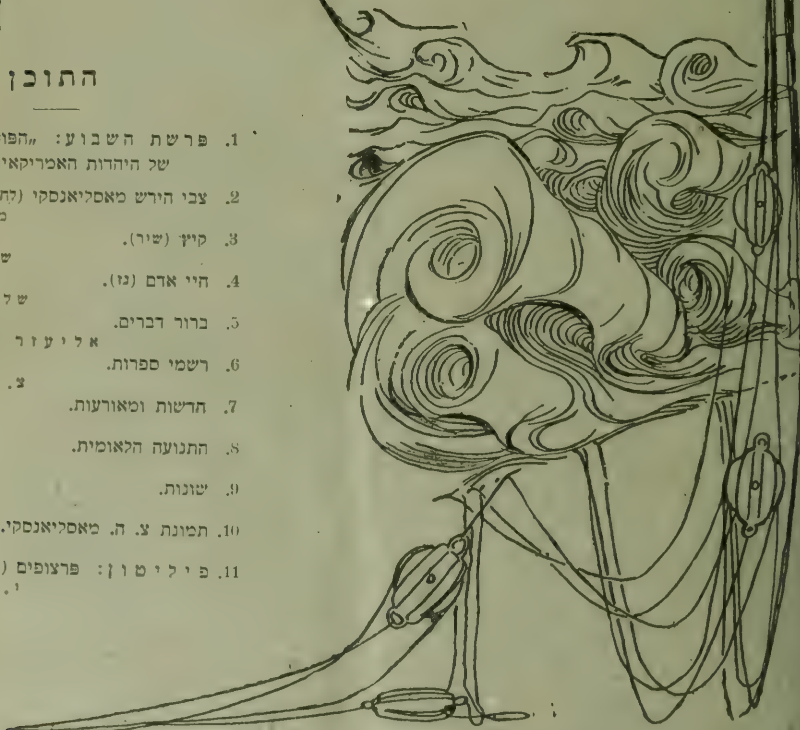
הקהלה בעוועלעטה, מיננסוטה, דורשת מורה. צריך להיות פדגוג מומחה בשיטת עברית באנגלית. שכר הגון למורה הגון.

N. KARLINSKY, Sec.

Eveleth, Minn.

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. JUNE 8. 1917 No. 14 (64)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה......3.00 לחצי שנה...$1.50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנה......$3.50 לחצי שנה...$1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year....$3.50 Six months..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים

ברכה לבבית לידידי היקר י. צ. ווי־סוצקי לאירושיו. בנה ביתך בארץ אבותינו במהרה בימינו.

ש. לרמאן.

אגודת „אחיעבר" מברכת את חברה הנאמן מר צבי מעהר ואת רעיתו להולדת להם בן עמנואל. יגדלוהו ויחנכוהו לבן נאמן לעמו, ארצו ושפתו.

אגודת „אחיעבר".

הננו מברכים את ידידינו מר צבי מעהר ואת רעיתו ליום הולדת להם בן עמנואל באושר ובהצלחה. יקוים בו המאמר: „מעשה אבות סימן לבנים".

ש. עפשטיין ורעיתו.

הנחה לחותמי "התורן" החדשים

במערכת "התורן" נמצא למכירה מספר מצומצם של כרכי "התורן" שנה ג', מכורכים הדר (גליונות 1־50), וכל הקודם זכה.

מחיר הכרך $3.50 עם המשלוח. להותמי "התורן" החדשים רק $2.50 עם המשלוח.

ההנהלה של „התורן" הזמינה טבלאות לכריכה בשביל כרך „התורן" השבועי, שנה ראשונה. הטבלאות עשויות בהדור מיוחד. בידי ההנהלה נמצא מספר מצומצם של הכריכות האלה בשביל אותם הקוראים, הנוהגים לפאר את ארונות־ספריהם בכרכים מהודרים.

מחיר כל כריכה עם המשלוח 35 סנט.

לפנות בהזדמנות אל הנהלת „התורן".

להאורגאניזאציות היהודיות בניו-יורק רבתי.

השתתפו בבחירות לקונגרס היהודי!

קראו תיכף לאספה ביום הבחירות (במוצאי־השבת, 9 לחודש יוני, או ביום א', 10 לחודש יוני, כל היום ובערב) והודיעו לנו את זמן ומקום אספתכם.

אם אינכם יכולים למצוא אולם לאספה ביום הבחירות, הודיעו לנו תיכף ואנחנו נשתדל למצוא מקום בשבילכם.

EXECUTIVE COMMITTEE

AMERICAN JEWISH CONGRESS

1 Madison Avenue — New York

דפוס של יחזקאל ריססין, 217 איסט ברודווי, ניו־יורק

ברכות

ברכה לבבית לידידינו צבי ורבקה מ ע ה ר להולדת להם בן עמנואל. יזכו להנכו לעברי בריא בגוף וברוח ופאר לעמו.

אברהם ואסתר שפייזנדרר.

בברכה ציונית ועברית הנובעת מעמקא דלבאי מברך אני את חברי ישראל צבי וויסוצקי ליום ארוסיו: בנה ביתך על הרי יהודה וירושלים.

ד. פלדמאן.

ברידזשפורט, קונג.

אברכך מרחוק, חברי י. צ. וויסוצקי, בברכת מזל טוב חמה ולבבית, היוצאת מעמקי לבתי.

משה א. כ־ן.

ברכתי, ברכת מזל טוב, שלוחה בזה לידידי העברים צבי ורבקה מעהר להולדת בנם עמנואל; ולידידי העברים שמואל וברכה שווארטצמאן להולדת בתם נעמי. יהי רצון, שאלה הקטנים גדולים יהיו ונברכו בהם כל טובי עמנו!

דניאל פרסקי.

ניו־יורק.

פרופיסור ישראל שפירא — מרים קירשברג

מאורשים

כ"ה אייר, תרע"ז.

וואשינגטון, ד. ק. — מונטריאל, קאנאדה.

אני מברך את ידידי הנכבד הפרופיסור ד"ר ישראל שפירא לאירושיו עם הגברת מרים קירשברג.

ראובן פינק.

וואשינגטון, ד. ק.

חברת הסטודנטים „מנורה" של האוניברסיטה גיאורג וואשינגטון שולחת ברכה חמה לפרופיסור ד"ר י. שפירא לאירושיו.

וואשינגטון, ד. ק.

* * *

הועידה התרבותית בווארשה.

בימי 26־28 לחודש מארץ נקראה בווארשה הועידה התרבותית הראשונה של יהודי פולאניה. הועידה, למרות מה שרבים מן האלימנטים הלאומיים והצבוריים לא היו שבעי־רצון מאופן קריאתה, ולפיכך גם לא השתתפו בה כראוי, הצטיינה בעבודתה הפוריה לשם כל קניננו הלאומיים והראתה עוד פעם על המרץ והעוז, שבו אחינו בפולאניה מוסיפים לעבוד על שדה תרבותנו. כנהוג, היתה שאלת הלשונות גם בועידה זו סלע המחלוקת בין העברים והאידישיסטים, ורק הודות לעמלם של הלל צייטלין, ה. ד. נומברג ואחרים, באו שני המחנות לידי פשרות בהחלטות שנתקבלו.

מענינים היו דבריו של הלל צייטלין בנוגע לחנוך הדתי וה„חדר". בתוך שאר דבריו אָמר:

„יחד עם בית־הספר העממי, שאתם רוצים להקים, צריך להתקיים גם ה„חדר". ה„חדר" צריך תקונים, אבל אין לו להתבטל לגמרי. אין אנחנו יכולים להתקיים בלי חנוך דתי, ואת זה יתן לנו ה„חדר".

„השפה העברית היא בשבילי יותר משפה לאומית — היא לשון כל קדשינו, לשון שבת ויום־טוב שלנו, בשעה שהלשון היהודית־האשכנזית היא לשון החול והמלחמה היום־יומית בחיינו הגלותיים. חובה מוטלת עלינו ללמד עברית בכל בתי הספר היהודים, ה„חדרים", בתי הספר הבינונים וכו', ולהפיצה בין כל שדרות העם".

מלבד צייטלין ונומברג, שהרצו בעיקר על החנוך בבית־הספר היהודי, נשמעו בועידה הרצאותיהם של ש. י. סטופניצקי (על הדרישות התרבותיות הישראליות), ד"ר פרילוצקי (על הבלשנות היהודית), ליאו ו. (על השירה והמוסיקה העממית), כהן (על התיאטרון) ונייפלד (על הספריות היהודיות).

מן ההחלטות שנתקבלו בועידה, ושהזכרנו אחדות מהן באחד הגליונות הקודמים של „התורן", יש לציין עוד את ההחלטות האלה:

א) ליסד מועצה חנוכית יהודית, שישתתפו בה באי־כחם של כל המוסדות החנוכיים היהודים בפולניה. ב) ליסד שעורים לגננות. ג) ליסד שעורים פדגוגיים למורים. ד) ליסד בתי־ספר למלאכה. ה) לעשות את למוד השפה העברית חובה בכל בתי־הספר היהודיים. ו) ליסד קרן ספרותית לאומית. ז) להקים ספריות יהודיות בכל ערי פולניה ולתמוך באלה שמתקיימות מכבר.

ועדים מיוחדים נבחרו להוציא את כל ההחלטות הנזכרות אל הפועל.

* * *

חדשות ספרותיות.

בלודז של פולניה נוסדה, על־פי הצעתו של ה„לאָדזער טאַגעבלאַט", קרן ספרותית להוצאת כל כתביו של הסופר המנוח „רב מרדכילי".

בפראגה הסמוכה לווארשה נוסדה חברה ספרותית חדשה על שם שלום־עליכם. החברה פתחה ספריה יהודית גדולה ושעורי־ערב לגדולים.

— בלונדון יצאו בחוברות מיוחדות, בשפה האנגלית, מאמריו של אחד־העם: „פינסקר והציוניות הפוליטית", „שלטון השכל", „עבדות בתוך חירות" ו„שנוי ערכין". המאמרים נתרגמו לאנגלית על־ידי אריה סימון.

* * *

מחיי האגודות.

— במוצאי שבועות חגגה אגודת „אחיעבר" בניו־יורק חג מלאת שמונה שנים לקיומה בסעודת חברים, שנאמו בה ראובן בריינין, ד"ר ש. מ. מלמד, מ. שיינקין, י. ז. פרישברג, שמעון גינצבורג, א. ש. אורלאנס, שלמה גולדנברג, אהרן פרנקל, א. שפייזהנדלר, ש. אפשטיין, א. נ. פרלברג ועוד. היושב־ראש היה דניאל פרסקי.

האספה הבאה תהיה במוצאי־שבת, י"ב בסיון, באולם „הכנסת־אורחים", 229 איסט ברודוויי. ענינים מעשיים חשובים עומדים על הפרק.

— ד"ר נ. סלושץ ירצה במוצאי־שבת, י"ב סיון, אצל „בני־עם־חי", באולם בית־הספר העממי 63 (מזרח רחוב הרביעי, חדר 310) על־אודות „החיים העברים החדשים". החברים ידונו גם־כן על־דבר יסוד מרכז עברי במורד העיר. האספה נפתחת בשעה השמינית בדיוק.

— אגודת „מסדה" בהארלם תתאסף ביום א', 3 יוני, באולם בית־הספר „זרובבל", 22 מערב רחוב 114. מר שלמה גולדנברג ירצה על־דבר „ביאליק האדם והיהודי". מרת מנוחה שיינמארק ומר סלצר יקריאו. האספה נפתחת בשעה 8.30 בדיוק. מביני עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „עבריה" בבופלה, נ. י., תתאסף במוצאי־שבת, 2 יוני, באולם תלמוד־התורה. מר א. פריים ירצה על־דבר „הקונגרס היהודי ומטרותיו". מביני עברית וחובבים מתבקשים לבוא.

— אגודת המורים דבוסטון וסביבותיה, בהכנסה לישיבה מיוחדת לדון בדבר המורים העברים השובתים בניו־יורק, החליטה:

א) להביע את רגשי השתתפותנו לחברינו המורים ולעורר את רוחם להמשיך את מלחמתם עד שדרישתם הצודקת תמלא בשלמותה.

ב) להמציא עזרה חמרית לחברינו השובתים בכל משך ימי השביתה.

ג) לבקר את האגודות הלאומיות והציוניות דבוסטון וסביבותיה ולדרוש מהן עזרתן בשביל חברינו המורים.

באספה זו נאסף סכום של חמשים דולאר, שכבר נשלחו לתעודתם. מלבד זה התחייבו החברים לפרוש חמשה אחוזים ממשכורתם מדי שבוע בשבוע לקופת השובתים בכל הימים שתמשך השביתה.

— באספה האחרונה של „אגודת המורים דבוסטון" נבחרו הפקידים האלה למחצית השנה הבאה: מר שוהן, נשיא; מר ניומאן, סגן־נשיא; מר וואלדמאן, גזבר ומר רשיש, מזכיר. מר שטיין, מר רזניק וד"ר גולדברג בועד התנוך.

האספה הבאה תהיה במוצאי־שבת פ' נשא, ב„היברו אדיוקיישאָנאל אַליאַנס", רוקסבורי. מר תומרוב ירצה על „אחד־העם". כל מביני עברית מתבקשים לבוא.

את לב היהודים האנגלים מכל החוגים והמפלגות, ומחאות חריפות נגד שני הועדים האלה נשלחו אל ה„טיימס" הלונדוני. בין המוחים היו הלורד וואלטר ליאוניל רוטשילד, רב הכולל ד"ר הירץ, ד"ר מ. גאסטר וד"ר ח. ווייצמאן, שהזכירו למנהיגי ה„ועדים" הנזכרים, שאין להם רשות לדבר אפילו בשם חלק כל־שהוא של העם היהודי, שרובו ככולו שואף עתה להקמת מדינה יהודית בארץ־ישראל.

מערכת ה„טיימס" יצאה אף היא במאמר ראשי לתמוך בדרישות הציונים.

— שנים מטובי חברית של הסתדרות „השומר" בפלשתינה, יחזקאל חנקין ומנחם־מנדיל פורטוגאלי, מתו במחלת הקדחת הצהובה.

התנועה הלאמית

ועידת הציונים בקאנאדה.

ביום א', 1 יולי, תפתח בוויניפג הועידה השנתית החמש־עשרה של ציוני קאנאדה, שתשתתפנה בה ההסתדרויות הציוניות והלאומיות (המכירות בפרוגראמת הבאזילאית) מכל ערי המדינה. באותו היום תערך אספה המונית גדולה, שינאמו בה על הציוניות ומטרותיה האדונים: ק. י. די־סולה, הרב די־סולה, הרב גורדון, סיר מורטימר דייוויס וליאו יעקבס מבני הארץ; וד"ר ש. לוין וב. מוסינזון מארצות הברית. בין האורחים, שיבואו אל הועידה, מונים גם שמותיהם של ד"ר נ. סירקין, מ. ברלין מניו־יורק והשופט לואים ד. בראנדייס מוואשינגטון הבירה.

* * *

הסוציאליסטים והמדינה היהודית.

בשיחה שהיתה לסופרו של העתון הניו־יורקי „גלאוב" עם מזכיר הלשכה הסוציאליסטית העולמית בשטוקהולם, קאמיל הואיסמאן, אמר האחרון בנוגע לשאלת היהודים כדברים האלה:

„במלחמה הזאת צריכה להפתר גם השאלה היהודית. אני חושב, שאפשר יהיה לגרמניה להשפיע על טורקיה, שתיסד בפלשתינה מדינה יהודית עומדת ברשות עצמה, שבה יוכל סוף־סוף העם היהודי לנוח מנדודיו הארוכים".

כאשר הביע לו סופר ה„גלאוב" את דעתו הפרטית, כי מסופק הוא ברצון היהודים לשוב לארצם, ענה לו הואיסמאן:

„אלפי יהודים רוצים במדינה יהודית בפלשתינה. אמנם רבים מהם שבעים רצון מחייהם בארצות גלותם, ואולם עוד הרבה יותר יהודים יורידו דמעות של שמחה, כשתבוא הידיעה על־דבר האפשרות לשוב לארץ מולדתם. ויודע אנכי, שחמש הסתדרויות יהודיות גדולות מתעניינות בשאלה זו והן מכוונות את כל פעולותיהן עתה לפתרונה. „לשכת־הפועלים היהודית בהאאג" הודיעה, שהיא תומכת ברעיון מדינה יהודית בפלשתינה, ובאי־כחה בועידת הסוציאליסטים בשטוקהולם יכריזו שם על הדרישות האלה של העם היהודי.

שונות

הכרוז של הדיפוטאטים היהודים.

בעתונים, שנתקבלו מרוסיה בשבוע האחרון, הננו מוצאים את הכרוז הזה, שהוציאו חברי־הדומה היהודים:

אל העם היהודי ברוסית.

הריבולוציה הגדולה, שדורות רבים נלחמו ומתו לשמה, התחוללה סוף־סוף. ממשלת־היחיד נפלה ומשפחת הרומאנובים הורדה מעל כסא המלוכה. הממשלה היא עתה בידי הועד הזמני של הדומה הממלכתית והמועצה של צירי הפועלים והחיילים, שנתמכים ברצון הריבולוציוני של העם והצבא. רצון העם החפשי שנה במשך ימים אחדים את פני כל הארץ. שורה של ריפורמות חשובות, שחכינו להן ימים ושנים, יצאה עתה אל הפועל. הגבלות מעיקות נתבטלו, והננו עתה אזרחים בני־חורין ככל אזרחיה של רוסיה הגדולה.

העם, שנגולה מעליו החרפה של שלילת זכיותיו, ישתתף בעבודת היצירה הגדולה: בבנין רוסיה החדשה, ויקדיש לארץ־מולדתו את כל כחותיו, כדי שתוכל לצאת מן הנסיון הקשה, העומד לפניה, אל המישור הרחב של חופש ואושר לממלכה הרוסית ולכל עמיה.

והאם יש עוד צורך להזכיר, כי בראש וראשונה צריכה ארצנו לנצח את האויב החיצוני; שאם ננחל מפלה בשדה־קרב, יהיה זה האסון היותר גדול לרוסיה המשוחררת? נצחון של הצבא הרוסי הוא הערובה היותר נאמנה של חופשנו.

אפילו בימי הממשלה הקודמת מלא העם היהודי באמונה את חובתו לארצו. ואולם הכל יודעים את היסורים, שענו את לבות מאות אלפי החיילים היהודים, בדעתם, כי בה בעת שהם שופכים את דמם בעד ארצם, אבותיהם הזקנים, נשיהם וטפם סובלים נגישות ורדיפות היותר נוראות.

עתה נשבר עולנו מעל צוארנו. והחיילים היהודים החפשים ישאבו בנצחון הצדק והיושר כחות חדשים למלחמתם עם שונאיהם. את חובתם לעם היהודי ולארץ־מולדתם ימלאו אף כל אלה, שנשארו במקומות מושבותם, שיספיקו את צרכי צבאותינו, ויחד עמהם יגינו על החופש שרכשנו לנו בכל־כך עמל.

אנחנו היהודים, חברי הדומה הממלכתית, שמשכנו בעול הקשה של מלחמה תמידית עם הממשלה הישנה בשם הכבוד הלאומי היהודי, מאשרים בשמחת־לב את העובדה, שהעול הכבד הזה הוסר מעלינו על־ידי רוסיה החפשית. הננו נשארים על עמדנו, ואולם לשם מטרות ושאיפות חדשות.

ויחד עם המלחמה לחזוק הממשלה החדשה, יתחיל העם היהודי לסדר ולארגן גם את כחותיו עצמו. וצריכים להתחדש חיי הקהלות היהודיות. הקהלות המקומיות, שתבנינה על יסודות חדשים וחפשים, תעזונה ליהדות לפתור את השאלות הגדולות, שקמו לנגדה עתה ברוסיה המשוחררת. המלחמה הבלתי־פוסקת לשם החופש, היצירה ההדדית של החיים החדשים — הן הן הערובה לאשרנו ולהצלחתנו.

באו על החתום חברי הדומה הממלכתית: מ. ח. בומאש, י. ב. הורוויץ, נ. מ. פרידמאן.

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

עורך נכבד: —

בבקשה ממך לפרסם ב„התורן" את הדברים הבאים להלן:

הסתדרות „אחיעבר", אשר מראשית קיומה שמה לה למטרה לעזור בנטיעת השפה והספרות העברית על קרקע אמריקה הצחיחה ואשר עלה בידה במשך השנים האחרונות להכשיר את הקרקע לקיומה של עתונות עברית הגונה בארץ זו, החליטה הפעם לעשות מפקד לכל כחותינו הרוחניים הנמצאים אתנו פה כיום, כחות ספרותיים אשר צמחו וגדלו לנו בארץ הזאת במשך חמש עשרה השנים האחרונות — והחדשים, שזה מקרוב באו מחוץ־לארץ ונוספו על רכושנו הרוחני באמריקה. וגם לתת להקהל העברי מזמן לזמן מין תערוכה של החיים העבריים שבכאן, שהתחילו — ביחוד בזמן האחרון — משגשגים ומסתעפים במדה הגונה.

לתכלית זו הסתדרות „אחיעבר" נגשת אל מפעל חדש: להוציא קובץ גדול ספרותי, מדעי ושמושי בצורת לוח שנתי ובשם „לוח אחיעבר", ועריכתו של „לוח אחיעבר" לשנת תרע"ח נמסרה למערכת של שלשה, החתומים למטה. הלוח יהיה רב־הכמות ויכיל:

א) ספרות יפה (ספורים, רשימות וציורים, מקוריים ומתורגמים, שירים וגומר) ובקורת.

ב) מדע (הכמת־ישראל, מחקרים עיוניים וחברתיים וגומר).

ג) שאלות החיים.

ד) השקפות על החיים והספרות.

ה) החלק השמושי (פעולת האגודות השונות בתפוצות אמריקה, כרוניקה של המעשים בעולמנו לכל השנה וגומר).

והננו פונים בזה לחברינו הסופרים, החכמים והמשכילים בכל מקום שהם, בהזמנה להשתתף במפעלנו ולשלוח לנו ממיטב פרי עטם בשביל אחד מן המקצועות האמורים, כדי שישמש ה„לוח" באמת תערוכה לחיינו ובית־כנוס לרכושנו הרוחני בארץ הזאת.

ברגשות כבוד ויקר,

בשם המערכת של „לוח אחיעבר",

ד"ר ש. מ. מלמד,
שמעון גינצבורג,
צבי שארפשטיין.

הכתובת למשלוח כתבים בשביל ה„לוח":

"LUACH ACHIEBER," c. o. "Hatoren"
89 Delancey St., New York, N. Y.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— ה„סיים" (הפארלאמנט) הפינלאנדי קבל חוק, שעל־פיו ניתן שווי־זכיות גמור ליהודי פינלאנדיה.

— העתון הציוני „יודישע רונדשוי" בברלין קבל מירושלים טלגרמה, המאשרת את כל הידיעות הקודמות על־דבר הרדיפות על יהודי ארץ־ישראל. כתשעת אלפים יהודים גורשו מיפו. המגורשים יכלו להשיג עגלות רק עד המושבה פתח־תקוה. במסילת־הברזל לא ניתנה להם האפשרות לנסוע, והנודדים הוכרחו ללכת רגלי עשרות מילים. רבים מהם חלו בדרך, ואחדים מתו.

הידיעות האלה החרידו את לב אחינו ברוסיה, ובכל עריה הגדולות והקטנות סכומים גדולים נאספים בשביל המגורשים הארץ־ישראליים.

— העיירה סווירשנה, פלך מינסק, ברוסית נשרפה כולה.

— העסקן הצבורי הידוע ד"ר וויגודסקי גורש מווילנה על־ידי הרשות הגרמנית. סבת הגירוש היא הבקורת הקשה, שבקר ד"ר וויגודסקי את מעשי הגרמנים בנפות הנכבשות על־ידיהם.

— ביום 5 יוני יפתח ביקאטרינוסלאב הקונגרס הראשון של האכרים היהודים ברוסיה.

— בשני כפרים בפלך בסאראביה החליטו האכרים לגרש מתוכם את שכניהם היהודים, כמנהג „הימים הטובים ההם". הממשלה הרוסית החדשה בטלה את החלטתם של האכרים.

— בין הקאנדידאטים למשרת הציר הרוסי בצרפת, במקום איזבולסקי שהתפטר, נמצא גם הסוציאליסט היהודי הישיש ליאו דייטש, שבא לפטרבורג לפני שבועות אחדים מניו־יורק.

— בכל הערים הגדולות ברוסיה נוסדה מפלגה רבנית חדשה במטרה להגן על הדת והמסורה היהודית.

— בפטרבורג נוסדה הסתדרות חדשה בשם „אגודת העם העברי", שמטרתה לאחד את כל היהודים האי־מפלגתיים. המיסדים הם: קרייניו, צינברג ומאנדל.

— המפלגות היהודיות המאוחדות ברוסיה בחרו בחבר־הדומה פרידמאן ובחבר ה„בונד" קאנטורוביץ לבאי־כחם בקומיסיה הממלכתית לקריאת „האספה המכוננת".

— ביקאטרינוסלאב נפתח בית־ספר גבוה למורים עברים.

— ביום 3 יוני יפתח בפטרבורג הקונגרס של ה„חברה היהודית לעבודה ותעשיה".

— באי־כחה של חברת „מפיצי השכלה" ברוסיה הוזמנו להשתתף בהקומיסיה של מיניסטריון ההשכלה.

— ה„ועד המאוחד של צירי הקהלות" וה„ועד האנגלי־היהודי" יצאו בשבוע האחרון בעתונות הלונדונית בהודעות, שהם מתנגדים ללאומיות הישראלית וליסוד מדינה יהודית בארץ־ישראל על־פי התכנית הציונית. ההודעות האלה הרעישו

נוף, איננו מוסר על הבד את תמונת האדם, שעמד לפניו, אלא את האדם שראה בו הצייר מהרהורי לבו, את הנשמה שנשתקפה ל ו מתוך עיני המצויר, ואינו מגלה לפנינו את הנוף, שהוריק למולו, אלא את חלומו, חלום הצייר, המשתרע על אותו הנוף, — באופן שהשקיע ביצירתו חלק ממנו עצמו, — כך גם המספר אינו מוסר לנו תמונת התקופה שהוא חי בה, כמו שהיא, אלא הוא מאיר אותה באור פנימי משלו וקובע את עצמו במרכז התקופה ההיא. וכזה כן זה, כרבות אורם הפנימי, כן ירבה יפי התמונה, שהם יוצרים.

שונה הוא הצלם. הלז אין לו אלא מה שעיניו רואות. אם נתמחה קצת במלאכה והוא יודע פרק במרה וקצב, לא יחסיר כלום ולא יקלקל משרטוטי פניו של המצולם, ואולם לעולם גם לא יוסיף עליהם. נשמת המצולם תהיה זרה לכל מי שרואה אותו בתמונה כזו. ואם תשמעו לפעמים בני אדם משבחים תמונה מעשה ידי צלם ואומרים: תמונה אמנותית היא, — וידעתם, שהתרומם הצלם עד כדי למוד נשמתו של המצולם, ו ב א ה ב ה עשה את מלאכתו. ואמנם יש שיטשטשו הגבולות, צייר וצלם נפגשו, ולא תדעו אם ירד האחד או עלה השני.

צלם כזה, שלפעמים — אמנם רק לפעמים רחוקות — הוא עולה עד מדרגת הצייר, ולפרקים הוא מוציא מתחת ידו גם מ ל א כ ה בלתי־מתוקנה כל צרכה, — הוא א. ש. זאקס, שהוציא זה עתה ספר זכרונות מחייהם ומנהגיהם של יהודי ליטה וזאמוט בדור שעבר.

„עולמות שחרבו"...

שם יותר נאות לספר משם זה קשה היה למצוא. עולמות רבים וגדולים ומיוחדים במינם הולכים ונחרבים, הולכים וכלים, והם נשכחים מעט מעט מלב הדור, והדור הבא לא ידעם כלל. ואחרוני התקופה הזאת רואים את החורבן בעיניהם, תועים בין החרבות, יודעים, שהכרחי הוא החורבן בתוקף תנאי החיים, וגעגועים רכים מציפים את לבם. והמחבר, אחד מאחרונים הללו, רוצה להטיל לדור בא מתהום השכחה את תמונות־העבר, והרי הוא לוקח אותן כמו שהן, מצלמן ומניחן למשמרת בארכיון העם.
וגם על זה תבוא עליו ברכה. — מי מאתנו לא התרעם על אביו זקנו, על שלא אבה להצטלם בימיו, ולא הניח לדורות הבאים אחריו אף זכר ודמות לזיו איקונין שלו?

* * *

בהכרח הוא, שהעבר, בכל אשר ירחק מאתנו, יהיה יותר רומאנטי. צדדיו הטפלים והשליליים מתעלמים מן העין, ונראים רק הצדדים החיוביים, המרכזיים. זה הוא חוק הפירספיקטיבה, שהפליא לעשות בו כל־כך שלום־עליכם בספר־חייו. ואולם המחבר, כנראה, לא רצה, או לא יכול, להשתמש בחוק זה; העביר את עצמו לתוך אותו העבר ועשאהו הוה. ולפיכך איזו מציוריו מפורטים כל־כך, עד שהם נקראים כפרוטוקולים, ולפיכך לא וותר לפעמים על הכיעור שבדברים (ראה המעשה ב„נקבים" הגדולים והקטנים, עמודים 16—17), ומכאן ההתוכחות וההשואה של בן העבר עם בן ההוה ומנהגיו (עמודים 9, 61, 69, 71, 84 ועוד). כאילו אפשר להניח על שטח אחד את האתמול עם היום.

ואולם, ברובו, כולל ספר הזכרונות, המונח לפנינו, חומר מענין וחשוב, ומי שיבוא לכתוב את תולדות היהודים בליטה ודאי שישאב ממנו הרבה. לא רבים מאתנו יודעים כיום, למשל, על־דבר חברות־הילדים „פרחי־שושנים", שפרחו ברוב ערי ליטה, ושחבריהן, ילדים צעירים, היו מקבצים ממון על יד לקנית ספרים בשביל בתי־הכנסת בעריהם („קינדערשע חברות מיט גרויסע צוועקען", עמוד 19). לא רבים בתוכנו יחשדו גם כן, שאותם השירים העממיים הנאים, הנעימים כל־כך לאזננו, שמושרים בכל תפוצות הגולה, היו „מתחברים" על־ידי בחורי ישיבה, כדי לקנתר איזו „הוא" ו„היא" על יחוסיהם החשודים בעיני בני העיירה, או כדי ליסר איזה חוטא „שבע על חטאתו" („פאסקווילען און אויסגעטראכטע ליעדער", עמוד 55). וכמה יפה וגדולה שמירת שבת בעיירה, שבשבילה כתב־הפלסתר הדוקר את עיני החייב לא יוסר על־ידיו במשך כל יום השבת, אלא אם כן ימצא לו גוי שיעשה זאת (שם)!

* * *

כמעט בכל ציור וציור הננו מוצאים איזה טפוס מהודר, מנהג נאה או מדה טובה, שהיו מצויים ביהודי ליטה, ועכשיו נשכחו או נטשטשה צורתם: ה„סיום" של חברות „פרחי־שושנים" הנזכרות, והיא הכנסת הספרים הקדושים לבית־הכנסת. בנות ישראל, שמורידות את עיניהן בעת שידובר בהן, ושעזות היא בעיניהן לטייל עם בחורים ביער. ענין ה„חזקה" ואיסור הסגת גבול, שהיו יהודי ליטה זהירים בהם כל־כך. עיכוב הקריאה, זה האמצעי היחיד, שהיה בידי החלש להלחם בו כלפי התקיף בעיירה היהודית. השנאה והבוז הגדול למלשינים, מוסרי אחיהם לרשות. האבלות הבלתי־מזויפת ב„תשעת הימים" הראשונים באב. ההידור והבררנות באתרוגים לכבוד סוכות. ועוד ועוד תמונות של חיים שלמים ומלאים, חיים יהודיים ממש. והנקל הוא מעתה לראות ולהבין, כיצד צמחו וגדלו באותם המקומות אותם ה„עלויים" וה„גאונים" ממינם של „הגאון מווילנה" ורבי ישראל סאלאנטר.

* * *

עתה אין עוד אותה ליטה. „כעצים עקורים משרשם, כן נעקרו החיים היהודיים מן הארץ, שבה פרחו מאות בשנים". וספר הזכרונות של א. ש. זאקס ישמש מצבת־זכרון נאה ונוגה לאותה התקופה המתרחקת והולכת, לבלי שוב עוד.

ב. פרידמאן.

ויך את מצרים מכות גדולות ונאמנות, ויוציא את בני ישראל באותות ומופתים בחמשה עשר יום לחודש הראשון מארץ מצרים".

זהו עוד פחות מ„תוכן ענינים".

כמובן, הוא מסיים את הפרק: „ויתר דברי משה... הלא הם כתובים על ספר התורה". אבל אם כן, למה לנו כל הצרה הזאת? ילמד הילד את התורה וידע, ועד אשר ילמד את התורה יספר לו המורה בעל־פה. בין כך ובין כך אין המורה מסתפק ברשימות היבשות והריקות, והספר הנהו רק למפגע לו.

סוף דבר: המורים המתאוננים על המחברים, שאינם כותבים היסטוריה לילדים, מוטב להם שיתאוננו על אלה שכתבו.

התעכבתי קצת בשאלה זו גם מפני כונת המחבר להמציא לה פתרון על־פי דרכו, וגם מפני חשיבותה, כשהיא לעצמה.

ואולם לא תכנו של הספר הוא הקובע לו מקום בבית־ספרנו. קובצים של אגדות, הנועדים לילדים, יש לנו הרבה, וגם ספרי־הקריאה מלאים אגדות, אף־על־פי שמחבריהם לא כוונו לשם היסטוריה; והרי האוצרות הכבירים של ספרותנו העתיקה פתוחים לכל פועל חרוץ, שיבוא ויאסוף בנפשו שבעו.

זכותה העיקרית של המחברת החדשה, שבשבילה ראויה היא להתקבל בשמחה בבית־ספרנו, היא שפתה הקלה בתכלית הקלות. בבחינה זו המחבר הוא „פורץ גדר". נסיון קשה הוא להסיח לב לגמרי מאניני־הדעת שבנו, המבקשים בכל מלה נדפסה לילדים שפה אמנותית וסגנון מלוטש על־פי טעמם הדק והמהודק, ותחת זאת לזכור בכל מלה ובכל משפט אך ורק את ה„דע לפני מי אתה עומד" — את הילד האמריקאי כמעט בתקופה הראשונה של למודו.

והנסיון עלה יפה גם בחלק השלישי, ועוד יותר — בחלק הראשון, שיצא זה עכשיו.

כאשר ישים המורה את המחברת לפני מחלקתו, הלומדת עברית כשנה או שנה ורבע, יראה פתאום, שמהפכה נהיתה. הילדים אינם זקוקים לו עוד, שיבאר להם כל מלה בשבעים ושבעה דרכים ושיתחכם בכל מיני ההמצאות להחזיק את התענינותם. הילד קורא בעצמו בספר, והמורה ש ו מ ע. פה ושם הוא מבאר להם איזו מלה, שלא נתבארה בשולי הגליון, מפסיקם באיזו שאלה לבירור הענין, ואחר שחזרו על הפרק שתים או שלש פעמים, הרי רכשו להם את המלים והבטויים החדשים.

כל מורה, שנסה להקנות לתלמידיו איזו ידיעות בשפה העברית, יבין את משמעותם של הדברים האמורים.

לא נצא ידי חובת בקורת, אם לא נראה על איזו מן הלקויים, שהספר הנדון אינו נקי מהם, לקויים גם בקלות הלשון עצמה, שזהו עיקר זכותו של הספר, וגם בפרטים אחרים.

נביא בזה דוגמאות אחדות.

בעמוד י"א — י"ב מסמן המחבר מושג אחד בשתי לשונות, שזה בודאי עלול להביא ערבוביה לתוך מחו הרך של הילד: „ולך לא ה ק ר י ב ק ר ב ן", „והעלה אותו ל ע ו ל ה". כן הוא כותב בעמוד י"א: „אם אני אומר לו: ז ב ח בנך לפני, מיד י ז ב ח". ובעמוד י"ג: „ואתה הולך ל ש ח ו ט אותו". בעמוד י"ז: „הוא הביא אותו לראש הר אחד". לילד יקשה להכריע, להיכן מלת ה ר דבוקה — לפניה או לאחריה. בעמוד כ"ו: „מרים עמדה מרחוק לדעת מה יעשה לילד". צריך לשער, כי הילדים, שספר זה מכוון להם, אינם בקיאים עוד הרבה בעתיד נ פ ע ל, והמורה יצטרך איפוא לאבד הרבה זמן, כדי לבאר להם פעל מפשט, כמו „עשה", בתמונה זו, וכאן הוא מפשט מכל צדדיו, כי חסרים כאן גם העושה והנעשה. עמוד כ"ח: „ולא יכלו להעביר את העינים ממנו". יכול היה המחבר להרשות לעצמו „עיניהם" במקום „העינים", אבל במקום „להעביר" יפה היתה יותר המלה „להסיר".

הביאורים למלים הקשות — יש מהם, שהם עצמם צריכים ביאור, כמו: „שפחה — נערה משרתת"; „סוף — הקנים הצומחים על שפת הנהר"; ויש מהם, שאינם מבארים כל עיקר: „בדמות — כמו"; וכיצד יבין הילד על־פי ביאור זה את הענין: „בדרך בא השטן, בדמות איש זקן, ואמר לאברהם"?

כמו כן אי־אפשר לנו להסכים לשיטת המחבר בסדור השאלות לתלמידים, ודוקא מפני שהשיטה הזאת קלה ופשוטה יותר מדאי. השאלות ערוכות לפי סדר הרצאת הפרטים המסופרים בכל פרק, באופן, שאחרי אשר יענה התלמיד בכתב על כל השאלות, ימצא פתאום, שכתב את כל הספור על הסדר, מבלי אשר כוון לזה. אם היתה זאת כונת המחבר, איני יודע מה התועלת, אשר תצא מעבודה שלא בכונה זו להתלמיד; אבל הפסד, גדול או קטן, ודאי יש כאן. כי לשאלות מסודרות על־פי הרצאת הספור חסר תמיד ה ק ש ר ה ה ג י ו נ י, ולפעמים יש בהן טעם משונה. למשל, השאלה: „מי לא האמין בפסילים?" (עמוד ב), אחרי שמתוך השאלות הקודמות לא נודע כלל, שהיה מי שהתנגד לפסילים. או, למשל, שאלה כזו: „למי צוה פ ע ם לעמוד בשוק ולמכור פסילים?"

צריך היה להעיר על הפגימות, אבל ראוי לזכור, שזהו נסיון חדש וקשה — נסיון קשה ביותר, שלא יוכל לציירו לעצמו מי שאין מלאכתו בכך.

המורים והתלמידים ימצאו עזר חשוב בספר החדש בכל אופן.

י. ז. פ ר י ש ב ר ג.

זִכְרוֹנוֹת מֵ„עוֹלָמוֹת שֶׁחָרְבוּ"·

„חרוב'ע וועלטען", א. ש. זאקס, „ליטעראַרישער פערלאַג", ניו־יאָרק, 1917.

מה הוא ההבדל בין המספר וכותב הזכרונות?

הראשון הוא צייר, והשני — צלם.

כשם שהצייר האמן, בתתו לנו תמונת פני אדם או

מטעם פשוט: לא היה לה ע ל מ י לשפוך את המון רחמיה ולהשפיע את רוב חסדיה. האמיגראציה מארצות־המזרח פסקה, ו ה א ח י ם ה א ו מ ל ל י ם נושעו תשועת־עולמים באשר הם שם, מבלי לחכות עד אשר תאסף לעזרתם הקופה של עשרת המיליונים... נסגרו בתי החסד והצדקה, בטלו חברות התמיכה לנודדים, ובתי תלמוד־התורה — הללו נהרסו וחרבו עוד בראשית תקופת השביתה! לא נשארה איפוא לפני הפילאנתרופיה היהודית אלא מלאכה אחת: לגדל חתול קטן בחיקה לעת זקנתה, כאשר תעשינה כל הבתולות הזקנות והרחמניות מבנות מרום עם הארץ אחרי בלותן...

וכך הקיפה רוח השביתה ופגעה בכל פנות היהדות האמריקאית, ובכל מקום בואה הרסה על ימין ועל שמאל ועזבה מאחריה חורבן ושממה ושעמום־עולמים.

אמנם נמצאה נפש אחת מישראל, אשר ב פ י ה לא הכריזה שביתה על עצמה בתוך היהדות האמריקאית — הלא היא „ההסתדרות העברית"; ואולם זו כל ימי קיומה על הארץ היו בעיקר רק שביתה אחת גדולה וארוכה, ומלבד הכרוזים „הרוחניים" השונים, שמזכירה היה מפרסם מזמן לזמן בעתונים, לא הראתה כל אותות חיים...

* * *

כעבור עשרות בשנים, לאחר ששקטה מלחמת־העמים וכבר נשכחה מן הלבבות, סרתי בדרך מסעי לאמריקה ושאלתי שם למקום היהדות האמריקאית. הוליכו אותי לברונזוויל והראוני שם אשה יהודית זקנה, כפופה וצמוקה וקטנה מזוקן, פניה חרותים רשת של קמטים רבים ועמוקים, פיה נובל ומקומט ועיניה קמות. הזקנה הקטנה והרזה ישבה מבלי נוע על מפתן בית־כנסת סגור ושומם, אבלה ומחרישה, כשומרת אלמת על חרבות נעוריה, שנקפדו בלא עת...

רְשִׁימוֹת בִּבְּלִיוֹגְרָפִיּוֹת

היסטֹרְיָה לִילָדִים.

היסטוריה לילדים, חלק ראשון, מאת צבי שרפשטיין, הוצאת „שילה", ניו־יורק.

לפני שנה הדפסתי במקום אחר בקורת לשבח על החלק השלישי של הספר הזה, שיצא אז (החלק השלישי הוא ראשון בזמן). הרבה מן המורים לא היו אז שבעי־רצון ביותר, לא מן הספר ולא, ממילא, מן הבקורת, אבל הדבר הזה לא הפריע בעד הספר שיתפשט במדה הגונה ושיכנס לתוך תכנית הלמודים של הרבה בתי־ספר מודרניים. ואין להתפלא על זה: הספרות החנוכית העברית באמריקה, שעליה לצמוח מתוך קרקעה ושצרכי הילד והשגותיו צריכים להיות השליטים היחידים בה, — ספרות זו עדיין נייר חלק היא, והמורה אינו יכול לשפוט על ספר חדש מן הנסיונות שקדמו.

אולם אם השלימו המורים עם הספר עצמו, לא השלימו עדיין עם שמו. „קושיה עצומה" עדיין נשאלת בחוגי המורים: מאימתי התחילו לקרוא לאגדות בשם „היסטוריה"? והרי כל הספר אינו אלא אגדות!

המחבר כוון באמת בשם, שקרא לספרו, להשמיענו דבר, שהוא חדש עדיין בעולמנו העברי, והוא: כי לגבי ילדים האגדות הן בגדר היסטוריה, בעוד שזמן למוד ההיסטוריה עצמה הוא בגיל שאחרי הילדות.

אבל, כנראה, אין המורים רוצים למחול על השם „היסטוריה", והם מפרשים אותו כפשוטו. מכאן ראיה, ששמות מקובלים צריך להניח במקומם, ולהשקפות חדשות יש לברוא הגדרות חדשות, אם בכלל נחוצות הן.

בנוגע להשקפה עצמה בודאי הרבה מן האמת יש בה. העובדות ההיסטוריות, כמו שהן, זקוקות לשכל מבוכר ולהבנה בעולם ובחיים, כדי להעריך אותן הערכה נכונה ולראות את גדלותן או הפסדן, וכשרון זה חסר לילדים לגמרו. לעומת זה נטלו הילדים תשעה קבין דמיון מן העשרה, שירדו לעולם. הדמיון ממלא אצלם תמיד את החלל שבמציאות, והאגדה ממלאה את צרכם בשלימות. האגדה מצליחה לשרטט בקוים אחדים תמונה בהירה, שרושמה לא ימחה.

אברהם משבר את הפסילים, מקבל אורחים, מאכילם ומלמדם לברך „למי שאכלנו משלו", ונצל מכבשן־האש, — זוהי דמות שלמה, וסוף־סוף יש בה הערכה נכונה, לפי רוח הילדים, המתאימה במלואה ל„הערכה ההיסטורית", כפי שעולה לנו מספורי החומש.

או יתרו, שהיה חותן לאיש־האלהים ושעל־ידיו נכתבה פרשה אחת בתורה — באמת במה זכה, אם לא בזה, שלעת זקנתו עזב את הכהונה לאלילים ונתגייר?

ואיך למדנו בחדרים הישנים את ההומש עצמו? זכורני, שזמן רב לא ידעתי, אם הפסוק „היש בה עץ אם אין" סובל פירוש אחר, מלבד „הפשט הפשוט" — „אם יש בה צדיק". אבל זה היה, כמובן, בתקופה שלפני ההיסטוריה, כלומר, בטרם למדנו לדקדק מתוך הקפדה יתירה בצורה המדעית של ההיסטוריה, הנתונה גם לפני ילדים רכים.

אבל ההקפדה אינה עושה כלום, וזהו החסרון העיקרי שבדבר. למוד ההיסטוריה לילדים מ ת ו ך ס פ ר היא פרובלימה קשה, שלא פתרוה עדיין גם ברוסיה. בוא וראה מה שכתב בזה יעקב פרנקל בהקדמתו לספרו „תולדות היהודים": „היסטוריה ענקית כזאת אי־אפשר להלביש בתלבושת קצרה וצרה. על כן לא יפלא עוד בעינינו, כי כל הסופרים, אשר נסו את כחם לערוך היסטוריה קצרה ל ב נ י ־ ה נ ע ו ר י ם, לא הצליחו בדרכם. רוב ספריהם ככולם דומים יותר לרשימה ארוכה של תוכן ענינים לספר דברי ימי ישראל מאשר להיסטוריה קצרה בעצם".

והנה דוגמה אחת מתוך ספר דומה לזה, שמחברו הוא הסופר הידוע זאב יעבץ. כל התקופה מלפני הולדת משה עד „ישראל במדבר" מסופרת אצלו בדברים אלו: „ויזכר ה' את עמו, וישלח את עבדו את משה בן עמרם הלוי איש־האלהים, אשר לא קם כמוהו מעולם ועד עולם,

בלשון. לא שביתת המורים העברים נגד היהדות האמרי־קאית היתה זאת, אלא שביתת היהדות האמריקאית נגד המורים העברים. היהדות האמריקאית, עלובת־נפש זו, שתלו בה שלא מדעתה את כל טרחו ומשאו של בית־ישראל מפנים ומאחור, נלאתה נשוא לבסוף את העול הקשה ואת הלחץ המר של „התרבות העברית“, שהעמיסו על שכמה בשעת מהומה ומבוכה, והתקוממה ראשית כל נגד המורים העברים. ומחכמה עשתה הפעם — כי שמה פניה אל הצד היותר חלש אשר במחנה האויב. וכך טענה היהדות האמריקאית לפני לוחציה:

— מה היהודים הירוקים הללו דורשים ממני? מה פשעי ומה חטאתי, כי באו הנה מעבר לים להציק לי ולמרר את חיי ולדכאני עד מות בה„תרבות“ שלהם, אשר גם את שמה לא אוכל לבטא כהוגן ואת משמעותה לא אדע עד העולם?! המעט לי ב„מפטיר“ ובאמירת „קדיש“ וב„היברו ניישאָנאל כשר וואורש“ — והנה באים הללו להוסיף לחץ על לחצי וצרה על צרתי! אינם מניחים לישב בשלוה ולשחק את משחק הפינוק“ל!...

ואז נתכנסה היהדות האמריקאית לאספת־המון, כמנהג המדינה, והחליטה פה אחד להכריז על עצמה שביתה נגד המורים העברים ונגד התרבות העברית, אשר בשמה הם דוגלים, ונגד כל הדעות המזיקות, המסתעפות ממנה. באספה זו נתחברה ונתקבלה פה אחד ריזולוציה נמרצה לשלוח מגבולות ארצות־הברית את התרבות העברית הטרהנית ולהשיבה למקומה הראשון, אשר משם באה - לווארשה, לווילנה ולאודיסה ולשאר מקומות התחום היהודי. והמורים העברים מה תהא עליהם? — הללו רשות נתונה להם מטעם היהדות האמריקאית להספח לאחת הכהונות אשר בבתי־הכנסיות והמנינים, להיות שם בעלי־קריאה ובעלי־תקיעה ואומרי־קדיש, או להתיצב בתור מלצרים בבתי־הבשר הכשרים של ה„היברו ניישאָנאל כשר וואורשט“...

ובאותה עת עצמה התחוללה שביתה גדולה גם במקום אחר. הועד של הפועלים היהודים, אשר בראשית מלחמת־העמים, בשעת הירום ובלבול־הדעות, שמו על ראשו הקטן כובע גדול יותר מדאי — כ ו ב ע ל א ו מ י, — התקומם נגד שעבוד „ציוני“ זה והכריז שביתה נגד כובעו, שאינו הולם אותו: אינו רוצה בכובע לאומי! אינו רוצה בקונ־גרס יהודי לאומי! מה לו ולצרה הזאת? אין לו חלק בלאומיות ישראל ולא נחלה בפלשתינה! חייט הוא — ועד מדטי יהיה! מהרו והסירו־נא מעל ראשו את הכובע הגדול, המעיק על מחו הרופף כעקת־ברזל ומדכאו עד עפר! שיבו ישימו את הכובע הלזה על ראש בעליו הראשונים, על ראש הציוניים, כי להם נאה, כי להם יאה!...

ויעץ יפה כיון היעד המדוכא הזה להכריז שביתה נגד מדכאיו ויהציו בשעבוד הלאומיות — שעה שחבריו „הירוקים“ המעטים כבר ישבו בספינה להפליג אל רוסיה הנרפבת. הדברים הירוקים הללו עוד היו משתמשים לפעמים, בשעת הדחק, במסוה הבושה על פניהם ועוד היו מנסים לפעמים, בשעת הצורך, להתאדם בחברת בני־אדם הגונים באודם פני גרושה צעירה ומתגעגעת. והנה קמו הללו יום אחד וישבו בספינה, המפליגה למרחקים, והועד, אשר לא ידע טעם בושה מימיו ואודם לא עלה על לחייו מעודו, הרגיש פתאום את עצמו כעבד שאין אדונים לנגד עיניו — וקרא שביתה גדולה, ועקר את הכל בתנועת יד גסה אחת...

ואז הגיעה עונת השביתה גם להקונגרס היהודי באמ־ריקה, כלומר: הגיעה עת האסף הקונגרס היהודי האמ־ריקאי — האמריקאי מכף רגלו ועד קדקדו, בלא שום תערובת זרה, הבאה מחוץ לגבולות אמריקה. השביתה הזאת קמה ונהיתה כמעט מאליה, בלא „תסיסה“ קודמת, בלא השפעת מטיפים, הקוראים למרד ולהתקוממות, ואף בלא התעוררות־רוח כל־שהיא. ה ש ב י ת ה מ ו ב נ ת ה י ת ה מ א ל י ה. היושב ראש פתח את הישיבה הראשונה של הקונגרס היהודי האמריקאי בנאום קצר וקר, שהד המות והחדלון עלה מתוכו, ופנה אל שליחי־הצבור המשעממים והמפהקים — צירי האורדנים ובתי־הכנסיות וחברות־הצדקה למיניהם — בדברים קצרים וקרים, היוצאים מן החזיה הלבנה. וזאת היתה תמצית דבריו: „היות כי כל הנאספים פה כולם, ברוך השם, אזרחי אמריקה הם, כל אחד בא וניירות־האזרח בידו, ואין ביניהם חלילה אף יהודי אחד ירוק, אשר יחרחר ריב ויקים שאון בשם הלאומיות,— לפיכך... לפיכך למה להם לכסות על האמת? הלא כולם, כולם כאיש אחד, א י נ ם ר ו צ י ם ב כ ל ה ע נ י ן ה ז ה ש ל ק ו נ ג ר ס י ה ו ד י מ ע י ק ר ו, ובאו הנה אל הבית הזה רק על־פי הלחץ והדחק, שהיהודים הירוקים מבחוץ דוחקים אותם. ולפיכך... לפיכך מה להם ולכל הצרה הזאת? הלא כל הענין הירוק הזה בידם הוא; ברצותם — יקיימוהו, וברצותם — יבטלוהו...“

שביתת הקונגרס היהודי מובנת היתה מאליה!

אחר־כך הכריזה שביתה היהדות האורתודוכסית — מאפס תנועה וחיים ומחוסר יסוד וטעם לקיומה בתוך סביבה של בערות יהודית מבהילה וכפירה גסה בכל עיקרי הלאום וקדשיו. לא הועילה לה גם התנגדות רבניה להפרו־גראמה הבאזילאית של הציוניים. לא הועילו לה גם הפתקאות „כשר לפסח“, שהחנונים מדביקים בערבי פסחים לבקבוקי מי־סודה... לא הועיל לה אפילו „המזרחי“!

ומאחר שבטלה היהדות האורתודוכסית, שוב לא היתה שום זכות הקיום גם להיהדות הריפורמית. במה „תקונים דתיים“ אמורים? — כשיש דת ויש מחזיקים בה. אבל עם נבער ומשולל רגש־אדם, עם המחנך את בניו ואת הדורות הבאים אחריו ללא אלהים וללא אמונה, ללא בית וללא מולדת, עם שכולו פגימה אחת גדולה ואין בו מתום— מה תועיל לו „ריפורמה“ תפלה של יהדות מסורסת? ואשר ל„תעודת־ישראל“ — הנה זו נמחקה צורתה מרוב ימים, והרבנים האחרונים של התורה הריפורמית, שלא היו בקיאים ביותר באלף־בית העברי, לא יכלו לעמוד על טיב אותיותיה המטושטשות.

ואז נפל גם העמוד התיכון, אשר כל היהדות האמרי־קאית נשענת עליו למן היותה ל„יהדות“ ועד היום הזה — הכריזה שביתה גם ה„פילאנתרופיה“ היהודית. זו שבתה

קרוב למבטא העברים הקדמונים. קולות הלשון העברית נרשמו באותיות לשון אחרת, והם נשמרו עד היום הזה. העדות שבכתב הראשונה היא — תרגום השבעים הידוע... והמלים והשמות העברים, הבאים בתרגום הזה כצורתם וכמבטאם. תנועת הקמץ — אָ — באה תמיד בפתח — אַ".

גם מר בן־יהודה מחזיק כמחזיקים בשיטה הספרדית, אחרי שבתרגום השבעים על הרוב תנועת הקמץ שלנו נעתקה על־ידי אות אַ. ראיה נצחת היא זו, שאין עליה שום פרכה, כי גם בני ישראל בארץ־ישראל בטאו את הקמץ שלנו כמו פתח. ואולם עדות תרגום השבעים היא באמת עדות קלושה במאד מאד. לוא ידענו ולולא היה שום ספק בדבר, כי בימי תרגום השבעים היו כל בני ישראל מבטאים עברית על דרך אחת, כי־אָז יכולנו ללמוד מתרגום השבעים, שעל הרוב בטאו אָז כל בני ישראל את הקמץ שלנו כמו אַ. אבל, כידוע, תרגום השבעים נעשה בשביל היהודים שהיו דרים באלכסנדריה של מצרים. והלא קרוב הדבר לודאי, שבעיר הזאת מבטא בני ישראל היה שונה ממבטא אחיהם בארץ־ישראל. ולפי זה יש לשער, כי באלכסנדריה של מצרים אָמנם בטאו בני ישראל את הקמץ כמו פתח, ואולם ב א ר ץ ־ י ש ר א ל בטאו בני ישראל גם אָז את הקמץ כמו אָ. הלא רואים אנחנו שהסורים המערביים בארץ־ישראל מבטאים את הזקפא (הקמץ) „אָ", בעת אשר הסורים המזרחיים מבטאים את הזקפא „אַ". ולפי זה יש להביא ראיה מתרגום השבעים, כי רק באלכסנדריה של מצרים בטאו בני ישראל את הקמץ „אַ", אבל אין זו ראיה, כי גם בארץ־ישראל בטאו בני ישראל את הקמץ „אַ". ראוי להעיר כאן, שגם גיזיניוס בא לידי מסקנה, שמבטא בני ישראל באלכסנדריה היה משונה ממבטא בני ישראל בארץ־ישראל. וכה דבריו בספרו Geschichte der hebräischen Sprache und Schrift, s. 208: „Wir haben darin ohne Zweifel zwei Pronuntionsweisen, des Hebräischen, wovon die eine in Alexandrien, die andere in Palästina gewöhnlich war, welche verschieden sind wie zwei Mundarten.... Noch Hieronymus lernte ausdrücklich, dass man die hebräischen Vocale provarietate regionum verschieden Spruche." וגם גיזיניוס מסכים, שמבטא בני ישראל בארץ־ישראל היה יותר נכון ויותר אמתי ממבטא בני ישראל באלכסנדריה.

ואם עדות תרגום השבעים היא משענת קנה רצוץ, על אחת כמה וכמה שאין שום ממש בעדותם של יוסף פלאַוויוס, עקילס וארגינוס, מפני שבעלי התרגומים האלה החזיקו בשיטה להעתיק שמות עבריים, כמו שנעתקו כבר בתרגום השבעים, אשר כבר נתפשט בין העמים. הלא רואים אנחנו, שגם הירונימוס העתיק את השם עזה במלת Gaza, והוא בעצמו העיר, שאין לאות עי"ן העברית הברת ה„G", ובכל זאת העתיק גם הוא את העי"ן באות „G" מפני שכן נעתק בתרגום השבעים.

ראוי להחליט, כי לפני המצאת התנועות, היו קצת בני ישראל קוראים, למשל, את המלה „בא" — ba כהספרדים, קצתם קראו bu כמו הפולנים, וקצתם קראו bo כהאשכנזים והליטאים. אולם ממציאי התנועות, כאשר קבעו את סימן הקמץ, כוונו רק להברת אָ, כמו שמבטאים האשכנזים. בזה מודה גם גיזיניוס. ויען שכל בני ישראל קבלו עליהם לקרוא עברית לפי סימני התנועות, לפיכך נכון הדבר לקרוא את הקמץ דוקא אָ. כי רק להברה כזאת כוונו ממציאי סימן הקמץ, ולהברה כזאת כוון גם ממציא סימן הזקפא של הסורים המערביים. וידוע, שסימן הזקפא של הסורים המערביים הוא אות „O" היונית. ומפני שהזקפא הסורי דומה ממש להקמץ העברי, הרי מכאן ראיה, שהזקפא הסורי (והקמץ העברי), שנרשם באותיות לשון אחרת, מבטאו הנכון רק אָ. בספרי „לתקון הנקוד והקריאה", שיצא לאור בקרוב, הרביתי להביא עוד ראיות, שבאמת הקמץ מבטאו הנכון הוא תמיד אָ ולא אַ. אולם כאן, מחסרון מקום, לא אוכל להביא את הראיות האלה. כי באמת שאלת מבטא התנועות תלויה גם בפתרון שאלה עוד יותר חשובה: אם אותיות לשון עברית היו מעיקרן רק תולדות (קונסונאנטי"ן) או שקצתן היו גם אמות (ווקאלי"ן). והנה החכם בן־יהודה מחזיק בשיטת הערביים, שאותיותיהם כולן תולדות. אולם יש ראיות המוכיחות, שבני ישראל הקדמונים האמינו, כי קצת אותיות האלפא־ביתא הן אמות.

ידוע, שהירונימוס קרא לאותיות אהוי"ע אמות־הקריאה Matres Lectionis. ודונש בן תמים בפירושו לספר יצירה פירש, שגם בעל ספר יצירה באמרו „אמות" — כוון לאותיות או"י. וכן קראו אותן מדקדקים רבים, שביניהם היה גם רבי דוד קמחי. אולם באמת השם „אמות" לאותיות או"י מתנגד להשקפתה של השיטה הערבית על האותיות האלה. כי לפי השיטה הערבית רק האותיות שהן קונסונאנטי"ן הן העיקריות. והוא הדין באותיות או"י, שרק אָז יש להן חשיבות של אותיות, בהיותן גם הן לכל הפחות קונסונאנטי"ן חלושות ורפות. אולם בבוא אותיות או"י בתוך ההברות כעין תנועות ארוכות, או כסימני ההמשך, אָז אין להן שום חשיבות של אותיות, כמו שאין שום חשיבות של אותיות להתנועות. אולם השם „אמות" מתאים רק להרעיון, שאותיות או"י הן אותיות הקריאה, שאָז הן העיקריות לעומת יתר האותיות, שהן רק קונסונאנטי"ן, וראוי לקרוא אותן „תולדות". ויש להעיר, שגם בני קאריא קוראים להווקאלי"ן „אמות" ולהקונסונאנטי"ן „תולדות".

רְשִׁימוֹת קְטַנּוֹת

מאת

י. ד. ברק.

ה.

שביתה.

הנסיון הראשון נעשה, כמובן, במורים העברים. השביתה הראשונה, שהוכרזה בקרב היהדות האמריקאית, היתה שביתת המורים העברים.

ואולם משום דיוק צריך אני לתקן כאן שגיאה קלה

תשובה. התשובה באה בערב יום טוב. המשרת רץ לקראתו ותקע לידו גליון נייר צהוב, כפול ארבעה, בלא מעטפה, רק חתום בחומר־חותם ומטבע טבועה בו. זה היה מכתבה של בת החזן, אשר לו חכה והתפלל ימים רבים, והמכתב כתוב באותיות ארוכות ודקות, אשר הזכירוהו את אצבעות ידיה הארוכות והדקות. במכתב היה כתוב, כי קראה את מכתבו בדמעות עינים פעמים אחדות וכי צר לה מאד, שאין אף היא יודעת לכתוב כמוהו. „מי יתן לה אבר כיונה — ועפה אליו לחזות את פניו. לוא למדה לשוט במים — ושטה אליו על־פני ימים ונהרות. ואם אומר הוא בלבו, כי רק ממנו נגזלה מנוחה בלילות, רק משגה הוא אתו. גם היא מחכה כמוהו, גם היא מצפה בעינים כלות לליל שמחת־תורה, כי נפשה יודעת את נפשו ורגש אחד ללבות שניהם!“... בסוף המכתב מזהירה היא אותו, כי לא יוסיף עוד לשלוח לה מכתבים בדרך הזאת, מפני שבטוחה היא, כי ידי זרים פגעו במכתב... כאן נזכר שלום בשתי הידים ההגונות של הבחור המשרת, וקור וחום חולפים בבשרו חליפות, והוא מצייר לעצמו בדמיונו את המשרת הזה, כשהוא פותח בידיו את המעטפה וקורא בעקימת פנים שוחקות את מכתבו, אשר בו שפך את כל לבו לפני בת החזן... ואולם רגש צערו וכעסו נדחה תוך כדי רגע מפני רגש אחר חזק ממנו, רגש שמחה ועדנים ואושר אין קץ. כי הנה ליל שמחת תורה קרוב לבוא. עוד יום יעבור ועוד יום יחלוף, אז יזכה לראותה בעיניו, לעמוד על ידה, להרגיש קרבתה, לדבר אתה — את בת החזן...

עַל הַמִּבְטָא הָעִבְרִי

מאת

פ י נ ח ס מ א ר ד ע ל.

קראתי בעונג את דברי החכם א. בן־יהודה על המבטא העברי, כפי שנמסרו על־ידי סופרו של „התורן“ מועידת ההסתדרות העברית.* זה זמן רב שאני עסוק באותה השאלה, שהנואם הנכבד דן עליה. כמובן, לא עברתי על דבריו במעוף־עין, אלא התעמקתי בכל מלה ומלה ומצאתי בהנחותיו דברים אחדים, שיש לחלוק עליהם. והנני לציין אחדים מהם כאן:

מר בן־יהודה אומר: „קשה להחליט ולהוציא משפט: איזה מבטא מן המבטאים, הקיימים אצלנו בלשון העברית, הוא אמתי או לא אמתי?“ — רק על כן קשה להחליט ולהוציא משפט, איזה מבטא מן המבטאים, הקיימים אצלנו בלשון עברית, הוא אמתי או לא אמתי, — מפני שעד היום הזה עוד לא עלה ביד שום חוקר להפיץ אור על הענין הזה. אולם כאשר יעלה בידי איש להאיר את הענין המדובר, אז נקל יהיה להחליט ולהוציא משפט על אמתיותו של מבטא זה או אחר.

* עיין „התורן“, גליון מ“ט: „הועידה הראשונה של ההסתדרות העברית“, מאת א. פרנקל.

מר בן־יהודה מוסיף לאמר: „ההבדל במבטא קיים בכל לשון ולשון. ומהשקפה סוציולוגית אין מבטא אמתי או לא אמתי. המבטא תלוי באקלים הארץ, בהתפתחות כלי־המבטא ובעוד הרבה תנאים“.

מר בן־יהודה איננו מבדיל — אבל נחוץ להבדיל בין לשון שבעל־פה ובין לשון שבכתב. על לשון שבעל־פה נוכל לאמר, שמהשקפה סוציולוגית אין מבטא אמתי או לא אמתי. למשל: אם היהודים הליטאים קוראים לחמאה „פוטער“ והיהודים הפולנים קוראים לחמאה „פיטער“, אז נוכל לאמר, שכל מבטא מן המבטאים האלה נכון הוא ואמתי במקומו. אולם אם יבוא איש ויאמר, שהמלה ה כ ת ו ב ה „פוטער“ מבטאה הנכון רק „פיטער“, מפני שהמבטא הנכון של אות ו׳ הוא רק כמו i האשכנזית, אז הרשות בידנו לחלוק על ההחלטה הזאת. התשובה הנכונה לשאלה כזו היא: אם ממציא האלפא־ביתא כוון לאות ו, שתהיה רק סימן להברת i, אז הצדק בידי אלה האומרים, שהמלה הכתובה „פוטער“ מבטאה הנכון „פיטער“. אולם אם נאמר, שממציא האלפא־ביתא כוון באות ו רק לסימן הברת u, אז ראוי להחליט, שהצדק רק בידי האומרים, שמבטאה הנכון של מלת „פוטער“ הוא רק Puter.

מר בן־יהודה אומר גם כן: „לפיכך, בשעה שאנו מדברים על אמתיותו של מבטא עברי זה או אחר, אנו חוקרים לדעת: איזה מהם דומה ביותר למבטא, שהיה נהוג בין אבותינו בשבתם בארץ־ישראל? מחוסר גרא־מופון בימים הקדמונים, שבו יהיו נשמרים קולות האנשים בני הדורות ההם, אי־אפשר לנו, כמובן, להספיק עדות שבעל־פה בנדון זה“.

גם החלטתו זאת בלתי נכונה. באמת, עם ישראל עצמו, שנשאר חי וקיים עד היום הזה, אשר מעולם לא חדל לבטא עברית אפילו רגע אחד, הוא הגראמופון היותר טוב של הימים הקדמונים. באמת שמר עם ישראל קולות האנשים בני הדורות ההם. הלא בני ישראל נזהרו במאד מאד לקרוא את התורה בצבור בכל שבת ושבת ובכל שני וחמשי. הלא בכל יום ויום נזהרו להתפלל בעברית שלש פעמים. הלא בכל ימי לכתם בגולה נזהרו בני ישראל ללמוד תורה וללמד את בניהם עברית, והקריאה העברית היתה חובה על כל ישראל לדעתה. וידוע, שהמלמדים נזהרו משנים קדמוניות ללמד לילדי היהודים לקרוא עברית דוקא במבטא המקובל. והלא רואים אנחנו, כי למרות רוב ספרי הדקדוק, אשר זה כשמונה מאות שנה הורו, שרק המבטא הספרדי הוא הנכון והאמתי, בכל זאת הוסיפו רוב בני ישראל לקרוא עברית לפי השיטה האשכנזית, מפני שהמבטא הזה מקובל היה להם משנים קדמוניות. רק אנשים בודדים יחליפו על נקלה את מבטאם, כאשר יחליפו את מקום שבתם. אולם קהלות שלמות לא יעשו כן. עד היום הזה יהיה הליטאי לצחוק בעיני הפולני והפולני יהיה לצחוק בעיני הליטאי, כאשר יבטאו דבריהם לא לפי ההברה של רוב תושבי המקום.

מר בן־יהודה מוסיף גם כן לאמר: „אולם יש לנו עדויות שבכתב, המעידות, כי המבטא הספרדי הוא היותר

„זה ימים רבים היה בדעתו להגיד לה, כי חשקה נפשו לראותה לבדה, באין איש אתה, בלא חברות המלוות אותה ושומרות צעדיה"... „ענין קשה הוא להולמו! והיא גם היא כלום אינה רוצה לדבר אתו ביחידות, באין חברות ובנות-לויה אתה? — אלא אינה יכולה! אין מניחים אותה ללכת לבדה. אמה משגיחה עליה בשבע עינים, צופיה הליכותיה על כל מדרך כף-רגלה... ואף-על-פי-כן אין בכך כלום. אל יבהל מחברתה ואל יירא מפניה. נערה ישרת-דרך היא, נוחה ונעימה, ואף לה לב חי ונפש מרגישה לבקש קרבת עלם ולהקשיב לדבריו, ולא עוד, אלא שסוד תגלה לו הפעם, כי גם הנערה הזאת אוהבת בחור"... „גם היא אוהבת? משמע, שהיא, בת החזן, אוהבת בודאי? אם כן, תאב הוא מאד לדעת, מי הוא אותו המאושר באדם?"... „אם ידע הכל בבת-אחת, יזקין בלא עת"...

כלום צריך הוא הפעם לביאור יותר מספיק מהדברים הגלויים האלה? וכי אין הדבר מובן מאליו, כי הוא הוא המאושר באדם, הוא ולא אחר? ולו גם היה שמץ ספק בדבר, הרי די לו להביט רגע אחד אל פניה המאירים באודם-העלומים ואל עיניה המתנוצצות מתוך רוב אושר וגיל, למען יחלוף רעד חם בכל לבבו! מביט הוא ומוסיף ומביט אל פניה — מה ידועים לו הפנים האלה! מה ידועות לו העינים האלה! איפה ראה את הנערה הלבנה הזאת עם תלתלי-הזהב המסולסלים האלה? אפילו ידה ידועה וקרובה לו מכבר. יד קטנה ולבנה ואצבעותיה ארוכות ודקות. יד קטנה ולבנה, ענוגה וחמה. זו לו הפעם הראשונה בחייו, שידו אוחזת ביד נערה...

כיהודי ישר ונאמן לאלהיו, המחכה בכל לב לביאת המשיח, כן חכה הנער ליום שמחת-תורה המיועד, יום אשרו ושמחת-לבו. ואולם ארכה לו העת מחכות, ארכה מאד. כימי-נצח נמשכו הימים. לבו כלה והתעטף ודעתו כמעט נטרפה עליו. אז החליט יום אחד לשפוך את עקת לבו על הנייר בצורת מכתב, מבלי דעת ומבלי הכר, על מה ולמה הוא עושה כך. יום ולילה אחד ישב וכתב, כשטף מים כבירים שטפו דבריו על הנייר באין מעצור, כמעין חתום לאחר שנפתחו לו כל צנורותיו השופעים. כתיבה זו לא היתה באה לעולם לידי גמר, אלמלא תם הנייר. עוד היום יזכור המחבר את מכתבו הראשון, מכתב סערת-נעוריו, ואף כי חלקו לא בין עשירים הוא, היה נותן כופר רב, אילו נמצאה לו עתה התעודה הזאת!...

עכשיו לא נשארה לפניו אלא דאגה אחת: איך יגיעו הדברים לידי בעליהם? כלומר: כיצד תקבל הנערה את המכתב? רק עצה אחת יש: לשלוח אליה את המכתב ביד חברתה. ואולם אם הוא עושה כן, הריהו משתף לפעולתו גוף שלישי, מגלה את סודו לנערה זרה, אשר לא ידע עדיין, מי היא ומה טיבה... ואף-על-פי-כן לא היה מקפיד גם בזאת, אלמלא עמד לו מכשול על דרכו: כיצד יגיע לגוף שלישי זה? חשב וחשב — ומצא עצה: אין לו תקנה אלא לצרף למנין גוף רביעי. הגוף הרביעי הוא בחור — אותו הבחור, שחברתה של בת החזן אהבתו. אינו דומה מי שמגלה סודו לבחור למי שמגלה סודו לבתולה. שני בחורים — נוח להם להמתיק סוד יחדיו ולטפל בדברים שבצנעה כעין אלה... מכיון שכך, כלום הוא חסר עתה אלא זו: לבקש ולמצוא את הבחור הזה ולכרות עמו ברית-ידידות. דומה, שזו היא מלאכה נקיה וקלה מאין כמוה? ואף-על-פי-כן לא בנקל יצא דבר לפעולות.

אותו בחור נער משרת היה, העובד עבודתו בחנות לממכר כלי-ברזל, אדמוני עם יפה-פנים, ורק שתי ידיו ידים גסות היו, שתי חתיכות הראויות להתכבד. לגשת אל הבחור הזה לא היה קשה כל-כך, כמו שקשה היה להציע לפניו את הדברים כהויתם. עוד בכניסתו לחנות-הברזל כבר פגע אבן-נגף על דרכו. החנונית, בעלת בית-ממכר-הברזל, אשה יהודית, מחותלת בגדי-חורף בימות החמה, שידיה שחורות וחוטמה משחיר אף הוא (מפני מלאכתה, ששוקלת היא בידיה עופרת ומסמרות לקונים, ובידים אלו עצמן היא מקנחת את חוטמה), דעתה לא היתה נוחה ממעשה זה, שמשרתה בא בדברים עם בנו של נחום רבינוביץ. מה ענין בחור משרת אצל נער מנערי בעלי-הבתים, ששניהם ממתיקים יחדיו סוד ומתיעצים על צפונותיהם? המכשול השני היה הבחור המשרת בעצמו. כשהגיע שלום עד עצם הענין ואמר להבחור, כי בא הוא בבקשה אל כלתו, עמד עליו המשרת ונתן עיניו בו, כולו מתנפח ומרעים פנים, כתרנגול זה, המתנפח כנגד החתול, שנכנס לרשות תרנגלותיו: „זו מנין לך? מי הגיד לך, כי יש לי כלה?" „יודע אני ומכיר את חברתה"... „את בת החזן? אם כן, לא אקנא בך! הכון בעוד מועד לקראת מוחץ-ראש ומשבר-עצם!"... שלום אינו מבין, מה פירושו של „מוחץ-ראש ומשבר-עצם", ורק מעקימת פניו השוחקות של המשרת ניכר, כי אין זה מן הדברים הנעימים ביותר. והוא עומד ושואלו: „מי הוא זה המוחץ ראש?"... „דבר זה לא ניתן להגלות לעוללי-טפוחים שכמותך... ואולם הבה אשמע, מה היא הבקשה אשר בפיך?" שלום מוציא מכיסו את המכתב המלא והגדוש ומוסרו ליד המשרת: „את זה צריכה כלתך למסור לידי בת החזן ולהמציא לי אחר-כך תשובה על-ידיך". המשרת נוטל את המכתב, מתבונן אל המעטפה מכל צדדיה ואומר: „וזהי כל הבקשה כולה? בוא-נא אלי מחר, ותקבל תשובה בודאי"...

אבן-מעמסה נגולה מעל לבו. למחר בא שלום בזמן המיועד וקבל מענה מאת המשרת, כי אין תשובה עדיין. „בוא אלי מחר, ואז בודאי תקבל תשובה". למחר חזר ונשנה הדבר — אין תשובה עוד! הפעם הרגיש שלום בבחור המשרת, — ואפשר רק נדמה לו הדבר הזה? — כי מגחך הוא גיחוך משונה. לחשד זה נוסף עוד חשד אחר, חזק מן הראשון. המשרת פנה ואמר אליו מתוך אנחה קלה: „לוא ידעתי אני לכתוב כמוך!"... „מאין יודע אתה את דרך כתיבתי?" „כלתי ספרה לי"... „ומאין יודעת זאת כלתך?" „יודעת היא זאת מפי בת החזן"...

התירוץ הוא אמנם תירוץ מספיק, ובודאי נעים הדבר לשמוע שבח ותהלה, שנאמרו בשם נערה אהובה... ואף-על-פי-כן מהסס לבו של שלום ומחשבה זרה אליו תגנוב: שמא לא מסר המשרת את המכתב לידי בעליו, ותחת זאת קראהו בעצמו?... הרעיון הזה ממרר את חייו וגוזל מנוחתו בלילות. בכליון-עינים הוחיל עד שזכה לקבל

וְקִצְּרָה יָדֵנוּ, אֵל, קָצְרָה הַיָּד
מֵהוֹשִׁיט לַמּוֹעֵד
עֶזְרָה לַצִּיץ הַמִּתְעַלֵּף, לְצִיץ

נֶחָמַת־יָהּ לוֹאֵט,
צֶמַח אֲרוֹנִי, בֶּן־טִפּוּחִים לָעָם —
רַק הַלֵּב רוֹעֵד...

זיו, 1917.

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

נו.

בַּת הַחַזָּן.

זכיותיהם של תלמידי האסכולה. — פגישת נערים עם נערות על הגשר. — בת צלאל החזן. — אהבה עזה. — גבור הזכרונות שופך את רגשות לבו במכתב ונכשל בשליח שאינו מהוגן.

זכיות אלו של יחידי־סגולה ובחירי בני־הנעורים, שניתנו עתה בכרכים לתלמידי הגימנאסיה ובית־המדרש העליון, היו נתונות בימים ההם בערים הקטנות לתלמידי בית־הספר הנמוך. רק דבר אחד היה חסר אז לנערי האסכולה — בגדי־שרד להתהדר בהם לפני הבריות. ואולם גם בתלבשתם הפשוטה התנכרו הנערים האלה ונחשבו בעיני אנשי העיר כבני־המעלה, כגבורים לכל דבר. כל מה שהיה אסור לשאר הנערים מן השוק מותר היה להם. למשל: להתעלל בשמש בית־הכנסת, בעבור הרעימו, לרחוץ את בשרם בנהר מחוץ לאוהל־הרחצה, להתלוצץ ולנהוג קלות־ראש בכל איש, שיזדמן לידם, ואפילו לדבר עם נערה בראש כל חוצות — ובלבד שתהיה הנערה לפי ערכם ומעמדם, בת בעלי־בתים חשובים. והנערות אשר בעיר כולן היו כרוכות אחרי בחורי־חמד אלו, כולן מבקשות קרבתם ושואפות צלם. ואולם רואה אני בזה חובה לעצמי להקדים ולהעיר לשם האמת, כי הליכותיהם של הנערים עם הנערות בימים ההם לא היה בהן משום דברי־עגבים כלל ולא נמצא בהן שמץ דופי. כל אלה הליכות־תום היו ויחוסי־טוהר בין עלמים ועלמות תמימי־לב, אשר רוח האהבים לא עבר עוד את רגשותיהם וכונות זרות לא ידעו. לא אפריז כלל על המדה, אם אומר, כי הרגשות והיחוסים בין מלאכי־עליון אי־אפשר להם להיות טהורים ותמימים יותר מאשר היו הרגשות והיחוסים בין בת החזן ובין הגבור הצעיר של הזכרונות האלה בתקופת ידידותם. אימתי התחילה תקופה זו וכיצד נארגו יחוסי הידידות הזאת בין הנער והנערה — קשה לקבוע עתה על־פי הזכרון. וגם אין הדבר כדאי לדקדק בו כל־כך. גלוי וידוע, כי יום אחר, מלבד יום השבת עם צהרים, ומקום אחר, מלבד הגשר, המוליך אל פ ר ב ר ־ ה ח צ ר ו ת, לא היו בעיר לפגישותיהם של הבחורים עם הבתולות בימים ההם. מי משניהם היה הראשון, שפתח בשיחה, הבחור או הבתולה,

ומה היה תוכן דבריהם, שדברו בפעם הראשונה, — אף פרטים אלו אינם חשובים ביותר. יש לשער, כי ההתחלה היתה בהבטת־עין חודרת. אחר־כך באה בת־צחוק מלבבת. אחר־כך נגעו מרפק במרפק שלא במתכוון. אחר־כך הסיר הנער את כובעו בדרך־הלוכו: „שלום!“ ואחר־כך כבר נטל הנער רשות לעצמו לשאל לשלום הנערה בלא הסרת הכובע: „מה שלומך?“ ורק אז, ברבות הימים, מתעכבים שניהם על הגשר בפגישתם, שוהים רגעים אחדים, מספרים איש עם רעותו בדברים של מה בכך, ומענין לענין הם באים לידי קביעת מועד לפגישה שניה:

ה ו א: להתראות.
ה י א: מתי? שוב ביום השבת?
ה ו א: ואם לא ביום השבת, אימתי?
ה י א: איפה? שוב פה על הגשר?
ה ו א: ולדעתך, איפה?
ה י א: אפשר, במקום אחר?
ה ו א: למשל?
ה י א: היכן תהיה בליל שמחת־תורה, בזמן ההקפות?
ה ו א: מה משמע — היכן? בבית־המדרש הגדול.
ה י א: ולא בבית־הכנסת הקר?
ה ו א: שם, במקום שאביך מתפלל?
ה י א: ומה בכך?
ה ו א: שמא יבקשני אבי ויחקור וידע את מקומי...
ה י א: אם כן, מכיון שהנך נער קטן, הירא מפני אביו...

ואולם לגמור את דבריה אינו מניח לה, מפני שהדברים האלה יורדים ונוקבים עד תהום לבו. היתכן? אומרים לו, כי הוא נ ע ר ק ט ן, ה י ר א מ פ נ י א ב י ו! ומפי מ י הוא שומע את הדברים המעליבים האלה?!... והוא מתחכם ומערים ומוצא תחבולה להחלץ מן המצר בזהירות רבה. משיא הוא את בת־שיחתו לענין אחר. דבר נחוץ לו להשמיע באזנה. ורק מפני שאיננה יחידית פה, אלא בחברת רעותה, אינו יכול להגיד לה את הדבר... פני בת החזן מתאדמים, והיא רומזת לרעותה, כי תפנה ותרחיק מהם כדי פסיעות אחדות. זו נשמעת לה, והם נשארים שניהם לבדם. עכשיו נכונה היא לשמוע את הסוד. בעל־הסוד נבוך מעט, אלא מיד הוא מבליג על רגשותיו ומגלה לה בלשון טרופה ומקוטעת את כל לבו:

של התחיה העברית, שמצאה מקום בלבות שרידים יחידים, לנגד הגסיסה של משטר החנוך העברי הישן, הטבוע בחותם הגלות.

מספר מסוים של בתי הת"ת בניו־יורק, ובהם הטובים והמעולים, כבר נתפשרו עם המורים והתחייבו למלא את דרישותיהם הצודקות. ובזה הראו, כי נאמנים הם לתעודתם הגבוהה. אולם מספר גדול, הרוב של בתי הת"ת, לא הטו עוד אוזן קשבת למוריהם ולא שמו עוד לב גם להמעוט של תביעותיו היותר צודקות. וחלק גדול מן המורים העברים אנוסים לשבות, כי לא על נפשם בלבד הם נלחמים ומביאים קרבנות, כי־אם גם על נפשו של החנוך העברי בכלל.

הקהל העברי הגדול לא שם גם כיום את לבו לקריאתו של המורה העברי, המחנך של הדור הבא, והוא עומד מרחוק גם בשעה זו, התובעת את עלבונו של החנוך העברי מאת כל יהודי אמריקה.

על כן חובה כפולה ומכופלת מוטלת כיום על השרידים היחידים, על כל אלה המסורים באמת ובלב תמים להתחיה העברית, על כל אלה היודעים ומכירים עד היכן דבר החנוך העברי מגיע, — על כל אלה שהם לאומיים וציוניים, שהם עברים באמת, לקום בשעה זו לעזרת המורים העברים, השובתים, לבל יגועו חלילה ברעב, או לבל יהיו אנוסים לשוב מנוצחים ונעלבים אל עבודתם, ששכרה אינו מספיק גם ל„לחם צר ומים לחץ".

הנצחון של המורה העברי בניו־יורק יהיה גם נצחונו אף בערי־השדה. הנצחון הזה יהיה אות טוב וסימן טוב להחנוך העברי באמריקה בכלל.

אנו העברים, אם ראויים אנחנו לשם־כבוד זה, הננו אחראים בעד הנצחון הזה. עלינו לענות בשעה זו על השאלה: היש אלהים בקרבנו?

אני מאמין: יש!

לִשְׁמוּעָה כִּי בָאָה...

מאת
שמעון גינצבורג.

לִשְׁמוּעָה כִּי בָאָה, לְאָסוֹן כִּי בָא
רָחַף לִבֵּנוּ:
כִּי בְצֶמַח טִפַּחְנוּ יָד נִשְׁלְחָה, יָד—
בְּנִשְׁמַת אַפֵּינוּ.
צֶמַח אֲרוֹנָי, בֶּן־טִפֻּחִים לָעָם—
פֶּרַח אִבֵּנוּ...

יִקְצְרָה יָדֵנוּ, אֵל, קָצְרָה הַיָּד
מֵהוֹשִׁיט לַמּוֹעֵד
עֶזְרָה לַצִּיץ הַמִּתְעַלֵּף, לְצִיץ
נֶחָמַת־יָהּ לוֹאֵט,
עַד הוּא לִגְבוּרוֹת אֵל קַדְמוֹן, אֵל חַי—
רַק הַלֵּב רוֹעֵד...

פֶּרַח אֲרוֹנָי—הֲיָמוּת? הַאִם
זֶה הַחֲלוֹם וְסוֹפוֹ?
חוֹלֶה הֱיוֹת כָּל הַיָּמִים, וּכְלוֹת
לְשָׁמָיו, לְחוֹפוֹ—
וְהוֹצִיא אֶת נַפְשׁוֹ בְּחוֹף יָפוֹ, בְּחֵיק
אֱלֹהָיו רוֹפְאוֹ?

פֶּרַח־עֲדָנִים—הֲיָמוּת? לֹא! אֵין
מוֹתוֹ אֶפְשָׁרִי:
בָּרוּךְ מִדַּי הוּא, וְטוֹב הוּא מִדַּי—
וְתוֹכוֹ בּוֹ בָּרִיא,
וְיוֹתֵר מִדַּי בְּיוֹם־גְּדוֹלוֹת הַלָּז
מוֹתוֹ אַכְזָרִי.

וּמִי הוּא הַמֵּזִיד לִשְׁלוֹחַ בּוֹ יַד־
אוֹיֵב מִתְנַקֵּם?
מִי הוּא הַמֵּזִיד לְכַבּוֹת נֵר־אֵל,
חֲלוֹם־אֵל מִתְרַקֵּם?
בְּאֶרֶץ־הָאֵל—גֶּדֶר אַחַת לִדְחוֹת,
עֵשֶׂב אֶחָד לַעֲקֹם?

הַבְּאֶרֶץ מַכְּבִּים יְהִי עִמָּם לִבּוֹ?
הַחֶרְפָּה מַה גְּדוֹלָה!
גְּדוֹלָה מִכְּלִמּוֹת וּבוּז כָּל יְמֵי
אֻמָּתִי הַחוֹלָה:
בְּאֶרֶץ־הָאָבוֹת הֱיוֹת נָכְרִי, גֵּר—
הֱיוֹת שָׁם בַּגּוֹלָה!

כל ענין החנוך העברי בערי ארצות הברית וקאנאדה תולה על בלימה. אין לו שום יסוד הגון ובסיס נכון בחיי הכלל שלנו, בהתפתחותם של צרכי רוחנו ויחוסינו החברתיים והמדיניים.

על כן — במקרים ידועים, מצויים ושכיחים — גם בורים גמורים והדיוטים גסים (ולפעמים עוד רעים ושפלים מאלה) פותחים בתי תלמוד־תורה, ממנים משגיחים ומורים וקובעים את סדר הלמודים, מבלי שאול את פי המומחים לאותו דבר ומבלי המלך בגדולים וטובים מהם. על דעת עצמם הם עושים מה שעושים, מקלקלים ומחריבים את יסודותיו הבריאים של החנוך העברי, ואינם עתידים גם ליתן את הדין לפני מי שיהיה. לית דין ולית דיין באמריקה בנוגע להחנוך העברי.

פותחים באמריקה בתי תלמוד־תורה בשביל לקבץ נדבות (ואין מדקדקים ומקפידים כלל בהתחבולות והאמצעים, שמשתמשים בהם בשביל תכלית זו). באלה מהם שולחים את התלמידים הקטנים והגדולים להלויות המתים (אם יש תקוה לקבל נדבה בשביל הת"ת), ובאלה מהם מעלים את התלמידים והתלמידות על בימות באולמים ובתיאטראות להציג חזיונות שונים, לשיר שירים ולהיות לראוה בפני הקהל הרב. והכל בשביל תכלית אחת: להגדיל את ההכנסות של בתי תלמוד־התורה.

התקיפים ו„המושלים בכפה" של בתי הת"ת ברוב ערי ארצות־הברית וקאנאדה הם לא אלה, שיש להם ידיעות כל־שהן במקצוע הפדגוגיה, בעניני החנוך והלמודים העברים. חס וחלילה!

התקיפים האמתים של רוב בתי הת"ת, בארצות אלה,— אלה התקיפים, העושים הכל באותם מוסדות־החנוך, שהם עומדים בראשם, כאדם העושה בתוך שלו, מבלי נטילת כל רשות ממי שיהיה, — התקיפים האמתים הם אלה, שמומחים הם לקבוץ נדבות, שיש להם היכולת והרצון להגדיל את הכנסותיהם, הכנסות מכל המינים והסוגים, של בתי־האולפנא, שנבראו במקרה, מתקיימים במקרה וסומכים על המקרים והנסים.

ויש שבתים כאלה נוסדים וצומחים — הן האמת ניתנה להאמר ולהכתב — לא כתכלית בפני עצמה, כלומר: לא בשביל החנוך והלמוד, כי־אם בשביל מטרות פוליטיות שונות (המלה „פוליטיקה" בהוראתה, לפי טעמה וריחה המיוחדים, שיש לה בחוגים ידועים של יהודי אמריקה). מטרות — לא תמיד כל־כך נקיות ויפות. ויש שבתים כאלה הולכים ונוסדים רק למען הכעיס ולמען הרעים את האחרים. המלה „אחרים" יש לה במקום הזה תרגומים שונים וגם משונים. ואין כונתי להאריך בענין זה.

* * *

אמנם בשנים היותר אחרונות נעשו גם באמריקה, במרימית ובחוגים שונים, נסיונות והובאו גם קרבנות לתקן ולהרים, לשפר ולשכלל את עניני החנוך והלמודים העברים. נוסדו וגם הוקמו בתי־ספר פרטיים וגם בתי תלמוד־תורה צבוריים, היכולים וגם צריכים להיות למופת ולדוגמה לכל הבתים ממין זה באמריקה. אולם בתי־הספר והת"ת המתוקנים והמעולים שבאמריקה, שאנו יכולים וצריכים להתגאות בהם, בטלים ומבוטלים לגבי המספר הגדול של אלה בתי הת"ת, שאין כל תקוה מהם לדור עברי, ויש מהם שיכולים להעיד רק על חורבן האומה, על הזלזול הגמור בכל הנוגע לקניני הרוח שלנו, להמסורה ולהתקוה הלאומית.

הקהל העברי הגדול, וגם רובם של הציונים והלאומיים, עומדים מרחוק או מן הצד, ואין רואה ואין יודע את הנטיעות הלאומיות החדשות והרכות על שדה החנוך העברי באמריקה (שעלו בכמה עמל ויגיעה, ובמקרים ידועים גם בקרבנות לא מעטים); אין מחזיק ואין תומך בידי הנוטעים והזורעים את גרעיני התחיה העברית במדינה זו.

הקהל העברי הגדול, וגם רבים מן העסקנים הצבוריים והלאומיים, אינם שמים לב כלל אל חורבות ה„חנוך" הישן, אל החורבן הלאומי בכל בלהותיו.

* * *

והנה חזיון חדש לנגד עינינו:

הסתדרות המורים העברים, המתקיימת זה שנים אחדות, מבלי אשר הרגיש הקהל הגדול ומבלי אשר הרגישו גם הגבאים וראשי הת"ת את מציאותה, — הסתדרות זו קראה בשבוע שעבר את חבריה לשביתה.

תביעותיה, דרישותיה וקריאותיה של הסתדרות המורים העברים כבר נתפרסמו בכל העתונים ואין כל צורך לחזור פה עליהן.

מה שרוצה אני להעיר פה הוא זה: מלחמתה של ההסתדרות האמורה, שיש בין הבריה גם מורים מופלגים בתורה, בקיאים במקצוע הפדגוגיה, מומחים ללמודים עברים בסדר ובשיטה וגם בעלי כשרונות ספרותיים ואנשי־רוח, — השביתה אשר קראה הסתדרות זו לא באה רק כדי להיטיב את מצבם החומרי של המורים ולהצילם מחרפת רעב ממש ביוקר העתים האלה; שביתה זו היתה אנוסה להקרא גם משום הרמתו של הערך המוסרי, הערך החברתי, אשר להמורה העברי. מצבו המוסרי והחברתי כיום, שהיה במקרים רבים למדרס תחת כפות רגלי הדיוטים, הוא עלבון לכל האומה העברית, חרפה מאין כמוה לכל הצבור העברי.

המורה העברי באמריקה — הכתוב מדבר גם על הטובים והמצוינים שבהם — סבל שנים רבות מחסור, ולפעמים קרובות גם רעב ממש, הוא ובני ביתו, סבל הדפות, זלזולים ועלבונות לאין מספר. את הכל נשא בדומיה ובסבלנות מאין כמוה. נעלב ונדכה, ולפעמים גם רעב, עבד באמונה את עבודת־הקודש שלו: לחנך דור עברי ולטעת בלבו אהבה לכל קדשי ישראל ולכל קניניו הרוחניים.

מטפה לטפה נתמלא ההין. נמלאה סאת צרותיו ועלבונותיו של המורה העברי בניו־יורק רבתי, ויקרא לשביתה.

ואנו רואים בשביתה אנוסה זו מלחמה בעד צמצום של חיים, מלחמה בעד הרמת החנוך העברי, מלחמת התורה נגד ההדיוטות ועם־הארצות, התקוממותו של הרגש האנושי, של כבוד האדם באשר הוא אדם, לנגד המצב השפל והנבזה, לנגד כל אותם העלבונות, שהמורה העברי בבתי הת"ת סובל אותם. בשביתה זו נתבלטה ביחוד מלחמתה

הממשלה הרוסית מכירה ביסוד הלאומיות החפשית, והיהדות הרוסית מכירה בזכות קיומה הלאומי, ואין שום ספק, כי כשיבקשו במדינה המחודשת פתרונים להיחס שבין הקבוצות הלאומיות הרבות שבתוכה, לא יפסחו על זכויותיה הלאומיות של היהדות הרוסית. ויש לראות מראש, כי היהדות הרוסית תהיה הראשונה, שתדע את דרכה לפניה לבסס את מצבה בתור קבוצה לאומית. לאשרה של היהדות הרוסית, קצור קצרה ידם של המתבוללים במערב־אירופה להתערב בעניניה הפנימיים ולהשפיע על גורלה, כמו שעשו זאת המתבוללים הגרמנים בפולניה. היהדות הרוסית תדע איך להרחיק מעל גבולה את המתנדבים הבלתי־קרואים האלה.

אָמנם על כל השאלות האלה, התלויות במדינה זו או במדינה אחרת, עולה בחשיבותה ובתוצאותיה הודאיות שאלת ארץ־ישראל. זאת הבינו גם המתבוללים, כי בפתרונה של השאלה הזאת תלוי עתידו של כל עם ישראל, ואפילו מצבו בארצות הגולה. והבינו גם זאת המתבוללים, כי אם אך יכירו הממשלות באופן רשמי בזכות קיומו של עם ישראל בתור לאום עומד ברשות עצמו, יהרס כל בנינה של ההתבוללות, ותקומה לא תהיה לה עוד. ותהרדנה ההסתדרויות האנטי־לאומיות שלנו ותצאנה במסירת־מודעתם. זאת עשו בגלוי, ומה שעשו בסתר לא הגיע עדיין לידי פרסום, אבל בטח יתפרסם בקרוב.

וכך נפגשו המחנות. מעבר מזה עומד העם היהודי ותובע את עלבונו הלאומי ודורש בשם הצדק והיושר העולמי, כי ישיבו לו את מִשפטו הגזול ואת זכותו הלאומית העשוקה ויתנו לו את האפשרות לשוב לארץ־מולדתו העתיקה, להרטיב את אדמתה בזעת אפו, להקדיש להתפתחותה ולשכלולה את מבחר כחותיו ולהשתחרר מִשעבוד גלויות, המעיק כל־כך על הנפש. ומעבר מזה עומדים המתבוללים שבתוכנו ומתחננים על נפשם בפני הממשלות, שלא תעלה ולא תבוא לפניהם חלילה מחשבה זרה להכיר בזכות קיומו הלאומי של עם ישראל ושלא יהרס על־ידי ההכרה הזאת כל מה שבנתה והקימה ההתבוללות במשך הדורות האחרונים. מעבר מזה קול בן־חורין, השואף לחירות, ומעבר מזה קול עבד נרצע, ירא וחרד על נפשו המשועבדת וצועק: „אהבתי את אדוני — לא אצא לחפשי!“

ועבדים נרצעים כאלה, שאינם מבינים אפילו את פירוש המלות של הפרשה הראשונה של היבית עבדות וחירות, עוד מתעטפים בטלית שכולה דת ומעיזים את פניהם לדבר בשם הדת. וקשה להחליט, מי משתיהן גדולה: העזות או הנבלה?

מאמינים אָנו, כי העם היהודי בהמוניו יתעורר הפעם מתרדמתו ויכיר, כי יש בתוכנו שורש פורה ראש ולענה — הלא היא הברית המשולשת של ההתבוללות המאורגנת בגרמניה, אנגליה וצרפת, וכי עליו, על העם בהמוניו, מוטלת החובה לבער את הרע מקרבו. ויכיר עוד, כי במלחמת מצוה זו, שהיא מלחמת קיומנו הלאומי, אין מקום לרחמים, לרכות־לב ולפשרות, ואין מקום לפחד וליראה.

כל האיש הירא ורך־הלבב ילך וישוב לביתו. הבאביק־הוין יעשה את עמנו?

שְׁבִיתַת הַמּוֹרִים הָעִבְרִים

מאת

ראובן ברײנין.

השביתה, אשר קראו המורים העברים בשבוע שעבר בבתי תלמוד־התורה והישיבות בניו־יורק, — שביתה זו הוא חזיון חדש, וכמעט מיוחד במינו, בתולדות החנוך העברי של אמריקה. וככל חזיון חדש היה צריך, וגם היה עלול, לעורר את דעת הקהל לשים אליו לב ומוח, לחקור לסבותיו ולטעמיו וגם להתבונן אל תוצאותיו המוכרחות והאפשריות.

היה צריך, היה עלול, — אילו היתה לנו דעת־קהל עברית. אולם עלובה זו היכן היא? כמדומה, שבאמריקה היהודית אין בכלל בריה תרבותית כזאת במציאות. ולשוא נבקש גם את ראשי סימניה, לו גם סימנים חלשים או מטושטשים.

ומפני שאין דעת־קהל עברית באמריקה, לו גם במדה מצומצמה, על כן החנוך העברי, החנוך הלאומי, פרוע והרוס במדינה זו באופן נורא ומבהיל.

החנוך העברי הפקר גמור הוא באמריקה, והכל זוכים וגם מזכים אחרים מן ההפקר הזה, ואין מומחה בדבר. הן מי ומי יהיו המומחים, שנשמעים להם, בפני מי ולפני מי ירימו מהאתם ומי יהיו השופטים והמכריעים בדבר!

כל ענין החנוך העברי באמריקה אינו אלא מין מעשה צדקה וחסד בצורה של „שנוררות“ בזויה. ההכרה הלאומית, הרגש הצבורי, חובת ההורים לבניהם, רגש האחריות בפני הדורות הבאים וכן רגשי ההתקשרות אל דורות שעברו, — כל אלה הרגשות וכל אלה הדברים אינם תופסים שום מקום בהחנוך העברי אשר במדינה זו.

אין ההורים העברים באמריקה מכירים ומודים כלל בנחיצותו של חנוך לאומי בשביל בניהם ובנחיצותם של למודים עברים (מלבד קריאת „מפטיר“ ואמירת „קדיש“) בכלל. אחרי שאין רוב הבנים נועדים להיות רבנים, או סתם „כלי־קודש“ בישראל, אם כן למה להם כל הצרה הזאת, כלומר: כל אותם הלמודים העברים הקשים, שאין מתן שכרם בצדם?

בכלל אין דעתם ואין שעתם של ההורים העברים באמריקה פנויות להבלים כאלה, שאָנו קוראים בלשוננו בשם חנוך עברי, או חנוך לאומי.

לא מעטים האבות בין יהודי אמריקה, שלא איכפת להם כלל, אם בניהם, ומה גם בנותיהם, לא ידעו אף את צורת האלף־בית העברי, אם לא ידעו שום דבר מהחגים והמועדים אשר לישראל ואם לא יהיה להם שום מושג על־דבר קורותינו בעבר ותקותינו בעתיד.

הקמים מקרבנו, ואין אימת הדין ואין פחדה של נקמת העם בעצמו נגד עיניהם, ופוסעים הם על ראש העם ברגל־גאוה ומשתבחים עוד בחברתם, כי הגדילו לעשות.

אבל ידעו נא. היום הגדול והנורא יבוא, ואולי גם יקדים לבוא, ואז יהיו הבוגדים האלה הראשונים למשפט.

בשעה ש ו ר י ם באים ומודים בזכות קיומנו הלאומי ורוצים לסייע לנו להשתחרר מכבלי הגלות, שעשתה אותנו למרמס תחת רגלי עריצים או תחת רגלי העם השליט והכאיבה כל חלקה טובה בנפשנו, — בשעה זו באות הסתדרויות משלנו, ששם ישראל נקרא עליהן, ומכריזות ודורשות למחוק את שם עמנו מכתב־עמים ולבלי צרף אותו למנין הלאומים, מפני — שיש לנו ראשי בריונים, והם פסקו, שאין לעמנו כל זכות של קיום לאומי. אין לנו צורך במדינה — איש למדינותיו, ישראל! אין צורך לנו בזכיות לאומיות — איש ללאומיותו השאולה, ישראל! יש בית־בליעה גדול לעמי תבל, איש לבית־בליעתו, ישראל! זהו הכרוז הגדול, היוצא בשעה זו מפיות ההסתדרויות של המתבוללים בגרמניה, בצרפת ובאנגליה.

נבוא חשבון.

לראשונה עלתה שאלת היהודים בפולניה החדשה על הפרק. פולניה נקרעה מעל הממלכה הרוסית, וכובשיה החליטו לשחרר את המדינה הפולנית ולהעמידה ברשות עצמה, כשתגמר המלחמה. והנה נברא בינתים מצב של מעבר, ועל הממשלות המרכזיות היה איפוא להנהיג לפי־שעה חוקים חדשים וסדרים חדשים במדינה הנכבשה. החוקים והסדרים החדשים הללו היו צריכים לשמש בסיס גם בשביל יחס ח ד ש בין הקבוצות הלאומיות השונות שבפולניה. ובין הקבוצות הלאומיות האלה תופס, כמובן, מקום בראש הלאום הפולני, ואחריו, במספר ובמדרגה, — הקבוצה הלאומית היהודית. ומי שיודע את מצבם של היהודים במדינת פולניה, ומי שיודע את שאיפותיו הקיצוניות של הלאום הפולני להטיל חרם על כל מה שאינו נושא עליו חותם פולני מיוחד, יבין, שאם אך באמת היתה מטרתו של המחוקק לברוא תנאים נוחים של התפתחות ב ש ב י ל כ ל ה א ז ר ח י ם בפולניה ויחס רצוי בין הקבוצות הלאומיות השונות, לא היתה דרך אחרת, כי־אם להכיר את היסוד הלאומי ולעשותו עיקר לכל החוקים החדשים. והיו אמנם מומנטים, שחשבנו, כי הממשלה הגרמנית התיצבה על דרך זו ונכונה היא לפתור את השאלה היהודית בפולניה על היסוד החדש של ההכרה בזכויותיה של כל קבוצה ללאומיותה. ומה היה פתרונה של השאלה? ח ו פ ש ד ת י, לפי מנהג אשכנז, ניתן להיהודים בפולניה, ובכל מקצועות החיים האחרים, שאין להם שייכות לה„דתיות", יהיו היהודים בפולניה משועבדים להלאום השליט, אולי במדה יותר מרובה מאשר היו לפנים טרם שנברא המצב החדש. חייהם האיקונומיים והתרבותיים יהיו תלויים בחסדו של הלאום השליט, או במלים אחרות — חייהם יהיו תלויים להם מנגד.

וברור הדבר, כי ההסתדרויות האנטי־לאומיות „שלנו" בגרמניה השתדלו הרבה מצדן לברר להממשלה הגרמנית את הסכנה הנוראה, הכרוכה בעקב ההכרזה על הלאומיות היהודית — כי חלילה לה לקחת לה לקו ולמשקולת את היסוד הלאומי, בבואה לפתור את שאלת היהודים בפולניה. וקשר קיטרו באי־כחן של ההסתדרויות האנטי־לאומיות שבגרמניה יחד עם הפולנים „בני דת משה", כי פה מצא מין את מינו, ויעזרו איש לאחיו, ויערכו מלחמה במלוא מובן המלה נגד כל האלימנטים הלאומיים שביהדות הפולנית, נגד כל תנועה, שיש בה סימן של שאיפה לתחיה לאומית, ונגד כל עבודה צבורית, המתקוממת נגד ההתבוללות. ולעת־עתה נצחו. הממשלה הגרמנית זכתה את היהודים בפולניה אך בחופש דתי. כמובן, לא נגמרה בזאת המלחמה, ובלי שום ספק ינצחו לאהרונה החיים ותביעותיהם הצודקות. אבל חייבים אנו לזכור, כי בשעה שדנו על שאלת היהודים בפולניה באו י ה ו ד י ם וגרמו, שהשאלה תפתר מתוך ההשקפה, הרואה בעם ישראל רק „כתה דתית" והכופרת בזכות קיומו בתור לאומיות מסומנת.

ומה עשו עוד המתבוללים שבגרמניה, כדי לחסום את הדרך בפני התפרצותה של השאיפה הלאומית בפולניה? הללו לא יצאו ידי חובתם אך בהשתדלותם המחפירה לפני הממשלה, אלא השתמשו בכל האמצעים, כדי להכנים סכסוכים ומדנים לתוך החברה היהודית בפולניה גופה. ויראו ראשית לעצמם לבחור רבנים משלהם, רבנים ארוקים מהטפוס הידוע שבגרמניה, שמסוה הדתיות תמיד על פניהם ותוכם רצוף עם־הארצות והתבוללות, רבנים, הרחוקים מהיהדות החיה ומתיחסים אליה בבוז ושנאה פנימית, ולהעמידם בראש השלטון הדתי של היהדות הפולנית. והרבנים האלה יודעים את קוניהם ועורכים מלחמה בשם קנאת־הדת נגד השאיפה הלאומית, ואחר כך הם באים ומחזקים את דברי שולחיהם לפני הממשלה, כעדים נאמנים, שתכנו את רוח העם ויודעים את שאיפותיו האמתיות, ומוסרים מודעה בשם המוני העם, שאין כל חלק להם, להמוני העם, בתנועה הלאומית, הפורקת מעליה כל עול והחפשית בדעותיה. להם, להמוני העם, יש אך שאיפה אחת — כך מעידים הרבנים שהובאו מגרמניה להיות מגיניה של היהדות הפולנית — לסדר את חייהם הדתיים בלי מפריע. אחרת אין הם מבקשים לנפשם.

בזה גלינו רק טפח מכל הנבלות, שנעשו בשעת המלחמה מצד המתבוללים הגרמנים במדינת פולניה הנכבשה. ימים יבואו ותתפרסמנה כל התעודות, ההרצאות של מגיני היהדות הללו, והעולם היהודי יזדעזע למשמע אזניו ופלצות תאחזנו.

בעקבות המהפכה הרוסית ונצחונה הנפלא בא גם שחרורה של היהדות הרוסית כמעט בדרך נס. לעת־עתה בטלה הממשלה החדשה, עד כמה שיש ברשותה ובכח שלטונה, את כל החוקים המעיקים וההגבלות לאין ספורות, שהקיפו את חיי היהודי מכל עבריהם, והיהודי ברוסיה נהפך בין־לילה לאזרח חפשי, הנהנה מכל הזכיות האזרחיות, השוררות במדינה. אבל לא היהדות הרוסית ואף לא הממשלה החדשה הרוסית מביטות על המצב הזה כעל מצב גמור ומחלט, שאינו זקוק עוד להוספות ותיקונים.

VOL. IV NEW YORK, JUNE 1, 1917 No. 13

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית ניו־יורק, י"א סיון, תרע"ז גליון שלשה עשר

בְּרִית הָעַבְדוּת.

כי נמצאו צופים בתוכנו והזהירו את העם מפני האורב היושב בחדר, האשימו אותם בחשדנות יתירה. וכי באו העומדים על המשמר והוכיחו באותות ובמופתים, ששוטנים קמים עלינו מבית והם משתמשים בכל האמצעים, עד כדי מלשינות לאומית ועד בכלל, בשביל לעכב את גאולתנו הלאומית, — אָמרו הבוטחים והשאננים שבנו, כי שומרינו רואים את צל ההרים כהרים, ולא שמו לב לאזהרותיהם.

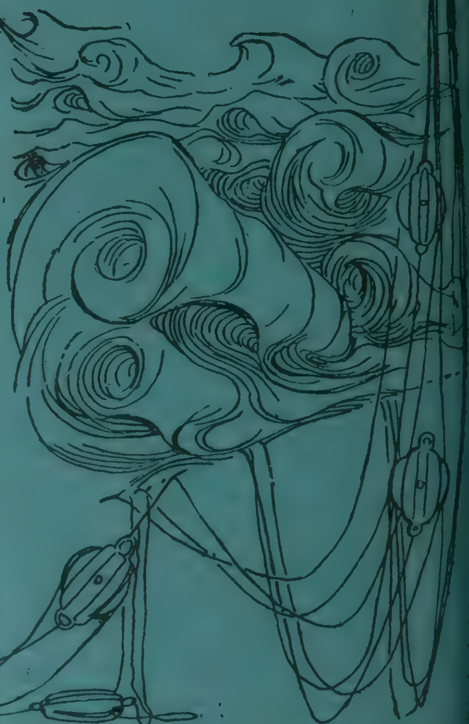
עתה נגלה הדבר. ההסתדרויות האנטי־לאומיות שלנו באנגליה, בצרפת ובגרמניה יצאו ממחבואיהן והסירו את המסוה מעל פניהן; ומה שרקמו עד כה בסתר, הן מפרסמות כעת ברבים. מפני טעמים ונימוקים שונים עולות הן על הבמה כל אחת בפני עצמה ומשמיעות את דבריהן כל אחת על חשבון עצמה וכל אחת לפי סגנונה. אבל סוד גלוי הוא, כי נמלכות הן אשה בחברתה, וכי יש להן לכולן מטרה מישותפת — לבוא לפני הממשלות בתור באות־כחו של העם היהודי ולהשתדל, שהממשלות לא תכרנה מצדן בלאומיותו של עמנו. בעזות מאין כמוה באות הן כפוסקים אחרונים ומחליטות, שהסימן הדתי הוא היחידי, המאחד את עם ישראל בכל ארצות תבל, וזולתו אין שום קשר ואין חבור ואין נגיעה בין חלקי העם המפוזר. ובכן דורשות הן בכח ההחלטה הזאת, שיש בה משום הודאת בעל־דין בעצמו ושאין להרהר אחריה, מאת הממשלות, לבל תטינה אוזן קשבת לתביעותיהם ודרישותיהם של הלאומיים החדשים, שאך זה מקרוב באו ומדברים בכל העולה על רוחם ואת פי העם לא שאלו.

את חצן הראשי הן מכוונות, כמובן, כלפי הציוניות. ראה ראו, כי הרעיון הציוני הולך וכובש את דעת הקהל, וגם את דעת הממשלות במובן ידוע, וכי אחדות מהממשלות גלו את דעתן ברור, שיש בחפצן לעזור להגשמתה של המטרה הציונית — ונבהלו על נפשן. אבל לא רק כלפי הציוניות מכוונים חציהן. מכוונים הם גם כלפי הזכיות הלאומית, שאחינו תובעים ברוסיה ובפולניה. אָמנם ההסתדרויות הללו לא הרהיבו עוז בנפשן לצאת בגלוי נגד התביעות הלאומיות בארצות הגולה, כמו שיצאו בנוגע לשאלת ארץ־ישראל, אבל כונתן בולטת יותר מדי: אם חסר לעמנו הבסיס הלאומי בכלל, ממילא פוסקות כל תביעותינו הלאומיות בכל מדינה שהיא ובטלות מאליהן. אם כן פנו כל אחת מהן לממשלתה היא, אבל רמז בללי רמזו לכל הממשלות, שתדענה איך להתיחס להשאלה היהודית בשעה שתעלה על שלחנה של הדיפלומאטיה האינטרנאציונאלית.

ורבים הם עוד בתוכנו התמימים, שחשבו עד כה, — ומי יודע, אולי לא ילמדו מאומה גם להבא — שההסתדרויות האנטי־לאומיות שלנו תהיינה מסתפקות אך במה שהן הורסות בתחומיהן, מצד ההשקפה הלאומית, כל אחת במדינתה, אבל לעולם לא תתאגדנה לשם עבודה משותפת של הרס ולעולם לא תתערבנה בענינים, היוצאים מתחומיהן. ורק יודעי־דבר, שהתבוננו אל פעולותיהן של ההסתדרויות הללו והדרו לתוך כונתן, צפו לאחריתן וידעו, שסוף־סוף תצאנה לתרבות רעה לאומית, ולפיכך דרשו לקדם את פני הרעה בעוד מועד. וכדי לקדם את פני הרעה, היתה אך דרך אחת לפנינו — לארגן את עמנו על הבסיס הלאומי, למען יוכל, כשהשעה תדרוש זאת ממנו, לקום כאיש אחד ולסתום את פי ה„מנהיגים", המדברים בשמו רק בכח עזותם, ולהרחיקם מעל גבול העם ולנדות אותם, כשם שנוהגים בכל העולם הנאור עם בוגדים בעמם.

אבל, לצערנו, לא נגמרה עדיין עבודת הארגון של עמנו, ועוד רב לפנינו הדרך עד שנכריע בכח העממי שלנו את כל משטינינו ומקטרגינו מבפנים. לעת־עתה יש עוד מקום בתוכנו, לצערנו ולחרפתנו הלאומית, גם לבו . ־לשינים.

התורן
עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. JUNE 1, 1917 No. 13 (63)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה......3.00 לחצי שנה...$1.50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנה......$3.50 לחצי שנה...$1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year....$3.50 Six months..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים

כתובתי:
2079 - 66th Street, Brooklyn, N. Y.
Tel. Bath Beach 5153
ראובן בריינין.

הננו מודיעים בזה לכל קרובינו, ידידינו ומיודעינו, שנולד לנו בן, ביום א׳, כ״א לחודש אייר, תרע״ז, ונקרא שמו בישראל

עמנואל

צבי ורבקה מעהר.

ברוקלין, ניו־יורק.

סעודת רעים

לכבוד המלאות שמונה שנים להוסד

אגודת „אחיעבר״

ביום ב׳, מוצאי־שבועות, 28 לחודש מאי, בשעה 8 בערב

בבית האוכל של גודמאן וגולדמאן

300 רחוב גראנד, ניו־יורק

הכניסה 50 סנטים

דפוס של יחזקאל ליפשיץ, 217 איסט ברודוויי, ניו־יורק

ברכות

בלב ונפש הנני מברך את חברי הנכבד מר ישראל וויסוצקי לארוסיו עם העלמה מרת שבילוב. יהי רצון שבימים הבאים נזכה להתראות יחד עם כל בני עמנו בארץ אבותינו.

י ח ז ק א ל ש ט א ר ק.

בברכה חמה היוצאת מלב ונפש מברך אני את החבר י. צ. וויסוצקי עם החברה שושנה שבילוב לבואם בברית האירוסין.

י ע ק ב א פ פ ע ר.

את חברי החביב י. צ. וויסוצקי אני מברך ליום בואו בברית האירוסין עם מרת שושנה שבילוב, שרוח תחית עמנו תפעם בקרבו כל ימי חייו.

א. ד. מ נ ד ל ס ו ן.

מברך אני את חברי היקר י. צ. וויסוצקי לארשו לו את החברה שושנה שבילוב. התברך חברי באושר ובכל טוב ותזכה להשיג את כל מאויך על נקלה.

פ י נ ח ס ל א נ ד ו י.

לחברנו י. צ. וויסוצקי בשיקאגו ברכה ליום ארשו לו את מרת שושנה שבילוב— בחיי אושר בארץ אבות.

ועד הפועל של „בני עם חי".

מברך אני את חברי מר א. רבינוביץ להתמנותו בתור מנהל הת"ת בטשאטאנוגה, טנג. הלואי שיראה ברכה בעבודת הקודש.

נ. ק פ י ן.

שׁוֹנוֹת

מכתבו של בראנדייס אל ה„מזרחי".

ועידת „המזרחי" בפיטסבורג קבלה את המכתב הזה מאת השופט לואיס ד. בראנדייס, שבו הביע בפעם הראשונה את דעתו על מצב הציוניות בזמן הנוכחי:

„אתם נועדים הפעם בשעה של משבר בתולדות הציוניות, שהיא גם שעה של תקוות גדולות. מחמת המלחמה הוכרחו בני ארץ־ישראל לעזוב את מושבותיהם ועריהם, ועזרה נחוצה מיד להקל את עולם הקשה. מצד שני הננו עומדים פנים אל פנים מול התגשמות הכרחית של תקוותינו, אותן התקוות שהובעו בפרוגראמה הבאזילאית. התגשמות זו תלויה בעיקר בחיזוק הסתדרותנו. להשגת מטרתנו נחוצים לנו כספי ההמונים ועזרתם המוסרית של כל אלה הנכונים להסכים לשאיפותינו. צריכים אָנו לבסס את האחדות ואת ההבנה ההדדית, שרק היא תביא דיסקיפלינה שלמה במעשינו".

* * *

לסטאטיסטיקה של יהודי אמריקה.

ד"ר שמשון אופנהיים, מנהל הלשכה לסטאטיסטיקה של ה„ועד האמריקאי היהודי", שלח לנו את גליון השאלות הבא, והוא מבקש מאת כל מי שמתענין בסטאטיסטיקה יהודית להשיב על שאלות אלו:

1. מה הוא מספר היהודים (אנשים, נשים וטף) בעירך; בפלכך? 2. האם עדתך היא אורתודוכסית, משמרת או ריפורמית? 3. מה הוא השם הרשמי של העדה? 4. הכתובת? 5. כמה מבני העדה מבקרים את בית הכנסת; כמה מהם גברים; כמה נשים; כמה ילדים בני י"ג ומטה; כמה מושבות מכיל בית־הכנסת; כמה בקרו את בית־הכנסת ביום־הכפורים האחרון (תרע"ז)? 6. מתי נוסדה העדה? 7. באיזו לשון או לשונות משתמשים בבית־הכנסת? 8. היש לעדה בית־תפלה שלה, או הבית לקוח בחכירה, ובאיזה אופן; היש לעדה איזה סניפים, והיכן; היש לעדה איזו בנינים אחרים, מלבד בית־הכנסת, והיכן? 9. אם אין לעדה כל בנינים משלה, איפוא חבריה מתפללים; מה היא הכתובת; כמה משלמים שכר דירה? 10. מה הוא שוים של בניני העדה וכו' בשקלי המדינה; שויו של בית־הכנסת; של בית רב־העדה; של בתי־ספר ומוסדות שונים של העדה? 11. מה הם חובות בית הכנסת; של שאר הבנינים; פרטי החובות? 12. מה היו הוצאות העדה והכנסותיה במשך השנה שעברה? 13. כמה בתי־ספר נתמכים על־ידי העדה; מספר פקידיהם; מספר מוריהם; מספר תלמידיהם, הנערים והנערות; ימי התלמוד בשבוע; שעות הלמוד ביום; המלמדים עברית בבתי־ספר אלה; אם נתמכים בתי הספר גם על־ידי עדות אחרות, מה הן שמותיהן? 14. כמה עדות יהודיות יש בעירכם; כמה בתי־כנסת; כמת מבני העדה אינם מבקרים את בית־הכנסת בכלל; כמה יהודים מתו בעיר בשנה שעברה; כמה נקברו בבית־העולם היהודי; כמה נשאו, כמה נולדו בשנה שעברה; כמה ילדים יהודים בעירך הם מגיל בית־הספר; אם יש יהודים נושאים משרות כלליות בעיר, כמו שופט, ראש־העיר, מנהל בית־ספר או ראש הפוסטה, וגם פקידי־צבא, חיילים ומלחים — הפרטים על אודותם?

בני העדות השונות מתבקשים גם כן להודיע ללשכה את כל הפרטים בנוגע לרבניהם, השכלתם ומצבם בעדות.

* * *

חדשות ספרותיות:

— הועד העברי שעל־יד הסתדרות „יהודה הצעיר" בניו־יורק מתחיל להוציא מראש חודש תמוז עתון חדשי לבני הנעורים בעברית בשם „יזרעאל".

— בבואינוס־איירס (ארגנטינה) החלו להופיע מראש הודש אַפריל שני עתונים חדשים, אחד יומי, ביהודית: „דער אידישער טאָגבלאַט", ואחד חדשי, בספרדית: „ישראל".

* * *

מחיי האגודות.

— מר נ. קאמינצקי, מזכיר ה„הסתדרות העברית", מודיע:

בישיבות הועד הפועל של ההסתדרות העברית מיום ג', 15 במאי, החלט:

א) ההסתדרות שולחת ציר אל הקונגרס היהודי, שיכריז שם על דרישות העברים באמריקה. נבחרה ועדה לעבד דרישות אלה.

ב) כל החברים של ההסתדרות העברית מצביעים בעד ציר, המכיר את השפה העברית בתור שפתו הלאומית.

ג) ההסתדרות העברית תערוך יום העברים באמריקה באחד מימי הועידה הציונית (25—30 ביוני).

ד) הועד, בהכירו, כי דרישת המורים העברים היא צודקת, מחליט לעזור להם בכל האמצעים האפשריים להשגת דרישותיהם, ולתכלית זו בוחר בועדה של שלשה חברים, שיעבדו יחד את ועד המורים. לועדה נבחרו החברים: ראובן בריינין, א. לובאַרסקי ומ. שוינקין.

ה) לשלוח טלגראמה של ברכה לועידת „המזרחי".

ו) לאשר את הוצאת הספרים ולהתחיל בתעמולה רחבה לשם ענין זה.

— מר ש. שיפמאן, מזכיר הסניף הבוסטוני של ה„הסתדרות העברית", מודיע:

במשך זמן קיומו הקצר של סניפנו, התרכזו סביבו טובי הכחות העברים בבוסטון והסביבה, ועבודות שונות להרחבת השפה והספרות העברית נעשו על ידו. מעבודות אלה יש לציין: יסוד שעורי־הערב לגדולים באולם י. מ. ה. א., 47 רחוב מט.־וורנון, התעמולה להכנסת הספר העברי לתוך הספריות הכלליות, ההשתתפות בבחירות אל הקונגרס היהודי ועריכת שני הנשפים העברים בבוסטון, שעלו יפה מאד.

— ביום א', 20 מאי, נערכה האספה המיסדת של האגודה העברית־הציונית החדשה „מסדה" בהארלם, ניו־יורק. נבחרו הפקידים האלה: פסח ב. גינזבורג, יושב ראש; א. נ. פרלברג, סגן; הגברת ל. קצנלסון, מזכרת הפרוטוקולים; בועז ליכטמאן, מזכיר הכספים; הגברת י. טיקולסקי — סופרת; י. ז. פרישברג, גזבר; פ. קאַפּלאַן — מפקח על הסדרים; פ. ב. גינזבורג וי. ז. פרישברג — ממונים על ההרצאות.

הועידה נסגרה באספה רבת־עם, שנאמו בה בעברית: הרב פישמאן, הרב אשינסקי, הרב גורדון, מר ברלין, מר ליפסון ומר מרגלית.

אספות־תעמולה רבות־עם נערכו על־ידי ההסתדרות הציונית במשך שני השבועות האחרונים ברוב ערי אמריקה. הנואמים, שנשלחו מטעם ההסתדרות אל האספות הללו, ביניהם נתן שטרויס, השופטים מאק ופאם, ד"ר ש. ריין, ד"ר ב. מוסינזון, ד"ר ל. מוצקין, מ. שיינקין, הגברת סולד, בן־אבי ועוד, בררו לפני הנאספים את ערך התנועה הציונית בשעה זו ורכשו לה נפשות רבות. הצטיינו בהידור מיוחד האספות הגדולות בשיקאגה, פילאדלפיה ובאלטימור.

— בשיקאגו נפתח בראשית הזמן הזה בית תלמוד־תורה חדש, שמתוך פעולותיו יש לציין ביחוד: יסוד גן־ילדים עברי וכתה למורים. ה„גן" כבר נפתח, והמשמשת בו היא עלמה שגמרה הק למודיה בירושלים ושמשה בגננת בראש־פנה שבגליל. הכתה למורים תפתח בעוד שני שבועות. מנהל תלמוד־תורה הוא הסופר העברי ש. ב. מקסימון.

— ציר הממשלה הרומינית באודיסה הודיע, כי לבית־המחוקקים הרומיני הוכנסה הצעת־חוק לתת זכיות־אזרחים שוות ליהודי רומיניה.

— הציונים הרוסיים קוראים לועידה של באי־כח הציוניות בכל הארץ.

— במוסקבה נקראה בחודש זה ועידה עברית, שהוזמנו אליה טובי הסופרים, המורים והעסקנים העברים. בועידה השתתף גם ח. נ. ביאליק, והנאספים ערכו לו קבלת־פנים נהדרה.

— עורך־הדין היהודי הורוויץ נתמנה לחבר הסינאט הרוסי.

— היהודי שלמה שפיגלמאן נבחר לראש העיר סובאצין בפולאניה.

— לרגלי הבחירות העתידות אל הגמינה (הקהלה) הווארשאית קבלו ציוני ווארשה, באספה שנקראה לשם זה, את ההחלטה הזאת:

„בהכירנו, שהגמינה היהודית צריכה להיות מוסד יהודי לאומי, ולא רק דתי, אנו פונים אל מנהיגי הקהלות הפולאניות בעתיד בדרישה: להעמיד את קהלותיהם על בסיס לאומי ולעשותן באות־כחו האמתיות של העם היהודי. אנו מבקשים איפוא מאת הבוחרים היהודים לשים לב לדרישה הזאת ולבחור ביהודים בעלי הכרה לאומית, שיעזרו להוציא אותה אל הפועל".

— בפטרבורג עומד להוסד בקרוב סמינאריון לרבנים.

— בהשתדלותו של הסופר ש. אנ—סקי אצל הממשלה הזמנית פסקו הגזירות בנגד יהודי בוקובינה וגאליציה באותן הנפות, שנכבשו על־ידי הצבא הרוסי. הפקידים הקודמים הוסרו ממשמרתם ובמקומם נתמנו הנסיך דולגורוקוב ודורושינקו, שהם ידועים שניהם כאנשים ליבראליים ותומכי המשטר החדש.

ביום ב', 21 מאי, נסגרה הועידה הציונית הגדולה, שנקראה בלונדון, בנשיאותו של ד"ר חיים ווייצמאן, לשם בירור המצב הנוכחי. בועידה נודע, שועד „שלוחי הקהלות" („באארד אָף דעפּיוּטיס") בא בחליפות־דברים עם ההסתדרות הציונית, במטרה להתאחד לשם העבודה בארץ־ישראל. בין נואמי הועידה ואורחיה היו גם: בוריס גולדברג מווילנה, הרב קוק מיפו, ז. זאבוטינסקי ומנהל ה„חברה האנגלו־פלשתינאית" ז. ד. ליבונטין.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

הועידה הציונית.

הפדראציה של ציוני אמריקה הוציאה את הכרוז הזה אל כל האגודות הציוניות:

הועידה השנתית העשרים של ציוני אמריקה תהיה בבאלטימור בימי 25־27 יוני שנה זו.

כל ההסתדרויות, שיש להן קשר עם הפדראציה, כמו סניפי „הדסה", „האגודות המאוחדות במערב", סניפי האורדן „בני־ציון" וכו', מתבקשות לבחור את ציריהן אל הועידה ולשלוח את כתבי הרשאותיהם אל לשכת הפדראציה מיד. לפי תוקינו, יש לאגודות הרשות לשלוח ציר אחד מאת כל קבוצה של עשרים וחמשה מחבריה.

האגודות מתבקשות לקרוא את חבריהן לאספות־בחירות מיוחדות, שידונו בהן גם בענין הצעות, שתוגשנה אל הועידה. ההצעות האלה צריכות להתקבל בלשכה לא יאוחר מיום 1 יוני.

להתנועה הציונית נתגלו אופקים חדשים. עלינו מוטלת איפוא האחריות לשאת ולתת בשאלות עתידנו בזהירות ובמתינות, ועל האגודות לשים לב לזה ולבחור בצירים, שיעזרו לנו לפתור את השאלות, העומדות על הפרק.

פרטי הועידה ותכניתה יתפרסמו בקרוב בכל העתונות הציונית והכללית.

* * *

הכנסות הקרן הלאומית.

הלשכה הראשית של ה„קרן הקיימת לישראל" בהאאג פרסמה, כי הכנסותיה בחודש מארץ שנת זו הגיעו לסכום 101808 פראנקים. מזה הרימו: אמריקה הצפונית — 30313 פראנק; פולאניה — 5172 פראנק; גרמניה — 17437 פראנק; הולאנדיה — 3945 פראנק; רוסיה — 3148 פראנק; הונגאריה — 2993 פראנק; שווייצאריה — 2068 פראנק; אנגליה — 1543 פראנק; ארצות סלאוויה הדרומית — 1174 פראנק; אפריקה הדרומית — 849 פראנק; שוויידיה — 813 פראנק; בלגיה — 809 פראנק; דאניה — 724 פראנק; אויסטראליה — 630 פראנק; יון — 590 פראנק; מצרים — 132 פראנק; צרפת, איטאליה ועוד — 331 פראנק.

הכנסות הקרן הלאומית בשלשת החדשים יאנואר — מארץ הגיעו לסכום 257123 פראנק.

אחדים מעסקני הישוב, כי „בני אמונתם (של הציוניים) מעידים נגדם". בפירוש נזכרו שמותיהם של אפרים כהן (מירושלים) ושל פריסקו, עורך ה„טיימפו" בקושטה, ועוד שמות אחדים.

הידיעות, שבאו בימים האחרונים מלונדון על־דבר גירושם האכזרי של כל יהודי יפו והמושבות ביהודה, נתאשרו גם על ידי מהאתו של ד"ר כהן, המורשה הסוציאליסטי היהודי בבית־המורשים הגרמני. אין אנו יכולים עדיין לדעת, עד כמה נכונים הם הפרטים, המסופרים על גודל החורבן, ועל החמס וההרג בשעת גירוש יפו. אולם אין עוד שום ספק בעצם הדבר, כי ברגע זה אין עוד ביפו אף יהודי אחד מכל עשרת אלפי היהודים תושביה, וכי שאר היהודים בארץ־ישראל — בירושלים, במושבות וביתר הערים — צפויים לסכנה נוראה של גירוש וכליה.

הגירוש הזה בא בסבת נצחונם של האנגלים בדרום הארץ, ההולכים וקרובים ליפו ולירושלים. אילו היתה גזירה זו כללית, זאת אומרת: אילו היתה חלה על כל התושבים, גם אז היו היהודים סובלים יותר מאחרים, מפני רבוי הזקנים והנשים, שנשארו בארץ, ומפני מיעוט ידיעת הלשון ותנאי הארץ. אך אז לא היה לנו יסוד מיוחד להתאונן. אולם הגירוש הזה איננו כללי. דומה הוא לגירוש ליטה ופולאניה, שהיה מכוון בעיקר נגד היהודים.

עכשיו באות ידיעות חדשות על־דבר איומיו של גמאל־פחה, האומר לשלח את היהודים גם משאר הערים והמושבות שבארץ־ישראל ולעשות בהם, כמו שעשו בארמינים בשעתם. לצערנו העמוק, אין אנו יכולים להשלות בשוא נפשנו, כי אין סכנה. נצחונם של האנגלים ונסיגתו ההכרחית של גמאל לאחור העבירו אותו על דעתו. ואף־על־פי שאין שום טעם הגיוני ואין שום יסוד פוליטי להעניש את יהודי ארץ־ישראל על חטא שלא חטאו, — הילישתו של גמאל וקצפו, קצף אין־אונים, בשל מפלתו יוכלו להכריע במקרה זה. וכל זמן שהשלטון הוא בידו וגורל התושבים תלוי בחסדו, נמצא ישובנו בין המצרים, ואין לנו שום בטחון, כי הדיקטאטור הסורי לא יפיק את מזמתו הנוראה, אם לא תבוא העזרה בשעתה — מכל מקום שתבוא.

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹרָעוֹת

— הנשיא ווילסון קבע את היום החמישי ביוני ליום רשימת כל הצעירים, היושבים בארצות הברית, מבני עשרים עד שלשים שנה, שמהם ילקחו חמש מאות אלף איש הראשונים לעבוד בצבא (על־פי החוק, שנתקבל זה עתה בקונגרס של ארצות הברית). החוק חל גם על אזרחי הארץ, וגם על אלה, שלא נתאזרחו עוד.

ידיעות מחרידות נתקבלו שוב מארץ־ישראל על מצב היהודים שם. לפי הידיעות האלה, יצאה מאת הממשלה התורכית הפקודה לגרש את כל היהודים מן הארץ. הגירושים כבר התחילו ביהודה, ובני הגליל גם הם חרדים לעתידם. הממשלה מתאכזרת אל המגורשים, ופרעות נערכות בהם על־ידי הפקידים והחיילים. ההסתדרויות היהודיות בארץ פנו אל הועידה הסוציאליסטית בשטוקהולם בבקשה לעורר את דעת־הקהל בכל העולם הנאור על מצבם הנורא של יהודי פלשתינה.

ממשלת ארצות־הברית שלחה על־ידי המלאכות השוויידית מחאה חריפה נגד הרדיפות על היהודים.

בהשתדלותו של ה„ועד האמריקאי־היהודי", שלחה גם ממשלת ספרד מחאה כזאת על־ידי צירה בקושטה.

הציר האנגלי בוואשינגטון הודיע בשם ממשלתו להסתדרויות היהודיות בארץ זו, שעזרה תכופה נחוצה למגורשי ארץ ישראל, וכי הממשלה האנגלית נכונה לעזור מצדה להמציא את הכספים לבאי־כחם של המגורשים. הכספים צריכים להשלח אל הפרופיסור ח. ווייצמאן, במנציסטר, אנגליה.

— ביום א', 20 מאי, היתה באולם קלינטון בניו־יורק הועידה החצי־שנתית של „ועד־העזרה העממי", שנשמע בה דין־וחשבון של פעולות הועד במשך ששת החדשים שעברו ונערכה תכנית עבודה לעתיד. במקום מאיר לונדון שהתפטר נבחר ליושב ראש בועד מר אלכסנדר כהן. לסגנים נבחרו ש. אש ומ. שור.

— ביום א', 20 מאי, נפתחת באולם בית־הספר הטיכני בניו־יורק הועידה הארבע־עשרה של אגודת יהודי גאליציה ובוקובינה, שהשתתפו בה 900 צירים, באי־כחם של 50,000 יהודים יוצאי גאליציה. נשיא האגודה, מר א. ד. קאטשר, מסר דין־וחשבון של פעולותיה בשנה שעברה, ביחוד לטובת בית־הילדים „הר־מוריה", והשופט הארטמאן, מר זמל ועוד ברכו את הועידה בשם מוסדות שונים בניו־יורק. הועידה נמשכה שני ימים, והחלטות חשובות נתקבלו בה.

— ביום א', 20 מאי, נפתחה הועידה השנתית התשיעית של „אגודת יהודי רוסיה ופולאניה" באולם „פארק וויו פאלאס", ניו־יורק. נשמע דין־וחשבון על פעולות האגודה במשך השנה שעברה ונתקבלו החלטות חשובות, שמהן יש לציין את ההחלטה לברך את רוסיה החדשה ולהביע אמון לממשלת ארצות־הברית.

המורים העברים בניו־יורק החליטו באספה, שהיתה להם ביום א', 20 מאי, לשבות מהוראתם בבתי־הספר עד שיסכימו מנהליהם לדרישות המורים. דרישתם העיקרית היא: העלאת שכרם השבועי עד עשרים דולאר.

באותה שעה נבחרו פלוגות של אורבים (פיקטי"ם). שביניהם נרשמו נחום אהרנסון, מנהל תלמוד־התורה בפנסילוואניה אווניו, עקיבא פליישמאן, ק. ווייטמאן, דניאל פרסקי ועוד.

ביום א', 20 מאי, נסגרה ועידת ה„מזרחים" בפיטסבורג, שארכה חמשה ימים ושהשתתפו בה 115 צירים מכל ערי אמריקה. הועידה הצטיינה בעבודה פוריה, וחשובות הן ביחוד החלטותיה: ליסד קרן של מאה אלף דולאר להקמת תעשיה עברית בארץ־ישראל, להשתדל להוציא לפעולות את הרעיון בדבר שבוע־עבודה של חמשה ימים וליסד קבוצות „מזרחי" בין בני־הנעורים בארצות־הברית וקאנאדה. נבחרו הפקידים האלה לשנה הבאה: מ. ברלין — נשיא, הרב י. ל. פישמאן ד"ר י. בלוסטיין, ה. ב. אייזיקסון ומר ווילנר.

עוד דוגמה אחת. ביום כ"ט טבת (ט"ו יאנואר) צוה גמאל־פחה להביא שלשים ואחד איש מיפו ומהמושבות, מכל עסקני הישוב החדש — לירושלים. בעמדם לפניו, דבר עמהם קשות וגזר עליהם להשלח לקושטה עד סוף המלחמה. אך למחרת היום ההוא שנה פתאום את רוע הגזירה. מתוך רשימת ל"א האנשים מחק י"ז והשאיר פחות מחצים. במקום גלות ארוכה עד סוף המלחמה הסתפק בגלות של שני שבועות, ובמקום קושטה — התיר את טבריה. וכך יצא, שבמקום עונש חמור וטלטול קשה למרחקי ארץ יסר את ה„מורדים" בטיול של תענוג לזמן קצר אל טבריה הקרובה, המצטיינת באוירה היפה ומשמשת בימות הגשמים כעין נאות־קיץ לתושבי ארץ־ישראל.

באותו החורף, בחג הפורים, בקר גמאל את הגימנאסיה העברית ביפו. מובן, שנתקבל בה בכבוד רב, ראה את התמורים והיה שבע רצון מאד והביע את רגשי רצונו למנהל המוסד לעיני כל הקהל. באותו היום הוציא כרוז, שנתפרסם מיד, כי כל השמועות המתהלכות בארץ על־דבר אי־נאמנותם של היהודים לעותומניה — עלילות־שקר הן, וכל המפיץ שמועות כאלו מתחייב למלכות. ימים אחדים אחרי הדברים האלה שלח גמאל־פחה את מנהל הגימנאסיה העברית מן הארץ. יש בידי ראיה, כי ביום אשר לחץ גמאל־פחה את ידו של הד"ר ב. מוסינזון בפרהסיה, היתה גזירת הגלות על הד"ר ב. מוסינזון כבר מוכנה, ואולי גם חתומה בעצם ידו של גמאל. באותם הימים נגזרה חובת גלות עוד על שלשה אנשים, ביניהם על שני פועלי־ציון (כותב הטורים האלה וחבירו). בשיחה, שהיתה לי, בעקבות הגזירה הזאת, עם גמאל־פחה, אמר אלי זה האחרון, במעמד המהצרף הירושלמי ועוד אנשים אחדים מגדולי ירושלים, את הדברים האלה: „ידוע לי, שאתם, פועלי־ציון, מתכוונים לקרוע את „ארץ־פלשתינה" (ארזי־פיליסטין) מטורקיה. לפיכך אין לכם מקום בארץ הזאת, כל זמן שאתם עומדים בדעותיכם הללו". בדבריו האחרונים התכוון, בלי ספק, לדעותינו הציוניות. בזה אשר שוב את העלילה המפורסמה של בהא־אלדין, שהוציא זה, בהיותו במשרתו הרשמית, בתור פקיד צבאי לעניני אינפורמאציה, כחודש וחצי לפני השיחה הנזכרה. בכרוז המיוחד, שהוציא בהא ופרסם בכל העתונים בארץ, אמר בפירוש את הדברים האלה: „הממשלה הרוממה, בהתנגדה לפעולות האלמנט המסכסך, המתאמץ לברוא בחלק הפלשתינאי של ממלכת עותומניה ממשלה יהודית בשם „ציונות"... צותה להחרים את בולי־הפוסטה, דגל־הציונים, כסף־הנייר, באנקנוטי האפ"ק בצורת שקים וכיוצא באלה, שהיו נפוצים בין האלמנטים האלה, והכריזה על בטול כל האגודות וההסתדרויות הציוניות, שהיו מתקיימות בסוד" (יצא ביום 8 כאנין־תני לשנת 1330 — ו' שבט).

זמן־מה אחרי הגירוש הנזכר הוסיף גמאל־פחה לשלוח מן הארץ עוד ארבעה־עשר מטובי הציוניים; אולם יחד עם זה מסר עבודות אחראיות לידי אנשים אחדים, הידועים היטב בתור ציוניים, כגון: הקירת סוריה וארץ־ישראל במובן הכלכלי והחברתי, בנין חלקי מסילות־הברזל הצבאיות, קבלנויות איקונומיות שונות, תקונים במקצוע החקלאיות, הבריאות והמלחמה נגד הארבה, רשימת ציורים ומפות צבאיות וכיוצא באלה. הנה כי כן לא הסיר, מצד אחד, את האשמה המוטלת על הציוניים בתור מורדים במלכות, ומצד אחר — מסר בידם תפקידים חשובים, הראויים מבחינה ממלכתית רק לאנשים, שאין שמץ של דופי ברגשי הפאטריוטיות והנאמנות שלהם.

בהזדמנויות שונות הדגיש גמאל את יחסו אל היהודים באופן כזה: הישוב היהודי הקיים יוסיף להתקיים בתור ישוב עותומני נאמן, תחת חסותה של הממשלה העותומנית, אך כלה היא ונחרצה מאתו, כי אחר המלחמה לא ירשה לשום יהודי להכנס מהדש ולהתישב בארץ־ישראל, וכל היחסים שבין הישוב היהודי הקיים ובין יהודי חוץ לארץ מוכרחים להנתק מעתה ועד עולם.

יחסו של גמאל־פחה אל הציוניות — יחס של שלילה גמורה אל הרעיון ויחס מתחלף ומשתנה אל נושאי הרעיון — מתבאר על־ידי מזגו החלש וחוסר־הפרינציפיוניות שבאיש הזה. גמאל־פחה מצדו לא מצא שום סימנים חותכים של מרד או בגידה מצד הציוניים, למרות כל חקירותיו, שערך בירושלים, ביפו ובמושבות. אדרבה, התעודות, אשר גלה בלבנון, הוכיחו לו, ששום מחשבת־מרד לא היתה בקרב הציונים בארץ־ישראל. אולם בתור אישיות חלשה נמצא גמאל תחת השפעתו של בהא־אלדין הנזכר ועוד אנשים אחרים, שכדאי להם ברדיפות נגד הציוניים — ונגד היהודים בכלל. מה שנוגע לבהא־אלדין, ה„אינפורמאטור" של גמאל פחה, — הרי זה טפוס מיוחד של פקיד נמרץ, המתהלך בגדולות, איש שהחליט בנפשו לעשות לו קאריירה גבוהה על־ידי גלותו מרד חדש בטורקיה, ונכון הוא להשתמש לתכלית זאת בכל האמצעים שבעולם. עוד בהיותו בקושטה, חקר בהא־אלדין את הציוניות, ולמטרה מיוחדה זו בא לארץ־ישראל עוד לפני המלחמה, בכונה ברורה לגלות מרד יהודי, ולהתעלות על־ידי זה במעלת המשרות הפוליטיות. כל פעולותיו בתור קאים־מקאם יפואי היו מכוונות למטרה אחת — לגלות את מסתרי הציוניות על־ידי פרובוקאציה להתקוממות יהודית. התחיל להעליב את הרגש הלאומי של היהודים על־ידי הסרת הכתבות העבריות מהשלטים ברחובות, עשה חפושים בבתי היהודים אשר בתל־אָביב וגזר את הגירוש הידוע. ביום כ"ט כסלו תרע"ה (17 דצמבר), על חמש מאות היהודים, אשר טרם הספיקו לקבל את הנתינות העותומנית כפי החוק, אף־על־פי שהזמן, שנקבע לכך מטעם הממשלה, טרם נגמר באותה עשה. נגד המעשה האחרון מחה בשם היהודים באופן רשמי החכם־בשי הירושלמי ר' משה פראנקו. והאיש הזה הצליח להתקרב אל גמאל־פחה, ובהיותו מטבעו חזק ממנו, היה משפיע עליו השפעה תמידית, כל אותו הזמן שנמצא בקרבתו, כדי להזיק לציוניות.

וישוב קבל גמאל השפעה מזיקה מצד אחר — מצד ערביים אחדים, וגם מצד מלשינים ידועים מקרב היהודים עצמם. הפקידים הטורקים והגרמנים ספרו לא אחת באזני

כיצד מלא גמאל־פחה את תפקידו זה במשך שתי השנים וחצי, שהוא עומד במשרתו?

אין אני רוצה להתעכב כאן על פעולותיו בתור שר־צבא. תכניתו להתנפל בסערה על תעלת סואיץ תיכף לראשית המלחמה — תכנית, שהוציא לפעולה בלי כל הכנות אלמנטריות מוקדמות, שהיו דרושות לכך, נגמרה בדרך הטבע — כלומר, במפלה גמורה, והראתה לעיני כל את ערכו של גמאל בתור „גאון" אסטרטגי. הדבר המענין אותנו ביותר הוא — פעולתו של גמאל במקצוע המדיני וההנהלה האזרחית בסוריה, וביחוד בארץ־ישראל.

הארצות הנזכרות מנומרות הן באוכלוסיהן מאין כמוהן. היסוד הטורקי שבהן הוא כאין וכאפס. השפה המתהלכת בגלילים הללו היא ערבית, אולם הישוב איננו מעור אחד. הרוב המכריע הוא מושלימי אורתודוכסי, אחריו באות הכתות הדתיות השונות בקרב האיסלאם, וכמו כן — הנוצרים והיהודים. במערבה של ארץ־ישראל עולים היהודים במספרם על הנוצרים, אך המושלימים עולים על שניהם בכמותם. אולם המושלימים עצמם גם הם אינם מגון אחד: בהם אורתודוכסים־סוניים ומינים שיעיים, כגון מיתואלים, ישמעאלים, נוציירים וכו'; בהם עירונים ופלחים, עובדי אדמה, הנוטים שכמם לסבול, ובהם גם שבטי בידויים, נודדים בני־חורין, אנשים שלא רק חפשים הם משעבוד־מלכיות, אלא גם מטילים מרות על חלק מאנשי הישוב, הסמוכים למדבר, וגובים מהם לעתים קרובות מסים ומתנות, ואין מפריע בידם.

כל ההיסטוריה של הארצות הללו היא היסטוריה של מלחמות וחכוכים בין עמים וגזעים, בין שבטים ומשפחות, בין כפרים וערים, בין כתות דתיות ולאומיות. שלטונה של טורקיה בארץ־ישראל איננו כל־כך מוצק, כמו שנראה מלבר. ה ל ב נ ו ן עם ארבע מאות אלף תושביו הוא חבל אבטונומי עם מושל נוצרי בראשו. כל השבטים ה ב י ד ו י י ם, הנודדים בנגב ארץ־ישראל, בסוריה ובעבר הירדן — אינם נשמעים לשלטון הטורקי בנוגע למסים, וחפשים הם לנפשם מחובת הצבא. ה ד ר ו ז י ם, היושבים בהרי חורן, נסו בזמן האחרון פעמים אחדות להתקומם, ומרידתם האחרונה התחוללה רק כארבע שנים לפני המלחמה. ובנוגע להשפעתן המדינית של ממשלות־אירופה, הרי גדולה היא לא רק על הנוצרים, אלא גם על המושלימים, ביחוד — על הבידויים, הנודדים במדבר־ערב. בארץ כזו ובתנאים כאלה דרושה היתה זהירות יתירה, כדי לקנות את אמון לבם של התושבים, שלא יהיו תושבי הארץ כצר פנימי לממשלתם.

על גמאל פחה היה איפוא לדעת את המצב הזה מראש. חייב היה לדעת גם כן, איזה חלק מהתושבים הוא היסוד התרבותי שבהם, המסוגל יותר לבנין ולפעולה ישובית, העלול להביא את התועלת היותר מרובה בשעת־הירום כזו. ושתי דרכים היו לפניו: למשוך את לב התושבים על־ידי הרחבת זכיותיהם בהוה והבטחות טובות לעתיד; או — לשפוך את ממשלתו בתוקף היד ובכח הנשק והצבא. אך גמאל לא שם לב לפרובלימות החברתיות והכלכליות, ומבלי עשות חשבונות רבים בנפשו, אחז בדרך האחרונה, שהיא היותר מתאימה לרוד המרכזיות, המונחה ביסודה של ה„אחדות וקדמה". תיכף אחרי בטול הקאפיטולאציות מצד טורקיה מהר גמא והוציא אל הפועל את בטול האבטונומיה של הלבנון. מיד חייב את תושבי הלבנון לעבודת הצבא על־פי החוק הכללי חובה שהיו פטורים ממנה (מחוץ לתחומי ארצם) במשך חמשים שנה ומעלה. על רבים מראשיהם ועסקניהם של בני־הלבנון נגזרה, מטעם גמאל, חובת גלות, ואחרי חקירה ודרישה מיוחדה ענש את הנאשמים עונש חמור, ועשרו אנשים נתלו בבירות וגם בדמשק, בתוכם גם מגדולי הממלכה. על־ידי רדיפותיו נגד האבטונומיה הלבנונית עורר גמאל שנאה עזה בלב רבים מהסורים, הנוצרים וגם המושלימים, שלא השתתפו באופן ישר במרד קודם לכן

את לב השבטים המושלימים נסה גמאל לקנות בדרך יותר נוחה. הוא לא הכריח את הבידויים לעבודת־הצבא בחוזק היד, כי־אם משך אותם בתור מתנדבים ברצונם הטוב. ומצוינה היא עובדה זו, שהערביים היו מהראשונים לפנות עורף בשעת הקרב של סואיץ, והרופאים הטורקים סחו לפי תומם, כי בשעה שמרבית אנשי־הצבא הטורקים פצועים מפנים, רוב הערביים פצעיהם דוקא מאחוריהם. ראוי לציון הוא גם המאורע, אשר אירע להשרקסים מחורן שנאספו בפקודת גמאל־פחה ברמלה, ונשיאם מ ו ר ז א ב י י בראשם. כשהציעו להם, בחודש אדר תרע"ה, ללכת אל התעלה למלחמה, ענו לפקיד הממשלה, שלא יבטיח בשמם שום דבר לגמאל־פחה: ה„וטן" (המולדת) שלהם הוא בחורן, ועל ה„וטן" הזה נכונים הם להגן בחייהם ובכל מאודם. אך הלאה מרמלה לא ידרימו ואל התעלה לא ילכו בשום אופן.

הנה כי כן רואים אנו, שאם כונתו של גמאל היתה למשוך את לב התושבים המושלימים בלבד — לא קלע גם בזה אל המטרה. הוא לא הצליח לרכוש אמון אפילו מצד השרקסים, אלה המהגרים המושלימים, שהממשלה קבלה וקרבה אותם לפני ששים שנה, הקציבה להם אדמה וחשה לעזרתם בצר. מה שנוגע לבידויים, תושבי גליל חגאז מאז ומעולם, — הנה מלבד שלא משך גמאל את לבם אליו, עוד דחה אותם בפוליטיקה שלו, וכולם כרתו ברית עם שונאי טורקיה ויהיו לה לאויבים. זו היא „הצלחתו" של גמאל במקצוע הפוליטיקה החיצונית.

אך כל ח ד ל ־ א י ש י ו ת ו ו ה פ כ פ כ ו ת ו של גמאל־פחה נתגלו בפוליטיקה הפנימית, ביחוד — ביחסו אל ה י ה ו ד י ם. אציין בזה רק עובדות אחדות. בכ"ה טבת תרע"ה (י"א יאנואר 1915), למחרת בואו לירושלים, נתפרסמו בשמו שלש פקודות, שבהן הוא מצוה להסיר את השלטים העברים, מבטל את השמירה היהודית ו מ א י י ם ב ע ו נ ש ־ מ ו ת ע ל כ ל מ י ש י מ צ א ב י ד ו ב ו ל צ י ו נ י (כלומר: תו הקרן הקיימת הלאומית). נקל לתאר את הרושם המדכא, שעשתה הפקודה הזאת על כל היהודים. אולם כעבור שבועות אחדים יצאה פקודה אחרת, המטילה בעד החטא הנזכר עונש אחר, היינו — ק נ ס ש ל ע ש ר ל י ר ו ת ט ו ר ק י ו ת! או משפט־מות, או קנס של עשר לירות...

— שכור ג־דול אתה!...

כשיצא החוצה, התחיל תועה ומגשש בכתלים, עד שנזדמן לקרן־זוית חשכה בחצר ופגע שם בזוג צעיר — בחור במגבעת ובתולה לבושת לבנים, האוחזים איש בידי רעותו ונדברים ביניהם בלחש. שכנא נגש אליהם מן הצד בבת־צחוק ערומה על שפתיו, גחן על אוזן הבחור, רמז בשעת מעשה בעינו הפוזלת לעבר הבתולה ואמר:

—אדוני הקאפעלמייסטער *, מבין אני את כונתך... להודיעך, כי גם אני מנגן הנני... מנגן על־פי פסקי הטעמים... ואת, צפורי, יפתי, תמתי, אל תבהלי ברוחך... כמה שלוחים למקום... יש טיפוס, ויש מלאך־המות... טמפררטורר, נאמר דרך משל... דא סווידאניע **! — נענע בידו לעומת הזוג התוהה והנבהל.

בחדר המנגנים נתגלתה לעיניו תמונה, אשר לא פלל לראותה: בפנה, על הספסל, ישנה הילדה, כשהיא מהדקת בכפה הקטנה רקיק ממועך, ולמראשותיה מונחת אדרת ישנה במקום כר. ליד הספסל עמד מלך המתופף, כשומר נאמן על משמרתו, ופניו מפיקים דאגה ורוגז גם יחד.

— בן־אדם הוא זה!... — נהם מלך בפנים נרעמים, בראותו את שכנא.

— מלך, ידידי היקר, טבע הוא באדם! — עמד שכנא וטען לפני המתופף בקול־בוכים והכה בידיו על לבו. — כלי־זמר! פנדורה ישנה!... צלוחית שנתרוקנה!... צוה — ויתלו אותי, צוה — ויירו חץ אל לבי!...

מתוך כך צנח לקרקע, כרע על ברכיו לפני הילדה הישנה והתחיל לחבקה ולהחליק לה על ראשה, נשק לה את ידיה, את נעליה, בכה בדמעות שכור, בוכה וטוען לפניה:

— יונתי, פעוטתי, אישון־עיני, דובשני המתוק! פקחי־נא את עיניך המאירות, הביטי וראי את זקנך השכור, העומד פה לפניך, יתומתי הקטנה!...

מתוך בכי וקריאות אלו נרדם, בכרעו על ברכיו ובתמכו את ראשו על הספסל. משנרדם, נדמה לו, כי בתו באה אליו. יוצאת היא ומתגלית מפנת־סתרים, מתוך החשכה, כולה לבושה לבנים, והיא מגחכת ואוחזת בידי היהודי הזר והשחור. רוצה הוא לגשת אליהם ולהפריד בין ידיהם השלובות, והנה מזנק אליו היהודי השחור בחמת־רצח, אוחז בערפו מאחוריו ומנערו בכל כח ומכריחו לפקוח את עיניו.

שכנא פקח את עיניו הכבדות, הקשיב רגע אל נגינת המנגנים, שרעשה ברעש מצלתים בריחוק מקום, שם מעבר לכותל, התבונן על סביבותיו וראה, כי יחידי הוא בחדר, אין איש פה. ורק בפתח הבית נראתה לו מעין דמות אשתו הזקנה, והיא עוטפת מטפחת אדומה לכתפיה, נושאת איזה דבר על זרועותיה, ופניה הנוראים מתעותים מתוך כעס. מביטה היא אליו מעל המפתן באין אומר ודברים, מאיימת עליו באגרופה בחרי־אף, מתעטפת במטפחתה ותוך כדי רגע היא נעלמת בחשכת הלילה.

---

* מנצח בנגינות. — ** שלום!

בֵּין הַמְּצָרִים

מאת

י. בן־צבי.

כל הזמן, מראשית המלחמה ועד עתה, עומד אחמד גמאל־פחה במשרתו בתור דיקטאטור צבאי ומושל יחידי על כל חבל סוריה וארץ־ישראל, ובידו הפקד גורלן של הארצות הללו. מלבד מועצת־הוזרים (מיניסטריון) בקושטה, שהוא אחד מחבריה, אין בכל הארץ מוסד עליון, שיהא גמאל אחראי בפניו על מעשיו. אמנם, על־פי חוקי הקונסטיטוציה הטורקית, אחראים הם הוזרים כלפי בית מורשי העם, אך למעשה ניטל מבית־המורשים כל כח ממשי להסיר וזרים או להקים וזרים. משרתו של גמאל־פחה, בתור מפקד המחנה הרביעי ומושל צבאי עליון בסוריה, נתנה תוקף ועצמה גם למעמדו בקרב המיניסטריון, והאיש הזה נעשה לאחד מעמודי־התוך, אשר הממשלה הטורקית הנוכחית נשענת עליהם, במדרגה אחת עם אנוור־פחה וטלעת־ביי.

אישיותו של גמאל־פחה אינה מצטיינת בשום כשרונות יוצאים מן הכלל. להפך, מכל פעולותיו ניכר אדם בינוני, עצבי, הפכפך וזר בכל מעשיו, מוגבל ומצומצם בחוג־השקפתו. מעלתו היותר גדולה היא — מסירותו לפרוגראמה של הטורקים הצעירים (הפרינציפיון של המרכזיות בהנהלה); יחד עם זה יש בו במדה ידועה גם עוז ומרץ, סגולות שאינן כל כך מצויות בקרב שדרות האדמיניסטראציה הטורקית. לעומת זה חסרה לו שיטה קבועה בהנהלה ויחס של עקביות, הנובע מתוך השקפה מוצקה.

עליתו לגדולה של גמאל באה לו לא בעקבות תכונותיו האישיות המצוינות, אלא בזכות קשריו ויחסיו הפרטיים אל מחוללי המהפכה הטורקית וראשיה בזמן הזה. אחרי קאריירה קצרה במקצוע האדמיניסטראטיבי בקושטה הבירה, שבה הראה מרץ ודיוק ומסירות־נפש אל ראשי המפלגה השלטת, ספחו אותו מנהלי המפלגה אל המיניסטריון, הפקידוהו על הצי ומנוהו לשר־הים בוזרת הנסיך סעיד־חלים־פחה. עמדתו זו של גמאל לא היתה חשובה ביותר. הצי העותומני הפעוט נדון כל הזמן לבטלה גמורה, מבלי היות לו שום תפקיד ניכר בפעולות המלחמה. שתי ספינותיה הגדולות (הדרידנוטים, שהזמינה עוד לפני המלחמה) נעכבו בידי אנגליה, ושתי האניות האחרות, שרכשה לה טורקיה בתחילת המלחמה מידי גרמניה, לא יכלו, כמובן, למלא את חסרונו של הצי העותומני. זה האחרון נשאר איפוא סגור ומסוגר בבית־גנזיה של טורקיה, בים־השיש ובדרדנלים. מלבד האניות הנזכרות, שהיו נתונות תחת הנהלת מפקדים גרמנים, לא הראה הצי הטורקי שום אותות חיים במשך כל הזמן. הוזרה הימית נשארה כמעט בלי עבודה, והממשלה הטורקית מנתה את שר־הים (תואר זה נשאר לו עד עכשיו) גמאל־פחה למפקד המחנה הממלכתי הרביעי, שתפקידו הישר הוא — להגן על הגבול הסורי מפני מצרים.

הצעתי ותכניתי — מוטב, ואם לאו — פה, בתחתית ההר, תהיה קבורתכם וקבורת הונכם, כי כבר יש לי חברת־שותפים מבני שווייציה. והצעתי נתקבלה, ומחר יחלו את העבודה. בני האדם יושבים בשפלה, על כן אנו מחויבים לרומם אותם. הם נחנקים באויר מלא אבק ובצילים מזיקים, על כן צריך לתת להם אויר נקי. שם במרומי ההרים ילמדו גם לחשוב, גם לחיות אחרת. וזאת היא תורתי החדשה: הגביהו את בני־האדם, הזוחלים בעמקים, אל ראשי ההרים, אז יגלה לפניהם עולם חדש, ואז גם יבושו ממעשיהם הקטנים. לנו היהודים, יצרו תחומים מוגבלים במדינות שונות, על כן נראה להם, לאומות־העולם, כי אנחנו מרחיבים את שטח הישוב לבני־האדם, כי אנחנו מכשירים גם את המקומות היותר גבוהים לישוב בריא, למנוחה שלמה ולהצלת נפשות חולות".

אנכי האמנתי, כי חולם חלומות, איש הוזה ובעל דמיונות מדבר אלי. אולם זה היה השולחני ואיש־המעשה זיגמונד שווארץ.

* * *

והדברים אשר שמעתי בליל שבועות תרס"ב לא היו חלומות.

בחודש מאי, למחרת חג השבועות, בשנת 1902, החלו אָמנם את בנין המסילה החשמלית, וביום 19 אוקטובר שנת 1903 נגמרה העבודה, ונפתחה תקופה חדשה בחבור העמקים עם ההרים.

וכשבוע ימים לפני חג השבועות תרס"ד כבר התרוממתי על־ידי מסילת־החבלים מקלטירן לראש ההר מנרל במשך של חצי שעה. וכבר ראיתי, כי על־יד בית־המלון פנגל עומדים בתי־מלון חדשים, וכולם מלאים אורחים מכל קצות הארץ, וביניהם רבים מיחסני המדע והספרות. וכולם משתוממים על בנין המסילה הנפלאה, המתרוממת בצלע־ההר הזקופה כקיר, מסילה שאין דוגמתה בכל אירופה.

וכל המתרוממים על שפוע ההר הזקוף בעגלת־החשמל המרווחה וסוקרים על פני התהומות מימין ומשמאל קוראים פה אחד בהתפעלות:

אחד מפלאי תבל!

שַׁבְנָא פַּנְדוֹרָה

מאת

י. ד. ברקוביץ.

(סוף).

בינתים פצחה המקהלה בראש השלחנות מנגינה עליזה. בתוך הרעש נזדרז שבנא והריק אל קרבו כוס שלישית ורביעית, ותיכף לזה נשא את עיניו המטורפות מעל שלחנו והצליף מבט שכור על ראשי כל הנאספים הסוערים והמתלהבים. האורוה כולה עם השלחנות והעששיות התנודדה לעיניו מלמעלה למטה, ופני הנאספים הצוהלים והנרגשים נטשטשו כולם והתחילו משמשים בערבוביה ביחד עם קולות המנגינה, המתגברים והולכים.

— אָכן! תתונה עליזה! — קרא שבנא בקול רם ופניו צוהלים.

— הלא צריך אתה ללכת למלאכתך. כבר התחילו לנגן שם! — עוררו שכנו, כשהוא מנחך אליו בידידות רבה ודוחפו מאחוריו במרפקו.

— ניי־טשע־ווּא! * — ענהו שבנא רוסית בתנועת־יד רחבה. — הנח להם! חזקה, שיצאו ידי חובתם גם בלעדי. כי מה אתן ומה אוסיף להם? אומר אני לך את זאת בגלוי. למה אכסה ממך? הלא יודע אתה, אָחי, כי שפת־שקר שנאתי... מי אני ומה כחי? אדרבה, הן איש חכם ונבון אתה — הגידה לי אתה ואשמע מפיך! הגידה לי, מה כחי ומה גבורתי? הא? פנדורה ישנה... כשרון, נאמר דרך משל, שפג ריחו... צלוחית שנתרוקנה... השומע אתה, מחותן? חייך, מוטב שנקח עוד מעט... הא?

היהודי השחור לא סרב גם הפעם. אחר־כך הוציא מכיסו קופסת־פחים מלאה טאבאק והתחיל לגולל ולעשות פאפירוסה. שבנא תקע את ידו לתוך קופסתו של שכנו ונטל אף הוא פאפירוסה. הוא הרגיש פתאום, כי לבו נמשך והולך אחרי היהודי השחור והזה הזה, בעל הגבות השחורות והעבותות, כי רגש נפלא, רגש חם ורך, אשר לא ידע זה כבר, מקרב את לבות שניהם, ומתוך הרגש הטוב הזה התאוה הפעם לשפוך לפניו את לבו, לגלות לו את כל הצפון בקרבו, לספר לו דברים כהויתם, למען ידע זה וירגיש, מי הוא היושב עמו בזה ומה טיבו.

— המבין אתה, ידידי? הלא אנשים אחים אנחנו... אני עצמי, כפי שאתה רואה בעיניך, אבל אני... בת יחידה מתה עלי... יפת־תואר, בעצם ימי עלומיה... במחלת הטיפוס, לא עליכם... כבר עברו שלשים ימי האבל... בעלה באמריקה הוא שם... אף הוא מנגן, נאמר דרך משל... מאסף ממון... ובכן, אמור מעתה: כלום רשאי אני לשתות? לא, אל תאמר לשדלני בדברי־הבל — הגידה לי בָאמת ובתמים, כאשר ידבר איש אל רעהו: כלום יש לי הרשות לשתות?... אבל מה אעשה, וטבע האדם בכך... מין חולשה היא זאת... אין יושר ואין צדק בלב איש... מנוול... מנוול אני! — קם פתאום ועמד לפני שכנו הנבהל והתחיל להתיפח בקול שבור. — פנדורה ישנה... צלוחית שנתרוקנה... בת יחידה... יחידה ומיוחדת... זולתה אין כל... יפת־תואר היתה, פרח נחמד... הניחה אחריה ארון מלא שמלות יקרות, סלסלה ומלמלה... ומנבעת חדשה עם נוצות, שקנתה לחג הפסח... וגם... תינוקת פעוטה, נכדה קטנה... פעוטה כזאת!... — נחן לקרקע, הראה בידיו את שעור קומת הפעוטה והוריד דמעות שכור. — על ידי עזבה אותה, על ידי אביה השכור הזקן... אני הולך, הולך אני אליה! — קרא פתאום ופנה ללכת מאת השלחן, כשהוא תועה ומתנודד על רגליו. בדרך הלוכו נתקל בפתח האורוה במשמש מבוהל, שנשא אגן מלא צלוחיות וכוסות. שבנא משך בכנף בגדו של זה מאחוריו, הציץ בו בערמומית רבה, התנודד על רגליו הכושלות, רמז על הצלוחיות ואיים עליו באצבעו:

---

*) אין בכך כלום.

של הרגשת סכנות על כל פסיעה ופסיעה והנצחון עליהן ושל מקרים מפתיעים ופגישות בלתי־מקוות מראש.

על־ידי העליה על ההרים מספיקים את הצורך, המורגש לפרקים, להתרחק מן החברה, ואף מן האנשים הקרובים ביותר, ומן חיי־החולין של יום־יום. הנך מטפס ועולה על ההרים הנשאים ברוב עמל; הנך עובר על־פני כפים, הנך מתעקל מסביב לחגוי הסלעים ואתה הולך ומתרומם ומתרחק מעל השפלה, מעל יושבי המישור ומעל הבריות הזוחלות בעמק; הנך הולך ומתקרב מרגע לרגע אל נקודה גבוהה, אשר התגעגעת עליה כל־כך מתחת.

כעבור עלי שבועות אחדים בנדודים מכפר לכפר, מהר להר, בקשה נפשי העיפה מנוחה. קצתי בחברת הסיירים העליזים, בהלצותיהם הגסות ובספורי־מעשיותיהם המשונים. אז נפרדתי מעל בני־לויתי, ואלך לדרכי לבדי. בידי האחת מפה מצוירה, רשימת ההרים, ובידי השניה מקל־מטפסים. מקום פרידתי היה על־יד חרבות גריפנ־שטיין. במגדל ההרוס, שעמדתי על מעי מפלתו, התבצרו לפנים אצילי טירול, בבקשם מפלט מחמת מושלם פרידריך „בעל הכיס הריק".

שמונה שעות הלכתי רגלי, עד אשר באתי לעת־ערב אל מרום קצו של ההר מנדל, ואתאכסן בבית־המלון „פנגל".

בית־מלוני עמד בגובה של 1732 מטר מעל שטח הים.

הימים היו ימי תחילת סיון. האויר היה נקי, חריף ונעים; השמים היו בהירים, בלי עננה קלה, ומעמד הממזג היה קבוע; תפארת הצבעים והגונים הרהיבה את העין. צלע־ההר הזקופה, שעליה נבנה בית־המלון, היתה מין פרגוד של סלעים, אשר הבדיל בין שני עמקים.

בבית־המלון הגדול, שהתאכסנתי בו, מצאתי כעשרה אורחים. כולם היו מ„מטפסי־ההרים" וממבקשי הזדמנויות מוזרות ונפלאות. כל אחד מהם בא הנה לנוח ימים אחדים ולחדש אחרי כן את טיוליו ברגל על הרי האלף. בראש ההר מנדל שרר עוד הקור, וראשי ההרים הסמוכים היו מכוסים מפה לבנה וצחה של שלג. מסביב לבית־המלון היו יערים של עצי־אלטון. דממה עמוקה: אין איש, אין כל בנין, מלבד בית־המלון; אין עתונים ואין גם עוברים ושבים.

בא ליל שבועות.

בבית־המלון לא היה שום זכר לחג. האמנתי, כי אין בין האורחים אף יהודי אחד. לא יכולתי עלות בלילה על מטתי. ידעתי, כי כל אחי בתפוצות הגולה ערים עתה וקוראים ב„תקון ליל שבועות". ובאותה שעה הרגשתי את מרירותה של הבדידות בכל תקפה.

הליל היה יפה. חושי היו חדים וערים. הויתי הפנימית היתה צמאה לגלוי חדש של מחשבה או רגש. העתונים והספרים, שנמצאו בחדר הקריאה של בית־המלון, היו חולין בעיני. לא הייתי מסוגל באותה שעה לקרוא בהם אף שורה אחת. לא יכולתי הסתכל גם בפני האורחים, שאחרו לשבת באולם־המשתה מסביב לפכי שכר.

שעות אחדות ישבתי צלול במחשבותי על המעקה שאצל דלת חדרי הפתוחה. ופתאום התעוררתי: מהחדר הסמוך, שגם דלתו היתה פתוחה להמעקה, נשמע קול שירה חרישית, שירה קטועה, מלוקטה וטלואה מקרעי הנוסחה העברית של תפלות „ימים נוראים".

אם כן, השכן הגר בהחדר הסמוך יהודי הוא, ואני לא ידעתי. ובלבי נולד החפץ להתודע אל שכני, אף כי לא ידעתי עוד מי הוא ומה טיבו. די היה לי לדעת, כי יהודי הוא.

כל אותם הימים שהייתי מטפס על ההרים התחבאה נפשי בסתר המדרגה. אולם בליל התקדש החג, בשבתי בדד תחת כפת השמים הזרועים כוכבים, אותה נפשי להתרומם אל פסגת המחשבה. ובאותה שעה השתוקקתי לחברת אחי, בני עמי.

ואחד מהם גם נמצא.

שכני יצא גם הוא אל המעקה, ולא עברו רגעים מועטים ואנחנו נכנסנו בשיחה, כאילו היינו מכירים זה את זה מכבר הימים.

והדברים שדבר בן שיחתי באותו מעמד על הר מנדל נחרתו עד היום בזכרוני:

„...הננו חוגגים זמן מתן תורתנו, חג קבלת התורה. אבל לא תמיד אנו רשאים ואנו יכולים להיות רק יורשים, רק מקבלים; חובתנו ותעודתנו היא גם לתת, גם להנחיל משלנו להבאים אחרינו.

„לפני אלפי שנה נתנו לכל העולם את עשרת הדברות. ומתן תורתנו שנה את כל הערכים המוסריים והחברתיים של העולם הישן. עשרת־הדברות — זו היתה תרבות חדשה בצורה חדשה, אשר נתנה תוכן חדש לחיי בני האדם. אולם את רוחם של בני התקופה החדשה אי־אפשר לשנות או לתקן לא על־ידי דברות, לא על־ידי תורות, תהיינה מה שתהיינה, ולא על־ידי אמנות ופילוסופיה.

„אם רוצים אנו לחנך את הדור ולרומם את רוחו, אז צריכים אנו לברוא מעשים חדשים, מפעלים כבירים — והם ישנו, יכריחו לשנות, את רוח בני־האדם וערכיהם המוסריים והחברתיים.

„גם אנכי — הוסיף בן־שיחתי לדבר בהתלהבות — חוגג היום מתן תורתי. ותורה זו, שאנכי נותן לבני האדם, היא תורת המעשים: היום נתקבלה בבית־המחוקקים הצעתי, וגם תכניתי, לבנות מסילת־חשמל מן העמק אל ראש ההר, שאנו יושבים עתה על מרום פסגתו. והיה במקום שמונה שעות יעלו על ראש ההר במשך חצי שעה. ומסילת־החבלים תעבור בקומה זקופה של 1364 מטר לאורך של רצועת־סלע צרה, אשר רחבה כרוחב העגלה. על־ידי מסילתי החדשה יהיה ההר מנדל, פנינת הרי־האלף, קרוב לכל העוברים ושבים, לכל יושבי העמקים. ומסילתי זו תהיה למופת לכל החברות של בעלי־המניות, העוסקות בחבור הדרכים. ואנכי, היהודי, מתגאה בזה, שתורתי נתקבלה היום. משה עלה למרום והוריד לבני האדם תורה נשגבה, כתובה אש שחורה על גבי אש לבנה, ואנכי, שהונכתי על ברכי תורה זו, עליתי למרום הרים ואוריד משם תורתי החדשה, הכתובה והרשומה במספרים ומסומנה בקוים וציונים. כפיתי את ההר מנדל כגיגית על חברת בעלי־מניות מבני טירול ואומר להם: אם תקבלו את

רגע בפני הבחור ובחן אותו בעיניו, וכעין לעג מסותר בצבץ גם מתוך הדברים, גם מתוך מבט־העינים... ואפשר רק נדמה נדמה לו כל זה, כמאמר הבריות: „יודע חתול שמנונית של מי לקק"... ואולם אם כה ואם כה — והגנב שנא ברגע ההוא שנאה עזה את האורח הליטאי הזה ואת אפונדתו הבזויה וקלל בלבו את שניהם גם יחד קללות נמרצות!...

מה יעשה איפוא באפונדה הארורה ואיך יפטר מענשה של זו? הן לא נכון הדבר להשאירה במקום־מחבואיה בין העצים — גזירה, שמא יבואו בני־הבית לאורוה וימצאוה! אלמלא נחפזו כל־כך לשלוח את המשרתת מן הבית, אפשר היה עוד לתקן את המעוות — להשיב את האפונדה בסתר למקומה הראשון בארגז שלחנו של האורח; ואולם עכשיו, אחרי שכבר גרשו את המשרתת, הלא עלול דבר זה להטיל חשד בילדים, — אם כן, מה יועיל בתקנתו?...

בלילה ההוא נדדה שנתו מעיניו עת רבה. לא ידע מנוחה בנפשו ולא יכול להשלים עם הרעיון, כי אין זה חלום, חזיון־לילה קשה ומבהיל. האמנם אמת היא כל זאת? האמנם גנב הוא? גנב ממש, ככל הגנבים?!... וזעה קרה מכסה את גופו: אכן כל־כך ירד פלאים!... ומה יהיה דרכו להבא? מה יקרה אותו באחרית הימים?... מתוך הרהורים קשים אלה הוא נרדם ורואה בסבך חלומו אפונדות, אפונדות רבות, ולא אפונדות הן אלה, אלא מיני בריות, נפשות חיות ונתעבות, ממועכות ומסואבות, מקומטות ומכורכמות, קרות ולחות, כשרצים הללו, כצפרדעים... ובריות אלו רומשות וזוחלות על בשרו, מגיעות עד צוארו, זוחלות ובאות אל תחת בית־שחיו — זועה וגועל־נפש!... והוא מקיץ משנתו, מביט אל תחת השמיכה, ממשש את בשרו — ברוך אל עליון, אך חלום היה זה... ואף־על־פי־כן, מה תהא תכליתו? כיצד יציל את נפשו מפורענות זו של האפונדה? אין עצה ואין תחבולה בלתי־אם לזרוק אותה למקום צנוע, אשר עין אדם לא תשיגנה שם. וכאן מתעוררת השאלה: לאן? לגנו של השכן הנכרי? למקום רחוק בבית־הקברות? לאחר המחבואים בעזרת הנשים? לא! אין לה תקנה לאפונדה זו אלא לזרקה מן הגשר אל הנהר. ואין לך יום יפה לזה מיום השבת. כך החליט בלבו וכן יקום!

* * *

שבת עם צהרים. סופו של קיץ. בחוץ עדיין עומד חומה של שמש. בחורי ישראל עדיין מטיילים בלא בגדים עליונים. בתולות יוצאות עדיין בסוככים. בין בני־הנעורים המטיילים נמצא גם גבור הזכרונות האלה, הוא ואפונדתו הגנובה עמו. טמונה היא בעומק כיסו, כולה מלאה אבנים קטנות, אשר בהזרקה מעל הגשר אל הנהר, תצלול לבטח במים ותרד עד התהום. ורק זו רעה חולה, שהגשר מלא המוני אדם מן הקצה אל הקצה — והוא הלא מתפלל, כי איש לא יראהו בעשותו את המלאכה הזאת. ולפיכך הריהו חוזר אילך ואילך, מתבונן בעין חודרת אל פני כל אדם, שנפגש לו על דרכו, ונראה לו, כאילו הכל מביטים אחריו הבטה משונה... ואפשר רק פרי דמיונו הנתעה הוא זה? כלל גדול הוא: אין גנב רואה אלא מהרהורי לבו... אך הנה שמע אלהים את תפלתו — נזדמן לפנת־סתרים על הגשר, מאחרי כלונס גדול ורחב, גחן שם בכל גופו מעל המעקה, עשה עצמו כמסתכל במים, כאילו חדשה ראו שם עיניו פתאום, ובשעת מעשה שלח את ידו בלאט אל כיסו, משש במקום שהאפונדה הארורה טמונה, הרגיש בידו מעין בריה נתעבת, נפש חיה רומשת, מין שרץ... הוציא בחשאי מן הכיס את האפונדה, הרימה מעל מעקה הגשר, פתח את אצבעותיו והרפה את ידו ממנה. שפך — אין אפונדה עוד! במקום שנפלה האפונדה נתגלה עגול על־פני חלקת המים. העגול הלך וגדל, ומתוכו מתרשם והולך עוד עגול אחד, ועוד שני לו, ועוד שלישי. והוא עומד ומתבונן אל כל העגולים המתפשטים האלה ואינו יכול להסב את עיניו מאותו המקום, שבו צלל עונו ונקבר סודו הנורא קבורת־עלמים. עודנו עומד כך שקוע במחשבותיו, והנה עוררהו פתאום קול ערב וצחוק נעים ונחמד צלל באזניו:

— עומד ומביט אל דגים קטנים שוחים? חה־חה, למה יעמוד פה עד בוש איש צעיר ויביט לאויר?

הופך הוא את ראשו ורואה לפניו את בת החזן, היא ורעותה עמה.

— האם זה כבר בואכן פה? — שואל הוא את בת החזן ואת רעותה.

— כל העת, חה־חה! — עונות שתיהן ואומרות בצחוק. כצחוק הדבר להן, והוא — לבו נתר ממקומו: אולי ראו פה את המעשה, אשר עשה זה עתה?...

ולא ידע הבחור הנפעם ולא הרגיש, כי יש תלאות ופגעים בחיי אדם, אשר גדולים הם ונוראים גם מכל התלאה הזאת, אשר מצאתו זה עתה. לא ידע ולא הרגיש, כי צרה חדשה עתידה להתחולל על ראשו הצעיר בקרוב, אשר תכה את לבו ותזעזע את נפשו עד היסוד, צרה, שתחילתה מחזה־שעשועים וסופה מחזה־תוגה בשם „בת החזן".

רֵיל שָׁבועות

(פגישה במרומי ההר).

מאת

ראובן בריינין.

בחודש אייר שנת תרס"ב הלכתי אל דרום טירול. בכל יום הייתי מטפס שם ברגלי אל מרום ההרים. ארחתי לשיירות של נוסעים־נודדים, גבורי „ספורט־ההרים".

„מטפסי־ההרים" — זהו מין עולי־רגל בעלי טפוס חדש. בקיץ ההוא אחזתי גם אני ב„ספורט" זה ודקדקתי בכל פרטיו: אזור חבלים במתני, סנדלים מסומרים ברגלי ובידי מקל עב, אשר מקצהו מזה פטיש של ברזל ומקצהו מזה דרבן חד.

הזחילה על ההרים הרמים וצוקי הסלעים יש בה עונג מיוחד של התעמלות הגוף ושל נשימה עמוקה ותכופה,

אל פניהם בחרדה, כאדם שעבר עבירה בסתר. נדמה לו, כי הכל מתבוננים אליו, צופים ורואים סתריו, כי הכל יודעים, שמסתיר הוא בלבו סוד גדול ונורא... חברו אליו, שכבר ידע את טבעו והליכותיו ולבו היה גס בו, שאלהו בבוקר ההוא: „שלום רחימאי, מה זה היה לך? האם נכשלת שוב בנתר ובציור דמות בן־אדם על הגדר?"... „שים מחסום לפיך, אליק, פן אקום ואצייר לך ציור בפרצופך, ושכחת, מי אתה ומה שמך אשר יקרא לך!" „האמנם? אדרבה, קום־נא ועשה כאשר אמרת, אם בעל־נפש אתה, ונראה — יד מי תהיה על העליונה!" — ואלי עומד וחושף את זרועו, כולו מוכן להראות את כחו וגבורתו לעיני חבירו. ואולם לב חבירו אינו הולך עתה אחרי מלחמת מתגוששים. מחשבות לבו וכל חושיו נתונים עתה בעולם אחר — שם באורוה, בדיר־העצים, במקום שהאפונדה טמונה... מגודל בהילותו שכח אפילו להציץ ולראות, מה נמצא בתוך האפונדה... בכליון־עינים חכה לגמר הלמודים בבית־הספר, עת שיוכל לרוץ הביתה ולהכנס לרגע באין־רואים לתוך האורוה, ואז ישים עינו באפונדה, לראות ולדעת כמה עוגה רכושו הפעם...

כשבא הביתה, מצא שם מהומה ומבוכה ומהפכת־אלהים. כל הכרים והכסתות השלכו מתוך המטות, בחדר־המבשלים — חורבן ופרעות. המשרתת הכפרית בוכה ומיללת, נשבעת באלהיה, כי ידה לא היתה במעל הזה. האב מתהלך כצל, פניו שחורים מעוצר רעה ויגון וקומתו שחה לארץ. האם החורגת בוערת כולה כאש, מתמרמרת ומקללת בחמתה, שולחת את כל מנפותיה הנמרצות — כלפי מי? קשה לדעת. לפי שקללותיה נאמרות כולן בלשון רבים, כלומר: מכוונות הן לא אל היחיד, כי־אם אל הרבים: „מתחת הידים משכו ולקחו — הלואי י ק ח כ ם בבור־שטן!" „אבדה אפונדה מלאה כסף וירדה תהומות — הלואי ת ר ד ו תהומות!" „איש מהם לא ראה את האפונדה — הלואי לא ת ר א ו אור־שמש כל ימי חייכם!" „מי הוא האורח, אשר יחפוץ עתה לסור הנה — הלואי ת ס ו ר ו מדרך החיים, רבונו של עולם!"... והאורח עצמו, וולפסון בגלימתו הקצרה, עומד אף הוא פה, הסיגארה העבה והמגוללת בפיו, ידיו נתונות בכיסי מכנסיו, והוא מביט על הילדים, שוחק ומדבר לעצמו: „רק זה היום בבוקר החזקתי את האפונדה בידי, לא יצאתי מן הבית אנה ואנה..."

— האם לא ראיתם את האפונדה? — שואל האב את הבנים, שחזרו מבית־הספר, ושלום עומד להיות המליץ בערם:

— איזו אפונדה?...

דרכו של נחום רבינוביץ תמיד, שהוא נזהר מכעס וכובש רגשותיו בלבו. ואולם בפעם הזאת אינו יכול עוד להתאפק, והוא מתנפל בחמתו על בן־שעשועיו וסונט בו בנזיפה:

— „איזו אפונדה?" ראו־נא גם ראו את התם הזה ואת שיחו! כל הבוקר הוא שומע בבית רק „אפונדה ואפונדה" „אפונדה ואפונדה!" — והרי זה עומד עתה ושואל שאלת תם: „איזו אפונדה?"!...

ואל האורח פונה האב ואומר:

— ואף־על־פי־כן, כמה כסף נמצא שם באפונדה שלך?

— לא הכסף עיקר כאן, — עונה וולפסון — אלא האפונדה! רק זה היום בבוקר החזקתי את האפונדה, לא יצאתי מן הבית אנה ואנה...

לא! לא זו היא השעה להוכח ולדעת, כמה כסף נמצא באפונדה. שלום אינו שוטה כל־כך, שעתה, בשעת־סכנה כזו, ישליך את נפשו מנגד וילך לבדוק באפונדה. עדיין יש לו שהות. יכול הוא לדחות את הדבר עד יום מחר, או מחרתים. לפי שעה צריך הוא לגשת אל עבודתו — אל ספריו ואל למודיו, לחזור בעל־פה על פרק בגיאוגראפיה ובדברי־הימים, להכין תיאורימות אחדות בהנדסה... והוא מעמיד פנים, כאילו חף הוא מכל פשע, זך וישר, כתינוק בן־יומו. ובבית עדיין רבה המבוכה וגדול הרעש. את המשרתת כבר פטרו ממשמרתה. האם החורגת סוערת בחמתה. כל בני־הבית נרגשים מאד. הכל מחפשים את האפונדה, בודקים בחורים ובסדקים, ואף שלום בתוכם. נותן הוא את עיניו מן הצד בפני אביו המדוכאים ביגון, ולבו מתעטף בקרבו למראהו. איננו יכול לראותו בקומתו הכפופה ואיננו יכול לשמוע את אנחותיו הרצוצות. ורק הפעם מרגיש הגנב ויודע פתאום, כי עשה מעשה מכוער מאד, והוא מתמלא כולו יסורי חרטה על המעשה אשר עשה, והוא מתקצף ביצר־הרע, שהסיתו לדבר עבירה והצעידהו למדחפות...

כיום תמים ארכה לו כל שעה ושעה, כימי־נצח נדמה לו כל אותו היום. בכליון־עינים הוחיל עד בוא הערב, עת אשר שקט הסער בבית ותלאות היום ודאגות הפרנסה דחו מפניהן לרגע את צרת הגנבה. אותה שעה יצא הגנב הקטן בחשאי אל החצר, נכנס לתוך דיר־העצים, כרע בלאט לארץ, הוציא את האפונדה ממחבואיה, פתח אותה, הציץ לתוכה וראה בה... אגורה אחת, יחידה ומיוחדת, חבויה בקפליה, ואף זו מטבע פסולה, שנמחקה צורתה, מין אסימון ישן־נושן, אשר לפנים, בשכבר הימים, היה ערכו עשר פרוטות, ועכשיו אינו שוה אפילו פרוטה, מפני שאינו עובר לסוחר כלל... והאפונדה עצמה אף היא אינה שוה כלום. אפונדה מנוולת, שמסגרה נתעקם ונפסל, ועורה צפד ונתמעך ונסתאב מרוב ימים, ושוליה נתקמטו ונתכרכמו, כפני זקנה אחרי בלותה — אפונדה כזאת מוקצה מחמת מיאוס היא, וכל הנוגע בה כנוגע בשרץ טמא!... אכן כדאי היה לו בגלל סמרטוט נבזה כזה לעשות תועבה ולעבור על „לאו" חמור בעשרת הדברות: „לא תגנוב!"...

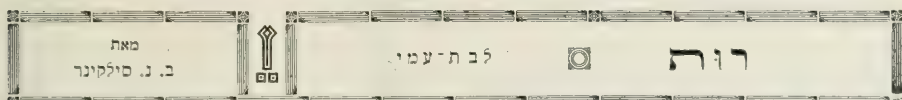
כשחזר ונכנס לבית, כבדתו אמו־חורגתו במלאכת הבאת המיחם לחדר האורח. האורח וולפסון טבע היתה בו: בכל פעם כשהביאו לו את המיחם להדרו, היה משפשף ידיו זו בזו, משפשף ואומר בניגון ובחרוזים: „כך, כך, מהר ועשה, ונשב אל השלחן לשתות כוס תה!"... בפעם הזאת הוסיף על החרוזים את המלים האלה: „מה נשמע — האם לא נמצאה עוד האפונדה?" — ובשעת מעשה הביט

למורים עברים, יסוד בית־מדרש למורים ותמיכה בבתי־ספר עברים למופת?

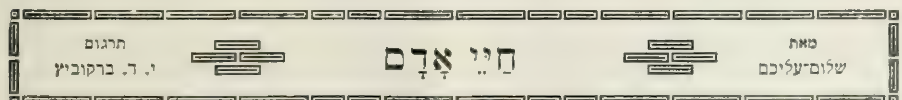
צריכים אנו להכיר את הדברים כהויתם: עתידה של היהדות האמריקאית, כעתידה של היהדות העולמית כולה, הוא בבית־הספר העברי הלאומי — בית־ספר, אשר ישיב אלינו את לב בנינו ויעורר בקרבם חבה להיהדות ולקניניה — חבה, הבאה לא מתוך התרגשות רגעית והתפעלות כדי אספת־פומבי אחת, אלא מתוך למוד וידיעה, מתוך הכרה ורגש פנימי שבלב; ואם לא נרכז בעוד מועד את מבחר כחותינו ליצירת בית־ספר זה, אז יהיה כל עמלנו לשם תחית הספרות והשפה העברית לשוא, וסופן של התסיסה הלאומית והתנועה העברית, המתרגשות פה, יהיה כסופה של שלפוחית של בורית...

בשעה, שבה התחמקו חברי הועידה מלקבוע תכנית־עבודה מסוימת לשם הרמת מצב החנוך העברי באמריקה, באותה שעה נתחמה תעודת עניות להסתדרות העברית הצעירה, אשר אליה נשאו את עיניהם כל אלה, הדואגים לגורל התרבות העברית במדינה זו.

ועל הועד הפועל של ההסתדרות העברית מוטלת החובה לתקן בעתיד היותר קרוב את המעוות הגדול הזה, שנעשה בועידה הראשונה.

···בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה וּבְשָׂדֶה לֹא לָהּ
מֵאַחֲרֵי הַקּוֹצְרִים הָלָכָה,
מְלַקֶּטֶת דּוֹמֵמָה, עֲלוּבָה וּכְפוּפָה
אֶת פְּלֵיטַת עֶתֶרֶת־הַבְּרָכָה·
דּוֹמֵמָה··· אַךְ אֵטוּן־שִׂמְלָתָהּ הֶעָרִין,
שֶׁבְּעֵינוֹ לֹא עָמַד וּבָלָה,
וּמֶשִׁי־כְּתָנְתָּהּ הַנִּפְתָּל עִם עוֹנִי —
הֵעִידוּ עַל אֲשֶׁר שֶׁכָּלָה;
וְעֶרְגַּת פָּנֶיהָ הַשּׁוֹפְעִים בְּלֹא־יוֹדְעִים
נְעִימוּת, וְלִבּוּב תָּאֳרָהּ,
וּתְנוּעוֹת יָדֶיהָ וְגֵוָהּ הָרַכִּים —
כְּהֵד עָנוּ לְחַיֵּי עֲבָרָהּ···
אָז תִּזְקֹף לְרֶגַע קוֹמָתָהּ בְּהָדָר
וּשְׁלֻחָה לַמֶּרְחָב עֵינֶיהָ —
וְחָלַף צֵל תּוּגָה חֲבוּיָה וְעָבַר
לְרֶגַע אֶת טֹהַר פָּנֶיהָ;
וְעָבַר עָלֶיהָ הָרוּחַ וְלִטֵּף
בְּחֶמְלָה תַּלְתַּלֵּי קְוֻצָּתָהּ
הַשְּׁחוֹרִים מֵעֹרֵב, וְנָשָׂא וְכָמַס
בִּכְנָפוֹ אֶת לַחַשׁ־אַנְחָתָהּ;
וְצָנְחָה לֹא־קְרוּאָה הַדִּמְעָה עַל לֶחְיָהּ
הַמְצַחֲקָה בִּצְלָלִים וְאוֹרוֹת —
וְשֵׁנִית הוֹרִידָה, עֲנֻגָּה וְנוֹחָה,
לָאָרֶץ עֵינֶיהָ הַטְּהוֹרוֹת·—
וְעָמְדוּ הָעוֹבְרִים בַּדֶּרֶךְ וְדוּמָם
הִבִּיטוּ אֵלֶיהָ בְּנַחַת,
מִשְׁתָּאִים בְּלִבָּם אִם סְבִיבָהּ לֹא תַעֲנִיק
רַב יֶתֶר מֵאֲשֶׁר לָקַחַת···

נה.

לֹא תִגְנוֹב!

(כ״ה הפרק).

ראית מימיך אדם, שפניו פני להבים ועיניו קודחות אש והוא עצמו זחות ביותר, רך וטוב ונוח לבריות, כולו מוכן ומזומן לשמשך, לבוא באש ובמים בשבילך, אלא שנפשו פזורה עליו בה בשעה, נרתעת מפני עין־רואים ומבקשת מחבוא לעצמה, — וידעת, כי דבר־סתר יצוק באיש הזה, כי סוד כמוס עמו, שאין לגלותו אפילו לצנועים. כמראה הזה היה מראה פניו של גבור הזכרונות האלה בבוקר ההוא. כשיצא לחוץ ופגע בבני־אדם, היה מציץ

היהדות, ערכיה הרוחניים וקניניה הנצחיים לא נבלעו בדמם ונשמתם ואינם נכנסים גם אל חוג השקפתם האנושית; מובן איפוא, שאינם מסוגלים להבין את ערכו של חנוך עברי מיוחד לקיום האומה. ובחוסר־הבנה זה של המוני העם ובחוסר הכרת ערכו וחשיבותו של החנוך העברי מצד העומדים בראשם, צפויה הסכנה היותר נוראה ליהדות האמריקאית בעתיד. ונגד סכנה זו על טובי בנינו אשר במדינה הזאת להלחם בעוז ובמרץ.

רבים מאחינו אשר אתנו פה נוהגים להטיל את האשמה על הילד האמריקאי. הילד האמריקאי, אומרים הם, שונה הוא בטבעו מהילד העברי בעולם הישן ואינו מסוגל ומוכשר לקלוט אל תוכו את הרוח העברי ולהתמכר בכל לב אל למוד התורה וחכמת היהדות. טענה זו אינה אלא עלילה על הילד העברי שבעולם החדש וכסות־עינים להרקבון הנפשי ולהתאבנות הרגש של הורים ידועים מן המין הגרוע. האמת היא, כי הילד העברי באמריקה הוא חומר טוב ונוח מאד לחנוך, לשכלול ולהשפעה רצויה. ברוסיה מוכרח המורה העברי העממי לעבוד הרבה, עד אשר יעלה בידו לשנות את טבעם הנפשי של תלמידיו, שרובם חיים בעוני ודחקות, באתמוספירה של הגבלות ורדיפות, ומפחדים מפני קול עלה נדף; המורה צריך לעמול הרבה, כדי להכניס אור וחום אל הנפש הרצוצה של הילד העברי חניך הגלות ולנטוע בקרבו את הכרת ערך עצמו, הכרת כבודו הפרטי והלאומי. ואילו פה באמריקה כבר יש לנו מן המוכן ילד חפשי, גא, אמיץ ברוחו ובגופו, המכיר את ערך עצמו וכבודו, ואין לנו אלא להטות את הילד בעל ההכרה העצמית הזאת אל הדרך הטובה בעינינו ולהשפיע עליו את ההשפעה הרצויה לפי רוחנו.

ושוב מוצאים אנו רבים מטובי העברים אצלנו, הרגילים לבוא בטרוניה על המוני העם ושדרותיו הרחבות. המוני אחינו במדינה זו — מתמרמרים העברים האלה — שטופים ולהוטים אחרי הדולאר, שקועים במ"ט שערי טומאה של עם־ארצות, חמריות גסה וקרירות־לב מבהילה ואינם נענים לדבר לאומי נאצל, שאינו נכנס לחוג חייהם השכיחים. בקובלנה זו נגד המוני העם יש הרבה מן ההפרזה, הרחוקה מן המציאות. הלא עלינו להודות, כי בעניני־רוח נאצלים כאלה, כמו יסוד בתי־ספר וסדור החנוך, אין העם יכול למצוא בעצמו את דרכו. העושים והמעשים בזה צריכים להיות המשכילים וטובי העם; הם הם שצריכים וחייבים לסול את הדרך, להראות את הנתיב, והעם, ביחוד אחרי אשר יראה פעולות ומעשים מוצלחים, ילך אחריהם ויביא את החמר והלבנים, הנחוצים לבנין.

אולם כדי להביא שנוי עיקרי וראדיקאלי במצב החנוך הפרוע בארץ זו, נחוץ למלא חסרון אחר, המורגש מאד פה על כל צעד ושעל ממש; כונתי לחסרון מורים אידיאליים, שההוראה היא אומנותם ושהחנוך העברי הוא תוכן חייהם ומשאת־נפשם, מורים, שירגישו את כובד האחריות, המוטלת עליהם, ויכירו את ערך התפקיד הלאומי הגדול, שהטילה עליהם ההיסטוריה העברית. ידוע הדבר, כי ההוראה ברובה מסורה עכשיו בארץ זו בידי רוכלים וסמרטוטרים שלא הצליחו בעסקיהם ומתוך „לית ברירה" שלחו את ידם ב„מלמדות", או — באופן היותר טוב — בידי צעירים, הלומדים בבתי־הספר והאוניברסיטאות ועוסקים בה רק לשם פרנסה זמנית, כדי שיוכלו להגיע ל„מטרתם" ולקבל את התואר הנכסף מבית־הספר הגבוה; וכשיגיע הרגע המאושר, שבו יזכו ל„התדקטר", ישליכו בשמחה אחרי גום את ההוראה העברית, השנואה והבזויה גם להם וגם לחברה, שבתוכה הם יושבים. למותר הוא להגיד, כי מורים אלה לא יבנו לנו את בית־הספר, שאליו אנו מצפים.

בזמן האחרון נעשו בערי המערב הרחוק ובמרכז הארץ נסיונות אחדים חשובים ומוצלחים של יסוד בתי־ספר עברים הגונים (ששיטת הלמוד בהם היא „עברית בעברית", כמובן). עובדה היא, כי ההורים פגשו את בתי־הספר האלה בהתלהבות עצומה, והם נכונים לתת מכחם וממְמונם לשם התפתחותם; אולם הנסיונות האלה במקומם עומדים ואינם יכולים להתרחב ולהתפתח, משום שהמיסדים אינם מוצאים את המורים, הנחוצים להם. המוני העם, בעלי־הבתים הפשוטים, אלה שאנחנו שופכים עליהם את חמתנו ומתמרמרים על גסותם וקרירותם לחנוך ילדיהם, מתעוררים. הם מבקשים דרך להציל את נפש ילדיהם ומוכנים הם להביא לשם זה קרבנות חמריים ורוחניים, אלא שנתקלים הם בחוסר מורים, כלומר: בחוסר אותו האלימנט, אשר חכמינו, ראשינו וסופרינו צריכים היו להכין בשבילם.

והנה לפני איזה זמן נועדו טובי חכמינו, סופרינו ומורינו שבמדינה זו לועידה עברית. חשוב חשבנו: הנה הגיעה השעה, אשר אליה צפינו. בלב דופק ובקוצר־רוח חכינו להחלטות הועידה בנוגע לשאלת החנוך; בטוחים היינו, כי טובי בנינו אלה, חניכי התרבות העברית ויצירותיה, אשר לבם כואב על העזובה, השוררת בחנוך בנינו, יסמנו להם תכנית שלמה של פעולות ומעשים חשובים וממשיים לתקון החנוך, אשר יגשו תיכף לגשמם בחיים, ובזה יביאו במשך הימים לידי מהפכה רוחנית גמורה במצב החנוך העברי שבארץ. קוינו, כי טובי העברים פה יקחו להם למופת את חבריהם ברוסיה, וכמוהם ישימו גם הם בראש וראשונה את לבם לתקון החנוך. והנה כמה מוזר ומתמיה הוא הדבר, כי כשעלתה שאלת החנוך על הפרק, מצאו להם חברי הועידה מקום להשתמט מענין מסובך זה, באופן שהשאלה ירדה מעל הפרק כל־עומת שבאה. היש מקום לפירוד־דעות ולסכסוכי מפלגות בשעה שדנים בשאלה, אשר היא שאלת־החיים ליהדות האמריקאית בעתיד? הקשה הוא הדבר למצוא בשאלה כגון זו נקודת־עבודה משותפת לזרמים השונים, השוטפים אל התנועה העברית? נתקבלה בועידה ההיא החלטה יפה בדבר קופה של מאה אלף דולארים להוצאת כפרים עברים. אולם האם לא נקף באותה שעה לבם של חברי הועידה ולא התעוררה אצלם השאלה המרה: מי יקרא את הספרים, שיצאו לאור, אם הדור הבא גדל פה ללא תורה, ללא שפה וללא תרבות עברית? האם לא מוטב היה, אילו נתנו את מישפט הבכורה לפונד חנוכי, שתעודתו תהיה פתיחת שעורים זמניים

והעבודה המעשית בנוגע לתחית בית־הספר העברי ותקונו. והנה במקצוע העיוני נעשה אצלנו רק מעט מאד, או, יותר נכון, לא נעשה כלום. עוד לא נוצרה אצלנו ספרות פדגוגית עברית; לא רק ספרים מקוריים אין אצלנו בתורת הפדגוגיה (דבר זה אינו מצוי ביותר גם בספרויות אחרות, יותר מפותחות משלנו), אלא גם תרגומים של ספרי־המופת הפדגוגיים אשר בספרות הפדגוגית העולמית אין עוד לעת־עתה בידינו. רק ארץ־ישראל התחילה להראות סימני תחיה במקצוע זה. יצא שם לאור ירחון עברי למורים, שהלך והתפתח, נעשו תרגומים של ספרים חשובים אחדים בפסיכולוגיה, ובלי ספק היתה התחלה זו הולכת ומתפתחת, אלמלא באה המלחמה ושמה קץ לנצני התחיה האלה.

אולם אם לא נעשה אצלנו כמעט דבר במקצוע הפדגוגיה העיונית, הנה עשינו והשתדלנו הרבה ביצירת בית־ספר עברי לאומי אמתי, לפי הכללים והדרישות של הפדגוגיה החדשה.

למותר לנו להזכיר את בתי־הספר, שיש לנו בארץ־ישראל; טיבם של בתי־ספר אלה, היכולים לשמש דוגמה גם לעמים אחרים, ידוע פחות או יותר לכל אחד מאתנו. אולם גם היהדות הרוסית כבר עשתה הרבה במקצוע זה. הזיון מצוי הוא מאד לראות ברוסיה, בעיר אשר יש בה ישוב הגון של יהודים, בתי תלמוד־תורה וחדרים מתוקנים כל־צרכם, בתי־ספר טובים ומשוכללים מנקודת־ראות פדגוגית כללית, שאין לשער את ערכם הגדול מנקודת־ראות עברית־לאומית. ברוב בתי־הספר האלה השפה העברית חיה וטבעית בפי תלמידיהם (הודות לשיטת עברית בעברית, שקבלה זכות־אזרח בבתי־הספר העברים ברוסיה), ויחד עם ידיעות אלימנטריות כלליות מקבלים בהם התלמידים ידיעה הגונה בתנ"ך, בהיסטוריה העברית, באגדה וגם בתלמוד. המורים בראו מסביב לבתי־הספר האלה כביבה חמה ואידיאלית, שקדושה, טוהר והוד שוררים בה. גם המורים וגם התלמידים מרגישים, כי דבר גדול ונשגב הולך ונוצר בתוך כתלי בית־הספר, דבר אשר בו תלוי סוד קיום האומה, ורגש זה מרומם את ערכם גם בעיני עצמם וגם בעיני אחרים. השפה העברית, החיה בפי הילדים, נוטעת בלבם גאון לאומי והכרת ערך עצמם, עמם ושפתם; ההכרה, כי מדברים הם בשפה זו, אשר בה דברו נביאינו וחוזינו הגדולים, מקשרת אותם שלא במתכון אל נביאינו אלה ואל תורתנו, אשר נכתבה בשפה זו; ההכרה הפנימית, כי רגילים הם בשפה, אשר בה דברו אבותינו בשבתם בארצם, מקשרת אותם שלא מדעת באלפי נימים נפשיות דקות אל עמם וארצם, מחבבת עליהם את כל קנינינו הנצחיים, מעדנת את רגשותיהם, מרוממת את רוחם וממלאה את נפשם כבוד והערצה אל עברנו הגדול ואמונה ותקוה ביעודינו הלאומיים לעתיד.

מובן הדבר. כי אין את נפשי להחליט, כי החנוך העברי ברוסיה מתוקן ומשוכלל כל־צרכו; גם שם המגרעות והלקויים מרובים במקצוע זה והפרוץ אולי מרובה על העומד. הלא על כן שאלת החנוך היא שאלה קשה ומסובכת אצל כל האומות והלשונות, והכל מתחבטים בה ומגששים בה בערפל. חפצי הוא רק להעיר על הפעולות החשובות, שנעשו בענין זה הודות לעמלם של טובי מורינו, ולהטעים את העובדה, כי אחינו ברוסיה הכירו את ערכו של החנוך, ורבים הם החולים ומצטערים על לקוייו ופגימותיו ומשתדלים ועוסקים בתקונו ובשכלולו. שאלת החנוך שם היא דבר, שהכל נושאים ונותנים בו, והיא תופסת שם את מקומה הראוי לה גם בחיי הפרט וגם בחיי הצבור. החנוך העברי הוא העבודה העיקרית של חברת „מפיצי השכלה" בין יהודי רוסיה (יש להוציא מן הכלל רק אחדים מסניפיה, שבעבודתם התנוכית הם מבליטים ביותר את הטנדנציה ה„אידישיסטית" שלהם). חברה זו תומכת בחלק גדול של בתי־הספר, אשר עליהם דברתי למעלה, ביחוד בדרום רוסיה; מחזיקה היא את הקורסים הפדגוגיים למורים עברים, שהיו מקודם בגרודנה ועכשיו בחארקוב, — מוסד זה, אשר בהשפעתו ופעולתו על שדה־החנוך העברי הוא תופס מקום מיוחד בתולדות החנוך העברי הלאומי ברוסיה במשך השנים האחרונות. בשנות־המלחמה האחרונות הקדישה גם חברת „חובבי שפת עבר" את מיטב כחותיה לפתיחת שורות של בתי־ספר לילדי הפליטים. גם יתר ההסתדרויות המעטות, שהיו לנו עד עכשיו ברוסיה, משתתפות בסדור החנוך ותקונו, ושאלה זו משמשת חומר לפולמוס דברים בעתונות ובאספות בין הזרמים השונים אשר בתוך ההסתדרויות האלה. הכרה מוסרית זו של ערך החנוך העברי חשובה לנו מאד. מכיון שישנה הכרה זו, בטוחים אנו, כי סוף סוף יבוא גם הפתרון הרצוי לשאלת החנוך. למרות התנאים הפוליטיים הקשים, שבהם היתה נתונה עד עכשיו היהדות הרוסית, אשר כל איניציאטיבה שהיא וכל פעולה טובה במקצוע העבודה הצבורית וההשכלתית נחנקה ונהרסה באגרוף־רשע, — למרות זה נעשה הרבה על־ידי אחינו בארץ ההיא לתקנת החנוך העברי.

מהו המצב פה, באמריקה, במקום שהיה תמיד לאחינו חופש גמור לסדר את חייהם ואת חנוך בניהם כרוחם וכחפצם? העשו גם הם דבר לסדור החנוך ותקנתו? המכירים הם, לכל הפחות, בערכו של החנוך העברי לקיום היהדות בעתיד?

התשובה מיותרת. ישנן במדינה זו אגודות וחברות, מקומיות וארציות, למאות ולאלפים, וכל אלה החברות והאגודות השונות, הצצות פה כפטריות בכל עיר ועיירה, כל האורדנים וההסתדרויות למיניהם — אין גם אחד מהם, אשר יתענין בשאלת החנוך העברי. המוני אחינו שבמדינה זו לקויים בחוסר הרגשה לאומית ובחוסר מבט לעתיד; טרודים ושקועים הם, לרגלי תנאי החיים שבארץ מעשית זו, בעניניהם החמריים, ואין להם פנאי לעשות את חשבון נפשם וחשבון נפש בניהם. והמנהיגים, אלה העומדים בראש החברות והאגודות הלאומיות והחושבים את עצמם לקברניטי היהדות הלאומית האמריקאית, אף הם לקויים ומוגבלים בהשקפת־עולמם הלאומית; הם עצמם לא התחנכו על התרבות העברית ולא קלטו אל תוכם את רוחה ורוח יצירותיה;

שהיהדות האורתודוכסית אינה מאורגנת, והפרוץ בה מרובה על העומד, יש כר נרחב לעבודה פוריה מנקודת־המבט של המטרה ה„מזרחית". ואם לשפוט על־פי ההרצאות, שנקראו בועידה הפיטסבורגית, מתקדם פה „המזרחי" באופן רצוי על דרך התפתחותו, ולפעמים נראה, כי מתקדם הוא במהירות אמריקאית ורוכש לו בין־לילה נפשות חדשות לאלפים. יראים אָנו רק, שלא יצא שכרה של ההתקדמות המהירה בהפסדה של שטחיות ההכרה הציונית, מפני שאין אָנו מאמינים בנפלאות ובקפיצת־הדרך של התפתחות פוליטית, וההכרה הציונית דורשת ראשית כל התפתחות כזו.

אבל מאמינים אָנו, כי במקום שיש עבודה לשמה ומטרה טהורה, יש להכות לתוצאות חיוביות, אם גם מאחרות הן לבוא, ואם גם „המזרחי" ינקוט כלל זה בידו, ותחת לפזר את כחותיו ידע לרכז אותם ולכוונם למטרתו הראשית — להכניס זרם של תנועה חיה לאומית לתוך חוגי האורתודוכסיה הנרדמת, — בטח תהיה תפארתו על דרכו זו ועבודתו תהיה פוריה.

שְׁבִיתַת הַמּוֹרִים הָעִבְרִים.

המורים העברים לא בקשו גדולות לנפשם ולא באו בתביעות, שאי־אפשר למלאותן. ולולא התעקשו הממונים על בתי־הספר הצבוריים שלנו, בודאי היו מוצאים את הדרכים ואת האמצעים איך להוציא את המורים מן המיצר ולא להביא את בתי־הספר עד משבר. יאמרו, כי אין בסיס קיים לבתי־הספר הצבוריים שלנו, כי על־פי רוב מתפרנסים הם מנדבות של יחידים ונופלים למעמסה על קבוצות קטנות של אנשים מתענינים בשאלת החנוך העברי, וכי מפני זה לא יכלו הגבאים לקחת על עצמם עוד אחריות יתירה להוסיף על שכר המורים הקבוע. אבל תשובה כזו אינה מספיקה. אם אין יד הגבאים משגת לפרנס את בית־הספר שנמסר לידם, כלומר, אם קצרה השפעתם על היחידים ועל הצבור, יתפטרו־נא ממשרתם ויתנו לאחרים לנסות את כחם, אבל אל ידרשו מהמורה, שיחיה חיי רעב בשביל שאין תקציב בטוח לבית־הספר.

מצב כזה ממיט חרפה על הגבאות, וצבור המכבד את עצמו אינו רשאי לסבול אותו. הצבור צריך לעמוד כאיש אחד לימין המורה ולדרוש את עלבונו ואת זכותו לחיות מבלי לרעוב ללחם. המורים סבלו ולא הניחו את עבודתם מידם, עד כי כשל כח הסבל, עד כי עלה היוקר למעלה ראש וגזל את פת־לחמם מפיהם. ובראותם, כי שומע אין להם, ותביעותיהם הצודקות מוצאות רק אָזנים אטומות, החליטו לשבות מעבודתם — שביתה מאונס.

איננו רוצים להאמין, כי הקהל היהודי יראה בעיניו את העזובה ולא יתעורר לבקש מוצא ממנה. איננו רוצים להאמין, כי הקהל יעזוב את המורים לנפשם ולא ישתדל ראשית כל להמציא להם ע ז ר ה במשך השביתה, כדי שיכנעו הגבאים לפני דרישותיהם של המורים, שבאמת היו צריכות להיות דרישותיו של כל הקהל.

לְתַקָּנַת הַחִנּוּךְ הָעִבְרִי בְּאַמֶרִיקָה

מאת

ש. ז א ק.

לא לחנם נקראת מאת־השנים הנוכחית בשם „מאת־השנים של הילד".

היו ימים, אשר הביטו על ימי הילדות רק כעל תקופת המעבר אל תקופת הבגרות, הבאה אחריה. הילד משך אליו את תשומת־לב אנשי המדע לא בתור דבר הראוי לזה, כשהוא לעצמו, כי־אם רק בתור עצם, העתיד להיות גדול ובוגר, ובהתאם לנקודת־השקפה זו דנו גם על צרכיו של הילד עצמו ועל החובות, המוטלות על הצבור ביחס אל הילד.

לנגד עיני המורים והמחנכים בימים ההם היו איפוא תמיד ימי הבגרות, שהם היו העיקר וימי הילדות טפל להם; וכשבאו לדון על צרכיו של הילד, שכחו לגמרי, כי שונים הם עולמו הפנימי, נפשו, צרכיה ומשאלותיה מעולמו הפנימי של חבוגר. את צרכי הנפש של הילד ומושגי שכלו היו מודדים באמת־המדה של הגדולים, ואת הטוב והיפה, הנחוץ והמועיל לפי מושגם והשקפתם הם חפצו להרכיב גם לנפש הרכה של הילד; המחנכים באו איפוא אל הילד בתביעות ודרישות יתירות והטילו עליו חובות, שלא היה יכול לעמוד בהן.

לא כן מתיחסים אל ימי הילדות עכשיו. הפדגוגים באו לידי הכרה, כי תקופת הילדות היא לא רק פרוזדור נאה לתקופות הבאות אחרי כן, כי־אם טרקלין גדול ונהדר, יפה ונפלא, כשהוא לעצמו; לילד יש איפוא דרישות ותביעות לחיים בתור י ל ד, ולא רק בתור עצם העתיד להיות חבר של הצבור והחברה, וראוי הוא לתשומת־לבנו בתור אוביקט כשהוא לעצמו, שיש לו חיים וצרכים, שאיפות ומאויים משלו.

ואחרי שתקופת הילדות מצאה לה את זכות ההכרה, או, אם נשתמש במבטא, המקובל אצל חכמי הפדגוגיה, אחרי „שנגלתה הילדות", התחילו לעסוק בפסיכולוגיה של הילד, לחקור את עולמו הפנימי, את נשמתו, את צערה ושמחתה, מכאוביה ותענוגיה. ויחד עם זה התחילו לתקן ולשכלל אותו המוסד, אשר בו מבלה הילד את רובי עתותיו, התחילו להכניס כל מיני תקונים אל בית־הספר, להיטיב את שיטות הלמוד ולמסור לילד את כל הידיעות והלמודים באופן קל ונוח. העול הקשה של הלמוד סר איפוא לגמרו, ובית־הספר נעשה מקום, שהילד מבלה שם את עתותיו בנעימים, ועל כן נתחבב בית־הספר על הילד, והוא מבקר אותו ברצון ובשמחה.

היש גם לנו, בתור עם מיוחד בפני עצמו, הזכות לקרוא למאת־שנים זו בשם „מאת־השנים של הילד"? העשינו גם אָנו דבר לשכלול הפדגוגיה שלנו בכלל ולתקנת בית־ספרנו בפרט?

כשבאים לדבר על ענין זה, יש להבדיל בין שני מיני עבודות: העבודה הספרותית במקצוע הפדגוגיה העיונית,

מסתפקת בד' אמות של הלכה ושל תפלה, כי יש גם לה שאיפות יותר גדולות, יותר עצומות, — כמובן, מבלי לוותר על השקפותיה, המונחות ביסודה.

ואין לנו שאיפות גדולות, שלא תהיינה יונקות מ מ ק ו ר ה א ו מ ה, ואין לנו שאיפות עצומות, שלא תהיינה מכוונות כלפי קיום האומה. שנוי ההשקפות יכול לגרום רק לשנוי הדרכים בנדון זה, אבל המטרה הראשית אינה עלולה להשתנות. ואת האמת הזאת צריכים לזכור אפילו הרבנים האורתודוכסיים שלנו. ואם חושבים הם, כי להם מותר לנטות מן המטרה הראשית, וזכות תורתם או זכות תפלותיהם תגן עליהם — אינם אלא טועים. תפארתם לא תהיה על הדרך הזאת, ובתעותם מני דרך, יאבדו גם את מעט הצאן ויהיו לרועים בלי צאן כלל.

וזה המאורע.

בועידת הרבנים, שזכרנו אותה לעיל, הציע אחד מהמשתתפים בה, יהודי פשוט והוא נמנה על החרדים, כי הועידה תביע את רגשות השתתפותה בשאיפתנו הלאומית לרכוש ארץ־מולדת בשביל עם ישראל בארצנו העתיקה, לפי נוסח ההצעות, שנתקבלו בזמן האחרון כמעט בכל הועידות של ההסתדרויות השונות שלנו. על־ידי קבלת הצעה ממין זה אין נכנסים עוד לתוך ההסתדרות הציונית, ולא עלתה על דעת המציע לחייב את הועידה הרבנית לתת את ידה להסתדרות הציונית, אלא בקש, שהועידה תביע איזה סימן של השתתפות בשאיפתנו הלאומית הכללית. ומה עשתה הועידה? חרפה וגדפה והמטירה אש וגפרית על נושאי דגל התחיה שלנו, ובקשה מפלט לה בהאיסור „לדחוק את הקץ" וכדומה, — וההצעה לא נתקבלה.

לא הועילה גם מחאתם העזה של באי־כח ה„מזרחי" נגד יחס גם כזה לשאיפתנו הלאומית מצד הרבנים האורתודוכסים. הם באחת: אין לנו חלק בהשאיפה הלאומית.

ובזאת חתכה הועידה הרבנית בעצמה את גזר־דינה. בזאת הודיעה גלוי לכל, כי נקפאה, כי חסר לה חוש החיים וחוש הזמן.

ולא על זה אנו מצטערים, שהאגף הימני הקיצוני של עמנו ותר על זכותו להשתתף בעבודת התחיה בשעה זו [illegible]. אין כחו של האגף הימני הקיצוני יפה מכחו של האגף השמאלי הקיצוני של עמנו, ואין בכח שניהם לעצור בעד התפתחות החיים ולעכב את הגשמתה של גאולתנו הלאומית. גאולתנו תבוא גם בלא השתתפותם, כמו שבאה ש א י פ ת נ ו לגאולה לאומית, מבלי שאול את פיהם. ומרכבת הגאולה מקיפה כעת כמעט את כל חלקי עמנו, ואפילו את החלקים האלה, שהימנים הקיצוניים מצד זה והשמאלים הקיצוניים מצד שני מתפארים להיות „מנהיגים" ולהוליכם אל אשר יהיה רוחם ללכת. אבל על זה אנו מצטערים, שועידה רבנית גרמה לעצמה, תחת להתרומם ולעלות ממצבה, — לרדת עוד מעלה אחת אחורנית, ו כ ב ו ד ה א ו מ ה נמצא מחולל על ידי אלה, שהיו מושבעים ועומדים להגן עליו.

ועידת „המזרחי".

ההסתדרות של „המזרחי" נכנסה לועידתה השנתית בפיטסבורג. הועידה נמשכה ימים אחדים, והשתתפו בה באי־כחן של עשרים ומאה אגודות, המפוזרות בכל רחבי אמריקה וקאנאדה. ודנו בהועידה על כל השאלות הציוניות, העומדות כעת על הפרק, ועל שאלות „המזרחי" המיוחדות.

אם היה מי בתוכנו, שהטיל ספק בזכות קיומו של „המזרחי" בתור סניף מיוחד של ההסתדרות הציונית הכללית, — ועידת הרבנים, שהקדשנו לה מאמרנו הראשון, תוכיח. הועידה הזאת ההאתה בעליל, ביחסה השלילי לתנועת התחיה שלנו ובהתרחקה מכל השתתפות בשאיפותיה, כי אין עוד שום קשר בין הרבנים האדוקים, שנעקרו ממקומם וגלו לאמריקה, ובין חיינו הלאומיים החדשים, וכי לא מפעולותיהם ומעשיהם של מנהיגי־הדות הללו יבנה עתידו של עמנו. אבל היהדות האורתודוכסית עוד לא עברה ובטלה מן העולם, ואין היא נמשכת כלל וכלל אחרי המנהיגים האלה, שהקימו חיץ בין עניני הדת ועניני החיים, ורואים אנו על כל פסיעה ופסיעה, כי משתדלת היא להשתתף בעבודה לאומית ולהכנים להאוצר הלאומי מפרי עבודתה, אלא שחסרים לה מנהיגים אמתים מ ש ל ה, שיהיו, מצד אחד, קרובים לרוחה וטעמה על פי השקפותיהם והנהגתם ושידעו, מצד השני, יחד עם זה להשפיע עליה, להכנים להכרתה את תביעות הזמן ולנהל אותה לפי רוח הזמן. וכדי למלא את החסרון הזה, נברא ה„מזרחי". הוא לא בא בעצם וראשונה להטביע על הציוניות הכללית הותם מזרחי מיוחד. למלא תפקיד כזה אין שום צורך ואין גם שום אפשרות. אין שום צורך, מפני שהקונגרס הציוני הכריז לא פעם ולא שתים, שהציוניות אינה נוגעת בממשלת הדת ואינה מתערבת בהשאלות, הנובעות ממנה. ואין שום אפשרות, מפני שאין בכחו של ה„מזרחי", ולוא גם יפרח ויגדל פי־עשרה מכפי שהוא עתה, להכניע תחת רוהו את כל הזרמים השונים, הממלאים את הלל עולמו של עמנו, ולהעביר אותם דרך צנורותיה של היהדות האדוקית. לא בשביל מטרה כזו נברא „המזרחי". מטרתו היתה להכנים את הציוניות לחוגי האורתודוכסיה ולהוציא מהם את האנרגיה הלאומית, העצורה בתוכם, כדי לצרפה להכח היוצר של כל העם. זוהי מטרתו של „המזרחי", וממנה נובעת תכנית עבודתו.

אמנם במזרחה של אירופה, במרכזה של היהדות האורתודוכסית, לא חולל „המזרחי" גדולות ונפלאות. ואם הציוניות חדרה שם גם להמוני העם, הנמנים על האגף הימני בעניני אמונה ודת, לא בשביל השפעתו של „המזרחי" חדרה, כי־אם בעקב ה ת ע מ ו ל ה ה צ י ו נ י ת ה כ ל ל י ת, שמעולם לא שמה פדות בין חפשי וחרד. פה באמריקה נולדה ההסתדרות המזרחית זה לא כבר, וטרם שבאו הנה הכחות החדשים, העומדים כעת בראשה, לא הראתה כמעט סימנים של חיים, עד כי בצדק יכולים אנו להביט על „המזרחי" פה, כעל הסתדרות ציונית צעירה לימים, שעוד לא עברה עליה תקופת־התפתחותה הראשונה. אבל נוטים אנו להאמין, כי דוקא פה באמריקה, במקום

VOL. IV NEW YORK, MAY 25, 1917 No. 12

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית | ניו־יורק, ד' סיון, תרע"ז | גליון שנים עשר

הָרַבָּנִים וּכְבוֹד הָאֻמָּה.

העתונים שלנו עברו בשתיקה, או כמעט בשתיקה, על מאורע אחד, שאירע פה בניו־יורק לפני שבועים. ועברו עליו בשתיקה — הללו מפני שרחוקים הם בכלל מחיי החוגים, שהמאורע נוגע להם, ואינם מטפלים בשאלות החיים של החוגים ההם, והללו — מפני שלא רצו, כפי הנראה, לנגוע בכבודם של מחוללי המאורע, והחליטו איפוא לדין אותו בגניזה. אולם, לפי דעתנו, חשוב המאורע הזה בתור חזיון צבורי מצד עצמו וראוי הוא לתשומת־לב מיוחדת מצדנו, אם גם מודים אנחנו גם אָנו, שמוטב היה לו שלא נברא משנברא.

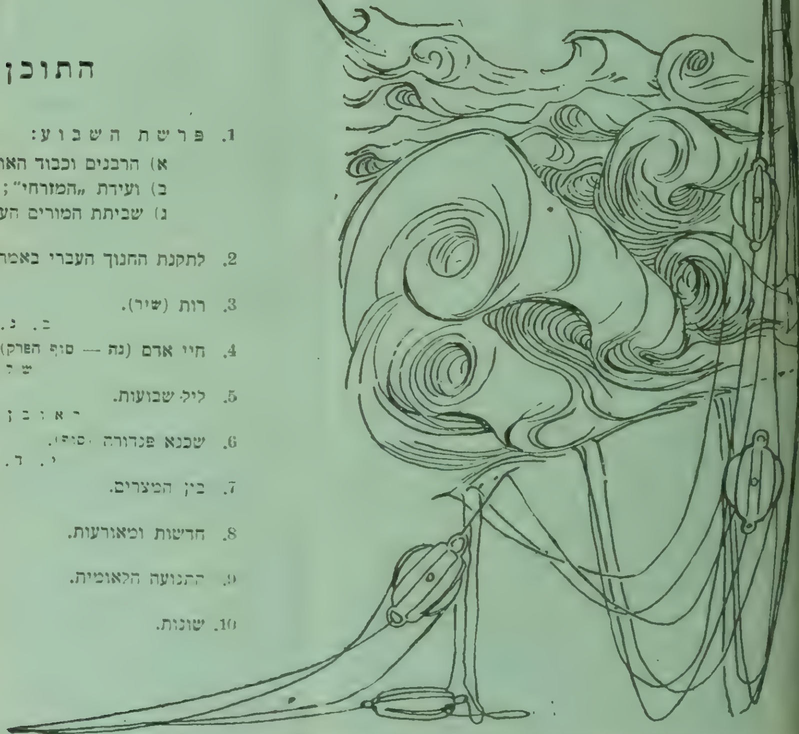
לפני שבועים נכנסו פה הרבנים החרדים מהטפוס הישן לועידה. בועידה דנו על שאלות שונות, הנוגעות לחיי היהדות האורתודוכסית פה באמריקה, כגון: על שאלת בשר כשר ועל שאלת ההשגחה, הנובעת ממנה, על שאלת שמירת שבת, על שאלת החנוך מנקודת־מבט ידועה, על שאלת מצבם החומרי והמוסרי של הרבנים בעצמם וכדומה. והנה אם כה ואם כה יהיה יחסנו אל היהדות האורתודוכסית, אל השפעתה בתור גורם חברתי ואל עתידותיה באמריקה, הנה צריכים אָנו להביט על עובדה זו, שהרבנים החרדים, העומדים בראשה, מתחילים להסתדר ולעבד תכנית של עבודה צבורית, כעל חזיון משמח, המראה לכל, שרוח הזמן חודר גם לחוגי היהדות האמריקאית האלה, שהיו כלואים עד כה במחיצתם הצרה ולא שמו לב אל התביעות החדשות של החיים המתפתחים ושל תנאי החיים המתחדשים. ואחת היא, אם מודים אָנו או כופרים בערכה של היהדות האורתודוכסית ובחשיבותה, — כל זמן שהנשמה בקרבה והיא לוחמת על קיומה, יש לה זכות הקיום בתור חלק של האומה, ואין לשום איש, שכבוד האומה יקר בעיניו, לזלזל בכבודה או לבטל את ערכה, ואפילו אם הוא חפשי קיצוני בעניני דעות ואמונות.

ולצערנו, הלא יודעים אָנו, — כי הדבר הזה הלא סוד גלוי הוא — עד כמה נמצאת היהדות האורתודוכסית פה באמריקה במצב בלתי־יפה כלל וכלל. הקהלות הבודדות של היהדות האורתודוכסית אינן משולבות, והשפעתן על חיי החברה כמעט בלתי־ניכרת במאומה. ברובן אינן מבוססות, והן מתפרנסות בדוחק ובצער. ואין פלא איפוא, אם גם מצב הרבנות האורתודוכסית מתאים למצב הקהלות. בכל רחבי אמריקה קשה למצוא רב מן הטפוס הישן, שיהיה באמת מנהיג עומד ברשות עצמו, שאינו תלוי בדעת נותני לחמו ומימיו. ואם גם ישנם אחדים יוצאים מן הכלל, הנה גם השפעתם אינה יוצאת מתחומיה של הקהלה הבודדה, וחסר לה הערך הכללי, כמו שראינו את זה בתקופה שעברה, ולפעמים גם היום, באירופה המזרחית. פה באמריקה פנה זיוה ופנה הדרה של הרבנות האורתודוכסית, והיא ירדה למדרגה כזו, עד כי רבים, שאין עטרת הרבנות הולמתם כלל, לא מצד ידיעותיהם ולא מצד השקפותיהם, באים ומשתמשים בתגא זו לשם פרנסה ועושים אותה קרדום לחפור בו. וכבוד התורה, שהיה חופף על הרבנות האורתודוכסית, הלך ונמס, ואת מקומו לקחה התחרות גסה, המשפילה את ערך הרבנות וממיטה עליה חרפה.

והמצב ההרוס הזה אינו יכול להשתנות, אם לא ירפאו אותו הרבנים בעצמם, אם לא יסתדרו הרבנים החרדים האמתים ולא יכניסו תקונים לקהלותיהם ולא יעמידו אותן על בסים חזק ונכון. וכדי שיוכלו להשפיע על הקהלות, צריכים הם לשחרר ראשית כל את נושאי הרבנות מעולם של הגבאים, העושים בקהלותיהם ובנושאי משמרת הקודש שלהן, כאדם העושה בתוך שלו. ואת המטרה הזאת היו יכולים להשיג, לוא יצאו בעצמם מחוג־עבודתם המצומצם והיו עוסקים בשאלות, המקיפות את כל צדדי החיים, לוא היו מוכיחים בעבודתם ובהשתתפותם בחיי החברה המלאים יהההבים, כי גם היהדות האורתודוכסית אינה חנוטה ואינה

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. MAY 25. 1917 No. 12 (62)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה......3.00 לחצי שנה...$1.50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנה......$3.50 לחצי שנה...$1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year....$3.50 Six months..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים

קנו פרח! קנו פרח!

מלאו את חובתכם לקרן הלאומית

ביום א׳, 20 לחודש מאי, 1917

יום-הפרחים

לטובת הקרן הלאומית

יום הפרחים יהיה ביותר ממאה וחמשים ערי הארץ.

ועדים ימכרו פרחים לטובת הקרן הלאומית.

עזרו ביד מלאה לקרן הלאומית, הנותנת את היכולת לחלוצים שלנו בארץ־אבותינו להקים עם בריא ונורמאלי.

המרכזים בניו-יורק רבתי בשביל חלוצי יום הפרחים:

הלשכה הראשית של הקרן הלאומית: 44 רחוב 23 מזרחה.

מאנהאטאן:

1) תפארת מזרחי קלוב, 247 רחוב הויסטון מזרחה; 2) ציוני אוסטריה הונגריה (סניף הנשים), 43 רחוב 3 מזרחה, קרן האווניו השניה; 3) „רדימרס אָוו ציון", 186 רחוב קריסטי; 4) דוד וולפסון ציון קלוב, 239 רחוב מזרח ברודוויי; 5) בני עם חי (אד־פללום האלל), 98 רחוב פורסייט; 6) דוברי עברית מזרחי, 214 רחוב מזרח ברודוויי; 7) תקות יהודה ציון קלוב, 134 רחוב ריווינגטון; 8) צעירי מזרחי (לשכת המזרחי), 86 רחוב ארטשארד; 9) ד"ר הרצל ציון קלוב ובית הספר הלאומי לבנות, 183 רחוב מדיסון; 10) אגודת היהודים הרומינים, 185 רחוב פורסייט.

הארלם:

1) בית הספר „זרובבל" (ציוני הארלם), 22 רחוב 114 מערבה; 2) אפ־טאון תלמוד תורה (יהודה הצעיר), 132 רחוב 111 מזרחה; 3) סאלאנטר תלמוד תורה, 74 רחוב 118 מזרחה.

ברונקס:

1) קלוב „השחר", 1258 בוסטון ראוד; 2) בית הספר הלאומי, 1670 בטהגייט אווניו; 3) בית הספר „תחכמוני", 1358 פרוספקט אווניו; 4) „יונג מנס היברו אסוסיאיישון" (יהודה הצעיר), רחוב 165 ובוסטון ראוד; 5) בית ספר „תומכי תורה", 790 רחוב 156 מזרחה.

וויליאמסבורג:

1) האורגאניזאציה של הציונים הצעירים, 630 ווילובי אווניו; 2) „מרכז קדימה" של „יהודה הצעיר" ותלמוד תורה דוויליאמסבורג, 310 רחוב א׳ דרומה, קרן רחוב ראדני.

דרום ברוקלין:

היברו אינסטיטוט, 874 האווניו חשביעית.

בורוה פארק:

„יוטהס אָוו ציון", היברו אקאדמי, 1420 רחוב החמשים.

ברונזוויל:

1) מרכז הציונים, 296 רחוב סקמאן; 2) מרכז יהודה הצעיר, 129 רחוב ליברטי; 3) ישיבת הגר"א, 297 סאראטוגה איוניו; 4) תלמוד תורה באווניו פנסילווניא, קרן אווניו בלייק; 5) ד"ר רוזנברג, 446 רחוב לינוואוד.

ביטה-ביטש:

מרכז הציונים בווסט־ענד, 129 ביי רחוב 22.

דפוס של יהוקא׳ ליפשיץ, 217 איסט ברודוויי, ניו־יורק

ברכה

מברך אני את ידידי אברהם ואסתר שפייזהנדלר, להולד להם בן, עמיאל, באושר ובהרחבה. יחנכוהו ויגדלוהו לבן טוב ולעברי נאמן.

ד. בלושטיין.

שלחן ערוך
של
כים
כולל
קצורי דינים ומנהגים
הנצרכים לכל אדם מישראל
בכל עת ומקום
אספם וקבצם
הרה"ג החכם הכולל מוה"ר
יוסף פארדו זללה"ה אב"ד ור"מ
דק"ק אמשטרדם יע"א

בהוצאת בית מסחר הספרים של
ש. דרוקערמאן 50 קאנעל סט. נ. י.
S. DRUCKERMAN 50 CANAL ST. N.Y.

LOUIS BREIF

ספר קטן הכמות ורב האיכות

ספר שמושי מועיל לכל בית ישראל!

שלחן ערוך של כים

כולל קצורי דינים ומנהגים הנצרכים לכל אדם מישראל בכל עת ומקום.

ה„שלחן ערוך" של כים מודיע לכם בקצור את כל הדינים והמנהגים הנמצאים בשו"ע, או ח ויו"ד, הנחוצים לכל יהודי בכל עת ובכל זמן ובכל מקום. קצור השלחן ערוך הזה נדפס לפני שנים רבות ע"י הרה"ג מוהר"ר יוסף פארדו ז"ל מאמשטרדאם, בהסכמות מגאוני זמננו תחת השם.

„שלחן הטהור המזוקק"

ונתקבל בכל תפוצות ישראל על־ידי הרבנים הגאונים היותר מפורסמים לספר שמושי היותר נחוץ והיותר מועיל ושכדאי שימצא בכים כל יהודי באשר הוא שם.

„השלחן ערוך של כים"

נדפס בפורמאט קטן, כולל 200 עמודים ונדפס באותיות בהירות ובדפוס יפה.

מחירו: בלי כריכה 30 סנטים.
בכריכה יפה של בד פלעקסיבעל 50 סנט.

לפנות אל

S. Druckerman 50 Canal Street

נמצא למכירה בכל בתי מסחר הספרים הגדולים בארץ ובקאנאדה.

אוצרות ספרותיים.

מינבז המקף בזבז אוצרותיו ואוצרות אבותיו לצדקה בשני בצורת (שנות רעב) ואמר אבותי גנזו אוצרות ממון ואני גנזתי אוצרות נפשות וכו'. אך ההפך מזה נוכל לומר על תוצאות המלחמה הנוראה השלטת עתה באי־רופה, אשר עזרה לרבים לכנוס ולאסוף אוצרות כסף וזהב, אך גרמה בהשחתת אוצרות רוחניים של הספרות העברית ע"י אברון הגדול של ספרים יקרי ערך ברוסיה, פולין, גאליציה ואונגאריה, כי רבים חללים הפילה בין הדפוסים והמדפיסים, וכמעט ערערה את חומת הספרות. ועתה עינינו נשואות רק לאמריקא מקום המקלט להשארית ויתר הפליטה. ובאמת יש לנו פה אוצרות טובים העוצרים בקרבם את כל הספרים בספרותנו במדה קטנה, מועט מחזיק את המרובה, כמו:

אוצר ישראל, אנציקלופידיא עברית בעשרה חלקים בסדר אלפא ביתא, והוא ספר שמושי לכל מקצועות תורת ישראל ספרותו ודברי ימיו, עם מפות תמונות וציורים, כלול בהדרו על נייר טוב ודפוס יפה מאד. האוצר הזה נערך בעזרת 221 סופרים ממדינות שונות, ע"פ שיטה מסוימת ומדעית המאשרת ומקיימת את הדת המקובלת, ומקיף ענינים שונים במקרא מסורה וחכמת הלשון, הלכה אגדה מדרש וקדמוניות, מדות מנהגים קבלה פילו־סופיא והגדת עם, תולדות אנשים ועמים ומקומות בכה"ק בתלמוד וקורות ישראל, תולדות הכתות והתורות השונות, ואדות הספרות העתיקה והחדשה. מספר כל הערכין שלשת אלפים שש מאות ושבעים וחמשה.

מחיר כל חלק שלשה דאלאר, וכל הסדר של עשרת החלקים שלשים דא־לאר ונמכר גם בתשלומין לשעורין.

אוצר מדרשים: הוא בית עקד למאתים מדרשים קטנים שלמים ואגדות ומעשיות בסדר אלפא ביתא. בו נכללו כל המדרשים שנדפסו ע"י דר. יעלינעק בילקוטו בית המדרש ששה חלקים ועוד מדרשים מילקוטים אחרים. ויש בו הקדמות לערך שלש מאות מדרשים הנודעים והבלתי נודעים גם לגדולי החוקרים והדורשים.

מחירו בשני חלקים גדולים חמשה דול.

אוצר דינים ומנהגים: כולל כל התרי"ג מצות והדינים גם אלה שאינם נוהגין בזמן הזה, ע"פ שיטת הרמב"ם והשלחן ערוך וכל הפוסקים הראשונים והאחרונים וכל המנהגים וטעמי המנהגים והמצות עפ"י המקורות הראשונים.

האוצר הזה יצא לאור אי"ה אחר חג הפסח.

לפנות בכל הענינים האלה ואדות המכירה אל המו"ל:

J. D. EISENSTEIN
123 Canal Street New York

קנקן חדש

מלא ישן

* * *

מחיי האגודות.

— באספה האחרונה של „אחיעבר" נבחרו הפקידים החדשים האלה למחצית השנה הבאה: דניאל פרסקי, נשיא; א. שפייזהאנדלר — סגן־נשיא; ש. אפשטיין, מזכיר הכספים; א. ש. אורלאנס, מזכיר הפרוטוקולים; שלמה גולדנברג, ממונה על ההרצאות; ש. ערדברג, סופר האגודה; מ. סלאווקין, ממונה על הסדרים.

האספה הבאה תהיה במוצאי שבת, 19 מאי, באולם „הכנסת אורחים", 229 איסט ברודוויי. מר י. ז. פרישברג ירצה על: „דרישות החנוך ודרישות המורים", והחברים יתוכחו על הרצאתו של ד"ר נ. סלושץ מן השבוע האחרון.

— האגודה העברית־הציונית „מסדה" בהארלם תתאסף ביום א', 20 מאי, באולם בית־הספר „זרובבל", 22 מערב רחוב 114. מר א. בן־אבי ינאם על אדות „ארץ־ישראל בשעה זו". מרת יונה בליי ומר מ. סלצר ידקלמו.

— אגודת „צעירי מפיצי שפת עבר" תתאסף במוצאי שבת, כ"ז אייר, באולמה, 1670 בטהגייט אוויניו. החברים מתבקשים לבוא בשעה השמינית בדיוק. אורחים רצויים.

— מזכיר ה„הסתדרות העברית" מודיע:

באספה האחרונה, שהיתה לועד הפועל של ההסתדרות העברית, החלט: א) לשלוח חוזר לאגודות העבריות על־דבר השתתפות חבריהם בעבודת ההכנה לקונגרס היהודי באמריקה. ב) לסדר אספה משותפת של ועד ההסתדרות יחד עם הועד העירוני. ג) לספות את מזכיר הועד העירוני אל הועד הפועל של ההסתדרות. ד) לתמוך בידי הועד העברי שעל יד „יהודה הצעיר" תמיכה רוחנית ולהשתתף בסכום ידוע בתקציבו. ה) למנות סדרן להסתדרות העברית.

מזכיר הועד, חברנו מר ק. ווייטמאן, מודיע, שלצערו הגדול מוכרח הוא להתפטר ממשרתו לרגלי עבודתו המרובה בעניני החנוך. הועד מביע לו תודתו החמה בעד עבודתו הרבה לטובת ההסתדרות העברית מיום הוסדה.

למזכיר ההסתדרות נבחר חבר הועד הפועל נ. קמינצקי, לסדרן — חבר הועד הפועל מ. ברנשטיין.

את ה נ ב ת כ ם, ואולם האחוה ה ע ו ל מ י ת היא ראש שאיפותיכם, כי אין עם אחר עוד אשר כל העולם הוא מולדתו... ובית־המדרש העברי החדש אולי היה מוציא מקרבכם נ ב י א י ם חדשים, נביאי הרעיון האל־לאומי, שעדיין לא הכירוהו עמי תבל".

* * *

מ פ ל ג ו ת ־ ה י ה ו ד י ם ב פ ו ל א נ י ה.

מאורעות השנים האחרונות בפולאניה עוררו את המוני היהודים שם לראות את כחן הגדול של קבוצות לאומיות, כשהן מסודרות, ותנועה גדולה החלה בקרבם להסתדר בתוך המפלגות הקיימות מכבר וליסד מרכזים חדשים. מובן הדבר, שהמפלגה הציונית, המסודרה והמאורגנה יותר מכל המפלגות האחרות, הרויחה יותר מכולן על־ידי תנועה זו, שהביאה לתוכה הרבה כחות חדשים. הציונים עומדים, על־ידי לשכתם המרכזית בוואַרשה, בחליפות־מכתבים עם שבעים עיר בגליל הוואַרשאי. מלבד אלה, קיימים מרכזים ציוניים בהרבה ערים אחרות בדמות אגודות, בתי־מקרא ובתי־כנסת, שהשפעתם ניכרת מאד בחיי הקהלות. המרכזים האלה מקדישים הרבה זמן ומרץ לעבודה התרבותית וביחוד לחנוך העברי. מהם יש לציין את בתי־המחסה לילדים של הקוראטוריון הציוני בוואַרשה, בית־הספר הבינוני „יבנה" בלודז, הגימנאסיות העבריות, כאלה של ד"ר ברוידה לנערות, שבהן, לפחות, שתי שעות ביום מוקדשות ללמוד השפה העברית.

שניה למפלגה הציונית וקרובה לה ברוחה היא „מפלגת־העם", שבראשה עומד עורך־הדין פרילוצקי, ורשומה ניכר, ביחוד, בבחירות אל המועצות העירוניות.

מפלגת המתבוללים ו„המתבוללים החדשים" קטנה היא ביותר, ואולם בעלת־השפעה היא בחוגים „עליונים" ידועים. המוני היהודים רחוקים מהם ומדעותיהם.

בין הפועלים ועוזרי־המסחר היהודים ניכרת ביחוד השפעתם של המפלגות הסוציאליסטיות „בונד" ו„פועלי־ציון". אף כי מספר החברים של שתי המפלגות גם יחד דל ומצער הוא בערך, בכל זאת עלתה בידם, על־ידי הסתדרויותיהם, להשפיע על מהלך הבחירות בערים שונות ועל החיים הפוליטיים של ההמונים. שתי המפלגות האלה מודות בשפה היהודית המדוברת בתור השפה הלאומית של עם ישראל ונלחמות בשפה העברית בכל מקום. בנגדם עומדים הציוניים העברים ונלחמים בעד שלטונה של הלשון העברית בחיים התרבותיים של העם, ומענין הוא, שההמונים הם רובם ככולם על צד העברים, ואפילו בבתי־הספר של ה„אידישיסטים" מכריחים ההורים את מנהליהם לקבוע שעות אחדות בשבוע ללמוד השפה העברית.

בעת האחרונה החלה הסתדרות ה„מזרחי" לפעול בחוגי האורתודוכסים והחסידים, וכבר הספיקה לקרב הרבה מהם אל התנועה הלאומית, אף כי רובם מביטים עוד בעין רעה ובחשד על הלאומיים, שהם תפשים בדעות, והם מיסדים לילדיהם בתי־ספר מיוחדים.

יש עוד קבוצה קטנה לאומית של „בלתי־מפלגתיים"; אותם מחוץ לגבולה אין השפעתה ניכרת כלל, וסוף סוף יכתפו אף הם בזרם הלאומי, שהולך וגדל בפולאניה.

* * *

ח ד ש ו ת ס פ ר ו ת י ו ת.

— „השלות" התחיל להופיע מחדש בעריכתו של ד"ר י. קלוזנר באודיסה.

— בהוצאת „תורגמן" באודיסה יצאו לאור שני ספרים עברים חדשים: „איוונהו" מאת וואלטיר סקוט ו„שנת התשעים ושלש" מאת וויקטור הוגה. התרגומים נעשו על־ידי מ. בן־אליעזר.

— בירושלים יצא קובץ שירים: „במחסה", מאת המשורר העברי הצעיר י. צ. רמון.

— בהוצאת „מזרח" בברלין יצא קובץ באשכנזית בשם „היהדות המזרחית", שבאו בו המאמרים האלה: ערכה של היהדות המזרחית לגרמניה, א. פרידימאן; היהודים בפולאניה, קאפלון־כהן; לשון היהדות המזרחית, הנריך לווה; הפסיכולוגיה של יהודי המזרח, נ. גולדמאן; רבי יעקב מאיר, א. עליאשברג; היהודים בקורלאנדיה, ס. ברדריך; היהודים באוקראינה, א. לויצקי; הישוב היהודי בארץ־ישראל, ג. רודה; היהודים בליטה, א. טורוב, ועוד.

— בעריכת ש. י. עגנון וא. עליאשברג יצא לאור: „Das Buch von den polnischen Juden" („ספר היהודים הפולאנים"), שבאו בו בתרגום אשכנזי מצוין יצירותיהם של י. ל. פרץ, שלום אש, נחום סוקולוב, אגדת „גר־הצדק" על־פי א. מ. דיק, אגדת „החזן הווילנאי" ואניקדוטות ופתגמים של יהודי פולאניה. הספר נדפס על נייר מהודר ומצויר יפה.

— תוצאה יקרת־המציאות של „תלמוד בבלי" נוספה לספריה הגדולה של שטראשון בווילנה על־ידי מתנתו של הפרופיסור שטראק מברלין. התוצאה היא של שנת 1503, והיא העתקה פוטוגראפית מן האכסמפלאר היחיד, הנמצא בספריה הקיסרית במינכן.

— בפטרבורג יצא ספר גדול בשפה הרוסית בשם „חומר חדש לכרקטריסטיקה של יהודה חיוג ושמואל הנגיד ועוד", מאת הפרופיסור פ. קוקובצוב (מי שהיה בין המומחים של הסניגוריה ב„משפט ביילים" בקיוב).

— ח. נ. ביאליק תרגם בשביל החברה הדראמתית העברית „הבימה" את הדראמה החדשה של ש. אנ—סקי: „בין שני עולמות" לשפת העברית.

— בשבועון „העם", היוצא במוסקבה, הולכת ונדפסת עתה האבטוביוגראפיה של בוקי בן יגלי („מה שראו עיני ושמעו אזני"). בעתון זה התחילה להדפס גם סריה של מאמרים על „אמנות יהודית" ו„אמנים יהודים" מאת ל. אנטוקולסקי.

— ה„קרן הספרותית על שם ח. נ. ביאליק" (להוצאת ספרות עברית לבני־הנעורים) הכניסה עד חודש פברואר, 1917, יותר משלשים אלף רובל.

— בהוצאת האוניברסיטה „קולומביה" בניו־יורק יצא ספר: "The Evolution of Modern Hebrew Literature" (התפתחות הספרות העברית החדשה), מאת ד"ר אברהם ש. וואלדשטיין.

ברונקס,״ מבשרים לכל חובבי לשוננו, כי בית־ספרם יכנס בקרוב לבית שלו.

פעולותיו של מוסד חנוכי זה במשך שנות קיומו המועטות ידועות לכל, וביחוד ליושבי ברונקס, אולם לדאבוננו לא יכולנו להרחיב את חוג פעולותיו מחסרון בית יותר גדול ויותר מרווח, בית אשר יחזיק בקרבו אלף תלמידים במקום המאתים, ודבר זה אי־אפשר לעשות בבית שכור.

בית־ספר גדול ונהדר אי־אפשר לו אלא בבית משלו, ודבר זה אנו נגשים להוציא עתה לפעולה.

פונים אנו אל כל מוקירי לשוננו והדואגים לתחיתנו, כי יעמדו לנו במפעלנו הנכבד הזה.

דרושים לנו עוד כחמשת אלפים דולארים, ובמשך שני הירחים הבאים צריך הסכום הזה לבוא במלואו. יעזור־נא כל אחד לפי כחו, אחד המרבה ואחד הממעיט.

רצוננו, שתדעו גם אתם, שביתנו לא יהיה רק בית ועד לתלמידים, אלא מרכז לכל הענינים הלאומיים בשכונתנו. שואפים אנו לעשות את ביתנו ת פ א ר ת ה ר ח ו ב ה י ה ו ד י ומבצר ל נ ש מ ת ה י ה ו ד י ם, ואנו מבקשים את עזרתכם.

עזרו בכל אשר ידכם משגת, והעיקר, החישו עזרתכם, כי עזרה בזמנה היא עזרה בפולה.

מקוים אנו כי תעשו את תובתכם, והננו בתודה ובכבוד,

ו ע ד ה מ נ ה ל י ם ש ל ב י ת־ה ס פ ר

ה ע ב ר י ה ל א ו מ י ב ב ר ו נ ק ס.

נ. ב. — מר א. ש. ברנשטיין, מנהל ה„פובליק באנק", סניף ברונקס, הוא גזברנו לקרן הבית, ונדבות לקרן הזאת תשלחנה על־פי כתובת זו:

Mr. A. S. BERNSTEIN
Claremont Parkway & Bathgate Ave., Bronx, N. Y.

שונות

ד ע ת ו ש ל מ נ ה י ג ט ו ר ק י ע ל ה י ש ו ב ה י ה ו ד י ב פ ל ש ת י נ ה.

מר סאלי־ביי־גורדזשי, אחד ממנהיגי הטורקים הצעירים, שגורש מארצו על התנגדותו העזה להשפעת הגרמנים במזרח, נשא בימים האלה בניו־יורק נאום מענין על המצב במזרח בשעה זו. מענינים הם דבריו על הישוב היהודי החדש בארץ־ישראל:

„בנוגע ליהודים צריך לאמר, שדי לשים לב אל התיל הרב, שעשו בפלשתינה בשנים האחרונות, כדי לקנות מושג על מה שיש בידם לעשות בעתיד, אם תנתן להם האפשרות ליצור שם מרכז יהודי אמתי. כל אלה, שבקרו את פלשתינה, אפילו מתוך שונאי ישראל, מודים בעבודה הנפלאה, שנעשתה שם. היהודים יצקו דם חדש, את דמם הצעיר, בעורקי ארץ אבותיהם, כדי להחיותה מחדש, כדי לעורר אהבה חדשה וגדולה אליה. הם הפכו מדבר־שממה למושבות פוריות, יסדו ערים יפות, הקימו בתי־ספר ומוסדות לאמנות, ויצרו תנאי־תעשיה בארץ חרבה.

„וכל זה נוצר, למרות המכשולים הרבים, שהונחו בדרכם. מלבד הזכיות ההיסטוריות, שיש להם על הארץ, תהיינה להם עכשיו דרישות חדשות, שלא יוכל איש לדחותן. אין כל ספק, שריפובליקה בארץ־ישראל תהיה צעד קדימה בדרך השלום. מדינה יהודית תהיה מרכז אינטליקטואלי, שיחיה את המזרח ויהיה לברכה לכל העולם הנאור".

* * *

נ ח ו ם ב י י ל י ן.

עתוני רוסיה מודיעים על מות הסופר העברי נחום ביילין בשנת ס"ח לימי חייו.

המנוח נולד בשנת תר"ט בפריאסלאוו פלך פולטאווה והתישב בימי נעוריו בקיוב ועסק בהוראה. משם התחיל לעבוד בעתונים ובמאספים עברים שונים. מעבודתו הספרותית יש לציין את ספריו: „אגודה משולשת", „אמונה ודת" ו„משפט בוגד".

המנוח השאיר אחריו אלמנה וחמש בנות, והסופר א. ביילין הוא בנו יחידו. בנו השני שמואל נהרג לפני שנתים באופן אכזרי במאסר ברוסיה, אחרי אשר לקח חלק במלחמת החופש.

שרים רעפרי.

* * *

ע ל־ד ב ר י ס ו ד א ו נ י ב ר ס י ט ה ע ב ר י ת ב א מ ר י ק ה.

נשיא האוניברסיטה של קלארק, ג. סטנליי האלל, נשא נאום מענין בחבורת־סטודנטים יהודים על־דבר יסוד אוניברסיטה עברית באמריקה, והננו מביאים בזה קטעים ממנו:

„עכשיו, שלפתע פתאום באה הגאולה ליהודי רוסיה, יש להשוש, כי ימעט מספר אחיכם באותה ארץ, שיקדישו את עתותם לאוצרות העבר, אשר בהם מצאו נחומים לנפשם בעת הרעה, באופן, שיחד עם הגאולה והתמורה ברוסיה יבוא גם גורם שלילי, שיזיק להתפתחות תרבותכם הקדומה.

„ומשום כך נדמה לי, כי דבר שהזמן גרמו הוא יסוד מוסד מרכזי ללמודי היהדות הגבוהים, אם אפשר, עוד בשנה זו, שנת הגאולה. אולי היה מספיק דיפארטמנט שמי גדול באחת האוניברסיטות הקיימות פה, או אקאדמיה, כאלה הקיימות בכל העולם ללמודי היהדות. אולם הדבר היותר טוב, לפי דעתי, הוא דוקא יסוד א ו נ י ב ר ס י ט ה עברית גדולה ונהדרה.

„בחיי נפגשתי עם הרבה מבני־עמכם. ונדמה לי, שיש מקצת מן הסכנה בדבר, כשהנכם מתבוללים בשכניכם שלא מבני־בריתכם. הרבה חשבתי בדבר ומצאתי, שהיהודים היותר טובים הם דוקא אלה, שאינם ממהרים לערב את דמם בדם הנוצרים... אף־על־פי שיש לכם היכולת להכנס לכל אוניברסיטה, מוטב היה, שתהיה לכם אוניברסיטה משלכם, שבה תוכלו לפתח את כל אוצרותיכם העתיקים. הארץ הזאת ודאי שהיא ראויה להקים בתוכה את האוניברסיטה הגדולה, שאני מתכוין לה.

„ועוד דבר אחד. עמכם הוא עם אינטרנאציונאלי. הגולה לא פסקה ולא תפסק לעולם. הדבר מעציב מאד, שיותר מכל עם אחר עליכם להלחם לפעמים קרובות באחיכם, עצמכם ובשרכם... מסירותכם לארצותיכם יודעים הכל — הנכם עושים

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— ה„ועד הזמני לעניני הציוניות“ בניו־יורק קבל ממקורות נאמנים ידיעות, שעל־ידי השפעת ההסתדרויות הציוניות בארצות הנייטראליות פסקו גזירותיו של גמאל־פחה על יהודי ארץ־ישראל.

— ביום א׳, 13 מאי, נפתחה במלון „ברודוויי סנטראל“ הועידה החמש־עשרה של „אגודת הרבנים באמריקה וקאנאדה“, שנמשכה שלשה ימים. מן הענינים, שעמדו על הפרק בועידה, ראוי לציין את ההחלטות בנוגע לשבוע־עבודה של חמשה ימים, ליחס החיובי של אגודת־הרבנים אל שאלת ארץ־ישראל ותחיתה, לעזרת הרבנים ו„כלי־הקודש“ בארצות המלחמה ולתמיכת הישיבה של רב יצחק־אלחנן בניו־יורק.

- בשבוע זה התחילו ועידות־המנויים של הקונגרס היהודי. בין הקאנדידאטים המנויים בניו־יורק אָנו מוצאים שמותיהם של: ד״ר סטיפאן וויז, נתן שטרויס, הנרי מור־גנטהוי, ד״ר ש. בנדרלי, יואל ענטין, ב. שלווין, צ. ה. מאַס־לואנסקי, ד״ר נ. סירקין, עקיבא פליישמאן, ד״ר ש. מרגשיש, אפרים קאפלאן, יהואש, פינחס רוטנברג, משה הלוי, ז. קוט־לאר, ג. בובליק, ד״ר מ. וואבסמאן, ד״ר י. א. הורוויץ, ועוד.

רובם הגדול של הקאנדידאטים מניו־יורק הם ציוניים ולאומיים.

— ביום ד׳, 16 מאַי, נפתחה בפיטסבורג הועידה השנתית הרביעית של הסתדרות־החרדים הציונית „מזרחי“ באמריקה. הועידה תסגר ביום א׳, 20 מאַי.

— בשיקאגה נבחר שוב ראש ה„אינסטיטוט היהודי“ מר יעקב לאעב לראש ועד־החנוך העירוני (הכללי).

– ה„ועד הזמני“ קבל רשימה של גולים יהודים, שנמצאים בעת בוואַרשה. מספרם — 10,272 משפחות, שבאו מששים וחמש ערים שונות, ובמעט כולם מחוסרי־עבודה.

בפטרבורג נוסדה חברת־מניות „הבונה“, במטרה להרחיב את הישוב היהודי בארץ־ישראל. לפי הידיעות, שנתקבלו בחוגי הציוניים פה, כבר מכרה החברה 43 מניות בסכום של 2,150,000 רובל.

— בפטרבורג היתה בימים אלה ועידה של סטודנטים ציוניים, באי־כח אגודות־מתלמדים משלשים עיר. ד״ר קאצ־נלסון וחבר־הדומה פרידמאן נאמו בועידה.

— במוסקבה נוסדה חברה דראמתית עברית בשם „הבימה“, שחבריה ברובם היו משתתפים עם המשורר יצחק קאצנלסון בהצגת הזיונות עבריים בלודז ועוד ערים לפני שנים אחדות. לועד הפועל של „הבימה“ נכנסו: ד״ר מ. גליקסון, ח. גרינ־ברג, הלל זלאטופולסקי, הרב מאזה, א. פודלישבסקי, נ. צמח, ועוד.

— בייליסאווטגראד נפתח על־ידי קבוצת צעירים לאומיים גן־ילדים יהודי, ששפת־הלמודים בו תהיה העברית.

בימים אלה מלאו חמשים שנה לעסקן הציוני והצבורי, חבר „ועד־הפועל הגדול“, ב. א. גולדברג. בעל־היובל קבל הרבה טלגראמות של ברכה מאת ידידיו ומן המוסדות הציוניים השונים.

— ה„חברה האמנותית העברית“ במוסקבה פתחה ביום 11 אַפריל את תערוכתה השנתית. התערוכה נסגרה ביום 14 מאַי.

— חברת „חובבי שפת עבר“ פתחה סניפים חדשים בערים: יאַרוסלאוול, דזאנקוי, קאחובקה, קירטש, בולשוי־טוקמאק, יוריוב וחארבין.

חדשו את עבודתם גם הסניפים בקיוב, סאראטוב, ייליסא־ווטגראד ושדה־לבן.

— בפטרבורג מת מוכר־הספרים עפרון, מי שהיה שותף בהוצאת ה„אנציקלופדיה העברית“ בלשון הרוסית.

— האוניברסיטה בקמברידזש של אנגליה השיבה לבעליו עזבון של חמשת אלפים דולאר, שניתן לה בתנאי, שתלמידים יהודים לא יהנו ממנו.

— ד״ר יהודה ליב יונה קבל את ה„פרס של רוגרס“ באוני־ברסיטה הלונדונית, בעד חקירותיו החדשות בתורת הרפואה.

הַתְּנוּעָה הַלְאֻמִּית

יום הפרחים של הקרן הלאומית.

הלשכה הראשית של ה„קרן הקיימת לישראל“ באמריקה שלחה לנו את הכרוז הזה:

ביום הראשון, כ״ח אייר, יערך בכל ערי אמריקה יום־הפרחים השנתי הרביעי של ה„קרן הקיימת לישראל“.

העזרה האנושית היחידה, שיכולה להנתן לסובלים, היא העזרה על־ידי עבודה, על־ידי עבודה מועילה ופוריה.

עזרה זו מושיטה הקרן הלאומית לבני ארץ־ישראל באמצעי־הכסף הנתנים לה מאת העם.

בכספי הקרן הלאומית אָנו ממציאים פרנסה בדרך כבוד למאות פועלים יהודים, העובדים במושבות ובחוות של הקרן הלאומית.

כל שקל, שהקרן הלאומית מוציאה בארץ־ישראל, ממעט שקל מהוצאות קרן־העזרה, כי במקום שאין הקרן הלאומית עוזרת על־ידי עבודה, צריכה עזרה זו לבוא בתור נדבה. מלבד זה, כל שקל שאנו מוציאים על העבודה מביא לנו פירות: פרי האדמה ופרי העץ למחיתו של כל הישוב היהודי.

באותה שעה שאָנו מחזקים בזה את היסוד, שעליו נבנה עתידנו בארץ. אָנו מקוים, שמלחמה זו תביא בתוצאותיה הרבה אפשריות גדולות של עבודה בארץ־ישראל. על היסוד שהנחנו עתה צריכים נהיה לעבוד ולבנות אָז. וחובתנו הקדושה היא איפוא לקיים את הבנוי מכבר, וראשית לכל — לעזור לפועל העברי להחזיק מעמד על קרקעו.

עשו את חובתכם לחלוצינו בארץ־ישראל!

* * *

בית־ספר עברי לאומי בברונקס.

מנהלי „בית־הספר הלאומי“ בברונקס שלחו לנו הודעה זו:

חברי בית־הספר העברי הלאומי, 1670 בטהגייט אווניו,

ובתולות יצאו לקדם את פני החתן והכלה באבוקות בוערות, וכל הקהל נדחק להכנס לתוך האורוה המוארת, אל משתה־החופה. המשמשים רצו מחדר־המבשלים, נושאים בידיהם תלי־תלים של קערות, בקבוקים וכוסות. בתוך השאון הזה נזכר שכנא פתאום, כי עליו להוליך את הילדה הביתה. רגע עמד בפתח האורוה נבוך ונסער, כמפקפק בדבר ונמלך בדעתו, ופניו מפיקים יאוש רב. אחר־כך אחז ביד התינוקת והביאה לתוך חדר המנגנים. שם מצא רק את מלך המתופף. שאר בני המקהלה יצאו לסעוד את לבם. מלך עמד כפוף מעל התוף, מחבקו בשתי ידיו, טורח ועוסק בעקשנות רבה במצלתים, ומפרקתו הגלוחה מסמיקה כולה ומזיעה.

— המצלתים נתפרקו אצלי... — הפך מלך את פניו הדואגים ואמר לשכנא.

שכנא הציג בפנה את הפנדורה והושיב על־ידה את נכדתו.

— שבי־נא פה, יונתי. עוד מעט אשוב, אז נלך הביתה.

— איני רוצה הביתה! רוצה אני להיות פה! — התחילה הילדה לבכות ולנענע רגליה באויר.

— יהי כן, יהי כן, צפורי! פה, פה תשארי! — נבהל שכנא ומהר לפייסה ולהשקיטה. — ורק יוצא אני לרגע אחד... צריך אני לצאת לרגע קל... עוד מעט ואשוב... מלך! — פנה אל המתופף העוסק וטורח בבקשת־תחנונים. — עשה־נא חסד עמדי, מלך, שים־נא עינך על התינוקת... רק רגע אחד קל... אילך ואילך... רצוני לחטוף פרוסת חלה בשביל הילדה, או מה...

— נראה הדבר, כי הרביתי לתופף היום!... — ענה מלך ואמר, בהוסיפו לטפל במצלתים.

שכנא התחמק בחשאי ויצא אל החצר, נתעכב שם רגע, עומד ומאזין אל ההמולה העליזה, המתרגשת ובאה דרך פתח האורוה המוארת. בחוץ כבר החשיך הלילה. בחצר, לפני הפתחים המוארים של האכסניה, רחפו אנה ואנה צללי בני־אדם שונים, בתולות לבושות מעילים לבנים, אברכים נלהבים, שמגבעותיהם שמוטות לערפם, נשים עניות נושאות בסלים מיני מתיקה למכירה: פריגים, רקיקים, סוכריות.

משנכנס שכנא לתוך האורוה פנימה, נסחף כולו בזרם הסוער של האויר החם. כל השלחנות הארוכים היו מלאים אדם רב מן הקצה אל הקצה. הכל ישבו צפופים, דברו יחד בערבוביה של קולות הרבה, שהדם הולך ונשא בחלל האורוה הגדולה, צחקו, צעקו אל המשמשים, צלצלו במזלגות, קמו מעל הספסלים, מזגו מן הבקבוקים אל הכוסות. המשמשים רצו משלחן אחד אל השני החופים ומבוהלים, בעבברים הללו, לא שמעו כלום מכל אשר דברו להם ולא הבינו כלום מכל אשר דרשו מהם. מאחד הפתחים הגיע קול נפץ כלי־זכוכית בנפילתם, ותיכף לזה — קול שאון אנשים וצחוק אדיר של גרונות הרבה. אחרצי הכנר, בפנים מאדמים ומזיעים, עמד בראש אחד השלחנות, כנגד המחותנים, הוא ואחדים מבני המקהלה סביבו, גחך בעיניו השחורות והדואגות וכונן את קשתניתו על־פני הכנור להתחיל בנגינה.

שכנא תר ומצא מקום לעצמו בקרן־זוית מוצנעת, סמוך לשער האורוה. שם, בקצה שלחן ריק, ישב יהודי בלתי נודע לו בבגדי־חול, כולו שחור וגבות־עיניו עבותות. היהודי הזר היה נתון כולו אל קערת הדגים אשר לפניו. שכנא נגש אליו בחשאי, עמד רגע ליד השלחן וידיו מופשלות לאחוריו, עומד וקורץ בעינו הפוזלת אל צלוחית היי"ש ובולע רוקו אל קרבו.

— חתונה היא זו... חתונה נאה... — פתח ואמר, מסביר פניו בידידות רבה אל היהודי הזר.

— הא? — שאל היהודי בזעף, הרים מעל הקערה את גבות עיניו העבותות והזועמות והצליף על שכנא מבט־בוז, כאדם עסוק וטרוד, המביט על הולך־בטל.

— אומר אני, החתונה התונה יפה, אני אומר...

— ואם חתונה יפה היא, מה תתן ומה תוסיף לך? — שאל היהודי השחור בקול נרגז כבתחילה, פוער פיו לקראת נתח הדג אשר במזלגו. — וכי גם אתה בחזקת קרוב פה? מצד מי?

— לא, קרוב אינני. הריני פה אדם סתם, מבני המקהלה... נאמר דרך משל, מנגן...

— האמנם? — קרא היהודי השחור בקול, שכבר נשמעה בו מעין מדת דרך־ארץ, זוקף את גבות־עיניו השחורות ומתבונן אל שכנא מכף רגלו ועד קדקדו. — אם כן, למה תעמוד פה? שב־נא אל השלחן וצוה, כי יתנו לך מנה של דגים!

— לאכול אינני רוצה, ורק מעט משקה לכבוד המחותנים אולי לא יזיק... ואולם רק מעט, מעט מן המעט, רק טפה אחת, כדי להרטיב את השפתים...

גם זה אינו מן הנמנע! — נענה ואמר היהודי השחור, והוא מדבר הפעם בידידות רבה ובנדיבות־לב יתרה. פושט ידו אל הצלוחית ומוזג שתי כוסות יי"ש.

שכנא ישב בקצה הספסל, נטל את הכוס ביד רועדת, השתעל תחילה והגיש את הכוס אל שפתיו.

— ובכן... לחיים, מחותן!

תיכף לאחר הכוס הראשונה התחיל ראשו סובב כל־כך, עד כי נפל כמעט מעל הספסל.

— משקה הגון! — רמז אל שכנו בעינו הפוזלת מתוך זהיהות־הדעת. — האמנם אין זה אלא מעט משקה פשוט ממדרגת הארבעים, או אפשר זכינו הפעם למדרגה עליונה של חמשים ותשעה? הא?...

— למה לך לבקש חשבונות רבים? — קרא היהודי השחור. — הכוס הראשונה מצאה חן בעיניך? — קום ומזוג כוס שניה! אל תחוס עינך — יש לו יי"ש רב ליודיל המוזג בחביותיו!

— לו יהי כדבריך. לכבודך ולכבוד המחותנים אני מוכן ומזומן לקחת עוד מעט. אף־על־פי שאין חלקי עם השותים... אדרבה, אפשר לאמר, שאינני שותה כלל וכלל... ובפרט לעת כזאת... אלא מה? דרכו של אדם

ברורות, במשלים ואגדות ולהשתמש בשיחת חיות ועופות גם במקום וגם בענינים, שלא היה כל אונס וכל צורך בזה. לא נקו מהרגל רע זה, מהסגנון של מעשה בבן־מלך ובבת־מלכה, גם אחדים מטובי סופרינו, הזקנים והצעירים גם יחד.

אולם מעתה יהיה על הסופרים העברים ברוסיה לדבר אל קוראיהם כבני־חורים אל בני־חורים. מעתה לא יהיה עוד כל צורך וכל אונס ל„הסתיר את החתול בשק“. ומענין יהיה הדבר לראות, באיזו לשון ובאיזה סגנון יבחרו הסופרים הללו עתה, בימי חופש הדבור והכתיבה הגמור. בודאי שקשה יהיה בעת הראשונה לבחור את תכסיסי הלשון ומכשיריה הנכונים והמתאימים לרוח הזמן. הסגנון הוא לפי הדור. הסגנון איננו רק האדם, כי־אם גם התקופה. והתקופה החדשה, היותר חדשה, רק החלה. היא לא בראה עוד את לשונה ואת סגנונה. מעתה לא יהיה עוד זכר להסגנון של „ירום הודו“, שהטביע חותמו, ביודעים ובלא יודעים, בכל יצירותיה של הספרות מהתקופה העוברת. ומה תהיה תכונתו של הסגנון המתבקש להולד?

לודוויג ברנה אומר במקום אחד: הצנזורה הקשה של הרשות הגרמנית למדה אותי את חכמת הכתיבה, והיא היא אשר יצרה את סגנוני המיוחד. הצנזורה הכריחה אותי לבחור מלים שקופות ואטומות גם יחד, מלים משוחות ברעל וטבולות בדבש, והיא אשר למדה את סגנוני להתפתל כנחש בריח, להיות חלק וקר וגם מלא ארס כצפעוני, וחושש אני שמא, חלילה, תבוטל הצנזורה מגרמניה, ואז לא אדע לדבר כאחד האדם, בלי ניבים־חרמים להפיל בהם כל עושי רשעה וכל המלשינים עלי.

מעין חשש כזה יש גם בלבי אני: שמא לא נמצא אנו, הסופרים העברים, למודי לשון הצנזורה (בכל הוראותיה ומובניה של מלה נוראה זו), את הסגנון הדרוש לנו עתה, בתקופת־היינו החדשה.

שִׁבְנָא פַּנְדּוּרָה

מאת

י. ד. ברקוביץ.

(המשך).

לאחר השתיה קרבה מקהלת המנגנים אל המלאכה ביתר עוז. נגנו את נוסח „המחול הכשר“. מלך המתופף החריש את האזנים ברעש מצלתיו. אויר הבית נתלהט, והשאון וההמולה גברו מסביב. בינתים התחילה השמש לשקוע. זהרורים אדומים חדרו בעד החלון הפתוח והתנוצצו בברק־זהב בנהושת הממורטה של החצוצרה הגדולה. כבר התחילו להתכונן אל החופה. שבנא ישב בתוך ההמולה, הוליך את הקשתנית על־פני הפנדורה, נענע ראשו לכאן ולכאן, ואולם מחשבותיו היו הפעם פזורות ומבוהלות ורוחו נעכרת, כאדם שחמדה גנוזה היתה בידו — ואבדה. זכרון בתו המתה נעלם ממנו במרחק, התנדף בערפל, כחזיון ישן־נושן, שכבר נשכח מרוב ימים, וכל מעינו נתרכז עתה בהרהור אחד מטריד: ביצד יתקן את המעוות הגדול, אשר עשה זה עתה — כיצד ישיג מעט יי״ש להשקיט את לבו השוקק? לוא לגימה אחת נמצאה לו, לוא לקיקה בלשונו, לוא מבט־עין אחד על הצלוחית בלבד... פעמים אחדות קם באמצע הנגינה, עזב בפנה את הפנדורה ואת נכדתו הקטנה עם הדובשן אשר בידה, התחמק בלאט ויצא החוצה, חזר בחצר אנה ואנה, בתוך חבורת הנשים והילדים, מדוכא ושחות, התגנב לבוא אל האורוה הגדולה, מקום המוכן למשתה־החופה בשלחנות ארוכים ועששיות גדולות, התלויות בספון, בקש שם איזה דבר, עמד והביט אל הכתלים, אל הגג, אל תחת הספסלים. משם פנה והלך דרך הרחבה ונזדמן לחדר־המבשלים, במקום שחשרת־הבל תלויה מעל הסירים הרבים וריח חם של בשר צלוי נודף באויר. התיצב שם ממול התנור והכירים, בין נשים עסוקות וטורחות בפנים מתלהבים ובזרועות חשופות, עומד ומסובב את עינו הפוזלת לכל עבר בעגמת־נפש רבה.

— מה חפצך פה, מחותן? — שאלה אותו אחת הנשים, והיא פונה אליו בכף־המבשלים שבידה.

— חפצתי... מעט מים... מבקש אני... קנקן מים אני מבקש...

אחר־כך הוליכו את החתן והכלה אל החופה. בראש המקהלה עברו בסך מלך עם תופו ושבנא עם הפנדורה, ולפניהם רצים בתוך הרחוב ילדים יחפים, מתעכבים בכל רגע, עומדים ומחכים למקהלה, מביטים בסקרנות אל הילדה בעלת מגבעת־התבן, המתרפקת בידיה על קפוטתו של שבנא, ומקנאים קנאה גדולה באשרה הרב, שזכתה לאב־זקן, המנגן בפנדורה. בחוץ, באויר הערב הצונן, התאושש שבנא והתנער מהרהורי־החטא, אשר תקפוהו, והערפל התנדף ממחו. כאבו הנעכר, שנשכח תחילה מלבו, נתעורר עתה שוב ונתחדש בכל חריפותו. בחצר בית־המדרש, בעת כניסת החתן והכלה לחופה, כשהגיע זמן סדור הקדושין, בקש ומצא מקום מאחורי הקהל, סמוך לכותל בית־המדרש. שם התיצב עם נכדתו הקטנה כפוף־קומה ושקוע בהרהורים, מביט בעינים קמות על הנרות הדולקים מסביב לכלה לבושת הלבנים, רואה את השמש השוקעת ויורדת מאחרי אדמת הגנים השחורה והנחרשה, מאחרי בית־הקברות, ולבו תוהה על חידה קשה וסתומה זו: שבתו, נפש צעירה ועליזה בעצם עלומיה, כבר הורדה שם לחשכת קבר, והוא, שכור זקן ורצוץ, עדיין עומד פה עם פנדורתו...

ואולם הרהורים אלו לא ארכו הרבה. כעבור שעה מעטה חזרו מן החופה לקול מנגינת־תהלוכה עליזה. מלך המתופף שקד בכל עוז על המצלתים. המחותנת העבה יצאה במחול לפני המנגנים, אוחזת בשתי ידיה חלת־סולת גדולה, עשויה מעשה מקלעת, רוקדת ברחובה של עיר כנגד החתן והכלה ומרקידה בשעת מעשה את פימתה השמנה והשוחקת. נכדתו הקטנה של שבנא, שהאמינה באמונה שלמה, כי כל הרקוד הזה לא בא אלא בשבילה, צהלה ושמחה בכל לב.

באכסניה היה השאון רב והשמחה גדולה. בחורים

במדה מרובה, על הלך המעשים והשתלשלות המאורעות. אך שאיפה של יחידים בודדים — מה כחה ומה גבורתה?

זוכר אני, כי בראשית שנות התשעים למאה שעברה יצא לאור קובץ של מאמרים על־אדות הצורה והתכונה, השאיפות והמגמות, אשר תהיינה להספרות האשכנזית בעוד רבע מאה שנה. גדולי הסופרים והחוקרים בגרמניה גלו אז, בקובץ הנזכר, את חזון־לבם, השערותיהם ותקותיהם בנוגע לתכונתה הכללית ולזרמה הקבוע של הספרות האשכנזית בעתיד הקרוב. והנה עבר מני אז רבע מאה שנה, ואף נבואתו של אחד מהסופרים והחוקרים התם לא נתקיימה. באה המציאות החדשה והכזיבה את כולם על פניהם. הספרות הגרמנית לבשה כיום צורה אחרת לגמרה, וגם נתמלאה בתוכן שהוא שונה לגמרו מזה אשר קוו ואשר נבאו בסוף המאה שעברה.

* * *

כל הסופרים העברים ברוסיה, וגם אני בתוכם, מהתקופה האחרונה, למדנו את מלאכת הספרות וההטפה אל העם בימי השעבוד המר, בימים אשר אימתו של העט הנוגש אשר „להמבקר מטעם הממשלה" היתה על פנינו. כולנו למדנו את לשוננו ועטנו לדבר ולכתוב ברמזים, במליצות וחידות ולהבליע דברים רבים בין השיטים. כולנו היינו בבחינת „גבריאל כותב ושמישי מוחק". עד שנת 1905, ימי המהפכה ברוסיה, היו משתמשים בשם העיר בוקאריסט תחת פטר־בורג או מוסקבה, בשם רומיניה תחת רוסיה. כל ספור־המעשה על־דבר „הסוסה" של מנדלי מוכר־ספרים לא נברא אלא בשביל לספר צרותיהם של בני ישראל בצורה ובסגנון, אשר יסמאו את עיני ה„מבקרים" והמלשינים ברוסיה.

בעלות אלכסנדר השלישי על כסא־הממשלה, כתב אז י. ל. גורדון את שירו האגדי „על מה רגזה הארץ", שסופו — על כי „חזיר עלה על גפי מרומי קרת" (לקוח מדברי ימי חורבנה של ירושלים), וכאשר יצאו גזירות קשות על יהודי רוסיה, כתב את שירו הסטירי „אדוני בזק" (נוסד על דברי אדוני בזק, בשופטים א', ז': „שבעים מלכים בהנות ידיהם ורגליהם מקצצים היו מלקטים תחת שלחני"), אשר שם בפיו (הדברים היו מכוונים לאלכסנדר השלישי) את החרוזים האלה, בפנותו אל המלכים (בני ישראל) הנשוכים בשני כלביו:

אַתֶּם הָרְשָׁעִים וּכְלָבַי צַדִּיקִים;
הֵן מֵאִתְּכֶם יַגִּיעַ לָהֶם נֶזֶק,
וּבְכֵן הֵם הַנִּזּוֹקִים וְאַתֶּם הַמַּזִּיקִים*·

בימי מלחמת רוסיה עם יאפוניה כתב שלום־עליכם את ספור־המעשה על־אדות „הדוד פיני והדודה רייזה".

* הסופרים העברים והיהודים, בימי ממשלת אלכסנדר השלישי וניקולאי השני, בבואם לכתוב ולתאר את העינויים והרדיפות של אחיהם ברוסיה, השתמשו ב„גן־חיות" שלהם וגם בכל מיני עופות טמאים לסמל בהם את הפקידים העריצים ו„המאות השחורות" של אותה המדינה. ר. ב.

קהל הקוראים הבין אל מי מכוונים הדברים, והדוד עם הדודה היו לו להסופר רק ל„כסות־עינים" בפני מבקרי הממשלה. את הריבולוציה ברוסיה, של שנת 1905, העביר שלום־עליכם באחד מציוריו לעבר נהר סמבטיון.

בסגולה זו, בשנוי שם המקום ופרק הזמן של המאורעות, מפני עין „המזיקים" ברוסיה השתמש גם המשורר ח. נ. ביאליק. את שירו על־דבר השחיטות בקישינוב קרא, לראשונה, בשם „משא נמירוב".

חלק ידוע מציוריו של י. ל. פרץ לוטים בערפל, מלאים סודיות; או דברים כהים וגם מקוטעים, יען כי בהם נסה לתאר — לפעמים גם על־ידי משלים מוזרים, שהנמשל אינו ברור, ומליצות וחידות משונות — את מלחמת האור עם החושך ברוסיה, את ענויי הנפש של שואפי הדרור ואת שנאתו לעריצי ארצו *.

הספורים והציורים ממין זה היו מוצאים אז חן בעיני הקוראים עברית ויהודית, כאשר היו מוצאים חן גם בעיני הקוראים רוסית, כי היו טועמים בהם טעם של „מים גנובים", אשר ימתקו. בספורים וציורים, בשירים ואגדות, שהיו מוצאים בהם רמיזות גסות או דקות והטחת־דברים, בלשון מסותרה, כלפי מלכות הרשעה, כלפי „פמליה של מעלה" (גם זה היה כנוי לשרי־המלוכה ברוסיה), — ביצירות כאלה לא היו מדקדקים בחוקי האמנות, בטיב הפסיכולוגיה, בקלות ההרצאה, בחלקת הסגנון ויופי הרמיון. העיקר היה הכונה הנסתרה, שאין מגלים אלא לצנועים, ובנגדון זה כל קורא חשב את עצמו לצנוע.

כל אופן־הכתיבה הזה יהיה מעתה בטל ומבוטל. לא בחידות ידבר מעתה הסופר העברי אל הקוראים ברוסיה, כי אם בשפה ברורה ובדברים כהויתם וכפשוטם הפשוט.

הסופרים העברים בהיותם אנוסים, מפני אימת הבקורת של הממשלה הרוסית ומפני אימת ה„אורב היושב בחדר" ומפני ה„מהרסים והמחריבים אשר מקרבנו יצאו" (מליצה, שהשתמשו בה סופרינו שלא כהוראתה הנכונה בכתבי־הקודש), לדבר בענינים, שהיתה להם איזו שייכות אל הרשות הרשעה, בחרו ב„לשון דמשתמע לתמניא אפי", בלשון־רמזים, או בלשון שעל הקוראים היה להבין את ההפך מן הכתוב. אם כתב, למשל, אחד הסופרים העברים ברוסיה בפרק דברי הימים של „הצפירה", כי „יד רוסיה רוממה ויד הפראבוסלאביה עושה חיל", היה פירושם של הדברים הללו: „רוסיה היא קבורה תשע אמות באדמה והפראבוסלאביה העלתה סרחון". ומפני ההרגל הרע הזה, שלכתחילה לא בא אלא מאונס, הרגילו רבים מסופרינו העברים של התקופה האמורה לדבר אחת בעט ואחת בלב, לדבר ולכתוב ברמזים, בעזרת נקודות וקוים, במקום מלים

* בשנת תרנ"ז הדפסתי ב„המליץ" שורה של מאמרים בשם „מה לעשות?". בבוא הספר הראשון לידי, מצאתי כתוב בו בין שני פסוקי אני על־דבר חירות המחשבה וערכה את הפסוק השלישי ממשלי: „ירא את ה' בני ומלך, עם שונים אל תתערב". כאשר שאלתי במכתב את העורך ליאון רבינוביץ, איך זה נפל הכתוב ממשלי בתוך דברי אני, השיב לי, שהוא בעצמו הוסיפו על־פי עצת הצנזור, שהריח במאמרי מינות המלכות. ר. ב.

גנבה, חלילה, אלא לשם סקרנות בלבד — התגנב שלום לבוא פעם אחת בבוקר לתוך חדרו של וולפסון, בשעה שזה היה עומד בטרקלין, אוחז את הסיגארה העבה והמגוללת בפיו ומרבה להג באזני האורחים, חזר שם רגעים אחדים אנה ואנה ועשה עת עצמו כאילו כל כונתו אינה אלא לנקות את השלחן ולהביא סדרים בכלי החדר. ואולם כי התכונה הזאת עלתה בתוהו ולידי תועלת ממשית לא הביאה. כאשר אך נגש אל השלחן ושלח ידו לנגוע במפתחות הקריב, נדמה לו בו ברגע, כי צרור המפתחות הרים קול־זוועות עד לב השמים, ומיד רפו ידיו ורגליו ורעדה אחזתן. הזר על עקבותיו ופנה ויצא מחדרו של וולפסון כל־עומת שבא.

הנסיון הראשון לא עלה איפוא יפה. התחיל מחכה להזדמנות שניה, ולבו מכהו בינתים: „גנב אתה, שלום! רק הרהור חטא העלית בלבך — וכבר נכתם עונך, והרי אתה כגנב לכל דבר! גנב, גנב!"...

הנסיון השני לא בושש לבוא. וולפסון, שהיה מטבע ברייתו איש־רעים להתרועע, לא היה יכול לשבת יחידי בתוך ארבעת כותלי חדרו. ולפיכך, כיון שהיה שומע קול אורחים נדברים בטרקלין, מיד היה יוצא אליהם לבלות עמם את עתו בנעימים, מעשן את הסיגארה העבה והמגוללת ומשפיע עליהם את רובי שיחתו. כוון שלום שעה יפה שנית והתגנב שוב לבוא לחדרו של וולפסון. הפעם נכנס בכונה תחילה לשם האפונדה הקטנה — ולא לראותה בלבד, אלא גם ליהנות ממנה טובת־הנאה. הלא בין כה וכה בחזקת גנב הוא... משנכנס, גחן בכל גופו מעל השלחן, עושה עצמו כאילו יש ברצונו להשיג דבר בקצה השלחן השני, ומתוך כך פשט בלאט את ידו השמאלית אל המפתח הקר, אחז בו, החזירו בחור המנעול לצד ימין — המנעול נפתח בקול צלצול חרישי: צליל! — ואחרי הצלצול קול דממה דקה. כפף שלום את ראשו, הציץ לתוך הארגז פנימה ונרתע לאחוריו. מתחילה ראה לפניו את הארנקה הגדולה כשהיא פתוחה, כולה ממולאה עד הפה שטרות־כסף: שטרות אדומים של עשרה שקל, שטרות כחולים של חמשה, שטרות ירוקים של שלשה ושטרות צהובים של שקל אחד — שטרות הרבה לאין מספר! שטר אדום אחד כי יוציא מתוך הצרור הגדול הזה — ונושע תשועת־עולמים! מי ישגיח בזה ומי ירגיש בחסרונו? ואולם לקום ולעשות את המעשה הזה אינו יכול. לבו נוקפו בחזקה, ידיו רועדות, שניו נוקשות זו לזו ונשימתו נעצרת בקרבו. מוטב לו שיעיף עין על האפונדה הקטנה, אפונדת־העור — אף זו מלאה וגדושה! רוצה הוא לקחת את האפונדה בידו — אין ידו הימנית נשמעת לו. שמא יאמר לפתוח את האפונדה ולהוציא מתוכה מטבעות־כסף אחדות ולהחזירה למקומה — אין לו שהות לכך. יאמר לקחת את כל האפונדה ולהסתירה בכיסו — הרי עשוי הדבר להגלות תיכף לאחר המעשה. בין כה וכה — והעת עוברת, הרגעים רודפים בזה אחר זה. והנה נשמע פתאום קול אושה מאחרי הדלת — הס! האין זה קול הליטאי, ההולך וקרב, מגרר ברגליו את אנפילאותיו הבלות?... תוך־כדי־רגע החזיר בידו הימנית את המפתח בחור המנעול, והוא פונה ויוצא את החדר שוב בידים ריקות, מתכונן לפגוש בדרכו את בעל־הדבר בכבודו ובעצמו — לא היו דברים מעולם: אין איש! אך משגה היה אתו, רוח־דמיונו התעהו! מה יעשה איפוא עתה? לשוב על עקבותיו ולנסות מזלו עוד הפעם — שוב אין השעה ראויה לכך. אם מתחילה לא עמד בו לבו לעשות מעשה — מי זה לידו יתקע, כי יעשה ויצליח עתה? שעה יפה היתה לו, שעת־הכושר — והחמיצה! „אכן שוטה אתה, שלום! שתי מעלות טובות כלולות בך גם יחד: גם גנב אתה וגם שוטה!"...

הנסיון השלישי בא לאחר זמן, ובפעם הזאת נכנס בשלום ויצא בשלום. בפעם הזאת לא הרבה בהכנות קודם למעשה, לא שהה הרבה ולא נמלך ברעתו, אלא נגש בהחלטה נמרצה אל השלחן, פתח את המנעול, תקע את ידו לתוך הארגז, תפס באפונדה הקטנה, שלשל אותה בתנועת־יד אחת לתוך כיסו, סגר את הארגז על מסגרו, לקח את ספריו אתו ופנה ללכת לבית־הספר. ואת כל זאת עשה לא בחפזון ולא בבהילות, אלא בנחת ובמתינות, כהולך לבטח דרכו, בקרירות־לב רבה, כמעט ברשלנות, כאדם העושה את מעשהו, שהוא רגיל בו יום־יום. ורק כשיצא את הבית, הרגיש פתאום, כי האפונדה בוערת בכיסו כאש־צרבת, נוקבת ומלהטת את בשרו. נמלך וגמר בלבו, שלא להשהות אותה אצלו בשום אופן ואופן. על כל פנים לא יניחה בכיסו ביום הזה. ותחת ללכת לבית־הספר נכנס בחשאי ובאין־רואים לאורוה, למקום דיר־העצים, גחן ותחב את האפונדה לקרן־זוית מוצנעת, למקום־סתר אשר בין מערכת־העצים ובין הכותל, נתן שם סימן בעינו, כדי שיזכור את המקום בדיוק — ופנה והלך לאסכולה.

(סוף הפרק — בגליון הבא).

שִׁחְרוּר הַלָּשׁוֹן

מאת

ראובן ברײנין.

מה תהיה צורתם התרבותית של יהודי רוסיה המשוחררים מעבדותם הארוכה והקשה? מה יהיה גורלן של השפה העברית והספרות העברית ברוסיה המשוחררה מכבליה? באיזה אופן תשפיע המהפכה ברוסיה וכל התולדות היוצאות מזו על עתידותיה ותכונתה של הספרות העברית בכלל, בכל חלקי תבל, בארצות המזרח והמערב? — הפתרונים לאלהים. כל ההשערות הקודמות וכל התשובות האפשריות על השאלות האמורות יכולות להכחש ולהכזב על־ידי המציאות הבאה. על־ידי סדר העולם ומנהגיו. השאיפה לחוד ועולם המעשים לחוד. אמנם השאיפה של אומה שלמה, או של קבוץ גדול, יש לה ערך ממשי, יש לה, במקרים רבים, גם היכולת לשנות את פני המציאות ולהשפיע במדה ידועה, ולפעמים גם

סוניטה

קֶרֶן הַמַּעֲרָב בְּאִשְׁיֵי גַּגָּנַי,
צִלְלֵי־עֶרֶב אֲפֵלִילִים מִשְׂתָּרְעִים;
פִּירְשִׂים צְעִיף־יָגוֹן עַל־פְּנֵי הַמִּשְׁבָּרִים —
רוֹטֵט וְלוֹאֵט אַט רֵיחַ קַל־כָּנָף·

רוֹמְזָה מִקַּצְוֵי הָאֹפֶק הַלּוֹהֵט
יָד נֶעְלָמָה, חֲתוּלַת־עֲרָפִלִּים —
לוחשים על [illegible] הגלים···
נמשך לפתחי הלב והיא רעד·

נִרְתְּעָה הַסְּפִינָה וַתְּלַפֵּף אֶת אָרְחָהּ,
הוּצָה בכנפי־מפרשים מתוהית
[illegible] הנשף יחשרת הרכים· —

תְּפִלָּה לִלְבָבִי: עַל דַּרְכִּי כִּי אָרְכָה,
אֵלִי, שָׁמְרֵנִי מִסְּעָרוֹת וּסְלָעִים,
נַחֲלָה סְפִינָתִי אֶל חוֹף־הַמְּנוּחוֹת!

אפרים א· ליסיצקי·

מאת שלום־עליכם — **חַיֵּי אָדָם** — תרגום י. ד. ברקוביץ

נה.

לֹא תִגְנֹב!

האורח הליטאי ושתי ארנקות הכסף אשר לו. — גבור [illegible] מתחנך במלאכת הגנבה שלש פעמים וחפצו מצליח בידו. הרעש אחר הגנבה, — יסורי חרטה, — [illegible] נפטר בשלום מחטאו.

בין האורחים, שסרו להתאכסן בפונדקו של נחום רבינוביץ, היה אורח אחד קבוע, והוא איש יהודי ליטאי, סוחר־תבואות מפינסק, ושמו וולפסון. וולפסון זה היה שוהה בפונדק שבועות וחדשים רצופים, מחזיק לעצמו חדר מיוחד בתמידות, שקראו לו בבית בשם „חדרו של וולפסון" (ואפילו באותם הימים, שוולפסון עצמו ישב בפינסק עיר־מולדתו). וגם מיחם מיוחד לשתית המין היה לו, שהיה מפורסם בפי בני־הבית בשם „המיחם הקטן של וולפסון". והיה זה האיש וולפסון בבית רבינוביץ כבן־בית לכל דבר, כאחד מבני המשפחה, סועד עמם בסעודתם ואוכל את כל אשר יאכלו הם, ובנוח הרוח על בעלת־הבית, זו האם החורגת, היה מקבל מאתה חלק גם בנזיפות־פיה, ביחד עם שאר בני־הבית... לבושו של אורח זה בבית היה גלימה קצרה, ולפעמים היה יוצא לטרקלין, מקום שכל האורחים מצויים, גם בלא גלימה, מעשן תמיד סיגארות עבות ומגוללות, אוחז את הסיגארה [illegible] על אזני השומעים בלי הרף ובלי מעצור — תשעה קבים [illegible] סמוך לשלחנו, ארגז השלחן סגור על מסגר, ורק המפתחות תלויים בחור המנעול. שים־נא ידך על המפתח, החזירו פעם ושתים — והרי ארגז השלחן פתוח לפניך. מה נמצא בתוך הארגז מבפנים — הכל יודעים. שם אתה מוצא פנקסאות וספרים, מכתבים וחשבונות וכסף מזומן. שתי ארנקות שם — אחת גדולה ועבה, כולה מלאה וגדושה עד הפה שטרות־המדינה, אשר לא ימנו ולא יספרו מרוב; ואחת קטנה, מין אפונדה של עור, ישנה וממועכה, שניטל צבעה ממנה ברבות הימים, אבל כולה מלאה מעות קטנות, מעות כסף ונחושת אף הן במספר רב — [illegible] אף אז לקנות לו את [illegible] שבעולם!...

כמה פעמים קרה מקרהו של וולפסון לפתוח את ארגז שלחנו לעיני בני־הבית, ובשעת־כושר זו היה שלום מעיף עין שלא במתכוון על הארנקה הגדולה, הממולאה שטרות־כסף, וביחוד היתה עינו נמשכת מאליה אל האפונדה הקטנה, זו המלאה מעות קטנות, ואדיר חפצו היה אז, כי האפונדה הקטנה הזאת תאבד מאת וולפסון בדרך נס, והוא, שלום, ימצאנה גם הוא בדרך נס. אילו קרה מקרה כזה, היה הכל על מקומו בא בשלום... אמנם גדולה מצות „השבת אבידה", ואולם גדול שבעתים ממנה יצר־הרע של אפונדה מלאה מעות קטנות... ורק זו רעה חולה, שליטאי זה אינו רוצה לאבד מעותיו! אז יבקש שלום תחבולות וידור נדר בלבו, כי אם יתן לו וולפסון, למשל, את מכנסיו לנקותם מאבק וישכח להוציא משם את אפונדתו הקטנה, — או־אז יורה היתר לעצמו ויזכה מן ההפקר. אלא מה? שמא יבוא בעל המכנסים אחר־כך לתבוע את ממונו? — יאמר: נשמטה האפונדה מן הכיס [illegible] אף וולפסון זה איננו שוטה. מדי פעם בפעם, כשהוא מוסר [illegible] ומריקם תהילה. אין עצה ואין תבונה לנגד יהודי ליטאי! נמלך שלום פעם אחת בלבו: מכיון שכך — מאחר שליטאי זה דייקן הוא כל־כך ואין לפניו לא שכחה ולא אבידה, מן הראוי הוא, לכל הפחות, להציץ פעם אחת לתוך אפונדתו הקטנה, לראות ולדעת, לכל הפחות, כמה כסף אוצרת היא בקרבה!... ומתוך ההלטה זו — לא לישם

והתהילו עוד הפעם לדבר על־דבר נחיצותו של קונגרס יהודי.

ובשעה זו נוסד גם „הועד הלאומי של הפועלים". לא לשם מטרה אחרת, כי־אם לשמה של עבודה משותפת בהגשמתו של הקונגרס היהודי.

ובקולי־קולות, בצלצלי־שמע ובצלצלי־תרועה עלה על הבמה, ופיו ממלל רברבן, יען כי לא לחנם הוא בא־כחו של כל הפועלים המאורגנים כמעט במספר יוצאי מצרים, ובזכות זה הוא מבקש לו משפט הבכורה ודעה מכרעת בשאלות הקונגרס ולוקח לו קרנים לנגח על ימין ועל שמאל ולמעט את ערכן של ההסתדרויות האחרות, אם אך השקפותיהן מתנגדות לרוחו ולרצונו, ולהלחם בהן בכל מיני תחבולות שבעולם. וכולנו זוכרים את כל הכרכורים והנפתולים של „הועד הלאומי" הזה, את המעצורים ואת המכשולים, שברא בעצמו על דרך הגשמתו של הקונגרס, את דבר הרחיקו מתוכו את האלימנטים הלאומיים האמתים ואת דבר התקרבותו לבעלי ההשפעה של הצד האחר הקיצוני, — אף כי רחוקים הם מהפרוליטאריון היהודי, כרחוק מערב ממזרח, על־פי השקפותיהם ושאיפותיהם, — ובלבד שיוכל להזיק לתנועת הקונגרס ולחתור חתירה תחתיה.

ובכל זאת אמרנו, כי הרדיפה מבחוץ, שהכריחה את הקבוצה של המתפארים להיות באי־כחם של הפועלים היהודים ליסד את „הועד הלאומי" ולהשתתף בעבודת ההכנה של הקונגרס, אם גם רק למראית־עין, תכניס סוף־סוף לתוך מוחותיהם של בעלי הקבוצה הזאת את ההכרה הברורה, כי נשתנו העתים וכי הגיע זמן סדורם של כחות עמנו הלאומיים, וכי מפני זה אין לפניה דרך אחרת כי־אם להשלים עם הזרמים החדשים ולשנות את יחסה לשאלת עמנו הכללית. אבל טעינו בחשבון.

בחשאי, כמעט כגנב, המשתדל להכתיר את כלימתו, ירד „הועד הלאומי של הפועלים" מעל הבמה, ובזאת הטביע חותם של טראגי־קומדיה בכל השתתפותו במשך שנתים בעבודת ההכנה של הקונגרס. ומאליה מתעוררת השאלה: „מתחילה מאי קא סבר ולבסוף מאי קא סבר?"

היה כל־כך תמים להאמין, כי די לו לקרוא את הקריאה הגדולה, כי הוא בא־כחו של חצי מיליון פועלים, ומיד יתמרא העולם היהודי יראת־הרוממות וישעבד את רצונו לרצון „הועד הלאומי"? או היה כל־כך קל־דעת להאמין, שמכיון שיפרסם ברבים את תקפו ואת גדל־כחו, לא יוסיפו עוד הפועל היהודי למרוד במנהיגיו, אף־על־פי שמעולם לא הסכים אתם אלא הראשי בשאלות עמנו הלאומיות?

אמנם נגלתה האמת עוד לפני רדתו של „הועד הלאומי" מעל הבמה. והאמת, צריך להודות, מרה היא בשבילו, כי אכן נודע הדבר בועידתו האחרונה של „הועד הלאומי" בעצמו, שהשתתפו בה גם צירי הפועלים, וביחוד בהועידה של „הלאומיים הסוציאליסטיים" שבאה אחריה, שכל התפארותו של „הועד הלאומי" בחצי המיליון שלו אינה אלא כדי לאחוז את העינים ולהטיל אימה יתירה על כל זה העומד מחוץ לסביבתו של הפועל היהודי. ונמצאו אנשים, שהעיזו בלי נטילת רשות מ„הועד הלאומי" לגשת אל הפועל היהודי בעצמו ומצאו, שהפועל היהודי לא מכר מעולם את דעתו והשקפתו לאיזה ועד שיהיה בעניני שאלת קיומנו הלאומי ולא מלא את ידי מי שיהיה לדבר בשמו ולהשתמש ביפוי־כחו. ונמצא, שיותר ממאת אלף פועלים מרדו ב„הועד הלאומי" ונתנו את ידם להסתדרות הקונגרס והסכימו לכל סעיפי הפרוגראמה של הקונגרס. אדרבה, בשאלות הדרישות הלאומיות ושאלת ארץ־ישראל הסכימו ללכת יותר ממה שהפרוגראמה הרשמית מרשה ללכת.

ואיש לא יאמין בהאמתלאות, ש„הועד הלאומי" משתדל לתרץ בהן את יציאתו מההסתדרות הקונגרסית. אם גם נניח, שעיקר מטרתו של הקונגרס היה לסייע לשחרורם האזרחי של יהודי מזרח־אירופה, הן לא בטלה המטרה הראשית הזאת, גם אחרי שהשחרור בא מרוסיה מאליו, שלא בסיוענו, והלא נשארו עוד שאלות יהודי פולניה, גאליציה, ליטה ורומיניה? ושנית, אם חוק הבחירות של צירי הקונגרס אינו דימוקראטי למדי, מדוע החריש „הועד הלאומי" ולא יצא מתוך ההסתדרות הקונגרסית לאות מחאה תיכף אחרי שנתקבל החוק? מדוע הכה במחאתו עד היום האחרון שלפני הבחירות?

ראה ראה „הועד הלאומי" בשעה האחרונה, כי לא תהיה תפארתו בדרך שהוא הולך בה, כי עוד מעט ואמת מהבחירות תצמח, ויוכח כל העולם היהודי לדעת, כי מחצי המיליון, שהועד התפאר בו, תשאר אולי אך חמישית, שתתמוך בו, וארבע החמישיות האחרות תבחרנה בצירים אחרים — ראה ראה הועד את זאת והתחרט על השתתפותו בעבודת ההכנה לשעבר, ובבואו בין המצרים ובראותו כי לא עלתה בידו לבטל את הקונגרס, עמד ובטל את עצמו.

והיא לא תצלח, כשם שלא צלחה הערמומית של הועד במשך שנתים של השתתפותו בעבודת ההכנה. הקהל היהודי הגדול, ואף החלק היותר גדול של הפועלים, לא ילכו עוד אחריו, וכל מזמה שבעולם לא תעכבו עוד מלכת אל הבחירות ומקהה חלק על־ידי ציריו בהקונגרס בעצמו.

והשתתפותו של „הועד הלאומי" בתנועת הקונגרס עד כה טראגי־קומדיה היתה ותהי לטראגי־קומדיה.

VOL. IV — NEW YORK, MAY 18, 1917 — No. 11

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית — ניו־יורק, כ"ו אייר, תרע"ז — גליון אחד עשר

עולים ובונים.

שאלת המזרח הקרוב רכשה לה מקום הגון בהספרות הכללית בעשרות השנים האחרונות, מזמן שהשאיפה למזרח הטביעה את חותמה על מהלך הפוליטיקה האירופית הכללית, ורבים מהסופרים המצוינים היו מקדישים את עטם להאיר את השאלה המזרחית מכל צדדיה. אמנם רק לעתים רחוקות היו נוגעים גם בשאלת ארץ־ישראל, וגם אז רק בתור סרח העודף לשאלתה של אסיה הקטנה ושל ארם־נהרים. בזמן היותר אחרון נשתנה היחס של הסופרים הפוליטיקאים לשאלת ארץ־ישראל והתחילו לפנות לה מקום בפני עצמה. לאט־לאט באו לידי הכרה, שכשם שארץ־ישראל שמשה מעבר בימים קדמונים ממזרח למערב, כך מסוגלת היא להיות כעת ארץ־הבינים בדרך העולה ממערב למזרח. ומכיון שהגיעו לידי הכרה זו, עלה לפניהם בהכרח זכרונו של עם־קדם עתיק, הנע ונד ממקום למקום, מבלי מצוא לו מנוחה שלמה בארצות המערב, והוא נושא בקרבו שאיפה חיה למזרח, אף־על־פי שרבות עמל מצדו לקלוט לתוכו את התרבות המערבית ולהסתגל לרוחה בכל מקום בואו. ובכן התחילו לטפל בשאלת ארץ־ישראל ובהשאלה הציונית, האחוזה והתלויה בה, מפני שברור הדבר, כי אין תרבות עוברת ממקום למקום מאליה, כי זקוקה היא לנושאים מסוגלים לנטוע אותה על אדמת נכר ובקיאים בהרכבה. וברור הדבר, כי העם, שמוצאו ממזרח והוא שואף למזרח, מסוגל שכם אחד על יתר העמים להיות המתווך בין הארצות שהוא חי בהן ובין הארץ שהוא נושא את נפשו אליה.

כמובן, עזרה הרבה התנועה הציונית על־ידי ההסתדרות הציונית להכנים את ההכרה הזאת לחוגי הסופרים והפוליטיקאים, אבל מעולם לא היתה ההסתדרות הציונית מצליחה בדרכה זו, לולא היתה האידיאה הציונית עומדת על בסיס היסטורי מוצק וחזק ולא היתה מתאימה לטובתה של השאיפה הכללית למזרח.

והעובדה הזאת, שאדני הציוניות הטבעו על יסוד חזק, היא שנתנה להציוניים כח וגבורה להאמין באמונה שלמה, שאי־אפשר לה להציוניות לבלי להתגשם סוף־סוף, אם גם תמצא לפניה דרך מלאה חתחתים ואבני־נגף. ובה במדה שהתגברה השאיפה האירופית הכללית למזרח, התחזקה גם התנועה הציונית ותלך מחיל אל חיל, מפני שהרגיש העם היהודי, כי בשעה שהמזרח יתעודד לתחיה ויפתח את שעריו לפני התרבות המערבית, עליו להיות מוכן ומזומן להשתתף בעבודת התחיה הזאת. יש סוד בחיים: כל עם ועם שואף להביא לידי גלוי את כל כשרונותיו, את טעמו, את סגולות נפשו ונטיותיה המיוחדות, ומפני זה הוא שואף לצור מחצבתו. ואם גלה עם מארצו בשעה שטבעו, מזגו וטעמו בגרו כבר, לא ימצא לעולם מרגוע פנימי לנפשו על אדמת נכר, ואפילו אם תנאי החיים יהיו טובים ונוחים בשבילו.

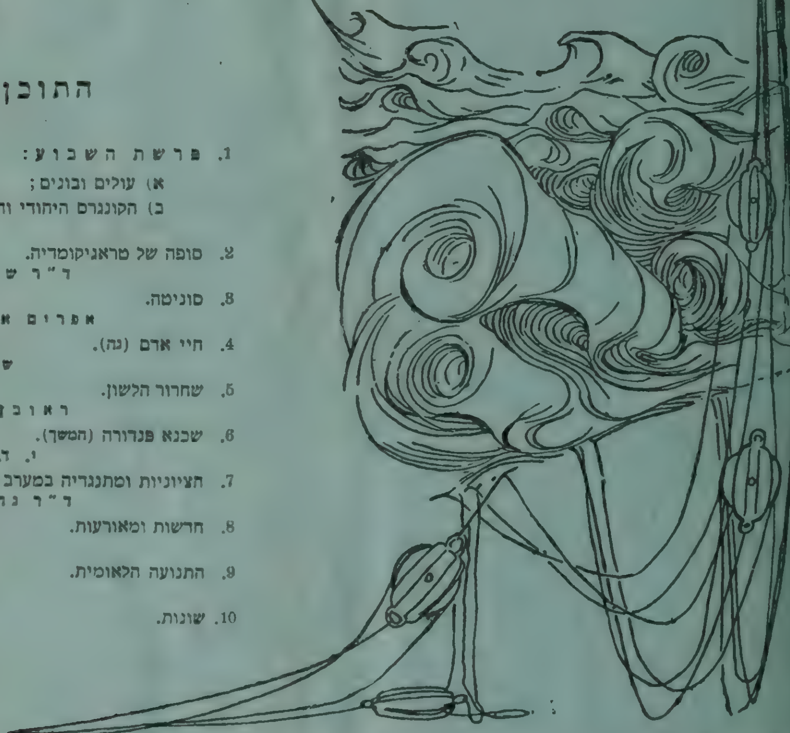
ומפני זה לא יכלה ההסתדרות הציונית לשבת בחבוק־ידים ולחכות עד שיערה רוח ממרום, או עד שיהיה רצונם של העמים המושלים, ולהתחיל רק אז בעבודה ממשית. חלוצינו, בוני הישוב החדש, ידעו בעצמם, עד כמה מצבם אינו איתן לעת־עתה, וכי מוכן הוא לחליפות ותמורות לרגל הרוחות השונות, המנשבות בהפוליטיקה העולמית, לרגל הזרמים השונים והמשתנים בחוגי הממשלות. חלוצינו ידעו בעצמם, כי לא כל מה שהם בונים לא יהרס ולא כל מה שהם נוטעים לא יעקר. הם ידעו את כל זאת, בגשתם אל העבודה, ושום ערובה לנפשם לא בקשו. אבל הם נגשו אל עבודתם בהכרה ברורה, כי אם גם יעברו עליהם גלים ומשברים, לא ישטפו לעולם את ערך עבודתם, המעידה, כי מוכשרים ומסוגלים הם להיות נושאי התחיה במזרח.

וגם כעת, בשעה ששמועות מחרידות מגיעות אלינו מארץ חלוצינו, המספרות על־דבר הרס העבודה ועל גזירות

שנה רביעית HATOREN גליון יא [סא]

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. MAY 18, 1917 No. 11 (61)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה......3.00 לחצי שנה...$1.50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנה......$3.50 לחצי שנה...$1.75
לפחות מחצי שנה אין התתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year....$3.50 Six months..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון: 7 סנטים

לחתונות ובאנקעטים

אם רוצים אתם בהוטעל מהודר וכשר בתכלית הכשרות, בואו וראו את מר פראצקי

הוטעל בראדוויי סענטראל (קומה ב)

673 בראדוויי, בין רחוב בליקער והרחוב השלישי

מקומו של מר פראצקי נודע בקהל ישראל למקום היותר נהדר והיותר „כשר“.

ובכל הרבנים וגדולי ישראל מאמריקא וקאנאדא עורכים שם את הכנסיות ואת

הבאנקעטים שלהם ושבעים תמיד רצון.

H. TROTZKY (in the Broadway Central Hotel)

673 Broadway Telephone Spring 1066

ברכה

מברך אני את ידידי אברהם ואסתר שפייזהנדלר, להולד להם בן, עמיאל. באושר ובהרחבה. יחנכוהו ויגדלוהו לבן טוב ולעברי נאמן.

ד. בלושטיין.

כהובת

„אָסָף“

ASHAPH PUBLISHING CO.

101 W. 113th St. New York City

ד"ר מ. מ. קאמענעץ

רופא שנים מנוסה

911 EAST 176th STREET

New York

Tel. Tremont 562

עבודה הגונה במחיר נמוך.

חש במעיו יתרפא

ב„עקס-לאקס"

(ילקוט תרפואות)

ספרי חנוך ולמוד

(הוצאה אמריקאנית)

אוצר לשון המקרא (עברית וארמית) מאת אלכסנדר הארקאווי. באוצר הזה יבאו: א) כל־המלות העבריות והארמיות הנמצאות בכתבי הקודש מתורגמות ומבוארות בשפת אנגלית. ב) שרשי המלות ומקוריהן, ואצל כל שם ופעל תמונותיהם השונות לפי נטיותיהם. ג) באורים לפסוקים קשי ההבנה בתנ"ך, ע"י גדולי המפרשים הקדמונים והחוקרים האחרונים. גם נספח אליו קובץ מלין מלשון התלמוד והמדרשים, ומלשון עברית החדשה.

האוצר הזה מכיל כתשע מאות דפים ונדפס על נייר טוב ויפה, מכורך בד הדר 2.50

אלף־בית, באותיות גדולות מאד, נדפס על בד, מדת 44—28, בעד חדרים או בתי־הספר, להדביק אל הקיר .50

בית־הספר, ללמד ספרי התורה והנביאים, מאת מ. ב. שניידער, עם תרגום המלים בלשונות יהודית ואנגלית .35

בית הספר הנ"ל, חלק שני .50

דברי הימים לעם ישראל מיום היותו עד יסוד הישוב החדש בארץ ישראל, מאת זאב יעבץ .15

ההתחלה, מעטהאָדע למתחילים, מאת הלל מלאכובסקי .15

המכין, פרוזדור לכל ספרי הלמוד, מאת י. ח. טביוב, עם תרגום המלים בלשונות יהודית ואנגלית .15

המתחיל, ללמד לנערים קריאת וכתיבת שפת עבר, מאת א. לוריא וב. טמקין .15

הנסיון הראשון, מורה לשון עבר בסגנון קל ויפה, עם תרגום המלים בלשונות יהודית ואנגלית, מאת ה. מלאכובסקי .15

הפדגוג העברי, חוקי לשון עברית ומשפטיה באופן קל, בתרגום יהודית ואנגלית, מאת דוב אריה פרידמאן .15

לוח הפעלים והשמות לכל נטיותיהם, עם ציוני הדקדוק באנגלית, מאת יעקב פיליפס וא. היימאן .15

למדו היטב, מעטהאָדע לראשית החנוך, באותיות גדולות מאד, מאת מ. פיק .5

למודי הקריאה, לחנך הילדים לקריאת האותיות ושפת עברית, עם תרגום אנגלית, מאת ר. לאסקער .10

מורה עברית השלם, והוא מעטהאָדע חדשה ללמד שפת עבר מן האלפא־ביתא והקריאה עד ידיעת השפה בשלמות. מעובד ומתורגם אַנגלית ויהודית מאת יעקב פיליפס וא. היימאן 75

מורה עברית השלם הנ"ל, מתורגם אנגלית לבד 65

מורה עברית הנ"ל, מדרגה ראשונה 30

מקרא קודש, ראשית החנוך לילדי בני ישראל, מאת דוב אריה פרידמאן 10

נייע אידישע שול, א לעהרבוך פאַר אידיש־אָנפאַנגער, פון י. לעווין 25

ספורי החומש, מעובדים לבני הנעורים בלשון המקרא, מאת הלל מלאכובסקי 16

ספורי החומש הנ"ל, עם אנגלית 25

ספורי המקרא, חלק ראשון (ספר בראשית), ערוכים בלשון הכתוב לילדים מתחילים, עם ציורים ושאלות לשנון, מאת ב. הײלפרין 15

עברית לילדים, ראשית למודים בתורת הלשון העברית, עם תרגום המלים ותרגילים בלשון אנגלית, מאת א. היימאן (תרל"ט) 30

ראשון לחנוך, אלף־בית, קריאה נכונה. יסודות הלשון באופן חדש, מאת הלל מלאכובסקי 15

ראשית דעת שפת עבר, למתחילים, עם ציורים ותפלות, עם הערות בשפת אנגלית, מאת מ. קרינסקי 12

ראשית דעת שפת עבר הנ"ל חלק שני 15

שלחן ערוך לבני הנעורים, עם נקודות, מאת ד. א. פרידמאן 15

שפה חיה, ללמד את ילדי ישראל לקרא ולכתוב בשפת עבר על־פי שטת הכרת האותיות בעזרת ציורים, מאת פסח ליב פישמאן ומנחם מענדיל ליבער־מאן 15

שפה חיה, הנ"ל, חלק שני 25

שפת ילדים, מאת ח. פ. ברגמן וש. ח. ברכוז, ספר למוד לקריאה ולכתיבה, עם ספורים קטנים וקלים, עם ציורים רבים הממלאים ומשלימים את תכן הספורים, ומועילים הרבה למשוך את לבו ועיניו של התלמיד לגוף הלמוד ולחרות את הדברים בזכרונו. נדפס על נייר טוב ויפה, חלק ראשון 25

שפת ילדים הנ"ל, חלק שני 43

תולדות ישרון עם העתקה אנגלית לבני הנעורים, מאת ד. א. פרידמאן 15

ראבאט הגון למורים, לבתי-ספר ולבתי תלמוד־תורה.

HEBREW PUBLISHING CO.

50-52 Eldridge Street. New York

דפוס של יחזקאל ליפשיץ, 217 איסט ברודוויי, ניו־יורק

THE AMERICAN JEWISH CHRONICLE
A NATIONAL WEEKLY
AEOLIAN HALL, NEW YORK

דעת הקוראים שלנו

ישראל זאנגביל, לונדון, אנגליה:

„טוב לשמוע בקורת נבונים מתרועות רצון של חסרי־לב".

אלברט מ. היימסון, לונדון, אנגליה:

„הנני מברך אתכם על הוציאכם, בלי כל ספק, עתון יהודי היותר טוב בשפה האנגלית".

ד"ר הררי פרידענוואלד, באלטימור, מרילאנד:

„יודע אני את כל העתונים היהודיים היוצאים לאור פה בארץ הזאת, ובלי פקפוק הרבה יכול אני להגיד, שהעתון שלכם הוא היותר טוב מאלה שיצאו עד הנה. אוצר הידיעות שהוא ממציא לקוראיו, הענינים הספרותיים המצוינים שהוא מדפיס, היהדות הטהורה והנכונה שהוא מפיץ — עושים אותו לדבר שוה לכל בית ישראל".

הגוברנור מ. אלכסאנדר, בויז, אידאהו:

„אם אפשר הדבר, שעתון בשפה האנגלית כמו שלכם ימצא בכל בית ישראל, אני חושב את זה לרכוש גדול לעמנו".

מר שמואל אונטרמאיר, ניו־יורק:

„הרשוני, נא, להביע לכם את התענוג שיש לי בקראי את המאמרים הראשיים ויתר הדברים הנדפסים ב„אמעריקאן דזשואיש כרוניקל".

פרופיסור עמנואל ה. קינג, אוניברסיטה של סיראקיוז, סיראקיוז, נ. י.:

„לתענוג גדול תחשב לי הקריאה בספרות הטובה והמצוינה שב„כרוניקל". וברצוני להביע לכם את ברכתי להצלחת האידיאל שלכם".

ה„וואר־הייט", ניו־יורק:

„הגליונות הראשונים של ה„כרוניקל" הגידו עתידות, שהעתון הזה לא יהיה שביעוני רגיל, כי אם אחד מאלה, שחותם עצמיות טבוע עליהם ומלא תוכן מקורי ועשיר. הגליונות של העתון הזה הבאים אחריהם, מוסיפים תוקף להשקפה זו".

ה„קוריער היהודי", שיקאגו, איל.:

„ה„אמריקאן דזשואיש כרוניקל" הוא העתון העומד על המשמר ומגין על הענינים הלאומיים של עם ישראל. בו נשמע קול עמנו החי והסובל, המבקש את מקומו תחת השמש, לא כמו אחד המבקש תחנונים, אלא בתור עם חפשי ויוצר.

מחיר החתימה:

בארץ: לשנה $4.00, לחצי שנה $2.00, לרבע שנה $1.00.
בקאנאדא: לשנה $5.00, לחצי שנה $2.50, לרבע שנה $1.25.
בחוץ לארץ: לשנה $6.00, לחצי שנה $3.00, לרבע שנה $1.50.

הרוחני, חובה היא גם על היהודים להכיר ולהבין, כי תחית השפה העברית היא להם שאלת חיים.

בדורות הקודמים נחמו אבותינו על קיומם ויצרו ערכים תרבותיים, שהתבטאו ביחוד בלשון העברית ובעיקר על יסוד הדת והמסורה. אולם בדורנו זה נוצרו יצירות עבריות חדשות, בעלות תוכן כללי, המקשרות אותנו אל מקור תרבותנו היותר גדול — התנ"ך, והיצירות האלה — ערכן צריך להיות גדול בעיני כל שדרות עמנו. ולפיכך חובה היא על כל היהודים לארצותיהם, וביחוד על היהודים באמריקה, לסייע להתפתחות הלשון העברית, שארית מחמדינו בעבר ומקור תקוותינו בעתיד.

הננו קוראים אליכם: הסתדרו לשם העבודה בעד לשוננו וספרותנו! יסדו אגודות וחברות ללמוד שפתנו! השפיעו על המוסדות הצבוריים שיתמלאו תוכן עברי. יסדו בתי־ספר עברים, שהלמודים העבריים יתפסו בהם מקום בראש, ושיגדלו תלמידים, שיוכלו לשאוב ממקור ספרותנו. יסדו אגודות בשביל הדבור העברי. תמכו בספרות העברית ובעתונות העברית באמריקה, עזרו להם במלחמת קיומן הקשה והעמידו אותן על יסוד איתן וקיים. עזרו לנו לגשם ולקיים את רעיון הקופה לספרות העברית. דרשו אחרי כל היהודים, שהעברית חביבה עליהם, להספח אל ההסתדרות העברית. זכרו את דרישותינו העבריות בכל שעה ושעה. והעיקר: תנו אתם את ידכם להסתדרות העברית, כדי שנהיה לכח צבורי־חי ופועל.

* * *

הכנסות הקרן הלאומית.

הלשכה הראשית של ה„קרן קימת לישראל" באמריקה מסרה לנו דין־וחשבון של הכנסותיה בחודש מארץ, 1917:

נדבות כלליות — 1516.59 דולארים; קופסות — 566.25 דולאר; ספר־הזהב — 360.00 דולאר; נדבות עצים — 255.07 דולאר; תוים — 140.55 דולאר; כברות־ארץ (דונאמים) — 123.35 דולאר; נדבות שנתיות — 109.00 דולאר; בתים לתימנים — 13.63 דולאר; טלגראמות של ברכה — 1.00 דולאר.

סך־הכל: 3065.44 דולאר.

שונות

חדשות ספרותיות.

— יצאה לאור חוברת אפריל של הרבעון The Menorah Journal, בלי־מבטאה של הסתדרות־הסטודנטים היהודית „מנורה". בחוברת הזאת באו מאמרים, שירים ורשימות מאת מ. פיינשטיין, ד"ר ש. לוין, ב. בוגן, ג. ס. הלמאן, א. מ. דושקין, ג. ס. האלל, ד"ר ג. דיימש, ע. ברודנה, ר. איש־שוואב ועוד.

— בסאלוניקי של יון התחיל להופיע עתון ציוני חדש בשפה האישפאניולית: „לה רינאסינסייה ג'ודיאה" („התחיה העברית").

* * *

מחיי האגודות.

— הסתדרות „אחיעבר" תתאסף במוצאי־שבת, 12 מאי, באולם „הכנסת־אורחים", 229 איסט ברודוויי. על הפרק: בחירות וועד־פועל חדש, דין־וחשבון של פעולות „אחיעבר" בשנה שעברה והרצאה על „חובתם של העברים בשעה זו", מאת ד"ר נחום סלושץ.

— כל המורים העברים בניו־יורק רבתי מתבקשים לבוא אל אספת המורים הכללית, שתהיה באולם „פאסיפיק", 209 איסט ברודוויי, ביום א', 13 מאי, בשעה 8 בערב בדיוק. על הפרק: אפשרות של שביתת המורים.

— ביום א', 13 מאי, יערך נשף־הזכרון הגדול לשם שלום־עליכם ב„מאנהאטאן אפערא האוז". מנגנים, משחקים ומקריאים מפורסמים משתתפים. כל הריוח הולך ל„קרן העממית על שם שלום־עליכם".

— מר צבי שולדינגר מדיטרויט כותב אלינו:

על־ידי השתדלות צעירים אחדים נוסדה בדיטרויט אגודה תרבותית חנוכית, במטרה להפיץ את התרבות והחנוך העברי בין שדרות העם הרחבות.

ראשית עבודת האגודה תהיה ליסד גן־ילדים עברי בשביל אותם הילדים, שעוד לא הגיעו לגיל בית־הספר. כדי להבטיח את קיומו של המוסד הנזכר לעת הראשונה, נוסדה קופה מיוחדה, שלטובתה האגודה עורכת ביום 14 לחודש מאי נשף ב„סוירקל תיאטר", וחבריה מקוים, שיהודי דיטרויט יבינו להעריך את הדבר ויבואו לעזרתו.

למלאכות, שתמסור לנשיא ווילסון את החלטתה של ועידת הקהלה בדבר פלשתינה (ראה „התורן", גליון ט').

— בניו־יורק עומד להוסד על ידי יעקב שיף ועוד עסקני־כספים ועד, שתכליתו תהיה לעזור לממשלה הרוסית בהלואתה החדשה ולהשיג התומים עליה בין היהודים האמידים באמריקה.

— הקהלה היהודית בפטרוגראד התחלה להסתדר מחדש על יסודות עממיים. הצעד הראשון נעשה בהורדת מס־החברים מעשרים ותמשה רובלים לשלשה רובלים. דבר זה יתן את האפשרות לשדרות העם הרחבות להשתתף בעבודת הקהלה.

— בועד־ההגנה של הממשלה הזמנית ברוסיה נכנסו הציונים קאצנלסון, רוזוב וגרינבוים.

— ההסתדרויות היהודיות בקיוב יסדו מועצה כללית להגנה על עניני היהודים. בראש המועצה העמד העסקן הצבורי ביכובסקי.

— בועידה, שנקראה בחודש האחרון על־ידי הקראים בייבפאטוריה (בחצי־האי קרים), החלט להשתדל, שיתקרבו היהודים והקראים אלה לאלה שנית, לאחר פירוד של מאות בשנים.

— הועד המרכזי של ההסתדרות העולמית „פועלי ציון" שלח לנשיא ארצות הברית ווילסון את הטלגראמה הזאת:

„עם העמים המחכים לתחיה לאומית, אחרי שתגמר המלחמה הנוכחית, גם עם ישראל מחכה לתקומה. שחרור העמים הקטנים, שהונח ביסוד השקפתה של ארצך על מלחמה זו, מחזק בנו את התקוה, שגעגועינו לחופש בכל הארצות ולהקמת לאומיותנו בפלשתינה, ימצאו להם אזנים קשובות.

„ואולם עם ישראל עדיין לא נזכר בשמו בשום מקום באופן רשמי על־ידי שום ממשלה גדולה. והננו מעיזים איפוא לבקש מאת כבודך, שתודיע בגלוי את דעתך בנוגע לשאיפותינו הנזכרות, כדי שנוכל לבשר לעמנו החרד לעתידו בשורת הצדק והיושר".

— במערכת „התורן" נתקבלה הטלגראמה הזאת, בבקשה למסרה לועד הקונגרס היהודי:

„סאלוניקו, 5 מאי 1917.

„הודיעו לנו מיד על־ידי הטלגראף, לאיזה יום נדחה זמן קריאתו של הקונגרס היהודי האמריקאי בוואשינגטון. בשם שני אלפים ציונים מאורגנים ואלפים רבים של חובבי־התנועה הננו מברכים את הקונגרס בעבודה לאומית מלאה מרץ, וביחוד בהגשמת האידיאל של תחית ישראל בארצו".

באו על החתום: „מבשרת ציון", „בנות ציון", „מכבי", „בנות מכבי", „קדימה" וה„צעירים העברים".

התנועה הלאמית

קול קורא מההסתדרות העברית.

ה„הסתדרות העברית" הוציאה את הכרוז הבא להלן אל העברים באמריקה:

הננו פונים בזה אל כל היהודים באמריקה, שיש להם הכרה עברית לאומית: מלאו את חובתכם לשפה העברית, הוכיחו והראו, כי גם באמריקה אפשר לו להרעיון העברי למצוא הד חזק ונאמן.

הלשון העברית הראתה בדורנו זה את כחה הנפלא לחיות ולהתפתח במדה שלא ראינוה במשך כמה וכמה דורות. בארץ־ישראל נעשתה השפה העברית למקור התרבות של כל הדור היהודי הצעיר. אם לעת־עתה רואים אנו את פעולתו של הכח היוצר הזה רק בתוך הדור הצעיר הזה לאלפיו, הנה אין כל ספק, כי במשך עשרות השנים הבאות תהא הלשון העברית לקנינם של כל היהודים בארץ־ישראל למאות אלפיהם. ולעינינו יתגלה החזיון היותר נהדר ונפלא של ההיסטוריה הישראלית! חזיון זה — תחיתה השלמה של הלשון העברית — יוכיח לאיזה גודל יוכל להתרומם רצונו של עם ישראל לחיות ולהתקיים בתור עם.

אולם לא רק בארץ־ישראל התעוררה שפתנו לתחיה. רואים אנו, כי גם בשאר הארצות מתחילה הלשון העברית לתפוס מקום חשוב בחיינו הרוחניים והתרבותיים. ואפילו בשעה זו, שעת החירום והפורענות היותר נוראה לעם ישראל, גם בשעה זו לא בא כליון גמור על ההסתדרויות והחברות, השוקדות על תקנת לשוננו וספרותנו. דוקא בשנות רעה כאלו התאזרו אחינו העברים שברוסיה ופולאניה עוז ואומץ ואספו מאות אלפי רובלים לטובת הספרות העברית והחנוך העברי.

בדורות האחרונים החלה לשוננו להעשות שותפת למעשיה ויצירותיה של התרבות האנושית הכללית והעמידה משוררים וסופרים, חכמים וחוקרים מסוג חדש, והם ממשיכים לטוות את חוט יצירתנו המקורית ומעשירים את נשמתנו בנכסים תרבותיים חדשים. ספרותנו העברית חרתה על דגלה את רעיון התחיה הלאומית, ובהלחמה בעד עתיד עברי, שיש בו טעם לאומי וכבוד לאומי, היא מוסיפה ליצור ולפתח נכסים תרבותיים, שיש להם ערך קיים ונצחי.

אולם לצערנו הגדול אנוסים אנו להודות, כי לא כל העם היהודי להמוניו מתפרנס ונהנה מיצירותיה החדשות של הספרות העברית. ההמונים היהודיים רחוקים עדיין מן הפרוצס של תחית הלשון העברית. ביחוד נראה החזיון המעציב הזה אצל היהודים באמריקה. רק בחוגים צרים יודעים ניבות ההשפעה העברית, וההמון ברבבותיו שוקע בעם־הארציות נוראה בכל מה שנוגע ליהדות ותרבות עברית, וסכנה נשקפת, כי עתידים הם הדורות היהודיים הבאים שבארץ הזאת להנתק לגמרי משפתנו ומתרבותנו העשירה.

והשאלה המרה מתעוררת מאליה: היכולים הם היהודים באמריקה להתיחס בשויון־נפש אל המצב המעציב הזה? היכולים הם לשבת בחבוק־ידים בשעה שבניהם ובנותיהם הולכים ומתרחקים ממקורנו העברי וממעלרנו הגדול? כלום אינם מרגישים חרפה לאומית, בעמדם מנגד להעבודה הגדולה לתחית שפתנו ותרבותנו? כלום יוכלו להסיר מעליהם את האשמה הנוראה, שתטיל עליהם ההיסטוריה הישראלית על אשר תרבותנו תהא רק לשריד עתיק לדורות הבאים וכל תקוותינו תהיינה זרות להם?

הגיעה השעה, כי היהודים באמריקה יבינו את הסכנה הגדולה הנשקפת לחיי רוחנו. הגיעה השעה, כי יעמדו על ערכה הגדול של לשוננו בנוגע לחיינו הלאומיים וכי ישתדלו בכל עוז לקדם את פני הרעה, בעוד מועד. בשעה כזאת, בשעמים קטנים ודלים לוחמים בחרף־נפש בעד קיומם הלאומי

בינתים נכנסו המחותנים ובידיהם יי"ש ומיני מתיקה למנגנים. בראש הלך המחותן, יהודי גבה־קומה, בעל זקן צהוב ומסורק, היורד על פי צוארון־כתנתו הלבן והרך, והוא נושא צלוחית ברסנית של יי"ש וכוסות הרבה, ואחריו הולכת המחותנת, אשה קצרה ועבה, בעלת פימה שמנה ושוחקת, נושאת בידה באגן דובשנים ושאר מיני תרגימה. כשראה שכנא את הבאים ואת הכבודה אשר בידיהם, נבהל מאד. הפך את ראשו אל הקיר ועמד לגרוף שוב את חוטמו.

בני המקהלה הניחו מידם את כליהם והתיצבו כולם מסביב לשלחן ברגש של נימוס ודרך־ארץ. מלך נזדרז אף הוא, החליק בשתי ידיו על לחייו הנלהבות ועמד לדחוק את עצמו מאחרי חבריו במרפקות שרווליו הקרועות. מזגו את הכוסות, שתו לחיים וברכו את המחותנים המאושרים והנרגשים.

— והיכן הוא שכנא? — נזכר אהרצי הכנר תיכף לאחר הכוס הראשונה, הסב את ראשו ובקש בעיניו הדואגות את בעל הפנדורה. — שכנא, קרב הנה, קח־נא מעט!

— לא, לא! לא אנכי! — נרתע שכנא ברתת ונענע בידיו מפנתו. — חס וחלילה! אף לא טפה אחת!...

— אי לך, שכנא, אל־נא... אל יפול לבבך, שכנא... בוא הנה וקח־נא מעט! — שדל אותו אהרצי בדברים רכים, כשעמד במקומו ומזג לעצמו כוס שניה.

עינו הפוזלת של שכנא התחילה מעפעפת במהירות.

— מה... מה תדבר?... כיצד?... כלום אפשר? חייך, איני יכול... כלומר, כונתי, איך אפשר?... חס ושלום!... אולי רק דובשן אחד... לא בשבילי — בשביל היתומה הקטנה...

והוא נגש אל השלחן עם נכהתו ופשט את ידו הרועדת אל האגן.

— יתומה קטנה עלובה זו... — רמז בעינו הפוזלת אל המחותנת העבה, שעמדה בידים שלובות על לבה ונענעה בפימתה השמנה והשוחקת לברכות המנגנים. — אביה הרי הוא באמריקה שם... אמה מתה זה לא כבר... במחלת הטיפוס, לא עליכם... בת יחידה...

המחותנת העבה נענעה בפימתה לעומת המדבר ונתכוונה להעמיד סבר פנים כשרים ונוגים, ואולם תוך כדי רגע באו והבהילו אותה אל החדר הסמוך, אל מקום הכלה.

(סוף יבוא).

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

ה„ועד הזמני לעניני הציוניות" קבל את הידיעה הטלגראפית המחרידה, שבירושלים, יפו ויתר ערי ארץ־ישראל התחילו הטורקים לרדוף את היהודים באף ובחמה שפוכה מחשדם בהם, שהם שמחים לבוא הצבא האנגלי לארץ.

ביום 1 אפריל יצאה פקודה מאת גמאל־פחה, נציב ארץ־ישראל, לגרש, „מסבות תכסיסיות", את כל היהודים מיפו

בכלל זה נחשבו גם יהודי גרמניה, אויסטריה ויתר ארצות־בריתה של טורקיה. ובה בשעה שלנוצרים ולמושלמים ברובם הגדול ניתנו תעודות המרשות להשאר בתוך העיר, לא יכול אף יהודי אחד להשיג תעודה כזו, ובמשך 48 שעות היו כולם צריכים לעזוב את יפו. 8000 תושבים יהודים גורשו אז, והבדווים באו מיד ובזזו את בתיהם ורכושם. שני יהודים תימניים נתלו על־ידי הפורעים במבוא תל־אביב, למען יראו היהודים וייראו. חברי ה„שומר" שלוו את המגורשים בדרכם, לשמור עליהם מפני התנפלויותיהם של החמסנים הערביים, הושמו על־ידי הרשות במאסר, ובדרך המובילה מיפו אל המושבות מאות יהודים צפויים למות ברעב וחרב.

ה„ועד הזמני" דורש מאת יהודי אמריקה לזכור את אחיהם הארץ־ישראליים ולהושיט להם יד־עזרה. היהודים בעלי־ההשפעה מיוצאי גרמאניה ואויסטריה באמריקה נזדרזו לשלוח טלגראמות אל ראשי אחינו בארצות החן, שישתדלו אצל ממשלותיהן, בעלות־בריתה של טורקיה, להעביר את רוע הגזירה.

— מערכת ה„מארגען זשורנאל" בניו־יורק קבלה מאת הלורד בריים, הדיפלומאט האנגלי המפורסם, מי שהיה ציר אנגליה בארצות הברית, את הטלגראמה הזאת:

„לונדון, 6 מאי.

„התענינות של חבה מרובה שוררת כאן בנוגע להקמת מדינה יהודית בפלשתינה. כדי להוציא את הרעיון הזה אל הפועל, נחוץ, שההמונים היהודים הגדולים יראו את רצונם לשוב לציון. סכומי כסף גדולים יהיו נחוצים לתקן את אשר קלקלה המלחמה בפלשתינה, להעביר צנורות ותעלות בארץ וכדומה, כדי שתוכל הארץ לכלכל ישוב גדול מזה של עכשיו, יען כי אירופה לא תוכל להיות לה לעזר. היספיקו יהודי אמריקה את הסכומים הנחוצים למטרות אלה? הקרן בודאי שתושב להם אחר־כך".

— כשלשת אלפים איש באו אל הדימונסטראציה הציונית הגדולה, שנערכה במוצאי שבת, 5 מאי, באולם „קופר יוניון", ניו־יורק. היושב ראש, מר נתן שטרויס, והנואמים: ד"ר ש. לוין, צ. ה. מאסליאנסקי, ד"ר סטיפן וויזז, עורך הדין רוטנברג ומ. ברלין עמדו על חשיבותו של הרגע הגדול בחיי האומה, והחלטה נתקבלה על־ידי כל הנאספים: כי „הדרך היחידה לפתור את שאלת היהודים היא דרך הציוניות, המובעה בתכנית הבאזילאית, וכי הנאספים מקוים, כי אמריקה וארצות־בריתה הנלחמות בעד היושר והדימוקראטיה תכרנה את צדקת דרישתם של הציוניים ויעזרו להגשמתה".

— בקונצרט של החזן רוזינבלאט, שנערך על־ידי „ועד העזרה המרכזי" ב„היפודרום" הניו־יורקי ביום א', 6 מאי, נאספו סכומים גדולים לעזרת היהודים נגועי המלחמה. מהם — 15.000 דולאר מאת שמואל ר. טראוויס, 5000 דולאר מאת נתן שטרויס, ו־2500 דולאר מאת ה. פישל.

הקונצרט הזה היה ראשון לסדרה של קונצרטים, שועד־העזרה המרכזי מתכונן לערוך בכל ערי אמריקה הגדולות לעזרת היהודים הסובלים בארצות־המלחמה.

— חברי הועד הפועל החדש של הקהלה הניו־יורקית מנו באספתם הראשונה את מר יעקב שיף ומר לואיס מארשאל

את פניה, חבש לראשה מגבעת־תבן, נתן בידה תפוח ולקחה עמו. הזקנה הפכה אליו את ראשה מן החלון והתנתה עמו תנאי מפורש, כי תיכף לאחר החופה מצווה הוא להביא את הילדה הביתה.

כשיצא שכנא עם הפנדורה ועם נכדתו הקטנה לרחובה של עיר, ראה בפעם הראשונה, כי כבר בא קיץ לעולם. הבצה נתיבשה, השמים פתוחים ובהירים, רוח חמה וצחה מנשבת, נוגעת בשערות הראש מתחת לכובע, מחליקה על הפנים, על העינים. אור וחום שפוכים בעיירה מן הקצה אל הקצה. יהודים בעלי־בתים עוסקים איש ליד ביתו בלא קפוטות, רק ארבע הכנפות עם הציציות הפזורות על כתנתם, כולם טורחים ועושים במלאכה, פותחים לרוחה את דלתות בתיהם וחלונותיהם, גוחנים וחופרים באדמה, מתקנים את גדרות גניהם בזרדים ירוקים ורעננים, שזה עתה הובאו מן היער. רבה התנועה בעיירה ורב החשק לעבודה, ורבה משניהם התקוה לברכת הקיץ, לאורו ולחומו.

הילדה התרפקה בשתי ידיה על שרוולו של שכנא, קפצה קפיצות קלות בדרך־הלוכה. הפנים הקטנים והרעננים, המרוחצים למשעי, הביטו בסקרנות לכל עבר, ובעינים השחורות והחולמות עוד נוצצו הדמעות הקודמות. מישפעת אויר צח ואור שמש היה ראשו של שכנא סחרחר עליו. הלך כנדהם, כולו מדוכדך ורפה־אונים, מהרהר באשתו הזקנה, שנשארה יושבת בבית, בודדה ואומללה ליד החלון, מהרהר בבתו, שנפטרה מעולמה צעירה ורעננה דוקא בשעה זו, עת שהחל בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא קיץ צעיר ורענן. אחר־כך נצנצה מחשבה במחו, כי הולך הוא עתה לחתונה, במקום שיערכו בלילה את משתה־החופה. המשמשים ירוצו אילך ואילך, נושאים בידיהם על הקערות דגים ריחנים ומפולפלים, בשר צלוי, וקול צלצול כפות ומזלגות ישמע, קול צלצול בקבוקים וכוסות... לרעיון זה האחרון עוה שכנא את פניו פתאום, עצם את עינו הפוזלת, נתעכב רגע, העמיד פנים נרעמים ואמר לעצמו בקול נזיפה:

— לא! חס וחלילה! אף לא טפה אחת...

החתונה היתה עליזה ורבת־התנועה, עם משמשים ומשמשות ומחותנים הרבה, שבאו מן העיירות הסמוכות. זו חיתה החתונת בתו הצעירה של יודיל איש פרומה־בייל'ה, בעל בית־האכסניה שבעיירה, — חתונה ערוכה ביד רחבה, ברוב פאר והדר. הרחוב מסביב לאכסניה המה מאדם. ליד מעקה הבית הגדול התהלכו בנחת נשים לבושות בגדי יום־טוב, בפנים כשרים ובפאות נכריות. רצו אָנה ואָנה בתולות נרגשות ומתלהבות, מקושטות לבנים, וצמותיהן המסורקות יפה, המבהיקות והקשות, טופחות על שכמן. בחורי־חמד, פרחי תגרים וסוחרי־השוק, בפנים אדומים ומשופשפים למשעי ובצווארוני־נייר לבנים, עמדו עמידה מן הצד, כבני תרבות ודרך־ארץ, הביטו בבוז על הקטנים מהם, עשנו פאפירוסות דקות וירקו לפניהם דרך השנים. נשים עניות וילדיהן, גויים וגויות עם בניהם השקצים הקטנים, היחפים ולבני־השערות, הקיפו את הבית מכל העברים, להגו וצחקו בהמולה, קנתרו זה את זה, טפסו ועלו על הכתלים, דבקו בפניהם אל זכוכיות החלונות, כולם נכספים ועורגים להציץ לתוך הבית, להציץ ולראות, מה יעשה שם מבפנים.

כשפנה שכנא דרך לעצמו ליד המעקה ונכנס לחדר הראשון, כבר מצא שם את כל בני המקהלה מסביב לשלחן ארוך, כל אחד מטפל בכלי־זמרו. מנגד השלחן, ליד דלפק מיוחד, עמד אהרצי הכנר בכבודו ובעצמו, יהודי קטן לבוש נקיים, בעל זקן גזוז ועינים מפיקות דאגה ושנים שחורות וקלושות. שכנא נתעכב באמצע החדר, הפנדורה מימינו ונכדתו משמאלו, עומד ומביט אל בני המקהלה נבוך ומבוהל, כאדם שנכנס למקום זר, מכוון את עינו הפוזלת כלפי אהרצי, מרכין גבו ומגחך בבושת־פנים. אהרצי הכנר נתן בו רֶגע את עיניו הדואגות במבט רך וחנון, אחר־כך רמז לו בקשתנית שבידו על קרן־זוית מאחרי השלחן, והוא מנענע ראשו בינתים, כאדם האומר: „מבינים אנחנו, מבינים אנחנו הכל!“... התינוקת החזיקה בכל תוקף בשרוול אביה־זקנה, הבריקה בעיניה השחורות על פני האנשים הזרים אשר לפניה, הביטה בפחד אל החצוצרה הגדולה, שנרעשה פתאום והחרידה את האויר בקול גס וזועם.

בני המקהלה פנו מקום לשכנא ולנכדתו, ואולם דבר לא דברו אתו כלום. נראה היה, כאילו נמנעים הם גם מהביט אליו. ורק מלך המתופף, יהודי קצר ושמן, בעל לחיים אדומות ונלהבות ובלורית קצוצה מעל ערפו, היה האחד, שנתן בשכנא ובילדתו את עיניו העגולות והתמהות, כעיני עגל, והתבונן אל שניהם בסקרנות גלויה שעה ארוכה.

אהרצי הכנר נתן אות בקשתניתו, וכל המקהלה פצחה נגינה ברעש. נגנו נוסח נוגה, מין פתיחה ל„המחול הביטר“. חדר המנגנים נתמלא פתאום אדם. הכל נדחקו ובאו דרך הפתחים. אהרצי הטה את ראשו לצד כתפו השמאלית, כמתעלף, כוון את עיניו המלאות דאגה כנגד התקרה ושלח את ידו על־פני כנורו ברגש רב. מלך המתופף עבר את עבודתו במצלתים באמונה. שכנא עמד מרוחק בקרן־זוית, הוא וילדתו עמו, השפיל עיניו למטה, אל הפנדורה, הוליך את הקשתנית למעלה ולמטה על־פני הנימים הגסות, נענע בראשו לפי קצב הנגינה, לכאן ולכאן, כאילו לא קרה דבר במשך החודש האחרון ועולם כמנהגו נוהג. ורק כשגמרו לנגן, השגיח מלך המתופף וראה לתמהונו, כי שתי טפות של דמעות מזהירות בלחייו של שכנא, מתגלגלות ויורדות בין הקמטים. למראה חבירו, המביט אליו, נרתע שכנא לאחוריו, נזדרז והוציא מכיסו מטפחת אדומה, גרף את חוטמו, ומתוך כך הצהיל את עינו הפוזלת אל מלך המתופף בבת־צחוק משונה, מגחך ואומר לו בקול־נכאים, כמתחטא לפניו:

— יתומה קטנה ועלובה... אביה הרי באמריקה שם...

לשמע הדברים האלה נבוך מלך, עמד מבוהל כולו ולא ידע מה לענות. אחר־כך נמלך בדעתו, השמיע קול שעול מגרונו והתחיל למשמש בכיסיו, מישמש ומשמש, עד שהוציא מאחד המחבואים כפתור־נחושת נוצץ ותקע אותו ליד הילדה:

— היליכי את זה... קחי... צעצוע!

לבו רגשי־גיל. הטבע, הילדים ושירי־העם, — כמה קרובים, כמה חביבים היו שלשת הדברים האלה על נפשו!

* * *

אם גלה שלום־עליכם כשרון הדש ורענן בספרות היהודית, היה שמח על זה. בכל פעם אשר הזכרתי שמו של הסופר יצחק רייז (משה נאדיר) בפני שלום־עליכם, היה מרבה להלל ולשבח את כשרונו הליצני, את כח־המצאתו ועושר־שפתו. פעם אחת קרא שלום־עליכם לפני את אחד הפיליטונים של משה נאדיר, ובהקראתו המצוינה הטעים באופן מיוחד את כל העוקצים וההדודים, ההוללות והשובבות שבדברי הסופר המהתל. הדברים נראו כחדשים בעיני, אחרי שמעי אותם מפי המנוח. הוא נפח בהקראתו נשמת חיים בכל ניב וניב, שיצא מעטו של נאדיר. בכלל התיחס בעין יפה ובחבה יתירה אל הסופרים המתחילים, אם הכיר בהם סימני כשרון אמתי. עינו לא היתה צרה אף באחד מסופרינו. בכל אחד מהם בקש ומצא מעלות ויתרונות אחרים.

* * *

שלום־עליכם היה מדבר תמיד על־אדות „מנחם־מנדיל מיהופיץ", על־אדות „טוביה החולב" ועל־אדות העירה „כתריאליבקה" (שמות בדויים מלבו של הסופר), כעל נפשות היות וקיימות באמת וכעל עיר שישנה במציאות.

וצריך לציין עובדה זו: הנפשות מנחם־מנדיל מיהופיץ וטוביה החולב הם נודעים ומפורסמים בקרב הקהל היהודי הרבה יותר מסופרים ועסקנים, מעשירים וממציאים ידועים חיים, או שחיו באמת. והעיר הבדויה „כתריאליבקה" מפורסמת בישראל הרבה יותר משמותיהם של ערים רבות וגדולות, הבנויות על תלן.

שלום־עליכם ידע את רוב ציוריו ורשימותיו כמעט על־פה, כי חלק מנפשו היו. בכל מקום שהלך ונדד הסופר גלתה כתריאליבקה עמו, ובה היה חי גם בהיותו בניו־יורק או בברלין, בפאריז או בגינואה. פעם אחת גלה לפני את אדיר חפצו, כי כתביו יהיו מתורגמים בשפה האנגלית. מתאוה היה לתפוש מקום־כבוד בקרב ההומוריסטים האנגליים, שידע להוקירם כראוי.

* * *

בשיחה אחת הגיד לי שלום־עליכם כדברים האלה:

„בילדותי בקשתי אוצר והאמנתי, כי מצוא אמצאנו. בשנות עמידתי לבש האוצר המבוקש צורה חדשה: צורת מצנט יהודי, אשר יתן לי די כסף להוציא את כל כתבי במהדורה יפה. האמנתי וקויתי כל ימי, כי מצנט כזה ימצא לי בין עשירינו האדירים. אולם בשנות־היי האחרונות נגלה לי המצנט המקווה בדמות העם, ההמון הגדול, הקונה את ספרי במדה מרובה."

באותם הימים שישב הסופר המנוח במחיצתי, כל־כך קרוב אלי במקום — נתקרבתי אליו גם ברוחי. הוא נגלה לפני פעמים אחדות בצורתו האמתית, וערכו נתעלה בעיני.

שַׁבְנָא פַּנְדוּרָה

מאת

י. ד. ברקוביץ.

בתחילת הקיץ הלתה בתו היחידה של שבנא פנדורה את מחלת הטיפוס, וכעבור שבוע מתה, בעזבה אחריה על יד הוריה יתומה קטנה, ילדה כבת ארבע שנים. הזקנה, אשתו של שבנא פנדורה, נכפפה כולה לאחר מות בתה ונשתקקה. כל הימים היתה יושבת ליד החלון ומחרישה, מביטה לאויר, מעפעפת בעיניה הכבות לנקודה אחת ומגרפת בסינרה את חוטמה האדום והתפוח.

שבנא עצמו, יהודי קטן־קומה וצנום, בעל זקן קלוש ושב, שעינו האחת פוזלת וקמטים דקים הרבה במצחו, היה מטפל כל העת בתינוקת, נושא אותה בבית על זרועותיו, מאכילה תפוחים ואגוזים, מזמר לה בקול נחנק וצרוד דברי־זמר של ברהנים, מחקה את קול קריאת התרנגול ואת קול יללת החתול, גוזר במספרים בנייר אדום ועושה לה כל מיני חיות ועופות, כולם מחוסרי זנבות, מפריחם בחלל הבית הקטן ורוקד כנגד התקרה הנמוכה בזרועות פשוטות לתפשם. בשעת מעשה היתה עינו הפוזלת סובבת אילך ואילך במהירות רבה ופניו הקמוטים מתעקמים מתוך העויות משונות. נכדתו הקטנה מוחאה כפים למראה תעלולי הזקן וגעתה בצחוק.

בלילה, בתוך תרדמה קשה, היה הכל נשכח ויורד תהומות. ואולם התינוקת היתה מתעוררת פתאום משנתה, יושבת בעריסתה ונותנת את קולה בבכי בתוך החשכה. הדליקו נר, והאור הבודד והכהה, המהבהב בדומית הלילה, השרה פחד־פתאום על לב הזקנים. השינה כבר נדדה מהם. האסון צף ועלה לנגד עיניהם בכל מוראו, חדש ומבהיל ואכזרי, כאילו זה עתה התחולל על ראשם.

בבוקר, עת שהזקנה יצאה לשוק, היה שבנא מתבונן על סביבותיו ומתגנב לגשת בלאט אל ארון־המזונות. הצלוחית הירוקה והמתולתלת, זו צלוחית היי"ש, עמדה ריקה זה ימים רבים. שבנא ידע את זאת מכבר. ואף־על־פי־כן היה נוטל את הצלוחית בידיו הרועדות, מוציא בחשאי את הפקק מפיה ומריח בה. הריח אמנם ריח יי"ש היה, ואולם לגדולות מזו אי־אפשר היה לקוות. שעה ארוכה היה שבנא עומד ליד הארון הפתוח והצלוחית הירוקה בידו, מביט עליה, כמו שמביט אדם על כלי יקר ועתיק־ימים, שנשתייר לו לזכרון מכל מחמדיו מימי קדם, מזין עיניו בה ומהרהר ואינו יכול להפרד מעליה, ובשעת מעשה ידיו רועדות בחזקה. כשפנה והלך מן הארון, היו פניו אדומים ומזיעים, והוא שוחק לעצמו שחוק עקום בעינו הפוזלת, כאדם שעבר עבירה בסתר, וכולו נסער ותועה ואובד דרך.

כתום שלשים ימי האבל נזדמנה חתונה בבית אחד היהודים, בקצה העיירה, ואהרצי הכנר, ראש מקהלת המנגנים, שלח לקרוא את שבנא, כי יבוא עם הפנדורה. לפני לכתו, כשהסיר שבנא את הפנדורה הגדולה מעל הקיר, התחילה הילדה בוכה ורוקעת ברגליה הקטנות וצועקת, כי אף היא רוצה ללכת אל החתונה. שבנא רחץ

הפנימית, שהיתה נקיה מאבק התולים. בקולו לא נשמע אף צליל קל של שחוק.

בפגישתי האחרונה עם הסופר המנוח הכרתי בכלל, כי נפשו התעמקה והתעשרה יותר ויותר במשך שבע השנים שלא ראיתיו. האמן והמשורר שבו התרוממו למדרגה יותר גבוהה. זאת הכרתי גם מספרו „חיי אדם", שיר־השירים שלו. כל אשר קרבה נפשו יותר ויותר אל סף־הנצח, כן החלה לוותר יותר ויותר על „פטורי־הציצים" ועל ה„כפתור ופרח" של האמנות והספרות בשביל האמת הפיוטית, בשביל האמת של התולדה ושל המציאות הממשית בהוה.

* * *

ועוד מומנט אחד, מימי שבתו של שלום־עליכם בביתי, עשה עלי רושם חזק, שלא ימחה לעולם מלבי. בערב אחד יצאתי עם הסופר המנוח לטייל לא רחוק מ„הר המלך" במישור רחב ונחמר, בין שדרות עצים ובין ערוגות פרחים. שקט ודממה מסביב. האויר היה רוה ריחות בשמים. השמים מעל ראשינו היו זרועים כוכבים. שעה של חדוה פנימית היתה לו להסופר המנוח, למרות מכאובי גופו, אשר לא הרפו ממנו. שעה קדושה של צמיחה ופריחה, במעמקי נפשו, היתה לו לבן־לויתי. הוא הרבה לדבר, לספר, להתלוצץ ולחקות קולותיהם של סופרים ידועים וגם את תנועותיהם באופן נפלא. פתאום הפסיק את הבדיחות ואת ה„ספורים־שעשועים", אשר זרמו מתוך פיו בלעג קל. אחרי דומיה מועטה החל הסופר לספר לי בנחת ובנעימה (כמעט הייתי אומר: „בכובד־ראש" *) מאורע אחד מימי חייו בקיוב. הסופר ירד בימים האלה מנכסיו (על־ארות ימי עשרו, שהיה מפזר מכספו גם לסופרים אחרים, לא רמז לי מעולם הסופר אף במלה אחת), ומצבו החמרי היה ברע. צרכי ביתו היו מרובים ומעינות פרנסתו נסתתמו. פרי עטו לא הביא לו כמעט כל שכר. המולי"ם והעורכים בימים ההם לא היו נוהגים כלל לשלם שכר סופרים למי שיהיה, ואם הוציאו את אחד מן הכלל — היו משלמים לו רק פרוטות פרוטות. ** והנה באחד הימים הקשים ההם היה דרוש לו להביא הביתה רו"ב אחד לדבר נחוץ ובלתי נדחה. לשוא כתת הסופר את רגליו מבוקר עד ערב — את הרו"כ לא השיג. בבושת פנים, בנפש נכאה ובלב מלא יגון שב הביתה בידים ריקות. ובאותו ערב כתב שלום־עליכם את אחד מציוריו העליזים, ציור מלא לעג מר ומהתלות חריפות, שעד היום, בהקראו בקהל רב, ישמח כל לב ויבדח כל דעת. באמנות רבה וברוח מלא צער מסותר, צער מהול בלעג שנון, לעג נוקב ויורד עד תהום הנפש, מסר לי הסופר את כל הפרטים ופרטי הפרטים של אותו המאורע המעציב. ומתוך אותו המאורע נתברר לי, בכמה עמל ויגון, בכמה צער ומלחמה קשה בעד הקיום כתב הסופר את אשר כתב ויצר מה שיצר להנאתם ולשמחתם של הבריות. ספור־המאורע הנזכר, שהתפרץ מלבו ומפיו בשעה של התעוררות הרוח, היה לו להסופר כעין ודוי פנימי וחרישי. ועוד הפעם ראיתי את הסופר המנוח בצורתו העגומה, בצורה של לוחם כביר ומשורר בחסד־אלהים — שכל המעצורים והמכשולים העצומים, שהיו פזורים על דרכו בחיים, לא עצרו כח להוביש מעין יצירתו אף ליום אחד, — בצורתו האמתית, מבלי כל מסוה עליה.

* * *

בהיות שלום־עליכם במונטריאל נקהלו לכבודו מאות אהדות של ילדים וילדות, מבית־הספר הלאומי־הראדיקלי, על ראש „הר־המלך". ובאותו יום תקפו עליו מכאובי גופו במדה בלתי־מצויה, אף כי התאמץ להסתירם מעין רואים. קשה היתה עליו הישיבה, ומה גם ההליכה והתנועה ממקום למקום. אולם כשבאו אליו אחדים מן המורים לקחת אותו במרכבה אל ראש ההר, למען יקדמו הילדים את פניו בברכה, הבליג על מכאוביו ונתרצה לעבור בעגלה את הדרך המלאה הדורים ומעקשים, לבל יבייש את פני הילדים ולבל יגרום להם צער, אם ישאר בביתו ולא יראו את פניו ב„יום טוב" שעשו לכבודו. לויתי את הסופר בדרכו זו, וקשה היה עלי לראותו בשעת טלטלתו זו, שהסבה לו יסורים ומכאובים, למרות שהתענג על הדר הטבע ולמרות ההדודים שנזרקו מפיו. אולם כבוא שלום־עליכם אל המקום, ששם נועדו הילדים והילדות, ובשמעו את קול תרועתם לקראתו, נשתנו פניו לטובה והיה כמעט לילד בין הילדים. הסופר ישב על ספסל והתבונן בעינים נוצצות, בפנים מסבירות ומבהיקות משמחה פנימית אל עדת הילדים, שהקיפוהו מכל עבר ברוב חבה וגיל. הילדים שרו לכבודו שירי־עם וגם הקריאו לפניו על־פה מקומות נבחרים מכתביו, ביחוד מציורי הילדים. הסופר הטה אוזן קשבת לכל הגה, היוצא מפי הילדים, ופניו אורו. הוא שכח את כל מכאוביו ולא הרגיש בהם עוד. הילדים, שזכו לראות בעיניהם העליזות את פני הסופר הגדול, שהיה בעיניהם כיצור נעלה, שקסם לפניהם עולם יפה ומלא ילדות יהודית, נמלאו רגשי גיל ואושר ולא היה קץ לשמחתם. והילדים המאושרים האצילו מאשרם ומחדותם גם על הסופר, שלפני שעה מועטה התאבק עם מר המות. הסופר שאל בפנים שוחקות שאלות שונות את הילדים, אשר קרבו אליו. בסקירה מהירה אחת הכיר והבדיל את הילדים, שהצטיינו באיזה כשרון מיוחד, ויאר אליהם את פניו החולניים. על אחד הילדים, בעל שערות אדומות ופנים צוהלים. הראה בו באצבע ויאמר: „מובטחני, שיהיה למספר מעשיות בישראל".

בראותי את שלום־עליכם בחברת הילדים העליזים תחת כפת שמי התכלת הכרתי בו, כי רוח הילדות ישבה אליו ותחי נפשו. ובכל פעם אשר היטיבו הילדים לזמר והמעים בנעימה את אחד משירי־העם התמימים. נמלא

---

* לא אשתמש במקום זה במלה „רצינות", שהיתה שנואה על הסופר המנות ומגוחכה בעיניו. — ** העורך של „המליץ", ליאון רבינוביץ, הדפיס מאמר ראשי באחד מגליונותיו של העתון האמור, בסוף שנות המאה הי"ט, ובו הוא מתאונן על התבריא החדשה של הסופרים ה„אדומים" (סוציאליסטים בלע"ז), שבחוצפה יתירה הם דורשים לבוא על שכרם בעד פרי עטם ורוחם, תועבה שלא נשמעה כמוה ביעקב וב„מערכות ישראל". ר. ב.

דברים רבים היו לי, באותה שעה, לשאול את פיו. לא ערבתי את לבי להפסיק את חוט־מחשבותיו.

יש אשר הסופר־החוזה מ־שתעשע בנפשו את יצירי דמיונו וחותך את גזר־דינם לשבט או לחסד; יש רגע של הריון רוחני לסופר, המתהלך בחדרו תפוש במחשבותיו: איזה רעיון חדש נצנץ במוחו, איזו נפש חדשה נגלתה לו בחזון, — ובא אדם, לו גם היותר קרוב, והפריע בשאלתו את היוצר בשעת יצירתו הפנימית והביא בזה, אולי, מיתה על העובר של מחשבה חדשה, או על נפש אחת ממשפחת־הדמיון אשר להסופר. זהו חטא שאין לו כפרה, עון שרוב בני־האדם דשים בעקב, וגם אין מרגישים בו.

כעבור שעה מועטה עמד הסופר על יד אחד השלחנות וירמוז לי באצבע, כי אגש אליו. נגשתי והחרשתי. המנוח הסתכל בי בעין חודרת, ויפן אלי בקול רועד מסערת־הנפש ובהברות ממושכות ומקוטעות (ואני הורגלתי עד אז לשמוע את הסופר, כשהוא מדבר בשפה ברורה, בנחת ובנעימה): „בריינין, הנני חפץ למסור לך שיחה אחת ביני ובין אחד הסופרים בשפה היהודית, סופר מצוין בידיעותיו ומפורסם בקרב המשכילים וגם בקרב ההמון *. ואתה, בריינין, רשום־נא בפנקסך את היום, את השעה ואת המקום, אשר בהם שמעת את הדברים היוצאים עתה מפי: בראשית המלחמה, כאשר החלו לבוא במכתבי־העתים ידיעות תכופות, כי פקידי חיל הרוסים בפולאניה קברו יהודים חיים, או המיתום על ידי תליה וחניקה (בין הנתלים והנחנקים היו גם רבנים זקנים) על העלילה כי מרגלים הם, תבין מעצמך עד כמה הרגיזו השמועות הנוראות האלה את לבי, לב יהודי, שבמקרה לא נמצא בין אלה האחים, שנגזר גורלם להיות בתחום מערכות־המלחמה. לא יכולתי למצוא מנוחה בנפשי ושנתי נדדה בלילות. בכל אשר הלכתי, בכל אשר עשיתי וגם בחלומי ראיתי לפני יהודים זקנים תלויים על העץ, או נחנקים וקרועים לגזרים. לא יכולתי לגרש מעל עיני את המחזה של יהודים קבורים חיים לעיני בניהם או הוריהם. וכל זה בשביל עלילה נוראה, שבדו בזדון רוצחי־נפש מלכם. באותם הימים נפגשתי עם אותו הסופר היהודי. נתגלגלה השיחה בינינו על־דבר אותם הבלבולים הנוראים, אשר לזכרם יתפלץ כל לב גם לאחרי מאות שנה. ומה השתוממתי לשמוע באזני מפי אותו הסופר כדברים האלה: „בלבולים, בלבולים, — מי יודע אם לא יש קצת, ואולי יותר מקצת, אמת באותם הבלבולים. בודאי נמצאו יהודים ידועים, שנתפשו בחטאם, חטא המרגלים". דברים נוראים כאלה, שראוי לקרוע עליהם, שמעתי אני, עבדך, העומד לפניך ביום ה' לחודש יוני, שנת 1915, בשעה השביעית וחצי בבוקר בעיר מונטריאל, — שמעתי מפי סופר יהודי! שומו שמים —: יהודים מרגלים! שקר הדבר, לא היה אף יהודי מרגל אחד! יודע אנכי את היהודים שלנו, יודע אנכי את חייהם מלידתם עד קבורתם, יודע אנכי לאיזה עונות ופשעים הם מוכשרים על־פי טבע ברייתם, או על־פי תנאי קיומם הקשים, עונות ופשעים, הבאים מקלות־דעת או מהכרח ואונס. אולם לתועבה נוראה כזו: להיות מרגלים בשעת מלחמה וחירום ולהביא בסכנה את ארץ מולדתם ואת כל אחיהם — לזה אינו מסוגל גם הפחות שבפחותים, גם המנוול שבמנוולים. לא, היהודי, שלא המיר דתו, שלא בגד בעמו, אינו מסוגל בשום אופן שבעולם להיות מרגל בשעת מלחמה. כל היהודים שנתלו וכל אותם היהודים המומתים במיתות משונות על־ידי פקידי החיל, שונאינו בנפש, — כל האומללים האלה היו נפשות נקיות וטהורות, קדושים שהומתו בעצת השטן, כדי להטיל חשד על כל בני עמנו ולהצדיק את כל הנבלות הנוראות ואת כל הענויים האיומים, אשר יעשו בהם עוכרי־ישראל, כדי לכסות על מפלתו של חיל רוסיה וכדי להפיץ את השמועה בכל העולם כולו, כי רק היהודים אשמים בכל אלה. בליל שעבר עלה על לבי זכרון הדברים הנוראים אשר שמעתי מפורש (שלום־עליכם הטעים בכל פעם בהטעמה מיוחדת את המלה „מפורש") מפי אותו הסופר היהודי — ותדד שנתי מעיני. לא יכולתי השקיט סערת רוחי. בחשבי עוד הפעם ועוד הפעם את טיב הוראתם של הדברים הללו, סמרו שערות בשרי אחת לאחת. שוה־נא בנפשך: סופר יהודי, ונוסף לזה לאומי נלהב, מאמין בסתר לבבו, כי יש אמת, לו גם רק חלק אחד, בהבלבולים הנוראים של ה„מאות השחורות" — חלאת מין האדם! סופר יהודי — והוא מאמין, כי היו בפולאניה יהודים מרגלים בשעת המלחמה! לא, סופרים ולאומיים כאלה אינם יודעים כלל את היהודים, את אחיהם, את רוחם ונפשם. סופרים כאלה, שבאו אלינו מעולם זר ושחונכו על ברכי ספרות לועזית, בלעו בקרבם, שלא מדעתם ושלא ברצונם, מנה יפה מהארס והרעל של שנאת העמים אלינו, השנאה הגלויה והנסתרה. כמה שלא ישתדלו הסופרים האלה לפלוט מקרבם ארס זה, אין הדבר עולה בידם למרק את נפשם לגמרה מנטפי הרעל הזה. בכל אופן ריחו נודף לעולם". *

שלום־עליכם מסר לי את כל הדברים המובאים בהתרגשות־נפש, בעמדו נשען בידו אל השלחן. המלים יצאו מפיו כמעט ספורות ושקולות. ובדברו את הדברים האלה, כבדה עליו נשימתו. הכרתי בפניו, שלא על נקלה החליט בנפשו למסור לי את השיחה האמורה. אחרי הדברים האלה רווח לו להסופר, כאילו התגוללה אבן כבדה מעל לבו, ופניו אורו מעט.

ובאותה שעה נגלה אלי שלום־עליכם, שלא במתכוון, בצורה חדשה, שלא שערתיה מראש. מסוה הליצנות הקלה, שהיה לו למגן בפני הבריות הסקרנים, נפל הפעם מעל פניו העגומים והזעומים. הפעם דברה נפשו בשפתה

* שלום־עליכם לא קרא את הסופר בשמו המפורש, אבל מתוך רמזי דבריו הבינותי מעצמי אל מי הוא מכוון, אף כי לא שאלתי את פי המנוח, אם נכונה השערתי. ר. ב.

* את הדברים האלה של שלום־עליכם רשמתי בשעתם בפנקסי כמעט מלה במלה, והיום אני חושב לי לחובה לפרסמם בדפוס, כי נראה לי, שכך היה רצונו של השכיב־מרע. ר. ב.

נגן; ומלבד זאת, היה בית־מלונם בית־ועד לחזנים, הפונדק היחידי, שבו נזדמנו הם ומשורריהם. לא עברה אף „שבת־מברכים" אחת, אשר ביום הששי לא תבוא ולא תעמוד ליד בית־מלונו של נחום רבינוביץ עגלה מלאה בני־אדם מישונים, כולם עליזים ושמחים, זריזים ומזורזים, וכולם רעבים. על־פי רוב היו אלה לבושי קרעים, כמעט ערומים ויחפים, ורק צואריהם מעוטפים מטפחות וסודרים של צמר, המשמשים להם שמירה מפני הצינה. כמחנות של ארבה היו הללו פושטים על האכסניה, אוכלים מכל הבא לידם, מכל אשר נתנו להם. וכבר היה הדבר לכלל בפונדקו של נחום רבינוביץ: אורחים רעבים באו — סימן הוא, כי אלה הם חזן מפורסם ומשורריו. כל הימים השמיע החזן המפורסם את קולו בבית, סלסל בגרונו, נסה את כחו בצלילים דקים מן הדקים ובלע אל קרבו ביצים חיות, ולעומתו המשוררים קראו בגרון והחרישו את האזנים בקולותיהם. המשוררים הללו קולותיהם, על־פי רוב, קולות רפויים היו, אבל כנגד זה היה תאבונם, תאבון האכילה, חזק מאד. ולפיכך לא היו מפיקים רצון בתפלתם, וכל רשומם ניכר רק בזה, שהיו אוכלים ושותים בפונדק ונוסעים כל־עומות שבאו, מבלי לשלם שכר המלון. והדבר הזה לא הרבה את חנם בעיני האם החורגת. עמדה והרחיקה מביתה לאט־לאט את החזנים המפורסמים ואת משורריהם והשיאה להם עצה, כי מוטב להם להתאכסן בבית־מלונו של ראובן יאסניגרודסקי, מפני שפיות לאכול יש לה גם בביתה למדי, וגם צעקנים, המחרישים בקולותיהם את האזנים, לא יחסרו לה בבית, ברוך השם... בין כה וכה, וילדי נחום רבינוביץ זכו לשמוע בחייהם נגינה הרבה כל־כך, עד כי כל התפלות ונוסחאותיהן שגורות היו להם על־פה וידעו תמיד להבחין בשמיעה ראשונה בין נגינה לנגינה, לדעת, של מי היא „קדושה" זו או אחרת, ומי הוא בעל הנוסח של „תכנת־שבת" זו או אחרת: אם פיצי החזן, או מיצי החזן, אם החזן הקוסטינאי, או הסידליצאי, אם החזן הקאלווארי, או אפשר ניסי הבילזי? והיו להם ימים, שהנגינות היו נשאות באויר מאליהן, מרחפות כביכול בחללו של עולם, והמח מסובך בסבך רעיונות חדשים, והלב מלא על כל גדותיו רגשות כמוסים, ובגרון מסתלסלת ועולה נגינה רכה והשאית, ואין השינה שולטת עליהם בלילות...

עד כאן פרשת חזנים ונגינתם. ואשר למנגנים בכלי־זמר — הנה בחברתם ניתנה היכולת לכותב הזכרונות האלה להתהלך בימי נעוריו עוד יותר מאשר התהלך בין החזנים. מפני שגם יהושע־השיל כלי־זמר בעל הפאות העבות וגם בנציון כלי־זמר ההרוכף — שניהם היו דרים במקום הסמוך לבית רבו של שלום, ובדרך הליכתו לבית־רבו על־כרחו היה עובר על פתחם של יהושע־השיל ושל בנציון. נאמר כאן ע ל ־ כ ר ח ו — ואולם הדבר צריך ביאור. משום חובה לא היתה כאן, איש לא הכריחו לעבור על־פני בתיהם דוקא; אדרבה, דרך אחרת היתה, דרך קצרה ביותר, שבה אפשר היה להמנע משני הבתים האלה. ואולם הנער שלום בחר בדרך ארוכה ונתכוון לעבור דוקא על פתחיהם של אלה ולעמוד ליד החלון, להקשיב ולשמוע אל הנגינה, אשר בנציון כלי־זמר מלמד את בני בעלי־הבתים החשובים, או אל הבחינה, אשר יהושע־השיל כלי־זמר בוחן את בניו, המנגנים לפניו על כל הכלים. בשעה כזאת אי־אפשר היה להזיז את שלום ממקומו או להסיח את דעתו לענין אחר. לא היו ימים מועטים עד שבניו של יהושע־השיל השגיחו בבחור זה, העומד מתחת לחלון. עמד הגדול שבכולם, הוא חמילי, וטפח פעם על ראשו בקשתנית שבידו. בפעם השנית כבדהו בקיתון של צוננים. ואולם כלום לא עלה בידו. סיגארה אחת דיה היתה לקנות בה את לב חמילי ולכרות ברית בין שני הנערים. וכך התחיל שלום להיות יוצא ונכנס בביתו של יהושע־השיל כלי־זמר לעתים קרובות, כאחד מאנשי־שלומו, שלא להחסיר אפילו בחינה אחת. והבחינות תכופות היו, שתי פעמים בשבוע, ועל־ידי בחינות אלו התודע הנער אל כל חבורת המנגנים, אל כל משפחת כלי־הזמר, עם נשיהם ובניהם, הליכותיהם ומנהגיהם, ועם כל חייהם המיוחדים, חיי אמנים־צוענים, ואפילו את לשונם, „לשון כלי־זמר", למד על־בוריה וידע להשתמש בה אחר־כך, בתור ש ל ו ם ־ ע ל י כ ם, בכמה מספוריו: „עלי כנור", „סטמפניו", „כוכבים תועים" ודומיהם.

ובכן, עיניכם הרואות, כי בלמוד נגינת הכנור לא היה איש מעכב בידו. גם לשמוע נגינתם של אחרים ניתנה לו היכולת. וכשרון, לפי עדותו של בנציון כלי־זמר, גם הוא יש לו. אלא אם כן, מה הוא חסר עוד? — כלי־שיר, כנור לנגן עליו. ואולם כנור עולה בכסף רב, וכסף אין לו! מה יעשה איפוא? אין לו עצה אחרת בלתי־אם להשיג כסף... וכאן, בבקשו מוצא לכסף, קרהו מקרה מיוחד במינו, מקרה מגוחך ומעציב כאחד, מעין טראגי־קומידיה.

שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם

(זכרונות).

מאת

ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן.

ב.

בהתארח שלום־עליכם בביתי, עשה עלי בשני מומנטים רושם חזק, רושם שיחיה בזכרוני עד יום מותי.

בבוקר אחד (זה היה בחמישי לחודש יוני שנת 1915), השעה היתה מושכמה, ירד הסופר המנוח מחדר משכבו, בקומה השניה, אל חדר עבודתי בקומה הראשונה. כל בני הבית ישנו עוד שנתם, ובחדרי לא היה איש. שמעתי — יותר נכון: הרגשתי — את קול צעדיו הקלים, וארד גם אני אליו מחדר מישכבי. ברכתיו ברכת „צפרא טבא", — הסופר השיב על ברכתי ולא הוסיף דבר דבר. הוא התהלך בחדר עבודתי אנה ואנה צלול במחשבותיו. פניו החולניים, שהיו קמוטים ואפורים מתמול שלשום, העידו, כי שנתו נהיתה עליו בלילה וכי הוא סובל בשעה זו יסורי גוף ורוח במדה בלתי מצויה. ראיתי, כי דבר־מה לא־נעים מתרחש בנפשו וקשה עליו הדבור. ולא שאלתיו דבר, אף כי

גזירה היא, שיהא נער פוחז זה סופר בחייו, מוטב לו שיהיה סופר רוסי, ולא סופר עברי. „מוצא אתה ב„המליץ", היה אומר, גם בלעדיו חבורה רבה של בורים והדיוטות, מלמדים ובטלנים! לא צדרבוים, לא גוטלובר ולא יהל"ל, אלא טורגניוב וגוגול, פושקין ולירמונטוב — אלה צריכים להיות לו לעינים בדרכו!"...

ובכן — או עברית, או רוסית. כי „הנער הפוחז" הזה יכתוב בקרב הימים יהודית — דבר זה לא עלה אז אפילו על דעת איש מהם. וכי גם יהודית בכלל לשון היא? אמנם דבר לא דברו כולם אלא בלשון יהודית דוקא, ואולם כי אפשר לו לאדם גם לכתוב ביהודית — מי ידע את זאת בימים ההם? „זארגון", „יהודית־אשכנזית" — כל זה אינו ענין אלא לנשים. יהודי ובעל בעמיו התבייש לאחוז בידו ספר כתוב בלשון־העם המדוברת, שמא יאמרו: עם־הארץ הוא!...

ואף־על־פי־כן זכור יזכור כותב הרשימות האלה מעשה שהיה בימי ילדותו, עוד בשבתם בעיר וורונקה הקטנה והנדחת, — מעשה בספר קטן, שקנה בשעתו את לב קוראיו ונתחבב עליהם ביותר, והספר היה כתוב דוקא בלשון היהודית המדוברת! מה היה טיבו של אותו ספר — אין המספר יכול עתה להעלות בזכרונו. זוכר הוא רק את זאת, כי היה הספר קטן וצנום, מין קונטרס ישן, שדפיו מכורכמים ומסואבים מרוב ימים, קרועים ונושרים מכריכתם, בלא טבלאות, ואף בלא שער. השעה שעת מוצאי־שבת בלילה, עת שכל בעלי־הבתים שבעיר מתכנסים לביתו של נחום בן־זאב לסעודת מלוי־מלכה. האם מטפלת בחדר־הבשול בהכנת מרק־הסלקים לכבוד האורחים, והקהל מפנה את לבו לפי־שעה לעניני שחוק ושעשועים. רב נחום בן־זאב קורא מעל ספר ספור־מעשה בקול. בעל־הבית קורא, והאורחים מסובים לשלחן, מעשנים פאפירוסות ומריעים בצחוק לעומתו. כולם מתפתלים מגודל הצחוק, תופסים איש בבטנו ומתנודדים, מפסיקים בכל רגע את הקורא, מביעים את רגשי התפעלותם בקול, שולחים קללות ונזיפות כביכול אל ראש מחבר הספר: „אך זה לץ מתלוצץ, ימח שמו! אך זה הוא כל־בוני"ק, תפחנה עצמותיו! אך זה ממזר, יכנס הרוח באבי אבותיו!"... אפילו הקורא בעצמו אינו יכול להתאפק וקולו נחנק בצחוק באמצע הקריאה. הילדים אינם רוצים ללכת לישון, ושלום — לא כל שכן. אמנם את אשר יקרא אביו לא יבין, ואף־על־פי־כן יפה לו לישב כאן ולראות, כיצד יהודים בעלי־זקן מתפתלים, תומכים מתניהם בידיהם ומריעים בכל רגע בצחוק גדול. והוא יושב מרחוק, מתבונן אל כל המסובים ואל פניהם הנוהרים, והוא מקנא קנאה גדולה באותו היהודי, שחבר את הספר הנפלא, וחפץ עז נולד בלבבו, כי כאשר יגדל בעזרת השם ויבוא בין אנשים, יכתוב אף הוא מין ספור־מעשה כזה, אשר יהודים יקראוהו ויצחקו עליו בכל פה ויקללוהו מיטוב לב ומזחיחות־הדעת באבי אבותיו...

אולם אם כה ואם כה — אם יהיה סופר בקרב הימים ואם לא יהיה, אם סופר עברי יהיה ואם סופר רוסי — ודבר אחד ברור לשלום: „משכיל" בודאי יהיה. בזה אין שום ספק כלל. להיות משכיל — זו הרי חובה היא לו, אליה הוא נושא את נפשו. שואף היה ללמוד ולהשכיל ולדעת הכל. ואפילו לנגן על הכנור חשקה נפשו. דומה, מה ענין נגינת כנור אצל השכלה? ואף־על־פי־כן יש שייכות בין זו לזו. ענין זה של ניגון על הכנור עמד בימים ההם בסדר הלמודים והידיעות, שכל נער ובחור מישראל, מבני בעלי־הבתים החשובים, צריך היה ללמוד אותם ולדעתם, כמו שצריך היה ללמוד ולדעת מעט את הלשון האשכנזית או את הלשון הצרפתית. אמנם תועלת בחיים לא הפיק הנער מכל הלמודים האלה, ואולם בן בעל־בית חשוב, הרוצה להיות מושלם, צריך לדעת הכל. ולפיכך כמעט כל בחורי־החמד שבעיר למדו את ידיהם לנגן על הכנור. חיים פרוכשטיין נגן על הכנור, צלאל מירפירט נגן על הכנור, מוטיל סריבנה נגן על הכנור. ועוד כמה וכמה נערים בעיר נגנו על הכנור. ולמה איפוא יגרע חלקו של שלום רבינוביץ מחלקם? ואולם עמד אביו ועכב בידו. אין לבו של נחום רבינוביץ אל הענין הזה. אין הוא רואה צורך בזה, הוא אומר, רק אבוד זמן לבטלה, ולא עוד, אלא שהדבר נראה בעיניו כמעשה כלי־זמר... מתימטיקה, גיאוגראפיה, מליצה — כל אלה הם דברים, העומדים ברומו של עולם. אבל לקשקש על הכנור — הגם זה ענין לאדם מן הישוב לענות בו?...

כך טוען נחום רבינוביץ, ואפשר, שהצדק אתו, לפי השקפתו ולפי ראות־עיניו. ואולם שאלו־נא את פי יהושע־השיל כלי־זמר ושמעו את את יגיד הוא לכם! יהושע־השיל כלי־זמר הוא יהודי כשר, ירא ושלם, ככל אחיו היהודים, ושתי פאותיו אף הן פאות כשרות ועבות. ואף על־פי־כן הטו אוזן ותשמעו את אשר בפיו: מה ענין זה לכאן? שתי רשויות הן, הוא אומר, ואין האחת נוגעת בחברתה. גם לו, הוא אומר, יש ילדים, וילדיו אינם פחותים משאר ילדי היהודים, אף הם בנים שובבים, אף מהם לא מנע אלהים בינה ושכל טוב להתהולל וללכת אחרי שרירות לבם, — ובכן, מה בכך? כלום לא למד אותם לעמוד ולנגן אצלו על כל הכלים?.... ובנציון כלי־זמר מה הוא אומר? בנציון זה, שלמד את כל בחורי־החמד, המנויים למעלה, לנגן על הכנור, יהודי חרומף הוא, ולפיכך דבורו נבלע בגמגום חוטמו. עמד בנציון לנסות את בנו של נחום רבינוביץ בנגינת כנור, הורהו ראשי־פרקים בחלק הראשון של טעמי־הנגינות אשר לבירויט, ומיד השמיע את שבחו באזני שאר הנערים, העומדים סביבו בבית, כי הבחור הזה בעל „כפרון" הוא. בלשונו החרומפית של בנציון משמעותו של שבח זה היתה, כי הבחור הוא בעל „כשרון"... אם באמת היה בעל־כשרון, או בנציון כלי־זמר נתכוון הפעם רק לשית לו בחלקות — דבר זה נעלם משלום. ורק אחת הוא יודע: כי מעצם ימי ילדותו נמשך לבו אחרי נגינה, והכנור היה חלומו ומשאת־נפשו, וכמו למען הרעימו ולהכאיב את רוחו, היה נמצא תמיד בעולם של נגינה ושיר, בקרב חזנים ומנגנים בכלי־זמר.

חזנים ומשוררים כמעט לא פסקו כל הימים מביתם, משום שנחום רבינוביץ עצמו היה בעל־תפלה ואיש יודע

שַׁבָּת בַּכְּפָר

מאת
פסח גינזבורג.

לאבותי היקרים — ברכה.

שַׁבַּת־קֹדֶשׁ,
מַלְכַּת־שָׁלוֹם,
יָרְדָה חֶרֶשׁ
לְגַן וָנִיר.

נָמוּ שְׁנָתָם,
שֵׁנָה מְתוּקָה,
עוֹף וּבְהֵמָה
בְּלוּל וּדִיר.

מִן הַשָּׂדוֹת
עוֹלִים קוֹלוֹת־
שִׁיר־גַּעְגּוּעִים
לְבֶן־הַכְּפָר.

תְּבָרֵךְ אִמָּא
עַל הַנֵּרוֹת,
בּבִרךְ אבִי
שֶׁבָּלֵי־בָר.

שִׁבְעָה נֵרוֹת
תַּדְלִיק אִמָּא
וּשְׂפָתֶיהָ
נָעוֹת אַט.

שִׁבְעָה שְׁמָשׁוֹת
הֵם בְּעֵינָהּ:
אוֹר הַשַּׁבָּת
לְעֵינָהּ רַד.

סְבִיבָהּ יְלָדִים,
אַךְ זֶה עָלוּ
מִן הָרַחְצָה,
מְחַכִּים דֹּם.

רַחַשׁ פֶּלֶא
צָדָה אָזְנָם:
אֶחָד קָדוֹשׁ
בָּא הֲלוֹם!

בְּזָוִיּוֹת
עֵין־יְלָדִים
תָּתוּר פֶּלֶא, —
רַב הַסּוֹד!

מִכָּל זָוִית
תִּשְׂחַק לָמוֹ
שַׁבַּת־קֹדֶשׁ
בְּחֵן וָהוֹד...

חַיֵּי אָדָם

מאת
שלום־עליכם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

נד.

בֵּין חַזָּנִים וּמְנַגְּנִים.

חוזי־עתידות מנבאים לגבור הזכרונות, כי יהיה בקרב הימים או סופר עברי, או סופר רוסי. — מעשה בספר יהודי־אַשכנזי, שעורר כנסיה של יהודים לצחוק. — הזנים ומשורריהם. — יהושע־השיל כלי־זמר וחבורתו. — יצר־הרע של כנור.

ל„חכמת הכתיבה" הרגיש גבור הזכרונות האלה נטיה מעצם ימי נעוריו. משאת־נפשו בחיים היתה תמיד — התעשות בקרב הימים מחבר, מושך בשבט־סופר, הכותב את דבריו לא בנתר על־גבי הכתלים, אלא סופר כהלכה, הכותב ספרים ומוציא את רוחו בעט על־גבי הנייר. וכבר צפה ידיד־נעוריו, הגבאי בעל־הגורלות, באצטגנינות שלו וחזה לו עתידות, כי יהיה סופר בישראל ויכתוב צחות בלשון עברית, כצדרבוים, גוטלובר, יהל"ל ושאר הסופרים הגדולים, אנשי־השם, אשר בארץ. ואולם בא ארנולד החצרוני וחלק עליו והוכיח לו את משוגתו על פניו: אם

עלינו; יודעים אנחנו ומרגישים בצער ובכאב גדול את בדידותנו המעציבה, כי אין דורש ואין מבקש לנו, והרי אנחנו הפקר ואין אף אחד שיבוא לעזור לנו בין כל טובי עמנו, כאילו זרים היינו וכנכרים נחשבנו. עד היום עוד לא ראינו, כי אחד מהחולים על שבר עמנו ומהדואגים לקיומו וקיום תרבותו ישמיע מלה חריפה בעתונות לטובתנו, או יקהיל אספה ויעורר את דעת הקהל על צדקת דרישתנו.

ועל זה בודאי שידוה לבנו וידינו תרפינה, ולכן הננו אומרים לכם:

בבקשה מכם, מעט תשומת־לב, אדונים! כדאי הוא הדבר, שתפסיקו לרגע קטן את עבודתכם הפוריה והנחוצה ותושיטו יד־עזרה למורה העברי להלחם אתו יחדיו את מלחמת החנוך העברי בארץ זו.

לא מלחמת המורה העברי אתם מתבקשים הפעם להלחם, כי־אם את מלחמת החנוך העברי. לא הסכנה הנשקפת למורה העברי, סכנת רעב, תעסיק הפעם את לבכם ואת לב כל בעל בעמיו, כי אם הסכנה הנשקפת להחנוך עצמו — ה ס כ נ ה ה נ ש ק פ ת ל כ ם ו ל י ל ד י כ ם.

קרוב הדבר לאמת, ויש לחשוש הרבה, שהמורים העברים, ודוקא ההגונים והטובים שבהם, יעזבו את ההוראה העברית הפעם, יעזבוה לעולם.

מה שלא עלה עד היום בידי כל המכשולים ואבני־הנגף, מה שלא עלה בידי העוני והמחסור, הבוז והלעג והעלבון, שסבל המורה העברי תמיד, להכריח אותו לעזוב את ההוראה, יעלה בודאי הפעם בידי ה ר ע ב, אשר הדר כבר לתוך מעונו של המורה העברי. הרעב קשה מכל, ואפילו מרוחו של המורה העברי, המלומד ביסורים.

וכלום יש צורך בדבר להגיד לכם, אדונים, כי זה יהיה אסון נורא להחנוך העברי? וכדאי הדבר לגלות לכם סוד מן ה„חדר", כי מורים טובים רבים כבר עזבו את ההוראה; כי מורים חדשים טובים לא נתוספו במשך השנים האחרונות, וכי כבר מורגש מאד העדר מורים הגונים לא בערי־השדה בלבד, אלא גם במטרפולין של ארץ זו.

המורים העברים, ששלחו את דרישתם להמוסדות החנוכיים, יעמדו על דרישתם בכל תוקף. ואם הדרישה לא תמלא, יעזבו כולם את משרתם, ולא ישארו בבתי־החנוך אלא מורים ממין הגרוע ביותר, שיותר שרשאים הם ללמד אחרים, צריכים הם ללמוד בעצמם... ונקל איפוא להבין לכל נותן את לבו על זאת, כי מה שעלה עד עתה בידי המורים העברים בעמל רב כל־כך ובהבאת קרבנות רבים כל־כך, להיטיב את החנוך ולהעלותו למדרגת־גובה ידועה, יהרס ויחרב בזמן קצר מאד.

ולדבר הזה אנו מבקשים מכם מעט תשומת־לב, אדונים! דרישת המורים צריכה לשמש אזהרה לכם, בוני עמנו. אי־אפשר לנו להעלות על הדעת, כי יכולים אתם לוותר בקרירות־רוח על חנוך עמנו בארץ זו.

ומה המורים העברים מבקשים מכם? הם מבקשים מכם השתתפות בצערם, השתתפות במלחמתם, מלחמת החנוך, ועזרה מוסרית ותעמולה מועטת לעורר את דעת הקהל על הסכנה, הנשקפת לחנוך העברי מידי מנהיגיו המתרפים וקשי־העורף, שיכולת בידם להספיק את צרכיו ואינם רוצים.

רצו־נא אתם, אדונים, וכשתרצו תוכלו ותעשו להציל את החנוך העברי מכליון חרוץ.

רק מעט תשומת־לב — רק אותה אנו מבקשים!

בתהום נשמתו. בשביל אחרים לא דאג, ולכן לא ראה צורך להלביש את סערת־נפשו במלים וניבים ולהוציאה אחרי כן לאויר העולם ה ח י צ ו נ י בדמות וצורה שלמה. חסרו לו לא רק המדה והצמצום, אלא, קודם כל, השלוה הפנימית, הנחוצה ליצירה; חבלי־הלידה של היצירה האמתית היו קשים לו מנשוא, והיה ממהר להסתלק מכל הענין: היום היה מתחיל ואיננו גומר, ומחר כבר מאס בכל הדבר... דרכו בחיים ודרכו בקודש אחת היתה: היום הוא מתלהב ובונה מגדלים באויר, ומחר כבר פג כל חומו, והוא עומד ומחריב בעצמו את העולמות, שבנה בעמל רב.

* * *

בשנתים לפני המלחמה נראה היה, שרב מרדכילי מצא את עצמו. תקופת הסער שלו עברה [illegible]. הוא עמד כבר מחוץ לכל [illegible] המפלגות; כחו [illegible], נזון מזוהר־קדומים של התנ"ך, ונפשו [illegible] באורו הרב. רב מרדכילי עזב את עבודת־החולין בעתונות, מתמכר כולו לעבודה ספרותית, וימים ולילות הוא שוקד בהתרכזות־הנפש על היצירה האחרונה שלו „חנה ושמואל", שצריכה להצדיק עליו את הדין הקשה של חייו הנבוכים. העבודה נגמרה, גדל המשוררים העברים רואה אותה כיצירה גאונית וכלילת־יופי, ובעיני צמרינסקי אור חדש, אור היוצר, שמצא את עצמו, את דרכו ומהותו... אבל הנה באה המלחמה והרסה בבת־אחת גם את חלומו האחרון. ושוב אנו רואים את רב מרדכילי בגלגוליו הראשונים, גלגולי „מנחם־מנדיל". הפעם חלומו — להציל בתכנית פינאנסית חדשה ומקורית את רוסיה הנבוכה, ורבים מגדולי המלוכה מטים אוזן קשבת לחלומו של החריף היהודי... ואולם אין תקוה למנחם־מנדיל. בעצם הסערת עזב רב מרדכילי את הכרך ונעלם לזמן רב. צפוי היה לשוב לנדודיו הראשונים, ובא המות וגאלו...

הא כיצד?

פשוט: מפני שקיומו של המורה העברי נתון עכשיו במצב של סכנה, והמשכת עבודתו, שהיא גם המשכת החנוך העברי בארץ הזאת, מוטלת בספק.

כי מצב המורה העברי היה רע ועלוב תמיד בארץ הזאת, — כלום צריכים אָנו להגיד לכם? והרי אתם יודעים זאת לא פחות ממנו. גלוי וידוע לפניכם, כי המורה העברי מצא תמיד מכשולים ואבני־נגף על דרכו; אבל כל אלה לא עצרוהו מלכת הלאה לעבוד את עבודת עמו בחרף־נפש. אתם יודעים, כי המורה העברי אכל לחם צר וסבל עוני ומחסור, בוז ולעג, ובכל זאת לא נרתע לאחוריו ולא עזב את המערכה למען עמו אשר אהב ולמען החנוך העברי, משאת־נפשו ומשוש־לבו בחיים. אתם יודעים, כי המורה העברי ראה בצרת נפשות בני ביתו, אהובי לבו, אשר קצרה ידו למלאות מחסורם, ולבו הכואב נקרע לגזרים, אך הוא הבליג על יגונו ואמץ את רוחו והקשיח את לבו להמשיך את עבודתו במקצוע ההוראה העברית, שלא היה בידה להחיות את בעליה.

ויש אשר לא אחת כמעט נצחו אראלי העוני והמחסור את מצוקי רוחו של המורה העברי, ובמרירות־לבו בקש תחבולות רבות, איך להכריח את נותני לחמו, אדוני המוסדות החנוכיים, כי יגדילו את שכרו, מפני שידוע היה לו, כי יש בוּר החנוך העברי להספיק את צרכי המורה העברי החמריים, אם רק לא יהיו מנהיגי המוסדות נרפים ועצלים במלאכתם, ואם רק ידעו לנהל את מוסדותיהם בחשבון ודעת, על יסודות מודרניים.

מקרה דומה לזה קרה בקיץ של השנה שעברה, בעת שמוסדות חנוכיים רבים נסגרו לרגלי מחלת־הילדים, ששררה אָז, ומורים רבים נשארו בלי מחיה. אָז התחברו המורים ובקשו ליסד אגודת מורים על יסודות יוניונים־טיים. הדבר רק נודע בקהל, ורבים מכם, אדונים יקרים, יצאו לדבר משפטים עם המורים ולהתנגד לזה בכל תוקף, והמורים העברים נענו לכם ובטלו דעתם ובטלו אגודתם, לא מפני שנבעתו משאתכם, אך מפני שידעו, כי הצרה עתידה לעבור, וכשם שהסתפקו עד אָז במועט, כך יסתפקו גם להבא במועט.

אולם עכשיו הגיעה שעה רעה מאד לרגלי המלחמה שפרצה. היוקר האמיר כבר ועלה למעלה ראש, עד ששכר המורים הפעוט איננו מספיק אפילו ללחם צר ומים לחץ. עתה ברור לכל, כי הצרה איננה עוברת, איננה ארעית, ועתידה היא ללכת הלוך וגדול מיום ליום. עכשיו שונה הדבר לגמרי; ההסתפקות במועט לשם אידיאל, לשם משאת־נפש לא תועיל מאומה; עתה עתיד המורה העברי לסבול חרפת־רעב ממש, אם שכרו לא יגדל מכפי שהיה עד עתה.

מטעם זה התחברו מורים רבים ונספחו אל „הסתדרות המורים" ואל „אגודת המורים" המקומית, ויחדיו החליטו לדרוש העלאת שכרם עד עשרים דולאר לשבוע, לכל הפחות.

לא רחמים ולא חנינה ולא חמלה יצאו המורים לדרוש ולבקש; הם יצאו לדרוש משפטם, לדרוש את המגיע להם בעבודתם גם בשנים כתקונן, ובפרט בשעת־יוקר כזו.

ולדבר הזה מבקשים המורים העברים מכם, אדונים יקרים, העסוקים בבנין עמנו ובהמשכת קיומו בעולם בתור חטיבה מיוחדת ובתור אומה משוחררת וחיה על אדמת אבותיה, — לדבר הזה מבקשים המורים מכם את תשומת־לבכם.

המורים העברים שלחו את דרישתם אל מנהיגי המוסדות החנוכיים, וגם פרסמוה בעתונים. עוד לא נודע לנו, אם דרישתנו תמלא או לא. אך זאת כבר נדע ונראה: כי בודדים אנחנו בין בני עמנו, ואין איש שם את לבו

פתגמי חכמים ומשליהם, בדיחות והלצות עממיות, ונאומיו הצבוריים — אש־להבה, זרם כביר, וכולו אותה שעה בבחינת „כל עצמותיו תאמרנה"; סגנונו קב ונקי, ושפתו היהודית או העברית היתה היותר עשירה בצבעים וחליפות גוונים, במלים עתיקות, „יקרות־המציאות", שהעלה ממכמני העם, ממולחות ומפולפלות ביד רחבה ומנוסה. והכל בצורת המשל הזך והטהור, המיסר ומרפא, משל המזרח, ארץ־מולדתו וערשו הקדומה. גם לבו היה לב עברי מאין כמוהו: מרגיש היה ביסוריו ונטלו של הכלל, אבל כואב היה גם בתוגתו הבודדה וצערו החשאי של הפרט.

ואולם ביחד עם הסגולות הנפלאות, ירושת אבותיו וזקניו הקדמונים, מצאו בו מקום גם אותם החסרונות המיוחדים, שכולנו הננו מושפעים מהם במדה רבה או מעטה, ורב מרדכילי היה מלא אותם: חוסר הקביעות, השלמות והשלוה הפנימית. רב מרדכילי לא היה יכול להיות כל ימיו „בעל מלאכה אחת", ולפיכך לא היה שליט בכשרונותיו ובסגולותיו. שורש נשמתו היתה הנדידה. נע ונד היה מעיר לעיר, מכרך לכרך, ממפלגה זו למפלגה אחרת ומשיטה אחת לשיטה שניה. ודבר זה, שעכב בידו להתאזרח בעיר ולחיות בה חיי־קבע, לבחור לו פרנסה אחת קבועה, לא נתן לו גם להתרכז במהלך־החיים אחד ולהצטמצם במקצוע רוחני אחד. תועה ומבקש בכל הדרכים והמסילות היה רב מרדכילי, וכשהיה מוצא כבר איזו אחיזה לחייו, לא היה מאמין ובטוח בה בעצמו. דומה היה תמיד לאילן, שענפיו מרובים ושרשיו מועטים, ותמיד היא ירא וחרד, שמא יבוא הסער ויעקור אותו משרשו. הסער היה בא לעתים תכופות ביותר, ולרב מרדכילי, הצמא ועורג תמיד לתנועה ופעולה, היו חסרות אותן שעות־ההפסקות, המביאות מנוחה לנפש אחרי הסער. לנשמתו חסרה השלמות, הבאה מתוך שלות־הנפש ובטחון־הכחות, אותה השלמות, שהיא תנאי קודם למעשי־בראשית של יצירה, ונפשו היתה מוטלת תמיד בסערה ונדנוד. ורב מרדכילי לא רק שלא שהתגבר על הסערה, לא כבש אותה ולא הוציא מתוק מעז, אלא אָהב אותה ומצא בה את ספוקו. די היה לו, שהסערה אוצלת עליו מהודה, מזעזעת את נפשו ומוציאה מקרבו ובעדו את הצלילים הגנוזים

ויתחכו את גורלם של העמים הקטנים עשוקי משפט הקיום הלאומי עד כה, ל א י ו כ ל ו לפסוח על השאלה היהודית ולהשאירה במצב בלתי נפתר. ואין שום ספק, כי מלבד רגש היושר, שיפעם אותם, יכריחם גם ההגיון הבריא, ההגיון של הפוליטיקה העולמית, לעזור עד כמה שידם מגעת להגשמתה של הציוניות.

אבל, לצערנו, לא בחוגי כל הממשלות הספיקה ההסתדרות הציונית לנטוע את ההכרה האמתית הזאת, ויש עוד ממשלות, שלא הוציאו עוד ישן מפני חדש בנוגע להשקפתן על השאלה היהודית. בצרפת, למשל, היתה ההסתדרות הציונית כמעט תמיד עניה בכחות יוצרים, ומספר חבריה היה אך מעט. בצרפת לא בא הדור הצעיר של היהדות הצרפתית לידי תסיסה לאומית, כמו שבאו בגרמניה ובאויסטריה, ואפילו בהולאנדיה. ויצא מזה, כי הממשלה הצרפתית, המתענינת כל־כך בשאלת תחית המזרח הסמוך, ידעה פחות מחברותיה מכל מה שנעשה ונרקם בהעולם הציוני.

אָמנם מקוים אנחנו, שהעם הצרפתי, שנלחם בכל־כך גבורה על חירותו, היודע להוקיר כל־כך את עיקרי החופש, העם הצרפתי, שזכה להיות לסמל השחרור והחירות והיה לנס עמים רבים בדרך השתחררותם, — מאמינים אָנו, שהעם הזה לא יעמוד למכשול לעמנו, בשעה שיגיש את עצומותיו לפני מושלי הארץ. ומאמינים אָנו גם כן, כי הממשלה האמריקאית, התופסת כעת מקום כל־כך חשוב במשפחת העמים הלוחמים, שהכריזה על־ידי נשיאָה העומד בראשה, כי הולכת היא להגן על קיומם הלאומי של העמים הקטנים, תשפיע גם מצדה על ממשלת צרפת, בת־בריתה, ותשתדל שלא יבוא הדבר לידי חלוקי־דעות בשעה ששאלת היהודים תעמוד על הפרק, ובאי־כח העמים יגשו לפתרונה.

מְעַט תְּשׂוּמֶת־לֵב!

מאת

עקיבא פליישמאן.

מעט תשומת־לב, ארונים!

המורה העברי קורא אליכם, בוני עמנו, את הקריאה הזאת. דבר קטן הוא מבקש מכם: מעט תשומת־לב!

יודע המורה העברי את ערך השעה; מכיר הוא את יקרת הרגע. בשמחה פנימית ובחרדת־קודש מתעתד הוא לכל עבודה ולכל קרבן בשביל גאולת עמו וגאולת ארצו, הקרובות לבוא. מרגיש הוא בעמקי נפשו את תוקף התקופה ויפעת קדושתה, ויודע הוא, כי כל המסיח דעתו עכשיו מחיי־עולם ועוסק בחיי־שעה, הריהו מתחייב בנפשו.

ובכל זאת הוא מרהיב עוז בנפשו לבקש מכם הפסקה קטנה וקצרה, שתספיק לכם לשים רגע את לבכם לדבר הנזכר להלן, לפי שחושב הוא, כי גם הדבר הזה שייך לחיי־עולם, ולא לחיי־שעה.

ואתם בודאי שתסלחו־לו לדבר הזה; אתם בודאי שתזכרו לו את קרבנות־נעוריו, שהקריב על מזבח עמו בימי נדודיו, ואת כל עמלו שעמל לחנך דור עברים נאמנים, דורשי ציון ואוהבי עמם, כמוכם כולכם היום.

המורה הגרמאני נצח בסידאן, המורה הרוסי שחרר את רוסיה, — והמורה העברי השיב לב בנים על אבותם והכשירם לגאולה!

ובכן, שימו לבכם לדברי המורה העברי:

הוא עשה לכם את כל החיל הזה, ועתיד הוא לגדל ולחנך לכם דור אנשים, אשר יצאו ואשר יבואו לפניכם; אך בעודו עסוק בעבודת־הקודש הזאת הגיעה לו שעה קשה פתאום וראה את עצמו בכל רע, וראה את בנינו, בנין החנוך, מתמוטט כולו.

בזה, שנשמתו נלקחה מנבכי־הנפש של האומה, וכולו, בדמותו ובצביונו, נברא ב צ ל ם ה ע ם.

בכל אחד ואחד מאתנו יש למצוא קו אחד או שנים, שרטוטים בודדים מצורתו הרוחנית של העם, אשר ממנו יצאנו, אבל קשה למצוא איש, שיהיה דומה בכל לקלסתר־פניו של עמו, לפני הדור, שבו חי, ולצורת מחצבתו בכל הדורות שקדמוהו: העם הוא תמיד סכום התכונות הרוחניות של יחידיו, ואין בכלל אלא מה שבפרט, ואילו היחיד הוא אחד המספרים של הסכום, ולא תמיד יש בפרט מה שבכלל. קשה למצוא איש כזה, אבל מציאותו א פ ש ר י ת היא; ואיש כזה היה רב מרדכילי — רב מרדכילי הלמדן, הסותר, הסופר, הנואם והחולם היהודי.

בכל הסגולות המיוחדות של עמנו נתן רב מרדכילי במדה מרובת מאד, את כל כשרונותיו הגדולים לקח ממנו בירושה, אבל באותה מדה גופה קבל גם את לקוייה וחסרונותיה של הנשמה היהודית הגלותית, ויצא לנו הערב־רב הזה.

עשיר גדול היה רב מרדכילי, עשיר בכל אותן המעלות הטובות, שמנו חכמים בבני־העליה ומצויני הדור. מחו מהיר, חריף ונוקב, והגיונו עמוק וצח: היום הוא תלמידך באיזו תורה או עבודה, ומחר הוא כבר רבך; היום הוא עומד בעזרה של איזה רעיון ספרותי, ומחר נכנס כבר בקדשי־הקדשים שלו; היום הוא עומד לפני חזיון צבורי זר ומתמיה, ומחר — כבר מחלק ומפרד אותו לחלקיו וגווניו, יורד ומבין לכל עומקו ועושה בו כאדם העושה בתוך שלו.

מרצו ורצונו היו מתמיהים: בשנות הארבעים פתח את הדף החדש בחייו, דף המתלמד, בארבעים וחמש גלה בעצמו את הסופר והנואם, בחמשים — את חוזה־החזיונות הביבלי, ובחמשים וחמש מצא את השיטה הפינאנסית החדשה בשביל רוסיה הלוחמת... וכל דרך־החיים הזאת היתה מלאה אבני־נגף ומכשולים, ימי תלאה ובהלה, לילות־נדודים וירחים אין חפץ בהם, שרק כח־הסבל של עמו, שבו נתברך רב מרדכילי, יכול לעמוד בו.

רב מרדכילי היה כולו סמל בן־המזרח: שיחתו הפרטית אטית ומפכה, מהולה בכל מיני מבטאים וניבים מקוריים,

והמיצביא הטורקי העריץ והקנאי מתחיל את עבודת ההרס של הישוב החדש על סמך כח שלטונו הבלתי־מוגבל. וההרס נורא. יפו היהודית נהרסה עד היסוד. דיירי תל־אביב והשכונות האחרות גורשו מן העיר בלי חמלה וכל רכושם היה לבז ולמשסה. אלפי משפחות מתגוללות תחת כפת־השמים, ומי יודע כמה מהן גועו ברעב וכמה מהן צפויות לקץ איום, כי כשל כח הסובלים תחת יד הנוגש. והידיעה הזאת לא מאתמול היא, כבר עברו על המקרים, שעליהם היא מספרת, כחודש ומחצה, ומי יודע, אם לא התפשט ההרס עוד יותר, אם לא נגע גם בהמושבות...

בשעה כזו אסור לנו להכנע, אסור לנו לבוא לידי יאוש. אנחנו נעמוד על המשמר במשנה מרץ ועוז ובאנרגיה כפולה נגיש את תביעתנו הלאומית לפני כס־המשפט של העולם הנאור. תביעתנו הלאומית היא כל־כך צודקת, כל־כך מבוססת וכל־כך מתאימה לרוח הזמן החדש, שאין לנו שום סבה לחדול מהאמין, שאנחנו ננצח בתביעתנו, ושבארץ־ישראל יברא מקלט בטוח לעמנו, למרות כל התנגדות מצד זה או אחר. העולם הנאור, השואף לתקן את סדרי העולם ולהעמידו על יסוד הצדק והיושר, יעמוד לימיננו, והרצח, החמס והשוד, שנעשו כעת לבוני הישוב החדש בארץ־ישראל — אין אונים הם לעצור בעד הנשמתו של הרעיון הציוני, ההולך וכובש את דעת הממשלות.

ולאחינו הבונים — מה נאמר להם בשעה זו ? קשה למצוא בטוי לרגש, הממלא כעת את נפשנו. עמם אנחנו בצרה. צערם צערנו וגורלם גורלנו, ומביטים אנחנו אליהם מרחוק, אל גבורי עמנו אלה, שידעו לפנות דרך במדבר ולבנות בערבה מסילה לתחיתנו. עמם אנחנו בצרה, ונעשה כל מה שיש בידנו לעשות להקל את גורלם ולהושיע להם עד שתעבור השעה הזועמה. ונודרים אנו ללכת בדרכם ולהשתתף עמם בעבודת התחיה, כשתקום הסערה לדממה ואור חדש יאיר לנו ממזרח.

מִשְׁפָּטֵנוּ בָּעַמִּים.

רבות עמלה ההסתדרות הציונית להכנים לחוגי הממשלות השקפה ברורה בדבר הציוניות, יסודה, עיקריה ומטרתה הראשית. והעבודה הזאת לא היתה כל־כך קלה, מפני שהיא היתה קשורה בשנוי ערכין במדה ידועה. אלה מבאי־כח היהדות, שהיה להם מגע ומשא עם חוגי הממשלות בארצות המערב, היו, כמעט בלי יוצא מן הכלל, ה א ד י ר י ם שלנו, והם, כידוע, או שהם רחוקים תכלית ריחוק מעולמנו הלאומי ומשאיפותינו הלאומיות, או שמתענינים הם בתנועתנו הלאומית — ורודפים אותה עד הרמה. והאנשים האלה היו המדברים הראשיים בכל שאלה יהודית והם היו המתווכים בין הממשלות ובין הקהל היהודי. כמובן, עמדו הממשלות בכל דבר הנוגע לשאלת היהודים תחת השפעתם של המתבוללים הללו ולא ידעו כלל, שעוד יש עם יהודי חי, השואף לקיום לאומי, שלא ימיר ולא יחליף את לאומיותו בכל זכיות שבעולם. על ההסתדרות הציונית היה מוטל איפוא לעקור מן השורש את ההשקפה המזויפת הזאת ולנטוע תחתה בסביבה זרה ורחוקה את ההשקפה, הנובעת מתוך ההכרה הציונית. וההסתדרות הציונית הצליחה. איננו מדברים כעת על־דבר היחס של הממשלות לעצם הרעיון הציוני, אם חיובי הוא או שלילי, אבל הכרתם של הממשלות הבשילה כבר, ומודות הן, שאין פתרון אחר גמור לשאלת היהודים, מלבד הפתרון הציוני. הממשלות מכירות כבר, שלעולם לא יתבולל העם היהודי בהמוניו בתוך עם זר ולעולם לא יוותר על שאיפתו לעמוד ברשות עצמו בתור לאום. ומזה נובע, כי בשעה שבאי־כח העמים יחליטו להשליט שלום בארץ על־ידי הקמת סדרים מוצקים בהיחס שבין עם לעם

שרצת לתורות בה הלכה לפי דרכו וטעמו, בא והורת: איש לא מחה בידו, ורב מרדכילי בעצמו — לא כל שכן. לפני האנשים, ששמעו את שמו, או שקראו את משליו והרוזיו ביהודית ועברית, היה רב מרדכילי חזיון רגיל בחיינו היהודיים: איש שמלא את כרסו בתלמוד ופוסקים בימי נערותו, עבר אל ההשכלה בימי בחרותו ונעשה לסופר בישראל בימי עמידתו; יהודי פקח במשליו ויהודי בעל עוקץ חד, יורד ונוקב בפיליטוניו. ואולם לפני האנשים, שידעו והכירו אותו פנים אל פנים והיו עמו במחיצה אחת, היה האיש הזה חזיון מיוחד במינו, חזיון בלתי שכיח והפכפך: סוחר יהודי, בעל־הבית נכבד ועסקן צבורי חשוב בעירו — ובין לילה נהפך והיה למתלמד עני, דייר נודד ממעון למעון ומעיר לעיר, אח ורע לכל ה„בותימה" הרותנית והספרותית שלנו; מהנדס חריף, בעל הגיון חד ועוקר הרים בכל התורות החדשות, המתהלכות ברחוב, שוחה נפלא בים התלמוד — ובעל הזיות וחלומות בהקיץ רגשני ובן־רגע, חוצה וטובע, בכל זרם צבורי: פקח מצוין, המסתכל בחיים בעין צופיה ומאירה, רואה ומבין הכל, יורד ונוקב עד לתהום עמקותם — ואיש שאיננו מוצא את ידיו ורגליו בעניני החיים היותר פשוטים, מהפך את קערתו על פיה ערב ובוקר ו„עושה לצנות" מכל הענין...

ואפילו לאנשים, שראו אותו בחיי יום יום שלו ותהו על קנקנו, לא הכל היה מובן בחזיון זה מרובה־הגוונים, ולא תמיד היו רואים אותו באור אחד. לפעמים היו רואים בו בעל כשרון ספרותי ממדרגה ראשונה ואיש הרוח החדש, ולפעמים — „מנחם־מנדיל" רוחני וספרותי מבית־המדרש הישן; לפעמים היו רואים בו את כנפי־הנשר של החולם החדש שלנו, גבור התקופה הלאומית החדשה, ולפעמים — את החולם הישן של הגיטה, את המוהיקאני האחרון בדורו, „דור אחרון לשעבוד וראשון לגאולה"...

פרצופו הרוחני של רב מרדכילי לא היה ברור למדי לרבים מאתנו, ורק עתה, כשנתרחקנו ממנו מרחק מקום וזמן, נדמה לנו, כי מתחילים אנחנו לאט־לאט להבין את החזיון המקורי הזה.

* * *

תכונתו היסודית של רב מרדכילי בתור דבר שלם היא

לו, ולפי מדת התפתחותו של הישוב העברי ימעטו גם החכוכים שבינו ובין הישוב הערבי, מפני שגם הערביים יוכחו לדעת, כי מוטב להם להיות שניים בארץ מפותחת מתפוס את המקום הראשון בארץ חרבה ושוממה וקופאת.

אבל בינתים באה המלחמה, והממשלה הטורקית שפסחה זמן־מה על שתי הסעפים, נספחה על הלוחמים. ההשגחה על ארץ־ישראל נמסרה לרשותו של מפקד עריץ וטורקי קנאי, גמאל פחה, שעמד בראש כל המחנות בסוריה. והאיש הזה, מלבד שהוא קנאי, הוא גם ערום ואיש־מזמות ויודע לשנות את יחסו ליושב הארץ. פעם הוא מטיל עליו אימה יתירה וגוזר גזירות, שאין הצבור יכול לעמוד בהן, ופעם הוא מראה לו פנים שוחקות, מפזר לו גם תהלות ותשבחות ומרבה בהבטחות נעימות. וכך התנהג גם עם הישוב החדש מיום הראשון לבואו, מיום שפכו את ממשלתו עליו.

כולנו זוכרים את הגירושים הראשונים של בני הישוב החדש, שיצא לפעולה על־פי פקודתו של המצביא העריץ הזה. ונראה היה, כי רשימה יש בידו ותכנית מעובדת, רשימה של אנשים „מסוכנים" ותכנית של שיטה שלמה, המכוונות בעיקרן כלפי הישוב החדש. אנשים בונים, שעסקו בשלום איש איש במקצוע שלו ושהיתה להם השפעה גדולה על מהלך התפתחותו של הישוב, התחייבו חובת גלות. אלה, שנתינותם העותומנית לא היתה מוטלת בספק, נשלחו לאיזו פנה נדחת ורחוקה בתוך המדינה, ואלה, שאפשר היה למצוא איזה פסול בנתינותם, נטרדו מן הארץ. וכשפנו בוני הישוב אל הממשלה המרכזית והשתדלו להעביר את רוע הגזירה, התנצלה אמנם הממשלה ואמרה בפירוש, שאין דעתה נוחה מהאמצעים הקשים, שגמאל פחה משתמש בהם בנוגע להישוב העברי, שבכל אופן לא נתנה מעולם את הסכמתה לזה. אבל בכל זאת לא בטלה את גזירותיו של המצביא, באמרה, כי אין היא מתערבת בהשאלות המקומיות (?), שפתרונן המחלט נמסר לידי המצביא. וכה התחיל הישוב החדש להתנצל את עדיו מעליו. כחותיו התחילו להתפזר.

וזוכרים אנחנו אחר כך את פרק הבקורים של גמאל פחה. הוא בקר אחדות ממושבות יהודה וגם את „תל־אביב" ומוסדותיו התרבותיים והחנוכיים. וזוכרים אנו את חבתו היתירה, שהראה אז, בשעת הבקור, לבני הישוב החדש. תהלות ותשבחות פזר להם מלא־חפנים, והבטחה הבטיח להם, כי מעתה לא יצר עוד להישוב החדש, אחרי שראה בעיניו את שכלולו ואת הטוב הצפון בו לכל המדינה העותומנית. אדרבה, עוד יסייע לו מצדו, שלא יאונה לו כל רע מכאן ואילך. ולא רק בהבטחות של דברים בלבד יצא ידי חובתו. הוא קרב אליו אחדים מבני הישוב החדש היותר מצוינים, הידועים למומחים במקצועות שונים, ונתן על שכמם משרות חשובות ועשה אותם ממונים על עניני כלכלת המדינה, תיקון הדרכים וכדומה.

וכה התנהג עם הישוב החדש הליפות, מבלי הכריע את הכף לצד ידוע, עד התקופה האחרונה, עד שהסיר את המסוה מעליו והראה לכל להיכן פניו מועדות. מעשיו האחרונים מעידים, שמעולם לא התחרט ומעולם לא שב ממחשבתו האכזרית להרוס בלי חמלה את הישוב החדש ולקבור תחת משואותיו את שאיפת התחיה שלו, ורק חכה לשעת־הכושר, לשעה יותר מסוגלת להוציא את זממו לפועל. והשעה הזאת הגיעה. על יד שערי עזה העתיקה, בערכך חמשים פרסאות מנגבה של יפו, המרכז של הישוב החדש ביהודה, עומד הצבא האנגלי, ההולך לכבוש את הארץ. המצביא של חיל האנגלים מפרסם ברבים את כונתו של ממשלתו ואת מחשבותיה בדבר עתידה של ארץ־ישראל, ותסיסה מורגשת בתוך הארץ, בין הערביים ובין היהודים, מפני שאי־אפשר לשעה כזו לעבור ללא תסיסה, והיא הרת־גורלם של יושבי הארץ.

בְּצֶלֶם הָעָם

(לפרצופו של רב מרדכילי).

מאת

ג. קהלת.

„עת ללדת ועת למות"... ואולם אם היה אדם במחננו, שלא ידע לכוון את העת בין בחייו ובין במותו, הרי בודאי היה זה חיים צמרינסקי, המכונה „רב מרדכילי". כל ימיו לא ידע רב מרדכילי את דרך־החיים, וגם דרך המות שלו לא היתה צלחה; אילו מת אדם נפלא זה בזמן של שלום, בשעה שהרוחות שוקטים והלבבות ערים להרהר בכבשונו של עולם ובחליפות צבאיו, היו כל הידים ברחובנו עסוקות בבירור פרשה סתומה זו, הנקראת „רב מרדכילי". אינני יודע, אם היו מעריכים גם אז ברב או במעט את עבודתו הספרותית; ואולם ברור לי, שכל אחד מאתנו היה מתאמץ לעמוד על שרשי נשמתו היהודית של רב מרדכילי, שהיה חזיון מיוחד במינו ברחוב־היהודים ובתנועתנו הלאומית.

מה שאין כן עתה. הידיעה, שבאה בראשית האביב מפטרוגראד דרך לונדון, אמרה: „הסופר היהודי חיים צמרינסקי, המכונה רב מרדכילי, מת בשנת החמשים ושש לימות חייו". אחדים מן העתונים הדפיסו את הידיעה הקצרה הזאת בלא ביאורים יתירים, ואחרים הוסיפו עליה שתים ושלש שורות על־דבר רב מרדכילי הסופר היהודי, חוקר הלשון היהודית־האשכנזית — ולא יותר!...

„הסופר היהודי!" — כמה דלות הן שתי המלים הרגילות הללו מלתאר את דמות־דיוקנו של חיים צמרינסקי, את אופיו בתור איש ויהודי, את הלך רוחו ונפשו, שנתגלו לנו ברב מרדכילי שבעל־פה פי־מאה מכפי שראינו אותם ברב מרדכילי שבכתב — זה החלק הקטן מנשמתו הסוערת של חיים צמרינסקי... בחייו לא היה רב מרדכילי ידוע להקהל הרחב, המתענין בכל דבר יוצא מן הכלל, ובמותו נשאר זר אפילו למודיע על־דבר פטירתו, שהסתפק בשתי המלים „הסופר היהודי", שלא היו הולמות כלל את היהודי הנפלא ורב הגוונים הזה.

פרשה סתומה היה רב מרדכילי בחזיונות חיינו, וכל מי

VOL. IV | NEW YORK, MAY 11, 1917 | No. 10

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית | ניו־יורק, י"ט אייר, תרע"ז | גליון עשירי

עָם בְּצָרָה.

מצבו של הישוב בארץ־ישראל בכלל היה נורא מיום שנכנסה טורקיה למלחמה, ונורא ממנו פי־שנים היה מצבו של הישוב החדש, ולא רק נורא היה, כי אם גם עמד בחזקת סכנה, מוכן לפורעניות בכל שעה ורגע.

נבאר את דברינו.

מצבו של הישוב הישן היה נורא בזמן המלחמה הרבה יותר ממצבם של אחינו בשאר הארצות הלוחמות, מכמה וכמה טעמים. ראשית כל, מפני שחסר לו בסיס בריא אפילו בשעת שלום. מעינות של כלכלה משלו לא היו לו, והוא התפרנס ברובו מחסדיהם של המנדבים בחוץ לארץ. וגם ההשפעה הזעומה הזאת עברה דרך צינורות מקולקלים, יען כי לא נמצאה הסתדרות חזקה, שתקיף את צרכיו של הישוב הישן ושתהיה דואגת להתפתחותו. „כוללים" שונים ומתחרים איש את רעהו היו נותני לחמו, ותהי כל דאגתם לו אך מהיום למחר וממחר למחרתים, ללא תכנית וללא שיטה וללא בנין, מפני שאי־אפשר לקרוא בשם תכנית לעבודה שיש בה אך חלוקת נדבות, אי־אפשר לקרוא בשם שיטה להרכבת טלאי על גבי טלאי, ובשם בנין — לסתימה לפי שעה של סדקים ובדקים. מובן מאליו, כי ישוב כזה אינו יכול להתקיים אפילו בפני רוח מצויה, לא כל שכן בפני סערת־עולם. ובהיותו משולל כח פנימי של התנגדות למשברי הזמן, לא היתה לו ברירה אחרת כי־אם לכוף את ראשו בפני כל גל וגל. ואת זה אמנם עשה. סבל, התענה ונהרס למהצר. חלק גדול ממנו עזב את הארץ והלך באשר הלך, למצוא לו מנוחה מעבר לים ובמדינות רחוקות, וצקון־לחש על שפתיו, כי יעבור זעם ותגיע עוד הפעם שעת רחמים. ואין לשום אחד מאתנו רשות לשפוט קשה את אלה, שעזבו את הארץ. קשה היתה עליהם הפרידה מן הארץ, אבל קשה ממנה היה גורלם המר, שהכריח אותם לעזבה. ההלק שנשאר בארץ, צמצם עוד יותר את צרכי חייו, אם רק היתה עוד אפשרות לצמצם אותם, ויהי תלוי בנס כל זמן המלחמה.

אמנם נורא פי־שנים היה מצבו של הישוב החדש. דוקא מפני שהיה מבוסס, דוקא מפני שהמלחמה מצאה אותו מתפתח, מתרחב ומתפשט מיום ליום: יחד עם התפתחותו, התרחבותו והתפשטותו גדל פחדה של הממשלה הטורקית וגדל רגש הקנאה של השכן הערבי. אנחנו כולנו יודעים, כי מעולם לא שאף הישוב החדש לקרוע מהממשלה הטורקית את ארץ־ישראל, ולא על מרידות בנה את עתידו. הוא, הישוב החדש, התכוון רק למטרה אחת — להכניס לארץ־אבותיו זרם חדש של חיים, להקדיש לה את כל כחותיו היוצרים, להקים את שוממותה ולהפכה עוד הפעם לארץ פורחת. ואנחנו כולנו קוינו, כי סוף־סוף תכיר הממשלה הטורקית — וביחוד הממשלה המחודשת, שעונה יהיה גדול מנשוא אם לא תכיר — בהטובה ההדרית הזאת, שתצא מהעבודה של הישוב החדש בשביל הבונים ובשביל המדינה. כולנו קוינו, שהממשלה הטורקית, אחרי שחרורה מהשלטון הישן, תבא לידי הכרה, ראשית, כי אין שום אפשרות לה להתקיים לדורות, אם לא תוציא ישן מפני חדש ואם לא תתיצב על דרך תקונים עיקריים, העלולים להקיץ את המזרח מתרדמתו ולהפיח בו רוח־חיים חדש, ושנית — כי העם העברי, בן המזרח, הנושא בתוכו שאיפה חזקה למזרח, למרות נדודיו וטלטוליו במערב, מ ס ו ג ל י ו ת ר מ כ ל ה ע מ י ם ה א ח ר י ם להיות המתווך בין התרבות המערבית והמזרחית. ומפני זה קוינו, שהממשלה הטורקית, אם אך יש לה פרספיקטיבה ו ר ו א ה ה י א א ת ה נ ו ל ד, תשלים עם הישוב החדש העברי ובעצמה תדרוש את טובתו ותועיל להתפתחותו, מפני שאין לפניה דרך אחרת. ואמנם בשנים האחרונות לפני התפרץ המלחמה נדמה לפעמים, שהיחס שבין הממשלה הטורקית ובין הישוב החדש יפלס לו נתיב בדרך שהתוינו

ישראל צבי וויסוצקי   שושנה שבילוב

מאורשים

א' אייר תרע"ז

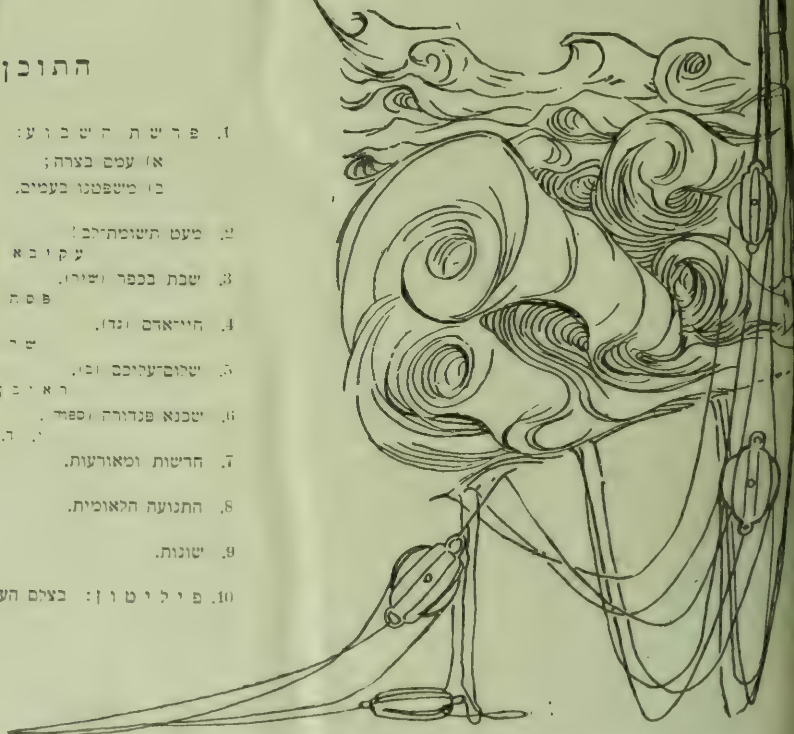
ניו־יורק   שיקאגו

אבשלום פיינברג

אחד הצעירים היותר מצוינים בארץ־ישראל, בן אחותו של מר ישראל בלקינד, נפל חלל בעד עמו מארץ מולדתו.

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. MAY 11, 1917 No. 10 60)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N. Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה......3,00 לחצי שנה...$1,50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנה......$3,50 לחצי שנה...$1,75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year....$3.50 Six months..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים

הקונגרס היהודי האמריקאי

אפריל 25, 1917. 1 מדיסון אוועניו, ניו־יורק

הודעה אופיציאלית מאת „ועד הבחירות הכללי" להאורגאניזאציות היהודיות בניו־יורק

הנה הגיעה השעה, שתקותנו, היקרה לנו כל כך, והיא: לקרא לקונגרס יהודי באמריקה, שיהיה בא־כחה של היהדות האמריקאית בקריזיס הנוכחי — באת לידי התגשמות.

בתור צעד ראשון לארגון הקונגרס, תתיסדנה ועידות בכל הארץ, כדי להעמיד נבחרים לקונגרס.

האורגאניזאציות היהודיות בניו־יורק רבתי, המתחלקת לשמונה מחלקות, מתבקשות בזה לשלוח דלגאטים לועידות להעמדת נבחרים, שתתיסדנה בימי 12—15 לחודש מאי, במקומות הבאים להלן.

כל אורגאניזאציה יהודית יש הרשות לשלוח דליגאט אחד לועידות להעמדת נבחרים: כל אגודה, לודזש, סניף, מחנה, בית־כנסת או אורגאניזאציה אחרת מתבקש או מתבקשת להתאסף לאספה ולבחר בדליגאטים. כל אורגאניזאציה צריכה לשלוח את צירה לועידה, שתהא באותה מחלקה, שבה האורגאניזאציה ההיא מתאספת תמיד. שם הדליגאט הנבחר, ביחד עם תשלום של 3 דולארים, ישלח תיכף ללשכת ועד הבחירות, חדר 144, „מטרופאליטאן לייף בילדינג", ניו־יורק.

צריך למלא אחר החוקים האלה:

רשות הבחירה.

לכל יהודי ויהודיה, מעשרים שנה ואחת ומעלה, יש הזכות לבחר בדליגאטים לקונגרס האמריקאי היהודי.

מחלקות הבחירות.

כל אגודה, לודזש, סניף, מחנה, בית־כנסת או אורגאניזאציה אחרת של חברים מספר, נקרא או נקראת מחלקת־בחירה. רובע קונגרסאי כולל בתוכו מספר מחלקות־בחירה של מקום אחד.

העמדה לבחירות ע"י ועידות.

בכל רובע קונגרסאי, מלבד אלה על־פי סניף 34, תקרא לאספה, שמטרתה תהא העמדת קאנדידאטים לבחירה לקונגרס היהודי.

כל מחלקת־בחירה תבחר בדליגאט אחד לועידה, שתהא ברובע ההוא.

כל מחלקת־בחירה תקרא לאספה מחבריה, לבחר בשליח ל„ועידת העמדה לבחירות" של רובע הקונגרסאי. הודעה כזאת תשולח לחברים על־ידי מכתב פרטי או על־ידי הודעה בעתונים.

הועידה בכל רובע קונגרסאי תתאסף על־ידי הזמנה שלוחה על־ידי הדואר להדליגאטים מכל מחלקות־הבחירה.

הועידה בכל רובע קונגרסאי תעמיד לבחירה שני קאנדידאטים, כפי מספר בא־הכח שיש הזכות לרובע ההוא לשלוח.

בכל רובעי הקונגרס, מלבד ניו־יורק, אלה הקאנדידאטים שיזכו לקבל את מספר הדעות היותר גדול יחשבו לנבחרים.

בעיר ניו־יורק כל דליגאט לועידת הרובע יכול לכתוב על רשימת ההצבעה שמות של שליש המישיות ממספר הקאנדידאטים הדרושים להבחר, החלק הגדול שבאחד יחשב כאחד; הקאנדידאטים שיש להם מספר הדעות היותר גדול נבחרים.

בחירות חפשיות.

300 בוחרים הגרים באותו רובע קונגרסאי יהודי יכולים להעמיד קאנדידאט לקונגרס היהודי על־ידי פטיציה בהוספת שלשה דולארים.

אין הרשות למי שהוא לבחר שתי פעמים.

מחלקות הבחירות

הועידה להעמדת נבחרים לקונגרס היהודי במחלקה הראשונה, הכוללת את כל חלק „מאנהאטאן בארא", מנהר מזרח עד הצד הדרומי של רחוב דילינסי, בהמשך מזה דרך קו ישר עד נהר צפון, תהא ביום א' 13 לחודש מאי, בשעה 2 אחר הצהרים ב„פובליק סקוהל" 62, רחובות הסטר, עססקס ונורפולק.

הועידה במחלקה השניה, הכוללת את כל חלק מאנהאטאן מצד הצפוני של רחוב דילינסי, בהמשך מזה דרך קו ישר עד נהר צפון, ומצד הצפון עד הצד הדרומי של רחוב 14, תהא ביום הראשון, 13 לחודש מאי, בשעה 2 אחר הצהרים, ב„פובליק סקוהל" 63, רחובות שלשה וארבעה, אצל האוועניו הראשונה מזרחה.

הועידה במחלקה השלישית, הכוללת את כל חלק „מאנהאטאן בארא", מצד הצפון של רחוב 14 ועד צד הדרום של רחוב 96, תהא במוצאי השבת, 12 לחודש מאי, בשעה 7.30, ב„פובליק סקוהל" 27, רחובות 41 ו־42, אצל האוועניו השלישית מזרחה.

הועידה במחלקה הרביעית, הכוללת את כל חלק „מאנהאטאן בארא", מצד הצפון של רחוב 96 ובחלק המערבי עד הצד המזרחי של לינוקס אוועניו, ומשם צפונה עד נהר הארלם, תהא במוצאי השבת, 12 לחודש מאי, בשעה 7.30, באולם „יאנג וויממנ'ס היברו האסוסיאיישון", 31 רחוב 100 מערבה.

הועידה במחלקה החמישית, הכוללת את כל חלק „מאנהאטאן בארא", מצד הצפון של 96, משם מזרחה ועד הצד המערבי של לינוקס אוועניו, ומשם צפונה עד נהר הארלם, תהא ביום ב', 14 לחודש מאי, בשעה 8.30, בערב, ב„פובליק סקוהל" 81, רחובות 119, 120 והאוועניו השביעית.

הועידה במחלקה הששית, הכוללת את „ברונקס בארא", תהא ביום הראשון, 13 לחודש מאי, בשעה 2 אחר הצהרים, ב„איערבאך'ס קאסינא", 1310 בוסטון ראוד, אצל רחוב 169.

הועידה במחלקה השביעית, הכוללת את ה„בארא של ריטשמאנד" וכל חלק ברוקלין, הנמצא בדרומה של רחוב פולטאן, תהא ביום א', 13 לחודש מאי, בשעה 2 אחר הצהרים, ב„פובליק סקוהל" 147, בושוויק אוועניו ורחובות סיגל ומקיבן.

הועידה במחלקה השמינית, הכוללת את ה„בארא של קווינס" וכל חלק ברוקלין, הנמצא צפונה מרחוב פולטאן, תהא ביום א' 13 לחודש מאי, בשעה 2 אחרי הצהרים, ב„פובליק סקוהל" 84, קרן גלינמור אוועניו ורחוב וואטקינס.

כל אורגאניזאציה יהודית, החפצה להשתתף בהעמדה לבחירות ואחר כך בבחירות לקונגרס האמריקאי היהודי, מתבקשת בזה להתבונן לזה תיכף ומיד, כדי שהעבודה הגדולה הנכונה לפנינו תעשה בזמנה ותפעל את פעולתה הראויה.

בכבוד,

ועד הבחירות הכללי

יצחק אייזיק הורוויץ, יושב־ראש — סולומון סופרין, מזכיר

מ. ל. בראון	יעקב קארלינגר	יואל ענטין	לואיס ליפסקי
גדליה בובליק	סירוס ל. סולצבערגר	מאכס ל. הולאנדר	פ. פ. רוזנבלאט
ברנארד א. רוזנבלאט		י. ב. באליצקי	

דפוס של יחזקאל ליפשיץ, 217 איסט ברודוויי, ניו־יורק

ספרי חנוך ולמוד

(הוצאה אמריקאנית)

אוצר לשון המקרא (עברית וארמית) מאת אלכסנדר הארקאוי. באוצר הזה יבאו: א) כל המלות העבריות והארמיות הנמצאות בכתבי הקודש מתורגמות ומבוארות בשפת אנגלית. ב) שרשי המלות ומקוריהן, ואצל כל שם ופעל תמונותיהם השונות לפי נטיותיהם. ג) באורים לפסוקים קשי ההבנה בתנ"ך, ע"י גדולי המפרשים הקדמונים וההוקרים האחרונים. גם נספח אליו קובץ מלין מלשון התלמוד והמדרשים, ומלשון עברית החדשה.

האוצר הזה מכיל כתשע מאות דפים ונדפס על נייר טוב ויפה, מכורך בד הדר 2.50

אלף־בית, באותיות גדולות מאד, נדפס על בד, מדת 28—44, בעד חדרים או בתי־הספר, להדביק אל הקיר .50

בית־הספר, ללמד ספרי התורה והנביאים, מאת מ. ב. שניידער, עם תרגום המלים בלשונות יהודית ואנגלית .35

בית הספר הנ"ל, חלק שני .50

דברי הימים לעם ישראל מיום היותו עד יסוד הישוב החדש בארץ ישראל, מאת זאב יעבץ .15

ההתחלה, מעטהאָדע למתחילים, מאת הלל מלאכובסקי .15

המבין, פרוזדור לכל ספרי הלמוד, מאת י. ת. טביוב, עם תרגום המלים בלשונות יהודית ואנגלית .15

המתחיל, ללמד לנערים קריאת וכתיבת שפת עבר, מאת א. לוריא וב. טמקין .15

הנסיון הראשון, מורה לשון עבר בסגנון קל ויפה, עם תרגום המלים בלשונות יהודית ואנגלית, מאת ה. מלאכובסקי .15

הפדגוג העברי, חוקי לשון עברית ומשפטיה באופן קל, בתרגום יהודית ואנגלית, מאת דוב אריה פרידמאַן .15

לוח הפעלים והשמות לכל נטיותיהם, עם ציוני הדקדוק באנגלית, מאת יעקב פיליפס וא. הוימאן .15

למדו היטב, מעטהאָדע לראשית החנוך, באותיות גדולות מאד, מאת מ. פיק .5

למודי הקריאה, לחנך הילדים לקריאת האותיות ושפת עברית, עם תרגום אנגלית, מאת ר. לאסקער .10

מורה עברית השלם, והוא מעטהאָדע חדשה ללמד שפת עבר מן האלפא־ביתא והקריאה עד ידיעת השפה בשלמות. מעובד ומתורגם אַנגלית ויהודית מאת יעקב פיליפס וא. הוימאן .75

מורה עברית השלם הנ"ל, מתורגם אַנגלית לבד .65

מורה עברית הנ"ל, מדרגה ראשונה .30

מקרא קודש, ראשית החנוך לילדי בני ישראל, מאת דוב אריה פרידמאַן .10

נייע אידישע שול, א לעהרבוך פאַר אידיש־אָנפאַנגער, פון י. לעווין .25

ספורי החומש, מעובדים לבני הנעורים בלשון המקרא, מאת הלל מלאכובסקי .15

ספורי החומש הנ"ל, עם אנגלית .25

ספורי המקרא, חלק ראשון (ספר בראשית), ערוכים בלשון הכתוב לילדים מתחילים, עם ציורים ושאלות לשנון, מאת ב. היילפרין .15

עברית לילדים, ראשית למודים בתורת הלשון העברית, עם תרגום המלים ותרגילים בלשון אנגלית, מאת א. הוימאן (חרל"פ) .30

ראשון לחנוך, אלף־בית, קריאה נכונה, יסודות הלשון באופן חדש, מאת הלל מלאכובסקי .15

ראשית דעת שפת עבר, למתחילים, עם ציורים ותפלות, עם הערות בשפת אַנגלית, מאת מ. קרינסקי .12

ראשית דעת שפת עבר הנ"ל, חלק שני .15

שלחן ערוך לבני הנעורים, עם נקודות, מאת ד. א. פרידמאן .15

שפה חיה, ללמד את ילדי ישראל לקרא ולכתוב בשפת עבר על־פי שטת הכרת האותיות בעזרת ציורים, מאת פסח ליב פישמאן ומנחם מענדיל ליבערמאן .15

שפה חיה, הנ"ל, חלק שני .25

שפת ילדים, מאת ח. פ. ברגמן וש. ת. ברכוז, ספר למוד לקריאה ולכתיבה, עם ספורים קטנים וקלים, עם ציורים רבים הממלאים ומשלימים את תכן הספורים, ומועילים הרבה למשוך את לבו ועיניו של התלמיד לגוף התלמוד ולתרות את הדברים בזכרונו. נדפס על נייר טוב ויפה, חלק ראשון .25

שפת ילדים הנ"ל, חלק שני .43

תולדות ישרון עם העתקה אנגלית לבני הנעורים, מאת ד. א. פרידמאן .15

ראבאט הגון למורים, לבתי־ספר ולבתי תלמוד־תורה.

HEBREW PUBLISHING CO.

50-52 Eldridge Street, New York

שלום-עליכם צונו להיות שמחים

אספת זכרון ראשונה למות סופרנו בן האלמות

שלום־עליכם

בהיכל האמנות הידוע

בית מאנהאטאן אופירה

קרן רחוב 34 והאווניו השמינית

ביום הראשון, 13 לחודש מאי, 1917

יהיה יום־טוב עממי נהדר ומלא רוממות־הרוח.

שלום־עליכם צוה לנו בצוואתו

מוטב שיזכר שמי מתוך שחוק! שאלתי
האחרונה להבאים אחרי: שלא לבכות אחרי,
אך להיפך — להזכיר את שמי מתוך שמחה.
(מצוואת שלום־עליכם.)

אנחנו נמלא את צוואתו.

מוסיקה — זמרה — ספרות — הומור

את כל הפרוגראמה של הנשף אין בידינו עוד לפרסם. לעת עתה אנו יכולים להודיע רק את שמות הכחות המוסיקאליים והספרותיים האלה שישתתפו בו בלי כל ספק:

עדי בראון, אחד מהמנגנים היותר גדולים בעולם, על הכנור.

מישא לויצקי, המפורסם בעולם המוסיקאלי, על הפסנתר.

הגברת פאניא מארינאוו, המשחקת הדראמאתית הידועה בבימה האנגלית, שהפתיעה את הקהל בהופעתה ב„יקיצת האביב" של וודקין, תקריא ביהודית מכתבי שלום־עליכם.

אגודת החזנים המהוללה, שנודעה לקהל היהודי בנשפיה, תשתתף אף היא.

א. טננהוליץ, שנתמחה בעולם בתור מקריא מצוין של כתבי שלום־עליכם.

ש. גולדנברג, המשחק היהודי הצעיר.

ג. רובין, אמן המקריאים.

אף לא רגע אחד של שעמום! אף לא דברן אחד „מלאכותי"...

כל הריוח הולך ל„קופת שלום-עליכם"

נשף ההזכרה ערוך ע"י

„ועד הזכרון של שלום-עליכם" ו„אגודת השנוררים"

יה:אש — גזבר

כרטיסים: 25, 50, 75 סנטים, $1.00, $1.50 ושני דולארים.

להשיג במקומות האלה: בכל לשכאות העתונים היהודים היומיים ובלשכאות „התורן", „הקונדס", „פריע ארבייטער שטימע"; בכל חנויות „יצחק גולדברג" בברונקס ובברונזויל; בבית האוכל של בוהים, 60 האוויניו השנית; בבית האוכל הקו־אופיראטיווי, קרן האוויניו השניה ורחוב 4.

ארץ ישראל בשביל עם ישראל

המומנט ההיסטורי הגדול יבואר

באספה הציונית הגדולה

תחת השגחת

הקונסיל הציוני של ניו-יורק רבתי

ביום השבת, 5 לחודש מאי, בערב

באולם קופר-יוניון

קרן רחוב 8 והאווניו השלישית

הנואמים:

יונייטעד סטייטס סינאטור בארַאה
דר. סטיפן ס. ווייז
האנ. נתן שטרויס
דר. שמריה לוין
מר מורים רוטנברג, יושב ראש

הכניסה חפשית

להשיג כרטיסים במקומות האלה:

דוד וולפסון ציון קלוב, 239 מזרח ברודוויי; תקות יהודה קלוב, 134 רחוב ריווינגטון; ציוני אויסטריה־אונגאריה, 43 רחוב השלישי מזרחה, קרן האוויניי השניה; בית־ספר זרובבל, 22 רחוב 114 מערבה; בית־הספר העממי, 1670 בטהגייט אוויניו, ברונקס, ובלשכת הקונסיל הציוני, ניו־יורק, 44 רחוב 23 מזרחה

ברכה

לגומרים ולגומרות של „בית־הספר העברי הלאומי 1670 בטהגייט אוויניו.

יעקב ילין
שמואל כ"ץ
ישראל יקותיאלי.

צאתך לשלום!

הנני מברך את ידידי העברי הטוב והמורה המצוין, מר א. רבינוביץ להתמנותו בתור מנהל בית־הספר העברי בטשאטאנוגה, טנניסי. צלח בדרכך זו והיה לברכה לילדי עיר מושבך החדשה כמו שהיית לילדי עירנו.

ש. עפשטיין.

— בין שאר האסירים הפוליטיים. שחררה ממשלת רוסיה המחודשת גם את הציונים, שנאסרו בזמנים שונים על־ידי הממשלה הקודמת. בין המשוחררים נמצא גם הסופר העברי הידוע משה קליינמאן, שהיה חבוש ימים רבים בבית־האסורים בגלל עבודתו הציונית.

— ההסתדרות הציונית ברוסיה הוציאה כרוז, שבו היא מבקשת מאת יהודי הארץ לתמוך בממשלה הזמנית ולדרוש ממנה סיוע ועזר ברכישת ארץ־ישראל לעמנו.

— בהרבה ערים ברוסיה מסתדרים עתה, בהסכמתו של מינסטר־הצבא, לגיונות של מתנדבים יהודיים. בהוסטוב והארקוב נרשמו שמונת מאות יהודים צעירים בחיל המתנדבים.

— שלש מאות יהודים נתקבלו לתלמידים בבית־הספר הצבאי במוסקבה.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

הציונים והבחירות אל הקונגרס היהודי הראשון.

ה„מועצה הציונית" („ציון קאָונסיל") בניו־יורק התחילה בעבודה חרוצה להכין את ציוני ניו־יורק והסביבה אל הבחירות של הקונגרס היהודי הראשון. ועד־תעמולה נועד לשם זה, שבראשו העמד ליאו וולפסון. הועד הזה יבוא בחליפות־מכתבים עם כל האגודות הציוניות והלאומיות בניו־יורק, שתשתדלנה להכנים על־ידי עבודה משותפת רוב של נבחרים ציוניים ולאומיים לתוך הקונגרס.

כפי שמודיעים ללשכת ההסתדרות הציונית, תתנהל אותה תעמולה של בחירת ציוניים בכל ערי אמריקה, ויש תקוה, כי הרוב המחלט בקונגרס יבוא מתוך המחנה הלאומי.

* * *

עוד אחד ששב.

הנדיב היהודי הידוע, המיליונר אדולף לואיסון, שלח אל „הועד הזמני לעניני הציוניות" את ההודעה הזאת:

„אני תומך ברעיון, שתוסד מדינה יהודית בארץ־ישראל, והנני מקוה, שברית־השלום הבאה תביא את הלאום היהודי בחשבון הלאומים הקטנים, שצריכים שחרור והגנה. מקודם לא הייתי משתתף בתנועה הציונית. אבל מעת שנכנסה אמריקה לתוך העמים הנלחמים, במטרה הברורה, לפי דברי הנשיא ווילסון, להגן על זכיות כל העמים, דעתי היא, כי צריכים יהודי כל העולם לתמוך ביסוד מדינה יהודית בארץ־ישראל, שתהיה מרכז לחיים עבריים ותשפיע על היהדות בכל הארצות".

שונות

חדשות ספרותיות.

— בלונדון נוסד ועד של רבנים וחכמים יהודיים במטרה להדפיס תוצאה חדשה של „תלמוד בבלי". בראש הועד עומד רב־הכולל, ד"ר הירץ, ובין חבריו אנו מוצאים שמותיהם של חכמים וסופרים, כהרב דייכס מלידז והרב קוק מיפו.

— בפטרבורג יתחילו להופיע מראש חודש יוני שני עתונים חדשים ביהודית: „פעטראגראדער טאַגעבלאַט" מיסודם של הציוניים, ו„פאָלקסבלאַט" מיסודם של דובנוב וקבוצתו.

— בוולוצלאוויק של פולאניה התחיל להופיע שבועון יהודי־פולאני בלתי־מפלגתי: „גלוס זידובסקי" („הקול היהודי"). העתון נערך על־ידי ש. וולקוביץ בווארשה.

* * *

מחיי האגודות.

— אגודת „חניכי ישיבת רבנו יעקב יוסף" תתאסף במוצאי שבת, י"ג אייר, בבית הישיבה, 165 רחוב הנרי. תכנית מעניינת. כל אלה שגמרו את הישיבה מתבקשים לבוא.

— בכל יום שלישי בשעה 8.15 בערב, החל מן הראשון במאי, ירצה הרב ד"ר דוד די סולה־פול בבית־הכנסת „שארית ישראל", רחוב השבעים ומערב הפרדס המרכזי, על דבר ה„שלחן ערוך" ותולדותיו. הקורס יחלק לחמש הרצאות. הכניסה חפשית.

— אגודת „צעירי מפיצי שפת עבר" תתאסף במוצאי שבת, י"ג אייר, שעה 7.30, באולמה, 1670 בטהגייט אווניו. על הפרק: בחירות ועד פועל חדש ודין־וחשבון על מצבה הכספי של האגודה. כל החברים מחויבים לבוא.

תקותו, שעם גמר המלחמה הגדולה יבוא גם שחרורם של יהודי רומיניה, ועבר לשאלת ארץ־ישראל, שהעמדה עכשיו על הפרק על־ידי הספהן של ארצות־הברית על העמים הנלחמים. מר מארשאל הביע את בטחונו, שתקוותינו במשך כל הדורות תתקיימנה עתה. וארץ־ישראל תעשה המרכז התרבותי של היהודים בכל העולם. אינני יודע אם ציוניות היא זאת, — אמר מר מארשאל — אבל אם זאת היא, אז הנני, והייתי כל ימי חיי, ציוני".

ד"ר ישראל פרידלאנדר נאם על־דבר „ערכה של ארץ־ישראל ליהדות העולמית". השופט יוליאן מאק משיקאגה הביע את שמחתו, על שאין מעתה, מיום שנשתחררו יהודי רוסיה, מקום לציוניות פילאנתרופית, והוכיח קשה את היהודים העשירים בניו־יורק על שאינם באים לעזור אחיהם הסובלים בארצות המלחמה. „יהודי מערב־הארץ מחכים לראות אתכם, יהודי ניו־יורק, באלפיכם הרבים, בטורים הראשונים של מהנה־העזרה. מכם יראו וכן יעשו".

בנאומיהם של מר צ. ה. מאסליאנסקי, השופט ליהמאן ומר שמואל הַימאן נסגרה הישיבה הראשונה של הועידה.

בישיבה השניה נשמע דין־וחשבון מאת ד"ר ש. בנדרלי — על־דבר החנוך העברי בניו־יורק ועבודתה של „לשכת־החנוך", מאת ד"ר פ. איבלסון — על „לשכת התעשיה", מאת מר איזיק אללאן — על „הועד הדתי" ומאת הרב מ. חיימזון — על „ועד המילה". ואז עבר הד"ר בנדרלי לברר לפני הועידה את התכנית, שעל־פיה תסתדר הקהלה מחדש ותקבל צורה יותר דימוקראטית. לפי תכנית זו, תהיה הקהלה המוסד העליון בחיי יהודי ניו־יורק, ואולם חופש גמור ינתן לכל מוסד העומד ברשותה, להתנהל לפי רוחו ודעתו. הקהלה תהיה המקור הראשי של דעת־הקהל היהודית כאן, כי היא לא תהיה מעתה נחלת יחידים, אלא קנין העם כולו. על לשכות החנוך והתעשיה לעמוד ברשות עצמן, ולא תהיינה עוד חלק מן הקהלה.

הישיבה השלישית נפתחה בדין־ודברים על־דבר מצב בתי־הספר העבריים המקומיים וחזוקם. כפי שהודיעו מנהלי ה„פדראציה של צדקה", תעמולה רבה נעשית עכשיו לאסוף קרן של 250,000 דולאר לטובת בתי־הספר הקיימים ואלה שיפתחו בקרוב.

המומנט היותר חשוב והיותר מענין בכל הועידה הגיע, כאשר הוכנסה ההחלטה בדבר החזרת ארץ־ישראל לעם ישראל. שתי פעמים קמו הנועדים ממקומותיהם ושרו את שירת „התקוה" בהתלהבות גדולה, שלוו אותה מחיאות־כפים כוערות, וניכר היה, שיהודי כל המעמדות וכל המפלגות התאחדו עתה עם הציוניים בתקות עמם. וזה תוכן ההחלטה, שנתקבלה בועידה פה אחד:

„בהיות שמדינתנו לוקחת חלק עתה, ביחד עם שאר הארצות הדימוקראטיות, במלחמה לשם נצחון הצדק והחופש ולשם הגנה על זכיות הלאומים הקטנים, —

„החלט, שאנחנו, צירי הועידה של הקהלה הניו־יורקית, מאשרים את בטחוננו בנצחון האידיאל, שמדינתנו עומדת ועמדה עליו כל הימים, מאשרים את אמונתנו בפדות־ציון הקרובה ומביעים רגשי אמון גמור ברעיון, שארצות־הברית של אמריקה, ביחד עם בני־בריתה, ישתדלו להגשים את תקותו ושאיפתו של העם היהודי ליסוד מקלט בטוח וחפשי בשבילו בארץ־ישראל".

בועידה נתקבלה גם־כן החלטה לברך את ממשלת רוסיה החדשה לשחרורה ושחרור עמיה, ונבחרו לועד־הפועל של הקהלה חמשה־עשר חברים, נוספים על העשרים ואחד, שנשארו בועד מקודם.

נאמו בועידה גם הסופרים העברים ראובן בריינין וד"ר נחום סלושץ.

— אספת־פומבי ארץ־ישראלית נהדרה, שהשתתפו בה כשלשת אלפים איש, נערכה על־ידי הסתדרות „פועלי־ציון" ביום ה׳, 26 אַפריל, באולם „קופר יוניאָן", ניו־יורק. מטרת האספה היתה, לכתחילה, לעורר את דעת הקהל היהודי בניו־יורק אל יומה של „קרן־הפועלים הפלשתינאית", שחל בימי 29 אַפריל והראשון במאי, ואולם המאורעות האחרונים במזרח היו הציר, שעליו נסבו דברי כל הנואמים. כולם העירו על העת הגדולה, שאָנו חיים בה, אשר בה „פעמי המשיח" נשמעים, ודרשו מאת יהודי הארץ הזאת להיות נכונים אל העתיד הקרוב.

נאמו באספה: ד"ר שמריה לוין, ד"ר ח. זיטלובסקי, ד"ר נ. סירקין, ד. בן־גוריון וש. אַש.

— מנהלי עשרים בתי־ספר ותלמוד־תורה בניו־יורק הסכימו, באספה שהיתה להם לשם זה, להוסיף על שכר מוריהם עד עשרים דולאר לשבוע, כדרישתם (ראה ה„מכתב אל המערכת" בגליון הקודם). הסתדרות המורים עומדת על דרישתה זו בכל תוקף, והיא בטוחה, שגם יתר בתי־הספר יוסיפו על שכר המורים.

— מי שהיה מיניסטר המשפטים ברוסיה, שציגלוביטוב, שהושם במאסר מיד לאחר הריבולוציה, נמסר עתה לדין בעון עלילת־הדם, שנטפלה על מנדיל ביילים, ששציגלוביטוב היה „מחברת".

— שלשת אלפים חיילים יהודים ברוסיה, שהצטיינו במסירותם ובאומץ־רוחם, נמנו לאופיצירים בצבא הרוסי.

— ד"ר יחיאל צלינוב, חבר הועד הפועל הציוני המצומצם, נבחר לחבר המועצה העירונית במוסקבה.

— באודיסה העמדה עכשיו על הפרק שאלת סדור הקהלה היהודית מחדש על יסודות דמוקראטיים, שעוררה מלחמת־דעות נלהבה בין הציוניים עם מ. מ. אוסישקין בראשם מצד אחד ובין המתבוללים וה„אידישיסטים" מצד שני.

— בווארשה היתה לפני שבועים ועידה תרבותית יהודית, שהשתתפו בה כמאה וחמשים ציר משמונים עיר בפולאניה.

לאחר וכוחים סוערים וממושכים נתקבלה בין יתר החלטות הועידה גם ההחלטה, שלמוד השפה העברית חובה הוא לכל יהודי, ולפיכך צריכה שפה זו לתפוס מקום חשוב בבית־הספר היהודי.

הועידה דנה גם־כן בעתידו של התיאטרון היהודי בפולאניה ובהפצת המוסיקה היהודית הלאומית ושכלולה, והעירה על הצורך לארגן מועצה, שתשגיח על בתי־הספר היהודיים.

— הממשלה האנגלית צותה למפקד הצבא האנגלי במזרח, סיר ארציבאלד מורריי, לשמור על המקומות הקדושים שבארץ־ישראל, היהודים והנוצרים, שלא לפגוע בהם לרגל המלחמה.

— באודיסה נפתחו קורסים פדגוגיים עברים בהשגחתם של „חובבי שפת עבר". לתוך הועד הפדגוגי נכנסו ח. נ. ביאליק, ד"ר יוסף קלוזנר, ד"ר י. מוהליבר, פינחס מינקובסקי, מ. מ. אוסישקין ועוד.

ישראל כשרה... ובכן? ובכן — זו „שמירת שבת" וזה „שכרה" באמריקה!

דוגמה שניה. יש אגדה עממית: „רבי עזריאל והדוב". מעשה ביהודי, שיצא לדרך בערב שבת ונפל לידי חמסנים, וניצל משם בחסד דוב, שגדלו החמסנים בביתם ושהאכילהו היהודי מחלות־השבת שלו. ומר שבנא שטיין בא וטח לפנינו טיח תפל על־פני שמונה עמודים ארוכים בשני גליונות (י"א וי"ב) של ה„שחרות"! כיצד אפשר הדבר? בה„אנטראקטים" שבין מקרה למקרה נותן המחבר לפני קוראיו הקטנים מעט מליצה על „הדר הטבע" — מליצה זו, שכבר היתה לזרא זה עידן ועידנים גם להקוראים הגדולים:

„...בינתים יצאה השמש ושפכה אור גדול על היער. העצים נתנו את ריחם, הזמיר, זה מלך צפרי הרן ואחריו עוזריו, כל מקהלת צפרי השיר שרו שירת־פלא..." וכו' וכו'.

דוגמה שלישית. באותו גליון י"א בא ספור בשם „מתנות למת", מאת מ. פיינשטיין. בא רמאי אחד אל אשה שמת עליה בעלה ומספר לה, שבעלה בעולם האמת הוא עני מאד, „וגם כסף לקנות טבק למקטרתו אין לו"; והאשה נותנת לו „כסף, נעלים, בגדים למסור לאלימלך בעלה". — ערכו של „הומור" כזה נודע זה כבר בספרות־הילדים הכללית, ודוקא בעתון מוקדש לילדים ע ב ר י ם עדיין מצא לו מהלכים. ימלך־נא המחבר רגע ברעתו: האם רוח ז ו של „השארת־הנפש" מוצא הילד העברי גם בסביבה היהודית?

דוגמה רביעית. הננו פותחים גליון אחר: ספור בשם „ילד־פלא" לקארל עמיל פראנצוז. הילד הוא לא רק ילד־פלא, אלא גם, וביחוד, ילד זקן; והספור הוא טראגדיה עמוקה, מחקר פסיכולוגי — כל מה שאתם רוצים, ורק לא ספור לילדים. וב„שחרות" הוקצע לו מקום חשוב.

דוגמה חמישית. אפרים א. ליסיצקי נותן בגליון של ל"ג בעומר באלאדה: „בר כוכבא". אין אנו דנים על ערכה הספרותי, ואולם די לקרוא את הבית הראשון:

„על שן סלע זקוף התיצב בר־כוכבא
על נצב כידונו דום נשען —
מאדימות ולוהטות פאתי שמי־מערב
בלהבות איתן..." —

כדי לראות, שרק על־פי טעות בא אותו שיר בה„שחרות". ומה לילדים, או אפילו לנערים, ולאותה שירה קשה של „דם רותח ומתבעבע בקצף"? (ראה שם).

ודוגמאות אלה לקוחות ממיטב החומר הספרותי של ה„שחרות".

חוסר טעם ניכר גם בהתאמת התמונות אל הטכסט. ל„שיר הערש" של אברהם שוער, — המתאר בית שיש בו: „מזוזה קדושה, כשרה; כתבי־קודש, טלית, תפילין — וסבא לומד תורה, — נספחה תמונת „אם מניעה את ילדה", שבה האם היא גרמאנית טפוסית דוקא, וצוארה וזרועותיה חשופים יותר מטפחים. ואנחנו הלא זוכרים עדיין את פני האם העבריה ואת תלבשתה!

לאגדות של „מגלת אסתר" של א. גרינברג נספחו תמונות לבאור הטכסט, ושכחו העורכים למחוק את הכתבות האנגליות מתוך פתוחי־התמונות, כאילו התכוונו להראות לנו, שממקור נכרי לוקחו.

בשביל גליון הפסח, שיש בו שני ספורים מוקדשים לאליהו הנביא, זה הזקן החביב, הבא לבקרנו בליל־הסדר, לא מצאה מערכת ה„שחרות" תמונה יותר נאותה מ„אליהו על הר הכרמל", שפניו שם פני רוצח יותר מפני נביא. הארה כזו של הטכסט שכרה יוצא בהפסדה.

רק לפרקים אנו מוצאים בה„שחרות" דברים, שמענינים את הקוראים הצעירים ושיש בהם כדי לענג את נפשם באמת. כאלה הם: „פרשיות החודש" להרב שמריהו ליב הורוויץ, שיש לילד תמיד ללמוד מהן דבר־מה; „תולדות חזן אחד" לצבי שארפשטיין, אף־על־פי שחטא כאן המספר לאמת ההיסטורית; השיר „בבית־הכנסת של הקטנים" לשמעון גינצבורג, שמכניסנו לעולם חדש — עולם הילד העברי בארץ זו, ורוב שיריו של אהרן טאבאק, שהם יפים וקלים. בנוגע לזה האחרון, יש להכיר תודה למערכת ה„שחרות", שגלתה לנו בו משורר־ילדים בעל כשרון נאה.

אם נוסיף ונזכיר את ה„חדשות", הבאות ברובן באחור זמן בהירחון, את המשחקים, שאין הילדים משתמשים בהם, ואת החידות, שאין פותר להן, תהיה לנו השקפה מלאה וברורה על השנה הראשונה של ה„שחרות":

עתון יפה ומהודר בחיצוניותו, ודל הן בכמותו והן בתכנו.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— בבית־הנבחרים ובסינאט של ארצות־הברית נתקבל סוף־סוף־סוף חוק־הצבא הידוע, שגרם לוכוחים סוערים בשני בתי־המחוקקים במשך שני השבועות האחרונים. על־פי החוק הזה יקראו לעבוד בצבא כל אזרחי הארץ מבני עשרים ואחת ומעלה (מן 21 עד 40, לפי החלטתו של בית־הנבחרים, ומן 21 עד 27, לפי החלטת הסינאט). קריאת האזרחים לצבא תתחיל בחודש הבא.

— במוצאי שבת, 28 אפריל, נפתחה הועידה השנתית השמינית של הקהלה הניו־יורקית, שנמשכה גם בכל יום הראשון, 29 אפריל, והצטיינה ברוחה הלאומי יותר מכל הועידות, שקדמו לה. בועידה השתתפו 347 צירים, באי־כחן של 155 הסתדרויות. מהן: 29 בתי־כנסת, 26 אורדנים, 27 חברות־עזרה, 19 מוסדות של צדקה, 12 אגודות ציוניות, 11 מוסדות חנוך, 9 פדראציות, 5 אגודות עבריות, 4 הסתדרויות־פועלים ושלש־עשרה חברות שונות אחרות.

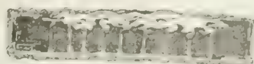
תיכף לאחר הפתיחה הוכנסה על־ידי מר יעקב ה. שיף ונתקבלה פה אחד החלטה להביע רגשי אמון ומסירות לארצות־הברית במלחמתן בעד הדימוקראטיה העולמית, ואחר־כך עברה הועידה אל סדר־היום.

ד"ר י. ל. מאגנס, נשיא ועד הפועל של הקהלה, מסר דין וחשבון על פעולותיה של הקהלה בשנה שעברה, ורשות הדבור ניתנה אז לנשיא ה„ועד היהודי האמריקאי", לואיס מארשאל, שהקדיש את נאומו ברובו לשחרור היהודים ברוסיה, והעיר על הצורך לעזור לממשלת רוסיה המחודשת. הוא הביע את

מצדו אָמר לסטודנטים הציוניים, כי הפעם יחרישו, יחדלו מכל פעולה, אחרי שמלאכתם נעשית על־ידי אחרים. כנגד זה התרבו העסקנים והעלים בצרפתית, הנתמכים בכסף, שעסקו בדרישה לזכות את יהודי רוסיה בשווי־זכיות — ואדם לא זכר את ארץ־ישראל ומה שהיה לה.

במצב הזה מצאתי את הענינים, כאשר שבתי ממא־רוקו, מקום שם הייתי עצור בעבודת המלכות כשמונה חדשים. ובו בזמן, שהציוניות נשכחה כמת מלב, הרבו הסורים הנוצרים באספות ובהשתדלות לטובת שחרור סוריה בעזרת הסורים הנוצרים ולטובתם, מבלי שישימו לב לדרישות היהודים. ולא עוד, אלא שהוסיפו להעליל על הציוניים, כי הם שליחי הפאנגרמניות במזרח. כעבור איזה זמן פרסם דני קושין, הנחשב לראש המפלגה הקתולית בצרפת (והמשתתף יחד עם האחים ריינאך בליגה הפאנ־הילינית), דברים מסוכנים נגד הציוניות ומטרתה, וזה לשונו (המאמרים יצאו אחר־כך באגרת של פרופוגאנדה בשם Le Dieu Allemand — „אלהי האשכנזים״) : ממשלות־הברית (כלומר: צרפת, אנגליה ורוסיה) לא תשימנה לב בשום אופן להזיה הציונית, אשר באמת אין היא אלא ריב נובע ממחות הפאנגרמניים ואינה לוקחת את לבבות היהודים בעצמם״.

דני קושין הוא כעת חבר למיניסטר־החוץ. ואולם במקרה נודע לי, כי גם במקומות אחרים נגע דבת הפאנ־גרמניזם במקומו עומד, ולא לבד שדבה זו עלולה היתה לגרום נזק לתכלית התנועה עצמה, אלא גם הביאה לידי הטלת חשד בכל המחזיקים בה, באמור להם, כי אך שליחי הפאנגרמניזם הם. והיא שהוכיחה לנו, כי בשיטת השתיקה והתוחלת הממושכה אָנו מחזקים את ידי מתנגדי הציוניות בשעה הרת־גדולות כזו, — ועל כן החלטנו ליסד את „הועד המרכזי״ לציוניים — למרות דעת שרידי הפדרציה הציונית הקדומה. ולטוב יזכרו החברים ברונשטיין, ברנפילד ואחרים, אשר התעוררו לפעולה עשויה לבלי־חת במרץ ובעוז־רוח כביר. אספות רבות נאספו מיד, כדי לברר את מטרת הציוניות, חוברות וקולות קוראים שונים כתובים בשפה נמרצה צרפתית נכתבו ונתפשטו ברבים, ובאחרונה כאשר נוכחו, כי ההמונים פוגשים ברצון את התנועה, בקשו ומצאי אמצעים לתכלית יסוד עתון שבועי, הוא השבועון „התחיה העברית״ (La Renaissance Juive) העתון הזה נדפס בחמשת אלפים אכסמפלארים ונשלח מדי שבוע בשבוע לכל חכמי המדינה וגדולי צרפת, אשר מעט מעט נוכחו, כי הציוניות היא תנועה לאומית חיה וצודקת, שיש לה זכות קיום בעולם הגדול, וכי רבים מחזיקיה לא רק בארצות אחרות, כי־אם גם בקרב ההמון היהודי בפאריז עצמה.

רְשִׁימוֹת בִּיבְּלִיוֹגְרָפִיּוֹת

מאת

ב. פרידמאן.

שָׁנָה שֶׁל „שַׁחֲרוּת״*

מיד לאחר חתימתו של עתון־הילדים השבועי „אָביב״, שיצא לאור על־ידי הסתדרות המורים בניו־יורק ושהיה „נסיון שלא הצליח״ מכמה צדדים, נתבשרנו על־דבר הוצאת ירחון חדש לבני הנעורים בשם „שחרות״, בעריכתו של צבי שארפשטיין. בגליון הראשון של ה„שחרות״ הודיעה הסתדרות המורים על־דבר הפסקת ה„אביב״, והביעה את בטחונה, „שה„שחרות״ תמלא את תעודתה, שבשבילה נבראה — תעודת עתון־ילדים עברי״.

עד כמה מלאה ה„שחרות״ את תעודתה זו, עלינו לשפוט על־פי שנים־עשר הגליונות של שנתה הראשונה.

והנה, בכל מה שנוגע לחיצוניות, אין אני יודע עתון נאה מן ה„שחרות״. נייר מובחר, אותיות בהירות ומרהיבות, נקוד והגהה מעולה, ציורים אמנותיים ומודפסים יפה — כל אלה עושים רושם נעים לא רק על הילד, שבשבילו נועד הירחון, כי־אם גם על הקורא הבא בשנים. אפילו „השחר״ הווארשאי, שכל־כך הרבו להלל את יפיו, אינו עולה על ה„שחרות״ בהידור חיצוני.

שונים הם הדברים בנוגע לחומר הספרותי, שבו מלאו את גליונות הירחון. חותם של עראיות מונח על הספורים, האגדות והשירים, למרות מה שכמעט כל גליון מוקדש לאיזה חג או מאורע. חסר הטעם הספרותי הטוב, אין רבוי־הגוונים הסיסטימתי, החביב כל־כך על הילד, והיסוד הפאנטאסטי חסר כמעט לגמרו. ניכר גם־כן, שמערכת הירחון אינה יודעת עדיין, למי היא מתכוונת: לנערים ולנערות, או לילדים וילדות? בגליון אחד מרובה החומר בשביל הראשונים, בגליון אחר — בשביל האחרונים. רוב הספורים הם בעלי תוכן כללי, למרות ה„יארמולקות״ היהודיות, שחבשו לראש איזו מהם, והספורים שתכנם עברי קלושים מאד, ואין בהם ענין.

לוקחים אָנו לדוגמה ראשונה את הספור „שבת״ מאת העורך (גליון ב׳). מעשה בנערה, בת־ישראל טובה, שרוצה לשמור את השבת בעיר כניו־יורק. תמונה מן החיים, הלא? אולם המספר נטה מדרך החיים ופנה לו אל הלהטים הידועים של סופרי הילדים מן הדור שעבר. — הן זוכרים אתם את הספורים ה„מוראליים״ הנאים על־אדות הילדים חטובים והנסיכים והרוזנים מיטיביהם? — אלא שבמקום נסיך או רוזן הנערה בספור זה שלפנינו פוגשת בעורך ה„טעגליכע צייטונג״ (!), שהוא מחבב שומרי־שבת, והלז פונה — על פי הטלפון, כמובן — אל ידידו העשיר, ואותו ידיד, אף־על־פי שאין לו צורך בנערה, נותן לה עבודה בשכר שלשה דולארים לשבוע, יען כי היא בת־

*„שחרות״, ירחון לנערים ולנערות, שנה ראשונה, גליונות א׳—י״ב, אפריל, 1916 — מאריץ, 1917. העורך: צבי שארפשטיין. המוציאים: חברת „שחרות״, ניו־יורק.

לגרמניזם של התנועה הלאומית, והכל יודעים בפאריז, מי ומי היו אנשי־סודו היהודים של הסופר הגדול הזה. ואולם גולת־הכותרת היתה נסיעת הסופר הצרפתי מארווה לקונגרס הציוני בהאמבורג, כי כאן מצא בעל־דין מקום לגבות את חובו. קונגרס ציוני בסביבה אשכנזית בהכרח ששררו בו השפה האשכנזית והנמוסים האשכנזים, ואלה שהניעו את הסופר הצרפתי ללכת להאמבורג בודאי שידעו מה שעשו. כבוא האדון מארווה למקום הקונגרס, התראה כאיש מבקש אמת בלבד, ובאמת פרסם את השיחות, שהיו לו עם וולפסון ונורדוי, כהלכה ב„זורנאל די־דיבא", — ואולם במאמריו האחרונים הסיר את המסוה מעל פניו והודיע, כי אָמנם נוכח זאת הפעם, כי הציוניות אינה אלא מניע חברתי ומדיני, שבו משתמשת הפאנגרמניות בפוליטיקה של „דראנג נאך אָסטען" שלה. ולא עוד, אלא שמארווה זה פרסם את מאמריו על הקונגרס והציוניות במחברת מיוחדת, אשר נתפשטה בארצות הים התיכון, כשם שנתפשטה מחברת פרסקו מקונסטאנטינופול, ותוליך שולל כמה וכמה בעלי יכולת. ראה הסופר הזה, כי השעה משחקת לו, בצאתו לפני הקוראים בכתב, וכי יהודים שונים מאשרים פעלו, ויאמר להשמיע את דבריו גם בעל־פה בקרב עם וקהל. וכה נערך הנאום, אשר נשא זה הסופר באולם „החברות המדעיות" במעמד עסקנים יהודים ידועים, על הציוניות ושאיפותיה הגרמניות כביכול. ואולם זאת הפעם לא נפקד מקום אחדים מן הציוניים באספה הזאת, וכאשר גמר הנואם את דבריו, התחילו אחדים מהם להתוכח עמו ולהוכיח לנאספים את צדקת התנועה הלאומית בתור תנועה יהודית דוקא. לשמע הדברים האלה נתחמקו העסקנים הידועים ונעלמו מתוך הקהל, בעוד כמה צרפתים מלידה (רובם סטודנטים) מחאו כף לדברי הציוניים ולתכנית תנועתם הצודקת. מובן מאליו, כי לא השיג מארווה את מבוקשו, ומאז עזב את הציוניות למנוחה והלך לרעות בשדה אחר.

בינתים אירע מאורע רב־הערך, אשר עזר לנו הרבה להוכיח, כי הציוניות היא תנועה עברית־לאומית בלבד ואינה נושאה פנים לשום השפעה נכריה. כאשר רצה ה„הילפספעראיין" לכפות את השפה האשכנזית בתור שפת־הלמודים בהטכניקום בחיפה, התעורר הד"ר שמריה לוין, הראשון אשר ותר על עניניו הוא, וקרא למלחמה על ה„הילפספעראיין", שאָכן נגלתה הפעם כונתה להשתמש בקנינים העברים בתור כלי־שמוש לקולטורה האשכנזית. המורים והתלמידים בארץ־ישראל קמו לעזרת מלחמת התרבות העברית הזאת במרץ ובמסירות־נפש נפלאה, ועל ידיהם החרו־החזיקו כל חובבי העברית בגולה. גם אנחנו בפאריז ערכנו אספת־עם, כדי לחזק את ידי הלוחמים וכדי להראות, כי הציוניות היא תנועה עברית, ואין לזרים חלק בה. באספה הזאת השתתפו גם העסקנים הידועים (בהם ראשי ה„אליאנס"), אשר נמנו גם הם על ההחלטה הזאת: „חובבי השפה העברית בפאריז, שנאספו במספר חמש מאות איש באולם „בית־הספר הגבוה ללמודי החברה" בפאריז, מוחים בתוקף ופה־אחד כנגד הנסיון להנהיג שפה זרה בתור שפה שלטת בבית־הספר הטכני בחיפה, והם מביעים את רגשי חבתם לכל אלה הלוחמים בארץ־ישראל את מלחמת העברית מתוך מסירות נפשם ועניניהם".

עלי להעיר, כי באי־הכח הרשמיים של הציוניות ועוזריהם הקרובים אליהם לא לבד שלא ראו נחיצות לעצמם להשתתף באספת־המחאה, אלא שגם הניאו כמה אנשים חשובים (כמו גוסטאוו כהן) מהשתתף בה. ואולם גם בלעדיהם לא החטיאה האספה את המטרה. הנקל־יהיה לנו מאָז להוכיח בשעת־הכושר, כי התנועה הלאומית שלנו היא עברית, ורק עברית בלבד.

בין כה וכה, והנה התלקחה המלחמה הגדולה באירופה. מצב הציוניים השתנה לרעה בפאריז, בהיותם רובם ככולם, מלבד איזו מיוצאי רוסיה ורומיניה, שהתאזרחו בצרפת, נתיני ארצות אחרות. יוצאי גרמניה ואויסטריה נתחייבו חובת גלות, וביניהם גם ראשי התנועה הציונית בצרפת. אחרים נתגייסו בצבא והנשארים יראו לנפשותיהם מעשות גדולה או קטנה על חשבון עצמם. ואולם כאשר התחילה בפאריז תנועה של התנדבות לצבא צרפת בקרב התושבים יוצאי ארצות אחרות, נוכחו אחדים מן העסקנים, כי חלק גדול מן המתנדבים, אשר השתתפו בגדודים הנקראים על שם הרוסים, הרומינים, הפולנים והטורקים, הם באמת צעירים יהודים — ויתעוררו גם הם ליסד מעין „לגיון של מתנדבים יהודים". הרעיון כשהוא לעצמו היה יפה ומועיל, מפני שהוכיח לדעת־הקהל בצרפת, כי היהודים הלאומיים חובבים את צרפת ומשליכים יהבם עליה, — ואולם הרבה יש להאריך במה שנוגע לאופן התנועה וסדורה בצורה זו, שבה נתגלתה בבית־המדרש היהודי העממי בפאריז. בכל אופן הביא הדבר הזה בלבד, כי נוסד גדוד מיוחד של מתנדבים יהודים לאומיים, לידי התרבות מספר המתנדבים — ומצוינה היתה במינה המאניפסטאציה, שנעשתה בפומבי, כאשר עברו בסך אלפי יהודים צעירים ודגל צרפת וציון בראשם, והתושבים מריעים וקראתם בקולות: „תחי צרפת! יחיו היהודים!" אילו ידעו או נתכונו העוסקים בדבר להשתמש במאורע הזה, היו יכולים להביא טובה הרבה לתחיה הלאומית; אבל הם דאגו יותר למה שיאמרו העסקנים המתבוללים — ואלה האחרונים מצדם בקשו לזכות מן ההפקר הזה, כדי להרבות כבודם הם בעיני השרים ודעת הקהל. מלבד עתונו של גוסטאוו הרוה (וגם זה בתנאים ידועים לציוני פאריז), לא הוסיפו העתונים להזכיר את חסדי הלאומיים היהודים הנאמנים וישכחום כמת מלב — ולא עוד, אלא שחזרו הרבות והעלילות על־דבר התכונה הפאנגרמנית של הציוניות להתהלך בספירות ידועות בפאריז. כאשר נסו איזה תלמידי־חכמים לחדש את פעולת הציוניות, פגשו מכשולים ואיומים מכל הצדדים. פלוני הרופא, שהיה קרוב לבא־כח הציוניות, מצא לנכון להזהיר את הציוניים ממחנה הצבא ששהה שם אָז, כי לא יעיזו לשוב לעבודה הבהתית, כי רעה נגד פניהם. פלוני הפרופיסור, שהכריזו על התקרבותו לציוניות לפני המלחמה, ענה בפירוש לציוניים הצעירים, אשר באו לבקשו, כי יעמוד לעזרתם, כי „יש לו דאגות יותר גדולות מזו". וסולומון ריינאך

הכתובים בעתונים, קמו בחשכת הלילה וחיו בדמיונו כבמחזה. אחריהם נתעוררו ועלו מתהום הנשיה כמה וכמה זכרונות מטושטשים, חזיונות הילדות הרחוקה, ושמשו בערבוביה אחת. רוחו היתה נרגשת מאד.

— פריידה־לאה, הישנה את? — שואל הוא את אשתו בחשכה.

— הא? מה? — מתעוררת הזקנה ואומרת בקול צרוד.

— לא כלום... חושב אני כל העת כולה... רואה אני הפעם, כי אמנם אתך היה הצדק, שהתגעגעת כל הימים על ליכוגרודוק, ואנחנו צחקנו לך... אבל מי פלל, כי ימים כאלה יגועונו... ימות המשיח ממש... הקיסר יושב בתפיסה, ואני יושב באמריקה, בבית בנוי לתפארה, וקורא את כל זאת בעתונים...

רגעים אחדים שוררת דומיה בחדר־המטות.

— ואף־על־פי־כן — מוסיף גדליה לדבר בקול עצב חרישי, כמדבר אל נפשו — ואף־על־פי־כן... מוזר הדבר... פריידה־לאה, הישנה את?

— לא. וכי מה?

— לא כלום... ואף־על־פי־כן, אומר אני, גדולה עליו הרחמנות...

— על מי?

— על הקיסר... על הצאר... וגם על יורש־העצר הקטן...

— וכי יצאת מדעתך? פשפש ומצא אדם לרחם עליו!

— אל תאמרי כזאת... אמנם הכל אמת... ראוי הוא לכך... ואף־על־פי־כן... הלא היה מלך לנו! כשהיינו בליכוגרודוק, עבדנו אותו... אנחנו ואבותינו... אותו ואת אביו ואת אבי־אביו... זכורני...

— חדל מדברי שטות! — גוערת בו הזקנה בנזיפה מתוך צחוק.

גדליה משתתק ושוקע בהרהורים. עיניו כבר כבדו ונבגו מעיפות, ובערפל מחו עדיין משמשים בערבוביה קטעי מראות מטושטשים: חצר בכפר, אכרים מתגוללים בקיאם על ספסלים, בוקר של גשמים, אדם קטן ואומלל, שפניו כפני אניסקא המוכה, רועד מקור מאחורי שבכת־ברזל, גוהן שם אל עריסת ילד חולה, בוכה ומוריד דמעות וממאן להתנחם...

הַצִּיּוֹנִיּוּת וּמִתְנַגְּדֶיהָ בְּמַעֲרַב־אֵירוֹפָּה

מאת

ד"ר נחום סלושץ.

ג.

הַדִּבָּה הַפַּנְגֶּרְמָנִית.

הדבה על־דבר „הכתה הדתית" היתה מזיקה לכבוד התנועה מנקודת־הראות המדינית־העממית, אבל לא יכלה להביא לידי סכנה את המחזיקים בה; לכל היותר סבלו בגללה יחידים בארץ אי־דתית כצרפת. ואולם רעות ומסוכנות ממנה היו העלילות על־דבר התכונה הפאנגרמנית המדומה אשר לציוניות. עוד בראשית ימי התנועה, בצורתה המדינית שנתן לה הירצל, היה רע בעיני דיפלו־מאטים ידועים מה שקיסר אשכנז האיר פנים כמעט לראש הציוניים, ויתחילו להטיל חשד בציוניים, כי סופם להיות לכלי־חפץ ביד הדיפלומאטיה האשכנזית. כשם שנהפך, לדעתם, גם הפאנאיסלאמיזם, השואף לארגן את כל המחמדים, לגורם גרמני. והנה כל הימים, שהיה הרב הכולל רב צדוק הכהן בחיים, לא נועזו אנשים יהודים להשמיע את דעתם על־דבר האופי הפאנגרמני שלציוניות. ואולם בינתים התחדדו היחוסים המדיניים בין צרפת ואשכנז, וכמעט באותו הזמן קרו שני מקרים בחיי החברה של היהודים: נוסד ה„הילפספעראיין" על־פי רמז מגבוה בברלין (כך, למצער, ספרו בצרפת), אשר ראשיה התאמרו בראשונה לחובבי התחיה העברית וקראו לעזרה לציוניים ועברים ידועים. כעבור איזה זמן התחיל הפולמוס בין החברים האשכנזים של ה„אליאנס" ובין ההנהגה בפאריז, וגם פה השתתפו ציונים ועברים שונים. בתגרת הפולמוס הזה נאלץ סולומון ריינאך, אחרי אשר בטא בכתב גלוי את שאיפות ההתבוללות, הנטויות לבלע את כל הקודש לישראל, להתפטר ממשמרת סגן הנשיא, ועברתו היתה שמורה לציוניים ולעברים. מאז התחילו השמועות והרמזים על־דבר התכונה הפאנגרמנית של הציוניות להתהלך בספירות ידועות — ולא עוד, אלא שבקשו ומצאו המעלילים סמך לדבריהם בזה, שבאי־כח הציוניות בפאריז הם בעלי קול־טורה אשכנזית. ועוד מעט נוספה על זאת העובדה, כי מרכז פעולת הציוניים עבר לקולוניה, ואחר־כך — לברלין. אין פה המקום לספר את דבר ההזהרות, שהזהיר כותב הטורים האלה על הדברים והחשדים ההם. אפשר שמנקודת־ראות ציונית צדקו ראשי התנועה, אבל בעיר כפאריז ובאתמוספירה השובינית, שהתבלטה ביחוד בשנים האחרונות, נאלצו כמה אנשים המסורים לרעיון לעמוד מרחוק, ולא עוד, אלא שלא עלה ביד הציוניים לעשות אפילו נפש חדשה אחת בקרב היהודים ילידי צרפת, בעוד שנקל היה לרכוש נפשות לטריטוריאליות, מפני שהחברה הזאת תמכה יסודותיה על הפוליטיקה האנגלית. למרות השתדלותנו ומחאותינו לא ניתן ל נ ו, הלאומיים אזרחי צרפת, מקום ויכולת לעבוד תחת הנהגת אנשים, אשר לא רק שלא יכלו לעזור לתנועה, אלא שהופעתם בלבד בתור מנהלים הביאה לידי חשד וקיום הדבות. גלוי וידוע הדבר, כי בסביבות „הבונים החפשים" ובספירות גבוהות האריכה הדבה ימים ושנים, מבלי שימצא איש, אשר יוכל להלחם כנגדה, אף־על־פי שנמצאו מקצות הציוניים בחברות הבונים החפשים. השמועות והרכילות על היחס, שיש לציוניות עם הגרמניזם, היו הולכות ומתרבות. טרם הגיע הזמן לגלות את הלוט־הלוט על התעמולה האנטי־ציונית של פרסקו בטורקיה ותומכיו בפאריז ועל גלוי־הדעת, שפרסם (או שנאלץ לפרסם) ראש ה„אליאנס" „על־דבר הכונה המדינית שיש לחברות יהודיות ידועות בטורקיה". וזה היה בו בזמן, שהאמינו, כי הטורקים הצעירים יהיו כרוכים אחרי צרפת ואנגליה. ידוע מצד אחר, שהסופר אנאטול לירוא בוליה גם הוא רמז על התכונה הקרובה

— פרא־אדם! — התקצף גדליה בחום לבו. — הטלג־ראמות באות מפטרבורג ישר ל„טיימס", והלה איננו בטוח! וכי משחק־שעשועים הוא הדבר בעיניך? איננו בטוח!...

נכנסו עוד שני גבאים ופתחו בשיחה על ענין ישן־נושן: על חלונות בית תלמוד־התורה, שרוב זכוכיותיהם נופצו זה ימים רבים, ועל הסדורים והחומשים הקרועים. אין אף חומש אחד שלם בכל הבית!... גדליה הביט אליהם כזר, שומע ואינו שומע לשיחתם התפלה. לבסוף פנה מהם והלך בחמת־רוח, מושך את כתפיו בתמיהה, כאדם האומר: „שם נסים נעשו, והללו לבם עדיין הולך אחרי זכוכיות מנופצות ואחרי סדורים קרועים!"...

בעברו ברחוב, התעכב ליד כל שלחן של ממכר עתונים לראות, אם אין חדשות שם. ליד אחד השלחנות האלה עמד בר־נש אדמוני וגדל־קומה ושאל בלשון נלעגה, שחציה רוסית וחציה אנגלית, לעתון רוסי. גדליה הצהיל פניו לעומתו ושמח עליו, כמוצא שלל רב.

— רוסקי טשעלאָוויק*? — שאלהו בחבה יתירה.

— הן, — ענהו זה, ועיניו הקטנות מתיזות ניצוצות שחוק.

— נו, מה תאמר ה י ו ם על רוסיה שלנו? — שאלהו גדליה, בהדגישו מלת „היום", כאילו אתמול היו ביניהם חלוקי־דעות בענין זה, וטפח לו על שכמו ברגש של אחוה ורעות. — ריפובליקה!

— הן! — ענה בן־הארם בשחוק־צהלה.

— טאָם סלאָבאָדאָ**! — הוסיף גדליה לבאר ורמז בידו לעבר גשר־הברזל, הנראה מרחוק, כאילו שם מתחילה הדרך הישרה, המובילה לרוסיה. — ובכן, נוסע אתה הביתה?

— נסע, בודאי נסע! — ענה הלה.

— סע, אחי, סע וצלח! — עודד גדליה את רוחו ברגש של חבה יתירה. — אילו הייתי אני צעיר ובריא כמוך, הייתי נוסע עוד בלילה הזה... הלא עכשיו הכל שוים שם: שלנו, שלכם... אבל עיניך הרואות: כבר זקנתי ושבתי, ובני הוא אינזינר פה באמריקה, ובת אחת יש לי, והיא נשואה למורה בבית־הספר של המלוכה, של „קאונא"... כן, אחי, כך הוא מצב הדברים בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא!

ה.

בערב חזר וויוואט הצעיר מעבודתו ומצא את אביו, כשהוא עומד כפוף מעל לארגז פתוח, משקפיו רכובות לחוטמו והוא בודק ומחפש בצרור ניירות ישנים, שבלו ונתכרכמו מזוקן. כשהרגיש בבנו, הרים גדליה את ראשו מעל הארגז ופניו המרוכזים הביעו צער ודאגה רבה.

— מורים! — קרא אל בנו בקול־תחנונים. — אולי תדע אתה, לאן נעלם פה הפאספורט הרוסי שלי? את המטריקאות*** מצאתי, ואת הפאספורט אני עומד ומבקש זה שתי שעות — ואיננו!

— למה לך פאספורט רוסי באמריקה? — שאלהו בנו בשחוק ובתמהון גם יחד. — האומר אתה לעזוב אותנו פה וללכת לרוסיה?

— לא... חס ושלום... רוצה הייתי רק להביט עליו... לראותו בעיני... המטריקאות פה הן כולן והפאספורט אבד ואיננו... חבל... הלא פאספורט יקר־המציאות יהיה עתה... לא יתנו עוד פאספורטים ברוסיה בעד כל הון... ריפוב־ליקה!

הבן עמד רגע והביט אל אביו בתמהון ושחוק קפא על שפתיו. אחר־כך נפנה ואמר אל אמו, היושבת ליד השלחן ומעשה־רקמה לפניה.

— רואה אני, כי המהפכה ברוסיה חוללה מהפכה גם באבא...

— כלום יודע אתה מה היה לו היום? — ענתה האם והציצה על בעלה בחבה יתירה, שלעג דק מעורב בה. — הן מתהלך הוא למן הבוקר כמשוגע! איננו שומע את אשר מדברים אליו. כל אשר תאמר לו, מיד הוא עונה: „רוסיה!" „ריפובליקה!" „סינאט!"...

— אי, אבא! — פנה הבן בנזיפת־שחוק אל אביו. — ואני מעולם לא עלה על דעתי, כי תהיה פאטריוט נאמן כל־כך לרוסיה! מה ראית, שנתלהבת כל־כך לשמע הרי־פובליקה ברוסיה? הלא ריפובליקה ראית גם פה, באמרי־קה! אם כן, לשמחה מה זו עושה?

גדליה הניח מידו את צרור הניירות, סגר את הארגז, הסיר את המשקפים מעל חוטמו ופנה ואמר אל בנו בנחת:

— הנני ואסביר לך, בני, את טעם שמחתי. אמנם אמת דברת, כי ריפובליקה ראיתי גם פה, באמריקה. ואולם הריפובליקה הזאת לא ש ל י היא, כי־אם ש ל ך — רק בזכותך נהניתי גם אני ממנה. אתה למדת פה בבתי־הספר, נעשית בעזרת השם אינזינר, וכל אמריקה כולה לפניך היא. ואני מה? יהודי ירוק אני גם לאחר שבתי פה עשרים שנה ומעלה, ועד היום צוחקים עלי, כשאני מנסה להוציא מפי מלה אנגלית... הלא גם אתה בעצמך, אף כי מקיים אתה כנגדי מצות כבוד־אב כהלכתה, חושב אותי בסתר־לבך לפרא־אדם... כי מה ראיתי ברוסיה, חוץ מחביות של יי"ש ואכרים שכורים?... אבל כל זה היה עד עכשיו. מעכשיו שנינו יחסנים דומים זה לזה. שנינו בני־חורין. גם לי יש ריפובליקה משלי, גם אני קרוא אדם, כמוך וככל חבריך... ומלבד זאת... פרא־אדם שכמותך!— התלהב גדליה פתאום. — כלום מסוגל אתה לחוש טעמה של ריפובליקה רוסית? כלום יכול אתה להרגיש טעמו של דבר, כי אניסקא, זה אניסקא נכה־הרגלים, אשר הפרי־סטאב בורילקין הכה אותו לחי בבית־המרזח שלנו עד שפך־דם, הפילו לארץ ובעט על בטנו ברגליו בחמת־רצח,— אניסקא זה ילך מעתה ביחד עם כל טובי העיר לבחור לו קיסר, להקים לו פרזידנט... אתה אינך זוכר את אניסקא. ילד היית אז, יונק שדי אמך...

ועוד הרבה דברים דבר גדליה בהתלהבות־רוח לפני בנו, והבן עומד כנגדו ושומע בפה פעור, מחריש ומשתאה על אביו, על התלהבותו ועל שטף־לשונו...

ו.

בלילה ההוא התהפך גדליה על משכבו מצד אל צד ולא יכול לישון. כל המראות הגדולים והחזיונות הנפלאים,

* איש רוסי. — ** שם חופש. — *** תעודות לידה.

כסבור אני, כי אף אחד מן הקוראים לא יוכל להעלות על דעתו, מי היה האיש, אשר מצא את גבור הזכרונות האלה בשעת קלקלתו, בעת חללו את השבת בפרהסיה. כי מי האיש, אשר לבו יתנהו להאמין, כי היה זה הדוד פיני, הוא ולא אחר? ! קטרג השטן בשעת הסכנה, ודוקא הדוד פיני הקדים היום להתעורר משינת צהרים והזדרז לבוא ראשון אל אחיו נחום לברכהו ברכת השבת ! מה שהתרחש לאחר אותו מעשה — אחשוב למותר לספר בזה. כל המכיר את הדוד פיני ואת דרך חסידותו ואת קנאתו הגדולה לאלהים יבין מאליו, כי לא ידע רחמים בדין. לא הועילו כל הפצרות וכל תחנונים, לא הועילו בכי ודמעות — הדוד פיני הקשיח את לבו, החזיק בהבחור החוטא בכל תוקף, הוליכו והביאו מלוכלך בנתר לביתו ומסרו לידי אָביו. ואולם כל זה היה כאין וכאפס לעומת החרפה הגדולה, אשר התחוללה עליו אחר־כך, כשנודע הדבר לכל בני העיר והשמועה הגיעה גם עד פקידות בית־הספר של המחוז. יש רגלים לדבר, כי מפקחי בית־הספר קנאו אף הם את קנאת אלהי ישראל ואָמרו להוציא את החוטא מהיכל־המדעים... אָז עמד נחום רבינוביץ בפרץ, מהר אל האדון המנהל, בכה והתחנן ובקש רחמים מלפניו על בנו. ורק מפני שהיה החוטא הצעיר אחד מטובי התלמידים, המקבלים פרס, זכרו לו את זכותו ואת זכות אָביו ומחלו על עונו. ואולם כנגד זה התקלסו בו המורים אחר־כך ימים רבים והוסיפו לו שם־לואי על שמו. כשהיו קוראים אותו אל הטבלה לנסותו בלמודיו, לא קראוהו בשם־משפחתו רבינוביץ, אלא קראו לו או בשם „צייר" או בשם „סופר". היו עומדים ומכריזים בהברה ממושכת ובקול רם, ההולך מסוף החדר ועד סופו:

— ה־סו־פר!...

ושם־לואי זה נשאר לו לאורך־ימים, לכל ימי חייו.

יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ

מאת

י. ד. ברקוביץ.

(סוף).

ד.

לעת הצהרים קנה גדליה את כל העתונים היהודים, ישב בביתו וקרא את כולם מתחילתם ועד סופם, ונפשו לא שבעה את כל החדשות והנצורות, המסופרות בהם על המהפכה הגדולה והנפלאה ברוסיה. לאחר הקריאה היה ראשו עליו סחרחר מהמון המראות והדמיונות ועיניו מתנוצצות ותועות בערפל. יצא מביתו והלך לבית תלמוד־התורה „לקח־טוב", אשר הוא מכהן שם בועד הגבאים.

בלשכת תלמוד־התורה מצא את המזכיר הצהוב מר ציזיק יושב אל פנקסו, ולפניו עומד בהכנעה ובבושת־פנים איש צעיר, אחד המורים במחלקות הנמוכות. המורה מתאונן בגמגום־שפתים, כי אשתו ילדה לו תאומים, ואת שכר למודו לא שלמו לו זה שלשה חדשים, והריהו עתה במבוכה גדולה. . . . המזכיר הצהוב מתבונן רגע מתוך כובד־ראש ובעין בוחנת אל קצה עטו, כמבקש בו פתרון למבוכת המורה. אחר כך הוא חושף את שניו הגדולות והצהובות ומדבר בקרירות־רוח גלויה, מבלי העיף עין על קרבנו:

— כן, כן... הוא אשר אָמרתי: אין עצה אחרת בלתי־אם להעמיד בתלמוד־תורה מורים פנויים, שאין להם נשים ואין להם שום אפשרות להוליד בנים... כסף... מאין נקח להם כסף?... תלמוד־תורה כבית־צדקה הוא, ואין באים בטענות על מוסד של צדקה באמריקה... הנה גם מר וויוואט פה. יקום הוא ויעיד!

— מה אירע כאן? — נגש גדליה וויוואט עד השלחן ושאל.

— כלום לא אירע! — ענה המזכיר מתוך שנים חשופות. — „הם" באים בטענה, כי אשתם הצעירה ילדה להם תאומים, והרי הם מבקשים שכר־למוד...

גדליה נתן עיניו במורה הצעיר ובחנו מכף־רגלו ועד קדקדו.

— הגידה לי, עול־ימים, מאיזה מקום אתה? — שאל אותו פתאום בקול אדם, שרעיון נפלא נולד זה עתה במֹחו. — כלומר: מאין באת לאמריקה?

— מפלך קיוב אני, — ענה המורה, תוהה ומשתומם על שאלה זו שלא מן הענין.

— אינני שואל אותך לשם הפלך. שואל אני לשם המדינה. מה שם המדינה, אשר משם באת?

— אינני מבין... קיוב הלא היא ברוסיה!

— מתחילה היה עליך לאמר כך... מרוסיה... אם כן איפוא, מה לך פה ומי לך פה? שואל אני אותך: למה לך לשבת פה? למה לך לכלות בתוהו את ימי נעוריך? רוסיה היא עתה מדינה חפשית, ברוך השם, ריפובליקה, כאמריקה, ואולי עוד יותר מאמריקה... המבין אתה? ריפובליקה רוסית! כלום יכול אתה לשער לך כל זאת? שני יהודים בסינאט!... הצאר חבוש בבית־האסורים, מאחרי שבכבת־ברזל!... ימות המשיח!... ואנשים צעירים כמוך עדיין עומדים פה ומחכים עד בוש לשכר־למוד בתלמוד־תורה, במוסד של צדקה... בושת וכלימה!

המורה הביישן הביט רגע במבוכה אל פני הגבאי המתלהב, מבלי הבין את דבריו. אחר־כך נפנה לצדדין, עמד רגע שחוח ומדוכא בפנים מפיקים יאוש רב והתחמק בחשאי מתוך הלשכה.

— בנים הם מולידים! תאומים! — אָמר המזכיר הצהוב בבוז גלוי אחרי צאת המורה. — הלא חייב כל אדם לדעת את מקומו ואת מצבו!...

— אינני מדבר כאן על המקום ועל המצב — מדבר אני על העת! — קרא גדליה בהתלהבות. — חייב אדם לדעת את העת, שהוא חי בה! וכי קלה זו בעיניך: ריפובליקה ברוסיה! הלא צריכים אנחנו עכשיו להקבר חיים באמריקה!...

— וכי סבור אתה, מר וויוואט, כי כל זאת תורת־אמת היא? — שאל המזכיר הצהוב בערמומית דקה. — אני אינני בטוח עדיין בהעתונים שלנו...

„או, למשל, אומר אתה, כי הרעם קודם לברק. אם כן איפוא, מדוע אנו רואים תחילה את הברק, ורק אחר־כך יבוא הרעם?" — מנצחו הדוד פיני בשאלתו וצוחק עליו צחוק גדול. — „או אומר אתה, כי הארץ כדור היא, כלומר, עגולה כתפוח. במה תוכיח לי את זאת? או אפשר רוצה אתה, כי אאמין לך על דברתך?" אמר לו שלום: „אם רצונך, דודי, להטריח את עצמך, השכם־נא מחר עם הנץ־החמה והבט אל ראש בית־הנזירים, בעת עלות השמש, וראית בעיניך, כי ראש הגג ראשון הוא לאור קרני השמש"... אמר לו הדוד פיני: „אכן אין לי שוב כל מלאכה וכל ענין בחיי אלא לקום בשבילך עם השכמת הבוקר ולהביט אל ראש גג בית־הנזירים לכבוד הגיאוגרא־פיה שלך, חה־חה־חה!"...

לא! דעתו של הדוד פיני אינה נוחה לא מהגיאוגרא־פיה, לא מהאסכולה ואף לא מזה, שבן נחום אחיו התחבר בימים האחרונים אל בן דודי הלבלר. מי יודע, אם לא יתעהו זה בדרכים עקלקלות ויוציאהו לתרבות רעה?... הדוד פיני כבר שמע עליהם שמועות לא־יפות. שמע, כי הנערים יוצאים לטייל ביום השבת בפרבר החצרות, כי מטלטלים הם את מטפחותיהם בשבת, כי מדברים הם ביניהם דוקא בלשון רוסית, ולא בלשון יהודית.

הוי, כי אמת היתה בפי מפיצי השמועות, אמת ויציב! ולא עוד, אלא שלא הוגד להדוד פיני אף החצי מכל האמת. אמנם יוצאים הם ביום השבת אל פרבר החצרות, אבל לא לשם טיול בלבד, כאשר יתבאר להלן; אמנם מטלטלים הם ביום השבת, אבל לא מטפחות בלבד, אלא גם כסף מזומן, מעות קטנות לקנות אגסים; אמנם מדברים הם ביניהם בלשון רוסית, אבל — אוי ואבוי! — אילו ידע הדוד פיני ע ל מ ה הם מדברים ו כ י צ ד הם מדברים!... ואילו ידע הדוד פיני גם את דבר סירות־הדוגה, ששני בחורי־החמד הללו שטים בהן מחוץ לעיר ועוברים אל עבר הנהר השני! שם, על ירק־הדשא, יושבים שניהם וקוראים ספרים רוסים, שרים שירים רוסים וחולמים בהקיץ, בונים להם מגדלים באויר ומנבאים עתידות לעצמם: מה יעשו בימים הבאים, אחרי שיפטרו מבית־הספר? לאן יסעו? איזו חכמה ילמדו? ומה תהיה דרכם בחיים?

והאמת ניתנה להאמר, כי הרוח המנשבת בימים ההם רוח נ כ ר י ה היתה, והחלומות הנעימים ההם חלומות נ כ ר י ם היו — תוכן יהודי לא היה בהם. כי זה הנער אלי גודל ונתחנך מילדותו בבית, שאין בו לא ריח המסורה ולא טעם היהדות, אף־על־פי שקבל מכות־לחי מידי אביו על זלזול תפלה לא־פחות מאשר קבלו שאר הנערים מידי אבותיהם על חטאות־נעורים אלו. חוששני, כי טבע כל האבות בכך. וגם בימינו אלה אתה מוצא כמה וכמה אבות בישראל, שלעצמם הם מתירים כל דבר אסור, ועל בניהם הם גוזרים לבלי הדמות אליהם ולעשות רק את הטוב והישר בעיני אלהים...

זלזול תפלה — מחלה זו דבקה בהקטנים עוד מימי ילדותם הרכה, מימי שבתם על ספסל בית־רבם. ל ד ל ג ב ת פ ל ה — זו היתה להם אחת העבירות הקלות, שאדם דש אותה בעקביו. ומיום שנכנסו ללמוד באסכולות הגויים, שכחו את התפלה ולא זכרוה עוד. האב ראה את כל זאת והיה כמחריש. ואולם נמצאו בני־אדם אחרים, שלא י כ ל ו להביט און ולהחריש, ועוררו את דעת האב ופקחו את עיניו על הליכות בניו, הנוטים מדרך הישר, — ודבר זה עוד הוסיף להרחיק את לב הקטנים מן התפלה, עד כי לבסוף חשו בזלזול תפלה מעין עונג רוחני מיוחד... אכן צדק רבם של הנערים, שהיה להם בימים ההם, כאשר באר לפני העבריינים הקטנים את טעמי המצוות והעבירות ואמר להם בדרך הסברה, כ י ל א ה ע ב י ר ה ע צ מ ה מ ע ב י ר ה א ת ה א ד ם ע ל ד ע ת ו, א ל א ת א ו ת ה ע ב י ר ה... עוד היום יזכור שלום את טעמה של העבירה החמורה הראשונה, אשר עבר אז, — עבירת „חלול שבת". ומעשה שהיה כך היה:

שבת אחר הצהרים. היהודים כבר סעדו סעודתם ועלו על משכבם לישון. שקט ודממה בחוץ. עלה לא ינוע, כלב לא ינבח, כאילו שבת כל היקום. השמש לוהטת כאש הכבשן. כתלי הבתים הצבועים וגדרות־העץ של החצרות כאילו תובעים בפה ומבקשים בקול, שיציירו עליהם ציור או יכתבו עליהם דבר. שלום עומד יחידי, ידיו נתונות בכיסיו. בכיסו מונח אצלו גִתר, מאותו הגִתר, שמשמש בבית־הספר ללמוד חכמת־החשבון. רגע הוא מביט על סביבותיו — אין איש מסביב. התריסים מוגפים. ויצר־הרע עומד עליו ומסיתו: „צייר!" מה יצייר? נמלך רגע, עמד וצייר תמונה ידועה, עשויה על־פי תכנית הזמר הרוסי, השגור בפי כל הילדים, שאנו מתרגמים אותו פה ללשוננו העברית:

נְקֻדָּה אַחַת לִנְקֻדָּה אַחַת,
חוֹטֶם אָרוֹךְ וּפֶה מִתַּחַת —
הֲרֵי פַּרְצוּף, הֲרֵי צוּרָה!
שְׁתֵּי יָדַיִם, שְׁתֵּי רַגְלַיִם,
חָבִית רֵיקָה, אֵין בָּהּ מַיִם —
הֲרֵי בֶּטֶן וְטַבּוּרָהּ!...

בדרך זו יצאה מתחת ידו תמונת בר־נש, שפניו עגולים וידיו קצרות ורגליו עקומות ופה לו שוחק... הצייר מסתכל במעשה־ידיו ודעתו נוחה ממנו. כלום חסר כאן אלא כתובת מתחת התמונה. שלום מביט על ימין ועל שמאל — אין איש. התריסים מוגפים יפה. ויצר־הרע עומד ומסיתו: „כתוב!" מה יכתוב? נמלך רגע, עמד וכתב מתחת לתמונה באותיות יפות ועגולות חרוזים אלו, אף הם בלשון רוסית:

מִי זֶה כָּתַב — חִידָה תִהְיֶה;
אַךְ כָּל קוֹרֵא — שׁוֹטֶה יִהְיֶה...

ובטרם הספיק לקרוא את אשר כתב פה ולהתענג על מלאכתו, והנה מרגיש הוא, כי יד שלוחה אליו מאחוריו ושתי אצבעות אוחזות באזנו השמאלית, אוחזות בחזקה!...

במחזה. ופתאום שומע שלום קול מדבר אליו סמוך לאזנו, והקול קול נער:

— הנה הם באים!

— מי?

— חבורת המכבים! בוא עמדי, ונעזור להם לכבות את האש!

ושני הנערים אוחזים איש ביד אחיו ורצים על־פני ככר השוק לקבל את פני חבורת המכבים. מתוך ריצה זו מתגלה לשלום, כי שם חברו אלי, והוא בנו של דודי הלבלר. ולאלי נודע, כי שם חברו שלום, והוא בנו של נחום רבינוביץ.

לא היו ימים מועטים עד שנפגשו שניהם עוד הפעם. פגישתם השניה היתה ביום, אף היא ברחובה של עיר, ואף היא בשעת מחזה־שעשועים. אדם אחד שחור בעל שנים לבנות מראה קוף בשוק, וכל אנשי העיר וכל הנערים רצים אחריו. חזיון־שעשועים מעין זה יקר הוא בפריאס־לאוו, ולפיכך רבה ההתעוררות בעיר. ושונים הם החזיונות: פעם מוליכים דוב, שנקרו לו שתי עיניו, והוא מרקד על המקל. פעם מתגלה מין וואנקה רוטוטין במכנסים אדומים ועושה בלהטיו. ופעם בא הצוענִי השחור, הוא וקופו. הצוענִי והקוף — פני שניהם דומים אלו לאלו, כאילו אם אחת ילדתם. לשניהם פנים שעירים ומקומטים, לשניהם קרחת בראשם, ושניהם מביטים אל הקהל בעינים מבקשות רחמים ופושטים ידים שעירות ומזוהמות לקבל נדבה. ודבר ידבר הצוענִי בקול משונה ובלשון משונה כל־כך, מנענע ראשו ומעוה פניו בהעויה משונה כל־כך: „הב, אדון! טוב הקוף! מאמריקה המדינה!" — עד כי כל העומדים מריעים בצחוק לעומתו.

שתי הפגישות הללו דין היו לקרב את לבותיהם של שני נערים שובבים, כשלום בן נחום רבינוביץ ואלי בן דודי הלבלר, ולעשותם חברים וידידים נאמנים. ואם מעט להם זה — והנה זמן אותם הקדוש־ברוך־הוא יחד בתחילת זמן הלמודים במחלקה אחת של בית־הספר, כשספסליהם סמוכים זה לזה. והשעה שעה גדולה ורבת־ענין — עת אשר המורה החדש עומד להטיף לתלמידים את לקחו הראשון. ראה שלום את חברו החדש, כשהוא פושט אליו את ידו, מנענע ראשו ומעוה את פניו בהעוית הצוענִי: „הב, אדון! טוב הקוף! מאמריקה המדינה!" — ולא עמד בו לבו להבליג על הצחוק בעצם הדממה. כי מי זה האיש, אשר יראה כזאת ויתאפק ולא יצחק? ממילא מובן, כי שני החברים קבלו את ענשם כגמולם, שניהם נכלאו בבית־הספר לעת סעודת־הצהרים, וברית־אהבתם נקשרה אז ונחתמה לעולמים.

מאותו יום ואילך היו שניהם לנפש אחת, שניהם כרוכים זה אחר זה ויד האחד אינה זזה מתוך ידו של השני. בכל אשר היה האחד, היה גם השני. שניהם למדו יחד, וראו ברכה בלמודיהם. שניהם גמרו אומר ביניהם להצטיין ולעלות על כל חבריהם הגויים, להיות הראשונים והטובים בכל תלמידי בית־הספר. ושניהם עמדו בדבורם: הצטיינו ביותר ועלו למעלה־למעלה על כל חבריהם הנוצרים, הלכו מחיל אל חיל, ממחלקה למחלקה, וקנו להם שם כבחירי התלמידים ובני־העליה. ואולם יחד עם זה נתמחו שניהם גם כראשי הנערים ההוללים והפוחזים אשר בעיר. לא היה דבר הוללות ומשובה ברחוב, אשר הניחו ידם ממנו. כל מה שהיה אסור לשאר נערי העיר מותר היה להשנים האלה. עלויים כמותם, הטובים והמצוינים שבתלמידים, שזכו לקבל פרס — מי יעמוד בפניהם ומי יאמר להם מה תעשו? הן ידיעתם הרבה בדקדוק לשון רוסית בלבד דיה שתכפר על כל עונותיהם. כל מלה שאתה משמיע באזניהם — מיד הם מטים אותה על־פי חוקי נטיות הדקדוק. למשל, אמרת להם: „בחורי־חמד, לא טובה השמועה, אשר מעבירים עליכם בעיר!" — מיד הם עונים אותך: „שמועה? — שמועתי, שמועתך, שמועתך, שמועתו, שמועתה..." והרי אתה כועס עליהם ומזהירם: „השמרו ושמרו את נפשכם, פן תקבלו באחריתכם מכת־לחי יפה ונאמנה!" אף הם עונים ואומרים: „מכת־לחי? — מכת־לחיי, מכת־לחיך, מכת־לחיך, מכת־לחיו, מכת־לחיה..." ולא בדקדוק בלבד כחם יפה, אלא אף שבילי השמים והארץ נהירין להם כשבילי פריאסלאוו, וחכמת הגיאוגראפיה כאין בעיניהם! מי עוד כמוהם יודע, מפני מה עגולה הארץ ככדור? ומי עוד כמוהם יודע לבאר את החידה הנפלאה, מפני מה חוזרת הארץ מסביב לשמש? ומאין נברא הרוח? ומה קודם למה — הרעם לברק, או הברק לרעם? ומאין יבוא הגשם?

מכל החכמות והמדעים, אשר למד שלום באסכולה, מצאה חן בעיני אביו רק חכמה אחת, היא חכמת הגיאו־גראפיה. מפני שחכמת הגיאוגראפיה פותחת פתח לחקירות עמוקות, לתבונה ודעת, המרחיבות שכלו של אדם, והיא אם כל שבע החכמות. אמנם גם חכמת החשבון חכמה היא. גדולה מתימטיקה, שמחדדת את המח. אבל במקום שאתה מוצא את מעלותיה של חכמת המתימטיקה, שם אתה מוצא גם את חסרונותיה: אינה דורשת הכנה יתירה מלומדיה. וראיה לדבר יש: הנה יוסי פרוכשטיין לפניכם, יהודי פשוט, שלא קרא ולא שנה; ואף־על־פי־כן נסה־נא ותן לפניו את השאלה היותר חמורה בחשבון — אם לא על רגל אחת יפתרנה! או, דרך משל, קח־נא את הגבאי, זה גבאי הגורלות. היכן למד? באחת הישיבות אשר בליטה. ואף־על־פי־כן מלא את כרסו באלגברה. ואין צריך לאמר לייזר יוסיל, וארנולד החצרוני לא כל־שכן. ארנולד הרי מכין את עצמו לעמוד למבחן! אמור מעתה: כלום דומה מתימטיקה לגיאוגראפיה? גיאוגראפיה תורה היא וללמוד אנו צריכים! ושלום יודע את התורה הזאת על־בוריה. אביו אוהב לשוחח עמו רק בחכמת הגיאוגראפיה, ודעתו נוחה ביותר, אם בשעה זו יושב גם שלישי ביניהם ושומע את כל זאת.

יפה היא שיחה מדעית זו בשעה שהדוד פיני מצטרף אליה. הדוד פיני מחליק אותה שעה את זקנו, שוחק בפני עצמו ושופך לעגו על הפילוסוף הקטן, העומד ודורש לפניו בהלכות גיאוגראפיה. נער פרחח כמותו מעיז פניו ואומר בפני יהודי זקן, בפני דודו אחי אביו, כי הארץ היא הסובבת, ולא השמש. אלא אם כן, מקרא מפורש שכתוב: „שמש בגבעון דום" — מה תהא עליו? תיקו!...

לפעם את הלב לעמקו ולחזק בנו את הבטחון, כי מעולם לא היתה שאיפתנו הלאומית קרובה להתגשמותה, כמו עתה. והידיעות האחרונות, שבאו מוואשינגטון, מחזקות עוד יותר את הכרתנו, כי עומדים אנו לפני מאורעות כבירים, שלא היו כמוהם מימות זרובבל בן שאלתיאל ונצחונות המכבים.

* * *

בְּמוֹתִי, קִבְרוּנִי בְּגַיְא,
בֵּין שְׂדֵמָה לְיַעַר, בְּשִׁפּוּעַ הַגִּבְעָה;
וּבָאָה כְנַף־רְנָנִים וְהִתְאַבְּלָה עָלַי
וְיָשְׁבָה שָׁם כָּל יְמֵי אֵבֶל הַ„שִּׁבְעָה".

אַחַר — לָהּ תָּעוּף לָעַד
וְהִשְׁאִירָה אֶת קִבְרִי בִיגוֹנוֹ עֲרִירִי.
וּבֵרְכָהּ בִּדְמָמָה, וּבְלֹא תְנוּפַת־יַד:
שָׁלוֹם חַיִּי, חַיֵּי שָׁלוֹם, בַּת־שִׁירִי!...

יִהְיֶה יְגִיעִי, יְגִין
הֲבָנַת־הַכֹּל, לִשְׂשׂוֹן־בְּצִיר חֲרִישִׁי,
כְּאוֹיֵב חֲרִישִׁי, וְנִגַּר שִׂשׂוֹן
הַבָּצִיר וְחֵטְא הַשְּׂדֵמוֹת לְמִשְׁעִי —

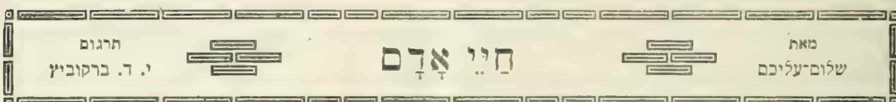
כִּשְׂרָף זַךְ, שֶׁעֵינוֹ כְּעֵין
הַבְּדוֹלַח, — וְקִדְּשָׁן לְחַיֵּי־אַלְמָוֶת;
יִשְׁתָּרְעוּ לִפְנֵי הַשְּׂדֵמוֹת הָהֵן
כִּיפִי־עוֹלָם לֹא יִבֹּל שֶׁל יְרַקְרַק־עַצֶּבֶת...

וּלְפָנַי הָעוֹלָם כְּמֵאָז
בְּאוֹרוֹת וּצְלָלִים יְצַחֵק עַל דְּשָׁאָיו,
יְעַטֵּר לְרֹאשׁוֹ יוֹם יוֹם שֶׁמֶשׁ־פָּז,
יָגֵסַם לְעֶרֶב בְּעֵרִשׁ־הַזָּהָב...

לֹא נִרְאֶה וְלֹא גָלוּי לָעֵין
אִישׁ, קִבְרִי יְבָרֵךְ הָעוֹלָם בִּדְמָמָה,
וּמַרְאֵה יְרַקְרַק הַשְּׂדֵמוֹת הָהֵן
לֹא יִשְׂבַּע לָעַד חוֹר־עַיִן אוֹהֵב־אֲדָמָה...

שמעון גינצבורג.

אויגוסט, 1914.

נג.

אלי בֶּן דּוֹדִי.

דמות־דיוקנו של אלי בן דודי. — הפגישה הראשונה בלילה, בשעת שרפה. — שני הנערים העברים מחליטים להצטיין בלמודיהם על כל חבריהם הגויים בבית־הספר. — שיחות מדעיות עם הדוד פיני. — גבור הזכרונות מחלל שבת בפרהסיה. — החטא וענשו.

פנים לבנים ועגולים ונקודים מעט, שערות זקופות וקשות, שחורות ועבות, מזדקרות כבלורית רבה, עינים שוחקות, שנים בריאות ולבנות, אצבעות קצרות, שחוק צלול ורם, שהדו מתגלגל ומנסר באויר, מזג חם ולוהט, כולו אש אוכלה — זוהי דמות־דיוקנו של אלי בן דודי, חברו של שלום בן נחום רבינוביץ למן המחלקה הראשונה של בית־הספר ועד האחרונה.

את ברית־נעוריהם כרתו שני החברים בפגישתם הראשונה באחד הלילות, בשעה שפרצה שרפה בעיר.

שרפה פורצת בלילה תהיה תמיד לראוה לבני העיר, מין מחזה נהדר ואספה רבה מושכת־עין, כנסית טפוסים שונים של יהודים ונשיהם, שדה־צופים להמון מראות הזיונות, מראות־תוגה והזיונות־שעשועים, שדוגמתם לא תראה אף בבתי תיאטראות. הלילה שוקט. השמים עמוקים. הכוכבים נוצצים. מפה ומשם ישמע לפעמים קול נביחת כלב. והבית הקטן דולק באפלת הלילה כנר, עולה על המוקד לאט־לאט, בשובה ונחת. אינו אץ להשרף. יש לו שהות. ומכל פנות העיר ומרחובותיה נוהרים המוני בני־אדם. מתחילה הליכתם אטית, כנסוכי שינה, ואחר־כך הולכת התנועה הלוך וחזוק, הלוך ושטוף, כשטף מים כבירים. מתחילה נראים פני אנשים בודדים, אחד אחד, ואחר־כך הם מוסיפים ובאים מחנות מחנות, ביניהם כנופיות רבות של נערים וילדים, גדולים וקטנים. יהודים לבושים ארבע כנפות משליכים את נפשם מנגד ופורצים לתוך האש לכבות ולהציל, נשים צורחות בקול־זועה, ילדים קטנים בוכים, בחורים מתלוצצים ובתולות בוגרות צוחקות לעומתם. בני נחום רבינוביץ אף הם פה, עומדים וצופים

בדרך זו פעמים — על־ידי נאפוליון בונאפארט, שר צבא צרפת, בשנת תקנ"ט (1799) ועל־ידי צבאותיו של מחמד־עלי, שר צבא מצרים, בשנות השלשים למאה השמינה־עשרה.

אך יותר שהיתה מצרים מסוכנה לארץ־ישראל וסוריה — היתה הסכנה צפויה למצרים עצמה מירכתי צפון. ארץ הנילוס היא עמק גדול, הפתוח מצפונו לכל צר ומתנפל. שום מבצרים טבעיים אין לו, אשר יגנו עליו, וההיסטוריה הוכיחה לנו פעמים אין מספר, כי כל מי שהצליח לתפוש את צפונה של מצרים — נפתחה לפניו על נקלה כל הארץ. אך המדבר הוא שעמד למצרים למחסה ולמגן בפני ממלכות הצפון ושבטי הנודדים, ואלמלא חומה טבעית זו, לא היתה מצרים מגיעה לעולם לאותה המדרגה הנעלה, אשר עמדה עליה במשך אלפי שנה, ולא היתה יוצרת מעולם את תרבותה הקדמונית, אשר היתה אם לתרבות האנושית.

אכן שמירה מעולה זו, שהיתה מספיקה למצרים בשנות השלום, לא עמדה לה ברבות הימים נגד מלכי אשור ובבל, וביחוד נגד מלכי פרס ויון, ששמו קץ לחופשתה. ממושלי הצפון לא נעלם סוד חולשתה של מצרים, וישתמשו באותה הדרך הכבושה עצמה, שבה עלו המצרים בזמנם על ארץ־ישראל. נבוכדנצר מלך בבל ומלכי פרס, הגבור המוקדוני ויורשיו, מושלי סוריה לבית סילייקוס, שרי צבא רומי וקיסרי ביזאנטיה, כליפי ערב ומושלי דמשק, נושאי הצלב וגדודי הטורקים — רגל מי לא עברה במסילת־קדומים זו, פרסת מי לא רמסה את הככר הפוריה על גדות הנילוס?

אמנם אין לדון גזירה שוה ממלחמות ימי־הבינים על תכסיסי מלחמה בזמננו, כשהנצחון תלוי במדרגת הטכניקה, הארטילריה וספוק חמרי המלחמה והצידה. אם בימים עברו די היה בתקופת השנה הידועה להעביר איזו רבבות אנשי־צבא לארץ האויב, כדי להלחם בו ולהכריעו, הרי עכשיו עומדת לפני הנלחמים שאלה יותר חשובה: כיצד מעבירים בתוך חולות המדבר תותחים כבדים, מקלעים ענקיים בני ארבעים ושתים אצבע, אבטומובילים וחלקי מכונות, בהמות ופרדות, נפט וגזולין, אבק־שרפה ואוצרות כדורים ואבני בליסטראות? ברור הוא הדבר, שהסכנה שהיתה מרחפת מצד צפון נתמעטה עכשיו, דוקא מפני התקדמותה והתפתחותה של הטכניקה האנושית. וכל זמן ששאלה טכנית יסודית זו, אופן המעבר במדבר, לא נפתרה בחיוב, נדמה, כי כל הדבורים על־אדות הסכנה הטורקית לתעלת סואיץ אינם אלא דברים בטלים. נסיונם הראשון של הטורקים להבקיע אל התעלה לא עורר אמונה מיוחדת אף בטורקיה עצמה. אולם, יחד עם זה, ההדילו מהנדסי הגרמנים וצבא הטורקים בהכנות יותר רציניות. באר־שבע העתיקה נתחברה בקוי־מסילת־ברזל עם ירושלים ועם מסילת החגאז, תעלות וצנורות־מים העברו בישימון, תחנות צבא עם אוצרות בר וצידה נבנו לאורך המסילות, ובאר־שבע עצמה נהפכה למקום מבצר ולמרכז לכל התנועה הצבאית כלפי מצרים. במשך שתי שנות המלחמה נעשה הנגב מרכז לפעולה רבה ונמרצה, אשר לא זכתה לה כל הארץ במשך עשרות שנים כתקונן.

הפעולה הזאת הראתה לאנגליה את הסכנה הגדולה, הכרוכה למצרים מצד סוריה. כל זמן שהמדבר שמש מעצור טבעי לצבא מודרני, לא היתה הסכנה גדולה כל־כך. אך מיום שנכנע המדבר לפני האדם ונעשה לו עבד נרצע, הרי שבה סכנת התקופה שלפני הקודמת לתקפה, והכלל הישן חזר לחזקתו: כל מי שרוצה לשלוט על מצרים—יבצר את עמדתו בהרי ארץ־ישראל ובמעבריהם.

וזו היתה, בלי ספק, כונתם העיקרית של האנגלים, בהסתלקם מן הקרב הבלתי־מוצלח כלפי הדארדאנלים ובאחזם בעליתם החדשה — דרך ארץ־פלשתים.

במשך חדשים אחדים, חדשי החורף שעבר, העבידו האנגלים את צבאם עבודה קשה — בנו רשת שלמה של מסילות־ברזל בין מצרים ובין ארץ־ישראל, לאורך מסילת־הברזל העבירו לא רק צנורות־מים, אלא גם, כפי שמודיעים, צנורות נפט, כדי שלא יחסר להם החומר הדרוש לכל עבודה ולתנועת המכונות, וביום בהיר אחד נודע פתאום, כי צבאות האנגלים דרכו על אדמת ישראל אחרי עברם את נחל מצרים.

עכשיו נתבררו לנו שני דברים: ראשית, אין עוד שום ספק, שאנגליה רוצה לכבוש את ארץ־ישראל, ולא תפסיק עוד את מהלכה; ושנית, שהאנגלים לא רק שעברו את המדבר, אלא גם נצחו אותו נצחון גמור. עכשיו אין פעולות האנגלים תלויות עוד בחסדי הטבע של המדבר: חום הקיץ לא יוכל להפסיק את מהלך הרכבות, והשרב לא יעכבן. מצבם של האנגלים, באשר הם שם, איתן ובטוח: קשר חזק להם עם מצרים מאחריהם, ומרכזים מבוצרים להם לאורך המסילה. צידה לא תחסר להם גם בגליל עזה עצמו, בתוך שדות חטה ושעורה וכל עצי פרי, וביחוד עתה, בתקופת ניסן, בשעה שקציר השעורים הגיע בנגב הארץ, והמים עוד לא כלו מהנחלים והבורות.

על־פי הידיעות האחרונות עברו צבאות האנגלים את נחל עזה (הוא ואדי־אל־שלאלה), ששה מיל מעזה, ועכשיו הם משתערים על מצב הטורקים על יד עזה. אי־אפשר לדעת, באיזו דרך יאחזו האנגלים להבא: אם יוסיפו ללכת בדרך הסמוכה לים, — היא הדרך העוברת בשפלה ובשרון, על־פני רחובות ובתוך כרמי ראשון לציון, — או יחצו לשנים, המחנה האחד מול יפו והמחנה השני — מול חברון וכנגד דרומו של ים־סדום, הוא ים המלח. אולם ברור הדבר, שהטורקים לא יותרו על נקלה על מצבם, אשר בצרו במשך שתי שנים וחצי, ולא יכנעו באפס יד. תגרות קשות נכונות בימים הקרובים, ותוצאותיהן של התגרות הללו יקבעו את כל גורלה המדיני של ארץ יהודה בעתיד הקרוב.

אמנם באופן רשמי עוד לא נודעה עד היום תכניתה של ממשלת אנגליה בארץ־ישראל. אולם בדרך רשמית־למחצה נתפרסמה כבר דעתו של שר־הצבא ארכיבאלד מורריי, העומד בראש המחנה הנלחם בארץ־ישראל. מר מורריי מסר מודעה בפירוש, שאנגליה מתכוונת להחזיר את ארץ־ישראל לעם ישראל ולהקים בה שלטון יהודי. מסירת מודעה זו בלבד עלולה

הצעיר מקבל איזה חנוך עברי לקוי ופגום, והחלק הנשאר שמח בחלקו, ואין לו שום מושג, שחסר לו דבר־מה.

ורצונך לדעת עד היכן מגיעים כחו וגבורתו של החלק המתיחס בחיוב לשאלת החנוך העברי ודואג לו — צא וראה את מצבם של המורים העברים במוסדות־החנוך הצבוריים. ועל מצבם יכול אתה לשפוט על־פי המכתב, שנשלח מאת אגודת המורים הניו־יורקית א ל כ ל נשיאי בתי תלמוד־התורה שבקהלה. המכתב הזה נדפס במלואו בגליון הקודם של „התורן". המורים העברים החליטו, כי שכר המורים צריך להיות מהיום והלאה לא פחות מעשרים דולאר לשבוע. ונותנים הם טעם להחלטתם, והוא פשוט עד למאד: לרגלי היוקר הנורא והשכר הפעוט, שהמורה מקבל בעבודתו, ס כ נ ת ר ע ב נשקפת להמורה העברי. וכל מי שיודע את תנאי החיים בניו־יורק צריך להודות, כי אגודת המורים לא הפריזה על המדה והביעה רק את האמת כמו שהיא.

על הדברים הפשוטים האלה אין להוסיף, אבל גם אין לגרוע מהם. דים לעורר את דעת הקהל ואת דעתם של אלה, העוסקים פה בצרכי הצבור ורוצים להשפיע על התפתחותה של היהדות האמריקאית. ליהוי ידוע להם, כי כל זמן שלא יבראו תנאים של חיים רצויים בשביל המורה העברי, כל זמן שהמורה העברי יהיה צפוי לחרפת רעב, אין שום תקוה נשקפת להתפשטותו של החנוך העברי במדינה הזאת. וליהוי ידוע לנשיאי בתי תלמוד־התורה, כי לא לשם נשיאות נבראו המוסדות הללו, כי־אם בשביל התלמידים, וכי להתלמידים צריך לתת, ראשית כל, מורים שלמים בגופם ובנשמתם, וכי אין שלמות בזמן שהמורה אינו אוכל לחם לשובע.

לא נעים לחזור על רעיונות של חולין כאלה. כדי בזיון וקצף לטפל כעת בשאלות חבוטות ממין זה. אבל מה לעשות, כשהחברה בעצמה אינה מתקדמת ומביאה את מוריה לידי כך, להגיש את משפטם לפני דעת הקהל? אין שום ספק בדבר, כי רבות נלחמו המורים העברים בדעתם, עד שהחליטו לפרסם את מכתבם בעתונות שלנו. בודאי גם הם כמונו מרגישים בהעלבון הלאומי של מצב כזה, והיו מאפילים עליו עד שלא יכלו עוד להצפינו. נקוה־נא, כי נשיאי מוסדות החנוך הצבוריים שלנו יטו הפעם אוזן קשבת לדרישתם של המורים העברים ויפתרו אותה בחיוב ובלי דחוי זמן.

דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים

מאת

י. בן־צבי.

מדבר קדומים, מ ד ב ר ס י נ י — הוא המחיצה הטבעית, המפסקת מימות עולם בין הרי סוריה וארץ־ישראל ובין ארץ העמקים, ארץ מצרים. חולות עמוקים וסלעי־מגור ממלאים בשוממותם את כל חללו של המדבר הנורא, השקול בגדלו כנגד ארץ־ישראל כולה, המערבית והמזרחית גם יחד. אלפי שנה עברו, עמים גועו וממלכות חלפו, וחדשים במקומם צמחו, אך אין שנוי ואין תמורה במדבר הקדמוני. עודנו, כמו בשעת יציאת מצרים, ארץ ערבה ושוחה, ארץ ציה וצלמות, ארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם.

החום הלוהט, השורר במדבר, העדר מי־קרקע והחסרון הטבעי של החולות וצחיח־המדבר, שאינם מסוגלים לשמור על מעט מי הגשמים, היורדים במשך ימים אחדים (בעיקר — בצפונו של מדבר סיני), — כל אלה שוללים את יכולת־הקיום לא רק מכל בעלי־חיים, כי אם גם מממלכת הצומח. רק נוים בודדים מתנוססים בקרב הישימון, ובימות האביב עשבים דלים מציצים זעיר פה זעיר שם, ונשרפים מיד בחום השמש. אפילו שבטי ערב, הרגילים לתלאות המדבר, מתרחקים מסיני, ומספרם של הבידויים, הנודדים בו ומתגוררים בנאותיו, לא יעלה על שבעה עשר אלף נפש (ב ד ק ר מציין רק חמשה — ששה אלפים נפשות). ולא עוד, אלא שחלקו הפנימי של מדבר סיני לא יצלח אפילו למעבר לארחות גמלים, ולא דרכה בו עוד מעולם רגל אנוש.

רק החלק הצפוני של המדבר, הידוע בשם מ ד ב ר צ י ן, משמש דרך לעוברי ארחות בין מצרים ובין ארץ־כנען. אך אין זו דרך סלולה ומסוימה, כי־אם גבעות חול לבן וצחיחי־סלע, המשמשים מעבר לארחות גמלים, בעיקר — בחדשי החורף, כשחום השמש נעשה יותר נוח וממוזג, ולפעמים גם גשמים יורדים. טבת, שבט, אדר וניסן — הם תקופת התנועה והחיים במדבר. ארחות גמלים, טעונים משא ונאדות מים, מובילים עוברי־דרכים, המחזרים בין שתי הארצות. כי בימינו, כמו בימי קדם, אי־אפשר לעבור יחידי במדבר, בלי צידה ומים לימים אחדים.

זו היא הדרך, אשר בה ירדו אבותינו מצרימה, למצוא בה שבר בשנות הרעב, ודרך זו — דרך ארץ־פלשתים — היתה היותר קרובה לעלית בני ישראל ממצרים. „ולא נחם אלהים ד ר ך א ר ץ פ ל ש ת י ם, (אף) כ י ק ר ו ב ה ו א, כי אמר אלהים: פן ינחם העם בראתם מלחמה, ושבו מצרימה". בדרך זו עברו שבטי־שם, ה ש ו ס י ם הקדמונים, אשר שפכו שלטונם על מצרים במשך מאה שנה. בדרך הזאת עלו כל מלכי מצרים הקדמונים, החל מדהוט־מוסים (טוטמוס) השלישי, בשנות המאה השש־עשרה לפני מנין האירופאיים, ואילך, עד ימי מנפתא בן רעמסס השני, בשנות המאה הארבע־עשרה, וגם התחכמו להעביר את רכבם ופרשיהם דרך המדבר ארצה כנען, וכאן כבשו את השפלה והשרון, את הרי הכרמל ואת עמק יזרעאל, ויפשטו את ממשלתם על כל הארץ. בדרך הזאת עלה, בשנות המאה העשירית, ש י ש ק מלך מצרים, אשר הטיל את שלטונו על יהודה מיד אחרי מות שלמה המלך; וכעבור 350 שנה, עלה מלך מצרי אחר, פ ר ע ה נ כ ה, בלכתו לאשור, ויכבוש את יהודה במלחמת מגידו. גם בזמן הבית השני, בתקופת מלכי בית־תלמי ומלכי בית־סילייקוס, וגם בתקופה הערבית נכבשה ארץ־ישראל פעמים אחדות על־ידי צבא, שעלה ממצרים דרך ארץ פלשתים. בזמן האחרון נכבשה ארץ־ישראל

הסתדרות הכחות מוצאת כל תנועה את תקונה. זאת אחת. ושנית, אין מומנט גדול בא לעולם מאליו. ההיסטוריה אינה משחקת בקוביה ואינה מזכה בגורל. כל מומנט גדול אינו בא אלא בתור מ א ס ף לכל המומנטים שקדמוהו. המאורע הגדול איננו אלא סך־הכל של המאורעות שהלכו לפניו. ואם רואים אנו לפעמים במהלך המאורעות מעין קפיצת הדרך, אין זאת כי־אם הסחנו את דעתנו מהתפתחותם ההדרגית. אבל כדי שלא יוצאו המומנטים הבודדים והמכינים לבטלה, נחוצה עוד הפעם הסתדרות חזקה ומוצקה, מפני שרק היא חוסנת את הכחות בשעתם ומניחה אותם באוצרה להשתמש בהם, כשתהיה השעה מסוגלת לכך. והנה אם רואים אנו, שהשעה המסוגלת למעשים גדולים הגיעה, ואנשים חדשים באים ונותנים ידם אל התנועה ו נ כ נ ס י ם ל ת ו ך ה ה ס ת ד ר ו ת ועוזרים לה ומשתתפים בהמשכת עבודתה ומוסיפים על כחותיה — סימן הוא, כי יש לנו עסק עם ח ב ר י ם נוספים, שאין להם שום פניה צדדית ושכל מחשבתם היא רק להיטיב ולהועיל. ולהפך, אם בשעה כזו באים אנשים חדשים, ואהבה להם כמעין הנובע להתנועה, אבל רוצים הם דוקא לבנות במה בפני עצמם, ואינם משתתפים בעבודת ההסתדרות, שהגינה על התנועה מראשית צמיחתה ושהביאה אותה עד הלום, שתהיה מוכשרת לקבל את השפעתו ואת חסדיו של המומנט הגדול, — יש מקום לחשוש, שגם הודאתם בהתנועה היא הודאה מאונס ואהבתם לה תלויה בתנאי הזמן, ויש לה רק ערך של אהבה התלויה בדבר.

מצאנו לנכון לבאר את ההשקפה הזאת, מפני שלפי דעתנו מחויבים כעת אלה, העומדים בראש ההסתדרות הציונית, ההסתדרות ה י ח י ד ה , שהרימה את דגל חירותנו הלאומית המלאה, לשמור עליה מכל משמר ולהגן עליה דוקא בשעה שאוהבי ה ת נ ו ע ה הציונית מתרבים מיום ליום. מחויבים הם לפתוח את שעריה ברחבה ולהזמין ל ע ב ו ד ה מ ש ו ת פ ת את כל הכחות החדשים, שהודו ומודים כעת בעיקרי הציוניות, ויחד עם זה להשגיח ולהשתדל, שהזרם החדש לא יביא לידי פזור הכחות תחת רכוזם, הנחוץ כל־כך לעת כזאת.

הנה בזמן האחרון קבלו הסתדריות שונות בועידותיהן החלטות בדבר יחוסן אל התנועה הציונית. וההחלטות האלה כמעט כולן מביעות בסגנון אחד את הודאתן של ההסתדרויות בעיקרי הציוניות ובתכניתה, אבל אינן מטילות שום חובה עליהן, על ההסתדרויות, בנוגע ל ה ה ס ת ד ר ו ת ה צ י ו נ י ת , ומפני זה יש להן, לכל ההחלטות האלה, רק ערך של פרסום, ערך של חלוקת כבוד ל ה ת נ ו ע ה , וחסר להם הערך המעשי, הערך המחייב להשתתפות בעבודה. בודאי אין להקטין גם את ערכו של הפרסום, כשהוא לעצמו, אבל חיים אנו בשעה כזו, שאין לנו רשות לצאת ידי חובתנו בגלוי רצון בלבד.

ואחרון אחרון נכבד. במוצאי שבת שעברה נפתחה הועידה השנתית של הקהלה הניו־יורקית ונסגרה ביום הראשון בערב, ומתחילתה ועד סופה נשאה עליה חותם של אספה ציונית. כל השאלות והפרובלימות כמו נסוגו אחור מהדר גאונה של הפרובלימה היחידה, המקיפה והכוללת בתוכה את כל שאלותינו — מפני הרעיון הציוני. התחיל השופט יוליאן מאק בנאומו החזק והיפה, שבאר בו את ערכו של המומנט הציוני, וסיימה כל הועידה בהחלטה מביעה תקוה, כי הממשלה האמריקאית תעזור מצדה להגשמתה של השאיפה הציונית, ובשירת „התקוה". והועידה קבלה את ההחלטה הזאת בדעה אחת ובנשימה אחת, וכל אחד ואחד מהצירים ומהאורחים בא לידי התרוממות־הנפש. ונהדר היה המחזה, ובודאי ישמחו עליו רבים, מפני שראוי הוא שישמחו עליו, בעל מחזה, שרוח הזמן משתקף בו. אבל אנחנו איננו מסתפקים במועט, אנחנו רוצים לא רק בהבעת־רצון משותפת, כי־אם גם בעבודה משותפת, עבודה בתוך ההסתדרות ועל־ידי ההסתדרות הציונית.

וכי באים אנשים וטוענים: חביבה עלינו התנועה הציונית, יקר לנו הרעיון, אבל אין לנו אפשרות להכנס לתוך ההסתדרות מפני טעם זה או טעם אחר — שלא כמשפט הם טוענים. בודאי רחוקה ההסתדרות הציונית מן השלמות, ולא היא היחידה בנדון זה. רחוקות מן השלמות גם ההסתדרויות האחרות של העמים, היושבים על אדמתם ומתפתחים בתנאים יותר נורמאליים. אבל כל בן־הגיון צריך להודות, כי על־ידי התרחקות מן ההסתדרות אי־אפשר להועיל לשלמותה, וכי על־ידי בנית במות בפני עצמן אין מגיעים לעולם עד המטרה הרצויה. בוראים על־ידי זה רק חכוכים ונגודים, בשעה שרק תגבורת כחותינו המשותפים יכולה לקרב את גאולת עמנו.

מַכְשֵׁלַת הַחִנּוּךְ הָעִבְרִי.

רצונך לדעת את המצב התרבותי של החברה, צא וראה איך היא מתיחסת אל שאלת החנוך של הדור הצעיר, כמה היא מוציאה לכלכלת בתי־הספר שלה, ולכל לראש — איזה מקום תופס בה בעצמה המורה המחנך, ועד כמה היא דואגת לבסוס מצבו. אצל העמים הנאורים עומדים המורה והמחנך בשורה הראשונה של החברה. משרתם נחשבת למשרה של כבוד, והממשלה או החברה דואגת לפרנסתם בריוח, בגבולים ידועים, ודואגת להם גם לעת זקנתם, כשעבודת ההוראה והחנוך לא תהיה עוד לפי כחם.

פה באמריקה אין היהדות מסובלת בדאגת החנוך הכללי. אין לה בתי־ספר עממיים משלה, והדור העברי הצעיר מתחנך בבתי־הספר הכלליים, הפתוחים לפני כל התושבים. אבל יש לה דאגה של יותרת־החנוך, כלומר: דאגה להצד העברי של החנוך, התלוי רק ברצונה הטוב. ברצותה מטפלת היא בו, וברצותה אינה שמה לב אליו כלל ומסתפקת בבית־הספר הכללי. עד כה אין לנו עוד מספרים נכונים לשפוט על־פיהם, עד כמה מגיעה דאגתה של היהדות האמריקאית להצד העברי של חנוך בניה. יש אומרים, שהרוב הגדול של דורנו הצעיר מתגדל פה פרא במובן העברי ויוצא הוא, אחרי שהוא עוזב את בית־הספר הכללי, נקי מרכושנו הלאומי, ממש ערום מידיעת התורה כביום הולדו. יש מקומות מרובים באוכלסין יהודיים, שרק חלק קטן, מן חמשה עד עשרה אחוזים למאה, של הדור

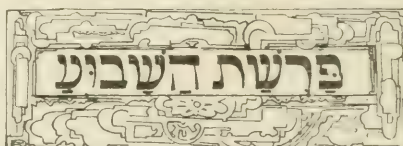
VOL. IV NEW YORK, MAY 4, 1917 No. 9

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית ניו־יורק, י"ב אייר, תרע"ז גליון תשיעי

הַיְרָאָה מִבְּחוּץ וַעֲבוֹדָה מִבִּפְנִים.

מחזה תמידי הוא בחיים, כשהשעה משחקת לאיזו תנועה פוליטית, כשנראה לכל, כי מתקרבת היא למטרתה, שהציבה לה, ועוד מעט ותשיגנה — מתרבים פתאום אוהביה ודורשי טובתה והצלחתה צצים בין לילה, ככמהין וכפטריות. ודוקא אלה, שהתנגדו לה עד כה, ודוקא אלה, שבאו או לידי כעס והתנפלות או לידי לעג והתול מדי דברם בה, — הם הראשונים להאיר לה פנים, לפזר לה תשבחות ותהלות, לצאת לקראתה בתופים ובמחולות ולהריע עליה בחצוצרות וקול שופר, להפריז על המדה ולעבור כל גבול. בהתלהבות עשויה הם רוצים לסמא את העינים ולכפר על התנגדותם להתנועה בשעה שההצלחה לא האירה לה עוד פנים, בשעה שעליה היה לפלס לה נתיב דרך התחתים, מעצורים ומכשולים, בשעה שהם בעצמם, המתלהבים היום, עזרו לחסום את הדרך בפני התפתחותה וגידולה.

כמקרה הזה קרה גם את התנועה הציונית. הזמן האחרון השפיע עליה רוב טובה בבת־אחת. איננו מדברים על אלה, שנתנו כעת את ידם להתנועה הזאת, אחרי שהמאורעות האחרונים השפיעו עליהם להכיר באמתותה של ההשקפה הציונית ולהאמין באפשרות הנשמתה, והם נותנים כעת את ידם לה באמת ובלב תמים, ונכונים הם להשתתף בכל עבודה ומפעל, המקרבים את הגשמתה. יכולים אָנו רק להצטער, שבגרה הכרתם ובשלה אמונתם בשעה מאוחרת כל־כך, והתנועה הציונית הפסידה על־ידי זה כחות משתתפים, בזמן שהצורך בהם היה מורגש כל־כך, בזמן שכל כח חדש היה מצטרף לחשבון ומקיל את העבודה. כשם שאין צועקים על העבר, כך אין עונשים על העבר ואין קובלים על איש על שלא בא לידי הכרה ידועה טרם שבגרה בקרבו. ולא רק שאין קובלים עליו ואין באים עליו בטענות ותביעות, אלא מקבלים אותו בסבר פנים יפות ונותנים לו מקום בהתנועה לפי חשיבותו ולפי ערכו באשר הוא שם, מבלי לנכות דבר מזכיותיו, ויהיה נעשה שותף להעובדים מכבר, חבר בין חברים. במה דברים אמורים, — כשהחדשים נספחים אל התנועה מתוך הכרה פנימית, כשההכרה הפנימית הזאת בטלה בקרבם את התנגדותם הישנה להתנועה ועקרה אותה מן השורש, וכעת הם מודים בה לא מיראה להשאר מחוץ למחנה ולא מאונס המאורעות, הכופה עליהם הר כגיגית ומחייבם לענות אמן בעל־כרחם. אבל לצערנו ישנם בין החדשים גם אלימנטים כאלה, שלא שנו את השקפתם אפילו במשהו, ובסתר לבבם עוד עוינים הם את תנועת התחיה, כמו שעינו אותה מקודם, אלא שחסרה להם הגבורה להתנגד לה בשעה שההצלחה מאירה לה פנים. אלה הם האנשים של טפוס ידוע, הנוטים תמיד לעמוד על יד התקיף ולעבור מצד לצד במהירות נפלאה, הכל לפי כף־המאזנים, העולה ויורדת, יורדת ועולה. מאלה צריכה כל תנועה להזהר, מפני שאין מכניסים לתוכה רק שאון והמולה ואינם מעשירים את תכנה כלל וכלל.

ויש שקשה להבדיל בין אלה ובין אלה, בין אלה שחזרו, והכרתם החדשה מלוה אותם, ובין אלה, שאין כונתם אלא להכנים ערבוביה להתנועה, שגם עתה הם מתיחסים אליה בחבה יתירה רק למראית־עין, בעוד שלבם מלא רגש של קנאה מסותרת, כי מקנאים הם בהצלחתה. אמנם יש סימן מובהק אחד, שיכול לשמש לנו אבן־בוחן להבדיל בה בין אלה שהתרחקו ונעשו קרובים ובין אלה המתקרבים ונשארים רחוקים.

אין תנועה בעולם — חברתית, מדינית או לאומית, שתהיה פורחת באויר ושתתגשם פתאום בבת־אחת. כל תנועה ותנועה מתגשמת אך לאט־לאט, על־ידי עבודתם של אלה, הסוגרים אותה במשבצת של הסתדרות. כל תנועה שאינה רתומה הולכת לאבוד, כמו כל כח שאין לו בעלים, ואיש איננו שם לב להשתמש בו. רק על־ידי

תנחומים

בזה מבטאים אנו את השתתפותנו בצערו של מנהלנו, האדון אפרים איש־כישור, על מות בנו עזרא, שנקטף בעצם עלומיו.

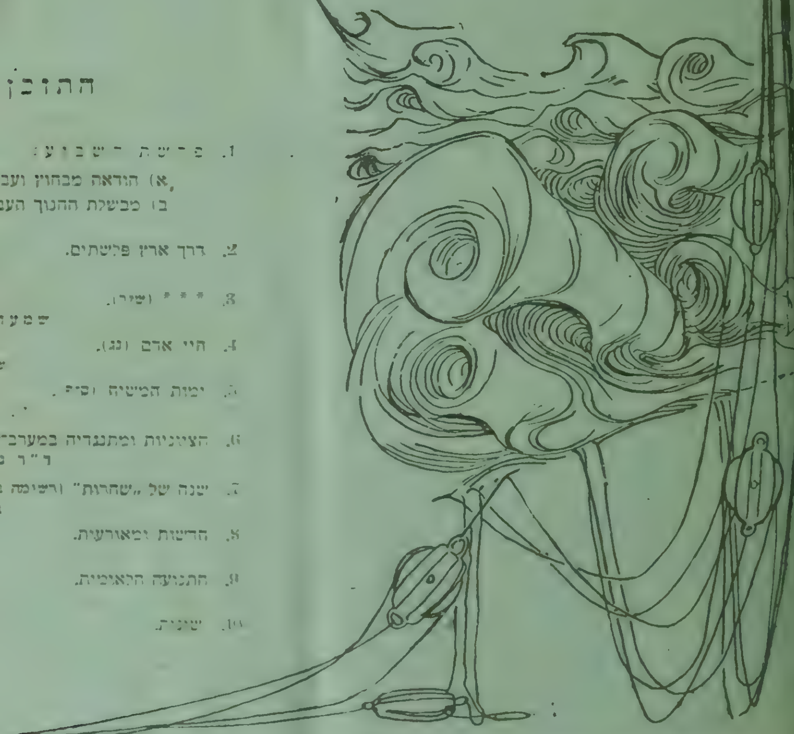
המקום ינחמהו בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

מורי ופקידי התלמוד־תורה דמעלה העיר.

שנה רביעית HATOREN גליון ט [נט]

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. MAY 4, 1917 No. 9 (59)

HATOREN	מחיר „התורן״	SUBSCRIPTION RATES:
Published Weekly by HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc. (A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y) 89-91 DELANCEY ST. NEW YORK Telephone Orchard 5882	לשנה......3.00 לחצי שנה...$1.50 בחוץ לארץ ובקנדה לשנה......$3.50 לחצי שנה...$1.75 לפחות מחצי שנה אין התתימה מתקבלת. הכתבת: Hatoren, 89-91 Delancey St., New York	One year....$3.00 Six months..$1.50 Foreign Countries and Canada: One year....$3.50 Six months..$1.75 Single copy 7 cents Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים

„הנודד" בבית „מאנהאטאן אופירה"

בבית „מאנהאטאן אופירה" מציגים זה כמה את הדראמה ההיסטורית „הנודד".

הדראמה הזאת כבר הוצגה קודם בגרמניה תחת השם „הבן האובד" ופה התעסק בעריכתה ובהצגתה מר דוד בילאסקו.

המחזה סובב על בית עובד אלילים בירושלים העתיקה. הסוזשיט הוא על־דבר בן זקונים של משפחה יהודית עשירה, שאיננו מסתפק בחיים השאננים של רועה צאן בין הרי יהודה, ונפשו עורגת לחיים השואנים של חיי העיר הגדולה. הוריו יראים מפני ההשפעה הרעה של העיר הגדולה על לב הצעיר הרך ומשתדלים להניעהו מרעיונו הזה. הבן איננו שומע בקולם והולך עם חבורת מרעים אל העיר, אחרי שקבל ממשפחתו את חלקו בנחלה במזומן.

החבורה הרעה מראה לו את החיים הרועשים של העיר הגדולה והצעיר הרך עם דמו החי והרותח מוסר את נפשו כולה לתענוגי העיר, נוטה מדרך הישרה ויורד מתהום אל תהום. זה ימשך כך עד ש„רעיו הטובים" מוציאים ממנו את פרוטתו האחרונה. הוא נעשה אז לרמאי ונוכל ועושה כל מעשי תעתועים ולבסוף הוא נופל אל הפח.

מדוכה וחולה בגוף וברוח, הוא שב אל ביתו ואל משפחתו. אחיו הבכור, הישר באדם וקר המזג, איננו נותן לו להסתפח אל הנחלה באמרו: „עליו לקצור מה שזרע". אבל אמו הזקנה ואהובתו מנעוריו מקבלות אותו בזרועות פתוחות. החיים השאננים של הכפר והסביבה הצנועה והישרה פועלים עליו לטובה ושם הוא מוצא אהבה נכונה ומנוח לנפשו העיפה.

תפקיד הבן הנודד ממלא המשחק הידוע עליאט ומצטין בו באופן נפלא. גם מרת נענסי אניעל מצטינת בתפקיד של האם.

דפוס של יחזקאל ליפשיץ, 217 איסט ברודוויי, ניו־יורק

הקונגרס היהודי האמריקאי

הצעד הראשון: ועידה להעמדת נבחרים

הודעה אופיציאלית מאת „ועד הבחירות הכללי".

בחירות לקונגרס היהודי האמריקאי תהיינה בכל רובעי הקונגרס, ביום העשירי לחודש יוני, 1917.

ועידות להעמדת נבחרים צריכות להקרא לא יאוחר מיום 15 לחודש מאי.

כל ועד קונגרסאי מבוקש לקרוא לאספה את שליחי כל האורגאניזאציות היהודיות הנמצאות בעירו, בין אלה שהיו שייכות לועד קודם ובין אלה שלא היו נספחות לו עוד, במטרה לארגן את הועד מחדש ולבחר בפקידים.

כל אגודה, לודזש, סניף מקומי, מחנה, בית כנסת או אורגאניזאציה אחרת שיש בה חברים מספר תקרא לשלוח שני שליחים להקונפרנציה.

ועד הקונגרס המחודש יהיה בא־כח המקומי של ועד האדמיניסטראטיווי שלנו בכל הפרטים הנוגעים להפצה, קבוץ כסף ועוד.

ועד הקונגרס המחודש יקרא תיכף לועידה להעמדה לבחירות קאנדידאטים לקונגרס היהודי. כל אחת מן האורגאניזאציות הנזכרות הן מאלה השייכות לועד הקונגרס המחודש והן מאלה שעל־פי איזו סיבה שהיא לא שלחו שליחים להקונפרנציה ההיא, תבוקשנה לקרוא את חבריהן לאספות ולבחר שליח אחד ל„ועידה להעמדת נבחרים". ההזמנה לאספה זו יכולה להיות על־ידי מכתב פרטי או על־ידי הודעה בעתונים.

על־פי חוקי הבחירות יכולות להיות גם בחירות חפשיות. 300 בוחרים הגרים ברובע אחד יכולים לשלוח פטיציה ל„ועד הבחירות הרובעי", עם תשלום של 3 דולארים.

„ועידת העמדה לבחירות" בוחרת ב„ועד רובעי של הבחירות", שתפקידו לפקח על הבחירות לקונגרס.

צריך למלא אחר החוקים האלה:

רשות הבחירה.
לכל יהודי ויהודיה, מעשרים שנה ואחת ומעלה, יש הזכות לבחר בדיליגאטים לקונגרס האמריקאי היהודי.

מחלקות הבחירות.
כל אגודה, לודזש, סניף, מחנה, בית־כנסת או אורגאניזאציה אחרת של חברים מספר, נקרא או נקראת מחלקת־בחירה. רובע קונגרסאי כולל בתוכו מספר מחלקות־בחירה של מקום אחד.

העמדה לבחירות ע"י ועידות.
בכל רובע קונגרסאי, מלבד אלה על־פי סניף 34, תקרא לאספה, שמטרתה תהא העמדת קאנדידאטים לבחירה לקונגרס היהודי.

כל מחלקת־בחירה תבחר בדיליגאט אחד לועידה, שתהא ברובע ההוא.

כל מחלקת־בחירה תקרא לאספה מחבריה, לבחר בשליח ל„ועידת העמדה לבחירות" של רובע הקונגרסאי. הודעה כזאת תשולח לחברים על־ידי מכתב פרטי או על־ידי הודעה בעתונים.

הועידה בכל רובע קונגרסאי תתאסף על־ידי הזמנה שלוחה על־ידי הדואר להדיליגאטים מכל מחלקות־הבחירה.

הועידה בכל רובע קונגרסאי תעמיד לבחירה שני קאנדידאטים, כפי מספר באי־הכח שיש הזכות לרובע ההוא לשלוח.

בכל רובעי הקונגרס, מלבד ניו־יורק, אלה הקאנדידאטים שיזכו לקבל את מספר הדעות היותר גדול יחשבו לנבחרים.

בעיר ניו־יורק כל דיליגאט לועידת הרובע יכול לכתוב על רשימת ההצבעה שמות של שלש חמישיות ממספר הקאנדידאטים הדרושים להבחר, החלק הגדול שבאחד יחשב כאחד; הקאנדידאטים שיש להם מספר הדעות היותר גדול נבחרים.

בחירות חפשיות.
300 בוחרים הגרים באותו רובע קונגרסאי יהודי יכולים להעמיד קאנדידאט לקונגרס היהודי על־ידי פטיציה בהוספת שלשה דולארים.

אין הרשות למי שהוא לבחר שתי פעמים.

ועד הבחירות הכללי

יצחק אייזיק הורוויץ, יושב־ראש | סולומון סופרין, מזכיר

מ. ל. בראון | יעקב קארלינגר | יואל ענטין | לואיס ליפסקי
גדליה בובליק | סירוס ל. סולצברגר | מאכס ל. הולאנדר | פ. פ. רוזנבלאט
ברנארד א. רוזנבלאט | י. ב. כאלוצקי

„אני מקוה, במעט בטוח אני, כי כאשר תגמר המלחמה מעבר לים, תלקח פלשתינה מידי הטורקים ומדינה יהודית תוסד בה תחת חסותה של אחת הממשלות האדירות. אם אנחנו נקח חלק כל שהוא בועידת־השלום הבאה, אז נעמוד בכל תוקף על הגשמת הרעיון הזה".

הסינאטור יוסף י. פראנס ממרילאנד אמר באספה ציונית בבאלטימור, בתוך שאר דבריו:

„התנועה הציונית שואפת לא רק למצוא מקלט ליהודים הסובלים במזרחה ודרומה של אירופה; מטרתה הראשית איננה גם־כן תחית הספרות והאמנות, או עבודת האדמה וכדומה. עיקר הציוניות הוא — להשיב את היהודים אל אידיאליהם הגדולים בימים עברו, אל אותו האלטרואיזם הרוחני, שהוא הוא מקור דתם הגדולה.

„וטובה מרובה וברכה מביאים אתם, הציוניים, לארצנו השקועה בחמריות, ברוחכם, הנושא אתכם למרחקים..."

הסינאטור אולי דזימס מקינטוקי מוצא ברעיון הציוני אותו היופי, שיש בספור הקטן „המחלקה האחרונה" מאת אלפונס דודה:

„חלומותיה של אלזאס־לוטארינגן לשוב ולהיות חלק של צרפת מולדתה, התחינה הנפלאה של המורה אל תלמידיו, יום אחד לפני נפול המדינה בידי הגרמאנים, להיות נאמנים לשפה הצרפתית, להלחם נגד ההתבוללות — למרות מה שהדברים מוזרים קצת — איזה מיתר רך מתחיל רועד בלבבנו לקריאתם. ובזה הוא הרושם, שעושה עלינו הציוניות... עם סגירת המחלקה האחרונה כותב המורה הזקן על הלוח: „תחי פראנציה!" הציוניות כותבת גם היא על דגלה: יחי הלאום העברי!

„מעמק הבכא של המלחמה הנוכחית יזרח אור גדול לעם היהודי. ברוסיה כבר נראו הזהרורים הראשונים..."

הסינאטור וויליאם י. בוראה מאידאהו אמר כדברים האלה:

„היהודים עשו הרבה לשכלולה של הארץ הזאת, ואני מקוה, שיוסיפו לבוא ולהתישב בכאן. הייתי רוצה באמת, שכל יהודי יבנה את ירושלים החדשה שלו באמריקה, אך אם בכל זאת יעשה הנסיון להקים מדינה יהודית בפלשתינה, אז יהיה העם האמריקאי ראשון להכיר בכח המוסרי, שעשה את הדבר הגדול הזה, ולהושיט יד עזרה לעם הכובש לו את מקומו בתוך משפחת העמים."

שונות

מספרים של בתי־החנוך היהודיים בווארשה.

בדין־וחשבון של הגמינה (הקהלה) הווארשאית אנו מוצאים מספרים מענינים אלה בנוגע לבתי־החנוך המקומיים:

בבתי תלמוד־תורה מקבלים חנוך יהודי 5244 ילד; בבתי־המחסה לילדים מיסודה של הקהלה — 3618 ילד; בבתי־הספר של הקוראטוריון — 2318; בבתי־הספר „דעת" — 1115; ב„בתי־הספר והמחסה המאוחדים" — 1010; במוסדות החנוך של חברת הצדקה הווארשאית — 982; במוסדות פעוטים שונים — 5664 ילד; בבתי־הספר הכללים לומדים 3345 ילדים יהודיים. בסך הכל מתחנכים במוסדות הנזכרים 23291 ילדים יהודיים; מהם נערים — 12406, ונערות — 10885.

לפי שנותיהם מתחלקים הילדים באופן כזה: מבני שלש עד חמש שנים — 682 נערים, ונערות 1105; בני שש ושבע — 1670 נערים, ונערות 1926; בני שמונה ותשע — 2803 נערים, ונערות 2676; בני עשר עד שתים־עשרה — 2743 נערים, ונערות 2415; בני שלש־עשרה ומעלה — 2508 נערים, ונערות 1763.

אף־על־פי שמספר בתי־הספר גדל בשנה זו בערך, עדיין אין הם יכולים להספיק את צרכיהם של כמה וכמה אלפים תינוקות, שהגיעו לשנות חנוך ואין בשבילם מקום במוסדות הקיימים.

* * *

חדשות ספרותיות.

— בווארשה יצא הגליון הראשון של השבועון היהודי־הלאומי „בית־הספר והחנוך", הערוך על־ידי מנהל הגימנאסיה העברית המקומית, מר ש. וויינברג. בגליון זה באים, בתוך שאר דברים, מאמרים מאת ד"ר פרילוצקי, פארבשטיין והעורך, וסטאטיסטיקה של בתי־הספר הציוניים בפולאניה.

— בעריכתם של יצחק ניסנבוים, יוסף הפטמאן ופישל לאחובר יצא לאור בווארשה, ביום 1 מארץ, הגליון הראשון של „הצפירה" השבועית, שהיא מעתה מוקדשת כולה לתנועה הציונית.

באותה עת יצא שם, בעריכתו של הציוני הידיע אל־שוואנגר, גם הגליון הראשון של השבועון הציוני המיהודיש „דאָס אידישע פאָלק".

* * *

מחיי האגודות.

— ביום הששי, ה' אייר, שעה 8 בערב, תהיה לסניף השלישי (העברי) של „פועלי־ציון" אספה חשובה לטובת קופת־הפועלים בארץ־ישראל, באולם הסניף, 188 רחוב לודלאו. החבר י. בן־צבי ינאם על ערך הקופה. כל החברים מחויבים לבוא.

— אגודת „דוברי עברית מזרחי" תתאסף במוצאי־שבת, ו' אייר, באולם „עדת בני ישראל". על הפרק: בחירת צירים לועידת ה„מזרחי" בפיטסבורג והרצאה מאת מר מ. אפשטיין. החברים מתבקשים לבוא בשעה 8 בדיוק.

— אגודת „חובבי עברית" המתחדשת תתאסף ביום א', ז' אייר, שעה 8.30 בערב, באולם בית־הספר „זרובבל", 22 מערב רחוב 114. על הפרק: הגברת העבודה העברית בהארלם.

— מר א. בן־אבי ירצה במוצאי־שבת אצל אגודת „בני עם חי", בבית־הספר העממי, 63 רחוב הרביעי, חדר 310, על־אדות „גסה של ארץ־ישראל החדשה". מביני עברית מתבקשים לבוא.

אגודת „עבריה" בביפלו, נ. י., בחרה בשבת שעברה את פקידיה למחצית־השנה הבאה. נבחרו פה אחד: מר א. ה. פריים — ליושב ראש, מר ב. יעקבזון — לסגן, מר ז. זינגר — למזכיר, ומרת גודמאן — לגזברת.

שנתפרסם בעת האחרונה ביותר על־ידי מאמריו על היהדות האמריקאית בירחון „אטלאנטיק מאנטהלי“, נשא נאום על דבר „חובתם של יהודי אמריקה ברגע תנוכחי“.

— עדה יהודית של סטודנטים נוסדה בימים אלה בפעם הראשונה באוניברסיטה „קורנויל“, באיתאקה של נוי־יורק.

— בחודש מאי יקרא ברוסיה קונגרס ציוני של כל יהודי הארץ.

שלש מאות סטודנטים יהודים במוסקבה נתקבלו בתור אופיצירים במחנה הרוסי.

— המיליונר היהודי קאמינקא נדב שני מיליונים רובל לבנין „מקדש־החופש היהודי“ בפטרבורג.

בליטה הסתדרה זה עתה מיעצה ראומית להגנת על ענייני ליטה. שלשה יהודים נכנסו אל המועצה.

— בפטרבורג נוסד ועד יהודי, שתעודתו לעזור על יד הדיפוטאטים היהודיים בדומת־הממלכה ולתת להם הוראות בכל השאלות היהודיות, שתעמודנה על הפרק. חברי הועד הם באי־כחן של כל האגודות הלאומיות היהודיות ברוסיה.

— בפילטאבה אשר ברוסיה מת בשנת החמשים וחמש לימי חייו הרב אליהו עקיבא רבינוביץ. המנוח היה מפורסם בקנאותו הנפרזה ובהתנפלותו על התנועה הלאומית במשך שנים רבות. הוא הוציא את העתונים „הפלס“ ו„המודיע“, שכל מטרתם היתה — פולמוס בציוניות ובנושאיה.

— בהשתדלותו של הפרופיסור יהודה במאדריד הכיר מיניסטריון־ההשכלה הספרדי בזכיותיה של הגימנאסיה העברית ביפו בתור בית־ספר תיכוני, והתלמידים הגומרים חוק־למודם בגימנאסיה יתקבלו מעתה, בלי בחינה קודמת, באוניברסיטה של מאדריד.

— בסוף חודש פברואר היתה לציוני שווייצאריה אספת־צירים ספיציאלית בעיר ברן. הפרטים לא נודעו.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

ישראל זאנגוויל חוזר לציונות.

באספה יהודית פומבית בלונדון הודיע ישראל זאנגוויל, שהוא שב אל התנועה הציונית. זאנגוויל בטוח עתה, שארץ־ישראל תפול לידי ארצות בריתה של אנגליה, „והתנועה ההיס־טורית הגדולה הזאת תתן לציוניים את האפשרות להגשים תקוותיהם בדבר מקלט בטוח לעם ישראל בארץ־ישראל“.

מר זאנגוויל באר לפני הנאספים את הסבות, שהניעוהו לצאת מתוך התנועה הציונית בשנת 1905 וליסד את ההסתדרות הטריטוריאליסטית, שלא עשתה חיל ביותר, והוסיף לאמר: „עכשיו, שיש לקוות, כי פלשתינה תשתחרר מעול טורקיה ותעשה מדינה יהודית, הריני מוכן ומזומן לעבוד בעד הציוניות בכל כחותי“.

המצב של יהודי ארץ־ישראל.

הידיעות, שנתקבלו כאן בשבוע האחרון מארץ־ישראל, נותנות לנו השקפה מסוימה על מצב אחינו שם, העומדים על המשמר בשעת־משבר זו.

ירידת ערכם של שטרות־הכסף, שמורגשת בארץ ביחוד, גרמה ליוקר נורא של כל צרכי אוכל והלבשה. הדרכים המקולקלות והגשמות שללו את היכולת מאת בני המושבות והכפרים להביא את תבואותיהם אל הערים, ואף־על־פי שהממשלה הטורקית עושה כל מה שביכלתה להספיק מזון לנתיניה העירוניים, קצרת־יד גם היא מהושיע לכולם. סובלות ביחוד הערים ירושלים ויפו. לרגלי הרעב התפשטו בהן מחלות אחדות, שאף־על־פי שבשנים כתקונן אין הן נוראות כל־כך, בזמן הזה מסוכנות הן ביחוד, והתאמצות כל הכחות הדלים של הישוב נחוצה, כדי להלחם בהן.

ואף־על־פי־כן לא עזב אף אכר יהודי אחד את פרדסו ואת מושבתו. כל האכרים נשארו לעמוד על המשמר ועשו כל מה שהיה ביכלתם לקיים את כל אשר נוצר בארץ עד עתה. הרבה עזרה להם בזה גם ההכרה, שאחיהם באמריקה לא שכחו אותם ויהיו עמם בצרה. בתי־הספר העבריים המשיכו את עבודתם החנוכית והתרבותית, וצעירי־הארץ הנלבבים עוד מצאו עוז בנפשם להוציא גם קובצים עבריים אחדים, מלבד ספרי־למוד בשביל בתי־הספר.

יומה של קרן־הפועלים הפלשתינאית.

ביום א׳, 29 אפריל, וביום ג׳, 1 מאי, עורכת הסתדרות פועלי־ציון באמריקה קבוץ כספים בשביל „קרן־הפועלים הפלשתינאית“, שתעודתה להחזיק בידי הפועלים העברים ומיסדותיהם בארץ־ישראל. בקבוץ הכספים ישתתפו „פועלי־ציון“, ציוניים וחברי האגודות הלאומיות בכל ערי אמריקה.

הרצאות על הציוניות.

ה„אגודה הציונית של תלמידי בתי־המדרש הגבוהים“ באמריקה מודיעה, שבית־החופש יפתח על־ידיה קורס להשתלמות בציוניות. נושאי ההרצאות בקורס זה הם: „השקפות על שאלות יהודיות“ — ארבע הרצאות מאת ד״ר ה. קלן; „השפעתה של ארץ־ישראל על התפתחות הספרות הביבלית“ — ארבע הרצאות מאת ד״ר בנציון מוסנזון; „התחיה העברית“ — שתי הרצאות מאת ד״ר ב. מוסנזון; „ההסתדרות הציונית“ — שלש הרצאות מאת יעקב די־האאז; ו„תולדות הישוב הארץ־ישראלי“ — חמש הרצאות מאת א. ז. לוין־אפשטיין.

מקומו וזמנו המדויק של ההרצאות יתפרסם בעתונות היהודית בימים הקרובים.

* * *

פוליטיקאים אמריקאיים והציוניות.

בזמן האחרון התחילו הפוליטיקאים האמריקאיים להתענין יותר ויותר ברעיון הציוני ובמשאלות הלאומיות של העם העברי, ורובים תופסים אותו רעיון בבהירות ובשלמות.

נשיא בית הנבחרים בוואשינגטון, משימפ קלארק, אמר בנדון זה לסופרו של ה„אמעריקאן דזשואיש קראָניקל“:

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

עורך נכבד:—

בבקשה לתת מקום בעתונך למכתב הזה, שנשלח מאת אגודת־המורים הניו־יורקית אל כל נשיאי בתי תלמוד־התורה בניו־יורק.

וזה הוא המכתב:

נשיא נכבד:—

מתכבדים אנחנו להעיר את תשומת־לבו אל ההחלטה הזאת, שאגודת המורים בניו־יורק וסביבותיה החליטה פה אחד באספתה הכללית האחרונה:

„בשים אל לב, כי תקציב שכר המורים, הנהוג במוסדות החנוך בניו־יורק, איננו מספיק אפילו בשנים כתקונן, ואין צריך לאמר עתה, בצוק העתים האלו;

„בשים אל לב את יוקר השער על כל צרכי החיים, שהאמיר ועלה למעלה ראש בארץ זו בימים האלה;

„ובשים אל לב, כי לרגלי היוקר הנורא הזה והשכר הפעוט, שהמורים מקבלים בעד עבודתם, סכנת רעב נשקפת להם; —

„לפיכך הננו מחליטים, כי השכר של המורים בכל מוסדות־החנוך צריך להיות מהיום והלאה לא פחות מעשרים דולאר לשבוע בעד ארבע שעות הוראה ליום".

בשם אגודת־המורים הניו־יורקית מבקשים אנחנו אותו, נשיא נכבד, להעלות את ההחלטה הזאת על הפרק לפני ועד המפקחים של מוסדו באספתם הראשונה.

כבודו מתבקש גם כן להודיע לנו את תוצאת החלטתם לא יאוחר משני שבועות מהיום הזה.

חושבים אנחנו, כי כמעט למותר הוא להגיד לו, כי החלטה זו היא רצינית ביותר, וכי המורים העברים בניו־יורק יעמדו על הדרישה הזאת בכל תוקף ובלי שום ותור, עד אשר יוציאוה אל הפועל בשלמותה.

ועד הפועל של אגודת־המורים
בניו־יורק רבתי וסביבותיה.

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹרָעוֹת

— ממשלת טורקיה הפסיקה באופן רשמי את יחוסיה הדיפלומאטיים עם ארצות־הברית.

— מוואשינגטון מודיעים להעתונים הניו־יורקיים, כי הממשלה האמריקאית נוטה עכשיו לדון בשאלת ארץ־ישראל בתור מקלט בטוח לעם ישראל, ובועידה הצבאית של צירי אנגליה, עם באלפור בראשם, ובאי־כח ארצות־הברית תעמד שאלה זו על הפרק.

— ביום ד', י' אייר (2 מאי), תמלא שנה למותו של שלום־עליכם, ויהודי ניו־יורק מתכוננים אל ההזכרה, שתערך לשמו של הספר המנוח ביום ההוא, שעה 11 בבוקר, על־יד קברו בבית־העולם „הר־נבו", ואל נשף־הזכרון העממי הגדול, שיערך באותו ערב באולם „קופר־יוניון". נשף־הזכרון נערך על־ידי „הקרן העממית על שם שלום־עליכם".

ביום א', 13 מאי, יערך נשף־אבל גדול ב„מאנהאטאן אופירה האוז", בהשתתפות כחות מוסיקאליים ואמנותיים היותר מפורסמים, על־ידי ה„ועד לזכרון שלום־עליכם".

— הפדראציה הציונית האמריקאית מודיעה, שועידתה השנתית תפתח בעיר באלטימור ביום 24 יוני ותמשך כל השבוע שלאחריו. באותה עת תהיינה שם ועידות גם ל„ועד הזמני לעניני הציוניות" ולהסתדרות הנשים הציונית „הדסה".

— ביום א', 22 אפריל, ערכה ה„ליגה של בני־הנעורים היהודיים" את אספתה השנתית הראשונה באולם „סנטשורי תיאטר" בניו־יורק. ה„ליגה" נוסדה לפני שנה בערך, במטרה לקרב את בני־הנעורים היהודיים באמריקה אל עמם ואל אידיאליו, ולפי הדין־וחשבון של ה„ליגה", היא מונה עתה כחמשת אלפים חבר.

האספה, שנפתחה בשירת ההימנון האמריקאי ונסגרה בשירת „התקוה", דנה בשאלות ישראליות בכלל ובשאלת היהודי הצעיר באמריקה בפרט. הנואמים: ד"ר י. ל. מאַגנס, לואיס מארשאל, ד"ר מ. קאפלאן, לינה סוקולוב ואחרים הדגישו את הצורך לאחד את האידיאלים היהודיים והאמריקאיים, ומר יעקב שיף הפתיע את הנאספים, לאחר אמרותיו הרגילות כנגד הלאומיות הישראלית, בדבריו החמים בשבח הציוניות התרבותית, אף־על־פי שלא פירש בשמה:

„נראה לי, לאחר עיון רציני במאורעות של השבועות האחרונים — דברי אולי יפתיעו רבים מכם,—שעל העם היהודי סוף סוף לרכוש לו ארץ־מולדת. אני מאמין, כי צריך שיהיה באיזה מקום מעין גדול, אשר ממנו תצא תורה לעמנו, ואשר שם תוכל התרבות העברית להתפתח ולגדול בתנאים נוחים לכך ולהפיץ את אידיאליה הנשגבים בכל העולם. מאליו מובן, שהארץ היותר מובטחת למרכז כזה היא ארץ־ישראל".

דבריו אלה של שיף נתקבלו בהתלהבות גדולה מאת הנאספים, שרובם ככולם היו ציונים ולאומיים.

— ביום א', 22 אפריל, וביום ב', 23 אפריל, חגגו חברי ה„חברה ההיסטורית היהודית" את יובל שנת העשרים וחמש שלה בועידה רבת־ערך במלון „אנסוניה", בניו־יורק. בועידה השתתפו טובי חכמי ישראל מכל רחבי אמריקה; ישב ראש נשיא החברה ד"ר סירוס אַדלר.

בועידה זו נשמעו הרצאות היסטוריות חשובות, שמהן יש לציין את הרצאתו של ד"ר מאכס י. קוהלר על־דבר „זכיות היהודים בקונגרס־השלום בווינה ואַיי־לאַ־שאפל", הרצאת מר ישראל כהן על „תולדות היהודים בלוס־אנגילוס" ונאומו של ד"ר אלכסנדר מארכס על „תעודתה של ההיסטוריה הישראלית בימי צונץ וגרטץ ועד הנה".

— בבית־התפלה „עמנואל" בניו יורק נפתחה ביום א', 22 אפריל, ה„ועידה השנתית" של ה„מועצה המזרחית של הרבנים הריפורמיים", שנמשכה ביום השני והשלישי בשבוע. הועידה דנה בשאלות הדתיות של הקהלות הריפורמיות, ביחסי היהודים אל אמריקה בשעה זו והביעה את שמחתה על הגאולה ברוסיה. ד"ר ישראל פרידלנדר הרצה בועידה שורה של הרצאות על־דבר „היהדות ההיסטורית", והפרופיסור ראלף פ. בועז,

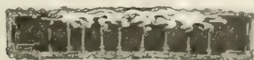
ומשובחים, שכרם במקומו מונח, וראויים הם להכרת תודה, בהיותם מן הראשונים לטפל במקצוע זה. הם שמשו גורם לאחרים, ובכך התחילה להתפתח ספרות המסע בעברית החדשה. הביבליוגראפיה העברית יודעת עכשיו לציין מספר מסוים של ספרי־מסע. וכשאנו עומדים על תכנם, הרי אנו רואים מיד, — והדבר חשוב מאד מצדו הלאומי — כי רובם נוגעים אל המזרח, וארץ־ישראל בכלל זה. מזמן שיצאו חבוריו של לודוויג אויגוסט פרנקל (מתורגמים עברית) ויעקב אבן־ספיר, שהיו בשעתם יחידים במינם, נתגדלה ספרות המסע לארץ־ישראל במדה מרובה. והספרים האלה, שחוברו בחמשים השנים האחרונות, מלבד שהם מכילים חומר רב לתולדות הישוב החדש בארץ־ישראל והתפתחותו, עזרו הרבה להרחבת הרעיון הלאומי ולחבת הארץ.

ספרות המסע בארץ־ישראל מצאה לה גואלים גם בלשון היהודית המדוברת. מלבד ספרים בודדים, נתפרסמו הרבה ציורים ורשימות מארץ־ישראל בהעתונים והמאספים היהודיים, שלרבים מהם יש ערך היסטורי חשוב. אולם בימים האחרונים נתוסף ספר־מסע חדש ממין זה, אשר בלי ספק יעלה בכמותו ואיכותו על אלה שקדמו לו, ולא רק על אלה, שנכתבו יהודית, אלא אף על אלה, שנכתבו עברית. כונתי לספרו החדש של י ה ו אָ ש על מסעו „מניו־יורק עד רחובות וחזרה" *.

רשימותיו של יהואָש, שכתב על־אדות ארץ־ישראל בתקופה האחרונה עד פרוץ המלחמה, ראויות לתשומת־לב מיוחדה הן מצד התוכן והן מצד המחבר. נודע הוא יהואש בתור פייטן יהודי, ממשל משלים וחוקר הלשון היהודית המדוברת. כל ימיו הקדיש הסופר הזה את כשרונותיו לספרות היהודית העממית, והוא אחד מנושאיה היותר מצוינים. אהבתו לשפת־העם וספרותה נעלה מעל כל ספק היא, ובודאי אינה פחותה מזו של יתר חבריו הסופרים, הכותבים לעמם בלשון זו. נבדל הוא מהם בזה, שאהבתו זו לא קלקלה את השורה. בשעה שרבים מן הסופרים היהודיים מביטים על תחית הלשון העברית וגם על תחית הארץ בצרות־עין, ויש שמתפללים לחורבנן מקנאתם הנפרזה לשפת הגלות וחיי הגלות, — הנה יהואש הוא כולו עברי ולאומי. רוח לאומית היתה תמיד מרחפת על פני רבים משיריו ופיוטיו. אהבתו לארץ אבותינו, שקננה בלבו מיום שבתו בחדר או על ספסל בית־המדרש, וידיעתו את השפה העברית, הן שעמדו לו להביט על עניני ארץ־ישראל בארץ־ישראל עצמה בעיני אדם העומד מ ב פ נ י ם. המתנגדים אל התנועה הלאומית לא ינקו מפניותיהם אף בבואָם לארץ־ישראל. מטבעם להתבונן תמיד אל הצללים ולא אל האור, לראות רק את „ערות הארץ", ומבלי התחקות על הסבות ועל האפשרויות יוציאו משפט מעוקל, מעין „כלה ונחרצה". לא כן תיירים לאומיים, שהאהבה האמתית לארץ־אָבות תביאם לשם. גם הם רואים את הצללים וקולטים את הרשמים הבלתי־נעימים, המתרחשים ומתגלים שם, כמו בכל מקום. אולם באמונתם החזקה בתקות עמנו ובהתגשמות שאיפותיו על אדמתו ישמחו על האור, הבוקע מתוך הצללים, ויברכו כל צעד ושעל, המוליך קדימה. מן המעט, אשר הם מוצאים, ישפטו על השאר — על מה שיכול להתהוות ולהברא, כשהקוצים יכלו מן הכרמים והמכשולים יוסרו מן הדרכים. היאוש אינו מדבר מתוך גרונם, כשיודו על המגרעות ועל החסרונות. להיפך, יותר שידעו את המעוות והחסר, יותר נקל יהיה לתקן ולמלא, לגדור ולבנות. רק באופן זה אפשר יהיה להתקרב אל המטרה ולהחיש את הגאולה.

מנקודת־ראות זו ה„אמת מארץ־ישראל" של יהואש, כפי שמצאה בטויה ברשימותיו, תהיה מלה חדשה לקהל העברי. עלולה היא למצוא הד בכל החוגים הציוניים, הרוצים לדעת דברים כהויתם. הישוב החדש בארץ־ישראל בכל אפניו וצדדיו השונים עדיין לא תואר כל צרכו ולאמתו, למרות התעמולה וההתענינות בארץ, שהתגברו בשנים האחרונות. הידיעות על־אדות ארץ־ישראל היו קלושות מאד, יען כי על־פי רוב היו מגוונות ומנומרות — הכל לפי רוח העסקנים, שטפלו בהן. או שהגדישו את הסאה או שהמעיטוה. הגוזמאות וההפלגות מצד אחד וההקטנה והבטול מצד שני הביאו ערבוביה, חלוף מושגים ושנוי דעות. יהואש הוא כמעט הראשון, המתאר את חיי הישוב החדש האמתיים לכל פרטיהם. גדולתו היא בזה, שאיננו מתוכח ומתפלפל, איננו מבקר ומדבר הרבה לשבח או לגנאי, אלא מעביר לפנינו את הארץ עם עריה ומושבותיה וכל אשר בהן כמו שהן, במציאותן ובישותן. אפשר להעמיד את יהואש בבחינת אותו המשורר, שקרא על עצמו, בתארו את חיי אחיו ברחוב־היהודים: „אני אינני בורא יש מאין; צייר אנכי ובימיני חרט: את אשר אראה עין לעין, אותו אתאר על לוח בשרד". יהואש לא חי בארץ־ישראל בתור עסקן או בעל משרה באיזה מוסד, הזקוק לחבורה מסוימה בשביל קיומו. בתור איש פרטי ולאומי התבונן אל החיים החדשים המתהוים ומתרקמים בארץ, ובחרטו אשר בידו רשם את כל אשר ראו עיניו. והציורים עלו יפה באופן כל־כך הגון, עד שכל הפרצופים והטפוסים השונים, שבחר למצבועו, מדברים בעדם ואינם צריכים לשום פירוש. המחזות והמעשים, כפי שהם מתוארים, אופיים הם כל־כך, עד שאפשר לחדור על־ידיהם לתוך האופקים החדשים, המתגלים בארץ אבות. זה כחו של המשורר לסקור ולבחון את החומר רב־הגוונים, המונח לפניו, ולבחור מתוכו אותו החלק, שממנו ישתקפו חיי כל הסביבה.

ספר־המסע של יהואש מצטיין גם כן בסגנונו היפה והטפוסי. יש לקוות, כי ימצא לו מהלכים בקרב שדרות העם היותר רחבות. ברם, ראוי הוא ספר זה להיות מתורגם עברית, והיה למרגלית יקרה גם בספרותנו העברית.

* פון ניו יאָרק ביז רחובות און צוריק, פון י ה ו אָ ש. (ניו־יאָרק). אַרויסגעגעבען פון היברו פּאַבלישינג קאָמפּאני, 1917. 217 עמודים. בשער הספר לא נאמר, כי זהו החלק הראשון, אך, כנראה, הספר יהיה בעל חלקים רבים.

הכתף ועד ילדי דלת ההמון, ינהה אחריו וירגיש אותו ויבינו בכל לב, כאשר קרה כן את שלום־עליכם. הלא כמעט כאגדה תשמע לאזנינו העובדה, כי בהלות שלום־עליכם את מחלתו הראשונה בבאדענווילער, שלח אליו אחד הרבנים הגדולים אשר ברוסיה, המפורסם כראש קנאי האורתודוכסיה, שליח מיוחד מעירו הרחוקה לברכו ולהגיד לו בשמו, כי מתפלל הוא בשלומו, מפני שבחיר האומה הוא ועיני כל ישראל נשואות אליו. ובני ווארשה יודעים לספר אף הם נוספות לזה: מעשה בשלום־עליכם, שיצא לטייל בחוצות העיר, הוא ובבית מיודעי עמי. פגש בו יהודי חסיד, בעל קפוטה ארוכה ופאות ארוכות, חרד אליו, גחן ונשק את ידו, כמנהג הפולאנים, בכה ואמר: „אשרי, שזכיתי לראותך בעיני ולברך אותך על כל הטובה והחסד, שהשפעת עלינו בחיי מצור ומצוק“...

נאמנה היא האהבה הרבה, שנרקמה בידי־סתרים בין הארדיכל של בניני חיי הגולה ובין אלה, ששמשו לו סמל ודמות לבנינים האלה. ואולם נאמנה יתירה שבעתים ממנה היא ההבנה העמוקה, ההבנה המשותפת, הקיימת ביניהם. העם הבין, כי בנין גדול לדורות, בנין עדי־עד הולך ונבנה לעיניו, ובבנין הזה יאָצרו כל אוצרות חייו, אשר רכש במשך התקופות האחרונות, כל סגולות טבעו, הגלויות והנסתרות, — והביע אותות־רצון לאמן וקיימו וקבלו באהבה. והאמן־היוצר — מתנת־אלהים מיוחדה ניתנה לו להחיות כל לבנה וכל אריח, לפחת בהם נשמת־חיים, להאיר את בנינו באור הגנוז בטבע העם, לשכללו בסגנונו המיוחד לו ולעשותו כליל־תפארת לעם ולדורות.

ודורות ותקופות יעברו, וחיי הגלות אולי ימחו מן העולם, ואולם הבנין הנהדר, אשר הקים היחיד והמיוחד לעמו, לא ימחה עד עולם. ודורות ותקופות יעברו, ולשון הדבור של העם אולי תלך ותשכח ממנו לאט־לאט, ואולם ספרי שלום־עליכם יהיו נקראים בקרבו בלשונם — בלשון יוצרם, הלשון המיוחדה, אשר אין דוגמתה ביצירות חיי הגלות...

מניו־יורק עד רחובות

(רשימה ביבליוגראפית).

מאת

ד"ר ישראל שפירא.

ספרי־מסע תופסים מקום הגון בספרויות העמים. החשיבות היתירה, הניתנת להם, תלויה לא רק בצד הקולטורי־היסטורי או הצד הגיאוגראפי שבהם, אלא גם בתועלת המעשית, שהם מביאים להקוראים. ספורי־מסע אינם רק לקוחים בכח הדמיון מן החיים ומן המציאות — הם החיים והמציאות עצמם. החיים מתוארים ומצוירים כמות שהם, בלי כחל ובלי שרק. עובדות ומעשים נרשמים על־פי ההתהוות וההתגשמות שלהם, בלי גוזמות והפלגות, ואם יש מספרים — הרי הם שלמים ומדויקים. אין ברם איתי ברק המחשבה או מעוף־הדמיון, המצוי בספרות היפה. על הסופר או המספר הנוסע, אם בעל סקירות ומחשבות הוא, לקרב את דמיונו אל המציאות, לשאוב מתוכה זרמי החיים השונים ויעבד את הרשמים באופן קל ונוח להבין. ספרי־מסע בכלל אינם דורשים מדרגת השכלה מיוחדה בשביל הבנתם ואין להם סוג מיוחד של קוראים. אם תפקידם נתמלא כראוי, משמשים הם מקרא לכל הקוראים, לגדולים ולקטנים. משתמשים בהם במובן ידוע גם בתור ספרי־למוד וספרי־שמוש לידיעות שונות. ספרי־מסע העשירו והרחיבו הרבה מקצועות בספרות ומדע.

הספרות העברית העתיקה עניה במקצוע זה. בין הנוסעים הנודדים, שהיו לעמנו בכל הדורות ובכל הזמנים, אמנם נמצאו חכמים וסופרים רבים יותר מאשר ליתר העמים, לפי הערך, אך מעט מזעיר נשאר מפרי עטם, שיש להם ערך קיים בספרות המסע, בעוד שהיו פורים במסעות אחרים. מסעות רבי בנימין מטודילה וסבובי רבי פתחיה מרגנשבורג משנות המאה השתים עשרה היו למשל. אלה השנים היו כמעט הראשונים והיחידים, שרשמו מסעותיהם בעברית על נייר לזכרון, כשבולמוס הנדידה מעיר לעיר ומארץ לארץ מעבר לנהרות וימים אחז רבים מהכמי ישראל. אף איש כהראב"ע, שבלה ימי חייו בדרך, לא השאיר שום ספר־מסע אחריו, והוא היה מפורסם במסעותיו בארצות שונות ויותר מסוגל בכשרונו הפיוטי בפרי־מצוי לעבודה ספרותית כזו. ונפלא הדבר, כי גם היציאה הרבה של מאות תלמידי חכמים מצרפת ואנגליה לארץ־ישראל בשנות המאה השליש־עשרה, אשר ביניהם היו חכמים וסופרים כר' יעקב ור' יחיאל מפריס, ר' שמשון בר' שמשון ור' יהונתן הכהן מלוניל, לא סמנה את התקופה החשובה ההיא באיזו כתבים מחיי הארץ ויושביה. בתקופה ההיא התגברה העליה לארץ־ישראל באופן שלא היתה כמוה מיום שהשולטן סלדין נתן רשות ליהודים להתישב בירושלים ובכל ערי־הקודש. מכל ארצות־הגולה נהרו המונים המונים לראות את ירושלים בחורבנה, לרצות אבניה ולחונן עפרותה. אין כל ספק, כי שירי רבי יהודה הלוי הלהיבו את הלבבות. אולם מעט מאד נודע מפי העולים והמתישבים לדור אחרון מאשר מצאו ואשר ראו באדמת־הקודש. האגרות הבודדות, המסיחות לפי תומן, שנשארו לפליטה, כמו אגרת הרמב"ן לבנו או אגרות רבי עובדיה מברטנורא ממסעותיו בשנות המאה החמש־עשרה, דין להוכיח, כמה חומר חשוב לחקירת קדמוניות היהודים ותיהדותיהם בארץ־אבות במאות השנים ההן היו יכולים להמציא לנו אותם החכמים והסופרים, שתרו את הארץ, אילו רשמו הכל בספר. ואם יש לשער, כי כמה תעודות וכתבים הלכו לטמיון במשך הימים, קרוב הדבר יותר אל האמת, כי רק יחידי סגולה רשמו זכרונותיהם, ולא הרבה אבד בנשיה.

הספרות העברית החדשה, שהכניסה לתוכה כל הזרמים והמהלכים שבספרויות העמים, פנתה דרך גם לספרי־מסע, מקוריים ומתורגמים. בתקופת ההשכלה חדל המקצוע הספרותי הזה להיות שדה נעזב. הנסיונות שנעשו היו מוצלחים במדרגה ידועה. אם אין לחשוב, למשל, את ה„מסע ברוסיה“ של יהודה ליב מוזיסזון ב„השחר“, או ספריו של הנוסע אפרים דיינארד למעולים

באין פניו אתנו, פניו הבהירים והשוחקים, המפיקים חן וחסד ורחמים — חסד אָב ורחמי אם גם יחד? איך נצא מחר אל רחובנו, רחוב־היהודים, ובלב תוסס כאב חריף, כי ש ל ו ם ־ ע ל י כ ם איננו עוד בקרבנו — כבר שבת הצחוק, כבר נאספה השמחה, כבר תם החג? האמנם כבר תם חגנו, החג העממי הגדול והמזהיר, שנמשך יותר משלשים שנה, ומעתה יבואו לנו ימות החול, ימים אין חפץ בהם, ימים קודרים ועגומים, כבוקר המר הזה, הכהה והמעונן?...

אבל, אבל, אבל... אבל כבר ברחובנו! — בכה הלב ימים רבים אחרי כן, ואת הבכי החשאי מלוים צלילי־ניגון רכים של צוואת שלום־עליכם האחרונה, צוואה נלבבת ורוממה, צוואת אב ומנחם לבניו ולהמוני עמו, אשר בה הוא מעודדם ומטיף נחומים להם מ ע ב ר ל ח י י ם, משפיע משם עליהם את כל רוך־לבו ורחמיו הגדולים, את כל אהבתו ודאגתו להם, מצוה להם את החסד והברכה עד העולם...

כי היה לנו שלום־עליכם גם בחייו וגם במותו יותר מסופר גדול ויותר ממשורר התקופה והסביבה, אשר בהן חי ויצר את יצירתו הכבירה. כל המודד אותו באמת־המדה, המקובלת בספרות עם ועם, טועה ומטעה את הרבים. כפויי־טובה הם המבקרים ומניחי הערכין, המבקשים לו דמיון ודוגמה בתחומי אחרים, המעריכים אותו לפי ערכם של דיקנס ושל גוגול ושל מארק טוויין ודומיהם. כפויי־טובה, — שאינם מכירים בחסד־עליון, במתנת־אלהים, שניתנה לנו ממרומים בהיסח הדעת. שלום־עליכם יחיד ומיוחד הוא בין סופרי־המופת של כל אומה ולשון, כי מיוחדים הם גם חיינו בין חיי יתר העמים, כי משונים אנחנו מכל אומה ולשון. שלום־עליכם עומד בחיינו כ נ ס, כחזיון פלאות, אשר איש לא עמד עדיין על טיבו ולא חדר עוד עד פתרונו — כאשר לא חדר עוד איש עד פתרון חידת קיומנו הנפלא בתקופות הגולה והנדודים. עם עתיק וכפוף־דורות, רצוץ ושבור, שבע יגון ומרורות, חנוט גוף ונפש, אסיר עוני וחושך, אשר שכח שחוק ונחת עוד במרחק העבר, אשר תלאותיו ונדודיו עקמו את רוחו וסרסו עליו את החיים, — עם כזה, המקים מקרבו באחרית הימים, בתקופת־המעבר, תקופה של בהלה ויאוש, אמן נפלא ומיוחד בתפקידו, בעל עינים בהירות ומזג זך, א מ ן ה ש ח ו ק ו ה ב ט ח ו ן ה ע מ מ י, אשר בשחוקו הגדול הוא מגרש את הרוחות הרעות ומוסך נטפי צרי ודבש להמתיק את מרירות כוס העבדות והלחץ, ובאור עיניו הבהירות הוא מאיר לעם את כל מבצרי חייו הנדחים, את כל פנותיו הנסתרות ומחבואי רוחו הנבהל, ובכח בטחונו הגדול הוא מנחם ומעודד, חונן ומרחם, מתרץ קושיות חמורות בפשטות רבה, מסיר מעקשים ומישר הדורים, — האם לא יהיו עם כזה ובן־סגולה כזה לחזיון אחד נפלא, אשר אין לו דמיון בחזיונות העמים, לפלא אחד גדול, אשר אין לו פתרונים?...

שלום־עליכם, בעמדו ב ת ו ך חיינו ובהתבוננו אל נפש העם, לא ידע את הלעג ואת השנאה ולא ידע כעס ומכאובים. בתוך חיי עמו מבפנים ידע רק אהבה ושחוק — שחוק, הנובע ממקור זך וצלול: מטוב־לב ומעין בהירה ומבינה יתירה; ואל נפש העם הביט כאל מקדשו — מקדש אל ילדותו, אשר האמין בו אמונה תמה ונמשך אחריו כל הימים בחבה יתירה ובגעגועים כמוסים. ואל יצירי רוחו התיחס לא כאשר יתיחס אמן אל יציריו, כי־אם כאשר יקרב האח אל אחיו ובני משפחתו. היה עומד בתוך, ומסביבו נצבים כולם: טוביה החולב, ומוטיל בן החזן, ואחיו אליהו, וחבירו פיני, ומנחם־מנדיל בעל־החלומות, והחייט שמעון־אלי שמע־קולנו, והאשה האלמנה בעלת „הקדירה", ומאיר שאלאנט ובניו, וכל הכתריאלים, הם ונשיהם ובניהם — וכולם ממלאים שחוק פיהם יחד עם יוצרם, כולם צוחקים בחבורה צחוק גדול, צחוק מעורר ומטהר, על נפתולי חייהם, על חלומותיהם ועל דבריהם. שלום־עליכם מבאר לפני עדתו בכשרון הפשטות הגדולה שלו, הפשטות הבהירה והשקופה כבדולח, את כל פרשת חייהם בגלות כתריאליבקה, למיום יציאתם לאויר העולם ועד יום מותם, מרים את פנס־הקסמים אשר בידו ומפיץ רצועת־זוהר ארוכה גם על מסורת־אבות, המסתעפת והולכת משבילי העבר, — וכמו האמן כן גם יצוריו: אף הם כעס ומכאובים לא ירגישו בראותם כל זאת. הרגש הכולל, אשר יפעם האמן עושה־הנפלאות בלבם, הוא רגש ההתפעלות וההערצה: הן כל הדברים האלה קרובים וידועים להם, כל החיים האלה חייהם הם, מרוחם ומנשמתם הם שוטפים, ואיככה איפוא לא עמדו על תכנם וטיבם עד עתה, עד שקם האמן הגדול וחדשם ברוחו החי והנרגש והאיר אותם לפניהם באורו הנפלא? ה ל א מ פ י ה ם ה ו צ י א מ ל י ם — מפיהם ומלבם!...

ולכן נפלאה היתה ההארמוניה המלאה, שנארגה בידי־סתרים בין האמן ובין עמו, בין היוצר ובין המוני עדתו, אשר מהם לקח דמות ונשמה ליצוריו. בבהירות עינו, הרואה הכל, התופסת בקלות בלתי־מצויה את כל שטח החיים של האומה וחודרת לפעמים עד צפונותיהם, בזוך מיזגו החי, המרעיף טל ילדות על נשמת העם הכמושה והכמהה, בשחוקו המחיה, שחוק אָב נבון וחנון וסלח, ובמתק לשונו, ה ל ש ו ן ה י ה ו ד י ת ה נ פ ל א ה ש ל ו, אשר כל טעמי הדורות נשמרים בה, אשר שאב אותה מלב העם וצרף אותה כצרף כסף, אשר מזג לתוכה תום ילדות וטעם זקנים, חן עצבות ומשובת עליזים, רוך אם עבריה וניגון בית־המדרש, הדר כתבי־הקודש ובהירות סגנון המדרש, חריפות לומדי־התורה וחדוד סוחרים ואנשי־מעשה, נפתלות סרסורים ו„רועי־רוח" ופשטות בני־השוק,— בכל אלה כרת ברית־עולם עם עמו וקנה את לבו לאהבה ולהערצה. וגם בזה יעמוד לחזיון־פלאות גם בספרות־העולם וגם בחיי עמו. גם בזה יחיד ומיוחד הוא. אין לך אומה ולשון בעולם, אשר סופר מסופרי־המופת שלה יזכה בחייו, כי יתפרסם ויתחבב על כל שדרותיה, הגבוהות והנמוכות, וכי דבריו יהיו נקראים ומובנים בפי כל בניה להמוניהם השונים, כאשר הגיע לכך שלום־עליכם בחייו. ואין לך סופר בין ס ו פ ר י ־ ה ח ו ל אצלנו, המנודים עדיין מן הקהל הגדול, אשר כל העם למשפחותיו וכתותיו, למן אדוקי האורתודוכסים ועד קיצוני האפיקורסים, למן רבני החסידים ועד בני האינטליגנציה המעולה, למין אילי

— שלום? כמה תארך לך קפיצה אחת אל השוק, אילך ואילך? רק חצי הרגע! גם חצי הרגע לא תארך!...

ואם מעט לו זאת — הנה שחקה לו ההצלחה גם ממקום אחר. ברצות אלהים דרכי איש, גם ההצלחה תאיר לו פנים. פעם אחת נגש אליו מנהל האסכולה, גוי ישר וטוב מחסידי אומות העולם, תפס לו באזנו וצוה עליו, כי יקרא את אביו לבוא אליו אל לשכת־הסופרים. כשמע נחום רבינוביץ, כי „האדון המנהל" בכבודו ובעצמו קורא לו, לא התמהמה אף רגע. מיד לבש את קפוטת־השבת אשר לו, הפשיל עוד יותר את פאותיו המופשלות לאחורי אזניו והלך אל המנהל לשמוע מפיו את אשר יגיד לו. לבסוף נתגלה, כי כונתו של המנהל לטובה היתה. וזה הדבר: מאחר ששלום בנו הצטיין בלמודיו בבית־הספר ונבדל לטובה מכל חבריו בני־גילו, מן הראוי היה, „על־פי דיני המלוכה", לקחת אותו אחר כבוד ולכלכלו על „חשבון המלוכה"; ואולם מפני שהנער נער יהודי הוא, לפיכך הוא קוצב לו פרס לאות הצטיינות (דומה, סך של מאה ועשרים רובל לשנה, או מאה ועשרים רובל לחצי שנה).

הדבר הזה הטיל רעש גדול בכל העיר. כל קרוביו ומיודעיו של נחום רבינוביץ באו אל ביתו בזה אחר זה לחקור ולשאול, אם אמנם אמת הדבר?

— אלא מה? שקר?

— פרס?

— פרס.

— קצוב מאוצר־המלוכה?

— לא מאוצר המלוכה, אלא משלטון השכלת־העם.

אדם, שעלה לגדולה ויד ושם לו ב„שלטון השכלת־העם" — כלום קל הוא בעיניך?!... לעת ערב מתקבצים ובאים כל בני המשפחה לראות במחזה — להתבונן אל פניו של „בעל־הפרס"... אמת, מה נהדר היה המחזה! מי שלא ראה בערב ההוא את פני אביו, המפיקים נוגה וגיל, לא ראה אדם מאושר מימיו! אפילו האם החורגת, ששמחה אף היא בשמחתו, וכטוב לבה עליה, קבלה את בני מישפחת בעלה בסבר פנים יפות וכבדה את כולם בתה ובעסים־מרקחת, — אף היא מצאה חן וחסד בעיני בעל־הפרס, ששכח הפעם את ימי התענותו תחת ידיה ומחל לה את כל חטאותיה במחילה גמורה. „אין זכרון לראשונות"... עכשיו גבור הוא, בן־עליה הוא, יחיד ומיוחד בכל בני הבית. עיני כל נשואות אליו. הכל מדברים בו. הכל צוחקים ושמחים בו. בניה של הדודה חנה, שדרכם תמיד לבדח את דעתם ולהתלוצץ עליו, שואלים אותו: „מה אומר הוא לעשות בכסף הרב הזה?" כאילו אין הללו יודעים ואינם מרגישים, כי מכל הכסף לא יהנה אפילו הנאת פרוטה אחת. כאילו אינם יודעים, כי הכסף נועד מששת ימי בראשית לתועלת אביו, להיות לו למשענת במישלח־ידו, ב„יקב היין של גרות הנגב"...

הס! הנה גם הוא פה בתוך הבאים — הגבאי המסורבל בבשר, במשקפיו השחורות ובערדליו העמוקות. רוצה הוא רק להציץ בעיניו התרוטות על הבן השובב הזה ולמרוט בלחיו של הנער הפוחז הזה מריטה אחת הגונה עד הבשר! גם „חתני־החמד", לייזר־יוסיל ומגידוב, באו אל אבי הבן לברכו ברכת מזל טוב ולשיח אתו שיחת־חכמים בעניני השכלה ודעת, תבונה וחקירה... ואחריהם בא ארנולד החצרוני, וכדרכו תמיד, נתכוון להשבית מעט את שמחתו של שלום... ראשית, עמד והוכיח לכל היהודים הנאספים, כי נבערים הם מדעת, כולם כבהמות נדמו. מדברים ואינם יודעים מה הם מדברים. הפרס הזה איננו פרס מטעם הממשלה, אלא תמיכה — תמיכה קצובה לתלמידים מצוינים. אין בפרס מה שבתמיכה, ואין בתמיכה מה שבפרס... ושנית, הרי שלום איננו רק ויחיד לפני הקדוש־ברוך־הוא — יש עוד אחד בבית־הספר של המחוז, שקבל אף הוא תמיכה, אף הוא מאה ועשרים רובל ואף הוא נער יהודי ושמו אלי. הוא אלי בן דודי. ואולם דבריו של ארנולד החצרוני לא עשו הפעם שום רושם. שמחתו של כותב הזכרונות האלה היתה שלמה כל אותו הערב ודעתו רחבה. ראה ראה בחוש, כי חלומותיו הטובים, חלומות־ילדותו על־דבר האוצר של שמואליק חברו, הולכים ומתקיימים לאט־לאט... ודמיונו מתחיל לשחק לפניו בכל חליפות צבעיו, מרכיבו על כנפיו, נוטלו ונושאו לעולמות אחרים, למעלה־למעלה. בדמיונו הוא רואה את כל חבריו מתקבצים סביבו, כרוכים אחריו ושואפים צלו, מביטים אליו בעינים נוצצות ומקנאים בו קנאה גדולה. ואת אביו הוא רואה, והנה היו פניו כפני אדם צעיר פתאום. אנה נעלמה קומתו הכפופה? אנה פנו הקמטים העמוקים אשר במצחו? ואיה הם פניו — פניו המכורכמות והדואגות תמיד? פנים חדשות לפניו, פני אדם אחר! איננו גונח ואיננו נאנח עוד! ואת בני המשפחה הוא רואה בדמיונו — כולם מקיפים את אביו, מבקשים קרבתו, חולקים לו כבוד רב, לו ולשלום בנו, לבחיר התלמידים, להמאושר בבנים, להיחיד והמיוחד, אשר שמו ידוע לכל, שמו הגיע למרחוק — עד „אוצר המלוכה", עד „שלטון השכלת־העם", ועוד מעט גם עד הקיסר יגיע... מי יודע?

הַיָּחִיד וְהַמְּיֻחָד

מאת

י. ד. ברקוביץ.

לפני שנה, בבוקר הכהה, כשעמדנו סביב למטתו מוכים ונדהמים וספרנו את רגעיו האחרונים — דמדומי נשמה מסתלקת, המרחפת כבר בעולמות העליונים, והקשבנו אל המיתו האחרונה — המית לב גוע, העורג כבר אל חביון הנצח, וחרדנו על כל נדנוד קל של עיניו הפקוחות למחצה — עיני תכלת־השמים, הצופות כבר לאחרי החיים, לתהום האין־סוף, — ברגעי־הקודש ההם נשתתקו כל הנימים שבלבנו מפני נימה בודדה אחת בוכיה בחרדה: האמנם? האמנם זהו הפתרון הפשוט לפלא הגדול, אשר בדרך נס צמח על אדמת גלותנו ואשר, כעמוד־אש מזהיר, האיר את חשכת חיינו מן הקצה אל הקצה? האמנם עתה כבר תם הפלא, ובעוד רגע יסתלק ויעלם מעל שמינו? האמנם ילקח ש ל ו ם ־ ע ל י כ ם מעלינו? איך אפשר יהיה לעולמנו

המנהל (בימים ההם עדיין יפה היה כחם של היהודים להתגדר בהשכלת בניהם ולהתנות תנאים עם מנהליהם), כי בניו לא ימצאו בחדר־הלמודים בשעה שהכומר מלמד את ילדי הנוצרים פרק בדת — וחפצו זה ניתן לו.

המכשול השני, שפגשו הקטנים בבית־הספר, היתה הלשון הזרה. בכניסתם לאסכולה היתה הבנתם של הילדים בלשון הרוסית מעטה כל־כך, עד כי היו לצחוק בפי כל — גם בפי המורה וגם בפי התלמידים. הצחוק גדל כל־כך, עד כי נדמה להם, כי לא האנשים בלבד, אלא אף הספסלים והשלחנות וכל כלי בית־הספר מריעים בצחוק לעומתם. והדבר הזה המר מאד את רוחו של שלום, המתהלך בגדולות. רגיל היה כל הימים לגלגל ולמלא שחוק פיו על כל העולם כולו, והנה באים הללו ומלגלגים עתה עליו... והחברים, השקצים הקטנים אשר באסכולה, אף הם לא ישבו בחבוק־ידים. כיון שנגמר הלמוד בבית־הספר וילדי ישראל, „היהודונים הקטנים", נראו בחצר, מיד נתקבצו אליהם הגויים הקטנים בחבורה, תפסו אותם והשכיבום על הקרקע במחילת כבודם, וכל זה דוקא מתוך שחוק וטוב־לב, החזיקו בידיהם וברגליהם ועמדו ומשחו להם, משוח היטב, את שפתיהם הכשרות בשומן של חזיר טמא... הילדים שבו אחר־כך לביתם מדוכאים ומרי־נפש ויראו לספר את הדבר לפני הגדולים, פן יבאישו את ריחו של בית־הספר בעיניהם ויוציאו אותם משם. הן האם החורגת התקצפה גם מבלעדי זאת בה„אסכולאים" (בשם זה קראה את הילדים מיום שנכנסו ללמוד באסכולה) והתנכלה אליהם כל הימים להצר להם עד כמה שידה מגעת. ומפני ששלום היה תלמיד מתמיד ומסור ללמודיו יותר מכל אחיו, לפיכך כלתה בו חמתה ורדפה אותו יותר מכולם. ולא נחה דעתה עד שאירע מעשה ושמו רסן בפיה והשתיקוה. ומעשה שהיה כך היה:

פעם אחת, בבוקר לא־עבות, התהלך שלום בחדר בית־אביו, מטייל ארוכות וקצרות, לומד את שעורו ומשננו בעל־פה. אותה שעה עמד אביו בתפלת שחרית, כשהוא מעוטף טלית ותפלין, והאם החורגת עושה את מלאכתה בבית כפעם בפעם: שולחת מוסרה ותוכחתה כלפי בעלה, זוכרת לו עונות ראשונים — את דבר הבנים הגדולים והבנות הקטנות אשר העלים ממנה, בקחתו אותה מברדיטשוב, מספרת בשבחם של בנים אלו ובשבח תאות־האכילה היפה שלהם ובשבח קיבותיהם הנפלאות, העושות משלחתן באמונה, מעכלות, בלא עין הרע, כל מיני מזונות וכל מאכל אשר יאכל... ובדרך אגב אינה מסיחה דעתה גם מן „המשפחה המהוללה", משפחת בעלה. כל הדברים האלה לא פגעו בהאב ולא הפריעוהו ממנוחתו. הוא עמד במקומו, פניו מוסבים אל הקיר, עומד ומתפלל בחשאי, כאילו אינו רואה ואינו שומע כלום. אך הנה פתחה האם החורגת במענה־לשונה והתמרמרה בחמתה אל שלום — על שהוא מתהלך הנה והנה בחדר ולומד את שעורו:

— כסבור הוא, האסכולאי הנחמד הזה, האמון עלי תולע, כי כבר עלה לגדולה לשבת במרומים, בין צנון ובין חזרת, ואין כמוהו עוד בין רוזני ארץ, ולפיכך פטור הוא מכל המצוות, חוץ ממצות אכילה! הלא עיניכם הרואות את המשרתים ואת המשרתות הרבים, העומדים לשרתני פה עמכם ולעזור לי בכל מלאכה בבית הזה! חייך, עוד לכבוד יחשב לך, לאסכולאי נחמד שכמותך ולנעליך העקומות אשר ברגליך, אם תטריח את עצמך להביא את המיחם אל האורח. מובטח לך, שלא יפול משערת ראשך ארצה, חלילה, וגם לתאבונך לא יזיק הדבר ברב או במעט, ולשדוך — לא כל־שכן...

ה„אסכולאי" כבר היה מוכן ומזומן להניח את שעורו ולרוץ אל חדר־המבשלים לקחת את המיחם, והנה נבהל פתאום אביו ממקומו, השתער עליו, תפס לו בידו וקרא בחמת־רוח בלשון־הקודש (לא רצה להפסיק את תפלתו בדברי־חול):

— אי־אָה־נו־פה — לא! לא! בשום אופן! אין צורך! אינני נותן! אינני רוצה! — סיים את דבריו בלשון המדוברת והתנפל על האם החורגת בחמה שפוכה, אולי זאת הפעם הראשונה מיום שלקח אותה לו לאשה, וצוה עליה במפגיע, כי מהיום הזה והלאה לא תהין לשלוח את שלום בפקודתה אָנה ואָנה! בכל הילדים רשאית היא להשתמש, ורק לא בשלום! שלום אינו דומה לאחרים! שלום צריך ללמוד!

— אחת דברתי — וממנה לא אשוב! כן חפצי וכן רצוני, כן יקום וכן יהיה!

* * *

אין לדעת את סבת הדבר: אם מפני שכך הוא טבעו של כל מושל עריץ ואכזר, אשר יחת מקול גערה ונזיפה ולבו ימוג בקרבו, או מפני שזו היתה המחאה הראשונה של הבעל נגד ממשלת־הזדון של אשתו מיום אשר באו שניהם לשבת יחדיו בנעימים, — ואולם נס נעשה אותה שעה: האם החורגת שמה מחסום לפיה ונשתתקה פתאום. ומן היום ההוא והלאה שנתה את טעמה ואת הליכותיה עם שלום תכלית שנוי, כאילו הפך לה אלהים לב אחר. אָמנם גם עתה לא חשכה ממנו אָלות וקללות ופתגמים חריפים, זכרה לו שבע פעמים ביום את חטאת ה„אסכולה", רמזה לו רמיזות גלויות בדרך הגזמה, כי מבזבז הוא בכל שבוע עשרות ליטראות של נייר ומאבד בכל יום שלשה בקבוקים של דיו, שכחה במתכוון למלא את העששית נפט לעת הלילה, או להכין לו פת־שחרית לעת הבוקר, וכיוצא בדברים אלו. ואולם כנגד זה חדלה להעמים עליו את פקודותיה ולהתעמר בו במלאכת הבית. רק לעתים רחוקות, כטוב עליה לבה, ושלום קבל על עצמו ברצונו הטוב ללכת בשליחותה, או לשים עין על המיחם, או לנענע את עריסת התינוק — הטתה אליו חסד ולא מחתה בידו...

— שלום? — אומרת לו האם החורגת בלשון רכה משמן ובדרך שאלה, כדרך שמדברים בברדיטשוב. — הגידה לי, במה כחך גדול, שאתה, כיון שאתה נותן עיניך במיחם, מיד הוא מתחיל רותח?...

או:

— שלום? קרב־נא הנה! מדוע זה ירדם התינוק אצלך תוך כדי רגע?

או:

רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי

מאת
א. ש. שווארץ.

כַּשֶּׁמֶשׁ הַלּוּטָה וּנְשׂוּאָה בֶּעָנָן,
בָּאָרוֹן שֶׁל מֵתִים אֶת רַבִּי יוֹחָנָן
בֶּן־זַכַּאי, הַחַי וְקוֹדֵחַ אֵשׁ־גְּבוּרָה,
שָׁם נוֹשְׂאִים תַּלְמִידָיו עַל כְּתֵפָם בִּדְמָמָה,
כַּאֲבֵלִים עֲיֵפִים בָּם רוּחַ לֹא קָמָה,
בְּחוּצוֹת הָעִיר הַנְּצוּרָה.

וּבְעֶצֶב אַחֲרֵיהֶם הַמְלַוִּים נִמְשָׁכִים:
לְמִידֵי־אֲדֹנָי וִירֵאָיו נֶאֱנָחִים
עַל שַׂר וְעַל גָּדוֹל שֶׁנִּסְפָּה בְּלֹא עִתּוֹ...
מְקוֹנְנוֹת נָשִׁים, וְשָׁרוֹת שִׁיר־אֵבֶל
עַל יִפְעָה שֶׁנָּבְלָה, עַל שִׁמְשָׁהּ שֶׁל תֵּבֵל,
שֶׁהָיְתָה כְּנֵבֶל שֶׁל יוֹצְרִים לִמְכִתָּה.

וּבְנֵי הַקַּנָּאִים מִסָּבִיב מִתְלַחֲשִׁים:
„עֵת תְּקִיַּת יְפַחֲדִים בָּעִלָּם מִתְרַחֲשִׁים,
עֵת הִלָּחֵם יִלָּחֲמוּ גִּבּוֹרִים וּשְׂרִידִים
מִלְחָמָה אַחֲרוֹנָה לְנֶפֶשׁ הָאֻמָּה,
הַמְרַחֶפֶת בֵּין אָבְדַן־נְצָחִים וּתְקוּמָה, —
מִי יָשִׂים אֶת לִבּוֹ לְמִיתַת יְחִידִים?!"

וְנוֹשְׂאֵי הָאָרוֹן, הָעוֹמְסִים עַל גַּבָּם
אֶת תְּשׁוּעַת הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים, מִשְׂגַּבָּם,
שֶׁעָלָיו יַשְׁלִיכוּ יְהָבָם, —
כְּנַפְשָׁם, שֶׁהֵעִיב לְרֶגַע הַפַּחַד,
יִתְלַקַּח בְּרַק צְחוֹק וּבְרַק לַעַג גַּם יַחַד,
וּמְהַרְהֵר בְּקִרְבָּם לִבָּבָם:

„הוֹי, פְּתָאִים, לֹא מֵת עוֹר, לֹא מֵת עוֹד בֶּן־זַכַּאי!
בַּחֲשָׁאי, בְּאוֹפֶל אֲרוֹנוֹ הַמְרַפֵּא
הוּא נוֹשֵׂא אֶת נֵרְכֶם עִם שִׁפְעַת זָהָב!
מִתַּחַת לְמַסְוֵה הַמָּוֶת הַמְדַמֶּה
לַחֶלְקָה הַנְּשַׁמָּה, לְנֶפֶשׁ הָאֻמָּה
יְטַפֵּחַ אֶת זֶרַע הַתְּחִיָּה בִּלְבָבוֹ!

„וְחָרֵב כִּי תֶחֱרַב הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ,
וְשִׁמְכֶם, אֻמְלָלִים, יְכַסֶּה בִּמְשׁוֹאָה, —
מִבֵּין גַּלִּים נִצִּים הוּא יַצִּיל כָּל פֶּרַח...
וְגֶשֶׁר לְחַיִּים רוֹמְמִים וַחֲדָשִׁים,
בֵּין קִבְרוֹת הֶעָבָר וַהֲרִיסוֹת מִקְדָּשִׁים,
יְכוֹנֵן לְנֹגַהּ נִשְׁמָתוֹ הַטְּהוֹרָה!..."

חַיֵּי אָדָם

מאת
שלום־עליכם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

נב.

הפרס.

ילדי היהודים שנשבו לבין השקצים. — האב עומד בפרץ ומגין בכל תוקף על בנו ה„אסכולאי". — גבור הזכרונות מקבל פרס. — רעש בעיר ובמשפחה. — החלומות על־דבר „האוצר" מתחילים לאט־לאט להתקיים.

אכן לא במהרה יקום דבר, כחפץ איש ורצונו. כניסתו של גבור הרשימות האלה לבית־הספר של המחוז לא בנקל באה לו ולא בשלום עברה עליו. כמה וכמה מכשולים פגש על דרכו בימים ההם. הראשון, שעמד לו כמכשול וכאבן־נגף, היה הדוד פיני. הלה הרעיש על נחום אחיו ארץ ושמים: הא כיצד? הנשמע כזאת בישראל, אשר יקום אב וימסור את בניו לעבודה זרה בידים ממש! — כך טען הדוד פיני בחמת־רוחו והצטער צער גדול, ולא נתקררה דעתו עד שקבל הבטחה מאת אחיו, כי לא יתן את בניו, לכל הפחות, לכתוב ביום השבת. ואמנם תנאי מפורש זה התנה נחום רבינוביץ קודם למעשה עם מנהל בית־הספר, כי ביום השבת צריכים ילדיו להיות פטורים מלמודיהם. ועוד תנאי אחד התנה נחום רבינוביץ עם

וגם לא ידע את ערכו האמתי. מעין יצירתו היה תמיד פתוח ונובע, ולא החזיק טובה לעצמו על הדברים שהוא כותב, דברים אשר באו בפי עטו בחסד אלהים, מבלי אשר ידע חבלי־לידה. יש אשר האמין, כי כך הוא כל אדם, או, לכל הפחות, כל סופר. יש להעיר: חבלי־לידה לא ידע, יען כי מעין יצירתו היה פתוח אל שרשי העם ואל כחות יצירתו הנסתרים, אבל הוא ידע צער גידולם של ילדי־רוחו ועמל טפוחם ופנוקם. קשה היה לו להאמין, כי ישנם סופרים, שהם מקשים ללדת, ומה גם שהם עקרים ברוחם.

בימי שבת שלום־עליכם בביתי — זה היה כתשעה חדשים לפני מותו — היו לו שעות, שהתאבק עם מר־המות, והוא גם ידע בסתר לבבו, כי הוא הולך מאתנו. בכל זאת היה קם יום יום בשעה מושכמה בבוקר ושוקד על עבודתו, כותב ומוחק, מוחק וכותב, ובתוך עצם יסורי מחלתו היה מלא שמחת היצירה. וגם באותן השעות, אשר בהן „ראה פנים אל פנים את הוד מלכותו, מלאך המות" (לשון שלום־עליכם בהקדמתו לספרו „חיי אדם"), לא סר הלצון מעל שפתיו, ואם נכנס איש אל חדרו, היה מסביר לו פנים.

ראיתי ונוכחתי, כי גם באותם הרגעים, שתקפו עליו יסוריו וכמעט נחנק מחוסר נשימה, גם אז היתה עינו פקוחה לראות את הצדדים המגוחכים בקרב האנשים, העוטרים עליו. אולם גם מתחת הצדדים המגוחכים והרפיונות שבאנשים העמיק לחדור אל נשמתם ואל יתרונותיה. גם בימים אשר תשו כחותיו היתה אזנו תמיד פקוחה לשמוע אל כל דבור ודבור ואל כל הברה והברה, שיצאה מפי המדברים אתו, ואם שמע איזו מלה חדשה, ניב או פתגם חדש בשפה היהודית, היה מבקש את המדבר אתו לחזור על זה, למען יצרור את הדברים החדשים, או שנראו לו כחדשים, בזכרונו או בפנקסו הקטן. ראיתי, כי שלום־עליכם מתאמץ ומשתדל להסתיר את יסורי מחלתו מעיני רואים, לבל יגרום להם צער. כעין אמונה עורת היתה בלבו, ששליחותו בעולם הזה היא לשמח ולבדח את דעת הבריות, ולא, חלילה, להביא יגון בלבם.

בראותי בעיני את כל אלה, נוכחתי, כי במחיצתי מתארח אדם גדול, ו„שלום־עליכם" שמו. היסורים והמכאובים צרפו וזקקו את רוחו. רק אדם גדול, מספר ומשורר בחסד אלהים כמוהו, היה יכול להבליג על מחלתו המסוכנה בעשר שנות חייו האחרונות ולהקדיש ליצירתו את כל עתותיו, גם בשבבו אין־אונים על ערש־דוי וגם בימי נדודיו מעיר לעיר ומארץ לארץ. רק הרצון הכביר להריק את אוצרותיו הרוחניים ולפחת נשמת חיים ביצורי דמיונו נתן לו אותם הכחות הנסתרים ואותה הדחיפה הפנימית לכתוב כמעט בלי הרף. מלבד הציורים, הרשימות, השיחות, החזיונות והספורים, שהיה כותב בשביל הדפוס, היה מרבה גם לכתוב מכתבים מלאים דברי חפץ, מחשבות, הגיונות, דברי נחמה ודברי לצון (אם יוציאו אף חלק אחד ממכתביו הרבים, יכילו כרכים אחדים ויעשירו את הספרות היהודית). רק אדם גדול מסוגל לזה.

ניטשה אומר במקום אחד: האדם הגדול, אחרי אשר הריק את אוצרות רוחו, אחרי אשר הגיד מה שהיה עליו להגיד לבני דורו והדורות הבאים אחריו, ישמח בראותו, כי המות צועד לקראתו, יען כי כבר הקדים להריק מטמוני נפשו בטרם בוא המות, והמלאך הממונה על ההרס והכליון לא ימצא עוד מה לכלות, כי אם גל של עצמות. כן ישיש האדם, שהריק כל אוצרותיו מארון הברזל, והוא רואה בלילה, כי אחד הגנבים בא במחתרת אל חדרו להריק את ארון החפצים היקרים. בלעג מסותר הוא מתבונן אל השודד, אשר ישבר את בריחי הברזל, בדעתו, שלא ימצא עוד מאומה בגנזי ארונו.

שלום־עליכם חשש, שמא יקדמנו המות בטרם יריק כל אוצרות רוחו, בטרם אשר ינצל את כל עדיי נפשו. על כן מהר בעבודתו הנמרצה והכבירה להקדים את פני המות ולהתלוצץ גם עליו. אך, לאסוננו הלאומי, הבהילו המות בעצם עבודתו, ולא נתן לסופרנו להאריך עוד מעט את ימיו, למען יזכה לראות בעיניו את שחרורם של אחיו בארץ־מולדתו, למען יוציא משעבוד לגאולה, מעבדות לחירות גם את מנחם־מנדיל וגם את טוביה החולב, למען נראה אותם בצורתם החדשה ובגלגולם החדש, למען נראה את חלומותיו החדשים של דון קישוט היהודי ולמען נשמע את הפסוקים החדשים עם תרגומם החדש מפי טוביה מיורענו.

לא זכינו לזה, ואולי בעונותינו הרבים, עונות העם לסופריו וליוצריו, מת שלום־עליכם בטרם עתו.

ורוחם, וגם יהודים בעלי־מומים בגופם וברוחם; יהודים מדברים ויהודים מגמגמים בלשונם, יהודים פקחים וגם יהודים שוטים או משתטים.

אם נקרא את כל כתבי שלום־עליכם, יגלו לפנינו כל חיי העם היהודי, תקוותיו, מאוייו, דמיונותיו, הזיותיו, חלומותיו, פרנסותיו, מלאכותיו, מסחריו וכל מלחמת קיומו, התלוי בנס. ורק אז תגלה לפנינו שפת היהודים המדוברת בכל עשרה, חריפותה ונעימותה, בכל בטוייה, פתגמיה הקצרים והשנונים ובכל סגולותיה, המיוחדות לה לבדה. כאשר קראתי את כל כתבי שלום־עליכם בבת־אחת, נגלה לי, כי הסופר המנוח לא מצא עוד את מבקרו, לא מצא עוד את מעריכו הנאמן.

אולם אין כונתי בפרק זה לדבר על שלום־עליכם המהתל, המשורר והאמן. זאת אעשה בפרקים מיוחדים. ואין אני בא הפעם אלא לציין שרטוטים אחדים מתכונתו של שלום־עליכם בתור אדם. על־דבר האדם — אדם מצוין במינו ובעל פסיכולוגיה מיוחדה — שבשלום־עליכם, על־דבר היוצר בעצמו, לא נכתב עד היום כמעט שום דבר, שיש לו ערך ידוע. ויהיו־נא השרטוטים האחדים האלה לחומר בידי הסופר, אשר יבוא לכתוב את תולדותיו של שלום־עליכם.

* * *

בשנת 1906 התודעתי לשלום־עליכם בפעם הראשונה בעיר־הרפואה מאריענבאד. אז שמעתי בפעם הראשונה גם את הקראתו באספה גדולה, לפני אורחים מארצות שונות. לא היה קץ להתפעלותי מהקראה זו, שבכל דבור ודבור, מלה ומלה נתגלה כשרון נפלא של אמן, היודע להחיות בהברתו, בהטעמתו ובתנועות־פניו את הדברים שבכתב, את האותיות המתות. בלא התאמצות יתירה, בלא העויות ובקמוץ גדול של תנועות הפנים והפה החיה את מנחם־מנדיל מיהופיץ. לא את שלום־עליכם, כי אם ממש את מנחם־מנדיל בעצמו שמענו מספר את רוע מזלו. ימים אחדים אחרי זה הדפסתי במכתב העתי היומי „אונזער לעבען", שיצא לאור בווארשה, מאמר על־דבר הרושם, שעשה עלי שלום־עליכם. בשובי לביתי, לברלין, מצאתי מכתב עברי מאת הסופר המנוח. המכתב היה כתוב בכתב יפה, בשפה עברית יפה ובדברי־תודה יפים. בשעה שאני כותב את דברי אלה, אין המכתב האמור לנגד עיני. אבל זוכר אני עוד היום את תכנו. שלום־עליכם הביע לי תודה על אשר הקדשתי לו מאמר מיוחד. בתוך יתר דבריו הוא מביע השתוממות על שבעת האחרונה החלו סופרים אחרים לכתוב על־אדותיו ועל־אדות ספריו. „האמנם יש בי דבר־מה, ואנכי לא ידעתי? האמנם כדאי וראוי אנכי, שיטפלו בי ובמה שאני כותב? פלאי פלאים. האמנם גם סופר כברייננין ישים לבו לדברי־הבל כאלה? בכל אופן נהניתי מאד מדבריך, וכמעט שהחילותי להתיחס אלי בעצמי ואל מה שאני כותב בכבוד יותר גדול, ועל זה ראוי אתה לתודה נאמנה". אלה היו דברי שלום־עליכם בקרוב, אם גם לא אות באות. לא ידעתי אז, אם מכתבו של הסופר המנוח נכתב מתוך תמימות יתירה או מתוך פקחיות יתירה, ואם נאמרו דבריו, המובאים, בסגנון של לעג דק, או הם דברים כהויתם. האמנם לא ידע שלום־עליכם את ערכו האמתי ואת ערך יצירותיו, כי התפלא על הסופרים האחרים, שהחלו אז להקדיש לו מאמרים קצרים אחדים, שבכל אופן לא היו שוים הרבה? הן במאמרי הנזכר מחקתי את הסאה במה שנוגע לתהלתו של הסופר וקמצן הייתי במה שנוגע לתארי־כבוד וכנויי־הבה; הן לא שלמתי להסופר אף החלק היותר קטן, היותר דל מהמס, שהייתי חייב לו בתור קורא פשוט ובתור מבקר. על כן היה הדבר לפלא בעיני: בשביל מה ועל שום איזה דבר זכיתי, כי שלום־עליכם ישלח לי מכתב מלא תודה וברכה, ובתוך עצם תודתו הוא מביע ספקותיו, אם כדאי והגון הוא, כי בכלל יטפלו בו! מה זאת — ענוה יתירה או גאוה יתירה? אולי נעקץ הסופר על שלא שמתי לב אליו כראוי? שמרתי את הדבר בלבי. באותה שנה בא שלום־עליכם לברלין ויבוא גם אל ביתי. חדשים אחדים ישב אז בברלין. הקריא אחדים מציוריו באספה גדולה, שרוב הבאים היו יהודים אשכנזים, וגם הם נהנו וצחקו הרבה. ובאותם החדשים, שישב שלום־עליכם בברלין, כתב הרבה וגם חלה הרבה. חלה וגם כתב. ואם ירד מעל ערש־דויו, היה בא לבית־הקהוה „מונופול", ושם הייתי נפגש אתו פעמים אחדות בשבוע. והנה גם בשיחותיו בקרב חבורה קטנה של סופרים ממיודעינו עורר בלבי את השאלה: מתלוצץ הוא הסופר ושופך את לעגו המר ורק מעמיד פנים של תם, או באמת תם הוא בכמה וכמה מעניני החיים, ובאמת אין הוא יודע את ערכו הגדול והאמתי? באותם הימים עברה ביני ובינו רוח רעה. איזה שטן רקד בינינו. איזו אי־הבנה, מצדי או מצדו, התגנבה בינינו. ואת חטאי אני מזכיר היום: לא ידעתי אז לערוך את הדמות הנכונה לא להסופר המנוח ולא לפניני יצירתו. נלחמתי אז מלחמה עזה עם מעריצי השפה היהודית וספרותה, ומשוחד הייתי מקנאתי להשפה העברית, שבאמת היה גם שלום־עליכם אחד מאוהביה הנאמנים, אשר ידע והוקיר, כבן גדול לעמו, את ספרותה העתיקה והחדשה גם יחד.

פגשתי את שלום־עליכם בשנת תרס"ח גם בהאאג על הקונגרס הציוני. הוא בא שמה גם אל אספת „עבריה" ויטה אוזן קשבת לדברי כל הנואמים, אשר הודיע להם חבה יתירה, אף כי לא חדל מהתלוצץ על הנלהבים. גם בהאאג לא עמדתי על אופיו של סופרנו זה. ספריו הם אמנם גלויים לכל קורא בהם. גם רמיזותיהם וסודותיהם בהירים, צלולים ושקופים כל־צרכם. בשום אופן אין לעקם ולסרס את הכתוב בהם, ובזה נדמה לסופרי־המופת הגדולים שבכל אומה ולשון. אולם בנפשו של הסופר פנימה היו פרשות סתומות וחידות נפלאות לי. את סודות־נפשו לא הוציא מעולם החוצה. והנה, כעבור שבע שנים אחרי ראותי את שלום־עליכם בפעם האחרונה בהאאג, בא הסופר בסוף חודש יוני, בשנת תרע"ה, למונטריאל, בקנדה, ויתארח בביתי כשבוע ימים. במשך ימי שבתו בביתי הכרתי את הסופר והאדם שבו מקרוב. הכרתי את נשמתו הגדולה, וחידות רבות שבנפשו נפתרו לי. שתי רשויות היו בנפשו, אחת של פקחיות יהודית ואחת של תמימות ילד, ואין מלכות אחת נוגעת בחברתה. תמימות זו היא מתנת־אלהים, אשר ניתנה להיוצר שבו. הוא ידע

תמיד את כל קוראיו, את כל שומעיו לידי שחוק בריא, לידי שחרור מסבל משא־החיים. אולם הוא בעצמו נשא בחובו יגון עמוק *.

בכל פעם שהייתי מסתכל בעיני רוחי למסתרי נפשו של שלום־עליכם המתלוצץ, הייתי מעלה על לבי את זכרון המעשיה, שקראתי לפני שנים רבות:

לרופא חולי־הנפש הצרפתי שארקו, שהיה מפורסם בדורו בכל הארצות, בא פעם אחת, בין יתר החולים, אדם זר ומוזר, שבקש תרופה למחלתו, מחלת המרה־השחורה. שארקו יעץ לו לרחוץ בשרו פעמים ביום במים קרים. אחרי זמן־מה בא אליו החולה עוד הפעם: התרופה לא הועילה במאומה. עוד היגון מוצץ את נפשו, והוא שרוי כל הימים בצער מדכא נפש. נתן לו הרופא סמי־מרפא שונים — לא הועילו. בא החולה עוד הפעם. יעץ לו הרופא: להעביר זרמי חשמל על בשרו ולעשות טיולים ארוכים בכל יום, כדי לחזק את עצביו. אולם כל התחבולות האלה לא יכלו להפיג את צערו של נכה־הרוח ולבדה מעט את דעתו. אז קרא שארקו להחולה הנואש: לו לעצתי תשמע, אז תלך אל התיאטרון של להקת המשחקים האיטלקים, שם תראה ושם תשמע את הליצן הידוע נ. ותצחק די שבעך. אמש הייתי בתיאטרון זה וצחקתי כל הערב, כאשר לא צחקתי מעולם.

— לא יועיל, אדוני הרופא!

-- מנין לך זה? ואני אומר לך, כי הליצן נ. ישמח רוחך, כי אין איש, אשר יוכל לעמוד בפני בדיחותו.

— ואני יודע לנכון, כי את רוחי העצוב לא יבדח...

— איך תדע זאת מראש?

— יען כי אנכי הוא הוא אותו הליצן, אשר ראית אמש בתיאטרון.

* * *

כשמת שלום־עליכם בשנה שעברה, התאבלו עליו כל שדרות העם היהודי בכל הארצות והמדינות. התאבלו עליו, כאשר לא התאבלו עוד על שום סופר יהודי או עברי. כשנודע דבר מותו של שלום־עליכם, הרגיש העם היהודי את האבדה הגדולה, אשר אבדה לו. ויבכה העם את הסופר היחיד והמיוחד לו בכשרון יצירתו העממית. כולנו ידענו, כי שלום־עליכם מת בעצם כח יצירתו, בעוד אשר לא גמר את חוק עבודתו הגדולה והכבירה, בעוד אשר לא גמר לכתוב את תולדותיו, תולדות האדם והסופר, אשר זכה עוד בחייו לקהל הקוראים היותר גדול, לקוראים בכל שדרות העם, כתותיו ומפלגותיו.

שלום־עליכם בימיו האחרונים.

בהיות הסופר חי אתנו, לא ידענו להוקיר ולהבין את שלום־עליכם בעל הנפש הרחבה והעמוקה. לא ידענו להעריך כמו את האדם והמשורר שבו. לא ידענו גם את כל ערכה, כל נדיבותה וכל חסדה של יצירתו הנפלאה, של יציקתו, אשר ינקה באלפי פיות מכל התחומים, מכל הגבולים ומכל הזרמים העליונים והתחתונים אשר בחיינו, בחיינו הגלויים והנסתרים.

אחרי מות שלום־עליכם לקחתי את כל ספריו וקראתים זה אחר זה, קראתים בשבתי ברד, הרחק מאדם העיר, קראתים בשים־לב ובנפש ערה. אז נגלה לפני, בפעם הראשונה, בכל גדלו, בכל שעור קומתו הרוחנית ובכל עשרו הרב. אז נוכחתי, כי ירושה גדולה, גדולה מאד, השאיר הסופר לבני עמו, הסופר אשר היה המתנה היותר יקרה, אשר נתן אלהים לבני־הגולה העגומים והזעומים. אז עלץ לבי ואחוש בקרבי מעין גאוה לאומית על שיש לנו, היהודים, גם בגולה מספר, מהתל ומשורר כזה, אשר שפך אור רך על מחשכי חיינו ועל רפש הבצאות של גלותנו. אז נוכחתי, שאם רוצים אנו לדעת את שלום־עליכם בכל גדלו, צריכים אנו לקרוא את כל כתביו, כל אשר יצא מעטו, כי־אז יגלה לנו עולם גדול ומלא נפשות, גלגולים, מעמדים, טפוסים, צללי בני־אדם וגם צללי צלליהם; אז יגלה לפנינו העולם היהודי של ארצות הגלות, עולם מלא נשים וגברים, ילדים, נערים וזקנים; יהודים בריאים בגופם

* בהכתובת, שכתב שלום־עליכם בחייו בשביל מצבת קברו, אנו מוצאים את השורות הבאות:

ועת העולם מלא שחוק פיו,
צהל, מחא לו כפים,
בכתה נפשו במסתרים —
עד אל עליון בשמים!
(מתרגומו של י. ד. ברקוביץ).

בהשורות המעטות האלה גלה הסופר, בפעם הראשונה והאחרונה, את סוד־נפשו הגדול. — ר. ב.

בקשתו האחרונה, מעין צוואה לדורות. הקהל היהודי ישמור על מצבת־הזכרון, שהקים האמן לתקופתו, והיתה לזכרון חי גם להאמן בעצמו, ובמצבת־זכרון אחת משותפת יתלכדו התקופה והצייר שהלכו לעולמם, והיו לאחדים, לקנין עשיר וחשוב של העבר שלנו.

שָׁבֵי גוֹלָה.

מאימתי מתחילים למנות לקבוץ גלויות? רבים יאמרו, משעה שיתלקטו האובדים והנדחים מכל פנות הארץ ויעלו לארץ־אבות להשתתף שם בעבודת התחיה. אמנם לנו נראה, שלא נחטא נגד ההגיון והאמת ההיסטורית, אם נהיה מחשבים את הקץ ונאמר, כי מתחילים למנות לקבוץ גלויות משעה יותר מוקדמת — משעה שהרחוקים יתקרבו והכופרים בנחיצותו של קבוץ כזה יודו בו בפעם הראשונה.

ואם כך — הרי חיים אנו בשעה של קבוץ גלויות גם פה באמריקה, אף־על־פי שהקהל היהודי לא התעתד עוד לעליה לארץ.

באספה רבה של צעירים יצאו בפעם הראשונה המנהיגים הרשמיים של היהדות האמריקאית לצדד בזכותו של מרכז יהודי בארץ ישראל. הארי שבחבורה, הארון יעקב שיף, שבשנים האחרונות השתמש בכל הזדמנות פומבית שבאה לידו להמטיר אש וגפרית על התנועה הציונית ועל המחזיקים בה, הודה, שחזר מדעתו. והתחיל בהודאה במקצת. עדיין עומד הוא בהתנגדותו להרעיון הלאומי היהודי, עדיין כופר הוא במציאותו של הלאום היהודי, אבל מודה הוא בנחיצותו של מרכז יהודי תרבותי בארץ־ישראל המחודשת, שממנה תצא אורה לכל היהודים בארצות פזורם. וכיהודי אמריקאי אדוק לכל לראש נותן הוא טעם לדבריו גם כן מנקודת־מבט של היהדות האמרי־קאית. היהדות האמריקאית, לפי דבריו, שקועה היא יותר מדי ברדיפה אחרי הממון, ולולא הזרם החדש של היהדות הרעננה ממזרח־אירופה, היתה מתרוקנת כבר מתוכנה האידיאלי. אבל עתה, מכיון שנשתנו התנאים, ויש לחשוש, שזרם היהדות המזרחית יפסק לגמרו, ולא יהיה מי שיכנים אידיאליות חדשה להעולם היהודי באמריקה, ומכיון שגם הממשלות הגדולות — זה נאמר דרך־אגב — הביעו את רצונן לסייע לעם ישראל לשוב לארצו, טוב יהיה, אם יברא מרכז תרבותי בארץ־ישראל, שיהיה משפיע על יהודי העולם למדינותיהם ומחזירם להמאור שביהדות.

דברו עוד אחרים מראשי היהדות האמריקאית, וכולם כמעט דברו בסגנון אחד.

החזיון הזה, כשהוא לעצמו, בודאי שיש לשמוח עליו, מפני שיש בו סימני התחלה לקבוץ גלויות; אבל מצד אחר אין להפריז על חשיבותו ואין לעת עתה לגמור עליו את ההלל. יש לנו הסתדרות ציונית, המשמשת מרכז לעבודת התחיה. ולהסתדרות הציונית יש תכנית מסוימת וקבועה, שיש אמנם להוסיף עליה לפי התנאים המשתנים, אבל אין לגרוע ממנה. וההסתדרות הזאת פתוחה היא ומוכנת ומזומנת לקבל בזרועות פתוחות את כל מי שרוצה להשתתף בעבודתה, ובלבד שיקבל עליו את עיקרי התכנית שלה ויתאים את השתתפותו להתביעות הנובעות מהעיקרים הללו. ההסתדרות הציונית היתה אנוסה להלחם על זכות קיומה ועל קיומה מבית ומחוץ מיום שירה מיסדה הענקי הראשון את אבן־פנתה ועד הזמן האחרון, ואין לה שום רשות מוסרית לוותר על תכניתה בשעה שהתגשמותה במלוא היקפה כל־כך קרובה.

ועוד אחד חזר, והוא שקול כנגד רבים — ישראל זאנגוויל, מרובה הגלגולים. אחרי הקונגרס האוגאנדי יצא מההסתדרות הציונית ויסד במה בפני עצמו ועמד בראש התנועה הטריטוריאלית. כעת הודה בפומבי, שאחרי כל החפושים הוא שב לארצו ולמולדתו ונותן את ידו עוד הפעם להסתדרות הציונית, שנשארה נאמנה לדגלה ולמטרתה מיום הוסדה ועד היום הזה. ההסתדרות הציונית, כאמור, תקבל את פני בנה המצוין בגיל ובחדוה, ומקוים אנו, שהסופר הגדול והחריף ישלם לה כעת בהשתתפותו כפלים בעד הצער, שהסב לה לפעמים לאחר שהתרחק ממנה.

שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם

(לתקופת שנת־פטירתו)

מאת

ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן.

א.

אנחנו, החיים בדור הזה, וביחוד אנחנו הסופרים, ידענו, הכרנו לא רק את שלום־עליכם הסופר, כי־אם גם את שלום־עליכם האדם. אנחנו עוד שמענו את קולו, הקשבנו את שיחתו העליזה והמלאה בדיחות־הדעת. ידענו לא רק את היצירה, כי־אם גם את היוצר. אולם גם אנחנו, הסופרים והמבקרים, לא ידענו ולא הכרנו עוד כראוי את שלום־עליכם האדם ואת כל מצפוני נפשו העשירה; לא ידענו ולא הכרנו כראוי את שלום־עליכם המספר, המהתל, הצייר והמשורר העממי. עם כל הכבוד הרב, אשר חלקנו לו בשנות־חייו האחרונות, עם כל החבה המיוחדה והנאמנה, אשר הרגשנו אל הסופר ההולך למות, לא שמנו לב כל־צרכנו אל החזיון הלאומי הנפלא, שנקרא בשם „שלום־עליכם". הוא נתן תמיד מסוה על פניו, מסוה של בדיחות־הדעת ושל ליצנות קלה. את המסוה הזה לא הסיר מעל פניו עד יום מותו, ולא נתן לאיש, ואולי גם לבני־ביתו, להסתכל במעמקי נפשו היוצרת, הסובלת והמשתתפת בצערו של כל העולם היהודי. את „קודש־הקדשים" שלו, את נשמת נשמתו התמימה לא גלה לשום איש.

כופר־העם הזה, עם כל עליזותו, עם כל כשרונו הגאוני לשמוח בחיים ולהתענג על מחזות הטבע ועל חזיונות היצירה, עם כל בהירות רוחו וצלילות דעתו הרגיש תמיד בסתרי נפשו את צער האומה, את צער־ב של הגרית והנדודים; ולא עוד, אלא שהרגיש גם בצערם של בעלי־חיים, בצערו של כל הטבע, אשר גם הוא ישים על פניו מסוה של אור ושל חדוה מבריקה. שלום־עליכם הביא

לעמוד ברשות עצמו, לפתח את כחותיו הלאומיים ללא מפריע וללא מכלים דבר בכל מקצועות החיים, הכלכליים, התרבותיים והמדיניים.

בא הסכם המדינות. והשאיפה ההיסטורית של עמנו, שמים רבים לא כבוה ונהרות לא שטפוה ורוחות וסערות לא עקרוה, מתקרבת בצעדי ענק אל הגשמתה.

אל המומנט הזה חכינו זה כמה — שרשרת ארוכה של דורות ותקופות. אפילו לרגע לא נכרתה האמונה מקרב לבנו, שיש פדות ויש גאולה לעמנו. אפילו לרגע לא הסחנו את דעתנו מתקות התחיה, שאף היא כלכלה ופרנסה אותנו במשך גלותנו החשכה. לא מעלנו בפקדון ההיסטורי של עמנו, לא שלחנו יד בשרשיו ולא קצצנו בנטיעותיו. מכל משמר נצרנו אותו ונוריש אותו מדור לדור ומתקופה לתקופה. ובכל זאת, כשאנו שומעים את הדברים, מקשיבים ומאזינים אותם, הננו נרגשים ונרעשים. הננו כחולמים. ונדמה לנו: החלום מגיע עד קצו, והנה הפתרון עומד אחר כתלנו.

נדמה לנו הפעם, כי הפתרון קרוב לבוא — ואולם אנחנו הן האמנו בו גם כשהיה רחוק מעינינו. האמנו בו ונוסיף להאמין בו באמונה שלמה גם להבא, כי בלבנו קרוב הוא תמיד. לא על מומנטים בודדים בנינו את תקותנו ולא בהם לבדם אָנו שמים מבטחנו. אם תבוא ישועתנו לאלתר ואם תתמהמה — סוף הישועה לבוא, כי בנו היא וברצוננו ובהתמדת עבודתנו.

לְיוֹם־הַזִּכָּרוֹן שֶׁל שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם.

חבל על דאבדין ולא משתכחין. אם משתמשים אָנו בהפתגם הזה מדי פעם בפעם, בבואנו לדבר על גדולי האומה בהלקחם מאתנו ובהביענו את השתתפותנו בהצער הלאומי לרגל האבדה שאינה חוזרת, הנה משנה כאב ויגון ממלא את נפשנו לתקופת השנה הראשונה אחר פטירתו של חביב אומתנו, שלום־עליכם שלנו. מי שסבל כל־כך הרבה בשנים האחרונות לחייו, מי שהיה תלוי בנס ולא הניח את עטו מידו עד נשימתו האחרונה — מדוע לא התאבק עוד מעט עם מר־המות, מדוע לא נצח עוד מעט קט את האורב, שהיה יושב בקרבו וצודה לקחת את נפשו בתקופת יצירתו היותר עשירה, רעננה ומלאה לישד־עלומים? רק עוד שנה אחת של תגבורת הכחות — והיה זוכה לראות בעיניו את אחיו ברוסיה, שכל־כך אהב אותם, שכל־כך היה קשור אליהם בכל נימי נפשו הדקה, המסתכלת, החודרת והמקיפה, יוצאים מעבדות לחירות ומשעבוד לגאולה. והרגע הנשגב הזה — מי יודע — אולי היה מכניס זרם חדש של חיים להלב האָנוש של הצייר הגדול. רק עוד שנה אחת ומשהו של תגבורת הכחות — והיה זוכה לראות בעיניו התחלת הגאולה של עמנו הנרדף והנודד, ובאָזניו היה שומע את קול המבשר ביום שיתקע בשופר גדול ובאו האובדים והנדחים מארבע כנפות הארץ, ביום שאליו התפללנו, שאליו חכינו עד כלות נפש, שעליו חלמנו ושבבואו נהיה כולנו כחולמים...

מדוע לוקח מאתנו טרם זמנו? והוא כל־כך ידע להמתיק אפילו את מרירות הגלות, והוא הבין כל־כך לדלות אפילו מעמק הבכא והדמעות שברי זוהר ותנחומים, וכאמן נפלא עשה מהם מטעמים, נוחם לנפש סובלת ומרפא לנשמה רצוצה וכואבת. ויתן את המטעמים לעמו — כל דכפין ייתי ויטעם, ושב ורפא לו לרגע, לשעה, ושכח לזמן־מה את כל העמל ואת גזל־המשפט, הממלאים את חללו של עולמנו. נטפי נחמה שאב ממקור־חיים טמיר ונעלם ורפא ירפא בהם אלפים ורבבות בתקופה היותר נוראה, בתקופת הפרעות, בתקופת מועקה שאינה פוסקת, בתקופת הגזירות, הרדיפות והעקירות...

בתחילתה של תקופת הפרעות, כשערכה הממשלה הרוסית את השיטה המרעלה שלה בנוגע להעם היהודי, ולא היה יום שלא הביא גזירה חדשה, פקודה מעיקה, צו מדכא ומחפיר — בתחילתה של תקופה זו החל האמן שלום־עליכם את עבודתו הספרותית. ויקיף את החיים הסובבים אותו ויחדור לתוכם וילך מחיל אל חיל, מסביבה לסביבה ומחזיון לחזיון, ויאסוף לאוצרו את הקלות ואת החמורות, את החול ואת הקודש, קו לקו ושרטוט לשרטוט, עד כי הוציא מתחת ידו דבר, שלא היה עוד בספרותנו לשלמות, לחן ולקלות ההבנה — את „תחום־המושב" לכל פרטיו ודקדוקיו נתן לנו, בספריו הרבים, שאינם בעצם אלא חטיבה אחת. את תחום־המושב עם כל תמונותיו הנגלות והנסתרות, בין אלה המרחפות על־פני שטח החיים ובין אלה, שאַף צייר אמן בעל הסתכלות יתירה יכול לגלותן ולתת להן ברק וזוהר. את תחום־המושב העביר לפנינו עם כל עניותו החיצונית, עם כל הפעוטיות שבו, פרי הלחץ והדחק, ויחד עם זה עם כל עשרו והדרו הפנימי, עם הנשמה היתירה שבתוכו, המתאבקת, הלוחמת והיוצרת.

ותחום־המושב הזה, בתור בנין היסטורי, עבר כעת ובטל מן העולם בבת־אחת. הוכה הכפתור וירעשו הספים, ונפלו חומותיו ונקברו תחת משואות הסדר הישן. ובנין חדש מתכונן על חרבותיו. כולנו מקוים, שהבנין החדש יהיה יותר יפה, יותר משוכלל, יותר מוכשר להתפתחותם של דייריו, ואיש לא יצטער, שנפל הישן והוקם החדש. כולנו מקוים, שהיהדות במזרחה של אירופה הולכת כעת לקראת תקופה של חיים שלמים ומלאים, עשירי התוך ומרובי הגוונים. כולנו מקוים, שבמהרה יקום שם לעמנו דור צעיר בלתי מנוסה ביסורים ועובד את עמו מאהבה ומתוך חדות היצירה.

והיה כי תבוא התקופה החדשה, שכולנו מקוים לה, וצעירינו ירצו לדעת את החיים של התקופה הקודמת לה, יהפכו בספריו של שלום־עליכם ויראו את כל מה שעבר על עמנו בתקופת הלחץ האחרונה בהמדינה הרוסית הגדולה והרחבה. מצבת זכרון ענקית הקים לה הצייר והאמן, שנשאר נאמן לה עד יומו האחרון.

ובקש אותנו שלום־עליכם שלנו, שלא נספוד לו ולא נתאבל על פטירתו. בקש אותנו, שזכרונו יעלה לפנינו לא מתוך מנהג אבלות, כי־אם מתוך קריאה בספריו ומתוך השתתפות בחיי גבוריו, כפי שתאר אותם בספריו הרבים. הקהל היהודי ידע לחבב אותו בחייו וידע למלא גם את

VOL. IV NEW YORK, APRIL 27, 1917 No. 8

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית ניו־יורק, ה' אייר, תרע"ז גליון שמיני

אותות הזמן·

הראיון שהיה להאדון באלפיר, המיניסטר האנגלי לענינים החיצוניים, עם הנשיא של ארצות הברית ארך שלשה רבעי שעה. השיחה נסבה, כמובן, על הענינים העומדים כעת על הפרק. והענינים העומדים בשעה זו על הפרק הם המה הענינים, העומדים ברומו של עולם. הנשיא של ארצות הברית הטעים וחזר והטעים בפני כל העולם הנאור, שאמריקה, זו המדינה הגדולה העומדת ברשות עצמה ואינה תלויה בדעת אחרים שכם אחד על יתר חברותיה, זו שהיתה נזהרת עד כה לבלי התערב בהסכסוכים האירופיים, נכנסה הפעם למלחמה לא לשם כבוש ולא לשם ריוח, אלא לשם תקנת השלום ובסוסו, כדי למצוא את הדרכים ואת האמצעים המובילים לשלום עולמי, מוצק ואיתן ותדיר, כדי להנהיג סדרים חדשים ולהציב גבולות בעד כח שלטונם של העמים, שעל־פיהם תעקר הרשעה משרשה ומלחמת־דמים בין עם לעם תחדל מן הארץ ותהיה לחזיון בלתי־אפשרי עוד. הנשיא של ארצות הברית דבר לא כמושל, לא כתקיף, היודע ומכיר את כחו להכריע את כף־המאזנים לצד זה או לצד אחר בשעה שאירופה כולה מתבוססת בדמיה, ונפש הלוחמים עיפה כבר להורגים. כאדם־המעלה דבר וכהוזה עתידות, המבכר את המוסר על האגרוף והרוצה להשליט את הכח המוסרי בעולם בתור אמת־המדה ולעשותו עליון ופוסק אחרון בכל דבר ריב וקטטה, ההורס את השלום ומסית למלחמה. מפני זה יצא להגן על העמים הנרדפים, עשוקי המישפט וזכות קיום עצמי, שסבלו כל־כך הרבה תחת עולן הקשה של הממשלות האבירות. אין רשות להרכיב אלופים לראש עמים ולהוליכם אל אשר יהיה רוח השליט ללכת, אין גבוה מעל העם. במקום אלופים יעמדו־נא מ נ ה י ג י ם, נבחרי העם, שתכנו את רוחו של העם, ולהם, רק להם המישפט לדבר בשמו. וזהי תמצית קריאותיו, שפנה בהן הנשיא אל עמו.

בקריאותיו לא פירש הנשיא בשמם של העמים הנרדפים, ואם קרא את מי מהם בשם, השתמש בהשם הפרטי רק בתור דוגמה. ואלה, שחדרו לתוך דבריו ולהרעיון העיקרי המונח בהם, הבינו כלפי מי הם מכוונים, ושום קנאה לא ידעו. כלל ופרט וכלל – אין בפרט אלא מה שיש בכלל, על אחת כמה וכמה שיש בכלל מה שיש בפרט, והנשיא בחר לו לשון סתומה דוקא מפני חשיבות השעה, הדורשת יחס ע י ק ר י לכל השאלות החמורות, התובעות את פתרונן.

והנה בינתים בשל הרעיון הגדול, המונח ביסוד השקפותיו המדיניות של הנשיא. כל העולם הנאור בא לידי הכרה גמורה, שאי־אפשר להשלום העולמי להתגשם ולהתקיים, כל זמן שלא ישתחררו כ ל ה ע מ י ם, כל זמן שהאנושיות תחלק לשני מחנות, לשליטים ומשועבדים. כל העולם הנאור בא לידי הכרה גמורה, שהגיעה השעה להעביר את השעבוד מן הארץ. על חירות לאומית גמורה יהיה נשען הסדר החדש בחיי העמים.

ובשעה גדולה זו, בשעת המולד של החירות הלאומית, נדברו יחדיו עמודי התוך של שתי ממשלות אדירות ובעלות ההשפעה היותר גדולה שבעולם: נשיא ארצות־הברית במעמד שר־החיצון שלו, האדון לאנסינג, והאדון באלפור, שר־החיצון של הממשלה האנגלית. אמנם זה האחרון בא הנה הפעם לא רק בתור ממונה על הענינים החיצוניים של ממשלתו, כי־אם בתור בא־כחה, מדבר בשמה ומברר את השקפותיה ואת יחסה לכל השאלות החמורות והמסובכות, שצריכות להפתר מיד אחרי תום המלחמה.

וגדולי העולם אלה מצאו לנחוץ לנגוע במרוצת שיחתם, בתוך יתר השאלות החשובות, גם בשאלתנו אנו הלאומית ובפתרונה המוחלט, כפי שהוא נובע מההשקפה הציונית הברורה והמסוימה: ל י ס ד ב א ר ץ־א ב ו ת י נ ו מ מ ש ל ה י ה ו ד י ת ו ל ת ת ל ע מ נ ו ה נ ו ד ד א ת ה א פ ש ר ו ת ל ש ו ב ל א ר צ ו.

ב ר כ ו ת

ד ו ד ל י ב ר   ר ח ל ר ו ד ב ל א ט

נשואים

באלטימאר מרילאנד.

מזל טוב לכם חברים יקרים, דוד ליבר ורחל רודבלאט, לנשואיכם. הלואי שיחיש אלהי ציון גאולתנו ויזכנו לחג חגינו על הרי יהודה.

„הגאולה".

ברוכים תהיו חברים, ד. ליבר ורחל רודבלאט, לנשואיכם. הלואי שתשוב הרב לנדנה ונעלה לציון ברננה.

ה„חלוץ" ו„האחוה".

רב אושר וברכה לנשואיכם. חברים נכבדים, דוד ליבר ורחל רודבלאט. הלואי שיעלה זווגכם יפה, יפה.

ד. קרוגר.

מז"ט לכם חברים אהובים, דוד ליבר ורחל רודבלאט, לנשואיכם. יהי רצון שתבנו ביתכם בארץ ישראל.

מנוחה כהן.

הנני מאחל לכם רב אושר ושפעת ברכה לזווג הנחמד, דוד ליבר ורחל רודבלאט, ליום התחתנכם. בנו ביתכם על הרי ציון.

נ. פעוויש ורעיתו.

הרינו מברכים אתכם מקרב לבנו ליום התונתכם, חברים נכבדים, דוד ליבר ורחל רודבלאט. הלואי שישפיע עליכם אלהים רוב טובה וברכה.

מ. ספקטור ורעיתו.

ליום כלולת חברי, דוד ליבר ורחל רודבלאט, הנני מברך אותם בברכת מז"ט. יזכו לכונן את ביתם בארץ אבותינו.

יוסף בינדר.

ברכה חמה ורבבית אני שולח לידידי דוד ליבר ורחל רודבלאט לנשואיהם. יתן להם אלהים מכל טוב.

י. רודמאן.

ברכה נובעת מעמקה דלבא הריני שולח לכם, חברים חביבים, דוד ליבר ורחל רודבלאט לחתונתכם. מי יתן ותתמלאנה כל שאלותיכם ושאיפותיכם על אדמת קדשנו!

מ. שניידר.

היו לי ברוכים, חברי היקרים, דוד ליבר ורחל רודבלאט, לנשואיכם. הלואי שישובו זמנים לתקונם ונזכה לחוג את חג כניסתנו לארץ חמדתנו בעגלא ובזמן קריב.

ז. חומסקי.

שפע ברכות תבאנה עליכם, חברים אהובים, דוד ליבר ורחל רודבלאט, לנשואיכם. בלו את חייכם בנעימים על הררי ציון!

יחיאל גרוסמאן.

אושר ועושר לזווג הנחמד, דוד ליבר ורחל רודבלאט, לבואם בברית הנשואים. יהי רצון שיבנו ביתם על הררי יהודה.

מ. טייטל.

דבר בעתו

„התורן" משמש מרכז לטובי המורים העברים ולכל העוסקים עם החנוך העברי. מודעה ב„התורן" של מורים, המבקשים משרה, או של מפקחי בתי־ספר, המבקשים מורים מומחים, תביא להמודיעים את מבוקשם על־נקלה.

הנהגת „התורן".

ביום הראשון, 6 לחודש מאי, 8.15 בערב

בהיפודרום

רחובות 43—44 והאווינוי הששית, ניו־יורק

לעזרת היהודים הסובלים בארצות המלחמה

בהשגחת „סנטראל רעליעף קאמיטע״

קונצרט

של נגונים עברים
עתיקים ומודרניים
ע״י חזן בית הכנסת
„אוהבי צדק״ הידוע

ר׳ יוסילי רוזנבלאט

בהשתתפות מקהלת משוררים (בהנהלת וואהל) ומנגנים בכלי נגינה.

כל המקומות מנומרים

מחיר הכרטיסים: כל הגאלריה 50 סנטים, באלקאני 75 סנטים, דולאר אחד, דולאר וחמשים סנטים; כל האורקסטרה: דולאר וחמשים סנטים, לשכות מיוחדות: 2 דולארים, $2.50.

כרטיסים להשיג אצל: סנטראל רעליעף קומיטה, וואירלדס בילדינג, 63 פארק ראָו; מוריס ענגעלמאן, 217 רחוב 125 מערבה, מ. ה. האנסאן, מנהל הקונצרט, 437 האווינוי החמשית, ובלשכות העתונים היומיים היהודיים.

את ההמחאות (טשעקס) כתבו על שם "Rosenblat Concert Tour"

לקבלת חתימות, מודעות ולמכירת גליונות בודדים

בארגנטינה

נמנה לסוכן „התורן״

במויסוויל, פרוב. סאנטא־פה

מר יעקב לאנגער

במערכת „התורן״

נמצאים למכירה

קומפלקטים שלמים

של „התורן״ החדשי שנה א׳

12 חוברות ג״כ, שהשתתפו בהן טובי הסופרים העברים באמריקה, ארץ־ישראל ואירופה, מצטרפות לקובץ ספרותי בן 500 עמוד. ונשאר בידנו במספר קומפלקטים מצומצם.

מחיר כל קומפלקט דולר אחד.

בכריכה מהודרה $1.30.

בית־ספר העברי „זרובבל״

(בהנהלת הפדגוג המפורסם, הסופר העברי מר י. ז. פרישברג.)

22 רחוב 114 מערבה.

פותח מחלקות חדשות לזמן הבא. תלמידים מתקבלים בכל יום משעה 3 עד שעה 9 בערב, וביום הראשון משעה 9 בבוקר עד שעה 1 אחר הצהרים.

סוכננו הנוסע מר י. רזניק יבקר את העיר דיטרויט, מיש., וסביבותיה במשך השבוע הבא לשם עניני „התורן״. אנו מבקשים מאת חברינו שם להיות לו לעזר בעבודתו.

בתודה למפרע,

הנהלת „התורן״.

בית ספר „מוריה״

בית־ספר מודרני לאומי

34 WEST 115th STREET

Tel. Harlem 3769

מחלקות חדשות נפתחות. תלמידים ותלמידות מתקבלים.

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. APRIL 27 1917 No. 8 (58)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה......3.00 לחצי שנת...$1.50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנה.......$3.50 לחצי שנת...$1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year....$3.50 Six months..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים

אזכרה

ג׳ בניסן, תרע״ז.

ר׳ מרדכי שמריהו ב״ר דובער שאכעט ז״ל

ש״ח בסינסיננאטי, ט׳ בניסן, תרע״ו, בעקב נתוח סרגוני; כבן ס״ה; מפני סבות וטעמים משפחתיים נדחה הציון הלז עד תם ישנת אבלו.

הנפטר היה סוחר נכבד בימי עלומיו ומטובי עירו ומחוזו בוווישיי, פלך סובאלק, בפולין. רבים היו מכבדיו בין אחב״י בתור תלמודי יוצא מן הכלל ובתור משכיל ואדוק, ואינם ב״ב הכירו ערכו בעד תמו וישרו במו״מ וידיעתו השלמה בשתי שפות המדינה, פולנית ורוסית. כבשנת תר״ן, ההפך הגלגל גם על השדרות העליונות של היהודים בעולם הישן וידחף ר׳ מרדכי שמריהו לאמריקה. הכלל הגדול, שלא נבראה ארץ קולומבוס בשביל אנשי רוח, נתקיים בו בהבלטה מיוחדת, ואחרי עברו את כל מדורי הגיהנום, הערוכים לכל הנודדים, לא בצר את מצבו החמרי גם אח״כ, אבל שמח היה בחלקו ובנצחונו על המצוקים שלא זז אפילו כקוצו ש״י מכל הנוגע ליהדות האורתודוכסית, ולא בא לידי התמנות למשרה צבורית, אלא התפרנס מיגיע כפיו בתור חנוני ומו״ס ועוד מכשירין של מצוה; מאז הביא את משפחתו אליו, בשנת תרנ״ח, קבע דירתו בסינסיננאטי, ושם ב[illegible]ת ימי הציונות המדינית, בשנת תרנ״ז, היה ממיסדי החברה „אוהבי ציון" ומן הלוחמים הראשונים ללאומיות, נגד מפריעים ומערערים, שלא חסרו שם במקום הגורם, ומספר מאמרים נלהבים כתב ב„הפסגה" וב„תחיה", שיצאו לאור ע״י [illegible] ז״ל בשיקאגו, בימים ההם. ביחוד הצטין הנפטר כמעורב [illegible] עם הבריות והסרונו מורגש בין כל שדרות החברה היהודית בעירו — כזקנים כצעירים, כחפשים, כיראים, כלם אהבו וכבדו את מר שאכעט, את דבריו הבוטים, לפעמים, בקנאתו לאמת, את הלצתו החדה, — והעולה על כולם — את אמונת רוחו ואת טפוס האינטליגנט היהודי שלו שהיה שייך אל ונמצא בין בעה״ב של העולם הישן בדור החולף (הישוב?) זכרו ברוך!

אחד ממוקירי המנוח וחושבי שמו

אי״ש, לואיסוויל, קי.

ההנהלה של „התורן" הזמינה טבלאות לכריכה בשביל כרך „התורן" השבועי, שנה ראשונה. הטבלאות עשויות בהדור מיוחד. בידי ההנהלה נמצא מספר מצומצם של הכריכות האלה בשביל אותם הקוראים, הנוהגים לפאר את ארונות־ספריהם בכרכים מהודרים.

מחיר כל כריכה עם המשלוח 35 סנט.

יפנות בהזמנות אל הנהלת „התורן".

דבר בעתו

„התורן" משמש מרכז לטובי המורים העברים ולכל העוסקים עם החנוך העברי. מודעה ב„התורן" של מורים, המבקשים משרה, או של מפקחי בתי־ספר, המבקשים מורים מומחים, תביא להמודיעים את מבוקשם על־נקלה.

הנהגת „התורן".

דפוס של יחזקאל ליפשיץ, 217 איסט ברודוויי, נוי־יורק

יצא לאור ספר למוד חדש

היסטוריה לילדים

חלק ראשון

מאת **צבי שארפשטיין**

ספר מקרא לקטנים מבני המחלקה השניה. קובץ אגדות, ספורים ושירים קלים ומענינים מתולדות ישראל, מימי אברהם עד יהושע.

המלים הקשות מבוארות — בסוף כל ספור תבאנה שאלות מרובות לשם תרגיל, כתב ודבור — הציורים נאים מאד והלשון קלה.

הספר מתאים לתלמידים, שעברו על „שפת ילדים" חלק ראשון.

מחיר הספר בכריכה — 25 סנט

לפנות אל

S. DRUCKERMAN

50 Canal Street New York City

או אל

Z. SCHARFSTEIN ..

1156 Eastern Parkway

Brooklyn, N. Y.

ספרי חנוך ולמוד

(הוצאה אמריקאנית)

אוצר לשון המקרא (עברית וארמית) מאת אלכסנדר הארקאווי. באוצר הזה יבאו: א) כל המלות העבריות והארמיות הנמצאות בכתבי הקודש מתורגמות ומבוארות בשפת אנגלית. ב) שרשי המלות ומקוריהן, ואצל כל שם ופעל תמונותיהם השונות לפי נטיותיהם. ג) באורים לפסוקים קשי ההבנה בתנ"ך, ע"י גדולי המפרשים הקדמונים והחוקרים האחרונים. גם נספח אליו קובץ מלין מלשון התלמוד והמדרשים, ומלשון עברית החדשה.

האוצר הזה מכיל כתשע מאות דפים ונדפס על נייר טוב ויפה, מכורך בד הדר 2.50

אלף־בית, באותיות גדולות מאד, נדפס על בד, מדת 44—28, בעד חדרים או בתי־הספר, להדביק אל הקיר .50

בית־הספר, ללמד ספרי התורה והנביאים, מאת מ. ב. שניידער, עם תרגום המלים בלשונות יהודית ואנגלית .35

בית הספר הנ"ל, חלק שני .50

דברי הימים לעם ישראל מיום היותו עד יסוד הישוב החדש בארץ ישראל, מאת זאב יעבץ .15

ההתחלה, מעטהאָדע למתחילים, מאת הלל מלאכובסקי .15

המכין, פרוזדור לכל ספרי הלמוד, מאת י. ח. טביוב, עם תרגום המלים בלשונות יהודית ואנגלית .15

המתחיל, ללמד לנערים קריאת וכתיבת שפת עבר, מאת א. לוריא וב. טמקין .15

הנסיון הראשון, מורה לשון עבר בסגנון קל ויפה, עם תרגום המלים בלשונות יהודית ואנגלית, מאת ה. מלאכובסקי .15

הפדגוג העברי, חוקי לשון עברית ומשפטיה באופן קל, בתרגום יהודית ואנגלית, מאת דוב אריה פרידמאַן .15

לוח הפעלים והשמות לכל נטיותיהם, עם ציוני הדקדוק באנגלית, מאת יעקב פיליפס וא. היימאן .15

למדו היטב, מעטהאָדע לראשית התנוך, באותיות גדולות מאד, מאת מ. פיק .5

למודי הקריאה, לחנך הילדים לקריאת האותיות ושפת עברית, עם תרגום אנגלית, מאת ר. לאסקער .10

מורה עברית השלם, והוא מעטהאָדע חדשה ללמד שפת עבר מן האלפא־ביתא והקריאה עד ידיעת השפה בשלמות. מעובד ומתורגם אַנגלית ויהודית מאת יעקב פיליפס וא. היימאן .75

מורה עברית השלם הנ"ל, מתורגם אַנגלית לבד .65

מורה עברית הנ"ל, מדרגה ראשונה .30

מקרא קודש, ראשית התנוך לילדי בני ישראל, מאת דוב אריה פרידמאַן .10

נייע אידישע שול, א לעהרבוך פאַר אידיש־אָנפאַנגער, פון י. לעווין .25

ספורי החומש, מעובדים לבני הנעורים בלשון המקרא, מאת הלל מלאכובסקי .15

ספורי החומש הנ"ל, עם אנגלית .25

ספורי המקרא, חלק ראשון (ספר בראשית), ערוכים בלשון הכתוב לילדים מתחילים, עם ציורים ושאלות לשנון, מאת ב. הוילפרין .15

עברית לילדים, ראשית למודים בתורת הלשון העברית, עם תרגום המלים ותרגילים בלשון אנגלית, מאת א. היימאן (תרל"פ) .30

ראשון לחנוך, אלף־בית, קריאה נכונת, יסודות הלשון באופן חדש, מאת הלל מלאכובסקי .15

ראשית דעת שפת עבר, למתחילים, עם ציורים ותפלות, עם הערות בשפת אַנגלית, מאת מ. קרינסקי .12

ראשית דעת שפת עבר הנ"ל, חלק שני .15

שלחן ערוך לבני הנעורים, עם נקודות, מאת ד. א. פרידמאן .15

שפה חיה, ללמד את ילדי ישראל לקרא ולכתוב בשפת עבר על־פי שטת הברת האותיות בעזרת ציורים, מאת פסח ליב פישמאן ומנחם מענדיל ליבער־מאן .15

שפה חיה, הנ"ל, חלק שני .25

שפת ילדים, מאת ת. פ. ברגמן וש. ת. ברכוז, ספר למוד לקריאה ולכתיבה, עם ספורים קטנים וקלים, עם ציורים רבים הממלאים ומשלימים את תכן הספורים, ומועילים הרבה למשוך את לבו ועיניו של התלמיד לגוף הלמוד ולהרות את הדברים בזכרונו. נדפס על נייר טוב ויפה, חלק ראשון .25

שפת ילדים הנ"ל, חלק שני .43

תולדות ישרון עם העתקה אנגלית לבני הנעורים, מאת ד. א. פרידמאן .15

ראבאט הגון למורים, לבתי-ספר ולבתי תלמוד־תורה.

HEBREW PUBLISHING CO.

50-52 Eldridge Street, New York

Statement of the ownership, management, circulation, etc., required by the Act of Congress of August 24, 1912, of HATOREN, published weekly, at New York, N. Y., for April 1, 1917; State of New York, County of New York.

Before me, a Commissioner of Deeds in and for the City aforesaid, personally appeared Saul Epstein, who, having been duly sworn according to law, deposes and says that he is the Business Manager of the Hatoren, and that the following is, to the best of his knowledge and belief, a true statement of the ownership, management (and if a daily paper, the circulation), etc., of the aforesaid publication for the date shown in the above caption, required by the Act of August 24, 1912, embodied in section 443, Postal Laws and Regulations, printed on the reverse of this form, to wit:

1. That the names and addresses of the publisher, editor, managing editor, and business managers are: Publisher, Hatoren Publishing Ass'n, Inc., 89 Delancey St., New York, N. Y.; Editor, I. D. Berkowitz, 89 Delancey St., New York; Managing Editor, Dr. S. Levin, 89 Delancey St., New York; Business Manager, Saul Epstein, 89 Delancey St., New York.

2. That the owners are: Hatoren Publishing Association, 89 Delancey St., New York, N. Y.; Provisional Committee, 44 E. 23rd St., New York; Sol Lamport, 2 W. 88th St., New York; A. E. Lubarsky, 452 Riverside Drive, New York; I. Goldberg, 171 E. Broadway, New York; Dr. I. Straus, Aeolian Hall, New York; Mephitze Sphat Ever, c. o. Dr. M. Levin, 1915 Daly Ave., Bronx, N. Y.; Dr. S. Melamed, Aeolian Hall, New York; Dr. S. Levin, 610 W. 115th St., New York.

3. That the known bondholders, mortgagees, and other security holders owning or holding 1 per cent. or more of total amount of bonds, mortgages, or other securities are: None.

4. That the two paragraphs next above, giving the names of the owners, stockholders, and security holders, if any, contain not only the list of stockholders and security holders as they appear upon the books of the company but also, in caseswhere the stockholder or security holder appears upon the books of the company as trustee or in any other fiduciary relation, the name of the person or corporation for whom such trustee is acting, is given; also that the said two paragraphs contain statements embracing affiant's full knowledge and belief as to the circumstances and conditions under which stockholders and security holders who do not appear upon the books of the company as trustees, hold stock and securities in a capacity other than that of a bona fide owner; and this affiant has no reason to believe that any other person, association, or corporation has any interest direct or indirect in the said stock, bonds, or other securities than as so stated by him.

SAUL EPSTEIN, Business Manager.

Sworn to and subscribed before me this 29th day of March, 1917.

(Seal) MORRIS CAHAN, Commissioner of Deeds,
(My commission expires January 18, 1918.)

ברכות

ברכה לידידינו אברהם ואסתר שפייז־הנדלר להולדת בנם עמיאל. יהי רצון שיזכו לראותו גדול בישראל.

גרשון אפרת ורעיתו.
י. סנדרם ורעיתו.

ברכה מעמקא דלבא לידידי מר אברהם שפייזהנדלר ורעיתו להולדת בנם עמיאל. תגדל השמחה במעונם ויחנכיהו ליהודי טוב ונאמן.

בריזשפורט, קונ. ד. פרדמאן.

הנני מברך את ידידי מר אברהם שפייזהנדלר ואת רעיתו מרת אסתר להולדת בנם. יהא פאר לעמו ונחת להוריו.

מאיר סלצר.

ברכה לבבית לידידינו אברהם ואסתר שפייזהנדלר להולדת בנם הבכיר עמיאל. יהי רצון שתזכו לגדלו לעברי נאמן, מסור לעמנו, לארצו ולשפתו.

צבי, רבקה ותקוה מעהר.

הנני מברך את ידידי הנאמן מר אברהם שפייזהנדלר ואת רעיתו הנכבדה להולדת להם בן עמיאל.

הלואי ויהיה לברכה להוריו ולעמו.

ניו־יורק. ק. נ. שפר.

הרינו מברכים את מר ומרת שפייז־הנדלר להולדת בנם עמיאל. יהי רצון שבנם זה יהיה לברכה לעמו ולהוריו.

פנחס ורבקה מזיא.

בברכת אשר יצליחה ובעבודה פוריה לטובת עמנו ושפתנו הנני מברך את ידידי מר צבי שיפטר לנשואיו עם ב"ג מרת רבקה רר. יתחזינה עיניכם בשוב עמנו לארצנו.

מיניאפוליס, מינ. ש. ברוכין.

אינו אלא הסתדרות של האגודות הציוניות במדינות המערב התיכוניות (אילינוי, וויסקונסין, אינדיאנה, מיניסוטה), והשם „אורדן" שמש אך זכר לנסיון־שלא־עלה בשכבר הימים. בועידה השנתית האחרונה, שנערכה במיניאפולים בחודש טבת שעבר, החלט להחליף שם זה בשם יותר הולם, והוא: „הסתדרות האגודות הציוניות במערב"; ומעתה יעיד שם ההסתדרות עליה, שהיא מעין משנה להסתדרות הציונית שבניו־יורק.

אולם יותר משנוי־השם חשובה הצעה אחרת, שהוצעה ונתקבלה בה בועידה, אך לא הוצאה אל הפועל עד לפני זמן מועט. על־פיה נתחייבה ההסתדרות החדשה־ישנה ליסד בקרבה ועד לחנוך עברי. הועד נוסד סוף־כל־סוף, ומציע ההצעה, מר ש. ב. מקסימון, הועמד בראשו. חברי הועד הם: ד. אברסון, מ. אברמס, ד"ר א. אגרנט, שמואל גינזבורג, ת. הורביץ, ה. טשיפמאן, ליאון זולוטקוף, ד"ר א. ב. יודלסון, י. כהן, ת. לוין, ד"ר א. לוינסון, י. מילר, ש. ב. מקסימון, הרב שאול סילבר, וו. פרבר, ד. ב. פולאק, ד. קניגסברג, ש. רובינשטיין, י. שמר — שיקאגו; ב. אברהמס — גרין־ביי; פרופ. ד. ש. בלונדהיים — שמפין; הרב א. כהן — פאוריה; לואים גורדון — סופיריור; ד"ר ג. גורדון — מיניאפולים; פרופ. ת. מ. קלן — מדיסון; אפרים א. ליסיצקי והרב י. ש. שיינפלד — מילבוקי; י. מארק — גרי.

על־פי התכנית, שעבד מר מקסימון, תהיה עבודתו של הועד מרובעת:

א) חקירה ודרישה במצב החנוך הנוכחי;

ב) תעמולה בכתב ובפה;

ג) סיוע רוחני לקהלות, הנגשות ליסד בתי־ספר עברים;

ד) סרסרות בין מבקשי משרות ונותניהן.

שונות.

הארכיון היהודי בפראג.

הרבה חומר חשוב לתולדות היהודים נמצא בארכיון היהודי בפראג, ואולם זה ימים ושנים אשר לא שם איש אליו לב, והחומר ההיסטורי היקר היה הולך לטמיון.

בעת האחרונה נמצאו בקהלה היהודית בפראג אנשים, שהבינו את כל חשיבותו של ארכיון בזה, והחליטו להביא בו סדרים. בהשתדלותם הוקצע אולם מיוחד בבית־המועצה היהודי לצורך הארכיון, וחכמים יהודיים יכולים להשתמש בו עתה בחקירותיהם המדעיות.

שמונים אלף תעודות מקוריות ותשע מאות פנקסים מכורכים נמצאים בארכיון היהודי בפראג. חשובים הם ביחוד: פסקי הדינים של בית־הדין היהודי בשנות 1682—1779; התעודות המראות את יחוסיהם של היהודים והממשלה בשנות 1724—1820; והפרוטוקולים על־דבר חיי הקהלה בשנות 1793—1840. כמו כן נמצאות בארכיון מגילות יוחסין של 1629 משפחות יהודיות, שנכתבו בשנת 1790.

רבים מחכמי ישראל, מלבד סתם יהודים יודעי־ספר, הם בין המבקרים התמידיים של הארכיון.

* * *

חדשות ספרותיות.

— בפיליפופל של בולגאריה נפסקה הוצאת העתון הציוני: „המשפט".

— בחוברת הפסח של השבועון American Jewish Chronicle בא מאמר מאת אחד־העם על־דבר „היהדות הריפורמית באמריקה".

* * *

תרומות לקופת־הסופרים.

במערכת „התורן" נתקבלו בשבוע זה לטובת קופת־הסופרים הסכומים האלה: מר ב. באלאבאן, פילאדלפיה — 2 דולאר; מר פ. ברנר, ניו־אורליאנס — 1 דולאר; מר י. אייבראמס, פילאדלפיה — 48 סנט. בסך־הכל — 3.48 דולאר. ביחד עם הסכומים, הרשומים בגליונות הקודמים, נכנס עד היום סך של 388.48 דולאר.

מאת המערכת. הננו חוזרים ומעירים את תשומת לבם של קוראי „התורן" על המצב הנורא, שנמצאים בו אחדים מטובי סופרינו העברים בארצות המלחמה. הסכומים הנכנסים לקופת־הסופרים הם, לצערנו, קטנים כל־כך, עד שכמעט אין לנו כל אפשרות להושיט להם את העזרה הנחוצה. הקוראים העברים באמריקה היו צריכים לזכור, שאם לא הם — אין מי שיעמוד לסופרינו העברים בשעת צרה זו.

* * *

מחיי האגודות.

— לאגודת „אחיעבר" תהיה אספה מעשית חשובה במוצאי־שבת, כ"ט ניסן, שעה 8.30 בדיוק, באולמה, 201 איסט ברוד־וויי. על הפרק: בחירות פקידים למחצית־השנה הבאה. כל החברים מחויבים לבוא.

— כל החברים של אגודת „בני עם חי" מתבקשים לבוא לאספת־הבחירות במוצאי־שבת, כ"ט ניסן, בבית־הספר העממי, 63 רחוב הרביעי, חדר 310.

— אגודת „עבריה" בברונזוויל תתאסף במוצאי־שבת, 21 אפריל, בבית מרכז־הציונים, 296 רחוב סקמאן. על הפרק: אישור הפקידים החדשים והרצאה על „עתידות היהדות ברוסיה" מאת מר מ. ליפסון.

— בית־הספר הלאומי לנערות, 63 רחוב טומפקינס, ברוקלין, חגג בשבוע שעבר את חג־הסיום של תלמידותיו. המסיימות עברו על קורס־למודים עברים של בית־ספר תיכוני והן עוברות עתה אל הקורס הגבוה, שנפתח בשבילן. נאמו לכבוד המאורע האדונים: אפרים קאפלאן, ד"ר שמריה לוין, מר י. ב. פינק, מר אב. גולדברג ומנהל בית־הספר, מר א. נ. פרלברג.

— אגודת „צעירי מפיצי שפת עבר" בברונקס תתאסף במוצאי־שבת, 21 אפריל, שעה 7.30 בדינק, באולמה, 1670 במהגיוט אווינו. תכנית עשירה. אורחים רצויים.

— „אגודת הציוניים בהארלם" תתאסף בערב יום הראשון, 22 אפריל, באולמה, 10 מערב רחוב 114. על הפרק: חגיגת ל"ג בעומר ועוד ענינים מעשיים. ציונים וחובבים מתבקשים לבוא.

„לא כל היהודים ישובו לפלשתינה. אולם חלק גדול של העם העברי ודאי שישוב. המדינה היהודית החדשה, תחת חסותה של אנגליה או צרפת, תעשה המרכז הרוחני והתרבותי של היהדות כולה. בארץ־המולדת תקומנה התקוות, שחיו בקרב העם היהודי מאות בשנים".

— בירושלים מתו במגפת הטיפוס, השוררת שם עדיין בכל תקפה, שנים מטובי בניה: דוד שלזינגר, המשגיח הראשי בבית־המחסה ליתומים, ואריה־ליב וובר, מורה בישיבת „אהל יעקב".

— על־ידי הקהלה היהודית בברלין נפתח מוזיאום לעתיקות היהודים: מטבעות, מידאליות, תמונות וכתבי־יד. המוסד נפתח בכסף עזבונו של חוקר־העתיקות היהודי, המנוח אלברט וולף מדרזדן.

— בלשכת ה„מזרחי" נתקבלה ידיעה טלגראפית, שבית־הספר הבינוני „תחכמוני" ביפו נהרס עד היסוד מיריות התותחים של צי־המלחמה האנגלי. המורים והתלמידים, שלא היו באותה שעה בבנין בית־הספר וניצלו על־ידי כך ממות, ממשיכים את למודיהם במקום אחר.

— ביום 11 אפריל היתה בפטרבורג אספת כללית של האגודות הפוליטיות וההסתדריות הצבוריות היהודיות, שבה דנו על־דבר קריאת קונגרס כללי של יהודי רוסיה. בין השאלות, שתבואנה בסדר־היום של קונגרס זה, תהיינה: שאלת סדור החיים היהודיים ברוסיה המשוחררת ודרישת זכיות לאומיות מלאות מאת הממשלה הרוסית.

— הממשלה הזמנית ברוסיה מנתה את עורכי־הדין היהודיים גולדשטיין, האלפרן, גרוזנברג, קלמנוביץ, שפטל, קאפלאן וגינצבורג לחברי המועצת של מיניסטריון־המשפטים.

— בווארשה מת בשנת החמשים ושמונה לימי חייו הד"ר לודוויג זאמנהוף, ממציא השפה העולמית אוספיראנטו. — המנוח היה יהודי מסור לעמו, ועבד זמן קצר בתוך ההסתדרות הציונית.

— ברומי יקרא בקרוב קונגרס של כל ההסתדריות היהודיות באיטליה לשם השגת זכיות שוות ומלאות ליהודי כל הארצות ורכישת ארץ־ישראל לעם־ישראל.

— יורשי המיליונר הציוני חיים כהן בפטרבורג החליטו להקדיש שלשה רבעי מיליון רובל למוסדות לאומיים. הפרטים לא נודעו עדיין.

— באודיסה קראו הציונים בחודש זה בפעם הראשונה אספה המונית פומבית, שלקחו חלק בה כשלשת אלפים איש ואשה. באספה נתקבלה החלטה לדרוש מצירי קונגרס־השלום הבא, שיעמידו על הפרק את שאלת ארץ־ישראל ותתישבות היהודים בה.

— ועד הבחירות הכללי של הסתדרות הקונגרס היהודי התחיל להתכונן אל הבחירות, שתחולנה ביום 10 יוני, 1917, בכל רחבי ארצות הברית. ד"ר יצחק אייזיק הורוויץ נבחר ליושב־ראש הועד, ומר שלמה סופרין — למזכיר נכבד. הועד עבד את כללי־הבחירה ושלחם לכל ההסתדריות היהודיות שבארץ. ועידות להעמדת־נבחרים תקראנה בניו־יורק בימי 12—15 יוני, ובית־ר הערים — באותו השבוע.

התנועה הלאמית

הועידה הציונית הראשונה ברוסיה.

הועד הזמני לעניני הציוניות קבל את הטלגראמה הזאת:

„מוסקבה, 10 אפריל. הועידה הציונית הראשונה ברוסיה זה עתה נסגרה. ישיבות הועידה הצטיינו בהתלהבות והתרוממות הרוח, כי זאת היתה הפעם הראשונה אשר נועדו צירים מכל חלקי המדינה לדון בפומבי, ובלי מורא המאסר, בשאלות יהודיות לאומיות.

„נתקבלו החלטות: לברך את הנשיא ווילסון ואת העם האמריקאי, שעמדו לימין לוחמי־החופש בעולם והכירו בזכיותיהם הלאומיות של העמים הקטנים; ולבוא בחלופי דברים עם מנהיגי התנועה בארצות הניטראליות, כדי שנכוון את כל פעולותינו כלפי המאורעות המתרחשים בעולם, שבודאי תהיה להם השפעה עצומה על עתידו של העם העברי.

„לפני נעילת הועידה נשלחו על־ידיה טלגראמות של ברכה אל הועד הזמני לעניני הציוניות באמריקה, אל חברי הועד הפועל המצומצם, לד"ר מאכס נורדוי ולההסתדריות הציוניות בכל הארצות".

* * *

למצב הגימנאסיה העברית ביפו.

לפני פרוץ המלחמה היו בגימנאסיה העברית 718 תלמידים ותלמידות, שיותר ממחציתם באו מרוסיה. בחדשי החופש בקיץ שנת 1914 הלכו כמאה מהם לבקר את הוריהם ברוסיה ולא יכלו לשוב עוד. כמאה וחמשים אחרים עוד הספיקו לשוב לבתיהם בחדשי המלחמה הראשונים, ואולם עוד נשארו ביפו כמאה וחמשים תלמיד מבני־חוץ, שלא יכלו לשוב לארצותם ונשארו בגימנאסיה. כעת יש בגימנאסיה כחמש מאות תלמידים; ששים מהם נתקבלו בצבא ומקבלים חנוכם בבית־הספר לאופיצירים. מן הגימנאסיה הירושלמית שנסגרה עברו תלמידים מספר אל זו שביפו. הגימנאסיה היפואית מספקת עתה כל צרכיהם של 76 תלמידים ותומכת תמיכה חדשית בעוד 63 תלמידים.

משנכנסה טורקיה לברית הגרמאנית, הוכרחו אחדים ממורי הגימנאסיה לעזוב את הארץ, ואחדים נתקבלו לצבא; ואף־על־פי־כן עלה בידי המנהלים לקיים את תכנית־הלמודים כמעט בשלמותה.

* * *

הכנסות קרן־הרפואה הפלשתינאית.

הכנסות הקרן למשלות אכספדיציה מדיצינית לארץ־ישראל מיסודה של הסתדרות הנשים הציונית „הדסה" הגיעו בראש חודש אפריל שנה זו לסכום של 36,700 דולאר. כידוע, החליטה „הדסה" לאסוף במשך השנה מאה אלף דולאר לשם קרן זו:

* * *

ועד־חנוך עברי־ציוני במערב־אמריקה.

בשנה זו מלאו עשר שנים להוסדו של האורדן „אבירי־ציון", שבאמת רק שם אורדן נקרא עליו. בעצמו של דבר

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— הנשיא ווילסון הוציא ביום ב׳, 16 אפריל, כרוז אל העם האמריקאי, שבו הוא דורש מאתו לאחד ולארגן את כל כחותיו, בחומר וברוח, בשעת המלחמה הגדולה הזאת, שהחליטה אמריקה לקחת חלק בה. ביחוד הוטעם בכרוזו של הנשיא החפץ, שהמסחר העולמי לא יפסק לרגלי מלחמת הים של גרמניה: „צרכי אוכל וכלי נשק צריך שישלחו ויוסיפו לעבר הים, מבלי שים לב אל מספר האניות, שתטבענה בדרך“.

הנשיא פונה אל האכרים, אנשי־תבינים מכל המינים, אל מנהלי מסילות־הברזל ופועליהן; אל הסוחרים, קבלני האניות ובוניהן; אל הפחמיים ואל הגננים; והוא מדגיש את הנחיצות הגדולה להרבות בגדול פירות האדמה ופרי העץ וכל דברי־מכולת: „אם לא נכין אוכל למכביר בשביל העמים הנלחמים וצבאותיהם, אז כל המפעל הגדול, שנתנו ידנו לו, לא יצליח.“

והנשיא מוסיף ופונה אל אנשי־תבינים, הסרסורים והסוחרים, המתווכים בכל ענפי התעשיה והחרושת:

„עיני כל הארץ הזאת תהיינה נשואות, ביחוד, אליכם. האפשרות נתנה לכם הפעם לשרת את ארצכם באמונה. ארצנו תדרוש מכם, כשם שהיא דורשת מכל בניה, שלא לבקש רווחים גדולים, שתתארגנו ותסדרו משלוח צרכי אוכל וכל יתר הדברים הנחוצים למקומותיהם, בתברה ברורה, שרות אחד מאחד אתכם עם אלה העובדים בצבא לטובת ארצם, ולא להנאתם הפרטית. הסיסמה של הסוחרים צריכה להיות עתה: רווחים קטנים ושירות מהירה“.

הנשיא מעיר הלאה, ש„כל איש העובד על גנו, וכל עקרת־בית, שאינה מרבה בהוצאות, עוזרים הרבה לפתור את השאלות הגדולות של העם כולו“, והוא מבקש מאת בני הארץ לכוון את כל מחשבותיהם ומעשיהם לצרכי השעה.

„שעת נסיון גדול באה לעם, ואנחנו מחויבים כולנו לדבר ולפעול ולעבוד יחד“.

— ביום א׳, 15 אפריל, קרא „ועד העזרה היהודי האמריקאי“ לאספה בבית־התפלה „עמנואל“, לצורך תעמולה לעזרת היהודים בארצות המלחמה. האספה נגמרה בבאנקט במלון „סאוואי“, וסכומים גדולים נתקבלו באותו מעמד לטובת ועד־העזרה. מהם: 100,000 דולאר מאת יעקב שיף, 50,000 מאת נתן שטרויס, 25,000 מאת טשארלס ווימפהיימר, 25,000 מאת יוליוס קייזר, 25,000 מאת „האורדן החפשי ברית־אברהם“, 10,000 מאת ס. אונטרמאיר ו־10,000 מאת דזימס ספייאיר.

בבאנקט נודעו שמות חדשים של נדיבים, שהבטיחו לתת עשרת אחוזים נוספים על הסכומים, שיקבצו בעריהם לטובת ועדי־העזרה: שרי־הפלך היהודיים באמברגר מיוטאה ואלכסנדר מאיידאהו, מ. לוי מאומאהא, בן סלינגר מפורטלאנד, י. ת. נקדימון מפורט־סמית, יעקב אפשטיין מבאלטימור, ליאופולד אדלר מסאוואנה, י. ג. יוסף מבופלה, ברנארד ברנהיים מלואיוויל, האחים פאלק מפיטסבורג ואברהם מארקוס ומיכל ילין מניו־ברונזוויק.

מי שהיה ציר ארצות הברית בטורקיה, מר הנרי מורגנטהוי, נבחר לראש הועד, שיעשה תעמולה גדולה לאסוף מאת יהודי אמריקה את 10,000,000 הדולאר, הנחוצים לעזרת אחיהם נגועי־המלחמה בשנה זו.

— המלאכות הרוסית בוואשינגטון הבירה שלחה אל כל ציריה את הטלגראמה הזאת:

„הממשלה הזמנית שלנו מודיעה בכתב של 2 אפריל, כי שווי זכיות גמור ניתן לכל האזרחים הרוסים בלי הבדל דת, גזע או לאום. הסעיף התשיעי באותו כתב מסיר את כל ההגבלות בנוגע לכניסת אזרחי חוץ לרוסיה. ו י ה ו ד י ח ו ץ ־ ל א ר ץ י כ ו ל י ם א י פ ו א ל ב ו א ל ר ו ס י ה כ כ ל י ת ר א ז ר ח י א ר צ ו ת ם“.

— ביום 9 אפריל היתה במלון אסטור בניו־יורק אספה לשם הספקת צרכיהם הדתיים של היהודים בצבא ארצות הברית. באספה השתתפו באי־כח האגודות הדתיות: „ועד הרבנים“, „אגודות הקהלות האורתודוכסיות“, „בתי־הכנסת המאוחדים“, „אגודת הקהלות היהודיות“ (הריפורמיות), „הכנסיה המרכזית של הרבנים האמריקאיים“ (הריפורמיים), „הוצאת הספרים היהודית“ ו„חברות הצעירים היהודיים“.

לאחר משא־ומתן ארוך החליטו הנאספים לבחור בועד של תשעה, שיעסוק בצרכיהם הדתיים של החיילים, ביחוד בהספקת רבנים יהודיים לגדודי־הצבא השונים, מתוך שמונה מאות הרבנים חברי האגודות הנזכרות.

— במוצאי־שבת, 14 אפריל, נפתחה בניו־יורק הועידה השנתית העשירית של „אגודת היהודים הרומיניים באמריקה“, שנמשכה במשך היום הראשון בשבת, 15 אפריל. הועידה הצטיינה בעבודה פוריה ובהחלטות חשובות, שנתקבלו בה הן בעניני חייהם של היהודים יוצאי רומיניה והן בענינים יהודיים כלליים. מן האחרונות יש לציין את הברכה, שנשלחה לרוסיה המשוחררת על שם מיניסטר החיצון שלה, פ. נ. מיליוקוב, ואת ההחלטה לעמוד לימין נשיא ארצות הברית בשעת־המשבר הזאת. חשובה ביחוד ההחלטה לתמוך בתנועה הציונית ובדרישת ארץ־ישראל בקונגרס הבא.

— ב„ועד הנשק“ של „המועצה להגנה לאומית“, שנוסד במטרה להספיק כלי־מלחמה לצבא ולצי של ארצות־הברית, נכנסו גם שני היהודים: יוליוס רוזנוואלד משיקאגה וברנארד מ. ברוך מניו־יורק.

— מנהלי בית־החולים „בית־ישראל“ בניו־יורק הודיעו לנשיא ווילסון, שהם נכונים לפנות את המוסד לצרכי הממשלה בכל עת שתדרוש זאת מידם, וחבר־הרופאים של בית־החולים הציע גם הוא את שרותו לממשלה.

— סיר ארציבאלד מוריי, שר צבאות האנגלים בארץ־ישראל, שכבש זה עתה את עזה ונמצא עכשיו במרחק 25 מיל מירושלים, הודיע בדבר ארץ־ישראל, העומדת להכבש בקרוב על־ידי האנגלים, את הדברים האלה:

„על פלשתינה גופה יהיה נקל מאד להגין אחרי שתכבש על־ידינו. צבא לא רב יהיה דרוש לכך.

„מה נעשה בפלשתינה, לאחר שתשתחרר מעול טורקיה? אין שום ספק, שנקים שם את פלשתינה היהודית כבימי־קדם, ונתן ליהודים את האפשרות להגשים את תקוותיהם.

למטרה דתית, הנעשה בדרכי־שלום, כגון המושבה של הישועים בפאראגוויי — וגם התנועה הציונית תוכל לשמש מופת מצוין במינו לזה, כי בה אנו רואים אלפי יהודים, המתחברים יחד לשם מסורה דתית ידועה, והיא — לקומם הריסות ממלכת ישראל. מר סלושץ, שחקר את הציוניות וכתב עליה הרבה, יואיל ללמדנו על תפקיד הישוב הציוני ותכליתו הנכונה. (החכם ד י א ץ מוסיף על דברי מר זיד בדבר האופי הדתי שיש לציוניות, ואנכי עמדתי על מרוכה זו.)

כ ו ת ב ה ט ו ר י ם ה א ל ה: אמרתם בזה, כי לתנועה העברית יש תכונה דתית, ואני רואה חובה לעצמי לעמוד על המלה הזאת, אחרי שכבר הוכחתי בספרי ובמאמרי, כי לתנועה הזאת יש ביחוד תכונה חלונית־לאומית. ואמנם שונים הם מראות שאלת היהודים: ברומיניה וברוסיה, למשל, היא לובשת צורה איקונומית, אחרי שהיהודים יושבים שם צפופים במספר רב בערים, אשר לא יוכלו לכלכל אותם, והם אומנים ופועלים ברובם, ומזה נולדה תשוקה לאכרות עוד במחצית הראשונה של שנות המאה התשע עשרה, ועד היום נמצאים ברוסיה כשמונים אלף אכרים. צאצאי תושבי הערים לפנים, שהסתגלו לחיי עבודת האדמה והכפרים.

מ ר ד י א ץ מעיר, שאין אלה מושבות במובן המדיני האמתי.

כ ו ת ב ה ט ו ר י ם ה א ל ה: ואולם משנת 1882 התחילו הרדיפות ברוסיה, ומאז התחילה שאלה של יציאה בקרב היהודים. והיה זמן, שבכל שנה ושנה היו עוזבים 150,000 את רוסיה, ולפי הערך הזה — גם בשאר ארצות המזרח. בפאריז יש כשלשים אלף פועלים, בלונדון הרבה יותר מזה ובניו־יורק כמיליון; — ואולם רבים מהם משתוקקים להתישב בארץ־אבותיהם בדרכי שלום. התשוקה לארץ־ישראל מקורה מאז ומקדם, וקבלה צורה מעשית עוד בשנת 1871, שאז יסדה חברת ה„אליאנס" את החוה הראשונה „מקוה ישראל" ביפו. ואולם הנסיון לא הצליח אז מחוסר אפשרות איקונומית והכרה מצד המוני־העם; ורק מימי הפוגרומים התפשטה השאיפה לישוב בארץ־ישראל ולבשה צורה מעשית, בהוסד שבע מושבות על־ידי היהודים יוצאי רוסיה ורומיניה. אבל הישוב ההוא, שנעשה, כמובן, בדרכי־שלום, לא יכול להתפתח בכמות, מפני שפגש שני מכשולים על דרכו: א) המשטר הטורקי הישן הפריע בעד ישוב מתוקן; ב) המשטר הפילאנתרופי היהודי עכב בעד כל התחלה טבעית והתפתחות עצמית. ואף־על־פי שהוציאו על זה כששים מיליון פראנק, לא התפתח הישוב עד אשר הסתדרו החברות „חובבי ציון" והתחילו לפתח את הישוב על השבונם ואחריותם. בידי הנוטעים גנים ופרדסים עלה לכבוש שוקים ליין ותפוחי־הזהב ולהשביח את עבודת המזרע. זה כעשר שנים מאז התבסס הישוב היהודי, והמושבות מתרבות באופן פרוגרסיבי והיו לגורם חשוב בחיי הארץ. בארץ־ישראל גרים כשש מאות אלף תושבים, בהם כמאה אלף יהודים. רובם עניים, אבל הבאים מחדש, שהתישבו בערים, מפתחים את הרושת־המעשה והמסחר, וביחוד נראה פעלם במושבות; עד היום נוסדו ארבעים וחמש מושבות, בהן כעשרת אלפים תושבים, המפוזרות בארבע מאות כפרים ערביים. ואולם ערכן ושוין הכלכלי של המושבות היהודיות מכריע את ערך הכפרים הערביים הדלים והפחותים. וכל אלה המושבות התפתחו בלי עזרת ממשלה או חברה אדירה, ולא עוד אלא שפגשו מכשולים רבים וקשים מן החוץ. אבל בנוגע למשטר הפנימי של הישוב היהודי עלי להודות, שאין ממשלת טורקיה מתערבת בו, והאכרים עומדים ברשות עצמם, ורק הערביים הנוצרים מתקנאים ביהודים וצוררים אותם. הציוניות נוסדה על־ידי הד"ר הרצל לתכלית התפתחות הישוב הזה על בסיס רחב, והיא שואפת לרכז ולארגן יחד את התושבים, למען יוכלו לחיות חיי לאום. השאיפה הציונית היא איפוא לאומית־מדינית; אמנם יש בין המחזיקים בה גם כאלה הרואים, בהתגשמותה לא יסוד דתי דוקא, כי־אם התקוה להגשים את האידיאל של צדק־עולמים, שנבאו לו הנביאים. הרוב בא אל הציוניות מתוך הכרה לאומית־מדינית. בקרב התושבים בארץ־ישראל יש הרבה עממיים, המוציאים עתונים סוציאליים בלשון עברית.

ש א ר ל ז י ד: מכיון שהתנועה שואפת לקומם הריסות ממלכת ישראל, הלא מתכוננת היא לקשר את עצמה למסורה הדתית־קדמונית.

כ ו ת ב ה ט ו ר י ם ה א ל ה: כבר כתבתי בספרי, כי במשך שנות המאה התשע עשרה ועד מאורעות שנת 1882 היתה הספרות העברית פושטת מעליה מעטה הדת ולובשת צורה חלונית; וגם בה, כמו בשאר הספרויות הלאומיות, התחוללו תנועות נגד הדת והמסורת, ואם אמנם עלי להודות, כי התקרבה הציוניות למסורה הנבואית, הנה התכנית העיקרית שלה היא לאומית־חברותית, ורבים מחבריה רואים אותה כנסיון לפתור את האידיאל של הצדק החברתי על אדמת ישראל.

ה ח כ ם ד י א ץ: הנה כי כן הוכיח לנו, שהציוניות משוה לפנינו דוגמה של ישוב, הנעשה בדרכי שלום; אנו רואים, שיש חברות של יחידים, השואפים לברוא ממלכה, אבל הם, כשהם לעצמם, אינם עוד ממלכה...

בזה נגמר המשא־והמתן, הנוגע לציוניות, והכל הודו באותו מעמד, כי הציוניות היא תנועה, השואפת לברוא בדרכי־שלום ארץ של שלום. הרושם היה טוב מאד — וראיה לדבר, שמתנגדי הציוניות מצאו מקום להראות את הדין־וחשבון של ועידה זו, שנדפס אחר־כך, ל„נדיב הידוע", להוכיח לו, כי הציוניים אינם נוהגים כבוד בשיטה הפילאנתרופית שלו; והיה להפך, כי הנדיב שמר את הדברים בלבו, ומאז התקרב לציוניים.

ואולם לפני מספר שבועות בא אות חדש לפעולה, שעשה המשא־והמתן הזה: החכם שארל זיד, שעדיין היה מפקפק לפני שנה להשתתף באספה ציונית, הודיע זה מקרוב, כי הוא רוחש חבה בכל לב ונפש להציוניות: חשיבות התנועה ואמתות דרישותיה פעלו עליו לאט־לאט.

בפה מלא נוכל לאמר, כי מעתה אין עוד ידים ל„דבה הדתית", שבה התכוונו המתבוללים להבאיש את ריח הציוניות לפני דעת־הקהל הנאורה.

ואולם עוד יש למתנגדי הציוניות דבות ישנות באוצרותיהם.

זקנים, היודעים והזוכרים את כל המעשיות הנפלאות האלה. והמורה שלכם הראה לי עליך. אתה יודע, אמרו לי, לספר מעשיות יפות... ספר נא, רבי יהודי, ואני לא אקפח שכרך..."

ואחרי אשר ספר זימל את כל המעשיות הידועות לו, בהוספת מליצות ודמיונות, לפני הזר, אשר כתב כל זאת בספר בשפה יהודית פשוטה, בא על שכרו: הזר נתן לו שטר בן עשרים וחמשה רובל.

בהביא זימל את הכסף לאשתו, תשאלהו בחרדה: איפה השיג שטר כזה?

„— איפה... איפה? — גמגם זימל בלשונו ולא ידע איך לבאר. — קשה לספר... בר־נש, אחד האורחים, בא לעירנו, והוא מקבץ מעשיות וכותבן בספר. ואספר לו עשרות אחדות על־דבר „יהודים טובים" ועל־דבר אליהו הנביא, ובשכר זה נתן לי כ"ה רובל.

„— מי הוא האורח הלז? — התפלאה אשתו ולא יכלה להשיג את הדבר.

„— הלא אני אומר לך, יהודי מפטרבורג. אבל מי יודע — צלל זימל במחשבותיו — מי יודע, יוכל היות, כי זה היה אליהו הנביא שהתחפש.

„— הנך שוטה, — התנגדה אשתו לדבריו, — אילו היה זה אליהו הנביא, היה נותן לך מטבע יותר גדולה.

„— זאת חושב גם אני... — קרא זימל מסופק — ואפשר... מי יודע, מי יוכל לדעת?..."

נושא הציור הוא מענין עד מאד. אבל בידי רייזין היה כל החומר הפסיכולוגי הזה ענין לפילימון שטחי, לבדיחות קלה. אילו בא חומר זה לידי יהודה שטיינברג, כי אז היה מזככו, מרוממו ומכניס בו נפש השירה, אף אם הטכניקה היתה סובלת.

חוקר הנפש משה לאצארוס מביא במאמרו „השעמום" (בספרו „שאלות אידיאליות") הלצה: „כפרי אחד עומד על שפת הנהר, מבוקר עד ערב, ומתבונן במנוחה אל אחד מבני הכרך, אשר חכה בידו לצוד בה דגים.

„— זה שמונה שעות — קרא הסקרן — הנני מתבונן אליך בעינים פקוחות ומתפלא על סבלנותך, העוברת כל גבול, — שמונה שעות אתה משליך חכה לנהר — ומאומה לא צדת, לא העלית אף דג רקק אחד, — סבלנותך זו מהיכן היא באה לך?"

משעמם עד מאד ללכת פסיעה פסיעה אחרי מספר, המשליך חכה לים המציאות ואינו מעלה מאומה. ואין אני רוצה להיות כאותו בן־הכפר.

הזקן וולטייר היה אומר: „כל הסגנונים מותרים בספרות, חוץ מסגנון המביא לידי שעמום".

הַצִּיּוֹנִיּוּת וּמִתְנַגְּדֶיהָ בְּמַעֲרַב־אֵירוֹפָּה

מאת

ד"ר נחום סלושץ.

ב.

הַדִּבָּה הַדָּתִית.

לשוא עמלו נואמים ואנשי־שכל, לשוא פרסמו סופרים וחכמים מאמרים וספרים על־דבר הערך הלאומי־החברתי של הציוניות; לחנם פרסמתי גם אני את דעותי בספרים ובמאמרים על־דבר התחיה הלאומית בישראל ומקומה בתנועות הרוח והצדק, — נמצאו בקרב היהודים אנשים בעלי־השפעה, אשר הצליחו לזרוע בכל תוקף בעתונות ובלשכות „הבונים החפשים" את ה„דבה הדתית". ואם לחש להם אחד לאמר, כי רבים מן הציונים הם חפשים בדעות, היו משתיקים אותו בעלילות שונות.

אָמנם לאט־לאט התחילה האמת לפלס לה נתיב בקרב החוגים הנאורים והאקאדמיים: למשל, הקריאה בספרי זאנגוויל קרבה את לבות כמה יהודים ואינם־יהודים ללאומיות ישראל (כאלה הם המשורר אנדריי ספיר, מרת סלומון, גוסטב כהן ועוד). כשהופיע ספרי על תחית הספרות העברית, הודיע המבקר ארנסט שארל בהשקפה האקאדמית Revue Bleue את האמת הזאת: „מר ס. הוכיח לנו, שיש ספרות לאומית עברית, ובמקום שיש ספרות — על אחת כמה וכמה שיש לאום". ואולם בחורף שנת 1913 קרה מאורע רב־הענין: ישנה בפאריז חבורה של חכמים ומדיניים נאורים, ושמה „חבורה לשם האמת". מטרת החבורה היא להפיץ אור על שאלות חברתיות ומדיניות מסובכות בעזרת חכמים ומומחים, הבקיאים בענינים המדוברים. והנה באותה שנה הקדישו פרקים של משא־ומתן לבירור שאלות הקולוניזאציה למיניהן; וכשהגיעו לפרק העוסק ב„ישוב הנעשה בדרכי שלום" (כלומר: לא על־ידי כבוש), נגע אחד המסובים בציוניות. ויחליטו הנאספים לקרוא לשני אנשים, שלדעתם הם מומחים בענין זה, — להד"ר נורדוי ולי אני הכותב, למען נבאר להם את מהות התנועה.

הד"ר נורדוי לא בא, מסבה לא ארע שחרה, ועל כן נמצאתי לבדי באספה הזאת, שבה השתתפו גדולי החכמים, ומהם מי שהיו מיניסטרים ומדיניים קולוניאליים ידועים. המנהל את המשא־והמתן היה החכם המפואר במדעי הכלכלה, שארל זיד. פרטי הדברים נתפרסמו בשעתם בהשקפה Entretiens libres (שיחות חפשיות). ופה אני נותן את תמציתם:

ש א ר ל ז י ד: עד כה עסקנו בישוב מדיני ולא שמנו לב לשאלת הישוב הדתי, כלומר: הישוב הנעשה לתכלית דתית, שבאמת הוא היחידי, הנעשה בדרך שלום, ולא על־ידי כבוש ומעשה־אלמות. אחרי שאפילו החברות המסחריות, כחברה האנגלית בהודו, סופן היה, שכבשו את המושבות בכח החרב. ואולם ישנן דוגמאות של ישוב

הכילי עד היסוד, בהודע לו לפתע פתאום, כי כל כספו עלה בעשן. אין כל ספק, כי באותה שעה התלקחו והתנגחו בלבו של החנוני מחשבות שונות ורגשות שונים. בציורו של רייזין אין החנוני הקמצן מצטער כלל על אבדן כספו, תמצית חייו, בידי הנשרף, ורק שמח הוא על שאשתו איננה יודעת מאומה. המלחמה, היאוש והתקוה, ההרהורים, הרגשות והספקות, שעברו בבתי־נפשו של החנוני — חנוני על־פי פרנסתו וחנוני על־פי מהותו הרוחנית, — כל אלה הדברים אינם מתוארים כלל בציורו של רייזין. פרוצס נפשי כזה הוא למעלה מכחו.

אומרים בשבחו של רייזין: הוא יודע את כחותיו של כשרונו, הוא יודע גבול ליכלתו הציורית ואיננו מן „המעפילים" להתפרץ אל רשות שאינה שלו. אנכי הייתי אומר: שאין הוא, רייזין, מן „המצליחים" בהכנסו לרשות שאינה שלו. ויש לו, לרייזין, לפעמים דוקא חשק מיוחד לעבור את גבול יכלתו ולבוא, בתור אמן, לעולם שהוא זר בו.

בציורו „העששית" מתאר רייזין את הסבא, יותר נכון: את העששית שלו. אין אָנו רואים בציור הנזכר את עולמו הפנימי של הזקן, כי אם פרטים אחדים מחייו (הפרטים האלה נתפסים ומתוארים אָמנם היטב). הסבא הוקיר את העששית שלו, הבנויה באופן מיוחד ומשונה, מכל החפצים אשר בביתו. העששית היתה חשובה בעיני הזקן גם מהמשקפים שלו, אשר השתמש בהן הן בקיץ והן בחורף. בהעששית נתבטאו אהבתו ודביקותו של הסבא ביופי, נטיתו הפנימית של הזקן היבש הזה לצעצועים־שעשועים.

בציור זה מתואר באמנות עליזה התרפקותו וגעגועיו של הילד־הנכד על העששית של הסבא. בקוים אחדים ויפים מתוארת שמחתו של הילד, בהנתן לו העששית ללוות את זקנו המת לבית־עולמו.

„העששית" היתה יכולה אָמנם להיות סמל לחיי הזקן, סמל לחיי ה„אנשים שהיו", אבל בציור זה אין העששית מסמלת כלום. אין אָנו רואים בכל הציור, כי, בכלל, היתה להזקן איזו נטיה אל היופי. למרות הקוים היפים, שאָנו מוצאים בציור זה, אין אָנו מכירים בו לא צורת אדם, לא צורת יהודי ולא צורת זקן. העששית, שעל שמה נקרא הציור, איננה כלל עיקר, כי במדה זו שהיה הזקן דבק בה, היה יכול להיות דבק גם באחד החפצים האחרים. אמן אמתי בוחר בציוריו רק אותם הכלים והמכשירים, — ומה גם אם הם עומדים במרכזו של הציור,— שהם מוכרחים להיות במקומם, ואין להחליפם בשום אופן באחרים.

בסוף הציור הנזכר אָנו קוראים שורה זו: „ולבי, לב הילד, ראה באיש המהבהבת בהעששית את נשמת זקני". הסוף עשוי בשביל הרושם — זוהי אחת הקפיצות של רייזין לעולם שהוא זר לו, — ואין הוא עומד בקשר לא עם תכונתו של הילד ולא עם כל התוכן של הציור.

נתי שייקים, — בציור הנקרא בשם „ספרים" — בעל הבית חשוב בעיר, מוציא, ביום בהיר אחד, את ספריו החוצה להבר אותם ברוח מהאבק ומהעפוש, אשר נצבר בהם. ילדיו הקטנים עושים עבודה זו בחדוה מיוחדה. זלאטה, רעיתו של נתי, מבקשת את בנה הקטן להוציא החוצה על הספסלים, ששם מונחים ספרי בעלה, גם את ה„צאינה וראינה" שלה. הבעל מסכים לזה, באָמרו בשחוק של טוב לב: „גם את הספרים שלה היא חפצה להבר ברוח, אין עולה בזה — מהיכי תיתי". — זלאטה רואה מתוך חלון ביתה, כי בעלה לוקח בידיו את ספר ה„צאינה וראינה", מדפדף בו מעט ומניחו בבת־שחוק בין ספריו הגדולים והכבדים.

וסוף הציור:

„דבר לא נאה לו!... — חושבת היא בלבבה, ומתחרטת באמת על שעשתה שטות כזו: להבר ברוח את ה„צאינה וראינה", ספר הנשים, בין כל־כך ספרים של גברים..."

בבוא רייזין לתאר, איך מוציאים הילדים את הספסלים ואחרי כן את הספרים החוצה, איך הם מתחרים זה עם זה במלאכה זו, הוא נותן לנו מחזה יפה ועליז, מחזה נאמן מעולם הילדים. אולם ה„עוקץ" שבציור זה, הבושה והחרטה של בעלת ה„צאינה וראינה", יש בו מתכונתו ומרוחו של פיליטון עשוי לבדח את דעת הקוראים.

שם הציור הנזכר הוא „ספרים". הספרים תפסו מקום חשוב בחיי בני הדור שעבר, ורבות יש לספר על־אדות התיחסותם של אלה אל הספרים הקדושים. אולם מה ספר לנו רייזין? — לא כלום.

ולא דרושה־היתה לרייזין בציור זה בת הדור שעבר, כי גם האשה העבריה של זמננו היתה מתביישת בפני בעלה המלומד להכנים ספורים זלים משלה במחיצת ספריו הכבדים, נאמר: ספרי מארכס ודארווין.

נתי בעל הספרים, בציור הנזכר, היה יכול להיות גם החנוני זרח, גם בעל העששית.

ב„אליהו הנביא של זמננו" מתואר זימל, יהודי בן חמשים, מטופל בבנים, נשואים ובלתי־נשואים, התלויים בצוארו, יהודי עני המבקש „מציאה" בחוץ, או: לפגוש את אליהו. שבועים ימים לפני חג הפסח מטייל זימל בשוק, מושך ומורט את זקנו ומעמיק במחשבתו: מהיכן יקח לחג הפסח? הוא נושא עיניו לכל רוחות השוק המלא רפש, כשואל: מאין יבוא עזרי? ובראותו כי אין עוזר, קרא כמעט בכעס: אליהו, איכה? ובאותה שעה נגש אליו המורה של העיר בלויתו של איש בא בימים, בעל זקן גזוז. היהודי האורח הזה פונה אל זימל בבקשה, כי יספר לו מעשיות על־דבר קדושים, על־דבר „יהודים טובים" ועל־דבר אליהו הנביא.

„— על דבר אליהו הנביא? — קרא זימל כמעט בחרדה.

„— כן, יהודי חביב... — גחך הזר מתוך טוב לב. — באתי בכונה מיוחדה הנה מפטרבורג. לנו נחוצות מעשיות כאלה. הנני חוזר על העירות הקטנות לבקש שם יהודים

ששבו אליו. טפת מים נופלת חורתת, כבסל אמן, את האבן, אשר תפול עליה. אין רגל פוסעת על־פני השלג או נודדת על־פני האדמה, מבלי אשר תשאיר אחריה עקבותיה באותיות פחות או יותר ברורות. כל מעשי בני־האדם וכל מפעליהם יכתבו בזכרון בני דורם, כאשר יטבעו בחזות פניהם והליכותיהם של עושיהם. האויר מלא צלילי קולות, רקיע השמים — אותות; האדמה מלאה מצבות־זכרון וכתבות שונות, וכל דבר בעולם מכוסה רמזים, שנקל לאיש נבון לקרוא בהם".

אנכי הייתי גורס בדברי אמרסון האחרונים: „שנקל ל א י ש א מ ן, מי שחונן בנפש יוצרת, לקרוא בהם", במקום „נקל לאיש נבון".

הכתב, אשר ישאירו אחריהם מעשי בני־האדם החולפים, הדורות העוברים, הוא, במקרים ידועים, כתב־חרטומים. דרושות הריפות מיוחדה והרגשה דקה ועמוקה, כדי לקרוא כתב מסובך ומסוכסך זה בנקל. לא כל כותב ציורים ולא כל מספר מעשיות מוכשר לזה. ספר החיים ופנקס המעשים, אשר יד כל אדם כותבת בו, פתוחים לפני כל אחד מאתנו, אולם לא הכל קוראים בהם ישר ולא הכל מבינים את הכתוב במדה אחת, ביחוד במקומות אשר הכתב מטושטש מעט והאותיות מקוטעות. אברהם רייזין, למשל, קורא בספר החיים והמעשים רק את הדברים הכתובים באותיות גדולות ומאירות, בכתב נקי ובהיר. אולם מתקשה הוא בקריאתו, אם הדברים כתובים בכתב רש"י, ומה גם בתוי־החרטומים. רייזין עומד על הפשט הפשוט של ספר החיים, אבל חסר הוא אותם כשרונות הנפש וסגולותיה, הדרושים להבין את רמזי הדברים — „וכל דבר בעולם מכוסה רמזים" — ומה גם את הסודות וסודי הסודות, הצפונים בהם.

ניתי ספר ונחזה.

בציורו של רייזין, הנקרא בשם „אנשים שהיו", הננו מוצאים את זרח הזקן. כל ימיו היה חנוני וקמצן מופלג. מדותיו: קפדנות יבשה בהליכותיו עם הבריות, וגם עם הקונים הבאים אל חנותו. מלה אחת יתירה יקרה לו מכל סחורתו. אחרי המקח אשר ישית על סחורתו לא ישנה, ואוי לו להקונה אשר ינסה להפחית מן המחיר הקצוב. הנהגתו בביתו: ממעט ומקמץ באכילתו, מקמץ בדבורו וחס על כל טפה וטפה של נפט למאור. בת־שחוק לא תעבור על שפתיו, בלתי אם ישמע לפעמים, כי אשתו אומרת בברכת־המזון, שהיא חוזרת אחריו מלה במלה, „הוא יברך את אשתי" במקום „את בעלי".

הליכותיו עם אלהים: כשהיה מגיע זמן תפלת מנחה, היה עוזב את חנותו על יד אשתו והולך לבית־הכנסת. אחרי תפלת מנחה היה שומע פרק במשניות או ב„עין יעקב" ומתפלל תפלת מעריב. אחרי תפלת מעריב היה נשאר כשעה בבית־אלהים והוגה באחד הספרים, שחצים כתוב בלשון־הקודש וחצים ביהודית המדוברת. אמונתו ודעותיו: ירא וחרד הוא מאש הגיהנום, אבל בטוח הוא, כי יפטר מענשו של זה, „יען אם לא צדיק גמור הוא, אבל גם רשע איננו, כי מעולם לא נהנה מעולם הזה".

את כל הונו, אשר צבר מפרוטה לפרוטה, נתן לפקדון בידי גרונם הסוחר. ומדי לילה בלילה, כשהזקנה כבר ישנה, יוציא מתיקם את שטרות־החוב של גרונם. אמנם אין הוא יודע לקרוא בהם, אבל הוא מכיר בשויו של כל אחד מהם על פי מראהו. את שטרות־החוב האלה, שסכומם עולה לאלף רובל בערך, — זה חלקו מכל עמלו ומכל קמצנותו, — הוא ממשש בכל פעם בחבה, והוא מבטיח לעצמו, כי הונו נתון לפקדון בידים אמונות, ואין, חלילה, כל חשש, שמא...

ויהי באחד הלילות, בעלות זרח החנוני על משכבו, שמע את צלצול הפעמונים בבתי־תפלותיהם: דליקה נפלה בבית גרונם הסוחר. הבריות התלחשו בחוץ, כי גרונם בעצמו הבעיר את הבערה, יען כי עסקיו היו רעים. זרח ממהר אל מקום השריפה; הוא רואה את גרונם הסוחר עומד מנגד לביתו הבוער, לבוש באדרת יקרה ושקוע במזמותיו. החנוני הזקן חושב, שלא ממדת דרך ארץ היא לגשת אל גרונם ולדבר אתו בשעה כזו, שהוא שרוי בצער, על עניני כספו.

ובשוב זרח לביתו הוא מתאמץ להסתיר מאשתו את האסון שקרה את כספו. וכשזו נזכרת ואומרת: „כמדומה לי, שמעט כספך נתון לפקדון בידי גרונם", משיב זרח בשחוק: „בידי גרונם? שטיה! זה כבר קבלתי בחזרה".

ו„בעלותו למשכב הודה זרח לאלהים, שהזקנה אינה יודעת, כי כל כספו מונח בידי גרונם... אילו ידעה זאת, היה לבה נשבר..."

זוהי חתימת הציור, הנקודה הגבוהה בחיי זרח הדלים.

התעכבתי ביותר על הרצאת תכנו של הציור „אנשים שהיו" — ציור שאיננו לא מן המעולים ולא מן הגרועים בכתבי רייזין, — יען כי פה ניתנה לנו היכולת להתבונן אל אופן יצירתו ואל מהות כשרונו.

את קמצנותו של זרח, משאו ומתנו בחנותו, את הנהגתו בביתו ובבית־הכנסת, מתאר רייזין כאמן בחון ומנוסה. שרטוטים אחדים, צבעים שכיחים, — והרי לפניך תמונת איש. רייזין יודע לתפוס את הפרטים, את הסמנים המובהקים של הצורה, אשר הוא מצייר. וכשם שזרח החנוני מקמץ בכל צרכי ביתו וגופו, כך רייזין המספר מקמץ במכשירי אמנותו. אינו מפזר את צבעיו לריק ואינו מוציא אף קו אחד לבטלה. את הדבר שהוא רואה ואת הדבר שהוא שומע מתאר רייזין כריאליסט בעל כשרון. עינו כאילו נוצרה לראות דברים קטנים והזיונותיה הדלים של המציאות השכיחה. אולם אין הוא רואה ללב ואין הוא שומע להקול הפנימי של הנפש; על כן סופו של הציור הנזכר — הסוף שלמענו נברא כל הציור — קטוע, בלתי־ברור ובלתי־מובן כלל. הסוף איננו מתאים כלל לכל הציור. הננו רואים לפנינו חנוני קמצן, שהוא חס על כל טפת נפט במנורתו, חנוני שצבר את הונו מפרוטה לפרוטה במשך כל ימי חייו, והנה כל כספו, חלבו ודמו, עולה בתוהו ברגע אחד על־ידי הדליקה בבית גרונם הסוחר. החנוני שומע בחוץ, כי גרונם, העומד לבוש אדרת יקרה, הדליק בעצמו את ביתו, יען כי עסקיו היו רעים. אין כל ספק, כי נזדעזעה נפשו של החנוני

— מי מדבר כאן בליכוגרודוק? מדבר אני במינסק. מינסק עיר גדולה לאלהים היא, כרך גדול. מוצא אתה באמריקה את יהודי פלך מינסק לאלפים ולרבבות. וכולם קוראים עתונים...

— אם כן, רוצה היית, כי בשכר פרוטתך יביא לך העתון בכל יום פרישת־שלום ממינסק?

— אך אשה את! — התרגז גדליה. — עתון באמריקה מצווה ועומד להשביע רצון את כל קוראיו, ואפילו אם שכרו רק פרוטה...

ג.

בבית־הכנסת לא הרגיש גדליה, לתמהונו הגדול, שום התעוררות בקרב המתפללים. רוב המנין יהודים זקנים היו, והשאר — נערים יתומים, האומרים קדיש אחרי נשמות אבותיהם. לאחר תפלת שחרית, בעת קפול הטלית והתפלין, נגש גדליה אל רב זיסי שמלקיש, יהודי חסיד מבני גאליציה, המלוה הלואות קטנות ברבית גדולה, ופנה ואמר לו בבת־צחוק של זחיחות־הדעת:

— למדרגה יפה הגיעה עכשיו אויסטריה שלך... בושת וכלימה, רב זיסי!

רב זיסי זקף עליו את גבות־עיניו המוקרחות בתמהון.

— אומר אני: אויסטריה צריכה עכשיו להתבייש בפני שכנתה... ימות המשיח שם... ריפובליקה ברוסיה!

— ריפובליקה של קוזאקים! — ענה רב זיסי בבוז, מבלי להביט בפני איש־שיחו.

— ואף־על־פי־כן יפה ריפובליקה של קוזאקים ממלכות של קבצנים! — השיב גדליה אף הוא את חלקו. — הקוזאקים לא מצאו פתאום חן בעיניו! וכי ראית קוזאק מימיך, בשבתך בגאליציה על לחם־נקודים ובאכלך שום לשובע?

מסביב להמתוכחים נקבצו ועמדו זקנים אחדים והטו אוזן קשבת.

— קוזאקים!... — התמרמר גדליה בתוך החבורה וכרך בחמת־רוחו את רצועות התפלין במהירות יתירה. — גאליצאי מפחד תמיד מפני קוזאקים! מסיחים אנו כאן בכלל ישראל, בנס גדול שנעשה לנו, והנה בא זה ואומר: קוזאקים!... יהודי שכמותך! היודע אתה את טעמה של ריפובליקה רוסית? הלא כל הארץ תהיה עתה כגן־עדן שם... אמריקה תבוש בפניה... חה! וכי קלה בעיניך ריפובליקה רוסית? משל למה הדבר דומה? ל... ל... לאמריקה ו... ו... וארץ־ישראל ביחד! וגם הקוזאקים אינם נוראים כל־כך, כמו שמספרים עליהם בגאליציה... שאלו את פי — ואגיד אני לכם מה טיבו של קוזאק... יודע אני את העם הזה ואת לבו — לב־זהב לו. יודע אני את האכר הרוסי, כמה שנאמר, בכיסו ובכוסו... כולנו, גם אני וגם אבותי ואבות־אבותי, היינו מחזיקים בתי־מרזח בעירנו ובסביבה. כל האכרים מכל הכפרים היו שותים בביתנו ומתגוללים בקיאם ביום ובלילה. ואף־על־פי־כן... אהבה רבה אהבונו וכבוד גדול כבדונו. „חווייטיל איש ציפקה" (שם אבי, עליו השלום, היה רב פייטיל, ושם אמי — ציפה) היה יקר בעיניהם גם מן הכומר, להבדיל. וזכורני, פעם אחת, כשהייתי נער, לקחני אבי, עליו השלום, אל אחד הכפרים, אשר שם ישב דודי, אף הוא בעל בית־מרזח. עמד בן־דודי ולקחני והביאני אל חצרו של אחד האכרים. נתקבצו אלינו כל השקצים, ילדי האכרים, לראות במחזה — נער יהודי, הבא מן העיר, והוא לבוש כבן אחד הפרתמים! ולא ריקם באו — כל אחד מן השקצים הביא לי מתנה בכתנתו: זה נושא תפוחים, זה — אגוזי־היער, וזה — צמוקי אגסים. והגדולים, האכרים ונשיהם, הבחורים והבתולות, עומדים אף הם מסביב ומקלסים אותי ואומרים: „הביטו וראו — הלא זה בנו של חווייטיל שלנו!"... והיה שם שקץ אחד קטן, אשר לא הביא לי מאומה. זוכר אני אותו כמו חי: לבן־שערות, לבוש־קרעים ורגליו היחפות פצועות... בן עניים היה. ועמד השקץ הקטן כל אותה השעה מרחוק והביט אלי ביראת־הכבוד, ואל חבריו הביט בקנאה רבה. והגדולים, הבחורים והבתולות אשר מסביב, מלעיבים ומתקלסים בו: „אי לך, תולעת זוחלת, מדוע לא הבאת אף אתה מתנה לבן חווייטיל?"... ורק כאשר ישבנו בעגלה לשוב העירה וכבר הרחקנו מן הכפר, והנה השקץ הקטן הלז דולק אחרינו בכל כחו, כל עוד נשמת־חיים באפיו. כאשר השיג את העגלה, הוציא מתחת בית־שחיו חבילה כבדה של צמר־כבשים, זרק אותה לתוך עגלתנו באין אומר ודברים, ומיד חזר לאחוריו ונתעלם מן העין באבק הדרך. לימים נודע לנו מפי אכרי הכפר, כי את חבילת הצמר הזאת גנב אותו שקץ בו ביום מבית אחד מבעלי־הגוף העשירים, דנילא שמו... והלה אומר: „קוזאקים!"...

(סוף יבוא).

אַבְרָהָם רֵייזִין

(שרטוטים של בקורת).

מאת

ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן.

ג.

אברהם רייזין מתאר בחלק השני מ„כל כתביו" „אנשים שהיו", כלומר: בני הדור שעבר. אנשים, יהודים, שהתבונן אליהם, שחי במחיצתם ושידע אותם מקרוב. נראה־נא מה מצא בחייהם. הן עוד מעט והדור הזה יגלה ממנו, על כן יקר לנו כל שרטוט ושרטוט מחייהם, מהליכותיהם, נמוסיהם, אמונותיהם, דעותיהם, רגשותיהם, מרותיהם ודרכיהם. יקר לנו כל אמן, כל משורר, אשר צרר את נפשותיהם של בני הדור החולף בצרור החיים.

בחשבי על־אדות זאת, עולים על לבי מאליהם דברי הסופר האמריקאי השנון ר. וו. אמרסון, במאמרו על־אדות המשורר האשכנזי גיתה: „כל הדברים מצווים ועומדים לרשום את קורותיהם. הצל מלוה כעבר נאמן את כוכבי־הלכת ואת צורי־החלמיש. שן־סלע מתגולל שורט שרטת מדי עברו בהר; הנחל השוטף משאיר אחריו חריצים באדמה; החיה — את עצמותיה בשכבת־אבנים; החציר ועלה־הירק משאירים את הכתובת שעל־גבי מצבתם בהפחם

— מי מבקש זאת מידכם? — טען גדליה מתוך תנועת־ידים, בעמדו אחר הצהרים בלשכת תלמוד־התורה לפני המזכיר הצהוב ציזיק ובכוונו את מחאתו הנמרצה כלפי עורכי העתונים. — הלא יודעים אנחנו, אל מה אתם נושאים עיניכם! הפרוטה, הפרוטה היא משאת־נפשכם — ופרוטה זו אני נותן לכם בחפץ־לב גם מבלעדי זאת. אינני דורש מכם, כי במחיר פרוטתי תעשו לי ריבולוציות וריפובליקות, שלא היו ולא נבראו!...

— אבל מה יעשו העתונים, מר וויוואט, אם הסופרים שלהם משפיעים עליהם מיני חדשות כאלה? — נסה המזכיר ללמד זכות עליהם וחשף מתוך שחוק־התולים את שניו הגדולות והצהובות. — הלא גם הסופרים קרואים אדם, ואף הם צריכים לעשות חיים באמריקה!...

— ובכן, שוב אין להם דבר יותר נחוץ להדפיס? מוטב שידפיסו את הכרוז שלנו על־דבר תלמוד־התורה, המונח אצלם זה חודש ימים, ואל ישעו בדברי־שקר! חה! תינוק מצאו לספר לו גוזמאות! ה„צאר“ מתפטר מכסא־מלכותו! חתול מוותר על קערה מלאה שמנונית!...

ואולם באותו ערב, כשחזר בנו האינגינר מעבודתו וספר, כי גם ה„טיימס“ מאשר את הידיעות, וכי הדבר קרוב לודאי, שיכוננו ברוסיה ריפובליקה, ריפובליקה כהלכתה, כזו שבאמריקה, נבהל גדליה מאד ואבדה לשון ממנו. ה„טיימס“ אשר בניו־יורק הלא הוא אחיו הצעיר של ה„טיימס“ הלונדוני, וכל מה שנאמר בה„טיימס“ הלונדוני כאילו נאמר מפי הגבורה. סוד גלוי היה לרבים עוד לפנים ברוסיה, כי אפילו סוקולוב, זה נחום סוקולוב אשר ב„הצפירה“, שואב כל חכמתו וכל ידיעותיו הרבות בעניני המדינות והמלכים רק מפי ה„טיימס“...

גדליה ישב רגעים אחדים מחריש ומשתאה, מביט אל פני בנו בעינים קמות.

— למה נבהלת כל־כך? — שאלהו בנו בבת־צחוק קלה.

— נבהלתי? חס ושלום... אדרבה... אדרבה ואדרבה! ובכן, אמת נכון הדבר? אין כאן משום טעות חלילה, או משום „בלוף“? ריפובליקה ברוסיה? ריפובליקה עם... עם... עם פרזידנט, פרזידנט פשוט, בשר ודם?... אי־אי! — התחיל גדליה להתלהב וקם ממקומו בהתרגשות רבה, כאילו רק עתה ירד לעומקו של דבר. — נפלא, נפלא מאד! מי יאמין לשמועה! ימות המשיח הגיעו במלחמת גוג ומגוג זו! ימות המשיח ממש!... פריידה־לאה, מהרי הנה! הניחי שם רגע את הקדירות, בואי הנה ותשמעי מעשי אלהינו!...

בפתח הטרקלין נראתה פריידה־לאה, אשה כפופת־קומה וקמוטת־פנים, בפאה נכרית שחורה ומבהיקה ובמשקפים גדולות, שמתוכן הציצו שתי עינים טובות ומלגלגות.

— מה לך, כי נזעקת פתאום? — שאלה בבת־צחוק רכה. — שוב אתם מתנגחים שם ואינכם יכולים לחלק ביניכם את הירושה של האשכנזים והאנגלים?

— מי משגיח עכשיו באשכנזים ובאנגלים? לב מי ילך עתה אחריהם? פריידה־לאה! — נגש גדליה אל אשתו ואמר בקול חוגג ונרגש. — השומעת את? עכשיו הגיעה שעתך! הלא כל הימים את נכספת ומתפללת לשוב הביתה? הלא זוהי משאת־נפשך גם ביום וגם בלילה? ובכן, הנה הגיעה שעתך הפעם! קומי־נא וחבשי את כל חפציך, את הכרים והכסתות ואת כלי־הכסף, ונסע שנינו הביתה, לליכוגרודוק! אין עוד קיסר שם, אין שוטר, אין אוראדניק *, אין אקציזניק **! מדינה חפשית, כולה כאמריקה! ריפובליקה! פרזידנט! פרזידנט בלי־כוגרודוק!...

ב.

למחר השכים גדליה עם דמדומי שחר. מקוצר־רוח לא יכול להמתין עד אשר יבוא מוכר־העתונים אל ביתו, ומהר החוצה, קנה שם את עתון־הבוקר היהודי וחזר וישב ליד החלון, לאור הבוקר הכהה, וקרא ושתה בצמא את כל החדשות, הבאות מרוסיה. עכשיו כבר האמין בכל לבו לכל הידיעות הנפלאות האלה, ולא עוד אלא שנדמה לו, כי מעטות הן, קלושות ומקוטעות. נראה לו, כי הפעם מקמץ העתון בדברים, נזהר ביותר שלא להגזים חלילה, מבליע בנעימה כמה וכמה ענינים חשובים, האומרים: „דרשנו“... ואולם גם זה המעט, הכתוב פה, דיו להלהיב את הרוח, לסובב את הראש ולהרכיב את הדמיון על כנפי נשרים.

— נסים ונפלאות! מעשי אלהינו!... השומעת את, פריידה־לאה? — קרא גדליה, הרים את ראשו מעל העתון וכוון את פניו אל פתח חדר־המטות. — ימות המשיח הגיעו! אכן אמת, אמת הדבר! לא פללתי, כי עוד נזכה אנחנו לעת כזאת! הנה קורא אני בעתון ואינני מאמין למראה עיני. הצאר חבוש בבית־האסורים... איננו עוד קיסר — אדם פשוט הוא, כמוני וכמוך... „מיסטר רומא־נוב“ — כך כותב העתון... מיסטר נאה, אוי ואבוי לחייו... כשהביאו לפניו את הבשורה הטובה, געה בבכי... ויורש־העצר הקטן חולה... עלוב־נפש, במה חטא הוא?... והמיניסטרים נדונו כולם למיתה... סוף גנב לתליה... וזה האח שלו, מיכאילא שמו, התפטר מכסא־המלוכה... איננו רוצה בכתר־מלכות... לא מדובשך, הוא אומר, ולא מעוקצך... כל אשר יחליט העם, הוא אומר, כן יקום וכן יהיה... והעם רוצה דוקא בריפובליקה... מתקנאים הם באמריקה... כל העם, ואפילו האכרים... איוואן רוצה בריפובליקה דוקא... אי, איוואן, איוואן!... וכבר נשבעו כולם שבועת־אמונים... אודיסה, חארקוב, צאריצין... ורק את מינסק איננו מזכיר פה עדיין. חבל, ששכח להזכיר את מינסק! — קרא גדליה בנזיפה כלפי העתון. — חשקה נפשי לדעת, מה אמרה מינסק על כל זאת? מספר הוא לי על איזו צאריצין, אשר אבותי ואבות אבותי לא היו שם, ועל מינסק הוא עובר בשתיקה!

— מאין לו לדעת, כי ליכוגרודוק היא בפלך מינסק? — שאלה הזקנה בלגלוג קל, והיא יוצאת מחדר־המטות בגלימה ארוכה ושבים לבן על ראשה.

---

* שוטר בעיירות ובכפרים. — ** גובה מכס היין.

מבקשים קרבתו, שואפים צלו. נדמה להם, להקטנים, כי אין זה בשר ודם כמוהם, כי בריה ממין אחר הוא. הוא אחר וריחו אחר — ר י ח א ח ר נ ו ד ף מ מ נ ו...

אכן, מעולם לא קנא שלום באיש קנאה גדולה כל־כך, כמו שקנא הפעם בהגימנאזיסט המאושר הזה. „מי יתן את נפשו תחת נפש בן הרופא! מדוע לא נולד הוא במקומו בבית יענקיל הרופא? הלא גם הוא נקרא בשם שלום... וכי לא יפה היה עושה הקדוש־ברוך־הוא, אילו החליף את נחום רבינוביץ ביענקיל זה הרופא לרוחתו, לישועתו?"... והוא רואה את הגימנאזיסט הקטן בחלום הלילה. והוא הוגה בו בהקיץ. אינו יכול להסיח ממנו את דעתו אף רגע. רוח עועים התעהו, מין שגעון תקף עליו בימים ההם, כבימי אהבתו הראשונה וקנאתו העזה בחיים פרוכטשטיין!... גדולה, גדולה היתה הקנאה אשר קנא הפעם בגימנאזיסט הקטן הזה! לגשת אליו ולדבר אתו לא מלאהו לבו. איך יגש ואיך ידבר פנים אל פנים עם גימנאזיסט?... איך אפשר לגשת ולעמוד בפני נער, אשר שמו שלום והוא מכונה סולומון?... ואולם בדמיונו כבר ראה את עצמו, והנה אף הוא גימנאזיסט קטן, ואף שמו איננו עוד שלום, אלא סולומון, ואף הוא לבוש בגדי־שרד עם כפתורי־כסף, וצעצוע לו בכובעו, וכל הנערים מקנאים בו, וכל היהודים מראים עליו באצבע, תוהים ומשתוממים: „הזה הוא בנו של נחום רבינוביץ, הזה הוא ה ג י מ ־ נ א ז י ס ט?... האם שמו של זה היה לפנים שלום?..."

* * *

נקל איפוא לשער את השמחה הרבה ואת רגשות האושר הגדול, אשר מלאו את לבו של שלום על כל גדותיו באחד הימים, עת אשר בשרהו אביו, כי מחר, אם ירצה השם, יכנס בשעה טובה לאסכולה. כבר היה, הוא אומר, אצל המנהל וכבר הגיש לו כתב־בקשה — לעת־עתה ל„המחלקה המכינה".

— במשך ששה שבועות תעבור את המכינה ותכנס, אם ירצה השם, לבית־הספר של המחוז, ומשם תעבור בעזרת השם לגימנאזיה, ומן הגימנאזיה תלך הלאה... הכל בידי שמים, ובלבד שתהא שקוד ללמוד ותשתדל להיות איש...

שלום כמעט הוציא קול צריחה מגרונו מרוב חושיו, אלא שהתבייש בפני אביו לעשות כן. בודאי ובודאי יהיה שקוד ללמוד וישתדל להיות איש! מוכן ומזומן הוא לכך בכל לבבו ובכל נפשו! אמנם אין הוא יודע עדיין מה הוא „בית־הספר של המחוז", ומה טיבו של „מנהל", ומה פירושה של „מכינה"; ואולם זוכר הוא היטב את כל הגדולות והנפלאות, אשר ספר ארנולד, ארנולד החצרוני... ובדמיונו עולה לפניו דמות־דיוקנו של הגימנאזיסט הקטן, בן יענקיל הרופא, עם כפתורי־הכסף ועם הכובע המשונה ועם הצעצוע אשר עליו, — ולבו מתמלא רגשות־עדנים, וראשו עליו סחרחר מרוב עליצות, ודמעות, דמעות אושר וגיל, עומדות בעיניו. ואולם מתאפק הוא בכל כחו ונצב לפני אביו כבעל־נימוס, כאיש מתון, תם וישר, שאינו יודע לשאל. האיש המתון ובעל־הנימוס הזה התפלל עתה בלבו לרגע אחד של בדידות ויחוד הנפש — אז ישלח רסן מעל פניו: יעניק לעצמו שתי מכות־לחי מרוב שמחה וגיל, או יכה את עצמו על שוק פעם ושתים, או יתנפל לארץ ויתהפך על ראשו שלש פעמים לכאן ולכאן, או יעמוד לקפוץ על רגל אחת, קפוץ וזמר בניגון את הזמר הנחמד הזה:

סולומון! סולומון!
סולומון הגימנאזיסט!...

— ולעת־עתה, עד שתגיע השעה הטובה, לכה־נא במחילת כבודך להניע את עריסת התינוק, ואחר־כך תשב ותעזור לי לכתוש צמוקים...

מובן מאליו, שאת הנופך הזה מוסיפה משלה האם־החורגת, וכדי שלא יפלא בעיני הקורא דבר הצמוקים, הטעונים כתישה, צריך אני להזדרז ולהודיעו כאן בעוד מועד, כי להרחבת מקור הפרנסה המצומצמת בפונדקו פתח נחום רבינוביץ יקב לממכר יין ותלה על פתחו שלט בלשון זו:

„ממכר כל מיני יינות של גדות הנגב".

הוא עצמו עשה את היינות האלה למיניהם מצמוקים כתושים וקרא להם שמות שונים, אשר מהם נחרתו בזכרון המספר „ווימורוזיג", „חרס", „מאדירה" ועוד מין יין אדום בשם „צירקובני כשר לפסח" *. את המין האחרון הזה אהבו הקטנים יותר מכל מיני היין האחרים, משום שיין „צירקובני כשר לפסח" היה מתוק לחך ומקהה את השנים כאחד. מתיקותו באה לו על־ידי מין שרף, שמסכו לתוכו, וקהותו נוספה לו בעטים של חרצני הצמוקים. ומאין קלט היין את צבעו, צבע האדמימות אשר לו? — סוד זה היה גלוי רק לבעליו, להאב נחום רבינוביץ... מדי פעם בפעם, כשהיו שולחים את הקטנים לתוך היקב להביא לוג יין, היו מתגנבים אל ה„צירקובני כשר לפסח" וממלאים גרונם מן האדום־האדום הזה פי־שנים באין מפריע. ואף־על־פי־כן היה היין הזה מספיק לבני־הבית לחם לשובע — יותר מישאר מקורות הפרנסה.

יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ

מאת

י. ד. ברקוביץ.

א.

גדליה ווײוואט, אחד מבעלי־הבתים החשובים בפרבר הסמוך לניו־יורק ואחד הגבאים בתלמוד־התורה „לקח טוב", התהלך בימים האחרונים, אחרי בוא הבשורה מעבר לים על־דבר המהפכה הגדולה ברוסיה, נרעש ונדהם עד היסוד. מתחילה לא האמין לשמועות והתקצף בהעתונים היהודים, המתעים את לב העם בידיעות־שקר, בודים מלבם חדשות משונות, שאינן מתקבלות על הדעת, והכל — בשביל הפרוטה.

---

* יין בית־כנסית־הנוצרים כשר לפסח.

הוא, ואפשר לבוא אתו בדברים, לחקור את פיו ולדעת, מהי סבת המועקה, שאדם חש מתחת לכף־הזהו? ומה טעם בדבר, שאדם החש ריאומטיקות ברגלו משקים אותו עטרן? מה ענין אצטומכה אצל רגל? — וכיוצא בדברים אלו. ולא זו בלבד. מוצא אתה ביענקיל זה הרופא עוד מעלה אחת: איננו עומד על המקח. מקבל הוא כל מטבע, שאתה נותן לו. אינו מעיף עליה אפילו את עיניו. ממשמש הוא רק באצבעותיו רגעים אחדים ועומד בחשכה על ערכה של מטבע זו, שתקעת לידו. אם אסימון הוא, שאינו עובר לסוחר, מיד הוא מחזירו לך ואומר, שאין צורך בכסף כלל. ועל־כרחך אתה מעביר על טבעך ונותן לו מטבע אחרת.

ועוד מעלה אחת אתה מוצא בו: איש־רעים הוא להתרועע ואוהב להרבות שיחה עם כל אדם, לדבר ולספר על כל ענין וחפץ. וביותר הוא מרבה לדבר ולספר בשבח בניו, להודיעך כמה נאים בניו וכמה הגונים הם. בן אחד יש לו, הוא הבכור, שלום שמו, המכונה סולומון, — והריהו „גימנאזיסט“, הלומד בגימנאזיה. כשיפטר, אם ירצה השם, מן הגימנאזיה בשלום, יכנס לאוניברסיטה ויצא משם מוכתר בכתר דוקטור — דוקטור כהלכתו, דוקטור ממש!

— כלתה נפשי לימי החג! — אומר יענקיל הרופא מתוך אנחה. — אם ירצה השם, לחג הפסח יבוא אלי סולומון שלי, ואז תראו בעיניכם מה טיבו של גימנאזיסט קטן זה!...

גם נפשו של שלום תכלה לימי החג. גם הוא מחכה ומצפה בכליון־עינים לבוא הגימנאזיסט הקטן, לראות בעיניו מה מראהו של זה ומה טיבו.

והנה שמע אלהים אל תפלת שניהם ובא החג, חג הפסח. עתה יראה שלום בעיניו וידע מה טיבו של גימ־נאזיסט קטן.

* * *

יענקיל הרופא אינו נמנה על היראים והשלמים, המקדימים לפתחו של בית־הכנסת בימי החג. הלא דוקטור הוא בישראל! אמנם רק חצי דוקטור הוא, ואף־על־פי־כן דוקטור שמו. ואולם לכבוד בנו האורח, לכבוד הגימנא־זיסט הקטן, השכים הפעם ובא לבית־הכנסת בין כל הבאים. נכנס מסורק ומפוקס ופניו מבהיקים מאושר. יושב הוא על הספסל התיכון, זה שכנגד כותל המזרח, ולידו עומד בנו שלום, המכונה סולומון, לבוש בגדי־שרד עם כפתורי־כסף מכף רגלו ועד קדקדו, ועל ראשו כובע משונה, כובע שצעצוע עליו. אוחז הוא בידיו סדור־תפלות קטן ומתפלל כאחד האדם, וכל בעלי־הבתים וכל הנערים אשר בבית־הכנסת אינם גורעים עין מן הגימנאזיסט הקטן הזה ומן כפתורי־הכסף אשר לו. דומה, בן־אדם הוא כשאר בני־האדם, נער ככל הנערים — ואף־על־פי־כן נבדל הוא מכולם: „גימנאזיסט“! — ואנחה עמוקה פורצת מלבו של שלום למראה הנער הנפלא והמאושר הזה.

לאחר התפלה אין יענקיל הרופא אץ לצאת מבית־הכנסת. עדיין יש לו שהות לעמוד. הללו — הוא מקדם את פ נ י ה ם בברכת יום טוב, והללו — הם מקדמים את פ נ י ו בברכת יום טוב. ובעיקר, הלוא בוראי יפתחו כאן בשיחה על־אדות בנו הגימנאזיסט. ואמנם כך היה מעשה.

— הזה הוא, רב יענקיל, בנך הגימנאזיסט, אשר אמרת? הא לך שלום.

וכל באי בית־הכנסת תוקעים לו כפיהם מכל העברים. דומה, רק נער הוא — ואף־על־פי־כן הנה נדחקים ובאים אליו יהודים בעלי זקנים ארוכים, חולקים לו כבוד ונותנים לו שלום!... אחדים מהם מתעכבים קצת על־ידו ופותחים בשיחה, חוקרים ודורשים את פי יענקיל הרופא על־אדות בנו: היכן הוא לומד? ומה הוא לומד? ומה יהיה אחר־כך, לאחר שיגמור את למודיו? עד היכן יגיע בלמודיו?

— עד היכן יגיע בלמודיו? — עונה ואומר יענקיל הרופא בבת־צחוק שחצנית. — למקום הגון יגיע, חי־חי־חי! דוקטור יהיה. דוקטור ממש, חי־חי־חי!

בנו של יענקיל הרופא יהיה דוקטור? דוקטור ממש?! — אם כן, מובטח לו, מכל מקום, כי פרנסה לא תחסר לו... כך עומדים ותוהים עליו יהודים ארוכי־זקן ומקנאים בו ובאביו המאושר, אף־על־פי שהדבר, לכאורה, תמוה מעיקרו: קנאה זו למה היא? וכי מי, למשל, מעכב בידם מלעשות גם את בניהם דוקטורים? אין איש מעכב בידם. ואולם מאחר שאבותיהם לא רצו לעשות א ו ת ם דוקטורים, הרי אף הם הולכים בדרכיהם ואינם רוצים, כי ב נ י ה ם יהיו דוקטורים. וכנגד זה מתנחמים הם בלבם, כי בניהם יהיו, לכל הפחות, יהודים נאמנים. אלא מה? תאמר: פרנסה? אין בכך כלום! כתוב מפורש הוא בתהלים: „השלך על השם יהבך והוא יכלכלך“. תרגום אונקלוס: „מאן דיהיב חיי יהיב מזוני“... הנה יוזי פינקלשטיין לפניכם: בר־נש זה מעולם לא למד באסכולות ולא הוכתר בכתר דוקטור, ואף־על־פי־כן יהא חלקנו עמו רק לשליש ולרביע — ומצא לנו!...

— ובכן, איפוא, כמה, אתה אומר, רב יענקיל, עדיין צריך הוא ללמוד, זה הקטן, זה הגימנאזיסט שלך? — שואלים אותו היהודים ומביטים עליו מלמעלה למטה.

— סולומון שלי? — עונה ואומר יענקיל הרופא, מחליק בידו על זקנו הקלוש ונראה כרוקד על רגל אחת. — אה! עוד רב הדרך לפניו! עוד הרבה עליו ללמוד!

והוא מונה באצבעותיו את מספר השנים, אשר עליו ללמוד עוד בגימנאזיה, ואחר־כך יעבור לאוניברסיטה, ומשם יצא לעבוד בבית־החולים, ואז יעשה רופא־הצבא, כלומר — אופיציר כמעט, מקושט בכתפות של זהב, חי־חי־חי...

דומה, אין עוד אדם מאושר בארץ כיענקיל הרופא — זה היהודי הקטן, שחוטמו שרוע ושערותיו המסולסלות מפוקסות ומשוחות יפה בשמן המור ועטיפה לו לשכמו, כמנהגו של דוקטור ממש. ואין עוד נער מאושר בכל הארץ כבנו הגימנאזיסט — זה הקטן אדום־הלחיים עם כפתורי־הכסף ועם הכובע המשונה ועם הצעצוע אשר עליו. שניהם יוצאים מבית־הכנסת מוקפים בעלי־בתים חשובים מימינם ומשמאלם. הגדולים כרוכים אחרי יענקיל הרופא, והקטנים נגררים אחרי בנו הגימנאזיסט הקטן,

עברים. בהם, בשוחרי התרבות העברית, תלויה הגשמתו של הרעיון הזה והצלחתו. אם יתרשלו הפעם בעבודתם, מוטב היה לה להסתדרות העברית שלא נבראה משנבראה. באמתלאות ובתירוצים רגילים, ואפילו בבקורת קשה, לא ימלאו את חובתם. עבודה נחוצה כעת, השתתפות חיובית, הנושאת פרי.

שִׁיר־עָם

מאת
אפרים א. ליסיצקי

הַחֲצֹצְרָה כְּבָר תָּרִעָה,
הַמַּחֲנֶה נִזְעָקָה —
יָפָתִי! צְרוֹר פְּרָחִים הֵבֵאתִי לָךְ שַׁי;
בְּצִלְלֵי הַשִּׁטִּים
בְּגַנֵּךְ כִּי תִּטְּעִים
וּלְבִלְבּוּ — דְּעִי: אֲנִי נִלְחָם וָחַי!

יִכְתּוּם הַמִּלְחָמָה,
יְדוּנִי כִּי רָמָה,
וְרִעְנוּ כִּי תָעֹז יִתְכַּנַּע הַצָּר, —
אֵלַיִךְ, הַתַּמָּה!
עַל סוּס מֶרְכֶּבֶת־רַעְמָה
אָז אָטוּס, אֲדַלֵּג עַל גֶּבַע וָהָר!

אָז צַהֲלִי וָרֹנִּי!
עִם רוֹבִי, כִּידוֹנִי,
לַחֻפָּה אוֹבִילֵךְ עוֹד אוֹתוֹ הַלַּיִל;
עַל רֹאשֵׁךְ הִינוּמָה,
עָלֶיהָ רְקוּמָה
מַחֲרֹזֶת שֶׁל פְּרָחִים — הַפְּרָחִים הָאֵל.

וְאוּלָם אִם יוֹם יֵשׁ
שֶׁהוֹלֵךְ וְכוֹמֵשׁ
יְכַפֵּף אֶת רֹאשׁוֹ בְּעֶצֶב הַצְּרוֹר:
אַךְ שָׁכַּל אֶת עָלָיו —
דְּעִי: חֵץ לְבִי חָלָף!
עִם פִּגְרֵי הַחֲלָלִים הוּרַדְתִּי בּוֹר.

אֲחוֹתִי! עַקְּרִי
מִשֹּׁרֶשׁ אֶת צְרוֹרִי!
כְּרִי בוֹר לוֹ וְקִבַרְתִּיו בְּצֵל אַלּוֹן שָׁב;
יכיר לי כי תברי,
צקי דמעה זוכרי,
זוכר היד אמרה שנפל בקרב . . .

חַיֵּי אָדָם

מאת
שלום־עליכם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

נא.

הַגִּימְנַזִּיסְט סֹלֹימוֹן.

הצי דוקטור ודוקטור ממש. — בעלי־בתים חשובים חולקים כבוד לתלמיד הגימנאזיה הקטן. — מה בין שלום לסולומון. — „ממכר כל מיני יין של גדות הנגב". — — הקטנים טועמים מן האָדוֹם־האָדוֹם בצנעה.

בעת ההיא היו בפריאסלאוו כמה דוקטורים, שכל אחד מהם נקרא בשם־לואי מיוחד: הדוקטור הכרסתן, הדוקטור הגבן, הדוקטור השחור. כל הדוקטורים האלה היו נוצרים, ורק דוקטור אחד היה בן־ברית, ואף זה לא דוקטור ממש היה, אלא חצי דוקטור, והוא — י ע נ ק י ל ה ר ו פ א. ואולם דרכו ומנהגו של זה בעיר היו כדרך דוקטור ממש. היה יוצא בעטיפה לשכמו, רושם פתקאות של רפואה וקורא את הסממנים דוקא בלשון לאטינית:

— יוקח־נא „קאלי ברומאלי" כף אחת גדולה לשתי שעות, וכף אחת קטנה נאטרי ברומאטרי לשלש שעות, ואז יוטב להחולה עד מחר, ואם לא יוטב לו, אות הוא, כי הורע לו, ואז תקראו לי ואָבוא עוד פעם...

יהודי העיר אהבו את יענקיל הרופא יותר מכל הדוק־טורים. כל־כך למה? משום שיענקיל הרופא איש יהודי

שפת־הלמודים, התחיל לברוא בזריזות שאין כמוה ספרות מדעית מתורגמת, ובזאת ברא את האפשרות בשביל בעלי המדע לעבור משפה לשפה, משפה שאולה וזרה להשפה הלאומית. ומה היו תוצאות העבודה הלאומית הזאת? עברו רק עשרות אחדות בשנים והספרות הביהמית קלטה לתוכה ממבחר פרי התרבות העולמית, וכעת עומדת השפה הביהמית גם היא בשורה אחת עם יתר השפות הסלאוויות המפותחות. הפולאנים שברוסיה, שסבלו הרבה כל־כך מהלחץ התרבותי של הממשלה הזרה, לא חכו עד שתגיע שעת גאולתם ויבראו תנאים חדשים בשביל התפתחות שפתם וספרותם, אלא יסדו אגודות והסתדריות, שעסקו גם בתקופות היותר חשכות של השעבוד הפולאני בהרחבת שפתם הלאומית ושכלולה. הממשלה הרוסית גרשה את השפה הפולאנית מבתי־הספר וסגרה את האוניברסיטות הפולאניות, ובזאת בטלה גם את שוק־המסחר של הספרות הפולאנית המדעית. תלמידי בתי־הספר הגבוהים היו אנוסים לשאוב את ידיעותיהם ממקורות זרים, ורק יחידי־סגולה השתמשו בספרי־מדע פולאנים למטרות מדעיות, ושום ספר מדעי לא מצא מקום למכירה יותר מבסכום מצומצם של אכסמפלארים. אבל האגודות וההסתדריות, שנבראו לשם הגנה על התפתחות השפה והספרות, לא חסו על ההוצאות היתרות ועל כל קרבן ממוני והוציאו ספרים מדעיים, על־פי רוב מתורגמים, דוקא בשפה הפולאנית, כדי שימצא הדור הראשון לגאולה ספרות מדעית מן המוכן, ולא יענן עד שיבואו החיים בעצמם וימלאו את הגרעון שבספרות ובשפה.

רבים טועים עוד וחושבים, כי התפתחות כזאת מלאכותית היא, כי השפה והספרות בכלל צריכות להתפתח בתור „חי נושא את עצמו", ובמקום שאין שעבוד ואין יד חזקה של מושל זר ועריץ אין גם צורך בדרכים של התפתחות כאלה. אָמנם, כשמתבוננים אָנו אל העבודה התרבותית של העמים הנאורים, שאינם תלויים בדעת אחרים ואינם זקוקים לתרבות שאולה, רואים אָנו, כי גם הם אינם סומכים על התפתחות השפה והספרות שתבוא מאליה, ומוציאים הם סכומים גדולים, כדי ל ה ח י ש את ההתפתחות ואת השכלול. ה מ מ ש ל ה מוציאה ע ל ח ש ב ו נ ה ספרים מדעיים למאות ולאלפים במקום שאי־אפשר לקוות, שהמחברים בעצמם ימצאו על־ידי הדפסת ספריהם די פרנסתם. ובמדינות, שהדאגה להתפתחות המדעית אינה מרוכזת בידי הממשלה, אלא מסורה היא להאיניציאטיבה הפרטית של האזרחים, כמו, למשל, באמריקה, נוסדות אגודות פרטיות, הממלאות בנדון זה את תפקידה של הממשלה. הממשלה, או האגודות הפרטיות במקומה (יש בזה רק שנוי באופן חלוקת העבודה שבין הממשלה ובין האזרחים, אבל אין בזה שנוי יחס לעצם הענין), דואגת גם להתפתחות השפה ושכלולה. אגודות כאלה, או מוסדות, העומדים ברשות הממשלה, נמצאים בכל המדינות הגדולות והחפשיות. גרמאניה, למשל, מוציאה הרבה מיליונים לשנה למטרה זו, וכמו כן גם פראנציה, גם אנגליה ויתר המדינות. אין אני בקי בטיבם ובמטרותיהם של המוסדות התרבותיים, שנבראו לשם תכלית זו פה באמריקה, אבל נעלה הוא מעל כל ספק, כי גם קיימות אגודות מעין אלה, שדברתי עליהן.

אם כן רואים אָנו, שכל העמים הנאורים, בין העומדים ברשות עצמם ובין המשועבדים, אינם יוצאים ידי חובתם רק בהגנם על קיומה של שפתם, אלא משתדלים הם לעזור מצדם לשכלולה ולהרחבת ספרותה על־ידי אמצעים ודרכים, הנובעים מ ר צ ו נ ם של העם והחברה ומהכרתם הלאומית. העם הסומך על ההתפתחות ה„טבעית" של שפתו וספרותו ואינו בא לעזרתה ברצונו ובממונו — סימן של חולשה רוחנית וירידה תרבותית הוא לו. אם מתנצל הוא וטוען, כי החי צריך להיות נושא את עצמו, ומפני זה הוא עומד מן הצד ומתבונן רק אל הפרוצס של ההתפתחות הזאת ואינו חש להתקדמותה, מעיד הוא על עניות דעתו ובינתו הקצרה.

אחינו ברוסיה בראו דוקא בתקופה האחרונה, שקדמה להשתחררותם האזרחית, הרבה מוסדות לשפה, לספרות ולתרבות — וסימן עליה הוא להם, סימן מובהק, כי התחילו להשתחרר על־ידי כח פנימי משלהם בשעה שהיו נתונים במועקה חיצונית מצדם של הזרים. ואם נצרף לחשבון את כל הסכומים, שהוציאו על המוסדות הללו, יצא לנו מספר הגון, הראוי להתכבד בו. פה, במדינה החדשה, עוד לא הספיקה השעה ליצירות כאלה. היהודים, שבאו הנה בתקופות הראשונות של הנדידה מאירופה ושמצבם האיקונומי איתן הוא לכל פרטיו, היו רחוקים מהתרבות העברית עוד קודם שבאו הנה, ופה התרחקו ממנה עוד יותר, ולא מהם תבנה תרבותנו פה. ואלה מאחינו, שבאו הנה בזמן יותר מאוחר מארצות אירופה המזרחית, דאגו עד כה לבסוס האיקונומי, ולא היה להם פנאי לעסוק בשלות של התרבות הלאומית. היו רק יחידים, שעשו נסיונות קלים, אבל החברה לא באה לעזרתם עד כה. ורק בזמן האחרון התחילו מבצבצים איזו סימנים של התעוררות לעבודה תרבותית לאומית. צמחו לראשונה אגודות להפצת השפה העברית ותרבותה, וזה לפני חדשים אחדים נוסדה גם הסתדרות עברית כללית.

כמדומני, שטוב נעשה, אם לא נלך בגדולות ובנפלאות ממנו. נהיה־נא מסתפקים במועט, אבל ידוע ידע כל אחד מאתנו, שגם המועט ל א י ב ו א מ א ל י ו בשום אופן. ואם אמרנו, כי נצא ידי חובתנו ביסוד ההסתדרות בעצמה, ומותר יהיה לנו אחר כך, מכיון שבראנו אותה, לעמוד מן הצד ולהתבונן ולראות, מה יהיה גורלה, — היינו רק טועים ומטעים. גורלה של ההסתדרות תלוי בהשתתפות רצוננו, כלומר, ב ה ש ת ת פ ו ת ר צ ו נ נ ו ה ט ו ב ש ל כ ל א ח ד מ א ת נ ו ל ס י י ע ל ה ת פ ת ח ו ת ה.

„אחיאסף", „תושיה" ו„מוריה" הניחו את אבן־הפנה של הספרות העברית החדשה והועילו הרבה לשכלולה. וגם ההסתדרות העברית פה מחויבת להתחיל בעבודה זו. אי־אפשר לתרבות עברית, שתהיה מבוססת רק על תעמולה שבעל־פה. יהיו לה אולי ענפים, אבל יחסרו לה השרשים. ההסתדרות העברית פנתה אל שוחרי התרבות העברית שלנו בבקשה, שיסייעו לה, איש איש עד כמה שידו מגעת, להוציא את מחשבתה בדבר יסוד חברה להוצאת ספרים

בכללו, הביאה אותם לידי השקפה כזו על עתידות ישראל וארצו. מודים אנו במקצת, שהתקרבותו של העם האנגלי אל ספרי הברית הישנה שכם אחד על יתר העמים השפיעה עליו להתענין יותר בגורלו של העם הנודד גם כן שכם אחד על יתר העמים, כי מי שהתקרב אל ספרי המזרח נעשה יותר קרוב אל השקפת העולם המזרחית, ועל־ידי זה — אל הנושא החי של ההשקפה הזאת. אבל מודים אנו עוד יותר, כי הפוליטיקה המזרחית של העם האנגלי השפיעה עליו במדה עוד יותר מרובה לקשר את עתידותיה של ארץ־ישראל, זו המסילה העולה ממצרים לבבל וממצרים להודו, עם גורלו של עם ישראל.

כן, למשל, חבר אחד מהאנגלים, הגיניראל־לייטנאנט טשארלס ווארען, אחד מעוזריו של קיטשנר, עוד בשנת 1875 מחברת על־דבר עתידותיה של ארץ־ישראל. ובימים ההם אין ישוב עברי חדש בארץ ואין תנועה של שיבת ציון בין היהודים. אך אלפים אחדים של מתפללים, ברובם זקנים, הם שומרי החומות, ממשיכי העבר ואורגי העתיד שלנו בארץ. בעל המחברת תר את הארץ לארכה ולרחבה ובא לידי התרוממות־הנפש והתחיל לחלום את גאולתה. ובדמיונו הוא רואה לפניו עוד הפעם „ארץ חמדה טובה ורחבה“, הדר השרון והכרמל, העמקים עוטפים בר וההרים נושאים את פרים, ועם עתיק שבע עמל ויגון ומנוסה בנדודים שב לגבולו... אמת, העם היושב בארץ מחכה, שהגאולה תבוא מצד ה„פראנקים“, כלומר — הנוצרים האירופאיים, אבל בכל זאת מורגש, כי יש להם הכרה כהה, שלא להם הארץ, כי יש לה בעלים אחרים... והוא מסיים את מחברתו בדברים כאלה: יבואו נא ה„פראנקים“, אבל ביאתם תהיה רק אמצעי להשגתה של מטרה אחרת. יבוא הקץ הגדול והנפלא — תחית הארץ ושיבת העם העברי מארצות גלותו.

לורד סאליסבורי, מי שהיה ראש המיניסטריון ומיניסטר החיצון באנגליה, דודו של האדון באלפור, חוה את דעתו בשנת 1898 על־דבר התנועה הציונית בראשית התפתחותה: הציוניזת תשיג בודאי את מטרתה, למרות ההתנגדות אליה מצדדים שונים. יפה זכותם של היהודים לשמור ולהגן על המקומות הקדושים של הנוצרים בארץ־ישראל מזכותם של העמים האחרים. עלולים היהודים ליסד שם מדינה למופת ולדוגמה. על־פי כשרונותיהם המפותחים מוכשרים הם לברוא תנאים נוחים להתפתחות המסחר והתעשיה במרכזה של אסיה הקטנה. כן הדבר. הגשמתה של הציוניות תלויה רק בהיהודים עצמם. אם רק ארבעים אחוזים למאה של העם היהודי המפוזר ישתתפו בהגשמתה של הציוניות, בודאי יצלח חפצם בידם... הלאום היהודי, שעמד בפני כל הסערות במשך אלפי שנה והתקיים, — יהיה לו די כח וגבורה להשיג את המטרה, שהציוניות התותה לפניו.

היינו יכולים להביא דוגמאות כאלה לאין מספר להראות על־ידיהן, עד כמה התפשטה ההשקפה הזאת על־דבר „שיבת־ציון“ בין הפוליטיקאים באנגליה, ואין אנו מתפלאים כלל, אם המצביא של חיל האנגלים במצרים, ארכיבאלד מורריי, מדבר גם הוא על עתידותיה של ארץ־ישראל בהתאמה להשקפה, שהכתה כבר שרשים בשדרות ידועות של האנגלים.

אנחנו היינו בטוחים מעולם, ששאלת ארץ־ישראל אחוזה וקשורה בשאלת עם ישראל, ושפתרונן של שתי השאלות הללו משותף הוא. ומפני זה לא התפלאנו מעולם, אם נמצאו רבים בין אומות העולם, ודוקא מבני העליה, מהמשובחים והמעולים שבהם, שבאו לידי הכרה ציונית גם מצדם הם. אנחנו איננו רואים בחזיון הזה שום פלא. השכל הישר, רגש הצדק וההכרה הפוליטית הברורה מביאים אותם לידי הכרה כזו. הצטערנו רק ומצטערים אנו עוד כיום הזה, שיש לנו רבים משלנו המתפארים, כי מבינים הם את החיים ואת שאלותיהם, וחוטאים הם נגד השכל הישר, נגד רגש הצדק ונגד ההכרה הפוליטית הברורה. ובחטאם נגד שלש אלה, מלבד שאינם מסייעים לגאולת עמם בשעה חשובה ורבת ערך זו, עוד מוסיפים הם להניח אבני־נגף על דרכנו, המובילה אותנו לפדות ולשחרור.

חוֹבָתֵנוּ לַתַּרְבּוּת הָעִבְרִית

מאת

ד"ר שמריה לוין.

מובן מאליו, שכל עם, היושב לבטח על אדמתו ואינו משועבד לשלטונו של עם זר, אינו צריך לדאוג לקיומה של שפתו הלאומית. החיים בעצמם מגינים עליה שתתקיים. ובאמת לא ראינו מעולם, שאיזה עם, ולוא יהיה הנחשל שבנחשלים, יגרש את שפתו, מפני שמצא אחרת נאה הימנה. אבל רבים מאתנו טועים, אם חושבים הם, שהעם העומד ברשות עצמו פטור גם מדאוג להתפתחותה של שפתו הלאומית ושכלולה, מפני שהחיים בעצמם יסייעו להתפתחות והשכלול הללו, כשם שהם מסייעים להתקיימותה של השפה. טועים הם, מפני שלא ראי ההתפתחות והשכלול כראי ההתקיימות. האחרונה באה גם בהיסח־הדעת של העם, והראשונים אינם נקנים אלא על־ידי עבודה, הנובעת מרצון העם והמכוונת כלפי מטרה מסוימה. לפני חמשים שנה בערך היתה השפה הביהמית נמצאת עוד בשפל המדרגה, וקשה היה להשתמש בה בתור שפת המדעים. חסרו לה השמות והמבטאים הטכניים, ואוצר המלים שלה בכלל היה דל וצנום. ולוא חכה העם הביהמי עד שיבואו החיים בעצמם ויפתחו את שפתו ויכשירו אותה, שתהיה מסוגלת להתחרות עם השפה הגרמאנית, שהיתה השלטת בבית־הספר ובספרות המדעית של העם הביהמי, — אין שום ספק, שהיה יושב ומחכה עד ביאת הגואל, ותקותו לא היתה באה. העם הביהמי הבין את זאת ובחר לו דרכים אחרים, כדי להוציא את שפתו הלאומית מעניות מצבה, להרחיבה ולהעשירה ולהכניס לתוכה את התוך התרבותי של העמים הנאורים. מיד כשהשתחרר העם הביהמי מהעול הזר של התרבות הגרמאנית והשליט את שפתו הלאומית בכל בתי־הספר בתור

VOL. IV NEW YORK, APRIL 20, 1917 No. 7

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית ניו־יורק, כ"ח ניסן, תרע"ז גליון שביעי

אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם שֶׁיְּדֻבַּר־בָּהּ.

מה נעשה לארץ־ישראל ביום שידובר בה, אחרי שתהיה משוחררת מעול הטורקים, שהעיק עליה במשך דורות שלמים? אין שום ספק, שנשיב את הארץ העתיקה הזאת לקדמותה ונתן לעם העברים את האפשרות לבקש פתרונים לחלומו, חלום שיבת ציון, בארץ־מולדתו. קשה לשער, כי כל הנדחים והמפוזרים ברחבי תבל ישובו לארץ אבותיהם, אבל רבים הם שישובו. והמדינה היהודית החדשה, תחת חסותה של אנגליה או פראנציה, תשמש מרכז רוחני ותרבותי לכל היהודים בארצות פזוריהם. או אז תהיה גם להיהודים ארץ־מולדת ולאומיות שיש לה אחיזה משלהם. החלום הלאומי, שלוה את העם העברי במשך שורה ארוכה של דורות ותקופות, ימצא הפעם את פתרונו.

אלה הם דברי המצביא הראשי של חיל אנגליה במצרים, ארכיבאלד מורריי, העומד כעת עם מחנהו על יד שערי עזה, כפי שבאו בהעתונות היומית, הלועזית והיהודית, שכפי הנראה עשו רושם חזק על דעת הקהל הקורא. רבים מהעתונים לא הסתפקו במסירת הדברים הנזכרים בלבד והוסיפו עליהם ביאורים ופירושים, איש איש לפי השגותיו ולפי התיחסותו אל שאלת המזרח הקרוב, הכוללת בתוכה בתור סעיף חשוב גם את השאלה הארץ־ישראלית. רבים מהם אולי שמעו בפעם הראשונה בהייהם דברים כאלה יוצאים מפורש מפי אדם גדול ובעל אחריות, המחויב על־פי משרתו, שהוא נושא, לשקול את דבריו בפלס ולכוון את השעה. ורבים „משלנו", שעסקו כל ימיהם בבטולו של „חלום שיבת ציון" ובעריכת מלחמה נגדו, בוודאי היו שמחים, אילו יכלו לדלוג על דברי המצביא האנגלי ולבלי לעזור עוד יותר לפרסומם, ובוודאי מצטערים הם, שאינם יכולים עוד להצפין את הדברים; ויש לנו גם רבים אשר יחשבו, כי פתאום נערה על המצביא האנגלי רוח ממרום, ואוירה של ארץ־ישראל אולי הוא שגרם לשים בפיו דברים, שיש להם נקודת מגע לחלומנו העתיק ההיסטורי.

אמנם אלה שיודעים את תולדות התפתחותו של הרעיון הציוני בין אומות העולם, ואלה שיודעים ביחוד עד כמה מצא לו הרעיון הציוני נתיבות בשדרות העליונות של העם האנגלי, לא יתפלא כלל על דברי המצביא ארכיבאלד מורריי, וימצא בהם אך תוצאה ישרה של יחס יהוע להרעיון הנאמר מצד אחד מבני המעלה שבין האנגלים. ואנו מדברים כעת לא באלה המאמינים הארוקים, שיש להם פניות דתיות, הקשורות בשאיפה למלא את פגימתה של הנצרות, שאינם מודים באפשרות אחרת לתקן עולם במלכות שדי שלהם כי־אם בהחזרת עטרה ליושנה, כלומר — בהשבת הגזילה לעם ישראל. מאמינים כאלה אנו מוצאים לרוב אצל כל עמי המערב, ולא בהם אנו מדברים כעת. באנגליה נמצאו, מלבד אלה המאמינים, כמעט בכל דור ודור של הדורות האחרונים אנשים מדיניים בעלי ר־שהפה רחבה, שהתיחסו בחיוב לשאלת שיבת ציון בלא כל תערובת דתית, רצוננו לאמר, בלא כל כונה זרה להשפיע על שבי גולה מנקודה דתית מיוחדת. הם לא האמינו, כי עם שנצר את מסורתו מכל משמר והגין עליה בכל נפשו ובכל מאודו בארצות הלחץ והדחק ובתקופות הטלטול והנדידה ולא חת מפני מציקים ומזיקים ומפני ארבע מיתות בין דין — כי עם כזה יהיה נוח לוותר על מסורת־קדומים אחרי אשר יחלץ מן המצר ויראת המציק לא תבעתהו עוד. הם לא האמינו בזה וגם לא שאפו לזה, אבל נגשו אל השאלה של „שיבת ציון" מנקודה כללית, מדינית ותרבותית. הם הבינו, שאי־אפשר יהיה להעולם לייתר על תחית המזרח, כשתגיע השעה, ושאי־אפשר יהיה להמזרח שיזכה לתחיה שלמה בלי השתתפותו של העם העברי בתחיה זו. ההסתכלות הבהירה בההתפתחות ההגיונית העתידה של כל העולם, וארצות המזרח הסמיך

התורן

עתון שבועי

VOL. IV. APRIL 20, 1917 No. 7 (57)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה......3.00 לחצי שנה...$1.50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנה......$3.50 לחצי שנה...$1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year....$3.50 Six months..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים

מיוסד על אותם הכללים שב„בית הספר המאוחד", רחוב 125, מספרים 8-10-12-14 מערבה.

"New York's Model Preparatory School"

433—Of our Students entered College last Year—433

MANHATTAN SCHOOL

National Theatre Building (1, 2, 3, 4, 5, 7 & 8th Floors)

2nd Ave. & Houston St.

Seven Entire Floors of a Million Dollar Building

בית־הספר מאנהאטאן

בבית „התיאטרון הלאומי", ברחוב הויסטון
מול האווניו השניה ניו־יורק

WHY OUR SCHOOL IS FAMOUS

מפני מה קנה לו בית ספרנו שם?

במשך כל עונת הלמוד בית־ספרנו נותן את ההוראה היותר משובחה. כל דפארטמנט ודפארטמנט עומד תחת השגחת איש היודע את אשר לפניו.

ראש הדפארטמנט לשפת צרפת בהאוניברסיטה הקולומבית, ארולף כהן, הוא ראש הדפארטמנט לשפת צרפת אצלנו.

ראש הדפארטמנט לביאולוגיה ב„סטאיוויסנט האי סקוהל", ארגאר א. בדפורד, הוא ראש הדפארטמנט לביאולוגיה אצלנו.

ראש הדפארטמנט לכימיה ב„רי וויט קלינטון האי סקוהל", דז א. וויטסיט, הוא ראש הדפארטמנט לכימיה אצלנו.

ראש הדפארטמנט למאתימאטיקה ב„טאונסנד האררים האלל" של „סיטי קוליג", דז. מ. הייס, הוא ראש דפארטמנט למאתימאטיקה אצלנו.

פרופיסור אדוארד פ. מקגלוין, מי שהיה פרופיסור להיסטורי ולספרות הדראמאטית ב„מאנהאטטאן קוליג", ופרופיסור א. דיו פוינט קולימאן מ„סיטי קוליג" הם הממונים על הדפארטמנט לשפה האנגלית אצלנו.

המורים שלנו נמצאים בבית־ספרנו חמשה ימים בשבוע ולוקחים חלק בלמודי יום יום.

ישנם בתי־ספר, שמשתמשים בתחבולה כזאת: להזמין לבתי־ספריהם פעם בשבוע או בשבועים מורים מפורסמים להרציא הרצאות, ואחר־כך הם מודיעים, שלהמורים ההם יש התקשרות עם בתי־ספריהם.

ON OUR FACULTY WE HAVE FOURTEEN TEACHERS OF THE STAFF OF CITY COLLEGE

בפאקולטט שלנו נמצאים ארבעה עשר מורים מחבר ועד המורים של „סיטי קוליג".

אנגלית אלמנטארית.

אנו נותנים קורס אלמנטארי מיוחד בשפה האנגלית: קריאה, כתיבה, הכתבה, דקדוק, חבור, גם חשבון והיסטוריה אמריקאית.

שכר למוד בעד הקורס הזה 10 דולארים בעד שלשהחדשים.

דפוס של יחזקאל ליפשיץ, 217 איסט ברודוויי, ניו־יורק

אנחנו מבקשים את חברנו

משה פלדמאן מעיר לוגיני, פלך וואָהלין, רוסיה. היה עובד במושבה כנרת, הסמוכה לטבריא, בארץ־ישראל לפני כשנה וחצי. כל היודע דבר על אדותיו מתבקש להודיע מיד לפ. גינזבורג, על־ידי מערכת „התורן".

פסח גינזבורג.
בועז ליכטמאן.

בתי ספר ומורים

דרוש מורה

עברי צעיר, בעד בית־ספר עברי שיפתח אחרי חג הפסח. השיטה — עברית בעברית. המשכורת — 60 דולארים לחודש.

לפנות אודות הפרטים,

א) באנגלית אל:

MR. A. GOLDIN, The fair Store
S. Kaukauna, Wisc.

ב) בעברית אל:

MR. S. HALPERIN
Rec. Sec'y of the
Wisconsin State League of Zion Societies
501 WEST WALNUT STREET
GREEN BAY, WISC.

בתלמוד תורה

דמיניאפוליס, מינ.

דרוש מורה מנוסה בשיטת עברית־בעברית ופדגוג חרוץ. להודיע במכתב את שנות נסיונותיו בהוראה ואת המשכורת הדרושה לו. משרה מצוינה בשביל המורה הנכון.

הכתובת:

TALMUD TORAH
727 Fremont Ave. N.
Minneapolis, Minn.

מורים מומחים דרושים

באחד מבתי הת"ת הגדולים בניו־יורק רבתי דרושים מורים מומחים, מנוסים בשיטת עברית בעברית. ידיעה הגונה בספרות העתיקה והחדשה דרושה. משכורת הגונה.

לפנות בכתב אל הנהלת „התורן" בעד א.

באמריקה, ואני מכיר בנחיצותה. אם היהודים רוצים לחיות חיי עם עומד ברשות עצמו, מובן, שנחוצה להם ארץ... ובאמת, חידה היא לי, מדוע לא רכשו להם עוד היהודים את ארצם עד עתה — הלא הם העם היותר עשיר בתבל?... אני מקוה, שסוף־סוף יעלה הדבר בידם, וארץ יהודית קום תקום".

* * *

מן הגולה אשר בספרד
(ממכתב פרטי).

„...קבוץ גליות רב־הגונים היה נראה לעינים בחנוכת בית־הכנסת היהודי החדש במאדריד. פליטים מכל ארבע הרוחות, טפוסים שונים ומשונים, שפות צרפת, אנגליה, גרמניה וספרד, כמעט כל שבעים לשון שבעולם, משמשות בערבוביה; ובאו שתי משפחות ארץ־ישראליות, שנתגלגלו לכאן על־ידי המלחמה עם שנים מחניכי הגימנאסיה היפואית, והתערב בשבעים הלשונות גם צלצול השפה העברית, צלצול יתום וזר. וכל האנשים השונים והמשונים הללו אחים הם. סיניור אברהם סאלצדו, אחד ממיסדי בית־הכנסת החדש, בא הנה מצרפת; מ. מלמד, החזן, מולדתו בבולגאריה; מ. אלכלי, הגבאי, הוא מיוצאי סאלוניקי היונית — ובית־הכנסת הזה אחד את שלשתם, יחד עם יתר בני העדה, שבאו לכאן משמונה־עשרה ארצות שונות, — ביהן גם פרס, ארגנטינה ומכסיקה... וראוי לשבח הוא הפרופיסור ש. יהודה, „מנשה בן ישראל השני", כאשר כנהו אחד מנואמי החגיגה, שידו עשתה את החיל הזה, והוא שעורר את הפליטים להתאחד.

„לא גדול הוא בנין בית־הכנסת — בסך־הכל יש בו מקום למאה איש בערך — אולם מספיק הוא לעת־עתה לצרכים הרוחניים של העדה הקטנה. יפה הוא ארון־הקודש, החטיב מעשה־אמן עוד במאה השמונה־עשרה; ספרי התורה שבתוכו מפוארים בכתרים של כסף; מגן־דוד גדול רקום בזהב על פרוכת עבה וכבדה של משי־דמשק. אור כהה שורר במקום הקדוש.

„בחוץ — הצלב שורר עוד בכל תקפו. יהודי יושב במרכבת הטראם והוא רואה פתאום: כל הידים מורמות להצטלב — המרכבה עברה על פני בית־תפלה קתולי. המרכבה עוברת רחוב שני — שוב בית־תפלה, ושוב נוצרים אמונים מצטלבים. אין רחוב בלי בתי־תפלה קתוליים.

„ופה, בבית־הכנסת היהודי, הורים חוגגים שמחת בר־מצוה של בנם הילד. ההורים באים מקושטה; הילד גודל בבלגיה, ועכשיו הוא מתבגר בספרד. ניסה ישראל „שפת־האם" שלו התענה המסכן תחת סבל מלמדו בלמוד פרשת־השבוע ואיזו ברכות בשפה זרה לו לגמרה. אולם סוף־סוף ימד אותן, ופני ההורים מאירים עתה מרוב אושר: בנם נכנס לצבא־עם־קודש.

וזאת היא חגיגה פומבית ראשונה של „בר־מצוה" בספרד במשך יותר מארבע מאות שנה.

„חשוב הוא הרגע. ו„הזקן החביב" (ד"ר מאכס נורדוי) והפרופיסור יהודה עומדים על חשיבותו. ההיסטוריה הישראלית אורגת את הוטה באותו רגע.

„תקופה חדשה מתחלת בגולה חדשה־ישנה..."

* * *

חדשות ספרותיות.

יצאה לאור החוברת הראשונה של הירחון „בית־ספרנו", הערוך על־ידי רבקה אברוט בהשתתפות תלמידות בית־הספר לנערות ברחוב מדיסון, ניו־יורק. בחוברת הזאת באים שנים־עשר פרקים מאת רבקה אברוט, א. בת־עמי, מ. אנכי, יונינה, פרומה אדוכובסקי, שושנה הוישטריט, מרדכי פיטשני ובתיה גינדשטיין.

— בווארשה החל להופיע עתון יומי אורתודוכסי בשם „דאס נייע ווארט", ונפסקה הוצאת העתון „ווארשאַוער טאַגעבלאַט", שיצא שם בעריכתו של ה. ד. נומברג.

— בהוצאת הלשכה הראשית של „הקרן הקיימת לישראל" יצא לאור ספר: „מעטאָדען אונד קאַפּיטאַלבעדאַרף דער אידישען קאָלאָניזאַציאָן אין פּאַלעסטינאַ" מאת האינגינר־אגרונום יעקב אטינגר.

בשטיקהירם התחיל להופיע מראש חודש אפריל ירחון לספרות ואמנות ולעניני היהדות, בשם: „די אידישע וועלט". הירחון נערך על־ידי יהודה שאיאק.

— בחוברת אפריל של הירחון האמריקאי "The Bookman" בא מאמר על־דבר האוצרות הגנוזים בספרות התלמודית־המדרשית בשם "Under the Rabbis' Spell" („בחבלי קסם־המורים"), מאת א. ש. אייזאקס.

* * *

מחיי האגודות.

— אגודת „עבריה" בבופלה, נ. י., תתאסף במוצאי חג הפסח, כ"ב ניסן, באולם תלמוד־התורה. על הפרק בחירות־פקידים, הרצאה על הנושא „המהפכה הרוסית ביחסה אל התנועה העברית", על־ידי מר א. ה. פרייס, והשקפה על מאורעות השבוע מנקודת־הראות העברית, על־ידי מר ב. יעקבזון. אורחים רצויים.

— אגודת „צעירי מפיצי שפת עבר" בברונקס תתאסף ביום ראשון, 8 אפריל, שעה 7.30 בדיוק, באולמה, 1670 במהגייט איווניו.

מפני החג יצא גליון „התורן" הבא ביום הששי, כ"ח ניסן, 20 אפריל.

ציונית הדשה בסכום של 25,000 מארק. מטרת הקרן תתברר אחרי כלות המלחמה.

* * *

הקונגרס הציוני הבא.

חבר ועד הפועל המצומצם, נחום סוקולוב, עושה עכשיו תעמולה גדולה בחוגי הציוניים, לקרוא את הקונגרס הציוני העולמי הבא ברוסיה, הארץ, שעד עתה היה איסור חל שם על כל התנועה הציונית. יש יסוד להאמין, שהשתדלותו של מר סוקולוב תעשה פרי.

* * *

דעתו של רב ריפורמי על הישוב החדש בארץ־ישראל.

ד"ר יוסף קרויסקופ מפילאדלפיה, הרב הריפורמי, הידוע בהתנגדותו הרבה לציונות, הלך לבקר את ארצות המזרח, ושהה זמן־מה בארץ־ישראל ושב מלא התלהבות והתפעלות מן הישוב החדש בעריה ובמושבותיה.

במשך הרצאתו בבית־התפלה „כנסת־ישראל" בפילאדלפיה השמיע הד"ר קרויסקופ בדברים האלה:

„אם תוצר בארץ־ישראל האפשרות לחיים תרבותיים של אירופאיים, אז נצטרך להכיר תודה עד זה, ביחוד, לאותם היהודים, שהקימו שכונות כ„תל־אביב" ביפו. מכל נסיעותי במזרח אינני יכול לזכור שום שכונה כל־כך יפה ומרהבת־עין, כתל־אביב. זו היא עיר חדשה מן העולם החדש, שהעבירוה בנאים מושלמים לארץ היותר קדומה.

„אף־על־פי שהיהודים הם רק החלק הרביעי במספר תושבי יפו, עלתה בידיהם בכל זאת להחיות ולחדש שם את פני המסחר והתעשיה, עד היות יפו אחת מערי המרכזיות היותר חשובות במזרח. אין כל ספק, כי בעתיד יהיה ליפו אותו התפקיד בהתפתחותה של ארץ־ישראל, כזה שיש להאמבורג בגרמאניה, לאנטוורפן בבלגיה ולניו־יורק בארצות־הברית של אמריקה. הראיה היותר מוכיחה, שהתישבות המונים יהודיים תביא תועלת גדולה לארץ, היא בבתי שכונות־הגנים והמושבות החדשות. צריך רק להשוות את המושבות היהודיות עם אלה של הערביים, כדי לראות את ההבדל הרב בין הישן והחדש. שם בתים שחורים ומפוחמים, רחובות נמוכים, ופה — בתים גבוהים ונקיים, עם גנות־פרחים מסביב ובארות מים חיים. שם — מבואות אפלים וצרים, פה — רחובות מרווחים עם מפסעות ושדרות־אילנות משני עבריהם. שם — בערות נראה, כאן — גימנאסיה, שאין כמוה בכל הארץ, ושיותר משמונה מאות נערים ונערות מקבלים בה חנוך של בית־ספר גבוה.

„ראיתי לפני חלוצים זקנים, מלאי התלהבות, ראיתי אידיאליסטים בעלי הגיון בריא ופורה, והרגשתי את עצמי עומד בארץ עתיקה־צעירה, שיפה היה עברה, ואולם עתידה יפה עוד יותר".

שונות

אספת ועדי־העזרה היהודיים בפולאניה.

בחודש שעבר היתה בווארשה אספה של כל ועדי־העזרה היהודיים בפולאניה. מקום בראש תפסה באספה זו שאלת שומת נזקיהם של התושבים היהודיים בנפות המלחמה. ד"ר פריישר, שחקר ודרש בשאלה זו זמן רב, העיר על החשיבות שיש לה בעתיד, שבודאי יהיו אז שלומים לנזקי־התושבים, ודרש את תשומת־לבם המיוחדת של הנאספים לדבר זה. הרב הגראיובי ספר על היחס המתפיר של „המועצה המפקחת הראשית" אל היהודים המבקשים עזרה. „בטוחים הם האדונים של „המועצה", שיש ליהודים אוצרות כסף לרוב לתמיכת אחיהם, ואינם רואים איפוא חובה לעצמם לתמוך ביהודים מן הכספים הכלליים. אנחנו איננו דורשים חלק מן הכספים, שמתקבלים מאת פולאנים לשם פולאנים, כי אם מאלה, שנקבצים על־ידי ועדים כלליים באירופה ואמריקה. אולם אדוני „המועצה" מוצאים, כי הכספים האלה הם רק בשביל הנוצרים". הרב נייפלד מנובידבור התאונן על מצבם הבלתי־נורמאלי של הרבנים המגורשים, שהקהלות וועדי־העזרה היהודיים אינם מתיחסים אליהם בכבוד הראוי.

האספה דנתה גם כן על־דבר ה„חזקת" במסחר היהודי, על־דבר הטלת מס על כל יהודי פולאניה ועל עוד ענינים חשובים, וקבלה החלטות בהתאם אל כל הענינים האלה, שמהן היותר חשובה: ליסד הסתדרות־עזרה יהודית מרכזית, שעליה יהיה לחלק את כספי העזרה, הנשלחים מחוץ אל יהודי פולאניה וליטה, ולאסוף את החומר הסטאטיסטי, הדרוש לידיעת מצבם של היהודים המגורשים והסובלים.

* * *

הסינאטור צמברליין ושאלת היהודים.

לחבר הסינאט האמריקאי גיאורג י. צמברליין היתה שיחה עם סופרו של ה„אמעריקאן דזשואיש קראָניקל" בשאלת היהודים, שהננו מביאים בזה מקצתה:

„אתה שואל, מה היתה ממשלת ארצות־הברית יכולה לעשות לטובת היהודים בשעה זו. אני אשיב על זה בשאלה אחרת: מה היהודים רוצים? כי על היהודים לברר קודם כל לעצמם את הפרוגראמה של משאלותיהם ודרישותיהם. ארצות־הברית, וכי כל ארץ אחרת, המאמינה בחופש ושויון, אינן יכולות לעשות צעד כל שהוא בשאלת היהודים, אלא אם כן תדענה בדיוק מה שהיהודים בעצמם רוצים. והקונגרס היהודי הוא הוא המוסד, שעליו להראות את הדרך בה נלך ואת המעשה אשר נעשה לטובת היהודים בארצות המלחמה.

„הציוניות היא תנועה עממית, שהכתה שרשים עמוקים

אשר כל־כך התענגו על מכתמיו ודבריו, ולא באו לחלוק לי את כבודו האחרון העברים השונים; והעתונות העברית גם היא אף שתים־שלש שורות לא הקדישה לזכרו של המשורר המסכן, „נעים סאטירות ישראל" זה!

רְשִׁימוֹת קְטַנּוֹת

מאת

י. ד. ב ר ק.

ד.

לִכְבוֹד ז. שְׁנֵיאוּר.

בימים האלה מלאו חמש עשרה שנה מיום שנתגלה ז. שניאור בספרותנו העברית.

את הדבר הזה אני מודיע היום להקוראים העברים לא מפני שיש בדעתי להכריז בזה יובל ספרותי לגדל השירה העברית הצעירה. יודע אני את מספר השנים, הדרוש לכל סופר ולכל עובד לאומי, כדי שיזכה לחלק ה„כיבודים", אשר הקהל שלנו מחלק ברוח נדיבה מאוצרותיו הדלים. ושניאור הלא עודנו צעיר, בעצם ימי עלומיו ובעצם תקופת כחו ואונו, ועוד רב הדרך לפניו עד הגיעו ליובלו — להיות יושב בקומה כפופה על כסא־הכבוד הרך של זקני תלמידי־הכמים, לגחך בנעימות אל הקהל בשנים תותבות, להאיר פנים אל העומדים עליו לכבדו ולהתכבד בו באור סנטימנטאלי של עינים כבות מזוקן וליהנות נחת־זקנים מזיו ה ע ב ר. שניאור עודנו צעיר — ר א ש ה צ ע י ר י ם במשפחתנו הספרותית: קומתו זקופה כתומר, שניו חזקות ושנונות, אור עיניו עז וחם ומלא כל נגוהות הבוקר, והוא עומד עתה בעצם ה ה ו ה שלו — הוה עשיר ומזהיר ורב־הגוונים. ואף־על־פי־כן רוצה אני לבשר בזה את קוראיו של שניאור, כי בימים האלה מלאו חמש עשרה שנה מיום שנדפס שירו הראשון...

ועושה אני את זאת בכונה גלויה — בכונה לקנתר. יודע אני את העם הזה אשר לפני: אילו קמתי והכרזתי בעולמנו הקטן את יובלה של איזו אגודה מן האגודות הלאומיות — את יום מלאת שנה או חמש או עשר שנים לאיזה „מזרחי" או לאיזה „אורדן בני ציון", או אפילו לאיזה „אחיעבר" או „התורן", או לכל מוסד עברי לאומי שהוא, — מיד הייתי מוצא לי את קהל החוגגים הדרוש. מיד היתה מתחילה פרשת החגיגה כהלכתה: פרשת הטלגראמות והברכות, פרשת האספות והבאנקיטים, הדרשות והנאומים, התהלות והתשבחות הנפרזות — הכל כמנהג המדינה. ורק אם אנסה פעם אחת להזכיר בהקדם זמן את שמו של אחד מבני־העליה שלנו, את שמו של אחד מאלה היחידים, אשר כל כבוד תרבותנו הלאומית החדשה, כל גאון יצירתנו העברית המודרנית תלוי עליהם, — לא אעשה שום רושם על הקהל החי והזריז אשר לפני. אין הקהל הזה רגיל לחבב את כבודו המעט, אשר יש לו, ולהוקיר את עשרו המעט, אשר נתן לו אלהיו, אלא אם כן כבר עברו הכבוד והעושר האלה לרשות ההיסטוריה...

וצר לי, צר לי מאד גם על הקהל וגם על היוצרים, נושאי גאוננו. צר לי, שזווגם של שני הצדדים האלה אינו עולה אצלנו יפה. מעבר מזה קבוצות־עם נבוכות ותועות, מתלבטות בילקוט של קבצנים על דרכים שוממות, מגששות באפלה, עורגות ונמשכות אחרי כל נר זר מהבהב ואחרי כל קרן־אור נכריה ונלאות למצוא את הפתרון להידת ישותן הדלה בהוה, ומעבר מזה בוקעות ועולות מתוך הבדידות הרחוקה אבוקות גדולות ובהירות, השופכות אור־קסם על שטח רב לפניהן — ורק איזה שטן מרקד בין אלה לאלה, לבל תפגשנה יחד... למה עומדות אצלנו האבוקות הגדולות במרחק הבדידות? למה כה טפש לב העם החכם והנבון הזה, עד כי לא ידע עוד להעריך כראוי את ערכו של אור־יקרות, אור־שמש לוהט, השופע בהיסח־הדעת לתוך חייו האפלים והשוממים?...

לפני שנים אחדות הופיע בהוצאת „מוריה" אשר באודיסה ספר־השירים הגדול של שניאור: „שירים ופואימות". איתרע מזלו של המשורר, וספרו — זה „שיר־השירים" של ספרותנו החדשה, — אשר לו חכו טובי הקוראים העברים באירופה ובאמריקה, נגמר בדפוס עם ראשית פרוץ המלחמה, בזמן הפסקת העתונות העברית ברוסיה. ודאי הוא הדבר: אילו הופיע ספר־השירים של שניאור בשנים כתקונן, היה חג גדול לספרות העברית. שניאור א ח ד הוא לנו — ולא בדור האחרון בלבד, אלא בכל הדורות והתקופות של השירה העברית. אם ביאליק האיר לנו באור לבו הגדול את עולמנו היהודי, בא שניאור אחריו והאיר לפנינו באש המזרח, הלוהטת בנשמתו, את הדרכים, המוליכות אל ה ע ו ל ם ה ג ד ו ל, המחברות את עולמנו עם שאר העולמות מסביב. ודאי הוא הדבר: מיום שניתן לנו המזמור „זכור ה' לבני אדום" לא נשמעה אצלנו שירת־נקמה אדירה, שירת גאון ובוז לוהטת, הד סערת לבם של אצילי יהודה הקדמונים, כ„מנגינות ישראל" של שניאור. ודאי הוא הדבר: בספרותנו העברית הדלה, רכת־הצבעים, חדלת־החשק ורפת־הדופק, בין סופרים עברים מדוכדכים, שחורי־עין וחורי־פנים ונרגזי־עצבים, עומד שניאור בכל גבוה־קומתו ובכל חום לבו הסוער, כענק מארץ־הפלאות, מארץ מזרח השמש...

איתרע מזלו של שניאור — ובמשך שנות המלחמה הרעה הזאת לא נזכר ספרו ולא נזכר גם שמו בתוכנו. איש מאתנו לא שם לבו אליו ולא שאל למקומו ולחייו. איש מן הקהל העברי לא ידע, כי מלחמת־העמים הזאת לקחה מאתנו קרבן גדול: שניאור נמצא שבוי בברלין בתור נתין רוסיה, בודד וזר בסביבה נכריה, עזוב לנפשו ולחלומותיו הגדולים. והנה בא מכתב מקופנהאגן, כי סובל הוא בבדידותו גם מחסור, והוא חולה מעוצר רעה ויגון...

וכשאני בא לציין בזה, כי בימים האלה מלאו חמש עשרה שנה מיום שנתגלה שניאור בספרותנו, אני עושה את זאת בנפש מרה מאד. אני עושה זאת בכונה גלויה — בכונה לקנתר. יודע אני את העם הזה אשר לפני: יעברו

עתי באמריקה", כשהוכרח להפסיק את הוצאת „העברי", לא התיאש, ופנה עוד פעם בדברים נוחים אל קהל־קוראיו. התחנן, בקש והתרפס לפניהם, שיהוסו לא עליו, כי אם על „השפה היחידה והשרידה", — שלא תחדל באמריקה. שבע פעמים נפל ושבע פעמים קם לתחיה. ובכל פעם היה מעמיס עליו שוב את העבודה הקשה והכבדה הזאת, עבודת הוצאת עתון עברי בלי עוזרים ותומכים. ובין הפסקה להפסקה של „העברי" נבה בהוצאת ירחונים וקובצים שונים. היה גם בין מיסדי „נר־המערבי" וערך את ה„קדימה", ירחון עברי, שרצה לאסוף תחת דגלו את כל העברים בעלי הדעות השונות, בין אורתודוכסים קיצוניים ובין ראדיקאליים קיצוניים, בין „משכילים" ובין בעלי „המהלך החדש" — יהיו מי שיהיו, ובלבד שאהבתם להשפה תאחד אותם. אולם גם נסיונו זה לא הצליח. בכלל לא היה עורך מעולה, כשם שלא היה זורנאליסט הרוץ. הוא היה אך ורק סאטיריקן, מהתל וליץ מיוחד במקצועו. ניצוץ מנשמתו של יצחק א־טר היה בו. „מסכת אמריקה", שחבר מיד לבואו לאמריקה ונדפסה ראשונה בשולי גליונות „העברי", ואחר־כך גם בספר מיוחד בהוצאות שונות באמריקה וברוסיה, היא אולי הפאַ־רודיה היותר חרוצה, העולה על כל מיני החקויים לתלמוד, שנכתבו בזמן האחרון. ומכתמיו, אלו שנאספו בספרו „חמשה ואלף", יש מהם הריפים מאד, אשר כברקים יבריקו ויקלעו אל המטרה. שפתו קלה, ברורה, נעימה וצחה, בלי מליצות נפוחות ומסורסלות, כשפתם של שאר הסופרים בני־דורו, שעברי בפירצוע זה. הוא לא היה מן הפוריסטים המושבעים, הכותבים אך ורק על „טהרת־הקודש", אלא השתמש גם בסגנון התלמוד, שהצליח בו מאד; ואם כי התנגד כל ימי חייו לה„מרחיבים", הסתגל גם אל סגנונם, ולפעמים קרובות השתמש בהמלים החדשות המלאכותיות.

רוזנצוויג, למרות כשרונו הסאטירי, היה אדם רך וצנוע מטבעו. מעולם לא התאונן על חלקו הדל, שקבעו לו בספרות העברית. מעולם לא התרגז גם בשעה שהתנועה העברית החדשה הדיחה לאמריקה, והסופרים והקוראים העברים הביטו עליו מגבוה. הוא הרגיש, כי דור חדש קם, דור שאין לו חפץ בשירים וב„מכתמים" כאלה שכתב הוא, וקבל עליו את הדין, ובענוה יפנה אל הקורא בהקדמתו לספר מכתמיו:

הנני מבקש ממך סליחה ומחילה,
אשר נועזתי וגם נואלתי
לחבר ספר כאשר הואלתי,
ולא שארתי את פיך תהילה.
דע נא, אחי, ראה והבינה,
כי האל הנחני בשכלי בינה
שם בכל איש תשוקה ורצון
לתאוה, לגאוה, לבכי או ללצון,
וגם אני בעוני, או בזדוני,
לא שאלתי באוב או בידעוני,
אך בררתי [illegible],
נערתי וחברתי ספר־מכתמים.

ואם התרגזו [illegible] התרגזו רק על אלה הכותבים עברית מבלי לדעת את ה מ ק ו ר של השפה — את התנ"ך; וב„הדבורה", העתון האחרון שהוציא, היה פוגע בהם מדי פעם בפעם בעקיצותיו, מכתמיו וחדודיו, אולם עקיצותיו לא היו עקיצות־נחש — הרעל היה חסר בהם.

וזוכר אני את פגישתי הראשונה עם גרשון רוזנצוייג. היה יום קיץ חם, בוער ומחניק. באיסט ברודוויי פגשתי אותו, כשהוא ממהר ללכת. הציגו אותי לפניו בתור צעיר, שזה עתה בא מארץ־ישראל. דברתי אליו עברית. דבורו העברי היה שוטף ומתובל בחדודים והלצות בסגנון התלמוד. שיחתנו נסבה על התנועה העברית באמריקה ועל הספרות העברית בארץ זו. שמו היה זר לי עד אז, ואת דבריו כמעט שלא קראתי. ידוע היה לי רק מ„מסכת אמריקה" שלו. מדבריו הכרתי, כי היטב חרה לו על אשר העברים באמריקה מתרחקים מעליו ואינם תומכים את עתונו „הדבורה". הוא לא התמרמר אמנם בגלוי, כי־אם ברמזים קלים הביע תרעומותיו על שהקוראים העברים, אשר להם הקדיש את מבחר שנותיו, שכחו אותו ואינם שמים לב אליו. הלא למי מנה לו ימי־עמל ולילות־נדודים, בשביל מי כתת את רגליו מניו־יורק לפילאדלפיה, מפילא־דלפיה לשיקאגו, משיקאגו לבאלטימורה וליתר ערי־אמריקה, אם לא לשם הספרות העברית? האם לא הוא שהכשיר את הקרקע?...

נחמתי אותו, כי פעולותיו לא תשכחנה, וכי סגנונו יהיה למופת בספרות העברית, ושכרו בתור אחד מיוצרי העתונות העברית באמריקה לא יקופח. האיש, שיבוא לכתוב את תולדות העתונות העברית באמריקה, יקציע מקום חשוב לשמו ולעבודתו.

ועוד פעם נפגשתי עם גרשון רוזנצוויג. זה היה במערכת „היום", שהחל אז להופיע. קומתו נכפפה יותר ויותר, גופו היה שבור ורצוץ ופניו נקמטו והוקטנו. הוא כבר חלה אז את מחלתו, מחלת הסרטן, אשר מת בה. נראה היה, כי יסוריו גדולים. רק הברק שבעיניו הירוקות־הבהירות וההלצות אשר בפיו הזכירו את רוזנצוויג המהתל. בעבדי אתו על שלחן אחד, יכולתי יותר ויותר לחדור אל נפש האיש הזה, אשר חייו טראגידיה היו. למרות מחלתו עוד היה אז מלא רוח חיים ועלומים. פתגמיו וחרוזיו, שהשמיע בעל־פה, כולם „נתבקשו" לכתב, ואולם לא את כולם אפשר היה להביא בדפוס. רבים מהם היו טעונים גניזה. אבל חריפים היו למאד ומלאים ענין. היא כבר חדל אז לחלום על הוצאת עתון עברי, ולא דבר עוד על התחדשות „הדבורה". הוא שאף רק לסדר את החלק השני של מכתמיו, ובעודנו עושה כה וכה, ומלאך־המות כבר ארב לו מאחריו. ופתאום היה בוקר אחד, והעתונים בשרו בעמודיהם הראשונים את דבר מותו של גרשון רוזנצוויג.

* * *

היה יום סגריר וגשם טורד, וגרשון רוזנצוויג הורד אל קברו. לא השתתפו בהלויתו לא „המשכילים" הרבים,

משכילים שונים מפוזרים ומפורדים בכל פנות ארצות־הברית וקאנאדה, אך רובם היו נבוכים ולא ידעו גם הם את הדרך הישרה והנכונה להגיע אל מטרתם. החיים הגסים בגיטה החדשה, המלאים רק גשמיות עכורה, נסכו עליהם רוח יאוש ויגון.

הספרות העברית הצטמצמה עד אז בשני הגליונות הדלים והקלושים, שיצאו למקוטעין, — „הלאומי" של „הנוסע האדי"ר" אפרים דיינארד, מחרחר־ריב זה, שמאודיסה בא לאמריקה החפשית להלחם עם הבארון רוטשילד „וליסר אותו שבע על רשעתו". ו„הקול" של מיכאל לוי ראדקינזון, תלמיד־חכם זה שסרח, שגם אותו הקיאה אירופה מתוכה, ובא למצוא לו מנוחה באמריקה,— ושניהם מלאו את גליונות עתוניהם בדברי קנתור וריב, ברכילות, בהוצאת לעז ובהשלכת רפש איש על רעהו; ואחריהם החזיקו גם עוזריהם, ובמקום ללמד את העם „דעת ותבונה" —

„לעג והתולים לו יום־יום יעניקו,
יעלו לו גרה בעד גרה יקחו" —

כאשר התלוצץ עליהם רוזנצווייג במר רוחו.

במצב כזה מן המוכרח היה, שאנשים מנומסים ברב או במעט לא יעמדו במחיצתם של אלה. ובימים אלה אמנם נעשה הנסיון הראשון ליצור באמריקה בימה עברית ספרותית יותר הגונה — הגונה לפי טעם הימים ההם.

„הפסגה", שנוצרה על־ידי שור, ו„העברי" של שרהזון שניהם רק נ ס י ו נ ו ת היו. הראשון רק באמונתו הרבה נגש להוצאת עתונו העברי, והשני — בתקותו, כי העסק ישתכלל וישא פרי, כעסק זה של עתוניו היהודיים. ואולם שניהם נוכחו מיד, כי אין מקום לעתונות עברית באמריקה. אין מרגיש בנחיצותה, אין דורש לה ואין דואג לקיומה... שור עוד נלחם בכל מאמצי כחותיו והוסיף להוציא את „הפסגה", ושרהזון כבר אמר להפסיק את הוצאת „העברי", אך רוזנצווייג, שהיה אז עורך „העברי", לא נתנו בשום אופן להפסיק את הוצאתו והוסיף להוציאו בתמיכה קטנה, הקצובה לו מאת המו"ל שרהזון, שלא הספיקה גם לשכר החדר הצר, שהמערכת נמצאה בו.

נחבא אל הכלים היה רוזנצווייג עד היותו לעורך „העברי". צנוע, עניו ובורח מן הכבוד. שיריו, משליו ומכתמיו האחדים, שפרסם בדפוס, עשו לו שם בין ה„משכילים" והקוראים המעטים. במשליו ובמכתמיו אין אמנם אותו העוקץ החריף והשפה העשירה שבה „מ ש ל י ם ה ק ט נ י ם ל י ל ד י ם ג ד ו ל י ם" של יל"ג; ואולם ההומור הדק, השפוך עליהם, והרוזיו הקלים־השוטפים, הציורים הבהירים והבולטים מחיי היהודים בארץ החדשה, הסאטירה השנונה על חיי הגסות וההפקרות של ההמון, הבוז והלעג המר ל„מנהיגי־הדור": הרבנים, ה„רברנדים", השוחטים, המלמדים ויתר „כלי־הקודש", — כל אלה מיוחדים במינם היו ונתקבלו ברצון על לב הקוראים המשכילים. דוליצקי כתב אליו בימים ההם:

„לכן מה יקרו שיריך, יקירי,
במצאי בתוכם את אשר אותה בת־שירי:
ממחזות החיים ציורים נאמנים
בכל טפה וטפה דיו שהוצאת".

* * *

רוזנצווייג לא אל השכר היו עיניו נשואות, בהיותו לעורך „העברי", וגם לא לנחול כבוד קוה. מפרנסות שונות מצא את מחיתו. הוא היה מלמד, רוכל, מנהל ספרי־השבונות, מוכר נעלים, מחזיק בית מזון, ויחד עם זה גם עורך את „העברי", ומכל זה לא מצא לו די מחיתו ומחית ביתו. כאברהם אבן־עזרא, חברו הגדול, שקדם לו בכמה מאות שנה, גם הוא ראה עני בשבט עברתו, גם הוא היה „איש רצוץ עזרה", וכמוהו גם הוא:

„לו סחר בנרות, חדלו האורות,
לו בתכריכים, מלדת חדלו" —

כפי שהמליץ על עצמו באחד ממכתמיו.

אולם רוח היתה בו — „העברי" היה משאת־נפשו, האידיאל שלו, בו ראה את חיי רוחו וחיי נפשו והתיחס אליו כאל עבודת־הקודש. הוא השתדל לשכלל את „העברי" לפי רוחו ולפי טעמו. והאמת נתנה להאמר, כי לפעמים היה „העברי" ערוך בטעם. וגם רבים מחשובי הסופרים העברים, ביניהם פרישמאן, בריינין, ביאליק, לווינסקי וברדיצבסקי, היו משתתפים ב„העברי".

אמנם הוא לא היה עתונאי זריז כחברו שור, ו„העברי" לא היה מלא חיים כמו „הפסגה"; הוא לא הלך אחרי הזרמים השונים, שהכו גלים בחיים ובספרות. הוא לא היה איש־מלחמה, כחבריו־מתחריו, כי־אם בדברי שלום היה פונה תמיד אל קוראיו. הוא לא יכול נשוא את בערותם של הרבנים הריפורמיים וגסותם של עמי־הארץ ברחוב־היהודים, ובכל זאת לא הוציא מעטו דבר מגונה עליהם. רק ברוח התול ובלעג דק היה מיסר אותם. „מסכת אמריקה" שלו היא התמונה היותר נכונה לחיי היהודים „במדינתו של קולומבוס" בימים ההם, שאפשר להתאימה גם לימינו אלה.

הוא לא היה מתאונן ומתרגז גם בשעות היותר קשות לו, כשהדבר היה נוגע לבבת־עינו — לקיומו של „העברי". במקל־נועם היה מיסר ומוכיח את העברים על עמדם מרחוק להעתון העברי.

„אין אני מבעלי־היאוש לתיאבון המכונים „פתי־מיסטין", ולמרות הנסיונות הרבים אשר נתנסיתי אני ונתנסו עוד אחרים לראות פרי ברכה בהדפסת מכתב־עתי עברי ולא עלתה בידם, עודני מאמין, כי יש מקום ושעה לכל הפחות למכתב־עתי אחד בארץ הזאת. ואם אחרים, ובתוכם גם אני, לא הצליחו בזה, אין זה אות, כי המלאכה הזאת היא מלאכה שאינה צריכה לגופה של אומתנו בארץ הזאת; הנני מאמין באמונה שלמה, שסוף־סוף תבוא ההכרה בלבות המשכילים בעמנו, כי בא מועד לחונן את שפתנו העלובה ולתת לה ניר, וכל הלאומיים החובבים עמנו וארצנו הקדושה יחלו לחבב גם את השפה הקדושה; ותקותי היא, כי „העברי" ימצא מסלות לו בכל בתי התורניים והמשכילים הלאומיים והציוניים, והיה בקרב ימים, או גם שנים, לכלי־מבטא עם העברי המדבר בלשון עמו".

ורוחו לא נפל עליו. גם אם אזני העברים אטומות היו משמוע ודבריו לא נכנסו אל לבות קוראיו ולא פעלו את הפעולה הדרושה. וגם בהוכחו, „כי אין מקום למכתב־

של גליונות עתוניו השונים, ופיו אז מפיק מרגליות, מלא חרודים והלצות עוקצות, הקולעות אל המטרה, ופניו — אותם הפנים הירוקים־הצהובים כמראה הגויל, אשר היו מכוסים תמיד צל תוגה ודאגה — מאירים אז, ועיניו הירוקות־כחולות מתנוצצות לרעיון של חדוד, שיר, מכתם שנון, אפיגראמה חריפה, שנולדו זה עתה במחו החרוץ, - הזוכרים אתם אותו? — לא! חושש אני, שכבר שכחנוהו. עוד בחייו זר היה לנו האיש הזה, ורגילים היינו להתיחס אליו ואל יצירותיו בבטול וקלות־ראש.

ובאמת, איך אפשר היה לנו — אנחנו, שחונכנו רק על הספרות העברית החדשה, המודרנית, — איך אפשר היה לנו, שלא להתיחס בבטול לאיש כותב שירים, אשר אפשר לקרוא אותם י ש ר ו ה פ ו ך, ממעלה למטה וממטה למעלה, מימין לשמאל ומשמאל לימין, ושם המחבר חרות בראשי הבתים ובסוף החרוזים; לאיש משתעשע בכתיבת מליצות, מכתמים ודברי־חדודים בלשון נופל על לשון, ממש כמו שהיה המנהג באותם הימים הטובים, ימי „כוכבי־יצחק“, „המגיד“ ו„הלבנון“, אשר רק את שמעם שמענו?... איך אפשר היה לכבד אדם, אשר לנגד עינינו ערך את „הדבורה“, קופת־רוכלין זו, שאסף לתוכה מכל הבא לידו, אשר ריח הבטלנות היה נודף ממנה למרחוק? רוזנצווייג זה, שחביב היה במאד על הקוראים העברים באמריקה בשנות השמונים והתשעים ונחשב בעיניהם למשורר גדול, למליץ נפלא ו„לנעים סאטירות ישראל“, רחוק היה מאתנו, העברים הצעירים באמריקה, מרחק רב כל־כך, ולא ראינוהו בלתי־אם כבדחן ופטפטן, „המוהיקאני האחרון“ של חבורת ה„משכילים“.

ובכל זאת עול גדול יחשב לנו, אם נביט על גרשון רוזנצווייג רק באספקלריה כזו ואם נעלים את עינינו מפעולותיו המרובות על שדה הספרות העברית ויצירותיו, הקובעות ברכה לעצמן, למרות חסרונותיהן הגדולים. רוזנצווייג, אם כי לא היה סופר אמן ו„משורר בחסד עליון“, בעל כשרונות גדולים היה, ורבים משיריו, אם אמנם אין בהם „ממיטב השיר“, נקראים בחן ובנעימות; ואם לא היה הכופר הזה אישיות כבירה, אבל א י ש י ו ת היה. אדם שלם, נעים, שלו וצנוע, מסור בהתלהבות ובכל עמקי נפשו לשאיפה שלמה אחת — לראות עתונות וספרות עברית קבועה באמריקה. ואל תהא שאיפה כזאת קלה בעינינו! בשעה שמפריעים רבים עמדו לו מבית ומבחוץ, בשעה שהיה יושב „בין קוצים ועקרבים האומרים לבלעו חנם“, בשעה שרק „אחד אחוז מאלף“ בין העברים „יחזיק במכתב־עתי עברי“ — אומץ־לב ועקשנות מרובה דרושים היו לאיש חלש כמוהו לעבוד הרבה שנים לרעיונו ולהיות מסור אליו בכל נפשו, שלא להתיאש גם בראותו, כי כל עמלו ויגיעו הרב להבל ולריק הוא, ובהדול העתון האחד — לנכות ולהוציא אחריו שני ושלישי...

הרבה ניצוצות אצורים היו בגנזי נשמתו של גרשון ריזנצווייג, ואילו היה הי במצב אחר ובתנאים אחרים, אילו היה נמצא בסביבה אחרת ובין אנשים אחרים, בודאי שהיה יבר־בר. כשרונותיו בודאי שהיו מתפתחים, ובודאי שהיה כובש לו מקום חשוב ונכבד בספרות העברית ומגיע לאותה מדרגה, שראוי היה לה באמת, ולא היה אנוס לבזבז את כחו על דברים של מה בכך, שלא נתנו כבוד רב לכותבם. אפשר שהיה אז שני לקאמינר, ואולי עוד היה עולה עליו. כקאמינר הצטיין גם הוא בחרוזיו הקלים ובסאטירתו השנונה והעוקצת, וכמוהו היה גם הוא שריד לפייטנים, אף כי קינותיו אינן נוקבות ויורדות עד תהום הנפש, כאותן הקינות, שכתב קאמינר. רוזנצווייג, שכתב את חרוזיו על אדמת־החופש, לא הרגיש את דפיקות לב האומה, כמו שהרגיש ה„פייטן הלאומי“ ברוסיה. אבל במעוף־דמיונו עלה רוזנצווייג על קאמינר. מכתמיו יותר חריפים מהמכתמים שכתב קאמינר, ומסכתותיו — פארודיותיו יתלמוך ב„תלמוד ינקאי“ שלו — עולות על הברייתות, שכתב קאמינר, בסגנונן הנעים והקל ובעקיצתן החריפה והשנונה.

* * *

גרשון רוזנצווייג בא לאמריקה בסוף שנת תרמ"ח — לפני עשרים ותשע שנה. ימים אלו — סוף שנות השמונים — היו גמר תקופה לישוב היהודים באמריקה והתחלת תקופה חדשה. המוני הגולים, אשר „ימי־הרעם“— הפרעות של ראשית שנות השמונים — הביאו אותם לארץ החדשה, היו בבחינת עשרה יוחסין שעלו מבבל. טרוד היה העם בסדור מצבו החומרי ובעבודת ההסתגלות אל הארץ החדשה ומנהגיה, ולמצבן הרוחני כמעט שלא שם לב. היהדות האמריקאית נמצאה אז במצב שפל מאד. החנוך העברי היה פרוע לשמצה. התורה היתה מונחת בעפר, ובורים, גסי־רוח ועמי־הארץ עושים בה מסחר וקנין. בסביבה לא־נקיה כזו, במצב של תהו־ובהו זה ראה את עצמו רוזנצווייג בימיו הראשונים לבואו לאמריקה — ל„עמי־ריקא“, כפי שקרא לה על דרך החדוד של חובשי בית־המדרש בשירו הראשון, שכתב על אדמת אמריקה, המוקדש לאלו היהודים, אשר „הצליחו ועשו עושר“ בה, אך —

עגל הכסף למו אליל גבוה,
שכחו עמם ההרה העתיקו,
עזבו עם ישרון עם כל ארחות־יושר,
למו עמי־ריק־הוא! עמי־ריק־הוא!

עם ראשית שנות התשעים, התקופה השניה של הנדידה היהודית, שהביאה אתה לכאן מספר רב של תלמידי־חכמים ובני־עליה, ניכר היה איזה שנוי לטובה: רוחות הדשות החלו לנשב בחיי היהודים באמריקה, ורבים כבר החלו להאמין, כי מאמריקה תצמח הישועה לעם ישראל. בין האימיגראנטים החדשים היו גם סופרים עברים, שקוו בראשית בואם לאצול מרוחם על הקבוץ היהודי החדש. בא לאמריקה נפתלי זאב שור, סופר ועתונאי רב־פעלים משיירי סופרי „השחר“ של סמולנסקין; בא להשתקע פה משה הכהן רייכרסון, מדקדק מובהק ומתרגם משלי קרילוב לעברית; בא א. ח. רוזנברג, חכם בעל הגיון וידיעות מרובות; גלה לאמריקה גם מנחם מנדל דוליצקי, משורר רך ונעים, אשר עוד בשיריו הראשונים עורר תקוה בלב רבים לחשבו ליורשו של י. ל. גורדון; התישב ישיבת־קבע בניו־יורק גציל זליקוביץ, בעל „ציורי־מסע“. נמצאו גם

צריכה להעשות בזהירות גדולה ומתוך נסיון; מתאים ועל־ידי מומחים בעלי־סמך.

הזכרתי לעיל, שפדגוגים הרבה משתמשים במנגינות בתור סיוע ללמוד שפות זרות לילדים. נקל להבין, שמי־תודה כזו מסוגלת להחיש את למוד השפה ולהחבבה על התלמידים הקטנים. קשה לזכור מלים בודדות, הנלמדות מתוך ספר־למוד. אפילו מלים בודדות של איזה ספור קטן או איזו אגדה לא בנקל נחרתות בזכרון. מה שאין כן במלים של מנגינה, אשר המילודיה שלה בעצמה מסוגלת למשוך את לב־הילד: אם יודע הילד רק את הניגון, יזכור את המלים מאליו. ולא רק בילדים כך, אלא גם אצל אנשים גדולים רואים אנחנו כזאת. אם תבקשו, למשל, מזמר, ואפילו אם הוא מזמר פרופיסיונאלי, שיקריא לפניכם את הטכסט של המנגינה, שזמר זה עתה, והוא מוכן למלא את בקשתכם ומתחיל להקריא לפניכם את השיר, והנה שכח איזו מלה ומתקשה לזכור אותה, — מיד הוא חוזר גם על הניגון, והמלה הנשכחה נזכרת כמו מאליה.

זה כחו של ניגון בנוגע לזכרון. אך יש עוד כח יותר גדול בנגינה בנוגע ללמוד שפה זרה, והוא: החבוב. המנגינה מחבבת על המזמר גם את השיר, את הטכסט שלה, וצלצול המלים הזרות יהרת לא בזכרון בלבד, אלא גם בלב.

והנה לפני עת מעטה נקראה בניו־יורק הועידה הראשונה של ההסתדרות העברית באמריקה. שני ימים רצופים התוכחו הצירים כדת מה לעשות, כדי להרים את קרן הספרות העברית פה בארץ; איזה צעדים נחוצים פה, כדי להשפיע על ההורים, שילמדו את בניהם את שפתנו; מה יש לעשות, כדי להפיץ את ידיעת השפה לא רק בין הרטנים, אך גם בין הגדולים? אבל במשך כל הימים האלה לא נשאלה אף שאלה אחת: מה יש לעשות, כדי ל ח ב ב את השפה העברית על צעירינו? מה צריך לעשות, כי ידיעת השפה תבוא לא על־ידי שנון בלבד, שעל־פי רוב מרחיק הוא את לב הילדים מן השפה הנלמדת? והלא אגודות זמרתיות עבריות הן הן האמצעי היותר טוב לחבב את השפה העברית בארץ הזאת; הן הן, אשר יש בכחן לעזור להפצת השפה גם בין הגדולים, שכל היום טרודים הם בעסקיהם ורק בשעות המנוחה ראשם ולבם יכול להיות פנוי לדבר אידיאלי כזה, כמו הלמוד של השפה העברית. אגודות כאלו יכולות להיות גם המרכזים להפצת ה ד ב ו ר העברי. חבל, שהועד המסדר של הועידה לא הזמין מוסיקן מומחה להרצות שם על נושא זה. מובטחני, שאם הצעה של יסוד אגודות זמרתיות עבריות היתה מוצעת בועידה, היתה מתקבלת בחפץ לב. אבל חושב אני, כי עוד לא עבר הזמן, ואם בועידה עצמה לא נאמר כלום בנדון זה, הרי זו חובת הועד הפועל של ההסתדרות להיות המתחיל בדבר וליסד אגודות כאלה.

שואלים אצלנו שאלה זו: אגודות זמרתיות צריכות למנגינות; צריכות הן לריפירטואר הגון, ריפירטואר, שיהיה עומד על מדרגה מוסיקאלית גבוהה, כדי שהאגודה תשא עליה את חותם הרצינות, — וריפירטואר זה מאין ימצא?

כמדומה לי, ששאלה זו אינה מן השאלות, שאין להן תשובה. תוכן המנגינות של אגודה זמרתית תלוי בההנהלה המוסיקאלית של אותה אגודה, כלומר — בהדירינגנט, במנהל.

קודם כל צריך הדירינגנט להיות איש שלמד הרבה, איש שתלמודו המוסיקאלי בידו. מנהל כזה ידע לברור מהספרות המוסיקאלית הכללית, מהספרות שנכתבה בשביל אגודות זמרתיות, אותן המנגינות, שמקבילות אל אגודתו הוא, שעל־פי רוחן מסוגלות הן להיות נלמדות בתוך אגודות זמרתיות עבריות. כמובן, מנגינות אלו צריכות לטכסט עברי, ובהיות שהטכסט צריך להיות מתאים אל המוסיקה, כמו הטכסט האוריגינאלי, צריך התרגום או ה„עבוד" להעשות על־ידי משורר מומחה ביחד עם מוסיקן, היודע את השפה העברית. אם מנהל האגודה הוא גם קומפוזיטור ויודע את השפה, יוכל לחבר גם מנגינות חדשות בשביל האגודה. מלבד זה יש לנו כעת גם מנגינות עממיות עבריות, וכשאלה תהיינה מעובדות כל־צרכן, אפשר יהיה לזמרן גם באגודות.

שאלת יצירת ריפירטואר הגון אינה קשה ביותר. ומה שנוגע לאגודות זמרתיות עבריות בכלל — אינני מסופק אף רגע, שאגודות כאלו יצליחו עד מאד, ואת התועלת, אשר יביאו אלה להפצת הספרות העברית והרעיון הלאומי אין לשער.

לְזֵכֶר גֵּרְשׁוֹן רוֹזֶנְצְוַייג

מאת

א. ר. מ ל א כ י.

חוב ישן־נושן, חוב שרבץ עלינו פזורי העברים באמריקה זה שלש שנים, אני בא לסלק היום. בא אני לעשות ציון וזכר בספרותנו לשמו של איש אשר חי, עבד ופעל בה; אשר במסירות־נפש, בהתלהבות, בסבלנות ובמרץ אין־קץ נלחם על קיומה של עתונות עברית בארץ זו; איש אשר כתב הרבה וחבר ספרים והדליק נרות לעתונות עברית בארץ־ציה זו, וימים רבים עמד על המשמר להוסיף שמן ופתילות לנרות הללו, שלא יכבו, יסד עתון אחר עתון והוציא ספר אחר ספר, ובבוא יומו, לא שם איש מאתנו לב אליו, ומעשיו ופעולותיו כוסו בחושך וירדו אל תהום הנשיה.

הננו להזכיר לכם את שמו של ג ר ש ו ן ר ו ז נ צ ו ו י י ג.

הזוכרים אתם אותו? הזוכרים אתם את היהודי זקוף־הקומה, הדל, הרזה והחור בלי טפת־דם בלחייו, בעל הפנים הקמוטים והמצומקים, כגרוגרת של רבי צדוק, ויחד עם זה — את האדם הזריז והפקח, שהיה יוצא ונכנס תמיד בחבורת ה„משכילים" העברים בניו־יורק, וצרור גדול של כתבים בידו האחת, ובשניה — על־ההגהה של ספריו או

והשני היה מנהל את האגודות ברבע העיר שעל שפת הסינה השמאלית. בשנת 1881 כבר היו בצרפת 1500 אגודות, שמנו 60,000 חברים. כעת ישנן בצרפת, על־פי עדותו של מר פירוזניקוב, לערך 2000 אגודות. הרבה עתונים שם הם כלי־המבטא לעניני האורפיאוניסטים.

גם באנגליה ישנן אגודות זמרתיות הרבה, שנוסדו עוד בשנות המאה השמונה עשרה, או עוד קודם לכן. מטרת האגודות האלה היתה מקודם ההתפתחות של סגנון מוסיקאלי מיוחד, כמו ה„קיטש", ה„גלי" וכדומה. כעת ישנן לאגודות האלה רק מטרות מוסיקאליות כלליות.

לפני שנים אחדות שמעתי בקופנהאגן קונצרט של מקהלה בעלת שלש־עשרה מאות מזמרים, כולם חברים לאגודות זמרתיות של א כ ר י ם, שבאו לקופנהאגן מכפרים שונים. הממשלה הדנית ביחד עם ועד־העיר דאגו לכלכלתם כל ימי שבתם בעיר. זה היה קונצרט נהדר עד מאד.

הרבה יותר מבארצות הנזכרות הולכות ומתרבות האגודות הזמרתיות בגרמניה. עוד בשנת 1809 נוסדה בברלין על־ידי קארל צילטיר האגודה הזמרתית ה ע מ מ י ת הראשונה, אשר קראוה בשם „ליעדערטאפעל" (אגודות זמרתיות, אשר מטרתן היתה להפיץ את המוסיקה הקלאסית ואשר חבריהן היו אנשים ונשים מהחוגים הגבוהים או הבינונים, התקיימו שם שנים הרבה קודם לכן). מעט מעט נוסדו אגודות ה„ליעדערטאפעל" (שלחן־המנגינות) כמעט בכל הערים הגדולות באשכנז. רגש הידידות בין חברי האגודות האלה חזק מאד. היושב ראש של אגודה כזאת בשם אב־למנגינות (ליעדערפאטער) יקרא; כל חבר נקרא אח־למנגינות (ליעדערברודער). כל האגודות של ה„ליעדערטאפעל" נתחברו אחר כך לאורגאניזאציה מיוחדה, שקראו אותה בשם „ברית־המזמרים". מזמן לזמן עורכת ה„ברית" הזאת חגי־מזמרים או קונצרטי־התחרות בערים שונות, ופרסים ניתנים לאגודות, שהצטיינו בזמרתן. רוב הפרסים מידי הקיסר באים. מספר חברי „ברית־המזמרים" היה בשנת 1908 לערך 125,000 איש. כמעט כל הקומפוזיטורים האשכנזיים הידועים חברו מנגינות בשביל אגודות ה„ליעדערטאפעל". כמו בצרפת כן גם באשכנז עתונים רבים מגינים על עניניהן של האגודות האלה.

כמעט בכל מקום, שגרמנים מתגוררים, יש להם שם אגודות לזמרה משלהם. בחוץ לארץ אשכנז האגודות האלה הן הן נושאי דגל הלאומיות האשכנזית; חבריהן הם החותמים על העתונים האשכנזיים והם גם העוזרים לכל דבר לאומי־אשכנזי. פה, באמריקה, ישנן אגודות רבות כל־כך, עד שלמנהליהן יש אורגאן מיוחד. ווילהלם קיסר הכיר מכבר, עד כמה האגודות האלה עוזרות להתפתחות הרגש הלאומי, ביחוד — בין האשכנזים יושבי חוץ לארץ גרמניה, וכשחגג את יום־הולדתו החמשים, נתן מתנה להעם האשכנזי — מהדורה חדשה וכללית של ספר־מנגינות, אותן המנגינות, שנכתבו במשך כמה דורות בשביל האגודות הזמרתיות. המהדורה הזאת נערכה על־ידי ועד של מומחים.

על מדרגה גבוהה כזו עומדות האגודות הזמרתיות אצל אומות העולם.

ואצלנו?

כדי להפיץ את הדעה הלאומית בין המוני העם הגדולים אנחנו מאספים אספות; ואולם האספות ה„יבשות" תש כחן למשוך אליהן המוני־עם גדולים, כי מה שצריך היה ויכול היה להאמר על־דבר הלאומיות כבר נאמר ונשנה מאה פעמים ואחת גם באספות, גם בדפוס. ולכן מעטים הם האנשים, הבאים אל אספותינו, וגם הקשקוש בפעמון הריקלאמה אינו מועיל הרבה. מתרעמים אצלנו על האינדיפירנטיות של הקהל, מתרעמים על הצד שכנגד, ושוכחים, כי הרגש הלאומי דבר שבלב הוא, דבר שבנפש, וכדי לפתח רגש זה, נחוץ להשתמש באמצעים, המשפיעים על הרגש. וכלום יש אמצעי, שמשפיע השפעה עמוקה על הרגש, יותר מזמרה, זו שפת־הנפש? ולמה אין אנחנו לומדים בנדון זה מעמים אחרים? מדוע איננו משתמשים למטרתנו במוסיקה? מדוע איננו מיסדים אגודות לזמרה, אשר השפעתן הלאומית תבוא על המוני העם לא מתוך השקול של השכל הקר, אלא מתוך הרחבת־הלב, מתוך עליצות־הנפש, בת הזמרה? כבר הגיעה העת, כי נשים לבנו גם לחנוך ה ר ג ש הלאומי, ולא להסתפק בחנוכו של ה ש כ ל הלאומי בלבד.

אמנם נסיונות אחדים כבר נעשו בניו־יורק גם בנוגע לזמרת בית־הספר, גם בנוגע לאגודות זמרתיות. אך, לדאבוני, צריך אני להודות, שרבים מן הנסיונות האלו מוטב היה להם שלא נעשו משנעשו. כי בנוגע למנגינות בשביל בית־הספר העברי ובשביל אגודות זמרתיות עבריות מוכרחים אנחנו לברוא יש מאין (החומר הנמצא כבר קטן הוא ודל), ועבודה זאת צריכה להעשות רק על־ידי מומחים, על־ידי אנשים, שתלמודם המוסיקאלי בידם ויש להם נסיון כל־צרכם. ואנשים כאלו מאין ימצאו? האגודות שבניו־יורק (מלבד אחת) מתנהלות על־ידי אנשים, שאת כל מומחיותם רכשו להם בהיותם משוררים־עוזרים על יד איזה חזן בעיירה נדחת ברוסיה או בגליציה. וכלום מוכשרים „מוסיקנים" כאלו לברוא את זה ה„יש מאין"? המסוגלים הם לנהל אגודות זמרתיות באופן שלא יבאישו את זמרתנו בעיני בעלי הטעם? המוכשרים, למשל, צעירים, שכל מומחיותם היא, שהם תלמידי האוניברסיטה ב מ ד ר ג ו ת ה ר א ש ו נ ו ת של מחלקת־המוסיקה, ושמן הנמנע הוא, כי יהיה להם הנסיון המוסיקאלי הנחוץ, — המוכשרים צעירים כאלה לעמוד בראש בכל דבר הנוגע לזמרה בבית־הספר, כמו שהדבר נהוג אצל אורגאניזאציה גדולה פה בניו־יורק, אצל אורגאניזאציה, שבתי תלמוד־תורה הרבה עומדים תחת חסותה? מנהלים כאלה אולי יודעים „איך" יזמר עם התלמידים או עם חברי האגודות, אם יתנו להם חומר מן המוכן, אבל אינם מסוגלים, לכל הדעות, לברוא או לברור „מה" לזמר. ובאמת שמעתי בבתי תלמוד־תורה איזה מנגינות חסרות־טעם וגם וולגאריות. מנהלים כאלה יותר משהם מועילים מקלקלים הם, וביחוד מזיק הדבר בשעה שאנו מ ת ח י ל י ם לברוא את החומר הדרוש גם בשביל האגודות, גם בשביל בתי־הספר. כל התחלה

ואל הגבעות סביב אשר לחורשות תהיינה — מזבחות לעבודה ומרץ, לקרבנות־מחים, לאשי־שרירים ולנסכי זעה ודמע של עצב ושמחה. רד ועבוד, כי עוד רבה הדרך לפניך לרכוש, לבנות ולנטוע.

* * *

על מגדל „בצלאל" בערוב היום.

השמש מכסיפה ושוקעת, לוקחת את ברכת הפרידה מאת שכונות היהודים החדשות ומאת „רחובות" היפהפיה בראשן. השמים מתקשטים לשעה קלה בכל צבעי הקשת חליפות. לאט־לאט הם מהוירים ושוקעים בעצב דומם כהה. העיר העתיקה התכוצה ישם בעמק, רק מגדליה נצבו סביב, כשומרים בלילות. שקט ודממת נשפי ירושלים, הממלאים את הנפש רזי־עולם ושאיפות־נצח.

פה מתחת נטוים, נארגים ונרקמים הלומות הלאום ליופי ולאמנות. מהרה יעלו הנה העובדים החולמים לשאוף רוח, לנוח ולשיר. הנה הם באים; שובבים ושובבות הומים וצוהלים. מתפנקים הם כשפרירי הערב לאור הירח ולקריצת הכוכבים. קבוצות־קבוצות מישיחות, ־־פעמים מתאחדות לשירה. וההולם הראשי ביניהם, ככהן הגדול בין פרחיו. הוא מישיח ומתלהב, ונדמה לו, שמצא את פתרון הסוד...

לאט־לאט תשקע ההמולה. כל אחד נבלע בתוכו, צולל בדמי נפשו.

הכניסיני תחת כנפך והיי לי אם ואחות,
ויהי חיקך מקלט ראשי, קן תפלותי הנדחות...

לא! תפלותינו לא עוד תדחינה. הן מנסרות כבר מסוף העולם ועד סופו ועושות התירות מתחת לכסא הכבוד.

אֲגֻדּוֹת לְזִמְרָה

מאת

יעקב ביימל.

המוסיקה היא שפת הנפש. כשרגשות האדם נעשים עמוקים כל־כך, עד שאין השפה יכולה עוד להביע אותם, אז לוקחת המוסיקה את מקומה ומדברת אלינו בשם הרגשות האלה, הכמוסים בתוך־תוכה של נפשנו. ולכן כשרוצים להשפיע על הנפש, משתמשים בשפה שלה — במוסיקה, אמצעי זה, שפעולתו ישרה על נימי נשמתנו.

שלשה יסודות למוסיקה, ואלו הם: א) הריתמוס — יסוד המדה והקצב. יסוד זה תלוי בעת. ב) המילודיה — המנגינה גופה, שהיא המשפעת על הרגש. ג) ההארמוניה — צרוף ורכוב הקולות, שיהיו נשמעים בעת ובעונה אחת. זו האחרונה באה להגביר את רושם המוסיקה בכלל ואת השפעת המילודיה בפרט.

הריתמוס, בהיותו היסוד של מדה וקצב, מסוגל הוא עד מאד לחנך את רגש הדיסקיפלינה, את רגש המשמעת באדם. ישנן קומפוזיציות מוסיקאליות, שהתוכן הראשי שלהן הוא היסוד הריתמי, ושהוברו במחשבה תחילה להבליט בהן אותו היסוד ולהביא על־ידי זה סדר ומשטר, מדה וקצב בתנועות הגוף, כמו, למשל, בנגינות המחול והרקוד, או בתנועות, שאנשים רבים לוקחים חלק בהן, כמו נגינות־התהלוכות וכדומה. גם המחולות וגם התהלוכות יהיו נעדרי סדר ומשמעת, אם המוסיקה לא תבליט על־ידי הריתמוס שלה את המדה והקצב הנחוצים.

ובאמת הננו רואים, כי בכל מקום ומקום, בכל מקרה ומקרה, שדיסקיפלינה נחוצה, — למשל, בבית־הספר ובתוך הצבא — שם משתמשים במוסיקה, כדי להנהיג אותה.

ואולם לא רק בחנוכו של רגש־המשמעת גדול כחה של זמרה; המוסיקה מסוגלת לחנך ביתר עוז וביתר עצמה גם רגשות אחרים, כמו הרגש הדתי, רגש אהבת־המולדת ואהבת־העם. אלא שאת הרגשות האלו הזמרה מסוגלת לפתח לא על־ידי היסוד הריתמי שלה, אך על־ידי יסודה השני, והוא: המילודיה. המילודיה שפת־הנשמה היא, וגדול כחה לפרוט על נימיה של זו, ומובטח לנו, כי השרשים, אשר תכה המילודיה בנשמה, לא במהרה יעקרו ממנה. גם חכמי הפדגוגיה וגם חכמי המדינה הבינו זאת מכבר.

בכל הארצות הנאורות למוד הזמרה בבית־הספר חובה הוא. בארץ צרפת, למשל, הנהיגו את הזמרה בבית־הספר בתור למוד של חובה עוד בשנת 1825. בגרמניה כל מורה ומורה, ביחוד המורים בעיירות ובכפרים, צריך להיות רגיל, אם הרבה ואם מעט, בנגינה על הכנור, כדי שיוכל ללמד את תלמידיו את המנגינות העממיות והפאטריוטיות, ועל־ידי זה — לפתח בהם את הרגש הלאומי. כיוצא בזה אנו רואים גם באנגליה ובאמריקה. פדגוגים הרבה משתמשים במוסיקה גם בתור סיוע ללמוד שפות זרות. אך על זה אדבר להלן.

כדי לפתח את הרגש הלאומי, משתמשים במוסיקה בארצות הנזכרות לא רק בבית־הספר, בקרב ילדים רכים, אך גם בתוך חברות של גדולים. מיסדים שם אגודות לזמרה לא רק כדי לפתח בעם את טוב־מעמם המוסיקאלי, אשר זאת היא המטרה הראשית של כל אגודה לזמרה, לא רק לפתח את רגש־הידידות בין החברים, אך גם למען עורר בעם את הרגש הלאומי ולאמצו. לא לחנם אומר הוגה רימאן, זה ההיסטוריון המוסיקאלי היותר גדול שבימינו, כי אגודות ה„ליעדערטאפעל" האשכנזיות היו מרכזי־הלאומיות בכל עת ובכל מקום, שהאשכנזיות היתה בסכנה או באסון.

כדאי הוא בכלל לדבר דברים אחדים על־דבר האגודות הזמרתיות אצל העמים.

בעת שהנהיגו בצרפת את למוד הזמרה בבית־הספר בתור חובה, בה בעת נתיסדו שם אגודות לזמרה בשביל הפועלים. כל האגודות נקראו בשם „אורפיאון", וחבריהן היו נקראים בשם „אורפיאוניסטים". מספר האגודות האלה גדל במהירות נפלאה. הקומפוזיטור הידוע טשארלס גונה (מחבר האופירה „פויסט") היה שנים אחדות המנצח הכולל של כל האגודות אשר בפאריז הבירה. כשהתפטר ממשרתו זו בשנת 1860, היה מספר האגודות גדול כל־כך, עד שהיה נחוץ למנות שני מנהלים על מקומו. האחד היה מנצח באגודות אשר בחלק העיר לימין הנהר „סינה",

העץ בקווצות תלתליו הנהדרות. לא לחנם התאבל דוד עליו מרה; המלך המשורר בישרת לבבו אולי הכיר את צדקת הבן המתפרץ.

* * *

וצעדת במסילה ההרה על יד חומת העיר, הבנויה על שן־סלע, דרך שער האשפות, ועלית במעלות על קיר החומה, וראית מעבר מזה את הכותל המערבי בכל גבהו והדרו ובכל הדר בדידותו, ומעבר מזה תראה את יפעת צללי הערב, היורדים מן ההר דרך „גני המלך" אל מי השלח אשר בעמק. עצב חבוי תוסס ומהלחל מבינות לשיחי הצבר, הגדל פרא בפנה בודדה ושוממה זו עם שקיעת החמה. אולי אל נקרת הצור הזה היו באים גבורי האומה, העומדים על החומות, לנוח רגע, כי עיפה נפשם להורגים...

ואז תשוב הביתה, כי שבעה ועיפה נפשך מכל אשר ראית והרגשת. ונכנסת אל הרחובות הצרים ואל המבואות האפלים. ועברת על יד חורבת רבינו יהודה החסיד; שאיפה קדושה היתה זאת לפנים, שמסרו בני־אדם את נפשם עליה ליסד את הקהלה העברית הראשונה בירושלים; עתה יוצאים פה ידי חובת התפלה, לומדים מעט ומספרים הרבה דברים בטלים. שטה ועבור מהר, כי רעיון נורא מתעורר בלבך על עתידה של כל שאיפה קדושה, המתגשמת ונעשית חולין...

ועברת את רחובות המסחר אשר מתחת לכפות. התגרים סוגרים עתה את חנויותיהם ושבים הביתה על יד הגמלים, הסוסים והחמורים, השבים אל האורוות מעבודת היום למנוחת ערב. סגור את לבך ואל תאמר לאיש דבר מכל אשר ראית, כי הנה הוצאת מפיך — ותחללהו.

ויצאת מתחת הכפות אל חלל העולם, במגרש אשר לפני המבצר, על פני „מגדל דוד"; ועברת על־יד תעלת המבצר, אשר בה סדרו מוכרי הירקות את מרכולתם; ובאת דרך שער יפו אל מחוץ לחומה, אל המקום אשר מלאו שם את התעלה בזבל והיה למגרש. ועמדת רגע והבטת אל ראש המגדל ואל קרני השמש האחרונות אשר ילפפוהו. ורעד לבבך, ונזכרת וקוית. חפץ תחפוץ לשאול פתרון מאת החמה השוקעת, והיא ממהרת הימה מעבר להרי יהודה ורומזת לך על אגן־הסהר וכוכב־הנוגה, היודעים ושומרים את הסוד כמוה.

דבר־מה ממלא את לבבך הכמה, תמהון ושאיפות נסתרות. עיף, יגע וטבול צללי תקוה הנך שב אל מלונך.

* * *

בחצות, בשוט הסהר בעומק כפת־הרקיע, תצא לבקר את „הכותל". אם ראית אותו פעמים אחדות בעתות התפלה, עוד לא תדעהו. גם אני ראיתי אותו בראשונה באחד מערבי השבתות בתוך הקהל; הרגשתי מעין קבוץ גליות בעצב המשותף, ואולם לא יכולתי להתרכז ברעיון הטבוע במצבת־זכרון זו; חשתי בכל את פזור־הנפש מרעש התפלות ושנוי הנוסחאות. נדמה היה לי, כי בת־קול מכריזה ושואלת: „מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי?"... רק כשהנך מתבודד על יד הכותל בדממת הליל, הנך מרגיש מעין טיסת הזמן ורפרוף צללי הגבורים.

והלכת שמה לבדך. ובהגיעך אל מבוא הסמטה, יגיעו אליך שברי קולות של שירה עברית — וידעת, כי צעירי הדור הם, שהקדימו לבוא הנה: חניכי בתי־הספר ופועלי המושבות. וישבת אתם יחד על הרצפה, ושמעת את שירתם החרישית והנוגה. וקמו מהם שובבים אחדים ובדקו בסדקי הכותל, והוציאו משם פסות נייר — רשימות אחד הכוללים, שנעצו שמה לשם סגולה וברכה; אשה עזובה מבקשת מאת הבורא יתברך, כי ישיב את לב בעלה אליה; אם רחמניה מעתירה על בנה אשר בגולה, כי ישוב מדרכו הרעה, או כי יקח אלהים את נשמתו. מאגיים כמוסים אלו נמסרו באמונה שלמה מלב בשר אל לב־האבן אשר בקיר.

וקמתם ועליתם משם דרך שכונת היהודים נגבה, ועברתם על־יד שכונת הארמנים עם טירותיה סביב, המסוגרות כמבצר על ההיכלים, המנזרים והגנים; והתפלאתם על עם קטן, ממושך וממורט זה, שבצר לו מקום במרום הר ציון, ועל גוי קו־קו, אשר אוה למושב לו (עד עשרות השנים האחרונות) את המבואות המטונפות אשר בעיר הקדושה. ויצאתם דרך השער דרומה; ועמדתם שם על עברי פי־פחת, גיא בן־הינום, מקום התופת; וזכרתם את חרפת עלומינו, בהעביר איש ישראל את בנו למולך, כמעשה ארץ כנען. ומצאתם נחומים לנפשותיכם, כי נביאי עמנו נצחו ועודם הולכים ומנצחים את העולם.

והנה השחר עלה. כאילה זו, הקופצת ומדלגת על גבעות הרי מואב, „בעולה מן הרחצה, מתרפקת על דודה". הוי, מה מבהיק הוא, מה מתיז ניצוצות אור ותקוה! רטטו לבות הצעירים והצעירות:

יתור שחר, ומקדם יעל גם שמשנו.
על הירדן ובשרון שם ערביים חונים —
לנו זאת הארץ תהיה, ואָנו בבונים...

ושבתם לדרככם במסילה מסביב לחומת העיר; סבה זו תמהה לקול השיר באישון־לילה:

שירה חדשה שבחו גאולים...

שלום! שלום! עוד עליהם לנוח מעט ולהשכים לעבודתם לגן הילדים, לבית־הספר, אל השדה ואל הגן אשר במושבות העבריות. תלמידים, מורים ומורות, פועלים ופועלות — שלום לכם! תהי דרככם צלחה ועבודתכם פוריה.

* * *

והשכמת בבוקר ועלית על גג המלון. הנה השמש הקדימתך וכבר שפכה את שלטונה באורה הרך והענוג על העיר ועל כפותיה ומגדליה, על הככר סביב, קדמה ונגבה, על ירק־הדשא, על צמרות־הכסף של חורשות הזיתים אשר ממול לחומה, והלאה בדרך אפרתה ובשדמות בית לחם. ואולם עוד לא כבשה את עמק הירדן וים המלח. עוד השרת טל בוקר מרחפת שם על פני התהום, ומראה הטל כים של תכלת עם גליו ומשבריו לרגלי הרי מואב, המתנאים בשיא חסנם ובסוד איש־האלהים, הכמוס בתוכם.

ושמת עיניך אל הרמה, אשר בשם תלפיות תכונה, אל עמק רפאים, אשר שם נבנה את חות הפועלים הראשונה,

בְּתוֹכֵכִי, יְרוּשָׁלָיִם!

מאת
מ. שיינקין.

שאלו שלום ירושלים, ישליו אוהביך.

כמו חיה היא נצבת לנגד עיני: היפה, העדינה, הטהורה; היפה בנולותה, והטהורה בטומאתה. מה מושכת היא את הלב ואת הנפש — זו המקסימה בצעיף אלמנותה, אשר רשמי פניה ויצירי גוה מביעים עלומים יותר מבנותיה הצעירות ומבטיחים כל־כך הרבה נוגה, חום ורטט לאיש אשר ידבק בה.

הידעתם את הארץ? — ואולם עוד פחות מזה אתם יודעים את העיר, את ירושלים. הניחו את רוב האדם ואת הבהמה אשר בה ואת אשר הם עושים להחיות את נפשם: שימו לב לצורתה הרוחנית.

את לבי היא מוליכה שבי ביפיה הטבעי, יופי שלא ראיתי כמוהו מעולם בארבעה חלקי תבל לעדן, לרוך, לנינה ולנועם; יופי, שכעין נשמה חיה מפרפרת בו; יופי של זקנה עולמית ושל ילדות מתרקמת, של עבר, הוה ועתיד מישזרים ומהבהבים בסודות־עולם, הנגלים ליצורים.

אם עיפה נשמתך — המלט־נא ירושלימה לימים אחדים. בשעות היום לא תנצל מטרדות האנשים והמעשים; ואולם את דמדומי־הערב, את לילי־הסהר, את זמן עלות השחר וצאת השמש תקדיש לעצמך, לשם יחוד עם העיר עצמה. ושמת את ראשך הסוער בחיקה הטהור, וינוח לך. ואם חכמת, וברחת גם באמצע היום ועלית על גג הבית או המגדל והבטת אל סביבות העיר, או תצא אל מחוץ לעיר, ותעית בתוך עמקיה ועל גבעותיה והריה סביב, ושאפת את הרוח העולמי, המרחף שם, וטבלת בו וטהרת מטומאות החיים, והתקדשת לרעיון העולמי ולתקוה הלאומית והאנושית גם יחד.

האוכל לתאר ולהביע את אשר רחש לבי ברגעים כאלו? אנסה. ואתה, בן־אדם, בוא עמדי.

* * *

ועלית על גג אחד הבתים אשר מחוץ לחומה.

שמש־צהרים משפיעה ים של זוהר על העיר ההומיה ועל פני הככר הגדולה, צפונה־מערבה. הכפה השחורה אשר על ה„קבר הקדוש", שם במורד, שקועה בתרדמה על פני הסוד הכמוס תחתה. מקדש עומר אשר בהר־הבית שטוף כולו אורה, מתפנק כבן־זקונים ומתגאה ביפיו והדרו: כתפארת אמנות הבניה: במשושת כתליו, בציוריו הדקים והנפתלים, העשויים מעשה תשבץ ומרובי הצבעים, בקשתות הרחבות אשר לחלונותיו ודלתותיו ובגזרה הדקה של העמודים, הנושאים עליהם את הכפה הגבוהה והרחבה. הלאה מזה משתרעים וטובלים באור הר־הזיתים והר־הצופים ועליהם מתפתלות, כרצועות לבנות, הדרכים המובילות ליריחו ולשכם. מעבר להר־צופים תראה את גבע ואת רמה, מקום שבתם של המלך (שאול) והנביא (שמואל).

הנה לפניך ערש של עולמות פוליטיים, דתיים ואמנותיים. ומלמטה — שם בית חנוך עברי; שם ממשיכים לטוות ולשזור את החוט...

ופעם תשרך את דרכך על הר־הזיתים והר־הצופים, והבטת משם על פני העיר.

להר־הזיתים גם „הר־המשחית" יקרא, כי שם חנו צבאות רומא, ומשם הרבו לירות ולהשחית בהר הבית ובעיר. עתה תבנה פה ירושלים החדשה, ולנו, בני המנוצחים, יהיה מקום בראש. שם תבקר את המגרש ואת ההיכל, אשר רכשנו במקום הזה ואשר הקדשנו לבנין האוניברסיטה העברית; נקודה זו היא היותר גבוהה בהר, והמגדל אשר יבנה פה יעלה בגבהו על מגדלי יתר הבנינים אשר בהר: „ונשא מגבעות, ונהרו אליו כל הגויים".

ושמת פניך ימה וראית את כל העיר העתיקה שטוחה לפניך, וקרוב אליך מאד, רק מעבר לעמק יהושפט, „הר־הבית" בשטחו הנהדר, זה לב עמנו, הרווי כל־כך הרבה מח ודם עברי. לעולם לא נוותר על המקום הזה; עוד יש פה מקום להיכל לאומי עברי. והלאה מזה, מערבה וצפונה, השכונות העבריות החדישות, ההולכות ונבנות מסביב לירושלים העתיקה.

ולעבר המזרח תשא משם את עיניך; והנה לפניך כל ככר הירדן. לפנים היה כולו משקה; עתה רוכסי הרים גבנונים, חרוכי שרב, יורדים מזה ומזה, ורק בשטח העמק בתוך מתפתלת רצועה ירוקה — זה הירדן. ושם, בקצה הנגב, עמוק־עמוק, משתרע ים־המלח, כשפעת עשת מהותכה, כראי־כסף כחול; וצוקי ההרים, הסובבים אותו, מסתכלים בו בכל מלוא גבהם.

מעבר לירדן מתנשאים הרי גלעד ומואב; והר־ההר הזה אולי הוא הוא הר נבו, אשר עליו עמד משה בעינים כלות לראות את הארץ הטובה משאת נפשו; „וראית בעיניך ושמה לא תבוא" — זו חידת השאיפה העולמית...

ופה בעמק לרגליך הכפר הערבי במקום נוב עיר הכהנים, אשר שם לקח דוד את הלחם ואת החרב בברחו מפני שאול; שם, הלאה מעט צפונה, הכפר ענתות — מולדת הנביא ירמיהו; ושם, בקצה הצפון מזרחה, כשומר על הירדן, מתרומם בקומה זקופה צוק ההר סרטבא, כאילו עומד ותוהה על אשר הדליק זה כבר להביא עליו משואות ולהודיע לקצות הארץ על קדוש החודש בירושלים.

* * *

וירדת משם אל עמק יהושפט. ובאת אל חורשת הזיתים אשר בגן הגתשמני; שם התפלל „אותו האיש" בליליה האחרון, ועם קריאת הגבר מסר אותו אחד מתלמידיו לפקידי רומא. מסירה זו עלתה לנו בנהרי־נחלי דם, כי לולא זאת אולי היה נשאר זה בתוכנו כאחד הנזירים בעלי ההזיה, ואחרים היו יוצאים מאתנו לתקן עולם במלכות שדי.

ובאת משם דרך העמק אל מצבת הזכרון, יד אבשלום. עמוד־נא פה רגע. גם זה אחד המתפרצים, בעל נפש בוערת. ומי יודע, אם לא צדק הוא בשעתו: „ראה, דבריך טובים ושומע אין להם מאת המלך". ויושט לני את ידו דרך אלפי דורות, לתבוע את עלבון הצדק. גבור היה, יפה וטוב; עבד מלך דקרהו, בהיותו תלוי על שוכת

בספרות העברית: משורר עברי שר על האהבה! ומהו המקום, שתופסת האהבה בשירתו הגאונית של ביאליק? לא בשירי־האהבה שלו רכש ביאליק מקום בראש ספרותנו, אלא ב„שירי־הזעם" שלו, בנגינות ירמיהו... וכמה מיסוד האהבה אנו מוצאים ביצירותיו של גאון המספרים שלנו, מנדלי מוכר ספרים? לא המוטיב של האהבה מניע את לבו של זקן ציירינו, אלא זה של הרעב. „ואם תאמר מה נאכל" — זוהי שאלת־השאלות בספרות העברית ממצרים ועד קבציאל, מ„בראשית" ועד „משא נמירוב". תולדות האדם עלי אדמות מתחלת בפסוק „בזעת אפיך תאכל לחם". זהו גורלו בחיים. הגאון העברי הסתכל בחיים מתוך הפריזמה של הרעב, כי עם, אשר גורלו בחיים הוא להיות נודד מארץ לארץ, על־כרחו עומד תמיד מול השאלה: „ואם תאמר מה נאכל?" על־פי המסורה הביבלית גרם הרעב לאבי האומה לצאת ממצרים, ומסורה זו מוסיפה ומספרת, כי בניו, אשר יצאו אחר־כך ממצרים, עמדו בטענה לפני גואלם ומושיעם: „מי־יתן מותנו ביד־יהוה בארץ מצרים, בשבתנו על־סיר הבשר, באכלנו לחם לשובע". וכאשר ניתן להם המן, עוד היתה אימת הרעב עליהם — „ויותירו אנשים ממנו עד־בוקר". בתור שכר על שמירת המצוות מבטיח אלהים את ישראל לתת גשם בעתו, כדי שהארץ תתן את יבולה. ושוב הוא מבטיחם: „כי יהוה אלהיך מביאך אל־ארץ טובה... ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון, ארץ־זית שמן ודבש; ארץ אשר לא במסכנות תאכל־בה לחם — לא תחסר כל בה"... ועוד הפעם הוא בא בהבטחות טובות: „והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי... — ונתתי מטר ארצכם בעתו, יורה ומלקוש, ואספת דגנך ותירושך ויצהרך". וכשהוא בא לאיים עליהם, הוא אומר: „ואכלתם בשר בניכם ובשר בנותיכם תאכלו"...

רעב, רעב, רעב — זהו המוטיב הראשי, העובר כחוט־השני בספרות הביבלית. שאלת הרעב רחבה היא ורבת הענפים; ממנה מסתעפות שאלות טוב ורע, יושר ועול, צדק ועוות־הדין. הרעב מוליד את המוסר, כשם שהאהבה מולידה את היופי. לפיכך באנו אנחנו לידי השקפת־עולם מוסרית, ואומות העולם — לידי השקפת־עולם אסתיטית. נביאינו הטיפו השכם והטף ליושר ולרחמים; חוסו על האלמנות, רחמו את היתומים, אהבו את הגר, אל תתנו יגוע את הרעבים ללחם! רחמים ויושר — זו היתה הפארולה של נביאי ישראל, בעת שהאידיאל של היונים היה היופי, שמקורו באהבה, באהבת־המין. היונים לא היו עם נע־ונד כמונו. הם ישבו על אדמתם והתפרנסו בכבוד מיגיע־כפיהם של עבדיהם. היונים בזו לעבודה. כל משאת־נפשם היתה הכתכלות ביופי. והסתכלות ביופי אינה באה לו לעם אלא מתוך הרחבת־הדעת. ובנוגע לחוק ומשפט — הרי עם שוקט על אדמתו ושבע־לחם מחזיק בחוק „שלי שלי ושלך שלך". ואילו עם נודד ללחם, שבניו נלחמים מלחמת־קיום קשה ויודעים את הרעב בשבט עברתו, — מדת הרחמים והיושר מתגברת בהשקפת־עולמו. ולפיכך משלה הליגאליות ביון וברומי, והמוסר — ביהודה. כך יצר המוטיב של הרעב את המוסר ביהודה, וכך נעשתה הספרות העברית ספרות מוסרית.

כשהאדם המודרני בא להתעמק בספרי הנביאים, יש שמתגנב רעיון אל לבו: אפשר שהיו הנביאים חולמים ואוטופיסטים, אפשר שלא היה להם שום יחס ישר להחיים הריאליים? שמא לא שאבו את כחם מן המקורות הראשונים של החיים? הלא אלה ראו לעולם עתידות של אושר מוסרי ורוחני, שאי־אפשר לו להתגשם בחיים. כי איך יוכל לגור זאב עם כבש, אחרי שכבר נגזרה גזירה מבראשית: „כל דאלים גבר"? ואם לא שאבו הנביאים את תורתם מן המקורות הראשונים של החיים הריאליים, — מה כל גאונם ותפארתם? במה נחשבים הם? הלא אין הם אלא ריעי־רוח וחילמי־תיהו! — ואולם שוכחים בני־האדם דאלה, כי הנקודה האחרונה של השקפה פילוסופית או מוסרית אינה מעידה כלל על ריאליותה או על אי־ריאליותה של אותה ההשקפה בעצם שרשה. הנקודה האחרונה של השקפת הנביאים היא אמנם אידיאלית, ואולי גם אוטופיסטית, אבל נקודת־המוצא שלה שרשה בחיים הריאליים. שרשה ברעב. הרעב והאהבה הן שתי התאוות היותר אלימנטריות בנפש האדם, ואולם הרעב קודם לאהבה. בתחילה שואף האדם לשמירת קיומו הפרטי, ואחר־כך — לשמירת קיום המין האנושי. כלומר: תאות הרעב היא יותר אלימנטרית מתאות האהבה. ואם הרעב הוא המוטיב הראשי של השקפת הנביאים, שרשה עמוק בחיים הריאליים במדה לא־פחותה משורש ההשקפה האסתיטית של הסופרים והמשוררים היונים.

מוטיב הרעב של כתבי־הקודש שמש בסיס לספרותנו בכל דור ודור, וביחוד בתקופות הגולה. וכל זמן שנהיה עם נודד ונוסע מארץ לארץ, לא נחדול לשיר את שירת קבציאל וקרית־רעב.

כל עמי אירופה רואים את הספרות העברית כספר החתום לפניהם. אינם יכולים להשיג את רוחה ואת עצמותה, כשם שאינם יכולים להשיג את רוחה ואת עצמותה של הדת העברית. הספרות העברית מדברת בשפת הרעב, וספרותם הם — בשפת האהבה. אבל אם עמי אירופה אינם משיגים את מהותה של הספרות העברית, מפני שכל אחד ואחד מהם יושב על אדמתו לבטח ולשובע, הרי הם מרגישים את כחה וגדולתה, מפני שהיא היא ההוספה הטבעית וההכרחית לספרותם, החלק השני שלה, יותר נכון — החלק הראשון. בלא הספרות העברית היתה הספרות העולמית רק בת צורה אחת ובטוי אחד — בטוי תאות האהבה, ובתוספת הספרות העברית היא מקבלת את שתי צורותיה, הנחוצות לה לשלמותה, את שני בטוייה הראשיים — בטוי הרעב ובטוי האהבה. ואם עמי אירופה קבלו עליהם בעל־כרחם את השפעת הספרות העברית, הרי עשו זאת לא מפני שהבינו את רוחה והשיגו את מהותה, אלא מפני שמרגישים הם, כי היא היא המשלימה את רוח האדם, המתגלה בשני יסודותיו הראשיים: יסוד המוסר ויסוד היופי.

והיתה לאחד הגורמים היותר כבירים בהיסטוריה האנושית. כשם שהעמים, אשר ישבו בארץ־ישראל לפני הכבשה על־ידי אבותינו, לא הוציאו מקרבם נביאי הצדק והיושר ולא יצרו אמונה מונותיאיסטית, כזו של ישראל, שהיתה לאם לשתי הדתות היותר גדולות בעולם, כך לא בראו העמים השמיים ההם, ששפתם היתה עברית, ספרות עברית. מזה אנו למדים, שהסביבה בלבד לא היתה הכח הפועל הראשי בתולדות עמנו. הכח הפועל, הכח הדוחף בהיסטוריה שלנו הוא גאון־הרוח ב ק ר ב האומה, ולא הגורמים המשפיעים מן החוץ. ההכרה היסודית הזאת תעזור לנו להפיץ אור על כמה חזיונות סתומים בחיינו, בעבר ובהוה.

איך עלה בידנו להרים את הספרות הלאומית שלנו לידי מדרגה של גורם היסטורי? מה הוא סודה, סוד כחה וגבורתה של ספרותנו העברית? הן לא דבר קל הוא, שעם בזוי ושסוי בעמים, אשר קיומו תלוי בנס, כאותיות מ"ם וסמ"ך שבלוחות, יזכה להשפיע משפתו הלאומית על השפות של שני העמים היותר חזקים והיותר מפותחים באירופה — על השפה הגרמנית ועל השפה האנגלית! והן לא דבר קל הוא, שכל גאוני הספרות האירופאית, מאבגוסטינוס הקדוש עד פרידריך ניטשה, ישאפו כל ימיהם להגיע לגבהו ולעמקו של הסגנון העברי, כמו שיצר אותו הגאון הספרותי העברי! מה הם ודוייו של אבגוסטינוס הקדוש ומה הוא צרתוסטרה של ניטשה, אם לא נסיונות על דרך הסגנון העברי הנבואי? ועד היכן השפיע הסגנון הביבלי על דאנטה, שכספיר וגיתה — ידוע לכל משכיל אירופאי. מה הוא איפוא החומר בספרות העברית, שמשך אליו את לבות כל גאוני הספרות האירופאית, — מה הוא החומר האסתיטי שבה? הרי אפילו העברי הלאומי יודה, כי בבחינת היופי עולה הספרות היונית על העברית. תאמר: החומר המוסרי מציין את הספרות העברית מכל ספרויות העמים, כמו שמוכיחים כמה מחכמי הנוצרים? — והלא גם הספרות של ההודים הקדמונים הצטיינה בחומר מוסרי רב־הערך. כשאנו קוראים את יצירותיהם של הסופרים ההודיים הקדמונים באהאגאבאדה פוראנה או היטופאדיזה, עולים על זכרוננו דברי נביאינו העברים — כאלה כן אלה הרבו להטיף מוסר לעמם ולהאנושיות. ואפילו בחו׳ו של כאנו אנו מוצאים גורם מוסרי מפותח. ובכן איפוא, מה הוא הכח המאגניטי של הספרות העברית? במה כחה גדול?

על השאלה הזאת אני משיב: הספרות העברית היא יחידה במינה, כמו הדת העברית, מפני שגם היא ט ה ו ר ה ו ת מ י מ ה כמוה. כשם שהדת העברית, בניגוד גמור לכל הדתות שבעולם, אין בה שום חומר סכסואלי, כך גם נקודת־הכובד של הספרות העברית טהורה ונקיה משמין סכסואליות.*

ההנחה הזאת נדמית למראית־עין ראשונה כפאראדוכסאלית; אבל מובטחני, שהקורא יודה לדברי אחרי נמרו לקרוא את המאמר הזה.

לפני זמן קצר יצא אחד הסופרים האנגליים להתאונן על רבוי אהבת־המין שבספרות המודרנית. הסופר ההוא נתכוון בתלונתו רק להספרות החדשה, וביחוד — להרומאן החדש. ואולם אם נתבונן אל הספרות הכללית של כל העמים ושל כל התקופות, חוץ מזו של היהודים, נוכח, כי מלחמת־המין היא היא נקודת־הכובד שלה. וכנגד זה, כשנעבור על הספרות העברית לכל תקופותיה, נמצא, כי מוטיב זה של מלחמת־המין אינו תופס בה מקום חשוב כלל. הספרות בכללה שואפת תמיד לתאר את התאוות האלימנטריות של האדם ולהבליט את הטפוס המיוחד, שבא תחת ממשלתה של תאוה זו או אחרת. התאוות האלימנטריות הראשיות, המושלות באדם ומכריעות אותו תחתן, שתים הן: תאות הרעב ותאות האהבה. מובן, שבדרך־החיים נדחף האדם גם על־ידי תאוות אחרות, כמו תאות הנקמה, השנאה, הרדיפה אחרי הכבוד, הרצון למשול וכדומה; ואולם רק לעתים רחוקות תלך נשמת האדם שבי אחריהן. הגורמים הראשיים בחיי האדם הם הרעב והאהבה. הגאון הספרותי מגלה לנו את הכחות האלימנטריים האלה, הפועלים בנשמתו של האדם, ומראה לנו את הריתמוס של התנועה בכחות האלה. ובמדה שהסופר או המשורר מתקרב אל האמת הנצחית, כלומר: במדה שהוא מצליח לרדת לעמקה של נשמת האדם ולהראות לנו את המוטיבים הפועלים בה בכל תנועותיהם, — באותה מדה מתגלה לפנינו כחו הספרותי והאמנותי. במה גדול כחו של שכספיר או של גיתה? מפני שהגבורים, אשר תארו ביצירותיהם, אינם בני־אדם סתם, ילידי המקרה העור, אלא באי־כחן של התאוות האלימנטריות בטפוס אנושי ידוע, אשר בתור טפוס הוא בן־אלמות. מגלים הם לנו את המצב הנפשי בחלוף־הדברים הנצחי. וזהו סוד גבורתם.

הסופרים של כל אומות העולם ראו באהבת־המין את המוטיב הנפשי של בני־האדם. כל הספרות הדרמתית של העמים היא ספרות־אהבים. הרומאן הוא ספור־אהבים, וחלק גדול של הליריקה האירופאית היא ליריקה של אהבת־המין. ואילו הספרות העברית לא יצרה מקצוע דרמתי כלל, מפני שאין דרמה בלא אהבה. הספרות העברית עניה היא גם ברומאנים ושירי־אהבה. בין עשרים וארבעת הספרים של כתבי־הקודש נמצא רק רומאן קטן אחד, שלא נכבד ביותר בעיני המסורה העתיקה — „רות“, ושיר־אהבה אחד — „שיר־השירים“. עד היום הזה עומד היהודי הדתי בתמהון לפני העובדה הנפלאה הזאת: כי „שיר־השירים“ נקדש בכתבי־הקודש. ומפני שאינו יכול לשנות את העובדה, הריהו מתאמץ להרחיקה מן השכל ולתלות בשיר־האהבה הנפלא הזה ילקוט של רזין ורזין דרזין... בכל התלמוד, הבבלי והירושלמי, עוסקים החכמים ביסוד האהבה רק מתוך בהינה שלילית, בתור פרי „היצר הרע“. ובכל הספרות העברית של ימי־הביניים לא ימצא אף ספר אחד חשוב, שההומר של אהבת־המין בולט ממנו ביותר (חוץ משירי עמנואל הרומי, שהורחקו מאת הקהל והטבעו בחותם של „ספרים חיצוניים“). היחס הזה לחומר האהבה מורגש היה גם בראשית צמיחתה של הספרות העברית החדשה. כשנתגלה טשרניחובסקי בספרותנו, קם רעש במחנה — ראו, זה דבר חדש, שלא היה כמוהו לעולמים

* עיין בענין זה מאמרי „מהותו של הרעיון העברי“, שבא בתור תשובה על מאמרו של ד"ר דוד ניימארק „הרעיון העברי“, ב„התורן“ החדשי, שנה שניה.

רכבו ופרשיו רודפים ודולקים אחרינו... ופתאום... בקבק... בקבקבק... כולם ירדו בים־סוף וירדו במצולות כמו אבן... אולם בעצם שמחתי הנני מרגיש עקיצה דוקרת בלבבי: — בכל־זאת כמה גדולה הרחמנות! על כל פנים, מעשי ידיו הם, בני אדם כמונו! ואני מגרש בחזקה מעל פני את המראות האיומים של הטובעים ושב למנות את המעלות הטובות אשר למקום עלינו.

בשמחה רבה הננו מספרים, כי „ארבעים שנה ספק המקום את צרכינו במדבר וגם האכילנו את המן". ובסתר לבבי הנני מקנא בדור המדבר, אשר ארבעים שנה מצא את מזונותיו בכל בוקר ובוקר מוכנים וערוכים לפניו על פני השדה, וכל טעם וטעם שהיה רוצה לטעום בהמן אשר אכל — היה טועם בו. בגדים ונעלים לא היו צריכים לתפור, כי שמלתם לא בלתה מעליהם ורגלם לא בצקה. אלה היו חיים! חיים בלי דאגות, ואיש לא היה צריך לבקש את הפרנסה ו„החיונה", כמה שעושה אבי.

הנני מבליג על קנאתי לדור המדבר וקורא הלאה: אילו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת — דיינו. ובזכרי את המתנה היקרה הזאת, מתנת השבת, שהיתה אצורה בבית גנזיו של הקדוש־ברוך־הוא ונתנה רק לעם בחירו, נתמלא לבי שמחה והתפעלות לאין קץ. לזכרון השבת טעמתי את כל התענוגים, שהיו אז באוצר מושגי. שבת...

בשנות שבתי בברלין נהפך לי יום השבת הקדוש להלום נעים, אשר כבר עבר, לפרח נחמד, שכבר נתיבש ונצטמק, לפרח שכבר נמחו צבעיו ועברה צורתו, לפרח שכבר פג ריחו וסר חנו....

הלאה: „אילו נתן לנו את השבת ולא קרבנו לפני הר סיני — דיינו; אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה..." אז, בהיותי ילד, לא יכולתי כלל לשוות בנפשי, כי בני אדם היו יכולים לחיות ולהתקיים גם בלי מתן תורה עם כל ל"ב הפירושים ועם כל הגימטריאות, אשר בכל מלה ומלה...

אחרים מחברי יושבים עתה למולי ושותקים בשח־מט, והם מדיינים זה עם זה על־דבר איזה „מסע־נצחון", שנעשה על ההוד. ואני יושב וחולם את חלום ילדותי. הנני זוכר את השעה הגדולה, את שעת פתיחת הדלת לאליהו הנביא. אבי היה מתרומם בחרדת כבוד מעל מקומו, וקורא ברגשות קודש: „ברוך הבא!" אמנם בעיני בשרי לא ראיתי את הנביא הזקן, אבל הרגש הרגשתי בכל עצבי נפשי, כי נכנס הוא דרך הדלת הפתוחה אל ביתנו, כי זקנו הלבן והרך נוגע בשלחן, אשר שם עומדת כוסו; בכל אברי חשתי את מבטו המלא אהבה וחנינה, היורד עלי ומזיל רטט נעים בכל יצורי גוי. מרגיש הייתי, כי אליהו הנביא מביא אתו בשורה מעולם אחר, עולם יותר טוב, יותר טהור וקדוש, עולם אשר יצוריו הם מלאכים, נשמות בלי גופות, עולם שאין בו אלא שירה נצחית...

ומה חזקה ועמוקה היתה אז אמונתי בכל המסופר בהגדה. מה יפה, מה נפלא היה ליל הסדר בילדותי!

פתאום הקיצותי מזכרונותי. אחד מחברי נגש אלי וישאלני, מתי אני הולך לבחינותי האחרונות. אז נזכרתי, כי מחר יוטל גורלי, ואני יושב בבית־הקהוה וחולם חלומות. תפסתי את מקלי וכובעי וארוץ החוצה.

כל עולם הכוכבים נדמה לי כשלד גדול. שלד־כוכבים בלי חיים ובלי נפש. שמי נתרוקנו ואלהי נעלם. אז חפצתי לבקש אותו, למצוא את מסתריו ולגלות שכינתו. באותה שעה הרגשתי עמוק בנפשי, כי קשה לחיות בלי אלהים, בלי מלאכים, בלי אליהו הנביא, בלי נסים ונפלאות, בלי כתבי־קודש ובלי הגדות. ובלכתי ברחוב ראיתי כוכבים יורדים ונופלים לאיזה תהום עמוק ומלא חושך. אנה הם נופלים? מה תכליתו של רקוד כוכבים זה, המלא הוללות ושגעון? מה יהיה אחרי אשר יתפרד ויתפורר שלד־העולם הגדול ואחרי אשר תכבינה השמשות? קשה לי להשלים עם הרעיון הנורא, שאין כל נשמה בתבל. נשמה כזאת בודאי שישנה. לפני רגעים אחדים הרגשתיה. חפצתי, התאמצתי להרגישה גם עתה. אבל רעיון אחד בלע בקרבי את כל המחשבות והמית בי את כל געגועי ורגשותי.

הרעיון הזה היה: מחר הוא יום הבחינות, ואני יודע כה מעט מתורת הבצילים...

לְהַפִּילוֹסוֹפְיָה שֶׁל הַסִּפְרוּת הָעִבְרִית

מאת

ד"ר ש. מ. מלמד.

אחת היצירות היותר נפלאות, שיצר גאון־הרוח העברי, היא הספרות העברית, שעד היום הזה היא כספר החתום לפני האנושיות כולה, למרות פרסומו הרב של התנ"ך בעולם. כשם שהעמים, אשר בקרבם אנו חיים זה אלפים שנה, עדיין עומדים ומתפלאים עלינו ואינם יכולים להבין לרוחנו, מפני שאין להם קנה־המדה הנכון, אשר על־פיו ישפטו אותנו, כך הם עומדים ומתפלאים גם על הספרות העברית זה אלפים שנה, מהללים או מחללים אותה, אך לרוחה לא יבינו, ואף זו — מפני שאין להם קנה־המדה הנכון למוד אותה ולהוציא עליה משפט. בין הספרים הרבים, שנכתבו במשך דורות הרבה על הספרות העברית על־ידי חוקרים.נוצרים, נמצא רק ספר אחד קטן על השירה העברית, זה של דיליטש, המראה, כי מחברו ירד לרוחה ולעצמותה של הספרות העברית. הסופרים הנוצרים האחרים, ואף ארנסט רינאן בתוכם, גששו כעורים באפלה, כשנכנסו לחדור לתוך רוחה ומהותה של הספרות העברית.

במה נבאר את החזיון המשונה הזה?

כשהופיעו העברים על בימת ההיסטוריה, כבר היתה השפה העברית במצב של ירידה. אבותינו לא יצרו את השפה העברית מעצמם, אלא קבלו אותה עליהם בזמן ירידתם של עמון ומואב ושאר עמי הכנענים, שדברו עברית. העמים האלה לא הניחו אחריהם שום יצירה ספרותית הגונה בלשון העברית, ורק הגאון הספרותי של העם העברי יצר ספרות עברית, שהתפתחה במשך הדורות

אדות ענינים ודברים, שבאמת אינם נוגעים עד נפשם של התלמידים. כבר נמאסו עלי כל אותן המלים הריקות והניבים השגורים בפי כולם, כמעט בנוסח אחד ובסגנון אחד.

ב.

שקוע במחשבות נוגות ישבתי בעֶדר באחת הפנות של בית־הקהוה. לקחתי בידי מכתבי־עתים שונים, נסיתי לקרוא בהם, אך לא יכולתי. האותיות רקדו מול עיני וקשור הדברים נעלם מהבנתי. חברי עוד לא חדלו מהתוכחה על־אדות עתידותיה של האנושיות, אך דבריהם לא לקחו את לבי, וכמעט לא הגיעו להכרתי. שקוע הייתי הפעם בזכרונותי. זכרתי את ימי ילדותי ואת ליל הסדר בבית־הורי, וכל החזיונות והמראות קמו ונצבו לנגד עיני רוחי כמו חיים:

נקיון וטוהר שררו בבית הורי; חום צח, נעים ומלא נחת התפשט בכל הפנות והזויות. כל הכלים והרהיטים בבית היו מצוחצחים, ממורטים, נוצצים ומבריקים כחדשים. תכבוסת לבנה נראתה על כל בני הבית וגם על פני הרהיטים העשויים לשכיבה או לישיבה. כולנו היינו לבושים בגדים חדשים. החייט הביאם כחצי שעה לפני הדלקת הנרות. גם עמוק בלב ובכל חדרי הנפש היה הכל חדש, הכל רענן, צח ומלא אור, כמו שבע מנורות־הכסף, שעמדו על מפת־השלחן הלבנה כשלג. אָבי נדמה למלך, ואמי — למלכה, ואני הייתי בעיני כנסיך קטן, כבן מלך ממש. בכל אברי גופי הרגשתי, כי חפשי אנכי כצפור דרור: אין מלמד, אין הדר, אין עול. אנכי ואבי יושבים מסובים כמושלי־קדם על כרים רכים וחמים, העטופים לבנים. כוסות מצויירות ומוזהבות, גדולות וקטנות, כרסניות ושקערוריות היו מלאות יין אדום. האב, לבוש מעיל־בד לבן, מקדש על היין בקול צלול ורחב, בזמר נעים ומצלצל, שנשמע בו מין תקיפות וגאה מיוחדה. בנחת ובנעימות ויחד עם זה בהרחבת הדעת והלב הוא מטעים ומדגיש את המלים: „אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון". ואני הנני מלא שמחה ונהנה הנאה משונה על כי נולדתי יהודי והנני בן להעם הנבחר.

מה יפה ומה נהדר היה בעיני המראה של המצות, המונחות מכוסות במפה מרוקמה על קערות לבנות! כל מנהגי הסדר היו מלאים סודות ונסתרות. הביצה, המרור, הזרוע, הכרפס, החרוסת והחזרת היו בעיני כסמלים, כרמזים. לא ביצה בעלמא, לא סתם מרור, או כרפס מן השוק היו מונחים לפני. חלילה! לכל אחד מן הדברים האלה היתה הוראה מיוחדה בעיני. מלבד הפשט הפשוט שבהם, היו מלאים גם סודות ורמזים, וכל אחד מהם קרא לי: דרשני! ואני גם דרשתי עליהם באזני אבי.

אחרי הקדוש על היין באה לרגע דממה עמוקה. אבי מראה לכולנו פנים של רצינות עשויה. פני אמי מבריקות ומבהיקות, והיא מבטת עלי בעינים נוצצות מחדוה פנימית. אני רואה, ועוד יותר אני מרגיש, כי היא משתוקקת לנשקני, ורק בעמל רב היא כובשת בקרבה את הנשיקה, הנכונה להתחמק מעל שפתותיה.

אני שואל בנגון מחובר לזה את ארבע הקשיות של „מה נשתנה הלילה הזה" ואבי מתרץ בכובד ראש את קשיותי העצומות ב„עבדים היינו לפרעה במצרים..." כאילו שמע את שאלותי בפעם הראשונה, מבלי אשר חכה להן מראש, וכאילו גם הוא עונה אותי דברים, אשר אך זה נפלו מתוך פיו. ומה רב היה אָשרי, על כי הוציאנו אלהים ממצרים „ביד חזקה ובזרוע נטויה". לולא הקדוש־ברוך־הוא בכבודו ובעצמו, שגאָלנו משעבוד מצרים, הייתי עתה גם אני עבד בארץ הארורה ההיא, מקושש קש לתבן, נושא לבנים ועובד כל הימים עבודת־פרך, ובשכר כל אלה הייתי מקבל מידי השוטרים והנוגשים מכות נמרצות, כמה שנאמר.

* * *

חברי בבית־הקהוה עודם מתוכחים בפשוטו של מקרא ה„פאָרווערטס", ואני יושב עדיין שקוע בזכרונותי. הנני זוכר את שמחתי והתפעלותי, אשר גרם לי הנס, שנעשה לרבי אלעזר בן עזריה: בשעה שנתמנה לנשיא בישראל היו שנותיו בסך־הכל רק שמונה עשרה. ויען כי כל אחד ואחד היה יכול ללעוג לו ולומר בפניו: „גם זה נשיא! והלא פרחח הוא, נער בלי חתימת זקן!" — על כן עשה הקדוש־ברוך־הוא נס וקפצה על רבי אלעזר זקנה, ובין־לילה צמח לו זקן לבן וארוך, ונראה בעיני הבריות כבן שבעים. לכן נאמר: „הרי אני כ ב ן שבעים שנה" — לא ב ן שבעים, כי־אם כ ב ן שבעים, כי רק בעיני הבריות הנני נראה זקן כבן שבעים שנה, אבל באמת הנני רק בן שמונה עשרה. ומה צמאתי לנס גדול כזה, כי יצמח גם לי בין־לילה זקן לבן וארוך. היש עונג מחיה נפשות, השבתי בלבבי הרך, כזה של זקן לבן וארוך? ובידי הקטנות מששתי את קצה סנטרי להוכח, אם לא צמחה שם כבר, לכל הפחות, איזו חתימה קלה של זקן.

והנה אנחנו עומדים בההגדה אצל ארבעת הבנים. ובהגיעי להכתוב „רשע מה הוא אומר?" — מתרומם אגרופי הקטן מאליו. אני שואף לשבר את שני הרשע. הוי, רשע, מנוול, איזה מין לשון בחרת לך, מה אתה אומר: „מה העבודה הזאת לכם?" מה הוראתה ופירושה של המלה „לכם"? — ואתה, נבל, האם אינך יהודי בעצמך? ואני מתמלא חימה והנני נכון לקרוע את הרשע כדג, ודוקא מעל גבו.

אולם קצפי הילדותי מתהפך מהרה לשחוק: כבר הגעתי להכתוב „ושאינו יודע לשאול". היש טפש ומין חמור כזה? שאלהו: פסח זה על שום מה הוא בא לעולם? — הוא אינו יודע מאומה וגם לשאול אינו יודע. ואני מצייר אותו בדמיוני: נער בעל פה פתוח, אשר עיניו עיני גולם ואזניו ארוכות, אות באות כהנער בריל בנו של הגביר בעירנו.

ומה רבה היתה תמימותי, אשר בה ספרתי עם אבי את כל החסדים והטובות, אשר עשה המקום אתנו. אחרי כל מעבר ומעבר קראתי בשמחה גדולה: „דיינו!"

המקום קרע לנו את הים והעבירנו בתוכו בחרבה, — האם דבר קטן הוא? בעיני היה הדבר כאילו אני בעצמי עברתי את הים הגדול, ולא טבלתי את קצות אצבעות רגלי במים... ואני רואה בעיני דמיוני הרך את פרעה, חילו,

גרה בפיה הזקן וחסר־השנים את לחם־הערבית. גם היא היתה שלד יבש, רק דאגתה התמידית לשכר הדירה, אם תשאר בחיים, ולדמי־הקבורה, אם תמות, החזיקוה על רגליה העיפות. להשלד המת אשר בחדרי היתה, לכל הפחות, מעלה יתירה אחת: הוא היה שתקן ובחורי־עיניו, אשר בגלגלתו המגוהצה, הביט במנוחה לכל מה שאני עושה, ולא הפריעני משום דבר.

לא כן השלד החי, בעלת־חדרי. היא היתה מתלוננת ומתאוננת בשפתיה הכמושות בכל פעם, אשר סר אלי אחד התלמידים לו גם לרגע אחד. ביחוד היה שלד חי זה הורק בכל עצמותיו, אם ראה בעיניו הכהות אחת התלמידות ממכרותי, או בכלל אחת הנפשות בדמות אשה באה לבקרני. האשכנזית הזקנה היתה מלאה חשדים, ולא האמינה בצניעותם של הצעירים אף כחוט השערה. נפשה ההולכת למות שנאה כל אות של חיים. עד כי מעט מעט חדלו כל ידידי וידידותי לבקרני. איש מהם לא חפץ לשמוע את תלונותיה. וכה גדלה בדידותי.

היגון תקפני. קמתי מעל הספה בקפיצה אחת, בחפצי להבליג על עצבי ולשוב אל משנתי. ובגשתי אל השלחן נזכרתי במכתב, אשר קבלתי בבוקר ואשר הנחתיו בין הגליונות והעתונים עוד בטרם שהספקתי לקרוא בו כראוי. מתי היה מלא בשעה ההיא תורת הבצילים, אלה היצורים הדקים, המסכנים את חיינו.

המכתב בא מהורי, המתגוררים בעיר קטנה בליטה. עתה קראתי את דבריהם מראשית ועד סוף, ובצמאון רב בלעתי כל מלה ומלה, כי צריך הייתי לתנחומים ולהלקות, לאמרות אהבה וחמלה, שאותם מצאתי לרוב במכתבם של הורי. ביחוד שמתי לב לסוף דבריהם: „...אין קץ לצערנו על שנמנע ממך לבוא אלינו לחג הפסח. הסדר יהפך לנו לאבל. זה שמונה שנים הננו חוגגים את חג הפסח בלעדיך, בן יקר, אולם בשנה זו קוה קוינו, כי אתנו תערוך את הסדר, והנה, אוי ואבוי לנו, גם את תקותנו זו הכזבת. דמעות רבות נשפוך על אשר לא באת אלינו, בן אהוב, גם לפסח זה. די יהיה לך, אישון עינינו, ללמוד את חכמותיהם. כי מתי יהיה הקץ לכל אלה? הן הרופא אשר בעירנו לא למד אף החצי ממך. הלא לכל יש תכלה, רק למודיך הם מעשה בלי סוף. ירחם ד' עליך ויעבירך בשלום את הבחינות, ויהיה הכל במזל וברכה. הוריך המברכים אותך בחג שמח ובפסח כשר ומצפים לראותך...״

ואני שכחתי, כי היום בערב הוא הסדר הראשון. צר היה לי עתה בחדרי. לא יכולתי עוד להשאר בו. מהרתי ללבוש את מעילי וארוץ בהפזון החוצה. אנה אני רץ, - זאת לא ידעתי. ברחוב נולד בי החפץ לבקש בין מכירי משפחה, שבביתה עורכים את הסדר כהלכתו. אולם מכירים כאלה לא נמצאו לי. בכל שנות למודי בברלין לא הרגשתי. האמת נתנה להאמר, את העדר הסדר בחג הפסח, שעשיתיו, כרוב התלמידים, חול.

אולם עתה נהפך לבי בקרבי. שכלי הקר הניח מקומו לגעגועים ולזכרונות ימי־נעורים וילדות, שעברו עלי בבית הורי. חום וקור עברו עתה חליפות בכל יצורי גוי, ואשב על אחד הספסלים העומדים בהגן הקטן שאצל התחנה „שער סביניה״. השמים היו זרועים כוכבים. שם, במרום, במקום יריעת התכלת המנוקדה רסיסי כסף, שררה דממת־קודש. אולם פה בשפלה, במקום שבתי, היתה המולה של חול: רכבות של קיטור ושל חשמל רצו הנה והנה כשרי־שחת. המון אנשים יצאו כמעט בכל רגע מן התחנה ההופים ומבוהלים, והמון אנשים נכנסו אליה שורות־שורות בחפזון.

נשאתי את עיני ואראה את בתי־המסחר של כהן ושל לוי. הבתים האלה היו מוארים במנורות של חשמל גדולות וקטנות, תלויות גלויות על התקרה, על העמודים ועל ענפי העצים העשויים, וגם מנורות נסתרות וצפונות בין פרחים ושושנים של נייר על גבי החלונות, שמהם נשקפו בחוצפה רבה כל מיני צוארונים לבנים, עניבות ורבידים צבעוניים, חזיות, כתפיות ונושאי־מכנסים, שביסים ורדידים, צעצועים לנוי וכלים לתשמיש. כנופיות של אנשים צבאו על החלונות הגדולים ויבלעו בעיניהם הפתוחות לרוחה את כל הסחורות המוצגות שם. בתי המסחר היו מלאים קונים וקונות מכל המינים. הכהנים והלויים, בעלי החנויות, היו עסוקים וטרודים בשעה זו. מבעד החלונות ראיתי, כי פניהם העגולים והמגולחים מכוסים אגלי זעה ונוצצים מהנאה משונה. ניכר, כי מרוצים הם בערב הזה מעסקיהם. הם שכחו לגמרי, כי ליל פסח הלילה.

אין אחד מהם נזכר, כי ליל־שמורים, ליל הסדר הוא. אין אחד מהם מעלה על לבבו את הנס של יציאת־מצרים. איזה מצרים ואיזה נס! הן המח מלא מחשבות ותכניות על־אדות הגדלת העסק, הרחבת המסחר וההתחרות עם וורטהיים וטיץ.

סמוך למקום שבתי שחקו ועלזו ברנה קבוצות של ילדים, וביניהם גם ילדים עברים. הכרתי אותם על־פי שערותיהם השחורות והמסולסלות, על־פי עיניהם המלאות חיים והמפיקות שכל ועל־פי תנועותיהם המהירות. הערב היה נעים, האויר חם ורך. הילדים הנוצרים וגם העברים שרו יחד: „דייטשלאנד, דייטשלאנד איבער אללעס״, ואת שיר־הילדים: „דארנרעזכען וואר איין גוטעס קינד״... ועוד שירים אחרים ממין זה.

אין זכר לארבע הקשיות. אין זכר להגדה, אין סדר, אין נסים, אין חג. ויציאת מצרים? — מתי, איפה? לא היה ולא נברא! הכל חולין. הכל משועבדים להפרוטה. ובאזני מזמזם החרוז „דייטשלאנד, דייטשלאנד איבער אללעס״ בהטעמתו היהודית. אנה אברח מפני חרוז זה? נכנסתי אל בית־הקהוה הסמוך. שם מצאתי תלמידים רבים מבני עמי וארצי (הם גרים ברחובות הסמוכים במספר רב). והבית היה מלא רעש ושאון, וכוחים ופלפולים. טשחוב וגורקי — מי משניהם גדול? מארכס ולאסאל — למי משניהם היתרון? והמחלוקת הולכת ומתגברת. באחת הפנות, מסביב לשלחנות־שיש קטנים, יושבים תלמידים עברים ומעלים גרה את דרשתה של קלארה צטקין, ואחרים מחברים עליה פרושים ובאורים. ואף אחד מהם לא זכר, כי בשעה זו יושבים הוריהם ועורכים את הסדר ומספרים את הנס של יציאת מצרים. כבר היו לי לזרא ולגועל־נפש כל אותם הוכוחים, שאין להם סוף, על־

— אינני יודע, מאיזה מקום הוא בא, ורק כשהוא מדבר, הריהו מדבר בלשון שכולה פתחי"ן.

שיחה כזאת שמעתי ימים אחדים קודם הפסח בין אָבי ובין עזריאל השמש, והייתי תאב מאד לראות בעיני את „האתרוג המהודר", שאיננו מבין בלשוננו ומדבר בלשון שכולה פתחי"ן. עוד בכניסתי לבית־הכנסת בליל התקדש חג הפסח ראיתי שם בר־נש משונה, לבוש מצנפת גבוהה וגלימה טורקית מגוונת, עשויה פסים כתומים, ירוקים ואדומים. מסביב לבר־נש משונה זה התקבצנו אנחנו, הקטנים, ועמדנו בחבורה להתבונן אליו מכל העברים, מימינו ומשמאלו, ומיד קבלנו את מתן־שכרנו מידי עזריאל השמש: למען ידעו ילדים, תינוקות של בית רבן, מדת דרך־ארץ מה היא ולא יוסיפו עוד לקפוץ בפני אָדם זר ולכרכר סביבו! אחרי תפלת ערבית נדחק כל הקהל אל האורח לתת לו שלום ולברכהו ברכת החג, ובר־נש זה ענה את כל אחד ואחד בבת־צחוק נעימה על לחייו האדומות, המעוטרות זקן־שיבה קטן: „שלום! שלום!" — ברכת „שלום־שלום" זו, שנאמרה בפתחי"ן, עוררה בקרבנו, הקטנים, צחוק גדול מאד, והצחוק הזה הצית את חמתו של עזריאל השמש כאש. זנק אלינו בזרוע נטויה, מוכן ומזומן לחלק מכות־לחי על ימין ועל שמאל. ואולם הפוחזים הקטנים התחמקו מידי עזריאל השמש, כוונו שוב את השעה והתגנבו לבוא אל מקום האורח מאחריו, לשמוע מפיו ברכת „שלום־שלום", להריע עליו בצחוק ולהתחמק שוב מפני עזריאל השמש ומזרועו הנטויה... ברגש של גדלות אני יוצא מבית־הכנסת אחרי אבי ואחרי האורח המוזר ללכת לביתנו לסדור ליל פסח, ואני יודע ומרגיש, כי כל חברי הקטנים מקנאים בי קנאה גדולה על האורח הנפלא הזה, שהזמין לנו הקדוש־ברוך־הוא לכבוד החג. רואה אני את כולם מביטים אחרינו מרחוק, ואני הופך ראשי ושולח לשון לעומתם. בכל הדרך אָנו מחרישים שליֹשתנו ואיננו מדברים דבר, ובכניסתנו לבית קורא אָבי ואומר לאמי: יום טוב! והאורח מנענע ראשו, ומצנפתו מזדעזעת: שלום! שלום! נזכר אני בחברי, ואני כובש את פני תחת השלחן ומתאפק בכל כחי, שלא יפרוץ צחוק מפי. מעיף אני עין מדי פעם בפעם על האורח, והוא נראה לי יפה מאד. יפה בעיני הגלימה הטורקית אשר לו, זו המגוונת פסים כתומים, ירוקים ואדומים. יפות ונחמדות למראה לחייו הרעננות, לחיים צחות ואדומות, המעוטרות זקן־שיבה קטן ועגול. ויפות מהן שבעתים עיניו השחורות, המביטות בבת־צחוק נעימה מתחת לגבותיו השבות והעבותות. רואה אני, כי גם בעיני אָבי מצא האורח חן. אָבי מטפל בו מתוך שמחה, ואמי רואָה אותו כראות פני איש־אלהים, ושניהם אינם מדברים אתו דבר. אָבי מציע בעצמו את מטת־ההסב, אמי עסוקה בעריכת השלחן והבתולה המשרתת ריקל עוזרת על ידה. ורק כשמגיע זמן לקדש על היין, נכנס אָבי עם האורח בשיחה, כולה בלשון־הקודש, ואני מלא שמחה, שמבין אני כמעט כל מלה ומלה. מוסר אני בזה את שיחתם בלשון־הקודש כצורתה:

א ב י : נו? (כלומר: קום־נא וקדש על היין!)

ה א ו ר ח : נו־נו! (כלומר: קדש, קדש!).

אָ ב י : נו־אָה? (ולמה לא תקדש אתה?).

ה א ו ר ח : אָה־נו? (ואתה למה לא תקדש?).

אָ ב י : אי־אָה! (אתה תחילה!).

ה א ו ר ח : אָה־אי! (תחילה אָתה!).

אָ ב י : אה־אָה־אי! (בבקשה, קדש אתה!).

ה א ו ר ח : אי־אה־אָה־נו? (קדש אתה, בבקשה!).

אָ ב י : אי־אה־אָה־נו? (מה איכפת לך, אם אתה תקדש תחילה?).

ה א ו ר ח : אי־אָה־אה־נו! (אם רצונך דוקא, שאני אקדש — אקדיש אָני!).

והאורח נוטל את הכוס מיד אָבי ועומד ומשמיע על היין מין קידוש נפלא, אשר כמוהו לא שמענו מעולם ולא נוסיף לשמוע עד עולם. ראשית, הברת האותיות, כולה דגושה וכולה בפתחי"ן: „ברשות מרנן ורבנן ורבותי"... ושנית, הקול קול משונה. דומה, כאילו קול זה יוצא לא מתוך הגרון, אלא מתוך הגלימה הטורקית, המגוונת פסים כתומים, ירוקים ואדומים. נזכרתי שוב בחברי וציירתי לי בדמיוני את הצחוק הגדול, שהיה פורץ מגרונם, ואת מכות־הלחי הנפלאות, שהיו מקבלים בחלקם, אילו היו פה ושמעו באָזניהם את הקידוש הזה. אבל מכיון שאני יחידי פה, הרי אני כובש את הצחוק בקרבי ועומד ושואל את אָבי „מה נשתנה", ואָנו עונים כולנו „עבדים היינו", קוראים יחד את ההגדה של פסח, ואני מלא רגשות גאון, ורעתי זהוהה עלי, שבן־אדם נפלא זה אורחנו הוא, ולא אורחם של אחרים.

ב.

אותו חכם מחכמי התלמוד, שאָסר עלינו את הדבור בשעת אכילה ואָמר „אין מסיחין בסעודה", לא עמד, במחילה מכבודו, על אופיה של אומה זו. הגע בעצמך: כלום אפשר לו לאדם מישראל, היושב אל שלחנו במסיבת אורח, להתאפק ולכלוא את רוחו ולשים מחסום לפיו? וכלום יש לך שעה יותר יפה לשיחה משעת הסעודה? ובפרט, כשאתה יושב לסדור ליל פסח, ו מ צ ו ה עליך [illegible] ביציאת מצרים [illegible]:

[illegible] הגישה מים אל השלחן, המסובים נטלו ידיהם וברכו על אכילת מצה, ואמי זה עתה גמרה להריק את מנות הדגים. — [illegible] אָבי [illegible] ונכנס עם האורח בשיחה ארוכה, כולה בלשון־הקודש. את השיחה הזאת פתח אָבי בשאלה — באותה השאלה הרגילה, שכל יהודי שואל את האורח, הבא ממקום־נכר:

— מה שמכם?

על שאלה זו ענה האורח בפסוק משונה, שכולו פתחי"ן, ובנשימה אחת, כדרך שקוראים את שמות עשרת בני המן במגילת אסתר:

— איק בכר גריש דמת הנך וסם זען חפף טצ"ן...

אָבי נשאר יושב במקומו ולוגמו בפיו, מביט על האורח, תוהה ומשתומם, כפי הנראה, על שמו הארוך של זה. לשמע הלשון המשונה של האורח כבשתי את פני תחת השלחן ושעול שם מחנק לגרוני. הרגישה אמי בדבר

הנני משיג את הכעס, והנני אומר: מי יתן ולא יפסק, מי יתן ולא יחרב מעינו. ומצד השני עולה בקרבי מחשבה זרה: אולי כל הכעס הזה אינו אלא יליד־השעה, מצות כעס, שהזמן גרמה, כעס התלוי בשעה, ובטלה שעה ובטל כעס?

ולנו נחוצים אנשים שלמים. שלמים בהשקפתם ושלמים ברצונם. ולנו נחוצים עובדים חרוצים. איש־איש במקצוע שלו. ואין להם כעת הרשות לעמוד מחוץ למחנה, לאמר שירה או לבעוס. יכנסו, בבקשה, וימצאו את העבודה המחכה להם.

אָבִיב.

עַל פְּנֵי־הַבְּרֵכָה אוֹר חָדָשׁ אֵיכָה
הִצְהִיל פְּנֵי גַלִּים בִּקְרוֹעַ קֶרַח!
וַיְמַהֲרוּ לַחֵךְ נִצָּנֵי־דְשָׁאִים,
מֵעֲפַר־פַּרְדֵּס קַר לָהֶם בָּקְעוּ דֶרֶךְ.

לַגַּן הַזָּנוּחַ כְּבָר הֵבִיא רוּחַ
זוּג צִפֳּרִים, שְׁתֵּי יוֹנִים לִבְנוֹת.
חַךְ הַחַרְטוֹם! כַּגַּן עָבְרָה בְשׂוֹרָה:
נִבְנָה רִאשׁוֹן קֵן בֵּין אִילָנוֹת!

יַד־אוֹר נַעֲלָמָה נוֹסְכָה לַנְּשָׁמָה
צֳרִי זַךְ וְטָהוֹר. נְמוֹגִים יְסוּרִים.
וּשָׁב לֵבָב צָעִיר וְשָׁר מֵחָדָשׁ
שִׁיר הֵי־עוֹלָמִים, שִׁיר אֲבִיב־הַנְּעוּרִים...

פסח גינזבורג.

ניסן, תרע"ז.

* * *

לִבִּי כִּי לָחַין הַיֵּאוּשׁ בְּחָזְקָה,
נַפְשִׁי כִּי לֶהָבָה אִשּׁוֹ, לֹא פָסְקָה,
וְצַר לִי הָעוֹלָם, בְּאֵין מָקוֹם לַנְּשָׁמָה.

נוֹרָא אֲבַדּוֹן מִסְּבִיבִי וּשְׁמָמָה.
יְסָבַל וּמָשַׁךְ הַלֵּב לַמֶּרְחַקִּים—
שְׁבִיב־אוֹר רָאִיתִי אָז שָׁם בַּמַּחֲשַׁכִּים.
תִּקְוָה לִי הָיְתָה אָז: יָבוֹא עוֹד יוֹם
יוֹפַע וְיָאִיר אֶת חֶשְׁכַת הַתְּהוֹם.
נוֹרָאוֹת סָבַלְתִּי, יְעִינַי נָשָׂאתִי,
הַרְחֵק נִשְׁקַפְתִּי — שָׁם הָיְתָה נִשְׁמָתִי.
וַיֵּצֵא הַלֵּב אֶל מְקוֹר מֵימֵי חַיָּיו,
הֲוָיָתוֹ בוֹ קְשׁוּרָה, בּוֹ כָל מַאֲוַיָּיו.

תִּקְוָה לִי אַתְּ הָיִית בְּחֶשְׁכַת־הַצֵּל,
הַשַּׁחַר הַנִּשְׁקָף לִי בְחַשְׁרַת הַלֵּיל;
אָז, עֵת סְבָבוּנִי נוֹרָאוֹת וְשַׁמָּה,
כָּךְ אֶת נִשְׁמָתִי הִרְגַּשְׁתִּי, הַתַּמָּה.
הָיִית לִי הַיָּתֵד, בּוֹ תְּלוּיוֹת תִּקְוֹתַי—
הָאֶרֶג מִמֶּנּוּ רְקוּמִים חֲלוֹמוֹתַי.
עַתָּה אֵין קֶשֶׁר, אֵין אֶרֶג, אֵין יָתֵד,
וְהֹשֶׁךְ הַלַּיְלָה, לְלֹא רַחֲמִים וָחֶסֶד,
אַךְ שָׂטָן מְקַטְרֵג וְשֵׁדִים יִתְהוֹלְלוּ
לָשׁוֹן יַאֲרִיכוּ, בִּידֵיהֶם יְמוֹלְלוּ...
אַךְ סוּפָה וַחֲשֵׁכָה, אֵין תִּכְלָה וָסוֹף;
וְיַמִּים זֵידוֹנִים — וְאֵין זֵכֶר לְחוֹף...

יהושע האמר.

אוֹרֵחַ לְפֶסַח

מאת שלום־עליכם — תרגום י. ד. ברקוביץ

א.

— יש לי בשבילך, רב יונה, אורח לפסח, שכמוהו לא היה במקומנו לעולמים וכמוהו לא ראית בעיניך מיום היותך בעל־בית ועד היום הזה.

— למשל?

— למשל, אין זה אורח, אלא אתרוג מהודר.

— מה פירושו של אתרוג מהודר?

— פירושו של אתרוג מהודר הוא — יהודי שכולו תכלת, ובעל־צורה הוא, ופרקו נאה. ורק חסרון אחד יש בו, שאיננו מבין בלשוננו.

— אלא באיזה לשון מבין הוא?

— בלשון־הקודש.

— מירושלים?

דַפִּים בּוֹדְדִים

מאת

ד״ר שמריה לוין.

ג.

הלנו הם, אם לצרינו?

היוקד בקרבם איזה זיק, והם בעצמם לא ידעוהו, כי היה מכוסה אפר, וכשהגיעה השעה הגדולה, המצרפת, המזקקת והמטהרת ונגעה ברגש הנרדם ובהאש הנסתרת, יצא הזיק הסמוי וישם בפיהם דברים שקויי אש־קודש, והם מדברים כעת מתוך הסערה, מתוך לב סוער ונפש שוקקה?

או מסתגלים הם אל גודל השעה, ולבם נבוב ללא גחלת וזיק, ומשתמשים הם באש זרה, שלקחו ממזבח זר, קקחו בהקפה, לשעה קלה, מפני שיפה התרוממות־הנפש בזמן שמשתנים סדרי־עולם, וכשאין התעוררות מבפנים, קוראים לה מבחוץ, כלומר — מראים סימנים של התרוממות ושל התלהבות?

וזהי השאלה, המנקרת במחי וגוזלת ממני את שלותי. לא מפני שבודק למומים אנכי, לא מפני שחסרה לי אמונה בישרת־לבם ובכונתם הצרופה של החוזרים והשבים, אף לא מפני צרות־עין, כי ירא אני, פן יבואו החדשים וידחקו את הישנים. אחרי מומים איני מחפש, בכשרים איני חושד, וסתם אדם כשר בעיני, ורחוק אני מכל דאגה, פן יקצר המצע מהשתרע. אם לא אמר איש „צר לי המקום שאלין בירושלים” בשנים קדמוניות, לא כל שכן שנמצא כיום הזה ספוקנו בעבודה — כולנו, הישנים והנוספים. לפנינו כר נרחב, והוא יכול לפרנס בעבודה כל מח חושב וכל יד חרוצה בתוכנו, והלואי שיצטרפו כולם למנין, אחד לאחד ואחת לאחת. והלא יודעים אנו, כי לקינו בגרעון של כחות, כי התרחקו מעולמנו רבים, שקרבתם בקשנו, כי הלכו להם איש לעברו ואיש לשדהו, שדה אחרים, ואותנו, את עולמנו, עזבו. ונשארו אך מעטים, כמעט יחידים, שלא הניחו את הדגל מידם וקראו לעבודה ולתחיה. והלא יודעים אנו, עד כמה גדלה שמחתם של המעטים מדי פעם בפעם, כי נוסף מי על קהלם, עד כמה קבלוהו בזרועות פתוחות ועד כמה נתנו לו אפשרות להרבה להשתתף בעבודה.

ובכל זאת, כשמקשיב אני כעת רמות ונשגבות על חזון עתידנו, על נבואות שמתקיימות ועל ימות המשיח, וכל זה מצד שלא פללתי, מצד שכנגד, — הנה תחת שמחה מלאה ושלמה איזו דאגה אלי תגונב, ולבי מתחיל חושש. „ברי” ו„שמא”, „כן” ו„פן”, „אמנם” ו„אולי” מתנגחים בקרבי: הנספחו המתפעלים, המתרגשים והמתלהבים באמת ולאורך־ימים אל אגודתנו ויהיו עוזרים לנו, או — אחת היא — אנחנו נהיה בעוזריהם? או רק לפי שעה באו, וכעבור השעה יעזבו אותנו ויתוכפו על הנלחמים בנו?

הנה בא האחד. עם שנון בידו ורוממות התחיה בגרונו. והוא איננו אורח תועה ומבקש דרך, חדש מקרוב בא; הוא כבר שהה במחננו פעמים ושלש. היה נכנס ויוצא, נכנס ויוצא. כך הוא טבעו, ואין מקשין על דברים התלויים בטבע. וכשיצא בפעם האחרונה, יצא על מנת שלא לחזור, והתחיל ללעוג לנו ולחלומותינו. חלוצינו בארץ לא השפיעו עליו, הוא לא מצא במסירות־נפשם אף קורטוב של יופי. התחיה העברית לא משכה אחריה את לבו, הוא לא ראה בה אחרי הסתכלו — הוא אומר, כי הסתכל בה — כל סימן של עוז וגבורה. ואין לו בכלל אמונה, כי מסוגל עמנו להתחדשות, וכופר הוא בנחיצות עמידת עמנו ברשות עצמו, מפני שכופר הוא במציאות הגלות, כלומר — מהיום והלאה, אחרי נצחונה של החירות הרוסית. וכופר הוא בהרעיון הלאומי בכלל ובהתפתחות האישית של העמים השונים. ובכל זאת, אחרי הרבה כפירה כל־כך, רואה הוא בחלומו את שיבת ציון, והחלום הזה שובה אותו ושופך עליו את קסמיו הרבים, והוא נהפך לאיש אחר ומתנבא במחנה. ודברים מתמלטים מעטו, והם מלאים אש, וגעגועים יש לו, והם יונקים מדורות קדומים, ושאיפה יש לו, ויש לה ברק וזוהר. והוא בעצמו אינו מרגיש, כי סותר הוא את השקפותיו וחותר חתירה עמוקה תחת כפירתו.

ורואה אני את הניגוד שבדבריו, ושאלה מרה מנקרת במחי. היש במחזה הזה — העיקר לי הוא המחזה ולא האיש — המופת, שאליו אנו מחכים זה כמה, המופת של בנים שבים לגבולם, שבים לחלוטין, שלא על מנת לחזור? או להפך, במחזה הזה יש רק סימן של גסיסה? כך מתאמצת השלהבת ועולה ללהב ברגע האחרון טרם שהיא כבה.

השני בא. מחבב אני אותו עד למאד על כשרונו הגדול לתאר ולספר. אבל כל ימי כעסתי עליו. אמרתי, כי בעל־כשרון כזה צריך לעמוד בשורה הראשונה של הלוחמים שלנו, של הלוחמים הקיצוניים, המואסים בכל גלות, ולוא תהיה מגוהצת ומשופרת ומשובצת זכויות, והשואפים לגאולה שלמה, שיש בה: אני שלי וארצי שלי וחומותי שלי. והוא לא רצה לעמוד בקשרי המלחמה. והוא אשר תר את הארץ וראה את החלוצים, את הזורעים ואת הקוצרים, את הנוטעים ואת הבונים, וחדר לנשמתם וראה בה חזות הכל. ומזמן לזמן, כשנערה עליו הרוח, ספר לנו מה שראה שב ומה שהבין, והעביר לפנינו תמונות מרהיבות־עין ומצודדות־נפש. ובזאת שלם את מס האמן למקורו, שהוא שואב ממנו. אבל האיש הזה, מלבד שהוא אמן, הוא גם איש חי צמא־פעלים, ומדי בואו לשבור את צמאונו זה, הוא נמצא תמיד במחנה השני, הלוחם נגד התחיה הלאומית והמעכב את הגאולה. הצד שכנגד התחיה הלאומית קורא לו „שלנו”, והוא אינו מוחה מצדו. כעת הוא מלא התמרמרות, כעת הוא כועס. אבל לא על אנשי־בריתו ומקורביו, מתנגדי הגאולה, שאולי היה יכול להשפיע עליהם בכעסו, אלא על אלה, שהתרחק ממחנם, על אלה, הלוחמים בעד גאולת עמם וארצם. והוא כועס עליהם על אשר עוד לא עלתה בידם עד כה לגאול את הארץ ולפדות את שבויי הגלות. הנני מבין את ההתמרמרות.

הוא יצא ממצרים" — הדברים עתיקים ונשנו משנה לשנה ומדור לדור. וחזרנו עליהם בכל ארצות פזורנו, והיינו מוכרחים להתרומם בשעת קריאתם מעל ההוה האיום, לשכוח אותו למעט קט, ולבטל את טעם מרירותו בקרבנו, כדי שלא נהיה בעיני עצמנו כלועגים לרש, כזורים מלח על פצע אנוש. היה מאחרינו עבר נפלא, רמז אלינו ממרחקים עתיד מזהיר, ומעברה אין לעבור גאולים. היה לנו אך גשר רעוע מלא חתחתים, החבור היחידי בין עברנו ובין עתידנו; הגלות המרה, שעבוד ועול מעיק הפרידו בין זכרונות ותקוות, ולפעמים הסמו את הדרך בעד התקוות. רבוא רבבות אחינו יקראו כיום הזה עוד הפעם את הדברים העתיקים ולא יצטרכו עוד לעבור אל העתיד בקפיצה. בדרך־המלך יעברו, כי הוסרו המכשולים ואבני־הנגף.

ויזכרו את פסח מצרים, שכך אכלו אותו: „מתניכם חגורים, נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אותו בחפזון"; ויזכרו את הפסח לעתיד: „כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו". לא מנוסה מפני רדיפות וגזירות, לא בריחה מפני צר ואויב — לא הן תהיינה סימניה של הגאולה העתידה, העומדת אולי אחר כתלנו. כבני־חורין ושטר־שחרורם בידם נבוא לפני אדירי העולם, העומדים בראש עמים, ונבקש את חלקנו במשפחת העמים. וישמעו אותנו העמים ויבינו את שאיפתנו, כי בשפה אחרת ידבר אז עם לעם — כדבר איש אל אחיו.

הוטל הגורל.

הממשלה האמריקאית — וזאת צריך לזכור, כי הממשלה האמריקאית היא באת־כחו של העם האמריקאי במלוא היקפו, באת־כחו, המביעה את רצונו, — הכריזה, כי נמצאת היא מעתה במצב של מלחמה עם הממשלה הגרמאנית. העם האמריקאי מסר את גורלו ליד נשיאו ומלא את ידו להשתמש בכל האמצעים שימצא לנחוץ, כדי להביא את המלחמה לקצה, לאושר האנושיות. נשיא ארצות־הברית הראה לא פעם ולא שתים במשך מלחמת העמים להיכן פניו מועדות. לא להרחיב את גבולות ארצו, ולא שתבנה אמריקה מחורבנן של ארצות אחרות כונתו — מחשבה כזו זרה היא להעם האמריקאי ולנשיאו. הנשיא הביע בפירוש ובהחלט גמור, שרוצה הוא בשלום עולמי, מבוסס וקיים על יסודות נאמנים של חירות העמים ועמידתם ברשות עצמם. מי־שעומד בראש העם ומנהיגו יהיה משועבד לרצונו של העם, ולא להפך, כמו שאנו רואים בארצות שונות, שסדרי הממשלה שלהן אינם מתחדשים לפי רוח הזמן ולפי הכרת העמים שהתפתחה. ובכן ברור הדבר, כי השתתפותה של אמריקה במלחמת העמים לא באה להמשיך עוד יותר את המלחמה, כי אם לקצרה ולקרב את השלום העולמי.

חושבים אנו למותר לדבר באריכות על־דבר החלק הגדול, שנטל עמנו המפוזר במלחמת־העמים הזאת, על־דבר מסירות־נפשם של אחינו לארץ־מולדתם בכל אתר ואתר ועל־דבר אותות־הגבורה, שהראו בכל מקום על שדה־קרב, בשעה שמלאו את חובתם האזרחית. ואם בכל המדינות כך, על אחת כמה וכמה שידעו אחינו בארץ החופש, שנתנה להם מקלט ואפשרות לחיות ולהתפתח בכל מקצועות החיים, להראות עד כמה הם מסורים להארץ, עד כמה הם קשורים בה ועד כמה הם דורשים את טובתה ואשרה ואת נצחונה. הוטל הגורל, ואין מקום עוד לחילוקי־דעות ולהבעת השקפות. חוק אחד שורר בעת, והוא — רצונו של העם האמריקאי ופקודותיו של נשיאו.

לבחירות הקונגרס היהודי.

הועד המאוחד המכין של הקונגרס היהודי נכנס עוד הפעם לישיבה ודן עוד הפעם על השאלות, העומדות על הפרק. והשאלות שעמדו על הפרק היו כולן טכניות, כמו קביעת אופן בחירת הצירים, קביעת זמנו של הקונגרס וכדומה. בשאלות עיקריות, שיש להן ערך תכניתי, לא נגעו הפעם, וממילא לא באו לידי גלוי השתנות היחס מצד חוגים ידועים בתוך הועד למטרת הקונגרס עצמו ולזכות קיומו לרגל שנוי מצבם של אחינו ברוסיה. והיחס השתנה משני הצדדים. אלה, שראו את המטרה הראשית, ואולי גם את היחידה, של הקונגרס בסיוע ועזר מצדו להשגת שויון זכיות אזרחיות בשביל אחינו בארצות המזרח של אירופה, ושהסכימו גם להתביעות האחרות, שהכניסו לתכנית הקונגרס אך משום פשרה שהזמן גרמה, בודאי שאין להם כעת כל יחס פנימי והכרחי להקונגרס. מלאכתם נעשית על־ידי אחרים, והמטרה שהציבו לפניהם תושג גם מבלעדי סיוע ועזר מצדם. ואלה, שהביטו על הקונגרס כעל מוסד לאומי, שהוא צריך להביע את שאיפות עמנו הלאומיות ואת שאיפתו האחת הגדולה הלאומית על כולן, או, בדברים יותר ברורים, אלה שהרגישו, כי הגיעה השעה, שהעם היהודי יתבע בקול רם את זכותו על ארץ־מולדתו, — גם הם שנו כעת את יחסם אל הקונגרס. שמחים הם למאד, מאושרים הם, שלא יהיו מוכרחים עוד לדבר על־דבר דרישות אלמנטאריות, ושבטלו התהומים בין היהודים המשוחררים ובין הבלתי־משוחררים. ומאושרים הם כפלים, כי יוכלו מעתה לרכז את כל כחותיהם בדרישה האחת, הלאומית, המשותפת לכל עמנו.

אבל, כאמור, השאלות העיקריות לא עמדו הפעם על הפרק, וכוחים לא התעוררו והכל עבר בשלום.

ומזכירים אנו את אחינו לדעה, שדוקא כעת אסור להם פי־שנים להסיח את דעתם מהקונגרס ומכל השאלות התלויות בו. ימי בחירות הצירים ממשמשים ובאים, ובנו, בעבודתנו ובהשתתפותנו, תלוי החותם, שיהיה טבוע על הקונגרס הראשון של היהודים באמריקה. מחויבים אנו כעת פי־שנים לעסוק בתעמולה ולראות, שנבחרי הקונגרס הראשון יהיו הולמים את הרעיון העיקרי, שהונח ביסודו של הקונגרס על ידי יוצריו ומחולליו. נחוץ לבחור באנשים כאלה, שיש להם הכרה לאומית ברורה, היודעים את עמנו ואינם מזלזלים בתקותו הלאומית.

VOL. IV • NEW YORK, APRIL 6, 1917 No. 6

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית | ניו־יורק, י"ד ניסן, תרע"ז | גליון ששי

פסח לעתיד.

עיני עיני כל העולם מביטות למזרחה של אירופה, עוד הן מביטות כלפי המדינה הגדולה הרחבת ידים, המשתרעת מקצה אסיה ועד קצה אירופה, שהשתחררה באופן נפלא כזה, כמעט בין־לילה וכמעט בלא חבלי־לידה, משעבודה הארוך והקשה. עוד חוגג כל העולם הנאור את נצחונם של נושאי דגל החירות ברוסיה, מפני שכל העולם מרגיש, כי הנצחון הזה לא של יחיד היא, לא של עם בודד, שקנה את עולמו בשעה אחת, אלא נצחון כללי, נצחון החופש על העבדות, החירות על השעבוד. והננו רואים, שאפילו שונאי רוסיה ואויביה אתמול נהפכו היום לאחרים ושנו את יחוסם בבת־אחת להעם שהשתחרר. בגרמאניה, באויסטריה ובבולגאריה מהרו הטובים והמשובחים שבבאי־כח העם להביע גלוי את שמחתם לקראת הגאולה והתמורה הרוסית ואת השתתפותם, היוצאת ממקור רגש אנושי טהור, בהחג הרוסי הגדול. אחד מחברי בית־המחוקקים הגרמני לא פחד ולא זע ואמר גלוי ובפירוש: מי יתן והרוח הזה, שחדש את פני רוסיה, יערה גם על העם הפרוסי! וזה נאמר בעצם שעת מלחמה, בשעה שמחנות הצבא עומדים על שדות־קרב ומכלים איש את רעהו, בשעה שכלי־תותח פוערים את פיהם ויורקים הרס ואבדון. ויש בזה כרוז נפלא, שקולו הולך מסוף העולם ועד סופו, כרוז האומר לכל, כי יש גבוה מעל גבוה, כי יש רוח באדם והוא עליון על עליונים, נישא ממחנות הצבא ורם על כל מצביא, מפקד ושליט. והרוח הזה מסיר גבולות עמים ומבטל אותם והורס את המחיצה בין אדם לאדם ועוקר את השנאה מלב האדם וגוזר על בן־אדם לבקש לו אפילו בשעת חירום ומלחמה א ח י ם ל ר ו ח ולהעשות להם שותף בשנוי סדרי־עולם ובשכלולם. ובן־האדם — בבני־מעלה אנו מדברים — נכנע לפני הרוח הזה, הבא ממרום, וממלא את שליחותו, למרות שעת הסכנה.

והרוח הזה בודאי ממלא עתה את רבוא רבבות אחינו ברוסיה, שהיו שותפים ליתר בני המדינה בעבדות ושנעשו עתה שותפים לחירות בעקב נצחונם של הלוחמים בעדה. והרוח הזה בודאי יאמץ אותם ויחזקם ויתן כנפים לתקותם, תקות עמנו, שהיא החיתה את כולנו, אותם ואותנו, ותאיר לפנינו את הדרך בימי צרה וחשכה ותהיה לנו לעמוד־האש, כי תעינו במדבר הגדול והנורא דורות ותקופות. והתקוה המחודשת הזאת, בעלת הכנפים, בודאי תראה עוד נפלאות, ובקרבה את הקץ תשים קץ לנדודי עם עתיק מבקש מנוח. הנודד הנצחי, סמל הסבלה וסמל הבלהות, התועה בישימון־דרך ללא תכלית וללא מטרה, ימצא את תקונו, כי ישוב לארצו ולמולדתו ויחדש את נעוריו, ובהצב גבולות עמים לא יפקד רובע בני ישראל.

וזו הפעם הראשונה אחרי ענויי־נפש ויסורי־גוף ממושכים לארכן של תקופות שלמות יתאספו אחינו ברוסיה בליל התקדש חג ויקדשו על פרי הגפן כאזרחים בני־חורין, ויראת יום מחר לא תבעתם, ומחשבות של פחד לא יענו את נפשותיהם. ליל־שמורים יהיה להם. ואבות יספרו לבנים אגדות עתידות על פסח מצרים ועל פסח לעתיד, על פרעה וגזירותיו ועל בן־עמרם ונפלאותיו, על מרכבות פרעה וחילו ועל איש־האלהים והמטה אשר בידו ואשר בו יעשה האותות, ואיך גבר המטה על סוס ורוכבו ויבדל בין עבדות לחירות. ומתוך אגדות עתיקות ושיחות קדומים יעברו ל ס ד ר היום, להנסים, הגבורות והנפלאות, שקרו לפני יום, לפני יומים, בין פורים לפסח דהשתא, וחוט יטוה בין נחל מצרים ונהר ניבה בין אדמת גושן ותחום המושב, ותקופה בתקופה תגיע ותתלכדנה לתמונה אחת מרהיבה את העין ומצודדת את הנפש. ושירה לשירה תצטרף, שירת־ים ושירת־יבשה, ויתערבו הקולות להרמוניה אחת מרוממת ומלאת־קסם.

„בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו

ב ר כ ו ת

הננו מודיעים בזה לכל קרובינו, ידידינו ומיודעינו שנולד לנו בן
ביום ד', ה' לחודש ניסן, תרעז, ונקרא שמו בישראל

עמיאל

אברהם ואסתר שפייזהנדלר.

ברונקס, ניו־יורק

הסתדרות „אחיעבער" מברכת את החברה הנאמן מר אברהם שפייז־הנדלר ואת רעיתו להולד להם בן עמיאל. יזכו לגדלו לתורה, לחופה ולמעשים טובים.

ניו־יורק

ברכתי הנאמנה שלוחה לחברי העברים אברהם ואסתר שפייזהנדלר להולדת בנם בכורם עמיאל. יהי רצון שיזכו לגדלו בן מסור לעמו ולאלהיו!

דניאל פרסקי.

ברכתי הלבבית נתונה לידידי היקרים אברהם ואסתר שפייזהנדלר להולדת בנם הרך עמיאל. יהי רצון, שבנכם זה יהיה תפארת לכם ולעמנו.

אהרן פרנקל.

ברכת מזל־טוב לחברינו אברהם ואסתר שפייזהנדלר להולד להם בן.

א. ש. ארלאנס ואחיותיו.

הננו מברכים את ידידינו הטובים, אברהם ואסתר שפייזהנדלר להולדת בנם הבכור, עמיאל, שיזכו לגדלו עברי נאמן כמוהם.

האחים גינזבורג.

ברכתי מעמקא דלבא לידידי אברהם ואסתר שפייזהנדלר להולדת בנם עמיאל. יגדלוהו ויחנכוהו לעברי נאמן ויקוים בו המאמר „מעשי אבות ירשו בנים".

א. רבינוביץ.

הננו מברכים את ידידינו הנאמנים אברהם ואסתר להולדת בנם עמיאל. יהי בן פאר להוריו והוד לעמו.

ש. עפשטיין ורעיתו.

ברכה לבבית לידידינו אברהם ואסתר שפייזהנדלר להולדת בנם עמיאל. יגדלוהו ברוב אושר ועושר ויחנכוהו ליהודי טוב ונאמן לעמו.

שמואל יודנפריינד ורעיתו.

אברך את ידידי אברהם שפייזהנדלר ואת רעיתו אסתר להולד להם בן עמיאל. ירוו נחת ממנו כל הימים.

פ. גייסט.

לאברהם שפייזהנדלר ולרעיתו אסתר ברכתי שלוחה להולדת להם בנם. יזכו לראותו פאר לעמו ונזר למשפחתו.

טשארלס גייסט.

הנני מברכת את חברתי מרת אסתר שפייזהנדלר ואת בעלה להולד להם בן. מי יתן ויהיה עמיאל בן פאר לעמו ונחת להוריו.

שרה פרידמאן.

הנני מברך את ידידי אברהם שפייז־הנדלר ואת רעיתו אסתר להולד להם בן, הלואי שיזכו לגדלהו לתורה, לחופה ולמעשים טובים בארץ אבותינו.

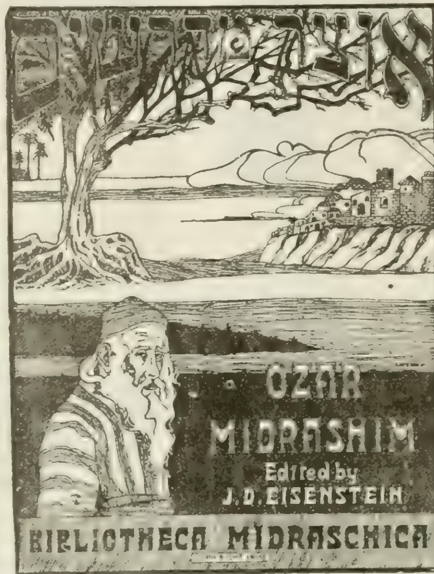
הלל ארונוף.

הנני שולח את ברכתי לידידי אברהם ואסתר שפייזהנדלר להולדת בנם עמיאל. ירוו נחת ממנו עד זקנה ושבה.

יעקב יצחק טאוב.

200 מדרשים קטנים

רשימת המדרשים, שנדפסו ב„אוצר מדרשים"

. מעשה אברהם אבינו ממה שאירע
עם נמרד; 2. מעשה אברהם
ה נוסחא ב׳; 3. מדרש דאברהם
אבינו; 4. אגדת אברהם; 5. פרק
דם הראשון; 6. פרק אדם הראשון
נוסחא ב׳; 7. ואלה תולדות אהרן
משה; 8. מדרש על פטירת אהרן;
. מדרש אל יתהלל; 10. מדרש
ר יתהלל נוסחא ב׳; 11. ספר
לדד הדני; 12. ספר אלדד הדני
וסחא ב׳; 13. ספר אליהו; 14.
פר ארחות חיים; 15. מעשה ר׳
ליעזר בן הורקנוס; 16. פרק דר׳
ליעזר בן הורקנוס; 17. אלפא
יתא דבן סירא; 18. אלפא ביתא
חרת דבן סירא; 19. מדרש מגילת
סתר; 20. דרש לפורים; 21.
דרש מגילה; 22. חלום מרדכי
ותוספת למגילת אסתר; 23. תפלת
רדכי ואסתר (ארמית); 24. תפלת
רדכי ואסתר (תרגום עברי); 25.
רכבת אצילות; 26. מאמר ארבעה
ים; 27. סדר ארקים (סדור של
ת טובות); 28. מעשה בוסתנאי
שבא לישראל על ידי יבוס; 29.
רש ביום השמיני; 30. דרשת
בנאה; 31. דרשת ר׳ בנאה נוסחא
32. מדרש גדול וגדולה, 33. מדרש
ת הפלשתי; 34. מסכת גן עדן;
סדר גן עדן; 36. סדר גן עדן
חא ב׳; 37. הוספה לסדר גן עדן; 38. סעודת גן עדן; 39.
דת לויתן; 40. פרק גן החיים; 41. מסכת גיהנם; 42. פרק
הגם לר׳ יצחק בן פרנך; 43. מסכת חבוט הקבר; 44. כיצד
הקבר; 45. אגדת של דורשי רשומות; 46. דורשי המורות;
מעשה דניאל ע״ה; 48. מדרש ה׳ בחכמה יסד ארץ; 49. מסכת
לות; 50. היכלות רבתי; 51. פרק מפרקי היכלות; 52. שבעה
לות הטומאה; 53. מדרש הלל הנקרא ספר המעשים; 54. מדרש
ם; 55. מדרש ואשה אחת מנשי בני הנביאים; 56. מדרש
ע; 57. מדרש ויבולו; 58. ספר זרובבל; 59. תולדה ובור;
שבע חופות או חופת אליהו; 61. חופת אליהו רבא; 62.
תירם מלך צור; 63. חיי חנוך; 64. ספר חנוך; 65. מגילת
יובים הנקראת מגילה יונית (ארמית); 66. פתשגן הכתב
לת אנטיוכים; 67. מדרש מעשה חנוכה; 68. מעשה חנוכה
א ב׳; 70. מדרשי חסר ויתיר; 71. מדרש חסרות ויתירות;
פרק ר׳ יאשיהו; 73. מעשה יהודית; 74. מעשה היהודית
א ב׳; 75. אגרת יהושע בן נון; 76. מעשה דר׳ יהושע בן
77. אגרת ר׳ יהושע בן לוי; 78. מדרש רבותינו על
ק יהוא עבר לפניהם; 79. מכתב ר׳ יוחנן בן זכאי מירושלים;
מדרש יונה; 81. מדרש יונה נוסחא ב׳; 82. מדרש יונה
א ג׳; 83. קונדרים אחרון ממדרש ילמדנו; 84. ברכת יעקב
לבניו; 85. לקח טוב על ברכת יעקב אבינו ע״ה; 86. אגדה
יעקב או צוואת נפתלי בן יעקב; 87. ספר יצירה; 88. סדר
ת הולד; 89. יצירת הולד נוסחא ב׳; 90. אגדה ממדרש איכה
; 91. ברייתא דישועה; 92. אגדתא דבי ישמעאל; 93.
יתברך; 94. מעשה ברב כהנא; 95. מדרש כונן; 96. מסכת
; 97. כתפות בעצי היער; 98. ברייתא דל״ב מדות; 99.
לעולם; 100. מעשה ברבי מאיר; 101. מעשה ברבי מאיר
ב׳; 102. ברייתא דמזלות; 103. חנוך הוא מטטרון;

104. סדר רוחות; 105. סדר עירין;
106. סדר דין; 107. סדר מהנות;
108. לקוחים מברייתא דמ״ט מדות;
109. ברייתא דמלאכת המשכן;
110. מדרש מנין; 111. ספר מעין
החכמה; 112. ספר מעין החכמה ב׳;
113. סדר רבה דבראשית דמרכבה
ה״ב ב״ג; 114. זה מעשה
בראשית; 116. מעשה ביבניה
המלך; 117. מעשה באחד מארץ
ישראל; 118. מעשיות; 119.
מעשה בשני אנשים אוהבים; 120.
מעשיות שונות; 121. מעשה „איש
חסיד היה"; 122. מעשה נתן
דציצותא; 123. מעשה בר שמעון
הגדול; 124. עוד מעשיות; 125.
עוד מעשיות; 126. מספר המעשים;
127. מרגניתא דבי רב; 128. דברי
הימים למשה רבינו; 129. פטירת
משה רבינו; 130. פטירת משה
רבינו נוסחא ב׳; 131. פטירת משה
נוסחא אחרת; 132. דרש לפטירת
משה רע״ה; 134. אגדתא דבני
משה; 135. אגדת משיח; 136.
אותות המשיח; 137. פרקי משיח;
138. מלחמות מלך המשיח; 139.
נבואת הילד; 140. ברייתא דמס׳
נדה; 141. ספר נח; 142. תפלת
אדם הראשון; 143. אגרת עולם
קטן; 144. אלפא ביתא דרבי
עקיבא; 145. אלפא ביתא דרבי עקיבא נוסחא ב׳; 146. מדרש
רבי עקיבא בן יוסף; 147. אותיות קטנות וטעמיהן; 148.
אותיות גדולות; 149. מדרש עשר גליות; 150. מדרש עשר
גליות נוסחא ב׳; 151. עקשאן דמר יעקב (עשר גליות); 152.
מדרש אלה אזכרה (הרוגי מלכות); 153. מעשה עשרה הרוגי
מלכות נוסחא ב׳; 154. עשרה הרוגי מלכות נוסחא ג׳; 155.
הוספה לעשרה הרוגי מלכות; 156. מדרש עשרת הדברות; 157.
מדרש עשרת המלכים; 158. טופס הכתב ששלח פרישטי יואן
לאפיפיור ברומא; 159. טופס האגרת ששלח פיטרי גואן אל
פרדליק קיסר רומא; 160. ברייתא דר׳ פנחס בן יאיר או „מדרש
תדשא"; 161. פסיקתא חדתא דרוש לחג הפסח; 162. פסיקתא
חדתא דרוש לשבועות; 163. פסיקתא חדתא דרוש לסוכות; 164.
פסיקתא חדתא דרוש לראש השנה; 165. פסיקתא חדתא דרוש ליום
הכפורים; 166. פרק צדקות; 167. קדושא ליחיד; 168. קדושת
ברכו ליחיד; 169. קדושא ליחיד נוסחא ב׳; 170. מדרש קרי
ולא כתיב; 171. מדרש כתיב ולא קרי; 172. אגדת קרני ראמים;
173. פרקי רבנו הקדוש; 174. מדרש רות; 175. טעם שבע
נתיבות; 176. פרק שירה; 177. דברי כסא של שלמה המלך
ע״ה; 178. כסא ואפדרומי של שלמה המלך; 179. מעשה
בשלמה המלך ע״ה; 180. משלים של שלמה המלך; 181. מעשה
הנמלה; 182. מדרש שלשה וארבעה; 183. ברייתא דשמואל
הקטן; 184. סדרי דשמושא רבא וסדרי היכלות; 185. אגדת
שמחזאי ועזאל; 186. אגדת שמע ישראל; 187. תפלת רבי שמעון
בן יוחאי; 188. פרק ר׳ שמעון בן יוחי; 189. אגדתא דשמעון
כיפא; 190. אגדתא דשמעון כיפא נוסחא ב׳; 191. אגדתא דשמעון
כיפא נוסחא ג׳; 192. מדרש שני כתובים; 193. שעור קומה;
194. ספר תגין; 195. אשרי תמימי דרך; 196. הוספה למזמור
קי״ט; 197. שאלות ר׳ אליעזר בענין התחיה; 198. מדרש תמורה;
199. אגדת תפלת שמונה עשרה; 200. אגדה אחרת מתפלת ש״ע.

המחיר בעד כל המדרשים האלה בשני כרכים גדולים: $5.00; בכרך אחד $4.50.

J. D. EISENSTEIN, 121 CANAL STREET, NEW YOR

מר משה סופר מיפו, הנמצא כעת בסט. לואיס מא. מתבקש להודיע את כתבתו [illegible]

א. ר. מראבי.

ר. א. „התורן״.

לכבוד פסח!

אושר, בריאות ומוסיקה!

וויקטראלאס וגראפאנאלאס

ממחיר $15.00 ועד $200.00

רק 50 סנטים בכל שבוע

בלי דמי קדימה

— גם —

רעקארדס

ביהודית ובאנגלית

גם מבחר גדול של רעקאָרדס ציוניים, כמו „שם במקום הארזים”, „אויף דעם פּריפּעטשאָק”, „וואַגזישע רבינו”, „ציון, ציון, דאָס הייליגע לאַנד”, „צוריק נאָך ציון”, „יה חי לי לי” ומאות רעקאָרדס אחרים.

שום תעודת - המלצה או גאראנטיה לא צריך.

קנו במקום בטוח

אנחנו נמצאים במסחר הזה יותר מעשרים שנה ואלפי הקונים שלנו הם הם הממליצים שלנו.

הזמנות מערי השדה מתמלאות בדיוק נמרץ.

בקשו ממנו את הקאטאלוגים שלנו.

Greater New York Phonograph Company

308 Grand Street, New York — Tel. Orchard 3425

התורן

עתון שבועי

גליון כפול לפסח

התוכן

VOL. IV. APRIL 6, 1917 No. 6 (56)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y.)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard [illegible]

מחיר „התורן":
לשנה ... [illegible] לחצי שנה $1.[illegible]
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנה ... [illegible] לחצי שנה $1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months .$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year... $3.50 Six months ..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר הגליון 10 סנטים

COMMUNITY SILVER

קאמיוניטי
זילבער

פאטרישיען
פעטערן

די יונגע בעלהבית'טע וועלכע מאכט איהר ערשטען פסח

וועט האבען איינע פון די וויכטיגסטע פראגען געלעזט ווען אי־רע
פריינד וועלען איהר שיקען קאמיוניטי זילבער אלס חתונה מתנה.

א פרעזענט פון קאמיוניטי זילבער פלייט איז צו יעדער
צייט זעהר אנגענומען. פאר פסח האט עס אבער א פיעל גרעסערע
בעדייטונג און וועט זיין פיעל מעהר אנגענומען וויא אין אירגענד
אן אנדער צייט. אלע בעסטע דילערס פערקויפען קאמיוניטי זילבע־

Oneida Community, Ltd., Oneida, N. Y.

בערים גדל היוקר של צרכי־החיים ונתמעטה העבודה, שאינה משתלמת יפה אף לאלה, שמשיגים אותה. להסוחר הפעוט, הרוכל, חדלו להקיף משום השמיטות התכופות. הפסקת האימי־גראציה גם היא השפיעה לרעה על שוק־הכספים, שלא היתה לו יכולת להתפתח באין כחות חדשים. וכל זה ביחד עשה רושם רע גם בחיים החברתיים של היהודים.

במושבות היהודיות גדל המחסור עוד יותר. שטף־המים בשנת 1914, שנשנה גם בשנת 1915, הבצורת, שנמשכה עד סוף שנת 1916, תשלומי חובותיהם של האכרים לחברת יק"א, שאינה מבדילה בגביתם בין שנת־ברכה לשנת־בצורת, — כל אלה היו באכרים היהודים לשלול מהם את פת־לחמם האחרונה. ואין איפוא כל פלא, שבשנה זו אין במושבות היהודיות כל התעוררות לפעולות חברתיות.

* * *

ח ד ש ו ת ס פ ר ו ת י ו ת.

— יצאה לאור חוברת יאנואר (כרך שביעי, חוברת שלישית) של המאסף לחכמת ישראל "The Jewish Quarterly Review", הערוך על־ידי ד"ר סירוס אדלר בפילאדלפיה. בחוברת הזאת באו מאמרי מדע ובקורת מאת: ד"ר מאקס ראדין, ד"ר יוסף ריידר, ד"ר יוסף דזשייקובס (המנוח), מ. מ. שוואב, פרופיסור צבי מאלטר, ד"ר ב. האלפר, ד"ר ב. רבל, ד"ר יעקב הושאנדר, ד"ר י. מ. חזנוביץ וד"ר י. גרינשטיין.

— בהוצאת „היברו פאבלישינג קא." יצא לאור ספר למוד חדש בשם: „ראשון לתנוך", מאת הלל מלאכובסקי.

— יצאה לאור החוברת של פסח (שנה שניה, גליון א') של הירחון לבני הנעורים „שחרות". בחוברת הזאת באים ספורים, אגדות ושירים מאת: צ. שארפשטיין, שמעון גינצבורג, ישראלי, אהרן טאבאק, א. גרינברג, פסח גינזבורג, א. רבינוביץ, א. היילפרן וי. י. שווארץ.

— בהוצאת חברת ה„שחרות" בניו־יורק יתחיל להופיע מראש חודש אייר עתון שבועי עברי לילדים קטנים, ערוך על־ידי צבי שארפשטיין, בשם „העברי הקטן". הירחון „שחרות" יוסיף להופיע גם להבא.

* * *

מ ח י י ה א ג ו ד ו ת.

— הסתדרות „אחיעבר" תתאסף במוצאי־שבת, 31 מארץ, באולם בית־הספר „יבנה", 201 איסט ברודוויי. על הפרק מנוי פקידים חדשים לבחירות הבאות ועוד ענינים מעשיים חשובים. מביני עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „צעירי מפיצי שפת עבר" בברונקס תתאסף במוצאי־שבת, ח' ניסן, בשעה 7.30, באולמה, 1670 בטהגייט אווינין. התכנית: וכוח, זמרה וספורי־מעשיות.

— אגודת „עבריה" בברונזוויל תתאסף במוצאי־שבת, 31 מארץ, בבית מרכז הציונים, 296 רחוב סקמאן. ענינים מעשיים חשובים עומדים על הפרק. השתתפות כל החברים נחוצה. אורחים רצויים.

— „אגודת המורים העברים בניו־יורק וסביבותיה" קבלה באספתה האחרונה, ביום 18 מארץ, את ההחלטות האלה: א) אסור למורה לקבל משרה בבית־ספר, אלא אם כן יהיו מנהלי בית־הספר אחראים בעד שכרו במשך כל הזמן (מן ראש חודש אייר עד ראש חודש חשון), בין שימשך הלמוד כל הזמן ובין שיפסק מאיזו סבה שהיא. ב) אסור למורה לקבל משרה בבית־ספר, אשר פטרו שם מורה אחר, משום שעמד על הדרישה הנזכרת.

— „אגודת הציונים בהארלם" („הארלעם זיואניסט סאָסייטי") תתאסף ביום א', 1 אפריל, שעה 9, באולמה, 10 מערב רחוב 114. ענינים מעשיים חשובים עומדים על הפרק. ציוניים וחובבים מתבקשים לבוא.

— ב„הסתדרות הנשים לשם קונגרס יהודי", 44 מזרח רחוב 23, נבחרו הפקידים האלה: מרת נ. שטרויס — נשיאה נכבדה, מרת י. פלז — נשיאה פועלת, מרת הנריטה סולד ומרת רוזנוואלד משיקאגה — סגנות, מרת ס. ווייז — גזברת וד"ר דורה אַסקאָווית — מנהלת.

— אגודת „בני עם חי" בניו־יורק עורכת נשף מחולות עברי במוצאי־שבת, ח' ניסן (31 מארץ), באולם „לאפאיעט קאַסינאָ", 8 אווינין די. כל העברים מתבקשים לבוא.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

יובלו של האורדן „בני־ציון".

בשבוע זה מלאו עשר שנים מיום הוסד האורדן הציוני היחידי באמריקה, „בני־ציון", והציוניים בכל עיר ועיר חגגו יחד עם חברי האורדן את יובלו.

בניו־יורק הוחג היובל ביום א', 25 מארץ, באספה פומבית ב„בית הספר הטכני היהודי לנערות", וד"ר י. ל. מאגנס, שהיה היושב ראש באספה המיסדת הראשונה של האורדן, נשא נאום על תולדות האורדן ועל תעודתו בימים יבואו. הנואם העיר את תשומת לבם של „בני־ציון" לזה, שהיהדות האמריקאית צריכה ויכולה להתעורר עכשיו לרכוש את ארץ־ישראל לעם ישראל. כי, אף־על־פי שהמאורעות המתחוללים כעת ברוסיה ישנו עתה לטובה את מצב היהודים, לא תושע היהדות מזה כלום, ובלא מרכז רוחני בשיטתו של „אחד העם" סכנה גדולה צפויה ליהדות בארצות־הגולה.

נאמו על ערך האורדן ועל פעולותיו בעבר ובהוה גם מר צ. ה. מאסליאנסקי, ד"ר י. א. בלוסטאון, יוסף בארונדס, אב. גולדברג ויהושע שפריירגן.

* * *

פעולות הסתדרות העברית.

מר נ. קאמנצקי, מזכירה של ה„הסתדרות העברית באמריקה" מודיע:

בשלש האספות, שהיו לועד הפועל של ההסתדרות העברית אחרי הועידה, התעסק הועד בשתי עבודות עיקריות: ערך את התומר הרב של הצעות והחלטות, שלא הספיקה הועידה לטפל בהן, וגם ערך תכנית של עבודה לימים הבאים. בנוגע לדבר הראשון נגמרה העבודה בשלימות. כבר נערכו ונסדרו כל התקנות, הנוגעות בצורת ההסתדרות, בהנהלתה ובתפקידיה השונים, וגם התותה דרך־העבודה להאגודות העבריות לפי התחלטות העיקריות, שנתקבלו בועידה ושנתפרשו על־ידי הועד.

מלבד זה נתחלקה העבודה בין חברי הועד. לעת־עתה נבחרו שני ועדים: ועד הלשכה, שתפקידו להוציא אל הפועל את החלטותיו של הועד הפועל; חבריו הם: האדונים ל. מוצקין, א. לובארסקי, ק. ווייטמאן ונ. קאמינצקי; וועד החנוך, שעבודתו היא לפי־שעה להגיש אל הועד הפועל תכנית מפורטת בדבר עבודת החנוך, שעל ההסתדרות לעסוק בה. חברי הועד הם: א. לובארסקי, י. ז. פרישברג וק. ווייטמאן.

באספתו האחרונה של הועד הפועל נוסד, לפי החלטתה של הועידה, ועד עירוני, שתפקידו לעסוק בתעמולה רחבה בעברית ולשם העברית בכל חלקי העיר ניו־יורק. ועד כזה יוסד בכל מקום, שיש בו יותר מאגודה עברית אחת. הועד העירוני בניו־יורק עומד על האגודות העבריות: „אחיעבר", „אגודת המורים", „אגודת ארץ־ישראל", „בני עם חי", „דוברי עברית מזרחי", „עבריה" של ברונזביל, „פועלי ציון, סניף שלישי", ו„תרבותנו" של ברוקלין. לועד הזה היו כבר שתי אספות ונתקבלו החלטות חשובות בנוגע להעבודה העברית, העומדת על הפרק.

במשך הזמן, שעבר אחרי הועידה, נוסדו האגודות האלה ונתנו את ידן להסתדרות: „עבריה" ברוצ'סטר, „דוברי עברית" בפרובידנס ו„אגודת העברים" בניו־בריטיין; עומדות להוסד שתי אגודות בהארלם ובברונקס.

העבודות, העומדות על הפרק, הן: א) הוצאת חוברות לתעמולה בעברית ובשאר הלשונות. ב) אוסף ידיעות סטאטיסטיות בדבר מצב החנוך והספרות באמריקה. ג) ההכנות הראשונות להעבודה בעד הקרן להתרבות העברית. ד) סדור הדין־וחשבון של הועידה ועריכתו לדפוס.

* * *

יובל „המזרחי".

ביום העשרים וחמשה לחודש אדר שנה זו מלאו חמש־עשרה שנה מיום שנוסדה בווילנה הסתדרות־החרדים הציונית „מזרחי". הסתדרות זו, שנולדה לכתחילה לשם הגנה על דעות החרדים בעבודה התרבותית הציונית, התפתחה במשך הזמן והיתה לכח פועל ומשפיע בחוגי האורתודוכסיה היהודית בכמה ארצות. בין פעולות ה„מזרחי" יש לציין ביחוד את יסוד בית־הספר הבינוני „תחכמוני" בארץ־ישראל, „קופת ההתישבות", שמטרתה להושיב על הקרקע את המעולים מבני־ה„חלוקה" במושבות־גנים סמוכות לעיר־הקודש, והוצאת העתון „העברי" בברלין, שעבר אחר־כך לניו־יורק.

הגליון האחרון של „העברי" הוקדש כולו ליובל ה„מזרחי", ובית־הספר למורים מיסודו של ה„מזרחי" נפתח בניו־יורק באותו יום, שבו חל היובל.

שונות

למצבם של יהודי ארגנטינה.

העתון „דער קאָלאָניסט", היוצא לאור בבואינוס־איירס של ארגנטינה בעריכתו של ז. ברכות, נותן בגליון האחרון שלו השקפה מעניינת על־דבר „החיים הכלכליים והתברתיים של יהודי ארגנטינה בשנת 1916".

מצבם החמרי של תושבי הארץ היהודיים הורע בשנה זו ביותר גם בערים וגם במושבות, לרגלי המלחמה והבצורת.

טלגראפית על הכרזה הרשמית של שווי־זכיות היהודים ברוסיה. מעתה רשאים היהודים לקנות נכסי קרקע, לגור באשר יבחרו, להתמנות לפקידי הצבא והצי, לקנות השכלה בכל בתי־הספר הרוסיים ולהשתתף השתתפות אקטיבית ופאסיבית בכל מיני הבחירות אל מוסדות הממשלה.

— מלונדון נתקבלה הידיעה, שבימים אלה היתה בפטרוגראד ועידה של באי־כח ההסתדרויות היהודיות ברוסיה: „מפיצי השכלה", „פועלי־ציון", „בונד", „הציוניים הסוציאליסטיים" ועוד. הועידה החליטה לדרוש מאת הממשלה החדשה להכיר את היהודים בתור לאום מיוחד ולתת להם זכיות לאומיות. הנואמים בועידה הודיעו, כי יהודי רוסיה לא יסתפקו בשווי זכיות אזרחיות ופוליטיות בלבד, אלא שואפים הם להתפתחות חפשית של תרבותם הלאומית.

— הממשלה המחודשת ברוסיה מנתה את שני עורכי־הדין היהודיים המפורסמים, ווינאָוור וגרוזנברג, לחברי הסינאט (המועצה המשפטית העליונה).

— ביום 24 מארץ בצהרים נפתחה באולם ביטהובן בניו־יורק הועידה הראשונה של ההסתדרויות הלאומיות־הסוציאליסטיות, שנקראה לברר את יחוסי אותן ההסתדרויות אל שאלת הקונגרס היהודי. בועידה השתתפו יותר מארבע מאות צירים, באי־כחן של 360 הסתדרויות־פועלים, המונות מאה וחמשים אלף חבר בכל ערי אמריקה.

ד"ר חיים זיטלובסקי פתח את הועידה בנאום חם, שבו קרא את הנועדים לעמוד על המשמר בשעה זו, שעה של מרידות עולמיות והשתחררות העמים. גם עמנו דורש השתחררות, חיצונית ופנימית, ואפשרות של התפתחות חפשית.

„לוא ערכנו אנקיטה, — אמר הנואם — שבה היינו שואלים את חות־דעתו של כל אדם מישראל בכל העולם, כי אָז ענה, כי לעם היהודי נחוצה ארץ. ולוא הוספנו ושאלנו את פי העם, איזו היא הארץ, כי אָז שוב נתקבלה התשובה של רובו הגדול והמחלט, כי זו היא ארץ־ישראל".

הד"ר י. א. הורוויץ הרצה על אָפני הבחירות אל הקונגרס היהודי.

בהתלהבות גדולה נתקבל נאומו של פינחס רוטנברג, שדרש להעמיד את ארץ־ישראל במרכזה של תנועת הקונגרס ולהוציא אל הפועל את רעיון ההלואה הלאומית בשביל בנינה של ארץ־ישראל דוקא.

היום השני של הועידה היה מוקדש גם הוא ברובו לשאלת ארץ־ישראל. לאחר וכוחים סוערים, שארכו שעות רבות, נתקבלה החלטה, כי „שעה זו היא היותר מוכשרת לחכרזת השחרור הלאומי של עם ישראל ורכישת מקלט בטוח בעדו בארץ־ישראל", וכי צירי הועידה מתחיבים לפעול על־פי החלטה זו בקונגרס הבא. בועידה נתקבלו גם־כן ההחלטות האלה: למחות כנגד החלטת ועד־הקונגרס, שרק היהודים אזרחי אמריקה יכולים להבחר אל הקונגרס; לעשות תעמולה גדולה בעד הקנדידאטים הלאומיים־הסוציאליסטיים בבחירות הקונגרס הבאות; לדרוש מאת הקונגרס היהודי באמריקה להועיד קונגרס יהודי עולמי; לדרוש מאת הקונגרס, שיקים מוסד כספי מיוחד לצורך ההלואה הלאומית; לבוא בחליפות־דברים עם הסתדרויות־הפועלים היהודיות בעניני העזרה לנודדים היהודים; לדרוש אבטונומיה לאומית ליהודים בארצות, שהוכשרה אבטונומיה כזאת על־ידי תנאי־חייהם שם; לדרוש, שתוסד פלוגה יהודית בקונגרסים הסוציאליסטיים העולמיים.

הועידה נסגרה אחרי חצות הלילה מתוך התרוממות רוח מיוחדה.

— המיליונר היהודי יוליוס רוזנוואלד משיקאגה הרים 1,000,000 דולארים לעזרת נגועי־המלחמה היהודים, בתנאי שהיהדות האמריקאית תקיים את אשר קבלה עליה לאסוף עשרה מיליון דולאר לאותה מטרה במשך שנת 1917.

— ברומי מת בשנתו השבעים ושלש הפסל היהודי האמריקאי, משה יחזקאל. המנוח היה ידוע באמריקה, ביחוד, על־ידי פסלו „החופש הדתי", שעומד בפרדס „פיירמונט" בפילאדלפיה. ידועים בעולם האמנותי גם פסליו: „קין", „ישראל", „דוד" ו„אסתר המלכה".

— בלונדון נתקבלו חמשים ליטראות שטרלינג לטובת היהודים נגועי המלחמה באירופה וארץ־ישראל מאת „היהודים השחורים" בקוכין, הודו. השולחים מודיעים, כי ועד־העזרה שלהם נוסד זה עתה, וסכומים נוספים יבואו אחרי הראשון בעתיד הקרוב.

— באספת באי־כחם של כל בתי־הישיבות, הקיימים בניו־יורק, שהיתה בישיבת רב יצחק אלחנן ברחוב מונטגומרי, החלט לאחד את כל המוסדות האלה, במטרה להיטיב את מצבם החמרי והרוחני. באותה אספה החלט גם־כן ליסד ישיבות חדשות ולהשתדל, שלמוד הגמרא ושאר הלמודים העבריים הגבוהים יוכנסו בתכניתם של בתי תלמוד־התורה.

לפי הידיעות, שיש בידי מנהלי התנועה, עומדים להוסד בתי־ישיבות חדשים בדיטרויט, סקרינטון, באלטימור, בוסטון ופיטסבורג.

ל„ועד־הישיבות המאוחד" נבחרו באותה אספה: הרב ד"ר רבל — יושב ראש; מר דוקאס, מר יעקב לוניץ ומר ליסר — סגנים; הרב מוזיסון — מזכיר, ומר י. ריטשמאן — גזבר.

רואה אותם פתאום נדחקים אף הם לתוך ההמון, ואף הם מ ת נ ב א י ם במחנה, מתנבאים בסגנונם. צצים הם ומתגלים לעין אדם אחרי כל סופת־גשמים ואחרי כל מטר סוחף, ככמהין ופטריות...

„משכילים" יקרא להם — כי שם אחר נאה מזה לא תמצא להם בשום ספר מספרי־המלים והלכסיקונים, אם אינך רוצה לספחם אל המחנה הגדול של „בני־בלי־שם". כמשכילים הראשונים כן גם אלה: לא רגש האהבה והשנאה — שני הכחות הפורים והיוצרים באדם — מפעמם בנטיות־רוחם ובהלך־נפשם, אלא רגש החמלה ובטול־היש מעורר לפעמים את לבם הריק והשומם להסתכל בחיים ולקחת חלק בהם. אינם אוהבים דבר ואינם שונאים דבר — ולפיכך לא תשמע מפיהם לא בכי נפש מתעטפת ולא חרוק־שנים זועם וסוער, ולפיכך הולם־לבם רפה ודם־עורקיהם חור. אינם רוצים דבר לעצמם ואינם מבקשים דבר לנפשם; כל חפצם ומטרתם „להשכיל" את האחרים, מבלי ללמוד דבר מהם, להשפיע על האחרים, מבלי לקבל השפעה חוזרת מהם, לתת לאחרים מתנה את ריקניות נפשם היבשה, מבלי לחכות לשלומים. — ולפיכך אין זוגם עם העם מפרה את רוח העם, ולפיכך תורתם ריקה ועררירית ומשעממת כל־כך...

„משכילים" הם בעמם. מעט כפירה בכשרון העם להתפתח ולשגשג בנזעו, מעט קנאה וסקרנות של הולך־בטל בעולמם של א ח ר י ם ובנזעיהם של א ח ר י ם, מעט יראה להתרחק מרחק רב מתחום העם ומדרכו הישרה, המובילה אל מרכז חייו, מעט גועל־נפש אל המרכז הזה בסתר ומעט חנופה אליו בגלוי — אלה הם היסודות הרעועים, יסודות־הרקב, שעליהם הם בונים את השקפת־עולמם המטושטשה ברחוב־היהודים. רגש ברור אחד, הנובע ממעין טהור וצלול, מחשבה ברורה אחת, ברורה ושלמה, אשר אחריה ימשכו בלב ונפש, משאת־נפש אחת, אשר תלהיב את רוחם לעבודה וליצירה, אשר תאיר מפניהם ומאחריהם את חיי עמם, את העבר והעתיד של עמם — את כל הדברים הטובים האלה אל תבקש במחיצתם.

ואל תבקש מהם גם כובד־ראש ויחס אחראי אל החיים ורצון חי לעבודה ואמונה שלמה בכחות עצמם. אין סגולות כאלה למי שאין ע ת י ד לנגד עיניו. והללו, מתוך כפירה הוללה ומתוך קלות־ראש נבערת, כבר מכרו את העתיד במחיר מועט — בפרוטות־נחושת של ההוה. בני הרגע הם, ומתוך שפופרת צרה זו של הרגע הם סוקרים גם את חזיונות חייהם וגם את הזיונות חיי עמם, את כבודם ואת כבודו, את חלקם ואת חלקו בעולם.

שרידי ההשכלה הנבערת הם, יתר הפליטה של המשכילים הראשונים, אשר קמו לעם בימי חושך ומצוקה, אשר מתוך הבצות יצאו ללמד ולהשכיל. מעט עתה מספרם — ואף־על־פי־כן מתאמצים הם לעשות רושם, כאילו ה ם הרבים, כאילו א ח ר י ה ם נוטה רוב העם. תועים הם בכל עבר ופנה, בכל אשר תפנה תמצאם, ולפיכך יש אשר יאמין הרואה, כי אמנם מחנה גדול הם. אין להם לא בית ולא מפלגה בקרב העם, כי אין בית ומפלגה לבני־הרגע, להכופרים בישות העם ובכשרונו להחזיק מעמד בעולם; ואף־על־פי־כן תפגשם בכל בית ובכל מפלגה. ויש אשר תראה אותם ב ר א ש מפלגה, ויש אשר תשמע את קולם היבש והצרוד מנסר מעל לראשי ההמון הגדול. מוצא אתה אותם בכל פנות העם ומקצועותיו: בתנועת הפועלים ובבתי הצדקה, בעתונות ובאספות־עם, בעבודת הדת ובמוסדות החנוך. כי על הכפירה הזוללה אשר בלבם, המכלה כל חלקה טובה בעם, מכסה החנופה אשר על שפתיהם...

ולא לפלא הוא הדבר, כי עתה, בשעה הגדולה הזאת, שעת המהפכה למיליוני אחינו ברוסיה, הרימו אנשי־הרגע ראש, ו ה ם לקחו בידם את העתיד של העם לדרוש אותו כמין חומר לפי בינתם והשגתם, בינת ילידי־הרגע, השגת הניכי רקבון־הכפירה. בימים כתקונם, בדממת צהרים, בשעת שלום ועבודת־יצירה, עת אשר השמים שוקטים ובהירים, הם פונים עורף לעם ועתידו, זוחלים והולכים איש לפנתו, כתולעים הללו; ורק בהיות הסערה ובהתחולל המהפכה והעם נזעק ובא להמוניו — אף הם נדחקים ובאים לתוך המחנה לדבר ב ש מ ו ו ל ת כ ל י ת ו. צצים הם אחרי כל סופת־גשמים ואחרי כל מטר סוחף, ככמהין וכפטריות.

ובתוך השאון והמהומה, מעל לכל הקולות השונים, מנסר קולם היבש והצרוד — קול עקר, אשר אין בו לא אהבה ולא אמונה ולא משאת־נפש פוריה...

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— מאת הדיפוטאט היהודי של הדומה הרוסית, עורך־הדין פרידמאן, נתקבלה במערכת ה„וואַרהייט" בניו־יורק הטלגראמה הזאת:

„יהודי רוסיה מלאי גיל. שמש החופש זרחה, יד הצדק רוממה. הממשלה החדשה מסירה את כל ההגבלות הלאומיות והדתיות מיהודי רוסיה. בקול־הקורא של הממשלה החדשה הוכרזה אחדותם של העם הרוסי והיהודי. נושאים אנחנו עינינו בבטחה אל הוצאתם של עיקרי החופש המוכרזים אל הפועל".

המלאכות הרוסית בוואשינגטון קבלה גם היא הודעת

כח הכלל מכחו של הפרט. אבל במה דברים אמורים ? — כשהכלל הוא גוף חזק ומסודר, מאורגן ומזוין בכחות ובאמצעים; לא כן כלל, שאינו אלא קבוץ מנומר של פרטים, קבוץ חסר שאיפה, רצון ויכולת צבוריים. כלל שאינו ראוי לשמו מצד עצמו, אלא מצד כמותו וצורתו החיצונית, הפסדו מרובה משכרו, ובמקום תקונים — קלקולים הוא מכניס.

במקום האב, שספק את צרכי בית־הספר החמריים, התחיל הצבור ממלא צרכים אלו, אולם הצבור שלנו אינו מסודר עדיין. הכנסותיו אינן קבועות, ידיו ריקות, ואף דעה צבורית קבועה אין לו. היוצא מזה, כי במקום שמתי־מספר של הורים היו מפרנסים בריוח מורה אחד ומספיקים את כל יותר צרכי בית־הספר, אין עכשיו בית־ספר של שבעים או שמונים תלמיד יכול להספיק צרכים אלו, ובתי־הספר סובלים תמיד מחסרון אמצעים כספיים.

אותו צבור, או ביותר דיוק — אותו קבוץ, שנקרא בשם צבור, שעבד לו אף את המורה. המורה, שהיה שליט יחידי בעניני־הרוח של בית־הספר, נהפך למכונה עובדת על־פי פקודה מגבוה, בהתאמה לדרישת ההנהגה ה„צבורית", בצורת „באארד אָוו עדיוקיישאָן" או „פרינסיפאל" ודומיהם. כך אָמנם נוהגים אצל אומות העולם; הצבור קובע על־ידי באי־כחו תכנית־למודים וסדרי־הוראה. בכל זאת אין המשל דומה לנמשל. ועד־החנוך או הועד המנהל אצל המתוקנים ש ב ה ם, כשם שהם משעבדים את המורה, כך הם משועבדים גם בעצמם לדרישת החנוך. שעבוד כעין זה מקבל המורה באהבה, משום שבאמת אין זה שעבוד כלל, אלא עזרה וסיוע נחוצים ומועילים. שונה לגמרו הוא המצב ביחס ל„צבורנו" אָנו, שלרוב אינו בר־סמכא בעניני החנוך. החנוך נמצא במשך דורות רבים בידי המורה, והקהל העברי בתור קהל לא התענין, ועל אחת כמה וכמה שלא התעמק בענינים כאלה. שבילי ההוראה לא רק שאינן נהירין לה„צבור" שלנו, אלא מגשש הוא בהם באפלה, כעם־הארץ גמור, ולעת־עתה זקוק עדיין הצבור לעצת המורה ולהוראותיו.

וסוף דבר היה, כי יצא החנוך מרשותו של היחיד ולרשותו של הצבור ל א נכנס (רשות כזאת אינה עוד אצלנו), ובין כה וכה נתגלגל ונפל ל ר ש ו ת ה ה פ ק ר. בעליו הראשונים של החנוך הפסידו את זכותם עליו, ובעלים חדשים, בעלים בעלי הכרה ואחריות, אין לו עוד. באופן היותר טוב היה כאן החנוך לענין של צדקה, ומוסדות־החנוך — למוסדות של צדקה; אולם חנוך הבנים היא ח ו ב ה צ ב ו ר י ת, והצדקה אינה חובה, אלא רשות. עם הרוצה בקיומו אינו מוסר ענין לאומי כללי, כחנוך הבנים, בידי הפילאנתרופיה ובידי יתר מלאכי הרקבון וההרס, הכרוכים בעקבותיה.

. . .

מן הנמנע הוא, כמובן, וגם אין הדבר רצוי להשיב את גלגלי ההשתלשלות אחורנית ולמסור שוב את החנוך בידי האב והמורה. בהכרח הוא, שיהא החנוך נמצא בידי הצבור, ואם צבור ראוי לשם זה עדיין אין לנו, חובתנו היא להתחיל בכחות משותפים ומרוכזים ביצירת צבור כזה וסדורו. יותר מדי הזנחנו את עניני החנוך ולא השתדלנו להעסיק בו את הקהל הגדול ועסקניו. הסתדרויות רבות יש לנו, כעין הסתדרות הציוניים, האורדנים השונים, הסתדרויות לאומיות, דתיות וראדיקאליות מכל המינים. כל ההסתדרויות האלה או שלבם קרוב לעניני החנוך, או שאפשר בנקל להפנות אליו את לבותיהם. יתאחדו ויתרכזו נא כל הכחות האלה ב ה ש ת ת פ ו ת ה מ ו ר י ם ו ה א ב ו ת לשם סדור עניני החנוך ושכלולם.

נוציא נא את החנוך מרשות־ההפקר ונכניסהו לרשות בעלים בעלי יכולת חמרית ובעלי אחריות מוסרית, והיה לנו, עד כמה שאפשר הדבר בארצות הגולה, חנוך עברי מסודר ומתוקן.

ברלין, ניו המפשיר.

רְשִׁימוֹת קְטַנּוֹת

מאת

י. ד. ב ר ק.

ג.

„מַשְׂכִּילִים".

אפשר היה לראות מראש, כי המהפכה המדינית הגדולה ברוסיה תחדש את כחותיהם של שרידי „המשכילים", שנשארו לנו לפליטה ברחוב־היהודים מן הימים הטובים, ותלהיב את רוחם להתיצב הפעם על הבימה ולהיות ראשי המדברים לעם. „המשכילים" — עדיין ישנם כאלה בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא אף בדור־דעה זה, שאינו זקוק עוד לא ליציאה מתוך „חומות־הגיטה" בהשתדלותם של סרסורים יהודים ולא להבנה ב„יפיפותו של יפת" בעזרתם של פרשנים יהודים. „המשכילים" — זהו שם כולל לכל אותם התועים ונבוכי־הרוח במחננו, שהמאור האוניברסאלי אשר מחוץ ל„חומות־הגיטה" הכה את ראשם והכה עיניהם בסנורים והתעם מדרך העם, והם מישרכים רגליהם בתקופה האחרונה בדרכים שוממות, כצאן אובדות, מתלבטים בעולמנו ללא אמונה ומשאת־נפש, ללא רצון ברור ורגש חי בלב, ללא אחיזה ותקוה בסביבת העם. „המשכילים" — בימים כתקונם, בדממת צהרים, בשעת שלוה ויצירה והסתכלות פוריה בחיים הם פונים איש לעברו, תועים מתוך שעמום על כל פרשת דרכים, פורשים ומבקשים מניחה תחת כל גדר הדחויה, שוכבים שם למעצבה ומהרהרים הרהוריהם הרפויים, החורים והמטושטשים, הרהורי עקר ועקרה; ורק בהיות הסערה ובהתחולל המהפכה והעם נזעק ובא להמוניו — אתה

לא יפה ביותר הוא מצב החנוך גם באותם בתי־הספר, שבהם שוררת ההשקפה הלאומית. יש אמנם כונה רצויה וגם רצון טוב, אולם היכולת דלה ומצערה. אף בבתי־ספר אלה הצללים מרובים על האור.

מהו המינימום של ידיעות, שבית־הספר הלאומי צריך לתת לתלמידיו? מה אנו דורשים מבית־ספר אשר כזה? אחרי שיגמרו את חק־למודיהם בבית־הספר, על התלמידים לדעת ידיעה הגונה את יסודות השפה העברית והספרות העברית, לדעת את דברי ימי ישראל, לדעת ולהבין את כל הערכין, שיצר העם העברי. כמובן, ידיעות אלו צריכות להיות מתאימות לגיל התלמידים, בעזבם את בית־הספר. ביתר דיוק יש לנסח כך: על התלמידים לעבור בבית־הספר את ה„פרוזדור" של כל הידיעות האלה, כדי שיוכלו אחר־כך בעזרת הידיעות, שכבר רכשו להם, להכנס בכחות עצמם לתוך „הטרקלין" של השפה העברית וספרותה.

כמה מתלמידי בתי־הספר, שכבר הגיעה שעתם לעזוב את בית־ספרם, יודעים את אשר עליהם לדעת, וכמה מהם בערך למספר השנים, אשר עליהם לבקר עוד את בית־הספר, ידעו את את אשר עליהם לדעת? אמנם אין לנו מספרים, כדי להשיב תשובה מדויקת; ואף־על־פי־כן כל הקרוב אל החנוך העברי וכל היודע את הנעשה בתוך בתי־הספר העברים על־כרחו יודה בשברון־לב, כי אולי רק החלק העשירי יתאים לדרישותינו, ויתר תשע העשיריות יצאו מבית הספר כל־עומת שבאו, או ירכשו להם איזו שברי ידיעות, מיני פירורים, שאינם מעלים ואינם מורידים.

תוצאות מעציבות כאלה אינן מפתיעות כלל את זה, שנהירין לו דרכי הלמוד בבתי־הספר ואי־הסדרים הנורא, השורר בהם. בקושי רב אפשר למצוא בבתי־ספרנו מחלקות מסודרות כראוי. כמעט בכל מחלקה יש למצוא תלמידים בני גילים שונים ובעלי ידיעות שונות. מספר התלמידים במחלקות מגיע לפעמים לסכום מבהיל, וכל התורה נלמדת על רגל אחת; במשך שלש וארבע שעות מלמדים לא פחות משתי מחלקות, ולפעמים גם שלש — שעה, שעה למחלקה.

עוד לקוי אחד, שהשפעתו ניכרת לרעה, נמצא בבתי־ספרנו. לקוי זה מיוחד הוא במינו ואינו מצוי בשום בתי־ספר שבעולם, ואף לא בבתי־הספר העברים במזרח־אירופה. מדברים אנו על אי־הקביעות של התלמידים בבתי תלמוד־התורה אשר בארץ זו. אלו נכנסים ואלו יוצאים. איזה מצב של תנועה תמידית שורר בבתי־החנוך האלה, עד כי במשך חצי שנה אין להכיר כלל את פני המחלקות, משום שהתלמידים הישנים הלכו להם ובמקומם נראו פנים חדשות. ופטרוני בתי־הספר ומנהליהם אינם מסרבים חלילה לקבל את התלמידים החדשים ואינם דואגים כלל, שכל זה משפיע לרעה על הלמודים. כשם שמנהלי בתי־ספרנו אינם שמים לב, מדעת או שלא מדעת, לזה, שרבים מהחוקים היסודיים של הפדגוגיה נרמסים ברגל במוסדות החנוך, העומדים תחת השגחתם.

למותר הוא להרבות דברים על מצבם החמרי של בתי־ספרנו. סוד גלוי הוא, כי קופות בתי־הספר סובלות תמיד מחסור ורובם של בתי־החנוך מתקיימים בנס ממש. ומה לא נעשה עדיין לטובת קיומם של בתי־הספר? מי ימנה את מספר הנשפים, הקונצרטים ומחזות של תיאטראות, הנערכים לטובת בתי תלמוד־התורה? בשביל קיומו האומלל של בית־הספר העברי חותרים מנהליו תחת יסודותיו ומסתפקים במורים שאינם מהוגנים או בחצאי־מורים. אינם נמנעים מחטוא גם לחנוך המוסרי של החניכים ומעלים את התלמידים על הבימה בתור משחקים, נואמים וכדומה, ושמים בפיהם דברים, שאינם ראויים כלל להשמע על־ידיהם.

העל יסודות־תוהו כאלה יש לגדל את דורנו הבא? על העוסקים בצרכי החנוך באמונה חובה גדולה מוטלת לעיין קצת בזה.

ד.

איה מקור כל הרעות האמורות? מהי סבת הסבות, אשר גרמה להשחית את פני החנוך העברי בארץ הזאת ועשתה אותו מפלצת נוראה? לזאת רק תשובה אחת בפי: החנוך העברי באמריקה חסר בעלים הוא.

במשך דורות רבים נמצא החנוך העברי ברשות היחיד, רשות המורה ורשות כל אב ואב בתור פרט. האחרון ספק את צרכיו החמריים של החנוך, והראשון היה מניע את גלגלי החנוך הרוחניים, ושניהם, כאב כמורה, מלאו את חובתם באמונה ובחריצות, ולפעמים גם במסירות־נפש. המורה או המלמד העברי היה המושל היחידי בתוך ארבע האמות של „חדרו" או בית־ספרו, והאבות אף הם נשאו באמונה בעול חנוך בניהם. ידעו האבות, כי חובה קדושה מוטלת עליהם ביחס לחנוך הדור הבא אחריהם — ומנעו עונג מנפשם, קמצו בהוצאות וחשבו את פרוטתם האחרונה לשלם שכר־למוד בעד בניהם. כשמסרו את בניהם לבית־רבם, היו עושים את זאת בזהירות רבה, בעיון ובשקול־דעת, כבני־אדם העוסקים בדבר העומד ברומו של עולם.

חנוך שכזה ודאי שלקוייו רבים. חנוך הבנים הוא ענין חברתי, עממי־כללי, ואין להשאירהו בידי הפרט. כחות הפרט מוגבלים, חוג פעולתו מצומצם וחותם צרות־הדעת והנטיה לצד אחד טבוע על כל מעשיו. גם לטעות עלול הוא הפרט — מה שאין כן הכלל: כחות משותפים מהפכים עולמות, רצון הרבים מכניע ומתגבר על המכשולים היותר עצומים, חוג־מבטם רחב ומעשיהם כשאיפותיהם עשירי־תוכן. מטעם זה השתדלו ומשתדלים כל הדואגים לחנוך העברי בכל מקום להוציאהו מרשות היחיד ולהכניסהו לרשותו של הצבור העברי.

חלוף־רשויות זה ניכר ביותר כאן באמריקה. ודאי הוא, שבית־הספר או בית תלמוד־התורה הצבורי יורש ויירש כאן את מקומו של החדר הפרטי, גם הישן וגם המתוקן, שמעבר לים. שנוי זה אך ברכה בו, ואנו, יהודי אמריקה, זכינו במתנה זו כמעט מן ההפקר. החלוף כאילו נעשה מעצמו, בתור השתלשלות טבעית מתוך תנאי חיי הארץ וסדריה, וצריך היה לקבל באהבה חזיון משמח כזה, אלמלא הקוצים הרבים, הנעוצים באליה זו. אמנם יפה

כבות פנימיות כיצד? ישנם כשרונות, שעל־פי עצם טבעם אינם נוחים לגידול והתפתחות. בבת־אחת הם מתגלים בכל שעור קומתם, מדתם והיקפם. וכיון שנתגלו, שוב אינם מוסיפים והולכים. ישנם גם כשרונות כאלה, שכיון שנתגלו לראשונה בכל עצם זהרם ותקפם, הם הולכים ופוחתים, הולכים וכבים. והננו מוצאים בספרות הכללית דוגמאות של סופרים, חוזי־חזיונות, משוררים ומספרים, אשר בהיותם בני עשרים קנו להם שם־עולם על־ידי יצירותיהם, מבחר פרי רוחם, ואחרי כן נתמעט כשרונם, וירדו מגדולתם וממדרגתם הגבוהה, אשר הגיעו אליה על־ידי קפיצה או טיסה אחת. ויישנם כשרונות, שזמן צמיחתם, פריחתם ושגשוגם אינו פוסק לעולם. כשרון מסוג זה, גם כשיגיע לימי זקנה ושיבה, אינו גוסס גסיסה ארוכה וממושכה, כי־אם יסתלק בבת־אחת. יכבה ולא ידעך. גיטה, למשל, החל לכתוב את חזיונו „פאוסט“ — נזר יצירתו — בהיותו קרוב לששים. אויגוסט סטרינדברג כתב את מבחר ספוריו, ציוריו וחזיונותיו אחרי עבור עליו חמשים שנה. לכל כשרון וכשרון יש חוקים פנימיים מיוחדים לו לבדו בנוגע לצמיחתו ולכמישתו. הללו צצים במהרה, והללו נובלים במהרה, „כשושנת־ההר שנוחה להכמש“.

כשרונו הציורי של אברהם רייזין בודאי ששייך הוא לאותו הסוג, שאינו עלול להשתנות הרבה, לא לטובה ולא לרעה. כיון שנתגלה כשרון כזה וכיון שהגיע לשעור קומה ידועה, שוב אינו הולך וגדל, הולך ומתחזק, הולך ומתפתח, כי־אם יישאר על עמדו ובמסגרתו המוגבלה. אינו עולה ואינו יורד.

סבות חצוניות כיצד? הכשרון המצוי הולך ומתעמק, הולך וגדל ופורח, הולך ומתעשר, מזדכך, מתפתח ומשתלם גם על־ידי למוד וחנוך, על־ידי רכישת הון מדעי וספרותי, על ידי סביבה של משכילים בני־תרבות, סופרים מבני עליה ומלומדים במקצועות שונים, על־ידי התקרבות ישרה ותכופה למאורעות־העולם החשובים, על־ידי שטיפה בזרמי־העת, זרמי המדע והספרות, ועל־ידי הכרות קרובה להתביעות המוסריות והרוחניות של התקופה. שרשי הכשרון הבריא מסובכים, והם יונקים מכל התחומים והגבולים. האמן, הזן ומפרנס את כשרונו בשפע, הוא גם מגדלו ומחזקו. והמספיק את מזונותיו של כשרונו בצמצום ובאיפה זעומה — הוא מקפחו. על כל פנים אינו מגבירו. „מי שיש לו רק כשרון יש לו רק מעט“, — אמר פרידריך היבל בצדק. הכשרון דורש טפוח מיוחד. גם גידול דבורים, גם תרבות אגסים או אבטיחים דורשים עמל רב וזהירות יתירה. על אחת כמה וכמה גידולו ותרבותו של כשרון. גידולו של כשרון דורש או מנוחה ושלוה פנימית וחיצונית, או סערות־רוח חזקות. כל אלה התנאים, הדרושים לגידולו של כשרון מצוי, כאויר לנשימה, חסרו, רובם או מקצתם, לרייזין. תנאי קיומו, תנאי חייו, חיי הגלות והנדידה, לא היו נוחים כלל להתפתחות כשרונו — מתנת־אלהים זו.

אולם לא נבוא בטענות ותביעות אל רייזין על שלא נתן לנו מה שהיה ביכלתו, על־פי רעננות כשרונו וכח־יצירתו, לתת לנו, על שלא כתב אותם הציורים, שהיינו רוצים, כי יכתוב, ועל שבחר לציוריו ענינים קטנים ונפשות דלות וחלשות. עלינו להתחשב רק עם מה שנתן לנו, עם אלה מכתביו, המונחים לפנינו. אין לו למבקר אלא מה שעיניו רואות. הן גם הגנן לא ידרוש מפרח־השדה את סגולותיה, צביונה וצבעיה של שושנת־יריחו או חבצלת־השרון.

מה טיבו של העולם היהודי והאנושי, אשר תאר לנו אברהם רייזין בציוריו? מה הן סגולותיו המיוחדות של כשרונו ואופן ראיתו את המציאות? מה הם חלומותיו ודמיונותיו? מה היא נשמת יצירתו? — על זה נשיב בפרקים הבאים.

לְמַצַּב הַחִנּוּךְ הָעִבְרִי בְּאַמֶרִיקָה

מאת

י. ח. פולאק.

(סוף).

שתי השקפות על החנוך העברי שוררות כאן בתוך הצבור העברי: האחת דתית, והשנית לאומית. כבעלי ההשקפה הדתית, כך גם בעלי ההשקפה הלאומית — כולם מודים בנחיצותו של חנוך עברי; כאלה כך גם אלה מודים, כי באותו הפרוצס, שקוראים בשם חנוך, בהכשרת הבנים אל החיים, נחוץ לשתף גם את האלימנט היהודי, כלומר: נחוץ להכשיר את הבנים לחיים גם בתור יהודים. אולם הדעות מחולקות בנוגע לשאלה: מה נחוץ להם לבנינו לדעת בתור יהודים, מהו התוכן, שיכיל בקרבו החנוך העברי? הראשונים מסתפקים במועט: עברי, סדר התפלות, כל מיני הברכות, קדוש, קדיש, נאומים לבר־מצוה וגומר. זהו כל החנוך העברי, לפי דעתם. וכנגדם אלה, המתיחסים אל החנוך מתוך נקודת־השקפה לאומית, לפי דעתם החנוך העברי זהו: ידיעה הגונה בשפה העברית, דעת הספרות העברית, דברי ימי היהודים, ובכלל — הבנה יתירה ואהבה לכל הערכין הלאומיים ולכל מה שיצר הרוח העברי.

בעלי „הקדוש“ ו„הקדיש“ אפשר ששבעי־רצון הם מהנוך בניהם. דרישותיהם מועטות, ובניהם, בין שקנו תורה מפי מורה רוכל ובין שלמדו באיזה תלמוד־תורה, הרי סוף־סוף, במשך שנים אחדות, ידעו קצת „עברי“ וברכות ודומיהן. אפשר ששבעי־רצון הם, ואולם השקפתם, כשהיא לעצמה, אין בה כדי להשביע רצון את הכלל, משום שהשקפתם מוטעת ומופרכת מעיקרה. הלמוד הדתי הוא אמנם סעיף הגון בחנוך העברי, אך בכל אופן אינו אלא סעיף אחד, ולא החנוך כולו. אם גם ילמדו בנינו בילדותם את קריאת ה„עברי“ ו„סדר התפלות“, הרי בעבור זמן ישכחו את כל אלה, יען כי אינם משתמשים בהם בחיים. ה„קדוש“ ו„הקדיש“, מסבות שאינן תלויות כלל בנו, יורדים לאט־לאט מבימת החיים, וחטא כבר נחטא לעמנו ולבנינו, אם נאמר לבסס את „יהדותם“ של בני־נעורינו על יסודות רעועים אלה.

אַבְרָהָם רֵייזִין

(שרטוטים של בקורת).

מאת

ראובן בריינין.

ב.

ביצירתו הספרותית של אברהם רייזין אין מדרגות של התפתחות, אין מוקדם ומאוחר, אין גובה ושפל, אין בה גם תקופה ראשונה ותקופה אחרונה, ואין בה גם תנועה לפנים או לאחור, כי־אם עמידה על מישור אחד. ציוריו האחרונים היו יכולים להיות הראשונים, והראשונים — האחרונים. יצירי־רוחו אינם עומדים זה על־גבי זה בקו העולה מעלה־מעלה, כי־אם זה בצד זה, ויכול אתה להחליפם זה בזה, כי כמעט צביון אחד וקומה אחת להם.

תיכף, בעלות רייזין על הבימה הספרותית בתור נובליסט, נתגלה בו כשרונו הטבעי עם כל סגולותיו, מעלותיו ויתרונותיו המיוחדים: רגשי חנינה ואהבה להנקלים והעלובים שבחיים, עין רואה, אוזן שומעת ולב פתוח לרשמי המציאות, שפה קלה ויפה (אף כי דלה והורה היא), הרצאה נוחה ונעימה ורוח התול דק. ביחד עם יתרונותיו של כשרונו הציורי נתגלו בו, מראשית צעדיו על שדה הספרות, גם חסרונותיו ומגרעותיו: רפרוף קל על־פני חזיונות החיים מחמת רפיון־כח לרדת ולחדור לתהומותיהם ולמסתריהם, העדר חוש ההרגשה של בנות הצבעים הענוגים, של חצאי־הגונים ושל צלילי־הקולות הגועים, ריתמוס דל וחסרון פרספקטיבה רחבה (הסרון זה אתה מוצא בציורי היאפאנים והמצרים הקדמונים). עוד זאת: אברהם רייזין בתור נובליסט רואה ומכיר רק את ההוה, רק את הנגמר והנשלם, אבל אינו מרגיש את חזיונות החיים ונפשותיהם במצב התהוותם והתרקמותם. החוש הפסיכולוגי חסר לו לגמרו.

* * *

בציורי רייזין אין זבורית, אבל אין בהם גם עדית. כולם כמעט הם מהמין הבינוני. בציורי י. ל. פרץ, למשל, יש זבורית, אבל יש בהם גם פנינים ומרגליות. יש בהם מהמין הפחות והזול, אבל יש בהם גם מהמין היותר משובח. רוח־יצירתו של זה־האחרון יש שהוא עולה ומתנשא לפסגת היכולת, ויש שהוא נכשל ונופל ארצה, ואין בכחו להתרומם אף זרת אחת. שכינתו הספרותית של רייזין לא ירדה לעולם למטה מעשרה טפחים, אבל גם לא התרוממה מעולם להספירות הגבוהות של האמנות. מרחפת היא בחוגי־האויר הבינונים. אש־יצירתו הספרותית של רייזין מתחלקת ומתזת רק ניצוצות־ניצוצות, אבל למדרגתה של שלהבת לא הגיעה מעולם. רייזין לא ארג מעולם יריעת־חיים שלמה. חוטים בודדים הוא מגיש לנו. אם רוצים אנו ביריעה שלמה, אז עלינו לחבר את החוטים האלה במחברת אחת. ויש להעיר: חוטיו שזורים הדק־היטב ואין בהם פתילי־נעורת.

בין ילדי רוחו של אברהם רייזין לא תמצאו נפלים, בעלי־מומים ובריות משונות כאלה, שאנו מוצאים גם אצל המספרים והציירים מהמדרגה העליונה (ליאוניד אנדריוב, גבריאל ד'אנונציה, הרמן הייערמאנס, וורנר היידנשטאם ואחרים). יצירי־רוחו כולם בריאים ושלמים במינם, אבל המין שלהם לא גדול ערכו ביותר. ילדי־ענק, ילדים נפלאים ומצוינים במינם, ילדים העתידים לחולל מהפכה ברוחנו, או להוציאנו מחיי החולין שלנו ולהביאנו לעולם חדש לנו, — ילדים כאלה אל תבקשו בקרב משפחתו הספרותית של רייזין, כי לא תמצאום, לא אותם ולא אף דוגמתם.

* * *

לא באנו בכאן ללמד קטיגוריה או סניגוריה על כשרונו של אברהם רייזין המשורר והמספר, כי־אם להבינו ולהסבירו במדה שאפשר. משום זה בקשנו ציורים וסמלים, כדי להסביר על־ידיהם את מדתו, ערכו ומהותו של כשרון זה. הערכתנו זו לא תהיה שלמה ונכונה, אם לא נוסיף עוד שרטוטים אחדים לצורתו האמנותית של רייזין.

אברהם רייזין האמן (על־אדות רייזין המשורר, שהוא גבוה ונעלה על האמן שבו, נדבר בפרק מיוחד) נותן לנו תמיד מה שהוא נותן — משלו, ורק משלו. הספרות הרוסית, ביחוד טשחוב, השפיעה אמנם על רייזין במדה ידועה, אבל הוא אינו מחקה שום מספר וצייר ואינו לוקח מאחרים. דבר שאין אנו יכולים להגיד בנוגע לרבים ממספרינו הצעירים בשפה היהודית. וכל מה שהכניס רייזין אל הספרות היהודית הכנים והעשיר מאוצרותיו הוא.

ודבר־מה אירע לכשרונו וכח־יצירתו האמנותית של אברהם רייזין. מסוגל ומגבשר היה לעלות מעלה־מעלה ולהיות אחד האמנים הגדולים. לא חסרו לו כל הסגולות, הדרושות לזה. ביחוד הונן בכשרון פורה ומוליד. מעין־יצירתו אינו פוסק לעולם. כל דבר שהוא רואה, כל דבר שהוא פוגש, כל הרהור קל וכל רוח מצויה מעוררים את יצירתו הפנימית. „בדיקת־הלידה" (געבורטס־קאָנטראָלע) לא ידע רייזין הנובליסט. פריה־ורביה רוחנית עצומה זו אינה אלא של אמן, שלא ידע הבלי־לידה, של אומן ספרותי, שאינו מרבה לטפל בילדיו כל־צרכם. היוצר האמתי יודע גם להמית בלי חמלה את ילדי־רוחו, כהאליל סאטורן. לא להפרות ולהרבות את מספר הילדים בעולם הוא העיקר, כי־אם לשבח את המין ולהעשיר ולרומם על־ידיו את החיים.

מסוגל היה רייזין על־פי כח־יצירתו הרענן להיות אחד הגדולים. אולם, כאמור, אירע דבר־מה לכשרונו ונתעכב בהתפתחותו ולא היה למה שהיה עתיד ומוכשר להיות. הדינר של זהב נתחלף בפרוטות כסף וגם נחושת (פרוטות בדיל ומתכת סיגים אין לו לרייזין המספר). אמנם גם הפרוטות מצטרפות לסך ספרותי הגון, שאין לזלזל בו בשום אופן; אך לעולם לא יגיע לאותו האוצר, שהיה בכחו הפיוטי והאמנותי לתת לנו.

* * *

איזו הן הסבות, אשר גרמו לקפאון כשרונו של רייזין ברמידה אחת ולהמעטת דמות יצירתו? הננו עומדים לפני חזיון ספרותי, שראוי לשים אליו לב. ואם נתבונן בדבר, נמצא, כי ישנן בזה סבות פנימיות וסבות חיצוניות.

ופעמים יקרה, כי גם הדוד פיני יושב בבית ושומע אל הדרשות, אשר ארנולד החצרוני דורש בחברת המשכילים. אז ימלא הדוד פיני צחוק פיו ויאמר בנזיפה: „ארנולד! הוי עליך, ארנולד, ארנולד!" פשוטם של דברים אלה, כפי הנראה, כך הוא: „אי לך, רשע! איך תוכל הארץ לשאת אותך על פניה?!"... ואף־על־פי־כן מכבד גם הדוד פיני את ארנולד בלבו. והכל — משום ישרו ואמתו. ישרת־לבו מודעת לכל ושם לה בכל העיר. משונע ליושר ואמת! הנגע בעצמך: אדם, שאינו חת מפני כל, מגיד לכל איש ואיש את כל אשר בלבבו, מוכיח לו את האמת על פניו, והעיקר — מזלזל בכבוד עשירים וכספם תועבה לו! אמור מעתה, כלום אפשר לך שלא לכבד בלבך אדם אשר כזה? ואולם זו רעה חולה, שארנולד זה אינו מכבד אותך בלבו ואינו נושא פני איש. למשל, גם הדוד פיני איננו לוקח את לבו שבי. אמנם יהודי בעל־צורה הוא, שפרקו נאה וזקנו מהודר. אבל ארנולד אינו משגיח בצורה נאה ובזקן מהודר. אין לבו של ארנולד אל הדוד פיני. וכנגד זה נוהג הוא כבוד באחיו בנחום. כל־כך למה? מפני שנחום רבינוביץ, הוא אומר, אינו שם מסוה על פניו, אינו מתכסה באדרת־רמיה למען כחש ואינו חסיד שוטה... יכול אתה לדבר באזניו את כל אשר עם לבבך, יכול אתה להלעיב ברבן של החסידים, ואפילו לנגוע במשה רבינו. שלום שמע באזניו את ארנולד מדבר אל אביו, כי הוא, ארנולד החצרוני, אינו מאמין ביציאת־מצרים! „אין זו, הוא אומר, אלא אגדה! כל הספור הזה, מתחילתו ועד סופו, אגדה הוא!"... שלום באר לעצמו את המלה אגדה, שמשמעותה היא בודאי הגדה של פסח. כלומר: כל הספור של יציאת־מצרים לא היה ולא נברא, אלא בא לשמש כמין חומר להגדה של פסח, שאלמלא כן לא היה סדר ליל פסח עולה יפה... גם זו לטובה... ואולם שמעו־נא, עד היכן מגיע עוז־רוחו של ארנולד. פעם אחת נבהל לבוא אל נחום רבינוביץ וספר גדול בידו: „שימו־נא עין וראו, מה אומר דרפר על הרמב"ם שלכם! הרמב"ם היה רופא בחצר השולטן של תוגרמה שלש עשרה שנה, ולתכלית זאת המיר את דתו. שלש עשרה שנה רצופות היה הרמב"ם תוגר... הרמב"ם שלכם, מחבר „מורה־הנבוכים" שלכם... מה תענו אחרי הפעם?"...

נס נעשה לו לארנולד החצרוני, שהדוד פיני לא היה באותו מעמד. אילו היה שם, לא היה ארנולד נפטר מפניו בשלום!...

* * *

ובידי אותו האיש הפקיד אבי מחבר הזכרונות האלה את גורל בנו. עמד נחום רבינוביץ והראהו את פרי עטו של שלום ושאל, כפי הנראה, בעצתו, מה יש לעשות לנער, כדי להביאו לתכלית אדם־המעלה? שלום נכנס לבית ומצא את ארנולד בדברו את הדברים האלה:

— מניח אני את כל דברי הכתב והלשון האלה ואיני עוסק בהם. כאין וכאפס הם בעיני. קח אותם והשליכם לאשפתות. דברי כתיבה כאלה, לשון ומליצה, שכרם יוצא בהפסד הנייר. ואת זה הקטן, אם רצונך להביאו לידי תכלית אדם, תקח ותמסור לבית־הספר של המחוז. מבית־הספר של המחוז כמה דרכים נפתחות לפניו: רצונך בבית־המדרש לרבנים — ילך לבית־המדרש לרבנים; רצונך בגימנאזיה — ילך לגימנאזיה...

עם כניסתו של שלום לבית נפסקה השיחה באמצע. ואף־על־פי שהבקורת הזעומה, אשר מתח ארנולד ולא חמל על „דברי הכתב והלשון", לא הרחיבו את דעתו של הסופר הצעיר, וגם המקום, אשר קבע להם באשפתות, לא היה מקום מכובד ביותר, בכל זאת נתמלא לבו של שלום רגשי אהבה ותודה על כל גדותיו לארנולד זה החצרוני. והכל בשביל מלה אחת — בשביל המלה „גימנאזיה", שנעמה לאזניו מכל מנגינות־החמדה שבעולם וחנה היה גדול בעיניו מכל חן וחסד תחת השמים... ולא אחרי המלה „גימנאזיה", אשר גם את טיבה לא ידע עדיין, הלך לבו כל־כך, אלא אחרי התקוה הנעימה מכל מנעמי־החיים, כי הוא יהיה „גימנאזיסט"! וכי קל בעיניכם ערכו של „גימנאזיסט"? הלא גימנאזיסט כבר ידע שלום והכיר וראה בעיניו. זה היה הגימנאזיסט היהודי היחידי בעיר פריאסלאוו. ולא גימנאזיסט גדול היה זה, אלא גימנאזיסט קטן, שכפתורי־כסף לבנים נוצצים על חזהו וצעצוע־כסף לבן מבריק על כובעו, ושמו אף הוא שלום, אלא ששנו את שמו כמשפט הגויים וקראו לו סולומון. הגימנאזיסט הקטן הזה היה נער ככל נערי היהודים, ואף־על־פי־כן נבדל מהם בלבושו ובמראהו ובכל הליכותיו והיה כבריה חדשה לכל דבר, כאשר תחזינה עינינו בקרוב. לפי שעה מדברים אנחנו כאן בעצתו של ארנולד החצרוני, אשר השיא לאבי מחבר הזכרונות האלה. עצה נפלאה זו הטילה סער לתוך הבית והרתיחה את אוירו, כזרם מים רותחים שוטפים. מאותו יום ואילך לא פסקו המלים „אסכולות", „בחינות", „גימנאזיה", „בית־מדרש לרבנים", „דוקטור" ודומיהן מהלהיב את הרוחות בבית נחום רבינוביץ. מכל ענין וענין, שהיה לשיחה בבית, עברו תמיד לאותו ענין של בית־ספר וגימנאזיה. כל אחד השמיע את דעתו וכל אחד ספר מעשה יפה בענין המדובר. מעשה בבחור עני מבחורי־הישיבה, שיצא ערום ויחף והגיע לזיטומיר עד בית־המדרש לרבנים... ומעשה בבן מלמד ליטאי, שנעלם ואבד מבית אביו שנים אחדות, עד שסבורים היו, כי יצא למדינת הים, לאמריקה. לבסוף נודע הדבר, כי הבחור עמד בבחינות והצליח בכל שמונה מחלקות הגימנאזיה, וכעת אומרים עליו, שלומד הוא את חכמת הדוקטוריה... זה כחו של ליטאי!

— הסו כמעט רגע! למה לכם להרחיק עדותכם? הרי בנו של יענקיל הרופא לפניכם. כמה חסר לבנו של זה, לפי דעתכם, עד שיגיע למדרגת דוקטור?

— טבל במצולה והעלה שרץ בידו! הכה עד בוש! עוד היום גדול לעמוד! עשבים יעלו בלחייו של יענקיל הרופא עד שיעשה בנו דוקטור, אם ירצה השם, באחרית הימים...

בנו של יענקיל הרופא — הוא הוא הגימנאזיסט הקטן, או „הגימנאזיסט סולומון", אשר הזכרנוהו למעלה ואשר עליו יבוא הכתוב בפרק הסמוך.

ממנו וזיוו הועם. איננו מתהלך עוד בגדולות ומסחרו דל מאד. מתנהל הוא בעסקיו לאטו ובזהירות ינשש קיר. ואולם יחוסי הידידות בין שני השותפים מלפנים נשארו גם עתה בכל תקפם, כבימי אשרם וגדולתם. בנימין־קלמן היה נכנס לעתים קרובות אצל נחום רבינוביץ לשבת בביתו ולשוחח. ראש־המדברים היה בנימין־קלמן, שהיה מסוגל מטבע ברייתו להרבות שיחה על כל ענין וחפץ תחת השמש. על־פי־רוב היה מסב שיחתו על אחיו הצעיר ארנולד ומרבה לספר בשבחו ובנפלאותיו, אשר הוא עושה. „ארנולד שלי! מי ידמה לו ומי ישוה לו? כלום ראיתם בכל העולם כולו מח חריף, כמחו של ארנולד שלי? כלום תמצאו בכל הארץ איש בקי בחכמות ומדעים, כארנולד שלי? כלום נזדמן לכם בחייכם איש ישר ותמים, כארנולד שלי? כלום יודעים אתם להעריך את ערכו של ארנולד? אין כארנולד בכל הארץ! לא קם כארנולד!“...

ולא אחיו בנימין־קלמן בלבד — כל בני העיר דברו בארנולד והפליגו בשבחו. „ארנולד החצרוני“ היה נשא על כל לשון, שמיש בעיר מין תלפיות, שכל הפיות פונים אליו. ראשית, היה יושב פנוי כל ימיו, רווק זקן. אפשר שהיה אלמן, ואפשר שהיה גרוש. בין כה ובין כה היה שרוי בלא אשה. ויהודי השרוי בלא אשה הוא חזיון יקר־המציאות במקומנו. ושנית, היה מפורסם באומנותו, אשר בחר לעצמו — אומנות נוטר. כלומר: סופר נאמן בערכאות המלוכה. י ה ו ד י ו נ ו ט ר ה ו א — חזיון כזה בודאי יקר־המציאות הוא במדינתנו! וכי ראיתם מימיכם, שיגיע יהודי לגדולה כזאת בגולה? אמנם, לעת־עתה איננו עדיין נוטר, אלא מכין את עצמו להיות נוטר. כלומר: לומר הוא את חכמת הנוטריון. לומד הוא את החכמה הזאת ימים ושנים. כלום אינו צריך אלא לעמוד על המבחן — ואז מובטח לו, שיצא מוכתר בכתר נוטר. ובלבד שלא יכשל בדרכו ולא יפול בנופלים... אבל למה יכשל ולמה יפול? — „חזקה על ארנולד, — כך אומר אחיו בנימין־קלמן — שיעמוד במבחן ויהיה נוטר, אם ירצה השם. אין בזה שום ספק כלל. וכי קל בעיניכם כחו של ארנולד שלי?“...

מה טיבו של נוטר -- דבר זה הכל יודעים, ואף שלום יודע. יש בפריאסלאוו נוטר שאינו בן־ברית ונובוב שמו. נובוב הנוטר. אבל מה פירושה של עמידה זו על המבחן - חידה סתומה היא בעיני שלום. איה מ ק ו ם המבחן, וכיצד ע ו מ ד י ם עליו, ואיך נ כ ש ל אדם ו נ ו פ ל ב נ ו פ ל י ם — אלה הם דברים, שאתה שומעם מפי אחרים וחוזר אחריהם ואינך יכול לעמוד על כונתם הנכונה. למשל, אמרו עליו על ארנולד החצרוני, כי כותב הוא במכתבי־העתים, וכי כל בני־העיר, בין יהודים ובין נוצרים, יראים מפניו, שמא יכתוב עליהם ב„קיובלאנין“. שלום שומע את כל הדברים האלה ואיננו מבינם. ראשית, למה ייראו בני־העיר? ושנית, מי הוא ה„קיובלאנין“, שאימתו ופחדו עליהם? שומע הוא את דברי הבריות וחוזר אחריהם, כי כל העולם כולו ירא וחרד מפני ארנולד ומפחד מחמת פיו ועטו, כמפני מלאך המות. אין אדם בעולם, אשר יוכל להחבא מפניו, ולשחדו בכסף — לא יספיקו אוצרות מלכים! „כולם, כולם יבואו על שכרם! — כך היה בנימין־קלמן מאיים ואומר בבת־צחוק משונה. — לו יאבה ארנולד שלי לטנף את ידיו, אז יקום ויכתוב עליהם ב„קיובלאנין“ ויעמידם לראוה כמו שהם, בצלמם ובדמותם, מכף רגלם ועד קדקדם, עד בלי השאיר להם מתום! וכי קל בעיניכם כחו של ארנולד שלי?“...

ונפלא היה הדבר, נפלא ומצוין, כי שני האחים האלה, ארנולד ובנימין־קלמן, היו שרויים תמיד ברוגז. שניהם ישבו יחדיו תחת כפת גג אחד ימים ושנים ולא דברו שלום איש עם אחיו. ורק כשהיו באים בין הבריות, היו נכונים למסור את נפשם איש על כבוד אחיו. זה אומר: „ארנולד שלי“. וזה אומר: „בנימין־קלמן שלי“... מעולם לא ראה אדם את שני האחים הללו הולכים יחדיו, לא בעיר ולא בפרבר־החצרות. מעולם לא שמע אותם אדם מדברים איש אל אחיו דבר. ואפילו מסובים לשלחן אחד לא ראה אותם ילוד־אשה מעולם. ארנולד קבע את דירתו בבית אחיו בנימין־קלמן, בחדר קטן, המלא ספרים עד התקרה, ושם חי ביחידות חיי פרוש. כמה משונה היתה דרך שני האחים האלה! וכמה משונה היה ארנולד בכל הליכותיו! ובן־אדם נפלא זה היה מבאי־ביתו הקבועים של נחום רבינוביץ. ארנולד לא היה נכנס לבית נחום רבינוביץ כדרך כניסתם של שאר המשכילים. לא היה בא לעסוק בשיחה בטלה ולבלות את העת בלהג הרבה אין קץ, אלא נכנס ובידו ספר חדש, אשר לא ראה אותו איש עדיין, או גליון חדש של ה„קיובלאנין“, או בא וטענה בפיו על סדרי העיר הפרועים ומנהיגי הקהל המתעים. שלום רחש לו רגשי כבוד והעריץ אותו בלבו יותר מכל האדם אשר על־פני הארץ. היה כרוך אחריו, שואף צלו, עומד כנגדו ומביט אל פיו ושותה בצמא את כל דבריו. הזה הוא ארנולד החצרוני, אשר יעמוד על המבחן ויצא מוכתר בכתר נוטר? הזה ארנולד, הכותב ב„קיובלאנין“ ואינו רוצה לטנף את ידיו? למה לו לטנף את ידיו, אם כותב הוא ב„קיובלאנין“?... ושלום עומד כנגד ארנולד החצרוני, מתבונן אל ידיו ואל כל תנועות גופו ואינו גורע עין ממנו. ארנולד זה מצא חן רב בעיניו. אדם נחמד הוא מאין כמוהו, חביב ונחמד. לא בעל־קומה הוא ולא בעל־צורה. גופו צנום, אך מוצק, כאילו הותך ברזל עשות. זקנו צהוב וקטן, זקן גזוז ומתוקן יפה, ואין שום סימן לפאות. בגדו קצר, מקלו דק ולשונו — כחרב שנונה! אש וגפרית תחת לשונו! מדבר הוא על השם ועל משיחו, מלעיב על מנהגי חסידים, מבטל בהבל פיו את הקנאים, המשמרים הבלי־שוא. „למה לי רוב צדקותיכם? — יאמר ארנולד. — כנים היו, כנים וישרים! אין דורש צדקות מכם, אין בודק לחסידותכם -- אהבו יושר, שמרו משפט, כי זה כל האדם!“ — כך אומר ארנולד החצרוני, וצחוקו הצלול והשנון הולך מסוף הבית ועד סופו.

ושלום עומד ממולו, מחריש ומשתאה לדעת, כיצד אפשר לו ליהודי להעיז פניו כלפי שמים ולהוציא מפיו דברים נוראים כאלה? אין זאת כי־אם ל ו מותר לעשות כן. ל א ר נ ו ל ד ה ח צ ר ו נ י הכל מותר, הכל מחול, מפני שארנולד שמו ונוטר הוא. כלומר, עתיד הוא להיות נוטר המלוכה...

IX.

תִּשְׁלַח אָו בְּרָכָה מִמֶּמְשֶׁלֶת־אֲהָלִיכָה
לַאֲרָצוֹת־הַבְּרִית, זֹאת רֶפּוּבְּלִיקָה נְדִיבָה,
בְּרָכָה וְתוֹדָה׳··· —
אֲנִי הֲקִיצוֹתִי,
וְהִנֵּה מְעִיל־תְּכֵלֶת, וְיַד מְטַלְטְלָה אוֹתִי·
— מַה לְּךָ, הַשּׁוֹטֵר? — „הֵן עָבַר חֲצוֹת־לַיְלָה
וְאַתָּה מְנַמְנֵם בַּפַּרְדֵּס״··· יַנַּעֲלָה
חֲלוֹמִי זֶה, פָּרַח לוֹ כְעוֹף אֲשֶׁר נִבְהַל,
וּכְמוֹ צִפֹּרֶת־הַפָּז בְּרֹאשׁ גִּבְעוֹל,
גִּבְעוֹל־שִׁבֹּלֶת — בְּשָׁלַח בֶּן פּוֹחֵז
יָדוֹ לְתָפְשָׂהּ, עוֹד מְעַט וּבָהּ אוֹחֵז···

אֵשֵׁב וַאֲשַׁפְשֵׁף אֶת עֵינַי··· לֹא רָחוֹק
מִשְּׁחִיר נְהַר הוּדְסוֹן, וְהָאֵר יִצְחַק
מְאִירוֹת מִשְּׁנֵי עֶבְרֵי חֻפָּיו שַׁלְשָׁלִית,
שַׁלְשְׁלוֹת מְאוֹרוֹת־חַשְׁמַל· כַּהֵיכָלוֹת,
סְפִינוֹת מְנַמְנְמוֹת· וְשָׁם, בָּתֵּי־חוֹמוֹת,
חוֹמוֹת־כְּרָךְ, חוֹלְמוֹת דּוּם שְׁחוֹרִים חֲלוֹמוֹת·
אַחַי שָׁם, הֲמוֹן יְהוּדֵי גָלוּתִי,
יְשֵׁנוּ כַּעֲבָדִים, בְּלִי חֲלוֹם מַלְכוּתִי·
שִׁכְּוִי לֹא קָרָא — אַךְ שָׁרַק בִּמְקוֹמוֹ
חֲלִיל סְפִינָה נָמָה, כְּסָח תּוֹךְ חֲלוֹמוֹ···

ניו־יורק, 1916.

מאת שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום י. ד. ברקוביץ

ג.

אַרְנוֹלְד הַחֶצְרוֹנִי·

פרבר־החצרות מחוץ לעיר פריאסלאוו. — ארנולד החצרוני ואחיו בנימין־קלמן. — ארנולד כופר בעיקר. — יציאת־מצרים אינה אלא דברי אגדה. — דעתו של דרפר על הרמב״ם. — בית־מדרש לרבנים וגימנאזיה.

כמעט כל עיר ועיר של „תחום מושב היהודים״ המהולל יש לה פרבר בקצה, מין עיירה נוספת מחוץ לעיר, שרוב יושביה בני עם הארץ ומיעוטם יהודים. והיהודים, היושבים שם, אינם דומים במראיהם ובהליכותיהם לאותם היהודים, הדרים בעיר. טפוס אחר של יהודים הוא זה. נראים ביותר כבני־כפר, אינם זריזים וחרוצים כיהודי העיר, פניהם מגושמים, נועלים לרגליהם מנפים גסות, וריח של אדרות־כבשים נודף מהם. ניכרים הם גם בלשונם היהודית הנלעגת ובצחוקם הרם, צחוק היוצא מן הבטן ונשמע לאוזן בקמץ גדול: חה־חה! ואת אות הריש הם מבטאים בהדגשה יתירה ובכל תוקף המבטא, עד כי נשמעת היא לאוזן כפולה ומכופלת: „ררבי! גבירר העירר ררב מררדכי קררא אותך לבררית־מילה״...

בסביבות העיר פריאסלאוו נמצא פרבר ממין זה, הנבדל מן העיר בנחל־מים ובגשר של עץ, ושמו אשר יקראו לו ביהודית פ ר ב ר ה־ח צ ר ו ת, או ח צ ר ו ן בלשון עברית. המקום הזה מצטיין במראהו ובאווירו, שאינם דומים למראה העיר ולאויר רחובותיה. לשם יוצאים בני העיר לפעמים, בשעת הפנאי, לשאוף רוח צח, מפני שהמקום מקום גנים וירק דשא. לשם יוצאים לטייל בשבת עם צהרים בחורים עם בתולות. כלומר: לא שמטיילים שם חלילה בחורים עם בתולות יחד, אלא בחורים לבד ובתולות לבד. ואולם מכיון ששני המינים האלה נפגשים בהליכתם מאחרי הגשר, הרי בעל־כרחם נעשים קרובים זה לזה, מתעכבים רגע, מעיפים עין זה על זה ובאים לפעמים גם בחליפת־דברים. ויש אשר יעבור נער לפי תומו על־יד נערה, ונגעו מרפק במרפק שלא מדעת בעלים, ואדמו פני הנער ופני הנערה גם יחד, והתפעמו שני הלבבות הצעירים מאד... מתוך פגישות אחדות כאלה בפרבר־החצרות ומתוך חליפת־דברים בדרך מקרה יבואו הנער והנערה לידי חליפת־מכתבים בסוד־סודות, ולפעמים תצמח מזה גם אהבה מסותרת. מה סופה של אהבה מסותרת כזאת — יראה הקורא להלן, כשתגיע שעת־הכושר להאריך את הדבור על ענין זה. לעת־עתה אנו עוסקים כאן בארנולד החצרוני, ואותו אנו אומרים לתאר פה בדמותו ובצביונו.

שם, בפרבר־החצרות, דר מכרו וידידו הטוב של נחום רבינוביץ, ושמו בנימין־קלמן החצרוני. לפנים, בימי־הטובה הראשונים, עסקו שניהם, נחום רבינוביץ ובנימין־קלמן החצרוני, במסחר התבואה. כלומר: שניהם שותפים היו לעסק אחד, טענו יחד רפסודות של תבואה ושלחו דוברות על־פני המים למדינת הים — לקניגסברג ולדאנציג. עכשיו ירד גם כבודו של בנימין־קלמן, ניטל עשרו

„והיה מחנך קדוש", ומפני זה הם מחזיקים קודם כל בידי הקאנדידאטים שלהם, אחרי כן — בידי פועל, העומד מהוין למחנם ומודה בעיקרי התורה הלאומית־הסוציאליסטית, ואם מין כזה איננו במציאות — אז יחזיקו בידי כל בן־אדם, — ולא פועל דוקא — המודה בהתורה הנזכרת. וכאן יש רשות לכל בעל־הגיון לבוא ולשאול: מה הועילו הכמים בתקנתם, אם גם בשעת־חירום לכל האומה אין הם רוצים לבוא בברית עם הכחות הלאומיים, הפועלים בתנועת הקונגרס, אם גם בשאלה זו העיקר להם לראש וראשונה: מה יאמר ה„ארבייטער־רינג"?

הירא מפני ה ר ח ו ב היא אחד מהקוים היסודיים של הועידה הלאומית־הסוציאליסטית, והיא שגרמה גם לעובדה זו, שבהחלטות על־דבר ההלואה הלאומית והעזרה הקונסטרוקטיבית טמנו את הדגל הציוני וכסו עליו בפני עינם הרעה של ה„חדשים", הנכנסים למחנה. אבל סוף־סוף הלא היתה זאת הועידה ה ר א ש ו נ ה של הכחות הלאומיים, העובדים על שדה הפועלים־הסוציאליסטים, והרבה מחול לה. די לה לועידה ה א ש ו נ ה, שתסמן את הדרכה לעתיד ותכריז עליה. והועידה הזאת אמנם מצאה את הדרכה, דרך התחיה, והתיצבה עליה. עמידה זו איננה עוד אמנם בטוחה למדי, לא אחת התנועעה ונטתה לצדדין; אבל עיקר חשיבותה וערכה הוא — יציאתו של הפועל העברי ל ד ר ך ־ ה מ ל ך של העם, לדרך המובילה אל אידיאלי העם ושאיפותיו הנצחיים.

בְּהַר בֵּית קוֹלוֹמְבִּיָה

מאת
שמעון גינצבורג

VII.

אֶחְלוֹם: בַּלַּיְלָה עַל גַּלֵּי אוֹקְיָנוֹס
סְפִינָה אַדִּירָה חִישׁ נִשֵּׂאת. לְבָנוֹת
רַעֲמוֹת־הַקֶּצֶף. יָרֵחַ אוֹר יָהֵל,
יַכְסִיף נֵס־עַם אַרְצוֹת־בְּרִית וְנֵס־יִשְׂרָאֵל,
זֶה לָזֶה בְּאַחֲוָה וְחֶדְוָה מְנַפְנְפִים...
מִשֶּׁלֶג, כְּגַן שֶׁל תַּפּוּחִים מְלַבְלְבִים,
מַלְבִּין הַמִּכְסֶה כַּהֲמוֹן דְּמוּיוֹת דּוֹמְמוֹת,
לְבוּשׁוֹת לְבָנִים כְּמַלָּחִים, וְרוֹמְמוֹת,
עוֹטְרוֹת לַמִּכְסֶה כְּמוֹ זֵר, בֶּן אֲלָפִים
פִּרְחֵי־יְהוּדָה, כַּחֲלוֹמוֹת־עָם יָפִים.

וַיִּשַּׁחַר כִּי הֶאֱדִים — סְפִינוֹת עַל סְפִינוֹת
קָרְבוּ אֶל חוֹף, דִּגְלֵי עַמִּים וּמְדִינוֹת.
יָפוֹ!... אָז טוּרִים לַחוֹף אַחֲרֵי טוּרִים
יֵרְדוּ בְּנֵי־בִּיל״וּיִם, חֲלוּצִים וּסְדוּרִים.
וְעָבְרוּ בָּאָרֶץ הַבּוֹנִים, הַסּוֹלְלִים,
יִתְרֵי הַנִּסִּים, לִפְנֵיהֶם מִתְגַּלְגְּלִים
בְּשִׂמְחַת־גִּיל כְּבוּשָׁה: עִבְדוּנוּ, בְּנִינוּ!
בִּלְבַבְכֶם רְאוּ כַּמָּה שַׁחֲרוּ פָּנֵינוּ!...
כְּמַלְאֲכֵי־אֵל עָבְרוּ בְּשִׁמְמוֹת־תֹּהוּ
וְזָרְעוּ שָׁם אָבִיב לֹא הָיָה כָּמֹהוּ.

VIII.

יִבָּנֶה אָז מִקְדַּשׁ־הַלְּאֹם עַל מְכוֹנוֹ —
מָעוֹז לְרוּחַ־יִשְׂרָאֵל וּגְאוֹנוֹ.
גְּדוֹלָה תְּהִי שִׂמְחַת חֲנֻכַּת־הַבַּיִת!
גְּדוֹלָה — כַּצַּעַר עַל שָׁמִיר וָשַׁיִת
עָלוּ בְּהַר מִקְדַּשׁ־אֵל וְחָרְבוֹתָיו!
יִזְכֹּר הָעָם אֲזַי מִבְחַר תִּקְוֹתָיו
כָּלוּ בְּאַלְפַּיִם שְׁנוֹת־גָּלוּת כַּצִּיצִים,
סָבִיב בַּנֵּכָר קִבְרֵיהֶן מְצִיצִים —
וַיַּזְכִּיר נְשָׁמוֹת, יְיוֹם רִאשׁוֹן לַחֲנֻכָּה
יִבְכֶּה מִלֵּב נֵטֶל גָּלוּת אֲרֻכָּה...

אוֹרְחִים לַחֲנֻכַּת בֵּית־אֵל עַל אַדְמוֹת
חֶרֶשׁ תָּבֹאנָה אָז קְדוֹשׁוֹת נְשָׁמוֹת...
תְּרַפְרֵף עֲלֵיהֶן הַשְּׁכִינָה בִּכְנָפָהּ,
מִפְּעַל עַם חַי־וָקַם תְּבָרֵךְ בְּלִי שָׂפָה.
וְאַחֲרֵי כֵן בַּעֲרָפֶל נְגֹהוֹת הִיא תָּבוֹא
יִשְׁכְּנָה בְּמִקְדַּשׁ־אֵל. מִקְדָּשׁ כּוֹכָבִי,
נִשָּׂא בְּרֹאשׁוֹ נֵס לָבָן־וּכְחֹל,
דֶּגֶל הַשָּׁלוֹם לָאֵל [illegible]
דֶּגֶל הַחַיִּים בְּחֵיק טֶבַע טָהוֹר,
בָּאָרֶץ — בֵּית־יוֹצֵר לְעַם קָט וּמָאוֹר...

יכסו המרצים על החלל הריק של חיינו, שעד עתה היו ממלאים אותו על חשבונה של כנסת ישראל ברוסיה.

עוד שעה לפני הועידה שאלו רבים בחרדה: „מה יהיה עתה? מה יאמר כעת פלוני ומה יגיד לנו הפעם אלמוני?" אבל מיד אחרי נאום־הפתיחה של הד"ר זיטלובסקי, שבו קבע מסמרות בשיטתו הלאומית־הסוציאלית — המסקנה של גלגולי הרוח שלו — וציין את דרך־המלך של העם, השב לתחיה, את הדרך ציונה, לא היה כבר שום ספק בדבר, שטעו המפקפקים בחשבונם. זוהר האידיאלים של התחיה העברית, מלבד שלא הועם על־ידי המהפכה הרוסית, הנה עוד הגבירה זו האחרונה את זיוו והוסיפה עליו את לוית הוד החלומות הגדולים, המתגשמים כעת בחיים בארץ־הפלאות, הנקראת רוסיה. מעל בימת הנואמים נשמעה אמנם מדי פעם בפעם השירה על־דבר החופש הרוסי, אך לא הקנאות לרוסיה דברה הפעם מגרון הדרשנים, אלא הקנאה בעם הרוסי, המתיר עצמו מבית־האסורים ויוצא לחפשי, והם, בני „החבוש העתיק", נשארים בודדים ומעטים בין כותלי התפיסה, שנתרוקנה מיושביה...

גבורי היום בהועידה היו אותם בעלי־התשובה, ששבו זה לא כבר לעמם ולמשאת־נפשו. הללו, שהקדישו את מיטב ימיהם על מזבח החופש הכללי, דרשו הפעם את חופש עמם, ונאומיהם הסוערים, שרגשות גיל ועצב שמשו בהם בערבוביה, מצאו הד נאמן בלבות הצירים, שראו לפניהם את סמל החופש מתעטף בטלית שכולה תכלת עברית. ולא לחנם נעשתה שאלת ארץ־ישראל מרכז־הכובד של כל הועידה, ולא לחנם קבלה הועידה ברוב־דעות גדול את הצעתו של פינחס רוטנברג, הדורשת מאת הועד הפועל לקרוא את הקונגרס על אחריותו, אם הפשרנים למיניהם לא ימצאו חפץ בהקונגרס עתה, אחרי שהמהפכה הרוסית פתרה את שאלת זכויותיהם האזרחיות של יהודי רוסיה. הועידה גללה את החרפה מעל תנועת הקונגרס, שהתחילה להתכווץ בארבע האמות הצרות של שווי זכיות אזרחיות ופוליטיות; היא העמידה את התנועה על שרשה והכריזה שוב על אותו המוסד העממי, הבא לפתור את שאלת קיומו של עם ישראל בכל ארצות פזורו וחורבנו בהוה ובארץ המרכז והבנין בעתיד.

אבל במקום שאתה מוצא את גדולתה וזהרה של הועידה להלכה, שם אתה מוצא את זהירותה היתירה ונטיתה הצדה למעשה.

סכנה היתה בדבר, שהחלק הציוני בועידה יתרצה בעצמו לוותר על כמה דברים מתכניתו, להסתגל אל החדשים מקרוב באו ולבחור בדרך הפשרה.

זו היתה הבחינה השלישית של הועידה, ובה לא עמדה בנסיון. רוב הצירים היו מ„פועלי־ציון" ו„אגודת־הפועלים הלאומית", ומיעוטם מה„ארבייטער־רינג", חברות הפועלים הפרופסיונאליות ודומיהן. מטרת הראשונים בועידה היתה להתאחד עם אלה האחרונים, כדי להחזיק מעמד בבחירות להקונגרס, לרכוש את דעתו של הפועל, העומד עוד בשתי רגליו בעולמו הפרופסיונאלי המוגבל, ולהכניסו לאט־לאט אל המחנה הלאומי. מנהלי הועידה ידעו, שרוב הצירים באולם הוא בא־כחו של המיעוט ברחוב־היהודים, ומיעוט הצירים באולם הוא בא־כחו של רוב ניכר באותו הרחוב. בקשו המנהיגים האלה להיות מעשיים ובראו פשרה מיוחדת במינה: להלכה נמלכו בבעלי בריתם, ולמעשה התחשבו עם אותם העומדים מחוץ למחנם הצר; ואולם מתוך התחכמות זו הגדישו את הסאה ובאו לידי החלטות כאלה, ששכרן יוצא בהפסדן.

שתי ההחלטות העיקריות, שנתקבלו בועידה בדבר שאלת ארץ־ישראל בהקונגרס ובדבר הבחירות, מפחיתות את ערכה ומשפילות גם את ההלכה הצרופה, שנשמעה באולם בקולות וברקים.

שאלת ארץ־ישראל היתה השאלה המרכזית של הועידה: עליה התוכחו ביותר, והיא היתה סלע־המחלוקת בין הרוב והמיעוט בהועד להחלטות. הרוב דרש את ארץ־ישראל בתור מקלט בטוח לעם ישראל, והמיעוט רצה להשאר נאמן להחלטת הועידה הראשונה של הפועלים, המכירה רק בהגנה על הקיים בארץ־ישראל ודורשת את הרחבת הגבולים לעבודת העתיד. והנה די היה לבא־כחו של סניף אחד מה„ארבייטער־רינג" לקום ולהודיע, כי סניפו לא יכיר בארץ־ישראל בתור מקלט בטוח,—כי הקומיסיה החדשה, הבאה לפשר בין הרוב והמיעוט, תכנים שתי החלטות שונות להלכה ולמעשה, הסותרות זו את זו במציאות. להלכה — הפרוגראמה הבזילאית במלואה, ולמעשה — תכנית הבחירות בשאלה זו, המיוסדת על סמך ההחלטה, שנתקבלה באספת־הפועלים הראשונה, ומתנה תנאי, „שכל צירינו והנתמכים על־ידינו בבחירות אינם רשאים להוות את דעתם נגד כניסת שאלת ארץ־ישראל בכל היקפה להקונגרס, ואם שאלה זו תעמוד על הפרק, אינם רשאים להצביע נגד מקלט בטוח לעם ישראל בארץ־ישראל".

מכלל „לאו" זה אין אתה שומע „הן", ובשאלות צבוריות ה„הן" או החובה הוא העיקר, ולא ה„לאו" או הרשות.

לפני הועידה היתה אחת משני הדרכים האלה: או לקבל את הדרישה של מקלט־בטוח גם למעשה, או להשאר בגבולי החלטת ועידת־הפועלים הראשונה גם להלכה. ברירה אחרת לא היתה לפניה. אבל מחברי ההחלטה חפצו להיות פקחים יותר מדאי ונכשלו בהחלטה שאיננה מהוגנה.

אבל אם החלטה זו איננה ברורה ופוסחת על שתי הסעיפים, הנה ההחלטה השניה בדבר הבחירות מעמידה בסכנה את כל ההלכה. מנהלי הועידה, כפי הנראה, יראו להודות, שקונגרס זה יהיה כולו מוקדש לפתרונן של שאלות הלאום ואין בו מקום אף לשמץ סוציאליות, ומפני זה מותר להתאחד ל„בלוק" עם שאר המפלגות, העומדות בשאלות הקונגרס על הבסים הלאומי־הציוני. הם רצו, כפי הנראה, להראות לכל העולם, כי הם אינם מתחתנים אפילו בשעת הדחק עם באי־כח הבורגואזיה, כמו שעשו מנהיגי הפועלים המתבוללים בתנועת הקונגרס. הכלל שלהם הוא:

וכי נכונים הם להלחם בשורה הראשונה בעד עתידות עמם וקיומו הלאומי. התיחסותם זו לשאלת־קיומנו הבריאה והטבעית נגלתה בשלש ההחלטות הראשיות, שנתקבלו בהועידה. הלא הנה: ההחלטה בדבר תביעותינו הלאומיות בארצות פזורנו, ההחלטה בדבר תביעתנו הגדולה לרכוש לעמנו מקלט בטוח בארץ־אבותינו וההחלטה בדבר ההלואה הלאומית, שתשחרר את עמנו משיטת הפילאנתרופיה ותתן לו את היכולת להגשים את שאיפותיו הלאומיות. שלש ההחלטות האלה אחוזות זו בזו ונובעות ממקור אחד, ממקור הרצון הלאומי של עם חי, השואף לגאולה שלמה.

ובזאת יבואו האלימנטים הצעירים והרעננים שלנו אל הקונגרס היהודי.

ואם נוסיף על זה את התרוממות הרוח, ששרה באולם הועידה במשך כל ישיבותיה, את תכנם העשיר של הנאומים וההרצאות של העובדים הידועים מכבר ואת תשומת־הלב הרבה מצד הפנים החדשות של רבים מהצעירים, שבאו להועידה מהערים הרחוקות של ארצות הברית,—והיתה לנו תמונה יפה ונהדרה של „בנים שבים לגבולם".

בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ

(רשמי הועידה של הפועלים הלאומיים־הסוציאליסטיים)

מאת

ש ל מ ה　ג ו ל ד נ ב ר ג.

בשלש בחינות נבחנה הועידה של הפועלים הלאומיים־הסוציאליסטיים, שנקראה בניו־יורק ביום כ"ו וכ"ח לחודש אדר; בשתים מהן עמדה בנסיון ויצאה בשלום, ובשלישית קלקלה את השורה ונטתה הצדה מאותה הדרך, שבחרה לה בשתי נטיותיה הראשונות.

הבחינה הראשונה של הועידה היתה הבנתה בטיב השאלה, אשר לשמה נקראה — בשאלת הקונגרס היהודי באמריקה ובמצב התנועה בזמן הזה. תנועת הקונגרס מתנהלת פה זה כבר בעצלתים; לזמן־מה עולה היא על הפרק ומעוררת את דעת־הקהל בריב מפלגותיה, סכסוכיהן ומדניהן, ואחרי כן היא יורדת שוב מעל הבימה לזמן רב ונשכחת מלב הקהל. שתי שנים של תקוות ממושכות נכזבות, ירידות ועליות, פרפור ונסיסה, פגמו את תומת־לבו של העם, שנמשך מתחילה אחרי התנועה והאמין בה בכל לב, והפכו את הקונגרס גופו מתנועה עממית לנחלת המפלגות, שכל אחת דורשת אותו כמין חומר לפי רוחה וטעמה. נצחונם של הקונגרסיסטים במלון אסטור, שהגביר והעמיק את התהום והמרירות ביניהם ובין העומדים מחוץ למחנה, העונים אמן בעל כרחם, בלי חשק ורצון, הועידה האחרונה של הפועלים המתבוללים במורד העיר, שהמשיכה את הטראדיציה היפה של „אנשי־בריתם" ממעלה העיר והסירה משלחן הקונגרס את יתר הפליטה, שנשארה להם מחטאות נעוריהם הלאומיים בראשית ימי התנועה, מצב הרוחות המדוכא, ששרר בחוגים הלאומיים, הרואים את מעשי ידיהם טובעים בים, — כל אלה ביחד העמידו בסכנה את הועידה האחרונה של הפועלים הלאומיים ועוררה יראה בלבבות, שמא לא תהיה הבנתה בטיב הענינים ובמצבם הבנה ישרה. ולא זו בלבד. אפשר היה לחשוש, שקריאתו של הועד המכין ישאר קול קורא במדבר, או ימצא לו הד רק באותם החוגים המצומצמים, שנשארו נאמנים ליסודותיה הראשונים של התנועה הקונגרסית. אפשר היה לירוא, שרוח הועידה תהיה רוח נכאה, המרחפת בין תקוה ליאוש ומחכה באין־אונים לקצה, או רוח של פשרה, הרואה את המציאות חזקה ממנה, והיא מתפשרת עם המאיימים עליה בצל ההרים כבהרים.

מסכנה רבה זו יצאה הועידה בשלום.

כמות הצירים — ארבע מאות איש, הבאים לשם ברור השאלות, העומדות על סדר היום של הקונגרס, — הראתה לכל הדואגים לשלום התנועה, כי המוני העם נמשכים אחרי רעיון הקונגרס גם בשעת ירידתו. קריאת הועד המכין מצאה הפעם הד לא רק בקרב אלפי האינטליגנטים והפועלים הלאומיים, המושבעים מכבר להדגל הלאומי־הציוני, אלא גם בקרב הפועלים הפשוטים מן השוק, שהרגש הלאומי ה ט ב ע י, החי בלבם, לא לבש עדיין שום צורה ודמות. השתתפותם של באי־כח החברות הפרופיסיו־נאליות, האורדנים ושאר אגודות הפועלים בועידה היתה המחאה היותר עזה נגד אותן הבריות, שמלכו מעצמן ברחוב הפועלים. כובד־ראשם של הצירים, הבנתם בטיב הדברים, העומדים על הפרק, והכרתם הלאומית הבריאה ישמשו ערובה בטוחה, שמסירותם לעבודת־העם הגדולה אינה תוצאת ההתלהבות בת־הרגע, הבאה אחרי כל נאום יפה, אלא נובעת היא מיחוסם הנפשי והלבבי לשאלותיה. מי שישב שני ימים אלה בהועידה ושמע את הנאומים הסוערים והקשיב להד לבם הסוער של הצירים — הוא יכול להעיד, שהועידה השיבה לתנועת הקונגרס את האפקים הרחבים שלה, את ברק דמיונה וזיו משאלותיה. נראה היה, ש„חזרה תורה על אכסניה שלה", ואותה הנשמה היתירה, נשמת התנועה, שהתלבטה כל הזמן ולא מצאה לה מנוח, פרשה את כנפיה על האולם הרחב, ונפש הצירים נהנית מאורה וטובלת בזיוה. רוח של חג שרר באולם: חג הקמתה של סוכת הקונגרס הנופלת, חג הלבבות הרחוקים, המפעמים בהארמוניה עם אותם הקרובים מכבר, חג בני־העם, הבאים ואומרים לתנועת הקונגרס בפה מלא ובקול רם: „תתחדש!"...

הבחינה השניה של הועידה היתה בלא ספק המהפכה הרוסית. הועידה נקראה עוד קודם שהתרגשו המאורעות הגדולים ברוסיה, העלולים לשנות את שאלות החיים של היהדות הרוסית, שתפשו עד הנה את המקום היותר חשוב בתכניתו של הקונגרס היהודי באמריקה.

כולנו היינו בטוחים, שהמהפכה לא תשנה את דעותיהם הלאומיות של הצירים, העומדים במחיצת ה ע ב ו ד ה הלאומית, אבל היה מקום לחשוש, שמא יגרמו הצירים, הנמצאים עוד במחיצת ה מ ח ש ב ה הלאומית, למעוט דמותן של השאלות הציוניות, העומדות על הפרק, ושמא

בנוגע להתביעה הלאומית, מפני שיודעים אנו עד כמה בשלה הכרתם הלאומית של אחינו ברוסיה, עד כמה לחמו בעד קיומם הלאומי ועד כמה מסרו את נפשם על קדושת קיומם זה אפילו בהשעות היותר קשות, בשעות של רדיפות איומות, של עקירה וטלטול ללא קרן־אורה, ללא נחמה ותקוה. ועם היודע להלחם על קיומו הלאומי ולהגן על רכושו הלאומי בחרף־נפש בשעה של דחק ולחץ, ידע להגן על כבודו הלאומי בשעה של הצלה ופורקן.

ובכל זאת יש גם בהידיעה הזאת נקודה בלתי־ברורה למדי. הידיעה אומרת, כי ה א ל י מ נ ט י ם ה ל א ו מ י י ם דתחברו לשם תביעת זכיות לאומיות, ומונה היא אחת אחת את ההסתדרויות, שהתאגדו לשם התביעה הזאת. והנה מכלל הן יש לשמוע לאו, ויש רגלים לחשש, שנמצאו כ ע ת בקרב אחינו ברוסיה אלימנטים אחרים, שלא נתנו את ידם להתביעה הזאת, ואומרים הם לצאת ידי חובת שחרור בתביעות של זכיות אזרחיות ופוליטיות בלבד. אפשרות כזו אינה נקלטת כלל במחנו, אחרי שיודעים אנו, כי עוד אחרי המהפכה הראשונה של שנת 1905, כשהסתדרה היהדות הרוסית עד כמה שאפשר היה להסתדר אז, אחרי שחזר הגלגל הפוליטי עשר מעלות אחורנית, באו באי־כחה של היהדות הרוסית לעמק השוה בדבר נסוחן של התביעות, שבהן צריכים היו לגשת לפני דעת־הקהל ומוסד הדומה, ואחרי וכוחים רועשים הכניסה „האגודה להשגת שויון־זכיות מ ל א בשביל היהודים ברוסיה" סעיף מפורש על התביעה של זכיות לאומיות. ואין אנו רוצים להאמין בשום אופן, שהמתבוללים במקצת של שנת 1905 יחזרו מדעתם אחרי שכבר התפשרו עם הלאומיים ויצאו בתכנית חדשה של תביעות לקויות, ובמקום שויון־זכיות מלא, שהיה חרות על דגלה של האגודה הראשונה, שהיתה לה רשות מוסרית במדה ידועה לפי תנאי הזמן לדבר בשם היהדות הרוסית, יהיו הפעם מסתפקים במועט, כלומר — בשויון זכיות סתם לפי מנהג מערב־אירופה.

אין אנו חוששים, כי השקפה גלותית כזאת, משובשת מצדה הפוליטי, חדלת־אונים מצדה הלאומי ומסוכנת לעתידה של היהדות הרוסית, תנצח ותכריע את ההשקפה הלאומית הבריאה והמלאה, המתאימה להרוחות המנשבות כעת בהעולם המתחדש. מאמינים אנו מאד בנצחונן של התביעות הלאומיות בכל העולם ומאמינים אנו, שעמנו לא ישאר להבא בתור יוצא מן הכלל; אבל העובדה בעצמה, שיש עוד מקום לחלוקי־דעות בנוגע לתביעות לאומיות מצדנו, אם אך תתאמת, תהיה מעציבה יותר מדי. ומקווים אנו מפני זה, כי אחינו ברוסיה יתאגדו הפעם כ א י ש א ח ד ולא ימצא במחנם כל כופר ובוגד, ולוא יהיה רק כופר למחצה או בוגד לשליש ולרביע.

וְעִידַת הַפּוֹעֲלִים הַלְּאֻמִּיִּים.

רוכביהם של הפועלים היהודים ואפיטרופסיהם, באי־כחם הרשמיים בנוגע לשאלות העבודה, המחיה והכלכלה, המדברים בשמם, מ ב ל י ש א ו ל א ת פ י ה ם, בכל השאלות הלאומיות שלנו, שאינן תלויות כלל בתחומי המעמדות, ומתפארים, שהפועל היהודי נמצא כ ו ל ו ברשותם ולא יקוף אצבע קטנה אלא אם כן יקבל רשות מלמעלה וילך אל אשר יהיה רוחם ללכת, — הללו קבלו הפעם נזיפה מאת הפועלים עצמם. ויש לקוות, שאחרי הנזיפה הזאת יזהרו המתפארים והמתהללים הללו להופיע בתור באי־כחם ה י ח י ד י ם של הפועלים היהודים המאורגנים.

הועידה של הסוציאליסטים־הלאומיים, שנמשכה יומים, בימי כ"ז וכ"ח לחודש אדר, באולם ביטהובן, לולא באה אלא לעקור את ההשקפה המזויפת, ששררה פה בהעולם היהודי בנוגע ליפוי־כחם של הרוכבים והאפיטרופסים, המושבעים לדבר בשמם של כל הפועלים היהודים המאורגנים גם בכל השאלות הנוגעות ל ק י ו מ נ ו ה ל א ו מ י, גם אז היינו יכולים לאמר עליה, כי מלאה את תפקידה באופן מצוין, ואת ההשקפה המזויפת הזאת, שהיתה מיוסדת על צרופי מספרים, שיש בהם משום מעשי־להטים ואחיזת־עינים, עקרה מן השורש. מנהלי הועידה פרסמו על סמך מספרים מדויקים וגלויים, שכל אחד יכול לבקר אותם, כי יש להועידה רשות לדבר בשם מאה וחמשים אלף פועלים מאורגנים. מאה וחמשים אלף הפועלים הללו שלחו את באי־כחם להועידה, מפני שהחליטו להשתחרר משלטונם של „מנהיגיהם", שנהגו את „נשיאותם" ברמה ולא התחשבו כלל עם הרוחות החדשות, המנשבות כעת גם בקרב מחנה הפועלים. המנהיגים הללו הם כמעט כולם מבני הטפוס הישן, שתורתם הישנה שמורה אצלם, והם מתיחסים לשאלת קיומנו, בתור לאום עומד ברשות עצמו, בשלילה גמורה, ואם גם התחילו אלה בזמן האחרון לרגל הדחיפה ממטה, משדרות הפועלים עצמם, להיות מודים במקצת ולהרשות בגודל חסדם להכניס לתכנית תביעותינו גם איזו תביעות לאומיות, היתה הודאתם רק מן השפה ולחוץ, רק כדי לשבר את האוזן ולהשקיט את הרוחות, אבל לבם לא הלך אחרי התביעות הלאומיות, מפני שלהם ולעצמם חסרה ההכרה הלאומית, מפני שאין להם ולעצמם דבר להעבודה הלאומית, שהקיפה כעת את כל חלקי עמנו המפוזרים.

והמנהיגים האלה „חלמא טבא" חזו. הם ראו בחלומם, שמעתה, אחרי אשר השתחרר העם הרוסי מעולו הקשה, ולרגלו השתחררה גם היהדות הרוסית משעבודה האזרחי והפוליטי, לא יהיה עוד שום מקום לתביעות לאומיות. חשבו כי בשל היהדות הרוסית קמה הסערה הלאומית ובשל שחרורו תשקט הסערה מזעפה, והכל ישוב כשהיה, ויזכרו שנים קדמוניות, כשהיו מושלים בכפה, וממשלתם היתה בלתי־מוגבלה, ואין מוחה ואין מכלים דבר. והנה קפץ עליהם רוגזה של ועידת הסוציאליסטים־הלאומיים, שקבלו על עצמם להיות החלוצים של השתחררותנו א נ ו, ההשתחררות האמתית, הלאומית.

והועידה היתה נהדרה וחשובה לא רק בתוצאותיה כלפי חוץ, כי הרסה את ההשקפה המזויפת, שדברנו עליה לעיל, כי אם גם בתוצאותיה העשירות כלפי פנים. הועידה הזאת הראתה באופן בולט וברור, כי הסוציאליסטים היהודיים שלנו נהפכים לאט־לאט ליהודים סוציאליסטיים,

VOL. IV NEW YORK, MARCH 30, 1917 No. 5

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית ניו־יורק, ז׳ ניסן, תרע״ז גליון חמישי

זְכֻיּוֹת אַחֵינוּ בְּרוּסְיָה הַמְחֻדֶּשֶׁת.

ידיעות משלנו עדיין לא הגיעו אלינו מהתם. עדיין אין אנו יודעים, איך השפיעה החירות הפתאומית במדינת רוסיה הרחבה, בשעה שהכריזו עליה, על מצב הרוחות של אחינו, הפזורים כעת עוד יותר בתחומי מושבותיהם הישנים והחדשים. נוטים אנו להאמין, כי השתיקה הזאת אות לטובה היא, ורוצים אנו להאמין, כי הנסיון של חירות שנת 1905 לא הפיל הפעם את חתיתו על משוללי הזכיות, עשוקי המשפט, רעבי הישועה וצמאי השחרור שכם אחד על כל יתר תושבי המדינה. ויש לנו על מה לסמוך באמונתנו זו.. לוחמי החופש ברוסיה יודעים ברור, מי ומי היה יצר־הרע, השטן ומלאך־המות, מי ומי הכין את הזבח ומי ומי ברך על הזבח היהודי בשנת 1905 — בדם נקיים של תושבים נרדפים ומוכנים לפורעניות קנתה הממשלה הרוסית ארכה לקיומה, והדם הזה השאיר אחריו נתיב מערי התחום ועד כסא־המלוכה על יד אשדות הניוואַ. העובדה הזאת, שהמיטה חרפת־עולם על המדינה, היתה בוודאי נגד עיניהם של לוחמי החופש המצוינים, שלקחו הפעם את מושכות הממשלה בידם, ובוודאי אחזו הלוחמים בכל האמצעים, כדי להציל הפעם את כבודו של העם המשתחרר ואת כבודה של הממשלה החדשה, התלויים זה בזה. כי באמת אין דעת־הקהל מעבירה קו בין ממשלה ועם, ואם היא מטילה במדה ידועה את האחריות בעד רשעת הממשלה על העם כולו, לא כל שכן שהיא מחייבת את הממשלה על פשעי העם ואכזריותו. דעת־הקהל אומרת: עם נושא רגש המשפט והצדק בקרבו אינו נוח להכתיר אפילו אם המסיתים הם מרבי המלוכה, וממשלה מיוסדת על עיקרי החופש פושטת את הרגל בשעה שאין לה כח לעצור בעד משובת העם. ולוחמי החופש ברוסיה, העומדים בעת בראש הממשלה, יודעים היטב, כי עיני כל העולם נאור עליהם וכי עליהם להזהר ולהזהיר, לבל יעשה העם מרחה בשעת הרת־עולם זו.

זהו בנוגע למצב הרוחות. ובנוגע למצב שווי־הזכיות של אחינו ברוסיה — בודאי שהסירו מעליהם את הכבלים המעיקים תיכף ומיד, עוד טרם שבטלו את החוקים המגבילים. אמת, שאין מלוכה נוגעת בחברתה ואין חוק נוגע בחברו, המבטל אותו, אפילו כמלוא נימה, אבל זהו רק מצד השלמות וההמשכיות העיונית של המלוכה והחוק. למעשה — נכנסים גם המלוכה וגם החוק לפנים משורת הדין, וכשם שהעולם מתנהג לפעמים על־פי המימרא „הלכה ואין מורין כך", כך אפשר לנו להתנהג בשעה יוצאת מן הכלל על־פי מימרא אחרת: אין הלכה מפורשת, אבל מורין כך. וחושבים אנו, שהממשלה החדשה של המדינה המחודשת לא תחכה בהסרת הגבולין והחומרות והסייגים, שהסמו את הדרך בפני התפתחותם של אחינו על כל פסיעה ופסיעה, עד שתבוא האספה המיסדת של באי־כח העם הרוסי ותבטל אותם כחוק וכמשפט. קשה להניח, כי הגבולין, החומרות והסייגים ישארו בתקפם בתור הלכה למעשה ויתקיימו אפילו עת קצרה, מפני שאין החופש יכול להכחיש את עצמו, והוא היה מכחיש את עצמו, אילו היה מתחיל להתחשב עם הגבלות ואסורים של המשטר הישן.

אמנם אם אין אנו יודעים עדיין דבר ברור על מצב הרוחות ועל מצב־הזכיות החדש של אחינו ברוסיה, ומוכרחים אנו להסתפק לעת עתה רק בידיעות בודדות ובהשערות מיוסדות על ההגיון הבריא, הנה הגיעה אלינו ידיעה אחת משמחת בדבר תביעותיהם של אחינו במדינה המחודשת. לפי הידיעה הזאת התחברו כל האלימנטים הלאומיים שלנו לשם תביעת זכיות לאומיות בשביל היהדות הרוסית. אחרת לא חכינו, אבל בכל זאת שמחים אנו, שתקותנו נתקיימה במלואה, ושהתביעה הזאת לא נפסלה בלינה.

אחרת לא חכינו, ואפילו צל של ספק לא התגנב אלינו

נשתברו הלוחות

רבים מהחותמים על ספרי שאלו אותי, מדוע זה שברתי לוחות העופרת שמהם נדפסו ספרי האנציקלופידיה העברית א ו צ ר י ש ר א ל בעשרה חלקים? היא יעלה לסכום עצום אם יהיה הצורך להדפיס הספרים עוד הפעם, גם יאריך הזמן עד כדי חמש שנים לסדר את האותיות מחדש? — תשובתי היא, כי גמרתי בדעתי שלא להדפיס את אוצר ישראל פ ע ם ש ל י ש י ת, אחר ההוצאה השניה, מטעמים כמוסים עמדי.

בהוצאה השניה נדפס מספר מצומצם מפאת יוקר הנייר, ונשארו עוד איזה מאות סדרים (סעטס) אשר יהיו נמכרים במשך השנה הזאת, וכל הקודם זוכה.

דבר ברור הוא לי, כי בעוד איזה שנים יהיה אוצר ישראל י ק ר ה מ צ י א ו ת, ויהיה קשה לקנותו אף במחיר חמשים דולאר ויותר.

ואל יחשוב איש, ולא יבטיח לאחרים בשקר, כי יעשו אנציקלופידיה עברית ברוסיה או במקום אחר, כי כבר התיאשו המשכילים ברוסיה לעשות זאת קודם המלחמה ובפרט אחר החורבן והשממון באירופה. גם אי־אפשר להם ואין בכחם להוציא לפועל את אשר יזמו לעשות. ולא עוד, אלא שרוב האנשים שדרושה להם אנציקלופידיה עברית ויכולים לקנותה, כבר קנו את אוצר ישראל ואין להם צורך באנציקלופידיה אחרת.

אל המתי מספר שנשארו, שיש להם י כ ו ל ת וחפצים לקנות את אוצר ישראל, אני פונה אליהם ומבקש אותם שיכתבו אלי אם רוצים לקנותו במזומן או בתשלומין לשעורין על־פי תנאים נאותים. מחירו הקצוב הוא שלשים דולאר בעד עשרה חלקים גדולים.

אוצר מדרשים

כולל מאתים מדרשים קטנים, אבל הם ש ל מ י ם ואינם קצור ממדרשים אחרים. המדרשים ההם היו יקרי המציאות גם קודם המלחמה ובפרט עכשיו שספו תמו כמעט כל המדרשים אצל מוכרי ספרים. האוצר הזה צריך וראוי להיות בכל בית הכנסת ובית המדרש ואצל כל בעל הבית תורני. מחירו בשני כרכים יפים חמשה דולאר.

אדריסה למכתבים:

J. D. EISENSTEIN

123 Canal St. New York

אנחנו מבקשים את חברנו

משה פלדמאן מעיר לוגיני, פלך וואהלין, רוסיה, היה עובד במושבה כנרת, הסמוכה לטבריא, בארץ־ישראל לפני כשנה וחצי. כל היודע דבר על אדותיו מתבקש להודיע מיד לפ. גינזבורג, על־ידי מערכת „התורן".

פסח גינזבורג.
בועז ליבטמאן.

הוצאת „סיני"

יצא לאור:

„הזמן השלישי" (בראשית־נח)

מאת ח. א. גולדין.

מטרת הוצאת „סיני" היא לתת סריה שלמה של ספרי חנוך ולמוד הנועדים להורות את השפה העברית מראשיתה עד הרכשת ידיעה הגונה בלשון, בכדי להבין את התנ"ך במקורו.

„הזמן הראשון" ו„הזמן השני"

שכבר הופיעו על־ידי ההוצאה הנ"ל (שיצאו זה עתה במהדורה שניה) מכינים את התלמיד במשך שנה אל „ה ז מ ן ה ש ל י ש י" שבו מתחיל קורס החומש.

„היסוד של החנוך העברי הלאומי הוא בלי ספק „ספר הספרים" שלנו, שבו אצור רוח ישראל המקורי. בהוראת ש פ ת התורה והנביאים בלבד לא יעלה בידינו כי בנינו יהיו עברים בלב ונפש. בכדי להגיע למטרה זו, נחוץ ללמד להם את התורה והנביאים ב ע צ מ ם".

„אמנם החומש כמו שהוא, בצורתו וסגנונו איננו יכול לשמש ספר למוד להוראת השפה, מפני שהוא משולל הדרגה; וגם מפני ששפת החומש איננה מתאימה לילדים בני שבע או שמונה, ולכן היו משתמשים ברב בתי־ספר שלנו באיזו כריסטומטיה מלבד החומש; ואז היה להם החומש לקנית הרוח העברי והכריסטומטיה — להרכשת השפה. אבל השפה והסגנון של שני מיני הספרים הללו הם על הרוב כל־כך שונים זה מזה עד שכמעט שהלמוד באופן הזה דומה ללמוד שתי שפות שונות בבת־אחת.

„למען הסיר את המכשולים האלה הצליח מחבר ספר זה לתת לחומש צורת מיתודה. בכל שעור ושעור, על התלמידים בראשונה ללמד פסוקים אחרים מתוך החומש עצמו, ואחרי־כן מבארים הפסוקים האלה בשפה וסגנון המתאימים לידיעת התלמידים, שכבר רכשו להם מספרי „הזמן הראשון" ו„הזמן השני". באופן כזה ירכשו להם התלמידים ידיעת כתבי הקודש וידיעת השפה בעת ובעונה אחת. אחרי כל שעור באות גם שאלות אחדות. התשובות לשאלות האלה נמצאות בתרגילים האנגלים, ועל התלמידים לתת את התשובות האלה בעל פה ובכתב".

מובטחים אנחנו, שהמיתודה הזאת שאנחנו מגישים בזה לפני הקהל העברי תמלא את החסרון שהוא מורגש כל־כך במקצוע הלמוד של התורה בבית־הספר.

מחיר „הזמן הראשון" 15 סנטים. מחיר „הזמן השני" 18 סנטים.

מחיר „הזמן השלישי 25 סנטים

ראבאט הגון למורים, לבתי־ספר ולבתי „תלמוד תורה".

לפנות אל:

SINAI PUBLISHING CO., 299 Broadway, New York

או אל:

S. DRUCKERMAN, 50 Canal St., New York

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. MARCH 30, 1917 No. 5 (55)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telepnone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה......3.00 לחצי שנה...$1.50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנה......$3.50 לחצי שנה...$1.75
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year....$3.50 Six months..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים

Community Silver

LOVE AT FIRST SIGHT

ארגז כלי כסף קאמיוניטי ירוה עונג ונחת את כל בני ביתך

אשתך תאושר בו ועליו תהי גאותה — ילדיך יגילו ויספרו לחבריהם — אורחיך באי־ביתך ישתאו לטוב טעמך — ואתה בעצמך הרי היטבת לפאר את ביתך לכל ימי חייך.

צפויי כסף קאמיוניטי

לא רק שהם כלי־הכסף היותר טובים ומשובחים בשוק, אלא שהם גם מרהיבים את עין הרואה, ובעלי־הבתים היותר חשובים שבארצנו משתמשים בהם.

כסף קאמיוניטי הוא היחידי המתחרה בכסף סטרלינג.

כל כף וכל מזלג של קאמיוניטי יש לו צפוי מיוחד של כסף טהור באותם החלקים שהשמוש שכיח בהם ביותר. ועל כל זה בא עוד צפוי־כסף כפול־ארבעה, שהננו אחראים בעדו במשך חמשים שנה.

כל בתי המסחר ההגונים מוכרים כלי כסף קאמיוניטי

ONEIDA COMMUNITY, Ltd., Oneida, N. Y.

חננו מוכרים כם כן „אנאידא קאמיוניטי פאר־פלייט” באחריות לעשר שנים.

„תפוחי־זהב במשכיות־כסף” — אלו מאכלי הפסח בכלי כסף קאמיוניטי.

[illegible]

אותך אנו מבקשים!

הרם את קולך לטובת שחרורו של העם העברי!

עתידה ארץ־ישראל שתהיה ארץ לעם ישראל אם רק תחפצו בזה.

כל העולם הנאור מתיחס בחבה להתנועה השואפת להשיב לעמנו את ארץ מולדתו. עלינו אך להשמיע את קולנו לפני העולם הגדול, שאנו רוצים בזה.

כל אדם מישראל חייב להשמיע את קולו בעד דרישה צודקת זו של עמנו ואי־אתה בן־חורין לפרוש מן הצבור בשעה הרת־עולם זו.

יכול אתה לעשות זאת באופן הזה:

חתום שמך תחת גלוי־דעת זה.

> אני מאמין בשוי זכויותיהם של כל בני־האדם, ולכן מכיר אני בדרישה הצודקת, כי היהודים צריכים ליהנות מכל אלה הזכויות שניתנו ליתר בני העמים: לשבת בארצם ההיסטורית, אם אינם רוצים או אינם יכולים לחיות בארץ נכרית.
>
> אני מביע את רגשות־השתתפותי בשאיפות הציוניות: ליסד מקלט בטוח לעם ישראל בארץ־ישראל.
>
> לאות הסכמתי לשאיפות אלה אני מצרף בזה 25 סנטים לתשלום השקל.
>
> שם ....
>
> כתובת ....
>
> 172Z

שלחו על־פי כתובת זו:

Federation of American Zionists

44 E. 23rd Street New York City

תודה.

הנני מגיש בזה תודתי לכל ידידי בניו יורק וערי המדינה ובמצרים, שהראוני השתתפות בצערי על מות בני דוד בכתב, בדבור ובדפוס.

המקום ינחמנו בקרוב בתחית עמנו שפתנו וארצנו.

אריה קורנפלד.

דבר בעתו

„התורן" משמש מרכז לטובי המורים העברים ולכל העוסקים עם החנוך העברי. מודעה ב„התורן" של מורים, המבקשים משרה, או של מפקחי בתי־ספר, המבקשים מורים מומחים, תביא להמודיעים את מבוקשם על־נקלה.

הנהגת „התורן".

ב ר כ ה.

ממקירות לבי הנני מברך לנשואיהם את ידידי הנאמנים דר. אולגה פיקמאן עם ב״ג מר שמואל פיינברג. ויהי רצון שישבעו אושר, השקט ואהבה נצחת והתגשמיות שאיפותיהם בעבודתם הרמה על שדה תורת הרפואה במקצעה החקרי והמדעי ולטובת כלל האנושי.

דר. י. ב. כעס.

אנחנו מבקשים את חברנו

משה פלדמאן מעיר לוגיני, פלך וואהלין, רוסיה. היה עובד במושבה כנרת, הסמוכה לטבריא, בארץ־ישראל לפני כשנה וחצי. כל היודע דבר על אדותיו מתבקש להודיע מיד לפ. גינזבורג, על־ידי מערכת „התורן".

פסח גינזבורג.
בועז ליכטמאן.

„זכיות של יהודים בלא ארץ־המולדת הן רק פסות־ נייר, שעלולות להקרע בכל עת ולהרמס ברגלים, כמו שאנו יודעים כבר מפי הנסיון. כדי שתהיינה אלה זכיות, שיש בהן ממש, עלינו לעמוד על קרקענו, עלינו לרכוש לנו ארץ ומולדת, ככל יתר העמים“.

נאומו של הד"ר גאסטר נתקבל באותות התלהבות. ראוי לציין, שאותת „האגודה העממית לשווי־זכיות היהודים“, שבהרה בו לראש, נזהרה עד עתה מלהזכיר את דרישת ארץ־ ישראל לעם ישראל, ונאומו של הד"ר גאסטר, שהוא מעין נאום פרוגראמתי, מראה, עד כמה נתחזק הרוח הלאומי אף בקרב אותם היהודים באנגליה, שהיו כופרים בו בתחילה.

שונות

חיים צמרינסקי.

בפטרבורג מת הסופר היהודי המפורסם חיים צמרינסקי בשנת החמשים וחמש לימי חייו.

המנוח, שהיה ידוע יותר בשמו הספרותי „רב מרדכי'לה“, כתב הרבה בשתים־עשרה השנים האחרונות בעתונים היהודיים ברוסיה וגם בעתונים העברים. הוא היה עתונאי מצוין, ממשל סאטירי יחיד במינו ומתרגם בעל־כשרון. תרגום „האדם הצוחק“ לוויקטור הוגה נעשה על־ ידיו וחלק מ„ספר האגדה“ לביאליק ורבניצקי תורגם על־ידיו ליהודית. הוא היה גם־כן עורך העתון „דאס פאלק“, שיצא לאור בקיוב, והיה מפרסם מזמן לזמן מאמרים מדעיים בחקירת הלשון היהודית, שמהם הצטיין ביחוד מאמרו „דקדוק יהודי אצל מנדלי מוכר ספרים“.

„רב מרדכי'לה“ היה מתענין ביותר בעבודה צבורית והיה אחד ממנהלי התנועה הטריטוריאליסטית ברוסיה. הוא התעסק הרבה בלשכת האימיגראציה של חברת יט"א, שהיתה משגיחה על הנדידה לגאלוויסטון.

יהי זכרו ברוך.

* * *

תרומות לקופת הסופרים.

במערכת „התורן“ נתקבלו בשבוע זה לטובת קופת־הסופרים הסכומים האלה: אגודת „מזרחי בני יעקב“ בסיאטל של וואַ־ שינגטון — עשרים וארבעה דולארים וחמשים סנט, שנקבצו מאת החברים האלה: מר יצחק גרשונוביץ — 2,50 דולאר, נחום אנצים — 2,50 דולאר, שמעון זאק — 2 דולאר, מרת ב. ר. כהן — 1 דולאר, ח. שפירא — 1 דולאר, לאה גרשונוביץ - 1 דולאר, בתיה גרשונוביץ — 1 דולאר, ש. פראטים — 1 דו־ לאר, א. קושניר — 1 דולאר, מר. סטרונגין — 1 דולאר, אליעזר קאצמאן — 1 דולאר, איזיק רובינס — 1 דולאר, אהרן קאצמאן — 1 דולאר, י. גוטספלד — 1 דולאר, שמשון ברגמאן — 1 דולאר, מיכל קצלאק — 1 דולאר, י. גינזבורג — 50 סנט, י. וויים — 50 סנט, ש. שטיינברג, 50 סנט, יצחק הורוויץ — 50 סנט, מרת י. אלשוואנג — 50 סנט, צבי הור־ וויץ — 50 סנט, ש. מאובין — 50 סנט, א. רוזנטאל — 50 סנט, צבי ראסס — 50 סנט. חוץ מזה נתקבלו מאת ט. גורדון, דולוט, מינסוטה — 3 דולאר, א. פנמאן, הארטפורד, קונ. — 1 דולאר. בסך־הכל — 28,50 דולאר. ביחד עם הסכומים הרשומים בגליונות הקודמים, נכנס עד היום סך של 385,40 דולאר.

* * *

מחיי האגודות.

— אגודת „אחיעבר“, ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, 24 מארץ, בשעה 8,30 בדיוק, באולם בית־הספר „יבנה“, 201 איסט ברודוויי. מר ק. ווייטמאן ירצה על „העברים והקונגרס היהודי באמריקה“. הכניסה חפשית.

— אגודת „צעירי מפיצי שפת עבר“ בברונקס תתאסף במוצאי שבת, א' ניסן, שעה 8 בדיוק, באולם בית־הספר הלאומי, 1670 בטהגייט אווניו. התכנית: וכוח על הנושא „האפשר לעם ישראל להשיג את ארץ ישראל?“, שירים וספורים. חברים מחויבים לבוא. אורחים רצויים.

— לסניף השלישי (העברי) של „פועלי־ציון“ תהיה אספה חשובה בערב יום הששי, שעה 8 בדיוק, באולמם, 188 רחוב לודלאו. כל החברים מחויבים לבוא. אורחים רצויים.

— מר י. שטיין, מזכיר „אגודת המכבים הצעירים“ בוויניפג, קאנאדה, כותב אלינו:

באספה הכללית האחרונה של אגודתנו, שהיתה ביום 1 מארץ שנה זו, נתקבלה החלטה לחייב את כל חברינו לתמוך ב„קרן ההצלה של הועד הזמני לעניני הציוניות“ באמריקה על־ידי תשלום סנט אחד ליום. לתכלית זו הוצאנו תוים סנטיים, שידבקו על כרטיסים המודפסים לשם זה, שבעה שבעה תוים לשבוע. מקוים אנו, שגם יתר האגודות תעשינה כמונו להטיל מס קטן זה לטובת קרן־ההצלה על כל חבריהן.

— באספה האחרונה של האגודה „דוברי עברית מזרחי“ נבחרו פקידים חדשים למחצית־השנה הבאה, והם: ישעיהו אזולאי — יושב־ראש, יהודה דמשק — סגן־יושב־ראש, שאול בלום — מזכיר הפרוטוקולים, משה שפירא — מזכיר הכספים ודוד רויזינמאן גזבר. לועד הפועל של האגודה נבחרו, מלבד המנויים לעיל, שמריהו כהן וא. מאנדילבוים.

— מר יוליוס דרקסלר ירצה ביום א', 25 מארץ (באנג־ לית), על־דבר „הדימוקראטיה בהסתדרות הצבור היהודי“ אצל „אגודת המורים היהודיים“, באולם „סנטראל דזשואיש אינ־ סטיטוט“, 125 מזרח רחוב 85. אורחים רצויים.

תשובות המערכת.

תשובה לשואלים: כתבי־יד שאינם מתקבלים לדפוס אינם מושבים לשולחיהם.

לא יודפסו: „העלם על יד היזבל“ (העתקה משילר), דב"ש; „שאלה לחכמים“, אברהם ק—ר; „בין השמשות“ (שיר), ד. ש—ז; „סער צמאון החורבן“ (קטע), יוסף ק—ן; „שירתי־קינתי“, „עם נטות השמש“ (שירים), מ. מ—ק (ארגנטינה); „לאהובתי“ (שיר), י. ר—ן (שוויי־ צאריה); „יד תחת רגל“, ש. י. וו—קי.

תשובה, וצירי הדומה בחרו בועד־ממשלה זמני, שנכנסו בו: מיכאל רודזיאנקו, נ. ניקראסוב, א. קונובאלוב, ל. דמיטרוקוב, א. קרנסקי, מ. טשחאידזה, וו. שולגין, ס. שידלובסקי, פ. מיליוקוב, מ. מאקלאקוב, וו. לבוב, וו. רזווסקי ושר־הגדוד אנגלהארד.

בערב יום השני פרצה מלחמת־התגרה האחרונה בין המורדים ובין מגיני הסדר הישן. עיר־הבירה כולה כבר היתה בידי המורדים, מלבד רובע אחד, שבו נמצאים בניני המיניסטריון של מלחמה ושל הצי. בבנין מיניסטריון־הצי עוד נתועדו המיניסטרים הקודמים לאספה. המורדים, שצרו על הבנינים, החלו לירות מכלי־תותח, וכעבור שעות רבות של שפיכות דמים משני הצדדים, בבוקר יום השלישי, נכנעו המגינים לפני המורדים ופתחו את הבנינים לפניהם. אז נאסרו כל המיניסטרים, ותחת הדגל הלאומי הרוסי התנופף עתה דגל־המרד האדום. ועד הממשלה הזמני בחר בועד־מיניסטרים חדש: ראש המיניסטרים ומיניסטר הפנים — הנסיך גריגורי לבוב; מיניסטר־החיצון — פרופיסור פאול מיליוקוב; מיניסטר־ההשכלה — פרופיסור מאנואילוב; מיניסטר־המלחמה־והצי — אלכסנדר גוצקוב; מיניסטר להקלאות — מ. שינגאריוב; מיניסטר־הכספים — מ. טרשצנקו; מיניסטר־המשפטים — א. קרנסקי; מיניסטר למסילות־הברזל — נ. ניקראסוב; מפקח של הממשלה — מ. גודניב.

בקרוב נודע, שניקולאי השני מסר במאניפסט מלכותי את המלוכה לאחיו הצעיר, מיכאל; ואולם מיכאל קבל את המלוכה בתנאי, שיבחר על־ידי האספה העממית המכוננת, שתקרא בקרוב. ועד־הממשלה הזמני הוציא כרוז אל העם הרוסי, שבו הודיע על השנויים, שבאו בהנהגת־המדינה, ועל החופש והשויון, שעתידים לבוא לכל הנתינים הרוסים. מכל ערי רוסיה החלו לבוא ידיעות על־דבר תמיכה בממשלה החדשה. טלגראמות הגיעו מאת המצביאים הראשיים בשדת המלחמה, שהם נותנים ידם לה, — אחד מאלה היה ניקולאי ניקולאיביץ, דודו של הקיסר ניקולאי, — והממשלה נכונה בידי נבחרי העם.

לסוף, ביום 19 מארץ, באה מפטרבורג הידיעה הטלגראפית על שווי זכיותיהם של כל עמי־רוסיה ובטול כל הגזירות וחוקי ההגבלה, שהיו נהוגים בהם עד היום הזה.

— באספת־העם הגדולה, שנערכה בניו־יורק, ביום א', 18 מארץ, על־ידי „ועד העזרה העממי", באולם „מאנהאטאן אפערא האוז", הוצעה לפני ארבעת אלפי הנאספים התכנית החדשה של הועד בנוגע ל„מס עצמי", שיקבל עליו כל יהודי אמריקאי לטובת היהודים נגועי המלחמה. התכנית, שהוצעה על־ידי הנואמים ד"ר סטיפן ווייז, אברהם כהן, שלום אש, ד"ר שמריה לוין וברוך צוקרמאן, נתקבלה מאת הנאספים בהתלהבות מיוחדת, והרבה מהם חתמו מיד על כרטיסי־ההתחיבות, שנתחלקו בין הקהל.

אחדים מן הנואמים העירו את תשומת־לבם של הנאספים על זה, שהמהפכה הרוסית לא תשנה במאום את מצבם החמרי של אחינו הסובלים לא רק בליטה ופולאניה, שהן עדיין בידי הגרמאנים, כי־אם גם בנפות רוסיה הפנימיות, ועזרה תכופה נחוצה.

מנהלי „ועד העזרה העממי" מאמינים, כי ה„מס העצמי", שיונהג מעתה, יועיל להגדיל הרבה את הסכומים הנאספים פה בארץ לעזרת אחינו בארצות המלחמה.

— בבית־המדרש הגדול של ניו־יורק אשר ברחוב נורפולק היתה בערב יום א', 18 מארץ, אספת־עם לשם הנהגת שבוע־עבודה של חמשה ימים בבתי המסחר והחרושת באמריקה. תנועה זו, שנולדה בחוגים יהודים דתיים, הרוצים לשמור את יום השבת על יום הראשון, שהוא יום־המנוחה הרשמי, כובשת יותר ויותר את הלבבות גם בחוגי הפועלים והסוחרים. הנואמים באספה: הרב שלום אלחנן יפה, הרב גולד, עורך־הדין קניגסברג והשופט אהרן י. לוי הביעו את תקותם, שגם הסתדריות־הפועלים יתנו ידן לתנועה זו.

— ביום 14 מארץ מת בפאריז אחרי מחלה ממושכה עורך־הדין פרנאנד לאבורי בשנת החמישים ושבע לימי חייו. שמו ידוע היטב לקהל היהודי על־ידי הגנתו המצוינה, שהגין על דריפוס, בשעת בירור־משפטו השני של זה.

— באוניברסיטות של פטרבורג ומוסקבה נתקבלו בתור מורים היהודים זירמונסקי, לונץ ורוגובין.

— בווארשה נפתח שוב, אחרי הפסקה ארוכה, תיאטרון יהודי.

בתחילת המלחמה היו בווארשה ארבעה תיאטראות יהודים, והם נסגרו אחד אחד משום חוסר מבקרים.

הַתְּנוּעָה הַקְּאֻמִּית

נאומו של הד"ר גאַסטר על דרישות היהודים.

בבאנקט, שערכו יהודי מזרח לונדון לכבוד „חכם" הקהלה הספרדית, ד"ר מ. גאסטר, שנתמנה זה עתה לראש „האגודה העממית לשווי זכיות היהודים", נשא חתן־הערב נאום נלבב על־דבר הדרישות הלאומיות של עם ישראל בהוה.

הנואם מתח בקורת קשה על יהודי אנגליה על התכחשם ללאומיות ישראל:

„אם היהודים הם רק כתה דתית ולא לאום, אז אין לנו כל רשות לדרוש שווי־זכיות ליהודים. שני הצדדים הנלחמים הודיעו, שהם מודים בזכיותיהם של העמים הקטנים, אולם באותו רגע, שבאי־כחם של ישראל יחדלו להודות בלאום הישראלי, שוב לא תהיה להם כל אפשרות להגיש את עצומותיהם לפני בית־דין העמים".

הד"ר גאסטר האשים את ה„מנהיגים" היהודים, כי רחוקים הם מעמם, ואף ברצונם היותר טוב לא יוכלו לדעת את מאוייו ודרישותיו בעת הזאת. למרות ה„טובה" הרבה, שהשפיעו על אחיהם, אין אלה רוצים להכירם בתור באי־כחם, מכיון שלא על־ידי העם נבחרו.

הד"ר גאַסטר הדגיש בנאומו, שאפשריות גדולות נשקפות להציוניות בשעה זו, ושהרבה חלומות נאוים עתידים להתקיים בעתיד הקרוב. אולם נחוצה לזה התאחדות כל הכחות הלאומיים; צריך לעמוד על המשמר.

„שווי זכיות של יהודים בלא ארץ־מולדת אינם שוים כלום.

המאמר „החנוך הכפרי של הצעירות“ של חנה מייזל כתוב בטעם ודעת ונוגע בענין חשוב. הסופרת מסיימת את מאמרה בדברים אלה: „חטא גדול חטאו אבותינו לפנים ביחס לחנוך האשה... נזהר מלשנות שגיאה כזאת גם בעבודתנו הישובית. אם לא נקשר את האשה לחיי הכפר על־ידי חנוך מתאים, תהיה היא הראשונה למשוך את כל המשפחה לעיר, ואולי עוד להלאה מזה, וכל עמלנו לברוא ישוב כפרי בריא לא יצליח... ובחפצנו לגדל דור כפרי טבעי, לא נוכל להשיג את מטרתנו, אם האם לא תהיה קשורה קשר טבעי ואמתי אל כפרה, משקה וגנתה“.

בנושא חדש ועומד על הפרק מטפל המאמר הקצר והמלא ענין „שאלת היהודים בועידות־השלום“ של יוחנן. המחבר בא לידי מסקנה זו: „דרישתנו לקונגרס השלום הבא גם היא אינה יכולה להסתפק בתקון המצב הזה גרידא, באשר תקופת התנועה הלאומית, שאנו נמצאים בה, יצרה אצלנו דרישות יותר רחבות ושאיפה לקיום והתפתחות לאומית“.

המקום והשעה, שבהם נכתבו הדברים האלה, גרמו לקצר בבאור הדרישות הלאומיות ורק נרמזו במלים אחרות.

אנו מוצאים בקובץ זה גם השקפה כוללת על הענינים „בעולם היהודים“. המשקיף י. ס ו ק ר מרצה את הענינים כמעט באופן אובייקטיבי, מוסר דברים כהויתם ומעיר בצדק הערות קצרות מנקודת השקפה לאומית.

בהמאמר „משומרון“ הננו מוצאים עובדות חשובות מחיי המושבות זכרון יעקב, חדרה, גן שמואל וכרכור. הסופר א. מ. מתאר את החיים החמריים, את הנהלת המשק בימי המשבר וגם את החיים התרבותיים, וראוי לשים לב אל דבריו בנוגע להתימנים, שחייהם במשך זמן זה מלאים צער ותלאה, מחסור נורא וצרות מרובות.

לא פחות מענין בתוכנו הוא המאמר „מהגליל התחתון“ של ש—ן. המאמר כתוב בידי מומחה לעניני הישוב וברגש של אחריות רבה. הננו מוצאים בתוך דבריו והשקפותיו רשימה של עובדות, נסיונות ומספרים חשובים. והשקפה זו, במסרה דברים כהויתם, אינה משמחת את הלב, כי ממנה אנו למדים, שעניני הישוב העברי בגליל התחתון יגעים וחלשים עד מאד.

גם מהמאמר הקצר „מבאר שבע“ אנו למדים דברים חשובים רבים, שלא ידענו או לא שמנו אליהם לב כראוי. והדברים המצומצמים כתובים ברצינות, כראוי לקובץ ארץ־ישראלי בשעה חשובה כזו.

רובו של הקובץ נתון לעניני הישוב, והמאמרים במקצוע זה הם היותר חשובים, מאמרים שלא הורגלנו להם במאספים ספרותיים בארצות הגולה.

החלק הספרותי בקובץ זה הוא דל מאד. המאמר היותר חשוב בחלק זה הוא של י. ח. ברנר על־דבר שלום־עליכם. דברי ברנר קצרים יותר מדי, ולפעמים קרובות גם מקוטעים ומגומגמים בבחינת הלשון והסגנון, אך יש אשר הוא קולע אל השערה. בבואו לעמוד על מהות כשרונו של הסופר העממי המנוח.

הרשימה הקצרה „מיומני“ של הד"ר מ. ברוכוב כתובה בסגנון יפה ומלבב, אף כי התוכן לא עשיר ביותר. הספור „בימות הגשמים“ לא־רע, ובמקומות רבים הוא רענן וטבוע בחותם המקום. השירים של הקובץ אינם מצטיינים ביותר, ושפתם כבדה יותר מדי.

בכלל עושה הקובץ רושם טוב.

ר. ב.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— המהפכה הרוסית, שאליה היו נשואות עיני אחינו היהודים יחד עם עיני כל בניה הנאמנים של רוסיה זה ימים ושנים, באה סוף־סוף! במשך ימים אחדים מוגר כסאו של ניקולאי השני וממשלת־העם תפסה מקומו, ממשלה, שחרתה על דגלה: חופש ושויון לכל עמי־רוסיה.

המהפכה התחילה בפטרבורג, ביום החמשי, 8 מארץ, כאשר שבתו פועלי בתי־התרושת לנשק ויצאו בדרישת לחם להשקיט רעבונם. זאת היתה שביתה שקטה. הממשלה שלחה, כמנהגה, פלוגות של חיילים וקוזאקים להפריע בעד תהלוכות השובתים, ואולם לידי התנגשות לא באו, עד שקבלו החיילים פתאום פקודה ביום השבת לירות בהמון. מעבר האחד של ניבסקי פרוספקט, הרחוב הראשי של פטרבורג, עמדו השובתים שאינם מזוינים, ומעבר השני — החיילים עם רוביהם ותותחיהם; ואולם החיילים, אשר זה עתה לוקחו מתוך העם, מאנו לירות באחיהם. ורק כאשר קראה הממשלה לשוטרים, והללו באו והתנפלו על ההמון, החלה המרידה. מלאה הסאה, והחיילים והקוזאקים, שהיו פוסחים עד עתה על שתי הסעפים, עברו מיד לימין אחיהם, ומלחמה החלה בין השוטרים ובין החיילים המורדים. תוצאות המלחמה הראשונה הזאת היו, שכל שוטרי עיר הבירה הומתו או הושמו במאסר. ומכיון שניתן האות הראשון, התחילו החיילים עוברים, גדוד אחר גדוד, אל מחנה אחיהם המורדים. במקום, שהתנגדו פקידיהם לכך, המיתו אותם או אסרום. אולם רובם של הפקידים הביאו ברצונם הטוב את גדודיהם לעזרת־העם. והמחנה הלך וגדל: פועלים, תלמידי בתי־הספר הגבוהים, לבלרים ופקידים, כולם באו וכבשו בסערה את אוצרות־הנשק, וחמושים יצאו כנגד עוזרי הממשלה. ראשית כל הרסו אל המבצר הפטרופאוולובסקי הידוע, שחררו משם את כל האסירים הפוליטיים ואסרו במקומם את המיניסטרים ואת יתר מנהלי ממשלת הזדון. שני לו נפל בידי הריבולוציונרים המבצר השליסלבורגי, ששחררו משם תיכף בתוך יתר האסירים את לופאטין הישיש, מנהיגה של אגודת „חופש העם“ („נאראדנאיא וואליא“), הידועה בתולדות תנועת־החופש הרוסית.

ביום השני נתועדו צירי הדומה הרוסית כולם, מלבד ה„ימניים“, לאספה, למרות פקודתו של הקיסר להתפזר. ובאספה זו התליטו הצירים לעמוד לימין המורדים. רודזיאנקו, היושב ראש' בדומה, שלח טלגראמה לניקולאי, אשר בה הודיעו על כל הנעשה ובקש ממנו לשמוע בקול העם ולמנות ועד־מיניסטרים

ראש בדומה, שלח טלגראמה לניקולאי, אשר בה הודיעו על כל

המאמר „חשבוננו עם עצמנו", מאת א. ד. גורדון, מלא נקורים וחטוטים בנפש. הסופר מותח חוט של בקורת קשה על חזיונות שונים מחיי אחינו בארץ־ישראל, והוא מתמרמר בדברים נמרצים ונמלצים, וגם מעט סבוכים ומסובכים, על האידיאלים שנשארים מופשטים ועל המעשים הנעשים חולין. הסופר דורש את התחדשות רוח האדם וקובל על רוח־הקודש, שנסתלקה מעל העובדים והמנהלים, ועל שהכל נעשה עכשיו בארץ־ישראל בחשבון ובדעת, ועל שהאדם נדחה מפני כל פרט קטן שבהיצירות הלאומיות.

והסופר הנזכר מסכם את תביעותיו הרמות ואת תלונותיו המרות בדברים כאלה, הראויים לתשומת־לב מיוחדה:

„כללו של דבר: מאיזה צד שנשקיף על עצמנו, בין מאותם הצדדים, שנגעתי בהם בזה, בין מאותם, שלא נגעתי ושיש ויש לנגוע בהם — ירידה. ומה שעוד יותר עמוק: מי יודע, אם ירידה? מי יודע, אם יש תקנה לסוחר. לחנוני — לפאראזיט שבנו? מי יודע אם באמת מסוגלים אנחנו לעבודה של יצירה, לעבודה של תחיה — לעבודה ממש, ולא רק לעבודה קינומאטוגראפית? יש בקרבנו מרברים דברים יפים ונמרצים על־דבר תחית העם, על־דבר יצירה, על־דבר חיים וכו', ויש גם עושים מעשים יפים ונמרצים, — אבל האמנם זה די? האין מעשינו גם הם בבחינת מליצה, אם כי קצת יותר עמוקה? האם כך מחיים עם, עם קרוע לאלפי קרעים? האם כך מאחים את הקרעים, האם כך מאחדים את אבריו המדולדלים, המתפרדים ומתפזרים כמוץ לפני רוח? האם כך נותנים בו רוח, מחדשים בו כח להקלט בקרקעו, בתוך הטבע החי? אדרבה, הגידו אתם, חברי באשר אתם שם, השיבו לעצמכם: האם כך?..."

המאמר הנזכר מלא שאלות, תמיהות וספקות, שאלות לשאלות, תמיהות לתמיהות וספקות לספקות, והתשובה היחידה, החיובית והכוללת לכל אלה השאלות המרות, המלאות יאוש מר, מוצא הסופר בהחלטתו זו (שבה הוא מסיים וחותם את חשבונו הארוך עם עצמו): „כח אחד יש לנו, מקור הגבורה העליונה והשפע העליון, וצער שמו, צער, שאין על עפר משלו, צער תהומי כצערו של עולם, — איה איפוא הוא צערנו? אין איפוא הנשמות, האצולות מתהום הצער הגנוז הזה?"

גם אם קבלה היא לא נקבל את הדברים האחרונים האלה, ואם לדון — יש עליהם תשובות רבות מנקודות־השקפות שונות.

אנו רואים בכל המאמר, שבמקומות אחרים הוא יפה, רק מליצות והשתפכות־נפש של יאוש חיצוני, אם הורשה להשתמש בבטוי כזה, ואין להעלות על הדעת הצלולה, כי מקור הגבורה העליונה והשפע העליון (לשון מקובלים במקום שדרושה שפת־החיים והמעשים) הוא רק בצער, ב„צער תהומי" (?)...

מאמר חשוב ומלא תוכן ממשי הוא המאמר „החוות" של י. ווילקנסקי. מומחה הוא המחבר לעניני משק המושבות. את דעותיו והשקפותיו הוא מחזק על־ידי לוחות־ספירה מעובדים היטב ועל־ידי מסקנות, שהן פרי נסיונות איקונומיים של אגרונום חרוץ. מעלה יתירה להמאמר הנזכר, כי כתוב הוא בסגנון ספרותי והרצאתו מסודרה. ווילקנסקי מתנגד במאמרו הנזכר להמשק הקואופיראטיבי והוא מטעים את הצד הפסיכולוגי שבדבר וגם את הטעמים האיקונומיים, באמרו: „לעומת זה אין שום תרופה להעביר למשק הקואופיראטיבי את החופש האישי של האכר, ואי־אפשר להמלט מהוכוחים הארוכים ומהישיבות בלי סוף, הכרוכים בעקבות הצורה הקואופיראטיבית ושאינם מכניסים אלא רוח רעה ודיסהרמוניה בחבורות הקרויות מאופנהיימר „הרמוניות". כל מקרה, המוציא את החברים אפילו לשעה אחת משווי המשקל, הוא אבדה למשק, שאינה חוזרת אחר־כך אפילו בהתאזרות הכחות של יומים, כי השלוה הפנימית היא תנאי ראשון ליצירה, השכר שמכניסים בהתאזרות הכחות במשק קואופיראטיבי, אם עולה הוא אפילו על משק אדמיניסטראטיבי מתוקן, יוצא בהפסד החכוכים, שחלק מהכחות אובד על ידם, כי הרוגז — אבי החכוכים — נמצא תמיד במצב גנוז ועצור, אם גם אינו מתפרץ באיזו צורה מוחשית שתהיה. אם במשק אדמיניסטראטיבי, במקום ששולטת יד אחת חרוצה ומאומנה, עובדים הכחות המניעים בפחות התאמצות מאשר בחבורה, הרי שטח הוכוחים הוא קטן בערך יחוסי. ומה שמפסידים בכח מרויחים במהירות: במהירות ההחלטות, שאינן זקוקות לעבור את הדרך הארוכה של ה„פרלמנטים הממושכים" — וזהו „כלל־הזהב" המיכאני הידוע".

מוזרה קצת היא השקפתו של ווילקנסקי על־אדות תפקידה של האשה במשק המושבות, באמרו: „במשק הזעיר קובעת עוד ברכה מיוחדה עקרת הבית, שעליה מוטל אחד מענפי ההכנסה היותר חשובים: המחלבה והגדול של בהמות ועופות. המליצים קוראים אותה „אבן החן" שבכתר המשק. בחבורות, מיד כשנכנסת האשה, מתעוררת השאלה: להיות או לחדול. גם כשהכל מתנהל כשורה, אין החיים בחבורה מפכים בנחת. עם כניסתה של „אשת־החבר" מתחוללת כבר סערה ידועה, המפיקה מהאידיליה את שרידי אורה וחומה, ומסגולת „אבן החן" נשארת רק מדרגת קשיותה. ואחרת לא יכול להיות. החבר נבחר ברוב דעות וכל צעדיו ומעשיו בגבולות המשק נחתכים על־פי הרוב. אולם רעיה הוא בוחר על דעת עצמו, ובפנה זו אין לרוב שום שליטה. לו היא — כח מושך, אבל לרוב יכולה היא להיות גם — כח דוחף... וביום בהיר אחד, כשרובי החברים יבנו להם בתים, אפשר שתתנגשנה פנים אל פנים שתי מחנות זרות: „אנשי עדר" המשועבדים תמיד לרוב, אלה הם החברים; ואנשים חפשים, שאינם חפצים לקבל את מרותו: אלה הן נשי החברים. זהו פרק חשוב מאד בהתפתחות החבורות... יכול אני לאמר בהחלט, כי לפי שעה השנוי הזה, הבא בחיי הפרט, מתחיל כבר לערער את יסודות החבורה. ובעתיד — הבנין הנהדר, שהוקם ביד העובד החזקה, יפול בידה הרכה והענוגה של „העזר כנגדו".

קשה היא יתר מדי הגזרה, ואולי גם לא־צודקת, שגזר ווילקנסקי על האשה העבריה הכפרית.

את פולניה החנפה, אשר הכתה· לחייו בחרפה בימי הפריצים הראשונים ובעטה בו ברגל־גאוה בימים האחרונים, יאהב אהבת־עבדות נצחת, אליה תערוג נפשו ותכלה בגלוי, ויגון הוויסלה הוא יגון סופריו ומשורריו. את אמריקה הגדולה והרחבה, אשר לא הספיק עוד לנער על חופה את אבק־הנדודים מעל רגליו ואשר טרם למד עוד להסתגל אל אקלימה, לקלוט את ריח שדותיה הברוכים ואת צבע נהרותיה השוטפים — כבר אמץ לו ל מ ו ל ד ת. וארץ רוסיה, זו שהיתה לו עד עתה בבחינת אם־חורגת, זו שהכתה אותו זה־עתה מכה גדולה על ראשו והחרידה את כחו וזעזעה את שיטת־עצביו — לה נפלאה אהבתו, עליה יתנענע ויהמה ויתרפק כבן על הורתו, בה יחזה חזות הכל ועליה יתלה את כל כבודו בעתיד... האם לא נפלא טבע העם המשונה הזה?

ובתוך צללי־הערב, ההולכים ומתגברים סביבי, אני פושט את ידי ומבקש פתרון לתעלומה הכמוסה הזאת. אל אלהי אבותי! האר־נא את דרכנו האפלה. הבינֵנו־נא את נפש עמך ואת חידתה הסתומה — העם העתיק והנבון הזה, אשר בחר לו דרך משונה ונפתלת בחיי העולם...

רְשִׁימוֹת בִּיבְלִיוֹגְרָפִיּוֹת

בְּשָׁעָה זוֹ.

קובץ ג׳. לספרות ולעניני הישוב. יפו, אלול, תרע״ו.

בדרך מקרה ואחרי גלגולים רבים בא לידי הקובץ השלישי של „בשעה זו“, שלא נתקבל באמריקה, ויעורר בלבי כבוד רב להסופרים העברים בארץ־ישראל, אשר לעת כזאת מצאו די אומץ ברוחם להוציא מאספים לספרות ולעניני הישוב. ולא זו בלבד, אלא גם להביע את מחשבותיהם והשקפותיהם בדעה צלולה, בהגיון ישר ובדברים ברורים.

בשעה כזו היה לנו קובץ זה לאוצר יקר, כי הוא נתן לנו את היכולת להתבונן אֶל מצב הרוחות ומעמד הענינים בארץ־אבות בתקופת־משבר זו.

נשמע־נא מה שהסופרים, היושבים בארץ־ישראל עצמה, מדברים על עניני הישוב, תקוותיו ועתידותיו.

המאמר הראשי „מקץ שנתים“ של י. ש—ק מתאר בקוים קצרים ונמרצים את מצב עניני הישוב בשתי השנים הראשונות של המלחמה. והסופר מתיחס אל הענינים הינעים ואל שנוי הרוחות והמסבות בכובד־ראש וברגש אחריות עמוק. ונראה, שהוא מבליע הרבה דברים בין השיטין, לבל יזיק לענינים ידועים, או לבל יעורר עליו חשד, שנאה או קנאה מצד אנשים ידועים, העומדים בראש ועדי העזרה. הסופר משתמש בלשון דיפלומאטית (סופרי ארץ־ישראל מומחים הם לאותה לשון) ונזהר בדבריו זהירות יתירה.

הסופר י. ש—ק מציין את מצב הענינים ומעמד הרוחות בארץ־ישראל במשך שתי השנים הראשונות בדברים אלה:

„ה ש נ ה ה ר א ש ו נ ה היתה שנת התגלות כשרון הסדור הצבורי שלנו, שנת התעוררות האינסטינקט של שמירה עצמית וגיוס כל הכחות שנצטברו והכשרו בשנים שלפני המשבר. בשעה כזו — כל החי, המרגיש והחושב שבקרבנו צריך היה להתמסר כולו לרשות הפעולה הכללית — להקמת יצירות זמניות, להקלת ותקנת הישוב במשבר. והכחות אָמנם התמסרו והיצירות הוקמו.

„ה ש נ ה ה ש נ י ה של המשבר היתה שנה של הסתגלות — עד לידי התפשרות פאטאלית — עוד מעט עד לידי קהות הרגשה גמורה. אי־אלה מהיצירות של השנה הראשונה אָמנם נשארו קיימות, אלא שרק גופן נשאר והנשמה שבהן נשרפה והצורה מטושטשה עד לבלי להכיר אותה“.

אחרי שכותב המאמר הראשי של הקובץ האמור מתאר בצבעים הראויים לדבר את הימים היגעים וצלליהם, הנה הוא מוצא בהם גם נקודות־אור: „ואחת מנקודות־האור האלו הרי היא שארית כשרון הסדור הצבורי שלנו. בימים הראשונים של המשבר הראה את עצמו הכשרון הזה בצורה נעלה של יכולת ותוכן, ויכול היה לשמש תעודה נאה לישוב החדש. במסיבת הזמן בא בכשרון הזה שרפון עצום, בכל זאת, — משהו נשאר לנו ממנו ובא לידי בטוי גם בימי השנה החולפת“.

הכשרון של הסדור הצבורי נתגלה, בימי הגיוס של העותומנים החדשים, בהתעוררות צבורית לטובת משפחות הקרואים וביצירת המוסד „עזרת אחים“, שעל־יד ועד־העיר ביפו. כן התבטא הכשרון הזה בסדור עניני הקיום הכלכלי של בעלי המלאכה, ובזמן האחרון — גם ביתר החוגים הפרופיסיונאליים שבעיר. וכשרון סדורי זה נתגלה במדה ידועה גם בתוך הישוב החקלאי שבגליל ובעזרה המדיצינית.

והסופר מוצא מעין נקודת־אור גם במקצוע של חיי הספרות המקומית, והוא אומר: „בעולמנו הספרותי הקטן מורגש היה השנה מקצת מההתעוררות, נראו סימנים של עבודה, התאמצות רבה לשמור על הקיים וגם איזו נסיונות והתחלות. פדגוגים ובעלי מקצוע עבדו וגם הוציאו אי־אלה ספרי־למוד, הופיעו קובצים אחדים, נוצרו הוצאות קטנות לילדים ולבני־הנעורים, הונח יסוד לספריה חקלאית מענינת, ומלבד כל זה, הודות למטרת הספקת עבודה, החלו ידי הסופרים להיות עסוקות בתרגומים חשובים ממבחר הספרות העולמית — הכנות לימים הבאים“. — דברים, שאנו באמריקה צריכים ומחויבים ללמוד מהם הרבה.

והמצב של הרוחות והרגשות בהחוגים המובחרים של בוני הישוב, הדואגים לעתידותיו, — המצב הזה מתבטא בבירור בקריאתו של י. ש—ק בסוף מאמרו: „נאמר די לשליטת ה„אין ברירה“ שבנפשנו, נאמר־נא איש לרעהו: „יורדים אנחנו, קופות שלטו בנו, אולם רק בחומר. ובל יגע זה לתוך פנימיותנו ובל יכבה זה האור, השמור אתנו מימי עליתנו הראשונים“. וכמה מרירות־הנפש ויחד עם זה גם התעודדות והתגברות הרוח אנו מוצאים בקריאתו זו: „אכן נכשלנו למדי, יען כי נחלשנו. אָולם בל נפול לגמרי. בל יחליש זה את תוקף הרעיונות והתביעות הנפשיות שלנו כאן“.

רְשִׁימוֹת קְטַנוֹת

מאת

י. ד. ברק.

ב.

בּוֹקֶר וָעֶרֶב.

בימים האחרונים האלה, אני משכים לקום עם דמדומי שחר ובכליון־עינים אני מצפה לעתוני־הבוקר. הימים ימי־הפלאות הם, אשר כמוהם לא ראתה עוד האנושיות עד עתה בלתי־אם בחלום. בתקופת ילדותנו הרחוקה ספרו לנו אבותינו הזקנים על־אדות ימות־המשיח — האם אלה הם ימות־המשיח? האמנם כבר בא החלום? מתוך חשכת הסופה האיומה, המסתערת מקצה עולם ועד קצהו, בוקעים ועולים נצני שחר חדש, וכבר נגלו על ראשי ההרים שולי העתיד... מ צ פ ו ן תתגלה השמש הפעם. המהפכה הרבה ברוסיה תתן את האות הראשון להתחדשות העולם על יסודות העתיד — על יסודות הגאולה והתמורה. ומי יודע, מה עוד יביא לנו היום הבא לקראתנו? מי יודע, מה עוד יבשר לנו עתון־הבוקר מקצות הארץ, מעבר לים הגדול? הלא חיים אנחנו היום בתקופה נהדרה ורבת־החליפות, אשר החלום משחק לפנינו בכל צבעיו גם בהקיץ, אשר דמיון ומציאות, אגדה והיסטוריה משמשים לנו בערבוביה!

ואנחנו, אנחנו היהודים, אסירי החלומות הנהדרים, חניכי התקוות הגדולות, אשר בהוה אין לנו כלום ועינינו רק אל העתיד, מתהלכים בימים האלה כשכורים — כ ש כ ו ר י ־ נ צ ח ו ן. דומה, כאילו הנצחון הזה, נצחון האור על החושך, כ ו ל ו שלנו. דומה, כאילו השמחה במעוננו היא, ואנחנו המחותנים. אנחנו ערכנו את השלחנות ואנחנו קראנו את הבאים אל המשתה הנהדר. כולנו, בנערינו ובזקנינו, חוגגים את חג רוסיה הגדול גם פה, בארץ הרחוקה אשר מעבר לים — גם פה, במקום אשר נדמה לנו, כי כבר נתקנו את כל החוטים, המקשרים אותנו אל מולדת־הגלות הזאת, גם פה, במקום אשר עוד תמול ושלשום שאפנו בכל לב להפיג מקרבנו את רוח המולדת ההיא ואת ריחה ואת טעמה, כדי להתחדש ולהתחנך ברוח חדשה ובטעם חדש. נשכחו המכות, אשר הוכינו מאות בשנים, אנחנו ואבותינו, בארץ רבת־התלאות, נשכח טעם המרורים, אשר האכילונו שם בשנים האחרונות האלה לשובע. התנדפו והלכו ענני־העבר העכורים מפני שהר־העתיד המזהיר, הבוקע ועולה... ועד אלהים, מה נאמנה שמחתנו! אין זו שמחת־נקם בלבד — על הריסות העבר, ואין זו גם שמחת־בצע בלבד — מתוך חשבונות ותקוות לעתיד. הן לא רבים יאמינו לנו — ואולם שמחתנו הפעם טהורה וזכה, ורגשנו טהור ותמים. דמיונם כרגש הילד וכשמחתו בהיות הבוקר. כי הימים האלה ימי־הפלאות הם על הארץ, ימי החלומות הגדולים, המתקיימים בהקיץ. נפתחו השמים, ואורות גנוזים שופעים מלמעלה למטה. ואנחנו — אנחנו העלובים, הגזולים והרצוצים, ילידי חושך־הגלות, חניכי שפל־העולב, מתהלכים בימים האלה כנדהמים וכנרעשים למראה החזיונות הנהדרים, חזיונות־האור, המתרשמים ומבהירים לעינינו מתוך ערפלי העתיד הקרוב...

ההא אין זאת כי־אם ימות המשיח ממשמשים ובאים!

* * *

ואולם הרגשות האלה מפעמים את לבי רק בהיות הבוקר. לעת ערב, בררת הדממה ובגבור הצללים והאויר הירק ומחשיך מסביב, תהיה רוח אחרת עמדי. בשעה זו, שעת בדידות וחשבון־הנפש, אינני יכול לסלוח לעצמי ולאחרים על השמחה ה ז ר ה, אשר תקפה אותנו פתאום כל־כך, עד כי לפעמים נדמה לנו, כי יש בכחה לכסות על יגוננו — זה יגון־הנצח ש ל נ ו, התוסס בתהום לבנו אלפי שנה ואינו מוצא תקונו בשום ארץ מארצות־המקלט. בשעה זו אני שואל וחוזר ושואל את נפשי על הטבע המשונה, אשר נטע אלהים בלב העם הזה, כי למד במשך ימי־גלותו הארוכים להיות חרד על גורלם של כל העמים והמדינות, אשר נפגש בהם על דרכו השוממה — ורק על גורלו הוא לא חרד עדיין לבו פעם אחת עד היסוד; כי למד להכיר ולאהוב את נפש כל האומות והלשונות אשר בארץ ואת נטיותיהן ומהלך־רוחן בדרך־החיים — ורק את נפשו הוא לא ידע עדיין ולא הכיר עד היסוד; כי למד לבקש ולהבין את תכליתם של כל הגזעים והגוונים אשר למין האנושי — ורק את תכליתו הוא בגלגל־העולם לא יבקש ולא ידע... אָמנם, מה נהדר מראה עם גדול ועצום וכבד־התנועה — ענק נרדם, — בהתנערו מעפר שפלותו ובהתמודדו בכל גבוה־קומתו ובהתרוממו לנוכח זוהר השמש; ואולם האם לא נהדר ממנו שבעתים מראה העם הקטן והבודד, העתיק וקשה־העורף, הסוער בבדידותו כל ימי היותו על הארץ, המרגיז עמים ממנוחתם בגורלו הנפלא, הנושא בלבו את סוד־המזרח מימים קדומים, את קוד העבר והעתיד גם יחד?... האם לא נהדר ולא נשגב המראה הזה, כי נעמוד גם א נ ח נ ו ב ע צ מ נ ו להתבונן אליו ולהתפלא ולחדור עד תכליתו? — „בני גזע עתיק אנחנו — רק אלהים עתיק ממנו!" — כך אומר אחד ההודיים באחד מספוריו של הרמאן באנג. האם אין לנו הצדקה לקרוא גם עלינו את הדברים הפשוטים האלה? ולמה איפוא אָנו נוחים כל־כך להתלהב למראה החזיונות, העולים לעינינו מחוץ לעולמנו, עד כי אָנו נכונים כמעט לבטל מפניהם את החזיון הנפלא ש ל נ ו — החזיון נצח קוממיותנו, כסוד תכלית חיינו?...

הרי, כי נפלאים דרכי העם הנודד הזה ונפלא טבעו, אשר במשך ימי נדודיו הרבים בארצות ומדינות שונות למד לזכור ולאהוב בכל לב ובכל נפש את כל כברת־ארץ קטנה, אשר בה דרכו רגליו העיפות, ואת כל נחל־מים, אשר ממנו שתה לשבור צמאונו, ואת כל עץ בודד בשדה, אשר בצלו ישב לנוח ועל ענפיו תלה ילקוטו. — ורק כברת־ארץ אחת, אשר בה עלה ישחר ילדותו בכל נגוהותיו הנפלאים וממנה קלט את כל צבעי־נפשו המיוחדים, אותה שכבר מרוב הפוזנו ובהילות־רוחו... את ארץ ספרד הקדושה, אשר הקיאה אותו בגועל־נפש, יזכור כעבור מאות בשנים בבושת־פנים ובחרדת־געגועים ובהמון רחמים כמוסים.

לאומי לבד, וחנוך אנושי כללי לבד. ומובן הדבר, כי כל עוד שהגלות קיימת, בהכרח הוא, שתהיה זכות־קיום לחנוך שכזה, ומובן הוא גם כן, כי במצב אשר כזה אין כל תקוה, שהחנוך העברי באמריקה יהיה נקי מלקוי השניות. הכרח גלותי כחו יפה אף באמריקה, ואף באמריקה, כבכל ארצות הגולה, מחזיקים אָנו, ברצון או באונס, בתורת „ההפרדה", אם גם „הפרדה" זו לא בכל מקום מדת השפעתה שוה.

בחנוך העברי ברוסיה, למשל, צרת השניות כמעט שאינה נרגשת כלל בשנות־הלמוד הראשונות, ביחוד בבתי־הספר העברים החדשים. הילדים העברים מבני שש עד עשר או שתים־עשרה שנה מבקרים שם לרוב רק בית־ספר אחד, שהוא ה„חדר" העברי הישן או בית־הספר החדש; ובשימנו לב לזה, שבשנות־הלמוד הראשונות היסוד הלאומי מרובה בחנוך על היסוד האנושי הכללי, יוצא לנו, כי הילדים מקבלים ב„חדר" או בבית־הספר חנוך אחד מלא ושלם. ואם ב„חדר" הישן לא טפלו בידיעות ולמודים כלליים, הנה המורים העברים החדשים קבעו בבית־הספר העברי המתוקן מקום הגון גם למקצוע זה.

הילד העברי ברוסיה, בבקרו את ה„חדר", חפשי הוא מכל השפעה חנוכית אחרת (כמובן, אם לא נביא בחשבון את ההשפעה בבית ובחברה), מלבד השפעת החנוך העברי, והחדרים העברים, שהם מטפוסם של בתי־ספר נמוכים, אין בהם לרוב מקום ניכר לאותן החצאיות והשניות המזיקות, שהזכרתי למעלה, ומתוך כך משמש החדר באמת לילדי ישראל בתור בית־היצירה של האדם והיהודי. אָמנם, בהגיע תור שנות־הלמודים האחרונות, בהגיע שעתו של התלמיד לבקר בית־ספר בינוני או עליון, שאלת השניות מתעוררת אָז בכל מרירותה, אבל כיון שיסודו של החנוך היה שלם ואיתן, צרת השניות אחר־כך אינה בולטת שם ביותר, ואין השפעתה מזיקה כל־כך.

שונה הוא מצב הדברים תכלית שנוי בחנוך העברי באמריקה. כאן ההפרדה מונחת ביסוד החנוך. הילד העברי, בהגיע שעתו לחנוך, מוכרח הוא לבקר את בית־הספר של הממשלה, מוסד המתכוון לתת לו חנוך שלם ומקיף, ובית־ספר זה נעשה ממילא לבית־היצירה של אישיותו. אָמנם חנוך זה לקוי הוא מבחינה עברית, כי חסר בו היסוד הלאומי, ולקוי זה סופו להביא לידי אי־שלמות נפשית, לידי קרעים בלב, ובגמור הילד את למודיו ובהגיע שעתו למלא את תעודתו האנושית בהיים, — ימצא בעל־מום, כי חותם לאומו לא היה טבוע בחנוכו; ואולם בעצם הדבר לא הגיע עדיין האדם מישראל באמריקה לידי הרגשה א נ ו ש י ת כזאת והחנוך בניו נראה לו מלא ושלם. לקוי נורא מורגש פה רק בחנוך העברי, או יותר נכון — בלמוד העברי, כי הלמודים העברים נקנים לתלמידים לא על־ידי החנוך, אלא על־ידי אמצעים מיוחדים, שהם מחוץ לגבול החנוך. החנוך העברי נמצא כאן כעין הוספה מיוחדה, כעין דבר תפל לגבי העיקר. ולא תהיה כאן משום הגזמה, אם אומר, כי המורים העברים באמריקה אינם כלל מ ח נ כ י ם. המורים העברים אינם כאן יוצרי הנפש של תלמידיהם, אינם משתתפים בהתפתחות כחותיהם הגופניים והנפשיים של תלמידיהם, אינם גם משפיעים על מוסריותם (כמובן, שלא באשמתם) — א י נ ם מ ח נ כ י ם א ת נ פ ש ח נ י כ י ה ם, א ל א מ ט ל י א י ם א ו ת ה. באותו החנוך, שמקבל הילד העברי בבית־הספר הכללי, ישנם קרעים ידועים, והמורים העברים ממונים להניח טלאים על גבי הקרעים האלה. אין המורים העברים יוצרים יצירות חדשות, אלא מתקנים הם את המקולקלות. אין הם כותבים את דבריהם על נייר חלק, אלא על נייר כ ת ו ב.

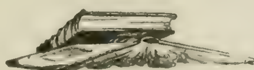
קלקול זה, המונח ביסוד החנוך העברי באמריקה, אם כי, לכאורה, נדמה הוא, שאין לו כאן כל תקנה, באמת יש ויש לתקנהו, לוא רק היה רצון אמתי לכך. על־פי חוקי הארץ הזאת יש הרשות לבני לאומים שונים ליסד להם בתי־ספר משלהם. כך עושים במקומות רבים הפולאנים, וכך עשו גם מיסדי הישיבה של רב יעקב יוסף בניו־יורק. בבתי־ספר אלה נלמדים הלמודים הכלליים והלמודים הלאומיים ביחד. שנוי ערכין כזה במוסדות־החנוך העברים אינו כלל מן הנמנעות; נחוץ כאן רק רצון הצבור העברי, ואם זה האחרון יביע את רצונו, תבוא גם היכולת. מודה אני במעצורים הרבים, העומדים על דרך תקונים כאלה; קשה היא העבודה, אבל גדולה היא ונכבדה, כי אין זה באמת שנוי ערכין בחנוך העברי, אלא אמצעי ליצירתו, ועל כל הדואגים לחנוך העברי באמריקה למהר ולגשת לעבודה.

ג.

ואולם עד שתקנה ההכרה הזאת, הכרת השנויים העיקריים בחנוך העברי באמריקה, את זכותה בלב הצבור העברי פה, עוד יעברו ימים רבים, ולפיכך אין לנו לעת־עתה אלא לדון על מה שעינינו רואות — על המצב הקיים, על זה הרע המוכרח שאין להשתחרר ממנו בתוקף תנאי־החיים ובעטיו של הצבור היהודי, הנחשל ביותר בדברים הנוגעים ל נ ש מ ת בניו.

מי שידועים לו דרכי החנוך העברי בארץ הזאת לפני עשר או חמש־עשרה שנה ימצא במצבו עכשיו שנויים רבים לטובה, ואף המבקר המחמיר יודה, שצעד כאן החנוך צעדים הגונים קדימה. פה ושם יש לראות עכשיו בתי־ספר עברים, הראויים לשם זה, המוציאים לפעמים מקרבם פירות הראויים לברכה. אולם מי שמשקיף על החנוך העברי השקפה כללית, מי שמתיחס אליו כאל פרובלימה לאומית־צבורית, ואל מוסדותיו — כאל מוסדות־עם, ואין חזיונות בודדים, אם גם חזיונות יפים, מכים אותו בסנורים ומעורים עיניו מראות את הנעשה מסביב, — זה יכיר מיד בצללים המרובים, הממלאים את עולם החנוך העברי באמריקה.

(סוף יבוא).

„יהודים" ידועים. יפה אָמר אחד המושלים: „ראה השקר, שאין לו רגלים — הלך ועשה לו כנפים". העלילה „הדתית" הזאת מצאה לה תומכים בקרב העממיים והחפשים ברעות למיניהם, אשר זה דרכם להשתמש בצרפת בהצעירים והפועלים היהודים בתור מניע לדעות קיצוניות, והיא שעמדה למתבוללים לזרות כמו דוה את אחריות הלאומיים, בהציגם אותם לראוה, כמיסטיקאים ובעלי־הזיה מסוכנים,— אחרי שלשיטתם העם העברי שייך רק לעבר הדתי הרחוק ובגויים לא יתחשב עוד.

ואולם גם שרים וחכמים ידועים היו נוטים לקבל את הדעה הזאת, אחרי שהיה דבר בטול הלאום העברי לשקר מוסכם בצרפת. זכורני, כאשר התיצבתי על־פי בקשת הד"ר הרצל לפני השרים ניים (מי שהיה מיניסטר הקולו־ניות) והבארון אסטורניל די קונסטן, התחיל זה האחרון להקיף אותי בשאלות על־דבר היחס, שנמצא בין הבטחת הנביאים וגאולת עם ישראל, — מבלי שים לב אל הצד החברתי והלאומי של התנועה הציונית.

לְמַצַּב הַחִנּוּךְ הָעִבְרִי בְּאַמֵּרִיקָה

מאת

י. ח. פ ו ל א ק.

א.

כדי שאפשר יהיה להוציא משפט ברור על מצב החנוך העברי באמריקה, נחוץ לברר תחילה, מהו החנוך בכלל ומהו החנוך העברי בפרט. אָמנם שאלה זו רחבה היא יותר מדי, רחבה ועמוקה, ואולם לשם בירור הענין הנדון כדאי הדבר לנגוע בה, אם גם נגיעה קלה.

בשם חנוך אָנו קוראים להשפעה, שהמחנך משפיע על חניכיו, השפעה, הנובעת מתוך הכרה ברורה והמתגשמת על־פי תכנית קבועה ומסודרת. מטרת השפעה זו, או מטרת החנוך, היא להביא את החניך למדרגת התפתחות כזו, שמתוכה יוכל להכיר את ערכו האנושי, את מקומו, שהוא תופס בחברה האנושית ובחיים בכלל, ויהיה מזוין ברצון וביכולת להגשים בחיים את תעודתו.

לשם השגת המטרה החנוכית משתדל המחנך להקנות לחניכו ידיעות ומדעים שונים וכל מיני הרגלים, הנחוצים בחיים ובהשתלמוּת; מסייע הוא להתפתחותם הישרה והנכונה של כל כחותיו הגופניים והנפשיים של החניך, למען ידע להשתמש במעשה בידיעותיו שקנה ולרכוש לו בעזרתן ידיעות ומדעים חדשים, כפי שידרשו ממנו תנאי־חייו בעתיד. בקצרה: החנוך — זוהי הכנת החניך אל החיים, הכשרתו למלחמת החיים והספקת האמצעים בידו, הנחוצים לו, כדי להגשים בחיים את תעודתו האנושית ולמלא את חובותיו בתור בן־החברה.

והחנוך העברי מהו? — אין בפרט אלא מה שבכלל, ואין בין חנוך עברי לחנוך כללי אלא שנוי שם בלבד, — להוציא, כמובן, אותם ההבדלים הדקים החיצוניים, או אותו החותם הלאומי, שכל עם ועם מטביע על חנוכו, אותו הגוון הלאומי המיוחד, שהוא מוסיף עליו ומרכיב בו.

וכאן עוד ברור־דברים קצר. למעלה אמרתי, כי מטרת החנוך היא להביא את החניכים לידי מדרגת התפתחות כזו, שמתוכה יוכלו להכיר את ערכם ה א נ ו ש י, את מקומם, שהם תופסים בחברה ה א נ ו ש י ת, ולתת להם את היכולת להגשים בחיים את תעודתם ה א נ ו ש י ת. והנה מושג זה „אנושיות" דורש זהירות רבה בהגדרתו. הדברים ידועים אָמנם, ואף־על־פי־כן, לשם שלמות הענין ובירורו, כדאי להתעכב על זה קצת. המושגים „אנושיות", „ערך אנושי", „תעודה אנושית" וכדומה מרכבים הם ביותר. יש שמושגים אלה מתרחבים ומתפשטים על האנושיות כולה ומכניסים תחת כנפיהם כל אחד, אשר בשם אדם יקרא, ויש גם שנדמה לנו, כי מושגים אלה מתכווצים ומתכנסים רק לתוך גבולו הצר של הלאום. בידוע, אין אלו שני מושגי אנושיות שונים, הסותרים זה את זה, אלא שנים שהם אחד, בבחינת תוכן וצורה לדבר אחד. אין אלו שני מושגים שונים, אלא שני י ס ו ד ו ת שונים, המרכבים זה בזה, משפיעים האחד על השני ומושפעים זה מזה, ומהם נוצר המושג המרכב, שבשם אנושיות נכנהו. כי אותם החוטים, המקשרים את האדם אל הגוף של כל החברה האנושית, עוברים בהכרח גם דרך גבולות הלאום, וכל אחד ואחד, מדעת או שלא מדעת, משקיף על כל האנושיות מתוך שפופרת לאומית, הנותנת צבע וגוון מיוחדים לכל האנושיות. וכשם ששני יסודות פשוטים אלה מרכבים ומשולבים יחד בחיים בכלל, כך גם בחנוך הולכים הם שלובי־יד, ואין להפריד ביניהם. והמחנכים, בהביאם את חניכיהם לידי הכרת האנושיות, צריכים הם להזהר ולקבוע לכל אחד מהיסודות הנזכרים את מקומו הנכון, אבל לא על־ידי הפרדה בין הדבקים, אלא, להפך, על־ידי הרכבתם ההארמונית. וזכות־קיום שוה לשני היסודות בחנוך. התעלותו של האחד מחורבנו של השני מביאה לדיסהארמוניה אי־רצויה, המפריעה את החניך מהגשים בחיים את תעודתו האנושית. התעלות בענין זו גורמת לידי לקוי נפשות החניכים, כי כל מי שאינו מכיר ואינו יודע את ערכו ואת תעודתו בתור בן־החברה או בן־הלאום — זה לא הכיר בכל מלואו את ערכו ואת תעודתו בתור איש בכלל.

את כל האמור יש לסכם כך: החנוך העברי, ככל חנוך, שואף להביא את החניכים לידי מדרגת התפתחות כזו, שמתוכם יוכלו להכיר את ערכם ותעודתם בתור יהודים ואנשים, ולתת להם גם את היכולת להגשים תעודתם זו בחיים.

ב.

זוהי מן המפורסמות שאינן צריכות ראיה, כי החנוך העברי בכל מקום ומקום, מלבד בארץ־ישראל, איננו כלל וכלל מה שהיה צריך להיות באמת ואיננו ממלא את תפקידו הנכון בחיים החברתיים של היהודים. לנו, היהודים, החיים בתנאי הגלות, אי־אפשר כלל לתת לבנינו חנוך אחד שלם ומלא, שיהיה כולל בתוכו את היסוד הלאומי והאנושי כאחד. לרוב מוכרחים אָנו להפריד בין הדבקים ולחלק את החנוך השלם והמלא לשני מיני חנוך — חנוך עברי

המתבוללים לא האמינו באפשרות התגשמות חלום שיבת ציון, ומגבות הביטו על יסוד הישוב, כבעל „פאנטאסיה של בארון" — של אותו הבארון, שהם חייבים בכבודו, אחרי שזה דרכם של עסקנים יהודים מעולם לכבד עשירים. והיו בין העסקנים כאלה, אשר השתמשו בהתפתחות הישוב לטובתם או לטובת מכריהם וקרוביהם, ומהם היתה שומה, כי ישלחו למושבות אנשים, אשר לא יצלחו למשלחתם, מורים, שלא התקיימה תורתם בידם, או סתם בטלנים, הקרובים לעסקנים, ובידיהם המגושמות נמסר הישוב הרך והרופף. והדברים עתיקים וידועים.

והנה מצב השלום הזה השתנה לרעה מאז נתפרסמה הציונות המדינית: שמעו המתבוללים, כי נמצאו יהודים רבים, אשר הכריזו בפומבי על מציאות לאום יהודי ועל תביעותיו המדיניות והקולטוריות, ויחרד לבבם הרך. פחד פחדו, פן יחשדו אותם הגויים שכניהם באהבה לעמם, לארצם ההיסטורית ולשפתם הקדמונית, ויתאמצו בכל מיני תחבולות שבעולם להרחיק מעליהם את הרעה הצפויה להם, לפי דעתם, מהתפשטות הציונות. ואחרי שלא היה בידם להפריע את הציונים מהתאסף בקונגרסים ובאספות ומהשמיע דבריהם בגלוי, בכתב ובעל־פה, נועצו יחד להבדל מן „העדה הרעה" הזאת ולהשמיע את דעתם בגלוי — בעתונים ובאספות, ובסתר — באספות „הבונים החפשים" ובספירות המדיניות, כי מסירים הם מעליהם את אחריות התנועה הלאומית היהודית. ואם נמצאו בעיר כפאריז אנשי־שם, אשר נועזו להביע את רגשי כבודם לתנועה הציונית, התאמצו העסקנים להפחידם ולאיים עליהם. השיטה הזאת הראתה את פעולתה גם בסביבה של „הנדיב הידוע" בעצמו, ואפילו זקן ומסתפק בד' אמות של חכמה, כר' יוסף הלוי, היה מתירא להשתתף בקונגרס ציוני, למרות אדיר חפצו ורצונו, אחרי שאיימו עליו, כי בהיותו מורה בבית־ספר גבוה יבולע לו בשביל זה.

מה שאירע למאכס נורדוי מראה את יחסם של נותני־הטעם ביהדות הרשמית בפאריז אל התנועה הלאומית. קודם שנתן נורדוי את ידו לציוניות היו מקרבים אותו ונוהגים בו כבוד ב„סאלונים" היהודים החשובים בפאריז; אבל מן היום אשר חדל מהיות מתבולל והודיע ברבים, כי נספח הוא לעדת הציונים, התחילו להתרחק ממנו ולרמז ברמיזות שונות, כי סוף־סוף אך „סופר אשכנזי" הוא, אשר אין שוה לקרבו, למרות חכמתו ושמו הגדול.

אפילו סופר צרפתי, כבירנאר לאזאר, שנולד בדרום־צרפת למשפחה יהודית צרפתית עתיקה, — אף הוא לא היה יכול להחזיק מעמד בתור ציוני נגד זרם הדבות והשטנה. תקפו עליו השפעות מזיקות שונות, עד שנאלץ לעזוב את הדגל הציוני, אשר החזיק בו זמן מועט. ולא עוד אלא שיצא במאמר קשה נגד ראשי הציוניים ויחוסם לטורקיה, וגרם בזה נזק גדול לתנועה, בהבאישו את ריחה בעיני הקהל הנאור. ואם אנשים, כנורדוי וכבירנאר לא־זאר, לא יכלו לכפות את האמת שבציוניות על הקהל הפא־ריזי, — מה יכלו לעשות צעירי תלמידי־החכמים אשר לא רצו לוותר על דעותיהם הלאומיות ואשר כמה מהם סבלו בשביל זה הרבה? — ועוד חזון למועד להאריך בנושא המענין הזה.

שיטת ההרחקה והאיום היתה נהוגה כלפי פנים; אבל הגיעו ימים, שאי־אפשר היה להסתיר את „הקוץ" הציוני בשק הנקוב של שיטת הטמיעה, וכל קונגרס וקונגרס היה מכריז על ישות התנועה וחשיבותה. גדולה היתה הסכנה, פן ישמעו חסידי אומות העולם, אלה שעזרו ליהודים במעשה דרייפוס לשם האמת והצדק, ויתנו את ידם לרעיון גדול של אמת וצדק, כרעיון הציוניות — ועל כן התאמצו בכל מיני האמצעים להבזות את התנועה ונושאיה ולגרוע מכבודה וחשיבותה. לתכלית זאת השתמשו בכלי־נשק שונים: תכסיס של בטול־היש, תכסיס של שתיקה והעלמה ותכסיס של הוצאת־דבה — משלשת האמצעים האלה, שהשתמשו בהם, היותר מסוכן והיותר מזיק היה הלעג והבוז לאלה „הפולאקים הקבצנים". בו השתמשו רוב מתנגדי הציוניות מפני שכלל הוא בצרפת: אין לך דבר המזיק יותר מזה המעורר צחוק ולעג.

בשנת 1900 נודעתי להסופר אמיל זולה, והוא היה אז אחוז בסבך המלחמה בעד דרייפוס, ויהודים רבים, ביניהם האחים ריינאך ובירנאר לאזאר היו ממקורביו. בהמשך דברינו הגענו לציוניות, והנה התפלאתי לשמוע, עד כמה לא היתה לסופר הגדול אף ידיעה כל שהיא ממהות התנועה הציונית ותכליתה. לפי דעתו אז לא היה מקום לשאלת הלאום היהודי בעולם, אחרי שכל היהודים ממכריו כופרים במציאותה, והם שבארו לו, כי התנועה הציונית היא דעה שעבר עליה כלח, נחלת כתה קנאית מימי הבינים, מעין „נוסעי־הצלב" יהודים, רחמנא לצלן, שאין שוה לתמוך אותה או להתחשב עמה בעולם המודרני הנאור.

שתי פעמים התוכחנו עם זולה על הציוניות, עד שעלה בידי להוכיח לו, כי מיודעיו היהודים, הכופרים בלאומיות ישראל, שייכים למועט, המאושר בחלקו והעומד מרחוק לגורל רבבות אלפי ישראל במזרח, הרואים את עצמם כלאום מיוחד, כמו שרואים את עצמם הארמינים, הפולא־נים וכדומה. הדברים, שספרתי לסופר הגדול, הידוע כאוהב האמת והצדק, ענינו אותו עד מאד, ויאמר לי, כי יש בדעתו ללכת לארץ־ישראל ולחקור בתוך שאר שאלות שונות גם את שאלת תחית ישראל בארצו; ויואל לבקש אותי, כי אשתתף עמו בנסיעה הזאת (על עצם הדבר העיד אחר־כך הסופר די־בוהיליה, אחד ממקורביו של זולה). והנה זולה מת לפתע־פתאום ולא הפיק את מחשבתו לבקר את ארץ־ישראל. אבל השקר, שהפיצו יהודים ידועים על־דבר מציאות כתה קנאית מעין „נוסעי־הצלב" בקרב יהודי המזרח, לא חדל מהתהלך בקרב סופרים ועסקנים מדיניים במשך שנים רבות — גם אחרי שעלה בידי אחרים, ובהם גם בספרי על הספרות העברית, להסביר בחוגים האקדי־מיים את מהות התנועה הציונית וערכה ההיסטורי והחברתי.

עברו יותר מחמש עשרה שנה, והנה השתוממתי לשמוע בראשית המלחמה ההוה מפי פקיד חשוב, אחד מאלה, שבהם תלויים עתידות עמי סוריה, — ממש כדברים ששמעתי מפי זולה בשעתו, וגם זה על־פי עדותם של

שמלא את כרסו בידיעות הרבה וידע בעל־פה — כך אָמרו עליו — אלף דף גמרא. אלף דוקא — ולא תשע מאות תשעים ותשעה! ומלבד זאת, היה בעל־לשון־קודש מופלג ומליץ נפלא וכותב מהיר ולץ שנון, אחד מליצני הדור החריפים. כולו אש אוכלה!... אָמנם נמצאו בני־אדם, שהיו מרננים אחריו בסתר ומוציאים עליו לעז, כי „הציץ ונפגע": מזלזל הוא בתפלתו, מלעיב בצומות, נושא מטפחתו ביום השבת, אינו בורח מפני נקבה וכיוצא בדברים אלו. שמועות אלו היו נמסרות מפה לאוזן בביתו של הדוד פיני, למשל; ואולם כל אלה בטלו והיו כלא היו לעומת אלף דף הגמרא...

. . השני מהחתני־חמד אלו, מגידוב, היה אף הוא עלוי, אף הוא ידע בעל־פה אלף דף גמרא — אלף דוקא, ולא תשע מאות תשעים ותשעה! — ואף הוא היה בעל־תנ"ך ובעל־דקדוק ובעל־לשון־קודש, ואולם לץ לא היה, ואף אש אוכלה לא היה, כחבירו ליזר־יוסיל. אדרבה, דרכו של זה היה תמיד בעיון ובכובד־ראש, חוקר מעמיק לכל דבר, קפדן ועקשן בהגיונו. שיטתו שיטה עמוקה היתה, ורק מחו מח עקום. כל דבר, שאתה אומר, מיד היה בא וסותרו ומוכיח לך את הפוכו. ליטאי עקש ופתלתול!...

דבר המובן מאליו, כי נחום רבינוביץ לא החמיץ את השעה והשתמש בהזדמנות ראשונה, שבאה לידו, לעורר את דעתם של חתני־חמד אלה, כי יתהו על קנקנו של שלום בנו הפוחז, זה בעל התנ"ך הקטן, המלמד ידיו לכתוב צחות בלשון־הקודש. ושני החתנים עמדו לתהות על קנקנו של שלום הפוחז ומצאו, כי הנער הפוחז אָמנם נער פוחז הוא וכי צריך לשמור את צעדיו, שלא ילך חלילה לטמיון. צריך לבקש לנער דרך בחיים, דרך ה ת כ ל י ת, למען יגדל ויהיה איש בין אנשים. שניהם הפליגו בשבחו, שניהם גמרו עליו את ההלל ושניהם העידו ואָמרו, כי אין לדעת סופו של קטן זה באחרית הימים... והגבאי בעל המשקפים השחורות, המתהלך עם האברכים הללו כאחד מהם, כחבר וכרע, מוסיף אַף הוא ואומר, כי את הדברים האלה כצורתם כבר השמיע מראש: אין לדעת את הצמח אשר יצמח מן הפוחז הזה באחרית הימים... והפוחז הקטן, העומד ביניהם, שומע את כל הדברים הנפלאים האלה — ולבו חרד, ודעתו מתרחבת, וראשו סובב הולך, ראשו עליו סחרחר; דמיונו כאדם, המטפס ועולה בסולם גבוה, מטפס ועולה למעלה, ואנשים עומדים סביבו, מימינו ומשמאלו, רואים אותו בעליתו למדרגה עליונה ומעודדים ומלהיבים את רוחו בדברי הסכמה ורצון. וכי קלים בעיניכם דברי התהלות והתשבחות, שהללו מדברים עליו ומנבאים לו עתידות, כ י א י ן ל ד ע ת א ת ס ו פ ו ב א ח ר י ת ה י מ י ם?!... ואביו בודאי שמח שמחה גדולה בלבו והיה מאושר ביותר. שמחה זו ניכרת היתה מתוך אנחותיו העמוקות, שהיה נאנח למראה בנו. האנחות הללו פירושן היה: „ידעתי גם ידעתי, כי עתידות גדולות נכונות לנער באחרית הימים; ואולם עוצו־נא לי עצה, בני ישראל, והשמיעוני, מה אעשה לנער הזה, כדי להביאו לידי תכליתו? מה המעשה, אשר עלי לעשות, כדי להכינו ולסעדו בתור אדם־המעלה? אדרבה, עוצו עצה, אם חכמים ונבונים אתם!"...

והנה נמצא איש חכם ונבון, אשר השיא לנחום רבינוביץ את העצה הנכונה, — אָמנם עצה חריפה וקיצונית ביותר, אבל מכוונת אל ה ת כ ל י ת. והאב קבל וקיים את העצה הזאת. החכם והנבון הזה היה מודענו ארנולד החצרוני, אחד המשכילים המופלגים בפריאסלאוו בימים ההם, אברך חרוץ, חוקר ופילוסוף, היושב מחוץ לעיר, ב פ ר ב ר ־ ה ח צ ר ו ת. מפני חשיבותו הרבה בספר־הזכרונות הזה אָנו מקדישים לשמו ולזכרו פרק מיוחד.

הַצִּיּוֹנִיּוּת וּמִתְנַגְּדֶיהָ בְּמַעֲרַב־אֵירוֹפָּה

מאת

ד"ר נחום סלושץ.

א.

לִפְנֵי הַמִּלְחָמָה.

קול ענות אָנו שומעים במחנה הציוניים בבירת צרפת. אחרי הדומיה הקשה, שנמשכה במשך השנה הראשונה למלחמה, התעודדו מתי־מספר תלמידי־חכמים צעירים ובעלי־בתים מרוסיה ומרומיניה ויסדו את „הועד המרכזי" לציוניים בצרפת, אשר ישמש מרכז לפעולה פוריה וקולעת אל המטרה. הד הקול הציוני, הנשמע כעת בפאריז, אינו עדיין קול ענות גבורה ונצחון, כי עוד לא הגיעו העוסקים בדבר לרכוש את דעת־הקהל הצרפתית; אבל גם קול ענות חלושה איננו עוד — זאת השיטה, שהיתה מיוחדה לבאי־כח הציוניות בפאריז, להחבא בחדרי־חדרים ולצמצם עבודתם בחברת יהודים, שבאו מארצות־המזרח, מבלי שישמע קולם בחוצות העיר הגדולה. ויהי לאות, כי דוקא בעת שנלקחו באי־הכח האלה הידועים בשמותם, עלה בידי העסקנים החרוצים, הבאים אחריהם, לפלס נתיב לרעיון הציוני בקרב השדרות הרחבות של הקהל הצרפתי ולפרסם את זכיות עם ישראל ותביעותיו ברבים. בפעם הראשונה אָנו רואים צרפתים מלידה משתתפים בפעולה הציונית ומאשרים את שאיפותיה הצודקות. בפעם הראשונה הוסר הצעיף השחור, אשר הבדיל בתגרת צוררי התנועה מקרב היהודים בין הקהל הגדול ובין תכליתה וכונותיה האמתיות.

ואולם אין אדם יכול להבין את כל המתרקם ומתהוה בצרפת בעת הזאת, וביחוד — את כל מה שאפשר לעשות לטובת התגשמות הרעיון הציוני בימים יבואו, מבלי שתהיה לו הכרה ברורה מכל מה שנעשה בפאריז בגלוי ובסתר בימים עברו. תורה היא, וללמוד אָנו צריכים אותה לתועלת העתיד לבוא.

ראשית דבר עלינו לברר את תכנית התפתחות הרעיון הארץ־ישראלי בפאריז בתקופת חבת ציון. הכל יודעים, כי פאריז היתה אָז מרכז חשוב לפעולת חובבי ציון. ממנה יצא ק א ר ל נ ט ר, מיסד „מקוה־ישראל", בה נתגלה „הנדיב הידוע", בה חיו חובבי ציון, כר' מיכאל ערלאנגיר, הרב צדוק הכהן והבודד הלאומי יוסף הלוי, ובה נוסדה אחת החבורות הראשונות של תלמידי־חכמים לאומיים מארצות־המזרח. בימים הטובים הרחוקים ההם לא פגשה חבת ציון מתנגדים קנאים ומזיקים בכלל: ראשי

החתן והכלה לבית־הכנסת, ואחר־כך — מבית־הכנסת לביתם, חרדה כל העיר לקראתם. אנשים ונשים וטף נדחקו ובאו להסתכל בהם, עומדים צפופים, נדברים איש אל רעהו בקול רם, מתפלאים על קלסתר־פניהם ומעריכים את יפי שניהם, זה לעומת זה. יש אומרים: ה י א יפה ממנו. ואחרים אומרים: ה ו א יפה ממנה. החתן והכלה שמעו את שבחם, פניהם התאדמו ויפו שבעתים. וההורים ראו כל זאת ושבעו נחת עד בלי די: הלא אל הכבוד הזה התפללו, כל משאת־נפשם היתה, כי סחורתם תפיק רצון מאת כל רואיה וכי ידברו בה בכל פנות העיר — ומה להם עוד?... פעמים גרמה פרשת החתנים לידי מלחמה נמרצה בין שני בתי־אבות בישראל. כלומר: לא שהיו קוראים חלילה למלחמת ידים ומקלות. המלחמה מלחמת־שפתים היתה, דברי ריב וקנתור מצד שני בעלי־בתים חשובים, שניהם מחותנים מאושרים, המנצחים זה את זה בפרהסיה, מחרפים ומגדפים איש את חבירו, להראות ולהוכיח באותות ובמופתים נאמנים, חתנו של מי יפה. על־יד הבעלים היו עוזרות במלחמת־מצוה זו נשיהן המחותנות, משננות את חרב־לשונן, מראות אשה לחברתה אגרוף־רשע בדמות אצבע משולשת, עד שמגיע הדבר לפעמים גם לידי מכות־לחי ממש. ושופט־השלום רומא־נובסקי, גוי חכם וחרוץ, המבין בלשון יהודית, עומד להוכיח את בעלי־הריב על־פניהם ומעיר למוסר אזנם... זה קוצר שכלו ובינתו של גוי! כלום אפשר לו לגוי, שיבין ויחוש תענוג זה של היהודי, המוליך את חתנו לוקח־בתו לבית־הכנסת ביום השבת, מושיבו שם לבוש מחלצות מכף־רגלו ועד קדקדו במקום מכובד, על ספסל־המזרח, נותנהו לראוה לכל אדם, מכבדו בקריאת המפטיר, שיהא עולה לתורה מעוטף בטליתו החדשה והמבהיקה, קורא את ההפטרה בניגון נעים ובקול רם וצלול, ההולך מסוף הבית ועד סופו, לוקח שבי את כל הלבבות ומעורר את הנשים בעזרתן, להיות נדחקות כולן יחד, מציצות מן האשנבים והומות אשה אל חברתה: „איהו? אי־זה הוא?" — לא, גוי לא יבין את זאת לעולם, ואפילו אם יהיה חכם מכל חכמי יון!

ואולם לא לעולם חוסן! על־פי רוב היה גורלה של סחורה יקרה זו כגורל כל הסחורות שבעולם, אשר ברבות הימים, אחרי אשר ידים רבות כבר משמשו בה ועינים רבות כבר שבעו אותה, ירד ערכה, פנה הודה, פנה הדרה, וברקה הקודם לא היה לה עוד. ככל סחורה, שעבר עליה זמנה, כן גם מין זה של חתני־השעשועים לא עמד טעמם בהם ימים רבים, וישן הוצא מפני חדש. עברה שנה אחת, עברו שתי שנים — והחתן המפואר, בן־השעשועים, חמדת לב כל רואיו, נעשה יהודי פשוט, ככל אחיו היהודים, כבר צמחה לו חתימת־זקן, וכבר הביא את צוארו בעול הפרנסה, טורח ומושך בו, סובל ומתענה על פת־לחם. מראה מעורר עצב ורחמים כאחד היה מראה חתן־השעשועים, שירד מגדולתו. דומה, זה עתה היה במדרגה עליונה, במעלת בן־מלך ביפיו, זה לא כבר העמד לראוה בבית־הכנסת, בכותל־המזרח, — והנה כבר ירד כבודו, סר חנו מעליו, והוא מפנה עתה מקומו לאחר, לחתן־שעשועים חדש, מביט בו ביחד עם שאר הבריות ומקנא בו קנאה גדולה, ואשתו הצעירה, אשר זה לא־כבר ניתן לה כבוד בת־מלכים, נדחקת עתה ביחד עם כל הנשים, מציצה מן האשנב ומתרגשת: „איהו? אי־זה הוא?"... מנהגו של עולם בכך, ואין לשנותו. כדי להביא סיוע והיזוק לכלל זה, צריכים היינו לקרוא פה את הכתוב הידוע: ד ו ר ה ו ל ך ו ד ו ר ב א, ומן הראוי היה להאריך כאן בדברי פילו־סופיה ועניני מחקר החיים וביאור חזיונותיהם; ואולם עוסקים אנו במקום הזה רק בתאור דמותם של חתני־החמד, ולפיכך מניחים אנחנו את הפילוסופיה עד בוא שעתה ואנו חוזרים לענינננו.

מכל חתני־החמד, ששמשו לנוי בפריאסלאוו, נבדלו שנים יוצאים מן הכלל, שהיו מצוינים ביותר וגורלם היה יפה מגורל כולם. הללו לא שקעה שמשם גם לאחר חתונתם, לא סר חנם מעליהם ולא הועם ברקם ימים רבים, ומקום־כבודם בפריאסלאוו לא ניתן לאחר. שם האחד היה ליזר־יוסיל, ושם משפחת השני — מגידוב. את הראשון הביא מעיר קורסון סוחר־עורות עשיר, אשר לו בת לא־יפה וכסף־תועפות. ואת השני השיג ממרחק, ממדינת ליטה הנדחת, קבלן עשיר אחד, המעמיד סוסים לאורוות המלוכה, ונתן לו את שני העולמות גם יחד: גם בת יפת־תואר ובריאת־בשר וגם נדוניה הגונה, מלבד מתנות ומזונות ביד רחבה וכל אשר שאלו עיניו. כשהביאו את שני החתנים האלה לפריאסלאוו, המתה כל העיר לקראתם, נרעשה עד היסוד! משתות החתונות, שנערכו בשעתם ברב־עם ובשלחנות מלאים דשן, היו לשיחה בפי בני העיר והסביבה ימים רבים אחרי כן, וטעמם עומד בזכרונם של זקני הדור עד היום הזה. וכי קל בעיניכם הממון הרב, שבזבזו אבות הכלות המאושרות על החתונות ההן!... אם היה חלקן של הבנות האלה מאושר גם אחר־כך, כעבור סערת השמחה — דבר זה איננו ענין לכאן. לפי הידיעות, שהגיעו אלינו, נתגרשה האחת מבעלה כעבור שנים, אחרי אשר קבלה ממנו בחלקה בנים אחרים, ויצאה והלכה למדינת הים. והשניה — יש רגלים לדבר, כי בעלה מכהן עתה פאר או בכתר מלמד או בכתר שרכן, ואפשר שמשמש הוא בשני הכתרים האלה גם יחד. אין לדעת נכונה. ורק דבר אחד נכון הוא כנכון היום: כי עני ואביון הוא במאד מאד. ואולם כבר אמרנו למעלה, כי אין זה מעניננו. עסוקים אנו כאן לא במצב־הדברים של ההוה העכור, אלא בזכרונות מזהירים של חמדת העבר. ואז, בימים הטובים ההם, עוד התעננו חתני־החמד על כל טוב, וכגן־עדן היתה הארץ לפניהם. אז עוד היו אבות הבנות ואמותיהן המאושרים בכל בני־האדם. המחותנות התפארו אשה בפני רעותה בהמציאות, שנפלו בחלקן. האחת הביעה את שמחתה בקהל הנשים ואמרה, כי חתנה — זהו פרוכת מפוארה, שהרימה נדבה לבית־כנסת מפואר. ובאה השניה ואמרה, כי החתן שלה — זהו ספר־תורה מפואר, שהכניסה לארון־קודש מפואר (בזכות הפרוכת „המפוארה" וספר־התורה „המפואר" נעשו אצלן „מפוארים" גם בית־הכנסת וגם ארון־הקודש....).

ואמנם כדאי היה להן להתפאר נגד הנשים. היה להן על מי שתסמוכנה. ליזר־יוסיל היה עלוי מצוין, אברך

אַחַי, הַיְדַעְתֶּם מַה נָּעִים לִשְׁמוֹעַ
צִלְצוּל שְׂפַת־אָבוֹת, בָּהּ דִּבֵּר אֱלוֹהַּ,
בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה, בִּמְדִינַת־יָם רְחוֹקָה?
נִשְׁמַת־עָם, חַיָּה נִקְבָּרָה, דּוֹם בּוֹקְעָה
וְעוֹלָה מִתּוֹכְכֶם בְּצִלְצוּל מִלָּתָהּ,
וְקוֹרֵאת אֲלֵיכֶם אִלֶּמֶת תְּפִלָּתָהּ:
בָּנַי, חַיּוּנִי, הֲשִׁיבוּנִי לִמְקוֹרִי!"
כְּבָר עָבְרוּ שְׁנֵיהֶם וְלֹא שָׁמְעוּ הִרְהוּרִי.

VI.

בְּפַרְדֵּס עַל סַפְסָל לִי אֵשֵׁב, אָנוּחַ.
בְּצֵל עֵצִים סוֹכְכִים אֶשְׁמַע וִכּוּחַ.
הֵם שְׁנֵי הַחֲבֵרִים — וְהָעֶלֶם מִיהוּדָה,
בְּשׁוּרַת אִיר־עָתִיד מִתְלַבְּטָה נַלְמוּדָה:
„וְתִשְׁכְּחוּ הָבִיא אוֹר לְאֶרֶץ מוֹלֶדֶת
עַמְּכֶם וְנַפְשְׁכֶם, עִבְרִית נוֹדֶדֶת?" —

— „זֹאת הַמּוֹלֶדֶת — אִמֵּנוּ הַטּוֹבָה;
לְשׁוֹנָהּ לְשׁוֹנֵנוּ, אַף נִכְאַב מַכְאוֹבָהּ".
— „וְצוּ אָבוֹת מֵתִים?" — „חֲלוֹמוֹת! חֲלוֹמוֹת!"
כְּמוֹרֶה לָהֶם נִשְׁקַף כְּרַךְ בַּעַל־חוֹמוֹת.

כְּבָר עָבַר יוֹם. נָח בַּפַּרְדֵּס הַלַּיְלָה
עַל נְהַר הוּדְסוֹן. עַל חֶפּוֹ אֲטִילָה.
גַּלִּים מִשְׁתַּכְשְׁכִים קְטַנִּים, נִמְהָרִים,
דְּחוּפִים אֶל צוּקֵי־חוֹף, בָּאִים וְנִשְׁבָּרִים.
רָחוֹק בָּא צִלְצוּל מֶרְכָּבוֹת חַשְׁמַלִּיּוֹת
עוֹבְרוֹת וְנֶעֱלָמוֹת בִּנְתִיבוֹת עַרְפִלִּיּוֹת...
שְׂדֵרוֹת אִילָנוֹת סְבִיבוֹתַי מַשְׁחִירוֹת,
נְקֻדּוֹת־כּוֹכָבִים בַּמַּיִם מְאִירוֹת,
בְּגַגֵּי־שְׁחוֹר זָעוֹת... לִי לוֹחֲשִׁים מִתְּהוֹמוֹת
צוּ אָבוֹת מֵתִים וַחֲלוֹם־הַחֲלוֹמוֹת...

(שיר שלישי יבוא).

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

מט.

חַתְנֵי־חֶמֶד.

בולמוס החתנים בפריאסלאוו. — בעלי־הבתים מנצחים זה את זה בלוקחי־בנותיהם, ושופט־השלום רומאנובסקי מוכיחם על פניהם. — ליזר־יוסל ומגידוב — האריות שבחבורת החתנים. — אלף דף גמרא בעל־פה. — הגבור הצעיר של הזכרונות מטפס ועולה בסולם וראשו עליו סחרחר.

מלבד הגבאי בעל־השטרות, שהיה אורח רגיל בביתו של נחום רבינוביץ, נמנו על באי הבית הזה גם שני „חתני־החמד" שבעיר, טובי אברכי־המשי של פריאסלאוו וילדי־שעשועיה, שמנה וסלתה של האינטליגנציה בימים ההם.

עיר עיר והשגותיה, עיר עיר ומנהגיה. המנהג המקובל בפריאסלאוו בזמן ההוא היה מנהג החתנים. כלומר: כל אדם מישראל, אשר השיגה ידו, חשב לו לכבוד ולתפארת לקחת לבנותיו חתנים מפוארים, מצוינים בתלמודם ובסגולותיהם, שיהיו לגאון ולתהלה למשפחתו ולצנינים בעיני שכניו, המתקנאים בו. מין בולמוס של חתנים אחז את כל בעלי־הבתים החשובים שבעיר, שלא חשכו כל עמל מנפשם וכל הון לא יקר בעיניהם, כדי להביא את הכבוד הזה, כבוד חתנים, אל ביתם. על־פי רוב הביאו את הסחורה היקרה הזאת ממרחקים, מחוץ לעיר פריאסלאוו. רק מעטים הסתפקו בסחורה מולדת־בית — כלומר: השיאו את בנותיהם לבחורים מילידי העיר פריאסלאוו גופה. רק אלה, אשר לא השיגה ידם לשלם בכסף מלא, הוכרחו לעשות כן. ואולם כל איש, אשר חננו אלהים בעושר והספיק בידו לתת מוהר לבנותיו כמשפט הבתולות, הביא חתנים אל ביתו ממדינות רחוקות, מליטה או מפולניה, מבחיר הארצות האלה ומחלביהן, איש כפי רוחו וטעמו, כפי השגתו ומתנת־ידו.

למשל, הדוד פיני הביא חתן אל ביתו לא ממרחקים, אלא דוקא ממקום הסמוך לפריאסלאוו, מעיר לובני הקטנה — אברך בן־תורה, כולו משי, כולו רוחני, רחוק מהויות־העולם, שאינו יודע אף צורת מטבע. וכנגד זה הביאה הדודה חנה לבתה היפה חתן מעיר יאגוטין — יפה־תואר ויפה־מראה, שהכל היו צופים ביפיו. אמנם בינה יתירה לא נראתה בו, חכמתו לא האירה פניו, וגם בין הלמדנים נפקד מקומו; אבל לעומת זה בעל־צורה היה מאין כמוהו! בשבת שאחרי החתונה, בשעה שהוליכו את

באחת עשרה השנים האחרונות התפתחה ובשלה עוד יותר הכרתם הלאומית של אחינו ברוסיה, ואין שום ספק, שלא ימצא כעת אף אחד בין אלה, שאחינו ברוסיה ימלאו את ידם לדבר בשמם, אשר יעבור בשתיקה על התביעות הלאומיות, אשר יבליע אותן בתביעות בלתי־מפורשות כל־צרכן. זאת ועוד אחרת. לפני אחת עשרה שנה, אם גם התאימו את העבודה הצבורית להמצב שנשתנה, הן לא האמין איש בבטחתו של המצב, ומבלי משים היו מכוונים את תביעותיהם לא כלפי בית־המחוקקים, שגורלו היה מוטל בספק עוד טרם שנפתח, כי־אם כלפי הממשלה. והממשלה הלא היתה הישנה, והכל ידעו את טיבה. כעת יופיעו באי־כחה של היהדות הרוסית לפני ממשלה חדשה ונאורה, ולא יהיה שום הכרח לכסות על איזו תביעה. אדרבה, הממשלה החדשה תדרוש בודאי גם מצדה, שהיהדות הרוסית תתארגן בתור אחדות לאומית ותבוא בתכנית שלמה ומעובדת, שעל יסודה אפשר יהיה לסדר את החיים הפנימיים שלה.

ומענין יהיה המחזה. כשנוסדה פה ההסתדרות לשם קונגרס יהודי באמריקה והתחילו לעבד את נוסח התביעות, שהקונגרס צריך יהיה לבוא בהן לפני דעת־הקהל או לפני הממשלות בשם אחינו עשוקי הזכיות במדינות אירופה המזרחית, מיד באו לידי חלוקי־דעות. ואיש לא זכר את האגודה, שנוסדה ברוסיה עצמה, המקום המרכזי של שלילת הזכיות, לפני אחת עשרה שנה, להשגת זכיות מלאות בשביל היהודים ברוסיה. ואיש לא זכר את תקנות האגודה ואת נוסח התביעות. רצו לזכות את היהדות המזרחית בזכיות, וזכין לאדם שלא בפניו. ואין צורך להתנהג עמו בחבה יתירה ולשאול את פיו ובעצתו. והנה מן השמים רחמו על היהדות המזרחית, ולא תהיה זקוקה עוד, שיזכו אותה שלא בפניה. כאזרחים בני־חורין וכבני לאום אחד יופיעו אחינו ברוסיה וינסחו בעצמם את תביעותיהם, ובטח ימצאו בממשלה החדשה אזנים קשובות והבנת המצב ורגש של צדק.

בְּהַר בֵּית קוֹלוֹמְבִּיָּה

מאת
שמעון גינצבורג

IV.

נְעָרִים יְפוֹנִיִּים כַּמָּה וְכַמָּה
אַכִּיר, אַךְ אוֹקִיר מִכֹּל — יוֹקָנָמָּה.
צָעִיר, וּמִשְׁקְפֵי עֵינָיו כְּמוֹ סִתְרָה
לְקַר־הַחֲלוֹמוֹת, בָּהֶן לָנָה יִתְרָה.
דּוֹבֵב אֵלָי: „אַרְצִי צְעִירָה, צְעִירָה —
אָנוּ, דּוֹר צָעִיר, נְעִירָהּ, נְעִירָהּ.
כְּבָר דּוֹפֶק־חַיִּים בְּלִבָּהּ הִתְחַדֵּשׁ,
עַתָּה לַקְרָב בִּשְׂדֵה עַמִּים תִּתְקַדֵּשׁ.
וְאִם עוֹד תַּלְמִידִים שֶׁל עַמִּים אֲנַחְנוּ —
יָבוֹא הַיּוֹם, וְנוֹרֶה אוֹתָם, וְנִצַּחְנוּ"...

אֶשְׁמַע דְּבַר בֵּן אֲשֶׁר אַרְצוֹ שְׁלָחָהּ
הָבִיא לָהּ אוֹר — בְּשָׂשׂוֹן גִּיל וַאֲנָחָה.
אֶרְאֶה בְּעֵינָיו: שְׁמֵי אֶרֶץ יַפּוֹנִים,
עוֹטִים נְגֹהוֹת שֶׁל שַׁחַר אַרְמוֹנִים,
וָאֶרֶץ, שְׁנוֹת אֶלֶף נִרְדָּמָה, מְצִיצָה
בְּתִמְהוֹן־לֵבָב אֶל הַשַּׁחַר — וּמְקִיצָה;

עוֹד מְעַט וְתֵצֵא הַחַמָּה הַקֵּיסָרִית —
מִי בְּפָנֶיהָ אָז יַעֲמֹד וְהִתְרִים?
וְלִמּוּד מִלְחָמָה אָז יָקוּם עַם צָעִיר....—
אִירָא, בְּעֵינָיו, חֲלוֹם זֶה הַיָּהִיר...

V.

„שָׁלוֹם!"

בַּפְּרוֹזְדוֹר הַמּוּלַת־עַרְבּוּבְיָה.
עוֹמְדִים וּמְשׂוֹחֲחִים כְּנוּפְיָה כְּנוּפְיָה:
שְׁעַת הַהַפְסָקָה הִיא; נְעָרִים, נְעָרוֹת,
לִשְׁנֵי הַזְּמַן הָיָה יָפְיָן לְבָרוֹת.
חוֹלְפִים וְעוֹבְרִים, בַּת־צְחוֹק עַל שִׂפְתוֹתָם,
בְּקִידוֹת וְחִלּוּפֵי הֲבָרוֹת; בֵּינוֹתָם
עֶלֶם לְבֶן־שָׂפָם חַכְלִילִי־לְחָיַיִם
וְרֵעוֹ, שְׁחוֹר־שָׂפָם זֶה עִם שְׁחוֹר־עֵינַיִם,
נִקְרוּ לִקְרָאתִי; עוֹד בְּפִיהֶם שְׂפַת־מְדִינָה —
וְצִלְצֵל הַ„שָׁלוֹם!" בְּעִבְרִית עֲדִינָה.

„שָׁלוֹם! וְלָמָּה פָּנֶיךָ כֹּה חִוְּרִים?" —
„שָׁלוֹם לָכֶם, צְעִירֵי אַחַי הָעִבְרִים!

בְּעֵקֶב הַמְּאֹרָעוֹת בְּרוּסִיָּה

מאת

ד"ר שמריה לוין.

אף־על־פי שהידיעות הבאות מרוסיה אינן מספיקות עוד כדי להחליט, שכבר נסתם שם הגולל על הסדר הישן ואין עוד שום סכנה לקיומו של המשטר החדש, הנה מומנטים אחדים, שלוו את המהפכה הגדולה, נותנים לנו את הרשות — ברשות הגיונית אני מדבר — להאמין, כי נצחונם של לוחמי החופש יהיה הפעם נצחון גמור ומוחלט, וכי לא יעלה בידי אלה, שירדו מגדולתם, ובידי המחזיקים בהם, אם נשארו עוד כאלה, להשיב את הגלגל אחורנית ולכבוש את הממשלה.

ראשית. בראש המהפכה עמדו הפעם, כפי הנראה, הליבראלים והקונסירוואטיווים למחצה. באי־כחם של הזרמים הקיצוניים הסכימו, כמובן, גם הם לבוא בברית משולשת, כדי להביא את הממשלה הישנה לידי מפלה, שאין אחריה תקומה, אבל הם לא עמדו בקשרי המלחמה ולא הטביעו את חותמם עליה. וחזקה על ליבראלים וקונסירוואטיווים למחצה, שאינם נלהבים כל־כך, שלא יוציאו מתחת ידם דבר שאינו מתוקן, כלומר, שלא ירדפו אחרי נצחון התלוי בספק. נעלה מעל כל ספק, כי טרם שנגשו מחוללי המהפכה להוציא את תכניתם אל הפועל נמלכו לראשונה עם התקיפים, בעלי־ההשפעה, הן בחוגי החברה העליונה והן בחוגי הצבא הגבוהים, וכאשר פנו אחר־כך, אחרי שהמעשה כבר נעשה, אל הממונים על הצבא הראשיים, כבר ידעו את לשון התשובה שתתקבל.

שנית. הוותור על כסא־המלוכה בעדו ובעד יורש־העצר מצד מושל בלתי־מוגבל סימן מובהק הוא, שהיה די כח ביד לוחמי החופש לכפות הר כגיגית על המושל ולהכריחו, שיענה אמן בעל־כרחו. לולא הרגישו, שיש להם כח מספיק כזה, לא היו נגשים אל המבצר, שעד כה חשבו, שאין שום אפשרות לכבשו, והיו בוחרים בדרך ממוצע, דרך של הנחות ופשרות משני הצדדים.

ושלישית. „הסינוד הקדוש" יוכיח. הסינוד הקדוש, לפי הידיעות שנתקבלו, לא בחר בשתיקה, שהיא גם היא הודאה בענינים כאלה, אלא נתן את הסכמתו להמשטר החדש ויברך בקול רם על הגאולה ועל התמורה. הכסא של כבוד, המוכן בעד ראש הממשלה, שהוא גם ראש הכנסיה השלטת, הוצא מחדר הישיבה של הסינוד, וזקן החבורה הביע את שמחתו, כי מעתה תסיר מעליה גם הכנסיה השלטת את כבלי־הברזל, שהיו מעיקים עליה והיו מעכבים בעד חופשה והתפתחותה.

אם כן, כאמור, יש לנו הרשות להאמין, כי המהפכה ברוסיה הצליחה ותשמש גולת־כותרת לתנועת־החופש של העם הרוסי במשך הדורות האחרונים. אם כן יש לנו הרשות להאמין, כי המהפכה הזאת מתחה קו על העבר השחור, ומעתה תחל ברוסיה תקופה חדשה של חיים מיוסדים על משפט וצדק מדיני, כמו בכל הארצות הנאורות. ונעלה הוא מעל כל ספק, כי מכיון שהשתחרר העם הרוסי, תהיה ראשית פעולתם של המחוקקים והמושלים החדשים לבטל את כל ההגבלות, הסייגים והחומרות, הנוגעים להמעמדות ולהלאומים השונים. רוסיה המחודשת לא תצא ידי־חובתה, כי תכריז על שויון זכיות אזרחיות במדינה ותשאיר את פתרונן של הזכיות הלאומיות לזמן מאוחר, מפני שהמלכות הרוסית היא חבורת לאומים שונים, ובפתרונה של השאלה הלאומית תלויים אָשרה ושלומה בעתיד. רוסיה המחודשת צריכה לסור מהמסילה הישנה לא רק בנוגע להחופש האזרחי, כי־אם גם בנוגע להחופש הלאומי, ולבער מקרבה כל נטיה לרוסיפיקאציה. ויש ידים לתקוה, כי אחדים מבעלי־ההשפעה, העומדים בעת בראש הממשלה הרוסית, מבינים היטב את התביעות החדשות של הזמן, וכאשר יבואו לבסס את המשטר החדש על יסודם של חוקים קבועים, לא יסיחו דעתם מהשאלה הלאומית הפנימית של ארצם המחודשת.

שאלה אחרת היא, איך יתיחסו הלאומים השונים בעצמם אל שאלת זכיותיו של המועט הלאומי, מה תהיינה תביעותיהם ואיך ישתמשו בהחופש הלאומי, לכשינתן להם, להגשמת תביעותיהם? נסוחן של התביעות האלה ואופן הגשמתן בחיים יהיו לאבן־בוחן, לשפוט על־פיה, מי ומי היו המודים בהעיקר הלאומי באמת ובלב תמים, מפני שראו בו את היסוד היחידי להתפתחותו הטבעית והשלמה של הקבוץ, ומי ומי היו המדברים בשם העיקר הלאומי רק מן השפה ולחוץ, מפני שרצו לרכוש את דעת קהלם, והשתמשו בתביעות לאומיות אך לתפארת הקריאה.

איך יתיחסו כעת אחינו ברוסיה לשאלת זכיותיהם הלאומיות?

כשנוסדה האגודה להשגת זכיות מלאות בשביל היהודים ברוסיה לפני אחת עשרה שנה, לפני הפתח הדומה הראשונה, נחלקו הדעות בנוגע להתביעות הלאומיות. אחדים ממיסדי האגודה רצו לעבור עליהן בשתיקה גמורה, לבלי הכניסן בתכנית התקנות של האגודה. אחדים אָמרו לעשות כן מטעם התנגדות עיקרית לתביעות כאלה, אף־על־פי שגם הם לא העיזו להיות כופרים בישותו של הלאום היהודי, ואחדים — משום „תפסת מרובה לא תפסת", כלומר: מטעם תכסיסי. טענו, שאי־אפשר לבקש בבת־אחת זכיות אזרחיות ופוליטיות וגם לאומיות. צריך להסתפק לעת־עתה בהזכיות של שני הסוגים הראשונים, מפני שהכרחיות הן, ואחר־כך, כשתהיה שעת־רצון, אפשר יהיה לבוא בתביעה נוספת. לפי השקפתם יש לצאת ידי חובת חיים גם מבלי ליהנות מזכיות לאומיות. הרוב הגדול של באי־כח החברות השונות, הקהלות השונות וההסתדריות השונות, נלחם בכל עוז ועמד על דעתו, שבשום אופן אי־אפשר לוותר על התביעות של זכיות לאומיות בשעה שאָנו באים לנסח את תביעותינו. השתיקה בדבר תביעות לאומיות או הבלעתן היא חטא לאומי, שאין לסלות עליו. והרוב הכריע: בהסעיף הראשון של האגודה להשגת זכיות מלאות בשביל היהודים ברוסיה נאמר בפירוש, שהמושג „זכיות מלאות" כולל בתוכו זכיות אזרחיות, פוליטיות ולאומיות.

העמים בתקופה האחרונה. לוא באה בשנים כתקונן, בשעת־שלום, כי גם אָז היתה מרהיבה אותנו, מפני שמרהיב אותנו כל נסיון מצד עם משועבד ונכנע להסיר מעליו את כבלי העבדות ולצאת לחירות, מרשות מושלים אבירים לרשות עצמו, מפני שיש קסם לכל שאיפה לחופש, מפני שיש הוד ותפארת לכל השתחררות. אבל משנה יופי ומשנה קסם יש להמהפכה הרוסית, דוקא מפני שבאה בשעה שלא חכו לה, בשעה שלא פללו, שתצא לפעולה, שתתגשם בחיים ותבצר את עמדתה. יש בה מפני זה מעין פתאומיות של „יהי אור", קורטוב של „מעשי בראשית", יש לה מעוף של ברק קרמוני, בשעה שהבקיע את הערפל המכסה עולם.

חכה כל העולם לחדשות, הבאות משדה־המלחמה, והנה באה הידיעה על־דבר המהפכה ברוסיה והכריעה את כולן. לחדשות המלחמה כמו אָבדו בבת־אחת ערכן וחשיבותן, וכמו בבושת־פנים נשמטו מהשורה הראשונה ונחבאו בשורה האחרונה של עניני החיים, כאילו הן בעצמן אָמרו: אַל תסתכלו בנו. הן זה שנים שלמות, שאיננו יורדות מסדר היום והיינו כמעט למחזות קבועים ושכיחים. והנה אנחנו בעצמנו מפנות מקום להמאורע הגדול. אליו התבוננו, אליו שימו לב, הפכו בו והפכו בו, כי בו תמצאו מה שצריכים אתם לבקש ומה שבקשתם לשוא על שדה־הקטל, בו תמצאו את ה כ ח ה מ ו ס ר י הגדול, הרוצה לבנות ולא להרוס, לנטוע ולא לעקור נטוע, לחדש פני תבל ולא להשיבם לתוהו ובוהו.

בעצם המלחמה התעורר עם גדול וענקי מעבדותו הפנימית, שהיה שקוע בה מאות בשנים, וקם לתחיה. והעולם כולו עומד מחריש ומשתאה ואינו מאמין למשמע אָזניו. הישמע? היתכן? ומחכה העולם לבשורות חדשות, המקיימות את הראשונות, ומשתתף הוא בכל נפשו בחג השחרור הרוסי.

כי באמת לא רק חג רוסי הוא, כי אם חג כללי, חג של העמים הנאורים כולם. היה רבב על בגדה של אירופה, כתם שלא יכלה לטהרו, ורוסיה שמו. ועמים נאורים היו אנוסים ללכת שלובי־זרוע עם ממשלה אכזרית, היודעת רק להעיק ולהחניק ולדרוך ברגל־גאוה על תורת האדם ועל האדם ולהשפיל את האדם באדם ולהמית את האדם באדם. ועמים נאורים היו אנוסים בשעת הדחק לא רק לראות עמל ואָון, גזל־משפט ועוות־הדין על כל מדרך כף רגל מצד ממשלת־הזדון הזאת ולהחריש, אלא גם ללמד עליה סניגוריה, להאפיל עליה בטליתם ולבלי תת לאחרים לנגעת בה ולפגוע בכבודה. היום השתחררו כ ו ל ם. המהפכה הרוסית הסירה גם מעליהם את כבלי השעבוד, החנופה, הצביעות וההכרח לטהר את השרץ ולהצדיק את העול. מום היה במשפחתם של העמים הנאורים, ועל־ידי המהפכה הרוסית נרפאו ממומם.

ובתוך העמים הנאורים, המשתתפים כיום הזה בנצחונו הגדול של העם הרוסי וחוגגים אותו מתוך התרוממות־הנפש, נמצאים גם אָנו, בני העם העתיק, שראה די עמל ויגון בחייו, השואף גם הוא לתחיה. גם אָנו משתתפים בכל חום לבנו בחג הזה. והפעם — לא כנוגעים בדבר, לא כמבקשי טובה והנאה או טובת־הנאה לעצמם, אלא כבני עם עתיק, שהטביע על כל חגיו את חותם החירות, היודע את ערכה של החירות, החובב אותה והשואף אליה.

יש שעות קדושות בחיי כל עם ועם, שאסור לגשת אליהן ולמוד את ערכן על־פי תוצאותיהן ועל־פי התועלת לאחרים, הכרוכות בהן. אין מערבין שמחה בשמחה. מקוים אָנו כולנו, כי העם הרוסי, מכיון שהשתחרר על־ידי כחו המוסרי הפנימי, ידע את אשר לפניו וידע מה הכח המוסרי הזה דורש ממנו גם בנונע להעמים האחרים, החיים במחיצתו במדינה אחת, ומעמקי לבנו הננו רוחשים לו, שתהיה גאולתו הפעם גאולה שלמה ושלא ימצא עוד מעצורים ומכשולים על דרכו.

רבות סבל העם הרוסי. בשמו משלו ואותו בעצמו שעבדו ודכאו את חיתו, ואלופים הרכיבו לראשו, ואפיטרופסים לאין ספורות, וגדרו בעדו את דרך החיים הטבעיים בסייגים ובחומרות ובגזירות לגזירות. ורועים נתנו לו, שהיו שומרים על רוחו לבל יתרומם, לבל ימצא את נתיבות החיים, והעם הלך בחושך, נתעה אחרי מתעיו ונמשך אחרי ההבל. כעת השתחרר. האנשים, שעמדו בפעם הזאת בראש התנועה, שחוללה את המהפכה, ערובה נאמנה הם, שלא יסוגו אחור ולא יעמדו מצעוד קדימה, ויקדישו את מיטב כחותיהם וכשרונותיהם לעבודת עמם, כלומר — לעבודה בשביל טובת עמם, להקימו מעפר שפלותו ולטעת בקרבו את ההכרה הישרה של משפט וצדק — מה שהיו עוקרים מנשמתו במשך דורות ודורות.

אָמנם יותר ממה שסבל העם הרוסי בעצמו סבלו ה ע מ י ם ברוסיה, כי כפול היה עולם, עול חוקים מעיקים ועול יחוסים מזיקים מצד העם השליט. ואפילו אם נניח, כי היחוסים הללו נבראו אך בעטים של החוקים המעיקים, מתוך הרעל, שהיו מכניסים על־ידיהם לתוך הכרתן המטושטשת של שדרות־העם הנמוכות, הנה גם אָז יש להיחוסים האלה אופי של מחלה נושנה, שיש לה כבר ש ו ר ש פורה ראש ולענה. ובודאי ישימו זאת אל לבם המשחררים, העומדים כעת בראש השלטון, וישתמשו בכל האמצעים לעקור את המחלה מן השורש, מפני שמסוכנת היא לשני הצדדים.

המלחמה עוד לא נגמרה, עוד לא הושבה חרב לנדנה, וכשל כח־הסבל של הלוחמים, ולאט־לאט הם שבים לעצמם ומסתכלים בתוך עולמם, ורואים, כי הגאולה האמתית מונחת לא מחוצה להם, כי אם בהם ובחייהם הפנימיים. ברוסיה באה המהפכה, ששמה בבת־אחת קץ לשלטון האבירות, ובגרמניה הננו מקשיבים גם כן התראה חמורה יוצאת מפי הקנצלר, התראה חמורה, שיש בה מעין אזהרה מפני מהפכה, אם אך לא ישמעו בעלי־הזרוע את קול הזמן ואת תביעת העם, השואף לחירות.

ואָנו רואים את הגאולה העתידה בשחרור־העמים הפנימי, בעמידת כ ל העמים ברשות עצמם ללא מושל וללא נכנע, ללא שליט וללא משועבד. רק אָז תמצא האנושיות, ה מ ש ו ח ר ר ת ל ע מ י ה, את מסילת השלום העולמי.

VOL. IV NEW YORK, MARCH 23, 1917 No. 4

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית ניו־יורק, כ"ט אדר, תרע"ז. גליון רביעי

הַמַּהְפֵּכָה בְּרוּסְיָה.

גם בעת המלחמה, בשעה שכל העולם שקוע בראשו ורובו במלחמת־העמים עצמה ובמצב־העניינים, המשתנה והיכול להשתנות על־ידיה לרגעים, לא פסקו מהגיע אלינו מזמן לזמן ידיעות, אם גם מקוטעות ובלתי־ברורות, מעבר לים על־דבר מצב נפשם של העמים הבודדים ועל־דבר הרוחות החדשות, המתחוללות והמסתערות במדינות אירופה. והידיעות האלה היו מספרות נפלאות על־אדות שאיפה כבירה, שהתפרצה בכח אלמנטארי ושאחזה כעת את העמים הלוחמים, שאיפה להצטרפות הנפש ולהתחדשות פנימית. לכאורה, נראה החזיון הזה לנו, העומדים מרחוק והשומעים רק את בת־קולה של המלחמה, כמוזר קצת. חשבנו, כי השאיפה היחידה לנצח את האויב ולהכריע אותו שעבדה את רצון הלוחמים עד גמירא ולא הניחה מקום ופנאי לשאיפות אחרות, ולוא גם תהיינה חשובות מאד מצד עצמן. חשבנו, כי אם גם נתגלו במשך המלחמה ולרגלה פצעי העמים ונגעיהם הפנימיים, יבואו התקונים והשנויים רק אחרי כלות המלחמה. והנה באו המעשים והורונו אחרת.

רוח־השכרון של תקופת־המלחמה הראשונה סר ועבר, ונבהלו העמים לראות את הריסת עצמם, ונפלה עליהם אימת־מות. כי חזו את קצם הולך וקרוב: דם ואש ומשואות וקברים אין סוף. נבהלו העמים לראות את עמלם, עמל דורות ותקופות, נחרב ונמחה, כחם וראשית־אונם הולך ופוחת מיום ליום ומשעה לשעה, כי הצעירים מובלים כ צ א ן לטבחה, הבוראים ויוצרים נתלשים מן החיים, ושורות ריקות מפילות את חתיתן מסביב. השורות ריקות ומחכות למלואן ולתקונן, והעם נעגן לנערים שיגדלו ולתינוקות שיבגרו. ראו זאת העמים וחרדה אחזתם. יגלגלו־נא המושלים את אשמת הטבח וההרס איש על רעהו, ישתדל־נא איש איש מהם להסיר את האחריות מעל עצמו ולשימה על שכם חברו — אלה הם רק טכסיסי־מלחמה של מושלים, שבאו במצוקה ובמבוכה. העמים הלוחמים בעד קיומם אינם רואים נחמה בזה, כי מצאו את האשם, את מבעיר הבערה. שאלה אחרת מנקרת במחם, שאי־אפשר לדחותה, שאלה, שהם בעצמם מחויבים לתת תשובה עליה, והיא — שאלת הקיום. והשאלה הזאת שאלה פנימית היא, שאינה נפתרת על שדה־קרב, ותלויה היא בכחותיו ה מ ו ס ר י י ם של העם, ומחייבת אותו, שישים לבו לנגעי עצמו הפנימיים, לקלקול חייו הוא, וישנה את רצונו ויתקן מה שיש לתקן בעוד מועד, בעוד שלא עברה השעה. בשעה זעומה ואיומה כזאת הולך כל עם לחדריו ומהרהר בתשובה...

וגדולה היא תשובה, ומחוללת היא נפלאות ומשלמת בבת־אחת בעד עול של דורות.

המהפכה ברוסיה, שבאה ב ש ע ת המלחמה, היא אחד החזיונות היותר נעלים והיותר נשגבים של תולדות

הַתֹּרֶן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. MARCH 23, 1917 No. 4 (54

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה......3.00 לחצי שנת...$1.50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנה......$3.50 לחצי שנת...$1.75
לפחות מחצי שנה אין התתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year....$3.50 Six months..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים

קנו את נעליכם אצל חברנו
L. Epstein, 197 Madison St.
New York

ושמחת בחגך כתיב!

ואין שמחה אלא על כוס יין טוב. וכל מי שרוצה ביין יפה, מן המובחר שבמובחר, יפנה אל המקום, שעיני כל ישראל פונות אליו:

אל

„המזרח"

ל„חברת יין מזרח" יש אוצרות יין מוכנים ל„חג הפסח" מכל המינים, וברכה על כוס „יין-מזרח" היא ברכה נאמנה לכל הדינים ולמהדרים מן המהדרים.

י"ל איש הורוויץ.

Mizrach Wine Co.
320 Grand Street New York
Telephone Orchard 4330

חש במעיו יתרפא

ב„עקס-לאקס"

(ילקום תרפואות)

בת"ת בלואיסוויל, קי., דרוש מורה רביעי, עול ימים (נשוי מבוכר), שומר דת, יודע אנגלית, בקי בשיטת עברית בעברית ורגיל להורות בבי"ם מתוקן, שבסיסו דתי. חלוף תנאים, פרטים ותעודות עם:

A. I. SHAFFET
128 W. Mkt. Louisville, Ky.

צוקר של פסח

בחתיכות של קיוב
מחובשות בקופסאות של שלשה לטראות וחצי הקופסא
כשר לפסח, בהכשר הרב ר' דניאל שפירא, רב דברוקלין.

מבקשים אנו את החנונים המזמינים את לקוחותיהם אצלנו, הן יושבי העיר והן יושבי ערי השדה, לעשות זאת תיכף ומיד, למען נוכל למלא את חפצם במהירות ובזמן.

K. RESS, 121 Essex St., New York Telephone 7495 Orchard

הלשכה הברוקלינית והמחסן שלנו בברוקלין:
77-79 Gerry St., Brooklyn, N. Y. Telephone Williamsburg 628

הכל יודעים את בית מסחר הגדול של

ר' יוסף אגרעס

71 רחוב עססעקס, ניו-יורק.
לאוצר גדול של כל מיני יין גפן ויין שרף

כשר לפסח

לכבוד חג הפסח הבע"ל אנו נותנים גם בשנה זו את הקאמבי-נישאנס שלנו הידועים, אשר בהם יבואו המשקאות של פסח היותר טובים, המובאים מחוץ לארץ ומקאליפארניה.

בקשו את הקאטאלאג שלנו ותוכחו לדעת שלמרות היוקר הגדול בשנה הזאת, המחירים שלנו עודם הם כמעט כמו שהיו בשנה העברה. בשנה הזאת עשינו כל מה שהיה ביכלתנו למען עשות את הסחורה שלנו שיעלו בטובם ובטעמם מכמו שהיו קודם.

על כל המשקאות הנמכרים בבית מסחרי, יש בידי הכשרים ותעודות נאמנות מרבנים גדולים הידועים לכל אחב"י, וכי מותר אף למהדרין מן המהדרין לסמוך עלי ולקנות מאתי כל מיני משקאות לחג הפסח הבעל"מ, לשתות ולהתענג על רוב שלום, בחפץ מכבדם

יוסף אגרעס.

Joseph Agress
71 Essex St. New York

ליפשיטץ פרינטינג קא., 217 איסט בראדוויי, ניו יארק

אין אָנו יכולים להרשות להוסיף עליהם עוד מגאליציה.

„ולכן מצוה המצביא הראשי, כי בכבוש צבאותינו נפות הרשות, יאספו שם את כל היהודים וישלחו אותם אחרי צבאות השונאים. ובמקומות שכבשנו מכבר ושהם מאחרינו, — יקחו בני־תערובות מתוך היהודים העשירים והחשובים ביותר וישלחום לרוסיה, לתחום המושב, ששם יושמו במאסר, ורכושב יחרם.

„רכוש התושבים, שיראו סימני שנאת כל שהיא או שיהיו השודים על הרגול — יחרם."

התעודה מדברת בעדה, ואין להוסיף עליה.

* * *

חדשות ספרותיות.

— מלונדון באה ידיעה, ש„הצפירה", שנפסקה הוצאתה מחוסר אמצעים, תתחיל להופיע שוב בווארשה בתור שבועון.

— ציוני ווארשה התחילו להוציא עתון שבועי ביהודית בשם „העם" („דאָס פאָלק").

— יצאה לאור החוברת השניה של המאסף The Jewish Teacher (המורה העברי). החוברת מכילה מאמרים על החנוך העברי באמריקה, ידיעות שמושיות ושונות.

— הירחון העברי לילדים „שחרות", הערוך על־ידי צ. שארפשטיין, גמר בגליון הפורים שלו את שנתו הראשונה. מחג הפסח ואילך יצא ה„שחרות" בתבנית מקטנת ויכפיל תחת זה את מספר עמודיו.

— ה„פארום היהודי" בקוליג למורים בניו־יורק מודיע, שפרס ינתן על־ידו מדי שנה לאיש, שיכתוב את המסה היותר טובה בעניני היהדות והיהודים.

— הספר „יזכור", שהוציא א. ז. רבינוביץ בארץ־ישראל לזכר השומרים העברים, שנפלו חללים בידי הערביים, ושיצא אחר־כך ביהודית על־ידי הסתדרות „פועלי ציון" באמריקה, נדפס עתה גם בגרמנית בהוצאת הציוניים „יידישער פערלאַג". עריכת ההוצאה הגרמנית נעשתה על־ידי מארטין בובר.

* * *

יהושע מזח.

מלונדון נתקבלה הידיעה, כי בווילנה מת הסופר היהודי הישיש יהושע מזח בשנת השמונים ושלש לימי חייו.

המנוח כתב הרבה ספרים ומחברות והוציא מאספים אחדים בעברית ויהודית. מהם הידועים ביותר הם ה„מכתבים משר של ים" ו„גן פרחים" בעברית, והחוברות הפופולאריות בתולדות בעלי־החיים, שהוציא ביהודית.

בימי חייו האחרונים סבל המנוח מחסור ועוני, והיה מוכרח להיות מוכר עתונים עם כל הנערים בחוצות ווילנה, כדי להתפרנס בדוחק.

שלום לעפרו.

* * *

תרומות לקופת־הסופרים.

במערכת „התורן" נתקבלו בשבוע זה לטובת קופת הסופרים הסכומים האלה: אגודת „בני־עם־חי" בניו־יורק — חמשה עשר דולאר ועשרים וחמשה סנטים, שנקבצו מאת החברים האלה: א. ד. מנדלסון — 5 דולאר, י. ליכטרמאן — 1 דולאר, פ. לאנדוי — 1 דולאר, מר גולד — 1 דולאר, מר זאכס — 1 דולאר, מר קנובליר — 1 דולאר, ב. פאסטיר — 50 סנט, י. א. אברבנאל — 50 סנט, י. כרמל — 50 סנט, י. קרויזר — 50 סנט, מר לרמאן — 50 סנט, מר וויינבוים — 25 סנט, מר גולדברג — 25 סנט, ר. בושמיץ — 25 סנט, מר ארנברג — 25 סנט, מר בלום — 25 סנט, מ. לוין — 25 סנט, מר פולאק — 25 סנט, מר שטארק — 25 סנט, נ. ק. — 50 סנט, מר גולדמאן 25 סנט. חוץ מזה נתקבלו מאת אהרן טאבאק, ברוקלין — 1 דולאר, ח. ר. רבינוביץ, ניו־יורק — 1 דולאר, ש. אבל, ניו־יורק — 2 דולאר, פינחס הכהן טורברג, ניו־יורק — 2 דולאר. בסך־הכל — 21.25 דולאר. ביחד עם הסכומים, הרשומים בגליונות הקודמים, נכנס עד היום סך של 356.90 דולאר.

* * *

מחיי האגודות.

— ביום ד', י"ג אדר, ערכה הסתדרות „אחיעבר" באנקט בבית־המזון של טרוצקי (ברודוויי סינטראל) לכבוד כניסת „התורן" השבועי לשנתו השניה. בבאנקיט השתתפו כשמונים איש מטובי העברים בניו־יורק. נאמו לכבוד הערב: ד"ר ש. לוין, ד"ר מ. שיינקין, א. ז. לוין־אפשטיין, משה הלוי, ד. פרסקי ועוד.

— א. בן־אבי ינאם במוצאי־שבת, כ"ג אדר, אצל „אחיעבר", 201 איסט ברודוויי, על הנושא: „ערב החפשית וארץ־ישראל". הפתיחה בשעה 8.30 בדיוק. מביני עברית רצויים.

— מר י. בן־צבי ירצה ביום הששי, כ"ב אדר, שעה 8 בערב, אצל הסניף השלישי של „פועלי ציון", 188 רחוב לודלאו, על הנושא: „ארץ־ישראל תחת חסותה של טורקיה בארבע מאות השנים האחרונות". אחרי ההרצאה יהיו וכוחים. מביני עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „צעירי מפיצי שפת עבר" תתאסף במוצאי שבת, כ"ג אדר, שעה 8 בדיוק, באולמה, 1670 בטגיוט אווניו. התכנית: ספורי מעשיות, זמרה ומשחק. כל החברים מחויבים לבוא. אורחים רצויים.

— במוצאי שבת, כ"ג אדר, ינאם מר מ. שיינקין אצל אגודת „בני עם חי" על הנושא: „חובתם של הצעירים לקונגרס היהודי הבא". האספה תפתח בשמונה וחצי בדיוק. מביני עברית מתבקשים לבוא.

— ביום א', 25 פברואר, היתה אספת־בחירות לאגודת המורים העבריים בניו־יורק. נבחרו: ז. קלר — יושב־ראש, א. קלמנוב — גזבר, י. ליכטרמאן — מזכיר. בועד הפועל נכנסו: ל. גרינברג, מ. הלוי, ע. פליישמאן וי. ז. פרישברג.

ביום א', 18 פברואר, תתאסף האגודה בבית־הספר הלאומי, 183 רחוב מדיסון. ענינים חשובים עומדים על הפרק. מורי עברית מתבקשים לבוא.

„קשה הוא גם כן מצבם של תושבי העירות הקטנות והכפרים במזרח גאליציה. המלחמה עשתה במקומות האלה שמות, החריבה את בתיהם וסתמה את מקורות הפרנסה של יושביהם. שנוי לטוב ניכר כעת רק במצבם של היהודים בלמברג ובערי גאליציה המערבית".

הד"ר האנטקה מדבר בדברים כלליים גם על מצבם המוסרי והרוחני של יהודי גאליציה בימי הרעה האלה.

„ההמונים היהודים הגאליציאים, — הוא אומר — הראו את כחם המוסרי בשעה הקשה הזאת בהתמכרותם הנאמנה להרעיון הלאומי ולנושאיו — הציוניים המאורגנים. ואין פלא בדבר. מנהיגיהם הישנים מטפוסם של המתבוללים בגדו בהם, עד שגם בימים קשים כאלה לא השתדלו למלאות את חובתם להההמונים אף במקצת. ולא עוד, אלא שגם נפשם סולדת לראות בצרת הרבים, והם פורשים להם. הנה עד היום, למשל, לא שבו עדיין אחדים מ„מנהיגי" עדת ישראל בלמברג, וכל עניני הקהלה נחתכים לפי שעה על־ידי בא־כחה של הממשלה האויסטרית. בנגדם עמדו הציוניים על משמרתם כל הימים ומלאו את חובתם באמונה. שיטת העזרה, הנהוגה בגאליציה, נוצרה על־ידם, והם עומדים בראש הועד המרכזי לעזרה בלמברג. פעולות הציוניים במקצוע העזרה רכשו להם חבה ואמון מצד ההמונים הגדולים.

„הציוניים בגאליציה דואגים עכשיו לגורלם של היתומים היהודים הרבים, שאבותיהם נפלו חלל על שדה־הקרב. חושבים הם ליסד לאחרי גמר המלחמה מושבה בארץ־ישראל ליתומים האלה.

„ההסתדרות הציונית בגאליציה נפגעה קשה. הרבה אגודות נתבטלו לגמרן, ומספר החברים באגודות הקיימות נפחת במדה מרובה, אולם למרות זאת התגברה השפעת הציוניים בחיים הרוחניים והצבוריים של יהודי גאליציה. עם שוב השלום בודאי שההסתדרות הציונית תשוב לאיתנה. הצעירים היהודים, המקדישים את כל מרצם לעבודה הציונית, משמשים ערובה נאמנה, כי התקוה הזאת לא תכזב".

* * *

ועד־עזרה חדש בגאליצית.

בגאליציה נוסד ועד חדש, שתעודתו תהיה למצוא אמצעים להקמת הרוסותיהן של הקהלות היהודיות באותה ארץ ולעזור להן במשבר הנוכחי. חברי הועד הם ברובם רבנים ועסקנים צבוריים מפורסמים, שבראשם עומדים רבם של החסידים מטשירטקוב ומי שהיה דיפוטאט בבית־הנבחרים האויסטרי, אדולף שטאנד.

* * *

מצבת־זכרון לחללי־המלחמה היהודים.

באחת האספות האחרונות של הקהלה היהודית בלונדון החלט להקים בשדה־הקברות היהודי הלונדוני מצבת־זכרון להחיילים היהודים של אנגליה, שנפלו חללים במלחמה הנוכחית ושמצאו קברם בשדות־הקרב הרחוקים.

במו כן החליטו גבאי „בית הכנסת של סטיפני", אחד המוסדות היותר חשובים בגיטה הלונדונית, לקבוע בכתלי הבית לוחות־שיש עם שמותיהם של אותם החיילים, למזכרת עולם.

* * *

לעתידות היהודים באיטליה.

בספר סטאטיסטי, שהוציאה הממשלה האיטלקית, אנו מוצאים מספרים מעניינים אחדים על־אדות מצבם התרבותי של יהודי איטליה, מספרים, שיש בהם כדי לעורר מחשבות־עצב בנוגע לעתידה של היהדות האיטלקית.

כל הקורא בשים־לב את הספר רואה סתירה גדולת בין הסטאטיסטיקה של הקהלות היהודיות ובין זו של הממשלה — בזה, שלפי האחרונה יופחת מספר יהודי איטליה עד כדי עשרים וחמשה אחוזים למאה. הסבה היא פשוטה: בה בשעה שכל קהלה וקהלה יודעת ומונה את כל יהודיה, הנה בסטאטיסטיקה של הממשלה החלוקה הדתית נעשית על־ידי הנמנים עצמם; ויוצא לנו איפוא, שאותם עשרים וחמשה אחוזים או שרושמים עצמם כנוצרים, או שהם נמנים על „בני־בלי־דת", ואין להם חלק ונחלה ביהדות.

ובהשוותנו את הסטאטיסטיקה הנוכחית עם אלה, שקדמו לה, אנו מוצאים אמנם, שמספר היהודים באיטליה הולך ופוחת. כי אף־על־פי שאין מקרי־המרה נפרצים בארץ זו, נשואי־התערובות עושים שמות בקהילות היהודיות. ילדי־התערובות מוצאים לרוב את הנצרות עומדת ומחכה להם בזרועות פתוחות. כביבתם היא נוצרית, בתי־ספר וכנסיות יהודים אינם מבקרים, ומי שיעמוד בפרץ אין. וככה הולכות משפחות שלמות של יהודים ונטמעות בעם־הארץ.

מצב השכלתם של יהודי איטליה גדולה הרבה מזה של שכניהם. בעת שחמשים אחוזים למאה נוצרים לא ידעו קרוא וכתוב, האחוז למאה אצל היהודים הוא רק חמשה. ובנגד זה אנו מוצאים בקרב היהודים רבוי גדול של אנשי־מדע, סופרים, פוליטיקאים, סוחרים ועסקנים צבוריים.

ואף־על־פי־כן — ואולי דוקא משום זה — העתונים הקליריקאליים עודם מוצאים לפרקים הזדמנות להתנפל על עם „שוכחי אלוה" בגדופים וחרפות, כמנהג צוררי היהודים מדור־דור. לשבחם של האיטלקים יש לאמר, שאינם שמים לב כלל לאותם העתונים, וראיה לדבר הוא מספר תותמיהם הקטן. ־הואטיקאן אין עוד כל שליטה על ההמונים הגדולים.

* * *

תעודה רוסית.

בגליון השלישי של הקובץ Bulletin Juif, היוצא בלוזאנה של שווייצאריה בעריכתו של הד"ר קליאצקין, אנו מוצאים פוטוגראפיה של תעודה רוסית, חתומה בידי ראש השטאב הצבאי, גיניראל־ליטינאנט דוברובולסקי. מביאים אנו בזה סעיף אחד מתעודה זו, שיש בו ענין יהודי:

„סעיף שני. אל מיניסטר־הפנים הגיעו ידיעות, שמתכוננים לערוך גירושי יהודים מגאליציה לפנים רוסיה.

„בשימנו אל לב, שמספר היהודים ברוסיה גדול בלאו הכי,

תשלח מאנהאטאן 55 צירים; ברונקס — 15 צירים; וברוקלין, ריטשמונד וקווינס — 30 צירים.

בנוגע לזמן קריאתו של הקונגרס החלט, כי לרגלי המאורעות העולמיים האחרונים אי־אפשר לקבוע את הזמן עד הראשון במאי הבא. תחת זה מצא ועד־ההנהלה לנחוץ לקרוא לאספה את 140 חברי ועד־הפועל של הקונגרס בראשון לאפריל, בהתאם להחלטת האספה הקודמת במלון סאוואי.

— הסתדרות הסטודנטים היהודים „מנורה" ב„סיטי קוליג" של ניו־יורק פנתה אל מנהלי הקוליג בבקשה, שינהיגו שם משנת־הלמוד הבאה שעורים בתורת הספרות העברית ועוד למודים יהודיים אחדים. רוב הסטודנטים בקוליג הנזכר הם יהודים, וחברי ה„מנורה" מקוים איפוא, שבקשתם תתמלא.

— מיניסטר־המלחמה הגרמני הודיע ל„אגודת היהודים הגרמניים" שאין שום כונות אנטישמיות בחבור הסטאטיסטיקה החדשה על־דבר היהודים ועבודת הצבא. הכל יודעים, אומר המיניסטר, את מסירותם של האזרחים היהודים לארצם.

— הסוציאליסטים הצרפתיים החליטו בועידתם האחרונה לדרוש מאת קונגרס־השלום הבא זכיות אזרחיות ליהודי כל הארצות, וזכיות לאומיות באותן הארצות, שמספרם גדול בהן.

— בפאריז גברה התעמולה כנגד ה„רוסים" (קרי: היהודים יוצאי רוסיה), השוהים בצרפת, שאינם נספחים על צבא הארץ. אפילו העתון הראדיקאלי „ליברטה" נתן עתה ידו לתעמולה זו, בתבירו, ש„חמת העם על היהודים הרוסים הולכת וגדולה מיום ליום".

ויש יסוד לחשוש, שתעמולה זו תעשה בצרפת אותו הפרי, שעשתה באנגליה, ושתי דרכים תנתנה ליהודים: או שיספחו על צבא הארץ, או שישובו לרוסיה.

— המשטרה בנובוציירקאסק של רוסיה אסרה שוב על התלמידים היהודים באינסטיטוט הווטרינארי, שהעבר לשם מווארשה, את זכות הישיבה בעיר, אף־על־פי שזכות זו ניתנה להם קודם מאת מיניסטר ההשכלה, איגנאטיוב.

— מנהלי כל בתי־הספר המסחריים ברוסיה פנו בבקשה אל מיניסטר־הכספים בפטרבורג, שירשה להגדיל את מספר התלמידים היהודים בבתי הספר הנזכרים; שאם לא כן, יצטרכו לסגרם מחוסר תלמידים.

— המועצה העירונית בקורסק, העיר שבחרה בתור בא־כחה בדומה הרוסית את צורר היהודים המפורסם, מארקוב השני, החליטה לבקש ממיניסטר־הכספים, שירשה ליהודים להספח אל כהונות רשמיות בבירזת העירונית.

— במילאנו של איטליה נוסדה אגודה חדשה בשם „פרו איזראילה", שתעודתה לעבוד בעד שווי זכיות היהודים בכל הארצות. האגודה, שחבריה כולם נוצרים, אומרת בקול הקורא שהוציאה: „אנחנו נשאל מאת הצירים, שיבחרו אל קונגרס־השלום הבא, לדרוש זכיות אזרחיות ודתיות בשביל יהודי כל הארצות, לדרוש גם־כן להסיר את המכשולים מדרך היהודים העולים לארץ־ישראל ולתת להם שם זכיות אזרחים".

מיסדי האגודה מבטיחים, שלא יצמצמו את פעולותיה באיטליה גופה, כי־אם ישתדלו לעשות תעמולה רחבה לטובת הענין הנזכר ביתר הארצות.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

משלוח כספים על־ידי הועד הזמני.

אלף דולארים ליום — זה הוא הסכום הממוצע, שנשלח באמצעותו של „הועד הזמני לעניני הציוניות" לארץ־ישראל וליתר ארצות המלחמה בחודש פברואר שנה זו. הסכום הכולל במשך החודש הנזכר הוא 33,132.62 דולארים, שמהם נשלחו 18,653.41 דולארים לארץ־ישראל, 7,300.95 — לפולאניה, 2,342.00 דולארים לטורקיה, 1,878.56 דולארים למצרים ו־1878.56 דולארים — לרוסיה.

מסוף אוקטובר שנת 1914 עד דצמבר 1916 נשלחו באמצעות הועד 867,350.58 דולארים לארצות הנזכרות, וגם לגרמאניה, רומיניה, יון ואוסטריה.

* * *

חגיגת „הדסה".

הסתדרות־הנשים הציונית „הדסה" באמריקה חגגה את יום מלאת חמש שנים לקיומה בתור הסתדרות לאומית בבאנקיט, שנערך ב„מוסד העברי המרכזי" („סענטראל היברו אינסטיטוט") בניו־יורק, ביום הראשון, 11 מארץ.

קודם שהסתדרו חברות „הדסה" על בסיס לאומי, היו עובדות במרץ להטבת מצבם של יהודי ניו־יורק; מתוך עבודה זו באו לידי הכרת הרעיון הלאומי ונתנו ידן להתנועה הציונית. עכשיו מונה „הדסה" 34 אגודות בשלשים וארבע ערים, ועבודת האגודות האלה ניכרת ביותר.

שונות

מצב היהודים בגאליציה.

הד"ר ארתור האנטקה, חבר הועד הפועל הציוני המצומצם, ששב זה לא־כבר מגאליציה, שלח אל הועד הזמני לעניני הציוניות באמריקה דין־וחשבון על מצבם ההוה של היהודים בארץ ההיא.

„מעציב הוא ביחוד — אומר הד"ר האנטקה במכתבו זה — מצב הפליטים הנמצאים בבתי־מחסה שונים. אמנם הם נצלו מרעב ומקור, אבל הזקנים, הנשים והטף, שהם רובם הגדול של הפליטים, — יגון קודר מכסה את פניהם. הדאגה לגורל קרוביהם ובני־משפחתם, שנפרדו מעליהם בתוקף המאורעות, התנאים הקשים של קיומם ההוה והחרדה למצבם בעתיד המעורפל — כל אלה משרים עליהם רוח תוגה ועצב, שאין לתארו בדברים.

„טוב ממנו במקצת הוא מצב הפליטים האחרים, המפוזרים ומפורדים בגאליציה ובערי אוסטריה המערבית. הללו, לפחות יש להם חופש תנועה. אבל גם בין אלה רב הוא מספר העניים, שאין באפשרותם, מחמת זקנה או מחמת חולשה, למצוא את לחמם מיגיע כפיהם או ממסחר.

המשומר בקרב בני־המזרח האלה, והקומם לקראת עבודה סוערה, עבודת בניה ויצירה. הזרם הזה סחף אחריו את כל יושבי השפל, מנער ועד זקן, מעני־ועד עשיר, ובשטף מרוצתו עלה ופרץ גם עד אחיהם המאושרים, יושבי מעלה־העיר... רגש הכלב הנרדח נתחלף ברגש האדם — ברגש כבוד בית ומשפחה, ברגש גאון עם... שאיפה כבירה אחת תקפה את כולם: להציל את כבוד העם — ולהנצל יחד עמו, להעלותו מתהומות־הכליון האפלים אל רום השמש וזהרה — ולהעלות יחד עמו... „מיליון וחצי מספרנו בעיר הזאת, — טענו מנהיגי העם באספות־המון גדולות וסוערות — וכמספר הזה יש לנו גם ברחבי המדינה, ולמה איפוא נתעה כעדרי צאן, עדר עדר לבדו? למה לא נקום ולא נעשה את אשר צונו אלהינו מימות־עולם, את אשר צוה אלהים לכל עם ועם לעשות? עד אָנה נהיה הנקלים והבזויים מכל האדם — לחיות על הלחם לבדו?“...

„ומן הרעיון הישר והפשוט הזה עברו לרעיונות ורגשות יותר מרכבים. נזרכבה ההכרה ונצרפה ההרגשה בתוך מאורעות־העולם הגדולים והמפתיעים, המתרגשים ובאים בזה אחר זה. מעבר האחד תנועת העמים הקטנים והנדכאים, השואפים איש למקור־חיותו הטבעי, ומעבר השני התנגשות העמים הגדולים במערב ובמזרח והשתנות סדרי־העולם בעקבות הנצחונות והמפלות הגדולים — גם זו וגם זו גלו רחבי שמים חדשים, קרבו את אגדת העבר אל חלום העתיד, רקמו את שניהם יחד ועשו אותם אפשרות אחת, מציאות נצחית אחת... וצצו החלומות הגדולים, ונתלהבו הדמיונות ועשו להם כנפים, והתגברו הרוחות לקראת שאיפות כבירות לעתיד גדול, ובעקב השאיפות הולכת העבודה הגדולה...

„וניו־יורק אָז קן הדמיונות הגדולים והשאיפות העצומות, מרכז ליצירת העתיד הנפלא. בידה ניתנו המפתחות לפתרון חידת סדר־העולם החדש, כי היא העיר הגדולה האחת בכל העולם כולו, אשר בה התכנסו כל העמים וכל הגזעים למיניהם — ורוח־השגעון של העמים והגזעים לא נגעה בה... והימים ימי־הפלאות בעיר־העולם הזאת, ימים אשר כמוהם לא היו עוד בתקופות ימי העמים, ואף בתקופות־האגדה. עתונים וספרים למאות ולאלפים יוצאים בכל יום ובכל שבוע לדון בשאר־רוח בפרובלימות העולמיות. סופרי עם ועם מתרגשים, המשוררים רוכבים בערבות, הנביאים מתנבאים לגאולת־עולם... והרוח המחדשת הזאת תוקפת את כל העם מן הקצה אל הקצה, את כל התושבים, את כל האזרחים השלוים, וביחוד את הצעירים — את תלמידי בתי־המדרש לחכמה ולאמנות. חברות ואגודות, גלויות ונסתרות, נאספות ללשכותיהן, וקול הדרשנים באספות־פומבי על־פני חוצות מעורר את המוני־העם לקראת תקופת־הפלאות הבאה...

„ואולם גדול מכל פלאי הזמן ואותותיו היה הפלא המיוחד במינו, אשר צמח ב מ ז ר ח העיר, שם בשפל, ליד הנהר המתפתל, השוטף במימיו העזים והדלוחים...“

— — — — — — — — — — — — —

פוקח אני את עיני, משפשף ומביט סביבי — איפה הוא הספר הנפלא, אשר זה עתה קראתי בו את הדברים הנפלאים ההם? — במקומו מונח לפני על השלחן צרור עתונים חדשים. מהפך אני בהם ומעיין בלא חמדה בחדשות. הדברים עתיקים: מעשה בתהלוכה של נשים ובתביעות וטענות על יוקר הבצלים... ומעשה בנערה שנתפתתה ותובעת מזונות... ושוב מעשה בישיבה של ועד ממונה לקונגרס יהודי וסכסוכים ישנים וידועים בין הקהל ובין נדיביו...

הדברים עתיקים.

גִלּוּי דַעַת.

לכל ידידי ומכרי הנני מודיע בזה, כי התפטרתי ממשרתי — משרת עוזר ראשי במערכת „התורן“ השבועי, ועבודתי הקבועה בעתון זה פסקה עם הגליון הקודם (גליון ב).

רואה אני חובה לעצמי להביע בהזדמנות זו את רחשי תודתי לחברי במערכת, שזכיתי לעבוד עמהם במחיצה אחת שנה שלמה ומעלה, על יחוסיהם הידידותיים והנאמנים אלי. ברכתי להצלחתם המרובה בשדה ספרותנו הלאומית בארץ הזאת נתונה להם בזה בלבב שלם.

א ה ר ן פ ר נ ק ל.

מערכת „התורן“ נותנת בזה את תודתה למי שהיה חברה, מר אהרן פרנקל, על עבודתו הנאמנה והמועילה, שהקדיש ל„התורן“ במשך ימי עמדו במחיצתה, ומביעה את תקותה, כי גם להבא יוסיף להעניק מכחו ומכשרון־רוחו להתפתחות העתונות העברית באמריקה.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— במוצאי שבת, ט"ו אדר, היתה לועד־ההנהלה של הקונגרס היהודי אספה בלשכתו של מר נתן שטרוים, באולם „איאוליון“. יושב ראש באספה היה מר ת. קוטלאר מפרובידנס.

שאלת הבחירות אל הקונגרס תפסה באספה מקום בראש, ונתקבלה ההחלטה הבאה להלן:

מלבד באי־כחן של ההסתדריות הלאומיות, יבחרו באי־כח מיוחדים מכל עיר ועיר באמריקה, המרובה באוכלוסים יהודים. לפי זה תשלחנה טשיקאגה ופילאדלפיה 19 צירים כל אחת; בוסטון רבתי (בכלל זה העיירות קמברידזש, ברוקליין, סומר־וויל ואיוונירים) — 8 צירים; נואַרק של ניו־דזוירסי ובאלטימור — 5 צירים כל אחת; פיטסבורג — 4 צירים; סט. לואיס — 3 צירים; בופאלה, אשדות־ניאגרה וטאנא־וואמדה — 2 צירים; לוס־אנגילים, מילבוקי, ניו־הייוון, פרובידנס, רוציסטר, סיראקיוז, וואשינגטון וסאן־פראנציסקה — 2 צירים כל אחת. 64 עיירות אחרות תשלחנה ציר אחד כל אחת.

ניו־יורק רבתי תשלח אל הקונגרס מאה צירים. מהם

והיהודים מפילים גורלות. במשנה יומא ד׳, א׳, יסופר על־דבר עבודת יום־הכפורים: „טרף בקלפי". המלה „קלפי" היא יונית, ומשמעותה מתאמת בכל פרטיה למלה „חקה" בערבית. אפשר, שגם במשנה נמצאת המלה „חיק" באותה ההוראה. בסדר יום־הכפורים אָנו קוראים, שהכהן הגדול היה „גולל את התורה ומניחה בחיקו" (יומא ז׳, א׳). מסדר העבודה ברור, שהכהן הגדול היה עומד, ואיך היה יכול להניח את התורה בחיקו? היו חוקרים, שהציעו לנסח ב„תיקו", כלומר: בתיק הספרים. באמת, המלה תיק נאותה מאד, אולם בכל כתבי־היד ובספרים הנדפסים נמצא „בחיקו". על־פי פירושי יש למלה „חיק" בעברית אותה הכונה, כמו למלה „תיק" ביונית ובמשנה.

ישנן מלים רבות, המבוארות באופן כזה, והדוגמאות הללו תספקנה להוכיח, שצריך להטות את זרם החקירה על־פי השיטה הזאת, ואָז ננצל מכמה תקונים, החסרים בסיס מדעי.

רְשִׁימוֹת קְטַנוֹת

א.

מֵעַל סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים.

מאת

י. ד. ב ר ק.

צללי־ערב מרחפים בכל פנות חדר־המקרא הגדול, ואני יושב מכונס במקום רחוק, בקרן־זוית מוצנעת. גולת־המנורה הירוקה משפיעה סביבי אור־קסם רך, וכאילו מבדיל האור בין פנת־סתרים זו ובין שאר העולם כולו. מדפדף אני בספר הנפלא, קורא דף אחר דף ושותה בצמא את כל הדברים הכמוסים, ההולכים ומתגלים לפני:

„...וניו־יורק בימים הנפלאים ההם אוצרת בקרבה את כל המפתחות לפתרון חידת העולם. העיר הענקית הזאת, רוכלת העולם, ערש השאיפות הכבירות ואם המעשים העצומים, אשר התכנסו ומצאו קן בתוכה בני כל העמים ובני כל הגזעים למיניהם, וכולם יחד אָצלו עליה איש מגאון רוחו ואיש מהדר צביונו ועשוה עיסה מנומרת אחת, שכל שמני העולם מעורבים בה וכל טעמי העולם עומדים בה, — העיר הזאת כאילו הרגישה בבת־אחת את תפקידה הגדול בימים הגדולים ההם. דומה, כאילו מטעם ההשגחה נמנתה להיות מבטת־רמים ושופטת עליונה על כל סדרי־עולם, ההולכים ומשתנים לעיניה. רוח־העועים, רוח הרג והרס ומשטמת־אבדון בין עם לעם, שתקפה את אירופה כולה ושטפה והגיעה גם עד אסיה ואפריקה, — הרוח הזאת, בעברה את ים האוקינוס הגדול, כאילו צורפה וזוקקה ונטהרה מכל אדי־הרעל, התוססים בקרבה, ובהגיעה לעיר־העולם הרחוקה, הפכה זכה וחזקה ורעננה, כרוח־בוקר עם בוא מי־האָביב הראשונים, המכה גלים בלבבות, מעוררת מאויים כמוסים, מגלה אורות גנוזים ברחבי הבריאה, פותחת שערים לחלומות ודמיונות גדולים מסוף העולם ועד סופו... ניו־יורק קלטה לתוכה את רשמי מאורעות־העולם ברוח נכונה, בחנה ושקלה אותם במאזני הרגש העליון והתבונה הצרופה, והתכוננה בכל לב לקראת תפקידה הגדול — להיות מפשרת עליונה בסכסוכי עמים, אשר מהם ינקה את לשדה, למצוא את הפתרון הישר לחידת־העולם המסובכה, אשר ממנה רקמה את רקמתה, לרפא ביד אָחות צעירה ונבונה, יד חרוצה ורכה וחמה, את מכתה האנושה של אירופה הפצועה...

„ואחד מפלאי הזמן הגדולים צמח ועלה בימים ההם בכל הודו והדרו מ מ ז ר ח ה של העיר הזאת, מן השפל, היורד ונוגע בחופי הנהר המתפתל, נהר־המזרח, החוצה במימיו העזים והדלוחים את ניו־יורק ומחלקה לשתים. בחלק־העיר ההוא ישבו ה י ה ו ד י ם , והם פליטי ארצות החושך והלחץ באירופה, אשר אחרי שנות מאות של חיי נדודים ותלאות, רדיפות וגזל־משפט, רעבון־הגוף וצמאון־הנפש, מצאו פה את המנוחה ואת הלחם. חזיון נהדר ונפלא במינו בקע ונתגלה מתהום נפשו של העם הנודד הזה בימי המהפכה הגדולה. העם העתיק הזה, יליד ארץ־הפלאות, ארץ מזרח השמש, שגלה ותעה במשך אלפי שנה במדינות אירופה הנכריות כזר וכמנודה, ללא מולדת וללא בית־אָבות וללא גורל קבוע, וכל תפלת־חייו וכל משאת־נפשו בימי עניו ומרודיו היו תפלת הכלב הנדח ומשאת־נפשו החדלה: למצוא בארץ הרחבה, תחת רקיע השמים, פנת־מנוחה אחת לרגליו העיפות וגל־אשפה אחד למזונות גופו המעונה והשוקק, — עתה, אחרי אשר מצא פה את המנוחה הנעימה ואת הלחם הנכסף, ושכרון הסעודה הראשונה פג והתנדף ממוחו, נפקחו עיניו פתאום ונפתח לבו, ואיזה רגש חדש ומוזר, אשר כמוהו לא ידע זה־כבר, התחיל להתעורר ולפעם בקרבו לאט־לאט — ר ג ש ה א ד ם . . . ההתעוררות הראשונה באה להם ליהודי ניו־יורק ביחד עם קול הרעם הראשון, אשר התפוצץ מעבר לים בכל תקפו ומוראו, וירד ופגע ראשונה במחנות אחיהם שם, והסב אחריו חורבן נורא ורעב ואבדון. מתחילה נבוכו יהודי מזרח ניו־יורק והרדו איש אל רעהו: ארצות פגעיהם ונדודיהם מעבר לים היו להם, לבני־בלי־מולדת אלה, כ צ ל מולדת ו כ ד מ י ו ן בית־אָבות, אשר עליהם התיחסו בסתר־לבם ובהם תלו את כל כבודם הדל, כילידי בית ומשפחה; ועתה, בסור הצל הזה מעליהם ובאבוד הדמיון, היו פתאום בעיניהם כיתומים... ואולם אחרי עבור הבהלה הראשונה שבו ולבשו רוח חדשה, רוח עוז וגבורה, ורגש חדש, רגש גאה וגאון, פעם את לבבם: ובכן, כעת הגיעה השעה ל ה ם להראות את כחם ואת כשרונם; כעת ה ם היחידים, האחראים בעד כבוד העם וקיומו!...

והרגש החדש והמוזר הזה, אשר לא ידעו עד כה, ר ג ש ה א ח ר י ו ת ב ע ד ה ע ם , חולל בקרב חבורת הנודדים האלה גדולות ונפלאות. זרם עז ורותח עבר בכל פנות העם הנדח הזה ועורר את הלבבות הנרדמים וחזק את הרוחות הנחשלות וחדש את ה ט ב ע העתיק,

לבאר את הדברים „וכל פסיליה יכתו וכל אתנניה ישרפו באש וכל עצביה אשים שממה" (מיכה א', ז'). נרגיש כרגע, שהפירושים השונים רחוקים ביותר. מה ענין „אתנן" אצל פסילים ועצבים? אם הוראת „אתנן" היא „מחיר" גם במאמר הזה, כלום יפול עליו הפעל „שרוף"? נוסף לזה אין שום משמעות לסוף הפסוק: „כי מאתנן זונה קבצה ועד אתנן זונה ישובו". כלום צריך לאמר, ש„אתנן" קבץ מאתנן וישוב לאתנן? ווילהויזן וההולכים בעקבותיו מתקנים את המלה הזאת וקוראים „אֲשֵׁרֶיהָ" במקומה. הוא מסתייע בפסוק „ונתשתי אשריך" (מיכה ה', י"ב). המפרשים הללו אינם משתדלים כלל להסביר לנו, איך נשתבשה המלה הקלה הזאת. במאמרי "The Root "תנן", שנדפס בהרבעון The American Journal of Semitic Languages, כרך 24, הוכחתי, שהשורש „תנן" אינו כמו „נתן", אלא שורש בפני עצמו, והוראתו היסודית היא „דמה", „שוה". נסתייעתי בהצעתי זו בהשפה הערבית, ולפי דעתי נשתכח השורש הזה בעברית על־ידי התקרבותו ל„נתן". מן ההוראה היסודית „דמה" אָנו מוצאים גם בעברית התפתחות של מושגים שונים. „דמות" תורה „פסל", כלומר: דבר הדומה לנושא המצויר. כיוצא בזה הוראת המלה „דמים" היא „מחיר". „נותן לו דמיו" יורה: נותן לו מחירו. הסיוע בהשפות האחרות הוא יותר עצום. לפיכך קרוב לודאי, שגם מן השורש „תנן" נשתלשלו שתי ההוראות הללו: מחיר, פסל. אולם ההוראה השניה נשתכחה, משום שההוראה הראשונה היתה שגורה ביותר. על־פי הצעתי זו הפסוק הזה פשוט מאד: „וכל פסיליה יכתו, וכל צלמיה ישרפו באש, וכל עצביה אשים שממה". המלה „אתנן" בסוף הפסוק היא לשון נופל על לשון: הנביא משתמש בשתי ההוראות בפסוק אחד להגדיל את הרושם.

מן השורש הזה נמצאת עוד מלה אחת, שהורחקה מן השפה על־ידי מלה אחרת יותר מצויה. לפי דעתי יש „תַּן" שאינו צווי של „נתן", אלא שם־תואר מן „תנן", על משקל גַּז מן „גזז", וכדומה. בהשקפה הראשונה אין שום קושי בפסוק „לא לנו יהוה לא לנו כי לשמך תן כבוד על חסדך על אמתך" (תהלים קט"ו, א'). אָנו יודעים אותו בעל־פה, ולא נשים לבנו לנתחו כראוי. כיצד אפשר להעלות על דעתנו, שהקדוש־ברוך־הוא יתן לנו כבוד? כלום נחוץ לנו להגיד לו, שלא יתן לנו את הכבוד הראוי לו? כאשר בארתי, השורש „תנן" הוא נרדף ל„דמה" ו„שוה", לפיכך הצעתי לפרש את הפסוק הזה כך: לא לנו יהוה לא לנו שוה (או נאוה) כבוד, כי־אם לשמך. פסוק מקביל לזה נמצא גם בתהלים ס"ה, ב': „לך דמיה תהלה", שענין „דמיה" אינו שתיקה, אלא „שוה" או „נאוה". את הפסוק האחרון כבר תרגמו השבעים כראוי.

יש מקום אחר, ששם גם כן הוראת המלה „תן" היא „שוה" או „נאוה". „לשלמה משפטיך למלך תן וצדקתך לבן מלך" (תהלים ע"ב, א'). תרגום השבעים מנסח „משפטך" (יחיד). המלה אלהים, כפי הנראה, היא הוספה מאוחרת, משום שהיא מקלקלת את המשקל השירי. כמובן, המלה „לשלמה" אינה נמנית בשורה הזאת ומקומה בראש המזמור. המשורר כתב את המזמור הזה אל שלמה, שהרי ברור מכל הפסוקים, ששלמה לא חברם. ובכן, המשורר פונה אל שלמה ואומר לו: „משפטך נאוה למלך, וצדקתך לבן מלך".

כמקרה הזה קרה גם את המלה „עַד". ברוב המקומות בכתבי־הקודש היא מן השורש „עוד". ברם, ישנם פסוקים אחרים, שאין ההוראה הזאת הולמת אותם. „הן עד לאומים נתתיו נגיד ומצוה לאמים" (ישעיה נ"ה, ד'). מה ענין עֵד אצל נגיד ומצוה? מפרשים אחדים כבר הרגישו את הקושי בזה, ולא ידעו איך להחלץ ממנו. באחד ממאמרי השתדלתי להוכיח, שיש שורש „עדד" בעברית, שהוראתו „ספור", „פקוד". רמז לשורש הזה כבר נמצא במלה „עִדִּים" (ישעיה ס"ד, ה'), שענינה: הימים, שהאשה סופרת בנדתה, ולפיכך „בגד עדים" הוא בגד מלוכלך. בכל אופן ברור, ש„עד־לאומים" הוא „פקיד־לאומים". גם במלאכי נמצא „עד", שאי־אפשר שיהיה מן השורש „עוד". „וקרבתי עליכם למשפט והייתי עֵד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר" (מלאכי ג', ה'). כלום אפשר לאמר, שהקדוש־ברוך־הוא יהיה השופט והעד כאחד? לבד זה, לתואר „ממהר" אין מקום אצל עד. העד הממהר עלול לטעות, ואין טוב לסמוך עליו. בערבית נמצא שורש שני „עדד" (נקודה על העין), שהוראתו „טרוף", ומן השורש הזה יש לנו „עד", שענינו „טרף", „שלל". על־פי הצעתי זו הפסוק מובן כראוי: „וקרבתי עליכם למשפט והייתי מעניש (או טורף) ממהר במכשפים וגו'".

גם המלה „חיק" אין ענינה שוה בכל מקום. לפי דעתי נמצא לכל הפחות פסוק אחד, ששם נגזרה המלה הזאת מן „חקק", והוראתה „קופסה", כלומר: „כלי חקוק". בערבית ישנה מלה כזאת („חקה"), שהוראתה קופסה קטנה. במשלי ט"ז, ל"ג אָנו קוראים: „בחיק יוטל את הגורל ומיהוה כל משפטו". כלום אפשר להטיל גורל בחיק? המפרשים, שהרגישו בקושי הזה, השתדלו לבאר את הפסוק באופנים שונים. יש שאמרו, ש„חיק" הוא משאל ל„סתר", ואחרים פרשו ב„חיק" כמו ב„בגד". אולם על־פי הצעתי, הוראת המלה חיק כאן היא „קופסה", או „תיבה קטנה", וסרו כל הקושיות. יודעים אָנו, כיצד היו הרומאים

הדברים הללו אפשר לדון, שיצחק התחרט על ברכתו, שברך את יעקב, ובשביל זה היה צריך לשנות קצת את שתי המלים, כדי להראות, שבדיעבד הסכים יצחק לברכות.

המצבות העתיקות, שנתקבלו בימים האחרונים, והחקירות הזהירות מראות בלא שום ספק, שישנן מלים רבות בכתבי־הקודש, שהוראתן נשתכחה במשך השנים. מכיון שפסקה הלשון העברית להיות מדוברת בין העם, נשמטו מלים רבות מזכרונה של האומה, ביחוד המלים הטכניות. עניני־ספרות נשמרו בספרים, אבל השמות לדברים מלאכותיים, שבאו בספרות רק באופן ארעי, נשתכחו. דרוש להזכיר כאן את המלה „פים“ (שמואל א׳, י״ג, כ״א). יודעים אנו את הפרושים הרחוקים והתקונים, שהוצעו בפסוק הזה. אפילו הזהירים שבחוקרים החליטו, שהפסוק נשתבש, ואי־אפשר לתקנו כראוי. אולם המעדר גלה משקל, שכתוב עליו „פים“. ובכן הוברר לנו, ש„פים“ שם משקל, שערכו שני שלישי־שקל. הפסוק הזה פשוט מאד על־פי ההצעה הזאת. המספר מעיר דרך־אגב, שהעברים היו משלמים פים בעד לטישת (המספר משתמש במלה „פצירה“) מחרשה, את וכיוצא בזה. עכשיו סרו כל הקושיות, וידיעתנו בחיים הכלכליים של הימים הראשונים בתקופת המלכים נתרחבה במדה ידועה. מענין מאד, שבתרגום האנגלי החדש של כתבי־הקודש, שיצא עכשיו לאור על־ידי „האגודה היהודית להוצאת ספרים“, נכלל הבאור הזה בפעם הראשונה.

ישנן עוד מלים רבות, שכונתן לא הוברה כראוי, משום שעל־פי מקרה צורתן דומה למלים אחרות, המצויות לפעמים יותר תכופות בספרות העתיקה. כמובן, דחקה המלה הרגילה את זו שאינה רגילה. במאמרי השונים בחקירת הלשון הסבותי את תשומת־לבם של החוקרים אל העובדה הזאת, שעדיין לא עמדו עליה כראוי. בשיטה הזאת אפשר למצוא מהלך חדש בחקירת כתבי־הקודש. במשלי ג׳, ל״ג אנו קוראים: „כבוד חכמים ינחלו וכסילים מרים קלון“. הקושי של המלה „מרים“ נראה לעין כל. עד עכשיו היו מנתחים את המלה הזאת כאילו היתה בינוני הפעיל של הפעל „רום“. אבל איך תוכל המלה „כסילים“, שהיא במספר רבים, להיות הנושא של „מרים“, שהיא ביחיד? גם על עיקר ההוראה של המלה „רום“ יש לחלוק בענין הזה. מה משמעות הדברים: הכסילים ירימו קלון? הפירושים הרחוקים עלו למספר עצום. אחדים מאלה, שאחזו במסורה, הציעו, שהמלה „קלון“ היא הנושא של „מרים“, והמלה „כסילים“ היא הנשוא, כלומר: הקלון מרים את הכסילים. ברור, שהתקנה הזאת לא הועילה כלום, שהרי חצי־הפסוק הראשון („כבוד חכמים ינחלו“) לא יקביל לדברים הללו על־פי הפירוש הזה. גם הענין בעצמו אינו מובן. קלון ישפיל את הכסילים, ולא ירימם. לפני שנים אחדות הצעתי לנתח את המלה „מרים“ כבינוני קל של הפעל „מור“. על־פי הפירושים והמלונים שלנו, בין של יהודים ובין של נוצרים, אין הפעל „מור“ ידוע בבנין הקל. אולם הוכחתי על־פי הלשונות־האחיות, שהוראת המלה „מור“ או „מיר“ בבנין הקל צריך להיות „קנה“*. בהפעיל הוראת השורש הזה: נתון איזה דבר תמורת אחר, ולפיכך אין כל ספק, שבקל היתה המלה הזאת מורה: לקוח או קבל איזה דבר תמורת אחר. השתלשלות ההוראות הללו ברורות מפעלים אחרים, הדומים להם במשמען. נקח, למשל, את המלה „זבן“ בארמית. בבנין הקל (פְּעַל) כונתה „לקוח, קנה“; בבנין פעל תורה „מכור“. במאמר ההוא דברתי בארוכה בנוגע ליתר הפעלים הנרדפים בשפות השמיות, ובררתי, שהמשמעות „עבר“ ו„קנה“ נתפתחו מהוראה אחת, משום שהדבר הנקנה עובר מיד ליד. גם בעברית יש זכר לשתי ההוראות הללו. „חלוף“ הוראתה „עבור“, ו„החליף“ תורה „המיר“. ועכשיו הפסוק פשוט מאד: „כבוד חכמים ינחלו וכסילים קונים קלון“. דרוש להעיר, שנקוד המלה מֵרִים הוא כמו מֵתִים מן „מות“, לֵנִים (נחמיה י״ג, כ״א). כמו שיש לנו שלשה משקלים לבינונים של הפעלים השלמים (כּוֹתֵב. חָפֵץ יָכֹל), כך נמצאים שלשה משקלים לבינונים של נחי ע״ו: קָם, לוֹט (ישעיה כ״ה, ז׳), קוֹם (מלכים ב׳, ט״ז, ז׳), מֵת מֵר, לֵן.

גם בפסוק אחר נמצא הקל של מור, שגלה המלומד ארנולד ב. אהרליך. במיכה ב׳, ז כתוב: „הֶאָמוּר בית יעקב הקצר רוח יהוה“. כל המדקדקים נתקשו במלה „האמור“. נקוד הא הידיעה צריך להיות קמץ לפני א׳, ולהא השאלה אין מקום כאן, אם נחליט שכונת „אָמור“ כמו „נקרא“. לבד זה, אין פסוק אחר בכל התנ״ך, שבו כונת „אָמור“ כמו „קרוא“, אף־על־פי שיש זכר לזה בערבית. בשפה ההיא „קאל“ תורה „אָמור“ בעברית, ואומרים למשל: „יקאל לה יעקוב“, שתרגומה „יאמר לו יעקב“. בכל אופן מרגישים אָנו, שהפסוק ההוא אינו מובן כראוי. אהרליך מציע לנתח את המלה „אָמור“ כמו עתיד קל של מור, כלומר: „האשנה בית יעקב? הקצר רוח יהוה?“ השנוי ממדבר בעדו לנסתר רגיל בספרות השירית, ואי־אפשר לסתור את הפירוש הזה בקושיא הזאת.

המלה „אתנן“ מצויה לפעמים תכופות בכתבי־הקודש, וברוב המקומות הוראתה ידועה בבירור. אך כשנשתדל.

---

* עיין מאמרי The Notions of Buying and Selling in Semitic Languages, שנדפס בהרבעון Zeitschrift fuer die alttestamentliche Wissenschaft, שנת 1911 (כרך 31)

דבר המובן מאליו, כי האב לקח מידי המחבר הצעיר גם את הספור „בת־ציון", שלא נגמר עדיין, וגם את הספר „אהבת־ציון", הגנוב אתו, והמחבר האומלל כבר חכה בלב נפעם לעונש חמור. ואולם פחדו פחד־שוא היה. האב שם עינו במחברת והלך והראה אותה את ידידו הגבאי. עמד הגבאי וקרא בה פעם ושתים, ולא שבעו עיניו מראות את יפי הכתב המסולסל ואת צחות הלשון ונועם המליצה. ולא יכול עוד להתאפק. עמד ומרט בלחי הנער הפוחז מריטה אחת הגונה ועשה בה סימן מובהק.

— אינך יודע כלל, רב נחום, מה טיבו של פרי זה! חייך וחיי ראשך, שאינך יודע! מזה הקטן, רב נחום, יצמח צמח באחרית הימים. הנה תראה בעיניך את הצמח, אשר יצמח ממנו באחרית הימים... קרב־נא הנה, נער פוחז שכמותך, גשה אלי ואעניק לך, לכל הפחות, עוד מריטה אחת הגונה בתפוחיך האדומים, יכנס בך הרוח מפניך ומאחריך! ...

הִתְקַדְּמוּת הַחֲקִירָה בִּכְתָבֵי־הַקֹּדֶשׁ

מאת

ד"ר בן ציון הלפר.

(סוף).

וכאן יש מקום לחוקר לשאול: אם ברור הדבר, שאסור לנו ללכת בעינים עצומות אחרי המסורה, מדוע לא נתקן כל דבר קשה, שעל־פי ידיעתנו נראה כמשובש? רוב החוקרים הנוצרים עונים על השאלה הזאת בחיוב, אף־על־פי שאינם מסכימים זה לזה, איך להגביל את הגבול. ופה כרוכה סכנה גדולה לחקירה המדעית של כתבי־הקודש. הגרועים שבחוקרים בהולים ביותר בתקונים. כל הדבר הקשה להם מתקנים הם לפי רוחם. אולם המעולים שבהם נזהרים בגוף העברי. עובדה היא, שווילהויזן, החוקר היותר גדול של זמננו, שאי־אפשר לחשדו בנטיה או חבה יתירה למסורה העברית, הציע רק מספר מועט של תקונים, בעת שתלמידיו, שחסרה להם ידיעה ברורה בהשפה, משפיעים עלינו שפע רב של תקונים בכל פסוק ופסוק. אצים הם להעשיר אותנו עושר רב. כל פרופיסור וכל „פריוואט־דוצנט" בא וכותב את התורה לפי דעתו, וכמספר הפרופי־סורים וה„פריוואט־דוצנטים" — מספר התורות. הותרה הרצועה, והדמיון שולח חפשי. שוכחים הם החוקרים הללו, שהבא לתקן את הפסוקים הסתומים, אינו מבאר את הקושי, אלא נחלץ ממנו. הריהו כאילו אומר: „הפסוק הזה אי־אפשר להלמו; בואו ונכתוב פסוק אחר תמורתו קל־ההבנה, ואל נשים לבנו לדברים שנמסרו לנו".

מן השיטה הקלה והנוחה הזאת יצא קלקול רב לחקירה האמתית. המלומדים אינם משתדלים לבאר את הסתום, אלא מכלים את הקוצים מן הכרם, ונותנים לנו תורה מתוקנה. המלומד האנגלי ציני, שמת לפני שנים אחדות, היה אחד החוקרים היותר חרוצים. עבודתו היתה פוריה בין ב„בקורת העליונה" ובין בבאור המקור העברי. בפירושו לספר תהלים, שנדפס בשנת 1888, הוא מראה דייקנות ומקוריות במדה מרובה. אולם בשנות חייו האחרונות נסחף בזרם התקונים, ורכז את כשרונותיו המצוינים לנקות את כתבי־הקודש משגיאות. בשנת 1904 נתן לנו את פירושו החדש לספר תהלים, וקרא אותו בשם Psalms Recast, כלומר: הוא כתב מזמורים חדשים תמורת העתיקים. גם פויל הויפט עושה כך. לוקח הוא פרק אחד מכתבי־הקודש, מנתחו לנתחים ומראה, שחלק זה נוסף על־ידי סופר מאוחר, חלק זה נשתבש, וחלק אחר נשמט. הוא מסיר את ההוספות, מתקן את המשובש ומשלים את החסר. ואז יתן לנו פרק חדש, עד שאי־אפשר להכיר את המקור, שעליו הוא מיסד את דבריו.

ברם, כמו ברוב הענינים, שנפלו בהם חלוקי־דעות, גם כאן הדרך האמצעית היא השיטה היותר נאותה. צריכים לחקור כל פסוק ופסוק בפני עצמו, ואסור לדון מפסוק על חברו. אם הוברר לנו, שפסוק פלוני נשתבש, אין מזה ראיה, שגם פסוק אחר לא נמסר לנו כהוגן. עיקר חקירתנו צריך להתרכז במסורה, שהרי היא לנו עכשיו המקור היחידי לידיעת השפה העברית בתקופות הראשונות. אולם אם על־ידי שנוי קל בגוף העברי תשכח הכונה, אל עלינו להתעקש יותר מדי ולדחות את התקון בשתי ידים. בכל־זאת עלינו לזכור, שזהירות יתירה דרושה במקומות, שלא עלתה בידינו לבאר, כיצד נשתבשה המסורה. חריפותו של גייגר עמדה לו למצוא את הסבה כמעט לכל תקון שהציע. בראשית כ"ז, ל"ד מתחיל: „כשמע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדולה ומרה עד־מאד". הכל מרגישים, שהמלה „ויהי" חסרה כאן, ורוב המפרשים החדשים מוסיפים אותה המלה על־פי תרגום השבעים. אולם גייגר מציע דבר חדש לגמרו; הוא משנה קצת את שתי המלים האחרונות של הפסוק הקודם, והוא קורא כך: „מי־הוא אפוא הצד־ציד ויבא לי ואוכל מכל בטרם תבוא ואברכהו גַּם בָּרוּךְ׃ ויהי כשמע עשו את־דברי אביו ויצעק צעקה גדולה ומרה עד־מאד". לדברי גייגר יש סיוע בעובדה, שמהמשך הספור ניכר, שיצחק לא בא להרעים את עשו, ומדוע איפוא הוסיף את המלים „גם ברוך יהיה", שהעלו עוד יותר את חמתו של הבן הבכור? לפיכך קרוב לודאי, שבספור המקורי אמר יצחק בפשטות: „ואברכהו גם ברוך". כונתו של הסופר, שתקן את המקור על־פי הצעת גייגר, ברורה מאד. מן

— אינני מבין, על מה ולמה תשאלני? — משיב לו נחום רבינוביץ בבת־צחוק. — חזקה, שבעל־זכרון אתה: זוכר אתה את כל מספרי שטרותיך בעל־פה.

— בעל־פה — אתה אומר? לו יהי כדבריך. ובכן, ששה עשר אלף, אתה אומר, שלש מאות שמונים וארבעה?

מביט הוא בעד זגוגיות משקפיו השחורות וממשש באצבעותיו בהגליון הגדול, המלא מספרים. שלום מרגיש, כי עוד רגע ויתר לבו ממקומו. עד אנה יאריך את נפשו? יקום־נא וישמיע את אשר בפיו!... ואולם הגבאי אינו אץ לדבר. יש לו פנאי. מדבר הוא את דבריו בנחת:

— מספרך, רב נחום, זכה... כן, מספרך זכה הפעם...

שלום רואה את פני אביו, והנה עברה עליהם עב קטנה, חלפה ונעלמה. והוא עצמו מרגיש כעין מועקה בגרונו. מתאוה הוא תאוה עזה לקרוא בקול דק: קוקו־ריקו! — ואולם מבליג הוא על רגשותיו ושותה בצמא כל מלה ומלה, היוצאת מפיו של הגבאי, פה מפיק מרגליות:

— זכה הפעם, אבל זכיה קטנה זכה; זכיה קטנה מאד! אחרי נכיון דמי סרסרות ושאר הוצאות תעלה לך בערכך... בערכך...

הנער מתעלף כמעט מרוב חושיו!

— בערכך שמונה קרבונים וששים פרוטות. ומאחר שמגיע ממך, כמדומה לי, אם אינני טועה בחשבוני, שנים עשר רובלים וחמשים קופיקות, ומקודם, אם זוכר אתה, נשארת חייב שלשה רובלים ושמונים קופיקות, הרי עולה החשבון יחד בערכך ששה עשר קרבונים ושלשים פרוטות? נמצא, שמכאן ולהבא יגיע ממך, כפי הנראה, בערכך שבעה רובלים ושבעים קופיקות. הא? הכן דברתי, אם לא? ועכשיו הלא רוצה אתה בודאי בשטר חדש? הבה ואתן לך. עמוד, רב נחום, משוך וקח לך מספר. בפעם הזאת, אם ירצה השם, תזכה בגורל בלא שום תירוץ. הדבר הזה ברור ונכון בעיני, כנכון היום הזה, יום שלישי בשבת. ובכן? כבר בחרת לך? מה מספרך החדש? שמונה אלפים שש מאות ושלשה עשר? הלואי תהיה השעה הזאת שעת ברכה והצלחה! למה תתבונן אלי כל־כך, — פונה הוא ואומר אל שלום — בן שובב שכמותך? היכן אתה עומד ב„שירי־תפארת", נער פוחז שכמותך?

„שירי־תפארת" לנפתלי הירץ וויזל — זה שם הספר, אשר הביא הגבאי ל„הנער הפוחז", כי יקראהו ביחד עם עוד ספרים מספרי אדם הכהן לבנזון וקלמן שולמאן ורב יצחק דוב לוינסון. והנער הפוחז, בשבתו בחוץ על הספסל, ליד פתח השער, בלע את הספרים האלה, אשר היו בפיו כדבש למתוק. ראה אביו ושמח בלבו, כי בנו קורא כבר בספרים כאלה. עמד ושאלהו, אם מבין הוא לעומקם של הדברים, אשר הוא קורא. נבוך שלום והתבייש להגיד, שמבין הוא — כי איך אפשר לו לבן, שיתהדר לפני אביו? בא הגבאי במקומו והשיב לאביו, כי מבין הוא, הנער הפוחז הזה, מבין הכל — וכי למה לא יבין? ואף־על־פי־כן, לאט לו לנער הפוחז הזה אצל מאפו וסמולנסקין! למאפו וסמו־לנסקין אין בן־פטיטיה כמותו ראוי והגון עדיין. עוד לא הגיעה שעתו לכך! — כך מסיים הגבאי את דבריו. ודוקא מטעם זה, שעדיין לא הגיעה שעתו למאפו וסמולנסקין, חשקה נפשו של בן־הפטיטיה לעיין בספריהם, ולא נתקררה דעתו עד שהשיג אותם. אז פרש לקרן־זוית מוצנעת והתיהד עם ספרי מאפו וסמולנסקין וקרא בהם בסתר, באין רואים, ושתה בצמא את דבריהם.

הספר הראשון, שנזדמן לידו, היה ספור־האהבים המפורסם „אהבת ציון" לאברהם מאפו. את „אהבת ציון" בלע הנער מתחילתו ועד סופו במשך שבת אחת, בשכבו על עלית־הגג, שוכב וקורא ובוער כולו כאש. דמעות שליש שפך שלום מתוך קריאתו על גורלו המר של אמנון האומלל, בכה והתיפח בקול. ואהבה עזה הוצתה בלבו אל תמר היפה והחמודה מכל בנות ירושלים, אהבה עזה כמות, הדומה בכל לאהבת אמנון גבור הספור, ואולי עוד גדולה ועזה ממנה. על משכבו בלילה הגה בה, ראה אותה בחלום, דבר על לבה בלשון שיר־השירים, התרפק על צוארה, בקש אהבתה, חבק לה ונשק לה...

— — — — — — — — — —

למחר התהלך שלום כל היום כצל באהבתו את תמר. ראשו כאב עליו מאד ונפשו תעבה כל אוכל, עד כי היה הדבר לחידה בעיני האם־החורגת: „אין זאת כי דבר־סתר יצוק בו!" — כך אמרה האם־החורגת והתחילה להתבונן אל הליכות הנער ולשמור צעדיו, לדעת, מה זה היה לו פתאום, כי חדל לאכול?...

וסופה של „אהבת ציון" כך היה. על־ידי האורחים, המתאכסנים בפונדקו של אביו, נתגלגלו לו להנער שלום מדי פעם בפעם פרוטות אחדות בתורת שכר הליכה. מה עשה? הלך וקנה במחיר הפרוטות האלה כמה וכמה גליונות של נייר, תפר את הגליונות אחד אל אחד ועשאם מחברת אחת, סרגל את דפי המחברת בקוים ישרים מזה ומזה וקרב אל המלאכה: לכתוב ספור־אהבים, הדומה בכל ל„אהבת ציון" — ספור־אהבים חדש, ההולך בעקבותיו של מאפו, עשוי בלשונו ובסגנונו ובכל תבניתו, ורק נבדל ממנו בשמו. לא „אהבת ציון" יקרא לו, כי־אם „בת ציון", ולא אמנון ותמר שמות גבוריו, כי־אם שלמה ושולמית. ומפני שלא הספיקה לו השעה לעשות את מלאכתו יומם — מן הבוקר עד הצהרים, למד תורה בבית־רבו, ומן הצהרים ועד הערב היה מצווה ועומד לעזור בכל מלאכה בפונדק — לכן הכין את עצמו לעשותה לילה. ישב אל השלחן לאור המנורה והתחיל לכתוב את ספורו באותיות קטנות ועגולות, יושב וכותב וכותב, עד... עד אשר הגיע לאזני האם־החורגת קול חריקה משונה בדומית הלילה. פקחה עיניה וראתה אור בחדר הסמוך, מיד קפצה מעל מטתה, התגנבה לבוא חרש ברגלים יחפות ומצאה את הנער החוטא בשעת קלקלתו, כשהוא יושב אל מחברתו וכותב. עמדה והרימה קול־זועות נורא כל־כך, עד כי חרדו כל בני־הבית ממשכבותיהם ונבהלו לבוא אל מקום הסכנה. כסבורים היו כולם, כי דליקה פרצה בבית. לבסוף נתגלה להם, כי בשל הנפט הדולק היה כל הרעש הזה. „נפט תדליקו בבית כל הלילה כולו? — הלואי תדלק נשמתכם ותעלה כליל עד אור הבוקר בלהבות־אש, ובמיתה משונה, ובחלירע, ובשרפה, ובמגפה!"...

אחת לגנותה של האם־החורגת. ועל זאת אָמנם כבדה אותו האשה כבוד גדול בלבה. התהלכה עמו בנחת ובנעימות וברגשות דרך־ארץ, לא כאשר התהלכה, למשל, עם בניו, והרימה את ערכו בבית למעלה גבוהה — הכל לפי מושגה ויכלתה של אשה כמוה, שאף היא לא שבעה עונג בחייה ודרכה לא היתה סוגה בשושנים, אלא התענתה כל הימים תחת סבלה במצור ובמצוק, עבדה עבודת־פרך בבית הגדול לפי האורחים ולפי חבורת הילדים הרבים, שלה ושל אחרים.

ואפשר, שכל רגש־הכבוד לבעלה בא לה לאשה זו, מפני שראתה את הכבוד הרב, שהבריות חולקין לו בעיר, אף־על־פי שהכל יודעים, כי בין העשירים לא ימנה שמו, כי עמידתו דלה ועניה ובדוחק ימצא פת־לחמו. אשה פתיה וחסרת־בינה לא היתה, רק מרת־נפש וסוערה, נוחה לכעוס ולהתרגז, אינה מבליגה על רגשותיה ואינה כובשת אותם בלבה, אלא מוציאה את כולם החוצה כמו שהם... ומפני שבעלה לא עצר בעד רוחה הסוער ולא כהה בה מימיו על מענה־לשונה, לא הפריעה אף היא אותו ממעשיו וממנהגיו: לעיין בספר, לשחק באשקוקה או להשתעשע בשיחת־חכמים עם בני־אדם מן העיר. הנכנסים אצלו לבקרו. ובני־האדם, שנכנסו אצל נחום רבינוביץ לשוחח אתו בעניני חכמה ודעת ובהויות העולם, היו כולם משכילים ונבוני־דבר, רובם מצעירי העיר ונאוריה, בעלי־מח ובעלי־רגש, שמנה וסלתה של האינטליגנציה הפריא־סלאווית בימים ההם. זו היתה חבורה שלמה של משכילים נלבבים, שכולם ראויים להיות נכתבים בשמותיהם בספר ומצוירים כמו שהם, בכל קומתם וצביונם.

ראשון יבוא על הכתוב „הגבאי" — יהודי כבד ושמן ומסורבל בבשר, אך „בעל־מח", וגם, כפי שמרננים אחריו בעיר, אפיקורס במקצת, אף כי לובש הוא קפוטה ארוכה ומגדל פאות עבות. נחום רבינוביץ היה מעיד עליו ואומר, כי היהודי הזה ע מ ו ק הוא, מ ל א ו ג ד ו ש בידיעות הרבה. ימים רצופים היו שני אלה יושבים יחדיו, מפלפלים זה עם זה ומדברים ומרבים שיחה עד אין קץ ואין תכלית. מאין נטלו לעצמם דברים הרבה כל־כך? פעמים היה הגבאי מביא ספר אל הבית, ופעמים היה נושא ספר מן הבית. בעיני האם־החורגת לא מצא חן וחסד; עמדה וקראה לו „עבדקן" — על שם זקנו העבה והמסובך. ואולם בפי אנשי העיר נקרא בשם „הגבאי", על שם מלאכתו ופרנסתו, שהיה עוסק בשטרות של גורל, הבאים מסאכסוניה וברונשווייגיה, מחזיר על פתחי בעלי־הבתים שבעיר לחלק לאיש ואיש את השטרות ולגבות מהם את מחירם. האיש הזה היה ניכר במשקפיו השחורות, שחבש לעיניו התרוטות, ובערדליו העמוקות, שנעל לרגליו בין בימות החמה ובין בימות הגשמים. נעלים לא ידעו רגליו, רק ערדלים — פוזמקאות לבנים וערדלים. והיה האיש עני ואביון, אך בעל־בטחון גדול היה. היה בטוח, כי לקוחותיו, קוני שטרותיו, יבואו סוף־כל־סוף על שכרם ויזכו בגורל הראשון, ואז יבנה גם הוא מהם. וזכה יזכה, היה אומר, דוקא נחום רבינוביץ, הוא ולא אחר. כך הוא מבטיחו הבטחת־אמונים. וטעמו ונימוקו עמו: אין אף איש אחד בעיר, שיהיה זקוק כל־כך להגורל הראשון, כמו נחום רבינוביץ... אפשר, שאת ההבטחה הזאת היה מבטיח גם לשאר לקוחותיו, שמספרם היה רב, כמספר בעלי־הבתים שבעיר; ואולם נחום רבינוביץ האמין לדבריו ולתקוותיו בלבב שלם, ויחד אתו היה מחכה לגורל הראשון, כמו שמחכים לביאת המשיח, היה נאנח ועורג ומצפה בעינים כלות, כי עוד מעט ויבוא הגבאי ובשורה טובה בפיו: „מזל טוב, רב נחום! העלית בחלקך את עשרים והמשת האלף"...

גבור הרשימות האלה יזכור עתה, כי בכל פעם ופעם, כשהיה מגיע זמן הגרלת־השטרות האחרונה, היה אָביו מתהלך נסער ונרגש ולא מצא מנוחה לנפשו; היה נאנח אנחות תכופות, מפהק ארוכות, קם ומתמודד מכליון־נפש וכולו כאחוז־קדחת. ויחד עם האב היה אף שלום לוהט כולו, מחכה ומצפה לבוא היום הגדול בלב הומה ונפעם. בטוח היה, כי רק אָביו, רק הוא ולא אחר, מוכן ומזומן להעלות את הגורל הראשון בחלקו. וכאן חזרה ונשנתה שוב פרשת „האוצר" מימי שמואליק חברו, ידיד ילדותו — פרשה זו של חלומות ודמיונות בהקיץ. כל הימים הגה רק בגורל. את מספרי השטרות אשר לאביו ידע בעל־פה וראה אותם גם בחלום. הנער לא יכול להעלות על דעתו, כי האלהים יסתיר גם בפעם הזאת את פניו מבית אָביו וימנע את טובו ממנו. מה איכפת לו לרבונו של עולם, אם יפול הגורל על שטר אָביו? הן אלהים כל־יכול הוא; אין דבר אשר יקשה ממנו, ובפרט דבר קל כזה, אשר כאין וכאפס הוא בעיניו...

ושלום, בשבתו בחוץ על הספסל, ליד פתח השער, רואה מרחוק את הגבאי פוסע בערדליו העמוקות, הולך וקרב אל ביתם. והרי הוא קופץ ממקומו ורץ לבשר בשורה את אָביו: „הוא הולך!" — „מי?" — „הגבאי"... — „ומה בכך, אם הגבאי הולך?" — „הא כיצד? הלא היום יום אחרון לגורל!"...

כך אומר שלום לאָביו, מתבונן אליו ורואה, כי פניו המקומטים והמכורכמים חורו פתאום. בעיניו המלאות דאגה נצנצה אש קטנה וכבתה מיד.

הגבאי נכנס לבית, כולו נושם ונושף. חולה הוא מחלת האסתומכה, ולפיכך צריך הוא לעמוד רגע ליד הדלת, לשאף רוח ולברך את בני הבית בשלום. האָב אינו שואלו כלום. אילו היה דבר בפיו, היה אומרו בעצמו... הלה נגש ויושב אל השלחן, מפשיל את כובעו למעלה, מוחה את זעת מצחו בכנף בגדו ומספר חדשה, כי החום בחוץ גדול ונורא! אש אוכלת בחוץ, אש ממש!... שתיקה יפה. שניהם שותקים, גם האָב וגם הגבאי. אחר־כך מתחיל הגבאי לפתח את מטפחתו — מטפחת משומנת, אדומה וזרועה כתמים ירוקים, שריח דגים מלוחים נודף ממנה. במטפחת זו אצורים כל שטרות־הגורל. מוציא הוא מתוכה בידים שעירות ורועדות גליון גדול של נייר, כתוב מלמעלה למטה מספרים הרבה. מעיף עליו את משקפיו השחורות, מבקש וחוזר ומבקש בו. הס! כבר מצא את מבוקשו! נותן הוא את זגוגיות משקפיו השחורות בבעל־הבית:

— מספרך, רב נחום, הלא הוא כמדומה לי, אם לא טעיתי הפעם, ששה עשר אלף שלש מאות שמונים וארבעה?

וְאֵלֶּה הַנְּקוּדוֹת, טִירָתוֹ מְרֻכָּזָן—
הוֹנִים שֶׁל עָתִיד, מִי יֵדַע אֶת רָזָן?···
שׁוֹחֲקָה הַחַמָּה וּקְהַל־צְעִירִים קָרוּא
יִנְהֲרוּ בְּשׁוּרָה אֲרֻכָּה, יִנְהָרוּ···

II.

בְּרִמְמַת־כָּבוֹד נִגַּשְׁתִּי לַטִּירָה:
שָׁלוֹם לָךְ, אִמָּא־אוֹמֶנֶת אַדִּירָה!
וְרַב שְׁלוֹם בָּנַיִךְ בּוֹנַיִךְ, הַחוֹנְנִים
תּוֹרַת אוּמַנְתָּם, וְחַיֵּיהֶם מִתְרוֹנְנִים!
רְאִי, מִמֶּרְחַקִּים הֵן בָּאִים אֵלַיִךְ
גֵּרִים, מִשְׁתַּחֲוִים בְּכָבוֹד לְאֵלַיִךְ:
רְאִי, עַל מַדְרֵגוֹת הַשַּׁיִשׁ, יַלְקוּטָהּ
בְּיָדָהּ, דּוּם תַּעֲלֶה בַּת אִישׁ מִקַּלְקוּטָה;
וְעוֹלִים אַחֲרֶיהָ אָנֹכִי, יַפּוֹנִי,
כּוּשִׁי ועלם מִיהוּדָה, יְפוֹנִי···

דֶּגֶל בְּרֹאשׁ עַמּוּד, כּוֹכָבִים־וּפַסִּים,
נִשְׁקַף אֵלַי, דֶּגֶל־עַם גְּדָל־הַמַּעֲשִׂים!
מַבִּיט מֵעָל—וְעֵין נֶשֶׁר נִשְׁקֶפֶת,
כְּעֵין הַפָּז בּוֹעֵר, לְעַמּוּד הַצֶּפֶת·
רֹאשִׁי כָּפַפְתִּי לוֹ דוּם: נִצַּחְתָּנִי!
אַתָּה הֶעָשִׁיר וְאָנֹכִי הֶעָנִי·
בְּצִיּוֹן לֹא נִשָּׂא הַר־אֵל בְּרֹאשׁ הָרִים,
אֶרֶץ יְהוּדָה רֹאשׁ שְׁחוֹחַ לֹא תָרִים···

עָצֵב עַל כֵּן, נַפְשִׁי, צְמֵאָה לְאוֹרָה,
אֶשָּׂא לָךְ—כִּי מִמֵּךְ תֵּצֵא תוֹרָה!···

III.

בָּאתִי בַּחֲלַל בֵּית־הַמִּדְרָשׁ, וְנִבְלַעְתִּי
בְּגַלֵּי יַם סְפָרִים, וְלֹא עוֹד שָׁמַעְתִּי
קוֹל תְּפִלַּת־נַפְשִׁי, וַהֲגִיגָהּ נִשְׁתַּתֵּק·
נַפְשִׁי אֶל הֶגְיוֹן אַדִּירִים אֲרַתֵּק,
בּוֹנֵי־הָעוֹלָם, אַאֲזִין שִׁירֵי הִגָּלוֹת
סוֹד נֶפֶשׁ־אָדָם, סוֹד שְׁבִילֵי מַזָּלוֹת,
סוֹד כֹּחוֹת חֲבוּיִים בַּחֶבְרָה, בַּגְּשָׁרִים:
רָזֵי־הָאֵל, שֶׁהוֹרִידוּ בְּנֵי נְשָׁרִים
מִן שְׁמֵי־שָׁמַיִם, בְּחָכְמָתָם הִמְלִיטוּ—
וְאָדָם בְּכָל מַלְכוּת־הַטֶּבַע הִשְׁלִיטוּ···

עוֹד נַפְשִׁי שָׁרָה—וְעֵינַי נָשָׂאתִי,
וְשָׁב צַעַר יָשָׁן וָחַי בִּלְבָבִי·
נִתְקְלוּ עֵינַי בְּפְסִילֵי אַבִּירִים,
מְחַנְּכֵי הָעָם, מַלְכֵי עוֹלַם הַשִּׁירִים:
בַּיְרוֹן בְּצַד זֶה, וּבְצַד זֶה פֶּסְטַלּוֹצִי—
וְדָקַר וְהִכְאִיב עַד מָוֶת לִי קוֹצִי:
אֵי זֵכֶר לְאַדִּיר כְּהִלֵּל? כְּבֶן־זַכַּאי?···
צוֹלְלִים וְאוֹבְדִים בַּחשֶׁךְ מַעֲמַקֵּי,
מַעֲשֵׂי נִשְׁכָּחִים—וְאֵין לְחַיֵּי־הֶבְלִי
זֵכֶר כִּי־אִם בְּקִינוֹתַי וּבְאֶבְלִי···

(שיר שני יבוא).

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

מח.
הַגַּבַּאי·

האם־ההורגת הולכת כבוד לבעלה. — חבורת משכילים. — הגבאי בעל המשקפים השחורות ושטרות־גורל של סאכסוניה וברונשווייגיה. — תקות האב והבן ומפח־נפשם. — גבור הרשימות כותב ספור־אהבים בעקבות אברהם מאפו.

אכן גדולים ונפלאים היו כחות־נפשו ועצומה היתה גבורת־רוחו של היהודי החלוש הזה, של נחום רבינוביץ הצנוע והשוקט ובעל־המחשבות, שעמדו לו לשאת בדומיה את עול שעבודה של האם־החורגת, לשמוע בכל יום את מענה־לשונה ואת קללותיה, שהיו נתכות מפיה על ראש בניו כחצים שנונים וכאבני בליסטראות, לראות בעיניו את ענויי ילדיו הקטנים, הנאנחים תחת ידה הקשה, — לראות ולשמוע את כל זאת ולהחריש! את כל אשר הגה האיש הזה ונשא וסבל במעמקי לבו — אין לדעת. מעולם לא הוציא את רוחו החוצה ולא העביר על שפתיו אף מלה

כשורה, כי עבר בארצות־המלחמה לצד ידוע, בלתי־ראוי להיות הער והריין גם יחד בעבודת העזרה — זוהי שאלה, שאין אני נוגע בה פ ה. אבל כולנו מאמינים, כי לא הפריז הציר על המדה, בתארו לפנינו את המצב בצבעים שחורים כל־כך. אדרבה, מאמינים אנחנו, כי מיום ששב הציר ממלאכותו ועד עתה שונה המצב לרעה עוד יותר, מפני שיודעים אָנו, כי אחינו בארצות־המזרח של אירופה מוכנים לפורעניות, כי ראשונים הם לרעב ואחרונים ללחם, בשעה שחלוקת הלחם לרעבים נמסרת לשלטון. אם כן, אי־אפשר להניח, כי חוסר האמונה בדברי הציר גרם לתוצאות המעציבות.

והתוצאות מעציבות הן עד למאד. לפני ימים אחרים פנה הועד המאוחד, הממונה על עבודת העזרה, אל הקהל היהודי והודיע, כי הקופה של הועד ריקה, כי כל הכסף, שהיה בקופה, נשלח לארצות המלחמה, ומחכה הוא, הועד, להתעוררות חדשה מצד הקהל היהודי.

וההתעוררות החדשה אינה באה. ויסלחו־נא לי אם אומר, שספקות גדולה מנקרת אותי, אם תבוא גם מחר. וחושב אני, שמקור הקלקול מונח לא בקרירות־לבם של המוני עמנו, כי־אם בשיטת העבודה של העומדים בראש.

לא נחרב המעין, כי אם נסתמו הצינורות. לא כהה הרגש, כי אם נפצעה המחשבה.

ושיטת העבודה היתה משובשת מתחילתה, מופרכת מעיקרה, ותוצאותיה לא היו יכולות להיות אחרות מאשר הנן כעת.

יש שיעור לכחן של דמעות — מזון סעודה אחת, ויש גבול וקצב להשפעתו של רגש הרחמים — מדה קצרה; ואי־אפשר לבנות הצלה לאומית על יסוד דמעות בנות־רגע ורגש הרחמים בלבד. אי־אפשר בשאלות לאומיות — ושאלת הרעב, כשהיא מקיפה חלקים שלמים של העם, היא שאלה לאומית — לדחות את דאגת המחר למחר ולאמר: דיה לצרה בשעתה. במקרים כאלה צריך לעורר את ה ר ג ש ה ל א ו מ י ואת ה ה כ ר ה ה ל א ו מ י ת, צריך ל ח ש ו ב ע ת י ד ו ת ולהראות א ת ה מ ו צ א מ ן ה מ ב ו כ ה, כדי לחזק את הנותנים והעוזרים, שירגישו, כי י ש ש כ ר ל פ ע ו ל ת ם.

ונעלה הוא מעל כל ספק, כי לוא השכיל הועד, הממונה על העזרה, ולא צמצם את חוג־עבודתו רק בקבוץ הכספים, אלא היה יוצא להקהל היהודי הגדול והיה מברר את יחוסו ל ש א ל ת ק י ו ם ע מ נ ו, לא היה בא במיצר כזה גם במה שנוגע לשאלת הכספים. אין איש מאתנו דורש מאת הועד, שיקבל עליו את ההשקפה הציונית, אבל ההגיון הבריא דרש ודורש ממנו, כי יודה גלוי בההשקפה הלאומית שלנו, כי יודה גלוי, נגרה־נא לכל עמנו, שמכיר הוא במציאותו בתור לאום ו ש ר ו צ ה הוא בקיומו ושישתדל מצדו לעזור לקיומו עד כמה שידו מגעת.

הקהל הגדול אינו טפש, ויש לו הרגשה דקה, וחותר הוא על־ידי הרגשתו זו ומוצא את הסתירות הפנימיות שבחזיונות החיים. והקהל הגדול אינו מבין, איך אפשר לדאוג לקיומו של העם מצד זה, ומצד זה למנות עליו אפיטרופסים את ה„נתנים“ ואת ה„נתנסונים“. הקהל הגדול איננו מבין גם כן, איך אפשר, שאנשים הכופרים במציאותו של עמנו, יהיו חברים לועד, שמטרתו היא הצלת העם. ובשעה שבעולמנו שוררת ערבוביה כזו, בשעה שתהום רבה רובצת בין העם ובין אלה, שהרכבו אלופים לראשו, בשעה שהמנהיגים אנוסים לדבר בלשון עלגים, כדי להאפיל על השקפותיהם האמתיות, — אין פלא, שנכרתת האמונה מלבו של העם ואין מקום להתעוררות.

ומפני זה עולות אצלנו על השלחן הצעות רבות ושונות, שחשובות הן מצד עצמן וכדאיות להפתר בחיוב, עומדות מעט־קט על הפרק ויורדות כל־עומת שבאו, מפני שנסתמו הצינורות, אין יחס של אמון מצד העם לאלה, העומדים בראש, הממונים על ה ג ש מ ת ן של ההצעות.

בְּהַר בֵּית קוֹלוֹמְבִּיָה

מאת
שמעון גינצבורג

I.

עַל נְהַר הוּדְסוֹן מִתְנוֹסְסָה טִירָה,
חוֹמוֹת־כְּרַךְ סָבִיב לָהּ, וְהִיא בָּהֶן בִּירָה.
בִּירַת־הָרוּחַ וּמִבְצַר־הַמַּדָּע·
חוֹלְמָה בַּלַּיְלָה לְבַדָּהּ,
וְעִם הָנֵץ חַמָּה — פָּנֶיהָ מַצְהֶלֶת
לְקַבֵּל פְּנֵי בָנִים עַלִּיזֵי־תוֹחֶלֶת·
כְּיוֹנְקִים לְשַׁד אִמָּם, אֵלֶיהָ יִנְהָרוּ:
בְּשׁוּרָה רַבָּתִי־עָם, קְהַל־אוֹרְחִים קָרוּא:

אַלְפֵי נְקוּדוֹת — לֶעָתִיד מְאוֹרוֹת,
חֲלוּצֵי הָעָם, עוֹבְדֵי אַדְמַת הַדּוֹרוֹת···

וְאוּלַי דוֹר־בַּרְזֶל הוּא, וְיוֹרְשֵׁי הַזֶּרַע
אוֹתוֹ הַנְּחִילוּם הַמּוֹרִים לְהָרַע ?···
וְהָיָה דוֹר בָּא תּוֹפֵשׂ חֶרֶב הַמַּדָּע —
כְּדוֹר זֶה, חַלַּל חַרְבּוֹ, בְּיָדָיו הֶחַדָּה, —
לְדַכֵּא הַמְּדֻכָּא, וְעַמִּים חַלָּשִׁים
לְהָבִיא בְּעֶזְרָהּ בְּעוֹל אֲדוֹנִים קָשִׁים ?

דַפִּים בּוֹדְדִים

מאת

ד"ר שמריה לוין.

ב.

„ואחרי הרעש קול דממה דקה" — זה השער הייתי בוחר לי, לוא באתי לכתוב על־אדות ההצעות הרבות והשונות, שמלאו פה את חללו של עולמנו היהודי בשלש השנים האחרונות, ועל־אדות גורלן. הייתי בוחר בהשער הזה, מפני שאין אני מוצא שער נאה הימנו, מתאים הימנו, שיהיה הולם יותר את האופי של התיחסותנו להשאלות החמורות של חיינו ואת האופן, שבו אָנו משתמשים, מדי בואנו להנשים איזה דבר חשוב ורב־תוצאות בחיים. הננו עשירים במקום זה ועניים במקום אחר; עשירים אָנו בהצעות ועניים בתוצאות; עשירים, כשאנו מופיעים בתור מבטיחים, ועניים — בתור מקיימים; אוהבים אָנו את הקולות ואת הברקים בשעת לידתן של ההצעות — וקבורה חרישית, בשעה שאנו מלוין אותן לבית־עולמן.

והנני קולע הפעם אל העבודה על שדה העזרה לנגועי המלחמה, אל העבודה הפשוטה והאלמנטרית, המובנת לכל, שאין לה מערערין כלל, — אל ההצעות הרבות, שהיו כרוכות בעבודה זו, אל ההבטחות שלא נתקיימו ואל התקוות שנקברו.

על־ידי המשבר הכללי, שבא על אירופה כשואת־פתאום, נעתק העולם היהודי ממוסדותיו, ומרכז־הכובד שלו עבר בבת־אחת ממזרח למערב. עד המשבר האירופי תפסה היהדות האמריקאית בעולמנו אָנו הכללי רק מקום משועבד, למרות ערכה המספרי החשוב, למרות תנאי התפתחותה הנוחים והחפשים, הפותחים לפניה, כמו שרגילים לאמר, שערי אפשריות בלתי־מוגבלות, ולמרות מצבה האיתן האיקונומי. הפוליטיקה היהודית, שלא יצאה מן התחום הצר של שאיפה לשחרור א ז ר ח י, צמחה מערי־הבירה של מערב־אירופה, והיתה מסורה בידי קבוצות קטנות של „דואגים מושבעים" לטובת כלל־ישראל. והנחה גדולה היו עושים הדואגים המושבעים הללו, שהיו מתרצים בזמן האחרון לצרף לפעמים למנין גם את באי־כחת של היהדות המזרחית של אירופה ולטכס יחד עמהם עצה בדברים הנוגעים לא להדואגים, כי־אם לאלה, הזקוקים לדאגה, — מפני שהמערביים באירופה הביטו על „בני־אמונתם" במזרח מגבוה. מסורה היתה בידם של המערביים: להחזיק את מושכות הפוליטיקה בידם ולבלי לתת ל ז ר להתערב בענינים, העומדים ברומו של עולמם, והגינו על מסורה זו בכל כחם. ומה שנוגע להיהדות האמריקאית — לא השגיחו בה כלל. היהדות האמריקאית לא בגרה עוד, לפי השקפתם של האירופים המערביים, להשתתף בעניני הכלל. די לה, אם היא איננה נתבעת ואינה תובעת; תרעה עד שתגדל ותכנס לחברה. היהדות האמריקאית מורכבת היא משני מחנות: המחנה האחד של יוצאי אירופה המערבית, הדומה בהשקפותיו ובהלך־רוחו להיהדות המערבית של אירופה, והמחנה השני של יוצאי אירופה המזרחית, שאינו אלא סניפה של היהדות המזרחית. אם כן, נבלעת היהדות האמריקאית בתוך היהדות האירופית, מחנה בחלקו, מחנה בחלקו, שיצא ממנו, ואין שום צורך — לפי ההגיון של המערביים — להתחשב עמה בתור חטיבה של הכלל היהודי, ה ע ו מ ד ת ב ר ש ו ת ע צ מ ה. ובאמת הננו רואים, כי ההסתדריות האירופיות השתדלו למשוך לצדן את היהדות האמריקאית ולהכניסה תחת השפעתן בכל מה שנוגע להפוליטיקה היהודית הכללית.

והנה בא המשבר הכללי באירופה, והיהדות האמריקאית עלתה בקפיצה אחת לגדולה. בלי עמל ובלי לעבור את הדרך הארוכה של התפתחות הדרגית יצאה מסוג יהדות בלתי נתבעת ואינה תובעת ונכנסה לסוג אחר, לסוג של יהדות נתבעת מ א ת הכלל ותובעת ב ע ד הכלל. נתבעת מאת הכלל לבוא לעזרתו עד כמה שאפשר לה לעצמה ולרפא את ההרס החומרי בכחותיה היא, ולהיות תובעת את עלבונו ואת חורבנו של הכלל מ א ח ר י ם, מאלה, שבידם תלוי גורלו של עמנו, מאלה, שיש בידם לאמר למשחית: הרף! ומאלה, שיהיה להם כח־השפעה גדול אחרי כלות המלחמה.

והנה את הגדולה לקחה לה היהדות האמריקאית, — הנני מדבר על באי־כחה הרשמיים, — וכמה פעמים הכריזה על עצמה על־ידי באי־כחה, כי נכונה היא לעשות גדולות ונצורות, ותצא בהצעות מצלצלות, ותפרסם את הצעותיה בעל־פה ובכתב, ותשלח את דבריה עד קצות ארץ. הבטחות שונות צמחו ככמהין ופטריות, וכל אחת מהן כוללת בתוכה כמעט גאולה שלמה, לכל הפחות — גאולה מחרפת רעב בארצות פזורנו. ואחרי ההבטחות קול דממה דקה, כאילו אך בשגגה יצאו מאת מבשרי הישועה, בשגגה או כדי להרגיע את הרוחות הסוערות פה. ומכיון שנשתתקו בינתים הרוחות פה וקול התובעים מעבר לים נשתתק גם הוא מחולשה ומאפיסת הכחות, אין עוד שום נחיצות לקיים את ההבטחות.

• •

ציר מיוחד, בא־כחה של היהדות האמריקאית, הלך לארצות המלחמה לחקור ולדרוש את המצב כמו שהוא. ושב הציר הזה ונתן תשובה ברורה: שאלה אחת עומדת כעת לפני עמנו בארצות המלחמה, והיא — ש א ל ת ה כ ל י ו ן. לא שאלת הקיום, כי־אם שאלת הכליון, כלומר: הכליון אורב לחלק גדול מעמנו וצודה לקחת את נפשו, פשוטו כמשמעו. רבוא רבבות מאחינו גועים ממש מרעב ומקור, אין לחם לאכול ובגד ללבוש, הזקנים גוססים, הבינונים מתאמצים עוד לחיות והתינוקות — הם קנו כבר את מנוחתם. ובמבט של בקשה על הנפש פונים הרעבים והערומים לאחיהם המאושרים שבמדינה הרחוקה והשלוה — היא היתה עוד שלוה בשעה ההיא — ומצפים לעזרה. ואם רוצים אָנו, כך אָמר הציר, לסלק רק חלק מן החובה הגדולה, הרובצת עלינו כעת, אזי עלינו לאסוף תיכף סכום של עשרת מיליון דולאר, כדי להציל מידי מלאך־הרעב את טרפו, ועשרת מונים בסכום הזה עלינו לאסוף, כדי לתת את היכולת לאלה, שיצאו בשלום מתוך הסכנה, לבסס את מצבם בעתיד ולחיות חיים שאין בהם בושה וכלימה.

אם היה דוקא הציר הזה רצוי לרוב אחיו, אם התנהג

הקונגרס — לא במחשבתם של אלה, שנכנסו להסתדרות של הקונגרס אך כאילו כפאם שד, מפני לחץ חיצוני — לברוא הסתדרות, שתשתמש בשעת־הכושר, כדי להרים את קולה בתור באת־כחו של העם היהודי ולתבוע את זכויותיו האזרחיות, הפוליטיות והלאומיות מאת עמי תבל? וכעת בא הועד המכין ונועל את הדלת בפני ה„זרים", כלומר — בפני אלה, שגם בשמם הם ידבר, ואומר הוא בזאת לכל, שהוא בונה חיץ בין היהדות האמריקאית ובין היהדות העולמית. ויבואו האחרים, שעוד לא כהה הכח ההגיוני שלהם, וישאלו את היהדות האמריקאית: ומי נתן לך את הרשות לדבר בשם אנשים, שאת בעצמך הרחקת אותם ואינך נותנת להם דריסת־רגל בחברתך, מפני ש„זרים" הם גם בעיניך? יאמרו לה: ריבך ריבי וריב אחר אל תגלי.

ושלישית, חרפה היא לבני עם נרדף ונדח ונודד מגוי אל גוי להשתמש בכח ה„פאספורט" שלהם, להבדיל בין אזרח לזר בשאלות הנוגעות לגורל עמם המשותף. חרפה היא לבני גזע עתיק, שהגיע לפני אלפי שנה למדרגה של התפתחות גבוהה וחק חוק: כאזרח מכם יהיה לכם הגר הגר אתכם, ואהבת לו כמוך, — חרפה היא להם לבוא במאה העשרים ובשעת הרס, חורבן ואונס ולגזור על ה„גרים". ואת מי הם רוצים לרמות, ה„אזרחים" שלנו? אם הם מכוונים כלפי העם האמריקאי — הוא לא יבין אותם, מפני שיש לו מושגים אחרים על „אזרחים" ו„גרים"; ואם מכוונים הם נגד האלמנטים היהודים, שאינם רצויים להם מטעמים שונים, הם מעידים בזה על עניות כחותיהם עצמם. את מי שאי־אפשר להם להרחיק בכח השפעתם ובכח הזרוע הם מרחיקים בכח ה„פאספורט". ומשבחים אנו את בעלי האגרוף והזרוע על בעלי ה„פאספורט", מפני שהראשונים אינם מתעטפים למראית־עין בטלית שאינה שלהם. גסים הם ומופיעים בגסותם. ואילו האחרונים משתמשים בכח גס ורוצים עוד להמנות בין האסטניסים.

ואנחנו היינו מציעים, כי נגיש את עצומותינו לפני הממשלה הפרוסית, יען כי מאורע מעין זה קרה בפרוסיה לפני שנים אחדות, והממשלה הפרוסית הוציאה את גזר דינה. וכך היה הדבר: כשראו פרנסי הקהלות בפרוסיה, שזרם יהודי לאומי חודר לתוך הקהלות על־ידי ה„זרים", הגישו כתב־בקשה להממשלה, שתשלול מאת הזרים את זכות הבחירה בקהלה היהודית. ההסתדרות הציונית יצאה במחאה חריפה נגד עוות־הדין הזה והגישה גם מצדה בקשה להממשלה, שתכיר את זכויותיהם של הזרים, מפני שבעניני היהדות אין מקום להתפלגות לאזרחים וזרים. הממשלה הפרוסית, שמעולם לא היתה מפורסמת ביותר בתור מגינה על זכויותיהם של הזרים, הכירה הפעם את תביעותיהם הצודקות של הזרים, ולא נתנה לנגוע בזכיותיהם אפילו כחוט השערה. או אולי חושבים פה בחוגים ידועים, כי שאלת היהדות, עד כמה שהיא תלויה בקהלה הרשמית, היא יותר חשובה ויותר נכבדה משאלת היהודים?

כל הצטדקות שבעולם לא תמחה את החרפה מעל הועד המכין של הקונגרס. יש לפניו רק דרך אחת, והיא — של תשובה.

חִידַת הַמִּזְרָח.

יאמרו נא בעלי ההשקפה של המאטריאליזם ההיסטורי, כי הגורם האיקונומי הוא המניע הראשי בחיי החברה והעמים; יאמרו נא בעלי ההשקפה האידיאליסטית, כי השאיפה להנאצל והנשגב היא רוח החיה באופני המכונה הגדולה, שעל־פיה ישקו החיים, — ואולם רואים אָנו, כי השאיפה למזרח הטביעה את חותמה על מהלך ההיסטוריה של עמי אירופה בתקופתה האחרונה. עמים גדולים ורבים חלמו, עם עם את חלומו, על כבוש המזרח הקרוב או, לכל הפחות, על הכנסתו תחת חוג השפעתם הפוליטית. בין נהר פרת ונהר חדקל רוקם החלום של העם האנגלי על נתיבה מהודו למצרים, מארץ־הפלאות לארץ החרטומים, ועל מסילה ישרה מבירת גרמניה לבגדד העתיקה חלם את חלומו העם הגרמני. חלמו גם הצרפתים, חלמו גם הרוסים. והחלומות הללו התנגחו בנקודה אחת, ויצא מתוכם הסכסוך העולמי. ומענין הדבר, כי עוד הרבה זמן לפני פרוץ המלחמה, עוד בזמן שכל העולם היה מדבר על שלום נצחי ואחוה וריעות בין העמים, נסו לפעמים אחדים מ„יודעי בינה לעתים" לנבא עתידות, ובהנבאם תארו את הסכסוך הגדול העתיד לבוא, שיקיף את כל ארצות תבל, ויחליטו, כי המלחמה האחרונה תהיה דוקא במזרח, במקום ערש ילדותה של תרבותנו, במזרח, שממנו יצאה אורה לעולם, ועל־פי תוצאותיה של המלחמה האחרונה המזרחית הזאת יהיה נחתך גורלם של העמים. מעין חזיון של עמק יהושפט.

ואנחנו עומדים לפני החזיון נרעשים ונדהמים ומבקשים פתרונים.

בין כה וכה ובגדר העתיקה, מלאת הקסמים, בת „אלף לילות ולילה" בילדותה, נפלה ועברה מרשות לרשות. ולפנינו עוברת תקופה עשירה ומרובת הגוונים בחיי עמנו הגלותיים. ריש גלותא, ריש מתיבתא, דייני די בבא, ישיבת סורא ופומבדיתא, הגאונים, שהשאירו אחריהם ברכה מרובה כל־כך בספרותנו, שהשפיעו כל־כך על חיינו אפילו בהארצות הרחוקות ובהפנות הנדחות, ושמפיהם היה חי עמנו דורות ודורות. כל זה, המכוסה באבק דורות והנקרש במסורות ואגדות, קם כעת לתחיה בזכרוננו, ומרגישים אָנו, שהשם בגדד אינו לנו איזה שם מפשט, שם גיאוגראפי בלבד, כי בהרבה־הרבה נימים קשורים אָנו אל העיר העתיקה הזאת, בירת הכליפים, „שרתי במדינות" גם היא בימי אָשרה לפנים.

ומתי יהיה קץ הפלאות, ומתי תפתר החידה? אין איש מאתנו יודע. רק אחת נבקש: כי יאיר המזרח, כי תסור מעליו רוח־התרדמה שהיתה נסוכה עליו, כי יתעורר לחיים חדשים, וכי אנחנו נשתתף בפרוצס של תחיה זו בעבודתנו ונהיה שם לנושאי התחיה גם אָנו.

VOL. IV NEW YORK, MARCH 16, 1917 No. 3

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית | ניו־יורק, כ"ב אדר, תרע"ז | גליון שלישי

פרשת השבוע

„אזרחים“ ו„גרים“.

הועד המכין של הקונגרס היהודי קבל בישיבתו האחרונה החלטה, שלא תהיה לתפארת לא לאלה שהכניסוה בתור הצעה, ולא לאלה שצדדו בזכותה ושגרמו להתקבלותה. בהחלטה הזאת נשקפת הננסיות של רבים ממנהיגיה של היהדות האמריקאית, קטנות־מחם ופגימות־הרגשתם. על־פי ההחלטה הזאת חוסם הועד המכין את הדרך בעד ה„גרים“ מהשתתף בעבודת הקונגרס, כלומר: יכולים הם אמנם ה„גרים“ להשתתף בעבודת ההכנה, אם רק יש להם השפעה על דעת־הקהל, מותר להם אפילו להראות את מה ומי לקרב, את מה ומי לרחק, כמו שעשו רבים מהם גם עד כה, מבלי שאול את פי הדיינים המומחים של הועד ולקחת מהם עצה. בחסדו הגדול לא אסר עוד הועד השתתפות מעין זו — יש אומרים מקוצר רוח, ויש אומרים מקוצר יד לא עשה כזאת. אבל שלל מה„גרים“ את זכות הבחירה, כלומר: אין להם לה„גרים“ זכות להבחר בתור צירים להקונגרס. את ההצעה רבת־היושר הזאת הכנים מר יעקב שיף, ונתקבלה בתור החלטה על־ידי דעותיהם של אנשי־בריתו.

ולא על זה אנו מצטערים, כי היהדות האמריקאית, שאינה עשירה יותר מדי בכחות יוצרים על שדה העבודה הלאומית, שאינה יכולה לכל הדעות להתאונן בנדון זה, כי השפיעו עליה רוב טובה והיא אינה יכולה לקבלה, — כי זו הגבילה עוד יותר את כחותיה על־ידי הסייג החדש הזה. מאמינים אנו, כמעט בטוחים אנו, שהרוח החדש, המפעם כעת גם במחנה ישראל באמריקה, יפלס לו נתיב לתוך הקונגרס, למרות הסייגים והגדרים והחומרות, שהמציאו „המשגיחים על הכשרות“ של הקונגרס. אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח, ואפילו אם כסף־תועפות בכיסו, ומשרתים רבים עומדים לפקודתו מ י מ י נ ו ו מ ש מ א ל ו. מאמינים אנו, כי כשם שלא עלתה בידי „המשגיחים“ הנזכרים להגן על רבים מאלה, שנולדו בקדושה ובטהרה על אדמת אמריקה, וביחוד על הצעירים, מפני הלאומיות והציוניות, כך לא תעלה בידם להטביע את חותמם על הקונגרס ולהפוך אותו לבבואה של אספת „שתדלנים“ מהטפוס הידוע.

אבל על זה אנו מצטערים, בתור בני אדם בעלי־תרבות ובתור יהודים נאמנים לעמם, — על חטא שחטא הועד המכין של הקונגרס נגד עיקרי החופש, שהיהדות האמריקאית בעצמה חוסה בצלם ומשתמשת בהם, ועל העול, שאי־אפשר לכפרו, שעשה בנוגע לעמו.

ראשית, החוק השורר באמריקה בנוגע לה„זרים“, שאיננו נותן להם את זכות הבחירה לבתי־המחוקקים המרכזיים של המדינה עד שיתאזרחו בארץ, הוא חוק של ארצות־הברית המאוחדות, אבל איננו חל על המדינות הבודדות, ויש אמנם מדינות בודדות בארצות־הברית, הנותנות את רשות הבחירה לבתי־השלטון המקומיים גם להזרים, ובלבד שימלאו אחרי תנאים קלים ידועים (כמו דירה קבועה, עסק קבוע וכדומה). אם כן, יש מחמירים ויש מקילים בשאלת זכיותיהם של הזרים גם באמריקה, וכמדומה לנו, שאנשים בעלי־תרבות אינם מכריזים על החופש, כשהענין נוגע להם ולעצמם, ואינם חונקים אותו, כשהענין נוגע לאחרים, ובמקום שמתעוררת שאלה חדשה דנים לקולא ולא לחומרא.

שנית, לוא היה גם החוק של המדינות הבודדות באמריקה מחמיר בשאלת הזרים, כהחוק של ארצות הברית המאוחדות, גם אז לא היה להועד המכין של הקונגרס על מה להתלות, מפני שאמריקה היא בעד האמריקאים, אבל בעד מי — שמעו־נא, דיינים מומחים! — הולך הועד להכין קונגרס יהודי? האם ידברו בהקונגרס הזה על־דבר מצבם של יהודי אמריקה? האם על זה יתוכחו, על זה ידונו ועל זה יחליטו? האב לא עלתה במחשבתם של יוצרי

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. MARCH 16. 1917 No. 3 (53)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה......3.00 לחצי שנת...$1.50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנה......$3.50 לחצי שנת...$1.75
לפחות מחצי שנה אין התתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year....$3.50 Six months..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים

ענבי סאדובסקי דזשוליום לין

מאורשים

ברכתי מעֹומק לבי פנימה,
נפשי הומיה,
ציצים ופרחים יקשטו דרכיכם,
יין אהבה תמיד ישכרכם,
ורק זיק אהבה לארצנו,
נא אל תמנעו.

בן־ציון כהן.

ליפשיטץ פרינטינג קא., 217 איסט בראָדוויי, ניו יארק

לאומיות משותפות; ד) להלחם נגד רוח ההתבוללות בכל מקצועות החיים היהודיים; ה) למשוך את האורתודוכסים והבלתי־מפלגתיים להעבודה הלאומית; ו) העבודה הלאומית והציונית תעשה ברוח דימוקראטי, וצריך להתאמץ לחבב את הרעיון הציוני והלאומי על ההמונים הגדולים; ז) להמשיך את העבודה החיובית לשם התפתחות הלשון העברית והפצתה במרץ כביר; אולם באותה שעה צריך הועד להזהר, שלא לבחור בתכסיס המתנגד להלשון היהודית המדוברת ולבית־הספר העממי היהודי.

* * *

הכנסות הקרן הלאומית.

— הלשכה הראשית של הקרן הקיימת לישראל באמריקה מסרה לנו דין־וחשבון של הכנסותיה בחודש יאנואר, 1917: נדבות כלליות — 11,551.18 דולארים; קופסות — 1,129.41 דולאר; ספר־הזהב — 518.40 דולאר; תוים — 290.54 דולאר; יער הרצל — 280.41 דולאר; כברות־ארץ (דונאמים) — 75.00 דולאר; בתים לתימנים — 60.00 דולאר; הקרן הקואופיראטיבית — 10.30 דולאר; טלגראמות של ברכה — 1.00 דולאר; נדבות שנתיות — 1.00 דולאר.

סך־הכל: 13,917.24 דולארים.

שונות

עבודת העזרה באנגליה.

המנוח הקדיש את חייו ללמוד התלמוד וחכמת ישראל במשך עת ארוכה דבר לעזרת נגועי המלחמה. כאשר הגיעו הידיעות המעציבות הראשונות על־דבר מצב היהודים בליטה ופולאניה, היו בני הגיטה, אלה שבאו לאנגליה מארצות־המזרח שבאירופה, היחידים שנענו לקול הקורא לעזרה והסתדרו לעבודה. היהודים העשירים היו עומדים מרחוק, או שמים כל מעינם בפליטי בלגיה, שכמעט נעשה באנגליה ל„מודה" לעזור להם.

אולם מעט־מעט הקיפה הזעקה היהודית גם את השדרות העליונות, ועתה, כעבור שנתים ומחצה מיום שהתחילה המלחמה, אנו מוצאים את יהודי אנגליה, למקטנם ועד גדולם, עומדים על המשמר, מסודרים ומאורגנים לעבודה.

ה„פונד לעזרת נגועי המלחמה היהודים ברוסיה", שהלורד רוטשילד עומד בראשו, מכניס את הסכומים היותר גדולים; והיו ימים שהועד הזה היה שולח מדי שבוע בשבוע חמשים אלף רובלים לועד המרכזי בפטרבורג. שני לו הוא „הועד המרכזי של יהודי פולאניה", שעובד בחוגי האורתודוכסים, ביחוד בבתי־הכנסיות. מקום חשוב ביותר תופס ה„פונד של הפועלים", שעומד על דעת עצמו ומחלק את כספיו על־ידי ועדי־הפועלים ברוסיה, פולאניה וארץ־ישראל. ועד זה עוזר גם למשפחות היהודים האויסטריים, העצורים על־ידי הממשלה האנגלית.

בזמן האחרון נוסף לכל אלה ה„פונד של אגורה" (פעני־פאנד). מאות מתנדבים צעירים — בהם הרבה תינוקות של בית־רבן — יוצאים מדי יום ראשון, ובכל הזדמנות אחרת שבאה לידם, לאסוף אגורות לעזרת היהודים נגועי המלחמה.

כל הועדים הנזכרים, שעבודתם רפתה מעט לרגלי „שאלת היהודים הרוסים" באנגליה, מתכוננים עכשיו להתחיל בעבודה ותעמולה חדשה, שתתן להם את האפשרות להגדיל את סכומי העזרה הנשלחים לארצות־המלחמה.

* * *

המגפה בירושלים.

ידיעות מעציבות נתקבלו בועד הזמני הציוני על־דבר המצב הסאניטארי בקרב יהודי ירושלים. מאתים שלשים וששה יהודים מתים שם מדי חודש במגפת הטיפוס ומחלות אחרות, המתהלכות בעיר זה כששה חדשים. הרופאים הירושלמיים טיכו וכהן, אשר עבדו בחרף־נפש ועשו את כל אשר היה ביכלתם לעצור בעד המגפה, היו קצרי־יד מעזור לכל החולים, אשר פנו אליהם בבקשת עזרה מדיצינית. ובעיר מורגש ביחוד חסרון רופאים עוזרים וסמי־רפואה, שהם ביוקר גדול.

הידיעות הנזכרות עוררו שוב את הסתדרות־הנשים הציונית „הדסה" באמריקה לגשת אל העבודה, שהתחילה עוד לפני חדשים אחדים, והיא: הרמת קרן של מאת אלף דולאר, הנחוצה למשלוח אכספדיציה מדיצינית לארץ־ישראל. באכספדיציה יכנסו עשרה רופאים ועשר חובשות, שיביאו אתם מכאן את כל המכשירים וסמי־הרפואה, הנחוצים ביותר.

למטרה זו עוברות עתה חברות „הדסה", ובראשן הנשיאה מרת הנריטה סולד, בכל ערי אמריקה החשובות, והן מקוות לאסוף את הסכום הנחוץ בעתיד היותר קרוב.

* * *

דוב בר רטנר.

מווילנה נתקבלה הידיעה, שביום 24 פברואר מת שם החכם התלמודי הידוע דוב בר רטנר.

המנוח הזה הקדיש את חייו ללמוד התלמוד וחכמת ישראל במובנה הרחב, והשאיר אחריו הרבה כתבים, שעשו לו שם בספרות הרבנית. מהם כדאי להזכיר: „סדר עולם רבה", „אהבת ציון וירושלים" — הערות והארות לתלמוד ירושלמי, שיצאו מהם עד עתה שלשה כרכים.

המנוח השתתף גם כן בשורת מאמרים על ענינים שונים ב„המליץ", „הצפירה" ועוד עתונים עברים.

שלום לעפרו.

* * *

מחיי האגודות.

— לסניף השלישי (העברי) של „פועלי ציון" תהיה אספה ביום הששי, ט"ו אדר, באולם הסניף, 188 רחוב לודלאו. החברים מתבקשים לבוא בשעה השמינית בדיוק. אורחים רצויים.

— במוצאי שבת, ט"ז אדר (10 מארץ), תהיה ל„אחיעבר" אספה מעשית וספרותית באולם בית־הספר „יבנה", 201 איסט ברודוויי. מביני עברית מתבקשים לבוא.

— הד"ר דזימס רוסיל, זקן הקולג למורים באוניברסיטה קולומביה, ירצה ביום א', 11 מארץ, אצל „אגודת המורים היהודים" באולמם, 31 מערב רחוב 110, על הנושא: „מקומם של חיי קבוצה בדימוקראטיה האמריקאית".

לחברת „הכנסת־אורחים“. כאלפים איש ואשה השתתפו בועידה זו, רובם אימיגראנטים, שנכנסו בעזרת החברה הזאת לארצות־הברית.

האספה נפתחה על־ידי נשיא החברה, השופט ליאון סנדרס, שנתן דין־וחשבון מפורט על פעולות החברה בשנה האחרונה ודבר על־אדות ההכנות, שעל החברה לעשות לעתיד הקרוב.

מן הדין־והחשבון נראה, שבשנת 1916 באו לארצות־הברית 10,802 אימיגראנטים יהודים, מהם הרבה שנכנסו דרך סיאטל של וואשינגטון, שחברת „הכנסת אורחים“ פתחה שם מחלקה מיוחדה. ראוי לציין, שהקהלות היהודיות במערב הארץ תמכו בחברה בעבודתה זו בעין יפה וביד פתוחה.

מר ה. פישל, גזבר תחברה, הודיע, שהגרעון בקופת החברה גדול בשנה זו ביותר, ובקש מאת הנאספים לתמוך בחברה.

— הועד לבתי־הספר העממיים ובתי־המחסה לילדים בוארשה שלח דין־וחשבון על חלוקת 10,000 הדולארים שנתקבלו שם על־ידי הסופר יעקב דינזון, מאת ועד־העזרה באמריקה.

לבית־הספר ברחוב גינשה — 3080 רובלים; ברחוב טווארדא — 2450,50 ר.; ברחוב נובוליפיה — 1949,50 ר.; ברחוב לישנה — 2174,50 ר.; ברחוב דזילנה — 1971,50 ר.; ברחוב קארמליצקה — 2516 ר.; לבית־המחסה לילדים שעל־יד בית־הפועלים — 1283 ר.; לבית־המחסה שעל־יד חברת־ההשכלה — 915 ר.; לבתי־ספר בערים אחרות 650 ר. בסך־הכל — 22,288 רובלים. נשארו בקופת הועד — 3663 רובלים.

בבתי־הספר והמחסה הנזכרים מתחנכים כאלפים ילד. התמיכה ניתנה לכל בית ובית לפי מספר הילדים שמתכלכלים שם.

— השלטון העירוני במאנציסטיר של אנגליה אסר למסיתים לערוך יום־דגל לטובת נגועי המלחמה היהודים. האסור הזה בא אחרי מחאות היהודים בעיר ההיא כנגד פעולות המסיתים, הרוצים להשתמש באסון העולמי למטרות־השמד שלהם.

לפני זמן מה הוצא אסור כזה גם בלונדון.

— בספרד נפתח עתה בפעם הראשונה, לאחר 415 שנים, בית־כנסת יהודי. בחגיגת חנוכת־הבית השתתפו הד"ר מאכס נורדוי והפרופיסור יהודה.

— מערכת „התורן“ קבלה טלגראמה מאלכסנדריה של מצרים מאת מר ז. גלוסקין, כי הידיעה, שבאה בגליון מ"ו של „התורן“ על־דבר סגירת בית־הספר לפליטים שם, איננה נכונה. בית־הספר פתוח ועבודת הלמודים בו עולה יפה. נתמך הוא על־ידי ועד הפליטים אשר באלכסנדריה.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

האספה השנתית של ציוני ווארשה.

בווארשה נקראה ביום 11 יאנואר שעבר האספה השנתית של ציוני המקום בתתיאטרון העממי. באספת השתתפו יותר מאלף איש.

אחרי נאום הפתיחה, שנשא ראש הועד הציוני בווארשה, מר ה. פארבשטיין, קרא המזכיר, מר יצחק ניסנבוים, דין־וחשבון על פעולות הציוניים בווארשה בעשרת החדשים האחרונים. מן הדין־והחשבון הזה אפשר ללמוד, עד כמה התקדמה עבודת הציוניים בבירת פולאניה בימים האחרונים.

במשך הזמן הזה נמכרו בווארשה 2,400 שקלים, תחת אשר בשנה הקודמת עלה מספר השוקלים רק ל־1,264. לטובת הקרן הלאומית נקבצו בעשרת החדשים האחרונים סכום של 3667 רובל, לעומת 1000 רובל בחמשה עשר החדשים, שקדמו להם. בהשגחת ועד־החנוך הציוני קיימים עשרה בתי־ספר עממיים, שלשה בתי־ספר ללמוד מלאכה ואומנות ובית תלמוד־תורה אחד. מספר התלמידים בכל מוסדות־החנוך האלה עולה ל־3300, ומספר המורים — 110. שפת־ההוראה לכל מקצועות־הלמוד העבריים בבתי־החנוך האלה היא הלשון העברית. שפת־ההוראה למקצועות־הלמוד הכלליים שונה היא: עברית, יהודית המדוברת ופולאנית. ועד־החנוך דואג גם להלבשת רוב התלמידים ולהנעלתם. תקציב בתי־הספר האלה הוא 8,000 רובל לחודש. מפעולות הציוניים במקצוע התעמולה כדאי לציין את הדימונסטראציה הנהדרה, שנערכה על־ידי אגודות המתעמלים מיסודם של הציוניים בל"ג בעומר, ואת האספות העממיות הגדולות בכ' תמוז (יום מות הרצל).

הדין־והחשבון מדבר גם על פעולות הציוניים במקצוע העבודה הצבורית. באמצעות הלשכה הציונית קבלו שבעת אלפים יהודים בווארשה מקרוביהם באמריקה מיום הראשון למאי, 1916, עד יום הראשון ליאנואר, 1917, שבע מאות אלף מארק ועשרים וחמשה אלף מכתבים. הלשכה הציונית יסדה תחנה להספקת פחמים. מארבעים וחמשה אלף מארק, שנתקבלו מאת הציוניים בארגנטינה, חלק הועד בין נצרכי העיר במזומן שלשים אלף, וחמשה עשר אלף מארק — בפחמים, שקנה במחיר נמוך. הועד עומד בחליפת מכתבים עם ארבעים וחמש אגודות ציוניות בערי־השדה. האגודות האלה אספו בשנה שעברה לטובת הקרן הלאומית 4,623 מארק ולטובת קרן־העזרה בארץ־ישראל — 2,263 מארק. גם ועד־החנוך הרחיב את חוג עבודתו מחוץ לגבולות ווארשה ויסד באחדות מערי המדינה בתי־ספר, גני־ילדים ועוד מוסדות־חנוך.

הדין־והחשבון מסיים בפעולותיהם של ציוני ווארשה במקצוע הפוליטיקה היהודית הלאומית בפולניה. הציוניים דורשים בכל מוסדות השלטון העירוני והממלכתי באי־כחם של היהודים במספר יחסי (לפי כמות התושבים היהודים) ושלטון־עצמי בכל מה שנוגע להעניני היהודים הספיציאליים.

אחרי וכוחים ארוכים, שבהם נגעו המתוכחים ביחוסו הקיצוני של הועד לעברית ובשאלת התחדשות הופעת „הצפירה“, שנפסקה לפני זמן־מה, נתקבל הדין־והחשבון בהכרת־תודה להועד בעד פעולותיו הפוריות.

בישיבה האחרונה של האספה נתקבלו ההחלטות האלה, שהוצעו על־ידי מר א. ל. שאלקוביץ (בן־אביגדור), ד"ר גוטליב ועוד:

א) להמשיך בעבודה הציונית ביתר שאת ומרץ; ב) להגן על זכויותיהם האזרחיות, הלאומיות והדתיות של היהודים באומץ־רוח ובהברת הכבוד הלאומי העצמי; ג) להתאמץ, עד כמה שאפשר, לאחד את כל הקבוצות הלאומיות לשם פעולות

„האמריקאי“ שם, במקור הצנור, שהשפיע לכאן זרם של תורה, של חכמה ושל מעשים טובים.

„שם היתה ההשקפה מוכנת ומזומנת: אמריקה היא ארץ הדולאר, ההמוניות וחוסר־הכשרון. באופן היותר טוב היה האמריקאי חזיון מתמיה ומגוחך, באופן היותר רע — פגם במשפחה. טרם נגשו לסופר יהודי־אמריקאי — וכבר בזו לו: פרי אמריקה! בטלוהו אך ורק מפני — שהרי אינו אלא אמריקאי ואין לו שום תקוה. וכנגד זה, אם חננוהו ודברו עליו טובות, הרי עשו זאת רק מפני — שעלוב־נפש זה אמריקאי הוא, ואין מודדים אותו במדה שמודדים את בני־האדם מן הישוב, וצדקה עשו עמו, שהחליקו לו ברחמים על ראשו.

„עלבון היה בזה, אבל סבלו והחרישו — וכך נמשך הדבר עד שהתחילו להופיע אורחים ספרותיים מרוסיה, ואמריקה התחילה להשתחרר מעול ההגמוניה הרוסית. אז התחילו להתבונן, להשוות אחד אל אחד, ואז לבשו רוח גבורה והתחילו להתרגז למראה האורח, המשתמש בהכנעה, שהוא פוגש פה, ומבטל בהבל פיו כל דבר, שריח אמריקה נודף ממנו, או, באופן היותר טוב, מאיר פנים ממרום כסא־מלכותו בבת־צחוק של שליט, חונן ומחלק ברוח נדיבה שבחים, שתוכם רצוף עלבון.

„והמסקנה היא לעת־עתה — דברי איום ואזהרה: צריכים אנחנו סוף־כל־סוף לבאר וללבן את טענותינו ולהוכח בנושא זה — אנחנו והם!“

הרצאת הספור הנוגה הזה על „המושפלים והנעלבים“, ההרצאה האליגית, אמנם נוגעת עד הלב — ואולם לידי תכלית רצויה לא יבוא הכותב בזה לעולם. הן סוף־כל־סוף אין זו שאלה, שצריכה להעסיק רק מנין של סופרים „אמריקאיים“ מצד אחד ומנין של סופרים „רוסיים“ מצד שני, ואין פתרונה תלוי בתוצאות הוכוח, אשר יתעורר בבית־משתה־הקפה או בקרן־זוית של העתונות. שאלת ה ר ב י ם היא — שאלת ההכרה הטבעית ורגש־ההערכה הישר, הנטועים בלב העם, ואף בעומק הלב של הסופרים עצמם. העם — בחלק זה של העם, המבקש לנפשו סביבה רוחנית לאומית, הכתוב מדבר — אינו גודר גדרים ואינו מציב גבולין בעניני יצירה לאומית בין „אמריקה“ ובין „רוסיה“, אבל גודר הוא גדרים ומציב גבולין בין „טוב“ ובין „רע“ ביצירה הלאומית. את הטוב הוא מקבל מאת יוצרי־רוחו, ואת הרע — איננו מקבל. אין לנו ספרות מחולקת ומפוררת לארצות ולגלילות. אין לנו לא ספרות של רוסיה ולא ספרות של אמריקה. יש לנו ס פ ר ו ת א ח ת, הספרות היהודית, ולפי הנוסח שלנו — הספרות העברית, המונה את שנות קיומה והתפתחותה מ„בראשית“ ועד הנה. כל הנכנס לתחומה של הספרות ה ז א ת, כדי להרחיבה ולהפרותה, מתאזרח בלב העם ומתקבל על דעתו, וכל היוצא מתחומה לתעות בדרכים עקלקלות — אל יבקש כבוד לעצמו במקדש העם, העומד במרכז חייו ובתהום סביבתו הרוחנית.

הספרות היהודית באמריקה, או — יותר נכון — ה ע ת ו נ ו ת היהודית באמריקה פרשה מראשית צמיחתה לדרכים שוממות, שאין רוח העם תועה בהן לחפרות את נטיעותיהן ואין טל נשמתו יורד עליהן להשקותן. הספרות היהודית באמריקה לא בת הנצח הלאומי היא ולא המשך מסורתו, אלא בת הרגע. מרגע לרגע נבראה, ולפיכך השפעתה רק לרגע. אין לה מולדת, ואת אבותיה לא תכיר. ברחוב נולדה, ברחוב קבלה את צביונה הרוחני וברחוב היא הולכת ומסתאבת. ולפיכך היא מתקבלת על דעת העם רק ברחוב, ואילו אל ביתו ואל מקדשו לא יביאה לעולם...

הספרות היהודית ברוסיה ופולאניה בת המסורה היא. לא המסורה הספרותית ה י ה ו ד י ת, שימיה קצרים — את ראשיתה ראה זקן סופרינו, החי אתנו כיום, — אלא המסורה של התרבות הלאומית כולה, המסורה של האומה כולה. ביצירותיהם של מנדלי מוכר־ספרים, של שלום־עליכם ושל פרץ מקשיב העם ושומע את הד המסורה הלאומית, את הד הדורות, הנשא מעמקי העבר אל צפונות העתיד. ואף כי הדשה היא השפה וחדשים הם הדברים — הרגש הוא עתיק ומשומר, רגש־הקיום הטבעי, הנמסר בחיי עם מדור לדור ומחבר ומצרף דור לדור. ואת הרגש הזה הכיר העם — וקיימו וקבלו באוצרותיו.

הספרות היהודית באמריקה לא בנתה את בנינה על יסוד הרגש הטבעי הזה, הרגש הגדול והמאחד, כאבן־גזית אחת, אלא עשתה את יסודו חצץ — חצץ רגשות זרים, קטנים ומפוררים. את הרגשות האלה לא יבין העם ולא יכיר ולא יקבלם על לבו לעולם. וחבל על הקינה המרה של עובדיה הנעלבים, שאינם מכירים עדיין את מקור עלבונה ועלבונם...

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹרָעוֹת

— ה„ועד המחלק המאוחד“ הוציא את הכרוז הבא להלן אל יהודי אמריקה:

„מכל ארצות־המלחמה באים אלינו קולות קוראים לעזרה, קולות אלפי אחינו, הגועים ברעב. עיניהם נשואות אלינו, האחים המאושרים, הנהנים מכל טוב בארץ־השלום, ואנחנו — דוקא בעת האחרונה, שהרעה הגיעה עד מרום קצה, קפצנו את ידינו מהם ותדלנו מתמוך בהם כבתחילה.

„אי־אפשר, ששויון־רוחנו זה בא מדעת; אנחנו רק שכוח שכחנו לחשוב על־אדות אחינו הפגועים ולהעריך את גודל אסונם. בכל אופן, עובדה היא, כי הידים, המושטות אלינו לעזרה, שבות ריקם — ואשמתנו היא!

„הועד המחלק המאוחד שלח על־ידי גזברו לפני שבועות אחדים את כל הכסף שהיה ברשותו לאירופה ולארץ־ישראל. קופתנו ריקה עתה, ואין ביכלתנו להושיט יד־עזרה לאחינו הסובלים בעתיד הקרוב, אלא אם תעזרו אתם לנו בכסף ובעבודה“.

— ביום ד׳, 28 פברואר, היתה הועידה חשנתית חשמיבית

שישנם עוד תרגומים אחרים, שיש לנו ללמוד הרבה מהם, כגון תרגומו היוני של עקילס, המתרגם לא מלה במלה בלבד, אלא גם אות באות. גם תרגומיהם היונים של סומכוס ותיאודוטיון, התרגום הסורסי והתרגום הרומאי, יוכלו להיות לנו למורי־דרך. ברם, תרגום השבעים הוא היותר חשוב שבכולם.

(סוף יבוא).

בְּעִתּוֹנוּת וּבַחַיִּים

מאת

י. א ב י ת מ ר.

ב ת ה מ ס ו ר ה ו ב ת ה ר ג ע.

מה בין הסופרים היהודים ברוסיה ופולאניה לבין חבריהם באמריקה? במה זכו הראשונים, כי נתנו להם אצלנו מקום מכובד בראש, ב„מזרח" חיינו הרוחניים, ובמה אָשמו האחרונים, כי פנו להם בבית־המדרש של היצירה היהודית קרן־זוית עלובה, פנה נדחת, ליד הדלת והמזוזה? מרוע זכו סופרינו ומשוררינו אשר במזרח־אירופה להעלות בחלקם את כל הגאון הלאומי ואת כל הכבוד האמנותי, שדורשי ערכין בעמנו ביחד עם טובי הקהל ונבוניו מונים וקובעים בתרבותנו החדשה, המודרנית, והסופרים היהודים באמריקה כאילו גורשו בחזקת־היד מהסתפח בה„פאנתיאון" של הספרות היהודית, בגן־עדן העליון של היצירה הלאומית — מקום שסופרי ישראל וחוזי חזיונותיו יושבים וזרי־דפניהם בראשיהם ונהנים מזיו שכינתם? האין בזה משום חנופה ומשוא־פנים לצד אחד ומשום עול ועוות־הדין לצד שני? האין בזה, לכל הפחות, משום ט ע ו ת, טעות עיקרית, ששרשיה נעוצים במשפטים קדומים ובחוסר ידיעה בענין המדובר ובאמונה עורת בישן ובמקובל — אותה הטעות הנצחית, החוזרת ונשנית גם בשאר מקצועות החיים והחברה? ועוד גם זאת: האם לא הגיעה כבר השעה לעקור את הטעות הזאת משרשיה ולזרוע אמת במקומה — א מ ת ח ד ש ה? האם לא הגיעה כבר השעה לקום יום אחד ולעשות שנוי ערכין בכל המקצוע הזה — לקבוע לכל ערך וערך ולכל סופר וסופר מקום חדש ומחיר חדש לפי מדת ההבנה והאומדנה פ ה, בארץ החדשה הזאת? הן סוף־כל־סוף גם פה, ברחוב־היהודים האמריקאי, יש סופרים ומשוררים ואמני־העט, הכובשים לבבות הרבה. הן סוף־כל־סוף גם פה נעשה איזה דבר ונדפס איזה דבר, כדי לתפוס מקום שהוא בארון־הספרים של אדם מישראל. הן סוף־כל־סוף נבראה פה עתונות יהודית ר ח ב ה, ונוצרה גם ספרות יפה, וקמו משוררים ידועים, והוכן תיאטרון יהודי, ו ג ו ר ד י ן הק פה נתגלה... הן סוף־כל־סוף אי־אפשר לנקר את עיני האנשים! ולמה איפוא באים לכאן בני־האדם האלה מבתי־הקפה של ווארשה וברלין, מתהלכים בין חבריהם חניכי ה„איסט סייד", כבני עם־סגולה, כאצילי חנזע לבני־המצה, מתנגדרים ומתנפחים לפניהם בנוצותיהם היפות, בזים להם בלבם ומעיקים עליהם בגדלותם ובסבל־הירושה שהביאו אתם מעבר לים?

השאלה החריפה הזאת, הנוגעת ל כ א ו ר ה רק לקבוצה קטנה ומצומצמת של סופרים ואנשי־עט ברחוב־היהודים בניו־יורק, ו ב ע י ק ר — לכל הסביבה הרוחנית של היהדות המזרחית באמריקה, — השאלה הזאת עולה מזמן לזמן על שלחן העתונות היהודית פה. אצל גסי־הרוח, שאינם מדקדקים בלשון נקיה ובנימוסי דרך־ארץ, לובשת היא צורה של מרידה רגילה — מרידת עבדים, המתפרצים מפני אדוניהם — ומתגלית במשטמה עזה לכל דבר הבא מעבר לאוקינוס, מ„ממלכת האצילים", לכל חזיון נשא, הגבוה מבצת קיומם השפל, לכל רעיון נאצל, העומד למעלה מהשגתם הקצרה. ואולם גם אניני־הדעת נרגנים באהליהם על המנה הדלה, אשר חלקה להם ההיסטוריה היהודית בעולמנו הרוחני לעומת החלקה השמנה, אשר נפלה בגורלם של חבריהם בארצות אירופה. הרגש ה„פאטריוטי", המפעם בארץ הזאת כל מנין של עשרה, המתפללים יחד תחת כפת־גג אחד, וכל קבוצה קטנה, המתכנסת לצרכיה לקלוב אחד, — הרגש הזה אינו נותן מנוח גם לענוי־הרוח שבקרב הסופרים היהודים, חניכי ה„איסט סייד". „ההגמוניה הרוסית" — זה שם היתוש, המנקר במחם. כלומר: מאין לקחו להם הסופרים היהודים חניכי ארץ רוסיה קרנים לנגח את חבריהם באמריקה ולשפוך עליהם את ממשלתם הרוחנית? ומפני שאנשי־נימוס הם ובעלי־טעם, אינם מתפרצים מפני רבותיהם „הרוסים", אינם קושרים קשר עליהם, אינם זורקים אבן בחלונם. רק שאלה הם שואלים. תורה היא — וללמוד הם צריכים.

„בתוך משפחת הסופרים היהודים — קובל מר א. ו ו ה ל י נ ר בה„טאָג" של יום 4 מארץ, במאמרו „הבן־החורג של הספרות" — נחשב האמריקאי תמיד כילד אסופי. תמיד התיחסו אליו אחיו בני־רוסיה לא כאל אנוש כערכם, וגם באמריקה גופה לא טפלו בו בנעלי־יד של משי. האורחים הבאים מרוסיה מביטים עליו מגבוה, ובבוא האורחים האלה, דוחפים אותו לקרן־זוית. ביחוד יקרה מקרה כזה את אנשי הספרות היפה, הנוטלים לעצמם בכלל את כל כבוד הספרות. . .

„אמריקה היהודית היתה תמיד משועבדת, ובמקצת היא משועבדת גם כיום הזה, להגמוניה הרוחנית של רוסיה, ובהכנעה של עבדות היו מתיחסים פה, ומתיחסים גם כיום הזה, לכל דבר, הבא מרוסיה. על כל נער מנערי הספרות ברוסיה היו מכריזים פה בקולי־קולות מתוך הנאה משונה, ומתוך שבחו היו באים לידי גנותו של הסופר בכאן. היו רוחשים כבוד לסופר מסופרי המקום, אם קרה מקרהו להדפיס את דבריו ברוסיה. ברגש כבוד מיוחד היו מביטים פה על הסופר אשר זכה, כי שמו יזכר ברוסיה. ועכשיו הגיעו בעצמכם, מה גדול היה הרגש, אשר הרגישו פה לסופר „רוסי" בכבודו ובעצמו!

„ועוד רע מזה היה היחס, אשר התיחסו אל

הוא — ההתפתחות המפליאה של המדעים הכלליים בראשית המאה שעברה. נקודת־ההשקפה נשתנתה מן הקצה אל הקצה. התחילו לדמות ולהשוות דבר לדבר וללמוד את הסתום מן הגלוי. החוקרים פסקו מלהביט על יונית ורומאית ויתר השפות כעל חטיבות בפני עצמן, אלא השתדלו למצוא את הצד השוה שבכולן. גם השפה העברית אינה מיוחדה במינה: הערבית והסורסית אחיות לה, והרבה יש לנו ללמוד מהן. אמת הדבר, שהחוקרים היהודים של המאה האחת־עשרה, היו בקיאים בשתי השפות הללו, והשוו לפעמים את המלים העבריות למלים שבשפות האחרות, אולם ההשואה לא היתה כוללת במדה מספקת.

בחקירותיהם בכתבי־הקודש השתמשו המלומדים החדשים בתרגומים העתיקים, ביחוד בתרגום השבעים, ועל־ידי זה גלו עולם חדש לגמרי. הם מצאו, שבמקומות רבים היו למתרגמים העתיקים נוסחאות שונות מאלה שלפנינו. לפעמים קרובות סתומים הדברים בכתבי־הקודש, משום שנשתבשו במשך הזמן. אין לנו כתבי־יד עתיקים, שיורו לנו את הדרך הנכונה. ובכן יארע לפעמים, שאנו עמלים לשוא לבאר מקרא שנשתבש. יודעים אנו, שהסופרים שמרו על ספרינו שמירה מעולה, וכמעט שיש להחליט בבירור, שכתבי־הקודש, כמו שהם לפנינו עכשיו, לא שונו במאומה מתקופת המשנה. ברם, מאות אחרות בשנים עברו מזמן חבורם של הספרים, ביחוד של ספרי הנביאים, עד קביעת הקאנון, ובמשך השנים האלה אפשר שחלו שנויים רבים בספרות ההיא. גם בתלמוד נזכרו תקוני סופרים אחדים. אולם מי ערב לנו, שלא היו תקונים אחרים? הקרי והכתיב, אף־על־פי שהנם על־פי רוב קלי הערך, מראים, שכבר היו נוסחאות שונות בימים הקדמונים. בכל אופן ברור, שהמתרגמים ליונית לא שנו את הגוף העברי בכונה, והנוסחאות החדשות דורשות עיון בכובד־ראש. מי שהתעסק בתרגום הזה יכיר כרגע, שלא ערך כל הנוסחאות שוה. ישנם מקומות רבים, שהמתרגמים טעו בקריאת המלים העבריות. עלינו לזכור, ששיטות הנקוד עדיין לא נוסדו בימים ההם, ואפשר היה לקרוא את התיבות באופנים שונים. דוגמאות רבות משגיאות כאלה נמצאות בתרגום השבעים. למשל, בישעיה י"ז, י"א קראו המתרגמים „וּכְאָב אֱנוֹשׁ" תחת „וּכְאֵב אָנוּשׁ", ולא חשו, שהדברים בלתי מובנים כלל. אולם השגיאות הללו תחזקנה את ההשערה, שהמתרגמים לא שנו בכונה. כל מה שמצאו בלתי־מובן להם השאירו כמו שהוא, ולא השתדלו לתקן ולקשט את מקורם. ולפיכך צדקו החוקרים החדשים, המביטים על תרגום השבעים, כעל כתב־יד עברי. בפרטים אי־אפשר לסמוך על התרגום הזה,

שהרי סוף־סוף הוכרחו לתרגם באופן חפשי במקומות אחרים, למרות זהירותם היתירה. אולם נקל לראות, שלפעמים הצילו לנו המתרגמים העתיקים מכליון נוסחאות יותר מתוקנות מהמסורה שלנו. דרוש רק להזכיר דוגמאות אחדות, כדי להוכח, עד כמה צודקת ההנחה הזאת. „מי מנה עפר יעקב ומספר את רבע ישראל" (במדבר, כג, י'). המלה „ומספר" היא נגד חוקי הדקדוק והשירה של כתבי־הקודש. השם „מספר", גם אם נניח, שהוא מקור ארמי, כמו „למקרא העדה" (במדבר י', ב'), אינו מקביל למלים „מי מנה" של חצי הפסוק הראשון. הקושי מורגש לכל, אף־על־פי שהורגלנו לקרוא את התורה בפזיזות, ואין אנו נכשלים בה. בתרגום השבעים נחלקת המלה הזאת לשתי מלים: „וּמִי סָפַר". אין כל ספק, שזו היא הנוסחא העיקרית, והגורם לשבוש היא האורתוגראפיה העתיקה. מן הכתבות הצוריות, העבריות והמואביות יודעים אנו, שבזמן הבית הראשון לא השתמשו באותיות אהו"י בתור תנועות. „מי" נכתב „מ", או יותר נכון — „ם" (צורות האותיות הסופיות במנפ"ץ הן העיקריות). נוסף לזה לא שמו ריוח בין מלה למלה בתקופה ההיא. ובכן לא היה שום הבדל בין „מִסְפָּר" ובין „מִי סָפַר".

שגיאות דומות לזו אנו מוצאים במקומות רבים. בספר תהלים כ"ב, ל, אנו קוראים: „אכלו וישתחוו כל־דשני־ארץ לפניו יכרעו כל יורדי עפר". מה ענין אכילה אצל השתחויה? אין כל ספק, שצריך לחלק את המלה „אכלו" לשתים „אך לו" (בראשונה לא היה שום הבדל בין כמנפ"ץ אמצעיות ובין כמנפ"ץ סופיות), ולמחוק את הואו של „וישתחוו", אז יצא לנו: „אך לו" מקביל למלה „לפניו". באותו הספר ע"ג, א', כתוב: „אך טוב לישראל אלהים לברי לבב". בדברים הללו אין שום קושי מפאת הדקדוק, והכונה פשוטה מאד. אולם מי שהתרגל לקרוא כהוגן את המזמורים ויתר הספרות השירית של כתבי־הקודש ירגיש כרגע, שהפסוק הזה „צולע": חצי־הפסוק השני קצר יותר מדי מן הראשון, וחסר בו חלק מן המאמר. אם נחלק את המלה „לישראל" לשתים, יצא לנו פסוק בעל שני מאמרים מקבילים: „אך טוב לְיָשָׁר אֵל אלהים לברי לבב". השבוש נגרם בודאי על־ידי קנאתו הנפרזה של איזה סופר לעמו, ותקן במתכוון, או שלא במתכוון, שהאלהים טוב לישראל.

ישנם עוד מקומות רבים, שהתקונים בהם הם יותר יסודיים. אני הבאתי רק את הדוגמאות, שהשנויים בהן קלים ואי־אפשר לחלוק עליהם, ומהן אפשר לראות בנקל, שהמסורה שלנו אינה נקיה משגיאות.

דברתי עד עכשיו על תרגום השבעים. דרוש להוסיף,

ונעשה כמעט לקנינם המיוחד של הנוצרים. היהודים שבו אל הלשון העברית, ואלה שלא שבו, הלכו באשר הלכו. האומה בכללה נוכחה לדעת, שברעיונות מפשטים אי־אפשר להבטיח את קיום הדת; דרוש קשר יותר אמיץ, יותר ממשי. ולעומת זה השתדלו אבות הכנסיה הנוצרית ליפות את התרגום היוני, שהיה מובן להם הרבה יותר מהמקור העברי. אחר־כך תרגמו את כתבי־הקודש מיונית (רק לפעמים רחוקות השתמשו המתרגמים במקור העברי) לסורסית, לרומאית ולעוד לשונות אחרות. ובעת שהחכמים היהודים התמכרו אל בירור ההלכה, הקדישו המלומדים הנוצרים את כחותיהם לבאר את התורה כפשוטה. כמובן, שאבו המלומדים הללו את תורתם וחכמתם מן היהודים. ללמוד שפה זרה לא היה דבר קל בימים ההם; ספרי־הלמוד עדיין לא נכתבו באופן מספיק. ולפיכך היו אבות הכנסיה הנוצרית „שוכרים" להם חכם יהודי, שהיה מבאר להם את המלים העבריות והם היו כותבים את חבוריהם בארוכה בלשונם. המטרה היתה דתית, והמבארים לא הקפידו על המדע יותר מדי. בכלל עדיין לא היה המדע הלשוני קבוע בימים ההם. רוב ידיעותיהם של היהודים בכתבי־הקודש בא להם בקבלה, איש מפי איש. וגם בבאורים ובמאמרים של המצוינים באבות הכנסיה הנוצרית, כגון אריגן והירונימוס, אנו מוצאים הד קול של המדרש.

על־פי השפעתה של הספרות הערבית צמח המדע הלשוני גם בשפה העברית. הרחיפה להחכמת הלשון באה לערביים מן הקוראן שלהם. הספר הזה נעשה לנקודת־הכובד בספרות הערבית במשך זמן קצר אחרי הופעת מחמד, והחכמים של האומה הזאת רכזו את כחותיהם לבאר כל מלה ומלה על בוריה. הכליפים בנו בתי־מדרש מיוחדים לחקירת הלשון של הקוראן, וספרי דקדוק ומלונים נכתבו במספר רב עד מאד. טברי וביראוי כתבו ספרים גדולים (ספרו של הראשון הוא בן שלשים כרכים) על הקוראן. באופן נפלא נתרחבה הספרות הדתית של המושלמים, ולמרות הפירושים הזרים, שאנו פוגשים פה ושם בנוגע להשתלשלות המאורעות, דרוש להודות, שרוב הספרים שנכתבו על הקוראן מיוסדים על עיקרים מדעיים בחקירת הלשון. אמת הדבר, שהערביים למדו את החכמה הזאת מן הסורסים, שהם בעצמם שאבו את תורתם זו מבתי־מדרש של היונים. בכל זאת זכו הערביים להיות מן התלמידים, שהתקדמו הרבה יותר מרבותיהם. אין לך שפה בימי־הבינים, שבה הגיעה חכמת הלשון לאותו הגובה, כשפה הערבית.

על־ידי התקרבותם עם הערביים למדו היהודים הרבה בכל הסעיפים שבחקירת הלשון, ביחוד בדקדוק. אי־אפשר להחליט, שרק במקרה נכתבו המלון העברי הראשון והדקדוק העברי הראשון על־ידי חכמים, ששפתם המדוברת היתה ערבית. בארץ שבה שלטה הלשון הסורסית צמחה המסורה ונוסדו השיטות השונות שבנקוד. ובאמת, במקצועות הללו ניכרת ההשפעה הסורסית במדה מרובה. אולם הערביים נתנו לנו את חקירת הלשון במובנה הרחב והמקיף. הרבה הרבה יש לנו ללמוד מחיוג בעניני הדקדוק, ומלונו, של אבן־גנאח הוא גם עכשיו לעינים לחוקרי הלשון של כתבי־הקודש. מכיון שנעשתה ההתחלה, — וההתחלה הזאת היתה מפליאה בדייקנותה — קמו בונים אחרים ושכללו את הבנין. אברהם אבן־עזרא ורד"ק, למרות פרסומם הנפרז בין היהודים של המאה שעברה, לא חדשו כמעט כלום. אבן־עזרא היה בעל טעם ספרותי יפה, והצליח להכניס לכלי חדש את המבחר של החוקרים שקדמוהו. הוא היה מבקר שנון, בעל חוש מדעי, אבל כח החדוש חסר לו. את היופי הזה אנו מוצאים בכל המקצועות, שבהם התעסק, — בפילוסופיה, בשירה, ועוד. רד"ק זכה לפרסומו על־ידי הכח הפדגוגי שיש בו. הוא מסביר את כל דבריו בטוב טעם, וגם הוא בורר לו את המבחר שבכל המבארים והמדקדקים שקדמוהו. עוד דבר אחד גרם לפרסומם של שני החכמים הללו. רוב החוקרים שקדמום כתבו את חבוריהם בערבית, וכשגלתה השכינה מן הארצות, שבהן היתה הערבית השפה המדוברת, נעשו דבריהם כספר החתום לרוב האומה. התרגומים של בני תבון לא יכלו למשוך את לבות הלומדים. הקורא בספרים פילוסופיים אינו מפונק יותר מדי, ואינו מקפיד על צחות הלשון, ולפיכך התרגומים של „אמונות ודעות", „הכוזרי", „מורה נבוכים" ועוד כללו להם מסלה בספרות ישראל. אולם חיוג ואבן־גנאח כמעט שנשכחו לגמרי, עד שבאו החוקרים החדשים ויחדו להם את מקומם הראוי להם.

אחרי קמחי כמעט שלא נכתב ספר חשוב־ערך בחכמת הלשון. רוב המפרשים היהודים של התקופה שאחר־כך היו לקויים בקבלה או באגדה, והביאור הפשוט של המקרא לא העסיק אותם. כשהעמדה הדתיות על בסיס מדעי בין הנוצרים באירופה, השתדלו המתוקנים שבהם לחקות את מעשי אבות הכנסיה הנוצרית, ולמדו את כתבי־הקודש במקורם העברי. הם בקשו ומצאו להם יהודים, שלמדום את השפה העברית. וכמובן, ה„מכלול" של קמחי היה היותר נאות לחפצם. רייכלין כתב את ספריו על־פי קמחי, ועל־ידי זה זכה האחרון לפרסום גדול. אולם כל החכמים הנוצרים הללו לא חדשו כלום בשבילנו. הם שאבו הכל ממנו, ומאומה לא נתנו לנו. עיקר עבודתם היתה לבני־אמונתם, והם היו התלמידים המובהקים של היהודים, עד שקמו גזיניוס ואיבלר וסללו להם מסילה חדשה בחכמת הדקדוק והשרשים. ומני־אז נעשו היהודים לתלמידיהם של הנוצרים בחקירת הלשון העברית. הגורם העיקרי של השנוי, שחל בחקירות הללו,

חשובים. אולם תוכן קל וענינים קלים, הנמסרים בסגנון קל, בשפה נוחה לקריאה, אינם מפליאים אותנו כלל. אָמנם יש גם מספרים כאלה, שהם מוסרים לנו ענינים קלי־הערך ומעטי־התוכן בשפה כבדה ובסגנון קשה ומסובך, — אבל בבעלי־מומים ספרותיים לא עסקינן.

אומרים: הציור של רייזין הוא מצומצם ומרוכז. הצייר מקמץ במלים וניבים. זהו שבח גדול לאמן־העט. אבל במה דברים אמורים, אם יש להמספר הרבה, אם נפשו עשירה, אם שפתו כבירה ואם המציאות אשר בלע אל קרבו רחבה ועמוקה, והוא נותן לנו רק את היותר דרוש לגוף הספור או הציור, רק את היותר מכוון לתכליתם. אולם מספר שהוא רואה בכל העולם הגדול, בכל חלל המציאות, רק צבעים כהים אחדים ושהוא שומע בשירת־החיים רק קולות מרוסקים אחדים, — אם מספר או צייר כזה מקמץ במלים וצבעים, בקוים ושרטוטים, אין בזה כל פלא. יש לו מעט והוא נותן מעט. נתינה דלה זו באה מתוך עוני.

* * *

רייזין מגלה לפנינו עולם דל וכהה. הננו מוצאים בעולמו אנשים רעבים ללחם, אנשים מבקשים דרגש ללינת־לילה — והיא נמנעת מהם, אנשים מבקשים יד חמה או תנור חם — והם מוצאים יד קרה או תנור קר. עולמו מלא בריות עיפות ויגעות, חלשות ומדוכאות. אין שם מלחמת־הדעות, אין שם שאיפות כבירות ואין שם שום נצחונות. אין זכר בציוריו של רייזין להעומק, להרוחב ולהעושר המיוחדים של חיינו. בציוריהם של מנדלי מו"ס, של שלום־עליכם ושל שלום אש מורגשת האומה, מורגשים הכחות הצבוריים, אולם רייזין מעביר לפנינו נפשות בודדות, מקריות, תלושות — שלכת אדם בלי שרשים עמוקים — ואין האומה, אין המרחב ואין הנזע מורגשים בהן כלל. בריותיו צפופות ודחוקות אל הכותל, והפרספקטיבה חסרה לחלוטין. הלוו־נא פרוטות אחדות את המורים, אשר בציורי רייזין, כסו־נא מעט מערומיהם של עניין, תקנו־נא את נעליהם הקרועות, תנו פת־לחם או מעט תפוחי־אדמה לרעביו, סלקו־נא את חובותיהן הקטנות של בתולותיו והגישו־נא מטה מוצעת לנודדיו — וכלו יגון ואנחה בעולמו של המספר, ולא יהיה לו עוד על מה לספר. רייזין הצייר הוא צנוע ומסתפק במועט, בקב חרובין, ונפשותיו גם הן מסתפקות במועט. ולא רק חכמת המסכן, כי־אם גם אמנותו בזויה.

בזה לא חרצתי עוד משפט על רייזין המשורר ועל רייזין האמן, כי בתוך כל העוני יש לו עושר רב, ועם כל אמצעיו הדלים הוא לוקח את נפשנו שבי. עם כל הבקורת הקשה, שאני מותח עליו, הנני מוקיר, ויש אשר אני גם אוהב, את ציוריו הקטנים, שהמציאו לי, כלרוב הקוראים, שעות של קורת־רוח. בפרקים הבאים אבאר את דברי האחרונים, שמסקירה הראשונה יהיו תמוהים וזרים בעיני רבים.

הִתְקַדְּמוּת הַחֲקִירָה בְּכִתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ

מאת

ד"ר בן־ציון הלפר.

מן הפתגמים הבודדים, שנזרקו מפי חכמי התלמוד, נקל לשפוט, שנחלקו בדעותיהם בדבר התרגום היוני של כתבי־הקודש, הנודע בשם „תרגום השבעים". ואין להתפלא על זה, שלא יכלו לבוא לכלל דעה אחת. למאורע החשוב הזה היו תוצאות טובות מצד אחד, ולהפך עלול היה לגרום, שתשתכח הלשון העברית מישראל. כמעט כל החוקרים החדשים מסכימים, שאין לסמוך על האגדה היפה, שתלמי המלך צוה לתרגם את התורה יונית, משום שנפשו חשקה בה. ב„אגרת אריסטיאס", המדברת בארוכה על־דבר כל הענין הזה, נמצאים גרעינים היסטוריים אחדים, אולם לעצם הספור אין יסוד אמתי, ואינו בא אלא לפאר את תורת ישראל בעיני אומות העולם. כמעט ברור הדבר, שהכנסיה היהודית באלכסנדריה של מצרים ראתה נחיצות לתרגם את כתבי־הקודש להלשון המדוברת בפי יהודי מצרים, כדי ללמוד את דבר ה'. נקל היה להם יותר להריק את התוכן לכלי חדש, ולבנות על־ידי זה בנין, שיהיה קיים לעולם, מאשר לדאג, שבניהם וכל הדורות הבאים אחריהם ילמדו את השפה העברית ויקראו את התורה במקורה. ואפשר שלא הרגישו אָז בקדושתה של הלשון: העיקר הוא התוכן, והלשון אינה אלא הלבוש החיצון, שאינו מעלה ואינו מוריד. יהגו הבנים בתורה בכל שפה שהיא, ובלבד שידעו את דבר ה'.

לבד התועלת הגדולה, שהביא התרגום היוני ליהודים, שהיו מפוזרים בארצות שונות, ששם שלטה הלשון היונית, אפשר לאמר, שהמאורע הזה הוא אחד היותר חשובים בהתפתחות המדע האנושי. זו היתה הפעם הראשונה, שספרות גדולה נעתקה ללשון זרה. עד התקופה ההיא היו הקנינים הרוחניים של כל עם ועם כמעט מיוחדים רק לו. על־ידי התרגום הזה זכה כמעט כל העולם הנאור של הימים ההם מיפיפותו של ישראל. בתחילה, כמובן, לא היה הדור ראוי ליהנות משפע היופי הזה. אולם לאט־לאט נעשה התרגום הזה לגורם ממשי בספרויות של אומות־העולם. ואפשר לאמר, שהכשיר את הקרקע להתפתחות הדת הנוצרית. הרעיונות, המובעים בכתבי הקודש, כבר נעשו לקנין המין האנושי במשך מאות אחדות בשנים, וכשצמחה התורה החדשה, כבר היו הלבבות מוכנים ומזומנים לקבל את מלכות השמים. ואז עבר התרגום היוני מרשות לרשות

יושב בחדרו, סמוך לשלחן עבודתו, וכותב אשר הוא כותב, בלי אשר יסכן את נפשו ובלי אשר ילחם גם עם החומר, שהוא מעבדו. הלא העט והדיו נוחים להשתמש בהם. כל יד משמשת בהם. ולמה זה נותנים את היתרון להאחרונים על הראשונים? כמדומני, פנה אלי מכירי, שבכל אופן אתם מפריזים על ערכם של בעלי־העט, ביחוד של אלה הכותבים ספורים, ציורים ושירים, דברים שאינם דורשים שום למוד מיוחד, שום הכשרה ואמנות, הנקנית ברוב עמל ויגיעה.

ובן־שיחתי הוסיף עוד לשפוך את רוחו לפני ולהציע את שאלותיו ותמיהותיו. שוה נא בנפשך: אני יוצר מכונה, אני עושה כלי, אני ממציא איזה תשמיש חדש, ואין אני דורש שום אמונה עורת מהבריות. רובם יודעים בעצמם לחרוץ משפטם על מעשי־ידי: אם הצלחתי או לא הצלחתי בעבודתי, אם הכלי או המכונה אשר עשיתי מוכשרים או בלתי־מוכשרים לתעודתם. אם הצלחתי במלאכתי, אז קונים את הכלי או המכונה אשר עשיתי. לא הצלחתי — ואין קונה. באופן האחרון אין לי תרעומות על שום איש; אין אני חושב זאת לפגיעה בכבודי. לא הצלחתי בעבודתי, — ואני מתאמץ לשכלל את הכלי או המכונה, אשר טפלתי בהם, למען יהיו מוכשרים כל צרכם לתעודתם. אולם הספור, הציור, השיר הם דברים התלויים בטעם, באמונה עורת, בחשבונותיה של מפלגה זו או אחרת ובכמה קאפריסים מוזרים ומשונים.

* * *

התאוננות כזו על המספרים והמשוררים מצד בעלי־המעשה וההגיון נשמעת בעת האחרונה יותר ויותר. גם אנשי העיון והחקירה, בעלי המדע והפילוסופיה, קובלים בימינו על האמונה העורת בכשרונותיהם של המספרים והמשוררים.

אין כונתי פה להכנס בוכוחים ארוכים עם אנשי המעשה והמדע ולהוכיח את ההבדל העמוק שבין גבול היצירה או העבודה של בוני־מכונות ומתקני־דרכים ובין גבול היצירה של משורר או מספר, של אמן ויוצר. כונתי היתה רק להקדים ולהגיד, כי נגשתי אל כתביו של רייזין בלי כל דעה קדומה ובלי כל אמונה עורת. לא שמתי לבי אל מה שכתבו אחרים על־אודותיו. נתתי לרייזין כמו שהוא לפעול על נפשי בדרך ישרה. לא בתור מבקר קראתי את ציוריו, כי־אם בתור קורא פשוט. ואחרי אשר קראתי את כל כתביו, הסתכלתי במעמקי נפשי אני, לראות את הרושם, אשר עשו שם. בקשתי לדעת, אם הרוחתי דבר־מה מפרי־רוחו, אם נעשרו אוצרות נפשי על־ידיו. יגעתי לדעת, במה כחו של רייזין לקנות את לב קוראיו, מה היא תכונתו של כשרונו הציורי ומה הן סגולותיה המיוחדות של יצירתו, מה נתן ומה לקח מחיינו העבריים והאנושיים. והנני למסור להקוראים העברים את רשמי נפשי.

* * *

אברהם רייזין הוא אָמנם גדול במקצוע שלו, — מקצוע הציורים הקצרים וצלמי הרגע, — אבל המקצוע אשר בחר לו קטן. פטר אלטנברג העיד על עצמו: „כל ימי הייתי שואף לתאר בשורות אחדות גורלו של אדם. בדף אחד — כל חייו“. זוהי אָמנם אמנות גדולה ומיוחדה במינה, האמנות של „מועט המחזיק את המרובה“. אמנות מצומצמת ומרוכזת כזו מכוונה לרוח זמננו. אין בן־דורנו, בהיותו שקוע ומסובך ביחוסים וענינים לאין מספר, מוצא לו די זמן לקריאת ספורים ארוכים וממושכים. בן־זמננו מבקש בכל את התמצית ואת העיקר. אולם רייזין מתאר בציור קצר רק שרטוט אחד, רק מאורע קל ובודד, רק מקרה עובר מחיי בן־אדם. עינים לו לראות את השטח החיצוני של החיים, וגם השטח הזה מוגבל הוא עד מאד. כל מה שהוא רואה ופוגש הוא מצייר, יותר נכון: רוצה לצייר,— אבל הוא רואה רק את השטח של הדברים ואינו מרגיש את התהומות, הנמצאים בו. הוא רואה רק את הדברים הגלויים לעין כל, וראיתו אָמנם צלולה ובהירה, אבל אין הוא רואה ואין הוא מרגיש את הדברים הסמויים מן העין הפשוטה.

משפטנו על רייזין, כעל כל אמן ומשורר, יהיה תלוי באותו קנה־המדה, אשר נשתמש בו בנוגע לכשרונו ולמהות יצירתו. אם אָנו דורשים מאת המספר, מאת האמן, כי יעזור לנו לבלות שעה קלה בנעימה, כי יבוא לבדח מעט את דעתנו או כי יעביר לפנינו במחזה צללי־אדם, אָז יהיה רייזין כמומחה במקצוע זה. אין הוא דורש מאת הקורא, כי ייגע את מחו, כי יאזר את כח־דמיונו, כי ירד אתו בתהומות החיים או כי יתרומם אתו למרום הרים, למען יגלה לפניו אופק רחב וגבוה. אולם אם אָנו דורשים ומבקשים בספורים וציורים לא רק דברים המושכים את הלב, לא רק שיחות קלות, לא רק עין דומעת ושפתים שבעת־צחוק מרחפת עליהן; אם אָנו דורשים מאת המשורר, מאת האמן, לא רק שיראה לנו צלמי־רגע או קצה חוטמו של אדם, כי־אם לבאר לנו את חידות החיים, לגלות לנו נסתרותיהם וכחותיהם הצפונים; או אם אָנו דורשים מאת האמן, כי יבליט לנו את הנגודים שבחיים ויגלה לנו את החידות שבהם, — אָז נתיחס אל רייזין באופן אחר לגמרו. אָז נבוא אליו בתביעות. אָז ישאר חייב לנו דברים רבים. ויש לנו המשפט לבוא אל רייזין בתביעות, יען כי אלהים חננו בכשרון. נראה־נא, אם שמר כראוי את הפקדון היקר, את מתנת היצירה, אשר הפקד אתו.

* * *

אומרים: יש לו לרייזין טכניקה קלה, מתוקנה ומשוכללה. זוהי אמת מנקודת־השקפה ידועה. ציוריו נקראים אָמנם בנעימות ואינם מכבידים על הקורא, אינם מביאים אותו לשעמום. מכשירי־הציור החיצוניים נשמעים אָמנם לו, והוא מושל בהם כבחון ומנוסה. זוהי מעלה יתירה למספר, לכותב ציורים. ראשית לכל הננו דורשים מאת המספר, כי ימסור לנו את כל אשר הוא רוצה לספר בשפה קלה ובסגנון נוח. אבל הטכניקה היא רק אמצעי, רק אופן המסירה וההרצאה של התוכן, של הרעיון, רק דרכי הציור, ולא הציור ונשמתו עצמם. הטכניקה, גם היותר יפה והיותר מעובדה, איננה תכלית בפני עצמה. אָנו מהללים, או צריכים להלל, את הטכניקה הקלה של המספר, אם על־ידיה ובעזרתה הוא מוסר לנו דברים

„איש לא ·בא? רבונו של עולם, מה תעשה איפוא בחלה, שאָפתה כל היום לכבוד השבת? ומה תעשה בדגים הרבים, שטרחה והכינה מבעוד בוקר? הרי אין להם תקנה, אלא להשליכם לפני הכלבים!"...

— או אפשר סבורים אתם, כי כל המאכלים האלו יהיו בשבילכם? — פונה היא בחמתה ואומרת אל הבנים־החורגים. — אם כך אתם סבורים, אינכם אלא טועים! מאושר יהיה חלקכם, אם תקבלו פת־קיבר בלבד לסתום את פיכם! סמוך לבי ובטוח, שגם לחם־דגן לא יעמוד בגרונכם ולא יהפך, חלילה, במעיכם. וכי קלים בעיניכם בנים רכים שכמותם, חבורה רבה בלא עין־הרע, כולם עוללי־טפוחים, כולם עדינים ומפונקים, אמונים עלי־תולע, מסולאים בפז!... וכי צר היה להם המקום שישבו ביחד עם הילדות אצל אביהם־זקנם ואמם־זקנתם בבוהוסלאוו? מוטב שהיו מתגוללים שם במכאובים, ולא שיבואו לכאן להשתתף בסעודה, לאכול ולשתות כל הימים על ימין ועל שמאל, הלואי שיאכלו תולעים את בשרכם בעודכם חיים, הלואי שישתו עלוקות את דמכם בעודכם קטנים, הלואי שתעמדו כל ימיכם על גחלים בוערות, כשם שאין בי עוד כח לעמוד על רגלי מפניכם, הלואי שתבוא עליכם מגפת־אלהים ותסחף את כולכם מקטן ועד גדול, סחוף וגלגל, סחוף והשלך, סחוף והשמד, ותעשה כלה אתכם, ולא ישאר עוד לכם שריד ופליט, וזכר לא יהיה לכם עד עולם, רבון כל העולמים, אב הרחמים והסליחות!...

והאם־החורגת עומדת ושופכת תוכחתה, עומדת וממטירה קללותיה בשטף־לשון וברגש נמרץ כל־כך, עד כי בעל־החלומות שוכח את הצינה ואת הקרח וממהר להמלט החוצה, אל הספסל הקטן, העומד ליד פתח השער. שם טוב לו מאשר בבית. שם הוא מוצא מנוחה. שם חפשי הוא לנפשו לישב כל היום ולחלום חלומות בהקיץ על אורחים עשירים באדרות גדולות ויקרות, עם מלתחות־עור כתומות וטובות, אשר יתן אלהים מחשבה טובה בלבם לסור פעם אחת לבית־מלונם, ולא לבית־מלונו של ראובן יאסניגראדסקי... הלא אלהים כל־יכול הוא, לכשירצה, והכל מידו, גם הרעות וגם הטובות.

— הוי, אלי, אלי! הלא אל טוב ומיטיב אתה, אל רחום וחנון, אבי יתומים, אבי יתומים!...

אַבְרָהָם רֵייזִין

(שרטוטים של בקורת).

מאת

ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן.

א.

בטרם שאָבוא לדבר על אברהם רייזין המשורר והמספר, בטרם שאָבוא לחקור את מהות כשרונו ואת אָפני יצירתו ובטרם שאתבונן אל העולם המיוחד ונפשותיו, אשר העביר לפנינו במחזה, הנני מרשה לעצמי להקדים דברים אחדים.

אילו היינו מתיחסים אל המשורר והצייר אברהם רייזין באותו אופן, שהוא מתיחס אל הנפשות, אשר הוא מתאר לפנינו, אָז היינו חוטפים קוים שטחיים אחדים מצורתו הספרותית, את השרטוטים האלה היינו מתארים במכחול רך, ברגש של חסד וחנינה אל הנושא אשר לפנינו, מעורב ברגש של בדיחות קלה, והיינו חושבים את מלאכתנו, מלאכת הבקורת, לנגמרה. אבל כדאי הוא רייזין, על־פי כשרונו הטבעי, על־פי מספר הציורים והשירים אשר כתב, ועל־פי המקום המיוחד והחשוב, אשר הוא תופס בספרות היהודית, כי נתעכב מעט יותר גם על הפרטים של יצירתו. כדאי הוא רייזין, אהובם של קהל הקוראים היהודים, כי נעמיק להסתכל במסתרי נפשו היוצרת. במדה שהוא מודד את נפשותיו — לא נמוד אותו.

* * *

לפני זמן־מה פנה אלי אחד ממכירי, העוסק כל ימיו בבנין מכונות, בשאלה כזו: מדוע אָנו הגושרים גשרים, הסוללים מסילות, מדוע כל אלה מאתנו, הממציאים מכשירים ותשמישים שונים במקצוע התעשיה, — כל אלה הדברים המרחיבים את דעתו של אדם והמגביהים את ערכם של החיים בכלל, — מדוע אָנו כולנו, אם לא זכינו להיות ממציאים ומחדשים מהמדרגה הראשונה, הננו „בני בלי־שם"? כל ימינו הננו עובדים בחשבון ודעת, בחריצות וזריזות, ולפעמים אָנו ממציאים דברים ידועים, או מתקנים ומשכללים דברים ישנים, — מדוע אין איש מזכיר את שמנו ברבים ואין איש כותב דבר על אדותינו? ואם בא אחד הסופרים וכתב איזה ציורים, איזו רשימות, ספורים או שירים, טובים או רעים, שבכל אופן אם אינם מורידים, אינם גם מעלים, דברים, שבכל אופן אין אָנו למדים מהם מאומה, דברים, שאינם מעשירים את חיינו ואינם מרחיבים את דעתנו, — מדוע כל בעלי העט והדיו האלה זוכים בחייהם, ומה גם לאחר מותם, כי ירבו לדבר ולכתוב על־אדותם? חברי עסק כל ימיו בפתרון שאלה הַנדסית עמוקה, בעבודתו זו הרחיב את גבולותיה של ההכרה האנושית, ובכל זאת ירד קברו ושמו נשכח גם מלב מכיריו. והנה בא בן־אדם וכתב איזו ציורים או שירים, דברים שאין בהם, לפי דעתי ולפי טעמי, כל חדוש וכל רעיון, ובכל זאת נמצאו לו תיכף מפרשים ומבארים, שמכניסים בציוריו או בשיריו כוונות ומחשבות, שמעולם לא עלו על דעתו. הנני מודה ומתודה, כי חזיון מוזר כזה בלתי־מובן לי כלל. היש לך פתרון לחידה זו?

ואין אני יכול — הוסיף הדובר בי, — לכבוש גם שאלה זו בלבבי: הן אָנו, בוני המכונות, גושרי הגשרים, נוקבי סלעי־ההרים, — הן אָנו כולנו מסכנים לפעמים קרובות את חיינו, למען הוציא אחת ממחשבותינו לפועל. כל נסיון במקצוע, שאָנו עובדים בו, דורש מאתנו התאמצות הכחות, מסירות־נפש ועבודה רבה וכבדה. הננו מטפסים למרום פסגת ההרים, יורדים תהומות, נאבקים עם איתני הטבע ועם כל תנאי החיים, הסובבים אותנו. וכל זה בשביל לחדש או לתקן איזה דבר, איזה שמוש לתועלתם או להנאתם של הבריות, אשר גם את שמנו לא ישמעו וזכרוננו לעולם לא יעלה על לבבם. אולם המספר, הכותב ציורים או שירים,

מבני עם־הארץ. האורחים הללו באים בכילות גדולות, עמוסות מין סחורה חבושה במחצלות של קנים, שריח עטרן נודף ממנה. הללו אינם אורחים לשבת, ואף אורחים למטות אינם. מקום משכבם על הקרקע, או בחצר בין העגלות, ומקנתם — רק שחת ושבלי־שועל לפי הסוסים. אורחים כאלה אינם גורמים נחת־רוח לבעליהם, ופרנסה — לא־כל־שכן. והישיבה בימות החורף על הספסל, ליד פתח השער, אף היא אינה נעימה ביותר. כותב הרשימות האלה יזכור עתה את הימים הטובים ההם, ימים של רוחות ושלגים וקרח עז, עת אשר ישב על הספסל יחיל ובודד, כולו מקופל ומכווץ, מעוטף אדרת־כבשים קצרה וקרועה, נעול מגפים עלובים, המבקשים תקונם מאת הסנדלר, מקיש רגל לרגל, מחכה ומצפה בעינים כלות, אולי יתגלה מן המרחק בעל־עגלה, או כילה מלאה אורחים, או שלגית של בני־כפר, אז יקום ממקומו וירוץ לקראתם: „לכאן, לכאן סורו!“... ואולם לגודל צערו ולהותו אין הכילות מתגלות אלא לעתים רחוקות מאד, ובעלי העגלות טסים ועוברים על־פני פונדקם וסרים לפונדק אחר, נאה ועשיר משלהם — לבית־מלונו של ראובן יאסניגראדסקי, העומד ממולם. שם, הם אומרים, החדרים גדולים ומרווחים, והכסאות רכים, והאספקלריות מאירות, ומשרת, הם אומרים, עומד שם לשמש את האורחים ולהגיש להם את המיחם בזמנו, ועוד כמה וכמה דברים טובים אתה מוצא בבית־מלונו של ראובן יאסניגראדסקי, שאינם בפונדקו של נחום רבינוביץ במציאות כלל. ולכן הכל סרים לבית־מלונו של ראובן יאסניגראדסקי, ופונדקו של נחום רבינוביץ עומד ריק ושומם מאין אורחים. רק לעתים רחוקות, רחוקות מאד, יזדמן לפונדק זה אורח הגון, שכבר התאכסן פה קודם לכן. יודע זה ומכיר בנחום רבינוביץ, שבר־אורין הוא, בעל־בית חשוב, שירד מנכסיו, והריהו סר אליו ומתאכסן בבית־מלונו משום רחמנות. ואגב הוא מוציא מזה טובת־הנאה גם לעצמו: בפונדקו של נחום רבינוביץ הכל עולה בזול. אין פה משרתים ומשרתות, שהאכסנאי צריך ליתן על ידם דמי־שרות בשעת הפרידה. יש לו לנחום רבינוביץ בנים משלו, המשמשים את האורח שלא על־מנת לקבל פרס. אמנם יש אשר גם לידיהם של הקטנים יתגלגל ריוח מועט מן הצד, על־ידי אחד האורחים, המשתמש בשרותם. פעם הם מקבלים שכר „קומיסיה“ מאת החנוני, שהם קונים בחנותו צרכי אוכל־נפש בשביל האורחים, ופעם ישלח להם אלהים אורח עשיר, בעל רוח נדיבה, הנותן מטבע של עשרים פרוטה לקנות לו ליטרה סוכר, ומאחר שליטרה סוכר, כידוע, מחירה פחות מזה, הריהו מסלק את ידיו מקבל את העודף — — הוי, מי יתן וירבו אורחים כאלה בפונדקם! בימים, שאורחים עשירים מתאכסנים בבית, הכל שמחים ולבם טוב עליהם. האב אינו נאנח עוד כל־כך. האם־החורגת אינה כועסת עוד כל־כך. וגם דעתם של הקטנים זחוחה עליהם ביותר. נהנים הם מאור פני אביהם ושואפים רוח מתגרת ידה הקשה של אמם־חורגתם...

והאורחים העשירים, האורחים ה ש מ נ י ם, נעשים בדמיונו של הנער סמל מטרת החיים ותכליתם. זוהי משאת־נפשו עכשיו, אשר אליה ישאף ויתפלל, כשם ששאף והתפלל אל האוצר בימי ילדותו הטובים, בימי שמואליק...' רואה הוא את האורחים העשירים בחזון, חולם עליהם חלומות בהקיץ. כל עגלה, העוברת לפניו, מעוררת את כח־דמיונו לשחק לפניו בהמון צבעיו. כל אחת ואחת מלאה אורחים עשירים ונכבדי־ארץ, הבאים להשפיע שפע של אושר וברכה על בית אביו. הנה עברה עגלה אחת וכילה על־ביה, ובעוד הוא מתכונן לקום לקראתה ולקרוא את הקריאה, השגורה על פיו: „לכאן סורו!“ — וכבר עצר בעל־העגלה בעצמו בעד סוסיו ליד פתח שער ביתם, ומתוך הכילה יוצאים בזה אחר זה כמה וכמה אורחים עשירים, כולם נכבדים ונשואי־פנים, לבושים אדרות־דובים יקרות. והנה נושאים אחריהם את מלתחותיהם הטובות, מלתחות־העור הכתומות והגדולות, שמשקלם רב מאד. והנה הם עוברים כולם כמו בסך, נכנסים לבית בזה אחר זה בקומה זקופה ובפנים מאירות ומצוים לפנות לכל אחד ואחד מהם חדר מיוחד, מבקשים להגיש לכל אחד ואחד מהם מיחם מיוחד ומזמינים לבשל להם שתי ארוחות — את ארוחת־הצהרים ואת ארוחת־הערב. והנה יוצא לקראתם האב והכפה העגולה על קדקדו, מקבל אותם בסבר פנים שוחקות, נותן להם שלום ושואלם, אם יש בדעתם לעשות פה את השבת? והרי האורחים צוחקים מטוב לב, צוחקים ואומרים: „וכי רק שבת אחת נעשה פה? בדעתנו לשהות כאן שלש שבתות!“... ומיד מתגלה הדבר, כי סוחרים הם, ובאו לכאן לקנות חטים, כמה ספינות של חטים בבת־אחת, ונחום רבינוביץ יהיה המתווך בינם ובין המוכרים, ומובטח לו מראש, כי יעלה בחלקו חתיכה הראויה להתכבד... עוד הם מדברים, והנה זו באה — האם־החורגת באה, כשהיא עוטפת לראשה בדרך־הלוכה את מטפחת־המשי של שבת; פניה מתלהבים משמחה, והיא מביטה בעין אחת לוהטת על האורחים השמנים ושואלת בלחש: „מי הביא אותם?“ — „אנכי, אנכי הבאתים!“ — עונה שלום ברגש של גדלות ואינו מרגיש, כי הוציא דבר־שקר מפיו, והוא שמח ומאושר, כי זכה ליום טוב כזה, ליום טוב אחד בביתם. וביחוד יגיל לבו וירנן לקראת יום השבת הבא — לקראת שלש השבתות, הבאות עליהם לטובה...

אבל אוי ואבוי! כל זה ודאי היה טוב ויפה, אלמלא היה חלום, פרי הדמיון הלוהט. תוך כדי רגע מקיץ הנער מחלומו. האורחים העשירים עם האדרות היקרות והמלתחות הטובות, מלתחות־העור הכתומות והגדולות, אמנם באו בעגלה ועמדו ממול ביתם; אבל לא לבית־מלונם סרו, אלא לבית־מלונו של ראובן יאסניגראדסקי. שם הכל יפה ומתוקן לפניהם. שם הם מוצאים חדרים מרווחים, וכסאות רכים, ואספקלריות מאירות, ומשרת עומד לשמשם ולהגיש לכבודם את המיחם. „אך אנשים רעים הם, האורחים העשירים הללו, רעים וחטאים! וכי מה הלך מהם, אילו סרו פעם אחת אלינו, רק פעם אחת?“... כך מהרהר אחריהם בעל־החלומות הקטן מרוב צער וחרפה, והוא עוזב מקומו בחוץ ונכנס לבית, כולו מעונה ואכול־צינה, ומוצא שם את אביו בקפטנו הקצר, קפטן של עורות־חתולים, יושב כפוף על־גבי ספר, ואת האם־החורגת, הנרגשת מאד ולוהטת כולה כאש־הכבשן:

שיצאה מתחת ידי אמה בעלת־מום, ועד השנה השמינית לא היתה לה שום תקנה: תינוקת זו לא יכלה לא ללכת ולא לעמוד על רגליה. אלא מה היתה עושה? היתה יושבת בחול ומתפרנסת מן הצדקה — מפרוסות לחם ושיורי־סעודה, שאחיה־חורגיה היו ממציאים לה מדי פעם בפעם מפני הרחמנות, להחיות את נפשה. האם־החורגת אף היא השתתפה בצערה של התינוקת העלובה; עמדה וקראה לה שם נאה: „נפש חיה". היא היתה אומרת, כי קצרה בינתה מהבין את כחה של זו, שעדיין היא מתקיימת בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא. ואמנם אין זה אלא אחד מפלאי הבריאה, ש„נפש חיה" זו גדלה לבסוף ועמדה על רגליה והיתה כאחד האדם!

ואולם מלבד המלאכה הנקיה הזאת, מלאכת אומנות לילדי האם־החורגת, עוד עבודה רבה היתה מוטלת על היתומים. בבית־רבם היו שוהים רק עד הצהרים, ומכאן ואילך היו מצווים ועומדים לעשות כל מלאכה בפונדקו של אביהם; לצחצח את נעלי האכסנאים, להחם את המיחם בשבילם, לילך בשליחותו של כל אחד ואחד או לישב ליד פתח השער ולעסוק במצות „הכנסת־אורחים", כלומר — לקרוא לנוסעים, העוברים על־פניהם, שיסורו לפונדקם.

רצונכם לדעת „פונדק" מהו? — הפונדק אינו לא אכסניה ולא בית־מלון רגיל, אלא מין בית, העומד במדרגה נמוכה משני אלה, או במדרגה בינונית — בין האכסניה ובין בית־המלון; מקום, שבו מזדמנים כל מיני עוברי־דרכים ללינת־לילה, לאכילה ולשתיה, ואף למקח וממכר. בית כזה היה ביתו של נחום רבינוביץ בעיר פריאסלאוו, שבו מצא מחיה למשפחתו הגדולה, — פונדק כהלכתו, לכל פרטיו ודקדוקיו. חצר גדולה ורחבת־ידים, בה אורוות גדולות לסוסים ועגלות ובית עם חדרים גדולים ומטות מוכנות לאורחים. על־פי רוב עמדו בכל אחד מן החדרים האלה מטות אחדות, והאורח, אשר סר ללון, שכר לו רק מטה ללינת־לילה, ולא את החדר כולו. החדרים המיוחדים היו עומדים ומצפים לאורחים עשירים, מיוחסים ובני־המעלה. אורחים ש מ נ י ם קראו להם. ואולם זו רעה חולה, שהאורחים השמנים הוקירו רגליהם מפונדקו של נחום רבינוביץ. רוב האורחים היו „אורחי־המטות". הללו לא היו טרחנים ביותר. לא דרשו לעצמם לא מיחם מיוחד ולא אנשים מיוחדים לשרתם. מיחם אחד גדול, רותח ומהביל, העמד ב„טרקלין", וכל אחד מ„אורחי־המטות" הורשה מטעם בעל־הבית לבוא בקומקומו ובתה שלו — מזגו, דודים, שתו והתענגו ככל אות־נפשכם! אמת, מה נהדר היה המחזה בפונדקו של נחום רבינוביץ בשעת הבוקר או בשעת הערב! יהודים רבים מסובין לשלחן בחבורה, יושבים ושותים תה להנאתם ומספרים זה עם זה, מדברים כולם יחד דבור שאינו פוסק ומעשנים פפירוסות — ממלאים חללו של בית חשרת־עשן שחורה ועבה, המתאבכת עד לתקרה. מדברים הם על כל ענין ועל כל חפץ תחת השמים. זה מדבר על עסקי יום־השוק — איש־השוק הוא. זה מספר בחטים — סוחר־תבואות הוא. זה נושא מדברותיו על רופאים ורפואות — יהודי ידוע־חולי הוא. המכעכע בשעת דבורו: וזה מסיח אך ורק בהזנים — יהודי יודע־נגן הוא, ומי יאמר לו מה תעשה? ופלוני פרש לקרן־זוית, יושב ביחידות, מתנענע בפני עצמו וקורא „קטורת" בקול של נקבה. ובעל־הבית בעצמו, רב נחום רבינוביץ, יהודי חלוש, לבוש גלימה של עורות־חתולים, כפה עגולה בראשו ופפירוסה עבה בפיו, יושב בראש השלחן, כמלך בגדוד, ומטה אוזן להקשיב אל דברי כל האורחים בבת־אחת — רק אוזן אחת הוא מטה אליהם, לפי שאָזנו השניה נטויה מאליה להקשיב אל תוכחתה של האם־החורגת ואל דברי־מוסרה, ההולכים ושוטפים מפיה, כשטף מים כבירים, הולכים ונמשכים מלשונה עד אין קץ ואין תכלית, כשמן הטוב וכחוט־הדבש שאינו פוסק. זו מתמרמרת בחדר־המבשלים, מתנקמת שם בבניה החורגים עם שחר, שולחת את כל מגפותיה אל לבם הריק ואל נפשם השוקקה, חולקת ברכות ביד נדיבה לכל אחד ואחד — לזה מכה בצדו, לזה מהלומה על ראשו ולזה בעיטת־רגל בבטנו. דורשת היא, כי האחד ילך לנענע את עריסת תינוקה, כי השני ילך אתה אל השוק לשאת אחריה את סלה, וכי השלישי ילך לכל הרוחות — לשאול־תחתיות ולבאר־שחת... והילדים שומעים לקולה ועושים את כל פקודותיה, לפי שהימים ימים רעים, צוק־העתים הגיע ופרנסה אינה. והרי הם עומדים לעשות כל מלאכה בבית ולעזור לאביהם עד כמה שידם מגעת. זה משמש את האורחים בחדריהם, וזה יוצא לחוץ, אל פתח השער, לארוב בימות הקיץ לבעלי־העגלות, השבים מן הספינה, או להמתין בימות החורף להכילות הגדולות, המלאות אורחים, ולהשלגיות הקטנות של האכרים, הטעונות פועלים הרבה מבני עם־הארץ, ולקרוא בקול: „לכאן, לכאן סורו!"...

ליד פתח השער, סמוך למזוזה, במקום שהיה תלוי המטאטא המרודלל, זה סמל של אכסניה, עמד ספסל, ועל הספסל הזה היה יושב כותב הזכרונות האלה בימים החם, יושב ואורב לעוברי־דרכים. אָמנם יפה חיתה שעה אחת של ישיבה בחוץ, על הספסל, ליד פתח השער, מכל חיי הבית מכפנים עם שאונו והמונו, עם תוכחתה וקללות־פיה של האם־החורגת. הישיבה עצמה ליד פתח השער אין בה משום מלאכה. אדרבה, יש בה משום שעשועים ועונג של בטלה. ואין צריך לאמר בימות החמה, עת שבעלי־עגלות עוברים על־פני הבית, עפים במרוצה, כחץ מקשת, בשאון אופנים ובצלצול פעמונים. שבים הם מן הספינה ואורחים עמהם, מתאמצים להקדים איש את עגלת חברו, מרימים ברחוב אבק רב כל־כך, עד כי אין להבחין את פני האורחים כלל. ואולם הכל רואים, כי יש אורחים בעגלות, וכל הנערים והמשרתים, האורבים איש פתח שער בית־מלונו, קופצים ממקומם ורצים לקראת בעל־העגלה בקול תרועה: „לכאן, דודי, לכאן תסור!" — ובעל־העגלה עונה אותם בצליפת שוט, עובר על־פניהם במעופה, נעלם מאחרי ענני האבק ומשאיר את הנערים והמשרתים במקומם בבושת־פנים.

ואולם עונג זה לא ניתן אלא בימי הקיץ, בזמן הפלגת הספינות על־פני הדניפר. מה שאין כן בימי החורף. בימי החורף, עת אשר יעמדו מי הדניפר וספינות עוד אינן, מתקיים פונדקו של נחום רבינוביץ על אורחים ממין אחר—

וְעֵינֵיהֶן תּוֹךְ רִיסֵיהֶן
בְּרֵכוֹת־זִיו בְּצֵל תְּאוֹרְנָה;
שְׁלוּבוֹת־זְרוֹעַ, צַעֲדָן יָשָׁר,
פֹּה תְּחוֹלַלְנָה וְתָשׁוֹרְנָה:

„בְּנוֹת שֶׁלֶג אֲנַחְנוּ,
הַשֶּׁלֶג הַזָּךְ;
בְּחוֹרְשָׁה נוֹלַדְנוּ,
בֵּיתֵנוּ הַסְּבָךְ.

„שָׂדֵינוּ שְׂדֵי־קֶרַח,
חָזֵנוּ — הַכְּפוֹר;
אַךְ תַּחַת חָזֵנוּ
נִטְפַּח שְׁבִיב אוֹר.

„מִתַּחַת גְּלִיד־קֶרַח
מְפַרְכֵּס לֵב חָם
וְלוֹהֲטִים וְרָדִים
אֲדֻמִּים כַּדָּם.

„כָּל פֶּרַח אֶשְׁתַּקֵּר,
שֶׁנָּגַע בְּגַיְא,
בְּסֵתֶר כְּנָפֵינוּ
שׁוּב יִפְרַח וְחָי.

„אֵין גְּוִיעָה, אֵין מָוֶת,
בְּרַחֲבֵי הַיְקוּם;
רַק חַיֵּי אֵין־סוֹף יֵשׁ —
מִשְׁתַּנִּים כַּכְּרוּם...“

שַׁךְ הָרוּחַ, וְהַיַּעַר
אַט־אַט שָׁב לִמְנוּחַת־פְּלָאָיו,
וּבֵין בַּדֵּי הָאִילָנוֹת
שֵׁנִית שְׁפָכוּ דִינְרֵי־זָהָב.

פֹּה וָשָׁם מִתְנוֹדֵד אִילָן,
סָח בִּתְמִיָּה אֶל עֲמִיתוֹ:
שׁוֹבָב אֶחָד בָּא וְעָבַר,
תָּלַשׁ צִיצִיּוֹת טַלִּיתוֹ.

שַׁךְ הָרוּחַ, וְנָגוֹזוּ
בְּנוֹת־הַשֶּׁלֶג הָעֲדִינוֹת;
אַךְ מִמֶּרְחָק אוֹ מִתּוֹכִי
יַעַל הֵד עוֹד, הֵד הַנְּגִינוֹת.

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

מז.

לְיַד פֶּתַח הַשַּׁעַר.

האם החורגת אינה מבחנת בין ילדיה ובין הילדים היתומים. — הפונדק ואורחיו. — כותב הזכרונות עוסק במצות „הכנסת אורחים“. — חלומות בהקיץ על הספסל, ליד פתח השער. — תפלת הנער.

את כל עולה הקשה של האם־החורגת ואת כל תוקף ידה התחילו היתומים להרגיש אחר־כך, כשזו ילדה בן לאביהם, מתחילה את האחד, ואחריו את השני, ואחריו את השלישי. אומנות ומיניקות לא העמידו להקטנים שנולדו. תפקיד זה של אומנות נמסר להבנים־החורגים, שנצטוו מפי האם־החורגת להשגיח על התינוקות ולטפל בהם. עד היכן הגיעה מדת הדין של האם־החורגת על הבנים־החורגים — אפשר ללמוד ממנהגה עם ילדיה, שלא חננה גם אותם, המטירה עליהם מכות ומהלומות ביד רחבה, הכתה על ימין ועל שמאל ולא ידעה רחם. לתפוס את אחד הילדים בזרועו ולזרוק אותו ממנה והלאה, כשם שזורקים כפים של עץ או סמרטוט שנסתאב, — מעשה זה היה אצלה ממעשים בכל יום. ולא עוד, אלא שהיתה עושה זאת כלאחר־יד, בלא רגש ובלא כעס כל־שהוא. שאילו בשעת כעסה היתה נוהגת עם הילד מנהג אחר: היתה תופסת לו לאותו עלוב בשתי אזניו, מגביהתו למעלה וחובטתו בקרקע בכל כח, עד כי לפלא היה הדבר, שזה לא נעשה גל של עצמות.

אמנם היה מעשה באחד הילדים, בתינוקת רכה,

בודדות, כי־אם שאלה חדשה של עם חי וקיים, שלא אבד את אחדותו למרות פזורו, שלא מחל על עברו ולא מכר את עתידו.

האנטישמיים המושבעים לא יחליפו את טבעם, כשם שהכושי אינו מחליף את עורו, אבל לא מפיהם אָנו מתים ולא מפיהם חיים אומות העולם. ובשעה שידובר על שנוי הערכין ועל יצירת יחס יותר בריא בין הלאומים והעמים, לא תהיה עוד אפשרות, שיפקד מקום שאלתנו אָנו בין יתר השאלות החשובות, שיעמדו על הפרק. אי־האפשרות הזאת נבראה על־ידי ההשתחררות המזרחית.

לֵיל חֹרֶף

מאת
ישראל אפרת

II.

בָּאתִי בַּעֲבִי הַחוֹרְשָׁה,
בִּסְבַךְ עֵצִים רָב יְשִׁישִׁים;
בְּטַלְיוֹת, כְּמוֹ מֵתִים,
לוּטִים הֵמָּה וּמַחֲרִישִׁים.

שָׁלְחוּ לִי מֶבָּטָם — תְּמִיהָה.
כְּלוֹמַר: מַה לָּזֶה בֵּינֵינוּ?
מַה לָּזֶה הַחַי, לְבוּשׁ שְׁחוֹרִים,
בְּתוֹךְ לְבְנַת מַמְלַכְתֵּנוּ?

— וְקְנֵי יַעַר! אָנָא סִלְחוּ
עַל כִּגְבוּלְכֶם אֲנִי חוֹתֵר;
לֵב לִי רַךְ וּמְלֵא שְׁאֵלוֹת,
אֶרְאֶה חִידוֹת וְאֵין פּוֹתֵר.

וְקְנֵי יַעַר! כְּבָר חֲרָפִים
רַבִּים פָּרְשׂוּ עַטְרוֹת־הוֹדָם
עַל רָאשֵׁיכֶם הַקְּרֵחִים, —
אוּלַי תֵּדְעוּ מַה מִּסּוֹדָם?

אוּלַי תֵּדְעוּ מַה־זֶּה חֹרֶף,
וּמַה יִּפְעַת זוֹ הַלְּבָנָה,
יוֹפִי קַר וּמֵת מִשְׁתַּפֵּךְ
עַל הָעוֹלָם מִדֵּי שָׁנָה? —

דְּמָמָה גְדוֹלָה וַאֲפְלוּלִית,
יִבִּין בַּדֵּי הָאִלָּנִים

נוֹטְפִים חֶרֶשׁ זָהֳרֵי סַהַר
וְנִשְׁפָּכִים דַּרְכְּמוֹנִים.

דְּמָמָה גְדוֹלָה… פִּתְאוֹם נָשַׁב
רוּחַ־צָפוֹן בֵּין אִילָנוֹת;
וּבַחוֹרְשָׁה קָמָה מְבוּכָה,
רוֹעֲדוֹת טַלְיוֹת לְבָנוֹת…

אוֹר וָצֵל מִתְלַכְּדִים יַחַד,
קִרְעֵי טַלִּית עוֹבְרִים, עָפִים,
וּמִתְנַפְּצִים נָגְהֵי סַהַר —
כָּל הַיַּעַר קַלַּחַת כְּשָׁפִים.

וְהָרוּחַ שָׁר וּבוֹחֵשׁ
אֶת הַסִּיר בִּמְהִירוּת־פְּלָאִים;
וּמִתְרוֹצְצִים נְגֹהוֹת,
עַד לְעַוֵּר הָעֵינָיִם. —

מִי זֹאת עוֹלָה מִן הַמְּבוּכָה?
שָׁלֹשׁ נְעָרוֹת רַכּוֹת עוֹלוֹת;
שְׁלוּבוֹת־זְרוֹעַ, צַעֲדָן יָשָׁר —
כָּכָה יוֹצְאוֹת הֵן בִּמְחוֹלוֹת.

עוֹר פְּנֵיהֶן צַח כַּשֶּׁלֶג,
שְׁחוֹר הַלַּיְלָה שְׁחוֹר שְׂעָרָן,
גְּלִימַת־שֶׁלֶג, זַכָּה, שְׁקוּפָה,
מִתְרַפֶּקֶת עַל רוֹךְ בְּשָׂרָן.

המזרחית היה הקבוץ למטרה, והאידיאל שלה היה התרכזות הכחות ויצירה לאומית. תוצאות ההשתחררות המערבית היו מחיקה אחר מחיקה מספר החיים שלנו, ותוצאות ההשתחררות המזרחית היו העשרת הספרות ותחית שפתנו הלאומית. ההשתחררות המערבית לא די שוותרה על כל עתיד משלנו. עוד הניפה את ידה גם על עברנו הגדול ותשימהו בארון, שיהא מונח שם סמוי מן העין וקבור עד סוף כל הדורות; וההשתחררות המזרחית הפיחה רוח חיים בזכרונות עתיקים, כי התותה לה את הדרך לעתיד לאומי חדש.

ואין שום ספק, כי כשיבוא ההיסטוריון האמתי שלנו ויכתוב על־דבר הפרקים האחרונים של התפתחותנו בלי משוא־פנים ובלי כונות זרות ובלי נטיות מיוחדות ליפות ולשפר את המערב — והיה כי ישאל אותו בננו מחר: מאימתי מתחילין למנות לשחרור? ישיב לו: מזמן שצמחה התנועה הלאומית החדשה בקרב מחנה ישראל במזרחה של אירופה, מזמן שנוסדה האגודה הראשונה של חובבי ציון הראשונים, מזמן שהחל העם להכיר, כי אין שחרור בלא גאולה לאומית, מזמן שהחל להשתחרר מהאי־דיאל של ההשתחררות המערבית, שאין תכנה מתאים לשמה הנקרא עליה, שמזויפת היא ואוחזת את העינים רק בברקה החיצוני.

והוא אשר אמרתי, כי בתקופה האחרונה קצרנו מה שזרעו אחרים בשבילנו בתקופה הקודמת לה. נסתכל־נא ונראה, מי היו הזורעים, ומה זרעו בשבילנו?

באי־כחנו לפני אומות העולם בכל ארצות פזורנו בתקופה הקודמת להאחרונה היו, כמעט בלא יוצא מן הכלל, נושאי דגל האידיאל של ההשתחררות המערבית. באו והעידו על עם ישראל, מבלי שאול את פיו, מבלי התחשב עם רצונו, שאיפותיו וכח יצירתו, מבלי התחשב גם עם האפשרות ההיסטורית, — כי כבר חדל מהיות בריה היס־טורית־לאומית בפני עצמו, וכי מוכן ומזומן הוא לוותר גם על המעט שיש בו משלו, ובלבד שיסירו את הקיר המבדיל בינו ובין העם שהוא חי בקרבו. באי־כחנו אלה הסבירו לאומות העולם, שזה המעט משלנו, שנשתמר אצלנו, נתקיים אך מפני הדחק, מפני הלחץ החיצוני של הסביבה, שאינה רוצה לקלוט אותנו לתוכה, והבטיחו, שאם אך יתנו הרשות להיהודי לצאת ממחיצתו, שהוא נתון בה בעל־כרחו, יעברו רק דורות אחרים ולא יוכר עוד היהודי בפני שאינו יהודי. אמנם ה„אמונה" עוד תבדיל ביניהם, אבל מי משגיח בקטנות כאלה בהזמן הנאור, שאנו חיים בו?

בלשון של עבדות גמורה כזו דברו באי־כחנו עם אלה, שגורלנו היה נמצא בידם. אלה היו שליחי הצבור שלנו, וזו היתה שפתם. וכי יש לנו להתפלא, אם אדוני הארץ הביטו עלינו מגבוה והתיחסו אלינו כאל עם שפל, נבזה ומבזה את עצמו, ובאופן היותר טוב, אם נמצאו בתוכם בעלי שאר־רוח, — כאל עם גוע וגוסס, שאפשר אולי לנוד לו ולהשתתף בצערו, אבל אי־אפשר לתת לו מקום בין החיים? כשגבר הזרם האנטישמי בגרמניה בין שנות השמונים והתשעים, יצא אחד מבאי־כחנו אלה, פרופיסור לאצארוס, שעשה לו שם בחקירותיו על שדה הפסיכולוגיה של העמים, וחרץ משפט, שעם ישראל כבר עבר ובטל מן העולם, ובכן הוא מבטל למפרע כל התנפלות מצד האנטי־שמיים על עם ישראל מהטעם הפשוט, שאין עם ישראל במציאות ואין על מי להתנפל, והאנטישמיות היא רק אולת קשורה בלב איזו פחדנים, הרואים את צל העמים כעמים. כזאת היתה ההגנה על כבודנו המחולל מצדנו, והד ההגנה הזאת נשמע מפי ההיסטוריון מומזן, כי יצא גם הוא בתור אוהב ישראל וליבראל גמור להיות „תנא דמסייע" להפרופי־סור היהודי ובקש את האנטישמיים, כי יחדלו מהתנפלות, מפני שעם ישראל גוסס הוא ואין מן היושר למרר את שעת־חייו האחרונה. פרופיסור לאצארוס חזר אחר כך בתשובה בסוף חייו. את שנותיו האחרונות הקדיש לחקרי מוסר היהדות, ובשובו לאלהי ישראל, חזר במקצת גם לעם ישראל והתחרט, כפי שיש לשער, על הרבה ממשפטיו הקודמים על מהותו של עם ישראל בהוה. אבל לא על זה אני דן. בחרתי בהמאורע הזה רק בתור דוגמה, להראות עד כמה שחתו באי־כחנו מסוג זה את היחס שבין ישראל ובין העמים שלא במתכוון, רק מפני שהיו נושאי דגלו של אידיאל מזויף.

וכמה באי־כח כאלה יש לנו עוד כיום הזה. רוצים הם לתקן — והם מקלקלים, ואינם מבינים בעצמם עד כמה הם מפריעים בעד הטבת מצבם של אלה, שטובתם הם דורשים. כשהם לעצמם הרי הם אנשים ישרים בלבותם, אבל מתנועעים הם עוד בחוג ההשגות של התקופה הקודמת ואינם מרגישים, עד היכן הם מזיקים לתחית עמנו. והם מזיקים, מפני שהיה זמן, שרק דבריהם היו נשמעים, בשביל שלא היו לנו באי־כח חדשים, בעלי השגות חדשות, מתאימות להתוך של חיינו האמתיים, של הכרתנו הלאומית ושל שאיפותינו האמתיות; וגם כיום עוד יש שדבריהם נשמעים, מפני שעוד לא נוצחו לפני באי־כחנו החדשים.

אבל עד שיהיו לנו באי־כח חדשים היינו צריכים לרכז את הכח החדש ולפנות בעדו את הדרך. וזהו שאמרתי, כי כעת עלינו לקצור מה שזרענו בעצמנו בתקופה האחרונה.

התקופה האחרונה היתה תקופת השתחררותנו במזרחה של אירופה, שהתגשמה ביצירה לאומית אינטנסיבית בארצות הגולה, בההסתדרות הציונית ובהישוב החדש בארץ־ישראל. ולא רק שאנו בעצמנו יצאנו מעבדותנו הפנימית והננו מרגישים אותנו בתור בני־חורין גמורים, למרות הכבלים החיצוניים, שעוד לא עלתה בידנו להסיר מעלינו — הנה גם העולם הגדול מתחיל לשנות את השקפתו ואת התיחסותו בנוגע להעם, שעבר ובטל מן העולם, או להעם הגוע וגוסס. על־ידי ההשתחררות הפנימית שלנו ועל־ידי סימניה הבולטים נפקחו גם עיני אומות העולם לראות, כי טעו בחשבונם, וכי יש כעת לפניהם לא שאלה ישנה של יהודים בודדים במדינות

שההליצים הטאו נגד ההגיון, נגד ההגיון של החכמים. שבהו החכמים רק דבר אחד, כי יש הכרה אחרת, יותר דקה, והיא נמצאת מחוץ להכרה ההגיונית, והיא — ההכרה המיוסדת ברגש. בלשון בני־אדם אנו קוראים לה לפעמים בשם אמונה. שכחו, כי יש שיטה שלמה של מחקר, המיסדת גם את ההכרה ההגיונית על הרגש, ונותנת היא את המחשבה לשפחה להרגשה.

אלה שרוצים בקיום התרבות העברית, אם בתור מטרה בפני עצמה, אם בתור אמצעי להשגת מטרת התחיה הלאומית השלמה, טוב יהיה להם וטוב להתרבות העברית, אם ישליכו את הספקות שלהם אחרי גום ויגשו אל העבודה. הלא למדו אותנו, שלא נהיה כעבדים המשמשים את הרב על־מנת לקבל פרס; לא כל שכן, שאין אנו רשאים לדרוש עריבה. בהקדישנו את כהותינו, רק חלק מהם, לעבודה של תהיה, שגורל עמנו ועתידו תלויים בה. לא זו היא השאלה, אם נצליח או לא נצליח, אם נכריע את מי, או ננצח את מי. השאלה צריכה להיות מנוסחת באופן אחר: מה יש לנו לקוות, אם נהיה מלאי ספקות ולא נגש אל העבודה?

אמרנו לעיל, כי ההכרה והבסוס החשבוני יכולים לסייע רק במדה ידועה לשאיפת היצירה. ואמנם היינו יכולים להביא גם ראיות אחרות, לקוחות מתוך החיים, ולהראות על־ידיהן, כי דוקא בזמן האחרון גברה התנועה העברית אפילו במדינות כאלה, שכבר התיאשנו מהן, ובכל אופן לא פללנו, שמהן יעמוד ריוח והצלה להעברית. אבל מוותרים אנו על הראיות הללו במקום זה, מפני שרוצים אנו, שהעובדים שלנו, המעטים לעת־עתה פה באמריקה, לא יגשו אל העבודה מתוך התעוררות הבאה מחוץ, כי־אם מתוך רגש של יצירה ומתוך אמונה פנימית בנצחה של תרבותנו העברית. עמנו העביר אותה דרך שורה שלמה של תקופות ארוכות ושמר עליה והגין עליה והציל אותה לפליטה ולשארית, ומה אנו, כי נבוא אחרי כל אלה בשאלות? לפנינו יש רק דרך אחת — המשכת העבודה.

המחזיר גרושתו.

מכנף פנה רחוקה זמירות שמענו. רב ריפורמי, המשתמש בכל הזדמנות להתנפל על תנועתנו הלאומית, המכריז פעמים בכל שבוע, ביום השבת וביום הראשון בשבת, כמנהג המדינה, מעל בימת ההטפה שלו על הסכנה הנוראה, הכרוכה בתנועה כזו לקיום היהדות, יצא הפעם לצדד בזכותה של השפה העברית. בהמחברת השניה של „המורה היהודי" הרפים הד"ר ש. שולמאן מאמר על־דבר „החנוך הדתי מנקודת־ההשקפה של הריפורמה". כמובן, מטעים הוא בפעם המאה ואחת, שישראל גוי קדוש הוא, ממלכת־כהנים, ושהחנוך הדתי הוא המטרה היחידה, שבית־הספר שלנו צריך להציב לו, כדי להכשיר את הדור הצעיר בשביל המלאכות המיוחדת, שיש לו לעם ישראל, — עם במובן גוי קדוש — להאציל מ ק ד ו ש ת ו על הסביבה, שהוא הי בה. ומזה תצא תועלת כפולה: אמריקה תקבל את השפעת הקדושה, ושלום יהיה על ישראל, כי לא מעל בשריריתו. הדברים ישנים. אבל בסוף המאמר בא החידוש שבהם. הד"ר המחבר רוצה, שיטילו את הלמוד העברי חובה על כל תלמידי בתי־הספר של היהדות הריפורמית, ראשית, „מפני הקדושה המרחפת על השפה העברית", והא ראיה — השם לשון־הקודש; ושנית, מפני „שהשפה העברית היא הגוף של הנשמה האישית של עם ישראל", „ואם רק מעטים מהתלמידים ירכשו ידיעה עברית הגונה ואהבה להשפה — זהיה גם זה שכר גדול". אין אנו רוצים להכנס בוכוחים עם בעל המאמר הנכבד, מפני שאין מקום לוכוחים במקום שההשקפות כל־כך רחוקות אשה מרעותה. אבל מדגישים אנו בשמחה את העובדה, שרב ריפורמי, אנטי־לאומי, כבעל המאמר, מתחיל להכיר, כי נחוץ להכנים מעט עברית לבתי־הספר של הריפורמיים.

מי יתן והיה. אם לשפוט על־פי המאמר, שנדפס אחרי הועידה העברית ב„האמעריקאן איזראעליט", כלי־מבטאה הרשמי של היהדות הריפורמית, — קשה לחכות, שיטו הריפורמיים אוזן קשבת לעצת רבם לעת־עתה. אבל מה שלא יעשה השכל יעשה הזמן, ומה שלא יעשה הזמן תעשה הריקניות. יש מבטא בהפיזיקה, שאפילו חללו של עולם ירא את הריקניות ושואף הוא לתוך. לפי ההשקפה הצודקת הזאת, יש עוד לקוות, כי היהדות הריפורמית תקיים מצות „המחזיר גרושתו".

הִשְׁתַּחְרְרוּת חִיצוֹנִית וּפְנִימִית

מאת

ד"ר שמריה לוין.

במשך התקופה האחרונה קצרנו מה שזרעו אחרים בשבילנו בתקופה הקודמת לה — היא תקופת ההשתחררות היהודית במערבה של אירופה, וכעת עלינו לקצור מה שזרענו בעצמנו בתקופה האחרונה — היא תקופת השתחררותנו במזרחה של אירופה.

רבים ישאלו, ולכאורה בצדק: על איזו השתחררות במזרחה של אירופה הנני מדבר? וכי כבר העבירו את הגזירות ובטלו את התחומים ברוסיה? האם חדלו מרדוף את היהודים ברומיניה ופסקה המועקה בפולניה? לא ולא. ובכל־זאת רשאים אנו לסמן את התקופה האחרונה בתור תקופה של השתחררות לעמנו במזרחה של אירופה. לא רק רשאים, אלא גם מחויבים אנו לסמן אותה בתור תקופה של השתחררות, אם אין אנו רוצים להגרר אחרי מושגי ההשתחררות המזויפים, שבאו אלינו גם כן ממערב, להמשך אחרי ספרי־הלמוד של ההיסטוריה החדשה שלנו, שחוברו בידי אנשים כמעט זרים לכל מה שנטוה, רוקם ונארג בחיי עמנו במשך הדורות האחרונים. ההשתחררות המערבית היתה רק חיצונית. באו אחרים ונתנו לנו את הרשות להכנס לעולם אחר במחיר יציאתנו מעולמנו אנו, ולזה קראו השתחררות. ההשתחררות המזרחית לא באה מחוץ, אלא מבפנים: העם החל לשחרר את עצמו, למרות התחומין שנבלו בעדו, למרות הגזירות והחוקים המעיקים. ההשתחררות המערבית היתה מכוונת כלפי היחיד ובראה אידיאל לקוי ופגום, אידיאל של מנוסה. להשתחררות

VOL. IV NEW YORK, MARCH 9, 1917 No. 2

הַתּוֹרֶן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית — ניו־יורק, ט"ו אדר, תרע"ז — גליון שני

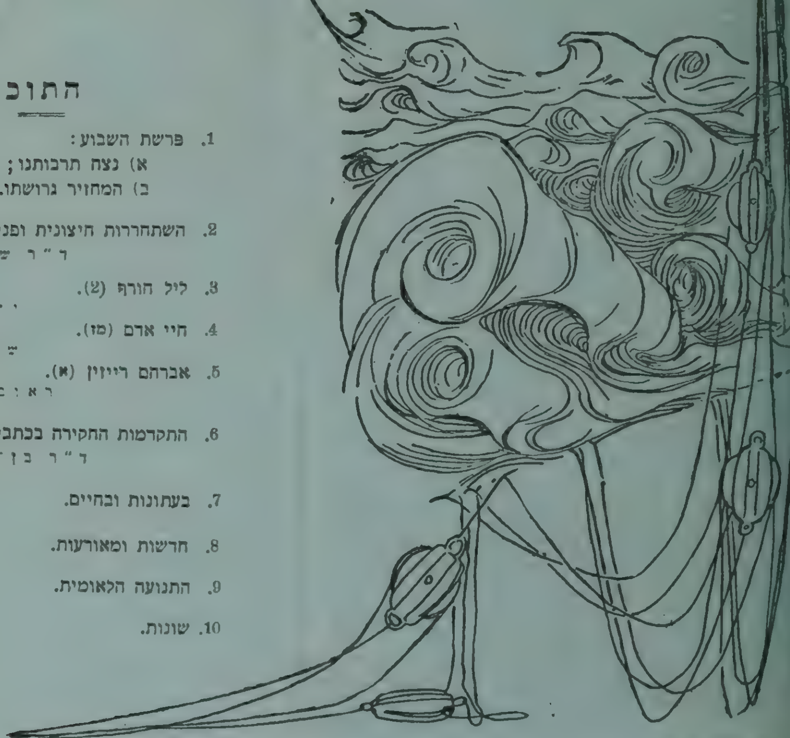
נֵצַח תַּרְבּוּתֵנוּ.

שאול ישאלו רבים גם כיום, אם יש פה באמריקה מקום לתנועה עברית, אם יש פה קרקע מסוגלת להתפתחותה של תרבות עברית, אם יש תקוה, שבמשך הזמן תתפוס התרבות העברית מקום הגון, שיש בו כדי השפעה ניכרת בחיינו, בחברה ובמוסדות־החנוך? רבים מציעים את השאלה הזאת אך כדי לקנתר, כדי להוכיח באותות ובמופתים, שאין כל תקוה לה ע ב ר י ם האומללים להחיות את ערמות העפר — זהו השם של חבה, שהם מכנים בו את השפה העברית וספרותה. אבל יש, שאנו שומעים את השאלה הזאת גם מפי אנשים, המתיחסים לתרבותנו העברית ועתידה באופן חיובי גמור. מסורים הם לה בכל נפשם ורוצים הם בקיומה; רוצים הם גם להשתתף בעבודה לשמה אבל יראים הם, שמא יזרעו על צחיח־סלע, שמא תלך כל העבודה לבטלה וצמח לא יהיה. להראשונים אין שום צורך להשיב כלל, מפני שמי שאינו ר ו צ ה בקיומה של התרבות העברית, אינו רוצה גם בקיומו של העם העברי — ולוא גם יתחכם ויתפלסף כנפשו שבעו, ברצותו לתרץ את הניגוד ההגיוני הזה. רצון כביר וכחות אדירים נחוצים, כדי שיתקיים עם ישראל וישוב לחיות על אדמתו חיים טבעיים, שאין בהם בושה וכלימה, ואם לא יספיק הרצון ולא יספיקו הכחות להגן על השפה ההיסטורית ועל התרבות ההיסטורית של העם, — ו ה י א ה ע ב ר י ת — קשה לשער, כי מקור חדש של רצון ושל כחות יפתח, די־אונים להגשים את השאיפה לגאולה. אבל יש ויש להשיב להשואלים מן הסוג השני, מפני שבשאלתם מורגש צערם העמוק, ומפני שחובה מוטלת על כולנו להשתתף בצערם, על כולנו — כלומר על אלה, שמאמינים באמונה שלמה, כי למרות התנאים הקשים להתפתחותה של תרבות עברית, השוררים פה במדינה, יש עוד לפנינו גם פה כר נרחב לעבודה פוריה. ומדברים אנו על המאמינים, ולא על בעלי ההכרה של אפשרות כזו, מפני שהשאיפה ליצירה ולעבודה של תחיה אינה נקנית לעולם בהכרה יבשה, לעולם אינה יכולה להיות מבוססת על חשבונות של מספרים מדויקים. ההכרה והבסוס החשבוני יוכלו לסייע לה רק במדה ידועה, אבל לא יותר. לא על־ידי הכרת האפשרות ולא על־ידי בסים חשבוני למפרע צמח ופרח הישוב החדש בארצנו. אדרבה, באו החכמים — וחכם, הלא ידוע, עדיף מנביא — והזהירו, שלא יעשו שום נסיון לנטוע ולבנות ולהקים שוממות, מפני שעל־פי ההגיון החותך יש לראות מראש, כי נסיונות כאלה לא יצליחו, וברכה לא תצמח על־ידיהם. ובאו אנשים, בעלי אמונה חזקה, ולא השגיחו באזהרות והתחילו לנטוע ולבנות — ונצחו. דרכם לא היתה סלולה — ויישרו בערבה מסילה, האדמה היתה שוממה — ויסקלוה וינקו אותה מכל קוץ ודרדר, ויעבדו מבלי הרף, וינצחו את המכשולים ואת המעצורים, ויהיו למופת. באו אחר־כך החכמים ויחליטו,

שנת רביעית HATOREN גליון ב [נב]

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. IV. MARCH 9, 1917 No. 2 (52)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה.......3.00 לחצי שנה...$1.50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנה.......$3.50 לחצי שנה...$1.75
לפחות מחצי שנה אין התתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1.50
Foreign Countries and Canada:
One year....$3.50 Six months..$1.75
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים

באנקעט

ערוך על־ידי

הסתדרות „אחיעבר"

ביום הרביעי, י"ג אדר, בשעה 9 בערב, אחר קריאת „המגילה", במלון „ברודוויי סנטראל", בבית־המזון של טרוצקי, 673 רחוב ברודוויי, ניו־יורק

לכבוד הכנסו של העתון „התורן" השבועי בשבוע זה לשנתו השניה.

האגודה חוגגת מאורע משמח זה בבאנקט ומזמינה בזה את כל חבריה ואת כל העברים הנאמנים, הדואגים לקיומן של תרבות ישראל וספרותו, אשר מאיזו סבה שהיא לא הגיעה לידם הזמנתנו הפרטית.

מחיר כל מנה $1.60.

ההזמנה על מספר המנות צריכה להגיע לידנו לא יאוחר מביום ב" 5 למארטש. את הכסף משלמים בעת הכניסה.

הכתובת:

ACHIEBER, c. o. Hatoren, 69 91 Delancey St., New York

ה„סטייט באנק"

376-378 רחוב גרענד — 52-54 רחוב נארפאלק

סניף בראנזוויל קרן רחובות פטאון ופיטקין עווניו.	סניף וועסטשעסטער קרן וועסטשעסטער עווניו ורחוב מאה המשים ושמונה.
סניף קלינטון 158 רחוב ריווינגטון.	סניף וויליאמסבורג קרן גרעהעם עווניו ורחוב ווערעט.
סניף העווניו החמישית קרן העווניו החמישית ורחוב מאה והמשה עשר.	סניף מעדיסין סקווער 7 מערבה רחוב 26.

חסון כמו סלעי גיבראלטאר

ה„סטייט באנק" וסניפיו שולח כסף, מאני ארדערס לארצות אוסטריה, הונגאריה, גאליציה, רוסיה, רוסיה הפולאנית הנמצאת בידי גרמניה או אוסטריה, על־ידי הדואר, הטלגראף או הטלגראף בלי חומים בזול ובמהירות.

ה„סטייט באנק" אחראי בעד כל הכסף הנשלח וממציא קבלה התיכף על־ידי הדואר בזמן הנכון בהתיכות ידי קרוביכם.

ה„סטייט באנק" מוכר כרטיסי־אניה מכל המקומות מפולאניה או ליטא, הנמצאים עתה בידי גרמניה או אוסטריה. כמעט כל אניה הבאה עתה מאירופה מביאה נוסעים בכרטיסי־אניה שנקנו אצלנו.

ה„סטייט באנק" הוא הבאנק היהודי הראשון שיש לו טשארטער מאת הממלכה וישאר ככה לעולמים.

ל„סטייט באנק" יש ההתקשרות היותר טובה בכל העולם.

ה„סטייט באנק" קונה ומוכר כל מיני כסף חוץ לארץ, כמו רובלים, מארקים, קראנים וכדומה, על־פי הקורס היומי.

ה„סטייט באנק" הוא הבאנק היהודי היחידי שהוא חבר ל„ניו־יורק קלירינג האוז".

THE STATE BANK, 374-378 Grand Street 52-54 Norfolk Street New York

ברכות

מתכבדים אנחנו לקרא את כ' וכ"ב לבוא לשמח אתנו בשמחת

ברית מילה

של בננו אשר תהיה אי"ה ביום א' י"ז אדר (מארטש 4) בשעה 12.30 אחר הצהרים בביתנו 203 רחוב מעדיסאן, אלבאני, נ. י.

ד"ר מאיר וואקסמאן ורעיתו.

ברכה חמה ולבבית לידידי הרב ד"ר מ. וואקסמאן ורעיתו בהולד להם בנם הבכור למז"ט. יהי רצון שיגדלוהו ויחנכוהו לתורה, לחופה ולמעש"ט.

יוסף הרשברג וביתו.

הנני מברך את ידידי היקרים, את הרב ד"ר מ. וואקסמאן ורעיתו להולדת בנם בשעה טובה. יהיה בן־פורת להוריו ופאר לעמו.

ש. עפשטיין.

ברכתי הלבבית שלוחה לידידי היקרים הד"ר מאיר וואקסמאן ורעיתו באלבאני להולדת בנם. יהי רצון, שתזכו לגדלו לתורה ולמעשים טובים, גדולים וכבירים.

אהרן פרנקל.

מעמקי לבנו אנו נושאים ברכה לידידנו היקר מר יצחק נובאק לאירושיו את מרת נחמה לרנר. אלהי ציון יברך את אגודתם וימלא את כל משאלות לבבם.

י. ז. פרישברג ורעיתו.

באספת החברים שהיתה במוצאי השבת העבר, החלט להביע את השתתפותנו בצערו של חברנו הנכבד מר אריה קורנפלד מארץ־ישראל על מות עליו בנו היקר דוד קורנפלד בקאהירו של מצרים.

המקום ימלא לו את חסרונו.

הסתדרות „אחיעבר", ניו־יורק.

תנחומין על מות אחד מבני ציון היקרים.

מעומק לבנו הננו משתתפים בצער משפחת ידידנו מר א. קרנפלד על אבדן בנו דוד הצעיר והרך בקאהירו של מצרים. המקום ינחמם.

אורי והנה פעלשין, בניו ובנותיו, חברי המנות.

החותם סעם פערלים בשיקאגו מתבקש לענות במכתב לניסו משולם קראסנישטיין בניו־יורק, הדואג מאד לשלומו.

חש במעיו יתרפא

ב„עקס־לאקס"

(ילקוט תרפואות)

ליפשיטץ פרינטינג קא. 217 איסט בראדוויי, ניו יארק

הד"ר פיינברג הרצה על העבודה הלאומית של הפרולי־טאריון היהודי.

הפרופיסור הרמאן הציע תכנית של עבודה לאומית בגולה, שהציונים צריכים לטפל בה.

הסופר הצרפתי א. ע. מאדי נשא נאום על חובתו של העם היהודי בימי מאורעות־עולם אלה.

„ההכינותם את עצמכם, אתם היהודים, לקראת תוצאות המאורעות האלה? — שאל הנואם. — כל העמים, הלוקחים חלק במלחמה העולמית הזאת, העריכו כראוי את גודל המומנט הזה בהיסטוריה האנושית. כל בניהם לכל מפלגותיהם חדלו מריבותיהם וסכסוכיהם וכולם התאגדו לאגודה אחת לשם מטרה משותפת אחת. עליכם, היהודים, לצאת בעקבותיהם ולהתאחד להסתדרות מוצקת וכבירה אחת, ולעבוד השכם והערב בלי הרף, שלא להחמיץ אף רגע אחד, המקרב אתכם למטרתכם. הזמן נחשב בכסף, לפי הפתגם האנגלי, אולם לכם, היהודים, ערכו יותר גדול: שוויו לא יסולא לכם גם בדם. בידכם די אמצעים להכריז על ידם לכל באי־עולם על קיומכם ועל שאיפותיכם. העתונות העולמית ברובה הגדול ברשותכם היא. השתמשו בה. השתדלו, כי ידובר בכם גם בחדרי־משכיותיהם של המיניס־טרים והדיפלומאטים, וגם בבתי־המלאכה, שבהם עובדים פועלים עניים ומרודים. הפיצו ידיעות על מצבכם בכל קצות הארץ, בכל מקום, בכל עת ובכל שעה, עד אשר לא ימצא אף איש אחד בין אנשי הישוב, שיתיחס בבטול לגורלכם. עתידה היא הדרך הזאת להנחילכם את הנצחון המקווה."

הנואם האחרון, מר היינריך ברנשטיין, עורך העתון „ריניסאנס זשוויף", דבר על מצב היהודים בארצות תבל.

בישיבת הנעילה נתקבלה החלטה, כי ציוני צרפת בהשתתפות כל האלמנטים היהודים הלאומיים בצרפת מתחייבים לעבוד בעד שווי־זכיותיהם האזרחיות, המדיניות והקולטוריות של היהודים בכל ארצות־תבל ובעד יצירת מקלט חפשי לעם היהודים בארץ־ישראל.

שונות

עבודת העזרה בארץ־ישראל.

הדין־והחשבון, שפרסם הד"ר יעקב טהון, ראש הלשכה הפלשתינאית ביפו, על עבודת העזרה בארץ־ישראל בשנה האחרונה, משמש תעודה יפה לאידיאליותם, כשרונם ומרצם של בני הישוב בארץ־ישראל. תודות להשיטה המתוקנה והמסודרה, שהנהיגו שם אחינו בעבודת־העזרה, אין בה משום תכונת „צדקה" לעניים, אלא משמשת היא עזרה עצמית וקונסטרוק־טיבית. מטעם זה השתדלו ראשי הועד שם, עד כמה שאפשר, להספיק את התמיכה לתושבים או בתורת הלואות קטנות, או בתורת תשלום בעד איזו עבודה שהיא. „בכל עזרה שניתנה — נאמר בהדין־וחשבון — הושם לב לשמירת כבודו של המקבל, שפנה אל הועד לתמיכה בצר לו. המקבלים, בין שהיו קולו־ניסטים, פועלים ובעלי־מלאכה ובין שהיו סוחרים, מורים ועיד, — תמיד היינו זהירים בכבודם, שלא יהולל על־ידי רושם של עזרה, הנראית כפילאנתרופית. מטעם זה עזבנו את דרך העזרה ליחידים והשתדלנו לארגן חברות והסתדרויות, שעיקר העזרה ההדדית הונח ביסודן. השיטה הזאת הביאה פרי. מעולם לא היו הקולוניסטים והפועלים מאורגנים כל־כך יפה, כמו בימים האלה. חברת בעלי־המלאכה ביפו היא הסתדרות למופת. העומדים בראשה ידעו תמיד לכוון את פעולותיהם לצרכי השעה. הרוח הקואופירטיבי, שתקף גם את הקולוניסטים וגם את הפועלים, שמש גלוי נהדר לרצונם החזק ולשאיפותיהם האידיאליות. ההסתדרויות האלה, שרוח האחוה ושתוף־הענינים שורר בהן, עמדו בשעת המשבר הקשה הזה להישוב היהודי והצילוהו מכליון. הרוח הזה ערכו יהיה גדול גם לאחרי המלחמה, בשישובו התנאים למסלולם הרגיל".

עבודת העזרה נעשתה ברובה ביהודה, מפני שהמשבר היה קשה שם יותר מאשר בשומרון ובגליל. פגיעת המשבר היתה קשה ביחוד בירושלים. אבל גם הסביבים הקטנים, שהיו ברשות ועד־העזרה בארץ־ישראל, הועילו להקל שם את המצב בהרבה. בצפת וטבריה, אף כי מקורות „החלוקה" נסתתמו שם לרגלי המלחמה, בכל־זאת לא היה המצב קשה כל־כך, מפני שמחיר צרכי־אוכל שם הוא נמוך בערך. יוקר מחיר הדגן בארץ הועיל הרבה להתפתחות המושבות בשומרון ובגליל. ההלואה האמריקאית לבעלי הפרדסים הטיבה את מצבם במדה מרובה. המצב בראשון־לציון ורחובות הוא טוב בערך לעומת זה שבפתח־תקוה. במושבה האחרונה נמצאים שבעת אלפים דונאם נטועים תפוחי־זהב, והטפול בהם דורש הוצאות מרובות בימים האלה. השקדים לא נעשו יפה בשנה זו, והכנסת בעליהם תהיה מועטה מאד.

ויותר מכל הערים סבלה העיר יפו. המשבר הפסיק שם את עבודת הבניה וחולל מבוכה בכל מקצועות המסחר, ומעמדם של הרבה תושבים נהרס עד היסוד.

תכנית העזרה בארץ־ישראל נערכה על־ידי ועד מיוחד, שבראשו עומדים הד"ר ארטור רופין, אהרן אהרנזון ודוד ילין.

הכללים של התכנית הזאת, שעל־פיהם נעשתה עבודת העזרה עד עכשיו, הם:

א) להפריש עשרים אחוזים מכספי העזרה ליסוד חנויות־מכולת ולהנהלתם. בחנויות האלה נמכרים צרכי־אוכל הכרחיים בלא ריוח.

ב) ארבעים אחוזים (בהמושבות רק עשרים אחוזים) מוקדשים לחלוקת צרכי־אוכל בין אלה, שאינם יכולים להתפרנס מיגיע כפיהם. צרכי האוכל נשלחים לבית־היתומים ולמושב־הזקנים ולשאר המוסדות, וגם לנצרכים מכובדים, שלא לפי כבודם הוא לנוע על בתי־התמחוי לצורך ארוחה.

ג) ארבעים אחוזים (במושבות ששים אחוזים) ניתנים בתורת הלואה לבעלי־מלאכה ולתגרים. כל הפונים להלואה מצווים להעסיק רק פועלים יהודים.

כדי להקל את סדור העזרה, נחלקה הארץ לשלשה גלילות: א) ירושלים, חברון ומוצא; ב) יפו ומושבות יהודה; ג) חיפה, צפת, טבריה, המושבות בגליל התחתון והעליון

ושומרון. הכספים נחלקים באופן זה: הגליל הראשון מקבל ארבעים ושבעה אחוזים; הגליל השני — עשרים וששה אחוזים, מהם: יפו — ארבעה עשר אחוזים, והמושבות — שנים עשר; הגליל השלישי — עשרים ושבעה אחוזים, מהם: חיפה — שלשה אחוזים וחצי, טבריה — חמשה וחצי, הגליל התחתון והעליון ושומרון — כולם ביחד עשרה אחוזים.

* * *

ח ד ש ו ת ס פ ר ו ת י ו ת.

— חבורת עסקנים וסופרים עברים בניו־יורק, ביניהם הד"ר שמריה לוין, פרופיסור ישראל פרידלנדר, אברהם אליהו לובארסקי ועוד, החליטה להוציא מאסף עברי, שיהיה כולו מוקדש לאחד העם וישמש מעין מנחת־זכרון, שלוחה מאת הסופרים והעסקנים העברים, היושבים באמריקה, לגדל התושבים העברים שמעבר לים למלאת לו ששים שנה. עריכת המאסף נמסרה להסופר ראובן בריינין, ובו ישתתפו טובי הסופרים העברים באמריקה. שם המאסף הוא „ממערב למזרח". כל ההכנות הדרושות להוצאתו כבר נגמרו ובקרוב ימסר לדפוס.

— בבוסטון של מאסס נוסדה הוצאת־ספרים עבריים לבני־הנעורים ולעם בשם „ירדן". העומד בראש ההוצאה הזאת הוא מר שכנא שטיין.

— בימים האלה יצא לאור בניו־יורק הכרך הראשון של הספר „פון ניו יאָרק ביז רחובות" מאת המשורר היהודי המפורסם י ה ו א ש. הוצאת הספר יפה ומשובחת ועושה רושם טוב.

* * *

ת ר ו מ ו ת ל ק ו פ ת ־ ה ס ו פ ר י ם.

בשבוע זה נתקבלו במערכת „התורן" לטובת הסופרים העברים נגועי־המלחמה הסכומים האלה: יהושע גורדון, ניו־יורק — 5 דולאר; הסניף השלישי (העברי) של „פועלי־ציון", ניו־יורק — 10.50 (מהם הרימו: שמואל שווארצ־מאן — 3 דולאר, א. מר חיים, א. שפיגל, י. בן־צבי, ג. קא־מינצקי, ל. וויינברג וש. אייזנשטאדט — כל אחד 1 דולאר; מ. עדלשטיין, י. בוראק וס. ליפצין — כל אחד 50 סנט); על־ידי צבי וויינר מדיטרויט מאת קבוצת עברים בווינדזור של קנדה — 9.75 (מהם הרימו: י. באום — 1 דולאר, צ. וולינסקי, אברהמסון, חפץ, סומגר, מ. ציטלין, א. מורצקי, גלר, ס. מורצקי, בינשטיין, ב. מקניק, סנסר, סמברגס, נובל, ציטלין, יעקב מורצקי, ס. שווארץ, י. גלברג — כל אחד 50 סנט, עזריאל מורצקי — 25 סנט); מאגודת ה„שחר", דיט־רויט — 4.25 דולאר (מהם הרימו: גרשון הקר — 1.25 דו־לאר, משה יפה — 1 דולאר, שלמה נחומוב, אלכסנדר סנדרוביץ, זאב וואתל ודוד שרגא — כל אחד 50 סנט); על־ידי תלמוד־התורה של סטאון עווניו, ברונזוויל — 1.65 דולאר; יהודה ליב מרגליות, דייטון של אוהאיו — 1 דולאר; על־ידי „אחיעבר", ניו־יורק—5 דולאר (מהם הרימו: שרגא גייסט—2 דולאר, ל. קורנפלד — 2 דולאר, ב. אהרונוב — 1 דולאר); א. ל. פקין, ברוקלין — 1 דולאר; יעקב צוזמר, פילאדלפיה—2 דולאר. — סך־הכל 40.15 דולאר. ביחד עם הסכומים הקודמים — 335.65 דולאר.

* * *

מ ח י י ה א ג ו ד ו ת.

— אגודת „אחיעבר", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, 3 מארץ, באולם בית־הספר „יבנה", 201 איסט ברודוויי. מר מ. שיינקין ירצה על „ריב הלשונות". מביני עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „תרבותנו", ברוקלין, תתאסף ביום א', 4 מארץ, ב־63 טומקינס עווניו. החברים מתבקשים לבוא בשעה השמינית בדיוק.

— לאגודת „עבריה", ברונזוויל, תהיה אספה ספרותית ביום א', 4 מארץ, בבית מרכז הציונים, 239 רחוב סקמאן. הסופר ראובן בריינין ירצה על „הספרות העברית מסמולנסקין עד ביאליק". הכניסה חפשית.

— אספת בעלי־המניות של חברת „התורן" נקראה ביום ד', 31 יאנואר, באולם „הכנסת־אורחים", ניו־יורק. היושב ראש, מר ש. אבל, קרא דין־וחשבון על פעולות החברה במשך השנה שעברה. הדין־והחשבון נתקבל פה־אחד. החלט להביע תודה לעורך „התורן" ולחברי המערכת, למנהל „התורן" ולחברי הלשכה על עבודתם הנאמנה. לשנת־החשבון הבאה נבחרו לועד־המנהלים החברים האלה: ש. אבל, א. ש. אורלאנס, ש. גינצ־בורג, ש. לאמפורט, א. א. לובארסקי, ד"ר מ. לוין, ד"ר שמריה לוין, א. ז. לוין־אפשטיין, ד"ר ש. מ. מלמד, ד"ר א. ש. שווארץ, ד"ר י. שטרוים וב. שלוין.

בישיבה מיוחדת של ועד המנהלים נבחרו: א. א. לו־בארסקי — נשיא, ד"ר מ. לוין — סגן נשיא, ש. לאמפורט — גזבר, ש. גינצבורג — מזכיר.

פועלי־ציון, האורדן „אבירי ציון", אגודת הרבנים האורתודוכסים, אגודת הרבנים הריפורמיים ועוד; על התסתדרויות מהסוג הרביעי — ההסתדרות העברית, אגודת הסטודנטים ועוד.

באספה זו נתקבלה החלטה, שהבחירות תערכנה בכל רחבי ארצות הברית ביום אחד, וכי לכל יהודי, בין שהוא חבר לאיזו הסתדרות ובין שאינו, הזכות לבחור ולהבחר.

— בניו־יורק נקראה ביום א' 25 פברואר, ועידה של יהודים לאומיים יוצאי גאליציה. בועידה לקחו חלק שבעים וחמשה צירים באי־כחן של ארבעים וחמש אגודות. בנוגע לשאלות הלאומיות, המעסיקות את דעת הקהל היהודי, החליטה הועידה: א) לדרוש מאת הקונגרס היהודי להעמיד על הפרק את השאלה בדבר דרישת זכיות מדיניות ולאומיות ליהודים במזרח־אירופה ומקלט בטוח להעם היהודי בארץ־ישראל; ב) הקונגרס ישאר בתור מוסד קבוע ומתמיד בחיי היהודים באמריקה; ג) הקונגרס יטפל בעזרה קונסטרוקטיבית בארצות המלחמה; ד) להטיף בין יהודי גאליציה, הנמצאים באמריקה, כי יבחרו אל הקונגרס רק בצירים לאומיים, המסכימים אל הדרישות האלה.

— בימי 24—25 מארץ תקרא בניו־יורק ועידה של הסוציאליסטים היהודים הלאומיים. בכרוז, שפרסמו העומדים בראש הועד הסוציאליסטי הלאומי, הד"ר חיים זיטלובסקי, ד"ר יצחק אייזיק הורוויץ וב. בורוכוב, הם מבארים את מטרת הועידה הזאת בדברים האלה:

„שאלות קשות וחמורות דורשות את פתרונן מאת הפועלים היהודים עכשיו, כשימי הבחירות אל הקונגרס היהודי באמריקה ממשמשים ובאים. הפועלים היהודים צריכים לברר וללבן את השקפתם על מאורעות היינו ותכסיסם בבחירות האלה ויחוסם לכל השאלות, שתעמודנה על הפרק בקונגרס עצמו. בועידת הפועלים הלאומית הראשונה קבענו את עיקרי הפוליטיקה היהודית שלנו. הפועלים היהודים המאוחדים חוו אז את דעתם בעד קריאת קונגרס על יסודות לאומיים ודימוקראטיים; אבל הועד הפועל, שנבחר בועידת ההיא, רוב חבריו היו ממתנגדי תנועת הקונגרס, שהשתדלו בכל כחם לבטל את תכונתו הלאומית הדימוקראטית והקונסטרוקטיבית של הקונגרס; ובתנועת הקונגרס עצמה התאמצו לחבר את מעמד הפועלים היהודים ביחד עם בעלי־הממון המתבוללים, ועל־ידי זה הכריחו את החברים הלאומיים של הועד להתפטר ממנו.

„בועידה האחרונה של „ועד־הפועלים הלאומי" בטלו מתנגדי הקונגרס לחלוטין את כל ההחלטות וההוראות, שנתקבלו בועידה הראשונה. לפיכך הגיעה השעה להפועלים היהודים להתארגן לשם הגשמת שאיפותיהם הלאומיות. לתכלית זאת מזמין ועד הפועלים הסוציאליסטים הלאומיים את כל הסתדריות הפועלים שבכל רחבי הארץ לועידת הפועלים הסוציאליסטים הלאומיים, שתקרא בניו־יורק ב־24 ו־25 מארץ, 1917".

— בפטרבורג נפלה דליקה בבית־הכנסת הגדול, וארבע מאות ספרי־התורה, הנמצאים בו, נשרפו. רוב ספרי־התורה הנשרפים הובאו לפטרבורג בזמן המלחמה מן הקהלות היהודיות בתחום־המושב על־ידי היהודים המגורשים.

— הדיפוטאטים היהודים קאסל וליפמאן יצאו באחת הישיבות של הלאנדטאג הפרוסי בנאומים חריפים נגד התנהגותה הרעה של ממשלת הארץ עם היהודים. הראשון קבל, שאין הממשלה מעסיקה יהודים בכל מקצועות האדמיניסטראציה שלה, אף־על־פי שהחוק הפרוסי משוה את זכיותיהם של היהודים עם זכיותיהם של שאר תושבי הארץ. השני התאונן על רשימת־החשאין, שהנהיגה הממשלה ליהודים, הבאים לברלין, רשימה, שבני אומות אחרות, הבאים לברלין, אינם נזקקים לה.

התְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

ועידת ציוני צרפת.

ציוני צרפת קראו בפאריז ועידה, שבה דנו על מצב הציוניות בהוה. ליושב ראש של הועידה נבחר המלומד והעסקן הציוני, ד"ר חאווקין. בין האורחים המפורסמים, שהשתתפו בועידה, היו מר הירולד, נשיא ה„ליגה לזכיות אנושיות", המשורר היהודי בלשון הצרפתית אנדרה ספיר, וגם נבחרים אחדים של הפארלאמנט הצרפתי.

את הועידה פתח הד"ר יעקבסון. „הציוניות, — אמר הנואם — היא תנועת שחרור, הבאה לגאול גם את הגוף וגם את הנפש של העם היהודי מעבדותם ושפלות מצבם. לא צדקת וחסד עושים כל אלה, התומכים בהסתדרות הציונית, אלא חוב קדוש הם משלמים לנפשם. כבר הגיעה השעה, שנחדול מלהביט על ארץ־ישראל בעל מקלט להיהודים הנענים והנדכאים בלבד; ארץ־ישראל היא מקלט רוחו של כל העם היהודי כולו".

אחריו נשא נאום הד"ר אבני, ערבי, יליד העיר שכם. הד"ר אבני מוציא בפאריז את העתון הערבי „איל מוקטאנבאל", הנחשב לכלי־מבטאם הרשמי של הערבים מסוריה וארץ־ישראל. הד"ר אבני הוא הערבי הראשון מבעלי ההשפעה, שהשתתף בועידה ציונית וברר את יחוסו אליה.

„ביחוסים ההדדיים שבין הערביים והיהודים — אמר הנואם — שוררת איזו אי־הבנה. הערביים חושבים, כי בדעת היהודים ליסד מלוכה יהודית בארץ־ישראל ולגרש אותם כליל מן הארץ. הערביים נלחמים נגדכם, מפני ששאיפותיכם בלתי־מובנות להם. אבל באמתו של דבר הלא היהודים רוצים רק ליסד מקלט יהודי בארץ־ישראל, ולא לתצר להערביים ולעשוק זכיותיהם. את הדברים האלה על שאיפות הציוניים אני אומר בבטחה, מפני שבאתי במגע־ומשא תמידי עם יהודי ארץ־ישראל ויהודי חוץ־לארץ, והרבה למדתי מהם על התנועה הציונית. הערביים והיהודים צריכים להתקרב ביותר אלה אל אלה ולשבת על אדמת ארץ־ישראל שבת אחים. הלא כולנו בני גזע אחד אנחנו — הגזע השמי, והאנטישמיים שונאים הם גם לכם וגם לנו — מדוע איפוא לא נתאחד לשם הגנה עצמית?"

דברי הערבי הזה, שנאמרו ברגש, עשו רושם נמרץ על הנאספים.

תהיה ממנו והלאה. ובכן, הייתי לו לאמת־המדה. הוא מחויב לעבור אותי. אחת היא, טפח או טפחים, ובלבד שיקדימני. ואני — למדתי בנעורי: במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד; ותמיד הייתי קובל על ההשקפה הזאת, הנותנת את משפט הבכורה לבעל התשובה על הצדיק הגמור. במה זכה זה, שחטא ונהנה וחזר בו, לעמוד דוקא בשורה הראשונה, וזה, שסבל וחסר את נפשו מטובה, צריך להיות שני לו במדרגה? האין פה משום עוות הדין? וגם — האין פה משום מכשול לרבים? למה להם, להרבים, להזהר ולעשות להם גדרים וסייגים וגדר לגדר וסייג לסייג ולבלי לגשת לכרם? האם לא מוטב לפניהם: הסר המשוכה, שתו ושכרו דודים, קצצו בנטיעות כנפשכם שבעכם. ואחר כך, לכשיפוג היין וימר שכר לשותיו, חזרו בכם ותהיו לנזירים. קלקלו ואחר כך תתקנו ותהיו מעשרה הראשונים לעליה! אָמנם הייתי קובל, אבל לא העזתי להתקומם נגד בעלי ההשקפה הזאת. כבדתי עד למאד את ה„ראשונים" וידעתי, שהיו מונים אותות ומופתים בחיים ומצרפים אותם לחשבון והיו מדקדקים בהוצאת משפטם ובנסוח השקפותיהם, ולא הרשיתי לעצמי להרהר אחריהם. מעין חידה סתומה היתה לי השקפתם זו, ובקשתי את פתרונה בקוצר הבנתי, בפגימת השגותי. ושמח אני, שלא הרהרתי אחריהם. לוא הרהרתי, הייתי בעצמי מוכרח בעת לחזור בתשובה ולבקש מהם סליחה על חטא שחטאתי לפניהם בהרהור הלב, ולי אין שום רצון ונטיה לעמוד במקום שבעלי תשובה עומדים, מפני שהבינותי, רק כעת הבינותי, את פירושו הנכון של הפתגם בדבר בעלי התשובה והצדיקים הגמורים. המפתח נמסר לי על־ידי מכירי החרש, על־ידי הרחוק, שהתקרב.

לא אָמרו ה„ראשונים": במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים (כלומר אלה שלא התרחקו ולא חזרו) כדאים או רשאים לעמוד. אינם יכולים לעמוד—אָמרו. אינם יכולים על־פי טבעם, מפני שאין דרכם להשיג את מטרתם בקפיצות, אלא בפסיעה אחר פסיעה, מפני שאין רצונם לקנות את עולמם, אלא בונים הם אותו ממסר ועד הטפחות, והבניה חביבה עליהם כהמטרה עצמה, אולי עוד חביבה ממנה. המטרה היא בעיניהם גולת־הכותרת לשאיפותיהם, וקדושתה נובעת רק מתוך העבודה וכחות היצירה שהקדישו להשגתה, כשם שיום השביעי שואב קדושתו מעבודת ששת ימי המעשה. וחביבין עליהם גם יסורים, הבאים מתוך העבודה והמלוים אותה, וחביבין עליהם חבלי שעת היצירה, ויראים הם מכל פתאומיות, שלפעמים נס בצדה, ולפעמים יותר קרובות היא מחזירה את הגלגל עשר מעלות אחורנית.

מפני זה אינם יכולים לעמוד במקום שבעלי תשובה עומדים, יען שלבעלי התשובה חסר רגש האחריות החמורה, רגש האחריות בעד הגידול והטפוח, בעד מה שנאסף קמעה־קמעה, כי לא עמלו בו. או הכל, או לא כלום — זהו פתגמם של המעפילים, ויעקב שעבר את הירדן במקלו חס על פכים קטנים. ועוד גם זאת. בעלי התשובה, מכיון שהודו וחזרו, נוטלים הם לעצמם רשות לבוא בבקורת חריפה ולהאשים את בעלי ההדרגה בחוסר מעוף, בצרות האופק ובקטנות השאיפה, וכל מה שנמצא מראש הפסגה ומטה קטן הוא בעיניהם, ללא ערך והשיבות. ובעלי ההדרגה נעלבים ואינם רוצים לעמוד במקום שבעלי התשובה עומדים.

אָמנם לא כל בעלי תשובה שוים. ראיתי בעלי תשובה, והם מעטים, שאינם בזים לקטנות עם כל שאיפתם לגדולות. ולא זו בלבד, שהם בעצמם עוסקים בעבודות, שאינן נקנות אלא בעמל פסיעה אחר פסיעה — הם נגשים בנימוס וברגש של כבוד לתוצאות העבודה שנעשתה על־ידי אחרים, שקדמו להם. כל מה שהושג מתחבב עליהם, כאילו הם בעצמם היו שותפים במעשי בראשית, ובחלמם חלום נושא האלומות, אינם שוכחים את הזורע בדמעה. אם הלך ובכה נושא משך הזרע ובא אחריו ברנה נושא האלומות, מקשיבים הם ברנה הד קול הבכי. אלה הם החוזרים בתשובה שלמה, ופניהם מכוונים לא רק כלפי העתיד, כי־אם גם כלפי העבר. הם אינם באים כמחדשים, אלא כממשיכים, וממשיכים הם ומושכים בעול משותף.

עם בעלי תשובה שלמה הללו יכולים הצדיקים הגמורים לדור אפילו במחיצה אחת, ובמקום שהם עומדים אין מקום לפירוד של מדרגות ומעלות. העבודה המשותפת משכיחה כל פירוד וחילוק, ואין ישנים ואין חדשים ואין שאלה של בכורה וכהונה. ואם יגונב איזה רגש של צער אל תוך המחנה, הרי גם הרגש הזה משותף הוא. שני הצדדים שהתמזגו מצטערים, שלא באה הפגישה בשעה יותר מוקדמת.

ואם יש רשות להוסיף על דברי הראשונים, הייתי אומר: במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים ואין בעלי תשובה שלמה יכולים לעמוד.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— באספתו האחרונה, שהיתה ביום א' 25 פברואר, דן הועד הפועל של הקונגרס היהודי על אָפני בחירת הצירים אל הקונגרס. תכנית הבחירות, שהוצעה על־ידי הד"ר יצחק איזיק הורוויץ, נתקבלה בשנויים אחדים. על פי התכנית הזאת נקבע מספר הצירים אל הקונגרס היהודי לארבע מאות בערך (על המספר המדויק של הצירים יחליט הועד באספתו הבאת). שלש מאות מהם יבחרו באופן ישר על־ידי העם, ומאה — על־ידי ההסתדריות היהודיות השונות. ההסתדריות נחלקות לארבע מדרגות. להסתדרות ממדרגה הראשונה הרשות לבחור בששה צירים; להסתדרות ממדרגה שניה — שלשה צירים; להסתדרות ממדרגה שלישית — שני צירים; להסתדרות ממדרגה רביעית — ציר אחד. על ההסתדריות מהסוג הראשון נמנים: ה„ועד היהודי האמריקאי", האורדן „אינדפנדנט ברית אברהם", „ועד הפועלים הלאומי" ועוד; על ההסתדריות מהסוג השני — הפדראציה הציונית, „ארבייטער רינג", „מזרחי", האורדן „ברית שלום", „נאציאָנאַל־ארבייטער־פערבאַנד" ועוד; על ההסתדריות מהסוג השלישי —

„השחר" עד יום מותו (בט"ז שבט, שנת תרמ"ה). בנשתו אל עבודת ההוצאה של „השחר", לא מצא לפניו לא קוראים ולא סופרים עברים גם במדה מצומצמה. מעטים ודלים היו בכמותם ועוד יותר באיכותם. „השחר" — זה היה נסיון מסוכן של חולם חלומות ובעל־דמיונות. השאלה הראשונה של אלה, הנקראים בשם „בעלי־מעשה", היתה: מי יקרא את „השחר" ומי יכתוב בו? למי הוא דרוש ומי יתמוך בו? תשובתו של סמולנסקין היתה: אברא ל„השחר" קהל קוראים וגם חבר סופרים. אין אני יודע, אם „השחר" באמת דרוש הוא כיום לאחרים, אבל יודע אנכי, כי „השחר" דרוש לי לעצמי, למען אביע מעל גליונותיו את דעותי והגיונותי לעמי, למען אלחם בו נגד כל הצוררים לרוח ישראל, יהיו מי שיהיו. ואם אין „השחר" דרוש כיום להקהל העברי — יהיה דרוש לו מחר. מי יתמוך בו? אני אתמוך בו. עבודת־פרך אעבוד כל הימים בכל עבודה שתבוא לידי, ואת „השחר" לא אתן לגוע. תשובה מפורשה ומפורטה כזו לא נתן אמנם סמולנסקין לאיש בכתב או בפיו, אבל זאת היא התשובה, אשר נתן בעל „השחר" על השאלות הנזכרות במעשה ובפועל, במשך חמש־עשרה השנים האחרונות לימי חייו, מעת צאת החוברת הראשונה (בראשית שנת תרכ"ט) של „השחר" עד צאת החוברת האחרונה עם יציאת נשמתו של העורך.

סמולנסקין היה הראשון, אשר הרים את הדגל העברי הלאומי בספרותנו ואשר הביא רוח חיים ותקוה לאומית חדשה בלבות טובי הצעירים אשר בעמנו בסוף שנות השבעים ובראשית שנות השמונים של המאה שעברה לספירתם. הוא היה הראשון, אשר הכיר את כל ערכה וחשיבותה של השפה העברית בנוגע להיצירה העברית המקורית, בנוגע לאחדותה הלאומית ובנוגע לתחית העם ותקוותיו לעתיד.

סמולנסקין היה הראשון, אשר הרים את המלחמה נגד רוח ההתבוללות והטמיעה וכל שאיפותיו וזרמיו הגלויים והנסתרים. הוא היה הראשון, אשר הכיר והרגיש בכל נימי נפשו את הסכנה, הנשקפה לעמנו מבית־מדרשו של בן־מנחם, חבריו ותלמידיו. ומעציבה היא העובדה, כי רבים מן הסופרים העברים לא לבד שלא עזרו אז לסמולנסקין במלחמתו הלאומית, כי־אם גם יצאו להגן על רוח הכפירה הלאומית, אשר נשבה מבית־מדרשו של בן־מנחם וכל הנגררים אחריו.

סמולנסקין היה הראשון, אשר תאר בצבעים בהירים וברוח סוערת את כל המרירות, השפלות והעבדות אשר בחיי ישראל בארצות הגולה. הוא הרגיש מראש את הרעמים, ה„פוגרומים", שבאו אחרי כן על בני עמנו ברוסיה. הוא היה אחד הראשונים בספרותנו, אשר הרים בעוז־רוח את דגל־ציון ואשר הטיף לעמנו בדברים נמרצים, באחד מנביאי הזמן, כי שוא יהיה עמלנו בגולה, כי תקומה לא תהיה לנו בקרב הגוים, אם לא נאמץ את שארית כחותינו לבנות לנו בית בארץ־אבות.

עוד בשנים הראשונות לצאת „השחר" יצא סמולנסקין למלחמה על כל אלה מהנקראים בשם „חכמי ישראל", שכל חכמתם היתה השחתת כל חלקה טובה בחכמתנו ובספרותנו, ברוחנו ולבנו. סמולנסקין, גם בהיותו עוד צעיר לימים, מצא די אומץ בלבו לקום נגד כל אלה הפרופיסורים העברים, הרבנים והמטיפים באשכנז, אשר סרסו ושבשו את „כתבי־הקודש", הכניסו בהם תקונים והגהות, כמעט בכל פרשה ופרשה ואף בכל פסוק ופסוק, יען אשר לא הבינו לרוחם של נביאינו וחוזינו ויען אשר לא ידעו את סגולותיה המיוחדות של השפה העברית, או יען אשר נמשכו בקלות־דעת גם אחרי רוח הבקורת המזויפה בתנ"ך. סמולנסקין יצא למלחמה גם על צבי גרץ בגלל תקוניו והגהותיו בספר „שיר השירים". בבקורת עזה וחריפה הוכיח סמולנסקין, כי התקונים וההגהות, שנויי הגרסאות וערבוב הפסוקים ב„שיר השירים" באו לגרץ מחסרון ידיעתו בשפתנו העברית ומחסרון הרגשתו בנוגע לרוחם של כתבי־קדשנו בכלל.

רק חמשים שנה עברו אחרי צאת המחברת הראשונה של סמולנסקין — וכמה נשתנו מני־אז פני חיינו ופני ספרותנו!

דַפִּים בּוֹדְדִים

מאת

ד"ר שמריה לוין.

א.

אף זה מקרוב התודע אלי, ומהרגע הראשון הרגשתי, הרגשתי ולא הכרתי, כי אחד מבני העליה עומד לפני ומבקש קרבתי, כלומר אחד מהיורדים, המעפילים לעלות, אחד מהמתרחקים, החוזרים בתשובה. ורוצה הוא לעלות דוקא על ראש הפסגה, כדי שתהיה עליתו כפרה על ירידתו, כדי שיתקן בבת אחת מה שפגם במשך הגילים — ילדות, בחרות וצעירות. קשה לו לטפס ולעלות ממדרגה למדרגה, ירא הוא מפני אורך ימי התשובה, מפחד הוא מפני חרטה ממושכה ומאמין הוא, שיתרחש לו נס, מעין קפיצת הדרך, ויקנה את עולמו החדש בטיסה אחת ובשעה אחת. והוא לא אותי, לכשאני לעצמי, בקש, ואנחנו זרים איש לרעהו, בעולמות שונים חיינו, וכל נקודת מגע לא היתה בין העולמות שלנו, לא כל שכן נקודה משותפת. הוא היה שבוי סביבה זרה, ואפילו לא ידע כי נשבה, ואני לא הייתי מעולם זקוק לפדיון, מפני שמעודי הייתי אני שלי ועולמי שלי והרהורי שלי וחלומותי שלי. וגם עתה, אחרי שהאמין בעצמו, כי כבר השתחרר, היה המרחק עוד רב בינינו. הוא כולו מערב ואני כולי מזרח. הוא חושב, כי אפשר לקנות את המזרח בשאיפה ובמשיכה, וטועה, מפני שבאמת הוא יוצא מן המערב, מושך אותו אחריו ומכנים חלק ממנו למזרח; ואני הכנסתי תמיד מה שהכנסתי מהתם להכא, ממזרח למערב. והניגוד הזה, הניגוד הפנימי שבין שנינו, התגלה תיכף, כשהתודענו איש אל רעהו.

ובכל־זאת בקש את קרבתי, וגם אני מצדי נעניתי לו. הוא — כך אני מפרש לעצמי את החזיון הזה — ידע, כי עליו לקנות את עולמו בקפיצה, וחסרה לו אמת־המדה לדעת שעור של קפיצה זו. התירא, שמא יקפוץ, והמטרה עוד

העברים, והשליך את עטרת־המשוררים מעל ראש לטרים, „הכהן הגדול במקדש השירה העברית".

סמולנסקין הוכיח בדברים נמרצים, כי הד"ר לטרים לא הבין כלל לא את רוחו ולא את שפתו וסגנונו של „פויכט", ולא של אלישע בן אבויה. סמולנסקין גלה את עומק המושג של גיתה ואת קוצר המשיג של המתרגם.

אם נקרא כיום את המחברת „בקורת תהיה", נוכח אמנם, כי הצדק היה עם סמולנסקין: הספר „אלישע בן אבויה" היה כעין כתב־פלסתר על „פויסט", אך בשום אופן לא תרגומו או יצירה חדשה מושפעה מרוחו. המחברת הנזכרה מעידה אמנם, כי המבקר ידע את הענין אשר לפניו, וגם ערב את לבו ללחום את מלחמת האמת, אך כל אופן הבקורת, הונו הרוחני של המבקר ונמוסיו הספרותיים אינם יכולים עוד לעשות עלינו רושם טוב, ומה גם אותו הרושם המיוחד, אשר עשתה המחברת על הקוראים העברים לפני חמישים שנה.

לפני חמשים שנה נחשבה המחברת הקטנה „בקורת תהיה" עם כל חסרונותיה ומגרעותיה למאורע חשוב, כמעט לעין מרידה במלכות הספרות.

רוח הבקורת, אשר נשב בהמחברת הנזכרה, אף אם במקומות אחדים היה רפה מאד, כבר הביא בכנפיו בשורה חדשה: עתידה הספרות העברית לחדש את פניה ולפרוק מעליה את עול מלכותה של הבטלנות ושל ההכנעה לפני בני־סמכא כ„ארז", אב"ג ולטרים.

* * *

עתה, כעבור חמשים שנה אחרי צאת מחברתו הראשונה * של פרץ בן משה סמולנסקין ואחרי עבור שלשים ושתים שנה למותו, מתיצב לפני עיני־רוחנו סופרנו הלאומי הזה בכל מלוא גדלו וצביונו הרוחני.

אדם נפלא ועברי נפלא היה הסופר פרץ סמולנסקין. עבודתו בספרותנו נמשכה רק חמש עשרה שנה, ובמשך הזמן המועט הזה כתב עשרים ושנים ספר (מהם ספורים וציורים, מאמרים לשאלות הזמן, מאמרי־בקורת והשקפות על היהדות והתפתחות הדעות בישראל). מלבד הספרים האלה, אשר הדפיסם ב„השחר" שלו המשכים המשכים, היה עליו עוד לסדר בכל חודש את החוברת של ירחונו האמור. מפליאה היא עבודה כבירה כזו, אם נשים אל לבנו, כי סמולנסקין היה בכל אותן השנים עובד חרוץ, בתור מנהל ומגיה בבית דפוס זר. ובשעות הפנויות לו מעבודתו זו היה עליו לבקש גם מקורות אחרים לכלכלת בני־ביתו. עוד יותר נשתומם על כח היצירה הרוחנית ועל המרץ הפנימי של סמולנסקין, אם יודע לנו, כי הסופר היה גם איש־רעים להתרועע, כי היה מרבה להתוכח את אנשים כערכו וגם שלא כערכו, וכמעט מבקר תמידי, במשך שנים רבות, בבתי שיר וזמרה, אשר אהב עד מאד.

„השחר", אשר הקדיש לו את כל כחות נפשו, לבד שלא הביא לו כל שכר, לא בשנים הראשונות ולא בשנים האחרונות לצאתו, עוד דרש קרבנות־כסף מעורכו וממוציאו לאור. ובאמת היה סמולנסקין נותן חלק משכרו, אשר מצא בעבודות שונות וקשות, להוצאת „השחר" בזמנו.

סמולנסקין היה כותב את ספריו ומאמריו בבית־הדפוס בין עבודה לעבודה ובין גברא לגברא. הוא היה כותב את דבריו ומתקן את מאמרי עוזריו ב„השחר" גם בשעות מאוחרות בלילה, כשהיה עיף ויגע מעבודת היום. גופו היה שבור ורצוץ, אך רוחו היה תמיד ער ורענן, כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק. ובשנים האחרונות לימי חייו, כשהתגברה עליו מחלתו, והרופאים כבר אמרו לו נואש, עוד העצים את עבודתו הספרותית ולא הניח את עטו מידו גם בשעות, שהיה נלחם עם מר־המות.

במהירות נפלאה ומפליאה היה סמולנסקין כותב ומכין את דבריו לדפוס. מעולם לא הספיקה לו השעה לעבד את פרי רוחו, לשכלל את שפתו וללטוש את סגנונו. פעמים היו הסרות בכתב־ידו שורות שלמות או משפטים שלמים. מרוב מהירות ומתנאי עבודתו הקשים לא היה, לפעמים קרובות, מסיים במה שהתחיל או מכפיל דברים במלים שונות ומיותרות, שלא היו דרושות כלל לגוף הענינים, שהיה מטפל בהם. חושש היה תמיד, שמא יקדמנו המות, ולא תספיק לו השעה להשאיר צואתו הרוחנית לעמו. וכל מה שכתב סמולנסקין בחמש שנות חייו האחרונות נחשב בעיניו כעין צואה רוחנית ואזהרה לדורות. העיקר היה לו להביע את רעיונותיו ודעותיו בכל תקפם ובכל צדי־צדדיהם, ולא איפכת לו, אם גם האריך לשון, ואם גם שפתו לא היתה מדויקה כל־צרכה. רק מטרה אחת היתה לנגד עיניו: לקבוע את דעותיו ומשפטיו בלבות הקוראים. דרך־אגב עלי להעיר, כי סמולנסקין האמין בנפשו, שכל היוצא מעטו כתוב בשפה יפה, נמלצה ונמרצה, שאין כמוה וכדוגמתה בכל הספרות העברית. אמונתו זאת היתה קבועה בלבו מיום החילו לכתוב עברית.

כשהיתה מתגברת עליו יד דמיונו, והוא רואה בעיני־רוחו שורות שלמות של צללי נפשות וטפוסים אשר פגש בחייו, היה ממהר לתאר אותם בספורים וציורים, שהיה ממלא אותם מאורעות ומקרים משולבים ומסובכים אלה באלה. לא לבד סופר מהיר, כי־אם גם מספר מהיר וזריז היה. קו לקו, שרטוט לשרטוט, במשיכה רחבה אחת, זה על־גבי זה או זה בצד זה, — והרי לפניך שטח גדול, ועליו מצוירות תמונות שונות. אמנם התמונות לקויות ופגומות, אבל חיים יש בהן. יצירתן אמנם לא נגמרה, אבל הנשמה כבר הוטלה בהן.

* * *

מהלך רב עברה הספרות העברית במשך חמשים השנים האחרונות. ואילו קם סמולנסקין מקברו והיה מוצא בספרותנו את שירי ביאליק ושניאור, בודאי שהיה שואל בתמהון: „ואלה מי ילד ומי גדל?" אולם בעל „השחר" היה הראשון, אשר סלל את הדרך לפני הבאים אחריו ואשר הכשיר את אדמת ספרותנו ליצירות חדשות ומקוריות באמת. כח־ענק היה דרוש לסמולנסקין, למען החזיק את

---

* המחברת „בקורת תהיה" נדפסה בשנת תרכ"ז בתור הוספה למכתב־העת השבועי „המליץ", שיצא אז לאור על־ידי אלכסנדר צדרבוים (הידוע בשם „ארז") באודיסה. ארז לא ערב את לבו להדפיס בקרתו של פ"ס ב„המליץ" עצמו ולקבל עליו את האחריות הספרותית. ר. ב.

ס. — סגי־נהור, סוחר־ביצים, סומא בארובה, סולת נקיה, סחי ומאוס, סלמנדרא, סנדלר, סנדל המסומר, ספחת, סרבן.

ע. — עבודה זרה, עגמת־נפש, עובר במעי אמו, עורף־כלבים, עוכר־ישראל, עולל ויונק, עור־עינים, עטרת־תפארת, עיט על הפגרים, עכבר, עפר ואפר, עציץ נקוב, עצל, עצם בגרוני, עקיצת עקרב, עקש ופתלתול, ערב־רב, ערום־ועריה, ערל־שפתים, עשן לעינים.

פ. — פאה קצוצה, פגע רע, פה קדוש, פוזמק מדולדל, פושע באלקי ישראל, פחות שבפחותים, פלפלת חריפה, פצע וחבורה, פרחח, פרא־אדם, פרוע לשמצה, פרי־הדר, פרצוף־פנים, פרעוש, פשפש, פשטידה חמוצה.

צ. — צבוע, צדיק תמים, צולע על ירכו, צורבא דרבנן, צח ואדום, צער־בעלי־חיים, צפור־דרור, צפעוני, צפרדע, צרעת ממארת.

ק. —קבצן, קוביוסטוס, קוצו של יוד, קוץ ודרדר, קוף, קופה של שרצים, קורקבן, קיטנית ירוקה, קיתון של שופכין, קל שבקלים, קליפה, קנקן ריק, קנתרן, קצב, קרקפתא, קשה־עורף, קשקשת.

ר. — רבב, רואה־הכל, רוחניות, רועה־רוח, רודף־שלום, רוצח־היער, ריקא, רמאי, רעבתן, רשע מרושע.

ש. — שאור שבעיסה, שב ואל תעשה, שגעון, שד משחת, שה תמים, שודד בצהרים, שובב, שור־הבר, שטן המשחית, שלם בגופו, שלשלת, שליח להולכה, שעטנז, שפל־ברך, שפתותים, שפיפון עלי־דרך, שקרן, שרוול רחב.

ת. — תבלול בעין, תולעת ולא איש, תוקע, תכשיט נאה, תלמיד־חכם, תם, תנא קמא, תפל מבלי מלח, תרנגול, תרח.

ספר־מלים זה היה החבור הראשון, שהוציא מתחת ידו מי שהיה אחר־כך „שלום־עליכם", בכורו וראשית פרי־עטו. ושם קרא לו: „א ו צ ר ־ ה ל ש ו ן ש ל ה א ם ה ח ו ר ג ת". חבורו זה הראשון, לאחר שיצא לאור־עולם, גרם לו תקלה וכמעט הביא אסון על ראשו. ומעשה שהיה כך היה:

מפני שרוצה היה לעשות את יצירתו הראשונה יפה ומשוכללה עד תכליתה, כולה מסודרת בטוב־טעם ובדיוק נמרץ, היה מטפל בה הרבה גם לאחר בריאתה, מוציאה בכל פעם מכיסו ומהפך בה ושוקד על תקנתה, מזיע יפה עליה ומעתיקה שוב בכתב נקי ומסולסל פעם ושתים ושלש. ראה אביו, שהוא פורש מדי פעם בפעם לקרן־זוית חבויה ועושה שם במלאכה, קרב אליו מאחוריו, גחן ועיין בנייר, המוטל לפניו, ונטל מידו את כתב־היד וקרא אותו כולו, מאלף ועד תיו. והמעט כי קרא אותו בעצמו, עוד עמד וקראהו גם באזני האם־החורגת, ודוקא בקול רם. וראה זה פלא: כסבור היה המחבר, כי כבר בא קצו — וטעה. עד היום הזה איננו יודע לפתור את החידה הזאת: אם מפני שהשעה היתה אז שעת רצון וקורת־רוח לפניה, או מפני שהתביישה להראות את כעסה לפני בעלה — ואולם האם־החורגת התחילה פתאום לצחוק צחוק גדול כל־כך, עד כי התפתלה כולה ונחנה לארץ. כסבורים היו בני־הבית, כי עוד מעט ויאחזנה השבץ. ניכר היה, כי שמות־הגנאי הללו בדחו את דעתה מאד. ויותר מכולם מצאו חן בעיניה שמות־הגנאי הללו: „קורקבן", „שפתותים" ו„מכנסים". „קורקבן" מהו? שם־לואי זה קראה למחבר הלכסיקון בכבודו ובעצמו בשביל קומתו הקטנה. „שפתותים" קראה לאחד מבני־החבורה הקטנים על שם שפתו, שהיתה עבה ביותר. ו„מכנסים" קראה להגדול שבחבורה, משום מעשה שהיה: מעשה ותפרו לו לבחור זה מכנסים חדשים...

אכן נס אירע לו לכותב הזכרונות אותה שעה, נס מן השמים! לא פלל אז, כי יצא בשלום מידי האם־החורגת וכי סופה של תקלה זו יהיה בצחוק! יצא ונשא את ידיו למרום ונתן שבח והודיה להקדוש־ברוך־הוא, שעמד לו בשעת צרתו והוציאהו מן המצר.

זִכָּרוֹן לְפֶרֶץ סְמוֹלֶנְסְקִין

(לשנת החמשים לצאת מחברתו הראשונה לאור).

מאת

ראובן בריינין.

בחודש זה נמלאו חמשים שנה מיום צאת המחברת הראשונה של פרץ בן משה סמולנסקין בשם „בקורת תהיה".

מני־אז, במשך חצי מאת־שנה, התפתחה הספרות העברית ותגדל משוררים וסופרים לכל מקצעותיה, ומהם גם כאלה, שהם תפארת לעמנו ולתקופתנו. אולם האחרונים שוכחים ומשכחים את הראשונים. ואחד מן הראשונים האלה, מן היותר ראשונים, אשר יצרו את ספרותנו בצורתה הלאומית והמקורית, היה פרץ סמולנסקין.

המחברת „בקורת תהיה" היתה היריה הראשונה אל החומה הרעועה של אותה הספרות, אשר הד"ר לטרים היה בין כהניה הגדולים. זה האחרון היה באותם הימים מפורסם בין כל הקוראים והסופרים העברים „בשר־השירה", כמלומד וכבר־סמכא ספרותי מהמדרגה הראשונה. גם העברים הפשוטים, אשר לא קראו ספרי מליצה ושיר, ידעו את שם לטרים, יען כי על שערי כתבי־הקודש, אשר הוציאה „חברת השליחים" בלונדון ואשר נפוצו לרבבות גם בערי התחום, היו מוסיפים תעודה זו: „הוגה בעיון נמרץ על־ידי החכם המובהק מאיר הלוי לטרים". *

כל אחד מן הסופרים והמשוררים העברים בימים ההם חשב את עצמו למאושר ולמצוין, אם זכה לקבל הסכמה, לו גם שורות אחרות, מידי „אביר המשוררים" לטרים, היושב ב„ווינה המעטירה".

לנזר שירתו חשב לטרים את תרגומו מ„פויסט" אשר לגיתה, אשר קרא בשם „אלישע בן אבויה".

בא פרץ סמולנסקין הצעיר, — הוא היה אז בן כ"ה שנה — שם שלא היה ידוע כלל לא להסופרים ולא להקוראים

---

* סמולנסקין התרעם פעמים אחדות ב„השחר" על לטרים, שנתן הסכמתו ותעודתו להוצאת התנ"ך על־ידי „חברת השליחים" בלונדון בעד סכום כסף ידוע, שנתנו על ידו.
ר. ב.

עמיד — תעמוד עצב בגרונך, לא לבלוע ולא להקיא. ישוב — ישוב תשב אל עקרבים. שכוב — שכוב תשכב במעמקי האדמה. בוא — בוא תבוא מהומה עליך בעצם היום הזה. יצוא — יצוא תצא נשמתך בחניקה. דבר — דבר תדבר מתוך טרוף־הדעת. החרש — תחריש ותאָלם לנצח. אָמור — יאמרו קדיש אחרי נשמתך. ראה — ראה תראה את מלאך־המות במהרה בימינו. אל ראה — אל תראה טוב כל ימי חייך. שמוע — שמוע תשמע רק רע כל היום. הכה — יכך אלהים בשחפת ובירקון ובעורון. שלוח — תשלח בך מגפה מן השמים. הבא — יביא עליך אל רחום וחנון כל נגע וכל צרעת. בקש — תתבקש בקרוב לפמליה של מעלה. נתון — תנתן לך מגינת־לב. לקוח — ילקח ממך מאור־עיניך. רוץ — תרוץ ותפול ותגוף באבן רגליך. התרוצץ — תתרוצץ משוגע בראש כל חוצות. עלה — תעלה נשמתך למרום. ירוד — תרד לעמקי־שאול ולבור תחתיות. זכור — יזכרו לך עונות ראשונים בעולם האמת. שכוח — שכוח תשכח כל שמחה סלה. חושך — תחשכנה עיניך מראות. אור — יאירו לך כל מוקדי גיהנם. כתוב — תכתב ותחתם לאלתר למיתה. מחה — ימחה שמך מספר־החיים. הרם — מעל הארץ ירימוך. נשוא — על מטתך ישאוך. ישון — ישון תישן שנת־עולמים... וגומר, וגומר, וגומר. . . . .

ופעמים, בנות עליה הרוח, היו קללותיה יוצאות מפיה דחופות ומבוהלות, כולן נאמרות בשטף־לשון ובנשימה אחת, ודוקא בחרוזים, כאגוזים הללו, שמדרדרים ומתגלגלים מפי השק זה אחר זה.

— בוקה, מבוקה ומבולקה ! שרפה, מגפה ומדחפה ! מהומה ובהלה, צרה ויללה, פחד וחלחלה ! הרחמה והקדחת, יסורי גיהנם ובור־שחת, ומכה גדולה אחת ! פיק־ברכים, כאב־מתנים, חלי־מעים וכל מדוי מצרים ! מוט תתמוטט, פיר תתפורר, סוב תסתובב, נוע תתנועע, גול תתגולל — פנים ואָחור, אָחור ופנים, על צדך הימני ועל צדך השמאלי, בין בעמידה ובין בהליכה, בין בישיבה ובין בשכיבה... וגומר, וגומר, וגומר.

כותב הזכרונות האלה מודה הפעם לפני הקוראים, כי מעז זה יצא מתוק: הרבה מן הקללות השנונות ואָפני־הדבור הנמרצים, אשר בהם השתמש אחר־כך בכתביו, בבואו לתאר את אָרחי נשי עמו וסגנון לשונן, מפי אמו־חורגתו וממענה־לשונה באו לו. עוד בימי נעוריו הרחוקים, כשלא ידע עדיין את מלאכת הכתיבה ואת טיבה, ולא ראה אפילו בחלום, כי עתיד הוא להיות סופר לבני עמו, עלתה פעם אחת מחשבה ברעתו לקבוץ את כל הקללות והחרפות ושמות הגנאי של אמו־חורגתו לקובץ מיוחד ולעשותם מין לכסיקון, מין אוצר של שמות נרדפים. מה עשה ? כוון שעה יפה בלילה, עת שכל בני־הבית היו ישנים, וישב אל השלחן וכתב לאור הנ"ר את כל השמות במחברת מיוחדת, ויצא מתחת ידו ספר־מלים נאה ומתוקן, כולו כתוב בכתב נקי ומסולסל ומסודר על־פי סדר אלף־בית :

א. — אביון, אבי־אבות־הטומאה, אבן־נגף, אברך־משי, אויל־שפתים, אָח לצרה, אחשתרן, אילה שלוחה, אילונית, אָכלן, אלונטית לחה, אמתחת עמוקה, אנדרוגינוס, אנדרולמוסיה, אָסון, אסכרה, אסופי מן השוק, אסקופה הנדרסת, אפיקורס, אפרוח, אצטומכה לא תדע שבעה, ארבה, ארחי־ופרחי, אשמדאי, אתונו של בלעם.

ב. — בראי, ברחן, בהמה בצורת סוס, בוחן ובודק, בולבוסין אפויים, בולמוס, בול־עץ, בוצינא קדישא, בורסקי, בזוי־נפש, בחור כהלכה, בחצוצרות, בטלן, בטן רחבה, בלואי־סחבות, בלעם הרשע, בן־בג־בג, בן־בנו של מר־בר־רב־אשי, בן־בליעל, בן־הכות, בן־טובים, בן־יקיר, בן־פורת, בן־פקועה, בעל־חלומות, בעל־לחיים, בעל־עגלה, ברבור, מתנפח, ברדלס, בריה־נאה, בר־נש, בריוני, בשר־ודם, בת־היענה.

ג. — גבאי ראשון, גוי של שבת, גולם, גונב־תפוחים, גור־כלב, גועל־נפש, גזלן, גלגול, גמד, גרגרן, גרגרת עמוקה, גרוגרת.

ד. — דבוק, דבר אחר, דג־מלוח, דובדבניה, דוכיפת, דוכס, דלות, דלף טורה, דלפון, דרדק, דרשן.

ה. — הב־הב, הדור בלבושו, הדיוט, הולך־רכיל, הילל־בן־שחר, הכצעקתה, הלעיטני־נא, הפכפך, הרב מדראזנה, הרחב־פיך.

ו. — וישמן ישורון, ויתרוצצו, ולד, וצדקתך, ותיק וחסיד, ותרן משל אחרים.

ז. — זבוב־מות, זה כפרתי, זוהמה, זוטא, זולל וסובא, זנב הלטאה, זפת, זרזיר־מתנים, זריז ונשכר, זרע קודש.

ח. — חברבר, חבית ריקה, חדל־אישים, חוטם, חוטף ואוכל, חומץ בן־יין, חורץ־לשון, חושים, חזיר מיער, חטוטרת, חיה רעה, חיים־יענקיל, חייט, חכם בלילה, חלירע, חם, חמור־גרם, חמיץ, חרש הנשבר, חרש לא ישמע, חשוף־שת, חתן דנן, חתיכה הראויה להתכבד.

ט. — טבור, טבח, טומטום, טלאי־על־גבי־טלאי, טלית שכולה תכלת, טמא־שפתים, טפש, טרחן, טרף בקלפי.

י. — יבלת, יון, יוסף הצדיק, יוצא־דופן, יוצא־חלציו, יונק־שדים, יורש־עצר, יחף, ילקוט, ימח שמו וזכרו, ינשוף, יקטן, יתוש.

כ. — כבד־פה, כזבן, כזית, כלב שבכלבים, כלה נאה וחסודה, כל־בו, כל מום רע, כלי־זמר, כסיל ובער, כף־המבשלים, כפוי־טובה, כפתור ופרח, כצפיחית בדבש, כרסתן, כתבא רבה, כתונת־פסים, כתריאלי.

ל. — לא־יצלח, לבלר, להוט אחר גרונו, לובש־צדקות, לויתן, לכלובית, לסטים מזוין, ליץ מתהולל, לקקן, לקיש, לשון־למודים.

מ. — מבוהל, מבליע בנעימה, מגיד בעלטה, מהיר לאבד, מומר להכעיס, מומחה לאותו דבר, מופקר, מורה־הוראה, מוקצה מחמת מיאוס, מוסר, מזג טוב, מזוהם, מחמל־נפשי, מחבל, מטלית, מיתה משונה, מכה אשר לא כתובה בתורה, מלחך־פנכה, מכנסים, מליץ־יושר, מלאך־המות, מלשין בסתר, מנוול, מסולא בפז, מפלצת, מצח־נחושה, מצנפת־הקודש, מצורע, מרגל, משענת קנה רצוץ, משלחת מלאכי רעים, מתנת־אלהים.

נ. — נבל, נגע צרעת, נוקם ונוטר, נופת־צופים, נזיר־עדשים, נחמד ונעים, נחת־רוח, נחש עקלתון, נכה־רגלים, נכדו של רב דיץ, נציב־מלח, נקניק, נקלה, נרפה, נשמתי.

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

מו

אוֹצַר־הַלָּשׁוֹן שֶׁל הָאֵם־הַחוֹרֶגֶת.

מה טיבה של אם־חורגת. — אבי היתומים נוסע לברדיטשוב להביא ממרחק את בת־זוגו. — חנה וחסדה של האם־החורגת בימים הראשונים וידה הקשה אחר־כך. — קללות על־פי סדר אלף־בית. — חבורו הראשון של כותב הזכרונות נקרא מתוך צחוק.

מה טיבה של אם־חורגת ובמה גדולה רעתה כל־כך, שבני־האדם מרבים לדבר בגנותה תמיד? אחרי כל הדבורים והשמועות השונים סבורים היו היתומים הקטנים, כי אם־חורגת היא באמת בריה משונה שלא מן הישוב, מין חיה רעה ודורסנית. על כל פסיעה ופסיעה, על כל מדרך כף־רגלם היו הגדולים מאיימים עליהם ומביאים פחד בלבם: „חכו, חכו כמעט רגע, בנים שובבים. הנה יצא אביכם את העיר ויביא לכם ממרחק אם־חורגת — וידעתם, כי יש אלהים בארץ!“... ולא זו בלבד. בימי הסתיו, כשתיש כח השמש וניטל חומה ממנה, יאמר משל העם: „השמש מחממת כאם־חורגת“... הלא בודאי דברים בגו!

ופתאום יצא אבי היתומים מן העיר ונעלם. עבר שבוע אחד, עבר שבוע שני ושלישי. לאָן נעלם האב? אנה הלך, אנה פנה? אין איש מגיד דבר! הגדולים מתלחשים ביניהם, ממתיקים סוד, מדברים במיני רמזים ונזהרים, שלא ישמעו הקטנים... ורק פעם אחת לא יכול עוד רבם להתאפק ונכשל בלשונו. שאל את הקטנים, אמר להם: „האם לא חזר עדיין אביכם מברדיטשוב?“ על שאלה זו, שנאמרה בלשון־חכמים זהירה, הוסיפה הרבנית נופך משלה, ואף זו בלשון סתומה ביותר: „ולרידך — כלום עבודה נקיה וקלה היא לאלמן להביא אם־חורגת ליתומים הרבה כל־כך, בלא עין־הרע?“... ובכן, מכאן אָנו למדים, כי האָב הלך לברדיטשוב לבקש שם אם־חורגת לבניו. אבל למה מעלימים את הדבר מן העולם? הלא סוד זה עשוי להתגלות בכל יום. וראיה לדבר: קודם שחזר האב עם בת־זוגו החדשה מברדיטשוב שלח מכתב מבשר לפניו, ובמכתב כתוב לאמר, כי הזווג, אשר הוכיח לו אלהים פה, עולה יפה בכל האופנים, הן מצד יחוס־משפחה והן מצד מכבת הכסף, וכי בעוד ימים ישוב, אם ירצה השם, לביתו עם בת־זוגו החדשה. ורק בקשתו שטוחה לפני בני הבית, שלא יבהלו להגיד להאשה בימים הראשונים את מספר הילדים אשר לו — למה לה לדעת את כל זאת בבת־אחת? מוטב, שתעמוד על מספרם מאליה, ברבות הימים... הרי בין כה וכה לא כל הילדים מוטלים ברשותה: הגדולים גדולים הם, ושתי הילדות — אלו הרי נשארו בבית אמן־זקנתן. אמנם אין הוא מסלק, חלילה, את ידיו גם מהן. כל הילדים ילדיו הם. ואולם בשעת הדחק מוטב לכסות על מספר הנפשות בבית, משום דרכי שלום... „יותר אין לחדש, רק חיים ושלום“...

המכתב הזה היה מתקבל על הדעת, אלמלא הקוץ המכאיב שבו בדבר הילדים... וביחוד פגע הקוץ הזה בלבם של הילדים עצמם. אָמנם הרגש הרגישו, כי אביהם אוהב אותם גם עתה, כי כל אחד ואחד מהם חביב ויקר לו כבתחילה; ואולם כל החשש הזה, שהוא חושש להם ומתאמץ להעלימם מן העין, כשם שמעלימים סחורה גנובה, הטיל מבוכה בלבם ועורר למחשבות ולהרהורים משונים... אך המבוכה הזאת לא ארכה הרבה. כי הנה באו בני המשפחה לבית־רבם ובשרו להם בשורה טובה: „האב חזר מדרכו והביא מברדיטשוב אם־חורגת“... „מזל־טוב! — נענתה הרבנית והשמיעה את חלקה. — הלואי שתזכו לבשר מכאן ולהבא בשורות טובות מזו!“... והרב שלח את הילדים לביתם קודם שכלו למודם.

כשבאו הילדים לביתם, מצאו שם את כל בני־המשפחה: את הדוד פיני ובניו, את הדודה חנה ובנותיה — כולם מסובים לשלחן. שתו תה, יצאו ידי חובתם באכילת מיני מתיקה ומרקחת, כדת היום, עשנו פאפירוסות ודברו מיני דברים בטלים, שאינם מתקבלים כלל על הלב. ניכר היה, שאין איש שומע את דברי חבירו. כל אחד מהם שקוע במחשבותיו וכולם יחד מתבוננים אל האם־החורגת, צופים הליכותיה ומעריכים את ערך המציאָה, שנזדמנה לאבי היתומים בברדיטשוב. דומה, שזו הפיקה רצון מהם בסקירה ראשונה: אשה נכבדה במראיה, נבונה וטובת־שכל, והעיקר — טובת־לב ונוחה לבריות, מתקרבת לכל ומקבלת כל אדם בסבר פנים יפות. בעלת מזג טוב מאין כמוה! אם כן, מה פשר החרדה הגדולה הזאת, אשר חרדו כל בני־המשפחה לזכר האם־החורגת?

רק אחר־כך, כעבור שבוע או שבועים, נתגלתה האם־החורגת בכל מזגה החם והסוער ובכל עוצם ידה הקשה, שנחתה על הילדים, ורק אָז הרגישו היתומים הקטנים את כל טעם המרירות של שעבודה — שעבוד אם־חורגת. לאט־לאט חשפה את זרועותיה והתחילה להראות את הקטנים את כל כחה בדבור־פה ובמתנת־לשון, בחרופים ובגדופים ובקללות נמרצות, ששפכה על ראשיהם למן הבוקר ועד הערב, בלי הרף ובלי מעצור. מבול של קללות הביאָה עליהם אשה זו מעיר ברדיטשוב, אוצר מלא וגדוש של חרפות ונזיפות ושמות של גנאי ודרשות של דופי ותוכחה רבה, תוכחה אשר לא כתובה בתורה, תוכחה שבולה שלה. פיה היה כמעין המתגבר, פה מפיק מרגליות, לשונה חדה וחלקה כחרב שנונה, לשון מדברת גדולות, ושפתה שפה צחה ועשירה, מסולסלת ומגוונת.

כל מלה ומלה, שהוציאָה מפיה, מצאָה לה קללה בצדה. וקללתה לא ברעש ולא ברוגז, אלא דוקא בשובה ונחת. למשל: אָכול — יאכלו כלבים את בשרך. שתה — ישתו עלוקות את דמך. צעוק — מכאב־שנים תצעק. תפור — יתפרו לך תכריכים ליום קבורתך. הלוך — על גחונך תלך.

הַהליכה, המתעורר בילד, והכח הזה יבוא סוף־סוף ויעמיד אותו על רגליו. הצלחתה של התנועה העברית ה מ ת ח י ל ה בארץ זו תלויה כעת בעבודתו של הועד החדש, שנבחר בועידה, ועוד יותר — ביחוסם של העברים, המאורגנים ושאינם מאורגנים, לכל אותן העבודות החשובות, שהועד החדש יבוא בהן לפני הקהל העברי שלנו.

העתונות העברית בארץ זו מחויבת להקדיש מקום יותר רחב לכל שאלות ההסתדרות העברית, לדון בפרטות יתירה על החלטותיה החשובות של הועידה ולבאר ולברר מתוך כובד־ראש את כל מה שנעשה בהתנועה העברית. העתונות העברית צריכה להשפיע על כל קורא עברי, שיחזיק בידי אותם הכחות, הבאים להגין על קניני הרוח של העם העברי, הקדושים ויקרים לכולנו.

לֵיל חֹרֶף

מאת
ישראל אפרת

יָפֶה תּוֹר הַחֹרֶף שַׁחֲרִית,
עֵת הָאָרֶץ עוֹד עֲטוּפָה
טַלִּית שְׁלֵמָה כֻּלָּהּ לוֹבֶן,
טֶרֶם נִגְלוּ עִקְבוֹת אָדָם...

יָפֶה תּוֹר הַחֹרֶף יוֹמָם,
רוֹם וּמַטָּה עֵת מִתְחָרִים,
מִי מִשְּׁנֵיהֶם מַזְהִיר יוֹתֵר,
מִי מִשְּׁנֵיהֶם הָרָקִיעַ.

אַךְ לְבָבִי אֶל הַלַּיְלָה,
עֵת הַלְּבָנָה בִּשָׁמֶיהָ,
וְהַשֶּׁלֶג עַל הָאָרֶץ,
וַחֲלוֹמוֹת־קֶסֶם סָבִיב. —

I.

תַּכְרִיךְ־שֶׁלֶג, תַּכְרִיךְ לָבָן,
אֶת־פְּנֵי הָאָרֶץ כִּסָּה;
סַהַר חִוֵּר נִשְׁקָף שֶׁפִי
מִמְּרוֹם תֵּבֵל אֶל תַּחְתִּיתָהּ.

פְּנִינֵי־שֹׁהַם, כּוֹכְבֵי־סַפִּיר
סָבִיב נוֹצְצִים בִּדְמָמָה;
מִי זֶה עָקַר כּוֹכְבֵי־מַעְלָה
וַיִּזְרָעֵם עַל אֲדָמָה?

וְהָעֵצִים כֻּלָּם לְבָנִים,
מִכַּף־רַגְלָם עַד פַּדַּחְתָּם;
דּוּמָם עוֹמְדִים הֵם וְקוֹפְאִים,
קָפָא גַּם הַצֵּל מִתַּחְתָּם.

שׁוֹלֶטֶת סָבִיב שְׁתִיקַת־מָוֶת,
שְׁתִיקָה חִוְּרָה, מְהַלְּכָה אֵימִים.
לִבִּי חָל: הֲפֹה הַמָּוֶת,
וּפֹה דְבִירָיו הַדּוֹמְמִים? —

חֶרֶשׁ, חֶרֶשׁ אֶכְבֹּשׁ צַעֲדִי,
אֶת הַדְּמָמָה בַּל אַפְרִיעַ;
וּמִמְּרוֹם הַתְּכֵלֶת נִשְׁקָף
סַהַר תּוֹהֶה וּמַתְמִיהַּ.

חדשים, שכל אחד ואחד מכנים דבר־מה משלו. לפעמים, בשעת ישיבה משעממת ווכוחים טפלים, היה נראה לך, שיושב אתה באספה גמורים, אך לרוב היית רואה כבר את התגלותו של החדש ואותו הקו העברי המשותף, ההולך ונברא מתוך הדעות, המתנגדות ולוחמות אחת ברעותה, שכולן מסתגלות לצורת העבודה העברית העתידה. הכחות הללו הביאו אתם את נסיונם בעבר, את מסירותם המפלגתית לכל דבר שבקדושה, את כובד־ראשם בעיקרי דעותיהם ואת הבנתם הישרה בטיב השאלות, העומדות על סדר היום, ואצלו מהודם על הועידה. וצד זה הפליא את הפקפקנים שבנו וגם את הסקרנים, העומדים מן הצד, שקוו למצוא בועידה עברית אך ורק אספת חולמים בהקיץ וגבורי הדבור, המדברים גבוהה, כיד „הלשון" הטובה עליהם. אפשר היה לירוא, שהכחות הנוספים הללו, רובם זרים בארץ זו, יגרמו להערכה עצמית נפרזה ולהצעות ונסיונות בעתיד, שאין להם אחיזה בעבר או שאין להם האפשרות להתגשם במדינה זו ובתנאיה הקשים להעבודה העברית, — ובאה השניות באופיה של הועידה והצילה אותה מסכנה זו.

דוקא אותה העובדה, שלרוב הצירים, העברים האמרי־קאים, היתה הועידה העברית — ועידה רגילה של העובדים הישנים, המביטים על ההסתדרות לא כעל מפלגה חדשה, אלא כעל גלויה הארצי של התנועה העברית הכללית, דוקא עובדה זו גרמה, שההחלטות על הפצת הספרות, הפלוגות ומקומה של השפה העברית בבית־הספר הכללי תהיינה מתאימות לתנאי המקום ולנסיונם בעבר, — והיא היא שעמדה להועידה בשאלת הבחירות. בועידה ראשונה של הסתדרות יש תמיד חששים ופקפוקים בנוגע לבחירות הועד הפועל. הצירים הם זרים איש לרעהו, ולרוב הם נכשלים באנשים מהוגנים, המקבלים עליהם את העבודה ואינם בקיאים בטיבה ובדרכיה, או באנשים שאינם מהוגנים, הבאים לקבל את הכבוד היאות להם, מסתפקים בזרי־הדפנים על ה„דרישה" שלהם בהועידה עצמה ומתכוונים אחרי הועידה לקבל שכר על ה„פרישה". משאלה קשה ומסובכה זו יצאה הועידה העברית בשלום. מפני דרכי־שלום ומחוסר אנשים השאירה בהועד הפועל עוד אחרים מהמיסדים, שכשרון־המעשה שלהם הוא מסופק מאד, אבל רוב הנבחרים, וביחוד העסקנים אנשי־השם, שיצאו להם מוניטין בעולמנו הציוני, הם רכוש גדול וחשוב בשביל התנועה העברית באמריקה, שעוד הרבה זמן תלחם על קיומה.

הועידה העברית הראשונה היא הצעד הראשון של הילד הרך, הנקרא „התנועה העברית באמריקה". לא בכל פעם סימן הוא הצעד הראשון להליכה ישרה; לפעמים צועד הילד הרך צעד אחד במקרה, וזמן רב אחרי כן אין לו היכולת להישיר את פעמיו, והוא שב לטפס כבתחילה; אולם הצעד הראשון הוא תמיד סימן לחיים ולכח

הפדרציה הציונית (מדברת אנגלית). שור! אָאור נ־יי־שאָנאל מילקמען!...

הועד היהודי האמריקאי (מקוצר רוח). אבל, גבירותי ואדוני! השאלה הזאת... הם... אינה מענינינו. את השאלה ה... ה... התיאולוגית הזאת נמסור לדעתה ולהחלטתה של ידידתנו החשובה, היהדות הריפורמית. גברתי היהדות הריפורמית! מה דעתך אָת בענין ת... ת... התיאולוגי הזה?

היהדות הריפורמית (נרתעת מתוך נמנום, פוסקת רגע להעלות גרה ומתעטשת). דזשו... דזשו... דזשודאַאיזם!

הועד היהודי האמריקאי. לחיים, לבריאות ולאריכות־ימים! ובכן, נחזור לענינגו. מכל האמור בזה נתברר לנו, כי הכל עלה יפה, ברוך השם, לאחינו הפולאנים האומללים. יותר מאשר שאלה נפשם נתנו להם. אינם זקוקים עוד לעזרתנו הרוחנית והמוסרית. ואם כן איפוא, מתעוררת השאלה מאליה: למה נאספנו כאן? למה לנו כל הרעש והשאון הזה, המושכים עלינו את עיני עם־הארץ? ולפיכך... הם... מציע אני לפני היהדות האמריקאית, כי תסגור את הקונ... קונ...

פועלי־ציון. גרס!

הגינוסה מרחוב היהודים. פירינציה!

היהדות האמריקאית (נוטלת את הקורנס בידה ומכה על השלחן). הכו, ירוקים כולכם! היות כי שמענו פה מפי אדם מהימן, כי אחינו הירוקים מעבר לים אינם זקוקים עוד לפילאנתרופיה, הרי אני סוגרת את הקונגרגיישן הזה לעולמים. רב לכם לעסוק בעסקים ירוקים אלה! לכו לביזנותיכם! ישוב התיוט (מראה על הגינוסה) אל מחטו, והסנדלר (מראה על העתונות היהודית) —'אל מרצעו. ישוב השלחני (מראה על הועד היהודי האמריקאי) אל בית־הבאנק, והרב (מראה על המזרחי) — אל בית־המדרש. ילך הציוני (מראה על הפדרציה הציונית) לארץ־ישראל, והארמי (מראה על הד"ר זיטלובסקי) — לפומבדיתא... איש לאהליך, ישראל!

(אחרי הדברים הנמרצים האלה קמה באולם דממה רבה. הכל נבוכים. הכל עומדים כהלומי־רעם, מביטים איש אל רעהו בבושת־פנים, מחרישים ומשתאים. נשמע רק שאון פצות הזרעונים בפי הקהל היהודי, שאינו שם לב לכל המתרגש באולם ועושה את מלאכתו באמונה. — ואולם כעבור רגעי הדממה הראשונים עובר זרם סוער בקהל, ומהומת נוראָה מתחוללת. הכל מתרגשים איש־אל רעהו, מדברים בקול, מנענעים ידיהם באויר. הדוקטור זיטלובסקי מאיים באגרופו על ההסתדרות העברית. פועלי־ציון עלו על הבימה והדפו ממקומו את הועד היהודי האמריקאי. המזרחי פושט ידיו לאויר ושואל ביאוש: „וההשפעה מה תהא עליה?"... רק בריה אחת עומדת פרושה ומובדלת מן הצבור בקרן־זוית, כולה עגומה ומשועממת, ועושה את משלחתה בעצלתים: מעלה גרה. הבריה הזאת היא היהדות הריפורמית. —).

המסך, כולו אָדום מחרפה, יורד במהירות.

החנוך היא רק להשפיע על בתי־הספר העברים, העומדים וקיימים מכבר ברשות אותן המפלגות, שנכנסות לתוכה. הועידה, מלבד שלא בררה את השאלה העיקרית הזאת, הנה עוד הכניסה ערבוביה בשאלת החנוך. קשה היתה שאלת החנוך להסתדרות העברית, המכניסה לתוכה אלמנטים שונים, כ„פועלי ציון" ו„מזרחי", והועידה, שהיתה חוששת לקיומה של ההסתדרות, הלכה סחור־סחור ויראה לגשת לשאלה זו. וסוף־סוף הכניסה לתוכה ערבוביה: מצד אחד קבלה את ספר־התקנות של ההסתדרות, שמחבריה עמדו בו על ההשקפה הראשונה ומנו בההסתדרות כל „הני מילי מעליותא", הנוגעים למפלגה, ומצד שני קבלה החלטית בדבר החנוך, שכולן מכוונות לצד ההשקפה השניה, הרואה את הכל מתוך שפופרת מסכמת, המסירה את הנגודים והחלוקים בין המפלגות השונות, הנכנסות להסתדרות, ומוצאת את הדרך המשותפת בשבילן. וזה נעשה לא דרך־אגב, אלא אחרי הרצאה מיוחדת על־דבר החנוך ואחרי ערב שלם של וכוחים סוערים, שהראו והדגישו, עד כמה רחוקים צירי המפלגות השונות זה מזה בשאלה חשובה זו, העלולה לגרום עוד לפרוד הדעות בהסתדרות.

התנאי השני לכל ועידה ראשונה, הבאה בשם רעיון חדש, — ארגון הועידה עצמה וההכרזה על קיומה — גם כן לא עלה יפה. בתור ועידה של הסתדרות מאורגנת היתה הועידה העברית הראשונה ההוכחה היותר מספקת לדבריו של מר ווייטמאן בנאום הפתיחה שלו: „אנחנו, העברים, לא לקחנו עד עתה חלק בעבודת הצבור היהודי". קשה היה לאנשים, שהורגלו בעבודת־הצבור, לראות את אי־הסדר הגמור במהלך הועידה ואת חוסר הכשרון בהנהגתה, וביותר קשה היה לשמוע את ההרצאות, שכולן — מלבד הרצאתו של מר בן־יהודה, שהיתה שיחת חכמים מענינת ומלבבת — לא היו ראויות לשם הרצאות. בכולן היה טבוע חותם המהירות והפזיזות בעריכתן וסדורן, ורובן לא היו מיוסדות כלל על הנסיון בעבר ועל החומר המוכן, הנמצא בשאלת המרצה, אלא היו מיני חלומות ותקוות מצד אחד ודברים־בעלמא או מסקנות־סתם מצד השני. עובדה מעציבה זו הראתה לנו, עד כמה דלות שורות העברים לא רק באנשים מעשיים, המכברים את התוך העברי על הצורה העברית, אלא גם בעסקנים רגילים, ששמשו די־צרכם והתרגלו בעבודת הצבור במפלגות אהרות.

אבל במקום שאתה מוצא את חסרונותיה ולקוייה של הועידה בתור באת־כחה של הסתדרות מאורגנת, שם אתה מוצא את יתרונותיה ומעלותיה בתור ועידה רגילה של העברים, המשמשת נ ס י ו ן חדש לארגון הכחות, הנמצאים במחנה מכבר וההולכים ונוספים עליו כעת. העובדה המשמחת הראשונה היא, כי על הלוחמים בעד עיקרי התרבות העברית, שרובם ככולם היו העברים ב„הא הידיעה", כלומר: המורים העברים, נוספו כחות צעירים

המזרחי (מבליט פאה קצרה). אל הסדר! רוצה אני לדעת, איזו זכיות קבלו אחינו: „זכיות לאומיות" או „זכיות של קבוצה"? בודאי ידוע לכולכם, כי אני הייתי עומד בין הראשונים על המשמר ומשפיע שלש פעמים בכל יום השפעה רוחנית דוקא לטובת זכיות לאומיות, שהן, כמובן (מבליט פאה ארוכה), גם זכיות דתיות...

הועד היהודי האמריקאי (מקדיר גבות־עיניו בסבלנות). ובכן... הם... בני־דתנו הפולאנים, אני אומר, קבלו, ברוך־השם, שווי־זכיות בכל מקום... ואלה העקשנים... אלה הסיפיראטיסטים... שקראו לעצמם ציוניים... גם אלה... הם... כל חלומותיהם נתקיימו. כעת יושבים כולם לבטח בארץ־ישראל, איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו, ומתענגים על כל טוב. יש להם שם בתי־ספר משלהם, יש להם אוניברסיטות, בתי מוזיאות ותיאטראות, יש להם ספרות ועתונות שלהם, יש להם תרבות עשירה ופורחת...

ד"ר חיים זיטלובסקי (קופץ בנשוך־נחש ומדבר במין לשון, שחציה ארמית וחציה אשדודית). סברי מרנן ורבנן ורבותי! כלומר: אל הסדר! רוצה אני לשאל את פי הועד ה א י ד י ש י האמריקאי שאלה אחת חשובה. שאלתי היא: יגר שהדותא? כלומר: באיזו לשון עושים ה א י ד י ש י ם בארץ־ישראל את התרבות שלהם — באידישית־אשכנזית או באידישית־ארמית?

אחיעבר (מוציא את הפטומת של בקבוק החלב מפי ה ה ס ת ד ר ו ת ה ע ב ר י ת ומעוררה בדתיפה קלה). עתה, תינוקת, הגיעה שעתך... השמיעיני את קולך!

ההסתדרות העברית. בעברית!

הפדרציה הציונית (מדברת אנגלית). שור! היברו — דהאַט איז אָאור אָנלי נײשאָנאַל לענגווידזש.

ד"ר חיים זיטלובסקי (מביט על ההסתדרות העברית בחמה שפוכה). יקום פורקן מן שמיא! כלומר: הס, עז־פנים שכמותך! (מגיש עצומותיו לקהל). הרואים אתם? הנה הגזלן הזה, רוצח־היער הזה משתמש בבת הדימאגוגיה, אשר לא תדע בושה, ובא וכופה את הלשון העברית שלו על האידישים בארץ־ישראל כגיגית! כן, כגיגית! כבר נכשלנו פעם אחת בגיגית זו, כשעמדנו לקבל את התורה שלהם (מורה באצבעו על אחיעבר ועל ההסתדרות העברית) על הר סיני. לא, אינני רוצה עוד בגיגית! אחת משתי אלה תתנו לי: או שכינתא בגלותא, או... (מתרגש מאד ובעיניו נוצצת דמעה חמה) אֶץ־קוצץ! דורש אני מכם במקום הזה להשליט בארץ־ישראל או את לשוננו הלאומית היחידה — הלשון האידישית־האשכנזית, או את לשוננו הלאומית היחידה — הלשון האידישית־הארמית! גם שפינוזה היה ארמי, גם ישוע הנוצרי עליו השלום, גם ברוכוב, להבדיל בין החיים ובין המתים... וכן מצינו מקרא מפורש בהגדה של פסח: „ארמי אובד אָבי" — תרגום אונקלוס: ב ת ר ר י ש א ז נ ב א א ז י ל...

אחיעבר. את הפסוק הזה כבר השמיע בשעתו טוביה החולב!

מפלגתה יוצרתה ומתכוונת לעורר את תשומת־לבו של הקהל ולהשפיע על דעותיו.

וכנגדה ועידה רגילה איננה צריכה לא לחדויש, ואף לא לבירור עיקריה. זו באה בשם מפלגה, שכבר תפסה מקום מסוים בחיים, וכל מטרתה היא להמשיך את חוט־העבודה שלה בהתאמה לדרך־החיים המיוחדת של המפלגה. משפטה של ועידה כזו לשבט או לחסד תלוי בשני דברים: בפתרון, שמצאה הועידה לשאלות־היום, העומדות על הפרק במפלגה זו, ובארגון העבודה לעתיד בהתאמה לפתרון זה.

הועידה העברית היתה ועידה כפולה, ובשניות זו יכולים אנו לבאר הרבה דברים סתומים במהלכה של הועידה, אופיה וטיב עבודתה.

ההשקפה הזאת היא הנכונה לא רק אם נשפוט את הועידה על־פי מהלך המאורעות בתנועה העברית פה, אלא גם אם נסקור עליה על־פי מהלך הדברים בועידה זו עצמה. מי שיבוא להעריך את הועידה העברית אך ורק בתור הועידה הראשונה של מפלגה צבורית, הראויה לשמה, מוכרח יהיה להודות, — אם איננו חפץ לעשות את הועידה העברית יוצאת מן הכלל או לדון אותה בזהירות יתירה וב„מדת הרחמים" — שאין היא עומדת במובן זה בפני הבקורת. בתור ועידה ראשונה היו שני התנאים, שמנינו לעיל, חסרים בה לגמרם. ראשית, לא עסקה הועידה כלל בבירור מטרתה ואופיה של ה„הסתדרות העברית באמריקה". הועידה לא שאלה כלל את עצמה: הסתדרות הדישה זו מה היא? אם זו היא מפלגה חדשה בישראל, מפלגה עברית, שבתור חטיבה מיוחדת במינה היא באה לחדיש הלכה בסדר החיים שלנו ולברוא יש מאין; או באה היא לארגן את הכחות העברים, הפועלים בכל המפלגות הלאומיות־הציוניות שלנו, כדי להכנים את השפעתה של התרבות העברית, יסוד הלאומיות הישראלית, לתוך המפלגות הקיימות ולהגן שם על דרישותיה של ההסתדרות בשאלות־החיים שלנו: בשאלות החנוך, הספרות וגומר?

הבדל זה איננו עיוני. אין זו דרישה של תורניים, הרוצים לברר לעצמם את תורתה ומגמתה של ההסתדרות החדשה, כדי להבדיל אותה משאר המפלגות. הבדל זה הוא, ראשית כל, מעשי, המשנה את נוסחה ופתרונה של כל שאלה ושאלה מן הקצה אל הקצה. בתור באור נכון להבדל זה אנו יכולים לקחת לנו את שאלת החנוך, שהרבה התחבטו בה בועידה גופה. אם ההסתדרות העברית היא מפלגה חדשה, הקובעת ברכה לעצמה, הרשות בידה לפתוח בתי־ספר ובתי־חנוך משלה, וחובה עליה לבאר ולפרש את השיטה המיוחדת שלה בחנוך הקטנים והגדולים; ואם ההסתדרות העברית היא רק סכום כל הכחות, העובדים לשם העברית בין כל המפלגות השונות, הרי מלבד שאין הרשות בידה לפתוח בתי־ספר חדשים, בשעה שחלקיה השונים הם כל־כך נבדלים במטרת החנוך, אלא אין לה אפילו צורך בשיטה חנוכית, מאחר שכל עבודתה במקצוע

היא עומדת שם בודדה ומשועממת ומעלה גרה — את התבן והמספוא, שנתנו לפיה לפני מאות בשנים. לפעמים תתעורר רגע ממצב הקפאון ותתעטש — אז יזדעזע פעמון־התעודה, הקשור לצוארה, וישמיע קול עמום ומרוסק, בקול היוצא מסיר ישן וסדוק. ואולם מיד תשוב למצבה הראשון — לעמידה מתוך נמנום ולהעלאת־גרה.)

היהדות האמריקאית (מכה בקורנס על השלחן). רבותי! כולכם יודעים, למה נאספנו היום אל האולם הזה. כולכם בודאי קבלתם כבר את הניירות הראשונים, ובתור אזרחי אמריקה, החוסים בצל הדגל האמריקאי, הרגשתם בלבכם את התובה הגדולה, המוטלת עלינו, להראות את גדלנו ואת תפארתנו ואת השפעתנו העצומה לעיני אחינו האומללים, המתענים שם באירופה... אחינו הירוקים... אשר אין להם לא פרזידנט ולא יעקב שיף... ולפיכך נאספנו כולנו כיום הזה לקונג... קונ...

הועד היהודי האמריקאי (עוזר אחריה). פירינציה!

פועלי־ציון (בקנאות נלהבה). גרם! גרם!

הגינוסה מרחוב היהודים (דוחה את פועלי־ציון בחזקת־היד). כלך לך מזה, חיה ירוקה! אם הם אומרים קונפי־רינציה — מובטח לנו, כי תהיה קונפירינציה. הם יודעים מה שהם מדברים... חי־חי...

המזרחי (מבליט את הפאה הקצרה). אבל הלא כבר דברנו והחלטנו והשפענו... השפעה רוחנית...

היהדות האמריקאית (מתוך קלות־דעת). ובכן... נאספנו כיום הזה לקונג... לקונגריגיישן... מבקשת אני את בא־כחי פה, כי יעלה על הבימה וימסור לקהל דין־וחשבון על כל מה שנעשה במשך שלש מאות השנים האחרונות לטובת אחינו האומללים... לטובת היהודים הירוקים בארצות אירופה הירוקה. מי הוא בא־כחי פה? (כל הנאספים קוראים פה אחד: „אנכי!").

הועד היהודי האמריקאי (קם ממקומו בגאה ובבטחה). אנכי, אנכי בא־כחך!

הגינוסה מרחוב היהודים (בהכנעה רבה לאדונו ואיש־חסדו ובשמחה לאיד כל הנאספים). הם, הם! בודאי הם!... וגם אני אחריהם במקצת... רק במקצת... אני בא־כחם של כל החייטים בניו־יורק ובסביבה... ששים רבוא חייטים...

הועד היהודי האמריקאי (עולה בקומה זקופה על הבימה וקורא את הדין־והחשבון בנחת, כמונה דינרים של זהב). המ... המ... לכאורה, גבירותי ואדוני, צריכים היינו לקרוא את הקונג... הקונפ... (מפסיק רגע ונמלך בדעתו; אחרי כן מתנוצצות עיניו לאור רעיון נפלא). גבירותי ואדוני! כדי להמנע מסכסוכים ודברי־ריב, שאינם נאים לכבודי, הבה אציין את האספה הזאת בראש־התיבה — באות קו"ף, ואז אצא תובתי לכל הדעות... ובכן... לכאורה, אני אומר, צריכים היינו לקרוא את... המ... את הקו"ף הזה עוד לפני שלש מאות עשרים ושלש שנה. ואולם מפני סבות... המ... המ... נאמר: מפני סבות טכניות נתעכב הדבר קצת. בין כה וכה — ובחיי אחינו הפולאנים באירופה חלו איזו שנויים קטנים: המלחמה העולמית הגדולה נגמרה בשלום, בני־דתנו הפולאנים קבלו בכל הארצות שווי־זכיות, ברוך השם...

וטוב הם עושים, שמסתדרים הם כעת מחדש וקוראים לועידה חדשה, לועידה משלהם, כדי לרכז את כחותינו הלאומיים הבודדים והנפרדים. כעת יותר נקל יהיה להם להשיג את מטרתב, מפני שכל זמן ששהו ב„ועד הפועלים הלאומי", אם גם עסקו רק בבקורת, סייעו על ידי העובדה בעצמה של השתתפותם בהועד, כי הצד שכנגד, שגם הוא אינו בן חטיבה אחת, כי אם חבור זרמים שונים, לא יתפרד. כשעזבו את הועד, החלה התפרדותו מבפנים, ואם רק יעלה בידם להכניס השקפה ברורה וטהורה בדבר הקונגרס ומטרותיו לתוך שדרות הפועלים שאינם משוחדים, ימשכו אחריהם חלק חשוב מאלה, שתמכו עד כה בהועד.

והבל, שהצעד הזה נעשה בשעה כל־כך מאוחרת. היום קצר והמלאכה מרובה ובעל הבית דוחק — הבה נקוה־נא, כי הפועלים לא יהיו עצלים ויתקנו מה שיש עוד לתקן.

גם במחנה הגאליציאים ניכרת איזו תנועה של חיים. ההברות והאגודות של הצעירים קראו גם הן לועידה, כדי לברר את יחסן לשאלת הקונגרס ולהשאלות, שימלאו את חללו. כל ההחלטות, שנתקבלו בועידה זו, נוטות הן לצד החזקת האופי הלאומי של הקונגרס. ובטוחים אנו, שאם יצטרפו כל כחותינו הלאומיים למנין, יטביעו בודאי את חותמם על מהלך הענינים בהקונגרס. אבל אל לנו לשכוח, כי למלחמת־מצוה זו נחוצה עבודה בלי הפסק, מפני שמטרה שלילית נקנית גם ב„שב ואל תעשה", ומטרה חיובית נקנית רק ב„קום ועשה".

הַצַּעַד הָרִאשׁוֹן

(רשמי הועידה העברית).

מאת

שלמה גולדנברג.

הועידה העברית, שהיתה בניו־יורק בימי י"ט וכ' שבט, היא באמת ועידה כפולה: הועידה הראשונה של ה„הסתדרות העברית באמריקה", שנוצרה זה לא כבר, והועידה הרגילה של העברים באמריקה, שכבר היו להם בעבר נסיונות אחדים לארגן את כחותיהם, כגון „יום העברים" בפילאדלפיה ו„קונגרס המורים העברים" בניו־יורק. יש הבדל גדול בין ועידה ראשונה לועידה רגילה, ומתוך הבדל זה יוצא ומסתעף המשפט, המביא לידי הערכת הדברים והמעשים בכל אחת מהן.

בועידה ראשונה יש תמיד איזה חדוש. באה היא תמיד להכריז על רעיון חדש, שבשמו מרימה את דגלה איזו מפלגה חדשה, הנוספת על סכום הכחות החיוניים, הפועלים בחייו הצבוריים של עם שלם או של חלק ממנו.

כשאנו באים לשפוט על אדות ועידה ראשונה, אנו דורשים ממנה, ראשית כל, ובעיקר — בירור מטרתה ואופיה של ההסתדרות, שקראה את הועידה, וסדורה היפה של הועידה עצמה, הבאה להכריז על זכות קיומה של

יהודים; חברת הסוציאליסטים־טיריטוריאליסטים — חברה טיריטוריאליסטית בלא חברים ובלא טירטוריה; דוקטור חיים זיטלובסקי — מלמד־דרדקי בלא חדר ובלא תלמידים; בתי תלמוד־התורה — בתים ללא תלמוד וללא תורה וללא דרך־ארץ.

הקהל היהודי. ערב־רב של מיני בני־אדם זרים ומוזרים, שאין להם שום שיכות אל עצם המחזה, אף כי אלהים לא מנע מהם את כל הסגולות אשר לכל בני־האדם: עינים להם — לראות את טשאלי טשאפלין ואת תנועותיו; אזנים להם — לשמוע אל הרנה ואל התפלה של החזנים בהגראמופון; רגלים להם — לצאת במחולות בנשפי־הצדקה; ידים להם — לקפוץ אותן מאחיהם הנגועים בארצות־המלחמה; אף להם — להרית ריח של פרנסה; פה להם — לפצת זרעונים בפרהסיה ובכל מקום פומבי.

זמן המחזה — זמן הקונגרס היהודי הראשון באמריקה, שחל בעבור מאות־בשנים, במוצאי האלף הששי וראשית האלף השביעי לבריאת העולם, ביום הפורים. מקום המחזה — לא נקבע עדיין. יש אומרים: בוואשינגטון. ואחרים אומרים: בלשכת „פועלי־ציון", רחוב דילנסי, מספר שמונים ותשעה.

(עם הרמת המסך מתגלה אולם גדול ורחב־ידים, מקושט בדגלים אמריקאיים, מלא מפה אל פה קהל יהודים לבושים בגדי יום־טוב. כל הנאספים הומים ומתרגשים, מנצחים זה את זה בדברים. ניכר, כי לא רוח אחת קבצתם הנה. רבים מהם באו לכאן על אפם ועל חמתם — רק היראה, שמא יבואו אחרים ויתפסו מקומם, דחפתם אל האולם הזה. ולפיכך אין סדר ומשמעת ביניהם. הכל מתכנסים לכנופיות קטנות, עומדים וטוענים ברגש ומנענעים בידיהם. היהדות האמריקאית יושבת על הבימה מתוך הרחבת־הדעת, רגלה האחת נתונה על רגלה השניה, והיא לועסת בפיה „טשואינג־גום", סוקרת בבת־צחוק של הנאה את הנאספים, מרשרשת בשמלות־המשי ומצלצלת במחרוזות המטבעות אשר על צוארה. לנגדה, לפני הבימה, עומד המזרחי, מפנה אליה את לחיו הימנית עם הפאה הארוכה, מדבר על לבה ומשתדל להשפיע עליה השפעה רוחנית; לחיו השמאלית עם הפאה הקצרה מכוונת לעבר פועלי־ציון. — הועד היהודי האמריקאי מתהלך בין הנאספים גאה וזר, מביט על כולם מגבוה, מקדיר גבות־עיניו ומושך את כתפיו בתמהון ובוז, כאדם האומר: מה לי פה ומי לי פה? על־ידו רץ בפסיעות ממהרות ובחנופה רבה הגיגנוסה מרחוב היהודים, נושא אחריו את מקלו וצילינדרו, לוחש על אזני מיני לחשים במתק־שפתים וצוחק לעצמו צחוק־הכנעת. — העתונות היהודית נדחקת ובאה לתוך כל כנופיה וכנופיה בדחיפת מרפק, מרימה קול־זועות וצווחה כברוכיה: „אני הייתי הראשונה והיחידה לגלות את הסוד!" אחריה מתהלך כצל הכומר הרוסי, שנשבה לבין היהודים. — מכל הקהל הזה, הסוער והמתרגש, פרשה לקרן־זוית רחוקה היהדות הריפורמית, והרי

של ההתפתחות ההיסטורית לפתור את השאלה העיקרית הזאת בחיוב, וכמובן, בלא שום יוצא מן הכלל.

ויש אפשרות, שבזמן קרוב, אם נתרשל בעצמנו להתאים את פתרון שאלתנו אָנו להתביעות, הנובעות מתוך ההכרה הכללית של עיקרי הלאומיות, ידרשו ממנה בחזקה, שנקבל עלינו את מרותו של היסוד הזה, כדי שלא נבלבל את הסדר החדש. לעת־עתה מצדדים רק בזכותנו, אבל יש שמהפכים זכות לחובה.

בִּתְנוּעַת הַקּוֹנְגְרֶס.

„ועד־הפועלים הלאומי“, שנוסד לפני שנה ומחצה לשם השתתפות בהגשמתו של הקונגרס היהודי בתור בא כחם של הפועלים המאורגנים, הראה בועידתו האחרונה לאיזה צד הוא נוטה ולאָן פניו מועדות, איך ובמה הוא אומר להשפיע על תוצאות הקונגרס ומה יש ל נ ו לקוות מהשפעה זו. ואם היו בתוכנו עד כה תמימים, שהאמינו בכחה של תשובה, כי אפשר לקטיגור להעשות בן־לילה סניגור, כי אפשר להלחם לראשונה בכל האמצעים נגד רעיון הקונגרס מצד עיקרו, להשתמש בכל הזדמנות לבטלו, ולהודות אחר־כך בנחיצותו, רק מפני שקצרה היד שלחמה להכריע את הכף, — אם היו בתוכנו עד כה תמימים כאלה, יתחרטו בודאי כעת על תמימותם בעבר וידעו את אשר לפניהם בעתיד.

וחייבים אָנו תודה ל„ועד־הפועלים הלאומי“, שהסיר את המסך מעל כונותיו ולא בא הפעם בהצעות המגלות טפח והמכסות טפחים, כפי שנהג בועידתו הקודמת, ולא עסק במעשי־להטים ובאחיזת־עינים. ה„מנהיגים“ שבהועד הודו בפה מלא, שאין להם חפץ כלל וכלל להשתדל מצדם להכניס איזה תוך, שיש לו ערך לאומי, להשאלות, שהקונגרס יטפל בהן, ואפילו במה שנוגע לשיטת העזרה בעד נגועי המלחמה אין רצונם לצאת מגבול עזרה פילאנתרופית, כמו שנהגו בעלי הצדקה שלנו מדור דור, וכל מחשבה בדבר עזרה, שיש בה משום בנין לעתיד, היא מהם והלאה, פגול היא, לא תרצה. אם כן, הודו, שאין ביניהם ובין ה„אדירים“ אלא חסרון כיס בלבד—הבדל קטן. ה„אדירים“ משלמים לכל הפחות בעד שיטתם במיטב כספם, והפרולימטאריים הללו מחזקים את השיטה על חשבון אחרים.

וחייבים אָנו תודה כפולה ומכופלת ל„ועד־הפועלים הלאומי“, שעל־ידי הודאתו הגלויה, על־ידי הצעותיו והחלטותיו גרם להתעוררות חדשה מצד האלימנטים הסוציאליסטיים שלנו, המודים ב א מ ת בהיסוד הלאומי של שאלת קיום עמנו והנכונים להלחם בעד היסוד הזה ולהגן עליו עד כמה שידם מגעת. האלימנטים האלה השתתפו בראשונה גם הם ב„ועד־הפועלים הלאומי“, אבל בועידה הקודמת עזבו את הועד והתרחקו ממנו. אפשר שהתרחקו מפני שהרחקו. אחת היא. וטוב עשו ששבקו להועד ונתנו לו את החופש הגמור להיות אדון ההצעות ואדון ההחלטות.

וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים...

מחזה־שעשועים לכבוד פורים

מאת

י. א ב י ת מ ר.

ה נ פ ש ו ת:

היהדות האמריקאית. דודה עשירה וקלת־דעת. לבושה בגדי־צבעוני. הצבע האדום והצהוב, הכחול והלבן משמשים בערבוביה. מרשרשת בשמלות של משי ומצלצלת במחרוזת של מטבעות כסף ונחושת על צוארה.

הועד היהודי האמריקאי. גבאי של צדקה. חציו אשכנזי וחציו אמריקאי. רק ה ח ו ט ם — חוטם יהודי. באבר חשוב זה אין ההתבוללות שולטת עולמית.

הפדרציה הציונית. אשה יהודית, המדברת רק אנגלית.

המזרחי. יהודי ירוק, „המתאמרק“ לפי המסורה הדתית. שני פנים — בחור מצד זה וזקן מצד זה. שתי פאות — אחת ארוכה ואחת קצרה. זריז ברגליו, מתכוון להעביר במרוצתו את הפדרציה הציונית, ורק הקפוטה מעכבת.

פועלי־ציון. בחור כהלכה. אינטליגנט. פועל. רומאנטי. סוציאלי. ציוני. גלותי. עברי. אידישיסטי. מסורתי. נאציונאל־ראדיקאלי. מאיר־לונדוני. אנטי־מאיר־לונדוני. רוחני. גשמי. יצחק־אייזיקי. סירקיני. פלפולי. „קונסטרוקטיבי“. „געגאָסע“ וחבר. הסתדרות עברית ושביתת חייטים. „וועטשערינקאַ“ ושלש סעודות...

„גינוסה“ מרחוב־היהודים. עם־הארץ. לבוש כתונת־פסים, מקצתה אדומה, מקצתה צהובה ורובה — שחורה. משרת אצל הועד היהודי האמריקאי. יוצא ונכנס בביתו של זה דרך חדר־המבשלים.

העתונות היהודית. אשה לא־יפה וסרת־טעם. יצאָנית וקולנית. מפרכסת עצמה ושמה בפוך עיניה. מהלכת נטוית־גרון וחשופת־צואר. מתרפקת על כומר רוסי, התומך בה.

העתונות העברית. נערה בתולה, אשר לא ידעה איש.

אחיעבר. רווק זקן כבן עֶשרים וחמש, שהזקין בלא עת. חציו מורה וחציו — מקוה להיות דוקטור. לכל הפחות — דוקטור לפילוסופיה. נושא עיניו אל העתונות העברית וחומד יפיה בלבו, אך ידו קצרה מהספיק לה מוהר ומתן, כמשפט הבתולות. באין תקוה הוא יושב עד חצות הלילה בבית־המזון למאכלי־חלב, שותה חמין ומדבר עברית עם המלצר.

הסתדרות עברית. תינוק בחתוליו. ילד מילדי העברים. אָמון על זרועות אחיעבר ויונק חלב מבקבוק. זקוק לחסדי א ם ולהשגחה מעולה.

לשכת־החנוך. גוי, שמלאכתו נעשית על־ידי ישראל.

היהדות הריפורמית. בהמתם של ישראל, שהלכה לרעות בשדות אחרים. בצוארה קשור פעמון, שההליד מרוב ימים ואין לדעת תעודתו. יש אומרים: תעודתו — לצלצל ולבשר את „חזון ישראל“ בין הגויים...

נשמות דאזלין ערטילאין. ביניהן: ה ק ה ל ת ה י ה ו ד י ת ש ל נ י ו ־ י ו ר ק — קהלה יהודית בלא

VOL. IV — NEW YORK, MARCH 2, 1917 — No. 1

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית — ניו־יורק, ח' אדר, תרע"ז — גליון ראשון

זְכוּת וְחוֹבָה.

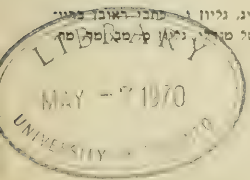
מעולם לא עסקה העתונות הכללית כל־כך הרבה ובכל־כך כובד־ראש בהשאלה הציונית ופתרונה, כמו בזמן האחרון. מלומדים מפורסמים, פוליטיקאים בעלי שם וסופרים ידועים, שדנו עד כה את התנועה הציונית לשתיקה ולגניזה ולא רצו בשום אופן לתת לה מקום בתוך יתר השאלות החשובות, העומדות על הפרק, מופיעים כעת זה אחר זה מעל הבימה העתונית בתור מצדדים בזכותה של הציוניות ובתור פרקליטי הגשמתה. ומודים הם בפה מלא, שרק בהגשמתה של הציוניות רואים הם תשובה מספקת על שאלת היהודים החמורה והמסובכת, ושלכל התשובות האחרות אין ערך של פתרון גמור. בזאת מעידים הם, שירדו עד תכונתה של השאלה היהודית ושתפסו את האופי הלאומי שלה, למרות צורותיה השונות, שהיא לובשת במדינה זו או אחרת. ותחת אשר עד כה, כשירדו לפעמים ה„מפורסמים" מהעולם הגדול והטו אוזן קשבת להתביעות היהודיות, לא יצאו מהתחום הצר של חלק ידוע מהשאלה, עוסקים הם כעת בה במלוא היקפה, ובמקום גל של שאלות יש לפניהם שאלה אחת מוצקה, ובמקום שיטה מקובצת של פתרונים — פתרון אחד מספיק וגמור.

והחזיון הזה נתגלה דוקא כעת, לא מפני שנכמרו רחמי ה„גדולים" על העם הנרדף בבת־אחת, לא מפני שבא שנוי בהרגשותיהם וחדלו מפני זה לסבול כל עמל ועול, כי־אם מפני שהבשילה הכרתם. ההרגשה אינה נעשית יותר דקה בזמן של מלחמה והרג, ולוא היה הדבר תלוי ברגש, לא היה כל מקום לשנוי היחס מצד בעלי ההשפעה ובעלי היכולת לשאלת היהודים. היו מדלגים עליה גם כעת, או היו מרפאים אותה בטלאי על גבי טלאי לפי המנהג העתיק, ולא היו משגיחים בהעול שיש ביחס כזה. אבל ההכרה שהבשילה והשתנתה לרגל בשולה — אי־אפשר לפטור אותה ב„לך ושוב". כך היא דרכה של הכרה: מכיון שבאה, היא נוקבת ויורדת עד התהום, ומכיון שהיא נוקבת ויורדת, היא תובעת תשובה ואין יכולת לדחותה. וההכרה הזאת באה לא רק בנוגע לשאלת היהודים. הכרה כללית היא. לא הכרה לאומית, כי־אם הכרת הלאומיות. המהפכה הנוראה שבאה על עמי אירופה הגדולים, שתוצאותיה אין אָנו יכולים עוד לשער, הפילה את חתיתה על אלה העומדים בשורות הראשונות של החברה ומשפיעים על התפתחותה. היא הכריחה אותם לסדר את ספרי חשבונותיהם ולבקש את מקור הרשעה, את הסבה הראשית, שהביאה תקלה כל כך איומה דוקא על העמים שהתקדמו בתרבותם, ולמצוא את האמצעים, שיחסמו את הדרך בפני תקלות כאלה בעתיד. ובבדקם את ספר החיים ובחפשם אחרי השורש, הפווה הרס ואבדון, באו לידי הכרה גמורה, שכל זמן שלא תודה האנושיות בעיקרי הלאומיות, כל זמן שהלאום הרפה והחלש יהיה מרמס תחת רגלי הלאום החזק והתקיף, ושלטון התקיף והכנעת החלש יחשבו עוד שרירים וקיימים וחתומים בגושפנקא של „החוק האינטרנאציונאלי", — כל זמן שזה יהיה סדר החיים, אין עצה ואין תחבולה בפני פורעניות, חורבן וכליה. וחרדו לא רק הרפים והחלשים — הכרתם של אלה בגרה זה כבר ולא היה להם שום צורך באותות חדשים — חרדו הפעם החזקים והתקיפים, מפני שראו, כי אין גבול גם לתקיפות ויש תקיף מעל תקיף, ומי שעומד היום בשורת התקיפים, יוכל להמצא מחר במצב של „נחות־דרגא"...

שאלת הלאומיות תתפוס כעת מקום בראש כל השאלות. היא תהיה הציר, שעליו יוסבו כל השאלות האחרות האינטרנאציונאליות, שבאמת מסתעפות הן רק ממנה. העמים הגדולים יהיו אנוסים על פי הציווי המחלט

התוכן

התורן

עתון שבועי

יוצא לאור על-ידי חברת „התורן"

(א. א. לובארסקי — נשיא, ש. לאמפורט — גזבר, א. ש. אורלאנס — מזכיר).

העורכים:

ד"ר שמריה לוין י. ד. ברקוביץ

שנה רביעית

גליון ראשון — גליון חמשים

(נא — ק).

ניו-יורק

אדר תרעז—אדר תרעח

Eron Preparatory School

183-185-187 EAST BROADWAY
J. E. ERON, A. B., A. M., Principal.

בית-הספר של אירון נותן קורס שלם של „בית - ספר תיכוני״ ו„בית - ספר מכין לקולינ׳״. יש לו לאבוראטוריה עם כל המכשירים לפיזיקה, כימיה וביאולוגיה. למנהלו יש נסיון של שלשים שנה בתור מחנך. חבורת המורים שלו היא בת 32 מורי בתי - ספר תיכונים וקוליג׳ים מנוסים.

REGISTER NOW! REGISTER NOW!

ALPHA PRESS

266 GRAND ST., N. Y.
Tel. Orchard 7748

UNION PRINTERS

הננו מודיעים לכל מיודעינו, שהעתקנו את מעוננו למקום חדש יותר יפה ויותר מרוח.

גם נעשו תקונים שונים בבית דפוסנו כדי להשביע את רצון מיודעינו והבאים אתנו בברית המסחר. נהיה עתה ביכולת לעשות כל צרכי דפוס ביותר זול וביותר מהירות.

הננו מקבלים הזמנות פתח בדבר היותר קטן וסיים בעתונים וספרים.

אם יש לכם צורך למסור דבר לדפוס, שלחו לנו גלויה או הודיעו על־ידי טליפון, 7748 אורטשארד, והכל יעשה על צד היותר טוב.

הננו מקבלים כמו כן הזמנות מכל ערי השדה.

ובכן, זכרו־נא: אם יש לכם צורך בעניני דפוס, הודיעו לנו תיכף ומיד!

הזמנה לכל העברים בניו-יורק וסביבותיה

אגודת ציוני אוסטריה־הונגאריה מזמינה בזה את כל העברים שבניו־יורק וסביבותיה לבוא אל

באל של טפוסים לאומיים־עבריים

שיהא באולם הארלעם ריווער קאסינא
קרן רחוב 127 והעוועניו השניה,

ביום א, 11 לחדש מארטש, 1917

הבאל יתחיל בשעה 4 אחר הצהרים.

כל טפוס עברי־לאומי — החל במשה רבנו וכלה בד״ר הרצל — יוצג בבאל הזה.

כל הריוח מוקדש ל„קופת בנין בית־ציון״ במזרח העיר (איסט סייד).

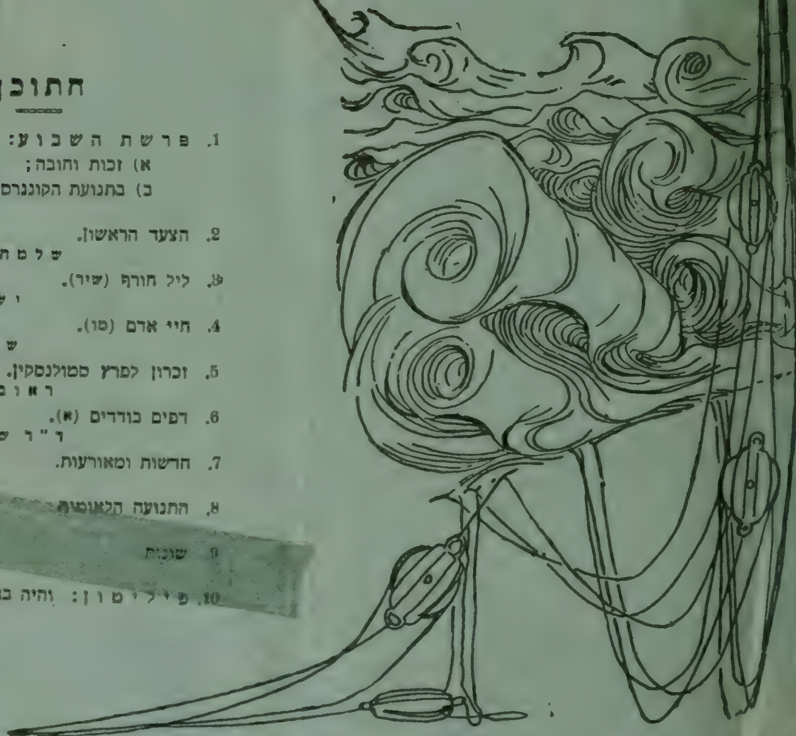
מחיר כל כרטיס 50 סנטים, עם שמירת הבגדים.

כרטיסים להשיג בחדרי האגודה, 43 רחוב 3 מזרחה או בקופת האולם בעת הכניסה.

שנה רביעית HATOREN גליון א [נא]

התורן

עתון שבועי

חתוכן

VOL. IV. MARCH 2, 1917 NO. 1. (5

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., S. Ginzburg, Sec'y)
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה......3.00 לחצי שנה...$1.50
בחוץ לארץ ובקנדה
לשנה......$3.50 לחצי שנה...$1.75
לפחות מחצי שנה אין התתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year....$3.00 Six months..$1
Foreign Countries and Canada
One year....$3.50 Six months..
Single copy 7 cents
Entered as second-class mail m
at the Post Office of New York,
the 11th, 1913

מחיר גליון 7 סנטים